John Adams
Library,

IN THE CUSTODY OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY.

SHELF No
** ADAMS
160.8

BOSTON PUBLIC LIBRARY
3 9999 04667 398 2

John Adam

NICOLAI AVSSINI, RECENSIS, È SOCIETATE IESV,

E ELOQVENTIA SACRA ET HVMANA,

LIBRI XVI.

Editio Tertia, non ignobili acceſsione locupletata,

CVM ACCVRATIS INDICIBVS, TAM EORVM quæ vnoquoque Capite continentur, quàm Rerum & Verborum.

LVTETIÆ PARISIORVM,

Sumptibus { MATHVRINI HENAVLT, NICOLAI DE LA VIGNE, PHILIPPI GAVLTIER, & NICOLAI DE LA COSTE.

M. DC. XXX.

LVDOVICO XIII.
FRANCORVM, ET
NAVARRORVM REGI
CHRISTIANISSIMO.

ELOQVENTIAM tibi, REX CHRISTIANISSIME, apparatiſſimis Grçcorum Latinorumque munditijs excultam, ad ſacrarium tuæ Majeſtatis ſiſto, Reginam *Flexanimam* REGI potentiſſimo, prædicationem beneficij DOMINO munificentiſſimo; PARENTI verò optimo æternum obſeruantiæ monumentum.

Si ſpectatur operis argumentum, ſatis habet commendationis: ſi ratio offerendi, multum habet officioſæ neceſſitatis. Conceptum eſt enim in ipſis Flexienſis Academiæ ſpatijs, in proprio tui PARENTIS FELICIS ſolo, & Regiæ illius pueritiæ cunabulis, vbi eloquentiam per annos aliquot ſum profeſſus: Nunc autem emergit Lutetiæ, in tuorum arce regnorum, in quam vrbem, ad eadem rei literariæ curricula, iam quaſi διαυλοδρόμος euocor. Inchoatus eſt, vt vides, hic liber in tuo, de tuo creuit, naſcitur in tuo: vbique occurrit tibi, nec minùs Majeſtatem tuam latere poteſt quàm Solem.

Verùm etſi me verecundiæ leges, aut occultari iuberẽt, aut ſilere; Tamen faciliùs in ore flammam opprimi poſſe crederem, quàm in grato animo recordationẽ beneficij. Tua ſunt, REX OPTIME, in hanc Societatem promerita, vt infantes etiam facere poſſint Oratores. Tu enim perinde ac ſi hæredi-

tarium illud munus haberes ab auguſtiſſimo PARENTE tuo, vt nos diligeres, ſtatim regali animo hanc Societatem complexus es, vt idem penè tibi videatur fuiſſe exordium naſcendi, quod fuit principium de nobis bene merendi.

Nunc verò & poſtquam illud noſtrum Pariſienſe Collegium, tot annis iam quaſi virgultis interclusum, & derelictum, ad quod fruſtra tot bonorum vota adhæreſcebant, repentè aperiri iuſſiſti, eodem profectò tempore huic orbi Chriſtiano declaraſti, quid ſumma beneuolentia in ſumma auctoritate poſſet. De nobis verò ſapientiſſimi illius tui conſiſtorij ea fuere iudicia, quæ venerari magis licet, tanquam leges perpetui in publicum officij nobis impoſitas, quàm intemperantiùs prædicare.

Quid mirum igitur, ô REX, ſi tibi noſtrorum omnium voluntates & opera liberiùs affluunt, & velut in ipſum fontem gratiſſimè refunduntur, cùm tu nos iſta amoris teſtificatione iam tuos nexu & mancipio feceris? Tu certè quidquid eſt hoc operæ, non aſpernabere. Nam & tua Majeſtas ex hoc faſtigio ſe ad noſtram tenuitatem benignis oculis ſpectandam plerumque demittit, &, quod à ſapientibus dictum audio, quaſi *magnitudinis ſeruitutem exiſtimet non poſſe fieri minorem*, verſatur cum minoribus ſumma affabilitate ſermonis; quorum ego minimus has hodie lucubrationes ſub tui nominis luce profero, nec meæ iam me pudet tenuitatis. Auiculas ſi quidem aiunt, cùm nihil poſſent opulentius, plumas ad magnificentiſſimum Delphici Apollinis templum, ſicut & apes ceras vltrò detuliſſe: ſic & nos ad hæc tot gloriæ tuæ monumenta, quæ alij partim tibi dedicârunt, partim etiam dedicaturi ſunt, hanc opellam noſtram adiungimus. Poterunt illi magnificentiùs, nos certè nihil poſſumus amantiùs.

Majeſtati tuæ Deuotiſſimus,

NICOLAVS CAVSSINVS,
Sacerdos è Societate IESV.

LECTORI.

QVOD *pleriſque animantibus aiunt ineſſe tam mites tamque efficaces oculos, vt eorum aſpectu, quaſi molliſsimo incubatu, pulli excludantur; Hoc ipſum in iſto ingenij fœtu (Lector) experti ſumus. Tu illi adhuc penè in ouo, & in partus vinculis, tam blandis, tam potentibus oculorum radijs es obſtetricatus: Tu natum tanta beneuolentia complexus es, vt meritò ſe totum tuis vtilitatibus debeat impendere. Qui tibi placuit in primis (vt aiunt) incunabulis, auctior vt ſpero non diſplicebit: Nihil eſt (mi Lector) in hoc litterarum puluere cultura eloquentiæ, aut nobilius, aut operoſius. Jam enim à prudentibus non quæritur indigeſta rerum farrago, in quam ſe intemperantis prurigo ſæculi ardentiùs quàm cautiùs effuderat; Sed ſolers & neruoſa, & acuta dicendi ratio, quâ ſe & vegeta produnt ingenia, & accurati lima iudicij. Hanc in iſto opere* Flexanimam *non meis quidem coloribus, ſed Græcæ Latinæque antiquitatis opibus excultam, quaſi in eminenti arce poſui. Tu Lector fruere, & quidquid inde hauſeris, in Deum ſcientiarum omnium fontem & dominum reuolue, memor illius dicti, quod ex ſacrario prodijt ſapientiæ:* Oportet priùs animas, poſtea linguas fieri eruditas.

OPERIS INSTITVTVM.

NON fuit hoc meum conſilium, poſt tot Rhetoricas præceptiones, tot locis, & manibus ſparſas, malè recoctam (quod aiunt) *cramben* faſtidioſo præſertim huius ſæculi palato obiicere. Quin-imò, huius operis inſtitutum eſt, quicquid in ſacra humanáque Eloquentia ſpectabile, illuſtri loco ponere, & variorum ingeniorum ſæculorúmque virtutes, in vnum vel-vti perfectionis corpus includere.

Quod autem attinet ad præcepta, non minutias quaſdam puerilis eruditionis ſum conſectatus, ſed grauiorem eloquentiæ ſpeciem ex præſtantiſſimorum Rhetorum, maximè Græcorum, qui modò rariores ſunt, iudicijs & ſenſibus exprimere conatus ſum: Deinde apparatiſſimam ex Græcis Latiníſque fontibus exemplorum copiam ἀφελληνίζων attuli, & vbi res poſtulabat, noſtra interpretatione notíſque illuſtraui.

Aſperſi quoque mediocriter, prout argumentorum conditio ferebat, veterum eruditionem; & rationem eam dicendi tenui, quæ neque nimis ſpiſſa eſſet, aut producta; neque tenuis & inornata; vt interdum præceptorum auſteritas eloquentiæ veluti ſucco perfuſa miteſceret.

Præterea pigmenta quædam eloquentiæ, qualia ſunt Hieroglyphica, ſymbola, parabolæ hiſtoricæ, emblemata, ſeparato libro edidi, qui iam *felici alite* prodijt in lucem.

Hæc ego, Deo auſpice, iuuentutis ſtudijs conſulens, ne ἀσύμβολος ex hac litterariâ prouinciâ, quam iam per multos annos obtineo, diſcederem: Quæ tu, Lector, pro tuo candore, beneuolo animo accipies: ſi qui autem fuerint (quod non eſt

deſperandum) liuidorũ oculi, meminerint, ῥᾷον μωμεῖσθαι ἢ μιμεῖσθαι tum, pueriliter infelicis, & malè feriati ingenij eſſe, famam alienam cum obſcurare honeſtè non poſſit, per inuidiam allatrare.

APPROBATIO.

STEPHANVS Charletus, Prouincialis Societatis IESV in prouincia Franciæ, poteſtate ad id mihi facta ab admodum R. P. N. Præpoſito Generali Mutio Vitelleſco, Facultatem concedo, vt P. NICOLAI CAVSSINI è Societate IESV Sacerdotis, de *Sacræ & humanæ Eloquentiæ Parallelis* libri, eruditorum ex eadem Societate noſtra virorum iudicio approbati, typis excudantur.

STEPHANVS CHARLETVS.

Datum Flexiæ, 19. *Nouembris* 1617.

Operis Synopſis.

Totum volumen in tres partes diuiſum eſt.

Prima, veræ Eloquentiæ ideam & adminicula continet.

Secunda, de ipſius Eloquentiæ partibus agit, Inuentione, Diſpoſitione, Elocutione, Figuris, Affectibus, Pronuntiatione.

Tertia, de triplici Eloquentiæ genere, de Epidictica, Ciuili, Sacra, ſpeciatim differit.

Ordo librorum.

I. De Veteri Eloquentia.

II. De Optimo charactere Eloquentiæ.

III. De adminiculis ad comparãdam Eloquentiam, Ingenio, Doctrina, Imitatione.

IV. De Inuentione & Locis.

V. De Amplificatione.

VI. De Diſpoſitione & partibus Orationis.

VII. De Elocutione & Figuris.

VIII. De Affectibus.

IX. De Pronuntiatione.

X. De Epidictica, ſiue demonſtratiua Eloquentia.

XI. Characteres Epidictici in quibus deſcriptionum liber.

XII. De Eloquentia Ciuili.

XIII. Characteres Ciuilis Eloquentiæ.

XIV. Theoretor, ſiue de Majeſtate ſacræ Eloquentiæ.

XV. De forma ſacræ Eloquentiæ.

XVI. Chryſoſtomus ſiue Idea.

AVCTORES.

AVCTORES QVI LAVDANTVR ET EXPENDVNTVR:

Rhetores & Rhetoricorum ſcriptores.

GRÆCI.

Ariſtoteles.

Demetrius Phalereus.

Ariſtides.

Dionyſius Halicarnaſſenſis.

Hermogenes.

Aphthonius.

Caſſius Longinus.

Theon.

Menander.

Apſinus.

Sopater.

Cyrus.

Licymnius.

LATINI.

M. Tullius Cicero.

Fabius Quintilianus.

Martianus Mineus Capella.

Rutilius Lupus.

Aquila Romanus.

Iulius Rufinianus.

Curius Fortunatius.

Marius Victorinus.

Sulpitius Victor.

Emporius.

Aurelius Auguſtinus.

Iulius Seuerianus.

Ruffinus.

Priſcianus.

Beda.

Caſſiodorus.

Alcuinus.

SOPHISTAE ET PHILOLOGI.

GRÆCI.	LATINI.
Gorgias Leontinus.	Latro Porcius.
Lucianus.	Arelius Fuſcus.
Libanius.	Ceſtus Pius.
Ariſtides.	Aſprenas.
Philoſtratus.	Fuſcus.
Himeuris.	Iulius Sparſus.
Dion Pruſæus.	Sillius.
Ælianus.	Gauius.
Theophylactus.	Iulius Baſſus.
Calliſtratus.	Clodius Turrinus.
	Triarius.
	Cornelius Hiſpanus.
	Licinius Nepos.
	Spiridion.
	Coruus.
	Murrhedius.
	Petronius.
	Apuleius.
	Latinus Pacatus.
	Eumenes.

ORATORES.

GRÆCI.	LATINI.
Antiphon Rhamnuſius.	L. Iunius Brutus.
Andocides Cydathenienſis.	Menenius Agrippa.
Lyſias Syracuſanus, aut, Athen.	Appius Claudius.
	Cornelius Cethegus.
	M. Cato Senior.
	Q. Fabius Pictor.

Iſocrates Athenienſis.

Iſæus Chalcidenſis.

Æſchines Cothocides.

Lycurgus Butades Athen.

Demoſthenes Pæanienſis.

Hyperides Collytenſis.

Dinarchus Corinthius, aut, Athen.

C. Lælius.
P. Africanus.
Seruius Galba.
Curio.
Tiberius Gracchus.
C. Gracchus.
Quintus Catulus.
M. Antonius.
M. Craſſus.
Seruius Sulpitius.
C. Iulius Cæſar.
M. Tullius Cicero.
Plinius Iunior.

PHILOSOPHI.

Plato.
Theophraſtus.
Maximus Tyrius.
Seneca.
Ariſtoteles.
Xenophon.
Themiſtius.

HISTORICI.

GRÆCI.

Thucydides.
Herodotus.
Plutarchus.
Polybius.
Diodorus Siculus.
Dion.
Dionyſius Halicarnaſſenſis.
Herodianus.
Ioſephus.
Nicetas.

LATINI.

C. Iulius Cæſar.
Salluſtius.
T. Liuius.
Cornelius Tacitus.
Plinius.
Q. Curtius.
Ammianus.

PATRES ET SCRIPTORES SACRI.

GRÆCI.

Dionyſius Areopagita.
Iuſtinus Martyr.
Origenes.
Clemens Alexandrinus.
Baſilius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Chryſoſtomus.
Baſilius Seleuciæ.
Gregorius Nyſſenus.
Ephrem Syrus.
Theodoretus.
Syneſius.
Euſebius.
Nicephorus.

LATINI.

Cyprianus.
Ambroſius.
Auguſtinus.
Hieronymus.
Leo.
Paulinus.
Tertullianus.
Saluianus.
Arnobius.
Lactantius.
Sidonius Apollinaris.

INDEX CAPITVM,

ET TITVLORVM AD SINGVLA CAPITA,

HIS SEDECIM LIBRIS

Præfixorum: Lectori, vltrà alterum, qui in calce Operis, Neceſſarius.

Numerus primus, Caput notat: alter, Paginam.

TITVLVS LIBRI PRIMI.

De veteri Eloquẽtia. pag. 1. & ſ.

De optimo genere Eloquentiæ, & huius Operis inſtituto. ibid.

Cap. I. De Eloquentiæ dignitate: Dei, Animi & Eloquentiæ ſimilitudo. 3. & ſ.

2. De Eloquentiæ pulchritudine. 4. & ſeq.

Comparatio cũ pantarba lapide. ib.

3. De vtilitate Eloquentiæ. 4. & ſ.

4. De vi Eloquentiæ. 5. & ſ.

5. De ortu & progreſſu Eloquentiæ. 6. & ſ.

6. De nomine Rhetorum. 8. & ſ.

7. De honoribus Rhetorum. 10. & ſ.

8. Contra eos qui dicunt Demoſthenem ab Ariſtotele præcepta Eloquentiæ didiciſſe. 11. & ſ.

9. Illuſtrium Oratorum Elogia: Pytheus. 12.

10. Homerus. ibid. & ſ.

11. Solon. 13. & ſ.

12. Piſiſtratus. 15.

13. Themiſtocles. ibid. & ſ.

14. Herodotus. 15. & ſ.

15. Pericles. 16. & ſ.

16. Thucydides. ibid. & ſ.

17. Gorgias Leontinus. 17. & ſ.

18. Ὑπὲρ Παλαμήδους ἀπολογία. 18.

19. Critias. ibid. & ſ.

20. Theopompus. 19.

21. Philiſtus. ibid.

22. Plato. ibid. & ſ.

23. Ariſtoteles. 20. & ſ.

24. Antiphon. 21.

25. Andocides. ibid. & ſ.

26. Lyſias. 22.

27. Iſocrates. ibid. & ſ.

28. Iſæus. 24.

29. Æſchines. ibid. & ſ.

30. Lycurgus. 25.

31. Demoſthenes. ibid. & ſ.

32. Hyperides. 26.

33. Dinarchus. ibid. & ſ.

34. Demades. 27.

35. Xenophon. ibid.

36. Theophraſtus. ibid. & ſ.

ã

37. Demetrius Phalereus. 28.& ſ.
38. Latini Oratores, Ciceronis fermè omnes penicillo expreſſi.
L. Iunius Brutus. 29.
39. Menenius Agrippa. ibid.
Oratio Menenii Agrippæ. ibid.
40. Appius Claudius. 30.
Oratio Appii Claudii ad ſenatum. ibid.
Eadem ex Græco expreſſa. ibid & ſeq.
41. Cornel. Cethegus. 31.
42. M. Cato ſenior. ibid.& ſ.
43. Q. Fabius Pictor. 32.
44. C. Lælius & P. Africanus. ibid.& ſeq.
45. Seruius Galba. 33.
46. Curio. ibid.
47. Tiberius Gracchus & Caius Carbo. ibid.& ſ.
48. Caius Gracchus. 34.
49. Quintus Catulus. 35.
50. Marcus Antonius. ibid. & ſ.
51. Marcus Craſſus. 36.
52. Seruius Sulpitius. ibid.
53. Cotta & Sulpicius. ibid.& ſ.
54. Hortenſius. 37.
55. M Craſſus Iunior. 38.
56. Pompeius. ibid.
57. M. Callidius. ibid.& ſ.
58. Piſo Tullii gener. 39.
59. C. Licinius Caluus. ibid.
60. C. Iulius Cæſar. ibid.& ſ.
61. Criſpus Salluſtius. 40.
62. M. Tullius Cicero, pro quo Apologia, contra Κικερωνομάστιγα, qui ferream Ciceronis eloquentiam, auream Demoſthenis nominarat. ibid. & ſ.
Iudicium Longini de Cicerone & Demoſthene. 41.& ſ.
Iudicium Fabii Quintiliani. 42.
Iudicium Cornelii Taciti. ibid. & ſ.
63. Comparantur Cicero & Demoſthenes in genere comparatiuo. 44. & ſ.
Ab adoleſcentia honeſtè acta. 46.
A prudentia. ibid.& ſ.
A fortitudine. 47.& ſ.
plura. ibid & ſ.
64. Comparantur in genere deliberatiuo. 35.& ſ.
65. Comparantur in genere iudiciali. 38.& ſ.
66. Comparantur in Inuentione, Diſpoſitione, Elocutione. 62.& ſ.
67. Comparantur in actione & ſucceſſu eloquentiæ. 64.& ſ.
68. Comparatur cum Thucydide. 66. & ſ.
69. Comparatur cum Platone. 67. & ſeq.
70. Comparatur cum Lyſia. 70.
71. Comparatur cum Iſocrate. 72.& ſ.
72. Comparatur cum Salluſtio. 14. & ſeq.

Ex Libro II.

Cap. I. De optimo charactere Eloquentiæ. 77.& ſ.
De varietate. ibid.
2. De ſtylo inflato. 79.& ſ.
3. De cacozelo. 83.& ſ.
4. De ſtylo frigido. 84.& ſ.
5. De ſtylo puerili. 86.& ſ.
6. De Parenthyrſi. 88.& ſ.
7. De ſtylo ſcholaſtico. 90.& ſ.
8. De ſtylo poëtico & cãtico. 91.& ſ.
9. De ſtylo allegorico & periphraſtico. 93.& ſ.
10. De ſtylo Miſcellaneo & Antiquario. 95.& ſ.
11. De ſtylo humili & rudi. 98.& ſ.
12. De ſtylo fluctuanti & diſſoluto. 100. & ſ.
13. De ſtylo ſicco & exangui. 101.& ſ.
14. De acuta ſtyli breuitate, ſententiiſque abruptis & ſuſpicioſis. 12 & ſ.
15. Acutorum acuminum ſubiecta exẽpla. 150.& ſ.
16. De Erroribus abrupti ſtyli & frigidè acuti. 108.1.
17. Anticicerones.
Ludus ſeu diſſertatio de optimo genere dicendi.
Eloquentia apud Dicen contra ſuos corruptores agit. xi.& ſ.

18. Lucius Apuleius. 112.& ſ.
19. Cacozelus, doctus Antiquarius. 115.& ſ.
20. Buteonis pro ſiccis. 117.& ſ.
21. Pædariodis pro puerilibus. 118.& ſ.
22. M.Tullii Ciceronis Apologia. 119. & ſ.
23. Malus Orator: totus ex Luciano fermè expreſſus. 126.& ſ.
Cenſura Antigoni Regis. 127.
Cenſura Auguſti Cæſaris. ibid.& ſ.
Cenſura Apollonii. 128.
Cenſura Dionyſii Longini. ib.& ſ.
24. Condemnatio Μειρακιώδους.
Cenſura Plutarchi. ibid.& ſ.
25. Condemnatio ſiccorum.
Cornelii Taciti cenſura. 130.
26. De vera germanáque eloquentia. ibid.& ſ.
27. De Generibus dicendi quæ in laude verſantur. 131.& ſ.
28. De virtutibus & formis dicendi: ac primùm de Perſpicuitate. 132.& ſ.
29. De grauitate Orationis. 133.& ſ.
30. De aſperitate. 135.& ſ.
31. De vehementia. 136.& ſ.
32. De ſplendore. 138.& ſ.
33. De Vigore. 139.
34. De Ambitu ſiue Amplificatione. ibid.& ſ.
35. De methodo Grauitatis. 140.& ſ.
36. De pulchritudine & grauitate Styli. 141.
37. De mixtura Celeritatis cum ſuauitate. 142.& ſ.
38. De Acrimonia & Acuto. 143.
39. De methodo ſuauitatis. ibid.& ſ.
40. De optima figura dicendi, & de Decoro. 145.& ſ.

Ex Libro III.

De adminiculis Eloquentiæ, Ingenio Doctrina, & imitatione.

Cap. I. De Animi præſtãtia. 147.& ſ.
2. De varietate ingeniorum & excellentia in Mechanicis. 148.& ſ.
3. De cauſis huius varietatis. 149.& ſ.
4. Tria ingeniorum genera quæ literis apta, & vnde ſumendum culturæ exordium. 150.& ſ.
5. Aduerſus eos qui Chriſtiano cultu emolliri & langueſcere dicunt ingenia. 151.& ſ.
6. De ingeniorum delectu ad Eloquentiã ſpecialius dictum. 153.& ſeq.
7. De ſtudio & Exercitatione Eloquentiæ. 157.
8. De cauſis corruptæ Eloquentiæ: vbi celebres Taciti & Senecæ loci comparantur. 158.& ſ.
9. De imitatione. 160.& ſ.
10. De praua imitatione ſeu Cacozelia. 161.& ſ.
11. De vitiis imitationis. 162.& ſ.
12. An multi ſunt imitandi. 164.& ſ.
13. Nouíne an Veteres imitãdi. 166.& ſ.
14. Qui maximè inter veteres imitandi, obiter notati. 167.& ſ.
15. Quomodo imitandum. 174.& ſ.
16. Quomodo Demoſthenem Cicero fuerit imitatus. 175.& ſ.

Ex Libro IV.

De Inuentione & Locis.

Cap. I. De ſcribenda oratione.
De cognitione quæſtionis, & de prolixitate fugienda. 181.& ſ.
2. De Inuentione. Nutrix inuentionis, eruditio: & eruditæ debent eſſe Orationes. 182.& ſ.
3. Primus fons Inuentionis, Hiſtoria. 184.& ſ.
4. Secundus fons Inuentionis Apologi & Parabolæ. 181.& ſ.
5. Tertius fons Inuentionis, Adagia. 188.& ſ.
6. Quartus fons Inuentionis, Hieroglyphica. 189.& ſ.
7. Quintus fons Inuentionis, Emblemata. 190.
8. Sextus fons Inuentionis, Teſtimonia Veterum. 190.& ſ.
9. Septimus fons Inuentionis, Γνῶμαι. 192 & ſ.
10. Octauus fons Inuentionis, Leges. 194.& ſ.

11. Nonus fons Inuentionis, ſacræ literæ. 195.&ſ.
12. Decimus fons Inuentionis, Ratio & ſolertia in Locis. 196.&ſ.
13. De locis in genere. 198.
Definitio per ſynonymiam. ibid.
Per deſcriptionem. ibid.&ſ.
Notatio. 199.
Partium enumeratio. ibid.
Coniugata. ibid.
Genus. ibid.
Species, ſeu Forma. ibid.
Similitudo. 200.
Differentia. ibid.
Contraria. ibid.
Adiuncta. ibid.
Antecedentia, Conſequentia. ib.
Repugnantia. ibid.
Cauſæ. ibid.
Effecta. 201.
Comparatio Minorum & Parium. ibid.
14. De locorum delectu. ibid.
15. Definitionis dignitas & variæ appellationes. ibid.&ſ.
16. de Definitione Simplici & Logica. 202.&ſ.
17. de Definitione per partes. 204.
18. de Definitione per cauſas. ib.&ſ.
19. de Definitione per Effecta. 205.&ſ.
20. de Definitione per Accidentia. 206.&ſ.
21. de Definitione per Similitudinem. 195.&ſ.
22. de Definitione per Negationem. 208.
23. de Modo amplificandæ Definitionis.
Ac primùm de Amplificatione per ſynonymiam. 209.&ſ.
24. de Amplificatione per Definitionem Mixtam. 210.&ſ.
25. de Amplificatione per Contentionem ironicam. 211.
26. de Confirmatione Definitionis. ibid.&ſ.
27. de partium enumeratione, Loci dignitas & definitio. 212.&ſ.
28. Diuiſio huius Loci ſecundùm rem, & varia genera Enumerationis. 213.
29. Diuiſio ſecundùm Modum, & varia Argumentationum ab enumeratione partium, genera. 214.&ſ.
30. De vi & veritate huius loci. 215.&ſ.
31. De vſu & amplificatione huius loci. 216.&ſ.
32. De mixtura Figurarum, cum loco enumerationis, & quibus ornamentis amet veſtiri. 217.&ſ.
33. De Notatione Nominum. An Nomina ſint Naturæ Cœleſtis. Confutantur Zoar & Rabbini. 219.&ſ.
34. Confutatus Rucelinus & cæteri Nominales. 220.&ſ.
35. De nominum ambitione & religione. 221.&ſ.
36. Curioſa Nominum obſeruatio, & antiquus ritus illuſtratus. 222.&ſ.
37. Notatio literarum Nominalium, & eius Ominis vanitas. 223.&ſ.
38. De anagrammariſmis. 224.
39. De Origine & Etymologiis Nominum. 225.&ſ.
40. De vſu Notationis & Coniugatorum. 226.&ſ.
41. De genere & ſpecie. 228.&ſ.
42. De vſu huius Loci. 229.&ſ.
43. De Cauſarum dignitate & numero. 231.&ſ.
44. Materia, & eius vſus apud Oratores. 232.&ſ.
45. de Cauſa efficiente. 233.&ſ.
46. de Forma. 236.&ſ.
47. de Fine. 237.&ſ.
48. de Vſu & amplificatione Cauſarum. 238.&ſ.
49. Effecta. 240.&ſ.
50. Adiuncta, Antecedentia, Conſequentia. 242.&ſ.
51. Contraria repugnantia. 245.&ſ.
52. De ſimilitudine.
Similitudinis locum eſſe non modò deteſtabilem, ſed vtilem: contra Euclidem. 248.&ſ.
53. Definitio Similitudinis, & diuiſio in Simplicem & Compoſitam. 249.&ſ.

54. Alia Similitudinis diuiſio, in Parabolam, Exemplum, Inductionem: Ac primùm de Parabola. 251. & ſ.
55. De Exemplo & Probationibus à Comparatis. 253. & ſ.
56. de Inductione. 255. & ſ.
57. De recto vſu Similitudinis & varia eius tractatione. 256. & ſ.

Ex Libro V.

De Amplificatione.

Cap. I. Ac primùm de vitio malæ Amplificationis. 260. & ſ.
2. Quid ſit Amplificatio & quotuplex:
Et de optimo charactere Amplificationis. 261. & ſ.
3. Exemplum fuſæ & ambitioſæ illius Amplificationis:
Ex Cic. 7. in Verrem, n. &c. 263. & ſ.
4. Quænam ſit melior Amplificatio. 265. & ſ.
5. De materia & formis ſeu methodo Amplificationis. 266. & ſ.
6. De forma & methodo Amplificationis:
Ex Græcis ſophiſtis. 267. & ſ.
7. Quam Methodum amplificādi Cicero præceptis conſignare. 263. & ſ.
8. Quòd iſtæ Præceptiones de Amplificatione minùs accuratè traditæ videantur: & de Caſſii Longini ſententia. 27. & ſ.
9. De Amplificationis duodecim modis crebrò vſurpatis: primus Amplificandi modus, & Enumerationum. 272.
10. Secundus, per Antecedentia. 273.
11. Tertius, per Cauſas. ibid.
12. Quartus, per Adiuncta. ibid. & ſ.
13. Quintus, per Euidentiam, Deſcriptiones, Hypotypoſes. 274. & ſ.
14. Sextus, per Digreſſionem. 275. & ſ.
15. Septimus, per Gradationem. 276. & ſ.
16. Octauus, per Comparationem. ibid & ſ.
17 Nonus, per eleuationem Grauium. 277.
18. Decimus, per Congeriem. ibid.
19. Vndecimus, per Correctionem. ibid.
20. Duodecimus, per conglobatas Definitiones. ibid.
21. De delectu Locorum & figurarum ad amplificationem obiter monitum. 278.
22. De delectu Verborum ad amplificandum. ibid. & ſ.
23. De mixtura Locorum & Figurarum. 279.
24. Amplificationes Ciceronianæ diſcutiuntur:
Ac primùm Auaritia & ambitio P. Rulli exaggeratur per congeriem partium atque effectorum, & per anaphoram tractatur. ibid. 12. & ſ.
25. Amplificatio, Saſſiæ libido, n. 12. pro Cluentio. 281. & ſ.
26. Amplificatio Beneficii accepti, per Comparata, Adiuncta & Partes, ad Quirites, poſt reditum, N. S. 282.
27. Alia pars amplificationis per μεριστὸν, Poſt reditum ad Quirites. ib. & ſ.
28. Amplificatio Rei calamitoſi, per gradationem & hypotypoſin, &c. pro Quinctio, N. 95. 283. & ſ.
29. Amplificatio ab Effectis: Deſcribitur vir bonus: pro Cæcinna, N. 78. 284.
30. Amplificatio luxus per Adiuncta: pro Roſcio Amerino n. 135. ibid.
31. Amplificatio Capacitatis. 1. Philipp. n. 65. per Partium enumerationem & Comparata. 285.
32. Amplificatio luctuoſi ſpectaculi de bonis Cn. Pompeij haſtæ ſubiectis: Per hypotypoſin, ſuſtentationem, Epiplexin, &c. 2. Philipp. n. 64. 285.
33. Amplificatio belli crudelis: Philipp. 14. n. 8. Per cauſas efficientes, Effecta, Comparata. 286.
34. Amplificatio criminis inuſitati. 6. Verr. n. 67. 68. 69.
Per adiuncta & figuras. 286. & ſ.

35. Amplificatio miſeriarum, per antitheta, acutaſque & vellicantes ſententias, ſtylo picto & declamatorio: Senex reuerſus è captiuitate, deplorat filium inſepultum, & cæcam vxorem. 287. & ſ.
36. Amplificatio calamitoſi ſtatus, per Antitheta & Hypotypoſin: Deſcribitur miſeria pauperum, cum luxu diuitum comparata ex D. Gregorio. 288. & ſ.
37. Amplificatio atrocis ſupplicii, per hypotypoſin. 290. & ſ.
38. Amplificatur definitio Virtutis per Inductionem. 291. & ſ.
39. Amplificatio breuis miſeriarum vitæ, per Synathroiſmum: D. Chryſoſt. tractatu, quòd nemo læditur niſi à ſeipſo. (pa 577.) 292.
40. Amplificatio Auaritiæ, per Effecta & Imagines: D. Chryſoſtomus eodem tractatu. (pag. 578.)
41. Amplificatio Gulæ & Ebrietatis, per Congeriem: D. Chryſoſtomus eodem tractatu. (pag. 580.) 293.
42. Amplificatio Virtutum. 294.
43. de Diminutione. ibid. & ſ.
Varia locorum communium ex Cicerone ſupellex, ad vberiora amplificationum exempla. 295. & ſ.

Ex Libro VI.

De Diſpoſitione & Partibus Orationis.

Cap. I. Eius dignitas. 303. & ſ.
2. De prudentia Diſpoſitionis & iudicio. 304.
3. de triplici Diſpoſitione in genere. ibid. & ſ.
4. de triplici Diſpoſitione artificiali. 305.
5. de Diſpoſitione oratoria ibid. & ſ.
6. de Exordio in Genere: An exordium ſit pars orationis neceſſaria. 307. & ſ.
7. de variis Exordiorũ generibus. 308.
Quid Ἐπέρωσις ſeu impreſſio in Exordiis. ibid.
Quid Ἀποπλάνησις. 309.
quid Rami ſeu Ramoſum. ibid.
quid ἐνδόσημον. ibid.
quid Carceres. ibid.
Alia diuiſio Exordiorum. 310.
quid Exordium ex Opinione. ib.
quid Exordium ἀπὸ κυροῦ. ibid.
quid Exordium ex Abundantia: Contra incidentibus, Acolutho, &c. 311.
quid exordiũ ex ſubdiuiſione. ib.
Sex Exordiorum fontes. 312.
8. de modo Exordii. An debeat eſſe argumentoſum & floridum. ibid.
9. de Exordiorum communibus præceptis. 313.
10. De Exordiis in demonſtratiuo genere, & hiſtoriis, fabulis & exemplis. 316.
Adiunctum perſonæ Oratoris. ibid.
Ab adiunctis item Oratoris. ib. & ſ.
11. de Deliberatiuo. 319.
Adiunctum rei. ibid. & ſ.
12. de Iudiciali. 322. & ſ.
[13. Exordia ex abrupto & conciſa. 323. & ſ.
14. de Narratione. Narrationis diuiſio & vſus. 325.
15. Narrationis vitia octo. 326.
16. Narrationis virtutes. ibid.
17. Narrationis probabilitas ex quindecim rebus petita. ibid. & ſ.
18. Quarta virtus Narrationis, ſuauitas, in decem partes diuiſa. 329. & ſ.
19. Typus narrationis poëticæ.
Ex Libanio. ib. aliæ. ibid.
20. Typus narrationis ciuilis in tenui Charactere. ibid.
21. Typus narrationis hiſtoricæ, ſuauis, & Philologicæ: Narratio de Leonib. & Vrſa. 332. & ſ.
22. Narratio de Elephanto, qui pro nutritio pugnauit. 333. & ſ.
23. Typus narrationis politicæ, ſtylo ſublimi & magnifico. 334. & ſ.
24. Narratio & Hypotypoſis pul-

chra.de pauperis filio qui pro diuite amico pugnauit vſque ad necem in certamine gladiatorio. 335.& ſ.
25. Narratio de C.Canio. 3.7.& ſ.
26. Narratio de morte Socratis. ibid. & ſ.
27. De Confutatione & Confirmatione. 339.& ſ.
28. de Ratiocinatione & Inductione. 141.& ſ.
29. de Enthymemate. 342.& ſ.
30. de Epicheremate. 343.
31. de Dilemmate. ibid.
32. de Sorite. ibid.& ſ
33. de Cornibus, Crocodilo & Electra. 344.
34. Exempla Confutationis:
Exemplum ex Gorgia Leontino, acutum & velox, antea libatum, nunc expreſſiùs notatum:
Palamedes crimen proditionis diluit. ibid.& ſ.
35. Expenduntur varia Exempla Confutationum:
Ex Cicerone: cuius mirifica cum pugnacitate notatur ſuauitas:
Modus confutationis per conglobatas rationes, magna vi & celeritate vibratas, ad perſuaſionem & motum efficax. 3.5.& ſ.
36. Modus Confutationis per Expeditionem. 347.& ſ.
37. Modus Confutationis mixtus ſeriis rationibus & ironiis aculeatis. 348.& ſ.
38. Modus Confutationis per interrogationem:
Cicero pro quinctio, n.36. 351.& ſ.
39. Modus per ſubiectionem frequentiſſimus & optimus: Cic.pro quinctio, n.41. 352.& ſ.
40. Modus per Coaceruationem exẽplorum; in quo diligenter notandi ſunt nexus. 353.& ſ.
41. Confutatio: Pro Cæco reo parricidii, per ἀνακόλουθον, & ἀπίθανον. 345.& ſ.
42. de Peroratione. 355.& ſ.
43. Peroratio miſerabilis pro filio, qui cùm ſua captiuitate & morte patrem redemiſſet, mortuus in vinculis, à matre ſepeliri prohibetur:
Peroratio flebilis per apoſtrophen ad animam mortui. 356.& ſ.

Ex Libro VII.

de Elocutione.

Cap. I. de Elocutione.
2. Elocutionis diuiſio: & eius prima pars Elegantia. 360.& ſ.
3. de Compoſitione, ſecunda parte Elocutionis:
Eius definitio, officium, gratia. 361. & ſ.
4. de Præſtantia numeroſæ Orationis, & eius Ortu. 362.& ſ.
5. De Nomine & definitione Periodi. 364.& ſ.
6. De Diuiſione Periodi, Pneumate, Claui, Chiaſmo, &c. 365.
7. de Partibus Periodi. 366.
8. de Pedibus Periodi:
Ex Halicarnaſſenſi. ibid.& ſ.
9. de Numero & mixtura Pedum:
Ex Cicerone:
In Principiis qui fermè probantur pedes: In Medio: In fine. 367.& ſ.
10. quid de iſtis Numerorum obſeruationibus & tota compoſitione ſit ſentiendum, & de cauendis vitiis. 369.& ſ.
11. de vſu Periodi. 371.& ſ.
12. de menſura Periodi. 37..& ſ.
13. de artificio implendæ Periodi. 373. & ſ.
14. de delectu & cõpoſitione Nominum, ad venuſtandam Periodum. 375.& ſ.
15. Obſeruationes in Cicerone. 76.& ſ.
16. de dignitate Elocutionis & definitione Figuræ 37..& ſ.
17 Nomenclatura figurarum ordine Alphabetico:
Ex antiquis Rhetoribus expreſſa: 379 & ſ.
Acyron. ibid.
Ætiologia. ibid.

Aganactesis. ibid.
Allœoſis. ibid.
Amphidiortoſis. ibid.
Anaclaſis. ibid.
Anacœnoſis. 300.
Anadiploſis. ibid.
Anæreſis. ibid.
Analepſis. ibid.
Ananceon. ibid.
Anaſceue. 381.
Anaſtrophe. ibid.
Antimetabole. ibid.
Antiſagoge. ibid.
Antiphraſis. ibid.
Antiſtaſis. ibid.
Antiſtœchon. ibid.
Antiſtrophe. ibid.
Anticheton. ibid.
Antizeugmenon. 382.
Antonomaſia. ibid.
Aparethmeſis. ibid.
Aphoriſmus, ſiue Dioriſmus. ibid.
Ἀπὸ κοινοῦ. 383.
Apodoxis, ſiue, Apoplaneſis. ibid.
Apophaſis, ſiue, Ætiologia. ibid.
Apoplaneſis. ibid.
Aporia. ibid.
Apoſiopeſis. 384.
Apoſtaſis. ibid.
Apoſtrophe. ibid.
Ara. 385.
Aſteïſmus. ibid.
Aſyntacton. ibid.
Aſynthetum. ibid.
Auxeſis. ibid.
Brachyopœia. ibid.
Characteriſmus. ibid.
Catachreſis. 386.
Catara. ibid.
Chatientiſmus. ibid.
Χιαστόν. ibid.
Chleuaſmus. ibid.
Cleticon. ibid.
Climax. ibid.
Cœnotes. 387.
Deoſis. ibid.
Diabole. ibid.
Diacope. ibid.
Diæreſis. ibid.
Diallage. ibid.
Diallelon. 388.
Dialogiſmus. ibid.
Dialyſis. ibid.
Dianœa. ibid.
Diaphora. ibid.
Diaporeſis. ibid.
Diaſceue. ibid.
Diaſyrmus. ibid.
Diatypoſis. 389.
Dicæologia. ibid.
Diazeugmenon. ibid.
Dilemmaton. ibid.
Diſtributio. ibid.
Ecbaſis. 390.
Ellipſis. ibid.
Enthymema. ibid.
Epagoge. ibid.
Epanadiploſis. ibid.
Epanalepſis. ibid.
Epanaſtrophe. 391.
Epanaphora. ibid.
Epanodus. 392.
Epanorthoſis. ibid.
Epembole. ibid.
Epenthymeſis. ibid.
Epexegeſis. ibid.
Epexergaſia. ibid.
Epibole. ibid.
Epicriſis. 393.
Epidiorthoſis. ibid.
Epimone. ibid.
Epiphonema. ibid.
Epiphora. ibid.
Epiplexis. ibid.
Epiploce. ibid.
Epiſtrophe. ibid.
Epitheton. 194.
Epitrochaſmus. ibid.
Epitimeſis. ibid.
Epitrechon. ibid.
Epitrope. ibid.
Epizeuxis. ibid.
Erotema. ibid.
Erroris inductio. ibid.
Ethologia. ibid.
Ethopœia. 395.

Euche.

Euche. ibid.
Exarteſis. ibid.
Excitatio. ibid.
Expeditio. ibid.
Exutheniſmus. ibid.

Figura per caſum genitiuum. ibid.
Figura per Datiuum. 396.
Figura per Accuſatiuum. ibid.
Figura per Ablatiuum. ibid.
Figura Græca, aut caſuum varietas. ib.
Figura per perſonas. ibid
Figura per Numeros. ibid.
Figura per Præpoſitionem Ad. 397.
Figura per præpoſitionem In. ibid.
Figura per verborum qualitatem. ibid.
Figura per modos Temporum. ibid.
Figura per aduerbiorum qualitatē. ib.
Figura per pleonaſmum. ibid.
Figura per Eclogam verborum. ibid.
Figura per Eclogam Aduerbiorum. ib.
Figura per Pronomina. ibid.
Figura per Eclogam nominum. ibid.
Gradatio. 398.
Heterogenes. ibid.
Homœon. ibid.
Homœoptoton. ibid.
Homœoſis. ibid.
Homœteleuton. ibid.
Horiſmus. ibid.
Hyperbaton. ibid.
Hyperbole. ibid.
Hypexæreſis. ibid.
Hypobole. 399.
Hypocriſis. ibid.
Hypomone. ibid.
Hypozeuxis. ibid.
Hyſterologia, ſeu, ὑστερολογία. ibid.

Icon. ibid.
Ironia, ibid.
Iſocolon. 400.

Leoptologia. ibid.
Liptote. ibid.
Lyton. 401.

Meriſmos. ibid.
Meioſis. ibid.
Metabaſis. ibid.
Metanœa. ibid.
Metaphora. ibid.
Metaſtaſis. ibid.
Metatheſis. 402.
Metonymia. ibid.
Meſozeugma. ibid.
Mimeſis. ibid.
Myčteriſmus. ibid.

Neceſſitas. ibid.
Noëma, ſiue, Nόημα.

Occupatio in Paralepſi. ibid.
Omoticon. ibid.
Onomatopœia. ibid.
Oxymoron. ibid.

Palindromia. ibid.
Palilogia. 403.
Paradiaſtole. ibid.
Paradigma. ibid.
Paradoxon. ibid.
Paralepſis. 404.
Paraphora. ibid.
Paraſiopeſis. ibid.
Parembole. ibid.
Paregmenon. ibid.
Parentheſis. ibid.
Pariſon. 405.
Parodia. ibid.
Paromœon. ibid.
Paromologia. ibid.
Paronomaſia. ibid.
Paronymia. 406.
Parrheſia. ibid.
Pathopœia. ibid.
Periphraſis. ibid.
Permiſſio in Epitrope. ibid.
Periſſologia. ibid.
Plečton. ibid.
Pleonaſmus. ibid.
Plethynticum. 407.
Ploce. ibid.
Polyptoton. ibid.
Polyſyntheton. 408.
Procatalepſis. ibid.
Procataſceue. ibid.
Prodiaſapheſis. ibid.

Prodiorthoſis. ibid.
Prolepſis. ibid. & ſ.
Proſapodoſis. 409.
Proſynapantheſis. ibid.
Proſopopœia. ibid.
Proſopon. 410.
Protimeſis. ibid.
Proſtaxis. ibid.
Protonie. ibid.
Protozeugma. ibid.
Protrope. ibid.
Prupergaſia.
Pyſma. ibid.
Ratiocinatio in Apophaſi. 411.
Sarcaſmus. 411.
Scheſis. ibid.
Solutum. ibid.
Streptolyron. ibid.
Subiectio in Prolepſi & Procatalepſi. ibid.
Syſceuaſis. ibid.
Suſtentatio in Paradoxo. 412.
Syllepſis. ibid.
Symploce. ibid.
Synathroiſmus. ibid.
Synchoreſis. ibid.
Syncriſis. ibid.
Synchyſis. 413.
Synecdoche. ibid.
Synœceioſis. ibid.
Synonymia. ibid.
Syſtrophe. ibid.
Tapeinoſis. ibid.
Tautologia. ibid.
Traductio. ibid.
Zeugma. ibid.

18. De vſu & variis Ordinibus Figurarum. ibid.
19. De primo Ordine Figurarum: Quæ imagines vno vel paucis verbis exprimunt. 414. & ſ.
Antonomaſia & eius vſus. 415.
Epithetum. ibid.
Synonymia. 416.
20. De ſecunda ſerie Figurarum in illuſtri & ſuaui genere dicendi, quibus Icones rerum efformantur. ib.
Vani hominis deſcriptio, in Theophraſto. 417. plura. ibid.
Demonſtratio. 418.
Diſtributio. ibid.
Antitheſis. 419.
Oxymorum. 410.
Antiſagoge. ibid.
21. De tertia Figurarum ſerie quæ ſunt in Repetitione. 421.
Anadiploſis, Epiſtrophe, Epanalepſis, Traductio, Alluſio, Commutatio. ibid. & ſ.
22. De quarta ſerie Figurarum: Ad ſuaue genus dicendi pertinentiũ: maximè in ſtructura periodorum. 422.
23. De altero Ordine figurarum, quæ ad grauitatem faciunt. ibid. & ſ.
24. De figuris in Velitatione & Certamine. 425.
Suſtentatio, Licentia, Communicatio, Conceſſio, Ironia, Epiplexis, Apoſiopeſis, Allegoria, Correctio. ibid. & ſ.
25. De tertia parte Figurarum in Affectibus. 428. & ſ.
Exclamatio. ibid.
Deploratio Apum transfugarum. 429
1. Tolle filium tuum vnigenitum quẽ diligit Iſaac. 433. & ſ.
Loci communes præcipuarum Ciceronis figurarum indicati. 435. & ſ.
Apoſtrophe, Allegoriæ, Conceſſiones, Climaces, Correctiones ſententiæ Comparationes, Conuitia ſeu Epiplexes, Deprecationes, Diſtributiones, Dubitationes, Exemplorum vſus, Epiphonemata & exclamationes, Execrationes, Fictiones, Hypotypoſes, Ironiæ, occupationes, ſeu Prolepſes, Prætermiſſiones & Præteritiones, Proſopopœiæ, Subiectiones, Tranſitiones. ibid. & ſ.
26. De Demoſthenica Figurarum tractatione. 442. & ſ.
Interrogatio. 443.
Synathroiſmus. ibid.

Prolepſis. 444.
Aliud exemplum Prolepſeos. ibid.
Meioſis. ibid.
Subiectio. 445.
Exaggeratio cladis bellicæ. ibid.
Epiplexis. ibid.
Item Epiplexis breuis & mordax. 447.
Item obiurgatio. ibid.
Item obiurgatio grauis & ſeria. 448. & ſ.
Item nobiliſſima Obiurgatio morum recentium. 449.
Suſtentatio. 450.
Exemplum Orationis Ciuilis & Figuratæ per dialogiſmos & ſermocinationes:
Quæ eſt valde practica & efficax ad ſenſus feriendos:
Magna in hoc genere figurarum Demoſthenis felicitas. 451.
Item Oratio plena χρηστότητος, habens Epiplexin, Ironiam, Prolepſin. ibid. & ſ.
Sermocinatio & Oratio valde Morata. 452.
Παῤῥησία. ibid.
Deprecatio. ibid.
27. De Exarteſi Figuratum, & Figuris declamatoriis. ibid.
Epanodos, Subiectio; Subiectio cum Epiphonemate, Apoſtrophe ad rem inanimem, & Anaphora, Exclamatio, ibid. Aporia, Anaphora mixta, cum Aſynthetis cum Anæreſi & Antitheſi Anaphora mixta Diſtributio, Diſtributio cum Anaphora Epiplexis, Aſyntheton, Homœoptoton, Conceſſio. 454.
Hypotypoſis, Deſcriptio Mutilorum. 455.
Gradatio mixta, cum Epanodo. 456.
Interrogatio. ibid.
Ad ſignificandum fraternum odium Emphaſis. ibid. Figura conſtans obſcuris ſententiis, per Mœoſin. ibid. Epiſtrophe nobilis cum Antitheſi. ibid. Antitheſis Paralepſis cum Deſcriptione & Apoſiopeſi. ibid.
Proſopopœia cum Hypotypoſi & Reticentia. 457.
Proſopopœia per inciſa in Affectibus. 458.

Ex Libro VIII.

De Affectibus. 459.
Cap I. Affectuum vis & præſtantia. ibid.
2. Affectuum definitio, cauſa, diuiſio, 460. & ſ.
3. Affectuum ſedes, inſtrumenta ſeu vehicula. 461. & ſ.
Et qui ſint dæmoniaci affectus. ibid.
4. quid ſpectandum in iis qui mouent affectus. 462. & ſ.
5. Quid ſpectandum in perſonis quæ mouendæ ſunt ad Affectus. 464. & ſ.
6. De duabus Affectuum radicibus, voluptate & dolore, & ratione mouendi. 466.
7. De Dolore, & Miſeratione in genere:
Et quibus moueantur rebus: Sint no externæ ſpecies præter orationem adhibendæ. ibid.
8. quæ res ad motum adhibendæ. 469 & ſ.
9. De qualitate Affectuum leuium & violentorum:
Et quomodo iis vtendum. 472. & ſ.
10. De immoderatis & nugatoriis Affectibus:
Deque Ariſtidis & Libanij in hoc genere erroribus. 476. & ſ.
11. De languidis Affectibus, & iis qui vocantur ἀπάλαισι. 478. & ſ.
12. De mixtura Affectuum. ibid. & ſ.
13. De modo & ratione mouendi. 482. & ſ.
14. De Remiſſione Affectuum. 484.
15. De Amore:
Amoris nomen. ibid. & ſ.
16. Amoris definitio: & de triplici Animæ motu:
Ex S. Dionyſio præclarè. 485. & ſ.
17. De quinque Amorum generibus.
18. De Erote & Anterote:
Deque turpis Amoris veſania. 488. & ſ.

19. De cauſis Amoris in genere. 490. & ſ.
20. Quindecim Amoris cauſæ in ſpecie: ex Ariſtotele. 491. & ſ.
De effectu & vſu huiuſce Affectus. 492 & ſ.
21. Affectus Amoris exempla. 493. & ſ.
22. De Affectibus lætitiæ & ſpei. 495. & ſ.
23. De Metu. 501. & ſ.
24. De Odio:
Eius definitio. 584.
25. De quatuor Odii generibus. ib. & ſ.
26. Cauſæ Odii & fomenta. 505. & ſ.
27. De Odii concitatione & remiſſione. 506. & ſ.
28. De Motibus Iracundiæ & doloris. 507. & ſ.
29. De natura Iræ. 509. & ſ.
30. De Cauſis iræ: & qui ad iracundiam proclines. 510.
31. De concitando Odio & Iracundia. 512. & ſ.
32. Quomodo à Perſonis, Rebus & Signis concitetur Iracundia.
Ex Gregorii Nazianzeni Orat. 21. in Athanaſium. 513. & ſ.
Ex Iuliani orat. IV. 514.
33. De varietate Motuum iracundiæ, & eorum vſu:
Ac de vitioſis motibus in hoc genere. 517. & ſ.
34. De generoſis iracundiæ motibus. 518.
Motus Iraſcibilis. 519. & ſ.
Ex Gregorii Nazianzeni aduerſus Iulianum Orat. 3. ibid. & ſ.
35. De vaſtis motibus Iracundiæ: déque lenibus & moderatis. 526. & ſ.
36. De mixtura motuum Iracundiæ. 528.
37. De odio concitando in vitia: & fictione imaginis:
Ex D. Chryſoſtomo Exemplum. 530.
38. De Indignatione. 531. & ſ.
39. De remiſſione Iræ ſeu delinitione:
Ac de eius induſtriis. 532. & ſ.
40. Homeri Litas ad inſigne delinitionis exemplum compoſitas. 536. & ſ.
Item ex Plutarcho, Liuio, Dionyſio Halicarnaſſenſi exempla. ibid.
41. De Miſerationibus & lacrymis: De variis generibus lacrymarum. 539. & ſ.
42. De induſtriis Miſerationum: Ac primùm quid circa Perſonas & Res conſiderandum. 540. & ſ.
43. De concitatione miſerationis per Characteriſmum. 542. & ſ.
Item de ſanctis Machabæis:
Ex D. Chryſoſt. homil. pag. (625.) 544. & ſ.
44. De Miſeratione: Per contentionem Fortunarum. 545. & ſ.
45. De miſeratione per repræſentationem Imaginis:
Præclara in eo Sophoclis dexteritas. 547. & ſ.
46. De miſeratione per ſermocinationem. 548. & ſ.
Oratio Iacobi Patriarchæ, in ficta morte Ioſephi:
Ex Philone, lib. de Ioſeph. 550. & ſ.

Ex Libro IX.

De Pronuntiatione. 555.
Cap. I. De Actione molli & curata. 556.
2. De Actione rudi & vaſta. ibid. & ſ.
3. De Actuoſa & Frigida. 557.
4. De cantu & monotonia. 559. & ſ.
5. De aliis Pronuntiationis vitiis:
De Coccyſmo, Brancho, Suſpiriis, blæſa Nare. 561. & ſ.
6. De Vocis naturalibus vitiis & virtutibus. & ſ.
7. De quatuor virtutibus Pronuntiationis. 563. & ſ.
8. De geſtu & ritibus antiquorum in numerãdo & eloquendo per geſtus:
Et de hoc curioſæ Aſtabaſdæ obſeruationes. 584.
Ratio antiquorum putidiuſcula numerandi & loquendi per geſtus. 565. & ſ.
9. Variæ geſtuum Naturalium ſignificationes, ex ſacris & profanis. 568. & ſ.

10. De geſtu Oratorio. 572.& ſ.

Ex Libro X.

De Epidictica Oratione. 578.& ſ.
Cap. I. Eius ortus & character.ibid.
2. De Declamatione contra Montanum. 577. & ſ.
3. De genere Demonſtratiuo 579.& ſeq.
Præcepta generis Demonſtratiui. 580.
4. Laudatio Dei. ibid.
Ex Maximo Tyrio orat.de Deo. ib. & ſ.
Expreſſa ex D.Gregorii, Philonis,& aliorum ſenſibus. 582.& ſ.
Ex Philone, libro, quòd Deus ſit immutabilis. 583.
Ex D.Gregorio Nazianzeno Orat.1.
Bernardi in quo genere ſubtilitas. 584.
Arnobius,grandis ſenſibus,dictione rudis. ibid.
Ex Seneca Nat.Quæſt. Procem. ib.
Ex eodem 5 Natur. quæſt.c.(45.)ib. & ſ.
Philo lib.de Cherub. 585.
Deus ſedens in Cherubin:
Apud Ezech. ex figura Villalpandi. ſtylo oratorio reddita. ibid.
5. De laude perſonæ in genere:
Prudentia in laudationibus adhibenda. ibid.& ſ.
6. De Argumentis & tractatione demonſtratiui generis, in laude perſonæ. 586.& ſ.
7. De laude Perſonæ in ſpecie.589. & ſ.
Exemplum laudationis mixtæ. 590. & ſ.
Laus generis ſiue nobilitatis. 591.
Laus corporis: Pulchritudo. ib.& ſ.
Laus agilitatis. 592.
Laus agilitatis in venando.ibid. & ſ.
Laus agilitatis ſiue ſtrenuitatis, in re militari & campeſtri exercitatione. 59 .
Laus à variis artibus & ſcientiis:
In qua delineantur primis veluti apicibus capita quibus ſcientiæ & virtutes commendari ſolent:
Grammaticus. 594.
Laus Rhetoris,ſiue Oratoris.ib.& ſ.
Laus Poëtæ. 595.
Laus Philoſophi. ibid & ſ.
Laus Medici. 596.
Laus Mathematici. ib.
Laus Muſici. ibid.
Laus Theologi. 597
Laus Pietatis. ibid.
Laus prudentiæ. ibid.
Laus actionum & laboris in tuenda republ. 598.
Laus Iuſtitiæ. ibid.& ſ.
Laus Fortitudinis. 599.
Laus Temperantiæ. 600.
Laus Clementiæ. ibid.
Laus Liberalitatis. 601 & ſ.
Ars Panegyricorum,Nuptialium,& Natalitiarum orationum:
Ex Dionyſio Halicarnaſſenſi de Panegyri.
Oeconomia & Diſtributio. 602. & ſeq.
De Panegyri verba Antimachi.ibid.
9. Præcepta de Oratione nuptiali:
Ex Dionyſio Halicarnaſſenſi, &c.
Oeconomia. 605.
10. Præcepta de Oratione Natalitia:
Partes & Capita Genethliacæ orationis. 608.& ſ.
11. Præcepta de Epithalamiis: &c.
Oeconomia. 609.& ſ.
12. De laudatione Funebri. 611.& ſ.
13. De Gratiarum actione, &c. 612. & ſeq.
14. De ſalutationibus Principum. 614.
15. De laude Puerorum. ibid.
16. Laus Animalium. 615.& ſ.
17. Laus Apum. 616.
18. Encomium Formicæ:
Ex Baſilio, Hieronymo, & cæterorum imitatione expreſſum noſtro ſtylo. 617.& ſ.
19. De laude rerum inanimarum. 620.
20. Laudatio & deſcriptio Mundi:
Ex Theodoreto & D.Cypriano.ib. & ſ.

21. Laus Imperij, Regionis, Vrbis. 621. & ſ.
Copiæ, Opulentia, Opera, Situs, Munitio, Ædificia, Templa, Theatra, Balnea, Aquæductus. ibid. & ſ.
Pontes, Priuata ædificia. 625. & ſ.
Villæ, Fontes, Flumina, Montes, Ager. 626.
22. Laus Virtutum & ſcientiarum. ibid. & ſ.
23. De veterum in Epidicticis orationibus artificio. 628. & ſ.
Laus Eteonei ex Ariſtide. 630. & ſ.
Gregorius Nyſſenus in funere Pulcheriæ. 631.
Laudatio mixta & conciſa per frequentationem:
Ex D. Greg. Nazianzeno, orat. in D. Athanaſium. 632. & ſ.
Laus Eruditionis mixta per Synathroiſmom:
Ex D. Greg. Nazianzeno, oratione in magnum Baſilium. 622.
24. Artificium & ſuauitas Ariſtidis in laude Smyrnæ. 634. & ſ.
25. De ſingulari eiuſdem authoris artificio, in laude Putei. 638. & ſ.

Ex Libro XI.

Characteres Epidictici:
Variæ hypotypoſes: ex antiquis autoribus Græcis & Latinis.
Deſcriptiones Hominis. 641. & ſ.
1. Deſcriptio I. ibid. & ſ.
2. Corpus humanum in genere. 644. & ſ.
3. Caput. ibid.
Cerebrum. 645.
4. Oculi. ibid.
5. Aures. 647.
9. Cor. ibid. & ſ.
7. Manus & digiti. 648.
8. Coma. 649.
9. Corpus humanum in ſpecie: ſeu Variæ deſcriptiones hominum:
Apollo:
Ex Apuleio lib. 2.
Deſcriptiones Apuleij ſi quæ occurrent, cum ſummo delectu erunt imitandæ: nam hic autor, quod præmonui, ſæpe durus eſt, inſolens, & ſupra modum putidus, &c. 650. & ſ.
In quo genere deſcriptionum picti & florentes Græci ſophiſtæ, & Philoſtratus, & Calliſtratus, &c.
Ex Calliſtrato:
10. Cupido Praxitelis. 651. & ſ.
11. Gentilium deorum picturæ, ex Apuleio. 652. & ſ. plura. ibid.
12. Diana:
ex Apuleio. 2. Metam. 655.
13. Dionyſij ſtatua:
ex Calliſtrato in ſignum Dionyſij. ibid. & ſ.
14. Cærus, ſiue Occaſio:
ex Calliſtrato in Occaſionis imag. 656. & ſ.
15. Nilus:
ex Philoſtrato in Niſo. 657. & ſ.
16. Orpheus;
ex Philoſtrato in Orpheo. 658. & ſ.
17. Citharœdus:
ex Apul. lib. 2. Florid. 659. & ſ.
18. Marſyas:
ex eodem Apuleio. 660.
19. Memnon:
ex Philoſtrato in Memnone. ibid.
20. Meleager venator:
ex Philoſtrato in Meleagro. 660.
21. Narciſſus:
ex Calliſtrato in Narciſſo: 661.
22. Calumnia Luciani. 662.
23. Melancholia. ibid.
24. Tritones, ex Pauſania. 663.
25. Dignitas virilis ſeu Theagenes. 663.
ex Heliod. in Æthiop.
26. Theodoricus:
ex Sidonio Apollin. ep. xi. lib. 1. 664.
26. Venuſtas Muliebris:
ex Ariſtæneto epiſt. 2. 665. & ſ.
Item ex Petronio Arbitro, 666.
Aliud ex Heliod. in Æthiop. l. 2. 666. & ſ.
28. Ornatus muliebris: ex D. Greg. Nazianz. orat. xi. 667. & ſ.

29. De Formis:
Ex Sidonio Apollinari, epiſt.13.lib.3. Qui autor ſenſibus ingenioſus, ſtylo præfractior. 668.
30. Virtus & voluptas:
Ex Philoſtrato in Apollonio. 669.
31. Adulator:
Expreſſus ex Athenæo lib. 6. & aliis hiſtoricorum ſenſibus: noſtro verò ſtylo donatus. ibid.
32. Ambitioſus:
Ex D. Cypriano: Epiſt.2.l.1.
33. Superbus
Expreſſus ex Suetonii Caligula, & cæteris. 671.
34. Auarus diues:
Ex D. Cypriano, Epiſt.2.l.1. ib.
35. Auarus & tenax:
Expreſſus ex Theophraſto, Plauto, & cæteris. 672.
36. Elegans & blandus:
Expreſſus ex Theophraſto, Iuuenale, & cæteris. 673.& ſ.
Ex Seneca.
7.Nat.1. 674.
Item lib.de Breuitate vitæ.12. ibid.
Item ex Tertull. de vultu fœminarum. ibid.
Alia ex Arbitro. ibid.
De cuius deſcriptionis interpretatione alibi. 675.
37. Ruſticus:
Expreſſus ex Theophraſto, Cicerone, & cæteris. ibid.
38. Rumorum confictor:
Expreſſus ex Theophraſto & aliis. 676.& ſ.
39. Simulator: expreſſus ex Theophraſto, Cornelio Tacito, & Poëtis Comicis. 677.
40. Impoſtor:
Expreſſus ex Luciano, in Pſeudom. 678.
41. Garrulus:
Expreſſus ex Horatio & Theophraſto. 679.
42. Ineptus:
Expreſſus ex Theophraſto. 680.
43. Stupidus:
Ex Theophraſto & cæteris. 781.
44. Calumniator:
Ex Ammiano, & cæteris. ib.
45. Oſtentator:
Ex Cicer. 4.ad Herennium. ibid.
46. Idem:
Ex Petronio in Satyr. ibid.& ſ.
47. Diues:
Ex Cicerone, pro Roſcio. 683.
48. Mollis & delicatus:
Ex Cic 5.in Verr. ibid.
Molles:
Ex Catil.2. 684.
49. Mollium habitus. ibid.& ſ.
Item: ex Syneſio ad fratrem. 685.
Item: ex Arnobio contra Gentes, lib. 2.de luxu Regis Indici: vide & Q. Curtium l.8. ibid.
50. Improbus & Potens:
Ex Ammiano: in cuius ſtylo quæ obſeruanda. ib.& ſ.
51. Rabulæ:
Ex Ammiano lib.30. qui Rabulas deſcribit. 686.& ſ.
52. Senatus populíque Romani ſuo tempore flagitioſos mores deſcribẽs Ammianus. 684.& ſ.
53. Hunni:
Ex Ammiano l.31. 692.& ſ.
54. Helluo:
Ex Cic.in Verr. 693.& ſ.
55. Affectus: Amor:
Ex Græco Oppiani. ib.& ſ.
56. Ira:
Ex Arnobio. l. 1. 694.
Auaritia: ex Chryſoſt. ibid.
57. Corporum amor. 694.& ſ.
58. Rabies & phreneſis:
Ex Philoſtrato in Hercule furẽt. 697.
59. Inuidia:
Ex D. Baſilio. ibid.
Deſcriptiones aliquot præcipuorum Animaliũ: ex laudatis auctoribus: ad quarum exempla cæteræ in eodem genere conformari poſſint:
60. Aues:
Ex D. Greg. Naz.
61. Phœnix:
Ex Plin.l.10.c.2.

62. Aquila:
Ex Apul.lib.1.Florid. ibid. & ſ.
63. Pſittacus.
Ex eodem Forid. lib.2.
64. Pauo, ex Luciano. 699.
Item ex Tertull. 700.
65. Luſcinia:
Ex Geſnero in Luſcinia. ibid.& ſ.
66. Columbæ collum:
Ex Philone, de Temulentia. 701.
67. Hirundo:
Ex D. Ambroſio: hexam.lib. 5.c.17. ibid.
68. Grues:
Ex eodem: l.hexam.cap.15.ibid.& ſ.
69. Apes:
Ex D.Greg. Nazianz. 702.
70. Culex:
Ex Plin. l. xi. cap. 2. ibid.& ſ.
71. Scorpio:
Tertull.in Scorpiaco: 702.& ſ.
72. Araneæ:
Ex Philoſtrato: Item ex Plinio. 703. & ſ.
73. Culex & Pulex:
Ex D. Auguſtino.Enarratione in pſ. 148. 704.
74. Vermis Indicus: Ex D. Ambroſio: Hexam.l.5.c.23. ibid.
Bombyx in Ænigmate. ibid.& ſ.
75. Leo: Expreſſus è Græco Phile Oppiani. 707.
76. Elephantus:
Ex C.Iulio, ſtylo hiſtorico.ibid.& ſ.
77. Tigris:
Ex Solino.
78. Panthera:
Ex eodem Solino. ibid.
79. Chamæleon:
Ex eodem Solino. 709.
Idem ex Tertull.l.de Pallio. ibid.
80. Camelus:
Expreſſus ex Oppiano. ibid.& ſ.
81. Aper:
Ex Philoſtrato in venatione ſuum. 710.
82. Ceruus:
Ex Græco Oppiani. ibid.
83. Martichora:
Expreſſa è Phile, Æliano, & aliis. ibid.& ſ.
84. Monoceros:
Expreſſus è Plinio, Æliano, & aliis 711.& ſ.
85. Draco Indicus: Expreſſus ex Philoſtrato. 712.
86. Canis:
Expreſſus ex ſenſibus Oppiani de Venatione, lib. 55.v.401. Μηκεδανὸν,&c. ibid.
87. Prælium inter Canem, Leonem, & Elephantum. 713.
88. Taurus:
Ex Plinio. ibid.
89. Equus:
Ex Syneſio. ibid. & ſ.
Item.
Ex Philoſtrato. 714.
90. Lepus:
Ex Æliani lib. 13. de Animalibus: cap.14. 715.
91. Vulpes piſcans: Expreſſa ex Olao. 716.
92. Bos vnicornis: Ex Cæſaris.l. 6.de bello Gallico. ibid.
93. Alces. ibid.
94. Vri. ibid.
95. Piſces:
Cotus:
Maffæus ſtylo hiſtorico. 718.
96. Balæna Tinemuthana. ibid.& ſ.
97. Balænarum & Orcarum pugnæ:
Ex Plinii.l.9.c.5. 718.& ſ.
98. Delphin, & puer:
Ex Plinio Iuniore. ibid.& ſ.
99. Delphinorum & Mugilum pugna:
Ex Plin.l.9.c. 8. 720.
100. Conchæ:
Ex Plinio. ibid.& ſ.
101. Concha Carinata nauigera:
Ex eodem. 721.
102. Polypus: Ex D.Ambroſio. ibid.
Ex Plinio.l.9.c.30. ibid.& ſ.
103. Echinus: Ex Ambr.l.5. hex. 722.
104. Pompilus natans:
Ex Plin.l.9.c.31. ibid.
105. Deſcriptiones Inanimorum:
Inſulæ Fortunatæ. ibid.& ſ.

106. Mundus:

106. Mundus:
Ex Minutio Felice: in Octauio. 723.
107. Paradiſus Terreſtris:
Ex imaginibus P.Richcomii. 724.& ſ.
108. Regiones:
India:
Ex Q. Curtio, ſtylo hiſtorico. 725.& ſ.
109. Braſilia:
Maffæus in Indica hiſtoria. 726.
110. Taprobana:
Ex Maffæo, lib.3. ibid.
111. Plaga frigida:
Ex Curtio: ibid.
112. Plaga torrida:
Ex eodem. 727.
113. Hortus:
Ex Philoſtrato in Amoribus. ibid.& ſ.
Item ex Ariſtæneto epiſt.3. 728.
114. Mors:
Ex Maffæo, l.5. 729.
115. Fluuius exundans:
Ex Plin.l.8.Epiſt.17. ib.
116. Flumen Alduabis:
Ex Cæſare, lib.1. de bello Gallico. ib.
117. Pons in Rheno:
Ex eodem, l. 4. de bello Gallico. ibid. & ſeq.
118. Fons:
Ex Apuleio, in Metam. 730.
119. Clitumnus fons:
Plin.l.8.Epiſt.8. ibid.& ſ.
120. Fons æſtuoſus:
Ex Plin.Epiſt.30 l. 4. 732.
121. Fons Ammonis:
Ex Curtio, lib.4. 733.
122. Tempe:
Ex Æliano, variæ hiſt. l.3.c.1. ibid.
123. Elyſii campi:
Ex Luciano, in vera hiſtoria, l.2.734.& ſeq.
124. Villa Iuliani:
Expreſſa ex Iuliano Imp. 735.& ſ.
125. Solitudo Torrida:
Ex Curtio: 736.
126. Spelunca: Ex Apuleio, l.4. Metam. ib.& ſ.
127. Corycius ſpecus:
Ex Pomponio Mela, l.1.c.13. 737.
128 Rupes:
Ex Curtio: ibid.
129. Vitis:
Ex D. Ambroſio: Hexam. l.3.c.20.
130. Seges:
Ex eodem D. Ambroſio, l.3.hex.c.8. 738.
131. Palma Indica:
Ex Maffæo, l.7.
132. Viola Martia:
Ex hiſt. Plantarum, Rouill. 739.
133. Ocellus:
Ex Damaſceno Loiolet, l.7. ib.
134. Lilium:
Ex D.Ambroſio, c.8.lib.3. Hexam. 739. 740.
Idem expreſſum ex Plinio, &c. 740.
Lilium Perſicum: Ex P. Rouillio: l. 15. ibid.
135. Roſa:
Ex D.Ambroſio. ibid.
136. Ver:
Ex Theophylacto. ibid.
137. Rus:
Ex eodem Theophylacto. 741.
138. Hyems:
Ex eodem Theophylacto. ib.
139. Tempeſtas: lege Curtium & alios. 742.
140. Terræ motus:
Ex Ammiano, l.17.c.7.
141. Diluuium:
Ex Baſilio Seleuciæ oratione in Noëmum. 743.& ſ.
142. Paruulus in aquis ſuffocatus:
Ex eodem autore in Moyſe. 744.& ſ.
143. Templum: 745.& ſ.
144. Domus:
Ex Apuleio. 746.
145. Nauis:
Ex Luciano. ibid.
146. Scyphus:
Ex Turſelino. 747.
147. Sclopus:
Ex Maffæo. ibid.
148. Venatio:
Ex Philoſtrato in Amoribus. 748.
149. Prælium:
Ex variis authoribus. 748.& ſ.
150. Naumachia Bruti cum Maſſilienſibus:
Ex Cæſare, l.1. de bello Ciuili. 749.

151. Dauidis & Goliath monomachia:
Ex Baſilio Seleuciæ. ibid.& ſ.
152. Direptio vrbis: Ex Ammiano.l.31. 751.& ſ.
153. Scenici ludi:
Ex D.Cypriano, ep.2.l.2. 753.
154. Saltatores:
Ex Maffæo,l.1. ibid.
155. Conuiuia & luxus:
Ex Apuleio, l.6.Metam. ibid.& ſ.
Expreſſum ex variis Græcorum & Latinorum ſenſibus. 574.& ſ.
156. Pancarpia venatio:
Ex Calphurnii verſibus. 755.
157. Lucta:
Ex Philoſtrato in Amoribus. ibid.& ſ.
158. Triumphus:
Ex Curtio.l.9. 756.

Ex Libro XII.

De Eloquentia Ciuili:
Quæ Deliberatiuum & Iudiciale genus complectitur. 757.& ſ.
Cap.I. Deliberatiuum genus. 758.& ſ.
2. Præcepta generis deliberatiui:
Ex Veteribus ἐν τύπῳ expreſſa. 759. & ſeq.
3. Mores iuuenum, virorum, & ſenum. 760.& ſ.
4. Mores ſecundum Conditionem. 762.
Mores plebis. ibid.
De Honeſto. 763.
5. De Vtili. 664.
6. De Neceſſario, Facili, Iucundo. ibidem.
7. De Argumentis & Affectibus generis deliberatiui. ibid.
8. De Artificio Suaſionum & Diſſuaſionum. 765.& ſ.
9. De Exhortatione & Cohortatione. 767.& ſ.
10. De Concitatione & Conciliatione. 784.& ſ.
11. De Conſolatione. 771.& ſ.
12. De Forma & charactere Elocutionis:
In genere Deliberatiuo. 774.
13. Secunda pars Ciuilis Eloquentiæ, Genus Iudiciale. ibid.& ſ.
14. Quæ Antiquorum circa Forum & iudicia, & cura & dignitas fuerit:
15. Et de iis, Perſarum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum denique inſtituta breuiter comparata:
Iudices Perſarum. 775.& ſ.
16. Regum Ægyptiorum Labyrinthus & Dicaſterium. 776.
Aſſeſſores. ibid.
Iudiciorũ ratio apud Ægyptios. 777.
Sacerdotes Iudices:
Et de Sapphiro Veritatis. ibid.& ſ.
Athenienſium Fora varia:
Et eorum ratio. ibid.
17. Romani Iudices. 799.
18. De Iudice:
Ex Philone Iudæo. 780.& ſ.
19. De Aduocatis. 781.& ſ.
20. De ſcientia Patroni. 783.
Ordo Iuriſprudentiæ addiſcendæ. ib. & ſeq.
21. Corporis Ciuilis vniuerſalis partitio. 784.& ſ.
22. Ratio Ediſcendi. 785.& ſ.
23. De forma Ciuilis Eloquentiæ. 787. & ſeq.
24. Genus Iudiciale: de ſtatu & tractatione Cauſarum. 792.& ſ.
25. De ſtatu inueſtigando:
Et de Cauſis Aſyſtatis. 793.
26. De cauſis Cacoſyſtatis. 793.& ſ.
27. De ductu. 794.
28. Diuiſio Cauſarum: Ad imaginem ſtatuum cognoſcendam. ib.& ſ.
29. Alia diuiſio Cauſarum:
Petita à Genere characteris ſiue Elocutionis. 796.
30. De Statu, & eius diuiſione. ibid.
Coniecturalis ſtatus & eius variæ ſpecies. ib.& ſ.
Finitiuus Status. 797.& ſ.
Status qualitatis, & eius duplex ſpecies, abſoluta, & aſſumptiua quot modis fiat. 798.& ſ.
31. De Tractatione ſtatuum, in ſpecie; déque ſingulorum exemplis:
Ac primùm de Coniecturali. 799. & ſeq.
Status Finitiuus & de eius tracta-

tione. 802.
Status qualitatis. ibid.& ſ.
32. De Accuſatione. 804.
33. De Apologia & Purgatione. 806. & ſeq.
34. De Inuectiua. 808 & ſ.
35. De Obiurgatione. 809.& ſ.
36. De Expoſtulatione & Exprobratione. 811.& ſ.
37. De Deprecatione. 813. & ſ.

Ex Libro XIII.

Characteres Ciuilis Eloquentiæ.
Generis Deliberatiui & Iudicialis Exempla.
Ex antiquis Auctoribus Græcis & Latinis: cum Notis:
Libri Inſtitutum.
Oratio Xerxis de bello Græcis inferendo:
Inuentio tota continetur duobus argumentis: de vindicanda iniuria, & gloria amplificanda.
Diſpoſitio nonnihil fluctuat interciſa repetitionibus: Elocutio ſimplex & candida, non tamen ſine verbis byſſinis. 815. & ſ.
Oratio Mardonii ſuaſoria:
Inuentio tota pendet ab adiunctis Perſonarum: Diſpoſitio naturalis: Elocutio blanda, adulatoria, elata. 818. & ſeq.
Artabani Oratio diſſuaſoria:
Inuentio ab argumentis remotis: à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum:
Diſpoſitio prudens & artificioſa: &c.
Oratio Sandanidis: diſſuadentis Crœſo bellum aduerſus Cappadoces.
Character Orationis miti candore & ſimplicitate ornatus. 823.
Oratio Philippi in ſenatu:
Continens ſuaſionem belli aduerſus M. Æmilium, & Lepidum, in quos atroci ſtylo inuehitur:
Character Philippicis Demoſthenis ſimillimus. ibid.& ſ.
Suaſio belli contra Romanos grauiſſima:
Oratio Galgaci.
Inuentio argumentorum à Neceſſario, Facili, Adiunctis Perſonarum: &c.
Oratio inter optimas & grauiſſimas: 826.& ſ.
Diſſuaſio.
Oratio Marci Valerii Corvini Dictatoris, ad coniuratos & ſeditioſos milites, quâ dehortatur à pugna contra patriam:
Inuentio argumentorum ab adiunctis, &c.
Oratio M. Catonis Conſulis, pro lege Oppia, contra mulierum luxuriam. 829.& ſ.
Oratio Lucii Valerii Trib. pleb. pro Mulieribus contra legem Oppiam:
Inuentio,&c. 833.& ſ.
Genus deliberatiuum: Diſſuaſiones:
Oratio Scythæ legati: Diſſuadet Alexandro Imperii propagandi cupiditatem:
Oratio parua mole, magna ſenſibus, &c. 837.& ſ.
Oratio Nabarzanis ad Darium:
De prælio differendo, & abdicatione Imperii: vafra & callida. 839.& ſ.
Oratio M. Furii Camilli ad pop. Rom. de non tranſmigrando Veios: Vna ex T. Liuii grauiſſimis concionibus: Inuentio argumentorum, &c. 840.& ſ.
Oratio Marii ad Quirites, de ſe & de ea quam parabat in Africam expeditione:
Ex Salluſtio:
Mirificè compoſita ad C. Marii ingenium oratio: Laconica, grandis, &c. 845.& ſ.
Oratio P. Valerii Publicolæ Conſulis ad Tribunos omnémque plebem:
Argumentum:
Exules ſeruíque, &c.
Ex T. Liuio. 848. & ſ.
Oratio Xerxis: Antiquum candorem minimè elaborati ſermonis ſapiens:
Ex Herodoto. 849.
Oratio Archidami, Argumentum: ib.

Ex Thucydide. 850.
Oratio Xenophontis:
Breuis oratio,&c.
Ex Xenophonte. 851.
Oratio Agricolæ: diſerta in primis,&c. 852.
Oratio Darij ad Milites:
Ex Quinto Curtio. 853.
Oratio Alexandri ad trecentos milites. 855.& ſ.
Oratio Germanici: Conqueſtio & hortatio ad vindictam ſceleris:
Ex Tacito. 856.
Oratio Alexandri: Hortatoria ad Expeditionem. 857.& ſ.
Conſultationes: Conſultatio de propagando imperio:
Oratio Alexandri ad Milites. 859.& ſ.
Oratio Pœni, ad Alexandrum, priori reſpondens. ibid.
Conſultatio de Imperatore eligendo:
Oratio Perdicæ ad Milites. 861.
Argumentum. 862.
Oratio Ptolemæi. ib.
Oratio Meleagri: & qualis: ibid.& ſ.
Conſultatio Perſarum de ſtatu Monarchiæ, Ariſtocratiæ,& Democratiæ:
Otanis Oratio pro imperio populari:
Ex Herodoto: Argumentum: 863.& ſ.
Oratio Megabyſi: Ex eodem Herodoto: Argumentum: 864.
De Ariſtocratia. 865.
Oratio Darii: Ex eodem. ibid.
Pro Regno. 866.
Marci Antonini oratio ad Proceres: qua filium Imperatorem renuntiat, & commendat:
Ex Herodiano:
Argumentum: 867.& ſ.
Commodi Oratio: in ingreſſu ad Imperium: Argumentum: 869.& ſ.
Actio parricidii nobiliſſima:
Ex Tito Liuio:
Argumentum: 871.
Philippi Macedonis de ſua liberorúmque infelici conditione pronuntiatio:
Quæ oratiuncula veluti apparatus ad cauſam. ibid.
Perſei accuſatoris actio, in Demetrium fratrem, parricidii reum:
Status duo complectitur:&c. 872.& ſ.
Demetrii, parricidii rei, defenſio. 875.& ſ.
Crateri oratio de Philotæ ſupplicio:
Ex Curtio: 879.
Oratio Philotæ ad Milites:
Argumentum:
Ex eodem Curtio. ibid.& ſ.
Oratio Iudæorum ad Petroniũ Præſidem, ne Caligulæ ſtatua templo inferretur, deprecantium:
Ex Philone, lib. de legatione ad Caium. 882.& ſ.
Hermenigildi Apologia. 884.& ſ.

Ex Libro XIV.

Theoretot, ſiue, De ſacræ Eloquentiæ Maieſtate:
Præfatio. 889.& ſ.
Cap.I. Sacræ Eloquentiæ dignitas, ex materiæ nobilitate: ac primùm quã graues ſint in ea de Deo ſermones. 890.& ſ.
2. In Angelis quoque locupletem eſſe dicendi materiam. 893.& ſ.
3. Incarnationis Chriſti Maieſtas. 894. & ſeq.
4. Natiuitas ipſa in tanta rerum ſpoliatione atque humilitate, plena dignitatis. 895.& ſ.
5. Paſſio ipſa plena Maieſtatis,& magnorum argumẽtorum ſeminarium. 897.& ſ.
7. Reſurrectio tota ſapit dignitatem, & fœcundam habet argumentorum materiam. 898.& ſ.
8. Aſcenſio, Typus eſt gloriæ, & noſtræ pignus fidei. 899.& ſ.
9. Panegyricorum ſacrorum magnã & vberem eſſe materiam in ſanctiſſima Virgine Maria Dei matre. 900. & ſeq.
10. Eccleſia, opus Chriſti magnificentiſſimum. 901.& ſ.
11. Quanta & quàm præclara laudationis materia in ſanctorum Martyrum certaminibus, & religioſa ſan-

ctorum vita. 902.& ſ.
12. Sacramentorum Maieſtas & Ordinis præcipua quædam Excellentia. 904. & ſeq.
13. Euchariſtia, Miraculum plenum magnificentiæ, & magnus Argumentorum campus. 905.& ſ.
14. Forum quoque eſſe in Eloquentia ſacra omnium auguſtiſſimum. 907. & ſeq.
15. Tantam argumentorum in ſacra eloquentia maieſtatem meliùs à Chriſtianis Oratoribus ſuſtineri qui liquidiorem hauriunt ſpiritum de cælo. 908.& ſ.
16. Effectus ſacræ Eloquentiæ planè admirabiles. 909.& ſ.
17. Quòd ſacri Oratores ſint etiam maximè eloquentes. 91[illegible].
18. Quòd Patres Eccleſiæ nonnulla etiã picto & florenti ſtylo ſcripſerint. ibid. & ſeq.
19. Arguta breuitas D. Gregorii Nazianz. in deſcriptione Pauonis, Cicadæ, Aranearum:
Eodem ſtylo cum iis quæ de Pauone, orat. 34. 914.
20. S. Baſilii in natura Formicæ diſquirenda, egregia Elegantia, & ſubtilitas in Deſcriptione. 915.
21. S. Chryſoſtomi in quibus etiam orationis pigmentis delectatio. ibid. & ſeq.
22. Patrum Latinorum ſtylus. 916.
23. Sermocinatio matris, filium à monaſtico inſtituto reuocantis.
Eiuſdem auctoris. ib.& ſ.
24. In genere Iudiciali, eiuſdem Authoris præclariſſima oratio pro Antiochenis, de ſtatuis, ad Theodoſium. 918. & ſeq.
25. De mirifica Saluiani acrimonia & vi dicendi:
Ex Saluiano lecta, & hîc ſubiecta:
De impuritate & luxuria Theatri. 922. & ſeq.
De Carthagine luxuriante in Circo, inter armorum terrores. 924.& ſ.
De luxuria Treuirorum impendente bello. 925.& ſ.
De iis qui in ſumma calamitate petebant Circenſes. 926.& ſ.
Inſectatio Magiſtratuum. 927.

Ex Libro XV.

De forma & Charactere ſacræ Eloquentiæ. 928.& ſ.

Ex Libro XVI.

Chryſoſtomus, ſiue Idea:
Præfatio. 964.
Cap. 1. Character grauis Concionatoris. ibid.& ſ.
2. Exempla iſtius grauitatis allata & expenſa. 966.& ſ.
3. De alia ſpecie Grauitatis, quæ Maieſtas dicitur.
4. De vitiis contrariis grauitati: ac primùm de leuitate Orationis. 970. & ſeq.
5. De ſiccis. 971 & ſ.
6. De Vehementibus qui in laudato charactere verſantur. 972 & ſ.
7. De Lentis & Deformibus quę vehementiæ aduerſantur. 976.
8. De auſteris quorum character non illaudatus. ibid.& ſ.
9. De Exceſſu Auſteritatis & agreſti Charactere. 979.
10. De Delicatis & Aſſentatoriis: & quàm periculoſa ſit hæc dicendi forma: ibid.& ſ.
11. De Facetis: & an Facetiæ Chriſtianos Oratores deceant. 980.
12. De Suauibus & Cultis. 981.& ſ.
13. De affectatis. 982.& ſ.
14. De Piis & Simplicibus Oratoribus. 983.& ſ.
15. De Piis grauibus. 984.
16. De Doctis. ibid.& ſ.
17. De ſemi-doctis. 98[illegible].
18. De Curioſis. ibid.& ſ.
19. De Scholaſtico genere Oratorum. 98[illegible].& ſ.
20. De Popularibus. 987.
21. Chryſoſtomi magna mens, magnæ eloquentiæ ſeminarium. 6[illegible]8.
22. Chryſoſtomi Pietas & conſecia-

tio cum Deo. ibid. & ſ.
23. Chryſoſtomi temperantia & frugalitas. 989. & ſ.
24. Chryſoſtomi prudentia, & de Concionatoribus iudicia. 990. & ſ.
25. Chryſoſtomi humilitas. 991.
26. Eiuſdem conſtantia & grauitas. ibidem.
27. Eiuſdem zelus.
28. Eius ingenium & facundia. 994. & ſ.
29. Chryſoſtomi grauitas in dicendo. 995. & ſ.
30. Maieſtas Eloquentiæ in Chryſoſtomo. 996. & ſ.
31. Vehementia Chryſoſt. 998. & ſ.
32. Auſteritas. 1000. & ſ.
33. Suauitas Chryſoſtomi. 1001. & ſ.
34. Chryſoſtomi Pietas. 1003. & ſ.
35. Chryſoſtomi Doctrina. 1004. & ſ.
36. Chryſoſtomi Popularitas. 1006. & ſe.
37. Chryſoſtomi ſacrum os poſt mortem loquutum, & eius mortis gloria. 1009. & ſ.

FINIS.

DE VETERI

DE VETERI ELOQVENTIA LIBER PRIMVS.

DE OPTIMO GENERE ELOQVENTIÆ, & huius Operis inſtituto,

PRÆFATIO.

INOLEVIT nonnullorum mentibus, nimis iniqua fortaſſe, ſed quæ à viris non vulgariter eruditis defenſa eſt perpugnaciter, opinio, Eloquentiam naturæ atque ingenij viribus totam potiùs efferueſcere, quàm vllis artium præceptionibus contineri: Enimverò fateri oportet, multùm in cæteris, in eloquentia verò plurimùm valere præſtantis ingenii felicitatem, aſſidua præſertim exercitatione corroboratam: ſed eam ſine artis & diſciplinæ perpolitione neceſſe eſt impingere in frequentiſſimos errores temeritatis. Neque enim exiſtimandum eſt, artium vel minimarũ præcepta quædam extare; Eloquentiæ, quę vna cęterarum Regina eſt diſciplinarum, tanta temporum diuturnitate, clariſſimorúmque ingeniorum luce celebrata, obſeruationes nullas eſſe; quibus in dicendo vis, ordo, & facilitas recta quadam ratione comparari tenerique poſſit: Niſi fortè ineptos fuiſſe iudicemus, prudentis omnino iudicii, atque acerrimi ingenii viros, Ariſtotelem, Demetrium, Ciceronem, Fabium, qui de tota Eloquentiæ ratione tam luculenter diſſeruerunt: quod profectò nunquam feciſſent, ſi eam nullis præceptis contineri exiſtimâſſent.

Eloquentiã non ſola natura conſtare.

Quanquam, vt liberè fatear, multùm huic inſtituto nocuit imperitorum ſcriptorum, qui ſe Rhetoricos Doctores appellari voluerunt, multitudo: poſtquam enim grandis eloquentiæ deſtituti viribus minutias quaſque putidiuſculè diſcutere cœperunt, omnia libris, & puerilibus nugis referſere.

Multum obeſt eloquentiæ, minuſculorum præceptorum incondita multitudo.

Longè mihi alia mens eſt in huius Operis molitione: ſtatui enim omiſſis veteribus ſcholarum cantilenis, accurata illuſtrium authorum, de optimo genere dicendi iudicia, totámque eloquentiæ rationem clariſſimis Græcorum Latinorúmque exemplorum monumentis locupletatam ob oculos ponere; quo ex omnibus ingeniis ſæculíſque collecta perfectio, atque in vnum quoddam

Operis inſtitutum.

corpus transfuſa, gratior manaret in publicum.

Triplex eloquentia.

Atque, vt in vniuerſum dicam, quæ poſthac explicatiùs à me nitidiúſque tradenda ſunt, mihi in tria fermè genera, tota primùm eloquentia diuidenda eſt, quò ſit huius inſtituti magis declarata ratio.

Diuinæ eloquentiæ maieſtas.

Prima igitur eloquentia, diuina eſt, non illa quidem quæſita è ſchola, ſed Dei præpotentis incitata ſpiritu, qui ſolus vel infantiſſimos quoſque facit oratores.

Hæc eſt verè ſublimis eloquentiæ facultas; cuius vt origo cœleſtis eſt, ita omnino admirabiles & planè aurei fœtus extiterunt: Hæc non verborum floſculis, delicatis auribus lenocinata, ſed intimis ſenſibus cœleſti quodam ardore ſuccenſis, homines ſibi ſubiecit; hæc Reges domuit, hæc ciuitates, prouincias, orbem denique vniuerſum, repudiatis erroribus, ad Chriſti iugum pellexit; hæc effecit, longè aliter quàm ſub fabuloſo Orpheo, vt agni lupis accubarent, cùm efferatos antea Ethnicorum animos ad amorem Religionis, continentiæ, manſuetudiniſque traduxit.

Origen. in Exod. 4.

Hac eloquentia Moyſes in ſacris mirificè claruit; qui, ſecundùm Origenis & Diui Gregorij ſententiam, diſertus cenſebatur in primis ea quâ florent homines eloquentia, vtpote à pueritiæ rudimentis in aula regia liberaliter inſtitutus, & nobilioris ingenij cultura perpolitus: ſed poſtquã cùm Deo ſermones miſcere cœpit, iuxta diuinam eloquentiam & ſapientiam ſibi viſus eſt omnium propè infantiſſimus.

Dionyſius Longinus li. περὶ ὕψους.

Tandem in cœleſti ſchola, vel potiùs ſacrario, diuinitus eruditus, ea literis mandauit quæ Ethnicis iiſque conſummatis Rhetoribus extiterunt admirationi. Dionyſius enim Longinus, qui librum de ſublimi eloquentia ſcripſit, Moyſen legens, miratur in eo, non quidem inane locutionum choragium, ſed notionum (vt ipſe ait) mentis præpotentem & exaggeratam ſapientiam, τὸ κρεῖττον, καὶ περὶ τὰς νοήσεις ἀδρεπήβολον: hac, inquit, excellentia præſtabat ὁ Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνήρ· ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε κἀξέφηνεν: *Iudæorum ille Legiſlator non fuit vir de triuio, qui Numinis virtutem pro dignitate cognouit, & verbis explicauit.*

Longini Rhetoris de Moyſis eloquentia iudicium.

Nicetas in Andron.

Hac eadem eloquentia vigebat Dei fulmen Eſaias, & D. Paulus quem θεορήτορα Nicetas appellat, nimiſque humili nomine Mercurium Lyſtrenſes dixerunt; hic non blandis & pictis locutionibus, ſed Dei virtute & ſcientia, ea geſſit, & dixit, quæ ſcimus ac legimus, in quibus plus eloquẽtiæ ſubeſſe arbitror vel in vna ſententia, quàm in toto Græculorum periodorum apparatu. Hæc eſt enim lingua Angelorum, quàm ita appellatam ab Apoſtolo conſtat, non quòd Angeli linguas habeant, vt annotat Theodoretus, ſed vt quiddam quod humanis linguis excellentius eſſet, indicaret; & hanc de eloquentia ſententiam imbiberat Homerus Ιλ. ξ. hoc verſiculo.

Καλκίδα κικλήσκουσι Θεοὶ, ἄνδρες δὲ Κύμινδιν. vbi alia Deorum, alia etiam hominum verba innuit. Hæc infundentis Dei donum eſt, minimè ad artis præceptiones reuocanda.

Eloquentia heroïca.

Ἥρωες, in dicendo qui ſunt eloquẽtia humana auguſtiore præditi.

Secunda eloquentia, heroïca eſt, ſiquidem ſupra commune dicendi genus eloquentes Ἥρωας nominat Longinus. Atque vt heros dicebatur, ex homine & Deo conflatus: Ita hæc eloquentia non infuſa quidem, ſed ſimul humanis adiuta præſidiis, ſimul meliori quodam cœli vbere irrigata, ad ſummam pulchritudinem effloruit. Talis eſt eloquentia Patrum, vt DD. Baſilij, Gregorij Nazianzeni, Chryſoſtomi, Cypriani, & cæterorum, qui cùm à puero animum ad eloquentiam adieciſſent, poſtea cœleſtibus aucti riuis, quaſi

magni torrentes, in mirificam Eccleſiæ vbertatẽ fœcunditatémque exundarunt.

Tertia, humana quidem illa, ſed virilis, ſapiens, excelſa, plena virium, ſucci, ſanguinis, & venuſtatis; qualis Demoſthenis fuit, aut Ciceronis, & ſuperiorum Oratorum, qui caſtius accuratiúſque dicendi genus conſectati ſunt.

Eloquentia puerilis, eloquẽtiæ ſimia.

Huius ego grauitati puerilem, quæ nunc eſt in multis, loquacitatem non annumero, plenam vanitatis, & futilium propè deliramentorum. Euenit enim vt qui propter pectoris anguſtias hoc ſublime dicendi genus generoſæ mentis fœtum non ſatis capiebant, leues homines, & Græculi, toti ſe ad literarum aucupia, phraſes, & periodos conferrent; non ſecus ac pueri, qui cùm auri & margaritarum pretia neſciant, pictos in littore calculos legunt, iiſque mirificè delectantur. Non eſt iſta, non eſt quæ à multis putatur eloquentia, textus phraſeων, & ſcitè tornatus periodorum circulus. Magnæ flumen eſt mentis eloquentia, quæ rebus & ſenſibus magis conſtat quàm verbulis. Sed vt horti, qui vocantur Adonii, in teſtulis pendentes è feneſtris, eos, qui liberiorem aëris copiam non habent, humiliter oblectant; ſic iſtis veluti puerilibus delinimentis innutriti, veræ eloquẽtiæ magnitudinem, nec mente quidem attingere potuerunt. Omiſſis igitur his nugis, grandem eloquentiam, tum heroïcam tùm humanam, exequemur, atque,

Iulianus in Cæſaribus vocat Adonidis hortos ἐν ὀστρακίοις γῆν λαχανίας.

Ordo librorũ.

vt in foro, in ſcholis, in ſacris denique concionibus potiſſimùm elucet, de ciuili, declamatorio, concionatorióque genere, poſtquam vniuersè de eloquentia dixerimus, ſatis copiosè diſſeremus.

DE ELOQVENTIÆ dignitate.

Dei, Animi, & Eloquẽtiæ ſimilitudo.

CAPVT I.

Eloquens, Deus quidã inter homines, apud Cic. 3. de ora. nu. 5c. quod Plato dixit, Θεὸν ἐξ ἀνθρώπων.

EST verè Eloquentia ſemen cœli, & ex æterni luminis fonte delibatus radius; quo qui cæteris excellunt, propiùs ad cœleſtes accedere, & cum iis maius quoddam videntur habere commercium.

Dicam clariùs & illuſtriùs: Quam habet cum Deo affinitatem mens humana, hanc ipſam cum mente ſibi vẽdicat Regina terrarum Eloquentia.

Animus ſimulachrũ Dei eſt; Deus, animus eſt; eloquentia, diuina eſt. Quod eſt Deus in mundo, animus in corpore, hoc eloquentia in vita ciuili. Ille ſegregatus eſt ab omni concretione mortali, hic totus ſpiritus eſt, eloquentia eximiæ mentis ſoboles non obſcura. Ille videt omnia, nec videtur; hic cernit omnia, nec cernitur; eloquentia capit omnia, nec ſatis capitur. Ille quaſi ventorum curſibus, hic amoris pennis influit, at Suadæ tota vis affectu tanquam vehiculo rapitur & permeat in pectora. Ille per omnes Vniuerſi plagas diffuſus eſt, hic per omnia corporis membra diſtributus; omnes verò artes & diſciplinas communi quodam vinculo complexa perlabitur eloquentia: ille regiam habet in cœlo, hic in corde, iſthæc in mente: illum ſuperi colunt, Manes obſeruant, voluit orbem, illuminat ſolem, regit mundum, calcat inferos; huic ſupremæ corporis partes obtemperant, famulantur infimæ; caput neruis quaſi fidibus intentum mouet, oculorum lumen accendit, flectit corpus, in membris omnibus dominatur; eloquentiam verò timent Reges, reuerentur ſubditi, frænat hominum voluntates, illuſtrat ingenia, adminiſtrat ciuitates, atque inferiora ſe deſpicit omnia.

Multas quidem artes, aut à brutis animantibus effingimus, aut eas cum ipſis habemus cōmunes: (nihil de figulis, cæmentariis, clinopegis, architectis loquor:) etiam voce & fidibus canere, lanas inficere, telas texere, medicinam facere, bella gerere, imperia adminiſtrare, belluarum exemplo edocemur: At verò dicere (quod eſt, copioſè, ornatè & ſapienter loqui) totū illud quod per ſe magnum eſt, totum noſtrum eſt; in huius laudis ſocietatem non mutæ pecudes ſeſe offerunt; Angeli ipſi noſtrum palmarium confitentur; qui, ſi humani corporis compagibus eſſent incluſi, credo, hac de re nobiſcū certarent.

Orpheus in hymno Mercurii, τὸν Ἡρακλέα οἱ Κελτοὶ Ὄγμιον ὀνομάζουσι φωνῇ ἐπιχωρίῳ. Lucianus.

Quapropter Deorum inuentum eloquentiam antiqui crediderunt; & Græci quidem Mercurio, quem λόγου προφήτην Orpheus nominat; Galli ſuo Herculi Ogmio adſcripſerunt; meliùs, qui Deo ſcientiarum fonti acceptum referunt.

DE ELOQVENTIÆ pulchritudine.

Comparatur cum Pantarba lapide.

CAPVT II.

Vide Cic. l. 2. de Orat. n. 34.

ATque cùm tanta ſit eloquentiæ dignitas, certè non minor eſt pulchritudo, & ſuauitas, quæ barbarorum ſenſus incredibili quadam voluptate titillat. Occurrit hîc mihi quod de Pantarba narrat Hiarchas apud Philoſtratum.

Philoſtr. in vita Apoll. l. 3 c. 14.

Pantarbæ deſcriptio.

Lapillus eſt, vt pulchritudine inſignis, ſic virtute admirabilis; ardet enim ſuaui quodam fulgore, & radiis perſtringens oculos, diem vel media nocte accendit: at, quod mireris, idipſum lumen, ſpiritus eſt adeo efficax, vt longiùs diſiunctos inter ſe lapides conciliet: & quantum illa vis (quæ ſatis oratione explicari non poteſt) diffunditur tantum obtinet imperij, aceruóſque lapidum non ſecus ac apum examina pertrahit. Verùm natura, ne tam pretioſum munus vileſceret, non modò occultis terræ viſceribus abdidit, ſed & facultatem indidit, qua ex captantium manibus efflueret, niſi prouida ratione teneretur,

Quæ omnia mirificè eloquentiæ conueniunt: ſi lux quæritur, quid illuſtrius? ſi vis, quid potentius? ſi latebræ, quid occultius? Ipſa enim non modò lucida eſt, ſed eos in quibus dominatur, ſcientiæ claritate perfuſos, magni quoque nominis celebritate nobiles facit: tantum autem habet viriū, vt miti quodam dominatu ſeſe inſinuet in pectora, quæ nullæ aliæ machinæ potuiſſent expugnare; (ſed hoc grande, neruoſū, magniſque affectibus incitatum orationis genus, non eſt omnibus in promptu;) tantis eius, vt cæterorum omniū, eximiam pulchritudinem difficultatibus, non ſecus ac roſam ſpinis, natura vallauit.

DE VTILITATE Eloquentiæ.

CAPVT III.

QVÆ duæ res in ciuili vita plurimùm poſſunt, Ars militaris, & Doctrina, eloquentiæ operâ non mediocriter indigent. Et quod ad militiam quidem attinet, quantum ab eloquentia ſubſidij capiat, teſtis eſt Oneſander, qui inter vndecim boni Imperatoris conditiones, Eloquentiam vel præcipuam numerat: Hinc enim (inquit) maxima præcipuáque in exercitum commoda deriuantur; ſiquidē Imperatoris vehementi concione erecti excitatique milites, ardua quæque & formidoloſa excipiūt, ac propoſitam in laudem victoriámque acriter decertando conſpirant; nec ita auribus percepti tubarum clāgores animos ad pugnam acuunt & irritant, vt hortatur ad virtutem & gloriam oratio; vigorem mentis ad obiecta pericula erigit, imò & metu

Oneſ. l. 2. de Imper.

Eloquentia arti militari perquàm neceſſaria.

οὐχ οὕτως ἀκοαῖς ἐνηχοῦσα σάλπιγξ ἐγείρει ψυχὰς εἰς ἅμιλλαν μάχης, ὡς προτρεπτικὸς λόγος εἰς ἀρετῆς.

conterritos penéque iacentes conſtanti roborat hortatione. Quamobrem perſpicax ille cæcus, vatum parens, eloquentiam in ducibus tantopere commendat, cùm Menelaï ſuauitatem, Neſtoris flumen melleum, Vlyſſis vim & grauitatem celebrat: nec dubium quin heroicis temporibus Imperatori plurimum ſplendoris attulerit ratio quædam & induſtria dicendi; quod in dies apud Græcos & Romanos, maioribus vſque adeò manauit incrementis, vt rari eſſent Imperatores eloquentiæ ciuilis imperiti: Eloquentiam ciuilem dico; neque enim Imperatorem velim affectare genus dicendi politum, ex ſchola & Rhetorum floſculis illigatum, ſed magnum, vehemens, excelſum, quod optimi ingenii viribus incitatum, nonnihil ab arte, ſummorúmque virorum limato iudicio, vſúque Reip, & quotidiana diſertorum conſuetudine, capiat expolitionis.

De cócionatoribus & iuriſperitis, quorum ſplendor inter literatos eſt maximus, nihil attinet dicere; norunt omnes quantum in eloquentia præſidii ſitum atque collocatum habeant. Non ita genus igneum tranãs omnia cæteras vniuerſi partes arcanis viribus incitat, vt omnes artes & diſciplinas accendit vis dicendi, ſine qua eas non modò langueſcere, ſed & penitus contabeſcere neceſſe eſt.

Alij Quintiliano tribuunt.

Accedat ad hæc Cornelii Taciti pręclara authoritas; qui in dialogo de claris Orat. ſic loquitur: Eloquentia parat ſimul & tuetur amicitias, aſciſcit nationes, complectitur prouincias; qua non aliud in ciuitate noſtra ad vtilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel ad totius imperii, atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitari poteſt: nam ſi ad vtilitatem vitæ omnia conſilia factáque noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius quàm eam eligere artem, qua ſemper armatus, præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, inuidis verò & inimicis metum & terrorem vltrò feras, ipſe ſecurus, & velut perpetua quadam potentia ac poteſtate munitus? cuius vis & vtilitas rebus probè fluentibus aliorum præſidio intelligitur: ſin proprium periculum increpuit, non (hercule) lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti præſidium, & telum, quo propugnare pariter & laceſſere, vel in iudicio, ſiue in Senatu, ſiue apud Principem poſſis.

De vi Eloquentiæ.

CAPVT IV.

Onciliatricula res, & efficax capiendis illigandíſque animis, Eloquentia, vbi præſertim ad ſapientiam vitæque integritatem comes acceſſerit; huius enim velut ſubnixa pennis, Oratoris anima in ipſa auditorum pectora influit, & gratiſſima omnium ſeruitute ſibi mãcipat; quę ſimul atque ingreſſa eſt, quid non efficit? Inflammandi ſunt animi? in ignem accenditur; pungendi? in ſtimulos acuitur; illuſtrandi? funditur in lucem; conſolandi? ſpargitur in Nepenthes; compeſcendi? frænum eſt; ſanandi? Panacea eſt; deliniendi? fit Sirenula: dici non poteſt quot ſunt lenocinãtis facundiæ mires præſtigiæ, quot & quàm admirabiles effectus.

Haud errarit quiſquis qui cum Philone Iudæo, eloquentiam ἐλίπλιν ψυχῆς dixerit.

Philo in libro, Quòd [illegible] bonus, idem ſit & liber.

Certè Iulianus Imperator illam cum Mercurij virga non inſcitè comparat. Hæc

Increpuit? tacet omne pecus, volucreſque, feræque,
Et ſimulant feſſos curuata cacumina ſomnos.

Iulianus ep. 2. ad Iamblichum, pag. 158. ep. Græc.

Stat. in Sylua, ad

Somnum, l. 5. Syluar. Philoſtr. in Sophiſtis. Ariſtid. in orat. ad Antoninum.

Nec trucibus fluuiis idem ſonus, occidit horror
Æquoris, & terris maria acclinata quieſcunt.

Vis ſuauis eloquentiæ potentiam? agnoſce in Ariſtide: Smyrna, Ioniæ ciuitatum pulcherrima, ſub M. Antonino, terræ motu miſerandum in modum collapſa proſtratáque iacebat: Ariſtides verò monodiam ad Imperatorem ſcripſit, vt ad miſeræ ciuitatis ruinas reſarciendas inuitaret: vbi poſt deſcriptam vrbis antea florentis pulchritudinem, locum illum pertexuit, νῦν δ' ζέφυροι ἐρήμην αὐτὴν καταπνέουσιν, *nunc autem deſolatam perflant Zephyri;* Antoninus ad hanc vocem ſuſpiriis & lacrymis ſuum teſtatus dolorem, continuò Theodoſio Aſiæ præfecto mandauit vt Smyrnam repararet.

Eloquentiæ ſtratagema. Suid. in Anaximent.

Vis callidam & heroum expugnatricem Suadā, ingenioſo ipſius Oratoris ſtratagemate gliſcentem? Lampſacenos, ſtatuerat Alexander, quòd Perſis ſtuderent, funditus euertere; iámque erat in procinctu, ferro & furore incitatiſſimus, cùm ad eum à ſuis municipibus miſſus eſt Anaximenes (magni illius Alexandri præceptor,) vt culpam deprecaretur: quo cognito Rex in iracundia perſiſtens, iurauit ſe Anaximenis precibus omnia contraria facturum; At egregius orator furentem iuuenis animum ſubdolè mitigans: Non veni, inquit, Alexander, vt putas, deprecator culpæ, ſed author iuſtitiæ; Iniquè egerunt Lampſaceni, rei ſunt Maieſtatis: hoc igitur à te poſtulo, vt eorum vxores & liberos ſub corona vendas, templa incendas, vrbem in plana ſubmittas. Alexander, qui ſe præceptoris petitioni aduerſaturum per omnia dixerat, ſenſit ſe captum, & ſubridens omnia condonauit.

Eunapius in Aedeſio.

Vis præſtigiatricem? Euſtathium intuere cuius meminit Sardianus in vita Ædeſij; vbi de Euſtathij legatione ad Saporem copioſius agit. Sapores, homo imperioſus, & aditu difficilis erat, & fama ferebatur; poſtquam tamen demore legationis, Euſtathio ad regem patuit acceſſus, vultus modeſtiā, ſuauémque oculorum ſerenitatem Sapores demiratus, variis artibus hominem timore percellere conatus eſt: verùm vbi placidis auribus viri dicta pariter & argumēta modeſtè atque expeditè percurſa concepit, foribus excedere illū pauliſper iuſſit; mox per cubicularios ad communem menſam rex illum introuocat, paret Euſtathius; vt erat natura factus ad obſequii momenta, & omnem rationem humanitatis, ad epulas regales accedit; vbi cùm de honorum contemptu inter pocula diſſeruiſſet, tantum regiæ fortunæ & ornamentorum Sapori faſtidium iniecit, vt parum abfuerit quin Rex tiaram rectam abiecerit, & cum purpureo paludamento, gemmata monilia depoſita cum Euſtathii penula commutârit: at fieri illud prohibuerunt affinitate coniuncti, qui Philoſophū merum præſtigiatorem dictitabant.

Sapores vi Euſtathij eloquentiæ delinitus.

Hac eadem eloquentia C. Gracchus lacrymas inimicis excuſſit, bella indixit Demoſthenes, Catilinam fregit Tullius, Sicariorum enſes in ſuum iugulum diſtrictos hebetauit Antonius, vrbes cepit Cyneas.

Per medios ire ſatellites,
Et perrumpere amat ſaxa potentius Ictu fulmineo.

DE ORTV ET PROgreſſu Eloquentiæ.

CAPVT V.

ORigo Eloquentiæ antiquiſſima eſt, ſi quidem cùm oppidis hominúmque cœtibus iure congregatis habuit initium: Cùm conſtet duabus potiſſimùm rebus vinciri ciuitates, iuſtitiā, & ſermone. Narrat Ariſtides magnam inter ipſius mun-

Ariſtid. orat. 2.

pro Rhet. Apologus lepidus.

di naſcentis cunabula rerum perturbationem extitiſſe.

Cùm hominem nudum & inermem vniuerſa penè animalia multis partibus anteirent, variiſque moleſtiis atque angoribus, quibus ipſe præ conſilij inopia cedere cogebatur, excruciarent, ipſi denique homines inter ſe, belluarum more, fœdiſſimè tumultuarentur; Hanc conditionem miſeratus Prometheus ille fabuloſus, cœlum conſcendit, vt ſubſidia ſalutis, & ornamenta referret dignitatis. Quapropter eius gratia partim delinitus Iupiter, partim etiā hominum miſeriis (vt qui quotidie dilabebantur) grauiter commotus, Rhetoricam ſub comitatu Mercurij miſit in terras, iuſſitque vt eius ipſius copiam faceret mortalibus, ne tamen inſtar theatralis pecuniæ promiſcuè largiretur omnibus, ſed lectiſſima quæque & generoſiſſima ingenia deligeret, quæ tam præſtantis doctrinæ opibus ad ſuam multorumque locupletaret vtilitatem. Hinc primi hominum cœtus, induſtriæ, conſilia, machinationes, artes opeſque floruerunt.

Hanc ille lepidiſſimam fabellam citat, vt Rhetoricæ antiquitatem neceſſitatémque commendet. Conſtat certè, Rhetorum nomen antiquiſſimum eſſe, & longè ante Philoſophorum appellationem: quippe Homerus eius ipſius meminit Iliadis primo, vbi Phœnicem Achilli à Peleo patre admotum, quaſi doctorem eloquentiæ, morúmque moderatorem innuit, & expreſsè, ῥητῆρα λόγων πρηκτῆρά τε ἔργων nominauit. Quin eius temporibus iam caluiſſe in concionibus eloquentiæ ſtudium oſtendit, cùm heroës illos antiquos ob linguæ facultatem efferat laudibus. Nam Menealo argutam breuitatem, Neſtori melleam ſuauitatem tribuit, Vlyſſi verò copiam niuibus hybernis ſimillimam, ἔπεα ſcilicet νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν; ſed & ipſum Paridem volunt, vtpote ingenio ſatis elegantem, in Antandro, patris iuſſu, Græcis artibus, & eloquentiæ diſciplinis inſtitutum, diſertum imprimis ſupra gentis ſuæ ingenium euaſiſſe, atque in honorem Veneris, Ceſton cæteráque id genus (ſi Athenæo credimus) ſcripſiſſe; vnde poſtea de iudicio Dearum, & Veneris victoria, manauit rumor. Pithæum quoque ipſum maternum Theſei auum Trœzeniorum regem, non modò ius, vt eius dignitatem decebat, conſtanter dixiſſe, ſed & artem dicendi docuiſſe, & librum Rhetoricum poſteris reliquiſſe refert Pauſanias in Corinthiacis: ex quo & eius monumentum cernebatur, Tribunal ex albo marmore, tribus ſellis iudiciariis inſigne, cui proximum adhærebat templum Muſarum, vt iuris & humaniorum artium ſingulare oſtenderet commercium: ὄπισθεν δὲ τοῦ ναοῦ Πιτθέως μνῆμά ἐστι, τρεῖς δ' ἐπ' αὐτῷ θρόνοι κεῖνται λίθου λευκοῦ· οὐ πόρρω δὲ ἱερὸν Μουσῶν ἐστί. addit, ἐνταῦθα Πιτθέα διδάξαι λόγων τέχνην φασί. καί τι βιβλίον Πιτθέως δὴ σύγγραμμα, ὑπ' ἀνδρὸς ἐκδοθὲν Ἐπιδαυρίου, καὶ αὐτὸς ἐπελεξάμην. Hæc ille: ex quibus colligas, ante Herculis tempora iam ſparſos de Rhetorica libros extitiſſe.

Rhetorum nomen antiquiſsimum.

Homerus Ἰλ. α.

ῥητὴρ λόγων Phœnix ab Homero dicitur.

Pater

Pithæus Rex idem & Rhetor. Pauſ. in Corinth. p. 715.

Pithæi egregium monumentum.

Tribunal iudicis annexū templo Muſarum, hoc eſt Scholæ Rhetorices.

Sed quia hæc artis elementa, vt credibile eſt erant craſſiora, vix inter ipſius Rhetoricæ cunabula numerantur. Quamobrem Cicero in Bruto, eloquentiæ ortum facit ab Athenarum adoleſcentia. Eloquentia, inquit, non apud quoſuis Græcorum cœpit, ſed apud Athenienſes, non naſcentibus ſed iam adultis Athenis: Ante Periclem & Thucydidem litera nulla eſt, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris eſſe videatur. Periclem, Xantippi filium, Anaxagoras Philoſophus erudiit, cuius ſuauitate hilaratæ ſunt Athenæ; cuius vbertatem & copiam admiratæ, eiuſdem dicendi vim ter-

Cic. in Bruto.

toréinque timuerunt.

Hæc igitur ætas prima oratorem propè perfectum tulit. His ducibus eloquentia excoli cœpit, & magiſtri dicendi multi ſubitò extiterunt.

Gorgias Leontinus, Thraſymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hittias Elæus; Iſocrates tamen omnes vicit, & Lyſias, quem iam prope audeas oratorem perfectum dicere: Nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum deſit, Demoſthenem facilè dixeris: huic Hyperides proximus, & Æſchines fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & cuius nulla ſcripta extant, Demades. Hæc enim ætas effūdit hanc copiam: & ſuccus, & ſanguis incorruptus vſque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis eſſet, non fucatus nitor. Hæc Cicero; quę ſi cum Pauſanię & Athenæi teſtimoniis compares, facilè colligas, eum non ipſius eloquentiæ primordia, ſed expolitionem perfectionémque aſſignare. Verùm cùm de rerum initiis ſermo eſt, ab ipſis cunis ſunt repetenda, nec conſiderandum an tunc ornatum habuerint. Nihil enim ſimul politum eſt, & natum, ſed rudioribus principiis omnia natura ipſa rerum opifex pertexuit.

De nomine Rhetorum.

Capvt VI.

1. Appellatio. Rhetores omnes aſſerti.

PRimùm Rhetores dicti ſunt omnes qui, qualicumque demum dicendi facultate pollebant: quo ſenſu Phœnicem ab Homero Rhetorem nominatum conſtat; & ῥητορικὴ, ipſa ars dicendi, ac eloquentia nuncupata ἀπὸ τοῦ ἐρεῖν, quod eſt, dicere, aut ῥύδην λέγειν, fuſa oratione loqui, quod annotat magnum Etymologicum, vel etiam ἀπὸ τῆς ῥήτρας (ita legem Dores appellant) quòd Rhetores olim leges proponerent, & conderent: verùm quòd contracta videretur ad forenſes orationes Rhetoricæ nomenclatura, vt teſtatur Suidas, qui ῥητορικὴν vocat χρατὴν ἣν ἠγωνίζοντο ῥήτορες: ſæpius eloquentes, in genere, δεινοὺς ἐν λόγοις, & eloquentiam ipſam λόγους potiùs quàm ῥητορικὴν magni authores nuncupant; ita Diuus Gregorius, λόγων ἱδρῶτας, dixit, labores in eloquentię ſtudiis poſitos, & Iulianus, ad Libanium Sophiſtam, λόγους, φρένας, σύνεσιν, cõiungit, eloquentiam ſignificans prudentiæ ſale condîtam: Hæc prima Rhetoris appellatio.

Magnum Etymol. in voce. ῥήτωρ. ῥήτρα.

Suid. in voce ῥήτωρ.

Greg. Naz. epi. 10. ad Baſil.

Iulianus ad Liban.

2. Rhetorum appellatio.

Mox, cùm diſerti illi & facundi homines, Athenis maximè, quæ vrbs eloquentiæ fuit domicilium, omnia regerent, & pro arbitrio concionum fluctus moderarentur, bella conficerent, exercitus, naues, commeatus, vectigalia, leges denique, & iura omnia adminiſtrarent; ſpecioſiſſimum fuit nomen Rhetorum. Nam ῥήτορες, vt teſtatur Suidas, iidem erãt ac δήμῳ συμβουλεύοντες, & δημαγωγοὶ, Principes conſiliarii, duces populi. Is erat Rhetorici nominis ſplendor, hæc poteſtas, cùm cæteri literati & Philoſophi inter ſcholæ parietes delitеſcerent. Itaque cùm illi honore & opibus florerent, nobiliſſimi quíque iuuenes dicendi ſtudium ardentiſſimè capeſſebant, quòd ad Reipublicæ gubernacula moderanda, hanc ſibi anſam potentiſſimam eſſe cernerent. Inde nati ſunt Rhetores, vmbratilis ſcilicet eloquentiæ doctores, qui cùm ipſi à foro & negotiis ciuilibus abſtinerent, cæteros tamen ad id exercitationis genus inſtituendo, eam inter ſcholæ priuatos parietes gloriam plerique aluerunt, quam in hac forenſi luce & concionum honoribus rari poſtea ſunt conſecuti; quod de Iſocrate & Demetrio Phalereo teſtatum accepimus. Qui inter eorum cœtum cœperunt artificioſæ orationis delicias, ſermonúmque illecebras quaſdam, & veluti ſirenulas, (vt Gręci vocant) affectare

Suid. in voce ῥήτωρ. Rhetores duces populi.

3. Doctores eloquentiæ & Sophiſtæ.

ſectare, (quarum famoſiſſimus architectus fuit Gorgias Leontinus,) illi ῥήτορες σοφισταὶ ſunt nominati: vnde Lucianus dixit in Macrobiis, Gorgiam Rhetorem fuiſſe ex iis quos Sophiſtas appellant, ῥητόρων δὲ Γοργίας ὃν τινες σοφιστὴν καλοῦσι. Qui quidem initio apud ſobrias adhuc aures malè audiebant, propter hæc noua delectationis aucupia. Itaque Plato in Sympoſio Γόητα, φαρμακέα, καὶ σοφιστὴν, confundit.

Lucianus in Macrob.

Plato in Sympoſio, Sophiſtas cũ veneficis confundit.

Poſtea verò, cùm ſub Imperatoribus illi popularium concionum torrentes exaruiſſent, & omnes omnium ad aurium delicias ſermones eſſent conuerſi, magno in honore Sophiſtæ, hoc eſt, illecebroſæ illius eloquẽtiæ doctores, fuerunt. Hinc illa Herodum Atticorum, Proæreſiorum, Ariſtidum, Philoſtratorum, Libaniorum, infinitorum denique natio pullulauit, quos fœcundo laſciuientis eloquentiæ partu hæc tempora effuderunt. Plerique autem ita ſcholaſtici illius regni amantes extiterunt, vt præ docendi munere prouincias & principatus recuſarint; inter quos fuit Libanius, qui locũ Prætorii præfecturæ à Iuliano oblatum, præ vehementi otij literarij dulcedine reſpuit. Audiebantur enim, & præmiis decorabantur ab Imperatoribus, qui malebant homines ingenioſos inter hos eloquentiæ ludos alere, quàm obſtructam ad publicas conciones, & populares fluctus, viam aperire.

Extincta igitur libertate, illi, qui priùs erant ciuitatis principes, magni nominis Rhetores, aut cauſarum illuſtrium diſceptatores, in cauſularum litigioſos actores degenerarunt: & ea eſt acceptio ῥήτορος apud D. Lucam, cùm productum memorat Tertullum ῥήτορα, qui aduerſus Diuum Paulum coram Felice præſide cauſam ageret: (is quippe cauſidicus erat.) In hac apparet actione quàm ieiuna ſit & macilenta humana eloquentia, cum diuina comparata, & quo ſpiritus fulmine Rhetoris illius machinationes Paulus θεορήτωρ demoliatur.

Luc. act. 24.

Rhetores Cauſidici.

Ad ſummum, vt omnia paulatim deflectunt in peius, illæ Doctorum eloquentiæ gloria, quæ priùs florentiſſima extiterat, in viles Rhetorculos defluxit, qui ſe *Rhetores Latinos* appellabant, quales illi fuerunt quos decreto Senatus conſtat eſſe damnatos, homines ineptè fallaces, vt qui frigidas quaſdam Græculorum tabularum verſutias, & ſtolidam facundiam, iuuentutem docerent. Itaque Fannio Strabone & M. Valerio Meſſala Conſulibus, M. Pompeius Prætor Senatum conſuluit. Quòd verba facta ſunt de Philoſophis & Rhetoribus, S.C. de ea re ita cenſuerunt, vt M. Pomponius Prætor animaduerteret, curarétque, vti ei è Republ. fideque ſua videretur, vti Romæ ne eſſent. De iiſdem interiecto tempore Cn. Domitius Ænobarbus & Licinius Craſſus Cenſores ita cenſuerũt: Renunciatum nobis eſt, eſſe homines qui nouum genus diſciplinæ inſtituerunt, ad quos iuuentus in ludos conueniat; eos ſibi nomen impoſuiſſe, Latinos Rhetores; ibi homines adoleſcentulos totos dies deſidere: Maiores noſtri, quæ liberos ſuos diſcere, & quos in ludos itare vellent, inſtituerunt. Hæc noua, quæ præter conſuetudinem ac mores maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habent, & iis qui eò venire conſueuerunt, viſum eſt faciendum vt oſtenderemus noſtram ſententiam, nobis non placere.

Pſeudorhetores damnati.

Sueto in lib. de claris Orat.

Hæc in pſeudorhetores, qui pro vera eloquentia Dialecticorum argutias fallaciáſque venditabant. Rhetoris tamen appellatio ex eo tantum fuliginis contraxit, vt Latini, ſe Oratores, & Patronos, non Rhetores appellari voluerint. Addo in honorem nominis, in Eccleſia Græca dictos quoque fuiſſe Rhetores, ſacratum

Rhetores dicti ſacrarum ſcripturarum interpretes.

literatum interpretes: quod illuſtrat Codinus, de Officiis, ὁ ῥήτωρ εἰς τὸ ἑρμηνεύειν τὰς χαρὰς.

DE HONORIBVS Rhetorum.

CAPVT VII.

Rhetoricæ pictura. Defenſio Rhetoric. apud Photiũ, ex Ariſtiac. p. 675.

INgenioſè, vt cætera, Lucianus, in eo quem de Rhetorum doctore inſcripſit dialogo Rhetoricam ſuis depingit coloribus. Sedet illa in eminenti ſolio, formoſa aſpectu, & planè elegans, Amaltheæ cornu geſtans, variis fructibus refertum; & ex vna quidem parte aſtantem oſtendit Plutum, adoleſcentem penitus aureum, ac perquam amabilem, quem Gloria, & Potentia, cæteræque id genus Diuæ frequenti ſtipant comitatu: ex altera verò parte *laudes* permultæ puſillis amoribus ſimiles, ac vndique confertæ circumuolitant, inſtar Nili, ſi quandoque illum depictum vidiſti, crocodilo aliqui, vel equo fluuiatili, quales multi ſunt in eo, inſidentem: paruulos autem puellos (Peches illos Ægyptij vocant) circa illum luſitantes: Tales & circa Rhetoricam *laudes*. Hæc ille: ex quibus oſtendit totius penè honoris domicilium in Rhetoricæ, ſiue agentis, ſiue etiam docentis, gremio fuiſſe conſtitutum.

Rhetorum palma. Ouid. 1. Metam. Et Rhetorum quoque νέβωνες φοινικοῖς, ἤγουν οἱ τῶν σιλογόρων, vt eſt in Cyrilli lexico.

Primùm, ſicut Imperatorum honoribus laureæ ſunt peculiari quadam ratione conſecratæ, vt canit Ouidius, in perſona Apollinis, ad Daphnem:

Tu Ducibus lætis aderis, cùm læta triumphum
Vox canet, & longas viſent Capitolia pompas:

Sic etiam palmæ Oratoribus deſtinatæ; quarum meminit Martialis epig. 17. lib. 7. ad Fuſcum:

Sic fora mirentur, ſic te palatia laudent,
Excolat & geminas plurima palma fores.

Lucianus in Rhetor. doctore.

Et Lucianus in Rhetorum Doctore, οἱ φοίνικες καὶ ἐπὶ τῇ θύρᾳ χλωροὶ ἐστεφανωμένοι. Hæc autem ratio honoris fuit, quòd palmæ olim chartarum vicem præſtiterant; ex quo Oratoribus deberi credebantur, qui literaturæ omnis authores & principes haberentur: ſiue etiam quòd palma victoriæ ſemper inſigne extitit, ideóque victricem & dominã perquam opportunè decebat eloquentiam: an etiam quòd palmæ trecentæ & ſexaginta quinque ab Ægyptiis numerentur virtutes; ideóque fuit ſymbolum eloquentiæ, cuius infinita vis innumeræque vtilitatés in hanc vitæ ciuilis culturam emanarunt.

Sphinges.

Alterum eloquentum ſymbolum fuere Sphinges. Neque enim ſine ratione aliqua credibile eſt, datã Hortenſio oratori à Verre Sphingem eburneam, niſi quòd conueniens munus oratori credebat. Meminit Plutarchus in Cicerone, Καὶ λαβόντος ἐλεφαντίνην σφίγγα μισθὸν, εἰπέ τι πλαγίως ὁ Κικέρων πρὸς αὐτόν· τοῦ δὲ φήσαντος, αἰνιγμάτων λύσεων ἀπείρως ἔχειν· καὶ μὴν ἐπὶ τῆς οἰκίας τὴν σφίγγα ἔχεις. Ratio eſt, quòd σοφὴ παρθένος per antonomaſiam ſphinx appellatur ab Euripide in Phœniſſis: & in myſteriis Ægyptiorum, interioris ſapientiæ fuit ſymbolum: ex quo pro templorum fermè omnium limine cernebantur ſphinges, quæ diuinæ ſapientiæ vim reconditam, eámque multis difficultatibus implicitam ſignificarent. Meminere Strabo Geograph. & Plutarch. in Iſide & Oſiride.

Strabo, Geog l. 17.

Sirenes Rhetoribus attributæ. Orpheus in Argonauticis. Lycophron, in Caſſandra.

Tertiò attributæ etiam oratoribus Sineres; quod ea quæ in Iſocratis tumulo eſt collocata, ſatis indicat; ídque ob melleam orationis ſuauitatem. Nam Sirenes λιγυρὴν ὄπα γηρύουσαι, apud Orpheum, vnde à Lycophrone in Caſſandra ἀρτιγόγονοι ἀηδόνες nominantur, & ab Alciphrone dicuntur habere Sirenulas in labellis, quiſuauem & argutam orationis copiam fundunt. Sic etiam Me-

Menecles in epiſt. de Bacchide.

necles de Bacchide: οἷον ἐφθέγγετο, οἷον ἔβλεπεν, ὅσαι τῶν ὁμιλίαις αὐτῆς σειρῆνες ἐνεδρεύοντο; *qualis eius erat oratio, qualis aſpectus, quæ in eius colloquiis ſeſsitabant Sirenulæ?*

Statuarum honor.

Diogenes Laert. Cicero in oratore.

Quartò, honor ſtatuarum penè vulgaris apud ipſos oratores fuit: ſiquidem vni Demetrio Phalereo trecentas & ſexaginta ſtatuas Athenis erectas legimus; Gorgiæ Leontino, qui primus ſubitæ & fortuitæ orationis aperuit fontem, non inaurata, vt cæteris, ſed aurea poſita eſt; Populus Romanus Proæreſio imaginem cum nobiliſſima inſcriptione dedicauit, (*Regina rerum Roma Proæreſio Regi eloquentiæ.*) Ipſi quoque Cæſares eloquentię nomine ſtatuas affecturunt: tradit enim Vopiſcus, Numeriano adoleſcenti, Cari Imperatoris filio, à Senatu Romano dedicatam fuiſſe ſtatuam hoc titulo inſignitam, *Numeriano, Oratori potentiſſimo.*

Eunapius in Proæreſio.

Legationes & Magiſtratus rhetoribus mandati.

Quintò, legationes, vt Cyneæ Demoſthenis auditori, apud P. R. Anaximeni, apud Alexandrum, Scopeliano, apud Domitianum; Euſtathio Cappadoci apud Saporem Perſarum Regem Magiſtratus denique & Præfecturæ perſæpe Rhetoribus ſunt demandatę, vt ex Eunapij Sardiani, & Philoſtrati Lemnii Sophiſtis nimis liquidè conſtat; vnus Libanius ἐπαρχίαν αὐλῆς, quæ erat prima dignitas, recuſauit. Auſonius de Rhetore factus eſt Conſulà Gratiano, haud immemore pręceptoris diſcipulo. Bis conſulatum geſſit Herodes Sophiſta, tantáſque opes contraxit, vt ſtadia & theatra ſuis ſumptibus populo ædificaret.

Vrbes, & Prouinciæ.

Eunapius in Proæreſio.

Sextò, Vrbes, & Prouincię: Nam cùm Proæreſio precarii muneris petendi copiam feciſſet Conſtans Imperator, poſtulauit inſulas non paucas numero, nec exiguas, tributarias & vectigales Athenarum ciuitati in pendendo frumento. Donauit iſtas Imperator, & primariam dignitatem adiecit, vt præfectus caſtrorum vocaretur.

Philoſtratus in Dione.

Septimò, quod ingentis honoris fuit, & ſolis penè Cæſaribus Imperiíque conſortibus conceſſum, ipſi Rhetores ad conſcenſum Imperatorii vehiculi ſunt admiſſi. Nam de Dione memorat Philoſtratus, Τραϊανὸς γοῦν αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἐς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ πολέμων πομπεύουσιν, ἔλεγε θαμὰ ἐπιστρεφόμενος ἐπὶ τὸν Δίωνα, τί μὲν λέγεις, οὐκ οἶδα, φιλῶ δέ σε ὡς ἐμαυτόν. Sanè Traianus Imperator Romæ illum in aureum currum aſſumens, in quo Imperatores confectis bellis triumphorum pompas ducere ſolent, ſæpiſſimè ad Dionem conuerſus, quidnam, aiebat, dicas, neſcio: Te verò non minùs quàm me ipſum, diligo. Hi ſunt & alii innumeri eloquentiæ triumphi, quos nihil opus eſt diffuſiùs recenſere.

CONTRA EOS QVI DICVNT *Demoſthenem ab Ariſtotele præcepta Eloquentiæ didiciſſe.*

CAPVT VIII.

VIndicanda eſt Rhetoricæ antiquitas, à calumnia, qua nonnulli Philoſophos ante Oratores claruiſſe, ipſúmque Demoſthenem Ariſtotelis præceptis inſtitutum ad tantum eloquẽtiæ decus effloruiſſe conſtanter aſſeuerant: Hoc ipſum iam ſuis iactatum temporibus diſertiſſimè confutat Dionyſius Halicarnaſſeus; & firmiſſimæ rationes euincunt. Siquidem Demoſthenes annum vigeſimum quintum agens, rempublicam capeſſere, & conciones habere cœpit: Ariſtoteles verò iiſdem temporibus cum Platone vixit, vſque ad annos ſeptem & triginta, neque ſcholę rector, neque illius ſectæ peculiaris auctor, nec libros Rhetoricos, niſi longo pòſt tempore, elucubrauit:

Nam Platone mortuo abiit ad Hermiam Atarnei tyrannum, ac triennium cum eo moratus, Eubulo Prætore Mitylenas ſeceſſit; inde ſub Pythodochi prætura ad Philippum venit, apud quem in inſtituendo Alexandro octo annos exegit: poſt Philippi obitum, Euæneto Prętore, profectus Athenas, duodecim annos in Lycæo ſcholas habuit; quo tempore teſtatur ſe iam natu grandiorem, editis antè præſtantiſſimis operibus, artes Rhetoricas, quibus adiutum aiunt Demoſthenem, compoſuiſſe. At verò Demoſthenes. etiam cùm adhuc ſub præceptore eſſet Ariſtoteles, Calliſtrato Prætore, anno ætatis, vt dixi, vigeſimo quinto, primam cauſam egit contra Androtionem. Succeſſit ea quæ eſt de immunitatibus, venuſtiſſimè ſcripta: hanc excepit concio de claſſibus, quam Timocratea ſequuta eſt. Exinde contra Philippum Regem in arenam deſcendit: mox Rhodienſem, & tres Olynthiacas, & Midianam confecit. Hunc orbem exegerat, cùm nulla Ariſtotelis de eloquentia ſcripta litera extaret: nã quòd poſt Olynthiacum bellum Rhetoricas artes ſcripſerit Ariſtoteles, indicat his verbis, vbi agit de tropis: τῶν δὲ μεταφορῶν τεττάρων οὐσῶν, εὐδοκιμοῦσι μάλιστα αἱ κατ᾽ ἀναλογίαν, ὡς Περικλῆς ἔφη, τὴν νεότητα τὴν ἀπολομένην ἐν τῷ πολέμῳ, οὕτως ἠφανίσθαι ἐξ αὐτῆς πόλεως, ὥσπερ εἴ τις τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐξέλοι. καὶ Λεπτίνης περὶ Λακεδαιμονίων, οὐκ ἐᾶν περιϊδεῖν τὴν Ἑλλάδα ἑτερόφθαλμον γενομένην. Καὶ Κηφισόδοτος σπουδάζοντος Χάρητος εὐθύνας δοῦναι τῶν περὶ τὸν Ὀλυνθιακὸν πόλεμον, ἠγανάκτει, φάσκων, εἰς πνῖγμα τὸν δῆμον ἀγαγόντα, τὰς εὐθύνας πειρᾶσθαι διδόναι. *Cùm quatuor, inquit, tranſlationum genera ſint, ea maximè probantur, quæ proportione conſtãt: ſicut Pericles dixit, adoleſcentiam, quæ in bello perierat, ita ſublatam eſſe ex vrbe, vt ſi quis ver ex anno tolleret: & Leptines de Lacedæmoniis, non eſſe committendum vt luſca fiat Græcia; & Cephiſodotus, cùm Chares rationem reddere Olynthiaci belli ſtuderet, indignatus dixit, illum, qui populum in furnum duxiſſet, rationes referre conari.* At dicet aliquis, orationem de Corona, cæterarum Reginam, poſt lectas Ariſtotelis artes Rhetoricas, ſcripſit Demoſthenes, vt quam habuit octo annis poſt Philippi obitum: ſed is præclarè ipſius Ariſtotelis teſtimonio refelletur, qui in locis vtitur teſtimoniis ex oratione περὶ στεφάνου. quam περὶ Δημοσθένους δίκην nominat. Ex iis luce ipſa clarius eſt, perfectionem eloquentiæ, quæ in Demoſthene excitatiùs viguit, ex Ariſtotelis præceptis hauſtam non fuiſſe. Nolim tamen hîc aſſerere, non eſſe vtilem perfectis oratoribus Philoſophiam, quinimò nutrix eſt eloquentiæ ſapientia, & ſummam affert in dicendo perſpicuitatem, vim, copiam, maieſtatem: verùm, licèt diſerti Oratores, qui ante Philoſophos, procul dubio emerſerunt, à Philoſophis poſtea fuerint adiuti, non ideo præſtantior eſt Philoſophia, Oratoria facultate, cuius munus eſt, reconditas opes ſapientiæ proferre in lucem, & flore orationis veſtire; ſine quo ornatu, neglectæ, in tenebris & ſquallore ſemper iacuiſſent. Cote quidẽ acuuntur gladii, ſed non ideo cos gladiis præſtantior: A Philoſophis inſtitui poſſunt Oratores; non ideo ſunt Philoſophis inferiores.

ILLVSTRIVM ORATORUM Elogia.

Eius imago extat apud Fuluium Vrſinum in numiſmate Vide illuſtriũ imagines 115.

PYTHEVS.

CAPVT IX.

Hic primus in templo Muſarum fertur Rhetoricam docuiſſe, & poſteris librum de arte dicendi conſcriptum reliquiſſe.

Pithei ſiue Pirthei meminit Pauſan. in Corinthiacis.

HOMERVS.

CAPVT X.

Ortus plenioris Eloquentiæ ſi quis rectè repetat, eſt ab

Cicer. in Bruto.

Hermogenes περὶ ἰδ. Longin. περὶ ὕψους. Demetr. Phaler. de Elocut. Aelian. de var. hiſt l. 13. cap. 22. τὰ ἐμημεσμένα ἐρυομένοις.

Homero, nempe hic Orator, & planè orator à Marco Tullio, ab Hermogene Rhetorum præſtantiſſimus, à cæteris vno omnium conſenſu magiſter Eloquentiæ agnoſcitur. Sapiebat profectò Galaton ille pictor, quiſquis fuit, qui Homerum, quanquam haud ſatis verecunda ſpecie, prudenti tamen & arguta depinxit; quippe vomētem expreſſit, non eſculenta credo, vinum redolentia, ſed aurea flumina: circunſtantes verò poëtas, ea quæ ipſe euomuiſſet, ſummo ſtudio colligentes: vellem oratores addidiſſet, quando & ex eodem fonte hauriunt ab eo qui fons ingeniorum à Plinio nominatur; qui & de eorundem præſtantia diſſerens addit, ingeniorum gloriæ quis poſſit agere delectū, per tot diſciplinarum genera, & tantam rerum operúmque varietatem; niſi fortè Homero vate Græco nullum fœlicius extitiſſe conuenit, ſiue operis fortuna, ſiue materia æſtimetur? Ex quo diſertè, vt cætera, Dionyſius Longinus Homerum modò Soli Orienti, modò Oceano comparat, & rectè; vt enim Sol fons lucis, Oceanus ortus puteorum, & aquarum omnium parēs; Sic Homerus omnis doctrinæ, addo, cum Iuſtiniano Imperatore, omnis virtutis pater. Atque vt Solis radiis veſtiuntur, calore animantur, Oceani venis reſperguntur & aluntur omnia; ſic ex diuini Homeri carminibus, lumen, ſpiritum, alimentum nectare & ambroſia ſuauius literæ perceperunt. Accedit quòd vt in Sole Oriente & Occidente gratiſſimi colores ad oculorum miraculum cernuntur; In Oceano tot rerum opulentia, tot littorum decor, tot inſularum amœnitas delectationem conciliat; ſic in Homeri Poëſi tot margaritæ, tot lumina, tot faces, tam varia, tam recondita, tam prompta rerum omnium copia, decus, voluptas ſine ſatietate delectet. Quanquam non eſt publici ſaporis Poëta, nec cos capere poteſt, qui Græcarum literarum imperiti eundem Latinè legunt, aut pueriles amplificationes ſententiarum ponderi & eloquentiæ grauitati præferunt. Quos nihil mirum eſt de Homero pro ſui ingenii modulo ſentire. Longè aliter ille Antipater Sidonius, qui non modò Poëtam, ſed Oratorem; non Oratorem tantùm, ſed Suadæ medullam, nec Suadæ medullam modò, ſed Suadam ipſam mundi, & magnum os nuncupat, τὰν Μερόπων πειθὼ καὶ μέγα στόμα; ex quo ad eius ſtatuam æream Apis, in ore vatis mellificans cernitur, in Græcorum carminum florilegio. Procedat igitur fauſtis auſpiciis in albis quadrigis Homerus Rhetorum pater, & longam ſub ſe Oratorum vatúmque ſeriem proſpectet.

Plin. l. 17. c. 5. Id. l. 7. c. 29.

Dion Long. περὶ ὕψους. Homeri cum Sole & Oceano comparatio. Syneſio, πρὸς ἀσβεστος πηγὰ, Homero, Ὠκεανὸς Θεῶν γένεσις.

Antipater Sidonius in Anthologia.

SOLON.

Capvt XI.

Ante Solonis ætatem, de nullo vt diſerto, memoriæ proditum eſt (inquit Tullius in Bruto.) Hic igitur Homero ſuccedat, vir ſine dubio magnus, cuius eloquentia, quaſi veteris illius Myronis ſpirans manus, horrori ſimul eſt, & religioni.

Apparet in eo ingenium acre, velox, excelſum, quod eloquentiæ grauioris ſedes eſt, mens ſyncera, & victor animus: contra quem hoc calamitates poſſunt quod aduerſus ſolem nebulæ. His ſubſidiis paratur non fucata & potentiorum libidini ſeruiliter ancillans, ſed recti cultrix oratio, magna vocis libertate ſemper incitata: qualis ea fuit cùm armatus eſt concionatus contra Piſiſtratum, iam Tyrannidis ſatellitio, & aſſentatoris Senatus fauore terribilem iis qui timere poterant: cuius concionis hoc eſt exordium Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν μὲν εἰμι σοφώτερος, τῶν δὲ ἀνδρειότερος; σοφώτερος μὲν τῶν μὴ συνιέντων τὸ πραττόμενον, ἀνδρειότερος δὲ τῶν συνιέντων

Grandioris eloquentiæ ſedes grande ingenium.

Diogenes. Laert. in Solone. Plutarch. Græc. hiſt. 1174.

μ̃, ἐνεινποῦς δὲ τυραννίδι φοβουμένων. Viri Athenienſes, aliis quidem ſapiētior, aliis ſum fortior: Sapientior enim illis ſum, qui Piſiſtrati conatus non animaduertunt; fortior autem iis, qui ſciunt illos quidem: ſed metu ſilent. Ex vngue leonem agnoſco. Qui cùm de Salamine, ipſius patria, inter Athenienſes & Megarenſes, fermè vſque ad internecionem, armis dimicatum eſſet, multiſque cladibus acceptis, capitale apud Athenienſes eſſe cœpiſſet, ſi quis legem de vindicanda Inſula ferret: ſollicitus Solon, ne vel tacendo, Reipublicæ, vel conſulendo, ſibi noceret, ſubitam dementiā ſimulat; cuius prætextu, non dicturus modò prohibita, ſed & facturus erat: Deformis igitur habitu, more vecordium in publicum euolat, cōfictíſque ad rem verſibus quaſi diuino furore incitatus; per præconem, quod vetabatur, ſuadet, omniúmque animos ita permouet, vt aduerſus Megarenſes bellum extemplò decernerent, Inſuláque, deuictis hoſtibus, Athenienſium fieret.

Extant verſus apud Laërtium:

Εἴθω δὴ ποτ' ἐγὼ Φολεγάνδριος ἢ Σικινίτης.
Ἀντί γ' Ἀθηναίου πατρίδ' ἀμειψάμενος·
Αἶψα γὰρ ἂν φάτις ἥδε μετ' ἀνθρώποισι γένοιτο,
Ἀττικὸς οὗτος ἀνὴρ τῶν Σαλαμῖν' ἀφιέντων,
Ἴομεν ἐς Σαλαμῖνα μαχισόμενοι περὶ νήσου,
Ἱμερτῆς, χαλεπόν τ' αἶσχος ἀπωσάμενοι.

Olim vtinam fuerim Pholegandrius, aut Sicinites,
Ac mutata foret Attica terra mihi:
Nam ſubitò fama hæc hominum volitabit ad aures,
Atticus vnus adeſt, qui Salamina fugit.
Quin Salamina igitur ſarturi dedecus, imus,
Subdita quod nobis inſula reſtituet?

Hæc incitatæ mentis, & vehementis ingenii iudicia: neque verò Philoſophiæ perpolitus condimentis humanitatis caruit, quibus plerumque ſententioſa eius dicta aſperguntur. Quid hoc grauius & illuſtrius?

Ἐκ νεφέλης φέρεται χιόνος βία ἠδὲ χαλάζης,
Βροντὴ δ' ἐκ λαμπρῆς γίνεται ἀστεροπῆς:
Ἀνδρῶν δ' ἐκ μεγάλων πόλις ὄλλυται.

Egregia ſimilitudo.

Ex nube vis niuis grandiniſque decidit:
Ex lucenti fulgure ruunt tonitrua:
Sic ex ſpectabili magnorum virorum fortuna pernicies creatur Reipubl.

At illud etiam Philo Iudæus purpuris ſuis inſeruit:

Ἐξ ἀνέμων ἡ θάλασσα ταράσσεται, εἰ δέ τις αὐτὴν
Μὴ κινῇ, πάντων ἐστὶ δικαιοτάτη.

Ventis aſperatur mare, ſua alioqui natura leniſſimum.

Sic animus, licèt per ſe tranquillus, alienis motibus percellitur. Iam verò eius cum Crœſo congreſſus, & Regina illa mens, neruoſæ eloquentiæ viribus incitata, quid non habet admirationis? Hæc ſapiens, & ſuauis eius ad Regem oratio.

Plut. in Solone.

Ὦ βασιλεῦ Λυδῶν, πρός τ' ἄλλα μετρίως ἔχειν ὁ θεὸς ἔδωκε, καὶ σοφίας τινὸς ἀθαρσοῦς, ὡς ἔοικεν, καὶ δημοτικῆς οὐ βασιλικῆς οὐδὲ λαμπρᾶς ὑπὸ μετριότητος ἡμῖν μέτεστιν, ἣ τύχαις ὁρῶσα παντοδαπαῖς χρώμενον ἀεὶ τὸν βίον, οὐκ ἐᾷ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς μέγα φρονεῖν, οὐδὲ θαυμάζειν ἀνδρὸς εὐτυχίαν, μεταβολῆς χρόνον ἔχουσαν. ἔνεσι γὰρ ἑκάστῳ ποικίλον ἐξ ἀδήλου τὸ μέλλον. ᾧ δ' εἰς τέλος ὁ δαίμων ἔθετο τὴν εὐπραξίαν, τοῦτον εὐδαίμονα νομίζομεν, ὁ δὲ ζῶντος ἔτι καὶ κινδυνεύοντος ἐν τῷ βίῳ μακαρισμὸς, ὥσπερ ἀγωνιζομένου κήρυγμα, καὶ στέφανός ἐστιν ἀβέβαιος καὶ ἄκυρος. quæ ſic Latinè reddo:

Solonis oratio ad Crœſum, ſuaui & moderato charactere.

Græcis quidem hominibus, ô Rex Lydorum, vt in cæteris, mediocritatem, ſic ſapientiam moderatam, popularem, & liberam, ſi non Regiam illam ſplendidámque fortunam, conceſſit Deus. Quæ cùm variis fortunæ ventis hanc mortalium conditionem videat obnoxiam, neque præſentium bonorum affluentia nos arroganter efferri, neque hominis vllius fluxam felicitatem mirari ſinit. Quandoquidem vnicuique noſtrûm, futurum varium eſt & ignotum, Itaque cui proſpera & æqualis fortuna ad extremum vſque diem obtigit, hunc beatum prædicamus: Eius verò qui etiam cum huius vitæ conflictatur peri-

culis, felicitas, non ſecus ac dimicantis Athletæ victoria, fallax eſt & incerta.

PISISTRATVS.

CAPVT XII.

Solonis cum Piſiſtrato comparatio.

SOlonis æmulus extitit Piſiſtratus; vario tamen eloquentiæ genere: illius grauis, auſtera, & plerúmque horribilis oratio: huius ſuauis, & amœna dictio: ille frangere ſtudebat animos hic mollire: ille vaſto impetu irrumpens in animos, rumpebatur; hic ſenſim & leniter irrepens penetrabat: ille vaſe fictili panaceæ ſuccũ: hic poculo aureo melleis fauis oblito propinabat venenum: ille ſecare ſe & vrere profitebatur, vt ſanaret: hic ſoporabat, vt iugularet: ille veluti fuſcina armatus irruebat: hic aureo reti piſcabatur. Ad ſummum, tantùm dicendo valuiſſe fertur, vt Athenienſes illi regium Imperium, oratione capti permitterent: cùm præſertim amantiſſimus patriæ Solon contrà niteretur: ſed alterius ſalubriores erant conciones, alterius diſertiores: quo euenit vt alioqui prudentiſſima ciuitas, libertati ſeruitutem præferret.

THEMISTOCLES.

CAPVT XIII.

THemiſtoclis victricibus laureis afflorescunt eloquentiæ palmæ: Magnum ſiquidem viri & ad oratoria decora natum ingenium; quẽ prima veluti ſurgentis lux eloquentiæ mirificum ſpondebat oratorem Nam & puer, eo tempore quo alii inter prolectantis ætatulæ blanditias laſciuiunt, iam tota mente forum, & accuſationes defenſionéſque ſociorum cogitabat. Verùm, (vt in Iulio Cæſare contigit) æſtus militaris gloriæ longè ab iis oratorũ curis hominem abripuit, vbi Miltiadis trophæa cogitare cœpit, ingentíſque honoris ſtimulis noctes diéſque configi. Nec ſanè fatuè reſpondit, cùm iam blandiente eloquentiæ gloriâ interrogatus ab aliquo, vtrum mallet; Homerus an Achilles fieri? Tu verò quem te malles, (inquit) Olympicum victorem, an victoris præconem? Ex quo animum ad ſtudia bellica totum adiecit, & ea geſſit quæ orbi terrarum ſtupori fuerunt. Apparent in eius dictis ſplendidiſſimi ingenii lumina. Quid hoc exordio grauius, quo apud Andrios legatus vſus eſt? *Veſtram hodie in vrbem, Andrienſes, appuli, duorum numinum comitatu ſtipatus, ſuada, & violentia.* Quid eo acutius, cùm Eretrienſes irridens, aiebat: *Gladium quidem habere ſicut Teuthidas; Cor autem non habere.* Iam verò ſublime quod dixit apud Perſarum Regem, orationẽ variis pictíſque ſtragulis eſſe ſimillimã; vt enim illa, ſic hanc explicatam oſtẽtare imagines, & figuras; contractam verò occultare atque delere. Conſtat ex iis, Themiſtoclem eloquentiâ, ſed ipſa etiam eloquentiæ animâ (prudentiam intelligo) præſtitiſſe: qui meritò à Cicerone inter veteres oratores recenſetur.

ὥσπερ τευθίδας μάχαιραν ἔχειν μὲν καρδίαν δὲ μὴ ἔχειν.

HERODOTVS.

CAPVT XIV.

DIſpliceant huic roſæ & balſama, cui non placet Herodotus. Hortus eſt eius hiſtoria, variis arboribus conſitus, innumeríſque florum diſtinctus areolis, ex quo æterni ſpirant odores. De rerum veritate nihil hîc attinet dicere, quando ab eruditis hominibus eius cauſam ſuſceptam defenſámque video. Stylus certè is eſt, qui non niſi ab imperitis aut maleuolis reprehendi poſſit. Totus eſt dulcis, candidus, fuſus, ſine vllis ſalebris, quaſi ſedatus amnis fluens. Verba lecta, ſonantia, lenia, non ſecus ac micantibus illuſa flosculis aſarota, inter ſequàm

venuſtiſſimo nexu cohærent, quibus amœna figurarum varietas, magna orationis temperie aſpergitur, & ipſa dialecti mollities multum affundit ſuauitatis. At quod ſummam habet in Herodoto iucūditatis illecebram, Poëticus quidam decor ex Homeri ſacratio petitus in eius ſcriptis effloreſcit; ſic enim arbitror, poëtica in oratione verba, au numeros palam conſectari vitium eſſe vel maximum: at poëſeos quaſdam veneres latentes, arcanas, ſubtiles, immiſcere, magnæ eſt induſtriæ, & plurimum habet voluptatis. Vt enim vino aſſitus mandragoras illi ſuauitatem quandam leniter inſtillat, qua fit, vt qui bibunt, etſi minimè cauſam ſentiant; delectationem tamen hauriant; Pari profectò ratione Poëtarum floſculis illigata ſubtiliter oratio, latens habet quoddam aucupium iucunditatis. Quod in Herodoto facilè animaduertas; cuius hiſtoria, vt ait Dionyſius Halicarnaſſenſis, propter ſuadelam illam & venuſtatem optimæ poëſi ſimilis poteſt videri. Accedit ipſa dictionis minimè moroſa ſimplicitas, maieſtatis lepos, & quædam ex elocutionis facilitate volubilitas; quæ Plutarchus, etſi Herodoto iniquior, diffiteri non poteſt. Mirum profectò eſt, cur poſt tot ſæcula Chæroneus ille, vir alioqui Moderatus, hominis, gloria circumfluētis, cui tot Theatra plauſerant, ſepultos cineres auſus ſit inſectari: Fuit in eo præter modum φιλόπατρις: qui affectus in ſplendidis ingeniis eſt plerumque non obſcurus.

Dionyſ. Halic. in τέχνῃ.

PERICLES.

CAPVT XV.

SIleant hîc ranæ, tonat Olympius. Is eſt Pericles, is ipſe eſt, cui Cœleſtis cognomē admirabilis eloquentia fecit.

Γενναῖον ῥήτορα τὸν πάνυ τὸν Ὀλύμπιον appellat Ariſtides in

Ingens huic caput, magnæ mentis officina, ingenium velox, & planè igneum, mixta affabilitate prudentia, dignum imperio virum ſpondēt. Hic primus in foro adhibuit doctrinam; námque ab Anaxagora Phyſico eruditus, exercitationem mentis à reconditis abſtruſiſque rebus ad cauſas forenſes popularéſque traduxit. Huius ſuauitate maximè hilaratæ ſunt Athenæ; huius libertatem & copiam admiratæ; eiuſdem vim dicendi terrorémque timuerunt: fulmen enim ferre dicebatur in lingua; & certè in concionibus tonabat, fulminabat, permiſcebat omnia. Quin & Thucydidem nobiliſſimum ſuæ ætatis oratorem in omnes partes verſabat, vt ipſe miraretur palmam ſibi in manibus infringi. Quare cùm rogaretur ab Archidamo Lacedæmoniorū Rege, ipſe, an Pericles, melior luctator eſſet? Ego (inquit) illum luctando proſterno; ſed neſcio quo pacto reſiliens, perſuadet ſe non cecidiſſe, atque in eam ſententiam traducit multitudinem. Ex eo dominantis eloquentiæ imperium licet agnoſcere. Extat nobilis ingenij monumentū apud Thucydidem, lib. II. oratio funebris, in laudem eorum qui pro patria occubuerunt; quam licèt hiſtoricus ſuo finxerit ſtylo, credibile eſt tamen eum Periclis ſenſus delibaſſe.

Encomiò Euſebiæ. Θρέπ̄ας à Cratino in σχινοκέφαλος appellatur, quòd caput vt cepe plenū haberet, & rotundum. Cic. in Bruto. Δεινὸν κεραυνὸν ἐν γλώσσῃ φέρειν.

THVCYDIDES.

CAPVT XVI.

THucydides de bellicis rebus canit quodammodo claſſicum (inquit M. Tullius) vir ingentis ſpiritus, & regiæ planè eloquentiæ. Quippe Regum ſoboles erat, non minùs genere ſublimis quàm dictione. Eluxit in puero indoles, vt in ſpeculo: Nam cùm tenera adhuc ætate Herodotum pleno Theatri conſeſſu hiſtoriam audiret recitantem, ſubitò prorupit in lacrymas, quaſi

quaſi quodam mentis furore ii citatus. Tum patrem eius intuens Herodotus, μακαρίζω σε τῆς εὐτυχίας Ὄλορε. ὁ γὰρ σοὶ υἱὸς τὴν ψυχὴν ὀργῶσαν ἔχει πρὸς τὰ μαθήματα. Nec ſanè fefellit omen, ita varia quaſi literarum ſupellectile, & admirabili eloquentia floruit, acutus, concitatus, neruoſus, denſus, ſolidus, ſapientiæ plenus, & iudicij. Quanti eum fecerit poſteritas, grauiſſimorum virorum iudicia declarant: Demoſthenes certè ſua manu octies dicitur eius hiſtoriam deſcripſiſſe: Cicero lib. 2. de orat. hoc illuſtri elogio eundem honeſtauit. Poſt Herodotum Thucydides omnes dicendi artificio, mea ſententia, facilè vincit: qui ita eſt creber rerum frequentia, vt verborum propè numerum ſententiarum numero conſequatur; ita porrò verbis eſt aptus & preſſus, vt neſcias vtrùm res oratione, an verba ſententiis illuſtrentur. Marcellinus adeò ſublimem eſſe dicit, vt ne in miſerationibus quidē ab hac grandiloquentia diſcedat. Verùm vt veterum artificum ſtatuas, propter ſacrum quendam antiquitatis horrorem, miramur magis quàm probamus in omnibus: Sic Thucydides, licèt ob dicendi maieſtatem, ætatiſque fauorem, maxima commendatione dignus poſteris viſus fuerit, iuſta tamen reprehenſione nullo modo caruit. Nam (vt ea, quæ ad hiſtoriam pertinent, omittam) in ſtylo ſæpe perdurus eſt, acerbus, dēſus, auſterus, vehemens, terribilis, perplexus, tortuoſus: & verba quidem vſitata reſpuit, plerūque etiam affectat aliena, quò per obſcuritatem doctrinæ captet opinionem, hyperbatis & traiectionibus orationem implicat, figuras nominum moroſiùs conſectatus, vt vel peritorum ſenſus fugiat. Ad hæc in compoſitione & iunctura de induſtria tam rudis eſt, vt videatur torrens ad ſaxa alliſus ſtrepere. Quod ad eius orationes attinet, eas Cratippus moleſtas & odioſas vocat: Cicero, eaſdem nec poſſe imitari, ſi velit; nec velle, ſi poſſit, profitetur. Eſt enim potiùs grandis & ſyncerus rerum pronunciator, quàm Orator; cui, vt Philiſto, amatores ſemper defuerunt. Hæc, & cætera vitia, quæ proſecutus eſt Dionyſius Halicarnaſſeus, Thucydidem infuſcant: vno tamen antiquitatis & grauitatis nomine ſemper laudatus eſt.

Suidas. Marcell. de vita Thucyd.

πολὺς τῇ τέχνῃ.

Qualia ſunt αὐτοβοεὶ, πολεμησείοντες, παῤῥαγὰ ἔπος, ὀμμ-πυδα, ὕλης φακέλοις, ἐπισίμωσις, κωλύμη. quæ notantur à Marcell. προσκρούειν ἔοικεν.

Cicero in Bruto. 449.

Vide Dionyſ. Halic. ad Q. Ælium Tuberonem.

GORGIAS LEONTINVS.

CAPVT XVII.

POſtquam intellectum eſt quantam vim haberet accurata & quodammodo facta oratio, tum etiā magiſtri dicendi ſubitò extiterunt, Leontinus Gorgias, Thraſymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hippias Elæus, in honore magno fuerunt; aliique multi, temporibus iiſdem, docere ſe profitebantur, arrogantibus ſanè verbis, quemadmodum cauſa inferior (ita enim loquebantur) fieri ſuperior poſſet: ſed inter cæteros præſtitit Gorgias; cui tantus honos habitus eſt à tota Græcia, ſoli vt ex omnibus, Delphis, non inaurata ſtatua, ſed aurea ſtatueretur. Primus auſus eſt in conuentu poſcere quæſtionem, id eſt, liberè dicere, qua de re quis vellet audire. Tum conſurgens inter medios, longè aliter quàm Homericus Vlyſſes, effūndebat ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσι. Et numerus quidem erat liberiore fluens licentia, & genus orationis inſigne, fluens, pictum, expolitum, omni lepôre affluens, & (quod mireris) in hac amœnitate neruoſum. Ego illuſtriſſimi ingenij fragmentum hîc ſubiiciam, & Latinitate donabo.

Cicero in Bruto. 391.

De his Philoſtr. in Sophiſtis, li. 1.

Ὑπὲρ Παλαμήδους ἀπολογία.

Capvt XVIII.

Ἡ μὲν κατηγορία καὶ ἡ ἀπολογία, κρίσις οὐ περὶ θανάτου γίγνεται· θάνατον μὲν γὰρ ἡ φύσις φανερᾷ τῇ ψήφῳ πάντων κατεψηφίσατο τῶν θνητῶν ᾗπερ ἡμέρᾳ ἐγένετο· περὶ δὲ τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς τιμῆς ὁ κίνδυνός ἐστι· πότερά με χρὴ δικαίως ἀποθανεῖν, ἢ μετ' ὀνειδῶν μεγίστων καὶ τῆς αἰσχίστης αἰτίας βιαίως ἀποθανεῖν.

Et cætera, quæ quia longiora ſunt' lubens omitto, ſenſum tamen Latinitate complectar.

Non eſt quidem in hoc iudicio de morte tantùm ferenda ſentẽtia; mortem enim omnibus natura propoſuit, & naſcentes ſuo calculo damnauit. Verùm quod longè grauius eſt, de honore vel dedecore periclitor, vtrũ ſcilicet innocens moriar, an grauiſſimo dedecore, ob turpiſſimã cauſam affectus, violenta morte properantem ſpiritum excutiam. Quæ duæ res cùm in cauſa ſint, vnam vos, alteram ego in manibus habeo: *Innocẽtiæ meæ ſcilicet ſum dominus, vos violentiæ: præſtare poſſum, vt ſim innocens; vt fraude circumuentus non perimar, facere non poſſum:* ſi meus igitur accuſator Vlyſſes, cùm certò ſciret Græciam à me barbaris proditam, huius accuſationis conſilium ſuſcepit; Næ vir optimus eſt, qui patriam, parentes, & totam Græciam, vnius nocentis ſupplicio liberare contendit: ſi verò inuidia, fraude, maleficio, hãc in me conflauit accuſationem, omnino deterrimus eſt. Vnde igitur primùm ordiar, vnde defenſionis meæ ſumam initiũ? Cauſa enim improuiſa, ſtupore mẽtem confundit, ſtupor verò, quod neceſſe eſt, inopiam afferret orationis, niſi in veritate & neceſſitate perfugium haberem, doctoribus periculoſis magis quàm copioſis. Quòd igitur non certa de cauſa accuſator me deferat, certò ſcio; nullius enim mihi conſcius ſum ſceleris, & vnde quis, quod minimè factum, ne cogitatum quidem eſt, reſciat, non video. Quòd ſi ita rem ſe habere exiſtimans, accuſationem aggreſſus eſt, primùm ego duabus eum validiſſimis rationibus conuincam: neque enim, ſi voluiſſem, rem patrare potuiſſem, neque ſi potuiſſem, voluiſſem. Primùm enim, proditionis initiũ aliquod fieri oportuit, & id per colloquium: futurarum enim actionum index eſt oratio: quo pacto autem colloquium eſſet inter nos ſine congreſſu? qui verò congreſſus eſſe potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipſe quemquam ad me miſerit, nec literæ ſine tabellario vllæ à nobis vltrò citróque mitti potuerint. Sed finge congreſſum, finge etiam inter nos mutuum colloquium; quid deinde collocutus eſt Græcus cum barbaro? quomodo dicens, & audiens, an ſolus cum ſolo? ſed nullum eſt nobis linguæ cõmercium: Atqui factum eſt per interpretem? iam tertium nobis ſtatuis indicem eorum quæ maximè occulta eſſe oportebat, ſed eſto, factum fuerit, quod tamen eſt infectum, fidem dare & accipere viciſſim nos oportuit; & quænam iſta fides? iuſiurandum dices? quis mihi proditori vel iurato crediſſet? at obſides dati; qui, fratrem vnum habeo, præterea neminẽ, &c. Genium habet hæc oratio: ſpirat enim cum neruis aliquid gratiarum, & tota eſt acris, florida, volubilis, vt non modò perſuadere, ſed cum aucupio delectationis mouere poſſit.

CRITIAS.

Capvt XIX.

NOn obſcuri quoque nominis inter veteres ſophiſtas *a* Critias, qui in graui genere dicendi exercitatiſſimus fuit. Nec tamen graui-

tatem verbis poëticis aut dithyrambis metiebatur, ſed vocabulis maximè propriis, vt natura poſtulat, concinnabat orationem. Inſigni [b] præterea breuitate, & magna Atticiſmi temperie loquutus, nihil habet inſolens, aut ineptum. Huic Theopompum, licèt Platonis atque etiam Iſocratis, ætate inferiorem, tamen quia ita commiſceri ſolent, ſubiungemus.

N. N.

a *Meminit huius Critiæ multis in locis Dionyſ. Halicarn. maximè verò in Iſæo, vbi numerat eū inter* ἐναγώνιον ἀσκοῦντας ῥητορικὴν, *p.* 111. *edit. Francofort.*
b *Ab Hermogene indicatur* σεμνὸς καὶ διηρμένος πρὸς ὕψος.

THEOPOMPVS.

CAPVT XX.

Theopompus hic habet, vt notat Dionyſ. πολύμεστον τῆς γραφῆς, *& variæ eruditionis ſuppellectilē in epiſt. ad Pompeium.*

HErodoto & Thucydidi proximus Theopompus, Iſocratis diſcipulus; qui vt in hiſtoria prædictis minor, ita Oratori magis ſimilis. Dictionem habet liquidam, communem, perſpicuam, Iſocratis haud diſſimilem; &, vt ait Cicero in Bruto, Philiſti & Thucydidis conciſis ſententiis, interdum etiam non ſatis apertis, cùm breuitate tū nimio acumine officit Theopompus, elatione atque altitudine orationis ſuæ. Dionyſ. Longinus, mordax Criticus, eum irridet, quòd vbi dona regi Perſaū, ab Aſiaticis oblata cōmemorat, poſt ſtragulam veſtem, purpuram, tabernacula aurea, periſtromata, emblemata, carnes etiam victimarum ſalſas, regi oblatas ad alendū exercitum, commemoret. Debebat, inquit, iſta minuta aut omittere, aut initio collocare, vt à minoribus ad maiora aſcenderet: ſed in eo frigidus eſt & fruſtra mordax Longinus. Erat enim fidelis hiſtorici, & prudentis, poſt opulenta principum dona, tenuiorum quoque in colendo rege ſtudia cōmemorare,

Theopompus contra Longini cenſurā defenſus.

& rem vt geſta eſt, deſcribere. Quòd ſi tantopere petaſonē auerſatur, quin Homerum, ſuum numen, reprehendit, qui tam ſimpliciter rem coquinariam à principibus obitam deſcribit: & quid hoc eſt niſi μαγείρου, quod inſectatur in Theopompo φαντασία eſt?

PHILISTVS.

CAPVT XXI.

THucydidem quoque conſecutus eſt Syracuſius Philiſtus, doctus homo & diligens, qui cum Dion. tyranni familiariſſimus eſſet, otium ſuū conſumpſit in hiſtoria ſcribenda. Cui vt Thucydidi amatores deſunt. Halicarn. in eo ἀταξίαν τῆς οἰκονομίας, καὶ δυσπαρακολούθητον reprehendit. a *Habet hic characterem* στρογγύλον, καὶ πυκνὸν, καὶ εὔτονον, καὶ ἐναγώνιον.

PLATO.

CAPVT XXII.

COnſurge altiùs eloquentia: Platonem video, qui dicendi maieſtate aſſurrexit ſupra id omne quod humanum eſt. Is eſt in cuius ore mellificarunt apes, cecinerunt luſciniæ, Suada ſeſſitauit. Parum eſt quod dico, Iupiter ſi Græcè loqui voluiſſet, Platonis ore loquutus fuiſſet.

Atque, vt ille in cœli ſedens vertice Deos Deáſque omnes è catena aurea pendentes, ad ſe nullo negotio, vel reluctantes pertrahit: ita hic profectò quotquot fuerunt oratores, quotquot ſentiendi dicendíque magiſtri, ſapientia, grauitate, prudentia, & ſuauitate ſuperauit. Genus dicendi ſublime, excelſum, admirabile; aquilam diceres, quæ ſupra niues, pluuias, & grandines, ſupra nubes, & tonitrua, & ſupra id omne quod mortale eſt, pennarum remigiis erecta, in

illo puriori æthere ſuſpenſa conquieſcit, & nunc ſolem defixis intuetur oculis, nunc ad Iouis alludit fulmina. Ratio dicendi facunda, dulcis, amœna, veneribus depluens, flumen lacteum diceres labi ſine murmure, & in tuas aures, in ora, in intima pectora ſuauiter inundare. Salue igitur Heros, quem vulgari ore laudare penè piaculum eſt; in te, quod in Deorum ſimulacris, facit eloquentia; quorum vbi capita floribus redimiri non poſſunt, corona ſtatuitur ad pedes: Tu cùm tuarum virtutum maieſtate omne faſtigium humanum exceſſeris, patere tibi corollas iſtas & floſculos ad pedes fundi, vel potiùs nos iube impreſſo ori digito ſilere, & mirari, modò tui Ariſtotelis monumentum hoc habeas:

Βωμὸν Ἀριστοτέλης ἱδρύσατο τοῦ δὲ Πλάτωνος,
Ἀνδρὸς ὃν οὐδ' αἰνεῖν τοῖσι κακοῖσι θέμις.

Hæc de Platonis elogio obiter dicta ſint: Qui plura voluerit, veterum teſtimonia in eius laudes, magna vbertate diffuſa videat. Hunc M. Tullius, Plutarchus, Galenus, Proclus, Longinus, Demetrius, & omnes quotquot ſunt Ethnicorum auctorum principes, plena laudant manu: Diui ipſi, Auguſtinus, Hieronymus, Iuſtinus, Baſilius, Gregorius, Clemens, Theodoretus, honorificè appellant. Omnis denique Græca & Latina vetuſtas, Philoſophorum coryphæum, Homerum, Oceanum, ſapientiſſimum, optimum, vtiliſſimum, ſanctiſſimum, auguſtiſſimum nominat; ad ſummum Μωσῶν ἀττικίζοντα, diuinum Philoſophum, Philoſophorum Deum. Ego certè eius eloquentiam tutiùs laudarem quàm philoſophiam: illam, vt plurimùm, nemo ſapiens reprehendit; hæc, vt apud omnes conſtat, non ſecus ac Ægyptus Homericus, & multa bona habet, & mala non pauca.

ARISTOTELES.

CAPVT XXIII.

INgrati poſtuletur eloquentia, ſi de Ariſtotele tacuerit, à quo & multa præſidia ſtabilitatis accepit, & ornamenta dignitatis. Hic vir ſingularis, & propè diuino præditus ingenio, cùm in diſquirenda rerum omnium natura, mentis ſubtilitate cœlum terrámque penetraſſet, quieſcere non potuit. Stimulabatur quippe in dies Iſocratis fama, quem in ludo oratorio ſumma gloria circumfluentem ferre non poterat; eius nomini perinde ac ſtylo perinfenſus. Itaque ad eloquentiã ſeriò animum appulit, & dicendi rationem, cum diſſerendi philoſophandique ſubtilitate coniunxit. In eo quid præſtiterit, Rhetorici libri felicis ingenij monumenta declarant, & plenè eius laudibus velificatur M. Tullius dum *flumen aureum orationis* effundentem inducit. Et certè in ethicis, politicis, œconomicis, auream habet ſapientiæ opulentiam, manans vbique leniter ſine ſalebris: quamquam ad iſtas dicendi, quæ ſunt in Demoſthene faces, aut Platonis amplitudinem, non aſſurgit, cùm ſibi aliud dicendi genus aſſumpſerit. Fuit inter ætatis ſuæ philoſophos elegantiſſimus, vt qui tonſori operam daret, digitóſque micantibus annulis ornaret: quod videtur notaſſe Comicus Ariſtophanes, qui ſui temporis Sophiſtas σφραγιδονυχαργοκομήτας appellat. Ex iis deliciis in veſanos amores prolapſus, ſolum vertere, & præ vlceratæ mentis dolore ac tædio, venenum bibere coactus; mortuus eſt, ne moreretur. Contra tamen ſentire videtur D. Nazianz. qui Euripi vndis abſorptum ſcribit orat. 3. in Iulianum.

Eius character maximè proprius eſt, elocutionis dexteritas, perſpicuitas, & mixta cũ multiplici eruditione ſuauitas.

δεινότης περὶ τὴν ἑρμηνείαν καὶ σαφήνεια, καὶ ἡδὺ, καὶ πολυμαθές.

Diogenes Laert. in Ariſtot.

Nunc decem Rhetores videamus,

qui ſecundùm temporum ordinem ita enumerantur, Antiphon, Andocides, Lyſias, Iſocrates, Iſæus, Æſchines, Lycurgus, Demoſthenes, Hyperides, Dinarchus.

ANTIPHON.

CAPVT XXIV.

Alius Antiphon dictus ὀνειροκρίτης, καὶ τερατοσκόπος. cuius meminit Didym. Gramm. & Hermogenes.

ANtiphon Orator, Gorgiæ Leōtini temporibus floruit, decem qui numerantur, Oratorum antiquiſſimus. Tanta porro facundia creditur extitiſſe, vt vulgò Neſtor vocaretur: & illam quidem eloquentiæ ſuauitatem ad leniendas vitæ acerbitates contulit: Nam τέχνην ἀλυπίας, artem medicandi doloris animi excogitauit: & Corinthi in foro conſtructis ædibus, inſcripſit in veſtibulo, (*ſe doloris & mœſtitiæ medicum eſſe,*) eos, qui animi ægritudine laborarent, ad ſe palàm inuitans: Hippocratem quoque medicorum principem, non eſt veritus ſcriptâ inuectiuâ laceſſere, ſuam artem iactantiùs exquiſitis omnium medicorum inuentis anteponens. Verùm, cùm ea res parum ſuccederet, ad forum ſe contulit, in quo non ſine gloria viguit. Plutarchi de eo tale *a* iudicium eſt: ἔστι δ᾽ ἐν τοῖς λόγοις ἀκριβὴς, καὶ πιθανὸς, καὶ δεινὸς περὶ τὴν εὕρεσιν, καὶ ἐν τοῖς ἀπόροις τεχνικὸς, καὶ ἐπιχειρῶν ἐξ ἀδήλου, καὶ ἐπὶ τοὺς νόμους καὶ τὰ πάθη τρέπων τοὺς λόγους, τοῦ εὐπρεποῦς μάλιστα στοχαζόμενος. In dicendo accuratus eſt, & ad perſuaſionem efficax, in *b* inuentionibus ſagax, in rebus dubiis ſolers, occultè ſe inſinuans, ad mores & affectus orationem inflectens, decori obſeruantiſſimus. Quæ à Plutarcho, vt cætera, quàm præclarè dicta ſint, id cuiuis patebit, qui vel primam eius orationem legerit, quæ Nouercæ veneficæ, & in cineres mariti, quem noxio poculo ſuſtulerat, iniuriæ, continet accuſationem. Cæterùm à triginta tyrannis occiſus fertur, & ſine honore ſepulchri abiectus, ſi Lyſiæ & Theopompo credimus; vel, ſi aliis fidem habere placet, Dionyſii iunioris iuſſu interfectus in Sicilia, cùm rogatus quodnam æs æſtimaret optimum? reſpondiſſet, illud ipſum eſſe, ex quo Harmodii & Ariſtogitonis ſtatuæ, (qui tyrannum Hipparchum de rerum humanarum culmine ſuſtulerant,) eſſent confectæ. Extant eius orationes in Græcorum oratorum volumine.

Ars medicandi doloris animi ab Antiph. inuenta.

Photius in Bibliot.

a *Ab Hermogene agnoſcitur inuentor & princeps politici characteris*, εὑρετὴς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ τύπου πολιτικοῦ. *lib. 2. de ideis.*

b *Ab aliis eidem ipſi* ῥητορικῶν λόγων *inuentum tribuitur.* διὰ τοῦτο λαβεῖν ἐπώνυμον καὶ τὸ Νέστορα.

ANDOCIDES.

CAPVT XXV.

NAtus eſt Andocides Olympiade ſeptuageſima octaua, principe in rep. Athenienſium Theogenide, centum annis Lyſia antiquior, homo (vt apparet ex Plutarcho) factioſus, variiſque ob improbitatem periculis & laboribus exercitus. De eius ſtylo ita cenſet idem auctor, ἔστι δ᾽ ἁπλοῦς, καὶ ἀκατάσκευος ἐν τοῖς λόγοις, ἀφελὴς, καὶ ἀσχημάτιστος. Simplex eſt, ſine apparatu, inornatus, & minimè figuratus: quicquid tamē dicat Plutarchus, grauis eſt, affectus habet, lacertos quoque, & figuras: ſententiæ ſatis vehementes: Nā, vt cætera omittā, ea nobiliſſima C. Gracchi aporia, qua dicitur, vel inimicis lacrymas elicuiſſe, fluxit ab Andocide. Sic enim illa in oratione de myſteriis: Μὴ τοίνυν οἱ αὐτοὶ τεθνᾶσι, καὶ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἐπιλάθησθε· ἀλλ᾽ ἀναμνησθέντες τῶν ἔργων νομίζετε τὰ σώματα αὐτῶν ὁρᾶν αἰτουμένων ἐμὲ παρ᾽ ὑμῶν σῶσαι. τίνα γὰρ καὶ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τὸν πατέρα; ἀλλὰ τέθνηκεν, τοὺς ἀδελφούς, ἀλλ᾽ οὐκ εἰσίν. ἀλλὰ τοὺς παῖδας, ἀλλ᾽ οὔπω γεγένηνται. ὑμεῖς τοίνυν καὶ

Andocides in orat. de myſteriis, p. 19. n. 15.

ἀντὶ πατρὸς ἐμοὶ καὶ ἀντὶ ἀδελφῶν, καὶ ἀντὶ παίδων γένεσθε· εἰς ὑμᾶς καταφεύγω, καὶ ἀντιβολῶ, καὶ ἱκετεύω καὶ ὑμεῖς με παρ' ὑμῶν αὐτῶν ἀντισπασάμενον σώσατε, καὶ μὴ βούλεσθε Θετταλοὺς καὶ Ἀνδρίους πολίτας ποιεῖσθαι δι' ἀπορίαν ἀνδρῶν, τοὺς δὲ ὄντας πολίτας ὁμολογουμένους, οἷς προσήκει ἀνδράσιν ἀγαθοῖς εἶναι, καὶ ὀρεγομένοις δυναμένοις, τούτοις δ' ἀπόλλυτε μηδενί. mouet à ſuis maioribus grauiter: Quare nolite, etiamſi mortui ſint, rerum geſtarum obliuiſci, ſed illuſtrium facinorum recordati, exiſtimate eos viuos & præſentes adeſſe pro mea ſalute deprecatores. Ad quẽ enim confugiam? quem mihi ſupplicem adhibebo? Patrem; at mortuus eſt: fratres? nullos habeo: liberos? nondum mihi nati ſunt. Vos igitur mihi eſtote pro patre, pro fratribus, pro liberis; ad vos confugio, oro, & obſecro: ſeruate me, & nolite virorum penuria Theſſalos & Andrios in ciuitatem veſtram aſciſcere, veſtros verò ciues, qui boni viri ac fortes eſſe maximè poſſunt, & erunt, perimere. Quid in perorationibus Demoſthenis huic ſimile? Eius quatuor orationes extant in volumine Græcorum oratorum.

LYSIAS.

CAPVT XXVI.

Photius propriam eius virtutem indicat τὸ κώλων δ' ἁρμόστον καὶ τὸ καθαρότητος δ' ἀνθές, membrorum concinnitatem, & florem puritatis.

Cic. de optimo gene. orat.

LYſiam; ſi Muſis placet, ad cælum vſque, Græci homines, ſibi ſuiſque plaudentes ſimilibus, efferunt. Ego nihil in eo ſublime aut admirabile video. Venuſtus eſt ſcriptor, ac politus, quis negat? nihil habet inſolens, nihil ineptum, concedatur: ſed tenuis eſt, inornatus, & toto genere ſtrigoſior. Nec mirum, priuatas illas pleraſque, & eas ipſas aliis, & paruarum rerum cauſulas ſcripſit; ex quo neceſſariò fit ieiunior, quoniã ſe ipſe conſultò ad minutarum genera cauſarum limauit. Appoſitè, & loco de eodem dixit Fab. Quintil. quum de Demoſthene, Æſchine, & Hyperide verba feciſſet: His (inquit) Lyſias ætate maior, ſubtilis, atque elegans, & quo nihil, ſi oratori ſatis ſit docere, quæras perfectius: nihil enim in eo eſt inane, nihil arceſſitum; puto tamen fonti quàm magno flumini propiorẽ. Sit igitur fons, vel fonticulus, & caueat ſe cum magnis fluminibus comparare. At verò Dionyſius Halicarn. in eius laudes ſe effundens, iuſtã orationẽ ſcribit; non modò eius proprietatem, perſpicuitatem, rotunditatem, gratiam, puritatem commendat, ſed etiam audet dicere eum *πεζὰ, καὶ σεμνὰ, καὶ μεγάλα φαίνεσθαι πράγματα ποιεῖν*, quod nemo veterum in Lyſia proprium agnoſcit, vel eorum qui pleniùs huic indulgent oratori: etiã cum Iſocrate comparat, roſam cum anemone. Quantò meliùs Plato in Phædro, qui rem indignam putat, Iſocratis opera, cũ orationibus Lyſiæ comparare? quòd ille maior eſſet & indole & virtute, etiamſi tum eſſet adoleſcens, cùm iam Lyſias veniſſet ad ſummum gloriæ? Quòd verò *χάριν* eius *κρατίστην τε ἀρετὴν, καὶ χαρακτηριστικωτάτην* eſſe dicit, quaſi ſolius ſit Lyſiæ *κεχαριτωμένως καὶ ἐπαφροδίτως λέγειν* in eo, Iſocrati & Demetrio Phalereo, iniquior, quibus hæc virtus maximè conuenit; & ſi quis periculum facere velit, legat orationem Lyſiæ contra Theomneſtum, & cæteros ſimiles, in quibus quod ſatiet abundè, quod delectet, nihil multum inueniet. Vnam eius orationem valde probo, *ἐπιτάφιον τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς*: reliquæ mediocres ſunt, multæ, & luce & eius nomine indignæ viris doctis meritò videntur.

In oratione tamen contra Mneſiptolemum grandiorem ſolitũ fuiſſe notat Photius.

ISOCRATES.

CAPVT XXVII.

SIrenula, quæ Iſocratis inſidet tumulo, me tacente, laudes eius prædicat, & ſuauitatem commendat

eloquentiæ. Hic certè tibiarum fabri filius didicit canere maioribus fiſtulis, ad eloquentiæ natus decora. Quid mirum? Gorgiam illum Leontinum audiuerat, aut eum planè oratorem, ſub quo procuſa Iſocratis lingua, dicendi conſecuta eſt admirabilitatem. Volitabat in primis gloria, forum & actiones cogitabat; ſed vocis gracilitas, frontiſque mollities, hominem à forenſi ſtrepitu, in priuatos ſcholæ parietes compulit; inter quos eam gloriam aluit, quam nemo poſtea eſt conſequutus: quippe eius ludus toti Græciæ dicendi officina, vel certè, vt acutè dictum eſt à Tullio, equus Troianus fuit, è quo principes nauiter inſtituti ad eloquentiam, prodierunt; primus enim cœpit mollioribus numeris explere ſententias, & aurea philoſophiæ documenta delicatiſſimæ orationis intexere floribus: è quibus eam apud ſummos viros adeptus eſt gloriam, quam nemo adæquauit. Præſenſerat primas veluti orientis ingenii faces diuinus Plato, cùm eum tam illuſtri commendat elogio.

Plato in Phædro. Platonis iudicium de Iſocr.

Δοκεῖ μοι ἀμείνων, ἢ κατὰ τοὺς περὶ Λυσίαν εἶναι λόγους, τὰ τῆς φύσεως. ἔτι δ' ἤθει γεννικωτέρῳ κεκρᾶσθαι, ὥστε οὐδὲν ἂν γένοιτο θαυμαστὸν, προϊούσης τῆς ἡλικίας, εἰ περὶ αὐτούς τε τοὺς λόγους οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ, πλέον ἢ παίδων διενέγκοι τῶν πώποτε ἁψαμένων λόγων· ἔτι τε εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρήσαι ταῦτα, ἐπὶ μείζω δ' αὐτὸν ἄγοι ὁρμὴ θειοτέρα: Videtur mihi præſtantiore ingenij indole quàm Lyſias, quantùm quidem ex illius ſcriptis iudicare poſſumus, & moribus etiam commodioribus temperatior, & copioſior: itaque nihil mirum ſi ab adoleſcentia in arte dicendi vitis antecellat, vt puer pueros iiſdem ſtudiis deditos ſuperauit; atque etiam iis ſtudiis minimè contentus, ad maiora, diuino quodam impetu impellatur. Hæc Socrates in Phædro Platonis, de Iſocrate admodum adoleſcente. Ex quo conijcere licet, qualis vir fuerit, qui tam fœcunda initia, ad centeſimum vſque annum, quem propè expleuit, viuendo, in continua eloquentiæ exercitatione perduxit. Cicero certè eum eloquentiæ patrem non veretur appellare: nec immeritò: inſunt enim in eo ſummæ virtutes, quæ à Dion. Halicarn. colliguntur; inuentio mirabilis, heroica magnificentia, illuſtris argumentorum ſplendor, diſpoſitio prudens, epicherematum elaborata collocatio, magna vbique ſtyli perſpicuitas, atque in exprimẽdis moribus induſtria, dictio pura, facilis, vſitata, verborum ſumma, quæ poteſt eſſe, concinnitas. Cæterùm, vt nihil ex omni parte beatum eſt, à ſummis viris, in eo moroſa ad ſatietatem vſque affectatio reprehenditur. Primum enim concurſus vocalium, quæ hiulcam faciunt orationẽ, tam religioſè vitat, vt nihil ſupra: licet de eius oratione Lucilianum illud dicere,

Iſocratis virtutes.

Iſocratis vitia.

Quam lepidè lexes, compoſtæ vt Teſſerulæ omnes,
Arte pauimento, atque emblemate vermiculato.

Deinde figuras, non quidem ſententiæ, ſed dictionis, vt leuiculas antitheſes, iſocola, homœoptota, homœoteleuta, non minùs frequenter, quàm illi Iouem Corinthium inculcat: ad ſummum, numeros & circumſcriptos verborum ambitus perpetuò conſectatur, vt nunquam videatur acquieſcere, niſi periodos impenſiore cura tornatas laxiùs effundat, & molliùs. Quod qui nimis pueriliter faciunt, tibicines multos inferciunt orationi. Hæc in Iſocrate Dionyſius animaduertit: Philenicus eundem cum pictore comparat, qui vbique eaſdem veſtes, & geſtus, & ornamenta imaginibus appingit: Hieronymus Philoſophus lectori puero ſimilem dicit, quòd nulla vnquam acrimonia, nulla vocis contentione vtatur. Verùm facilè poteſt Iſocrates excuſari, ſi præſertim eius conſilium ſpectetur. Hoc genus di-

Philenicis & Hieronymi philoſophi de Iſocrate iudicium.

Defenditur Iſocr.

cendi ſi vſurpaſſet in foro, iuſta reprehenſione non caruiſſet, at verò ſcribit ad pompam delectationémque legentium: in quo genere quid poteſt eſſe nimis elaboratum? Non eſt hîc ars occultanda quam profitemur, & quã à nobis ſolùm auditores expectant; quanquam in eo non eſt ineptus, aut nimius Iſocrates, quod nimis intemperanter obiicit Philenicus; ſed ſuaui magnitudine, & verecũda grauitate totũ orationis corpus diſpenſat, nec vbique eodem modo colorat. Qui nimiam lenitatem obiicit, Hieronymus, videre debuerat, ea eſſe Iſocratis argumenta, quæ ſedatam requirant orationem; quòd ſi aliter faceret, inſaniret. & ad τὸ ψυχρὸν illud, quod tantopere exagitatur à Longino, accederet.

ISÆVS.

CAPVT XVIII.

Dionyſius tribuit illi dictionem puram, accuratam, perſpicuam, propriam, euidentem & conciſam. καθαράν, ἀκριβῆ, σαφῆ, κυρίαν, ἐναργῆ, σύντομον.

ISæus genere Chalcidienſis, Athenas profectus, Lyſiæ operam dedit, & ex eius ſchola politus in forum venit, verborum concinnitate & vi dicendi præceptori nõ diſſimilis: quo fit vt non facilè diſcernantur vtriuſque orationes, niſi, quod ait Dionyſius Halicarnaſſeus, Lyſiæ concionibus gratia quædam ſparſa afflorescat: Orationes reliquit ſexagintaquatuor, ex quibus extant adhuc decem. In nulla re mihi videtur illuſtrior quàm quòd Demoſthenem inſtituit.

ÆSCHINES.

CAPVT XIII.

QVis Mirmilloni componitur æquimanus: Thrax (inquit Horatius) quis Demoſtheni? Æſchines: hos enim, quaſi par gladiatorum, comparat M. Tullius: A me (inquit) vt maximis minima conferam, gladiatorum par nobiliſſimum inducitur Æſchines, tanquam Eſerninus, vt ait Lucilius:

Æſchines cum Eſernino gladiatore comparatur.

-----*Non ſpurcus homo, ſed doctus, & acer*
Cum Placidiano componitur, optimo longè
Poſt homines natos. vel, vt Afranius habet:
----*optimus multò,*
Poſt homines natos, gladiator qui fuit vnus.

Nihil enim illo oratore cogitari poſſe diuinius; quæ verba malè Henricus Stephanus, vir alioqui eruditus, tribuit Aeſchini: nunquam eum diuinum oratorem dixit Cicero, ſed Demoſthenem: ideo cum Eſernino Æſchinem comparat, qui Placidiano longè erat inferior; nam (vt ex Lucilij verbis apparet) Eſerninus ſpurcus homo nominatur, Placidianus longè optimus poſt homines natos. Eadem ſimilitudine vſus eſt M. Tull. cùm in cauſa Gabinij, Pompeiũ violentũ &, vt ait ipſe, ſcaturientem, cum Eſernino; ſe verò illi oppoſitum cum Placidiano confert: Non putaſſet (inquit) ſibi Pompeius, de illius ſalute, ſed de ſua dignitate mecum eſſe certamen: in vrbem introiſſet, ad inimicitias res veniſſet; cum Eſernino Samnite Placidianus comparatus videter: auriculam fortaſſe mordicùs abſtuliſſet. Perperàm quoque Eraſmus, in adagio; ait fuiſſe gladiatores per omnia pares: In diſſimili enim genere licèt, ſimul compoſitos fuiſſe, & Luciliana & Ciceroniana declarãt. Sit igitur Eſerninus, Æſchines, qui, vt ait Dion. Halicarn. ἀτονώτερος μὲν τοῦ Δημοσθένους, ἐν δὲ τῇ λέξεων ἐκλογῇ πομπικὸς ἅμα καὶ δεινὸς, καὶ οὐ πάνυ μὲν ἔντεχνος, τῇ δὲ παρὰ τῆς φύσεως εὐχερείᾳ κεχρημένος, καὶ σφόδρα ἐναργὴς, καὶ βαρὺς, καὶ αὐξητικὸς, καὶ πικρός. Et, vt cenſet Fabius Quintil. plenior Æſchines, & magis fuſus, & grandiori ſimilis, quò minùs ſtrictus; carnis tamen plus habet, minus

Iudicium Dion. de Aeſchine.

Idem ab Hermogene l. 2. de Ideis dicitur σεμνὸς, καὶ γαῦρος.

minus lacertorum. Certè Cicero, vt vim Demoſtheni, ſuauitatem Iſocrati, Lyſiæ ſubtilitatem, acumen Hyperidi, ſonitum Æſchini tribuit, & rectè: Ego ſi liceat, quod ſentio, dicere, hominem arbitror ex hiſtrionia profectum, & naturæ viribus ſatis incitatum, canorum fuiſſe leguleium, magnum oratorem non puto. Anonymus aliquis author Græcus, Demoſthenem cum Aeſchine perpetua antitheſi conferens, hunc cruentè lacerat, illum profusè laudat. Vide in elogio ad Demoſth.

Anonymus inde ſumi de Aeſchine.

LYCVRGVS.

CAPVT XXX.

Lycurgus orator, non ex Rhetorum officina, ſed ex Platonis ſchola proceſſit ad Reipubl. gubernacula; quam & bonis legibus informauit, & variis locupletauit ornamentis. Vir fuit grauis, opulentus, prudens, æquitatis laude ſupra cæteros omnes præſtantiſſimus: quippe Lycurgum apud populum nominaſſe, magnum ſubſidium patrono videbatur, & hanc iuſtitiæ famam tam conſtanter ſeruauit, vt appetente iam morte, ſe in ſenatum deferri curaret, quò rerum ſuarum geſtarum rationem redderet: quod cùm grauiter & ſanctè feciſſet, vnus Meneſæchmus inuentus eſt, qui redargueret, cuius criminationes cùm refutaſſet, domum reductus exceſſit è vita. Athenienſi populo periucundus, Alexandro perinfenſus fuit; cuius ἀποθέωσιν cùm audiſſet, Deum irridebat, *è cuius templo egredientibus, aqua luſtrali opus eſſet*. In ſtylo: Ἔστι διὰ παντὸς αὐξητικὸς, καὶ διηρμένος, καὶ σεμνὸς, καὶ ὅλος κατηγορικὸς, καὶ φιλαλήθης, καὶ παρρησιαστικὸς, οὐ μὴν ἀστεῖος, οὐδὲ ἡδὺς, ἀλλ' ἀναγκαῖος, τούτου χρὴ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινώσεις. Eſt vbique fuſus, elatus, grauis, & totus accuſatorius, veritatis

Plutar. in 10. orat.

Dionyſ.

amans, & in dicendo magna libertate, non eſt vrbanus, aut ſuauis, ſed ſerius, & ad grauitatis exemplar, omnibus propoſitus.

DEMOSTHENES.

CAPVT XXXI.

Manibus date lilia plenis; hic eſt Demoſthenes: dixi omnia; quid requiris? Ignorat an ſole colluſtretur mundus, qui Demoſthenem ignorat: huius commemorato nomine, ſtatim maximæ eloquentiæ conſummatio audientis animo oboritur, nec immeritò; cunctos enim illos Atticos tenues & circumſpectos, vi, ſublimitate, impetu, cultu, compoſitione ſuperauit; nihil Lyſiæ ſubtilitate cedit, nihil argutiis & acumine Hyperidi, nihil lenitate Æſchini, & ſplendore verborum; nihil acutè inueniri potuit in eis cauſis quas ſcripſit; nihil (vt ita dicam) ſubdolè, nihil verſutè, quod ille non viderit: nihil ſubtiliter dici, nihil preſsè, enucleatè, quo fieri poſſit aliquid limatius: Omnes, vt in Iride colores, ſic in Demoſthene virtutes, λαμπρὸς ὢν μὲν τῷ μεγέθει, σφοδρὸς δὲ τῷ ἐνθυμήματι, σωφρονέστατος δὲ τῇ τῶν ὀνομάτων ἐγκρατείᾳ, ποικιλώτατος ἐν ἐναλλαγαῖς τῶν σχημάτων· μόνος γὰρ τῶν ῥητόρων ἔμψυχον οὐ σφυρήλατον παρεῖχε τὸν λόγον· ſolus Oratorum habuit animatã, non malleo fabricatam orationem. Ad ſummam concludamus: ſi quis Iſomacho ſtuduerit, agricola fiet: ſi Lampridi, nauclerus: ſi Charidemo, Imperator: ſi Simoni, eques: ſi Crobylo, coquus: ſi Perdici, caupo: ſi Archelao, ſaltator: ſi Homero, poëta: ſi Pyrrhoni, vitilitigator: ſi Demoſtheni, orator: ſi Chryſippo, dialecticus: ſi Ariſtoteli, phyſicus: & philoſophus, ſi Platoni: ſi Chriſto, τελείως ἐκτελεῖται τὴν εἰκόνα τοῦ διδασκάλου ἐν σαρκί.

Val. Max. l. 8. c. 6.

Quint. l. 12. c. 10.

Cicero in Orat. & Bruto.

D

Leoſthenes apud Lucian. in encom. Demoſth.

περιπολῶν θεὸς, ad imaginem magiſtri perficietur in carne circumiens Deus. Hæc ſummi authores de Demoſthene; ſed nos pleniùs eius vitia & virtutes in Cicerone examinabimus.

HYPERIDES.

CAPVT XXXII.

CVm Lycurgo floruit Hyperides, Orator non ignobilis, qui Rempubl. eo tempore adminiſtrabat, quo Antipater rerum potitus eſt: quem cùm eius legati apud Athenienſes miris efferrent laudibus, & Optimum identidem appellarent: *Nouimus (inquit) Antipatrum Optimum, ſed domino optimo nihil nobis opus eſt.* Tandem cùm in eius veniſſet poteſtatem, tortus ſibi linguam dentibus concidit, ne conſilia Reipubl. proderet; & hoſtis libidini vitam tradidit. Fertur tanta fuiſſe dicendi copia, & venuſtate, vt à multis Demoſtheni anteponeretur, à Dionyſio Halicarnaſſeo indicatur, χάριτος μεστὸς, καὶ δοκῶν ἁπλοῦς, οὐκ ἀπήλλακται δεινότητος, Veneribus affluens, qui cùm ſimplex videatur, vi & grauitate non caret: à Quintiliano dulcis imprimis & acutus memoratur; ſed minoribus cauſis vtilior, aut certè magis par. Quòd ſi numero, non veritate (inquit Longinus) perfectiones Oratoris ponderentur, rebus omnibus Demoſthenem ſuperabit: eſt enim eo vocalior, & plures virtutes habet, penè ſummus in omnibus, inſtar quinquertionis: Nam prætérquam quòd omnes, compoſitione tamen excepta, imitatur Demoſthenis virtutes, etiam Lyſicas Veneres eximias habet: quippe molles facit orationis commiſſuras, neque omnia eodem ordine tenoréque, vt Demoſthenes dicit, ſed mores exprimit cum ſuauitate tenuiter condita. Incredibiles ſunt in eo vrbanitates, excelſa generoſitas, Ironiæ aptæ, ſales non infaceti, nec ſecundùm Atticos illos remoti, multùm comici lepôris, & cum ſagaci ioco ſtimulus, & inimitabilis in omnibus venuſtas. In mouenda verò miſeratione acer eſt, & ſibi inſtans, in fabulis exponendis fuſus, in narrationibus fluens, in pompis ſummus, ad ſummum in omnem partem flexibilis. Hæc de Hyperide Longinus. Hermogenes tamen in eo arguit, μὴ σφόδρα δὲ τῷ καθαρῷ τε καὶ ἠθικῷ, καὶ λέξεσιν ἀμελέστερον χρῆσθαι: Quòd morum non habeat adeò puram temperiem, & in verborum delectu ſit negligentior.

Hyperidis acumen.

Vis eius, & venuſtas.

Hyperidis ornamenta ex Longino.

Vitia ex Hermog.

DINARCHVS.

CAPVT. XXXIII.

SVperioribus ætate iunior Dinarchus characterem habet orationis ciuilem, perſpicuum, probabilem; & in eo quidem ſpiritus vehemens, & aſper in ſenſibus, atque methodo: in dictione minus habet vehementiæ & grauitatis. Videtur tamen ſe ad Demoſthenis dictionem informare: quamquam inflatus eſt, & magis fuſus, ex quo illum non inurbanè nonnulli κρίθινον Δημοσθένη, *Hordearium Demoſthenem*, nominarunt. Extant eius tres orationes in Ariſtogitonem, Philoclem, & Demoſthenem, quem δωροδοκίας vehementer accuſat. ſed, vt alius Antipater, eſt καλαμοβόας clamans ex calamo; neque enim iſta pronuntiauit, ſed ſcripſit; cùm vnam tantùm cauſulam egiſſe reperiatur. In peroratione κατὰ Δημοσθένους exemplum affert Arthemij Zelitæ, qui publica infamia notatus fuerit, quòd aurum à Medis accepiſſet; hoc ipſum habet Demoſthenes. Vterque pro virili amplificat, ſed quàm Demoſthenes in eo ſit grauior, cuiuis licet agnoſcere.

Hermog. περὶ ἰδεῶν.

Aliter Dionyſ. Halicarnaſſ. in Dinarcho. δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο, καὶ ἀγροῖκόν τινες Δημοσθένην εἰρήκασιν εἶναι κατὰ τὸ ἐπιτηδὲς τῆς οἰκονομίας.

DEMADES.

CAPVT XXXIV.

INter veteres quoque & Atticos oratores numeratur Demades; qui primus, vt arbitror, ex nauta factus eſt orator; ex quo & nauticos ſales in forum trãſtulit, vt notat Cicero in Oratore. Ex Atticis non omnes faceti, Lyſias ſatis, & Hyperides, Demades præter cæteros fertur. A Suida πανοῦργος, & εὐτυχὴς dicitur, quòd Athenienſium rempubl. Philippo magna mercede proderet. At in oratione περὶ δωδεκαετίας ſatis grauiter ſe excuſans, ait, τὸ περιμάχητον καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ πάντων ἄστυ, βοῶν καὶ προβάτων ὥσπερ ἔπαυλις, καὶ τῶν βοσκημάτων ἐπληροῦτο, βοηθείας δὲ οὐδαμόθεν ἦν ἐλπίς· ἔγραψα τοίνυν εἰρήνην, ὁμολογῶ καὶ φημὶ, καλῶς καὶ συμφερόντως πεπραχέναι τοῦτο· Κρεῖττον γὰρ ἐπερχόμενον ἐκκλῖναι τὸ νέφος, ἢ φερόμενον συναπενεχθῆναι τῷ ῥεύματι. Quod vltimum etiam acutum: Satius eſſe imminentem declinare nubem, quàm rapido torrente abripi.

XENOPHON.

CAPVT XXXV.

Xenophontis dotes.

XEnophontem verò, quis ſatis laudarit, niſi Xenophontis muſam in ore habuerit? Fuit hic corpore ſpecioſus, mente ſublimis, animo generoſus, magnus bellator, præſtans hiſtoricus, ſuauis orator, non ignaua opera Philoſophus. De quo præclarè Ennapius: Ξενοφῶν ὁ φιλόσοφος ἀνὴρ μόνος κομίσας τὰ μὲν ἐν λόγοις, ἔστι τε καὶ ἐν γράμμασι καὶ ἠθικὴν ἀρετὴν γράφει. τὰ δὲ ἐν πράξεσί τε ἦν ἄριστος, ἀλλὰ καὶ ἐγέννα στρατηγοὺς τοῖς ὑπομνήμασιν. Xenophon philoſophus, qui vir ſolus ex omni Philoſophorum numero, cùm ſcriptis tum factis ſapientiæ ſtudium expreſſit, moralem virtutem libris commentariiſque conſignauit. Idem in rebus gerendis facilè præſtantiſſimus dux, præeundo exemplis Duces & Imperatores genuit. Talis igitur in rebus. In ſtylo melle dulcior eſt, à forenſi ſtrepitu remotiſſimus, vt qui minùs vehemens ſit, & illum impetum oratoris non habeat. A Dionyſio Halicarnaſſ. iudicatur καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι σαφὴς καὶ ἐναργὴς, καὶ τὴν σύνθεσιν ἡδὺς, καὶ ἐπίχαρις, purus in delectu verborum, idẽque clarus, & perſpicuus, in compoſitione gratioſus, & ſuauis ſupra ipſum Herodotum: itaque vulgò eius ore loqui Muſæ dicebantur; quin & ipſe muſa Attica nominatus eſt. Certè eius iucunditas eſt inaffectata, ſed quã nulla affectatio cónſequi poſſit, vt ipſæ ſermonem gratiæ finxiſſe videantur. Vnum reprehenditur à Dionyſio, quòd aliquando decori oblitus, barbaris Philoſophicos ſermones tribuat; ſed hoc ex faſtu Græco dixit Criticus; quaſi ſolos Græcos philoſophia deceat, & non apud Quintum Curtium meliùs aliquando philoſophentur Scythæ, quam Græcorum quilibet, aut apud Plutarchum in Apoph. Perſarum Reges magna orationis dignitate, & ſapientia non ſint exculti. Deeſt illi in hiſtoria ſplendor, maieſtas, & ſuauis conformatio Herodoti, quam, etſi aliquando excitare contendit, elocutionem paululum inſpirans, de repentè quaſi altanus ventus langueſcit, & extinguitur.

Ennap. in Sophiſtis ini- tio lib.

ὥσπερ ἀπόγεις αὖρα ταχέως σβέννυται. Hæc idem Halicarnaſſ. in epiſtola ad Cn. Põpeium.

THEOPHRASTVS.

CAPVT XXXVI.

THeophraſto nomen dedit loquendi diuinitas, cùm anteà Tyrtamus vocaretur. Hic in Ariſtotelis ſinu educatus, ingenio acri, veloci, & planè igneo, ad eam

Theophraſtus anteà Tyrtamus.

gloriam efflоruit, vt non ſine cauſa à Cicerone Philoſophorum eruditiſſimus & elegantiſſimus fuerit appellatus. Quippe cùm magno præceptori ſucceſſiſſet, magnus, & extra omnem ingenii aleam diſcipulus, ad duo auditorum millia habuit, totius Græciæ frequentiſſimo concurſu celebratus. Atque inter has eloquentiæ laureas, vir facūdiſſimi oris conſenuit, & cùm annum octogeſimum exceſſiſſet, moriens tamen accuſaſſe naturā dicitur, quòd ceruis & cornicibus diuturnam vitam, quorum id nihil intereſſet; hominibus, quorū maximè interfuiſſet, tam exiguam dediſſet. Tum conuerſus ad diſcipulos, *In vita plus eſſe dixit vanitatis quàm vtilitatis; amore autem gloriæ nihil eſſe inanius;* atque inter hæc verba animam exhalauit, pulcherrimè, ſi quādo aliàs, philoſophatus. Character eius politus eſt, amœnus, elegans, totus affluens veneribus: tum præcipuè in exprimendis effingendíſque hominum moribus, pollet dexteritate quadam ſingulari; ex quo, Theophraſto tātopere delectatus eſt Cicero, vt eum amicum ſuum & delicias nominaret. Cúmque oris adeò rotundi eſſet, & planè Attici, ſapuit tamen pronunciatio aliquid peregrinū, & Ereſium; inde enim erat oriundus. Itaque cùm percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet, & reſpondiſſet illa, atque addidiſſet, Hoſpes, non poſſe minoris, tulit moleſtè ſe non poſſe effugere hoſpitis ſpeciem, cùm ætatem ageret Athenis, optiméque loqueretur.

Ad duo millia auditorū habuit.

Morientis extrema verba. Vide Laertium.

DEMETRIVS PHALEREVS.

CAPVT XXXVII.

THeophraſti fœtus Demetrius Phalereus, vir politiſſimi ingenii, qui rēpubl. Athenienſem magna imprimis gloria adminiſtrauit. Nam illi, quot anni currunt dies, tot ſunt erectæ ſtatuæ, lenocinante principiis fortuna. Sed mox rotæ turbine excuſſus, inconſtantiæ rerum humanarum fidem fecit: nam trecentæ & ſexaginta ſtatuæ, quæ eius nomini erant poſitæ, partim contritæ ſunt, partim etiam in matulas conflatæ.

Ipſe extorris in Ægypto, aſpide ad corpus admota, vita priuatus eſt. De eius ſtylo nihil clariùs dici poteſt, quàm quod à Cicerone pronuntiatum eſt:

Succeſſit, inquit, ſenibus adoleſcens Demetrius Phalereus, eruditiſſimus ille quidem horum omnium, ſed non tam armis inſtitutus quàm palæſtræ: itaque delectabat magis Athenienſes, quàm mouebat: proceſſerat enim in ſolem, & puluerem, non vt è militari tabernaculo, ſed vt è Theophraſti doctiſſimi hominis vmbraculis. Hic primus inflexit orationem, & eam mollem tenerámque reddidit, & ſuauis, ſicut fuit, videri maluit, quàm grauis. Addit, eius ſermonem, quaſi ſtellis verborum illuminari; quo teſtimonio nihil poteſt eſſe grauius. Vtinam præclari ingenii monumenta extarent pleniora: nam qui circumfertur liber de elocutione, non eſt, meo quidem iudicio, Demetrii Phal. ſed alius ex his XIII. quos commemorat Diogenes Laert. hoc vel illud vnum arguit, quòd initium libri ſit ſatis politum, finis confuſus & ineptus. Deinde is author quiſquis fuit, Demetrii Phal. teſtimonio vtitur in hoc libello: (quicquid dicat Victorius) prudentis ſcriptoris modeſtiam non ſaperet, ſi Demetrio tribueretur. Deinde ſui in tertia perſona ſine vlla declaratione non meminiſſet. Ab eo tempore peregrinatam dicunt eloquentiam varias inſulas peragraſſe, & externis ſe moribus obleuiſſe. Ve-

rûm poſtquam Græcia ſub Imperatoribus ſuppreſſo armorum ſtudio, tota in literis conſenuit; nuſquam maior vis eloquentiæ, nuſquam vehementiores ingeniorum emiſſiones extiterunt. Floruit illis temporibus Amaltheæ cornu Dion Pruſæus. Floruit Herodes Atticus, cuius omnes ſophiſtæ particulæ quædam videbantur: floruit præcox naturæ miraculũ Hermogenes, & Euſtathius Cappadox, Saporis triumphator, & Proæreſius, viua quædam & ſpirans Mercurii imago, magnus denique eloquẽtiæ artifex Libanius, & ipſe Apoſtatæ nomine notior Iulianus, qui omnes magni in dicendo extiterunt, cum aliis innumeris quos apud Philoſtratum & Eunapium licet legere. Abſit tamen vt iſtos cum noſtris Baſiliis, Gregoriis, Chryſoſtomis, Ambroſiis, Hieronymis, Auguſtinis, audeam commiſcere, quibus peculiaris in ſacra eloquentia locus debetur. Nunc Latinæ eloquentiæ cunas videamus.

LATINI ORATORES

Ciceronis fermè omnes penicillo expreſſi.

L. IVNIVS BRVTVS.

CAPVT XXXVIII.

Cicero in Bruto. Eius temporibus floruiſſe eloquentiam vel illud indicat, quòd funebri laudatione fuerit decoratus, orationes autem exornatiſsimi generis, iam inter facundiæ delicias numerantur. author. Halicar. l. 5. antiquit. Ro. vbi de Valerio haber, καὶ προσελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, ὃ ἐπιτάφιον ἔλεξεν ἐπ' αὐτῷ λόγον.

L. Iunius Brutus Latinorum Oratorum principiũ tenebit, ſi non principatum. Quis enim illi putet, aut celeritatem ingenij, aut vim dicendi defuiſſe, qui de matre ex oraculo Apollinis, tam acutè argutéque coniecerit? qui ſummam prudentiam ſimulatione ſtultitiæ texerit? qui potentiſſimum regem, clariſſimi regis filium expulerit? ciuitatémque perpetuo dominatu liberatam, magiſtratibus annuis, legibus iudiciiſque deuinxerit? qui collegæ ſuo imperium abrogauerit, vt è ciuitate regalis nominis memoriam tolleret? quod certè effici nõ potuiſſet, niſi eſſet oratione perſuaſum. Cicero in Bruto * p. 596.

MENENIVS AGRIPPA.

CAPVT XXXIX.

Extat eius oratio ex Halicar. lib. 4. p. 143.

Priſca quidem, & horrida, ſed ipſo horrore veneranda extitit Menenii Agrippæ facundia; qui paucos annos poſt reges exactos, cùm plebs propè ripam Anienis ad tertium milliarium conſediſſet, cúmque montem, qui ſacer appellatur, occupaſſet, dicendo ſanauit diſcordias. Extat eius oratio ſic à Tito Liuio expreſſa:

ORATIO MENENII Agrippæ.

Liuius l. 2. ab vrbe condita.

Tempore quo in homine non vt nunc, omnia in vnum conſentiebant, ſed ſingulis membris ſuum cuique conſilium, ſuus ſermo fuerat, indignatas reliquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio vẽtri omnia quæri; ventrem in medio quietum, nihil aliud quàm datis voluptatibus frui: conſpiraſſe inde, ne manus ad os cibum ferrent, ne os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dùm ventrem domare vellent, ipſa vnà membra, totúmque corpus ad extremam tabem veniſſe; inde apparuiſſe ventris quoque non ſegne miniſterium eſſe: nec magis ali, quàm alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc quo viuimus vigemúſque, diuiſum pariter in venas maturum confecto cibo ſanguinem. Comparando hinc quàm inteſtina corporis ſeditio ſimilis eſſet iræ plebis, in Patres flexit hominum voluntates.

APPIVS CLAVDIVS.

CAPVT XL.

APpius Claudius, C. F. App. N. Cæcus ille, ingenii tamen, vt apparet, lumine præſtitit, iuris æquè ac eloquentiæ conſultus. Hic eſt, qui rerum geſtarum gloria circumfluens, cùm de Pyrrhi pace ageretur, lectica in Senatum delatus turpes pacis conditiones grauiſſima oratione diſcuſſit; quæ extat apud Plutarchum his verbis:

ORATIO APPII CLAVDII ad Senatum.

Πρότερον μὲν ἔφη τὸ περὶ τὰ ὄμματα τύχην ἀνιαρῶς ἔφερον, ὦ Ῥωμαῖοι· νῦν δ᾽ ἄχθομαι, πρὸς τῷ τυφλὸς εἶναι, μὴ καὶ κωφὸς ὢν, ἀλλ᾽ ἀκούων αἰσχρὰ βουλεύματα, καὶ δόγματα ὑμῶν, ἀνατρέποντα τῆς Ῥώμης τὸ κλέος. ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλλούμενος ἀεὶ λόγος, ὡς εἰ παρῆν ἐκεῖνος εἰς Ἰταλίαν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, καὶ συνηνέχθη νέοις ἡμῖν καὶ τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἀκμάζουσιν, οὐκ ἂν ὑμνεῖτο νῦν ἀνίκητος, ἀλλ᾽ ἢ φυγὼν ἂν ἢ που πεσὼν ἐνταῦθα τὴν Ῥώμην ἐνδοξοτέραν ἀπέλιπε. Ταῦτα μέν τοι κενὴν ἀλαζονείαν καὶ κόμπον ἀποδείκνυτο Χάονας καὶ Μολοσσοὺς τὴν ἀεὶ Μακεδόνων λείαν δεδιότες, καὶ τρέμοντες Πύῤῥον ὃς τῶν Ἀλεξάνδρου δορυφόρων ἕνα γοῦν ἀεὶ περιέπων καὶ θεραπεύων διατετέλεκε, καὶ νῦν οὐ βοηθῶν τοῖς ἐνταῦθα μᾶλλον Ἕλλησιν, ἢ φεύγων τοὺς ἐκεῖ πολεμίους, πλανᾶται περὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐπαγγελλόμενος ἡμῖν τὴν ἡγεμονίαν ἀπὸ ταύτης τῆς δυνάμεως, ᾗ μέρος μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας οὐκ ἤρκεσε διαφυλάξαι. μὴ τοῦτον οὖν ἀπαλλάξειν νομίζετε ποιησάμενοι φίλον ἀλλ᾽ ἐκείνους ἐπάξεσθε καταφρονήσαντας ὑμῶν, ὡς πᾶσιν εὐκατεργάστων, εἰ Πύῤῥος ἄπεισι μὴ δοὺς δίκην ὧν ὕβρισεν ἀλλὰ καὶ προσλαβὼν μισθὸν τὸ ἐπιγελάσαι Ῥωμαίοις Ταραντίνους καὶ Σαμνίτας. Quæ Latinè ſic reddo:

EADEM EX GRÆCO expreſſa.

ANtea quidem cæcitatem meam moleſtè ferebam, nunc autem doleo ad hoc oculorum incommodum non acceſſiſſe ſurditatē. Neque enim conſiliorum ſententiarúmque ignauiam atque turpitudinem audirē, quibus Pop. Romani gloria breui eſt interitura. Vbi veſter ille omnium quotquot ſunt mortalium aures peruagatus ſermo, quo iactabatis, illum Alexandrum Magnum, ſi in Italiam veniſſet, cùm & vos ætatis flore, & veſtri parentes conſiliorum vigore florerent, inuictum (vt prædicabatur) haud quaquam futurum, ſed aut ſua fuga, aut certè, quod grauius eſt, cruore, veſtri imperii nomen ſanciturum fuiſſe. Phalerata (vt apparet) verba fuere, inania veritatis, pleniſſima iactationis. Chaonas quippe, & Moloſſos perpetuam Macedonum prædam timetis, Pyrrhum exhorreſcitis, qui vnum aliquem ex iſtis Alexandri ſatellitibus ſemper affectatus, nunc non tam Græcis ſuppetias ferens quàm ipſe domeſticos hoſtes fugiens, circa Italiam diffuſus vagatur. Scilicet iſto vobis copiarum robore pollicetur orbis imperium, quibus particulam Macedoniæ ſeruare non valuit? Nolite exiſtimare, hominem, ſi ſemel placaueritis, à vobis receſſurum; quin potius hac lenitate innumeros alios eſtis excitaturi, qui vobis tanquam mortalium contemptiſſimis inſultent, cùm præſertim Pyrrhus non modò poſt tot illatas iniurias impunè abeat, ſed etiam mercedem à P. R. ferat, quòd vos Tarentinorum & Samnitium fecerit ludibrium.

His addit Cicero C. Fabricium, qui eſt ad Pyrrhum de captiuis recuperandis miſſus Orator: Titum Coruncanum, quòd, ex Pontificum

commentariis, longè ingenio valuiſſe videtur: M. Curiũ, quòd is Tribunus plebis interrege Appio Claud. Cæco, diſerto homine, comitia contra leges habente, cùm de plebe conſulem non accipiebat, Patres ante autores fieri coegerit: quod fuerit permagnũ, nondum lege Menia lata. Licet aliquid de Marci Popilii ingenio ſuſpicari, cui cùm Coſ. eſſet, eodémque tempore ſacrificium publicum cum læna faceret, quòd erat flamẽ Carmentalis, plebis contra Patres cõcitatione & ſeditione nũtiata, vt erat læna amictus, ita venit in concionẽ; ſeditionémq; , tum authoritate, tum oratione ſedauit.

M. CORN. CETHEGVS.

CAPVT. XLI.

M. Cornelius Cethegus ampliſſimis honoribus functus, vt qui adoleſcens, Pontifex factus eſt, & Conſulatum geſſit bello Punico II. anno ab vrbe condita D. C. cum P. Sempronio Tuditano eloquentię laudibus floruit; de quo notiſſimi verſus Ennii.

Additur orator Cornelius ſuauiloquenti
Ore Cethegus Veturio collega Philoni
Filius; is dictus ollis popularibus olim
Qui tum viuebant homines, atque æuum agitabant,
Flos delibatus populi; Suadæq; medulla.

Vbi Cicero eum animaduertit dici Oratorem, & ſuauiloquentem; quòd ſuis temporibus in pleriſque non tamen fuiſſe aſſerit, qui latrare potiùs quàm loqui videbantur. Nec ſatis, vt hominis decus ingenium, ſic ingenii ipſius lumen, eloquentia; qua virum excellentem præclarè tum illi homines florem populi eſſe dixerunt: & quam Deam in Periclis labris ſcripſit Eupolis ſeſſitauiſſe, huius medullam Ennius Cethegum Oratorẽ eſſe dixit.

M. CATO SENIOR.

CAPVT. XLII.

QVem virũ ex Cicerone Dij boni: mitto Ciuẽ, aut Senatorem, aut Imperatorem: Oratorẽ enim hoc loco quærimus. Quis illo grauior in laudando? acerbior in vituperando? in ſententiis argutior? in docendo ediſſerendoque ſubtilior? Refertæ ſunt eius orationes ampliùs centũ & quinquaginta, & verbis & rebus illuſtribus. Licèt ex iis eligant ea quæ notatione & laude digna ſunt; omnes oratoriæ virtutes in eis reperientur. Iam verò *a* Origines eius, quem florẽ, aut quod lumen eloquentiæ non habent? Amatores huic deſunt, ſicuti multis iã antè ſæculis, & Philiſto Syracuſio, & ipſi Thucydidi. Antiquior quidem eſt eius ſermo, & quædam horridiora verba habet; ita enim tum loquebantur. Id muta, quid tum ille non potuit, & adde numeros, & aptior ſit oratio: ipſa verba compone, & quaſi coagmenta, quod ne Græci quidem veteres factitauerunt, iam neminem interpones Catoni. *b* Ornari orationem Græci putant, ſi verborum immutationibus vtantur: quos appellant τρόπυς, & ſententiarum orationíſque formis, quas vocant χήματα. Non veriſimile eſt quàm ſit in vtroque genere creber, & diſtinctus Cato: & id quidem licet ex iis quæ ſuperſunt fragmentis agnoſcere. Quæ grauitas in eius oratione apud Liuiũ? (quam nos ſuo loco reddemus:) quis ſpiritus in Apophtegmatis? cùm inuectus in Pop. Rom. prodigalitatem & ignauiam dixit? *Plutarch. in Catone.*

[Quàm difficile eſt verba facere

ventri aures non habenti?] (Et illud) [Omnes viri vxoribus imperant, nos omnibus viris, nobis vxores.] quid cùm Cenſuram petens, inter blãdientes populo competitores, vnum verbum effatus: [Quirites, eligite me, vobis opus eſt ſeuero medico, & magna purgatione.] Non poterat hic animus non eſſe aptum eloquentiæ ſolum. Cum Catone fuerunt grandiores natu [C. Flaminius. C. Varro. Q. Maximus, Quintus Metellus, P. Lentulus, P. Craſſus, &c.

N. N.

a *Accuratiſſimum hoc opus fuiſſe teſtatur Dionyſ. Halicarnaſſ. Criticus.* Πόρκιός τε Κάτων ὅταν γενεαλογίαν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων, ἐπιμελέστατα συναγαγών: *ſed hoc ad laudem potiùs hiſtoriæ quàm eloquentiæ.* b *Ideo dictus à pleriſque Demoſthenes,* τῷ δὲ Κάτωνι πολλὴ μὲν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμις ηὔξετο· καὶ Ῥωμαίων αὐτὸν οἱ πολλοὶ Δημοσθένην προσηγόρευον.

Q. FABIVS PICTOR.

CAPVT XLIII.

Qvintus Fabius Pictor inter eloquentes à Cicerone nominatur in Bruto. Fuit & iuris, & literarum, & antiquitatis bene peritus. *a* Hic ipſe eſt Hiſtoricus, ſiue Annalium ſcriptor Romanorum, omnium hiſtoriæ conditorum antiquiſſimus, quem Cinæus, Calphurnius, Dionyſius, Liuius, cæteríque alii in multis ſequuti ſunt, eóque etiam ſubinde illum in ſuis operibus citant.

a *Huius teſtimoniis ſæpe vtitur Dionyſ. Halicarnaſſ. & antiquiſſimum atque accuratiſſ. ſcriptorem nominat.*

C. LÆLIVS, ET P. AFRICANVS.

CAPVT XLIV.

Caius Lælius & P. Africanus fuerunt imprimis eloquentes, quorum extabant Ciceronis temporibus orationes, ex quibus exiſtimari de ingeniis oratorum poteſt. Et quãquam ea fuit opinio, vt plurimum tribueretur ambobus, dicendi tamen laus eſt in Lælio illuſtrior. At oratio Lælii de collegis non eſt melior, quàm de multis quam voles, Scipionis: non quòd illa Lælii quicquam ſit dulcius, aut quòd de religione dici poſſit auguſtiùs, ſed tamen multo horridior & vetuſtior ille, quàm Scipio: & cũ ſint in dicendo variæ voluntates, delectare magis antiquitate videtur, & lubenter verbis etiam vti paulo magis priſcis Lælius. [Sed eſt mos hominũ, vt nolint eundem pluribus rebus excellere.] Nam vt ex bellica laude aſpirare ad Africanum nemo poteſt, in qua ipſa egregium Viriati bello reperimus fuiſſe Lælium: ſic ingenii, literarum, eloquẽtiæ, ſapientiæ denique, etſi vtrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. Hæc Cicero.

Ciceronis de eloquentia Scipionis & Lælii iudicium.

Cæterùm P. Scipionis, quo eminentior fortuna, & excelſior animus, ſic etiam illuſtrior eloquentia viſa eſt: Accedebat maieſtas ad miraculum vſque magna, vt cuius aſpectum ſæui latrones in villa Linternina cùm offendiſſent, tanquam Deum coluerunt. Nam poſtes Ianuæ, velut religioſiſſimam aram, ſanctumque templum venerati, cupidè Scipionis dextram apprehenderunt, ac diu oſculati poſitis ante veſtibulum donis, quæ Deorum immortalium numini conſecrari ſolent, læti quia Scipionem vidiſſe contigiſſet, ad lares proprios reuerterunt. Quid hoc fructu maieſtatis excelſius? quid etiam iucundius? hoſtis iram admiratione ſui placauit: ſpectaculo præſentiæ ſuæ latronum geſtientes oculos obſtupefecit. Delapſa cœlo ſydera hominibus, ſi ſe offerant, venerationis amplius non recipient. Quid cùm M. Nænius Tribunus plebis accuſaret eum ad populum, qua oratione reſpondit: [Memoria (inquit) Quirites

Scipionis propria in vultu & oratione maieſtas.

Valer Maxim. l. 2.

Gell. Noctiũ Atticar. l. 5. c. 18.

rites, repeto, diem eſſe hodiernum, quo Annibalem Pœnum, imperio noſtro inimiciſſimum, magno imperio vici in terra Africa, pacémque & victoriam vobis peperi inſperabilem. Non igitur ſimus aduerſus Deos ingrati, & cenſeo relinquamus nebulonem hunc, eamúſque nunc protinus Ioui Optimo Max. gratulatum.] Id cùm dixiſſet, auertit, & ire in Capitolium cœpit; tum concio vniuerſa, quæ ad ſententiam de Scipione ferendam venerat, relicto Tribuno Scipionem in Capitolium comitata: atque inde ad ædes eius cum lætitia & gratulatione ſolẽni proſequuta eſt. quid hæc eloquentia magnificentius?

SERVIVS GALBA.

CAPVT XLV.

Galbæ oratoris ingenium. ἐνθουσιαστικὸς & oratorius furor.

VT in Lælio elegantia, maieſtas in Scipione, ſic vis in Seruio Galba mirabilis extitit. Teſtis illa nobiliſſima cauſa, quam pro ſocijs grauiſſimè vehementiſſiméque egit, in qua vnum quaſi comperendinatus medium diem, totum in conſideranda cauſa componendáque poſuit: & cùm cognitionis dies eſſet, & Rutilius rogatu ſociorum, domum ad Galbam manè veniſſet, vt eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret, vſque ille quoad ei nuntiatum eſſet, conſules deſcendiſſe, omnibus excluſis commentatus eſt in quadam teſtudine cum ſeruis literatis, quibus aliud dictare eodem tempore ſolitus erat. Interim cùm ei nuntiatum eſſet tempus eſſe, exijſſe in ædes ferunt eo colore & iis oculis, vt egiſſe cauſam non commẽtatum putares. Addebant ſcriptores illos malè multatos exiiſſe cum Galba; ex quo ſignificabatur, illum, non in agendo ſolùm, ſed etiam in meditando vehementem atque incenſum fuiſſe. Itaque cum fortaſſe vis non ingenii ſolùm, ſed etiam animi naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebátque, vt incitata, & grauis, & vehemens eſſet oratio. Dein cùm otioſius ſtylum prehenderat, motuſque omnis animi, tanquam ventus, hominem defecerat, flacceſcebat oratio. Cicero in Bruto.

Signum φύσεως δοργώσης, vt Herodoti & Marcellini verbo vtar.

CVRIO.

CAPVT XLVI.

Ciceronis iam viri de maiore Curione iudicium.

CVrio fuit eiuſdem ætatis ferè, ſanè illuſtris orator; cuius de ingenio, ex orationibus eius exiſtimari poteſt. Sunt enim & aliæ, & pro Seruio Fuluio de inceſtu nobilis oratio; nobis quidem pueris hæ omnium optimæ putabantur, quæ vix iam compareat in hac turba a nouorum voluminum; (addit;) atque hæc de inceſtu oratio, puerilis eſt locis multis, de amore, de tormentis, de rumore, loci ſanè inanes, veruntamen nondum tritis noſtrorum hominum auribus, nec erudita ciuitate tolerabiles.

N.N.

a. *Ita pleraque admirationi fuerint apud veteres, quæ hominibus ad elegantiora certatim defluentibus fiunt contemptui: Neſcio quid maius naſcitur Iliade.*

TIBERIVS GRACCHVS, ET CAIVS Carbo.

CAPVT XLVII.

VTinam in Tiberio Graccho, Caióque Carbone, talis mens ad remp. bene gerendam fuiſſet, quale ingenium ad bene dicendum fuit. Profectò nemo his viris gloria præſtitiſſet, ſed eorum alter, propter turbulentiſſimum tribunatum (ad quem

E

ex inuidia fœderis Numantini bonis itatus acceſſerat) ab ipſa rep. eſt interfectus: Alter propter perpetuam in populari ratione lenitatem, morte voluntaria ſe à ſeueritate iudicum vindicauit. Sed fuit vterque ſummus orator, atque hoc memoriâ patrum teſte dicimus. *a* Nam & Carbonis, & Gracchi habemus orationes, nondum ſatis ſplendidas verbis, ſed acutas prudentiáque pleniſſimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis literis eruditus. Nam ſemper habuit exquiſitos ex Græcia magiſtros; inter eos iam adoleſcens Diophantem Mitylenæum Græciæ temporibus illis diſertiſſimum: ſed & breue tempus ingenii augendi & declarandi fuit.

N. N.

a *Notat Plutarchus in Gracchis eum fuiſſe* κατασηματικὸν, ἐπαγωγὸν οἴκτου, ἡδὺν τῇ λέξει, καθαρὸν, καὶ διαπεπονημένον ἀκριβῶς. *Sedatum, & mitem, in miſeratione excitanda ſummum artificem, dictione ſuauem, purum, & exquiſitè elaboratum.*

CAIVS GRACCHVS.

CAPVT XLVIII.

SEd ecce in manibus vir, *a* & præſtantiſſimo ingenio, & flagranti ſtudio, & doctus à puero C. Gracchus: Noli enim putare quenquam pleniorem & vberiorem ad dicendum fuiſſe. Et ille, Sic prorſus, inquit, ſic exiſtimo; atque iſtum penè de ſuperioribus ſolum lego: Imò planè, inquam, Brute legas cenſeo: Dãnum enim illius immaturo interitu res Romanæ Latinæque fecerunt. Vtinam, non tam fratri pietatem quàm patriæ præſtare voluiſſet. Quàm ille facilè, tali ingenio diutiùs ſi vixiſſet, vel paternam eſſet, vel auitam gloriam conſequutus. Eloquentia quidem neſcio an habuiſſet parem neminem. Grandis eſt verbis, ſapiens ſententiis, genere toto grauis. Manus extrema non acceſſit operibus eius: præclarè inchoata multa, perfecta non planè. Legendus eſt hic orator, ſi quiſquam alius iuuentuti: non enim ſolùm acuere, ſed etiam alere ingenium poteſt. Hæc Cicero. Plutarchus etiam eum iuuenem vocaliſſimum, *b* & firmis lateribus ad dicendum fuiſſe memorat; qui cùm Veſtij cauſam defenderet, populo, præ gaudio lymphato & bacchante cùm eũ audiret, oſtendit cæteros oratores nihilo pueris præſtare.

Ciceronis & Bruti de Caio Graccho honorificum iudicium.

Eius virtutes.

Quoties apud populum concionatus eſt, ſeruum Erycinum poſt ſe muſicæ artis peritum habuit, qui occultè eburnea fiſtula pronuntiationis eius modos formabat, aut nimis remiſſos excitando, aut plus iuſto concitatos reuocando: quod ipſum, calor atque impetus actionis, attentum huiuſce temperamenti æſtimatorem non patiebatur. Extat nobiliſſimi ingenij fragmentum in ea aporia & querela quam habuit ad populum. Quò me miſer conferam? in Capitoliumne; at fratris ſanguine redundat! An domum? matremne vt videam lamentantem, & abiectam? &c. Hæc inclinata voce pronuntians ipſis inimicis lacrymas excuſſit.

Valer. Max. l. 8. c. 10.

N. N.

a *Hic eſt, vt ait Plutarch. in Gracchis, quo dicente P. R. præ gaudio videbatur* συνενθουσιᾷν καὶ βακχεύειν, *iuxta quem cæteri oratores* παίδων μηδὲν διαφέροντες videbantur.

b *Primus inter dicendum in Roſtris deambulauit, & togam ex humero diduxit, iuxta Cleonis illius Athenienſis exemplum, qui ſeculſo pallio nudatum femur percutiebat, Vide Plutarch. in Gracchis.*

QVINTVS. CATVLVS.

Capvt XLIX.

IAm Quintus Catulus, non antiquo illo more, ſed noſtro (niſi quid fieri poteſt perfectius) eruditus, multæ literæ, ſumma vitæ, non ſolùm naturæ, comitas, incorrupta quædam Latini ſermonis integritas, quæ perſpici, cùm ex eius orationibus poteſt, tum faciliimè ex eo libro quem de conſulatu & de rebus geſtis ſuis conſcriptum, molli & Xenophonteio genere ſermonis, miſit ad Aulum Furium poëtam familiarem ſuum. Hæc Cicero in Bruto; qui multa ſanè huic vbique tribuit, ſed præcipuè laudem incorrupti ſermonis: quæ virtus non eſt in oratoriis ornamentis ſubobſcura. Nam & in Oratore ait, quid iucundius auribus noſtris vnquam accidit huius oratione Catuli? quæ eſt pura ſic, vt Latinè loqui, penè ſolus videatur: ſic autem grauis, vt in ſingulari dignitate omnis tamen adſit humanitas, ac lepos? quid multa? iſtum audiens ſic iudicare ſoleo, quicquid aut addideris, aut mutaueris, aut detraxeris, vitioſius & deterius futurum.

Laus Catuli inſignis.

MARCVS ANTONIVS.

Capvt L.

QVàm multi oratores commemorati ſunt, & quandiu in eorum enumeratione verſamur, cùm tamen ſpiſsè, atque vix, vt dudum ad Demoſthenem & Hyperidem, ſic nũc ad Antonium Craſſùmque peruenimus. Nam ego ſic exiſtimo, hos oratores fuiſſe maximos, & in his primũ cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquatam. Omnia veniebãt Antonio in mentem: eáque ſuo quæque loco, vbi plurimum proficere & valere poſſent, vt ab Imperatore equites, pedites, leuis armatura, ſic ab illo maximè opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria ſumma, nulla meditationis ſuſpicio. Imparatus ſemper aggredi ad dicendum videbatur, ſed ita erat paratus, vt Iudices, illo dicente, nonnunquam viderentur non ſatis parati ad cauendum, fuiſſe verba ipſa, non illa quidem elegantiſſimo ſermone. Itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen eſt admodum inquinatè locutus, ſed illa quæ propria laus oratoris eſt in verbis. Nam ipſum Latinè loqui, eſt illud quidem (vt paulo antè dixi) in magna laude ponendum: ſed non tam ſua ſponte, quàm quòd eſt à pleriſque neglectum. Non enim tam præclarum eſt, ſcire Latinè, quàm turpe neſcire: [neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur.] Sed tamen Antonius in verbis, & eligendis (neque id ipſum tam lepôris cauſa quàm ponderis) & collocandis, & comprehenſione deuinciendis, nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verùm multo magis hoc idem in ſententiarum ornamentis & conformationibus: Quo genere quia præſtat omnibus Demoſthenes, idcirco à doctis oratorum eſt princeps iudicatus; σχήματα enim, quæ vocant Græci, ea maximè ornant oratorem: eáque non ita in verbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis ſententiis. Sed cùm hæc magna in Antonio, tum actio ſingularis: quæ ſi partienda eſt in geſtum, atque vocé, geſtus erat non verba exprimens, ſed cum ſententiis congruens: manus, humeri, latera, ſupploſio pedis, ſtatus, inceſſus, omníſque motus cum verbis a ſententiíſque conſentiens, vox permanens, verùm ſubrauca natura: ſed hoc vitium huic

Iudicium Ciceronis de Antonio & Craſſo.

In Antonio & Craſſo Romana eloquentia cum Græca æquata.

Antonii dotes.

Prudentia & œconomia dicendi.

Memoria.

Elocutio minimè elegãs.

Elocutio non eſt propria virtus oratoris.

Antonii ſtylus excelſe figuratus.

Actio ſingularis.

vni in bonum conuertebat. Habebat enim flebile quiddam in quæſtionibus, aptúmque cùm ad fidē faciēdam, tum ad miſericordiam commouendam: vt verum videretur in hoc illud quod Demoſthenē ferunt, ei qui quęſiuiſſet quid primum eſſet in dicendo, actionem; quid ſecundum, idem; & idem tertiùm reſpondiſſe. Nulla res magis penetrat in animos, eóſque fingit, format, flectit: taléſque oratores videri facit, quales ipſi ſe videri volunt; HUIC alii parem eſſe dicebant, alii anteponebant, L. Craſſum. Illud quidem certè omnes ita iudicabant, neminē eſſe, qui horum alterutro patrono, cuiuſquam ingenium requireret.

N. N.

a *Plutarchus tribuit illi* λόγων Σειρῆνα, καὶ χάριν, *Sirenem, & gratiam verborum, quæ globum etiam circumſtantium militum, qui ad eum interficiendum venerāt, velut præſtigiis attonitum detinuit.*

MARCVS CRASSVS.

CAPVT LI.

Craſſi & Antonii comparatio, & devtroque Ciceronis iudicium. Craſſi virtutes. Grauitas comitas, elegantia ſermonis, in explicanda æquitate copia.

EQuidem, quanquam Antonio tātum tribuo quantum ſuprà dixi, tamen Craſſo nihil ſtatuo fieri potuiſſe perfectius: Erat ſumma grauitas, erat cum grauitate iunctus facetiarū & vrbanitatis oratorius, non ſcurrilis lepos: Latinè loquendi accurata, & ſine moleſtia diligens elegantia, in diſſerendo mira explicatio; cùm de iure ciuili, cùm de æquo & bono diſputaretur, argumentorum & ſimilitudinū copia. Nam, vt Antonius, coniectura mouenda, aut ſedanda ſuſpicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat; ſic in interpretando, in diffiniendo, in explicanda æquitate nihil erat Craſſo copioſius; ídque cùm ſæpe aliàs, tum apud Centumuiros in M. Curii cauſa cognitum eſt: Ita enim multa, tum contra ſcriptum pro æquo & bono dixit, vt hominem acutiſſimum Qu. Scæuolam, & in iure, in quo illa cauſa vertebatur, peritiſſimum, obrueret argumentorum exemplorúmque copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam conſularibus, cauſa illa dicta eſt, cùm vterque ex contraria parte ius ciuile defenderet, vt eloquentium Iuriſperitiſſimus Craſſus, Iuriſperitorum eloquentiſſimus Scæuola putaretur.

SERVIVS SVLPITIVS.

CAPVT LII.

NOn facilè quem dixerim plus ſtudii, quàm Seruium, & ad dicendum & ad omnes bonarum rerum diſciplinas adhibuiſſe: nam & in iiſdē exercitationibus ineunte ætate fuimus, & poſtea vnà Rhodum ille etiam profectus eſt, quo melior eſſet & doctior: & inde vt rediit, videtur mihi in ſecunda arte primus eſſe maluiſſe, quàm in prima ſecundus. Atque haud ſcio an par principibus eſſe potuiſſet, ſed fortaſſe maluit, id quod eſt adeptus, longè omnium, non eiuſdem modò ætatis, ſed eorum etiam qui fuiſſent, in iure ciuili eſſe princeps.

N. N.

a *Seruius Sulpitius maluit Iuriſperitorum eſſe primus, quàm Oratorum ſecundus. Eius eximia laudatio extat Philipp. 9.*

COTTA ET SVLPITIVS.

CAPVT LIII.

INueniebat acutè Cotta, dicebat purè ac ſolutè, & vt ad infirmitatem laterum perſcienter contentio-

nem omnem remiſerat, ſic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus; nihil erat in eius oratione niſi ſyncerum, nihil niſi ſiccum, atque ſanum; illúdque maximum, quòd cùm contentione orationis flectere animos iudicum vix poſſet, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat vt idem facerent à ſe commoti, quod à Sulpitio concitati.

Fuit enim Sulpitius, vel maximè omnium, quos quidem ego audiuerim, grandis &, vt ita dicam, *a* tragicus orator: vox cùm magna, tum ſuauis, & ſplendida: geſtus, & motus corporis ita venuſtus, vt tamen ad forũ non ad ſcenam inſtitutus videretur. Incitata, & volubilis, nec ea redundans tamen, nec circũfluens oratio. Craſſum hic volebat imitari. Cotta malebat Antonium: ſed ab hoc vis aberat Antonii, Craſſi ab illo lepos.

N. N.

a *Tragica vaſtitas lepôre & vrbanitate temperanda. Non bene audiunt oratores tragici, & ea fortè de cauſa Æſchinem* Τραγικὸν πίθηκον *Demoſthenes appellat.* ὡς περὶ τὴν ὑπόκρισιν ἀτυχοῦντα, καὶ μιμούμενον μᾶλλον τραγῳδοὺς ἢ τραγῳδεῖν δυνάμενον. *Harpocration.*

HORTENSIVS.

CAPVT LIV.

HOrtenſii ingenium, vt *a* Phidiæ ſignum, ſimul aſpectum, & probatum eſt. Nam cùm admodum adoleſcens orſus eſſet in foro dicere, celeriter ad maiores cauſas adhiberi cœptus eſt: *b* quanquam inciderat in Cottæ & Sulpitii ætatem, qui annis decem maiores, excellente tum Craſſo, & Antonio, deinde Philippo, pòſt Iulio, cũ iis ipſis dicendi gloria comparabatur. Primùm memoria tanta, quantam in vllo cognouiſſe me arbitror, vt quæ ſecum commẽtatus eſſet, ea ſine ſcripto verbis eiſdem redderet, quibus excogitauiſſet. Hoc adiumento ille tanto ſic vtebatur, vt ſua commentata & ſcripta, &, nullo referente, omnia aduerſariorum dicta meminiſſet. Ardebat autem cupiditate ſic, vt in nullo vnquã flagrantius ſtudium viderim. Nullum enim patiebatur eſſe diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum, ſæpiſſimè autem eodem die vtrumque faciebat. Attulerátque minimè vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus eſſet, & collectiones; memor, & quæ eſſent dicta contrà, quæque ipſe dixiſſet. Erat in verborum ſplendore elegans, compoſitione aptus, facultate copioſior: eáque erat cùm ſummo ingenio tum exercitationibus maximis conſecutus. Rem complectebatur memoriter, diuidebat acutè: nec prætermittebat ferè quicquam, quod eſſet in cauſa, aut confirmandum, aut ad refellendum. Vox canora, & ſuauis; motus, & geſtus, etiam plus artis habebat, quàm erat oratori ſatis.

N. N.

a *Apparet in eo oratore fuiſſe magna ingenii vis & felicitas, quæ ſanctiori cultura caruit. Meliùs dicebat, quàm ſcripſit; & eius ſcripta, vt ait Quintilianus, intra famam ſunt: placebat aliquid eo dicente, quod legentes non inueniebant. Fab, l.* 11. *Memoria verò fuit adeo felici, vt cùm in auctione perſideret diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores ordine ſuo argentariis recognoſcentibus, ita vt nullo falleretur, recenſeret. Senec. Controuerſ. l.* 1.

b *Plus impendebat corpori quàm dictioni. Neſcires vtrùm cupidius ad audiendum eum, an ad ſpectandum, concurreretur. Val. lib.* 8. *c.* 10. *de quo multa Gellius Noctium Attic. l.* 1. *Collegæ de iniuriis diem dixit, quòd ſibi in anguſtis obuius oſtenſu fortuito ſtructuram togæ deſtruxerat, & capitale putauit, quòd humero*

ſuo locū ruga mutaſſet. Itaque iam Dionyſia ſaltatricula appellabatur; quod malebat audire quàm ἄμουσος & ἀγροδίαιτος, Vide Macrob. Satur. l.3.c.13.

MARCVS CRASSVS IVNIOR.

CAPVT LV.

IS mediocriter à doctrina inſtructus, anguſtiùs etiam à natura, labore *a* & induſtria, & quòd adhibebat ad obtinendas cauſas curam etiam & gratiam, in principibus patronis aliquot annis fuit. In huius oratione ſermo Latinus erat, verba non abiecta, res compoſitæ diligenter, nullus flos tamen, neque lumen vllum: animi magna, vocis parua contentio, omnia ferè vt ſimiliter atque vno modo dicerentur.

N. N.

a *M. Craſſus Orator ſubmediocris, meliùs artem parandæ pecuniæ nouerat, quàm eloquentiæ.*

POMPEIVS.

CAPVT LVI.

CNeus Pompeius, vir ad omnia ſumma natus, maiorem dicendi gloriā habuiſſet, niſi eum maioris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abſtraxiſſet. Erat orationis ſatis amplus, rem prudenter videbat: actio verò eius habebat, & in voce magnum ſplendorē, & in motu ſummam dignitatem. *a* Pompeij meminit etiam Dionyſius Halicarnaſſeus, & quaſdam eius epiſtolas Græcas citat, quibus de eloquētia & optimo genere dicendi, non imperitam tulit ſententiam, ſed & Græcam orationem, quam apud Ptolomæum Regem haberet, commentatum fuiſſe Plutarchus memorat.

a *Cn. Pompeii apud Dionyſ. Halicarnaſſ. mentio:* Πομπήϊος ἔχων ἐν βιβλίῳ μικρῷ γεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ λόγον Ἑλληνικόν, ᾧ παρεσκεύαστο χρῆσθαι πρὸς τὸν Πτολομαῖον.

M. CALLIDIVS.

CAPVT LVII.

SEd de M. Callidio dicamus aliquid, qui non fuit orator vnus è multis; potiùs inter multos propè ſingularis fuit: *a* ita reconditas exquiſitáſque ſententias mollis & perlucens veſtiebat oratio: *b* nihil tam tenerum, quàm illius comprehenſio verborum, nihil tam flexibile, nihil quod magis ipſius arbitrio fingeretur, vt nullius oratoris æquè in poteſtate fuerit: quæ primùm ita pura erat, vt nihil liquidius; ita liberè fluebat, vt nuſquam adhæreſceret: nullum niſi loco poſitum, & tanquam in vermiculato emblemate, vt ait Lucilius, structum verbum videres: nec verò vllum, aut durum, aut inſolens, aut humile, aut in longius ductum: ac non propria verba rerum, ſed pleráque tranſlata, ſic tamen, vt ea non irruiſſe in alienum locum ſed immigraſſe in ſuum diceres; nec verò hæc ſoluta, nec diffluentia, ſed adſtricta numeris, non apertè, nec eodem modo ſemper, ſed variè diſſimulantérque concluſis. Erant autem, & verborum & ſententiarum illa lumina quæ vocant Græci σχήματα; quibus tamen inſignibus in ornatu diſtinguebatur omnis oratio. qua de re agitur autem, illud quod multis in locis Iuriſconſultorum includitur formulis, & vbi eſſet, videbat. Accedebat ordo rerum, plenus artis, actio liberalis, totúmque dicendi placidum & ſanum genus. Quòd ſi eſt optimum ſuauiter dicere, nihil eſt quod melius hoc quærendum putes. Sed cùm à nobis paulò antè dictum ſit, tria vi-

Optimus metaphorarum vſus.

Perfectio eloquentiæ non eſt ſola ſuauitas.

deri eſſe quæ orator efficere deberet, vt doceret, vt delectaret, vt moueret; duo ſummè tenuit, vt & rem illuſtraret diſſerendo, & animos eorum qui audirent, deuinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, qua permoueret atque incitaret animos; quã plurimùm pollere diximus: nec erat vlla vis, atque contentio, ſine conſilio; quòd eos quorum altior oratio actióque eſſet ardentior, furere & bacchari arbitraretur: ſiue quòd natura non eſſet ita factus, ſiue quòd nõ conſuêſſet, ſiue quòd non poſſet. hoc vnum illi, ſi nihil vtilitatis habebat, abfuit: ſi opus erat, defuit.

PISO TVLLII GENER.

CAPVT LVIII.

STudio autem neminem, nec induſtria maiorem cognoui: quanquam ne ingenio quidem, qui præſtiterit, facilè dixerim, *a* C. Piſoni genero meo: nullum tempus illi vnquam vacabat, aut à forenſi dictione, aut à cõmentatione domeſtica, aut à ſcribendo, aut à cogitando: itaque tãtos proceſſus efficiebat, vt euolare non excurrere videretur. Erátque verborum & delectus elegans, & apta & quaſi rotunda conſtructio: cúmque argumenta excogitabantur ab eo multa, & firma ad probandum, tum concinnæ acutæque ſententiæ, geſtúſque natura ita venuſtus, vt ars etiã, quæ non erat, & è diſciplina motus quidam videretur accedere. Vereor ne amore videar plura quàm in illo fuerint, dicere: quod non ita eſt (alia enim de illo maiora dici poſſunt) nam nec continentia, nec pietate, nec vllo genere virtutis, quenquam eiuſdem ætatis, cum illo conferendum puto.

N. N.

a. Laus Piſonis, quæ data potiùs videtur à M. Tullio cognationi quàm ſcriptionis neceſſitati: non eſt enim alioquin inter oratores nominatus.

C. LICINIVS CALVVS.

CAPVT LIX.

CAius Licinius Caluus accuratius quoddam dicendi & exquiſitius afferebat genus: quod quanquam ſcienter elegantérque tractabat, nimium tamen inquirens in ſe, atque ipſe ſeſe obſeruans, metuénſque ne vitioſum colligeret, etiam verum ſanguinem deperdebat. Itáque eius oratio nimia religione attenuata, doctis & attentè audientibus erat illuſtris, à multitudine autem & à foro, cui nata eſt eloquentia, deuorabatur. Atticum ſe Caluus dici oratorem volebat; inde iſta exilitas, quam de induſtria conſequebatur.

Moroſa & meticuloſa eloquentia plus habet operæ, minus felicitatis.

C. IVLIVS CÆSAR.

CAPVT LX.

MEns magna C. Iulij Cæſaris, &, vt ait Plinius, quodam igne volucris bellorũ laureis eloquentiæ palmas adtexuit: de quo ſummi oratoris extat iudicium honorificentiſſimum. Cæſar, inquit, rationem adhibens, cõſuetudinem vitioſam & corruptam pura & incorrupta cõſuetudine emédat; itaque cùm ad hanc elegantiam verborum Latinorum; quæ, etiamſi orator nõ ſis, & ſis ingenuus ciuis Romanus, tamen neceſſaria eſt, adiungit illa oratoria ornamenta dicendi, tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc cùm habeat præcipuam laudem in communibus non video, cui debeat cedere; ſplendidam quandam, miniméque veteratoriam dicendi ratio-

nem tenet; voce, motu, forma etiam magnifica & generoſa quodammodo, orationes eius mihi vehementer probantur. a Atque etiam commentarios quoſdam ſcripſit rerum ſuarum, valde quidem (inquam) probandos; Nudi enim ſunt, recti, & venuſti, omni ornatu orationis, tanquam veſte detracta. Sed dum voluit alios habere parata, vnde ſumerēt qui vellent ſcribere hiſtoriam, ineptis gratum fortaſſe fecit, qui volunt iſta calamiſtris inurere; ſanos quidem homines à ſcribēdo deterruit. Nihil enim in hiſtoria pura & illuſtri breuitate dulcius. At lib. 3. de Oratore, tribuit illi ſingularē dexteritatem, quòd res tragicas penè comicè, triſtes remiſsè, ſeueras hilarè, forenſes ſcenica propè venuſtate tractaret. Atque ita, vt neque iocus magnitudine rerū excluderetur, nec grauitas facetiis minueretur. Plutarch. ait eum φῦναι πρὸς λόγους ἄριϛα, ϗ διαπτυῆσαι φιλοτιμώτατα. Splendorem orationis illi tribuit Cornel. Tacitus, ſicut alij indolem Cœlio, ſubtilitatem Callidio, grauitatem Bruto, acumen Sulpitio, acerbitatem Caſſio, diligentiam Pollioni, dignitatem Meſſalæ, ſanctitatem Caluo. Sed omniū optimè collegiſſe videtur Quintilianus, vbi ait Cæſarem dixiſſe eodem animo quo bellauit.

N. N.

a *Extant eorum fragmenta à Fuluio Vrſino collecta. Vt orationum in Funere Iuliæ, pro Bithynis. pro lege Plautia, ad Milites, pro Sextilio, de Coniuratis, in funere Corneliæ. Item ex libris Anticatonis de auſpicijs & analogia.*

CRISPVS SALLVSTIVS.

CAPVT LXI.

Criſpus Salluſtius, quod præclarè dictum eſt à Lipſio, mirandus magis quàm iudicandus. Acre & ſublime viri ingenium, dicendi vis magna, crebræ ſententię, neruoſa breuitas. Atque vt in minoribus conchis, quod aiunt, illuſtriores ſunt Margaritæ, ſic in Salluſtij orationibus, breuibus iis quidem, ſed in breuitate conſpicuis, generoſiores ſenſus latent, & maiora eloquētiæ ornamenta. Quippe narrat preſsè, irrepit ſubtiliter, pugnat robuſtè, verbis vix vnquam temerariis, ſed acri caſtigatione delectis ſententiis veris, concionibus cultis. Quamquam ſuis næuis non caruit; de quibus in comparatione Ciceronis & Salluſtii pleniùs dicturus ſum.

M. TVLLIVS CICERO, PRO QVO Apologia.

CONTRA Κικερωνομάϛιγα, QVI ferream Ciceronis eloquentiam, auream Demoſthenis nominarat.

CAPVT LXII.

Attigimus humanæ culmen eloquentiæ: iam quò progrediatur ſtylus, non habet. Hic ille eſt Marcus Tullius, dono quodam prouidentiæ genitus, in quo totas vires ſuas eloquētia experiretur; par Imperio Romano ingenium, os magnum, ſapiens, beatum, nectare & ambroſia diſtluēs, ex omnium ſeculorum, ingeniorumque virtutibus collecta in vnū perfectio. Vir de quo dubites, an ipſe totus ex eloquētia, an ex ipſo tota eloquentia ſit confecta. Certè nihil eſt facundius: tot ſunt in eo virtutes, quot genera eloquentiæ; quot dicta, tot purpuræ; quot verba, tot flores. Achates eſt profectò eius ſtylus; qui lapillus tā varij fertur generis, vt vnum lapidem eſſe minimè credas. Candidus quippe eſt, rubens, croceus, cinereus, viridis, niger, varius, cæruleus, quid

Quicquid Romana eloquentia habet, quod inſolenti Græciæ, aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem efflorvit. Seneca contr. l. 1. Fab. l. 10. lib. 7. Cardan. de ſubtilit.

Oratio Ciceronis comparatur cum Achate.

quid moror? Huic vni nec omnium aliarum gemmarũ colores ſufficiunt; ille lucos, prata, animalia, flumina, flores & arbores refert, mirabili naturæ laſciuientis ludo. Haud diſſimiliter in Tullio amœna orationis varietate, omnes Rhetorum colores, omnes ingeniorum virtutes, omnes elegantiarum deliciæ, ad certamen vſque luxuriant. Grandis eſt, temperatus, laxus, acutus preſſus, effluens, volubilis, lentus, velox, remiſſus, ſuauis, acer, inſignis, florens, pictus. Vnus omnia diffuſa per tot oratores ornamenta complexus eſt.

Proteus Aegyptius, miraculum Homericum, typus perfectæ eloquentiæ. Hanc poſt Philoſtratum σύϛρητιν attigit Ennodius ep. 1. l. 1.

Dicam excelſiùs, Proteus Ægyptius eſt, miraculũ Homericum; multæ quidem eius diuerſæque formæ; in aquã funditur, in ignem accenditur, in leonem excandeſcit, in ſuem ruit, ſerpit in draconem, aſſilit in pantheram, aſſurgit in arborem. Quomodo? Labitur ſine ſalebris grandis oratio? amnis eſt. Incaleſcit, ardet, inflammatur? fit incendium: Init prælia? nunc leonem rugientem, nunc irruentem aprum videre te credas: Animos auditorũ ſubit per cuniculos? non ſerpens callidiùs ſe inſinuat: Apertè in hoſtes exilit non panthera velociùs emicat. Mox ablegato hoc forenſi genere ad philoſophiam conuertit ſtylum? arbor eſt Xerxis aurea, læta, ſublimis, colluſtrata, partim florum amœnitate, partim fructuum copia luxurians.

Eruditus eſt, multæ in eo literæ, ſumma non vitæ ſolùm atque naturæ (quod ipſe de Quinto Catulo dixit) ſed orationis etiam comitas, & incorrupta quædã Latini ſermonis integritas. Prooemiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsè, humilia ſubtiliter, magna grauiter, mediocria temperatè dicit; poſtremò docet, delectat, afficit, nihil nõ præſtat. Miramur, in vnum maieſtatem Platonis, ſuauitaté Iſocratis, vim Demoſthenis, ſubtilitatem Lyſiæ, Hyperidis venuſtatem, Theophraſti elegantias, Demetrii myrothecia coaluiſſe. Ecquis deinde ei comparatus non ſordeat?

Ille ſe profeciſſe ſciat cui Cicero valde placebit. Quint. l. 10.

Demoſthenem cum Cicerone multi comparant, hunc alij extollunt, alij illum minuunt. Ego primùm, quid grauiſſimi authores cenſuerunt, deinde etiam, quid ſentiam, hoc loco exponam. Primus, opinor, Cæcilius Calentianus Siculus, teſte Suida, Demoſthenis & Tullij comparationem deſcripſit; quod opuſculum quale fuerit, neſcimus: neque enim extat; ſed id ipſum Plutarchus, & authorem condemnat temeritatis. Plutarchus homo Græcus, nec ſatis literarum Latinarum peritus, modeſtè ſtyli comparationem defugit in parallellis. Dionyſius Longinus grauiſſimus cenſor, hęc de vtroque ſcribit.

IVDICIVM LONGINI DE Cicerone & Demoſthene.

Longinus lib. περὶ ὕψους. pa. 23. & 24.

Πλουσιώτατα, καθάπερ τι πέλαγος, εἰς ἀναπεπταμένον κέχυται πολλαχῇ μέγεθος. ὅθεν οἶμαι κατὰ λόγον ὁ μὲν ῥήτωρ ἅτε παθητικώτερος, πολὺ τὸ διάπυρον ἔχει καὶ θυμικῶς ἐκφλεγόμενον· ὁ δὲ κατεστὼς ἐν ὄγκῳ, καὶ μεγαλοπρεπεῖ σεμνότητι, οὐκ ἔψυκται μὲν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐπέστραπται. (Hæc ex abrupto quodam ſermone, cadunt tamen in hanc comparationem.) Οὐ κατ' ἄλλα δέ τινα ταῦτα ἐμοὶ δοκεῖ, φίλτατε Τερεντιανὲ, λέγω δὲ εἰ καὶ ἡμῖν ὡς Ἕλλησιν ἐφεῖταί τι γινώσκειν, καὶ ὁ Κικέρων τοῦ Δημοσθένους ἐν τοῖς μεγέθεσι παραλλάττει. ὁ μὲν γὰρ ἐν ὕψει τὸ πλέον ἀποτόμῳ, ὁ δὲ Κικέρων ἐν χύσει καὶ ὁ μὲν ἡμέτερος, διὰ τὸ μετὰ βίας ἕκαστα, ἔτι δὲ τάχους, ῥώμης, δεινότητος, οἷον καίειν τε ἅμα καὶ διαρπάζειν, σκηπτῷ τινι παρεικάζοιτ' ἂν ἢ κεραυνῷ. ὁ δὲ Κικέρων ὡς ἀμφιλαφής τις ἐμπρησμὸς, οἶμαι, πάντῃ νέμεται, καὶ ἀνειλεῖται, πολὺ ἔχων καὶ ἐπίμονον ἀεὶ τὸ καῖον διακληρονομούμενον ἄλλοτ' ἀλλοίως ἐν αὐτῷ καὶ κατὰ διαδοχὰς ἀνατρεφόμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑμεῖς ἂν ἄμεινον ἐπικρίνοιτε. Καιρὸς δὲ τοῦ Δημοσθενικοῦ μὲν ὕψους, καὶ ὑπερτεταμένου ἐν τῇ δεινώσει. καὶ τοῖς σφοδροῖς πάθεσι, καὶ ἔνθα δεῖ τὸν ἀκροατὴν τὸ σύνολον ἐκπλῆξαι, καὶ τῆς χύσεως ὅπου χρὴ καταντλῆσαι. τοπηγορίαις τε γὰρ, καὶ ἐπιλόγοις, κατὰ τὸ πλέον, καὶ παρεκβάσεσι καὶ τοῖς φραστι-

κοῖς ἅπασι, καὶ ἐπιδεικτικοῖς, ἱστορίαις τε καὶ φυσιολογίαις, καὶ οὐκ ὀλίγοις μέρεσιν ἁρμόδιος.

Interpretatio Latina.

Opulentiſſimè quidem non ſecus ac pelagus, in laxam plerumque diffunditur magnitudinem: ex quo (opinor) in ſermone Orator, vt qui longè eſt in affectibus vehementior, magnam habet ignis copiam, acri quodam animi ardore deflagrantem. Hic verò conſiſtens in grauitate, & ampliſſima quadam maieſtate, non friget quidem, ſed non ita coruſcat fulguribus. Nec alia ratione, mea quidem ſententia, quantùm Græcis hominibus diiudicare licet, Ciceronis & Demoſthenis diſſimilis eſt magnitudo: Hic etiam in ſublimitate prærupta viget, vt plurimùm; ille in diffuſa. Et noſtrum quidem, cùm ſingula quæque cum acrimonia, celeritate, robore, vehementia, velut adurat, atque diripiat, turbini quiſpiam, aut fulmini, iure ſimillimum dicat. At Cicero, quaſi vaſtiſſimum (opinor) incendium, vndique depaſcitur, & conuoluitur, inflammatione multa, & pertinaci, æquè viciſſim ſibi, quaſi ex ſorte ſuccedentibus nouis ignium alimentis, innutrita: Sed vos hæc meliùs diiudicaueritis. Demoſthenicæ porrò ſublimitatis, & vehementiſſimæ illius contentionis vſus eſt in exaggerationibus violentiſque affectibus, & vbi auditor totus eſt ſtupore percellendus. At diffuſio maximè valet, vbi animus quaſi immiſſo flumine perluendus occurrit. Eſt enim locorum frequentationibus, & epilogis, vt plurimùm, & digreſſionibus, & huic adipali dicendi generi, atque epidictico, hiſtoriis prætereà phyſicíſque narrationibus, atque aliis haud perpaucis congruens partibus hæc amplificatio.

IVDICIVM FABII Quintiliani.

CIceronis & Demoſthenis virtutes pleraſque arbitror ſimiles, conſilium, ordinem diuidendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique quæ ſunt inuentionis: in eloquendo eſt aliqua diuerſitas: denſior ille, hic copioſior; ille concludit aſtrictiùs, hic latiùs pugnat; ille acumine ſemper, hic frequenter pondere; illi nihil detrahi poteſt, huic nihil adiici; curæ plus in illo, in hoc naturæ: ſalibus ſanè, & commiſeratione, qui duo affectus plurimùm valent, vincimus.

Quint. l.10. c.1.

Cicero Demoſthenem vincit miſeratione, & ſalibus.

IVDICIVM CORNELII Taciti.

SEd quomodo inter Atticos Oratores primæ Demoſtheni tribuuntur: proximum autem locum Æſchines, & Hyperides & Lyſias, & Lycurgus: omnium autem conſenſu, hæc oratorum ætas maximè probatur: ſic apud nos *a* Cicero quidem cæteros eorundem temporum diſertos anteceſſit: Caluus autem, & Aſinius, & Cæſar, & Cælius, & Brutus, ſic iure, & prioribus & ſequentibus anteponuntur. Nec refert quòd inter ſe ſpecie differant, cùm genere conſentiant. At ſtrictior Caluus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Cæſar, amarior Cœlius, grauior Brutus, vehementior, & plenior, & valentior Cicero.

Ex iis apparet, Ciceronem, ne ab ipſis quidem Græcis Demoſtheni poſtponi, imò præferri. Longinus, inquam, *b* Ciceronem feruere dicit, Demoſthenem autem non frigere: vtrum vehementius? Demoſthenem, amplum quidem, & maieſtate grauem: Ciceronem, non

amplum modò, neque amplitudinem ipſam, ſed pelagus in immenſam magnitudinem diffuſum nominat: vtrū maius? Ad ſummum, Demoſthenem cum turbine & fulmine; Ciceronem, cum ingenti incendio omnia depaſcente comparat: vtrum efficacius? Quintilianus Ciceroni Demoſthenem parem in multis, in affectibus miſerationis apertè inferiorem pronuntiat.

At quid eſt Orator ſine hoc affectu? hoc quod apis ſine aculeo. Tacitus vtrumque primum in ſua gente facit, & rectè. Hæc fuit D. Hieronymi ſententia, cùm libro de vita Clericorum, de Cicerone ſic ſcribit: [Demoſthenes tibi præripuit, ne eſſes primus Orator, tu illi ne ſolus eſſet.] Vtrumque oratorem perfectum fuiſſe ſignificat: ſed Demoſthenem ætate primum. Ex quo, nō facilè patior eos qui vix à limine Græcas literas ſalutarunt, Latinas haud ſatis intelligunt, & tamen de ſummis ingeniis temerariā audent ferre ſententiam, quaſi tertij è cœlo Catones ceciderint. Ciceronem cum Demoſthene comparatum, mirum in modum deterunt, à quibus, ſi rationem poſtules, hanc vnam afferunt; quòd hic ſit neruoſus, ille totus Aſiaticus: & vnde colligunt? ex vna fortaſſe, aut altera Oratione, quam vix delibarint, continuò de toto corpore proclamant, & non vident Ciceronis ingeniū ſplendidum, ſolers, acutum, ad omnia maxima natum, pro ratione rerum, locorum, & temporum flectere orationem. Si cauſa popularis, delectatur ille fuſo æquabilíque genere dicendi, quod tum multitudo deuorabat: at cùm in ſenatu agit, vt in deliberatione negotioſa, nihil illo neruoſius; quod qui non agnoſcunt, Philippicas eius ſumant in manus, & neruos (ſi modò ipſi quid neruoſum ſit, iudicio magis quàm opinione ponderare velint) inuenient.

Demoſthenes, cùm primus dicitur, ea ratione intelligendum, quòd prior fuit tempore.

Ergo nihil deterendi Demoſthenis cauſa dicam, cuius laudibus nulla par inueniri poteſt oratio, ſed multa habuit tum naturæ ac conditionis impedimenta, tum vitia, quæ in Cicerone non fuiſſe, imò contrariæ planè ornamenta floruiſſe agnoſcimus.

Ad primùm, quod ad rem maximè attinere cenſeo; ille fabri filius, hic ſplendidiſſimi equitis Romani ſoboles; ille inter malleorum ſtrepitus educatus, hic in parentis, literati hominis, ſinu inter ruſticanas amœniſſimæ villæ delicias; ille nihil præter forenſem vſum arripuit, hic omnis eruditionis vbertate pectus compleuit ſuum; ille ſordidioris fuit ingenii, hic animi liberaliſſimi: ille pro eloquentiæ theatro particulam Græciæ nactus eſt, hic Romam terrarum lumen, caput Imperij, & arcem omnium gentium: ille eſt, vt ait Longinus, ἀνηθοποίητος, rudis in effingendis moribus, & affectibus, quæ ſumma virtus eſt oratoris: huius, in eo maxima eſt quę poteſt eſſe dexteritas: ille ſtrictus eſt & ſiccus; hic fuſus & mollis: ille demonſtratiui generis imperitus, hoc in laudationibus nullus floridior eſt, aut copioſior: ille, dum cupit iocari, non tam ridet quàm ſe deridendum præbet: huius ſalibus & amœnitate ingenii nihil vrbanius: ille, cùm venuſtatem affectat, ab ea recedit longiùs; hic lepôre & veneribus totus diffluit. quæ omnia, ſi benè pendantur, non dubito quin in Ciceronis partes quilibet æquus iudex futurus ſit propenſior.

Cicero patris & villæ meminit 2. de leg.

De infamia Demoſthenis in re pecuniaria. Plutarch. in Demoſthene.

Longinus lib. περὶ ὕψους: ita iudicat de Demoſt. γέλωτα ποιεῖ μᾶλλον ἢ καταγελᾶται.

Atque, ne illud gratis aſſumere videamur, vtrumque pleniùs, compoſitis etiam ex variis orationibus locis, comparabo: quamquam ſcio, me lubricum iter, & periculoſæ (quod ait ille) plenum aleæ, inſiſtere.

Sed primùm illud à lectore poſtulo, ne me putet hîc Cenſoris aut Iu-

dicis partes ſuſtinere; nihil enim decernēdi cauſa dicam, quaſi velim ipſe tantam & tam grauem controuerſiam mea auctoritate definire. Deinde, ne cùm leuiora quædā vitia ab antiquis, & ipſis quidem fermè Græcis, notata in Demoſthene proferētur, exiſtimet obtrectandi cauſa dici: abſit enim vt tantum eloquentiæ ſydus non admirer, cuius tam illuſtrem eſſe conſtat gloriam, vt nec creſcere poſſit laudibus, nec vllis næuis infuſcari. Hæc tantùm animi cauſa, &, vt liberè fatear, declamatorio potiùs ſtylo, quàm cenſorio, placuit in Κικερωνομάστιγας effundere: cæteroqui ſuum cuique ſenſum, & ſtomachum relinquo.

Euellenda eſt autem imprimis, antequam longiùs progrediamur, opinio, qua Demoſthenem multi Ciceroni præferunt, quòd eum neruoſiorem arbitrentur. Primùm igitur quæro, num eloquentiam ſolis neruis, an etiam inſtar eximij corporis ſucco, ſanguine, & ea, quæ inde efflorescit pulchritudinis gratia, conſtare velint? Sit (inquiunt) ex omni parte perfecta: bellè, Quid tum? Ciceroni pulchritudinem, & ſpeciem tribuemus, neruos verò omnes Demoſtheni? abſit. Quid enim (quæſo) ſunt in oratione nerui? Robur (opinor) orationis, (ſic enim omnes ſentiunt) & hoc caret Tullius? O Suada & Mercuri, meliora! Quorſum verò, tam perfecto corpori nerui denegabuntur? Quorſum? quia amplificator eſt Tullius, & fuſum habet dicendi genus: At in eo ipſo vis eſt & neruus orationis: ſi enim verbis tantùm farciret amplificationes, non pluris facerem quàm arenam ſine calce; nunc autem, cùm tota eius amplificatio generoſis ſenſibus decurrat, quis illi vires deneget? vtrùm validior ad comburēdum igniculus quiſpiam raptim exiliens, qualia ſunt veſtra neruoſa acumina, an flamma crebris alimentis creſcens in immenſum,

Longinus περὶ ὕψους p. 22. excelſam amplificationem non tantùm neruum, ſed animam vocat orationis.

qualis eſt Ciceronis oratio? Hoc imprimis conſiderandum puto. Deinde magnam habendam rationem idiomatis, temporum, ætatis, aurium, quibus Cicero placere voluit; Nec omnia continuò in exemplū & comparationem trahenda, ſed ea quæ argumentis, rebus, & perſonis aliquo modo congruunt.

N. N.

c *Genus & educatio multùm valent ad oratorem conformandum, iuxta illud:* Δοῦλον ἢ μηδένα γίνεσθαι ἑταῖρον

d *De Demoſthene dixit Sidonius: [Fabro progenitus ſpreto,] & Iuuen. ſatyr.* 10. 130.

[Dijs ille aduerſis genitus, fatoque ſiniſtro,
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladióſque parante
Incude, & luteo Vulcano ad Rhetora miſit.]

Quamquam non vilis quiſpiam faber, ſed honeſtus & locuples extitit.

COMPARANTVR IN genere demonſtratiuo.

CAPVT. LXIII.

QVò igitur res tota fiat clarior, paribus armis, & æquo Marte faciam in ſingulis concurrere. Extant Ciceronis exornatiuæ & funebres orationes nonnullæ, qualis eſt Philippica nona, & decima quarta. Extat item Demoſthenis, ἐπιτάφιος λόγος. Rectè, opinor, iſta conferentur. Atque, vt in genere dicam, non quod ego ſentio, ſed quod Dionyſius Rhetor, homo in iudicando, & Demoſthenis, ſi quiſpiam alius, ſupra modum laudator, & defenſor pugnaciſſimus iudicauit, iſta a Demoſthenis exornatiua oratio, in eos qui pro patria occubuerant, videtur ſatis

Ex comp. Demoſt. & Cicer. Dion. Halic. li. περὶ Δημοσθένους δεινότητος.

languida, & otioſa, nec oratoris dignitati, nec mortuorum laudibus, nec tantæ hominum expectationi, in ea præſertim occaſione, reſpondere. Expendamus ſingula, & comparemus cum ea laudatione quam habuit M. Tullius, in eos qui in acie contra Antonium, diem clauſerant extremum; vel etiam in Seruium Sulpitium, qui legatus ad Antonium miſſus, ægrum, quem iam trahebat ſpiritum, vrgente vi morbi, in reipubl. cauſſa profudit.

Primùm, Demoſthenis exordium, etſi verborum delectu ornatiſque periodis, ſatis videatur excelſum, tamen ſenſibus commune eſt: Ait enim, poſtquam illi hæc prouincia impoſita eſt à ciuibus, vt funebrem laudationem haberet in eos qui pro patria occubuerant, diu quæſiſſe quo pacto tam generoſos milites debitis laudibus afficeret; ad ſummum nihil inueniſſe dignũ eorum honoribus; quòd, qui præ ſalute patriæ, inſitum omniũ medullis & viſceribus, vitæ amorem neglexerint, omnem humanarum laudum terminum exceſſerint. Sic igitur ille Demoſthenes.

b Ἐπειδὴ τοὺς ἐν τῷδε τάφῳ κειμένους ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ γεγενημένους, ἔδοξε τῇ πόλει δημοσίᾳ θάπτειν· καὶ προσέταξεν ἐμοὶ τὸν νομιζόμενον λόγον εἰπεῖν ἐπ᾽ αὐτοῖς, ἐσκόπουν μὲν εὐθὺς ὅπως τοῦ προσήκοντος ἐπαίνου τεύξονται. ἐξετάζων δὲ καὶ σκοπῶν ἀξίως εἰπεῖν τῶν τετελευτηκότων, ἕν τι τῶν ἀδυνάτων ηὕρισκον ὄν. οἳ γὰρ τὴν ὑπάρχουσαν πᾶσιν ἔμφυτον τοῦ ζῆν ὑπερεῖδον ἐπιθυμίαν, καὶ τελευτῆσαι καλῶς μᾶλλον ἠβουλήθησαν, ἢ ζῶντες τὴν Ἑλλάδα ἰδεῖν ἀτυχοῦσαν, πῶς οὐκ ἀνυπέρβλητον παντὶ λόγῳ τὴν αὑτῶν ἀρετὴν καταλελοίπασιν;

Hæc quidem pulchra, ſed tamen vnicuique declamatorũ eſt obuium, in iſtis exordiis, à rerum pondere & grauitate, quâ ſe obrui dicunt, excuſationem capere, virium imbecillitatem obtendere, obſequium non eloquentiam profiteri.

Quantò diſertiùs & rotundiùs Cicero.

Vtinam Dij immortales feciſſent, P. C. vt viuo potiùs Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus, &c.

Hoc exordium, nec commune eſt, nec comparatum, ſed graue, ſuauíque affectu temperatum: antitheſis præterea addit aliquid gratiæ & iucunditatis. *Viuo*, *mortuo*: *gratias agere*, *honores quærere*. Accedit, quòd pro orationis menſura breue eſt: At Demoſthenes, cùm ſatis traxiſſet proœmium, iterum in media oratione nouum facit exordium, & priori quidem ſimile; quippe ſe à rei magnitudine ſemper excuſat, num. 22. ἀπορῶ τί πρῶτον εἴπω· περιστάμενα γάρ μοι πάντα εἰς ἕνα καιρὸν, δύσκριτον καθίστησί μοι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν. Et in hoc ſecundo exordio nimis humiliter beneuolentiam aucupatur, vt videatur ſibi ex hac oratione gratiam & gloriam, non mortuis honorem, quærere: nam, ſi beneuolentiam ciuium habuerit, orationem ſuam, licèt mediocrem, χάριν καὶ δόξαν reportaturam inſinuat. Hæc non multùm faciunt ad orationis, in hoc præſertim genere, grauitatem.

Iam in narratione & laudatione qualis vterque ſit, conſidera.

Demoſthenes tritam ſcholæ orbitam ſequutus, nihil de hoſtibus, de belli genere, de ratione mortis, de ducibus, de victoria, & cæteris id genus loquutus, laudare incipit mortuos à patria, & parentibus in communi: Ἄρξομαι δ᾽ ἀπὸ τῆς τοῦ γένους αὐτῶν ἀρχῆς. ἡ γὰρ εὐγένεια τῶνδε τῶν ἀνδρῶν ἐκ πλείστου χρόνου παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀνωμολόγηται. Tum veteres & communes fabulas longo orationis tractu narrare pergit; quòd mortui Athenienſes ſint; & eorum *c* patres expulerint Amazones, Herculis liberos ab Euryſthei crudelitate eripuerint; ſeptem ducibus, ad Thebas, honores extremos mortuorum procurarint: deinde ad Xerxem, & Perſica bella delabitur;

Frigidus laudationis character in Demoſt.

quæ ſanè apud prudens quodque iudicium, nimis frigida ſunt & otioſa. Quorſum enim hic apparatus? quid opus erat, Theſeum, Herculem, Amazonas, Medos commemorare? an hæc magis ad mortuos, quàm ad alios quoſque Athenienſes attinebant? Quis non ineptum putaſſet Ciceronem, ſi aduerſùs Antonium fortes laudaturus, initium ſumpſiſſet à Romulo, & Remo, Tatio, & Sabinis; deinde Senonas & Cimbros; mox Hannibalem & Pyrrhum protuliſſet? Quantò grauius atque prudentiùs, mittens omnia parerga, Seruium Sulpitium proprijs afficit laudibus?

[Nam reliqua Seruij Sulpicij vita, multis erit præclaríſque monumentis ad omnem memoriam commendata: ſemper illius grauitatem, fidem, præſtantem in republica tuenda curā atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit: Nec verò ſilebitur admirabilis quædam & incredibilis, & penè diuina eius in legibus interpretandis æquitatéque explicanda, ſcientia. Omnes ex omni ætate, qui in hac ciuitate intelligētiam iuris habuerunt, ſi vnum in locum conferantur, cum Seruio Sulpitio non ſunt comparandi, &c. Hæc hominis ſunt propria, non ad trahendam moram, diludia.

Dexteritas Ciceronis in laudando. In laudatione verò militum, non quærit quæ ad Carthaginem trecentis antè annis, ab eorum maioribus geſta ſunt, cùm propriarum laudum ſatis amplam ſegetem nactus eſſet. Laudat in ducibus imperium, conſilium, grauitatem, conſtantiam, magnitudinem animi, felicitatem. In Panſa, initium confligendi; in Hirtio, ſuccurrendi alacritatem; in Cæſare, caſtrorum ſtrenuam defenſionem; in legione Martia incredibilem virtutem: mox ad hoſtes conuertitur, Antonium exhibet, tanquam latronem ex graui naufragio lacerum, cum paucis fugientem, ſolem ipſum eius infortunio lætantem, fortiſſimorum verò Imperatorum victoriæ gratulantem. Hæc planè rei propria & prudenti diſtributione compoſita præclaríſque motibus animata, vt in decurſu videbimus.

Demoſthenes tandem, poſt commemoratas Amazones, Euryſtheos, Hercules, ad mediam ferè orationis partem denuò exorditur, & de propriis mortuorum virtutibus dicit; commēdat eos, quippe à prima ætate honeſtè acta, cum cognatis & affinibus; à prudentia, quòd pericula Græciæ longè antè præuiderint; à fortitudine, quòd pro ſalute patriæ, neque fortunis neque vitæ pepercerint.

Ab adoleſcentia honeſtè acta.
Demoſth.

Οἳ δ' ἐξ ἀρχῆς ἐν πᾶσι τοῖς παιδεύμασιν ἦσαν ἐπιφανεῖς, τὰ πρέποντα κατ' ἡλικίαν ἀσκοῦντες ἑκάστην, καὶ πᾶσιν ἀρέσκοντες οἷς χρὴ γονεῦσι φίλοις, οἰκείοις. Hæc Cicero, tanquam humiliora, omittit.

A prudentia.

Καὶ γὰρ εἴ τις ἐφύετο κοινὸς πᾶσι κίνδυνος τοῖς Ἕλλησιν, οὗτοι πρῶτοι προείδοντο Hęc præuiſio periculorum, & belli ſuſcipiendi conſilium, potiùs attinet ad duces. Benè in Panſa Conſule collocat M. Tullius Cicero.

[Princeps enim omnium Panſa prælij faciendi, & cum Antonio confligendi, fuit. Dignus Imperator legione Martia, digna legio imperatore: cuius ſi acerrimum Impetum cohibere potuiſſet, vno prælio confecta res eſſet: ſed cùm libertatis auida legio, effrænatiùs in aciem hoſtium irrupiſſet, ipſéque imprimis Panſa pugnaret, duobus perículoſis vulneribus acceptis, ſublatus è prælio, Reipublicæ vitam reſeruauit.] Quam prudenter dicta omnia: prouidētia & animi magnitudo in Impera-

tore, volitans ardore belli alacritas in militibus exprimitur: deinde, quam bellè illud inſinuat, *Vitam Reipublicæ ſeruauit:* mox, *Ego verò hunc, non ſolùm Imperatorem, ſed etiam clariſſimum Imperatorem iudico:* qui cùm, aut morte, aut victoria, ſe ſatisfacturum reipublicæ ſpopondiſſet, alterum fecit; alterius, Dii immortales omen auertant. Hæc grauiter & prudenter pronuntiata.

A fortitudine. Demoſth.

Ἀλλὰ προσάντες καὶ παρασχόντες ἅπαντα προθύμως, καὶ σώματα, καὶ χρήματα, καὶ συμμάχοις, εἰς πεῖραν ἦλθον ἀγῶνος, εἰς ὃν οὐδὲ τῆς ψυχῆς ἐφείσαντο. Bene quidem, quòd tradentes omnia patriæ, prompto & hilari animo, corpora, fortunas, ſocios, ad ſummum neque propriæ vitæ pepercerunt. Sed hæc etiam magis animata Cicero.

Sanguinem pro vita, libertate, fortunísque populi Rom. pro Vrbe templísque Deorum immortalium profuderunt, & cæt. ſimilia. Sanguinem profundere ἐμφατικώτερον dictũ, quàm corpora & fortunas tradere, aut vitæ non parcere.

Græcus Orator vnum habet inſigne, vbi defunctorum virtutem animam Græciæ nominat. Demoſthenes.

Δοκεῖ δέ μοί τις ἂν εἰπὼν ὡς ἡ τῶνδε τῶν ἀνδρῶν ἀρετὴ, τῆς Ἑλλάδος ἦν ψυχὴ, τἀληθὲς εἰπεῖν. ἅμα γὰρ τά τε τούτων πνεύματα ἀπηλλάγη τῶν οἰκείων σωμάτων, καὶ τὸ τῆς Ἑλλάδος ἀξίωμα ἀνῄρηται. Scio, quia ſi quiſpiam alius hoc dixiſſet, continuò frigidum, & Gorgianum Græculi dixiſſent: ſed eſto, valeat, quanquam audax dictu eſt, in iſtis totam vim & animam fuiſſe Græciæ. Qui igitur fuerunt maiores? qui poſteri futuri ſunt? ſi anima Græciæ in iſtis extincta eſt? Modeſtiùs Cicero.

[Quamobrem, maximum quidem ſolatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem ſuorum, & pietatem, & Senatus fidē, & crudeliſſimi memoriam belli: in quo niſi tanta militum virtus extitiſſet, parricidio M. Antonii nomen populi Romani occidiſſet.] Non dicit eorum virtutem animam fuiſſe Reipublicæ; ſed eorum virtute liberatum ab interitu populi Romani nomen: quod ſatis per ſe magnificum eſt.

Demoſthenes poſtremò, per ſingulas Athenienſium tribus excurrens, oſtendit, milites, domeſticis laudibus, ab auctore quippe & fundatore ſuæ cuiuſque tribus, fuiſſe incitatos ad decus; quod, vt oſtendat, veteres & aniles fabulas commemorat, quas & frigidè rebus ſuis accommodare plerumque cogitur: vt, cùm dicit Pandionidas, hoc eſt, Pandionidis tribus milites, à Procne & Philomela fuiſſe ſtimulatos ad gloriam, quòd noluerint inferiores mulieribus videri. Primùm, parua laus eſt, quòd conferantur cum mulierculis. Deinde quanta diſparitas inter mulieres priuatas, rixas exercentes cum adultero, & ſtupratore, atque vteri ſui fœtum membratim diſcerptum, coctum, elixum, execrandæ menſæ apponentes, & inter generoſos milites, cum legitimis hoſtibus confligentes, pro patriæ ſalute, & gloria? Verba eius ſunt:

Græci milites Pandionidis tribus, cum Procne, & Philomela parum aptè à Demoſth. comparati.

Παρῄνηται Πανδιονίδαι, Πρόκνην καὶ Φιλομήλαν τὰς Πανδίονος θυγατέρας, ὡς ἐτιμωρήσαντο Τηρέα, διὰ τὴν εἰς αὐτὰς ὕβριν. οὐ βιωτέον οὖν ἐνόμιζον αὐτοῖς, εἰ μὴ συγγενεῖς φανήσονται τὸν θυμὸν ἔχοντες ἐκείναις, ἐφ' οἷς τὴν Ἑλλάδα ἑώρων ὑβριζομένην.

Nec grauiora, quæ de Oeneo, Hippothoonte, Aiace immiſcet, fabuloſa omnia, etiam pleraque probroſa.

Quantò prudentiùs Latinus Orator, in iſtis non λεπτολογεῖ, per ſingulas legiones diſcurrens, ſed vnam duntaxat Martiam, quæ ſe fortiſſimè geſſerat, lectiſſimis verbis commendat?

CICERO.

Dignus Imperator legione Martia, digna legio Imperatore: (&) quæ mihi videtur diuinitus ab eo Deo traxiſſe nomen, à quo populum Romanum generatum accepimus. Hæc ſobriè & prudenter inſinuata.

Iam, quæ de ratione belli, & hoſtibus, & defenſa libertate dicenda erãt, nullatenus, vel parcè, attingit.

DEMOSTHENES.

Νομίζω τοίνυν καὶ τοῦ τῆς χώρας ἡμῶν οὐκ ἐπιβῆναι τοὺς πολεμίους, πρὸς τῇ τῶν ἐναντίων ἀγνωμοσύνῃ, τὴν τούτων ἀρετὴν αἰτίαν γεγενῆσθαι. Parum hoc eſt dicere, quòd eorum virtute repreſſi hoſtes, in Athenienſium fines non inſiluerint. Qui tandem illi hoſtes? At Latinus Orator, vt gloriam mortuorum illuſtriorem faciat, rectè hoſtium immanitatem, & pericula reip. exaggerat.

CICERO.

d Bellum inexpiabile infert quatuor Conſulibus, vnus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum ſenatu populóque Romano: omnibus quanquam ruit ipſe cũ ſuis, gladios, peſtem, vaſtitatem, cruciatũ, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferum & immane facinus, quod nulla barbaries poſſit agnoſcere, id ſuo conſilio factum eſſe teſtatur. Deinde, & prodigium illud & portentum L. Antonius, inſigne odium omnium hominũ (vel etiam, ſi Dij oderint quos oportet, omnium Deorum.) Refugit animus P. C. eáque dicere reformidat, &c. de hoſtibus, & periculis. quæ omnia faciunt ad clariſſimam laudem eorum qui illos fuderunt, & victoriam ſuo cruore Reipublicæ pepererunt: à quibus non tantùm fines, ſed vitam, libertatem, fortunas, vrbem, templa, & cætera ſeruata oſtendit.

Vterque perorat *παθητικῶς.*

DEMOSTHENES.

Οἱ μὲν οὖν ζῶντες οἰκεῖοι τούτων ἠξενοί, τοιούτων ἀνδρῶν ἐστερημένοι, καὶ συνηθείας πολλῆς, καὶ φιλανθρώπου διεζευγμένοι, καὶ τὰ τῆς πατρίδος πράγματ' ἔρημα, καὶ δακρύων καὶ πένθους πλήρη. *Pathos Demoſthenis ſuaue.*

Hæc tamen ſubtriſtia. cùm præſertim pacem, & otium, fortes viri ſua morte peperiſſent. Itaque addit:

Οἱ δὲ δαίμονες πρὸ οἰκείων λογισμῶν, πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ πολλοῦ, καὶ τὸν ἅπαντα εὔκλειαν ἀγήρω καταλείπουσι.

CICERO.

Carere dicit affines iis viris quos laudare quàm lugere præſtat; mox erumpit in illam præclaram vocem: *Ciceronis affectus longè præſtantes.* *O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria eſt potiſſimùm reddita!* (&)

[In fuga fœda mors, & victoria glorioſa. Deinde, Actum igitur præclarè vobiſcum, fortiſſimi, dum vixiſtis: Nunc verò etiam, ſanctiſſimi milites, quòd veſtra virtus, nec obliuione, qui nunc ſunt, nec reticentia poſterorum inſepulta eſſe poterit, cùm vobis immortale monumentum ſuis penè manibus Senatus populúſque Romanus extruxerit,] &c. quæ perſequar fuſiùs in tractatu de imitatione. Planè Tullius Demoſthenẽ obruit: Neque tantùm habet motus miſerationis, ſed etiam lætos, grandes, heroïcos, qualis eſt ille:

O ſolem ipſum beatiſſimum, qui antequam ſe abderet, ſtratis cadaueribus parricidarũ, cum paucis fugientem vidit Antonium! *Motus Ciceronis Heroïcus.* Omnino, qui vtriuſque *ἐπιταφίοις λόγοις* conſideratè voluerit inter ſe conferre, inueniet, Ciceronem multis partibus grauiorem; quãquam laudationes in iſtis orationibus, ex parte tantùm attingit; alia enim tradenda ſuſceperat. Quid igitur ſi in id omnem ſtyli aciem conuertiſſet?

Iam verò, quæ de Chabria dicuntur, aduerſus Leptinem, qui tot bella geſſerat *Chabriæ florentiſſi-*

mi ducis, apud Demoſth. laus parum cumulata.

geſſerat, tot trophæa erexerat, tot Reipublicæ decora pepererat; quomodo poſſint, cum minima Ciceroniani ſtyli laudatione comparari? Sunt enim iſta ſatis ſimplicia, & narratiua.

DEMOSTHENES.

Orat. aduerſus Leptin. n.121.

Ἴστε μὲν οὖν ἴσως, καὶ αὐτοὶ τὸ παρ' ἐμοῦ λόγου, ὅτι σπουδαῖος Χαβρίας ἦν ἀνήρ, οὐ μὴν κωλύει γε οὐδὲν καὶ μικρὰ διὰ βραχέων ἐπιμνησθῆναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ. ὃν μὲν οὖν τρόπον ὑμᾶς ἔχων πρὸς ἅπαντας Πελοποννησίους παρετάξατο ἐν Θήβαις, καὶ ὡς Γοργώπαν ἀπέκτεινε ἐν Αἰγίνῃ, καὶ ὅσα ἐν Κύπρῳ, τρόπαια ἔστησε, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ὅτι πᾶσαν ἐπελθὼν ὀλίγου δέον χώραν, οὐδαμοῦ τὸ τῆς πόλεως ὄνομα οὔτ' αὐτὸν κατῄσχυνεν, &c. quæ hiſtorico penè ſtylo pertexuntur, ſine aculeis oratoriis. Quòd ſi iſtis Pompeius Ciceronis opponatur.

CICERO.

Pro lege Manil.

Quis igitur hoc nomine ſcientior vnquam, aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo, atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt, qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris, ineunte adoleſcentia, maximi ipſe exercitus Imperator? qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſpiam cũ inimico concertauit? plura bella geſſit, quàm cæteri legerunt? plures prouincias confecit, quàm alii concupierunt: cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis: non oſtenſionibus belli, ſed victoriis: non ſtipendiis, ſed triũphis eſt traducta? Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum nõ exercuit fortuna reipubl. Ciuile, Africanũ, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, &c.

At dices, Chabrias non erat Pompeius; fateor: habuit tamen in Chabria ſatis nobile argumentum; quod parum cumulatè tractauit: Nam, ſi quæ ad Thebas, quæ in Ægina, contra Gorgopan, quæ in Cypro, quæ in Ægypto, vel minimo ſplendore orationis percenſuiſſet, eximium habuiſſent decus. Nunc autem virum tot trophæis clarum laudans, σπουδαῖος, inquit, Χαβρίας ἦν ἀνήρ.

Quantò ampliùs, vel vnum Cæſaris adhuc pueri factum perſequitur Cicero?

[Laudo, laudo vos (Quirites) cùm gratiſſimis animis proſequimini nomen clariſſimi adoleſcentis, vel pueri potius: ſunt enim facta eius immortalitatis, nomen ætatis, multa memini, multa audiui, multa legi, nihil ex omni ſæculorum memoria tale cognoui, &c.

Qualis vterque in ſuis laudibus.

In ſuis porrò laudibus perſæpè nimius eſt Cicero; quanquam, & ſpecioſum habet argumentum, & aliqua temperat verecundia.

At Demoſthenes, ſatis inverecundè ſe laudat, cùm dicit, multos quidem ſuperioribus temporibus extitiſſe oratores celeberrimos, puta Calliſtratos, Ariſtophontes, Thraſybulos; neminem autem ex omni ſæculorum fama compertum, qui ſe totum Reipublicæ traderet, præter ſe vnum; quòd ita perſuaſum haberet, ſe & omnibus meliùs edicta ſcribere, negotia adminiſtrare, legationes obire.

Verba eius ſunt:

Καί τοι πολλοὶ παρ' ἡμῖν ἄνδρες Ἀθηναῖοι γεγόνασι ῥήτορες ἔνδοξοι καὶ μεγάλοι πρὸ ἐμοῦ, Καλλίστρατος ἐκεῖνος, Ἀριστοφῶν, Κέφαλος, Θρασύβουλος, ἕτεροι μυρίοι. ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς τούτων πώποτε διὰ παντὸς ἔδωκεν ἑαυτὸν εἰς οὐδὲν τῇ πόλει, &c.

In orat. de Corona. n.321.

Tandem addit: Ἐπεπείσμην δ' ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τυχὸν μὲν ἀναισθητῶν, ὅμως δ' ἐπεπείσμην, μήτε γράφοντα γράψαι ἂν ἐμοῦ βέλτιον οὐδένα, μήτε πράττοντα τι πρᾶξαι, μήτε πρεσβεύοντα πρεσβεῦσαι προθυμότερον, μήτε δικαιότερον· διὰ ταῦτα ἐν ἅπασιν ἐμαυτὸν ἔταττον. Hoc eſt planè arrogans dictum.

Quid, ſi Catilinam fregiſſet, aut Parthos ex Amano expuliſſet, &

triumphos Romanos fuiſſet meritus; quæ omnia Ciceroni contigerunt?

In vituperando mordax eſt atque amarulentus Demoſthenes, & quauis veſpa acerbior. Extat omnium nobiliſſima eius oratio pro Corona; in qua tamen multa, plena tædij legentibus occurrunt. Illud vnum, quod eſt omnium conſenſu illuſtriſſimum, non prætoribo. Confert ſuam fortunam cum Æſchinis conditione, per antitheſin; & poſtquam de ſua pueritia, inſtitutione, diuitiis, rebus geſtis, dixit quæ poterat, inuehitur in Aeſchinem, eique obiicit quòd in magna egeſtate fuerit educatus, vnà cum patre, ad ludum literarium ſeſſitans, atramentum terens, & ſubſellia ſpongiis detergens, & pædagogium verrens, famuli vicem obiens, non ingenui.

DEMOSTHENES.

Παῖς μὲν οὖν μετὰ πολλῆς ἐνδείας ἐτράφης ἅμα τῷ πατρὶ, πρὸς τῷ διδασκαλείῳ προσεδρεύων, τὸ μέλαν τρίβων, καὶ τὰ βάθρα σπογγίζων, καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν, οἰκέτου τάξιν, οὐκ ἐλευθέρου παιδὸς, ἔχων.

Hæc mordacia quidem, ſed maledicta de triuio. Non eſt enim, inquit Seneca, in paupertate vitium, multò minùs in ea humili opera quam filius patri nauabat.

Prudentiùs & grauiùs Cicerò, cùm Antonio obiicere potuiſſet, non quidem iſtas Æſchinis ſordes, ſed familiæ paupertatem; hanc contumeliam non dicit, ſed vitia obiicit, & ita filium perſtringit, vt patris innocentiæ parcat.

CICERO.

Prudentia Cicer. in vituperando.

Viſne igitur te inſpiciamus à puero? ſic opinor, à principio ordiamur. Tenéſne memoria prætextatum te decoxiſſe; patris, inquis, iſta culpa eſt; concedo: etenim eſt pietatis plena defenſio. Illud tamen audaciæ tuæ, quòd ſediſti in quatuordecim ordinibus, cùm eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus; quamuis, qui, fortunæ vitio, non ſuo, decoxiſſet.

Hæc generoſa & neruoſa: excuſat paupertatem, accuſat hominem.

Quid verò vbi priuatas familiæ ſordes in Piſone inſectatur, quanta illud ipſum generoſitate, quanta gratia facit?

Feſtiuitas, & gratia Ciceronis in vituperationibus; quæ virtus Demoſtheni defuit.

Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum (laudabo inimicum) ne magnopere quidē quidquam præter libidines ſumptuoſum: toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere ſuos videatur, Placentini: extructa menſa, non conchyliis, & piſcibus, ſed multa carne ſubrancida, ſerui ſordidati miniſtrant, nonnulli etiam ſenes, idē coquus, idem atrienſis, piſtor domi nullus, nulla cella, panis & vinum à propola, aquæ de cupa; Græci ſtipati, quini in lectulis, ſæpe plures, ipſe ſolus; bibitur vſque eò dum de ſolio miniſtretur; vbi galli cantum audiunt, auum ſuum reuixiſſe putat, menſam tolli iubet.

DEMOSTHENES.

Demoſth. mordaciſſimè Aeſchinē inſectatur, ſed triuialibus maledictis.

Demoſthenes poſt hæc obiicit Æſchini vile ſeruitium inter Myſtas Cereris, quòd matri initianti libros lectitaret, hinnulorum pellibus & aqua luſtrali expians initiatos, dein extergens luto, & furfuribus, mox conſurgens ab initiatione, canere iuberet, Ἔφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον, præiens ipſe, vlulanti voce: Thiaſos quoque per vrbem duceret, fœniculo & alba populo redimitos; ſerpentes attollens, & clamitans Euoë Saboë, & interim ſaltitans, hyes Attes, Attes hyes; ipſe auſpex, anteambulo, & laternarius, ex quo mercedis loco ab aniculis capiebat placentas & ſcriblitas.

Τῇ μητρὶ τελούσῃ τὰς βίβλους ἀνεγίνωσκες, καὶ τ' ἄλλα συνεσκευώρου, τὴν μὲν νύκτα νεβρίζων, καὶ κρατηρίζων, καὶ καθαίρων τοὺς τελε-

μένοις, καὶ ἀπομάττων τῷ πηλῷ, καὶ τοῖς πιτύροις· καὶ ἀνιστὰς ἀπὸ τοῦ καθαρμοῦ, καὶ κελεύων λέγειν, ἔφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον, ἐπὶ τῷ μηδένα πώποτε τηλικοῦτον ὀλολύξαι σεμνυνόμενος· ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τοὺς καλοὺς θιάσους ἄγων διὰ τῶν ὁδῶν τοὺς ἐστεφανωμένους τῷ μαράθῳ, καὶ τῇ λεύκῃ, τοὺς ὄφεις τοὺς παρείας θλίβων, καὶ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρῶν, καὶ βοῶν, Εὐοῖ Σαβοῖ, καὶ ἐπορχούμενος, Ὑῆς Ἄττης, Ἄττης Ὑῆς, ἔξαρχος, καὶ προηγεμὼν καὶ κιττοφόρος, καὶ λυχνοφόρος, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀπὸ τῶν γραιδίων προσαγορευόμενος, μισθὸν λαμβάνων τούτων ἔνθρυπτα, καὶ στρεπτοὺς καὶ νεήλατα.

Varias ſerpentum proprium.
Attis, ſiue Attes honoratur à Phrygibus, vt miniſter magnæ Matris.
Harpocratio.

Hæc quidem omnino per ſe, & ridicula, & mordacia: magnificentiùs tamen aliquanto Cicero Lupercalia obiicit Antonio, quàm ille Cereris myſteria Æſchini, neque enim ſimplici narratione rei contentus eſt, ſed præterea faces dicendi adhibet.

Longè aliter Cicero Lupercalia obÿcit Antonio, quam Demoſthenes Aeſchini Cereris myſteria.

CICERO.

Ciceronis aculeata oratio.

Ad Lupercalia veniamus, non diſſimulat, Patres conſcripti, apparet eſſe commotum: Sudat, pallet, quidlibet modò ne nauſeet, faciat, quod in porticu Numicia fecit.

Quid hac oratione vehementius? pergit: quæ poteſt eſſe tantæ turpitudinis defenſio? cupio audire: vt videam vbi Rhetoris tanta merces, vbi campus Leontinus appareat.

Sedebat in roſtris Collega tuus amictus toga purpurea, in ſella aurea coronatus; aſcendis, accedis ad ſellam: ita eras Lupercus, vt te eſſe Conſulem meminiſſe non deberes? (&c. mox) At etiam miſericordiā captabas: ſupplex te ad pedes abiiciebas: quid petens? vt ſeruires? Tibi vni peteres: qui ita à puero vixeras, vt omnia paterere, facilè ſeruires: à nobis populóque Romano mandatum id certè non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, cùm es nudus concionatus! quid hoc turpius, quid fœdius? quid ſuppliciis omnibus dignius? Num expectas dum te ſtimulis fodiam? hæc te, ſi vllam partem habes ſenſus, lacerat, hæc cruentat oratio, (& cæt.)

Sunt planè iſta fulmina; non iocatur circa Panis Ceremonias, & Lupercorum caprinas pelles, huiuſmodi minutias diſcutiens; ſed vehementiſſimam orationem vibrat, quæ vel à ſtatua penè ruborem exprimeret. Scio facta eſſe diſſimilia, necnon orationis genera: ſed Demoſthenes etiam in oratione de falſa legatione, vbi & graui & incenſo ſermone opus erat, in feruida quippe exclamatione, hæc eadem de triuio maledicta intorquet.

DEMOSTHENES.

Καὶ ταῦτα συνειδὼς ἑαυτῷ πεπραγμένα, ὁ ἀκάθαρτος, τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς, καὶ τὸν βεβιωμένον αὐτῷ βίον, αὐτίκα δὴ καλὰ ἐρεῖ, λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, ἐφ᾽ οἷς ἔγωγε ἀποπνίγομαι.

Grauis exclamatio Demoſthenis, quæ degenerat in [illegible] *tias.*

Magna exclamatio, & quæ faces promittit: mox degenerat in leuia conuicia: οὐκ ἴσασιν οὗτοι τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς τὰς βίβλους ἀναγιγνώσκοντά σε τῇ μητρὶ τελούσῃ, καὶ παῖδα ὄντα, ἐν θιάσοις καὶ μεθύουσιν ἀνθρώποις κυλινδούμενον; μετὰ ταῦτα δὲ ταῖς ἀρχαῖς ὑπογραμματεύοντα, καὶ δυοῖν ἢ τριῶν δραχμῶν, πονηρὸν ὄντα· τὰ τελευταῖα δὲ ἔναγχος ἐν χορηγίοις ἀλλοτρίοις ἐπὶ τῷ τριταγωνιστεῖν ἀγαπητῶς παρατρεφόμενον: ποῖον οὖν ἐρεῖς βίον, ὃν οὐ βεβίωκας;

Et tamen talium ſibi conſcius facinorum impurus iſte vos audebit intueri? & actam à ſe vitam clara ſtatim voce prædicabit? quæ res mihi ſpiritum intercludit. Num hi ſciunt te à primordio ætatis lectitaſſe libros matri initianti: & puerum etiam, tum in cœtibus Liberi patris, & inter ebrioſos homines eſſe volutatū; Pòſt autem ſcriptioni apud magiſtratus dediſſe operam, & propter binas aut ternas drachmas fuiſſe ſceleratum? Poſtremò non ita olim alienis ſumptibus, ad tertias partes actitandas, cùm tecum bene agi putares, victitaſſe? quam igitur vitam referes, quam non vixiſti?

Hæc ſunt quæ apud Demoſthenem in inuectiuis plus habent vehementiæ: ſed quàm amarulenta hæc Ciceronis vehementia?

CICERO.

1. Philip. Vehementia Ciceronis, in inſectando, cũ indignatione coniuncta.

Sumpſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem ſtolam reddidiſti. Primò vulgare ſcortum, certa flagitij merces, nec ea parua, ſed citò Curio interuenit, qui te à meretricio quæſtu abduxit: & tanquam ſtolam dediſſet, in matrimonio ſtabili & certo collocauit. Nemo vnquam puer emptus libidinis cauſa, tam fuit in domini poteſtate, quàm tu in Curionis, &c. quæ Demoſthenis vehementiæ nullo modo cedunt: ſed (& vt perſonas decet) grauiora ſunt.

Quæ verò contra Philippum vehementiora dicuntur, ea ſunt:

DEMOSTHENES.

Faſtidioſiſſima Demoſth. oratio in Philippum.

Οὐ μόνον οὐχ Ἕλληνος ὄντος, οὐδὲ προσέχοντος οὐδὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλ' οὐδὲ βαρβάρου ἐντεῦθεν ὅθεν καλὸν εἰπεῖν, ἀλλ' ὀλέθρου Μακεδόνος, ὅθεν οὐδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον οὐδὲν ἦν πρότερον πρίασθαι. καὶ τί τῆς ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολείπει

Qui tantùm abeſt, vt Græcus ſit, Græciſve vllo modò coniunctus, vt nec inter barbaros ſit honeſto loco natus, ſed perditus Macedo, vnde frugi mancipium olim nullum emi potuit. At qua extrema contumelia abſtinet?

Agit contra eos qui Philippum, quaſi regem Athenienſibus coniunctum & beneuolum ſtudebant defendere. Bene opinor comparabuntur quæ habet Tullius de Luc. Antonio, qui ſe patronum populi Romani appellabat: Hæc enim æquè grauia & mordacia.

CICERO.

Plenus & hoc generoſo faſtu Cicero, ſed pugnat alacrius, & gratiã quãdam habet horrori mixtam.

Atqui illum quinque & triginta Tribus patronum adoptarunt, rurſus reclamatis? Aſpicite à ſiniſtra illam equeſtrem ſtatuam inauratam; in qua quid inſcriptum eſt? *Quinque & triginta Tribus, Patrono P. R.* Igitur eſt patronus L. Antonius? malam quidem illi peſtem: clamori enim veſtro, non modò hic latro, quem clientem habere nemo velit, &c. O impudentiam incredibilem, tantúmne ſibi ſumpſit, quia Myraſis mirmillo Thracem iugulauit familiarẽ ſuum? Quonam modo iſtum ferre poſſemus, ſi in hoc foro, vobis ſpectantibus, depugnaſſet?

Philip. 14. Heroica iracundiæ emiſſiones in Cicerone.

(Et propudiũ illud) & portentum, L. Antonius, inſigne odium omnium hominum, vel etiam, ſi dij oderunt quos oportet, omnium Deorum.

Et de Antonio & Dolabella:

Nam duo hæc capita nata ſunt poſt homines natos, ſpurciſſima & teterrima, Dolabella & Antonius. Deinde: Ecce tibi geminum in ſcelere par, inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum.

Diſcrimen Demoſth. & Cicer. in inuect.

Mitto infinita ſimilia, quæ ex Philippicis, & Orat. in Piſonem, in Clodium, in Vatinium, in Verrem afferri poſſunt; quæ ſi comparentur, inuenies duos ſummos Oratores in eo conuenire; quòd Cicero æquè fellis, & cõciſæ acrimoniæ, vbi modò vult, habeat ac Demoſthenes, imò ſuperet; vt in iſtis, quibus nihil excitatiùs aculeatum.

Pro Cluentio.

Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Sed in eo Demoſthenem antecellit, quòd vbi placet illi aliquem comicè inſectari, ſumma ingenij feſtiuitate, gratia hilaritate faciat: vt ex iis quæ in Piſonem allata, facile eſt colligere. Vbi verò in grauioribus factis, poſt res narratas, ad illas exclamationum faces venit, iam non comparet Demoſthenes, tunc planè Tullius videtur incendium omnia deuorans: æquè promptum eſſe, vibratis fulminibus obſiſtere, ac tanto eloquentiæ ponderi ſumma vi ruenti ſeſe obiicere.

N. N.

a *Hanc ideo orationem cum aliquot aliis, Demoſthenis eſſe negat Dionyſius Halicarnaſſ. ſed cùm nullis certis argu-*

mentis probet, non vſquequàque illi credendum rectè animaduertit Photius in biblioth p. 1467. Nam & alij, eodem ac ille iure, orationes contra Æſchinem & Midiam reiiciunt, ſtyli ſcilicet diuerſitate commoti; quibus tamen nulla habetur fides. Certè Demoſthenis eſſe, non obſcurè innuit idem Photius p. 1476. edit. Pauli Stephani.

b *Hoc ſanè exordium valde Demoſthenicum eſt; cætera, ſi quæ videbuntur imbecilliora, fortunæ accommodata cenſet Photius: nam in eodem prælio ad Chæroneam, vbi illi qui laudantur, occubuerunt, Demoſthenes abiecto clypeo fugiens, cùm chlamydem rubus retinuiſſet, clamauit, ζώγρει.*

c *Hunc laudandi morem, ſuis temporibus contemptum indicat Lucianus in Encomio Demoſthenis:* μὴ μεῖζον προσήκοι τὸ ἐπίγραμμα τῷ ἀθλάκῳ *p. 891.*

d *Bellum, & hoſtium immanitas præclarè à Cicerone exaggeratur, quò mors virorum fortium appareat glorioſior. Hoc Demoſthenes, quod erat maximè neceſſarium, prætermiſit.*

COMPARANTVR IN genere deliberatiuo.

CAPVT LXIV.

AGe nunc, expendamus vter plus in ſuaſionibus & diſſuaſionibus habet vehementiæ, & ponderis: pares inter ſe cauſas conferemus. Suadet Demoſthenes bellum in Philippum Regem, oppreſſorem Græcæ libertatis: M. Tullius in Antonium Conſulem, Romanæ reipublicæ vexatorem: quibus vterque rationibus, videamus. Obtendunt in genere turpitudinem, periculum, & rationem ἀδυνάτου: Locos turpitudinis capiunt ex circunſtantiis perſonarum. Turpiſſimum ſcilicet & indigniſſimum, Athenienſes, Philippo: populum Romanum, Antonio cedere. Vterque indignitatem perſonarum acriter exaggerat.

DEMOSTHENES.

Maximè his verbis quæ ſuperiùs ſunt allata, ex Philipp. 3.

Ὄλεθρος Μακεδὼν, ὅθεν οὐδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον οὐδὲν ἦν πρότερον πρίασθαι. Καὶ τί τῆς ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολείπει.

Non Græcus, inquit, eſt, ſed barbarus, ſed perditus Macedo, ea ex gente ortus, è qua ne frugi quidem mancipium emi poteſt. Nunc tamen ad ſummum venit contumeliæ.

Deinde narrat vrbes quas cepit; honores quos Athenienſibus præripuit, &c. id genus. Cicero in hac re nihilo inferior, quoties de indignitate Antoniorum, qui rempublicam dilapidant, loquitur, vibrat fulmina.

CICERO.

Eſt igitur populo Romano, victori omnium gentium, omne certamen cum percuſſore, cum latrone, cum Spartaco (& de eius crudelitate, iure pertimeſcenda:) Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non eſt vobis res, Quirites, cum ſcelerato homine atque nefario, ſed cum immani terráque bellua: quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur: ſi enim hinc emiſeris, nullius ſupplicij crudelitas erit recuſanda. *Pilipp. 4.*

Et de Lucio Antonio.

Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore Imperator; quas fecit ſtrages, vbicunque poſuit veſtigium? Cædit greges armentorum reliquique pecoris, quodcumque nactus eſt; epulantur milites, ipſe autem ſe, vt fratrem imitetur, obruit vino: vaſtantur agri, diripiuntur villæ, matresfamiliâs, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur. *Philipp 5.*

Et de Marco.

Brunduſij fortiſſimos viros, ciues optimos, iugulari iuſſit: quorum ante pedes eius morientium ſanguine os vxoris reſperſum eſſe conſtat, &c. ſimilia infinita, maximè verò Philippica 7. vbi ſingularia quæque Antonij contra remp. facta diſcutit, quæ Demoſthenes in totis Olynthiacis & Philippicis non adæquat.

Vterque poſtea, vt vlciſcendos non autem formidādos hoſtes oſtendat, vehementer eorum potentiam extenuat. Et Demoſthenes quidem Olynt. 2. n. 8. 9. initio Olynthiacæ ſecundæ, vbi Philippum, hominem & tenuem & contemptum, ſola Athenienſium ſocordia creuiſſe oſtendit: hunc illi fortunæ afflatum non fore diuturnum ait.

DEMOSTHENES.

Ἐγὼ μὲν γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σφόδρα ἂν ἡγούμην καὶ αὐτὸς φοβερὸν εἶναι τὸν Φίλιππον, καὶ θαυμαστὸν, εἰ τὰ δίκαια πράττοντα ἑώρων αὐτὸν ηὐξημένον· νῦν δὲ θεωρῶν καὶ σκοπῶν, εὑρίσκω τὴν μὲν ἡμετέραν εὐήθειαν τὸ κατ᾽ ἀρχὰς, &c. Et Philipp. 1. numero 12. Μὴ γὰρ ὡς θεῷ νομίζετε ἐκείνῳ τὰ παρόντα πεπηγέναι πράγματα ἀθάνατα· ἀλλὰ καὶ μισεῖ τις ἐκεῖνον καὶ δέδιεν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ φθονεῖ, καὶ τῶν πάνυ νῦν δοκούντων οἰκείως ἔχειν αὐτῷ.

Nolitè enim putare, illi, tanquam Deo, fixas eſſe res præſentes & immortales; ſed & odit eum aliquis, & timet, viri Athenienſes, & inuidet etiam, ex iis qui nunc illi ſumma familiaritate implicati eſſe videntur.

Hæc quidem grauia, ſed nimis remiſſa: quantò efficaciùs Cicero!

CICERO.

Ac maioribus quidem veſtris, Quirites, cum eo hoſte res erat, qui haberet rempubl. curiam, ærarium, conſenſum & concordiam ciuium, rationem aliquā, ſi res ita tuliſſet, pacis & fœderis. Hic veſter hoſtis rempublicam veſtram oppugnat, ipſe habet nullam: Senatū, hoc eſt, orbis terræ conſilium, delere geſtit, ipſe conſiliū publicum nullum habet: Ærarium veſtrū exhauſit, ſuum non habet. Pacis verò, quæ poteſt cum eo eſſe ratio, in quo incredibilis crudelitas, fides nulla?

Deinde; Nam quòd ſe ſimilem Catilinæ eſſe gloriari ſolet, ſcelere par eſt illi, belli induſtria inferior. Hæc de perſona hoſtium; in quibus ſemper apparebit Tullius grauior in αὐξήσει, & magis aculeatus.

Vterque cùm videret animos ad bellum antea paratos, paulatim hebeſcere atque infringi paribus fermè rationibus ſollicitat, & priſtinorum conſiliorum memoria incendit, à quibus recedere ſine dedecore reſpubl. non poteſt. Tractat hunc locum Demoſthenes Olynthiaca 3. num. 6. 7. 8. 9. vbi refricat memoriam eorum omnium quæ iam in Philippum decreta erant, quæ ſine dedecore inconſtantiæ à grauiſſimo conſilio negligi non poſſunt.

DEMOSTHENES.

Μέμνησθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτ᾽ ἀπηγγέλθη Φίλιππος ὑμῖν ἐν Θρᾴκῃ· τρίτον ἢ τέταρτον ἔτος τουτὶ Ἡραῖον τεῖχος πολιορκῶν· τότε τοίνυν μὴν μὲν ἦν Μαιμακτηριών. πολλῶν δὲ λόγων καὶ θορύβων γιγνομένων παρ᾽ ὑμῖν, ἐψηφίσασθε τετταράκοντα τριήρεις καθέλκειν, &c. quæ commemorat, belli apparatus in Philippum enumerans. Deinde concludit, num. 12.

Τί οὖν ὑπόλοιπον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πλὴν βοηθεῖν ἐρρωμένως καὶ προθύμως, ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ· χωρὶς γὰρ περιστάσης ἂν ἡμᾶς αἰσχύνης, εἰ καθυφείμεθα τι τῶν πραγμάτων. οὐδὲ τὸν φόβον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μικρὸν ἔγωγε.

Quid reſtat igitur, viri Athenienſes, niſi vt ſuccurramus robuſtè & alacriter? Ego certè non video: nam præterquam vobis, ſi à rebus gerendis ſemel deſtiteritis, dedecus impendet infamiæ, metus etiam, viri Athenienſes, non mediocres animaduerto.

Qui Ciceronem legerit, Philippica ſeptima, ſtatim poſt initium, vbi plenè bellum ſuadet, inueniet rationibus æquè denſum & pugnacem, ſed plus habere caloris & aculeorum.

CICERO.

Ciceronis oratio vehemens & denſa.

Cur igitur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt. Hæc Λακωνικῶς: mox ſingula perſequitur.

quid eſt, inconſtantia, mobilitate, leuitate, cùm ſingulis hominibus, tum verò vniuerſo ſenatui turpius? quid porrò inconſtantius, quàm, quem modò hoſtem, non verbo, ſed re multis decretis iudicatitis, cum hoc pace velle ſubitò coniungi?

Deinde punctim decreta Senatus, de Cæſare, de Bruto, de Hirtio ſubiungit; in quibus tot vibrantur validæ rationes: & addit:

quid cùm delectus haberi tota Italia iuſſiſtis, cùm vacationes omnes ſuſtuliſtis? tum ille hoſtis non eſt iudicatus? Armatorum officinas in vrbe videtis: milites cum gladiis ſequuntur Conſulem: omnes ſine vlla recuſatione, ſummo etiam ſtudio nomina dāt: parent auctoritati veſtræ? non eſt iudicatus hoſtis Antonius? At legatos miſimus? heu me miſerum! quid, (& cæt.)

Deinde grauiſſimè confutat, mox concludit longè vehementiùs quàm Demoſthenes.

Retinenda igitur nobis conſtantia, grauitas, perſeuerantia, repetenda eſt vetus illa ſeueritas: ſiquidem auctoritas Senatus, decus, honeſtatē, laudem dignitatémque deſiderat; quibus rebus caruit hic Ordo nimiùm diu. Sed erat tunc excuſatio oppreſſis, miſera illa quidem, ſed tamen iuſta, nunc nulla eſt. (Et illud,) quòd ſi non poſſumus facere, dicam, quod dignum eſt Senatore, & Romano, moriamur.

Duo ſunt ex vehementiſſimis ad incitandum locis, Olynthiaca tertia, & Philippica prima, vbi Demoſthenes canit quodammodo claſſicum.

Olynth. 3. num. 22.
Qualis vterque in adhortationibus.
Demoſth. adhortatio ad bellum vehemens.

DEMOSTHENES.

Τίνα γὰρ χρόνον ἢ τίνα καιρὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦ παρόντος βελτίω ζητεῖτε, ἢ πότε ἃ δεῖ πράξετε, εἰ μὴ νῦν: οὐχ ἅπαντα μὲν ἡμῶν τὰ χωρία προείληφεν ἄνθρωπος, εἰ δὲ καὶ ταύτης κύριος χώρας γενήσεται, πάντων αἴσχιστα πεισόμεθα. οὐχ οὕς, εἰ πολεμήσαιεν, ἑτοίμως σώζειν ὑπισχνούμεθα, οὗτοι νῦν πολεμοῦνται: οὐχ ἐχθρὸς, οὐκ ἔχων τὰ ἡμέτερα, οὐ βάρβαρος, οὐχ ὅ, τι ἂν εἴποι τις· ἀλλὰ πρὸς Θεῶν ἅπαντα ταῦτα ἐάσαντες, καὶ μονονουχὶ συγκατασκευάσαντες αὐτῷ, τότε τοὺς αἰτίους οἵτινές εἰσι τούτων, ζητήσομεν.

quod enim tempus, quámve occaſionem, Athenienſes, meliorem hac quæretis? aut, quando ea quæ fieri debent, agetis? Nonne omnia vobis homo loca præripuit? quid etſi hac terra potietur? rem flagitioſiſſimam patiemur. Nonne quibus, ſi bellum gererent, ſtrenuè nos opitulaturos pollicebamur, hi nunc bello petuntur? nonne hoſtis eſt? non veſtra tenet? non barbarus? non, quod quiſque mali dixerit? Sed, per Deum immortalem, ſi hæc omnia reliquerimus, & ei tantum non ad ea obtinenda operam nauauerimus; tum auctores harum rerum, qui ſint? quæremus?

Philippica verò prima, num. 59.
Οὐκ ἐμβιβασόμεθα, οὐκ ἔξιμεν αὐτοὶ μέρει γέ τινι στρατιωτῶν οἰκείων νῦν, εἰ καὶ μὴ πρότερον: οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσόμεθα:

ποῖ δὴ προσορμιέμεθα: ἤρετό τις. εὑρήσει τὰ σαθρὰ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν ἐκείνου πραγμάτων, αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἂν ἐπιχειρῶμεν· ἂν μέντοι καθώμεθα οἴκοι, λοιδορουμένων ἀκούοντες, καὶ αἰτιωμένων ἀλλήλους, τῶν λεγόντων, οὐδέποτ' οὐδὲν ἡμῖν μὴ γένηται τῶν δεόντων. ὅποι γὰρ ἂν, οἶμαι μέρος τι τῆς πόλεως συναποσταλῇ, κἂν μὴ πᾶσα παρῇ, καὶ τὸ τῶν Θεῶν εὐμενὲς, καὶ τὸ τῆς τύχης συναγωνίζεται, &c.

Demoſth. claſsicum canit.

Non egrediemur, non exibimus ipſi, parte ſaltem aliqua domeſticorum militum, nunc? ſi quidem id priùs factum non eſt? non ditionem eius claſſe inuademus! At quò appellemus? roget aliquis; inueniet ac deprehẽdet labefactatas res illius, Athenienſes, ipſum bellum modò aggrediamur. Verùm, ſi domi ſedebimus, conuiciantes audituri, & criminantes inter ſe oratores, non fieri vlla ratione poteſt vt quicquam ritè conficiamus. Nam, vt mea quidem fert opinio, quacunque pars aliqua ciuitatis ablegabitur, etſi tota minimè adfuerit, Deorum tamen fauor & fortuna nobiſcum pugnat: (&c.) Tum quod de libertate obiter tangit, Philippica 3.

CICERO.

(Cum his comparari poſſunt, quæ habet Cicero, Philipp. 7.)

Cicer. adhortatio nihilo grauior. Philip 7. Philip. 10.

Si pace frui volumus, bellum gerendum eſt; ſi bellum omittemus, pace nunquam fruemur. Ecquodnam principium pietatis? libertatis capeſſendæ. An cùm illum neceſſarium, & fatalem penè caſum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota Italia deſiderio libertatis exarſit: ſeruire diutiùs non poteſt ciuitas: ſeriùs populo Romano hunc veſtitum atque arma dedimus, quàm ab eo flagitati ſumus. Magna quidem nos ſpe, & prope explorata, libertatis cauſam ſuſcepimus. Et non in ſpiritu vita? ſed ea nulla eſt omnino ſeruienti. Omnes enim rationes ſeruitutem ferre poſſunt; noſtra ciuitas non poteſt: ſi immortalitas conſequeretur præſentis periculi fugam, tamen eo magis ea fugienda eſſe videretur; quòd diuturnior eſſet ſeruitus. Cùm verò dies & noctes, omnia nos denique fata circũſtent, non eſt viri, miniméque Romani, dubitare, eum ſpiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere. Concurritur vndique ad commune incendium, (&c.)

Cicero vocat ad incendiũ reſtinguendum: Diceres omnia iam ardere.

[Et quod Demoſthenes de fauore Deorum ſubiunxit, hic pleniùs:

Sine prodigiis atque portentis, Dij immortales nobis futura prædicunt: ita ſunt apertè denuntiata, vt & illi pœna, & libertas nobis appropinquet.

Incumbite, quirites, in eam cauſam, vt facitis: nunquam inter Senatum, & vos, maior in vlla cauſa fuit: nunquam tam vehementer cum Senatu conſociati fuiſtis: nec mirum; agitur enim, non qua conditione victuri; ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio ignominiáque morituri. Et, Non eſt vobis res, quirites, cum ſcelerato homine atque nefario, ſed cum immani tetráque bellua, quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur.

Et quænam eſt vehementia, niſi iſta eſt? quæ faces? quod incendium? Demoſthenis quidem fulgura (quando Caſſio Longino ita libuit comparare) volant, & euaneſcunt: at Latini Oratoris ignes ardent, & creſcunt in immenſum.

e Vterque deinde in exponendis præſidiis, ad bellum gerendum neceſſariis, iuxta rerum & temporum ſtatum valdè prudens eſt: quamquam Cicero plus habet magnificentiæ & alacritatis: vt [Concurritur vndique ad commune incendium reſtinguendum.] Veterani quidem primi, Cæſaris auctoritatem ſequuti, conatum Antonii repulerunt: pòſt eiuſdem furorem

furorem Mattia legio fregit: quarta aſſlixit: & cætera.

Qualis vterque in obiurgationibus.

In obiurgationibus verò & reprehenſionibus, longè diſſimiles ſunt. Demoſthenes enim, vt auſterioris ingenii, cuius gratia vulgò Argas (feri ſerpentis nomen eſt) dicebatur, vbique fermè adhibet cauterium, promiſcuè omnes amarulenta quadam dicacitate & ſarcaſmis ſugillans; vt Philippica 1.

Demoſth. nimis auſterus & dicax in ſuos.

Demoſth. Phil. 1. n. 15.

DEMOSTHENES.

Ἦ βέλεσθε, εἰπέ μοι, περιϊόντες, αὐτῶν πυνθάνεσθαι, κατὰ τὴν ἀγορὰν λέγεταί τι καινόν, γένοιτο γὰρ καινότερον ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων διοικῶν, τέθνηκεν Φίλιππος, οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἀσθενεῖ, τί δ' ὑμῖν διαφέρει, καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε.

Nam vultis, circumeuntes, alius alium in foro percontari: age, dic mihi, nunquid affertur noui? ecquid magis nouum quàm vir Macedo ſubigẽs Athenienſes, & Græciæ imperans? Deinde alius dixit, mortuus eſt Philippus. Alius: haud quidem, ſed per Iouem ægrotat. quid ad vos? ſi quid illi humanitùs acciderit, vos alium ſtatim Philippum veſtra ſocordia facietis.

Ita increpat deſides & curioſos Athenienſes, grauiter quidem, & magnificè: itaque mihi videtur in iſtis, quaſi in elemento ſuo, dominari. Et eadem Philippica num. 54. Ὥσπερ οἱ βάρβαροι πυκτεύουσιν, οὕτω πολεμεῖτε Φιλίππῳ· καὶ γὰρ ἐκείνων ὁ πληγεὶς, ἀεὶ τῆς πληγῆς ἔχεται· κἂν ἑτέρωσε πατάξῃ τις, ἐκεῖσέ εἰσιν αἱ χεῖρες. προβάλλεσθαι δ' ἢ βλέπειν ἐναντίον οὔτε οἶδεν οὔτ' ἐθέλει. Vt barbari pugiles dimicare ſolent, ita vos bellum geritis cum Philippo. Ex iis enim is qui ictus eſt, ictui ſemper inhæret: quòd ſi eum alibi verberes, illò manus transferet: ictum autem depellere, & contra intueri, neque vult, neque ſcit.

Grauis oratio Demoſthenis: in increpationibus, quaſi in ſuo elemento, dominatur.

Et Philipp. 3. num. 3. apertè innuit, talem eſſe rerum ſtatum, vt ſi quiſque pro virili conaretur omnia diſperdere, nihil omnino peius fieri poſſet.

Ὥστε δέδοικα μὴ βλασφημότερον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δ' ᾖ. εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλοντο οἱ παριόντες, καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς, ἐξ ὧν φαυλότατα ἔμελλε τὰ πράγματ' ἕξειν, οὐκ ἂν ἡγοῦμαι δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν διατεθῆναι.

Hæc ad Demoſthenis planè ingenium dicta, grauia illa quidem, ſed quæ non ſemper ita proſunt: pauca enim ingenia ſic tractari volunt, niſi ſint ſeruilia. (Cicero aliam viam ingreditur:) ſi enim perſonas honore & reuerentia dignas, obiurgando alloquatur, dici non poteſt quàm honeſtè & conſideratè faciat, vbi præſertim emendare vult, & corrigere, non frangere. Admirabilis mihi videtur inter cæteras illa reprehenſio, qua M. Antonium & Dolabellam nondum deſperatos, obiurgat. Poſtquam enim Antonii præclara facta, diſerta & illuſtri oratione commemorauit, ſic increpationem aggreditur.

CICERO.

Vnde igitur ſubitò tanta mutatio? non poſſum adduci vt ſuſpicer te pecunia captum (tangit rem acu, & cauſam morbi indicat, ſed quàm prudenter) licet, quod cuique libet, loquatur, credere non eſt neceſſe; nihil enim vnquam in te ſordidum, nihil humile cognoui; quanquam ſolent domeſtici deprauare nonnunquam; ſed noui firmitatem tuam: Atque vtinam culpam, ſic etiam ſuſpicionem vitare potuiſſes, &c. quæ fusè proſequitur. quid hac oratione grauius, mitius, prudentius?

Cic. Phil. Increpatio mitis & honeſta.

(Ad Dolabellam verò) Sed, per Deos immortales, te enim intuens, Dolabella, qui es mihi chariſſimus, non poſſum de vtriuſque veſtrûm errore reticere: Credo enim, vos homines nobiles, magna quædam ſpe-

ctantes, non pecuniam, vt quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab ampliſſimo quoque clariſſimóque contempta? non opes violentas, & P. Romano minimè ferendam potentiam: ſed claritatem ciuium & gloriam concupiſſe. Dicerem, Dolabella, qui rectè factorum fructus eſſet, niſi te præter cæteros paulisper expertum viderem, (&c. ô Suadam!)

At verò vbi vult, ſeuerè aculeos reprehenſionis diſtringit, vt in Q. Fuſium Calenum, qui bellum aduerſus Antonium diſſuadebat: Philipp. 8. & 10. Animaduerte vt pugnat, vt densè glomerat argumenta, vt hominem calefacit.

Increpatio grauis, & plena libertatis.

Quæ cauſa iuſtior belli gerendi, quàm ſeruitutis depulſio? niſi fortè hoc ad te non putas pertinere, quòd te ſocium fore ſperas dominationis Antonii. In quo bis laberis: primùm, quòd tuas rationes communibus anteponis: deinde, quòd quidquam ſtabile aut iucundum in regno putas. Non, ſi tibi antea profuit, ſemper proderit. Quinetiam memini, de illo homine queri ſolebas (Cæſarem intelligit) quid te facturum de bellua putas? Atqui ais, eum te eſſe qui ſemper pacem optaris: ſemper omnes ciues volueris ſaluos: honeſta ratio; ſed ita, ſi bonos & vtiles reip. ciues; ſin eos qui natura ciues ſunt, voluntate hoſtes, ſaluos velis; quid tandem intereſt inter te & illos? Et ampliſſimæ tibi fortunæ ſunt, ſummus honoris gradus; filius, vt audio, & ſpero, natus ad laudem: cui Reip. cauſa fauco, tum etiam tua. quæro igitur, eum Brutíne ſimilem malis, an Antonii? ac permitto, vt de tribus Antoniis eligas, quem velis: Dii meliora! inquis: cur igitur non iis faues, quos laudas, quorum ſimilem filium tuum eſſe vis?

Hæc habent ſuum abſinthium: nec vehemētiora ſunt quæ dicuntur à Demoſthene, Philippica 3. contra eos qui bellum aduerſùs Philippum retardabant, cùm eoſdem nominat ἀνθρώποις μισθωτοῖς, ὧν οὐδ' ἀρνηθεῖεν ἔνιοι ὡς οὐκ εἰσὶ τοιοῦτοι, λέγειν κελεύετε, καὶ γελᾶτε ἄν τι λοιδορηθῶσι· καὶ οὐχὶ τοῦτό που δεινὸν καίπερ ὂν δεινόν, &c. quæ ne ſtilla quidem aquæ dulcis leniuntur. *Demoſth. Philip. 3. n. 56.*

N. N.

a *Nullæ Ciceronis orationes melius cum Demoſthenicis comparantur quàm Philippicæ: quibus à ſimilitudine Demoſthenis, nomen eſt inditum.*

b *Vterque bellum ſuadet ab indignitate perſonæ; à qua nefas tantam & tanti populi violari maieſtatem.*

c *Vterque hoſtem vlciſcendum, non formidandum, grauiter oſtendit; ſed alacriùs Cicero.*

d *Vterque in ſimili cauſa bellum ſuadet, & paribus rationibus: at Cicero magis eſt incenſus.*

e *Vterque in exponendis ad bellum gerendum præſidiis valdè prudens: ſed Cicero magnificentior, & alacrior.*

COMPARANTVR IN genere iudiciali.

CAPVT LXV.

IN forenſibus cauſis magnum vterque tenuit imperium, magnum triumphantis eloquētiæ reliquit monumentum. Eſt in iis Demoſthenes callidus, acer, vehemens: Cicero plus interdum habet redundantiæ, & excurſionis: in omnibus alioqui ſublimis, & magnificus; atque vbi pugnandum eſt, plenus ſpiritus & alacritatis.

In accuſando vterque velox, pugnax, animoſus, ſed in cauſis grauioribus eminet Ciceronis ardor; quod facilè comperiet qui nonnulla ex Verrinis cum oratione Demoſthenis con-

Contumelia in duas puellas à Demoſthene & Cicerone pari fermè ſtylo deſcripta. Orat. de falſa legat. nu 354.

tra præuaricationem Legatorum, pari fermè argumento, comparare voluerit.

Quale eſt illud de contumelia in duas puellas; cùm vtriuſque ſollicitatur pudicitia; illius, ab Æſchine; huius, à libidinum Verris prægustatore; idque in conuiuio.

DEMOSTHENES.

Ἐπειδὴ ἧκον εἰς τὸ πίνειν, εἰσάγει τινὰ Ὀλυνθίαν γυναῖκα, εὐπρεπῆ μέν, ἐλευθέραν δὲ καὶ σώφρονα· ὡς τὸ τέλος ἐδήλωσε. ταύτην τὸ μὲν πρῶτον οὕτωσὶ πίνειν ἡσυχῇ καὶ τρώγειν ἠνάγκαζον οὗτοι· ὡς δὲ προῄει τὸ πρᾶγμα, καὶ διεθερμαίνετο, κατακλίνεσθαι καί τι, καὶ ᾄδειν ἐκέλευον. ἀδημονούσης δὲ τῆς ἀνθρώπου, καὶ οὔτε ἐθελούσης οὔτ' ἐπισταμένης, ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἔφασαν οὑτοσὶ καὶ ὁ Φρύνων· καὶ οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι τὴν τῶν θεοῖς ἐχθρῶν καὶ ἀλιτηρίων Ὀλυνθίων αἰχμάλωτον οὖσαν τρυφᾶν· καὶ κάλει παῖδα, καὶ ἱμάντα τις φερέτω, εἶπεν, ἧκεν οἰκέτης ἔχων ῥυτῆρα, καὶ πεπωκότων, οἶμαι, καὶ μικρῶν ὄντων τῶν παροξυνόντων, εἰπούσης τι καὶ δακρυσάσης ἐκείνης περιρρήξας τὸν χιτωνίσκον ὁ οἰκέτης, ξαίνει κατὰ τοῦ νώτου πολλὰς πληγάς. ἔξω δ' αὑτῆς οὖσα ὑπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ τοῦ πράγματος, ἡ γυνὴ ἀναπηδήσασα προσπίπτει πρὸς τὰ γόνατα τῷ Ἰατροκλεῖ, καὶ τὴν τράπεζαν ἀνατρέπει. καὶ εἰ μὴ ἐκεῖνος ἀφείλετο, ἀπώλετ' ἂν παροινουμένη. Καὶ γὰρ ἡ παροινία τοῦ καθάρματος τουτουὶ δεινή. Deinde exclamat: Καὶ τοιαῦτα συνειδὼς ὁ ἀκάθαρτος οὑτοσὶ, τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς; Diſerta quidem iſta criminis expoſitio.

Vt autem ad pocula ventum eſt, introducit is mulierem quandam Olynthiam, formoſam quidem illam, ſed ingenuam, & modeſtam, vt exitus declarauit. Eam primùm bibere paulatim cogebant. Vt autem res ſatis calere viſa eſt, aſſidere atque etiam canere iuſſerunt: æſtuante muliere, vt quæ neque vellet, neque ſciret; contumeliam id factum, minimè ferendam, dicunt, vt captiua à Diis inimicis, & nefariis Olynthiis, delicias faceret. Age, voca ſeruum, inquit, & lorum aliquis afferat. Præſto eſt ſeruus, ſcuticam geſtans; ipſis verò benè potis, & iracundis, iubentibus, mulieri nequicquam lacrymanti direptâ & laceratâ tunicâ, crebras tergo plagas ingerit. Tum ſui impos præ dolore & timore mulier, ſubſiliens, ad Iatroclis pedes prouoluitur, menſámque ſubuertit. Quòd niſi is eam eripuiſſet, interfecta eſſet in illa ebrietatis inſania, ita temulentia iſtius impuri crudelis eſt: (ſequitur deinde exclamatio:) Et cùm talium ſibi criminum conſcius ſit ſceleſtus ille, nos aſpicere audebit?

CICERO.

Charactere ſimilia ſunt quæ narrantur 3. Ver. num. 63. de filia Philodami.

Maturè veniunt, diſcumbitur, fit ſermo inter eos, & inuitatio vt Græco more biberetur, hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis, celebratur omnium ſermone lætitiáque conuiuium. Poſtquam ſatis res Rubrio calere viſa eſt: Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes? Homo, & qui ſumma grauitate, & iam id ætatis, & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius: tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris Græcorum, vt conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius, ex alia parte: Enimuero ferendum non eſt, vocetur mulier, &c. quæ in narratione fuſiùs proſequuti ſumus. Vbi quæ ſequuntur de ſupplicio etiam Philodami, vt magnitudine rei, ſic etiam orationis amplitudine, apud Ciceronem admirabilia ſunt. Inuenitur certè etiam in iſtis expoſitionibus Demoſthene χαριέστερος. At iam in exagitatione criminum quantus eſt! quàm ſublimis? Confer nunc excla-

De falſa legatione, n. 359

mationem Demoſthenis, *καὶ ταῦτα συνειδὼς ὁ ἀκάθαρτος οὑτοσὶ*, &c. cum iſtis; Tantæne tuæ, Verres, libidines erant, vt eas capere ac ſuſtinere non prouinciæ P. R. non nationes exteræ poſſent? tunc quod videris, quod audieris quod concupieris, quod cogitaris, niſi id ad nutum tuum præſto fuerit, niſi libi dini tuæ cupiditatíque paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus? Ciuitates, non modò pacatæ, verùm etiam ſociorum atque amicorum, ad vim atque ad arma confugient, vt ab ſe atque à liberis ſuis legati P. R. ſcelus atque libidinem propulſare poſſint? Et tamen vtrique erat idem campus in legatum libidinoſum, & in libidine crudelem, & in conuiuio cruentum.

Iam Midiana oratio, quæ extat de alapa, ſatis fusè ſcripta, & in qua, præter morem modúmve calere videtur Demoſthenes; qualis demum cenſebitur, licèt inter iudiciales Demoſthenis nobiliſſima, ſi cum Verrinarũ particulis comparetur? Intendit homini locupleti, & apud ſuos imprimis copioſo, litem, quòd ab eo in Orcheſtra pugnis affectus fuiſſet; & ideo vult, non vna morte ſed pluribus condemnari. Hominis quidem faſtum, mollitiem, petulantiam & cætera huiuſmodi ſatis acriter exprimit, atque inſectatur, vt his verbis, *πάντας γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι νομίζω τὸν τρόπον τούτου, καὶ τὴν ἀσέλγειαν, καὶ τὴν ὑπερηφανίαν τὴν τοῦ βίου, καὶ τὴν ἀφορμήν, ἥπερ ἰσχυρὸν καὶ φοβερὸν ποιεῖ τὸν κατάπτυστον τουτονί. τὸ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας καὶ πλούτου, πονηρὸν εἶναι, καὶ ὑβριστήν, τεῖχός ἐστι πρὸς τὸ μηδὲν ἂν αὐτὸν ἐξ ἐπιδρομῆς παθεῖν.*

Demoſth. in Midiam, nu. 252.

Hominem ita deſcribit ſuperbum, nefarium, impium, omnium contemptorem, & diuitiis, quaſi propugnaculis ſcelerum, fretum. Hæc, aut certè ea quæ contra Androtionem ſcripta eſt oratio, ſi cum Verrinarum, inquam, particulis, in quibus ipſe Verres, vt improbus, & cõtemptor, & diues deſcribitur, conferantur, ſanè inuenientur *μικρὰ δεῖπνα*. quid de tot improbitatis deſcriptionibus accuratiſſimis dicam, quæ ſparſæ ſunt in Cluentiana 59. pro Sylla 70. 71. 76. pro Sextio 16. 17. in Vatinium 18. 19. 20. quæ ſi comparentur, oſtendent quantum in exaggerandis criminibus Tullius ſit potentior. Illud vnum, quàm rotundè, quàm celsè, quàm ingenioſè collegit?

Nulla Demoſthenis accuſatio cũ Verrinis cõparanda.

Non enim furem, ſed ereptorem: non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ: non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum, religionúmque ſacrarum: non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem ciuium, ſociorúmque in veſtrum iudicium adduximus, vt ego hunc vnum eiuſmodi reum, poſt hominum memoriam, fuiſſe arbitrer, cui damnari expediret. Vbi collectio criminum Midiæ, cui fermè eadem, maximè impietatis, ſacrilegij, crudelitatis facinora obiiciuntur, habet hoc artificium? Quid ſi Neæra flagitioſiſſima mulier, maximè verò, vbi Demoſthenes eam vehementiùs accuſat, numer. 171. comparetur cum Ciceronis Saſſia, cuius extat accuſatio pro Cluẽtio? vterque verſatur in pari argumento, in inſpectanda ſcilicet famoſa libidine, & flagitiis: quantum ſuperet Latinus orator, Græci ipſi iudicent, qui Neæram continuò dicent, non à Demoſthene, ſed aliqua Demoſthenis ſimia fuiſſe conſcriptam.

Cic. Ver. 3. Longe grauius Cicero Saſsiam, quã Neæram Demoſth inſectatur.

Iam querimonias & conqueſtiones longè grauiùs, vt ad commiſerationis affectus, non factus, ſed natus, tractat Cicero. Quanquam alapam ſibi inflictam valde conqueritur, & lamentatur Demoſthenes contra Midiam. *Καὶ τότε μὲν τοῖς Διονυσίοις τὴν παρασκευήν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὰ ἀναλώματ' ὑβρίζειν· νῦν δὲ τούτοις οἷς ἐποίει, ἐκεῖνά τε καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, τὴν πόλιν, τὸ γένος, τὴν ἐπιτιμίαν, τὰς ἐλπίδας· εἰ γὰρ ἐν τῷ ἐπεβούλευσε κατορθώσειν, ἁπάντων ἂν ἀπεστερήμην ἐγώ, καὶ μηδὲ ταφῆναι προσυπῆρχεν οἴκοι μοι.* Ac tum qui-

Demoſth in conqueſtionibus, & miſerationibus multis partibus à Cicerone obruitur. Demoſth. in Midiam.

dem Bacchanalibus ornatum, & corpus ſumptuſque meos læſiſſe: nunc verò his quæ moliebatur, & ſtruebat, tum illa, tum cætera omnia, tum vrbem, tum familiam, tum ius honorum, tum fortunas, tum ſpes. Nam ſi vnæ eius inſidiæ ſucceſſum habuiſſent, omnibus his fuiſſem ſpoliatus ego, nec domi ſepeliri mihi licuiſſet. Et omnes illi fluctus ad vnam alapam concitati? Quanto grauiùs Cicero pro Domo, pro Milone, pro Flacco, pro Sextio, & ſuas & amicorum iniurias conqueritur? Vel illud vnum 4. in Catilinam, quàm dulci maieſtate dictum? Mihi quidem ſi hæc conſulatus conditio data eſt, vt omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatúſque perferrem; feram non ſolùm fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus vobis populóque Romano dignitas ſalúſque pariatur.

Qualis vterque in petitionibus, & honorum contentionibus.

In defenſionibus, petitionibus, honorum contentionibus, & cæteris ſimilibus, eſt vterque inſtans ſibi, & vehemens; in illis tamen orationibus, quę extra reatus ſordes excurrere paulo liberiùs permittunt, longè iucundior eſt M. Tullius, vt qui grauem & amœnam data occaſione liberalium artium ſpargit eruditionem, qua auditores mirificè exhilarat, & (quod aiunt) marinam auditionem fluuiali abluit ſermone, ἁλμυρὰς λόγους γλυκέσιν ἀποκλύζειν νάμασιν. Comparetur Leptines Demoſthenis, in quo pro honoribus & immunitatibus filii Chabriæ imperatoris diſceptat, cum ea parte Philipp. V. quæ eſt de imperio & honoribus iunioris Cæſaris. Quàm ardenter illic Cicero pugnat, quàm grauiter, quanto rationum & ſententiarum pondere? Comparetur illa σύγκρισις Demoſthenis & Æſchinis, quæ ſcripta inuenitur in oratione pro Corona. 437. (nobiliſſimum fermè omnium Demoſthenis opus, cum comparationibus Murænæ, & Seruii, Imperatoris & Iuriſconſulti: Conſulatus Ciceronis & Piſonis: Cæcilii denique & Ciceronis in diuinatione; inuenietur M. Tullius, ſi non ita auſterus, ac Demoſthenes, neruoſus tamen, ſubtilis, acer, etiam cùm eſt laxus, & copioſus, ingenii verò gratia, feſtiuitate, facilitate inimitabilis.

Comparatio in partibus orationis.

Quod ad orationis partes attinet, exordia vtrique maximè in maioribus cauſis grauia ſunt, & magnifica; neſcio tamen quo pacto Ciceronis initia, ex morum, opinor, amabilitate liquidiùs influunt in animos, mentéſque & pectora firmiùs ſibi deuinciunt. Contrà Demoſthenis perſæpe ſunt auſtera, rigida, querula, obiurgatoria, quibus auerſionem potiùs animorum quàm propenſionem ingenerare ſuis auditoribus poſſit.

Narrationes habet vterque valde puras, ſubtiles, pellucidas; quod ex ea Demoſthenis, quæ à me ſuperiùs citata eſt, licet agnoſcere. At verò Cicero præter limatam perſpicuitatem, elegantiam, dexteritatem, etiam aliquos imprimit aculeos, quibus ſine vllo epiphonemate, aut exaggeratione, poſſit motus elicere. Eſt enim admirabilis imaginum artifex; in quibus magnam eloquentiæ partem ſitam atque collocatam arbitror. Atque vt erat ipſe φαντασιώδεις, & διοργώσης φύσεως, ita res concipit vt ſunt, ita exprimit, vt concepit, ita incendit, vt ipſemet eſt incenſus, & flagrans: maximè verò vbi res crudeles & funeſtas exaggerat, intimos ſenſus tam vehementer percellit, vt ipſi qui legunt, aut audiunt, non audire & legere, ſed planè intereſſe cauſæ videantur. Talia ſunt iſta Philipp. 11. de morte Trebonii, quem diu excruciatum Dolabella necauerat. Ponite igitur ante oculos, P.C. miſeram quidem illam & flebilem ſpeciem, ſed ad incitandos animos veſtros neceſſariam, nocturnum impetum in vrbem Aſiæ

Cicero in ſuis narrationibus admirabilis eſt imaginum artifex.

clariſſimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum, cùm ille miſer priùs latronum gladios videret, quàm quæ res eſſet, audiſſet, furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram, atque os illud infame, vincla, verbera, equuleum, carnificem, tortoréinque ſamarium: quæ tuliſſe illum fortiter & patienter ferunt.

Quæ verò de ſupplicio P. Gauii Coſſani in crucem acti leguntur vltima Verrina, quàm potentis, quàm admirabilis ſunt eloquentiæ? Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, Iudices, cùm interea nullus gemitus, nulla vox iſtius miſeri inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, niſi hæc, *Ciuis Romanus ſum.* Deinde crux, crux, inquam, infelici & ærumnoſo comparabatur. O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis! ô lex Porcia legéſque Semproniæ! ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia poteſtas! Huccine tandem omnia reciderunt, &c. quorum nec vmbram quidem aut veſtigium habet Demoſthenes, ita viri ingenium erat à miſerationibus alienum.

Cicero in confirmationibus plus habet excurſionis, & veriſimilitudinis, non tamen vbique.

In confirmationibus nimis aliquãdo excurrit (hôc enim fatendum eſt) & in veriſimilibus ludit argumentis M. Tullius. Demoſthenes vt plurimũ magis callidus & preſſus, & acer eſt. At verò vbi Ciceroni libet, circuitus omnes ſuccidere, denſiúſque pugnare, vt in Philippicis, cùm de bello & pace, de honoribus Cæſaris agitur, nihil illo vehementius, nec in hac parte Demoſthenis virtuti cedit.

Iam peroratio, quæ corona eſt eloquentiæ, maximè verò ratione illius partis quæ vim amplificationémque continet, Ciceronis tota eſt; hanc illi omnes communi conſenſu oratores tribuerunt; & nemo tantum illi honorem, qui modò iudex æquus fuerit, denegauit.

COMPARANTVR IN inuentione, diſpoſitione, elocutione.

CAPVT LXVI.

IN inuentionibus quidem & diſpoſitionibus duo ſummi oratores, vel Quintiliano teſte, maximè congruunt: quanquam Demoſthenis inuentio forenſium rerum limitibus, in quibus ipſe acutus erat, & ſagax, ſepta continetur, quos ille vix audet excedere, ne in aliis hoſpes & imperitus videatur. Ciceronis verò fœcundum & multiplex ingenium, omnia diſciplinarum genera peruagatum, longè vberiores inueniendi fontes in multis expromit. Diſpoſitio porrò, quanquam vtrique prudens, Latina tamen plus habet lucis, gratiæ; ſplendoris. Elocutione ambo, & id quidem in triplici figura præſtantes extitere; Romanus certè eò felicior, quò plus habet ingenii quàm artis: liberè enim dicendum eſt: quod Græci ipſi non negarint. Demoſthenes, qui octies Thucydidem ſua manu deſcripſerat, non nihil inde traxit moroſæ auſteritatis, & nimis putidæ diligentiæ, quæ ingenuum ſtyli florem & lumen extinguit: quis non videt enim iſta eſſe nonnihil detorta, violenta, quæque Thucydidem oleant? Πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων, ὀλίγου δεῖ, κατ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, περὶ ὧν Φίλιππος, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο, οὐ μόνον ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀδικεῖ, καὶ πάντων εὖ οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἂν εἰ καὶ μὴ ποιοῦσι τοῦτο, καὶ λέγειν (δεῖν) καὶ πράττειν. ἅπασι προσήκειν ὅπως ἐκεῖνος παύσεται τῆς ὕβρεως καὶ δίκην δώσει, &c.

Elocutio Demoſth. plerumque auſtera & Thucydidea. Demoſth. Philipp. 3.

Hæc ſi ex meo ſenſu reprehenderem, temerarius eſſem: ſed loquor ex mente Dionyſii Halicarnaſſei, qui Demoſthenis laudator eſt, & admirator perpetuus; hanc tamen elocutionem affectatam, otioſam, præpo-

Dionyſ. Halicarn. in lib. de grandiloquentia Demoſthenis. Aſpaſius quoque Rhe-

tor, exordium orationis aduerſus Leptinem vt minus accuratum caſtigauit.

ſteram agnoſcit, & ipſe Demoſthenis ſtylum reformans, ita inuertit: πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἐκκλησίαν, περὶ ὧν ἀδικεῖ Φίλιππος εἰς ἡμᾶς τε καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἀφ' οὗ εἰρήνην ἐποιήσατο. Addo quòd verbis plerumque obſcuris & longiuſculè tranſlatis oblectetur in oratione contra Medontem, quæ citatur ab Harpocratione; dixit δεκατεῦσαι παρθένον, decimare virginem, quod eſt, conſecrare, & initiare, ducta inde metaphora, quòd decimas diis offerrent. Opus fuit Didymi commentario ad hoc verbum intelligendum, qui de eius ſignificatione librum conſcripſit. In oratione de falſa legatione habet διακωδωνίζειν pro ἐξετάζειν. Διακωδωνίζειν, propriè eſt campana perſonare. Dixit autem pro eo quod eſt, explorare, quia pugnaces coturnices, campanæ ſono explorare ſolebat antiquitas, vt notauit Ariſtarchus; in vſum poſtea dimanauit, & ciuitate Græca donatum eſt; audax tamen eſt, & à communi conſuetudine detortum. Similiter pro exitio, βάραθρον, quo ſpecus propriè ſignificabatur, & terræ hiatus, in quem ſontes apud tribum Hippothoontidem deuoluebantur: Voraginem magis probat Cicero, quàm Charybdim, aut barathrum patrimonii, & ſimilia; vix inuenias vllum ex decem primis oratoribus, qui ita locutus ſit. In oratione contra Ariſtocratem, τὸ ἀνδρολήψιον pro hominis captura, νεαλῆ pro recenter capto, contra Ariſtogitonem: quod poëtis & hiſtoricis condonandum quidem eſt, apud oratores non ſatis vſurpatum. Quale eſt illud in prima contra Coronam, quæ citatur ab Harpocratione. Ἀριστολόχῳ τῷ βαπτίζοντι ἀναβαίνων ἐβάδιζε. Item pro Cteſiphonte, νεβρίζειν, &, Ὕης Ἄττης, Ἄττης Ὕης; quæ verba in obſcuris myſteriis vſurpata ſatis audacter, apud ſuperſtitioſum populum trahit in iocum, & ἔνθρυπτα & νεήλατα, quæ Didymo atque Ariſtarcho faceſſunt ne-

Demoſth. audax dictio. δεκατεῦσαι παρθένον. quod ſic apud Demoſth.

Διακωδωνίζειν.

ἀνδρολήψιον, νεαλής, βαίνων ἐβάδιζε.

gotium, & cætera ſimilia infinita, de quibus diſceptant Grammatici.

Præterea in accentibus dictionum voluit nonnihil innouare, cùm Ἀσκλήπιον pro Ἀσκληπιὸν, omnibus reclamantibus pronuntiaret; ex quo meritò ab Atticis auribus, quæ iſtam nouitatem probare non poterant, redargui meruit.

Nouator accentuum Demoſth.

At Cicero nobilis locutor, vt appellatur à Diuo Auguſtino, tantam & tam germanam habuit Latinitatis puritatem, vt cæterorum omnium norma extiterit, & poſteris perpetuum incorruptæ linguæ reliquerit monumétum: niſi quis fortaſſe voces aliquas, quas de induſtria eruditis ad Atticum epiſtolis, aut etiam verſibus immiſcuit, ad cenſuram vocet oratoriam; quæ ab eo vt oratore minimè dicta ſunt, nec tamen ſine vſu & exemplo ſunt prolata.

Quod ad figuras & dicendi lumina attinet, multò plura eadémque illuſtriora ſunt in Cicerone: Nam quæ à Demoſthene videntur inchoata, leuiúſque pertexta, apud Latinum oratorem numeros omnes; & quaſi cumulum capiunt perfectionis. Dionyſius Longinus laudibus effert in cœlum ὀμοτικὸν σχῆμα Demoſthenis, quo defunctorum in Marathone animas implorauit, & per eaſdem iurauit. οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας. Videtur, inquit, Demoſthenes diuino ſpiritu afflatus in hanc figuram erupiſſe. Quaſi verò Eupolis non hoc ipſum ante Demoſthenem dixerit in comœdia:

Comparatio figurarum.

οὐ γὰρ μὰ τὴν Μαραθῶνι τὴν ἐμὴν μάχην,
Χαίρων τις αὐτῶν τοὐμὸν ἀλγείνειν κέαρ.

Laudatiſſima Demoſt. figura ab Eupoli expreſſa Demoſth. pro Cteſiphonte.

Sit illud vehemens, tamen ad motum conciſum eſt: quanto illud Ciceronis amplius, qui non tantùm animas mortuorum, ſed tumulos, & aras, & templa, & lucos obteſtatur? Vos enim Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obteſtor, vóſque Albanorum obrutæ

Cicer. in Milon.

aræ, ſacrorum P.R. ſociæ, & æquales. Quæ ſplendidè & grauiter ſupra Demoſthenem figurata.

Deinde affertur illa ab eodem Longino προσώπων ἀντιμετάθεσις, ſeu apoſtrophe contra Ariſtogitonem, vt ingens vehementiæ & grauitatis exemplum. Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολὴν οὐδ' ὀργὴν ἔχων φανήσεται ἐφ' οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος οὑτοσὶ βιάζεται τοὺς νόμους; ὅς, ὦ μιαρώτατε πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων, κεκλεισμένης τῆς σῆς παρρησίας οὐ κιγκλίσιν οὐδὲ θύραις, ἃς διανοίξειεν ἄν τις, ἀλλὰ τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ὁρμήμασι, καὶ τούτων παρὰ τῷ θεῷ κειμένων, ἐς τὸ ἐντὸς τούτων βιάζῃ: [Et nemo veſtrûm ſuccenſere, atque iraſci videbitur iis quibus execrandus ille & impudens homo leges violat? (qui) ô peſſime omnium hominum, concluſa iam tua audacia, nō clathratis foribus, quas fortè quis aperuerit, ſed tot & tantis multis, quæ ad ædem Deæ collocatæ ſunt, etiam intra hæc vim moliris?] Quoties Cicero cuiuſdam motus impetu abreptus intercîdit narrationes, mutat perſonas, vt, Hæc ſunt carnifex, ſepulta in gremio conſulatus tui, perſequere connexos hiſce funeribus dies Et Philipp. 2. At ideo ædes etiam, & hortos, quæ narratiuè erant inchoata; ſtatim imperfecta adhuc ſententia relicta, præ animi æſtu & feruore conuertit ſermonem ad Antonium: O audaciam immanem! tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare, tu illarum ædium Diis Penatibus os importuniſſimum oſtendere? &c. Planè robuſta, grauia, incēſa, quibus nihil ſimile apud Demoſthenem reperies.

Demoſth. contra Ariſtog. n.38.

Cicer. in Piſon.

Laudatur item illa imago, & deſcriptio Procerum Philippi & Alexandri, quæ eſt in nobili oratione pro Cteſiphonte: Ἄνθρωποι μιαροί, καὶ ἀλάστορες, καὶ κόλακες, ἠκρωτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας, τὴν ἐλευθερίαν προπεπωκότες, πρότερον Φιλίππῳ, νῦν δὲ Ἀλεξάνδρῳ, τῇ γαστρὶ μετροῦντες καὶ τοῖς αἰσχίστοις τὴν εὐδαιμονίαν. Sed quota portio nobiliſſimæ illius deſcriptionis Catilinarii exercitus collecti, ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, ex decoctoribus, ex iis qui vadimonia deſerere, quàm illum exercitum, maluerunt, &c. vbi varios variè ſuis coloribus pingit. Ad ſummum rara illa & admirabilis figura, quæ eſt in eadem oratione de Corona, & laudatur ab Hermogene: οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ, οὐδ' ἔγραψα μέν, οὐκ ἐπρέσβευσα δέ, οὐδ' ἐπρέσβευσα μέν, οὐκ ἔπεισα δέ. Num verò apud Ciceronem illuſtrior? Neque verò ſe populo ſolùm ſed etiam ſenatui tradidit: neque ſenatui modò, ſed etiam publicis præſidiis & armis: neque his tantùm, verùm etiam eius poteſtati, &c. Sed de his pleniùs in tractatu de figuris.

COMPARANTVR IN actione, & ſucceſſu eloquentiæ.

CAPVT LXVII.

Demoſthenis quidem & Ciceronis orationes, quæ literis extant conſignatæ, multis iudicium, actio quæ cum ipſis interiit, omnibus deſiderium reliquit: quam ſi exaratis eloquentiæ monumentis imprimere potuiſſent, minùs laboraremus. Conſtat, Demoſthenis actionem initio ſatis infelicem, populóque Athenienſi inuiſam fuiſſe. Ex quo cum ſemel exploſus è foro domum ſe obuoluto capite & mœſto animo reciperet, ſequutus eſt eum Satyrus mimus, à quo comiter appellatus, & de ſuo mœrore interrogatus, lamentari cœpit, ſe omnium oratorum laborioſiſſimum eſſe, & infeliciſſimum, qui cùm vigorem corporis in exercitationibus eloquentiæ penè conſumpſiſſet, paſtoritia fiſtula exciperetur à populo; Nautæ verò temulenti ſuggeſtum tenerent, & regnarent in foro. Quo audito Satyrus petiit num aliquos Euripidis,

Plutarch. in Demoſth.

Euripidis aut Sophoclis verſus teneret memoria: Et perbellè, inquit Demoſthenes; mox eum recitantem audiuit, vocémque inconditam, & vultum & geſtum oratoris reformauit, finxítque in melius: ex quo non mediocrem actionis fructum Demoſthenes eſt conſequutus. Quantam ſibi vim faceret, declarant illa quòd indecorum humeri motum ſuffixo veruculo coercuerit: quòd ſe in ſpelunca, dimidia parte capitis raſa, ad fouendam laboris aſſiduitatem abdiderit, quòd Neoptolemo mimo decem millîa drachmarum dederit, vt integros verborum ambitus vno ſpiritu pronuntiaret: quòd denique calculis ore inſertis ſæpe multùm ac diu loquutus fuerit. Hæc quidem naturæ parum felicis indicia extiterunt.

Valer. Max. lib. 8. cap. 7. Demetr.

Ciceroni promptior vis & alacritas fuit, niſi quòd laterum imbecillitate nonnihil initio laborauit: quod continua exercitatione in eloquentiæ puluere tritus, ita emendauit, vt inter omnes oratores, ſi quando multi dicerẽt, ad perorationem, in qua vehementiores eſſent emiſſiones, & vox contentior reſeruaretur. Vſus illi cum Roſcio Comœdo, & Æſopo tragœdiarum actore, non parum contulit ad actionem, ſicut Demoſtheni ſatyrum perutilem fuiſſe nouerat. Credibile eſt certè ambos oratores tanto & tam acri ſtudio, continuáque exercitatione, à qua non honorum decurſus, non ætatis flexus auocabat, ad ſummam agendi laudem effloruiſſe: Cùm præſertim ad vtrumque audiendum magni ex Græcia totáque Italia concurſus fierent. Verùm vt in alto quoque mari grandiora piſcium corpora viſuntur: ſic M. Tullius cùm id nactus eſſet imperium, quod iiſdem quibus orbis regionibus erat definitum, ipſéque per omnia honorum curricula deuectus, ad illud tandem dignitatis faſtigiũ deueniſſet, quod nomine Conſulatus, re ipſa Dictatura extitit, longè vberiores atque illuſtriores eloquentiæ ſucceſſus reliquit, quàm Demoſthenes; cui & vrbis fortuna contractior, & morum rerúmque geſtarum ratio, ad tantum gloriæ apicem deuenire non permiſerunt; niſi quis fortè concitatos à Demoſthene in Philippum Macedonem, tam infelici exitu, concionum fluctus, cum tot clariſſimis M. Tullii rebus geſtis velit comparare. Cicero, vt ipſe iure prædicat, Senatum, & bonos omnes, legis Agrariæ maximarúmque largitionum metu liberauit: agrum Campanum conſeruauit: potentiſſimis viris, qui ſtatum reip. conuulſuri videbantur, tanquam inſano torrenti ſe obiecit, & compreſſit: Antonium ſuum collegam cupidum prouinciæ, multa in republ. molientem, patientia atque obſequio mitigauit: Catilinæ coniurationem vnam, poſt ſeptingentos fermè annos, à quibus Roma condita erat, periculoſiſſimam atque funeſtiſſimam, extinxit, & intentata iugulis ciuitatis tela coniuratorũ nefariis manibus extorſit. Et quod magnæ authoritatis fuit, Octauium Cæſarem adoleſcentulum exercitibus Romanis præfecit, Imperatorio titulo ornauit, Antonium Conſulem eiecit, & profligauit; de cuius ſalute iam tunc erat conclamatum, ſi Auguſtus in fide ſtetiſſet, ſed quem non potuit viuum, vltus eſt etiam mortuum, & Ciceronis cineres in Antoniorum perpetuum dedecus, Cæſare ipſo ita diſpenſante ſurrexerunt. Concludamus hunc locum cum Plinio, Te dicente, legem Agrariam, hoc eſt, alimenta ſua, abdicauerunt tribus: te ſuadente, Roſcio, theatralis authori legis, ignouerunt, notatáſque ſe diſcrimine ſedis, æquo animo tulerunt: te orante, proſcriptorum liberos petere puduit; tuum Catilina fugit in-

Hæc tamen res geſtas Demoſth. ex ficta aliqua Macedonica hiſtoria Lucianus exaggerat in Demoſth. encomio; ſed nimis oratoriè imò poeticè.

Plin. lib. 7.

genium: tu M. Antonium proſcripſiſti. *Salue primus omnium parens patriæ appellate*, primus in toga triumphum linguæque lauream merite, facundiæ, Latiarúmque literarum parens: atque, vt Dictator Cæſar, hoſtis quondam tuus, de te ſcripſit, omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quantum plus eſt, ingenii Romani terminos in tantum promouiſſe, quàm imperii. Cæteros comparationum locos vide in tractatu de imitatione: Nunc Ciceronem etiam cum eminentiſſimis aliis Græcorum authoribus conferamus.

COMPARATVR CVM Thucydide.

CAPVT LXVIII.

Tres præcipuæ Thucydidis virtutes.

TRes ſunt præcipuæ in Thucydide virtutes, quas Orator noſter non modò accuratè eſt imitatus, ſed etiam feliciter ſuperauit.

Prima eſt εὐγένεια, innata ſenſuum generoſitas, in quibus nihil humile, nihil demiſſum, nihil ad plebeiam mẽtem deiectum: Secunda eſt ὑψηλότης quædam, ab ipſa ſcilicet generoſitate defluens ſtyli celſitudo. Tertia, quæ ingenii, quaſi ſoli, bonitatem, & ſublimes inde ſurgentes fœtus exhilarat, illuſtrium verborum delectus, quem καλλιέπειαν appellat Halicarnaſſeus.

Vis iſtam generoſitatem in dictis intueri? audi Sthenelaidæ ad Athenienſes reſponſum:

Thucyd.l.1.

Mira ſenſuũ generoſitas in Thucyd.

Τοὺς μὲν λόγους τοὺς πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων οὐ γιγνώσκω· ἐπαινέσαντες γὰρ πολλὰ ἑαυτούς, οὐδαμοῦ ἀντεῖπον ὡς οὐκ ἀδικοῦσι τοὺς ἡμετέρους ξυμμάχους, καὶ τὴν Πελοπόννησον· καίτοι εἰ πρὸς τοὺς Μήδους ἐγένοντο ἀγαθοὶ τότε, πρὸς καὶ ἡμᾶς νῦν, διπλασίας ζημίας ἄξιοί εἰσιν, ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται. Equidem quid ſibi Athenienſes velint cum iſta verboſa oratione, nõ intelligo: quum enim multa de ſuis laudibus dixerint, nunquam tamen illud ſunt inficiati, à ſe ſocios noſtros & Peloponeſum violari. Atqui ſi ſe viros bonos bello illo Medico præſtiterunt, nunc autem iidem in nos ſunt iniurii, digni ſunt, qui dupli pœnam ſubeant, quòd à bonis moribus in malos ſunt delapſi.

Cic.1. Philip.

Hæc generoſè dicta. Sed nec minùs generoſa ſunt multa quæ habet Tullius in Philippicis: quale eſt illud; At beneficio ſum vſus tuo. Quanquam illud ipſum quod commemoras, ſemper præ me tuli: malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minùs prudenti non ſatis gratus videri. Sed quo beneficio? quòd me Brunduſii non occideris? quem ipſe victor, qui tibi, vt tute gloriari ſolebas, detulerat ex latronibus ſuis principatum, ſaluum eſſe voluiſſet, in Italiam ire iuſſiſſet, hunc tu occideres? Fac potuiſſe? quod eſt aliud P. C. beneficium latronum, niſi vt commemorare poſſint, iis ſe dediſſe vitam, quibus non ademerunt?

Cic. ſplendor, & generoſitas nihil Thucydideæ concedit.

Sublimitas Thucydidis.

Nihil generoſius hac oratione fingi poteſt. Infinita ſunt ſimilia. Sublimitas Thucydidis maximè apparet in oratione Periclis, de non cedendo Lacedæmoniis, in Platæenſium apologia, in conſolatione Niciæ, ad exercitum. Vbi ſtrenuus ille imperator, inter ſummas lacerati exercitus acerbitates ægrè trahens ſpiritum, ſic incipit: Ἔτι μὲν καὶ ἐκ τῶν παρόντων, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ ξύμμαχοι. ἐλπίδα χρὴ ἔχειν· ἤδη τινὲς καὶ ἐκ δεινοτέρων ἢ τοιῶνδε ἐσώθησαν. Μηδὲ καταμέμφεσθε ὑμᾶς ἄγαν αὐτοὺς μήτε ταῖς ξυμφοραῖς, μήτε ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακοπαθείαις, &c. Quæ Græcè, & Latinè retulimus ſuo loco, vbi quæ de Deo, & eius prouidentia obiter immiſcet, faciunt grauem & amplam ſenſibus orationem. Sed quæ ſequuntur, etiam verborum delectu, & compoſitione, planè

ſunt magnifica: οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε εἰρηκότων ἐπαινοῦσι τὸν προσθέντα τῷ νόμῳ τὸν λόγον τόνδε, ὡς καλὸν ἐπὶ τοῖς ἐκ πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτὸν, &c. Ciceronis verò ſenſuum celſitudo, epicheregmatúmque denſitas maximè in Philippicis elucet; Κατάστασις cum illo nata eſt. Hæc illi cum Thucydide communia. At ſunt in Thucydide vitia permulta, vt animaduertit Halicarnaſſeus, quibus Ciceronis puritas nullo modo inficitur. Hic Cadmo Mileſio, Ariſtæo Proconeſio, & cæteris ſuperueniens, propriam quandam dicendi formam ab aliis non animaduerſam, primus in hiſtoriam induxit. Primùm in electione verborum, cuique genti peculiarem & obſoletam, ac peregrinam dictionem, quæ tamen in ſuo genere pulchritudinem haberet, communi ſuóque tempore vſitatæ linguæ antepoſuit. In iungendis autem atque inter ſe aptandis maioribus & minoribus particulis, grandem, auſteram, aſperam compoſitionem pro ſuaui, molli, & poſita conſectatus eſt. In figuris verborum adhibendis, quibus imprimis vetuſtiores ſuperare contendebat, putidam diligentiam poſuit, vt qui totos viginti ſeptem annos in octo libris, quos ſolos reliquit, elaborandis conſumpſit. Quos certè ſurſum deorſum volutans, ſinguláſque locutionum particulas moroſiùs delimans, in eam incidit infelicitatem, ſimilibus ingeniis perquam familiarem, vt multa præpoſterè diceret, inuerteret, obſcuraret, perplexóſque & inextricabiles dictionum texeret labyrinthos.

Ciceronii celſitudo.
Κατάστασις.
Thucydid. vitia quibus Cicero caruit
Infelix nimia diligentia.

In Cicerone nihil ſimile, verba ſiquidem habet pura, nitida, ſonantia, obſcuras archaiſmorum ineptias, quaſi ſcopulos fugit. Compoſitionem texit delicatam, ſuauem, floridam; Et, quod maximum eſt in toto orationis ornatu talis eſt, vt nihil anxiè & putidè dicat, ſed quaſi argenteam venam naturali impetu ebullientem, & numquam interſiſtentem, videas.

COMPARATVR CVM Platone.

CAPVT. LXIX.

PLatonis ſe imitatorem maluit, quàm Thucydidis, M. Tullius, vt apparet ex multis locis; & certè feliciter admodum eſt imitatus. Primùm vtrique commune eſt, ὑψηλὸν, maieſtas quædam orationis, quæ aptè & congruè in magnis rebus verſatur. Secundum. ὡραῖον, ſtyli florida & delectabilis amœnitas. Tertium, diſtributio, quæ in vtroque prudens & clara. quartum. ἦθος, morum & affectuum inſignis expreſſio; cuius vterque ſummus eſt artifex. Ad ſummum βόστρυχοι τῶν λόγων, orationis delicati quidam cincinnuli, quibus vterque mirificè eſt delectatus. Nam Plato, vt teſtatur Dionyſius Halicarnaſſeus, octogeſimum etiam annum agens διαλόγους βοστρυχίζει. Sæpe autem ita concurrunt, vt ouum ouo non ſit magis ſimile, quàm Platonis & Ciceronis oratio, quinetiam hic ex illo (ita affectabat) multa vertit, qualis eſt illa peroratio Socratis:

Platonis & Ciceronis ſimilitudo in quinque virtutibus eloquentiæ.

PLATO.

Δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστι τὸ τεθνάναι. ἢ γὰρ οἷον μηδὲν εἶναι, μηδὲ αἴσθησιν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν τὸν τεθνεῶτα, ἢ, κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολή τις τυγχάνει οὖσα, καὶ μετοίκησις τῇ ψυχῇ τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάν τις καθεύδων μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ. θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος. ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεξάμενον δέοι ταύτην τὴν νύκτα ἐν ᾗ οὕτω κατέδαρθεν, ὥστε μηδ' ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας

Plato in Apologia Socratis.

τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα ταύτῃ τῇ νυκτὶ, δέοι σκεψάμενον εἰπεῖν, ὁπόσας ἄμεινον καὶ ἥδιον ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ· οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινὰ, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους ἂν εὑρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστι κέρδος οἷόν γε λέγω, καὶ γὰρ οὐδὲν πλείων ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται οὕτω δὴ εἶναι ἢ μία νύξ. εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστι ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστι τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσὶ πάντες οἱ τεθνεῶτες, τί μεῖζον ἀγαθὸν τούτου εἴη, ὦ ἄνδρες δικασταί: εἰ γάρ τις ἀφικόμενος εἰς ᾅδου ἀπαλλαγεὶς τουτωνὶ τῶν φασκόντων δικαστῶν εἶναι, εὑρήσει τοὺς (ὡς ἀληθῶς) δικαστὰς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, Μίνως τε καὶ Ραδάμανθος καὶ Αἰακὸς, καὶ Τριπτόλεμος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ. ἆρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία: ἢ αὖ Ὀρφεῖ συγγένεσθαι: καὶ Μουσαίῳ, καὶ Ἡσιόδῳ, καὶ Ὁμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἄν τις δέξαιτο ἂν ὑμῶν: ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι εἰ ταῦτα ἐστιν ἀληθῆ· ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι ὁπότε ἐντύχοιμι Παλαμήδῃ καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμῶνος, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν, διὰ κρίσιν ἄδικον τέθνηκεν, &c.

CICERO.

Non reddit vt interpres, ſed vt orator.

Magna me ſpes tenet, bene mihi euenire, quòd mittar ad mortem; neceſſe eſt enim ſit alterum de duobus, vt aut ſenſus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his morte migretur. quamobrem ſine ſenſu extinguitur, mórſque ei ſomno ſimilis eſt, qui nonnunquam etiam ſine viſu ſomniorum placatiſſimam quietem affert: Dii boni, quid lucri eſt emori? aut quàm multi dies reperiri poſſunt, qui tali nocti anteponantur, cui ſimilis futura eſt perpetuitas omnis conſequẽtis temporis? quis me beatior? ſin vera ſunt quæ dicuntur, migrationem eſſe mortem, in oras quas qui è vita exceſſerunt, incolunt: id multo iam beatius eſt, te cùm ab iis qui ſe Iudicum numero haberi volunt, euaſeris, ad eos venire qui verè Iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum, deueniréque eos, qui iuſtè & cum fide vixerint. Hæc peregrinatio mediocris vobis videri poteſt? vt verò colloqui cum Orpheo, Muſæo, Homero, Heſiodo licet, quanti tandem æſtimatis? Equidem ſæpe emori, ſi fieri poſſet, vellem, vt ea quæ dico, mihi liceret euenire. Quanta autem delectatione afficerer, cùm Palamedem, cùm Aiacem, cùm alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem? Hæc ex Platone, vt vides, ferè ad verbum expreſſa; neſcio quo pacto tamen noſter viriliùs ſe rotundiúſque expedit.

Cic. oratio minus habet lentitudinis.

PLATO.

Plato in Phædro.

Item. πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀεικίνητον, ἀθάνατον, τὸ δὲ ἄλλο κινοῦν, καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς. μόνον δὴ αὐτὸ κινοῦν ἅτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτὸ, οὔποτε λήγει κινούμενον· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται, τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως· ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός· εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς γὰρ ἀπολομένης οὔτ' αὐτή ποτε ἔκ του, οὔτ' ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι.

CICERO.

Ci. Tuſcul. 1.

Quod ſemper mouetur, id æternum eſt. quod autem motum affert alicui, quódque ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, viuendi quoque finem habeat neceſſe eſt. Solum igitur quod ſe ipſum

mouet, quia nunquam deſeritur à ſe, nunquam ne mori quidem deſinit. Quinetiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. Principii autem nulla eſt origo. Nam ex principio oriuntur omnia, ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt, nec enim id eſſet principium, quod gigneretur aliunde. Quòd ſi nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam; nam principium extrinſecum, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec à ſe aliud creabit, ſi quidem neceſſe eſt à principio oriri omnia. Hæc quidem, & ſexcenta ſimilia poſſunt comparari, in quibus Plato & Cicero mirificè congruunt. Et certè Plato vbi ſimplex, & facile, ſuáque veluti ſponte fuſum dicendi genus ſectatur, dici non poteſt quàm ſuauis & humana eſt eius oratio, è qua tanquam è prato fragrantiſſimo, ſuauis quædam afflatur aura, & neque vocis ſonitus præ ſe fert loquacitatem, neque ornatus inſolentiam. Cùm autem ad redundantiam quandam immenſo ſpiritu ferri cœpit, multo ſe deterior pleriſque videtur. Nam & minùs ſuauis eſt, & peius Græcè loquitur, perſpicuitatem quoque obſcurat, circuitus verborum trahit, in circumlocutiones effunditur, vanas orationis diuitias oſtentat: Verbis propriis, & quæ ſunt in communi vſu poſita, neglectis, nouata, peregrina, antiqua inquirit, dùrus eſt in tranſlationibus, intempeſtiuè ludit in figuris, locutionibus Poëticis audaciùs abutitur, vt cenſet Dionyſius Criticus in epiſtola ad Pompeium: quæ quidem labeculæ longè à Cicerone abſunt. Licet hoc in Phædri initio agnoſcere: Ὦ φίλε Φαῖδρε, ποῖ δὴ καὶ πόθεν; παρὰ Λυσίου, ὦ Σώκρατες, τοῦ Κεφάλου. πορεύομαι δὲ πρὸς περίπατον ἔξω τείχους· συχνὸν γὰρ ἐκεῖ διέτριψα χρόνον καθήμενος ἐξ ἑωθινοῦ. Hæc plena germanæ ſuauitatis. Mox veluti ex ſereno excitatus vehemens flatus puritatem dictionis diſturbat, & in Poëticam ἀπειροκαλίαν rapit, cùm Muſas inuocans agit iam non Platonem, ſed Homerum. Ἄγετε δὴ ὦ Μοῦσαι (inquit) εἴτε διὰ ᾠδῆς εἶδος λίγειαι, εἴτε διὰ γένος τὸ Λιγύων μουσικὸν, ταύτην ἔχετε τὴν ἐπωνυμίαν, ξύμμοι λάβεσθε τοῦ μύθου. Iam agite Muſæ dulces, ſiue propter cantus ſpeciem, ſiue propter Lygiûm gentem muſicam, hoc nomen obtinuiſtis, meũ adiuuate ſermonem. Hæc quidem à ciuili ſermone ſunt aliena, ſed tamen immeritò à Dionyſio Plato carpitur, & ſugillatur, cùm dicat ſe ἀφροίᾳ τινὶ εἰλημμένον περὶ τὸ εἰωθὸς, hoc eſt, profluuio quodam mentis, hæc præter conſuetudinem effundere. Parciores ſunt in iſtis, qui ſtyli mediocritatem & temperiem ſectantur.

Platonis & Ciceronis diſsimilitudo.

Vitia quadã Platonis à Dionyſio Halicarn. animaduerſa.

Ligyes nomẽ gentis, cuius meminit Herodot l.7. errauit interpres, qui ſtridulorum eſt interpretatus.

Aliud præterea diſcrimen inter Platonem & Ciceronem manifeſtum eſt, quòd illius quas in orationibus habet adhortationes, ſuaſiones, querimoniæ, confutationes (nam & hoc genus attigit) plus pompæ habeant, & phalerarum, minùs pugnæ & neruorum. Itaque ſi conferantur orationes Platonis cum Ciceronianis, illæ quidem ſimiles videntur agro florido, delicatis vndique ſpectaculis ad oculorum delicias abundanti; hæ verò terræ frugiferæ, quæ ita rebus ad vitam neceſſariis affluit, vt voluptuariis non indigeat. Sit hoc exemplum, vterque, ſcilicet Plato in Menexeno, & Cicero 1. Philip hortatur iuuenes ad veram gloriam, quam non in pulchritudine, aut diuitiis, aut potentia, ſed in exprimendis maiorum virtutibus ſitam eſſe aſſerunt.

Aliud diſcrimen inter Platonem & Ciceronem.

PLATO.

Plato ſic ſe inſinuat: Ὦ παῖδες, ὅτι μέν ἐστε πατέρων ἀγαθῶν, αὐτὸ μηνύει τὸ

Plato in Menexeno.

ὑμῶν πατέρων. Tum, χρὴ οὖν μεμνημένους ἡμετέρων λόγων, ἐάν τι καὶ ἄλλο ἀσκῆτε, ἀσκεῖν μετ' ἀρετῆς. εἰδότας ὅτι τούτου λειπόμενα πάντα καὶ κτήματα, καὶ ἐπιτηδεύματα, αἰσχρὰ καὶ κακά. οὔτε γὰρ πλοῦτος κάλλος φέρει τῷ κεκτημένῳ μετ' ἀνανδρίας. ἄλλῳ γὰρ ὁ τοιοῦτος πλουτεῖ καὶ οὐχ ἑαυτῷ. οὔτε σώματος κάλλος καὶ ἰσχὺς δειλῷ καὶ κακῷ ξυνοικοῦντα, πρέποντα φαίνεται, ἀλλ' ἀπρεπῆ, καὶ ἐπιφανέστερον ποιεῖ τὸν ἔχοντα, καὶ ἐκφαίνει τὴν δειλίαν· πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται· ὧν ἕνεκα καὶ πρῶτον, καὶ ὕστατον, καὶ διὰ παντὸς πᾶσαν πάντως προθυμίαν πειρᾶσθε ἔχειν ὅπως μάλιστα μὲν ὑπερβαλεῖσθε, καὶ ἡμᾶς, καὶ τοὺς πρόσθεν, εὐκλείᾳ, & cæt. Ad ſummum concludit, Καὶ ἐὰν μὲν ταῦτα ἐπιτηδεύσητε, φίλοι παρὰ φίλοις ὑμεῖς ἀφίξεσθε. ὅταν δὴ ὑμᾶς ἡ προσήκουσα μοῖρα κομίσῃ· ἀμεληθέντας δὲ ὑμᾶς καὶ κακισθέντας οὐδεὶς εὐμενῶς ὑποδέξεται. Hæc eſt, Quòd ex præclaris orti eſtis parentibus, ô filii, præſentia teſtantur. Tum; Oportet igitur vos verborum noſtrorum memores, ſi quid aliud exercetis, cum virtute exercere, ſcientes, abſque virtute omnia ſtudia & fortunas, turpes maláſque eſſe. Diuitiæ namque ſplendorem afferunt nullum eas cum ignauia poſſidenti; neque enim ſibi hic, ſed alteri parat poſſidétque diuitias. Neque forma corporis atque robur, timido & prauo cùm inſunt, decorem præſtant: eum namque dedecent, notiorem efficiunt, ignauiámque patefaciunt. Præterea ſcientia, quæ eſt remota à iuſtitia, aliáque virtute, non ſapientia ſed calliditas eſſe videtur. quas ob res omni ſtudio diligentiáque contendite, vt & nos, & maiores noſtros virtutis gloria ſuperetis. (Ad ſummum) Si obſequuti fueritis, chari ad charos, poſt exactum vitæ curriculum migraturi eſtis; ſi autem neglexeritis, omnis vos poſteritas auerſabitur. Hæc & ſimilia, Græcè præſertim, florida ſunt, & culta; ſed quanto hæc acriora?

CICERO.

Cic. Philipp. 1.

Platonis exhortatio ſimilis eſt oleo, & palæſtra: Ciceronis, ferro armorúmque fulgori.

Credo enim, vos homines nobiles, magna quædam ſpectantes, non pecuniam (vt quidam nimis creduli ſuſpicantur) quæ ſemper ab ampliſſimo clariſſimóque contempta eſt, non opes violentas, & P. R. minimè ferendam potentiam, ſed claritatem ciuium & gloriam concupiſſe. Ea autem eſt gloria, laus rectè factorum, magnorúmque in rempubl. meritorum, quæ cum optimi cuiuſque tum etiam multitudinis teſtimonio comprobatur, & cæt. quæ hîc fusè. Tum conuerſus ad Antonium: Quare flecte te quæſo, & maiores tuos reſpice, atque ita guberna rempubl. vt natum eſſe te ciuem tui gaudeant: ſine quo, nec beatus, nec clarus eſſe quiſquam poteſt. Priora arma ſunt pomparum, & ludi; hæc pugnæ & lacertorum.

COMPARATVR cum Lyſia,

CAPVT LXX.

Lyſiæ virtus vna præcipua, χάρις.

LYſiæ vna virtus eſt familiariſſima χάρις, καὶ εὔσωμα. Ingenua quædam gratia, & rotunditas, quæ in eius orationibus perpetuò ſpirat ſine fuco, & calamiſtris, naturali eóque ſimplici habitu contenta. Huiuſmodi ſunt illa.

LYSIAS.

Δειπνήσαντες οὖν ἤδη συσκοτάζοντος ἐλθόντες κόπτομεν τὴν θύραν. οἱ δὲ ἡμᾶς ἐκέλευον εἰσιέναι. ἐπειδὴ καὶ ἔνδον ἐγενόμεθα, ἐμὲ ἐκβάλλουσιν οἰκίας, τουτονὶ δὲ συναρπάσαντες ἔδησαν πρὸς τὸν κίονα· καὶ λαβὼν μά-

στιγμά τις, ἐντείνας πολλὰς πληγὰς εἰς οἴκημα αὐτὸν καθεῖρξε· καὶ οὐκ ἐξήρκεσεν αὐτῷ ταῦτα μόνον ἐξαμαρτεῖν, ἀλλὰ ἐζηλωκὼς τῶν μὲν νέων τοὺς πονηροτάτους ἐν τῇ πόλει, νεωστὶ δὲ τὰ πατρῷα παρειληφὼς, καὶ προσποιούμενος νέος, καὶ πλούσιος εἶναι, πάλιν τοὺς οἰκέτας ἐκέλευσεν, ἡμέρας ἤδη γιγνομένης, πρὸς τὸν κίονα αὐτὸν δήσαντας μαστιγοῦν.

Lyſia ſimplicitas. Nos igitur ſumpta cœna, cùm iam aduesperaſceret, ad eum digreſſi pulſamus fores, illi continuò iubent nos ingredi. Poſtquam introducti fuimus, me quidem primum extrudunt ædibus, hunc autem raptum ad columnā alligant; nec mora, arrepto quis flagello, multíſque plagis impoſitis, hūc in ergaſtulum concluſit. Neque ſatis illi fuit hæc audacia, ſed flagitioſiſſimos totius ciuitatis iuuenes imitatus, vt qui nuper accepto patrimonio ſe benè nummatum adoleſcentem fingeret, iterum per domeſticos lorarios, cùm iam illuceſceret, miſerum ad columnam alligatum iubet virgis cædi.

Is eſt Lyſiæ ſtylus, & penè continuus tenor. Hæc rotunditas Ciceroni non deeſt. Sumatur exemplum ex 4. ad Herennium planè Lyſiaco charactere ſignatum. *Lyſiaci characteris in Cicerone exemplum.* Nam vt fortè hic in balneas venit, cœpit, poſtquam perfuſus eſt, defricari. Deinde vbi viſum eſt vt in alueum deſcenderet, Ecce tibi iſte de tranſuerſo, Heus (inquit) adoleſcens pueri tuo modo me pulſauerunt: ſatisfacias oportet. Hic qui id ætatis ab ignoto, præter conſuetudinem appellatus eſſet, erubuit. Iſte clariùs, eadem & alia dicere cœpit. Hix vix tandem (inquit) ſine me conſiderare. Tum verò iſte cœpit clamare voce iſta, quæ facilè cuiuis rubores elicere poſſet. Ita petulans es, atque acer, vt ne ad ſolarium quidem idoneus, ſed penes ſcenam, & in eiuſmodi locis exercitus? Conturbatus eſt adoleſcens, nec mirum, cui etiam nunc pædagogi lites ad auriculas verſarentur, imperito huiuſmodi conuitiorum. Item.

CICERO.

Præparatis idoneis locis inſtrumentum, & ſuppellectilem diſtribuere cœpimus, ac primùm ea ſecreuimus, quibus ad res diuinas vti ſolemus: poſtea mundum muliebrem, qui ad dies feſtos comparatur, deinde virilem; item dietum ſolemnium ornatum; nec minùs calceamenta vtrique ſexui conuenientia: Tum iam ſeorſum arma ac tela ſeponebantur, & in altera parte inſtrumenta, quibus ad lanificia vtuntur, poſt quæ ad cibum conficiendum vaſa, vt aſſolent, conſtituebantur: Inde quæ ad lauationem, quæ ad exornationem, quæ ad menſam quotidianam, atque epulationem, pertinerent. exponebantur. *Ci. apud Columell. l. 12. c. 2.* Quæ ſequuntur, ſupra Lyſiam.

Cùm ad Cyrum minorem, regem Perſarum, præſtantem ingenio atque imperij gloria, Lyſander Lacedæmonius, vir ſummæ virtutis, veniſſet Sardis, eíque dona à ſociis attuliſſet; & cæteris in rebus comis erga Lyſandrum, atque humanus rex fuit, & ei quendam conſeptum agrum, diligenter conſitum oſtendit. *Cic. longè plus habet floris quam Lyſias.* Cùm autem admiraretur Lyſander, & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum ſubactam, atque puram, & ſuauitatem odorum, qui afflaretur è floribus; tum dixit: Mirari ſe non modò diligentiam, ſed etiam ſolertiam eius à quo eſſent illa dimenſa atque deſcripta. Et Cyrus reſpondit: Atqui ego iſta ſum omnia dimenſus, mei ſunt ordines, mea deſcriptio: Multæ etiam iſtarum arborum mea manu ſunt ſitæ, &c.

Diſcrimen Ciceronis, & Lyſiæ.

Lyſias, Archytæ colūbæ.

Nihil eſt in toto Lyſia cum his dicendi veneribus comparandum. Iam in hoc maximè differunt, quòd Lyſias, vt Archytæ columba, quandiu vires inditæ patiuntur, ſurſum quidem volat; at ſi contendit altiùs, mox exhauſtus corruit, & ad terram alliditur. Itaque in exordiis, & attenuatis illis narrationibus, vt notat Halicarnaſſeus, quaſi leni Auſtro fertur, & exultat, Mox in demonſtrationibus & exornationibus langueſcit, in affectibus prorſus extinguitur: ex quo infinitis virtutibus, quas ſuprà commemorauimus, à Cicerone facili negotio obruitur.

COMPARATVR cum Iſocrate.

CAPVT LXXII.

Iſocratis virtutes.

ISocratis quoque permagnus amator, & fœlix imitator extitit M. Tullius; nec mirum; ſunt enim illi Rhetori quàm eximiæ virtutes. Prima eſt σεμνότης, decora quædam maieſtas, quam illi totum corpus orationis grande & numeroſum, variæque intermicantes ſententiæ conciliant:

Iſocratis ſtylus vinea aurea.

Altera εὐμορφία, ex nominum delectu, iunctura, figurarúmque ornatu conſurgens quædam formoſitas, vt mihi plerumque ſtylus eius videatur, non diſſimilis vineæ illi aureæ Regum Perſarum, quam racemi ex varia margaritarum opulentia confecti, mollibus corymbis in ſerpentem diſcolore ornatu veſtiebant. Eius verò vis potiſſimùm in Panegyricis elucet, quarum orationum præclarus eſt artifex, & cum paucis comparandus; quanquam etiam in hoc genere Cicero non cedit. Subiiciam ex vtroque locos quàm ſimillimos, vt faciliùs vis oratorum dignoſci poſſit. Cicero pro Marcello laudes effert clementiæ, quam bellicis rebus anteponit; quòd hæ quidem multorum ſint communes, illa vnius propria & certa ſit gloria. Hæc ab Iſocrate decerpſit; cuius apud Philippum regem hæc ſunt verba:

ISOCRATES.

Πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι τὰς εὐνοίας τὰς τῶν πόλεων αἱρεῖν ἢ τὰ τείχη. τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἔχειν φθόνον, ἀλλὰ καὶ τούτων τὴν αἰτίαν τοῖς στρατοπέδοις ἀνατιθέασιν. ἢν δὲ τὰς οἰκειότητας καὶ τὰς εὐνοίας κτήσασθαι δυνηθῇς, ἅπαντες τὴν σὴν διάνοιαν ἐπαινέσουσι.

Longè enim præclarius eſt beneuolentiam ciuium capere, quàm muros. Hæc enim non modò inuidioſa ſunt, ſed & eorum cauſam copiis militum aſcribunt. Si verò ciuium amorem & beneuolentiam ſemel comparaueris, tuam in eo mentem omnes ſunt laudaturi.

Quantò pleniùs & vehementiùs.

CICERO.

Nam bellicas laudes ſolent quidem extenuare verbis, eáſque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ ſint Imperatorum: & certè in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus multùm iuuant; maximam verò partem fortuna ſibi vendicat, & quicquid eſt proſperè geſtum, id penè omne ducit ſuum. At verò huius gloriæ C. Cæſar, quam es paulo antè adeptus, ſocium habes neminem, &c.

Item, vterque Principes hortatur ad gloriam, ille Cæſarem, hic Philippum.

ISO-

ISOCRATES.

Ἔστι δὲ πρὸς μὲν ἄλλό τι τῶν ὄντων ἀπλήστως ἔχειν, οὐ καλόν. Αἱ γὰρ μετριότητες παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐδοκιμοῦσι· δόξης δὲ μεγάλης καὶ καλῆς ἐπιθυμεῖν, καὶ μηδέποτ' ἐμπίπλασθαι, προσήκει τοῖς πολὺ τῶν ἄλλων διενεγκοῦσιν.

Et in cæteris quidem rebus minime honeſta eſt inexplebilis quædam cupiditas, cùm præſertim mediocritas multorum ſermone celebretur: gloriam verò magnam & excellentem concupiſcere, hoc quidem Principum eſt proprium, qui cæteros quoſque longiùs antecellunt.

CICERO.

Itaque præclaram illam & ſapientiſſimam vocem tuam inuitus audiui, ſatis te diu vel naturæ vixiſſe, vel gloriæ: ſatis, ſi ita vis, naturæ, adde etiam, ſi placet, gloriæ: At quod maximum eſt, patriæ certè parum. (Deinde) quid ſi iſtud ne gloriæ quidem tuæ ſatis eſt? cuius te eſſe auidiſſimum, quamuis ſis ſapiens, non negabis? Parúmne igitur, inquies, magnam gloriam relinquemus? Imò verò aliis, quamuis multis ſatis; Tibi vni parum. quicquid enim eſt, quamuis amplum ſit, id certè parum eſt, tum cùm eſt aliquid ampliùs. Item:

ISOCRATES.

Οἶμαι δέ σε οὐκ ἀγνοεῖν ὃν τρόπον οἱ θεοὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων διοικοῦσιν. οὐ γὰρ αὐτόχειρες, οὔτε μὲν τῶν ἀγαθῶν οὔτε τῶν κακῶν γίνονται τῶν συμβαινόντων αὐτοῖς· ἀλλ' ἑκάστοις τοιαύτην ἔννοιαν ἐμποιοῦσιν. Credo te non ignorare, quo pacto Dii immortales res hominum adminiſtrent: Neque enim manum adhibent, cum bonis improbiſve verſantes, ſed eam mentem cuique ingerunt, & cæt.

CICERO.

Quòd ſi cætera nos magis peruulgata mouerunt; vox ipſa Deorum immortalium non mentes omnium permouebit? Nolite enim id putare accidere poſſe, quod in fabulis ſæpe videtis fieri, vt Deus aliquis delapſus de cœlo cœtus hominum adeat, verſetur in terris, cum hominibus colloquatur, &c. *De Aruſp. reſponſ.*

Neſcio quo pacto Cicero etiam in iſtis cōparatus, ſemper eſt acrior. Nec eſt quòd obiicias in Iſocrateis locis epiſtolarem ſtylum; nomine enim duntaxat epiſtola eſt hæc ad Philippum cohortatio; re vera oratio eſt, nec alio charactere in orationibus vtitur Iſocrates.

Iſocratis vitia. Iam verò à Cicerone multis partibus ſuperatur. Primùm, quia nimis laxus & ſinuoſus eſt fermè in omnibus, quòd à M. Tullio alienum. Nam etiamſi multus ſit in amplificatione, tamen auget rebus, ſententiis, facibus, aculeis. Longè alia eſt Iſocratis laxitas, quæ meritò à Dionyſio reprehenditur; nam vbi nulla eſt amplificandi occaſio, de induſtria trahit orationem, vt ſuas expleat periodos.

Deinde, nimis eſt paruis quibuſdam, & puerilibus figuris, numerorúmque religioni addictus, in quibus vſque ad ſatietatem moleſtus eſt; Semper floridus, & theatralis, vbi minimè eſſe oportet. Tertiò, vt puer Anagnoſtes, quod antea dictum eſt, nullos motuum habet aculeos, ex quo languida & ἄψυχος eius ſit oratio. *Iſocratis oratio ἄψυχος.* Contraria his vitiis ornamenta Latino oratori conueniunt. Eſt enim in amplificationibus acer, & efficax, in numeris prudens, & moderatus, in affectibus rex, & triumphator. Et hæc ad commendationem Romanæ

eloquentiæ parentis ſint allata. Cicerone de viuis ſublato, natiuus ille flos Romanæ eloquentiæ emarcuit, & occupata ab Imperatoribus republica, quæ fuerant antea grauitatis, in tumidam, fucatam, ancillantem denique facundiam paulatim degenerarunt. Quæſita enim tunc ad aurium delicias affectatio verborum, conciſio periodorum, & illa acumina tam crebra, quibus multa neceſſariò frigida ſolent obrepere, ad ſummum effuſa in caſtam linguæ Latinæ religionem peregrinitas penè omnia corrupit. quanquam nolim ego Heroas illos, Salluſtium, Senecam, Cornelium Tacitum, Plinium Iuniorem, & ſi qui ſunt ſimiles, corruptæ eloquentiæ inſimulare; non patiar tamen eos à ſuis amatoribus, Ciceroni, vel præferri, vel etiam æquari: quod in duobus anteſignanis oſtendam.

COMPARATVR cum Salluſtio.

CAPVT LXXII.

MAgna Salluſtii apud eruditas quaſque aures commendatio, nam paſſim, vt *proprietatum in verbis retinentiſſimus*, comptorum atque integrorum ſenſuum fœcundus, concinnæ breuitatis artifex, Romanæ denique hiſtoriæ ſcriptor florentiſſimus laudatur. Quam illi palmam in manibus infringere nemo ſanus conetur. Sed neque prudens vllus rerum æſtimator fuerit, qui eundem Ciceroni adæquare velit; Niſi fortè quis Cydnum fluuium non ſpatio aquarum, ſed liquore memorabilem, ſi fortè leni alueo placidiùs manantem viderit, cum Nili magnitudine, copia, ſpecie conferendum putet. Sit ſanè Salluſtius ſubtilis, acer, comptus, & in ſua breuitate plerumque felix, & luculentus: quando tamen illam Ciceronis maieſtatem, & vim fœcundiſſimi pectoris inſtar torrentis efferueſcentem, cum ſuis, licèt acutè vibratis, ſententiis attinget? Adde quòd ſtyli gloriam multis næuis infuſcauit, quos ipſa tolerate non potuit antiquitas. Auguſtus quippe Cæſar cacozelis haud mediocriter infenſus, compilatas ex antiqui Catonis Originibus voces illi obiicit; quæ cauſa Aſinium Pollionem venuſtiſſimum oratorem mouit, vt contra Salluſtii ſtylum ſcriberet. Lenæus verò grammaticus, Pompeii libertus, non contentus eum lurconem, popinonem, ac laſtaurum nominaſſe, *Vita quoque & ſcriptis monſtroſum*, ac M. Catonis verborum furem ineruditiſſimum appellat. *Sueton.* quanquam hominis ſtomacho haud credendum in omnibus. Certè Gellius eum verborum nouatorem agnoſcit, & hoc nouandi ſtudium cum multa inuidia fuiſſe memorat: Seneca in eodem amputatas ſententias, & verba ante expectatum cadentia, & obſcuram breuitatem, quam pro cultu habuit, animaduertit: quæ profectò veriſſimè dicta ſunt, & Salluſtium legenti paſſim occurrent. qualia ſunt illa, *Equos aſcendere*: *Celos exanguis*: *Maiores veſtrûm*: *Oppidum valens, & oppulens*: *Supplicia Deorum*: *Ad bellum Perſi*, pro *Perſidis*, & ſimilia, quæ à Salluſtio ſcripta Fronto, Priſcianus, & Agretius agnoſcunt. Iam abruptæ & ambiguæ ſententiæ, quàm crebræ ſunt in eo, & affectatæ? vt, *Faciant idem maioribus ſuis*, quod dixiſſet alius, *Imitentur maiores ſuos*. Ea ſententia fefellit aliquos interpretes, qui ſic reddidere, *ita ſe gerant erga maiores ſuos*; voluit credo Salluſtius ἀρχαϊσμὸν illum imitari.

Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti. Item: *Quæ poſtquam glorioſa modò, neque belli patrandi cognouit*: Significare voluit, ad bellum patrandum

minimè pertinere. Huius breuitatis ſtudio nonnulla plerumque à Thucydide & Demoſthene accepta, quanquam ſatis conciſè dicta, cogit in loquendi compendium; quo fit, vt eius ſententiæ nimis amputatæ ſint, & exiles. Demoſthenes Olynth. 2. ſcripſit: Αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη· εἰ δέ τι πταίσει, τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ ταῦτα ἐξετασθήσεται. Quod ille per concinnam periodum ad maiorem perſpicuitatem & grauitatem extulit, Salluſtius amputans reddit: *Secundæ res mirè ſunt vitiis obtentui.* Quæ omnia ſi rectè perpendantur, longè à Ciceronis felicitate, nitore atque elegantia diſcedunt.

COMPARATVR cum Seneca.

CAPVT LXXIII.

DVo poſt homines natos arbitror, apud Romanam gentem extitiſſe ſumma & propè diuina in rebus humanis ingenia, Ciceronis & Senecæ, quanquam in diuerſo, vt apparet, genere nituerunt. Vtrique mens ampla, præcelſa, & (vt cum Plinio loquar) quodam igne volucris, vtrique nobilis eruditio, & Græcarum diſciplinarum notitia non vulgaris; vtriuſque ſtylus latè peruagatus omnia penè nobiliſſimarum artium complexus eſt monumenta. Sed cùm in varia tempora incidiſſent, magnam quoque dicendi varietatem tenuerunt, & in ſuo quiſque genere ſummus fuit, & inuictus: Illius, ad concionum plauſus & fluctus compoſita, vt plurimùm, oratio: Huius ad aulicum palatum facta ponderoſa ſobrietas. Ille longè latéque perſultãs, magno ſonitu curſuque fertur: Hic redundantem vim mentis, breuibus veluti ſententiarum cancellis circumſcribit. Ille cùm videret plurimum vbertati honorem, plurimum etiam pompæ deferri, lacinioſos & fluentes ambitus conſectatur: Hic cùm luxuriem verborum, lentóſque exitus in principatu animaduerteret non placere, preſſa quædam & ſelecta rerum iudicia verborum globulis comprehenſa ſolertiſſimè perſtringit. Ille ſuperbè graditur, nihil tentat niſi magnum, graue, excelſum, verba ſeligit pulchra, ſonantia, luculenta; ſenſus habet altiùs ductos, & magnificos, ſed ad popularium aurium captus diffuſos, ſpiritus rerum grauiſſimarum calidos, acres, incenſos, quibus eloquentia efferueſcit, volitat, igneſcit, penetrat in pectora, mollit animos quamuis feros, & intractabiles: vt ſparſi in terras Solis radii, vapores & halitus extrahunt in ſublime, ſic ille grandis eloquentiæ luce circumfuſus, mentes excitat, educit, & cogit; ad ſummum, quicquid vult, imperat: Hic graues, & à plebeiis auribus remotas conquirit ſententias, has diſtricta quadam & concinna breuitate compingit; totus dictis eruditis, vt auro veſtis, rigeſcit, anguſtatur in ſeria quædam acumina, quæ audientis aurem vellicant, animum perpetuò erigunt, perpetuò fodicant, atque extimulant. Indita eſt enim illis quædam vis præpotens, & inuicta, quæ pectus ferit, quamquam ex abdito, nec remittit, antequam reliquerit aculeum. Si argumentatur, conuincit; ſi petit, extorquet; ſi ſuadet, perſuadet; ſi pugnat, expugnat, ſi rogat, impetrat, quaſi imperet. Ad ſummum, vt matrona nobilis ſolemni die præcultè veſtita, muliebri mundo nitens, & ambitioſo ſyrmate luxurians, prodit in publicum: Sic ille magnifico præfulgens ornatu, ſpecioſis & collucentibus figurarum gemmis illuminatus, circumductis inſuper verborum & periodorum veluti laciniis, effluens, in illo ſublimi eloquentiæ theatro pompas ducit planè admirabiles. Alter vt vir elegans, byſſo veſtitus, & purpura pulchriſque mar-

garitis lucens, nom ambitioſæ orationis ductu, ſed pondere, pulcherrimas rerum grauiſſimarum amplectitur ſententias. Quid quæris? vterque in eo quod excoluit genere felix prorſus & admirabilis. Sed cùm in Cicerone gemino fœcundiori quodam vbere ſeſe promat eloquentia; vna quidem popularis, amplior & diffuſior; altera, ſenatoria, grauis & ſubſtricta, qualis in Philippicis eſſe ſolet. Credibile eſt hominem ad omne genus eloquentiæ natum potiùs quàm factum; altera dicendi forma potuiſſe, ſed conſultò noluiſſe. Senecam laxum ſtyli characterem minimè voluiſſe certum eſt, an potuerit, incertum; cùm nullum eius ſpecimen reliquerit.

Finis Libri primi.

DE OPTIMO CHARACTERE ELOQVENTIAE,

LIBER SECVNDVS.

AC PRIMVM DE EIVS VARIETATE.

CAPVT PRIMVM.

Cicero in oratore.

Eſt illa nobilium ingeniorum ſententiis iactata crebriùs aſſertio, eam demum eſſe optimam Eloquentiæ rationem, quæ placet auditoribus, & *ſummum Oratorem nihil aliud eſſe quàm ſummum populo videri*: Quæ etſi prudenter ab ampliſſimis viris pronuntiata eſſe videatur, non eſt tamen ita accipienda vt deterrimus quiſque ſtylus, modò imperitorum aures mulceat, atque delectet continuò omnes numeros habeat bonitatis: inſidet enim ipſis ſenſibus & verbis recti quædam boníque ratio, quæ non eſt alienis ſemper auribus metienda; ſed ipſa in ſeſe leges continet ſuæ perfectionis: Alioqui ſi tota ex alienis iudiciis penderet eloquentia, idem omninó & eodem tempore ſapientiſſimus; idem quoque dementiſſimus Orator, & dicendus eſſet & habendus. Narrat Philo vidiſſe ſe in Theatro, cùm aliquis recitaret, alios ſe in plauſus, & mirabiles ἐπισημασίας effudiſſe; alios, non ſecus ac ſtipites immotos hæſiſſe; alios etiam aures occluſiſſe, adeò importuni acraomatis eos ſubtædebat.

Bonitas ſtyli non opinione duntaxat hominum metienda.

Hominum iudicia de eloquentia diſſimillima

Vnus orator idem omnibus eſſe poteſt.

Quid igitur dicemus? eum ipſum (qualiſcunque tandem fuit) ſiue actorem, ſiue oratorem, potentiſſimum in dicendo fuiſſe, & frigidiſſimum, & ineptiſſimum: potentiſſimum, qui tantos plauſus colligeret; frigidiſſimum, qui non magis quàm ſtatuas, moueret auditores; ineptiſſimum, qui tantam auribus inferret moleſtiam. Abſit illud quidem: ſed de oratione priùs ſit prudens iudicium. è quo longè nobilior ſententia, quàm ex imperitorum hominum affectibus videtur expectanda. Et ſi enim ſcenæ (vt aiunt) ſeruire, magnæ eſt dexteritatis, & fermè impudentis eſt ingenij, auditorum iudicia non reuereri, quibus magna ex parte cauendum eſt: Nullo tamen

Orationis iudicium à quib. petendum.

pacto orationis vitia, quòd placeant, ideo virtutis aut pulchritudinis ſpeciem induent. Itaque ineptum Oratorem, qui multitudinem demulceat, feliciorem quàm ſapientiorem putabo. Contrà, optimum, cui minùs ſtudia reſponderint, non ideo peſſimum iudicabo. Vt enim in nummis eueniret, ſi quæ natio nummos ex corio, aut ferro mallet, quàm monetam ex auro argentóve cuſam: dexter quidem & felix cenſeretur mercator, cui hæc fortuna obtigiſſet, vt corium pro auro diſtraheret: non tamen eam ob cauſam, auri argentíve natura, corio aut ferro inferior cenſeretur, quòd eſſet à ſtultiſſimis æſtimatoribus ita iudicatum: Cur ita? in ipſa quippe auri natura inſidet quædam præſtantia, quæ ſine vlla hominum æſtimatione, decus obtinet ſuum: Eadem profectò ratione, ineſt eloquentiæ natiuus quidam ſplendor, quem deteriora iudicia cõuellere nullo modo poſſunt; qualis autem ſit, quærimus.

Popularis orator felicior quàm ſapientior.

Non opinione hominũ ſed rei præſtãtia cuncta metienda.

Varia omnino ſunt ſtyli & elocutionis genera: in quibus tanta penè ac in ipſis hominum vultibus, laſciuientis veluti orationis ludo, naſci ſolet varietas. Tum verò vnicuique promptum eſt in deteriorem partem ruere; paucis, & iis admodum prudentibus, in eloquentia rectum tenere modum. Hanc autem varietatem, quam loquendi ſartaginem Perſius nominat, ex corruptis hominum moribus fluxiſſe, bene animaduertit Seneca: *Hoc quod audire vulgò ſoles*, quod apud Græcos in prouerbium ceſſit, *Talis hominibus fuit oratio, qualis vita.* Quemadmodum autem vniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt: ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delicias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia: ſi modò non in vno aut altero fuit, ſed approbata eſt & recepta. *Non poteſt eſſe alius ingenio, alius animo color*: ſi ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans, ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt; illo vitiato, hoc quoque afflatur.

Varietas ſtyli.

Origo ſtyli varii.

Senec. ep 114.

Talis oratio, qualis vita.

Rectè quidem illud, & eam ob cauſam, in diuerſos paulatim mores Roma defluente, alia atque alia eloquentiæ facies extitit. Emerſerunt primi illi pauculi eloquentes, à nobis ſuperiùs commemorati, vt Iunius Brutus, Menenius Agrippa, Fabricius; quos ſenſibus grandes, & maſculos, verbis rudes & horridos, credibile eſt extitiſſe. Adoleſcente demum imperio, crepſit, quaſi ex ſuo cortice, facundia, & ridere cœpit clementiùs ſimplex quædam gratia locutionis, nullis adhuc fulgens ornamentis, ſpe potiùs & indole, quàm prouentu commendanda. In eo genere fuit Enniana ſimplicitas, Plautinus genius, candórque Catonianus: quæ prima veluti nondum planè collucentis ſed emicantis eloquentiæ crepuſcula extiterunt. Sequuta eſt tandem illa maturis iam viribus, & figurarum picta coloribus, latéque perſultans oratio, qualis Ciceronis temporibus viguit, cùm res perhonorifica cenſebatur, diem dicendo eximere. Mox alio reip. ſtatu diſplicere viſi ſunt Oratores illi ſpecie vberes, complexione rerum exiles, & hæc tota lacinioſæ orationis effuſa luxuries, paulatim ſuccingi contrahique cœpta eſt, donec ad noua quæque, partim exſilientibus oratorum ingeniis, partim etiam prurientibus auditorum auriculis, corruptelæ variæ in ſtylum redundarunt, quæ primùm diſcutiendæ nobis eſſe videntur quàm diligentiſſimè, quò magis ex vitiis oppoſitis, ingenuæ pulchritudo virtutis eluceſcat.

Romani ſtyli proceſſus.

Dionyſ. Longinus, libro περὶ ὕψους, vitia ad tria refert capita, ψυχρὸν, μει-ρακιῶδες, παρένθυρσον: hoc eſt, frigidum, puerile, inſanum. Seneca epiſtola cen-

Styli vitioſa tria genera, ex Longino.

teſima decima quarta, *inflatum, infractum, audax præruptum, allegoricum* attingit his verbis: Quare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis Oratio quæris? & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta ſit, vt aliquando infracta, & in motem Cantici ducta? Quare aliàs ſenſus audaces, & fidem egreſſi placuerint? aliàs abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus intelligendum eſt, quàm audiendum? quare aliqua ætas fuerit, quæ tranſlationis iure vteretur inuerecundè? Alij alios errores notant, ex quibus ad ſummum colligo, præcipua ſtyli vitia; tumidum cazozelum, frigidum, parenthyrſum, puerile, ſcholaſticum, poëticum, allegoricum, miſcellaneum, humile, ſiccum, lentum, abruptum; quorum alia in exceſſu, alia etiam in defectu reperientur.

DE STYLO INFLATO.

CAPVT II.

FRequentiſſimum vitij genus illud eſt, quod tumorem appellant. Nã cùm ad altiora queque ſuo (vt aſſolet) impetu natura contendat, fit vt peruerſæ magnitudinis, quam ſibi deformauit, ſimulachro quodam illuſa, in tumidas ineptias, & phaleratas, vt aiũt, nugas præceps abripiatur. Rana certè in Apologo miratur grandem illam bouis ſpeciem, & ſucculentam corporis habitudinem: nec mora; in eius amorem tota exardeſcit, & cupit quoquo modo boui ſimilis fieri: ſed miſera, dum ſupra corpuſculi vires & naturæ conditionem tumet, atque inflatur, ſpiritum egerit, ac mortua diſrũpitur; idipſum profectò permultis cõtigit imitatoribus, qui dum Virgilij aut Ciceronis magnitudinem ſuſpiciunt, auéntque in leuiculis etiam argumentis, eandem exprimere, & vincere, in id deueniunt, vt pro vero & ſolido corpore nihil niſi fumos & vẽtos oſtentent, tandémque ſtrigoſi & macilenti diſpereant.

Tumidi cum ranis comparati.

Tumidus ſtilus in quod deſinit.

Hoc genus tumidum nominatur, ſimilitudine ducta à praua corporis habitudine, quæ pro carne & ſucco degenerem pituitæ tumorem nacta eſt: fit autem vt notat M. Tullius, cùm oratio nouis, aut priſcis verbis, aut duriter aliunde tranſlatis, aut grauioribus, quàm res poſtulat, aliquid dicitur. A Longino definitur, *exceſſus iuſtæ magnitudinis*: & hæc exempla proferuntur ex tumido poëta qui ita loquutus fuerat:

Styli tumor vnde dictus.
Cic. 4. ad Heren.
τὸ μὴ οἰδοῦν ὑπεραίρειν βούλεται τὰ ὕψη.
Quis ſit mũdus ſeu inflatus ſtylus.
Inflati ſtyli exemplar

Καὶ καμίνου σχῶσι μακιστον σέλας.
Εἰ γάρ τιν᾽ ἑστιοῦχον ὄψομαι μόνον,
Μίαν παρείρας πλεκτάνην χειμάῤῥοον,
Στέγην πυρώσω, καὶ κατανθρακώσομαι.

Πλεκτάνην χειμάῤῥοον: *Torrentem Cirrum*, ignis vel fumi vorticem appellat (inquit) nimis audaci nomine. Quid, quod idem, & *vomere in cœlum* vſurpat, & *Tibicinem* facit *Boream*?

Hæc inquit, non ſunt τραγικὰ, ἀλλὰ παρατραγωδούμενα, τεθόλωται γὰρ τῇ φράσει καὶ τεθορύβηται ταῖς φαντασίαις μᾶλλον ἢ δεδείνωται: κἂν ἕκαστον αὐτῶν πρὸς αὐγὰς ἀνασκοπῇς, ἐκ τοῦ φοβεροῦ κατ᾽ ὀλίγον ὑπονοστεῖ πρὸς δ᾽ εὐκαταφρόνητον. Hæc, inquit, non ſunt tragica, ſed cothurnum ipſum tragœdiæ excedunt. Sunt enim inquinatiſſima locutione, & tumultuariis ſententiis turbida potiùs quã grauia quòd ſi ſingula in lucem diſpexeris; paulatim ex inani ſpecie grauitatis, in rem contemptiſſimam recident.

Porrò notandum occurrit, ex vtroque, & Ciceronis & Longini ſenſu, triplex inflatæ orationis genus: alia enim verbis duntaxat intumeſcit, alia ſolis ſenſibus, alia ſenſibus ſimul & verbis inflari atque attolli ſolet. Verba quoque ipſa, aut noua ſunt, aut priſca, aut duriter aliunde tranſlata; exempla omnium ſubiicio.

Triplex inflatum orationis genus.

Fuit illud imperitis & ambitioſis ſcriptoribus commune vitium quod vocatur καινοσπουδίας, Affectabant

Styli in verbis noui inflati exempla.

enim nouas rerum appellationes inuenire, vt ipſi nouæ alicuius linguæ fierent auctores: quod Dionyſio tyranno ſupra cæteros extitit peculiare, cuius aliquas ineptias commemorat Athenæus: quippe παρθένον virginem nominare, vt nimis communi nomine, ſuppudebat. Quid igitur? Μένανδρον dictitabat *expectatiniram*, quia virum maneat, & expectet; columnam, Μενεκράτη, *Menecratem*, vel *validi potentem*, quòd valida perduret; iaculum, βαλλάντιον, quòd aduersùs iaciatur.

Athenæus Deipnoſoph. l. 3. Dionyſii tiranni in nouandis verbis ineptia.

Eodem ingenio fuit Alexarchus, Caſſandri Macedoniæ regis frater, Vranopolidis conditor: de quo Heraclides Lembus, hiſtor. lib. trigeſimo ſeptimo, ad hunc modum prodit, & refert: Alexarchus, qui Vranopolim ædificauit, loquendi peculiares formas inuexit, vt qui gallum ὀρθοβόαν, manicinem, appellaret, tonſorem βροτοκέρτην, drachmam ἀργυρίδα, Chœnicem, ἡμεροτροφίδα, præconem, ἀπύτην.

Alexarchi nouatoris locutiones.

Lucianus, vt eſt in hoc genere feſtiuiſſimus, ſub perſona Lexiphanis, dialogum integrum ſcripſit iis ſcatentem verborum ſordibus, qualia ſunt ὦτα κυψελόβυστα. ἀντισυμποσιάζειν τῷ τοῦ Ἀρίστωνος, ὀπίσω ἢ ὀπισθύστερα κυψελὶς & cætera infinita Græcis hominibus intellectu perquam difficilia; nihil intereſt autem an noua ſint, an per compoſitionem nouata, & duriùs interpolata, vt *incurui ceruicum pecus.*

Lucian in Lexiph. t. 2. pag. 529.

Secundum eſt genus verborum, quæ priſca vocantur, & ea iamdiu obliuionis oppreſſa tenebris, à putidis ſtylis effodiuntur, atque eruuntur in lucem: qualia ſunt iſta: *Conflu ges*, vbi conuentum campum totum *inhumigant.*

Styli infiaiti in priſcis verbis exempla.

Et ſcabra in legendo *reditio ſanè* offendens: *ſed qui ſunt iſti, qui aſcendunt altum ocrim?* colliem intelligit Item:

Liuius Andron. Vatt. in Prometh.

Lexiſo innanitis ſonorinas imagines
Adſatur; non vmbrantur ſomno popula.

Et, florem *antlabant* liberi ex carcheſiis: hoc eſt, bibebant. Duriora etiam apud Accium, & Næuium.

Vagant ruſpantes ſyluas ſextam teſſeras.
Non hercle apluda eſt hodie quàm tu nequior.
Bilbit amphora.
Battubata.
Concipilauiſti, &c. eiuſdem generis.

Accius in Meleagro.

Hac & ſimili oratione vſus, magno omnium riſu, fertur quidam cauſidicus, apud vrbis præfectum: nam cùm ſignificare vellet, inopi quendam miſeróque victu viuere, & furfureum panem eſitare, vnúmque eructum & fœtidum potare; *Hic*, inquit, *eques Romanus apludam edit & flocces bibit*: Aſpexerunt omnes, qui aderant, alius alium, primò triſtiores, turbato & requirente vultu, quidnam illud vtriuſque verbi foret: Poſt deinde, quaſi neſcio quid Tuſcè aut Gallicè dixiſſet, vniuerſi riſerunt. Legerat autem ille, *apludam* veteres ruſticos, frumenti furfurem dixiſſe: idque à Plauto in comœdia (ſi ea Plauti eſt) quæ Aſtraba inſcripta eſt, poſitum eſſe. Item Flocces audierat, priſca voce, ſignificare vini fæcem, è vinaceis expreſſam, ſic vt *fraces*, ex oleis. Alter, cum aduerſarius cauſam differri poſtularet, Rogo Prætor, inquit, ſubueni, ſuccurre: quoniam vſque nos bouinator hic demoratur? Atque id, voce magna, ter quatérue inclamauit, *Bouinator*. Commurmuratio fieri cœpta eſt, à pleriſque qui aderant, quaſi monſtrum verbi admirantibus. At ille iactans, & geſtiens: non enim Luciliũ, inquit, legiſtis, qui tergiuerſatorem, *bouinatorem* dicit? Eſt autem in Lucilij vndecimo verſus hic:

Gell. l. 11. c. 8. Cauſi dici antiquarij fatuitas.

Apluda vetus verbum pro frumenti furfure.

Flocces pro vini fæce.

Hic ſtrigoſus, bouinatorq; ore improbus duro,

Bouinator pro tergiuerſatore.

His

Tertullian. rnebuſtylo rridior. Tertul.l.de ol.c.ult. im.107. ib.de pal. ypobrychiū o extremo riculo: ubſtillum o dubio re. His innutritus ἀρχαϊσμοῖς Tertulliani & Arnobii ſtylus, grandis eſt plerumque, & nimis horridus: vt *Hypobrichium irreſpirabile*, pro extremo periculo, in quo omnis ex malo emergendi ſpes adempta ſit, ὑποβρύχιον τὸ ὑπὸ τῶν κυμάτων καλυπτόμενον appellatur, quod fluctibus eſt obiectum; Dies & nox inuicem vertunt, *Solſtitionibus annuis*, & *fluſtra*, & *ſubſtillum*, pro dubio aëre, inter ſerenum, & pluuium, quādo pluuia ſtillatim cadit. *Pars verò paſſiuitus, & Scytaloſagittapelliger, genuinos inter antias adumbratos*, & ſimilia: apud Arnobium verò, *ſalpictarum ſonitu*, pro tubarum, quo vſus Iulius Firmicus, *ſalpictas reddet: Sed qui in bello confoſſi moriantur.* Et l. 3. *Bucculurum cumulatione ſacriuoces, & quæ ex reconditis trahit Aruſpicinæ nugis, plaſeas, polimina, ferdicas, magmenta, proſicias*: quibus etſi ad argumentum opportunè, & loco vtitur, aliàs tamen ad ſtyli nitorem, prauæ ſunt imitationis.

alpictæ o tubis, rno l.7. il. Firmic. 8.

Styli in trāslatis verbis nflati exēpla. Stylo in verbis duriter tranſlatis nflato qui memoratores notati. Gorgias. Tertia corruptorum verborum ſeries eſt in tranſlatis audacibus, & inuerecundis, quorum abundantem ſtylum Gorgiæ, Calliſthenis, Cleitarchi, Amphicratis, Hegeſiæ, Matridis commemorat Longinus. Hæc autem inter cætera arguit in Gorgia:

Ξέρξης ὁ τῶν Περσῶν Ζεύς, *Xerxes Perſarum Iupiter*, Γῦπες ἔμψυχοι τάφοι, *Vultures ſepulchra animata.* Hæc, inquam, ingenioſè (vt apparet) dicta ſugillat acriter vir Criticus, nec parcit Xenophonti, qui pro pupillis *Virgines oculorum* dixerat, quòd puella & pupilla eodem κόρης nomine, apud Græcos appellētur. Verba Xenophōtis ſunt; Ἐκείνων μὲν ἧττον ἂν φωνὴν ἀκούσαις ἢ τῶν λιθίνων, ἧττον δ' ἂν ὄμματα μεταστρέψαις ἢ τῶν χαλκῶν, αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο, καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων, in hoc vltimo tumor eſt: quin & verecūdiores eos exiſtimaris, *ipſis oculorū virginibus.* At Timæus Xenophontea illa ſatis audaci metaphora nondum contentus, ὅ τις ἂν ... ὀφθαλμοῖς κόρας μὴ πόρνας ἔχοι: Hoc vtique faceret alius, qui non *Meretrices in oculis, ſed virgines haberet.*

Xenophon à Caſſio Longino ut putidus argu- tur.

Timæi audax imitatio.

Hæc quota portio grandium metaphorarum, quæ in Africano ſtylo reperiuntur? vt, *Ipſa canicula perſecutionis, ab iſto ſcilicet Cynocephalo. Circūſpectu emiſſitii ocelli: imò luminis punctu vertiginant, & tabulata congregatio in ſus veſtibus, & colubrini oblatratorum molares*, apud Sidonium: qui temporis potiùs errores quàm virorum cenſendi ſunt. At Apuleius, præ gaudii affluentia, totus iſtis immergitur, quale eſt, *labiis vndantibus affectare roſas*, inquit, de aſino, qui iam ſpe eaſdem deuorabat: item *ſorbillantibus ſuauiis ſitienter haurire*, & ſimilia.

Tert. aduer- ſus Gnoſtic. de Pallio.

Sidonius.

Apuleius.

Secundum tumoris genus eſt in ipſis ſenſibus immoderatis, licèt alioqui verba ad legem vſus communis videantur exacta. Hoc genere peccāt ſæpiſſimè tragici, dum res ſupra naturam extollunt.

Stylus inflatus in ſenſib.

His bullis redundat Hercules Oetæus Senecæ, ſi modò eius eſt; quo enim faſtu cœlum petit à Ioue, filius à parente?

Hercules Oet. Sen ampullata tragœdia.

----*Quid tamen nectis moras?*
Numquid timemur? numquid impoſitum ſibi
Non poterit Atlas ferre cum cœlo Herculem?

Si hæc Typhon diceret, tamen vix eſſent tolerabilia: quis enim largiri cœlum vellet, tanta oris improbitate expoſtulanti?

Deinde:

---Si negat mundus feras
Animum Nouerca redde nunc gnato patrem,
Vel aſtra ferti.

Apparent violentæ figuræ, quæ deſinunt in frigidum.

Rurſus:

Vel ſi timet ne terra concipiat feras,
Properet malum quodcunque, dum terra Herculem
Habet, videtque.

Quàm miſer & miſerabilis ille Iupiter, qui à ferarum metu, ſine Hercule tutus eſſe non poterat?

Hoc verò quod ſequitur, ſupra omnem tumorem inflatum:

Da datuendos Iupiter ſaltem Deos:
Illa licebit fulmen à parte auferas,
Ego quam tuebor; ſiue glacialem polum,
Seu me tueri feruidam partem iubes,
Hac eſſe ſuperos parte ſecuros puta,

Modò timeri ſe à cœlo dicit, modò ſe tutelare Deorum numen profitetur. quid hoc tumidius? quàm imbecilles deos cenſet, qui mortali tutore egeant! Hæc poſtulans & ſupplex! Illæ igitur ſunt bullæ, in quas ſæpiſſimè incidunt, qui magnitudinem ſenſuum præter decorum affectant. Deinde, qui imitantur, addunt aliquid de ſuo, & tumida tumidis adſtruunt, donec diploſus follis in contemptiſſima quæque euaneſcat.

Nonnus poëta Dionyſiacorum ſcriptor, inſani tumoris arguitur.

Sed & Nonnus poëta, Dionyſiacorum ſcriptor, in has ineptias intemperanter effuſus, quæ *Megabyſia* ſuo Typhoni non tribuit? Hic enim iactat *ſe aurigaturum Cœlum fratrem ſuum; (cùm calcaturum vellet dicere) imò ſe aliud octies maius supernè facturum, cùm vetere capi non poſſit. Idem omnes ſtellas, nouis inter ſeſe nuptiis copulaturum, quo cœlo plenior ſit ſoboles: Mercurium in vincula coniecturum: Lunam habiturum pro famula, quæ ſibi lectos ſternat; Quòd ſi lauari velit, Eridano cœleſti pro balneis vſurum.* Οὐ ξείνη δαπέδοιο φέρω ποτόν, Interpres vitioſa admodum interpretatione, iam ſatis inquinatum auctorem corrumpens, legit ποτὸν, & interpretatur. *Non vulgaris terræ fero potum,* cùm debuiſſet dicere, *fero pauimentum*, vel *viam tritam*, vel *callem.* Quis enim puer non videt, hîc nomen, ποτῶ, irreptitium? Pergit:

Nonnus Dion l 2.
Interpres Nonni ποτὸν pro πάτον, potum, pro pauimento.

Οὐρανὸν ἀστερόεντα ἀδελφεὸν ἡνιοχεύσω,
Οὐρανὸν οἶκον ἔχων μηκέδιον ἤια γαίης,

ſi dixiſſet *cœlum ſe calcaturum*, graue illud fuiſſet; at ſe *aurigaturum, fratrem ſuum*, inflatum eſt, & ridiculum:

----Οὐ χορὸν ἄστρων
Λείψω νόσφι γάμων ἀχήριον, ἀλλὰ συνάψω
Ἄρσενι θηλυτέρην.

Et quî homini venit in mentem, vt de maritandis ſtellis, poſt tot ſæculorum cœlibatum cogitaret?

----δεύτερον ἢ
Ὀγδόον οὐρανὸν ἄλλον ὑπέρτερον ὑψόθι τεύξω.

Quomodo cœlo capi non poterat, qui cum tot aliis gigantibus, vna terræ regione capiebatur?

Εὐνέτις Ἐνδυμίωνος ἐμὴ θεράπαινα σελήνη
Δέμνιά μοι στορέσειε, καὶ εἰ χρέος ἐστὶ λοέβων,
Λούσομαι ἀστερόεντος ἐν ὕδασιν Ἠριδανοῖο.

Quàm parum memor ſui in leuicula degenerat! quomodo enim balnea Eridani capiet, cui cœlum veteri ſepties maius anguſtum eſt?

Ridiculi prorſus tumores, qui vix à pueris aut aniculis tolerari poſſunt: itaque incidunt in alium characterem. (de quo mox dicemus) frigidæ puerilitatis. Nec refert, quòd Typhoni tribuatur hæc oratio; nam cùm tota horribilis, vt ipſa gigantis perſona, eſſe debuiſſet, in riſum & contemptum euaneſcit.

In eodem exemplo licet animaduertere tertium tumoris genus, vbi res non modò ſenſibus, ſed ipſis quoque verbis inflatur; quale eſt etiam illud, *ſaxa, ſyluas, lapides, montes diſijcis, diſpulueras.* Non ſatis fuerat ſolutos in puluerem montes dixiſſe, niſi grande quoque verbum addidiſſet, *diſpulueras, &c.*

Narius Gymnaſt. In verbis & ſenſib. ſtyli inflati exempla.

O peſtifera Pontica fera, trux, *tolutiloquentia!*

Idem in Gallinaria.

Hoc ſtyli genus meritò prudentibus viris fuit ſemper inuiſum; quòd ſi nonnullos lenioris facundiæ iuuenes ipſo nouitatis aucupio delectet, vbi tamen crebriùs fuerit iteratum, tranſit in ſatietatem. Itaque benè monet Lucianus Lexiphanem, qui

eiuſmodi vocibus non deſinebat Atticis auribus obſtrepere.

Lucianus in Lexiph. quid de iſto ſtylo ſentiat.

Ἅλις, ὦ Λεξίφανες, καὶ ποτοῦ, καὶ ἀναγνώσεως· ἐγὼ γοῦν ἤδη μεθύω σοι, &c. Satis, ô Lexiphanes, & potus, & lectionis iſtius: Ego enim tibi ebrius iam ſum, & nauſeo; & niſi quamprimùm euomuero iſta omnia, quæcumque recitando perſequutus es, videor mihi inſanus, ac furioſus fore, obſtrepentibus mihi vndique verbis iſtis, quæ mihi modò offudiſti.

Quanquam mihi à principio ridere illorum gratia veniebat in mentem. Verùm poſtquam ea multa, atque omnino ſimilia erant, miſerebat me tuæ iſtius ærũnoſæ infelicitatis. quippe quem viderem in labyrinthum quendam irremeabilẽ incidiſſe, morbúmque ægrotare grauiſſimum; imò verò atrabile percitum. Cogito itaque apud me ipſum, vnde tam multa mala collegeris, & quàm longo tempore, & vbi denique concluſum habueris tantum examen abſurdarum ac diſtortarum vocum, quarũ alias quidem ipſe finxiſti; alias autem defoſſas alicunde eruens, tantum cœnum vndequaque cogens, in me exhauſiſti. Porrò videris mihi, neminem amicũ, aut familiarem, aut beneuolum habere, neque etiam in virum liberum, & qui loquendi libertate vteretur, vnquam incidiſſe; qui vera monendo, te quamprimùm expediret à morbo iſto intercutaneo, quo quidem correptus es, & præ malo, illius periculum, ne difrumparis, ſuſtines; Tibi autem bene ſanus eſſe videris, & calamitatẽ iſtam, valetudinem cenſes, atque ab imperitis laudaris, qui morbum tuum ignorant; à doctis autem miſeratione dignus exiſtimaris.

Remedium à Lucia. inflatis procuratum.

Mox hominem committit Soſipoli medico, à quo, vomitorio accepto, iſtam verborum ſentinam egerit.

Aliud remedium.

Hoc quidem remedium comicum eſt, & nihil ad ſanitatem facit. Vnum autem præſtantiſſimum, idemque vtiliſſimum erit, ſi qui eiuſmodi dicendi genere delectantur, optimis auctoribus aſſueſcant, à quibus, & moderatio, & ſtyli aſſletur ſalubritas.

Styli inflati corrigendi remedium duplex.

Phauorinus Philoſophus (vt ait Gellius) adoleſcenti veterum verborum cupidiſſimo, & pleraſque voces, nimis priſcas & ignotiſſimas in quotidianis communibúſque ſermonibus expromenti, Curius, inquit, & Fabricius, & Coruncanus, antiquiſſimi viri noſtri, & his antiquiores Horatii illi trigemini, planè ac dilucidè cum ſuis confabulati ſunt: neque Auruncorum, & Sicanorum aut Pelaſgorum, qui primi incoluiſſe Italiam dicuntur: ſed ætatis ſuæ verbis loquuti ſunt: Tu autem perinde quaſi cum matre Euandri loquare, ſermone abhinc multis annis iam deſito vteris: quòd ſcire atque intelligere neminem vis, quæ dicas. Nonne homo inepte, vt quoduis abundè conſequaris, taceres? ſed antiquitatem tibi placere ais, quòd honeſta, & bona, & ſobria, & modeſta ſit. *Viue ergo moribus præteritis, loquere verbis præſentibus.* Et ita quidem poſſunt inflati ſanari, ſi velint; quorum multi plus habent furoris, ſed plus etiam corporis. Semper autem ad ſanitatem procliuius eſt quod poteſt detractione curari.

Phauorini iudicium aduerſus inflatos. Gel. l. 1. c. 10.

Senec. contr. l. 9.

DE CACOZELO.

CAPVT III.

QVæ ſequuntur orationis vitia, cacozelum, ac frigidum, magnam habent cum inflato affinitatem, & nonnunquam inter ſe confunduntur, & differunt tamen nõnihil. Atque vt de cacozelo dicã obiter, quod pleniùs in tractatu de imitatione explicandum eſt. *Eſt praua affectatio orationis, ducta ex errore vitioſæ imitationis:* quod indicat Lucianus his verbis. κακοζηλία ἐστὶ τῶν ὑπερβαινόντων τὸ μέτρον τῆς μιμήσεως, καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἐπιτεινόντων.

Quid propriè cacozelum.

Cacozeli ab inflato ſtylo diſcrimen.

Itaque omne cazozelum fermè tumidum eſt aut frigidum, aut quid ſimile, non omne tamen tumidum eſt cazozelum, cùm præſertim poſſit ex imitamentis eſſe non expreſſum. Itaque, ſi quis apud Virgilium legens; [*Exempla cacozeli.*] ſublatum à Turno *ſaxum antiquum ingens;* hoc poſtea in alio argumento imitatus, dicat fuiſſe *ſcopulum, cui capræ etiam paſcentes inſidebant*, neſcio quid nugarum cùm Græco poëta nugatus: tunc fit prodigium illud imitationis, quod κακόζηλον nominant: Sic Lucianus, cùm metamorphoſin illam hominis in Aſinum deſcribit, concinnè admodum dicit:

Καὶ οἱ δάκτυλοι πάντες εἶχοντο, οὐκ οἶδ' ὅπου: ὄνυχας δὲ τοὺς πάντας τέσσαρας εἶχον, καὶ τούτοις οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁπλάς. καί μοι αἱ χεῖρες, καὶ οἱ πόδες, κτήνους πόδες ἐγένοντο, καὶ τὰ ὦτα δὲ μακρὰ, καὶ τὸ πρόσωπον μέγα.

Apul. metam l. 3.

At Apuleius non contentus hac lenitate ſermonis. *Aures*, inquit, *immodicis horripilant auctibus*, & cætera ſimilia quæ vaſtam atque horridam faciunt orationem. [*Plin. l. 35. c. 10.* *Parrhaſij pictoris induſtria.*] Vis aliud cazozeliæ exemplum præclariſſimè expreſſū: Extat notiſſima de Parrhaſio pictore hiſtoria, qui adoleſcentulum vuas ferentem, tanta ingenij artiſque ſubtilitate depinxit vt aues imagine deluſæ, aduolarent, roſtriſque improbulis racemos appeterent: quamquam ille ingenuo faſtu opus ſuum damnauit, quod non videretur puer ſatis eximiè depictus, vt quem aues aduolantes non timerent. Hoc cùm legiſſet Spiridion Rhetor, voluit imitari. Quid agit? controuerſiam illam agitabat, in qua Parrhaſius dicitur miſerum ſenem Olynthium ſæuiſſimè cruciaſſe, vt ex eius ore inter acerbiſſimos cruciatus æſtuantis, Prometheum in Caucaſo laniatum exprimeret, & hanc deinde tabulam in Mineruæ templo conſecraſſe.

Spiridionis cacozelia inſignis. Senec. in Parrhaſij controu.

Spiridion, cùm præſtantiſſimi illius artificis manum. & exquiſitiſſimæ tabellæ decus verbis commendaret, eò vſque prouectus eſt, vt diceret, ad hanc Parrhaſij tabulam cùm eſſet in Parthenone poſita, vultures vndique laniatum cadauer ratos, frequentes aduolaſſe: quæ oratio, vt frigida, & κακοζηλίας nota perinſignis, ab omnibus qui aderant, declamatoribus eſt excepta. Quî fieri enim poterat, vt vultures in celeberrimum iſtud Athenienſium fanum, cùm eſſet vndique tectum, & clauſum, aduolarent niſi fortè putauit, vultures, templa in luce vrbium poſita, non ſecùs ac paſſeres & hirundines, frequentare, atque in ea ſeſe aliquando per foramina penetrare.

Quàm multa ſimilia quotidie admittuntur à pueris, qui cùm aliquid legerint, aut audiuerint, ſtatim in imitationem trahunt, id minimè ponderantes, an res quæ comparantur, ſimilibus inter ſe adiunctis congruant. Ex quo fit vt ab imitatione, qui plurimùm iuuari conformaríque deberent, iudicij & mentis penuria ſæpiſſimè deriuent errorem.

DE STYLO FRIGIDO.

CAPVT IIII.

Demetr. Phaler. περὶ Ἑρμηνείας

FRigidum quoque ſæpe cum ipſo cazozelo miſceri, teſtis eſt, vel hic Demetrij Phalerei locus:

Πολλάκις μέν τοι τὸ μὲν διανόημα αὐτὸ ψυχρόν τί ἐστι, καὶ ὡς νῦν ὀνομάζομεν, κακόζηλον: ſæpè item frigidus eſt ſenſus, quem nunc cazozelum nominamus. Et Ariſtoteles inflata verba vocat ψυχρά: Longinus verò poſtquam de tumido & puerili diſſeruit, addit, Θατέρου δὲ ὧν εἴπομεν, λέγω δὲ τοῦ ψυχροῦ, πλήρης ὁ Τίμαιος. Si tamen diſquiſitiùs enucleare velimus, inuenie- [*Quid propriè frigidum.*] mus, frigidum, quod ab ipſo Caſſio

annotatũ eſt, eſſe magis circa nonos, hoſpites & peregrinos ſenſus, quàm circa tumorem verborum: frigidum autem appellatur, non quòd languidum ſit & remiſſum, (nihil enim fermè iſtis ingeniis. quæ hanc dicendi κακοσπουδίαν affectant, calidius:) ſed quòd perniciosum quodlibet, & nocens temperaturæ, vt annotat Seruius, ad Bucolica Virgilij, vocetur frigidum: Ita pari iure, quòd ſtyli optimam temperiem corrumpit τὸ ψυχρὸν, tranſlato à Medicis nomine eſt appellatum. Aliter γοργίειον nominatur, quòd Gorgias ſophiſta, multus in his ſenſibus fertur extitiſſe. Quamquam, quod Dionyſius, Longinus, & Hermogenes adeo exagitant, de *animatis ſepulchris*, non ita videatur abſurdum. Ariſtophanes autem Comicus non modò frigus, ſed & niues, ſtylo alicuius inepti poëtæ inſperſas commemorat, his verbis.

γοργίειος μειρακιωδῶς ἐναβρύνεται Dion. Hal. in ep. ad Pōp.

Frigidi ſtyli appellatio.

γοργίειον cur frigidus ſtylus, dicatur.

Κατένιψε τὴν Θράκην χιόνι πολλῇ. Suidas, Κωμῳδῶν οὖν αὐτὸν παρίστησι τὴν πολλὴν χιόνα τὴν τούτου περὶ τὰ ποιήματα ψυχρότητος.

Suid. in voce ψυχρός.

Ex iis autem quæ dicta ſunt, apparet, ſtylum frigidum eſſe τὸν περὶ τὰς νοήσεις ξένον, *eum qui conſtat ſenſibus nouis, & peregrinis, addo etiam putidis.* Inflatus rerum & verborum ſtrepitus ferri ſolet, cum aliqua ſpecie magnitudinis: Cacozelus in infelici & ærumnoſa imitatione conſeneſcit: frigidus tortos & violentos ſenſus, veluti nouatoris ingenij fœtus, iudicij lumine orbatos egerit.

Inflati cacozeli, & frigidi diſcrimina.

Exempla frigidi ex Plutarcho & Caſſio talia ſunt: Natus eſt Alexander, ea ipſa nocte qua Dianæ Epheſiæ templum, inſana & orbi terrarum admiranda ſubſtructio, conflagrauit: Ex eo, cum de Alexandri laudibus diceret Hegeſias., qui inter frigidos ſophiſtas commemoratur à Longino: *Minimè mirandum eſt,* inquit, *ſi Dianæ templum tam graui incendio arſerit: quippe Dea in ipſo Olympiæ partu, quo Alexander editus eſt, obſtetricandi laboribus & curis diſtricta, ignem non voluit reſtinguere.*

Frigidi exempla.

Hegeſias frigidus.

Feſtiue dictũ in Dianæ Epheſiæ incendium.

Huius epiphonematis tantum eſſe frigus, Plutarchus aſſeuerat, vt idipſum, ad Epheſij templi incendium reſtinguendum, ſatis validum fuiſſe videatur.

Ἡγησίας ὁ Μάγνης ἐπιπεφώνηκεν ἐπιφώνημα κατασβέσαι τὴν πυρκαϊὰν ἐκείνην ὑπὸ ψυχρίας δυνάμενον· εἰκότως γὰρ ἔφη καταφλεχθῆναι τὸν νεών, τῆς Ἀρτέμιδος ἀσχολουμένης περὶ τὴν Ἀλεξάνδρου μαίωσιν.

Plutarch. in Alex.

Alterum exemplum profertur è Caſſio Longino, quod ſumptum eſt ex Timæo. Quippe, hic Alexandrum magnis laudibus efferens, cum Iſocrate comparat, & vehementer commendat, quòd paucioribus annis Aſiam ſubegerit, quàm vnam orationem Panegyricam ſcripſerit Iſocrates. Hic Criticus deridens exclamat: Θαυμαστή γε τοῦ Μακεδόνος ἡ πρὸς τὸν σοφιστὴν σύγκρισις! ô admirabilẽ Alexandri cum ſophiſta comparationem! certè hoc frigido hominis ſenſu, Iſocrates tota Lacedæmoniorum Republ. longè fortior haberetur, quando intra decennium Panegyricum abſoluit; At illi, non niſi intra annorum triginta ſpatium, Meſſenam expugnarunt.

Alexander cum Iſocrate comparatus ridiculè.

Tertium eſt ex eadem officina: Conciſis Siculа clade Athenienſium viribus opera cuiuſdam Hermocratis, exclamat, *Non ſine magnæ mentis conſilio factum eſſe, vt Athenienſes, qui in Mercurij ſtatuas fuerant impij, per Hermocratem filium Hermonis, violatæ religionis pœnas perſoluerent.* Hæc frigida & inepta Longinus iudicat quæ tamen excuſari facilè poſſent.

Εἰς τοὺς Ἑρμῶν ἀσεβήσαντας, ἰδὼ κανδίκλω.

Sed in hoc genere nihil eſt Hebræorum ſcriptoribus, quos Rabinos vocant, infantius; apud quos frigidorum ſenſuum exempla, & plurima ſunt, & maximè ridicula; quale illud eſt eius qui in hæc verba

pſal. 61. ſcribens, *Iumenta in montibus, & boues*: vbi textus Hebræus haber.

Rabinorum ſenſus frigidi

Behemot beharre aleph בהררי־אלף בהמות Iumenta in montibus mille, hic frigidus commentarius belluam vnam fuiſſe vaſtiſſimam narrat plurali numero deſignatam à Propheta: cui ad diurnum pabulum, mille montium herbæ à Deo eſſent aſſignatæ.

Alius in illud Exod. 4. *Obſecro Domine, non ſum eloquens*, commentatur, Moſen, cùm eſſet trium annorum puer, Pharaoni fuiſſe oblatum, delectatúmque Regem melliti infantis indole, diadema illi inter ludendum impoſuiſſe; quod cùm Moyſes deieciſſet in terram, pedibúſque conculcaſſet, id pro infauſto quodam omine acceptum; cúmque Regis filia tribuiſſet infantis inſcitiæ, de conſilio & induſtria viri apud Hebræos imprimis ſapientis, ad explorandam puſionis ſimplicitatem, ſciéns-ne illud, an imprudens feciſſet? prunæ illi ardentes ſunt appoſitæ; quas cùm ore contigiſſet, inde extremæ linguæ aduſtionem perpetuámque balbutiem atque hæſitantiam contraxit.

Allegoriarũ in ſacra ſcriptura nimij indagatores ſæpe incidunt in frigida. Origenes, Philo, nimij in allegoriis.

Huic vitio obnoxij ſunt qui in ſacris litteris allegoricos vbique conſectantur ſenſus, & omnia in eas quas ſibi finxerunt imagines efformant. Qua re in nimij ſunt plerunque Origenes, & Philo, qui allegoriarum ſtudio, in frigida ſæpiſſimè deferri coguntur.

Nam, etſi allegoriarum grata ſit ac vernans amœnitas, vbi tamen nimis crebræ ſunt, & violentæ; placere doctis auribus nullo modo poſſunt. Cui enim ſemper iſtæ interpretationes arrideant? *Porticus Salomonis, eſt conuerſatio Chriſti: Arcturus, lex; & Pleiades, noui teſtamenti gratia. Sudes; acuta ſanctorum conſilia: Salina, intimæ contemplationis ſapor: Ibices, magiſtri ſpirituales: Sapphirus, prædicatores noui teſtamenti: Perdix, diabolus: Cyniſes, Dialectici.* quanquam hoc poſtremum ſubtiliter ab Origene dictum; Hoc enim animal pennis quidem ſuſpenditur per aëra volitans, ſed ita ſubtile eſt, & minutum, vt oculi viſum, niſi acutè cernentis, effugiat; corpus tamen cùm inſederit, acerbiſſimo terebrat ſtimulo, vt quem volitantem videre quis non valeat, ſentiat ſtimulantem.

Hæ allegoriæ licet à Patribus cum ſata prudentia dictæ, non ſunt vbique imitandæ.

Orig. Hom. 4. in Exod.

Cyniſes cum Dialecticis comparantur

Hoc ergo animalis genus (inquit) digniſſimè puto arti Dialecticæ comparari, quæ minutis & ſubtilibus verborum ſtimulis animos terebrat, & intelligentiæ oculos decipit.

DE STYLO PVERILI.

CAPVT V.

Stylus puerilis qualis.

VIcinum eſt iſtis generibus puerile, quod Caſſius Longinus nominat, κακὸν, μικρόψυχον, ϗ ἀγεννέστατον. Habet enim tumorem, & cacozelum, & frigida permulta ſibi annexa, hoc autem proprium obtinet, vt inanem quandam ſuauitatem, Adonidis hortis ſteriliorem quàm auidiſſimè venetur. Itaque ſenſus in eo fermè ſunt tenuiculi, cum aliqua illecebra vaniſſimæ iucunditatis, luſus minuti, digreſſiones ineptæ, alluſiones ad verba, affectatæ rerum deſcriptiones, luxuriantes figuræ, inopia iudicij, redundantia ſermonis, verba vndique ad oſtentationẽ collecta, & rhythmorum circumſcriptionúmque putida elaboratio. Talis eſt iſta Mœcenatis, authore ſuo mollior oratio:

Pueriliſ ſtyli in verbis exempla. Mæcenatis oratio puerilis.

Quid purius amne, ſyluiſque ripa comantibus? Vide vt alueum lintribus arent, verſoque vado remittant hortos.

Vide Senec. ep. 114.

Quid ſi quis fœmina cirro criſpat, & labris columbatur: incipitque ſuſpirans, vt ceruice laxa feratur? Nemo tyranni; irremediabilis factio, riman-

tur epulas, lagenæque tentant domos, & ſæpe mortem exigunt.

Genium feſto vix ſuo teſtem, tenuis cerei filia, & crepacem mola focum mater aut vxor inueſtiunt.

Quæ pueritiæ ludicra? Num ſtatim hæc cùm legeris (inquit Seneca) hoc tibi occurret, hunc eſſe qui ſolutis tunicis in vrbe, ſemper inceſſerit?

Hadriani Imperat. molicula oratio. Adiunge huic molliculæ orationi, Hadriani Imperatoris verſus:

Animula, vagula, blandula,
Hoſpes, comeſque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula!
Nec, vt ſoles, dabis iocos.

Puerilis pueri ex Apuleio deſcriptio. Aut Apuleij: [Erat intonſus, & genis gratus, & corpore glabellus. Crines eius præmulſis antiis, promulſis caproneis anteuentuli, & propenduli. Veſtis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians. quid? quòd & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat?

Hæc planè crepundia, quibus permittuntur aliquando puſiones luſitare. At verò iam prouectæ ætatis homines, in eas ferri nouiſſimorum verborum ineptias, minimè tolerandum eſt.

Puerilis ſtyli origo & indicium. Sæpe iſtarum nugarum parens eſt amor, & vitiis obſeſſæ mentis hebetudo: quippe videas iſtos frigidos amatorculos, ex libris vernaculâ linguâ ſcriptis, hæc deliramenta auidè conquirere, quæ illi, roſas ſuas & anemonas, dum ventilant, putant odorem omnium naribus periucundum afflari: ſed hæc ita fœtent, vt Augeæ ſtabulum non ſit impurius.

Onagri poëtæ puerilis naria fœminæ ad marē fœtum ſuum euirantis. Alia eſt etiam non verbis, ſed ſenſibus puerilis oratio: qualis eſt iſta, Onagri, fœminæ ad marem fœtum ſuum euirantem, his verbis expreſſa, quæ bonum alioqui poëtam ad inclinatam puerilitatem dimiſit.

Ἄνερ, ἄνερ, τίνυ σεῖο προσώπατα τρηχύνονται: *Opiani l.3. cyn. verſ. 220.*
Ὄμματα φοινίχθη, τὰ τ' αὖ πάρος αἰγλήεντα:
Οὐχὶ μέτωπον ἀθρεῖς λιθοεργὲς ἄγχι Μεδούσης,
Οὐ γόνον ἰοβόλον παναμειλίκτοιο δρακαίνης,
Οὐ σκύμνον πανάθεσμον ὀρειπλάγκτοιο λεαίνης·
Παῖδα λυγρὴ τὸν ἔτικτον, ὃν ἠρώμεσθα θεοῖσι,
Παῖδα τεὸν γενύεσσι τεοῖς οὐκ ἄρσενα θήσεις.
Ἴσχε φίλος, μὴ τάμνε· τί μοι τάμες, οἷον ἔρεξας.
Παῖδα, τὸ μηδὲν ἔθηκας, ὅλον δέμας ἐξαλαώσας·
Δειλὴ ἐγὼ πανάτολμος ἀωροτάτοιο λοχείης,
Καὶ σὺ τέκος πανδείλον, ἀλιτρότατοιο τοκῆος·
Δειλὴ ἐγὼ τριτάλαινα, κενὸν τόκον ὠδίνασα,
Καὶ σὺ τέκος, τμηθεὶς, οὐχὶ στονύχεσσι λεόντων:
Ἀλλ' ἐχθροῖς γενύεσσι λεοντείῃσι τοκῆος.

Vir, vir, quare tuus vultus exaſperatur?
Oculi rubuerunt, qui priùs erant ſplendidi?
An frontem intueris ſaxificæ Meduſæ?

(Sciebat quippe hic Onager Meduſæ fabulam, & ſcholas olim poëticas frequentarat.)

Non fœtum veneficum efferi draconis.
Non catulum nefandum montiuagæ Leænæ:
Filium, miſera quem peperi, quem exorauimus à Diis,
Filium tuum maxillis tuis euirabis.
Cohibete, amice: ne ſcinde: quid reſecuiſti, qualem
Feciſti filium? ad nihilum redegiſti, toto corpore mutilatum.

Miſera ego, atque ærumnoſa, intempeſtiuum ob partum:
Et tu fili miſerrime, ſceleratiſſimi parentis cauſa!
Miſera ego, ter miſera, inanem partum enixa.
Et tu fili diſſectus, non vnguibus Leonum;
Sed inimicis maxillis leoninis parentis.

Hactenus lamentabilis nænia, & verè puerilis: cùm enim mentionem facit Onager *ſacrificæ Meduſæ*, cùm dicit ſe filium à Diis exoraſſe, & ſimiles nugas; quis riſum teneat? At dices, nulla ſæpe eiuſdem argumenti, à viris grauibus eſſe conſcripta? fateor equidem; ſed huiuſmodi, ſi quæ ſcribunt, non ſeriis operibus immiſcent: verùm pueriles remiſſiones, & fabellas, & ludos ad riſus compoſitos profitentur. At qui hæc ſeriò, & callidè dicunt, carminúmque grauitati, non ioco, ſed eloquentiæ oſtentandæ gratia, ſolent intexere, pueriliter mea quidem ſententia, faciunt; hæc enim vitia ſunt, in quæ pueri, in hyperbolis ſemper leues, frequentiùs incidũt: qui ſi in Craſſi murænam, aut pſittacum, melioris carmen, vel orationem funebrem texant, cùm omnia ad rotundam ſtyli exilitatem deberent eſſe accommodata, illi ad grandes Demoſthenis & Ciceronis figuras conuertentur: pſittacum, inquam, vel paſſerem, vt heroem laudabunt, etiam apud Elyſios campos Minois & Rhadamanthi aſſeſſorem facient, dictitãtes illud Demoſthenis, ὃν πάρεδρον εἰκότως ἄν τις φήσαι τοῖς κάτω θεοῖς εἶ): mox alloquentur per Apoſtrophen; *Præclare igitur, tecum actum eſt, dum viueres, anima delicatiſſima, nunc autem, poſtquam ex his terris euolaſti, ſanctiſſima: nam beatorum locum conſequuta, aſſides Proſerpinæ.*

Puerilium inuentionum nugæ.

DE PARENTHYRSO.

CAPVT VI.

THeodorus Rhetor, qui citatur à Caſſio Longino, in libro περὶ ὕψους, notiſſimi vitii in ſtylo meminit, quod ipſe appellat παρένθυρσον, quaſi ad Thyrſum accedens, hoc eſt, furori proximum: Norunt omnes, Thyrſum appellari haſtulam frondibus veſtitam, quam bacchantes geſtabant: & hoc perpetuum Bacchi inſigne iuxta epigrammaticum, Πανὶ βίτων χίμαρον, νύμφαις ῥόδα, θύρσα Λυαίῳ: hinc θυρσοπλῆγες, nominantur thyrſo percuſſi, hoc eſt inſani. vnde parenthyrſum dici poteſt, Oratio grandibus & intempeſtiuis affectibus, & figuris in re parua inſaniens: quam definitionem licet colligere ex Dionyſio Longino, in qua παρένθυρσον ita deſcribit:

Quid Thyrſus.

Quid parenthyrſum, & vnde ſic dicitur.

Τούτῳ παράκειται τρίτον τι κακίας εἶδος ἐν τοῖς παθητικοῖς, ὅπερ ὁ Θεόδωρος παρένθυρσον ἐκάλει. ἔστι δὲ πάθος ἄκαιρον, καὶ κενόν· ἔνθα μὴ δεῖ πάθους· ἢ ἄμετρον, ἔνθα μετρίου δεῖ. [Huic proximum eſt tertium prauitatis genus in affectibus, quod Theodorus vocat parenthyrſum: eſt autem affectus intempeſtiuus, & vanus, vbi nihil opus eſt affectu; vel immoderatus, vbi opus eſt moderato: differt à puerili, quòd hoc in lætis argumentis, & illecebroſæ dictionis aucupio verſetur vt plurimùm; illud propriam ſedem habeat in affectibus intempeſtiuis, maximè doloris, & iracundiæ, ſine vlla etiam affectatione verborum: Non enim iſtam concinnitatẽ ſpectat, ſed grandes tantùm figuras, in rebus ludicris conſectatur: ex quo plenum eſt inſaniæ.

Longin. περὶ ὕψους.

Parẽthyrſi à puerili ſtylo diſcrimen.

Talis eſt illa de incendio Daphnitici templi, miſerabilis nænia Libanii

Libanii παρένθυρσον à D. Chryſoſt. perſtrictum.

banij ſophiſtæ, quam diuus Chryſoſtomus egregiè perſtringit, in oratione de ſancto Babyla martyre. Ibi enim ſophiſta præter modū fertur in miſerabiles, inconditos, humiles, inclinatos affectus, & præ doloris ac furoris impotentia, in frigida quæque & inepta tranſit, vt, cùm dicit, Iulianum Imperatorem, vbi de templi incendio afflauit eum rumor, [quæſiuiſſe talaria Mercurij, vt ad flammam reſtinguendam properaret.] Vbi tandem erat inuenturus? Certè tardum oportuit fuiſſe auxilium, ſi hæc talaria ſunt expectata. Ita dum motus cupit ingentes excitare, delabitur in abſurda, quæ riſum potiùs quàm dolorem efficiant.

Ariſtidis παρένθυρσον, οὐκ αὐτὴν Μέδουσαν, οὐδὲ τὸν αὐτῶν ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ τὸν τῆς Ἀσίας ἐπιν-θοῦσαν. Parenth. character.

Eodem ſtylo Ariſtides ſophiſta, in illa flebili monodia, de Smyrna collapſa, inter cæteras næniās addit: [Si Gorgones reuiuiſcerent, non iam Meduſam, aut oculum ſuum flerent, ſed Smyrnam, communem Aſiæ oculum deplorarent.]

Num verò iſta παρατετράγῳδα, & παρένθυρσα? ſed pleniùs in affectibus examinabimus.

Alij etiam magis importuni ambitioſo orationis tractu, aut plorant, aut iraſcuntur, aut deteſtantur, aut Deos Deáſque omnes, in rebus ludicris & penè nullis inuocant. Quærunt ab auditoribus, hominibus plerumque frigidis & vrbanis, nū lugeant, num indignentur, num auerſentur num tantum nefas abominentur? cùm illi interim nihil horum experiantur, ſed tranquilli omnino ſedeant: Aduertere ſe dicunt pallorem, & lacrymas, & eiulatus eorum audire, qui non magis mouentur quàm ſtatuæ.

Parenth. exemplum.

Hoc certè genus, inter cætera miſerabile eſt, & inſanum, nec immeritò παρένθυρσον nominatur; habet enim multum de thyrſo, & furore: Nam quid eſt aliud, in rebus modicis, tam inſanæ mentis æſtu iactari, quàm Oratorem illum imitari, qui apud Lucium Apuleium pro tribus vtribus, ab ebrio iuuene multis ictibus perforatis, quaſi pro cæſis iuuenibus perorat? & ait,

[Neque parua res, ac præcipuè pacem ciuitatis cunctæ reſpiciens, & exemplo ſeriò profutura tractatur, Quirites ſanctiſſimi. Quare magis cōgruit, ſedulos atque vniuerſos vos pro dignitate publica prouidere, ne nefarius homicida tot cædium lanienam, quam cruenter exercuit, impunè cōmiſerit.]

Ad hæc omnes riſu diſſoluuntur. Mox quædā mulier, per medium lacrymoſa, & flebilis, atra veſte contecta, paruulum quendā ſinu tolerans, decurrit; ac ponè eā, anus alia pannis horridis obſita, paribúſq; mœſta fletibus, ramos oleaginos vtræque quatientes, quæ circumfuſæ lectulū, quo peremptorū cadauerū contecta fuerant, plangore ſublato lugubriter eiulantes:

[Per publicam miſericordiam, per commune ius humanitatis, aiunt, miſeremini indignè cæſorum iuuenum, noſtræque viduitati, ac ſolitudini, de vindicta ſolatium date: Certè paruuli huius, in primis annis deſtituti, fortunis ſuccurrite, & de latronis huius ſanguine, legibus veſtris, & diſciplinæ publicæ litate.]

Hæc ſi pro tribus vtribus ſeriò dicerent, παρένθυρσον facerent manifeſtiſſimum; ſed cùm ad riſum, publicamque laſciuiam ficta ſint, nihil habent iſtius generis.

Exilia orationis magnitudine prudenter attollenda.

Porrò in id ſæpe vitiū incurrūt Oratores ſenſibus grādes vberes, & amplificatorii, qui cùm ſummæ laudis eſſe exiſtiment res alioqui exiles orationis maieſtate pleniùs attollere; hoc, ne mica quidem talis adhibita, faciunt in rebus ſingulis, & ranas in Mineruam, Pygmæos, in Polyphemum, res denique leuiſſimas in cothurnos tragicos, non ſine riſu deformant.

DE STYLO ſcholaſtico.

CAPVT VIII.

ſtyli ſcholaſtici typus.

MEminit quoque Caſſius Lõginus, σχολαστικῆς νοήσεως, hoc eſt, ſcholaſtici ſenſus, & ſtyli: fit autem, cùm ea quæ ciuilis eſſe debet oratio, ad vmbratilium præceptorum minutias putidiuſculè conformatur. Accidit enim plerumque, vt adoleſcentes è ludo nuper egreſſi, vel etiam viri ſcholarum vmbris diutiùs enutriti, cùm ex palæſtra in aciem deuenerint, nondum ad ciuilis illius cœli tolerantiam facti, atque compoſiti, neſcio quid vmbraticæ mollitiei, quam cum lacte ſuxerunt, retineant. Itaque alij antequam ad rem veniant, præfantur apparatiùs, & excurrunt longiùs: alij digreſſiones & locos communes affectant, quibus cùm inſederint, arbitrãtur ſe Iouis albis (quõd aiũt) quadrigis vehi: alij in quocunque demum argumento exordia, narrationes, confirmationes, perorationes religioſiùs exigunt; atque iſta quidem omnia, quamuis frigida & importuna, ſæpiùs ingerunt, ne videantur artis legibus defuiſſe. Alij minimè ſpectãtes an oratio ornatum ferat, grandes figuras per κακοζηλίαν expreſſas ad ſatietatem aurium intrudunt: Alij etiam artem pleniſſimè profitentur; exordii ſui, narrationis, confirmationis, &c. meminerunt, tum ſe ex vna parte in alteram tranſituros pollicentur, aut iam tranſiiſſe dicunt: etiam excuſant ſe, quòd minùs elaboratam orationem attulerint: quæ omnia ſcholaſtica ſunt, & vbi moroſiùs curantur, elaborantúrque concinniùs, ſæpe in frigidum aliquid, aut puerile deſinunt.

Demoſthenes à ſtylo ſcholaſt. alienus.

Atque in eo, opinor, multùm differunt ciuiles Iſocratis & Demoſthenis Orationes; hic enim, quod maximè eſt, minimè vult videri eloquens, & fortunas Græciæ ex eo non pendere dicit, an manum in hanc aut in illam partem inflexerit: vel hoc aut illo verbo inter orandum vſus fuerit; at ille in negotioſis etiam orationibus diſſimulare non poteſt ambitionem eloquentiæ. Nam in Suaſoria ad Philippum, profitetur etiam ἐπὶ γήρως φιλοτιμίαν, & ſe excuſat, quòd propter ætatem ingraueſcentem, tam elaborata orationis ſtructura vti minimè potuerit.

Iſocrates ſcholaſtico vitio laborat.

Iſocr. in Suaſor. ad Philippum.

Οὐδὲ γὰρ τοῖς κατὰ τὴν λέξιν εὐρυθμίαις, καὶ ποικιλίαις κεκοσμήκαμεν αὐτὸν, αἷς αὐτός τε νεώτερος ὢν ἐχρώμην, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπέδειξα, δι᾽ ὧν τοὺς λόγους ἡδίους τ᾽ ἅμα, καὶ πιστοτέρους ποιοῖεν, ὧν οὐδὲν ἔτι δύναμαι διὰ τὴν ἡλικίαν.

Quæ excuſatio non petita, accuſatio eſt.

Præfatur etiam ampliſſimè de ſuis familiaribus, & eorum de hac Suaſoria iudicia exponit; quæ omnia parum ad perſuaſionem faciunt, & ambitioſè potiùs quàm neruoſè dicta ſunt.

In Panegyrico verò, qui & ſuaſionem continet ad Græcos, tam magnificè de ſua eloquentia ſentit, & dicit, vt niſi pro rei dignitate, ſuáque gloria, & pro tempore, quod in hac oratione elaborãda concinnandáque poſuerit (in qua decennium ferebatur inſumpſiſſe) peroret, nullo modo ſibi ignoſci velit, ſed contemni & derideri.

Iſocr. Paneg. 86.

Ἐγὼ δ᾽ ἢν μὴ καὶ τοῦ πράγματος ἀξίως εἴπω, καὶ τῆς δόξης τῆς ἐμαυτοῦ, καὶ τοῦ χρόνου, μὴ μόνον τοῦ περὶ τὸν λόγον διατριφθέντος, ἀλλὰ καὶ σύμπαντος οὗ βεβίωκα, παρακελεύομαι μηδεμίαν μοι συγγνώμην ἔχειν: ἀλλὰ καταγελᾶν, καὶ καταφρονεῖν.

Hæc quidem oſtentationem habent eloquentiæ non mediocrem, quæ Oratori ciuili cauenda eſt, vel maximè.

At verò ſub finem orationis, quaſi in promptu diceret, qui ſe compa-

rata oratione dicturum, initio profeſſus fuerat:

Οὐ τὴν αὐτὴν δὴ τυγχάνω γνώμην ἔχων, ἥντε πρὸ τῷ παρόντι χρόνῳ, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου· τότε μὲν γὰρ ᾤμην ἀξίως δυνήσεσθαι περὶ τῶν πραγμάτων εἰπεῖν, νῦν δ᾽ ἐφικνοῦμαι τοῖς μεγέθοις αὐτῶν; ἀλλὰ πολλά με διαπέφευγεν ὧν διενοήθην.

[Iam verò non ita ſentio ac initio orationis meæ: tunc enim pro dignitate rerum, me poſſe dicere exiſtimabam, nunc magnitudinem earum non aſſequor, multáque mihi eorum quæ dicere inſtitueram, exciderunt.]

Nimis aperta calliditate hæc ſunt elaborata, quaſi finem orationis non præuidiſſet, qui ſe per decennium ſcripſiſſe gloriabatur.

Eloquentia Iuliani multum habet palæſtræ ſcholaſticæ.

Habent & multum palæſtræ ſcholaſticæ, quæ à Iuliano Imperatore ex Sophiſtarum ſcholis adhuc recente ſcripta ſunt. Quorſum enim in Euſebiæ encomio tam longa inſinuatio contra ingrati animi vitium? Τί ποτε ἄρα χρὴ διανοεῖσθαι περὶ τῶν ὀφειλόντων μεγάλα, καὶ ὑπὲρ μεγάλων, οὔτι φημὶ χρυσίον, οὐδὲ ἀργύριον, ἀλλ᾽ ἁπλῶς ὅ, τι ἂν τύχοι τις παρὰ τῶν πέλας εὖ παθών; εἶτα τοιαῦτα μὲν ἀποτίνειν οὔτε ἐπιχειρούντων, οὔτε δυναμένων, ῥαθύμως δὲ καὶ ὀλιγώρας ἐχόντων πρὸς τὰ δυνατὰ ποιεῖν, καὶ διαλύεσθαι ὄφλημα: ἢ δῆλον ὅτι φαύλοις καὶ μοχθηροὺς νομιστέον; quid iſta periodus, & cætera quæ diffuſiùs narrat, aliud volunt, quàm ingrati animi labem eſſe fugiendam? qua ratione ad laudandam Euſebiam prouocatur, cui multis & magnis beneficiorum nominibus tenebatur adſtrictus. Hoc etſi ad rem facit, poterat tamen dici rotundiùs, nec tanto lentitudinis anfractu trahi. Alium deinde locum communem annectit, laudandos eſſe ſummos viros; Nam hoc (inquit) & Plato, & Socrates fecerunt; quidni etiam, inquit, fœminas? Siquidem Homerus Penelopem laudauit. Hæc theſis longiùs excurrens multum ſapit de ſchola. Accedunt etiam exempla ab Homericis ſæpius petita fabulis, & digreſſiones de Græcia, & libris cum annexis excuſationibus, quæ calamum, iuueniliter adhuc quaſi in Rhetorum ſtadio volitantem, arguunt.

Iulianus in Encomio Euſebiæ.

Iuliani ſcholaſtica.

DE STYLO POETICO, & cantico.

CAPVT VIII.

Dionyſ. Halic. lib. de ſtruct. verborum.

Cur optima oratio appellatur poeſis.

Poeſis oratori pervtilis.

Idem in ep. ad Cneum Pomp.

Luc. in Lexiphane.

QVæſitum eſt ſępe cur Dionyſius Halicarnaſſenſis, ingeniorũ ſtylique iudex, & cenſor acerrimus, optimam orationem Poëſi ſimillimam eſſe debere ſtatuat: ex quo Herodoti & Thucydidis hiſtoriam, *pulchram poeſim* non veretur appellare: Καλαὶ μὲν ποιήσεις ἀμφότεραι· οὐ γὰρ ἂν αἰσχυνθείην ποιήσεις αὐτὰς λέγων. Lucianus verò ſuadet ei qui eloquentiæ *decora concupiſcit*, vt primùm optimos quoſque Poëtas legat, deinde ſe conferat ad oratores: quod profectò non faceret, niſi ad conformandum ſtylum prodeſſe Poëtarũ lectionem arbitraretur. Sed tamen quamuis Poëtas, vt ad oratoris inſtitutionem pervtiles, commendare videatur, hæc oratio non eſt intelligenda, vt ſtylum Poëticum probet, à quo ſanè ambo, & ſententiis & ſcribendi genere vehementer abhorruêre. Quid igitur vterque voluit? Poëtas, maximè verò Tragicos & Comicos, de meliore nota, oratoriæ facultati nõ leui fore adiumento ſi quis ſe in eis ipſo diſcendi ſcribendique tyrocinio prudenter exerceat. At hoc (inquis) non plenè ſatisfacit Dionyſii menti, qui Thucydidis hiſtoriam, Poëſim apertè nominauit. Dicam equidem & paucis, quæ hac in re mens Halicarnaſſenſis fuerit: Structuram verborum, & numeros oratoribus commẽdat, quam rem vnam ad mulcendos ſuauitatis lenociniis animos efficaciſſimam eſſe probat: Vt eorum verò incuriam redarguat, qui penès ſolos Poëtas eſſe numeros arbitrati, ſegnem, diſſolutam & planè incompo-

ſitam orationem effutiunt, optimam orationem Poëſi ſimillimam eſſe contendit, hoc eſt, (vt ipſe ait,) διὰ τὸ ἄτεχνον: nec minùs accuratam compoſitione, moduliſque ſtructuræ decoram, quàm ſint ipſa poëmata, licèt, aliis & liberioribus numeris effluat. Hoc Cicero in Oratore explicatiſſimè dócet.

Cic. in orat. p. 253. 254.

Nam etiam (inquit.) Poëtæ quæſtionem attulerunt quidnam eſſet illud quo differrent ab oratoribus. Numero maximè videbantur antea, & verſu: Nunc apud oratores iam ipſe numerus increbuit: quicquid eſt enim quod ſub aurium menſuram aliquam cadit, etiamſi abeſt à verſu, (nam id quidem orationis eſt vitium) numerus vocatur, qui Græcè ῥυθμὸς dicitur. Itaque video viſum eſſe nonnullis, Platonis & Democriti elocutionem, etſi abſit à verſu, tamen quòd incitatiùs feratur, & clariſſimis verborum luminibus vtatur, potiùs poëma putandum, quàm Comicorũ Poëtarum: apud quos niſi quòd verſiculi ſunt, nihil eſt aliud quotidiani diſſimile ſermonis.

Quæ in re oratores Poëtis ſimiles.

(Deinde:) Ego autem, etiamſi quorumdam grãdis & ornata vox eſt Poëtarum; Tamen in ea cùm licentiam ſtatuo maiorem eſſe, quàm in nobis faciendorum iungendorumque verborum; tum etiam nonnullorum voluptati vocibus magis quàm rebus inſeruiunt. Nec verò ſi quid eſt vnum inter eos ſimile, id autem eſt iudicium, electioque verborum, propterea cæterarum diſſimilitudo intelligi non poteſt. Hæc Cicero: ſed & Quintilianus clariſſimè rem totam diiudicat his verbis:

Quint. l. 10. c. 1.

Cur poëſis oratori neceſſaria.

Theophraſtus, inquit, plurimum oratori dicit conferre lectionem Poëtarum; multique eius iudicium ſequuntur; neque id immeritò: Namque ab his & in rebus ſpiritus, & in verbis ſublimitas, & in affectibus motus omnis, & in perſonis decor petitur, præcipuéque velut attrita quotidiano actu forenſi ingenia, optimè rerum talium blanditia reparantur: ideóque in hac lectione Cicero requieſcendum putat. Meminerimus tamen non per omnia Poëtas eſſe oratori ſequendos, *nec libertate verborum, nec licentia figurarum*, addit etiam, *pedum neceſſitate.*

ἢ δὲ διθυραμβώδης καὶ φλεγμαίνουσα ποιητικοῖς ὀνόμασι. Philoſtr. in Apoll.

Ammiani ſtylus Poëticus.

Ex eo apparet quantus eſt error eorum qui Poëtico ſtylo perperàm in ſoluta oratione abutuntur, vel verbis, vel numeris, vel periphraſeων, quæ permultis communis eſſe ſolet licentia. Hac in re importunus eſt Ammianus hiſtoricus; quo enim hiatu hæc dicit? *Cúmque primùm aurora ſurgeret, vniuerſáque videre poteram, armis ſtellantibus coruſcabant, ac ferreus equitatus campos opplebat & colles:* Fac pedes, quid ſunt iſta niſi carmina, eáque prætumida?

Item,

Sæuiens per vrbem æternã vrebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades ducta luctuoſas, quas obliteraſſet vtinã iuge ſilentium. quæ ampullæ Poëticæ, *vt omnia nefario bello arſiſſe dicat?*

Item: *Hyeme verò humus cruſtata frigoribus, & tanquam leuigata, ideóque labilis, inceſſum præcipitantem impellit, & patulæ valles per ſpatia plana glacie perfidæ, vorant nonnumquam tranſeuntes.*

Et vbi Poëta epithetis denſior aut verbis tumidior?

Ita his ampullis aſſueuit, vt quæ quotidiano ſermone omnino dicenda erant, etiam his phaleris augeat & peruertat, vt, *ludibriis ignauiæ torrentes exundant, & humanitatis multiformibus officiis retentabant, & fama rumorum nutrix maligna diſperſit.*

At vbi inſtar ex induſtria, quis molem ſuſtineat? *Megæra quædam mortalis inflammatrix ſæuientis aſſiduè*: iſtæ ſunt Apuleij deliciæ & (vt ipſi aiunt) Anemonæ verborum: talia ſunt quæ de ſuo patrio ſolo ſcribit, *glebæ felices æternum, libris felicioribus creditæ.*

Vt primùm tenebris abiectis dies inalbebat, & candidum ſolis curriculum cuncta colluſtrabat.

Item,

Imo de pectore cruciabile ſuſpirium ducens; & hæc quæ grandiori ſpiritu intonat: *Nec mora cum vi patefactis ædibus, globus latronum inuadit omnia, & ſingula domus membra cingit armata factio. Et auxiliis hinc inde conuolantibus obſiſtit diſcurſus hoſtilis, cuncti gladiis ac facibus inſtructi noctem illuminant, coruſcat in modum ortus ſolis, ignis & mucro.*

Nec ſatis inflectit nonnunquã orationem in degeneris naturæ malum, quod vocant *Canticum*, vt *Tibi reſpondent ſidera, redeunt tempora, gaudent numina, ſeruiunt elementa, tuo nutu ſpirant flumina, nutriuntur nubila, germinant ſemina, creſcunt germina*: &, *Montiũ ſcapulæ decurrendo, fontium venæ ebullando, & fluminum viæ obumbrando*: hæc eſt ſtyli poëtici ſpecies veræ eloquentiæ admodum pernicioſa, quæ tamen rudioribus ſæculis longè latéque peruagata, fatali pruritu multos ſecum traxit, diúque dominata eſt.

Apollinaris, Ennodius, Sidonius ſtylo poëtico laborant. Certè iſtis ampullis oppleti ſunt Sidonius Apollinaris & Ennodius; qui ad huius licentiæ ſummum deuenerunt; nam Sidonius apertè canit.

Sid. ep. 3. l. 3. *Iam ſol adultus roſcidæ noctis humorem radio creſcente ſorbuerat.*

Ennod. in Panegyr. Theod. *Beſtialium rigidarúmque nationum corda cornea, fibræque glaciales.*

Tertul. de Pallio. *Sermonis Celtici ſquamam depoſitura nobilitas, nunc oratorio ſtylo, nunc Camœnalibus modis imbuitur.*

At Ennodius, cuius poëtæ audaciam non æquat his verbis?

Interea dum anceps eſſet fortuna certaminis, & pennatæ mortes ſibi æthera vendicarent; Tellus concita tremuit concuſſione cornipedum. Excepit te ſonipes lituotuorum deſideriis inquietus, & lancearum imber cœlum obtexit, &,

Lariſſæus Heros ille apud Rupicem, & ſyluicolam, & monſtrorum eruditorem ſcrupea ſchola eruditus.

DE STYLO ALLEGORICO, & Periphraſtico.

CAPVT IX.

SEd quoniam in huius auctoris mẽtionem incidimus, eius quem nunc diſcutimus, ſtyli exempla ſuppeditabit. Floruit eo tempore quo illa inſana metaphorarum, vel potiùs allegoriarum, dulcedo cuncta peruaſerat, & iam *Ferrum Ciceronis*, Tulliana dictio, vulgò dicebatur, contrà aurea putabantur frigida quęque acumina, & allegoriæ, quibus illi ſcriptores ſua referſerunt.

In quo profectò minor eſt error magni illius & felicis Ennodii, qui calentibus adhuc eius quam à magiſtris acceperat, Rhetoricæ ſtudiis, iſta ſcripſit, quàm barbari & ſquallentis ſæculi, cui aurum pro ferro, & ferrum pro auro, in tam grauibus eloquentiæ corruptelis fuit. Sic igitur Ennodius ad Ioannem:

[Diu ſalum quæris verbis in ſtatione compoſitis, & incerta liquentis elementi placida oratione deſcribis, dum ſermonũ cymbam inter loquelæ ſcopulos rector diligens frænas, & curſum artificem fabricatus trutinator expendis; pelagus oculis meis, quod aquarum ſimulabas, eloquij demonſtraſti.]

[Deus bone, in quantos ſe vſus diues lingua diſpargit! Cùm voluerit, ſæuit vt beſtia, currit vt fluuius, fluctuat vt profundum: & quamcumque fucatis verborũ imaginibus pingit ſpeciem, veri adſtipulatione repręſentat. Timere te ſcriptionem, quaſi fronte tener, inſinuas; dum declamationum pompam refuga laudis depoſcit aſſertio; [& fit auara gloriæ, dum pudori parcere ſe oſtendit, peregrinam mentita formidinem.] Ago atque habeo gratias, quòd nobilia rudimenta facundiæ tuæ, in-

amici quãtum æſtimas præconiis conſecraſti. Et licèt non agnoſcam mea eſſe, quæ loqueris; religionem tamen narrantis amplector, diligentiam pectoris laudo, quam gratiæ per ſudum rutilantis luce dedicaſti. Tibi fax iſta prætenditur, quam in opinione mea blandus elocutor accendis. Ego noctem conſcientiæ meæ, etſi non fugio, noui tamen æſtimare.

Stylus allegoricus curioſus. Expende ſingula, & accuratè diſcuſſe, quid ſine allegoria? quid ſine ſimilitudine dictum inuenire? ô ſtyli importunitatem! At dices, pulchræ ſunt metaphoræ; ſed & pulchrorum modus eſt. Melleæ ſunt; & mellis ſuauitas affert ſatietatem. Gemmeæ ſunt; diſtinguant igitur opus, non obruant. Ad orationis delicias, non ad communem quotidiani ſermonis vſum inuentæ ſunt metaphoræ: quas ſi vbique velis intrudere, ſtyli monſtroſum corpus facias neceſſe eſt. Venuſtiſſima quidem eſt ars picturæ, quæ expreſſis rerũ imaginibus opulentas æmulatur naturæ dotes: nemo tamen adeo demens eſt inuentus, qui naturæ opera de medio tollenda eſſe cenſeret; quòd eorumdem picturis vſque perelegantibus expreſſa ſimulacra intueri liceret: Siquidem manufactorum decor breui admodum voluptatis delinimento paſcit ſenſus: Naturæ dona diutiùs & ſolidiùs oblectant. *Præclarum diſcrimen inter naturalia, & arte facta.* Quod licet quidem animaduertere in iis qui picti ruris ſimilitudinem, aut auium verſicolores plumas ſpectant in tabulis.

Primo quidem aſpectu, quaſi totam hauriant oculis voluptatem, afficiuntur quàm ſuauiſſimè: paulatim verò diu occupatis eadem imagine ſenſibus, iucunditatis gratia conſeneſcit. At quæ naturalia ſunt, & magna, vt maris exporrecta facies, gelidorum fontium lapſus, vmbræ nemorum, montiũmque veſtitus viridiſſimi, nouo ſemper voluptatis aucupio ſuos recreant amatores. Haud quidem diſſimile eſt quod in hac ſtyli materia euenire ſolet: Nam illa ſermonum picturata (vt appellant) diademata, ſua crebritate faſtidioſa, aures ſtatim obruunt. Verba verò propria accuratæ orationis dulcibus illigata numeris, ſi non acriori, diuturniori tamen atque vtiliori delectatione ſenſus retinent auditorum.

Quî fit igitur vt multi hoc loquendi genere capiantur? quia fuco illitam voluptatem ſolidæ iucunditati anteponunt. Iuuat enim iſta audire blandiùs infracta.

[Dum fauos loqueris, & per domos cereas eloquentiæ nectare liquentis elementi mella componis, peregrinum labiis meis ſaporem epuli diuitis infudiſti.

Et in Panegyrico Theodorici:

[Et adhuc in cano flore degebas adoleſcentiæ, nec virtutum meſſem lacteus ante experimentum culmus attulerat. Adhuc blanda erat imago pubeſcentis, nec tingens faciem lanugo veſtiebat: quando æui purpura, & floſculus ſuperuenientis imperii promittebat ſollicitis, de gratiæ commutatione terrorem. Cùm in perturbationem roboris, & clementiæ tuæ, ruptis vinculis furor emicuit: & euiſceratas diuturna quiete mentes occaſionis pabulo ſubiugauit.]

Nonnulla fateor hîc dulciſſimè renident: vt, Adhuc blanda erat imago pubeſcentis, nec tingens faciem lanugo veſtiebat. Sed tamen quam ſæpe cum vino fæcem bibere coguntur, qui iſto genere delectantur? *Allegoriarũ dulcedo imponit auribus. Ennod. ep. 9. l. 1.*

Nam rupta clementiæ vincula; & euiſceratæ quiete mentes, & occaſionis pabulum, cui tandem, niſi duris auribus placere poſſunt?

Quis verò blanditias nominet?

[Vellem ad orationis terminum victus geſtorum tuorum enormitate deſcendere, & nouellas adoreas he-

beatus priſcorum luce tranſire.]

Sed eſto placuerunt iſta Gothico ſæculo, & glacialibus (vt ipſi aiunt) fibris; minimè enim mirandũ eſt. Hoc magis miror, quòd Ennodius Ciceroni parum æquus, aurum Demoſthenis, & ferrum Ciceronis appellet, & Arpinatem (ſic enim nominat) loquacitatis Sidonius inſimulet. Ecquis ſtylus eo in quem temporis iniquitate magis quàm ſua voluntate deuoluti ſunt, loquacior eſt, aut durior? Scilicet vbi Cicero habet, *Languet iuuentus*, Sidonius; *Muſſitat iuuentus noſtrorũ calcata generoſitas*; vtrum loquacius? Vbi Cicero, *Terrã, aut herbas aregere;* Ennodius, [Cui ſi votiui negentur afflatus, fatiſcat vt terra, cui cœlo nihil liquitur, nec venas ſuas ſucco bibuli humoris infundit.] Vtrum tumidius? quàm verò inflata ſunt & rudia:

Ennodius dictionem Tullij, ferrũ Ciceronis appellat: eundem loquacitatis inſimulat ſed immeritò Sidonius.

Eat nunc, & coturnatis relationibus Alexandrum iactet antiquitas, cui famæ opulentiam peperit dos loquentium, vt per adiutricem facundiam videatur creſcere rebus mendica laudatio: ſi Attica breuitas laudanda eſt, num vno verbo dici poterat *Alexandrum ſua fama minorem extitiſſe?*

Miror quomodo ſe Atticos etiam penè dicere audeant, qui hanc ſtyli rationem imitantur, modò ampullas iſtas obſcuris aliquot & tortis ſententiis, quas vocant acumina, tamquam ſeſamo & papauere aſpergant. Diſtant certè iſta ab auro Demoſthenis, vt ab ære lupina.

Et tamen quantus eſt etiam hoc ſæculo apud vernaculos ſcriptores huius ſtyli pruritus? Nihil opus eſt in tãta ſcriptorum multitudine nominare quemquam, nimis occurrunt, nimis dulcibus vitiis apud imperitos, & ſui ſimiles, leguntur, & placent: vtinam qui hanc inſanam dicendi licentiam ſequuntur, Illuſtriſſ. Cardinalis Perronij, atque integerrimi Procancellarii Verrii ſcripta legerent, & imitarentur potius, quàm ſuo ingenio indulgerent. Hos enim viros *veteris eloquentiæ normam, & paria Gallicanæ gloriæ ingenia* felix egregiarum mentium partu hoc ſæculum dedit, quos mirari facilius eſt quàm laudare.

Qualis ſtylus Cardinalis Perronij.

DE STYLO MISCELLAneo, & Antiquario.

CAPVT X.

VT vitia vitiis agglutinantur facillimè, ex eo ſtylo gradus ſæpe fit in alterum, qui vocatur Miſcellaneus: Nihil illo monſtroſius, quippe non vno duntaxat errore contentus, omnes omniũ ſordes complexus eſt. Itaque modò inflatur ſupra cothurnos etiam tragicos, modò infra ſoccum repit, modò dulcis videtur, & hilariùs effluens, modò inſtar torrentis ad ſaxa violenter alliſi ſtrepere non deſinit; Hîc particulas verſuum conciſas videas, illic Græcanica creberrimè permixta: hîc effoſſa ex penitiſſimæ antiquitatis ruderibus vocabula, illic noua, & recenter cuſa, nonnulla etiam miro ſchemate interpolata. Aliàs grauitatis perſonam affectat, aliàs laſciuit pueriliter, mox etiam ſuccedunt frigora, ac niues: & quidquid in ſtylo prudentes verentur, ad ſummum fit

Styli Miſcellanei & Antiquarij character.

Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Talis eſt plerumque Criticorum, non dico illorum qui ſunt melioris notæ, ſed leuium & audacium ſtylus, de quibus dubium eſt rumoréne magis animi laborent, an orationis. Vidi ſyllogiſtam aliquem, cuius nomini & famæ parco, qui D. Auguſtinum his verbis reprehenderet:

Critici hoc vitio laborant.

Auguſtinus litterarum ſacrarum proculdubio Princeps, & vexillarius, fœdo pudendóque errore, miſeréque & pueriliter hallucinatus eſt, & quod mirius, non minimâ incognibili macula. Vtrum os turpius, an ſtylus? Eſto errauerit (quod tamen rectè ne-

Critici cuiuſdam faſtus & ſtylus.

A ſtyli pueri-lis & miſeri calumnia vindicatur Auguſtinus.

gari poteſt, & accuratiùs in Criticis expendi) ideó-ne Diuus ab homuncione ita fuit perſtringendus? Non ſatis fuit dictum *fœdo pudendoq; errore,* addendum etiam, *miſeréque & pueriliter.* En quò grāmaticum ingenium pudore & moderatione deſtitutum prorumpit audaciæ! En quibus ſanctorum Patrum in tot glorioſis laboribus verſata canities, vellicanda præbetur! ſed ad ſtylum redeamus & in eodem vitiorū, quæ deſcripſi, intueamur exempla: *Auguſtinus literarum ſacrarum,* inquit, *proculdubio princeps:* & hoc rectè: ſtatim fœdat nitorem, his verbis, *mirus & incognibili macula:* ex qua enim effodit maceria? addit, *Iamiam liuidulorum latratulum, vt eleganter inquit Apollinaris, cote liuoris acuminatas linguas, quæ vtilia eſt garrire ſciunt, illud loqui neſciant, garrire conſpicor.* Sic enim in eius commentario ſcriptum inuenio, & hoc elegantiam vocat.

Ineptiſſimi ſtyli exemplum.

Illud ſubinde, & identidem Plinianū eucomentes, ſuſpendio arborem eligendam, cùm in Theophraſtum hominem in eloquentia tantum, vt nomen diuinum inde inuenerit, ſcripſiſſe etiam Leontinum fœminam conſtet. Exemplo pari hi blaterones, ſubducti ſupercilij vituperones, qui quod ignorant, eleuant, me vellicabunt, taxabunt, & demorſicabunt, qui ſpreta viri in omni doctrina tanti, eiuſdemque apotheoſi, obſtrigillari tantillus & indoctus audeam. Cæterùm relictis, vt inquit Plinius, exuſtioni ſuæ hominum turbis, ad occœpta redeamus. Nos enim ingenuè profitemur, nec vt Ciceronianam dictionem vſurpem, muginamur, atque tergiuerſamus; quin multa ſunt, quæ ſicut non omnia ſigillatim nouimus, ita non omnia neſcire. Libet in re ſimili Heraclitia vti parœmia, de qua meminit Ariſtoteles in decimo libro de animalibus. Eam dixiſſe ferunt Heraclitus: (Sic enim in eius commentario legitur, quamquàm benignè interpretatus, malo errorem librariis imputare) *ad eos qui cùm alloqui eum vellent, quod fortè in caſa quadam furnaria caloris gratia ſedentem vidiſſent, accedere temperarunt: Ingredi enim eos fidenter iuſſit, quoniam, inquit, ne huic quidem loco Dij ſunt immortales. Eodem dicterio intemperiem horum libitinarum rabioſorúmque rabulerū diluā. Vt affirmem noſtra hæc non nimium nihil eſſe, quia ſaltem ſubſit aliquid probi, & integelli,*

---- ſi candidus aure,

Nec matutina ſi mihi fronte venis.

Abundè vitioſus eſt hic ſtylus, & ipſum penè vitium. Vis ampullas, & tumores? *Cote tumoris acuminatæ linguæ vellicant, taxant, demorſicant,* &c. quod ex Ciceronis epiſtolis vſurpat, *muginamur.* quî venit homini in mētem, vt iſtud verbum conquireret? Omnia, credo, Ciceronem legēs, culta, facunda, & planè aurea prætermiſit: in hoc vno quod cum Attico ſuo familiariſſimè iocatus dixit ex Lucilio, hæſit auidiùs, & quaſi gemmam inueniſſet, ſtatim ſuis centonibus intexuit. Quid aliud muſcæ faciunt: quæ, vt ait D. Baſilius, politiſſimum manus candorem celerrimè percurſant, eoque minimè afficiuntur? at ſi quid fortè ſcabioſum inuenerint, hoc delicias ſuas ratæ, ſuauiùs deoſculantur. Ita hic author lectiſſimas quaſque Ciceronis dictiones prætervolat, hoc quod per iocum dixit, Lucilium referens, arripit, & non *muginamur,* inquit; hæc profectò, ſi nihil aliud eſt, Κακοζηλία eſt, quàm importuna. Vis deinde Parenthyrſum? exclamat in nugis: *Libitinas rabioſóſque rabulas;* vis puerile? *Liuidulorum latratulum: non nimium nihil: aliquid probi, & integelli.* Vis poëticum? *Candidus aure: Matutina fronte.* Vis frigidum? *In caſa furnaria Heraclitus dixit, Deos eſſe immortales. Igitur & in meis ſcriptis, quibus D. Auguſtinum caſtigo, aliquid erit probi, & integelli.* Num hoc Scythicā hyeme frigidius? quid

Aduerſus eos qui præclara quæq; prætermittentes, putida ſeligunt.

quid deinde illa antiquitatum perpetua, vbi nihil opus eſt, & affectata prurigo, aliud arguit quàm iuuenilis ingenii oſtentationem? At dices hæc tantùm in Criticis: imò etiam in epiſtolis ad ampliſſimos viros, in quibus verecundia, ſi vnquam aliàs, & nitor accuratæ dictionis requiritur. At ille, (tanta eſt huius ſtyli, vbi prurientes animos ſemel occupauit, inſania:) [Accipe ſplendidiſſime, & Vltramontane Marchio reuerendiſſime Protonotarie, colende Patrone, hæc qualiacunque annotamenta, quæ ſub nomine tuo, vti tutiora ſint; & gratiora chalchytypis notis diſpaleſcere, inuulgarique curauimus: & fortaſſis ad hoc legentur, quoniam tui nomini venerabili, micantiſſimo, radioſo, per ora cuncta diffuſili, dicata ſunt; ſi quidem genius eſt operis, & perennitas æuiterna, Principi opus dicare, qui Deus terrenus eſt, & mortalis Iupiter, qui vno tantùm minor eſt Ioue. [Num videtur ad Luciani Soſipolim hic ſtylus remittendus? Sed minimè mirum eſt, ſi ita loquatur auctor, qui Lucium Apuleium florentiſſimi ſtyli nitidiſſimique characteriſmi ſcriptorem nominat. ô tenebras! Deinde librum ſuum ita alloquitur:

Stylus epiſtolaris ad compellendos ampliſſimos viros deterrimus.

Ad Luciani Soſipolin hic ſtylus remittendus, & teiiciatur commercio

I liber, Hannibalis genio ſuffultus, & aura,
Nec tu naſutum Rhinocerota time.
Inuida doctiloquo poterit magis eſſe Philippo,
Quàm fieri poſſit æmula poſteritas.

Huic auctori, ne quid acerbius dicam: & ſaniorem ſtylum, & in diſcutiendis ſanctorum ſcriptis, maturius iudicium, aut moderatiorem verecundiam defuiſſe arbitror, Sed tamen hæc dicendi ratio tam inſana multos oblectat. Quorſum? habet ſpeciem aliquam eruditionis, dum diuerſa antiquorum authorum fragmenta coagmentat, arripit etiam obſcuriſſima quæque adagia, & tenebricoſas hiſtorias, & iactantiam eruditionis propè puerilē. Hoc enim charactere potiſſimùm dignoſcitur. Multa huiuſmodi ſunt apud Sinodiū Apollinarem, Ennodium, Apuleium, qualia ſunt iſta: *Hac enim fronte poſſemus fluminibus aquas, ſyluis ligna tranſmittere*: parum eſt ita eloqui, quod ille vno verbo, *noctuam Athenas*. Addit. *Hac enim temeritate Apellem penicula, cœlo Phidiam, malleo Polycletum muneraremur.* &, [Hi ſunt quorum comparationi digitum tollerent Narciſſus, Aſiaticus, Maſſa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinus, & Pallas. Hi ſunt, qui inuident tunicatis otia, ſtipendia paludatis, viatica veredariis, mercatoribus nundinas, munuſcula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia prouincialibus, flamonia municipibus, arcariis pondera, menſuras allectis, ſalaria tabulariis, diſpoſitiones munerariis, prætorianis ſportulas.] &c.

Cur ſtylum antiquariū ſequuntur nonnulli.

Stylus doctus & antiquarius.

Sidon ep. 7. l. 1.

Idem ep. 7. l. 1.

Hoc ſtylo deſcribitur villa Apollinaris li 2. de qua in deſcript.

Hoc igitur pacto, & ſæpiſſime per hanc figuram multas antiquitates variè conquiſitas, vna periodo congerunt, & conantur in ſingulis implicare lectorem.

Alii prouerbia, quæ ſimplici quadam gratia venuſtare ſolent orationem, modò, quaſi gemmæ intermicent, non offundant omnia, in vnam veluti patinam congerunt, & ſicubi apud Helladium Beſantinorum, Tertullianum, & cæteros latet quid occultatum, eruunt, diſtortarúmque obſcuritatum texunt veluti faſciculum. *Et (vnde inquit) de Aeſopi puteo Aſinus? Lamiæ turres* primùm videbantur eius dicta: at poſtquam ad *ſcamma productus eſt.* non *Hieram quidem fecimus*: ſed ſtatim ac *mappa miſſa eſt*, qui *Scipione militarior* audiebat viſus eſt *ficulneus, nucas inſerere, & peponem cordis loco habere.* Vbi per *lineam eandem diu ſerram reciprocauimus, tandem, ille, licet Iſtro fallacior, Hyprobrychiu irreſpirabile accepit.* Hæc tamen diuerſa, & in diuerſiſ-

Stylus prouerbialis.

Vide Tertull. lib 4. aduerſ. Marc. c. 25. aduerſ. Valent. c. 3. & 23. ad Martyr. c 3. aduerſ. Valent. 18. Polybium, lib. 16. Heinzig. de ſdits &c.

ſimis locis dicta, vno nexu vinciunt, vno ſpiritu pronunciant; quod cùm expeditiſſimè dicunt, mirandas apud imperitos colligunt ἐπισημασίας: qui ea ſolent mirari impenſiùs, quæ ſunt ab eorum ſenſu intelligentiáque diſiuncta

Antiquitates acuminibus mixtæ, & neſcio quid floridæ dictionis. Ennod. in Panegyr. Theod.

Hæc ſi venuſtulis figuris & acuminibus, cum aliqua ridenti orationis laſciuia temperentur, tunc præ gaudio ſitientes auriculas abripiunt, qualis eſt iſta Ennodii oratio. Nam præterquam quòd antiquaria eſt, delicatiſſimum florem præfert dictionis.

Formoſ: deſcriptio, ſtylo antiquario, ex Ennodio.

Sed nec formæ tuæ decus inter poſtrema numerandum eſt, quando regii vultus purpura, oſtrum dignitatis irradiat. Exhibete, Seres, indumenta, precioſo murice, quæ fucatis, & non vno aheno bibentia nobilitatem tegmina prorogate. Diſcoloribus gemmis ſertum texatur, & quem vehementior vipera cuſtodit, lapis adueniat, quæcunque ornamenta mundo obſequente tranſmiſſa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus lucebunt. Statura eſt quæ reſignet prolixitate regnantem. Nix genarum habet concordiam cum rubore. Vernant lumina ſerenitate continua: dignæ manus, quæ exitia rebellibus tribuunt, honorum vota ſubiectis. Nullus intempeſtiuè poſitũ iactet. quia quod agunt in aliis dominis diademata, hoc in rege meo operata eſt, Deo fabricante, natura.

Quid de hoc ſtylo ſentiendum.

Demus irerum veniam ſæculo, & illi qui iſta in æſtu ætatis, & Rhetoricorum, qualia tunc vigebant, ſtudiorum curſu ſcripſit; nulla tamen ratione hic ſtylus in imitationem trahendus eſt imperitis adoleſcentibus, qui in deteriora crebriùs abripi ſolent. Eſt enim ab eloquentia longè diſiunctus, & vt liberè fatear, ſtyli morbus quidem potiùs, quàm vlla facundiæ ſpecies, aut ſolidum gloriæ ſimulachrum. Et quãquam ingenio in hac dicendi, prurigine imperare difficillimum eſt; tamen ſi quis ſeriò tot prudentiſſimorum hominum iudicia, qui hanc loquendi rationem condemnarunt, ſpectare volet, deſinet in eo ſibi placere, & cùm ad ingenii maturitatem adoleuerit, has pueritiæ phaleras irridere, nec ſquallentis ſæculi incultam barbariem, potentiſſimorum ingeniorum diſciplinæ vlla ratione putabit anteponendam.

Quomodo cauendum

Erit autem adoleſcentibus ab his vitiis cauere facillimum, ſi ipſis ſtudiorum initiis, vnum Ciceronem, & pauculos ſanóſque hiſtoricos lectitent, ne nimia doctrinæ; quam auidiùs aliquando concupiſcunt, ambitione, perpetuam ſtyli iacturã faciant.

DE STYLO HVMILI & rudi

CAPVT XI.

HActenus ea ſtyli genera perſequuti ſumus, quæ in ſenſuum verborúmque tumore verſantur: nunc etiam ea quæ iſtis ex æquo ſunt oppoſita, diſcutiamus. Sed antequam ad optimum dicendi characterem deueniamus, etiam nonnulla quæ per defectum contingere ſolent vitia, ſunt obiter expendenda: Occurrit primùm ſtyli humilitas, in quam pauci admodum ſcriptores ſua ſponte incurrerunt; ita omnem, vt in vita ignobilitatem ſic in ſtylo exilitatem fugiunt, malúntque, vel per tumorem à recto dicendi genere excidere, quàm per humilitatem videri minùs ingenioſi.

Humili ſtylo pauci laborant.

Μεγάλως ἀπολισθαίνειν, ἁμάρτημ᾽ εὐγενές.

Quomodo fiat humilis ſtylus.

Contingit autem humilitas in ſtylo, duobus modis, vel per ſenſuũ exilitatẽ vel per tenuiũ verborum abiectam compoſitionem. Senſus humiles fiũt, cùm minutulas res putidiuſculè diſcutiunt; verba contempta, cùm aut delectu carent, aut ſtructura.

Grauium

Graues igitur authores, lectiſſimos

ę humiliū authorum ſcrimen. quoſque ſenſus, quaſi *florem principatus*, inter ſeſe copulantes digerunt; è quibus exiſtit ea quæ omniū ore laudatur orationis amplitudo: At puſilli, inter auri etiam, & argenti, quæ ſelegerunt lumina, arenam, ramenta, & quiſquilias inferciunt, quibus excitatam illam ſermonis pulchritudinem planè corrumpunt. Talem hunc *Theopompus apud Longin p. 64. edit. Criſp.* Theopompi locum iudicat Longinus:

Ποία γὰρ πόλις ἢ ποῖον ἔθνος τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν οὐκ ἐπρεσβεύετο πρὸς βασιλέα; τί δὲ τῶν ἐκ τῆς γῆς γεννωμένων, ἢ τῶν κατὰ τέχνην ἐπιτελουμένων καλῶν ἢ τιμίων οὐκ ἐκομίσθη δῶρον ὡς αὐτόν: οὐ πολλαὶ μὲν καὶ πολυτελεῖς στρωμναὶ καὶ χλανίδες, τὰ μὲν ἁλουργεῖς, τὰ δὲ ποικιλταί, τὰ δὲ λευκαί. πολλαὶ δὲ σκηναὶ χρυσαῖ, κατεσκευασμέναι πᾶσι τοῖς χρησίμοις, πολλαὶ δὲ καὶ ξυστίδες καὶ κλῖναι πολυτελεῖς. ἔτι δὲ καὶ κοῖλος ἄργυρος καὶ χρυσὸς ἀπειργασμένος, καὶ ἐκπώματα, καὶ κρατῆρες, ὧν τοὺς μὲν λιθοκολλήτους, τοὺς δὲ ἄλλους ἀκριβῶς καὶ πολυτελῶς εἶδες ἂν ἐκπεπονημένους. πρὸς δὲ τούτοις ἀναρίθμητοι μὲν ὅπλων μυριάδες, τῶν μὲν Ἑλληνικῶν, τῶν δὲ βαρβαρικῶν· ὑπερβάλλοντα δὲ τὸ πλῆθος ὑποζύγια, καὶ πρὸς κατακοπὴν ἱερεῖα εἰς ταῦτα. καὶ πολλοὶ μὲν ἀρτυμάτων μέδιμνοι, πολλοὶ δὲ οἱ θύλακοι, καὶ σάκκοι, καὶ χάρται βιβλίων, καὶ τῶν ἄλλων χρησίμων τοσαῦτα δὲ κρέα τεταριχευμένα παντοδαπῶν ἱερείων, ὡς σωροὺς αὐτῶν τηλικούτους ὥστε τοὺς προσιόντας πόῤῥωθεν ὑπολαμβάνειν ὄχθους εἶναι, καὶ λόφους ἀναθουμένοις.

Humilis in ſenſib. ſtyli exemplum. Quæ enim ciuitas aut quæ gens Aſiatica non miſit legatos ad regem? quæ verò aut terra orta, aut arte elaborata pulchra, & pretioſa, non ſunt ad eum delata, & dono data? Multæ quidem ſtragulæ veſtes, & lanæ, partim purpureæ, partim variegatæ, partim albæ. Multa etiam tabernacula aurea, inſtructa omnibus neceſſariis: Multæ trabeæ, & lectuli ſpecioſi. Præterea argentum factum, aurumque elaboratum, & cyathi, & crateres, quorum alios videre erat gemmis diſtinctos, alios exquiſito artificio pretioſaque materia factos. Ad hæc inerant armorum genera innumera, tam Græcorum quàm Barbaricorum: & iumenta omnē numerum excedentia, quæ inciſas carnes deferebant. Multi quoque condimentorum medimni, multi thylaci, & ſacci, & chartæ librorum, & aliarum rerum ad victum neceſſariarum. Tot verò carnes ſalſæ omnis generis animantium, vt cumulos efficerent tales, quales, qui eminùs videbant, tumulos aut colles eſſe arbitrarētur. hæc irridet Longinus, qui hominem ait iſta humilitate ſermonis μαγείρου τινὰ φαντασίαν feciſſe. Sunt tamen in hiſtorico tolerabilia, quæ in oratione proculdubio ridicula viderentur. Atque idcirco callidè declinauit Iulianus in Encomio Euſebiæ Imperatricis. *Iulianus à minutiis proſequendis cauet.* Neque enim adeo ſe ineptum eſſe dicit, vt exquiſitarum veſtium, ac donorum omnis generis, & monilium, ac coronarum, ab Imperatore miſſarum, ingentem catalogum inſtituat; nec quemadmodum huic venienti populi excepturi & gratulantes obuiàm proceſſerint, nec quæ per totam viam eximiè præclaréque geſta, atque inſtituta: Addit autem præclarum dictum de oratoribus, qui iſtas minutias perſequuntur: *In eos qui minuta quæque proſequuntur.* Λέξει δὲ ἡδίστῃ κοσμεῖν καὶ ἐπιλεαίνειν τι φαῦλον, καὶ ἀφανὲς διηγημάτων, γελοιότερον νομίζω τοὺς ἀποτορνεύειν τὰς κέγχρους ἐπιχειρούντων, καθάπερ, οἶμαι, φασὶ τὸν Μυρμηκίδην ἀθλεῖν ἀντιτασσόμενον τῇ Φειδίου τέχνῃ. *Iulianus in Encomio Euſebiæ.* Qui narratiunculas rerum nonnullas viles, & contemptas orationes ſuauitate ornare atque expolire ſtudent, aliquanto magis ridiculi ſunt, quàm qui in tornando milio operam ponunt & opellarum fabricari minutias, quaſi vetus ille Myrmecides, audent aduerſus Phidiam, operum maieſtate præſtantiſſimum, decertare. *Qui dicuntur tornare milium.*

Et hæc de tenuitate ſenſuum elegantiſſimè dicta ſunt: quod ad verborum humilitatem attinet, huiuſmodi à Cicerone fingitur & affertur exemplum. *Humilitatis in rebus exemplū ex Cicerone, 4. ad Heren.* [Nam iſtic ad balneas acceſſit, ad hunc poſtea dixit: Hic tuus ſeruus me pulſauit, poſtea dixit hic illi, Conſiderabo; pòſt ille conui-

tium fecit, & magis magíſque præſentibus multis clamauit.]

Eo ſtylo multa extant in ſacris literis, quas non gentium phaleris excoli voluit Deus, vt in nuda ſermonis ſimplicitate præpotẽtis Spiritus clariora eſſent miracula. Ita loquutus eſt humilis vbique D. Franciſcus.

D. Franciſc. in teſtamẽto. Eius humilitas in verbis.

Dominus dedit mihi fratri Franciſco incipere facere pœnitentiã: quia cùm eſſem in peccatis, nimis mihi videbatur amarum videre leproſos. Et ipſe Dominus conduxit me inter illos, & feci miſericordiam cum illis, & recedente me ab ipſis, id quod videbatur mihi amarum, conuerſum fuit mihi in dulcedinem animæ & corporis. Et poſtea parum ſteti, & exiui de ſæculo, &c.

Edmundus in Speculo Eccleſiæ.

Ita Sanctus Edmundus Archiepiſcopus Cantuarienſis.

Ante meridiem debes cogitare de annunciatione, & de paſſione. De annunciatione, cogitabis de miſericordia Dei noſtri, quia voluit homo deuenire, & mortem pati pro nobis in ſua humanitate, cùm alio modo potuiſſet nos redemiſſe; & totum hoc nobis fecit, vt ſibi attraheret noſtrum amorem.

Sanctorum ſtylus plerũque ferreus; mens aurea.

O mitem ſanctorum ſimplicitatem! ſtylum certè plerumque habent ferreum, ſed mentem auream. At magna pars oratorum, proh vanitas! linguam inaurat, & ferreis moribus viuit.

DE STYLO FLVCTVANTI, & diſſoluto.

CAPVT XII.

Eſt & aliquod ſtyli genus, quod fluctuans vocatur, & diſſolutum; cuius diſertè meminit Cicero ad Herennium.

Quid ſit ſtylus fluctuans ac diſſolutus. Cic. l. 4. ad Herenn.

Qui in mediocre genus orationis profecti ſunt, ſi peruenire eò non poterunt, errantes perueniunt ad finitimum genus eius generis, quod appellamus *fluctuans, & diſſolutum*: eo quòd ſine neruis & articulis fluctuat huc & illuc, nec poteſt, confirmare, (mallem conformare:) nec viriliter ſeſe expedire. Huiuſmodi autem affert exemplum.

Exemplum ſtyli fluctuantis.

[Socii noſtri cùm belligerare nobiſcum vellent, profectò ratiocinati eſſent, etiam atque etiam, quod poſſent facere, ſiquidem ſua ſponte facerent, & non haberent hinc adiutores multos, & malos homines, & audaces; ſolẽt enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.]

Non poteſt huiuſmodi ſermo tenere attentum auditorem. Diffluit enim totus, neque quicquam comprehendens perfectis verbis amplectitur: & rectè quidem iudicat. Nam videtur hæc veteris cuiuſdam oratoris è ſchola minimè politi horrida & inculta prorſus oratio. Perpende ſingula, nullum verbum inuenies, quod aculeum habeat, aut florẽ, vel quod delectum vllum præ ſe ferat; *profectò ratiocinati eſſent, malos homines, magna negotia volunt gerere*; hæc ad humilitatem quotidiani ſermonis abiecta. Deinde quæ compoſitio & ſtructura? *Socij noſtri cùm belligerare nobiſcum vellent*, quid ſimplicius? & hæc quæ debebat eſſe excitatior ſententia in clauſula, quàm humiliter repit? *ſolent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Lenitudo quid?

☞ Hoc vitium aliàs appellatur à Seneca, *lentitudo*; graditur enim (vt ait Comicus) teſtudineo gradu, modò inchoat, modò inchoatum, verbi aut numeri penuria cogitur abrumpere: Modò hæret in ſalebris rhythmorum, modò in cœno & inquinatis dictionibus: modò conatur emergere, & periodum aliquam voluit non inſcitam, hanc ſub finem lacerat, & peruertit. Ægrè incipit, deteriùs ſæpe claudit. Diuidit multa, nec comprehendit. Ex alio proſilit in aliud, nullo ordine, ſerie nulla, denique poſt longam & inanem digreſſionem, redit ad id

Character lenti & fluctuãtis ſtyl.

quod occœperat. *Et reuertamur (inquit) tandem ad propoſitum, reuertamur.* Contingit ~~hæc lenti~~tudo iis qui minimè ſunt in ſtylo exercitati, aut certè tardius habẽt ingenium, memoriámque imbecilliorem. Et cùm toto orationis curſu ſeſe promat, nuſquam tamen clariùs apparet, quàm in tranſitionibus, neruiſque, & articulis orationis, in quibus cùm ſæpiſſimè peccant, totum orationis corpus lentum faciunt, ac diſſolutum. Nihil tam aduerſùs hoc vitium facit, quàm continua lectionis dictioniſque exercitatio, qua paulatim euincitur difficultas, & ex ſuo ſe veluti cortice promit ingenium.

Lenti ac diſſoluti ſtyli corrigendi ratio.

DE STYLO SICCO, & exangui.

CAPVT XIII.

Difficilis in ſtylo mediocritas.

Commune vitium eſt, modum in rebus tenere non poſſe, quod idem in ſtylo familiariſſimum. Alter (inquit Seneca) ſe iuſto plus colit: alter ſe iuſto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Quidam enim dum inflatum ſtylum fugiunt, eò deueniunt religionis, vt omnibus orationem ſpolient ornamentis. Diceres eos ſanctè iuraſſe, ſe ne metaphoram quidem vllã in ſcriptis vſurpaturos: omnia quidem liquidè, ſed ita exiliter dicunt, vt nullo cultu expolita placidiùs vnquam fluat, nullis luminibus decorata excitatiùs ſeſe efferat oratio. Deinde illi ſe Atticos dicunt, quos præclarè Cicero confutat.

Stylus exanguis ſine ornamentis.

In eos qui cùm ſint ſicci, Atticos ſe dicunt Cicero in Bruto.

Atticè dicere, non eſt ſine ornatu dicere.

[Nam ſi quis eos, qui nec ineptè dicunt, nec odioſè, nec putidè Atticè putat dicere: is rectè, niſi Atticũ probat neminem. Inſulſitatem enim, & inſolentiam, tanquam inſaniam quandam orationis odit ſanitatem autẽ & integritatem quaſi religionem & verecundiam oratoris probat. Hæc omnium debet oratorum eſſe ſententia. Sin autem, ieiunitatem, & ſiccitatem, & inopiam, dummodo ſit polita dum vrbana, dum elegans, in Attico genere ponit, hoc rectè duntaxat: ſed quia ſunt Atticis alia meliora, videat ne ignoret, & gradus, & diſſimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum. Et in libro de optimo genere oratorum: Eſt enim vitioſum in ſententia, ſi quid abſurdum aut alienum, aut nõ acutum, aut ſubinſulſum eſt. In verbis ſi inquinatum, ſi abiectum, ſi non aptum, ſi durum, ſi longè petitum. Hæc vitauerunt ferè omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Atticè. Sed quatenus valuerunt, ſani & ſicci duntaxat habeantur, ſed ita vt palæſtricè ſpatiari in xyſto iis liceat, non ab Olympiis coronam petant. Qui cùm careant omni vitio, non ſunt contenti; quaſi bona valetudine, ſed vires, lacertos, ſanguinem quærunt, quandam etiam ſuauitatem coloris.] Hæc Cicero, quibus eos refellit qui ſe nomine ſiccitatis, quaſi de meliori nota Atticos commendabant. Verùm oratio ſicut corpus hominis, ea demũ pulchra eſt, in qua non eminent venæ, nec oſſa numerantur, ſed temperatus ac bonus ſanguis implet membra, & exſurgit toris, ipſos quoque neruos rubore tingit, ac decore coronat (inquit Tacitus:) Atticè dicere, non eſt ſiccè dicere, alioqui Atticus non fuiſſet Pericles, qui tonare, fulgurare, permiſcere dictus eſt ciuitatẽ. Quæ profectò nunquam tot & tanta hoc enecto atque exili dicendi genere, quod Atticum vocant, præſtitiſſet. Qui igitur vltimi generis Attici, hoc eſt exiles, & exſucci? Iſæus (opinor) & Lyſias:

Idem lib. de optimo genere Orat.

Non eſt ſatis carere vitio.

Oratio humano corpori comparata.

Atticè dicere, non eſt ſiccè dicere.

Pericles Atticus.

Talis enim eſt hic character:

Exemplum ſtyli exilis. Lyſias in orat. pro Pherenico.

Ἀναγκαῖον μοι δοκεῖ εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταί, περὶ τῆς φιλίας τῆς ἐμῆς καὶ τῆς Φερενίκου πρῶτον εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μηδεὶς ὑμῶν θαυμάζῃ, ὅτι ὑπὲρ οὐδενὸς ὑμῶν πώποτε εἰρηκὼς πρότερον ὑπὲρ τούτου νυνὶ λέγω. Ε-

ρεῖ γὰρ, ὦ ἄνδρες δικασταί, ξένος ἦν Κηφισόδοτος, ὁ τούτου πατήρ· καὶ ὅτε ἐφεύγομεν ἐν Θήβαις, παρ' ἐκείνῳ κατηγόμην, καὶ ἐγώ, καὶ ἄλλος Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος. καὶ πολλὰ, καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ παθόντες ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν κατήλθομεν. ἐπειδὴ οὖν οὗτοι τῇ αὐταῖς τύχαις ἐχρήσαντο, καὶ φυγάδες Ἀθήναζε ἀφίκοντο, ἡγούμενος τὴν μεγίστην αὐτοῖς ὀφείλειν χάριν, οὕτως οἰκείως αὐτοὺς ὑπεδεξάμην, ὥστε μηδένα γνῶναι τῶν εἰσιόντων, εἰ μή τις πρότερον ἠπίστατο, ὁπότερος ἡμῶν ἐκέκτητο τὴν οἰκίαν. Sicca quidem eſt hæc oratio, & ab omni ornatu tam aliena, vt idiotæ cuiuſdam ſermo eſſe, vel ipſo Dionyſio Halicarnaſſenſi teſte, videatur. *Lyſias ſiccus & ieiunus.*

Neceſſarium mihi videtur (Iudices) de amicitia, quæ mihi eſt cum Pherenico, primùm dicere apud vos: Ne quis veſtrûm miretur, quòd ego, qui pro nemine vnquam dixerim antea, hanc eius cauſam ſuſceperim. Mihi enim (Iudices) hoſpes fuit Cephiſodotus huius pater, & cùm exularemus Thebis, apud ipſum diuerſatus ſum,& quiſquis alius Athenienſium voluit: & multis quidem beneficiis ab ipſo priuatim publicéque affecti, in noſtram ipſorum patriam rediuimus. Poſtquam verò illi eadem fortuna vſi ſunt, & fugitiui Athenas deuenerunt, ratus me maximam iis debere gratiam, tam familiariter eos excepi, vt nemo eorum qui nos adibant (niſi qui priùs reſciuiſſet) vter noſtrûm domum quam incolebamus, poſſideret, dignoſcere facilè poſſet.

Neque putes eo tantùm loco Lyſiam ita dicere; conſtat enim ſibi fermè in omnibus, & tanta ieiunitate loquitur, vt difficile ſit apud eum illuſtres metaphoras inuenire. Hæc ne ad modicas quidem orationes ſuſtinendas, ſatis habere videntur dignitatis; ita religiosè ſunt attenuata, nec ſupra epiſtolarem characterem videntur aſſurgere. Quamobrem, qui ita loquuntur, ſi epiſtolas ſcribũt, ſani quidem ſunt; ſi orationes paulo mediocres vel etiam magnas hoc ſtylo aggrediuntur, ſimiles iis videntur, qui cum naumachiam luſerint in piſcina, claſſem velint in Oceano regere. Alius eſt in Baiano ſinu, alius in Helleſponto certandi modus. quis ferat hominem hac ſermonis humilitate ſibi palmas eloquentiæ iactantiùs arrogantem? Nunc autem ad ea tempora venimus, vbi non modò hæc ariditas ieiunitáſque ſermonis pro vitio ſit, ſed ipſa Ciceronianis pigmentis affluens oratio, niſi ſententiarum vim ac denſitatem, & ex omni eruditione attemperatam varietatem contineat, placere doctis auribus non poſſit. Iraque qui ſe vni Ciceroni ita addixerunt, vt nefas eſſe putent lectiſſimas aliorum authorum dictiones, & ex optimis quibuſque ingeniis collectam doctrinæ veluti auream ſegetem, opportunè & loco expromere; id quidem aſſequuntur, vt ſani, politi, elegantes, ornati, vberes audiant; hanc autem, quæ in præſtantiſſimo quoque oratore expectatur; dicendi admirabilitatem, ſuo, quod delegerunt exemplari ſemper inferiores, vix obtinere poſſint. *Aliud eſt, in piſcina; aliud in Helleſponto committere naumachiam.*

DE ACVTA STYLI breuitate, ſententiiſque abruptis, & ſuſpicioſis.

Eius ortus, & progreſſus.

CAPVT XIV.

VEnio ad eum ſtylum, qui patronos habet non paucos, admiratores multos, quamplurimos amatores: Quem ego ſi repudiare prorſus velim, malè de totius eloquentiæ ratione ſentiam. Non ea mihi mens, non illud eſt inſtitutum, heroas illos, Senecam, Salluſtium, Plinium, Cornelium Tacitum, & cæteros, qui hoc dicendi genus non minùs grauiter quàm feliciter conſe-

ctati ſunt incuſare; quos & acerrima vis ingenii, & lux politiſſimi iudicii, & omnium fermè doctorum plauſus, non modò à calumniæ liuore, ſed ab ipſa prope eruditionis alea conſtanter expedierunt. Hoc tantùm oſtendere cupio, hunc quem omnes tam auidè concupiſcunt ſtylum, nec omnium ingeniorum, nec omnis argumenti, nec omnis etiam temporis proprium videri: atque ipſum, dum affectatur moroſiùs, multis iiſque puerilibus ineptiis reddi obnoxium.

Quando vigere cœperint acumina, & breues ſententiæ.

Cœpit efflorеſcere hic character, non apud Romanos, ſed apud Græcos, nec primis quidem temporibus, quibus candidior & liberiori profluentis naturæ impetu ferri videbatur oratio, ſed poſtquam magni nominis ſophiſtæ, Philoſophiæ præceptis inſtituti, nec mediocribus eloquentiæ adiumentis innixi; dicta quędam aurea ex Lycæi & Academiæ hauſta fontibus, elegantis ſtyli expeditis ac vibrantibus ſententiis, quaſi auro gemmas includere cœperunt. Quamobrem & multa eius ſtyli veſtigia, in ſophiſtarum ſcriptis licet agnoſcere. Vide enim qua arte Theophylactus ille vmbratilium doctorum facilè princeps, acutis & venuſtulis dictis laſciuiam colligit orationis.

Theophylactus præclariſſimus ſophiſta hoc dicendi genere maximè delectatus.

In Terpſitheam malam & deformem, τῆς φύσεως τῆς σοφίας τεθαύμακα, κακίστῃ ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πιστεῦσαι. Hoc rotunda dictione tornatum, Naturæ (inquit) miratus ſum ſapientiam, quæ improbiſſimæ animæ, corporis non credidit venuſtatem; illud etiam breuius, οὐκ ἰσόῤῥοπον ἔχουσιν ἔρωτες πλάστιγγα: Numquam lancem tenent amores in æquilibrio, cùm ſignificare vellet, nunquam ſibi mutuis ſtudiis amores reſpondere.

Acutè dictū Theoph. in corpore deformes.

Theoph. de amore mutuo dictum.

Theoph. in epiſtolis. p. 398. Eius breues & acutæ ſententiæ p. 408.

Item.

pag 399.

Ἐπωράσθωσαν πρὸς θεῶν αἱ νεφέλαι, εἰ μόνῳ τῷ Δάφνωνι ἀφιᾶσι τὸ ὕδωρ. *Valeant per Deos nubes ſi ſoli Daphnoni emittunt aquas.* Acutè dictum contra Inuidos, aut auaros, atque illiberales. qui in ſuam ſuorúmque, non in publicam vtilitatem emanare ſinunt beneficia.

Theoph. acutè dictū contra inuidos aut auaros.

Item, quod de Auro dixit Rheno fluuio ſimile videri; nam prolem virtutis legitimam, ab illegitima diſcernit.

Καὶ τῷ Κελτικῷ ποταμῷ ἐστὶν ἰσόμοιρος ὁ χρυσός· νόθου γὰρ ἀρετῆς καὶ κακίας ἔλεγχος ἐστὶν ἀληθέστατος. Hoc non modò ſubtiliter dictum: ſed elimata dictione preſſum: & quod Platoni tribuunt de iis qui inſignia habent in ſepulchris. Περαιτέρω κόνεως κεκτημένοις τὸ φρόνημα. *Infra cinerem etiam ſuperbientes.* Num verò & hæc Piſiſtrati ſicculentam habent & acrem, & limatam breuitatem, quæ fertur ad Mileſios ſcripſiſſe?

Pag 399.

Piſiſtrati limata breuitas.

Piſiſtrati in ep. ad Mileſios.

Οἱ παῖδες ὑμῶν πατέρων δέονται· οἱ νέοι, γερόντων· αἱ γυναῖκες, ἀνδρῶν· οἱ ἄνδρες, ἀρχόντων· οἱ ἄρχοντες, νόμων· οἱ νόμοι, φιλοσόφων· οἱ φιλόσοφοι, θεῶν· οἱ θεοί, πίστεως. Veſtri liberi egent parentibus, iuuenes ſenibus, mulieres viris, viri Magiſtratibus, Magiſtratus legibus, leges Philoſophis, Philoſophi Diis, Dii veſtri fide. Hoc acutum, & ad vellicandas aures aptiſſimum.

Huius dicendi ratio acuta: credibile eſt hæc potius ab aliquo iuniori ſophiſta cōficta quàm primo eloquētiæ ortu iam nata.

X. Oratores acutis & breuibus ſententiis inſignes.

Neque tamen omnino decem oratores caruerunt hac eloquentia apud quos licet veſtigia multa agnoſcere. Quale eſt illud Demadis πολυθρύλητον,

Demades in oratione περὶ δωδεκαετίας.

> Τὸ γὰρ Ἐπαμινώνδου σώματι συνέθαψε
> Τὴν δύναμιν τῶν Θηβαίων ὁ καιρός.

[Cum Epaminondæ corpore virtutem Thebanorum ſepeliuit fortuna.] Multa item in Epitaphio Lyſiæ, multa in Demoſthenis orationibus inuenies, ſed nuſquam crebriora, quàm apud eos qui floridius quoddam & accuratius dictionis genus elegerunt. Inter ſacros verò auctores excellunt Gregorius Nazianzenus, & Syneſius. Quid enim aliud

D. Gregorius Na-

Nazianzenus & Syneſius in acuta breuitate præſtantiſsimi.

arguunt quàm hanc ingenii ſubtilitatem conciſæ illæ & enibratæ epiſtolæ, aut in epicherematis collectæ ſententiæ?

Gregorius ad Nicobulum.

Φεύγεις διώκοντας, ἴσως νόμοις ἐρωτικοῖς, ἵνα σεαυτὸν ποιῇς τιμιώτερον. ἧκε οὖν, καὶ νῦν τὴν τοῦ μακροῦ χρόνου ζημίαν ἀναπλήρωσον ἡμῖν καὶ εἴ τι σε τῶν αὐτόθι κατέχοι, πάλιν ἀφήσεις ἡμᾶς ὡς ἂν σεμνότερος ᾖς πάλιν ποθούμενος.

Fugis perſequentes, amatoriis fortè legibus, quò ſis pretioſor: Veni igitur, & diuturni temporis exple detrimenta: Ac ſi quid rerum tuarum te iſtic retinet, rurſum nos relinques, vt auguſtiorem hac ratione te reddas, à nobis expetitus.

Hæc oris rotundi ſunt, & viuidi, vt apparet ingenii: eodem charactere Syneſius:

Syneſ. Olymp. 45.

Λυπεῖ τὴν ἐκκλησίαν ἀλλότριοι πονηροί. διάβηθι κατ' αὐτῶν· οἱ πάτταλοι γὰρ παττάλοις ἐκκρούονται.

Contriſtant Eccleſiam improbi alieni. Tu in eos proficiſcere: claui clauis pelluntur. Eodem genio ſententiæ: τὸ δὲ θεῖν παντὸς διακόσμου σκιά, τὸ ἀνθρώπινον. Ἔνδημοι χεῖρες τῶν νόμων. Μέγιστον ἀγαθὸν τὸ μὴ ἁμαρτεῖν. δεύτερον, δικαιωθῆναι.

Homo Dei vmbra. Lictores, manus legum. Maximũ bonũ non peccare; ſecundum, iuſtificari

Ἀγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ, ὡς τοῦ πυρὸς θερμαίνειν καὶ τοῦ φωτὸς, τὸ φωτίζειν.

Idem contra Androm.

[Benefacere eſt natura Dei, ſicut ignis, calefacere, & lucis, illuminare.]

Non opus eſt hîc innumeros commentari locos, licet cuique ex fluuio haurire. Hoc eò tantum dico, vt appareat, quantùm & quàm prudenter eo dicendi genere, Græca eloquentia ſit delectata. Romanis item aliqua fuiſſe ſimulachra ab ipſis eloquentiæ incunabulis, C. Gracchi in Popilium oratio indicat. In cuius (vt ait Gellius) principio collocata verba ſunt accuratiùs modulatiúſque, quàm veterum oratorum fert conſuetudo.

Laconicæ eloquentiæ & conciſas ſententias vſurpauit.

C. Gracchus ipſis Romanæ eloquentiæ primordiis frauſit aliquid in hoc genere.

[Quæ vos cupidè per hoſce annos appetiſtis, atque voluiſtis: ea ſi temerè repudiaritis, abeſſe non poteſt quin aut olim cupidè appetiiſſe, aut nunc temerè repudiaſſe dicamini.]

Rotunda eſt, & acuta, vt videtur ſententia, habet tamen inſigne vitium, de quo poſtea dicemus. M. Tullius Cicero, licèt ad omnia eloquentiæ decora factum haberet ingenium, conſultò aut abſtinet, aut rariùs vtitur; quòd & temporibus, & auribus hoc dicendi genus non putaret accommodatum. Itaque quod alius in concluſione, poſt vibratam fortè ex huiuſmodi acuminibus periodum, haud timidè dixiſſet apud Cæſarem: *Tu ipſam victoriam Cæſar viciſti;* ille verecundè ſe inſinuans; Vereor (inquit) vt hoc quod dicam non perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio: *Ipſam victoriam viciſſe videris*, cùm ea ipſa, quæ illa erat adepta, victis remiſiſti. Nam cùm ipſius victoriæ conditione iure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ iudicio conſeruati ſumus.

Quàm verecundus Cicero in acuminibus.

Habuit igitur ſua acumina, ſed rara, modeſta, & grauia: quale eſt illud diu multumque celebratum *vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex*, quo nihil poteſt eſſe in hoc genere admirabilius: ſed ne multiplicis illius, & æqualiter in omnia genera diffuſæ orationis, quæ tunc à ſitientibus auribus excipiebatur, curſum frangeret, maluit eſſe in hac copioſior, quàm in in illis ingenioſior videri.

At Salluſtio vigente (vt ait Seneca) amputatæ ſententiæ & verba ante expectatum cadentia, & obſcura breuitas fuere pro cultu. Mox etiam ſub Imperatoribus, quæ apud eum fuerant ſatis verecunda, in elatam enibratæ dictionis audaciam tranſiere, & ad ipſas tandem ineptias deuenerunt; de quibus dicam ſi priùs ea quæ in hoc genere laudatiſſima ſunt, oſtendero.

SVBII-

SVBIICIVNTVR quædam laudatorum Acuminum exempla.

CAPVT XV.

Leni & prærupti ſtyli diſcrimen.

ATque imprimis magnopere videtur diſtinguenda breuitas à prærupto (quod appellatur) genere dicendi; illa enim rem viriliter & ſtrictè colligit; hoc interrupras & ſuſpicioſas relinquit ſententias. Illa explet animos, hoc ſuſpendit: illa cum leni quodam gratiæ flore intorquere ſolet acumina; hoc frigida quædam dicta hianti calamo effutire. Exemplis collucere faciam omnia.

Acuta ſunt, venuſta, & breuia, quæ Plinius habet in Traiani Panegyrico.

Laudatæ & acutæ breuitatis exēpla ex Plinio. Traiani modeſtia.

[Vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quòd vnum ex nobis putat; nec minùs hominem ſe quàm hominibus præeſſe meminit.

Nihil hîc obſcurum, nihil hians, nihil impenſiùs affectatum, & tamen acutum eſt, & neruosè dictum.

Item.

Vita Principis cenſura eſt.

[Nam vita Principis, cenſura eſt, eáque perpetua; ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tam imperio nobis opus eſt, quàm exemplo; quippe infidelis recti magiſter eſt metus.]

Apparent hæc ingenioſè, non tamen anxiè dicta; fluunt ab alta mente, ſed ſine vi & ſtridore fluunt.

Item.

Vera felicitas felicitate dignū videri.

[O te felicem! quod cùm diceremus, non opes tuas ſed animum mirabamur. Eſt enim vera felicitas, felicitate dignum videri.

Nulla in tantilla ſententia particula eſt, quæ ſuam vim non habeat, elaborata eſt, & docta; oſtendit tamen plus felicitatis, quàm artis. Hæc verò Salluſtii preſſa, ſubtilia, acria, vellicantia.

Salluſtii neruus ac breuitas. Salluſt in orat. Catil. In auaros.

[Poſtremò omnibus modis pecuniam trahunt, vexant, tamen ſumma libidine diuitias ſuas vincere nequeūt. At nobis eſt domi inopia, foris æs alienum. Mala res, ſpes multo aſperior. (Et quod ſequitur concluſionis fulmen, vt à Technicis appellatur.) Denique quid reliqui habemus præter miſeram animam?]

Nihil eſt in hac ſententia obſcuritatis, niſi fortè *ſumma libidine diuitias ſuas vincere nequeunt*; hoc Salluſtianam retinet obſcuritatem; cætera fluunt liberiùs.

Id verò quod ſequitur exemplum, laudatiſſimam habet breuitatem.

Luxuries opum.

[Etenim quis mortalium, cui virile ingenium eſt, tolerare poteſt, illis diuitias ſuperare, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis, nobis rem familiarem etiam ad neceſſaria deeſſe?

Hoc ſi dixiſſet alius, vtramque fortaſſe impleuiſſet paginam, nec vnquam hanc maieſtatem attigiſſet [illis diuitias ſupereſſe, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis.]

Item hæc ſententioſa:

[Nemo niſi victor pace bellum mutauit. Semper in prælio iis maximum eſt periculum, qui maximè timent, audacia pro muro habetur.]

Idem in oratione Catii Mairn.

At iſtud nimia breuitate fit obſcurum. *Non placuit reticere, ne quis modeſtiam in conſcientiam duceret*: Hoc eſt, ne ſilentio crimen ſubeſſe arbitraretur.

Cornelii Taciti grandia & byſſina dicta. Ambitio.

Sunt eadem familiaria Cornelio Tacito grandia & ſplendida dicta, acuta breuitate collecta, vt

[Ærarium ſi ambitione exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit.

L. 2. Annaliū in perſona Tiberii. l. 5. lib. 17. in orat.

Tibi ſummum rerum iudicium Dij dedere, nobis obſequii gloria relicta eſt.

Secundæ res acrioribus ſtimulis

Piſonis ad cohortem Palatinam.

animum explorant, quia miſeriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.

Falluntur, quibus luxuria ſpeciem liberalitatis imponit, perdere iſta ſciet. donare neſciet; & cætera, quæ eodem tenore apud eum dicuntur propè infinita.

Hæc, vt apparet, altæ mentis & conſummati ingenii eſt eloquentia, grandis ſimul, & breuis. Sed nemo tamen in iſtis Quinto Curtio, aut felicior eſt, aut nitidior. Innumerabiles ſunt apud eum gemmæ, quales ſunt iſtæ in oratione legatorum Darii.

Quintus Curtius huius acutæ breuitatis ſummus magiſter. Curt. l. 4. Quinti Curtii acumina.

[Reſpice quantum poſt te reliqueris, intuere quantum petas. Periculoſum eſt prægraue imperium; difficile eſt continere quod capere non poſſis. Vides vt nauigia, quæ modum excedunt, regi nequeant; neſcio an Darius ideò tam multa amiſerit, quia nimiæ opes magnæ iacturæ locum faciunt. Facilius eſt quædam vincere, quàm tueri. Quàm herculè expeditiùs manus noſtræ rapiunt, quàm continent! Ipſa mors vxoris Darii, te admonere poteſt minùs iam miſericordiæ tuæ licere, quàm licuit.] Quod verbum in iſta oratione ſine ſuo aculeo? nihil tamen coactum, nihil acceſſitum, nihil moroſa obſcuritate infuſcatum: quod ideo plus habet laudis & admirationis.

Quæ verò Alexander reſpondet, num tota ſunt byſſina?

[Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hoſtem ſuperuacaneam eſſe, & me quæ fecerim clementer, & liberaliter, non amicitiæ eius tribuiſſe ſed naturæ meæ.

Monarchia.

Nec mundus duobus ſolibus poteſt regi: nec duo ſumma regna ſaluo ſtatu terrarum poteſt habere.]

Hæc grauia, iſthæc rotunda ſunt, & expedita.

[In dextris veſtris iam libertatem, opem, ſpem futuri temporis geritis. Effugit mortem quiſquis contempſerit; timidiſſimum quemque conſequitur.]

Alia ſubtilia, & antithetis intecta, vt,

[Alii optimè miſerias ferunt, qui abſcondunt; nec vlla eſt tam familiaris infelicibus patria, quàm ſolitudo, & ſtatus prioris obliuio. Nam qui multùm in ſuorum miſericordia ponunt, ignorant quàm celeriter lacrymæ inareſcant. Nemo fideliter diligit, quæ faſtidit: Nam & calamitas querula eſt, & ſuperba felicitas.

Item.

Quædam beneficia odimus, meruiſſe mortem confiteri pudet, ſupereſt vt malit iniuriam accepiſſe quàm vitam.]

Nihil opus eſt cætera perſequi, hinc cerni poteſt quanta fuerit huius authoris in hoc conciſo dicendi genere felicitas. Sed qui omnium ingenia, maieſtate, copia, felicitate, genio denique ipſo vincit, & obruit Seneca, hanc ſibi ſtyli dignitatem, quaſi ius hæreditarium arrogat. Totus his dictorum purpuris collucet, vt cœlum ſtellis. Nihil eo fœcundius, aut opulentius: Hauſerat quippe ex domeſticis fontibus: Nam Seneca Rhetor ex iis qui ſub Auguſti tempora floruerunt, eoque dicendi genere ad inſaniam vſque delectati ſunt, colores & acumina collegit, quæ in libris Controuerſiarum & Suaſoriarum extant ſparſa, ex quibus illorum ingeniorum vim & ſtudia poſſis agnoſcere. Lubet laudatoria aliqua exempla ſubiicere:

Seneca omnium in hoc genere dicti conciſo præſtantiſſimus.

Hæc in Veſtalem proſtitutam, quæ ſe ſaluo pudore, & milite caſtitatis impugnatore, viriliter interfecto, iactabat, ex lupanari exiiſſe, ideóque Sacerdotium repetebat, ſatis acutè dicta ſunt.

Acumina variis Rhetoribus Latinis.

[Ne metuas puella, pudica es, ſed ſic te viro lauda, non templo.

Arelius Fuſcus. Ceſtius Pi

Diſcede, ignota es: diſcede, nimiùm

notæ es. Nulla ſatis pudica eſt, de qua quæritur. Virginem eſſe Sacerdotem noſtram, cui credimus? meretrici, lenoni, Piratis?] Item contra patrem reum malæ tractationis, quòd cùm duos filios Pancratiaſtas inter ſe dimicaturos eduxiſſet ad Olympia, interminatus ſe victum abdicaturum, ambos mori coëgiſſet, præ dedecoris metu: *Tertius ſine ſorte pugnaſti, & vtrumque viciſti.* Hæc virilia planè acumina mira breuitate contorta. At Marillii ſententia omnium ſubtilitatem longè vicit, ipſi Porcio latroni, non immeritò admirabilis viſa; dixit enim pro Veſtali:

Aſprenas inſcius.

Honoris amor, dedecoris metus. Senec. contr. 3. cont 3.

Marillius.

[Narrate ſanè omnes, tanquam ad proſtitutam veniſſe, dum tanquam à Sacerdote diſceſſerint. Iam quod ſequitur, exemplum elimatæ breuitatis eſt, & ad vrgendum motúſque eliciẽdos ſatis efficax. Pro adoleſcente, quẽ Patruus abdicabat, quòd Patrem aleret, contra Patruum. [Fortunæ lex eſt præſtare quæ exegeris: miſerere: mutabilis eſt caſus: dederunt victis terga victores, & quos prouexerat, fortuna deſtituit. quid referam Marium ſexto conſulatu Carthagine mendicantem, ſeptimo imperantem? Ne circa plura inſtabilia fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget?

Aſprenas. Fortunæ varietas.

Valent, inquam, iſta, ſed dicta tempore, & loco. Nec minùs laudata, quæ in cauſa *Inceſtæ, de ſaxo* iactata ſunt. Quippe Veſtalis inceſti damnata, vixit deiecta: ad pœnam repetitur. Contra hanc ipſam dixit Fuluius Spatſus. [A ſuperis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius pœnam ſaxum extruendum eſt:] pro inceſta Silhus:

Fuluius Sparſus.

Damnata, deiecta eſt, abſoluta deſcendit. Et in nobili cauſa contra Parrhaſium pictorem Athenienſem, qui cùm Philippus captiuos Olynthios venderet, emerat vnum ex his ſenem, perduxerat Athenas, torſerat, & ad exemplar eius pinxerat Prometheum à Ioue in Caucaſo religatum, & laceratum; quam poſtea tabulam in templo Mineruæ dedicauerat: hæc magnificè dicta.

Silius. In cauſa Parrhaſii pictoris breues & acuta ſunt.

[Infelix ſenex vidit iacentis & diuulſæ patriæ ruinas: abſtractus eſt à coniuge: ſuper exuſtæ Olynthi cinerem ſtetit. Iam ad figurandum Promethea ſatis triſtis eſt: Proh Iupiter! (quem enim meliùs inuocem aduerſus Parrhaſium, quàm quem imitatus eſt?) Olynthium tantùm picturæ tuæ excipio. Nam quis vt naufragum pingeret, hominem merſit? cæditur; parum eſt? inuritur, etiamnum parum eſt? laniatur: Hoc (inquit) in irato Philippo ſatis eſt, ſed nondum in irato Ioue.]

Gauius Silo, Sen. contro. l. 10.

Hæc planè, & pulchra videntur, & ſuauia, habent tamen ſemper aliquid obſcuritatis, vt *Olynthium tantum picturæ tuæ excipio*, clarius dixiſſet, fac non eſſe Olynthium, homo eſt. Quis vt naufragum pingeret, hominem merſit?

Item:

[Ædem Mineruæ, tanquam caſtra Macedonum fugiunt.

Iulius Baſſus.

Torqueatur, hoc nec ſub Philippo factum eſt. Moriatur, hoc nec ſub Ioue.

Clodius Turrinus.

Corrupiſti duo maxima Promethei munera, ignem & hominem.

Triarius.

Narraturus ſum Olynthij ſenis, ignes, verbera, tormenta. Aliquiſne nunc quæri de Philippo putat? Dij Deæque te perdant, miſericordem Philippum feciſti.

Muſa.

Hoc concluſionis ſatis aptè intortum fulmen, quò præ Parrhaſij crudelitate mitem Philippum facit; quem tamen Athenienſes crudeliſſimum iactabant. Sed illæ torti ſenis querelæ paucis & nauiter expreſſæ.

[Vltima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhaſi quid agis? non ſeruas propoſitum. Hoc ſupra Promethea eſt.

Cornel. Hiſpanus.

Tantum patiendum eſt pingente Parrhaſio, quantum irato Ioue.]

Hæc tantùm acumina parum ſe. nem tortum decent. Nemo in tauro Phalaridis quærit delectum verborum, quibus ſuas querelas exprimat.

Porcij Latronis in hoc genere Ironia grauior eſt.

[Si videtur tibi, iſtis muneribus aram miſericordiæ orna.]

Hæc ſanè oppoſitè dicta plurimùm oſtendunt facundiæ, ingenij, iudicij, ſuauitatis: ſed tenendus eſt modus, qui in hoc genere plerumque difficillimus eſſe ſolet.

DE ERRORIBVS ABrupti ſtyli, & frigidè acuti.

CAPVT XVI.

GRauis igitur error eorum eſt qui plurimùm quidem in eo habent ingenij, ſed parum cordis. Itaque nec vim illam mentis exundantem coercere poſſunt, ſed dicunt quicquid in buccam. Quid autem res, quid locus, quid aures patiantur, minimè conſiderant. Infercire volunt omnia acuminibus, nihil ſine figura dici, etiam figuratè panem peti. Hoc quidem perabſurdum eſt. De eo igitur ita magni authores ſtatuunt: expeditam breuitatem, quæ nihil habeat obſcuritatis, magnum eſſe eloquentiæ vigorem, eámque graues perſonas, quantùm auditores tulerint, apprimè decere: non debere tamen eſſe præruptam, ſuſpicioſam, nimis affectatam, quæque inſidias tendere videatur in clauſulis. Atque in eo magnopere ſpectandum eſt argumenti genus, aliud enim epiſtolæ, aliud hiſtoriæ, aliud declamatoriæ oratiunculæ, aliud etiam iuſtæ orationes deſiderant. Lex epiſtolæ argutam breuitatem præſcribit, illæ verò quæ apud hiſtoricos extant oratiunculæ, nonnihil ad nitorem & palæſtram compoſitæ, hoc dicendi genus leniter ferunt, imò deſiderant: alioqui ſi periodorum ambitione circumducta eſſet parua oratio, nihil haberet præter ſtrepitum, & fumos. Alia verò eſt iuſtarum orationum ratio, quæ cùm maioribus fluuiis ſimillimæ videantur, non debent iſtis affectatæ breuitatis conſtringi legibus, ne videamur Helleſponto, Xerxis more, pedicas & compedes iniicere. Granditatem minuit oratoriam frequens conciſio periodorum, & licèt plus floris oſtentet, minùs tamen habet maieſtatis. Nolo grandes, lentas, atque velut arena ramentíſque fartas periodos, quales ſunt puerorum: Nolo exiles, aridas, etiam de ipſo naturali profluuio, propter moroſam breuitatis affectationem violentè detortas. Quis hominem ferat vnius horæ ſpatio pro concione dicentem, quod Porcius latro contra Veſtalem declamauit?

Qualis debeat eſſe breuitas orationis.

Oratorij tractus in hiſtoria tadio ſunt.

Magna orationes non ferunt præruptam breuitatem.

[Sacerdos noſtra adhuc in Lupanari viueret, niſi hominem occidiſſet. Inter barbaros, quid paſſa ſit, neſcio: quid potuerit, ſcio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus, Abſint ex hoc foro lenones, abſint meretrices: ne quid parum ſanctum occurrat, dum Sacerdos legitur. Si nihil aliud, certè oſculatus eſt te, quiſquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium! Militem occidi. At Hercules! lenonem non occidiſti. Deducta es lupanar, accepiſti locum, pretium conſtitutum eſt, titulus inſcriptus eſt; Hactenus in te inquiri poteſt. Cæterùm neſcio quid cellulam & obſcœnum lectulum voces. De pudicitia Sacerdotis hîc quæritur. Nemo (inquit) virginitatem mihi eripuit, ſed omnes quaſi erepturi venerunt; ſed omnes quaſi eripuiſſent, receſſerunt. Quo mihi Sacerdotem cuius precaria eſt caſtitas?]

Breuitas Porcij latronis in amplis orationibus vitioſa.

Nimiæ breuitatis character. Hoc bellum, bellum, (vt ait Satyricus,) dico tamen tolerari non poſſe, ſed vt vina violenta, niſi aqua diluantur, vertiginem cerebro inducunt: ſic illa dicendi, quæ minima videtur, ſed tamen anxietate maxima eſt contentio, & dicentem fatigat, & tranſilit auditores. Et hoc iudicio eſt, quòd qui ita loquuntur apud hiſtoricos, & Senecæ controuerſias, ſaltant ſæpius, vt Cicadæ ac derepente conquieſcũt: itaque hæc ſcribenti aptiora quàm dicenti, videntur. Quænam erit igitur *Breuitatis optima lex.* optima lex breuitatis? Hæc erit opinor iis qui minimè Aſiatici fieri volunt, ſi Demoſthenis orationes & Ciceronis Philippicas imitentur; habẽt enim valdè ſanam mediocritatem. Non dicam attendite (ô viri Athenienſes) dicam vtilia, & neceſſaria. Hoc enim diſſolutum eſt, & humile; quid igitur?

Demoſth. Philip. 4. Typus laudatæ breuitatis oratoriæ. Καὶ σπουδαῖα νομίζων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, περὶ ὧν βουλεύεσθε, καὶ ἀναγκαῖα τῇ πόλει· πειράσομαι περὶ αὐτῶν εἰπεῖν ἃ νομίζω συμφέρειν.

Hæc parua, iuſta tamen periodus.

Quum & grauibus (vos Athenienſes) & reipubl. neceſſariis de rebus deliberare putem; operam dabo vt ea dicam quæ è republica eſſe arbitror. Item:

Demoſth. Olynth. 2. Ἐπὶ πολλῶν μὲν ἄν τις ἰδεῖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δοκεῖ μοι τὴν παρὰ τῶν θεῶν εὔνοιαν, φανερὰν γιγνομένην τῇ πόλει, οὐχ ἥκιστα δ' ἐν τοῖς παροῦσι πράγμασι.

Cùm multis in rebus (Athenienſes) perſpici mihi poſſe videtur Deorum immortalium beneuolentia erga hanc rempublicam declarata, tum maximè in eo quod nunc à nobis geritur negotio.

Item ex Cicerone.

Cicer. pro Cæcinna. Si quantum in agro locisque deſertis audacia poteſt, tantum in iudiciis impudentia valeret, non minùs in cauſa cederet Aulus Cæcinna Sexti Æbutii impudentiæ, quantum in vi facienda ceſſit audaciæ.

Is eſt iuſtæ & laudatæ breuitatis in grauibus præſertim orationibus typus.

Quod verò attinet ad acumina, quæ hac breuitate, tanquam amento intorqueri ſolent, multum quoque requirunt prudentiæ. Prima lex eſt apud *Acuminum lex, & vſus.* bonos auctores, vt argumento conueniant: Secunda, vt non ſint nimis crebra: Tertia, vt non ſint frigidè affectata, & obſcura, quod vitium raro ab iis declinatur qui iſtis ſtudent impenſiùs. Rei igitur ſiue argumento accommodanda eſſe dico: neque enim in omnem materiam cadunt acumina, ſicut non ex quolibet ligno fit Mercurius. Ex quo vehementer errant, qui vbi tota nitere debet oratio, minutas quærunt ſubtilitates, quibus obſcuretur. Quæ de Veſtali, de inceſta, de Parrhaſio allata ſunt, non importunè dicta videntur; argumenta enim ipſa plena ſunt admirabilitatis. At vbi res communis, & filo communi, vt ſæpiùs occurrit, narranda eſt, putidi eſt hominis tunc in ſcirpo nodum (quod aiunt) quærere. Sed & licèt argu- *Quis nodus in argutiis tenendus.* mentum ſubtiliter tractari poſſit, non ſunt tamen (quod ſæpe Rhetores *Senec. contr. l. 1. Nihil eſt tam iniquus his quin eſquā putant eſſe ſubtilitatem, niſi cui nihil eſt præter ſubtilitatem.* præcipiunt) ſententiarum gemmæ temerè vbique, in longo præſertim opere, ſpargendæ, ſed cum delectu collocandæ, quo excitatiùs luceant, ſolidiùſque delectent. Nam & pulcherrima quæque, ſi crebriora fuerint, finitima faſtidiis eſſe, nimis experientia conſtat. Iam quòd plenæ ſint periculi, & vitiis vt plurimùm obnoxiæ, hæ quæ laudantur argutiæ, vel ex nobiliſſimorum ſcriptorum erroribus conijcere faciliſſimo negotio licet. Pleraque enim acumina, cùm ſemel audiuntur, apparent aurea; at ſi conſideratiùs expendantur, acrioríque ſubiiciantur

Styli frigidè acuti exempla. examini, agnoſcũtur ſæpe futilia, quæ amplam ſpeciem videbantur habere grauitatis. Talis eſt illa C. Gracchi rotunda volubiliſque ſententia citata ſuperiùs. *Vide Gel. l. 11. c. 13. qui pluribus explicat.*

[Quæ vos cupidè per hoſce annos appetiſtis, atque voluiſtis; ea ſi temerè repudiaritis, abeſſe non poteſt quin aut olim cupidè appetiiſſe, aut nunc temerè repudiaſſe dicamini.] Eblanditur primùm auribus hæc ſtructura verborum, ſed vbi vocatur ad cenſuram, quid aliud habet? [Si cupidè feceritis, cupidè feciſſe dicemini; ſi temerè repudiaueritis, temerè repudiaſſe dicemini.] quæ iam otioſa agnoſcuntur, & penè puerilia: ſed hoc Graccho condonandum. quid verò Iunius ille Otho, qui librum edidit de iſtis argutiis, & coloribus, qua ratione poterit excuſari? qui cùm inceſtam de ſaxo præcipitem datam repoſceret, ad pœnam, quam euaſerat, dixit inter cæteras ſubtilitates: *Iunius Otho librũ ſcripſit de argutiis.*

[Fortaſſe pœnæ ſe præparauit, & ex quo peccare cœpit, cadere cõdidicit.]

O frigus! ô dictum planè inſulſum! ſcilicet illa Veſtalis quotidie ſe exercebat ad Tarpeiam rupem, ita vt ex ea ſe viciſſim, & præcipitaret, & citò reſiliret ad ſaltum. Mirabiles ſibi ludos finxit hic orator: en quò acuminum illecebræ tranſuerſos agunt illos ſubtilitatum indagatores. Murrhedus cũ aduerſus Popilium Ciceronis interfectorem ageret, deſcripſit eum ferentem cum capite amputatam Ciceronis manum; deinde ita exclamauit! *Quãto aliter reus Ciceronis, tenebas manum eius?* Quod vt ſtupidè dictum arguit Seneca: nemini enim dubiũ eſt quin aliter teneret manum reus; aliter, interfector. *Murrhedi frigidum acumen.* *L. 7. cont. 2.*

Item, Gorgonius in cauſa Cimonis contra filiam Galliæ cùm eius adulterio dehoneſtata Miltiadis trophæa dicere vellet, hoc vt acutè colligeret, fœdo cacozeliæ genere vſus, vt notat Seneca, dixit, *Iſtud publicũ adulterium eſt, ſub Miltiadis trophæis occumbere.* *Gorgonius.*

Et in controuerſia Parrhaſii, qui miſerum Olynthium torſerat vt Prometheum pingeret, cùm omnes certatim ſubtilia quæque acumina explicarent, Licinius Nepos conſurgens:

Si vultis (inquit) *dignè punire Parrhaſium, ipſe ſe pingat.* Primum quomodo ſe pinget? ex ſpeculo: At hic modus, tum inuſitatus fuit; Deinde, quæ pœna, ſi ſe depinxerit? *Frigidum dictum Licinii Nepotis.*

Spiridion videri voluit vulturios ad Parrhaſii tabulam in templo collocatam aduolare, fabula eleganti ad turpem ſententiam perductus; æquè igitur familiariter in templum ſubire vultures putauit, ac columbas & paſſeres; tanta fuit eius in inueniendo ſubtilitas. *Spiridion.*

Nec minùs ſtupidè dictum putat, quod in ſuaſoria de bello Perſico dictum eſt à Coruo, futili quodam Rhetore.

[Quòd ſi iam Xerxes ad nos ſuo mari nauigat, fugiamus, antequam nobis terra ſurripiatur. O nauum bellatorem! *Coruus in Suaſor. l. 1.*

Alii ſenſus etiam frigidos inflatorum verborum nouitate includunt, & ad ſummam vſque inſaniã deueniunt: ex quo genere ſunt iſta eiuſdem Corui.

Hic cùm tentaret ſcholam Romæ, ſummo illi, qui Iudæos ſubegerat, declamauit controuerſiam de ea quæ apud matronas diſſerebat, *liberos non eſſe tollendos*, & ideo accuſatur Reip. læſæ. In hac controuerſia hoc genere dicendi vſus eſt, *inter pyxides, & redolentis animæ medicamina, conſtitit mitrata concio:* nec diſſimilia ſunt Muſæ Rhetoris: *cælo repluunt odoratos imbres:* & de ſyluis naturalibus, *cælatas ſyluas;* de pictis, *ſurgentia nemora.* Itẽ, [quicquid auium volitat, quicquid piſcium natat, quicquid ferarum diſcurrit, noſtris ſepelitur ventribus. quære nunc cur ſubitò moriamur? mortibus viui- *Corui Rhetoris inſulſa oratio contron. l. 10.* *Muſæ audax oratio.*

mus.] De hac ſententia ait Seneca Rhetor.

Non ergo, etſi iã manumiſſus erat, debuit de corio eius nobis ſatisfieri? Non ſum ex Iudicibus ſeueriſſimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingeniis puto, ſed donanda vitia, non portenta ſunt.

Hæc ſunt igitur in quæ frequenter delabuntur ſubtiles illi nugarum enucleatores. Sed & ſi quis magnos illos authores, Senecam & Salluſtium pertentare velit, inueniet proculdubio nonnulla, in quibus plus æquo ſibi in hac ſcribendi ratione placuerint: viderunt fortaſſe errores emendare noluerunt. Eſt enim amabiliſſimum inſaniæ genus, ingenio (quod aiunt) indulgere.

Inſaniæ genus amabiliſſimum eſt, ingenio indulgere.

Patere hîc lector ad tot locutionum ἁλμυρὰν ἀκοὴν aliquo genere vrbanitatis diluendam nos in diludium transferri, ducto ex ἀποκολοκυνθώσει Senecæ exẽplo. Producetur à nobis eloquentia flebiliter apud Iouem de ſuis corruptoribus conquerens: Mox deſignatis iudicibus, apud Radamanthũ inter heroas illos citabuntur rei Anticerones, M. Tullio Cicerone ſuam cauſam agente, & tot errorum portenta, contra ſtyli puritatem refellẽte.

ANTICERONES.

LVDVS, SEV DISSERTAtio de optimo genere dicendi.

ELOQVENTIA APVD Dicen, contra ſuos corruptores agit.

Oratio I.

CAPVT XVII.

Irritatio Pherecratis.

SI me luctu & ſquallore deformatam (parens optima) non agnoſcis, ſaltem ex eo, inimicorum meorum crudelitatem agnoſces, qui me venuſtiſſima ſpecie virginem, ad eam malorum acerbitatem redegerunt, vt ipſis parentibus penè videar ignota.

Ego illa ſum (me miſeram!) quid dico! non ſum, ſed fui, Regina terrarum eloquentia; hauſtus de tuo fonte riuulus, imago tuæ mentis, ſimulacrum gloriæ, portio diuinitatis. Ego illa ſum, quæ tuis imperiis, ex cœleſti beatorum domicilio in terras veni, vt hominum ſubleuarem miſerias, & non modò neceſſariis ad ſalutem tuendam præſidiis inſtruerem, ſed etiam cœleſtibus, ad conciliandam dignitatem, veſtirem ornamentis. Feci quod iuſſeras, mortales inueni turpes, hiſpidos, longa macie torridos, qui ſub quercu glandem ructabant, belluis omnino, quàm viris ſimiliores. Cœpi ego venam miſerorum tenere, ſenſus intimos delibãre, affari blandiſſima oratione, conſolari, illuſtrare, hortari, animare; ad ſummum agreſtia ingenia ita dedolaui, vt ab hac morum barbarie, paulatim ad elegantiora defluerent, agros excolerent, vrbes ſepirent mœnibus, & ſanctam inter ſe colerent ſocietatem: Per me conſtitutæ ſunt ciuitates, leges natæ & adultæ, firmata militiæ præſidiis oppida, ſexcentarúmque artium & ſcientiarum amœnitate colluſtrata, penè ad ipſius cœli gloriam effloruerunt. Non tot prata floribus, non tot margaritis fulget Erythræum mare, non tot micantium ſtellarum ignibus tuus ille princeps orbium æther eſt vermiculatus, quot ciuitatibus, viris, academiis, virtutibus, per me mundus colluxit. Heu! vbi illa tempora, quibus ego curru aureo, niueóque candore fulgentibus quadrigis inuecta triũphabam? vbi tot reges, qui me, mearum virtutum ſtupore perculſi admirabantur? vbi illa fœcunda ſummis ingeniis ſæcula, quorum nomen

Ethopœia eloquentiæ.

ne appellare quidem audeo?

Exciderunt Demoſthenes, Lyſiæ, Hyperides, Cicerones mei. Natum eſt hominum genus audax, amens, impudens, qui me deformarent plagis, & veluti in cruce diſtorquerēt; anni fermè mille ſunt, & ſexcenti, ex quibus quotidie diſtrahor, improborum fabula, & ludus: Alii me ſufflant, alii macie enecant, alii concîdunt, alii eneruant, alii Hecubam faciunt, alii Helenam, alii vnam ex Furiis. Dici non poteſt quot formas induo, in omnibus tamen informis: Iam (mihi credite) Proteus ille, fabula non erit, ſiquidem poëtarum figmentis meæ fidem dederunt miſeriæ. At, quod in multis acerbitatibus acerbius eſt, virtutis nomen vitium occupauit, & quod antea turpitudinis erat, totum eſt gloriæ, vt ea lenocinante, ad facinus deprauatæ mentis cupiditas quemque prolectet. Poſtquam ventoſa illa loquacitas iuuenum animos ad magna ſurgentes, veluti peſtilenti quodam ſydere afflauit, dulce fuit omnibus deſipere; puduit etiam aliquos non inſanire, & eò deuenerunt amentiæ, vt neſcio cuius Aſini ſordes, purpuras ſuas eſſe dicerent. O tempora! ô mores! nunquam licebit vna & nobili plaga defungi? quid opus eſt enim, vt viuam? an, vt lugeam, & inter quotidianas vulturū lacerationes centies moriar, ne ſemel interearn? Tu me ſaltem in extremam barbariem relega, ne conſcios habeam oculos calamitatis meæ. Graue eſt torqueri, grauius à ſuis in patria; in eo ipſo loco, vbi cum honore antea vixeris, grauiſſimum. Me quidem dicentem vires ac latera deficiunt, & aduerſariorum non mediocriter conturbat audacia, qui hanc fori lucem, hunc grauiſſimorum iudicum conſeſſum audent ſuſtinere; nec impudentiæ ſuæ ſaltem prudentem exitum quærunt. Vos eorum latratus, ſi lubet, audietis, ego nec audire, nec ſuſtinere poſſum. Qui pro me reſpōdebit, meus Tullius: ſi vobis, veſtro nomine veſtráque ſapientia digna dicere videbitur, ipſum audite; ſin autem, ad hoc tribunal hodie iugulabimur.

HAc miſerabili voce commotis omnium animis, primùm comploratio, deinde tumultus. Alii clamabant, carnifices eloquentiæ, ad remos; alii, corruptores litterarum, ad beſtias; alii, extinctores veteris diſciplinæ, ad tartara. At Dice ſceptro, vt poterat, Deorum minorum gentium exulceratos placans animos, Mercurium delegat ad Minoem, & Rhadamanthum, vt de tota cauſa cognoſcāt, litémque ex ſua dignitate dirimant. Dictum, factum; Iudex aſſignatur Dionyſius Longinus, emunctiſſimæ naris Criticus: Citantur pro inflatis, Apuleius, de quo multæ iam criminationes ſparſæ; pro antiquariis, Montanus Vatienus; pro puerilibus, Pædariodes; pro ſiccis, Buteo. Illi, cùm in Marcum Tullium multa intemperanter effudiſſent, ab eo grauiſſimè diſertiſſiméque confutati, & Longini ſuffragio damnati ſunt. Nunc Apuleium ipſum audite.

LVCIVS APVLEIVS.

Oratio II.

Capvt XVIII.

COmmodum punicantibus phaleris Aurora roſeum quatiens lacertum, cœlum inequitabat, cùm me ſecuræ quieti reuulſum, Præco ad veſtrum calauit tribunal. Certus equidem eram, próque vero obtinebam, (Caſſi ſapientiſſime,) quíque in conſilio viri eſtis, hunc accuſatorem notiſſimæ temeritatis, accuſationem mei priùs apud te cœptam, quàm apud ſe cogitatam, penuria criminum, ſolis de ſtylo meo conuitiis impleturum; ſed hoc vno præcipuè confiſus

ſiſſus gratulor, quòd mihi copia & facultas ſub te Iudice obtigit purgandi mei, cùm & antè parta exiſtimatio, & tua de me benigna præſumptio, nihil non quicquam ſinat fidenter, & de ſummo pectore hiſcere. Ego, vt ſcis, homo ſcholaris, & innocens, cui continuatio literati laboris habitudinem tenuauit, ſuccum exſorbuit, colorem obliterauit; rem habeo cum togatis vulturiis, & calidiſſimis vitilitigatoribus, quo genere hominum nihil eſt pernicioſius: in foro ſunt Scythæ, in cubiculo viperæ, in conuiuio ſcurræ, in exactionibus harpyæ, & collocutionibus ſtatuæ, in quæſtionibus beſtiæ, in tractatibus cochleæ, in contractibus trapezitæ, ad intelligendum ſaxei ad cenſendum flammei, ad ignoſcendum ferrei, ad amicitias pardi, ad facetias vrſi, ad fallendum, vulpes; ad ſuperbiendum, tauri, in vrbe tyranni, in caſtris lepores, in prætoriis leones; quorum ſi nares afflauerit vſpiam rubiginoſi aura marſupij, confeſtim videbis illic, & oculos Argi, & manus Briaræi, & Sphingarum vngues, & periuria Laomedontis, & Vlyſſis argutias, & Sinonis fallacias, & fidem Polymneſtoris, & pietatem Pygmalionis: ad horum conſilia Phalaris cruentior, Midas cupidior, Ancus iactantior, Tarquinius ſuperbior, Tiberius caliidior, Caius periculoſior, Claudius ſocordior. Nero impurior, Galba amatior, Otho audacior, Vitellius ſumptuoſior, Domitianus truculentior: Atque cùm tales ſint, vnus tamen Cicero, quem pudebat ſceleribus vinci, omnium malitiam ſibi ex aſſe miſcuit: debebat eſſe contentus ſua laſciuia, non colubrinis oblatratoris molaribus aliorum famam figere, non veſtras aures viroſa ſuſurronum fæce completas ſaburrare.

[...]uehitur in [...]nus patro[...]um, à [...]ibus accu[...]ur vt cini[...] eloquentiæ [...]ruptor.

[...] deſcri[...]tur à Si[...]nio, qui eſt [...] multis A[...]leio ἰυώ[...]ς.

[...]abulæ fu[...]is ex Si[...]nio deſcri[...]ptæ:

[...]ſit autem, [...] egregijs [...]tronis, [...]orum ge[...]is honeſtiſ[...]num eſt, [...]e dicteria [...]uenıant, [...]a in fura[...]rabulas [...]ta ſunt.

[...]d hypothe[...] deſcendit, [...] Cicero[...]m exagi[...]t.

Eſt ſanè deſudata iſtius varicoſi Arpinatis opulentia, ſunt fabra eius eloquia, & literæ plenæ margaritarum ſtylus omnis ebore candicat, auro fulgurat, gemmis variegat: inde color gratus, & nitor ſplendidus illucet, modò contra mentis aciem vegetus fulgurat, modò in contrariam gratiam variat aſpectum: & modò veluti aurum coruſcans in mellis lenem deprimitur vmbram, coruina nigredine cœruleos columbarum collis floſculos æmulatur, modò guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui diſcriminatus, frequenti ſobole ſpiſſatur. Fluunt ſcitiſſimis clauſulis erotundatæ periodi, totæque ductiles, quæ per aurium traduces, inſtar digiti, per cryſtallinas cruſtas, non impacto vngue perlabantur, vt quas nulla rimoſis obicibus fractura remoretur. quis non videt iſta omnia, alga & apluda leniora, arenas ſine calce, & puerorum potiùs præexercitamenta, quàm ſtudia virorum? Meritò, P. C, meritò iſta M. Bruto diſplicebant, qui licèt Tullium medullitùs demereretur, tamen ſtylum guſtare non poterat, quem videbat *fractum lumbos, vt Myſium aſinum*: ſed quid Brutum nomino? Ipſe cum iſta enormi verboſitate adeò omnibus diſplicuit, vt ne filio quidem probari poſſet: quem loquentem vt ait vetus auctor) P. R. non agnoſcebat, quòd iſtam piperatam patris facundiam non haberet. Ipſe denique, cùm iam ſatis iuuenatus calor deferbuiſſet, ideò ſibi inuiſus factus eſt, vt multa ex ſuis ſcriptis ſpongia deleuerit, atque vtinam deleſſet omnia, minùs eius verboſitate laboraremus. quoties à Senatu? quoties à Cenſoribus eſt notatus? quoties de Curia, & foro eiectus? quoties Imperatorum, vt Hadriani & Caij, legibus eſt damnatus? nunc autem poſtquam baiulis, tabernariis, rupiconibus placere cœpit, *& circa eum puerorum examina, vt inhabitantium formicarum nidificia, multiuga ſcaturigine burriunt*, catacliſta veſte

[...]idet ſty[...]m M. Tul[...]

Verboſitati Cicero inſimulatur.

P

prænitens incedit, & nos lucumones appellat. Heu Cordolium! Cephum iſtum induſtriis hominibus, vaniloquentia inſultare, & adhuc viuere? ſed ſanè viuat, & triumphet, modò alios quieſcere patiatur.

Rationem reddit ſui ſtyli.

Ego, P. C. Afer ſum, & in Atticæ primis pueritiæ rudimẽtis merui; mox in vrbe Latia aduena, quiritium ſermonem ærumnabili labore, nullo magiſtro præeunte exſolui: ex quo venia dignus eſſem, ſi quid exotici ſermonis rudis loquutor offenderem. Hoc tamen curaui, vt haberem dictionem, ſi non mollem, fluidam, de triuiis compotabilibus mutuatam, grandem tamen, toroſam, lacertoſam quæ non ad laſciuientis oculos veneris picturata iacula, ſed ſolida mitteret robora, *quãtas iaculatur Monychus ornos*: Nunquam probaui ieiunantis calami crepitantem ſtipulam, ſed nobilem vbique ſtylum, quaſi quondam fœcundi pectoris vomerem fixi. Accedit, quòd ego per multos annos Aſinus fui, cruciabilibus pœnis exercitus, & in hac vitæ ærumnoſitate belluarum linguas, deuorato priùs Draconis corde, quod præcepit Philoſtratus, didici. Ex iis multos generoſos ſenſus in Latialem linguam transtuli, quæ iſti Veneris puſiunculi dum non intelligunt, meliores obtrectare, quàm imitari malunt; & quorum ſimilitudinem deſperant, eorum affectant ſimultatem; ſcilicet, vt qui ſuo nomine obſcuri ſunt, meo innoteſcant. Sed quid habent tandem, quod mihi obiiciant iſtæ libitinæ? Habes (inquiunt) Luci verba excelſa, grandia, ſeſquipedalia quid tum? vt iſtis nebulonibus placeam, more Alexandrinarum deliciarum, concidam voculas. & diſcam, quod ait cognatus meus Perſius, author valdè bonus, pappare minutum, & dicam: *Ego omni officio, vel potiùs pietate erga te, cæteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſe nunquam ſatisfacio*; quanquam & iſtud, vt iam nimis rude reprehendunt, tam

Hoc inter ineptias Indicæ Philoſophiæ, belluarum linguas intelligi ab iis qui cor Draconis deuorarint.

teretes habent & religioſas aurium fiſtulas iſti qui ſe Atticos dicunt, vt niſi butyro ſemper affricueris, dicant ſe ſentis, ſpinis conſcribillari. Nunquam legerunt apud ſuam Arpinatem Mineruam: *Noctuabundus, aſſa apodyterij, maſturcatos & anxiferos dolorum vortices.* Hæc ſi dixiſſet Apuleius, quærendus eſſet Ergenna, qui tanquam fulguritum expiaret: ſi exierit ex Apuleii ore verbum optimum, quale Mercurius loqueretur, lapis erit iſtis puſionibus, aut lignum, aut fimus, aut aliquid, quod nolo dicere: ſi ex iſta delicatula Ciceronis bucca, mox erit roſa, fiet mel Atticum, Deorum nectar, & cerebellum Iouis. O ſteriles veri, & inuiſores animos! quid præterea peccauit Apuleius? nimis metaphoricus eſt, hoc eſt dicere, nimis facundus eſt, nimis ingenioſus. Non te pudet, purpurata ſimia, crimini dare, quod tu in Oratore aliis ſummæ laudi tribuis? Verba tua ipſiſſima, etſi puto os meum iis inquinari; tamen dicam, vt te mendacij nobiliſſimi conuincam: *Ex omni genere frequentiſſimæ tranſlationes erunt, quòd eæ propter ſimilitudinem transferunt animos, & mouent huc illuc, qui motus cogitationis celeriter agitatus, per ſe ipſe delectat.* Teneris, homo nauiſſime, teneris tenebrio, ſtigmatia, trifurcifer, & hodie non euadès quin hæc, aut de tuis libris deleueris, aut me eloquentiſſimum hominem confeſſus fueris. Verùm fac me durum, aſperum, incultum, moroſum. idcóne ab hoc graui auditorio ſilere iubebor? ego cùm Aſinus eſſem, etiam à barbaris latronibus captus, benè, clarè hinniebam, ita hinniebam, ne putes impropriè dictum; nunquam enim fui degener aſinus, & tui ſimilis, nunc me rudere prohibebis? Quare? quia adoleſcentum ſtudia corrumpo; ſcilicet? Vtrùm magis corrumpit, an Paticio, qui molles tibias inflat? an Miſenus, qui tuba canit? Tu

famigerabilis tua laſciuia peterai ſanguinis venas omnes obturaſti: ego lacertoſum claſſicum. quaſi Triton aliquis ſonaci concha, maribus animis intono, nec curo, an bene dicentis flectatur collus, an artificioſè diſcapedinentur digiti: hoc vocas, corrumpere? Date illi, Iudices, date illi amphotidas, ego quomodo Latialiter appellentur, neſcio; cùm aſinus eſſem, nunquam tuli; ideo tam longe aures meæ excreuerunt. Date igitur illi amphotidas, vt ſuas auriculas inuoluat, ne aut gelui, aut verbis Apulianis pateant; vtrumque enim reformidat. Stultus ego ſum, qui plura cum iſto Ciceruło diſputo, videtis cauſæ meæ æquitatem, & ſimplicitatem innocentiæ: Date mihi, Iudices, quod habeo, vt homo mei arbitrii ſemper, aut loquar, aut rudam, aut hinniam, vt voluero. & hunc vinulentiſſimum accuſatorem meum grandi infortunio mactate: ſin autem me dãnaueritis, hodie ad vltima mearum miſeriarum detrux, inter aſinos amantiſſimos quondam fratres meos, ærumnoſitatum mearum cruciabilitates, eiulabili voce in æternum, infelicitatus lamentabor.

DIXI.

CACOZELVS.

DOCTVS ANTIQVARIVS.

Oratio III.

CAPVT XIX.

Ἑκὰς [illegible]. Procul ô procul eſte profani. At illi opici nebulones, ſi quid febriculoſæ periodi conferruminarint, continuò ſe Hypobolimæos autumant Satrapas, aut quod bos eſt in quadra argentea. [illegible], vt ait Sappho, [illegible], vel, vt noſter Pindarus, [illegible]. Itaque mihi non Suadam, ſed hirundinem, non Sirenas, ſed boues in ore habere videntur, dum inſtar denſę grandinis, vt Auſonii verbis vtar, torrente lingua perſtrepere ſe putant. Odi Iones Corinthios, intelligit me qui Iulium Pollucem legit. Non poſſum ferre Archytæ crepitaculum, Arabios tibicines, Daulias cornices [illegible], Telinicias Echones, [illegible]: Doctus ſum, & apud doctos loquor. ex Zenodoto, Diogeniano, Agathis, Corippo, Protagoride, Pachymerio; ſi quis hic [illegible], quod ait Plato, [illegible], afferat ſuum Calepinum, alioqui ad meas hallucinabitur orationes, vt harpaſta ad colores. Sic eſt ſic eſt eruditè dicendum, non more Bucconum iſtorum, qui vix à Grammatica apolactizati, in periodulis ſine vlla verborum contechnatione alludiant, & toti ſunt in deruncinanda oratione hoc vnum curantes, vt diſpaleſcat. Ad Curiculidonios campos iſtas phaleras: aut doctum eſſe oportet, aut fatuum, nihil medium. Hamaxari mc mauelim rari incuruicer uicum pecus, omni chalco expeculiatum, quàm eſſe de eorum comedeſticorum numero, quibus niſi Ciceroniana verba in ventrem deciderint, hi ieiunant, ſicut dum caletur, cochleæ. Stylus meus eſt, vt Philoſtratus ait de Sophocle, [illegible], Batti ſilphium, Telephi ocytipariam, Phœbi cortina: hic docti homines habent quod exdorſuēt, & comedant, non in Ciceronis orationibus quas ſi exoſſares omnes, non medullitæ eruditionis guttulam inuenires.

Auent, auent dædaloglossi audire recondita non matura de triuiis vocabula.

Quære ab iſtis profanis, & reconditioris doctrinæ [illegible], quomodo iſtam blandam capitis luxuriem appelles, quam [illegible] Apollonius, [illegible] Coluthus, [illegible] Nonnus, iubam Seneca nominat. [illegible] continuò capillos, aut ſi quid vehat

insanire, cincinnos, ad summum comarum fimbrias appellabunt. (Hæc norũt omnes ante alpha & beta puellæ.) Ego mallones, mallones nuncupo: Deinde illi me aſpiciunt, & quærunt, quid verbi ſit? Bardi, Barones, Saturniæ Lemæ, ἀπροσδιόνυσοι, oportebat vos legiſſe Anaſtaſium Bibliothecarium, qui ſic ſcribit: *Benedictus vnà cum clero, & exercitu, ſuſcepit mallones capillorum, dominorum Iuſtiniani & Heraclii filiorum clementiſſimi Principis, ſimul & eius iuſſionem, per quam ſignificabat eoſdem capillos dixiſſe.* Ex quo penitiſſimam antiquitatem eruo, exhibitionem mallonum fuiſſe mancipationis ſymbolũ; & confirmo ex Paulo Diacono; *Circa hæc tempora,* inquit, *Carolus Princeps Francorum Pipinum filium ſuum ad Luitprandum direxit, vt eius, iuxta morem, capillum ſuſciperet: qui eius cæſariem incidens, ei pater effectus eſt, multiſque eum ditatum regiis muneribus, genitori remiſit.*

Mallones dicuntur capilli.

Exhibitio capillorũ ſymbolum mancipationis.

Paulus Diac. l. 6. c. 15. vet. edit. & noua 53.

Hæc recondita, pergo ad reconditiora. Noſtri Ciceroniani, templum, templum aut fanum appellant, ego draconium indigito: cur autem ex penetralibus ſanctiſſimæ philologiæ explico? Video apud doctiſſimos homines diuidias eſſe de Idolorum prima ſuperſtitione; Cyrillus lib. 1. contra Iulianum, Cecropem, primum omnium ſimulacrum finxiſſe Iouis ſummi Deorum memorat. Didymus lib. Exegeſ. & Hieronymus proœmio in epiſt. ad Titum Cretenſium Regem, Meliſſæam inducunt; à quo ſuperſtitionis ſemina pullularunt. Diodorus & Euſebius Phrygibus aſcribunt. Atlantides Africæ populi, primum apud ſe regnaſſe Deum Vranon gloriantur. Sanchuniato Berythius apud Porphyrium atque Euſebium, Phœnicibus initium Theologiæ & religionis arrogant: Lactãtius, Chananæis. Ammonius in antiquitatibus tradit, Belum, ſtatuam primùm Nembroto parenti, inter Diuos, vt putabat, relato erexiſſe; de quo copioſè tractat Theophilus libro 3. ad Antilochum. Placiades Fulgentius, & Diophantes Lacedæmoniorum auctor narrat, Sinophanem Ægyptium, primum ſimulacrum Εἰδοδύνης in ſolamen rapti filii erexiſſe. Rabbi Salomon antiquitatis nomine commendat Thamur Idolum Adonidis concauum; cuius oculos plumbo implebant ſacrifici; & accenſo intus igne plumbum liquefiebat: ex quo ſimulacrum flere videbatur.

Idolorũ prima ſuperſtitio.

Cyrill. l. 1. contra Iul.

Didym. l. exegeſ.

Hieron. proœm. ep. ad Titum.

Sanchuniaton Berythius.

Porph. l. 4. contra Chriſtia.

Euſeb. l. 1. præpar. Euangel.

Theoph. l. 3. ad Antiloc.

Thamur Adonidis.

Ego verò draconem, cuius etiam mentio eſt apud Danielem, primùm templo & ſtatua, à Babyloniis cultum fuiſſe, ex quo templa dicta Draconia inueni, inueni apud Strabonem Geographum, non quod pueri in faba.

Draco Babylonius inter ſuperſtitionis initia.

Strabo. l. 14. 439.

Iam verò roga iſtos Periodotechnitas, quomodo cultum Deorum vocent? adorationem, credo, aut ſimile quidpiam garrient; ad Pannuceas Baucides iſta vocabula: Nos Antiquarii vertiginem appellamus. Cur ita? ſi qui hîc adeſtis penitioribus literis nondum initiati, faceſſite, τελετὰς ἀνοργιάστοις ſum reuelaturus. Democritus Deum nominat, νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ, mentem in igne circulari Hermes ille ter maximus, circulum, cuius centrum vbique eſt, circumferentia nullibi. Pythagoras προσκυνεῖν δεῖν περιφερόμενον cenſet, & peracto ſacrificio galli circulum ex hoſtiarum ſanguine, in ara illinunt, dicuntúrque id temporis τελεῶς. Ideò vertiginem, cultum diuinum inſigni vocabulo dici oportet. In eodem genere eſt quod effabor, deprecationes malorum, quas illi appellant. Nos docti de meliore vena formati, diamiltoſes dicimus.

Vertigo, & circulus in ſacris.

Deus, circulus; ex Triſmegiſto & aliis.

Pandite nunc Helicona Deæ, dum iſtud explico.

Ægyptii, ſi quando deprecaturi ſunt, ignem, aut clades, & ruinas, memores (credo) illius diei quo à

Ægyptiorum mos in malorum deprecatione.

cæde Angeli liberati ſunt Iſraëlitæ, qui agni ſanguine poſtes domorum deliuerunt, ſolent intrante Æquinoctio verno, accipere rubricam, (quam miltum Græci appellant) hac greges vngunt, plantas, & omnia à quibus luem cupiunt auerruncare: χρίουσι μὲν τὰ πρόβατα, χρίουσι τὰ δένδρα, τὰς συκᾶς, καὶ τὰ ἄλλα, εὐφημίζοντες καὶ λέγοντες, ὅτι τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατέφλεξέ ποτε τῆς οἰκουμένης· τὸ δὲ σχῆμα τοῦ αἵματος τὸ πυρετὸν ἀλεξητήριον ἐστὶ τοιαύτης καὶ τηλικαύτης πληγῆς. Ex hoc diamiltoſin, ſiue rubriciſinum malorum per amuleta, auerruncationem, tanquam ex tripode pronuncio. Ite nunc, ite Ciceroniani Pſaphonornithes, cum veſtra Tullia. Si nondum penitiſſimam eruditionem meã agnoſcitis, exponam vobis quot canes habuerit Polyphemus Cyclops, quæ fuerunt ſingulorum nomina, quot dentes Hecubæ, quot gradus in Capitolio, quot Romæ araneæ, tẽpore Heliogabali, quot mures in Ægypto, ſub Sethone, qui primi tulerint Sarabara; vos faſcias femorales, aut crurales dicitis, Symmachus, Braccas; Aquila, Anaxyridas; Theodotio meliùs, Sarabella. Sed opinor, leonem ex vngue, doctũ virum etiam tum in rutis cernitis, ad Adonia & Polyphili hortos venire nihil neceſſe eſt. quin iſtum igitur nugigerulum genii, & ingenii expertem, Morboniã abire iubemus, vt cochleas ſuas illic pueris diuendat, & in Doctorum cœtu, quaſi Seriphia rana perpetuò obmuteſcat? ſic cenſeo, Apuleio noſtro in omnibus ὁμοψήφῳ.

Rubrica purpurea.

Quid diamiltoſis?

Quid Sarabara.

BVTEONIS PRO SICCIS.

Oratio IV.

CAPVT XX.

PAtres Conſcripti, quouſque hunc Regem feremus? an etiam cupit in ſtylo, vt in veſtro olim imperio, dictatorem agere, omnia ad libidinem dicere; &, ſi verbum reprehenderimus, continuò Vatinii erimus, aut Clodii, aut Catilinæ? Quis hæc ferat in libertate natus? Audite rem indignam ab iſto, vel per iſtum. quid ad me attinet? patratam, cuius etiam teſtis eſt ille qui in veſtro conſilio ſedet Seneca, vir cum honore nominandus.

Seneca in controu.

Cicero iunior, huius Marci Tullii filius, Aſiam prouinciam obtinebat. (clitellæ erant boui impoſitæ, vt dixit illius pater, planè non erat eius onus:) quanquam habuit ex paterno ingenio ſingularem impudentiam. Inuitat, vt fit, ad cœnam, Cæſtium Senatorium, virum grauem (vt ſcitis) & ſyncerum, adeóque eruditum. vt eius orationes Ciceronianis anteferant ſcholaſtici. Interim dum bibit, in conuiuio memoriam, quam natura iam dempſerat, ebrietas ſubducit.

Ciceronis filius Cæſtium caſtigari curat.

Interrogat, quis ille vocaretur, qui in imo recumbebat? Erat autem Cæſtius, quem ipſe inuitârat, & cùm ſæpe ſubiectum à Nomenclatore nomen Cæſtii excidiſſet, nouiſſimè ſeruus, vt aliqua nota memoriã eius faceret certiorem, interroganti domino quis ille eſſet qui in imo recumberet? ait, hic eſt Cæſtius, qui patrem tuum negabat literas ſciſſe: dicebat enim vir bonus, quòd erat magna libertate, Ciceronem ſcire tantùm garrire. Hîc Ciceronis filius, afferri protinùs flagra iubet, & de Cæſtii corio, in menſa hoſpitali, ſatisfacit patri. Rogo vos, quid hoc eſt, niſi tyrannis eſt? Senatorem virum flagris cædi ad menſam hoſpitis, quòd ea, quæ de Ciceronis orationibus cenſeret, ingenuè dixiſſet? Ecquis P. C. tam puer inter nos cui iſtæ orationes placere poſſint, anfractus periodorũ, verba, & nugæ, arenæ ſine calce, loquacitas tam ſterilis ingenii, quàm plena redundantis luxuriæ? omnia dixero, ſi vnum dixero:

Cæſtius Ciceronis cenſor vapulat.

Acriter innuitur in ſtylũ Ciceronis.

Nihil eſt M. Tullius præter vocem; cui tamen ita ſtuduit, vt maluerit ſemper totum mundũ turbari, quàm vnam ex ſuis periodis. Hic vos appello, *Fides, & Veritas*, quò priſtina ſæcula? non ita maiores noſtri, non ita loquebantur, non hac verboſitate terrarum orbem ſubegerunt: ſatagebant benè agere, loqui ſobriè, & conciſè.

Poſtquam iſta Aſiatica loquacitas in vrbem inuecta eſt, cœpimus eſſe ludimagiſtri, qui priùs eramus Imperatores: Cœpimus ſeruire, quibus priùs dominabamur. Non ſatis eſt nos periiſſe, niſi & poſteritatis oculis imponamus, & in dedecus Romani nominis iſtas euulgemus ineptias; verùm, quid dico? parum eſt, etiam apud inferos Ciceronianè loqui cogimur. Cenſeo P. C. cenſeo, vt nullus iam Senator fiat, qui Apparatum nõ habeat, & , ſi verbum minimè Ciceronianum dixerit, vapulet ſexcentis plagis. Ita mirè bene res veſtræ ſe habebunt. O nos ſtupeos homines, qui hæc patimur! O ſordida pectora! O turpes auriculas! heu quandiu pueri erimus? Nam ſi ſenſum vllum haberemus, non dicam Senatoris, iam enim perdidimus, ſed hominis, poſtremùm nobis iſte conuiciator inſultaret.

PÆDARIODIS PRO PVERILIBVS.

Oratio V.

CAPVT XXI.

Ego verò P. C. dicam, quod ſentio, in toto Cicerone (ſi benè pendatur) vix eſt vnciola ingenii; dictio eius humilis, repens, ad plebeium ſermonem abiecta, ſenſus communes, figuræ de triuiis, ornatus qualis eſt Iberarum mulierum, quæ ſe monilibus ferreis pulchras & beatas putant.

Ibera mulieres ferrea gerunt monilia.

Audite me, audite, ego ſum orator pulchellus, bellulus, politulus, totus factus ex veneribus, & gratiis, nihil niſi roſas loquor, electrum, balſama, nicerotianos imbres, nectar, & ambroſiam; quæcunque ſcribo, apes intexunt floribus, perfundunt melle, complent omni ſuauitate: Non tot Argus habet lumina, non tot cœlum ſidera, quot ſunt meæ orationis ornamenta. Papilionem credo noſtis, hunc ego laudans, naturam laudo, cuius induſtria ſolertiùs eſt elaboratus; animalculum eſt, vt in vrbibus rarum, ſic in agris frequens; corpus illi plenum, molle, tenerum, flexile, paulatim in exiguam longitudinem gracileſcens, cui ſuperſparſus teneræ lanuginis decor effloreſcit; extant veluti porrecta minutiſſimis filis cornua, quæ intermicantium oculorum iucundus fulgor irradiat: ſed præcipuum in penniculis miraculum, quippe ſupra tenuis corpuſculi modulum explicatæ gemmant floribus, nitent purpura, micant auro, ſtellis radiant, his veluti remigiis libratus in aërem, & ridente paſſim verni temporis amœnitate, per gemmeam florum luxuriẽ volitat ludibundus; ad ſingulas penè ſtirpes adhæreſcens, modò delicatiſſima proboſcide foliorum ſuccos pabulatur, modò molliter quieſcit inter odorum delicias, modò redintegrato volatu ſuperbiùs emicat, & inſultantiũ puerorum manus, ſexcentos in aëre mæandros & flexus pingens, eludit. Talis profectò meus ſtylus, talis meus calamus, fertur, volitat, & vagatur inter amabiliſſimos eloquentiæ flores laſciuiens. Audite nunc aliud eloquẽtiæ palmarium, concham deſcribam. Firmioris iam teſtæ murices, & concharum genera ſæpe vidiſtis, in quibus magna naturæ ludentis varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circinatis, dimidio orbe cæſis, in dorſum elatis, leuibus, rugatis,

Papilionis deſcriptio.
Affectat deſcriptiones extrarem.
Deſcriptio Papilionis, cui ſuum ſtylum frigidè & puerilite comparat.

Conchæ deſcriptio.
Pliniana deſcriptio bon. quidem, ſed à Pædarioda affertur extra rem, & totam compilatur.

denticulatis, ſtriatis, vertice murica-tim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato. Iam diſtinctione virgulata, crinita, criſpa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expanſa, denſata, porrecta, ſinuata, breui nodo ligatis, toto latere conuexis, ad plauſum apertis, ad buccinam recuruis. Talis eſt ſtyli mei varietas, talis ego ſum Oratorum luſciniola, Elegiacorum olor, Epigrammatiſtarum pſittacus, Lyricorum graculus, Comicorum pauo, Tragœdorum ſtruthio; deinde me cum iſto Arpinate comparate; adamantem cum vitro, roſam cum ruta, gauſape cum holoſerico?

M. TVLLII CICERONIS APOLOGIA.

Oratio. VI.

CAPVT XXII.

QVonam meo fato fieri dicam, vt nemo hactenus rei literariæ bellum indixerit, qui mihi priuatim non fuerit inimicus? Neque opus eſt quęquam à me nominari vobis, cùm ipſi recordemini; mihi pœnarum pluſquam optarem, dederunt. Equidem ſi ſibi hoc ſumunt aduerſarii mei, ſtante me non poſſe veterem diſciplinam corruere, quam illi omnium virium contentione conuellere decreuerunt; Patior libenter, me pro literarum incolumitate, gloria, & ornamentis, veſtríſque omnium ſtudiis perditorum hominum furori, tanquam vallum, opponi. Nec vlla me vis vnquam ab inſtituto auferet, dummodo meis laboribus, ſcientiarum honeſtati, reip. veſtræ nomini, veſtríſque commodis, quæ ſemper rebus meis chariora fuerunt, abundè ſeruiatur.

Mirari tamen ſatis non poſſum inimicorum (non dicam) audaciam (iam enim vulgare vitium eſt) ſed amentiam, impudentiámque ſingularem, qui in hoc Senatu facillimè de me detrahi poſſe crediderunt; qui ordo clariſſimis authoribus amplificatæ rei literariæ teſtimonium multis, mihi vni conſeruatæ dedit. Voluerunt credo ſua à me alienatione commendationem ſibi apud improbos quærere, & mecum decertare contentione dicendi: hoc quidem beneficium eſt; quid enim mihi glorioſius, quàm apud prauos & imperitos homines malè audire? quid plenius? quid vberius? quàm mihi, & pro me, contra Lucium Apuleium, Butæonem, Pædariodem, Cacozelum, &c. quiſquilias dicere? Tantùm vos oro, atque obteſtor P. C. vt ſi quædam in commendationem meam in hac oratione exciderint, tribuatis inimicorum meorum importunitati, qui me in eam dicendi neceſſitatem compulerunt, vt ſine operum meorum commemoratione non poſſim me defendere. Et, ſi non omnia dixero, dabitis verecundiæ meæ, quæ in propriis laudibus ægrè, niſi cauſæ neceſſitas flagitet, verſatur. Ac primum tibi, Luci, de calumniis, quas in hunc florentiſſimum patronorum ordinem, iſta linguæ intemperantia effudiſti, non reſpondebo: Condonandum eſt aliquid amentiæ, ignoſcendum furori: nondum illi belluarum motus, quos olim cum aſini corpore induiſti, deferbuerunt: ſed in eo ipſo, in quo te ſapientem putas, ſummæ non modò inſcitiæ, ſed etiam impudentiæ conuinco. An tu cùm homo eſſes, vt ipſe fateris, Afer, ab adoleſcentia Græculè eruditus, Latini ſermonis expers, nullis præceptoribus vſus, nullis diſciplinæ adminiculis, auſus es, ſed quid non auderes? noſtræ vrbanitati tuas ſordes illinere? Romanis auribus, tam ſtultè, tam impudenter

Reſpondet Apuleio.

illudere? Ecquis eſt P. C. quis eſt qui modò ſenſum vllũ Latinitatis habeat, cui Apuleia placere poſſint? Quod enim primum eſt in oratione vitium, à quotidiano ſermone communíque dicendi genere diſcedere, hoc eſt in eo ita frequens, vt nihil ſit communius. Tanta fuit olim apud Atticos, maioréſque noſtros, linguæ religio, vt verbum inuſitatum afferre, penè piaculum videretur. Itaque cùm nefarium hominem, belluam fortè dixiſſet Æſchines, non tulit Demoſthenes, quo ne Athenæ quidem magis Atticæ fuerunt, ſed vt portentum verbi repudiauit. Xerxem *Perſarum Iouem*, vultùres *animata ſepulchra* nominauit, Gorgias Leontinus non eſt poſtulatus, *plebis ver* adoleſcentes, Demades exſibilatus eſt: & noſtra memoria Charybdim patrimonij cùm dixiſſet vir diſertus, & ſapiens, vt putabatur, in iure ciuili, Romanis auribus non placuit, adeo religioſæ ſunt (vt dicis) & teretes auriculæ, vt non facilè hanc ſermonis nouitatem admittant. Ac ſi profectò liceat iſtius vrbanitatis (vt vocant, vt omnes diſerti ſentiunt, dementiæ) authores altiùs repetere, inuenientur vaniſſimi homines, qui cùm ſanum Eloquentiæ ſuccum retinere non poſſent, maluerunt verborum ſtrepitu & ſententiarum tumore apud imperitos & ſui ſimiles, captare rumuſculos, quàm præſcriptis veterum legibus inſiſtere. Primus opinor Dionyſius Siculus, vt in regno, ſic in ratione dicendi tyrannum egit: cuius ineptias commemorat hiſtoria: παρθένον virginem nuncupare, nimis vſitatum putabat, μένανδρον, quaſi *expectatiuiram* Latinè diceres, nominabat: columnam, μενεκράτη, *validipotentem*, quòd valida perduraret; murium caua, & latebras, *myſteria*, ὅτι τοὺς μῦς τηρεῖ, quòd mures ſeruarent: ſi quis hoc inſolenti ſermone ſcriptas tyranni tragœdias non probaret, mittebatur in lautumias, vt illic fame & miſeria contabeſceret. Nec ſanior fuit ille Vranopolidis conditor Alexarchus, qui ciuitatem pinxit in aëre: hic enim Gallum ὀρθοβόαν *manicinem* appellabat, Caſſandri regis duces, *primipilos*, *ſolis filios*: ad quos tanta plerumque obſcuritate literas ſcribebat, vt Apollo Pythius interpretari non poſſet. At omnium, qui fuerunt, ineptiſſimus, Pompeianus Philadelphenſis, qui ſe amicos ſalutaturum dictitabat, *poſtquam barbam calcraſſet*, & is Rhetor qui ſtomachatus pro concione dixit, *Perduelles cùm campos pacis ſuſtuliſſent, belli montes fabricati eſſent, in Neptunias lacunas depellendos eſſe*. Qui ita loquuntur non minùs ſapere poſſunt, quàm *bene olere*, vt aiunt, *qui in culina habitant*. Hæc ſunt tamen Apuleii dicta (vt vocant) *bracteata*, hæ ſunt eius roſæ, *hæ purpuræ*, hæc ſunt ſingularia orationis ornamenta, dein excuſandus eſt (inquit) *ſi quid exotici ſermonis rudis loquutor offenderit*; num potiùs bis accuſandus, quòd cùm tacere poſſet, hæc ſcripſerit, quibus non tam ignorantiam Latini ſermonis, quàm dementis ingenij importunam audaciam oſtenderet? Quid de metaphoris dicam, quas me probare in oratore meo dictat? eas nempe voluit metaphoras, quæ leues eſſent, floridæ, ſuaues, orationem quaſi gemmis diſtinguerent, non iſto atramento ſutorio, & ſordibus oblinirent: At hic omnium audaciſſimus, ferreas tranſlationes, & ineptiſſimas catachreſes, quibus totus eſt refertus, metaphoræ nomine appellare audebit? & vbique, & intempeſtiuis clamoribus ingerere? Quid quòd totus eſt ineptus, inconcinnus, rudis, moroſus, in tumore ſiccus, in ſiccitate tumidus, in grauitate puer, in puerilibus grauis, in ſola inconſtantia conſtans? Martichora profectò illa, quam fingunt omnium animantium voces edere, non tot habet & tam diſcrepantes ſonos.

Non condemnat hoc verbum, quo ſæpe vtitur, ſed religionem Atticarum aurium ex eo oſtendit.

Xerxes Perſarum Iupiter.

Dion. Longinus περὶ ὕψους.

Ortus cacozelorum.

Dionyſij in dicendo ineptiæ.

Vide Athenæum l. 3. 98. Ineptæ cacozelorum locutiones.

Dion. Tyran. ſtylus.

Alexarch.

Caſſandri Regis frater Cacozelus.

Pompeianus in ſtylo ineptiſſimus.

Metaphorarum lex, & cenſura.

Martichora ſimilis Apuleius.

ſonos. Idem rudit, hinnit, mugit, ſibilat, ab aſini tamen ingenio, quicquid facit, nunquam recedit; & nos ei rudere permittemus?

Quando non hoc latrones (inquit) *vetuerunt.*

Eat P. C. eat in Arcadiam, ampla ſatis regio eſt, illic fratres habet (vt ait) aſinos ſui amātiſſimos, inter quos rudat, quantum voluerit. In hac verò Curia, in hac arce regnorū, in hac luce gētium abiectæ pecudis putidam carnem diutiùs tolerare nefas eſt. Bene moratæ ciuitates cerdonem non patiuntur niſi peritum; nos publici ſermonis, quæ vna res omnium pretioſiſſima eſt corruptorem tandiu feremus, quandiu eius tulerit libido? Sentit ſe hac dudum oratione verberari Cacozelus, qui eſt in eadem naui cum Apuleio, niſi quòd paulo doctior ſibi videtur, & magis Græculus; nam reconditas habet ex antiquitate hiſtorias, verba non pauca ſententioſè dicta, qualia Euandri mater loquebatur; atque, vt ea per ſe iam ſatis obſcura, artis opera fiant obſcuriora, tum Græcanicis dictionibus illigat, tum moroſis & violentis adagiis aſpergit. Ad ſummum ſtudet impensè ne intelligatur; quod faciliùs obtineret, ſi omnino tacere poſſet. Quæſo, P. C. num videntur conſtringendi qui ita loquūtur? quid eſt enim aliud furere, quàm ritus ciuitatis, quàm ſe ſuóſque non agnoſcere, quàm more fanaticorum, qui in ſepulchris mortuorum verſantur, non oſſa & lapides, ſed oppreſſa tenebris antiquitatis verba eruere; in hanc politiorum hominū lucem obtrudere? Quid eſt aliud inſanire, quàm ſecum Oſcè, Volſcè, Barbarè loqui, & mutire quod nemo intelligat? Expectatis, vt poſt verborum furores veniant ad verbera, & nos graphiis in Curia lanient? Num verò D. Auguſti ſententiâ ſatis vobis damnati videntur, qui eorum ineptias atque inconcinnitatem, *reconditorum verborum fœtores* nominauit? Cacozelóſque & antiquarios, vt diuerſo genere vitioſos, tantò ſpreuit, vt ne Mœcenati quidem ſuo, & Tiberio, & Agrippinæ nepti parceret? quid Tiberius, ſermone Græco quanquàm aliàs promptus, & facilis; non tamen vſquequaquè vſus eſt, abſtinuitque maximè in ſenatu; adeo quidem, vt *monopolium* nominaturus, *priùs veniam poſtularit, quòd ei verbo peregrino vtendum eſſet. Atque etiam in quodam decreto Patrum, cùm* ἔμβλημα *recitaretur, commutandam cenſuerit vocem, & pro peregrina noſtratem requirendam, aut, ſi non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborum rem enuntiandam.* Nos deinde paſſim ſinè vlla verborum penuria, imò in vbertate maxima, & hoc dicendi genere Græcè loquemur?

Confutat Cacozelos.

Auguſtus Cacozelorum ſor.

Tiberius in tribus rei- greſſus.

Non abſurdè his vtitur exemplis, cū res fingatur agi in Elyſio poſt extrema eloquentiæ tempora.

Sueto. in Tiberio.

Cacozelis proximi ſunt Antiquarii, qui licèt dictione ſint moderatiores, & magis ſani, rerum tamē ac teſtimoniorum ſyluam paſſim ingerunt; quod dum faciunt, doctorum quidem ſcholiaſtarum nomen apud prudentes obtinent, oratores non magis eſſe poſſunt, quam tibicines Citharœdi; niſi quis fortè veſtrū delirare Demoſthenem exiſtimet, qui hæc non habeat; Athenæum verò, aut Heraclidē Lembum iſtis antiquitatibus refertos, ſummos oratores putet.

Delabitur ad cauſam antiquariorum.

Antiquarii oratores non ſunt.

Subtilis res eſt eloquentia, & verus diuinitatis radius, tot commentariorum ſylua, quaſi nebulis obſcuratur potiùs quàm lucet. In quo doleo, ſummos viros, & ad magna eloquentiæ decora natos, quaſi eos oratoriæ puduiſſet, hac infeſta veluti ſcabie, ſe ad Grammaticorum artes abieciſſe.

De Pædariode, eiúſque contubernalibus, nihil dico: alia ratio eorum eſt quorum amentiam reprehendo; alia eorum quorum pueritiæ ignoſco: Teneri ſunt adhuc puſiones, auent, prout fert puerorum ingenium, iocari, ludere, volitare, verba legere, figuris intexere, deſcriptioni-

De ſtylo puerili.

bus totas orationes implere. Nolim ad viuum reſecare omnia, ne ſi illa, quæ primùm effertur in adoleſcentibus quaſi quædam ſylua dicendi, ſeueriore falce reſcindatur, penitus exareſcat. Equidem deſcriptiones rerũ, quæ ſunt veluti exornationis gemmæ, in magnis oratoris diuitiis numero: totas tamen ex deſcriptionibus cõflare orationes, aut vbi nihil opus eſt, auidiùs conſectari, non modò ab hac forenſi luce, ſed ab ipſis penè ſcholæ parietibus alienum puto. Longè aliter facit Buteo, quippe homo durus, & recens, ex Stoicorum ſchola omnes orationis ornatus negligit, nullas figuras, nullos ambitus, nullos admittit numeros, ſtrictè, conciſè, exiliter perorat, eloquentiam in quoddam neceſſitatis piſtrinum compingit, & in eo ſe merum Atticum putat: in quo, quantus eſt error eorum qui ſibi hanc rationem dicendi arripuerunt! etenim, ſi omnibus ornamentis denudãda eſt oratio, eodem profectò iure ſpolianda natura eſt, à qua hæc facultas cernitur expreſſa: ex quo peccauit illa mens æterna mundi opifex, quæ nihil voluit non ornatum, & opus ſuum mundum ab ornatu nominauit. Si nullus adhibendus eſt ornatus, cur tot in vniuerſo ſpecies iucunditatis, voluptatis, pulchritudinis, cur mundus cœlo, cœlum ſtellis, ſtellæ luce colluſtrantur? cur terra veſtitur floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum omnium incredibilis multitudo inſatiabili varietate diſtinguitur? Si nullus adhibendus eſt ornatus, quid volunt tot fontium gelidæ perennitates? quid liquores amnium? quid riparum veſtitus viridiſſimi? quid impendentium montium altitudines, immenſitatéſque camporum? ſi nullus adhibendus eſt ornatus, quid reconditæ auro argentóque venæ? quid infinita vis marmoris? quid tot genera beſtiarum, vel cicurum, vel ferarum? quid volucrum lapſus, & figuræ? quid hominum operibus agri & inſulæ collucentes? quid tot inſularum varietas? quid amœnitates orarum & littorum? quid tot genera támque diſparia, partim ſubmerſarũ, partim fluitantium, partim innatantium belluarum, partim ad ſaxa natiuis teſtis inhærentium?

Contra ſiccos, pro ornatu orationis.

Mundus ab ornatu vel è dictus.

An cùm Deus naturam tam comptam & elegantem eſſe voluerit, orationem naturæ veram imaginem ab homine, quaſi inertiſſimo pictore, negligi patiemur? an cùm nos picturæ abditæ, horridæ, incultæ deterreant, contrà nitidæ, lætæ, colluſtratæ delectent, in oratione concinnitatem ſententiarum, argutos certóſque verborum ambitus, omne denique delectationis aucupium fugiemus? At illi ipſi qui ſe ornamenta negligere dictitant, affectant putidiùs, dum omnia acutiſſimis concluſiunculis vincire ſtudent, quo fit vt ſæpiùs adeò ſint exiles, vt auditoris vel nauiter eruditi ſenſus animúmque præteruolent. Dixi P. C. de aduerſariorum vitiis, magna breuitate, non inſultandi cauſa, quod meum nec fert ingenium, nec, ſi ferret, pateretur auctoritas, ſed vt confutatis ineptiſſimorum hominum ſententiis clariùs ſua luce Regina terrarum eloquentia fulgeret. Scio facilius eſſe errores ſtyli caſtigare, quàm veram dicendi ratioñe in tanta rerum ingeniorúmque varietate tradere: dabo tamen ſingularem operam vt reſpondeã expectationi veſtræ, & quod optimum ſit dicendi genus, veluti digito demonſtrem, ſi modò contortas in me inimicorum calumnias, duce (vt arbitror) veritate, veſtríſque omnium ſtudiis, diluero.

Orationis ornatus.

Intelligo (Iudices) duas totius accuſationis partes fuiſſe, vnã in reprehenſione vitæ, alteram in ſtyli contẽtione eſſe verſatã: Et prima illa quidem, quæ grauiſſima eſſe debebat, ita fuit infirma, & lenis, vt illos maledicendi communis rabies potiùs quã vera facultas de Cicerone dicere aliquid coëgerit.

Cæſtius Ciceronis obtrectator malè mulctatus.

Obiiciunt mihi ingenij arrogantiam, quod ipſum per ſe crimen graue eſt, nec, etiamſi falsò accuſeris, negligendum. At quàm acutè colligunt? Cæſtius neſcio quis terræ filius, homo non modò improbæ ſed importunæ dicacitatis, à filio meo proconſule caſtigatus eſt in conuiuio; quid tum? placuit res omnibus; tantus enim erat hominis Græculi faſtus, vt tolerari non poſſet: teſtis ille, quem honoris cauſa nomino, Caſſius Seuerus, qui eundem Cæſtium, cùm aduerſus me declamaret, ita incipientem audiuit, *Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem*: (erat hic Fuſius notiſſimus gladiator) *Si Pantominus eſſem, Bathyllus eſſem: ſi equus, Meliſſio*; non continuit bilem Seuerus, vir alioqui leniſſimus, ſed palàm exclamauit: *& ſi cloaca eſſes, magna eſſes*: qua voce excitati cæteri fortes iuuenes, & eruditi, cœperunt declamatorem lapidibus inſectari, qui in eo ipſo loco necatus fuiſſet, niſi noſtrorum clementia ſeruaſſet: tandem *ingrati poſtulatus*, cùm ipſe, quod ab eo requirebatur, vt Ciceronem ſe diſertiorem ſemel fateretur, præſtare nollet, incredibili omnium conſenſu, Proconſul litem diſſoluit, & hominem, vt decebat, excepit.

Seneca Suaſor. 7.

En crimen, en cauſa, cur reus ſit apud vos Tullius, quòd ganeonem Græculum, omnium iudicio damnatum, eius filius cum imperio coercuerit. ſed fac eſſe flagitium, fac ſcelus, fac ſi vis, parricidium, iniquam conditionem ſtatuis moribus hominum, ſi mortui parentes apud Minoem & Rhadamanthum, ea quæ liberi eorum committunt in terris, ſuo capite luere debeant: Hoc igitur accuſationis genus, tanquam vaniſſimum omittamus: Stylum meum variè exagitant, vt ſolent, partim adoleſcentes rerum imperiti, partim etiam viri, ſicci quidem illi & auſteri, qui tamen vt ait poëta, adhuc *in arte iuuenantur*, ſuóque ingenio adeò metiuntur eloquentiam, vt quicquid ſibi non placuerit, hoc ipſum continuò repudiandum putét: his ergo nec placere poſſum, nec volo, quibus diſplicere glorioſum puto: alii me doctrinæ expertem; alii languidum, & redundantem; alii nimis mollem & comptũ arguunt: malunt ad ſummum omnes, pro ſui ingenii prauitate, liberiùs obtrectare, quàm pro rei veritate, quid congruat, intelligere.

Ciceroniani ſtyli defenſio. Rationem reddit ſui ſtyli.

Aduerſus eos, qui Ciceronis ſtylum minimè doctum dicunt.

Ac primùm doctis illis reſpondeo, me in bonis diſciplinis plurimùm momenti ſemper poſuiſſe, à quibus nulla pars ætatis meæ vnquam abhorruit: quippe cùm ab adoleſcentia iis eſſem inſtitutus artibus, quibus ingenia excitantur ad decus; eædem ingraueſcenti ætati, non modò perfugium, ſed & voluptatem pepererunt. Ego noſtrorum hominum, & Græcorum monumenta omnia magno & incredibili labore perlegi, hauſi, expreſſi, pectúſque rerum omnium copia & vbertate compleui, non tamen ea lege, vt cùm nihil opus eſſet, hæc coram multitudine in concionibus effutirem, quæ & inuidioſa ſunt & oſtentationem vanitatis habent non mediocrem. An quia Timæum, Gorgiam, Thucydidem, Platonem in concionibus ad populum, aut in deliberationibus negotioſis Græcè non cito, idcircò indoctus videor? an quia cùm de Verris furtis, de exilio Milonis, de Deiotari vita, & fortunis agitur, Agamemnonas, Xerxes, Darios, Alexandros, Dodonæos fontes, cataractas Nili, Menippi empuſas non commemoro, idcirco literarum expers iudicor? patior me imperitum dici, dummodò qui hæc faciunt, ſe pueris ipſis magis pueros vel ſui Buteonis teſtimonio fateantur.

Redundãtiæ vitium obiectum diluit.

Qui me redundantem dicunt, nomen redundantiæ vſurpant, quid ipſa planè ſit, ignorant Hoc redundare eſt, quod faciunt, cùm vaniſſima verborum profluentia, ſine vllo delectu luxuriant: hoc fusè dicere, quod facio, cùm mihi nullum verbum excidat non conſultò poſitum, & quod ad rem illuſtrandam, aut

augendam, aut minuendam non faciat. Itaque hanc mihi dicendi temperiem conſtitui, vt Aſiaticis preſſior. & auſteris illis Atticis copioſior eſſem, auream in eo, ſicut in cæteris, mediocritatem ſequutus: quòd ſi quædam latiùs aliquando videantur excurrere, apud pop. Rom. dicuntur, cuius aures ſalebroſam illam, exilientem, & vbi minimè expectes, relictutam orationem, ferre non poterant, fuſo æquabilique generi dictionis aſſuetæ. At illi Oratores ineptiſſimi, qui primam eloquentiæ partem, prudentiam, non vident, in eo ipſo me reprehendũt, quod totum laus & gloria occupauit; apud plebem, ſcilicet, conciſè dicere, & frigidis acuminibus ſententias frangere oportebat, vt non intelligeret; hoc ipſum idem eſt ac ſi velis Herculis coloſſo, Pygmęi calceos accommodare. Res eſt tota popularis eloquentia, populo & ſcenæ ſeruiendum, aut omnino tacendum eſt.

Hoc eſt Iulij Seueriani de Cicerone iudicium in Syntom.

Prudentia, prima pars oratoris.

De mollitie & ſuauitate orationis quid dicam? verendum eſt, ne præuaricatores mihi apposuiſſe videar, qui me loco criminum clariſſimis laudibus ornarent: Eſto, compoſitio mea vna eſt, pedem ſeruat curata, lenta: ſed, vt rectè de me prudentiores cenſent, eſt ſine infamia mollis. Plato, Philoſophorum Deus, ſumma ſenectute calamiſtris inurebat orationem, Demoſthenes anxiè literulas obſeruabat, ne quid duriuſculum excideret: Iſocratis compoſitæ ſunt omnes dictiones, vt in pauimento teſſerulæ. Mihi ſi quid natura & continua ſcribendi exercitatio attulit, vt ſine ſalebris flueret oratio, quod tamen nec putidiùs affecto, nec auſteriùs repudio: quid eſt, obſecro, quòd me pulchritudinis & honeſtatis pudeat? & tu deinde audes, Luci, clariſſimorum virorum teſtimonijs, quæ tu tibi ipſi ad arbitrium fingis, me laceſſere? tuum ſtylum extollere, meum contemnere? ô tenebræ! ô lutũ! ô ſordes! ô humani nominis oblite, aſinini vix memor! Ita neſcio quid iſtic fractum, humile, demiſſum, ſordidum, inferius etiam eſt, quod Mileſio aſino dignum videatur: tu me Bruti nomine inſectari audes? an ille quenquam plus me dilexit? cum vllo, aut ſermones, aut conſilia contulit ſæpius? quenquam legit auidiùs? cuius vix ſcripta poterat è ſinu deponere? At ſi quid pro familiaritate noſtra dixit in me vrbaniùs, vt ego multa in illum identidem iocari ſolebam, tu continuò illud arripis, & non vides te plumbeo (quod aiunt) gladio Ciceronem iugulare? Me C. Cæſar *ſummum eloquentiæ triumphatorem* nominat; Seneca ſummum & eloquentiſſimum oratorem; *ingenium par ſolum Imperio Romano* appellat; literarum Latinarum parentem cenſet Plinius, virum acrem, magnum, memorabilem Titus Liuius; egregium patriæ caput Corn. Seuerus; admirabile poſteris ingenium Arellius Fuſcus; virum ſani pectoris, & Romanorum omnium diſertiſſimum Arnobius; indomitum Ciceronem Petronius; elocutionis fabrum Sidonius; incendium deuorans omnia ipſe, qui hîc ſedet, Caſſius Longinus, Tu Aſine ad tanta lumina hiſcere audebis, & me gloria circumfluentem, de cœlo (quod aiunt) detrahere?

Platonis, Demoſthenis, Iſocratis oratio mollis: Hoc eſt Senecæ iudicium, de ſtructura Ciceronis.

Exagitat Apuleium.

Teſtimonia, & iudicia de Ciceronis ingenio & ſtylo.

Sen. contr. l. 1. Hæc, vt in Elyſiis campis dicuntur, & ſic congruunt tempora.

Expoſui P. C. rationem defenſionis meæ, à vobis benignè ſum auditus, addam de optimo genere dicendi quando vobis ita placet, & me in hoc genere verſantem tam lubenter attenditis. Ego verò ſic ſtatuo, eloquentiæ veluti animam eſſe prudentiam, ſine qua nec oratores vlli, nec imperatores eſſe potuerunt: hæc ſapientia imprimis adhibenda eloquenti eſt, vt ſit temporum perſonarúmque moderator: nam nec ſemper, nec apud omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror. Tria ſunt omnino genera dicendi, quibus in ſingulis quidam floruerunt, perçque auté id quod volumus, perpauci in omnibus Primũ eſt, vt ita dicam, grandiloquum, cum

Iud. cirm. a optimo ſtylo

Anima eloquentiæ, eſt prudentia.

Tria dicendi genera.

Prima figura grandiloqu.

Altera tenuis. ampla & ſententiarum grauitate, & maieſtate verborum, varium, copioſum, graue, ad permouendos & commouendos animos inſtitutum, & paratum: Alterum, tenue, acutum, omnia docens, dilucidiora non ampliora faciens, ſubtili quadam & preſſa oratione limatum. *Tertia mediocris.* Tertium quoddam interiectum eſt intermedium, & quaſi temperatum, nec acumine poſteriorum, nec fulmine vtens ſuperiorum, vicinũ amborum, in neutro excellens, vtriuſque particeps, vel vtriuſque, ſi totum quærimus, totius expers: idque vno tenore (vt aiunt) in dicendo fluit, nihil afferens, præter facultatem, aut æquabilitatem; aut addit aliquos, vt in corona, toros, omnem orationem ornamentis modicis verborũ ſententiarúmque diſtinguit. quomodo igitur iſta conciliabimus, vel quem eloquentiæ modum conſtituemus? res eſt difficilis, Dij immortales, atque omnium difficillima. Nam cùm eſt oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, vt ſequatur quocumque torqueas, tum & naturæ variæ & voluntates, multùm inter ſe diſtantia effecerunt genera dicendi: flumen igitur verborum, volubilitáſque cordi eſt ijs qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam: diſiuncta aliis, & interpuncta interualla, moræ reſpirationéſque delectant: elaborant alij læuitate, & æquabilitate & puro quaſi quodam & candido genere dicendi. Sunt omnes laudabiles, ſed *Quis ſtylus optimus. Quomodo cuique argumento ſtylus ſit accommodandus.* is eſt eloquens, qui ad id quodcunque decebit, poterit accommodare orationem; qui & humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè dicere poterit.

Tractandum eſt demonſtratiuum genus? quod quaſi ad inſpiciendum delectationis cauſa comparatum eſt: genus orationis ſit pictum, expolitum, elaboratum, artem non modò habeat, ſed & profiteatur: Datur hîc venia concinnitati ſententiarum: & arguti certíque & circumſcripti verborum ambitus conceduntur; de induſtriáque, non ex inſidiis, ſed apertè ac palam excolitur oratio, multáque ad voluptatem aurium afferuntur, quæ in veritate cauſarum, & rariùs multò facimus, & multò occultiùs: Cauſa in foro diſceptanda eſt? principia ſint verecunda, nõ elatis inter ſe verbis, ſed acuta ſentẽtiis, narrationes credibiles, quotidiano ſermone propè explicatæ, dilucidæ; & ſi res tenuis, tum argumentandi tenue filum, & in docendo & in refellendo: ſi magnæ adhibeantur dicendi faces, quæ efficiãt orationem ſtuoſam, luminoſam, vehementer incitatã, ad ſummum, talem qualem facilius ſit mirari quàm imitari, traducenda eſt ad Philoſophorum documenta, & ſcholas oratio: appareat inimitabilis quædam orationis ſubtilitas; quæ ſi non plurimi ſanguinis eſt, habeat tamẽ ſuccum aliquem oportet; &, ſi ſoluta ſit, non vaga tamen eſſe debet, vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare; ad ſummum tota nõn ingratam diligentiam præ ſe ferre, hominis de re magis quàm de verbis laborantis: Hæc qui præſtare poteſt, non modò diſertum, ſed eloquentem: non Rhetorem, ſed ſummum Oratorem iudico. Sed proh dolor! quàm pauci nunc, & penè nulli hanc generoſitatem animi retinent, poſtquam effuſa in vrbem barbaries ſe Romanis moribus, vrbanitatíque miſcuit! Conſeruate, quando adhuc poteſtis, Dii immortales, eloquentiam, Imperii Romani lumen; hæc nomen populis, hæc æternam gloriam gentibus comparauit; hæc res in omni libero populo, maximéque in pacatis tranquilliſque ciuitatibus præcipuè ſemper floruit, præcipuéque dominata eſt: hæc huius ſanguinis propria eſt, & numinis, quæ, quò tela noſtra non potuerunt, honoris quadrigis inuecta penetrauit. Nolite, ô Minerua, & S. a la, vos hîc appello, nolite, per veſtras aras & fana, per veſtrum nomen obteſtor, nolite

altricem noſtræ gloriæ, dominam gẽtium, parentem felicitatis, per impuros homines, morte, cruciatu, cruce diutiùs affligere: reddite, quem dediſtis ſpiritum, vitam languenti reſtituite, præſidia ſalutis, & ornamenta dignitatis reparate, temerarióſque & audaces, debitis huic ſcelerum importunitati ſuppliciis, viuos mortuóſque mactate.

DIXI.

Facile eſt ex hac actione, & Ciceronis iudicio, ſtyli virtutes & vitia adnotare. quò tamen tota res fiat illuſtrior, primùm imaginem mali oratoris ex Luciano expreſſam, mox cenſuram vitiorum, tertiò virtutes eloquentiæ ſubiicio.

MALVS ORATOR,

TOTVS EX LVCIANO fermè expreſſus.

Ἐν ῥητόρων διδασκάλῳ.

CAPVT XXIII.

Triual. orator.

QVod igitur felix fauſtúmque ſit, fac vt ſis imprimis temerarius, audax, & nauiter impudens: his vbi fueris armis inſtructus, ſatis doctum te putabo, cùm præſertim *pretioſiſſima noſtri ludi ſupellex ſit ignorantia*. Mediocritatem, pudorem, & verecundiam, extra Caucaſum & Gangem ablega: ſunt enim oratori quem molimur, perquam contraria. Quinimò affer tecum *Stentoris valentiſſimam vocem, ſemper* cantillantem, & inceſſum, qualis hic noſter eſt. *Veſtitus* ſit cultus, & elegans, opus Tarentini velleris, Crepida Attica ad muliebres delicias in varios mæandros conciſa, vel ſolea Sicyonia candidis purpureíſque faſciolis interſtincta. Libellus aureis floſculis illuſus geſtetur in manu, quem nunquam legas: *Aſſeclæ* comitentur multi, qui tibi, vt *Pſophonis aues* identidem illud adgarriant: καλῶς, κομψῶς, θείως, ὑπερθείως. Interim, ne videaris omnino antiquæ literaturæ neſcius, Latiniora quædam verba intelligenda ſunt, quæ tu ſemper in ore habeas, *Equidem ſic arbitrabar, Næ vehementer errat, Multò profectò rectiùs, Idipſum eſſe videatur.* De cæteris ſecurus eſto, quãtumuis inconcinna, dura, rãcida, quaſi nummos melioris notæ tua venditabit impudentia. Nec ſatis antiqua, obſoleta, peregrina, ad ſummum, qualia Euandri mater loquebatur verba, ſollicitè legere & colligere oportet, quæ tu deinde magna linguæ volubilitate in adſtantes intorqueas, vt illi te, quaſi hominem è cœlo lapſum, & (quod aiunt) loquentem de machina, venerentur: Quòd ſi quando verborum copia non fuerit, tu pro arbitrio confice, & cùm barbariſmus aut ſolœciſmus exciderit, confeſtim in promptu ſit nomen poëtæ cuiuſdam, vel ſcriptoris, qui nec eſt, nec fuit vnquã, vt cùm ita dixeris, vir doctus cẽſearis. Præterea fac nouorum ſcriptorum affectatas orationes ſemper habeas in manu, quas, vbi cautè facere poteris, pro tuis vendites: putidum verò Iſocratem, inurbanum Demoſthenẽ, frigidum Platonem, ingenii expertem Tullium non pluris æſtimes quàm carioſam maceriam, aut vitioſam nucẽ. Mox cùm in ludum certaménque veneris, &, vt fieri ſolet, orationum argumenta proponentur, dic omnia exilia eſſe, & anguſta, te tamen conaturum. Caue tunc mediteris quomodo orationem diſtribuas in partes: hoc enim frigidorum eſt hominum; tu dic quicquid in buccam; etſi contingat te pedem capiti, ocream galeæ, caudam iubæ aptare, quid ad te, modò ne taceas?

Eius diſpoſitio tumultuaria.

Si de ſciſſo pallio, aut de balneatoris quadrante cauſula Romæ agenda ſit, tu omnem antiquitatem Athe-

Ineptiæ in hiſtoriis.

nienſium commemorabis; quæ apud Indos & Ecbatana geruntur, referes, mores etiam Scytharum interpones. In omnibus verò ſit Marathon, & Cynegyrus; ſine quibus nihil fiat: Athos nauigetur, Helleſpontus pedibus teratur, ſol Perſarum telis opacetur, Xerxes fugiat, triumphet Leonides, Othryadæ literæ cruore ſcriptæ legantur, Salamis, Artemiſia, & Platea, ad ſatietatem vſque inculcentur; quibus pauca illa verba, *peræquè, certè, quidem, profectò, vtique*, tanquam floſculi immiſceantur, etſi minimè res indigeat. In affectibus porrò illud; *heu malorũ! Dii immortales! per deos, deáſque omnes!* ſæpe iteretur, & caput verberetur, & vox vlulet, percutiatur femur, etiamſi vel mortem tantùm paſſeris luxeris. Inter hæc, ſi videris tædio affectos auditores de diſceſſu cogitare, nauiter retine, & quamprimùm ſedere iube: tum ab Iliacis vſque temporibus, vel per Iouem, à Deucalionis, ſi videtur, & Pyrrhæ nuptiis (quid enim intereſt) hiſtorias ordire, & ad hæc vſque tempora longa rerũ & verborum ſerie deflecte. Si non laudent auditores, apertè côuiciare; neque enim melior es Philagro preſtãtiſſimo illo quidem, ſed parum iracũdo Rhetore, qui de ſuggeſtu deſiliens, alapam ſanè benè ſonoram, in os auditoris, ad ea quæ dicebantur oſcitantis, incuſſit: ita timebunt, credo, aliàs doctis eſſe moleſti, & ſi quid dixerint ob inuidiam facere videbuntur. Multitudo verò, & formam, & inceſſum & deambulationem, & cantum, & crepidas, & cætera mirabitur: ſcenici porrò à te conducti non ceſſabunt applaudere, & cœnarũ tibi pretium rependere, quòd ſi quando memoriola vacillaueris, porrigent manus, & interim laudabũt, dum quid loquaris, inuentas. Hæc ſi ad vnguem, Rhetor eſſe poteris citiùs quàm coquuntur aſparagi.

[Ph]ilagri [o]ratoris [au]dacia ri-cula.

In hoc toto dicendi genere nihil eſt ſanum, nihil ſyncerum, nihil non rationi & eruditiſſimis hominũ ſententiis contrarium. Nam, ſi priſca quçruntur, quid tam abſurdum quã ea loqui quibus non intelligaris, cùm maximè cupias intelligi? quid ſtultiu[s] quàm ſi cùm habeas nummos præſentes, aſperos, legitimo charactere impreſſos, illis per ſummam leuitatẽ non vtaris: ſed alios è ſepulchris mortuorum coneris eruere, quos nemo agnoſcat, nemo velit, qui modò ſapiat, pro legitimis habere? quid tam arrogans quàm verba fingere, & velle nouæ linguæ auctorem atque architectum haberi, quam ne vix quidem ipſe intelligas? quid inanius quàm metaphoris totam orationem implere, & cũ verba ſint notionum veluti ſimulacra, ea nouis ſubinde imaginibus obſcurare, & quaſi vmbras vmbrarum facere? quid denique ſtolidius quàm Pygmæo caligam Maximini adaptare?

Omnes quotquot fuerunt dicendi, ſcribendi, ſentiendíque magiſtri peritiores, hoc genus aſpernati, vno conſenſu damnarunt.

Cenſura Antigoni Regis.

Antigonus Rex prudentiſſimus, fatuum Rhetorem, nouis & affectatis verbis vtentem, ad aures plebeias remiſit: Talis autem fuit eius oratio: χιονοβόλος ἡ ὥρα γενομένη λειποβοτονεῖν ἐποίησε τὴν χώραν, *Niuiacula tempeſtas exorta herbareſcere totam fecit regionem.* Cui Antigonus, ἐπαύσῃ μοί, inquit, ὡς ὄχλῳ χρώμενος: *Nunquam deſines regiis auribus vti pro plebeiis?*

Iudicia de ſtylo: Antigoni, Auguſti, &c. Item, Plut. in Apopht. Cenſuræ ſtyli tumidi condemnatio.

Cenſura Auguſti Cæſaris.

Genus eloquendi ſequutus eſt elegans, & temperatum, vitatis ſententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum, vt ipſe dicit, fœtoribus; præcipuámque curam duxit, ſenſum ani-

Suet. in Aug. 86.

mi quam apertiſſimè exprimere: quod quò facilius eſſe efficeret, aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret, ac moraretur, neque præpoſitiones verbis addere, neque coniunctiones ſæpiùs iterare dubitauit, quæ detractæ afferunt aliquid obſcuritatis, etſi gratiam augent; cacozelos, & antiquarios, vt diuerſo genere vitioſos, pari ſtudio ſpreuit.

Mæcenatis μυροβρεχεῖς cincinni.

Exagitabat nonnunquam in primis Mœcenatem ſuum, cuius μυροβρεχεῖς (vt ait) cincinnos vſquequaque perſequitur, & imitando per iocum irridet. Sed nec Tiberio parcit, & exoletas & reconditas voces aucupanti. M. quidem Antonium, vt inſanum increpat quaſi ea ſcribentem, quæ mirentur potiùs homines quàm intelligant. Deinde ludens malum & inconſtans in eligendo genere dicendi ingeniũ eius, addit hæc: Túque dubitas Cimbérne, Annius, an Veranius Flaccus imitandi ſint tibi? ita, vt verbis, quæ C. Salluſtius excerpſit ex Originibus Catonis, vtaris, an potiùs Aſiaticorum inanibus ſentẽtiis, verborum volubilitas in noſtrum ſermonem transferẽda? & quadam epiſtola Aggrippinæ neptis ingẽnium collaudans: Sed opus eſt inquit, dare te operam, ne moleſtè ſcribas, aut loquaris.

Cenſura Apollonij.

Philoſtr. in vita Apollon. l. 1.
ὑπεραττικίζειν.

Λόγου δὲ ἰδέαν ἐπήσκησεν οὐ διθυραμβώδη, καὶ φλεγμαίνουσαν ποιητικοῖς ὀνόμασιν, οὐδ' αὖ κατεγλωττισμένην, καὶ ὑπεραττικίζουσαν· ἀηδὲς γὰρ τὸ ὑπὲρ τὴν μετρίαν Ἀτθίδα ἡγεῖτο.

Nunquam vſurpauit genus dithyrambicum, poëticis nominibus ampullatum, neque lenocinantibus vocülis conciſum, & ſupra Atticorum conſuetudinem venuſtum.

Cenſura Dionyſii Longini.

Dionyſ. Longinus. περὶ ὕψους.

Ἐνίκησεν δ' οὖν τὸ οἰδεῖν, ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ξηρότητος κατάγνωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται, πειθόμενοι τῷ,

Μεγάλων ἀπολισθαίνειν ἁμάρτημ' εὐγενές. κακοὶ δὲ ὄγκοι, καὶ ἐπὶ σωμάτων, καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι, καὶ ἀναλήθεις, καὶ μήποτε περιϊστάντες ἡμᾶς εἰς τοὐναντίον· οὐδὲν γάρ, φασι, ξηρότερον ὑδρωπικοῦ· ἀλλὰ τὸ μὲν οἰδοῦν ὑπεραίρειν βούλεται τὰ ὕψη.

Eſt certè tumor maximum orationis vitium, idémque frequentiſſimum, quia naturâ omnes, quod in rebus, & in ſermonibus excelſum, deſideramus, & ne enectæ imbecillitatis crimen incurramus, inflari volumus, & prouerbio locum damus;

Errare in magnis eſt nobilis error: ſed tumor, vitioſus eſt, non minùs in corpore quàm oratione, & tumidi plerumque degenerant in ſiccos: nihil enim hydrope ſiccius, & tumidius. Hæc magnus oratorũ Criticus, cum quo faciunt Plato, Ariſtoteles, Cicero, & omnes quotquot ſunt optimi.

CONDEMNATIO.

Μεγαλειώδεις.

Cenſura Plutarchi.

CAPVT XXIV.

HOc totum dicendi genus Plutarchus grauiter & copioſè deſcripſit, & caſtigauit, vt nihil mihi magnificentius, nihil vtilius dici videatur, dignum quod hîc aureis apicibus deſcribatur:

Ἔχει δέ τι καὶ ἡ λέξις ἀπατηλόν, ὅταν ἡδεῖα, καὶ πολλή, καὶ μετ' ὄγκου τινὸς, καὶ κατασκευῆς ἐπιφέρηται τοῖς πράγμασιν. ὡς γὰρ τῶν ὑπ' αὐλὸν ᾀδόντων αἱ πολλαὶ τοὺς ἀκούοντας ἁμαρτίαι διαφεύγουσιν, οὕτως περιττὴ καὶ σοβαρὰ λέξις ἀντιλάμπει τῷ ἀκροατῇ πρὸς τὸ δηλούμενον. Ὁ μὲν γὰρ Μελάνθιος, ὡς ἔοικε, περὶ τῆς Διογένους τραγῳδίας ἐρωτηθεὶς, οὐκ ἔφη κατιδεῖν αὐτὴν ὑπὸ τῶν ὀνομάτων ἐπιπροσθουμένην. αἱ δὲ τῶν πολλῶν διαλέξεις,

λέξεις καὶ μάλιστα σοφιστῶν, οὐ μόνον τοῖς ὀνόμασι παραπετάσμασι χρῶνται τῶν διανοημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν φωνὴν ἐμμελείαις τισὶ, καὶ μαλακότησι, καὶ παρισώσεσιν ἐφηδύνοντες ἐκβακχεύουσι, καὶ παραφέρουσι τοὺς ἀκροωμένους, κενὴν ἡδονὴν διδόντες, καὶ κενοτέραν δόξαν ἀντιλαμβάνοντες. ὥστε αὐτοῖς συμβαίνει τὸ ὑπὸ Διονυσίου ῥηθέν· ἐκεῖνος γὰρ ὡς ἔοικεν, εὐδοκιμοῦντι κιθαρῳδῷ παρὰ τὴν θέαν ἐπαγγειλάμενος δωρεάς τινας μεγάλας, ὕστερον οὐδὲν ἔδωκεν, ὡς ἀποδεδωκὼς τὴν χάριν. ὅσον γὰρ, ἔφη, χρόνον εὔφραινες ᾄδων, τοσοῦτον ἔχαιρες ἐλπίζων. τοῦτον δὲ τὸν ἔρανον αἱ τοιαῦται πληροῦσιν ἀκροάσεις τοῖς λέγουσι. θαυμάζονται γὰρ ἐφ' ὅσον τέρπουσιν· εἶτα, ἅμα τῆς ἀκοῆς ἐξερρύη τὸ ἡδὺ, κἀκείνοις προλέλοιπεν ἡ δόξα· καὶ μάτην τοῖς μὲν ὁ χρόνος, τοῖς δὲ καὶ ὁ βίος ἀνήλωται. διὸ δεῖ τὸ πολὺ καὶ κενὸν ἀφαιροῦντα τῆς λέξεως, αὐτὸν διώκειν τὸν καρπὸν, καὶ μιμεῖσθαι μὴ τὰς στεφηπλόκους, ἀλλὰ τὰς μελίσσας. αἱ μὲν γὰρ ἐπιοῦσαι τὰ ἀνθηρὰ καὶ εὐώδη τῶν φύλλων, συνείρουσι, καὶ διαπλέκουσιν ἡδὺ μὲν, ἐφήμερον δὲ, καὶ ἄκαρπον ἔργον. αἱ δὲ, πολλάκις ἴων, καὶ ῥόδων, καὶ ὑακίνθων διαπετόμεναι λειμῶνας, ἐπὶ τὸν τραχύτατον καὶ δριμύτατον θύμον καταίρουσι, καὶ τούτῳ προσκάθηνται, ξανθὸν μέλι μηδόμεναι, καὶ λαβοῦσαι τὶ τῶν χρησίμων, ἀποπέτονται πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον. οὕτω δὴ δεῖ τὸν φιλότεχνον καὶ καθαρὸν ἀκροατὴν, τὰ μὲν ἀνθηρὰ καὶ θυμηρὰ τῶν ὀνομάτων, καὶ τῶν πραγμάτων τὰ δραματικὰ, καὶ πανηγυρικὰ, κηφήνων βοτάνην σοφιστιώντων ἡγούμενον, ἐᾶν· αὐτὸν δὲ τῇ προσοχῇ καταδυόμενον εἰς τὸν νοῦν τοῦ λόγου, καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ λέγοντος, ἕλκειν ἀπ' αὐτῆς τὸ χρήσιμον, καὶ ὠφέλιμον.

Ipſa, inquit, etiam dictio habet quippiam ad decipiendum conducés, ſi rebus applicetur ſuauis & copioſa, & cum faſtu aliquo atque apparatu. Sicut enim, eorum qui ad tibiam canunt, errores plerique latent auditores; ita abundans, atque ornatu ſuperbiens dictio animum auditoris perſtringit, ne rem de qua agitur intelligat. Et Melanthius quidem interrogatus (vt aiunt) de Diogenis tragœdia, negabat ſe eam videre: quòd vocabula eius conſpectum intercluderent. Sed plerorumque ſophiſtarum orationes, atque declamationes, non vocabulis modò tanquam cortinis velant ſententias; ſed vocem quoque accuratis quibuſdam ſonis, ac mollitie, & cantillationibus illi edulcantes, bacchicum quendam furorem in auditorum animis concitant, eóſque tranſuerſos abripiunt: pro vana quam adferunt voluptate, vaniorem etiam gloriolam reportantes. Itaque illis vſu venit id quod Dionyſium ferunt dixiſſe: qui cùm Citharœdo cuidam præclara cum approbatione cantanti inter audiẽdum magna quædam dona promiſiſſet, deinde nihil dedit, perſoluiſſe ſeſe iam ei gratiam dicens: qui quanto tempore canens delectaſſet, tanta etiam ſpe fuiſſet oblectatus. Atque hoc ſtipendium tales auditores dicenti rependunt. Is enim in admiratione eſt, quamdiu voluptas, & dicentis exiſtimatio, & alter tempus, alter vitam fruſtrà perdidit: Proinde oportet, copia & vanitate dictionis remota, ipſum perſequi fructum, imitaríque non eas quæ ſerta plectunt mulierculas, ſed apes: Illæ enim florida & odorata ſectantes folia, conſerunt atque pertexunt opus, iucundum quidem illud, ſed in diem duntaxat durans, atque infrugiferũ; hæ ſæpenumero prata peruolitantes, Hyblæarum roſarum, hyacinthorúmque copia conſita, in thymum aſperrimum, atque guſtus acerrimi, deferuntur, eíque aſſident mel meditantes flauum: perceptoque vtili ſucco, ad ſuum reuolant opus. Eo itaque modo debet ſyncerus artíſque ſtudioſus auditor omittere florida & luxurioſa verba, réſque ad actiones ſcenicas aut ſpectacula pertinentes, eáſque putare pro pabulo fucorum ſophiſticem ambientium: animo autem in ipſos orationis ſenſus penetrare: intentionémque dicentis, & quod vtile eſt atque commodum, ad ſe trahere.

'elanthii ctum acum de Dionis tragœa.

onuntiatio ollis.

Dionyſius quomodo ſoluerit Citharœdo.

Oratores debent imitari apes, non στεφηπλόκυς.

R

CONDEMNATIO
Siccorum.

Cornelij Taciti Cenſura.

Capvt XXV.

Cornel. Tacit. in dialog. de claris oratoribus.
Orator debet eſſe ſicut locuples Pater familias.
Ornatus orationis.

EGo autem, oratorem ſicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantùm volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, ſed etiam quod viſum & oculos delectet; non ea ſolùm inſtrui ſupellectile, quę neceſſariis vſibus ſufficiat, ſed ſit in apparatu eius, & aurum, & gemmæ, vt ſumere in manus, & aſpicere ſæpius liceat; quædam verò procul arceantur, vt iam obliterata & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectũ, nulli ſenſus tarda & inerti ſtructura in morem annalium componãtur, fugiat fœdam & inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionem, nec omnes clauſulas vno & eodem modo terminet. Nolo irridere rotam fortunæ, & ius verrinum, & illud tertio quoque ſenſu in omnibus pro ſententia poſitum, *eſſe videatur.* Nam & hoc inuitus retuli, & plura omiſi, quæ tamen ſola mirantur atque exprimunt hi qui ſe antiquos oratores vocabant; neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus: Sed vobis vtique verſantur ante oculos, qui Luciliũ pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Aufidii Baſſi, aut Seruilii Nouiani, ex comparatione Siſennæ aut Varronis, ſordet: qui Rhetorum noſtrorum commentarios faſtidiunt, & oderunt, Calui mirantur: quos more priſco apud Iudicem fabulantes non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo mœſti & inculti illam ipſam quam iactant ſanitatem infirmitate & ieiunio conſequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. Parum eſt ægrum non eſſe fortem, & lætum, & alacrem volo. *Prope abeſt ab infirmitate, in quo ſola ſanitas laudatur.*

Verborum delectus, compoſitio.
Scurrilitas fugienda.
Clauſula periodorum.
Eſſe videatur.
Valetudo bona quæ.

DE VERA GERMANAQVE Eloquentia.

Capvt XXVI.

AGe quoniam tibi orationis vitia ſubiecimus, germanæ eloquentiæ virtutes & opulentiam contemplemur, quæ non modò eorum quæ ſuperiùs enumeraui vitiorum caligine non offundetur; ſed clarior ipſa & illuſtrior, non ſecus ac ſol erumpens ex nube, apparebit. Pauſanias Lacedæmoniorum Imperator (vt aiunt) victo Mardonio, quem Xerxes è Græcia fugiens luctuoſi belli vicarium reliquerat, regiam ſupellectilem contemplatus, quæ in ſuam venerat ditionem, iubet continuò, piſtores, ac coquos Perſarum, ſibi Xerxis aut Mardonii cœnam parare; ex aduerſo Laconicum prandium parabili admodũ cultu inſtruit: Ita ex vna parte aurum, argentum, conchyliatæ veſtes, & Attalicæ, lecti elegantes, ſexcenta fercula, & ſumptus infiniti: Ex altera vaſa Samia, ligneum ſedile, hœdinæ pelles detritæ, & nigrum phiditiorum iuſculum. Non placent hæc prandia, quorum vnum luxu diffluit: Alterum Cynici Diogenis eſt potiùs quàm Imperatoris. Deſideraſſem ego tertiam mihi menſam poni, neque Cynicam, neque nepotinis ſumptibus prodigioſam, qualis eſt apud Plutarchum in conuiuio ſapientum. Talem mihi eloquentiam quæro, neque tumidam, neque luxuriantem, neque inſanam, neque ſterilem, aut enectam, aut diſſolutam, ſed grauem, & magna dicendi temperie moderatam. Neque verò longè quærendam hu-

Pauſaniæ Ducis prudens factum.
Perſarum & Lacedæmoniorum cœna.
Eloquentia quæ expetenda & de ea Ciceronis & Plutarchi iudicium.

ius ἰδέαν tibi Plutarchus offert. Sicut igitur, inquit, orationis formam theatralem nimiſque tragicam iuſſi; ita rurſum iubeo nimiam dictionis humilitatem atque exilitatem attentè vitare, atque fugere, nam & nimio turgens faſtu ad res ciuiles inepta eſt, & nimis gracilis, nihil habet ad percellendum roboris. Ac ſicuti corpus non ſanum modò, ſed & firmo habitu eſſe oportet: ſic oratio non morbo tantùm carere, ſed & vires habere debet: tuta enim laudantur duntaxat; quæ etiam cum periculo ſunt coniuncta, in admiratione ſunt. Eadémque eſt mea de animi affectione ſententia, quem neque ferocem, neque inaudacem deiectúmque eſſe conuenit; quorum illud impudentiæ, hoc ſeruili cuidam ſubmiſſioni mentis, anſam præbet: Artificioſum verò eſt, atque accuratum, in omnibus medium tenere.

Sed pleniùs M. Tullius hanc nobis eloquentiæ ſpeciem exprimit: Ornatur igitur oratio genere primùm, & quaſi colore quodam, & ſucco ſuo; nam vt grauis, vt ſuauis, vt erudita ſit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt ſenſus, vt dolores habeat, quantum opus ſit; non eſt ſingulorum articulorum: in toto ſpectantur hæc corpore. Vt porro conſperſa ſit quaſi verborum ſententiarúmque floribus, id non debet eſſe fuſum æquabiliter per omnem orationem, ſed ita diſtinctum vt ſint quaſi in ornatu diſpoſita quædam inſignia, & lumina. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maximè teneat eos qui audiant, & quod non ſolùm delectet, ſed etiam quod ſine ſatietate delectet. Ad ſummum optimum eſt illud dicendi genus, quod omnibus & vbique placet.

Eloquentia optima quæ?

DE GENERIBVS DICENDI, quæ in Laude verſantur.

CAPVT XXVII.

Figura dicendi tres, vel Eloquentiæ tria genera.

ATque ad hanc orationis ſpeciem meliùs efformandam, dicendi genera & virtutes conſiderabimus, rationéſque, quibus ipſæ comparentur, ſubiiciemus. Varios numerare ſolent elocutionis characteres, quos varij Rhetores afferunt: nos Ariſtotelem & Ciceronem, qui omnium optimè expreſſiſſe videntur, conſequemur.

Tres igitur figuræ elocutionis numerantur, quas modò formas, modò ideas, modò characteres, modò genera technici nominant.

Figura prima dicendi.

Prima eſt grauis, quæ conſtat ex ſententiarum verborúmque magna & ornata conſtructione, &, vt ait Plutarchus, λέξεων καὶ νοημάτων κατασκευῇ. μεγάλας ἔχουσα ἐμφάσεις. Hæc eſt, quæ, vt ait Tullius in Bruto, ſonitu magno curſuque fertur, quam ſuſpiciunt omnes, quam admirantur, quam ſe aſſequi poſſe diffidunt. Huius eſt tractare animos, & omni modo permouere; hæc modò perfringit, modò in ſenſus irrepit, modò inſilit, ad ſummum tonat, fulminat, & permiſcet omnia. Hoc genere dicendi vſus eſt Cicero & Demoſthenes.

Secundi exemplum.

Secunda, mediocris, quæ aliquantulum demittitur à graui, neque tamen deſcendit ad infimum. In hoc genere eſt illud exemplum. [Quibuſcum bellum gerimus, Iudices, videtis; cùm ſocijs, qui pro nobis pugnare, & Imperium noſtrum nobiſcum, ſimul virtute & induſtria conſeruare ſoliti ſunt. Hi cùm ſe, & opes ſuas, & copiam neceſſariorum norunt, tum verò nihilominus propter propinquitatem, & omnium rerum ſocietatem, quid in omnibus rebus Populus Romanus poſſet, ſcire

& exiſtimare poterant. Hi cùm deliberaſſent nobiſcum bellum gerere, quæſo, quæ res erat qua freti bellum ſuſcipere conarentur? cùm multo maximam ſociorum partem in officio manere intelligerent, cùm ſibi non multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam publicam præſto eſſe viderent, non denique vllam rem quæ res pertinet ad bellum adminiſtrandum. Talia plerumque apud Liuium, & Cæſarem, pulchra quidem, & honeſta, ſed maieſtatem Ciceronis non habent.

Tertia. Tertia, attenuata, quæ ad infimum & quotidianum ſermonẽ demiſſa eſt, vt, *Nam vt fortè hic* in balneas venit, cœpit poſtquam perfuſus eſt, defricari: deinde vbi viſum vt in alueum deſcenderet, ecce ibi iſte de tranſuerſo, Heus (inquit) adoleſcens! pueri tui modò me pulſauerunt: ſatisfacias oportet; hic qui id ætatis præter conſuetudinem appellatus eſſet, erubuit; iſte clariùs eadem & alia dicere cœpit; Hic vix tandem, inquit, Sine me conſiderare. Tum verò iſte cœpit clamare voce iſta quæ facilè cuiuis rubores elicere poſſet: Ita petulans es, atque acer, vt ne ad ſolarium quidem idoneus, vt mihi videtur, ſed penes ſcenam, & in eiuſmodi locis exercitus ſis? Conturbatus eſt adoleſcens, nec mirum, cui etiam tunc lites ad auriculas verſarentur, imperito eiuſmodi conuitiorum,

DE VIRTVTIBVS ET Formis dicendi:

Ac primùm de Perſpicuitate.

CAPVT XXVIII.

Perſpicuitas prima virtus orationis comparatur. VT inter prima naſcentis adhuc mundi cunabula ſapientiſſimus artifex rerum & machinator Deus lucem creauit, rerum omnium pulcherrimam, eandémque iucundiſſimam, cuius afflatu mundus ipſe torpentis materiæ veluti ſegnitiem exuens, ad ſummam pulchritudinem effloruit: pari profectò ratione, ſi parua cum magnis comparare liceat, orationis artifex imprimis curare debet, vt illi perſpicuitas per omnia membra, quaſi per orbem cœli & terrarum, lux, affundatur. Hæc virtus iure prima ſtatuitur ab Hermogene, & maioris eſt momenti, quàm quiſquam putet. Dici non poteſt quàm multa alioqui induſtriorum hominum ingenia, dum hanc virtutem, quaſi plebeiam atque abiectam deſpiciunt.

Obſcuritas multùm n[ocet] ſtylo. *Auia* (vt ait ille) *Pieridum loca luſtrantes*, à limine veræ & germanæ eloquentiæ aberrent. Nam cùm plerique ad magna nati ſint, hoc vnum auent, vt ea dicant & faciant quæ ſuprà aliorum vim & ingenium aſſurgant. Sed cùm in eo tenere modum, res ſit vna omnium difficillima; hinc facilè in tumidos, alienos, frigidóſque ſenſus prolabuntur, quos nec vulgus intelligat, nec eruditi ac prudentes facilè probare poſſint.

Eloquenti[æ] maximum vitium obſcuritas. Sit igitur hoc ratum quod eſt omnium, (qui modò ſincerè de optimo genere dicendi ſentiunt,) conſenſu atque ſcriptis comprobatum; vitium eſſe in eloquentia vel maximum, à communi hominum ſenſu aberrare. Res enim perinde ſe habet, ac in nummis: ſi quis, iis qui lege ac conſuetudine recepti ſunt repudiatis, veteres Cæſarum nummos intrudat, iure ridiculus videatur: *Eloquenti[æ] aut Verba nummis ſ[i]milia.* Ita profectò explodendi ſunt, qui ab vſitato dicendi genere digreſſi, nouas & obſcuras Parnaſſi vias meditantur. Quo in genere errant ſæpius adoleſcentes, qui ab hiſtoriarum lectione, aut Philoſophia, aut ipſa etiam Theologia recentes, in orationibus & concionibus, vbi res tota popularis eſt, ad ad ſpeciem doctrinæ auent res obſcuras plena

manu infercire, donec auditorum ingenia obruant, & ſummis omnium faſtidiis adhæreſcat oratio. Contrà, prudentiores. hæc quidem bene intellecta digerunt, & pauca ex multis, eáque ad rem ſumma dexteritate decerpta, ſuauitate orationis condiunt, quò plebeiis etiam auribus faciliùs atque fructuoſiùs inſtillent. Et hoc fit per σαφήνειαν, quam nos perſpicuitatem vocamus.

Duabus autem rebus conſtat perſpicuitas, puritate & rerum diſcretione. *Puritas*, quæ καθαρότης λόγου dicitur, ab Hermogene ſpectatur in ſenſibus, in verbis, in circumſcriptione verborum. *Senſus imprimis* debent eſſe communes omnium, qui facilè in mentem cogitationémque cuiuſque veniant, vel certè venire videantur, per ſe nudi & cogniti, ſine vlla obſcuritate, aut affectatione, vt præcepit Hermogenes. Ἔννοιαι τοίνυν εἰσὶ καθαραὶ, αἱ κοιναὶ πάντων, καὶ εἰς ἅπαντας ἀνήκουσαι ἢ δόξασαι ἀνήκειν, σαφεῖς ἀφ' ἑαυτῶν οὖσαι, καὶ γνώριμοι καὶ μηδὲν ἔχουσαι βαθὺ, μηδὲ περινενοημένον. Primùm igitur requirit vt ſenſus ſint communes, intelligentiæ faciles, aut quæ ſaltem tales videantur. Plerique enim magna ſunt felicitate præditi, qui res alioqui per ſe arduas & impeditas tam enucleatè diſtingunt, vt planas cuique vel mediocriter erudito faciant. Hoc eſt dicere rara communiter, & communia rariter; quod Dei donum in D. Ioanne Chryſoſtomo luculentiſſimum ſemper extitit. Quippe vir ille leniſſimis moribus, & ſumma ingenij facilitate, cùm à puero omni elegantiori literatura perpolitus, & in Theologicis feliciſſimè verſatus eſſet, recondita ſacrarum literarum myſteria multis, vt ſolent, difficultatum nodis implicata, tam explicatè diſſoluit, tanta ſententiarum & verborum perſpicuitate illuſtrat, vt lucis radios, cum verbis ipſis in mentes ſpargere videatur.

Chryſoſtomi perſpicuitas.

Verba. Verba quoque ſenſibus accommodari oportet, eáque clara eſſe, rotunda, & vſu trita communi; ex quo Antiquarii noſtri ſuperioribus capitibus exagitati, longè ſunt ab omni perſpicuitate orationis ſeiuncti. Periodi ipſæ anguſtis circumſcribendæ limitibus; nihil eſt enim æquè impeditum ac longa circumſcriptio verborum, quæ rudium intellectum citiùs obruit quàm intelligatur.

Diſpoſitio. His vbi puritas orationis prætexta principiis fuerit, adhibenda in diſpoſitione apta rerum collocatio, vt omnia ordine dicantur, ne pes capiti, aut pectus cruri iungatur; ſed pulchra membrorum compage totum corpus exurgat. quod vt faciliùs aſſequamur, duas figuras notat Hermogenes, ad perſpicuitatem percommodas, Tranſitionem, & Ratiocinationem. Tranſitione ab vno ad aliud, cum ordinis dignitate gradimur: Ratiocinatione interrogamus noſmetipſos, & rationes facti ſubiicimus. Sic Demoſthenes ſæpe, τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω: &, πῶς οὖν: &, διὰ τί δὲ, habet in ore, vt notat idearum ſcriptor, quorum laxioribus exemplis ſuperſedemus.

ἀληθινὸς λόγος. Proxima eſt huic virtuti ea quæ dicitur ab Hermogene ἀληθινὸς λόγος, oratio ſcilicet, in qua veræ, ſimplices, ac nudæ omnes ſunt ſententiæ, ſine vlla artis affectatione, quæ ſaltem appareat: cuius vſus ad perſuadendum eſt maximè efficax, ad delectandum autem nihil aut parum habet ſuauitatis.

DE GRAVITATE Orationis.

CAPVT XXIX.

Grauitatis omnes amatores. Grauitatem dicendi omnes affectant, natura ipſa ad ea quæ ſublimia ſunt, propenſione qua-

dam impellente : Verùm grauitatis viam non omnes norunt; quo fit vt potiùs in inflatum dicendi genus multi prolabantur, quàm aſſurgant ad ſolidam ſpeciem maieſtatis.

σεμνότης.

Hæc grauitas à Græcis σεμνότης appellatur : ſpirat enim aliquid auguſtum, & animos magnificentiſſima quadam rerum ſpecie totos implet, & rapit. Conſtat autem rebus & verbis, neque enim licet grauitatem in leuibus clauſulis ſectari, niſi quis ineptias effutire velit : Grauia primùm oportet eſſe argumenta, per quæ grauitas orationis excurrat. Sunt verò illa in quatuor diſtincta ſpecies, vt in hunc locum notauit Hermogenes. Primùm ſermones de Deo grauiſſimi ſunt omnium, non quales à Poëtis finguntur, ineptiarum pleniſſimi : ſed qui ex optima veritatis diſciplina proficiſcuntur. Graue eſt illud Platonis, vbi ita agit de Deo : Ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς ἐγγίνεται φθόνος. Bonus erat, bono verò nullam ob rem ineſt inuidia. Hæc Cicero mirificè inſinuat in Miloniana, vbi Clodium fato quodam & Dei voluntate interfectum cùm cupiat oſtendere, altiùs è Philoſophia repetit de prouidentia Dei ſermonem, & ad forenſe dicendi genus accommodat incredibili orationis magnitudine, & ſuauitate.

Grauium argument. 4. ſpecies.

Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1.

Deus. Plato in Timæo.

Prouidentia Dei.

[Eſt eſt profectò illa vis, neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra, ineſt quiddam quod vigeat, & ſentiat; & non ineſt in hoc tanto naturæ tam præclaro motu. Niſi fortè idcirco eſſe non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quaſi noſtram ipſam mentem, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus & dicimus, videre, aut planè qualis, aut vbi ſit, ſentire poſſimus; ea vis eſt, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic vrbi felicitates atque opes attulit : & cætera.

In ſecundo genere grauitatis ſunt, quæ ad vniuerſi naturam, & mundi œconomiam attinent, quæ vbi ſplendida & illuſtri oratione explanantur, ſpeciem ingenerant admirabilitatis. Sic Plato in Timæo : ἡ τοῦ παντὸς περίοδος, ἐπειδὴ συμπεριέλαβε τὰ γένη κυκλοτερὴς οὖσα, &c. Cic. in Somnio [Nouem tibi orbibus, vel potius globis connexa ſunt omnia : quorum vnus eſt cœleſtis extimus, qui reliquos omnes complectitur, ſummus ipſe Deus arcens & continens cæteros, in quo infixi ſunt illi, qui voluuntur ſtellarum curſus ſempiterni, cui ſubiecti ſunt ſeptem, qui verſantur retro, contrario motu, atque cœlum, ex quibus vnum globum poſſidet illa quam in terris Saturniam nominant : & cætera.

Mundus & res naturales grauitatem afferunt orationi.

Sic Syneſius in hymnis :

Syneſ. hymn. 2.

Πολυκύμονος μὲν ὕλας
Ἐκάλυψε νῶτον αἰθὴρ
Πυρὸς ἐμβεβὰς ἀώτῳ,
Ἵνα κυδίμα Σελάνα
Πυμάταν ἄντυγα τέμνει.
Fluctuantis hylæ
Texit dorſum æther
Ignis inſidens ſummitati,
Vbi clariſſima Luna
Imum orbem ſecat.

Tertiò, grauia ſunt, quæ natura ad diuinitatem accedunt, qualia ſunt, quę de immortalitate animæ, & iuſtitia, differuntur : Sic apud Platonem de lege, νόμος ἐστὶν εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν. & cætera eiuſmodi ἀξιώματα, atque γνωμολογίαι, quæ eò plus habent auctoritatis, quò ex grauioribus fluunt auctoribus.

Lex inuentum & donum numinis.

Quartò, quæ humana ſunt, ſed magna ſenſu & opinione hominum, vt bella, expeditiones, pompæ, triumphi; & cætera id genus.

Ex his patet quàm latum dicendi campum habeant ſacri oratores, quibus omnes de Deo, & diuinis rebus inſtituuntur ſermones, è quibus orationis grauitas ingens poteſt aſſurgere. Et hoc in materia. a Genus

tractandi potiſſimùm ſpectatur in figuris, & verbis ſimplicibus. Figuræ, ſeu virtutes, grauitatis comites; ſunt, aſperitas, vehemētia, ſplendor, vigor, circumducta loquutio, quæ omnia in Demoſthene & Cicerone peculiari quodam modo eminent.

rauitas ...ibus cōſtat.

N.N.

Ariſtides περὶ σεμνότητος *eandem dicit tribus conſtare rebus* γνώμῃ, σχήματι, ἐπαγγελίᾳ, *hoc eſt, ſenſibus magnificis, figuris appoſitis, dictione lectiſſima.*

DE ASPERITATE.

CAPVT XXX.

...ſperitas ...uid?

...ermog. de ...d. l. 1. De...oſth. περὶ τ... *...λαμπροῦ.*

...ſperitas Demoſt.

Τραχύτης, Aſperitas, in ſententiis ſpectatur, & verbis. Sententiæ aſperæ ſunt, quæ magnatum perſonarum habent reprehenſionem cum licentia & ἐλευθεροστομία. αἱ τῶν μειζόνων προσώπων ἐπιτίμησιν ἔχουσαι ἀπό τινος τῶν ἐλαττόνων προσώπων ἀπαρακάλυπτον, inquit Hermogenes. Tale eſt illud Demoſthenis: Εἴπερ τὸν ἐγκέφαλον ἐν τοῖς κροτάφοις ἀλλὰ μὴ ἐν ταῖς πτέρναις καταπεπατημένον φορεῖτε. Si modò cerebrū intra capitis ſepta, non in calcibus pedum occultatum & quaſi oppreſſum haberetis. Et: Ἀλλὰ μανδραγόραν πεπωκόσιν, ἤ τι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον, ἐοίκαμεν ἀνθρώποις. Similes videmur iis qui mādragoram, aut aliquod huiuſmodi poculum exhauſerunt. Hæc paulo duriora, neque omnibus oratoribus, maximè verò adoleſcentibus, imitanda. Hæc in ore grauium perſonarum erūt fulmina: quæ ſi ab aliis nulla authoritate præditis dicantur, erunt è pelui fulgura, & ingenia potiùs efferabunt, aut etiam ſi res tulerit, riſum excitabunt, quàm immoderatis affectibus medeantur. Tenaces ſunt omnes ſui iuris ac honoris, nec æquis auribus patiuntur ſe contemni: maximè verò, qui ſibi ob dignitatem cupiunt honorem haberi, teneras nacti ſunt auriculas, quas facile eſt irritare, placare difficile. Atque in eo artificioſior eſt Demoſthene M. Tullius, qui in reprehenſione grauium perſonarum, aculeatam orationem, magna ſtatim prudentia mitigat. Hæc aſpera ſunt contra ignauiā grauiſſimi Senatus dicta. [An me cenſetis, P. C. quod vos inuiti ſecuti eſtis, decreturum fuiſſe, vt Parentalia cum ſupplicationibus miſcerentur? vt inexpiabiles religiones in rempubl. inducerentur? vt decernerentur ſupplicationes mortuo? deinde, Ego verò eam ſententiā dixiſſem, P. C. vt me aduerſus Populum Rom. ſi quis accidiſſet grauior reip. caſus, ſi bellum, ſi morbus, ſi fames, facilè poſſem defendere, quæ partim iam ſunt, partim timeo ne impendeant.] Verùm grauia & aſpera ſtatim leniūtur. [Sed hoc ignoſcant Dij immortales, velim, & Populo Rom. qui id non probat, & huic Ordini qui decreuit inuitus.] Quid hac oratione excelſius? quid ad caſtigandum mitius? eſt ita tamen ſuauis, vt ſit fortis & ſalubris. Addo aliud genus aſperitatis. [quòd ſi iam, (quod Dii omen auertant) fatum extremum reipubl. venit; quod gladiatores nobiles faciunt, vt honeſtè decumbant, faciamus nos principes orbis terrarum, gentiūmque omnium, vt cum dignitate potiùs cadamus, quā cum ignominia ſeruiamus.] Vides vt aſperitas hîc honeſtiſſimo titulo mitigatur! Longè illa magis perſuadent, quàm quæ habet Demoſthenis grauitas, Mandragoram bibiſtis, aut cerebrum in calcibus habetis.

...dem 4. Philipp.

...ſperitatis ...onſiderata ...atio eſſe de...

Non conue...it adoleſcētibus.

Nobilium ge...us irritabile.

Aſperitas Ciceronis prudens. Cicer 1. Philipp.

Philipp 3.

Aſperitatem iſtam comitantur, vt notat Hermogenes, σχήματα προστακτικά. figuræ imperatiuæ, & interrogatiuæ: vt, facite, auferte, tegite. & Εἶτα Ὀλύνθιοι ἴσασι τὸ μέλλον προορᾶν, ὑμεῖς δ' ὄντες Ἀθηναῖοι ταυτὸ τοῦτο οὐχὶ φυλάξεσθε; Olynthii igitur poſſunt in futurum proſpicere, vos autem, cùm ſitis Athenienſes, non poteſtis hæc cauere?

Aſperitatis figuræ & adiuncta.

Figuræ imperatiuæ.

Inciſa propria aſperitatis.

Demoſth. philipp. 3.

Ex eo gaudet hæc virtus inciſis, quæ rotat cum magna celeritate. Οὐκ ἐμβησόμεθα, οὐκ ἐξίμεν, οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσόμεθα; Non claſſem conſcendemus? non exibimus? non in illius regnum nauigabimus? Verba quoque debent eſſe grandia, & aſpera ſine vlla expolitionis affectatione. Nihil enim tam à ratione alienum, quàm in iſtis incenſis obiurgationibus lenocinantis facundiæ quærere delicias. Itaque Thucydides de induſtria, vt notat Demetrius Phalereus, affectat aſperitatem, & tam plerumque durus eſt, vt videatur quaſi torrens ad ſcopulos allidi.

Aſperitas cui conueniat?

Hæc virtus magnorum eſt authorũ, non cuiuis ſemper imitanda, maximè verò iuuenibus, à quorum ætate videtur aliena. quanquam alia in ſacris concionibus apud populum ratio, apud quem verba etiam grauiter & honeſtè dicta, plerunque tantùm poſſunt, ac ſi corio elephanti aciculam impingas: arguendum, increpandum, vt Dei ſpiritus ſuggeſſerit, cum omni tamen patientia, & prudentia: cuius ſale, niſi verba & actiones conditæ fuerint, parum certè proficiunt. Præpotens ille Deus, qui apud ſanctum Iob facit ventis pondus, armat oratores & linguas concionatorum, maximè eorum quos huic muneri deſtinauit, & quibus per Eſaiam dixit, *In gutture tuo ſit tuba, quaſi aquila ſuper domum Domini.* Clament illi, nec ceſſent, non egent multùm rhetorum præceptis, qui ſatis vnctione Spiritus edocentur.

Eſai. 58.

DE VEHEMENTIA.

CAPVT XXXI.

Vehementia quid?

ASperitati vt plurimùm affinis eſt Vehementia, quæ ab Hermogene σφοδρότης appellatur, differtque ab aſperitate, quòd illa etiam in amicos, hæc in aduerſarios & hoſtes torqueatur: illa mitiùs agat, & leniùs; hæc omnino duriter & aſperè, ſine vlla diſſimulatione verborum. Itaque tota eſt in inuectiuis poſita, in quibus plurimũ grauitatis eſſe ſolet, & in hoc genere natura ipſa ad ſui defenſionem armâ ſuggerente triumphant ſummi oratores, qui nuſquam meliùs dicunt, quàm cùm maledicunt. Singularis eſt in inuehendo Demoſthenes, ſed nec minor Cicero, quanquam ille validiùs amentatum linguæ telum intorquere videtur: hic ἐγχύσει laxior, vt ſolet, & amplior. Demoſthenes contra Ariſtogitonem ita inuehitur: Οὗτος οὖν αὐτὸν ἐξαιτήσεται, ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς ὃν οἰωνίσαιτ᾽ ἂν τις μᾶλλον ἰδὼν ἢ προσειπεῖν βούλοιτο; Hic igitur illum ſua interceſſione periculo eripere poterit, veneficus homo, peſtis reipublicæ, quem abominetur potiùs aliquis ſimul atque aſpexerit, quàm vt velit appellare? At Cicero in Vatinium: Appellariſne nominatim peſtem illius anni, furiam patriæ, tempeſtatem reipubl. Clodium. Hæc ſtrictiùs. At quã magnificè in ſimili ratione ſupra Demoſthenem amplificat contra eum qui ſe pro alio interceſſurum dixerat, cùm ipſe eſſet famoſiſſimus; ſatis fuit Demoſtheni dixiſſe: ἐξαιτήσεται, ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς, In ſimili, inquam, genere Cicero, cùm dixiſſet Clodius ſe domum Ciceronis religioſam feciſſe, ille retorquens longè ornatiùs & diffuſiùs: Tu meam domum religioſam facere potuiſti? Ecqua mente? qua inuaſeras: qua manu? qua diſturbaras: qua voce? qua incendi iuſſeras: qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras: quo puluinari? quod ſtupraras; quo ſimulacro? quod ereptum ex meretricis ſepulchro in Imperatoris monumento collocaras. Longè hæc grauiora, quàm ſi dixiſſet breuiter, vt Demoſthenes. Domum meam purgabit ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμός: Deinde illud, ὃν οἰωνίσαιτ᾽

Vehementiæ exempla ex Cicerone & Demoſthene &c.

Demoſth. contra Ariſtog.

Cicer. in Vatin.

Cicer. de Aruſp. reſpon.

ὦ τὶς, quẽ deteſtabantur omnes (vult hominem maximè contemptum oculis ſubiicere.) quanto magnificentiùs dixit Cicero, abiectum, contemptum, deſpectum à cæteris, à te ipſo deſperatum, & relictum, circumſpectantem omnia, quicquid increpuiſſet, pertimeſcentem, diffidentem ſuis rebus, ſine voce, ſine libertate, ſine authoritate. In oratione pro Corona grauiter Æſchinẽ perſtringit his verbis: Ἔπειτα, ὦ κατάρατε καὶ γραμματοκύφων: O homo execrande, & incurue ſcriba. Et, ἀλλὰ μὴ σπερμολόγος, περίτριμμα ἀγορᾶς, ὄλεθρος γραμματεὺς, & non potiùs author mendaciorum, forenſis rabula, peſtilens ſcriba (quæ Græci tanti faciunt:) quàm luculentiùs Cicero Piſonem, Clodium, & M. Antonium exagitat! *Syrus neſcio quis de grege nouitiorum. Non enim nos iſte color ſeruilis, non piloſæ genæ, non dentes putridi deceperunt, & cæt. innumera.*

Demoſth. pro Coron.

Pattres Eccleſiæ, tum Græci tum Latini, hunc ſtylum aculeatum, plerumque in improbos & flagitioſos diſtringunt ſumma libertate: in quibus eſt animaduertere magnam vim eloquentiæ. Lubet ex multis hæc grauitatis exempla apponere. Audi qua oratione Conſtantium Auguſtum inſectetur Hilarius. Proclamo tibi, Conſtanti, quod Neroni loquuturus fuiſſem, quod ex me Decius & Maximianus audirent. Contra Deum pugnas, contra Eccleſiam ſæuis, ſanctos perſequeris, prædicatores Chriſti odis, religionem tollis, tyrannus non iam diuinorum ſed humanorum; Chriſtianum te mentiris, Chriſti nouus hoſtis es, Antichriſtum præuenis, & arcanorum myſteria eius operaris. Condis fidem, contra viuens: doctor prophanorum es, indoctus piorum: Epiſcopatus tuis donas, bonos malis demutas: Sacerdotes cuſtodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem Eccleſiæ diſponis.

[P]atres Eccleſiæ vehementes.

[H]ilarius [co]ntra Con[ſt]antium [A]uguſtum [v]ehemens.

[C]onſtantii [i]mpietas [e]xagitatur.

Omnia ſæuiſſima ſine inuidia gloriosarum mortium peragis, nouo inauditóque ingenii triumpho, de diabolo vincis, & ſine martyrio proſequeris. Plus crudelitati veſtræ Nero, Deci, Maximiane debemus: diabolum enim per vos vicimus: At tu omnium crudelitatum crudeliſſime, damno maiore in nos, & venia maiore deſæuis. Subrepis nomine blandientis, occidis ſpecie religionis, impietatem peragis, Chriſti fidem, Chriſti mendax prædicator, extinguis. Non relinquis ſaltem miſeris excuſationes, vt æterno iudici ſuo pœnas, & aliquas laniatorum corporum præferant cicatrices. Sceleſtiſſime mortalium, omnia perſecutionis mala ita temperas, vt excludas, & in peccato veniam, & in confeſſione martyrium.

Hæc fulmina ſunt. quid verò ipſe Hieronymus nemini in hoc ſtylo inferior? quomodo Iouinianum exagitat?

Miror quomodo ſerpens lubricus, & Proteus noſter, in variarum ſe mutat portenta formarum. qui enim in coitu & in ſaturitate Epicureus eſt, ſubitò in retributione meritorũ Stoicus efficitur. Hieroſolymam Cithio, Iudæam Cypro, Chriſtum Zenone commutat.

D. Hieron. lib. 2 aduerſus Iouinianum vehementia.

Iouinianus Proteus Chriſtum Zenone commutat.

Antè nudo eras pede, modò non ſolùm calciato ſed & ornato. Tunc pexa tunica, & nigra ſubucula veſtiebaris, ſordidatus, & pallidus, & calloſam opere geſtitans manum; nunc lineis & ſericis veſtibus, & Atrebatum ac Laodiceæ ornatus indumentis incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitium frontémque tornantur: protenſus eſt aqualiculus, inſurgunt humeri, turget guttur, & de obeſis faucibus vix ſuffocata verba promuntur.

Atrebatum & Laodiceæ ornatus molis deſcriptio. Aqualiculus.

Et quo ſtylo Sabinianum perſtringit epiſt. III.? [At tu bonæ ſpei columen, excetræ ſtimulis inflammatus, factus es mihi in actum per-

Idem in Sabinianum. Sabinianus.

S

uerſum, & contra me conuiciorum ſagittas iacis: Inimicus tibi factus ſum vera dicens: Non doleo de maledictis. Quis enim neſciat, nihil niſi flagitioſum tuo ore laudari? hoc plango, quòd te ipſum non plangis, quòd te non ſentis mortuum, quòd quaſi gladiator paratus Libitinæ in proprium funus ornaris, &c. Diuus quoque Bernardus fluens aliàs lactea ſtyli amœnitate, vbi agit in hoſtes religionis & virtutis, ſuis aculeis non caret: Aduerte vt in pſeudolegatum Antipapæ rem gerat in quadam ad Epiſcopos Galliæ epiſtola:

D. Bernardi contra falſum legatum Ant. papæ Anacleti vehementia.

Quid niſi ante oculos veſtros conantur, ſi patimini proſcribere Chriſtum? Iam nouus apud vos ſuo Papæ cudit legatus Epiſcopos, ne ſoli ſit ſibi Papa. Nec mortuis ſucceſſores; ſed viuis inuaſores, tyrannica fretus potentia, ſuperintrudit.

Nunquid autem talia gratis legatus actitat pro Papa ſuo? En ille totam, vt is gloriatur, Franciam apud Burgundiam legationi eius antiquæ ſuperaddidit. Poteſt & adiungere ſi vult Medos, & Perſas, & medios fines Decapoleos. Quare non & vltra Sauromatas, & quemcunque denique locum calcauerit pes ſuus, ſuus ſit, quo vel vacuis nominibus glorietur? O homo non minùs ſine fronte, quàm ſine mente, nec Dei memor timoris, nec ſuæ honeſtatis, &c. quid D. Gregorium Nazianzenum, in Iulianum & cæteros commemorem? cum quibus profani non mihi videntur comparandi.

Hæc virtus incitatur potiùs excelſo animi vigore, & iuſtæ iracundiæ ſtimulis, quàm à præceptis pendeat. Obſeruandum tamen, non temerè hoc genus dicendi admittendum; ſanari multa diæta, quæ nequeunt Chirurgia, manſuetiora ſemper placere conſilia, parum honeſtum videri apud ſapientes, rixari, hæc tela contra improbos, peruicaces & obſtinatos neceſſitate diſtringenda, cùm aliis remediis ſanari non poſſint. Præterea curare oportet ne ex triuiis maledicta ſumantur, ſed ea quæ generoſam grauitatem ſpirent. Licentiùs autem in iſtis fertur oratio, & plerumque etiam in calore ingenij noua verba comminiſcitur, vt ſunt illa Demoſthenis ἰαμβειοφάγος. & γραμματοκύφων, quæ nunquam dixiſſet, niſi iratus. Periodi curandæ non ſunt: nam ſi in hoc genere periodos elabores, perinde eſt (inquit Demetrius) ac ſi vinctum hominem pugnare iubeas.

Vehementiā inuectiuarum vſus. Leuitas.

Vehementia non affectat periodos. Demetr. Phal. in lib. περὶ ἑρμην.

DE SPLENDORE.

CAPVT XXXII.

Tertia virtus grauitatis ea eſt, quæ ab Hermogene dicitur λαμπρότης, ſplendor; qui fit vbi orator nonnulla de ſe & ſuis rebus geſtis magnificè prędicat: ἐπὶ τοῖς διαπρεπέσι τῶν ἔργων, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ λαμπρύνεσθαι ὡς ἀληθῶς. Nota ea tantùm commemoranda, quæ veram & ſolidam gloriam habere exiſtimentur: alioqui, ſi quis ſe ob rem modicam iactantiùs efferat, plus concitat riſus, quàm ſibi conciliat grauitatis: & cùm omnis de propriis laudibus ſermo fermè ſit auditoribus importunus, tum maximè is qui virtutis & gloriæ fundamentum non habet.

Splendor. Hermog. περὶ λαμπρ. Laus ſui prudens.

Ex quo dubium eſſe poterit, an ad grauitatem pertineat, ſua commemorare, cùm omnes ferè tam ſint alienarum laudum impatientes, quàm ſuarum auidi. Verùm vbi cauſa poſtulat, & ea ſunt ab oratore geſta quæ ſinceram laudem mereantur, non eſt vanum commemorare, imò ſæpe multùm gratiæ & venuſtatis habet, modò aurea mediocritate temperetur. Atque in eo fatendum eſt Demoſthenem ſæpe Ciceroni præſtitiſſe; ille enim grauiter admodum & temperatè ſe laudat, vt in oratione περὶ στεφάνου, vbi cùm de ſuis

Laus ſui quando permiſſa.

Demoſthenes ſæpe in ſuis laudibus parcus.

laudibus eſſet dicturus, artificioſiſſimè præfatur veniam, & ſe aduerſarii importunitate, in eam dicendi neceſſitatem compulſum oſtendit, vt ſine rerum geſtarum ſuarũm commemoratione non poſſit ſe defendere. Ad ſummum, quæ adfert, aliqua moderatione lenit & temperat, vt, οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλινθίοις ἐγὼ, οὐδ᾽ ἐπὶ τούτοις μέγιστον τῶν ἐμαυτοῦ φρονῶ, ἀλλ᾽ ἐὰν βούλῃ τὸν ἐμὸν τειχισμὸν Non ego lapidibus, neque lateribus vrbem muniui: non his de rebus, non ob hoc opus maximè glorior: Sed ſi meam voles munitionem, & cæt. At Cicero longè magnificentiùs ſed inuidioſiùs. [Ego tela extremo menſe conſulatus mei intenta iugulis ciuitatis, de cõiuratorum nefariis manibus extorſi: Ego faces iam accenſas ad huius vrbis incẽdium comprehendi, protuli, extinxi. Me Q. Catulus princeps huius ordinis, & auctor publici conſilii, frequentiſſimo ſenatu parentem patriæ nominauit. Mihi hic vir clariſſimus, qui propè te ſedet, L. Gellius, his audientibus ciuicam coronam deberi à rep. dixit. Mihi togato Senatus, non, vt multis, bene geſtæ, ſed vt nemini conſeruatæ reipubl ſingulari genere ſupplicationis, Deorum immortalium templa patefecit,] & cæt. quæ ibidem fuſiſſimè proſequitur, quæ licèt grauiſſima ſint, ſæpius tamen repetita non placent. Omnino conſiderandum eſt, quis & apud quos dicat, quibúſve auribus audiatur.

Cicero effuſior.

Mirificè D. Paulus hanc figurã pertexuit in illa nobili ſua laudatione 2. ad Corinth. 11. vbi Photius notat inſipientem eſſe oratorem, qui vanè ſe iactat, & inaniter gloriatur. qui autẽ de ſeipſo, & magna dicit, & vera, idque cauſa vtilitatis animæ, videbitur inſipientiæ verba dicere quantum ad ſpeciem, non tamen inſipiens eſt, ſed prudens admodum, & quæ prudentiſſimi ſunt, operatur, quòd expertem rationis calumniam, ob aliorum ſalutem & incolumitatem deſpexerit.

D. Paulus ſui laudator quo modo?

DE VIGORE.

CAPVT XXXIII.

Vigor quid? ἀκμή.

EX iis virtutibus temperatis quarta ſuboritur, quam Rhetores ἀκμὴν nominant; quæ (vt ait Hermogenes) eſt μίξις τῆς ἀπὸ τῆς τραχύτητος, καὶ σφοδρότητος, καὶ τῆς ὑπὸ τῆς λαμπρότητος. Virtus eſt perfectiſſima, quæ ex tẽperie aſperitatis, vehemẽtiæ & ſplendoris emergit, vt, Νόσημα γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεινὸν ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χαλεπὸν, καὶ πολλῆς τινος εὐτυχίας, καὶ τῆς παρ᾽ ὑμῶν ἐπιμελείας δεόμενον. Morbus, Athenienſes, inuaſit Græciam grauiſſimus, idẽque difficillimus, qui fortunam magnam & veſtram curationem requirit. Vt igitur ἀκμὴ ἡλικίας, flos & vigor ætatis appellatur, ſic ἀκμὴ τοῦ λόγου eſt viuida quædam, & florens oratio, quæ nihil humile, nihil repens, nihil demiſſum, aut otioſum habeat. Plena ſunt exemplis apud Ciceronem omnia, maximè in Philippicis, in quibus maior eſt orationis vigor. Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, cum quo aliqua pacis conditio eſſe poſſit: neque enim ille ſeruitutem veſtram, vt anteà, ſed iam iratus ſanguinem concupiſcit. Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior quàm cruor, quàm cædes, quàm antè oculos trucidatio ciuium, & cæt.

Demoſth. περὶ παραπρεσ.

Vigoris exempla.

Cic. Philip. 4.

DE AMBITV, SIVE Amplificatione.

CAPVT XXXIV.

Ambitus quid?

QVinta virtus enumeratur ab Hermogene, quæ vocatur περιβολή, Latini orationem circumductam reddunt; quæ quidem nullo pacto

Longinus περὶ ὕψους.

mihi differre videtur ab ea quam αὔξησιν. Dionyſius Lóginus appellat: quæ eſt, vt ait idem, συμπλήρωσις ἀπὸ πάντων τῶν ἐμφερομένων τοῖς πράγμασιν μορίων, καὶ τόπων, ἰσχυροποιοῦσα τῇ ἐπιμονῇ τὸ κατασκευαζόμενον. Eſt pleniſſima amplificatio ab omnibus locis, & adiunctis quæ in rem cadere poſſunt, quæ frequentatione rerum, & commoratione orationem corroborant.

Ambitus quomodo fiat?

Hæc cum Hermogene conſentiunt, qui περιβολὴν ait fieri, modò rem à genere tanquam fonte, à theſi ſcilicet ad hypotheſin arceſſendo, modò ſingulas diſcutiendo circunſtantias, modò commorationibus variis vtendo; ex quibus oratio ſenſim creſcit, & leuioribus prætexta principiis ad ſummum efflorescit decus.

Ambitus ſiue amplificationis modi 4.

Prima autem amplificandi ratio eſt, quæ à Rhetorib. dicitur τοπηγορία, locorum explicatio; dici non poteſt quantùm ad rationem amplificationis faciant, cùm artificioſa ſubtilitate ſimul copulantur, & variè miſcentur; de quo nos alibi fuſiùs.

Secunda eſt δείνωσις, exaggeratio rei maximè per adiuncta, cum grauitate orationis: quale eſt illud: [Facinus eſt vincire ciuem Romanum; ſcelus verberare; propè parricidium, necare: quid dicam igitur, in crucem tollere?] Hæc in eodem loco commorans rem expēdit, auget, & in ſummam quam poteſt magnitudinem attollit.

Tertia eſt πραγμάτων & κατασκευῶν ἐπίφρωσις; Rerum & conſtitutionum frequentatio, atque corroboratio, cū loco firmiſſimo, quo tota cauſa continetur. manetur diutiùs, & eôdem ſæpius reditur: qui locus tanquam ſanguis per totum corpus orationis diffunditur.

Quarta, ἐποικονομία ἔργων ἢ παθῶν, factorum affectuúmque prudens diſtributio. Vbi totum aliquod in partes exquiſitè digeritur, & ſigillatim omnia expenduntur, tum variorum affectuum figuris, vt res tulerit, contemperantur. Ad ſummum in locis & figuris tota amplificatio ſita eſt: de quibus libro ſeptimo dicetur. Hæc eſt virtus περιβολῆς, quæ ad grauitatem & magnitudinem orationis maximè attinet, Nam etſi breues orationes, nec diffuſiùs circumductæ, plus habeant aliquando amœnitatis, plenæ tamen illę, & vberes, maiori dignitate præditæ ſunt: Sed cauendum maximè, ne amplificationis ſtudio, tum in prolixitatem, tum etiam in puerile dicendi genus delabamur. Nihil enim ad nauſeam excitandam efficacius, quàm ſi res, & communes & notæ, nec adeò ſpecioſæ, communium locorum frigidarúmque locutionum congerie amplificentur, hoc maximè ſæculo, in quo aures potiùs rebus, quàm verbis paſcuntur.

DE METHODO *Grauitatis.*

Capvt XXXV.

Longinus περὶ ὕψους. Grauitatis methodus quinque rebus conſtat.

GRandis oratio, in genere quinque rebus conſtat, quas Longinus πηγὰς ὑψηγορίας γονιμωτάτας, fontes grandiloquentiæ vberrimos, nominat.

Prima eſt, τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἁδρεπήβολον, quod interpretor, ſenſuum & inuentionum vim, prudentiam, ſagacitatem, fœcunditatem. Qualis eſt in Homero, Demoſthene, & Cicerone; quæ virtus maximè ex bonitate ingenii dependet.

Secunda, σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν πάθος, vehemens, acris, & furore quodam incitata affectio; in quo errant qui furorem tantùm Poëtarum eſſe dicunt. Nam ad graues illos quoque & vehementes oratores pertinet. Teſtis & ille Galba, qui cùm cauſam meditaretur, plerumque ita incēdebatur

animo, vt vis caloris in corpus redundaret, & vultu rubore perfuſo, ſcintillantibus oculis, quaſi à ſenſibus abreptus, ſeruos etiam literatos, operis adminiſtros, in iſto animi impetu multaret. Quamobrem vehemēter apti ſunt ad eloquentiam, qui faciles ſunt ad ſuſcipiendas rerum imagines, &, ad conſeruandas tenaces, iiſdem vehementer afficiuntur: Fatetur ipſe Cicero ſibi perorationes impetu quodam mentis fluere.

Tertia; eſt in temperie figurarum, earúmque illuſtrium, vt Deſcriptionis, Amplificationis, Iuriſiurandi, Interrogationis, Parabolarum, Iconum, &c. quæ commemorātur à Longino.

Quarta, eſt γενναία φράσις; dictio generoſa, & grauibus tropis, non tamen affectatis aut violentis, illuminata, ſed grandis, ſimplex, rotunda, à puerili cultu aliena.

Quinta, eſt συνθήκη ὀνομάτων, compoſitio, & numerus; atque is etiam affectationis expers, & plerumque de induſtria incurioſus.

DE PVLCHRITVDINE & Suauitate ſtyli.

CAPVT XXXVI.

Pulchritudo ſtylo quid?

PVlchritudo, quæ κάλλος, & ἐπιμέλεια dicitur ab Hermogene, eſt ſingularum orationis partium, cum coloris ſuauitate concinnitas. Laxiùs Hermogenes, κάλλος μὲν τοίνυν τὸ ἐν λόγῳ κυρίως μὲν ἂν εἴη, τὸ ἐκ πάντων τῶν ποιούντων τὰς ἰδέας αὐτοῦ πάσας, οἷον ἐννοιῶν, μεθόδων, λέξεων καὶ τῶν λοιπῶν, εὐάρμοστον καὶ σύμμετρον, μετά τινος ἐμφαινομένης δι᾽ ὅλου τοῦ λόγου ποιότητος ἤθους, μιᾶς πρεπούσης τῇ ἰδέᾳ, καθάπερ ἐν σώματι χρῶμα. Ex quo intelligas duo eſſe genera pulchritudinis.

Pulchr. duo genera.

Eſt enim vnum omnibus ſui partibus concinnum, atque aptum: vt pote ſententiis earum, tractatione, verbis, ornamentis, membris, compoſitione, clauſula, numero: Alterum eſt comptum & comparatum, quod κεκαλλωπισμένον dicitur, quo inſignioribus partibus elucet cum ornatu decoro, & florido.

Is eſt ſtylus, quem ſophiſtæ, ſeu magiſtri eloquentiæ conſectati ſunt, qui omnia ad delectationem retulerunt; qui longè differt à graui illo & negotioſo, ſeu forenſi genere dicendi. Eius omnino eſt, orationis & artificiū quærere, & profiteri, concinnas ſententias exſculpere, fabulas & hiſtorias intexere, verba transferre apertiùs, eáque ita diſponere, vt pictores varietatem colorum: Paria paribus referre, aduerſa contrariis, ſæpiſſiméque ſimiliter extrema definire. Ad ſummum totum hoc genus debet eſſe crebrum acutis ſententiis, ſuaue, affluens, pictum, inſigne, inuſtum calamiſtris, plenum margaritarum, cùm ſit ad aurium delicias compoſitum; quæ omnia in ciuili aut philoſophica oratione non parua eſſent vitia.

Sophiſtarum ſtylus.

Cicer. in Oratore.

Huic generi hiſtoria finitima eſt, in qua & narratur ornatè, & regio ſæpe, aut pugna deſcribitur: interponuntur etiam conciones, & hortationes, in quibus tracta quædam & fluens expetitur, non cōtorta & acris oratio. Hoc ſtylo ſunt Heliodori Æthiopica:

Tale eſt illud in deſcriptione Charicleæ, ἤγετο μὲν ἐφ᾽ ἁμάξης ὑπὸ συνωρίδος λευκῶν βοῶν ὀχουμένη, χιτῶνα δὲ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάπαστον ἠμφίεστο, &c. quæ afferemus ſuo loco. Item Calliſtrati in Narciſſo: παῖς ἦν μᾶλλον δὲ ἤϊθεος ἡλικιώτης ἐρώτων, ἀστραπὴν οἷον ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἀπολάμπων. Puer erat, vel potiùs adoleſcens, coæuus amorum, veluti fulgetrum quoddam è corporis dignitate iaculans.

Pulchritudinis exempla. Heliod. Aethiop. li. 3. Calliſt. in Narciſſo.

Talis illa narratio Herodoti de Cādaule, & Gyge ſatis nota; cuius ſummam ſuauitatem miratus Dionyſius Sophiſta, eam ex Ionica lingua in Atticam transfert his verbis:

Candaules. Gyges. Herod. & Dionyſ. περὶ συνθέσ. Dionyſius.

Sophiſta Herodoti narrationem Atticā fecit. Γύγη, οὐ γάρ σε δοκῶ πείθεσθαί μοι λέγοντι περὶ τοῦ εἴδους τῆς γυναικός, (ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποις ὄντα ἀπιστότερα τῶν ὀφθαλμῶν,) ποίει ὅπως ἐκείνην θεάσῃ γυμνήν. ὁ δὲ μέγα ἀναβοήσας, εἶπεν, Δέσποτα τίνα λέγεις λόγον οὐχ ὑγιᾶ, κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεάσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. πάλαι δὲ τὰ καλὰ ἐξεύρηται ἀνθρώποις ἐξ ὧν μανθάνειν δεῖ, ἐν οἷς ἕν τόδε ἐστὶν, ὁρᾶν τινα τὰ ἑαυτοῦ. ἐγὼ δὲ πείθομαι ἐκείνην πασῶν γυναικῶν εἶναι καλλίστην, καὶ σοῦ δέομαι μὴ χρῄζειν ἀνόμων. ὁ μὲν δὴ λέγων ταῦτα ἀπεμάχετο· ὁ δὲ ἠμείβετο τοῖς δὲ· Θάρσει Γύγη, καὶ μὴ φοβοῦ μὲν ἐμὲ, ὡς πειρώμενός σου λόγον λέγω τόνδε. Qui Græca ſalutarit à lumine, agnoſcet in iſtis maximas ſuauitatis, quæ in narratione eſſe poteſt, & ſtructura verborum, delicias. Non diſſimile eſt illud Ciceronis:

Crotoniatæ. Cic.2.inuent. Crotoniatæ quondam cùm florerent omnibus copiis, & in Italia cùm in primis beati numerarentur, tẽplum Iunonis, quod religioſiſſimè colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt. *Zeuxis.* Heracleotem Zeuxin, qui tum longè cæteris excellere pictoribus exiſtimabatur, magno pretio conductum adhibuerunt; Is & cæteras tabulas complures pinxit, quarum nonnulla pars vſque ad noſtrã memoriam, propter fani religionem remanſit. Et vt excellẽtem muliebris formæ pulchritudinem muta in ſe imago contineret, *Helena.* Helenæ ſe pingere ſimulachrum velle dixit. quod Crotoniatæ, qui eum muliebri in corpore pingendo, plurimùm aliis præſtare ſæpè accepiſſent, libenter audierunt. Putauerunt enim, eum, ſi quo in genere plurimum poſſet, in eo magnopere elaboraſſet, egregium ſibi opus in illo fano relicturum; neque tum illos ea opinio fefellit. Nam Zeuxis illico quæſiuit ab eis quaſnam virgines formoſas haberent, illi autem ſtatim hominem duxerunt in palæſtram, atque ei pueros oſtenderunt multos, magna præditos dignitate. (Etenim, quodam tempore Crotoniatæ multum omnibus corporum viribus & dignitatibus anteſterunt, atque honeſtiſſimas ex Gymnico certamine victorias, domum cum maxima laude retulerunt.) Cùm puerorum igitur formas & corpora magno hîc opere miraretur: Horum (inquiũt illi) ſorores ſunt apud nos Virgines. Quare, quâ ſint illæ dignitate, potes ſuſpicari. Præbete igitur mihi quæſo, inquit, ex iſtis virginibus formoſiſſimas, dum pingo id quod pollicitus ſum vobis, vt mutum in ſimulacrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tunc Crotoniatæ publico de conſilio, Virgines vnum in locum conduxerunt, & pictori, quas vellet, eligendi poteſtatem fecerunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi poëtæ memoriæ tradiderunt, quòd eius eſſent iudicio probatæ, qui veriſſimum pulchritudinis iudicium habere debuiſſet. Hæc oratio venuſta eſt, & magno artificio elaborata.

DE MIXTVRA CELERITATIS CUM SUAUITATE.

CAPVT XXXVII.

ALexander Myndius, poëtarum figmenta miſſa faciens, Gorgona animal eſſe ait quoddam Libyæ, quod viſu perimat, ſi quẽ diſcuſſa iuba aſpexerit; quod poëtarum fabulis locum dedit, qui Gorgonas, Phorcyos & Ceti filias terribili aſpectu finxerunt. *Gorgon. animal.* Ex eo γοργονόφθαλμοι dicuntur trucibus oculis prȩditi, qui διάπυρον πολὺ καὶ ἔνθεον habeant. Talis Hector memoratur ab Homero Γοργοῦς ὄμματ' ἔχων ἠδὲ βροτολοιγοῦ Ἄρηος. *Hector. Hom.1.* Ab oculis trãſlatum eſt à ſtylo. Nam ſtylus Γοργὸς appellatur, volubilis, & celer, qui ad pulchritudinem orationis conducit vel maximè. *Stylus γοργός. γοργότης καὶ ... λ- μυρὸν κ-* Nam cùm ſuauitas mol-

lem illam & pellucidam orationem faciat, ne quid peccet mollitio, γοργότης præbet, & vim quandam vegetam inſpirat. Sicut igitur corporis pulchritudo lenta quædam & prorſus muliebris non placet, ſed vt quæ in viragine Atalanta, apud Ælianum trucis aliquid habeat ſuauitatis; ſimili profectò ratione, ſi totus ſtylus ſumma teneritudine molleſceret, nihil haberet dignitatis; quo fit, vt vibratis ſententiolis acuendus ſit & diſtinguendus; & hoc τὸ γοργὸν καὶ ἀκίνητον nominatur. Tale eſt illud Demoſth. Νὴ Δία κακοδαιμονοῦσι γὰρ ἄνθρωποι, καὶ ὑπερβάλλουσιν ἀγνοίᾳ πάνυ γε. ἀλλ᾽ ὅμως δεῖ σῴους αὐτοὺς εἶναι· συμφέρει γὰρ τῇ πόλει. Miſeri profectò ſunt, & ingrati homines, & vehementer ſtulti; ſanè quidem: verumtamen eos incolumes eſſe oportet; nam vtile eſt ciuitati. Vides vt hæc oratio ſuauitatem habet, cum volubilitate coniunctam?

v. ...ym- 8.q.8. ...ritudo ...s com ...i con- ...t. ...oſth. ...ω. ...πτος ...pla.

Hæc virtus clariſſima eſt in D. Hieronymo. Quid hoc loco γοργότερον, Nolite credere, nolite eſſe ſecuri, licèt in modum ſtagni fuſum æquor arrideat, licèt vix ſumma iacentis elementi ſpiritu terga criſpentur: magnos hic campus montes habet. Intus incluſum eſt periculum, intus eſt hoſtis, expedite rudentes, vela ſuſpendite, crux antennæ figatur in frontibus: tranquillitas iſta, tempeſtas eſt. Simile eſt illud Virgilii.

...ieron. ...d elio.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

...4. Aen.

Conſtat autem, vt apparet, acutis ſententiis, verbis floridis, & inciſorum crebra volubilitate.

DE ACRIMONIA, *& Acuto.*

CAPVT XXXVII.

...rimonia ...l, & eius ...mpla.

HVic virtuti affinis eſt acrimonia, quod eſt acutum, vellicans; quale eſt illud Craſſi in Lamiam deformem: audiamus pulchrum puerum. At ille acutè retorſit, vultum mihi fingere non potui, mores potui. Item Virgilij:

Cantando tu illum, aut vnquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit.

Cic. de orat. Virg. ecl. 3.

Plena eſt hoc dicendi genere oratio περὶ στεφάνου, contra Æſchinem; ἡ μήτηρ σου τοῖς μεθημερινοῖς γάμοις ἐν τῷ κλεισίῳ τῷ πρὸς τῷ Καλαμίτῃ ἥρωι χρωμένη, τὸν καλὸν ἀνδριάντα καὶ τριταγωνιστὴν ἄκρον ἐξέθρεψέ σε. *Matertua in porticu, aut cliſio, cum Calamite heroë diurnas nuptias celebrãs, pulchram ſtatuam, & tertiarum actorem partium ſummum te educauit: & illud in ambiguo.*

Demoſth. περὶ στεφ.

Quis neget Æneæ magna de ſtirpe Neronem?
Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrem.

Suetõn. in Nerone.

Alia ſunt acumina grauia, quæ & hoc genus elaboratæ orationis maximè venuſtant, quibus affluunt Senecæ controuerſiæ. Sed & Patres, vt D. Ambroſius, & D. Auguſtinus, hoc dicendi genus cõſectati ſunt. Sic D. Ambroſ. lib. de virginib. de ſancta Agnete. Fuitne in illo corpuſculo vulneri locus? & quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret? Nunc furentis mucroni militis totum offert corpus, mori adhuc neſcia, ſed parata, & nouum martyrii genus, nondum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ; certare difficilis, facilis coronari, magiſterium virtutis impleuit, quæ præiudicium vehebat ætatis.

D. Ambr. de virgin.

DE METHODO *Suauitatis.*

CAPVT XXXIX.

HÆc ſuauitatis virtus ſpectatur, vt cæteræ, in rebus, verbis, & ſtructura verborum. Quinque ſunt, quæ in rebus pariunt ſuauita-

Suauitatis methodus quibus rebus confert.

tem inuiſa, inaudita, noua, ad ſummū quæ permotionem afferunt, & moratè ſunt dicta. Noua dixi, & inaudita; idcirco res omnes fabuloſæ placent, quibus & ſummi auctores nonnunquam ſtylum ad aucupium voluptatis aſpergunt. Tale eſt illud Platonis: Ὅτε γὰρ ἐγένετο ἡ Ἀφροδίτη, εἱστιῶντο οἱ ἄλλοι θεοὶ, καὶ ὁ τῆς Μήτιδος υἱὸς Πόρος, & quæ ſequuntur de Poro, filio Metidis, hoc eſt, Vbertate filia Prudentiæ. Item in Phædro, quòd Cicadæ aliquando homines fuerint, antequam Muſæ extitiſſent. Proximè delectant quæ ad fabulas accedunt, habent tamen ſpeciem veritatis, quæ dum recitantur, ipſa permotione animi inſtillātur ſuauiùs. Tertio loco memorantur ab Hermogene, quæ ſenſu nobis ſunt ſuauia, vt vermiculatum ſyderibus cœlum, camporum tractus, nemorum vmbræ, pellucidi amnium liquores, neruorum ſoni, ciborum cupediæ, auri fulgor, micantis purpuræ decor. Hæc & ſimilia, dum dicuntur, placent, quia amabilem ſui ſpeciem ingenerant. Quis iſta Sapphonis non lubenter audiat? Ἀμφὶ δὲ ὕδωρ ψυχρὸν κελαδεῖ δι' ὄσδων μηλίνων, καὶ αἰθυσσομένων δὲ φύλλων κῶμα καταρρεῖ. Maximè autem afficiunt ἔρωτι καὶ ἐπίνοιαι. Et ideo Heliodori Æthiopica, & ſimiles qui circumferuntur libri, tam auidè leguntur, magno aliquando honeſtatis diſpendio.

Plato in conuiuio.

Porus Metidis filius. Abundantia Prudentiæ filia.

Sappho.

Rerum porrò nouitatem aut voluptatem neceſſariò ſequitur permotio, quæ in iſtis narrationibus ſenſum titillat; etſi doloris ipſa fuerit, tamen delectat: nam qui tragicos heroum caſus audiunt in theatris, ex ipſis lacrymis hauriunt voluptatem.

Hæc autem morata oratione omnia temperari, & quaſi animari oportet; hanc Græci Rhetores ἦθος vocant; cuius eſt, decorum in perſonis obſeruare, & vnicuique, quod mores & ratio vitæ poſtulant, tribuere, qua virtute nihil eſt in tota eloquentia artificioſius; cui ἐπιείκεια ſolet annecti, quæ modeſtos & amabiles oratoris mores demonſtrat. Res conſequuntur verba & numeri; de quibus ita præcipit Tullius; Suaue genus erit primùm elegantia & iucunditate verborum ſonantium, & lenium: deinde, coniunctione; quæ neque aſperos habeat concurſus, neque diſiunctos, atque hiantes: & ſit circumſcripta, non longo anfractu, ſed ad ſpiritum vocis apto, habeátque ſimilitudinem æqualitatémque verborum, tum ex contrariis ſumpta verbis. Crebra crebris, paria paribus reſpondeant, relatáque ad idèm verbum, & geminata, atque duplicata, vel etiam ſæpius iterata ponantur, conſtructióque verborum, tum coniunctionibus copuletur, tum diſſolutionibus relaxetur.

Ἤθη morata ſunt.

ἐπιείκεια

Verborum delectus & ſuauitate. Vide Dion. Hal. p. 18. περὶ Δημοσθένους δεινότητος ibi fuse ascribit.

Cicero in Partition. orat.

Primùm igitur præcepit, vt verba ſint ſonantia, & lenia, quod multis proſequitur Dionyſ. Halic. in libello περὶ συνθέσεως ὀνομάτων: & ſelecta habet exempla, quibus oſtendat, antiquos in deſcriptione rerum ſuauium atque amabilium, lenibus vocabulis vſos; contrà in moleſtis aut grauibus nomina ad materiam accommodaſſe: quid iſtis dulcius?

οὔλας ἧκε κόμας, ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
——— decoram
Cæſariem nato genitrix, luménque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarit honores.

Exempla ſuauitati. Homerus Odyſſ. 6. Virgilius Aen. 1.

Et illa Platonis in Axiocho, quantam habent nominum iucunditatem? ἔνθα ἄφθονοι μὲν ὧραι παγκάρπου γονῆς βρύουσι, πηγαὶ δὲ ὑδάτων καθαρῶν ῥέουσι. Item Ciceronis, At verò, quanta maris eſt pulchritudo? quæ ſpecies vniuerſi? quæ multitudo & varietas inſularum? quæ amœnitas orarum, & littorum? quot genera, quámque diſparia, partim ſubmerſarum, partim fluitantium, innatantium

Plato in Axiocho.

Cic. 2. de nat. deor.

tium belluatum, partim ad ſaxa natiuis teſtis adhærentium. Contrà in Thucydide, quod notat Halicarn. & in Homero, & cæteris, pleraque de induſtria inuenias auſtera, &, vt ait Demetr. Phalereus, ποταμῷ προσκρούοντι ἐοικότα.

Secundò, notat ſtructuram orationis, quæ fermè eſt in iſto dicendi genere, ſine vllo hiatu, & colliſione vocalium: Tales ſunt Iſocr. orationes totæ ductiles, in quibus rarò ſynalœphas, difficilè κακοφωνίαν inuenias.

Tertiò, notat mediocritatem periodorum, quæ etiam ad ſuauitatem attinet: auſterum enim eſt, & graue longis orationis anfractibus elidere ſpiritum.

Poſtremò, varias figuras dictionis enumerat, vt antitheſes, iſocola, anaphoras, anadiploſes, &c. quæ orationi iucunditatem aſpergunt. Et hæc de florido & elaborato ſtylo.

DE OPTIMA FIGVRA dicendi, & de Decoro.

CAPVT XL.

VErùm quæres, quid in tanta ſtyli varietate conſtituendum ſit, & quis demum optimum oratorem character deceat. Eſt illud quidem in rebus humanis ſatis vſu comprobatum, nihil ex omni parte beatum eſſe, &, vt ait Homerus, ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν. Hoc ipſum in ratione dicendi contingit, in qua rarò reperias oratorem ex omni parte abſolutum. At ſi quis talis eſſet, vt pro rerum varietate omnia dicendi genera perfectè tractaret, is demum videretur perfectionis apicem conſecutus: quòd vnus Cicero ſupra Græcos Latinóſque admirabili dexteritate videtur præſtitiſſe.

[margin: ...ότης ...l.] Is orator à Græcis dicitur δεινός, & hæc eſt, vt ait Hermogenes, δεινότης, χρῆσις ὀρθὴ πάντων εἰδῶν τοῦ λόγου. Rectus vſus omnium generum dicendi.

Eadem δεινότης dicitur πολιτικὸς λόγος, quòd perfectum in rebus ciuilibus oratorem, his omnium virtutum generibus expolitum atque illuſtratum eſſe oporteat; ὁ μὲν τῇ ἀρίστῃ μίξει χρησάμενος τούτων τὸν ἄριστον δηλαδὴ τῶν πολιτικῶν λόγων ἐργάσεται. *[margin: Πολιτικὸς λόγος.]*

Atque in eo maximè ſpectandum eſt decorum perſonarum, ætatum, locorum, temporum: quod eruditè notauit Lud. Viues.

Si puer eſt dicit ſententiis paruis, leuiculis, friuolis, argumentis infirmis, locis inanibus, excurſionibus ad fabellas, & nugas, iocis frigidis, impropriis translationibus, crebris figuris ſimiliter cadentibus, & deſinentibus, tinnitu compoſitionis, & delíciis comparatorum, compoſitione obſcura, & hoc in puero non modò toleratur, ſed etiam plerumque placet. *[margin: Eloquentia ſiue ſtylus puerilis.]*

Iuuenilis oratio ſolet eſſe nimia, calore pugnaci, accurata, ornamentis illuſtris, compoſitione concinna, & ſuauis, erecta, audax, præculta, interdum delicioſa, laſciua, ludibunda: ſtructura molli, & delicata; Corinthiis operibus non diſſimili: vbi deferbuit calor, apparet meticuloſa, circumſpecta, pedetentim ingrediens, repreſſa tractatione affectuum, pugnacitate argumentorum, ornamentis quoque, & cultu diminuto. *[margin: Iuuenum oratio ſiue ſtylus.]*

Virilis ſolet eſſe magni ponderis, profundæ intelligentiæ, argumentis ſolidis pertexta, circuitu ſolutiore, non tamen diffuſo, aut neglecto; in ea tranſlationes parciores, figuræ ac ſchemata rariora, verba nec noua, nec obſoleta, tranſlationes & ſuperlationes ſobriæ, grauitas in aſſerendo, contemptus minutiarum, & quod extremum eſt, grauitatis auguſtus quidam decor. *[margin: Virorum.]*

Senibus preſſum, mite, & ſanctum tribuitur.

Iam verò ſi conditiones ſpectentur: *[margin: Principum.]*

Principum conciones eſſe debent magnificæ, puræ, electæ, parcæ ver-

bis, amplæ ſententiis, ſenſu ſimplici, prudenti, graui, ſedato.

Rhetorum Politicorum

Rhetores politici, accurati ſunt, & elimati, candidi, graues, ab affectione & puerilibus motionibus alieni, vt videantur non è ſchola quæſiiſſe, ſed hæreditario quaſi iure nobilitatis à parentibus poſſediſſe eloquentiam.

Concionatorum.

Concionatorum oratio debet eſſe ſolida, grauis, ſancta, caſta, ſobria maximè, vbi de Deo & arcanis myſteriis, vt in principiis fieri ſolet, adhuc ſedatus ſermo eſt: Altiùs ingreſſis licebit ſe attollere, figuris copiáque & laxitate orationis diffundere: ſemper tamen apud populum dicentibus competunt propria vocabula, aptæ tranſlationes ex rebus notis, conformationes & figuræ omnis generis, oratio plena, ſucculenta, clara, diſerta, exemplis & dictis intexta, & vbi opus eſt, incitata, ardens, pugnans.

Philoſophorum.

Philoſophi ſermo de virtute ſimplex ſit, purus, integer, validus, ſanctæ matronæ non diſſimilis, quæ extra fucum naturali pulchritudine eniteſcit. De rebus naturalibus erit acutus, oſſeus, adſtrictus, enucleatus.

Sophiſtarum.

Sophiſtæ, aut Rhetoris ad voluptatem dicentis genus dicendi eſt teres, lene, ſuccinum, candidum, molle, pellucens, illex, omnibus gratiis & veneribus affluens. Si perſonæ auditorum conſiderantur; qui cum authoritate loquitur ad inferiores, totus eſt in rebus, circunſtantias perſonarum minùs curat, quanquàm & prudentibus curandæ ſunt. Nullus eſt adeo abiectus, cui non aliquid debeatur; habet & pilus vmbram ſuam.

Decorum.

In oratione minoris ad maiorem perſonam debet eminere ſollicita reuerentia, & pudor. Orationes modulatæ, canoræ, ſubtiles, argutæ, quæ nimis liberè, aut ludere, aut, quod magis imperioſum eſt, docere videntur, viris grauibus vulgò diſplicent, cùm à iunioribus dicuntur.

Ad ſummum videndum an locus ſacer ſit, an profanus, in profano ciuiliùs, in ſacro anguſtiùs & ſanctiùs, præciſis aulicorum floſculis, agendum: Deinde tempora etiam incurrunt, & negotia, in quibus modò vernans & læta, modò ſimplex, horrida, & quaſi detractis ornamentis debeat eſſe oratio. Nonnunquam tonandum, fulminandum, frangendum: nonnunquam etiam ſuperciliosi, moroſi, ſuſpicaces, irritabiles, blandè, circumſpectè, remota omni ambiguitate, & quaſi molli articulo tractandi. Conſilium réſque locúſque dabunt.

Satis de optimo genere eloquentiæ dictum. Nunc de ingenio, doctrina, exercitatione, & imitatione, quibus præſidiis ipſa comparatur, diſſeramus.

Finis Libri ſecundi.

DE ADMINICVLIS ELOQVENTIÆ, INGENIO, DOCTRINA, ET IMITATIONE, LIBER TERTIVS.

DE ANIMI PRÆSTANTIA.

CAPVT PRIMVM.

HACTENVS à nobis, maximorum Oratorũ lineamentis & coloribus cõformata eſt præſtãtiſſimæ cuiuſdã Eloquentiæ ſpecies; cuius facibus inardeſcere generoſæ mentes poſſint: nunc de adminiculis quibus comparari ſolet, paulò pictiùs & hilariùs vt his aſperſa condimentis, doctrinæ ſeueritas mulceatur, non ſine tamen honeſtæ vtilitatis compendio, hoc qui ſequitur libello diſſeremus.

Tota igitur ſpes capeſſendæ eloquentiæ, partim eſt in ſoli bonitate, partim in eius cultura cõſtituta. Ager, ſiue hortus noſter, animus eſt; cultura, eruditio; coloni, præceptores; flores, ſcientiæ; & virtutis lumina, fructus immortalitatis: hæc ego dum dico, nihil breuius; dum cogito, nihil patet latiùs. Ac primùm, nemo non videt quanta ſit huius ſoli, animi, inquam, ſupra omnes omnium hortorum fundos dignitas, quantus ſplendor, quãta maieſtas. Dux eſt & Imperator vitæ mortalium, rector humani generis, princeps facultatũ, agit, habétque omnia, ipſe nec agitur, nec habetur, luce clarior, tempore rapidior, ſyderibus velocior: non hîc Empedoclis ſanguinem, non Zenonis ignem, non Ariſtoxeni intentionem, non Pythagoræ numeros, non cœli particulam agnoſco: aliquid eſt profectò, aliquid eſt ſanguine viuidius, igne purius, intenſione contentius, modulis numeroſius, cœlo denique ipſo maius & auguſtius. Et quid aliud eſt quàm vitæ ſpiraculum? quàm θεοῦ ἄπνιας? vt ait D. Greg Nazianzenus) quã ſpecies Omnipotentis, vili luto impreſſa? vt facies ſolis in nube, radius in cryſtallo, hyacinthus in cera?

Cedr. p. 358. Obuerſatur mihi de hac animi dignitate cogitanti, Coſroæ potentiſſimi Perſarum regis machina cryſtallina; in qua, vt eſt apud Cedrenum, mirum dictu, cœli immenſitas, ſolis curſus, lunæ labor, & æternæ micantium ſyderum conuerſiones cernebantur; aderāt quoque machinæ, è quibus vis aquarum exiliret, quę modò ſubirent in imbres, modò rigeſcerent in grandines, modò tumeſcerent in fluctus, modò præcipitarentur in torrentes; tum verò aër modò ſerenus, blanda velut Eteſiarum amœnitate ridebat, modò nubibus obducebatur, furebat procellis, micabat fulguribus, minaci fulminum terrore confundebatur; ipſe, quaſi Deus aliquis in medio collocatus, ad nutum compoſitos curſus, recurſúſque ſtellarum contemplabatur, pluebat, ningebat, tonabat, fulminabat, permiſcebat omnia. Simili profectò ratione animus in capite, tāquam in arce poſitus, ſedet, & dominatur: *nunc* (vt ait Plato) *cupiditatum gynæcea diſpenſat, nunc acrimoniæ andronem regit, nunc deſideria, veluti volitantes prodromos emittit, nunc furiales irarum exercitus è caſtris educit, nunc ſerena luce circumſeptus ſuauius renidet, nunc varijs affectuum turbinibus totus circumſtrepit.* *Plato apud Dion. Longinum.* Atque cùm talis & tantus ipſe ſit, duas habet facultates omniū præſtantiſſimas, quibus, veluti manibus, rerum apprehendit ſpecies: intellectū dico, & volūtatem: hac enim in amorem fertur, & odium; illo, vera diſcernit à falſis, inueſtigat, capit, cognoſcit; &, ſi acutior fuerit atque ſolertior, hoc vocatur ingenium: *Ingenium quid?* cuius, Deus bone, quanta eſt velocitas, quàm celeres motus, & planè ignei? Vis diſiunctiſſimas terrarum partes peragrare? iam peragrauit: præcipis Oceanum tranare? iam tranauit: iubes in cœlum euolare? iam euolauit: cupis detinere? non potes: quos enim obices oppones? pone terræ molem, penetrabit; pone clauſtra adamantina, perrumpet; pone cœlum, perfringet, ad extremam vſque naturam peruadet; & ſi quid extra eſt, ſcrutabitur.

DE VARIETATE INGENIORUM, & excellentia in Mechanicis.

CAPVT II.

SEd vt agrorum, ita & ingeniorum magna eſt varietas: alia enim aurea, alia argentea, alia ferrea, alia etiam plumbea videntur: ex quo antiquorum nonnulli, diſiunctas animorum ſpecies eſſe voluerunt, quos adeò functione diuerſos cernerent. Animaduerte, quæſo, quiſquis es, & in eo mecum mirare exultantis naturæ ludum. Ex hac parte Seneca duo nominum millia ſemel audita, Corſicus verò adoleſcens triginta ſex millia refert fideliter: *Muretus in varijs lectionibus.* ex illa Amphiſtides ad quatuor vſque numerat, Melitides ad quinque; dic illi vltrà pergat, non poteſt, ad ſummum venit memoriæ. Ex hac Mithridates, duarum & viginti gētium, quas habet in ditione, linguas percallet: Ex illa Caluiſius, ne Priami quidem & Vlyſſis nomē, quod tamen quotidie vſurpat, ſatis habet expeditū. *Seneca.* Ex hac Herodes Atticus cornu quoddam Amaltheæ; Oceanus eruditionis & eloquentiæ, *Philoſtr. in Herode.* cuius doctiſſimi quique (ſi Philoſtrato credimus) fruſta & particulæ appellantur, magna totius orbis terrarū admiratione declamat, docet, ſcribit: ex illa Herodis filius primas literas addiſcere non poteſt, vrget pater, & vt opulentia æquabat reges, nobilis ludi magiſter, viginti quatuor pueros honorario nomine literarum inſignitos dat filio, vt vnus Alpha, alter Beta, tertius Gamma, & ita deinceps omnes appellarentur: habet in ſeruis quotidianis alphabetum ſtupidus adoleſcens, laborat tamen in ediſcendo. Ex hac parte Didymus

Grammaticus, *Bibliolathas* apud Athenæũ, vt nominatur à Demetrio Trœzenio, tria millia librorum & quingẽtos ſcribit; ex illa infiniti ſunt rudes, & analphabeti: Ex hac Q. Cæcilius Metellus Macedonius triũphator illuſtriſſimus, cuius caput, velut quædã prudentiæ officina; ex illa Q. Metellus Caprarius, eius filius, omnino ſtupidus: cui ſtomachatus magnus Scipio dixiſſe fertur, ſi quintum pareret mater eius, aſinum fuiſſe parituram. quid ſi opera iam conferantur? quid ſi illa admirabilis opificũ induſtria prodeat in lucem? Archimedes, onuſtam nauem, quam non ingens hominum multitudo loco mouere potuiſſet, ſolus molitus eſt, traxítque quò voluit; cœli motus luſit in vitro; ad ſummum, Iouis æmulus, tonitru perſtrepuit, coruſcationem incendit, fulmina iaculatus eſt. Archytas volantem columbam fabricauit: Albertus magnus (vt ferũt) loquentem ſtatuam, opus triginta annorũ, quod vno momento diuus Thomas contriuit: Myrmecides quadrigam eburneam muſcæ alis, nauim apiculæ pennis intexuit: alius caſũ Phaëthontis in gemma annuli ſcitiſſimis lineolis exarauit: alius in Achate nouem Muſas cum Apolline impreſſit: meliùs ſuperiori ſæculo Cappocius Senenſis totam de morte Chriſti hiſtoriam, res, actus, perſonas, elegantiſſimo artificio in ſuis vnguibus delineauit: meliùs quoque Franciſcus Alumnus, qui ſymbolum Apoſtolorum, & Euangelium Ioannis, in denarioli orbiculo, magna Caroli quinti & Clemẽtis ſeptimi admiratione deſcripſit. quid in horologiis? vt triumpharunt ingenia? Alia ſolis & lunæ curſus definiunt, alia quauis hora homines è ſomno excitant, & lumen accendunt; alia ſtatuas accedẽtes & recedentes ſingulis ictibus referũt. Ex eo enim quod Aaron rex Perſarum ad Carolum magnum Imperatorem miſit anno octingenteſimo ſeptimò, duodecim equites modò ſinguli, modò bini, modò terni, modò vno agmine omnes apertis tot feneſtris turmatim exiliebant: exercitũ dixiſſes è portis caſtrorum erumpẽtem. Num verò prodigio ſimile eſt, quòd horologium cum campanula, & indice, cum tot libramentis currentibus, & recurrentibus rotulis, in Caroli quinti annulo peritiſſimus artifex incluſit? Confer nunc iſta ingenia cum Albanis & Thracibus, qui ſolem diſci magnitudine eſſe iudicant, Lunam capiti impendentem timent, ne cadat; cœlum ſcalis poſſe adiri putant; vtro parente nati ſint, neſciunt, teſtas & lapides fœno molliunt, lumen extingunt ne à pulicibus pungantur.

Cic. de ridiculis.

Claud in ſphara Archimedis. Vide Toſtatum in Geneſin.

Maiolus.

Galen. li. 17. de vſu partium. Vide dies canic.

CAVSÆ HVIVS varietatis.

CAPVT III.

EQuidem diuerſos ſpecie animos aſſerere temerarium duco: at omnes virtute & dignitate pares eſſe, nec referre, vtrùm anima ſit Agamemnonis, an Therſitæ, Alexandri, an Margitæ Iulii Cæſaris, an Bambalionis, multorum & grauiſſimorum hominum ſententiis hæc opinio non mediocriter refragatur.

Quid enim aliud eſt, quàm maximum ornamentum ex vniuerſo tollere, diſparitatem perfectionis? quàm Deum ſimilem illi pictori facere, qui præter cupreſſos pingere nihil poterat? Numquid ipſe eodẽ lumine ſtellas omnes incendit, eodem virore arbores irradiat, eadem purpura veſtit flores? An quod facit in floribus, ſtellis, arboribus, hoc ipſum facere non poterit in mentibus? Ex eius fortaſſe natura repugnat? at immenſæ eſt & inexhauſtæ virtutis. Ex animis? nihil minùs: ſequuntur enim, vt mollis cera, pollicem fingentis Dei.

Haud negarim, aliquid ſyderibus, multum loco, corporis temperamento non parum, inſtitutioni plurimum tribui oportere, à quibus ingenia variis modis affici videamus. Nam, qui ſub craſſo aëre naſcuntur, obtuſiores, vt Bœotios; qui ſub puro & delicato, ingenioſiores, vt Athenienſes, fieri, ſatis ſuperque trita veterum dicta docuerunt: ex inſtitutionis verò fonte manauit tanta, quæ in diuerſis gentibus cernitur ingeniorũ diſſimilitudo. Perſæ ferè omnes otioſi, propter Palatinæ operæ aſſidua obſequia: Syri cupidi & auari, vt qui in continua rei inſtitoriæ exercitatione tererentur: Aſiani molles, vt quorum patria deliciis afflueret: Alexandrini deriſores, vt qui à pueris ad dicteria & ſales fingerẽtur: Cappadoces, Cilices, Cretenſes, mendaces & fraudulenti, vt mari & nauticis rebus aſſueti: Campani ſuperbi, & arrogantes, quales in ſumma rerũ affluẽtia nati homines eſſe ſolent: Et iſta quidem ad communes ingeniorũ propenſiones huc vel illud inflectendas vim habent non mediocrem: at in magnis ingeniis aliqua vis eſt ſuperior, quæ Dei lumine accenditur: quemadmodum enim in corporibus videmus, etſi omnia ex primo luto, quod magnus ille architectus ſingulari artificio machinatus eſt, ſciamus eſſe profecta: tamẽ quæ in pulchritudine & deformitate; quæ in robore & debilitate; quæ in agilitate & tarditate diſcrimina cernimus? Ruſticellus Hercules mulum ſuum tollebat humeris. Athanatos quingenario thorace plumbeo indutus, cothurníſque quingentorum pondo calceatus (præclara Veneris ſandalia) per ſcenam ingrediebatur. Adoleſcens Turca ſub Ferdinando Gonzaga, corpore haud quidem magno, ſed tereti, aſſumpto homine in humeros per funem ad dimidiũ recti anguli accliuem, adiectis gladiis, trium fermè palmorum longitudinis, præacutis aciéque nouaculæ pedum malleolis, aſcendebat, adeò diſtentus, vt nec in plano facile fuerit ſic ambulare: inde funi ſuperpoſitam tabulã paſſibus traiiciebat: cùm vix ipſa vel momento rudenti inſiſtere poſſet; mox ſuppoſitis patellis æneis, abſque vinculo, quas extentis pedibus retinere cogebatur, per eundem funem ambulabat. quis non ſtupeat, & noſtra corpora fictilia, hoc aëreum aut igneum eſſe dicat? Ita in ingeniis euenire ſolet, diceres alia ex cœlo delibata, alia ex halitu luti expreſſa: diuinus Plato aſperſos quidem omnibus igniculos eſſe dicebat, ſed in aliis languidiores, in aliis acriores: Mercurius ille ter maximus, animis, antequam in corpora laberentur, craterem mentibus ſingulis eſſe propoſitum fingebat, quem alii tantùm delibarent, alii modicè biberent, alii pleniùs, quidam ſe totos in eum ingurgitarent, qui omniũ eſſent ingenii ſplendore florentiſſimi: quicquid eſt, gaudeant bene nati, & qui à natura animam bonam, bonam mentem, bonum ingenium ſortiti ſunt. Hoc primum culturæ noſtræ fundamentum ſtatuo.

Plin. l. 7. c. 20.

Cardan. de ſubtil.

Mercur. triſmeg.

TRIA INGENIORVM genera, quæ literis apta, & vnde ſumendum culturæ exordium.

CAPVT IV.

SEd quale tandem erit iſtud, quod quærimus? Ingenii & doctrinæ princeps Ariſtoteles, commodè quidem ingenia in tria genera diuidit; & alia inertia facit & ſtupida, quibus nihil ad res gerendas ineptius. Talis Claudii Cæſaris, imò ſtipitis, indoles fuit: qui cùm Meſſalinam vxorem, calcato lecti genialis fœdere in omnibus adulteriis volutatam probè ſciret, ægrè tandem in id conſilium adductus eſt, vt eam per ſpiculatorem

Suet. hoc μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν appellat.

trucidari iuberet. Re demùm confecta, & eodem die ipſi nuntiata, poſt vnam aut alteram horam quærebat (vir admodum memor) quid dominæ eſſet factum, quominus ad cœnam veniret. Alia nimis velocia eſſe cenſet, & calida, quæ plerunque in ſtultitiam & furorem degenerant: & exempla quidem illuſtria in Hermogene & Caligula Cæſare vidit antiquitas; quorum vnus, qui anno ætatis decimo quinto, incredibili hominum concurſu, magna doctorum admiratione, ipſo etiam Imperatorum plauſu, dicebat ex tempore, cùm ætatem virilem attigiſſet, adeò hebes factus eſt, vt quod eſt ab Antiocho non inſipidè dictum, inter pueros ſenex, inter ſenes puer videretur, & eſſet: Alter qui à puero celerrimos ingenii motus habebat, in eam vecordiam deuenit, vt palam cum Iouis ſtatua nunc blandiens, nunc increpans, verſibus Homericis colloqueretur, lunam plenam & fulgentem in amplexus inuitaret, horreis concluſis populo Romano famem indiceret: ad ſummum, equo *incitato*, quem præ cæteris chariſſimum habuit, conſulatum deſtinaret. Tertium locum obtinent ϛάσιμα, quæ ſedata ſunt, & manſueta, atque ideo meliora ad omnem rationem humanitatis.

Philoſt. in ſophiſtis. Tranquill. in Calig.

Non placent ingenia ſimiarum, quæ verſatili leuitate deſultoria huc & illuc volitant, in nugis & quiſquiliis triumphant, in ſeriis rebus hebeſcunt: ſordent mihi pigra & abdomini dedita, porcorum, quibus niſi culinæ nidor ſuboluerit, nunquam excitabuntur; nauſeam mihi faciunt ſordida ſimul & callida vulpecularum, quæ nihil niſi lucri pecuniæ & malitiæ, vias conſectantur; in quibus ſi turpiter inſanierint, tunc perbeata exiſtimantur. Volo ingenium: quod? ſimplex, candidum, ſolers, conſtans, feſtinè lentum, magnum, exaggeratum, quod ſe ſupra auaritiam, ſupra voluptatem ad cœlum vſque efferat. Bene habet; deſignatum eſt à nobis ſolum, in quo olitoris noſtri deſudate & longè latéque excurrere poſſit induſtria. Primùm igitur fundi ingenium cognoſcat, deinde ſubigat, expurget, mollat excolat: educat mihi purioris doctrinæ riuulos, quibus tenella germina irrigentur, quo mitiùs creſcant & feliciùs. Diſponat claſſes, quaſi pergulas, ſmaragdino virore illuminatas, & aſſitis per iuſta interualla arboribus, componat areolas puras, mundas, elegantes, è quibus ſuauiſſimi florum, an potiùs virtutum omnium, afflentur odores. Ad hoc accedat oportet inſtitutio, non triuialis, ſed generoſa, quæ à pietate prima iaciat fundamenta, & per magnarum virtutum gradus emiſſa, ad Deum vſque, ſcientiarum fontem, pertingat.

ADVERSVS EOS QVI Chriſtiano cultu emolliri & langueſcere dicunt ingenia.

CAPVT V.

IN quo mihi confutanda eſt vetus querela eorum, qui Ethnicorum, & etiam turpiſſimorum, opera & ingenia noſtris anteponunt; qui Chriſtianarum virtutum cultu magnos animos obtundi, minùs ad rem militarem aptos, minùs ad iuriſprudentiam & eloquentiam, fieri clamant; eorum gloriam aut extingui, aut meticuloſa ſuperſtitione retardari: liberum eſſe oportere felix ingenium, vagari per omnia, nihil intactum relinquere, ſibi Catullos, Martiales, Petronios eiurari, & æterna debilitate caſtos & inteſtabiles emitti. In quo, Deus bone! quantus error eorum, qui hæc dicunt, ſi non vident; idcircóne Deus ſcientiam dedit, vt virtutem pro ludibrio haberemus? Idcircóne Chriſtianos fecit, vt propudioſos amores, vt

Gomorrhæos calamos, vt chartas, (chartas dico) imò omnium ſordium ſentinas, ex Feſcenninorum incendiis & cineribus erutas in lucẽ efferremus; & hæc inſectari, eſt veteris doctrinæ ſplendorem obſcurare, de ſummis authoribus detrahere, ordinem de rebus, ſolem de mundo eripere? Ingemiſcite, ſi quis modò vobis ſenſus eſt, Conſtantini & Theodoſii cineres, ingemiſcite: Vos, quæ religioſiſſimis edictis coercuiſtis, quæ excidiſtis, quæ æternis tenebris mandaſtis: Sotadæa flagitia, atque ſcelera, ab hominibus Chriſtianis poſt ſexdecim ſæcula requiruntur, & lugentur amiſſa: Vos quam in Chriſtianorum gymnaſia induxiſtis pietatem, & quæ vos beatiſſimis laureis cumulatos, in illas æternis ſyderibus illuminatas domos induxit, contemni, expui, lacerari vidimus? Et magna (inquiunt) emollit ingenia: quænam (malum) ſunt iſta magna ingenia? An Mucii, qui diſtillantem in foculo nudis oſſibus dexteram ſpectent, & pœnas à ſe neſcio cuius irriti conatus exigant? an Catones, qui poſt Libycas Syrtes, & ſerpentum ludibria, animas proiiciant, non profundant? an Porciæ, quæ, cùm ferrum negarit fortuna, vitam carbone extrudant? an Iuliani, qui amiſſo apud Perſas per dedecus exercitu, afflicti, ſaucii, moribundi in Chriſtum manantem è vulnere cruorem contorqueant? an Dicæarchi, & Protagoræ, qui de Deo an ſit, nec ne, modò ferueat olla, inquirendum non putant? an Lacones, qui (vt eſt apud Plutarchum in quæſtionibus Græcis) *neminem bonum fieri, publicis literis in columna inciſis ſanxerunt*? num potiùs magna & diuina ingenia, Clementes, Alexandrini, Gregorii, Baſilii, Chryſoſtomi, Auguſtini, Hieronymi, qui Chriſtianæ pietatis gradibus, ad id doctrinæ & eruditionis venerunt, quod ſuperiora ſæcula non viderunt, poſteriora admirari magis quàm imitari poſſunt? Doctores loquor, & ſanctos:

Vide apud Baron. edict. Conſtantin. contra obſcœnos poëtas.

quid Imperatores? ex qua ſchola ſimati ad Imperium prodierunt? quibus diſciplinis inſtituti, hoſtes terrore, ſuos amore deuinxerunt? quibus præceptis informati, vltra columnas Herculis nominis ſui famam diffuderunt? de veteribus nihil dico, quorum exemplis pleni libri, plenæ ſapientum voces, plena ora poſteritatis. De noſtris loquor, quorum domeſticas virtutes intueri nobis integrum eſt: quibus tandem artibus inuictiſſimus ille Martellus anno 730. Abderamum Sarracenum cum prodigioſo quadringentorum millium exercitu in Gallias irruentem repreſſit, & trecentis quindecim millibus interfectis in pugna Turonenſi, ea ſtatuit trophæa, quæ nullus antiquorum Cæſarum potuit adæquare? quibus tanti patris ſoboles Pipinus bis cum maximo atque fortiſſimo exercitu Alpes penetrauit; & primùm Arnulphum Longobardorum Regem, deinde Gaiffram, in ſummum Pontificem, & ſanctiſſima religionis noſtræ pignora, rebelli animo ferocientes, pacauit? quibus eius filius Carolus Magnus per omnes terrarum oras, quaſi fulminum terroribus cinctus arma circumtulit, eáſque non magis ſuis curſibus peragrauit, quàm victoriis atque triumphis illuſtrauit? quibus ſanctus ille Rex Ludouicus, cùm mille & quadringentis nauibus (non tot olim Agamemnon rex regum ad Troiam nauigauit) Syrtes, Charybdes atque inſana Syllarum latratibus, fluctuúmque vorticibus maria contempſit, & luctantem inter extrema omnia animam pro Chriſti gloria feliciter effudit in victoria? num probitate, num ſimplicitate, num pietate? Age, perfrica frontem, quiſquis es Heroum obtrectator, & dic Chriſtiano cultu emollita hæc ingenia ad ſocordiam deſciuiſſe, & ſi lubet iuriſperitos percontari, quære, quinam viri fuerunt Africani, & Epagathi, Tertulliani;

Franci Chriſtianiſſimi & fortiſſimi.

liani; ſi oratores, qui Athenagoræ. Iuſtini, Firmiani, Arnobii, Saluiani; ſi poëtas, qui Prudentij, Sidonij, Apollinarij, Sedulii, Nonni, Ronſardi; ſi hiſtoricos, qui Euſebii, Theodoreti, Euagrii Seueri Sulpitii, Baronii.

Quære an refrixerint? an emarcuerint? an Chriſtiani mores aliquid de eorum eruditione, induſtria, ſubtilitate detraxerint. Omnino ingeniis verè Chriſtianis nihil præſtantius fuit, aut auguſtius. Germana enim eſt Eruditionis, Pietas & rerum magnarum comes perpetua. Atque, vt mala quædam olitores germanitatis appellant, ſemper cohærentia, ſemper gemella, nunquam ſingula in fœtu; ita ſe mutuo amicitiæ fœdere, & incredibili ſocietatis commercio iſta conſequuntur, nec ſine iactura à ſe inuicem diſiungi atque ſeparari poſſunt. In meridiano orbe, vt aiunt, præcipuam nobilitatem obtinent palmæ Syagri, proximámque Margarides: eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis quàm balanis ſimiliores; vnde & nomen à Margaritis accepere: vna earum arbor in Chora regione eſſe traditur: vna & Syagrorum: quæ, mirum dictu! cum Phœnice aue moriuntur, cum eadem renaſcuntur. Ego verò ſic arbitror; & ſic mihi perſuadeo, non tantùm eſſe palmæ Syagrorum & Phœnicis commercium, quantum pietatis & doctrinæ. Hæc illam, tanquam ſororem amat, complectitur, exoſculatur; ſine eadem languet, contabeſcit, emoritur. Quamobrem & his ſtabilitæ fundamentis, Chriſtianorum ſcholæ omnes Ethnicorum academias bonitate, numero, dignitate facilè ſuperarunt. Omitto quantæ venerationis fuerit apud Iudæos, ſanctiſſimum illud Melchiſedecis ſacrarium, Iacobi Patriarchæ rudimentis nobilitatum, à quo ſcholarum inſtitutionem profectam eſſe volunt, & in omnes nationes longè latéque propagatam. Nihil dico de nobiliſſima Pantæni ſchola, quæ ab ipſis Chriſtianæ Religionis incunabulis cœpit Alexandriæ, ſapientiſſimorum hominum, Clementis Alexandrini, & ipſius Origenis, cæterorúmque non diſſimilium ſtudiis feliciter illuſtrata. Sileri patior de gymnaſio Theodoſiano, in quo ſex Rhetores, viginti Grammatici, Imperatoriis ſtipendiis honeſtati, magno Chriſtianæ iuuentutis concurſu vnà docuerunt. Quid habet tandem antiquitas, quod, non dicam, cum Academiæ Pariſienſis priſtina maieſtate, ſed cùm mediocri quidem ſchola comparari poſſit? Scimus, ſub Claudio Imperatore Romanos doctoris Græci penuria, Maſſiliam liberos miſiſſe, vt Græcanica literatura excolerentur. Diſcimus ab Euſebio, ſub Domitiano primùm Romæ Quintilianum, publica mercede conductum ex Hiſpania, Rhetoricam docuiſſe. At apud nos, nullus penè vicus, cui non humaniorum literarum magiſter ſit publico ſtipendio honeſtatus, adeò iniqui ſunt Cenſores, qui ingeniis & ſtudiis Ethnicorum plus tribuunt quàm Chriſtianorum.

Plin. l. 15. c. 14.

Vide Baronium.

DE INGENIORVM delectu, ad Eloquentiam ſpecialiùs dictum.

CAPVT VI.

APollonius ille quidem Alabandenſis, præclari præceptoris munere fungebatur: qui eorum quos ad capeſſendum eloquentiæ ſtudium, in ſuum ludum parentes mittebant, ingenia explorabat accuratiſſimè: quæ, ſi minùs eſſent idonea, quam primùm dimittebat, ne fruſtrà laboribus in diſcendo frangerentur. Et certè, cùm in omnibus artibus ſit ingeniorum habendus delectus, maximè verò in eloquentia, quæ, vt res eſt omnium difficillima, ita ingenii felicitatem magnopere deſiderat. Hîc profectò, vt aiebat Iſocrates, δεῖ χαρίσιν, κὰι τοῦ.

Cicero de orat.

Plut. tr. in Iſocr.

Æthiopes, vt aiunt. fortitudinis indolem in pueris hac ratione explorare ſolebant: Ingentes quaſdam aues cicuratas alebant domi, quibus tenella adhuc puſionum corpora imponebant: Ad id autem miniſterium mirabili quadam dexteritate factæ erant, vt in ſublime ſeſſores efferrent, & leni motu deuolantes reportarent; Hoc ſi non pauebant pueri, ſi volatum intrepidè ſuſtinebant, eximiæ indolis dabant indicium:

Alexand. Neapol. l. 2. cap. 25.

Ita profectò, & in eloquentia facere oportet, & diligenter ſpectare ingenii motus, & curſus, quibúſve pennis, & quàm ſublimè ferri poſſit: quod in pueris, in quibus natura, vt ait Cicero, tanquam in ſpeculis cernitur, à teneris elucere ſolet.

Primùm illud ex veterum ſententia ſtatuamus, aliquas eſſe naturas veluti diuino furore accenſas, quas Dionyſius Halicarnaſſenſis φύσεις θεαζούσας eleganter appellat: eáſque, vt ferrum Siderite lapide affrictum, ſic mente diuina incitatas, arcana quadam vi perfundi.

Euſeb. l. 6. c. 2.

Talia fuit mens Origenis, qui à teneris vnguiculis, iam diſcendi cupiditate volitans, patrem de ſacrorum dogmatum myſteriis magna prudentia interrogabat. Pater verò admiratus, conabatur incitatiſſimos naturæ curſus moderari, ne tantis motibus non ſufficeret mortalitas; ſed videbat in eo θεάζουσαν φύσιν: idcirco dormientis pectus, quaſi ſacrum magnæ mentis domicilium exoſculabatur.

Tale fuit D. Auguſtini ingenium, qui annos natus duodecim, Logicos & Rhetoricos Ariſtotelis libros intelligebat.

D. Aug. confeſſ.

Hanc mentem θεάζουσαν magna quædam & acris incitatio mentis, & affectuum teneritudo conſequitur, qui oriuntur ex vi φαντασίας, quæ in ipſis, vt cera mollis, impreſſas rerum imagines facillimè ſuſcipit, iiſque tenaciùs inhæreſcit.

Hoc in Thucydide adhuc puero viſum eſt, qui cùm Herodotum hiſtorias in theatro recitantem audiret, quibuſdam narrationibus permotus, erupit in lacrymas: quod animaduertens Herodotus, eius naturam ὀργῶσαν pronunciauit, & prædixit fore vt in virum eloquentem euaderet.

Quid verò Euripides? quàm acrem & viuam εἰδωλοποιΐαν habuerit, notauit Longinus in libro περὶ ὕψους: inde fluunt illi verſus;

Ὦ μῆτερ ἱκετεύω σε, μὴ ἐπίσειέ μοι.
Τὰς αἱματωποὺς καὶ δρακοντώδεις κόρας.
Αὗται γὰρ αὗται πλησίον θρώσκουσι.

Dicas eum ipſas furias facibus armatas videre, non ſcribere. Similiter cùm Phaetontis currum deſcribit, eius animus cum equis volitat, & cum adoleſcente ipſo periclitatur.

Eandem naturam nactus eſt M. Tullius, qui ſibi vehementes illas perorationes, non ingenio, ſed dolore fluere ingenuè fatetur. *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eò ſum vſus pluribus, quòd etiamſi plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo, vt viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar.* Deinde: *Nulla me ingenij, ſed magna vis animæ inflammat, vt me ipſe non teneam.*

Cicero in orat.

Et de Quintiliano habet Angelus. Politianus: Tantam vim concipiendarum imaginum in eo fuiſſe, & frequenter ita commotum, vt non ſolùm lacrymæ illum, ſed & pallor, & verò ſimilis dolor deprehenderent.

Sit igitur hoc primum apti ad eloquentiam ingenii indicium, σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν πάθος; &, vt vno verbo dicam, furor oratorius, quem, qui ſolis poëtis tribuunt, vehementer errant.

Dion. Lon. περὶ ὕψους.

Alterum, eſt grauis quædam acrimonia ingenii; qui enim tantum in miſerationibus excellunt, & nihil habent iracundiæ, facilè in motus muliebres degenerant; qui non ſatis

oratoriam grauitatē decent. Ad hanc, inquit Dionyſius Longinus, excelſæ mentis generoſitatem oportet ingenia liberaliſſimè educari; neque enim poſſunt ſeruilia, vbi præſertim vitiis hominum & grauium perſonarū obſiſtendum eſt, hoc libertatis decus & παῤῥησίαν retinere. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε μικρὰ καὶ δουλοπρεπῆ φρονοῦντας, καὶ ἐπιτηδεύοντας παρ' ὅλον τὸν βίον, θαυμαστόν τι, καὶ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐξενεγκεῖν ἄξιον.

Tertium, eſt naturalis quædam facundia, candor, elegantia, qua multi à puero cernuntur excellere, in explicandis animi ſenſibus iam arguti, vberes, expediti: ad quod cùm vocis plena quædam ſuauitas, tum decorum actionis accedit, dona ſunt Dei ad ſatus diſciplinæ accipiendos peropportuna.

Carolus Zenus, ſeptennis puer, cùm eius parens ad Smyrnam à Turcis interfectus generosè occubuiſſet, apud Clementem VI. de patris virtute, & ſua orbitate orationem habuit, tanta facundia, vt indolem pueri admiratus ſummus Pontifex, eum penès ſe & habere voluerit, & iam grandem natu, Patrenſi ſacerdotio ampliſſimo decorarit. *B. epiſt. Egnat. l.1.c.4.* Hoc anno 1614. cùm LVDOVICVS XIII. Flexiam noſtram, parentis olim ſui HENRICI MAGNI cunabula, nunc eius cordis, pretioſiſſimi omnium pignoris domicilium, & Gymnaſium, regia munificentia extructiſſimum inuiſeret, à pueris, variarum linguarum oratiunculis in Collegii limine exceptus eſt, qui ad reliquos ludos & apparatus dederunt initium: Placuit humaniſſimo Regi verecunda adoleſcentulorum fiducia, & mellitus lepos, qui tum in labris inſidere videbatur: Itaque, & eorum nomina rogare, & blandiſſimè affari (quæ regum noſtrorum eſt comitas, affabilitáſque ſermonis) Princeps optimus haud dedignabatur. *Lud. XIII.*

Eſt illa quidem expetenda puerilis facundia, non tamen ad grandem & exaggeratam eloquētiam ſufficit, niſi maioribus præſidiis inſtructa fuerit. Quamobrem ſimilia plerumque videmus ingenia in Panegyricis, & mediocribus etiam cauſis, quæ illam vim incenſæ mentis non requirunt, ſuauiter feliciterque verſari; ad maiores autem dicendi faces, non ita apta compoſitáque inueniri: & hoc eximiè inter cætera notat Longinus: παρά γε μὴν τοῖς ῥήτορσι τὰ ἐγκώμια, καὶ τὰ πομπικά, καὶ ἐπιδεικτικά, τὸν μὲν ὄγκον, καὶ τὸ ὑψηλὸν ἐξ ἅπαντος περιέχει, πάθους δὲ χηρεύει κατὰ τὸ πλεῖστον· ὅθεν ἥκιστα τῶν ῥητόρων οἱ περιπαθεῖς ἐγκωμιαστικοί, ἢ ἔμπαλιν οἱ ἐπαινετικοὶ περιπαθεῖς.

Quartum, eſt memoriæ vis, & fœcunditas, quam ob eius neceſſitatem, Eloquentiæ partem conſtituerunt. Ita eſt profectò; Muſæ illæ, diſciplinarum omnium auſpices, cùm à Ioue in hanc lucem eſſent editæ, lacte Iunonis creſcere & innutriri minimè potuerūt: inuenta eſt illis nutrix Mnemoſyne, quā nos Memoriam appellamus; hæc autem Iouis partum ſuis vlnis excepit, fouit, aluit, fœcundauit. Eſt quaſi horreum mentis, memoria; in quam optimarum artium fruges reconduntur, & ſuo tempore expromuntur: imò theſaurus eſt, exquiſitiſſima rerum omnium opulentiâ refertus, quæ ſubinde, cùm opus eſt, in varios vſus explicantur. Huius beneficio deſtitutus Orator, alioqui multis præcellens partibus, rudi & imperito plerumque ſimilis videtur. Quo riſu omnium eſt exceptus Curio, qui cùm contra Titiniam dicturus eſſet, ſubitò totam cauſam oblitus, Titiniæ veneficiis, & cantionibus id factum eſſe dicebat? *Cicero in Bruto.* Sed ipſe erat adeò labili memoria, vt aliquoties, tria cùm propoſuiſſet, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. Quare, licèt expeditam celeritatem & profluentem vim verborum haberet, plurimum tamen ex defectu memoriæ amittebat dignitatis. Seneca, epiſtola vigeſima *Sen. epiſt. 27.*

ſeptima, Caluitium Sabinum facetè perſtringit, qui cùm eſſet, & tenui & ad ſingula vacillanti memoriola, docti nomen aucupabatur. Nunquam vidi hominem beatum indecentiùs: huic memoria tam mala erat vt illi modò nomen Vlyſſis excideret, modò Achillis, modò Priami quos tam bene nouerat quàm pædagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit tam perperàm quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat, nihilominus eruditus volebat videri.

Hanc itaque compendiariam excogitauit, magna ſumma emit ſeruos, vnum, qui Homerum teneret, alterū, qui Heſiodum: Nouem præterea lyricis ſingulos aſſignauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cùm peteret verſus, quos referret, ſæpè in medio verſu excidebat. Hæc detrimenta memoriæ. Contrà verò iis, in quibus floruit, boni & felicis ingenii fuit indicium; quod rectè notat Fabius: Solet enim maximè quietos & tranquillos animos comitari: inquietis verò & leuibus prudens memoria inſidere non poteſt, ſicut nec in profluenti ſigillum imprimitur.

Excellentes fuerunt memoria Cyrus, Themiſtocles, Cyneas, Carneades, Hortenſius, Latro Portius, Proæreſius, qui omnes inſigni quoque ingenio fuerunt. Non ſunt igitur audiendi, qui memoriam, ſtultorum κτῆμα nominant, quòd eos in hac parte natura defecerit. Fieri poteſt vt ſtulti propter acrem φαντασίας ardorē multa meminerint. Hæc memoria tamen brutorum eſt potiùs, quàm hominum: nos de ea loquimur, quę cum ratione, diſcurſu, & prudentia copulata eſt, quę ſplendidiſſima, & ex omni parte perfecta ingenia magnopere illuſtrare ſolet, &, ſi quę magna ſint, atque ſupra communem modū exaggerata, & vim iudicii & memoriæ felicitatem, ex æquo nacta ſunt. Sed in iuuenibus, propter calorem & puriores humores promptior & fidelior: in viris ſeneſcentibus, propter impedimenta naturalia, & tot imaginū multitudinem, partim eraditur, partim interrumpitur, partim etiam veluti quibuſdam velis obnubitur. Gaudeāt in hac parte bene nati, quibus natura hanc vim impertita eſt: perinde enim eſt, ac ſi oculum in occipitio conſtituiſſet, quo, veluti alteri ſani, intelligentiæ & memoriæ facultate videant τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω. Itaque hæc pars diligentiſſimè excolenda eſt, quæ facilè vna ex omnibus mentis facultatibus conſeneſcit. Erit autem felicior, ſi moderatè exerceatur, non multis & artificioſis illis imaginibus confundatur: Adiuuetur deinde tota ratione victus, cibis, potionibus, exercitamentis, quiete, ſomno, pro recta ratione temperatis.

Memoria e[...] oculus in o[c]cipitio.

Vide Philoſtratū, p. 52[...] & 524. in ſophiſtis.

Quintum & optimum eſt iudicium, quo nihil ad diſciplinas, & vitam vniuerſam præſtantius eſt, aut melius. Qui vberem memoriam nactus eſt, ſine iudicio; (hoc enim contingere poteſt;) perinde eſt ac ſi grandem apothecam habeat ſine vino, laxiſſimum horreum ſine frumento. Defectus memoriæ faciliùs quidem excuſatur, quia licèt ſit ea pars valdè nobilis, non eſt tamen prima; deinde à multis rebus fortuitis aut pendet, aut iuuatur: quo fit vt minùs culpandi ſint, qui non habeant, & ipſi ſuam in ea re ingenuè fateantur imbecillitatem: Iudicio autem qui velit cedere, aut eo ſe deſtitutum putet, rarus eſt, quòd hanc partem omnes ſuæ naturæ, ſi modò dignitatem teneant, accommodatiſſimam ducunt. Et certè qui iudicio caret Orator, quaſi Cyclops Homericus, effoſſo oculo in tenebricoſa corporis ſpelunca iactetur & afflictetur neceſſe eſt.

P. Rich. in acad. honoris.

Iudiciū eſt amuſſis & norma mētis:

Rationis ſcilicet approbatio, & improbatio; quæ poſtquam in veri inueſtigatione elaborauit, tum iudicium, quaſi Cenſor, quid aptum ſit, circumſpicit, quid ex quóve naſcatur, quid cuique ſit conſequens, quid alienum, quid repugnans, quid conſentaneum, confuſa dènique & permixta diſiungit, diſiuncta conciliat, rerum nodos tangit, & explicatiſſimè diſſoluit. Hoc eſt verè præſtãtis iudicii munus: quod, vt apparet, in veritatem, ſicut voluntas in bonum, ſua propenſione rapitur; ſed cùm rerum cauſæ adeò ſint ignotæ, & mendacium veriſimilitudine perſæpe imponat; difficile eſt in hac parte ſemper eſſe felicem.

Meliora ſunt iudicia, quæ liquidiora ſunt, & minimè confuſa, quæque rem diu examinant, antequam præcipitent ſententiam. Deteriora plerumque mitium virorum, quæ, licèt quid expediat, videant, tamen vel ſui diffidentia, vel aliquo affectu facilè abripiuntur. Deterrima ſunt omnium ſuſpicacia, obſtinata, maleuola, & ad omnem incredulitatem rigore quodam mentis obfirmata. Et hæc de ingenii notis ſatis. Cæterùm ſine ſtudio & doctrina gladius eſt in vagina reconditus, cuius acies quotidie hebeſcit atque retunditur: hæc igitur ſummopere curanda eſt.

DE STVDIO ET EXERcitatione Eloquentiæ.

CAPVT VII.

VEterum eloquentiam mirificus exercitationis incendebat ardor: eáque vis alebat, quę neque flexu ætatis, neque honorum decurſu poterat conſiſtere; declamabant enim fermè quotidie inter priuatos parietes, Senatores, Conſules, Imperatores: tales erant grandes illi Ciceronis prætextati, Hircius & Panſa; qui in Conſulatus dignitate, in illo honorum omniũ apice, ſub M. Tullio culturam ingenii & eloquentiæ capiebant. Certè Seneca, controuerſiarum libro quarto ad Nouatum & Melam, refert, Pollionẽ Aſinium, intra quartum diem quàm filiam amiſerat declamaſſe: præconiũ illud ingentis animi fuit, malis ſuis exultantis. Haterius verò Senator ampliſſimus, admiſſo populo ex tempore ſolus omnium Romanorum, in Latinam, Græcam tranſtulit facilitatem, extemporaneam orationem intelligit, quæ apud Græcos maximè floruit; cuius author primus Anaximenes fuiſſe comprobatur à Pauſania. Extat adhuc Themiſtii Euphradis oratio, quã habuit in promptu, vbi gratiis affluit exordium, cùm ſe excuſans dicit, Phidiam, vel in vna quidem Mineruæ crepidula elaboranda multùm ſtudii impendiſſe; quo fit vt oratores, hac tumultuaria opera nihil excelſum aut politum fundere valeant: Conſtat idem ex Eunapio, qui Proæreſium illum, ſpirantem Mercurii in terris imaginẽ, de propoſita ab æmulis quæſtione dixiſſe refert ex tempore, magna omnium admiratione, quã incredibili cumulauit commendatione memoriæ; cùm totam orationem, vt erat à Notariis excepta, eodem temporis veſtigio iiſdem verbis perſexuit. Hæc oratio, ſiue facultas, appellabatur diuina, vt refert Philoſtratus in Æſchine, quòd ſupra mortalitatem eſſe videretur, tam diſertè orare ex tempore: Verùm illud ex vi ingenii, & aſſidua exercitatione profluebat; quibus riuulis irrigata, ad immenſum decus ſurgebat eloquentia. Operæ pretium eſt ita plerumque adoleſcentes acuere, vt vim, copiam, & facilitatem orationis aſſequantur, non autem ſcriptis & præceptis obruere: ea tamen lege, ne hac extemporanea fiducia elati, meditatam ſcriptionem negligant, in qua δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι.

Eunapius in Proær.

θεῖως λέγειν quid ſit.

DE CAVSIS CORRVPTÆ Eloquentiæ.

Vbi celebres Taciti & Senecæ loci comparantur.

CAPVT VIII.

Corruptæ Eloquêtiæ cauſas præclarè complexus eſt Cornelius Tacitus, in nobili dialogo de Oratoribus; quas malo ab eo quàm à me, ad culturam ingeniorum audiri. Deficit, inquit, eloquentia ab iſta vetere gloria, non inopia hominum, ſed deſidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inſcientia præcipientium, & obliuione moris antiqui. Ego de vrbe, & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ ſtatim natos excipiunt, & per ſingulos ætatis gradus comitātur, ſi priùs de ſeueritate & diſciplina maiorum, circa educādos formandóſque liberos, pauca dixero: Iam primùm ſuus cuique filius ex caſta parente natus, non in cella emptæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur: cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inſeruire liberis; eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis ſpectatíſque moribus, omnis familiæ ſoboles committeretur, coram qua, neque dicere fas erat quod turpe dictu neque facere, quod inhoneſtum factu videretur: ac non ſtudia modò curáſque, ſed remiſſiones etiam luſuſque puerorum ſanctitate quādam ac verecundia temperabat; ſic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris, ſic Actiam Auguſti matrem, præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe Principes liberos accepimus. quæ diſciplina ac ſeueritas eò pertinebat, vt ſyncera & integra, & nullis prauitatibus detorta vniuſcuiuſque natura, toto ſtatim pectore acciperet artes honeſtas, & ſiue ad rem militarem, ſiue ad iuris ſcientiam, ſiue ad eloquentiæ ſtudium inclinaſſet, id ſolum ageret, id vniuerſum hauriret.

Pueri à teneris benè fingendi.

Quantum proſit ad ſtudia puritas animi.

At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus aut alter, ex omnibus ſeruis plerumque viliſſimus, nec cuique ſerio miniſterio accommodatus; horū fabulis & erroribus pueri ſtatim, & rudes animi, imbuuntur, nec quiſquam in tota domo penſi habet, quid coram infantulo domino aut dicat, aut faciat; quando etiam ipſi parentes nec probitati nec modeſtiæ paruulos aſſuefaciunt, ſed laſciuiæ & libertati, per quæ paulatim impudentia irrepit, & ſui alieníque contemptus. Iam verò propria & peculiaria huius vrbis vitia plenè in vtero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis fauor, & gladiatorum, equorúmque ſtudia: quibus occupatus & obſeſſus animus, quantulum loci bonis artibus relinquit? quotumquemque inueneris, qui domi quicquam aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intrauimus? nec præceptores quidem, vllas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent; colligunt enim diſcipulos, non ſeueritate diſciplinæ, nec ingenii experimento, ſed ambitione ſalutantium, & illecebris adulationum. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur, nec in auctoribus cognoſcendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitia, vel rerum, vel hominum, vel temporum ſatis inſumitur.

Parentum indulgentia caſtiganda.

Ludi inertes, & non tolendi.

Præceptores graues quærendi, non fabularum narratores fautoréſque vitiorum.

Solidè iacienda ſtudiorum fundamenta.

Hæc auctor iudicii acerrimi de ſeuera puerorum educatione, ſub ſanctæ diſciplinæ legibus.

Idem quoque argumentum nobiliſſimè tractauit Seneca in præfatione libri 1. Controuerſiarum.

Magnificè quoque de hac materia Sen. l. 1. con in præf. p. 8

[Quicquid (inquit) Romana facundia habet, quod inſolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ci-

ceronem efflornit. Omnia ingenia, quæ lucem ſtudiis noſtris attulerunt, tunc nata ſunt. In deterius quotidie deinde data res eſt: ſiue luxu temporum, (*Nihil eſt enim tam mortiferum ingenijs, quàm luxuria,*) ſiue cùm præmium pulcherrimæ rei cecidiſſet, tranſlatum eſt omne certamen ad turpia, multo honore quæſtúque vigentia: *ſiue fato quodam, cuius maligna perpetuáque in omnibus lex eſt, vt ad ſummum perducta, rurſus ad infimum, velociùs quidem quàm aſcenderant, relabantur.* Torpent ecce ingenia deſidioſæ iuuentutis: nec in vllius honeſtæ rei labore vigilatur: ſomnus languórque, ac ſomno & languore turpior, malarum rerum induſtria inuaſit animos: Cantandi ſaltandíque nunc obſcœna ſtudia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, & mollitie corporis certare cum fœminis, *& immundiſſimis ſe excolere munditijs, noſtrorum adoleſcentum ſpecimen eſt.* quis æqualium veſtrorum, quid dicam? ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus immò, quis ſatis vir eſt? Emolliti eneruéſque quod nati ſunt, inuiti manent, *expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes ſuæ; in hos nec Dij tantùm mali permittant, vt cadat eloquentia; quam non mirarer, niſi animos in quos ſe conferret, eligeret.*

Nec minùs diſertè Quintilianus:

Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit, *Quid non adultus concupiſcet, qui in purpuris repit?* Nondum prima verba exprimit, iam coccum intelligit, iam conchylium poſcit: *Ante palatum eorum, quàm os inſtituimus.* In lecticis creſcunt; ſi terram attigerint, è manibus vtrimque ſuſtinentium pendent: Gaudemus, ſi quid licentiùs dixerint: Verba, ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis riſu, oſculo excipimus.

Hæc grauiſſimi auctores, qui vno conſenſu, peſtiferum non modò eloquentię, ſed & cæterarum honeſtarum artium virus eſſe, delicias & vitia, ſatis oſtendunt; quæ, ſi teneris mentibus inhæſerint, fruſtra magni prouentus ſperantur eloquentiæ. Iam, quod ad tradendæ diſciplinæ rationem attinet, prouidendum eſt, vt quod in optimis ſcholis, à quibus petitur, fieri ſolet, omnia ordine & loco, à diſcentibus excipiantur. Nam, quæ eſt humani ingenii deſultoria curioſitas, amat volitare per omnia, & maiora ſuis tentare viribus. Ex quo videas, plurimos nondum ſatis à Grammaticis dedolatos, ſublimis eloquentiæ decora temerè conſectari; quibus omnino ſtudiis & ingeniis non ſubeſt vera vis, nec penitus immiſſis radicibus innititur, vt quæ ſummo ſolo ſparſa ſunt ſemina, celeriùs ſe effundunt, & imitatæ ſpicas herbulæ inanibus ariſtis ante meſſem flaueſcunt, vt ait Fabius.

Quamobrem & iſti, non ſatis tempeſtiui leuium quorundam ingeniorum impetus ſunt reſtringendi; & cùm tribus maximè rebus tota eloquentiæ doctrina contineatur, præceptis, ſtylo, & varia eruditione Præceptorum, is adhibendus eſt modus, vt neque negligantur à ſtudioſis, neque à magiſtris pleniùs & ſcrupuloſiùs ingerantur. Nam, qui ſummorum auctorum lectione contempta, toti ſunt in leuium præceptorum farragine conquirenda, mihi profectò videntur ad molas conſeneſcere. Eruditio, ſi parcè adhibeatur, ſtylum exhilarat; ſi inferciatur, obruit, orationíſque ſalubritatem variis idiomatibus confundit. Vna bene dicendi ratio, rerum omnium difficillima, pleniùs iuuentuti excolenda eſt.

In quo quidem rectè mihi præcipere videntur, qui fundamenta per

ſolidum ſubdere decreuerint, quò tota operis ſubſtructio fœliciùs aſſurgat. Sic enim in rebus à natura fieri cernimus, vt quæ lenioribus orſa principiis effudit; paulatim ad amœniſſimum florem elegantiæ perducat:

Arbores primùm inoculantur, mox pubeſcunt, folia enatâ pube formantur, formata panduntur: Hinc floſculos ridere, gemmas turgeſcere, fructus tumeſcere videas, Poſtremò; ſuccum vi caloris conditum, paucis in voluptatem, pluribus in neceſſitatem cedere.

Ad hanc formam componenda ſunt ingenia, & linguæ puerorum, vt primùm vagire, deinde balbutire, poſtea verba proferre, tandem ſuis incrementis læti hilariùs fluere: Mox cùm oportuerit ſuccingi, matureſcere, ad ſummum caneſcere velint.

Nihil à primordiis ſtatim fuit perfectum, ſed per inferiores gradus deueniendum eſt ad ſummum. Quamobrem nunquam eorum probarim conſilium, qui adoleſcentum ingenia, licèt perquam viuida, ſtatim ad ſeuerius illud loquendi ſcribendíque genus duci, & intra concionum clauſtra coercere volunt. Ex quo videre eſt quoſdam vix Latinitati ſatis initiatos iactantiùs in ore ſeueriores habere litteras, ad quas perrarum admittitur tyrocinium. Diſcant imprimis loqui congruè, propriè, ſignatè, mox renidere quibuſdam elegantiarum violis; deinde fœcundiori Ciceronis vbere ſuauiter innutriri, ferri incipiant oratione perculta, delicioſa, lacinioſa, ac tanquam in longiori ſtadio & aperriore campo liberiùs decurrere, donec ætate, iudicio, & vſu maturiores, varios authores euoluant, & incipiant ſecernere inania à ſolidis, fucata à pulchris, adumbrata à veris. Alioqui deridentur in ſatyra, qui vix *ponere lucum artifices, heroas ſenſus afferunt.* Qui nanim in mari regere gubernaculis ſtudet, vel remis ducere, priùs in fluuio præludit. Sed quoniam hæc in ſcholis diſcuntur pleniùs, & à Quintiliano pertractata ſunt luculentiùs, ſatiùs mihi videtur, de imitatione, quam vnam ad diſcendam eloquentiam pleniorem viam cenſet Longinus, paulo fuſiùs diſſerere.

D. Ambr. l. 1. off. c. 10.

DE IMITATIONE.

CAPVT IX.

ORpheum vatum omnium præſtantiſſimum, ferunt, cùm fatis conceſſiſſet, viuam in mortuis cineribus reliquiſſe vim ſuauitatis. Nam quæ iuxta eius ſepulchrum nidificabant luſciniæ, ſi Pauſaniæ credimus, ſuauiùs canebant & molliùs, quaſi ex demortui poëtæ reliquiis genium haurirent iucunditatis.

Pauſan. in Bœot. 105. edit. f.

Longè profectò ſe res clariùs habet in illuſtrium authorum imitatione, ad quorum monumenta (libros & opera intelligo) qui ſolent demorari, & cum mortuis iucundiſſimam habere conſuetudinem, inde vim & afflatum ſapientiæ, non obſcurum ducunt, cúmque ſimilitudine gaudeant animi, quod ait Proclus in Timæum, & tota penè ſcena humanæ vitæ plena ſit imitatione atque imaginibus, certè in ſtylo non ignobilem obtinent locum. Quid enim ſine imitatione contingit? quid ex aliorum ingeniis non expreſſum? quid ab his non eſt ductum fontibus? qui primùm ex æternæ mentis ſinu profluentes, latiſſimè in res opéſque humanas redundarunt: vnde vita tot ſcientiis nobilitata, tot exculta bonis artibus, tot munita præſidiis ad hanc perfectionem, niſi ex imitationis opibus effloruit? Vt modicus primùm igniculus, affluente pabulo, paulatímque ſuccreſcente, latiùs vſque manat incrementis, ſic

Proclus in Timæum.

Imitation neceſſitas.

ſic hominum ingenia, vbi primum radium diuinæ lucis ab imitationis ſimulacris expreſſerunt, priuatis augẽt ſtudiis, & in immenſum propè attollunt decus.

Quod cùm in omnibus artibus clarum ſit atque manifeſtum, tum in ipſa eloquentia ſplendidiùs elucet; quæ leuibus pertexta principiis, varia poſtmodum ingeniorum contentione & imitandi ſtudio venit ad ſummum.

Omnino apertiſſima ad eloquentiam via eſt, ſi quis veterum, qui modò eloquentes fuerunt, veſtigiis inſiſtat, & ex eorum ſcriptis viuas exprimat effigies.

Dio. Long. περὶ ὕψους. De qua re tibi Dionyſii Longini locum perelegantem ſubiiciam:

Ως καὶ ἄλλη τις παρὰ τὰ εἰρημένα ὁδὸς ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τείνει. ποία δὲ καὶ τίς; ἡ τῶν ἔμπροσθεν μεγάλων συγγραφέων, καὶ ποιητῶν μίμησίς τε, καὶ ζήλωσις. πολλοὶ γὰρ ἀλλοτρίῳ θεοφοροῦνται πνεύματι τὸν αὐτὸν τρόπον, ὃν καὶ τὴν Πυθίαν λόγος ἔχει, τρίποδι πλησιάζουσαν· ἔνθα ῥῆγμά ἐστι γῆς ἀναπνέον, ὥς φασιν, ἀτμὸν ἔνθεον αὐτόθεν, καὶ ἐγκύμονα τῆς δαιμονίου καθισταμένην δυνάμεως, παραυτίκα χρησμῳδεῖν κατ' ἐπίπνοιαν. Οὕτως ἀπὸ τῆς τῶν ἀρχαίων μεγαλοφυΐας εἰς τὰς τῶν ζηλούντων ἐκείνους, ψυχάς, ὡς ἀπὸ ἱερῶν στομίων ἀπόρροιαί τινες φέρονται, ὑφ' ὧν ἐπιπνεόμενοι, καὶ οἱ μὴ λίαν φοιβαστικοί, τῷ ἑτέρων συνενθουσιῶσι μεγέθει.

Vides, imitatores ab eo cum Sibylla; libros, cum antro Phœbi, pleno cælesti halitu; ſcripta & dicta ab imitatione, cum oraculis conferri.

Vis imitationis. Alia eſt (inquit) præterea ad orationis grauitatem via: quænam verò, & qualis? Magnorum Oratorum, & Poëtarum imitatio. Multi enim alieno ſpiritu, quaſi cœleſti afflatu incitantur, & Sibyllam imitantur, quæ vaticinabatur in tripode. *Præclarum ſimile.* Illic eſt terræ hiatus, & ingens latebra: quæ (vt aiunt) diuinum quendam ſpirat & egerit halitum, quo mẽs Vatis afflata, cœleſti quadam virtute affluebat. Simile quidpiam contingit in eruditiſſimorum hominum libris; quos dum legimus, neſcio quo pacto, quaſi è ſacris quibuſdam ſpiraculis halitus emanant in animos, qui inde afflati, & diuino furore perciti, effata pronuntiant.

DE PRAVA IMITATIONE, *ſeu Cacozelia.*

CAPVT X.

IMitari quidem res eſt, vt videtur, omnibus in prõptu; ſed bene imitari, haud ita facile eſt ac exiſtimatur ab imperitis, qui à ſummis auctoribus acceptas virtutes vitio dedecorãt imitationis. Occurrit hîc mihi feſtiua quædam hiſtoria, quæ narratur ab *Aelian. de animal. l. 7. c. 11.* Æliano: Infantulum, inquit, fortè nutrix, de more, faſciis euolutum abluens, in pelui tractabat; ablutúmque, & pannis infantiæ circumueſtitum, reponebat in cunis; *Notanda hiſtor. de praua imitatione.* quod ex eminenti loco proſpectans ſimia, vt eſt animal non modò importunæ, ſed & peruerſæ plærumque imitationis, idem tentare voluit; cúmque infantem remotis cuſtodibus iacentem introſpexiſſet in cunis, feneſtella, quæ tum patebat, in ædes illabitur, ac primùm puſionem arripit, faſciis explicat, & poſt varias geſticulationes, aquam ſuccenſis carbonibus fortè caleſcentem in miſerum corpuſculum effudit. Hoc ipſum faciunt praui imitatores, qui circa alieni ingenii fœtus, vt ſimiæ geſticulati, ſua demum imperitia deprauant: hoc agnoſcebat ſolers imitator Virgilius, cui cùm furta, & Homericæ opes obijcerentur, fatebatur quidem ingenuè, quod erat, ſe Homeri imitatorem eſſe; ſed ſuos aduerſarios, infelices Muſarum partus, faciliùs clauam Herculi extorturos, quàm pro dignitate, vel verſiculum quidem Homericum imitarentur. *Lucia de ſaltatione.* Ex ea peruerſitate imitandi tractum eſt κακοζηλίας vitium apud

Græcos celeberrimum; cuius meminit Lucianus, γίγνεται δ' ὥσπερ ἐν λόγοις οὕτω ἐν ὀρχήσει ἡ πρὸς τῶν πολλῶν λεγομένη ἡ κακοζηλία, ὑπερβαινόντων τῆς μιμήσεως, καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἐπιτεινόντων.

Contingit, inquit, in orationibus, ſicut in ſaltatione, ea quę praua à multis imitatio appellatur, eorũ qui menſuram excedunt imitationis, & vltra decorum extendunt.

Demetr. Phal.l. de elocutione.

Fabius Quintil. l.8.c.3.

Demetrius Phalereus, comptus auctor, frigidos ſenſus κακοζήλους appellat, πολλάκις μὲν τὸ διανόημα ψυχρόν ἐστι, καὶ, ὡς νῦν ὀνομάζομεν, κακόζηλον. Quintil. libro 8. c.3. κακόζηλον Latinè reddit, *malam affectationem*: additque κακόζηλον vocari, quicquid eſt vltra virtutem, quoties ingenium iudicio caret, & ſpecie boni fallitur; omnium in eloquentia vitiorum peſſimum.

DE VITIIS IMITATIONIS.

CAPVT XI.

PLurima imitationis vitia recenſeri poſſunt: Primum eſt, eorum qui in ipſo limine offendunt, & exemplaria ſibi proponunt imitanda, ex ſe vitioſa, quibus deinde cùm priuatos errores adſtruant, noua ſubinde monſtra pariunt. Quid enim ſperari aliud aut expectari oportet? cùm cæci ſibi cæcos duces adhibeant? & illud in iuuenibus imperitis ſatis eſt familiare: qui, cùm aut duce in ſtudiis ſint deſtituti, aut, ſi habeant, bene monentem parum curent, ad libros quoſuis adhæreſcunt, & quàm auidiſſimè compilãt, rati aliquando ſe theſauros grandes inueniſſe, vbi omnia ſunt ficulnea. Fit etiam plerumque, vt titillante ſuauitatis lenocinio, eos qui ſpeciem duntaxat habent bonitatis, auidè legant; contrà, graues auctores, vt nimis duros & auſteros, repudient. Qui ita faciunt, *non magis ſapere poſſunt quàm bene olere, qui in culina habitant*; idcirco tam paucos eloquẽtes videmus, quòd ob ignorantiam linguarum, ſpretis veteribus, permulti nouos auctores multis erroribus refertos terant manibus, quibus ipſi deteriores euadunt,

Mox daturi
Progeniem vitioſiorem.

Secundum eſt, eorum qui bonos quidem imitantur, ſed tam accuratè, vt totos penè deſcribant. Talis eſt imitator Lucius Apuleius, qui cùm ex Luciano integra ferè omnia, vt in Aſino ſuo aureo, exſcribat, auctoris nuſquã meminit, ſed ſibi ob permixtas aliquas fabellas totum opus arrogat; quod qui faciunt, ſimiles illi videntur Philoxeno famoſiſſimo helluoni, qui nidore fumi tactus alienas ædes ingrediebatur, & adſperſis obſonio leuibus condimentis, quorum vſum apprimè callebat, totam deinde patinam ſibi vendicabat. *Athen.l.1. Deipn.*

Tertium eſt eorum, qui ſi vnam aut alteram Ciceronis orationem legerint, ad eam omnia quæ tractabunt argumenta, referent, & multùm ſudabunt, vt alieniſſimos ſenſus intrudant: Ad ſummum extendent, decurtabunt, & quidlibet potiùs facient, quàm ab hac imitationis prauitate recedant. Quis hoc eos Procruſtes docebit? ille quidem prædo notiſſimæ crudelitatis, obuios quoſque, de inſidiis exceptos, ſuo grabato applicabat, &, ſi proceriores eſſent, amputatis pedibus decurtabat; ſi breuiore corpuſculo, funibus alligatos, & intolerabili cruciatu affectos, neruorum detorſionibus extendebat: hoc faciunt qui auctorem à ſuo argumento alieniſſimum, velit, nolit, miſerè detorquent & lacerant. *Violentiimitatores, Procruſta.*

Quartum eſt puerile, eorum qui de imitatione ſenſuum, quos ſatis non intelligunt, parum curant, ſed *Quartum vitium, expreſſio ſollicita.*

Verborum neglectus ſenſuum.

toti in anguſtias verborum, velut in quoddam piſtrinum neceſſitatis coniecti, anxiè & ſollicitè exquirunt ſingula verba, quibus vtantur, & cauent maximè ne minimum verbulum, extra auctorem, quem ſibi imitandum ſumpſerunt, excidat: illi ſunt qui ab Horatio *ſeruum pecus* appellantur, quòd ſe tam duræ imitationis ſeruituti mancipent; de quibus præclariſſimè Polybius, οἱ δ' πολλοὶ τὰ μὲν ἔργα τῶν ἀπυχούντων οὐ πειρῶνται μιμεῖσθαι, τὰ δ' πάρεργα ζηλοῦντες ἐκθεατρίζουσι τὴν ἑαυτῶν ἀκρισίαν: in Fragment. p. 1013.

Volo quidem eſſe verborum delectum, volo locutionem eſſe Ciceronianam; ſed ſi proprium aliquod verbum, & merè Latinum occurrat, quod Cicero non dixerit, non ideò ab oratione excludam, quòd non inueniatur in Apparatu, licèt alios auctores, & apprimè Latinos, habeat. quid qui in epithetis, & Parnaſſis, omnia conquirunt, & miſeros centones ex variis panniculis conſarcinant? quales tandem imitatores eſſe poſſunt? qui perinde faciunt ac ſi pictor diceretur imitari, qui pratum depingens, flores inde decerptos tabulæ ſuæ annecteret; aut hominem reddens, partem togæ illius deciſam aſſueret picturæ, aut etiam, ſi naſum, quem exprimere non poſſet, vellet homini amputatum in ſuam transferre picturam.

Quales ſint imitatores pueri.

Detur illud quidem pueris, vt ſaltem copiam verborum diſcant: ſed in viris alia ratio requiritur, ſcilicet, vt videăt, quæ verba in rem, quæ in perſonas & tempora bellè cadant, neque res verbis, quod permulti faciunt, ſed verba rebus ſubiiciant.

Non ſunt res verbis, ſed verba rebus ſubijcienda.

Quintum eſt eorum, qui, vt ſpirant vbique ſtyli amplitudinem, quam ſatis ſyncerè non capiunt, bonos, & ad decorum perſonarum prudenter accommodatos veterum ſenſus, quòd nimis mediocres videantur, exceſſu quodam augent, donec in κακοζηλίαν incidant. Benè & diſertè Virgilius, primo Æneidos, tempeſtatem deſcribit:

Quintum vitium exceſſus degenerans in tumorem.

Exemplum in Virg. & Lucano.

Incubuère mari, totúmque à ſedibus imis
Vnà Eurúſque Notúſque ruunt, crebérque procellis
Africus, & vaſtos voluunt ad littora fluctus.
Inſequitur clamórque virûm, ſtridórque rudentum:
Eripiunt ſubitò nubes cœlúmque diémque
Teucrorum ex oculis, Ponto nox incubat atra,
Intonuêre poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentémque viris intentant omnia mortem:

Hæc ſatis, & pro rei dignitate. At Lucanus, cùm ſibi vel imitandum, vel ſuperandum hunc locum propoſuiſſet, habenas laxat verſibus, quorum multi, licèt non ſint contemnendi, quos tantopere Scaliger exagitat, nimis tamen redundant, vt illi:

Ah! quoties fruſtra pulſatos æquore montes
Obruit illa dies! Quàm celſa cacumina preſſum
Tellus victa dedit! non vllo littore ſurgent
Tam validi fluctus, alióque ex orbe voluti,
A magno venêre mari, mundúmque coercens,
Monſtriferos agit vnda ſinus. Sic rector Olympi
Cuſpide fraterna, laſſatum in ſæcula fulmen
Adiuuit, regnóque acceſſit terra ſecundo.

Sextum denique eſt eorum, qui cùm neſciant, magnorum auctorum ſenſibus, quos decerpſerunt, pondus elocutionis aut actionis addere, vel etiam genium quendam, qui heroes iſtos comitabatur, affundere, infelici prorſus exitu cæterorum fiunt

Sextum vitium depravatio bonorum ſenſuũ, defectu ingenij, vel ſtyli.

Infelices imitatores cum Neantho comparati. Lucianus aduerſus indoctum.

imitatores. Neanthus, vt aiunt, Pittaci tyranni filius, cùm ea quæ de lyra Orphei fama ferebantur, audiuiſſet, eiuſdem potiundæ incredibili deſiderio captus eſt: itaque pactus cum ſacerdote, eius templi, in quo aſſeruabatur, æditu o, ſibi pecunia non mediocri comparat; mox in ſuburbium profectus, vt artis periculum faceret, vti lyram pulſare cœpit, tam infeliciter Orphei numeros eſt imitatus, vt à canibus miſerabili ſtrepitu efferatis laceraretur. Sic multos quidem videre eſt imitatores, alienis opibus, quibus vti non poſſunt, ornatos, ſi non corporis, ſaltem famæ lacerationem incurrere. Nihil Patroclo apud Homerum profuit Achillis armatura, cùm heroïcis Achillis virtutibus longè eſſet inferior: & parum certè iuuat imitatores aliena arma oſtentare, cùm ipſi lacertis & viribus indigeant.

Septimum vitium, frequens vſurpatio eorum quæ alioqui rara ſunt apud authores. Senec. ep. 114.

Addo etiam eorum vitium familiariſſimum, cuius meminit Seneca: quibus ſi fortè aliquid in iis quos imitantur auctoribus arriſit vehementiùs, hoc tam crebrò vſurpant, vt nihil ſit frequentiùs. Sic Afruntius (inquit) fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens: Eſt apud Salluſtium; *Exercitum argento fecit*, id eſt, pecunia parauit, hoc Arruntius amare cœpit, poſuit illud omnibus paginis. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & penè continua: nec ſine cauſa; ille enim in hæc incidebat, hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui *vitium pro exemplo eſt?*

AN MVLTI SVNT imitandi.

CAPVT XII.

Eximius ille Theologorum apex Diuus Thomas, interrogatus, quo pacto quis doctus euadere poſſet? Reſpondit, ſi vno duntaxat libro vteretur: & variorum librorum lectionem diſertè condemnat L. Annæus Seneca: Certis, inquit, ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere quod in animo ſedeat. *Nuſquam eſt, qui vbique eſt.* In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis, qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim emittitur: nihil æquè ſanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo medicamenta tentantur: Non coaleſcit planta, quæ ſæpe transfertur. Nihil tam vtile eſt, quod in tranſitu proſit. Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaque cùm legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. quæ quidem à viris iudicio acerrimo præditis dicta ſunt præclarè. Neque verò dubitandum, quin ſi quis ſcientiæ ſanctorum, aut morali Philoſophiæ ſtudere velit, vno libro poſſit eſſe contentus; vel etiam nullo, ad culmen euangelicæ perfectionis euadere: Verùm alia ſcientiarum atque artium ratio eſt. Neminem enim inuenio inter doctos, qui libros auidè non conquiſiuerit, & cùm multos haberet, plures non optarit. Quod ſtudium non modò in Ethnicis viguit, apud quos celebres illæ Bibliothecæ, vt Eumenis ſupra ducenta millia voluminum, & Ptolomæi Philadelphi, pluſquam ſeptingentorum; Verùm Chriſtianis, ſtatim poſt tempora Apoſtolorum, ſummæ curæ fuit, varios libros in vſum doctorum congerere. Itaque Alexander Epiſcopus Hieroſolymitanus celeberrimus, nobilem bibliothecam Hieroſolymis inſtituit, in quam virorum Eccleſiaſticorum ſcripta, vt Berylli, Hippolyti, Caii, & aliorum repoſuit, quibus & ſe adiutum teſtà-

Senec. ep. 2. An vno libro contentus poſſit quis doctus euadere.

Quomodo intelligendi D. Thomas & Seneca.

Librorum apud doctos cura & ſtudium.

…ſebius lib. …iſtor.

tur Euſebius. Cæſareæ bibliothecam aperuit Iulius Africanus, quam poſtea Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus, & Pamphilus Laodicenus Preſbiter, ad triginta millia voluminum auxerunt; quod profectò nunquam feciſſent, ſi libri vnius vſum duntaxat ſufficere exiſtimaſſent. Sed & ipſi qui hoc ſuadent, nunquam ad tantùm eruditionis decus, niſi varia librorum lectione, efflоruiſſent. quis enim maior librorum helluo, quàm Seneca? qui omnes ita peruoluit, vt maxima quæque tractans volumina, non abſtineret ab infimis: quod eius eruditio multiplex, & factum ad omnia ingenium, ſatis indicat. quanti verò fecerit libros ſanctus ille doctor, vel illud declarat, quod vnius D. Chryſoſt. Homilias, vrbi Pariſienſi, diuitiis omnibus refertiſſimæ, ſed vel ipſis imperiis anteponeret. Omnino, vt in cœlo non vnum duntaxat ſidus rerum omnium artifex, & machinator Deus, collocauit; ſed infinita propè collucentium ſtellarum multitudine, nobiliſſimum illud corpus diſtinxit, vt ex variis varia ſigna mortales ediſcerent; pari profectò ratione in hac ciuili vita diuerſorum veluti ingeniorum faces conſtituit, quibus ipſa colluſtraretur. Non ex vno flore ſerta conficiunt olitores, ſed in diuerſis areolis diuerſa florum genera ſtudioſiſſimè colligunt, quo ſuum opus, tum coloris, tum odoris ſumma varietate diſtinguant. Quod natura in ſuo principatu, hoc ipſum in naturæ imitatione præſtant eruditi pictores, qui non vno colore tabulas oblinunt, ſed multorum temperie artificioſiſſimè variant & expoliunt. quin ipſe Zeuxis omnium in pingendo ingenioſiſſimus, vt eximiam muliebris formæ dignitatem exprimeret, quinque ſibi virgines ſpecioſiſſimas, ad imitandum, à Crotoniatis dari poſtulauit, vt in vnam imaginem, multarum pulchritudinem transfunderet. At dices varia lectione obrui & confundi ingenia;

…ri per…les ad …triplicem …ctionem …eſſarij. …ule de …ribus.

… de in…

ita eſt, ſi infirma ſint, ſi tumultuaria, ſi perperàm legant, ſine duce, ſine luce, ſine fructu lectionis.

quia verò talia ſunt puerorum, benè & ſalubriter præcipiunt, qui eos in vnius Ciceronis lectionem incumbere quàm diligentiſſimè volunt. Ita enim contingit, vt principem eloquẽtiæ ſpiritum, à primario oratore, & feliciùs hauriant, & aliis vitiis, quæ imprudens lectio multa ſecum affert, careant. Accedit, quòd tunc debiliori ſint ſtomacho, nec multa concoquere atque digerere valeant. Verùm, poſtquam ſalubriori ſucco à principiis fuerint imbuti, nihil vetat quominus varia perlegant, vt ab aliorum virtutibus aliquid trahant, quod ſuis aſtruant fundamentis; quin & ex ipſis, quos animaduerterint erroribus in ſtylo, fiant cautiores. Sit igitur noſter ille imitator, vt prudens ille Vlyſſes, qui,

Pueri mirè capaces variæ lectionis

πολλῶν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω.

Multorum mores vidit, & vrbes.

Vel etiam, vt magnus ille Antonius, qui in ſpiritualis vitæ ſtadio currens, ex multorum virtutibus perfectiſſimam veluti vitæ tabulam colluſtraret. Nihil verò vetat in hac luſtratione omnium, vnum nobis cùmque optimum, & in facultate quam conſectamur, Principem eligere, cuius pabulo potiſſimùm innutriamur; quod ſpectatiſſimis viris video contigiſſe, qui ſingulares aliquos authores habuerunt in deliciis, quos è ſinu raro deponebant: Diſſuauiabatur Philolaum Plato, Platonem Cicero, Alexander Mammeæ, officia Ciceronis aſſiduò legebat; D. Paulum Andronicus Imperator ſupra cæteros amauit: in vno Tertulliano D. Cyprianus conquieſcebat.

Aliquis præcipuus author ad familiarem conſuetudinem deligendus.

NOVINE AN Veteres imitandi?

Capvt XIII.

VT vino veteri, ſic antiquis authoribus omnium penè hominum conſenſus plus laudis & exiſtimationis tribuit. Imò & nouos faſtidioſa ſæcula, aut reſpuunt, aut infra merita longè deterunt: Huc ſpectat querela Valerij Martialis,

Martial. l. 5. ep. 10.

Eſſe quid hoc dicam, viuis quod fama negatur?
Et ſua quòd rarus ſæcula lector amat?
Hi ſunt inuidiæ nimirum Regule mores,
Præferat antiquos ſemper vt illa nouis.
Sic veterem ingrati, Pompeij quærimus vmbram,
Et laudant Catuli vilia templa ſenes.
Ennius eſt lectus ſaluo tibi Roma Marone;
Et ſua riſerunt ſæcula Mæonidem.
Rara coronato plauſêre theatra Menandro,
Norat Naſonem ſola Corinna ſuum.

Cornel Tacit. in Dialog. Cur noui ſint in faſtidio.

Cornelius Tacitus hoc aſcribit hominum malignitati, ſicut Martialis inuidiæ: *Vitio malignitatis humanæ vetera ſunt in laude, præſentia in faſtidio.* Omnibus enim inſitum eſt, vt raró (quod ait ingenioſus poëta) velint ingenio cedere, & hanc laudem affectent: quam dum vident ab alio præripi, palmam eius adhuc naſcentem conantur infringere. Accedit quòd veteres veluti in partam gloriæ hæreditatem, & longa ſæculorum ſerie corroboratam, venerint, de cuius gradu à nouis, licèt ingenioſiſſimis, deiici nullo modo poſſunt. Quæ opinio etuditionis, etiamſi falſa fuiſſet, aut re ipſa minor, tamen adeo omnium mentibus inoleuit, vt difficili negotio diuelli poſſit.

Qui fictitium ſuis grunnitum ſimulabat Parmenio, Græci olim theatri amores & deliciæ, tantam ſibi apud omnium animos conciliarat dexteritatis opinionem, vt ipſi porcorum grunnitus editi, nihil ad *Parmenionis ſuem* eſſe dicerentur: ſimili ratione nouorum induſtria, licèt re ipſa excellentiſſima, famæ & iudiciorum malignitate, ſæpius obruitur.

An etiam extant legitimæ cauſæ cur nouis veteres præferantur, neque illud in ſola opinionis temeritate ſitum eſt, atque collocatum? Primùm illi, quò fonte propiùs abfuerunt, magis ſinceros riuulos videntur exhauſiſſe; qui deinde per varia ingenia, eáque, vt fert humana imbecillitas, diuerſis vitiis oblita, ſuæ integritatis plurimum amiſerunt. Deinde, quod ad eloquentiæ rationem maximè attinet, antiqui fere omnes moleſta peregrinarum linguarum diſciplina exſoluti, toti in ſuam incubuerunt; ex quo contingit vt naturæ præſidiis inſtructi mox arte & continua exercitatione corroborati, incredibiles facerent progreſſus. At nos in linguis à puero triti, & quaſi in neceſſitatis piſtrinum amandati, tardè admodum ſapere incipimus. Quid, quòd illi qui in vnoquoque genere excellentes fuerunt, in vnam quam ipſi delegerunt, facultatem, toto animi impetu ſe coniecerunt? nos lenocinante curioſitatis malo volitamus per omnia, & paſſim *Coruos inſequimur* (vt ait ille) *teſtaque, lutóque*, nihil dum mente concipientes, in quod defixa noſtra conquieſcat induſtria. Poſtremò, quæ antiqui oratores ſcripſerunt, ea magno labore, multorum annorum curriculo, ingenti ſtudio elaborarunt, quòd ſe æternitati pingere augurarentur: Nos informes plerunque

Veteres n[...] tantùm [...] nione no[...] antecellu[...] Cur vete[...] nouis pr[...] ſtantur.

fœtus, & cruda adhuc ſtudia, in lucem hominum propellimus; quo fit, vt ad veterum decus rarò quis accedat.

Neque verò hoc à me ita dictum velim, vt omnes continuò nouos authores repudiādos putem. Sunt enim plerique, vel ſupra veteres, eximii. Sed in euoluendis antiquis teritur via ſecurior.

QVI MAXIME INTER veteres imitandi, obiter notantur.

CAPVT XIV.

Q. d. ſinguli [au]thores c[on]ferant [ſ]tudiis.

THVCYDIDES denſus, & breuis, & ſemper inſtans ſibi, laſciuientis orationis luxuriem tanquam falce reſecabit.

HERODOTVS, dulcis, fuſus, & quaſi amnis ſine ſalebris, iucunditatem aſperget.

XENOPHONTIS inaffectata iucunditas, ſed quam nulla affectatio conſequi poſſit, lepôre & gratiis verba perfundet.

PLATO, non linguæ ſolùm, verū etiam animi ac virtutis Magiſter, dictis afferet maieſtatem.

ARISTOTELES, doctus, acer, acutus, neruos & iudicium conferet.

ISOCRATES, nitidus & comptus, dicendi veneres inſtillabit, & ſtructuram orationis, numeris, quaſi pictis aſarotis, vermiculatam diſtinguet.

DEMOSTHENES, quo nec grauior vſquam, nec temperatior, vim, iudicium, lacertos, temperiem largietur:

PHILO, PLATONIS æmulus, in ſenſibus & verbis, amplitudinem atque admirabilitatem:

IOSEPHVS antiquitatum Iudaïcarum ſcriptor, characterem virilem, accuratam iudicii limam, &c, vbi vult oratorem agere, aureum ſententiarum & verborum flumen.

DIO CHRYSOSTOMVS, Cornu eſt quoddam (vt aiunt) Amaltheæ, ita dicendi vehementia, vbertate, & varietate præſtat: Siquidem Platonem & Demoſthenem ſequutus, candore quodam ac contorta ſimplicitate reſpondet, vt ait Philoſtratus, καθάπερ αἱ μαγάδες τοῖς ὀργάνοις προσηχεῖ. Vt organis aſſonant tibiæ; ſic ille magnis iſtis Heroibus, elegantibus modulis accinit.

Photius in bibliotheca. Syneſ. in Dione.

Ion in Omphalem. Μαγάδα, ſeu Μάγαδιν, tibiam vocat, teſte Didymo.

In eo excellens affectuum temperatio, vibrata acriùs enthymemata, exēplorum copia, ac plerunque ad exhilarandam orationem fabulæ narrationéſque intertextæ. Cōpoſitio, vt Philoſophū decebat, nihil habet, aut ſublimitatis oſtentandæ, aut captandæ iucunditatis gratia innouatum.

PLVTARCHVS, nunquam ſatis laudatus author, non inanem dictionis fucū, & pueriles calamiſtros, ſed magnum iudicii in diſſerendo lumen, diſpoſitionis accuratā rationem, & optimarum rerum ingentem ſyluam legētibus ſuggerit. Is verò eſt Oceanus,

> Ἐξ οὗ περ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα,
> Καὶ πᾶσαι κρῆναι,

& quod Agathius ſcholaſticus de eo ſcripſit, οὐχ ὅμοιον ἔχει. Nullus ad innutriendum ſtylum vberior eſt, aut opulentior.

DIONYSIVS HALICARNASSEVS, qui tam lubenter Cenſorem agit in Criticis, à Photio ita cenſetur, ἔστι δὲ φράσιν καὶ τὴν λέξιν καινοπρεπὴς, καὶ ἐς τὸ ἀνακεχωρηκὸς τῶν πολλῶν, τὸν λόγον ἐκβιαζόμενος, ἡ δὲ κατὰ μέρος διήγησις μετέχειν τι τῆς κατὰ διάνοιαν ἀφελείας ποιεῖ, καὶ οὐδ' εἰς τὸ ἄχαρι καὶ σκληρὸν ἐπιτρέπει: ſtylus eius atque dictio nouatorem ſapit, & verò per inſuetam vulgo viam, orationem impellit. At rerum ſingularum minuta explicatio, & ſenſus illi quandam ſimplitatem affert, & ne ad ingratum atque aſperum ſermonem abripiatur, vetat.

Videtur mihi ſanè author bonus,

ſed qui plus habeat, vt apparet, in ſcribendo, moroſæ eloquentiæ, quàm felicitatis.

Suid. & Photius.

ARIANVS magnificè de ſe admodum ſentit, ne dicam arroganter, his verbis; ἐκ ἀπαξιώσας ἐμαυτὸν φανερὰ καταστήσειν ἐς ἀνθρώποις τὰ Ἀλεξάνδρου ἔργα· ὅς τις δὲ ὢν ταῦτα ὑπὲρ ἐμαυτοῦ γιγνώσκω, τὸ μὲν ὄνομα οὐδὲν δέομαι ἀναγράψαι, &c.

Ariani ſupercilium.

Alexandrum dignum prædicat, qui res tantas gereret; ſe, qui ſcriptis illuſtraret; addit: [quiſquis verò ſim, qui ita de me ſentiam, nomen quidem adſcribere nihil attinet: neque enim obſcurum inter mortales eſt.] Quem non deterreat hæc arrogantia? Certè Photii iudicio exilis eſt, & parum ad ſtyli opulentiam conferre poteſt; floruit Antoninorũ temporibus, Conſulatu etiam functus; ex quo tanti ſpiritus hominis efferbuerunt.

HERODIANVS longè præſtantior eſt. Nam eius dictio ſuauis eſt, atque pellucens: vocibus autem vtitur temperatis, neque ſuprà modum Atticis; quo fit vt neque natiuam ſermonis gratiam corrumpat, nec in contẽptam degeneret exilitatem. In hiſtoria verò, nec ſuperuacaneis tumet, nec omittit neceſſaria omnino: Photii iudicio omnibus hiſtoriæ virtutibus paucis cedit.

LVCIANVS, quod ad ſtylum attinet, longè optimus eſt: λέξει διασήμῳ τε καὶ κυρίᾳ, καὶ τῷ ἐμφατικῷ διαπρεπούσῃ, κεχρημένος, vt notat Photius. Dictio eius illuſtris, propria, efficax. Diſtinctionis ad hæc, atque puritatis, æquè vt perſpicuitatis & aptæ magnitudinis, ſi quis alius, perſtudioſus eſt; compoſitionem quoque & ſtructuram orationis tanta dexteritate concinnat, vt lector credat ſe non orationes legere, ſed iucundum aliquod carmen ſuis auribus inſtillari. Verùm in iſtis & ſimilibus authoribus non tanti debet eſſe linguæ puritas, vt ex eorum lectione puritatis animi patiamur diſpendium. Quid enim inertius quàm linguam excolere, mentem, quę ſola diuina eſt, negligere?

HELIODORVS ἐρωτικῶν ſcriptor, habet ſummam ſine affectatione ſimplicitatem, atque iucunditatem, magnam in narrationibus ſuauitatem, periodos contortulas, & elegantes; ad ſummum totus eſt in eo genere melleus; ſed quid iuuat Theagenis & Charicleæ amores legere, in rerum verò cœleſtium amore frigeſcere? ſatis conſtat, hunc librum grauiſſimo conſilio diſplicuiſſe: Authorem Epiſcopum fuiſſe aiunt, ideo à patribus Orthodoxis dignitate priuatum; hoc tamen Photius non aſſeuerat, ſed dubitanter dicit, τοῦτον δὲ καὶ ἐπισκόπου τυχεῖν ἀξιώματος φασίν.

PHILOSTRATVS à Photio dicitur: τὴν φράσιν σαφὴς, ἐπίχαρίς τε καὶ ἀγορισικὸς καὶ βρύων γλυκύτητος, καὶ τῷ ἀρχαϊσμῷ, καὶ τῇ καινοπρεπεῖ ἐρμηνείᾳ τῶν συντάξεων ἐμφιλοτιμούμενος, ſtylo aperto, gratioſo, conciſo, dulcedine & gratiis affluenti, ſed qui, vt ſophiſta, ex affectatione verbiſque tum priſcis, tum nouis laudem quærat ſuauitatis.

Eius Apollonius non eſt legendus, ſine antidoto Euſebii aduerſus Hieroclem: & appoſitè Federicus Morellus, vir egregiè doctus, vtrumque excudi curauit.

APHTHONIVS Sophiſta, & ſcribendi argumento, & ſtyli elegantia, virore, deliciis mirificè delectat: ſed totus eſt ad palæſtræ nitorem potiùs, quàm ad ciuilem orationem factus.

EVNAPIVS, impiorum laudator, piorum verò Imperatorum ſicut & Zoſimus, inſectator, dictione ſatis eſt ornatus, nec non compoſitione atque ſtructura orationis, cultus: hæc tamen quæ affectat, ἀλεκτρυονώδες, ἐλεφαντοδέστερον, καὶ συοδέστερον, & reliqua ſimilia, Photio non placent.

τῆς φρά... κυλ...

ARISTIDES, cuius & nunc extant

variæ

variæ orationes Phocii, iudicio, Κάλλος habet, καὶ δεινότητα: non modò elaboratam præfert orationem, ſed quæ vim etiam dicendi habeat.

Themistivs eſt τὴν φράσιν σαφὴς, καὶ ἀπερίττος, καὶ αὐστηρὸς, καὶ λέξεσι πολιτικαῖς, καὶ εἰς τὸ σεμνὸν ἐπικλινούσαις, χρώμενος.

Sermo, inquit Photius, illi apertus, ſuperuacaneis carens, ac floridus: verba à communi vſu non diſcedunt, inclinant tamen in grauitatem: quæ laus eſt eximii oratoris: & certè ab eloquentiæ præſtantia nomen Εὐφράδοις nactus eſt. Huius orationes è Græco vertit Dionyſius Petauius noſter, vir de Græcis literis perbenè meritus.

Libanivs, inter æui ſui ſophiſtas florentiſſimus extitit, & Iuliano eximiè dilectus. Regula enim & norma fuit ſermonis Attici, κανὼν καὶ στάθμη λόγου Αττικοῦ. Verùm, dum nimis diligens ac curioſus eſſe ſtudet, quod eſt vmbratilibus iſtis fatale vitium, perſæpe orationis gratiam ac venuſtatem obſcuritate corrumpit, & affectatione figurarum in multa frigida delabitur; quod notauit D. Chryſoſtomus, eius intempeſtiuos affectus irridens, in oratione de ſancto Babyla martyre.

Ivlianvs quoque Cæſar affectauit nomen eloquentis, natura & arte ſatis ad id inſtructus: Atque in eo, Libanio præceptori ſuo valde affinis eſt quòd Atticam dictionem, & minimè tumidam, habet; Verùm in orationibus nimis olere videtur ſcholam, & vulgaria Rhetorum præcepta, quæ ſanctè admodum obſeruat. Ideo, in multis lentus, & tædii plenus, faſtidium parit. Meliùs ſibi conſuluiſſet, ſi auitæ potiùs pietati, quàm Oraculorum ſophiſtarum nugis ſtuduiſſet.

In Latinis vnus eſt *Cicero*, qui certiſſimus dux ad eloquentiam eſſe poſſit; quem ideo adoleſcentum mentibus inſtillari quã ſtudioſiſſimè, oportet, antequam prægeſtiens curioſitas in aliam ſe atque aliam ſubinde lectionem efferat. Sed nimis in hac re ſunt iniqui cenſores, qui cæteros Latinitatis authores, eóſque egregios, quaſi numeros cenſent, & de republica literaria deturbãdos, dum vnius laudibus pleniùs quàm par eſt veliſicantur. Fatendum eſt enim multa à Cicerone ſcripta fuiſſe, quæ pro ratione rerum, temporum, aurium, placuerunt; quæ omnia, ſi vbique ducantur in imitationem, non ſunt idem pondus habitura. quis enim eum ferat, qui apud homines negotioſos, & φιλολακωνισμοὺς, apud aures rerum potiùs auidas, quàm verborum lentam, otioſam orationem, longóſque verborum & periodorum tractus, ingerat, & ita ſe Ciceronianum putet? *Quintil. l.10 c.11.* Omnino quicquid alteri ſimile eſt, neceſſe eſt minus ſit eo quod imitatur, vt vmbra corpore, vt imago facie, & actus hiſtrionum veris affectibus. quod in orationibus euenit: Nãque iis quæ in exemplum aſſumimus, ſubeſt natura, & vera vis: Contrà omnis imitatio facta eſt, & ad alienum propoſitum commodatur. Ex quo fit, vt qui ſe vni, vel etiam Ciceroni omnium principi, totos addixerunt, maximè ab eius perfectione, ipſius imitationis natura ita ferente, diſcedant, & otioſi, atque ſupini, ſi quid modò longiùs circumducant, ſanctè affirment Ciceronem ita loquuturum fuiſſe; quæ tamen languida ſunt neceſſariò, cùm neque vim, neque genium aliquem oratoris qui in imitatores æquè transfundi vix poteſt, habeant.

Peccant igitur, qui vnum tantùm ſibi imitandum proponunt, cùm perfectio ex multorum ingeniorum veluti temperie conſurgat. Dion ille, quem cornu Amaltheæ nominatum diximus, aureus orator appellatus, quòd Platonem & Demoſthenem ſumma dexteritate miſ-

cuiſſet. Bene igitur faciunt qui poſtquam à tenero Cicerone apprimè imbuti ſunt, iam cõfirmato iudicio, alios cum delectu legunt; quorum gemmis Tullii purpuram illuminent. Inter hos primus occurrit

SALLVSTIVS nauus author, & minimè otioſus, acer, velox, grauis, ſententioſus, preſſus verbis, rebus affluens, ſenſibus diues, & ſublimis, qui licèt floridam illam ſtyli amœnitatem, & leni tractu atque æquabili tenore fluentem orationis ambitum nõ habeat; poteſt tamen mirum in modum, dictionis languorem corroborare, illíque vim & aculeos, quibus viriliùs concitata vibretur, addere: In eo pleraque duriuſcula ſunt, pleráque auſtera, & quæ Thucydidem ſapiant, quæ non ſunt omnibus imitanda; ſed ipſe hoc dicendi genus ſectatus eſt.

CÆSAR, leniſſimo amni ſimilis fluit, multus in ea virtute quam Hermogenes καθαρότητα nominat; nos, ſtyli puritatem perſpicuitatemque dicimus; Apparet in eo mira naturæ atque ingenii felicitas, candor, facilitas. Nihil detortum, nihil affectatum, nihil puerile, minus ornamentorum habet, ſed & minus ineptiarum: in eo genere quod tractat, prudens eſt & felix; ad exemplar conformationémque hiſtorici ſtyli, perutilis. Qui vir ſi foro vacaſſet, eodem vigore dixiſſet, quo bellauit.

TITVS LIVIVS lacteum flumen orationis fundit: de quo præclarè Quintilianus: Eſt (inquit) narrando miræ iucunditatis, clariſſimíque candoris, tum in concionibus, ſupra quàm narrari poteſt, eloquens; ita dicuntur omnia cùm rebus, tum perſonis accommodata. Sed affectus quidem, præcipuè eos qui ſunt dulciores, nemo hiſtoricorum commendauit magis: Ab eodem cum Herodoto comparatur; mihi tamen plus hic ſuauitatis, ille plus grauitatis & ſplendoris habere videtur.

PLINIVS MAIOR, etſi totus in res fertur, dicendi tamen, vt apparet, in multis, grauitatem, vigorem, acuménque habuit. Sed non eſt vbique ſui ſimilis; pleraque enim acutè ſunt & rotundè dicta; alia nimis exiliter conciſa, & quæ aures non implent; multa ſubobſcura, quæ nimia celeritate animum intelligentiámque tranſuolent; nonnulla neglecta & inculta Plinium deſiderare videntur in Plinio. Eſt tamen ad verborum proprietatem & ἐνέργειαν, longè vtiliſſimus.

SENECA parem ingenio non habuit, & admirandus potiùs videtur quàm laudandus. Is cùm eo tempore floreret, quo iam verboſo illo periodorum ambitu aures fatigatæ, res, ſententias, & acumina deſiderabant, ad eum ſtylum animum adiecit, qui iſto ſæculo fermè placebat omnibus, eloquentia iam è roſtris ad principũ aulas & baſilicas tranſlata. Fabius Quintilianus, qui eodem tempore floruit, & ad Domitiani vſque tempora Senecæ ſuperuixit, cùm eundem videret paſſim apud principes viros nobiliſſimóſque iuuenes, ingenii laudibus florentem, illi, quanquam moderatè, pro ingenii candore ſuccenſuit, & contrarium ſtylum, qui plus ſalubritatis & diſciplinæ veteris, minùs admirabilitatis haberet, retinens, Senecam in inſtitutionibus oratoriis nonnihil ſugillat.

Sic igitur ille: Ex induſtria Senecam in omni genere eloquentiæ verſatum diſtuli, propter vulgatam falsò de me opinionem, qua damnare eum & inuiſum quoque habere ſum creditus. quod accidit mihi, dum corruptum & omnibus vitiis fractũ dicendi genus, reuocare ad ſeueriora iudicia contendo. Tum autem ferè hic in manibus adoleſcentum fuit. quem non equidem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam: *Fab. l. 10.*

Iudicium Quintil. Seneca p. rum æqu.

quos ille non deſtiterat inceſſere cùm diuerſi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe iis quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem magis quàm imitabantur, tantúmque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis deſcenderet; foret enim optandum, pares, aut ſaltem proximos illi viro fieri.

Sed placebat propter ſola vitia, & ad ea ſe quiſque dirigebat effingenda, quæ poterat, deinde cùm ſe iactaret, eodem modo dicere Senecam, infamabat. Cuius & multæ & magnæ alioqui virtutes fuerunt. Ingenium facile & copioſum, plurimum ſtudii, multarum rerum cognitio, in quo tamen aliquando ab iis quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus eſt.

Multæ in eo claræque ſententiæ, mulra etiam morum gratia legenda; ſed in eloquendo corrupta pleraque; atque eo pernicioſiſſima, quòd abundant dulcibus vitiis: Velles eum ingenio ſuo dixiſſe, alieno iudicio. Nam ſi aliqua contempſiſſet, ſi parum concupiſſet, ſi non omnia ſua amaſſet, ſi rerum pondera minutiſſimis ſententiis non fregiſſet, conſenſu potiùs eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur.

Apparet in Senecam Quintilianus paulo iniquior; qui licèt videatur eum commendare laudibus, plurimùm tamen deterit, vt faciunt qui honeſtiùs obtrectare ſolent, dum laudes maledictis compenſant.

Defenſio Senecæ. Obiicit ei admirationem ſui, contemptum aliorum: de quo nihil attinet dicere. Quales enim fuerint Senecæ mores, vita laudatiſſimè acta, & glorioſus pro veritate exitus declarauit.

De ſtylo tantùm loquor, quòd minutiſſimis ſententiis rerum pondera fregerit, quàm ſit iniquum omnes vident, qui neminem ſententiis grauiorem agnoſcunt; Quòd eius eloquutio in pleriſque corrupta & pernicioſiſſima ſit, (ita enim loquitur) nimis intemperanter dictum. Erat enim Latinitatis peritiſſimus; ſed quia ſtylum, pro rerum & temporum ſtatu, alienum à Rhetorum ſchola in multis affectauit, non ideo dicendus eſt pernicioſiſſimè loqui, niſi apud eos qui ſuo ingenio & ſtylo omnes metiri volunt. Addit, à pueris tantùm amari, quod manifeſtæ calumniæ eſt. Num verò puer L. Iunius Noderatus, qui eius temporibus floruit, & eundem virum excellentis ingenii atque doctrinæ nominat; num Plinius maior, qui ſuo æuo *Principem eruditionis* non veritus eſt appellare? Num Suetonius, qui eundem maximè omnibus placuiſſe; ſoli Caligulæ, cui nihil boni placere poterat, propter ſingularem ingenii peruerſitatem, diſplicuiſſe? *Suet. in Cal. c. 43.* Num puer Fronto, qui *Senecam ipſum aſſerit aurea ſæcula reformare*, & Deos ab humano genere exulantes, eius opera reuocatos, hominibus contracta ſocietate miſceri? Num Dion, *Dio. 49.* qui Ῥωμαίοις τοὺς καθ' ἑαυτὸν σοφίᾳ ὑπεράραντα: Significat omnibus ſui æui Romanis ſapientia & eruditione præſtitiſſe. Hæc contra Quintilianum, & Aulum Gellium, qui libro 12. Noctium Atticarum, Senecæ intemperanter maledicit, *Agell. l. 12.* grauiſſimi authores cenſuerunt, & cenſent omnes viri cordati, qui hoc potiſſimùm authore delectantur, quorum authoritati debebat potiùs Eraſmus acquieſcere, quàm tam antiquum, tam grauem authorem nouis dicteriis inceſſere.

VALERIVS MAXIMVS, vt Ægyptus Homerica, bonis & malis mixtus eſt: In pleriſque enim eſt acutus & ſubtilis; quod maximè vult videri; in pleriſque durus, ſubobſcurus, & ad plebeium ſermonem abiectus, à puritate & candore Latini ſermonis longiùs diſcedit. Eſt tamen in eo iucunda tot hiſtoriarum quaſi florum congeſta varietas, & breuitas narra-

tionum, acuminibus ſententiarum, non rarò tam aptè aſperſa, vt nihil videatur amœnius.

Cornelivs Tacitvs totus ad grauitatem factus eſt, vir acris (vt apparet) ingenii, iudiciíque limatiſſimi: qui tantùm à fuco & calamiſtris puerilibus diſcedit, quantùm ſenſuum amplitudine & orationis granditate aſſurgit. Viris aptior eſt, quàm pueris, & ad iudicium conformandum, quàm ad alendam orationis copiam, quæ in adoleſcentibus requiritur, accommodatior. Pleraque in eius ſtructura ſuſpenſa ſunt, conciſa, & nimia breuitate contorta, quæ adipalem eloquentiæ ſuccum non habent.

Florvs, in alio prorſus genere nitidus, fluens, comptus, &, vt eius fert nomen, verè floridus: plus habet palæſtræ declamatoriæ, quàm virium & lacertorum.

Qvintvs Cvrtivs medium quoddam iter ſequitur, magnam ſtyli ſalubritatem conſecutus eſt: Nam ita dilucidè narrat, vt amnem ſine ſalebris fluere credas, & tantis prætcrea veneribus orationem perfundit, vt non mediocriter lectores & amatores ſuos oblectet. Conciones autem habet, tam argutas & ſuaues, vt Herodoto & Xenophonte nihilo videatur inferior.

Qvintilianvs, loquitur, vt ſentit; in vtroque, paucis exceptis, valde ſyncerus, vt qui neque verborum nouitate atque inſolentiâ orationis iuueniliter exultat, neque ſe ad plebeium ſermonem exilitate demittit. In hoc genere, quod difficillimum eſt, auream mediocritatem ſeruauit, in grauitate ornatus, in ornatu grauis.

Ex eius diſciplina prodiit Plinivs Ivnior, politus, ſi quiſquam alius, & ſuauis, & ornatus, cuius ſtylum (vt ipſe ait) apes complere floribus & innectere videntur. Inuentio in eo generoſa, diſpoſitio apta, figurarum lumina concinnè diſpoſita, & venuſtas quædam orationi perpetua effloreſcens. Summam habet laudem in Traiani Panegyrico, quem ſtudioſiſſimè, vt apparet, elaborauit. Mallem tamen interdum in eo breuitati ſtuduiſſet, neque prolixas orationes, quas ipſe defendit, tantopere amaſſet, ingenio ſuo velificatus. Certè iucunda ipſa faſtidioſos animos ſatietate obruunt, & ſummæ voluptatis extrema tædium occupat.

Apvleivs, eleganti procul dubio, & faceto fuit ingenio, ſed eo, & Muſis, non modò ſtyli inſolentis, verumetiam argumenti nouitate, abuſus eſt, author procul dubio cautæ lectionis, & periculoſæ imitationis, maximè quòd abundat dulcibus vitiis.

In Sidonio Apollinari ingens, vt apparet, ingenii vigor. Stylus talis eſt, qualem corrupta Gothicis idiomatibus ſæcula, marcidâ iam eloquentiæ laureâ ferebant: Omnino ab Atticis & Ciceronianis auribus alienus eſt. Sed tamẽ magis ob multas virtutes admirandus, quòd præmortua Romana facundia hæc ſcripſerit, quàm ob temporis vitia accuſandus videtur.

Magna Avrelii Cassiodori mens, quæ inter hanc Gothici ſæculi barbariem, quaſi ſidus quoddam eluxit, ſtylo veniam deprecatur, & facilè impetrat.

Ammianvs miles Græcus, tantos habet plerunque ſpiritus, vt quæ hircoſa, ſi liceat ita appellare, Latinitate ſcripſit, placere poſſint inter vnguentatos: quod de Ennio non inurbanè olim Seneca fertur dixiſſe.

Quod verò ad SS. patrum eloquentiam attinet, ſenſus potiùs in multis, maximè verò in Latinis, quàm ſtylus, aut verba, legem hbent imitationis. Ignoſcite tenuitati meæ, Beatæ, & lucidæ ſanctorum mentes, *Patrum maximè Latinorum ſenſus potiùs quam ver imitanda.*

is & di-
uitas cœle-
s eloquen-
e.

neque vos cum cæteris commiſceo, neque priuatas laudes inuenio, quibus veſtram illam ſanctam, ſublimem, admirandam potiùs quàm prædicandam eloquentiam ſatis efferre poſſim: Vos inanes ſapientiæ fumos contempſiſtis: Vos alias meditati eſtis laureas, alios vobis triumphos peperiſtis; vos omnium primi, ô ſanctiſſimi & fortiſſimi milites, Ægyptum ſpoliaſtis; vos ancillantis facundiæ humilitatem calcaſtis, vos opulentiam omnem veterum, qua ipſi per iniuriam abuſi fuerant, in ſacros vſus congeſſiſtis; & contrito Mogoris idolo ex eius auro coronam, magnis præterea & lucentibus gemmis illuminatam, comparaſtis. Veſtra pectora, generoſæ mentis domicilia, indomitos reginæ eloquentiæ ſpiritus aluerunt; Veſtræ linguæ in Spiritus Sancti officina procuſæ ſunt; veſtra ora, æterni Dei fiſtulæ, cœleſte nectar in omnium gentium aures latiſſimè diffuderunt.

Ecquid eloquentia ATHANASII robuſtius, quæ Imperatorum furias, & frementis in ſe penè totius mundi pondus excepit, ſuſtinuit, profligauit?

Qualis & quantus GREGORIVS ille NAZIANZENVS, cùm cœleſtis ingenii pennis ſubnixus in arcana Theologiæ myſteria penetrat, & quaſi Deus fulminans, tonat è machina? quàm acer, quàm velox, quàm grauis, & vbique ſui ſimilis vbi Apoſtatam Cæſarem æterno mactat ſupplicio?

Quis BASILIO ſanctior, & eloquentior? cuius vim dicendi admiratus ſummus, qui tunc inter Ethnicos ferebatur, eloquentiæ magiſter Libanius, eam non immeritò anteponit omnibus, Βασίλειον ἔχων πάντων ἀντίρροπον.

Erat illi vnus pro centum millibus, in eloquentia, Baſilius: & hæc vir à Baſilio religione diſiunctus, & Chriſtianis palmis infenſus.

Quid CHRYSOSTOMVS, quo nomine appellari poteſt: neſcio niſi *Theatrum quoddam diuinæ eloquentiæ* dicam; in quo Deus abundè videri voluit, quid poſſet vitæ ſanctitas cum vi dicendi coniuncta: Huius ſuauitatem Antiocheni admirati ſunt, Maieſtatem Byzantini ſuſpexerunt, vim Principes & Auguſtæ timuerunt, omnis ſæculorum coluit & colit memoria.

Quid GREGORIVS NYSSENVS, & CÆSARIVS, num & ipſi Gregoriorum fato, aureum flumen orationis fundunt?

EPHREM verò SYRVS, quaſi fax ardens, omnium animos incendit, atque inflammat.

CLEMENS ALEXANDRINVS, CYRILLVS, THEODORETVS, inter eloquentes ſummè docti, inter doctos ſummè eloquentes.

GREGORIVS THAVMATVRGVS, inſignis vbique miraculorum artifex, ſtyli quoque habet admirabilitatem.

SYNESIVS nobis Platonem, Demoſthenem, Pindarum, Chriſtiano ore loquentes dedit. HILARII ſunt ingentes ſpiritus, Dei, vt apparet viribus incitati.

At illi ſuo ſanguine purpurati Oratores, IVSTINVS, & CYPRIANVS, num tantùm præſtare feruntur cæteris hominibus dicendo, quantùm homines ipſi brutis animantibus antecellunt?

Iam verò AMBROSIVS num videtur nectare & ambroſia innutritus? tam ſuaues habet, tam argutas plerunque orationis delicias, vt apes, quæ infantuli cunas & os circunſederunt, credas adhuc in eius labellis ſeſſitare.

AVGVSTINVS ad pugnam aptior, quàm ad pompam, vehemens, acer, ſubtilis, non puerilis & verboſæ facundiæ, ſed cœleſtis eloquentiæ torrens, domum Dei fœcundis doctrinæ riuis exhilarans, aduerſariorum propugnacula proterit atque demolitur.

Hieronymvs in omni genere ſummus artifex, quas ſtyli diuitias habet? quæ lumina? quos aculeos? Dubites doctúmne magis an eloquentem debeas appellare? In Leonis labris ſedet maieſtas. Vis & impetus Salvianvm ſtipant quaſi ſatellites.

Toti verò doctrinæ, & cœleſtis facundiæ, pluſquam mellitis fauis depluunt Gregorivs Magnvs, & Chriſto doctore profeſſus Rhetor Bernardvs.

Boetii Severini, vt cenſet Scaliger, ingenium, eruditio, ars, ſapientia, prouocat omnes authores: illi neque denſitas ſentētiarum venerem, neque acumen abſtulit candorem.

Origenes & Tertvllianvs, etſi, ab aliorum ſinceritate exciderunt, à dicendi tamen ſublimitate non recedunt.

Ad ſummum quibus eloquentiæ haſtis & lacertis aduerſariorum caſtra fulminant, Arnobivs, Lactantivs, & qui ſumma dictionis felicitate præditus eſt, felix Minvtivs?

O fortunata eloquentiæ ſidera! nec vos diſpicio, nec iudico, nec laudo: ſed magis impoſito labris digito veneror?

QVOMODO IMItandum.

Capvt XV.

QVi ſint vitioſæ imitationis errores, dictum eſt ſuperiùs; nunc quâ ratione imitandum ſit, videamus. Tria omnino in authoribus ad perfectam imitationem ſpectanda: Inuentio, Diſpoſitio, & Elocutio; ſed & priùs intelligenda ſunt, quàm in imitationem traducantur; quò fit vt Rhetores ignaui parum in imitatione & iudicio proficiant, quòd Locorum, Enthymematum, & Figurarum imperiti, locutiones tantùm & verba congerant.

Inuentio primus eſt fons, ex quo fœcundari oportet ingenia, & pleniùs irrigari. Hunc ſupra cætera ſummi authores attenderunt, qui ſe ex alienis inuentis mirificè locupletarunt; totus eſt Homericus, Virgilius; ex Platone, Iſocrate, & Demoſthene, quas diuitias congeſſit Marcus Tullius? ſed qua dexteritate, oſtendam, vna aut altera ſimilitudine. qui debilitate ſtomachi laborant, varios cibos capiunt; ſed reddunt indigeſtos. At contrà, qui integra valetudine, & firmis corporis viribus præſtant, eoſdem ore manſos, & in ſtomachum ingeſtos, calore demum naturali concoctos in ſucculentam carnem conuertunt. Ita ſe res habet in imitatoribus, frigidi quidam ſunt, & ignaui, qui quod acceperunt, reddunt, ſed longè deterius: Alii, ingenii vi, quaſi calore fotum, & lumine, ſumma felicitate in ſuum conuertunt: illi non adhæreſcunt ad verbula, ſed imitantur vim reconditam ſapientiæ, cogitationum celſitudinem, tractationem humani animi, diſponendi prudentiam, colligendi acumen, pugnandi alacritatem. Ad ſummum fiunt ſimiles bonis authoribus, quos imitantur, non vt ſimiæ, ſed vt filij, qui præter paternarum virtutum ſimilitudinem, aliquid, imò omnia præferunt ſua. Oſtendo exemplis; Panoplia Virgilii, vbi arma Æneæ fabricantur, & deſcribuntur, omnino expreſſa eſt ex Homero: ſed qua induſtria? præit quidem Homerus cum facula inuentionis: At Virgilius rem animo totam altiùs repetens eximiè amplificat, non verbis inanibus, ſed magnificis ſenſibus: hoc decerpit, illud reiicit: hos immutat, illud auget. Mox aliud tractum longiùs reſcindit, aliud nimia breuitate conciſum fundit latiùs. Ad ſummum Homerus in cœlo, Vulcani officinam conſtituit minùs decorè: hic,

Optima rat. imitationis.

Inſula Sicanium iuxta latus Aeoliámque

Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa tonant, validíque incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: ſtridúntque cauernis
Strictura Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.

In vtroque Vulcanus, à Duabus inuenitur in ærumnoſis laboribus deſudans. Hoc ambobus commune. At iam apud Homerum tripodas fabricat, & cætera leuiora:

τρίποδας γὰρ ἐείκοσι πάντας ἔτευχεν
Ἑστάμεναι περὶ τοῖχον ἐϋσταθέος μεγάροιο·
Χρύσεα δέ σφ' ὑπὸ κύκλα ἑκάστῳ πυθμένι θῆκε,
Ὄφρα οἱ αὐτόματοι θεῖον δύσωνται ἀγῶνα.

Virgilius verò longè grauiùs Cyclopas pingit in fulmine elaborantes:

Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Brontéſque, Steropéſque, & nudus membra Pyracmon.
His informatū manibus iam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quæ plurima cælo
Deijcit in terras; pars imperfecta manebat:
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ,
Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Auſtri,
Fulgores nunc terrificos, ſonitúmque, metúmque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti, currúmque rotáſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat vrbes,
Ægidáque horrificam turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquammis ſerpentum auróque polibant,
Contextóſque angues, ipſámque in pectore Diuæ
Gorgona deſecto vertentem lumina collo.

Incumbunt deinde in arma opifices. Homerus quidem bene, ſed communibus verbis deſcribit.

Χαλκὸν δ' ἐν πυρὶ βάλλεν ἀτειρέα, κασσίτερόν τε
Καὶ χρυσὸν τιμῆντα καὶ ἄργυρον. αὐτὰρ ἔπειτα
Θῆκεν ἐν ἀκμοθέτῳ μέγαν ἄκμονα· γέντο δὲ χειρὶ
Ῥαιστῆρα κρατερὸν, ἑτέρηφι δὲ γέντο πυράγρην.

Virgilius in deſcriptione rei efficacior, ſenſus aliter ferit.

at illi
Ocyus incubuere omnes, paritérque laborem
Sortiti, fluit æs riuis, aurique metallum,
Vulnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela Latinorū: ſeptenóſque orbibus orbes
Impediunt: Alii ventoſis follibus auras
Accipiunt, reddúntque, alii ſtridentia tingunt
Æra lacu, gemit impoſitis incudibus antrum:
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum.

Ad ſummum in clypeo Achillis leuia & friuola inſculpta: In ſcuto Æneæ prudentiſſimè & artificioſiſſimè res Italæ effinguntur. Hoc demum eſt feliciter imitari.

QVOMODO DEMOSTHENEM Cicero fuerit imitatus.

CAPVT XVI.

DEMOSTHENES.

Demoſth. exordium orat. de Corona.

Demoſth. & Ciceronis exordia à precatione.

Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις, ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἐγὼ διατελῶ τῇ τε πόλει, καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα. ἔπειθ' ὅπερ ἐστὶ μάλισθ' ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας καὶ τῆς δόξης, τοῦτο παραγ-

στῆσαι τοὺς θεοὺς ὑμῖν, μὴ τὸν ἀντίδικον σύμβουλον ποιήσασθαι περὶ τοῦ πῶς ἀκούειν ὑμᾶς ἐμοῦ δεῖ.

Primùm Deos & Deas precor, Athenienſes, vt quantam ego beneuolentiam erga Rempubl.& vos vniuerſos conſtanter habeo, tanta à vobis in hoc iudicio mihi tribuatur. Deinde, vt Dij,id quod maximè vos, veſtramque religionem, & gloriam tuebitur, in eam vos ſententiam adducant, ne aduerſarium, quomodo ſim audiendus, in conſilium adhibeatis.

CICERO.

Cicero pro Muræna.

Quod precatus ſum à Diis immortalibus, Iudices, more inſtitutóque maiorũ, illo die, quo auſpicato comitiis centuriatis L. Muræenam Conſulem renuntiaui, vt ea res mihi magiſtratuíque meo, populo plebique Romanæ bene atque feliciter eueniret; Eadem precor ab iiſdem Diis immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum, vnà cùm ſalute obtinendum, vt veſtræ mentes atque ſententiæ, cũ populi Romani voluntate ſuffragiiſque conſentiant, eáque res vobis populóque Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiámque afferat.

Vterque orditur à precatione. Demoſthenes duo poſtulat, beneuolentiam erga ſe ciuitatis tantam quantam habet in vniuerſum populum: Deinde, vt mentes Atheniẽſium, & in ſuam cauſam & in populi gloriam inclinent. Non omnia vno exordio conſequutus eſt Tullius, ne imitatio nimis eſſet manifeſta. Alterum addam exordium, vt quomodo vtrunque fuerit imitatus, oſtendam: Idem ad Quirites, poſt reditum, ſic incipit:

Quod precatus à Ioue Optimo Maximo, cæteriſque Diis immortalibus, ſum, Quirites, eo tempore, cùm me fortunáſque meas, pro veſtra incolumitate, otio, concordiáque deuoui, vt ſi meas rationes vnquam veſtræ ſaluti ante poſuiſſem, ſempiternam pœnam ſuſtinerem, mea voluntate ſuſceptam: Sin & ea quæ antè geſſeram, conſeruandæ ciuitatis cauſa geſſiſſem, & illam miſeram profectionem veſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem, vt quod odiũ ſcelerati homines & audaces in Rempubl. & in omnes bonos conceptum, iam diu continerent, id in me vnum potiùs quàm in optimum quemque, & in vniuerſam Rempubl. deflecterent: hoc ſi animo in vos liberóſque veſtros fuiſſem, vt aliquando vos Patréſque Conſcriptos, Italiámque vniuerſam, memoria mei, miſericordia deſideriúmque teneret.

DEMOSTHENES.

Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι, καὶ πάσαις.

Comparantur exordia Demoſthenis, & Ciceronis.

Hoc ſiccum. At Cicero illam precationẽ magnificam reddit ex adiunctis, non modò precatur nunc, ſed antea precatus eſt, *More inſtitutoque Maiorum*, & hoc plus habet authoritatis: [illo die, quo auſpicatò comitiis centuriatis L. Murænam Conſulem renuntiaui,] hoc religionis fuit, & felicitatis.

Demoſthenes ὅσην εὔνοιαν ἔχων διατελῶ τῇ τε πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν, hoc mediocri ſtylo pertextum.

CICERO.

Longè magnificentius ſuam illam beneuolentiam profuſam oſtendit, vt totus in affectum & amorem tranſiiſſe videatur, non modò enim [Fortunas pro Reipubl. incolumitate, otio concordiáque deuouit,] ſed quod amantius eſt, optauit, [vt ſi ſuas rationes publicæ ſaluti antepoſuiſſet, ſempiternam pœnam ſuſtineret.] Nõ hæc ſimplex Demoſthenis beneuolentia, ſed amor ardentiſſimus.

Demoſthenes τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν. Cicero non tantùm beneuolentiam petit, ſed, quod exulem & calamitoſum decuerat, *memoriam, miſericordiam, deſiderium.*

Et

Et Demoſthenes, Ἔπειτα ὅπερ δεῖ μάλιστα ὑπὲρ ὑμῶν· καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, καὶ τῆς δόξης, τοῦτο παραστῆσαι τοὺς θεοὺς ὑμῖν.

Altera petitio, in quo vterque poſtulat iudicum mentes inclinare in ciuitatis gloriam, & fauorem ſuæ cauſæ.

Cicero hæc longè diſertiùs. Vt veſtræ mentes atque ſententiæ cum P. R. voluntate, ſuffragiis conſentiant: eáque res vobis populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiámque afferat. Nihil otioſè dictum: *Mentes* in cognoſcendo; *ſententia* in decernendo: deinde optat *pacem* ſine hoſte, *tranquillitatem* ſine turba & ſeditione: *otium* ſine moleſtia & negotio: *concordiam* ſine vllo diſſidio. Et hæc omnia commemorauit, non τῆς δόξης, quia in eo erat Reſpublica ſtatu, ob Catilinæ coniurationem, vt magis de ſalute quàm de gloria cogitaret. Ad ſummum, quod ille dixit, τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, religionis mentionem faciens, & pietatis; quanto hic illuſtriùs? [Quòd ſi illa ſolennis comitiorum precatio conſularibus auſpiciis conſecrata, tantam habet in ſe vim & religionem, quantam Reipub. dignitas poſtulat.] Deinde quomodo in animos blandè grauitérque ſimul influit? [Quæ cùm ita ſint, Iudices, & cùm omnis Deorum immortalium poteſtas, aut tranſlata ſit ad vos, aut certè communicata vobiſcum; idem Conſul cum veſtræ fidei commendat.]

Alius eſt in Philippicis locus, vbi vterque populum ad hæreditatem gloriæ à maioribus relictam hortatur.

DEMOSTHENES.

Ὑμῖν οἱ πρόγονοι τοῦτο τὸ γέρας ἐκτήσαντο, καὶ κατέλιπον μετὰ πολλῶν, καὶ καλῶν, καὶ μεγάλων κινδύνων.

Hæc inchoata, apud Ciceronem perfecta.

Mortem quidem omnibus natura propoſuit. Crudelitatem mortis, & dedecus, virtus propulſare ſolet, quæ propria eſt Romani generis, & ſeminis; hanc retinete quæſo, Quirites, quam vobis tanquam hæreditatem, maiores veſtri reliquerunt. Hæc grauia, & ſupra Demoſthenis locum ſententioſa: addit;

[Quanquam alia omnia incerta ſunt, caduca mobilia. Virtus eſt vna altiſſimis defixa radicibus, quæ nunquam vlla vi labefactari poteſt, nunquam dimoueri loco] Hæc ſententioſè dicta ad ſummum auget, à rebus geſtis maiorum.

[Hac maiores veſtri primùm vniuerſam Italiam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt, potentiſſimos Reges, bellicoſiſſimas gentes in ditionem huius Imperij redegerunt.] Illæ ſunt animorum faces. Demoſthenes cùm tam latum haberet campum, in Marathone Xerxe, Mardonio, nihil eorum attigit, quæ maximè hoc loco videbantur commemoranda.

Et quæ dicuntur in contemptum Philippi, ὄλεθρος Μακεδών, num apud Ciceronem γοργότερα;

Eſt igitur, Quirites, P. R. victori omnium gentium, omne certamen, cum excurſore, cum latrone, cum Spartaco.

In oratione funebri vterque perorat Patheticôs.

DEMOSTHENES.

Οἱ μὲν εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ χρόνου πολλὴν, καὶ τὸν ἅπαντα, εὔκλειαν ἀγήρων καταλείπουσιν, ἐν ᾗ καὶ παῖδες αὐτῶν ὀνομαστοὶ γιγνόμενοι, καὶ γονεῖς οἱ τούτων περίβλεπτοι γηροτροφήσονται, παραψυχὴν τοῦ πένθους τὴν τούτων εὔκλειαν ἔχοντες.

CICERO.

O fortunata mors, quæ naturæ debita, patriæ eſt potiſſimùm reddita. Vos verò patriæ natos iudico, quorum etiam nomen à Marte eſt; vt idem Deus vrbem hanc gentibus,

vos huic vrbi genuiſſe videatur; In fuga, fœda mors eſt; in victoria, glorioſa. Etenim Mars ex acie fortiſſimum quemque pignerari ſolet.

Et de conſolatione proximorum.

Optima eſt hæc quidem conſolatio parentibus, quòd tanta reipublicæ præſidia genuerint: Liberis, quod habebunt domeſtica exempla virtutis: Coniugibus, quòd iis viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præſtabit: Fratribus, quòd in ſe vt corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident.

Demoſthenes parentibus tantùm, & filiis; hic coniugibus & fratribus appoſitam largitur conſolationem, & de militum mortuorum gloria.

DEMOSTHENES.

Οὓς γὰρ ἅπασα ἡ πατρὶς θάπτει δημοσίᾳ, κοινῶν δὲ ἐπαίνων μόνοι τυγχάνουσιν· ποθοῦσι δὲ οὐ μόνον οἱ συγγενεῖς καὶ πολῖται, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ὅσην Ἑλλάδα χρὴ προσειπεῖν· συμπεπένθηκε δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης τὸ πλεῖστον μέρος.

CICERO.

At Cicero longè illuſtriùs & παθητικωτέρως per apoſtrophen ad mortuos.

Actum igitur præclarè vobiſcum, fortiſſimi, dum vixiſtis; nunc verò etiam ſanctiſſimi milites, quòd veſtra virtus, nec obliuione eorum qui nunc ſunt, nec reticentia poſterorum inſepulta eſſe poterit: Cùm vobis immortale monumentum ſuis penè manibus, ſenatus populúſque Romanus extruxerit.

Hæc longè grauiora, verbíſque & ſententiis magis excelſa: & de ſtatu nouæ vitæ, apud beatas inſulas, vterque magnificè.

DEMOSTHENES.

Πῶς οὐ χρὴ τούτους εὐδαίμονας νομίζεσθαι, οὓς παρέδρους εἰκότως ἄν τις φήσαι τοῖς κάτω θεοῖς εἶναι, τὴν αὐτὴν τάξιν ἔχοντας τοῖς προτέροις ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἐν Μακάρων νήσοις;

CICERO.

Tractat per apoſtrophen continuam: quæ longè plus habet affectus.

Illi igitur impii, quos cæcidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidii luent: Vos verò, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti.

Vterque improborum accuſationem, hic Æſchinis, ille Verris, oblatam diuino conſilio, Iudicibus proponit, quò eos ad vindicandum faciant acriores.

DEMOSTHENES.

Τρόπον δέ τινα ἡγοῦμαι καὶ βούλομαι, καὶ τὰ νῦν συμβεβηκότα πάντα, ἐπὶ ταῖς ὀδύναις ταυταισὶ, δαιμονίας τινὸς εὐδαιμονίας ἔνδειγμα τῇ πόλει γεγενῆσθαι. *In orat. de falsa lega.*

Hæc fermè tranſuolant, antequam capiantur; quippe dicit exiſtimare ſe, ea quæ in hac cauſa contigerunt, diuinæ eiuſdem beneuolentiæ erga ciuitatem eſſe indicia.

Cicero longè excelſiùs:

Quod erat optandum maximè (Iudices) & quod vnum ad inuidiam veſtri Ordinis, infamiámque iudiciorum ſedandam, maximè pertinebat.

Animaduertis, vt ſuſpendit animos, vt erigit, & iam deſiderio ſciendi ſtimulat? deinde pergit:

Id non humano conſilio, ſed propè diuinitùs datum, atque oblatum vobis ſummo Reipublicæ tempore videtur.

Diſcute ſingula, non tantùm datur ius, quaſi ad poſſeſſionem, ſed offertur in manu, & offertur non ab hominibus, ſed à Diis: quo deinde tempore? *Summo*: hoc eſt, depoſita prope hac Reip. parte (vt ipſe dixit aliàs) ad ſummum: Initio præmiſit, cauſam eximiam huius beneuolentiæ, *ad inuidiam clariſſimi Ordinis, infamiámque iudiciorum ſedandam,* quod diu fuerat à bonis optatum. Hæc omnia magni ſunt ponderis.

Vterque, ille contra Ariſtocratem, hic pro Milone, fabulæ Oreſtis meminerunt, qua alicuius cædis ratio iuſta confirmaretur.

DEMOSTHENES.

mosth. tra Ari- stitnem.

Λογιζόμενοι δὲ ὅτι μητέρα Ὀρέστης ἀπεκτονὼς, ὁμολογῶν, θεῶν δικαστῶν τυχὼν, ἀποφυγάνει.

CICERO.

Itaque hoc (Iudices) non ſine cauſa fictis fabulis doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt, eum qui patris vlciſcendi cauſa matrē necauiſſet, non ſolùm diuina, ſed etiam ſapientiſſimæ Deæ ſententia liberatum. Hoc grauius & numeróſius *fictis fabulis*, ne videretur niti hoc argumento, quod affert tanquam corollarium. *Doctiſſimi homines*; conciliat auctoritatem dicto: *Eū*, prudenter tacet nomen, ne videatur iſtas fabulas Græcorum diſcutere glorioſiùs. Sic in Muræna, poëta neſcio quis, (intimè tamen nouerat,) *patris vlciſcendi cauſa*; hoc fuit neceſſarium addere. *Non ſolùm diuina*, (alii ſcribunt *humanas*;) ſed remanet ſemper contentio: *Non ſolùm diuina* qualibet (ſunt etiam Dij minores.) *ſed Deæ ſapientiſſimæ.*

Vterque ſententioſè dixit, de populi inconſtantia & concionum fluctibus.

DEMOSTHENES.

Ὄχλος ἀσταθμητότατον πραγμάτων ἁπάντων, καὶ ἀσυνετώτατον, ὥσπερ ἐν θαλάττῃ κῦμα ἀκατάστατον, ὡς ἂν τύχῃ κινούμενον. ὁ μὲν ἦλθεν, ὁ δὲ ἀπῆλθε· μέλει οὐδενὶ τῶν κοινῶν, ἀλλ' οὐδὲ μέμνηται.

Vulgus res omnium inconſideratiſſima atque imprudentiſſima perinde enim atque in mari vagi fluctus, caſu voluuntur. Hic quidem aduenit, alius autem diſcedit. Nemo rempubl. curat, ſed ne meminit quidem.

Cicero blandiùs, amœniùs, vberiùs:

ropro rana.

Nihil eſt incertius vulgo, nihil obſcurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quod enim fretum, quem Euripum, tot motus, tantas & tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes & quantos æſtus habet ratio comitiorum? Dies intermiſſus vnus, aut nox interpoſita, ſæpe perturbat omnia, & totam opinionē, parua nonnunquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam ſine vlla aperta cauſa, fit aliud quàm exiſtimamus, vt nonnunquam ita factum eſſe, etiam populus admiretur, quaſi verò non ipſe fecerit.

Vterque cùm reum teneret conuictum manifeſtis criminibus, ille Ariſtocratem, hic Verrem; excuſationem reijcit, qua & hæc alios feciſſe patroni dicebant.

DEMOSTHENES.

Demoſth. contra Ariſtocratem.

Ἔτι τοίνυν ἔμοιγε δοκεῖ, καὶ σφόδρα ἀναιδὴς εἶναι τοιοῦτος ὁ λόγος, ὡς γέγονε καὶ πρότερον τισὶν ἄλλοις τοιαῦτα ψηφίσματα. οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτ' ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφεύγειν σοὶ προσήκει, ἀλλὰ τοὐναντίον πολὺ μᾶλλον ἁλίσκεσθαι διὰ ταῦτα.

Ad hæc impudentiſſima videtur huiuſmodi quæ affertur excuſatio: Quòd & talia priùs decreta contigerint: neque enim, ſi quid tum contra leges commiſſum eſt, idque es imitatus, idcirco videris abſoluendus, ſed eo magis condemnandus.

CICERO.

[Quid igitur dicet feciſſe alios? quid eſt hoc? vtrùm crimini defenſio, an comitatus exilio quæritur?] Viden' vt ſubtiliùs & γοργότερον; Deinde: vt enim aſſentiar orationi tuæ, defenſionem tamen non probabo, potius enim te damnato, cæteris anguſtior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quàm te abſoluto, alii quod audaciſſimè fecerunt, rectè feciſſe exiſtimentur.

Vterque vim & vtilitatem legum magnifica exornatione complexus eſt.

DEMOSTHENES.

Ἀλλὰ ὅτι πᾶς ὁ τῆς πόλεως καὶ τῶν νόμων κόσμος, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, συντηρεῖται καὶ διαφθείρεται κατὰ τοῦτον καὶ τοῦτ' οἶμαι σαφῶς ὑμῖν ἐπιδείξειν. λέξω δ' οὔτε περιττὸν οὐδενὶ, οὔτ' ἴδιον, ἀλλ' ὃ πάντες ὑμεῖς ἴστε ὁμοίως ἐμοί. εἰ γάρ τις ὑμῶν ἐξετάσαι βούλεται τί ποτ' ἐστὶ τὸ αἴτιον, καὶ τὸ ποιοῦν τὴν βουλὴν συλλέγεσθαι, τὸν δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναβαίνειν, τὰ δικαστήρια πληροῦσθαι, τὰς ἕνας ἀρχὰς ταῖς νέαις ἑκούσας ὑπεξιέναι, πάντα δι' ὧν ἡ πόλις διοικεῖται καὶ σώζεται, γίγνεσθαι τοῖς νόμοις εὑρήσει.

Quod & longiùs proſequitur: oſtendit igitur inductione facta, cœtus, conciones, magiſtratus, fora, edicta, omnia legibus fieri.

CICERO.

Cicero pro Cluentio.

Cicero hoc ornatiùs, excelſiùs, gratiùs, [vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, & neruis, ac ſanguine, membris vti non poteſt:] Hoc graue & excitatum: [Legum miniſtri, magiſtratus; legum interpretes, iudices, legum denique idcirco omnes ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſimus:] Illud ornatum & acutum. Quod vltimò affertur ad inductioné, vrbanum & iucundum eſt. [Quid eſt, quo ab te iudices tali dignitate præditi coërceantur? Vos autem, Iudices, quamobrem ex tam magna multitudine ciuium, tam pauci de hominum fortunis ſententiam. fertis? Quo. iure Attius, quid voluit, dixit? Quid ſibi autem illi ſcribæ? quid lictores? quid cæteri, quos apparere huic quæſtioni video? Voluit, opinor, hæc omnia lege fieri, totúmque hoc iudicium quaſi mente quadam adminiſtrari, & regi.

Quædam porrò nonnunquam tam claris imitationis lineamentis à Cicerone exprimuntur, vt ouum (quod aiunt) ouo non ſit ſimilius, quàm hic ſuo exemplari: quanquam ad molliores orationis cõmiſſuras paucula verba aut addit, aut omittit, aut etiam mutat: Sic in oratione Cyri loquutus eſt Xenophon:

Οὐ γὰρ δήπου τοῦτό γε σαφῶς δοκεῖτε εἰδέναι, ὡς οὐδὲν ἔσομαι ἐγὼ ἔτι, ἐπειδὰν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τελευτήσω· οὐδὲ γὰρ νῦν τοι τὴν ψυχήν γε ἑωρᾶτε, ἀλλ' οἷς διεπράττετο, τούτοις αὐτὴν ὡς οὖσαν κατεφωρᾶτε.

At Cicero:

[Nolite arbitrari, ô mihi chariſſimi filii, me cùm à vobis diſceſſero, nuſquam, aut nullum fore; nec enim dum eram vobiſcum, animum meum videbatis: ſed eum eſſe in hoc corpore, ex iis rebus quas gerebam, intelligebatis: eundem igitur eſſe credite, etiamſi nullum videbitis.] Sed hæc pleniùs cùm ad vberem exemplorum copiam deuenerimus; nunc & eloquentiæ ſpeciem, & oratoris perſonam conformaſſe ſufficiet; Sequentibus libris de ipſo artificis opere pluribus Deo auſpice dicendum erit.

Finis Libri tertij.

DE INVENTIONE, ET LOCIS. LIBER QVARTVS.

DE SCRIBENDA ORATIONE.

De cognitione quæſtionis, & de prolixitate fugienda.

Capvt Primvm.

NAscentis veluti Eloquentiæ cunabula ſunt à nobis ſuperioribus libris diffuſiùs expoſita: hoc, & cæteris conſequentibus, lubet eloquentiæ membra conformare, & orationem ab ipſis excitare fundamentis.

Ad orationē omnia præcepta Rhetorū ſpectant.

Oratoris opus, in quo omnis ars eius atque induſtria deſudat, eſt Oratio, non illa quidem locutio communis, ſed Oratoris charactere ſignata; cuius ambitu, ſi vniuerſa Rhetoricæ præcepta complexus fuero, facturum me operæ pretium ad artis perſpicuitatem, arbitror. Omnia igitur, quæ poſthac tradentur, ad hunc ſcopum collineabunt, & ſub vna oratione laxè ſatis inter ſuos limites excurrens huius diſſertationis tractus, omnem vim oratoriam facultatemque complectetur.

In oratione ſcribenda, primùm accuratam habere oportet quæſtionis tractandæ cognitionem; ex eo enim deriuari omnem vim & efficacitatem ſermonis oportet. Qua in re erratur à multis in limine, & id quidem multifariàm. Alii enim nihil penſi habentes quid propoſita quæſtio ferat, videntur, Andabatarum more, clauſis, vt aiunt, oculis pugnare; & de re dicentes, nihil minùs quàm rem attingere: ex quo minimè mirum eſt, ſi omnium ſenſibus talis repudietur oratio. His profectò illud poëtæ inculcādum eſt:

Eſt aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum:

An paſſim inſequeris coruos teſtâque lutóque?

Alii propoſitum quidem orationis ſcopum vident, ſed cùm iudicii imbecillitate non ſatis res diſtinguere atque diſcriminare valeant, in

varias ineptias incidunt, & cum deſtinata ad dicendum materia res varias, eáſque diſcrepantes, commiſcent, ex quibus orationem in immodicum tumorem creſcere ac confundi neceſſe eſt.

Prolixitas vitanda.

Alii, cùm metam ob oculos perſpiciant, deſiderio tamẽ dicendi geſtientes, longos amant circuitus, *res citant ab ouo vſque ad mala*, digreſſiones etiã faciunt, & frigidas tranſitiones, quibus miſeras aures enecant: & ſi aduertas, inuenies, eos tum primùm de re incipientes dicere, cùm oportuerit deſiiſſe. Hoc partim accidit adoleſcentibus, qui, vt fert rerum ſplendidarum nouitas, tantã capiunt in dicẽdo voluptatem, vt quieſcere nullo modo poſſint; putántque ſe iiſdem auribus audiri ab omnibus, quo feruoris impetu dicunt: Partim etiam contingit doctis, ſed confuſis plerumque, & moroſis hominibus, qui nunquam ſibi ſatisfaciunt, niſi quicquid mente conceperint, id totum in turbæ circumſtantis aures effuderint.

Hoc elogium tribuit Seneca Caſsio Seuero, l. 3. Contr. in præf.

Magnum proculdubio vitium, & haud ſcio an vllum ſit in oratore, quod magis auditorum animos deterreat: Paucos admodum inuenias, de quibus illud dicatur, *Timebant ne deſineret*; etſi illi prima aut altera concione, vbi nouitas auditorum mentibus quodammodo lenocinatur, placuerint, tamen ſi pergant, fiunt oneroſi: adeò etiã ſpecioſi ſermonis immodica prolixitas faſtidiis adhæreſcit.

Sed eò imprudentiores ſunt, qui ſiue in poëſi, ſiue in orationibus, ſiue in concionibus, cùm trita, communia, & frigida pene dicant omnia, hanc tamẽ verborum luxuriem profundunt, nec bene monentibus obtemperant, modò dicendi titillans quoddam deſiderium expleant. O graue cacoëthes, & apud occupatas aures odioſum! Audiant tandem illud D. Gregorii Nazianzeni dictum, Κίντει πῶλον πρὸς νύσσαν, *Adige equum ad metam.* Argumentum ſequere, ad rem veni, quorſum tot loci communes? quò ſpectant tot parerga? quò tot hiſtoriæ? tot teſtimonia? Verùm hæc pulchra ſunt. Eſto, ſed non erat hîc locus, *ſcis ſimulare cupreſſum.* Peribit igitur mihi labor irritus? Ita, ne auditorum aures pereant. Sed ſpecioſum eſt ad doctrinam multa dicere. Erras, nunquam illud Callimachi legiſti, *magnus liber, magnum malum*: nũquam Demoſthenis illam vocem auream audiſti, οὐ τὸ μέγα, εὖ· ἀλλὰ τὸ εὖ, μέγα. *Non quod magnum eſt, bene eſt; ſed quod bene eſt, magnum eſt.*

Sæpiùs in libro memoratur Perſius vno,
Quàm leuis in tota Marſus Amazonide.

Magna prudentia eſt manum de tabula opportunè & loco deponere.

Ne igitur haud leuis trahatur error, ex limine ſeriò conſiderandum eſt, initio quid veniat in diſceptationem, quid ſit attributum, quale ſubiectum, an ſit infinita quæſtio, an finita, an ſimplex, an comparata, cuius generis ſit, & ſtatus, an finitionis, an qualitatis, an coniecturæ? Quæ omnia, vbi perſpecta fuerint, & ſenſu intelligentiáque diſtincta, tum demum in deſtinatum ſcopum omnia argumenta erunt dirigenda; ac primùm ab inuentione incipiendum.

DE INVENTIONE.

Nutrix Inuentionis, eruditio, & eruditæ debent eſſe orationes.

CAPVT II.

Varia eruditio nutrix eloquentiæ

PRimus fons Inuentionis eſt eruditio varia, ex qua omnem eloquentiam creſcere fœcundaríque oportet. Neque enim perfectus orator eſſe poteſt, qui non omnium

rerum cognitione, atque intelligentia diguiſſimarum, pectus compleuit ſuũ. [utar. in de. & iride.] Vt Perſæa arbor Nili aquis irrigata, floret cultiùs,& parit vberiùs: ſic manantibus doctrinæ riuis perfuſa vireſcit eloquentia. Tolle eruditionem à dicendi facultate,

Ἐπιφυλλίδες ταῦτ' ἐςι, καὶ ςωμύλματα:

[uintil. l. 2. 10.] quid aliud erit quàm loquentia puerilis? quàm arbor foliorum luxurie veſtita, ſed fructus expers? quàm arena (vt aiebat ille) ſine calce? Bene igitur oratori futuro neceſſariã eſſe multarum artium ſcientiam iudicat Fabius Quintilianus.

[cer. lib. 1. de oratore. mnes ingeua artes ecessaria loquenti.] Bene M. Tullius: [Sic ſentio neminem in oratorum numero habendum, qui non ſit omnibus iis artibus quæ ſunt libero dignæ, perpolitus; quibus ipſis, ſi in dicendo non vtimur, tamen apparet, atque extat, vtrùm ſimus earum rudes, an didicerimus. Vt qui pila ludunt non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ: ſed indicat ipſe motus, didicerintne palæſtram, an neſciant: & qui aliquid fingunt, etſi tum pictura non vtuntur, tamẽ vtrùm ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: ſic in orationibus hiſce ipſis iudiciorum, concionum, Senatus, etiamſi propriæ cæteræ non adhibentur artes, tamen facilè declaratur vtrũ is qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio ſit opere iactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus acceſſerit.] qui locus ſanè eximius eſt ad diſſoluendam controuerſiam quam nunc agitari inter multos video, *vtrũ doctam eſſe oporteat orationem*: de quo varias & diſcrepantes audiuimus ſententias.

Alij, quaſi eruditioni liberaliori bellum indixerint, toti ſunt in ſtructura & compoſitione verborum: ex [docta o- tiones esse eant.] quo illud quidem aſſequũtur, vt comptè & fluidè dicant; rerum autem ſuccum & opulentiam nullam habeant: idque certis tuentur addicti rationibus, quòd eruditio & eloquentiæ facultates ſint inter ſe diſtinctæ, in orationibus verò eloquentiam, non doctrinam, profiteantur: neque ſummorum oratorum, vt Demoſthenis & Ciceronis, orationes, hoc inanis doctrinæ fuco (vt appellãt) ſint ornatæ.

Alii doctum rati eſſe Oratorẽ oportere, hiſtoriis & teſtimoniis orationes ſine vllo diſcrimine referciunt, & in dictione inertes, hoc vnum curant, vt variam doctrinæ ſupellectilem, explicent. qui profectò videntur omnes à vera germanáque oratoriæ facultatis ratione aberrare. Nam, qui omnem doctrinã fugiunt, licèt orationis ſtructura & omni verborum expolitione ſint excellentes, neceſſe eſt cum magno auditorum tædio audiri, & ab optimi Oratoris maieſtate longiùs abeſſe: qui verò ſolis antiquariis rebus, eruditioni, variæque doctrinæ inhiãt, ſpiritus elidunt eloquentiæ. Adhibenda eſt in eo, ſicut & in cæteris rebus, tẽperies, & quid res, quid locus, quid aures, aut patiantur, aut expectent, conſiderandum eſt.

Oratori dicendum eſt in concione, [Temperies eruditionis.] in iudiciis, in ſenatu, de re ciuili & negotioſa: cùm Hannibal eſt ad portas, cùm de fœdere Pyrrhi agitur, cùm ſqualler reus: Putidum eſt hîc ad doctrinæ oſtentationem in parergis ludere, & neceſſaria negligere: penè vitium eſt eruditionẽ profiteri: itaque, & prudentes oratores, etiamſi doctrinam adhibeant, nonnunquam tamen ea dexteritate faciunt, vt illud quod dicunt, ſponte ſua influere, non quæſitum eſſe, videatur: tot condimentis deinde leniunt, atque aſpergunt, vt popularibus etiam auribus reddãt familiare. M. Tullius in Miloniana, ampliſſimam illam & grauiſſimam de prouidentia diuina diſputationem attingit eo loco, quẽ alio in libro commemoraui. Non affert hîc diuerſas [Quomodo in concionatione adhibenda eruditio.] Philoſophorum de ea re ſententias, abſtruſáſque rationes, & argutias, ſed rem dumtaxat proponit, & graui ſimi-

litudine illuſtrat, cauet autem pluribus diſquirere, ne forum in academiam videatur commutare: Pro Muræna verò Stoicæ ſectæ capita perſtringit, & exagitat, ſed qua induſtria? qua vrbanitate? Ita planè hæc tractat, vt videatur non ignorare, imò pleniſſimè ſcire, ſed ratione fori & iudiciorum plura conſultò minimè dicere. Is eſt igitur in iſtius generis orationibus doctrinæ modus.

Quomodo in epidictico genere.

At verò, ſi extra fori & iudiciorum negotioſa, aut certè reatus & ſqualloris ſubſellia, habenda ſit oratio, in qua eruditio expectatur, ſperatur delectatio, & non modò fructus animorum, ſed etiam ſuauitas elocutionis requiritur: quales ſunt, quæ olim à magni nominis Sophiſtis habebantur, & nunc etiam in ſcholis Rhetorum haberi poſſunt. Quis non videt hîc adhibendam eſſe eruditionis ſucculentam vbertatem? cùm verbis tantùm, grauium perſonarum aures non paſcantur, ſed magis rebus innutriantur: qui Demoſthenis & Ciceronis orationes, ad hanc ſententiam perimendam afferunt plumbeo gladio eam iugulare conantur, nulloque rationis fundamento impugnant, vel Ciceronis ipſius iudicio, qui hæc orationum genera, quæ illi confundunt, explicatiſſimè diſtinxit. Neque verò, cùm eruditionem adhibendam dico, eos imitari velim, qui ſcholia & farragines, orationum loco ſcribunt. Volo eruditas rationes, ex omni ſcientia petitas, volo hiſtorias, & effata, & leges, & ſimilitudines, ſed ea lege, vt iſtis illuſtretur non tota oblinatur oratio, vt hæc digerantur, non inferciantur, vt ordine, vt loco diſponantur, vt figuris dictionum veſtiantur, vt omnium florum varietate, vt affectibus, vt copioſa ſuauitate reſpergantur.

Cicero in Orat. epidicticas orationes apertè & palam omni varietate exclari oſtēdit.

PRIMVS FONS INVENTIONIS, Hiſtoria.

CAPVT III.

Occurrit primùm Hiſtoria, quæ ad orationem alendam, & firmis veluti adminiculis ſuſtentandam, plurimùm valet. Nec is à verò aberrarit, qui eam veluti eloquentiæ horreum quoddam nominarit. Eſt eius certè vis admirabilis, ex qua efficitur, (quod ait D. Gregorius Nazianzenus,) vt vnius hominis mens, ex omnium mentium & ſæculorum perfectione, in vnum ſapientiæ aceruum coaleſcere videatur. Quid diuinius, quàm omnia noſſe, quàm disiunctiſſimas regiones velociſſimi ſyderis more luſtrare? quàm omnium ætatum memoriam, res geſtas, facta, exempla percenſere: quàm imperiorum ſtatus, ortus, progreſſus, viciſſitudines, decurſus, exitus, vno mentis aſpectu contemplari? quid illuſtrius, quàm regendi militandíque diſciplinam, clariſſimarum virtutum effigies, in vnam veluti tabulam congeſtas inſpicere, præterita cum præſentibus comparare, alieno damno ſapere, ſalutaria inde præcepta ad omnem vitæ culturam decerpere,

D. Greg. Naz. in carmine ad N. cibulum.

ἐξ ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα;

Aeſchyl. Ἑπτὰ ἐπὶ Θ.

Nec immeritò eam communem humani generis ἀβρέπτα nominat Diodorus. Quantum ad res ciuiles cōferat, dicent Polybius & Ariſtoteles qui eam ἀληθινωτάτην παιδείαν καὶ γυμνασίαν nominant. De eius in eloquētiam fructu ſuauiſſimè redundante, teſtimoniū proferet Quintilianus, qui oratorem in hiſtoriis apprimè verſatum deſiderat his verbis; *Imprimis verò abundare debet orator exemplorum copia, cùm veterum, tum etiam nouorum; adeò vt non ea modò quæ conſcripta ſunt hiſtoriis, aut ſermonibus, veluti per manus tradita, quæque quotidie aguntur, debeat.*

Diod. Sic. l. Polyb. l. 1. Ariſt. Rhetor. c. 5. Quintil l. 1 c. 4.

beat noſſe: verùm ne ea quidem, quæ à clarioribus poëtis ficta ſunt, negligere.

Hiſtoria è fontibus repetenda. Quod verò ad hiſtoriæ lectionem attinet, de eius methodo libellū conſcripſit Poſſeuinus noſter: in quo de hiſtoricis variarum gentium tractat; & quo ordine legendi ſunt, quídve in iis aut cauendum, aut laudandum, acri iudicio ſubiicit. Euoluenda igitur iis qui ſeriò volunt in hac re ſapere, omnis antiquitas, & cum noſtris temporibus comparanda, & illuſtria quæque exempla ad manum ſemper habenda ſunt, quibus & delectare & permouere poſſint. Fuit illud magnis oratoribus in more poſitum, vt ſibi locos hiſtoriarum communes priuato labore texerent, quibus ad dicendum, pro rerum & temporum opportunitate vterentur. Nobis noſtra ſæcula, vt abundantiam rerum, ſic hiſtoriarum copiam congeſſerunt, quas in ordinem & certa rerum capita tam multi variis idiomatibus digeſſerunt, vt colligendi penè ſuperuacaneus labor videatur. Itaque qui compendioſam, ad hanc exemplorum copiam, affectant viam, hiſtoriarum collectanea ſumūt in manus, è quibus nullo labore decerpunt, quæ apud varios hiſtoricos longè latéque diffuſa ſunt.

Hæc quidem via breuior eſt, non tamen ſecurior: quàm ſæpe enim, qui iſtos riuulos conſectantur, multa ab authorum ſenſu detorta, truncata, debilia, mala fide aucta, falſa etiam plerumque, & inepta, pro præſenti pecunia accipiunt? quàm ſæpè in prodendis auctoribus, quos illi vel vitioſè citant, vel primis apicibus delineant, inſcitiam ſuam prodere coguntur, vt qui nuper Diuum Auguſtinum pro D. Auguſto Imperatore afferebat.

Quid, quòd ordinem temporum, hiſtoricorum ætatem, religionem, & mores, cùm nullatenus nouerint, in periculoſiſſimâ plerumque teſtimonia incidunt. Hoc experiuntur qui grande illud volumen, *Theatrum vitæ humanæ* legunt, & ſine delectu exſpoliāt. Mitto, quòd grauiori cenſura ſit notatum; de cætero ſi ſpectetur, Ægyptus eſt Homerica, multa habet bona & mala, ſtudio enim congerendi omnia, coagmentauit certa incertis, vera falſis, rara mixta communibus. Delectu opus habet, & iudicio, liber alioqui ob immenſam hiſtoriarum ſegetem commendandus.

Vſus hiſtoriarum in oratione. Neque verò ſatis hiſtorias legere & colligere, ſed in iiſdem vſus potiſſimùm ſpectandus eſt. Alij, ſine arte & iudicio hiſtorias hiſtoriis, exempla exemplis agglutinant, & tunc ſe valde eruditos putant, cùm amanuenſium opus in deſcribendo Syllogiſta fecerint: Alij ad rem & extra rem dicunt, & modò quid ſpecioſum habeant, quaſi gladium Delphicum ad omnem vſum vertunt: Alij tritas & communes hiſtorias, à capite ad calcem citant; Xerxes, Alexandros, Romulos, Fabios ſemper habent in ore; de ſuis temporibus nihil dicunt: iſta quidem vitia ſunt in recenſendis hiſtoriis fugienda: Deinde hoc obſeruandum eſt;

Primùm, vt quod affertur, appoſitè & loco dicatur, non vt intrudi, ſed influere videatur. quantumcumque enim ſplendoris habeat, quod ex hiſtoria recenſetur, ſi violentè ſit acerſitum, de opinione iudicij multùm detrahit.

Deinde, vt quod narratur, ex probato authore ſit deſumptum, quò plus habeat ad perſuadendum auctoritatis: Hoc multi negligunt, delectationi aurium & inani doctrinæ opinioni ſeruientes; qui, vt cornicum oculos confixiſſe, & plus aliis vidiſſe exiſtimentur, de ſuo adtexunt permulta, quò rem admirabiliorem faciānt. Talis agendi ratio, à ſimplicitate veritatis, quæ & in rebus minimis obſeruanda eſt, necnon grauium virorum auribus abhorret, qui nolunt

ſibi falſa pro veris venditari: tum qui hanc rationem tenent, plurimùm ſibi de doctrinæ & grauitatis æſtimatione derogare ſolent.

Tertiùm, ſi nota ſunt & communia, quæ narrantur, non diffusè explananda, ſed multa per congeriem ſimul copulanda ſunt, & cum celeritate orationis vibranda: vt facit.

CICERO.

Philipp. 4. Hac Maiores noſtri primùm vniuerſam Italiam deuicerunt: deinde Carthaginem exciderunt, Numātiam euerterunt; potentiſſimos reges, belliciſſimas nationes in ditionē huius Imperij redegerunt. (Item) *Sen. contr. l. 1.* quis fuit Marius, ſi illum in ſuis inſpexerimus maioribus? humilis. In tot conſulatibus nihil habet clarius quàm ſe auctorem. Pompeium, ſi hæreditariæ extuliſſent imagines, nemo magnum duxiſſet, &c.

Quomodo ornanda hiſtoria. Quartùm, ornandæ figuris ſententiæ, & varianda quæ narrantur: ſi quid graue eſt & ad vtilitatem ſpectās, hoc cum ſuſtentatione efferendum.

DEMOSTHENES.

Philipp. 3. Demoſth. in re graui narranda ſuſtētatio, & apparatus. Ἐγὼ δηλώσω, οὐ λόγους ἐμαυτοῦ λέγων, ἀλλὰ γράμματα τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων δεικνύων: ἃ ἐκεῖνοι κατέθεντο εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες, εἰς ἀκρόπολιν, οὐχ ἵνα αὐτοῖς ᾖ χρήσιμα (καὶ γὰρ ἄνευ τούτων τῶν γραμμάτων τὰ δέοντα ἐφρόνουν) ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς ἔχητε ὑπομνήματα καὶ παραδείγματα ὡς ὑπὲρ τοιούτων σπουδάζειν προσήκει. τί οὖν λέγει τὰ γράμματα;

Ego declarabo, non mea verba proferendo, ſed ſcriptum maiorum noſtrorum oſtendendo, quod illi in æream columnam inciſum in arce collocarunt: non, vt ipſis vſui eſſet; (nam ſine illo ſcripto ſatis erāt prudentes;) ſed vt vos monumenta & exempla haberetis, quantà res huiuſmodi ſollicitudine ſunt curandæ. Quid igitur dicunt literæ?

Poſt hunc apparatum narrat hiſtoriam, narratam expendit per αὔξησιν.

Hic modus optimus eſt, & ad inculcandum aptiſſimus, ſed in re graui dūtaxat vſurpandus. Familiare eſt in iſtis epiphonema, & in comparandis i[...]rationibus antitheſis.

SECVNDVS FONS INVENTIONIS, *Apologi, & Parabolæ.*

CAPVT IV.

Poëtæ oratoribus vtiles. Poëtarum eſt ad variam eruditionem lectio pervtilis, è quibus & decor in perſonis, & ſpiritus in verbis, & in affectibus magnæ permotiones hauriuntur.

Nunquam Cicero ad eam dicendi gloriam effloruiſſet, niſi à puero poëtarum lectioni addictus fuiſſet: Vel maximè Græci quotquot fuerunt oratores, ex Homero hauſerunt plurimū; apud quem tanto artificio plerumque orationes ſunt expreſſæ, vt non naſci videatur in Homero Græcorum eloquentia, ſed iam perfectionis culmen attigiſſe.

Verùm iſtis omiſſis, quę plurimum habent ponderis, fabulæ ipſæ ex poëtis ab oratoribus aſſumuntur nonnūquam, & variis ſenſibus accommodatæ, multùm affundūt ſuauitatis. Quanquam in prophanis orationibus hæc liberiùs, in ſacris nunquam, in grauioribus concionibus rarò admiſceri velim.

Fab. l. 5. 1. Plus habēt feſtiuitatis, & grauiores etiam perſonas apud populum orantes magis decent fabulæ, quę vocātur Æſopicæ. Ducere animos ſolent (inquit Fabius) præcipuè ruſticorum & imperitorum, qui & ſimpliciùs, quæ ficta ſunt, audiunt, & capti voluptate, facilè iis quibus delectantur, conſentiunt. Itaque non immeritò apud Philoſtratum, *Philoſtr. iconibus.* (σοι πῶς οἱ μῦθοι περὶ τὸν Αἴσωπον, ἀγαπῶντες αὐτὸν ὅτι αὐτῶν ἐπιμελεῖται).

Video graues viros his narratiun- *Philoſo-*

... & ora... ...s fabulis

culis delectatos, blandè permonuiſſemus? Plato fabuloſus eſt ſupra modum. Demoſthenes alioqui rigidus & auſterus, eas opportunè adhibuit: Teſtis eſt illa quam, cùm ab Athenienſibus oſcitantibus audiretur, magna feſtiuitate narrauit. Athenienſes, (inquit,) ſub æſtatis tempus adoleſcens aſinum Athenis Megaram conduxerat, cúmque flagrante iam meridie calor cœpiſſet eſſe vehementior, ſub aſini ventrem ſe coniecit, vt vmbram captaret: At verò aſinarius ſeriò hominem proturbare, aſſerens ſe aſinum, non vmbram aſini locaſſe: Hinc rixæ, & lites. Diogenianus hoc habet in prouerbio, ὄνου σκιᾶ· ὄνον σοι ἐμισθωσάμην οὐχὶ σκιάν: Demoſthenis tamen nuſquam meminit; ſed Plutarchus eidem expreſſis verbis tribuit. Menenius Agrippa, per apologum Corporis humani, plebem Romanam, quæ in Auentinum montem ſeceſſerat, ad Patrum auctoritatem concordiámque reuocauit. Sed & authores ſacri huiuſmodi fabulis plerumque cum maxima ſuauitate vſi ſunt. D. Gregorius Nazianzenus Celuſium præſidem fabella de cygnis & hirundinibus compoſita oblectauit, & ad vanæ gloriæ fugam erudiit.

...ogenia... ...s, Centur. ...adag. 1.

...thores ...ri ...g. Naz. ... Celuſim ...ſidem.

[Hirundines quondam cygnos cauillis inceſſebant, propterea quòd nec cum hominibus conſuetudinem habere, nec canendi artem in publicum proferre vellent, ſed circa prata ſolùm, & flumina canerent, ac ſolitudinem amplecterentur, perinde atque eos Muſicæ ſuppuderet. At noſtræ (inquiebant) ſunt vrbes noſtri homines, & thalami, atque apud homines garrimus réſque noſtras illis exponimus: nimirum vetera illa & Attica, Pandionem, Athenas, Tereum, Thraciam. At cygni, qui earum garrulitatem exoſam haberent, vix quidem illas ſermone dignas duxerunt: Sed tandem, ô præclaræ, inquiunt, cauſa noſtra in ſolitudinem libens ſe quiſpiam contulerit, vt Muſicam audiat, cùm zephyro pennas noſtras inflandas permittimus, vt ſuaue quidpiam & concinnum inſpiret: quare, ſi non multùm, nec apud multos canimus, at illud certè in nobis pulcherrimum eſt, quòd modum in canendo tenemus, nec muſicam tumultibus permiſcemus: Vos autem & in ædes admiſſas homines faſtidiunt, & canentes auerſantur, idque optimo iure: quippe quæ, nec inciſa quidem lingua ſilere poſſitis: verùm ipſæ exſectionem linguæ, & calamitatem veſtram lugentes, quauis alia aue loquaciores ſitis.]

Hæc magna ſuauitate pro viri eloquentia. Proferam aliud exemplum, ſed ſtylo ſimpliciori. Gerſon Cancellarius Pariſienſis, vir in Theologicis literis egregiè doctus, videtur hoc dicendi genere delectatus: Nam in commentariis ad Magnificat, fabulam de cato & vulpe iucundiſſimè narrat, & ibidem Apologum de vulpe, palumbis, & paſſere ſic exequitur:

[Nidificabant palumbi ſylnarum, in arborum proceritate, more ſuo, circumibat vulpes ad radices, ſe comminans aſcenſuram, ſe nidos omnes cum fœtibus drepturam, niſi ſibi pullus proiiceretur vnus. Trepidantes palumbi agebant, quod petebat, & abibat; reuertebatur ad ſimile; quouſque paſſer dato palumbis conſilio, continere ſe nidis ſuis, vulpes à fraude ſua fraudata eſt: ſed in paſſerem vertit inſidias, non viribus, ſed adulatione.

Gerſ. tract. 8. ſuper Magnif. p. 854.

Erat in dumo paſſer, vulpes affuit beatificans auiculas, quòd volatu ſuo ſe protegerent à beſtiis, & laqueis terræ: ſed hoc vnum deeſt, inquit, qua ratione contra ventorum turbines & frigora ſe protegant. Voluit paſſer gloriari & concionari cum garrulo, reſpondit, ſe protectionem habere, dum ſtabat boreas à ſiniſtris; mergebat enim caput ſub plumis ad dexteram; & è contra, ſi à dextris

fingens vulpes ſe non ſatis audire, propter diſtantiam, protrahebat alloquiũ. Dilapſus eſt paſſer ad ramos proximiores terræ. quæſiuit vulpes, dum ventus flaret ab anteriori, quid agebat? ſic, ait, dimittens caput ad pectoris plumas. Exiliit vulpes in non videntem, & deceptam blanditiis, vorax rapuit. Affabulatio eſt.

Damus aliquando tale aliquod ſalubre conſilium, quod dum præterimus, decipimur.]

quid hac ſimplicitate candidius, aut feſtiuitate amœnius?

Apologi cùm ſale & grauitate adhibendi: non enim omnes decent.

Obſeruandum autem erit in his apologis, ne nimis ſint crebri, ne dictione nimis faceta, & quæ ad ſcurrilitatem accedat, pertexantur: denique, vt perſonam, vt locum, vt rem deceant. Multa in hac re, à grauibus viris, prudentiæ ſale temperata placuerunt, quæ ſi ab adoleſcentibus dicerentur, in opinionem incurrerent ſcurrilitatis.

TERTIVS FONS
Inuentionis, Adagia.

CAPVT V.

AD Parabolas accedunt Adagia, & plerumque cum iis confunduntur, in eóque maximè conſentiunt, quòd rerum exprimant ſimilitudines: vnde parœmia dicitur *ῥῆμα παρόδιον τετριμμένον, ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπ' ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον.* Verbum vulgare, & multorum vſu tritum, quod à paucis ad plura ſimilia transferri commodè queat.

Adagiorum multa genera.

Verùm, non eſt vna omnium adagiorum ratio: nam alia verè popularia ſunt, & cuique vel imperito obuia, quæ Græci *παροιμίας δημώδεις* appellant; alia, ſacra, *ἱερά*, vt nominantur, quæ à vulgi ſenſu remota, reconditam magis doctrinam ex varia hiſtoriæ eruditione ſunt complexa. De quibus mihi videtur loquutus Syneſius, cùm ea veteris philoſophiæ reliquias appellat.

Ἡ *παροιμία*, inquit, *σοφόν· πῶς δ' οὐχὶ σοφὸν, περὶ ὧν Ἀριστοτέλης φησὶν, ὅτι παλαιᾶς εἰσὶ φιλοσοφίας, ἐν ταῖς μεγίσταις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα, περισωθέντα διὰ συντομίαν, καὶ δεξιότητα; παροιμία δὴ καὶ τοῦτο, κ. λ. (καὶ τὰ ἑξῆς) τὴν ἀρχ. ὥστε βόθρον ἐπιβλέπειν αὐτῇ. πάμπολυ γὰρ οἱ πάλαι εἰς ἀλήθειαν εὐστοχώτεροι.*

Βόθρον βλέπειν dicũt ὀφθαλμοὶ οἱ κοῖλοι.

Sapiens prouerbium. Quidni enim ſapiens ſit? cùm prouerbia dicat Ariſtoteles eſſe veteris Philoſophiæ, inter maximas hominum ruinas intercidentis, quaſdam reliquias, ob breuitatem dexteritatémque ſeruatas? Prouerbium igitur hoc eſt, ſermo dignitatem habens, & tanquam è ſacrario Philoſophiæ, vnde antiquitatem traxit, depromptum, ex quo, graui eſt pulchróque aſpectu. Veteres enim noſtris hominibus inueſtigandæ veritatis longè cupidiores erant.

quamobrem in hoc genere ſcribendi elaborarunt olim viri graues, Chryſippus, Cleanthes, Theætetus, Ariſtides, Ariſtophanes, Æſchylus, Milo, Ariſtarchus, &c. inter quos celebres (qui nunc extant opera & labore Andreæ Scoti, ex noſtra ſocietate viri eruditiſſimi) Zenobius, Diogenianus, & Suidas, è quibus Eraſmus omnia, quæ ad Parœmias Græcas attinent, decerpſit.

Quid in iis obſeruãdum.

Erit in his adagiis obſeruandum, ne crebra & obſcura admiſceantur orationi: quod puerile eſt & vitioſum; ſed vbi res feret, commodè, quaſi gemmulæ, purpuræ, inſerantur: maximè verò in epiſtolari ſtylo, qui parœmiarum amœnitate cultius eniteſcit.

In orationibus, ad eruditionem potiùs valent, quàm ad ſtylum, & præſertim ſi in res ſubiectas, miti quadam vrbanitate conferantur, tum etiam inſigni aliqua interpretatione colluſtrentur.

QVARTVS FONS INVENTIONIS, Hieroglyphica.

CAPVT VI.

VEteres illi, qui arcanam Philoſophiam ſymbolis ænigmatúmque velis adumbrabant, ne in plebeiorum hominum ſenſus intelligentiámque permanaret, hieroglyphica, ſacra quædam monumenta, non literis vocabula, ſed ſculptis rerum animaliúmque figuris ſignificantia adinuenerunt: quo artificio celebres in primis fuiſſe narrantur Ægyptij: de quibus ita Hermotimus Luciani, *τί γὰρ εἰ μηδὲ γράμματα γράφοιμεν ἐπὶ τῶν κλήρων, ἀλλά τινα σημεῖα, καὶ χαρακτῆρας, οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσιν, ἀντὶ τῶν γραμμάτων κυνοκεφάλους τινὰς ὄντας καὶ λεοντοκεφάλους ἀνθρώπους;* Quid ſi neque literas in ſortibus deſcribamus, ſed characteres, & ſigna, qualia multa pro literis Ægyptii pingere ſolent, canino & leonino capite homines? Quod & Septentrionalibus populis in vſu fuiſſe teſtatur Olaus Magnus. Nonnulli (inquit) pro priuatis computis inſtar Ægyptiorum, variis animalium figuris pro literis vtebantur. Quibus cùm dicta ſapientum præclara, & ſententiæ exprimuntur, euenit vt in animos inſtillentur iucundiùs, quòd ſubmoto quaſi obſcuritatis velo, repentè lux emicare videatur. Vnde & in ſacris literis multa traduntur in parabolis: cuius rei diſertam rationem reddit Origenes. Sicut in nouiſſimis diebus, Verbum Dei ex Mariæ carne veſtitum proceſſit in hunc mundum: & aliud quidem erat quod videbatur in eo; aliud, quod intelligebatur. Carnis namque aſpectus in eo patebat omnibus, paucis verò & electis dabatur veritatis agnitio.

Lu. in Hermo. p. 118.

Olaus Mag. l. 1. c. 21.

Sup. Hom. 1.

Ita, & cùm per Prophetas, vel legiſlatorem verbum Dei profertur ad homines, non abſque competentibus profertur indumentis. Nam, ſicut ibi carnis, ita hîc literæ velamine tegitur, vt litera quidem aſpiciatur, tanquam caro, latens verò intrinſecus ſenſus tanquam diuinitas ſentiatur. Accedit, quod ait D. Auguſtinus: [quemadmodum multa per vitrum, aut ſuccina, pellucent iucundiùs: ita magis delectat veritas per imagines & ſymbola collucens. Si dicas; Concordia res creſcunt diſcordia dilabuntur, pigriùs incitat: At ſi addas hoc, veteres illos excellentis ingenii viros, in arcanis philoſophiæ myſteriis ſubtiliter expreſſiſſe, primùm quidem per formicam, quæ impoſito caduceo in elephantum excreſceret; ex altera verò parte, per elephantum gladio ſuperpoſito in formicam deſinentem: neſcio quomodo & inuentionis ſubtilitas, & imaginis expreſſio, ſenſus titillat ſuauiùs, & dum placet, perſuadet efficaciùs.

August. ep. 119.

Habent igitur amœnam eruditionem hieroglyphica, & ſymbola, modò prudenter, & parcè, vt cætera, adhibeantur: quæ enim per ſe admirabilitatem obtinent, ſi crebriùs inferciantur orationi, fiunt communia, & faſtidioſos ſenſus ipſa pulchritudinis ſatietate obruunt. De iis autem extat Hori Niliaci libellus, nuper à me notis & commentariis illuſtratus. Hic auctor Pierio anſam dedit ad hieroglyphicorum libros concinnandos, eruditos illos quidem, ſi modò maior eſſet fides penes multa, quæ ſine authoribus afferuntur, in magna Ægyptiarum rerum, atque hiſtoriarum (vt neceſſariò contingere oportuit) penuria. Qui Pierium ſecutus Brixianus, ingens ſymbolorum volumen congeſſit, omnia bona maláve commiſcet; ſi delectus adhibeatur, auctor alioqui non inutilis futurus.

Hieroglyphicorum & parabolarum commendatio.

QVINTVS FONS INVENTIONIS, *Emblemata.*

CAPVT VII.

VT eſt imaginum vbique amans humanum ingenium, vix ad neceſſitatem inuenta multa humanæ vitæ ſubſidia, parietes, pauimenta, domus, veſtes, vaſa, cùm cœperunt variis figuris & imaginibus colluſtrari. Hinc in parietibus vermiculata, in pauimentis teſſellata, in lignis ſegmentata, in vaſis ornamenta, in clypeis admirabiles cælaturæ, quæ paulatim poſtquam ad elegantiora defluere cœperunt ingenia, eruditis, argumentis dictiſque ſententioſis enituerunt. Hæc emblemata, quę cum hieroglyficis in eo conueniunt, quòd ſymbolorum naturam habeant; differunt verò, quòd rem ſublatis ænigmatum velis puriùs liquidiúſque proponant. In hoc genere præclara & arguta luſerunt ingenia, vt ex variis Imperatorum illuſtriúmque virorum ſymbolis licet colligere, ex quibus plerumque lepida & ſuauis afflait eruditio. Magnifica imprimis fuerunt vexillorum clypeorúmque ſymbola, qualia ſunt, quæ apud Æſchylum in Tragœdia de ſeptem ad Thebas commemorantur, & ab Homero & Virgilio in Heroum clypeis deſcribuntur. Hunc morem ab heroicis ductum temporibus poſteri conſtantiſſimè retinuerunt, & in eo præcipuè Athenienſes φιλόκαλοι; quos irridens Lacon, muſcam pro omni emblemate, eámque minutis lineis inciſam ſculpi curauit in clypeo; Cuius rei cauſa cùm ab eo rogaretur, *Tam propè*, inquit, *ad hoſtes ſum acceſſurus, vt vel muſcam noſtram diſpicere poſſint.* Poſt vexilla & clypeos locum ſigillis aſſignemus: nulla gens, nullus Imperator, nullus penè priuatus, qui ſibi peculiare ſymbolum non affectarit. Nihil hîc opus eſt Perſarum aquilas aureas, noctuas Athenienſium, Thebanorum ſphinges commemorare. Quid ea quæ de Auguſto feruntur? quam elegantiam habent? qui maturitatem in rebus gerendis oſtenſurus, in altera nummi parte quem cudi iuſſerat, papilionem vnà cùm fluuiatili cancero cælari voluit, vt feſtinandum lentè moneret. Mæcenas ille doctorum fautor & parens, ranam vſurpauit (vt nonnulli volunt) Seriphiam, ad commendandam ſilentij religionem. Carolus V. Imperator pro imperatorio iure habuit ſymbolum ſibi peculiare, duas Herculis columnas cùm lemmate, *& vltrà.* Hæc exempli cauſa commemorata ſint; licèt infinita ex ſymbolis imperatoriis, Adolphi-Occonis nummis, ipſius denique Alciati, Iunii, Broſſardi iconibus colligere, quę vt ſunt exquiſita ingeniorum inuenta, ad orationes illuminandas, ſi modò bellè accommodentur, plurimum habent ſuauitatis.

Æſchylus ἑπτὰ ἐπὶ Θ. *Vide ſymbola Imperatoria.*

SEXTVS FONS INVENTIONIS, *Teſtimonia veterum.*

CAPVT VIII.

VEterum teſtimonio, inter argumenta, remota plurimum obtinent dignitatis, ſi modò ab auctoribus fide dignis, iiſque grauibus & eruditis, emanarint. Hoc eſt in rerum confirmationibus telum frequens, & plerumque amentatum. Nam cùm noſtra, licèt ſagaciter inuenta, refutari refellíque poſſint liberiùs, ſola auctorum, qui modò omnium conſenſu magni ſunt & celebres, obſeruantia tam mitem elicit aſſenſum, vt pudor ſit diffiteri, quæ illa ſuperiorum ſæculorum oracula ſuo calculo comprobarunt. Hanc authoritatem in Theologicis, orthodoxi Patres: in Philoſophia, Ariſto-

teles; in philologia, omnes antiqui & primæ claſſis auctores ſibi vendicant. Beue igitur rationi dicendi conſulunt, qui ſibi de omni re & diſciplina, grauia. ſelecta, rata grauiſſimorum teſtimoniorū ἀπομνημάτα per locos communes digerūt, quæ in promptu ſemper habere poſſint; & hæc præſertim longè ſecuriùs afferuntur, cùm ex fonte hauſta, non ex riuulis delibata ſunt. qui tamē variæ lectionis præſidio deſtituuntur, ad communes locos, quorum ſeges poſterioribus ſæculis penè infiuita enituit, coguntur recurrere. Pleni ſunt rerum varietate Clemens Alexandr. Ariſtot. Plutarch. Plin. Seneca, Stobæus: quos qui auidè legerunt, non dubium eſt, quin aureo fœtu pectus compleuerint ſuum. Succedunt tot noua collectanea, Patrum ſententiæ, Platonis γνῶμαι, Polyanthea noua, Coccij theſaurus, ſyluæ allegoriarum & qui quotidie naſcuntur tot eruditi ſacrarum literarum interpretes, in quibus magna communium locorum vbertas: ſed hæc in fonte ſemper tutiora. Iam igitur nemini teſtimonia deeſſe poterunt, vt verendum ſit, ne quod Ageſilaus ille prudentiſſimus Imperator pronunciauit, cū machinam bellicam nimis ſolerter ad vſum vel minimè induſtrioſorum militum excogitatam vidiſſet, nunc iure dicendum ſit; *Papæ, virtutem ſuſtuliſti*: vos eruditi viri doctrinam peritis imperitiſque hominibus feciſtis communem.

Sed tamen in tractatione magnum eſt diſcrimen, nec vbi Achillis haſta, ibi Achillis eſt manus. Videndum eſt imprimis, vt teſtimonia commodè & loco dicantur: non omnes orationes decent: illæ quæ totæ ad ſuauitatem, & dictionum delicias ſunt compoſitæ, raro iſtum teſtimoniorum vſum admittunt; ita verentur de numeroſo ſuarum periodorum ambitu diſcedere: aut ſi interdum aſſumunt, parcè delibant, ſuntque in ἀνάξιοι potiùs rei, quàm in recitatione occupatæ. Quæ verò rationum pondera, & ſenſus, magis quàm verba ſectantur, magni faciunt auctoritates, in quibus tamen tenendus eſt modus; ſi enim nimiæ ſint, ſi communes, ſi ſine vi & pondere allatæ, puerum magis colligentem ſapiunt, quàm virum ingenioſum.

Hîc exiſtit aliqua dubitatio, vtrùm Græca Græcè referenda, carmina etiā orationi adtexenda ſint? quod ad primū attinet, Demetrius Phaler. in lib. quem de elocutione ſcripſit, eos reprehendit, qui Græcis vocibus peregrinas immiſcent, & hoc ab Oratoris elegantia docet eſſe diſiunctum. Ex quo perperàm faciunt illi, qui ad eruditionis oſtentationem in vna oratione omnia confundunt idiomata. Tiberius in ſenatu noluit Græcam vocem ἔμβλημα vſurpare, quæ tamē maximè neceſſaria videbatur. Quid igitur, qui ſine vlla neceſſitate Hebraicorum Græcorúmque teſtimoniorum ſyluam congerunt? num ſatis oratores ſapere videntur? In libris, commentariis, & ad probabilitatem non delectationem, compoſitis orationibus, vbi neceſſitas exigit, ſi maiorem vim & pondus oratio ſit habitura, iſtud vſurpare non eſt indecorum; & in explicationibus quidem authorum dignitatem habet permagnam: In concionibus verò farrago tot peregrinarum linguarum, cum præſertim concio res ſit popularis, non adeò plebeis auribus iucunda, quæ magis afficiuntur eo quod liquidiùs intelligunt: itaque Græca ſæpiùs aut Hebraica citare, ſuperuacaneum eſt, niſi fortè ea ſint efficacitate dictionis, vt facilè alieno idiomate reddi non poſſint. Hoc pacto Græcum verbum ſe vſurpaſſe in ſenatu commemorat Cicero, Philipp. 1. & in Piſonem, habet, argentum οἴχεται: ſed hæc quàm ſobria? Neque verò magis errore vacant, qui in Gallicis concionibus, ſeu orationibus, Latinorum prolixos locos &

communes, ſine vlla vi & ἐνεργείᾳ coagmentant; Grǽcos etiam authores, vt D. Gregorium Nazianz. & Chryſoſtomum, Latinè loquentes inducũt, cùm elegantiùs noſtrate lingua redderentur.

Verſus porrò nec multos ingeri, nec omnino excludi velim: nam qui ad excludendos ab oratione verſus, Ciceronis & Demoſthenis exẽplum afferunt, parum mea ſententia proficiunt. Neque enim magnopere mirandum eſt, ſi in negotioſis concionibus, vbi conſultò artem & eruditionem occultant, poëtarum teſtimonia non expromũt, qui in literario potiùs puluere ſunt commemorandi: quanquã inſunt aliqua veſtigia, vt in Orat. pro Muræna, & in Piſonem. Sed hæc in exornatiuis orationibus longè commodiorẽ ſortita ſunt locum. Auctoritatem habemus ex Dione Pruſæo, grauiſſimo oratore, qui Homericis verſibus in iis quas ſapienter copioſéque conſcripſit orationibus, vſus eſt ſæpiſſimè. quãquam quid Dionem appello? nonne & D. Paulus in ea nobiliſſima concione, quam de Deo Athenis habuit, Arati illud vſurpauit θεοῦ γένος ἐσμέν; & D. Auguſt. in ſerm. de SS. Innocent. ad populum, ſententiam illam tertiam:

Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit?

SEPTIMVS FONS Inuentionis,

Γνῶμαι.

CAPVT IX.

TEſtimoniorum gemmæ ſunt, quę à Græcis vocantur γνῶμαι, dicta grauia, & ſententioſa; quorum apud veteres tanta fuit authoritas & pretium, vt nihil ad maieſtatem orationis exaggerãdam putarent excitatius. Itaque & ſummam laudem meruit Thucydides, quòd ſententiis appoſitè vſus eſſet; & poëtarum vtiliſſimus habitus eſt Heſiodus, qui licèt ad Homeri grauitatem, nec argumento, nec dignitate carminis aſſurgat: tamen ob crebras quas habet ſententias, mirificàm laudem apud poſteros eſt conſecutus. His artibus à tenero fingi erudiríque pueros volebant, non modò vt ad normam virtutis ſurgentem ætatulam conformarent, ſed etiam ad eloquentiam, cui perutiles videbant γνώμας, adiumenta ſuggererent. Antiquiſſimæ ſunt, (inquit Quintil.) quæ propriè, quamuis omnibus idem ſit nomen, ſententiæ vocantur, quas Græci γνώμας appellant, vtrumque autem nomen ex eo acceperunt, quòd ſimiles ſunt conſiliis & decretis; vt illud Afri Domitii. *Princeps qui vult omnia ſcire, neceſſe habet multa ignoſcere.*

Aliæ porrò graues ſunt, & magnificæ, quales Platonis & Philonis ſententiæ de Deo, & rebus diuinis; vt, κατὰ τὸν ἕνα ὄντως ὄντα θεὸν δύο τὰς ἀνωτάτω εἶναι, καὶ πρώτας δυνάμεις, ἀγαθότητα καὶ ἐξουσίαν· καὶ ἀγαθότητι τὸ πᾶν γεγεννηκέναι. ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ γεννηθέντος ἄρχειν· τρίτον δὲ συναγωγὸν ἀμφοῖν τὸν λόγον: &c. *Penes*, inquit, *vnum Deu duæ ſunt excelſiſſimæ & primæ virtutes, Bonitas, & Potentia: & eius quidem bonitate omnia in hanc lucem excitata, potentiâ verò adminiſtrantur: Tertiũ quiddam eſt, cuius nexu duo priora copulantur, verbum Dei; & illa quidem per duo Cherubin; hoc, per igneum gladium ſignificatur.* Hæc plena maieſtatis, quã, vt augeat, addit, ſe hanc doctrinam ab anima ſua θεοληπτουμένην diuino furore incenſâ, accepiſſe. Talẽ illud D. Aug. *Deus meliùs ſcitur neſciendo.* Aliæ ſunt acutæ & breues, quales ſunt illæ Senecæ, Boëtij, Taciti, Salluſtij, Q. Curtij, &c. vt, *Quædam tempora eripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Magna pars vitæ elàbitur male agentibus; maxima, nihil agentibus,*

agentibus, tota aliud agentibus.

Dum differtur vita, tranſcurrit.

Fiet, vt minùs ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris.

Viuere voluit, qui mori non vult : & quæ ex aliis citat, maximè ex Publio Syro;

Auaro tam deeſt quod habet, quàm quod non habet.

Habet quod vult, qui velle, quod ſat eſt, poteſt.

Iniuriarum remedium, eſt obliuio.

Peſſimum veri affectus & iudicij venenum ſua cuique vtilitas. ...n. Tac. ...l l.1. ...luſt.

Auaritia omnia venalia habere edocet. Q. Curt.

Animus vereri qui ſcit, ſcit tutò aggredi.

Regum ſæpiùs opes aſſentatio quàm hoſtis euertit : & cætera infinita.

Aliæ ſunt feſtiuæ, & prouerbiales; vt

Αἰγιλοχρηματία Σπάρταν ἕλοι, ἄλλο δ' οὐδέν. ...Erema... ...n Græco.

Auaritia Spartam capiet, nihil præterea.

Αἰετοῦ γῆρας κορύδου νεότητος ἄμεινον.

Aquilæ ſenectus Gracculi iuuentute melior.

Δελφὸς ἀνὴρ στέφανον μὲν ἔχων, δίψῃ δ' ἀπολωλώς,

Delphus vir coronam quidem habens, ſed ſiti periens.

Δύο πτῶκας διώκων, οὐδέτερον καταλήψῃ.

Duos lepores venans, neutrum capies.

Θρέψαι τοὺς λυκιδεῖς, θρέψαι κύνας ὥς σε φάγωντι. Tocrit. Anaxag. Lært.

Paſce luporum catulos, paſce canes vt te lanient.

Λύχνε χρείαν ἔχων, ἐπιχεῖν μέμνησο ἔλαιον.

Lucerna ſi indigeas, memento oleum infundere.

Μὴ κίνει Καμάριναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων. ...pha. de ...b.

Noli mouere Camarinam, quieſcens melior eſt.

Νεκροῦ σῶμα λέοντος ἐνυβρίζουσι λαγωοί. L.1. An... ...el.

Mortui leonis cadaueri inſultant lepores. ...t. de ſer. ...nimis dicta.

Ὀψὲ θεῶν ἀλέουσι μύλοι, ἀλέουσι δὲ λεπτά. ...to in ...done.

Serò molunt Deorum molæ, ſed bene comminuunt. ...tar. de ...pet.

Πολλοί τοι ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε Βάκχοι.

Multi Thyrſigeri, pauci Bacchi.

Πουλύποδος κεφαλῇ ἔνι μὲν κακὸν, ἐν δὲ καὶ ἐσθλόν.

Polypi capiti bonum ineſt, & malum:

Dici non poteſt quantam venuſtatẽ ſpirent huiuſmodi elegantiæ: quas qui ſibi familiares continuo vſu reddunt, præclara ad venuſtandam orationem comparant adiumenta. Pleni ſunt autem libri, & veteres, & noui, his locis communibus; ex quo penè in contemptum venerunt apud faſtidioſos: ſeligenda erunt in tanta ſylua lectiſſima quæque. Deinde obſeruandum quod monet quintilianus, non debere eſſe nimis crebras ſententias: Tertiò, perſonæ eſſe accommodandas: parum enim decet adoleſcentem adhuc rerum imperitum, prǽſertim ſuo Marte ſententioſè loqui.

Cum ſententia congruit apophthegma, niſi quòd ſententia laxiùs plerumque ſumitur. Apophthegma autem ſemper eſt dictum breue, rotundum, & ſententioſum, vt definitur à Budæo. Adde, quòd decus accipiat ab illuſtribus perſonis, quibus maximè tribuuntur apophthegmata: quales ſunt Pontifices, Imperatores, Reges, Legati. Hæc quo pretio fuerint, ſatis indicat eruditus de Apophthegmatis, Plutarchi libellus, quem Trajano Imperatori obtulit. Cuius veſtigia ſecuti ſyllogiſtæ, nobis innumerabilem vim apophthegmatum prodiderunt. Non eſt ſemper in eo adeò antiquis inſiſtendum, vt noſtra tempora, ingeniorum, dictorũ exemplorúmque fœcunditate ſatis opulenta, negligamus. Ideo præclarum erit, noſtrorum Regum, & illuſtrium virorum admiſcere ſententias, quales feruntur HENRICI MAGNI, quarum ſelectas aliquas inuenies in conſolatione ad Mariam Auguſtã, quam ex Gallico Patris Richeomii, viri de eloquentia Gallica perbene meriti, Latinè reddidi. Fuit profectò in admirabili rege illa extemporaneorum di-

ctorum inſignis felicitas, & βραχυλογία Λακωνικωτάτη digna quæ memoriæ commendetur monumentis.

OCTAVVS FONS INuentionis, Leges.

CAPVT X.

Nonn. Dion. 41. Cic. 2. de leg.

LEgem Reginam Deorum & hominum appellat Pindarus apud Athenæum; quem ſecutus Nonnus in Dionyſiacis cecinit,

Α᾿γνὸς ἄναξ θνητῶν, καὶ ἀθανάτων.

Et eſt certè vnicum quoddam quod vniuerſum mundum regit, imperandi prohibendíque ſapientia. Ex quo magnæ ſunt authoritatis leges, ſi modò ad æternæ veritatis normam componãtur. Nam, vt ait D. Auguſtinus, *Omnium legum eſt inanis cenſura, niſi diuinæ legis imaginem gerat.* Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine legibus, ſuis partibus, vt neruis, ac ſanguine, & membris, vti non poteſt. *Val. l. 3.*

Atque, vt magna eſt legum excellentia, & maieſtas, ſic etiam iuriſprudentia, quæ eaſdem tractandas ſuſcepit, ſapientiæ ſeminarium eſt, & omnis prudentiæ officina. Cùm præſertim conſtet, leges à prudentiſſimis ſui æui mortalium inuentas, ſæculorum ingeniorúmque acceſſione ad immenſum decus effloruiſſe. Cecrops Athenienſibus leges præſcripſit, Argiuis Phoronæus, Cretenſibus Minos, & Rhadamanthus, Lycurgus Lacedæmoniis, Babyloniis Zoroaſtres. Romani poſtea ex ſapientiſſimis quibuſque duodecim tabulas compilarunt, quas meritò (vel Ciceronis teſtimonio) multorum Philoſophorum ſcriptis anteponas. Sed omnium ingenia, labores, & curas vicit Iuſtinianus Imperator in codice edendo, quem Iuſtinianeum de ſuo nomine appellauit. Ad hoc curandum opus, Decemuiratus conſtitutus eſt ab eodem Imperatore, delectique Ioannes Patricius vir conſularis, & exquæſtor; Leontius magiſter militum ex P. Prætorio: Phocas magiſter militum, & Patricius; Baſilides Patricius ex præfecto prætorio Orientis; Thomas exquæſtor ſacri palatij; Tribonianus Magiſter Officiorum; Conſtantius comes ſacrarũ largitionum; Theophilus comes ſacri Conſiſtorii; Dioſcorus & Præſentinus togati Iudices ſacri Prætoriani: Illi ex tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano, & Theodoſiano, tertium elucubrauerunt illum ipſum Iuſtinianeum. Ex his fontibus, iuriſperitis maximè petenda eſt eruditio, quæ quàm grauis ſit, quàm prudens, quàm locuples, quis pro dignitate ſatis complecti poſſit? cùm præſertim Chriſtianæ veritatis face illuſtrata, ad ſummũ generis humani bonum tam ſalutares leges prodierint. Et quamuis ex gentilitatis malo priſci legiſlatores in varios inciderint errores, magna tamen ſapientiæ veſtigia in iis plerumque eſt reperire; qualia ſunt illa apud Perſas:

Authores variarum legum. *Baron. ad ann. Chriſt. 526.*

Iuſtitiam ante omnia colunto, & ad eam pueri exercentor; ex quo Xenophon pueros apud Perſas ad diſcendam iuſtitiam, non ſecus ac in ludum literarium Græci ſolent, frequentes conueniſſe memorat, καὶ οἱ μὲν δὴ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες διάγουσι, μανθάνοντες δικαιοσύνην, καὶ λέγουσιν, ὅτι ἐπὶ τοῦτο ἔρχονται, ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μανθάνοντες.

Xenoph. l. Cyrop. Prudentia & integri in multis legibus antiquorum. Perſæ. Herod. l. 1.

Item veritatem ſectantor, dolum malum remouento.

Magiſtratibus parento.

Ingrati in iudicium vocantor, & pro delicto puniuntor.

Adulteria, & lecti genialis iniurias vindicanto, &c. *Ioſeph. l. 1.*

Apud Aegyptios. *Aegyptij*

Singulis annis apud prouinciarum præſides, omnes vnde viuant, demonſtranto. Si quis ſecus faxit, aut vnde

legitimè viuat, non demonſtrarit, capitale eſto.

Herodot. Periuri capite mulctantor.

Apud Athenienſes.

Athenienſes. Refert in Anaxag. Si quis in inſepultū hominis cadauer incidat, omni parte id terra obruat, & ſepeliat, ad occaſum ſpectans.

Athei morte mulctantor.

Si quis pudicitiam proſtituerit, aut expatrarit, huic interdicitor ius apud populum concionandi.

Apud Lacedæmonios.

Omnes Dij Deæque colantur armati, & id miro artificio, ad mollitiem de ciuitate abigendam, militarem diſciplinam excolendam.

Plato de Republ. Votum omnium ſit vt Dij honeſta ob bonas actiones largiantur, nihílque ampliùs.

Maiorum imperium libenter omnes pati aſſuefiant.

In legibus Numæ.

Romani. Deos patrios colunto, externas ſuperſtitiones aut fabulas ne admiſcéto.

Ne quid inauſpicatò publicè gerunto.

Nocturna ſacrificia priuilegiáque amouentor.

Mœnia ſancta exiſtimantor.

Dîs ex amputata vite ne libanto.

Pellex aram Iunonis ne tangito, ſi tangit, Iunoni crinibus demiſſis agnum fœminam cædito.

Patronus, ſi clienti fraudem faxit, ſacer eſto.

Hæc exempli cauſa, in quibus partim religionem, partim prudentiam elucere videas, atque eò ſententiis & apophthegmatis ſunt grauiora, quòd non vnius priuati, ſed ciuitatum & clariſſimarum gentium ſint monumenta. Congeſſi olim in ſingularem libellum nondum editum, Ægyptiorum, Perſarum, Athenienſium, Lacedæmoniorum, Romanorum denique præcipuas leges, & c̄, ex quibus multa poſſunt ad eruditionem decerpi. Verùm cauendum eſt, ne iſtà, aut in cauſulis afferantur, aut loco inepto commemorentur; aut, dum peregrina recenſemus, quæ ante pedes noſtros ſunt, prætermittamus.

NONVS FONS INVENTIONIS, Sacræ literæ.

CAPVT XI.

VErùm iſta omnia humanæ ſapientiæ inuenta, licèt exquiſitiſſima, quota portio ſunt diuinæ ſapientiæ? Præclarè, vt cætera, hoc à D. Auguſtino dictum eſt.

Auguſt. l. 2. de doctrina Chriſt. Quantum autem minor eſt auri, argenti, veſtíſque copia, quam de Ægypto ſecū ille populus abſtulit, in comparatione diuitiarū, quas poſtea Hieroſolymæ conſecutus eſt, quæ maximè in Salomone rege oſtenduntur; tanta fit cuncta ſcientia; quæ quidem eſt vtilis, collecta de libris gentium, ſi diuinarum ſcripturarum ſcientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, ſi noxium eſt, ibi damnatur: ſi vtile eſt, ibi inuenitur. Et cùm ibi quiſque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multò abundantiùs ibi inueniet ea quæ nuſquam omnino alibi, ſed in illarum tantummodo ſcripturarum mirabili altitudine & mirabili humilitate diſcuntur. Diuus verò Cyprianus lib. ſingulari de ſpectaculis, ſcripturæ miracula ſic explicat, vbi Chriſtianum à ſpectaculis auertens, ad ſcripturas aduocat omni theatro præſtabiliores.

Cypr. lib. de ſpectaculis. Scripturis ſacris incūbat Chriſtianus fidelis; ibi inueniet condigna fidei ſpectacula: videbit inſtituentem Deum mundū ſuum, & cum cæteris animalibus hominis illam admirabilem fabricam, melioremque, facientem: ſpectabit mundum in delictis ſuis: iuſta naufragia, piorū præmia, impiorúmq; ſupplicia: maria populo ſiccata; & de petra rurſus populo maria porrecta: ſpectabit de cœlo deſcendētes meſſes, non exaratis; inſpiciet flumina, trāſitus ſiccos refrænatis aquarum agminibus inhibentia. Videbit in quibuſdam fidem

cum igne luctantem, religione ſuperatas feras, & in manſuetudinem conuerſas, intuebitur, & animas ab ipſa morte reuocatas, &c. ad ſummum concludit, ſcripturam eſſe theatrum miraculis refertiſſimum, & exclamat, quàm hoc decorum ſpectaculum, fratres, quàm iucundum, quàm neceſſarium. Nunquam finis eſſet dicendi; ſi de ſcripturæ excellentia & auctoritate dicere vellem.

Annotabo tantùm duos inſignium Ethnicorum locos, qui cùm in ſacras literas incidiſsēt, & biblia noſtra euoluiſſent, non potuerunt eorum maieſtatem diffiteri. Primus eſt Æmilij Apamenſis Philoſophi Platonici: is cum Plotino præceptore, & Geminiano, Romæ clari nominis fuit, quem Proclus in commentariis ad Timæum Platonis, ſæpe γενναῖον Amelium nominat. Is cùm legiſſet apud Diuum Ioannem (IN PRINCIPIO ERAT VERBVM) miratus eſt, quòd barbarus, vt ait ipſe, homo ita fuerit philoſophatus: Καὶ νὴ Δί' οὗ ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε καὶ ἀταξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι' οὗ πάντ' ἁπλῶς γεγενῆσθαι: quod Cyrillus confirmat aduerſus Iulianum.

Amelius.

Cyrill. aduerſ. Iul. l. 8.

Dion. Long. περὶ ὕψους.

Alter eſt Dionyſij Longini in libello περὶ ὕψους, priori libro memoratus, vbi maieſtatem notionum mentis & ſenſuum commendans, citat ex Homero Neptunum aurigantem, quem locum à poëta grauiſſimè pertextum oſtendit: nam

τρέμε δ' οὔρεα μακρὰ, καὶ ὕλη
Ποσσὶν ὑπ' ἀθανάτοισι Ποσειδάωνος ἰόντος.

Mox Moyſen cum Homero comparans, ait illum Iudæorum legiſlatorem, non fuiſſe virum de triuio, qui tam ſublimem de Deo notionem habuit, vt de eo ſcriberet: Dixit Deus, fiat lux, & facta eſt lux; fiat terra, & facta eſt.

Ταύτῃ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνήρ, ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε κἀξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων· εἶπεν ὁ θεός, φησί· τί; γενέσθω φῶς, καὶ ἐγένετο· γενέσθω γῆ, καὶ ἐγένετο.

Hæc obſeruatione digna ſunt in paganis hominibus: quorum ore etiam literis ſacris dignitas tribuitur.

Quod ad eius vſum attinet, Theologorum eſt proprius: Hæc eorum hæreditas, hic campus, hoc ſtadium. Ex quo mirum eſt, nonnullos tam venerandæ ſapientiæ dignitate, copia & vtilitate omiſſa, ad ſteriles Adonidis hortulos, fragilia humanæ ſapientiæ choragia, tam lubenter deflectere. Contrà, inuerſo ordine iuriſperitos neglectis iis quæ ad ſe attinent, ſacra biblia ſæpiùs quàm leges in ore habere. Pulchrum eſt & modeſtum, ſe intra ſuorum caſtrorum ambitum quemque continere; &, ſi quædam propter mutuum artium vinculum ex iis depromenda ſunt, tamen in hac parte nunquam nimios eſſe nos oportebit; ne quis Apelles exiliens è latebra, illud inclamet, Ne ſutor vltra crepidam.

DECIMVS FONS INVENTIONIS, Ratio, & Solertia in locis.

CAPVT XII.

Et hæc quidem ad variam eruditionem attinent, quæ eloquentiæ fœcunda quædam nutrix eſſe comprobatur. Nunc de ingenii fonte videamus, ſine quo quantacunque fuerit eruditio, gladius erit in vagina reconditus, cuius acies hebeſcet.

Cùm tota ratio dicendi tribuatur in ſubiecta, & enunciata: quorum illa ſunt, de quibus ſermo eſt; hæc, quæ de re affirmantur, aut negantur; ad perfectam ſubiecti & prædicati diſtinctionem, vtile admodum tenere Ariſtotelis categorias; ex quarum, & cæterorum quæ ad diſſerendi rationem artinent, ignoratione, nonnunquam multa Rhetores peccare ſolent.

Subiecta, ſiue res, quæ in quæſtionem cadunt, ſunt aut ſuperiora & ſimplicia, vt Deus, Angeli, cœlum, elementa; aut mixta animata, vt homo, animalia; aut inanima naturalia, vt plantæ; aut moralia, vt virtutes, & vitia; aut artificialia, vt domus, naues, horologia, &c.

De quibus omnino decem formari poſſunt quæſtiones, an ſint, fuerint, eſſe poſſint? explicatur per affirmationem, dubitationem, negationem.

Quid ſint, explicatur per definitionem rei, ſiue illa ſit eſſentialis, ſiue ex adiunctis (quod eſt apud oratores frequens) conflata.

De quo ſint, explicatur per demonſtrationem cauſarum, materialis, & efficientis.

Quare ſint, explicatur per demonſtrationem cauſæ finalis, formalis, & efficientis.

Quantæ ſint, explicatur per affectionem magni, vel multi, & comparationem ad res alias, vnde & illæ quæſtiones comparatiuæ appellari ſolent.

Quales ſint, explicatur per differentias, proprietates, adiuncta.

Quando ſint, explicatur per declarationem rei, quomodo, & à quo, & quid ſit in tempore.

Vbi, explicatur per expoſitionem rei, quomodo, & à quo, & quid ſit res in loco.

Quomodo ſint, explicatur per inſinuationem modi.

Cum quo ſint, explicatur per enumerationem inſtrumentorum, mediorum, ſignorum.

Ex his apparet; non ſecus ac vnum pulmenti genus, à perito coquo fit varium; ita rem ab oratore in varias diſtributam quæſtiones, mirificè fœcundari atque illuſtrari. Oſtendo exemplis: ſi quis orationem quærat de Luſcinia auicula, putes fortaſſe anguſtum dicendi campum, diuide, & vberem laxúmque reperies. An ſit? Sintne Luſciniæ, quæ vocentur Sirenes, vt eſt apud Lycophronem: fuerintne aliquando tales, & an poſſint eſſe in rerum natura.

Quid ſit propriè luſcinia, & cùm de genere auium eſſe conſtet, qua differentia εἰδοποιῷ, aut maximè propria, ab aliis diſcriminari poſſit.

De quo ſit: Quibus vitæ principiis conſtet, quale cum ſole, cum aëre, cum aquis habeat commercium. An à cuculo, quod aiunt, generetur, generaríve poſſit; quæ ſit habitudo eius corporis; plúſne ignis an aëris habeat, an cum terreno etiam & aqueo genere aliquid ſortiatur affinitatis.

Quare ſit: An ad Dei gloriam prædicandam; an ad ornamentum vniuerſi, an ad mulcendos ſuauitate cantus homines, an etiam ad paſcendos, an potiùs ad exemplum vigiliæ, innocentiæ, ſuauitatis, & laboris?

Quanta ſit: Quàm parua corporis mole, quàm tenera, quàm compoſita membrorum omnium in tam breui corpuſculo concinnitate; cum quibus auibus id habeat commune.

Qualis ſit internis affectionibus: quàm ſimplex, quàm innocens, quàm pertinacis vigiliæ, quàm ſtudioſa cantionum, quàm ambitioſa, quo colore prædita, qua voce, & cæteris corporis adiunctis.

Quando: quando pariat, quando canat, veréne ſemper, an aliquando æſtate; dic, an nocte: deinde an meridie, an ſub auroram, an prima face; quando diſcat, quando quieſcat, quando nidificet, &c.

Vbi; Quibus locis delectetur, an montanis, an ſylueſtribus, cultis, deſertis, frigidis, &c.

Quomodo; Quomodo vnumquodque faciat, quo inſtinctu, qua arte, qua dexteritate doceat, diſcat, cantet, quot ſonorum generibus luxuriet.

Cum quo; Quæ circa eam antecedentia, quæ conſequentia, quæ

ſigna eandem ſemper comitantia.

Quæ omnia in hac materia, & in cæteris enucleata argumenta, non modò ad condendas orationes, ſed integra volumina ſuppeditabunt. Atque hæc de quæſtione ſubiecta, nunc ad locos & probationes artificioſas veniamus.

DE LOCIS in genere.

CAPVT XIII.

QVod literæ ſunt apud Grammaticos, hoc apud Rhetores loci: vt enim ex literis verba, ſic ex locis rationes & argumenta coaleſcunt. Nihil eſt omnino, ad inuentionis fœcunditatem vberius, ad diſpoſitionis rationem concinnius, ad memoriæ ſubſidium efficacius. quamobrem & adoleſcentibus diligenter inculcandi ſunt, & in iis frequenter exercendi, ex quo ad omnem dicendi materiam recluſos inuentionis fontes commodiùs feliciúſque habeant. Nec ſunt in ea re imperiti quidam audiendi, qui ſe ſine vſu locorum certis rationibus vti dictitant: fieri enim poteſt, & fit quotidie, vt, qui nunquam locos viderunt, ex locis ratiocinentur, ſicut & qui literas nunquam didicerunt, earum tamen ſonos loquendo neceſſariò pronunciant: ſed vtrumque rudium eſt, & multis erroribus obnoxium. Quantò illi rectiùs, qui id ex arte faciunt, & omnia rationum momenta cognoſcunt? Euenit deindè exercitatis, vt etſi minimè de ſingulis locis cogitent, ex iis tamen optimas rationes educant; quas ſi velint recognoſcere, ad artis normam expreſſas inuenient.

Cic. 2. de orat. Neque enim quoties verbum aliquod eſt ſcribendum nobis, toties eius verbi literæ ſunt cogitatione conquirendæ: nec quoties cauſa dicenda eſt, toties ad eius cauſæ ſepoſita argumenta reuolui oportet: ſed habere certos locos, qui, vt literæ ad verbum ſcribendum, ſic illi ad cauſam explicandam ſtatim occurrant: ſed loci demum oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt verſatus in rebus, vel vſu, quem ætas denique affert; vel auditione & cogitatione, quæ ſtudio præcurrit ætatem.

Sunt autem loci communes, notæ, & argumentorum ſedes: quorum alii ſunt interni, alii externi.

Interni ſunt in rei ſubſtantia, vt definitio, genus, differentia, ſpecies, partium primariarum enumeratio, coniugata:

Alij externi, ſed tamen cognati, & ii valde neceſſarii, vt cauſa finalis, & efficiens, & effecta. Alii externi appliciti, vt notatio, adiuncta, contraria, repugnantia, ſimilia, relata, comparata; vnde ſexdecim loci communes ſatis noti colliguntur, qui rurſus in alios diuidi poſſunt, & argumenta magnis incrementis fœcundare. Oſtendo exemplo: Laudandum mihi lilium proponitur, (verſabor enim in iis argumentis quæ forenſibus cauſis, & ceteris difficiliora ſunt:) Sic eius laudem ab omnibus locis pertexam.

DEFINITIO PER Synonymiam.

QVid eſt enim aliud lilium quàm terræ ornamentum, plantarum gloria, oculus florum, pratorum gemma, pulchritudo radiis ſuauiter emicantibus fulgurans, vt Sappho dixit de roſa: γῆς κόσμος, φυτῶ ἀγλαίσμα, ὀφθαλμὸς ἀνθέων, λειμώνων τρυφή, κάλλος ἀστράπτον: Vtuntur enim oratores, vt docebo, maximè in exornatiuo genere, definitionibus. *Quomodo omnibus locis decerpenda ſint argumenta.*

Per deſcriptionem.

Videte vt eſt ex omni parte formoſum. Num excelſa facies? num

maieſtate cinctum caput, cuius oneri vix collum ſufficit? Num argenteorum foliorum ſtriati ordines? Num paulatim in latitudinem ſe explicantes anguſtiæ? Num reſupina per ambitum labella? Num delicatiſſima, quæ interiùs ſunt, fila? Num foliorum ſtantia croceis aureolis capita? Num odor, num candor eximius ſatis iſtud, vel me tacente, prædicant?

NOTATIO.

Nec immeritò profectò Græci λείριον & καλλείριον; Latini, Iunonis roſam; Mauritani, Suſen ab vrbe potentiſſima nobiliſſimáque. appellant. Hæc omnia ſapiunt blandam pulchritudinis maieſtatem, ſed efficaciùs λείριον venuſtum, ſuauem, amabilem florem ſignificat. Cuius nominis tanta eſt amplitudo, vt flores omnes, qui modò ſpecie & ſuauitate ſint excellentes, λείρια nominet Apollonius in Argonauticis:

Ὡς δ᾽ ὅτε λείρια καλὰ περιβρομέουσι μέλισσαι.

PARTIVM ENVMERATIO.

Quò mihi videtur etiam ſpectaſſe natura, quæ lilia in tot pulchritudinis genera diuiſit, vt non vnum duntaxat florem, ſed omnes omnium eximios colores, & dignitatem videantur aſſequuta: ſi candida conſideres, quid purius, aut amabilius? Si Perſiana, quid ſpecioſius? Caulis eſt illis ternûm cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cæruleo virentia, mucronata, flores nutantes nolarum effigie nigricant: radix bulboſa, fiſſa, minimè ſquamis loricata, albida, auerſa parte ſeſſilis, & plana, porrectis ſubtus obſcurè flauentibus. Si Polyrrhiſa, quid artificioſius? Nam & haſtulas æmulantur, & radices habent multas, non admodum craſſas, albas, huc & illuc ſparſas, dulces glutinoſas, ex quibus caulis erigitur ſæpius duos cubitos altus, canus, ſine medulla, in quo flores candidi odorati, ſtamina lutea, ſemen in vaſculo triangulari concluſum, nigrum triquetrum Si rubra, quid magis varium? caule quidem minora ſunt, foliis anguſtis, & nigricantibus, è ſummo flores erumpunt, ſinguli ſuis pediculis, modò longioribus, modò breuioribus inſidentes, coloris purpurei, crocci, notulis ſimiliter quibuſdam nigris, & perquam exiguis ornati. Si cruenta, quibus flores rutilant, & bulbos nucleis ſtipatos proferunt, quid ardentius? quid Narciſſos & Hemerocallidas, & cætera id genus commemorem? nullibi fœcundiori pulchritudine luxuriaſſe natura videtur.

CONIVGATA.

Nihil mirum igitur, ſi quicquid delicato pulchritudinis flore ſuauiter eniteſcit, hoc à lilio liliatum dicimus: Sic orationem liliatam dicimus, *vne oraiſon fleurdeliſee*, quam Dionyſius Halicarnaſſeus βοστρυχιζόμενον λόγον nominat.

GENVS.

Omnes quidem flores ſingularis naturæ ridentis clementia, ad humani generis oblectationem, vniuerſi decus, variáſque vtilitates, profudit; quorum vſu non modò profana recreantur, ſed ſacra ipſa excoluntur: (& hic latus dicendi campus.)

SPECIES SEV FORMA.

Verùm peculiari quodam iure lilium ſibi vendicat, quòd ſimul aſpexeris, ſtatim tibi præſtantiſſimi omnium floris veniet in mentem.

SIMILITVDO.

Remillius. Quid nos magis exhilaret quàm aſpectus pulcherrimorum aulæorum? quæ natura, omnium architecta, & parens, vbique ſtrauit in ſuis latifundiis, vt admiranda forma & ſpecioſa varietate colorum, radicis, caulis, ramorum, foliorum, floris, noſtros oculos paſceret, ac reficeret, ſpectaculo quidem ornatiſſimo, & inſtructiſſimo; quod etiam vel maximè ſquallidos ruſticos, & incultos homines alliciat, & delectet? quando verò Salomon in hac regiæ fortunæ opulentia, & omnium deliciarum mollitie, tot exquiſitis veſtium coloribus radians, ad vnius lilij dignitatem aſſurrexit?

DIFFERENTIA.

Habent quidem manufacta, plerumque egregiam venuſtatem: Sed tantum à naturali pulchritudine differunt, quantum natura Dei illius prę potentis adminiſtra, mortalium manus, vim induſtriámque ſuperat. (Et hîc excurri latiùs poteſt, in differentia naturalis pulchritudinis, & manufactæ.)

CONTRARIA.

Si igitur natura ita inſtigante flores nigros, infauſtos, malè olentes deteſtatur: qua amoris beneuolentia lilium amplectemur? quo nihil ad candorem amœnius, nihil ad proſperitatis ſignificationem candidius, ad odorem etiam, quem ſuauiſſimum ſpirat, dulcius quicquam eſſe poteſt?

ADIVNCTA.

Accedit ad cæteras lilij virtutes, quòd in Francorum ſit inſignibus: Idque non humano conſilio, ſed Angeli cœlitùs deferentis beneficio: quo nihil ad lilij laudem dici poteſt illuſtrius. Francia illa cæterarum gentium Regina, quam HONORIVS tertius, Pontifex, Chriſti Pharetram lectiſſimis ſagittis abundantem appellat; quam Gregorius Magnus tantum cæteris nationibus prę ſtare cenſet, quantum Regiæ dignitatis apex omnibus honoribus antecellit; *Gregor. in epiſtol. ad Child. Reg.* Francia, inquam, illa lilia ab ipſis pene mundi cunabulis, in Moyſis candelabro, & Salomonis templo ſanctiſſimis religionibus conſecrata, per vniuerſum terrarum orbem ſuauiſſimi odoris halitu diffudit.

ANTECEDENTIA Conſequentia.

Ita autem amplexa eſt, vt Regem Francorum in illa Maieſtatis ſede, & Iuſtitiæ puluinari (quod vocant) ſedentem, ſine liliorum inſignibus, non magis intueri liceat, quàm ſolem ſine luce. Vbicunque Regia Maieſtas ius dictura ſederit, ibi lilia: vbicunque lilia fulſerint, hîc Regiæ maieſtatis quoſdam radios præſente te dicas.

REPVGNANTIA.

Nec minùs repugnat Regem venerari, & calcare lilia, quàm Cæſares adorare, eorúmque ſtatuas frangere, deterere laureas, honoris inſignia reuellere.

CAVSAE.

Siue igitur, cùm eſſet paruus, & lactens Hercules, Nouercæ Iunonis vberibus ſuppoſitus, argenteus mammarum humor cœleſtibus ſtillis depluens, tantum florem produxerit, ſiue natura pleniùs ſuæ munificentiæ velificata ediderit, nihil plantis inuenio diuinius.

EFFE-

EFFECTA.

Neque tantùm ob ſpecioſam illam maieſtatem dico, qua præditum eſt, ſed propter magnas & vberes, quas in hominum commoditatem deriuat, vtilitates. quis enim neſcit quod habet Pallad.l.2. de re ruſtica, oleum lirinum ad morborum remedia, perquam ſalutare ſemper extitiſſe. & cæt.

COMPARATIO MInorum & Parium.

Quid igitur ſi calthis, ac violis, & huiuſmodi floribus tātum tribuimus, quid lilio deberi exiſtimatis? quod ipſum conſtat longè omnium eſſe præſtantiſſimum? Niſi quis fortè roſam Sapphonis & Anacreontis verſibus decantatam, illi parem eſſe contendat; huic non multum aduerſabor, modò lilium inter flores, Regis partes obtinere fateatur, roſam huic veluti Reginam comitem adiungat.

DE LOCORVM DELECTV.

CAPVT XIV.

PLacuit hoc ſpecimen ſubijcere, vt oſtenderem, quanta eſt in locis ad quamlibet quæſtionem tractandā fœcunditas: non quod velim, omnes, & iſto ordine intrudi. Rectè M. Tullius. Orator locos percurret omnes, vtetur aptis, non imprudenter iſta copia, ſed omnia expendet & ſeliget. Non enim ſemper, nec in omnibus cauſis, ex iis eadem argumentorum momēta ſunt. Iudicium igitur adhibebit, nec inueniet ſolum, quod dicat, ſed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis iis præſertim quæ diſciplinis exculta ſunt. Sed vt ſegetes fœcundæ, & vberes, non ſolùm fruges, verùm herbas etiam effundunt inimiciſſimas frugibus; ſic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut à cauſis aliena, aut non vtilia, gignuntur, quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur: quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit ſuis. Nunc de ſingulis in ſpecie dicendum eſt.

Cic. in Oratore.

DEFINITIONIS DIGNItas, & variæ appellationes.

CAPVT XV.

OPeris vmbram, orationem dixiſſe fertur Democritus, quòd delineatio quædam rerum fiat beneficio verborum. Eſt id quidem in cæteris, ſed maximè in definitione conſpicuū, quæ non modò vmbra eſt, ſed viua rei quam deſcribit, imago atque ideo χαρακτηρισμὸς à veteribus nominata eſt. Fuit certè illud Pauſiæ pictoris & Glyceræ coronariæ iucundiſſimum certamen; cùm hæc innumeros flores ſumma varietate diſtinctos proponeret; Ille verò eorumdem formas & colores exprimere, ac diuerſos veluti luxuriantis naturæ ludos artis beneficio conſequi niteretur. Sed nec minor definitionis ſplendor, aut dignitas, quæ res tot & tantas, quas huius cœli ambitu, diuina mens complexa eſt, pauciſſimis quibuſdam verbis depingere atque illuſtrare conatur. Ex quo ſi tanta ſtatuariæ artis magnitudo, quæ (vt ait Caſſiodorus) primùm à Thuſcis profecta mentibus, & inuentis ita creuit apud poſteros, vt parem populum Romæ daret, quem ipſa rerum parens natura procrearat: Non minima laus profectò Definitionis, quæ hanc rerum vniuerſitatem, tot accuratis deſcriptionibus, quaſi ſtatuis & imaginibus amplexa eſt.

Definitio. imago & characteriſmus appellatur.

Hæc de prima Definitionis appellatione.

Eadem, terminus.

Secundò à Græcis dicitur ὅρος, quaſi, terminus, aut lapis terminalis; ex quo Definitio quoque à Latinis nuncupata eſt. Magnum profectò nomen, & quod Definitionis dignitatem ſatis indicat. Sacros enim fuiſſe apud veteres, lapides terminales ſcimus, non alia de cauſa, quàm quòd agrum ab agro diſcriminantes, contẽtionum omnium materiam ſuccideremt: ex quo cecinit Ouidius in Terminum,

Tu populos, vrbéſque, & regna ingentia finis,
Omnis erit ſine te litigioſus ager.

Terminorũ religio notabilis.

Sed, quod magis mireris, ita religioſi fuere Terminorũ lapides, vt ſi quando quis in Arabia lapidibus proiectis ſtratus ager inueniretur, ominoſus idẽ & culturæ inhabilis iudicaretur, ne fortè lapis aliquis vnus ex Terminalibus violaretur ab inſciis. Quamobrẽ plerique inuidia moti eiuſmodi lapides in agros vicinorum proiiciebant, quò illis poſtea cum graui detrimento ceſſaret ager.

Vlpian l. Sunt quædam. D. extr. criminibus.

Hoc crimen σκοπελισμὸν nominabãt, vt ex Vlpiano liquet, Sunt quædam, inquit, quæ more prouinciarum coërcitionem ſolent admittere, vt putà in prouincia Arabia σκοπελισμὸν crimẽ appellant: Cuius rei admiſſum tale eſt; Plerique inimicorum ſolent prædium inimici σκοπελίζειν, id eſt, lapides ponere, indicio futuros, quòd ſi quis eum agrum coluiſſet, malo letho periturus eſſet inſidiis eorum qui ſcopulos poſuiſſent. quæ res tantum timorem habet, vt nemo agrum accedere audeat, crudelitatem timens eorum qui ſcopeliſmum fecerunt. Hanc rem Præſides exequi ſolent grauiter, vſque ad pœnam capitis, quia & ipſa res mortem comminatur.

Hæc Terminorum Religio.

Quanta igitur Definitionis dignitas, quæ ὅρος, Terminus, nominatur, & longè aliter quàm depacti agrorum limites, res totius vniuerſi diſtinguit, omnémque tollit permiſtionem? Anaſtaſius Synaita in ὁδηγῷ, cap. 1. Definitiones ὅρους appellari cenſet, quaſi ὁράσεις καὶ ὀφθαλμοὺς πραγμάτων ὑπάρχοντας, *quòd ſint rerum viſus & oculi.*

Definitio Soli comparata.

Tertiò à Platone in Theæteto cum Sole comparatur, quòd non ſecus ac clariſſimum ſydus humanæ imbecillitatis tenebras diſcutiat, & magnum ad capeſſendas diſciplinas conferat adiumentum.

DE DEFINITIONE ſimplici, & Logica.

Capvt XVI.

Etſi definitionibus Logicis parciùs vtuntur Oratores, qui non ſicco illo, ſed fuſo quodam & adipali dicendi genere delectantur: debent tamen accuratæ definitionis tenere rationẽ, ne rerum ignari, fruſtra, cùm nihil opus eſt, luxurient in verbis. Eſt igitur definitio, vt ait Ariſtoteles, λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων, vel, vt ait Cicero 1. de orat. Rerum breuis & circumſcripta quædam explicatio; vel, vt habet author ad Herennium, *Oratio, quæ rei alicuius proprias amplectitur poteſtates, breuiter & abſolutè.* Partes eius ſunt genus, & differentia, è quibus quaſi anima & corpore conſiſtit.

Ariſtot. to. l. 1. c. 1. Cicero l. 2 ad Heren. 17 & 2. de inuent. 153. vbi aſſert exemplu de naui.

Fit enim vt rem definienti primùm notiora occurrant, & cum multis communia, quæ cùm differentia, quaſi proprio quodam vinculo complexus fuerit, tunc exiſtit definitio, vt ſi hominem definire velis, primùm occurrit animalis, hoc eſt, naturæ ſentientis notio, mox propiùs conſideranti, in rationis ſinu, quaſi in proprio eſſentiæ domicilio verſari cognoſcitur; Ex eo animal rationis particeps nominatur. Hæc integra Definitio. Sed quia proprias rerum differentias inuenire difficillimum eſt, per

proprietates & accidentia, maximè apud oratores, Definitiones tradi ſolent.

Definit. Tria vulgò in rebus definiendis occurrunt vitiorum genera. Primum eſt, cùm propter multitudinem verborum, nimiùm quàm neceſſe ſit, res extrahi videtur. In quo errauit Porphyrius, qui hominem definiuit λογικὸν ζῶον θνητόν: nihil enim opus erat mentionem facere mortalitatis. Sed hanc idcirco dictionem ſubiunxit, vt diſtingueret ab angelis, qui tamen ζῶα λογικά propriè dici non poſſunt. Secundum eſt, cùm ob paucitatem res non ſatis explicatur: vt ſi dicas, hæreditas eſt *pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure*, non eſt ſatis, addendum, nec ea aut legata eſt teſtamento, aut poſſeſſione retenta. Tertium fit, cùm genus, aut differentia commodè non eſt aſſignata.

utes Deonis. t. lib. 5. c 5. Contrà, virtutes Definitionis ſunt tres, vt ſit dilucida. breuis, & propria. Fiet autem dilucida, ſi vitentur ea, quibus obſcuratur. Talia ſunt primùm homonyma. Idcirco hanc Definitionem non probat Ariſtoteles, γένεσίς ἐστιν ἀγωγὴ εἰς οὐσίαν. Generatio eſt deductio ad ſubſtantiam. Secundò, metaphoræ, vt ſi quis Altricem pro Terra, aut pro Temperantia, Concentum vſurpet.

Dnitiones tonis aces. Tertiò. verba impropria & nouata; quo nomine Ariſtoteles reprehendit Platonem, qui oculum, ὀφρυόσκιον, araneam σηψιδακές, medullam ὀστεογενὴς definiuit.

Breuis erit, ſi nihil addatur ſuperfluum; eſt autem illud ſuperfluum, & redundans, quo ſublato, id quod reliquum eſt, perſpicuam facit rem definitam. Sic qui definit, hominem animal rationis particeps, diſciplinæ capax, peccat redundantia verborum.

Propria fiet, ſi rem, cuius eſt definitio, lucidiùs exprimat; nec ſimilis ſit veterum pictorum imaginibus; qui ſi hominem aut leonem depinxiſſent, diſcerni haud facilè poterant, niſi ſuperſcriptus eſſet titulus; Hic, homo eſt; hic, leo.

Ad ſummum index & veluti Lydius lapis Definitionis, is erit, ſi Definitionem ita cum eo quod definitur, conuertas, vt ex Definitione res, & ex re Definitio conſequatur.

Eius vſus in argumentando triplex eſſe ſolet, vt notauit Cicero in Topicis; aut enim ſubiecti definitionem ſumere licet, aut attributi, aut vtriuſque, ad definitionem explicandam. *Ariſt. l. 2. Top. c. 2.* Quod enim Definitioni conuenit, aut non conuenit: conueniat idem neceſſe eſt, aut non conueniat rei quæ definitur: Vt ſi is qui dolet aliorum rebus proſperis, non ſit ſapiens, cùm inuidus ſit huiuſmodi, eum ſapientem non poſſis meritò dicere. Cui autem Definitio tribuitur, vel detrahitur, eidem tribui vel detrahi neceſſe eſt, quod definitur: vt ſi Imperator eſt vir rerum militarium ſciens, non poteſt Cicero non eſſe Imperator, qui magna rerum bellicarum peritia Parthos in Amano monte debellauit. Si ars eſt, quæ cognitis penitúſque perſpectis, & in vnum exitum ſpectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur, nec eiuſmodi rebus conſtat eloquentia, profectò eloquentia ars dici non poteſt.

Deinde, ſi Definitio Definitioni conueniat, aut non conueniat; definitum quoque definito conueniet, aut non conueniet. Vt ſi rectus animi habitus laude dignus eſt, cùm talis ſit virtus, ſua laude carere non poteſt. Quod autem magis ſuſcipit rei propoſitæ definitionem, id magis tale eſt: vt, ſi vtile definitur, quod ad finem conducit, id quod magis conducet, vtilius erit. Hæc & ſimilia pertinent ad vulgata Logicorum axiomata, quæ licet apud Ariſtotelem in ſexto Topicorum pleniùs indagare. Ego, quando iſta tractandi ratio non eſt huius inſtituti, ab iſtis Logicorum exilibus.

argutiis, in planiorem Rhetorum campum transferam orationem.

DE DEFINITIONE per partes.

CAPVT XVII.

Cicero de hac Definitione oratoria agit 3. de Orat. ſect. 108. & in Orat. 117.

QVando intimas rerum formas, tanta obſcuritate humanis ingeniis natura vallauit, varios Definiendi modos coguntur indagare ipſi plerumque Dialectici, ſed Oratores, qui delectationem & pompam quærunt, non modò non coguntur, verùm lubentiùs feliciúſque in hoc genere verſantur: quod variis definitionum generibus oſtendam.

Definitio per partes duplex.

Primum occurrit, & illud quidem ſatis vſitatum, per partes conflatum; cùm videlicet ſingulas partes amplexi rem deſcribimus: quod duobus potiſſimùm modis præſtari ſolet: Primo, cùm breuiter & ſtrictè res exprimitur, vt ſi domum, ſubſtructionem ex tecto, fundamentis, & parietibus definiam; annum, ſpatium duodecim menſium; menſem, ſpatium triginta dierum.

Lactant. l. 1. c. 5.

Altero, cùm ornatiùs enucleatiúſque, vt in illuſtrioribus argumentis ſæpe contingit, partes aſſignantur. Si quæras à Lactantio, quid ſit ſphæra Archimedis? Æs concauum (dicet) variis circulis, Æquatore. Zodiaco, coluris, tropicis, definitore confectum: quo ſimilitudinem mundi ac figuram Archimedes machinatus eſt. In quo Solem ac Lunam compoſuit, vt inæquales motus, & cœleſtibus ſimiles conuerſionibus, ſingulis quaſi diebus efficerent, & non modò acceſſus Solis, & receſſus, vel incrementa diminutionéſque Lunæ, verùm etiam ſtellarum, vel errantium vel vagarum, diſpares curſus, orbis ille dum vertitur, exhiberet. In quo genere diſertiſſimè luſit Claudianus:

Iuppiter in paruo cùm cerneret æthera vitro,
Riſit, & ad ſuperos talia verba dedit:
Huccine mortalis progreſſa potentia curæ?
Iam meus in fragili luditur arte labor.
Iura poli, rerúmque fidem, legéſque Deorum,
Ecce Syracuſius tranſtulit arte ſenex:
Incluſus variis famulatur ſpiritus aſtris,
Et viuum certis motibus vrget opus.
Percurrit proprium mentitus ſignifer annum,
Et ſimulata nouo Cynthia menſe redit.
Iámque ſuum voluens audax induſtria mundum,
Gaudet, & humana ſidera mente regit.

Partes primarias expreſſit Vitrum, Spiritum, deinde Solem, Lunam, Stellas. Hæ definitiones cùm ita fuſæ extiterint, deſcriptiones dicuntur. Et hæc eſt optima deſcribendi ratio, in rebus maximè corporeis ſingulas partes enucleatè proſequi.

DE DEFINITIONE per cauſas.

CAPVT XVIII.

SEcunda ratio definiendi, eáque ornatiſſima, fit per cauſas, à quibus profluunt effecta: hæc enim permagno inter ſe cognationis vinculo continentur. Sic Ariſtoteles ζέσιν αἵματος περὶ καρδίαν iram definiuit, (ebullitionem ſanguinis circa cor:) non quòd hæc propriè ſit iracundia, ſed quòd ex eo ſanguinis ardore, huiuſmodi excitetur affectus. Hoc nouerat Homerus, cùm Agamemnonis iracundiam deſcribens, canit: *Ariſtot. 2. de Anima*

μένεος δὲ μέγα φρένες ἀμφιμέλαιναι
Πίμπλαντ', ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι
ἐίκτην.

omer. ad. 1.

Et Claudianus.

laud. pa- gyr. de 3. nſ. Honor.

Iram ſanguinei regio ſub pectore cordis
Protegit, imbutam flammis, auidámque nocendi,
Præcipitémque ſui: rabie ſuccenſa tumeſcit,
Contrahitur tepefacta metu, cúmque omnia ſecum
Duceret, & requiem membris veſana negaret,
Inuenit pulmonis opem, madidúmque fluenti
Præbuit, vt tumidæ ruerent in mollia fibræ.

Cùm autem quatuor ſint rerum cauſæ, rariùs per formas internas, quia latent; nec ſæpe per finem, quia minùs rei imaginem exprimit; ſæpius per materiam, per cauſam efficientem ſæpiſſimè, definiunt Oratores, quòd ita pleniorem rei quam definiunt, cognitionem mentibus ingenerent, cùm præſertim ſimile producat ſibi ſimile, magnúmque ſit inter cauſas efficiêntes & effecta commercium. Quamobrem Æſchylus in Prometheo, vbi horribiles illos Ætnæ tumultuantis æſtus expreſſit, ſubiicit cauſam, quanquam fabulosè, vt Poëta:

ſchyl in ometh.

Τοῖον δὲ Τυφὼν ἐξαναζέσει χόλον
Θερμοῖς ἀπλήστου βέλεσι πυρπνόου ζάλης.
Hanc autem Typhon ebulliens eructat iram,
Feruentibus telis immenſæ & flammiuomæ tempeſtatis.

Atque in eo longè prudentiùs Seneca, quàm Sophocles, qui in Oedipo, tetram illam graſſantis peſtis ſtragem deſcripturus, incipit:

ca in ipo.

Iam nocte pulſa dubius effulſit dies,
Et nube mœſtum ſqualida exoritur iubar,
Luménque flamma triſte luctifica gerens.

At ille inter tot miſerandos effectus, quos deſcribit:

Ἤδη σαλεύει κἀνακουφίσαι κάρα
Βυθῶν ἔτ' οὐχ οἵα τε φοινίου σάλου.
Φθίνουσα μὲν κάλυξιν ἐγκάρποις χθονός,
Φθίνουσα τ' ἀγέλαις βουνόμοις, τόκοισί τε
Ἀγόνοις γυναικῶν, & cætera.

Sophocl. in Oid.

Vrbs (inquit) *fluctu quaſſatur, nec leuare*
Ex profundis caput valet, ex cruenta tempeſtate:
Interierunt enim iam frugiferi folliculi terræ,
Interijt ſoboles armentorum, vnà cum immaturis
Fœtibus mulierum.

Cauſam verò ſuperiorem peſtis non exprimit: quod ſcitè non omiſit Virgilius, Æneid. 3.

Corrupto cœli tractu, miſerandáque venit
Arboribúſque ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: Tum ſteriles exurere Syrius agros;
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.

Neque verò tantùm vna cauſa, ſed plures ad vim maiorem & amplificationem commemorari ſolent: vt ſi in ira, non tantùm ardor, & ebullitio ſanguinis, ſed priores etiam cauſæ prodantur, vt obliuio beneficiorum, contemptus, minæ, iniuriæ; & cætera eiuſmodi.

DE DEFINITIONE per effecta.

CAPVT XIX.

Tertius definiendi modus ad oratorias definitiones & amplificationes aptiſſimus fit per effecta: éſtque apud quoſque eloquentiæ authores frequentiſſimus. Præter multa quæ ex Cicerone paſſim in amplificatione notauimus, proferam vnum ex D. Ambroſio locum artificioſiſ-

Vide deſcriptionem veri boni ab effectis ex Cic. pro Cæcinna n.78.

D. Ambroſ. l. de Elia & ieiunio c. 16

ſimè expreſſum. [Ebrietas, fomentum libidinis, ebrietas incentiuum inſaniæ, ebrietas venenum ſapientiæ: Hæc ſenſus hominum mutat, & formas: per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes: Siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flammati, cohibere ſe non queunt, & in beſtiales libidines excitantur, vt nullum tempus præſcriptum habeant, quod doceat indulgere concubitui. Vocem amittunt, colore variantur, oculis igneſcunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardeſcunt, ſenſu excidunt: Hinc phreneſis periculoſa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens, ſemeſas epulas cum internorum viſcerum cruore fundentium: Hinc etiam vanæ imagines, incerti viſus, inſtabilis greſſus, vndas ſæpe tranſiliunt ſicut foueas: Nutat his cum facie terra, ſubitò erigi & inclinari videtur, & quaſi vertatur, timentes in faciem ruunt, & ſolùm manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus ſibi videntur includi. Murmur in auribus, tanquam maris fluctuantis fragor, & reſonantia fluctu littora. Canes ſi viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alij riſu ſoluuntur inconditо: Alij inconſolabili mœrore deplorant, alij cernunt irrationabiles pauores. Vigilantes ſomniant, dormientes litigant. Vita his ſomnium eſt, ſomnus his mors eſt.] Hæc eſt definitio, ſiue deſcriptio per effecta, cuius imitatio, latum vt vides, dicendi campum ſuggerit. Prouidendum tamen ne nimis leues effectorum minutiæ diſquirantur. Deinde, vt quæ in longa deſcriptione afferuntur, ordinem inter ſe, & decoras ab vno ad alterum tranſitiones habeant.

Hac ſimilitudine ducta à mari præclariſſimè vtitur Clemens Alexandrinus pæd. l. 2. p. 1. ebrij mentem διαλυκέναι εἰς βυθὸν ἀκοσμίας τῆς τοῦ οἴνου τρικυμίας.

DE DEFINITIONE *per accidentia.*

Caput XX.

QVartum definitionis genus fit per accidentia, priori haud multum diſſimile, niſi quòd magis vagum eſt, diffuſum, & ſine reſpectu ad cauſam. Ita deſcribitur homo, *Animal prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & conſilij.* Ita definitur fama, velox malum, à Virgilio, & Tertulliano in apologetico c. 7. Natura famæ omnibus nota eſt, vtrum eſt fama malum, quo non velociùs vllum? cur malum fama? quia velox? an quia plurimùm mendax, quæ nec tunc quidem cùm aliquid veri affert ſine mendacij vitio eſt, detrahens, adiiciens, demutans de veritate? Quid quòd ea illi conditio eſt, vt non niſi cùm mentitur, perſeueret, & tandiu viuit, quandiu non probat? Siquidem vbi probauit, ceſſat eſſe, & quaſi officio nunciandi functa, rem tradit: & exinde res tenetur, res nominatur.

Cic. 1. de legibus n. 21.

Tertull. in Apol. c. 7.

Talis eſt definitio amoris apud Plautum in Trinummo:

Plaut. in Trinumm.

Blandiloquus, harpago, mendax, cuppes, auarus,
Elegans, diſpoliator, latebricolarum hominum corruptor,
Blandus, inops, celati indagator, nam qui ab eo quod amat
Quàm extemplò ſauijs ſagittis percuſſus eſt, illico res foras
Labitur, liquitur, da mihi hoc, mel meum, ſi me amas, ſodes, &c.

quibus blandi illius & veſani monſtri proprietates exprimuntur. Quod Moſchus etiam poëta diſertiùs eſt proſequutus in deſcriptione Cupidinis.

Moſch. ſchol. lib. p. 188.

Χρῶτα μὲν οὐ λευκὸς, πυρὶ δ' εἴκελος, ὄμματα δ' αὐτοῦ
Δριμύλα, καὶ φλογόεντα, κακαὶ φρένες, ἁδὺ λάλημα.

Οὐ γὰρ ἴσον νοέει καὶ φθέγγεται, ὡς μελι φωνά.
Ην δὲ χολᾷ, νόος ἐστὶν ἀνήμερος· ἠπεροπευτάς,
Οὐδὲν ἀλαθεύων, δόλιον βρέφος, ἄγχια παίσδει.
Εὐπλόκαμον δὲ κάρηνον ἔχει, ἰταμὸν δὲ πρόσωπον·
Μοκκύλα μὲν τήνῳ χερύδρια, μακρὰ δὲ βάλλει,
Βάλλει δ' εἰς Ἀχέροντα, καὶ εἰς Ἀΐδεω βασιλῆα.

Sic mare dicitur à D. Ambroſio, hoſpitium fluuiorum, fons imbrium, deriuatio alluuionum, inuentio commeatuum. quo ſibi diſtantes populi copulantur, quo præliorum remouentur pericula, quo barbaricus furor clauditur, ſubſidium in neceſſitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, ſalubritas valetudinis, ſeparatorum coniunctio, itineris compendiū, transfugium laborantium, ſubſidium vectigalium, ſterilitatis alimentum. Hexam. lib. 3. cap. 5. In hoc genere ſunt definitiones ſecundi. Mūdus eſt æternus circuitus, ſpectabilis ſuppellex, multiformis firmatio, æternus tenor, anfractus ſine errore. Sol cœli oculus, diei ornatus, diſtributor horarum, ſplendor ſine occaſu; Luna, Cœli purpura, Solis æmula, ſolamen iter agentium, directio nauigantium, larga roris, præſagium tempeſtatum. Terra, baſis cœli, meditullium mundi, fructuum mater & cuſtos, operculum inferorum, naſcentium genitrix, nutrix viuentium, vitæ cellarium. Homo, Mens in carne, ſpectrum temporis, ſpeculator vitæ, mancipium mortis, tranſiens viator, anima laborioſa; Mulier inſaturabilis bellua; homini pernicies, continua ſollicitudo, pugna nunquam deſinens, continentiæ naufragium. Paupertas, bonum odioſum, ſanitatis mater, curarum exilium, repertrix ſapientiæ, negotium ſine damno, poſſeſſio abſque calumnia, ſine ſollicitudine felicitas. Senectus, mors viuentium; Verbum, proditor animi; Oculi, duces corporis, vaſa luminis, indices animi.

DE DEFINITIONE PER ſimilitudinem.

CAPVT XXI.

DEfinitionem per ſimilia nonnulli prorſus reiiciunt, quòd longè ab omni probandi ratione diſiunctam eſſe putent. Vel enim (inquiunt) qui rem per ſimilitudines deſcribit, ipſius naturam nouit, vel ignorat. Si nouit, quanto melius eſt rei naturam exprome re. quàm vanas imagines & vmbras conſectari? Si verò neſcius eſt, quo pacto ſynceram imaginem ſubijciet oculis, eius ipſius quod minimè dignoſcere potuit? Sed has argutias ratio & vſus doctiſſimorum hominum refellit, qui plurimum non modò ad delectandum, ſed etiam ad perſuadendum in definitionibus, per ſimilia, fatentur eſſe ſubſidii. Rei etenim cognitionem confuſam, veluti quibuſdam radiis veſtiunt, & ſuauiùs in animos mentémque intimam perlabuntur. Quòd ſi ea eſſet humani ingenij felicitas, vt vel latentes quaſque rerum naturas cognoſceret; tamen non inutilis eſſet definitio, quandoquidem & expreſſas vultuum, quos viuos intueri licet, effigies in picturis, (tanta eſt ſimilitudinis illecebra) diligimus, & miramur.

Definitio per ſimilia, non eſt inutilis.

Erit igitur huius definitionis vſus, vbi non quid res ſit, exiliter & enucleatè quæritur, ſed vbi iam nota exquiſitis ſimilitudinum ornamentis eſt decoranda. Parum eſt ſi dicas, mens irati, mens eſt inquieta, & tumultuoſa. Hoc ornatius, ſi cum D. Chryſoſtomo eloquaris: Mens irati, forum eſt plenum tumultu, vbi multus eſt euntium & redeuntium clamor, camelo-

Vide Cicer. in Topicis, ſect. 32.

Vide Chryſoſt. tom. 4. hom. 24.

rum ac aſinorum fremitus, argentariorum & ærariorum vtrinque cudentium ſtrepitus: Contrà mens tranquilla, & mitis, vertex eſt quiſpiam montis, qui clementiorem cœli auram nactus eſt, puros ſolis radios, limpidas fontium ſcaturigines, multáſque florum amœnitates, & iſta quantam habent dignitatem?

D Chryſ. Hom. il. in venerabilem & viuificã Crucem.

Σταυρὸς Χριστιανῶν ἐλπὶς, σταυρὸς τυφλῶν ὁδηγὸς, σταυρὸς ἀπηλπισμένων ἐλπὶς, σταυρὸς πλανωμένων ὁδὸς, σταυρὸς ἀδικουμένων ἔκδικος, σταυρὸς πλουσίων χαλινὸς, σταυρὸς ὑπερηφάνων ἀντίταγμα, σταυρὸς δουλευόντων ἐλευθερία, σταυρὸς βαρβάρων φιλανθρωπία, σταυρὸς βασιλέων μεγαλοπρέπεια, σταυρὸς ἀνέμων νόμος, σταυρὸς οἰκουμένης ἀσφάλεια, σταυρὸς ὅπλον ἀκαταμάχητον, σταυρὸς εἰδώλων καθαίρεσις, σταυρὸς βωμῶν ἀνατροπὴ, σταυρὸς κνίσσης ἀφανισμὸς, σταυρὸς Ἑλλήνων γνῶσις, σταυρὸς ἐθνῶν σωτηρία, σταυρὸς πολεμουμένων βοήθεια, σταυρὸς χειμαζομένων ὤδιος λιμὴν, σταυρὸς πλεόντων κυβέρνησις, σταυρὸς ὀρφανῶν πατὴρ, σταυρὸς ἀγγέλων ὑμνολογία, σταυρὸς διαβόλου πλῶσις, σταυρὸς δαιμόνων ἐξόρισις, quæ omnia intellectu facilia ſunt.

Vides quæ in hac definitione diuitiæ, quot conglobatæ ſimilitudines? Differunt autem à ſimilitudine, quòd in ſimilitudine res dicatur per imaginem, & comparationẽ: hîc ſine comparatione affirmetur. Conſuetum eſt autem SS. Patribus ita definire in ἀυξήσει, vt, ambitio eſt futile malum, ſecretum virus, doli artifex, mater hypocriſis, liuoris parens, vitiorum origo, tinea ſanctitatis.

Bern. de conſid. l. 3.

DE DEFINITIONE PER Negationem.

CAPVT XXII.

VLtimum genus definitionis fit per negationem, vbi orator exprimendo quid res non ſit, auditoribus colligendum relinquit quid ſit. Vt quid ſit libertas, quæris? nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus. Seneca ad Lucilium: Eſt illud vſitatiſſimum in diuinis definitionibus: & diſertiſſimè expreſſit Maximus Tyrius Pulchrum Deum dicam, & pulchrorum omnium pulcherrimum: haud quidem pulchrum corpus, ſed vnde pulchritudo in corpora emanat; neque etiam pulchrum pratum, ſed vnde; & prata, & amnes, & mare, cœlum ipſum, cœleſtéſque Dij pulchritudinem decerpunt. Inde enim pulchritudo omnis, tanquam ex perenni puriſſimóque fonte, ad nos vſque perlabitur, tantumque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut ſalutis rebus in ſingulis, quantum ab eo fonte reſperguntur. Ex quo ſi nihilum hauriant, continuo turpes, diſſolutæ corruptæque tabeſcunt: Hoc tibi ſi ſatis eſt Deum inſpexiſti: Sin minùs, quæ non alia poterũt eiuſdem naturæ interpretationẽ proferre? Fac in eo, nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites, non aliud præterea quicquam, quod materia pati conſueuit. Ex quo fit etiam vt ea diuinæ naturæ præſtantia ſuarum tenebrarum latibulo incluſa, ratione noſtri אין (Non) aut (nihil) appelletur, vt nonnulli philoſophantur in hunc Exodi locum: Eſtne Dominus in nobis? אם אין.

Maximus Tyrius in orat. de D[eo]

Deus אין

Neque verò tantum his negationibus, ſed caſto plerumque ſilentio vtuntur oratores, tanta Dei maieſtate perculſi, & præclarè vbi nos pſal. 65. legimus. Verba Dauidis Hebraica ſonant: *Tibi ſilentium laus Deus in Sion.* לך דמיה תהלה אלהים בציון quod ſilentium efficaciſſimum eſt: vnde Moïſes (vt notat Zoar.) in 14. Exod. licet corde orare, dicitur clamare, quia ſilentio tam grandi nihil vehementius.

Laus Dei ſilentium.

DE

DE MODO AMPLIFIcandæ Definitionis.

Ac primùm de Amplificatione per Synonymiam.

CAPVT XXIII.

EX his varios amplificandæ Definitionis locos facile eſt colligere: Addo & illam, quæ per figuras fieri ſolet, amplificationem; cuius primus modus eſt Synonymia, quæ in definitionibus per ſimilitudinem vſitatiſſima eſt, & cum Antonomaſia, ſeu pronunciatione, percommodè temperatur. Tale eſt illud Ciceronis pro Milone. vbi Curiam deſcribit, templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput vrbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab vniuerſo populo Romano conceſſam vni ordini. Habet hæc definitio ornatum; & pompam, éſtque ad amplificationes nata, & à SS. PP. perſæpe vſurpata.

...pro ...ne.

Ita plerunque definit D. Chryſoſt. vt in illis quæ iam protuli. & in iſtis in quibus crux ab eo deſcribitur. Totius beatitudinis cauſa, diſcordiæ amputatio, Pacis firmamentum, Bonorum omnium copioſa largitio, Salutis indicium, Sol iuſtitiæ, Spes Chriſtianorum, Reſurrectio mortuorum, Cæcorum dux, Deſperatorum via, Claudorum baculus, Conſolatio pauperum, Frænum diuitum, Euerſio ſuperborum. Triumphus aduerſus Dæmonas, Adoleſcentum Pædagogus, Nauigantium gubernatrix, Periclitantium portus, Obſeſſorum murus, Parens orphanorum, Tutrix viduarum, Libertas ſeruorum, Regum magnificentia, Philoſophia Imperatorum, Eccleſiæ fundamentum, Orbis terræ tutela, Cornu Eccleſiæ, Chriſtianorum gladius, Sanctimoniæ documentũ, Summa bonorum omnium.

...atres ...efiniēdi ...e iſi.

Hæc ex diuerſis homiliis in Crucem. Non diſſimilia habet ſanctus Ephrem, σταυρὸς, νικοποιὸν ὅπλον τοῦ βασιλέως Χριστοῦ, Χριστιανῶν ἐλπὶς, νεκρῶν ἀνάστασις, χωλῶν βακτηρία, βασιλέων μεγαλοπρέπεια, μοναζόντων θάρσος, γυμνητευόντων σκέπη.

S. Ephrem hom in Crucem.

Eodem laudationis genere, frequenter in B. Virginem vſi ſunt SS. Patres, vt D. Laurentius Iuſtinianus Protopatriarcha Venetus. Maria eſt porta cœli, paradiſi ianua, ſtella maris, ſolatium mundi, peccanti refugiũ, naufraganti portus. auxilium periclitanti, erranti via, deſperanti ſalus, mundi interuentrix, interemptrix peccati. diaboli terror, & ſpiritualibus nequitiis pauor. Ipſa eſt tabernaculum teſtamenti, arca fœderis, templi propitiatorium, thronus Dei, virga florida, nubecula leuis, hortus concluſus, ſignatus fons, porta clauſa, columba immaculata, roſa redolens, lilium candens, flos nitens, virgula fumans, oliua virens, vitis fructificans, cupreſſus ſe attollens, palma frondens, terebinthus ſe expandens, campus germinans, terra pullulans. Eſt etiam ipſa glorioſa aurora ſurgens, lucifer rutilans, luna pulchrior, ſole ſplendidior, auro purior, gemmis pretioſior, balſamo ſuauior, margaritis carior, nectare dulcior, omni harmonia delectabilior. Etiam neruoſiùs aliquanto quàm plerique Latinorum, Methodius; à quo Deipara nuncupatur, Ἡ περιχαρὴς τοῦ ἀπεριγράπτου, Ἡ ῥίζα τοῦ ὡραιοτάτου ἄνθους, Ἡ μήτηρ τοῦ πλάσαντος, Ἡ τιθηνὴ τοῦ τρέφοντος, Ἡ περιοχὴ τοῦ περιέχοντος, Ἡ φέρουσα τὸν φέροντα ῥήματι τὰ πάντα, Ἡ πύλη τῆς ἐν σαρκὶ ἀνατολῆς τοῦ θεοῦ, Ἡ λαβὶς τοῦ καθαρτικοῦ ἄνθρακος, ὁ βραχὺς κόλπος τοῦ πάντων κόλπου, ὁ πόκος τοῦ ἀκαταλήπτου δρόσου, ὁ τῆς ἐπιθυμίας Δαυίδ ζωοδόχος, λάκκος τῆς Βηθλεὲμ ἀφ᾽ οὗ πόμα ἀθανασίας ἐξέβλυσε, τὸ ἱλαστήριον ἐξ οὗ θεὸς ἐγνώσθη ἀνθρώποις ἀνθρωπόμορφος, τὸ ἄσπιλον ἔνδυμα ἀναβαλλομένου φῶς ὡς ἱμάτιον, ἡ δανείσασα τῷ θεῷ τῷ ἀνενδεεῖ σάρκα ἣν οὐκ εἶχεν ὑπόχρεων ἔχουσα τὸν πάντων δανειστὴν, ἔτι, παντιμη-

D. Laurentius Iuſtinianus de caſto connubio c. 10.

Definitio B. Virginis per ſynonymiã.

Methodius Martyr. & Epiſcop. Præclara laus B. Mariæ.

μόνοντος, παναγιώτατον καὶ ἀξιάγαστον τοῦ θεοῦ ἐνδιαίτημα.

Maria eſt incircunſcripti circunſcriptio; ſpecioſiſſimi floris radix; Creatoris mater; nutrix omnia nutrientis; omnia continentis complexio; geſtatrix eius qui verbo portat vniuerſa; Hæc eſt per quam carnem ingreſſus eſt Deus; Purificantis carbonis forceps; præanguſtus illius ſinus qui ſinu ſuo omnia complectitur: incomprehenſibilis roris vellus: Bethleemitica ciſterna, quam velut vitæ refocillatricem Dauid deſiderauit, & ex qua immortalitatis poculum immortalibus emanauit: propitiatorium per quod Deus humanam naturam indutus, mortalibus innotuit; impollutum illius indumentum, qui lucis veſtimento circumfunditur; Deo nullius rei indigo carnem mutuata, quam ipſe non habebat.

Atque, vt hæc definitio ad laudandum, ſed etiam ad vituperandum valet, & crebrò in eodem genere vſurpatur: Sic Baſilius definit vanam gloriam: *γλυκὺν σκυλευτὴν τοῦ πνευματικοῦ πλούτου, τὸν ἡδὺν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν πολέμιον, τὸν σῆτα τῶν ἀρετῶν, τὸν μετ' ἡδονῆς τὰ ἡμέτερα καλὰ ληϊζόμενον, τὸν μέλιτι χρώσαντα τῆς οἰκείας ἀπάτης δηλητήριον, καὶ ταῖς διανοίαις τῶν ἀνθρώπων τὴν ὀλεθρίαν ὀρέγοντα κύλικα.* Blandum prædonem opulentiæ ſpiritualis, ſuauem animorum hoſtem, vermem virtutum, honeſta quæque opera cum voluptate deprædantem, quæ lethale fraudis poculum melle illinit, & mentibus hominum fatalem porrigit calicem. *D. Baſilius Aſcet. c. 10.*

Quò autem ſit ſecurior huius definitionis vſus, quatuor notanda ſunt: Primùm, ne nimis longus tractus continuetur: qui affectationem habet, & frigidis plerunque metaphoris eſt obnoxius: Secundum, vt quando ex tranſlationibus hæ definitiones conſtant, non ſint duræ, moroſæ, putidæ, violenter accerſitæ: Tertium, vt quæ copulantur, affinitatem quandam & cognationem habeant, neue deſultoriè in diſſimillima quæque raptim incurramus: Quartum, vt lectiſſima, quoad fieri poſſit, ad has exornationes afferantur, eáque diſtributionibus & antithetis, vt ex ſuperioribus exemplis patuit, varientur.

DE AMPLIFICATIONE per Definitionem mixtam.

CAPVT XXIV.

MAgnam vim habent ad amplificationem huius loci mixtæ definitiones, quales ſunt quæ primùm per negationem fiunt, deinde per aſſertionem, tertiò per contrariorum oppoſitionem: Oſtendo exemplo: Cicero in Piſonem, verum Conſulem deſcripturus, quò Piſonem hoc nomine indigniſſimum conuincat, primùm oſtendit, quod non ſit Conſul: deinde quid ſit: ad ſummum pugnantium conflictum facit admodum ornatè, ſic: [quid? tu in lictoribus, in toga, & prætexta eſſe conſulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sexto Clodio te Conſule eſſe voluiſti. Huius tu Clodiani canis inſignibus conſulatum declarari putas?] En quid non ſit Conſulatus: non eſt toga, prætexta, faſces, &c. Iam accipe, quid ſit: [Animo conſulem eſſe oportet, conſilio, fide, grauitate, vigilantia, cura, toto denique munere Conſulatus.] Hæc deſcriptio Conſulis ab adiunctis. *Cicer. in Piſon. n. 2 Fuſum & oratorium definiend genus, e Cicerone.*

Tum ingerit pugnam contrariorũ. [Ego Conſulem eſſe putem, qui Senatum eſſe in republ. non putauit: & ſine eo conſilio Conſulem numerem, ſine quo Romæ ne Reges quidem

eſſe potuerunt,] & cætera, quæ ille in rebus geſtis Piſonis Conſulis dignitati omnino contraria enumerat. Tandem concludit acrit r, & neruosè: Qui latrones igitur? ſiquidem vos Conſules? qui præ ones, qui hoſtes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur?] Hæc eſt artificioſiſſima definitio, & præclarum imitationis exemplar.

DE AMPLIFICATIONE *per Contentionem ironicam.*

CAPVT XXV.

ALius eſt amplificandi modus per Contentionem ironicam; cùm res ironicè ſecundùm aduerſariorum mentem definitur ab Oratore: deinde remoto ioco, grauiter & ornatè deſcribitur. Tale eſt illud Ciceronis pro domo ſua ad Pontifices. [An tu P.R. eſſe putas illum qui conſtat ex iis qui mercede conducuntur, qui impelluntur vt vim afferant magiſtratibus, vt obſideant Senatum, optent quotidie cædem, incendia, rapinas? & εἰρωνικῶς exclamat, O ſpeciem dignitatémque P. Romani, quam Reges, quam nationes exteræ, quam gentes vltimæ pertimeſcant, multitudinem hominum ex ſeruis conductis, facinoroſis, ex egentibus congregatam!]

Mox ſeriò definit: [Ille, ille populus eſt dominus Regum, victor atque Imperator omnium gentium, quem illo clariſſimo die, ſcelerate, vidiſti; tum cùm omnes Principes ciuitatis, omnes ordinum atque ætatum ciues, ſe non de ciuis, ſed de ciuitatis ſalute ſententiam ferre cenſebant.] Huiuſmodi definitiones planè graues & oratoriæ ſunt.

DE CONFIRMATIONE *Definitionis.*

CAPVT XXVI.

VT definitionem ſuis partibus abſolutam facere ſatis operoſum eſt; ſic inualidam refellere facillimum. Vbi enim aliquid improprium, commune, metaphoricum eſt aſſignatum, illud ſtatim aduerſariis magnam ſuggerit anſam cauillationis. Definierat ſemel Plato hominem, animal implume, bipes; Diogenes Cynicus, homo dicax, & Academicorum irriſor, gallum deplumem & nudum in mediam Platonis ſcholam proiiciens, *En homo* (inquit) *Platonicus*; ſic mirificè plerunque ludunt oratores, vbi inanes & mancas aduerſariorum definitiones refellunt, & definitis non conuenire, imò contraria prorsùs accommodari poſſe oſtendunt: Sic Tertull. in Apologetico. *Quid hoc mali eſt, quod naturam mali non habet? timorem, pudorem, tergiuerſationem, pœnitentiam, deplorationem?* Quid hoc mali eſt, *cuius reus gaudet? cuius accuſatio votum eſt, & pœna felicitas?* Non potes dementiam dicere, *qui reuinceris ignorare.* Sic Velleius apud Ciceronem, lib. 1. de natura Deorum, contra Stoicos, qui mundum animantem, immortalem, beatum, & rotundum dictitabant, agit cauillatoriè, *Nunc autem hactenus* (inquit) admirabor eorum tarditatem, qui animantem, immortalem, & eundem beatum, & rotundum eſſe velint; quòd ea forma vllam neget eſſe pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati, vel coni, vel pyramidis videtur eſſe formoſior. Quæ verò vita attribuitur iſti rotundo Deo? nempe ea celeritate contorqueatur, cui par nulla cogitari quidem poſſit. In qua non video vbinam mens conſtans, & vita

Ariſt. top. l. 7. c. 5. πάντων ῥᾷστον ὅρον ἀνασκευάσαι.

Diogen. Laert. in Diogene.

Tertull. in Apolog. c. 1.

Cicer. l. 1. de natura Deorum.

beata poſſit inſiſtere: quódque in noſtro corpore, ſi minima ex parre ſignificetur, moleſtum ſit; cur hoc idem non habeatur moleſtum in Deo? Terra enim profectò, quoniam pars mundi eſt, pars eſt etiam Dei. Atqui terræ maximas regiones inhabitabiles atque incultas videmus, quòd pars earum appulſu ſolis exarſerit, pars obriguerit, niue pruináque, longinquo ſolis acceſſu; quæ, ſi mundus eſt Deus, quoniam partes mundi ſunt, Dei membra, partim ardentia, partim refrigerata dicenda ſunt: Vides quàm latus pateat in iſtis confutationibus campus, vbi præſertim aliquid abſurdi eſt ab aduerſariis prolatum? Continuò orator ſua dexteritate trullam faciet de Mineruа. Et hæc in confutatione totius corporis.

Aliàs vnum membrum reprehenditur, ſi quid dictum laxiùs, ſi quid ſtrictiùs concluſum, vt ex definitionis vitiis eſt colligere, ſi plenè reprehendi non poteſt, vellicatur, diſtorquetur, duriùs accipitur.

Cæcilius apud Minutium. Sic malignè Cæcilius, quæ de Dei ſcientia & prouidentia dicuntur à Chriſtianis, interpretatur. Deum (inquit) illum ſuum, quem nec oſtendere poſſunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique & occultas cogitationes diligenter inquirere, diſcurrentem ſcilicet, atque vbique præſentem: Moleſtum illum volunt, inquietum, (vides κακοήθειαν, nihil cùm huiuſmodi dictum in Dei definitione,) impudenter etiam curioſum: Siquidem aſtat factis omnibus, locis omnibus interrat: cùm nec ſingulis inſeruire poſſit per vniuerſa diſtrictus, nec vniuerſis ſufficere in ſingulis occupatus.

Ad cauendas iſtas illuſiones in contentioſis orationibus, vt quæ pugnæ ſunt & bellorum, agendum ſiccè, concludendum ſtrictè, colligendum acutè; abſtinendum ſimilibus, & metaphoris: ad ſummum oportet,

Τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγειν.

DE PARTIVM ENVmeratione, Loci dignitas; & definitio.

CAPVT XXVII.

EA demum eſt diuinæ naturæ perfectio, vt nullius rei indiga, nulla quoque partium congerie ad ſuæ integritatis abſolutam rationem concreſcere poſſit. At cætera rerum creatarum genera, vt ab hac ſimplicitate longè diſſita ſunt, atque remota, ſic etiam diuerſarum partium nexibus coaleſcunt, quarum ſpectata in ſingulis cognitio, nos ad totius notitiam, facili quodam itinere conducit. Quamobrem inter locos, partium enumeratio plurimùm obtinet ſplendoris, vt quæ non modò ad rem dignoſcendam, ſed etiam vberiori ſtylo pertexendam, non mediocre conferat adiumentum. Eſt autem rei in ſingulas partes apta quædam diſtributio. Partes, apud Ciceronem, (ne ad Logicorum teſtimonia recurramus,) duobus modis intelliguntur: Sunt enim partes totius, quod in ſe eaſdem partes complectitur, vt corpus, humeros, brachia, thoracem; ſunt & partes generis, quas genus ſub ſe continet; alio modo ſpecies, & formæ nominantur, vt prudentia, iuſtitia, & fortitudo, ratione virtutis: vel, ſi mauis, aliæ partes ſunt eſſentiæ, aliæ ſunt integrantes, & accedunt magis ad decus totius, quàm ad compoſitionem. Ex hac diſtinctione partium in tractandis rebus dignitas & decor, tum, quod maximè eſt in oratione momenti, claritas affuſa conſurgit; vt hunc locum iure totius ſermonis œconomiam poſſis appellare. Ac quemadmodum in confuſo corpore, vbi

Vide Cic. part. & in de orat. & 19. & in Bruto.

Partium enumera. œconom. ſermonis.

(quod aiunt) neque pes, neque caput, omnia fœdè permixta, & monſtroſa ſunt: ſic etiam vbi nulla ab oratore inſtituitur concinna partium diſtributio, fluctuare, & immenſis quibuſdam tenebris circunfundi orationem neceſſe eſt. Hoc in maiori mundo, hoc etiam in minori, Dei conditoris ſapientia ſolertiſſimè prouidit, in quibus tanta, tam varia, tam prudens ſingularum partium diſtributio, non modò ad ſuas cuique functiones eximiam facilitatem, ſed decus prætérea atque elègantiam impertitur.

DIVISIO HVIVS LOCI *ſecundùm rem, & varia genera enumerationis.*

CAPVT XXVIII.

QVanta eſt partium diuerſitas, tanta quoque conſurgit loci varietas. Vt igitur partium, aliæ ſunt eſſentiæ, quæ genera, ſpecies differentiáſque ſpectant: Aliæ accedunt, quæ ad proprium accidénſque Logicorum referuntur: Sic diuerſa quoque, & in quinque partes ad ſummum diſtributa naſcuntur argumenta, quæ inter ſe, & dignitate differunt, & robore.

Cicero lib. 1. Off. c. Præſtantiora enim ſunt & validiora, quæ eſſentiam ſpectant, quàm quæ extrinſeca tantùm, & adſcititia ſunt. Eſſentialis hæc eſt partium enumeratio ſumpta à partibus generis: *Sed omne quod honeſtum eſt, id quatuor partium oritur ex aliqua:* aut enim in perſpicientia veri ſolertiáque verſatur, aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendóque ſuum cuique, & rerum contractarum fide; aut in animi excelſi atque inuicti magnitudine, ac robore; aut in omnium quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine, & modo: in quo ineſt modeſtia & temperantia. Ex quo ita liceat concludere, ſi virtus eſt, aut prudentia eſt, aut iuſtitia, aut fortitudo, aut temperantia: Alia ſumitur à partibus intrinſecis, & eſſentiam rei componentibus, quales ſunt in homine corpus, & anima rationis particeps: ex quo rectè inferas eum non eſſe hominem, qui ſiue corpore, ſiue animâ fuerit deſtitutus. Et hæc quidem argumenta robuſtiſſimè conuincunt: Alia quæ appoſititias complectuntur poteſtates, & accidentia, minus quidem habent ponderis, valent tamen ad ornatam amplificationem, orationíſque circumductam amplitudinem; tum coniuncta vim obtinent; quóque magis propria ſunt illius rei cui tribuuntur, eo difficiliùs eleuantur. Ad hoc genus pertinent quæ habet Arnobius lib. 3. aduerſus gentes. *Arnob. l. 3.*

[Sed vt enim ad vſus certos manus, pedes, oculi, cæteráque conſtructio membrorum ſua quæque in officia conſtituta eſt: ita conuenit credere in ſui muneris functionem has eſſe partes comparatas; aut confitendum eſt in Deorum corporibus eſſe aliquid vacuum, quod ſit fruſtra & inaniter fabricatum. Quid dicitis ô ſancti atque impolluti Pontifices relligionum? Habent ergo Dij ſexus, & genitalium membrorum circunferunt fœditates, quas ex oribus verecundis infame eſt ſuis appellationibus promere.] Ita irridet Ethnicos, qui corpoream faciunt diuinitatem, ſingulas corporum partes colligens, etiam viles & obſcœnas, vt hanc corporis fabricam à diuina natura alienam eſſe oſtendat.

DIVISIO SECVNDVM Modum; & varia argumentationum ab enumeratione partium genera.

CAPVT XXIX.

HÆc prima enumerationis partium diuiſio ſecundùm rem, alia ſecundùm rei modum conſurgit; & ea triplex eſt: Vna, cùm affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum: Altera, cùm negatis omnibus partibus, negatur totum: Tertia, cùm ſeiunctis cæteris partibus, vna relinquitur; quæ affirmatur, aut negatur. Exemplis illuſtriora fient omnia. Contendit probare M Tullius, Pompeium ſummum eſſe Imperatorem: id per omnes & ſingulas optimi Imperatoris virtutes; filum orationis longiùs extendens, ſic confirmat. [Ego enim ſic exiſtimo, in ſummo Imperatore, quatuór has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, felicitatem. Pergit, & omnia enitere in ſuo Pompeio fuſiùs oſtendit.] Quis igitur hoc homine ſcientior vnquam eſſe debuit? qui è ludo atque pueritiæ diſciplina, bello maximo atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt? &c. Deinde, *de eius iuſtitia*: [Cuius legiones ſic in Aſiam peruenerunt, vt non modò manus tanti exercitus, ſed ne veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur? Et, *de temperantia*. Non auaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem: Et, *de authoritate*. [Quod igitur nomen vnquam in orbe terrarum clarius fuit? &c.] Poſtremò, *de felicitate*: Vt eius ſemper voluntatibus non modò ciues aſſenſerint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti tempeſtatéſque obſecundarint.] Sic Minutius probat mundum aliquando interiturum, à partium collectione: Omnia quæ orta ſunt, occidere; quæ facta ſunt, interire: Cœlum quoque cum omnibus quæ cœlo continentur, ita vt cœpiſſet deſinere; fontium dulci aqua mariſve nutriri; in vim ignis abiturum Stoicis conſtans opinio eſt: quòd conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat, Et Epicureis de elementorum conflagratione & mundi ruina eadem ipſa ſententia eſt.

Primus modus.

Cicer. pro lege Manilia.

Minutius Octauio.

Negatis omnibus partibus, negatur totum. Si cœlum non eſt ignis, aër, aqua, terra: Igitur non eſt elementum. Ad hunc locum collineat Martialis epigramma:

Secundus modus.

Mar. l. 7.

Si quid opus fuerit, ſcis me non eſſe rogandum,
Bis nobis dicis, Baccara, térque die:
Appellat rigida triſtis me voce Secundus;
Audis, ſed neſcis, Baccara, quid ſit opus.
Penſio te coram petitur, claréque palámque;
Audis, ſed neſcis, Baccara, quid ſit opus.
Eſſe queror, gelidáſque mihi tritáſque lacernas;
Audis, ſed neſcis, Baccara, quid ſit opus.
Hoc opus eſt, ſubito fias vt ſidere mutus.
Dicere ne poſſis, Baccara, quid ſit opus.

Sic argumentatur: Neque pecuniam ad diſſoluendum æs alienum, neque penſionem, neque victum, neque veſtes, neque cætera id genus tanta ſermonis affabilitate promiſſa largiris; nihil igitur eorum quæ ad vitam ſuſtentandam ſunt neceſſaria, impendis.

Reiectis & ſuccisis cæteris partibus

affirmatur vna, ſic: Mulier, aut amat aut odit; nihil eſt tertium: non amat, igitur oderit neceſſe eſt. Hîc duo tantùm membra ſunt, & reiecto vno, alterum aſſumitur. Aliàs plura ingeruntur, vt Philippica 2. quid putem? contemptúmne me? non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mediocritate ingenii, quid deſpicere poſſit Antonius. An in Senatu facillimè de me detrahi poſſe credidit: qui ordo clariſſimis ciuibus benè geſtæ reipubl. teſtimonium multis, mihi vni conſeruatæ dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium eſt; quid enim plenius, quid vberius, quàm mihi, & pro me, & contra Antonium dicere? His omnibus reiectis vnam partem aſſumit: illud profectò eſt, non exiſtimauit ſui ſimilibus probari poſſe ſe eſſe hoſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus. Item illa expeditio, quæ refertur 4. ad Herenn. Neceſſe eſt cùm cōſtet iſtum noſtrū fundum fuiſſe, oſtendas te aut vacuum poſſediſſe, aut vſu tuum feciſſe, aut emiſſe, aut hæreditate tibi veniſſe. Vacuum cùm ego adeſſem, poſſidere non potuiſti: Tuum vſu feciſſe, etiamnum non potes: Emptio nulla profertur: hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit. Relinquitur ergo, vt me de meo fundo deieceris.

Eodem argumento vtitur Oſorius contra Iudæos: *Quā rem gerunt*? quod ſcelus conflant? quæ maleficia ſuſcipiunt, propter quę à Deo, quem tam propitium olim habebant, omnino deſerantur? Simulachris immolant? immò eorum contactum perhorreſcunt. Commentitios Deos aſciſcunt? At eo nomine, quòd Deum colant, efferuntur. Et id verū. Sed moribus immanibus efferati ſunt? at ipſi ſummam ſibi laudis, æquitatis & pietatis aſſumunt. Quid ergo eſt? parúmne ſupplices preces ad Deum adhibent? immò in precibus aſſidui ſunt. (Reſumit:) Si igitur nec ſimulachra colunt, nec vanos Deos inuocant, nec humanum ſanguinem fundunt, nec ſe impia flagitiis impuritate contaminant; cur illos Deus, quos in fidem ſuam recepit tam diuturno tempore, ope ſua deſtituit? His igitur ſuccisis, veram cauſam infert, Iudæorum perfidiam.

DE VI ET VERITATE huius loci.

CAPVT XXX.

VSus argumenti cautionem & memoriam requirit oratoris; cauendum eſt enim, ne in partium collectione minùs ſit accuratus: quod faciet, ſi aut res neceſſarias omittat, aut addat ſuperfluas, aut diſcrepātes confundat, aut eaſdē bis numeret, & veluti à ſe diſſoluat, atque diſiūgat. Tum qui propoſitus eſt initio numerus, eſt illi expeditè percurrendus, dandáque opera ne longiuſcula plerumque digreſſio ſermonem & mentem à propoſito abripiat. Videas enim aliquot, qui cùm tria aut quatuor propoſuerunt, vltimi iam non meminerint, aut ſi meminerint, tantum temporis in vno capite pertexendo conterunt, vt eius quod reſtat expediendi, ſpatium & facultas non ſuppetat. Satiùs eſſet nihil omnino proponere, quàm poſt iacta hæc propoſitionum fundamenta, & rerum apparatus, auditoris expectationem fallere, ne munerariis antiquorum ſimiles videamur, qui cùm montes aureos perſæpe promitterent, nihil præter arenam dabant. Aduertendum eſt præterea, vt in affirmatione vel negatione procedat argumentum. A toto (quod aiunt) molis ducuntur argumenta ad ſingulas partes primarias, idque tantùm affirmando; valet enim hoc argumentum: Si domus eſt, & fundamentum eſt, & tectum, & parietes;

[margin:] ...tius mo... ...blius ...us. ...er 2. ...ilipp. 4 ad ...erenn.

non autem, & feneſtræ ſunt, & aſſeres, & cæt. id genus leuiora. Si corpus eſt humanum, cerebrum habet, & cor, & iecur, non autem, & digitos x. & vngues; & pilos. A negatione verò totius molis ad ſingularum partium negationem non procedit argumentum. Vt, domus non eſt, nec igitur fundamentum. Nam poſſunt eſſe domus fundamenta, ſine ipſius perfectione. A toto tamen generis vim ſuam obtinet hoc argumentandi genus.: Id eſt, qui negat alicui totum generis, negat & ſingulas partes, quas ſuo ambitu complectitur. Vt ſi neges calliditatem eſſe virtutem, accuratè colliges, eam nec eſſe prudentiam, nec iuſtitiam, nec fortitudinem, nec temperantiam.

DE VSV ET AMPLIFIcatione huius loci.

CAPVT XXXI.

VSus argumenti à partium enumeratione, ampliſſimus eſt, & per totum corpus eloquentiæ longè lateque diffuſus. Primùm ad totius orationis œconomiam mirum in modum valet, & quaſi Ariadnæ filum dirigit inſtitutum ſermonem, ne fluctuet in errorum (quod aiunt) labyrinthos; ex quo videas totas plerumque orationes hoc vno niti fundamẽto, quod inſuper aliis atque aliis conflatum argumentis in immenſam excreſcit amplitudinem. Nobiliſſima illa quæ ad Donatum de gratia Dei inſcribitur D. Cypriani epiſtola, tota fermè eſt in hoc argumento: Hoc ipſo fulcitur Ciceronis oratio pro lege Manilia: Hoc ſæpiſſimè vſurpant Lactantij, Arnobij, Minutij, aduerſus noſtræ fidei inimicos glorioſa certamina.

Secundò promptiſſimum eſt ad laceſſendos aduerſarios telum ad refellendos idem clypeus fortiſſimus. Nam & acutè colligit, & rationes glomerat, & acriter inſilit, & feruidè inſtat. Si verò reſiſtendum, quadrato velut agmine inſultantium vndique telorum impetus eludit: quod in confirmatione demonſtrabo, pleniùs, in oratione Palamedis, ex Gorgia Leontino.

Tertiò, Amplificationis, quæ vna virtus maxima eſt, perpetuum veluti quoddam reperietur eſſe ſeminarium. Nam ſi res grauiter narranda, ſi deſcribenda, ſi oculis pleniſſimè ſubiicienda, parum eſt vno conſpectu proponere. At ſi incipias ſingulas partes diſquirere, diſcutere, enucleare, tunc vis & amplitudo, quaſi ingentis cuiuſdam fluuii perpetuis vndarum vorticibus explicati, ſeſe efferet: quod illuſtriſſimis exemplis comprobare, nullo negotio poſſum. Miraberis huius orationis maieſtatem, & delicias: *Volo ſub conſpectu meo ponere*, quæ gentium oculos, regúmque perſtringunt; volo intueri pretia ſanguinis animarúmque veſtrarum. Prima mihi luxuriæ ſpolia propone: ſiue illa vis per ordinem expandere, ſiue, vt eſt melius, in vnum aceruum dare: Video elaboratã ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorúmque animalium teſtas ingentibus pretiis emptas, in quibus ipſa illa quæ lucet varietas, ſubditis medicamentis in ſimilitudinem verè coloratur: Video iſtic menſas, & æſtimatum lignum ſenatoris cenſu, eo pretioſius quo illud in plures nodos arboris infelicitas torſit: Video iſtic cryſtallina, quorum accendit fragilitas pretium: Omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet pretio, creſcit: Video murrhina pocula: Parum ſcilicet luxuria magni fuerat, niſi quod vomant, capacibus gemmis inter ſe propinarent: Video vniones non ſingulos ſingulis inauribus comparatos: (iam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt:) Iunguntur inter ſe, & inſuper alii binis ſuper-

Senec. l. 7. benef. c. 9.

Eximia luxus deſcriptio per partium enumerationem.

ſuperponuntur. Non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat, niſi bina aut terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi corpus, aut denique pudor, poſſit: quibus ſumptis mulier, parum liquidò nudam ſe non eſſe iurabit. Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad commercium gentibus acceſſerunt, vt matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſuo in cubiculo, quàm in publico oſtendant, &c.

Parum igitur, ſi dixiſſet, video luxum huius ciuitatis profuſiſſimum; ſingulas partes, & adiuncta luxus excutit: vnde vis & amplitudo huius orationis. Sed Nonnus Dionyſ. 4. Cadmi pulchritudinem à ſingulis pattibus colligit:

> Οἶδα, ἐγὼ παλάμην ῥοδοδάκτυλον, εἶδον ὀπωπὴν
> Ἡδὺ μελισδάζουσαν, ἐρωτοτόκου δὲ προσώπου
> Ὡς ῥόδα φοινίσσουσι παρηΐδες, ἀκροφανῆ δὲ
> Δίχροα χιονέων ἀμαρύσσεται ἴχνια ταρσῶν.

Et cætera, quæ in theſauro Græcæ poëſeos attuli, & interpretatus ſum.

Longè alio modo Lactantius, Dominicæ crucis acerbitatem, à ſingularum partium cruciatu exaggerat:

> *Vertice ad vſque pedes me luſtra, en aſpice crines*
> *Sanguine concretos, & ſanguinolenta ſub ipſis*
> *Colla comis, ſpiniſque caput crudelibus hauſtum:*
> *Vndique diua pluens viuum ſuper ora cruorem:*
> *Compreſſos ſpeculare oculos, & luce carentes,*
> *Afflictáſque genas: arentem ſuſpice linguam,*
> *Felle venenatam, & pallentes funere vultus.*
> *Cerne manus clauis fixas, tractóſque lacertos:*
> *Atque ingens lateri vulnus: cerne inde fluorem*
> *Sanguineum, foſſ ſque pedes, artúſque cruentos:*
> *Flecte genu, lignúmque Crucis venerabile adora.*

Non alio modo Seneca direptionem vrbis amplificat: *Vires in conſilio ſunt;* velut ſigno ad permiſcenda omnia dato, non igni, non ferro abſtinetur, ſoluta legibus ſcelera ſunt, nec religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, vllum impedimentum eſt ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano; hic ſacra rapit, hic effringit, hic tranſilit; hic non contentus anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, euertit, & in lucrum ruinam vertit; hic ſine cæde populatur, hic ſpolia cruenta manu portat, nemo non fert aliquid ex altero: & Hieron. epiſt. 8. lib. 1. de ſene centenario. Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa veſtigia, auditus penettabilis, dentes candidi, vox ſonora, corpus ſolidum, & ſucci plenum: cani cum rubore diſcrepant, vires cum ætate diſſentiunt: non calidi acumen ingenij frigidus ſanguis obtundit; non contractam rugis faciem arata frons exaſperat: non denique tremula manus per curuos ceræ apices errantem ſtylum ducit. *Senec. l. 7. de benef. c. 27.*

Quid moror? omnes fermè deſcriptiones & amplificationes hunc locum includunt.

DE MIXTVRA FIGVRArum, cum loco enumerationis, & quibus ornamentis amet veſtiri.

CAPVT XXXII.

NEque verò ſatis eſt huius loci vim noſſe & opportunitatem, niſi intelligas quibus temperari de-

debat coloribus, quibus ornamentis excitati.

Amat igitur imprimis tractari per anaphoras, quod exemplum Senecæ ſuperiùs allatum ſatis indicat. Addam & aliud, ex quo facilè quiſque diſcere poterit, quo artificio longior partium enumeratio tractanda ſit, vt blandiùs & alacriùs influat: [Alius libidinė inſanit, alius abdomini ſeruit, alius lucri totus eſt, alius cæca ambitione in gladios ruente.] Iam, ne tædium afferat eadem vox nimis repetita, immutat [Adiice torporem mentis, ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultúſque perpetuos; adiice æſtimationem ſui nimiam, & tumorem, ob quem contemnendus eſt, inſolentem: (iterum variat:) Quid contumaciam in peruerſa nitentium, quid leuitatem ſemper aliò tranſilientem loquar? (nec ſatis:) Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele conſilium daturus timor, & mille errores, quibus voluimur; audacia timidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum, incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, quæ conſequi poſſe ſpes non fuit. Hæc optima variandi ratio.

Senec. l. 7. de beneſ. c. 26.

Alius ornandi modus eſt per diſtributionem, cùm vnaquæque enumeratarum partium ſuo proprio verbo concluditur.

Sic eleganter Cyprianus de laude martyrij: Si iuſtus es, & Deo credis: quid pro eo ſanguinem fundere metuis, quem pro te toties paſſum eſſe cognoſcis? in Iſaia ſectus, in Abel occiſus, in Iſaac immolatus, in Ioſeph venundatus, in homine crucifixus. Tum diſertiſſimè Auguſtinus de laude Charitatis: Charitas in Abel per ſacrificium læta, in Noë per diluuium ſecura, in Abrahæ peregrinatione fideliſſima, in Moyſe inter iniurias leniſſima; in Dauid tribulationibus mitiſſima, in tribus pueris blandos ignes innocenter ſpectat, in Machabæis ſæuos ignes innocenter tolerat, caſta in Suſanna ſupra virum, in Anna poſt virum, in Maria præter virum, libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum, humana in Chriſtianis ad confitendum, diuina in Chriſto ad ignoſcendum.

Cypr. de laude martyrij pag. 419.

Auguſt. de laud. Charitatis.

Tertius modus eſt per ſubiectionem, cum qua huic loco frequens & penè neceſſarium commercium, maximè cùm obiectiones remouendæ ſunt. Sic Cicero in oratione de prouinciis Conſularibus: Nam ipſe Cæſar, quid eſt cur in prouincia commemorari velit? amœnitas eum, credo, locorum, vrbium pulchritudo, hominum nationúmque illarum humanitas, & lepos, victoriæ cupiditas, finium Imperij noſtri propagatio retinet: Sic per ſubiectionem cauſas omnes exponit.

Cicero de prouinc. Conſular.

Deinde ad ſingula reſpondet, ſeruato eiuſdem ordinis tenore. Quid illis terris aſperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porrò tot victoriis præſtabilius? quid Oceano longius inueniri poteſt? An reditus in patriam habet aliquam offenſionem? vtrùm apud populum, à quo miſſus eſt? an ad Senatum, à quo ornatus eſt? an dies auget eius deſiderium? an magis obliuionem? an laurea illa magnis periculis parta, amittit longo interuallo viriditatem?

Quartus, per congeriem, cum qua magnam habet affinitatem, cùm præſertim vtrumque ad amplificationem ſit natum.

Huiuſmodi eſt ex prima Catilinaria exemplum.

Quid enim, Catilina, eſt quod te iam in hac vrbe delectare poſſit? in qua nemo eſt, extra iſtam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat? nemo qui te non oderit? Quæ nota domeſticę turpitudinis non inuſta vitæ tuæ eſt? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis? quod facinus à manibus vnquam tuis? quod flagitium

Cic. inue 1. in Cati

à toto corpore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non ad audaciam ferrũ, aut ad libidinem facem prætuliſti? quid verò nuper, cùm morte ſuperioris vxoris, nouis nuptiis domum vacuam feciſſes, nonne etiam alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod ego prætermitto, & facilè patior ſileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas, aut extitiſſe, aut non vindicata eſſe videatur: prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus ſenties. Ad illa venio quæ non ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domeſticã tuam difficultatem ac turpitudinem, ſed ad ſummam atque ad omnium noſtrûm vitam ſalutémque pertinent. Ita congeriem malorũ, quæ Catilinam, partim impeditum atque obſtrictum tenent, partim etiam illi minãtur, per partium congruam enumerationem expreſſit.

Et Iulianus Imperator, compendio ſyntagma Libanii commendans, omnes virtutes cõfertas colligit. partium enumeratione συναθροισμὸν includens, Ὦ λόγος, ὦ φρένες, ὦ συνέσεις, ὦ διαιρέσεις, ὦ ἐπιχειρήματα, ὦ τάξις, ὦ ἀφορμαὶ, ὦ λέξις, ὦ ἁρμονία, ὦ συνθήκη!

Longum eſſet omnia recenſere, ſatis fuerit dixiſſe, hunc locum ad omnem amplificationem eſſe accommodatiſſimum, & ad tractationem, ornatum & illuſtres figuras deſiderare.

DE NOTATIONE Nominum.

An Nomina ſint naturæ cæleſtis?

Confutatur Zoar, & Rabbini.

CAPVT XXXIII.

NObiliſſimam quæſtionem, atque inter principes Philoſophos diſcrepantibus ſententiis agitatam, hic locus obiter excutiendam monet. Si enim quod à Platone dictum eſt, nomina ſunt à natura, tantò plus authoritatis nominum notatio apud quoſque ſapientes habitura eſt. qua in re nugatoriæ ſunt doctorum Hebræorum ſententiæ: Nam (vt cætera omittam) qui de his ipſis arcanis fabuloſiſſimè conſcriptus eſt liber Zoar, Adamum, refert, cùm nomina rebus imponeret, magnam ex ea quâ florebat rerum ſcientiâ, adhibuiſſe religionem: Literas enim non quaſcunque tumultuariè arripuit, ſed eas inquiſiuit, quæ tactus & influxus ſyderum, rei denominandæ miniſterio iam ab æterna mente deſtinatorum, ſignificarent. *Zoaris opinio.*

Addit præterea mundum ex viginti duabus literis eſſe conflatum; quarum tres, tribus elementis; duodecim, Zodiaci ſignis; ſeptem etiam errantium ſtellarum orbibus ſunt accommodatæ. Has verò vltimo loco numeratas duobus modis pronunciari, acuto ſcilicet & remiſſiori ſono. Cùm planetas ſignificant in ſuis domiciliis conſtitutos, liquidiùs & ſonantiùs efferuntur; quòd tunc ipſarum ſtellarum ſit vis acrior, & impetus concitatior. quòd ſi eaſdem, ab iis quas aſſignant Aſtrologi ſedibus peregrinantes planetas exhibere volunt, litteras molliùs & languidiùs pronuntiant: quòd res ipſas viribus deſtitui, & emortuo veluti vigore tabeſcere dictitent. Iam verò literæ corporeas rerum creatarum partes deſignant; quòd ſine voce ſint, & quaſi intermortuæ; puncta verò iiſdem affixa, quæ apud Hebræos vocalium inſtar obtinent, formarum ſunt imagines, quibus materia ſuopte ingenio languida excitatur, & animatur. Denique ad integram totius perfectionem adduntur accentus, qui eas quas Phyſici operatiuas nominant, formas exhibent. Ex quo, qui Hebraica (vt aiunt) nomina liquidè, & accuratè pronuntiat, cæleſtis &

inferioris mundi œconomiam depingit. Hæc Rabbinorum commẽta.quæ ab iis eſſe conficta non miror,ſed à viris doctis hæc magni fieri & curioſiùs inueſtigari,hoc admiratione magis dignũ eſt. Vigenerius certè iſtas & alias huiuſmodi fabulas, in ſuis characteribus commemorat,quas non confutat; ſed tamen refellere non eſt adeò operoſum,cùm ipſæmet leuiſſimo ictu impulſæ corruant. Mitto enim quòd hũc ſyderum tactum inducant, qui Aſtrologis multarum ineptiarum, atque ipſiuſmet impietatis fundamentum eſſe ſolet: Vnde hoc didicit Zoar, aſtrorum influxus à certis literis ſignificari, quas Adam cuique nomini,ſecundùm varios ſyderum aſpectus commodauit?

Ineptiæ Zoaris.

Quid igitur,cùm tantùm ſeptem literæ planetis inſeruiant, quos in hæc inferiora potiſſimùm influere volunt, ex iſtis ſeptem literis omnia confeſtim nomina coaleſcere oportebit? Sed fingamus nouemdecim literas cœlo tribui & ad ſignificandos ſyderum varios influxus aſſumi: quid igitur? cæteræ quæ iſtam ſtellarum vim non ſignificant, à nominum compoſitione perpetuò exulabunt, ſiquidem eas tãtùm inſeri oportet,quę cum cœlo & ſyderum tactu commercium habeant? Deinde: cùm fermè omnia ex tribus radicalibus literis apud Hebræos ſint conflata,trium igitur tantùm ſyderum aſpectũ patientur omnia,cætera erunt otioſa? Iam,cùm iiſdem prorſus literis conſtent nomina, non modò diuerſæ, ſed contrariæ prorſus ſignificationis, aut res eaſdem natura eſſe oportebit, aut certè inanes iſtos aſtrorũ influxus. קדש apud Hebręos ſignificat ſanctum eſſe, idem immundum eſſe. Vnde הקדשות Hoſee 4. verſ. 14. dicuntur effœminati, & catamiti. Iam quæro à Zoare, quî fit vt cùm eædem ſint literæ, & iidem ſyderum influxus ipſis literis illigati, res tamen inter ſe diſſimillimæ ſint? vt vna ſancta ſit, altera omni execratione digniſſima?

Poſtremò, quid literarum nobis mundum fabricat? cur tres tantùm literas elementis tribuit? quartùm, aut nullum erit, aut iniquè cum illo actum erit, cui nulla commodata fuerit literula. Denique aut ante iſtas literas emerſit mundus, aut literæ ipſæ ante mundum extiterunt. Si primum, non coaluit ex literulis: ſi ſecundum, quomodo aſtrorum influxus iſtæ literæ ſignificabant, cùm necdum eſſent ſydera? Omnino vanitatis pleniſſima ſunt hæc commenta: ſed & in eam deuenit dementiam audax illud Promethei genus, vt ſe ex variis literarum mixturis numerum ſtellarum, & rerum omnium creatarum, ſcire poſſe confideret: quod tamen Deus ſibi reſeruauit, *qui enumerat multitudinem ſtellarum.*

CONFVTATVR RVCElinus, & cæteri Nominales.

CAPVT XXXIV.

EOſdem ferè Rabbinorum errores, multis iam ſæculis intermortuos, & ab omnibus irriſos, reuocauit Rucelinus, natione Brito, præceptor magiſtri Petri Abelardi nouatoris: primus enim ſectam Nominalium inſtituit contra Reales; & nominum cognitione, rerum quoque cognitionem contineri, magno conatu defendit, ſub annum Domini 1140. Ex quo grauia & cruenta inter ſtudioſos Pariſienſes prælia ſunt excitata. Meminit Auentinus lib. 6. qui & vetus epigramma recitat in eandem ſectam compoſitum:

Quas Ruceline doces, non vult Dialectica voces,
Iámque dolens de ſe, non vult in vocibus eſſe.

Res amat, in rebus cunctis vult eſſe diebus.
Voce retractetur, res ſit quod voce docetur.
Plorat Ariſtoteles, nugas dicendo ſeniles,
Res ſibi ſubtractas per voces intitulatas.
Porphyriúſque gemit, quia res ſibi lector ademit:
Qui res abrodit, Ruceline, Boëtius odit.
Non argumentis, nullóque ſophiſmate, ſentis
Res exiſtentes in vocibus eſſe manentes.

Hæc rudis ſæculi monumenta, quæ ſatis indicant hanc Rucelini opinionem meritò diſplicuiſſe. Etenim quæ poteſt ex nominibus haberi cognitio? Mitto quòd pleraque ſint exilia, & ab imperitis hominibus impoſita. Ea tamen ipſa, quæ plus habere videntur ſplendoris, aliquam rei proprietatem, non internas cauſas, amplectuntur. An ſi bouem ἀπὸ τ̃ βοᾷν, à clamore & mugitu dictum tenes, eius interiorẽ formam, materiam, poteſtates denique cæteras noſti? Quàm multa alia præter hanc nominis exilitatem, ad perfectam cognitionem deſiderantur? ſed faciamus nomina perfectas eſſe rerum imagines; quid tum? An ſi à præſtantiſſimo pictore ad omnes artis numeros expreſſa fuerit hominis effigies, idcirco humanam naturam habere dicetur? Somniis omnino iſta ſunt ſimilia, quæ ſuapte natura diſſoluuntur, tantùm abeſt vt longiorem confutationem mereantur.

DE NOMINVM AMBItione, & religione.

CAPVT XXXV.

HIs tamen, opinor, vaniſſimorum authorum fulta principiis latiùs manauit inanis quædam nominum relligio, & ſingularis ſpecioſorum titulorum auiditas. Hinc *Alexandri, Ptolomæi, Pharaones, Cæſares, Conſtantini, Othomanni*: ipſi denique Abyſſini ſuũ regem *Bellugiam*, vt ferunt, *hoc eſt, incomparabilis præſtantiæ gemmam*, appellarunt, quod nomen etiam poſteri multi conſtanter retinuerunt. *S. abell. ſup. l. 8.*

Parum eſt, ſi apud reges hæc tantùm fuiſſet ambitio, & non in omnes longè latéque peruagata.

Tam ſæpe occurrunt in Romana hiſtoria *Claudij, Cluentij, Marcelli, Sciſpiones, Sergij, Manilij, Potitij, Pinarij, Mamerci, Cæcilij, Calpurnij*, quibus ſe appellationibus non modò nobilitari, ſed & fortunari credebant. Omitto tot cognomina, viris, ingenii, armorum, aut denique virtutis gloria illuſtribus, dari ſolita; *Pericles* à fulmine eloquentiæ, dictus eſt *Olympius*; *Apis Atticæ, Xenophon*; *Antiphõ*, λογομάγειρος, ſiue *Orationum coquus*; *Marcus* etiam *Varro* ſatis inepto nomine à Palæmone Grammatico, *Literarum porcus*, quòd nihil illo lautius aut fœcundius, nihil ad varias palati voluptates parabilius: *Cyro, Solis* nomen fuit: *Neroni, Nerinis, ſiue Martis*: *Antigono, Euergetæ, ſiue benefactoris*. *Edmundus*, Angliæ Rex, *Ferreum latus*: *Lucullus, Xerxes togatus*: *Traianus, optimus*: *Antonius, Pius* appellatus eſt. *Gell. l. 15.*

Hoc Francorum Regibus commune, qui multis agnominibus vulgò appellati leguntur. Infinitum eſſet ſingula, non modò regiæ dignitatis, ſed ipſorum etiam plebeiorum nomina ab iis exquiſitè affectata recenſere. Vna inter tot gentes extra Garamantas inuenta eſt, apud quam imponendorum nominum nulla eſſet conſuetudo. Longè ſapientiùs Chriſtiani, qui ab ipſis Eccleſiæ incunabulis cœperunt, SS. Martyrum appellationes filiis imponere: quod teſtatur Theodoretus.

Τὰς δὲ τῶν μαρτύρων προσηγορίας μᾶλλον ἴσασιν ἅπαντες ἢ τὰ τῶν φιλτάτων ὀνόματα, καὶ τοῖς παισὶ δὲ τὰς τούτων προσηγορίας ἐπιθεῖναι σπουδάζουσιν, ἀσφάλειαν αὐτοῖς καὶ φυλακὴν ἐντεῦθεν μηχανώμενοι. *Theodot. ſerm. 8.*

Martyrum verò appellationes magis norunt omnes, quàm vel amiciſſimorum nomina. Adhæc ſuis liberis imponere ſtudent, quò eis inde ſecuritatem & præſidium comparent.

Φυλακὴν dixit. Nam & phylacteria dicta ſunt. Cuius nominis ratio, vt plenius intelligatur, ſciendum eſt, antiquos, contra venena & maleficorum hominum artes, geſtaſſe quædam Antidota, quæ ipſi amuleta & phylacteria conſueuerant appellare: fiebant autem plerumque ex lauro, vnde laureum baculum geſtari notat Zenobius, contra inſidias maleficorum: *Zenob. cent. 3. adag. 12.*

Δάφνην φορεῖ βακτηρίαν· τοῦτο λέγειν εἰώθασιν οἱ ὑπό τινων ἐπιβουλευόμενοι, παρόσον ἀλεξιφάρμακον ἡ δάφνη. Aliàs fiebant ex lapillis, ex quo Dioſcorides refert mulieres Selenite lapide inſtar phylacterii vſas.

Καὶ ἀντὶ φυλακτηρίου περιάμματι αὐτῷ αἱ γυναῖκες χρῶνται. Idem eodem libro Iaſpides φυλακτήρια περίαπτα nominat: Aliàs phylacteria fiebant ex characteribus & nominibus ſacris; qualia erant Iudæorum, qui legem Dei in membranulis deſcriptam inſtar coronæ deferebant, vt liquet ex ſacris: cuius moris veſtigia nunc etiam retinent Abyſſini, vt notat Iarticus. tom. 2. hiſtoriæ. Hæc qui ob reuerentiam ſacrarum literarum deferebant, bene quidem faciebant: ſed qui certos aſtrorum fluxus innexos ſacris literis credebant, toto cœlo errabant: nec immeritò tales errores & ſuperſtitiones Antiochena Synodus damnauit. Eodem modo ſe nomine & imagine Alexandri magni, pulchros beatóſque putabãt Ethnici: nonnulliſque Chriſtiani his plerumque ſuperſtitionibus erant implicati; quos increpat D. Chryſoſt. in homiliis ad populum Antiochenum.

CVRIOSA NOMINVM obſeruatio, & antiquus ritus illuſtratus.

CAPVT XXXVI.

NEque verò his contenta limitibus fuit, ſed latiùs manauit in pueros nominum indendorum ſuperſtitio. Auctor eſt Diuus Chryſoſtomus, nonnullos adhuc ſua ætate Chriſtianos, ad hos Ethnicorum ritus defluxiſſe, vt infanti nomen impoſituri cereos complures accenderent, ſuo cuique nomine aſſignato: puta, hic Zoſimus appellabatur; alter, Stephanus; tertius, Procopius: Atque eius demum qui cæteris extinctis ſuperuixerat, nomen, quaſi longioris æui & futuræ felicitatis omen arripientes, imponebant infanti. *Ritus nominum indendorum.* *D. Chryſoſt. in c. 4. 1. ad Corin.*

Ἡνίκα ἂν καλεῖσθαι τὸ παιδίον δέῃ, ἀφέντες ἀπὸ τῶν ἁγίων αὐτὸ καλεῖν, ὡς οἱ παλαιοὶ πρῶτον ἐποίουν, λύχνους ἅψαντες, καὶ ὀνόματα αὐτοῖς ἐπιτιθέντες, τὰ διαρκέσαντα μέχρι πολλοῦ, τοῦ παιδίου ποιοῦσιν ὁμώνυμον. ἐντεῦθεν πολλὴν αὐτὸ στοχαζόμενοι βιώσεσθαι χρόνον.

Hoc ab Andronico ſeniore Imperatore factitatum, ex G. Pachymerii hiſtoria diſcimus. Cùm enim illi complures puellæ morerentur, mulierculæ cuiuſdam ſuaſu, ſub partum vxoris, duodecim cereas imagines, virili ſtatura, totidem Apoſtolorum nominibus inſignitas, accendit ordine: cúmque partus in tempus, quo S. Simonis ſtatua ardebat, incidiſſet, puella Simonis eſt vocata, ſpecie quidem pulcherrima, ſed quæ anno ætatis octauo Crali Seruiæ Deſpotæ nubere coacta, corrupto vtero ſterilis extitit.

Hoc idem penè ſecundùm ſuperſtitionem à D. Chryſoſtomo exagitatam deſcribit Marineus. *Pachymerius.*

Maria (inquit) Petri Atragonum *Marin. l.*

Regis VII. vxor priùs ſterilis, tandem dolo erga maritum vſa, concepit & in ipſo partu multis pro ſalute parturientis orantibus, filium peperit, cum ſumma Regis & omnium nobilium lætitia. Infantem natum Regina ſtatim ad Eccleſiam miſit, ad imaginem Mariæ Virginis. Cum puero multis Eccleſiam ingredientibus, ſacerdotes, qui matutinas horas recitabant, de aduentu infantis ignari, pſalmum canere cœperunt: *Te Deum laudamus*: Hinc ad aliam Eccleſiam profecti omen arripiunt; *Benedictus Dominus Iſraël.* Nec ſatis, cùm Rex (inquit) infanti nomen eligeret, duodecim cereos albos, eiuſdem longitudinis, ponderis, molis, apud altare ſacelli, in honorem B. Mariæ Virginis, & duodecim Apoſtolorum, iuſſit accendi: quorum ſingula nomina ſingulis cereis ſcripſerat, deſtinarátque animo, vt illius Apoſtoli nomen, cuius cereus reliquis extinctis & conſumptis perduraſſet, nomen arriperet: Hac igitur ratione infans Iacobus eſt appellatus, quòd diui Iacobi cereus ſuperuixiſſet.

Addit, illum iam grandem res magnas geſſiſſe, & Fortunati nomen adeptum. Quicquid ſit, hæc ſi ſuperſtitioſè fuerint obſeruata, meritò à D. Chryſoſtomo arguuntur, nec in exemplum trahenda ſunt.

NOTATIO LITERARVM numeralium, & eius ominis vanitas.

Capvt XXXVII.

Nihil non tentauit curioſa obſeruatio; etiam numerorum in literulis exquiſitam habuit rationem. Credebant enim antiqui, ſuperſtitioſa fide, tantam eſſe vim in nominibus, vt quæ numeris eminerent, cæteris inferioribus longè præſtantiora felicioráque eſſent. Quamobrem ducibus ſingulari certamine congredientibus, ex literis numeralibus, quæ in cuiuſque nomine reperiebantur, omen captabant victoriæ. Hac ratione Hectorem Patroclo, Achillem Hectore ſuperiorem extitiſſe memorant. Hoc diſertè teſtatur Terentianus Maurus: Terent. Maurus.

Et nomina tradunt ita literis per-acta,
Hæc vt numeris pluribus, illa ſint minutis.
Quandóque ſubibunt dubia pericla pugnæ,
Maior numerus quà ſteterit, fauere palmam;
Præſagia lethi minima patere ſumma;
Sic & Patroclum Hectorea manu periſſe,
Sic Hectora tradunt cecidiſſe mox Achilli.

Hectoris enim nomen numerum habet 1225. Patrocli 871. Achillis 1276. vt ex numerorum Græcorum ratione, & ſingularum literarum ſupputatione patet. Sic numeratur nomen beſtiæ Apoc. 13. & complectitur 666. cui numero reſpondet nomen Μαόμετις: Sic nomen Chriſti per ambages expreſſum eſt à Sybilla:

Τέσσαρα φωνήεντα φέρει, τὰ δ' ἄφωνα δύ' αὐτῷ
Δισσῶν ἀγγέλων, ἀριθμὸν δ' ὅλον ἐξονομήνω·
Ὀκτὼ γὰρ μονάδας, τόσσας δεκάδας ἐπὶ τούτοις,
Ἠδ' ἑκατοντάδας ὀκτώ. Hoc efficit nomen Ieſus 888. Per numeros igitur nomina exprimere non eſt nouum: ſed inde futuri omina captare, eſt irreligioſum, & vanum. Bello, quod Mauritius dux, Saxoniæ elector, contra Carolum V. Imperatorem pro liberatione Landgrauij geſſit, ſollicitis admodum Mauritanis, quem exitum res habitura eſſet; Quidam per iocum iuſſit eos bono eſſe animo: nam à Carolo vinci Mauritium non poſſe; cauſam rogatus, reſpondit, veteris diuinationis eſſe

fiduciam: Nam, vt Achillis victoris nomen, numeris qui literarum notis indicarentur, plenius eſſet, quàm Hectoris; ſic Mauritij ſtatim initio nomen, Caroli nomine eſſe numeroſius. Congruit omen cum exitu; ſed tamen futilem diuinationis rationem arguit, quòd eodem nomine Mauritius Imperator à Phoca victus eſt, quem pleniori appellatione antecellebat. Ipſi demùm poſtea Ioannes Fridericus Saxo, & Philippus Landgrauius, cum pleniſſimis nominibus, Caroli armis bello Germanico ceſſerunt. Ex quo nihil inde notationem nominis capere roboris planè certum eſt, cùm quotidiana experientia hanc anilem vanitatem ſatis confutet.

DE ANAGRAMmatiſmis.

CAPVT XXXVIII.

AD notationem nominis illuſtrandam non raro aſſumuntur anagrammatiſmi: quorum vſus antiquiſſimus, in hæc vſque tempora dimanauit. Credibile eſt à Iudæorum cœpiſſe doctoribus, qui nata ad huiuſmodi literularum obſeruationes ingenia habuerunt: quæ deinde linguæ Hebrææ in his nominum inuerſionibus fœcunda quàm maximè felicitas, non mediocriter adiuuit.

Primum Geneſeos verbum, בראשית *Bereſchîth*, quinquaginta fermè modis per varios anagrammatiſmos inuertentes Rabbini lectitarunt; è quo tandem ſenſum illum confecerunt: *Pater principium, & finis, per filium creauit caput, ignem, fundamentum, magni hominis compoſitione optima.*

Aliter Elchana inter ſuos auctor haud ignobilis, poſt diligentem inueſtigationem inuenit: *In ſapientia, quod eſt verbum, & filius ſummi Patris, producta eſt prima materia rerum omnium: Deinde ex fonte bonorum inexhauſto data eſt eis forma, & deinceps omnia impleta ſunt opulenta Dei bonitate, in gratiam generis humani, ſed maximè electorum.*

Hæc ex inuerſione & interpretatione ſingularum literarum nimis acutè ſuo more colligunt. Apud Græcos & Ægyptios, blandiente paſſim poëſi anagrammata caluerunt. Euſtathius in Iliad. aliqua commemorat, qui Iunonem aërem ſignificari probat, ex anagrammatiſmo, ὅτι δὲ Ἥρα ὁ ἀὴρ δηλοῦται φασι, καὶ ἐκ τοῦ ἀναγραμματισμοῦ. ἐξ ὧν γὰρ Ἥρα γραμμάτων, ἐκ τούτων καλεῖται καὶ ὁ ἀήρ: ſubiungit hæc anagrammatum exempla: χόλος, ὄχλος; ἀρετή, ἐροτή: φλύαρος, φλαῦρος; λιαρὸς, ἱλαρός: λόχος, ὄχλος; ὀλίγος, λοῖγος: ὄλιθος, λοῖθος: χλόη, χόλη: Ἄτλας, τάλας; περιχύτης, σπαρὰ τύχη. Similiter inquit quidam, τῶν ἐπιτρίπτων κολάκων τὸ Ἀρσινόης Ἥρας ἴον ἀνεγραμμάτιζεν, ἀγάλλων θωπευτικῶς τὴν βασίλισσαν Ἀρσινόην ὡς πρέπουσαν εἶναι Ἥρας ὀσφράδιον.

Conſummatorum, inquit, aliquis adulatorum Arſinoes nomen in *Iunonis violam* tranſtulit. Reginæ Arſinoæ adulatoriè blandiens, quaſi ipſa Iunonis olfactorium eſſe mereretur. Qualis fuerit hic adulator, quem ſugillat Euſtat. vetus interpres Lycophronis aperit: qui eundem poëtam huius anagrammatis authorem fuiſſe dicit, & ſimiliter in Regis Ptolomæi nomen luſiſſe, Πτολεμαῖος, ἀπὸ μέλιτος.

Naſcuntur ſimilia quotidie ſub manu. Nuſquam ingenia ad hos Muſarum ludos fœcundiora: Mitto ea quæ in *Henricum Magnum* æternæ memoriæ principem, & in eius filium *Ludouicum XIII.* Chriſtianiſſimum Regem, illiúſque parentem auguſtam *Mariam Mediceam*, à Poëtis ſunt decantata: poëtis ideo relinquenda.

DE

DE ORIGINE ET ETYmologiis nominum.

CAPVT XXXIX.

REdeo vnde digreſſi eramus: omiſſis tot curioſis nominum obſeruationibus, vna & omnium frequentiſſima ratio eſt in originis & ſignificationis inueſtiganda ratione: quæ licèt non ſit à natura, tamen in iis maximè nominibus quæ ſapientes habent auctores, iuxta naturam eſt, & rei quam deſignat, propriam non rarò amplectitur poteſtatem; quod ex infinitis propè etymologiis liquet. Et nihil, opinor, aliud voluit Plato in Cratylo, cùm tantam vim nominum originibus tribuere viſus eſt.

Hoc, vt in cæteris quibuſque longiùs, in Hebræa tamen eminet ſpectabiliùs, vt quæ Adamum omnis ſapientiæ gloria excellentem nacta eſt inuentorem. Nam in illud Geneſ. 2. *Appellauitque Adam nominibus ſuis cuncta animantia*, Euſebius Cæſarienſis ſcribit, cũ Moſes dicat, *Omne, quod vocauit Adam animæ viuentis, ipſum eſt nomen eius*: nihil aliud dicere voluit, niſi accommodatè ad naturam rei nomen fuiſſe inditum. Addit, Platonem non impoſitione nuda, ſed duce natura, rectè nomina rebus imponi docuiſſe, idque barbarorum authoritate confirmaſſe; per quos Hebræos intelligit; non enim apud alios talem obſeruationem inuenies.

ſeb. l. 3 de pa. ang. c. 4. le etiam yſoſt. m. 51. in Geneſ.

At Moſes Barcephas, (vt animaduertit Pererius in hunc locum,) tradit Adamum editiore Paradiſi loco inſidentem, auguſtáque radiati capitis maieſtate ſpectabilem ſingulis animantium generibus nomina indidiſſe: illa verò ſummiſſis capitibus prona, & præſtrictis fulgore tantæ authoritatis oculis, ad vocem appellantis præteriiſſe: quam aduerſùs hominem reuerentiam ſapientiſſimus Philo brutas animantes ait depoſuiſſe, poſtquam nefariè illa ſe peccati labe contaminauit.

Certè, vt cætera omittamus, apparet, quædam nomina apud Hebræos eximiæ eſſe ſignificationis: quòd ſi vel vnum Dei, & Adami, nomen compares, faciliùs occurret. *El*, ſignificat potentiam; *Adam*, miſeriam; El, denotat fortitudinem; Adam, imbecillitatem; El, ſuſtentatorem; Adam, qui neque ſtare, neque per ſeipſum ſuſtineri poteſt. Dein vt Adam rex totius orbis terrarum conſtitutus eſt à Deo; ita quatuor mundi partes primis elementis delineatas, ſingulari nomine complexus eſt, vt notant qui ſcrupuloſiùs iſta rimantur, Hebræi quidam, & Græci. A, ἀνατολὴ ſiue ortum ſignificat; δ, δύσιν, occaſum; α, ἄρκτον. Septentrionem; μ, μεσημβρίαν, meridiem.

Quid de ſtupendo nomine dicemus, cuius vim nulla oratione, nec ratione explicandam, ſatis illa declarant, quòd ipſum ſummus Pontifex ſolus, idque in anno tantùm ſemel, decima luna Septembris in interiori ſacrario, arcano quodam more à Moyſe tradito, pronunciare auderet? quid de cæteris quorum vis magna, & infinita propè multitudo, cùm preſertim vnus Ioſephi libellus de arcano ſermone conſcriptus, vndecim locorum millia ex ſacris vi ipſius nominis explicet? Num hæc magnæ opulentiæ, quæ ex notatione nominum petitur, loco numeranda ſunt?

Conſequuntur Hebræos Græci, & Latini, qui ſapienti nominum inuentione non contenti, libros etiam etymologiarum copioſiſſimè conſcripſerunt. Inter quos extant magnum illud etymologicum, nominatus liber, & Marcus Varro, librorum helluo, vir incomparabilis eruditionis, quamuis in his originibus tradendis, dum ſuæ linguæ ſtudio nimis

Theodor. l. 5. de curat. Græc. de Latinis dicit, πυκνότερα τῶν Ἑλληνικῶν τούτων ἐνθυμήματα, καὶ ξυντομωτέρας γνώμας,

multa conatur ad Latinos fontes reuocare, quæ omnino Græca ſunt, non rarò contra dignitatem ſuam λεπτολογεῖ.

vt audierat Nazianz. in Athan. ait Rom. laborare στενότητι γλώττης, καὶ πενίᾳ ὀνομάτων:

Præter etymologias nonnulli curioſiùs notarunt fatalem quendam nominum cum rebus conſenſum.

Plutarchus, in Sertorio quatuor Actæonas numerat, infelici nomine & exitu. Primus laceratus eſt à ſuis canibus: duo, apri occurſu perempti, Syrus vnus, alter in Arcadia: tertius, in Bœotia à canibus diſcerptus: amatorius furor vltimũ laniauit. Duo Attyes illuſtres fuerunt, alter Syrus, alter Arcas: vterque ab apro interfectus eſt. Duæ vrbes à ſuauiſſimis plantis, violæ & myrrhæ, nomen trahentes: Ios & Smyrna, altera natales, altera mortem Homeri ſibi vendicat. Fuerunt duæ Iuliæ, mater, & filia: hæc Auguſto genita; altera, Marco Agrippa, ambæ adulterii damnatæ. Duæ Agrippinæ: mater, Caligulam, filia, Neronem peperit. Duæ Fauſtinæ: maior impudica, impudiciſſimam filiam habuit. Obſeruatũ eſt imprimis, Cæſares omnes quibus Caij prænomen fuit, ferro periiſſe. Sic ominoſa Gloceſtrenſis apud Anglos, & Mulbergi apud Germanos nomina exiſtimarunt.

Sabell. En. 1. l. 1.

Polyd. hiſt. Angl. l. 23.

Sed hæc plena vaniſſimæ obſeruationis oſtendunt exempla contraria Auguſti, & Auguſtuli, Conſtantini primi, & vltimi, quorum hi Imperia fundarunt, illi fundata amiſerunt.

In etymologiis verò latior & magis tritus eſt campus: in quibus magna eſt ſæpe rerum & nominum ſimilitudo.

Ariſtoteles, libro primo de cœlo, αἰθέρα ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν dictum, in perpetuo motu eſſe confirmat, contra Anaxagoram, qui eundem ἀπὸ τοῦ αἴθειν nominatum aſſeuerabat, ex quo cœlum volebat eſſe igneum.

Granius cœlibes appellatos cenſet, quaſi cœlites, quòd vxoriis curis liberi, cœlo & rebus diuinis vacent.

Alij, verbum, dormire, ἀπὸ τοῦ δερμάτων non inſcitè deriuant, quòd antiqui cubarent in pellibus.

Diuus Auguſtinus enceniare dicit eos qui noua tunicâ induuntur, ἀπὸ τῶν ἐγκαινίων: καινὸς enim eſt nouus.

Magnum etymologicum, παρθενίαν, ὅτι παρὰ τοῦ θεοῦ, quòd à Deo ſit virginitas; vel, vt Anaſtaſius Synaita voluit: πῦρ θανὸν, ὅτι πύρωσιν θανατοῖ τῆς σαρκός. Idem in ὁδηγῷ· ἄνθρωπον διὰ τὸ ἄνω θρεῖν, quaſi ἀνώθροπον, ſurſum ſpectantem, ἀγάπην, διὰ τὸ ἄγειν πάντα. Hæc ille.

Θεὸν, ἀπὸ τοῦ θεῖν, à currendo; quòd Ethnici primos omnium inter Deos Solem & Lunam venerati ſunt, quos cùm perpetuò currere & moueri cernerent, θεοὺς, quaſi currentes, nuncuparunt, (ἀστατοῦσι γὰρ) διὰ τοῦτο ἐπέθεσαν τὸ ὄνομα: & orat. 3. de Angelis, Hebraicè & Græcè aduerſarii noſtri nomen expendens Theodoretus, ſcribit:

Ἡμεῖς γὰρ τούτους, καὶ τὸν τούτων γε ἄρχοντα, ὃν Σατανᾶν τὰ θεῖα προσαγορεύει λόγια. δηλοῖ δὲ τοὔνομα τὸν ἀποστάτην, κατὰ τὴν Ἑβραίων φωνήν. καλεῖ δὲ αὐτὸν ἡ θεία γραφὴ, καὶ Διάβολον, ὡς τὸν θεὸν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις συκοφαντοῦντα. καὶ αὐτοῖς γε ἀνθρώποις ἔριν πρὸς ἀλλήλους καὶ διαμάχην ἐμβάλλοντα.

Nihil opus eſt infinita percenſere, hæc exempli cauſa dicta ſint.

DE VSV NOTATIONIS & coniugatorum.

CAPVT XL.

NOtationis vſus apud Grammaticos frequentior, quàm apud oratores, quorum non eſt iſta expiſcari curioſiùs, ne extra conſtitutos artis limites euagentur. Nonnunquam tamen incidunt eæ occaſiones, quibus etymologiæ, etſi nihil aut parum ad perſuadendum roboris habeant, ad delectandum & ora-

Vide Ariſt. l. 2. poſter. c. 10. Cicero in Top ſect. 3.

tionem, & vrbanitate quadam ſuauiter venuſtandam, plurimum obtineant iucunditatis: & ita vſus eſt Marcus Tullius in Verrem, facetè ludens in feſta Verrea, quæ Verres in Sicilia ſuo nomine inſtitui curauerat:

Orat. in V. 51. O Verrea, inquit, præclara; quò enim acceſſiſti, quò non attuleris tecum iſtum diem? Etenim, quam tu domum, quod fanum adiiſti, quod non euerſum atque exterſum reliqueris? Quare appellentur ſanè iſta Verrea, quæ non ex nomine, ſed ex moribus naturáque tua conſtituta eſſe videantur.

Martialis libro nono epigram. 11. in Earini pueri nomen ornatiſſimè luſit his verbis:

Nomen cum violis roſiſque natum,
Quo pars optima nuncupatur anni,
Hyblam quod ſapit, Atticóſque flores,
Quod nidos olet alitis ſuperbæ,
Nomen nectare dulcius beato,
Quo mallet Cybeles puer vocari,
Et qui pocula temperat Tonanti:
Quòd ſi Parrhaſia ſones in aula,
Reſpondent Veneres Cupidinéſque.
Nomen nobile, dulce, delicatum,
Verſu dicere non rudi volebam:
Sed tu Syllaba contumax repugnas,
Dicunt Earinon tamen poetæ.

Sed ne poëtarum teſtimoniis vtamur, Ælius Ariſtides in laudatione Iouis, ab eius nominibus, eorúmque notionibus, materiam arripit orationis.

a Οὗτος μὲν, inquit, ἐν ἐκκλησίαις καὶ δίκαις νίκην διδοὺς, ἀγοραῖος κέκληται· ἐν δὲ μάχαις τροπαῖος, ἐν δὲ νόσοις καὶ πᾶσι καιροῖς βοηθῶν, σωτήρ· οὗτος ἐλευθέριος, οὗτος μειλίχιος, εἰκότως, ἅτε καὶ πατήρ. οὗτος βασιλεὺς πολιεὺς, καταιβάτης ὑέτιος, οὐράνιος κορυφαῖος, πάντ' ὢν αὐτὸς ηὗρε μεγάλα καὶ πρέποντα ὀνόματα.

Proxima ſunt notationi nominum coniugata, quæ à Græcis σύστοιχα & σύζυγα nominantur, à Cicerone definiuntur, quæ ortu ab vno variè commutantur. Tale eſt illud 4. Tuſcul.

b Qui enim poteſt, in quo libido cupiditáſve ſit, non cupidus & libidinoſus eſſe! in quo ira; non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus?

(Item illud:) Iam menſas argenteas de omnibus delubris iuſſit auferri, in quibus more veteris Græciæ inſcriptum eſſet, *Bonorum Deorum:* vti ſe eorum bonitate velle dicebat.

Alia nonnunquam ſola ſignificatione, vt virtus, & ſtudioſus, σπουδαῖος, qui eſt frugi, conueniunt: Alia voce dumtaxat, non ſenſu: alia appellatione ſimul & re, qualia ſunt fermè omnia, à quibus dubio procul valet argumentum. Nam, quod tribuitur, aut negatur vni, coniugatis reliquis quoque vel datur, vel demitur.

Sed hoc plerumque argumentandi genus exile eſt, & frigidum, nec (præſertim vbi res per ſe ſatis nota eſt vt eum ſapientem eſſe, qui habuerit ſapientiam) ingerendæ ſunt iſtæ probationum nugæ, quas meritò redarguit Quintil.

Tractantur venuſtè aliquando per hyperbolem, vt, non eſt improbus, ſed ipſamet improbitas. Sic 1. Verrina, num. 26.

Mihi non vnus homo improbus opprimendus eſt, id quod Siculi petiuerunt: ſed omnino omnis improbitas, id quod P. R. iamdiu flagitat, extinguenda eſt.

Per Paronomaſiam, vt quarta Verrina, num. 129.

Quæ iſte cùm cognouiſſet nouus aſtrologus, qui non tam cœli rationem, quàm celati argenti duceret.

Per Aſteiſmum, vt quarta Verrina, num. 24.

Satíſne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui è Chelidones ſinu in prouinciam profectus eſſet, Veneris nomine quæſiiſſe videtur?

Per traductionem, Philippica vndecima, num. 3.

Animaduerti dici iam à quibuſdam, exornari à me etiam nimiùm Brutum, nimiùm Caſſium ornari,

quos ego orno, nempe eos qui ſunt ornamenta patriæ.

Sic in rebus notis non ſunt Logicè diſcutienda, ſed aliquo figurarum artificio obiter inſtillanda.

N. N.

a *Ælius Ariſtides, oratione in Iouem; Et primùm quidem nomen Iouis explicat.* Ζεὺς ὅτι ζωῆς τε καὶ οὐσίας ἑκάστοις ἐστὶν αἴτιος.

b *Item Cicero 1. de diuinat. ſagire enim, ſentire acutè, eſt; ex quo ſagæ anus.*

DE GENERE, ET SPECIE.

CAPVT XLI.

Rerum ſingularium mutabilitas.

EA demum lex eſt rerum humanarum, vt perpetuò fluant, naſcantur, creſcant, diſſoluantur, & veluti perenni quodam circulo, vnde orta ſunt, redeant vniuerſa. Atque hoc ipſum ab æterno rectè prouidit Deus, vt cùm multa rebus creatis ſuæ pulchritudinis, veluti quædam ſemina largiretur: hanc vnam in vno eodémque ſtatu denegaret conſtantiam, quæ perpetuum hauſtæ aliunde virtutis, vel ex nobis, vel ex ipſis rebus, quas ad vſum noſtrum conditas cernimus, præberet experimentum.

Syneſius hymn. 3.

Quæ cùm ita ſint, rerum ſingularium, quarum, vt ait Syneſius, naſcentium & pereuntium eſt veluti perpetuus quidam circulus, certa non poteſt eſſe & ſolida cognitio. Quæ penuria & inſtabilitas efficit, vt ad naturas vniuerſas, æterna quædam rerum fluentium exemplaria, neceſſariò ſit recurrendum.

Ideæ virgines ad thronum Dei.

Has *Ideas* antiqui nominarunt, & doctores quidem Hebræi eas ad thronum Dei ſtatuunt, quaſi venerandas Virgines, ante mundi molitionem à Deo productas, quæ ad æterni Verbi nutum præſtò ſunt, vt formas animent, & ipſæ demum formæ in materiam ad rerum generationem influant. Ita enim philoſophantur, in homine tria eſſe ſpectabili dignitate conſpicua, corpus, animam, intellectum; & animam quidem corpori, intellectum animæ præſtare.

Similiter in hac rerum vniuerſitate, inueniri materiam, & formas, ipſiſque formis ſuperiores Ideas, quæ ad ſtructuram rerum Verbo ſunt diuina veluti quædam inſtrumenta.

Hæc, ſi perinde atque dicuntur, omnia intelliguntur, fabuloſa ſunt; ſi per ſimilitudinem, non ineptè dicta inuenientur.

Atque hæc, opinor, cauſa fuit, quæ Platonis de Ideis placita carpendi, anſam Ariſtoteli & cæteris philoſophis dedit; quòd ille multa per allegorias immiſceret, quæ ipſi contentioſæ diſputationis auidi, cùm dextera manu à Platone data, ſiniſtra, non ſine dolo malo arriperent, tot rixarum materiam in ideis diſcutiendis præbuerunt. Neque enim aliud Platonem per ideas intellexiſſe, quàm ipſas naturas rerum, & ſpecies vniuerſas, vel ex hoc Timæi loco patet, in quo ita ſcribit:

Plato in Timæo.

Platonis ideæ rerum ſenſus.

Ἀνθρώπων γένος, βραχύ· τούτων δ᾽ οὕτως ἐχόντων, ὁμολογητέον μὲν εἶναι τὸ κατὰ ταὐτὰ ἔχον εἶδος ἀγέννητον, καὶ ἀνώλεθρον, οὔτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἄλλοθεν, οὔτ᾽ αὐτὸ εἰς ἀλλόκωτον, ἀόρατον δὲ, καὶ ἄλλως ἀναίσθητον· τοῦτο δ᾽ ὃ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν

Quippe cùm hominum (inquit) ſingularium genus, ſit breue quidpiam, & anguſtum, ſtatuenda eſt aliqua naturæ humanæ ſpecies, quæ nec quotidie generatur, & corrumpitur, vt cætera: nec tot adſcititiis conditionibus contrahitur: hæc autem corporeis oculis aut aliis ſenſibus non ſubiacet, ſed eius cognitionem ſortitus eſt intellectus.

Dixit autem, τοῦτο δ᾽ ὃ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν: quia non eſt intellectus,

naturas vniuerſas formare, ſed conſiderare, contra eorum philoſophorum placita qui eaſdem fieri ab intellectu volunt. Quæ quæſtio ſatis copioſè diſcutitur in ſcholis, nec ad hoc attinet inſtitutum; ſatis enim eſt mihi hæc prælibaſſe, vt oſtenderem, vberem argumentorum fontem peti à Genere, idque omnino oratoribus eſſe neceſſarium, cùm hypotheſis, quæ de rebus ſingularibus eſt, negatur, ad theſin & res vniuerſas, ſiue axiomata, perfugium habere.

Ex eo Generis tractatio inſtituitur apud Rhetores. In hoc autem minùs religioſi ſunt, quàm Logici, qui Genus definiunt ſecundùm Porphyrium, *τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.*

…eris defi-…io, & …us. …er. 1. de …et ſect. 30. …iſt. lib. 1. …iſtor. ani-…l. c. 3. …len. l. 1. …a ſemper.

Aliter, inquam Rhetores accipiunt: Nam id omne Genus appellant, quod communius eſt, & ſuo ambitu atque ſignificatione complectitur minùs commune; vt Animal, Hominem & Leonem: Arbor, Quercum & Cedrum. An verò iſta, quæ ambitu generis continentur, ſpecie differant, aut numero, nihil attinet apud Rhetores enucleatè diſquirere.

Definitur à Cicerone in Topicis, *Notio ad plures differentias pertinens:* ſic enim Virtutis notio ad iuſtitiam, prudentiam, & cæteras virtutes extenditur: quæ ſpecies eiuſdem generis nominantur. Ex quo intelligis ſpeciem nihil aliud eſſe quàm partem generi ſubiectam.

Eſt quidem ex hoc fonte robuſtum argumentum: *Nam, quod tribuitur vel denegatur generi, id quoque ſpeciei ſiue parti ſubiectæ tribui denegarique neceſſe eſt.*

Si omne argentum legatum eſt, igitur purum & ſignatum (vt argumentatur Cicero in Topicis:) Si nulla ſimia eſt caudata, igitur neque Indorum ſimiæ.

Præterea *ſublato genere tollitur ſpecies;* Vt, ſi non eſt virtus, neque Iuſtitia eſt, aut fortitudo: contrà *poſito genere, ponitur aliqua ſpecies, quamuis incerta,* vt, ſi eſt elementum, vel ignis eſt, vel aër, vel aqua, vel terra.

Ex eo notandum eſt, quod ait Fabius libro quinto, Genus ad probandam ſpeciem minimè valere, ſed ad refellendam magni eſſe roboris: Neque enim valet hoc argumentum: Arbor eſt, igitur Platanus eſt, cùm infinitæ ſint arborum ſpecies, nec vni magis quàm alteri, arboris ratio conueniat. Bene igitur ex genere incertam ſpeciem colligi notat axioma non autem certam & determinatam. Contrà negato ſemel genere, nulla omnino ſpecies ſtare poteſt. Quem enim animal verè negaueris, eundem nec hominem, nec brutum eſſe neceſſe eſt.

Hæc de argumenti poteſtate; nunc de eiuſdem vſu apud oratores agamus: quorum non eſt, certis ſemper concluſiunculis pungere, ſed latiùs ad ſpeciem maieſtatis explicare orationem.

DE VSV HVIVS Loci.

CAPVT XLII.

Malus vſus generis.

PRimum illud ſtatuendum eſt, huius loci laxitatem prudentiæ limitibus eſſe reſtringendam: multi enim, qui longos amant orationum circuitus, ſtatim ſe in theſim coniiciunt, etiamſi minimè res poſtulare videatur; & quia res fortè communior, multorúmque trita veſtigiis, amant inhærere diutiùs: ex quo fit, vt antequam ad hypotheſin deueniant, totum iam dicendi tempus conſumpſerint.

Hoc quidem vitium iuuenile eſt, & longè à ſapientum hominum iudicio; atque vſu diſiunctum qui ſtatim peruident, quid ad rem cauſam

Loci communes non ſemper tenendi.

que attineat; & totum illud inutilium argumentorum choragium reſpuunt. Quid enim opus eſt, vbi de iuſtitia & prudentia ſermo eſt, continuò ſe in Virtutis laudes effundere, omnes eius proprias poteſtates diſquirere, aperire, enucleare, totiéſque miſeram, quod ait ille, *Cramben*, tædio affectis auribus ingerere? Qui has ambages quærunt, ſimiles illis videntur, qui domum ſuam, cùm primùm ingredi poſſint, per longos tamen circuitus iter affectant.

Nec mirum quod fortaſſe nullibi peiùs ſit iſtis oratoribus, quàm domi, omnia dicere auent, præter ea quæ ad inſtitutam cauſam faciunt. Quod ſi, vt ſæpè fit, penuria rerum quæ ad proprium attinent, verſantur in communi; nónne centies optatius, pauca, & ad rem dicere, quàm longa & inani oratione intemperanter abuti?

Χωρὶς τό τ' εἰπεῖν, πολλὰ, καὶ τὰ καίρια.

Vt eſt in vetere prouerbio. Fieri non poteſt, vt quis & multa ſimul dicat, & opportuna. Itaque, quanquam in ſcriptis commentariis, copioſæ eruditionis cauſa legibus oratoriis ſoluta, liberior fertur oratio, tamen meritò ſuſpectæ ſunt, & doctis hominibus inuiſæ magnæ illæ voluminum moles; quibus hæc vna videtur eſſe ambitio, vt nihil ſibi aut aliis dicendum relinquant.

Prolixitas etiam in commentariis fugienda.

Hæc quidem quæ afferuntur plena manu, ſi ad rem difficilem enodandam, aut obſcuram atque exilem pleniùs illuſtrandam facerent, plurimum haberent commendationis; ſed vbi præter rem intruduntur, licet aurea ſint, & gemmea, neceſſariò apud acris quoſque iudicii viros, multum deperdunt exiſtimationis. Quid enim opus eſt, ſi contextus vnus Ciceronis habeat, *Marce fili*, continuò de fœcunditatis apud antiquos gloria, de iure trium liberorum, de cœlibatu, de proletariis dicere?

Exemplum locorum extrauagantium.

Infinita quidem hîc eruditè afferri poſſunt, nemo dubitat: ſed quàm parum ad rem, quàm frigidè, quàm pueriliter dicentur?

Item, ſi muſcam Martialis, in electro mortuam & ſepultam, memorem, confeſtim mihi dicendum erit de Beelzebub principe muſcarum, de variis muſcarum generibus, de paraſitis, adulatoribus, curioſis, qui nomine muſcarum cenſentur; de pueris muſcarum abactoribus in conuiuio, de muſcariis, ſeu flabellis ad abigendas muſcas compoſitis, déque eorum vſu, etiam ad altare, cuius meminit Hildebertus Cenomanenſis epiſtola ſeptima.

Hildeb. Cenom.

[Num verò ſilentium, ad hunc præſertim locum, ſi non doctius, ſaltem prudentius, quod maius eſt, exiſtimabitur? Magna res tacuiſſe loco.]

Vſus generis in probationibus.

Repudiato igitur hoc generis & formarum vſu, ſic exiſtimo; Vnum ad probandum valere, & hunc ſtrictè ac rotundè, cum aliquo elegantiæ temperamento tractandum.

Lact. l. 2 5. & 6.

Sic Lactantius, mundum, Deum non eſſe probat his verbis, vbi vtrumque argumentum, & generis & formarum ſatis lepidè coniungit.

[Quod ſi fieri non poteſt, vt ſtellæ Dij ſint, ergo nec ſol quidem, nec luna Dij eſſe poſſunt, quoniam à luminibus aſtrorum, non ratione differunt, ſed magnitudine. Quòd ſi hi di non ſunt, ergo nec cœlum quidem, in quo illa omnia continentur. Simili modo, ſi terra, quam calcamus, quam ſubigimus, & colimus ad victum, Deus non eſt, nec campi quidem ac montes Dij erunt: Sed ſi hi non ſunt, ergo nec tellus quidem vniuerſa Deus videri poteſt. Item ſi aqua, quæ ſeruit animantibus ad vſum bibendi, aut lauandi, Deus non eſt; nec fontes quidem, ex quibus aqua profluit; ſi fontes non

Genus à Lactantio ſubtiliter tractatum.

ſunt, nec flumina quidem, quæ de fontibus colliguntur; ſi flumina quoque Dii non ſunt, ergo & mare, quod ex fluminibus conſtat, Deus haberi non poteſt. Quòd ſi neque cœlum, neque terra, quæ partes mundi ſunt, Dij eſſe non poſſunt, ergo ne mundus quidem totus, Deus eſt: quem iidem ipſi Stoici animantem & ſapientem eſſe contendunt.]

Hîc multa generis & formarum argumenta conglobata potés intueri, & ab hoc exemplo tractationis imitationem ducere.

...vſus ...is in ...initiis ...di. Alius vſus eſt generis in propoſitionibus & initiis dicendi; Vbi grauis quædam, & quæ ſuo ambitu multa complectatur, præmittitur ſententia, quæ ad hypotheſim ſternat viam.

...oſth. in ...funebri. Sic Demoſthenes, cùm eorum prudentiam, & fortitudinem, qui pro patria occubuerant, ornaturus eſſet, præmittit, duo eſſe virtutum principia commendatione digna, prudentiam, & fortitudinem; quarum illa, quid ſit agendum, præſcribit; hæc exequitur.

Ἔστιν γὰρ, ἔστιν ἁπάσης ἀρετῆς ἀρχὴ μὲν σύνεσις, πέρας δὲ ἀνδρία, καὶ τῇ μὲν δοκιμάζεται, τί πρακτέον ἐστί· τῇ δὲ σώζεται.

Hæc paucis; deinde mortuos vtriuſque virtutis laude floruiſſe oſtendit; ex quo innuit, eos ſpectabili prædicatione commendandos: & Ariſtides in Panathenaica oratione ita incipit, vt oſtendat, Nutritios quemque ſuos ex lege commendare: ſibi alumnos eſſe Athenienſes; ideóque ſe hoc ſtudium laudationis tantæ ciuitati debere.

...Ariſt. ...athen. *Νόμος ἐστὶ τοῖς Ἕλλησι παλαιὸς, οἶμαι, καὶ τῶν βαρβάρων τοῖς πλείστοις, τῷ τρέφοντι χάριν ἐκτίνειν ἅπασαν ὅση δυνατή. ὡς τινας δ᾽ ἂν τροφείας προτέροις ὑμῶν ἄγοι τις, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δικαιοῦν δή γε ὅπως εἰς Ἕλληνας πλεῖν οὐ ῥᾴδιον εὑρεῖν, ὥς γέ μοι φαίνεται μάλιστα μὲν γὰρ καὶ τῆς νενομισμένης ταυτησὶ τροφῆς, καὶ κοινῆς, ὑμᾶς ἀθρόους ἂν εὕροι τις ἐπωνύμους, καὶ προστάτας, σκοπῶν ἐξ ἀρχῆς,* &c. Deinde concludit, *Δι᾽ ἃ καὶ μόνα τῶν εὐνοιαν ἥκει περὶ πάντων ὑμῖν εἶναι κατὰ φύσιν.*

DE CAVSARVM DIGNItate, & numero.

CAPVT XLIII.

POſtulat huius loci dignitas, vt cæteris conſequentibus antepoнantur, cuius, vt vis plenior in res influit, ſic cognitio & vberior eſt, & ad omnia comprobanda efficacior.

Vna quidem rerum omnium primaria eſt cauſa, Mens æterna, quam omnem habere ſpeciem pulchritudinis, & rebus creatis, veluti affuſam eſſe, vel Porphyrius agnoſcit, qui *νοῦν αὐτογένητον καὶ αὐτοπάτορα, καλὸν αὐτόκαλον* nominat. Ab eo principio cauſæ omnes fluunt, & pendent, quas in quatuor genera à Philoſophis diſtributa eſſe conſtat, in materiam, efficientem, formam, & finem; quæ, vt in maioris mundi conſtitutione concurrerunt, ſic & ad res omnes, quas in hoc vniuerſo cernimus, producendas, mirabili virtute transfunduntur. *Porph. in 4. de hiſt. Philoſoph. citatur à Cyrillo contra Iulianũ.*

Prima ab æterno extitit cauſa efficiens, DEVS, opifex Vniuerſi, quem in Amorem transformatum, cũ mundum creare vellet, non inſcitè finxit Pherecydes: quòd hæc rerum productio permagnum ſit amoris diuini argumentum. Creationem autem inchoauit à rudi inertíque rerum congerie, quam Chaos antiqui nominarunt; hanc deinde digeſſit, & omni ornamentorum genere mificè locupletauit. Quòd auté per iſtud Chaos, nihil aliud Orpheus & Heſiodus intellexerint, quàm vetuſtiſſimum limum ex terra, & aqua, ex quo aceruo res omnes eductæ ſint, declarat Athenagoras Philoſophus Chriſtianus. *Athenag. in Apolog.*

Ἦν γὰρ ὕδωρ, inquit, ἀρχὴ κατ' αὐτὸν τοῖς ὅλοις, ἀπὸ δὲ τοῦ ὕδατος ἰλὺς κατέστη.

Materiam rudem, & informem, variæ poſtea & multiplices formæ, in eius veluti gremium transfuſæ, Dei ita volentis arbitrio admirabili pulchritudine colluſtrarunt. Deinde omnia in vnius hominis vtilitatem, & decus, ſuaui conditoris prouidentia, tanquam in finem directa atque conſtituta ſunt.

Ariſtot. 2. Phyſic. c. 3. Cicero in Top. c. 58. Hæc, vt in Vniuerſi molitione clariùs licet intueri, ſic etiam in rebus ſingulis perſpiciuntur, quæ ex his fermè quatuor cauſis compoſitæ ſunt atque conflatæ. Ex quo plurimùm ad probandum & ornandum valent, vt in ſingulis pleniùs oſtendam.

Cauſa in genere illud eſt quod effectum per ſe producit, ad cuius productionem, cùm materia, forma, efficiës, & finis vario modo influant, meritò omnes cauſæ nomine cenſentur.

MATERIA, ET EIVS vſus apud Oratores.

CAPVT XLIV.

MAteria igitur eſt ex qua res fiũt, quam Ariſtoteles libro 1. Phyſicorum nominat πρῶτον ὑποκείμενον ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος μὴ κατὰ συμβεβηκός: quanquam de materia prima loquitur φυσικώτερον. Conſtat enim ex Phyſicis, aliam materiam eſſe primam, aliam ſecundam; aliam proximam, aliam remotam; aliam permanentem, aliam tranſeuntem, & cęt. huiuſmodi.

Syneſ. hymno 1. Prima eſt illa propriè, quæ primum ſubiectum nominatur, quę formam accipit, nec ipſa formam habet; quam Syneſius hymno primo τρύγα πάνκόσμου, fęcem mundi nominat.

Materia remota ſunt, v. g. ligna in ſylua, ratione habita domus extruendæ; eadem iam reciſa, affabrefacta, & dedolata, in proximam materiam cedunt.

Permanens denique eſt quæ in re effectã manet, vt aurum in ſtatua.

Tranſiens, quæ tranſit in aliud, vt farina & aqua in panem. Sed omiſſis iſtis, quæ Phyſicorum ſunt propria, huius cauſæ apud Oratores vſus tradendus eſt. Illi igitur mittentes hanc nimis plerumque ſubtilem primæ materiæ inueſtigationem, materiam tum naturalem, vt in corpore humano, tum etiam arte ſignatam, vt in manufactis, ſæpiſſimè conſiderant; & inde in compoſitum eliciunt argumenta. *Vſus argumenti à materia. Lactant l. x. c. D. Ambr.* Lactantius, mundum & factum eſſe, & corrumpi poſſe probat, ex eo quòd tali materia ſit conflatus, quę mutationi ſubiaceat.

Materia ſemper verò fuiſſe non poteſt, quia mutationem non caperet, ſi fuiſſet. Quod enim ſemper fuit, ſemper eſſe non deſinit, & vnde abfuit principium, abeſſe hinc etiam finem neceſſe eſt. Quinetiam facilius eſt, vt id quod habuit initium, fine careat, quàm vt habeat finem, quod initio caruit.

Materia ergo, ſi facta non eſt, nec fieri ex ea quicquam poteſt; ſi fieri ex ea non poteſt, nec materia quidem erit. Materia eſt enim, ex qua aliquid fit: Omne autem quod fit, quia recipit opificis manum, deſtruitur, & aliud eſſe incipit. Ergo, quoniam finem habuit materia, tum cùm factus eſt ex ea mundus, & initium quoque habuit.

Hexam. c. 3. Diuus Ambroſius in Hexamero, à materia quoque naturali aquæ ſic ducit argumenta.

[Videmus plerumque exire nubes de montibus. Quæro vtrùm de terra aſcendat aqua, an ea, quæ ſuper cœlos eſt, largo imbre deſcendat? Si aſcendit, vtique contra naturam eſt, vt aſcendat in ſuperiora, quę grauior eſt, & portetur aëre, cùm aër ſubtilior ſit. Aut ſi conciti orbis totius motu rapitur

pitur aqua, ſicut imo orbe rapitur, ita ſummo diffunditur.]

In manufactis ſatis commune eſt à materia ducere laudis argumentum: Sic menſam ab Imperatore Iuſtiniano in templo ſanctæ Sophiæ dedicatam laudat Cedrenus.

..s mate- ..un manu- ..s. Mira- ..materia ..ſa. Cedr. ..mpend. ..Baron. ..uſtin. ..531.

[Menſam (inquit) Iuſtinianus Imperator fieri iuſſit, opus imitatione nulla æquandum. Conſtabat verò auro, argento, omníſque generis lapidibus, lignis, metallis, omnibúſque rebus quas & terra fert, & mare, & vniuerſus mundus. Ex omni enim materia pretioſa plura, ex viliore pauciora collegerat, liquatíſque his quæ fluunt, ſicca illis immiſerat, atque in formam menſæ abſoluerat. Itaque varium illud opus intuentibus ſtuporem iniiciebat.

..eſipp. in ..eph. hi- ..ia.

Similiter Hegeſippus in illa flebili monodia, pulchritudinem Solymæ commendans:

[Vbi, inquam, es ciuitas referta populis, venerabilis regibus, acceptabilis Deo, gratiæ ſedes? Pauimenta tua de marmore, parietes tui fulgentes marmore, portæ tuæ micantes auro, aliæ argento nitentes.

Si res quæ commendatur, vilioris ſit materiæ, formæ verò præſtantioris, omiſſa materia, forma ipſa commendari ſolet.

..tio ma- ..facit ad ..em D. ..r. l. 6. c. 7.

Etiam glorioſum, in Deo, Angelis, & anima humana, negare materiam, quæ nulla eſt. Sic D. Ambroſius.

[quis hoc dicit? nónne Deus, qui te fecit? Quid eſt Deus? éſtne caro, an ſpiritus? non caro vtique, ſed ſpiritus. Cuius ſimilis caro eſſe non poteſt, quia ipſe incorporeus, & inuiſibilis eſt; caro autem comprehenditur, & videtur.]

..s & ..tia vul- ..mmen- ..ur à ..tia, id ..biecto.

Ad hanc quoque cauſam referuntur ſcientiarum obiecta, à quibus ipſius quæ eſt in ſcientia dignitatis, ſumitur argumentum, vt notat Ariſtoteles, analytic. poſt. lib. 1. cap. 24.

DE CAVSA *efficiente.*

CAPVT XLV.

CAuſa efficiens vna eſt, quæ latiſſimum dicendi campum ſuggerit, & non tam verbis quàm rebus fœcundam ſuſtentat eloquentiam.

Hanc in multiplices ramos partiuntur, ex quibus maior naſcitur vbertas, & ratiocinandi facultas promptior. Aliæ cauſæ ſuperiores ſunt, aliæ inferiores, aliæ primariæ, aliæ adiuuantes: Aliæ naturales, aliæ morales, aliæ artificiales: Aliæ procreantes, aliæ conſeruantes, aliæ interimentes, & tot nomina quæ enucleatiùs exquirunt Phyſici. Inter cauſas ſuperiores efficientes, prima eſt Deus, à quo graues ſæpe deſumuntur amplificationes, qualis eſt illa D. Gregorij Nazianzeni, vbi per longam effectorum enumerationem, Deum primam & nobiliſſimam cauſam cauſarum colligit.

Deus cauſa cauſarum. cuius primus eſt vſ..

Τὸν ἄνακτα, τὸν δεσπότην,
Δι' ὃν ὕμνος, δι' ὃν αἶνος,
Δι' ὃν ἀγγέλων χορεῖαι,
Δι' ὃν αἰῶνες ἄπαυστοι,
Δι' ὃν ἥλιος προλάμπει,
Δι' ὃν ὁ δρόμος Σελήνης,
Δι' ὃν ἄστρων μέγα κάλλος,
Δι' ὃν ἄνθρωπος ὁ σεμνὸς
Ἔλαχεν νοεῖν τὸ θεῖον,
Λογικὸν ζῶον ὑπάρχων.
Σὺ γὰρ ἔκτισας τὰ πάντα,
Παρέχων τάξιν ἑκάστῳ.

Regem, dominum,
Per quem hymni, per quem laudes;
Per quem Angelorum choreæ,
Per quem ſæcula æterna,
Per quem Sol præfulget,
Per quem curſus Lunæ,
Per quem ſyderum ingens ornatus,
Per quem homo grauis,
Sortitus eſt intelligere diuina,
Rationale animal exiſtens.

Tu enim condidiſti vniuerſum,
Tribuens ſuum cuique locum.

Seneca in præm. Rerum nat.

Hunc Fatum, Prouidentiam, Naturam, perſæpe Philoſophi Ethnici nominant, vt author eſt Seneca. Vis illum Fatum vocare? non errabis. Hic eſt ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, ex quo omnes cauſæ cauſarum. Vis illum Prouidentiam dicere? rectè dices. Eſt enim cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum Naturam vocare? non peccabis; eſt enim ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Familiare eſt Oratoribus in eum omnium quæ rectè geruntur in vita, cauſas refundere; contrà, triſtes etiam euentus eidem in ſcelerum vltionem aſſignare. Hoc Cicero & Demoſthenes ſæpe faciunt, tum ad excitandos, tum ad leniendos hominum animos, qui numine velut omnium potentiſſima cauſa, faciliùs reguntur. Alii porrò fatum à Deo diſcernentes, alteram & proximam Deo cauſam fecerunt. Eſt autem multiplex fati acceptio, vt rectè notat Picus Mirandulanus, aduerſus Aſtrologos. Nam modò pro natura ſumitur, & ſic τ̀ εἱμαρμένης θάνατον, naturalem mortem appellat Demoſthenes. Modò apud Ethnicos pro ſyderibus, modò etiam pro neceſſitate ſe per æternæ conſequentiæ nodos explicante ponitur, & ita plerunque impiè nomen fati vſurpant Aſtrologi, vt Ptolomæus, qui cauſarum connexionem, ex motibus aſtrorum vim & efficaciam trahentem definit; quò alluſit Iuuenalis cùm dixit,

Fatum & Ortum ſæpe ab Oratoribus inter cauſas allegata.
Picus l. 4. aduerſ. Aſtrolog.
Demoſth. de Corona.

Sydus, & occulti miranda potentia fati.

& Seneca in natur. quæſtion. cùm vocat *rerum omnium neceſſitatem, & actionem, quam nulla vis poteſt irrumpere.* Et vnde Ammianus Marcellinus: *Nulla vis humana, vel virtus, meruiſſe vnquam potuit, vt quod præſcripſit fatalis ordo, non fiat.* Verùm orthodoxa fides hanc fatuam in actionibus humanis fati neceſſitatem exploſit: apud quam fatum, vt ex Boetio & D. Thoma patet, [eſt ordo cauſarum naturalium, vel rebus mobilibus inhærens mobilis diſpoſitio, per quam diuina prouidentia omnes ſuis quoque nectit ordinibus.] Hoc modo licèt fatum inter ſuperiores cauſas numerare. Alioqui vanum nomen eſt, *& fatum non ponunt niſi fatui*, vt ait D. Auguſtinus, tantum abeſt, vt orator Chriſtianus debeat iſtius cauſæ mentionem facere: Multo minùs Fortunæ, cuius tamen ſummum nomen eſt apud gentes. Huic aræ, imagines, delubra, huic ſexcenta nomina; *Primigenia, fortis, viſcoſa, obſequens, redux, mammoſa, barbata, publica, Auguſta* inuocatur, nunquam ineptiarum finis. Vna nominatur, vna accuſatur, vna agitur rea, vna cogitatur, ſola laudatur, ſola arguitur, & cum conuitiis colitur, volubiliſque à pleriſque, & cæca etiam exiſtimata, vaga, inconſtans, incerta, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expenſa, huic omnia feruntur accepta, *& in tota ratione mortalium ſola vtramque paginam facit.* Plerunque ſolent oratores ad deterendas aduerſariorum laudes, proſperos eorum ſucceſſus Fortunæ aſcribere. Quod ab Æſchyne contra ſe dictum confutat Demoſthenes in oratione de Corona. Sic Timotheum fortiſſimum, eundémque feliciſſimum Imperatorem, inimici dormientem pinxerunt, & rete geſtantem, in quod vrbes & viros vltrò Fortuna deuolueret. Caſtor etiam Deiotari Regis accuſator, quòd eius ſe inſidiis Cæſar expediiſſet, tribuit Fortunæ Imperatoris: quamobrem Cicero non leuiter ſtomachatur. Contrà ſi quos infelices habuerunt ſucceſſus, culpam ſtatim reiiciunt in Fortunam. Verùm præclarè Satyricus,

Iuuenal. ſatyr 17. v. 200. cum quo faciunt Priſcillianiſtæ, & Bardeſanes, Hæretici. Ammian. Marcell. l. 23. c. 3. D Thom. 15. 8. phyſic.

Boet. 4 conſ. D. Thom. in Ioan. 37. Orat. Chriſt. & fortu nomine, ethnic. vti non debent. Vid. Auguſt. de ciuit. Plin. l. 2. 7. quomodo Fortuna nomine vtatur Orat. Plutarch. apophth.

Nullum numen abeſt ſi ſit prudentia, ſed nos
Te facimus Fortuna Deam, cœlóque locamus.

Fortuna nulla eſt, ipſi homines fortuna ſunt, dum inopinatos rerum, quas gerunt, ſortiuntur exitus, vt acutè oſtendit Ariſtoteles: ἡ τύχη αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά του. quamobrem hæc inania de Fortuna cõmenta ab oratore Chriſtiano commemorari, non modò indignum eſt, ſed etiam ſuperuacaneum. Omiſſis igitur his cauſis, aliæ inferiores ſunt, & magis ad manum, partim naturales, partim artificiales, partim etiam morales. Eæque aut rem totam conficiũt, aut adiuuant, aut conſeruant, aut interimunt; vnde nomina primariæ, adiuuantis, conſeruantis, interimentis etiã cauſæ. Naturaliũ rerum cauſas in oratione ciuili, ſi ſint extra ſtatum cauſæ, curioſiùs non inquirunt oratores, vt ſi quis deliquio ſolis conterritos exercitus, aut æſtu maris hauſtas ciuitates memoret; non eſt illius continuò ſcrutari cauſas, variáſque & diſcrepantes hac de re philoſophorum afferre ſententias: quanquam nonnihil obiter poteſt attingere, cauere tamen debet, ne ſit nimius, niſi fortè id cauſa poſtulet: Vt ſi timore fracti & debilitati ſint animi, quòd Eclipſis Solis aut Lunæ ab Aſtrologo prædicta in terrorem contigerit: tunc orator pleniùs & liberiùs oſtendere poterit, minimè mirandum eſſe, Solis defectiones, itémque Lunæ, prædici in multos annos, ab iis qui ſiderum curſus & motus numeris perſequuntur. Ea enim prædicunt, quæ naturæ neceſſitas perfectura eſt. Vident ex conſtantiſſimo motu Lunæ, quando illa è regione Solis facta incurrit in vmbram terræ, quæ eſt meta noctis, vt eam obſcurari neceſſe ſit: quandóque eadem Luna ſubiecta Soli, atque oppoſita noſtris oculis, eius lumẽ obſcuret: in quo ſigno quęque errãtium ſtellarum, quoque tempore futura ſit, qui exortus quôque die ſigni alicuius, aut qui occaſus futurus ſit. Contrà ſi exhorum religione teneatur exercitus, ne proficiſcatur in expeditionem, conuincere poterit orator, totam rem nugatoriam eſſe. *Si enim in extis* aliqua vis, quæ declarat futura, neceſſe eſt, eam, aut cum rerum natura eſſe coniunctam, aut conformari quodammodo numine Deorum. Atqui diuinarum rerum natura tanta támque præclara in omnes partes motúſque diffuſa, quid habere poteſt commune? non dicam gallinaceum fel: (ſunt enim, qui vel argutiſſima hæc exta eſſe dicunt:) ſed Tauri optimi iecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare poſſit quid futurum ſit? Infinita contingunt etiam in ciuilibus cauſis ſimilia, in quibus oratores, & falſas rerum naturalium cauſas confutare, & veras ſtatuere neceſſe eſt. Aliàs cùm nihil opus eſt, parciùs in iſtis verſari debent. Liberiùs hæc aliquanto ſcrutantur hiſtorici, etiam qui res ciuiles deſcribunt, data occaſione defectionum Solis, & Lunæ, æſtus maris, eluuionum, peſtilentiæ, incendiorum, & cæt. eiuſmodi cauſas requirunt. Sed Phyſicorum eſt, qui ex inſtituto res tractant, pleniorem de cauſis naturalibus inſtituere ſermonem. Familiare eſt item in rebus artefactis, opera ab opificibus, libros ab authoribus, vrbes à fundatoribus, omnia denique inuenta à ſuis inuentoribus commendare. In ciuilibus verò cauſis, & cæteris orationibus, rerum, factorum, virtutum, vitiorum, affectuum, euentorúmque omnium cauſas indagare, proferre, enucleare. Ex his enim oritur non puerilis quædam, ſed grauiſſimis aucta ſenſibus amplificatio, ſi modò germanæ cuiuſque rei cauſæ aſſignentur. Tum verò ſi multæ ſint adiuuantes ſimul conglobatæ, grauem & erectam maieſtate faciunt orationem. Ducta eſt à cau-

[Margin notes: Ariſt.l 2. ... c.5. — ... cauſarum naturalium apud oratores. — Cic. 2. de diuin. — Cic. ibid.]

ſis efficientibus hæc Ciceronis amplificatio in Verrem: Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum quos partim ſecuri percuſſit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem ſuſtulit: Rapiunt eum ad ſuppli- *Cic. act. 2. in Verr.* cium Dij patrij: quòd iſte vnus inuentus eſt, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretium pro ſepultura liberûm poſceret. Religiones verò cæremoniæque omnium ſacrorum fanorúmque violatæ, ſimulachraque Deorum, quæ non modò ex ſuis templis ablata ſunt, ſed etiam iacent in tenebris, ab iſto retruſa, atque abdita, conſiſtere eius animum ſine furore atque amentia non ſinunt. Item, Nihil te nocturnum præſidium palatii, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, *2. in Catil.* nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora vultúſque mouerunt?

DE FORMA.

CAPVT XLVI.

Ariſt. l. 1. Phyſic. EXcellens quidpiam eſt, & (vt ait Ariſtoteles, θεῖον, ἀγαθὸν καὶ ἐφετὸν) forma, per quam res eſt id quod eſt, & ab vno quoque diſcriminatur. Forma formarum eſt, vt Triſmegiſti philoſophia liquet, Verbum diuinum cuius ſcintillæ quædam ſunt formæ omnes, quæ rebus inſperſæ eis eſſentiam & vim quandam mirificam impertiuntur. quæ ſi oculis paterent, quantam ſui excitarent admirationem! Verùm, quæ noſtræ cognitionis eſt tenuitas, vix vnam ex infinitis nouimus, vmbras quaſdam & veſtigia formarum conſectari cogimur. Duplex autem eſt forma: Vna quidem intima, quæ cognoſci ſatis non poteſt: Altera, ſpecies quædam externa, & rei compoſitio, ſeu figura, de qua frequentiùs loquuntur oratores. Qualis erat terra incompoſita, talis res ſine forma: Iſtius deinde compoſitionis atque ornatus gratia plurimum in ſe deriuauit dignitatis. Hanc formæ pul- *D. Ambr. Hexam. l. c. 8.* chritudinem diſertè commendat. D. Ambroſius. *Erat incompoſita, quia nuda gignentium,* nec thoris herboſa riparum, nec opaca nemoribus, nec læta ſegetibus, nec vmbroſa ſuperciliis montium, nec odora floribus, nec grata vinetis. Meritò incompoſita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium ſerta gemmantium. Oſtédere enim voluit Deus, quia nec mundus haberet gratiam, niſi eum vario cultu operator ornaſſet. Cœlum ipſum intextum nubibus, horrorem oculis, mœſtitiam animis, excitare conſueuit: Terra imbribus madefacta faſtidio eſt, maria procellis turbata, quos non incutiunt metus? *Pulcherrima eſt rerum ſpecies.* Ductum eſt item à forma nobiliore hoc quod ſequitur argumentum. Animam habes, Dei ſignatam charactere: hanc igitur Deo reddere debes: quod pleniùs explicat Theodotus in Epitome. *Theodot. in Epitom.* Ἐπὶ τοῦ προκομισθέντος νομίσματος ὁ κύριος εἶπεν, οὐ τίνος τὸ κτῆμα, ἀλλὰ τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἐπιγραφή· Καίσαρος ἵνα οὗ ἐστιν, ἐκείνῳ δοθῇ. οὕτως καὶ ὁ πιστὸς ἐπιγραφὴν μὲν ἔχει διὰ Χριστοῦ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα. Vt in numiſmate, inquit, Cæſariano, quod Domino oblatum eſt, quæſiuit ipſe, non cuius eſſet poſſeſſio, ſed cuius eſſet imago, & inſcriptio, vt illi redderetur: Sic fidelis ſignatus eſt à Chriſto, Dei nomine, ſpiritum verò habet Dei imaginem. Ex quo infert Deo reddendum eſſe. Raro ab iſtis formis intrinſecis, quæ ignotæ ſunt, ſed ab extimis quæ videntur, argumenta ducunt oratores.

Ambroſ. Hexamē. 6. Sic hominem à figura & ſpecie corporis commendat D Ambroſius. *Forma tamen humani corporis eſt venuſtior*, ſtatus erectus, & excelſus, vt neque enormis proceritas ſit, neque vilis & abiecta puſillanimitas, tum ipſa habitudo corporis ſuauis, & grata, vt neque belluina vaſtitas, horrori ſit; nec gracilitas tenuis, infirmitati. Ac primũ omnium, cognoſcamus humani corporis fabricam inſtar eſſe mundi. Siquidem vt cœlum eminet aëri, terris maria, quæ velut quædã membra ſunt mundi: Ita etiam caput ſupra reliquos artus noſtri corporis cernimus eminere, præſtantiſſimúmque omnium, tanquam inter eleměta cœlum, tanquam arcem inter reliqua vrbis mœnia. In arce autem hac, regalem quandam habitare ſapientiam ſecundùm Propheticum dictum: Quia oculi ſapientis in capite eius: hac eſſe cæteris tutiorem, & ex illa membris omnibus vigorem prouidentiámque deferri. quid enim robur, & validitas lacertorum proficiat, quid velocitas pedum, niſi capitis velut Principis ſui imperialis quædam adminiculetur poteſtas? Ex hoc enim deſtituuntur vniuerſa, aut omnia fulciuntur. quid agat fortitudo, niſi oculo duce vtatur in prælium? Quid fuga, ſi deſit obtutus? Carcer eſt totũ corpus, tenebroſo inhorrens ſitu, niſi oculorum illuminetur aſpectu quod ergo Sol & Luna in cœlo, hoc ſunt oculi in homine. Sol & Luna, duo mundi lumina: Oculi autem quædam in carne ſydera fulgent deſuper, & inferiora claro illuſtrant lumine, nec patiuntur noctis quibuſdam nos tenebris implicari. ſpeculatores quidam noſtri die ac nocte excubant. Nam & ex ſopore membris cæteris citiùs excitantur, & vigilantes circumſpectant omnia, & cætera, quæ ille vir admirabilis fuſiùs proſequitur. Familiariſſimum eſt ex hoc loco rerum corporearum, tam naturalium quàm arte factarum, deſcriptiones nobiliſſimas trahere, vt plenius ſuo loco oſtendemus. Viden' vt Ambroſium illud os, etiam Hirundinem, & nidum à materia & forma ſimul deſcribat? *Hirundo minuſcula* corpore, ſed egregiè pio ſublimis affectu, quæ indiga rerum omnium, pretioſiores auro nidos ſtruit: Deinde; Legit enim feſtucas ore, eaſque luto illinit, vt conglutinare poſſit Sed quia lutum pedibus non poteſt deferre, ſummitatem pennarum aqua infundit, vt facilè his puluis adhæreat & fiat limus, quo paulatim feſtucas vel minutos ſurculos ſibi colligat atque adhærere faciat. Hæc de materia; ſtatim formam exhibet, & fabricam ſpecioſam inſtar pauimenti complanatam, ſine texturarum rimulis, ne teneris frigus irrepat.

DE FINE.

CAPVT XLVII.

Finis quidem exitu, cauſarum vltima eſt, deſtinatione autem prima. *Finis cognitio vtiliſſima.* Nam vt ex radice caudex, rami, folia, fructúſque erumpunt: Sic ex fine tota vis & ratio actionum humanarũ exiſtit. Nec ſine cauſa Galenus *τὴν περὶ τέλους ὑπόληψιν ῥίζαν* nominat. *Galenus.* Diu. verò Chryſoſtomus ait, imprimis cuique intelligenti conſiderandum eſſe finẽ; *D. Chryſ. orat. 3 de gloria.* à quo ſi rerum omnium œconomia cœperit, longè melior & fortunatior erit, non modò in maioribus negotiis, ſed in iis etiam quæ leuioris videntur momenti: *ὁ συνεὶς πρὸς τὶ ὁρῶντα, καὶ τὶ βουλόμενον, πάντα τὰ ἄλλα χρὴ πράττειν, καὶ οἰκονομεῖν ἅπαντα ἂν ἤδη καλῶς διαπράττοιτο*; quò ſpectat illud Satyrici. *Perſ. ſat. 3. c. 60.*

> *Eſt aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum:*
> *An paſſim ſequeris coruos, teſtáque lutoque,*

Securus, quò pes ferat, atque ex tempore viuis,

Finis primus, & vltimus homini eſt, cæterorum norma eſſe debet: quem antiquis tanta cura fuit diſtinximus.

Iuuerit igitur imprimis in iis quæ tractantur rebus, finem accuratè cognoſcere, quando ex eo prudens orationis diſtributio futura eſt. Sed euenit perſæpè, vt ſiue propter ingenii & iudicii imbecillitatem, ſiue ob prauos affectus, qui inſtar nubium clariſſimo alioqui mentis ſyderi offunduntur, ſiue etiam ob inſitam rebus humanis obſcuritatem, ad finem hallucinemur, fictúmque pro vero arripiamus, ex quo magni & infiniti errores pullulant.

In quæſtione, quam de finibus bonorum & malorum philoſophorum diſputatio ventilauit, ducentas octoginta & octo ſectas eſſe Marcus Varro Romanorum omnium doctiſſimus animaduertit: Quæ tamen omnes à vero aberrarunt; ipſa deinde media, quæ reſpectu vnius ac ſolius finis permulta ſunt, in infinitũ creſcere oportuit. Ex quo ſexcentis erroribus & vitiis oppletum fuit humanum genus. Nec mirum, ſi diuina habent oracula: *Hoc inueni, quòd fecit Deus hominem rectum: & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus.* (*Eccl 7. v. 30.*) Vt in hoc ita in multis, vel minimis, quotidie peccatur ab imprudentibus: quo fit vt magnũ ſit ad ſtabiliendam cauſam adiumentum deſtinatũ finem agnouiſſe. Videas aliquos ad dicendum aggredi, antequam quid velint, aut ſpectent, aut à quibus, aut quomodo deſtinarint. Vnde & verba quaſi globulos ex argilla mittunt in pectora, quæ ſtatim franguntur antequam eò quò miſſa ſunt, perueniant: Contrà alios, qui & finem ſyncerum omnino ſpectant, & ipſum qualis ſit egregiè norunt, faces & ſagittas ignitas in animos ſpargere. Tanti eſt in eo eſſe prudentem. Eſt autem finis vt rectè animaduertit Ariſtoteles, id cuius gratia fit aliquid, idque non extremũ, ſed optimum: & rectè D. Auguſtinus finem *perfectionem* eſſe ait, non *conſumptionem*. (*S. Aug. in pſa. 3*) Vbi rectè aſſignatus eſt finis, quo in deliberationibus maximè facto opus eſt, ad eum tanquam ad centrum omnia argumenta referri ſolent, quæ media eſſe oportet ad finem deſtinatum conſequendum. (*Vſus finis in deliberationibus præcipuus.*) Hunc ſibi finem aliquis propoſuit, diuitem fieri oporter, *Benè moritur, qui dum moritur, lucrum facit:* Continuò auaritia ſuggerit argumenta ad finem accommodata:

Vende animam lucro, mercare, atque excute ſolers, (*Perſ. ſat. 5.*)
Omne latus mundi: ne ſit præſtantior alter,
Cappadocas rigida pingues plauſiſſe catasta,
Rem duplica. Feci: iam triplex, iam mihi quarto,
Iam decies redit in rugam. Depunge, vbi ſiſtam.
Inuertus Chryſippe tui finitor aceruí.

At ſi quis amat bonam mentem, & cœlum itineris ſui terminum ſtatuit, inclamat *Spiritus.*

-----noſtrum eſt
Quod viuis: cinis, & manes, & fabula fies,
Viue memor lethi: fugit hora, hoc quod loquor inde eſt.

DE VSV ET AMPLIFICAtione cauſarum.

CAPVT XLVIII.

Ex iis apparet huius loci vſum frequentiſſimum eſſe, eundémque vtiliſſimum. Materia ad corporearum rerum, ſiue naturalium, ſiue manufactarum commendationem, vel vituperium valet. Qualis eſt enim materia, tale plerunque eſt opus: ſic Cicer. 3. de natura Deorum omne corpus mortale eſſe probat, quia conſtat ex elementis. (*Cic. 3. de natura Deor.*) Omne corpus, inquit, aut aqua, aut ignis,

aut aër, aut terra eſt aut id quod concretum ex his, aut aliqua ex parte eorum; horum autem nihil eſt quod non intereat. Efficiens eruditam habet cognitionem, & vbi multæ ſimul congruunt, peramplam dicendi materiam ſuppeditant: Tum in excogitando ingenium, in dirigendo iudicium, in explicando flumen orationis expromunt. Forma interior ad Philoſophos pertinet, ſpecies & figura exterior ad hypotypoſeωn vſum non mediocriter facit. Iam verò finis, in deliberatiuis orationibus, omnino neceſſarius eſt, & ad ordiendam orationis telam aptiſſimus. Ex cauſarum qualitate, effectorum fermè rationem conditionémque inferimus, non leuibus argumentis, ſi modò cauſæ ipſæ rectè aſſignatæ fuerint. Alioqui non deerit confutandi locus, ſi materia, ſi forma, ſi efficiens, aut finis, præter rem, aut etiam contra rem ab aduerſario conſtitutus, oſtendetur peccaſſe in principiis; cauſas, aut falſas pro veris, aut obſcuras pro certis, aut pro germanis remotas attuliſſe: Aliæ proferentur, quæ cum ratione & communi hominum ſenſu, & effectis, conſentiant. Sic qui Solem noctis cauſam dixerit, quòd eius abſentia terris nox irrepat, conuincetur falſam cauſam attuliſſe: non enim Sol cauſa tenebrarum eſt, licèt ex eius abſentia nox neceſſariò conſequatur. Verùm cùm anſam cæteræ cauſæ refutationis præbeant, maximè tamen efficiens, quæ vt plurimum in multos ramos diffundi ſolet, & accommodatè per amplificationem tractari. Exemplum iſtius confutationis habes in Arnobio contra Ethnicos, qui Chriſtianos orbi terrarum omnium malorum fontem extitiſſe dicebant; hoc ille primum irriſione traducit.

Arnob. l. 1. aduerſ. gen-te[s] Nunquid (inquit) poſtquam Chriſtiani eſſe cœperunt, in contrarias qualitates prima illa elementa mutata ſunt, ex quibus res omnes conſenſum eſt eſſe concretas? Nunquid machinæ huius & molis qua vniuerſi regimur, & continemur incluſi, parte eſt in aliqua relaxata aut diſſoluta conſtructio? Nunquid vertigo hæc mundi primigenii motus moderamen excedens, aut tardius repere, aut præcipiti cœpit volubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus attollere ſe aſtra, atque in ortu ſignorum fieri cœpta eſt inclinatio? Nunquid ipſe ſyderum Sol princeps, cuius omnia luce veſtiuntur, atque animantur calore, exarſit, intepuit, atque in contrarios habitus moderaminis ſoliti temperamenta corrupit? Nunquid Luna deſiit redintegrare ſe ipſam, atque in veteres formas nouellarum ſemper reſtitutione traducere? (ita ludit per interpretationem:) mox ea quæ imputantur Chriſtianis, ante Chriſtianos contigiſſe conuincit. Caſus, inquit, frequentiſſimi grandinis accidunt; in literis priſcis non videmus imbres ſaxeos totas ſæpe comminuiſſe regiones? difficiles pluuiæ ſata faciunt emori, & ſterilitatem indicunt terris: Immunis enim antiquitas malis ab his fuit, cùm etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhorruiſſe ſiccatis? Peſtilentiæ contagia vrunt genus humanum: Annalium ſcripta percurrite, vniuerſas diſcetis gentes ſæpenumero deſolatas, & viduatas ſuis eſſe cultoribus. (Deinde) quando eſt humanum genus aquarum diluuiis interemptum, non ante nos? quando mundus incenſus in fauillas, & cineres diſſolutus eſt, non ante nos? Quando vrbes ampliſſimæ marinis coopertæ ſunt fluctibus, non ante nos; & cætera, quæ ille vaſtè proſequitur. Mox confutatis iſtis, quæ afferebantur cauſis, alias ſubiicit: *Quod ſi enim* prima materies, quæ in rerum quatuor elementa digeſta eſt, miſeriarum omnium cauſas ſuis continet irritatio-

nibus inuolutas? Quid ſi ſyderum motus, certis ſignis, partibus, temporibus, lineis, pariunt hæc mala, & ſubiectis afferunt variorum diſcriminum neceſſitates? Quid ſi ſtatis temporibus rerum viciſſitudines fiunt, atque vt in maritimis æſtibus, modò ſecundæ res affluunt, modò rurſus refluunt, malis reciprocantibus, proſpera? quid ſi materiæ fax iſta, quam ſub noſtris calcamus ingreſſibus, hanc habet ſibi legem datam, vt expiret nocentiſſimos halitus, quibus corruptus aër iſte, & corporibus labem ferat, & negotia infirmet humana? quid ſi, quod proximum vero eſt, quicquid vobis videtur aduerſum mundo, non eſt malum?) Sic poterit hic locus diſertè amplificari.

EFFECTA.

CAPVT XLIX.

Vide Cicer. in Topic. ſect. 67.

EX iis quæ de cauſis hactenus dicta ſunt, facile eſt effectorum rationem cognoſcere, quando effecta ſunt orta de cauſis, & habent perpetuum inter ſeſe commercium quò fit vt cauſæ in quatuor diſtinctæ ſpecies, tot effectorum creent genera. Eſt enim ſuus cuique effectus, quaſi ſoboles addicta, ex quo virium ſuarum capit argumentum. Homo corporeus eſt, videtur, tangitur, palpatur, hoc habet à materia: ratiocinatur, intelligit, ſapit, & id nactus eſt à forma: Tres facultates in vna anima præcellentes obtinet, intellectum, voluntatem, & memoriam. Cauſæ efficientis, hoc eſt, Dei vnius in tribus perſonis, character eſt eximius & maximus. Ad æternum bonum ſe, ſuáque dirigit; ad hoc finis proprius impellit. Ita quæque cauſa diſiunctos ſortitur effectus. Eſt autem huius loci vſus ampliſſimus, idémque fœcundiſſimus. Si genus demonſtratiuum ſpectes, ſæpius hoc pertexitur loco: quid enim illa rerum geſtarum commemoratio aliud continet quàm effecta? Si iudicialis generis habeatur ratio, hoc loco fulcitur; cùm præſertim tam frequentes facti vel infecti quæſtiones agitentur. In deliberatiuo quoque genere multa neceſſariò effecta, ſæpius expromenda ſunt, ſed hæc ἐν τύπῳ. Nunc ſi accuratiùs conſideretur, ad tria potiſſimùm vtiliſſimus inuenietur. Primum eſt, quod res eas, quas ſua natura texit, & quaſi tenebrarum latebris vallauit, effectorum beneficio, quaſi per ſobolem parentes, agnoſcamus: ſi non plena, ſaltem rudi cognitione. Sic Deus O. M. ex effectis agnoſcitur, vt argumentatur Minutius: *At enim, quem colimus Deum, nec oſtendimus, nec videmus: Imò ex hoc Deum credimus, quòd eum ſentire poſſumus, videre non poſſumus.* In operibus enim eius & in mundi omnibus motibus, virtutem eius ſemper præſentem aſpicimus: cùm tonat, fulgurat, fulminat, cùm ſerenat: (Deinde,) Erras ô homo, & falleris: Vnde enim Deus longè eſt, cùm omnia cœleſtia terrenáque, & quæ extra iſtam orbis prouinciam ſunt, Deo cuncta plena ſunt? Vbique non tantùm nobis proximus, ſed infuſus eſt: In Solem adeò rurſus intende: cœlo affixus, ſed terris omnibus ſparſus eſt. Pariter præſens vbique intereſt, & miſcetur omnibus: nuſquam enim claritudo violatur: quanto magis Deus auctor omnium, ac ſpeculator omnium, à quo nullum poteſt eſſe ſecretum, tenebris intereſt, intereſt cogitationibus noſtris, quaſi alteris tenebris? Non tantùm ſub illo agimus, ſed cum illo (vt propè dixerim) viuimus, Ne nobis de noſtra frequentia blandiamur, multi nobis videmur, ſed Deo admodum pauci ſumus.

Vſus effectorum ampliſſimus.

Minutius Felix in Octauio.

Sic ex eo quod videamus Dei nutu tempora obſequi, ſpirare ventos, fontes

fontes fluere, grandeſcere meſſium copia, fructus miteſcere vinearum, exuberare pomis arbuſta, nemora frondeſcere, prata florere, Dei bonitatem laudat Cyprianus. Ex eodem loco petuntur, virtutum, vitiorum, affectuum, quæ oculis corporeis minimè patent, argumenta. Ira non videtur? Audax & minax iratorũ vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementiùs acta ſuſpiria, iræ ſoboles, ſatis arguunt qualis mater ipſa ſit, ſi adhuc ignoras. Vnde vt per iram ſpumant apris ora, dentes acuuntur attritu; taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulſu pedum ſpargitur; leones fremunt, inflantur iratis colla ſerpentibus, rapidorum canum triſtis aſpectus eſt; ignorare non poteris, non leue monſtrum eſſe, à quo tantus in omnibus animantibus furor pariatur. Si turbinẽ neſcis, rapta ab eo armenta, & totas naues in ſublime elatas agnoſce, quàm vehemens & furioſus ſit, agnoſces.

...pr. li. ... omnia.

Senec. de ira.

II. Ad narrationes & deſcriptiones plurimùm valent effecta; ex ijs enim res clariſſimè ſubijciuntur oculis. Sic canina fames deſcribitur ab Ouid.

--- petit ille dapes ſub imagine ſomni,
Oráque vana mouet, dentémque in dente fatigat,
Exercétque cibo deluſum guttur inani.
Proque epulis tenues nequicquam deuorat auras:
Vt verò eſt expulſa quies, furit ardor edendi,
Perque auidas fauces, immenſáque viſcera regnat:
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aër,
Poſcit, & appoſitis queritur ieiunia menſis,
Inque epulis epulas quærit: quódque vrbibus eſſe,
Quódque ſatis poterat populo, non ſufficit vni;
Plúſque cupit, quò plura ſuam demittit in aluum.

Similia ſunt infinita quæ in libro deſcriptionum reperies.

III. Ad amplificationes aptiſſimi ſunt effectus, & quo plures ſunt, eò fuſiùs rem extendunt. Rectè autem tractantur per congeriem vibratam & interciſam, vt *Patientia eſt*, quæ nos Deo commendat & ſeruat: Ipſa eſt, quę iram temperat, quæ linguam frænat, quæ mentem gubernat, pacem cuſtodit, diſciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium ſimultatis extinguit, coercet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laborioſam caſtitatem, in coniunctis & maritatis indiuiduam charitatem, facit humiles in proſperis, in aduerſis fortes, contra iniurias & contumelias mites, &c.

D. Cypr. de bono Patientiæ.

Quod ad vim & vſum argumenti attinet, non eſt vbique ratum, malam eſſe cauſam, ex qua mali effectus prodeunt; fit enim plerunque, vt ex alio fonte manent effecta, quæ certis cauſis aſcribimus, cùm ipſæ tantùm per accidens concurrant, vt non eſt ferrum malum, quod interficit, ſed nos ipſi improbi, qui id in mala noſtra conuertimus, quod aduerſus feras datum eſt. Et ita Seneca ventos bonos eſſe probat, ab effectis permultis. Dedit, inquit, Deus ventos ad cuſtodiendam cœli terrarúmque temperiem, ad euocandas ſupprimendáſque aquas, ad alendos ſatorum arborúmque fructus: quos ad maturitatem cum alijs cauſis adducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat promouens, &c. At ſi lacerant nauigia, noſtrum peccatum eſt, qui per auaritiam elementa mundi confundimus.

Vis huius argumenti.

Senec. l. 5. quæſt. nat.

ADIVNCTA, ANTECEDENTIA, *Conſequentia.*

CAP. L.

VT diuerſis coloribus illitæ fulgent tabellæ dulciùs, atque excitatiùs ſunt gratæ: Ita varijs vndique adiunctis perſperſæ quotquot cœli ambitu res continentur, ſuauiorem quãdam habent ſpeciem dignitatis. Illa igitur vocantur adiuncta, quòd ſint cum re coniuncta, quæ tãtam probationum materiam ſuggerunt, vt hic vnus locus, rationum & argumentorum ſeminarium meritò appellari poſſit. Habet autem apud Rhetores (vt notat Marcus Tullius in Topicis) locum præcipuum. Nam & ij adiunctis vtuntur ſæpius, & delectantur impenſiùs. Omnia orationum genera ſiue illa Demonſtratiua ſint, ſiue Deliberatiua, ſiue etiam ad forũ controuerſiáſque pertineant, hoc vno maximè nituntur loco; ita tantùm habet vbique fœcunditatis. Licèt autem innumera ſint quæ vocantur coniuncta, poſſunt tamen ad ſeptem genera reuocari, quæ vulgari verſiculo continentur:

Adiuncta latiſſimè patet apud Oratores.

Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis, perſonam ſignificat, in qua ſpectantur adiuncta animi, corporis, & fortunæ, (vt vulgus appellat:) in animo expenduntur affectiones, vt amor, & iracundia; vitia, vt ambitio, auaritia, luxuries; artes denique, & diſciplinæ, vt Grammatica, Rhetorica, Philoſophia, quæ omnia latiſſimè diffunduntur: In corpore, figura, ſpecies, color, deformitas, pulchritudo, valetudo, debilitas, tarditas, agilitas, &c. In externis, nomen, genus, conditio, victus, veſtitus, conſilia, facta, caſus, orationes, &c. propè infinita.

Ab adiunctis animi, fortunæ & corporis, ſumptum eſt illud Salluſtij; Lucius Catilina nobili genere natus fuit, magna vi, & corporis, & animi, ſed ingenio malo prauóque: huic ab adoleſcentia, bella inteſtina, cædes, rapinæ, diſcordia ciuilis, grata fuere, ibique iuuentutem exercuit; corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quàm quicquam credibile eſt; animus audax, ſubdolus, vanus, cuiuſvis rei ſimulator ác diſſimulator, alieni appetens, ſui profuſus, ardens in cupiditatibus, ſatis loquentiæ, ſapientiæ parum, vaſtus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat. A corpore ductum eſt illud Martialis: *Sallu. in Catil.*

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luſcus, *Marti. l. 4. l. 12.*
Rem magnam præſtas, Zoile, ſi bonus es.

Item Ciceronis, Nonne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus abraſa, olere malitiam, & clamitare crudelitatem videntur? Nonne ab imis vnguibus vſque ad verticem ſummum, ſi quam coniecturam affert hominis tacita corporis figura, ex fraude, mendacijs, & fallacijs conſtare videtur? qui idcirco capite & ſupercilijs ſemper eſt raſis, ne pilum vllum boni viri habere videatur. Sic Medici & Phyſiognomici ſana eſſe corpora conijciunt ab adiunctis, quando appetitum habent cibi addictis horis, bene comedunt, & æquè digerunt, ſuos ſomnos dormiunt, citò ſudant, rarò ſternutant, leniter incedunt, mediocriter pingueſcunt, & omnibus ſenſibus vigent: hæc adiuncta ſunt ſani corporis. *Cicero.*

Accedunt externa, vt veſtes, apparatus, comitatus; & cætera, Sic D. Gregor. Nazianz. in deſcriptione muliebris choragij, varia ornamentorum adiuncta proſequitur: Ξανθὰς πλοκαμίδας, βοστρύχων ἕλικας, καὶ σοφίσματα σκηνοποιούντων τὴν τιμίαν κεφαλὴν ἀτιμότατα, καὶ ἐσθῆτος περιῤῥεούσης, καὶ διαφανοῦς *D. Greg. Nazia. orat. 11*

πολυτέλειαν, &c. de quibus alio loco.

Quid, negotium ipſum quod geritur, indicat; itaque potiùs eſt adiunctorum ſedes, & fundamentum.

Cic. ...tit. *Vbi*, loci differentias complectitur, ſacri, profani, maritimi, remoti à mari, plani, montuoſi, leuis, aſperi, ſalubris, peſtilentis, opaci, aprici, culti, inculti, celebris, deſerti, ædificati, vaſti, obſcuri, rerum geſtarum veſtigijs nobilitati, à quibus ſingulis poſſunt deſumi argumenta. Sic Marcus Tullius, Antonij, qui pro concione vomuerat, fœditatem à loco ...r. 2. ...ipp. exaggerat: Si inter cœnam in tuis illis immanibus poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? In cœtu verò P. R. negotium publicum gerens, magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is vomens fruſtis eſculentis vinum redolentibus gremium ſuum, & totum tribunal impleuit?

Auxilia non modò miniſtros, ſed varia quoque inſtrumenta ad rem gerendam neceſſaria complectuntur, vt in venatione ſunt:

...1.4. ...Æneid. *Retia rara, plagæ, lato venabula*
ferro.

quæ Oppianus fuſiùs:

...an. l. 1. Δίκτυά τε, γαλίδας τε, βρόχων τε πολύ-
στονα δεσμά,
Ἄρκυας, ἐυστρεφέας τε λυγοὺς, ταναόν τε
πάγαισι:
Caſſeſque, furculáſque, funiúmque
ſtridentia vincula,
Retia craſſa, benéque plexa vimina,
longúmque Pantherem.

Cur. Cauſam amplectitur, ſiue vnam, ſiue plures, maximè tamen effectrices, adiuuantes, vel finem, qui ad agendum impulerit: de quibus ſuperiori loco dictum eſt.

Quomodo. Rei geſtæ varios modos enucleat: ſi ſacrificium, ſi triumphus, ſi pompa, ſi cædes narratur, ſtatim modus & ratio rei geſtæ ponitur ob oculos. Sic Arnobius contra ...ob. l. 5. ...gētes. gentes, ritum Ethnicorum in colenda Cybele percenſet, & interpretatur. Quid enim ſibi vult illa pinus quam ſemper ſtatis diebus in Deûm matris intermittitis ſanctuario? Nonne illius ſimilitudo eſt arboris, ſub qua furens manus, & infelix adoleſcentulus intulit, & genitrix diuûm in ſolatium ſui vulneris conſecrauit? Quid lanarum vellera, quibus arboris colligatis & circumuoluitis ſtipitem? Nonne illarum repetitio lanarum eſt, quibus iam deficientem contexit, & tēporis aliquid rata eſt ſe poſſe membris conciliare frigentibus? Quid compti violaceis coronis, & redimiti arboris ramuli? Nonne illud indicant, vti mater primigenijs floribus adornauerit pinum miſerabilis indicem teſtimoniúmque fortunæ? Quid pectoribus applaudentes palmas paſſis cum crinibus Galli? Nonne illos referunt in memoriam luctus, quibus mater Turrita cum Ædeſti lacrymabili puerum proſequuta eſt eiulatu? Quid temperatur ab alimonio panis, cui rei dediſtis nomen *Caſtus*? Nonne illius temporis imitatio eſt, quo ſe numen ab Cereris fruge violentia mœroris abſtinuit? Sic ab adiunctis modi, & variorum inſtrumentorum, carpendi illius ſacri impij verè & ridiculi materiam quæſiuit. Eodem modo Heliodor. Æthiop. hiſt. lib. 3. pompam deſcribit ab adiunctis: Heliod. Aeth.

Ἡγεῖτο μὲν ἑκατόμβη τῶν τελουμένων ἀνδρῶν, ἀγροικότερον βίον τε καὶ στολὴν ἐξηγκωμένων· τὸ μὲν ζῶσμα ἑκάστῳ χιτῶνα λευκὸν εἰς ἀγκύλην ἀνέστελλε; χεὶρ δὲ ἡ δεξιὰ σὺν ὤμῳ καὶ μαζῷ παραγυμνουμένη πέλεκυν δίστομον ἐπεκράδαινεν.

Primùm quidem procedebant centumviri initiati, non minùs vita quàm veſte ruſtici, & ſinguli tunicas habebant candidas; quas tortilis nodus ſubſtrictas colligebat: Manus dextera ſimul cum mamilla & humero nudata, ancipitem ſecurim vibrabat, &c. de quibus in deſcriptionibus.

Quando, deſignat tempus. In tem- Cicer. in Partit.

poribus autem præſentia, & præterita, & futura cernuntur. In his ipſis vetuſta, recentia, inſtantia, paulo pòſt aut aliquando futura. Inſunt etiam in temporibus illa quæ temporis quaſi naturã notant, vt hyems, ver, æſtas, autumnus; aut anni tempora, vt menſis, vt dies, vt nox, hora, tempeſtas, quæ ſunt naturalia. Fortuita autem, ſacrificia, feſti dies, nuptiæ. Inter hæc adiuncta, alia alijs præſtantiora, & rei propria ſunt; longè enim magis proprium eſt homini, loqui; equo, hinnire, quàm illi pileum, huic ferre ephippium. Ex quibus facilè colliges, licèt adiuncta eius ſint naturæ vt rem neceſſariò non conuincant; vbi tamen magis ſingularia ſunt, aut multa ſimul conglobata, non parum obtinent roboris: vt in cæde probanda, telum, cruor, clamor, titubatio, permutatio coloris, oratio inconſtans, tremor, &c. Confutantis erit, ea quæ ex adiunctis ad probandum erunt petita, vt obſcura, incerta, omni mutationi obnoxia, refellere; eadem rebus ab eo quod intenditur, alieniſſimis, tribuere, vt pallorem, timorem, & trepidationem, etiam innocentiſſimis ad criminis facti nouitatem obſtupeſcentibus.

Adiunctorum ab antecedent. & conſequent. diſcrimen.

M. Antonius 2. de oratore, adiuncta cum antecedentibus & conſequentibus coniungit. At verò M. Tullius in partitione rectè diſtinguit; quoniam adiuncta ex ſua natura non concludunt neceſſariò, quòd ſint rerum ſigna, & *πειςάσεις*. Antecedentia verò & conſequentia, neceſſitatem habent concluſionis, ſi modò talia ſint qualia eſſe oportet. De his hæc habet Cicero in Topicis. Locus Dialecticorum eſt proprius ab antecedentibus, & conſequentibus, & repugnantibus: nam adiuncta, de quibus antè diximus, non ſemper eueniunt; Conſequentia verò ea dico quæ rem neceſſariò conſequuntur; Antecedentia, quæ rem neceſſariò antecedunt: vt ſi homo eſt, animal eſt; ſi Sol ortus eſt, dies eſt. Talia ſunt illa Lactãtij. Quod diſſoluitur, interit; quod interit, ortum ſit, neceſſe eſt; quod ortum eſt, habuit fontem vnde oriretur, id eſt, factorem aliquem, ſentientem, prouidum peritúmque faciendi. Item: Quod ſemper fuit, ſemper eſſe non deſinit: & vnde abfuit principium, abeſſe hinc etiam finem neceſſe eſt. Materia ſi facta non eſt, nec fieri ex ea quicquam poteſt; ſi fieri ex ea non poteſt, nec materia quidem erit. Materia enim eſt, ex qua aliquid fit. Dices hunc locum minimè videri ab alijs ſeiungendum, cùm præſertim inſtar ſpiritus & ſanguinis permeet vniuerſos. Ita res quidem ſe habet, ſi res ipſæ ſpectentur: at verò ſi neceſſitas conſecutionis, quæ ſola conſiderari debet, in iudicium diſceptationémque veniat, peculiarem ordinem conſtituit. Minùs quidem apparet in ijs exemplis, quæ cauſæ ſunt, & effecta; vt ſi Sol lucet, dies eſt, poſſet & illud quoque exemplum ad locum cauſarum referri. At ſi dicam, vir eſt, igitur & puer fuit aliquando, faciliùs hæc inferendi vnum ex altero perſpicietur neceſſitas. Locus hic, vt patet, ad ſubtiliter aliquid colligendum magis quàm ad alendam orationis fœcunditatem facit. At verò adiuncta locos amplificationum eximios ſuggerunt, quod licet paſſim intueri: vel hîc vnus ſpectetur magni Senecæ locus, quo auaritiam deſcribit ex adiunctis.

Lact. l. 9. exem. a.

Antece locus ab alijs ſegatur.

Senec l. de bene. 10.

Quid agis auaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum eſt? Omnia iſta, quę retuli, in maiore honore pretioque ſunt. Nec volo tuas opes recognoſcere, laminas vtriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat: Deinde: Video iſtic diplomata, & ſyngraphas, & cautiones, vacua habendi ſimulachra, vmbras quaſdam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inaniũ

opinione gaudentem. Quid enim iſta ſint? quid fœnus, & Kalendarium, niſi humanæ cupiditatis extra naturam quæſita nomina? Quid ſint iſtæ tabulæ, quid computationes, & venale tempus, & ſanguinolentæ centeſimæ?

Quid aliud habent quàm adiuncta tot deſcriptiones corporum, vt camporum, fontium, fluuiorum, arborum, metallorum? & cætera.

[...]ſtor. [...]in. l. 3. [...]5.

Malus punica ſic deſcribitur ex adiunctis: Punica mal⁹ arbor eſt, haud adeò procera, folio anguſto, nitidiq; viroris, oleæ aut myrti æmulo, craſſiuſculo, rubris intercurſantibus venulis, è rubro pediculo pendulo. Rami multi flexiles, ſpinoſi: flores punicei, oblongi, calathi modò patuli, ore ſtellatim diſſecto, è quo folia emergunt tenuia, colore coccineo, agreſtis papaueris æmula, cum granulis quibuſdam, medijs capillamentis appēſis, vt in roſa Fructus, pomum eſt corio & membrana tectum, extrà rufeſcente, intrà flaueſcente, innumeris granis fartum, anguloſis, rubentibus, vinoſo ſucco refertis oſſiculis in eis latentibus, quæ grana intercurſantibus flauis tenuibúſque membranis, miro naturæ artificio diſtinguntur.

CONTRARIA REPUGNANTIA.

CAPVT LI.

[...]le Ariſt. [...]ategor. [...] Cicer. [...]op ſect.

[...]gnitas [...]ius loci [...]ndítur [...]ſtri [...]mplo.

AMphitheatrum quoddam eſt hic locus, in quo pugnantium & collidentium inter ſe argumentorum robora gratiùs perſpiciuntur, & meliùs: Siquidem contraria contrarijs oppoſita magis eluceſcunt. Quantam maieſtatem habeat hæc argumenti ratio; patefaciam hoc exemplo: Si dicam Chriſtianos pudicos eſſe, continentes, moderatos, patientes, iuſtos, ſimplices, parum habet ornatus oratio: At ſi contentionem inſtituam, & Ethnicorum (vel apud ſuos optimorum) vitijs oppoſitis Chriſtianas virtutes oſtendam, longè clariùs & ſuauiùs emicabunt.

Hoc præſtat argumento à contrarijs Tertullianus. Cæterùm, ſi de pudicitia prouocemur, lego partem ſententiæ Atticæ in Socratem corruptorem adoleſcentium pronuntiantem. Chriſtianus vxori ſuæ ſoli maſculus naſcitur; Democritus excæcando ſemetipſum, quòd mulieres ſine concupiſcentia aſpicere non poſſet, & doleret, ſi non eſſet potitus, incontinentiam emendatione profitetur: At Chriſtianus ſaluis oculis fœminam videt, *animo aduerſus libidinem cæcus eſt.* Si de probitate defendam, ecce lutulentis pedibus Diogenes ſuperbos Platonis thoros alia ſuperbia deculcat: Chriſtianus, nec in pauperem ſuperbit: Si de modeſtia certem, ecce Pythagoras, apud Thurios; Zenon, apud Prienenſes, tyrannidem affectant; Chriſtianus verò, nec ciuitatem. Si de æquanimitate congrediar, Lycurgus ἀποκαρτέρησιν optauit, quòd leges eius Lacones emendaſſent: Chriſtianus, etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem, Anaxagoras depoſitum hoſtibus denegauit: Chriſtianus, etiam extra fidelis vocatur. Si de ſimplicitate conſiſtam, Ariſtoteles familiarem ſuum Hermiam turpiter loco excidere fecit: Chriſtianus, nec inimicum ſuum lædit. Idem Ariſtoteles, tam turpiter Alexandro regendo potiùs adulatur, quàm Plato à Dionyſio ventris gratia vendicatur: Ariſtipp⁹ in purpura ſub magna grauitatis ſpecie nepotatur, & Hippias dum ciuitati inſidias diſponit, occiditur. Hoc pro ſuis omni atrocitate diſſipatis, nemo vnquam tentauit Chriſtianus. Hæc, vt vides, oratio, quæ tam grandis aſſurgit, fulcitur loco à contrarijs; cuius vis

Tertull. in apolog. c. 47.

magna eſt, & amœnitas pergrata. Solent autem hæc contraria in quatuor partiri genera, Aduerſa, Priuantia, Affecta ad aliud, & Contradicentia. Aduerſa ſunt, quæ ſub eodem genere poſita plurimum differunt, vt virtus & vitium. Cõueniunt enim in genere qualitatis, licèt alioqui quàm maximè diſcrepent. Talia ſunt iſta: Ex hac parte pudor pugnat, illic petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido.

Cic. 1. in Catil. n. 25.

Vſus huius loci eſt, vel in amplificando; vt ſi ſobrietatis honeſtas & decus, ex deſcriptione ebrietatis ſubijciatur oculis, & dicas, ſobrietatis eam eſſe pulchritudinem, quæ ſolis corporeis oculis videri nequeat; eam meliùs ex oppoſito ebrietatis vitio intelligi: Deinde ſtultitia & fœditas ebriorum exaggeretur his verbis, Sedentes in foribus tabernarum homines, tunicam non habẽtes, nec ſumptum ſequentis diei, de Imperatoribus & Poteſtatibus iudicant, imò regnare ſibi videntur, & exercitibus imperare. Fiunt ebrietate diuites, qui ſunt in veritate inopes: aurum donant, diſpenſant pecunias populis, *ciuitates ædificant, qui non habent vnde cauponi potus ſui pretium ſoluant*: Feruet enim vinum in his, & neſciunt quid loquantur: diuites ſunt, inebriantur; mox vbi vinum digeſſerint, cernunt ſe eſſe mendicos: Vno die bibunt multorum dierum labores; de ebrietate ad arma conſurgunt, calicibus tela ſuccedunt, pro vino ſanguis effunditur, & ipſum ſanguinem vina fuderunt. Quàm fortes ſibi videntur homines in vino, quàm diſerti, quàm etiam pulchri, ac decori, cùm ſtare non poſſint? Mens titubat, lingua balbutit, pallor exanguis ora ſuffundit, fœtor ebrietatis horrori fit, barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas, & cætera, de quibus alibi pleniùs. His commemoratis, ponantur ſobrietatis contrariæ virtutes, tranquillitas mentis, lumen ingenij, vis prudentiæ, honeſtas affabilitáſque ſermonis, ſtudium ſapientiæ, in rebus gerendis induſtria, in ſumptibus faciendis moderatio, & cæt. ita ornatiſſimę fient amplificationes. Aliàs vſus contrariorum eſt ad probabilitatem, ſtrictéque & limatè colligit argumentum, duobus præſertim modis: Ab affirmatione ad negationem, & à negatione ad affirmationem: Ab affirmatione, vt cùm vno affirmato negatur alterum, ſic Martialis:

D. Ambr. de Elia. c. 12.

Ebrius es, nec enim faceres hæc ſobrius vnquam.

Sapiens eſt, igitur minimè ſtultus, hoc neceſſariò concludit. Aliter à negatione ad affirmationem non valet, niſi ea ſint contraria quæ nihil intermedium habeant, vt ſi verum eſt Syri axioma: Mulierem aut amare ſemper, aut odiſſe, nihil eſſe tertium: benè colliget qui ſic argumentabitur: Mulier non amat, igitur oderit, neceſſe eſt: Contrà titubat iſtud, non eſt albus, igitur eſt niger.

Priuantia ſunt habitus, & eius priuationes, vt mors, vita, lux; tenebræ, viſus cæcitas. Differunt ab aduerſis, quòd priuationes nihil ponunt in re, ſed ſolam contrarij abſentiam indicant, vt mors, vitæ; tenebræ, lucis; cæteroqui iſta nihil ſunt. Deinde aduerſa ſibi inuicem ſuccedere poſſunt, vt calor frigori, & frigus calori. At priuantia (ſi modo potentiæ non actus ſit priuatio) hoc minimè poſſunt. Cæteroqui habent illud cum cæteris commune, vt ipſis idem conuenire non poſſit, & ſe ex eodem ſubjecto expellant etiam validiùs quàm aduerſa, quæ in temperato gradu ſibi inuicem conciliari poſſunt. Eandem

porro amplificationis materiam ac ſuperiora ſuggerunt. Nam, v. g. vitæ miſerias hac oratione patefacit magnus doctor. Vita hæc eſt vita dubia, vita cæca, vita ærumnoſa, quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exſiccant, aër morbidat, eſcæ inflant, ieiunia macerant, ioci diſſoluunt, triſtitiæ conſumunt, ſollicitudo coarctat, ſecuritas hebetat, diuitiæ iactitant, paupertas deijcit, iuuentus extollit, ſenectus incuruat, infirmitas frangit, mœror deprimit, & poſt hęc omnia, mors interimit. Oſtendit, contraria morti conuenire, quæ nos hiſce miſerijs & moleſtiis expediat. Hæc D. Auguſtinus, ſubtilis in inueniendo, in diſponendo prudens, in elocutione minùs ſæpe latinus. Sic qui cæcitatis tranquillitatem & commoda memorat, Petrarcha, Dialog. 69. diuerſa videndi facultati conuenire aſſeuerat.

Aug. in lib. Qua vita no.

Comparata, ſeu, vt Logicis appellantur, relata, ea ſunt quæ ſe mutua naturalis affectionis conſociatione complectuntur, vt datum, acceptum, pater, filius; id enim habent ex ſua natura, contra legem cæterorum contrariorum, vt vno poſito ponatur & aliud; hoc ſublato, tollatur. Et ex hac ratione vim in affirmatione & negatione capiunt. Vt, *ex quo profectò* intelligi poteſt, quanta in dato beneficio ſit laus, cùm in accepto tanta ſit gloria. Apta ſunt iſta omnino ad aliquid exiliter colligendum, minùs ad amplificationis vbertatem valent; quò fit vt ad Dialecticos, qui eadem copioſiſſimè tractant, à Rhetoribus remittantur. Nec plus habent ſucci quæ vltimo contrariorum loco recenſentur. *Cōtradicentia*; quæ nihil aliud ſunt quā oppoſita, quorum vnum negat, alterum affirmat. Itaque ſimul de eodem, atque eadem ratione, vera eſſe non poſſunt. Vim habent ad preſſè & ſubtiliter vrgendum, conuincendoſque vehementer aduerſarios. Sic Cicero, prima Tuſculana, mortuos non eſſe miſeros probat contra Epicurum, quòd eſſe, & non eſſe, contradicentia ſint; quæ ſimul vera eſſe non poſſunt, nec falſa. Ergo cùm mortui non ſint, nec erunt miſeri; alioqui ſimul eſſent, & non eſſent. Eò verò acriùs vrgent, quò magis inter ſe pugnant, vt ſunt *Repugnantia*, quæ nulla certa lege aut numero diſſident. Qualia ſunt amare & cruciare, parcere & ſæuire, diſſimulare & punire. Hoc loco inuectus eſt Tertullianus in edictum Traiani, qui Chriſtianos non quidem inquiri, ſed oblatos puniri, volebat. *O ſententiam* (inquit) neceſſitate confuſam, negat inquirendos, vt innocentes; & mandat puniri vt nocentes: Parcit, & ſæuit; diſſimulat, & animaduertit. Quid temetipſum cenſura circumuenis? ſi damnas, cur non & inquiris? ſi non inquiris, cur non & abſoluis? Latronibus veſtigandis per vniuerſas prouincias militaris ſtatio ſortitur: In reos maieſtatis, & publicos hoſtes, omnis homo miles eſt, ad ſocios, ad conſcios vſque inquiſitio extenditur: ſolum Chriſtianum inquiri non licet, offerri licet; quaſi aliud eſſet actura inquiſitio quàm oblatio. Damnatis ergo oblatum, quem nemo voluit, requiſitum; qui puto iam non meruit ideo pœnam, quia nocens eſt, ſed quia, non requirendus, inuentus. Et Lactantius eodem fermè telo ferit Stoicos, cùm eos oſtendit, Deum facere præſtantiſſimam naturam, eandémque viliſſimam: Si Deus eſt mundus (inquit) vt ſentiunt, quò eius prętātem naturam magis commendent, & partes eius vtique immortales ſunt; ergo & homo Deus eſt, quia pars eſt (vt dicitis) mundi; ſi homo, ergo iumenta, & pecudes, & cętera genera beſtiarum, & auium, & piſcium; quoniam & illa eodem modo ſentiunt, & mundi partes ſunt.

Cic. pro Marcell.

Repugnantia.

Tertull. in apolog c.2.

Lact. l. 2. c.

At hoc tolerabile eſt;nam & hæc colunt Ægyptij, ſed res eò peruenit, vt ranæ, & culices, & formicæ Dij eſſe videantur, quia & ipſis ineſt ſenſus, & partes mundi ſunt Hoc genus argumenti ad refellendos conuincendóſque aduerſarios potentiſſimum. Reſtat vt de ſimilitudine, differentia, comparatione maiorum, minorum, & parium dicamus.

DE SIMILITVDINE.

Similitudinis locum eſſe non modò delectabilem, ſed vtilem, contra Euclidem.

CAP. LII.

SCena eſt mundus, plena imaginibus, homo ipſe imago eſt, *& in imagine pertranſit*: quid mirum igitur, ſi rerum ſimilitudinibus & imitatione delectatur? Fuit illa quidem Euclidis Megarenſis, & aliorum nonnullorum ſententia, locum ſimilitudinis, vt prorſus inutilem, de cæterorum albo eradendum eſſe: vel enim quod affertur ſimile, rei cui accommodatur, rectè congruit, vel eſt ab eius natura rationéque diſiunctum: Si primum, cuius tandem (aiebat) ſimplicitatis eſt, cùm corpus habeas, vmbram quærere; & rerum ſoliditate contempta, vanas imagines conſectari? ſi alterum, tota ſimilitudo non modò inanis, ſed etiam inepta redditur atque importuna.

Ratio Empedoclis.

Sed hanc arguti hominis ſententiam diluere non eſt adeò nobis operoſum. Fatemur enim ſimilitudines eſſe congruas rerum imagines, & eas quidem rebus etiam antea perſpectis placere, & dum placent, perſuadere.

Confutatur.

Accidit enim ſæpiſſimè, vt viuum hominem, & ſpirantem, minimè miremur, at viui & ſpirantis hominis effigiem, delicatiſſimum naui alicuius pictoris monumentum, ipſius artis atque induſtriæ ſuauibus illecebris capti, longè magis amplectamur: imò turpes & monſtroſos vultus, quos re ipſa odimus, in picturis diligimus, tanta eſt vis ſimilitudinis. Nec immeritò Deus O.M. vt nos ad ſui amorem pelliceret, ſuæ diuinitatis veſtigia in rebus creatis longè latéque diſperſit, ſed maximè in homine, cui ſe illuſtriori quadam maieſtatis nota penitus effudit. Atque vt illum Phidiam ferunt, in Minerua, quam præ cæteris ſimulachris eximia præſtantiſſimæ manus gloria, omnibúſque artis lenociniis expoliuerat, ſuam imaginem impreſſiſſe: ſic Deus præpotens ille rerum moderator, homini radiũ ſuæ maieſtatis, præclariſſimam imaginem inuſſit: nec eâ tantum re contentus, mundum illum elementarem, quem cernimus, ad ſuperioris cuiuſdam atque intellectualis formam, ſimilitudinémue compoſuit: Deinde cùm rudes & impolitos homines ad ſe traduxit, ſanctiſſimiſq; legibus vincire cœpit, priùs quidem figuras velut quaſdam veritatis vmbras præmiſit, quas cœleſti poſtea luce colluſtraret. Quid in corpore ipſo? num indicia ſunt mentis, num animæ ſimulachrum eſt ratio, & rationis oratio? Num maioris mundi in minori ducta ſunt lineamenta? Num Eccleſiæ ſtatus ad cœleſtem hierarchiam collineat? num facultates, num artes, num omnia, ſi benè ſpectentur, ſpirant quandam rationem ſimilitudinis? Ex quibus profectò cõformationis quadam neceſſitate ſimilitudines videmus in orationem influxiſſe: quarum non modò ſuauis eſt iucunditas, ſed ratio ipſa efficaciſſima eſt. Videre enim licet permultos qui propoſita rerum nuda veritate, nullo modò mouentur, aucupio quodam elaboratæ ſimilitudinis delectari, rapi, incendi. Hoc, vt cætera, diſer-

Simili[tudo] Mineru[æ] Phidiæ.

Omnia [ſpi]rant ſi[mi]litudin[em].

Aug. 19. Præclarus D. Aug. locum commendatione Simi-...

diſertiſſimè dixit D. Auguſtinus, epiſtola centeſima decima nona, vbi quantum in parabolis & ſimilitudinibus momenti ſit poſitum, his verbis oſtendit:

Credo, quòd ipſe animi motus, quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigriùs inflammatur; ſi verò feratur ad ſimilitudines corporales, & inde ad ſpiritualia, quæ illis ſimilitudinibus figurantur, ipſo quaſi tranſitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus incenditur, & ardentiore dilectione rapitur ad requiem & quietem. Cõducebat enim hæc ſenſuum multiplicitas humanæ mentis ſomnolentiæ excitãdę. Quod in promptu eſt, negligimus, vt in foribus hydriam, iuxta Græcorum prouerbium, ad recõdita ſemotáque ſumus auidiores, &, vt magis illa iuuãt quæ pluris emuntur, ita cariora nobis ſunt quæ cum labore ſumus aſſequuti, quàm quæ vltrò obtigerunt. Præterea, *quemadmodum multa per vitrum ſuccina pellucent iucundiùs, ita magis delectat veritas per allegoriam relucens.* Demum ſicut habet plus caloris radius, ſpeculo, aut ænea pelui exceptus; ita vehementiùs afficiunt animos noſtros, quæ per allegoriam traduntur. Hæc D. Auguſtinus: in quibus non modò delectationem, ſed & vim tribuit ſimilitudini permagnam. Nolim tamen diffiteri, apud Dialecticos, telum plerunque imbecilliùs eſſe, ſimilitudinis argumentum, quod exagitari vellicarique faciliùs poteſt: ſed apud oratores, vbi res aliquando non tam probandæ ſunt, quàm illuſtrandæ, perſuaſionem obtinet cum quadam illecebra delectationis.

DEFINITIO SIMILITVdinis, & diuiſio in Simplicem & Compoſitam.

CAP. LIII.

Vide Cic. ad Her l 4. ſect 60. & de Inuent. ſect. 42.

Similitudo eſt cognitionis quædam inter res ſimiles affectio: Affectio, rerum dicitur, ne in ipſa tantùm oratione ſita exiſtimetur, ſimilitudo; oportet enim ante induſtriam comparantis mutam eſſe in ipſis quæ comparantur rebus, ſpeciem ſimilitudinis. Hæc autem affectio, vel maior eſt, vel minor, vel in vno vel in pluribus adiunctis intercedit; quòd minimè neceſſe ſit, quæ comparantur, conſentire prorſus in omnibus, alioqui paria magis eſſent, aut æqualia, quàm verè ſimilia. Quod multi haud ſatis intelligentes, in deteriorem ea quæ per ſimilitudinem dicuntur, partem rapiunt, atque vbi ſimplex eſt ratio ſimilitudinis, ibi requirunt æqualitatem; in quo varios & multiplices trahi errores neceſſe eſt. Comparari poteſt homo cum aqua, cum igne, cum formica, cum elephanto, cum rebus non modò diuerſiſſimis, ſed etiam plenè aliquando contrariis. Nec tamen vitium erit in comparatione, ſi modò vnum aut alterum caput ſimilitudinis complectatur. Si diceretur ignis, aqua, leo, elephas, formica; continuò in eodem, ignis, aquæ, elephantis, formicæ, partes eſſent aſſignandæ; ſed cùm igni, aquæ, elephanto, formicæ ſimilis dicatur, ſi vnum duntaxat cognationis argumẽtum proponatur, ſufficit ad ipſam rationem ſimilitudinis, quæ eſt adiunctarum ſaltem rerum comparatio. Adiunctorum autem tot poſſunt eſſe collationes, quot ſunt prima rerum genera, ſiue categoriæ. Nam licèt ſæpius in qualitate, quæ

Similitudo non eſt æqualitas.

latiſſimè funditur, ſimilitudines conſiſtant, cæteras tamen categorias, vt quantitatem, & ſitum, vt agere, vt pati, & ſimilia, complectuntur.

Diuiſio. Similitudinis Similitudinis autem variæ diuiſiones & genera notantur à Rhetoribus. Et primùm quidem Similitudo ſimplex eſt, quæ duarum eſt rerum in vna duntaxat affectione conſenſus, vt auari & hydropis, in cupiditate: Alia multiplex; quâ modò res multæ cum multis in eadem parabola comparantur, modò vna cum multis, modò duæ quidem conferuntur, ſed in affectionibus multiplices.

Theodor. in orat. de fide. Videas in hoc Theodoreti exemplo quatuor imò octo comparari. ὅπερ γάρ ἐστιν ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τοῦτο ἄρα πίστις ἐν διανοίᾳ. Μᾶλλον δὲ ὥσπερ ὀφθαλμὸς δεῖται φωτὸς ἀποδεικνύντος τὰ ὁρατά, οὕτω δὲ αὖ καὶ ὁ νοῦς δεῖται πίστεως ἀποδεικνυούσης τὰ θεῖα.

Quod enim eſt oculus in corpore, hoc fides in mente. Imò, vt oculus eget lumine, cuius beneficio cernat ea quæ in videndi ſenſum cadunt; ſic mens luce, quæ oſtendat diuina. Comparantur oculus, fides: corpus, mens: diuina, viſibilia. Iterum lux, & fides: quanquam alia in qualitate, vt lux, & fides; alia in habitudine duntaxat, vt mens, & corpus, conferuntur. Aliàs vna duntaxat cum multis, & in multis confertur, quò gratia ſimilitudinis exiſtit ſuauior. Qualis eſt iſta Senecæ: In homine optimum quid eſt? Ratio: hæc *Senec. ep. 76.* antecedit animalia, Deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, propriũ hominis bonum eſt: cætera illi cum anima- *Elegans & opulenta comparationis ſpecies.* libus ſatiſque communia ſunt. Valet? & leones. Formoſus eſt? & pauones. Velox eſt? & equi. Non dico in his omnibus vincitur. Non quæro, quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet, & arbores: habet impetum & motũ voluntariũ, & beſtiæ, & vermes. Habet vocem; ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobiliorémque luſciniæ?

Huius ſimilitudinis magnus decor eſt, & iucunditas, quia ſumma celeritate animum transfert in varia: quo motu creatur delectatio. Vide tam paucis verbis hominem cõparatum cum leone, cum pauone, cum equo, cum arboribus, cum vermibus, cum canibus, cum tauris, cũ aquilis, cum luſciniis, & ſingula ſingulis attributa præclarè aſſignata. Res autẽ duas in multis affectionibus comparare, ſatis illud quidem commune eſt: & quò plura reperiuntur ſimilia, eò maius eſt decus ſimilitudinis. Tales ſunt ornatiſſimæ ſimilitudines, quæ per σύγκρισιν fiunt, qualis eſt iſta apud Arnobium, vbi taurus agens ſuam cauſam apud Iouem, contra hominum crudelitatem, à quibus indignè mactatur.

An quòd animal vile ſum (inquit) *Arnob. aduerſ. gentes.* nec rationis nec conſilij particeps, quemadmodum pronuntiant iſti, qui ſe homines nominãt, & feritate trãſiliunt belluas? Nonne primordiis iiſdem eadem & me genuit informauítque natura? Nõne ſpiritus vnus eſt, qui & illos, & me regit? nũ cõſimili ratione reſpiro, & video, & cæteris afficior ſenſibus? Habent iecora, pulmones, corda, inteſtina, ventriculos; & mihi membrorũ non idẽ numerus eſt attributus? Amant ſuos fœtus, & gignendis côueniunt liberis. Non & mihi prolis ſubrogandæ eſt cura, & dulcedo, cùm fuerit procreata? Sed rationales illi ſunt, & articulatas exprimunt voces; & vnde illis notum eſt, an & ego quod facio, meis rationibus faciam? & vox iſta, quam promo, mei generis verba ſint; & ſolis intelligantur à nobis? Tale eſt Ciceronis in oratione pro Muræna. Vigilas tu de nocte, vt tuis conſultoribus reſpondeas. Ille vt quò intendit, maturè cum exercitu perueniat:

Te, gallorum, illum, buccinarum cantus exſuſcitat: Tu actionem inſtituis: ille aciem inſtruit: Tu caues ne tui conſultores; ille ne vrbes aut caſtra capiantur, & cæt. Nihil intereſt autem, vtrùm hæc articulatim, an permixtim dicantur, vt in illo Senecæ, vt furētium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementiùs acta ſuſpiria: Ita iraſcentium eadem ſigna ſunt: Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordijs ſanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus, ac ſtridens, articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & cæt. Vides hîc furioſi & irati, non per articulos diuiſam, vt in Ciceronis exemplo, ſed confuſam in multis adiunctis collationem.

ALIA SIMILITVDINIS diuiſio in Parabolam, Exemplum, Inductionem.

Ac primùm de parabola.

CAPVT LIIII.

Similitudinem vulgò diuidunt in Parabolam, Inductionem, & Exemplum.

Parabola propriè eſt rerum alioqui diuerſarum, in vna aut pluribus affectionibus collatio; Dixi, diuerſarum; nam genus eſt aliquod ſimilitudinis, quod citra vllam tranſlationum mixturam, ex rebus penè paribus vſurpatur, quales ſunt exēplorum comparationes, vt ſi conferatur orator cum oratore, cum iudice iudex, Imperator cum Imperatore. At parabola ingenioſior eſt, & res quæ comparentur, vt ait Quintilianus, longiùs repetere ſolet.

Vnde Ariſtoteles dixit, parœmias, ſiue parabolas; fieri ἀπ' εἴδους ἐπ' εἶδος à forma ad formam, ſic æger cum animo, præceptor cum colono, ſcutum cum Martis phiala comparatur. *Quint l. 5. Ariſt. l. 3. Rh c 18.*

Educuntur autem parabolæ, partim à rebus naturalibus, vt à cœlo, ſyderibus, elementis, meteoris, animantibus, plantis, lapidibus, & cæteris huiuſmodi, partim ab artibus, & ſcientijs, rebus moralibus, & ciuilibus, animatis, inanimis, profanis, ſacris, humanis, diuinis. Nihil eſt denique in rerum natura, quod in ſimilitudinem conformationémque aliquam trahi non poſſit. Ex quo apparet quàm varia ſit & locuples parabola, quæ latiſſimè per totius mundi vniuerſitatem ſeſe diffundat.

Hoc certè dicendi genus ita placuit antiquis, maximè verò Hebræis, omnium hominum ſapientiſſimis, vt quicquid modò in eloquentia eſſet lectiſſimum, & valde figuratum, hoc משל *maſchal* parabolam dicerent: & ita quidem Salomon aureum prouerbiorum librum inſcripſit, non quod omnia per ſimilitudinem dicta ſint: (plurimæ enim γνῶμαι ſunt abſolutæ:) ſed à nobiliſſima quam exiſtimabat parte, totum librum denominauit.

Eandem parabolarum in ſublimi præſertim locutione, rationem ab Hebræis acceptam omnes Orientales ſunt conſectati, & hoc ipſo tempore, qui apud eos doctiùs vrbaniúſque loquuntur, quamplurima efferunt per parabolas. Nec dubitabit, hunc apud eos principem fuiſſe ſermonem, & quaſi cæterarum omnium locutionum dominam parabolam, qui animaduerterit, apud Hebræos eodem verbo exprimi, dominari, & parabolicè loqui: hoc enim eſt משל, quaſi ad ſolos principes & rerum dominos attinerēt parabolæ:

Curt.l 7. Addo etiam vetus illud Scythicæ eloquentiæ monumentum, quod eſt in Quinto Curtio; Vbi Principes totius gentis viri, apud Alexandrum Regem legatione fungentes, multa per rotundas & conciſas parabolas exprimunt: vt; [Quid tu ignoras, arbores magnas diu creſcere, vna hora extirpari? Stultus eſt, qui fructus earum ſpectat, altitudinem non metitur. Vide ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipſis ramis, quos comprehenderis, decidas. Leo quoque minimarum auium fit pabulum, & ferrum rubigo conſumit. Nihil tam firmum eſt cui non ſit etiam periculum ab inualido.

Non ex alio fonte quàm ab Hebræorum imitatione manarunt Pythagoræ ſymbola, & quæ celeberrima ſemper fuerunt Ægyptiorum Hieroglyphica.

Diſtinguitur porrò parabola in quatuor genera: vna eſt πάθους; ſecunda διαθέσεως; tertia, φύσεως; quarta, πράξεως. Parabola habitudinis, affectus fit, cum habitudine & affectione; naturæ & actionis, cùm in natura & actione res compatantur. Quæ collatio nobilior eſt & maior. Quot enim & quàm varia, ex natura & actionibus animalium, virtutum ad homines traducuntur argumenta?

Nihil opus eſt hìc perſequi pluribus, cùm plena ſint his collationibus ſacra profanáque argumenta: ſatagebant enim veteres, quicquid modò ex naturali hiſtoria variíſque antiquitatum lectionibus ſelegerant, ad morum inſtitutionem traducere.

Sic D. Ambroſius, poſtquam ciconias turmatim exeuntes, ſtipantéſq; cornices deſcripſit, ad exemplum transfert hoſpitalitatis, his verbis:

D. Ambr. Hexa. l. 5. c. 16. Exercitum credas cum ſignis ſuis pergere, ſic omnes viandi comitandíque, & præeundi ordinem ſeruant. Cornices autem deducunt eas, ac dirigunt, velut quibuſdam turmis ſtipatricibus proſequuntur, adeò vt adiumenta quædam bellantibus aduerſus inimicas aues conferre credãtur, & proprijs periculis bella aliena ſuſcipere. Cuius rei indicium eſt, quia nullæ per interuallum illius temporis, reſidere in locis reperiuntur: Et quia cum vulneribus reuertentes, manifeſta quadam ſui ſanguinis voce, certíſque loquuntur indicijs, grauium ſe certaminum ſubijſſe conflictum:

(Tum infertur Apodoſis:)

Diſcant homines hoſpitalia ſeruare iura, & ex auibus cognoſcãt, quid religionis hoſpitibus ſit deferẽdum, quod obſequium deputandum.

Vbi paulò longiùs ducuntur parabolæ, colliguntúrque acutiùs; tunc in imaginem & emblema efformantur; quale eſt illud ex Æliano: Si velis ſalutem leuiori damno emptam exprimere, cum hoc lemmate: *Ne peream pereo*, vel, *pro toto pars bene deperditur*, pinge Orcinum ſibi vulnus inferentem, vt hamum quo tenetur, eijciat. *Emblem de Orci piſce.*

Piſcis eſt Cetaceus qui natura, non arte, quæ ſibi maximè conducunt, intelligit. Itaque ſi quando hamo captus & confixus fuerit, primùm quidem luctatur quantùm poteſt, vt expellat: quod ſi minimè facere poſſit, vulnus ſecat magis luculentum, & corporis damno, ſe ab hami moleſtia capturáque expedit.

Hoc faciunt qui vitam & ſalutem leuioribus redimunt detrimẽtis. Sic plerumque, vbi non ſuppetunt ex hiſtoria, ſumuntur ex fabulis & apologis quæ plurimum habent venuſtatis, vt ad hanc ſententiam illuſtrãdam, *Mendacium cauda nigreſcit*, ſimij parabola.

Mercatores in naui Atticam legebant, cum ſimiolis, vt fieri aſſolet, luſitantes, cùm ecce grauis tempeſtas, & præſens naufragium: Iam- *Simia elegans parabola.*

que diſiectis & fluitantibus penè omnibus, nabat in vndis ſimius. Húc delphinus puſionem ratus, ſimúlque miſeratione ductus, qua in homines commoueri ſolet, blandiſſimè defert humeris ad portum. Iam in conſpectu erat Piræus, & tædium laboris fallebant ſermonibus: Simius de ſuo genere interrogatus, ſe ciuem Athenienſem, & nobilem, & luculentis opibus prædicat: Poſtremò cùm quæreretur ab eo, an Piræum noſſet (erat autem portus Athenienſis, infantiſſimo cuique notus) Noui, inquit, noui, optimus ille eſt mihi amicus, & ſummus ac imprimis familiaris: Delphinus tam impudenti mendacio offenſus, vanum ſimiolum aquis ſuffocandum reliquit.

ot. 2.c. Nec minus venuſtatis habet ea quę refertur ab Ariſtotele inter probationis oratorię exempla, quâ Æſopus fertur, apud Samios, virum Reipublicæ Principem, repetundarum accerſitum, in ſummo capitis diſcrimine defendiſſe.

ans bola, ulpe, & ceo. Vulpes, inquit, dum flumen tranſiret, in quandam voraginem, rapido aquarum curſu detruſa eſt; cúmque illinc non poſſet emergere, diu afflictata, & à caninis muſcis ſtimulata iacuit; cùm ecce Erinaceus fortè tranſiens, miſericordia commotus, quærit à vulpe an illas caninas muſcas auferret, vt miſeram moleſtia expediret. Minimè, inquit; quas enim vides caninæ muſcæ, iam mei ſanguinis plenæ ſunt, côque paruo contentæ: Si verò eas abſtuleris, aliæ venient famelicæ, quę reliquum ſanguinem ebibent, Sic etiam (inquit ille) viri Samij; hic quidem homo nihil ampliùs vos lædit; eſt enim diues: ſi verò hunc interficiatis, ſuccedent alij eſurientes, qui vos & veſtras fortunas penitus exſugent.

Hanc probationum ſuauitatem Ariſtoteles iure commendat: quarum tanta vis eſt, vt, quod ab oratore potiſſimùm ſpectatur, perſuadeant ſimul, & delectent. Hæc me cauſa impulit, vt quod ad delicias & ornamenta eloquentiæ maximè facere exiſtimabam, multas lectiſſimarum iconum centurias in vnum volumen coagmentarem; quod opus diu à me poſtulatum, tandem in publicam vtilitatem emiſi.

DE EXEMPLO ET PROBATIONIBUS, À COMPARATIS.

CAPVT LV.

Apologos; quos in Parabolis enumerauimus, nonnulli cum exemplis confundunt; inter quos etiam eſt Ariſtoteles lib. 2. Rhetor. cap. 39. Nam exemplorum duo facit genera: Vnum, quod rerum præteritarum expoſitionem habet: alterum, quod ab ipſo oratore factum eſt, & excogitatum. Malo tamen exemplum cum Cicerone definire, Facti alicuius, vel dicti, cum certi auctoris nomine expoſitionem: quo fit vt exempla communiùs appellentur, quæ ex hominum vita expreſſa ſunt; facta verò, ab oratore, vt fabulæ, apologi potiùs & parabolæ nominentur. *Cicer. 2. Rhetor.*

Exemplorum autem ratio, licèt minus habeat ingenij, & iucunditatis, quàm iſtæ parabolarum deliciæ, tamen ſi rectè fiat, grandis eſt, & ad perſuadendum efficax, cùm præſertim omnes faciliùs ducamur exemplis, quàm verbis, quibus ad incitamenta virtutis adduntur ſtimuli non mediocres.

Quemadmodum enim, vt ait D. Hieron. ſi, qui laborant oculis, ſpongias, ac veſtium cyaneo colore pannos tenentes, frequenter in ea intueantur; ex eo colore nonnullum capiunt morbi leuamen: ſic qui ho- *Hom. 2. de ſpect.*

minis clementiſſimi & humaniſſimi imaginem præ oculis habeas, & in hac aſſiduè oculos defigas, etiamſi millies abundet ira mentis oculum perturbans, ad hoc virtutis exemplar reſpiciens, perfectam conſequeris ſanitatem, purámque animi philoſophiam ac tranquillitatem.

Exēpli vis.

Ex quo profectò apparet exempla magni eſſe æſtimanda.

Colliguntur autem, vel à pari, vel à maiori ad minus, vel, quod frequentiſſimum eſt, à minori ad maius. A pari ſic vſus eſt Seneca:

Sen. ep. 44.

Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. Nec reijcit quenquam Philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius, Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem non accepit nobilem Philoſophia, ſed fecit. Quid eſt, quare deſperes te poſſe fieri parem? Omnes hi maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Item: *Cæterùm* ſi propterea *Liber*, Deus, quòd vitem demonſtrauit, malè cum Lucullo actum eſt, qui primus Ceraſa ex Ponto Italiæ promulgauit: qui non eſt propterea conſecratus, vt nouæ frugis auctor, quia inuentor & oſtenſor.

Tertull. in Apol. c. 11.

Pergit, & inſectatur Ethnicos, qui non in pari honore cum Dijs poſuerint, qui nequaquam factis erant inferiores. *Quid ergo damnatis*, quorum Collegas adoratis? quot potiores viros apud inferos reliquiſtis? Aliquem de ſapientia Socratem, de iuſtitia Ariſtidem, de militia Themiſtoclem, de ſublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratem, de copia Crœſum, de eloquentia Demoſthenem: Quis ex illis Dijs veſtris, grauior & ſapientior Catone? iuſtior & militarior Scipione? quis ſublimior Pompeio? felicior Sylla? copioſior Craſſo? eloquentior Tullio? Ad ſummam concludit, æquè Deos illos ac cæteros aſſumendos.

Ducuntur à maiori, cùm oſtendimus, aut licere nobis parua, cùm æqualibus noſtris maiora permiſſa ſint, aut poſſe pati vel facere quidpiam leuius, qui grauius antea geſſerunt, & ſimilia: qualia ſunt iſta:

Cic. pro Muren.

Noli tam eſſe iniuſtus, vt cùm tui fontes, vel inimicis tuis pateant, noſtros riuulos etiã amicis putes clauſos eſſe oportere.

Pro Mil.

Ad hunc ipſum locum pertinent oratoriæ gradationes: vt;

Neque verò ſe populo ſolùm tradidit, ſed etiam Senatui; neque Senatui modò, ſed etiam præſidijs publicis; neque ijs ſolùm, verùm etiam eius poteſtati, &c.

Sed videndum eſt, vt quæ comparantur, eiuſdem ſint generis: neque enim qui poteſt grauiſſimè copioſiſſiméq; de omni re diſſerere, ideò dicetur poſſe natare, cùm ſit quidpiam in natura rei minus.

Frequentiora ſunt, quæ à minori ad maius ducuntur argumenta. Sic Lactantius à ſphæra Archimedis, Dei prouidentiam probat.

Lactan. l. 5 de orig. err. c. 5

An Archimedes Siculus, concauo ære, ſimilitudinem mundi ac figuram potuit machinari, in quo ita ſolem & lunam compoſuit, vt inæquales motus, & cœleſtibus ſimiles, conuerſionibus ſingulis, quaſi diebus efficerent; & non modò acceſſus ſolis & receſſus, vel incrementa diminutionéſque Lunæ, verùm etiam ſtellarum, vel errantium vel vagarum diſpares curſus, orbis ille dum vertitur, exhiberet? Deus ergo illa vera non potuit machinari, & efficere, quæ potuit ſolertia hominis imitatione ſimulare?

Quo in genere eſt illud Ciceronis maximè figuratum:

Quod enim fretum? quem Euripũ? tot motus, tantas, tam varias putatis

habere agitationes fluctuum, quãtas perturbationes & quantos æſtus habet ratio comitiorum?

Et Demoſthenes nefarium eſſe probat Androtionis nomen in ſacris vaſis inſcribi; quòd ne in templum quidem eum ingredi, ob flagitia & libidines leges ſinant:

Καὶ οὗ τὸ σῶμα ἡταιρηκότος, οὐκ ἐῶσιν οἱ νόμοι εἰς τὰ ἱερὰ εἰσιέναι, τούτου τοὔνομα ἐν τοῖς ἱεροῖς, ἐπὶ τῶν φιάλων ἐπιγεγραμμένον εἶναι;

DE INDVCTIONE.

Cap. LVI.

INductio, quæ ab Ariſtotele ἐπαγωγὴ nominatur, locupletiſſimum eſt ſimilitudinis genus, in quo varia ſimilia coaceruari ad aliquam propoſitionem colligendam ſolent; vt

p 51. Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem pôteſt regio. Quãlibet viam patiuntur iumenta, quorum durata in aſpero vngula eſt. In molli paluſtríque paſcuo ſaginata, citò ſubteruntur, & fortior miles ex confragoſo venit; ſegnis eſt vrbanus, & verna. Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur; in primo deficit puluere ille vnctus, & nitidus.

Quorſum tot ſimilia tam acutè vibrata, niſi illud colligat: *ſeuerior loci diſciplina firmat ingenium?*

Inductio igitur, vt vides, à parabola & exemplis non differt, niſi quòd illa vno duntaxat claudi, hæc non niſi multis ſimilibus perfici comprehendíque poteſt. Alioqui parabolas tum naturales, tum morales, & omnis generis exẽpla cõplectitur.

Hæc ad confirmandam reſurrectionem ex natura ducta ſunt.

Apol. Lux quotidie interfecta reſplẽdet, & tenebræ pari vice decedendo ſuccedunt: Sydera defuncta viueſcunt; tempora vbi finiuntur, incipiunt, fructus conſumuntur, & redeunt. Certè, ſemina non niſi corrupta & diſſoluta, fœcundiùs ſurgunt. Omnia pereundo ſeruantur, omnia de interitu reformantur.

Hæc quæ ſequitur, artificioſè per σύγκρισιν collecta: in qua oſtendit omnia quæ in Chriſtianos exercentur ſupplicia, in idola ab ipſis Ethnicis vſurpari, *Crucibus & ſtipitibus impoſitis Chriſtianos*; quod ſimulachrum non priùs argilla deformat, Cruci & ſtipiti ſuperſtructa? In patibulo primum corpus Dei veſtri dedicatur: Vngulis deraditis latera Chriſtianorum; At in Deos veſtros per omnia membra validiùs incumbunt aſciæ, & runcinæ, & ſcobinæ. Ceruices ponimus, ante plumbum, & glutinum, & gomphos, ſine capite ſunt Dij veſtri. Ad beſtias impellimur, certè quas, Libero, Cybelæ, & *Cæleſti* applicatis. Ignibus vrimur, hoc & illi à prima quidem maſſa. In metalla damnamur: inde cenſentur Dij veſtri. In inſulas relegamur: ſolet & in inſula aliquis Deus veſter, aut naſci aut mori. Concludit tandem, ſi per hæc conſtat diuinitas aliqua; ergo cùm qui puniuntur, conſecrantur, & numina erunt dicenda ſupplicia.

Pulcherrima inductio per σύγκρισιν Tertull. in Apolog. c. 12.

Aliæ ſunt morales & valde populares, qualis eſt iſta D. Auguſtini.

Longam cœnam malã nemo vult habere, nec ferre. Longã vitam malam penè omnes volunt habere: vtique, ſi grande eſt quod viuimus, bonum ſit omnium grande. Quid enim vis malè, dic mihi? puto nihil: in omnibus actionibus, cogitationibus, cupiditatibus, nihil malè vis, terram malam non vis, ſegetẽ malam non vis vtique, ſed bonam; bonam arborem vis, equum bonum, ſeruum bonum, amicum bonum, filium bonum, vxorem bonã. Et quid hæc magna, quoniam quidẽ ipſam veſtẽ malam non vis habere, ſed bonam. Poſtremò caligam non vis habere niſi bonam. Aut da mihi aliquid te velle quod

D. Aug.

Feſtiua inductio, & quæ multùm habet. τοῦ πρακτικοῦ.

malum eſt? ſolam animam vis habere malam. Quid te offendiſti? quid de te tu ipſe meruiſti, non vis eſſe malum, niſi te ſolum?

Ex eo vult concludere, eum bonum eſſe oportere, qui omnia bona appetit.

Planè iſtæ, quæ contortiùs vibrantur, multùm habent γοργότητος, & ad probandum quidpiam efficaciſſimæ ſunt. Quæ longiùs trahuntur, in rebus præcipuè notis, & communibus, tædio ſunt obnoxiæ.

Frequentes ſunt apud Ciceronem & Demoſthenem exemplorum inductiones, in quibus hæc temperies ſeruanda eſt, vt ſi fuerint nota & communia, quàm celerrimè indicatis aliquando ſolis nominibus expediantur: ſin habent aliquid melioris notæ, trahenda erunt longiuſculè: quod tamen ſine aurium ſatietate fieri velim. Vide quibus acuminibus iſta vibrentur apud Senecam, pro ſepeliendo ſui homicida:

Sen. contr. l.8 c.4. Omnibus natura ſepulturam dedit. Naufragos idem fluctus, qui expulit, ſepelit; ſuffixorum corpora crucibus in ſepulturam ſuam defluũt. Eos qui viui vruntur, pœna funerat. Iraſcere interfectori, ſed miſerere interfecti.

DE RECTO VSV SIMILItudinis, & varia eius tractatione.

CAP. LVII.

Vitanda ſimilium luxuries.

PRimò cauendum eſt, ne ſimilium gratia quæ ſolet eſſe, popularibus præſertim auribus, illecebra, in nimiam fœcunditatem luxuriet.

Vidi ego aliquas huius temporis ſcriptorum orationes refertas ſimilibus tam crebris, vt imagines ipſæ impedimento eſſent, quominus res diſcerni mentis oculis, atque internoſci poſſent. Quod certè vitium omnino puerile eſt, & à grauitate orationis lõgè diſiunctum; etſi enim in demonſtratiuo genere ferri ſolet liberiore cultu compta dicendi vis, & ratio, nunquam tamen centones ſimilitudinum, iuſtarum orationum loco numerari velim: prudentis eſt manum de tabula præclarè & loco ponere, nec in rebus etiam pulchris, florentibus, & lætis, fatali quadam ingenij redundantis laſciuia modum excedere.

Similitudines auribus accommodandæ.

Secundò, cùm varia ſint genera ſimilitudinum, & ex variis deſumantur rebus, prudentis erit Oratoris diligenter inſpicere, quid cuiuſque aures ferant, aut ſtomachus patiatur. Num enim ridiculum eſt, apud plebeios, & craſſioris ingenij homines, ſimilitudines ex reconditis diſciplinis accerſere, vt in eo ipſo quo facem perſpicuitatis contendis accendere, maiores tenebras offundas?

Hac in re exemplum præbuerunt magni & ſpectabiles viri, qui cùm apud plebem agerẽt, familiaria quæque, quaſi præmanſos adhuc infantibus cibos, in medium attulerunt: Vbi verò apud eruditos viros eſt ſermo, licet exquiſitioribus inuentis paſcere, & iis ſimilibus quæ variam ſapiãt eruditionem, quamquam parcè ſemper, & ſobriè, vt rerum, locorum, temporúmque ratio præſcribit, vſurpanda.

Vitioſitas ſimilitudines hyperbolicæ.

Tertiò perſpiciendum eſt ne dum ſublimiores quærimus ſimilitudines, quibus delicatas aures paſcamus, in intortas, violentas, & frigidas incidamus. Quod pleriſque tamen nimis familiare eſt. Alij enim quamuis rem modicam, aut certè mediocrem tractent, continuò magnarum rerum, quas illi comparent, expromunt imagines; & pumilionem per Gigantis coloſſum, non ſine riſu exprimunt: Non ſecus ac ſi quis in Homeri Batrachomyomachia, ranam

nam, cui pro clypeo folium, pro lancea ſit iuncus, cum Pallade, Ægidis terroribus cincta, & haſtam, inſtar fulminis quatiente, comparet.

Hæc prorſus ridicula ſunt, nec tolerabiliora, quæ nugator ſophiſta in Iſocratem effudit: cum quippe cum Agamemnone comparabat; quòd, vt hic intra decénium Troiam expugnaſſet; ſic ille decennali labore panegyricam quandam orationem conſummaſſet. Præclara comparatio Imperatoris cum Sophiſta, orationis cum vrbe, euerſionis cum perfectione!

Quid qui capillos Stratonices Reginæ raros, & fœdos, cum delicatiſſimis hyacinthi floribus contulit; addito etiam Homeri verſu;

...an. in ...ini- Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁ-
μοίας;

An is tandem contra eloquéntiam, an potiùs contra veritatem grauiſſimè peccauit?

Excidunt pleraque ſimilia, partim adulatoribus, partim etiam adoleſcentibus, qui magni ſunt hyperbolarum amatores.

...ſunt ...tien- ...inuria ...mpla ...am ...ican- Quarto, contrarium etiam nonnunquam vitium accidit, cùm quæ ſua natura magna ſunt, minutulis quibuſdam ſimilitudinibus deteruntur: quo in genere peccaſſe animaduertitur à Longino poëta, qui tonitrua cum tubarum clangoribus nimis demiſsè comparauit: quanquam cum aliquo adiuncto per proportionem dictum tolerabilius videtur, vt cùm Tryphiodorus tonitru, non tubam ſimpliciter dixit, ſed tubam cœleſtem, οὐρανίην σάλπιγγα: *...l.4.* cum quo ſimiliter Nonnus:

Βρονταίοις πατάγοισι Διὸς μυκήσατο
σάλπιγξ.

Occurrunt etiam nonnunquam non modò tenues ſed etiam ridiculæ & ſordidæ, quibus prorſus abſtinendum eſt, niſi fortè quis ad facetias & riſum componat orationem; aut ingenuam morum ſimplicitatem, qualis eſt in ruſticis, efformare velit. Tale eſt illud in poëmate quodam Gallico de ruſtico homine, qui foro, & tabularijs antea inuiſis, cùm fortè pleniſſimum illum conſeſſum Senatus, Patrúmque purpuratorum cœtum contemplatus eſſet, Curiam cum agro cepis conſito comparauit: homo animæ candidiſſimæ: nec diſſimilis illi quem Dion in Venatore proprijs depingit coloribus. *Dion in Venatore.*

Quæ verò ſordidæ aliquid habent ſcurrilitatis, potiùs Atellanarum exordia, quàm Oratoris grauitatem decent. *Cauendũ à ſcurrilibus & ſordidis.*

Nec placent etiam apud graues perſonas, quæ ex ſordidis & contemptis artibus aſſumuntur; quòd eloquentiæ dignitatem deterere nõ mediocriter poſſint: At in rebus diuinis prudenter admodum incedendum eſt, nec temerè quælibet ſimilitudines ſunt arripiendæ, quibus res ſacras comparemus. Quamuis enim ſua natura omnem rerum inferiorum præſtantiam excedant, non eſt tamen vetitum, quando fieri aliter non poteſt, ex ijs rebus quæ in ſenſus noſtros cadunt, elicere ſimilitudines, modò illud accommodatè & circumſpectè fiat. Nolim enim, quod plerique præpoſterè admodum faciunt, poëtarum fabulas ad fidei noſtræ myſteria transferre. Æternam patris ſapientiam cum Minerua conferre; Virginem Mariam, cum Danaë auri cœleſtis rore fœta: Caſtores, ex oui teſta emergentes; cum Chriſto naſcente; Naturam humanam Soſpitatoris noſtri beneficio in plenam libertatem aſſertam, cum Andromeda à Perſeo liberata: quæ em- *In diuinis, profanarũ hiſtoriarũ, maximè verò fabularum ſimilitudines declinãdæ.*

Iuſtin. Mart. Apolog. 2. p. 157 edit. Rob. Stephani. nia, vt ait Iuſtinus Martyr, Dæmon, ſacrorum ſimia, in peruerſum imitamentum excogitauit, vt Chriſtianæ religioni illuderet, Ethnicos homines infinitis ſuperſtitionibus irretiret.

Τούτων μὲν τῶν προφητικῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ δαίμονες, Διονύσιον μὲν ἔφασαν γεγονέναι υἱὸν τοῦ Διός, &c. quæ copioſis verbis proſequitur.

Neque verò tantùm in diuinis, ſed in grauium etiam perſonarum laude proſpiciendum eſt, ne qua vilis aut ambigua ſimilitudo irrepat, quæ in alios ſenſus facilè torqueri poſſit ab ijs qui omnia in peiorem partem interpretantur.

Varia tractatio ſimilitudinis. Ariſt lib. 3. c 16. Quod verò ad tractationem ſimilitudinis attinet, varijs fieri ſolet modis: Primus eſt, cùm nulla intercedit ſimilitudinis nota, quamuis re ipſa ſit ſimilitudo: vt cùm dicimus: Scutum eſt Martis Phiala: arcus, fiſtula ſine chordis: ira, equus indomitus: hæc enim ſimilitudinis habent, non naturæ, rationem, licèt per ſimilitudinem minimè efferantur.

Secundus eſt, cùm nota ſimilitudinis apponitur, ſed tamen ſimilitudo conciſè ſine vlla partium deductione, in vnum membrum contrahitur. Quo in genere pleræque ſunt ſimilitudines prouerbiales, & acutæ, quales ſunt iſtæ:

Ariſt. l. 3. c. 2. Populus Athenienſis ſimilis eſt Nauclero robuſto, & ſurdaſtro. Demoſthenes.

Samij ſimiles ſunt infantibus, cibum quidem ſumunt, ſed flentes.

Oratores Athenienſes ſimiles ſunt nutricibus, quæ cibos deglutiunt, & infantium ora ſaliua perungunt. Democrates.

Cephiſodotus thuri ſimilis eſt, dum perit, oblectat. Antiſthenes.

Demoſthenes, tibijs ſimilis eſt, quibus ſi collum demas, reliquum erit inutile. Æſchines.

Hipponax ſimilis eſt veſpæ, non magnum quidem murmur excitat, ſed acriter pungit. Dio Pruſæus.

Plenæ ſunt iſtæ ſimilitudines gratiæ & feſtiuitatis.

Tertius modus eſt, cùm ſimilitudo ſuis partibus, hoc eſt, propoſitione & apodoſi conſtat, ſed illæ non adeò fusè explicantur: qualis eſt iſta:

Vt ignis in aquam coniectus continuò extinguitur & refrigeratur: ſic referuens falſum crimen, in puriſſimam ac caſtiſſimam vitam collatum, ſtatim concidit. *Cic pro Roſcio.*

Ibi ſunt tria quæ ſibi reſpondent; ignis, crimen, aqua, vita, refrigerari, excidere.

Quartus modus explicatiſſimus eſt, cum non modò ſimilitudo ſuis conſtat partibus, ſed illæ fuſa æquabilique oratione cum dignitate explicantur: quod fieri maximè ſolet, cùm dictum aliquod vel factum ex hiſtoria proponitur, & narratur, cui ſuccedit Apodoſis, in qua partes partibus accommodantur. Talis eſt illa apud Ciceronem pro Roſcio, num. 59.

Quare facilè omnes patimur eſſe quamplurimos accuſatores, quòd innocens ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt: nocens niſi accuſatus fuerit, cōdemnari non poteſt.

(Deinde:) Anſeribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt ſignificetur ſi fures venerint. At ſi fures internoſcere non poſſunt, ſignificant tamen, ſi qui noctu in Capitolium venerint, & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſint, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ eſt cautior. Quòd ſi luce quoque canes latrent, cùm Deos ſalutatum aliqui venerint, opinor ijs crura ſuffringantur, quòd acres ſint etiam tùm cùm ſuſpicio

nulla ſit. (Tandem ſequitur redditio ſatis ampla, & copioſa.)

Simillima eſt accuſatorum ratio. Alij veſtrûm anſeres ſunt, qui tantummodo clamant, nocere non poſſunt: Alij, canes, qui & latrare & mordere poſſunt. Cibaria vobis præberi videmus: Vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo gratiſſimum eſt. Deinde, ſi voletis, etiam tum cùm veriſimile erit aliquem commiſiſſe, in ſuſpicione latrare, id quoque concedi poteſt. Sin autem ſic agetis, vt arguatis, aliquem, patrem occidiſſe, neque dicere poſſitis, aut quare, aut quomodo, at tantummodo ſine ſuſpicione latrabitis, crura quidem nemo vobis ſuffringet; ſed, ſi ego vos bene noui, literam illam, cui vos vſque cò inimici eſtis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras accuſare poſſitis.

Et hæc de ſimilitudine: diſſimilitudo illi oppoſita fit, cùm ea quæ ſimul comparantur, diuerſa eſſe oſtenduntur; vt

Soles occidere, & redire poſſunt,
Nobis cùm ſemel occidit breuis lux,
Nox eſt perpetua vna dormienda.

Eius tota ratio ex ſimilitudine ſatis manifeſtè colligitur: Vſus verò in confutatione ſimilitudinum potiſſimùm vigere ſolet.

Finis Libri quarti.

DE AMPLIFICATIONE, LIBER QVINTVS.

AC PRIMVM, DE VITIO MALÆ Amplificationis.

CAPVT PRIMVM.

LOCORVM tractationi ſatis opinor appoſitè ſubiungetur amplificatio, quæ ex locorum cõgerie coaleſcere atque innutriri ſolet.

Dici non poteſt quàm varij ſint in hac parte tenuiorum Rhetorum errores, qui hoc vnum rati decus eloquentiæ, ſi amplificent; neque circumſpectè res obſeruant, neque modum vllum tenent; ſed dum augendi ſtudio pruriunt in omnibus, importuniſſima garrulitate miſeras aures obruunt. Haud ſcio an vllum ſit vitium magis à vera germanáque eloquẽtia alienum, quàm inepta & puerilis amplificatio, rerum & ſententiarum inanis, vanóque ſtrepitu verborum intemperantiùs laſciuiens. Cui enim non pariunt nauſeam illę lentę circumductiones, quas poſtquam cum tędio exſorbueris, oratione permoleſta fatigatus cogeris Laconicum illud exclamare: *Nihil es præter vocem.*

Nihil tam alienum ab eloquentia quàm pueriles amplificatio.

Et ſunt qui huiuſmodi amplificatores eloquentes putant: Ego, cùm prudentiæ, quæ prima pars eſt eloquentię, ſint expertes, ineptos & pueriles cenſeo; quin arbitror plus ad vim dicendi facere ſentẽtiam appoſitè dictam, quàm totam illam redundantiam puerilis ingenij.

Quæ eſt igitur (dices) optima ratio amplificationis? magnum eſt definire, & multum ad totam dicendi rationem facit.

Quomo differat b na ampli catio à m la.

Siquidem rectam amplificationem *Orationis animam* eloquentes viri nominarũt; atque imprimis arbitror in eo differre magnorum oratorum amplificationem, à puerili quadam

congerie: Quòd illa rerum & ſententiarum magnitudinem paulatim ſucceſcentem, cum iuſto circumſpectorum verborũ pondere contineat: hæc verbis & nugis, inani quodam ſtrepitu ad imperitarum auriuminſidias luxuriantibus, humiliter intumeſcat.

Itaque, vt ſummus aliquis, & rei militaris peritiſſimus Imperator, ad operoſam quandam expeditionem lectiſſimum iuuentutis florem deligit, quem armis animíſque incitatum mittit in aduerſarios: Sic noui oratores, vbi rem amplificandam vident, & id præſtantis eſſe, vt plurimum, opus eloquentiæ, non minutias quaſdam conſectantur, ſed illuſtria quæque in locum vnum optima ratione diſtributa coagmentant, quò totius orationis vis & amplitudo plenior futura ſit. At contrà ignaui Rhetores imbecillam & propè ſeruilem gregariorum multitudinem centuriant, quâ nihil poteſt eſſe contemptius.

Nec immeritò Longinus Criticus tales amplificatores perſtringit, qui vel varietate diſtendunt, vel quiſquiliis & ramentis farciunt orationem:

Φλοιώδη ἄσεμνα καὶ ὀχλικὰ ἐγκαταπλέοντες. λυμαίνεται γὰρ ταῦτα τὸ ὅλον, ὡσπερεὶ ψήγματα ἢ ἀραιώματα ἐμποιοῦντα μεγέθη συνῳκοδομημένα.

Si ingenioſam oratoris amplificationem conſideres, dicas te eximiam ſtructuram, quadratis lapidibus, præclaro inter ſe nexu cohęrentibus, compoſitam intueri: ſi contrà futilem & amplificatorium orbem, parietes videbuntur luto, paleis, & calculis malè obducti, hiantibus vndique rimis diſſuti. Quò igitur hoc vitium in graui præſertim eloquentia fœdum declinari poſſit, nõnulla præcipienda ſunt.

QVID SIT AMPLIFICATIO, & quotuplex:

Et de optimo charactere Amplificationis.

Cap. II.

Circumfertur ab antiquis Rhetoribus, ſed non ſatis peritis, Amplificationis nimis vaga definitio qua dicitur *λόγος, μέγεθος περιτιθεὶς τοῖς ὑποκειμένοις*: Oratio magnitudinem addens rebus ſubiectis. Nimis inquam diffuſa eſt hæc definitio; nam troporum & affectuum poteſt eſſe communis, vt rectè obſeruat Longinus Criticus: ſi quidem illa magnitudine quadam efferunt orationem.

Alia eſt natura ſublimitatis, quam *ὕψος* vocant, alia amplificationis: ſublimitas eſt in attollenda, amplificatio in fundenda oratione; illa in vi, hæc in lecta multitudine; illa magis ſpectat qualitatem, hæc quantitatis & diffuſionis rationem habet. Eſt igitur amplificatio, *συμπλήρωσις ἀπὸ πάντων τῶν ἐμφερομένων τοῖς πράγμασιν ὁρίων, καὶ τόπων, ἰσχυροποιοῦσα τῇ ἐπιμονῇ τὸ κατασκευαζόμενον*: Plenitudo quædam, quæ ex omnibus rerum adiũctis, terminis, & locis, commemoratione roborat orationem.

Primùm igitur eſt plenitudo, non redundantia; quo planè ſignificat, per amplificationẽ fieri corpus orationis, venuſta quadam plenitudine conſurgens, non tumore diſtentum.

Hæc autem plenitudo non petitur ex inani fuco verborum, vel ſtrepitu numerorum, ſed ex optimis quibuſque rerum adiunctis; idcirco addidit *ἀπὸ πάντων τῶν ἐμφερομένων τοῖς πράγμασιν*.

Poſtremo loco modum amplificationis docuit, cùm ait fieri *τῇ ἐπιμονῇ*

frequentatione ſcilicet & commoratione, non quòd eadem etiam atque etiam ſemper iteranda ſint, ſed quòd idem variis adiunctis ſit illuſtrandum: quod eodem in loco indicat his verbis:

ἕτερα ἐπ' ἑτέροις ἐπισκυκλούμενα μεγέθη συνεχῶς ἐπεισάγεται κατ' ἐπίβασιν, aliæ aliis veluti in orbem circumductæ magnitudines, continenter ingeruntur per gradationem.

Duo autem ſunt præcipua fermè amplificationis genera; vnum fit per augmentum, quod propriè vocatur *αὔξησις*; alterum per *δείνωσιν*, ſiue exaggerationem: hoc inter *αὔξησιν* & *δείνωσιν* conuenit, quòd vtraque ampliorem faciat orationem; ſed illa plus habet diffuſionis, & ambitioſi circuitus: hæc adiunctis rerum & ponderibus magis auget, quàm verbis.

Itaque in celſa illa exaggeratione, paucis aliquando res in ſummam extollitur magnitudinem, cùm adiuncta varia atque epitheta aliud atque aliud ſignificata, per gradationem aliquam intorquentur: in fuſa autem amplificatione nihil noui perſæpe affertur, ſed vnum atque idem diuerſis ſententiis, per iuſtam commorationem, dicitur, & figuris dumtaxat variatur. Exemplum *δεινώσεως* ſit illud ex Demoſthene, hominem à communi vita, & omni morum vrbanitate alienum, calumniatorem, tetrum, funeſtum, generis humani hoſtem, deſcribit his verbis:

Demoſt. 1. in Ariſtog. 73.

Οὐχὶ τῶν πολιτικῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τὴν ψυχὴν διατρίβει, οὐ τέχνης, οὐ γεωργίας, οὐκ ἄλλης ἐργασίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται, οὐ φιλανθρωπίας, οὐχ' ὁμιλίας οὐδεμιᾶς κοινωνεῖ. ἀλλὰ πορεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς, ὥσπερ ὄφις, ἢ σκορπίος, ἠρκὼς τὸ κέντρον, ἄττων, δεῦρο κἀκεῖσε σκοπῶν τίνι συμφορὰν ἢ βλασφημίαν, ἢ κακόν τι προστειψάμενος, καὶ καταστήσας ἐς φόβον, ἀργύριον πράξεται οὐδὲ προσφοιτᾷ πρός τι τούτων τῶν ἐν πόλει κουρείων, ἢ μυροπωλίων, ἢ τῶν ἄλλων ἐργαστηρίων, οὐδὲ πρὸς ἓν ἀλλ' ἄσπειστος, ἀνίδρυτος, ἄμικτος, οὐ χάριν, οὐ φιλίαν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ὧν ἄνθρωπος μέτριος γινώσκων μεθ' ὧν δὲ οἱ ζωγράφοι τοὺς ἀσεβεῖς γράφουσιν εἰς ᾅδου, μετὰ τούτων, μετ' ἀρᾶς, καὶ βλασφημίας, καὶ φθόνου, καὶ στάσεως, καὶ νείκους περιέρχεται.

Vide, vt non vnum, atque idem dicit, ſed nouis ſemper ſententiis, nouis verbis rem eandem frequentat, & attollit.

Nullum (inquit) ciuilium bonorum vnquam attigit, quo animum excoleret ſuum: Non bonas artes, non agriculturam, non induſtriam denique vllam curat, nullius humanitatis & communis vſus eſt particeps: ſed incedit per forum, quaſi ſerpens, aut ſcorpius exerto ſpiculo, huc & illuc proſpectans: ſi cui noxam, aut calumniam, aut aliquod aliud malum afflare, vel ſaltem timorem incutere poſſit, vt inde pecuniam conficiat.

Nunquam frequentat tonſtrinas, vnguentarias, aut alias officinas, in quas cœtus hominum confluere ſolent, ſed nefarius, extorris, expers ſocietatis humanæ, non gratiam, non amicitiam, non quidpiam aliud eorum nouit quibus honeſtas vitæ continetur.

At ſi quos pictores, inter conſceleratos, inferorum ſuppliciis addictos pingere ſolent, cum iis verſatur in omni execratione, blaſphemia, inuidia, ſeditione, iurgiis, & contentionibus perpetuis volutatus.

Hæc vna eſt ex Demoſthenis amplificationibus valde inſignis, & opulenta, quam Cicero imitatus libro quarto ad Herennium, in imagine Sycophantæ, & calumniatoris. Vides in hoc exemplo amplam circumferri orationem, & maieſtate pleniſſimam: quo pacto autem id fieri contingit, animaduerte. Non amplificat ludens in ſuſtentationi-

bus & locis communibus. quid igitur præſtat? res rebus etiam atque etiam auget.

Primùm, hominem omnis induſtriæ & ciuilis vitæ ignarum oſtendit: Deinde, vt ſerpentem & ſcorpionem exerto calumniæ aculeo depingit; mox virus, & damna, & clades: tãdem extorrem facit ſacrorum, religionum, vitæ communis; poſtremò, cum damnatorum apud inferos picturis aſſiduò verſantem. Ita alia atque alia ſubinde facies orationis, cum gratia ſimul & terribili varietate collucet, & in immenſam attollitur grauitatem.

Nec verò cùm idem hoc genus attigit, inferior eſt Demoſthene Marcus Tullius: Nam, vt cæteras omittam, quàm denſa eſt, & acris, & volubilis hæc amplificatio?

Veſtrámque ſimul, Iudices, æquitatem & manſuetudinem vna mater oppugnat. At quæ mater? quam cæcam crudelitate, & ſcelere ferri videtis, cuius cupiditatem nulla vnquam turpitudo retardauit, quæ vitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia, cuius ea ſtultitia eſt, vt eam nemo hominem; ea vis, vt nemo fœminam; ea crudelitas, vt nemo matrem appellare poſſit. Atque etiam nomina neceſſitudinum, non ſolùm naturæ nomen, & iura mutauit. Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Item Philip. 13. n. 18.

Qua enim in barbaria quiſpiam tam teter, tam crudelis tyrannus, quàm in hac vrbe, armis barbarorũ ſtipatus Antonius? Cæſare dominante veniebamus in Senatum, ſi non liberè, attamen tutò. Hoc archipirata, (quid enim dicam tyranno?) hæc ſubſellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit ſubitò Brunduſium, vt inde agmine quadrato ad vrbem accederet: lautiſſimum oppidum, nunc municipium, honeſtiſſimorum quondã colonorum Sinueſſam, fortiſſimorũ militum ſanguine impleuit: Brunduſij non modò in ſinu auariſſimæ ſed etiam crudeliſſimæ vxoris delectos Martiæ legionis centuriones trucidauit. Inde ſe quo furore, quo ardore ad vrbem, id eſt, ad cædem optimi cuiuſque rapiebat? Quo tempore, Dij immortales ipſi præſidium improuiſum, nec opinantibus nobis obtulerunt. Cæſaris enim incredibilis ac diuina virtus, latronis impetus crudeles ac furibundos retardauit: quem tum ille demens lædere ſe putabat edictis, ignorans, quæcumque falsò is diceret in ſanctiſſimum adoleſcentem, ea verè recidere in memoriam pueritiæ ſuæ. Ingreſſus vrbem eſt, quo comitatu, vel potiùs agmine? cùm dextra, ſiniſtra, gemente Populo Rom. minaretur dominis, notaret domos, diuiſurum ſe vrbem palam ſuis polliceretur.

Hîc ſi verba ponderes & ſententias nouas ſubinde, & magis ac magis illuſtres inuenies. Et hic eſt laudatiſſimus amplificandi modus in δεινώσει, ſiue denſa & contorta amplificatione.

EXEMPLVM FVSÆ, & ambitioſæ illius Amplificationis.

Ex Cicerone 7. in Verrem, numero 10. 11. 12. 13. 14.

CAPVT III.

IN Tricalino, quem locum fugitiui iam antè tenuerunt, Leonidæ cuiuſdam Siculi familia in ſuſpicionem vocata eſt coniurationis, res delata ad iſtum: ſtatim, vt par fuit, iuſſu eius, homines, qui nominati fuerant, comprehenſi ſunt, adductíque Lilybæum; domino denunciatum eſt vt adeſſet, cauſa dicta damnati ſunt.

Quid deinde? quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam. Nolite vſquequaque eadem quærere. In metu belli, furandi qui locus poteſt eſſe? etiam ſi qua fuit in hac re occaſio, prætermiſſa eſt. Tum potuit à Leonida nummorum aliquid auferre, cùm denunciauit vt adeſſet. Fuit nundinatio aliqua, & iſti non nouo, ne cauſam diceret: Etiam alter locus, vt abſoluerentur.

Damnatis quidem ſeruis, quæ prædandi poteſt eſſe ratio? produci ad ſupplicium neceſſe eſt. Teſtes enim ſunt, qui in concilio fuerunt; Teſtes publicæ Tabulæ, Teſtis ſplendidiſſima ciuitas Lilybætana, Teſtis honeſtiſſimus maximúſque conuentus ciuium nihil poteſt: producendi ſunt.

Itaque producuntur, & ad palum alligantur.

Etiamnum mihi expectare videmini Iudices, quid deinde factum ſit: quòd iſte nihil vnquam fecit ſine aliquo quæſtu, atque præda? Quid in eiuſmodi re fieri potuit, quod commodum eſt? expectate facinus quàm vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium: nomine ſceleris coniurationiſque, damnati, ad ſupplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inſpectantibus ſoluti ſunt, & Leonidæ illi domino redditi.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentiſſime? niſi id quod ego non quæro: quod denique in re tam nefaria, tametſi dubitari non poteſt, tamen ne ſi dubitetur quidem, quæri oporteat? quid, aut quantum, aut quomodo acceperis, remitto tibi hoc totum, atque iſta te cura libero: neque enim metuo, ne hoc cuiquam perſuadeatur, vt, ad quod facinus nemo, præter te, vlla pecunia adduci potuerit, id tu gratis ſuſcipere conatus ſis. Verùm de iſta furandi prædandíque ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude diſputo. Quid ais, bone cuſtos defenſórque prouinciæ? Tu quos ſeruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluiſſe cognoras, & de conſilij ſententia iudicaras, hos ad ſupplicium, iam more Maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare auſus es? vt quam damnatis ſeruis crucem fixeras, hanc indemnatis ſcilicet ciuibus R. reſeruares?

Perditæ ciuitates deſperatis omnibus rebus hos ſolent exitus exitiales habere, vt damnati in integrum reſtituantur, vincti ſoluantur, exules reducantur, iudicatæ res reſcindantur: quæ cùm accidunt, nemo eſt quin intelligat ruere illam Rempublicam. Hæc vbi eueniunt, nemo eſt qui vllam ſpem ſalutis reliquam eſſe arbitretur: atque hæc ſicubi facta ſunt, vt homines populares aut nobiles ſupplicio aut exilio leuarentur: vt non ab ipſis qui iudicaſſent, vt non ſtatim, vt non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam & fortunas omnium pertinerent.

Hoc verò nouum & eiuſmodi eſt, vt magis propter reum, quàm propter rem ipſam credibile eſſe videatur, vt homines ſeruos, vt ipſe, qui iudicarat, vt ſtatim è medio ſupplicio dimiſerit, vt eius facinoris damnatos ſeruos, quod ad omnium liberorum caput & ſanguinem pertineret.

O præclarum Imperatorem! nec iam cum Marco Aquilio fortiſſimo viro, ſed verò cum Paulis, Scipionibus, Marijs conferendum.

Tantumne vidiſſe in metu periculóque prouinciæ, cùm ſeruitiorum animos in Sicilia ſuſpenſos propter bellum Italiæ fugitiuorum videret; ne quis ſe commouere auderet, quantùm terroris iniecit? cõprehendi iuſſit, quis non pertimeſcat? cauſam

cauſam dicere dominos; quid ſeruis tam formidoloſum *feciſſe videri* pronunciauit: exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte reſtinxiſſe.

Quid deinde ſequitur? verbera, atque ignes, & illa extrema ad ſupplicium damnatorum, metum cæterorum, cruciatu & cruce: hiſce omnibus ſupplicijs ſunt liberati.

In hoc opinor exemplo ſatis apparet vis fuſæ illius amplificationis.

Primùm rem proponit nuda & ſimplici oratione; *In Tricalino, quem locum fugitiui iam antè tenuerunt*, &c.

Poterat, & quod reliquum erat, vno verbo dicere, ſoluti ſunt. At quibus artibus fundit orationem? Primùm, vt ſolet, ſuſpendit animos.

Quid deinde? quid cenſetis, furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam? Nolite vſquequaque, & cætera, quæ ſatis latè explicantur, mox;

Expectate facinus, quàm vultis, improbum. Vincam tamen expectationem omnium.

Tandem quod antea inchoarat, de crimine exponit longè illuſtriùs.

Nomine ſceleris coniurationiſque damnato, &c.

Inde ad epiplexin delabitur.

Quid hoc loco potes dicere, homo amẽtiſsime, niſi quod ego non quæro, quid, aut quantum, aut quomodo acceperis?

Hoc perurbanum eſt.

Quid ais bone cuſtos defenſórque prouinciæ?

Commoratio eſt: quid enim aliud dicit, quàm quod antea bis attigit de crimine, ſed nouis verbis, nouis ſententijs, & figuris, nouis etiam adiunctis?

Ex eo tranſit in locum communem: Perditæ ciuitates: & ex ſymptomatis communibus vim morbi colligit.

Ad ſummum; ipſum factum pertentat, & agitat per ironiam. *O præclarum Imperatorem*, &c.

Diceres accipitrem, circa prædam iam certam, lento alarum remigio, quaſi ludibundum circumuolare.

QVÆNAM SIT melior amplificatio.

CAPVT IIII.

Confertur vterque modus amplificationis.

QVòd ſi quis à me quærat, quæ tandem melior ſit amplificationis forma, an tumens illa latéque ſubſultans, an preſſis illigata rationibus, & argumentis?

Secundam planè alteri omnes, qui modò guſtum vllum habent ſynceræ eloquentiæ, dubio procul anteponent: ſed euenit nonnunquam, vt tales ſint auditores, qui fuſo & luxurianti ſermonis ambitu capiantur, quales fermè plebeiæ ſunt & pueriles aures, quibus, niſi eiſdem ſententijs pauliſper immutatis, ſæpiùs inculcatis, propter ingenij imbecillitatem, vix aſſequuntur.

Quamobrem ſolent cum iſtis oratores, veluti ſinuoſis orationis flexibus inter ſe recurrentibus ludere. At certè apud politas & negotioſas aures, hac ratione amplificare, vt eandem planè rem dicas, commutes, & expolias, non modò putidum eſt, ſed penè intolerabile. Quis enim hanc orationem ferant?

Otioſa & nugatoria amplificandi ratio.

Nullum tantum eſt periculum, quod ſapiens pro ſalute patriæ vitandum arbitretur. Cùm augetur incolumitas perpetua ciuitatis, qui bonis erit rationibus præditus, profectò nullum vitæ diſcrimen ſibi pro fortunis Reipublicæ fugiendum putabit: & erit ea ſententia ſemper, vt pro patria ſtudioſè, quamuis in magnam deſcendat vitæ dimicationem.

Pulchra ratio ſimplicis amplificationis.

Hoc ſanè eſt pueriliter ludere, non eloqui: Quantò illuſtrior eſt ea amplificatio, vbi res proprijs verbis, crebris ſententijs, nouis inſuper adiunctis exponitur; hæc, etiamſi nullæ admirationes, aut ſuſpenſiones, miſerationes, inuectiuæ, execrationes, & figuræ ſimul accedant, tamen afficit vehementer: qualis eſt iſta Ciceronis, qui nuſquàm mihi videtur efficaciùs amplificare, quàm cùm aliquid narrat, vt 7. Verr. pag. 490. numero 116. vbi de miſerorum ſupplicio:

Includuntur in carcerem condemnati, ſupplicium conſtituitur in illos, ſumitur de miſeris parentibus nauarchorum, prohibentur adire ad filios ſuos; prohibentur liberis ſuis cibum veſtitúmque ferre.

Patres hi quos videtis, iacebant in limine, matréſque miſeræ pernoctabant ad oſtium carceris, ab extremo complexu liberûm excluſæ, quæ nihil aliud orabant niſi vt filiorum extremum ſpiritum excipere ſibi liceret.

Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrórque ſociorum, & ciuium lictor Sextius; cui ex omni gemitu doloréque certa merces comparabatur; vt adeas, tantum dabis; vt cibum tibi initio ferre liceat, tantum: nemo recuſabat. Quid, vt vno ictu ſecuris afferam mortem filio tuo? quid dabis, ne diu crucietur? ne ſæpius feriatur? ne cum ſenſu doloris aliquo aut cruciatu ſpiritus auferatur? etiam ob hanc cauſam pecunia lictori dabatur. O magnum atque intolerãdum dolorem! ô grauem acerbámque fortunam! non vitam liberûm, ſed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes.

Atque ipſi etiam adoleſcẽtes, cum Sextio de eadem plaga & de vno illo ictu loquebantur, idque poſtremum parentes ſuos liberi orabant, vt leuandi cruciatus ſui gratia lictori pecunia daretur: multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi: verumtamen mors ſit extrema: non erit: Eſtne aliquid vltra, quò progredi crudelitas poſſit? reperietur. Nam illorum liberi non erunt ſecuri percuſſi, ac necati, corpora feris obijcientur. Hoc ſi luctuoſum eſt parenti, redimat pretio ſepeliendi poteſtatem.

Tum numero 141.

Hæc cùm maximè loqueretur, ſex lictores circumſiſtunt valentiſſimi, & ad pulſandos verberandóſque homines exercitatiſſimi: cædunt acerrimè virgis, denique proximus lictor (de quo iam ſæpe dixi) Seſtius conuerſo bacillo, oculos miſero tundere vehementiſſimè cœpit: Itaque ille, cùm ſanguis os oculóſque compleſſet, concidit, cùm illi nihilominus iacenti latera tunderentur, vt aliquando ſpondere ſe diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo ſublatus, breui poſtea eſt mortuus. Iſte autem homo venerius, & affluens omni lepôre & venuſtate, de bonis illius in æde Veneris argenteum Cupidinem poſuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum ſuarum.

DE MATERIA, ET formis, ſeu methodo Amplificationis.

CAPVT V.

Materia amplificationis quæ eſt. *Non omni materiæ, nec omni argumento conuenit amplificatio.*

PRimum quidem amplificatori prudenter ſpectandum cenſeo, quid materia ad dicendum propoſita ferat, aut patiatur. Neque enim exiſtimandum eſt omne genus argumẽti capax eſſe Amplificationis. Sed vt cera modicè calefacta fingentis ſequitur manum, & nullo negotio diduci fundique poteſt: contrà verò à lapide haudquaquam illud

exprimas, vt admoto igne, humanáque induſtria, diſtendatur: ita profectò euenire ſolet in amplificationibus: quædam enim argumenta mirificè nata ſunt ad αὔξησιν; quæ ſi, vel digito leuiter attingas, ſtatim ſuopte velut ingenio fundentur, quaſi concatenatas in ſe rationes diffuſionis habeant.

Alia verò longè exiliora ſunt, quæ vix orationis cultu poſſunt ſplendeſcere. Quęnam igitur, inquies, amplificationem patiuntur?

Hoc prudentię eſt oratoriæ præuidere, nec temerè omnia per amplificationem dicere.

…inu-…ns ſunt …es ar-…tis-…ſſi for-…ludo, …cetijs.

Primùm res minutæ & exiles hanc orationis laxitatem non admittunt; quas ſi operoſa induſtria coneris amplificare, idem facias ac qui tornando fingendóque milio ſtudium & operam poneret. Verùm egregia laus eſt res paruas extollere, & ex muſcis elephantos facere! Non nego, feſtiui eſſe ingenij; quod multi diſerti homines fecerunt, res alioqui contemptas, vt muſcam, & febrim, orationis beneficio, in excelſam quandam attollere ſpeciem granditatis: ſed nego idipſum pertinere ad orationem grauitatis.

Itaque, qui hæc ſcribunt, ludere ſe profitentur, & nos ludentes ſuſpicimus; quos ſi feriò loqui putaremus, amentes potiùs quàm eloquentes iudicaremus; quòd contra communem omnium mortalium ſenſum niterentur. Quemadmodum igitur in myrmecidijs, cùm nauiculam audimus, aut quadrigam eburneam muſcæ pinnulis intectam, belliſſimi ingenij & delicatiſſimæ manus induſtriam probamus, non tamen vt iſta, vel elegiacos verſus, ſeſamo ſubtiliter inciſos, Ioui Olympio, & Myrmecidem, Phidiæ anteponamus: Simili quoque ratione minutias iſtas rerum quæ ab epigrammatiſtis aut encomiaſtis ornari amplificaríque ſolent, laudamus ob ingenij, quæ in ijſdem elucet, ſubtilitatē, in grandi certè genere eloquentiæ non ponimus; nec Lucianum, Demoſthéni, aut Lucilium Homero comparamus.

Grauis materia ſuam ſecum trahit amplificationem.

Quamobrem ſic exiſtimādum eſt, ad grauem amplificationem requiri grandem materiam, vel re ipſa, vel hominum, apud quos agimus, opinione. Tales ſunt res diuinæ & cœleſtes, ſupra mentis noſtræ intelligétiam poſitæ: *Nam omne ignotum pro magnifico eſt.* Item humanæ inſolitæ, inuſitatæ, maximè lætæ, illuſtres, mirabiles, vel contrà diræ, atroces, funeſtæ, calamitoſæ, in quibus exaggerandis triumphare ſolent oratores. Quanquam in iſtis plus eſt ſæpe fœlicitatis quàm induſtriæ; quòd ſecum ſuam αὔξησιν ferant.

Res mediocres plus artis expetunt, cùm amplificantur.

Alia ſunt quæ nec ita magna ſunt, nec ad contemptam exilitatem accedunt, ſed medium quendam locum obtinent; vel cùm per ſe magna ſint, non tamen talia vidétur auditoribus: in his amplificandis meliùs ars oratoris & induſtria conſpicitur. Et hæc quidem de materia.

DE FORMA, ET methodo Amplificationis.

Ex Græcis Sophiſtis.

CAP. VI.

IN hac amplificationis forma & methodo perſcrutanda, præclari omnino artifices, non modò Græci, ſed etiam Latini, elaborarunt; quorum hîc diſcutere & comparare ſententias non erit alienum.

Aphthonius in loco communi pręcepta complexus eſt Amplificationis: ſi quidem locus communis nihil aliud eſt quàm ipſamet amplificatio, cùm ab eodem auctore definiatur λόγος αὐξητικὸς τῶν προσόντων τινὶ καλῶν, ἢ κακῶν. *Oratio amplificatoria*

bonorum aut malorum quæ alicui inſunt. Rem autem totam amplificationis decem capitibus circumſcribit:

Primum eſt ἐκ ἐναντίων, à contrario, vt ſi flagitium aliquod aut ſcelus amplificetur, huic Maiorum placita, & leges contrarias eſſe oſtendas: quæ cùm ex ſanctiſſima diſciplina & excellentiſſima ſapientia ſint profectæ, hoc facinore diſſoluuntur, calcantur, infringuntur.

Itaque ſolemne eſt iſtis amplificatoribus habere in ore, *Maiores noſtri*; tum veteres hiſtorias, & exempla arceſſere, quæ ſui ſæculi moribus & corruptelis opponant.

Secundum eſt, ἔκθεσις, expoſitio criminis, quæ fit non ſimplici narratione, ſed viua quadam & vegeta deſcriptione, cui commodè additur ſermocinatio; vt ſi communis libertatis & legum oppreſſorem depingendo, dicas:

Ille hęc ſecum; Méne igitur in hac Republica, in hoc infimorum hominum cœtu, in hac iuris æqualitate deſpectum atque irriſum precariã animam trahere? Mihi Fimbriam, & Bambalionem, ex plebeia fæce quiſquilias, leges dicere?

Me ad tam vilem famulatum, tanquam pecudem abijci? non patiar, non ſinam.

Nimis diu occurrentem pleno fauore fortunam meis ędibus extrudo, arripiam quod offert imperium, leges patrias extra Indos & Garamantas relegabo: Fiam ego, fiam lex, & dominus omnium.

Hæc, inquam, ille cogitans, inexpiabile parricidium deſtinat Spartacus. Et cætera.

Tertium, σύγκρισις, comparatio minorum, vt ſi hoc de delenda republica cõſilium, cum ſimplici homicidio comparetur, & dicas perniciosius homicidio; ſed vni duntaxat alicui vitam eripit; at ille omnium iugulis ſuæ crudelitatis ſicam intentauit.

Quartum γνώμη (quam Cicero voluntarium facinus appellat) qua oſtenditur, non ex caſu aut ex commotione homines in tantum ſcelus erupiſſe, ſed paratum eſſe ac meditatum facinus. Quamobrem cùm aut fortuna, aut vehemens aliqua perturbatio, cęteros pleiúmque reos excuſare ſoleat, hunc prouiſa maleficij ratio grauioribus iudicij vinculis conſtringit.

Quintum, παρέκβασις, excurſio, quæ fit cùm non tantùm crimen, aut factum, de quo quæſtio eſt, exagitatur, ſed tota prætere a rei vita diſcutitur; quam veluti telam aliquam nequitiæ, totam criminibus pertexuit.

Sextum eſt, ἐλέους ἐκβολή, cùm multorum ſcelerum immanitate commemorata, nullus miſericordiæ locus relinquitur. Vt ſi dicas, non eſſe quòd talis reus mœrentem & ſqualidam vxorem liberóſque perfuſos lacrimis pro ſe deprecatores adhibeat; longè maiorem rationem habendam legum, quarum integritate omnium ſalus & incolumitas continetur.

Septimum eſt, νόμιμον, ratio petita à legibus: Nam, vt viris fortibus, qui ſuis conſiliis & laboribus, patriæ libertatem aſſeruerint, præclariſſimos honores decreuere: Ita parricidas, qui matris iura violare auſi ſunt, æternis ſuppliciis viuos mortuóſque mactarunt.

Octauum, δίκαιον. Iuſtitiæ & æquitatis lex poſtulat, vt peſtis, quam in omnes bonos machinantur improbi, in eorum caput refundatur.

Nonum ξύμφερον, vtilis erit reipub. hæc animaduerſio, ſi quidem tam funeſtis capitibus ſublatis, cæteri quietiores viuent.

Decimum eſt, δυνατόν: facile eſt

emergentem iſtam improbitatem in fomite præfocare, hanc adultis poſtea viribus corroboratam ſtirpitus euellere difficillimum erit.

Hæc ille non ignobilis ſophiſta fermè percenſet, ex quibus amplificationes contexi poſſint: quæ etſi commodè dicuntur, nondum tamen plenam, & ex omni parte cumulatam habere videntur rationem amplificationis.

QVAM METHODVM Amplificandi Cicero præceptis conſignarit.

CAP. VII.

NOn diſſimilia ſunt à Græcorum Rhetorum inuentis, quæ Marcus Tullius libro ſecundo ad Herennium copioſiùs eſt perſequutus.

Loci (inquit) communes ex decem præceptis commodiſſimè ſumuntur, adaugendi criminis cauſa.

Primus locus ſumitur ab authoritate, cùm commemoramus quantæ curæ ea res fuerit Dijs immortalibus, aut maioribus noſtris, Regibus, ciuitatibus, nationibus, hominibus ſapientiſſimis, ſenatui: qui locus tractari poterit ad imitationem exordij pro Domo.

Cùm multa diuinitus à maioribus noſtris inuenta atque inſtituta ſint; tum nihil præclarius quàm quòd, &c. Res igitur præclariſſimè conſtituta proponetur, quam is de quo quæritur, conuellere conatus ſit.

Quò vero maior erit teſtimoniorum tum diuinorum tum humanorum numerus; & grauior authoritas, eò illuſtrior conſurget amplificatio.

Secundus locus eſt, cùm conſideramus, illæ res de quibus criminamur, ad quos pertineant: vtrùm ad omnes, quod atrociſſimum eſt; an ad ſuperiores, quod genus ij ſunt à quibus authoritatis locus communis ſumitur; an ad pares, hoc eſt, in eiſdem partibus animi, corporis, fortunarum, poſitos; an ad inferiores, qui omnibus his rebus antecelluntur. Sic illa grauitas rei exaggeratur ab eodem auctore.

(Quòd ſi vllo tempore magna cauſa in Sacerdotum populi Romani iudicio ac poteſtate verſata eſt; hæc profectò tanta eſt, vt omnis reipubl. dignitas, omnium ciuium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates, bona, fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei poteſtatíque commiſſa creditáque eſſe videantur.) *Cicer. pro Domo.*

Tertius locus eſt, quo percunctamur quid ſit euenturum, ſi omnibus idem concedatur: &, ea re neglecta, oſtendemus quid periculorum aut incommodorum conſequamur: vt.

Si C. Verres, (homo vita atque factis, omnium iam opinione damnatus) abſoluatur, totam iudiciorum rationem conuelli, &c.

Quartus locus eſt, quo demonſtratur ſi huic ſit remiſſum, multos alacriores ad maleficia futuros, quos adhuc expectatio iudicij remoratur.

Concinnè tractat hunc locum pro Flacco, n. 5. Damnatus eſt is qui Catilinam ſigna patriæ inferētem interemit: quid eſt cauſæ cur non is qui Catilinam ex vrbe repulit, pertimeſcat? &c. vbi oſtendit, Flacco damnato acerrimos fore improborum in bonos impetus.

Quintus locus eſt, per quem oſtendimus, ſi ſemel aliter iudicatum ſit, nullam rem fore quæ incommodo mederi, aut erratum iudicium corrigere poſſit. Quo loco non incommodum erit vti cæterarum rerum comparatione; vt oſtendamus alias res poſſe, aut vetuſtate ſedari, aut conſilio corrigi: huius rei, aut leniendæ aut corrigendæ, nullam

rem adiumento futuram.

Philipp. 4. Vt, (Quoniam in foueam incidit, obruatur; ſi enim hinc emerſerit, nullius ſupplicij crudelitas erit recuſanda. *Et*, Hanc verò quæ ad eorum liberos atque infantium puerorum incunabula pertinet, niſi hoc iudicio à vobis reiicitis & aſpernamini, videte per Deos immortalès, quem in locum Remp. peruenturam putetis, &c.

Sextus locus eſt, cùm oſtendimus ex conſulto factum, & dicimus voluntario facinori nullam eſſe excuſationem, ſed imprudentiæ iuſtam deprecationem paratam.

Vt (Diadema oſtendis, gemitus toto foro: vnde diadema? non enim abiectum ſuſtuleras, ſed attuleras domo, meditatum & cogitatum ſcelus,) &c.

Philipp. 11. Septimus locus eſt, quo oſtendimus, tetrum facinus, crudele, nefarium, tyrannicum eſſe: quod genus, iniuriæ mulierum, aut earum rerum aliquid quarum rerum cauſa bella ſuſcipiuntur, & cum hoſtibus de vita dimicatur: Talia ſunt illa, (Ecce tibi geminum in ſcelere par, inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum.)

Octauus locus eſt, quo oſtendimus, non vulgare ſed ſingulare eſſe maleficium, ſpurcum, nefarium, inuſitatum, quò matuTiùs & atrociùs vindicandum ſit.

Vt, (Expectate facinus, quàm vultis improbum; vincam tamen expectationem omnium.)

Nonus locus conſtat ex peccatorum comparatione; quaſi cùm dicemus maius eſſe maleficium ſtuprare ingenuam, quàm ſacrum lædere, quòd propter egeſtatem alterum, alterum propter intemperantem ſuperbiam fiat. Sic per comparationem augetur Antonij crudelitas, (L. Cinna crudelis, C. Marius, in iracundia perſeuerans; L. Sylla, vehemens: neque vllius horum in vlciſcendo acerbitas progreſſa vltra mortem eſt; ecce tibi, & cætera.

Decimus locus eſt, per quem omnia quæ in negotio gerendo acta ſunt, quæque rem conſequi ſolent, exponemus acriter & criminosè, & diligenter, vt agi res & geri negotium videatur, rerum conſequentium enumeratione; & ita exaggeratur mors Trebonij, Philippica vndecima.

QVOD ISTAE PRAECEPtiones de Amplificatione minùs accuratè traditæ videantur: & de Caßij Longini ſententia.

CAP. VIII.

ET illæ quidem præceptiones, ſi prima fronte ſpectentur, locupletiſſimam habere videntur ſegetem amplificationis, non tamen vim eius omnem rationémque complexæ ſunt. Primùm enim illi auctores, quaſi iudicum ſubſellia, & latrones, & parricidas, aut huiuſmodi crimina ſemper cogitarent, nihil de cæterarum rerum amplificatione dixerunt. Deinde ipſam fermè Amplificationis animam, quæ in grauibus figuris ſententiæ conſiſtit, omisêre. Tertiò iſta quoque locorum allata diuiſio verboſior eſt quàm limatior. Quid enim ſibi volunt tertius locus & quartus, niſi rem oſtendunt amplificandam ab euentu? quod cùm vno argumento contineatur, parum commodè in duos locos diſcerptus atque diuiſus eſt? Septimus quoque & octauus locus omnino concurrunt, & verbis duntaxat diſcriminantur: quamquam etiam in vtroque dixit, crimen oſtendi nefarium: quò fit vt magis ταυτολογίαν faciat, quàm noui aliquid inſinuet. Itaque (ſi hæc Ciceronis ſunt) crediderim eum magis ex Græcorum commentarijs, quàm ex ſuo ingenio iudicióque ſcripſiſſe.

Acutiùs certè Dionyſius Longi-

nus, cùm de forma & methodo Amplificationis, in qua huius præceptionis ἀκμὴ & vigor totus conſiſtit, aliquid diceret, noluit rem certis deſinire limitibus; ſed Amplificationis formas dixit eſſe ſexcentas, hoc eſt, propè innumerabiles; ſic autem ille:

Ἕτερα ἑτέροις ἐπισυγκλονούμενα μεγέθη συνεχῶς ἐπεισάγηται, κατ' ἐπίβασιν, εἴτε διὰ τοπηγορίαν, εἴτε δείνωσιν, ἢ πραγμάτων, ἢ κατασκευῶν ἐπίῤῥωσιν, εἴτ' ἐπικονομίαν ἔργων ἢ παθῶν· μυρίαι γὰρ ἰδέαι τῶν αὐξήσεων γίνονται. Aliæ alijs, inquit, conglobatæ magnitudines continenter gradatione quadam ingerantur: ſiue per locorum tractationem, ſiue per exaggerationem, ſiue per rerum & probationum corroborationem, ſiue per diſpenſationem actionum & affectuum; ad ſummum addit, *infinitæ enim formæ ſunt Amplificationum.* Quæ ſanè dum expenduntur, obſcura ſunt. Nam δείνωσις quam affert, ſpecies eſt potiùs quàm modus Amplificationis, & τοπηγορία in κατασκευῶν ἐπίῤῥωσιν facilè incidit. Quid igitur ex ea diuiſione colligemus? cùm nec Longinus hanc certam eſſe voluerit: ſed cùm aliquas enumeraſſet amplificationis formas, ſtatim ſubiecit eſſe ſexcentas. Sunt quidem permultæ, ſi ſigillatim omnes ſpectentur: ſed tamen exiſtimo totam amplificationis rationem ad duo capita poſſe referri, ad locos, & figuras; Et hoc attigit cùm dixit fieri amplificationem per τοπηγορίαν & δείνωσιν; per τοπηγορίαν nihil aliud voluit quàm variam locorum omnium tractationem; per δείνωσιν, exaggerationem, quæ fit per exclamationes; admirationes, obiurgationes, & cætera figurarum inſtrumenta. Præter has rationes, etiam ſi quis diu expendat, & nodum quærat in ſcirpo, nihil inueniet. Loci porrò cùm afferuntur, non ſunt nudi & ſimplices producendi, ſed vario inter ſeſe nexu conglobandi, quò plus roboris habeant.

...u car- ...mpli- ...ionis ...obus ...itur.

Vt qui funes torquent, quò robuſtiores faciant, de induſtria duplices tripliceſque componunt: Ita locorum frequentatio multum affert rebus, vigoris & ponderis. Succedent deinde figuræ, ſententiæ; excelſæ, graues, intenſæ, & quod multum iuuat ad grauitatem, aptis verbis intextæ: ita magnifica procurret amplificatio. Vt ſi atrox quodpiam facinus, qualis eſt iniuria auguſtiſſimo ſacramento illata, eſſet exaggerandum, poſt εἰσαγωγὴν per aliquod πάθος, aut quidpiam ſimile, dices, quo nomine appellem hoc facinus neſcio; multa deinde inquires atrocia nomine, quæ magnitudine huius ſceleris victa eſſe oſtendes; Mox intorquebis oratoriam definitionem, per ſynonymiam, & vocabis *poſtremum ſacrilegiorum omnium, impietatem, cælo & terris, inferis pene ipſis erubeſcendam.*

Exemplum & methodus amplificandi.

Eodem veſtigio rem expones, ſi modò aures ferant, & ſermo patiatur: (Quædam enim adeò ſceleſta ſunt, vt honeſtè commemorari non poſſint:) Vertes te deinde ad ſingula adiuncta: Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando: in quibus vberem amplificationis ſegetem inuenies: Cauſas etiam inueſtigabis tam prodigioſæ malitiæ, depinges volitantes ſceleſtiſſimorum dæmonum cateruas, qui Fanaticos Lycanthrophos in ſanctiſſimas religiones ardentibus furiarum tædis inſtigent.

Adiuncta multùm ad amplificationem cõferunt.

Ex eo conuertes ſtylum ad σύγκρισιν; quæres cui iſtud ſacrilegium comparare poſſis; facies ſuperiorum ſcelerum enumerationes, arceſſes ex hiſtorijs deplorata tẽpora, cruda facta, res funeſtas, nihil ſimile reperire te fatebere. Pij, ſi cum hac impietate conferantur, videbuntur Ariani; miſericordes, Turcæ; religioſi, Braſilienſes. Ad ſummum erumpent grãdes figuræ, modò ἐπιπλήξεις in ſceleratos, ad quorum ſupplicia terræ &

maria, & brutæ animantes euocabuntur, modò conuertetur ſermo ad *Angelos pacis amarè flentes*, modò ad B. Virginem, modò ad Chriſtum ipſum, & ſupremum rerum omnium Patrem. Omnia iura diuina & humana, leges omnes, & conſuetudines, ſenes, pueri, mulieres, infantuli, pecudes ipſæ vltionem à Deo flagitabunt. Hinc affectus, hinc concitationes, hinc tonitrua, & fulgura.

Is eſt igitur in rebus grauibus amplificandi modus, qui grandem eloquentiam, & vehementes affectus, & latera, & ſpiritum, ſi quiſquam alius, deſiderat. Prouidendum eſt autem, vt amplificatio, quod dixit Longinus, per ἐπίτασιν fiat, & ſenſim quaſi per ſcalarum gradus ad maiora procedat. Nam qui poſt grauia quædam enarrata, minuta proferunt, Mandrabuli in morem degenerant. Deinde non minus etiam amplificationis filum producendum, ne aut rumpatur, aut ſupra modum tenuetur, & ſimile ſit corporibus, quæ licèt aſpectu integra, neruis tamen parum firmantur.

Cæterùm hæc duo amplificationis capita in τοπηγορίᾳ, & δεινώσει, conſtituta, ſiue in locis & figuris, non ſatis vidit Eraſmus, in libro de copia verborum: Nam diuiſio formarum amplificationis, quam affert, certè in eo claudicat quòd putat duas eſſe & diſtinctas amplificationis formas, rem per adiuncta & circumſtantias dilatare, quæ vnam in rem incidunt: deinde ipſam amplificationem facit ſpeciem dilatationis, cùm ſit genus. Cæteroqui tyronibus ea quæ tradit, non ſunt inutilia; in quorum gratiam hîc iuuat aliqua aſcribere.

DE AMPLIFICATIOnis duodecim modis crebrò vſurpatis.

CAPVT IX.

Primus Amplificādi modus per enumerationem partium.

FIt, cùm ſententia breuiter comprehenſa, & quaſi conuoluta, explicatur; vt ſi dicas quempiam rē luxu perdidiſſe, parum eſt. Ad dilatandum, varias poſſeſſionum formas, & diſpares perdendi rationes enumerabis; ſic Lucianus in Harmonide, cùm ſummatim dicere potuiſſet τὴν αὐλητικὴν ἐκμεμάθηκα, explicatis partibus diſtendit, Ἐδίδαξω μὲ ἤδη ἁρμόττεσθαι τὸν αὐλὸν ἐς τὸ ἀκριβὲς καὶ ἐμπνεῖν ἐς τὴν γλωττίδα λεπτόν τι καὶ ἐμμελὲς καὶ ὑποβάλλειν τοὺς δακτύλους εὐαφῶς ὑπὸ πυκνῇ τῇ ἄρσει καὶ θέσει, καὶ βαίνειν ἐν ῥυθμῷ, καὶ σύμφωνα εἶναι τὰ μέλη πρὸς τὸν χορὸν, καὶ τῆς ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, τῆς Φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίου τὸ Βακχικὸν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν. ταῦτα μὲν οὖν πάντα ἐκμεμάθηκα παρὰ σοῦ: id eſt, docuiſti me iam exactè adaptare tibiam, atque in eius lingulam inſpirare tenue quiddam ac modulatum, tum commodo facilique contactu ſubmittere digitos in crebra ſublatione ac demiſſione vocis; ad hæc ad numerum ingredi, & vt modi congruant ad chorum; præterea quod cuique harmoniæ generi proprium eſt, obſeruare; Phrygiæ, diuinum impetum; Lydiæ, Bacchicum furorem; Doricæ, grauitatem ac modeſtiam; Ionicæ, iucunditatem.

SECVNDVS, PER antecedentia.

CAP. X.

HVic admodum affinis eſt: quoties non contenti ſemel exitum rei proponere, ex quo reliqua quæ præceſſerunt, per ſe queant intelligi, ſingulatim ea quoque commemoramus, per quæ ad eum exitum peruẽtum eſt. Huius præceptionis hoc erit exemplum: Cicero, Catilinæ conatus oppreſſit: id ita locupletabis, Catilinæ nefarios conatus per iuuenes perditiſſimos, totius Romanæ ciuitatis exitium atque internecionem molientes, M. Tullius Cicero Conſul ſua ſagacitate ſtatim odoratus eſt, ſingulari vigilantia perueſtigauit, ſumma prudentia deprehẽdit, miro in Rempubl. ſtudio prodidit, incredibili eloquentia conuicit, grauiſſima authoritate repreſſit, armis extinxit, magna felicitate ſuſtulit.

Item aliud: Ex ea virgine filium ſuſtulit. Hac ratione dilates licebit. Eam virginem, quòd eſſet ſingulari forma, miſerè deperibat: Deinde amoris impatiens, ſimplicem puellæ animum promiſſis ſollicitauit, muneribus corrupit, blanditiis deliniit, officijs in mutuum amorem pellexit, improbitate vicit, denique conſuetudinem cum ea habuit, ac deuirginauit: Aliquanto poſt tempore vterus virginis cœpit tumeſcere, fœtu videlicet concepto: Demum exactis nouem menſibus, parturijt, ac puerum peperit.

Item aliud exemplum: Vrbem cepit; ita poterit ampliari. Principiò Feciales rem repetitũ miſſi, qui pacis etiam conditiones offerrent: quas cùm oppidani non acciperent, copias vndique comparat, admouet exercitum vnà cum machinis ad vrbis mœnia: Illi cõtra è muris acriter hoſtem repellunt; tandem hic ſuperior in congreſſu, conſcenſis mœnibus vrbem inuadit, ac rerum potitur.

TERTIVS, PER CAVSAS.

CAP. XI.

AB hoc rurſum non ita vehementer abhorret, quoties rem non nudam exponimus, ſed altiùs etiam cauſas repetimus, à quibus initiis ſit profecta. Veluti ſi cui non ſatis ſit dixiſſe, bellum interceſſiſſe Gallis cum Neapolitanis; verùm etiam addat, quæ fuerint ſimultatis cauſæ, quis inſtigator, quæ ſuſcipiendi belli occaſio, quæ vincendi ſpes, quæ vtriuſque fiducia. Hoc vt dilucidius quàm vt egeat præceptione, ita difficile ſit exemplum niſi plurimis verbis proponere. Quare ſuperſedebimus, & lectorem ad Salluſtium ac Liuium relegabimus.

QVARTVS, PER ADIVNCTA.

CAP. XII.

NOn admodum ab his diſcrepat, quoties non ſimpliciter proponimus negotium, ſed enumeramus etiam illa quæ negotium comitantur, vel conſequuntur. Quod genus ſit, Bellum tibi acceptũ feremus; hoc pacto poteris ditare rem: Exhauſtum in barbaros milites ærarium, fractam laboribus iuuẽtutem, proculcatas ſegetes, abacta pecora, incenſos paſſim vicos ac villas, deſertos agros, euerſa mœnia, compilatas domos, direpta fana, tot orbos ſenes, tot orphanos liberos, tot viduas matronas, tot virgines indignè conſtupratas; tot adoleſcentium licentia deprauatos mores, tantum funerum, tantum luctus, tantum lacrymarum: Præterea extin-

ctas artes, oppreſſas leges, obliteratam religionem, confuſa diuina humanáque omnia, corruptam ciuitatis diſciplinam: vniuerſum, inquam, hoc malorum agmen, quod ex bello naſcitur, tibi vni feremus acceptum, ſi quidem belli fueris author.

QVINTVS, PER EVIDENTIAM, *Deſcriptiones, Hypotypoſes.*

CAP. XIII.

Quoties vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratia, rem non ſimpliciter exponemus, ſed ſeu coloribus expreſſam in tabula ſpectandam proponemus, vt nos depinxiſſe, non narraſſe, lector ſpectaſſe non legiſſe videatur.

Id ita præſtare poterimus, ſi priùs ipſi totam rei naturam, omnéſque circunſtantias, ac veluti faciem animo luſtremus: Deinde ita verbis ac figuris idoneis effingamus, vt quàm maximè fiat euidens perſpicuáque lectori. Hac virtute præcellunt cùm omnes poetæ tum præcipuè Homerus; quemadmodum ſuis indicabimus locis. Conſtat autem præcipuè deſcriptione rerum, temporum, locorum, & perſonarum.

Rei deſcriptione locupletabimus orationem, cùm id quod fit, aut factum eſt, non ſummatim aut tenuiter exponemus, ſed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponemus; vt auditorem ſiue lectorem, iam extra ſe poſitum, velut in theatrum, auocet; hanc ab effingenda rerum imagine Græci vocant hypotypoſim: etiam ſi vocabulum hoc commune eſt, quoties aliquid oculis ſubijcitur: Veluti ſi quid expugnatam ciuitatem dicat, cuncta nimirum in ſumma complectitur, quæcunque talis fortuna recipit: (vtar enim Quintiliani verbis:) At ſi aperias hæc quæ verbo vno incluſa erāt, apparebunt effuſæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuerſis clamoribus vnus quidam ſonus, aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium fœminarúmque ploratus, malè vſque in illum diem ſeruati fato ſenes. Tum illa prophanorum ſacrorúmque direptio, efferentium prædas, repetentiúmque diſcurſus, & ante ſuum quiſque prædonem catenati: & conata retinere infantem ſuum mater. Et ſicubi maius lucrum eſt, pugna inter victores. Licèt enim hęc omnia complectatur euerſio, minus eſt tamen totum dicere, quàm omnia. Hactenus Fabius. Idem huius euidentiæ citat exemplum hoc, ex Cęlio in Antonium: Namque ipſum offendunt temulento ſopore profligatum, totis præcordijs ſtertentem, ructuoſos ſpiritus geminare, præclaraſque contubernales ab omnibus ſpondis tranſuerſas incubare: & reliquas circumjacere paſſim, quæ tamen exanimatæ terrore, hoſtium aduentu percepto, excitare Antonium conabantur: Nomen inclamabant, fruſtra ceruicibus tollebant, blandiùs alia ad aurem inuocabat, vehementiùs etiam nonnulla feriebat: Quarum cùm omnium vocem tactúmque noſcitaret, proximæ cuiuſque collum amplexu petebat: nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat, ſed ſemiſomno ſopore inter manus centurionum cōcubinarúmque iactabatur. Nihil, inquit Fabius, his nec credibilius fingi nec vehementius exprobrari, nec manifeſtius oſtendi poteſt. Refert idem deſcriptionem conuiuij luxurioſi. Videbar, inquit, videre alios intrantes, alios verò exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes, quoſdam heſterna potatione oſcitantes: Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & ſpinis cooperta piſcium.

Addatur hîc etiam deſcriptio Apro-

nij, ex lib. 3. in Verrem; Aſpicite, Iudices, vultum hominis, & aſpectum; & ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos etiam ſpiritus Sicilienſes quos fuiſſe putetis, cogitate ac recordamini. Hic eſt Apronius, quem in prouincia tota, Verres, cùm vndique nequiſſimos homines conquiſiſſet, & cùm ipſe ſecum ſui ſimiles duxiſſet, non parum multos; nequitia, luxuria, audacia ſui ſimillimum iudicauit. Itaque iſtos inter ſe perbreui tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, ſed ſtudiorum turpitudo ſimilitudóque coniunxit. Verris mores improbos impuróſque noſtis? Fingite vobis, ſi poteſtis, aliquem, qui in omnibus iſtis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines eſſe poſſit: Is erat Apronius ille; qui, vt ipſe non ſolùm vitâ ſed etiam corpore atque ore ſignificat, imméſa aliqua vorago eſt, aut gurges vitiorum turpitudinúmque omnium. Hunc in omnibus ſtupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conuiuijs principem adhibebat; tantámque habebat morum ſimilitudo coniunctionem atque concordiam, vt Apronius, qui alijs inhumanus ac barbarus, iſti vni commodus ac diſertus videretur: vt, quem omnes odiſſent, neque videre vellent, ſine eo iſte eſſe non poſſet: vt, cùm alij ne conuiuijs quidem ijſdem quibus Apronius, hic iiſdem etiam poculis vteretur: poſtremò, vt odor Apronij teterrimus, oris & corporis, quem (vt aiunt) ne beſtiæ quidem ferre poſſent, vni iſti ſuauis & iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo ſocius, in conuiuio dominus; ac tum maximè cùm accumbente prætextato prætoris filio, in conuiuio ſaltare nudus cœperat. Sed hæc nos copioſiſſimè libro vndecimo.

SEXTVS, PER *Digreſſionem.*

Cap. XV.

Svperioribus eſt affinis quam Greci παρέκβασιν appellant. Ea eſt, definitore Quintiliano, alicuius rei, ſed ad vtilitatem cauſæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Adhibetur autem, vel laudandi gratia, qualis eſt apud M. Tullium pro L. Cornelio popularis illa virtutum Cn. Pompeij commemoratio, in quam ille diuinus orator (nam Fabij verbis vtar) veluti nomine ipſo ducis, curſus dicédi teneretur, abrupto quem inchoauerat ſermone, diuertit: aut vituperandi, aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi. Sumuntur auté ex iiſdem fermè locis, quos modò retulimus, ab expoſitione rerum geſtarum, à deſcriptione locorum, regionum, perſonarum; item à tractatione fabularum, apologorum: Præterea à locis communibus, quoties amplificandæ rei gratia, in gloriam, in luxuriã, libidiné, auaritiam, turpem amorem, tyrannidem, iram, ac reliqua vitia, dicimus; atque his, cauſa velut aliquantiſper omiſſa, diutiùs immoramur: aut contrà, quoties frugalitatem, liberalitatem, continétiam, ſtudia litterarum, pietatem, taciturnitatem laudibus efferimus: Hi tantùm momenti habent ad copiosè dicendum, vt clari aliquot authores eos ex profeſſo tractauerint: (Χρείας appellant.) Sunt & illi loci cõmunes, his non diſſimiles, quoties libertatis commoda ponimus ante oculos, contra ſeruitutis incommoda; mutabilitatem fortunæ, mortis æquam omnibus neceſſitatem, quã-tum valeat pecunia in rebus mortalium, vitæ humanæ breuitaté, atque id genus alia innumera deſcribimus.

Porrò longiùs immorari licebit excurſionibus, vel in initio dictionis; quas habet illa Herculis Gallici, apud Lucianum; & Lamiarum, apud Politianum deſcriptio; vel in fine, quò iam feſſus recreetur auditor; quemadmodum in Georg. fere facit Virgilius. In medio, ſi quando digredi libebit, celeriùs eò redeundum vnde digreſſus ſis; niſi pars cauſæ iam abſoluta digreſſionis anſam præbebit; veluti poſt narratam cauſam; quò ad ſecuturam argumentationem auditor reddatur alacrior; aut poſt probationem, ſiue omnino poſt locos inamœniores, quò tædium ſubtilitatis diſcutiatur; aut niſi res ipſa locos huiuſmodi ſuapte ſponte offerat, qui inuitent ad diutùs immorandum.

Nota, hanc amplificationem prudenter eſſe tractandam, nec temerè, vbi multa & neceſſaria in proprijs argumentis ſuppetunt, ad alia digrediendum.

SEPTIMVS, PER gradationem.

CAPVT XV.

FIt, vt, facinus eſt vincire ciuem Romanum, ſcelus verberare, necare, quid dicam, in crucem tollere? Verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt. Ad hoc genus pertinet & illud, cùm congeſtis ordine quodam circumſtantijs in contextu & curſu ſemper aliquid priore maius inſequitur. Huius exemplum eſt in ſecunda Ciceronis Philippica, de vomitu Antonij. O rem non modò viſu fœdam, ſed etiã auditu! Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? In cœtu verò populi Romani, negotium publicum gerens, Magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum & totum tribunal impleuit. Hîc ſingulæ voces incrementum habent. Etenim per ſe deforme fuerat, vel non in cœtu vomere, in cœtu etiam non populi, etiam non Romani, vel ſi nullum negotium gereret, vel ſi non publicum, vel ſi non magiſter equitum. Hæc ſi quis diuidat, ac circa ſingulos gradus immoretur, augebit quidem orationis copiam, tamen minùs efficaciter amplificabit.

OCTAVVS, PER comparationem.

CAPVT XVI.

FIt Comparatio vel fictione, vel exẽpli collatione. Fictione, quã ὑπόκρισιν vocant, vt in prima parte exempli quod modò retulimus ex Cicerone: fingit enim hoc inter cœnam accidiſſe priuato. Eiuſdem eſt illud in Catilinam: Serui me hercle mei ſi me iſto pacto metuerent, vt te metuunt omnes tui, domum meam relinquendam putarem. Collatione exempli; quoties propoſito velut ſimili exemplo, efficimus vt id quod exaggeramus, aut proximum illi, aut par, aut maius etiam videatur: velut Cicero pro Cluentio, cùm expoſuiſſet, Mileſiam quandam à ſecundis heredibus pro abortu pecuniam accepiſſe: Quanto eſt, inquit, Opianicus in eadem iniuria, maiore ſupplicio dignus? Siquidem illa cùm ſuo corpori vim attuliſſet, ſe ipſam cruciauit: Hic autem idem illud effecit per alieni corporis cruciatum. In hoc genere non ſolùm tota totis, ſed etiam partes partibus comparãtur; ſicut hoc loco pro Milone: An verò, vir ampliſſimus Scipio, Tiberium Gracchum, mediocriter labefactantem remp. priuatus interfecit; Catilinam, orbem terræ, cæde atque

incēdio vaſtare molientem, nos Conſules perferemus? hîc & Catilina, Graccho, & ſtatus Reip. orbi terrarum, & mediocris labefactatio, cædi & incendijs, & vaſtationi; & priuatus, conſulibus comparatur. Quæ ſi quis dilatare velit, plenos per ſingula locos habeat.

NONVS, PER ELEVAtionem grauium.

CAPVT XVII.

FIt quoties res atrociſſimas, quaſque in ſummam ipſi extulimus inuidiam, eleuamus conſultò, quò grauiora videantur quæ ſequutura ſunt. Quod genus eſt illud Ciceronis: Leuia ſunt hæc in hoc reo: Metum virgarum, nauarchus nobiliſſimæ ciuitatis, precio redemit; humanum eſt: Atrociſſimum quiddam expectetur, neceſſe eſt: cui hæc quæ ſunt atrocia, comparata, humana atque vſitata videantur.

DECIMVS, PER congeriem.

CAPVT XVIII.

AMplificamus & congerie verborum & ſententiarum, idem ſignificantium, quæ finitima eſt figuræ συναθροισμῷ, de qua priùs dictum eſt. Vtitur hac M. Tullius in actione pro Ligario. Quid enim tuus ille, Tubero, diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Hîc velut aceruo creuit oratio. Idem fit interim omnibus altiùs atque altiùs inſurgentibus: vt in hoc exemplo: Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrórque ſociorum, & ciuium Romanorum lictor Sextius.

VNDECIMVS, PER correctionem.

CAPVT XIX.

AMplificamus etiam quaſi correctione quadam, vt Cicero in Verrem: Non enim furem ſed raptorem, non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ, non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionúmque, non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem ciuium ſociorúmque, in veſtrum iudicium adduximus.

DVODECIMVS, PER conglobatas definitiones.

CAPVT XX.

TAle eſt illud D. Chryſoſtomi, vbi crucem ſic deſcribit: Crux totius beatitudinis cauſa, diſcordiæ amputatio, pacis firmamentum, bonorum omnium copioſa largitio, ſalutis indicium, Sol iuſtitiæ, ſpes Chriſtianorum, reſurrectio mortuorum, cæcorum dux, claudorum baculus, conſolatio pauperum, frænum diuitum, euerſio ſuperborum, triumphus aduerſus dæmonas, &c.

De iſtis definitionibus abundè dixi ſuperiùs. Item ille amplificandi modus fit per epitheta & aduerbia.

DE DELECTV LOCORVM, *& figurarum, ad amplificationem obiter monitum.*

Cap. XXI.

ATque ne tantùm ad criminum & maleficiorum amplificationes tradita ratio pertinere videatur; ſi diſquiſitiùs enucleare velis, illinc præſtantiſſimarũ rerum excellẽtem gloriam, illinc virtutum decus, illinc vitiorum turpitudinem, illinc calamitatum atrocem ſpeciem, illinc admirabilium rerum naturas, illinc exquiſitiſſimarum artium delicias, & cætera id genus augeri neceſſe eſt.

Sed qui proprij ſint ſingulorum loci commodiùs opinor in epidictico genere diſſeremus: Nunc, vt id obiter præcerpamus, res vel corporeæ ſunt, vel ab omni materiæ concretione ſecretæ; quæ ſunt corporis expertes, vt Deus, Angeli, mentes, virtutes, ſcientiæ; primùm ornantur loco negationis: quædam enim adeò ſublimia ſunt, vt facilius ſit dicere, quid non ſint, quàm eorum naturam explicare; nec immeritò ſapientes illi Ægyptij apud Damaſciũ, pro omni laude diuina ter *σκότος ἄγνωστον*, id eſt, *incognitam caliginem*, inclamant: Deum ſcilicet adumbrantes, cuius cognitio, cùm tantis difficultatibus ſepta ſit, meliùs ſcitur ignorando, quàm temerè aliquid aſſerendo.

II. Loco *ὑπεροχῆς*, hoc eſt, *eminentiæ*, cùm ex varijs rebus quaſi floſculos perfectionis decerpimus, quos in ea re quam commendandam ſuſcepimus, longè excitatiùs vigere oſtendimus.

Tertius locus eſt ab effectis; quo res ſpiritales *σωματοποιοῦνται*, id eſt, *quaſi corpore veſtiuntur*, vt præter ſuam naturam mortalium ſenſibus ſubijciantur.

At verò vbi res corporeæ ſunt, ex variis conflatę partibus, ſępiſſimè, vt in deſcriptionibus fieri ſolet, per ipſarummet partium enucleationẽ, & adiuncta, frequentantur: quanquam nulla res eſt, quæ per omnes locos communes attolli non poſſit. Itaque in toto genere valent, quod docet Marcus Tullius, definitiones conglobatæ, conſequentium frequentatio, & contrariorum, & diſſimilium, & inter ſe pugnantium rerum conflictio, & cauſæ, & ea quæ ſunt de cauſis orta, maximéque ſimilitudines & exempla.

Figuræ in rebus illuſtrandis adhibentur leniores, & magis comptæ, vt hypotypoſes, diſtributiones, antonomaſiæ quædam excellentes. In contentionibus verò aduerſus crimina vſurpantur vehementes increpationes, ironiæ amarulentæ, epiphonemata, execrationes, apoſtrophæ.

DE DELECTV VERborum ad amplificandum.

Cap. XXII.

VErba quoque, quod præcipit M. Tullius, ponenda ſunt illuſtria, & tamen inſita, vt *O acerbam mihi (iudices) temporis illius memoriã, & loci, cùm hic in me incidit, complexus eſt, conſperſitque lacrymis!* Grauia, vt *Præmiorum ampliſſimum, gloria, quæ breuitatem vitæ poſteritatis memoria conſolatur.* Plena, vt, *De me ſemper P. R. ſemper omnes gentes loquentur, nulla vnquàm obmuteſcet vetuſtas.* Sonantia, *Polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones, ſenatus grauiſſima decreta perfregerat.*

Pro Pl[...]cio.

Pro M[...]ne.

Addit idem auctor, iuncta, facta, cognominata, non vulgata, ſuperlata, inprimíſque translata. *Iuncta* ſunt compoſita, quæ grauiùs ſunt

anhelata; vt, *contrucidare, pertimeſcere*: Facta, vt, *Illámne Appietatem, aut Lentulitatem valere apud me plus quàm ornamenta virtutis exiſtimas?* Sed hoc parciùs imitandum. Cognominata, vt, *expelletur, exterminabitur, eijcietur.* Non vulgata, vt, *Quas ille præceps amentia cæſis proſtratiſque ſanctiſſimis lucis, ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat.* Superlata, *Saxa, & ſolitudines voce reſpondent.* Tranſlata, vt, *Omnes in me meóſque redundant ex illo fonte dolores.*

Hęc omnino maieſtatem attollunt orationis, vbi pręcipuè figuris dictionum illigantur, quales ſunt, iſocola, anadiploſes, aſyntheta, polyſyntheta, & cætera huiuſmodi, quibus ad rei cumulum circunductæ quaſi torno verborum circunſcriptiones, quàm aptiſſimè iunguntur.

DE MIXTVRA LOcorum & Figurarum.

Cap. XXIII.

QVod verò ad mixturam attinet Locorum & Figurarum, ſunt qui iſta putidiùs inquirant, & putent nonnihil ab antiquis, in hac temperie religioſiùs obſeruatum. Mihi verò videntur veteres Oratores, ad hanc primùm curam animum intendiſſe, vt quàm illuſtres locos & figuras deligerent: Deinde eandem pro rerum opportunitate, vt magiſtra ratio & prudentia ſuaderet, variè commiſcerent; in qua mixtura tanta eſt diuerſitas, vt difficile ſit certis iam complecti legibus. Nam ſi diligentiùs perſcruteris, omnes penè omnibus locos locis, & figuras figuris illigatas atque intextas reperies; Sed hoc in variis argumentis. Itaque videndum eſt in hac potiſſimùm, quid materiæ ratio patiatur, aut admittat; videntur certè ij primùm loci, qui eſſentiam rei magis ſpectant, meliùs coniungi, vt definitio, genus, ſpecies, cauſæ, partium enumeratio: deinde antecedentia, conſequentia, adiuncta, ſimilitudines, contraria, & cæt. id genus. *Locorum cognatio.*

Inter figuras aliæ pertinent ad conformationem imaginum, deſcriptionémque rerum, aliæ ad probationem argumentorum, aliæ ad exhilarãdam orationem, aliæ ad ſuccendendam; quæ verò ſunt eiuſdem generis, coniunguntur; quanquam ad varietatis illecebram, aliæ aliis inſuper adduntur, tam diuerſo concentu, vt difficile ſit in hac re certum aliquid definire.

Iuuat tamen aliqua exempla ex Cicerone potiſſimùm legere, quibus conformationem illam locorum & figurarum in amplificatione cognoſcere atque annotare poſſis.

AMPLIFICATIONES *Ciceronianæ diſcutiuntur.*

Ac primùm auaritia & ambitio P. Rulli exaggeratur per congeriem partium, atque effectorum, & per anaphoram tractatur.

Cap. XXIV.

HÆc tu P. Rulle M. Bruti ſceleris veſtigia, quàm monuméta maiorum ſapientiæ ſequi maluiſti. Hæc tu cum iſtis tuis actoribus excogitaſti, vt vetera vectigalia venderetis, & expleretis noua. Vrbi Capuam ad certamen dignitatis opponere vis, vt ſub veſtrum ius, iuriſdictionem, poteſtatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem ſubiungeretis, vt cùm omnem pecuniam ex ærario exhauſiſſetis, *De lege Agrar. contra Rullum 97. & 98.*

ab omnibus Regibus, gentibus, Imperatoribus noſtris coëgiſſetis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum veſtrum penderet; vt ijdem partim inuidioſos agros, à Syllanis poſſeſſoribus, partim deſertos ac peſtilentes, à veſtris neceſſarijs, à vobiſmetipſis emptos, quanti velletis, P. Romano indiceretis; vt omnia municipia, coloniáſque Italiæ nouis colonis occuparetis, vt quibuſcunque in locis vobis videretur, ac quàm multis videretur, colonias: vt omnem rempubl. veſtris militibus, veſtris vrbibus, veſtris præſidijs cingeretis, atque oppreſſam teneretis: vt ipſum Cn. Pompeium, cuius præſidio ſæpiſſimè populus Romanus contra acerrimos hoſtes, & contra improbiſſimos ciues victor extitit, proſcribere, atque horum conſpectu priuare poſſetis; vt nihil auro & argento violari, nihil numero & ſuffragijs declarari, nihil elata manu perfringi poſſet, quod vos non oppreſſum atque ereptum teneretis, vt volitaretis interea per gentes, per regna omnia, cum imperio ſummo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia, vt veniretis in caſtra Cn. Pōpeij, atque ipſi caſtra, ſi commodum vobis eſſet, venderetis; vt interea magiſtratus reliquos, legibus omnibus ſoluti, ſine metu iudiciorum, ſine periculo petere poſſetis; vt nemo ad populum Ro. vos adducere, nemo producere, non ſenatus cogere, non Conſul coërcere, non tribunus pleb. retinere poſſet.

Notatur artificium huius amplificationis.

Iam cuiuis facile eſt iſtius amplificationis artificium intueri: Primùm conſtat rebus, & magnis, & multis, quæ in perſonis & negotiis ſitæ ſunt. Viden' vt breuiſſimè Rulli auaritiam, circa vectigalia, Capuam, ærarium, prouincias, agros Syllanos, oppreſſionem virorum fortium, &cæt. notauit magna orationis volubilitate? hæc pertinent ad δείνωσιν. Quæ verò verbis duntaxat augent, *ius, iuriſdictionem, poteſtatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem*, hæc ſpectant αὔξησιν: forſitan vno verbo Demoſthenes dixiſſet, *terrarum orbem*. Sed hic Ciceronis modus plurimum valet ad illam adipalem, quam fouebat, eloquentiam innutriendam.

Sequens modus multùm eſt in αὐξήσει: quippe vno verbo, cùm vellet dicere præceps fuiſſe Næuij conſilium per ſermocinationem, & ἠθοποιίαν, ita ſubijcit pro Quinctio num. 53.

Cùm ius amicitiæ, ſocietatis, affinitatis augeretur, cū officij rationem atque exiſtimationis duci conueniret, eo tempore, tu non modò, aut C. Aquilium, aut L. Lucullum, ſed ne ipſe quidem te conſuluiſti, ſed ne ipſe quidem ad te retuliſti, ne hæc quidem locutus es: Horæ duæ fuerunt: Quinctius advadimonium non venit: quid ago? reſpiraſſet cupiditas atque auaritia, paulùlum: aliquid loci rationi & conſilio dediſſes: tu te collegiſſes, nō in eam turpitudinem veniſſes, vt hoc eſſet tibi apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non ſit obitum, eadem te hora conſilium cepiſſe hominis propinqui fortunas funditus euertere.

Hæc verboſior eſt amplificatio, popularis tamen, & ad motum efficax. Eiuſdem generis eſt iſta num. 188. pro Cluentio p. 674.

Quod hoc portentum. Dij immortales! quod tantum monſtrum in vllis locis, quod tam infeſtum ſcelus, & immane, aut vnde natum eſſe dicam? iam enim videtis profectò, Iudices, non ſine neceſſariis me, ac maximis cauſis, principio orationis meæ de matre dixiſſe; nihil eſt enim mali, nihil ſceleris; quod illa ab initio filio noluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit.

AMPLI-

AMPLIFICATVR Saſſiæ libido, num. 11. pro Cluentio.

CAP. XXV.

CVm eſſent hæ nuptiæ, plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolùm dedecore, verumetiam ſcelere coniuncta. Nam Saſſia, mater huius Auiti (mater enim à me nominis cauſa, tametſi in hunc hoſtili odio & crudelitate eſt, mater, inquã, appellabitur:) neque vnquam illa ita de ſuo ſcelere & immanitate audiet, vt naturæ nomen amittat. Quo enim eſt ipſum nomen amantius indulgentiúſque maternum, hoc, illius matris, quæ multos iam annos, & nunc cùm maximè filium interfectum cupit, ſingulare ſcelus, maiore odio dignũ eſſe ducetis. Ea igitur mater Auiti, Melini iſtius adoleſcẽtis, generi ſui, contra quàm fas erat, amore capta: Primò, neque id ipſũ diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate continebatur: deinde illa flagrare cœpit amentia, ſic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, nõ filiæ mœror à cupiditate reuocaret: Animum adoleſcentis, nondum conſilio ac ratione confirmatum, pellexit iis omnibus rebus quibus illa ætas capi ac deliniri poteſt. Filia, quæ non ſolũ illo cõmuni dolore muliebri, in eiuſmodi viri iniuriis angeretur, ſed nefarium matris pellicatum ferre non poſſet, de quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitraretur, cæteros ſui tanti mali ignaros eſſe cupiebat, in huius amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, & mœrore, & lacrymis conſeneſcebat. Ecce autem ſubitum diuortium, quod ſolatium omnium malorum fore videbatur. Diſcidit à Melino Cluentia: vt in tantis iniuriis, non inuita: vt à viro, non libenter. Tum verò illa egregia, ac præclara mater, palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ, non libidinis. Itaque diutiùs ſuſpicionibus obſcuris lædi famam ſuam noluit: lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari, & ſterni, expulſa atque exturbata filia, iubet. Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis ominibus omniũ. O mulieris ſcelus incredibile, & pręter hanc vnam in omni vita inauditum! ô libidinem effrænatam, & indomitam! ô audaciam ſingularem, non timuiſſe, ſi minùs vim Deorum, hominúmque famam, at illam ipſam noctem facéſque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarum? Perfregit, ac proſtrauit omnia cupiditate ac furore, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Animaduerte in hac tota narratione ſingulare grandis illius & exaggeratæ eloquentiæ artificium; primùm rem improbam & funeſtam narraturus, incipit à commemoratione bonorum quæ anteceſſerant, quò res fiat atrocior: *Cùm eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis:* Deinde, quàm ingenioſa illa parentheſis! *Saſſia mater huius:* (*mater enim à me nominis cauſa*, &c.) Mox rem pedetentim explicat, ſeruatis ἠθῶν legibus. Primùm amat Saſſia; deinde flagrat: Tertiò tota inflammatur; & hæ flammæ exaggerantur à contrariis: Magnæ procul dubio fuerunt, quæ pudorem, pudicitiam, pietatem, metum dedecoris, hominum famam vicerunt. Hæc enim iſtius libidinis fre- *Explicatur ſuperior amplificatio.*

na ſolent eſſe valentiſſima. Dein adiuncta in perſona filiæ illuſtri ἠθοποιΐᾳ exprimuntur. Sed hæc tantùm præludia: Quid, quomodo attollitur ſequens oratio?

Tum verò illa egregia ac præclara mater, & victrix filiæ, non libidinis, quàm diſertè appoſitis inualeſcit adiunctis? *lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadē domo ſibi ornari & ſterni, expulſa atque exturbata filia iubet. Poſtremò nubit genero ſocrus, nullis auſpiciis, nullis auctoribus.* Quid reſtabat, niſi exclamationis fulmen, *O mulieris ſcelus!*

AMPLIFICATIO BENEFICIJ *accepti, per Cōparata, Adiuncta, & partes, ad Quirites, poſt reditum, num. 5.*

CAP. XXVI.

Comparatio, & antitheta.

A Parentibus, id quod neceſſe erat, paruus ſum procreatus: à vobis natus ſum Conſularis. Illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus eſſet, dederunt, vos ſpectatum, & incredibili pietate cognitum, reddidiſtis. Rempubl. illis accepi temporibus, eam quæ penè amiſſa eſt: à vobis eam recuperaui, quam aliquando omnes vnius opera ſeruatam iudicauerunt. Dij immortales mihi liberos dederunt, vos reddidiſtis. Multa præterea à Dijs immortalibus optata conſecuti ſumus; niſi veſtra voluntas fuiſſet, omnibus diuinis muneribus caruiſſemus, veſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc à vobis vniuerſos habemus, vt quantum antea parentibus, quantum Dijs immortalibus, quantum vobiſmetipſis, tantum hoc tempore vniuerſo cuncta populo Rom. debeamus. Nam cùm in ipſo beneficio veſtro tanta magnitudo eſt, vt eam complecti oratione non poſſim, tum in ſtudiis veſtris tanta animorum declarata eſt voluntas, vt non ſolùm calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe videamini. Non enim pro meo reditu, vt pro P. Popilij nobiliſſimi hominis, adoleſcentes, filij, & multi præterea cognati atque affines deprecati ſunt.

Hæc ratio augendi per antitheta, pulchra eſt, & ſuauis: adduntur etiam adiuncta; ſcilicet in largiendo beneficio alacritas, & cætera.

ALIA PARS AMPLIficationis per μερισμόν.

Poſt reditum ad Quirit.

CAP. XXVII.

QVid dulcius hominum generi à natura datum eſt, quàm ſui cuique liberi? mihi verò & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vita ſunt mea chariores, tamen non tanta voluptate erant ſuſcepti, quanta nunc ſunt reſtituti. Nihil cuiquam fuit vnquam iucundius, quàm mihi meus frater; non tam id ſentiebam, cùm fruebar, quàm tunc cùm carebam; & poſteaquam vos me illi, & mihi eum reddidiſtis: Res familiaris ſua quemque delectat; reliquæ meæ fortunæ recuperatæ, plus mihi nunc voluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebant: Amicitiæ, conſuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies feſti, quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Iam verò honos, dignitas, locus, ordo, beneficia veſtra, quanquam mihi ſemper clariſſima viſa ſunt, tamen ea nunc renouata, illuſtriora videntur, quàm ſi *Partium numera*

obſcurata non eſſent. Ipſa autem patria, Dij immortales, dici vix poteſt, quid charitatis, quid voluptatis habet! quę ſpecies Italię? quæ celebritas oppidorum? quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo vrbis? quæ humanitas ciuium? quæ reip. dignitas? quæ veſtra maieſtas? quibus ego omnibus antea rebus ſic fruebar vt nemo magis.

Qid nouum in ...iori ...iſica...e. Viden' vt ſingula quęque commoda minutatim, ſine tamẽ vlla ſermonis ignobilitate, aut rerum obſcuritate, diſcutiens, amplam effecit orationem: Si quidpiam hîc humile fuiſſet interpoſitum, corrupiſſet eloquentiæ grauitatem: quod fatuus quiſpiã fecit in veteri poëmate, qui Elyſiorum cãporum voluptates cõmemorans, Solem & cucumeres dixit eſſe illi periucundos. Quæ cognatio Cucumerũ, & Solis? Deinde, cuius ingenij eſt nobiliſſimis voluptatibus Cucumerum eſum inferre?

AMPLIFICATIO REI

calamitoſi, per gradationem, & hypotypoſin, &c. pro Quinctio. num. 95.

CAP. XXVIII.

αὔξ. Miſerum eſt exturbari fortunis omnibus? miſerius eſt, iniuria. Acerbum eſt ab aliquo circunueniri? acerbius à propinquo. Calamitoſum eſt bonis euerti? calamitoſius cum dedecore. Funeſtum eſt à forti atque honeſto viro iugulari? funeſtius, ab eo cuius vox præconis quæſtu proſtitit. Indignum eſt à pari vinci, aut ſuperiore? indignius ab inferiore atque humiliore. Luctuoſum eſt tradi alteri cum bonis? luctuoſius, inimico. Horribile eſt cauſam capitis dicere? horribilius priori loco dicere.

τύπωſις de...ioſa. Omnia circunſpexit Quinctius, omnia periclitatus eſt C. Aquili. non prætorem modò, à quo ius impetraret, inuenire non potuit, atque adeo, ne vnde arbitratu quidem ſuo poſtularet: Sed ne inimicos quidem Sex. Næuij, quorum ſæpe & diu ad pedes iacuit ſtratus, obſecrans per Deos immortales, vt aut ſecum in iure cõtenderent, aut iniuriam, ſine ignominia, ſibi imponerent. Denique ipſius inimici vultum ſuperbiſſimum ſubiit, ipſius Sex. Næuij lachrymans manum apprehendit in propinquorum bonis perſcribendis exercitatã, obſecrauit per fratris ſui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, at ætatis ſuæ, ſi non hominis, aut humanitatis rationem haberet: vt ſecum aliquid integra ſua fama, qualibet dummodo tolerabili conditione tranſigeret: ab ipſo repudiatus, ab amicis eius non ſubleuatus, ab omni magiſtratu vexatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem, tibi ſe, tibi ſuas omnes opes fortunáſque commendat: tibi committit exiſtimationem, ac ſpem reliquæ vitæ, multis vexatus contumeliis, plurimis iactatus iniuriis, non turpis ad te, ſed miſer confugit. E fundo ornatiſſimo deiectus, ignominiis omnibus appetitus, cùm illum in ſuis paternis bonis dominari videret, ipſe filiæ multam dotem conficere non poſſet, nihil alienum tamen vita ſuperiore commiſit. Itaque te obſecrat, C. Aquili, vt quam exiſtimationem, quam honeſtatem in iudicium tuum, propè iam acta ætate, decurſáque attulit, eam liceat ei, ſecum ex hoc loco efferre, ne is de cuius officio nemo vnquam dubitauit, ſexageſimo denique anno, dedecore, macula, turpiſſimáque ignominia notetur, ne ornamentis eius omnibus Sex. Næuius pro ſpoliis abutatur, ne per te ferat, quominus, quæ exiſtimatio P. Quinctium vſque ad ſenectutem perduxit, eandem vſque ad rogum proſequatur.

Hæc gradatio, vt poſtea dicetur, tota ad amplificationes facta eſt, nihil ea ad augendum, aut fœcundius aut ſuauius.

Altera pars amplificationis, continet ὑποτύπωσιν calamitoſi hominis opulentum aduerſarium demulcentis: *Denique ipſius inimici vultum ſuperbiſſimum ſubiit*; cui additur ſermocinatio, *Obſecrauit per fratris mortui cinerem.* Res ipſa per ſe ſatis luctuoſa eſt, & in ſe ſuam continet amplificationem, modò diſertè narretur.

AMPLIFICATIO AB Effectis. Deſcribitur vir bonus, pro Cæcinna, num. 78.

CAP. XXIX.

VEreor, de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut ſentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimiùm valere, cuius prudentiam populus R. in cauendo, non in decipiendo, perſpexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate ſeiunxerit, qui tot annos, ingenium, laborem, fidem ſuam P.Romano promptam expoſitámque præbuerit; qui ita bonus & iuſtus vir eſt, vt natura, non diſciplina, conſultus eſſe videatur; ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non ſcientia ſolùm quædam, verumetiam bonitas nata videatur; cuius tantum eſt ingenium, ita prompta fides, vt quicquid inde haurias, purum liquidúmque te haurire ſentias.

AMPLIFICATIO LVXVS, per adiuncta: pro Roſcio Amerino, n. 133.

CAP. XXX.

HAbet animi relaxandi cauſa rus amœnum, & ſuburbanum, plura præterea prædia, neque tamen vllum, niſi præclarum, & propinquum; domus referta vaſis Corinthiis, & Deliacis; in quibus eſt anthepſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt, vt qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum vænire arbitrarentur. Quid præterea cęlati argenti? quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorũ? quid marmoris apud illum putatis eſſe? tantum ſcilicet, quantum è multis ſplendidiſque familijs in turba & rapinis coaceruari vna in domo potuit. Familiam verò quantam, & quàm variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? Mitto haſce artes vulgares, coquos, piſtores, lecticarios: animi & aurium cauſa tot homines habet, vt quotidiano cãtu, vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturníſque conuiuiis tota vicinitas perſonet. In hac vita, Iudices, quos ſumptus quotidianos, quas effuſiones, fieri putatis? quæ verò conuiuia? honeſta credo in eiuſmodi domo? ſi domus hęc habenda eſt potiùs quàm officina nequitiæ, diuerſorium flagitiorum omnium? Ipſe verò quemadmodum compoſito & delibuto capillo paſſim per forum volitet, cum magna cateruatogatorum, videtis, Iudices: vt omnes deſpiciat, vt hominem præ ſe neminem putet, vt ſe ſolum beatum, ſolum potentem putet.

AMPLIFICATIO CAPACITATIS, 2. Philipp. num. 65.

Per partium enumerationem, & comparata.

CAPVT XXXI.

IN eius igitur copias cùm ſe ſubito ingurgitauiſſet, exultabat gaudio perſona de Mimo, modò egens, repentè diues. Sed, vt eſt apud Poëtam neſcio quem, *Malè parta, malè dilabuntur*; incredibile, ac ſimile portenti eſt, quonam modo illa tam multa, quàm paucis non dico menſibus, ſed diebus, effuderit; maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretioſa veſtis, multa & lauta ſupellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxurioſi hominis, ſed tamen abundantis. Horum paucis diebus, nihil erat. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico; quæ ſi fuit, animal vnum fuit. Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam diſſipatas, tam diſtantibus in locis poſitas, tam citò abſorbere potuiſſe. Nihil erat clauſum, nihil obſignatum, nihil ſcriptum, apothecæ totæ nequiſſimis hominibus condonabantur, alia mimi rapiebant, alia mimæ, domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: ſuggerebantur etiam ſæpe (non enim ſemper iſte felix) damna aleatoria conchyliatis Cn. Pompeij periſtromatis: ſeruorum in cellis lectos ſtratos videres. Quamobrem deſinite mirari, hæc tam celeriter eſſe cõſumpta: non modò vnius patrimonium, quamuis amplum, vt illud fuit, ſed vrbes, & regna celeriter tanta nequitia deuorare potuiſſet.

Fit per ſubiectioné ante oculos cum vibrata quadam orationis celeritate.

AMPLIFICATIO LVCTVOſi ſpectaculi de bonis Cnei Pompeii.

Per hypotypoſin, ſuſtentationem, epiplexin, &c. 2. Philipp. n. 64.

CAPVT XXXII.

HAſta poſita pro æde Iouis Statoris, bona, miſerum me! (conſumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor,) bona, inquam, Cnei Pompeij Magni, voci acerbiſſimæ ſubiecta præconis: vna in illa re ſeruitutis oblita ciuitas ingemuit, ſeruientibúſque animis, gemitus tamen populi Romani liber fuit expectantibus omnibus, quiſnam eſſet tam impius, tam demens, tam Diis hominibúſque hoſtis, qui ad illud ſcelus ſectionis auderet accedere: inuentus eſt nemo præter Antonium, præſertim cùm tot eſſent circa haſtam illam, qui auderet, quod omnium fugiſſet & formidaſſet audacia. Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, vel, vt veriùs dicam, tantus furor, vt primum cùm ſector ſis iſto loco natus, deinde cùm Pompeij ſector, non te execrandum populo Romano, nõ deteſtabilem, non omnes tibi Deos, omnes homines, & eſſe inimicos, & futuros ſcias?

Et hæc plena, artificioſa, & grauis. Primùm, quàm appoſitè interiecta, luctuoſa parentheſis. Bona (*miſerum me*) deinde, vide vt ſuſpendit animos. *Expectantibus omnibus quiſnam eſſet tam impius.* Poſtremò, quæ fulmina exclamationum! *Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, &c.*

AMPLIFICATIO BELLI crudelis: Philipp. 14. n. 8.

Per cauſas efficientes, effecta, comparata, &c.

CAP. XXXVIII.

BEllum inexpiabile infert quatuor Coſſ. vnus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum ſenatu populóque R. omnibus, quanquam ruit ipſe ſuis cladibus, peſtem, vaſtitatem, cruciatum, tormenta denunciat. Dolabellæ ferum & immane facinus, quod nulla barbaria poſſet ignoſcere; id Deorum conſilio factum eſſe teſtatur; quęque facturus eſſet in hac vrbe, niſi eum hic ipſe Iupiter ab hoc templo atque mœnibus repuliſſet, declarauit in Parmenſium calamitate. Quot optimos viros honeſtiſſimóſque homines, maximè cum auctoritate huius ordinis, populíque R. dignitate coniunctos, crudeliſſimis exemplis interemit prodigium illud & portentum L. Antonius, inſigne odium omnium hominum, vel, ſi etiam Dij oderint, quos oportet, omnium Deorum? Refugit animus P. C. eáque formidat dicere, quæ L. Antonius in Parmenſium liberis, & coniugibus effecerit; quas enim turpitudines Antonij libenter ſubierunt, eaſdem per vim lætantur aliis ſe intuliſſe. Sed vis calamitoſa eſt, quam illis intulerunt, libido flagitioſa, qua Antoniorum oblita eſt vita. Eſt igitur quiſquam, qui hoſtes appellare non audeat, quorum ſcelere crudelitatem Carthaginenſium victam eſſe fateantur? qua enim in vrbe tam immanis Annibal capta, quàm in Parma ſurrepta Antonius? niſi fortè huius coloniæ, & cæterarum, in quas eodem eſt animo, non eſt hoſtis Antonius putandus. Si verò coloniarum & municipiorum ſine vlla dubitatione hoſtis eſt, quid tandem huius cenſetis vrbis, quam ille ad expiandas egeſtates latrocinij ſui, concupiuit, quam iampridem metator & callidus decempeda ſua ſaxa diuiſerat? Recordamini, per Deos immortales, P. C. quid hoc biduo timuerimus à domeſticis hoſtibus rumoribus improbiſſimis diſſipatis; Quis liberos, quis coniugem aſpicere poterat ſine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? Iam aut fœdiſſimam morté omnes, aut miſerabilem fugam cogitabant. Hęc à quibus timebantur, eos hoſtes appellare dubitamus? grauius, ſi quis attulerit, nomen libenter aſſentiar; hoc vulgari contentus vix ſum, leuiore non vtor.

AMPLIFICATIO CRIminis inuſitati: 6. Verr. n. 67. 68. & 69.

Per adiuncta, & varias figuras.

CAP. XXXIV.

LEx maximo conuentu Syracuſis in foro, (ne quis fortè me in crimine obſcuro verſari, atque affingere aliquid ſuſpicione hominum arbitretur,) In foro, inquam, Syracuſis flens, Deos hominéſque conteſtans, clamare cœpit, candelabrum factum è gemmis, quod in Capitolium miſſurus eſſet, quod in templo clariſſimo, populo R. monumentum ſuæ ſocietatis amicitiæque eſſe voluiſſet; id ſibi Caium Verrem abſtuliſſe; de cæteris operibus, ex auro, & gemmis, quæ ſua penes illum eſſent, ſe non laborare: hoc ſibi eripi miſerum eſſe & indignum. Id etſi antea iam mente & cogitatione ſua, fratríſque ſui, conſecratum eſſet; tamen tum ſe in illo conuentu ci-

uium Romanorum dare, donare, dicare, conſecrare Ioui optimo maximo, teſtémque ipſum Iouem ſuæ voluntatis ac religionis adhibere. Quæ vox? quæ latera? quæ vires huius vnius criminis querimoniam poſſint ſuſtinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omniũ noſtrum biennium fere, comitatu regio, atque ornatu fuiſſet, is cùm amicus, & ſocius populi Romani eſſet, amiciſſimo patre, auo, maioribus antiquiſſimis, & clariſſimis, opulentiſſimo, & maximo regno, præceps è prouincia populi Romani exturbatus eſt. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras: Quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atque in vltimas terras peruenturam putaſti? Cùm audierint à Prætore populi R. in prouincia violatum Regem, ſpoliatum hoſpitem, eiectum ſocium populi Ro. atque amicum. Nomen veſtrum, populíque R. odio atque acerbitati, ſcitote, nationibus exteris, Iudices, futurum, ſi iſtius hæc tanta iniuria impunita diſceſſerit. Sic omnes arbitrantur, præſertim cùm hæc omnino fama de noſtrorum hominum auaritia & cupiditate percrebuerit, non iſtius ſolius hoc eſſe facinus; ſed eorum etiam qui approbarint. Multi Reges, multæ liberæ ciuitates, multi priuati opulenti, ac potentes habent profectò in animo Capitolium ſic ornare, vt templi dignitas imperijque noſtri nomẽ deſiderat; qui ſi intellexerint, interuerſo regali hoc dono, grauiter vos tuliſſe: grata fore vobis; populóque R. ſua ſtudia, ac dona arbitrabuntur: Sin hoc vos in rege, tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam acerba, neglexiſſe audierint; non erunt tam amentes, vt operam, curam, pecuniam impendant in eas res quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco Qu. Catule, te appello; loquor enim de tuo clariſſimo pulcherrimóque monumento: non iudicis ſolùm ſeueritatem in hoc crimine, ſed propè inimici atque accuſatoris vim ſuſcipere debes; tuus eſt enim honos in illo templo; ſenatus populíque R. beneficio; tui nominis æterna memoria ſimul cum templo illo conſecratur. Tibi cura ſuſcipienda, tibi hæc opera ſumenda eſt, vt Capitolium quo modo magnificentiùs eſt reſtitutum, ſic copioſiùs ornatum ſit, quàm fuit: vt illa flamma diuinitus extitiſſe videatur.

AMPLIFICATIO MISERIA-
rum, per antitheta, acutáſque & vellicantes ſententias, ſtylo picto, & declamatorio.

Senex reuerſus è captiuitate, deplorat filium inſepultum, & cæcam vxorem.

CAP. XXXV.

LEX.

QVi in calamitate parentes deſeruerit, inſepultus abiiciatur. Qui habebat vxorem & filium captus à piratis ſcripſit domum de redemptione: Vxor, flendo oculos amiſit; filius, retinente matre profectus, vicariis manibus redemit patrem. Idem in vinculis deceſſit, abiectus in mare, & appulſus ad littus patrium eſt eiectus; vult illum ſepelire pater, mater prohibet.

Quid enim paſſus ſum tam leue, vt non comparatio mei, felices etiam aliorum miſerias faciat? Graue eſt à piratis alligari, magis dicat hoc, qui ſciat, quàm citò capti moriantur. Alligatus ſum, ſed tamen magis queror, quòd ſolutus ſum. Indigna eſt impietas in ſuos, quę quanta verſetur in hoc iudicio, videtis.

Quintil. declam. 6. fol. 6. p. 2. principium aptum, & acutum. Nota gradationem artificioſiſſimam.

Sed mihi hoc quoq; querendum eſt, quòd me & vxor nimiùm dilexit, & filius. Quid ergo putarem in rerum natura poſſe reperiri, quod orbitate acerbius videretur? Non contigit mihi, quod cæteris, miſerrimum filium efferre. Parum eſt, quòd iuueni, ſingularis exempli, cauſa mortis fui, *& tam pretioſa redemptus anima,*

πάθος egregium.

ſenex odioſus morte filii mei viuo. Parum eſt, quòd mihi lectum meum fluctus nuntiarunt, & *aliud agenti patri ſubitò ad littus orbitas appulſa eſt*, quòd miſerrimum iuuenem toto iactatum mari, etiamſi me interpellaſſet, ſerò ſepelirem, adhuc ſupremo prohibeor officio, & ne quid ſolatij contingat, perdo etiam matris miſericordiam. Iniicit errantêcorpori manum *mulier, & piratis, & tempeſtate crudelior*, atque vt accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, vxor mea eſt. Ne quis tamen erret ignarus, nō eſt filij mihi nouerca, ſed mater, ô facinus! ô cladibus noſtris mutata natura! *Mater ignem vltimum filio negat*, & mulier, quæ maritum quoque ſuum debilitata deſiderat. Quis hoc de iſtâ credat? filium non flet, funditus euerſa fulmen hoc gladiúmque non ſentit.

Item pag. 19. eiuſdem libri idem exaggeratur egregiè.

Iam illa principalis ac maxima Deū dono conceſſa *libertas, non hominum ſolùm, ſed ferarum, volucrúmque ſenſibus fixa & ingenita*, primum ſpolium fuit. Me ipſe perdidi, teneor venale mancipium, & ciuis Romanus merces fio, & libertatem ſenex dediſco, & natus ingenuus vænire opto. Minimum eſt, in fluctibus habitamus, hyberni nos feriunt venti, non ſtatio, non ſedes, non quies, ſed quod malorum meorum maxima portio eſt, tam miſeri ſunt etiam domini mei, citò prætereunda eſt memoria, propter me vxori grauius, mihi propter filium. Tranſeo hirſutos hoſtium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, *tantumque mihi quotidie eſſe metuendum, quantum pati captus, audere pirata potuiſſet.* Nihil eſt deſiderio ſuorum grauius, timui ne quem ex meis viderē. Nihil tempeſtate minacius, quotidie naufragiū optaui: nam mortem confitebor, ſenili inertia vna cauſa minùs cupiebam, ne defūctum nemo ſepeliret. Quam veſtem relictam captiuo putas, niſi quæ preda non erat? quales epulas, cibóſque præbent, qui ipſi rapto viuunt? Nam illa quidem ſatis digna quis dixerit? vdum carcerem, & inundatam ſentina nauiculam, & impoſitum nuda trabe irrequietum latus, reuinctas poſt tergum manus, alligatos, tanquam eſſet quà fugeremus, pedes? Solæ in carcere tenebræ iuuabant.

Præclara amplificatio miſerrima inter piratas captiuitatis.

διηγητικὸν τὸ ὄψεως. diceret Heliodorus.

Artifi ioſa αὔξησις.

Nunc autem aliquot è patribus amplificationes, χρυσῆν operis κορώνην ſubiungamus.

AMPLIFICATIO CALAMITOSI STATUS, *per antitheta, & hypotypoſin.*

Deſcribitur miſeria pauperum, cum luxu diuitum comparata, ex D. Gregorio.

CAP. XXXVI.

Greg. Nazianz. or. 16. f. 148. Mira in verbis delectus, & gratia. Amplificatio autem Gregoriana magis δεινὴ ſeu vehementior, & maior, quàm ... verum compoſita ...

ΑΛλ' οἱ μὲν ὕπαιθροι ταλαιπωρήσουσιν, ὑμεῖς δὲ οἰκήσομεν οἰκίας ὑπερλάμπρους, λίθοις παντοίοις διηνθισμένας, καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καταστραπτούσας καὶ ψηφῖδος λεπτῆς διαθέσει, καὶ ποικιλίᾳ γραφῆς, ὀφθαλμῶν ἀπατηλοῖς δελεάσμασι: καὶ τὰς μὲν οἰκήσομεν, τὰς δὲ οἰκοδομήσομεν. τίσιν; οὐδὲ κληρονόμοις ἴσως ἡμῶν, ἀλλὰ ξένοις, καὶ ἀλλοτρίοις. καὶ τούτοις, ἴσως οὐδὲ τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ τοῖς ἀπεχθεστάτοις, καὶ φθονερωτάτοις, ὃ κακῶν ἔσχατον. καὶ οἱ μὲν ῥιγώσουσιν ἐν τειχίοις καὶ διεσπαρμένοις ῥάκεσι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτων τυχὸν εὐπορήσουσιν. ἡμεῖς δὲ θρυψόμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς ἐσθῆτι μαλακῇ καὶ περιρρεούσῃ, καὶ τοῖς ἐκ λίνου καὶ σηρῶν

ρῶν ἀερίοις ὑφάσμασι, καὶ τοῖς μὲν ἐνασχημονήσομεν μᾶλλον, ἢ περιεμπρέψομεν; οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὸ περιττὸν καὶ περίεργον. τὰ δὲ εἴσω ἡμῖν ἀποκείσεται, φροντὶς ἄχρηστος, καὶ ἀνόνητος σητῶν δαπάνη, καὶ χρόνου τοῦ τὰ πάντα καταναλίσκοντος. καὶ οἱ μὲν οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς εὐπορήσουσι; ὢ τῆς ἐμῆς τρυφῆς, καὶ τῆς ἐκείνων ταλαιπωρίας! ἀλλὰ κείσονται περὶ τῶν ἡμετέρων θυρῶν, ἐκλυόμενοι καὶ λιμώττοντες. οὐδὲ τὰς περὶ τὴν αἴτησιν ἀφορμὰς, παρὰ τοῦ σώματος ἔχοντες. ἐστερημένοι φωνῶν μὲν εἰς τὸ ὀδύρεσθαι. χειρῶν δὲ, εἰς τὸ προτείνειν ἐφ᾽ ἱκεσίᾳ. ποδῶν δὲ, εἰς τὸ προσιέναι τοῖς ἔχουσιν. ἀναπνοῶν δὲ, εἰς εὐτονίαν τῆς θρηνῳδίας τὸ βαρύτατον τῶν κακῶν, κουφότατον κρίνοντες. τοῖς ὀφθαλμοῖς μόνον εὐχαριστοῦντες, ὅτι μὴ τὴν αὐτῶν λώβην βλέπουσιν; καὶ οἱ μὲν οὕτως. ἡμεῖς δὲ ἀνακεισόμεθα λαμπροὶ λαμπρῶς ἐπὶ στιβάδος ὑψηλῆς τε καὶ μετεώρου, καὶ τῶν περιττῶν, καὶ ἀψαύστων ἐπιβλημάτων, κἂν φωνῆς ἀκούσωμεν τῆς αἰτήσεως, δυσχεραίνοντες; δεῖ δὲ ἡμῖν τὸ μὲν ἔδαφος εὐωδεῖν ἄνθεσι πολλάκις, καὶ τῆς ὥρας ἔξω, τὴν δὲ τράπεζαν καταῤῥαίνεσθαι μύροις, καὶ μύρων τοῖς εὐωδεστάτοις καὶ πολυτελεστάτοις, ἵνα καὶ μᾶλλον ἐκθηλυνώμεθα. παῖδας δὲ παριστάναι τοὺς μὲν ἐν κόσμῳ καὶ ἐφεξῆς, ἀνέτους τὰς κόμας, καὶ θηλυδρίας. καὶ τῇ κατὰ πρόσωπον κουρᾷ περιειργασμένους πλεῖον ἢ ὅσον συμφέρει, λίχνοις ὀφθαλμοῖς κεκοσμημένους. τοὺς δὲ τὰς κύλικας ἐπ᾽ ἄκρων δακτύλων ἔχοντας, ὡς οἷόν τε εὐπρεπέστατά τε ὁμοῦ καὶ ἀσφαλέστατα. τοὺς δὲ ὑπὲρ κεφαλῆς ἄνεμον ταῖς ῥιπίσι σοφιζομένους, καὶ ταῖς ἐκ χειρῶν αὔραις τὸ πλῆθος τῶν σαρκῶν ἀναψύχοντας; καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, πλήθειν μὲν κρεῶν τὴν τράπεζαν, πάντων χορηγούντων ἡμῖν τῶν στοιχείων πλουσίως, ἀέρος, γῆς, ὕδατος. καὶ στενοχωρεῖσθαι τοῖς μαγείρων καὶ ὀψοποιῶν μαγγανεύμασιν. ἀγῶνα δὲ εἶναι πᾶσιν, ὅς τις ὡς μάλιστα τὴν λίχνην ἡμῶν καὶ ἀχάριστον κολακεύσει γαστέρα, τὸ βαρὺ φορτίον καὶ ἀρχέκακον, τὸ ἀπληστότατον θηρίον καὶ ἀπιστότατον, τὴν καταργουμένην αὐτίκα σὺν τοῖς καταργουμένοις βρώμασι; καὶ τοῖς μὲν πολύ τι, κόρος καὶ ὕδατος, ἡμῖν δὲ καὶ μέχρι μέθης οἱ τοῦ οἴνου κρατῆρες; μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν μέθην τοῖς γε ἀκολαστοτέροις. καὶ τῶν μὲν ἀποπεμψόμεθα τῶν οἴνων, τῶν δὲ ἐγκρινοῦμεν ὡς ἀνθοσμίαν; περὶ δὲ τοῦ φιλοσοφήσομεν. ζημία δὲ εἰ μὴ προσέσται τῷ ἐγχωρίῳ καὶ τῶν ὀνομαζομένων ξένων τις ὥσπερ τύραννος. δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἁβροὺς, καὶ τῆς χρείας περιττοτέρους, ἢ εἶναι, ἢ νομίζεσθαι, ὥσπερ αἰσχυνομένους, εἰ μὴ κακοὶ νομιζοίμεθα, καὶ δοῦλοι γαστρὸς, καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα.

QVid? Illinc ſub dio vexabuntur, nos autem domos ſplendidiſſimas incolemus, omnis generis lapidibus exornatas, auro & argento illuminatas, ac tenuium calculorum diſpoſitione, varioque picturæ artificio, fallacibus oculorum illecebris? atque alias quidem incolemus, alias autem extruemus? Quibuſnam autem? ne hæredibus fortaſſe quidem noſtris, ſed exteris, & alienis, iiſque ne amicis quidem fortaſſe, ſed inimiciſſimis, maximáque in nos inuidia flagrantibus; quod quidem malorum omnium extremũ eſt. Quid? illinc in aſperis & laceris pãnis obrigeſcent, immò ne eos fortaſſe quidem habebunt; nos autem in mollibus & circumfluentibus vndique veſtibus, teliſque ex tenuiſſimo lino ac ſerico contextis laſciuiemus? atque in aliis quidem indecorè potiùs quam honeſtè & ornatè nos ipſos geremus: (ſic enim quicquid ſuperfluum & curioſum eſt, voco:) alias autem in arcis recundemus, curam inutilem & incommodam, à tineis exedendas, & à tempore, quod omnia conficit, abſumendas; atque illis ne neceſſaria quidem alimenta ſuppetent? ô profuſas meas delicias! ô grauem illorum calamitatem! verùm pro foribus noſtris iacebũt languidi, & fame pene confecti, qui ne inſtrumenta quidem corporis ad petendum integra habeant? Vocibus priuati ſunt, quibus miſeriam ſuam lugeant; manibus, quas ſupplicandi cauſa protendant; pedibus, quibus ad diuites accedant; ſpiritu, quo lugubre carmen contenta voce fundãt; atque, quod malorum omnium acerbiſſimum eſt, leniſſimum eſſe

Luxus diuitum circa ædes.

Pauperum nuditatis cum luxu veſtium cõparatio.

Egregium πάθος.

Cæcitatem intelligit.

iudicant, oculiſque dũtaxat gratiam habent, quòd ipſorum labem minimè videant: Atque hi quidem ad hũc modum, nos autem in altis penſilibúſque lectulis, eximiiſque, & quas pene tangere nefas ſit, ſtragulis ſplẽdidi, ſplendidè recumbemus: ſi vel ſolam petitionum vocem audiamus, ſtomachantes? Atque etiam illud oportebit, vt pauimentum noſtrum floribus, plerúnque etiam extra tempus, fragret, & menſa ſuauiſſimis, ac ſumptuoſiſſimis vnguentis perfundatur, quo magis in dies effœminemur: pueri etiam aſtent, partim ornatè, ac ſuo quíſque ordine, comis ſoluti, effœminati, ac cæſarie expoliti, magis quàm impudicis oculis conducat; partim extremis digitis pocula teneant, quàm fieri poteſt decentiſſimè, ſimul ac tutiſſimè, partim follibus ventum ſuper caput excitãtes, atque auris manu conflatis obeſas carnes refrigerent, menſa inſuper carnibus redundet, elementis omnibus nobis prolixè & copioſè ſubminiſtrantibus, aëre népe, terra, aqua; noſque coquorum, & eorum qui epulas inſtruunt, lenociniis comprimamur; omnéſque de eo cõcertent, ecquis auido & ingrato ventri quàm maximè blãdiatur, graui omnino ſarcinæ & malorum omnium authori, belluæ prorſus inſaturabili, ac perquam infidæ; quæ cum fluxis illis & caducis cibis breui interitura eſt. Et quidem illi præclarè ſecum agi putabunt, ſi vel aqua explcantur; nos autẽ vini pocula vſque ad temulentiam hauriemus, immo etiam vltra temulentiã, ſaltem ij qui maiore laborant intemperantia; atque ex pluribus vinis alia reiiciemus, alia vt ſuauia & grata probabimus, de alijs etiam philoſophabimur, atque in detrimento ponemus, niſi ad patrium vinũ, exoticum etiam quoddam, velut tyrannus, accedat. Nos quippe lautos & delicatos, & profuſiores, quàm vſus exigat, aut eſſe, aut haberi oportet, perinde atque vereamur, ne, nõ mali exiſtimemur, ac ventris, & eorum quæ ſub ventre ſunt, mancipia.

Luxus circa apparatum conuiuiorum.

Venter βαρὺ φορτίον, καὶ φαρχέκακον.

AMPLIFICATIO ATROCIS ſupplicij per hypotypoſin.

Cap. XXXVII.

Ναῦς φόρτον ἔχουσα τὸν πρεσβύτερον ἕνα, καὶ τοῦτον, οὐδὲ ὑπὲρ κακοῦ τινὸς, ἀλλ' ὑπὲρ πίστεως κινδυνεύοντα, κατὰ πελάγους ἀφίεται, οὐχ ἵνα σώσῃ τὸν ἐπιβάτην, ἀλλ' ἵνα ἀπολέσῃ. καὶ ὁ φόρτος πρόθυμος, εὐσεβὴς γὰρ, καὶ πῦρ τῷ φόρτῳ συνεισπορεύεται, καὶ ῥυφᾷ τὸ καινὸν τῆς κολάσεως ὁ διώκτης. φεῦ τοῦ θεάματος! φεῦ τοῦ δράματος! ἡ ναῦς πελάγιος, τὸ θέατρον ἐπὶ ταῖς ἀκταῖς, τῶν μὲν ἐφηδομένων, τῶν δὲ ὀδυρομένων. πῶς ἂν ἐν ὀλίγῳ τὸ πολὺ παραστήσαιμι; ἀνάπτεται τὸ πῦρ, δαπανᾶται ἡ ναῦς, συνδαπανᾶται ὁ φόρτος, πῦρ ὕδατι μίγνυται, καὶ συντρέχει τὰ ἐναντία, εἰς εὐσεβοῦς κόλασιν, καὶ δύο στοιχεῖα ἓν σῶμα μερίζεται, καὶ πυρὸς ὑπὲρ θαλάσσης αἴρεται ξένος. ᾧ προσῆλθε μὲν τάχα τις ὡς ἡμέρῳ καὶ φιλανθρώπῳ. προσελθὼν δὲ εὗρε θέαμα ἐλεεινόν τε καὶ ἄπιστον, ἄνευ κυβερνήτου πλοῖον, ἄνευ χειμῶνος ναυάγιον. καὶ ὁ πρεσβύτερος κόνις, καὶ οὐδὲ κόνις, σπαρεὶς ἐν τοῖς ὕδασι. καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ ἱερωσύνη, ὅσον τελευτῆς γοῦν εὐσχημονεστέρας τυχεῖν. εἰ δὲ μὴ τελευτῆς, ἀλλὰ ταφῆς γε πάντως, ἣ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὀφείλεται.

Ex D. gorio 416.

Nauis presbyterum vnum portans, eúmque non ſceleris vllius, ſed fidei cauſa periclitantem, in mare demittitur, non vt vectorem ſeruet, ſed vt perdat. Atque is quidem qui vehebatur, vt pote vir pietate præſtans, animo erat prompto & alacri. Comes autem illi ignis adiungitur, ac nouitate pœnæ maiorem in modum lætatur perſecutor. Proh ſpectaculum graue! proh acerbam tragœdiam! nauis mari fertur, ſpectantium multitudo ad littus

Gran & acut. amplificatio, appoſ. antitheſ. vibrat.

effunditur, partim lætantium partim lugentium. Quonam pacto rem tantam paucis exprimam, atque in aſpectu collocabo? Ignis accenditur, nauis vnà cum onere ſuo abſumitur, ignis aquæ miſcetur, réſque inter ſe contrariæ, ad pij viri ſupplicium concurrunt; duóque elementa corpus vnũ partiuntur, & nouo atque inaudito more fax ſuper mare attollitur: ad quam, vt benignam & humanam: fortaſſe quiſpiã acceſſit, propior autem factus miſerandum atque incredibile ſpectaculũ reperit, nauigationem ſine gubernatione, naufragium ſine tẽpeſtate. Sic presbyter cinis efficitur, immo ne cinis quidẽ, vt pote in aquis ſparſus. Nec verò ſacerdotij dignitas tãta fuit, vt honeſtiorẽ ſaltẽ mortẽ conſequeretur, aut ſi nõ mortẽ, at certè ſepulturam, quæ impiis etiã & ſacrilegis hominibus debetur.

AMPLIFICATVR DEFINITIO virtutis per inductionem.

CAP. XXXVIII.

Τί ποτ' οὖν ἐστὶν ἵππου ἀρετή; ἆρα τὸ χρυσοῦν ἔχειν χαλινόν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ σφωμάτων δεσμὸν ἐκ σηρικῶν νημάτων συγκείμενον, καὶ τάπητας ποικίλους, καὶ χρυσόπαστα καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς σχοινίοις συμπεπλεγμένους; ἢ τὸ δρομικὸν εἶναι καὶ εὐσκελῆ, καὶ βαδίζειν εὔρυθμα, καὶ ὁπλὰς ἔχειν ἵππῳ πρεπούσας γενναίῳ, καὶ ἀνδρείαν κεκτῆσθαι τὴν ἐν ἀποδημίαις μακραῖς, τὴν ἐν πολέμοις ἁρμόζουσαν, καὶ δύνασθαι καὶ ἐν παρατάξει μετὰ πολλοῦ φαίνεσθαι τοῦ παραστήματος, καὶ τροπῆς γενομένης σώζειν τὸν ἀναβάτην; οὐκ εὔδηλον ὅτι ταῦτα ἵππου ἀρετή, οὐκ ἐκεῖνα; τί δὲ ὄνων, καὶ ἡμιόνων, ποίαν φαίης ἀρετὴν εἶναι, οὐ τὸ δύνασθαι μετ' εὐκολίας ἀχθοφορεῖν, καὶ ῥᾳδίως τὰς ὁδοὺς ἀνύειν, καὶ πόδας ἔχειν στερρῶς πέτρας μιμουμένους; μὴ τὰ ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενα συντελεῖν τι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν αὐτῶν φήσομεν; οὐδαμῶς. ἄμπελον δὲ ποίαν θαυμασόμεθα; τὴν τοῖς φύλλοις κομῶσαν, καὶ τοῖς κλήμασιν, ἢ τὴν τῷ καρπῷ βεβριθμένην; ποίαν δὲ ἀρετὴν ἐλαίας εἶναι φαμέν, ὅταν μεγάλους ἔχῃ τοὺς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων κόμην, ἢ ὅταν τὸν οἰκεῖον καρπὸν δαψιλῆ καὶ πανταχοῦ διεσπαρμένον ἐμφαίνῃ; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιῶμεν. διευκρινήσωμεν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βλάβην εἶναι ἐκείνην νομίσωμεν μόνην, τὴν αὐτῆς λυμαινομένην. τί οὖν ἐστὶν ἀρετὴ ἀνθρώπου; οὐ χρήματα, ἵνα πενίαν δείσῃς. οὐδὲ ὑγεία σώματος, ἵνα φοβηθῇς νόσον. οὐδὲ ἡ τῶν πολλῶν ὑπόληψις, ἵνα ὑποίδῃς δόξαν πονηράν. οὐδὲ τὸ ζῆν ἁπλῶς, καὶ εἰκῆ, ἵνα φοβερός σοι γένηται ὁ θάνατος. οὐδὲ ἐλευθερία, ἵνα δουλείαν φύγῃς. ἀλλὰ τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἀκρίβεια, καὶ ἡ κατὰ τὸν βίον ὀρθότης.

QVid ergo eſt virtus equi? nunquid aureum habere frænum, & huiuſcemodi cingula, ſtragulorum vincula ex ſericis filis contexta, tapetes variatos auróque intertextos, phaleras gemmis diſtinctas, comas aureis funiculis complicatas? an verò curſu eſſe velocem, cruribus bene firmis numeroſè incedere, & vngulas habere generoſo equo dignas, robore prẹditum eſſe, lõgis itineribus ac bellis idoneo, poſſe & in acie magno animo, & in fuga equitem incolumem conſeruare? an non perſpicuum eſt, his non illis equi virtutem contineri? Aſinorum verò, & mulorum, quam virtutem eſſe diceres? an non poſſe onera commodè geſtare, itinera facilè conficere, habere pedes qui firmitate ſaxa imitentur? Num ea quibus extrinſecus circumdati ſunt, aliquid ad virtutem ipſorum proprium conferre dicemus? nequaquam. Vineam deinde quam admirabimur? foliis comatam, & palmitibus, an fructu onuſtam? Quam etiam oliuæ virtutem eſſe dicimus? cùm magnos habet ramos, & multam foliorum comam? an cùm ſuum fructum vberem, & in omnes

partes diſperſum oſtentat? Sic igitur etiam in hominibus faciamus: diſcernamus virtutem hominis, idque ſolum damnum exiſtimemus, quod illam violet. Quid igitur eſt virtus hominis? non pecunia, vt paupertatem metuas: nec ſanitas corporis, vt timeas morbum: non multitudinis opinio, vt ſuſpectam habeas exiſtimationem malam, nec vita per ſe ſola, ſine acceſſione certóque propoſito fine, vt mors tibi formidabilis exiſtat, nec libertas, vt ſeruitutem fugiat; ſed veræ doctrinæ diligens ſtudium, vt vitæ honeſtas.

AMPLIFICATIO BREVIS Miſeriarum vitæ, per ſynathroiſmum.

D. Chryſoſt. tract. Quòd nemo læditur niſi à ſeipſo, pag. 577.

Cap. XXXIX.

Φέρε δὴ τὰ προσωπεῖα ἀφέντες τὰ φαιδρὰ καὶ περιφανῆ τῆς αἰσχρᾶς καὶ δυσειδοῦς τῶν πραγμάτων ὄψεως τούτων, δείξωμεν τῆς ἑταιριζομένης γυναικὸς τὴν βδελυγμίαν τοιοῦτον γὰρ ἡ τοιαύτη ζωή, ἡ τρυφαῖς, καὶ πλούτῳ, καὶ δυναστείαις προσέχουσα, τὸ αἰσχρόν, καὶ δυσειδές, καὶ πολλῆς βδελυγμίας γέμον, τὸ ἀηδές, καὶ φορτικόν, καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον. καὶ γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ πάσης ἀποστεροῦν τοὺς ἁλόντας συγγνώμης. ὅτι καὶ ἀηδίας, καὶ πολλῆς τῆς πικρίας ἐμπεπλησμένος ὁ βίος οὗτος, ποθεινός τε αὐτοῖς, καὶ περισπούδαστός ἐστι, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων, αἱμάτων, κρημνῶν, σκοπέλων, καὶ φόνων, καὶ φόβων, καὶ τρόμων, καὶ φθόνου, καὶ βασκανίας, καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ φροντίδος διηνεκοῦς, καὶ μερίμνης, καὶ κέρδος ἔχων οὐδέν, οὐδὲ καρπὸν τῶν τοσούτων κακῶν οὐδένα φέρων, ἀλλ' ἢ κόλασιν, καὶ τιμωρίαν, καὶ τὸ διηνεκῶς βασανίζεσθαι.

AGe verò, ſpecioſis laruis, à turpi ac deformi facie detractis, meretricis mulieris fœditatem oſtédamus. Talis enim eſt vita ad voluptates, diuitias, & honores proiecta, infamis, inquinata, flagitiis ac ſordibus oppleta, moleſta, grauis, multiſque acerbitatibꝰ oppreſſa. Hoc enim eſt quod vitæ huius amore delinitis omnem adimit veniam; quòd cùm tot rerũ aſperitatibus ſit referta, deſideratur ab eis, & magnoperè expetitur, plena capitis diſcriminibus, præcipitiis, ſcopulis, cædibus, timoribus, terroribus, inuidia, perpetua cura, & ſollicitudine; quódque nullum lucrum, nullum fructum tantorum laborum afferat, niſi pœnam ac ſupplicium, & æternos cruciatus.

AMPLIFICATIO AVARITIÆ per effecta, & imagines.

D. Chryſoſt. tract. quòd nemo læditur niſi à ſeipſo, pag. 578.

Caput XL.

ΑΤαπα τις ἀνίατος, καὶ μανία ἀκάθεκτος, καὶ νόσος ἀδιόρθωτος, τὰς πάντων κατέχει ψυχάς. καὶ πάντα ἔρωτα οὗτος νικήσας ὁ ἔρως, καὶ παρωσάμενος, ἐξέβαλε τῆς ψυχῆς. καὶ οὔτε φιλίας, καὶ συγγενείας, οὐ τῆς γυναικὸς καὶ παίδων, οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀνθρώποις ποθεινότερον; ἀλλὰ πάντα χαμαὶ ἔρριπται, καὶ καταπεπάτηται, τῆς ὠμῆς ταύτης, καὶ ἀπανθρώπου δεσποίνης τῶν ἁλόντων τὰς ἁπάντων καταλαβούσης ψυχάς. καὶ γὰρ ὡς δέσποινα τούτων ἀπάνθρωπος, καὶ ὡς τύραννος ἀπηνής, καὶ ὡς βάρβαρος ὠμή, καὶ ὡς πόρνη πάνδημος, καὶ πολυτελὴς, καταισχύνει, καὶ κατατείνει, καὶ μυρίοις κολάζει κινδύνοις τε καὶ τιμωρίαις, τοῖς ἑπομένοις δουλεύειν αὐτῇ. καὶ φοβερά τις οὖσα, καὶ ἀμείλικτος, ἀγρία τε, καὶ ἀπηνὴς καὶ πρόσωπον ἔχουσα βαρβαρικόν, μᾶλλον δὲ θηριῶδες, καὶ λύκου καὶ λέοντος ἀγριώτερον, προσηνής τις εἶναι δοκεῖ, καὶ ποθεινή, καὶ μέλιτος γλυκυτέρα τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσι. ὑπ' αὐτῆς, καὶ ξίφη καὶ ὅπλα καθ' ἑκάστην κατ' αὐτῶν χαλκεύουσι, τὴν ἡμέραν, βάραθρα ἀνορύττουσα, καὶ ἐπὶ κρημνοῖς ἄγουσα, καὶ σκοπέλοις, καὶ μυρία αὐτοῖς πλέκουσα κολάσεως δίκτυα, ζηλωτοὺς αὐτοὺς νομίζεσθαι ποιεῖν, τοῖς μὲν ἡλωκόσιν αὐτοῖς, τοῖς δὲ ἐπιθυμοῦσιν ἁλῶναι καὶ καθάπερ τις ἐν ἀμάρᾳ καὶ βορβόρῳ ἐγκυλινδούμενον ἥδεται, καὶ ῥυπᾷ. καὶ

κάνθαροι. κόπρεσιν συνεχῶς ἀνελίσσοντες. οὕτω δὴ καὶ οἱ τῇ φιλαργυρίᾳ ἁλόντες, τῶν ζώων τούτων εἰσὶν ἀθλιώτεροι.

RAbies quædam deſperata, furor effrænatus, morbus inſanabilis, omnium animos obtinet: Hic amor omnem fúditus amorem extinctum atque oppreſſum eiicit ex animo. Neque amicitiæ ratio habetur, neque cognationis, quid dico amicitiæ, & cognationis? non vxoris, & liberûm, quo quid viuis poteſt eſſe charius? ſed omnia humi abiecta & conculcata ſunt vbi crudelis iſthæc & inhumana mancipiorum domina, tanquam ſæuus tyrannus, aut barbara quædam immanis, aut meretrix publica, & ſumptuoſa, omnia dedecorat, conficit, & ſexcentis obiicit periculis ac pœnis, eos qui illi ſeruire in animum induxerunt. Cúmque ſit terribilis, acerba, crudelis, ſæua, vultu barbarico, quin potiùs ferino, & quàm lupus ac leo terriore; manſueta tamen, & expetéda, & melle dulcior ſuis captiuis eſſe videtur: cùm etiam gladios & arma quotidie contra eos cudat, ac barathra effodiat, ad præcipitia ducat & ſcopulos, infinita ſupplicij retia texat, beatos eos tamen præſtare céſetur, tum ipſis captis, tum iis qui in eoſdem laqueos ſe induunt; atque, vt in cloaca & cœno ſus cum voluptate & deliciis volutatur; aut, vt ſcarabei in ſtercore continenter verſantur; ita etiam auaritia capti iſtis animantibus ſunt miſeriores.

AMPLIFICATIO GVLÆ, & ebrietatis, per congeriem.

D. Chryſoſtomus tract. Quòd nemo læditur niſi à ſeipſo. pag. 580.

CAP. XLI.

OI παρὰ διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν στιβάδων κατακείμενοι, καὶ διὰ τὰ δεῖπνα τοῖς ἀρίστοις συνάπτοντες, καὶ τὴν γαστέρα διαρρηγνύντες, καὶ τὰς αἰσθήσεις πηροῦντες, καὶ τῷ ὑπερόγκῳ τῶν ἐδεσμάτων φορτίῳ τὸ πλοῖον καταποντίζοντες, καὶ ὑπέραντλον ποιοῦντες τὴν ναῦν, καὶ καθάπερ ἐν ναυαγίῳ τῷ τοῦ σώματος κατακλύζοντες αὐτὴν, καὶ πέδας καὶ χειροπέδας, καὶ γλωσσοπέδας ἐπινοοῦντες, καὶ ἅπαν αὐτῶν καταδεσμεύοντες τὸ σῶμα, ἁλύσεως σιδηρᾶς χαλεπωτέρῳ δεσμῷ τῷ τῆς μέθης, καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ μήτε ὀνειράτων ἀπηλλαγμένοι φοβερῶν, τῶν τε μαινομένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ αὐθαίρετόν τινα δαίμονα ἐπισπάσαντες τῇ ψυχῇ, καὶ γέλως προκείμενοι τῷ θεάτρῳ τῶν οἰκετῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τραγῳδία, καὶ δακρύων ὑπόθεσις τοῖς ἐπιεικεστέροις αὐτῶν, καὶ μηδένα εἰδότες τῶν παρόντων, μήτε εἰπεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι δυνάμενοι, ἀλλὰ φοράδην ἀπὸ τῶν στιβάδων ἐπὶ τὴν κλίνην ἀγόμενοι.

Eadem Latinitate donata.

QVi ad dimenſum diem ſuper thoros accumbunt, cœnas cum prandiis copulant, ventrem diſrumpunt, ſenſus deprauant, immodico ciborum onere nauigium demergunt, ſentinam inexhauſtam & exundantem reddunt, & tanquam in corporis naufragio nauem vndis obruũt. pedicas, manicas, & linguæ vincula nectunt, totúmque corpus ſuum vinciunt vinculo ebrietatis, & luxus, grauiore quàm ferrea catena, ac nec ſyncerum & purum capiunt ſomnũ, neque ab horribilibus inſomniis liberi ſunt, furentibúſque miſeriores, volũtarium quendam dæmonem in animum inducunt, riſui ſpectantium famulorum expoſiti, imò etiam luctui & lacrymis meliorum inter eos; neminem nouerunt eorum qui adſunt, neque dicere quid neque audire poſſunt, ſed inter geſtantium manus, à toris ad lectulum feruntur. *Ebrietas dæmon voluntarius.*

AMPLIFICATIO virtutum.

Cap. XLII.

AMplificatio virtutum & rerum laudatarum cõformari poterit ad hæc exempla Ciceronis.

Laus Clementiæ pro Marcello.

Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarũ genere abundantes; ſed tamen ea viciſti quæ & naturam & conditionem vt vinci poſſent, habebant. Nulla eſt enim tanta vis, tantáque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangíque poſſit: Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduerſarium nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modo extollere iacentem, ſed etiã amplificare eius priſtinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego cũ ſummis viris cõparo, ſed ſimillimum Deo iudico.

Laus Philoſophiæ 5. Tuſculana

O vitæ Philoſophia dux! ô virtutis indagatrix, expultríxq; vitiorum! quid non modò nos, ſed omnium vita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu vrbes peperiſti; tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ conuocaſti: tu eos inter ſe primò domicilijs, deinde coniugijs, tum literarum & vocum communione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu magiſtra morum & diſciplinæ fuiſti. Ad te confugimus, à te opem petimus, tibi nos totos tradimus. Eſt autem vnus dies bene & ex præceptis tuis actus, peccanti immortalitati anteponendus. Cuius igitur potiùs opibus vtamur quàm tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis ſuſtuliſti?

Virtus Imperatoris.

Ego ſic exiſtimo; in ſummo Imperatore quatuor has res ineſſe oportere; ſcientiam rei militaris, virtutẽ, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur ſcientior vnquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo atque pueritiæ diſciplina, bello maximo atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt, qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris, ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus Imperator? qui ſæpius cum hoſte conflixit, quam quiſquam cum inimico concertauit; plura bella geſſit quàm cæteri legerunt; plures prouincias confecit quàm alij concupiuerunt; cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis ſed ſuis imperiis; non offenſionibus belli, ſed victoriis; non ſtipendiis ſed triumphis eſt traducta.

Item. Non enim illæ ſunt ſolæ virtutes imperatoriæ, quę vulgo exiſtimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo; quæ tanta ſunt in hoc vno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiuimus, non fuerunt.

DE DIMINVTIONE.

Cap. XLIII.

VErùm cùm multa de amplificationibus apud Rhetores paſſim occurrant, mirum eſt cur de diminutione permulti nihil attingant, ſiue quòd ab eloquentia hanc rerum extenuationem alienam eſſe putent, ſiue quòd nullam eſſe artem diminutionis exiſtiment.

Ego verò ſic arbitror, & iſtam quam vocant μείωσιν, prudentiſſimæ partem eſſe eloquentiæ, & eius artificium minimè negligendum. Occurrunt autem ſæpè tempora minuendi, quorum imprimis haberi oportet rationem.

Et illud quidem frequentiſſimum

eſt, cùm ab aduerſario cõtra rem noſtram eſt aliquid copioſiùs exaggeratum, quod infringi atque comminui multis modis ſolet: vel enim dicemus calentem adhuc Rhetorum ſtudiis hominem ſuo ingenio pleniùs indulſiſſe, ſimilé videri circulatorib⁹, qui manſuefactas circumducunt belluas; cùm verò, & ſcriptis programmatis, & crebro tympanorum ſonitu ad videndam eximiæ magnitudinis belluam omnes inuitarint, degenerem feram, &, vt aiunt, murem pro leone oſtentant. Sic illum diu verboſo ambitu perſtrepuiſſe, vt rem paruã extolleret, ſed omnia in eius contemptũ refundi, non fieri verbis elephãtos ex culicibus, manere ſemper eadem rerum pretia, ſiue quis attollat, ſiue detrahat. Aduerſariũ intẽperanter abuſũ auribus grauiſſimorum hominũ quibus id perſuaderi poſſe exiſtimauit, quod vix muliercularũ aut puerorũ credulitati inſinuaret.

Deinde, ſi quæ afferri poſſit comparatio, in qua ea ipſa quæ ad rem attollendam magnificentiſſimis verbis prædicauit, per antiſagogem rei viliſſimæ, vel haud ita laudatæ, tribuamus, & riſum inde excitare poſſimus auditorum, quod ſæpe fit, perit tota illa quę ab aduerſariis eſt conformata magnitudinis ſpecies, & in fumos euaneſcit. Vt ſi quis formam aliquam pulcherrimi corporis exquiſitis orationis pigmentis ornarit, nos deinde irridendo, eadem de olla dici poſſe demonſtremus; vel ſi operoſiſſimum Regis alicuius Mauſolæum ampliſſimis verbis extulerit, nos muſcam nobiliùs ſepultam oſtendamus: quod ingenioſiſſimè fecit Martialis, vbi agit de vipera in ſuccino ſepulta, l. 4. ep. 48.

Flentibus Heliadum cruſtis dum vipera ſerpit,
Fluxit in obſtantem ſuccina gemma feram:
Quæ dum miratur pingui ſe rore teneri,
Concreto riguit vincta repente gelu.
Ne tibi regali placeas Cleopatra ſepulchro,
Vipera ſi tumulo nobiliore iacet.

Sic & Cupidinem Deorum potentiſſimum, cùm aliquis verboſiſſima oratione laudaſſet; belliſſimè retorquens aduerſarius, cum veſpa contulit: *Alas habet, & veſpa: telum habet, & veſpa*; & cætera quæ in eodem argumento dici poſſunt.

Vel ſi quę ab aduerſario dicta ſunt, omnes veritatis habent numeros, nec rectè, aut ſecurè confutari poſſunt; tunc aut dicendi modus erit perſtringendus, aut otioſa oratio vellicanda, quòd ea fruſtra conetur extollere, de quibus nemo ambigat: ſic calidiſſimè Cæſar, cùm in conſultatione de ſupplicio Catilinariorum non lubenter audiret, coniurationis crimen atroci quadam, vt debebat, oratione augeri, non refellit quidem eos qui grauiſſimè de hoc crimine dixerant, neque enim erat, aut tutum aut prudens hoc facere; quid igitur facit, vt rem minuat? modum dicendi arguit: *ſed per Deos immortales, quò iſta oratio pertinuit? an, vt vos infeſtos coniurationi faceret? ſcilicet, quem tanta res, atq; tam atrox non permouit, eum oratio accenderet?* Vel ſi facti alicuius minuenda data ſit occaſio, tum contra faces aduerſarij aſpergenda erit frigida, *vt magnũ & inuſitatum facinus! veſtem ſcidit, reſarcietur*; & reliqua ſimilia.

At quæres? num præter hæc tempora, & concertationes, occurrant etiam plerumque loci, in quibus diminutione ſit vtendum? Ita eſt profectò, artificioſiſſimæ eſt eloquẽtiæ, ſua prudenter minuere, vel certè dictis minimè attollere. Tum verò rectè fit, cùm res magnæ dicuntur, cùm apud magnos auditores, cùm perſonæ graues & glorioſiſſimæ famæ loquuntur; quarum dicta, vt oracula, non verborum multitudine, ſed

pondere, vim ſuam obtinent, ſimpliciùs enim narrant, & tamen tonant oratione, quia vita fulgurant. Paulus Æmilius, apud Titum Liuium, orationem habet de ſuis rebus geſtis: nihil minùs ornatum, ſtylum epiſtolarem diceres, *Profectus ex Italia, claſſem à Brunduſio, ſole orto ſolui; nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini, pro me exercitibúſque veſtris ſacrificaui, Regem ad pugnam coactum vici, Macedoniam in poteſtatem populi Romani redegi.* Hæc à ſummo Imperatore profecta, longè magis eruditas aures afficiunt, quàm ſi ipſe Marcus Tullius ornatiſſima oratione ſuas in Amano victorias celebraret. Fit autem vt auditores hac modeſtia deliniti, plura ſilentio ſuppreſſa exiſtiment, & verborum moderationem flagrantiſſimis ſtudiis compenſent.

Eandem diminutionis rationem fermè ſequuntur, qui ponderoſam amant in oratione ſobrietatem, ſtudéntque potiùs vt magna viuant, quàm vt diſerta loquantur. Itaque conſultò, & ſynonyma, & duplicata, & contrapoſita, & ſuſtentationes, & commorationes, & expolitiones, & circumductiones verborum declinant, ac *ficum ficum* dicunt: ſed tantam habent in vita venerationem, in dictis maieſtatem, vt amplificationis ornatu nihil indigeant.

PLACVIT

PLACVIT HVIC QVOQVE, poſt aliquot delibata, variam locorum communium ex Cicerone ſupellectilem, ad vberiora amplificationum exempla, notatis numeris ſubijcere.

A

Adoleſcentũ voluptates, pro Cœl.39.
Ambitio 2. Agr. 97.98.
Ambitio Candidatorum, Mur.76.77. Planc.12. eius periculum. Mur.74.75. Milo. 45.
Agriculturæ voluptas, de ſenectute 51.52.53.
Animæ immortalitas; de ſenectute 77.78.79.
Auaritia fugienda 3.offic.75. 76.77. 15.35. violat omnia, pro Quinct. 26.53.38. Manil.37.65. Flacc.72. 73. Haruſp.59. pro Sext.94. Piſo. 86.90. & paradox.1.
Amicitia, 2. Ant 38.
Amor in aliquem, iv. Catil. & pro domo 27.28. Planc. 22. 27. 29. 80.81. Mil.70.101. Deiot.39.
Audacia, Amer. 95. Cæcin. 2.i. Ant. 90.i. Catilin. 2. 3. 4. pro domo. 115. 116. 117. 140. 141. Haruſp. 4. Sext. 1. 2.
Aduerſa fortuna ſuas habet vtilitates, poſt reditum 2. 3. 4. 5. 6. pro domo 86.87. Piſo.41.42.31.32.33. 34.44.
Auſteritas nimia, Mur. 74.
Authoritas ſpectabilis, Manil. 43. 44.45. Syll.80. ex Mil. 12.

B

Belluas immanitate ſuperare, Amer. 63.
Bonorum inſectationes, Sext.1.2.
Beneficij accepti prædicatio, poſt reditum, ad Quirites, 56. &c. poſt reditum in Senat.2.3. Haruſp. 16. Planc. 2. 4. Mil. 101. 102. Poſth. 47. Marcel.3.35.

C

Cauſæ malorum omnium, 2. Ant. 53.54.55.71.72.
Calamitas hominis, Amer. in tota peroratione. Item exordium totum pro Flacco, & peroratio. Exordium pro Sylla. Et peroratio pro domo.44. Sext.7.121.122. 128.145. Mil.35. Poſth.45 46. & pro Quinctio numer. 49.
Calamitas eius cuius bona ſunt ſubhaſtata.
Cædes Sext. 76.77.78.79.
Ad Conſtantiam cohortatio, Manil. 69.
Conſtantiæ Syll. 83. poſt reditum ad Quir. 19. pro domo 4. Sext. 60. Prouinciis 41. Mil.62.63.65. 93.96.102. Deiot. 36.37.

Concordia, Haruſp. 60. 61. 63. Lig. 33.
Conſolatio 14. Philipp. 34.
Corruptela temporum, 2. Catil. 10.
Conſcientiæ vis, 3. Cat. 11. poſt reditum in Senat. 36. pro domo 140. 141. Piſo.
Continentiæ & grauitatis laus, ex iis quæ pro Cœlio, num. 39. 46. 47. Milon. 62. 63. 2. Ant. 68.
Conuiuiũ Damoclis, Tuſculana. v. 61.
Crimen magnum. Font. 10. Cluent. 25. 29. Piſ. 94.
Criminum frequentatio, act. 1. in Verrem, initio, & vltima in Verr. ſub finem.
Crudelitas, 14. Philipp. 8. 9. & 10. pro Roſc. Amerino. 63. Cluent. 177. 188. 199. Rab. 12. 13. &c. 3. Catil. 24. 25. Flacco 73. Syl. 76. pro domo 43. 63. 64. Haruſp. 35. Sext. 22. 30. 32. 135. Vatin. 23. & vltima in Verrem, maximè in ſupplicio Gauii Conſani. Piſ. 17. 18. 83. 84. 85. Lig. 11. 12. 13. 14. ii. Ant. 63. iii. Ant. 4. xi. Philipp. 1. 2. 3. 5. 6. 7. 8. 9. egregiè xiii. Philipp. 18. 21. 22. Amer. 63.
Conflictus virtutum & vitiorum ii. Cat. 15.
Clementiæ Laus. Marc. 1. 9. 17. 18. 19. Lig. 15. 16. 29. 30. 38. 39. Deiot. 33. 34. 40.

D

Diues Rab. 3. 4.
Decretum iniquum, Flacc. 15.
Degener, Sext. 110. Rab. 2.
Decoctor, Flacc. 90. 91. Sext. 110.
Damnatio iniqua, pro domo 46. 58. 59. 60. 65.
Diuina vltio, Amer. 131. pro domo 140. 141. Haruſp. 37. 38. 39. Piſ. 85. Mil. 86.
Diſcordia tollenda, Haruſp. 54. 55. 60. 61. Sext. 104. 108. 109. xiiii. Phil. 17. 18.
Dolor. 2. Catil. 10. iiii. Catil. 2. pro domo 97. 98. Haruſp. 43. Planc. 34. Sext. 3. 4. 14. 27. 32. 63. 64. 88. 121. 122. Cœlio 60. Mil. 16. 18. 201. 100.
Dignitas maior durioribus legibus obſtringitur. Cluent. 150. Flacc. 87. vbi locus præclarus de moleſtiis & periculis eorum qui præſunt.
Diligentia in ſtudio. Planc. 66. Cœl. 45. 46. 74.

E

Errori & temeritati ſumus omnes obnoxii, Poſth. 22. 23. 24. 25. 26.
Eloquentiæ fructus, Muræn. 24. vis eius, & 1. de Orat. num. 30. 31. 32. 33. Haruſp. 41. Sext. 107. 108. 109. Balbo 3.
Exempla virtutis multùm mouent. Arch. 14.

F

Fama celebris pro lege Manilia, 43. 44. iii. Catil. 26. Syll. 24. Cœlio 6. Mil. 98. 99.
Fama & exiſtimatio læſa, orat. pro Quinct.
Fama non bona, Cluent. 4. Piſ. 47.
Falſum crimen, Cluent. 9. 166. &c. Flacc. 11. 12 19. 96. Syll. 74. 75. Planc. 30. 56. 57. Cœl. 15. 23. 53. 56. 57. 66. Deiot. 8. 15. 16. 19.
Fraudulentus, Quinct. 12. 13. 16. 19. 22. 26. 29. 56. Amer. 116. 117. Cecinn. 14 15. 19. Cluent. 70. 71. 72. ii. Agrar. 20. Flacc. 46. 47. 48. poſt reditum in Senat. 12. Sext. 19. & 22.
Fortunis ſpoliatus, Amerini peroratio pro domo 106. 111. 114.
Fœminæ laus, Amerin. 147.
Furor, Haruſp. 39. Piſo 47. 50. Mil. 99. vi. Ant. 4 5. 6. 7.

Frugalitas, Deiot. 26. 27.

G

de Gloria, & de modis comparandi, locus communis prolixus, ii. Offic. 43. vſque ad 52.
in Gloria recipienda laborandum, Manil. 6. exord.
Gloriæ amor, Arch. 26. vſque ad 30. Sext. 143. Cœl. 76. prouinc. 38. Piſo. 56. 57. 58. 59. 62. Mil. 98. 99. Marcel. 28. 29. 30. 31. i. Anton. 29. 30. ii. Anton. 32. 33. 114. 115.
Græcorum mores, & eorum in teſtimonijs leuitas, pro Flacco 9. 10. 11. 12. 13.
Gratiarum actio 2. Agrar. 1. III. Cat. 26. poſt reditum ad Quirit. 5. 6. & 53. 27. egregiè poſt reditum in Senat. 2. 3. 21. 29. 35. 38. Planc. 2. 3. 68. 72. 77. 78. 79. 80. 81. Balbo 1. Marcel. 10. 35. iii. Anto. 3. 4.
Gratia, aut potentia inuidioſa, Amerin. 122.
Gratus omnibus Arch. 5. 6. Vatin. 7. 8.
In gratiã redire cum inimico, poſth. 19. 32. 33.

H

Helluo, Piſ. 13. 22. 41. ii. Ant. 66. 67. 104. 105.
Homo frugi, Quinct. 59. 93.
Honeſtus, & locuples Amer. 15.
Honores poſt mortem decernendi, ix Philipp. ferè tota.
Honor digno collatus, exordium ii. Agrar. Planc. 50. Sext. 6.
Humaniorum literarum fructus, Arch. 22.
Humanitas, Amer. 41. 42.
Humanarum rerum inconſtantia, & pericula, Flacc. 87. Syll. 91. pro domo 146. Mil. 7. v. Ant. 26.

I

IGnominiam ſubire, & ſuis bonis ſpoliari, ſummum malum; Quinct. 49. 95. Piſ. 47. 48. i. Ant. 31.
Impietas, Font. 20. 21. pro domo 104. Vat. 14. ii. Ant. 56.
Imperatoris virtutes quæ, Manil. 28. 29. &c.
Iniuriam vlciſci, Syll. 46. 47.
Iniuria damnumque, Quinct. 34. 47. 51. 53. 71. 74. 95. Amer. 49. pro domo 106. &c. Sext. 29. 54. 93. de prouinc. 5. 10. 71.
Improbi viri mores, aut auari, Quinct. 55. 56. pro Cluent. 630. L. 1. in Verr. nu. 10. l. 2. n. 134. de Timarchide.
Innocentia alicuius, Font. 27. exord. Flacc. 7. Syll. 77. 78. 79. 84. 85. Cœlio 55. Balbo 15. Poſth. 6. 10. 11. Deiot. 20.
Immortalitatis ſpe omnes laboramus, Rabir. 26. Sext. 47. 48. Marcell. 11. 28. 29. ii. Ant. 114. xiiii. Philip. 32. 33.
Iudicum offic um, Cluent. 159. Mur. 41. Poſth. 11. 12.
Iudicis quanta prudẽtia eſſe debeat, Font. 15. Flacc. 95. Piſ. 94. poſth. 11. 12.
Iram deponere, Deiot. 8. 9. ii. Ant. 84. 36. 76.
Iratus leui de cauſa, Vat. 4. i. Ant. 26. 27.
de Iure & iuriſconſult. pro Cæcina. 66. 67.
Iuris ciuilis quanta ſit æquitas, & quàm diligenter ſit obtemperandum, eiúſque fructus, Sext. 90. 91. 92. ix. Phil. 7. 11.
Iuriſprudentiæ laus, 1. de orat. 199.
Iuriſperitorum labores, Mur. 19.
Iuſtitiæ neceſſitas, præclarus locus communis, 2. offic. n. 39. 40.

L.

LAus egregia viri boni, & prudentia Cæcinn.77.78.Manil. 3. Cluent.107.133. Cœl.59.
Legũ vtilitas, & authoritas, Cluent. 146. earum euerſio, Piſ. 9. 10. Marcel. 24. 25. Deiot. 32.
Libertas, Planc. 47. Balbo 31. Poſth. 3.4.& ii. offic.52. 53. 54. præclarè in peroratione.
Libertas in agendo cum laude, Planc. 93. 94.
Libertatis ius, Balbo 31.
Licentia nimia in Republ. nocet, Flac. 16. 17.
Laborandum tendenti ad ardua, 59. Sext. 102.136.137.138.&c. Cœlius 45. 46. 47.
Literarũ ſtudia, Arch.& Tuſc. v. 67.
Luxuria, Amer. 75. ii. Catilin.7.10. 22.
Poſt reditum in Senat. 10. 12. 13.14. Haruſp. 59. Sext. 20. Cœl. 47. 48. 57. 59.
piſ. 25. 66. 67. 2. Ant. 44. 46.
Luxus, ſumptúſque, Amer.134. 135. 2. Catil.10.22.25.poſt reditũ in Senat.15. Haruſp. 44. Sext. 18.Cœl. 57.67. piſ.13.22.25. 48. ii. Anton. 15. 104. 105.
Ludi pro Mur. 39. 40.

M.

MAla bonis permixta, v. de Finibus, num. 91.
Malitia, Quint. 48. ii. Agr. 28.
Magnas res gerere 2. Catil. 28.
Mater in filium impia, Cluent.12.
Manſuetudo, Muren. 6. Syll. 8. 86. 87.
Manſuetudo Romana in ciues, Rabir,10. &c. 16.
Militaris gloria quanta ſit, Mur. 22. 24. 30.
Maledicus, Mur. 13. Flacc. 12. Syll. 46. 47. pro domo 3. Planc.30.56. 57. Sext. 110. Cœl. 6.30. Balb. 56. 57.58. piſ. 31. 32
Magiſtratus boni partes, pro Syll. 25. 26.
Mors immatura, Cecinn. 12.
Mutari in deterius, i. Ant. 33. 34.
Modeſtia, Cecinn. 103.
Maiorum laus, & religio, Haruſp. 18. 19.
Memoria conſeruat beneficium, iii. Catil. 26. poſt reditum ad Quir. 1.
Mors non eſt timenda, 4. Catilin. 7. 8. Sext. 47. 48. ii. Ant. 37. 118. 119. iiii. Ant. 13. vi. Ant. 6. 7. i. Tuſcul.
Mors pro patria, vel Religione, quàm glorioſa, xiiii. Philipp. 31. 32.
Mortis contemptus, Tuſcul. 1. per totum.
Mundi pulchritudo ii. de nat. deorum, 95. & conſeq.

N.

NObilitatis quæ debeant eſſe ſtudia, Ameri. 145. ex virtute laus eius, Mur. 16. 17. piſ. 2.
Nobiles in bono vel malo excellunt, Quinct. 31.
Nobilitatis ſplendor, & gloria, Sext. 21.
Noua res, & inſolita, Vat.31.32.35.

O.

ODio eſſe omnibus, piſ. 45. 46.64.65.93.96.98.99.
Oppreſſo opitulari, Amer. 27.
Odium in bonos, Vat. 24. 25. Balbo 66. piſ.16.20.21.26.31.32. Mil.36. 52.53. x. Philipp. 4. 5.6.7.
Odium alicuius. 2. Catilin. 11. Syll. 83. poſt reditum ad Quir. 23. pro domo 60. 61.62. Vat.1.9.
Officium conferre in eos maximè, quibus debemus. Arch. 1. 2.
Optimates, aut populares qui, Sext. 96. 97. &c.
Orator vehemens, & remiſſus iii. de Orat. 28.

Oratoris laus, & eloquentiæ iucunditas, ii. de Orat. n. 34. & 188.
Otium ii. Agr. & 188.

P

PArricidium, Roſc. n. 62.
Patientia ii. Agr. 45. x. Philip. 7. xi. Phil. 7.
Pax, Agrar. 23. ii. Agr. 9. 101. 102. prouinciis 30. 31. Marcel. 14. 15. ii. Ant. 113. xiii. Ant. 1.
Philoſophiæ laus, v. Tuſcul. ſect. 5. & num. 60. de phyſica.
Præmium virtuti decernendũ, Balb. 22. 23. 24. &c. 51. 65. 66. Prouinc. 38. Milon. 59.
Pœna parricidij, Amer. 70. exord.
Popul⁹ facilè excitatus, Cluẽt. 13. eius inconſtãtia, Mur. 35. 36. 53. Flac. 87. Planc. 7. 10. 11. 15. Sext. 115. 116.
Potẽtia inuidioſa, ii. Agr. 23. Piſ. 35.
Patriæ columen, & ſeruator, Marc. 24. 26. 32. 33. ii. Ant. 113. v. Ant. 37. 38. 39. 42. 43. 44. 49. 50. 51. vii. Ant. 6. 7. x. Philipp. 11. 12. 13. xiiii. Philip. 12. 13. 14.
Præteritio egregia, Quinct. 13. Amer. 13. Manil. 25. 37. Cluent. 41. iii. Agra. 4. Rabir. 17. 1. Catilin. 14. pro domo 122.
Planc. 59. Sext. 13. 108. Cœl. 54.
Perfidia, Amerin. 109. 110. &c. egregiè Flacc. 9. 10. 11. 12. &c. Sext. 46. Deiot. 30. xi. philip. 8.
Pietas res ornat, Haruſp. 19. 20.
Perficere oportet inchoata, prouinc. 34. vii. Ant.
Prudentia, xiii. philip. 6. 7.

Q.

QVerimoniæ, Amerin. 9. 12. 29. 30. exordium pro Flacc. & 103. Sext. 64. 93. 45. egregiè Catil. 59. Mil. 35. 103. 40.
Queri ſine cauſa, Flacc. 57.

R

RApacitas, Quinct. 38. 39. 42. Cluent. 67. 68. Haruſp. 59. Mil. 76. 77. 79. & paſſim in Verrinis ii. Ant. 62. 66. 67. 68. 97. iiii. Ant. 9. 10. v. Ant. 32. 33. viii. Ant. 8. 9. 10.
Rebellis, vi. Ant. 4. 5. 6. 7. 8. 9.
Religionis ſtudium, Haruſp. 18.
Reſiſtere improbitati aliorum, Cecin. 2. Haruſp. 6. 7.
Retorquere in aliquem crimen. Amer. 79. Cecin. 3. Haruſp. 6. 7. 17.
Repulſa, Mur. 48. Sext. 25. 26. 27.
Ridicula res, Haruſp. 8.
Reſipiſcunt nonnunquam homines, Cœl. 28 42. 43. 77. xii. Ant. 5. 7.
Ruſticæ vitæ innocentia Amer. 75.

S.

SEuerus, Amer. 85.
Sceleratus, Cluent. 39. 41. 44. 48. 87. 99. i. Catil. 12. 13. 17. 25. ii. Catil. 7. 8. Mur. 49. 50. 82. Sill. 70. 71. 76. poſt reditum in Senat. 10. pro domo 23. 26. Haruſ. 35. 42. 55. 57. 58. Sext. 16. 17. & 29. Vat. 18. 19. 20. 22. prouinc. 3.
Seditio, i. Agr. 23. 26. ii. Agr. 8. 10. 13. iii. Agr. 16. 1. Cat. 12. 18.
Seditioſi, iiii. Catil. 4. Mur. 50. pro domo 13. 24. 54. &c. 89. 110. Piſ. 9. 15. 20. 21. 26.
Sacrilegus, pro domo 109. & templorum euerſor. ibid. 140. 141. Haruſp. 28. 32. 33. 37. 38. 57. Milo. 91. 92. & 4. lib in Verrem. paſſim.
Simulatus, & verſipellis, Cœl. 12. Piſ. 1. 2. i. Ant. 20. ii. Ant. 89. exord.
Stoïcorum inſtituta, Mur. 61. 62. 63. 74.
Spectaculum triſte, pro domo, 100. Planc. 99. Mil. 104. ii. Ant. 64. x. Phil. 8.
Supellex lautiſſima, Amer. 13.
Superbus, Amer. 135. Cluent. 105. 111. 112. xiii. Ant. 4.
Stupidus, pro domo 105.

T

TEmperantia, Manil. 40. & lib. 1. de offic. 101.
Tempori & hominibus ſeruire Cluen. 139. Planc. 93. 94. 95. Cœl. 12. Balbo 61. Poſth. 26. 27. 29.
Temporis anguſtiæ, Rab. 6. 9.
Timor ex magnitudine periculi, Quinct. 6. Oratoris 77. Cluent. 51.

egregiè Sext. 12. Mil. 1. Deiot. 1. &c.
Timor conſequitur ſcelus, Amerin. 65. &c. Cluent. 54. pro domo 140. 141. Haruſp. 59.
Timendus aliquis, iii. Catil. 16. 17. pro domo, 6. 8. 137. Cœl. 22.
Teſtes multi innocentiæ Font. 4. 5. 6. 7. &c. 34. 35. Cluent. 195. &c. Rabir. 8. Flacc. 100. 101. Sext. 9. 10.

V

VArietas rerum, & diſſimilitudo. iiii. de orat. 23.
Verba non tam ſpectanda, quàm cõſilium eorum qui ſcripſerunt, 49. &c. egregiè 81. &c.
Veritas tandem innoteſcit, Cluent. 55. 63.
Vberes agri, i. Agr. 21. ii. Agr. 66. 79. 80.
Vrbs nobilis, ii. Agr. 40.
Viri boni & mali, pro domo, 130. 131. piſ. 41.
Virtus ſolum bonum, v. Tuſcul. 44. & per totum.
Vita ducũ laude digna, planc. 27. 29.
Vita ciuilis ii. offic. n. 13. 14. 15. &c. beata, Academ. 23.
Voluptatis aſſeclæ, Sext. 22. 23. Cœl. 75.
Voluptatis adiuncta, ii. de fin. 23. piſ. 69.
Voluptas honeſta, iii. de orat. 176.
Voluptates refugientes, 39. 41. 42. 45. 46.
Voluptates ſenum, honeſtæ, de ſeneɛt. 45. 46. 47.
Voluptatibus maximis finitimum faſtidiũ, iii. de orat. 96. opt. induct.
Vis, Quinct. 47. 82. Amerin. 69. Cæcinn. 33. 42. 45. 47. 48. Cluent. 96. Flacc. 97. pro domo, 53. 54. 55. Haruſpic. 33. Sext. 79. 80. 85.
Vi agere, non eſt prudẽtis, Cęcinn. 1. Sext. 60. piſ. 42. 43. Mur. 7. 19. Deiot. 36. 37. 38.
Vlciſci nolle, poſt reditum in Sen. 22. Sext. 88. prouinc. 2. x. philipp. 7.
Victoria ſui ipſius quàm glorioſa, pro Marcell. 8. 9.
in Verrinis plena ſunt omnia accuratiſſimis amplificationibus, quæ ſtylum adoleſcentum mirificè poſſunt acuere. Tales ſunt Rei facinoroſiſſimi l. 1. in Verr. n. 10. vſque ad 15. de Apolline Deliaco ſpoliato n. 47. ibid. de ſpoliatione Pupilli n. 93. l. 2. n. 134. Timarchides, nu. 22. Apronij narratio de Lollio ibid. n. 61. l. 5. ſpoliatio Haluntinorum nu. 51. furtum trullæ Antiochiæ Regis filiis ereptæ nu. 61. ibid. de Candelabro ibid. 64. Diana Segeſtana ib. 74. de Sopatro ib. 84. de ſceptro Herculis 93. de ſuppliciis multa graphica & lectu digniſſima.

DE DISPOSITIONE ET PARTIBVS ORATIONIS.

LIBER SEXTVS.

EIVS DIGNITAS.

CAPVT PRIMVM.

ſitio- xcel- u. VT ingenij fôtes Inuentio, ſic iudicij, diſpoſitio recludit; qua nulla virtus ad pulchritudinē orationis aptior. concinniórve reperiri poteſt; vt à qua omnis concinnitas, & præcipuus emergit in ſtructura decor: Neque ...7. enim, vt ait Quintilianus, quanquam fuſis omnibus membris, ſtatua ſit, niſi collocetur: & ſi quam in corporibus noſtris, aliorúmve animalium, partem permutes, atque transferas, licèt habeat eadem omnia, prodigium ſit tamen: Et artus etiam leuiter loco moti, perdunt quo viguerunt, vſum: & turbati exercitus ſibi ipſi ſunt impedimento. Nec mihi ...tura r or- ... videntur errare qui ipſam naturam ſtare ordine putant; quo confuſo peritura ſunt omnia: ſic oratio carens hac virtute, tumultuetur neceſſe eſt, & ſine rectore fluitet, nec cohæreat ſibi, multa repetat, multa tranſeat, velut nocte in ignotis locis errans, nec initio, nec fine propoſito, cauſam potiùs quàm conſilium ſequatur. Hæc ille. *Ordo.*

Ex quibus multorum huius temporis ſcriptorum imperitiam redarguas, qui præferuido quodam ingenij calore accingunt ſe ad ſcribendum, antequam quid velint, aut quomodo, ſecum fuerint meditati.

Quamobrem toto orationis curſu videas volantem ſtylum, & ludibundum, qui inanes vndique floſculos aucupatur, ſolidæ rationis parum, aut nihil habet. Deſtituitur enim iudicio; quæ pars eſt eloquentiæ optima, ac per totum corpus ſermonis æquabiliter diffuſa: huius *Stylus volans & ludibundus.*

pondere ſubſultans leuitas firmatur, imperfecti ingenij fœtus veluti lambuntur, & formantur, omnis deniq; ratio ac cultus eniteſcit.

DE PRVDENTIÆ DISPOSItionis, & Iudicio.

CAPVT II.

Diſpoſitionis prima pars, delectus.

PRimæ partes diſpoſitionis ſunt, ex ampla rerum copia, quas ſiue lectio authorum ſuggeſſerit, ſiue fons ingenij profuderit, pauca & præclara ſeligere. Vehementer enim errant (quod ſuperiùs docui) qui in eo decus eloquentiæ ſitum exiſtimant, ſi quàm maximè prolixas orationes habeāt; & nihil eorum quę excogitarint, aut inuenerint, omittant: ex qua cupiditate fit vt non modò communia, ſed aliena quæque & frigida, amplificationis deſiderio intrudant. Vt enim Macedonum phalanx ex modico, ſed lectiſſimo militum numero conflata, ſuis præſidio, hoſtibus exitio fuit: Contra verò innumerabiles Darij copiæ ſuis ipſæ viribus diſtractę atquæ laceratæ, non tam adiumenta virtutis, quàm impedimēta exercitus cenſebantur: Ita profectò in orationibus euenit, quæ breues, ac ſubſtrictæ, lectis rebus, rationibus inſtructæ ſunt, longè actiùs percellunt animos: contrà longæ, fluctuantes, confuſæ, pondus & ictū non habent.

Prolixæ orationes fugiendæ.

Delectus verum.

Sedeat igitur in diſpoſitionis limine iudicium, tanquam regius Cēſor, qui inuenta omnia maturiùs examinet, aliena repudiet, negligat communia; rara, ſi non ad rem fuerint, nō grauatè relinquat, eligat pulchra, neruoſa, florida; & quod maximum eſt, rectà ad rem collineantia. Multa enim perſæpe dicuntur fucata, quæ apud imperitos alicuius gratiæ lenocinio ſe inſinuant: At ſi à grauibus viris excutiantur, vel modicè pertractentur, ſtatim quaſi leuiculi flôres in manibus emarceſcēt. Contrà, quæ ſunt acriter excogitata, & prudentiſſimo ingenij examine ſelecta, minus habent ſimulatæ venuſtatis, plus pōderis & intelligentiæ, ideóque accuratiùs inſtruunt ac delectant diutiùs.

Examen ſtyli.

DE TRIPLICI DISPOSItione in genere.

CAPVT III.

Diſpoſitio triplex & eius exempla.

DIſpoſitio à Dialecticis vulgò in tria genera diuiditur. Vna dicitur naturalis, altera arbitraria, tertia artificialis.

Naturalis eſt, quæ naturę ordinem ſequitur, atque imitatur: atque id quatuor potiſſimùm rebus, tempore, natura, loco, dignitate, quod obſeruat Ariſtoteles in Logicis. Tempore, aliud alio prius poſteriúſve dicitur, quemadmodum hodiernus dies prior eſt craſtino, craſtinus perendino: Item bellum Macedonicum prius Ciuili, Punicum prius Macedonico. Natura, alia aliis priora ſunt exiſtendi neceſſitate, vt ſol, luce; anima, homine: & ad ſummū, totū, partibus; cauſa, euentis; ſubiecta, adiacētibus. Loco priora dicūtur, quorū vnū præcedit aliud poſitione: ſic vltima cœlo, citima terris, dicitur Luna. Dignitate prius eſt, quod præſtātius habetur, vt aurū, argēto; argentū, plūbo.

Ordo arbitrarius eſt, qui nulla certa ratione conſtat, ſed ſolo dicentis aut ſcribentis arbitrio diſpenſatur. Talis eſt liber Æliani de animalibus, vbi omnia de induſtria permiſcet: & ſi quis rationem quærat, Homo eſt (inquit) ſui arbitrij, licet illi pro voluntate ſcribere.

Artificialis ordo eſt, qui ab arte ad aliquem deſtinatum finem aut voluptatis aut vtilitatis dirigitur, ex quo plerumque minimè ſeruato naturæ

turæ ordine, prima poſterioribus ſubiungit. Talis eſt ordo poëtarum, qui de induſtria res ab ouo non citant, ſed à fine, aut medio incipiunt; deinde principia, data occaſione intermiſcent, quò magis pendeát animi, & plus ex inopinato rerum euentu colligant ſuauitatis. Item artificialis dicitur, quòd non ſponte naturæ vbique profuſus, ſed ab arte cultus & inſtructus appareat.

DE TRIPLICI DISPOSITIONE artificialis.

CAP. IV.

ARiſtoteles, in Logicis triplicem artificioſæ diſpoſitionis ſpeciem notat. Vna eſt Analytica, ſeu reſolutiua: altera, Compoſitiua; tertia, Definitiua.

Analytica quatuor modis fieri conſtituíque ſolet: Primò quidem, cùm à toto ad partes, quas Philoſophi integrantes, Cicero, totius appellat, fit proceſſus: vt ſi quis de toto homine primũ dicat, deinde ſingulas corporis partes pedetentim diſcutiat. Secundus eſt, cùm non in partes totius, ſed in partes generis fit gradatio: vt ſi explicata fortitudine, de magnanimitate in aggrediendo, & patientia in tolerando diſſerã. Tertius, cũ propoſitio aliqua gradatim in ſua principia reſoluitur: vt ſi dicã, tolerandum eſſe dolorem, quia honeſtum eſt; & honeſtũ, quia cũ virtute coniunctũ. Quartũ, cùm à fine ad media regreſſus, per ſimilẽ gradationem inſtituitur: vt ſi quis præuideat Rhetoricæ finẽ eſſe bene dicere; bene dici non poſſe ſine elocutione; elocutionẽ, verbis, quaſi corpore, rebus nõ ſecus ac anima, cõſtare; ideo inchoandũ ab iſtis illi qui ad deſtinatum ſcopũ peruenire velit.

Contraria eſt diſpoſitio συνθετικὴ, & quatuor itẽ modis oppoſita: nam à partibus totius ad totũ perlabitur: vt cùm ab elementis Rhetoricæ ad conſideratioñe integræ artis conſurgit: ſimiliter in partibꝰ generis, priùs temperãtiæ partes & momenta, quã ipsũ genus, cõſiderat. Denique principia enunciationũ, priùs quàm enũciationes, media ante finẽ explicat.

Tertia eſt Definitiua, ex vtriuſque temperie conflata: fitque cùm res in genere primùm definitione explicatur, deinde in partes ſiue ſpecies tribuitur, quæ & ſingulæ deſcriptionibus proprietatibúſque ſuis illuſtrantur, cùm de optimo genere dicendi dicturi, quale ſit illud imprimis conſtituimus, mox varia genera & ſpecies ad vberiorem intelligentiam cõplectimur: quæ methodus in tradendis diſciplinis optima cenſetur.

DE DISPOSITIONE Oratoria.

CAP. V.

DIſpoſitio Oratoria primùm iuxta tria cauſarum genera, deinde ſecundùm partes & corpus Orationis ſpectanda. In conſultatione, & iudiciis, vbi res manu fermè ducunt oratorem, diſpoſitio facilior eſt; & hæc fermè obſeruantur. *Diſpoſitio in conſultatione & iudicijs quæ.*

1. Si quæ ſunt ab aduerſariis propoſita, & iam contra nos inchoata auditorum præiudicia, magnopere laborãdum, vt hæc initio refellãtur; cùm præſertim tota oratio nihil põderis eſſet habitura, ſi quis aduerſus exiſtimationem noſtram ſcrupulus ſubeſſet. Hoc Demoſthenes, hoc Cicero, hoc cæteri oratores accuratè obſeruant.

2. Naturali ferè ordine omnia ſecundùm hanc ſaltem rationem componuntur, vt prius fulciat ſequens: quemadmodum in mathematicis probationibus decem ex nouem prioribus dependent.

3. Si animi malè affecti mediocribus rationibus perſuaderi non poſſunt: Primò robuſtiſſima quæque proponuntur, quibus veluti impreſſa opinio maiori impetu cõuellatur, & quaſi validus cuneus validiori cuneo trudatur.

Argumentorum diſpoſitio.

4. Si auditorum animi rationes perferant, & expectent, ſedata & molli inſinuatione, leuiora aliquando ſubijciuntur; quibus gradatim ad maiora aſcenditur, vel etiam ſparſim collatis argumentis dimicatur. Sed hoc in magna cauſę fiducia, & aduerſariorũ imbecillitate, quos cõtémnentes, per leuicula argumenta, quaſi fuſtibus, nõ iuſtis armis expugnamus.

5. Quod vſitatiſſimum eſt, robuſta initio, quaſi haſtati milites, robuſtiora in fine, non ſecus ac triarij, ponuntur: inualida, quaſi imbellis turba, in medium conijciuntur.

Vbi verò plures quæſtiones aut facta diſcutiendo occurrunt, niſi circumſtantiæ aliud præſcribant, grauiora priori loco calentibus attentione animis, dici oportebit, maximè ſi ab iis conſequentia approbari illuſtraríque poſſint.

Diſpoſitio in laudatione.

In laudatione, qui vitam gradatim narrare ſolet ordo, cenſetur nimis olere ſcholam: ſatius eſt orationem in certa virtutum capita partiri; & res geſtas, non ordine naturæ, ſed artificiali recenſere. Hæc ſecundum diuerſa orationis genera: de quibus pleniùs ſuis locis.

Diſpoſitionis partes.

Quod ad partes attinet, præit exordium, ſuccedit narratio, aut propoſitio, quam excipit confirmatio, & hanc claudit peroratio: quanquam in eo pueri & rudes vehementer errant, qui putãt nunquam eſſe iuſtam orationem, niſi hęc omnia ſecundùm tritas & communes Rhetorum regulas fuerint religioſè ſeruata. Ratio, & prudentia, eloquentiæ totius anima, pro rerum, locorum & temporum opportunitate multa mutat, addit, ſuccidit: & ſpectat, non quid ſchola ſed quid aures auditorum ferant.

Orationis partes non ſemper iuxta ſcholam.

In exordio plerumque is ſeruatur ordo, vt rerum dicendarũ propoſitio præmittatur, cui ratio ſuccedat.

In narratione & expoſitione oratoria, ſi nihil aliud obſtiterit, naturalis temporum ordo ſeruandus erit. Verùm ſi primæ narrationis partes paulò duriores fuerint, reliquę verò gratiores, & magis ad rem noſtram, non erit alienum ab ijs quæ benigniùs audientur, occupare animos: vel ſi faſtidioſæ aures nullas inſinuationes ferant, graue eſſe debet, multa præcidere, & ad ea, quibus cauſæ vis & notitia continetur, ſtatim deuenire.

In confirmatione iudiciali & deliberatiua, qualis eſſe debeat diſpoſitio, ex ijs quæ ſuperius dicta ſunt, liquet.

Chriarum & ſermonum moralium diſpoſ.

In chrijs moralibus, & eruditis orationibus, præclarè inſtituenda eſt diſpoſitio, vt non ſubſultet oratio inſtar locuſtæ, exempla vndique, aut dicta, aut fabulas occupans, ſed fuſo amni ſimilis, tractum habeat, & ad vnum ſcopum rectà collineet.

Exordium graue eſſe debet, & rem potiùs ſpectare quàm perſonam, vt poſtea dicetur.

Poſt exordium multùm dignitatis habet grauior quidam diſcurſus ſumptus à genere maximè proprio rei, quam tractamus, quò ad ſpeciem commodius pateat ingreſſus. Sed is debet eſſe breuis, & in re communi rarus: vt, ſi mihi de Diui alicuius laudibus dicendi proponatur hic textus: *Erat lampas ardens, & lucens*: Veſtibulum orationis, & quaſi propylæum commodè fieri poterit, de lucis præſtantia & dignitate. Sed prouidendum, vt ornatum ſit & parcum, néve, quod plerique inconſultè faciunt, laxius ſit tota domo. Hoc præmiſſo grata concinnitate ad orationem fiet

decurſus, à luce corporis, ad lucem animorum, & ſanctitatis. Deinde, vt hic textus ſuggerit, oratio in duo veluti brachia diſcriminabitur; nam & arſiſſe charitate, & ſapientia luxiſſe oſtendetur: quòd ardere, vt ait D. Bernardus, parum ſit; lucere, vanum; lucere & ardere perfectum.

...e & ...e per... n. ...men... ordo.

Argumenta autem ita erunt diſponenda, vt quæ à genere, definitione, partium enumeratione, cauſis, effectis, principem locum obtineát.

Remota, vt hiſtoriæ, & teſtimonia, cùm artificioſis eleganti ſuauitate contemperentur.

In peroratione, ſi repetantur; & verbis, & ſententijs, & nonnihil etiã ordine varianda; vbi nullus præmittitur diſcurſus, extat tamen ſemper aliqua propoſitio generalis, in qua, vt arbor in ſemine, ſic tota incluſa ſit oratio.

DE EXORDIO IN GENERE.

An Exordium ſit pars orationis neceſſaria.

CAP. VI.

NVnc orationis partes aggrediamur: quarum numerum conſtanti omnium Rhetorum ſcientia firmatum, nihil attinet in diſcrimen reuocari. Quanquam non ita res intelligenda eſt, eam continuò mancam eſſe orationem, quæ ex quatuor hiſce partibus, exordio, narratione, confirmatione, & peroratione, non coaluerit. Pleraſque enim partes nonnunquam amputandas eſſe docet prudentia; quas ſi intrudere coneris, deforme potiùs corpus facias & inutile, quàm quicquam roboris & gratiæ concilies.

Et, vt ab exordio incipiam, dici non poteſt quantæ ſint in hac parte ex præceptorum redũdantia ineptię, quámque ignorãter titubetur à multis, qui veteres ſcholæ cãtilenas ſcrupuloſiùs obſeruandas putãt, vbi nihil opus eſt, imò re ipſa penè reclamãte, & nauſeantibus auriculis, longo verborum circuitu communes & frigidos exordij modos ingerunt. Venimus in id penè tẽpus, vbi vetus Areopagitarum lex renouanda ſit, qui dicere iubebant oratores ſine exordio. *Error in exordijs.*

Quorſum enim illi ambitus, & tot verborum phaleræ, vt beneuolè audiaris? at beneuolentiæ officit tua garrulitas? Non verbis, aut nugis, ſed ſapientia & virtute, quæ ſunt animorum ἑλεπόλεις, paratur beneuolentia. *Exordiorũ prolixitas fugienda. Virtus & ſapientia animorum ἑλεπόλεις.*

Quid quòd, aut ſermo eſt in concione ſacra, vbi conciliatricula illa animorum in graui præſertim perſona delinitio, vitium eſt haud mediocre: Aut apud viros negotioſos, prudentes, politicos, qui non titillantur verbulis, ſed longè alia habent beneuolentiæ fundamenta: aut etiam in demonſtratiuo genere verſatur oratio; ſed & hîc beneuolentiæ tantùm colliges, quantũ induſtria merueris. *Vitãda eſſe inutilia exordia.*

Deinde, ſi nemo erga te malè affectus eſt, imò, vt ſæpe fit, lubenter audiunt, amant, ſuſpiciunt, quorſum in parergis beneuolentię ludes diutiùs?

Raro omnino occurrunt occaſiones, vbi in iſtis proluſionibus ſit immorandum; ſi tamen occurrant, ſi malè affecti fuerint auditorũ animi, ſi aliqua ſuſpicione pręoccupati, quę in Oratoris detrimentum manare poſſit, tum locus beneuolentiæ, vt res, tempus, & prudentia ſuggeret, percurretur.

At verò attẽtione opus eſt; verum: vt attenderent, venerunt auditores; & in principijs aures arrectę ſunt: vel maximè, ſi res placuerit, attendent: ſin autem leuia quæque & friuola ſis dicturus, fruſtra πεντηκοντάδραχμον, & Perſarum montes aureos pollicebere. Plus authoritas, plus res ipſa,

plus verbum commodè & ἐνεργητικῶς dictum parat attentionis, quàm longa procemia.

Locus docilitatis videtur magis neceſſarius: ſed & hîc paucis pertexendus eſt, ne dum vis dociles facere auditores, incipias diuiſionibus & ſubdiuiſionibus confundere.

Quid igitur? Omnia (inquies) exordia ſunt amputāda: minimè illud quidem, ſed prudenter moderanda: eos tantùm agito, qui in præludijs & prolegomenis amant tempus & aures fruſtrà conſumere. *Vbique illis meliùs quàm in re*, politè dixit Ariſtoteles. Idcirco vt tibicines, quos nuſquam peius eſſe aiunt quàm domi, amant extra rem & foris canere: vel etiam vt ſerui & pueri mendaces ad interrogata directè nō reſpondent ſed circuitus orationis quærūt, ſuæ ſibi improbitatis conſcij: Ita illi videntur æquitate cauſæ ac bonitate deſtitui, qui ſine vlla neceſſitate inanes ambitus expoliunt.

Ariſtot. Rhet. l. 3 c. 14. πανταχοῦ γὰρ βέλτιον διατρίβειν ἢ ἐν τῷ πράγματι.

Exordijs prolixis & inutilibus abutentes quales ſint.

Res vna exordij eſt maximè neceſſaria, indicare finem cuius gratia ſit oratio; cætera plus habere videntur pompæ quàm neceſſitatis.

Quamobrem, non mihi reprehenſione dignus videtur Gorgias Leontinus, qui de Eleorum laude dicturus, ita exorſus eſt; Ἦλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata ciuitas.*

Gorgiæ Leontini exordium conciſum.

Circuitum maluiſſet Ariſtoteles, vt ſi quis dicat honore afficiendos bonos, & idcirco à ſe Ariſtidē laudari: Commendandas illuſtres ciuitates, & hanc ob rem Elidem commēdari.

Num hoc tandem rotundius apud eruditas præſertim aures: Ἦλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata ciuitas?* Explet enim exordij neceſſitatem, quam præſcribit Ariſtot. & indicat vno verbo quid velit, & quorſum ſuſcepta ſit oratio. Non diſſimile videtur exordium D. Greg. Nazianzeni in laudem Athanaſij:

Item Gregorij Nazianz.

Ἀθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσω, *Athanaſium laudans, virtutem laudabo.*

Num hoc tādem cōptius, quàm ſi dixiſſet, virtutē laudare oportet, ideo Athanaſium laudo? aut quid ſimile?

DE VARIIS EXORDIORVM generibus.

CAPVT VII.

PRimum illud ſtatuēdum eſt, duo eſſe exordiorum genera. Vnum neceſſitatis, alterum ornatus atque pompæ. Quod neceſſitatis eſt, vt ait Ariſtoteles, indicat finem cuius gratia fit oratio. Et quidem eſt ſine fuco, & circuitione verborum, grauibus & negotioſis orationibus familiare. tale eſt illud Euryptolemi apud Xenophontem, τὰ μὲν κατηγορήσων ἀνέβην ἐνθάδε, τὰ δὲ συναπολογησόμενος. Partim accuſaturus huc aſcendi, partim etiam defēſurus. Quod eſt ornatus, varium pro inuentione & expolitione ingeniorum eſſe ſolet, conueniitque orationibus in quibus & eruditio expectatur, & delectatio.

Exordium neceſſitatis & pompæ.

Secunda diuiſio eſt Vlpiani in 1. Olynthiaca, qui exordia diuidit in ea quæ initio orationis fiunt ad viā præmuniendā, & in ea quæ in media plerunque concione ſolent inſeri, ad renouandā attētionem, aut docilitatē.

Vlpianus in Olynth.

Tertia eſt Licymnij Rethoris, qui exordiorum in genere tres formas conſtituit, Eperesin, Apoplaneſin, & Ramos.

Licymnius in arte. Exordij diuiſio ſecundum Licymnium.

Quid Eperoſis ſeu impreſſio in exordiis.

PRima eſt ἐπέρωσις: cuius verbi ambigua eſt ſignificatio: nam ἐρωὴ tria ſignificat, vt notat magnum Etymologicum, *ceſſationem à bello*, vt in illo Homeri, πτολέμου δ' οὐ γίνετ' ἐρωή: ſecundò, *impetum*, vt Ὅσσον δ' Τυδείδης μὲν δούρατος ᾤχετ' ἐρωήν: per δούρατος ἐρωήν, intelligit impetum haſtæ.

Tertio ἐρωεῖν eſt *recedere*, vt ὑπερώησαν δ' οἱ ἵπποι, idem interpretatur ὑπεχώρησαν, *receſſerunt*. Planiùs tamen hîc intelligendum videtur de impetu: ne ſi receſſum aut deflexionẽ accipias, confundatur cum ἀποπλανήσει. Eſt igitur ἐρωὴ exordiũ ex abrupto: quod videtur violenter impetere, quaſi prima impreſſio exercitus. Tale eſt illud decantatum Ciceronis: Quouſque tandem abutêre Catilina patientia noſtra?

Quid Ἀποπλάνησις.

SEcunda, Ἀποπλάνησις, ſeu aberratio. Apud Iulium Rufinianum figura eſt, cùm iudex à re contraria nobis auertitur. Hinc exordio nomen, quod errare & exſpatiari videtur à propoſito.

Eſt quidem illud inſinuationi perquam ſimile, & nomine tenus tantum differre videtur. Nam per cuniculos ſubit animos auditorum, vt fieri ſolet in re parum honeſta & ancipiti, flexus ac mæandros innectit, mox præparatis animis præmunitiſque cogitationibus rẽ aperto Marte gerit. Exemplũ habes inferiùs in Dione Pruſæo, orat. 11. vbi cũ oſtenſurus eſſet Troiã non fuiſſe à Græcis euerſam, contra omnium ſæculorum & gentium corroboratã opinionẽ, orationis initio aliud prorſus agere videtur, cũ dicit, homines ęgre diſcere, & à doctis facilè in errorem induci, &c.

Quid Rami, ſiue Ramoſum.

TErtia appellatur, Ὄζοι, *Rami*. Quid ſint verò, nullus, quem ſciam, Rhetorum meminit. Ego ſi liceat conijcere, exiſtimarim *Ramos* appellari, exordium quod in varia ſubinde exordia, quaſi in ramos, funditur. Nam Vlpianus in orationibus Demoſthenis, ad tria aut quatuor plerumque notat exordia; quem numerũ (inquit) non ſolent excedere oratores, niſi valdè inſaniãt. Tale videtur exordiũ Ciceronis in oratione pro Murænà: in qua, vt cauſa erat grauiſſima, & varia ab aduerſarijs conflata erant impedimenta, neceſſe fuit omnia amplo illo & veluti ramoſo exordio amoliri.

Quid Ἐνδόσιμον.

ALia præterea exordiorum nomina citantur à Rhetoribus. ἐνδοσίμου meminit Ariſtoteles l. 3. c. 14. Quod ſpecialiùs cadere videtur in demonſtratiuũ genus, vt ſit prooœmium exornatiuũ, ducta metaphora à Citharœdis. Nam auſpicatus Rhythmi, vel melodiæ, & præſcriptum, quod datur ab ipſo chorodidaſcalo, cui accinere chorum oportebat, nominatur ἐνδόσιμον, ἀπὸ τοῦ ἐνδιδόναι, quòd gratuitò concederetur.

Quid Carceres.

AFfertur & Βαλβὶς, id eſt, Carceres, pro prima parte exordij: ſed hoc metaphoricum nomen eſt, omnibus initijs commune. Et Antiphon in oratione περὶ ὁμονοίας, βαλβῖδα τῆς ἀρχῆς dixit. Quid ſit propriè, explicat Harpocration in voce. *Antioch. in orat. de cõcordia.*

βαλβίς. ἡ γὰρ ἀπὸ τὴν ὕσπληγγα γινομένη γραμμὴ, διὰ τὸ ἐπὶ ταύτης βεβηκέναι τοὺς δρομέας, βαλβὶς καλεῖται. Linea ad carceres, in qua conſiſtebant curſores. *Harpocr. in lexico 10. Rhet.*

Tranſtulit Lycophron ad exordia orationis, per allegoriam. *Lycoph. in Caſſand.*

Ἐγὼ δ' ἄκραν βαλβῖδα μηρίνθου σχάσας,
Ἄνειμι λοξῶν εἰς διεξόδους ἐπῶν,
Πρώτην ἀράξας νύσσαν ὡς πτηνὸς δρο-
μεύς.

Ego verò lineam extremam ſoluens
à funiculo,
Aggrediar obliquorum curſu verborum,
Prima pulſaui repagula, vt alatus
curſor.

Alia diuiſio Exordiorum.

HErmogenes l. 1. de inuentionibus, variorum procœmiorum meminit: quorum vnum dicitur ἐξ ὑπολήψεως, ex opinione: alterum, ἀπὸ καιροῦ, ex tempore: tertium, ἐκ περιουσίας ex abundanti: quartum, ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ex ſubdiuiſione.

Quid Exordium ex Opinione.

Exordium ab opinione.

PRocœmium ex opinione, fit cùm pro ſtatu rerum, & opinione hominum, exordimur. Vt ſi negotium lætum, & hilares habeamus auditores, ita incipiamus dicere: Ὁρῶν μὲν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, χαίροντας ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, καὶ χάριν γινώσκοντας τοῖς θεοῖς. Video equidem vos (Iudices) proſpero rerum ſucceſſu lætari, Deóque gratias agere atque habere immortales.

Si contrà res triſtis, & funeſta, deiectos atque dolore perculſos oſtendat auditores; ſic (inquit) exordire. ἐπειδὴ καὶ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, τῶν πεπολιτευμένων ἕνεκεν ὁρῶ καὶ ἀχθομένους καὶ λελυπημένους. Quãdo vos video, Iudices, ob ea quæ nuper patrata ſunt, in magno dolore triſtitiáque verſari, &c.

Tale illud eſt Ciceronis in quarta Catilinaria. Video P. C. in me omnium veſtrum ora atq; oculos eſſe conuerſos. Video, vos, non ſolùm de veſtro, ac reipubl. verumetiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos, & cæt.

Ad hoc genus pertinent purgationes ſuſpicionum, & præiudiciorum, à quibus ſæpiſſimè exordia ducuntur: cùm induſtrij ſit Oratoris, antequam ad cauſam accedat, impedimenta omnia diſturbare, & ſiniſtrarum opinionum fibras, ſi quæ ſint, euellere; vt, tacta eſt de cœlo Periclis ſtatua. Hanc ob rem decernit quiſpiam, nomen illi Olympij, ſiue Cœleſtis, quo antea appellabatur, detrahendum. Sic (inquit) exorditur ad eleuandam ſuſpicionem, qua ex æmulatione, & inuidia in Periclem loqui videretur. οὐκ ἔχθρας ἕνεκα ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς πρὸς Περικλέα, τὴν συμβουλὴν ταύτην ἐνεστησάμην, ἀλλ' εὐνοίας πλέον, δεδοικὼς μή τι παρὰ τῶν θεῶν ἀνθρώπος ὢν πάθῃ. Non equidem inimicitiarum cauſa (viri Athenienſes) quæ mihi nullæ vnquam cum Pericle interceſſerunt, ſed ex beneuolentiæ abundantia huius author ſum conſilij, ne quid illi cùm homo ſit, Deorum irâ contingat.

Fulmen ominoſum, Olympij, nomen Pericli ſuſtur arahendum.

Exordium à purgatione ſuſpicionis.

Eſt quoque ἐξ ὑπολήψεως exordiũ, cùm Iudicum in aduerſarios, vt pote improbos, odium, & corroboratam omnium de eorum ſcelere ſuſpicionem commemoramus.

Exempl.

Dem in Midi.

Tale eſt illud Demoſthenis, τὴν μὲν ἀσέλγειαν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καὶ τὴν ὕβριν, ᾗ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, οὐδένα οὔθ' ὑμῶν, οὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀγνοεῖν οἴμαι. Quanta ſit Midiæ, non modò petulantia (Iudices) & aduerſus omne genus hominum contumelia, neminem, neque veſtrûm, neque aliorum ciuium ignorare arbitror.

Quid Exordium Ἀπὸ καιροῦ.

Exordium ab occaſione.

EXordium Ἀπὸ καιροῦ fit cùm ab inſigni aliquo euentu, & commemorabili ocaſione, anſam arripit orator, vt illud quod intendit, validiùs perficiat: Tale eſt exemplum. Citantur rei impietatis, qui intra pomœrium cõntra religionem ararunt, & ſementem fecerunt. Naſcitur ſub manu illuſtris occaſio; cùm enim plurimum in colenda terra deſudaſſent, nihil omnino frugum retulerunt; ab hoc euentu orator ſic ducit exordium: (Damnatos, impietatis reos, vel Deorum immortalium ſententiis ex eo ſatis (opinor) agnoſcitis, quòd cùm in arando pomœrio

Pomœrium ſacrũ. Arare intra pomœrium

multum laboris cepiſſent, nihil inde frugum meſſuerunt.)

Idem; Qui de patria erant eiecti, iuxta eius limites vrbem condiderunt: Mox, deflagrante bello ciuili à patria in priſtinã ciuitatem admiſſi, ſtrenuam operam nauarũt, eámque aſſeruerunt in libertatem. Tunc de eorũ reditu deliberatur. Sic exorditur orator: (Reuocandíne ſint in patriam, quos extrema huius vrbis calamitas, ad noſtram omnium ſalutem reduxit, nos opinione duntaxat quærimus, re ipſa verò iam confecimus.)

Quid exordium ex abundantia, contra incidentibus, acolutho, & cæt.

Exordium ἐκ περιουσίας, ex abundanti, fit cùm abundantia cauſæ nonnulla nos omittere dicimus: vt,

[…]ndãtis […]xplum […]i. Phya mulier pro Minerua ornata, & inſigni curru vecta Athenas ingreditur, Mineruam ſe dictitans, Piſiſtratúmque, quem illi eiecerunt, commendans. Quo facto, populo adhuc rudi os ſubleuit, & tyrannum, à quo ſubornata fuerat, reduxit. Inde accuſatur, ita incipit accuſator:

Poſſem equidem audacẽ mulierculam, vt in Mineruæ nomen, quam peculiari religione hæc ciuitas ſemper coluit, iniuriam, arceſſere impietatis: Sed omiſſo hoc ſacrilegio, Deorúmque vltioni permiſſo, à quibus ſolis rectè vindicari poteſt: quæ contra huius populi maieſtatem admiſit, commemorabo.

[…]rdium […]ντιπι[…]των. Exordium ἐξ ἀντιπιπτόντων apud Apſinum Rhetorem, fit ἐξ ἀντιθέσεως τῶν παρὰ τοῦ ἀντιδίκου, cùm per Anthitheſin res noſtrę cum aduerſariorum rebus aut factis comparantur.

[…]ολούθου […]hypo[…]i. Exordium ἐξ ἀκολούθου ſumitur ex antè dictis, aut factis: quibus congrua diſpoſitione ſubiungitur: Ad id accedit exordium ex hypotheſi, quod fit ex ſuppoſitione aliqua, quæ antea præceſſit: ἐκ βαρύτητος dicitur, quoties per παῤῥησίαν, ſeu apertam & generoſam dicendi libertatem, ducitur principium.

Quid exordium ex ſubdiuiſione?

Exordium ex ſubdiuiſione fit, cùm non vnum duntaxat, ſed multa inferuntur, quæ in ſuas partes diſtribuuntur. Idem planè videtur cum eo quod ſuperiùs *ramos* à Licymnio appellatum demonſtrauimus. Tale eſt illud exemplum: Decoctor aliquis, & impurus, meretricibus, quas alebat, Muſarum impoſuit nomina. Accuſatur non modò impuritatis, ſed & impietatis, hoc modo:

Si Mangonis impudicitia communes ſibi frænos, & modum aliquem impoſuiſſet, minùs quidem dolendum foret: Nunc autem cùm ad ſingularem nequitiam, etiam violata religio acceſſerit; duobus criminibus tenetur; quorum vnum eſt impudicitiæ, alterum impietatis; & cæt. *Subdiuiſionis exemplum.*

Item Demades orator, quærenti Philippo quales eſſent Athenæ, eas illi deſcripſit in menſa: inde citatur reus:

Καὶ διὰ τὸν ἄλλον μὲν βίον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν προεστῶτα Δημάδην, καὶ τὴν προδοσίαν, ἄξιον ἦν κολάσαι τοῦτον οὐχ ἥκιστα, ὃ καὶ διὰ τὰ νῦν αὐτῷ γεγενημένα, ἐξ ὧν αἰσχύνην μὲν καὶ ζημίαν προσῆψε τῇ πόλει.

Antea quidem (viri Athenienſes) & propter vitæ flagitia, & ob crimen proditionis, haud mediocri ſupplicio dignus erat hic Demades; nunc autem vel maximè poſtquam recẽti facinore damnum huic ciuitati, & dedecus ſempiternum inuſſit.

Hoc rurſus exordium in tres for-

mas diuidit Hermogenes, ſed leui fundamento.

Sex exordiorum fontes.

ITtaque omiſſis tot Rhetorum commentis, & nominibus, puto Exordia rectè ad ſex capita poſſe reduci.

Exordium ab adiunctis. Primum locum obtinent ea quæ ſumuntur ab adiunctis, quorum ſeges vberrima eſt, & multiplex: quot genera perſonarum, conditionum, locorum, temporum, cauſarum, modorum, in quibus infinita eſt varietas, tot naſcuntur exordia.

Exordium ab expoſitione finis. Secundum, ea quæ fiunt à ſimplici & rotunda expoſitione rei, ſeu conſilij, quod ſuſcipit orator, idque ſine fuco, & calamiſtris: vt, Cauſa hæc agitur contra ſacrilegum, & cæt. Elis beata ciuitas à me commendatur.

Exordium ex viſceribus rei quid. Tertium, ea quæ à viſceribus rei, hoc eſt, internis, principijs, ſumuntur, vt cùm quis vituperandum Philippum ſibi proponens, orditur ab hoc communi theoremate. Neceſſariam eſſe virtutis laudem, & vitij vituperium, quòd ex vtroque ciuitati non mediocris creetur vtilitas. Tale exordium Aphthonij Sophiſtæ. Οὔτε τὴν ἀρετὴν ἐπαίνων χωρὶς, οὔτε τὴν κακίαν ἔξω ψόγου προσήκει καταλιπεῖν, ὅτι καὶ διὰ ἀμφοτέρων ἐγκαταλείπεται κέρδος, ἐπαινουμένων μὲν ἀγαθῶν, κακιζομένων δὲ πονηρῶν.

Exordia ab Exemplis. Quartum, quę ſumuntur ab Exemplis, parabolis, iconibus, fabulis, prouerbijs, apophthegmatis, & cæt. quæ plus habent pompæ & circuitionis: nos inferiùs exempla afferemus.

Exordium ab inuocatione. Quintum, quæ ab inuocatione, quale eſt exordium orationis de Corona, apud Demoſthenem; & Ciceronis, pro Muræna.

Exordium ex abrupto. Sextum denique, quæ ducuntur ex abrupto; quæ vt magis calida ſunt & incenſa, peculiaremque habent modum, ita peculiarem merentur locum. Ad hæc, capita omnia vel ſaltem pręcipua, reduci poſſe exiſtimo. Sed de iſtis poſthac fuſiùs in Exẽplis.

DE MODO EXORDII.

An debeat eſſe argumentoſum, & floridum.

CAP. VIII.

OMnem ab exordio probationem remoueri nonnulli Rhetores volunt: Alioqui quomodo (inquit) à confirmatione diſcernetur exordium, ſi præter rationem ſuam argumentari & probare nitatur? Deinde cùm ad probationẽ mentes auditorum comparare debeat, ipſum omni argumentatione carere oportet. Sed tamen conſtat, multa, eaque induſtriorũ oratorum exordia, iacta quædam habere probationum fundamenta, & ſparſa veluti rationum veſtigia, quæ deinde, ſenſim latiùs manant incrementis. Quàobrem in hac quæſtione, & exordia, & argumẽta, vt permagna ſunt, atque illuſtri varietate, longè diſiungenda eſſe videntur. *Exordium nec esse argumentosum nimis, nec prorsus argumentation[e carere].* Si exordia ſunt ducta à circunſtantiis rerum, iiſque ad cauſam non adeò pertinentibus, ſed tantùm ornatus & excurſionis gratia, ea vt plurimùm proœmia nihil continent argumentoſũ. Si verò tertij generis ſint exordia, quæ à rerũ viſceribus, & internis veluti principijs ducuntur, recipiunt argumenta non quidẽ omnia, ſed ea maximè quæ ſunt à genere: ita enim grauiùs & liquidiùs influunt. Sic dicturus contra adulterã, exorditur à fœditate adulterij, & laude caſtitatis, quo ſit vt ſimul pręparet animos, ſimul etiã cauſam fulciat, & ad orationem commodiùs delabatur. Hoc opinor voluit Quintilianus, cùm præcepit ne exordium ſit argu- *Quint. l. 4. c. 1.*

mento-

mentoſum nimis, vt confirmatio. Nec prorſus ſine argumentationibus, vt eſt narratio.

Quod ad characterem attinet, ſimplici cultu exordia eſſe debere contendunt: & id quidem rectè, ſi præſertim generis iudicialis aut etiam deliberatiui ratio habeatur: in quibus nimis cōpta pro ſuſpectis ſolent eſſe exordia. Quis enim ineptum nō putet, ſi cùm totum orationis genus ſobriū & graue eſſe debeat, initium fuco & pigmentis ſit delibutum? Neque tamen eſſe oportet nimis grādia & auſtera; ſed quod eruditè notat Halicarnaſſeus, in libro περὶ Δημοσθένους δεινότητος, plus habere ſuauitatis quàm maieſtatis, ne nimia grauitate, quos conciliatos eſſe volumus, auocent auditores. At verò in orationibus exornatiuis, quæ non ad ſuaſionem ſed delectationē inſtituuntur, longè alia ratio: & vehementer errant qui hæc genera vna ratione præcipiti cōplectuntur. Oportet enim hæc procœmia compta eſſe, florida, veneribus & gratiis pullulantia: quanquam nolim eſſe aliquid, aut tranſlatum audaciùs, aut ab obſoleta vetuſtate, aut poëtica licentia ſumptum. Nondum enim recepti ſumus, & cuſtodit nos recens audientium intentio: magis conciliatis animis & iam calentibus hæc libertas, ſi modò vnquam toleranda eſt, feretur alacriùs.

Præterea cæteris orationis partibus vniri exordia adaptaríque operæpretium eſt, ne à toto corpore diſiuncta, intruſa potiùs quàm propria eſſe deprehendantur. Hanc artem tamen plerique veteres tenuerunt, vt locos ſibi exordiorum communes facerent, quibus pro occaſione vterentur: quanquam ea opinor, magna dexteritate reliquo corpori inſuebant, vt nihil violentum cerneretur. Hoc ſibi excidiſſe teſtatur M. Tullius, qui in libro quem de gloria conſcripſit, procœmium vnum ex ſuis Academicis inſeruit. Sic autem ille ad Attic. lib. 16. c. 5.

De gloria librum ad te miſi, & in eo procœmium id eſt quod in academico tertio. Id euenit ob eam rem, quòd habeo volumen procœmiorum; ex eo eligere ſoleo cùm aliquod σύγγραμμα inſtitui. Itaque iam in Tuſculano, qui non meminiſſem me abuſū iſto procœmio, conieci idē in eum librū quē tibi miſi. Cùm autē in naui legerē Academicos, agnoui erratū meū. Itaque ſtatim nouum procœmium exaraui, & tibi miſi, tu illud deſecabis, & hoc agglutinabis.

Cicero habuit volumen Exordiorum.

Hoc qui faciunt pueri, ſine iudicio, ex aliis authoribus exordia malè ſuis tyrociniis aptantes, perſæpè corpori equino humanum caput coguntur adtexere. Iam ad præcepta magis familiaria, & exempla deueniamus.

Exordia adſcititia.

DE EXORDIORVM communibus præceptis.

CAP. IX.

CVrare igitur oportet, in grandi præſertim oratione, aditus honeſtos, vt in baſilicis præclara veſtibula: ſed tanta eſt in iis plerumque elaborandis difficultas, vt expeditius ſit orationis exitum inuenire, quàm principium: Ego miſſam faciens ſyluescentium præceptorum congeriē, primùm explicatè pauca & neceſſaria de exordio ſubijcio; mox noſtro more χειραγωγῶν, exempla præceptorum rationibus ſubiungo.

Exordia & aditus honeſti.

Aſſinus Rhetor Græcus multas habet maxime de exordijs iudicialib⁹ præceptorū minutias, quas videre licet Rhetor. Græc. p. 682.

In exordio conſidero nomen, definitionem, diuiſionem partes, vitia, virtutes, & tractationem.

Exordij nomen, & definitio.

Exordium dictum eſt, (metaphora ducta à Textoribus;) Procœmium, à Citharœdis, vt teſtatur Magnus Aurelius Caſſiodorus in compendio Rhetoricæ. οἴμη (inquit) cantus eſt,

Caſſiodorus in Rhetorica compendio.

& citharœdi pauca illa quæ antequam legitimum certamen inchoët, emerendi gratia canunt, Procemium nominarunt: Oratores quoque ea qui priùs ordiuntur orationis cauſa, & ad conciliandos ſibi iudicum animos præloquuntur, Proœmij appellatione ſignarunt.

Exordium (inquit Cicero) eſt principium orationis, per quod animus auditoris, vel iudicis, conſtituitur, vel apparatur ad audiendum.

Eius duo facit genera, Proœmiũ, & Ephodon ſiue inſinuationem.

Proœmium eſt apertum principium:

Ephodos eſt ſubdolum initium, occultiùs irrepens in animos iudicis (inquit Fortunatianus.) Sed de hac exordiorum diuiſione pleniùs antea dictum eſt.

Partes exordij. Partes exordij nonnulli quatuor afferunt: quanquam iſtud vbique non obſeruetur. Notatur tamen plerunque *Expoſitio*, *Ratio*, *Redditio*, *& Comprobatio.* Expoſitio eſt, oratio rem indicans, vt, *Neminem veſtrûm latet (Quirites) quanta mala Carthaginenſes propter vectigalium magnitudinem patiantur.* Ratio eſt cauſa quæ redditur expoſitionis, vt *Neque enim res ita parua, vt latere poſſit.* Redditio eſt breuis aſſumptio, ſeu complexio eius quod expoſitione & ratione conficitur: *Vos autem decet, Quirites, pro gloria & laude veſtri nominis, tributa miſeris diminuere.* Comprobatio eſt redditionis cauſa, *ne cogantur tantam calamitatem experiri, vt & filios quos genuerunt, in perpetuam vendant ſeruitutem.*

Vitia. Vitia exordij ſunt, vulgare, commune, commutabile, longum, ſeparatum, tranſlatum, contra præcepta. *Vulgare*, quod in communes cauſas accommodatur, vt Delphicus gladius. *Commune*, quod non minùs in hanc quàm in contrariam cauſam poteſt accommodari.

Longum, quod pluribus verbis & ſententiis vltra, quam ſatis eſt producitur.

Separatum, quod non ex ipſa cauſa ductum eſt, nec ſicut aliquod membrum orationi annexum.

Tranſlatum, quod aliud conficit, quàm genus cauſæ poſtulat, vt ſi docilem faciat auditorem, cùm beneuolum cauſa deſideret.

Contra præcepta, quòd eum qui audit, neque attentum, neque docilem, neque beneuolum efficit.

Virtutes ſunt in Quantitate & Qualitate. *Virtu[tes]*

Quantitas in eo eſt, vt orator iuſtam habeat exordii magnitudinem, & viriliter ſe expediat.

Qualitas, vt de re ſit, & pro re; & ab extremo principio ad narrationem deſcenſus ſubtiliter fiat.

Tractatur exordium ad conciliandam beneuolentiam, attentionem, docilitatem. Quanquam, vt monui, ineptum eſt exiſtimare, his partibus ſingulis deberi ſemper in exordiis locum. *Exor[dij] finis.*

Beneuolentia petitur à perſonis, à rebus, ab adiunctis perſonarum & rerum: In perſona oratoris, ſpectatur modeſtia, officium, neceſſitas, publica vtilitas, æquitas, & id maximè in iudiciis; In perſona clientis, nobilitas, innocentia, virtus, eruditio, promerita in remp. In aduerſariis, odium, crudelitas, perfidia, malitia, diffidentia, authoritas, infeſta libido, intemperantia, amētia, furor, barbaries, petulantia, conſilia, pactiones, diuitiæ, auſpicia, clientelæ, facultates, affinitates, eloquentia. Sed hæc ad genus iudiciale attinent; in rebus ſpectatur locus, tempus, opinio, fama, expectatio vulgi, dubitatio, ſollicitudo, admiratio, votum, inuocatio diuorum, abominatio, hiſtoria, exemplum inopinatum.

Attentionis partes ſunt, res magnæ, nouæ, præclaræ, incredibiles, inuſitatæ, terribiles, humanæ, illuſtres, obſcuræ, difficiles, fructuoſæ, iucundæ, auditoribus vtiles.

Docilitatis partes ſunt diſtributionis breuitas: In tractatione vt plurimùm omnia debent eſſe mediocria, & modeſta, ſententiæ, vox, vultus, compoſitio. A ſtructura aberit verbum omne inſolens, audaciùs tranſlatum, vetuſtum, poëticum, luxu diffluens. Niſi fortè quis in iis declamatoribus, qui artem de induſtria profitentur, aliam rationem eſſe putet.

At verò, quoniam ea ſæpius nobis occurrunt argumenta, vbi nihil à loco, aut tempore, aut perſonis deſumendum eſt, vnde nimis vulgaria plerumque fiunt exordia, vnam rationem exordiorum breuem & minimè communem paucis trado. A re ipſa exordiendum; quod vt commodiùs fiat, ſpectanda eſt quæſtio ad dicendum propoſita. Atque vt ea particularis eſt, gradum facere oportet ad generalem, & ab eadem exordiri: hoc eſt, incipere opòrtet à propoſitione generali, quæ ducta ex intimis ipſis quæſtionis viſceribus, inſtar ſit fundamenti: In hoc nihil puerile, nihil affectatum; & ita quidem exordium eſt, vt fermè extra exordium ſit; nam dum ſe inſinuat, iam probat. Ita tamen, vt quod vult Quintilianus, neque nimis argumentoſum ſit, neque prorſus argumentatione careat; hoc non modò Chriis, ſed ipſis iudicialibus cauſis accommodatū eſt, v. g. Agitur hæc quæſtio an legitima parentibus debita poſtponi debeat legatis in pias cauſas factis. Tale erit pro cauſa religioſa exordium.

Magna eſt apud probos pióſque omnes piæ cauſæ commendatio, magnum imminutæ charitatis, & frigeſcentis Chriſtiani amoris argumentum, quoties legatorum in Eccleſiam & pauperes fauor, vlla ciuilis officij conſideratione ſuperatur. Et hoc iacto fundamento orator deſcendat ad cauſam. Ab antiquorum etiam dictis vel factis, ſimilibus vel diſſimilibus, in hoc genere incipi nihil vetat. Contrà:

Pro patre tale ſit initium:

Natura quæ cōmunis eſt omnium parens, non modò mutuis beneuolentiæ officijs homines inter ſe conciliat, ſed & φιλοστοργίαν affectus, & amicitiæ iura, plerunque ex propinquitatis gradu & agnationis vinculo immittit atque inſtillat.

Aliud eſt in hoc genere apud eundem exemplum. Hęredes poſtulant, viduam impudicā ipſo luctus anno, dotalitio priuari. Exordium fit à cōmuni pudicitiæ laude. Caſtitatis & pudicitiæ cultus, vnica res eſt, & vera fœminarum commendatio, & inſigne muliebris laudis monumentum. *Idem l. 1. c. 3.*

Alterum eſt: Cùm ab ipſa hypotheſi gradimur ad theſin, & rem initio dicendi proponimus, vel potiùs primis lineamentis adumbramus, ſine tamē vlla inſinuatione. Tale mihi Areopagitarum patronorū exordium ſimplex & conciſum fuiſſe videtur. Vt, viduam hæredes mariti arguunt, & adulteram & cædis mariti participem fuiſſe: Sic, Cauſa hæc agitur aduerſum mulierem, & adulteram, & cæde mariti inſignem. Titia non modò conſtante matrimonio, thori genialis calcato fœdere, turpiter ſe proſtituit, ſed & intra annum luctus libidine peccauit in cineres mariti: Deinde crimen communiter exaggeratur. *Idē. rerum iudicat. l. 1 c. 4.*

Hæc igitur exordia maximè propria: cætera tamen, quæ ab alijs adiunctis ducuntur, vt perſonarum, & locorum, non ſunt contemnenda, ſi modò communia raris quibuſdam ornamentis illuſtrentur; quod quo pacto fieri poſſit, hîc ſubijcio, cum aliqua exemplorum varietate.

DE EXORDIIS IN DEmonſtratiuo genere, ab hiſtorijs, fabulis, & exemplis.

Cap. X.

DEmonſtratiuum genus, vt natum eſt ad pompam, exordiorum flore, propter cætera veſtiri atque ornari ſolet.

Sumuntur autem ab adiunctis perſonarum, rerum, locorum, temporum: & ea ſatis crebra ſunt, quæ per inſigne aliquam hiſtoriam fiunt, cui ſtatim propria redditio accommodatur; quod ſi belliſſimè fiat, ſpecimen habet eruditionis & ingenij: Contrà ſi tortum, ſi intruſum, ſi nimis affectatũ, iuuenilem ſtylũ ſapit.

Exempla nonnulla ſuggeram, quæ paſſim vſurpari video: quanquam hanc exordiendi rationem, haud vbique probauerim.

Adiunctum perſonæ Oratoris.

Si ſe tenuem in dicendo profiteri velit, & concurſum auditorum habeat, qui eum circunſtent, ament, ſuſcipiant; exordiatur à ſimilitudine noctuæ, vt eſt apud Dionem Pruſæum in Olympico.

Exordium à fabula noctuæ. Dion Pruſæus in Olympico.

ΑΛλ᾽ ἦ τὸ λεγόμενον, ὦ ἄνδρες, ἐγὼ καὶ παρ᾽ ὑμῖν, καὶ παρ᾽ ἑτέροις πλείοσι, πέπονθα, τὸ τῆς γλαυκὸς ἄτοπον καὶ παράδοξον πάθος. ἐκείνην γὰρ οὐδὲν σοφωτέραν αὐτῶν οὖσαν, οὐδὲ βελτίω τὸ εἶδος, ἀλλὰ τοιαύτην ὁποίαν ἴσμεν, ὅταν δήποτε φθέγξηται λυπηρὸν καὶ οὐδαμῶς ἡδὺ, περιέπουσι τὰ ἄλλα ὄρνεα. ὅταν δὲ ἴδῃ μόνον, τὰ μὲν καθιζόμενα ἐγγὺς, τὰ δὲ κύκλῳ περιπετόμενα, (ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, καταφρονοῦντα τῆς φαυλότητος καὶ τῆς ἀσθενείας. οἱ δὲ ἄνθρωποι φασὶν, ὅτι θαυμάζει τὴν γλαῦκα τὰ ὄρνεα.) πῶς δὲ οὐ τὸν ταὼ μᾶλλον ὁρῶντα θαυμάζει, καλὸν οὕτω καὶ ποικίλον; ἔτι καὶ αὐτὸν ἐπαιρόμενον καὶ ἐπιδεικνύοντα τὸ κάλλος τῶν πτερῶν, ὅταν ἀβρύνηται πρὸς τὴν θήλειαν, ἀνακλάσας τὴν οὐρὰν καὶ περιστήσας αὑτῷ πανταχόθεν ὥσπερ εὐειδὲς θέατρον ἤ τινι γραφῇ μιμηθέντα οὐρανὸν ποικίλον ἄστροις, & cætera? quæ ſic παραφραστικῶς expono:

Pauo ea- trum ſibi ſpect... le & c... um in ... uaa conſt... it.

Mihi verò (Audit. humaniſſ.) abſurdum illud & incredibile, quod de noctua narratur, & hîc apud vos, & apud alios complures, accidiſſe video: Illa enim quum cæteris volucribus ſit neque ſapientior, neque formoſior, ſed talis qualem nos ſæpe vidimus, quando fortè vocem fundit mœſtam prorſúſque inſuauem, circunſiſtunt aliæ aues, imò ſimul atque eam conſpexerunt, partim propè aſſident, partim in orbem circumuolant: Quid verò Iunoniam auem, pulchellum illum pauonem, qui gemmat floribus, nitet purpura, micat auro, ſtellis radiat, qui dum ſe infringit, rotat, delicias agit, & conchata caudæ volumina explicat, magnificentiſſimum theatrum, aut cœlum ipſum micantibus ſtellis vndique vermiculatum, ſpectatorum oculis ſubijcit, non ita admirantur, non fractos luſciniæ modulos? non moribundi oloris voces, ipſa ſuauitate dulciores, tantopere ſuſpiciunt? Sic vos quoque cùm tot amœna habeatis ſpectacula, tot acroamata, tot Rhetores, tot Poëtas, vos tamen me, cum eruditiſſimis hominibus minimè comparandum, circunſtatis, & ſumma beneuolẽtia complectimini.

Redan.

Ab adiunctis item Oratoris.

SI paruus corpore & primo aſpectu vilis, præter expectationem aliquid ſublimius aggredi videatur: ita poterit exordiri à venuſta hiſtoria Luciani; quam ſtylo oratorio ſic reddo:

Antiochiam, locum nobilem, celebrem quondam vrbem, copio-

Luci... us de ... ſta... tione

ſam, audiuiſtis; at quid de Antiochenis ſim narraturus, nemo veſtrûm fortaſſe cognouit. Fuerunt illi non ſolùm vernulæ vrbanitatis, ſed & ſaltationum, vt ſcenica vrbs ferebat, quàm ſtudioſiſſimi, tum in iudicando ita acres, vt exilia quæque ad cenſuram reuocarent ſuam. Illic hiſtrio ſanè non inuenuſtus: ſed vt belliſſimis ingeniis amplam iſtam corporis ſpeciem plerunque natura denegauit, corpore erat perpuſillo: hic cùm in ſcenam produxiſſet, Hectorem ſaltaturus; omnium exclamatio audita eſt: *Hectorem expectabamus, Aſtyanactem videmus*; quod ridiculum, ſi quis in me non magnæ expectationis homulum, feſtiuiùs hodie torqueret, ferrem naturæ vicem, neque hominis vrbanitati ſuccenſerem, ſed tamen oratum vellem, ne quid ante datam ſaltationem diceret.

…dium …ſtoria …altāte …orem.

Si alteri ſuccedat Oratori, cuius commendare velit virtutem.

Polemonem illum ferunt cùm ei ſingulari omnium conſenſu honorificæ legationis munus obtigiſſet: in qua vt cætera erant egregia, tum illud non poſtremum, quòd Scopeliano viro ſapientiſſimo celeberrimoque imprimis oratori ſuccederet; antequam ſe accingeret ad iter, conceptis verbis oraſſe, vt Scopeliani Suada ſibi adeſſet, deinde generoſum ſenem ſuauiter, vt ſolebat, complexum, dixiſſe verſum Homericũ:

Δὸς δέ μοι ὤμοιιν τὰ σὰ τεύχεα θωρηχθῆναι.

…oſtra- …n Sco- …no …dium …ſcris …iudem …ceſſo. …non. …lia-

Quod mihi hodierno die (Audit.) video vſurpandum. In ſimili genere eſt Eunomij Cicada.

Ferunt in Eunomij Citharœdi lyra Cicadam olim conſediſſe, & quacunque poterat vocula cæterarum fidium delicatiſſimos concẽtus proſequutam. Simili profectò ratione cùm tot tibi egregij Poëtæ blandiſſimos citharæ neruos impellentes encomia cecinerint; Ego licèt tenuis, amoris tamen & ſtudij plenus accedo, & eorum ego voces conſector, &c.

…nomij …da. …ius in …la ad …nem …cium. …dium …icada …omij.

Adiuncta rerum in re graui & magnifica, vt in laude maximi viri.

Exordiũ in re ampla.

Lucium Æmiliũ, ferunt cùm beatam illam Elæi Iouis imaginem vidiſſet, diu attonito ſimilem hæſiſſe, tandémque in eas voces erupiſſe, Papæ, ſolus Phidiæ Iupiter, Homerici Iouis maieſtatem complexus eſt: Ego verò minimè dubitẽ, hoc ipſum de Scipione veriùs affirmare: Solus quippe potuit tantam támque illuſtrem diuinarum virtutũ effigiem mortalium oculis aſpiciendã in mortali corpore proponere. Nullus verò eſt adeo diſertus, qui eius dignitatẽ, laudes, & decora, ſatis ornatè complecti poſſit. Quid igitur? Egó ne rudis declamator, &c. Item,

Exordiũ ab Æmilij dicto. Polybius, & Suidas. Iupiter Elæus.

Marathoniam pugnam (Auditores) ſumma armorum dimicatione à Græcis barbaríſque pugnatam ſæpius audiuiſtis, at nec mediocri ingenij contentione ſcriptam accipite. Sunt enim ex tota Græcia, quæ politiſſimis ſemper ingeniis floruit, trecenti homines delecti, qui quod fortiſſimi bellatores gladio feciſſent, iidem ſtylo conſequerentur. Vtinam illi in æuum noſtrum redirent, glorioſiorem aliquanto campum in hodierno argumento inuenirent.

Exordiũ a Marathonia pugna. Plutarch. Marathonia pugna.

In laude cuiuſdam Virtutis, & exhortationibus.

Exordiũ in laude Virtutis

Campaſpem egregia imprimis corporis venuſtate fœminam Alexander ille magnus habebat in deliciis: quam dum Apellis opera pingi curat, vt erat pictor homo mollioris ingenij, neque nimis auſterus ad amores, ex puellæ oculis, quos propiùs intuetur, ignem deriuat in pectus, & ſui operis amat exemplar. Neque ego, (Audit.) ita ferus ero, & ferreus, vt qui dum egregiam virginem, Caſtitatem dico, meæ orationis coloribus exprimo, eius amoris faci-

Campaſpe ſiue Pācaſte Ælianus var. hiſt. li. 12. c. 3. qui eandem. παγκάσην nominat.

bus incendi me, & vos pariter non facilè patiar.

Ab inauribus Athenienſium.

Oraculum de doctrina. *Athenienſiũ inaures Dion. Chryſ. ad Alexandrinos orat. 32 expreſſum è Græco.* Diuina illa verè, & Phœbi tripode digna vox, qua olim Athenienſes oraculum monuiſſe narrat Atticæ facũdiæ facilè princeps Dion Chryſoſtomus. Cùm enim ſedulò quærerent, qua ratione optimis legibus & inſtitutis vincirent ciuitatem, fertur numen reſpondiſſe, beatã fore remp. ſi liberorum auribus, quod omnium pretioſiſſimum eſt, appenderent: at illi puerorum auriculas pertundebant auro, & gemmis onerabãt: hoc rati in omnium rerum natura eſſe præſtantiſſimum; & ita Phrygum, Lydorum, Arabum effœminatos puſiones, non Athenienſes, facere videbantur. Ego verò, &c. *Inſtitutio puerorum.*

Tibicinis iudicium. Philoſtr in Apollonnio l.5.c.11. Tibicen valdè ſapiens (audit.) diſcipulos auditum mittebat ineptiſſimos quoſque tibicines, vt ex eis quo pacto canendum non eſſet, intelligerent; redeuntes deinde omnes perfectæ artis numeros edocebat, vt quomodo canendum eſſet, ediſcerent. Et nos ex quotidianis aliorum vitijs ſatis ſupérque quid minimè faciendum eſſet, vidimus: nunc autem, ſi placet, quid ad felicitatem obtinendam, quam ſe cupere omnes dicunt, paucos ſcimus quærere, maximè expediat, contemplemur...

Loci dignitas.

Babylonicũ forum idẽ l.1. c. 18. Quantum terroris ad dicendum accedentibus afferret Babylonicum illud *dicaſterium*, ex ſaphyrinis lapidibus conflatum, in quo, mirum dictu, inter cœrulei coloris nubes, illicibus aureis interſtinctas promiuentes, ex lacunari Deorum effigies pendebãt, norunt ſapientiſſimi oratores, qui illo in loco dixerunt: Mihi verò, & huius loci religio, & veſter omnium conſeſſus tantum affert timoris, quantum ad oratoris bene naui debilitandam induſtriam ſufficiat.

Loci vilitas, ſiue moleſtia.

Scopelianus (auditores) cùm rogaretur à Clazomenijs, vt in eorum vrbe declamaret, Non canit, inquit, Philomela in cauea. Et hoc à me ita dictũ velim, non quòd hunc locum contemnam; eſt enim honeſtus, & celeber; ſed quòd me dum impenſiùs vos diligo, tot inuidorum vexationes exercent, vt ingenium mœroribus, quaſi piſcis retibus, implicitum, ægrè ſeſe poſſit expedire. *Scopeliani dictũ ... tum. Phil... in Scopeliano. Luſcin...*

In laude funebri.

Mihi verò quid dicam (auditores) in mentem non venit, ita me repentini mali turbo percuſſit, & ſtupore ſenſus confudit. Deſideratis verba, at nihil præter lacrymas habeo, & ſuſpiria. Eſt certè iniqua conſuetudo, quam in iſtis laudationibus obſeruamus; dicere iubemus eos, quibus flere magis conueniret, & eloquentiam requirimus, vbi quantum viget dolor, tantum extabeſcit ingenium. *Dionyſius ... 39.*

Vellem Dij feciſſent immortales (P. C.) vt viuo potiùs Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus. *Cic. Philipp. 9.*

Mortuos quidem iſtos flere facile eſt, at laudare difficillimum; qui enim à natura inditum viuendi deſiderium aſpernati ſint, & occumbere honeſtè, quàm afflictam Græciæ fortunam cernere maluerunt, an non eam ſuæ virtutis memoriam reliquêre, quam nulla complecti poſſit oratio? *Demoſth. in laudatione funebri.*

In inuectiua. In vituperio iniquiſsimi hominis.

Rediret vtinam in hanc vitam Parrhaſius, qui Demum illum Athenienſem tam ingenioſo olim argumento, tam ſubtili artificio depinxit, varium, iracundum, iniuſtum, inconſtantem, ferocem, amentem, furioſum, &, ſi quis alius color eſt, quo immane portentum exprimi poſſit; inueniret in hoc homine ſatis argu- *Demus Zeuxi. Plin. l. c. 10.*

menti ad ſimilem tabulam: Ita enim ſceleratus eſt, vt dubitem an ipſe ex vitiis totus, an ex eo vitia nata ſint atque profecta.

in. in cis. ee ano- Breuem hiſtoriam refert Pauſanias (auditores) breuem ſed argutam, quam & me narrare, vt ſpero, iuuabit, & vos audiuiſſe nunquam pœnitebit. Araneæ, inquit, apud Bœotios, dum ipſi innocentia ſimulatque otio florerent, ad legiferæ Cereris templum, telas niueo candore amabiles texuerant: poſtquam verò deprauari ipſi & bello ardere cœperunt, textrices ſtamina non vt antea candida, ſed atri coloris nube infuſcata eodem in loco fixerũt. Et hoc mihi liceat apud vos profiteri (audit. humaniſſ.) Ego hui⁹ laudator fui atque amicus, quãdiu ipſe virtutis, pacis, & concordię fuit: Nunc autem poſtquam ſcelere & maleficio inquinatus, deteſtabili in omnes bonos odio flagrare cœpit, mutata ratio eſt; ad huius legiferæ Themidis templum, nigram & dentatam affero orationem, vt ipſe niger eſt, & dentatus, ſi tamen carbonem inueniam, qui eius fuliginem exprimere poſſit.

DE DELIBERATIVO.

Cap. XI.

dia in erati- IN Deliberatiuo exordia grauia eſſe oportet, nec tamen curioſiùs elaborata: nihil vetat ab exemplo aliquando incipere; vt ſi quis rem honeſtam & vtilem proponat apud generoſos auditores: *ita poterit exordiri.*

theus en. andri oſi ora'. regno, itione ti. lli. Timotheum quondam illum Tibicinem, ferunt, cùm primum Alexandro Regi artis ſuæ ſpecimen exhiberet, ceciniſſe, iuxta illius mores, admodum peritè atque muſicè, non mollem neque remiſſam cantionem, quæ ad ignauiam deſidiámque duceret, ſed ipſum opinor *rectum*, qui Mineruæ appellatur, nomum. Et Alexandrum quidem confeſtim exiluiſſe ad arma, tanquam diuino numine incitatum. Quod profectò effecit, non adeò muſicæ vis, vt Regis animus acer atque iracundus: Quoniam Sardanapalum nunquam certè è cubiculo à mulieribus ſuſcitaſſet non ſolùm Timotheus, aut alius quiſpiam ex iunioribus, ſed neque Marſyas ipſe, aut Olympus; quin etiam mihi videtur, quod ne Minerua quidem (ſi fas eſt dicere) eundem *nomum* percurrente, ille vnquam arma correpturus erat, ſed longè priùs ſurrecturus ad ſaltandũ, aut fugiendum, vſque adeò miſerè affectus erat ob poteſtatem deliciáſque. Vtinam hodierno die ſic veſtros cõcitarem animos, &c.

Aliàs ab attentatione & promiſſione magnorum commodorum, vbi præſertim ad populum agitur, vt Olynthiaca prima.

Adiunctum rei.

Ego verò ſic mihi perſuadeo, vos magnæ opulentiæ loco hanc orationem meam numeraturos. *Demoſt. Olynth. 1.*

Aliàs à precatione, & molli obiurgatione eorum qui nimis frigidè deliberant.

Maximè vellem, Athenienſes, vt *Idem.* qua in omnes eſtis humanitate, eandem erga vos ipſi adhiberetis: Nunc autẽ maior eſt dexteritas in aliorum malis corrigendis, quàm in iis quę ad vos attinent, prouidendis.

Aliàs à reprehenſione eorum qui fictam deliberationem inſtituunt, & adhibent ſibi conſiliarios, quos minimè ſequi cupiunt.

Si ſcitis, Athenienſes, quid de rebus ipſis factu ſit optimum, non modò ſuperuacaneum eſt, ſed improbum, eas ad deliberandum proponere: nam ſi, quæ ipſi antequam ſententias rogaueritis, tanquam optima & veſtris commodis maximè cõſen-

tanea, amplectimini; quorſum iiſdem audiendis fruſtra obtundi attinet? ſin autem iſta conſideratis, quaſi ex iis quæ dicentur, ſtatuendum ſit: Non, opinor, æquū eſt, ſi qui velint eis non facere dicendi poteſtatem.

In genere παραδόξων, ſuadendo ſcilicet aut diſſuadendo, quod incredibile videatur.

Dion pruſæus or. 11. ex Græco. Contendit in hac oratione probare Iliū à Græcis non fuiſſe euerſū. Itaque longa inſinuatione vtitur.

Noui equidem propemodum, quòd omnes homines docere difficile ſit, in errorem autem inducere facile; & diſcunt quidem, ſi modò diſcunt à paucis, & iiſdem apprimè eruditis; in errorem autem inducuntur ocyus à multis, iiſque imperitis, & non tantùm ab aliis, verùm ipſi à ſemetipſis. Veritas enim amara eſt ſtultis, & iniucunda; mendacium autem dulce & blandum; quemadmodum, opinor, iis quibus dolent oculi, lumen videre moleſtum eſt: tenebræ autem, abſque triſtitia ſunt & ſuaues, quòd videre non ſinant. Aut quomodo ita ſæpe inualuiſſent mendacia, quum veritas eſſet præſto, niſi per voluptatem viciſſent? quum autem difficile ſit (vt dixi) docere, longè tamen difficilius eſt dedocere, præſertim eos qui longo tempore mendacia audiuerunt, neque ipſi ſoli in errorem inducti ſunt, ſed & patres eorum, & aui, & omnes ferè maiores. Non enim facile eſt horum cōuellere opinionem, etiam ſi quis manifeſtè conuincat. Quemadmodū & iis qui ſuppoſititios pueros alunt, difficile eſt tamen eximere opinionem, etiamſi quis vera dicat: quæ quidem initio ſi quis dixiſſet, numquam eos ſuſcepiſſent. Porro hoc ita validum eſt, vt multi mala potiùs ſibi vendicent, & confiteantur aduerſum ſeſe, ſi priùs ſint perſuaſi, quàm bona poſt longum tempus audientes. Proinde, neque vos (viri Ilienſes) mirabor ſi fide digniorem putaueritis Homerum, qui peſſima aduerſum vos mendacia finxit, quàm me vera dicentem.

Troiam à Græcis non fuiſſe euerſam.

In exhortatione ad virtutem contra curioſos.

Dion [pruſæus or.] 17. Ex[empla] graui[a] & philoſ[ophi]ca è C[...] expreſ[ſa] comm[...] verſio.

Multi quidem homines, de quæſtionibus controuerſis in quibus eruditorum hominum triumphare ſolet induſtria; & diſputare auēt, & audire: de iis verò quæ conſtanti hominum opinione rata ſunt, & fixa, ſuperuacaneum eſſe quicquam docere, exiſtimant. Ego ſanè ſi viderē vos in iis quæ recta eſſe cēſemus, permanere, nihilque facere quod rationi confirmatæ aduerſetur, neque ipſe putaſſē neceſſarium eſſe loqui de rebus perſpicuis: Quoniam autem nō à bonorum & malorum ignorantia adeo vos video perturbari, quantū ab eo quòd non ratiocinationibus de his obtemperatis, neque ſequimini eas quas ipſi habetis opiniones; magnam me arbitror vtilitatem allaturum, ſi eas cōtinuò vobis in animum reuocem, ſermonéque adhorter, vt obediatis, factoq; conſeruetis officium. Quemadmodum enim, opinor, & medicos & naucleros videmus ſæpe eadem præcipere, non eò quòd non primùm audierint, quibus præcipiunt, ſed quòd eos negligere, animúmque non attendere videant: Ita & in vita vtile eſt ſæpe iiſdem de rebus dicere; quòd multi quidem ſciant quid conueniat, ſed non faciant. Non enim finis eſt ægrotantibus, ſcire quid ſibi proſit, ſed eo (opinor) vti; hoc enim illis ſanitatem præſtat: neque aliis dicere fructuoſa & pernicioſa ad vitam, ſed non aberrare in horum electione. Sicuti enim videre licet, quòd qui ex oculis laborant, ſciant quidem ſe ſentire moleſtiam, ſi manus oculis admoueant, non velint tamen abſtinere: ſimili modo & in aliis accidit negotiis, vt multi quidem & clarè ſciant, quòd non proſit quid facere, incidant tamen in illud. Quis enim neſcit, incontinentiam magnum eſſe malum? ſed tamen

quàm

quamplurimos inuenias incontinentes: Et, per Iouem, ſegnitiem omnes ſciunt, non ſolùm non poſſe acquirere vitę neceſſaria; verùm etiam acquiſita diſperdere: tamen reuera plures inuenire eſt ſegnes, quàm qui aliquid operis facere velint.

Item in exhortatione ad ridiculos, & voluptuarios aptiſſimum exordium.

m ad ndr. 31.

Nunquid tandem velletis, ô viri, pauliſper ſeria agere, & attendere: quandoquidem ludendo, ætatem tranſigitis nulli rei animum ſerię aduertentes? Ludi ſanè, & voluptatis, & riſus (vt dicam quod res eſt) nunquam vlla vobis eſt inopia: nam & ipſi ridiculi eſtis, & faceti, & multos horum habetis miniſtros: rerum autem ſeriarum magna vos video laborare penuria. Quamquam sũt qui vos laudent, tanquam ſapientes & acutos, quòd tot hominum millia, pariter & quæ oportet cogitetis, citóque proloquamini quicquid cogitaueritis: Ego verò magis vos laudarem, ſi tardè proloqueremini, & modeſtè taceretis, rectéque cogitaretis, quod & nunc facietis, quoad illam laudem acquiratis alia maiorem, nouámque, & honeſtiorem; quod cùm tot ſitis numero, ſermonibus tamen habitis vtilibus, omnes tenueritis ſilentium: & ad hoc oſtenderitis, quod non ſolùm idonei ſitis cogitata proloqui, ſed etiam audita intelligere: Choreæ hæc quidem laus eſt, ſimul loqui poſſe, imò ne choreæ quidem; cur enim omnes defraudentur melodia? populi verò, bene auſcultare.

A virtute deliberantiũ valdè aptũ.

r. in ca.

Niſi virtus atque fides veſtra ſatis ſpectata mihi foret, nequicquam opportuna res cecidiſſet: ſpes magna dominationis in manibus fruſtra fuiſſet: neque ego per ignauiam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis & magnis tempeſtatibus vos cognoui fortes fidóſque mihi, eo animus auſus eſt maximum atque pulcherrimum factum incipere, ſimul, quia vobis eadé quæ mihi bona maláque eſſe intellexi. A perſona ſuadentis.

Polemon hortator Annibalis.

Neque mihi hoc arrogo, neque ſi arrogaré, ſatis ſanus viderer, vt, veluti Polemon aliquis Hannibalem Martis ſpiritus vigore iuueniliter exultantem, in re militari inſtituere, ac erudire ſuſcipiam: ſed tamen vt ſummi gubernatores interdum à vectoribus admoneri ſolent, æquo animo, quę eſt veſtra humanitas, moneri à me patiamini.

Faciam, vt Imperatores inſtructa acie ſolent, quanquam paratiſſimos milites ad præliandum videant, eos tamen adhortantur. Sic ego vos ardentes & erectos ad libertatem recuperandam cohortabor.

Noctua prudentia. Dion. Chryſoſt. de 1. Dei cognitione.

Noctuam quidem deformem non modò corpore, ſed & cantu iniucundam, faſtidioſorum hominum mollities reſpuit, eidémque inſultat. Sed tamen ſi Æſopo fabularum concinnatori credimus, & prudentis olim animi fuit, & conſilij. Suaſit quippe auibus, ne quercum creſcere ſinerent: fore enim vt ex ea viſcum naſceretur, quo ipſæ caperentur: atque cùm homines linum ſererent, iuſſit illius ſemẽ erutum deuorari, ex quo futura pręuidebat retia. Quid? cùm ſagittarium vidiſſet, *Periſtis*, inquit, *aues, ille homo veſtris vos pennis anteuertet, pedes ipſe vobis alatas immittẽs ſagittas.* Sed tamen ſurdis canebat, vt fatua contemnebatur. Et fortaſſe ſors noctuæ apud vos hodierno die contigerit (Audit.)

Glaucus pugil. Ruſticus filium pugilem animat.

Glaucus, vt aiunt, (Aud.) pugil fortis & generoſus, cum in ludis Olympicis premeretur ab aduerſario, parentis ruſticuli hominis, qui tum fortè aderat, voce excitatus eſt ad decus. Nam cum de media turba, quanta maximè poterat vocis contentione vir ſimplex exclamaſſet,

παῖ, τῶν ἀπ' ἀρότρου: *Fili mi, iſtā ab aratro*; hoc dicto inflammatus adoleſcens aduerſarium ingenti plagâ cum certâ victoriâ percuſſit. Quid mirum igitur, ſi ego, quamquam iſtius vrbanitatis, quam illi tantopere efferunt, inſolens, vos licèt benè animatos, & iam in procinctu ſtantes, hortari videar, quando & ipſi olitores nonnihil aliquando loquuntur opportunè?

DE IVDICIALI.
CAPVT XII.

Iudicialis exordia.

IN iudiciali pro reo, vbi eſt cauſa grauis, & ipſe miſer, Libanius ſæpe vtitur hoc exordio: ᾤμην μὲν, ὦ ἄνδρες, &c.

Liban. in Oreſte. Expreſſum è Græco. πειρασπ-κῶς.

Equidem ſic arbitrabar, & ſic in animum inducebã meum, mihi poſt infinitos angores atque ærũnas, quas ego formidoloſi temporis acerbitate animo & corpore exãtlaui, æquiorem tandem aliquando fortunã noſtris rebus fore. Videbam enim, omnes quotquot ſunt mortales, modò quidem miſeros, modò fortunatos, & me hominum conditione natum, ſperabam tẽpus illud viſurum, quo ſi non planè recrearer animo, ſaltem inter ſaxa & ſolitudines ferarum comes perpetuus, meas deplorarẽ miſerias, & repenti lacrymarum fonte dolorum incendia reſtinguerem. Sed longè ſecus accidit quàm opinarer, ita me dirus & inſatiabilis Alaſtor exercet, & calamitates per ſua veluti veſtigia reflectũtur. Et nunc integer ille homo me ad veſtrum tribunal adducit, vt miſeram animam, quam Scyllæ, & Charybdes, aut miſericordia aut contemptu reliquerunt, ante veſtrum tribunal, ſi poſſit, exhauriat.

Item apud Libanium.

Nondum Genius ille meus ſatiatus eſt malis, nondum fortunæ nouercales iræ deferbuerunt, nondum coniurata in meam perniciem malorum agmina ſeſe omnia effuderunt: Ecce ad hominem animi & corporis morbo confectum, ad cadauer miſerum & abiectum, infames corui aduolãt, vt oſſa, ſi nihil aliud reliquum eſt, exportent.

Hæc ſunt παθητικώτερα, & ad hoc genus pertinent, in quo reus de ſpe præmiorum quæ expectabat, ad metum ſuppliciorum traducitur.

Cicer. pro Flacco.

Cùm in maximis periculis huius vrbis, atque Imperij, grauiſſimo atq; acerbiſſimo reipubl. caſu, ſocio atque adiutore conſiliorum periculorúmque meorum, L. Flacco, cædem à vobis, coniugibus, liberis veſtris, vaſtitatem à templis, delubris, vrbe, Italia, depellebam, ſperabam (Iudices) honoris potiùs L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miſeriarum deprecatorem.

Idem pro Sylla.

Maximè vellem (Iudices) vt P. Sylla, & antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinere, & poſt calamitatem acceptam, modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere: Sed quoniã ita tulit caſus infeſtus, vt ampliſſimo in honore, cùm communi ambitionis inuidia, tum ſingulari Antonij odio, euerteretur: Et in his priſtinæ fortunæ reliquiis miſeris & afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſatiare poſſet; quanquam ex huius incommodis magnam animo capio moleſtiam, tamen in certis malis facilè patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meã miſericordiámque notam omnibus quondam, nũc quaſi intermiſſam agnoſcerent: improbi ac perditi ciues edomiti atque victi præcipitante Rep. vehemẽtem me fuiſſe, atque fortem: conſeruata mitem ac miſericordem faterentur.

Adiunctum accuſatorum.

Ex ...lia adi... accuſatori ... &c ... Idem pro Quintio.

Quæ res in ciuitate duæ plurimũ poſſunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma Gratia, & Eloquẽtia: quarum alteram, C. Aquili vereor, alteram metuo. Elo-

quentia Q. Hortenſij ne me dicendo impediat nonnihil commoueor. Gratia Sexti Næuij, ne P. Quinctio noceat, id verò mediocriter pertimeſco.

Adiunctum rei, & perſonæ, & cauſæ grauis.

pro Si authoritates patronorum in iudicijs valerent, ab ampliſſimis viris L. Cornelij cauſa defenſa eſt; ſi vſus à peritiſſimis; ſi ingenia ab eloquentiſſimis; ſi ſtudia ab amiciſſimis; & cùm beneficijs cum L. Cornelio tũ maxima familiaritate coniunctis; &c.

Quod erat optãdum maximè (Iudices) & quod vnum ad inuidiam veſtri ordinis, infamiámque iudiciorũ ſedandam maximè pertinebat; Id nõ humano conſilio, ſed prope diuinitùs datum atque oblatum vobis ſummo reipubl. tempore videtur.

Adiunctum oratoris, & ratio conſilij: Frequens huiuſmodi exordium apud Ciceronem; vt in Diuinatione in Verrem.

at. in Si quis veſtrûm fortaſſe (Iudices) aut eorum qui adſunt, fortè miratur, me, qui tot annos in cauſis iudicijſq; publicis ita ſim verſatus, vt defenderim multos, læſerim neminẽ: ſubitò nunc mutata voluntate ad accuſandum deſcendere: Is, ſi mei conſilij cauſam rationémque cognouerit, vnà, & id quod facio, probabit, & in hac cauſa profectò neminem mihi eſſe prçponendum actorem putabit.

Roſc. Credo ergo vos (Iudices) mirari quid ſit cùm tot ſummi oratores, hominéſque nobiliſſimi, ſedeant, ego potiſſimùm ſurrexerim: Is qui neq; ætate, neque ingenio, neque authoritate ſim cum his comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adeſſe in hac cauſa, iniuriam nouo ſcelere conflatam putant oportere defendi, defendere ipſi propter iniquitatem temporum non audent. Ita fit vt adſint, propterea quòd officium ſequuntur; taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ego? audaciſſimus ego in omnibus? minimè. Attamen officioſior quàm cæteri? ne iſtius quidem laudis ita ſum cupidus, vt alijs eam prçreptã velim.

Adiunctum Iudicum.

Cùm multa diuinitus, Põtifices, à maioribus noſtris inuenta atque inſtituta ſunt; tum nihil præclarius, quàm quod vos eoſdem, & religionibus Deorum immortalium, & ſummæ reip. præeſſe voluerunt: vt ampliſſimi & clariſſimi ciues remp. benè gerendo; Pontifices, religiones ſapienter interpretando, rempubl. conſeruarent. Quòd ſi vllo tempore magna cauſa in ſacerdotum populi Rom. iudicio ac poteſtate verſata eſt, hæc profectò tãta eſt, vt omnis reipubl. dignitas, omnium ciuium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates, bona, fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei poteſtatíque commiſſa creditáque eſſe videantur. *Ad Pontifices.*

A precatione pro Muræna, quod precatus ſum, &c.

EXORDIA EX ABRVPTO, & conciſa.

Cap. XIII.

Exordia, quæ vocantur ex Abrupto, ſine inſinuatione, & cuniculis, quaſi quodam calore mentis excuſſa, apprimè decẽt negotia feruida, & viros acres, Laconicæque breuitatis amatores. Idcirco ſæpe in concionibus Imperatorum & Ducum vſurpantur, vt eſt annotare in Liuio.

Spectatum huc ad rem fruendam oculis, ſociorum cædes & incendia, venimus? *Minutus apud Liuiũ*

Quouſque tandem ignorabitis vires veſtras, quas natura, ne belluas quidem voluit ignorare? *Manlius Capitolinus.*

Quid ſtas miles? non cum Latino Sabinóque hoſte res eſt, quem victum armis, ſocium ex hoſte *Popilius.*

facias: In belluas ſtrinximus ferrum: hauriendus aut dandus eſt ſanguis.

Vectius. Hic præbituri vos telis hoſtium, eſtis indefenſi, inulti? Quid igitur arma habetis?

Camillus. Quæ triſtitia milites hæc, quæ inſolita cunctatio eſt? Hoſtem, an me, an vos ignoratis?

Porcius Cato. Tempus, quod ſæpe optaſtis venit, quo vobis poteſtas fieret virtutem veſtram oſtendendi.

Gregor. Nazian. in plaga grã-dinis. Τί λύετε τάξιν ἐπαινουμένην; τί βιάζεσθε γλῶσσαν νόμῳ δουλεύουσαν;

Quid ſoluitis ordiné laudabilem? quid cogitis linguam legi ſeruientem?

Icilius. Ferro hîc tibi ſubmouendus ſum, Appi, vt tacitũ feras, quod celari vis.

Hoc in anteriorem orationem eſt retortum.

Appius apud Liuiũ Neque nouum neque inopinatum mihi eſt, Quirites, ſi quod vnum familiæ noſtræ ſemper obiectum eſt ab ſeditioſis Tribunis, id nunc ego quoque audiam.

Exordium per ἀθύμησιν. Soſicles apud Herodot. Ouidius imitatus eſt.

Hoc etiam admirabilitatem habet in breuitate.

Ἦ δὴ ὅ, τε οὐρανὸς ἔσται ἔνερθε τῆς γῆς, καὶ ἡ γῆ μετέωρος ὑπὲρ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οἱ ἄνθρωποι νόμον ἐν θαλάσσῃ ἕξουσι, καὶ οἱ ἰχθύες ὃν πρότερον ἄνθρωποι.

Nunc profectò cœlum ſub terra erit, terráque cœlo ſupereminebit, homines mare incolent. Piſces domicilium priùs hominum accipient.

Sequens ad ſuaſoriam per opportunũ.

Ἐν σοὶ νῦν Καλλίμαχε ἐστὶν ἢ καταδουλῶσαι Ἀθήνας, ἢ ἐλευθέρας ποιήσαντα μνημόσυνον λιπέσθαι ἐς τὸν ἅπαντα ἀνθρώπων βίον, οἷον οὐδὲ Ἁρμόδιός τε καὶ Ἀριστογείτων λείπουσι.

In te Callimache ſitum eſt, Vtrùm Athenæ in ſeruitutem redigantur, an tu eas liberando, memoriam tui in omne æuum relinquas, qualem nec Armodius quidem atque Ariſtogiten reliquerunt.

Abruptum illud eſt, & conciſum ſimúlque admirabilitate diſtinctum.

(En (Quirites) illius Apij progenies, qui decemuir in annũ creatus, altero anno ſe ipſe creauit, tertio, nec ab ſe, nec ab vllo creatus, priuatus faſces & Imperium obtinuit. Nec antè cõtinuando abſtitit magiſtratu, quàm obruerent eum malè parta, malè geſta, malè retenta imperia.) *Exor... côciſu & admi...* *P. Sen...nius.*

Aliud breui rotunditate collectum rem ponit ſtatim ob oculos, vt.

Euryp...mus ... Xenop... Τὰ μὲν κατηγορήσων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀνέβην ἐνθάδε, Περικλέους ἀναγκαίου μοι ὄντος καὶ ἐπιτηδείου, καὶ Διομέδοντος φίλου, τὰ δὲ ὑπεραπολογησόμενος, τὰ δὲ ξυμβουλεύσων ἅ μοι δοκεῖ ἄριστα εἶναι ἁπάσῃ τῇ πόλει.

Partim accuſaturus (viri Athenienſes) Periclem neceſſarium, & amicum meum, atque Diomedontem mihi beneuolentia coniunctum huc aſcendi: Partim etiam ſuaſurus, quæ reipubl. maximè ſalutaria eſſe videntur.

Hoc quod ſequitur, habet in grauitate feſtiuitatem. *Demar... apud ...rod.*

Βασιλεῦ πότερα ἀληθείῃ χρήσωμαι πρὸς σὲ ἢ ἡδονῇ;

Vtrùm apud te Rex vtar veritate, an iucunditate?

Aliud celeritatem habet in ſuauitate, vt.

Cyrus ... Xenop... Ἄνδρες σύμμαχοι, ἀνθρώπινον τὸ γεγενημένον πάθος· τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας, οὐδὲν οἶμαι θαυμαστόν.

Viri ſocij, humanum eſt quod aduerſi accidit: Nam quòd homines errent, vt homines, nihil puto mirandum eſſe.

Iſtud Laconicum eſt.

Arc...mus ... 1 huc... Δίκαια λέγετε, ὦ ἄνδρες Πλαταιεῖς, ἢν ποιῆτε ὅμοια τοῖς λόγοις.

Rectè dicitis (viri Platæenſes) ſi verbis facta reſpondeant. *Exor... a ſim...dine.*

Etiam à ſimilitudine exorſus eſt Xenophon.

Timo... apud ...nopho... Ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ (ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι) ὅμοιον εἶναι τὸ τῶν Λακεδαιμονίων πρᾶγμα, οἷόνπερ τὸ τῶν ποταμῶν.

Atqui mihi videtur (viri ſocij) res Lacedæmoniorum perinde ſe habere, ac fluuiorum, &c.

Conuenit ſequens in rem bene geſtam, & gratulationem.

Bene habet (Quirites) vicit diſciplina militaris, vicit Imperij maieſtas.

Audite rem nouam, fratrem crudelem, nouercam miſericordem.

DE NARRATIONE.

Narrationis diuiſio, & vſus.

CAP. XIII.

ANtequam ad narrationis præcepta progrediar longiùs, tantiſper ſubſiſto in limine, quò verbi diſtinguam ambiguitatem. Plerique enim narrationem in eas anguſtias adduxerunt, vt id ſolum eſſe vellent, quod facti ciuilis, ſtatúſque cauſæ, vt cædis, vt furti, vt ſacrilegij, &cæt. expoſitionem complecteretur; quo fit vt eorum de narrationibus præcepta tenuia ſæpe ſint, & inter vnius iudicialis generis fines contenta. Verùm notatione dignū eſt, quod obſeruat Quintilianus, *aliud eſſe narrationem cauſæ, aliud eorum quæ pertinent ad cauſam.*

Narratio cauſæ tota iudicialis eſt, quæ rei de qua quæritur, continet enucleationem, vt cædis Clodianæ in Miloniana. Eorum verò quæ pertinent ad cauſam, latè ſumitur pro cuiuſque rei vel facti expoſitione.

Huius octo ſpecies commenti ſunt argumentoſi Rhetores, &, vt ſolent, in pleriſque nimij; cuius diuiſionis author eſt Curius Fortunatianus: apud quem in artis Rhetoricæ ſcholis ſic diſtribuitur.

Prima narratio dicitur διήγησις, quę principalis eſt, totam facti rationem ſolidè amplectens.

Secunda, ἀντιδιήγησις, quæ fit cùm res ſecus narratur, quàm ab aduerſario fuerit expoſita.

Tertia eſt μερικὴ διήγησις, quæ non primariam tantùm facti rationem, ſed omnes eius partes & circunſtantias enucleatè diſcutit.

Quarta eſt παραδιήγησις, quæ aliquas res geſtas extra cauſam poſitas inducit, ad confirmationem tamen cauſæ non inutiles, vt ſi dicturus de Seij furtis, nonnulla de eius ingluuie & intemperantia, quaſi rapacitatis fomite, diſſeras.

Quinta, ὑποδιήγησις, narratio, quæ quæſtioni comprobandæ ſubiungitur, & quaſi ſubintexitur à propria narrationis ſede digreſſa.

Sexta eſt καταδιήγησις, quæ fit cùm tota oratio narratiua eſt.

Septima eſt ἐπιδιήγησις, quum latiùs in quæſtionibus, vel ante epilogos exequimur eas res geſtas quas in narratione breuiter attingimus.

Vltima eſt διασκευὴ, quæ res geſtas, non tam docet quàm exaggerat.

Ex iis perſpicuus fiet narrationis vſus: ſi quidem in genere demonſtratiuo, vt in laudatione perſonæ, vtendum καταδιηγήσει, & διασκευῇ, cùm tota res narratiua ſit, ſed non exili filo pręteχenda, verùm magnis & collucentibus ſtyli gemmis decoranda.

In concionibus, & Chriis, ſeu orationibus, & ſcientiæ & quæſtionis nulla eſt διήγησις, aut primaria narratio; ſed eius vicem implet generalis propoſitio. Variæ tamen ſunt παραδιηγήσεις. *Propoſitio generalis implet vicem narrationis.*

In genere iudiciali opus eſt ſemper narratione, niſi conſtet omnino de re geſta inter accuſatorem & reum: Sed ea pro prudentia oratoris locum nonnunquam mutat, vbi aliqua ante conſtitutionem cauſæ præiudicia & ſimilia ſunt amolienda: aliqua etiam reticet, alia immutat, alia colorat, alia inuertit, *Concionū & Chriarū narrationes quæ. Narrationis vſus in Chriis, Concion. genere iudic. & cæt.*

alia exaggerat pro cauſæ & rei neceſſitate.

In genere deliberatiuo non eſt vbique neceſſaria διήγησις, ſi conſtet de re de qua deliberatur: Sin autem, & διηγήσει plerunque & ἀντιδιηγήσει vtendum eſt, *conſilium réſque, locúſque dabunt.* Nunc narrationis in vniuerſum ſumptę vitia & virtutes conſideremus.

NARRATIONIS vitia octo.

CAP. XIV.

Prolixitas narrationis inerti fluuio ſimilis.

PRimum eſt, prolixitas, quam, vt ait D. Greg. Nazianz. ad Helladium, rebus metiri maximè oportet, non verſibus, aut verbis: fit, vbi quis ſe viriliter expedire non poteſt, ſed vt iners fluuius lutum & cœnum turbidis aquis ægrè volutat: res quærit ab ouo, vbi nihil eſt opus; frigida & otioſa adiuncta conſectatur, quæ languida & iacenti oratione non ſine tædio proſequitur.

Secundum, Parentheſes crebrę, & lõgæ, quæ ſermonem inſtitutum aliò trahunt, diſtrahúntque, non ſine multis ineptijs.

Tertium, ambiguitas verborum ſententiarúmque, vt ſi quis dicat, aiunt Pyrrhum Romanos hoc prælio fudiſſe. Quis inde victor, quis victus intelligi poteſt?

Quartum, nimia perſonarum rerúmque multitudo, & confuſio, vno veluti impetu ſenſibus obiecta, animum confundit auditoris. Diſtendere oportet paulatim narrationem, nec omnia eiuſdem membra in nodum contrahere.

Quintum, quicquid incredibile, & fabulis ſimile, præter communem naturam, præter morem, & rationes, atque vias agendum.

Sextum, Dictio humilis, obſcura, impropria.

Septimum, Diſſolutio, ſine vllo decore, nexu, & articulis.

Octauum, Eiuſdem verbi crebra & inepta repetitio.

NARRATIONIS virtutes.

CAP. XV.

Tim... tabul...

COntrà, Narrationem decent virtutes.

Prima, expedita breuitas, in qua nihil tamen mancum, nihil conciſum & decurtatum videatur: neque enim putes te ſemper Timãtis tabulas auditoribus obijcere, in quibus plus intelligendum erat, quàm pingeretur; ſi vis intelligi, narrare oportet; ſed caue ne longas periodos, vbi nihil opus eſt, curioſiùs hîc affectes; breuitas percommoda cõficietur ſimplicibus verbis, ſemel vnaquaque re dicenda, nulli rei, niſi vt dilucidè dicas, ſeruiendo.

Secunda perſpicuitas, qua oratio, vt pellucidus amnis fluit, & ea fit vſitatis verbis, proprijs, diſpoſitis, aut circumſcriptione concluſa, aut intermiſſa, aut conciſione verborum.

Tertia, probabilitas eſt in genere, ſi nõ nimis compta oratio atque expolita; ſi eſt authoritas & pondus in verbis; ſi ſententiæ, vel graues, vel aptæ opinionibus hominum & moribus.

NARRATIONIS PROBABILITAS, ex quindecim rebus petita.

CAP. XVI.

IN ſpecie quindecim enumerantur à Cicerone, quæ ad probabi-

-litatem ſpectant, & à Maioragio his vulgaribus exemplis illuſtrantur: quæ in iuuentutis gratiam hîc ſubijcere non erit ſuperuacaneum.

Primò, Perſonæ in quibus conſiderantur nomen, natura, victus, fortuna, habitus, affectio, ſtudia, conſilia, facta, caſus, orationes.

Nomen, vt pro Roſc. Amer.

(Nam duo iſti ſunt, T. Roſcij, quorum alteri Capitoni cognomen; iſte qui adeſt, Magnus vocatur.)

Natura conſiderantur, vt, an timidus, an audax, an fortis, an prodigus, an auarus, an liberalis, robuſtus, aut infirma valetudine; atque ita de reliquis, vt Cicero de P. Clodio.

(Vbi vidit homo ad omne facinus paratiſſimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem.)

Victus etiàm ſpectatur, vt pro Roſcio Amerino.

(Cùm hic filius aſſiduus in prędijs eſſet, cúmque ſe voluntate patris rei familiari vitæque ruſticæ dediſſet.) Pro P. Quinctio, docet, Næuiũ ſcurrilem vitam egiſſe, neque iura ſocietatis didiciſſe: Pro M. Cœlio, docet, cum in adoleſcentia cum optimis viris vixiſſe.

(Nemo hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, niſi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Craſſi caſtiſſima domo, cùm artibus honeſtiſſimis erudiretur.)

In *fortuna* ſpectatur nobilitas, & diuitiæ, atque his contraria; vt pro Roſcio Amer.

(Sextus Roſcius, pater huius, municeps Amerinus fuit, cùm genere, & nobilitate, & pecunia, non modò ſui municipij verùm etiam eius vicinitatis facilè primus, tum gratia atque hoſpitijs florens hominum nobiliſſimorum.)

Habitus, vt pro Quinctio.

(De Sexto Næuio fit magna mutatio loci, non ingenij; nam qui ab adoleſcétulo quæſtũ ſibi inſtituiſſet, ſine impédio, poſteaquã neſcio quid impēdit, & in cómune cótulit, mediocri quęſtu cótentus eſſe nõ poterat.)

Affectio differt ab habitu; quia habitus eſt diuturnior; affectio facilè mutatur, vt lætitia, ſpes, mœror, timor. Cicero pro Q. Ligario.

(Quo audito partim cupiditate inconſiderata, partim cæco quodam timore, primò ſalutis cauſa, pòſt etiam ſtudij ſui, quærebant aliquem ducem: Paulò pòſt atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium.)

Studium eſt vehemens animi applicatio ad aliquid agendum, quæ in perſona conſideratur: vt pro Archia Poëta.

(Nam vt primùm ex pueris exceſſit Archias, atque his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium contulit.

Conſilia ſæpe explicantur in narrationibus, vt pro Roſc. Amer.

(Conſilium ceperunt plenum ſceleris & audaciæ, vt nomen huius de parricidio deferrent.)

Facta, vt pro Milone.

(Subitò reliquit annum ſuum, ſéque in annum proximum tranſtulit. Item, Roma ſubitò ipſe profectus pridie eſt.)

Caſus eſt, qui præter ſpem, atque opinionem accidit, vt pro Q. Ligario.

(Bellum ſubitò exarſit, quod, qui erant in Africa, antè audierunt geri, quàm parari.)

Oratores multò probabiliorem ſæpè narrationem faciunt: vt pro Milone.

(Palam agere cœpit, & apertè dicere occidendũ Miloné. Idem etenim palam dictitabat conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe.)

Hæc omnia ſunt in perſonis conſideranda.

Secundò, ſit narratio probabilis, à *temporibus*; vt pro Q. Ligario.

(Q. Ligarius, cùm eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, Legatus in Africam cum Proconſule C. Conſidio profectus eſt.) Pro M. Cœlio, docet à tempore, Cœlium Catilinæ familiarem non fuiſſe.

Tertiò, à *loco*, vt pro Milone, vt

(Ante fundum ſuum inſidias Miloni collocaret.) Sępe etiam à loco narrationes incipiunt, vt 3. in Verrem, (Oppidum in Helleſponto Lampſacum, Iudices.) Interdum locus, & tempus vnà copulantur, vt pro Roſcio Amerino, Occiditur ad balneas palatinas, rediens à cœna Sextus Roſcius.)

Pro Milone, (Fit obuiàm Clodio ante fundum eius, hora ferè vndecima, aut non multò ſecùs.

Quartò, *ſi cuiuſque facti & euenti cauſa* ponetur, erit probabilis narratio: cauſarum enim explicatio fidem facit, vt

(Cur Clodius inſidias Miloni fecit? quia occurrebat ei, mancam ac debilem Præturam ſuam futuram conſule Milone.

Quintò, ſi teſtata dici videbuntur, vt pro Milone.

(Quin etiam Fauonio fortiſſimo viro quærenti ex eo qua ſpe fureret Milone viuo: reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum: quam vocem eius, ad hunc M. Catonem ſtatim Fauonius detulit.

Sextò, ſi cum *hominum opinione*, vt pro Roſcio Amerino.

(De vita ruſtica, quæ vita maximè diſiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta.) & pro Milone, (Fecerunt ſerui Milonis, quod ſuos quiſque ſeruos in tali re facere voluiſſet.

Septimò, ſi cum auctoritate coniuncta, vt pro Roſcio Amerino.

Etenim rectum putabat pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter quos ipſe honeſtiſſimus inter ſuos numerabatur.

Authoritas verò maximam vim habet ad faciendam fidem, vel in eo qui dicit, vel in eo de quo dicitur. Nam auctoritate magna præditis hominibus faciliùs creditur, quia nulla eſt in eis mendacij ſuſpicio, & quæ dicuntur de viro magnæ authoritatis, facilè probantur, vt ſi quis narret Catonem eſſe amantem patriæ, alienum ab auaritia, fortem & conſtantem in negotiis; poteſt etiam auctoritas ad imperium referri, vt in Verrinis Cicero multa narrat, quæ Verres pro authoritate Imperij, quod gerebat, flagitioſè perpetrarat.

Octauò, ſi cum *lege*, vt pro Milone Cicero, lege natura probat vnicuique licere vim repellere.

(Eſt enim (inquit) hæc, Iudices, non ſcripta, ſed nata lex, &c.)

Nonò, ſi cum *more*, & *conſuetudine*, vt in eadem oratione.

Sin hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, vt omnem ſemper vim quacunque ope poſſent, à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent, &c.

Decimò, *ſi cum religione* coniuncta, vt ibidem.

(Iter ſolemne, legitimum, neceſſarium Miloni eſſe Lanuuium ad flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuuij Milo.)

Vndecimò, *ſi probitas* narrantis ſignificabitur: probis enim viris facilè credi ſolet. Ideo Ariſtoteles inter probationes artificioſas, mores etiam ipſius, ſi exprimantur, annumerat, vt pro Milone:

(Nihil dico quid Reſp. conſecuta ſit,

nihil quid vos, nihil quid omnes boni; nihil ſanè id proſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, vt ne ſe quidem ſeruare potuerit, quin vnà Remp. vóſque ſeruaret.)

Duodecimò, ſi *antiquitas*, hoc eſt, orationis grauitas, quę antiquitatem quandam & venerationem prę ſe ferat: vt pro Milone.

(Qui non honoris gradum ſpectaret, vt cæteri, ſed & Lucium Paulum Collegam effugere vellet, ſingulari virtute ciuem, &c.

Tertiodecimò, ſi *memoria* dicentis ſignificabitur; nam ea quæ promptè & memoriter narrantur, vera eſſe videntur: cùm autem quis hæret, & in dicendo vacillat, neque ſibi conſtat, ficta loqui videtur; ideò prouerbio datur, Mendacem eſſe memorem oportere.

Quartodecimò, ſi *orationis veritas*, hoc eſt, ſi antea ſolitus eſt vera dicere; probabile eſt enim, eum qui ſemper antea veridicus fuit, etiam nunc vera narrare; mendax autem id aſſequitur, vt neque cùm vera dicit, ei credatur.

Vltimò, *vitæ fides* maximè probabilem orationem efficit; ſi quidem vita anteacta firmum quoddam teſtimonium eſt: ſceleſtus enim & improbus nullam fidem habet: probo verò homini facilè creditur: idcirco dicunt, Oratorem, bonum virum eſſe oportere.

QVARTA VIRTVS Narrationis, Suauitas, in decem partes diuiſa.

CAP. XVII.

QVarta virtus, *Suauitas*, quam decem efficiunt:

Primò, *admiratio*, quæ tum excitatur, cùm aut magna, aut noua, & inaudita dicimus, Magna, vt ſi quis narraret, à Scipione adoleſcente defenſum fuiſſe patrem, ac protectum, cùm Annibal eum vrgeret in prælio. Ita oſtendit Cicero, magnum fuiſſe factum Cæſaris Octauiani, quòd adoleſcens, ac penè puer, exercitum veteranorum compararit, patrimonium effuderit, & M. Antonij furori obſtiterit; quin eiuſdem factum oſtendit eſſe nouum & inauditum.

Multa, inquit, memini, multa audiui, multa legi, nihil ex omnium ſeculorum memoria tale cognoui.) Ita pro Aulo Cluentio, (O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc vnam, in omni vita inauditum!)

Secundò, *expectationes concitatæ* multùm delectant, cùm dubitant auditores, quò res ſit euaſura: vt pro Aulo Cluentio.

Summa omniũ expectatio, quidnam ſententiæ ferrent nummarij Iudices. Et cùm eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido non ſolùm cum dedecore, verùm etiam ſcelere coniuncta.

Hac de cauſa multi fiunt circuitus verborum, & præparationes in dicendo, vt maior expectatio concitetur; quod in Verrem frequentiſſimè Cicero facit. In comœdiis & tragœdiis expectationes rerum futurarum concitatæ magnopere delectant.

Tertiò, *exitus inopinati*, quando felices apparent, ſummam afferunt iucunditatem: quod ita Cicero affirmat.

At viri ſępe excellentes, ancipites variique caſus, habent admirationem, expectationem, lætitiam, moleſtiam, ſpem, timorem: ſi verò exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundiſſimæ lectionis voluptate; tales ſunt omnes comœdiarum exitus, hoc eſt, inopinati, & felices.

Quartò, ſuauis fiet narratio, ſi *motus animi* interponentur; nam, vt ait Ariſtoteles, in omni animi motu ineſt quædam iucunditas. Cicero pro Aulo Cluentio, de Saſſia Cluentij matre.

Deinde ita flagrare cœpit amentiâ, ſic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror, à cupiditate reuocaret: animum adoleſcentis, nondum conſilio ac ratione firmatum pellexit, &c.

Quintò *colloquia perſonarum* in narratione delectant, vt 3. in Verrem.

Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes? (Et paulo poſt:) Tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte. Enimvero ferendum hoc non eſt, vocetur mulier; & quæ ſequuntur.

Sextò, *dolores expreſſi* delectant: ineſt enim quædam etiam in dolore iucunditas, vt pro Roſcio Amerino.

Quod Amerinis eò vſque viſum eſt indignum, vt vrbe tota fletus gemitúſque fierent. (Pro Aulo Cluentio.) In huius amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, mœrore, & lacrymis conſeneſcebat.

Septimò, *iracundiæ* mouent delectationem. Siquidem Homerus iram canit effuſo melle dulciorem. Sic Cicero pro Roſcio Amerino.

Nemo erat qui non ardere omnia mallet, quàm videri in Sexti Roſcij optimi viri atque honeſtiſſimi bonis iactantem ſe ac dominantem Titum Roſcium.

Octauò, *metus* in narratione ſuauitatem afferunt: vt pro Roſcio Amerino.

Vſque adeò autem ille pertimuerat, vt mori mallet, quàm de iis rebus Syllam doceri. (3. in Verrem.) Hæc vbi filio nunciata ſunt, ſtatim exanimatus, ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ ſororis ſuccurreret.

Nonò, *lætitiæ* faciunt iucundam narrationem; vt pro Cluentio:

Tum verò illa egregia ac pręclara mater palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit. (3. in Verrem:) Fit ſermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur, hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis, celebratur omnium ſermone lætitiáque conuiuium.

Decimò & vltimò, *cupiditates* expreſſæ delectant; vt pro R. Amerino.

Hoc cõſilio atque adeò hac amentia impulſi, quem ipſi, cùm cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. (pro Cluentio.) Sanguinem ſuum profundere omnem cupit, dummodo profuſum huius antè videat. Et hæc ſuauitas in rebus.

In verbis ſuaue genus erit dicendi, primùm elegantia, & iucunditate verborum ſonantium & lenium, deinde coniunctione, quæ neque aſperos habeat concurſus, neque diſiunctos, atque hiantes, & ſit circumſcripta non longo anfractu, ſed ad ſpiritum vocis apto, habeátque ſimilitudinem æqualitatémque verborum.

TYPVS NARRATIONIS poëticæ.

Ex Libanio.

CAP. XVIII.

Δηιάνειραν τὴν Οἰνέως ἐβούλετο μὲν γαμεῖν Ἡρακλῆς. εἶχε δὲ τὸν ποταμὸν Ἀχελῶον ἔρως κόρης. ὁ δὲ ἀμφότερα δεδοικὼς, οὐδέτερον χαρίζεται· στήσας ἓν ἆθλον τὴν θυγατέρα, διαγωνίζεσθαι ἐκέλευε, καὶ Ἡρακλῆς ἐνίκα παλαίων, τὸ κέρας ἀνασπάσας τοῦ ποταμοῦ καὶ τὸ αἷμα ἔῤῥει, ἀφ' οὗ Σειρῆνες ἐγένοντο.

DEianiram Oenei filiam petebat vxorem Hercules: at fluuius Acheloüs tenebatur amore virginis. Oeneus in vtroque timidus, in neutro gratificari: Iubet igitur, propoſita filia, præmij loco, illos decertare: Vicit tũ Hercules in lucta, defregítque cornu fluuij: de cuius profluente cruore natæ fuerunt Sirenes.

ALIA.

Ἀκούεις ἄνθος ὑάκινθον; τοῦτο ἦν πάλαι μειράκιον Ἀμυκλαῖον, καὶ καλὸν, ἐρασταὶ δὲ αὐτοῦ γεγόνασι δύο, Ζέφυρός τε, καὶ ὁ Λητοῦς. ἐπεὶ δὲ ἐχαρίζετο τῷ θεῷ. βουλεύει φόνον ὁ Ζέφυρος ἐπ' αὐτῷ, καὶ τηρήσας ἀφιέντα δίσκον, (ἐπαιδεύετο γὰρ Ὑάκινθος Ἀπόλλωνι τὰ τοιαῦτα,) πνεῖ τε ἀπὸ τοῦ Ταϋγέτου, καὶ περιτρέπει τῷ μειρακίῳ τὴν βολήν. καὶ τὸ μὲν ἔκειτο. ἡ δὲ γῆ ἠλέει τὸ πάθος, καὶ ἀνίει τὸ ἄνθος.

AVdiſtin' de flore hyacinthi? Fuit olim adoleſcens ille Amyclæus formoſus, habuítque amatores duos, Zephyrum, & Latonæ filium. Cùm autem Deo inſeruiret, inſidias illi ſtruit, vt interfecturus, ventus; & obſeruato tempore quo diſcum eiecerat, (nam docebat hæc Hyacinthum Apollo) flat de Taygeto, & conuertit in adoleſcentem iactum; qui quidem ipſe concidit: terra verò miſerta illius florem produxit.

ALIA.

Ἔρως ἅπτεται ποταμοῦ. πόθον οὖν ἐμβέβληκεν Ἀλφειῷ Σικελικῆς πηγῆς, Ἀρεθούσης τοὔνομα. πληγεὶς δὲ ἔρχεται διὰ Ἰονίου παρ' αὐτὴν, φυλάττων ἀμιγὲς καὶ ἐν θαλάττῃ τὸ ῥεῖθρον. *Alpheus. Arethuſa.*

AMor tetigit amnem: immiſítque cupiditatem Alpheo fonti Siciliæ, nomine Arethuſæ. Itaque ille ſaucius fertur per Ionium mare ad ipſum: in mari etiam ipſo impermiſtum flumen ſe ruans.

TYPVS NARRATIONIS ciuilis, in tenui charactere.

Cic. lib. 2. de inuentione.

CAP. XIX.

IN itinere quidam proficiſcentem ad mercatum quendam, & ſecum aliquantum nummorum ferentem eſt comitatus: cum hoc, vt ferè fit, in via ſermonem contulit, ex quo factum eſt, vt illud iter familiarius facere vellent. Quare, cùm in quandam tabernam diuertiſſent, ſimul cœnare, & in eodem loco ſomnum capere voluerunt: cœnati diſcubuerunt ibidem. Caupo autem (nam ita dicitur pòſt inuentum, cùm in alio maleficio deprehenſus eſſet) cùm illum alterum, videlicet qui nummos haberet, animaduertiſſet; noctu, poſtquam illos arctiùs, vt fit, iam ex laſſitudine dormire ſenſit, acceſſit: & alterius eorum qui ſine nummis erat, gladium propè appoſitum è vagina eduxit, & illum alterum occidit, nummos abſtulit, gladium cruentum in vaginam recondidit: ipſe ſeſe in lectum ſuum *Eſt item elegans in hoc genere lib. 3. offic. n. 58.*

recepit:ille autem cuius gladio occiſio erat facta, multo ante lucem ſurrexit, comitem illum ſuum inclamauit ſemel, ac ſæpiùs, illum ſomno impeditum nō reſpondere exiſtimauit: ipſe gladium ſumens, & cætera quæ ſecum attulerat: ſolus profectus eſt. Caupo non multò pòſt conclamauit hominem eſſe occiſum, & cum quibuſdam diuerſoribus, illum qui antè exierat, conſequitur: in itinere hominem comprehendit, gladium eius è vagina educit, reperit cruentum: homo in vrbem ab illis deducitur, ac reus fit.

TYPVS NARRATIONIS hiſtoricæ, ſuauis, & Philologicæ.

Narratio de Leonibus, & Vrſa.

Cap. XX.

Ælian. l. 3. de anim. c. 21. ΛΈγει Εὔδημος, ἐν Παγγαίῳ τῷ Θρᾳκίῳ, κοίτῃ λέοντος ἐρήμῳ φυλακῆς, ἐπιστᾶσαν ἄρκτον, σκύμνοις τοῦ λέοντος διαφθεῖραι, διὰ τὸ μικροὺς εἶναι ἔτι καὶ ἀμύνασθαι σφίσιν ἀδυνάτοις. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ἔκ τινος ἄγρας, ὅ τε πατὴρ, καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἶδον τοὺς παῖδας ἐν τοῖς φόνοις, οἷα εἰκὸς ἤλγουν, καὶ ἐπὶ τὴν ἄρκτον ἵεντο. ἡ δὲ δείσασα εἴς τι δένδρον ἣ ποδῶν εἶχεν ἀνέθει, καὶ ἐκάθητο, τὴν ἐπιβουλὴν τὴν ἐκείνων ἐκκλῖναι πειρωμένη. ὡς δὲ ἐδόκουν τοῦ τιμωρήσασθαι τὴν λυμεῶνα, ἥκειν δεῦρο ἐνταῦθα. ἡ μὲν λέαινα οὐ λείπει τὴν φυλακὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῷ πρέμνῳ ἐκάθητο ἐλλοχῶσα, καὶ ὕφαιμον ἄνω βλέπουσα. ὁ δὲ λέων οἷα ἀδημονῶν, καὶ ἀλύων, ὑπὸ τοῦ ἄχους, ὡς ἄνθρωπος, εἶτα ἐν τοῖς ὄρεσιν ἤλατο, καὶ ἀνδρὶ ὑλουργῷ περιτυγχάνει. ὁ δὲ ἔδεισε, καὶ ἀφίησι τὸν πέλεκυν. τὸ δὲ θηρίον ὁ λέων ἐσαίνετο καὶ ἑαυτὸν ἀνατείνας ἠσπάζετο ὡς οἷός τε ἦν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον ἐφαίδρυνεν αὐτῷ: καὶ ἐκεῖνος ὑπεθάρσησεν. ὁ, τε λέων περιβαλὼν οἱ τὴν οὐρὰν ἦγεν αὐτὸν, καὶ ἀφιέντα τὸν πέλεκυν οὐκ εἴα, ἀλλ' ἐσήμαινε τῷ ποδὶ ἀνελέσθαι. ὡς δὲ οὐ συνίει, ὁ δὲ τῷ στόματι ἐλάβετο, καὶ ὤρεξεν οἱ, καὶ εἵπετο ἐκεῖνος, ἄγει τε αὐτὸν ἐπὶ τὸ αὔλιον, καὶ ἡ λέαινα εἶδε, καὶ αὐτῇ προσελθοῦσα ἐπεσήμαινε. καὶ εὖρε οἰκτρὸν, καὶ ἀνέβλεπεν εἰς τὴν ἄρκτον. συνιδὼν οὖν ὁ ἄνθρωπος, καὶ συμβαλὼν ἠδικῆσθαί τι τούτους ὑπὸ ἐκείνης, ὡς εἶχε ῥώμης τε καὶ χειρῶν, διέκοψε τὸ δένδρον καὶ τὸ μὲν ἀνετράπη, ἡ δὲ κατηνέχθη, καὶ διεσπάσαντο οἱ θῆρες αὐτήν. τόν τε ἄνθρωπον ὁ λέων ἀπαθῆ τε καὶ ἀσινῆ πάλιν ἐπανήγαγεν εἰς τὸν χῶρον οὗ πρότερον ἐνέτυχεν αὐτῷ. καὶ ἀπέδωκε τῇ ἐξ ἀρχῆς ὑλοτομίᾳ.

IN Pangæo, Thraciæ monte, Eudemus ait, vrſam, quo tempore leonis luſtrum non ignorabat à defenſoribus vacuum eſſe, hiuus catulos, qui ſe per ætatem nondum tueri poterant, interemiſſe. Mox parentes cùm alicunde ex venatu reuertiſſent, & leunculorum cædem factam vidiſſent, acerrimo, vt par erat, dolore preſſos, vrſam inſequutos fuiſſe: Hanc verò ſummo cum metu, quantùm potuit itineris contendentem, in primam quamque arborem conſcendiſſe, ibi vt ab illorum inſidijs declinaret, conſediſſe: Eam autem illi cùm ſe viderent vlciſci non poſſe, leænam quidem continenter ſumma diligentia ad arboris truncum inſidias molientem excubaſſe, ſurſumq; verſus intentis oculis ſanguinariam aſpexiſſe: leonem verò, ſimiliter atque hominem ex liberorum morte mœrentē, lōgè latéque ſummo cum dolore totis montibus erraſſe, dum materiarum fabrum oſtēdiſſet: cuius è manibus magnopere exterriti, ſecurim vbi is excidiſſe perſpexiſſet, ſeſe attollens, illū blandè & ſuauiter amplexabatur, linguáque illi faciem abſtergebat: quā benignitatē homo ſentiens, ſuis rebus fidere cœpit; leo hunc cauda amplexatus ducebat: neque ſecurim, quæ huius è manibus effluxerat, illum relinquere permittebat, ſed pede ſuo ſecurim tollēdam eſſe oſtendebat; cúmque eius ſignificationem homo non intelligeret, ſecurim leo ore accepit,

mordicúſque tenens illi porrexit, ac deniquc illum ad luſtrum ſuum, vbi conſtrati catuli iacebant, perduxit: id quod leæna videns, ipſa quoque ad eos profecta homini ſignificabat, cladem miſerabilem reſpiceret; atque poſtea ſua ſignificatione hunc impellebat ſuſpiceret vrſam; vnde homo coniectura aſſequutus, aliquam hos ex hac grauem iniuriam accepiſſe, omnes neruos ad excindendam arborem contendit; quam cùm euertiſſet, vrſam præcipitem in terram delapſam feræ diſtraxerunt; hominem illæſum leo reduxit in locum, vbi priùs ei occurriſſet; atque materiæ, quam à principio cædebat, illum inuiolatum reddidit.

NARRATIO DE ELEphanto, qui pro nutritio pugnauit.

Cap. XXI.

ani' tritio is. c. 46. ani- b.

Ἐλέφαντος πώλῳ περιτυγχάνει λευκῷ πωλευτὴς ἐλέφαντος Ἰνδός. καὶ παραλαβὼν ἔτρεφε ἔτι νεαρόν, καὶ κατὰ μικρὰ ἀπέφηνε χειροήθη. καὶ ἐπωχεῖτο αὐτῷ, καὶ ἤρα τοῦ κτήματος, καὶ ἀντηρᾶτο. ἀνθ' ὧν ἔτρεψε τὴν ἀμοιβὴν κομιζόμενος ἐκεῖνος. ὁ τοίνυν βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν πυθόμενος ᾔτει λαβεῖν τὸν ἐλέφαντα. ὁ δὲ, ὡς ἐρώμενος ζηλοτυπῶν καὶ μέντοι περιαλγῶν εἰ ἔμελλε δεσπόσειν αὐτοῦ ἄλλος, οὐκ ἔφατο δώσειν, καὶ ᾤχετο ἀπιὼν εἰς τὴν ἔρημον, ἀναβὰς τὸν ἐλέφαντα. ἀγανακτεῖ ὁ βασιλεύς, καὶ πέμπει κατ' αὐτοῦ τοὺς ὑφαιρησομένους, καὶ ἅμα τὸν Ἰνδὸν ἐπὶ τὴν δίκην ἄξοντας. ἐπεὶ δὲ ἧκον, ἐπειρῶντο πεῖραν προσφέρειν. οὐκοῦν καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔβαλλεν αὐτοὺς ἄνωθεν, καὶ τὸ θηρίον ἀδικούμενον συνημύνατο. καὶ τὰ πρῶτα ἦν τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ βληθεὶς ὁ Ἰνδὸς κατώλισθε, περιβαίνει μὲν τὸν τροφέα ὁ ἐλέφας, κατὰ τοὺς ὑπερασπίζοντας ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ τῶν ἐπιόντων πολλοὺς ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ ἄλλους ἐτρέψατο. περιβαλὼν δὲ τῷ τροφεῖ τὴν προβοσκίδα ἄγει τε αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τὰ αὔλια κομίζει, καὶ παρέμεινεν ὡς φίλῳ φίλος πιστὸς, καὶ τὴν εὔνοιαν ἐδείκνυτο. Ὦ ἄνθρωποι πονηροὶ, καὶ περὶ τράπεζαν μὲν καὶ τηγάνου ψόφον ἀεὶ, ἐπ' ἄριστά τε χορεύοντες, ἐν δὲ τοῖς κινδύνοις προδόται, καὶ μάτην καὶ εἰς οὐδὲν τὸ τῆς φιλίας ὄνομα κραίνοντες!

Cvm Indus quiſpiam elephanti album pullum offendiſſet, atque hunc etiam tunc tenerum aluiſſet, & paulatim manſuefeciſſet, eóque deinde veheretur, & belluam amaret, & viciſſim redamaretur ipſe, ac ſimul ſuam elephantus educationem cum maximis amicitiæ officijs huic Indo compenſaret: Indorum rex id intelligẽs, muneri popoſcit ſibi elephantum mitti: Is, vt vehementi riualitate flagrans amatoris, dolebat ſi hunc alius quàm ipſe eſſet habiturus; itaque negans ſe daturum, vnà cum elephanto in deſertiſſimam regionem perfugit: Rex autem id ægrè ferens, ad eum inſequendum miſit, qui Indo auferrent ſimul, & illum comprehenſum ad pœnam reducerent. Cùm igitur eò veniſſent vbi erant transfugæ, comprehenderéque aggreſſi fuiſſent; ex ſuperiori loco lapidibus eos homo appetebat, paritérque elephantus, vt iniuria inſigni accepta, illorum impetum repellebat. Vbi autem Indus lapidatione facta percuſſus, præceps deiectus fuiſſet, elephantus, hominum more acerrrimè ſe tuentium, pro ſuo nutritio, quem corpore tegebat, cùm propugnauit, tum verò ex inuadentibus partem occidit, partem in fugam impulit: tum altorem promuſcide circumplexus ad ſtabula inuexit, ac tanquam amicus permanſit fidelis, amico beneuolentiam oſtendẽs, qua admirabilis ſuum educatorem proſequebatur. O ſceleratos homines, qui menſas, culinas, & ſartaginum ſtridores ſequuntur, & prandia quærunt: in periculis autem amicitiæ iure temerè violatò pollutóque, amicos deſerunt!

TYPVS NARRATIONIS politicæ, ſtylo ſublimi, & magnifico.

CAP. XXII.

SEd vna eſt apud Ciceronem Regina cæterarum Verrina 3. quæ incipit à topographiæ deſcriptione Lampſaci vrbis, in quam Verres aduenit.

Deducitur iſte ad Ianitorem quendam hoſpitem, comitéſque eius apud cæteros hoſpites collocãtur: Vt mos erat iſtius, atque vt eum ſuæ libidines flagitioſæ facere admonuerant, ſtatim negotium dat illis ſuis comitibus, nequiſſimis turpiſſimíſque hominibus, vt videant, & inueſtigent, ecquæ virgo, ſit aut mulier digna, quamobrem iſte Lampſaci diutius commoraretur: Erat comes eius Rubrius quidam, homo factus ad iſtius libidines, qui miro artificio quocumque venerat, hæc inueſtigare omnia ſolebat: is ad eum rem iſtam defert: Philodamum eſſe quendam genere, honore, copijs, exiſtimatione facilè principem Lampſacenorũ: eius eſſe filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quòd virum non haberet, mulieré eximia pulchritudine, ſed eam ſumma integritate pudicitiáque exiſtimari. Homo, vt hæc audiuit, ſic exarſit ad id quod non modò ipſe nunquam viderat, ſed ne audierat quidem ab eo qui ipſe vidiſſet, vt ſtatim ad Philodamum migrare ſe diceret velle. Hoſpes Ianitor, qui nihil ſuſpicaretur, veritus, ne quid in ſe offenderit, hominem ſumma vi retinere cœpit. Iſte, qui hoſpitis relinquendi cauſam reperire non poſſet, alia ſibi ratione viam munire ad ſtuprum cœpit: Rubriũ, delicias ſuas, in omnibus eiuſmodi rebus adiutoré ſuum, & conſcium, parum lautè diuerſari dicit: ad Philodamum deduci iubet: quod vbi eſt Philodamo nunciatum, tametſi erat ignarus, quantùm ſibi ac liberis ſuis iam tum mali conſtitueretur, tamen ad iſtum venit, oſtẽdit munus ſuũ illud non eſſe: ſe cùm ſuæ partes eſſent hoſpitum recipiendorum, tamen ipſos tantùm Prætores, & Conſules, non Legatorum aſſeclas recipere ſolere. Iſte qui vna cupiditate raperetur, totum illius poſtulatum, cauſámque neglexit, per vim ad eum qui recipere nõ debebat, Rubrium deduci imperauit. Hic Philodamus poſteaquam ius ſuũ obtinere nõ potuit, vt humanitatem conſuetudinémque retineret, laborabat. Homo, qui ſemper hoſpitaliſſimus amiciſſimúſque noſtrorum hominum exiſtimatus eſſet, noluit videri ipſum illum Rubrium inuitus in domum ſuam recepiſſe: Magnificè & ornatè, vt erat imprimis inter ſuos copioſus, conuiuium comparat, rogat Rubriũ, vt quos ei commodum ſit, inuitet, locum ſibi ſoli, ſi videatur, relinquat: vt etiam filiũ ſuum, lectiſſimum adoleſcentem, foras ad propinquum ſuum quendam mitteret ad cœnam. Tum Rubrius iſtius comites inuitat, eos omnes Verres certiores facit quid opus eſſet. Maturè veniunt; diſcumbitur: fit ſermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur, hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis: celebratur omniũ ſermone lætitiáque conuiuium. Poſteaquam ſatis res Rubrio calere viſa eſt: Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes? homo, & qui ſumma grauitate, & iam id ætatis; & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius: Tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hîc tum alius, ex alia parte: Enimuero ferendum hoc non eſt, vocetur mulier: & ſimul ſeruis ſuis Rubrius, vt

ianuam clauderent, & ipſi ad fores aſſiſterent, imperat: quod vbi ille intellexit, id agi atque id parari, vt filiæ ſuæ vis afferretur, ſeruos ſuos ad ſe vocat, his imperat vt ſeipſum negligant, filiam defendant, excurrat aliquis, qui hoc tantum domeſtici mali filio ſuo nunciet. Clamor interea fit tota domo, pugna inter ſeruos Rubrij, atque hoſpitis; iactatur domi ſuæ vir optimus, & homo honeſtiſſimus; pro ſe manus quiſque affert; aqua deinde feruenti à Rubrio Philodamus perfunditur. Hæc vbi filio nunciata ſunt, ſtatim exanimatus ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ ſororis ſuccurreret: omnes eodem animo Lampſaceni ſimul vt hoc audiuerunt; quòd eos tum Philodami dignitas tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. Hîc lictor iſtius Cornelius, qui cum eius ſeruis erat, à Rubrio quaſi in præſidio ad auferendam mulierem collocatus, occiditur, ſerui nonnulli vulnerantur. Ipſe Rubrius in turba ſauciatur: iſte qui ſua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliquâ euolare, ſi poſſet, &c.

Hæc vna, vt optimum iuuentuti exemplar proponi poteſt.

NARRATIO, ET HYPOTYPOSIS pulchra, de pauperis filio, qui pro diuite amico pugnauit vſque ad necem in certamine gladiatorio.

CAP. XXIII.

ALebat deuotum corpus grauior omni fame ſagina, & inter debita noxæ mancipia contemptiſſimus tyro gladiator, vt nouiſſimè perderem calamitatis meæ innocentiam, diſcebam quotidie ſcelus. Hæc tamen omnia ſuſtinui, tuli, adeò difficile eſt etiam ſua cauſa mori. Et iã dies aderat, iámque ad ſpectaculũ ſupplicij noſtri populus conuenerat; iam oſtentata per arenam perituro- rum corpora mortis ſuæ pompam duxerant, ſedebat ſanguine noſtro fauorabilis dominus, cùm cuius, vt interiecto mari, non fortunam quiſquam noſſe, nõ natales, non patrem poterat, vna tamen res faceret apud quoſdã miſerabilem, quòd videbar iniquè cõparatus; certa enim arenæ deſtinabar victima, nemo munerario viliùs ſteterat. *Pompa gladiatoria.*

Fremebant vbique omnia apparatu mortis, hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas, hinc virgæ, inde flagella afferebantur, omnes piratas putares. *Gladiatorũ apparatus.*

Sonabant clangore ferali tubæ, illatíſque Libitinæ toris funus ducebatur ante mortem. Vbique vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum.

Si quid eſt in me abdicatione dignum, iudices, agnoſco, quòd in hæc amicum meũ miſi. *Eſt quidẽ felicibus difficilis vera miſeriarũ æſtimatio*: figurate tamen, qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Nãque & natura redit in extremis triſtis præteritæ voluptatis recordatio, & mihi cũ generis conſcientia, cùm fortunæ conſcius aliquando fulgor, cùm liberales artes, cùm omnia quõdam honeſtiora munerario meo, domus, familia, amici, cæteráq; nunquam videnda in vltima mortis expectatione ſuccurrerent, tenenti ſeruilia arma, & ignominioſa morte perituro, tum (ſi vlla miſeris fides eſt) quid horũ omnium ignari agerẽt propinqui? nihil peius de fortuna mea ſuſpicãtes, quã quod ſcripſeram; illud tamẽ grauiſſimum, quòd patrem, qui tandiu non veniret, captum putabam. Ergo tota cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet quid futurum fuerit, ſi ego pugnaſſem? ille *Voluptatis recordatio in miſeriis grauis.*

quoque occiſus eſt, qui inter nos, vt apparet, fortior fuit.

His cogitationibus attonito, & in mortem iam penè demerſo, inopinata ſubitò amici mei ſpecies effulſit. Obſtupui totúmque corpus percurrit frigidus pauor, neque aliter quàm ſi vana obijceretur oculis imago, mente captus. At vbi primùm lux rediit, laxatúmque eſt iter vocis, Quid tu, inquam, quo caſu perueniſti huc, miſer? numquid & te vendidere piratæ? At ille complexus ceruices meas, effuſis in pectus meum lacrymis ſolutus, intercepto propè iam ſpiritu, ſero, iam trepidante me primam vocem, & diu ſolam, edidit, *ſatis vixi.* Et verò cauſas itineris reddidit; & veniſſe ſe ad redimendum indicauit: Et, vnde, inquã, tibi pecunia? niſi redieris in gratiam, & te pater meus miſit?

Amicitia fidelis exemplum.

Audite gentes, audite populi, non ſolita iudicium noſtrum corona circumſtet; ſed ſi patitur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priora ſæcula, in quibus tamen à primordio generis humani, pauciſſima amicitiæ paria admirabiliora fecerat longa temporibus noſtris fides intercepta; quicquid hiſtoriæ tradiderunt, carmina finxerunt, fabulæ adiecerunt, ſub hac comparatione taceant.

Pulchra ſuſtentatio.

Quis crederet, (ſi dubitari poſſet) inter duos amicos, quorum alterum immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis ac laniſtæ tradiderat, meliorem conditionem fuiſſe captiui? Si diues eſſem, inquit, pecuniam pro te attuliſſem, Quod vnum pauperibus præſidium eſt, manus habeo, piratis has daturus fui, has pro te in pugnã vicarias dabo.

Amici pauperis generoſitas.

Ignoſce pater, quòd nimia contentione affectus, penè tibi orbitatis vulnus impreſſerim. Teſtor Deos, non per me ſtetiſſe quòd viuo. Neque enim ita me efferarat ludus, aut in tantum durauerat animum longa cædis meditatio, vt eum amicum vellem occidi, qui pro me mori poterat. Vindicabam mihi fortunam meam, & adhuc neceſſitatis gladiator depugnare etiam volebã, neque vllis precibus poteram euinci, quanquam ſe non ſuperfuturum alioqui minabatur, idque vnum affirmabat intereſſe, vtrùm vicarium vellem habere mortis, an comitem.

Non vici: quid igitur actum ſit quæritis? Duxit me ad munerarium, Iudices. Quas ego illius preces, quã pertinaces lacrymas, quàm miſerabilem obſtinationem vidi? Nemo vnquam ſic rogauit miſſionẽ. Transferũtur in illum detracta corpori arma; & malè aptatis inſignibus feſtinatum par producitur. Quid me admonetis ſupremarum amici mei precum? quibus hæc alimenta, carò empta, inopi patris ſenectuti petita: adiutorium hoc ad cauſam putatis? me pudet quòd rogatus ſum; Per hanc, inquit, mihi, lucem vltimam, per notiſſimam amoris noſtri fidem, non ſinas mendicare parẽtem meum, ſuſtineas, adiuues, pręſtes affectum; ſi mereor, tu ſis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit, iámque ſuprema per galeam dederã oſcula, digreſſiſque in diuerſum miniſtris permiſſus Mars erat.

Pa[...] cur[...]

O quàm ſollicitus ſpectaui, quàm attonita mẽte, quàm ſimili corporis motu? Quoties ad infeſtum mucronem, quaſi ipſe peterer, me ſubmiſi? Quoties ad conatus erectus ſum?

O miſera cogitatio! ô crudelis natura metus! meritò tu, amice, pugnare maluiſti. Facinus indignum, illum animum, illum ardorem non contigiſſe caſtris, non bellicis certaminibus, vbi vera virtus, nulla pugnandi lege præmium ſcribitur.

Qua vi prælium inuaſerat, iratus etiamnum tanquam aduerſario meo, ad omnes callidè veterani gladiato-

ris

ris aſtu impetus excipiebatur, omnes contra ſe erant. Nec difficilem tamen ſub illo præſertim auctoramento habuiſſet miſſionem, ſed noluit gladiator viuere.

Igitur iam nudũ corpus vulneribus offerens, vt totam propè mercedem ſemel ſolueret, ſtans periјt; cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, ſecuro conſeneſcere æuo, cui tranquillã ſine reprehenſione agere vitã, iacet confectus vulneribus, & primo inuẽtutis flore periјt miſer, fato meo.

At ego qui debebar illi fortunæ, quem mors ſibi deſtinauerat, emiſſus ludo nocentior, quàm venditus, etiam viatico illius infelicis reuertor.

NARRATIO DE CAIO Canio.

CAP. XXVI.

3. Offi. C. Canius, eques Romanus, nec infacetus, & ſatis litteratus, cùm Syracuſas, otiandi cauſa, non negotiandi, vt ipſe dicere ſolebat, ſe contuliſſet, dictitabat ſe hortulos aliquos emere velle, quò inuitaret amicos, & vbi ſe oblectare ſine interpellatoribus poſſet. Quod cùm percrebuiſſet, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracuſis, dixit, venales quidem ſe hortos non habere, ſed licere vti, Canio, ſi vellet, vt ſuis. Et ſimul ad cœnam hominem in hortos inuitauit in poſterum diem. Cùmque ille promiſiſſet, tũ Pythius, vt argentarius, qui eſſet apud omnes ordines gratioſus, piſcatores ad ſe conuocauit, & ab iis petiuit, vt ante ſuos hortulos poſtridie piſcarentur, dixitque quid eos facere vellet. Ad cœnam venit Canius, erat opiparè à Pythio apparatum cõuiuium. Cymbarum ante hortulos multitudo, pro ſe quiſquod ceperat, afferebat, ante pedes Pythij piſces proijciebantur. Tum Canius: Quæſo, inquit, quid eſt ô Pythi? tantúmne piſcium? tantúmne cymbarum? Et ille: quid mirum, inquit? hoc loco eſt, Syracuſis quidquid eſt piſcium; hîc aquatio; hac villa iſti carere non poſſunt. Incenſus Canius cupiditate, cõtẽdit à Phytio vt venderet, grauatur ille primò. Quid multa? impetrat. Emit homo cupidus, & locuples, tanti quanti Pythius voluit, & emit inſtructos, nomina facit, negotiũ conficit. Inuitat Canius poſtera die familiares ſuos, venit ipſe maturè, ſcalmum nullũ videt, quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piſcatorum eſſent, quòd eos nullos videret. Nullæ quod ſciã, ille inquit, ſed hîc piſcari nulli ſolent. Itaque mirabar heri quid accidiſſet. Stomachari cœpit Canius. Sed quid faceret, &c.

NARRATIO DE MORTE Socratis.

CAP. XXV.

HÆc ille locutus, ſurrexit, & contulit ſe in conclaue quoddam ad lauacrum. Critò autẽ illum ſequebatur, ſed nos iuſſit expectare. Manſimus igitur, differentes de ijs quæ diſputata fuerant, eáque conſiderabamus inter nos. Interdum & commemorabamus calamitatẽ noſtram, quanta nobis illa accideret; videbamúrque planè non ſecus ac parente priuati, reliquam vitam in orbitate traducturi eſſe. Poſteaquam verò ille lauiſſet, apportatique eſſent ad eum liberi (habebat enim duos paruulos filios, & vnum grandem) adeſſentq; iam familiares mulieres, collocutus cum illis præſente Critone, & datis mandatis quæ voluerat, iuſſit mulieres & pueros diſcedere, venítq; ipſe ad nos. Atque erat iam propinquus occaſus ſolis; diutiùs enim intus fuerat commoratus. Vbi autem aduenit, totus aſſedit: neque ſanè multa poſthæc locutus eſt;

Tum affuit miniſter vndecimuirorũ, coramque illo aſſiſtens: Non accuſabo te, ô Socrates, inquit, eo quo alios nomine accuſare ſoleo, qui iraſcuntur mihi, & malum imprecantur, cùm denuncio illis hauriendum eſſe venenum, coactus à magiſtratibus. Te verò cùm toto hoc tempore cognoui conſtantiſſimum ſimul & mãſuetiſſimum, & fortiſſimum virum omnium qui vnquam hoc in loco fuere: tum ſatis ſcio, non iraſci mihi, ſed illis quos ſcis eſſe autores huius rei. Proinde nunc (cur enim aſſim, noſti) & vale, & operam da vt quæ ferre neceſſe eſt, quàm minimè iniquo feras animo. Interque hæc lacrymans ſe auertit ac diſceſſit. At Socrates aſpiciens ad illum: Etiam tu vale, inquit, & nos faciemus quæ mones. Et mox ad nos: Quàm vrbanus inquit hic homo eſt? Atque is toto hoc tẽpore me inuiſere, & ſæpe mecum colloqui: fuítque planè vir optimus. Quàm verò conſtanter me nunc deplorat? Nos verò, Crito pareamus illi, afferátque aliquis venenum, ſi iã eſt tritũm; ſin minùs, terat ille. Ibi Crito; At ego, inquit, ô Socrates, ſolem adhuc in mõtibus eſſe, neque penitùs occidiſſe arbitror. Quinetiam ſcio accepto nũtio quoſdã valde ſerò bibere, atque poſt cœnam demùm, & potum largiorem, ac coniunctionẽ eorum quorum quiſq; maximo deſiderio tenetur. quare ne feſtines; adhuc enim ſatis temporis ſuppetit. At Socrates, Iure hæc, inquit, Crito, ab iſtis fiunt, quæ commemoraſti; lucrũ enim ineſſe arbitrãtur; egóque iure facturus nõ ſum: Nihil enim lucri facturus videor, cũ paulo tamen poſt bibero, niſi vt ipſe me ridiculum eſſe iudicem ob vitæ cupiditatem, quíque iam parcam illi deficienti. Ito igitur, & morem mihi gere, cauéque aliter facias. His auditis, Crito innuit propè aſtanti puero; qui egreſſus, & pluſculum temporis foris cõmoratus, rediit, adducens eũ qui oblaturus venenum erat, quod apportabat in calice tritum. Eum conſpicatus Socrates, age, inquit, vir optime: nam tu harum es rerum peritus: quid nunc agendum eſt? Nihil aliud, inquit, quàm potus vt obambules, donec grauari crura ſenſeris, deinde accumbes, atque reliqua ipsũ aget. Simulque porrexit illi calicẽ. Hic vero accepto illo, mi Echecrates, minimè turbatus, ſinéque trepidatione, immutato & colore & vultu, ſed vt conſueuerat, toruum obtuens ad illum: Quid narras, inquit, de hoc poculo? Vtrũ alicui hinc libare quicquam licet, an non licet? Tantum, inquit, ô Socrates, miſcemus, quantum ad mediocrẽ hauſtum ſatis eſſe exiſtimamus. Intelligo, inquit ille: Deos quidem certè precari licet, vt hæc hinc migratio illuc felix eueniat: id quod & precor & ego opto. Atque hęc locutus, paululum moratus, admodũ expeditè ſinéque omni difficultate exhauſit. Noſtrum quidem plerique ægrè hactenus lacrymas cõtinere potueramus: Vbi verò & bibentẽ vidimus, & exhauſtum iã venenum eſſe, vincebamur planè, mihíque ipſi adeo vi lacrymarũ flumen quoddam erũpebat. Itaque obuolutus deplorabam me ipſum: non enim illum ſanè, ſed fortunã meam, qui tali amico priuatus eſſem. At Crito ante me cùm lacrymas continere nõ poſſet, ſurrexerat. Sed Apollodorus dudum etiam lacrymari non ceſſauerat. Tum verò inter lacrymas fremens & indignans, nemini non fletum mouit, præter quidem Socratem, qui, Quid agitis, inquit, inepti? Ego enim certè, non minimam hanc habui cauſam, cur mulieres ablegauerim, ne in hunc modũ delinqueretur: Nã audiui fauendum eſſe linguis, mortis tempore. Proinde quieſcite & perdurate. Quæ cũ audiuiſſemus, pudore affecti repreſſimus lacry-

mas. Ille verò cùm aliquantiſper obambulaſſet, cúmque iã diceret crura grauari, reclinauit ſe ſupinũ: id enim miniſter veneni iuſſerat, iſque attrectans ſimul eum, paulo poſt inſpiciebat pedes & crura. Deinde vehementiùs premens pedem, rogauit an ſentiret; hinc peruenit ad tibias, atque ita deſcendens, demonſtrauit eum iã frigeſcere & rigeſcere. Iterũque attrectans, Poſtquam, inquit, cor attigerit, tum interibit. Iamque adeo propemodum frigus ſupra inguen euaſerat; atque ille remotis veſtibus, quibus fuerat obuolutus, quod quidem poſtremum fuit locutus, Æſculapio, inquit, ô Crito, gallum debemus: quem videte vt reddatis, atque cauete ne hoc negligatur. Ita erit, inquit Crito. Sed nunquid aliud imperas? Hoc interroganti nihil magis ille reſpódit. Hic finis ô Echecrates, fuit amici noſtri, viri, vt dicere poſſũ, eorũ qui nobis noti fuere, omniũ & fortiſſimi & ſapientiſſimi, & iuſtiſſimi.

Sunt & aliæ narrationes perelegãtes, quales ſunt de fraudibus Philænis apud Salluſtium, & de Zopyro apud Liuium.

DE CONFVTATIONE, & Confirmatione.

CAP. XXVI.

tatio- inque

DIctum eſt ſuperiùs ſatis copioſè de argumentis, nunc confutationis modum doceamus. Confutantur argumenta multis modis, vel ipſius Ariſtotelis teſtimonio.

Primò, ἐξουθενισμῷ, hoc eſt, contemptu, quando contemnimus, & nihili facimus aduerſariorum dicta: ſic ferè totam Cœlij accuſationem Cicero voluit videri magis iras & iurgia diſſidentium in amore, & amantium querimonias, quàm vera crimina.

Secundò, *hypocriſi*, hoc eſt, actione, vultu, geſtu, & vocis ſono: tale eſt illud:

Cantando tu illum, aut vnquam tibi
fiſtula cera
Iuncta fuit?

Tertiò, *increpatione*, vbi crimen aliquod maximè alienum, vel ipſa iudicum opinione, cum indignatione reiicitur, vt, Dij te perdant fugitiue, qui iſta obijcis.

Quartò, *antiſagoge*, ſeu compenſatione, cùm afferimus rem, vel parem, vel maiorem: talis eſt diſputatio paſtorum apud Virgilium, vbi vnus quidem monet quæſtionem.

Dic quibus in terris, & eris mihi
magnus Apollo,
Tres pateat cœli ſpatium non am-
plius vlnas.

Alter non diſſoluit, ſed noua quęſtione aduerſarium capere nititur.

Dic quibus in terris, inſcripti no-
mina regum,
Naſcantur flores?

Quintò, *apoplaneſi*, hoc eſt, deductione, & fallacia, cùm Iudicem vel auditorem à re nobis contraria deducimus, quando pollicemur de eo quod obiectum eſt, nos alio loco eſſe dicturos: & ita ſenſim elabimur, auditorúmque animos ab eo quod nos premebat, ad aliarum rerum vtilem conſiderationem traducimus; quod ſæpe facit Cicero.

Sextus eſt communis confutandi modus, ſi negentur falſa, vt à noſtra opinione, conſuetudine, à perſonis, à rebus, à teſtimoniis aliena, oſtendantúrq; abſurda, rępugnantia, contradicentia, diſtinguantur dubia, illuſtrentur obſcura, cauſæ & rerum & factorum afferantur.

Quęres, quis tandem vſus, aut modus confutationis optimus cenſeatur? Habenda eſt in eo, rerum, perſonarum, & temporum non leuis ratio. Multa indignatione, multa riſu, multa interrogationis alicuius vrbanitate tela aduerſariorum ſunt perſæpe feliciter hebetata, quæ ratio- *Prudētia in confutationibus ſeruanda.*

num multitudo nunquam euiciſſet: imò ea ſæpe obijciuntur, in quibus refellendis, ſi te pugnacem oſtenderis, altiùs facti ſuſpicionem defiges mentibus auditorum: Prolepſes etiam, & excuſationes non petitæ, ſæpe accuſationes fuerunt.

Videndum igitur diligenter, quid oratoria prudentia præſcribat.

Nonnunquam perſonæ ſunt tantę authoritatis, & ſanctitudinis, vt vel ſilentio, vel vno ſaltem verbo ſatis luculentam per ſe faciát apologiam.

Liu. l. 8. bell. Mac. Scipionis Africani auctoritas admirabilis.

Scipio Africanus, cùm ab accuſatore quodam importunè, & præferuidè poſceretur, multíſque inſuper delictis oneraretur, ad longam accuſationem reſpondit;

(Hoc die, Tribuni plebis, vóſque Quirites, cum Annibale & Carthaginenſibus, ſignis collatis, bene ac feliciter pugnaui: Ego hinc extéplo in Capitolium, ad Iouem Optimum, Maximum, Iunonémque, & Mineruam, cæteróſque Deos, qui Capitolio atque arci præſident, ſalutandos, ibo, vtq; gratias agam. Veſtrûm quoque, Quirites, quibus commodum eſt, ite mecum, & orate Deos, vt mei ſimiles principes habeatis.)

Confutatio qua vſus Scipio, mirabilis.

Nihil obiecit, nihil purgauit, totam tamen ſecum traxit multitúdinem; & calumniatorem nequicquam latrantem, luculenta plaga percuſſit. Hæc authoritatem Scipionis decebant, qui, vt generoſiſſimus leo, canē non putauit ſua dignum iracundia.

Confutatio Sophiſtarū.

Alij procaces Sophiſtas, & omnibus infeſtos, arguta nonnunquam interrogatione, aut paraſyllogiſmo ceperūt, ijſque fruſtrà captioſo orationis ambitu nitētibus ſecutim iniecerunt. Iuuant talia nonnunquā, ſi cōmodè ſtant, & pro decoro perſonarū. Sed iſtis omiſſis, vbi res ea indicatur quæ legitimū certamen requirat, tū confutationi pugnaciter inſiſtendū.

In cōfutatione ſunt falſa aduerſariis imponēda.

Et primùm quidem intentatæ ab aduerſario petitiones ſunt proponēdæ, quas nonnulli ſæpe de induſtria diſſimulare, eleuare, & in ambiguas ſententias trahere ſolent: quod ego, malę fidei, & apud acutos auditores, nauúmque aduerſarium, minùs ſecurum arbitror. Is enim ſtatim iuſtam querelam infert, ſua inuerti, ſe obtorto collo trahi, non eſſe hanc ſuam mentem, parum fideliter agi. Itaque ipſo ſtatim limine refutantis periclitatur fides, & quicquid malè iactis fundamentis aſtruitur, leuiſſimo ictu concidit.

Cōfuta. malitio.

Similis, quæ finguntur, qua futent.

A Leoni (inquit Apologus) homo quiſpiam picta fictáque leonum ſimulachra oſtēdebat, valentiſſimi cuiuſdam beſtiarij calcata pedibus; & ſui generis robur prædicabat. Tum verò leo; Fabulæ ſunt, inquit, iſta: quid ſi leones pingere fingeréq; didiciſſent, quot homines videres leonū pedibus cōpreſſos atque ſubiectos? Haud diſſimiliter euenit in iis qui leues quaſdam & ficulneas aduerſariis rationes affingūt, de quibus ipſi nunquā cogitarunt: Hinc in confutando diſerti ſunt, & planè magnifici.

Sed hæc præuaricationis potiùs ſunt, quàm iuſti certaminis, nec apud graues viros licét, ne in eos quidem,

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Cōfut. ſyncer.

Hanc ob rem, qui ſuæ in refutando ſynceritatis plenius dare volūt indicium, ipſa plerūque aduerſariorum verba ex ſcripto recitant, & præfigūt, deinde confutant; ſed non ſemper neceſſe in eoſdem iurare apices, modò fideliter ſenſus aſſequamur. Pòſtquā obiecta petitio eſt, ſequitur confutatio, quæ tota ex locis argumentorum coaleſcit. Ea cenſetur autem optima, cùm excurrit per ea capita, quæ Græci Rhetores ἀνακόλουθον, ἀδύνατον, ἀσαφὲς, ἀπίθανον, ἀπρεπὲς, ἀσύμφορον appellant. Ἀνακόλουθον robuſtiſſimum eſt confutandi genus, quo velim primùm ſi fieri poſſit aduerſarium feriri. Dicitur enim inconſequens, ſeu repugnans: quod fit, cùm

Confutandi gener. multa

ex aduerſarij oratione multa paſſim dicta colliguntur, quæ conciliari nullo modo poſſint, ſed manifeſtam inter ſe contentionem habent. Tùm certè non leuis plaga infertur, cùm is non tantum nobiſcum, quantum ſecum pugnare oſtenditur.

Eiuſdem generis eſt ἀδύνατον, vbi quod factum obiicitur, fieri non potuiſſe, aut eſſe, firmis rationibus adducitur, quæ à natura & cauſis rerum, cæteríſque ſimilibus ſumuntur; ſi hæc probari non poſſunt, enitendum eſt vt ſaltem ἀπίθανον, res minùs probabilis hoc loco, hoc tempore, his perſonis fuiſſe videatur.

Item, ſi ab aduerſario minùs dilucidè collecta ſunt argumenta, exagitandæ erunt eius coniecturæ, quòd incerta pro certis, obſcura pro notis, falſa pro veris afferat. Non eſſe rem quæ geritur, tam parui momenti, vt leuiſſimis figmentis ſit permittenda.

Accedunt ἀπρεπὴς, & ἀσύμφορον, quæ non tantam vim habent ac ſuperiora: commodè tamen nonnunquam adhibentur, vbi res, quæ obijcitur, primùm à dignitate perſonæ aliena, deinde minimè lucroſa, aut commoda.

s. Poſtremò etiam damnoſa oſtenditur: ſolebat enim Caſſius vetus illud quærere; *Cui bono.*

a- Ordo autem confutationis à prudentia Oratoris meliùs præſcribetur: ſæpè minuta quædam obiecta, quaſi leuioris armaturæ milites, in primo agmine conciduntur, mox ad grauiora deuenitur. Sæpè quæ maioris ſunt ponderis, priùs confutantur: quibus expugnatis, tenuia quæque facilè concidunt. Nonnunquam caput illud percellitur, cui cætera, quaſi per annulos catenarum nexa cohærent, exinde reliqua nullo negotio diſſuuntur.

Pugnatur aliquando cæſim contra multas & exiles rationes, aliquando diductiùs res vrgetur, & quò plus caloris & ſpiritus habeat confutatio, bene tractatur per dialogiſmos, ironias, ſubiectiones, conceſſiones, ratiocinationes, ἐνστάσεις, conciſè vibratas propoſitiones, & ſimilia, quibus vis & ardor oratoris magis incaleſcit.

In confirmatione contraria eſt ratio eorundem argumentorum; cæteroqui per idem prope filum extenditur; quanquam magnum diſcrimen habendum eſt confirmationis demonſtratiuæ, & iudicialis: Illa ſi quidem, cùm de iis rebus agat ſæpius, quæ omnibus probatiſſimæ ſunt, florem, ornatum, & gratiam ſpectat potiùs quàm contentioſam probationem. *Confirmatio.*

Hæc magis inſtat rebus, & argumentis, & prudenter quidem facit; ſi minuta, & quæ facilè ab aduerſariis vellicari poſſunt, amputat.

Ea autem maximè in primis & vltimis ordinibus opponit; quæ robuſtiſſima ſunt, quęque primas aggreſſiones, vt plurimum vehementiores, firmè ſuſtinent.

Vtitur autem vtraque, tum confutatio, tum confirmatio, telo argumentationis; cuius variæ ſunt ſpecies.

N. N.

a *Hoc Diuus Dionyſius Areopagita, cap. octauo de diuinis nominibus, vocat* πρὸς τοὺς ἀπίστους ἀνδρείως διαμαχεῖν.

DE RATIOCINATIONE, & inductione.

Cap. XXVII.

Ratiocinatio diſputatorum telum eſt proprium; &, ſi ea minùs expreſsè oratores, magna tamen dexteritate, vtuntur. Nam, &

orationes plerunque totas in ſyllogiſmo fundatas eſſe videas. Itaque non ſimpliciter & nudè propoſitiones exeant oportet, ſed aliis inſuper argumentis confirmentur, paſſimque figurarum illuſtrentur ornamentis; ipſa denique concluſio ſatis per ſe intellecta latenter per varios motus, quaſi per cuniculos in animum irrepat.

Inductio familiariſſima eſt oratoribus, & ad ornandum illuſtriſſima. Audi illã Senecæ, quã magnifica eſt.

Sen. ep 76. Inductionis insigne exemplum. Nauis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum aut aureum roſtrum eſt, nec cuius tutela ebore cælata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regiis preſſa eſt, ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox, & conſentiens vento.

Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur; ſed cui, & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus.

Regula non quàm formoſa, ſed quàm recta ſit quæritur.

Eo quodque laudatur, cui comparatur quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, à quàm multis ſalutetur, quàm pretioſo incubat lecto: quàm pellucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit.

Virtus ſola hominem facit. Hæc ſuauiter inſtillantur, probántque ſimul, & delectant: tum ſi rerum, quæ inducuntur, magna ſit multitudo, latiſſimum prebent campum orationis.

Talem inductionem inuenies apud Tertullianum, libro de pallio, cap. 2. vbi à cœlo, elementis, hominibus, &c. probat omnia mutari.

Eiuſdem generis ſunt exempla, quorum vſus frequens, probatio facilis, & efficax, nec impar delectatio, vt non immeritò dicatur longum iter eſſe per præcepta, breue & efficax per exempla; &, vt ait Petrus Diaconus, apud D. Gregorium, dialog. l. 1.

Exemplorum vis. *In expoſitione virtutum, qualiter inuenienda atque tenenda ſit virtus agnoſcimus. In narratione verò ſignorum cognoſcimus inuenta, ac retenta, qualiter declarentur: Et ſunt nonnulli, quos ad amorem patriæ cœleſtis plus exempla quàm prædicamenta ſuccendunt.*

In omni genere orationis hæc argumentatio plurimùm valet. Nolim tamen, quod plerique faciunt, multorum exemplorum farraginem afferre, ſed delectu & parcitate temperare.

DE ENTHYMEMATE.

CAP. XXVIII.

Enthymemata & epicheremata Rhetorum ſunt iacula: Atque enthymematis quidem magnus eſt vſus, cùm præſertim omnes ingenij notiones, & ſenſa à Græcis vocentur enthymemata. Nec alia fuit mens Alcidis, cùm ὀνομάτων & ἐνθυμημάτων εὐπορίαν nominauit, inuentionum fœcunditatem, ſermoniſque vberem facilitatem.

Cic. in Top. Magis arctè dicuntur Enthymemata, quæ ſunt ex contrariis concluſa; vt enim illa acutiſſima ſunt, ſic enthymematis nomen κατ' ἐξοχὴν ſibi vendicant. At verò, nec preſſiùs ſumpta nec latiùs, vulgò vocantur enthymemata argumentationes ex propoſitione & concluſione conflatæ; vt inſidiator fuit Clodius; igitur iuſta nex homini illata.

Oratores qui circa hypotheſes

verſantur, plerumque maiorem propoſitionem, vt notam & communem omittunt, in minori verò toti ſunt, & ſic ſyllogiſmos traducunt ad enthymemata.

DE EPICHEremate.

CAP. XXIX.

Epicherematis nomen, ſi ratio ipſius ſpectetur, omni argumentationi commune eſt: & Alexander quidem in Topic. li. 8. ἐπιχείρημα ait eſſe ſyllogiſmum dialecticum. Valgius aggreſſionem vocat: Celſus autem indicat, non noſtram argumentationis tractationem, & œconomiam, ſed ipſam rem, quam aggredimur, id eſt, argumentum, quo aliquid probaturi ſumus, etiamſi nondum verbis explanatum, iam tamen méte conceptum ἐπιχείρημα dici. Verùm diſcrimen iſtud tenue eſt, & imbecillum, cùm nõ inchoatas tantùm, ſed omni ex parte perfectas argumétationes epicheremata nominari cõſtet. Vſus obtinuit apud Rhetores, vt dicatur breuiter comprehenſa ratiocinatio, cuius tres partes in vnius veluti propoſitionis corpus coaleſcant. Neque enim opus eſt omnia ſemper dilatare multis. Verbum intelligenti ſat eſt.

[Epic]heremaquid?

DE DILEMMATE.

CAPVT XXX.

Dilemma quod definitur à Suida, τὸ διχῶς λαμβανόμενον ἐρώτημα, argumentum ab vtraque parte concludens aduerſarium; plurimùm ad confutationes valet; vt, Si improbus eſt, cur vteris? ſin probus, cur accuſas? Ad hoc genus pertinent ἀντιςρέφοντα, quę ex vtraque parte conuertuntur.

Ariſtoteles Rhetoric. l. 2. huiuſmodi proponit exemplum.

Dilemma Ariſtotelis.

Sacerdos quædam diſſuadebat filio ne quando verba faceret ad populum. Nam ſi iniuſta, inquit, ſuaſeris, Deos habebis iratos: ſin iuſta, homines. Id hoc pacto retorſit adoleſcens: Imò expedit orationem habere apud populum, quandoquidem ſi iuſta dixero, Dij me amabunt: ſi iniuſta, homines.

Dilemma Protagoræ. *Protagoras Euathlus.*

Talis Protagoræ & Euathli captio. Hic cùm ſe illi in diſciplinam Rhetorices tradidiſſet, grandi mercede pactus, ea lege, vt primo dicendi tyrocinio apud iudices euinceret: iam bellè eruditus mercedem negat. Diem illi dicit magiſter. Et debes, inquit, Euathle, mercedem; ſi vicero, vt condemnatus, ſi viceris, vt pactus: At verſutus diſcipulus, *Mali corui malum ouum*, acutè ἀντιςρέφον reddidit: Imò ſi vicero, ex iudicum ſenté tia ſolutus & liberatus ſum: ſi vincor, ex pactis nihil debeo, ea conditione tibi obſtrictus, vt in prima cauſa palmam referam.

DE SORITE.

CAP. XXXI.

Sorites, quem Cicero aceruaſem ſyllogiſmum lib. 2. de diuinatione appellat: minùs eſt apud oratores frequens, & ad captioſas quæſtiones magis accedit. Quin inter cauillationes numerat Vlpianus, de verborum & rerum ſignificatione.

Cauillatio quid?

Natura Cauillationis (inquit) quam Græci σωρείτην appellauerunt, hæc eſt, vt ab euidenter veris per breuiſſimas mutationes diſputatio

ad ea quæ euidenter falſa ſunt, perducatur.

Hipparchia. *Fraus Hipparchiæ.*

Sic Hipparchia Cratetis Cynici vxor Theodoro ἀθέῳ illuſit. Poteſt Hipparchia præſtare quod eſt honeſtũ. Annuente illo, Quicquid eſt iuſtum, inquit, & honeſtum eſt: quo viciſſim conceſſo, quod non eſt iniuſtum, hoc iuſtum proculdubio eſt: Eſto, inquit Theodorus: Tum virago, quod faciens Theodorus non diceretur iniuſtè agere: idem ſi faciat Hipparchia, non diceretur iniuſtè agere. Quum annuiſſet ille, ſubiecit: Sed Theodorus ſeipſum percutiens, non diceretur iniuſtè agere: Nec igitur Hipparchia, ſi idem faceret. Ad hoc Theodorus nihil reſpondit.

DE CORNIBVS, CROcodilo, & Electra.

CAP. XXXII.

Eſt in hoc genere σοφισμάτων οὔτις. apud Homerum 9 Odyſſ. Lucia. in vitar. auction.

INter captioſas argumentationes numerantur Cornua, vt, Quod non amiſiſti, habes: Centum aureos non amiſiſti, igitur habes.

Crocodilus ἄμαχος καὶ βίαιος συλλογισμὸς, per irriſionem tamen, vocatur in Vitarum auctionibus: de quo ita Chryſippus diſſerit cum Mercatore:

Vide ergo, eſt ne tibi puer? Quidni? Quid ſi hunc ad flumen fortè ambulantem Crocodilus rapiat, poſteà ſe verò redditurum polliceatur hac lege, vt illi verum dicas, quidnam de puero reddendo apud ſe decreuerit: quid tu dices ipſum in animo conſtituiſſe? Πείων ſiue ſerra aliter appellatur.

Has igitur nugas profitebatur huiuſmodi Syllogiſmus.

Electra verò dicitur, Captio, vbi quis quidpiam arguitur ſimul noſſe, & non noſſe; facere, & non facere. Dicta eſt ab Electra filia Agamemnonis, quæ eandem rem ſimul & norat, & non norat. Aſtante enim illi Oreſte adhuc incognito, ſciebat quidem Oreſtem ſuum eſſe fratrem, ipſum autem præſentem ignorabat. Illæ ſunt ſutellæ compoſitionis, & diuiſionis, amphibologiæ à dicto ſecundùm quid, & ſimilia à pueris iam irriſa, quæ nihil ad oratores attinent: inter quos & dialecticos magnum diſcrimen eſt. Hi enim ἀκανθολογοῦντες punctim tractant omnia: Illi veſtiunt ornamentis, & animant motibus.

In deliberatiuo porrò & iudiciali genere tota fermè confirmatio petitur ex adiunctis.

In demonſtratiuo motum ſpectat potiùs & delectationem, quàm probabilitatem: quòd plerumque de iis rebus agitur quas negare poſſit nemo, vel quæ ſaltem multis honeſtæ & laudabiles videantur.

EXEMPLA CONfutationis.

Exemplum ex Gorgia Leontino, acutum & velox, antea libatum, nunc expreſſiùs notatum.

Palamedes crimen proditionis diluit.

CAP. XXXIII.

Grac. expſum.

PRoditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium: occultarum enim rerum index eſt oratio: quo pacto autem colloquium fuiſſet inter nos ſine congreſſu? qui verò congreſſus eſſe potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipſe ad me vnquam venerit,

rit, nec literæ ſine tabellario vllæ à nobis vltrò citróq; mitti potuerint? ſed finge congreſſum, finge etiam inter nos mutuũ colloquium. Quid deinde collocutus eſt Græcus cum barbaro? quomodo dicens & audiẽs, an ſolus cum ſolo? ſed nullum eſt nobis linguæ commercium: Atqui factum eſt per interpretem: iam tertium nobis ſtatuis indicem eorum quæ maximè occulta eſſe oportebat. Sed eſto, factum fuerit, quod tamen eſt infectum; fidem dare & accipere viciſſim nos oportuit; & quænam iſta fides? Iuſiurandum dices? quis verò mihi proditori vel iurato credidiſſet? at obſides dati: qui? fratrem vnum habeo, prętereà neminem, quem neque imprudentibus vobis dare, neq; ab hoſte vllum filium aut affinem accipere potui. Eſto, pecunia, inquit, tentata res eſt, & perfecta; vtrùm grandi an exigua? exiguam tanta res non capiebat, grãdem multos aſportare oportuit, & tot coniurationis teſtes fieri: verùm & de iſtis ſcire velim, pecuniam an interdiu tulerint an noctu? noctem variæ & multiplices vallant cuſtodiæ, quas ne muſca quidẽ declinaret: die, opinor, ſed lux iſtis ſceleribus aduerſatur. Eſto & illud, quanquam abſurdum & iniquum concedatur: in caſtra hoſtium penetraui, pecuniã cepi, aut ad me ab hoſte delata eſt; quî potui ego circumſtantem exercitum, & ſexcentos oculos latere? age iam, quo pacto iſtam, quam dicis, pecuniam recondidi, quo pacto ſeruaui? vſus ego ſum? nõ latuiſſem: defoſſam reliqui? nihil profuiſſet: concedantur tamen omnia quæ aſſumis, quanquam ineptiſſima ſunt, cõuenimus, colloquuti ſumus, pecunias accepi, latui, recõdidi; oportebat me, quod caput eſt rei, proditionem perficere? non eſt opus, vt ſcitis, vnius. Conſpirarunt mecum alij: qui? ſerui ne an liberi? ſi quis veſtrûm, quotquot eſtis ingenui, reſciuerit, ante iudices deferat: ſeruorum igitur opera vſus ſum? infida res, Dij boni! & non ſatis efficax: quid tum? cum ſeruili manu mille naues prodidiſſem? alios, inquit, induxiſſes: difficile eſt vobis ſuperiores inueniri: ſed vnde adduxiſſem? quomodo intromiſiſſem? per portas? Principes, claues habent, & ſeruant vigilantiſſimè: per ſcalas? quà? cùm ſint omnia propugnacula militibus circum ſepta? diruiſſem, inquit, murum, & tum credo cuſtodiæ, quaſi ſtatuæ æneæ me ſpectaſſent otiosè? omnino incredibile eſt.

Hactenus arbitror abſolutum confutationis exemplum eſſe propoſitum.

EXPENDVNTVR VARIÆ exempla confutationum.

Ex Cicerone, cuius mirifica cum pugnacitate notatur ſuauitas.

Modus confutationis, per conglobatas rationes, magna vi & celeritate vibratas; ad perſuaſionem & motum efficax.

Cap. XXXIV.

Cicero, pro Cœlio:

Quid expectatis ampliùs? an aliquam vocem putatis, ipſam pro ſe cauſam & veritatem poſſe mittere?

Hæc eſt innocentiæ defenſio, hæc ipſius cauſæ oratio, hæc vna vox veritatis. In crimine ipſo nulla ſuſpicio eſt, & in re nihil eſt argumenti: in negotio, quod actum eſſe dicitur, nullum veſtigium ſermonis, loci, temporis: nemo teſtis, nemo conſcius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinoroſa, ex libidinoſa domo: domus autem illa,

quæ tentata ſcelere iſto nefario dicitur, plena eſt integritatis, officij, religionis: ex qua domo recitatur vobis iure iurando deuincta authoritas, vt res minimè dubitanda in contentione ponatur, vtrùm temeraria, procax, irata mulier finxiſſe crimen, an grauis, ſapiens, moderatúſque vir religiosè teſtimonium dixiſſe videatur. Reliquum eſt igitur crimen de veneno: cuius ego, neque principium inuenire, neque euoluere exitum poſſum. Quæ fuit enim quamobrem iſti mulieri venenum vellet dare Cœlius? ne aurũ redderet? num petiuit? ne crimen hæreret? num quis obiecit? num quis denique feciſſet mentionem, ſi hic nemini nomen detuliſſet? quin etiam Herennium dicere audiſtis, verbo ſe moleſtum non futurum fuiſſe Cœlio, niſi iterum eadem de re ſuo familiari abſoluto nomen hic detuliſſet. Credibile eſt igitur, tantum facinus nullam ob cauſam eſſe commiſſum? & vos non videtis, fingi ſceleris maximi crimen? vt alterius cauſa ſceleris ſuſcipiendi fuiſſe videatur? cui denique commiſit? quo adiutore vſus eſt? quo ſocio? quo conſcio? cui tantum facinus, cui ſe, cui ſalutem ſuam credidit? ſeruíſne mulieris? ſic enim obiectum eſt. Et erat tam demens hic, cui vos ingenium certè tribuitis; etiamſi cætera inimica ratione detrahitis; vt omnes ſuas fortunas alienis ſeruis cõmitteret? At quibus ſeruis? refert enim magnopere idipſum: híſne, quos intelligebat, non communi conditione ſeruitutis vti, ſed licentiùs, liberiùs, familiariùs cum domina viuere? quis enim hoc non videt, Iudices? aut quis hoc ignorat, in eiuſmodi domo, in qua mater familias meretricio more viuat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum ſit: in qua luſtra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia verſentur: hîc ſeruos non eſſe ſeruos? quibus omnia committantur? per quos gerantur? qui verſētur iiſdem in voluptatibus? quibus occulta credantur? ad quos aliquantum etiam ex quotidianis ſumptibus ac luxuria redundet? Id igitur Cœlius non videbat? ſi enim tam familiaris erat mulieris, quàm vos vultis; iſtos quoque ſeruos familiares eſſe dominæ ſciebat: ſin ei tanta conſuetudo, quanta à vobis inducitur, non erat: quæ cum ſeruis potuit eſſe familiaritas tanta? Ipſius autem veneni quæ ratio fingitur? vbi quæſitum eſt? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? habuiſſe, aiunt, domi, vimque eius eſſe expertum in ſeruo quodam, ad rem ipſam parato: cuius perceleri interitu eſſe ab hoc comprobatum venenum. Pròh Dij immortales! cur interdum in hominum ſceleribus maximis, aut conniuetis, aut præſentis fraudis pœnas in diem reſeruatis?

N. N.

I. Primum nota vt ipſo aditu acer eſt, & ſibi inſtans; hoc exemplar eſſe poterit initiorum confutationis. I I. Vt ſubiectio in iſtis multum habet acrimoniæ, & γοργότητος, ea præclariſſimè vtitur. I I I. Telorum fit turbo, & velox quædam emiſſio, vt tanto oratori iure quis acclamet, βάλλ' οὕτως. I V. In hoc pugnacitatis calore, aſperguntur etiam orationi, compti quidam ſales, hominis ingenio accommodatiſſimi.

MODVS CONFVTATIONIS per expeditionem.

Cap. XXXV.

OCcurrunt nonnunquam multa leuia confutanda, in quibus diu non eſt immorandum; ſed ſingula carptim perſtringenda, quo in genere nexus & tranſitiones ſunt plerunque difficiliores; exempla talia ſunt in Cicerone, pro Plancio. Quæſiſti vtrum mihi putarem, equitis Romani filio, faciliorem fuiſſe ad adipiſcendos honores viam, an futuram eſſe filio meo, qui eſſet familia Conſulari? Ego verò quanquam illi omnia malo, quàm mihi; tamen illi honorum aditus nunquam feliciores optaui, quàm mihi fuerunt; quinetiam ne fortè ille ſibi me potius peperiſſe iam honores, quàm iter demonſtraſſe adipiſcendorum putet. Hæc illi ſoleo præcipere (quanquam ad præcepta ætas non eſt gnati) quæ ille à Ioue ortus ſuis præcipit filiis: Vigilandum eſt ſemper. Multæ inſidiæ ſunt bonis. Noſtis cætera, quæ nonne, id quod multi vident, quæ ſcripſit grauis ille & ingenioſus poëta: ſcripſit, non vt regios illos pueros, qui iam nuſquam erant, ſed vt nos & noſtros liberos ad laborem & laudem excitaret? Quæris quid potuerit amplius aſſequi Plancius, ſi Cn. Scipionis fuiſſet filius? Magis ædilis fieri non potuiſſet: ſed hoc præſtare, quòd ei minùs inuideretur. Etenim honorum gradus ſummis hominibus & infimis ſunt pares: gloriæ diſpares. Quis noſtrum ſe dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duellio parem? quis Atilio Calatino? quis C. & P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? eoſdem ſumus honorum gradus, quos illi aſſecuti. Eſt enim in virtute multis aſcenſus: vt in gloria maximè excellat, qui virtute plurimum præſtet. Honorum populi finis eſt, conſulatus: quem magiſtratum iam octingenti ferè conſecuti ſunt. Horum ſi diligenter quæras, vix decimam partem reperias gloria dignam. Sed nemo vnquam ſic egit, vt tu. Cur iſte fit Conſul? quid potuit amplius, ſi L. Brutus eſſet, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? Honore nihil amplius, laude multum. Sic igitur Plancius, nihilominus quæſtor eſt factus, & tribunus plebis, & ædilis, quàm ſi eſſet ſummo loco natus, ſed hæc pari loco orti, ſunt innumerabiles alij conſecuti. Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij, & quæris quid ſimile in Plancio. Quaſi verò iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quòd triumpharunt, & non quia commiſſi ſunt iis magiſtratus, in quibus re benè geſta triumpharent? Rogas, quæ caſtra viderit: qui & miles in Creta, Metello hoc Imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quæſtor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me cuſtodiendum tráſferre maluerit. Quæris num diſertus? Imò id quod ſecundum eſt, ne ſibi quidem videtur. Num Iuriſconſultus? quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de iure reſpondiſſe dicat? Omnes enim iſtiuſmodi artes in iis reprehenduntur, qui cùm profeſſi fuerunt, ſatisfacere non poſſunt: non in iis qui abfuiſſe ab his ſtudiis confitentur. Virtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ volubilitas, non ars, non ſcientia requiri ſolet. Vt nos in mancipiis parandis, quamuis frugi hominem, ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſtè ſolemus, ſi éas artes, quas in emendo ſecuti ſumus, ſi fortè neſciuerit: ſin autem

emimus, quem villicum imponeremus, quẽ pecori præficeremus, nihil in eo, niſi frugalitatẽ, laborem, vigilantiam, eſſe curamus: ſic pop. Rom. deligit magiſtratus, quaſi reip. villicos: In quibus, ſi qua præterea eſt ars, facilè patitur, ſin minùs, virtute eorum & innocentia contentus eſt. Quotus enim quiſque diſertus: quotus quiſque iuris peritus eſt, vt eos numeres, qui volunt eſſe? quòd ſi preterea honore dignus nemo; quidnã tot optimis & ornatiſſimis ciuibus eſt futurum? Iubes Planciũ de vitijs Laterenſis dicere. Nihil poteſt, niſi eum minùs in ſe iracundum putabis fuiſſe. Idem effers Laterenſem laudibus, facilè patior, id te agere multis verbis, quod ad iudicium non pertineat: & id te accuſantem tandiu dicere, quod ego defẽſor ſine periculo poſſim confiteri. Et ibidem n. 30. Hic tu vitæ ſplendorem maculis aſpergis iſtis? Iacis adulteria, quę nemo non modò nomine, ſed ne ſuſpicione quidẽ poſſit agnoſcere; maritum appellas, vt verba fingas, non ſolùm crimina. Ductum eſſe ab eo in prouinciã aliquem dicis, libidinis cauſa; quod non crimen eſt, ſed impunitum in maleficio mẽdacium; raptam eſſe mimulam, quod dicitur Atinæ factũ à iuuene, vetere quodã in ſcenicos iure, maximéque oppidano. O adoleſcentiam traductam eleganter! cui quidem cũ quod licuerit, obijciatur, tamen id ipſum falſum reperiatur. Emiſſus aliquis è carcere, & quidem emiſſus (vt cognouiſtis) neceſſarij hominis optimíque adoleſcentis rogatu: idẽ poſtea præ mandatis requiſitus. Atque hæc nec vlla alia ſunt coniecta maledicta in eius vitam, de cuius vos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater verò, inquit, etiã obeſſe filio debet. O vocem duram atque indignã tua probitate, Laterenſis! Pater vt in iudicio capitis, pater vt in dimicatione fortunarum, pater vt apud tales viros obeſſe filio debeat? qui ſi eſſet turpiſſimus, ſordidiſſimus, tamen ipſo nomine patrio valeret apud clementes iudices, & miſericordes: valeret, inquam, communi ſenſu omnium & dulciſſima commendatione naturæ.

N. N.

I. In hoc exemplo nota quomodo tractanda ſit confutatio, quæ multis rebus, iiſque leuibus refellendis eſt occupata, & qua dexteritate tranſuolando, plura nonnunquam ſint defringenda, ne ſi in rebus parui momenti diutiùs verſetur, intepeſcat oratio. II. Animaduerte in tota hac confutatione velocitatem acrem, & expeditam, quæ fit per inciſa nauiter quaſi amento vibrata, nihil ſpiſſum, nihil productum, nihil attritum, & languidum, ſed tota oratio, quaſi flamma, nouo & continenti pabulo diutiùs alitur. III. Vrbanitas quoque permixta palæſtram addit orationi, à qua Ciceronis ingenium nunquam recedit.

MODVS CONFVTATIONIS mixtus ſeriis rationibus, & ironiis aculeatis.

CAP. XXXVI.

CIcero Piſonem confutat, qui ſe triumphum ſpreuiſſe profitebatur: n. 56. At audiſtis, Patres conſcripti, Philoſophi vocem; negauit ſe triumphi cupidum vnquam fuiſſe. O ſcelus! ô peſtis! ô labes! cùm extinguebas ſenatum, vendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas tribuno plebis conſulatum tuum, rempubl. euertebas, prodebas caput & ſalutem meam vna mercede prouinciæ: ſi triumphum non cupiebas, cuius tandem rei cupiditate arſiſſe defendes? ſæpe enim

vidi, qui & mihi, & cæteris cupidiores prouinciæ viderentur, triumphi nomine tegere atque velare cupiditatem ſuam. Hoc modo D. Silanus Cóſul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat; neque enim quiſquã poteſt exercitum cupere, apertéque petere, vt non pertextat cupiditaté triumphi. Quod ſi te ſenatus populúſque Roman. aut non appetentem, aut etiam recuſantem, belliũ ſuſcipere, exercitum ducere coegiſſet, tamen erat anguſti animi atque demiſſi, triumphi honorem atque dignitatem contemnere. Nam vt leuitatis eſt, omnem aucupari rumoré, & omnes vmbras etiam falſæ gloriæ conſectari: ſic leuis eſt animi lucem ſplendorémque fugientis, iuſtam gloriam, qui eſt fructus verę virtutis honeſtiſſimus, repudiare. Cùm verò non modò non poſtulante atque cogente, ſed inuito atque oppreſſo ſenatu, non modò nullo pop. Rom. ſtudio, ſed nullo ferente ſuffragium libero, prouincia tibi iſta manupretium fuerit non euerſæ per te, ſed perditæ ciuitatis: cúmque omnium tuorum ſcelerum hæc pactio exſtiterit, vt ſi tu totam remp. nefarijs latronibus tradidiſſes, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderetur: cùm exhauriebas ærariũ: cùm orbabas Italiam iuuentute, cùm mare vaſtiſſimum hyeme tranſibas; ſi triumphum contemnebas, quæ te, prædo amentiſſime, niſi prædæ ac rapinarum cupiditas tam cęca rapiebat? Non eſt integrum Cn. Pompeio conſilio iam vti tuo; errauit enim, non guſtarat iſtam tuã philoſophiam. Ter iam homo ſtultus triumphauit. Craſſe, pudet me tui, quid eſt, quod confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam lauream, tibi tantopere decerni volueris à ſenatu? P. Seruili, Q. Metelle. Ca. Curio, P. Africane, cur non hunc audiſtis tam doctum hominem, tam eruditum, priùs quàm in iſtum errorem induceremini? C. ipſi Pontino, neceſſario meo, iam nõ eſt integrum: Religionibus enim ſuſceptis impeditur. O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Catilinas, Scipiones, Maximos! ô amantem Paulum, ruſticum Marium, nullius conſilij patres iſtorum amborum conſulum, qui triumpharunt! ſed quoniam præterita mutare non poſſumus, quid ceſſat hic homulus ex argilla & luto factus Epicurus, dare hæc præclara præcepta ſapientiæ, clariſſimo & ſummo Imperatori, genero ſuo? fertur ille vir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet, cupiditate iuſti & magni triumphi, non didicit eadem iſta, quæ tu, mitte ad eum libellum: ſed iam, ſi ipſe coram congredi poteris, meditare, quibus verbis incenſam illius cupiditatem comprimas, atque reſtinguas, valebis apud hominem volitantem cupiditate gloriæ, vir moderatus, & conſtans, apud indoctum eruditus, apud generum ſocer. Dices enim vt es homo facetus, ad perſuadendum concinnus, perfectus, politus è ſchola: Quid eſt Cæſar, quòd te ſupplicationes toties decretæ, tot dierum tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur: quas Dij negligunt: qui (vt noſter ille diuinus dixit Epicurus) neque propitij cuiquam eſſe ſolent, neque irati? Non facies fidem, ſcilicet, cùm hæc diſputabis: tibi enim, & eſſe, & fuiſſe Deos videbit iratos. Vertes te ad alteram ſcholam: diſſeres de triumpho. Quid tandem habet iſte currus? quid vincti ante currum duces? quid ſimulachra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania ſunt iſta, mihi crede, delectamenta penè puerorum, captare plauſus, vehi per vrbem, conſpici velle: quibus ex rebus nihil eſt,

quod ſolidum tenere, nihil quod referre ad voluptatem corporis poſſis. Quin tu me vides, qui ex qua prouincia T. Flaminius, L. Paulus, Qu. Metellus, T. Didius, innumerabiles alij, leui cupiditate commoti triumpharunt: ex ea ſic redij, vt ad portam Eſquilinam, Macedonicam lauream conculcarim, ipſe cum hominibus quindecim malè veſtitis, ad portam Cœlimontanam ſitiẽs peruenerim? quo in loco mihi libertus præclaro Imperatori, domũ ex hac die biduo antè conduxerat: quæ vacua ſi non fuiſſet, in cãpo Martio tabernaculum mihi collocaſſem. Numus interea mihi, Cæſar, neglectis triumphalibus, domi manet, & manebit. Rationes ad ærarium retuli continuò, ſicut tua lex iubebat: neque alia vlla in re legi tuæ parui; quas rationes, ſi cognoris; intelliges, nemini pluſquã mihi literas profuiſſe. Ita enim ſunt perſcriptæ ſcitè, & literatè, vt ſcriba, ad ærarium, qui eas retulit, perſcriptis rationibus, ſecum ipſe caput ſiniſtra manu perfricans, commurmuratus ſit. Ratio quidem Hercle apparet, argentum οἴχεται. Hac tu oratione non dubito quin illum iam aſcendentem in currum poſſis reuocare. O tenebræ! ô lutum! ô ſordes! ô paterni generis oblite, materni vix memor! Ita neſcio quid iſtuc fractum, humile, demiſſum, ſordidum, inferius etiam eſt, quàm vt Mediolanenſi præcone, auo tuo, dignum eſſe videatur. L. Craſſus homo ſapiẽtiſſimus noſtræ ciuitatis ſpiculis prope ſerutatus eſt Alpes: vt vbi hoſtis non erat, ibi triumphi cauſam aliquam quæreret. Eadem cupiditate vir ſummo ingenio præditus, C. Cotta, nullo certo hoſte, flagrauit, eorum neuter triumphauit; quòd alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. Irriſa abs te paulo antè M. Piſonis cupiditas triumphandi, à qua te longè dixiſti abhorrere: qui etiam ſi minùs magnum bellũ geſſerat, vt abs te dictum eſt, tamen iſtum honorem contemnẽdum non putauit. Tu eruditior quàm Piſo, prudentior quàm Cotta, abundantior ingenio, ſapientia, quàm Craſſus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, vt tu appellas, præclara duxerũt? Quòd ſi reprehendis, quòd cupidi laureæ fuerint, cùm bella, aut parua, aut nulla geſſiſſent: tu tantis nationibus ſubactis, tantis rebus geſtis, minimè fructum laborum tuorum, præmia periculorum, virtutis inſignia contemnere debuiſti. Neque verò contempſiſti, licèt Themiſta ſapientior; ſed os tuum ferreum Senatus conuicio verberari noluiſti.

Eſt & illa confutatio ironica, & artificioſa, cùm debile aliquod aduerſarij præſidium oratores extollunt per iocum & deriſum, vt faciliùs infringant; ſic res militares Verris confutat Cic. 7. Verr. n. 3. *Vt il pr a eu xe pl. I. di n.*

Non poſſum diſſimulare, Iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutẽ eximiã in re militari, omnia quę fecit, impunè fecerit. Venit enim mihi in mentem, in iudicio M. Aquilij, quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonij habuiſſe exiſtimata ſit: qui vt erat in dicendo non ſolùm ſapiens, ſed etiam fortis, cauſa propè perorata, ipſe arripuit M. Aquilium, conſtituitque in conſpectu omniũ, tunicámque eius à pectore abſcidit, vt cicatrices Pop. Rom. iudicéſque aſpicerent aduerſo corpore exceptas: ſimul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hoſtiũ duce acceperat, multa dixit: eóque adduxit eos, qui erant iudicaturi, vehementer vt vererentur, ne quẽ virũ fortuna ex hoſtiũ teliſ eripuiſſet, cùm ſibi ipſe nõ pepercisſet, hic nõ ad populi Rom. laudem, ſed ad iudicum crudelitatẽ videretur eſſe ſeruatus. Hæc eadem nunc ab illis defenſionis ratio viáque tentatur: idem quæri-

tur: ſic fur; ſit ſacrilegus; ſit flagitiorum omnium vitiorúmque princeps: at eſt bonus Imperator, & felix, & ad dubia reip. tempora reſeruandus. Non agam ſummo iure tecum: non dicam id quod debeam forſitan obtinere; cùm iudicium certa lege ſit conſtitutum, non quid in re militari fortiter feceris, ſed quemadmodum manus ab alienis pecuniis abſtinueris, ab te doceri oportere: non, inquã, ſic agam, ſed ita quærã quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitiuorum Siciliam virtute ibi tua liberatã? magna laus, & honeſta oratio: ſed tamẽ quo bello? nos enim poſt id bellum, quod M. Aquilius confecit ſic accepimus, nullum in Sicilia fugitiuorũ bellum fuiſſe. At in Italia fuit. Fateor, & magnũ quidem, ac vehemens: num igitur ex bello partem aliquã laudis appetere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Craſſo aut Cn. Põpeio cõmunicandam putas? non arbitror hoc etiã deeſſe impudentiæ tuæ, vt quidquam eiuſmodi dicere audeas. Obſtitiſti videlicet, ne ex Italia trãſire in Siciliam fugitiuorũ copiæ poſſent: vbi? quando? qua ex parte? cùm aut nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil vnquam prorſus audiuimus, & illud audiuimus, M. Craſſi fortiſſimi virtute cõſilióque factũ, ne ratibus coniunctis, freto fugitiui ad Meſſanã trãſire poſſent: à quo illi conatu non tantopere prohibendi fuiſſent, ſi vlla in Sicilia prę́ſidia ad illorum aduentũ oppoſita putarentur.

N. N.

I. Hæc ad apparatum valet, & pompam, vbi tenentur iam auditorum animi, nec res tam probationem deſiderant, quàm delectationem. Itaque in iſtis, argumentis Cicero mirificus artifex in ſinuoſis laciniosæ orationis flexibus ludens, totum illud oſtentat apparatiſſimæ eloquentiæ choragium, hypotypoſes facit, inducit ſermocinationes, modò ridet, modò seriò pungit, modò vellicat, & nihil non præſtat ad ornandum.

MODVS CONFVTATIONIS PER INTERROGATIONEM.

Cicero pro Quinctio, nu. 36. ita rotunde aggreditur.

CAP. XXXVII.

NEgo fuiſſe cauſam cur poſtularet: nego ex edicto poſſidere potuiſſe: nego poſſediſſe: hæc tria cùm docuero, perorabo. Non fuit cauſa cur poſtulares: quî hoc intelligi poteſt? quia Sexto Nęuio, neque ex ſocietatis ratione, neque priuatim quicquam debuit Quinctius: quis huic rei teſtis eſt? idem qui acerrimus aduerſarius. In hac re te, te (inquam) teſtem, Næui, citabo. Annum, & eo diutiùs poſt mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum ſimul Quinctius, doce, te petiiſſe ab eo iſtam neſcio quam innumerabilem pecuniam; doce aliquando mentionem feciſſe, dixiſſe deberi; debuiſſe concedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, vt ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit, hæres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipſum venit in agrum communem: eò denique vbi non modò res erat, ſed ratio quoque omnis & omnes literę. Quis tam diſſolutus in re familiari fuiſſet, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, diſſimilis, qui cùm res ab eo qui contraxiſſet, receſſiſſet, & ad hæredem perueniſſet, non hæredem cùm primùm vidiſſet, certiorem faceret? appellaret, rationem afferret? ſi quid in controuer-

ſiam veniret, aut intra parietes, aut ſummo iure experiretur? Itane? quod viri optimi faciunt, ſi qui ſuos propinquos, ac neceſſarios, charos, & honeſtos eſſe atque haberi volunt; id Sex. Nævius non faceret, qui vſque eò feruet ferturque auaritia, vt de ſuis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo ſuo vllius ornamenti relinquat? Et is pecuniam, ſi qua deberetur, non peteret, qui, quia quod debitum nũquam eſt, id datum non eſt, non pecuniam modò, verumetiam hominis propinqui ſanguinẽ vitámque eripere conatur? Huic tu moleſtus eſſe videlicet noluiſti, quem nunc reſpirare libere non ſinis, quem nunc interficere nefariè cupis, eum tu prudenter appellare nolebas? Ita credo hominem propinquum, tui obſeruantem, virum bonum, prudentem, maiorem natu nolebas, aut non audebas appellare. Sæpe vt fit cùm ipſe re confirmaſſes, cùm ſtatuiſſes de pecunia mentionem facere, cùm paratus meditatúſque veniſſes, homo timidus virginali verecundia, ſubitò ipſe te retinebas: excidebat repente oratio cùm cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret: id erat profectò. Credamus hoc, Sex. Nævium, cuius caput oppugnet, eius auribus peperciſſe.

N. N.

Nota argutum initium, & velox, in quo pugnacitas ſuo calore delectat. Toto deinde curſu, non ludit, vt in ſuperiùs commemoratis amplificationibus, ſed acerrimis vrget rationibus, & genuinum nauiter infigit aduerſario.

MODVS PER SVBIECTIONEM frequentiſſimus, & optimus.

Cic. pro Quinctio n. 41.

Cap. XXXVIII.

APpellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Reſtat vt ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut vnica liberalitas: ſi negligẽtiam dices, mirabimur: ſi bonitatem, ridebimus: neque præterea quid poſſit dicere inuenio. Et pro Sexto Roſcio n. 37.

Occidiſſe patrem Sex. Roſcius arguitur: ſceleſtum, Dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiuſmodi, quo vno maleficio ſcelera omnia complexa eſſe videantur! Etenim ſi (id quod præclarè à ſapiẽtibus dicitur) vultu ſæpe læditur pietas: quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura diuina atq; humana cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tã ſingulari maleficio, quod ita rarò extitit, vt ſi quando auditum ſit, portenti ac prodigij ſimile enumeretur; quibus tandem te C. Eruci argumẽtis accuſatorem cenſes vti oportere? nonne & audaciã eius, qui in crimen vocetur, ſingularem oſtendere, & mores feros, immanémque naturã, & vitam vitijs flagitijſque omnibus deditã, denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roſcium, ne obijciendi quidem cauſa contuliſti. Patrem occidit Sex. Roſcius: qui homo? adoleſcentulus corruptus & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo audax, & ſæpe in cęde verſa-

verſatus: at hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominē nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates, ad hoc ſcelus impulerūt. De luxuria purgauit Erucius, cùm dixit, hunc ne in conuiuio quidem vllo ferè interfuiſſe: nihil autē vnquam debuit: cupiditates porrò quę poſſūt eſſe in eo, qui (vt ipſe accuſator obiecit) ruri ſemper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè diſiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantū iſtum furorem Sex. Roſcio obiecit? patri, inquit, nō placebat, patri non placebat? quam ob cauſam? neceſſe eſt enim eā quoque iuſtā, & magnam, & perſpicuam fuiſſe. Nam vt illud incredibilile eſt, mortem oblatā eſſe patri à filio, ſine plurimis & maximis cauſis: ſic hoc veriſimile non eſt, odio fuiſſe parenti filium, ſine cauſis multis, & magnis, & neceſſariis. Rurſus igitur eōdem reuertamur, & quęramus, quæ tanta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri diſpliceret? At perſpicuum eſt nullū fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud iam perſpicuum profectò eſt, ſi neque amēs pater, neque perdit⁹ filius fuerit, neque odij cauſam patri, neque ſceleris filio fuiſſe. Neſcio, inquit, quæ cauſa odij fuerit: fuiſſe odium intelligo: quia antea cùm duos filios haberet, illum alterū, qui mortuus eſt, ſecum omni tempore volebat eſſe: hunc in prædia ruſtica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriáque accuſatione, idem mihi vſu venit in cauſa optima. Ille quomodo crimen cōmentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire non poſſum. Quin ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuoſa, Sex. Roſcius filio ſuo relegationis ac ſupplicij gratia, colenda ac tuenda tradiderat.

MODVS PER COACERVATIONEM exemplorum, in quo diligenter notandi ſunt nexus.

Cap. XL.

Efficax quoque genus confutationis, quo aduerſariorum ora prima aggreſſione obturantur, cùm facti, quod ipſi obijciunt, ſtatim luculentū exemplum in graui auctore profertur: vt pro Milone num. 7.

Negant intueri lucem eſſe fas ei qui à ſe hominē occiſum eſſe fateatur. In qua tandē vrbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nēpe in ea quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortiſſimi viri: qui nondum libera ciuitate pop. Rom. comitijs liberatus eſt, cùm ſua manu ſororē interfectam eſſe fateretur. An eſt quiſquam qui hæc ignoret, cùm de homine occiſo quæratur, aut negari omnino ſolere eſſe factū: aut rectè, aut iure factū eſſe defendi? Niſi verò exiſtimatis demētem P. Africanum fuiſſe, qui cùm à C. Carbone tribuno plebis, in concione ſeditiòſè interrogaretur, quid de T. Gracchi morte ſentiret, reſpondit, iure cęſum videri. Neque enim poſſet, Hala ille Seruilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me conſule, ſenatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos ciues interfici nefas eſſet. Itaque hoc, iudices, non ſine cauſa fictis fabulis doctiſſimi homines memorię prodiderunt, eum, qui patris vlciſcendi cauſa, matrem necauiſſet, varietatis hominum ſententijs, non ſolum humana ſed etiam deæ ſapientiſſimæ ſententia liberatum. Quòd ſi duodecim tabulę nocturnum furem, quoquomodo: diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici

impunè voluerunt: quis eſt, qui quoquo modo quis interfectus ſit, puniendum putet, cùm videat aliquando gladium nobis ad occidẽdum hominem ab ipſis porrigi legibus? Atqui ſi tempus eſt vllum iure hominis necandi, quæ multa ſunt, certè illud eſt non modò iuſtum, verum etiam neceſſarium; cùm vi vis illata defenditur. Pudicitiã cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marij, propinquus eius Imperatoris interfectus ab eo eſt cui vim afferebat. Facere enim probus adoleſcens periculosè, quã perpeti turpiter, maluit: atque hunc illis vir ſummus, ſcelere ſolutum, periculo liberauit. Inſidiatori verò & latroni, quæ poteſt afferri iniuſta nex? Quid comitatus noſtri? quid gladij volunt? quos habere certè non liceret, ſi vti illis nullo pacto liceret. Eſt enim hæc, iudices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus; ad quam non docti, ſed facti: non inſtituti, ſed imbuti ſumus: vt ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, ſi in tela, aut latronum aut inimicorum incidiſſet; omnis honeſta ratio eſſet expediẽdę ſalutis. Silent enim leges inter arma, nec ſe expectari iubẽt, cùm ei qui expectare velit, antè iniuſta pœna luenda ſit, quàm iuſta repetenda. Etſi per ſapiẽter, & quodammodo tacitè, dat ipſa lex poteſtatem defendendi: quæ non modò hominem occidi, ſed eſſe cum telo hominis occidendi cauſa vetat: vt cùm cauſa, non telum quæreretur, qui ſui defendendi cauſa telo eſſet vſus, non hominis occidendi cauſa habuiſſe telum iudicaretur.

Vide item, quæ habet Cicero pro Amer. 42. 44. 45. 48. 52. 54. Cæcinn. 82. 84. Muræn. 67. Haruſp. 17.

CONFVTATIO.

Pro cæco reo parricidij per ἀνακόλουθον, & ἀπίθανον.

Cap. XL.

Volo nunc ſcire quemadmodum dicat explicitum, tam difficile facinus: cæcus parricidium cogitauit, cum quo? cuius ſe commiſit oculis iturus per totam domum? Quem ducem elegit ille, qui erat in cubiculo ſuo ſolus? Secum, opinor, ſecum deliberat. Sufficit ſibi, cũ homine expeditiſſimo loquitur. Cur enim ſocium cõſcientiæ quærat? omnia poteſt ſcire. Primum nox quando ſit: Deinde proſpicere ſollicitè, an omnis familia dormiat. Gradu ſuſpẽſo ponere certa veſtigia, & in omnem timoris ſui partem ſollicitum circumagere vultum. O quàm parum eſt in metu, ipſos etiam oculos habere. Ita non iſte ſibi dixit? Occidere quidẽ patrem volo, ſed quem ſequẽtur hæ manus? Nocte ſolus egrediar, ſed quãdo perueniam? putas non iunctis habitare liminibus? domus inter patrem filiúmque media. Quantum erroris, quantum moræ! ſpatium ingens, & vix metiendum. Cæcitas inconſulta quid agis? nox antè deficiet. Quid ſi deinde vterque vigilauerit? quid ſi nouerca? Age, limẽ inueniam, cardinem ſine ſtrepitu mouebo, dormientis cubiculum intrabo, quieſcẽtem feriam patrem, ſemel ſatis erit, nec nouerca vigilabit. Securus egrediar, ſciẽte nullo reuertar. Vota ſunt iſta, ſed oculorum: cæcus deſperaret etiam, ſi tam multa nox polliceretur. Hoc loco quæram neceſſe eſt, quæ ratio fuerit vt iuuenis ad parricidium ſuo potiſſimùm gladio vteretur. Nimirum illud in mentem venit, quia erat relicturus. Nam ſi alienum & ignotum in vulnere patris

Qui deci

gladium reliquiſſet, poterat de percuſſore dubitari. Hic attulit ſuum, vt etiam ſi euaſiſſet, tamen ferro ſuo teneretur. Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? quia habueram ſemper, quia vſurus illo non erã. Ferrum ego patricidio meo, tot antè annos præparaui, & ſecundùm illum, quem minabar, patri tandiu innocens fui. Ego eram ferro ac mente paratus, & tot abiere noctes; antè gladium illum familiarem oculis tuis feci, antè omnibus ſeruulis notum. Pependit in cubiculo meo, tanquam teſtis conſcientiæ meæ, palam in medio, negligenter, ſic vt ſubtrahi poſſet. Non illud conſcientia trepida velauit, tam notus in cubiculo fuit, quàm cæcitas domini.

Confutatio, in qua explicatur lex.

Lex, Qui parentes in calamitate deſeruerit, inſepultus abijciatur.

t.de-

Filius, vt patrem redimeret è vinculis, matrem cæcam reliquit.

Pater alligatus eſt, mater cæca eſt. Vnus vtrique filius, magna locorum diſtantia. Habet lex in medio debitorem. Duc ad vtrum mauis, ad vtrunque non potes, niſi hanc miſero cõditioné imponimus, vt quicquid fecerit proijciẽdus ſit. Si exierit, mater ſepeliri vetabit: ſi remanſerit, pater.

DE PERORATIONE.

CAP. XLI.

ratio- omẽ

PEroratio, quaſi extremus actus reſtat, oratori ſtrenuo & diligenti minimè negligendus: Et eo quidem magis excolendus, quòd, quæ vltimo loco dicuntur, aculeum mentibus auditorum potiſſimùm infigere atque relinquere debeant. HENRICVS ille MAGNVS, cuius, vt & Regis optimi, & ſuauiſſimi Parentis, ſæpius iucundiſſimè recurrit memoria, vt magnum, & in omnibus rebus elimatum fuit eius iudicium, dicebat ſe oratores ex perorationibus agnoſcere; quòd initio artificioſis illigata verborum ſtructuris, ad numeros ferretur oratio: ſub finem natura ipſa, ſe in ſuis motibus promeret frequentiùs. Euenit vſu plerunque multis, vt initia habeant ſplẽdida, lentos & iacentes exitus. Cùm enim toti in illud quod primum occurrit, in exornanda ſcilicet proœmia, acerrima mentis cogitatione ferantur, extrema, vel iam hebeſcentibus ingenij & induſtriæ aculeis, vel certè temporis penuria perquam neglecta atque arida eſſe patiuntur. Itaque initio, cùm elaboratæ orationis, veluti pennis innixi, rapiuntur, placent: ſub finem, deficiente iam arte, cùm parum naturæ habeant, aut licèt habeant, cùm grauiſſimas ſententias, & motus, ex tempore tractare difficillimum ſit, quaſi exutæ pennis aues corruunt, & deformi lapſu affliguntur ad terram, eo maximè tempore quo alacriùs eminere debuerant. Quamobrem prudentis eſt oratoris, initio, nõ ita magnificis illis eloquentię propylæis, & Ionicę ſtructuræ delicijs capi, quin maturè conſideret, qua porta commodiſſimè excedere, viriliterque ſe expedire poſſit. Hoc magnus artifex Tullius perquam ſolerter nouerat; cuius vt omnibus, ſic in perorationibus eximia fuit felicitas; nec ſine cauſa, vbi plures cum eo oratores dicebant, hanc illi partem exarandam communi omnium conſenſu deferebant.

enrici ni iu- m de ribus.

Cauſæ fluctuantis perorationis.

Prudẽtia in prouidendo epilogo.

Locus perorationis.

Vt verò quis peroratione nauiter vtatur, ſpectandum eſt cauſæ genus. Occurrunt enim plerunque cauſulæ, quę nec orationem merentur, nec perorationem: vel etiam breues oratiunculæ, in quibus ſi perorationem labores contentiùs, videaris rudis, & inornatæ domunculæ, cæteris incuria neglectis, grande & locuples poſticum adſtruere. Vbi perorationem non deſiderat oratio, ſaltem conari

oportet, vt aliqua virili & expedita concluſione claudatur. Si longior fuerit, & grauior, tum erit epilogus ſumma diligentia adtexendus, ne in portu, quod aiunt, naufragium faciat oratio. Quanquam verò ſępe in multis orationis locis, poſt res confirmatas frequententur epilogi, in fine tamen præcipuum regnum obtinent.

Partes. Atque cùm tota ratio perorationis in duabus potiſſimùm ſita ſit rebus, in enumeratione, & motu: vtrumq; conſideratè ſpectandum, nec leui induſtria tractandum erit.

Enumerationis dexteritas. *P. Emūdus Augerius.* Enumeratio illa, & ἀνακεφαλαίωσις rerum, plurimū deſiderat induſtriæ. Noſtra memoria Pater Emundus Augerius, vt erat magnus in cæteris orator, ſic in ea parte, non mediocriter excellebat. Erat illi ſemel concio iam prouecta, cùm de repentè adfuit HENRICVS TERTIVS, Galliarū Rex Chriſtianiſſimus, cui Pater multis erat nominibus charus, & periucundus. Cœpit ille, quæ antea dixerat, relegere, & per ſua veſtigia recurrere, tanta dexteritate, tā concinna diſpoſitione, tā facili ſententiarū claritate, tam diſtincta varietate verborū, vt qui aderant per multi graues viri, & in eloquētia benè verſati, hoc vnū perfecti oratoris opus, & præſtantiſſimum & difficillimum eſſe dicerent.

Danda eſt igitur opera ſingularis, vt hæc enumeratio non ſit Crambe repetita (quod ait Satyricus) ſed vel vti ſubtiliſſimum induſtrij pictoris opus, qui in exiguam quandam tabellam, rem magnam, & antea diffuſam, collegerit.

Gemma in qua caſus Phaeth. Galen l.17. de vſu part. c.1. Caſum Phaethontis in gemma annuli expreſſum, admirābili vel potiùs ſtupendo artificio memorat Galenus. Videbatur adoleſcens ſolis filius, crinito radijs capite flagellum tenens, in aureo curru ſedens, quem celeres quadrigæ rapiebant, tāta ſubtilitate ſculptæ, vt ſedecim pedes equorum minutiſſimis lineolis diſtincti eminerent. Hinc rubentis ardoribus cœli facies, Iouis iræ, infelicis patris deſperatio, & attoniti caſus nouitate cœleſtes hærebant. Illinc decreſcebat mare, ebulliebant aquæ, terra continenti incēdio flagrabat, & longè latéque ſparſi flammarū globi ſyluas, montes, prata, pecudéſque abſumebant: Ingentis illud artificij, & delicatiſſimæ manus. Pari profectò ratione præclarum cenſetur oratoris opus, vbi per totam orationem variè diſperſa vno aſpectu ponit ob oculos, & aptis motibus animat atque incendit.

Perorationis præcepta. Curabit in eo ne nimius ſit, & inutiles minutias exquirat, quæ à grauioribus facilè rebus abſorbentur. *Legenda peror. pro Milone n. 94 pro Cluentio n. 188. pro Flac. n. 43. pro Sulla, pro Ligario, pro Mar. pro Inc. &c.* Deinde, vt coquus cibos varijs condimentis, ita nouum orationis ferculum, & ſentētiarum nouitate, & verborum varietate prudenter aſpergat. Tertiò, vt illud potiſſimùm frequentet, & quod cauſæ fundamentum eſt, & auditorum animis relinquere nititur. Deinde, vt aptos motus accommodet, qui toti ſunt in affectibus, & figuris, de quibus conſequentibus libris agendū eſt. Exemplorū cùm paſſim in Cicerone præſtātiſſima quæq; affluāt, nihil opus fuit multitudinem percēſere: nihil vetat tamen, quominus hoc ex Quintiliano audiamus; cætera ex figuris & affectibus, ſatis abundè peti cōmodéque poterunt.

PERORATIO MISERABILIS pro filio, qui cùm ſua captiuitate, & morte patrem redemiſſet, mortuus in vinculis à matre ſepeliri prohibetur.

CAPVT XLII.

Quint. decl. 6. VBi virtus? vbi pietas? periſti miſer, & malè audis. Non morienti pater aſſedi, non ægri caput molliori ſede compoſui, non fati gatum latus mutaui, non ſpiritum excepi. *Adjectus miſerationis in morte filium, Miſeri magis.* Abſens, extinctus, cruciſus, mortem tuam inueni. Nemo ægro vincula laxauit, nemo manus ferro

ſordidas ad accipiendos remiſit cibos. Tantum catenarum cauſa ſolutus eſt, neglectus, deſpectus. Quid- mi vilis ſenis vicarius? inter tot ardentiſſima febrium deſideria, non habuiſti, quem poſceres; quo modo te vincula compoſuerant, iacuiſti, matrem.patrem,propinquos tantum cogitaſti. Nunquid indulgeo mihi, quòd te puto inſpiraſſe in carcere meo? Nõdum matri ſatisfactum eſt. Quoniam pœnas à cadaueribus exigis; audi ſequentia tempora, mors ipſa filij tui naufragium fecit, per tot fluctus volutatum corpus intumuit, tot colliſum ſcopulis, tot ſpatioſis tractum arenis, nunquam tamen infelicius, quàm cùm venit in terram. O quàm graue eſt mori! quanto grauius, quòd ego viuo ſuperſtes filij mei? Viuo, omnibus diis hominibúſque, ſed ante omnes mihi, & inuiſus & infeſtus, & vxoris quoque pietatem perdo. In funere filij diuortium fecit, video hæc rerum naturæ bona, quæ filio abſtuli. Omnis me ætas, mei admonet luctus; ſenectus, ad quam non peruenit; miſera pueritia, quam nunc tranſiuit; adoleſcentia, in qua periit. Superſum, vt ſi feliciſſimè ceſſerit, rogũ meum videam, & edaces circa corpus filij mei flammas. ſi hoc non contigerit, nigrum cadauer, & deforme etiam ignotis ſpectaculum, inter hæc mala credetis, puto, ſi dixero, vellem oculos non habere. Quid nunc amplius? Ad te vxor preces cõuertam irritas, malè tentatas? Tu verò perge, & bono tuo vtere, felicem te, quòd in hac fortuna tua iraſceris. Ad hoc confugiendum eſt. Per communes caſus, per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita vos coniuges veſtræ ament, non ſic deſiderent, ita hoc orbitatis meæ vltimum exemplum ſit, ita vos habere tam pios filios non neceſſe ſit; miſeremini. Si vicarium accipitis, me proiicite, non inuidioſæ preces ſunt, nihilominus impero, Non læta ſententiam veſtram ſequetur gratulatio, non ad templa deducar, ſed ad ſepulchra: Etiam cùm vicero, flendum eſt: Si verò vincimur, ibo in littus miſer, planctibus aues abigam, aut me corpori filij mei, velut tumulus imponam. Iacebimus duo inſepulta cadauera, me fortis obijciam, aut circa ſingulorum domus, ad genua prætereuntium ibo, & recepto iam miſeris more ſupplex, non cibos petam, non ſtipem mendicabo, terram, & collatas miſerantium manu glebas, aut, quod certè licet, filium in mare proijciam. Iam crudeles aquæ, & venti malè ſecundi, reddo vobis veſtrum beneficium. Ferte quolibet: licet ab barbaros, licet ad hoſtes, licet ad piratas. Forte aliquis iubebit ſepeliri, certè (quod ſciam) nemo prohibebit.

Item in cauſa adoleſcentis ad remedium fraterni morbi, exſecti iuſſu patris, & occiſi.

Peroratio flebilis, per apoſtrophen ad animum mortui.

Conuertitur hoc loco, Iudices, mulier infelix, & velut ad quandam præſentiam amici iuuenis, Siue, inquit, tandem ſecuritate mortis explicitus, in aliquo ſedis æternæ pudore requieſcis; ſiue excluſus, ac vagus, & inter fabuloſa ſupplicia metuendus, adhuc laceratione per ſtupentes horrenteſque manes vn bra diſcurris, audi miſerrimæ matris iniquiſſimam complorationem. Non quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorium tuæ mortis irrumpere, nec ſupra chariſſima membra proſtrata meis vulnera tua tegere viſceribus; quod ſolum tamen potui, corpus, quod medicus, quod reliquerat pater, hoc ſinu miſera collegi, ac vacuum pectus frigidis abiectiſque viſceribus rurſus impleui, ſparſos artus amplexibus iunxi, men-

Quint. decl. 8.

Manes.

Affectus Matris in morte filij.

bra diducta compoſui, & de triſti terribilique facie, tandem ægri cadauer imitata ſum, Hoc eſt tamen quod de triſtiſſima orbitate præcipuè ferre non poſſum, propter fratrem videris occiſus, nec tamen vnquam conſtare poterit, an tu ſanaueris fratrem.

I*tem*, Ecce ſuper lectulum effuſa feralem, laceros artus & peruſtum complexa corpus exclamo, teneo vnicum meum, velit nolit inuidia, meum miſera formoſum. Hoc erat, quod infeliciſſimam matrem vltra ſolitæ charitatis exagitabat affectus, amabam marite periturum. Infames quantumlibet hanc impatientiam, ego mihi videor defuiſſe, ceſſaſſe, multùm de lætitia, multùm perdidiſſe de gaudiis. Nemo vnquam nimis amauit. Excuſo tibi, inquit, iuuenis innocentiſſime, quod ſupremis tuis nondum præſtitiſti miſera comitatum. Viuere quidem te defuncto continuò non debui, ſed mori marito tacente non potui. Rumpam tædium lucis inuiſæ, ſed prius liceuerit coram ciuitate manibus tuis iuſta perſoluere, cùm damnato ſupra calidiſſimum ſilentium parricida, nihil te dixiſſe conſtiterit. Ignoſce quòd ad iudicium iſtud orbata duraui. Timui, ne ſi ad exitum impatientia, ſi præcipiti pietate properaſſem, faceret alium parricida de mea morte rumorem.

Finis Libri ſexti.

DE ELOCVTIONE, LIBER SEPTIMVS.

DE ELOCVTIONE.

CAPVT PRIMVM.

QVÆ ad elocutionis virtutes attinēt, ſunt à nobis in prima eloquentiæ parte diffuſiùs expoſita. Sed tamen, quoniam ſemel ad pręceptiones defluximus, nonnulla de huius ipſius virtutis Rhetoricæ cultu â, ſaniorum Rherorum placita trademus. Sunt enim in hac parte (vt liberè fatear) infinitæ, vel etiam aliquot veterum Rhetorum ineptiæ; qui cùm ad ſublimes illas eloquentię vires aſſurgere non poſſent, toti in literulis ſyllabiſque aucupandis, & in tornanda periodo hæſerunt. Quæ res etſi in ſuo genere non ſunt negligendę; tamen eas conſectari moroſiùs, & præ iſtis heroïcos ſenſus parui facere, hominis eſt intēperanter abutētis otio, & literis. Ego enim ſic arbitror, eloquētiam, ex ſenſibus, & verbis, quaſi ex animo & corpore conflatam eſſe. Qui contemptis grauibus ſententijs, omnes in verborum ſtructuram curas & cogitationes intendunt, ſimiles illis videntur, qui neglecto ſpiritu, *cæleſtis auræ particula*, ſolam cutem impenſiùs curant. Cauent enim vehementer, ne collidantur literæ, ne hiatus incurrant vocalium, ne aſperos auribus ſonos contumaces ſyllabæ efficiant: Dant ſingularem operam, vt trahantur periodi, vt comptiùs interſtincta particulis cola, vt oratorij pedes concinant, vt poſt longos circuitus frequens ſit illud intercalare Epiſodium, *eſſe videatur*.

Interim præclaris ſenſibus exhauſti, ieiuni, macilenti, totas orationes Græculorum nugis & literarum obſeruationibus complent. Hoc quidem miſera vanitas eſt, & ea opinor, quæ ſanctorum virorum ſcriptis caſtigatur, puerilis loquentia, inanis rerum, plena ineptiarum.

Quanquam non hæc à me ita dici

velim, vt omnem verborũ ornatum, contemnendum putem: Nã vt corporis honeſtam curam gerunt etiam ſapientes, ſic & in graui oratione culturam elocutionis eſſe volo; ſed eam grãdem, & cum maieſtate decoram. Duo tantùm reprehendo, primum, quòd iſta putidiùs à pleriſque, magno cæterorum eloquentiæ ornamentorum diſpendio, curentur; deinde, quòd ad ſacras conciones, & ſerias orationes, in quibus pugnare oportet, non ludere, iuueniliùs traducantur.

Cauendum eſt omnino, ne oratio, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus ac perpendendis ſyllabis conſeneſcat. Nam id tum miſeri, tum in minimis occupati eſt. Neque enim qui ſe totum in hac cura conſumpſerit, potioribus vacabit, ſi quidem relicto rerum pondere, ac nitore contẽpto, teſſerulas (vt ait Lucilius) ſtruet, & vermiculatè inter ſe lexes cõmittet. Quamobrem, & cùm de hac tota re ſcriptum ſit à nonnullis, etiam abundantiùs quàm oratoria grauitas poſtulet; quæ leuiora ſunt, omittam, aut certè perſtringã: Quæ verò melioris notæ fuerint, à veteribus præſertim animaduerſa, non præteribo. *Quint. l. 9.*

ELOCVTIONIS DIVISIO, & eius prima pars Elegantia.

Capvt II.

Elocutionis omnium clariſſima diuiſio eſt, quæ traditur à Cicerone quarto ad Herennium, in *Elegantiam*, *Compoſitionem*, & *Dignitatem*. *Elegantia* eſt, quæ facit vt vnumquodque purè & apertè dici videatur. Hæc diſtribuitur in Latinitatem & Explanationem. Latinitas ſermonem purum conſeruat. Duos Grammaticorum ſcopulos, ſolœciſmum & barbariſmum declinat, & honeſtam in omnibus conſectatur orationis munditiem. Primùm igitur, vt Latinè loquamur, videndum eſt, ſed & verba afferamus ea quæ nemo iure reprehenderit; & ea ſic caſibus, & temporibus, & genere, & numero conſeruemus, vt ne quid perturbatum, ac diſcrepans, aut præpoſterum ſit. Hæc ex Grammaticorum petuntur officina, in qua procudenda ſunt accuratiùs puerorum ingenia, ne cruda adhuc ſtudia in grauiores ſcientias propellant, & congrui ſermonis imperiti præbeant ſe deridendos. D. Baſilius legatum ſibi à Valente Rhetorem, Demoſthenem nomine, haud ſatis Δημοσθενικῶς in Grammaticos errores impingentem, caſtigauit vrbano dicto: Δημοσθένης σολοικίζει. *Cic. 4. ad Here. c. 2.* *Cic. de Orat.* *D. Baſil. Val. Leg. Soz. l. 16.*

Quo verò riſu exceptum eſt apud Athenienſes Datis Melos? qui, vt vir Perſa, & miles, minùs ad Atticas factus elegantias, Græcè loqui conatus, dixit ἥδομαι καὶ χαίρομαι. Erat hoc hoſpiti & duci militiæ condonandum. Sed minùs tolerandi ſunt, qui cùm iſtis vitiis laborent, profitentur tamen elegantias, & in alios, ſi quid fortè titubarint, ſunt impensè dicaces. Nec infacetè luſit Auſonius in eiuſmodi farinæ Rhetorem, qui ſcripſerat actiua voce Reminiſco. *Si. in voc. Δᾶτ. Ariſtoph. in pac.*

Reminiſco Rufus dixit in verſu ſuo.
Cor ergo verſus, imò Rufus non habet.

Haud diſſimilis quiſpiam legatus, qui ad Alexandrum Tertium miſſus, contra S. Thomam Cantuarienſem Archiepiſcopum, ſparſurus querimonias, illud identidem in oratione vſurpauit, *oportuebat*. Ex quo grauiſſimo cœtui riſum propinauit non mediocrem. *Cic. ... Leg. ... E... oratio*

Pater (inquit) & Domine, intereſt beatitudinis veſtræ, quod perperàm actum eſt in perniciem vniuerſitatis, ad pacis & debitæ concordiæ ſtatum

ſtatũ citiùs reuocare, ne nimis huiuſmodi immoderata præſũptio multorũ ſtragẽ, & Catholicæ Eccleſiæ ſciſſurã poſſit procreare. Id parum attẽdit Dominus Cantuarienſis, dum relicto maturiori conſilio, ſe ſolum conſuluit, vt ſic ſibi, & ſuis, Regi, & regno, populo, & clero grauiores labores procrearet, & anguſtias: & certè virum tantæ auctoritatis non

on ad

decuit, nec oportuit, nec aliquando oportuebat.) Addit qui ſcripſit hiſto-

Sic.

riam: Ita grammatizabat Hilarius Ciceſtrenſis, dicens *oportuebat, inſuper ſuos, ſi ſaperent; non oportuebat ſibi in tabulis præbuiſſe conſenſum.* Hîc vnus ex cœtu proprumpẽs in vocem: *Malè*, inquit, *tandẽ veniſti ad portum.*

Altera pars elegantiæ eſt explanatio, quæ reddit apertam & dilucidam orationem. Ea comparatur duabus rebus, vſitatis verbis, & propriis: Vſitata ſunt ea quæ verſantur in ſermone & conſuetudine quoti-

i. ad

diana: Propria, quæ eius rei verba ſunt, aut eſſe poſſunt, de qua loquemur. Hæc virtus elocutionis fundamentum eſt: qua qui non fuerit imbutus, fruſtra nititur ad ſuperiora. Quantus eſt enim error eorum qui nihil proprijs verbis efferentes, in omnibus tranſlationum conſectãtur delicias? quod plerunque faciunt, vt humilitatem verborũ vitent, vt ille, qui in actione *Ibericas herbas*, ſe ſolo

nt.l.

nequicquam intelligente dicebat, niſi irridens hanc vanitatem Caſſius Seuerus, *ſpartum* eum dicere velle indicaſſet. Solent hîc in delectu verborum Rhetores nonnulla tradere de factis, protractis, ſubſtractis, commutatis, ſonantibus, exilibus, ſordidis, grandibus, vaſtis, quæ pluribus proſequi, ſuperuacaneum eſſe arbitror. Nam puri dilucidíque ſermonis ratio, in linguis præſertim antiquis, tota ex veterum ſcriptorũ imitatione, & magiſtro vſu dicendi, petenda eſt: Ac demum bona verba habenda ſunt, quibus locupletiſſimi quique dictionis authores & magiſtri vſi ſunt; quibus niſi fueris contentus, fruſtra ſonantes litterulas & ſyllabas aucupabere.

erbis ijs, ic 3. Cit. o.

DE COMPOSITIONE, ſecunda parte Elocutionis.

Eius definitio, officium, gratia.

CAPVT III.

COmpoſitio eſt ſtructura partium orationis (vt definit Halicarnaſſeus) *θέσις πὰρ ἄλληλα τῶν τοῦ λόγου μορίων, ἃ δὴ καὶ στοιχεῖά τινες λέξεως καλοῦσι.* Eius officium eſt, verba inter ſe connectere, vt ne quid præpoſterum ſit, ne quid aſperum, aut vaſtum, ne quid obſcuratum negligentiùs, ne quid expreſſum putidiùs. Deinde ſingula inter ſe conciſa colis diſtinguere, mox etiam numeroſo periodorum ambitu vincire.

Eius vis moderata, maximè verò in exornationibus plurimum obtinet ſuauitatis, &, vt ait citatus author, *ἀφροδίτην τῷ λόγῳ περιτίθησι.* Atque, vt artifices, qui verſicolore ornatu veſtimenta diſtinguunt (Græci *ποικιλταὶ*, Latini, *Phrygiones*, & *plumarios* appellant) plurimum rei veſtiariæ decoris addiderunt: Sic, qui eleganti verborum textura conficiũt orationem, exornatiuum illud genus, quod totum penè in delectatione ſitũ eſt, magna voluptate perfuderunt. Verba quantumuis lecta ſint, & nobilia, plurimum ſuauitatis & ornamentorum amittunt, niſi aliqua ſtructuræ ratio & concinnitas accedat. Res enim perinde ſe habet, atque in mentis ſenſibus, quantumuis illis generoſi fuerint, emarceſcunt, niſi orationis perſpicuitate, copia, felicitate promantur: ſic lepor ille ver-

Compoſitionis artifices comparãtur cũ Phrygibus.

borum, ſine ſtructuræ lenocinio defloreſcit.

Hoc Dionyſius Homericorum verſuum exemplo declarat; qui cùm verbis conſtent humilibus, tamen ex iuncturæ concinnitate plurimum iucunditatis hauſerunt: ſunt autem illi:

Τὼ δ' αὖτ' ἐν κλισίῃ Ὀδυσεὺς καὶ δῖος ὑφορβὸς,
Ἐντύνοντο ἄριστον, ἅμ' ἠοῖ κειαμένω πῦρ,
Ἐκπέμψαν τε νομῆας ἅμ' ἀγρομένοισι σύεσσι.
Τηλέμαχον δὲ περίσσαινον κύνες ὑλακόμωροι,
Οὐδ' ὕλαον προσιόντα, νόησε δὲ δῖος Ὀδυσσεὺς,
Σαίνοντάς τε κύνας. περὶ δὲ κτύπος ἦλθε ποδοῖιν.

& cætera, quæ, vt ait ille, διὰ τῶν εὐτελεστάτων καὶ ταπεινοτάτων ὀνομάτων πέπλεκται. Sed totam ex iunctura gratiam mutuantur. Hæc ſi Latinè reddantur, non poſſunt ſuos numeros retinere: Cum ijſdem comparari poſſunt quæ in Moreto incerti authoris leguntur:

Membra leuat ſenſim vili demiſſa grabato,
Sollicitáque manu tenebras explorat inertes,
Veſtigátque focum: læſus quem denique ſenſit.
Paruulus exuſto remanebat ſtipite fumus,
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ:
Admouet his pronam ſummiſſa fronte lucernam,
Et producit acu ſtupas humore carentes
Excitat & crebris languentem flatibus ignem.

Deinde.

Inde abit, aſſiſtitque molæ, paruaque tabella,
Quam fixam paries illos ſeruabat in vſus,
Lumina fida locat, Geminos tunc veſte lacertos
Liberat, & cinctus villoſæ tegmine capræ
Peruerrit cauda ſilices, gremiúmque molarum.
Admouet inde manus operi, partitus vtramque:
Læua miniſterio, dextra eſt intenta labori,
Hæc rotat aſſiduis gyris, & concitat orbem.
Trita Ceres ſilicum rapido decurrit ab ictu,
Interdum feſſæ ſuccedit læua labori.
Alternátque vices: modò ruſtica carmina cantat,
Agreſtique ſuum ſolatur voce laborem.

Et quæ toto illo poëmate continentur Homericis ab Halicarnaſſeo allatis non diſſimilia.

Hæc igitur, inquit, cùm de humili materia, & per ſe humilia ſint, ex decore numerorum mirificas habent veneres. Neque verò id tantùm in verſibus: exemplum citat ex Herodoto.

Γύγη, οὐ γάρ σε δοκῶ πείθεσθαί μοι λέγοντι τὰ περὶ τοῦ εἴδεος τῆς γυναικός. ὦτα γὰρ ἐντυγχάνει ἀνθρώποις ὄντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν. ποίει ὅπως ἐκείνην θεάσῃ γυμνήν. ὁ δὲ μέγα ἀναβοήσας, εἶπε. Δέσποτα, τίνα λέγεις λόγον οὐχ ὑγιᾶ; κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεάσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ, συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Hæc, & ſimilia, quæ ex Cicerone infinita poſſunt afferri, ſi diſſoluas, μικρόκομψα, ἀηδῆ, μαλθακὰ, facias neceſſe eſt. Porrò tota ſtructuræ ratio continetur in periodis, de quibus dicendum eſt.

DE PRÆSTANTIA NVMEROſæ orationis, & eius ortu.

CAP. LV.

MAgni illius Auguſtini vox eſt, Mundum Dei canticum eſſe : & rectè quidem dixit ; is enim eſt omnium muſicorum, ſine controuerſia, princeps; cuius nutu numeroſiſſimus vniuerſi concentus, perpetuas concordiæ ſeruat leges. Atque vt omnia certo quodam pondere ac menſura condidit, ſic illa videntur ab ipſis cunabulis inſtillatam retinere numerorum ſuauitatem. *uſica* Quid mirum igitur, ſi animus aurium nuntio naturalem quandam in ſe retinet omnium vocum menſuram ? Homo profectò animal eſt natura muſicum, & muſicæ vis, per aurium ſenſus, quaſi per animæ veſtibula, ſi quando potentiùs illapſa eſt, tum delicato titillationis lenocinio mentem ſurripit, & miti quodam dominatu vendicat. Agreſtes ipſi belluarum ſenſus, hac dulcedine mulcentur : & Iouis quidem Aquila apud Pindarum, vbi Apollinis lyram audiuit, prædarum & fulminis oblita, iam conniuentibus oculis mergitur in ſoporem. Tum fulmen ipſum hac illecebra delinitum conſidente paulatim flammarum ardore langueſcit.

Quòd ſi omnia vel numeroſa ſunt, vel ipſis numeris delectantur, non oportuit, orationem, egregium quoddam opus hominis, in quo pulcherrimæ mentis cælata eſt effigies, numerorum legibus eſſe deſtitutam. Quamobrem, primùm quidem nata ſunt poëtarum ingenia, quorum ars exquiſito quodam flore dicendi luxurians mirifica ſuauitate eloquentiam vitámque perfudit. Ipſi deinde oratores, cùm poëtarum viderent artes florere laudibus, certos curſus concluſionéſque verborum inuenerunt, quibus illigata non modò ferretur contentiùs, ſed etiam blandiùs ſe inſinuaret oratio. Itaque cùm plerique veterum infracta, vt ſæpiùs, atque amputata loquerentur, claudicarent, inſiſterent, & quaſi inter ſaxa fractis & reluctantibus aquis obſtreperent, emerſit deinde illa ſcitiſſimè tornata circumſcriptio ; cuius primi auctores fuere Thraſymachus, & Gorgias : *Ortus numerorum.* in quorum ſcriptis vidiſſes ſublimia ingredi, leuia duci, acria currere, delicata fluere, ad ſummum omnia ferri enucleata quadam ratione modulatiùs.

Hoc verò dicendi genus, vbi oppreſſis ſuauitate mentibus perplacere cœpit vehementiùs, non erubuit quidem fori ſubſellia, quanquam in iuſta pugna, vt in verborum delectu tranquilliores, ſic etiam in numeris ſedatiores eſſe oratores ſolent. Verùm omnibus glorioſum poſtea viſum eſt, fluentem largiùs orationis impetum vincire moderata lege numerorum, cùm id præſertim eloquentiæ palæſtram, & vltima quaſi lineamenta conferat.

Qualis enim Vlyſſes apud Homerum, Palladis opera, alius atque alius apparet : Modò enim paruus, rugoſus, ſordidus videbatur, *Numeroſæ orationis præſtantia illuſtratur eleganti ſimilitudine.*

Πτωχῷ λευγαλέῳ ἐναλίγκιος ἠδὲ γέροντι :

Mox cùm eundem ipſum virgula tetigiſſet Minerua, auguſta & ſpectabili ſpecie, hyacinthinóque capillo cernebatur ;

Μείζονά τ᾽ εἰσιδέειν, καὶ πάσσονα θῆκεν ἰδέσθαι.

κὰδ δὲ κάρητος

Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.

Haud diſſimili ratione, ſine numeris, quaſi pannis & centonibus hiſpida videtur oratio: mox eorum decore temperata, læta, florens, illuſtrius emicat.

Tantum in periodis ad exornatiuam præſertim orationem momenti ſitum eſt, vt quadrigæ albæ videantur, quibus Regina triumphat eloquentia. Has ſi omni ex parte ſuſtuleris, Rhetoricam peditem, humilem & abiectam facias neceſſe eſt. Neque verò cùm periodon laudo, grandes illas vbique verborum circumſcriptiones probari velim, cùm etiam contractiores multum habeãt venuſtatis. Exempla affert Halicarnaſſenſis ex Platone, Demoſthene, & Æſchine.

PLATO.

Plato ἐν ἐπιταφίῳ Λόγῳ.

Ἔργων γὰρ εὖ πραχθέντων λόγῳ καλῶς ῥηθέντι, μνήμη καὶ κόσμος γίνεται τοῖς πράξασι παρὰ τῶν ἀκουσάντων. Quæ licèt breuis ſit, habet tamen additamenta ad explendum numerum.

DEMOSTHENES.

Ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην, ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ, μηδὲ τοξεύῃ.

ÆSCHINES.

Ἐπὶ σαυτὸν καλεῖς, ἐπὶ τοὺς νόμους καλεῖς, ἐπὶ τὴν δημοκρατίαν καλεῖς.

Hæc, inquit, quamuis contorta, & rotunda, numeroſæ ſuauitatis verbis augentur; quæ ſi diſſoluas, florem gratiæ ſuſtuleris.

DE NOMINE, ET definitione Periodi.

CAP. V.

PEriodus dicta eſt metaphora ducta à curſu circulari, quẽ curſores obibant in ſtadio. Definitur à Demetrio Phalereo:

Σύνθεσις ὡρισμένη, & σύστημα ἐκ κώλων ἢ κομμάτων εὐκαταστρόφων, πρὸς τὴν διάνοιαν τὴν ὑποκειμένην ἀπηρτισμένον. *Dem. in: Phal. de eloc. Ariſt. 3. Rhet.*

Ab Ariſtotole tertio Rhetoricorum λέξις ἀρχὴν ἔχουσα καὶ τελευτήν. Pleniùs & clariùs à Cornificio deſcribitur; Denſa, & continens frequentatio verborum, cum abſolutione ſententiarum. Cicero modò ambitum, modò comprehẽſionem verborum, aliàs complexionem, nonnumquam circuitum, conuerſionem, orbem, clauſulam, continuationem nominat. Ex quibus ſatis apparet quid ſit periodus. Talis autem videtur iuſta, in oratione pro Cæcinna. (Si quantum in agro locíſque deſertis audacia poteſt, tantum in foro atque in iudicijs impudentia valeret: non minùs in cauſa cederet Aulus Cæcinna, Sexti Ebutij impudentiæ, quantum in vi facienda ceſſit audaciæ.) Hæc 4. colis ſatis apertè diſtinguitur.

Qui ſit cauendum in per io.

Cauendum eſt porro vehemẽter, ne iuſtæ periodi explendæ gratia, quo meliùs cadat aut voluatur oratio, inania quædam verba inculcemus, quaſi complementa numerorum. Nihil frigidius eſt, puerilius, & à vera germanáque eloquentia magis alienum, quàm vbi materia non patitur, ſed res eſt preſsè & rotundè (qualia multa in tertia dicendi figura occurrunt) efferenda, periodorum tractu inanem diſtendere orationem. Præterea notandum, aliam eſſe vinctam, aliam ſolutam

Duplex orat. vincta, & ſoluta.

orationem. Vincta propriè dicitur, quæ periodis decurrit; ſoluta, quæ licèt ſuos pedes & numeros habeat, non eſt tamen his circumſcriptionibus certa lege recurrentibus illigata: Talis eſt Herodoti vt plurimùm locutio: Talia etiam in Demoſthene & Cicerone multa occurrunt διαλελυμένως dicta, in quibus non eſt periodorum ratio requirenda.

Ariſtoteles fuſam elocutionem comparat cum Dithyramborum Anabolis, quæ ſunt longæ ſermonis excurſiones, ſtata lege minimè recurrentes. Verſam verò, quæ dicitur periodus, cum ſtrophis, & antiſtrophis Lyricorum.

DE DIVISIONE PERIODI.

Pneumate, Claui, Chiaſmo, &c.

CAP. VI.

PEriodorum variæ traduntur à Rhetoribus diuiſiones; quarum aliæ ad ſenſum verborum, aliæ ad ſtructuram pertinent. Ego, vt omnē ambiguitatem ſubmoueam, grauiores primùm diuiſiones afferam, minutias deinde ſuo loco diſcutiam.

Primùm, vna eſt, quæ ab Hermogene appellatur πνεῦμα, ſpiritus, & definitur, σύνθεσις λόγου, διάνοιαν ἀπαρτίζουσα ἐν κώλοις, καὶ κόμμασι, μετρουμένων πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ πνεύματος, κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ λέγοντος; Structura orationis, quæ ſenſum membris inciſiſque definitum, ad oratoris ſpiritum & vocem accommodat. Talis dicitur iuſta periodus.

Alia dicitur Clauis, ἡ κλεὶς τρόπον τινὰ, καὶ διηνεκὴς περίοδος τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος ἀναγκαστικὴ σύνοδος. Decurſus totius argumenti breuiter comprehenſus, Et hæc tam communis eſt Rhetorum, quàm dialecticorum. Appellatur autem clauis, quòd vt clauis oſtium, ſic expeditè reſerat vim argumenti.

Aliæ nomen habent à diuerſis figuris, quibus contexuntur, inter quas nobilis eſt χιαζομένη.

Eſt autem periodus χιαζομένη, cùm in quadrimembri circuitu, vtriſque propoſitionibus ambæ redditiones reſpondent; & contrà, vt apud Demoſthenem, Olynth 2. *Quid περίοδος χιαζομένη.*

Ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὑτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται. Ὑμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε. Etenim Philippus, quo plura ſupra ſuam ipſius dignitatem fecit, eò plus habet apud omnes admirationis. Vos autem, viri Athenienſes, quò peiùs quā par erat, rebus vſi eſtis, eò maiori dedecore afficimini.

Dicitur autem χιαζομένη, quaſi decuſſata, à χ litera, quæ crucis in modum interſecantibus ſeipſas duabus obliquis lineis figuratur. Vnde & χιασμὸς figura, quando quatuor propoſitis, tertium ſecundo reſpondet, & conuenit quartum primo. *Chiaſmus.*

Alia ἰσοσκελὴς, & ἰσόπλευρος, hoc eſt, quadrata, quatuor membris æqualibus conſtans.

Alia rotunda, στρογγύλως ἀποτετορνευμένη, rotundè, & concinnè, quaſi torno facta, vt loquitur Plutarch. de auditione. Itaque nomen potiùs eſt omnium elegantium periodorum generale, quàm ſpeciale.

Alia ἐπιτιμητικὴ, ſiue increpatoria dicitur, breuis, & expedita, vt Φίλιππος ἂν εὔξαιτο τοῖς θεοῖς ταῦτα ἃ ὑμῶν τινες ἐνθάδε ποιοῦσιν: Philippus quidem à Diis poſtularet, ea ipſa quæ veſtrum plerique faciunt. *Demoſth. Olynth. 1.*

Alia γνωμικὴ, ſententioſa, vt εὐπραγεῖν παρὰ τὴν ἀξίαν, ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται, Proſperis rebus vti ſupra meritum, ſtultis occaſio eſt malè ſentiendi.

Alia ἀποφαντικὴ, enuntiatiua, quæ fit per rectos caſus, ἀλλ' ὁ τὴν Εὔβοιαν ἐκεῖνος σφετεριζόμενος.

Alia per interrogationem, vt τίς γὰρ ὁ τὴν Εὔβοιαν σφετεριζόμενος; τίς ὁ καταλαμβάνων Ὠρεόν, &c. Quis Eubœam ſibi vendicat? quis cepit Oreum?

Alia ἐλεγκτικὴ, redargutoria, vt ſi dicas, num hic ipſe eſt qui Eubœam ſibi vendicauit, qui cepit Oreum?

Affert & δεικτικὰς, & ἀρνητικὰς, & ἀπαγορευτικὰς, demonſtratiuas, negatorias, prohibitiuas. Sed Græculæ ſunt iſtæ diuiſionum minutiæ; nũc ad cæteras partitiones veniamus, quę ex periodi partibus & membris colliguntur.

DE PARTIBVS PERIODI.

CAP. VII.

DVæ ſunt periodi partes, Colon, ſiue membrum, ſiue intermiſſio & Comma, quod interciſio pariter, & articulus nominatur.

Membrum eſt oratio ſenſus perfecti, ſed ſuſpẽſi, è toto corpore periodi abrupta: vel res breuiter abſoluta, ſine totius ſententiæ demonſtratione. Hoc Demetrius cum manu comparat, quæ ita pendet à corpore, vt in ſe cumulatam habeat naturæ ſuæ perfectionem. Id ſi longius fuerit, σχοινοτενὲς appellatur, vt auctor eſt Hermogenes.

Quid σχοινοτενές.

Eſt igitur colon, *Antequam* P.C. *dicam ea, quæ hoc tempore dicenda arbitror.* Vides ſenſum ſuſpenſum: Aſſume reliquam partem, & conſice periodum. *Exponam vobis breuiter conſilium profectionis, & reuerſionis meæ.*

Articulus, ſiue comma dicitur, cùm ſingula verba interuallis diſtinguuntur: cæſa oratione hoc modo: *acrimonia, voce, vultu, aduerſarios perterruiſti.* Eſt igitur comma pars coli, ſiue membri, vno vel pluribus verbis conſtans.

Hinc multiplex periodus ſecundùm varia interualla diſtinguitur; alia oratoria, alia hiſtorica, alia ſimplex, alia compoſita, alia magna, alia parua, alia mediocris, alia etiam perigraphe appellatur.

Oratoria amplior eſt, & fuſior, qua vtuntur Oratores.

Hiſtorica aſtrictior, ad vſum hiſtoricorum.

Simplex, quæ vnico longiori membro conſtat. Tale eſt exordium pro Cluentio; Animaduerti omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes.

Compoſita, quæ fit ex nexu plurium membrorum, vt ſuperior; (Antequam, Patres conſcripti, &c.)

Magna, quæ maioribus colis, aut pluribus quàm quatuor conſtat.

Parua, quæ paucioribus quàm quatuor.

Mediocris, quæ quatuor intermiſſionum ambitu definitur.

DE PEDIBVS PERIODI.

Ex Halicarnaſſenſi.

CAP. VIII.

DIonyſius Halicarnaſſenſis Rhetor quidem præſtantiſſimus, in libro de compoſitione nominum pedes oratorios ſic enumerat, & probat.

Primus eſt Spondeus aptus, & grauis.

Iambus non omnino eſt ignauus, ſed aptus humili & attemperato ſermoni.

Trochęus mollior eſt, & humilior.

Pyrrhichius eſt tenuis, & planè demiſſus.

Tribrachus nihil habet venuſtatis, & grauitatis.

Moloſſus ex tribus longis, vt *errores*, planè grauis eſt.

Amphibrachus ex duabus breuibus, & media longa, vt *amare*, non eſt adeò heroïcus.

Anapæſtus grauis, & aptus ad ſe-

tia atque affectus exprimendos.

Dactylus optimus eſt, & heroïcus, aptúſque rebus amplioribus.

Creticus, ſiue amphimacer, ex duabus longis, & media breui, vt *caſtitas*, non eſt repudiandus.

Melior tamen Bacchius ex duabus longis, & vltima breui, vt *laudare*.

Hyperbacchius ex prima breui, & duabus longis, vt *haberem*.

Dochimus quoque pes eſt inſignis, ex quinque ſyllabis, prima breui, duabus longis, breui, & longa, vt *amicos tenes*.

Dichoreus ex duobus trochæis, vt *ſempiternus*, volubilis, & aptus maximè in clauſulis.

Item Pæon primus, ex prima longa, & tribus breuibus, vt *conterere*. Pæon ſecundus, ex tribus breuibus, & vltima longa, vt *temeritas*.

Et hi frequentiores ſunt apud Oratores.

DE NVMERO, ET MIXtura pedum.

Ex Cicerone.

CAPVT IX.

NOn eſt hîc meum conſilium, varias de numeris & pedibus arceſſere ſententias, & in iſta labyrinthi perplexitate ſine fructu ludere iuueniliùs.

Equidem exiſtimo, totam illam tractationem à M. Tullio tanto iudicij pondere & ſententiarum nitore deſcriptam, vt qui in hoc opere videatur laboraſſe contentiùs, cæterorum ſcriptorum vel ſtudia reſtinxerit, vel ingenia ſuâ claritate preſſerit: Quamobrem, ne geſtum coram Roſcio agere in ſcena videamur, faciam quod mei eſt inſtituti. Primùm, quid præcipiat, exponã: deinde, quid de tota numerorum præceptione ſentiam, paucis indicabo. Sic igitur ille.

(Fluit omnino numerus à primo, tum incitatiùs breuitate pedum, tum proceritate tardiùs: curſum contentiones magis requirunt: expoſitiones rerum, tarditatem. Inſiſtit autem ambitus modis pluribus: è quibus vnum eſt ſecuta Aſia maximè, qui dichoreus vocatur, cùm duo extremi chorei ſunt, id eſt, è ſingulis longis, & breuibus. Explanandum eſt, quòd ab alijs ijdem pedes aliis nominantur vocabulis. Dichoreus non eſt ille quidem ſua ſponte vitioſus in clauſulis, ſed in orationis numero nihil eſt tam vitioſum quàm ſi ſemper eſt idem. Cadit autem per ſe ille ipſe præclarè: quò etiam ſatietas formidanda eſt magis. Me ſtante C. Carbo, C. F. Tribunus plebis in concione dixit his verbis: O Marce Druſe. Hæc quidem, duo binis pedibus inciſim, dein membratim: Tu dicere ſolebas, ſacram eſſe Rempublicam. Hæc item membra ternis: pòſt ambitus, Quicunque eam violauiſſent, ab omnibus eſſe eis pœnas perſolutas. Dichoreus; nihil enim ad rem, extrema illa longa ſit an breuis: Deinde, Patris dictum ſapiens temeritas filij comprobauit. Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt, vt admirabile eſſet. Quæro, nonne id numerus effecerit? Verborum ordinem immuta, fac ſic: Comprobauit filij temeritas: iam nihil erit, etſi temeritas ex tribus breuibus, & longa eſt: quem Ariſtoteles vt optimum probat, à quo diſſentio. At eadem verba, eadem ſententia, animo iſtuc ſatis eſt, auribus non ſatis, ſed id crebriùs fieri non oportet. Primùm enim numerus agnoſcitur, deinde ſatiat, poſteà cognita facilitate contemnitur. Sed ſunt clauſulæ plures, quæ numeroſè & iucundè cadant. Nam & Creticus, qui eſt è longa, & breui, & longa, & eius æqualis pæan, qui ſpatio par eſt ſyllaba longior, quàm commodiſſimè putatur in ſolutam ora-

Cicero in Oratore.

tionem illigati, cùm ſit duplex; nam aut è longa, & tribus breuibus, qui numerus in primo viget, iacet in extremo; aut è totidem breuibus & longa, in quem optimè cadere cenſent veteres: ego non planè reiicio, ſed alios antepono. Ne ſpondæus quidem funditus eſt repudiandus, etſi, quòd è longis duabus, hebetior videtur, & tardior; habet tamen ſtabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum; in inciſionibus verò multò magis, & in membris; paucitatem enim pedum, grauitatis ſuæ tarditate compenſat. Sed hoc cùm in clauſulis pedes nomino, non loquor de vno pede extremo: adiungo (quod minimum ſit) proximum ſuperiorem, ſæpe etiam tertium. Ne Iambus quidem, qui eſt è breui, & longa, aut par choreo, qui habet tres breues, ſed ſpatio par, non ſyllabis, aut etiam dactylus, qui eſt è longa, & duabus breuibus, ſi eſt proximus à poſtremo, parum volubiliter peruenit ad extremum, ſi eſt extremus choreus, aut ſpondæus; nunquam enim intereſt, vter ſit eorum in pede extremo: ſed iidem hi tres male concludunt, ſi quis eorum in extremo locatus eſt, niſi cùm pro cretico poſtremus eſt dactylus; nihil enim intereſt dactylus ſit extremus, an creticus: quia poſtrema ſyllaba breuis, an longa ſit, ne in verſu quidem refert. Quare etiam pæana qui dixit aptiorem, in quo eſſet longa poſtrema, vidit parum: quoniam nihil ad rem eſt, poſtrema quàm longa ſit. Iam pæan, quòd plures habeat ſyllabas, quàm tres, numerus à quibuſdam, non pes habetur. Eſt quidem, vt inter omnes conſtat antiquos, Ariſtotelem, Theophraſtum, Theodectem, Ephorum, vnus aptiſſimus orationi, vel orienti, vel mediæ, putant illi etiam cadenti: quo loco mihi videtur aptior Creticus. Dochimus autem è quinque ſyllabis, breui, duabus longis, breui, longa, vt eſt hoc, (amicos tenes) quouis loco aptus eſt, dum ſemel ponatur: iteratus, aut continuatus numerum apertum, & nimis inſignem facit. Duo enim aut tres ſunt ferè extremi ſeruandi, & notandi pedes, ſi modò non breuiora & præciſa erunt ſuperiora, quos aut choreos, aut heroos, aut alternos eſſe oportebit; aut in pæane illo poſteriore, quem Ariſtoteles probat, aut ei pari cretico. Horum viciſſitudines efficient, vt neque ij ſatientur, qui audient, faſtidio ſimilitudinis, nec nos id quod faciemus, opera dedita facere videamur.

Hæc Cicero: ex qua oratione fluctibus cincinnis diffuſa laxiùs fermè iſtud colligas, probari ab eo dichoræum, ſed cum temperamento ad vitandam ſatietatem, creticum orationi cadenti aptiſſimum; pæana vtrumque in principio; & medio, ſpondæum, choræum tribrachyn, dactylum; quem ait parum volubiliter iungi cum choræo, aut ſpondæo extremum locum tenente; quare ſi iſti tres pedes concurrant, dactylus, qui inſtar cretici cenſetur in fine, in extremo erit collocandus: Ad ſummum dochimum omni loco congruum, ſed malè affectari.

Neque verò hîc erit alienum, Strebei, & aliquot recentiorum, in Ciceronianum numerorum vſum obſeruationes & exempla notare, quibus conformari faciliùs imitatio poſſit. Cùm igitur periodus tota debeat à capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipſa conſiſtat, non modò ambitus clauſulæ, ſed etiam principia atque media notanda ſunt.

IN PRINCIPIIS HI fermè probantur pedes.

Creticus.

Vt (Neminem veſtrum ignorare arbitror, Iudices.).

Pæan

Pæan.

Vt, (At beneficio ſum vſus tuo. Leuia ſunt hæc in hoc reo crimina.)

His adijce dichoreum, & bacchium, & palimbacchium, vt, non enim poteſt ea natura quæ tantum facinus commiſerit, hoc vno ſcelere eſſe contenta. Vehebatur in eſſedo tribunus plebis. At quanta merces Rhetori data eſt?

Dochimus.

Vt, (Catenas habebat hoſpes tuus.)

Moloſſus.

Vt, (Idem Verres, qui fuit ſemper.)

Anapæſtus.

Vt, (Patior, Iudices, & non moleſtè fero.)

IN MEDIO.

Ampliſſimus eſt vterque pæan, primus & quartus. Nec ſolùm dignitatem affert & amplitudinem, ſed etiam volubilitatem atque celeritatem, qua animi concitati affluente voluptate recreantur, vt, *Vincat aliquando cupiditas voluptáſque rationem, dummodò illa in hoc genere præſcriptio moderatióque teneatur.*

In hac oratione breui ſex pæanas primos accipere poſſis: ex quibus incitatior eſt curſus atque magnificentior amplitudo. *Item*: Fieri enim non poteſt vt animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſæpe nimia copia, inopia etiam, nonnunquam impeditus, hoc quicquid eſt quod nos facimus, in dicẽdo, in modò agendo, verùm etiam cogitando, ſuſtinere poſſit.

IN FINE.

Probantur Creticus, & Dichoreus.

Vt, (Verrem, non vt hominem, cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria; ſed vt pacem cum bello, leges cum vi, forum & iuriſdictionem cum ferro & armis, aduentum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis.

Choreus, & Moloſſus.

Vt, (Fateor me ſalutis omnium cauſa ad eam partem acceſſiſſe ſubleuandam, quæ maximè laboraret.)

Dochimus.

Vt, (Quos amiſimus ciues, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.

Creticus duplex.

Vt, (At quæ ipſe cogitans ſentio, in communionem tuorum temporum contuli.)

Aliquando Creticus triplex.

Vt, (Facere enim probus adoleſcens periculosè, quàm perpeti turpiter, maluit.)

Creticus, & Dactylus.

Vt, (Omnis oratio moribus conſonet.)

Tribrachys cum Spondæo.

Vt, (Diu multũque, Brute, dubitaui.) Et, (Maximus eſt fructus iucunditáſque ſapienti.

Choreus & Diſpondæus.

Vt, (In monumentis maiorum ſuorum ſit interfectus.)

Iambus & Diſpondæus.

Vt, (Sed etiam gloriam per tales viros infringendam.)

Tres Spondæi.

Vt, (Victoriis illuſtratæ ſunt.

QVID DE ISTIS NVMERORUM obſeruationibus, & tota compoſitione ſit ſentiendum; & de cauendis vitiis

CAP. X.

HÆc igitur, ſi fuerint moderatè obſeruata, lætioribus nonnunquam numeris exhilarant orationem. At contrà, ſi putidiùs diſcutiantur, ſermonis nitorem non mediocriter artis infelicitate corrumpunt.

Atque vt Callimachus, nimis affectatæ diligentiæ ſtatuarius, fertur infauſto expolitionis ſtudio, ſuorum operum decus inquinaſſe, dictus inde κακιζότεχνος, quòd artis violenta quadam tyrannide naturæ florem

Rhetores moroſius numero ſtudentes ſunt ſæpe κακιζότεχνοι.

opprimeret ; ſic videas pleroſque, dum ſyllabis aucupandis inſiſtunt moroſiùs, ab illo currentis amnis alueo, in tranſuerſa deteriùs abripi.

Etenim, ne quis putet iſtas numerorum leges à certa quadam & immutabili lege fluere, certè, qui de pedum bonitate ſcripſerunt, dum omnia ſuarum aurium iudicio metiuntur, pugnantia nonnunquam inter ſe dicunt, vt in conſtituendo numero, parum numeroſè videantur concinere. Vitat Ephorus ſpondęũ, & trochæum : quos tamen, vt generoſos pedes paſſim alij permiſcent orationi.

Ab Ariſtotele diſſentit nonnihil Cicero; à cicerone, Quintilianus: ſed quid mirum? cùm ipſi, qui hæc accuratiùs ſunt conſectati, ſuis præceptis non ſemper inhæſerint?

Heronymus Sophiſta notauit 30. verſus in orationibus Iſoc.

Certè Hieronymus ex Iſocratis aliquot orationibus triginta fermè verſus collegit, quos Sophiſta in hac numerorum gloria triumphanti iuueniliter obtrudit; atque is corrector importunus in eo ipſo loco quem reprehendit, ſenarium imprudens immittit. Ipſæ Ciceronis orationes, ſi ad præſcriptos ſemper exigantur numeros, inuenientur aliquando deflectere, non quòd hæc ignorarit, ſed quòd præ ſententiarum grauitate maluerit aliquando contemnere, Quamobrem & in eo grammatica ingenia verſus aliquot inter orationes deprehenderũt, vt in Piſonẽ; *Proh Dij immortales ! quis hic illuxit dies ?*

Et Liuianę hiſtoriæ initium ab Hexametro, à quibus non eſt vellicatũ?

Facturúſne operæ pretium; quanquã nemo meliùs collocare potuit.

Quomodo diſcendi numeri.

Quid igitur ad hanc numerorum rationem cõſequendam facere oportet? Primùm quidem arbitror, lectiſſimis auctoribus, maximè verò vni Tullio diutiùs inſiſtendum, vt eius ſtylo, quaſi coloratus animus generoſo fœtu impleatur; tum haud ita multum erit laborandum de numeris : quod enim accidit ſcribentibus, vt non de ſingulis literis cogitent, ſed ipſæ vltrò ad verborum textum veniant ; ſic vbi fuerit circumſcripta mente ſententia, confeſtim verba, ea etiam numeri ſuauitate qua fuerint inſtillata, concurrent.

Vitia que obripi nume. Cic. in at. ſect. 2.

Ne quid igitur imperiti in hac numerorum lege conſectanda peccent deteriùs, rectè monet Cicero:

Sed magnam exercitationẽ res flagitat : ne quid eorum qui hoc genus ſecuti non tenuerũt, ſimile faciamus, ne aut verba traiiciamus apertè, quò meliùs aut cadat, aut voluatur oratio: qua traiectione verborum vtitur Cęlius Antipater; & nihilo tamen aptiùs explet concluditque ſententias : aut inania quædam verba inculcemus, quaſi cõplementa numerorum. Quo vitio Aſiatici maximè numero ſeruientes laborant.

Sunt etiam, qui illo vitio, quod ab Hegeſia maximè fluxit, infringendis concidédiſque numeris, in quoddam genus abiectum incidant, Siculorum ſimillimum. Tertium eſt, in quo fuerunt fratres illi Aſiaticorum Rhetorum principes, Hierocles & Menecles ; apud quos varietas non erat, quòd omnia ferè concludebãtur vno modo: quæ vitia qui fugerit, vt neque verbum ita traiiciat, vt id de induſtria factum intelligatur, neque inferciẽs verba, quaſi rimas expleat, nec minutos numeros ſequens concîdat delumbétque ſententias, nec ſine vlla commutatione in eodem ſẽper verſetur genere numerorum, is omnia ferè vitia vitauerit.

Qui in genere obſeruandum in numeris.

In genere autem hæc erunt obſeruanda, in dicendo nihil eſſe propoſitum, niſi aut ne immoderata, aut anguſta, aut diſſoluta, aut fluens ſit oratio. Itaque non ſunt in ea tanquam tibicini percuſſionis modi, ſed vniuerſa comprehenſio, & ſpecies orationis clauſa & terminata eſt ; quod

voluptate aurium iudicatur.

Cauendum ne oratio multis breuibus exiliat, néve longiorum continuatione langueſcat, ne continuentur ij pedes ex quibus efficiuntur triti vulgatíque verſus, quod voluit Cicero, cùm dixit;

Neque tamen hoc tanti laboris eſt quanti videtur: nec ſunt Rhythmicorum omnia, ac Muſicorum acerrima norma dirigenda: efficiendũ eſt illud, modò ne fluat oratio, ne vagetur, ne inſiſtat interiùs, nec excurrat longiùs, vt membris diſtinguatur, vt conuerſiones habeat abſolutas: neq; ſemper vtendum eſt perpetuitate & quaſi conuerſione verborum, ſed ſępe carpenda membris minutioribus oratio eſt: quæ tamen ipſa membra ſunt numeris vincienda.

DE VSV PERIODI.

CAP. XI.

OPeræpretium eſt, de vſu quoq; periodorum monere diſcentem, ne quis ob imperitiã putet orationẽ perpetuis numeris adſtringendam; numeroſum eſſe quicquid dicitur, & concinnum, nihil vetat, numeros vbique haberé frigidũ eſt. Nã numeroſum eſt in ſtructura dictionũ; numerus autem eſt interuallorũ longorum & breuium varietas: bene cõſtruere min⁹ habet curę; interuallis diſtinguere, operoſioris eſt apparatus, qui nõ eſt vbique neceſſarius. Idcirco rectè præſcribit M. Tullius:

Genus autem hoc orationis, neque totum aſſumendum eſt ad cauſas forenſes, neque omnino repudiãdum: ſi enim ſemper vtare, cùm ſatietatem affert, tum quale ſit, etiam ab imperitis agnoſcitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum ſenſum actoris, tollit funditus veritatem, & fidẽ. Sed quoniam adhibenda nonnunquam eſt, primùm videndum eſt, quo loco, deinde quandiu retinẽda ſit, tum quot modis commutanda.

Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio, ſi aut laudandum eſt aliquid ornatiùs, vt nos in accuſationis ſecundo de Siciliæ laude, aut in ſenatu, de Conſulatu meo, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis deſiderat, quàm doloris; vt in quarto accuſationis, de Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana, de Syracuſarum ſitu diximus.

Sæpe etiam in amplificanda re, conceſſu omnium funditur numeroſè & volubiliter oratio. Id nos fortaſſe non perfecimus, conati quidem ſępiſſimè ſumus; quod plurimis locis perorationes noſtræ voluiſſe nos atque animo contendiſſe declarant.

Id autem tũ valet, cùm is qui audit, ab oratore iam obſeſſus eſt, ac tenetur. Non enim id agit, vt inſidietur, & obſeruet, ſed iã fauet, proceſſúmque vult, dicendíque vim admirans, non inquirit quod reprehendat.

Hæc autem forma retinenda non diu eſt, nec dico in peroratione, quã ipſe includit, ſed in orationis reliquis partibus: nam cùm ſis his locis vſus, quibus oſtendi licere; transferenda tota dictio eſt ad illa quæ neſcio cur, cùm Græci κόμματα & κῶλα nominent, nos non, rectè inciſa & membra dicamus.

Hæc Cicero, cuius veſtigia relegens Quintilianus, addit quoque de ſuo multa.

Vbicumque acriter erit, & inſtanter pugnaciterque dicendum, membratim cæſimque dicemus. Nam hoc in oratione plurimum valet: adeóque rebus accommodãda compoſitio, vt aſperis aſperos etiam numeros adhiberi oporteat, & cum dicente, ęquè audientem inhorreſcere. Mẽbratim plerumque narrabimus, vt ipſas periodos maioribus interuallis, & velut laxioribus nodis

reſoluemus, exceptis quę non dicendi gratia ſed ornandi narrantur, vt in Verrem Proſerpinæ raptus. Hæc enim leuis & fluens contextus decet. Periodus apta prooemiis maiorum cauſarum, vbi ſollicitudine, commendatione, miſeratione res eget: Item communibus locis, & in omni amplificatione: ſed poſcitur tum auſtera, ſi accuſes: tum fuſa, ſi laudes. Multum & in epilogis pollet. Totum autem adhibendum eſt, quò ſit amplius compoſitionis genus, cùm iudex nō ſolùm rem tenet, ſed etiam captus eſt oratione, & ſe credit actori, & voluptate iam ducitur.

Hiſtoria non tam finitos numeros, quàm orbem contextúmque deſiderat. Namque omnia eius membra connexa ſunt; quoniam lubrica eſt ac fluit; vt homines, qui manibus inuicem apprehenſis, gradum firmant, continent, & continentur. Demonſtratiuum genus omne fuſiores habet liberioréſque numeros. Iudiciale & concionale, vt materia varium eſt, ſic etiam ipſa collatione verborum.

DE MENSVRA PERIODI.

CAP. XII.

AMbitioſus eſt plerunque nimis periodorum tractus, atque in eo ipſo quod moderatum eſſe oportet, & numeroſum, modum omnem numerúmque excedit; quod ne contingat, prudenti ratione prouidendum ſummi Rhetores decreuêre.

Demetrius quidem Phalereus libro περὶ ἑρμηνείας, eos irridet qui eiuſmodi periodos frequentes congerunt; quos ait, capite, non ſecus ac ebrios, malè conſiſtere; auditores verò, propter affectationem nauſeare· τῶν τὰς πυκνὰς περιόδους λεγόντων, οὐδ' αἱ κεφαλαὶ ῥαδίως ἑστᾶσιν, ὡς ἐπὶ τῶν οἰνωμένων. οἱ γὰρ ἀκούοντες ναυτιῶσι διὰ τὸ ἀπίθανον.

Ille autem delicatus orator hunc modum ſtatuit: ex ambitibus autem ij qui ſunt minores, ex duobus membris conſtituuntur: maximi verò ex quatuor. Qui quatuor membra excedunt, hi modum atque menſuram periodi tranſeunt. Fiunt etiam quædam circumſcriptiones, quæ tribus membris, quædam, quæ vno (quas ſimplices continuationes nominamus) continentur. Quando enim membrum longitudinem & flexum in fine habuerit, tunc vnius membri ambitus efficitur: vt. Ἡ γὰρ σαφὴς στρατηγὸς πολὺ φῶς παρέχεται ταῖς ἀκουόντων διανοίαις: vbi autem multa iungũtur membra, enitendum eſt, vt in colon amplum, & dignitatis plenum, cadat circumſcriptio.

Vt verò periodus ſit moderata, cautio adhibenda eſt, ne membris lōgiùs excurrentibus vtamur, alioquin compoſitio immoderata, & ad intelligendum difficilis efficitur; Nam neque ars poëtica vltra hexametrũ progreſſa eſt, niſi alicubi in paucis.

Atque vt redundantia orationem non decet, ſic neque exiguitas, ob ieiunam & anguſtam nominum ſtructurã: qualis hæc eſt, vita breuis, ars longa, præceps occaſio, quam ille κεκερματισμένην καὶ εὐκαταφρόνητον vocat.

Hæc fermè nobilis Sophiſta, qui profectò, dum maiores periodos omnes, quatuor hexametris circumſcribit, videtur mihi de veſtis magnitudine aut paruitate decernere, antequam corpus nouerit. Primum concipienda eſt mente ſententia, deinde illi periodus, vt veſtis, accedet. Itaque, cùm quis orator verſatur in illo tenui & elimato genere dicendi, nec habet amplã rerum cõgeriẽ, molliorибus fermè numeris explet ſententias: at verò, cũ in rebus exaggeratis adiũctorum obuerſatur multitudo, ſæpiſſime extra iſtas delicatiorum Rhetorum ripas, vibratus orationis impetus efferueſcet.

Rectè dixit Xenophon, *ἀφίκοντο οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὸν Τηλεβόαν ποταμόν. οὗτος δὲ ἦν μέγας μὲν οὔ, καλὸς δέ. Venerunt Græci ad Teleboam fluuium; hic magnus quidem non erat, amœnus tamen*, & peruertit gratiam periodi, qui ita extulit: *erat quidem ille magnitudine multis inferior, at cæteros amœnitate longè antecellebat.*

Peruertit, inquam: quorſum? quia Pygmæo grandiores cothurnos aptare voluit, quàm pedis menſura pateretur.

At verò, ſi mihi non Teleboas, ſed Tigris, aut Iſter extra ripas efferueſcens ſit deſcribendus, qui ſe vaſto quodam impetu reſtagnans efferat audaciùs, qui agros antea alendis frugibus mites, nunc deſolatos obruat, qui ſudatos tot menſibus agricolarum labores proterat, qui ſegetes in culmum iam erectas, & læto partu luxuriantes decutiat, qui boues hauriat cum ſuis laboribus, qui ſupra miſerorum agreſtiũ mapalia feratur eliſis, & torrens, qui obſtantes fruſtra moles, per nexus operum manans exſcindat, qui inſepulta etiam mortaliũ capita, & abreptos à complexu matiũ paruulos cõmuni ruina ſepeliat, quis tũc me iubeat quatuor hexametris orationẽ circũſcribere?

Prima igitur lex magnitudinis in periodo eſt circũſcriptio ſententiæ, & notionis, quæ eſt in mente; hæc ſi grauis eſt, & multarum rerum comitatum habet, longiores amat tractus verborum; ſin contrà breuis, vel modica, vt in attenuato & mediocri genere fieri ſolet, puerilis eſt ingenij diffuſiùs extendere.

Deinde etiam in graui genere videndum eſt ne longiores illæ periodi irrepant ex affectatione, ſed neceſſitate quadam fluere videantur, ne multæ grandiores continuentur, ne elidant ſpiritum dicentis, ne ramẽtis & quiſquilijs, hoc eſt, minutis ſenſibus ſint oppletæ, & quaſi bullatis nugis intumeſcant.

DE ARTIFICIO IMPLENDÆ *Periodi.*

CAP. XIII.

Amplificandæ igitur Periodi artificium plurimùm confert ad eloquentiam: de quo hîc pauca ſubiungam. Amplificatur autem periodus quinque modis:

Primò, per definitionem:

Secundò, per enumerationem:

Tertiò, per interpretationem:

Quartò, per congeriem, ſiue incrementum.

Quintò, per adiuncta, ſiue per circunſtantias.

I. Per definitionem: vt pro Milone Cicero, cùm poſſet dicere, vidimus curiam incendi: Verbum illud definit, & ita amplificat: Vidimus templum Sanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilij publici, caput vrbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab vniuerſo populo Romano conceſſam vni ordini, inflammari, excindi, funeſtari.

II. Per enumerationem partium. Vt cùm eſſet ſatis dicere, Omnes lugent Clodium, tamen partibus ita enumeratis exornat: Publij Clodij mortem æquo animo nemo ferre poteſt. Luget Senatus, mœret equeſtris ordo, tota ciuitas confecta ſenio eſt, ſquallent municipia, affli-ctantur Coloniæ, agri denique ipſi, tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum ciuem deſiderant. Hæc dilatandi ratio pulcherrima eſt, & præſtantiſſima, cùm totum in partes diducimus.

III. Per interpretationem. Ex verbo protrahitur oratio, cùm, quod ſemel vno verbo dictum, idem alijs verbis eiuſdem ſignificationis repetitur: Sed magnus eſſe debet

dictionis delectus: vt, An verò, Iudices, vos ſoli ignoratis: vos hoſpites in hac vrbe verſamini, veſtræ peregrinantur aures, neque in hoc peruagato ſermone ciuitatis verſantur? Cicero 2. Philippic. Tu ingredi illam domum auſus es, tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium Dijs penatibus os illud importuniſſimum oſtendere? Huius generis apud Ciceronem innumerabilia penè ſunt exempla, & plura quàm apud Demoſthenem.

IV. Per incrementum, ſiue congeriem, vt, abijt, exceſſit, euaſit, erupit: & ita multa ſynonyma à Cicerone congeruntur, quæ nihil faciunt ad interpretationem, ad amplificationem multùm.

V. Per adiuncta, quæ ſeptem enumerantur. *Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.*

Naturalia vel fortuita. *Quis*, ſignificat perſonam, cuius adiuncta ſunt, vel à natura, vel à fortuna. A natura, homini inſunt animi aut corporis bona, vel mala; animi bona ſunt, virtutes, & ſcientiæ: mala, vitia, & ignorantia.

Ad eadem quoque pertinent omnes artes, & ſcientiæ, quibus quiſque poteſt præditus eſſe, & quarum vſus aut bonus eſt, aut malus: præterea vis naturalis, & ingenium, indoles, memoria, & alia: Affectus, ira, odium, lenitas, amor, cupiditas, lætitia, metus, ſpes, dolor, miſericordia, clementia, & alij. Corporis bona ſunt, proceritas, forma, dignitas in viris, venuſtas in fœminis, velocitas, pulchritudo, vires, valetudo, robur, ſexus, & cætera.

Corporis mala ſunt, nimia paruitas, enormis proceritas, deformitas, infirmitas, tarditas, mutilatio, claudicatio.

Fortunæ bona, aut mala, ſunt, nomen, genus, propinqui, affines, liberi, amici, educatio, ſtudium, opes, honores, poteſtas, magiſtratus, libertas, diuitiæ, nobilitas, mores, &c. ex quibus quæuis notatio duci poteſt.

Quid, rem notat factam, dictam, cogitatam; opus quod fit, fiet, aut factum eſt.

Vbi, deſignat locum, in quo res eſt, fuit, erit, fit, fiet, aut facta eſt.

Habet locus varias ſpecies exprimendas, quas commemorat Cicero in Partitionibus oratoriis: vt, ſi ſit ſacer, profanus, publicus, priuatus, commodus, incommodus, anguſtus, amplus, apertus, clauſus, inferior, ſuperior, munitus, immunitus. Tempora ſunt, pacis, & belli, induciarũ: anni quoque partes enumerat, hyemem, ver, æſtatem, autumnum, menſes, hebdomadas, dies feſtos, nefaſtos, noctem, diem, & cæt.

Auxilium complectitur præſidia, vires, cauſas adiuuantes, corporis & fortunæ bona, inſtrumenta animata, vt ſeruos, adminiſtros; inanimata, vt ſicam, gladium, haſtam, tormenta. Quoties, ſignificat numerum quemcunque, aut iterationem rei factæ, aut faciendæ.

Cur, Cauſam maximè efficientem exprimit, aut finalem, aut facti, aut dicti: vt, quo conſilio, cuius reſpectu; reipubl. religionis, amicorum, rei priuatæ, tyrannidis, lucri; qua ſpe? quo metu? quo dolore? qua lætitia: &c.

Quomodo, indicat modum quo res facta eſt, aut fit, aut facienda eſt; qui modus aliquando deſignatur breuiter per aduerbia, per ablatiuos, per comparatiuos, per ſimilitudines; aliquando latè & copiosè per alias circunſtantias explicatur, vt, ſi mortis aut pugnæ modus referatur.

Quando, tempus refert, quo

quidpiam fit, fiet, aut factum eſt: in hoc genere ſunt tempora pacis, & belli, induciarum, anni partes, autumnus, hyems, ver, æſtas, menſis, hebdomas, dies feſtus, nefaſtus, ſerenus, pluuius, nox, veſper, mane, meridie.

Nunc illuſtre exemplum ſubijciam, quo artificium Ciceronis in eo deprehendas. Vis intueri quid poſſit iſta amplificatio? finge tibi hanc periodum: Quæ precatus ſum, cùm conſulem L. Murænam renuntiaui, eadem precor & vt vos cum populo Rom. conſentiatis. Age, perſpice nunc, vt eſt immutata per adiuncta, congeriem, &c.

Quæ precatus ſum à Diis immortalibus, Iudices, more inſtitutóque maiorum: illo die, quo auſpicato comitijs centuriatis Lucium Murænam Conſulem renuntiaui, vt ea res mihi magiſtratuíque meo, populo plebíque Romanæ, bene atque feliciter eueniret, eadem precor ab ijſdem dijs immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum vnà cum ſalute obtinendum: Et, vt veſtræ mentes, atque ſententiæ, cum populi Romani voluntate ſuffragiíſque conſentiant, eáque res vobis populóque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiámque adferat: Et ex eo licet videre, quæ ſit iuſta periodi amplificatio; habenda enim eſt ratio perſpicuitatis; nec multa ſunt cum obſcuritate promiſcuè agglutinanda: Cauendum quoque, ne dum amplificationis ſtudio abducimur periodus in nimiam magnitudinem excreſcat, niſi fortè ſit diſtributio, aut enumeratio, & ſimiles amplificationis figuræ.

DE DELECTV ET compoſitione Nominum, ad venuſtandam Periodum.

CAP. XIV.

AGe nunc, quoniam protrahendæ periodi rationem habes, quæramus venuſtandæ modum; is autem eſt duplex; in delectu ſcilicet & compoſitione verborum: legenda ſunt, vt præcipit Cicero, conſonantia, grauia, lenia, nitida. *Cicer. 3. de orat. n. 169.*

Conſonantiora ſunt ſuperlatiua poſitiuis, in graui præſertim genere dicendi: vt pro lege Manil. (Quanquam mihi frequens conſpectus veſter multò iucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus eſt viſus, Quirites.

Item verbalia prçſtant plerunque, vt, *Dominatrix animi cupiditas*, conſonantius eſt, quàm ſi *dominam* dicas, *regnatorem Aſiæ* grauiùs protulit Virgilius, quàm *regem*.

Ad ſummum compoſita, vt grandiora ſunt, ſic vocaliora, pro Roſcio Amer. (Parentum pœnas à conſceleratiſſimis filijs repetunt. Sic, conſtuprare, permouere, excruciare, meliora ſunt, quàm ſtuprare, mouere, cruciare.

Grauiora ſunt, quæ maiorem vim aut bonitatis aut malitiæ oſtendunt; quæque magis aut prodeſſe, aut nocere videntur.

Leniora ſunt, ſi vitentur ſordida & abiecta; licuit Martiali inquinato vocabulo vti, quod Cicero meliùs expreſſit per detractionem confecti conſumptíque cibi; nolo dici, morte Africani caſtratam eſſe Rempubl. nolo ſtercus curiæ dici Glauciam, quamuis ſit ſimile; tamen eſt vtrobique deformis cogitatio ſimilitudinis. *Cicer de orat.*

Hæc vbi lecta fuerint vocabula,

magno deinde artificio ſunt coniungenda: ſi quidem feliciſſimus eſt dicendi modus, cui rectus ordo, aut apta iunctura, & cum his numerus opportunè cadit: quod ſi negligatur, plurimùm de oratione detrahitur ſuauitatis. Sex vitia contra compoſitionem notat Cicero.

Primum eſt concurſus & hiatus vocalium, quæ vaſtam & incomptam orationem reddunt, vt; *Vaccæ æneæ amœniſſimæ*. Et, *Ego omni officio*; quanquam Ciceronianum eſt, ſed in familiari collocutione toleratur.

Secundum, eiuſdem literæ nimia aſſiduitas, quæ rixetur in orationis commiſſura, vt; Rex Perſarum Xerxes pontum pedibus pertranſiuit. Aſpera ſanè & iniucunda hæc oratio, propter aſperos conſonantium concurſus: meliùs, ſi quis ita commutet; (Xerxes opulentiſſimus Rex Perſarum, cùm in Græciam venire decreuiſſet, ſuper Helleſpontum fabricato ponte, pedibus ipſum mare pertranſiuit.

Tertium, eiuſdem verbi nimia aſſiduitas, vt; Nam cuius rationis ratio non extet, ei rationi ratio non eſt fidem habere.

Quartum, nimis crebra Homœoptota, vt; Veniunt flentes, plorantes, lacrymantes, obteſtantes.

Quintum, traiectio verborum, & tranſpoſitio inconcinna: quo in vitio eſt Lucilius poëta, vt ſæpe, tum in hoc verſiculo:

Has res ad te ſcriptas Luci miſimus Aeli.

Nec mirum, ſi ſtans pede in vno trecentos verſus ſimiles componebat. Affectata eſt autem iſta compoſitio Mœcenatis, *inter ſacra mouit aqua fraxinos*, & ideò peruerſa.

Sextum, longa verborum continuatio, & nimis prolixa periodus, quę & auditoris aures & oratoris ſpiritum lædit, niſi tamen neceſſaria videatur aliquando perigraphe, quæ eſt exceſſus ſupra iuſtam periodum, propter multiplicem partium enumerationem.

His adde amphibologiam orationis, & collidentia nomina, vt, *res inuiſa viſa*, & multa monoſyllaba leuiùs ſubſultantia, & ſi quę ex poſtrema ſyllaba antegreſſæ dictionis, ac prima conſequentis fiat nominis deformitas.

Ordo & collocatio.

Ordo & collocatio verborum hoc exigit, vt in ſimplicibus leuiori poſtponatur grauius, cùm oratio amplificatur, cùm imminuitur; grauioribus leuiora ſuccedant. Sic 2. Philipp. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate.

Secundò, vt rerum naturalis ordo & dignitas ſeruetur; Nam viros, & fœminas, diem & noctem, ortum & occaſum dicas potiùs, quàm ſecùs.

Tertiò, ne permutato ordine, quędam ſint ſuperuacua, vt, *filius, primigenus*. Dionyſius Halicarnaſſeus, hæc nimis quidem accuratè & moroſè initio obſeruauerat; nam nomina verbis ſemper anteponenda, verba aduerbiis cenſebat; & hoc confirmat Homeri teſtimoniis, ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον. &, μῆνιν ἄειδε θεά, &, κτεῖνε δ' ἐπιστροφάδην. Sed propter alias obſeruationes ſententiam mutauit.

OBSERVATIONES IN Cicerone.

CAP. XV.

Neque verò ſunt contemnendæ obſeruationes, quæ ex Cicerone afferuntur.

Prima, Ablatiuus abſolutè poſitus, aut ante verbum aut initio ponendus. (Stulti autem, malorum obſer-

obuerſāte memoria torquentur: ſapiētes bona præterita renouata delectant.) Initio, vt, (Re intellecta in verborum vſu faciles eſſe debemus, 4. Tuſc.n.19.

Secundò, Adiectiuum diſſyllabū ſubſtantiuo plurium ſyllabarum poſtponitur elegantiùs. Cicero de Oratore: (Quid enim eſt maius, quàm cùm tanta ſit inter oratores bonos diſſimilitudo, iudicare quæ ſit optima ſpecies, & quaſi figura dicendi?) & 1. de diuinat. num. 52. Pythagoreis interdictum putatur, ne faba veſcerentur: quæ res habet inflationem magnam.

Tertiò, adiectiua multitudinem ſignificantia ornatiùs ſubſtantiuis poſtponuntur, vt, (Definitio primùm deprehenſo verbo vno, aut addito, aut dempto, ſæpe extorquetur è manibus; Chari ſunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares, ſed omnes omnium charitates patria vna complexa eſt.

Quartò, Adiectiuum polyſyllabum in fronte orationis, & fine, non inuenuſtè ponitur, vt Miſeri qui ſunt inglorij. Et pro Quinct. Nihil enim facilè perſuadetur inuitis.

Quintò, adiectiuum à ſubſtantiuo poſitione venuſtè ſubiungitur, vt (Eſt omnino patriæ charitas meo quidem iudicio maxima, ſed amor voluntatiſque coniunctio plus habet ſuauitatis.

Sextò, cognomina interdum propriis nominibus præponuntur. Sic Marcus Tull. Phalereus Demetrius meo quidem iudicio, præſtitit cæteris.

Septimò, cognomen interim à proprio ſeiungendum, vt, Marcum verò Cethegum. Cic. de Claris Oratoribus.

Octauò, comparatiuus & ſuperlatiuus poſtponitur elegantiùs ſubſtantiuo, vt (Cultura animi philoſophia, quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad ſatus accipiendos, eáque mandat ijs, & vt ita dicā, ſerit, quæ adulta fructus vberrimos ferāt.) Et 2. Philipp. Interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit.

Nonò, comparatiuus initio orationis vſitatè ponitur: Idem finem periodi decorat, atque exornat. Quintilianus. Decentior equus, cuius aſtricta ſunt ilia, ſi idem velocior. Et Tuſcul. 5. Nihil viſum eſt illo planè iucundius.

Decimò, Nomina propria, & ea polyſyllaba, periodi initium honeſtant, vt: Neoptolemus ille quidem, &, Antiochiam locum nobilem.

Vndecimò, nominibus proprijs, quod additum eſt ad laudem aut vituperationem, id eſt ſæpius proponendum. Tantus amator ſecreti Demoſthenes.

Duodecimò, in pronominibus, vt, ſatis eſt comprobatum illud, refert rem priùs dictam hoc poſterius.

Nullus, elegantiùs ſubſtantiuo poſtponitur. Sic apud Ciceronem. Ad te ſcribendi meo arbitratu facultas nulla datur. Et in epiſtolis, Maius mihi dare beneficium nullum potes.

Pronomen primitiuum participio, & nonnunquam nomini adiectiuo poſtponitur: vt, Pythagoras non ſapientem ſe, vt qui ante eum fuerunt, ſed ſtudioſum ſapientiæ vocari voluit.

Tertiodecimò, verbum modi finiti, quod multis ſyllabis conſtat, in orationis principio non ineleganter ponitur: vt, Solet in mentem venire illius temporis: &, Excitat eos magnitudo & varietas.

Decimoquartò, Item finem ſępius implet, & venuſtat. Sed tamen errant, qui ſemper vltimo loco ponendum præſcribunt.

Nam polyſyllaba nomina verbis nimis ſimplicibus ſunt ornatiora.

Decimoquintò, verbum ſubſtantiuum, *Eſt*, rectè initio poſt aliam dictionem ponitur, vt apud Cic. ſæpè. Ea eſt enim, &c.

Decimoſextò, *Sum*, verbum, præcedente comparatiuo, aut ſuperlatiuo, eleganter finem orationis occupat, vt Tuſcul. 2. num. 69. Nullum theatrum virtuti conſcientia maius eſt.

Decimoſeptimò, infinitum paſſiui verbi vſitatiùs quàm actiui, cum verbo componitur. In pueris oratio perfecta nec exigi nec ſperari poteſt: Quintil. Et C. pro Milone; Inſidiatori verò quæ poteſt inferri iniuſta nex?

Præſentis temporis verbum, quàm præteriti, in hiſtoria fabuláue narranda, elegantiùs dicitur.

Decimooctauò, Aduerbia adiectiuis nominibus, aut aduerbijs ex adiectiuis nominibus factis, poſtponuntur, aut ſi præponantur in medio, aliquid non ineleganter ponitur, vt: Stylus intermiſſione paulum admodum de celeritate perdit: Quintil. Cicero, Multò tamen pauciores oratores, quàm boni poëtæ inueniuntur.

Coniunctio, & articuli periodi.

Decimononò, Coniunctiones frequentiſſimæ periodorum faciunt initium, & orationis corpus, velvti quibuſdam aureis catenulis vinciunt.

Vſitatoria ſunt iſta: Ac illud quidem, Ac mea quidem ſententia, Neque verò, Iam verò, Sed etiam, Etſi, Quamobrem, Itaque, Vt enim quiſque, Quinetiam, Verùm ego, Verum enimuerò, Num igitur, &c.

In Aduerbijs.

Numquam me hercule, Primùm, Deinde, Nunc autem, &c.

In Pronominibus.

Quis enim, Quis autem, Quo quidem, Quid quòd, Hoc enim, Hoc profectò, Hæc autem omnia, Quibus de cauſis, Illud profectò, Ego verò, Mihi verò.

DE DIGNITATE elocutionis, & definitione figuræ.

Cap. XVI.

Reſtat tertia, eáque nobiliſſima pars elocutionis *Dignitas*, quæ tota conſurgit ex figuris. De quibus nunc pleniùs agendum videtur.

Atque, vt id maiori fiat perſpicuitate, primùm varia figurarum nomina, & exempla, ex veteribus, Hermogene, Longino, Aquila, Rutilio Lupo, Rufiniano, & cæteris, ordine alphabetico ſubijciam. Mox de vſu & accommodatione dicam. Tertiò earundem epartesin, ſeu permixtionem, & variam in variis authoribus & ſtylis tractationem breuiter oſtendam. Nota porrò, figurarum nomine tropos etiam vulgò contineri: quanquam, ſi propriè & ſignanter loquamur, Ὁ μὲν τρόπος περὶ ἓν ὄνομα γίνεται ἀρετή, τὸ δὲ σχῆμα, περὶ πλείω ὀνόματος κόσμησις, vt declarat Alexander Rhetor de figuris: Tropus eſt virtus in vno dumtaxat verbo, figura, lumen & ornatus in pluribus. Accedit, quòd tropus immutatis à propria ſignificatione verbis fiat, ἀλλότριον ἀντὶ τοῦ ἰδίου ὄνομα ἔχει; figura verò propriã retinet rei ſignificationem, τὸ ἴδιον ὄνομα τοῦ πράγματος σώζει. Deinde alia eſt figura dictionis, quæ fit duntaxat in verbis, quibus immutatis ipſa diſſoluitur. Talis eſt alluſio: non enim, ſi δουλεύειν, & βουλεύειν alludunt apud Græcos, Latinè eandem vim retinent. Figura autem ſententiæ, cùm in ſenſu & notionibus mentis ſit conſtituta, verbis etiam immutatis non tollitur.

Definitur ab eodem Alexandro

figura ἐξάλλαξις λόγου ἐπὶ τὸ κρεῖττον, *Mutatio orationis in melius*, hoc eſt, ornatior quædam forma dicendi. Cæcilius Calendites eandem ſic definit, βέλτιον εἰς τὸ μὴ κατὰ φύσιν. Molon, Μεταβολὴ εἰς ἡδονὴν ἐξάγουσα τῆς ἀκοῆς.

NOMENCLATVRA figurarum ordine alphabetico:

Ex antiquis Rhetoribus expreſſa.

CAP. XVII.

Acyron, ſiue, *Acyrologia*.

IMproprium, vt; ſperare, pro timere. Terent. Nam, quod tu ſperas, propulſabo facilè. Et Herod. l. 8. ἀντιπάλους γὰρ ἕξειν ἤλπιζον. Aduerſarios ſe habituros ſperabant.

Ætiologia.

Hoc ſchema efficitur ratione breui, & ſententioſa. Ita vt, quod dubium eſt viſum, ad certam fidem adduci videatur, vt; Etſi acerbum vobis quod dicturus ſum, videbitur, tamen æquo animo audiendum eſt: nam ferè, verum conſilium, quod initio auditu graue eſt; in poſterum cognita vtilitate fit iucundum. Lycurg.

Aganactesis.

Indignatio, quæ fit maximè pronunciatione, vt: Fero ego te Torquate, iamdudū fero. Cic. pro Sylla. Et, *Cantando tu illum, aut vnquam tibi fiſtula cera*
Iuncta fuit. Virg.

Allæoſis.

In hoc ſchemate diuiſio & ſeparatio eſt perſonarum, aut rerum, & demonſtratio quantum interſit; vt: Diuerſa ſtudia in adoleſcentium animis aduerteramus, rametſi fratres erant, vno atque eodem ſanguine orti: alter in ſtudio laudis verſabatur, & induſtria virtutis, vitam glorioſam ſed laborioſam ſequebatur; alter in augenda pecunia occupatus, & habendi cupiditate deprauatus, ſummas diuitias, ſummam virtutem exiſtimabat. Hic nimirum magis erat laborioſus, qui laborem, condendi non vtendi cauſa ſuſcipiebat.

Hegeſiæ Item. Non enim ſimile eſt viuere in æqua ciuitate, vbi ius legibus valeat: & deuenire ſub vnius tyranni imperium, vbi ſingularis libido dominatur. Sed neceſſe eſt, aut legibus fretum, meminiſſe libertatis, aut vnius poteſtati traditum, quotidianam commentari ſeruitutem. Hyperidis.

Allæoſis apud Alexandrum Rhetorem aliud ſonat, ſcilicet mutationem numerorum, caſuum, perſonarum.

Amphidiorthoſis.

Apud Alexandrum Rhetorem; ὅταν πρὶν εἰπεῖν, καὶ εἰπόντες ἀσφαλίζωμεθα τὸν λόγον, cùm dicti alicuius acerbitatem, & antequam dicatur, præmunimus, & poſtquam prolatum fuerit, mitigamus.

Anaclaſis.

Hoc ſchema fieri ſolet, cùm id quod ab altero dictum eſt, non in eā mentem, quæ intelligitur: ſed in aliam, aut contrariam excipitur. Huiuſmodi eſt vulgare illud Proculeianum. Proculeius, cùm filium ſuum moneret, & hortaretur, audacter ex bonis ipſius ſumptum faceret, quas in res vellet, atque opus eſſet: nec tum denique ſperaret libertatem licentiámque vtendi futuram, cùm pater deceſſiſſet; cui, viuo patre promiſcuè omnia liceret: ac filius reſpondiſſet non eſſe opus ſæpe eadem oratione moueri, nec ſe patris mortem expectare: Et Proculeius pater ſubiecit, Immò verò minimè meam mortem expectes, nec properes moliri vt velociùs moriar.

Rut. Lup. Reflexio dicitur & commutatio.

Plato interrogatus, quî Reſpubl. beata fieret? reſpondiſſe dicitur; Si aut qui ſapiunt, imperare; aut qui imperant, ſapere diſcant.

Item Theophraſtus dicitur dixiſſe, Prudentis eſſe officium, amicitiam probatam appetere; non appetitam probare.

Item Ariſtoteles dicitur dixiſſe, Eius eſſe vitam beatiſſimam, cuius & fortunæ ſapientia, & ſapientiæ fortuna ſuppeditet.

Anacœnoſis.

Iul. Ruf. Communicatio eſt, cùm aut ipſos aduerſarios conſulimus, aut cum iudicibus deliberamus. Cicero in Diuinatione. (De te iam, Cæcili, me hercule extra hanc contentionem certaménque noſtrum. & reliqua. Eſt & idiotiſmos.) Item pro Quinctio,) Si de prędiis tuis ageretur. Sex. Næui, ſi in paruula re captionis aliquid vererere: non ſtatim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui conſuluntur, concurriſſes? cùm ius amicitiæ, ſocietatis, affinitatis ageretur, &c. idem ibidem. Ego pro te nunc hoc cõſulo poſt tempus in aliena re, quod tu in tua re, cùm tempus erat, conſulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle, vadimonium mihi non obijt quidam ſocius, & affinis meus, quî cum mihi neceſſitudo vetus, controuerſia de re pecuniaria recens intercedit, &c. Item pro Sext. Si rectè veſtram bonitatem atque prudentiam agnoui, non multum me fallit: ſi conq. R. S. primùm expectari. Cato, Si vos in eo loco eſſetis, quid aliud faceretis. (& alibi) Communem rem putate, ac vos huic propoſitos. Virgilius.

> ----*fuit & tibi talis*
> *Anchiſes genitor, Dauni miſerere ſenectæ.*

Anadiploſis.

Aquila. Reduplicatio. Rarum apud oratores figuræ genus, frequentius apud poëtas: ſi quando tamẽ & in ciuilem orationẽ incidit, mediocrem dignitatem habet. Intereſt autem inter hoc & palilogiã, ac epanalepſin, quòd hîc ea quæ in ſuperiore membro poſtrema ponũtur, in poſteriore prima repetuntur, ad hunc modum: Concurrerat ad tantæ rei nuntium, ſic vt commune ciuitatis periculum monebat, ſenatus frequens, equeſter ordo vniuerſus. Tale eſt & illud Terẽtianũ, Negat, Phaniũ eſſe hanc ſibi cognatã. Demipho negat eſſe cognatã.

Anadiploſis item eſt eiuſdem verbi continuatim repetitio, vt, Iul. R.

> *Et longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.*

Et, *O Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?*

Et, *Me, me, adſum qui feci, in me conuertite ferrum.*

O Rutuli.

Latinè dicitur hæc figura *duplicatio.* Vide Palilogiam.

Anæreſis.

Huius figuræ meminit Hermogenes, & exemplum affert illud Demoſthenis, οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ, οὐδ' ἐπὶ τούτοις: videtur grauis quædam reſponſio; nam ἀναιρεῖν, eſt, conſultã reſpondere.

Analepſis.

Repetitio eiuſdem ſententiæ, vt oſtendam primùm cauſam non fuiſſe, cur à Prætore poſtulares, vt bona P. Quinctij poſſideres, deinde ex edicto te poſſidere non potuiſſe, poſtremò, non poſſediſſe. Differt ab anaphora, quòd hæc ſit repetitio in principiis ſententiarum. Eadem ducti & antiſis.

Anancæon.

Hoc ſchema tunc prodeſt, atque omnis eius vtilitas in eo eſt: cùm volumus oſtendere neceſſitudinem aut naturæ, aut temporis, aut alicuius perſonæ: quemadmodum fecit Myron, Amicus meus fuit Cremonides, & opinione omnium magis familiaris: & pro ſalute eius, quæcunq; Rut. Lup. Myr

potui, feci: ſed poſteaquam maior vis legis, noſtrum auxilium ab illius periculo remouit, calamitatis ac luctus eius particeps eram: Nam opitulandi facultas omnis erepta iam fuerat. Itêm Democharis. Nihil enim valebat aſſidua pro fratre, ac miſericors deprecatio, cùm iudicaret tyrannus: cuius crudelitas omnem naturæ neceſſitudinem extinguebat.

Anaſceue.

Eſt ſuperiorum proxima figura (ſcheſeως, anthypophoræ, &c.) qua ab aduerſarijs maxima propoſita diſtribuimus, ac redarguimus, velut falſa, vt

Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo
Interpres diuûm fert horrida iuſſa per auras.

Latinè dicitur, *deſtructio*, vel *euacuatio.*

Anaſtrophe.

Λέξεως θέσις ἐν δευτέρᾳ τάξει, vt ἐμῶν μέτα. Vetus ſcholiaſt. Græcus. Annominatio in paronomaſia.

Anthypophora.

Eſt figura ſententiæ, qua aduerſariorum nobis ſententias ac dicta propoſimus, ac ſubſtituimus, in hoc tantùm, vt illis reſpondeamus, vt

Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna, fuiſſet. Si periſſe ſatis ſemel eſt, peccare fuiſſet Ante ſatis. Latinè dicitur *oppoſitio*, vel *obiectio.*

Antimetabole.

Commutatio, vt (Nō viuo, vt edā, ſed edo, vt viuam, 4. ad Herenn.) Hæc eadem *Diallelon*, & *Anaclaſis.*

Antiſagoge.

Compenſatio. Eſt autem huiuſmodi, vbi aliquid difficile & contrarium confitendum eſt: ſed contrà inijcitur non minùs firmum: qualia ſunt hæc de rege Ptolomæo apud Ciceronem.

Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis. Et ſi dicas, magnus labor, multa pericula proponuntur: at gloria ex his immortalis eſt conſecutura.

Antiphraſis.

Eſt figura ſententiæ, cùm quædam negamus nos dicere, & tamen dicimus: vt apud Lucilium, (Non tango quod auarus homo eſt, quódque improbus, omitto. Et apud Virgilium. *Iul Ruf. p. 37.*

Quid memorem portus, Lucrinóque addita clauſtra?

Latinè dicitur *omiſſio.* Aliàs antiphraſis eſt in abuſu nominis, & etymologiæ, vt, bellum, quòd minimè bellum.

Antiſtaſis.

Eſt, cùm idem verbum reperitur in contrario ſenſu, vt, *Iul. Ruf. p. 33.*

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Et) *Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis.*

HęcLatinè dicitur *intentio.* Eadem *traductio*, & *analeps.*

Antiſtœchen.

Ἀντίστιχον, Athen. lib. 2. eſt *oppoſitio litterarum*, vt, φιδίη, πιδίη.

Antiſtrophe.

Conuerſio. Species huius figuræ cùm eandem ferè vim habeat, contraria eſt epanaphoræ, eo quòd ibi ab eadem parte orationis ſæpius incipitur, hîc in eadem partem deſinitur: cuiuſmodi eſt hoc, pro Fonteio. *Aquilla 20.*

Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus ampliſſimæ copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. Eadem *epiſtrophe*, & *conuerſio*, & *epiphora.*

Antitheton.

Hoc pluribus modis fieri ſolet, & habet in omni genere orationis ſummam vtilitatem. Quare ſeparatim demonſtrandum eſt de vno quoque genere eius. *P. Rutil. 11.*

Vnum eſt, cùm contrariæ res inter ſe conferuntur. Chariſij. *Chariſius.*

Alter eorum erat in dando benignus, alter erat in accipiendo aſtu-

tus. Hunc omnes conquirebant: illum vitabant, ne ab eo viderentur. Huius enim pudor erat omnibus iucundus: illius autem impudentia, ipſi ſuauis, cæteris amara.

Hoc idem fieri poteſt in vna perſona, ita vt fecit Dinarchus, cùm ipſe de ſe diceret; Olim in adoleſcentia ſedulò omnem gloriam ſectabar: at nunc in ſenectute ſummum me ambitionum inuaſit odium: tunc facilè multis opitulabar, nunc iam meipsū tueri vix poſſum: tum mihi beatiſſimus videbar, ſi quampluribus benefeciſſem; nunc contrà vereor, ne quid mihi deſit ad neceſſarium ætatis meæ cultū; tunc ego ipſe pro republ. fortiter arma capiebam, nunc præter quàm laudare eos, qui rémpublicam armati defendūt, nihil valeo.

Eſt etiam genus huiuſmodi, quod in eadem ſententia, priori verbo contrarium quod eſt, infert, & coniungi ſolet. Iſidori. Nòn ille ſtultitia aut furore impulſus, tam graues labores fruſtra ſubiret: ſed ex acerbitate laboris, iucundos voluptatis fructus ſibi parabat.

Iſidorus,

Aliud eſt item quod ſuperiori infert, ſed conſequenter, ita vti fecit Demetrius Phalereus.

Nobis primùm Dij immortales fruges dederunt: nos quod ſoli accepimus, per omnes terras diſtribuimus. Nobis maiores noſtri rempublicam reliquerunt: nos etiam ſocios noſtros de ſeruitute eripuimus. Itaque & ampliſſimus nobis honos ab omnibus habetur, & propter huius honoris dignitatem ſuperbiæ noſtræ nemo veſtigium expetitur.

Antithcton; oppoſitum ex contrarijs. Hæc figura conſtat ex eo, quòd verba pugnantia inter ſe paria paribus opponuntur: Cuiuſmodi breuiſſimum eſt illud Ciceronis:

Domus deerat? at habebas. Pecunia ſuperabat? at egebas. In pace ad vexandos ciues acerrimus, in bello, ad expugnandos hoſtes inertiſſimus.

Antizeugmenon:

Siue *iniūctum*. Hoc genus enumerationis diuerſam habet vim à *Diezeugmeno*: ibi enim cōpia verborum iactatur, hîc breuitas. Nam, vt in ſuperiore ſingulis membris ſingula diuerſa reddimus; ita hîc plura in vno coniungimus; quale eſt hoc: *A[...]ila. 11.* *Ad [...]*

Quorum ordo humilis, fortuna ſordida, natura turpis ab oratione abhorret. Hoc enim poſtremum, abhorret, ad tria refertur. Sin autē hæc figura ita fit, vt in poſtremo fit pars orationis, quæ duo aut plura membra coniungat, tum in primo tum in medio *iniectionem*, ſeu ἐπιβολὴν vocemus licet.

Præſtat autem vim orationi pluribus verbis in eādem rem collocatis, non idem ſignificantibus, ſed maius aliquid: hoc modo, Verberatur, cruciatur necatur.

Antitheſis.

Eſt cùm verbum verbo pari poteſtate per contrarium redditur, vt (Séque nouo veterum deceptum errore locorum.) Et (Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen Frigidus. Latinè *contrarium*, vel *oppoſitio* poteſt dici. *Iul [...] 31.*

Antonomaſia.

Eſt *pronominatio*, vt nouus Arpinas, pro Cicerone.

Aparethmeſis.

Annumeratio, quæ fit perſpicuitatis gratia, Vt, πρῶτον μὲν τὸ ͵, δεύτερον ͵ τὸ ͵. Hermogenes lib. 1. περὶ ἰδεῶν.

Aphoriſmus, vel Dioriſmus.

Deſcriptio rerum per reprehenſionem, quæ exprimit & corrigit vim ſententiæ, & poteſtarem. Quare poteſt videri ſpecies emēdationis: nam quæ temerè dixeris, reprehendir. Tullius (Quanquā illa non pœna, ſed prohibitio ſceleris fuit.) Aut aliàs (Ciues, inquā, ſi hoc nomine appellare fas eſt. Eadē *correctio*, & *epanorthoſis*. *Id [...] 17*

Ἀπὸ κοινοῦ; vbi dictio ſemel poſita ſæpius intelligitur, notatur à Græco quodam ſcholiaſte, πεὶ ζευγμάτων, eſtque Grammaticorum.

Apodoxis, ſiue, Apoplaneſis.

Reiectio, vel reprobatio quarũdam rerum, quaſi in quæſtionem non venire dignarum: neque oportuiſſe,
16. aut ab aduerſarijs poni, aut à nobis quæri, aut à iudice poſtulari. Quod ſchema mirè facit ad acceleratè fugiendum, vt & tacuiſſe, & tamen non timuiſſe videamur, vt in re difficili, & contraria, non hæreamus. In qua figura breuiter morati, ad aliud ſtatim tranſire debemus. Cicero pro Cœlio, (Equitis Romani autem eſſe filium, criminis loco poni ab accuſatoribus, neque his iudicantibus oportuit, neque defendẽtibus nobis.

Apophaſis, ſiue Ætiologia.

Venuſtum ſchema, vbi, quaſi alio interrogante, nobis ipſis reſpondemus, & rationem reddimus. Cicero.
25. Si quis furem occiderit, iniuria occiderit. Quamobrem? quia ius conſtitutum nullum eſt. Quid ſi ſe telo defenderit? non iniuria: Quid ita? quia conſtitutum eſt. Ceſar pro Bithynis, Quid ergo? ſyngraphæ non ſunt, ſed res aliena eſt. Et hactenus vbi nobis reſpondemus: aliàs, vbi aliis: quod niſi arte procedit, cauſam prodit: vt apud Virgilium, interrogante altero, quod negare non poterat, ſubtiliter occurrit, ne furtum feciſſe exiſtimetur:

An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula captum?

Et teſtis interrogatus à reo, Num fuſtibus vapulaſſet, Innocens, inquit. Aut cùm dicitur, Quæro an occiderit hominem? & reſpondetur, latronem; vt confeſſionem præcurrat defenſio.

Apophoniſma.

Sententia reſponſiua, vt apud Cœlium, Fac velis, perficies. Apud Tullium, Literarum radices amaras, fructus dulces. *Apoplaneſis.*

Eſt, aut iudicis à re contraria nobis auocatio, quam cùm deſiderat, aut ab aduerſario commonetur, vt quærat, nos obſcurando, & miſcendo, & promittendo quidem dicturos nos, ſed ſuo loco, ad aliam rem auocamus; & rurſum dum dicimus, ſenſim ad aliud tranſimus, & ab eo quod contra nos eſt, auocatur, & ſuſpenditur iudex: vel coniuncta rerum multitudine implicatur, vt non de vno ſed de pluribus putet ſibi ſententiam eſſe dicendam: vt pro Cluentio fecit Cicero; in qua oratione tenebras ſe offudiſſe iactauit iudicibus Cluentianis: Intelligant nihil me, nec ſubterfugere voluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo; ego me, Iudices, ad eam cauſam accedere, quæ iam per annos octo continuos; vſque eò, efficiam profectò. Deinde: Verſatam eſſe in iudicio pecuniam conſtat: per totum caput. Deinde: Vnum quidem, Nemo erit tam inimicus Cluentio, vſque ad finem ipſius. *Idem, p. 26.*

Aporia.

Hoc ſchema efficitur, cùm quærimus, quid, aut quemadmodum pro rei dignitate dicamus: nec reperire oſtendimus. Lyſiæ. Nec iam rationem inuenimus, qua flecti poſſe ſperemus: ita nos omnibus modis tentatos, acerba ac nimiùm tua facultas affligit. *P. Rut. Lup. p. 10. Lyſiae.*

Item Hegeſiæ; Non hæc eſt, vt vulgari verbo appellatur, calamitas; quid igitur? quod proprium imponam neſcio, niſi illud vnum, tantam eſſe ærumnæ magnitudinem, vt omnem fortunę ſuperbiſſimam crudelitatem ingenij miſeria ſuperarit. *Hegeſiae.*

Aporia eadem eſt, ac Diaporeſis, addubitatio quædam, cùm ſimulamus quærere nos vnde incipiendum, quid potiſſimùm dicendum, an omnino dicendum, Cùmque artificia- *Iul. Ruf. p. 25.*

liter ſimulamus, non res inuenire, non paratos veniſſe. Cicero in Verrem. Quem? quemnam? rectè admones, Polycletum eſſe dicebant. Et de domo ſua apud Pontifices, tibi literas ille miſit? quas? aut nunquam miſit: aut ſi miſit, in concione recitari noluit. Itaque ſiue ille miſit, ſiue protuliſti: certè conſilium tuum de honore Catonis nudatum eſt.

Aquil. p. 14

Aposiopeſis.

Reticentia, cùm intra nos ſupprimimus ea quę dicturi videmur, quòd aut turpia, aut inuidioſa, aut alioquin nobis grauia dictu ſunt: vt eſt Demoſthenicum illud prooemium, Non pari ego & aduerſarius periculo ad iudicium venimus: ſed mihi quidem, nolo autem quicquam initio dicendi, ominoſius proloqui. Interdum etiam vtimur hac figura, quaſi ad alia properemus. Tale eſt Virgilianum illud,

Quos ego: ſed motos præſtat componere
fluctus.

Definitur ab Alexandro Rhetore λόγος ἐπιτείνων τὸ παρασιωπώμενον, ἢ παραλείπων τὸ γινωσκόμενον, ἢ σιωπῶν τὸ αἰσχρόν. Oratio extendens quod reticetur, vt apud Demoſthenem. Μήτηρ μὲν ὑπῆρχε πολῖτις, πατὴρ δ' οὐκ ἔγω πόθεν. Plus auget ſilendo, quàm ſi enarraſſet: Aliàs, vel omittit quod notum eſt, vel reticet quod obſcœnum eſt.

Apoſtaſis.

A nonnullis *ſeparatio* dicitur, quòd permixtos ſenſus ſeparat, atque dilatat. Videtur æqualibus membris & interuallis diſtincta oratio, metaphora ducta à conſitis arboribus. Nam Theoph. lib. 3. de cauſ. plant. conſitarum arborum *internalla* vocat ἀποστάσεις. Meminit eius figuræ Hermog. lib. 1. περὶ ἰδεῶν, & Philoſtr. in epiſt. ad Iulian. αἱ δὲ ἀποστάσεις, εἴ τε περιβολαὶ, τῶν λόγων Γοργίου, ἐπεχωρίαζον πολλαχοῦ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῷ τῶν ἐποποιῶν κύκλῳ. Apoſtaſes verò, ſeu projecturæ orationum Gorgiæ in familiarem vſum & conſuetudinem veniebant, ſæpiſſimè quidem, maximè verò in poëtarum circulo. Tale eſt illud, ſeruiebat forum cubiculo, Prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Murrhedius apud Senecam. Meminit quoque Philoſtratus in Gorgia, ὁρμῆς τε καὶ τοῖς σοφισταῖς ἦρξε, καὶ παραδοξολογίας, καὶ πνεύματος, καὶ τοῦ τὰ μεγάλα μεγάλως ἑρμηνεύειν, ἀποστάσεων τε καὶ προσβολῶν. Ariſtides περὶ σεμνότητος, ait, ἀπόστασιν fieri, ὅταν τοῦ συμπλέκειν κατὰ τὸ ἑξῆς καὶ συναντᾷν ἀλλήλοις ἀποστάντες, εἰς ἀρχὴν ἰδίαν ἐπανάγωμεν. ὥστε τὸ συνηρμένον τῶν νοημάτων χωριστὸν ἀποστῆναι. Rhet. Græc. p. 642. Cuius definitionis ſatis obſcuræ, hic eſt ſenſus: Apoſtaſis eſt amplificatio quædam ſententiæ, per variam rerum inter ſe copulatam ſeriem, in idem principium reuoluta. v. g. *grauia patrat Philippus.* Simplex eſt ſententia, & minimè figurata. At ſi diffundas hoc pacto, *Theſſaliam ſubiugauit, Euboeam ſibi mancipauit, in Helleſpontum proficiſcitur*, &c. ſenſibus & colis inter ſe diſtincta ac ſeparata, tunc fit ea quæ à Græcis Rhetoribus dicitur ἀπόστασις. Omnia enim declarant, & explanant, quod initio poſitum eſt, *grauia patrat Philippus.*

Fiè. περὶ ἀπ.

Apoſtrophe.

Auerſio. Neceſſaria plerunq; figura, vbi, quæ ad alios dicta volumus, ad alios dicere videmur. Sic plerunque côuertimus orationem in reum, ab iudice, cùm illa tamen, quibus aduerſarium alloquitur, iudici alligentur. Acutiſſimum exemplum in Philippicis Demoſthenis, vbi, quibus verbis populum Athenienſium monitum vult, eadem ſe dicit apud Græcos, & Arcadas, & Meſſenios concionatum inuidiosè. Et M. Tullius, cùm ſæpe aliàs, tum pro Roſcio, conuertit orationem ad Chryſogonum, ab illo loco, Rogat orátque te Chryſogone, &c. *Aquil. p. 15.*

Ara,

Ara.

f.p. *Execratio* oratoria, apud Ciceronem: ô ſcelus! ô portentum in vltimas terras exportandum! Apud Virg.

At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis,
Dij, ſi qua eſt cœlo pietas, qua talia curet,
Perſoluant grates dignas.

Eadem *Catara.*

Aſteïſmus.

ſ.p. *Vrbana dictio.* Hac figura fit exercitatis aliis ingenua feſtiuitas, vt apud Ciceronem, Reſpicite, reſpicite, Iudices, hominum fortunas, reſpicite Fabricij ſenectutem: cùm hoc, reſpicite, ornandæ orationis cauſa ſępe dixiſſet, reſpexit ipſe: at Fabricius à ſubſellijs demiſſo capite diſceſſerat. Et aliàs, negabat ius tam nequam eſſe Verrinum. Et idem alibi, execrabatur Sacerdotem, qui tam nequam Verrem reliquiſſet.

Aſyntacton.

Qũum conſueta orationis ſtructura, ſiue ſyntaxis immutatur: quod multis modis contingit, quos in Homero obſeruat Plutarchus, de ſchematibus.

Aſyntheton.

f.p. Eſt, vel dialyton, cùm oratio nulla coniunctione connexa, velut ſolutæ ſententiæ regulam ſeruat. Vt, conſilium, partim galea clypeóque reſultant. Irrita deflexit, partim ſtringentia corpus. Et, ipſi numerúmque modúmque carinis. Nos æra, manus, naualia demus. Latinè dicitur *diſſolutio*, vel *inconnexio*. *Aſyntheton* autem, modò per ſingula verba fit, æra, manus, naualia demus. Et, Hæc eadem Ænea, terram, mare, ſidera iuro. Modò per plura verba, & per ea quæ Græci vocant κῶλα.

Denique, quid veſper ſerus vehat, vnde ſerenas
Ventus agat nubes; quid cogitet humidus auſter,
Sol tibi ſigna dabit.

(Et) -- *nube caua ſpeculātur amicti,*
Quæ fortuna viris, claſſem quo littore linquant,
Quid veniant, &c.

Auxeſis.

Vehemens rei amplificatio. Vt 2. Philipp. O rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu! ſi inter cœnam in tuis illis immanibus poculis, hoc tibi accidiſſet, &c.

Brachyepeia.

Hoc fieri ſolet, cùm orator breuitate ſententiæ præcedit auditoris expectationem. Lyſiæ. Quæres à me, quî iure obtinere poſſim, quo iure mihi Polięnus reliquit, quo iure prętor dedit poſſeſſionem. Leges me defendunt, ad te non pertinent, hi veritatem ſequantur. Item eiuſdem, Sed nos æquum eſt volũtatem diſpicere, Nam conſilio valuit, fortuna lapſus eſt, homo fuit, fatetur, cõcedendum non omnia poſſe; hoc enim Deorum eſt proprium. P. Rut. Lup. p. 9.

Characteriſmus.

Quemadmodum pictor coloribus figuras deſcribit: ſic orator hoc ſchemate, aut vitia, aut virtutes eorum, de quibus loquitur, deformat. Lyconis. Quid in hoc arbitrer bonæ ſpei reliquum reſidere; qui omne vitæ tempus vĩa ac deſperatiſſima conſuetudine produxit? nam ſimul atque ex prioribus horis diei, nimia cibi ac vini ſatietate vix meridiano tempore, plenus crapula eſt experrectus: primum, oculis mero madidis, humore obcæcatis, viſu grauidis, lucem conſtanter intueri non poteſt: deinde confectis viribus, vt pote cuius venæ non ſanguine ſed vino ſunt repletæ, ſe ipſe erigere non valet: tandem duobus innixus, languidus, qui cubando ſit defatigatus, tunicatus, ſine pallio, ſolcatus præ lectulo, palliolo frigus à capite defendens, flexa ceruice, ſummiſſis genibus, colore exangui, protinus ex cubiculari lectulo excitatus, in triclinium trahi- P. Rut. Lup. p. 8.

tur. Ibi præſto ſunt quotidiani, pauci eodem ſtudio excitati conuiuæ. Hic verò princeps paulum illud reliquum, quod habet, mentis ac ſenſus, poculis extrudere feſtinat, & eos bibendo prouocat, & laceſſit, perinde ac ſi in hoſtium prælio, quam plurimos ſuperarit, atque adflixerit, ampliſſimam ſibi victoriam paratam exiſtimans. Interea præcedit ſimul & illud tempus & potatio: oculi vinum lacrymantes caligant, ebrioſum ipſi, vix ebrij cognoſcunt: alius ſine cauſa iurgio proximum laceſſit: alius ſomno deditus, vi cogitur vigilare: alius rixari parat: alium turbas vitantem ac domum reuerti cupientem retinet ianitor, pulſat; exire prohibet domum, interdictum demonſtrans. Interim alium contumelioſè extra ianuam eiectum, vacillantem puer ſuſtentat, ac ducit, palliũ per lutum trahentem. Nouiſſimè ſolus in triclinio relictus, non priùs poculum ex manibus emittit, quàm ſomnus oppreſſit bibentem, ac diſſolutis artubus, ipſum poculum ſuapte natura dormiẽti excidit.

Catachreſis.

Abuſio vocis vt, equum ædificant.

Catara.

Κατάρα, execratio, vt, Dij te perdant, fugitiue. Eadem Ara.

Charientiſmus.

Iul.p.14. Siue *ſcommata*. Hac figura fit feſtiua dictio, cum amœnitate mordax, vt apud Ciceronem, infirmo corpore, atque ægro, colore, vt ipſe iudicare, &c. Et apud eundem: facite enim, vt vultum ipſius, & illam vſque ad talos demiſſam purpuram cogitetis.

Χιαστὸν.

Apud Scholiaſtem Ariſtidis eadem eſt figura ac *chiaſmus*, decuſſatarum ſcilicet ſententiarum textura, vt, Doctorum ſanctiſſimus, & Sanctorum Doctiſſimus.

Chleuaſmus.

Idem. Siue *epicertomeſis*. Hæc figura riſum excitat, & ſeuerè propoſita vafrè excutit, eludens perſonarum, aut rerum comparationem. Vt apud Virgilium, méque timoris Argue tu Drance. Apud Ciceronem. Quaſi verò, ego de facie tua catamite dixerim: vel aliàs potuiſſet contumelioſius facere, ſi tibi hoc Parmeno per aliquem, ac non ipſe Parmeno nunciaſſet. Eſt vt apparet ironiæ ſpecies.

Cleticon.

Κλητικὸν σχῆμα eſt inuocatio, vnde κλητικοὶ ὕμνοι, hymni ad Deorũ opem inuocandam; Facit, inquit Hermogenes, hæc figura Apoſtrophen, & κατηγορεῖν, hoc eſt vehementiorem quendam impetum ſermonis.

Climax.

Aqu. xi Quod Græci vocant, *aſcenſus* nominetur à nobis. Malo enim aſcenſum, quàm ſcalam, aut gradiculos, vt quidam dixere. Eſt autem figura, perquam decora, & à Demoſthene commendata: in qua poſtremum quodque verbum in priore mẽbro, aut parte aliqua elocutionis poſitũ, in inferiorem rurſus aſſumptum inijcitur: atque ita, velut gradibus quibuſdam, connectitur oratio: ad hunc modũ. Ponã enim ipſum Demoſthenicũ verſum: Et nõ dixi hæc quidem, non autem ſcripſi: nec, ſcripſi quidẽ, non profectus ſum autẽad legationẽ: nec profectus quidem, non perſuaſi autem Thebanis. Hîc animaduertis quãto elatiùs dicta ſunt, quàm ſi ſimpliciter enuntiaſſet, & dixi hæc, & ſcripſi, & in legationẽ profectus ſum, & perſuaſi Thebanis. Sic M. Tullius pro Milone. Neque vero ſe populo ſolum, ſed etiam ſenatui commiſit: nec ſenatui modò, ſed etiam publicis præſidiis & armis: neque his tantùm, ſed etiam eius poteſtati, cui ſenatus totam Remp. commiſit. Parcè autẽ vſus eſt figura. Nam in tertio gradu contentus fuit dicere; neque his tantùm, ne rurſum totum illud repeteret; neque ſolùm publicis præſidijs,

& armis tantùm : videlicet, quia & longum & inſuaue futurum erat. Egregiè autem, & (vt mihi videtur) feliciter, Licinius Caluus in Vatiniũ, non ergo pecuniarũ magis quàm repetundarum ; neque maieſtatis magis quàm Planciæ legis: neque Planciæ legis magis quàm ambitus : neque ambitus magis quàm omnium legum omnia iudicia perierunt.

85a *Climax* eſt, cùm ex re in rem gradu n tibi ſententiæ faciunt, vt, Quæ Phœbe pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit, &c. Et,

Torua leæna lupum ſequitur, lupus
ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciua
capella.

Latinè hæc figura dicitur *gradatio.*

Cœnotes.

p 3 Hoc duorum ſchematum coniunctionem habet: quòd & ab vno verbo omnes ſententiæ incipiunt, & in vno nouiſſimè acquieſcunt. Stratoclis. Quæretis nouam rationem adminiſtrandæ reip. at reperire meliorem quàm à maioribus accepiſtis, non poteſtis. Quæritis maximis ſumptibus faciendis, quomodo tributa ne conferatis? at conſilijs captas ærarij opes, quas cupitis, augere non poteſtis. Quæritis quemadmodum ſcelere cõtaminatis hominibus parcatis? at ignoſcendo nocentibus, innocentium ſalutem cuſtodire non poteſtis.

Compar in Iſocolo.
Commoratio in Epimone.
Commutatio, vide in Anaclaſi.
Communicatio. vide Anacœnoſis.
Conceſſio in Paromologia.

Deeſis.

f. Obſecratio, vel obteſtatio, qua Deos oramus, aut homines. Cicero, pro Deiotaro, Per dexteram iſtam tuam ego obteſtor, Per ego has lacrymas. Pro Roſcio, μετ' εἰρωνίας, rogat, orátque te Chryſogone, Apud deos. Virg. Per ſuperos atque hoc cœlum. Per ego has lacrymas, dextrámque tuam te. Plautus, ita Deos obteſtor per ſenectutem tuam.

Diabole.

Criminatio, & quaſi denuntiatio eorum quæ futura ſunt. Cicero pro Milone, Erit erit illud profectò tempus, & illuceſcet aliquando ille dies, cùm tu ſalutaribus, &c. Terent. Videre videor iam illum diem, quo hinc egenus profugiet aliquò militatum, Apud Virg. Iul p 31.

Sed non antè datam cingetis mœni-
bus vrbem,
Quàm vos dira fames, noſtræque in-
iuria cædis,
Ambeſas ſubigat malis abſumere
menſas.

Diacope.

Siue *diaſtole*, eſt, cùm inter duo eadem verba diuerſum ponitur aliquid medium, vt, Culpatúſue Paris, diuûm inclementia diuûm. Et. Duc age, duc ad nos. Et Scis Proteus, ſcis ipſe. Latinè dicitur *ſeparatio.* Species eſt, vt apparet Anadiploſeos. Iul.p. 32.

Diæreſis.

Eſt figura ſermonis, cum rerum diſtributione. vt, Iul.p. 33.

Hîc Dolopum manus, hîc ſæuus tende-
bat Achilles:
Claßibus hîc locus, hîc acies certare ſo-
lebant.
(Et) *Hîc portus alij effodiunt.*
(Et) *ferit enſe graue Thymbræus Oſirim.*

Hæc Latinè dicitur *diſtributio*, vel *deſignatio*: clara, & ſubtilis appâret in copula verborũ cum nominibus. vt, [ſpirare ventos, fontes fluere, grandeſcere copias meſſium, fructus miteſcere vinearum, exuberare pomis arbuſta, nemora frondeſcere, prata florere. Et verſus ille Licétij de Proteo ad D. Auguſtinũ, quàm terſus eſt, Cyprian, de bono patientia.

Spumat aper. fluit vnda, fremit leo, ſibi-
lat anguis.

Diallage.

Improprio nomine dicitur Inſtantia ἔνστασις : tractus eſt potiùs orationis quàm figura.

Diallilon.

Διάλληλον eſt ſententiarum reciprocatio, commutationi ſimilis. Vt, inter pueros ſenex, inter ſenes puer. idem Enagonion, & χιαστόν.

Dialogiſmus.

Iul. p. 17. Hæc ita fit, cùm quis ſecum diſputat, & volutat quid agat, vel quid agendum putet. Apud Terent. Quid igitur faciam? Virg.

En quid ago? rurſúſne procos irriſa priores
Experiar?

Cicero pro Cluentio: dein Iudicibus? mihi igitur nihil quæretur. In Verrinarũ li. 1. Si populo redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod eſt igitur remedium? quod?

Dialyſis.

P. Rutil. p. 5. Aſyntheton. Hoc Schema contrarium eſt Polyſyntheto. Nam demptis omnibus articulis ſententiæ diuiſæ pronuntiantur. Daphnidius, Quid autem me conuenit facere Byzantij? ſubire publicæ cauſæ iudicium, magno nomini aduerſariorum fortiter reſiſtere, non vereri periculum, diligenter poſteritatis* creſcere, non minas extimeſcere, conſtanter in cauſa pro vobis perſeuerare? omnia feci, veſtrum commune commodum ſpectans: tamen non deſunt, qui ex tãtis meis officijs aliquid velint vituperare. Itẽ Lyſiæ. Omnibus in rebus ſuã confidentiam oſtentabat: debitũ petebamus? non diſſoluebat, minabamur? contẽnebat. lex nihil valebat: magiſtrat⁹ negligebat. Venit hoc tamẽ nobis nouiſſimè tẽpus vlciſcẽdi.

Dianœa.

Iul. p. 17. Hæc figura fit propriè, cùm præponitur non id quod fieri oportet, ſed quod fit. Tullius, Dolabella autem, quemadmodũ homines nobiles decet, vlciſci iniuriam fortiſſimè perſeuerat. Virg. Furor arma miniſtrat. Applicatur huic figuræ etiam chria, ſentẽtia neceſſaria. Vt Cato in Thermum poſt cenſuram. [Qui ventrem ſuum, non pro hoſte habet, qui pro Republ. non pro ſua obſonat: qui ſtultè ſpondet, qui cupidè ædificat.]

Diaphora.

Hoc Schema cùm verbũ iteratum, aliam ſententiam ſignificat, ac ſignificauit, primò dictum. Id eſt huiuſmodi: Hunc tu, frater, eiuſdem ſanguinis particeps, in hac fortuna deſerere potuiſti: cuius ærumnę quemuis extraneorum hominem, modò hominem, cõmouere poſſent? Item, In vniuerſum mulierem; quid potiùs dicam, aut verius, quàm mulierem. Eadem eſt cum traductione. P. Rutil. 4.

Diaphoreſis.

Aqu. 15. Addubitatio. Hac vtimur, cùm propter res aliquas volumus videri dubitare, & quaſi ab ipſis iudicibus conſilium capere, quo potiſſimùm genere orationis vtamur. Quale eſt pro Cluẽtio prooemium: Equidem, quò me vertam, Iudices, neſcio: negem fuiſſe, illam rem, &c. Item, pro Cornelio: Pugnem apertè contra nobiliſſimorum hominum voluntates? ſtudia, conſilia, cogitationéſque eorum aperiam? &c. quæ quaſi dubitans, an ſibi facienda ſint, dicit. Vide in Aporia.

Diaſceue.

Apud Hermogen. lib. 3. de Inu. eadem cum διατυπώσει.

Diaſyrmus.

Iul. p. 25. Hæc figura fit, cùm rem aliquam aut perſonam eleuamus. Vt apud Tullium, Eſt adhuc (quod admirari vos video) non Verres, ſed Quintus Mutius. Et in eodem. Sed repentè è veſtigio, ex homine, tanquam ex aliquo Circeo poculo, factus eſt Verres: redit ad ſe, atque ad mores ſuos. Et alibi, Quid ad hæc Næuius? Ridet ſcilicet noſtram amentiam, qui in vita ſua rationem ſummi officij deſideremus, & inſtituta bonorum virorum requiramus.

Aqu. 16. *Diaſyrmus*, eleuatio, vel irriſio. Ea figura eſt, qua ludentes, quæ di-

cuntur ab aduerſarijs, diſſoluimus. Qualis eſt ille locus pro Muræna in Sulpitium, totus de ciuili.

Diatypoſis.

Deſcriptio, vel *deformatio*, vbi rebus derelictis, perſonarum & formas ipſas & habitus deſcribimus, & exprimimus; vt Tullius hoc modo: Ponite ante oculos vobis Rullum, in Ponto inter veſtra atque hoſtium caſtra, haſta poſita cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem. Item plenius pro Milone, Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis; tamen appareret, vter eſſet inſidiator. Et deformat Milonem in rheda ſedentem, penulatum cum vxore. Item, Clodium, cum equo, & cum delectis, villa egredientem. Eodem modo pro Roſcio de Glaucia: Nónne vobis hæc, quæ audiſtis, oculis cernere videmini, iudices? non illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem à cœna videtis? non poſitas inſidias, non impetum repentinum? non verſatur ante oculos vobis ipſe Glaucia? & quæ ſequuntur.

Dicæologia.

Hoc ſchema fieri ſolet, cùm æquitatem cauſæ quàm maximè breui ſententia complectimur. Id eſt huiuſmodi, Quòd ſi me reprehẽdis, cũ homo adoleſcens lapſus ſim; vehementer erras, qui quid natura valeat, ignoras: acerbúſque & iniquus es, qui quod æqualiter omnibus putes ignoſcendum, vni imputas, & in vno arbitraris vindicãdum. Item Lyſiæ. Nam ego huic, Iudices, quicquid ad ſuperius tempus attinet, nihil ſuccenſeo: nihil enim deliquiſſe cognoui; ſed in hoc nouiſſimo facto, cùm plenum malitię perfidiæque inuenirem, meritò reprehendere atque odiſſe cœpi. Quæritis fortaſſe, quid acciderit cauſæ: quamobrem eundem, & laudem & vituperem: quòd idem, commutata voluntate, non eſt qui fuerat; neque idem nunc de ſe audire debet, quod priùs conſueuerat, cùm ſine noxa ſe gerebat. Non arbitratus es igitur, rurſus eum reuerſurum ad officium, atque amicum tibi futurum? Quo modo? quem ſciam tantum facinus in ſe admiſiſſe, vt in reliquum tempus, neque beneficio locum, neque beneuolentiæ ſpem relinqueret?

Diezeugmenon.

Siue *diſiunctum*. Hæc figura ita ornat & amplificat orationem: vt diuerſis, redditionibus verborum, membra, quæ vocamus κῶλα, diſiungat, ac ſeparet, ſiue duo, ſiue plura. Hoc modo, Capuam colonis deductis occupabunt, Atellam præſidio communient: Nuceriam, Cumas, multitudine ſuorum obtinebunt: cætera oppida præſidijs deuincient. Tale eſt illud: Veniet igitur ſub præconem tota Propontis, atque Helleſpontus: addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicum, Myſia, & Phrygia. Veniet Propontis atque Helleſpontus ſub præconem, id eſt, conditioni legíque parebunt. Animaduertere autem potes, nihil intereſſe, vtrùm in poſtremis partibus membra diſiungantur, neceſſitate verborum, an in primis, an hoc viciſſim fiat. *Aquil.p.22.* *Diſiunctio.*

Dilemmaton.

Annumeratur ab Hermogene inter figuras: ſed vt apparet inter argumentationes eſt referendũ: non differt enim à communi dilemmate. H.lib.4. de inuentionibus.

Diſtributio.

Vide Diæreſin: ea eſt, quæ vnumquodque proprio circunſcribit verbo: vt, apud Ambroſium Hexam. l. 3. c. 15. de aqua, Inter arenas flaua, inter cautes ſpumea, inter nemora viridantior, inter florulenta diſcolor, inter lilia fulgentior, inter roſeta rutilantior, in gramine liqui-

dior, in palude turbidior, in fonte perſpicua, in mari obſcura: & Iulius Firmicus libro de errore profanarum religionum, de Ioue. In cygno fallit, in Tauro rapit, ludit in Satyro. Sic Minutius felix.

Pluuias fluere, flare ventos, grandines increpare, nimbis collidentibus tonitrua mugire.

Ecbaſis.

Digreſſio. Excurſio à propoſito.

Ellipſis.

Aquil. p. 25 Id eſt, *detractio*, contraria Pleonaſmo. Ornatur oratio, cùm verbum aliquod detrahimus à ſua ſignificatione, hoc modo; & illi quidem, qui à ſe contumeliam morte inimici repulit, ignoſco. Videntur autem mihi, Iudices, qui ſententias pro illo tulerunt: nam multos fuiſſe audio. Hîc apparet tum illud deeſſe, videntur autem mihi, & iudices idem ſenſiſſe, vel ignouiſſe: ſed quia intelligebatur, ideo detractum eſt, vt ipſa celeritate commotior eſſet nunciatio.

Emphaſis.

Altiorem præbens intellectum, quàm quem verba per ſe ipſa declarant.

Euagonion.

Figura, qua contrariorum ſenſuum inductione, pugnæ quoddam ſimulachrum exhibet. Definitur à Scholiaſtes Ariſtidis. Scholiaſte Ariſtidis apud Photium, in Ariſtidis Panathenaico, σχῆμα δοκοῦν ἔχειν ἀγῶνα τῇ ἐπαγωγῇ τῶν νοημάτων, eſt ſpecies Antitheſis, vt iuſtis fortior, fortibus iuſtior. Eadem διαγώνιον ibidem appellatur.

Energia.

Iul. p. 35. Eſt figura, qua formam rerum & imaginem ita oratione ſubſtituimus, vt lectoris oculis præſentiæque ſubijciamus. Eadem *Hypotypoſis*, *Diatypoſis*, *Characteriſmus*, *Deſcriptio.*

Iul. Ruf p. 28. *Enthymema.*

Fit, cùm periodus orationis ex contrarijs ſententijs aſtringitur. Apud Lucilium, [Si me neſcire hoc neſcis, quod quærere dico. Quare diuinas quicquam, aut quærere debes] ipſe: Et ſi ſcis q. b. e. ſcire hoc d. t. Cicero in diuinatione, tamen hîc operam tuam pollicebere, qui te neque velle ſua cauſa, nec ſi velis, poſſe arbitrantur.

Epagoge.

Fit hæc ex rerum ſimilium collatione, vel argumentorum, ſalua tamen ſimilitudine rerum. vt Virg. Idem

Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem.
Preſſit humi nitens.

Et Cic. pro Roſcio comparat occupationes Iouis Opt. Maximi, Syllæ rebus geſtis propius: Argumentorum autem, vt Lucretius, [Nam ſi tu fluctus, vndáſque è gurgite ſalſo Tollere decreueris, ventum priùs Hæmatium tu, Ventum, inquam, tollas,] &c.

Epanadiploſis.

Eſt, cùm idem verbum in eadem ſententia, & primum eſt, & extremum. vt, [Cæſaris, & famam & nomen tot ferre per annos. Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar. Et, Antè nouis rubeant quàm prata coloribus, antè. Et, Vnum illud tibi nate dea, próque omnibus vnum. Et, Ipſum obteſtemur, veniámque oremus ab ipſo.] Latinè dicitur *incluſio.* Iul.p.

Epanalepſis.

Hoc ſchema fieri ſolet, cùm id quod dictum ſemel eſt, quo grauius ſit, iteratur. Id interdum fit vno verbo: interdum plurium verborum coniunctione. Verbum ſic iteratur: Pythiæ. Quid contra tot res támque euidentes dicere potes Demoſthenes? cognitum enim eſt te rempublicam venalem habuiſſe, cognitum eſt. Item Hegeſiæ. Sed inſtiga- P. Ru. p. 3 Pyth.

bat multitudinis animum ad bellum inferendum concitatus iracundia furor. Furor, inquam, non ratio, ſine qua nihil vnquam populus ex ſententia geſſit. Sed plurium verborum iteratio eſt huiuſmodi; At ego in his ærumnis amicis ſum ſpoliatus omnibus, Iudices: qui non, quòd me odiſſent, ſed quòd inimicorum factionem pertimuiſſent, me in malis deſeruerunt.

10 *Epanalepſis, repetitio.* Hæc figura tantùm à Palilogia diſtat, quòd in illa quidem vna pars orationis bis repetitur, tum coniunctim, tum interpoſito vno aut altero verbo; quo vehementior elocutio videtur fieri: at in hac ex plurium verborum continuatione repetita, idem quæritur: vt, ſi dicas, Patriæ ſuæ quiſquam, ô dij immortales! exitium eſt machinatus? hæc non poteſt: iam non poteſt, inquam, libera hæc ciuitas eſſe.

uf. Epanalepſis, repetitio ſententiæ propter aliam neceſſariam cauſam, non vt fit in figuris elocutionis; ſed apud Lucilium: vel conſilio veſtrûm, quòd dictis olim cœlicolæ adfuiſſemus priore concilio. Cic. pro Rabirio, Libenter, ſi eſſet integrum, profiterer idem, Saturninum C. Rabirij manu interfectum nihil me iſte clamor commouet; Vſque huc libenter, inquam, profiterer.

.c. Epanalepſis, eſt eorundem verborum ſimul poſitorum, eiuſdémque ſententiæ, poſt multa interiecta, cum aliqua periodi concluſione facta repetitio: vt,

Huc pater ô Lenæe, tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager, ſpumat plenis vindemia labris:
Huc pater ô Lenæe veni!

Et, *Paſtorum muſam Damonis, & Alpheſibæi,*
Immemor herbarum, quos eſt mirata iuuenca
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces:
Damonis Muſam dicemus, & Alpheſibæi.

Latinè hæc figura dicitur *reſumptio*, vel *repetitio*.

Epanaphora.

Eſt, cùm ab eodem verbo plures inchoatæ ſententiæ incipiunt. [ὅταν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κόμματος δύο ἢ πλείω κῶλα ἄρχηται. Alexander Rhetor.] vt,

Hîc gelidi fontes, hîc mollia prata, Lycori,
Hîc nemus, hîc ipſo tecum conſumerer æuo.

Et, *Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?* [Iul. Ruf. p. 31.]
Num lacrymas victus dedit? aut miſeratus amantem eſt? [Anaphora ſeu Repetitio, & Epibole.]

Et, — *bellum ô terra hoſpita portas:* [Aquil p. 20.]
Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.

Et, *Ver adeo frondi nemorum, ver vtile ſyluis.*

Et, *Nocte leues ſtipulæ melius, nocte arida prata*
Tondentur, noctis lentus non deficit humor.

Latinè hæc figura dicitur *regreſſio*.

Epanaphora, quod relatum vocant. Hac figura vel frequentiſſimè, & Demoſth. & M. Tul. & omnes vehementes oratores vtuntur: quando præcipuè, & ipſi commoti videri volunt, & iudicem commouere. Conſtat autem ex eo, quòd eadem pars orationis ſæpius per ſingulos ambitus, aut per ſingula membra, interdum etiam breuiùs per cæſa, quæ κόμματα appellant repetitur hoc modo: Verres calumniatorem apponebat; Verres de cauſa cognoſcebat; Verres pronuntiabat. Aut ſi dicas: Ille venire hoſtes nuntiauit, ille vos in motum belli compulit, ille in tumultu vt ciuitas eſſet, effecit. Per ambitum autem repeti

poteſt eadem pars orationis ſic: Tādiu Tib. Gracchus populo gratus fuit, quamdiu leges ad voluntatem eius, non ad vtilitatem reip. compoſitas ferebat: Tandiu C. Gracchus, quamdiu legibus agrarijs, & frumentarijs, & cæteris profuſionibus ærarijs multitudinem imperitam promerebatur: Tamdiu Saturninus plurimùm potuit, quàmdiu eaſdem illas frumentarias largitiones, & agri diuiſiones pollicebatur.

Epanodus.

Iul Ruf. 33. Eſt, cùm duobus breuiùs pluribúſue propoſitis, ad ſingularem enarrationem recurritur. Vt,

----- diuellimur inde,
Iphitus, & Pelias mecum, quorum Iphitus æuo
Iam grauior.

Et,

Protinus Orſilochum, & Buthen, duo maxima Teucrûm
Corpora, ſed Buthen auerſum cuſpide fixit
Loricam galeámque inter, quà colla ſedentis
Inuenit. Latinè dicitur *euerſio*, vel *egreſſio.*

Epanorthoſis.

Iul. Ruf. pag 32. Eſt, cùm ſupradictum verbum verbo ſequenti corrigitur, vt, Non ſubripere, hoc eſt furari. Latinè dicitur *correctio.* Sic Ceſtus Pius. Erat nauigium, imo fuerat. Eadem Aphoriſmus.

Epembole.

Hermog. Ἐπεμβολὴ *intercalatio.* Apud Hermogenem figura eſt non diſſimilis Parentheſi; ἐπεμβάλλειν enim eſt *interſerere*, & *intercalare*, Sic vſurpauit Plato in Timæo, οὐδὲ ἐπὶ μακρὰ λόγου, πάρεργον ἄλλο μῆκος ἐπεμβλητέον. Neque ad orationis prolixitatē, otioſa quædam alia longitudo interſerenda.

Epenthymeſis.

Ἐπενθύμησις meliùs inter argumentationes collocatur, quàm inter figuras. Eſt rationum atque enthymematum acrior quædam & contorta volubilitas. Vnde Hermog. περὶ περιοδότητος.

Epexegeſis.

Enarratio potiùs eſt quàm figura; de qua in narratione.

Epexergaſia.

Ἐπεξεργασία, expolitio, cùm in eodem loco manens orator aliud atque aliud dicere videtur. Cic. de Heren.

Epibole.

Hoc ſchema dupliciter fieri conſueuit, cùm pluribus & diuerſis ſententijs, aut vnum, aut idem verbum ſingulis præponitur: aut varietas verborum; quæ tamen eandem vim inter ſe habent: quæ ab vno verbo ſæpius proficiſcuntur, ſunt huiuſmodi. Lycurgi. Nam cùm iuuentus concitata temerè arma caperet, & quietos Theſſalos manu laceſſere conaretur: iure ſenatum coëgi, authoritate ſua comprimere adoleſcentium violentiam. Ego quæſtoribus interminatus ſum, ne ſumptum ſtipendio præberent. Ego armentario patefacto reſtiti, atque efferri arma prohibui. Itaque mea vnius opera compreſſum, non concitatum bellum, non neceſſarium, ſcitis, Item Hegeſiæ. Miſeremini mei, Iudices, quem coniurata tanta vis inimicorum oppugnat. Miſeremini ſolitudinis, cui ne in ſomno quidem tempore periculi liberos adhibere ad communem calamitatem decernendam licitum eſt. Miſeremini ſenectutis, quæ me etiam ſine cæteris malis grauiter defatigat. Varietas verborum, quæ eandem vim habet, huiuſmodi eſt: Demoſthenis. Dolui, viri Athenienſes, vbi illum clandeſtinum hoſtem impunè intra murum vidi vagari: ægrè tuli, quòd omnium veſtrûm facilitatem vnius fallaciâ tentatam intellexi: commouit me, quòd in accipienda iniuria pleroſque lætitiam oſtentantes cognoui.

P. Ruf. p. 1. Item Anaph. & Epanaphor.

Epicriſis

Epicriſis.

Ἐπίκρισις, cuius meminit Hermogenes, in capite περὶ ἀληθινοῦ λόγου t. 2. Id. definitur ab ipſius Hermogenis Scholiaſte, λόγου ῥηθέντος ἐπικύρωσις καὶ βεβαίωσις, ſermonis dicti confirmatio, & corroboratio: vbi ſtatim ſententiæ, ſeu propoſitionis allatæ ſubiicitur ratio. vt apud Demoſth. de corona, Δεινὸν μὲν, ὦ γῆ καὶ θεοί· πῶς γὰρ οὔ; κατὰ τῆς πατρίδος; Graue illud quidem, ô terra, & Dij! quomodo enim non eſſet graue contra patriam?

Epidiorthoſis.

Ab Alexandro Rhetore à Prodiorthoſi diſcriminatur; quòd hæc ante dicti cuiuſdam acerbitatem præmuniat auditorem: Illa orationem iam duriùs prolatam corrigat & mitiget.

Epimone.

Commoratio, cùm in loco firmiſſimo, quo toto cauſa continetur, manetur diutius. Cic. 4. ad Herem, ἐπὶ πλεῖον, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ νοήματος ἐπιμονὴ μετ' αὐξήσεως Alexander Rhetor.

Epiphonema.

Hæc ſententia in fine expoſitæ rei cum affectu enuntiatur. Cicero in Verrinis, non vitam liberam, ſed mortis celeritatem precabantur.

Epiphora.

Inter hoc Schema & Epibolem hoc intereſt, quòd in ſuperiore vnũ pluribus ſententijs anteponitur: in hoc autem omnium ſententiarum, vnum atque idem nouiſſimum verbum. Soſicratis; Non enim alius quis eſt, cuius opera in has difficultates inciderimus: Sed initio ad bellum ſuſcipiendũ nos primùm impulit Philippus: deinde in ipſo belli labore ac periculo deſeruit nos Philippus: Nouiſſimæ nunc calamitati noſtræ, atque culpæ ſuccenſuit idem Philippus.

Epiplexis.

Siue epitimeſis. Fit hæc figura cùm iurgamur, aut coarguimus. Cic. in Catilinam, Patére tua conſilia non ſentis? quem noſtrum ignorare arbitraris? Terent. Non ego te vidi, manum, &c. Virg.

Non ego te vidi Damonis peſſime
caprum
Excipere inſidijs?

Epiploce.

In hoc ex prima ſententia, ſecunda oritur; ex ſecunda, tertia, atque ita deinceps cõplures. Nam quemadmodum catenam multi inter ſe circuli coniuncti vinciunt; ſic huius ſchematis ſeriem complures ſententiæ inter ſe connexæ continent. Lyſiæ. Conſtat igitur, Iudices, Simonem domo ſua, ab ſuis Dijs penatibus, vi cum ſumma iniuria eſſe exturbatum. Nam Chæremenes cum hominibus armatis ad eum venit, cùm veniſſet, ſine vlla religione domum eius expugnauit: expugnata vi domo, familiam abſtraxit: abſtractam, tormentis omnibus exeruciauit: cruciatam, vinxit: vinctam, in publicum proiecit: opinor, ne ſuum maleficium tacitum lateret, ſed vt cùm prætereuntes proſtratam familiam viderent, & à vicinis rem geſtam audirent, ſimul, & oculis, & auribus, ſcelus illius vſurparent. Item, Lycurgi. At mihi mirum videtur, quòd tam excelſum boni gradum, homo ſummi laboris excepe rit? Nam cui præſto eſt ſua voluntas, induſtrius ſit neceſſe eſt: induſtriam verò, ſcientia conſequitur: ex ſcientia, copia & facultas ingenij naſcitur: ex qua facultate vera, & facili, felicitas laudis oritur. Neque enim temerè diligens ſtudium virtutis, fructus fortunæ fallit. Pub. Rut. ſ. 4.

Epiſtrophe.

Eſt, cùm in eadem verba plures ſententiæ deſinunt. vt, Horatius, Iul. Ruf. p. 32.

Si curtatus inæquali tonſore capil-
los
Occurri, rides: ſi fortè ſubucula
pexa

Alia ſpecies Epiſtrophes artificioſa, cum non eadem quidẽ verba repetũtur. Sed tamen periodi per certam & deſtinatam aliquam dictionem concludũtur. Vide exẽplum apud Method. homil. de hypapante p 80. vbi per Epitheta claudit. Aquil.p.14

Trita ſubeſt tunicæ, vel ſi toga diſſidet impar,
Rides.
Quale forſitan ſit, --*ſimilis ſi cura fuiſſet,*
Tunc quoque fas nobis Teucros are mare fuiſſet.
Et, I*mpius ante aras, atque auri cæcus amore.*

Latinè dicitur *reuerſio*.

Epitheton.

Etiam inter figuras numerati ſolet, quod appoſitè collocatum, venuſtè colorat orationem.

Epitrochaſmus.

Percurſio. Hæc rurſum figura differt à coaceruatione: quòd cùm illa res diuerſas plures in eundem locum conferat, hæc diſtantia plura inter ſe percurrens velocitate ipſa circumponit: vt ſi velis dicere, Cæſar in Italiam euolarat, Corfiniũ præſidio deſertum cœperat, vrbe potiebatur, Pompeium perſequebatur. Idem cenſet Alexander Rhetor τὰ πολὺ διεστηκότα συνάγει καὶ ἀξιόπιστα.

Epitimeſis.

Iul.Ruf.p. 37.

Eſt etiam proxima figura, cùm aduerſarium iiſdem verbis, quibus ab eo laceſſiti ſumus, percutimus. Vt in illo, *Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra Egit? vbi hîc Iuno*, quia ſcilicet Venus dixerat, *Si nulla eſt regio Teucris, quam det tua coniux Dura.* Et, *Bis capti Phryges.* Latinè dicitur *Obiurgatio.*

Epithrecon.

Hermog.

Ἐπιτρέχον, *percurſio*, vbi res & ſententiæ ſumma velocitate percurruntur, & diſcutiuntur. Eadem eſt cum Epitrochaſmo. Herm.li.2.de formis dicendi.

Epitrope.

*g.Rutil.*11.

Hoc fieri ſolet, cùm alicui rei vehementer confidimus, & de noſtro iure iudicibus largimur: vt quemadmodum videtur illis, conſtituant, atque eis parcamus. Hyperidis. Sed ego iam iudices ſummum ac legitimum, quod expoſui, meæ cauſæ ius omitto: vobis, quod æquiſſimum videatur, vt conſtituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam ſi nouum vobis inſtituendum, libenter id quod poſtulo, propter vtilitatem communis conſuetudinis ſequamini.

Permiſſio.

Iul. Ruf. p. 1

Epitrope. Hæc fit, cùm figuratè concedimus, quod velit, quis faciat. vt Virg. Æneid. 1.

I, ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas.

Et Cic. in Catilin. Quid expectas? proficiſcere: nimiùm iam diu te Imperatorem illa tua Manliana caſtra deſiderant.

Epizeuxis.

Siue *Diploſis*, geminatio vnius verbi, vel plurium in eadem ſententia duplicatio. vt, Vos appello fortiſſimi viri. Quint. lib. 9. c. 3. diſtinguitur ab Anadiploſi, quòd hæc ſit in diuerſis ſententijs: Anadiploſis eadem, & reduplicatio.

Erotema.

Aquil.

Interrogatum. Eo vtimur, vbi exaceruando aliquid interrogamus, & augemus eius inuidiam, hoc modo: Fuiſtíne illo in loco? dixiſtíne hæc ita geſta eſſe? renuntiaſtíne ea quibus decepti ſumus? Hæc enim ſi ſine interrogatione dicantur, ad hunc modum, hic fuit illo in loco, & ita eſſe geſta dixit, & falſa renuntiando nos decepit: hæc ſic prolata minùs inuidioſè proferentur.

Erroris inductio.

Numeratur à Cicerone inter figuras: quam Scaliger refert ad ironiam, l.3.c.91.

Ethologia.

Iul. R. p.

Morata oratio qualis eſt iſta Lyſiæ. Rure rediens, Iudices, homo maior natu, magno calore, vix ſufferens viæ moleſtiam, tamen his verbis egomet me conſolor: fer fortiter demum laborem; iam breui domum venies expectatus: exci-

piet te defatigatum diligens atque amans vxor: ea ſedulò ac blandè præminiſtrando detrahet languorem, & ſimul ſeniles nutriendo recuperabit vires. Hæc me in itinere cogitatio propè confectum confirmabat. Poſtea vero, cùm domum veni, nihil earum rerum inueni: ſed potiùs bellum inteſtinum ab vxore contra me comparatum. Item Demoſthenis. At medius fidius, Iudices, ego ſic arbitrabar, filium ad patrem diſſoluto vultu venturum, lacrymis patrium ſinum oppleturum, ſupplicem precaturum, obſecraturum, blãditia ſua, quod petiſſet, à patris mollitie impetraturum: Sed hic longè aliter: namque incredibili confidentia armatus, ad patrem aduolauit ſicut hoſtis: atque initium ſermonis, cum iurgio ſumpſit.

Ethopœia.

Moralis confictio. Hæc figura differt à Proſopopœia; eo quòd & ibi perſonas fingimus, quę nuſquam sũt: hîc certis quibuſdam perſonis verba accõmodatè adfingimus, vel ad improbitatem earum demonſtrandam, vel ad dignitatem. Tale eſt illud pro Quinctio. Quid Sex. Næuius ad hæc? ridet noſtram amẽtiam, ſcilicet, cùm ab eo officia boni viri deſideramus. Et quemadmodum natus, inquit, & quemadmodum educatus ſum, memini. Vetus eſt, de ſcurra diuitem faciliùs multò quàm patremfamilias fieri poſſe, &c.

Ethopœia, eſt alienorum affectuum qualiumlibet, dictorúmque imitatio, non ſine reprehenſione. Latinè dicitur *figuratio*, vel, *expreſſio*.

Euche.

Precatio, Virg.

Da nunc Tymbre pater ferro, quod
miſſile libro.

Cic. in Catilinam, cùm inuocat Iouem ad pœnam coniuratorum, atque ita concludit, Æternis ſuppliciis viuos mortuóſque mactabis.

Exallage.

Ἐξαλλαγὴ, *immutatio*, & diuerſitas. Vbi varia ſubinde curſim inferuntur. vt, Primùm Amphipolin cepit, deinde Pydnam, mox Potidæam, poſtea Methonem: Exinde ingreſſus in Theſſaliam. Demoſth. 1. Olynth.

Exarteſis.

Ἐξάρτησις, *ſuſpenſio*. Annumeratur etiam à nonnullis inter figuras: quæ fit, vbi figuræ figuris implexæ ſunt, ſicut annuli in catena: vnde plena, grandis, & ſuauis decurrit oratio. quod in Cicerone & Demoſthene paſſim occurrit. Hermog. lib. 1. de formis.

Excitatio.

Ἔγερσις, quoties languentem auditoris animum, aut tædio affectum, excitamus. vt,

Non mihi ſi linguæ centum ſint, oráque centum,
Ferrea vox. Scalig. lib. 3. poët.

Expeditio.

Appellatur ratiocinatio à partium enumeratione volubilis, & ſibi inſtans: de qua inferiùs.

Exutheniſmus.

Figura hæc fit, cùm rem aliquam extenuamus, & contemptam facimus. vt apud Lucilium: Iul. Ruf. p. 25.

At magnum fecit, quòd verbis Græca Latinis
Miſcuit.

Apud Tullium pro Cecinna: Dieci ego te armatis hominibus, non deieci, vt tantum facinus, non in æquitate iuris, ſed in vna litera latuiſſe videatur. Item in Philippicarum ſecunda, Nunc quod quærebas quomodo rediſſem: prima luce, non tenebris: Deinde cum calceis, & toga, nullis caligis, nec lacerna. Cato apud Athenienſes, Antiochus epiſtolis bellum gerit, calamo, & attramento militat.

FIGVRA per caſum genitiuum. Vt ſi dicamus, conſtans vir animi. Item alia: vt ſe habent iſta; Iul. Ruf. p. 32.

Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro.

Et, *At non infelix animi, Phœniſſa.*

Et, *Actutum pius Aeneas, atque integer æui*

Aſcanius.

Et, *Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes.*

Et ſi quis dicat, pecuniæ diues: vt,

Inſula diues opum.

Et, *Diues equûm, diues pictaï veſtis, & auri.*

Item, --- *quas illi læta bonorum.*

Et, *Expediunt feſſi rerum.*

Et, *Ille mihi ante oculos fœlix, functúſque laborum,*

Egregiúſque animi.

Ibidem. Et ſi qua ſunt talia.

Figura per datiuum. Si quis dicat, timeo illi, pro timeo pro illo, & talia, vt

--- *& pariter, comitique onerique timentem.*

Et, *Tunc decuit metuiſſe tuis.*

Et, *Hæc cùm Dardanio Aeneæ miranda videntur,*

pro ab Ænea. Et quæ antiquè dicta ſunt,

--- *cui nomen aſylo Romanum eſt.*

Et, --- *cui nunc cognomen Iulo.*

Additur &, *Cui Remulo cognomen erat.*

Et, --- *cui nomen Amello*

Fecere agricolæ.

Item ſi qua ſunt talia.

p. 34. Figura per accuſatiuum. vt ſi quis dicat, Togam fuſus, pro fuſam togam habens, vt ſe habent iſta,

--- *nodóque ſinus collecta fluentes.*

Et, *Sciſſa comam.*

Et, --- *roſeas laniata genas.*

Et, --- *tumidúſque nouo præcordia regno.*

Et, *Inflatum heſterno venas, vt ſemper, Iaccho.*

Et, *Ecce manus iuuenum interea poſt terga reuinctum.*

Et quæ antiquè dicta ſunt,

--- *forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.*

Et, --- *numeros memini ſi verba tenerem:*

pro, numerorum memini. Item ſi qua ſunt talia.

Ibid. Figura per ablatiuum. Si quis de quopiam dicat, Magnus virtute, bonus bello, pro, in bello. Et, erectus capite incedit. Vt ſe habent iſta:

Purpureis criſtis iuuenes auróque coruſci.

Et, *Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ.*

Et, *Vnde priùs lætum ſiliqua quaſſante legumen.*

Et, *tereti ſubnectit fibula gemma.*

Et, *qui fortè tapetibus altis*

Extractus.

Et, *Quàm tua ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro*

Deficeret.

Item ſi qua ſunt talia.

Figura Græca, aut caſuum varietas. vt, Ibid.

Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.

Et, --- *placidóne etiam pugnabis amori?*

pro, tecum certat, & cum amore pugnabis?

Et, *Reddidit vna boûm, vocem,*

pro vna è bobus. Item ſimilia. Aut propoſitione detracta. Vt

--- *maria aſpera iure.*

Et, *Tyrrhenum nauigat æquor.*

Item quæ ſunt talia.

Figura per perſonas. Vt ſi quis dicat, vos ſuperi Iupiter precor. Vt ſunt iſta: Ibid.

Vos ô Calliope precor aſpirate canenti.

Et, *Vos ô patricius ſanguis, quos viuere fas eſt.*

Item ſi qua ſunt ſimilia.

Figura per numeros: Vt ſi quis dicat, Populus locuti ſunt. Vt Ibid.

Pars in fruſtra ſecant, verubúſque trementia figunt.

Et, *Pars calidos latices, & ahena vndantia flammis*

Expediunt.

Et, --- *ſæuitque animis ignobile vulgus,*

Tum pietate grauem ac meritis ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent.

Figura per præpoſitionem, ad, modò ſemel & ſimplicem poſitam. Vt ſi quis dicat, aduoluor illum, pro ad illum voluor. Et accedo illum, quaſi ad illum accedo. Vt

Explorare locos, quas vento acceſſerit oras.

Et, *Nuntia fama ruit, matríſque adlabitur aures*
Euryali.

Et, *Electra vt Graij perhibent Atlantide cretus,*
Aduehitur Teucros.

Modò ſimpliciter relatam. Vt quin adeat ad eum? aggrediar ad illum. Et ſi qua ſunt talia.

Figura per præpoſitionem in, modò ſemel ſimplicem elatam. Vt

Inflauit cùm pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Et, *Tu calamos inflare leues.*

Quaſi in calamos, ebur, flare. Et apud Salluſtium, atque eos à tergo incurrerunt, quaſi, in eos incurrerunt. Modò dupliciter elatam. Vt

Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

Et, *Induit in florem, & ramos curuauit olentes.*

Et, *Hunc in prona iugo læuum incumbebat in amnem.*

Et ſi qua ſunt ſimilia.

Figura per verborum qualitatem. Vt caput velor, pro caput velo, aut capite velor. Vt,

-- capite ante aram Phrygio velabar amictu.

Et, *Flaua caput nectuntur oliua.*

Et, *-- pecudum fuluis velatur pectora ſetis.*

Et, *--- aut pacem Troiano ab rege petendum.*

Et, *--populare penates,*
pro populari.

Figura per modos temporũ. Vt cũ dico, libens fecero, pro faciam, vt

--- donec me flumine viuo
Abluero.

Figura per aduerbiorum qualitatem. Vt cùm dicimus, Ad illum cœno. Ad villam moror, pro apud villam. Et terræ iacet, pro in terra. Et, Domi militiæque res geſtas. Et, cuius domo nota eſt annos ſexaginta natus. Et, tot annos bella gero. *Pag. 35.*

Figura per Pleonaſmum. Vt, Antiquum obtines. Vt, Mortem occumbere, & obire diem, & viuere vitam, & pugnare pugnam, &, ire iter, & oculis videre, & *Ibidem.*

--voce vocans Hecaten.

Et, *Hunc oro ſine me furere ante furorem,* ac ſi qua ſunt talia.

Figura per eclogam verborum. Vt cùm enuntiamus bonos dicere, fortes pugnare. Item, da bibere, da cœnare. Et, *Ibidem.*

Donat habere viro.

Et, *Cunctatúrque metu, lethúmque inſtare tremiſcit:*

Et, *Da ſternere corpus.*

Et, *-- da iungere dextram.*

Et, *--- quale per æſtum*
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.

Et, *Hoc ridere meum tam nil, nulla tibi vendo.*
Iliade.

Figura per eclogam aduerbiorũ. Vt, cùm dicimus, magnum tonat, tumidum loquitur. *Ibidem.*

magnúmque fluentem Nilum.

Et, *-- vtque volutus Ad terras.*

Et, *Immane ſonat per ſaxa.*

Et, *-- nec longum lætabere.*

Et, *graue olentis Auerni.*

Et, *--- horrendum intonat armis.*

Et, *Nauibus, infandum, amiſſis.*

Et ſi qua ſunt talia.

Figura per pronomina. Vt, nullus dixeris, pro ne dixeris. Et, Quis mulier. *Ibidem.*

Figura per eclogam nominum. Vt cùm dicimus, bonum eſt virtus, malum infamia. vt *Ibidem.*

Dulce ſatis humor, depulſis artubus hœdis.

Et, *Tale tuum carmen nobis diuine poëta,*

Quale ſopor feßis in gramine.

Gradatio.

Climax, & κλιμακωτὸν σχῆμα ab Hermogene. Vide Climax. Bis tantum in Demoſthene inueniri hanc figurã notat idem Hermog. lib. 1. de formis.

Heterogenes.

Heteroptoton, *Heteroproſopon*, *Heterarithmon*, à vetere quodam Scholiaſte Græco annumerantur inter figuras grammaticas: ſatis ex notione ſui nominis perſpicuæ ſunt.

Homœon.

Iul. Ruf. p. 13. Hæc figura fit, cùm ex partibus aliqua ſimilitudo colligitur. vt, Virg.

Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora tenebat.

Etiam in actu fit homœon, vt idem Virg.

Non aliter quàm ſi immißis ruat hoſtibus omnis

Carthago, aut antiqua Tyros.

Cic. in Verrinis ait, ſuccinctã Scyllam lupis, & canibus, cum pube tenus virgo ſit, ſimilem eſſe Verris, & comitum illius, quibus quaſi canibus ſuccinctus ſit.

Homœoptoton.

P. Rutil. p. 30. Hęc in duobus verbis eundem habet caſum, aut eandem nouiſſimam ſyllabam. Id eſt huiuſmodi. In rebus aduerſis, cui præſto eſt conſilium, non poteſt deeſſe auxiliũ. Item Soſicratis; Nam qui ſecundis rebus libenter aſſentiuntur, ijdem ſimul ac ſe fortuna contriſtauerit, primi inſidiantur.

Aquil. p. 19. Homœoptoton ſimile in caſibus. Hoc ex eo nomen accepit, quòd membra illa, id eſt, κῶλα, in eoſdem caſus cadunt ad hunc modum: huic igitur ſocios veſtros criminanti, & ad bellum vos cohortanti, & omnibus modis, vt in tumultu eſſetis, molienti. Hæc enim tria in eundem caſum determinata ſunt.

Homœoſis.

Iul. Ruf. pag. 1. Eſt, cùm per ſimilitudinẽ res pręſtantur. Cuius ſpecies ſunt primæ duæ, paradigma, & parabole. Horum diſtantia eſt, quòd paradigma facit vera exempla, parabole ficta oſtẽdit.

Homœoteleuton.

P. Rut. p. 10. Hoc minùs euidens eſt, quàm homœoptoton, & minorem affert auribus iucunditatem. Nam neque tam paria duo verba ſunt: neque eundem habent caſum, & ſonum vocis, quam Græci προσῳδίαν appellant. Id eſt huiuſmodi: Nam reſpubl. noſtra ad hunc ſtatum gloriæ peruenit, non multitudine hominum, ſed ſeueritate legum.

Horiſmus.

P. Rut. p. 8. Hoc ſchema fit, cùm definimus aliquam rem noſtræ cauſæ, ad vtilitatem, neque tamen contra communem opinionem. Id eſt huiuſmodi. Nam virtutis labor, vera voluptatis exercitatio eſt. Sed fieri ſolet hoc ſchema nonnumquam ratione ſuppoſita, tum denique magis illuſtratur, ita vt fecit * diues auarus: In villa ædem feci Fortunæ. Crimen arguitur temeritate illius, quæ tam locupletes copias dederit ei qui odiſſet vti.

Hyperbaton.

Quod opportuna ordinis mutatione aliquid ex ſignificatione mutando numeroſam reddit orationem. Fab. lib. 8.

Hyperbole.

Aliis ſchema, alijs tropus videtur. Cæterùm fit, cùm excedit veritatem ſententia. apud Virg.

Qui candore niues anteirent, curſibus auras.

Hypexæreſis.

Ab Alexandro Rhetore nominatur inter figuras; fitque cùm in comparatione rerum, aut perſonarum aliquas excipimus, cum quibus comparationem nullam inire volumus. ὑπεξαιρούμενον τὸ πρόσωπον ἢ γένος. Sic

apud Homerum.

Ανδράσι μὲν προτέροισιν ἐριζέμεν οὐκ ἐθελήσω,
Οὔθ' Ἡρακλεῖ οὔτ' Εὐρύτῳ.

Hyperbole.

Subiectio, cùm interrogamus aduerſarios: aut quærimus quid ab illis, aut quid contra nos dici poſſit: deinde ſubiicim⁹ id quod dici oportet è contrario. vt, Amplum patrimonium relictũ eſt? At patris bona vænierunt, &c. Cicer. 4. ad Herenn.

Hypocriſis.

Eſt figura ſententiæ, cùm aduerſarium geſtu & pronuntiatione extollimus, vel abijcimus, & ſpernimus. vt, in illo,

Cantando tu illum? aut vnquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit?

Additur enim, Tu nullus alioqui, illum autem magnũ in canendo. Et,

--- non ego Daphnin
Iudice te metuam.

Qui, ſcilicet mihi iniquus es, & non rectè iudicaturus. Latinè dicitur, *pronuntiatio.*

Hypomone,

Et παράδοξον, quo ſuſpenduntur auditorum animi. Ariſt. Rhet. lib. 3.

Hypoſtaſis.

Eſt præſtantia quædam animi, & fiducia orationis. Vt, ἤλεγξα τὸν Φίλιππον, φανερῶς οὕτως, ὥστε τοὺς ἐκείνου συμμάχους, αὐτοὺς ἀνισταμένους ὁμολογεῖν. Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1. p. 283. Redargui tPhilippum tam apertè, vt eius ſocij exurgentes faterentur.

Hypozeuxis.

Eſt, cùm ſingulis rebus ſententiiſque ſingula debita verba iunguntur. vt,

Procumbunt piceæ, ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes, cuneis & fiſſile robur
Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Et, *Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis:*
Glande ſues redeunt læti, dant arbuta ſyluæ.

Et, *Varios ponit fœtus autũnus & altè*
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.

Hæc figura Latinè vocatur *ſubiunctio*, vel *ſubinſertio*, vel *ſubnexio.*

Ὑστερολογία.

Vel, ὕστερον πρότερον, eſt ſententia cùm ordo in verbis mutatur: vt, (Beda Preſbyt. p. 350.)

--- torrere parant flammis, & frangere ſaxo.

Et, *Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit.*

Priùs enim franguntur fruges, & poſtea coquuntur; & antè ad æquora venit, & ſic tetigit fluctus. Tale eſt & illud: Hic accipiet benedictionem à domino, & miſericordiam à Deo ſalutari ſuo. Priùs enim dominus miſerando iuſtificat impium, & ſic benedicendo coronat iuſtum.

Hanc figuram peculiarem Homero fuiſſe indicat M. Tull. ad Attic. ὕστερον πρότερον, ὁμηρικῶς.

Icon.

Fit, cùm perfectæ formæ ſimiles conferuntur. Virg. (Iul. Rufini. p. 28.)

Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis.

Cicero de L. R. Mare quod ſua natura tranquillum ſit, ventorum vi agitari & conturbari ſolet: ſic populus Romanus.

Ironia.

Simulatio. Frequentiſſima apud oratores; qua figura aliud verbis ſignificamus, alind re ſentimus. A quo genere figuræ prooemium pro Ligario ſumptum eſt: Nouum crimen C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum, &c. (Aquil. p. 14)

Ironia, ſententiæ figura, quam hoc modo enuntiabo: hic enim egregius author communium commodorum cuſtos, & defenſor reip. ſalus & columen ciuitatis; de quo contraria, ſcilicet intelligi velim. Muta-- (Idem p. 17.)

bo verba ordine eorum verſo, vel tota locutione aliter explicata, ſic: namque iſte cuius ope, & auxilio, videlicet ciuitas,nititur. Manet vtique Ironia eadem, neque læditur verborum immutatione. At verò ſi figura elocutionis ſit, quam *repetitionem*, Græcè ἐπαναφορὰν vocamus, quæ eſt huiuſmodi: Ille author diſcordiarum, ille dux ſeditionum omnium,ille tumultuoſus, proditor in bello: & illam partem orationis repetitam ſæpius in initio membrorum,aut cæſorum, ſuſtulero, & tantum ſemel dixero, ſubiungens, &c. hoc modo:ille, qui ſeditionum author,diſcordiarum concitator,in pace tumultuoſus, in bello proditor fuit: figuram elocutionis ſuſtuli. Nonnunquam autem, immò plerunque concurrere poteſt, vt ſententiæ figura coniungatur cum elocutionis figura: qua hoc modo enũtiatum eſt: Ille amator patriæ egregius,ille reip. cuſtos,ille defenſor libertatis, ac legum. Cùm hoc de eo dicatur de quo cõtraria intelligi volumus; & ironiam eſſe, quæ figura ſententiæ eſt; & epanaphoran, de qua cùm maximè diximus, quæ eſt elocutionis. Nunc ad inſtituta pergamus. Sunt igitur figurarum elocutiones aliæ,ad ornandum tantùm, & quaſi ad pingendam orationem accommodatæ: quibus princeps Gorgias Leontinus vſus eſt, ſed ſine modo. Et ideo illius oratio,quæ initiò audientes nouitate permouerat, faſtidium meruit. Iſocrates autem,poſt eum parcius, necnon etiã ipſe Demoſthenes, ſed tanta moderatione, vt nuſquam in tædium incurrat.

Iu' Ruſ. p. 24. *Ironia*. Elocutiuncula Salluſtiana, cõmodiſſimè exprimitur, cùm aliud in pectore recluſum, aliud in lingua promptum habemus, & ſententia enuntiata in contrarium à verbis accipitur, vt apud Virg.

Scilicet is ſuperis labor eſt.

Apud Tullium pro Ligario, Nouum crimen, Cai Cæſar,&c. in Clodium, & in Curionem, tu verè feſtiuus, tu elegans, tu ſolus vrbanus, quem decet muliebris ornatus, &c.

Ironiæ autem ſpecies ſex. Chleuaſmus,ſiue epicertomeſis, Charientiſmus,ſiue ſcomma, Aſteiſmus, Diaſyrmus, Exutheniſmus, Sarcaſmus.

Iſocolon.

Hoc autem duabus aut pluribus ſententijs breuibus, & inter ſe paribus, exigitur: ita vbi hoc eſt: Nequaquam mihi diues eſt, quamuis multa poſſideat; qui neque finem habet cupiendi, neque modum ſtatus vtendi. Nam & multum deſiderare, egentis eſt ſignum: & nihil parcere, egeſtatis eſt initium. Seorſum eſt,beneficium dare libenter,& iniuriam facere nolle. Nam dando beneficium, extemplo beneuolentiam acquirimus:non faciendo iniuriam,duntaxat odium vitamus. P. Ruf. 10.

Iſocolon, exæquatum membris. Fit autem, quoties non pugnantibus inter ſe ſed paribus tantummodo verbis, duo vel etiam plura membra quæ κῶλα dicimus, explicantur: vt ſi dicas hoc modo; Claſſem ſpecioſiſſimam inſtruxit, exercitum pulcherrimum & fortiſſimum delegit. Addere etiam licet; Sociorum maximam & fideliſſimam manum comparauit. Et longiùs eodem modo progredi, dum in faſtidium incurras. Aquil. R.

Leptologia.

Rei cuiuſdam per minutias abſoluta expoſitio, ὅταν ἑνὸς ἑκάστου τῶν συμβεβηκότων ἢ συμβαινόντων τὴν ἀκριβῆ καὶ ἐπὶ λεπτῷ ἐξεργασίαν ποιῶμεθα. Hæc figura plerumque officit grauiori eloquentiæ, vbi minuta quæque non ſunt percenſenda. Alexa. Rhetor. 578.

Liptote.

Λειπτωτὴ, malum λιτότης, quum minus dicitur, & plus intelligitur, vt Georg. 3. Nec mihi diſpliceat, id eſt, valde

valde placeat. Notatur à Seruio. Eadem ferè cum *μειώσει*.

Lyton.

Eadem eſt figura apud ſcholiaſtem Ariſtidis, ac *διάλληλον*, de quo ſuperiùs. *Meriſmus.*

Hoc ſchema ſingulas res ſeparatim diſponendo, & ſuum cuique proprium tribuendo, magnam efficere vtilitatem & illuſtrem conſueuit.

Lycurgi. Cuius omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ, oculi ad petulantem laſciuiam, manus ad rapinam, venter ad auiditatem, virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſtè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam; prorſus, vt, aut ex hoc vitia, aut ipſe ex vitijs ortus videatur.

Item Ariſtotelis. Alexandro enim Macedoni, neq; in deliberando conſilium, neque in prælіando virtus, neque in beneficio benignitas deerat, ſed duntaxat in ſupplicio crudelitas. Nam, cùm aliqua res dubia accidiſſet, apparebat ſapientiſſimus: cùm autem confligendum eſſet cum hoſtibus, fortiſſimus: cùm verò præmium dignis tribuendum, liberaliſſimus: at cùm animaduertendum, clementiſſimus.

Meioſis.

Diminutio. Attenuatio orationis per modeſtiam. Cic. 4. ad Herenn. in Liptote.

Metabaſis.

7\. Hoc ſchema duobus modis fieri ſolet. Ex quibus vnum genus eſt eiuſmodi: cùm ab ea ſententia, quam propoſuimus, conuertimur ad aliquam perſonam, aut rem, aut fortunam, & tanquam præſentem appellamus, ita vt is fecit. Myron. Hæc mulier nuper fuit locuples, & potens in amore, atque delicijs neceſſariorum; ornatus eius opibus abundabat: manus ancillarum, quę ſequebantur, comitatus appellabatur. Nunc contrà ſubito & graui caſu afflicta, vix mediocris ancillulæ dignitatem retinet. O fortuna, quàm vehementer te rerum varietas oblectat, & quã magno odio eſt tibi beatę vitæ perpetuus & conſtans fructus!

Alterũ genus eſt, cùm ad id quod demonſtrare inſtituimus, ab alia re & actionem & orationem noſtram reuocamus.

Demoſthenis. Sed nimirum inopinans incidi in cauſam temporis huius alienam, de qua poſteriùs dicendum. Quapropter ad illud quod paulò priùs agendum, reuertor.

Metanœa.

Hoc ſchema fieri ſolet, cũ ipſe ſe, qui loquitur, reprehendit: & id quod priùs dixit, poſteriori ſententia commutat: Ita vti facit Demoſthenes. Hunc quoniam de me, vt volui, cognouiſtis, iudicium per ipſius vitia conſtituam. Nam dum opus eſt, parentes appellat, quos ſcitis non ignotos fuiſſe, ſed huiuſmodi, vt omnes, hos execrarentur. Sed hic bonus vir grãdis natu, atque ſerò; ſerò loquor? imò verò nuper, atque his paucis diebus ſimul & Athenienſis & eloquens eſt factus. P.Rut.p.5.

Item; At hic omnium ſceleratiſſimus, nouo more atque exẽplo alieni facinoris vindex, ipſe confidentiſſimè, nõ criminibus ſed armis reum laceſſere conatus: conatus! nimiùm remiſsè loquor. Nam qui tamen cędem perfecerit, huiuſmodi incepti duntaxat arguere, penè maleficij largitionem eſt facere. Congruit cum epanorthoſi, & aphoriſmo.

Metaphora.

Ad vnum verbum contracta ſimilitudo. Definitur à D. Auguſtino, lib. contra mendacium, c. 10. de re propria ad non propriam verbi alicuius vſurpata tranſlatio. *Metaſtaſis.*

Metaſtaſin, trãſmotionem quidam inter figuras nominant, cùm rem à nobis aliò tranſmouemus; non ita vt ibi cauſam conſtituamus; alioquin *Aquil.p.16*

iam non figura erit, ſed ſpecies quædam eius ſtatus, quem, qualitatis, aut ex accidenti, appellant, ſecundùm Hermagoram. Cæterùm alibi in parte aliqua orationis ſentẽtiam hoc modo ſiguramus: quale eſt apud Demoſthenem, initio defenſionis pro Cteſiphonte:

Cùm bellum, inquit, Phocenſe cõflatum eſſet; non per me: nondum enim ego ad rempubl. acceſſeram.

Tale & illud pro Cornelio videri poteſt de ærario:

Refertum, inquit, tribunitijs legibus, exhauſtum à quibus ſit, ipſi ſciunt.

Metaſtaſis eſt, vel metabaſis, cùm à loquentis perſona ad perſonam tranſitum facimus, ratione aliqua, vel defectu, vt;

Non hæc Euandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam. Deinde;
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors, & vota facit.

Deinde;

Infelix, funus nati crudele videbis.
Hic noſtri reditus, expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides: at non Euandre pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies.

Hæc figura dicitur *variatio*, aut *tranſitus*. Vide in Metabaſi.

Metatheſis.

Eſt, cùm quod antè dictum eſt, poſtponitur, & quod pòſt dictum eſt, anteponitur, vt;

Eripis vt perdas, perdis vt eripias.

Conuenit cum diallelo, commutatione, & anaclaſi, ſuperiùs dictis.

Metonymia.

Nominis pro nomine poſitio, adinuentor pro re inuenta, poſſeſſa pro poſſeſſoribus, & contrà contenta pro continentibus, effecta pro efficientibus referuntur.

Meſozeugma.

Coniunctio, cùm interpoſitione verbi, & ſuperiores orationis partes comprehẽduntur, & inferiores, hoc modo: formæ dignitas, aut morbo defloreſcit, aut vetuſtate.

Mimeſis.

Morum affectuúmque imitatio, in Ethologia, & Ethopœia.

Mycteriſmus.

Irriſio, ἀπὸ τοῦ μυκτῆρος, à naſo, qui eſt irriſionis ſymbolum. Vnde Hora.

— naſo ſuſpendit adunco.

Neceßitas.

Ἀνάγκη, cùm factum aliquod in ſuas cauſas, vt naturam, leges, mores, vel etiam fatum, refunditur, vt:

Sed me fata Deum, &c.

Noëna.

Νόημα intellectus dicitur, ſententia quæ obſcurè vult intelligi: quod non dicit, vt in eum quem ſæpius à ludo redemerat ſoror, agentem cum ea talionis, quòd ei pollicem dormienti reſcidiſſet. Eras dignus, vt haberes integram manum. Sic enim auditur, vt depugnares. Fab. lib. 8. Fab.

Occupatio in Paraleſi.

O*moticon.*

Schema, quod per iuſiurandũ effertur, vt οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας. Demoſth. pro Corona. Obſeruat Dion. Long. in lib. de ſublimi eloquentia.

O*nomatopœia.*

Nominis fictio, vt, Syllaturit, Syllam imitatur. Hæc nominatio 4. ad Herenn.

Oxymoron.

Seu contentio, figura ex periculo petita, atque ita affectatè & acutè enuntiata, vt ad infamiam accedere videatur, vt ait Quintilianus, vt, innuptæ nuptiæ, impia pietas.

P*alindromia.*

Relatio, quâ plura verba verbis pluribus vna ſerie eódemque ordine referuntur. Vide Cic. 3. de Orat. ſect. 205. tale illud vulgatum:

Paſtor, arator, eques; paui, colui, ſuperaui:

Capras,rus,hoſtes,fronde, ligone,manu.

Palilogia.

Iteratio. Hæc figura repetito eodẽ verbo,aut nomine, non diuerſa vult intelligi,ſed idem quod ſignificatur, efficere vehementius. Cuiuſmodi eſt hoc:ferrum,ferrũ, inquit: & hoc in iudicio dicit ter, eijciantúrq; proterui: repetitum enim hoc ferrum indignitatem rei, atque audaciã eius in quem dicitur, impenſiùs ſignificat.Nec ſolùm nomen,aut verbum, ſed omnis pars orationis iterari ad eumdẽ vſum poteſt: vt cùm dicitur, Tu, tu Antoni, Cæſari ruenti atque omnia permiſcere cupienti, cauſam belli ciuilis dediſti.

Palilogia eſt, cùm verbum,quod in prima ſententia eſt vltimum, in ſequente fit primum, vt

Pierides vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cuius amor tantùm mihi creſcit in horas.

Et, *Addit ſe ſociam,timidiſque ſuperuenit Ægle,*
Ægle Naïadum pulcherrima.

Et, *Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,*
Ora, manúſque ambas.

Et, *Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus vni,*
Vni, odijſque viro teliſque frequentibus inſtant.

Latinè dicitur *iteratio.*

Paradiaſtole.

Qua diſſimilia diſcernuntur: vt, cùm te pro aſtuto ſapientem appelles, pro confidente fortem, pro illiberali diligentem.

Paradiaſtole: hoc ſchema plures aut duas res,quæ videntur vnam vim habere, diſiungit:& quantùm diſtẽt, docet, ſuam cuique propriam ſentẽtiam ſubiungendo.Hyperidis. Nam cùm cæterorum opinionem fallere conaris,tu tete fruſtraris: non enim probas te pro aſtuto ſapientem intelligi: pro confidente,fortem: pro illiberali, diligentem rei familiaris: pro maleuolo, ſeuerum: nullum eſt enim vitiũ,quo virtutis laude gloriari poſſis.

Hoc idem ſchema ſolet illuſtrius fieri, cùm ratio propoſito ſubiungitur. Id eſt, huiuſmodi: Quapropter nolo te ſæpius parcũ appellare, cùm ſis auarus. Nam, qui parcus eſt, vtitur eo quod ſatis eſt: tu contrà, propter auaritiã, quo plus habes, magis eges. Ita non tam diligentiæ fructus quàm inopię miſeria te conſequitur.

Paradiaſtole eſt, cùm ſimiles res diſcernuntur contrarijs redditis, vt

Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arborib⁹ vẽti,nobis Amaryllidis iræ. Iul. Ruf.

Et, *Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,* p. 33.
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.

Latinè dicitur *diſcriminatio.*

Paradigma.

Paradigmatis quidem triformis eſt ratio. Nam exemplum, aut perſonas tantùm exhibet ſine ſermone, aut ſermonem ſine perſonis, aut ſimul vtrumque. Perſonam ſine ſermone,vt Cic.in Milon. *Idem.p.23.*

Neque enim potuiſſet, aut Hala ille Seruilius, aut P. Naſica, aut L. Opimus,aut C. Marius,aut me cõſule ſenatus non nefarius haberi,ſi ſceleratos ciues interimere nefas eſſet.

Sermonem ſine perſona. Catonis eſt dictum, pedibus compenſare pecuniam.

Sermonem pariter, & perſonam, Cic. pro Roſcio, Eſtne hoc illi dicto atque facto Fimbriano ſimillimum? Rurſum parabola & ipſa tripertita eſt,per icona,homœon, epagogen.

Paradoxon.

Siue hypomone, ſuſtentatio, vel inopinatum. Hoc ſchema ſuſpendit ſenſum: deinde ſubijcit aliquid contra expectationem auditoris, ſiue magnum,ſiue minus:& ideo ſuſten- *Idem.p.29.*

tatio, vel inopinatum dicitur, Cicero pro Ligario.

Hinc profectus, non ad Cæſarem, ne iratus: non ad domum, ne iners: non aliquam in regionem, ne condemnare cauſam illam, quàm ſecutus eſſet, videretur, &c.

Paralepſis.

Aquil. p. 24 *Præteritio.* Frequens eſt huius figuræ vſus, vbi quaſi prætermittentes quædam, nihilominus dicimus, ſicut pro Milone tota illa quæſtio inducta eſt; qua docet è Republ. fuiſſe occidi Clodium.

Quòd ſi non poſſem, inquit, diluere crimen, vt dilui, tamen glorioſè hæc prædicare Miloni liceret.

Item de domo ſua contra Clodium.

Vidéſne, me non radicitùs euellere omnes actiones tuas, neque illud agere, quod omnino apertum eſt, te omnino nihil egiſſe iure, non fuiſſe Tribunum plebis? (&c. quæ prætermittere ſe ait: nihilominus dicit) Vtemur autem hoc adiumento in ijs quæ infirma vel inuidioſa nobis futura ſunt, ſi directò dicantur.

Paraphora.

Non eſt figura, ſed vitium orationis, putà barbariſmus, apud Hermog. περὶ μεθόδου δεινότητος.

Paraſiopeſis.

Rut. Lup. p. 10. Hoc ſchema eſt, cùm aliquid nos reticere dicimus, & tamen tacitum intelligitur. Et hoc vtendũ eſt, cùm aut notam rem eſſe auditoribus arbitramur, aut ſuſpicionem excitare maiorem reticendo poſſumus.

Lycurg. In præſentia, Iudices, iniuſſu populi, quæ improbiſſimè geſſerit, reticebo: de falſis eius literis, quas ad ſenatum miſerit, nihil dicam: quæ illi ſæpe interminati ſitis, omittam. Nam, & hæc vobis nota ſunt, & quæ nouiſſimè multò indigniora commiſit, & quamprimùm cognoſcenda.

Hyperid. Cogis me iniuriæ tuæ cauſam proferre; nihil agis: non dicam, ſed ipſum tẽpus eam patefaciet.

Parembole.

Παρεμβολὴ, quando ext. inſecus quędam nihil ad inſtitutum pertinentia interſeruntur, vt apud Homerum;

Καὶ μὰ τόδε σκῆπτρον τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ ὄζους. Φύσει.

Iuro per hoc ſceptrum, quod nec folia vlla nec vllos Ramos producet, &c. quęcunque de ſceptro dicit: tandem quod principio quadrat, infert.

ἦ ποτ' Ἀχιλλῆος ποθὴ ἵξεται υἷας Ἀχαιῶν.

Certè olim cupiet Pelidẽ turba Pelaſga.

Plutarch. de Schemat. Homeri.

Paregmenon.

Eſt ęquè ſimilis figura, cùm ex ſupradicto verbo aliquid deriuatur, vt, Iul. R. p. 32.

---- *vltrò*

Ipſe grauis grauitèrque ad terram pondere vaſto

Concidit.

Et, *Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.*

Et, *Voce vocat Hecaten.*

Et, *Ire iter, & caſtris audebit vellere ſigna.*

Latinè *deriuatio* dicitur.

Parentheſis.

Cum in continenti ſententia aliquid interponitur, quod neque eius ſit ſentẽtiæ, neque omnino alienum ab ea ſententia: tum denique hoc ſchema efficitur, ſed periculoſè ponitur: nam aut mirè ineptum, aut vehementer iucundum auribus accedere conſueuit. Rut. p. 5.

Demoſth. Nos ſcilicet omnes (vt ferè ſit) repentino nuntio perturbati obſtupuimus: Adimantus autẽ ſolus (nã eſt homo multum vehemẽs, & in reip. cõmodis ſatis liber) magno clamore efflagitabat, vt Senat⁹ haberetur, & prout tẽpus poſtulabat, celeriter quod opus eſſet, conſtitueretur.

Eiuſdem: Audieram appropinquare, tum ſtatim magiſtratum certiorem feci. Vos Dij immortales (quorum eſt in templo geſtum) teſtificor. Illi neglexerunt, & rem tantam diſ-

ferre maluerunt: cùm interea ſubitò portas hoſtis obſedit.

Pariſon.

18. Πάρισον coniungitur ab Hermogene cum alluſione, vbi affertur illud exemplum ex Thucydidis lib. 1.. καὶ παρεπιβουλεύειν αὐτοῖς μᾶλλον, ἢ ἀντεπιβουλεύειν. Hoc compar alij Rhetores interpretantur.

Pariſon, propè æquatum: differt autem à ſuperiore Iſocolo, quòd ibi membrorũ verba paria ſunt numero: hìc vno, vel altero addito, aut in ſuperiore membro, aut in poſtremo, pariter excurrunt: vt ſi hoc enũties, Neque gratia, & diuitijs locupletũ corruptus, neque minis & denuntiatione potentum perterritus, neq; difficultatibus & magnitudine rei à propoſita magnitudine deiectus. Hoc enim poſtremum pluribus verbis quàm ſuperiora, enuntiatum mẽbrum longiùs produxit: quod fieri & in primo poteſt. Sed ibi opportuniùs, ſi quò longius erit cæteris, initio prænuntiatur; in poſteriore autem, ſi ad poſtremum producitur.

Parodia.

Παρῳδία. ὅταν μέρος εἰπὼν τοῦ ἔπους, παρ' αὐτῷ τὸ λοιπὸν πεζῶς ἑρμηνεύσῃ. Cùm orator particulam aliquam verſus efferens, reliquum ſoluta oratione interpretatur.

Sic plerumque recenſentur verſus à Demoſthene & Cicerone in orationibus κατὰ παρῳδίαν.

Paromœon.

Hoc ſchema, & homœoteleutom, & homœoptoton, ferè non multùm inter ſe diſtant: tamen quid interſit, ex vniuſcuiuſque ſuppoſita ſententia cognoſcere poteris: & multò diligẽtiùs ex Græco Gorgiæ libro vbi pluribus vniuſcuiuſq; ratio redditur.

Paromœon, hoc verborum efficit ſimilitudinem: ita, vti hoc eſt:

Nam diſputandi aut ſuadendi eſt aliud idoneum tempus: cùm quidem aduerſarius armatus præſto eſt, reſiſtendum eſt huic, non verbis, ſed armis.

Paromologia.

Hoc ſchema fit, cùm aliquot res aduerſario concedimus: deinde aliquid inferimus, quod aut maius ſit, quàm ſuperiora, aut etiam omnia quæ poſuimus, infirmet. *Idem. p. 6.*

Hyperidis. Sume hoc ab iudicibus noſtra voluntate; neminem illi propiorem cognatum quàm te fuiſſe concedimus, officia tua nonnulla in illum extitiſſe; ſtipendia vos vnà feciſſe aliquandiu nemo negat. Sed quid contra teſtamentum dicis, in quo ſcriptus hic eſt?

Item eiuſdem. Quid à me ſæpiùs bis verbis de meo officio requiris? ſcripſiſti vt ſeruis libertas daretur; ſcripſiſti ne liberi ſeruitutem experirentur; ſcripſiſti vt exules reſtituerentur; ſcripſiſti vt ne quis exilio afficeretur: Leges igitur, quæ prohibebant hæc, non negligebas? Non poteram, propterea quòd literis earum arma Macedonum oppoſita obſiſtebant.

Paronomaſia.

Hoc, aut addendâ, aut demendâ, aut mutandâ, aut porrigendâ, aut contrahendâ literâ, aut ſyllabâ, fieri conſueuit: Eſtque huiuſmodi; *Idem. p. 1.*

Non enim decet hominem genere nobilem, mobilem videri: nam cùm omnibus hominibus, tum maximè maximo cuique inconſtantia turpitudini eſt.

Item, Ad huius ſceleratiſſimi opera, qui fuit locus? religioſiſſimus: nimirum quia traditam ſibi publicorum cuſtodiam ſacrorum, non honori ſed oneri eſſe exiſtimauit.

Paronomaſia eſt, ſecundùm prædictum verbum poſitio alterius, ipſo poſcente ſenſu: vt apud Terent. *Iul. Ruf. p. 31.*

Nam incœptio eſt amentium, haud amantium. [Et] Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Quale illud poterit forſitan videri;

Nec quiſquam errantes acies, lethúmque ferentes
Suſtentare? Contrà, & aliter;
--puppéſque tuæ, pubéſque tuorum.

Latinè dicitur *adnominatio*, vel *adfictio.*

Paronymia.

Aquil p. 19 Leuis imitatio. Hæc figura ornat orationem, vt in nomine, aut in verbo interdum ſyllaba, nonnunquam littera immutata, diuerſa ſignificet: vt ſi velis ſic enuntiare;

Alluſio. Prætor iſte, vel potiùs prædo ſociorum. [Et frequens illud apud veteres eiuſmodi eſt. Cui quodlibet hoc licet.

Non indecorè interim, & prioris verbi poſtremitas, ſimilitudine poſterioris excipitur; vt ſe habet.

Legem flagitas, quæ tibi non deerat; erat enim diligentiſſimè ſcripta.

Parrheſia.

P. Rutil. p. 31. Ferè contrarium eſt hoc ſchema ſuperiori epitropæ. Nam in hoc vehementer cum iudice agendum eſt, & vitium aut erratum eius audacter coram eo reprehendendum: ſed diligenter hoc verendum, & raro aſſimulandum eſt inuitos neceſſariò dicere, ne magis confidentia quàm dolore excitati videamur: atque ita non fides, ſed odium iudicum conſequatur.

Demoſthenis. Sed ego liberam vocem veritatis apud vos omittam, non inquam, nec reticebo, quod ſalus communis dicit. Flagitat veſtram operam, viri Athenienſes: in tanto reſpubl. periculo eſt: vos enim decepti eſtis temerè omnibus credendo: & quorum ignauiſſima ſunt conſilia, eorum ſententias vtiliſſimas exiſtimando.

Item Lycurgi, Sed vos, iudices, vos hæc facere debetis. Nam cùm in ſententijs, ferendis nocentibus remiſſionem paratis, vos improborum ſtudia ad peccandum excitatis. In Ruf. 25

Parrheſia, oratio libera, quam Cornificius licentiam vocat. Cicero pro Ligario, Suſcepto bello Cæſar, geſto etiam ex parte magna, nulla vi coactus, &c.

Contrà idem: Quid aliud egimus Tubero, niſi vt, quod hic poteſt, nos poſſemus? Interdum adulanter inducitur, vt hîc adulatio eſt pro Rabirio perduellionis, liberè cùm ait, qui continetis vocem veſtram indicem ſtultitiæ, teſtem paucitatis?

Pathopœia.

Hæc vel odio, vel iracundia, vel miſericordia commouetur. Virgil. Id. p. 14

--domus interior gemitu miſeróque tumultu
Miſcetur.

Cic. pro Roſcio, Nemo erat, qui non ardere illa omnia mallet, quàm videre in Sexti Roſcij bonis dominantem, &c.

Apud eundem in Verrem, Clamor interea fit tota domo, pugna inter ſeruos Rubrij, atque hoſpitis, &c. [Alio loco,] Cædere ianuam ſaxis, inſtare ferro, ligna & ſarmenta circundare, ignémque, &c.

Periphraſis.

Circuitus loquendi, vel neceſſitatis, vel ornatus cauſa adhibitus.

Permiſſio in Epitrope.

Periſſologia.

Redundantia verborum. Seruius, vt,

--faciem mutatus & ora.

Plecton.

Πλεκτὸν, implexarum inter ſe ſententiarum textura, vt, Inter formoſos ſapiens, inter ſapientes formoſus. Scholiaſtes Ariſtidis. Scholiaſt Aristid.

Pleonaſmus.

Magis neceſſarius huius figuræ vſus in eo eſt vt verba quidem adij- Aquil p.

ciamus, non tam enuntiandæ rei neceſſaria, quàm vt ex his magnitudo, vel dignitas, vel moralis aliqua commentatio, aut denique ſpecies motura iudicem, circumponantur. Alioquin ſi nihil eorum additio verbi efficiet, vitioſa erit. Itaque ſi dicas, M. Cato ille: quamuis ſufficiat nomen tantummodò poſuiſſe; videaris tamen plus ſignificaſſe addito (ille.)

Item hoc, Quæ malum! eſt iſta voluntaria ſeruitus? plus quiddam habuit ex eo, quòd (malum) interpoſitum eſt. *Plethynticon.*

gvi. Longinus inter grauitatis figuras nominat. πληθυντικὰ, vbi vſurpatur numerus pluralis pro ſingulari.

Ploce.

19. *Copulatio.* Ea figura elocutionis, in qua idem verbum, aut nomen bis continuò poſitum, diuerſa ſignificat: vt eſt illud, Sed tamen ad illum diem Memmius erat Memmius. Ita enim hoc bis poſitum eſt, vt ſuperius quidem nomen tantùm ſignificet hominis, poſterius velit intelligi eundem qui ſemper fuerit, ac ſui ſimilem.

if. *Ploce*, cum idem verbum ſententiáve ad conſummationem ſuperioris retorquetur, vt;

— Vos ô quibus integer aui
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires:
Vos agitate fugam.

Quale forſitan & illud accipi poteſt:

Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum.

Latinè dicitur *implicatio*, vel *retractio*.

Polyptoton.

9. Hoc ſchema ſolet complures ſententias alio atque alio modo, vt pronuntientur, efferre, Cleocharis.

Nam vehementer admiror, Lacedæmonij, ſi præter hunc quempiam exiſtimatis eſſe, cui ob has cauſas iure ſuccenſere debeatis. Hic eſt enim, qui nobis imploratam ſpem victoriæ eſt pollicitus. Hunc vos non ſolùm in conſilio dando cæteris propoſuiſtis, ſed etiam in conficiendo negotio principem præfeciſtis. Huic omnium veſtiûm fortunas vniuerſi commiſiſtis. Ab hoc igitur vno priſtinæ pollicitationis rerúmque geſtarum rationem repoſcere debetis.

Item Chariſij. Pater hic tuus nunc denique eſt, vt egeſtatem tuam debere alere videatur? Patrem nunc appellas, quem priùs egentem auxilio tuo, vt alienum deſeruiſti? Patris tu filius es ad potiundas opes, cuius ad ſenectutem violandam crudeliſſimus hoſtis fuiſti? Nimirum nullo conſilio filios procreamus; nam maiorem partem ex illis doloris & contumeliæ capimus.

Polyptoton, ex pluribus caſibus. Hanc figuram ex eo nominarunt, quòd cùm ſæpius initio ab eadem parte orationis ſtat, illa ipſa pars declinationibus caſuum aut generibus aut numeris immutatur. *Aquil. p. 10*

Caſuum declinationibus, hoc modo:

Senatus eſt ſummi imperij conſilium: ſenatui reipubl. cura mandatur: ad ſenatum in dubiis periculoſiſque rebus omnis ciuitas reſpicit.

Generibus autem hoc modo:

Pulchra autem hæc fama contingit ciuitati, ſi optimè meritum ciuem damnauerimus: pulchrum erat exteras nationes exiſtimare infeſtiores nos eſſe bonis quàm malis? Pulchrè communibus vtilitatibus conſulemus, ſi quos oppreſſos, & hoſtes cupiere, nos circumuenerimus.

Numeris autem, ſic.

Grata ſemper ſingulis fuerunt,

quæ commodi eorum cauſa conſtituta ſunt. Gratum ille ſuperior Africanus Senatoribus fecit, qui primus eius ordinis ſubſellia à populo liberauit.

Polyſyntheton.

Rut Lup. p. 4. Hoc ſchema efficitur cùm ſententiæ multorum articulorum conuenienti copia continentur.

Pythiæ. Ille hunc pœna conſtrictum trahebat, hic autem vociferabatur, concurſus verò non mediocris, cùm tamen omnes opitulari vellent, ſed nemo auderet: neque ibi Magiſtratus aderat; nec circumſpicientes, quò potiſſimùm confugeremus, reperiebamus: ſed vno tempore nos & præſens & futurum malum perturbabat. Nam præſens tempus acerbitatis erat plenum, reliquum verò timoris.

Item Diarchi, Partim noſtri ſilebant, partim autem ingentem clamorem excitabant. At hi ſocij, præclara noſtra auxilia, neutrum poterant: neque enim conſtanti ſilentio, neque forti clamore ſtrenuè quid agere conabantur. Huc accedebat ignauus tubæ ſtrepitus, qui nihil eorum mentes ad virtutem excitabat.

Procatalepſis.

Iul. Ruf. p. 36. Alexand. Rhetor. Græc. Rhet. p. 577. Eſt ſchema dianœas, cùm id quod aduerſarius arrepturus eſt, aut quæ obiecturus, præſumimus, ac prædicimus: vt illud,

—*neque me Argolica de gente negabo.*

Hoc primum.

Et, — *Scio me Danais è gentibus vnum.*

Et, — *bello Argolicos fateor petiiſſe penates.*

Latinè hæc figura dicitur *præceptio*, vel *anticipatio*. Græcè etiam *prolepſis*.

Procataſceue.

Iul. Ruf. p. 36. Eſt procatalepſi proxima, cùm rei de qua acturi ſumus, colorem præparamus, atque prætendimus, vt in illo:

Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?

vſque — *quæ bella exhauſta canebat.*

Nam primò de inſomniis queſta eſt, demum mirari ſe virtutem hoſpitis dixit, & veram fidem eſſe à diis illum genus ducere; miſceri etiam caſus, & errores, vt verecundiùs poſtea de amore fateretur, quaſi in affectum hoſpitis, vel inſomniis, vel admiratione calamitatis inducta ſit. Hæc figura dicitur Latinè, *Præparatio.*

Prodiaſaphesis.

Προδιασάφησις, Figura, quæ perſpicuitatis cauſa verbum aliquod, licèt abſoluto ſermone, ſubiungit. Alexand. Rh. p. 584 Aqu.

Ὅταν ἓν ὄνομα ἐπενεχθῇ πεπληρωμένῳ λόγῳ, πρὸς διασαφοῦν πλέον τι, vt apud Homerum.

Ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ Ἀγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ. vox θυμὸς redundat.

Prodiorthoſis.

Præcedens correctio. Hæc figura, vbi aliquid neceſſarium dictu, & inſuaue audientibus, aut odioſum nobis dicturi ſumus, præmunit. Exemplum apud Ciceronem frequens: Quanquam ſentio, quanta hoc cum offenſione dicturus ſum, dicendum eſt.

Alexander Rhetor hoc affert Demoſthenis exemplum:

Καὶ μοι πρὸς θεῶν ὅταν ἕνεκα τοῦ βελτίστου λέγω, ἔστω παῤῥησία τοῦ λέγειν. Quæſo vos per Deos immortales, vt cùm optima de cauſa dicam, mihi dicendi libertas non denegetur.

Prolepſis.

Hoc eſt, cùm id quod aut in aduerſarij cauſa, aut in iudicis opinione eſſe aut fore arbitramur contrarium nobis, præoccupamus dicere, & cum ratione diſſoluere. Ru. Lup. p. …

Demoſthenis. Atqui ego illum, Iudices, arbitror Lycurgum laudatorem producturum, ſcilicet qui ſit

teſtis

teſtis eius pudori, ac probitati: ſed ego Lycurgũ vobis præſentibus hoc vnum interrogabo, velitne ſe ſimilem eſſe illius factis & moribus. Quod ſi negauerit, ſatisfactum vobis eſſe de veritate noſtra debebit.

Lyſiæ. Hac oratione ſæpius apud me vtebatur, & orabat, vt ſuarum ærumnarum miſererer, inopiæque ſubuenirem. Quid multa? commotus humanis precibus deprecantis, quod petebat, dedi, ſolus ſoli, quo minùs nota calamitas hominis eſſet. Sed vt paratus veniſſe videatur, iam ſe negabit accepiſſe, & flens vobis ſupplicabit, vt ſe à calumniatoribus eripiatis. Vos autem, cùm ſic agentem videritis, facitote, vt & illius & mei memineritis.

p. *Prolepſis* eſt ſchema λέξεως, id eſt, *figura elocutionis*, cùm antè numerus redditur verbis, quàm res perſonæ affingantur, vt,

> *Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea.*

Et, *Interea reges, ingenti mole Latinus*
> *Quadriiugo vehitur curru*, &c.

Latinè appellari poteſt *præſumptio*, vel *anticipatio*.

Proſapodoſis.

10 *Redditio.* Nomen hæc figura ex eo accepit, quòd idem nomen in poſtrema parte membri, aut eadem quæcunque pars orationis redditur, eſt connexa; vnde id membrum aut is ambitus cœpit; vt ſi velis hoc modo eloqui, cùm quid quaſi indigneris, aut doleas: Tibi ſceleratiſſime omnium, imputare omnes calamitates ſuas debet Reſpubl. tibi. Aut ſic: Hæc ô Dij immortales, in ciuitate moliri auſus eſt Glaucia?

Proſapodoſis. Hoc ſchema duobus modis fieri & tractari poteſt. Nam ſententijs duabus, aut pluribus propoſitis, ſua cuique ratio vel poſteriùs reddetur, vel ſtatim ſub vnaquaque ſententia ſubiungetur. Quibus poſteriùs ratio ſubinfertur, huiuſmodi ſunt. Demoſthenis. Non enim pari ratione Philippus, atq; nos, diuerſis rebus medetur: ſed ille vſque eò nititur, quoad reſtituat, atque exuperet. Nos contrà, ſtatim vinci meditamur. Ille enim pro laude, ſicut pro patria, prꝫliatur: nobis autem ſi nihil accedit mali, ſatis, ac nimium boni videtur. Cum ſingulis ſententijs ſtatim ratio ſubiungitur, hoc exẽplo Demetrij Phalerei. Nam quod beneficium tempore, & cupiẽti datur, gratum eſt: vtilitas enim, ac voluntas accipiendi, honorem dantis facit ampliorem: At quod ſerò & deſideranti dari datur, ingratum eſt: amiſſo enim tempore vtilitatis, cadit accipiendi cupiditas.

Proſynapanteſis.

Προσυναπάντησις, *occurſus*, cùm duobus nominibus poſitis, iterum ad eadem fit recurſus: Alexander Rhetor, qui eiuſmodi affert exemplum; ἐλθόντων Ἀθηναίων, καὶ Λακεδαιμονίων· Λακεδαιμονίων μὲν Εὐρυβιάδου ἡγουμένου· Ἀθηναίων δὲ, Θεμιστοκλέους.

Proſopopœia.

Hoc fit, cùm perſonas in rebus cõſtituimus, quæ ſine perſonis ſunt, aut eorum hominum, qui fuerunt, tanquam viuorum & præſentium actionem ac ſermonem deformamus. Ἀρετὴ προσωποποιοῦντος τηρῆσαι τὸ βούλημα, καὶ τὸ ἦθος προσωποποιουμένου. Orig. contra Celſum l. 7. p. 369. id eſt huiuſmodi. Nam cùm crudelitatis mater eſt auaritia, tum pater furor: ea huic facinori coniuncta, parit odium, inde item naſcitur exitium. Hoc genere vſi ſunt poëtæ, qui fabulas ſcripſerunt in prologis: nam humana figura produxerunt perſonas, quæ in veritate artis & voluntatis ſunt, non perſonæ. P Rut. p. 8.

Alterum genus eſt, ita vt fecit Hyperides, cùm de adoleſcente impudico diceret: Hyperid.

Quid ſi tandẽ, Iudices, apud ipſam

naturam, hanc cauſam agerem? (atqui ita diuiſit muliebrem virilémq; perſonam, vt ſuum cuique opus atque officium diſtribueret:) ei ego hunc oſtenderem, muliebri ritu eſſe ſuo corpore abuſum? nonne vehementiſſimè admiraretur, ſi quiſquã non gratiſſimum munus arbitraretur, virum ſe natum: ſed deprauato naturæ beneficio in mulierem conuertere ſe properaſſet?

Item Chariſij. Exiſtimate quæſo Remp. hîc adeſſe, & pro veſtra libertate ſupplicem vobis accedere: ſimul & liberos veſtros & matresfamilias amplexam tenere: parentes veſtros ætate confectos ad ſe applicare: redigere vos in memoriam, qualem ſe à maioribus acceperitis: obſecrare pro ſacris ac delubris Deorum immortalium, pro parentum monumentis, pro vobis ipſis & ſalute veſtra. Hæc ſi præſens agit, vt dixi, reſpubl. quid animi eſtis habituri? quæro.

Aquil. p. 14. *Proſopopœia* eſt perſonæ confictio. Hæc figura plurimum in ſe continet dignitatis, cùm rempubl. ipſam loquentem inducimus, aut defunctos aliquos quaſi excitamus ab inferis, & in conſpectu iudicis collocantes, oratione hos circundamus. Talis eſt illa pro Cœlio, Appij cæci perſona inducta contra Clodiam, ita dicens:

Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? Sæpe enim, quæ nos ex noſtra perſona dicentes vix ferant Iudices, ſuppoſita dignitate perſonæ liberiùs dici & conuenientiùs poterunt.

Proſopon.

Περσώπων μετάθεσις, quam alij confundunt cum apoſtrophe, fit vbi ſermo diuertitur ad ſecundã perſonam.

φαίης κἀκμῆτας καὶ ἀτειρέας ἀλλήλοισι.

Longinus περὶ ὕψους, diceres indefeſſos, & indomitos inter ſe.

Protimeſis,

Προτίμησις, *electio* vertitur à Trapezuntio.

Proſtaxis.

Iuſsio, cùm ſententia imperandi modo effertur.

Protome.

Προτομή, *præciſio* orationis, quam à reticentia diſtinguit Cicero 3. de orat. Sed nimis vrgeo, commoueri videtur adoleſcens: ad me reuertar.

Protozeugma.

Cùm verbum, quo res comprehenditur, primum collocatur. Vt, Defloreſcit formę dignitas, aut morbo, aut vetuſtate. Auth. ad Herenn. lib. 4.

Protrope.

Adhortatio ad aliquam rem eſt, & Polilogia, Virg. nũc nunc inſurgite remis Hortor vos ſocij. Cic. in Verrem 3. actionis libro, Vos quod ad veſtram famam, ſenatúſque conſulta pertinet, Iudices proſpicite, atque conſulite, &c. Iul. p. 15

Prupergaſia.

Vel *paraſceue*, *præmunitio*. Quã antè vtimur, vt confirmet id quod ſubiecturi ſumus. Vt ſi teſtem producturi ſumus, antè eſt, vt ei fidem habendam eſſe doceamus. quare eſt velut generalis locus, & tractatus communis. Cicero pro Milone; antè præmunit licere hominem occidere, & tum ſubitò occiſum P. Clodium, iure, & ſine inuidia: cùm ita dicit, Negant intueri lucem eſſe fas ei qui à ſe eſſe hominem occiſum fateatur. In qua tandem ciuitate hoc homines ſtultiſſimi diſputant? Iul. p. 15

Pyſma.

Quæſitum. Hoc genus à ſuperiore erotemate eo differt, quòd ad interrogatum vna voce tantùm reſponderi poteſt, vel à negante, vel à confitente: quæſito autem occurri non niſi pluribus poteſt, hoc modo: ſi dicas, qua igitur ratione bellum geremus? quæ auxilia nobis parata

erunt? quis erit qui ſubuenire volet, cùm tam acerbè ſocios tractauerimus? Alexander Rhetor cum Aquila ſentiens definit, πρὸς ὃ διεξοδικῶς ἀπαντῆσαι δεῖ, καὶ διὰ πλειόνων.

Ratiocinatio in Apophaſi.

Sarcaſmus.

ſ.p. Hæc figura quibuſdam videtur eadem quę chleuaſmus, ſed à perfectiſſimis propria ſignificatione deſcripta eſt. Peculiariter enim fœdiora eâ ſignificamus, non tamen ſine dicacitate concinna. Vt apud Virg.

Nouimus, & qui te, tranſuerſa tuentibus hirquis.

Apud Ciceronem, Sexte noſter, bona venia, quoniam dialecticus eſt, & hoc quoque liguris. Et pro Cœlio, quod facerem vehemétius, niſi mihi intercederent inimicitiæ cum iſtius mulieris viro, fratre volui dicere? ſemper hîc erro. *Scheſis.*

ſ.p. Proxima figura eſt anthypophorę, qua aduerſariorum affectum quemlibet fingimus cui reſpondeamus. Vt in illo:

Indignum eſt Italos Troiam ſuccendere flammis
Naſcentem, & patria Turnum conſiſtere terra:
Quid face Troianos atra vim ferre Latinis?

Hæc non ita Iuno propoſuit, quaſi manifeſtè Venus indignum eſſe dixiſſet, ſed quaſi indignum eſſe Veneri fingeret, vel ſuſpicaretur. Hæc latinè dicitur *adſictio.*

Solutum.

ii. (Sic enim voco, quod ἀσύνδετον Græci vocant) fit ita, vt demptis coniunctionibus & præpoſitionibus, quibus verba & nomina connectuntur, ſingulatim vnumquodque enunciemus. Cuius frequentiſſimum exemplum eſt per totas orationes M. Tullij: ſed vel hoc vnum ad exemplum ſufficiet. Expecto vim edicti; ſeueritatem prætoris: fauco aratori, cupio octupli damnari Apronium. In his animaduertimus nullam neque diſiunctionem, neque propoſitionem interpoſitam. Facit autem figura hęc ad celeritatem, & ad vim doloris aliquam ſignificandam: qua plerumq; cùm commoti ſumus, hoc modo incidere ſolemus. Illud etiam præceptum habeto, actori veræ cauſæ nunquam timendum eſſe, ne nimius ſit in figuris ſententiarum. Si enim fieri poſſit, vt omnes ad aliquam vtilitatem figurentur, non vitandum.

Streptolyton.

Huius figuræ pauci admodum meminere. Notatur à Scholiaſte Ariſtidis apud Photium in Ariſtidis panathenaico. Innuit eſſe figuram, quæ ex reciprocis conſtet magna varietate inter ſe contextis. Ciuitas eſt vt iuſtis fortior, ſic fortibus æquior, aut potiùs iuſtis omnino iuſtior, & violentis omnibus potentior. τῶν μὲν τὰ δίκαια τιμώντων ἰσχυροτέραν, τῶν δὲ τὰς δυνάμεις ἐχόντων ἐπιεικεστέραν. μᾶλλον δὲ τῶν μὲν τὰ δίκαια τιμώντων ἀκριβεστέραν εἰς αὐτὸν τὸν τοῦ δικαίου λόγον. τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ βιάζεσθαι δυνατωτέραν εἰς τέλος. ὥστε ἄμφω τὰ γένη δι' ἀμφοῖν νικᾶν. *Vide Photium p. 655.*

Subiectio in Prolepſi, & Procatalepſi.

Syſceuaſis.

Hoc ſchema docet diuerſas res coniungere, & communi opinioni cum ratione aduerſari, & habet magnam vim, vel ex laude vitium, vel ex vitio laudem exprimendi. Hyperidis. Nam hominis auari atque aſoti vnum atque idem vitium eſt. Vterque enim neſcit vti: atque vtrique pecunia dedecori eſt. Quare merito vtrique pari pœna afficiuntur, quos pariter non decet habere. Item Lyſiæ. Quapropter pergam: in multos largitionem, *P. Rut. p. 7* *Hyperid.*

abſtinentiæ teſtimonium non credideris: multo enim confidentiùs hoc genus hominum furatur. Nam quo magis eſſet ad ſumptum ambitionis, audaciùs facit rapinam, vt huic ipſi ambitioni copia ſuppeditari poſſit. Item Demoſthenis. Cùm ei quidam obieciſſet, matre Scytha natum, reſpondit: Non miraris igitur, quòd Scytha, matre barbara natus, tam bonus & clemens euaſerit? Item eiuſdem. At ego hunc propterea malū eſſe exiſtimo, quia nimiùm ſe gerit ſeuerū. Namque ex hominibus humanitatem ac miſericordiam tollere, maximum ſignum malitiæ videtur. Ego contrà deos precor: namque eiuſmodi ciuem habemus, qui ad ſupplicium ſumendum in omnes partes fit inexorabilis.

Suſtentatio in paradoxo.

Syllepſis.

Iul. Ruf. pag. 30. Eſt, cùm duabus diuerſiſque ſententiis & rebus vnum datur verbum minimé vtriſq; conueniens. Vt, (Incluſos vtero Danaos, & pinea furtim Laxat clauſtra Sinon.) Laxat enim, ad Danaos referri non poteſt, ſicut, ad clauſtra. Et, (Optime Graiugenûm, cui me fortuna precari, Ac vitta cōptos voluit prætendere ramos.) Non enim ſicut cui prætendere ramos, ita & cui precari, poteſt videri ratione connexum. Et, (His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti.) Hæc Latinè dicitur *Correptio.*

Symploce.

Aquil. p. 21. *Connexum.* Hæc figura ex vtraque earum quas ſuprà demonſtrauimus, compoſita eſt: vtrâque orationis ſpeciē circundat. Nam & incipit ſæpius ab vna parte orationis, & toties in vnam atque eandem deſinit, vt hæc ſe habet; Quis legē tulit? Rullus. Quis tribus ſortitus eſt? Rullus. Quis decem-viros creauit? idem Rullus.

Synathroiſmus.

Hoc & ſingulis verbis & plurium verborum coniunctione fieri poteſt. Singulis verbis, hoc modo: *P. Ril. 1.*

∴ Clearchi. Sed cùm ad ſupplicium ſumendum ſe cōfirmaret, multa ſimul eum reuocabāt officia, conſuetudo, tempus, exiſtimatio, periculum, religio: quę ſingulas proprias ei cogitationes ad remorandū ſubijciebant. Item Democharis. Nam quis hæc ſimul vniuerſa perpeti poſſit, timorem, morbum, ſenectutem, contumeliam, inopiam, vim? quarum quæuis vna res, per ſe ſatis eſt grauis ad perferendum. Sed in coniunctione plurium verborum huiuſmodi eſt. Lycurgi. Nemo enim nocens ſine ſummo mœrore eſt, Iudices, ſed multa ſimul eum perturbant. Quod adeſt, ſollicitudinis plenum, quod futurum, eſt formidoloſum, lex paratū ſuppliciū oſtentās, vitia ex vitijs coacta, occaſionem arguendi maleficij captās inimicus: quę quotidiana vehementer eius animū excruciant. *∴ alius: char* *Dem. h.*

Synchoreſis.

Συγχώρησις, cùm aliquid etiam iniquum cauſæ fiduciâ concedimus. Quint. lib. 9. c. 2.

Syncriſis.

Siue *antitheſis*, comparatio rerum atque perſonarum inter ſe cōtrariarum. Vt, ego plector, quòd tu peccas: tu delinquis, ego arguor pro malefactis: Helena redeat, virgo pereat innocēs: tua reconcilietur vxor, mea negetur, filia mea. Cicero pro Muræna, Vigilas tu de nocte, vt conſultoribus tuis reſpondeas; ille vt maturè, quò intendit, cum exercitu perueniat, &c. Item in Verrinis, iſte multo ſceleratior & nequior quàm ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit, &c. *Iul. Ruf. p. 19*

Synchyſis.

Confuſio eſt, hyperbatum obſcurũ.

Synecdoche.

Notum ex vulgaribus tropis.

Synœceioſis.

Συνοικείωσις, *Commiſtio*, quæ duas res diuerſas colligit, vt, tam deeſt auaro quod habet, quàm quod non habet. Fab. lib. 8. cap. 3. à Scaligero dicitur Cinnus, poët. lib. 3. cap. 45.

Synonymia.

Communio nominis. Vtimur autem
11 eo genere elocutionis, quoties vno verbo non ſatis videmur dignitatem aut magnitudinem rei demonſtrare: ideóque in eiuſdem ſignificationẽ plura conferuntur; vt ſi dicas, proſtrauit, afflixit, perculit.

Syſtrophe.

Eſt *conuerſio* & conuolutio.

Tapinoſis.

Cùm rei dignitas verbi humilitate deprimitur, vt gurges, pro mari: Quintil. lib. 8. cap. 3. Rei magnæ humilis expoſitio definitur à Seruio.

Tautologia.

ii. Eãdem rem pluribus verbis ſignificat hoc ſchema. Differt autem perexiguo à ſuperiori figura, Synonymia: Ibi enim ſingulę partes ex ordine idem ſignificantes ponuntur: hîc vnius nominis, aut verbi priùs poſiti, vis deinceps pluribus verbis explicatur: vt ſi dicas; Senatus populíque Romani ſummum conſilium, à quo ordine iura exteræ nationes petunt. Hîc enim vnũ nomen, Senatus, proſecutionem accipit ex pluribus verbis, non aliud ſignificantibus. Qui enim ſummum cõſilium dixit, &, cũ ordinem à quo exteræ nationes iura petant, non aliud quàm ſenatũ dixit, ſed proſequendo latiùs ornauit elocutionem.

Traductio.

Eiuſdem verbi crebriùs poſiti quędam diſtinctio: vt, Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non poteſt colere: Cic. lib. 4. ad Herenn. Eadem eſt cum analepſi.

Zeugma.

Eſt cùm vnum verbum communiter multis ſententijs iungitur, ad omnes pari ſignificatione pertinens, adnexum, vt, *Iul. Ruf.*

Æneas vrbe, & ſocijs, & claſſe relicta.

Latinè hæc figura dicitur *ligatio*, vel annexio.

NE quid igitur à me in hac parte deſideraretur, viſum eſt iſtam figurarum nomenclaturam, ex Demetrio Phalereo, Hermogene, Longino, Alexandro, Ariſtidis ſcholiaſte, Rutilio, Aquila, Rufiniano, Beda, & cæteris breuiter ſubijcere; tum propter antiquitatis auctoritatem, quam magni facio, tum propter variam, & ſanè non inutilem σχημάτων cognitionem. Sed quia multas in tot veterum obſeruationibus eſſe minutias nemo non videt, nunc omiſſa leuiorum figurarum diſquiſitione, de vſu, earum quæ notiores ſunt, & ad orationis ornamenta ſæpius adhibentur, maximè Ciceronianis exemplis pauca dicam.

DE VSV, ET VARIIS ordinibus figurarum.

CAP. XVIII.

QVod veſtis corpori, ſtellę cœlo, pratis flores, regum coronis margaritæ, ſcenæ & foro tabulæ, atque inſignia; hoc orationi figuræ, quibus nihil in oratorum apparatu magnificentius: ſed tamen tenendus eſt in vſu quidam modus, ne ſi nimiæ fuerint, iiſdem oratio potiùs oblini quàm diſtingui videatur.

Neſcio enim quo pacto, non modò in rebus humanis, ſed & in verbis contingere ſolet, vt ſumma voluptas faſtidio ſit vicina: & pulcherrima quæque ſi fuerint communiora, ſatietate impleãt animos potiùs quàm

delectent. Itaque&in mundo recurſantes diei& noctis vices lucem efficiunt mortalibus iucundioré, & annum temperant,hyemis rigor,feruor æſtatis, amœnus vêris decor, & autumni grata maturitas, quę à Deo in natura primùm condita, orator in verbis (ſunt enim quaſi naturæ imagines) imitabitur, nec orationem figuris ſarciet potiùs, quàm decorabit.

Itaque nunc de earum vſu à nobis dicendum eſt, non eo quidem ordine qui tyronibus tradi ſolet, ſed qui inſtituto noſtro & dedolatis ingeniis ſit commodior. Ac certè dum complector animo figuras omnes, vel ad docendum, vel ad mouendum fictas reperio.

Primùm igitur de iis agam, quæ ad illuſtre & ſuaue genus dicendi, in quo potiſſimùm effert ſe delectatio, attinent, deinde grauis generis ornamenta, & figuras, quibus & docere & mouere poſſumus, oſtendam.

Figuræ fermè omnes, quibus hæc dicendi ſuauitas excolitur, aut in conformatione alicuius imaginis, aut in repetitione verborum, aut in dictionum nexu, & quadam gratia concinnitatis verſantur. Quæ rerũ imagines efformant, vel vno, aut paucis verbis faciunt: ex quo oriuntur metaphoræ, antonomaſiæ, epitheta, periphraſes, ſynonymiæ: vel artificioſiùs atque vberiùs expoliunt imagines, vnde deſcriptiones emergunt.

DE PRIMO ORDINE figurarum.

Quæ imagines, vno vel paucis verbis exprimunt.

Cap. XIX.

PRima ſeries figurarum metaphoram, antonomaſiam, epithetum, periphraſim, ſynonymiam comprehendet. De tranſlatione hæc præſcribit Demetrius.

Metaphora eſt ad vnum verbum contracta ſimilitudo, quæ ſuauitatem & ſplendorem addit orationi, vbi moderatè adhibetur; nam ſi frequentior fuerit, dithyrambos ſcribemus, non orationes; neque violentas eſſe oportet iſtas tranſlationes, ſed ductas à ſimilitudine: ſunt autem hæc ſimilia, Imperator, gubernator, auriga.

Non ſemper conuertuntur metaphoræ; licuit poëtæ radicem montis pedem appellare; hominis pedem appellare radicem non decet: licuit Apuleio & Plinio pediculos nominare ſerpentes; dracones, pediculos nuncupare inſanum eſt. Tutior eſt metaphora, & iucundior, quæ fit per ſimilitudinem, addita quadam particula, aut quodam ſimili: quod Platoni & Xenophonti familiare eſt. Optimæ ſunt illæ, quæ tribuunt ſenſum rebus inanimis, vt de telo, in aduerſam acié inuolare cupit. Incidũt aliquando ita propriæ & claræ, vt non tranſlatæ, ſed natiuæ videantur.

Et de ijs intelligendus M. Tullius in Oratore, cùm dixit:

Ex omni genere frequentiſſimæ tranſlationes erunt, quòd eæ propter ſimilitudinem trãſferunt animos, & referunt, ac mouent huc illuc; qui motus cogitationis celeriter agitatus per ſe ipſe delectat.

Rem quoque augere debent metaphoræ, & conciliare admirationem: qui cœlum canere tuba dicit, cùm tonat; rem magnam tenui metaphora deterit. Sunt enim tonitrua omni tubarum clangore vehementiora. Xenophon vndare exercitum dixit magnificè: at ſi vndas maris cum exercitu conferas, & exercitu ire, ineptè loqueris: ſi audaciores ſint tropi, fulciuntur epithetis. Theognis arcum, lyram appellat; audax eſt, addit, ſine fidibus, temperat metaphoram.

Metaphorarum magiſtra optima conſuetudo ſermonis: omnia ſunt penè metaphorica, & nos latent, mera vox, acutum ingenium, acer, homo, duri mores, hæc ſunt proprijs nominibus venuſtiora. Sed cauendum maximè in ſoluta oratione, ne latiùs ductis metaphoris parabolas poëticas faciamus: quod Xenophonti excidit, *quaſi equus ſolutus campo ſuperbit, exultat, & calce ferit*, &c. Parabola hæc eſt poëtica.

Antonomaſia, & eius vſus.

Antonomaſia eſt pronominatio, ſiue ſignificatio, vice nominis poſita, vt, Adulter ſororius, &, Furia religionum muliebrium: pro Clodio, apud Ciceronem: Mundi elementum optimum, pro cœlo; apud Orpheum; Mænas quinqueuira, pro Helena, apud Lycophronem. Ex quo apparet non adeò frequentem eſſe bonis oratoribus hunc tropum; quorum eſt proprietatem verborum conſectari, non ficta vbique arripere; & certè in eo ridiculus videretur Lycophron, qui nihil penè dicit ſine antonomaſia, niſi ſe ænigmata ſcribere profiteretur.

Primus vſus erit ad neceſſitatem, propter verbi penuriam, vt cùm Ariſtoteles Cinedias molles, & venereas cantilenas appellat.

Secundus ad ornatum, vt cùm Plato nominat caput, arcem corporis humani: voluptatem, malorum eſcam: linguam, ſaporis magiſtram: hepar, coquinam corporis: domicilium cupiditatum, gynæceum: iræ ſedem, andronem: aquam, Deam ſobriã. Hæc digna Platonis maieſtate.

Tertius ad diſſimulationem, cùm de induſtria orationem volumus obſcurare. Sic Alabarchen, ſiue Arabarchen Hieroſolymitanum, Pompeiũ nuncupat Tullius.

Quartus ad indignationem, & aganacteſim. Raro apud Ciceronem. Clodium, ſemper belluam, peſtem, furiam: apud Demoſth. pro Æſchine ὄλεθρον γραμματέα audies.

Epithetum.

Epithetum, vt habet Phauorinus in lexico, ὄνομα τὸ ἐπὶ κυρίων ἢ προσηγορικῶν ὁμωνύμως τιθέμενον, δηλοῦν ἔπαινον ἢ ψόγον, eſt nomen proprijs appellatiuíſque additum, laudem aut dedecus ſignificans.

Vſus triplex diſcretionis, proprietatis, ornatus. Primus eſt neceſſitatis, vt ſi Boſphorũ nominans, Thracium appellem, aut Cimmerium: ſic enim diſtinctionem locorum facio. *Vſus epitheti.*

Secundus eſt, in natura rei, & more loquendi, vt cùm Deum Optimum Max. Mariam virginem dicimus; quis enim, ait Epiphanius, aut quo ſæculo auſus eſt quiſpiam proferre nomen ſanctæ Mariæ, & interrogatus non ſtatim intulit Virginis vocem?

Tertius, ornatus, ad illuſtrem orationem conducens: nam ſi quis dicat Bruti prudentia Tarquinium expulit, Latinè & eleganter dixiſſe videtur: ſed quantò grauius & ſublimius hoc idem erit, ſi quis hoc modò epithetis exornet, Incredibilis, ac propè diuina Iunij Bruti prudentia, ſuperbiſſimum atque crudeliſſimum regem Tarquinium, ab vrbe Romana, dominatu regio expulit?

Vt triplex epithetorum virtus, ita triplex vitium: dehoneſtant enim orationem longa, intempeſtiua, crebra: longa, vt domiporta (quis enim hoc in oratione ferat) intempeſtiua, vt ſi quis raras aues, & nigros olores vbique nominet; quod apud Iuuenalem inuenerit ſemel, opportunè tamen, & loco.

Rara auis in terris, nigróque ſimillima Cygno.

Crebra, qualia ſolent eſſe eorum qui epitheta conſectantur frigidè admodum, & pueriliter; quid opus eſt enim vbique nigrum coruum, niuem candidam, durum adamantem

decantate, & nunquam exiſtimare colophonem periodo impoſitum, niſi per ſuperlatiuum aliquod frigidum concludatur.

Synonymia.

SYnonymia eſt verborum idem ſignificantium congeries; cuius vſus eſt in fuſo dicendi genere, Ciceroni perquam familiaris. His oratio modò quaſi ingens fluuius affluentium vndarum acceſſione voluitur, modò inciſis quaſi iaculis armata vibratur. Hanc orationem, vt Nilum aut Iſtrũ fluentem admiror.

Quæ precatus ſum à Dijs immortalibus, Iudices, more inſtitutóque maiorum, illo die, quo auſpicato comitijs centuriatis L. Murænam conſulem renuntiaui, vt ea res mihi magiſtratuíque meo, populo plebique Romanæ, bene atque fœliciter eueniret: eadem precor ab ijſdem Dijs immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum, vnà cum ſalute obtinendum, & vt veſtræ mentes atque ſententiæ, cum Pop. Rom. voluntate ſuffragiiſque conſentiant, eáque res vobis populóque Rom. pacem, tranquillitatem, otium, concordiámque afferat.

Ecce duodecim fermè ſynonyma in hac periodo, quibus carere potuiſſet, ſed non ſine detrimento grauitatis.

Ex alia parte quaſi ſagittæ infeſto turbine erumpere videntur: O tenebræ, ô lutum, ô ſordes! & ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem?

Animaduerte vt anaphora, quaſi amento impulſa, vehementiorem habeat emiſſionem: Atque vt iſta habent admirabilitatem, & quandã gradationem, qua ſenſim ad maiora contendunt: ita nihil putidius quàm de triuio ſynonyma ſine vllo delectu & neruis arripere, quæ onerant potiùs quàm ornant orationem.

Quæ ſynonyma vitanda.

Et illæ quidem figuræ ingerunt quandam conformationem imaginis: at quæ ſequuntur, longè illuſtriorem.

DE SECVNDA SERIE Figurarum, in illuſtri & ſuaui genere dicendi, quibus Icones rerum efformantur.

CAP. XX.

VOluſianus in epiſtola ad Diuum Auguſtinum, inter cæteras inſtrumenti Rhetorici diuitias commendat Iconiſmatum pulchritudinem, & iure: mentem enim validiùs feriunt oratores, qui hanc virtutem obtinent, cumulatiùs.

Deſcriptio igitur, qua nihil in Rhethorum theſauris opulentius, in quatuor partes diuiditur; quarum prima imago, altera effictio, tertia notatio, quarta demonſtratio, ſiue hypotypoſis, nominatur.

Imago, eſt, formæ cum forma, cum quadam ſimilitudine comparatio. Ad quod genus referuntur parabolæ, quibus nihil clariùs docet, nihil mouet ſuauiùs, nihil iucundiùs delectat.

Vis vanum doctrinæ ſimulatorem, multis quidem libris, & ſtudiorum inſignibus refertum; ſed elinguem? agnoſce in Citharœdo piſce.

Animaduertite, quæſo, hominem, imò vanum ſimulatorem, & citharœdo ſimillimum inuenietis. Piſcis eſt, Auditores, in mari rubro, diſcriminato vertice, pinnis aureis, & rutili coloris fulgore totus effloreſcens: Citharàm dorſo geſtat, nigris lineis quaſi fidiculis intentam. Expectatis fortaſſe, vt canat? nolite, quæſo: mutus enim eſt piſcis: non diſſimili modo iſte magnam elegantiſſimorum librorum copiam circumfert, quanquam ne mutire quidem aut hiſcere in publico audeat. *Ælian. l. 11. c. 11*

Vis auaritiam? intuere in dipſade. Serpens

Serpens pernicioſiſſimus eſt, (Auditores;) Dipſas, puto, vocatur: huius venenum ſitim excitat ardentiſſimã; ex quo fit vt qui ab eodem icti ſunt, vina petant, & fontes, ſed fruſtra; in dies enim, imò in horas, exardeſcit ſitis, quanta poteſt eſſe maxima, & nulla potione reſtinguitur. Dipſas eſt, dipſas, inquam, crudelis, auaritiæ ſitis, & pecuniarum cupiditas, quæ nunquam expletur.

Effictio, eſt expreſſio corporis, vt: Hunc dico, Iudices, rubrum, breuem, incuruum, canum, ſubcripſum, cæſium, cui magna eſt in menro cicatrix. Sed vnam tibi ſubijciam ex Sidonio Apollinari omnibus numeris abſolutam, ſi modò ſtylus plus haberet nitoris.

Si forma quæratur, corpore exacto, longiſſimis breuior, procerior eminẽtiórque mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paululum à planitie frontis, in verticem cæſaries refuga criſpatur: ceruix non ſedet neruis, geminos orbes hiſpidus ſuperciliorũ coronat arcus: ſi verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarũ margo propè peruenit: aurium ligulæ, ſicut mos gentis eſt, crinium ſuperiacentium flagellis operiuntur: naſus venuſtiſſimè incuruus, labra ſubtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata; ſi caſu dentium ſeries ordinata promineat, niueum protinus repræſentat ipſa colorem. Pilis infra narim fruticãtibus quotidiana ſucciſio: barba concauis hirta temporibus, quam in ſubdita vultus parte ſurgentem, ſtirpitus tonſor aſſiduus genas aduſque forcipibus euellit: mẽti, gutturis, colli, nõ obeſi ſed ſucculẽti lactea cutis, quæ propiùs inſpecta iuuenili rubore ſuffunditur: namque hunc illi crebro colorem non ira ſed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus.

Notatio, eſt deſcriptio morum ab adiunctis: quo in genere eloquentiſſima diuitis oſtentatoris apud Cic. 4. ad Herenn. Diſertiſſimi item Theophraſti characteres, vnum tibi, & alterum exemplum ex ſexcentis ſubijciam.

Vani hominis deſcriptio, ex Theophraſto.

Homo verò ineptè ambitioſus is eſt, qui ad cœnam vocatus conuiuatori ipſi ſtudeat aſſidere: qui filium Delphos abducat, vbi comam ponat, qui operam det vt pediſſequum habeat genere Æthiopem; qui etiam ſi minam argenti velit ſoluere, laboret vt reddat in aſpero; &, ſi bouem ſacrificarit, ſolet anteriorem capitis eius partẽ magnis redimitam ſertis, pro foribus in ipſo introitu figere, vt intelligant quicunque ingredientur, eſſe ab ipſo bouem mactatum. Atque vbi pompã cum alijs equitibus duxit, reliquis omnibus puero traditis, qui ea domum referat, ipſe trabeatus in forum pergit, & ibi deambulat, cúmque illi paruulus aliquis canis fuerit mortuus, monumẽtum ei faciet, aſcriptis etiam in columella his verbis: *Soboles Melitenſis.* Iam cùm æreum annulum Æſculapio conſecrarit, appenſis ſubinde nouis coronis totum atterit, atque adeò ipſe quotidie vnguẽtis oblinitur. Sed hæc pleniùs in libro hypotypoſeon.

Habes in hoc exemplo illuſtria capita, quæ ſi oratorio ſtylo fundas, latiùs luculentam efficies deſcriptionem.

Multa huiuſmodi occurrunt apud Ciceronem, vt

Deſcriptio deterrimi hominis, haruſpic. reſp. num. *56. 57. 58.*

Catilinæ, pro Cœlio num. 11.

Egentis ſeditioſi, pro Sext. n. 110.

Mulieris amantis, & ſceleratæ, pro Cluent. num. 12. vſque ad 19.

Diuitis ſplendidi, pro Roſc. Amerino, num. 133. 134. 135.

Oratoris, in Bruto, num. 139.

Tẽpeſtatis, in Syneſio, ep. Græc. 172.

Vertis in epiſt. Græc. 235.

Virtutis & Voluptatis, Plutarch. de Fort. Rom. 170. & 271.

Demonſtratio eſt; cùm res ita verbis exprimitur, vt geri, & ante oculos eſſe videatur, vt in hac deſcriptione fulminatorũ. Verba Græca ſunt:

Philoſtr. in Scopeliano. Κατὰ τὴν Λῆμνον, ὑπὸ δρυῒ μεγάλῃ θερισταὶ ὀκτὼ, περὶ τὸ καλούμενον κέρας τῆς νήσου. τὸ δὲ χωρίον τοῦτο λιμήν ἐστιν ἐς κεραίας ἐπιστρέφων λεπτάς. νέφους δὲ τὴν δρῦν περιέχοντος, καὶ σκηπτοῦ ἐς αὐτὴν ἐκδοθέντος, ἡ μὲν ἐβέβλητο. οἱ θερισταὶ δὲ ἐκπλήξεως αὐτοῖς ἐμπεσούσης ἐφ' οὕπερ ἕκαστος ἔτυχε πράττων, οὕτως ἀπέθανεν. ὁ μὲν γὰρ κύλικα ἀναιρούμενος, ὁ δὲ πίνων, ὁ δὲ βάπτων, ὁ δὲ ἐσθίων, τὰς ψυχὰς ἀφῆκαν ἐπιτεθυμμένοι, καὶ μέλανες ὥσπερ οἱ χαλκοῖ τῶν ἀνδριάντων περὶ τὰς ἐμπύρεις τῶν πηγῶν.

Eadem Latinè.

In Léno, ſub maxima quercu meſſores octo cœnabant, qui quidem locus inſulę cornu appellatur, vbi portus eſt, qui in cornua tenuia inflectitur. Cùm ergo quercus à nube magna circumuenta fuiſſet, continuò demiſſo fulgore illa de cœlo tangitur. Meſſores ſtupore perciti, prout quiſque fortè operatur, ita occubuit: hic enim poculum efferens, hic verò bibens, hic lauans, hic autem comedens, ſyderati, mactati, & nigri omnes, non ſecus atque ſtatuæ æreæ in lacu feruentiſſimæ fornacis animas egerũt. Sed hęc pleniſſimè libro hypotypoſeô, nũc ſatis fuerit delibaſſe.

Diſtributio.

Pollux Sophiſta. *Diſtributio*, quæ proximè ad deſcriptionem accedit, eſt venuſta quędam partitio, in qua ſingula ſingulis reſpondét, vt in illo Pollucis, quod notat Philoſtratus. Proteus Pharius miraculum Homericum eſt; multæ quidem eius diuerſæque formæ: In aquã attollitur, in ignem accéditur, in leonem excandeſcit, in ſuem ruit, ſerpit in draconem, aſſilit in pantheram, aſſurgit in arborem.

Item Plinij: Aquæ ſubeunt in imbres, rigeſcunt in grandines, tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: Aër denſatur nubibus, furit procellis.

Et Solinus de monte Atlante, Manat fontibus, nemoribus inhorreſcit, rupibus aſperatur, ſquallet ieiunio.

Et Tertull. Apol. c. 10. Vani erunt homines, niſi certi ſint à primordio pluuias de cœlo ruiſſe, & ſydera radiaſſe, & lumina floruiſſe, & tonitrua mugijſſe.

Quid hac dictione ornatius? neſcio quo pacto, vt oculus luce, ſic animus perſpicuitate gaudet; cuius artifex eſt hæc figura, ſingulas diſcernens particulas; vt mens Anaxagoræ homœomeriam.

Modò eſt in ſolis nominibus, & à ſimili caſu incipit; vt apud Himeriũ, audacia ſuperat Ixionem, ferocia Salmoneum, temeritate Tantalum.

Modò caſus confunduntur ad vitãdã cacophoniam, vt in illo Plutarchi.

Erat quidem in eo Cyri ſpiritus, Ageſilai temperantia, ſolertia Themiſtoclis, vſus Philippi, fiducia Braſidæ, eloquentia Periclis.

Modò per homœoptoton clauditur, orationis membris pari tenore fluentibus. Tale illud Ciceronis exemplum pro L. Muræna.

Meruiſſe verò ſtipendia in eo bello quod tum populus Rom. non modò maximum, ſed etiam ſolum gerebat, Virtutis: patre Imperatore libentiſſimè meruiſſe, pietatis: finem ſtipendiorum patris victoriam ac triumphum fuiſſe, Felicitatis fuit.

Sed præclara omnino huius figuræ temperies, cùm adiunctam habet diuiſionem, epanodon, polyſyntheton, anaphoram, qualis eſt illa pro Cœlio:

Sed ego Atratino humaniſſimo atque optimo adoleſcenti meo neceſſario ignoſco, quia habet excuſationem vel pietatis, vel neceſſitatis, vel ætatis. Si voluit accuſare, pietati

tribuo; ſi iuſſus eſt, neceſſitati: ſi ſperauit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modo nihil ignoſcendum, ſed etiam acriter eſt reſiſtendum.

Quid hoc artificioſius? non eſt ornatus puerilis ingenij: & ſi quæ figura iudicium requirit, hæc certè flagitat.

Antitheſis.

Præclarum Rhetorum κειμήλιον eſt antitheſis, figura ad ſuaue & illuſtre dicendi genus accommodatiſſima: eſt enim contrariorum, vel certè diuerſorum, oppoſitio; quo quidem delectationis aucupio mirificè capiuntur animi, & præclara quæque fiunt ex contrarijs. Ex concordia enim & diſcordia per rerum naſcentium & intereuntium viciſſitudines ſtat mundus, ex antiphtongis numeris in muſica venuſtas: ex diuerſis coloribus decor in pictura effloreſcit: vnde fit, credo, vt hac contrariorum oppoſitione auris delectetur, nō ſecus ac paſcitur oculus, cùm certantes videt Athletas: nec mirum, ſi olim antitheſis docta figura appellata fuerit.

—crimina raſis
Librat in antithetis, doctas poſuiſſe figuras
Laudatur.

Vſus figuræ varius eſt.

Primus ſimplicior, vbi bina tamē opponuntur, & ea diuerſa potiùs, quàm contraria: vt: Non noſtri ingenij, veſtri auxilij eſt, Iudices. [Et] ἀλλότριον τοῦτο, μὴ ἐπιθύμει· ἴδιον τοῦτο, χρῶ, μὴ παραχρώμενος.

Secundus, cùm multa multis, & ea contraria conſtanti ordine interiecta per polyptoton, vt in illo Himmerij aduerſus Epicurum.

Quomodo autem congruit voluptas laboribus, patientia delicijs, academia meretricibus, philoſophia popinis, temperantia impuris adoleſcentibus?] Et hæc neruoſa, & ad dignitatem apta.

Tertius fit nulla caſuum connexorum varietate, ſed continua geminorum oppoſitione, per anaphoram, & inciſa.

Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulātia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido.

Huius generis inſigne eſt exemplum apud maximum Tyrium, orat. 4. vbi comparat amicum & adulatorem.

Quartus, cùm plura præmittuntur ſimilia, quibus deinde contraria pari numero reſpondent, & ea inciſa, vt:

Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes, cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum vitijs omnibus.

Hæc erit apta concluſio poſt geminorum oppoſitionem, ad varietatem, & hæc iterum ad pugnam apta.

Quintus eſt Synchriſis: vbi gemina quidem iunguntur, vel diuerſa, vel contraria, ſed numeroſiùs, & in iuſtis ac paribus membris: non tamen inciſis, vt: Vigilas tu de nocte, vt tuis conſultoribus reſpondeas. [Ecce tibi alterum membrum par numero ſyllabarum, diceres à M. Tullio numeratas] Ille, vt quò intēdat, maturè cum exercitu perueniat.

Hæc antitheſis numeroſæ pompæ potiùs eſt quàm pugnæ.

Sextus, congeries, in qua diuerſa partim bina copulantur, partim plura pluribus, vt in Miloniana.

Eſt enim hæc, Iudices, non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus.

Septimus, ridiculus eſt, dignus Neronianis verſibus, quales ſunt iſti:

Fortia neglecti velabant colla capilli,
Et per neglectos velabā colla capillos.

Deinde:

Ah quoties vmbra porrexi brachia mota:
Ah quoties vmbra reduxi brachia mota.

Octauus fit per negantia: Cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis imperijs, non offenſionibus belli, ſed victorijs, non ſtipendijs ſed triumphis eſt traducta: valet ad rem exaggerandam per αὔξησιν, ſupra communem morem.

Oxymorum.

Proximum eſt Antitheſi contrarium, ſiue Oxymorum, quod Contentionem nominat M. Tull. differunt tamen nonnihil.

Oxymoron quomodo differat ab antitheſi.

Antitheſis poteſt fieri ex diuerſis: Oxymorum ſemper ex contrarijs aſſerit: hoc in eodem ponit contraria: illa lenior & ad ſenſus accommodatior; hoc vehementius, & ὑπερβολικώτερον, id eſt, ad Hyperbolem magis accedens: qualia ſunt illa, *innupta nuptiæ, inſepulta ſepultura, δῶρον ἄδωρον.* In quibus eſt & Anaclaſis, ſeu reflexio vocis.

Vſus Oxymori, ſiue Contentionis.

Contentio tota eſt ad admirabilitatem, & eius vſus in rebus, virtutibus, vitijs exprimendis, quæ prodigio aliquid ſimile habeant; qualia ſunt illa Ariſtidis in orat. Themiſtoclis de Xerxe. Mons procelloſus nauigatur, fretum integrum ponte commiſſo pedibus traijcitur, per mediũ Athum nauigant triremes, in fluctibus currentem Medorum equitatum vidit Helleſpontus.

Et in mare equites, in ſolem tela, in fluctus plagas & verbera ingeres.

Epiſtol. 8. l. 1.

Idem Sidon. Apol. In qua palude, indeſinenter, rerum omnium lege peruerſa, muri cadunt, aquæ ſtant, turres fluunt, naues ſedent, ægri deambulant, medici iacent, algent balnea, domicilia conflagrant, ſitiunt viui, natant ſepulti, vigilant fures, dormiunt poteſtates, fœnerantur clerici, Syri pſallunt, negotiatores militant, milites negotiantur, ſtudent pilæ ſenes, aleæ iuuenes, armis Eunuchi, literis fœderati: Tu vide qualis ſit ciuitas, vbi tibi lar familiaris incolitur, quæ faciliùs territorium potuit habere quàm terram. Philo de mundi opificio, χειμὼν φλέγει, θέρος χειμαίνει, ἔαρ μετοπωρίζει, μετόπωρον ἐαρίζει.

Ad hanc quoque figuram attinet illud Tert. c. 44. Apologetici. Nam ſi qui fortè verè de ſterilitate Chriſtianorum conqueri poſſunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum Sicarij, Venenarij, Magi, item Aruſpices, Arioli, Mathematici. His infructuoſos eſſe magnus fructus eſt.

Antiſagoge.

Affinis eſt quoque antitheſi *Antiſagoge,* non vulgare orationis ornamentum; quæ paria paribus penſat, aut minora maioribus, aut maiora minorib. Quale eſt illud Plutarchi:

Natalium ſplendor res eſt præclara ſanè, ſed bonum à maioribus profectum; diuitię in pretio ſunt, verùm earum poſſeſſio à fortuna pendet, quæ eas ſępenumero ademit habentibus, & non ſperantibus obtulit. Magnæ opes, tanquam ſcopus propoſitæ ſunt ijs qui cupiunt loculos exhaurire, ſeruis, maleficis, ac calumniatoribus: & quod maximum eſt, etiam peſſimis adſunt diuitiæ. Gloria, res eſt, vt venerabilis, ita inſtabilis; pulchritudo, optabilis, ſed paruo durans tempore; ſanitas, pretioſa res eſt, eadémque facilè mutatur; robur digna res eſt laude ac voto, ſed morbo aut ſenectute facilè aboletur: quanquam (vt vno verbo dicam) qui ob vires corporis ſibi plaudit, ſcire debet ſe à vero aberrare, Quantũ enim eſt hominis robur, cũ aliorum animalium robore comparatum? Elephantorum puta, taurorum, leonum? Doctrina, omniũ quæ

nobis adſunt bonorum, ſola immortalis eſt, & diuina. D. Hieronymus egregiam habet eiuſdem figuræ ſpeciem, ad Heliodorum: Paupertatem times, ſed beatos pauperes Chriſtus appellat: labore terreris, nemo athleta ſine ſudoribus coronatur; de cibo cogitas, ſed famem fides non timet: ſupra nudam metuis humum exeſa ieiunijs membra collidere, ſed Dominus tecum iacet: ſquallidi capitis horret inculta cæſaries, ſed caput tuum Chriſtus eſt; infinita eremi vaſtitas terret, ſed tu Paradiſum mente deambulas. Vide item D. Cyprian. ep. 16. p. 39.

Vſus eſt in argumento à partium enumeratione, & comparatis, in re exaggeranda, vel imminuenda; nec caret ſua acrimonia; vt illa Himerij. Aras non euertiſti, at eas fruſtra eſſe oſtendiſti; cùm rerum prouidentiam tollis, ob quam arâs extruximus: ſacrificia noua non introduxiſti, at omnia ſuſtuliſti.

DE TERTIA FIGVRArum ſerie, quæ ſunt in Repetitione.

Anadiploſis.

CAP. XXI.

ANadiploſis, eſt iteratio verbi in eadem ſententia aliquando continenter: vt ô Myſis! ô Myſis! ſed artificioſior cùm aliquid interijcitur; vt illa Demoſthenis: πονηρὸν (ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι) πονηρὸν συκοφάντης. Mala res, viri Athenienſes, mala res calumniator. Sic Cicero, Non es commotus, cùm tibi mater pedes amplexaretur, non es commotus. Et, Dij immortales, ſine gemitu hoc dici non poteſt: non nemo etiam in illo ſacrario reipubl. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt.

Vſus eſt in affectibus, temperies cum exclamatione.

Anaphora, Epiſtrophe, Epanalepſis, Traductio, Alluſio, Commutatio.

Anaphora eſt repetitio in principijs ſententiarum aptiſſima ad enumerandum, vt, Nihil te nocturnum præſidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, &c. *Vſus Anaphoræ.*

Ad inſectandum, Tu in forum prodire, tu lucem conſpicere, tu in horum conſpectum venire conaris.

Ad affectus amabiles.

Te dulcis coniux, te ſolo in littore ſecum, *Virg. 1. Georg.*
Te veniente die, te diſcedente canebat.

Temperatur cum Epiſtrophe, Synonymia, homœoptoto, homœoteleuto.

Idem fere eſt vſus *Epiſtrophes* ſeu conuerſionis, quæ repetitio eſt in fine: vt iuſtitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit.

Epanalepſis ſeu complexio vtramque figuram amplectitur, repetitque in fine & principio; Figura ad exaggerationes virtutum & vitiorum aptiſſima; niſi ſtatim feriret faſtidioſiſſimas aures, & eius artificium illico nudum pateret. Idcirco non eſt nimis continuanda, ſed Anaphora, Traductione, Polyptoto cum amœnitate varianda. *Vſus Epanalepſees.*

Traductio. Crebra eſt eiuſdem dictionis repetitio, ſed cum caſuum aut modorum varietate, aut mutatione in ſenſu: vt, qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non poteſt colere.

Cui ſimilis eſt *alluſio*, amari iucundum eſt, ſi curetur ne quid ſit amari: ſed hæc leuiora.

Vehementiam habent conglobati caſus, ex Antithetis vibrati, vt in illa imprecatione Didonis:

Littora littoribus contraria, fluctibus vndas,

Imprecor arma armis, pugnent ipſique nepotes.

Proxima eſt *Commutatio*, ſententiarum diſcrepantium inuerſio, vt illud Simonid. Pictura loquens poëſis eſt; Tacita poëſis pictura eſt: &, Eſſe oportet, vt viuam; non, viuere, vt edam.

DE QVARTA SERIE Figurarum,

Ad ſuaue dicendi genus pertinentium, maximè in ſtructura Periodorum.

Cap. XXII.

Reſtant in hoc dicendi genere figuræ: ex quibus periodi venuſtatem capiunt, & numerum; quo in genere excellit Iſocrates; ita eius oratio tota eſt continentibus vincta numeris, vt in tecto tegulæ: neque tamen eo ad pugnã aptior: vt enim ſi quis currentium corpora vinciat, de celeritate multum detrahat; ſic ea oratio, quo pedibus & copulis ſtrictior eſt, plus ſuauitatis habet, minus acrimoniæ.

Ornant igitur periodos modò *Aſyntheta* crebris inciſis, quaſi vehiculis, contorta. Gere morem parenti, pare cognatis, obſequere amicis, obtempera legibus. Et hæc ad aculeos.

Polyſyntheta ad grauitatem. Grauius enim eſt illud Homeri.

--- πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

vel vna coniunctiuncula.

Homœoptota ſimiliter cadentia, quæ iiſdem caſibus efferũtur. Hominem laudas egentem virtutis, abundantem felicitatis.

Homœoteleuta, quæ iiſdem modis: vt turpiter audes facere, nequiter audes dicere.

Plenus eſt iſtis Apuleïus, vt, tibi reſpondent ſydera, redeunt tempora, gaudent numina, ſeruiunt elementa; & certè nimis ab antiquis affectata reſpuit poſteritas, cùm propter artificij facilitatem paterent omnibus.

Optima eſt vtriuſque figuræ temperies: vt in illo, perditiſſima ratio eſt amorẽ petere, pudorem fugere, diligere formam, negligere famam.

Sunt iſtis affines diſiunctiones, coniunctiones, adiunctiones.

Diſiunctio vnum quodque certo concludit verbo, Pop. R. Numantiam deleuit, Carthaginem ſuſtulit; Corinthum diſiecit, Fregellas euertit. Suauis, eſt ſed faſtidio obnoxia, niſi ingenium ſit & prudentia in diſtributione.

Coniunctio interpoſitione verbi prima ligat vltimis: vt, formæ dignitas aut morbo defloreſcit aut vetuſtate.

Adiunctio verbum præponit, aut poſtponit: vt defloreſcit formæ dignitas, aut morbo, aut vetuſtate. Vel, aut morbo, aut vetuſtate, formę dignitas defloreſcit.

Sed nihil æquè venuſtat orationem, ac illi ſuauitatem affundit, quã Iſocolon, ſeu compar, in quo ſunt membra orationis, quæ conſtant fere ex pari numero ſyllabarum: vt in illo Ciceronis: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. His periodis ſparſæ Iſocratis orationes.

DE ALTERO ORDINE Figurarum, quæ ad grauitatem faciunt.

Cap. XXIII.

Sequuntur illuſtriores figuræ ſententiarum, quarum ſiue ad docendum, ſiue mouendum, ſplendor eſt maximus.

Nos primùm eas quæ in demon-

ſtrando ſunt poſitæ, deinde quæ in velitatione & dialogiſmo, postremò, quæ in affectibus, ſubijciemus.

pro Ro- 142. Prima eſt diuiſio, quæ rem in partes diſtribuit, & dilemmate ferit aduerſarios. Si id actum eſt, fateor me erraſſe, qui hoc maluerim: fateor inſaniſſe, qui cum illis ſenſerim. Tametſi inermis, Iudices, ſenſi. Sin autem victoria nobilium ornamento atque emolumento reipubl. populóque Rom. debet eſſe; tum verò optimo & nobiliſſimo cuique meam orationem gratiſſimã eſſe oportet.

(Illa habet vim & probabilitatem, hæc etiam affectum.)

pro ...um. Vnum perfugium, Iudices, vna ſpes reliqua eſt S. Roſcio, eadémque reipubl. veſtra priſtina bonitas, & miſericordia: quæ ſi manet, ſalui etiam nũc eſſe poſſumus; ſin ea crudelitas, quæ hoc tempore in republ. verſata eſt, veſtróſque animos (id quod fieri profectò nõ poteſt) duriores acerbioréſque reddit: actum eſt, Iudices: Inter feras ſatius eſt ætatem degere quàm in hac tanta immanitate verſari. Valebit illud genus in perorationibus.

In principijs propoſitionum habet illa maieſtatem. Duæ res ſunt quæ hominem locare poſſunt in ampliſſimo gradu dignitatis, vna Imperatoris, altera Oratoris boni; & cæt.

Alterum genus diuiſionis eſt *expeditio*, cùm rationibus compluribus enumeratis, quibus aliqua res aut fieri, aut non fieri potuerit, cæteræ tolluntur, vna relinquitur; quam nos intendimus hoc modo: neceſſe eſt, cùm conſtet iſtum noſtrum fundum fuiſſe, oſtendas te aut vacuum poſſediſſe, aut vſu tuum feciſſe, aut emiſſe, aut hæreditate tibi veniſſe. Vacuum, cùm ego adeſſem, poſſidere non potuiſti: tuum vſu feciſſe etiam nunc non potes. Emptio nulla profertur, hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit: relinquitur ergo, vt me vi de meo fundo deieceris.

Tertium *Meriſmos*; cuius mentio eſt apud Rutilium Lupum; deſcriptio quædam rei, aut perſonæ, à ſingulis partibus. Hæc exornatio complectitur diſtributionem, ſed habet aliquid vehementius, vt in illo Lycurgi oratoris.

Cuius omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ; oculi ad petulantem laſciuiam; manus ad rapinam; venter ad auiditatem; virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſtè appellare, ad omne genus corruptelæ; pes ad fugam, prorſus vt ex hoc vitia, aut ipſe ex vitijs ortus videatur.

Vſus erit in laudando, in vituperando, in re exaggeranda, cùm ita ſingulæ partes ſumentur, epithetíſque proprijs donabuntur.

Gradatio figura eſt omnino ad amplificationem ficta, quæ ſenſim à minoribus, quaſi per ſcalarum gradus; aſcendit ad ſumma.

Decantatum eſt illud, Facinus eſt vinciri ciuem Romanum, ſcelus verberari, propè parricidium necari; quid dicam, in crucem tollere? verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt. Non fuit his omnibus iſte contentus: ſpectet, inquit, patriam, in conſpectu legum libertatíſque moriatur. Deinde apponatur aculeata concluſio, aut exclamatio cum indignatione, aut admiratione, vt res tulerit.

Habet hæc figura faſtidium, ſi frequentior fuerit. Andocid. de induſtria ſuperlatiuum omittit; δεινὸν μὲν οὖν ἐστιν, ὑπὸ τῶν ἀγνοούντων τὰ δίκαια πράττειν κακῶς, πολὺ δὲ χαλεπώτερον ὅταν τις ἐπιστάμενος τὰ διαφέροντα, παραβαίνειν τολμᾷ. Graue quidem eſt, ab ijs qui ęquitatem ignorant, malè tractari; multò verò durius, cùm quis ea nouit quæ iuſta ſunt, & audet prætergredi. *Andocides in Alcibiad. p. 31. n. 30.*

Himerius apud Photium.

Tutiùs occultatur artificium hoc modo; malum odit, communis virtus eſt: cum malo etiam bellum geſſit. Hæc pulchra ratio exaggerandæ rei, dum minora ſumuntur, & laudantur quidem, ſed ſtatim maioribus obruuntur.

Vſus ſynathroiſmi.

Synathroiſmus, ſiue frequentatio, eſt congeries rerum, & rationum, viuida orationis celeritate decurrentium; cuius vis in ſuadendo aut diſſuadendo maxima, & in perorationibus frequens; vt, Nemo enim nocens, ſine ſummo mœrore eſt, Iudices, ſed multa ſimul eum perturbãt; quod adeſt, ſollicitudinis plenũ; quod futurum, eſt formidoloſum: lex, paratum ſupplicium oſtentans; vitia ex vitiis coacta; occaſionem arguendi maleficij captans inimicus: quę quotidiana vehementer eius animum excruciant. Et, Alexandro verò, quid ſupra dignitatem, quid citra ſudorem, quid incruenta victoria, quid citra pulueris, vt dicitur, tactum? poſtremò quid inelaboratum obtigit? amnes ſanguine mixtos bibebat, quos cęſorum corporibus iunctos traijciebat: herbam fame enectus edebat, quam primã offendiſſet: obrutas altis niuibus gẽtes adijt, vrbes ſub terram merſas excidit, pugnantia maria nauigauit, arida Gedroſiorum Arachoſiorúmque littora permẽſus, in mari priùs etiã quàm in terra ſtirpes vidit.

Rutil. ex Lycurgo.

Plut. de fortuna Alexandri.

Mobilis, & cita congeries expreſſa è Plutarc. l. de fort. Rom.

Sed illud mobilius, & γοργότερον. Trophæa alia ſuper alia eriguntur; triumphi triumphos excipiunt, arma ſanguine calentia nouo ſubinde ſanguine abluuntur, victorias numerat, non cadauerum ſpoliorúmve aceruis, ſed ſubactis regnis, populíſque in ſeruitutem redactis, inſulis continentibúſque, claſſibus ſuis patefactis; ea eſt Romanorum Imperij magnitudo. Vna pugna Philippus Macedoniam perdidit, vna clade accepta Antiochus Aſia ceſſit, vno prælio victi Carthaginenſes Libyam amiſerunt, denique vir, vnius exercitus impetu imperio Armeniam adiecit, Pontum Euxinum, Syriam, Arabiam, Albanos, Iberos, & omnino quæ cis Hyrcanos Caucaſúmque ſunt: ter illum victorem vidit Oceanus terras ambiens, Numidas in Libya ad littora vſque meridiana repulit, Hiſpaniam Atlantico tenus ſubegit cum Sertorio deſciſcentem: Albanorum reges inſectans intra Caſpium pelagus compulit; bella hæc omnia egregiè profligauit, publicæ fortunæ ope adiutus: ab ea verò deſtitutus, ſua tandem ipſius ſorte cecidit. Enimuero magnus ille Romanorum genius, non vt Macedonum, ad dieculam aſpirans, aut breuiculo tempore florens; nec terreſtris modò, vt Lacedæmoniorum; aut maritimus, vt Atheni̇enſium, &c. Vidè item ex Saluiano, lib. 1. de gubernatione Dei, vbi res geſtas Moyſis perſtringit.

Cic. ad Her.

Ratiocinatio eſt per quam nos ipſi à nobis rationem poſcimus, quare quidquam dicamus, & crebrò noſmet à nobis petimus vniuſcuiuſque propoſitionis explanationem: ea eſt huiuſmodi;

Maiores noſtri, ſi quam vnius peccati mulierem damnabant, ſimplici iudicio, multorum maleficiorum conuictam putabant. Quo pacto? quoniam quam impudicam iudicarãt, eam veneficij quoque damnatã exiſtimabant. Quid ita? quia neceſſe eſt eam quæ ſuum corpus addixerit turpiſſimæ cupiditati, timere permultos. Quos? iſtos, virum, parentes, cæteros, ad quos videt ſui dedecoris infamiam pertinere. Quid poſtea? quos tantopere timeat, eos neceſſe eſt vt quoquo modo poſſit, veneficio petat.

R. . . tioci . . ni. s api . . ſi. . .

Hæc figura habet multum τοῦ πρακτικοῦ, & ad docendum demonſtrandúmque efficaciſſima eſt, & valde popularis.

DE

DE FIGVRIS IN VELITATIONE, & Certamine.

CAP. XXIV.

PRolepſis eſt occupatio obiectionis, cuius varia ſunt genera.

Modò conciſa eſt, vt:

Eſto, ipſe nil poteſt, at venit paratus cum ſubſcriptoribus exercitatis, & diſertis.

Modò ampla & magnifica, itémque irriſione amarulenta, in proponenda aduerſarij oratione; qualis eſt illa.

Quid agam, Iudices, quò accuſationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim meos impetus, quaſi murus quidam, boni nomen Imperatoris opponitur: noui locum, video vbi ſe iactaturus ſit Hortenſius: belli pericula, tempora reipubl. Imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro ſuo iure contendet, ne patiamini talem Imperatorem Pop. Rom. Siculorum teſtimonijs eripi, ne obteri laudem Imperatoriam criminibus auaritiæ velitis.

Modò expeditionem habet adiunctam, veſtigat, tentat, capit, omnes aduerſarij rationes breuiter ſubijcit, diluítque cum dexteritate, vt illa:

Quæro igitur vnde iſte tam pecunioſus ſit factus? amplum patrimonium relictum eſt? at patris bona vænierunt. Hæreditas aliqua obuenit? non poteſt dici: ſed etiam à neceſſarijs omnibus exhæredatus eſt. Præmium aliquod ex lite, aut iudicio cepit? non modò id non fecit, ſed etiam inſuper ipſe grandi ſponſione vinctus eſt. Ergo ſi his rationibus locupletatus non eſt, ſicut omnes videtis, aut iſti domi naſcitur aurum, aut vnde non eſt licitum, pecunias accepit, & tunc appellatur *ſubiectio*: qua vſus Philo de legatione ad Caium, τὸ γένος ἦν ἐλάττων, pag. 783. &c.

Modò per anaphoram & homœoptota vibratur, qualis eſt illa omnium argutiſſima de Haruſp. reſp. *Argutiſſima ſpecies ſubiectionis.*

Tu meam domum religioſam facere potuiſti, ecqua mente? qua inuaſeras. qua manu? qua diſturbaras. qua voce? qua incendi iuſſeras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras. quo puluinari? quod ſtupraras. quo ſimulachro? quod ereptum ex meretricis ſimulachro, in Imperatoris monumento collocaras.

Suſtentatio.

Suſtentatio eſt dicti ſuſpenſio ad maiorem attentionem, vt illud Demoſthenis: *Demoſt. pro Coron.*

Βούλομαι τι καὶ παράδοξον εἰπεῖν, καί μου, πρὸς Διός, καὶ θεῶν μηδεὶς, τὴν ὑπερβολὴν θαυμάσῃ: Cupio autem quidpiam admirabile dicere, & quæſo per Deos, ne quis hanc miretur dicendi inſolentiam.

Et Cicero; Audite, audite Conſulem, Iudices, nihil dicam arrogantius, tantùm dicam totos dies atque noctes de republica cogitâtem.

[Illa maieſtatis plena eſt: hæc acris, & expedita.

Cognitorem adſcribit Sthenio: quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non. Thermitanum aliquem, honeſtum hominem ac nobilem? ne id quidem: at Siculum, in quo aliquis ſplendor dignitáſque eſſet? minimè. Quid igitur? ciuem Romanum. cui hoc probari poteſt? cùm eſſet Sthenius, ciuitatis ſuæ nobiliſſimus, ampliſſima cognatione, plurimis amicitijs; cùm præterea tota Sicilia multum auctoritate & gratia poſſet, inuenire neminem Siculũ potuit, qui pro ſe cognitor fieret? hoc probabitis? an ipſe ciuem Romanum maluit? cedo: cui Siculo cùm is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus vnquam ſit? *Cic. 4. in Verr. nu. 106.*

Hhh

Vides, vt in ratione variatur & venuſtatur. Iſta minùs habet acrimoniæ, ſed plus expectationis.

Etiamnum mihi expectare videmini, Iudices, quid deinde factum ſit? quòd iſte nihil vnquam fecit ſine aliquo quæſtu, atque præda. quid in eiuſmodi re fieri potuit, quod commodũ eſt? expectate facinus, quàm vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium; nomine ſceleris coniurationiſque damnati, ad ſupplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inſpectantibus ſoluti ſunt, & Leonidæ illi domino redditi. Alias iuuat tranſitiones, vt:

Quid deinde furcifer, quò progreditur? &, Venio nunc ad illud aureum nomen Chryſogoni.

Licentia.

Demoſth. Philip. 3. *Licentia*, παῤῥησία, libertas, & fiducia loquendi: quo genere abundat Demoſthenes, vt ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δ' ᾖ. Vereor ne quid dicam odioſum, ſed omnino verum. Acris eſt ac amarulenta.

Cic. Philip. 1. Altera excelſa: quid? de reliquis reip. malis licét-ne dicere? mihi verò licet, & ſemper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere.

Tertia, lenis eſt, quæ videtur exerere aculeos, cum aliqua acrimonia, quam mulcet, & mitigat, vt.

Cic Philip. 9. Vos enim (Patres conſcripti) graue dictu eſt, ſed tamen dicendum, vos, inquam, Seruium Sulpitium vita priuaſtis: quem cùm videretis ſe magis morbo, quàm oratione excuſantem, non vos quidem crudeles fuiſtis, (quid enim minus in hunc ordinem conuenit) ſed cùm ſperaretis nihil eſſe, quod non illius authoritate & ſapientia effici poſſet, vehementiùs excuſationi obſtitiſtis, atque eum, qui ſemper veſtrũ conſenſum grauiſſimum iudicauiſſet, de ſententia deieciſtis.

Quarta, adulatoria, quæ ſimulat libertatem, cùm tamen ea dicat, quæ auditoribus ſcit eſſe gratiſſima: Talia ſunt illa pro Ligario, Vide quàm non reformidem, vide quanta lux liberalitatis & ſapientiæ tuæ, mihi apud te dicendi oboriatur.

Communicatio.

Communicatio eſt, quaſi cum ipſis, apud quod dicas, deliberatio. Apta ad purgationem figura, in qua multum eſt probabilitatis. Ego pro te nũc conſulo poſt tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cùm tempus erat, conſulere oblitus es. Quæro abs te Cai Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marce, vadimonium mihi non obijt quidam ſocius, & affinis meus, quîcum mihi neceſſitudo vetus, controuerſia de re pecuniaria, recèns intercedit: poſtulóne à Prætore, vt eius bona mihi poſſidere liceat? an cùm Romæ domus eius, vxor, liberi ſint, domum potiùs denuntiem? Quid eſt, quod hac tandem de re vobis poſſit videri? Profectò ſi rectè veſtram bonitatem, atque prudentiam cognoui, non multum me fallit, ſi conſulamini, quid ſitis reſponſuri: primùm expectare: deinde ſi latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos conuenire, quærere quis procurator ſit, domum denuntiare: dici vix poteſt, quàm multa ſint quæ reſpondeatis ante fieri oportere, quàm ad hanc rationem extremam ac neceſſariã deuenire. *Vſus communicationis.* *Cicero pro Quin.*

Conceßio.

Conceßio eſt in dictis, ſicut permiſſio in factis.

His quidem figuris videmur aliquid aduerſario concedere, quod tamen nihil contra rem noſtram facit, immo ex fiducia noſtræ æquitatis & abundantia rationum proficiſcitur.

Adiunctam vt ſæpius habet *paralepſim*, qua nos multa, & ea aliquando grauia, præterire fingimus, vt ad maiora veniamus, ſic: Verùm hoc quoque vobis remitto, negligite præterita ſi vultis, ſed ne reliquas ſpes turbetis, atque omnes prouincias euertatis.

Hæc expedita. Confringat iſte ſanè vi ſua conſilia ſenatoria, quæſtiones omnium perrumpat, euolet ex noſtra ſeueritate.

Altera inuidioſa, & ironica, qua reus in inuidiam adducitur; ſynathroiſmon enim habet magnorum criminum, quę omnino concedi non poſſunt, & tamen videtur præterire, vt nocentiſſimum hominem oſtendat. Sic, verùm eſto; nihil eſt, quod non emi poſſit, ſi tantum des quantum velit venditor, ſpoliemus orbem terrarum, vendamus vectigalia, effundamus ærarium, vt locupletatis, aut inuidiæ aut peſtilentiæ poſſeſſoribus, agri tamen emantur. Quid tùm, quę erit in iſtos agros deductio?

Tertia grauis, cum aganacteſi, vt in Milone de Clodio. Excitate, excitate eum, ſi poteſtis, ab inferis, frãgatis impetum viui, cuius vix ſuſtinetis furias inſepulti.

Permiſſio eſt, vt illa in 7. Verrina. Perfrica frontem, & dic te digniorem qui conſul fieres, quàm Catonem.

Ironia, Epiplexis, Apoſiopeſis, Allegoria.

Ironia, vna eſt breuis & faceta, vt cùm Lamia deformem interpellaret. Audiamus, inquit Craſſus, pulchellum puerum: at ille bellè retorſit, non potui formam ipſe fingere, ingenium potui.

Alia fuſa & magnifica, vt illa in Piſonem, qui triumphum contemnebat. Non eſt integrum Cneo Pompeio conſilio iam vti tuo; errauit enim; non guſtarat iſtam tuam philoſophiam; ter iam homo ſtultus triumphauit. Craſſe pudet me tui, quid eſt quòd confecto formidoloſiſſimo bello, coronã illam lauream tibi tantopere decerni volueris à Senatu? P. Seruili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audiſtis tam doctum hominem, tam eruditum, priuſquam in illum errorem induceremini? C. ipſi Pontino neceſſario meo iam non eſt integrum: religionibus enim ſuſceptis impeditur. O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paulum, ruſticum Mariũ, nullius conſilij patres iſtorum amborum conſulum, qui triumpharunt! Et poſtquam ſatis luſit, mactat hominem exclamatione. O tenebrę! ô lutum! ô ſordes!

Tertia amarulẽta, quæ dicitur *Sarcaſmos*, ridet & pungit, vt Veſpa. Talia ſunt illa Demoſthen. αὐτοτραγικὸς πίθηκος, ἀρουραῖος Οἰνόμαος, παράσημος ῥήτωρ. Tragica Simia, ruſticus Oenomaus, adulterinus Rhetor. *Demoſth. in orat. de Corona.*

Epiplexis, eſt grauior quædam increpatio, apta Demoſthenis grauitati; qualis eſt illa: τί οὖν ὦ ταλαίπωρε συκοφάντης; τί λόγους πλάττεις; τί σαυτὸν οὐκ ἐλλεβορίζεις ἐπὶ τούτοις; Quid igitur ô miſer calumniaris, quid mendacia fingis? quid elleboro te non purgas?

In hoc genere plerunque valet Apoſiopeſis, Allegoria, Epanorthoſis.

Apoſiopeſis eſt reticentia, cuius vſus triplex eſt. Vel enim reticetur propter obſcœnitatem, vt in illo Virgilij, *Apoſiopeſeos vſus.*

Nouimus, & qui te.

Vel propter δυσφημίαν, quòd mali ominis eſſe videatur.

Sed Vlpianus 1. Philipp. notat, Demoſthenem de induſtria Philippi verba remittere, ne mala auis interueniat,

Vel propter grauitatem; nam, vt ait Demetrius, Quæ latent, grauiora putantur. Tale eſt illud Iuuenalis:

Maiorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Demetrii Phalereide allegoria iudicium.

Allegoria, ad terrorem incutiendum eſt aptiſſima, adyto aut nocti ſimillima, neſcio quid habet horroris; quia, quæ minùs videntur, magis timentur: omnia myſteria ſunt Allegoriis velata, ad grauitatem & horrorem. Grauiùs dixit Dionyſius, Locris vaſtitatem minitans, (Nunc Cicadæ apud vos in nudo cantabũt ſolo;) quàm ſi rem dixiſſet apertiùs, iracundior viſus eſſet, & minùs metuendus. Sed cauẽdum à continuata Allegoria, ne videamus ænigmata facere. Hæc Demetrius.

Correctio.

Correctionis variæ ſpecies. Prò Cœlio n. 31. Pro Roſc. Amer. n. 134. Pro Sext. n. 110.

Correctio vna eſt mordax, vt: Quod quidem facerem vehementiùs, niſi mihi intercederent inimicitiæ cum iſtius mulieris viro: fratrem volui dicere, ſemper hîc erro. Et: Quę verò cõuiuia honeſta credo in eiuſmodi domo, ſi domus habenda eſt potiùs, quàm officina nequitiæ, & diuerſorium flagitiorum omnium?

Alia vehemens cum Anadiploſi: cui benedixit vnquam bono? benedixit? immò quem fortem & bonum ciuem non petulantiſſimè inſectatus eſt?

Pro Lig. n. 26. Philip. 3 num. 3.

Alia leuior per addubitationem & moderationem. Conſtantiam dico, neſcio an meliùs patientiam poſſem dicere. Et: Patrimonium effudit; quanquam non ſumus vſi eo verbo, quo decuit: non enim effudit, ſed in ſalute reipubl. collocauit.

DE TERTIA SERIE Figurarum in affectibus.

CAP. XXV.

Figuras claudent exornationes ſententiarum omnium illuſtriſſimæ. Exclamatio, Imprecatio, Sermocinatio, Proſopopœia, Apoſtrophe, Aporia, quibus nihil ad affectus mouendos potentius: ſed tamen ſi frequentiùs adhibeantur, & in leui materia, nihil miſerabilius.

Exclamationis modi.

Exclamatio, alia acuta, & breuis, vt, Quænam, malum, eſt iſta voluntaria ſeruitus? fuerit quædam neceſſaria.

Alia fuſa, & plena, quæ tot generibus diſtinguitur, quot ſunt affectus

Auerſionis & horroris: ô ſcelus! ô portẽtum in vltimas terras exportandum!

Alia admirationis cum laude, vt: ô ciuem natum reip. memorem ſui generis, imitatorémque maiorum.

Epiſt. Iuliani tota in exclamationibus admirat.

Et illa epiſtola Iuliani tota in exclamatione, ὢ λόγος, ὢ φρένες, ὢ σύνθεσις, ὢ διαίρεσις, ὢ ἐπιχειρήματα, ὢ τάξις, ὢ ἀφορμαὶ, ὢ λέξις, ὢ ἁρμονία, ὢ συνθήκη! O eloquentiam, ô mentem, ô prudentiam, ô diſtributionem, ô vim argumentorum, ô diſpoſitionem, ô adiuncta, ô dictionem, ô numerum, ô compoſitionem!

Dionyſii Mileſii laudata exclamatio.

Doloris exclamatio. Dionyſius Mileſius laudatur apud Philoſtratum ob hanc monodiam, ſed perſona Demoſthenis, in Chæroneæ cladis lamentatione. O Chæronea pernicioſus ager! ô transfuga ad barbaros Bœotia: ingemiſcite heroum animæ, prope Platæas victi ſumus. Ad hoc genus accedunt deplorationes, & querimoniæ, quarum exemplum in vna valde ſuaui & eleganti ſubijcio.

Deploratio Apum transfugarum.

Aluearia mihi ſunt apibus vacua, & diſceſſerunt à laribus, non hactenus fugitiuæ. Enimuero & fideles permanſerunt, & quaſi in domibus, ſic in ſuis cellulis habitauerũt; atque pratum habuerunt roridum, & floribus copioſum, atque excepturũ eas omni ferculorum genere; illæ verò nimio penè ſtudio laboris, nobis conuiuium præbuerant multo & egregio melle; & nunquam huius ſuauiſſimi partus ſteriles fuerant; nunc autem diſceſſerunt, nihil à nobis mali paſſæ: non, per Ariſtæum, & Apollinē ipſum; atque exules ſunt, domúſque ipſarum orba eſt, & flores in prato circum circa ſenio langueſcunt. Ego verò, cùm recordor earum volatum, & gratiſſimam choream, nihil aliud me opinor, quàm filias amiſiſſe. Iraſcor igitur eis. Cur enim reliquerunt alumnum ſuum, & verè patrem atque cuſtodem, ac procuratorem minimè ingratum? Itaque oportet me inueſtigare, quò errabundæ peruenerint; atque vbi poſt fugam conſederunt, etiám-ne quiſquã eas receperit; habet enim prorſus alienas, & nihil ad ſe pertinentes: Deinde, cùm inuenero, multis verbis exprobrabo eis ingratum animum, & violatam fidem. Græca præclara ſunt, & artificioſa.

Græca verba ſunt.

Τὰ σμήνη μοι τῶν μελιττῶν κενά. καὶ ἀπεφοίτησαν τῆς ἑστίας, οὐκ οὖσαι τέως δραπέτιδες. ἀλλὰ γὰρ καὶ πισταὶ διέμενον. καὶ ᾤκουν ὡς οἴκοις εἰς τοὺς αὐτῶν σίμβλους. καὶ εἶχον λειμῶνα εὔδροσον, καὶ δὴ καὶ ἀνθῶν εὔφορον. καὶ εἱστιῶμεν αὐτὰς πανδαισίᾳ. αἱ δὲ ὑπὸ τῆς φιλεργίας τῆς ἄγαν ἀνθεστίων ἡμᾶς πολλῷ καὶ καλῷ τῷ μέλιτι· κοὐδέποτε τῆς δὲ τῆς ὠδῖνος τῆς γλυκείας ἦσαν ἄγονοι. νῦν δὲ ᾤχοντο ἀπιοῦσαι, λυπηθεῖσαι πρὸς ἡμῶν οὐδέν. οὐ μὰ τὸν Ἀρισταῖον καὶ τὸν Ἀπόλλω αὐτόν. καὶ αἱ μὲν εἰσὶ φυγάδες. ὁ δὲ οἶκος αὐτῶν χηρεύει, καὶ τὰ ἄνθη τὰ ἐν τῷ λειμῶνι φθίνει τῷ γήρᾳ. Ἐγὼ δὲ αὐτῶν ὅταν ὑπομνησθῶ τῆς πτήσεως, καὶ τῆς εὐχαρίστου χορείας, οὐδὲν ἄλλο ἢ νομίζω θυγατέρας ἀφῃρῆσθαι. ὀργίζομαι μὲν οὖν αὐταῖς. τί γὰρ ἀπέλιπον τροφέα αὐτῶν καὶ ἀτεχνῶς πατέρα, καὶ φρουρὸν, καὶ μελεδωνὸν οὐκ ἀχάριστον; δεῖ δέ με ἀνιχνεῦσαι τὴν πλάνην αὐτῶν καὶ ὅποι ποτὲ ἀποδρᾶσαι κάθηνται, καὶ τίς αὐτὰς ὑπεδέξατο; ἔχει γάρ τοι καὶ οὗτος τὰς μηδὲν προσηκούσας. εἶτα εὑρὼν ὀνειδιῶ πολλὰ ταῖς ἀγνώμοσι καὶ ἀπίστοις.

Execrandi in rebus tragicis, clariſſimarúmque perſonarum funeſtis cędibus, contra parricidam notę ſunt & aptæ iſtæ formulæ:

O dementiſſimi furoris belluam, Hyrcanis tigribus prognatam, ad latrocinium patriæ, ad peſtem Italiæ, ad totius mundi perniciem natam, & ex omnium ſordium colluuie concretam! ô vltimum inferorum portentum! ô ſicam furiarum ſacris initiatam, & impijs Dæmonum execrationibus deuotam! ô infauſtiſſimam lucem, & omni nocte triſtiorem, qua, hiatu diſceſſerunt inferi, vt te cùm iam ſuſtinere non poſſent, te inquam, iſtis terris importuniſſimum animal euomerent. O ſi tuus ille natalis dies, in annorum redeat curriculum, extabeſcat protinus, aut feralibus cometarum portentis funeſtetur. Non eſt, non eſt meum (auditores) in tanta doloris acerbitate exclamare, opus eſſet vel ipſo Caci ore flammarum globos eructanti, vel Thyeſtæ, aut Oedipi imprecationibus; neque tamen ad tanti criminis deteſtationem pares eſſent. O rem funeſtam, terram videre diriſſimo illo parricidio inceſtatam, & cœlum ipſum tanti ſceleris aſpectu confuſum! &c. ſimilia.

Deprecatio grauis pro Muræna in peroratione. Quæ cùm ita ſint, Iudices, primùm reipubl. cauſa, qua nulla res cuiquam potior debet eſſe; vos pro mea ſumma & vobis cognita in remp. diligentia moneo, pro authoritate conſulari hortor, *Cicer. pro Muran. num. 86.*

pro magnitudine periculi obteſtor, vt otio, vt paci, vt ſaluti, vt vitæ veſtræ, & cæterorum ciuium conſulatis: Deinde ego fidem veſtram, vel defenſoris & amici officio adductus, oro, atque obſecro, Iudices, vt ne hominis miſeri, & cùm corporis morbo, tum animi dolore confecti, Lucij Murænæ recentem gratulationem noua lamentatione obruatis.

Pro Deiot. num. 8. Pathetica pro Deiotaro. Quamobrem, hoc nos primùm metu C. Cæſar, per fidem, & conſtantiam, & clementiam tuam libera, ne reſidere in te vllam partem iracundiæ ſuſpicemur. Per dexteram te iſtam oro, quam regi Deiotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti: iſtam, inquam, dexteram non tam in bellis & in præſidijs, quàm in promiſſis & fide firmiorem.

Sermocinatio orationem effingit.

Philoſtr. p. 578. in Philagro. Sermocinatio ſuperbi. Deinde putas ſolem veſpero inuidere, aut curæ ipſi eſſe, ſi quæ ſtella alia in cœlo eſt? Non ita ſe habent res ingentis huius ignis: nam videtur mihi etiam poëtico more ſic loqui: Do tibi ſeptentrionem: tibi meridiem: tibi veſperum: omnes autem in nocte: omnes cùm ego non videor.

Græca verba ſunt:

Εἶτα ἀεὶ ἥλιον ἑσπέρᾳ φθονεῖν, ἢ μέλειν αὐτῷ εἴ τις ἕτερος ἀστὴρ δῆλος ἐν οὐρανῷ; οὐχ οὕτως ἔχει τὰ τοῦ μεγάλου τούτου πυρός. ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ καὶ ποιητικῶς, ἑκάστῳ διανέμειν. σοὶ μὲν ἄρκτον δίδωμι, λέγοντα, σοὶ δὲ μεσημβρίαν, σοὶ δὲ ἑσπέραν. πάντες δὲ ἐν νυκτί, πάντες ὅταν ἐγὼ μὴ βλέπωμαι.

Ep. 115. ex Euripide. Auari. *Senecæ ad Lucilium.*

Vbique tantum quiſque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe ſit quæris? nihil.
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui dum moritur, lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonũ.
Cui non voluptas matris, aut blandæ poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Meritò illa amores cælitum atque hominum mouet.

Magnanimi in morte egregiã habet Cicero. Cùm militibus vrbs redundaret, & omnes ciues timore oppreſſi domi continerentur: venit iſte cum ſago, gladio ſuccinctus, iaculum tenens: quinque adoleſcentes hominem ſimili ornatu ſubſequuntur, irrumpit in ædes ſubitò: Deinde magna voce, vbi eſt, inquit, iſte beatus ædium dominus, quin mihi præſto ſit? Quid tacetis? Hîc alij omnes ſtupidi timore obmutuerunt: Vxor illius infeliciſſimi, cum maximo fletu ad iſtius pedes abiecit ſeſe. Parce, inquit, & per ea quæ tibi dulciſſima ſunt in vita, miſerere noſtri, noli extinguere extinctos, fer manſuetè fortunam, nos quoque fuimus beati, noſce te eſſe hominem. *4. Her. M[illegible]s viri m[illegible]ani- mi [illegible]ada riſ[illegible] ex- pre[illegible].*

At ille: Quin illum mihi datis, ac vos auribus meis opplorare deſinitis? non abibit. Illi nunciatur interea, veniſſe iſtum, & clamore maximo mortem minari: quod ſimul audiuit: Heus, inquit, Gorgia, pediſſeque puerorum, abſconde pueros, fac vt incolumes ad adoleſcentiam perducas. Vix hæc dixerat, cũ ecce iſte præſto. Sedes (inquit) audax? non vox mea tibi vitam ademit? exple meas inimicitias, & iracundiam ſatura tuo ſanguine. Ille cum magno ſpiritu: Metuebam, inquit, ne planè victus eſſem: nunc, vt video, in iudicio mecum contendere non vis, vbi ſuperari turpiſſimum eſt, ſuperare pulcherrimum: interficere me vis; occidar equidem, ſed victus non peribo. At ille, In extremo vitæ tempore, etiam ſententiosè loqueris, neque

ei, quem vides dominari, vis ſupplicare?

Tum mulier: Immo quidem iſte rogat, & ſupplicat, ſed tu quæſo cõmouere. Et tu per Deos, inquit, hunc amplexare, dominus eſt, vicit hic te, vince tu nunc animum. Cur non deſinis, inquit, vxor loqui, quæ me digna non ſunt? Tace, & quæ curanda ſunt, cura. Tu ceſſas mihi vitam, tibi omnẽ benè viuendi ſpem, mea morte eripere? Iſte mulierem repulit abs ſe lamentantem: illi neſcio quid incipienti dicere, quod dignum videlicet illius virtute eſſet, gladium in latere defixit.

Proſopopœia non tantùm orationẽ fingit, ſed perſonam, vt cùm patria loquens inducitur hoc modo: Ego illa plurimis trophæis ornata, triumphis ditata certiſſimis, clariſſimis locupletata victorijs, nunc veſtris ſeditionibus, ô ciues, vexor; quam dolis malitioſa Carthago, viribus probata Numantia, diſciplinis erudita Corinthus labefactare non potuit, eam patiemini, nunc ab homunculis teterrimis proteri, atque cõculcari? Item; Quòd ſi nunc L. ille Brutus reuiuiſcat, & hic ante pedes veſtros adſit, non hac vtatur oratione? Ego reges eieci, vos tyrannos introducitis? Ego libertatem, quæ non erat, peperi; vos partam ſeruare non vultis? Ego capitis mei periculo patriã liberaui: vos P. liberi ſine periculo eſſe non curatis? Hæc figura eſt eorũ oratorũ qui canunt maioribus tibijs.

Apoſtrophe conuerſi ſermonis, modò ad Deos, modò ad homines, modò etiam ad res inanimas, vt. Nunc te Iupiter Opt. Max. Et ὦ γῆ καὶ ἥλιε καὶ ἀρετή: Quod orator Græcus obijcit Æſchini.

Cum orco, ſeu iureiurando, coniungitur ad maiorem grauitatem, vt notat Longinus, καλῶ δὲ ἐναντίον ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς θεοὺς ἅπαντας, &c. Nunc ſit ad mortuos, vt, Ingemiſcite heroes, qui ſub terra eſtis conditi. Et, οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας, &c. vos verò patrię natos iudico: quorum etiam nomen à Marte eſt: vt idem Deus, vrbem hãc gentibus, vos huic vrbi genuiſſe videatur. In fuga fœda mors eſt, in victoria, glorioſa; etenim Mars ipſe ex acie fortiſſimum quemque pignerari ſolet. Illi igitur impij, quos cæcidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent. Vos verò qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorũ eſtis ſedem & locum conſequuti: breuis autem vobis vita data eſt; at memoria benè redditæ vitæ ſempiterna, quæ ſi non eſſet longior quàm hæc vita, quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus & periculis, ad ſummam laudem gloriámque contenderet? Actum igitur præclarè vobiſcum, fortiſſimi, dum vixiſtis; nunc verò etiam ſanctiſſimi milites, quòd veſtra virtus, nec obliuione eorum, qui nunc ſunt, nec reticentia poſterorum inſepulta eſſe poterit, cùm vobis immortale monumẽtum, ſuis penè manibus ſenatus populúſque Rom. extruxerit. Ad res inanimas: vt; Vos enim Albani tumuli, atque Luci, vos, inquam, imploro, atque obteſtor. *Philip. 4. n. 32.*

Aporia, dubitatio nobiſcum per dialogiſmum, vnum pro multis erit exemplum, quo ipſis inimicis lacrymas excuſſit C. Gracchus. Quò me miſer conferam? quò vertam? in Capitoliúmne? at fratris ſanguine redundat: an domum? matrémne vt miſeram lamentantémque videam, & abiectam? *Lib. 3. de orat. n. 212.*

Cicero pro Muræna hanc ipſam imitatus eſt: fons, & origo exiſtat apud Andocidem, Τίνα γὰρ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ? τὸν πατέρα? ἀλλὰ τέθνηκεν. τοὺς ἀδελφούς? ἀλλ' οὐκ εἰσί. τοὺς παῖδας? ἀλλ' οὔπω γεγένηνται. ὑμεῖς τοίνυν καὶ ἀντὶ πατρὸς ἐμοὶ, καὶ ἀντὶ ἀδελφῶν, καὶ ἀντὶ παίδων γένεσθε. *Andocid. περὶ ἑαυτ. κατηγ. p 19. n. 15.*

Quem ego ſupplicem veſtro huic tribunali ſiſtam (Iudices?) patrem ſcilicet? at verò mortuus eſt. Fratres? nulli ſunt. Liberos? non habeo. Vos apud me parentum, fratrum, liberorum locũ tenetis. Baſilius Seleuciæ, in hac figura triumphat, maximè in iſta præclariſſima Abrahami ſermocinatione:

In Homilia de Abraham.

Λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ.

ΠΩΣ οὐκ ἔφριξε τὴν φωνήν; πῶς οὐ συνεστάλη τὴν ψυχὴν τῇ πληγῇ τῆς φωνῆς; πῶς οὐκ ἔφθασε τῇ τελευτῇ τὴν τοῦ τέκνου σφαγήν; ἀλλ᾽ ὢ ψυχῆς καρτερᾶς· οὐκ ἐστέναξεν, οὐκ ἐδάκρυσεν, οὐκ εἶξε τῇ φύσει, οὐκ ἐμερίσθη τοῖς βουλεύμασι, οὐ τὸ πρόσωπον ἤμειψεν, οὐκ ἀφῆκε φωνὴν τὴν πατρικὴν, τέκνου σφαγὴν ἀπαιτούμενος, οὐκ εἶπεν ἅπερ ἡ φύσις ἐβούλετο. ὢ ξένων ἐπιταγμάτων· ὢ τῶν παρὰ φύσιν παραγγελμάτων. τέκνου σφαγὴν αἰτοῦμαι, καὶ γονεὺς παιδὸς προστάττομαι δήμιος. Πατὴρ βραδὺς, καὶ τεκνόφονος ταχύς. ὢ πόσοις καὶ ποίοις ἐλπίσιν ἐτήρουν τὸ φίλτατον. ὅτε μοι τῆς ἀτεκνίας ἐλύθη τὸ πάθος, τότε πάλιν ἀτεκνίαν ὀδύρομαι. οὐκ ἦν οὕτως ἀνιαρά μοι πρὸ τῆς πείρας ἡ τοῦ παιδὸς ἐρημία. οὔπω τῇ ἀπολαύσει τρωθεὶς, ἠγνόουν ὃν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ τῇ φύσει δεθεὶς, καὶ τῷ πόθῳ προσηλωθεὶς, οὐ φέρω τὸν πόνον τῆς ἀφαιρέσεως. τί οὖν με καὶ πατέρα δείξας, παιδοκτόνον ἐργάζῃ; τί με τέρπεσθαι ταῖς ὠδῖσιν ἐδίδαξας, μεταδιδάξας ὀδύρεσθαι; τί μεταβάλλεις τὸν πόθον εἰς πένθος; τί μετασκευάζεις τὸ φίλτρον εἰς θρῆνον; μιανῶ δεξιὰν αἵμασι παιδὸς, ὑπὲρ οὗ πολλάκις σοι τὰς χεῖρας ἐξέτεινα; πατρικὰς ἱκεσίας δεξάμενος, ὁπλίζεις πατέρα πρὸς τὴν τοῦ βρέφους ἀναίρεσιν, πρὸς τὰς σὰς ὑποσχέσεις ἀπόβλεψον δέσποτα. κληρονόμον ἐπηγγείλω, καὶ παιδοκτόνον ἐργάζῃ. καὶ θυσίαν ἀπαιτεῖς ὃν ἐχαρίσω διάδοχον, ἀλλ᾽ ἐγὼ μέν σοι παστάδας προεξενούμην, ὦ τέκνον, καὶ θάλαμον. ἠγνόουν δ᾽ ἄρα πυρὶ καὶ σιδήρῳ τρέφων τὸ φίλτατον. ἀντὶ παστάδος βωμὸς, ἀντὶ πυρὸς νυμφικοῦ, φλὸξ ἐπιβώμιος. εἴθε μήποτε πρὸς αἴτησιν ἦλθον γονῆς. εἴθε μοι γέγονεν ἀπρόσδεκτος ἡ τῆς παιδογονίας εὐχή· εἴθε μὴ τόκον εἶδον παράδοξον, ἵνα μὴ πρὸς πόλεμον ἦλθον οὐκ ἐλπιζόμενον. ἀλλά μοι τὸ πάντων ἀνιαρώτατον, αὐτουργόν με γονέας τοῦ φόνου κελεύει, καὶ σφαγέα τοῦ βρέφους ἰδεῖν ἐπιθυμεῖ τὸν γεννήσαντα. οὐκοῦν πολεμίων ἐκδιδόσθω χερσί. δυσμενεῖς σφαγὴν ἐνεργείτωσαν. προσαπτέτω τὸν φόνον δεξιὰ μὴ δεδεμένη τῷ πόθῳ. πατὴρ δὲ ὢν, οὐ φέρω τὴν ἀκοὴν, οὐχ ὑποφέρω τὴν σφαγήν. ἀπωθεῖται τὸ ξίφος ἡ φύσις, ὀκλάζει πρὸς τὸ ἔργον ἡ δεξιὰ, ὀφθαλμοὶ τὴν θέαν ἀρνοῦνται. οἶδας αὐτὸς οἵοις πάθεσι τὴν φύσιν καθώπλισας. οὐδὲν τούτων ὁ γενναῖος Ἀβραὰμ, οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνόησεν. ἀλλ᾽ ὡς ἀληθῶς προβάτου θυσίαν ἀπαιτούμενος, πρὸς τὴν σφαγὴν ηὐτρεπίζετο, ὁ τοῖς θείοις ἐμμελετήσας προστάγμασι, καὶ οὐκ ἐπιστρέφεται πρὸς τὴν φύσιν τὴν δρόμον κωλύουσαν. συνεργὸν οὖν λαβὼν τὴν σιγὴν ὅλος ἐγίνετο τοῦ προστάγματος. κρύπτει τὴν Σάρραν τὸ τόλμημα, οὐκ ἐκφαίνει τῇ τεκούσῃ τὸ πρόσταγμα. τίνος ἕνεκεν; φιλόθεος μὲν, φησὶν, ἐγὼ δὲ τὴν γνώμην θαυμάζων, αἰδοῦμαι τὴν φύσιν. ὁρῶ τὸ φιλόθεον, δέδοικα τὸ φιλόστοργον. φιλόθεος ἡ γυνὴ, ἀλλὰ μήτηρ ἐστί. δεινὸν αἱ μητέρες ἀσθενείᾳ κρατούμεναι φύσεως. δέδοικα μὴ κρύψασα τὸν παῖδα, κλέψῃ τὸ παράγγελμα, μὴ μολύνῃ τὴν θυσίαν δακρύσασα, μὴ τὸν παῖδα θρηνήσασα, καθυβρίσῃ τὸν ἐπιτάξαντα. μὴ τὴν ὄψιν ἀμύξασα, ῥίψῃ τὴν θυσίαν, καὶ τὸν θεὸν ἐκβιάσηται μὴ τὴν γνώμην ἐκλάσασα, συλήσῃ τὴν χάριν τοῦ θαύματος. ἐγὼ μετὰ τὴν σφαγὴν θρηνοῦσαν παραμυθήσομαι, θεραπεύσω δακρύουσαν, τοιαῦτα πρὸς αὐτὴν ἀποφθεγγόμενος. παῦσαι θρηνοῦσα, μὴ κλαῖε τὸν παῖδα τὸν τῇ σφαγῇ τιμηθέντα. δῶρον ὁ τόκος ὠδῖνας χαρισάμενος. οὐκ ἀναιρεῖ τὸν παῖδα πατὴρ, μεῖζον ἀρχῶν οὐδὲ μάτην χωρεῖ μέσον τὸ ξίφος τῆς φύσεως. ἐγγυᾶται τὴν εὐεργεσίαν ἡ τὴν θυσίαν τολμήσασα δεξιά. ὃν ἔδωκεν, ᾔτησεν, ὃν ἔπλασε πάλιν ἐζήτησεν. ἔλαβεν αἰτήσας ὃν ἔδωκεν αἰτηθείς. ἀποδώσει πάλιν βουληθεὶς, ὑπ᾽ οὐδενὸς κωλυόμενος. ὁ γὰρ οὐκ ὄντα δοὺς, καὶ νεκρωθέντα χαρίσεται. ὁ νεκρωθεῖσαν σοὶ τὴν γαστέρα δείξας μητέρα, καὶ παῖδα σφαγέντα πρὸς ζωὴν μεταπέμψει. τὸ δὲ μέγιστον εἰς παραμυθίαν, ὦ γύναι, εἰς αἴτησιν ἦλθε θυσίας, ὁ τοῦ βρέφους ἔχων τὴν ἐξουσίαν. μόσχον πρώην εἰσήνεγκας, Ἰσαὰκ προσενέγκασα, τί τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἐλπίζεις; τοιούτοις νεανικοῖς λογισμοῖς ὁ πρεσβύτης ἐπιστομίσας

τὴν φύσιν

τὴν φύσιν κατεκοίμιζεν, καὶ παραθήξας τὴν φρένα, καὶ στομώσας τὴν χεῖρα, τὸ τῶν σπλάγχνων θῦμα λαβὼν, δρομαῖος ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέτρεχε, γηραιὸν πάλαι δείξας τῷ δρόμῳ νεάζοντα. ἐνίκα γὰρ φύσιν καὶ πάθος ὁ πόθος. καὶ γῆρας, εὐσεβείας ὁ τόνος. καὶ πάντα ἠλέγχετο τῷ τῆς φιλοθείας παραζωπυρούμενα πυρί. ἀνεπήδα πρὸς τὸ ὄρος, συνεργὸν τῆς θυσίας αὐτὸ τὸ θῦμα λαβών. αὐτός τε γὰρ τὸ πῦρ καὶ τὸ ξίφος μετεχειρίζετο. τοῖς τῆς θυσίας δὲ ξύλοις, τὸ καλὸν ἱερεῖον τὸν ἰσαὰκ ἐπεφόρτιζε.

I. Tolle filium tuum vnigenitum quem diligis Iſaac.

QVomodo ad eam vocem non inhorruit? quomodo non fuit anim' vocis perculſione cõtractior? quomodo filij iugulationem morte non anteuertit? ô animi firmitudinem! non gemuit, non illacrymauit, non naturæ vi fractus eſt, non in varias partes conſilia partitus eſt, oris conſtantiam tenuit, non emiſit vocem patre dignam, qua filij iugulum petere abnueret, non dixit quę ab ingenio voluiſſet; ô barbaricas præceptiones! ô imperia à naturæ legibus abhorrentia! filij iugulum repoſcor, & filij carnifex eſſe iubebor. Serus cũ fuerim pater, in filij cædem properè vrgeor: ô cuiuſmodi in ſpes natum chariſſimum ſeruabam! infœcunditatis malo ſolutus, rurſum me improlem gemo. Non vſque adeò filij orbitas antè luctuoſa fuit, quàm nunc experto mihi. Nondum fructu filij ſaucius, cum ignorabam, quo carebam. Nunc autem & naturæ obligatus, & amoris vi quaſi clauo confixus, interemptionis dolorem non fero. Cur tandem, cur qui me, vt genitor eſſem, parricidium iubes admittere? Quid me partu delectari docuiſti? an vt deinde lugere doceres? quid amorem mœrore cõmutas? quid ex amore lamenta concinnas? Illiúſ-ne filij ſanguine dextrã inquinabo, pro quo toties ego tibi manus extendi? Patrijſne ſupplicationibus antè ſuſceptis, patrem ad filij interemptionem obarmas? Domine promiſſa tua reſpice. Cui hæredem promiſeras, cum hæredi percuſſorem ſubmittis? quémve largitus eras ſucceſſorem, mactari poſcis? Ecce tibi, fili, mecum nuptiales epulas & thalamum agitabam animo, ignorans te chariſſimum igni ferróque ali. En aram pro thalamo, pro igne nuptiali, aræ flamma. Vtinam nunquam filium rogaſſem! vtinam mea generandi vota nulla fuiſſent! vtinam partum inopinatum nullus vidiſſem, vt ne ad bellum venirem inſperatum! & quod mihi acerbiſſimum eſt omnium, authorem me cædis eſſe iubet, atque à parente filium iugulari peroptat videre. Saltem hoſtium manibus dedatur, hoſtes iugulum petant, cædem perficiat dextera, ab amoris nexibus libera. Parens verò cùm ſim, id audire nõ ſuſtineo, iugulari nequaquam. Ferrum natura repudiat, ad rem tam atrocẽ fatiſcit dextera, oculi ſpectaculum refugiunt; quibus ipſe affectibus naturam obarmauens, noſti. Nihil horum generoſo Abrahamo aut excidit, aut in mentem incidit, ſed cui diuina iuſſa curæ erant, quaſi veræ ouis alicuius ſacrum exacturus, ad iugulationem comparabatur, neque ad naturam, quæ retardaret impetum, conuertebatur. Silentium igitur ſubſidio comparans, totus erat in iis quæ Deus imperat. Facinus tam audax Saram celat, neque ad matrem effert mandata. Quamobrem? Illa quidem, inquit, amans Dei eſt, ego quidem eius animum ſuſpicio, at ingenium vereor. Intueor matris in Deum propenſionem, at metuo affectum in liberos: Dei amans eſt mulier, ſed mater eſt. Mulieres naturæ impotẽtia deuictę, res importuna. Vereor ne pueri furto, materiam ſubtrahat obſequendi Deo iubenti; Vereor ne lacrymis ſacra fœdet, ne puero complorato iniuriam impetranti arroget; ne vultu

contuſo ſacra diſijciat, Deóque vim afferat; ne mente infracta, rei tam obſtupendæ gratiam ſpoliet. Ego poſt iugulationem, lamentantem alloquar; ego colam plorantem, hiſce verbis, deſine lamentari, ne fle puerum, ipſa iugulatione cohoneſtatum. Donum erat vltroneum, infans non ſine dolore partus. Filium non tollit parens, ſi plus prodeſt: neque temerè ferrum iit per mediam ſobolem. Auſa ſacrum facere dextera, beneficium ſpondet. Quem Deus dedit, repetiit; quem formauit, requiſiuit: quem rogatus dederat, rogãs recipit, nec quidquam impediet, quominus reddat cùm ita viſum erit. Nam qui eum, cùm non exiſteret, dedit, vel morte proſtratum vltrò dabit. Qui tibi aluo effœta matrem eſſe conceſſit, & puerum iugulatum remittet ad vitam. Quodque ad ſolatium valet plurimum, ô mulier, is cuius in poteſtate eſt filius, vt mactaretur, flagitauit. Vitulum nuper obtuliſti; Iſaaco oblato ecquid bonorum non ſperes? Tali oratione támque generoſa ratione ſemper naturæ obloquenti os obſtruens, mentémque exacuens; ac manum corroborans, de ſuis extractam viſceribus victimam capit, curſu contendit in montem, pedem ſeneſcentem iuuenili curſu promouet. Naturam & afflictionem peruincebat affectio, necnon pietatis contentio ſenium, omniáque palam ardori in Deum inflammato cedebant. Exſiliebat in montem, ſacrificij adiutricem victimam ipſam ſumens. Ipſe enim ignem & gladium manu tractabat, ligníſque victimariis Iſaacum victimam pulcherrimam aggrauabat.

LOCI COMMVNES PRÆCIPVARVM FIGVrarum Ciceronis indicati.

Apoſtrophe.

PRo domo, num. 104. O Dij Immortales (vos enim hęc audire cupio) P. Clodius veſtra ſacra curat, &c. ad num. 112.

Pro Ligar. n. 9. Quid enim, Tubero, tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? &c.

Pro Cœlio, nu. 59. Proh Dij immortales! cur interdum, &c.

Secunda Tuſcul. n. 29. Concludunt ratiunculis Stoïci; cur non ſit malū, quaſi de verbo, non de re laboraretur. Quid me decipis, Zeno? nam cùm id quod mihi horribile videtur, &c.

Sexta Verrina, nu. 79. Te nunc P. Scipio, te, inquam, lectiſſimum ornatiſſimúmque adoleſcentem appello, &c.

Pro domo, num. 3. vbi alloquitur Clodium. Ac primum illud à te, homine veſano, &c.

Prima Catil. initio. Quouſque tandem, &c.

In Piſonem, initio. Iamne vides bellua, &c.

Pro Quinctio, n. 91. Nunc cauſa perorata, res ipſa, & periculi magnitudo, &c.

Pro Marcell. num. 2. Ergo & mihi meæ priſtinæ vitæ, &c.

Pro Muræna, num. 3. A quo tandem M. Cato, eſt æquius, &c. Et ibidem, n. 7. Ego Serui Sulpici, me in petitione tua, &c.

Pro Ligar. n. 2. Habes igitur, Tubero, quod eſt, &c.

Pulcherrima, 14. Philipp. n. 32. Vos verò patriæ natos iudico, &c.

Verrina tertia, num. 47. Potéſtne tibi vlla ſpes ſalutis commoda oſtendi, &c.

Verrina ſexta, n. 18. Ecquis pudor eſt, Verres, &c.

Allegoriæ.

PRo Roſcio Amerino, nu. 89. & 90. Te pugna Cannenſis, &c. Nihil enim mali eſt, &c.

Pro Cluent. n. 71. Guttam aſpergit huic Bulbo, &c.

In Piſonem, n. 20. Neque tam fui timidus, &c.

Pro domo, nu. 12. Quid ſi vtrumque fuit, &c.

Pro domo, nu. 27. Deſinant, deſinant homines iiſdem machinis, &c.

Pro Plancio, num. 94. An cùm videam nauem ſecundis ventis, &c. Et ibid. nu. 95. Nunc venio ad illud extremum, &c.

Pro Sextio, n. 71. Exierunt malis omnibus atque execrationibus duo vulturij paludati, &c.

Pro Cœlio nu. 51. Sed quoniam emerſiſſe iam è vadis, &c. Et ibidem, n. 67. Prægeſtit animus iam videre primùm, &c.

Conceſsiones.

PRo Flacco, num. 96. Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, &c.

Pro Quinctio, n. 56. Verbum, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi poſtulas, concedamus.

Pro Roſcio Amer. n. 8. Si præter, &c. Non recuſamus, quin illorum libidini Sexti Roſcij vita dedatur.

Pro Marcello num. 23. Sed tamen cùm & augeamus ſanè ſuſpicionem tuam, &c.

Pro Ligario, num. 36. Sed erit ad bellum, diſſenſerit, &c.

Pro Deiot. n. 30. Eſto, concedatur, hæc quoque acerbitatis, &c.

Verrina 3. nu. 13. Confringat iſte ſanè vi ſua, &c.

Verrina 5. n. 28. Verùm eſto, reperietur aliquis, &c.

Verrina 5. n. 219. Verùm hoc quoque vobis remitto, negligite, &c.

Verrina ſexta, n. 19. Verùm fac te impetrauiſſe, fac, &c. quid, &c.

Vltima Verr. nu. 4. Hæc eadem nunc ab illis defenſionis ratio, &c.

Pro Cluent. n. 132. Verùm eſto, condemnat Popilium Gellius, &c.

Ibidem, n. 146. Vt tibi concedam hoc indignum eſſe, &c.

Climaces.

PRo Quinctio, nu. 95. Miſerum eſt exturbari fortunis omnibus, miſerius eſt, &c.

Vltima Verrina, num. 169. Facinus eſt vinciri ciuem Romanum, ſcelus, &c.

Correctiones ſententiæ.

PRima Catil. nu. 22. Quanquam quid loquor, &c.

Prima Catil. nu. 24. Quanquam quid ego te inuitem, &c.

Pro Ligar. n. 24. Quæro, quid facturi fuiſſetis, &c.

Pro Rege Deiotaro, nu. 26. Quis prudentior? quanquã Deiotarũ, &c.

Philippica 14. num. 22. Nunquam enim in ciuili bello ſupplicatio decreta eſt; decretam dico; &c.

Pro Rabir. n. 27. Sed quid ego de iis omnibus, qui, &c.

Vltima Verrina, n. 108. Sed quid ego hoſpitij iura in hac, &c.

Comparationes.

PRo Fonteio, n. 3. vſque ad 6. Eſt in eadem Prouincia, &c.

Pro Quinctio, n. 93. Non comparat ſe tecum, &c.

Pro Roſc. Amer. n. 13. Accuſant ij, qui hunc ipſum, &c.

Pulcherrimè pro Roſc. Amerino, nu. 88. Reſtat, Iudices, vt hoc dubitemus, vter, &c.

Pro Roſc. Amer. n. 118. ad n. 120. Num iſte diſcipulus magiſtro, &c.

Pro Comœdo, nu. 20. Oro, atque obſecro vos, qui noſtis, &c.

Pro Deiot. num. 31. O tempora! ô mores! Cn. Domitius ille, &c.

Pro Comœdo num. 7. Quid eſt, quòd negligenter ſcribamus aduerſaria, &c.

Vltima Verr. 124. Veſtros quondam nautas cõtra Carthaginem, &c. At nunc, &c.

Verr. 1. n. 35. Ac vide quantum interfuturum ſit inter meam tuámque accuſationem, &c.

Verrina 1. n. 61. At vide quid differat inter meam opinionẽ, ac tuam, &c.

Pro Marcello, nu. 5. Soleo ſæpe ante oculos ponere, &c. vbi fit comparatio Cæſaris cum cæteris.

Ibidem comparantur victoriæ aliẹ cum victoriis Cæſaris, num. 8. Domuiſti gentes immanitate barbaras, &c.

Ibidem, num. 9. Itaque C. Cæſar.

bellicæ tuæ laudes, &c. At verò, cùm aliquid, &c.

Vltima Verr. nu. 114. Nihil addi iam videtur, Iudices, &c.

Pro Deiot. n. 12. Ignoſce Cæſar, ſi cius auctoritati, &c.

Cæſaris cum Pompeio, pro Marcello, num. 17. Vidimus tuam victoriam, &c.

Gladium vagina vacuum in vrbe non vidimus, &c.

Pro Muræna, n. 22. Sed, vt hoc omiſſo, &c. Vigilas tu de nocte, &c. Ille, vt eò, quò intendit, &c.

In Piſonem: comparat ſe Cicero cum Piſone, n. 2. vſque ad n. 9. Is mihi etiam gloriabitur, &c.

Philipp. 14. n. 9. Qua enim in vrbe tam immanis, &c.

Pro Rabir. perd. reo, num. 11. Quamobrem vter noſtrûm tandem, Labiene, &c. vbi Cicero comparat ſe cum Labieno.

Vltimo paradoxo ſub finem. O. Dij immortales! non intelligunt, &c. Capit ille ex ſuis, &c. Ergo centena, &c. illi aurata tecta, &c.

Sexta Verr. n. 115. Nemo ferè veſtrûm eſt, quin, &c.

Vltima Verr. n. 109. Catenas habebat hoſpes tuus, &c.

Pro Cluentio, n. 194. Quid conferam, Syllámne cum Iunio, &c. Philipp. 4. n. 15. 16. 17. Nam, quod ſe ſimilem, &c.

Tertia Catilin. num. 24. ad nu. 26. Etenim recordamini Quirit. &c.

Pro Sylla, n. 72. ad 76. Agedum, conferte nunc cum illius vita, vitam P. Syllæ, &c.

Conuitia, ſeu Epiplexes.

PRo Cæcinna n. 14. Quam perſonam iam ex quotidiana cognoſcitis, &c.

Pro Deiot. nu. 21. Dij te perdant fugitiue: ita non modò, &c.

Ibidem nu. 26. Quæ crux huic fugitiuo poteſt ſatis ſupplicij afferre? &c.

2. Verr. n. 2. Adduxi enim hominem, in quo, &c. depeculatorem ærarij, vexatorem Aſiæ, &c.

Ibidem n. 7. Nunc homo audaciſſimus, atque amantiſſimus, &c.

Ibidem n. 15. Quæ cum ita ſint, iſte homo amens, ac perditus, &c.

Verrina 2. num. 6. De impudentia ſingulari quòd adeſt, quod, &c.

Ibidem n. 42. Quid hoc homine faciatis? Aut ad quem ſpem, &c.

Ibidem nu. 113. Homo importuniſſime, cur tantam iniuriam, &c.

Paradoxo 4. Nunquámne homo amentiſſime te circumſpicies? Nunquámne quid facias, &c.

Verr. 4. nu. 40. Quid huic homini facias, &c.

4. Verr. vltima pag. An ab hac eius infamia, nequitia, &c.

5. Verr. n. 5. Ego in vno homine omnia vitia, &c.

Ibidem nu. 23. Verris mores improbos, &c.

Ibidem n. 41. Quibus rebus id aſſequutus es? &c.

Ibidem nu. 65. Hæc tu omnium mortalium profligatiſſ. &c.

In Piſonem nu. 19. Ego iſtius pecudis, ac putidæ carnis, &c.

Sexta Verrina, n. 47. Quid hoc eſt? quod hoc monſtrum, &c.

Ibidem n. 75. Hæc cùm iſtis ſacrorum omnium hoſtis, &c.

Ibidem nu. 112. Quæ deprecatio eſt igitur ei reliqua, &c.

Ibidem n. 148. Theomaſtus quidam, homo ridicule, &c.

Pro Cluentio nu. 182. Mulier iam non morbo, ſed ſcelere furioſa: & cætera.

Ibidem nu. 67. Sicut ab homine ad excogitandum acutiſſimo, ad audiendum impudentiſſimo, &c.

1. Catil. n. 13. 14. & 15. Conuiciatur Catilinæ. Nemo qui te non oderit, &c.

Ibidem nu. 25. & 26. Ad hanc te amentiam natura peperit, &c.

2. Catil. n. 7. ad 10. Quid enim mali, aut ſceleris, &c.

Deprecationes.

PRo Deiotaro, n. 8. Quamobrem hoc nos primum metu, &c.

Pro Quinct. n. 97. Næuij lacrymans manum apprehendit, &c.

2. Verr. num. 43. Cui loco, per Deos immortales, &c.

Pro Marcell. n. 33. Quare omnes te, qui hæc ſalua eſſe volumus, & hortamur, & obſecramus, vt; &c.

Diſtributiones.

PRo Manilia, initio, Itaque neq; hic locus, &c.

Ibidem nu. 6. primùm mihi videtur de genere belli, &c.

Ibidem n. 36. Ac primùm, quanta innocentia debent eſſe Impp. &c.

Initium orationis pro Quinctio n. 1. Quæ res in ciuitatem duæ, &c.

pro Roſcio Amerino nu. 35. Tres ſunt res, quantum ego, &c.

1. Verr. n. 27. Cognoſce ex me, quoniam hoc primum, &c.

pro Cœlio, n. 2. Atratinus habet excuſationem, vel pietatis, vel neceſſitatis, &c.

pro Muræna, n. 12. Meruiſſe verò ſtipendia in eo bello, &c.

De prouincijs Conſularibus, n. 43 Terror iniectus Cæſari de eius actis, &c.

Ibidem num. vltimo. Si dignitas agitur Cæſaris, &c.

pro Milone n. 2. profectò nec iuſtitiæ ſuæ putaret eſſe, &c. Nec ſapientiæ, &c.

Dubitationes.

PRo Quinctio, n. 56. quo te nomine appellemus? Improbum; &c.

Ibidem, n. 94. Quid agendum eſt? qui Deus appellandus eſt; &c.

Ibidem, n. 57. Quid ergo eſt? vereor mehercule, ne aut, &c.

Sexta Verr. initio. Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudium, vt amici eius, morbum, &c. Ego quo nomine appellem neſcio, &c.

pro Roſc. Amer. n. 29. Quid primùm querar? vnde potiſſimum, &c.

2. Verr. n. 32. Nunc ego Iudices, iam vos conſulo, quid mihi, &c.

Sexta Verr. n. 88. Eſt crudelitatis, quòd, &c. Illud verò quid ſit, iam non queo dicere: quo nomine appellem neſcio, &c.

Vltima Verr. n. 2. Quid agam, Iudices? quo accuſationis meæ, &c.

pro Cluentio, n. 4. Equidem quod ad me attinet, quò me vertā neſcio, &c.

Exemplorum vſus.

PRo Deiotaro, n. 31. O tempora! ô mores! Cn. Domitius, &c.

Ibidem, nu. 36. Etenim ſi Antiochus magnus, &c.

pro Rabirio perd. reo, n. 20. ad 22. De te ipſo, Labiene, quæro, &c.

Ibidem, n. 21. Cùm ad arma Conſules ex S.C. vocauiſſent, &c.

Ibidem, n. 24. At C. Decianus, de quo tu ſæpe commemoras, &c.

Ibidem, n. 26. Huic quidē afferet aliquam deprecationē periculi, &c.

Ibidem, n. 27. Quid de illis honeſtiſſimis viris, &c.

Secunda Verr. num. 51. Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem, &c.

Te Pater Æneas, & auunculus excitet Hector.

paradoxum 1. plenum exemplis. Neque ego vnquam illum bona perdidiſſe dicam, &c.

paradoxo 2. Nec verò ego M. Regulum ærumnoſum, &c.

paradoxo penultimo. Quid enim cenſes, ſi L. Mummius aliquem iſtorum videret, &c.

Epiphonemata, & Exclamationes.

PRo Roſc. Amerin. n. 81. Vereor, ne aut moleſtus ſim vobis, &c.

Virgilius,

Tanta molis erat Romanam condere gentem!

Virg. 3. Æneid. verſ. 55.

--- *Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames?*

Idem 10. Æneidos, verſu 501. vſque ad 505.

Neſcia mens hominum fati, ſortiſque futuræ, &c.

Cicero pro Sext. n. 93. O Dij Immortales, quemnam oſtenditis, &c.

Pro Rab Poſtu. n. 37. Nunc verò quid agitur, &c.

Philipp. 10. n. 8. O ſpectaculum illud, non modò, &c.

Ibidem, n. 18. Quæ (malum) eſt iſta ratio, &c.

Ibidem, nu. 11. Quæ tempeſtas, Dij immortales, &c.

Philipp. 3. nu. 8. O ciuem natum Reip. memorem, &c.

Pro Sext. nu. 27. O diem illum, Iudices, funeſtum Senatui, &c.

Secunda Catil. nu. 10. Hunc verò, ſi ſui fuerint, &c. O nos beatos! ô remp. fortunatam! ô præclaram laudem, &c.

Pro Milone, nu. 95. O fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores! &c.

Pro Sylla, nu. 91. O miſerum & infelicem illum diem, quo, &c.

Pro lege Manil. nu. 33. Proh Dij immortales! tantámne vnius hominis, &c.

Quinta Verr. nu. 176. Quid enim eſt reliquum, niſi vt fateare, &c. O conſuetudo, &c.

Sexta Verr. num. 8. Sed quid ego tam vehementer inuehor? &c. O Dii immortales, &c.

Vltima Verr. nu. 122. Per Deos immortales, Iudices, quo tandem animo ſedetis?

Execrationes.

PRo Deiotaro, nu. 21. Dij te perdant, fugitiue, &c.

Ibidem, num. 26. quæ crux huic fugitiuo poteſt, &c.

Philippica 6. n. 12. Igitur eſt patronus L. Antonius, malam quidem illi peſtem, &c.

Philippica 13. nu. 22. O Spartace: quem enim te potiùs appellem?

Ibidem, n. 48. Quin tu abis in malam peſtem malúmque cruciatum.

Virgilius 2. Æneid. verſ. 24.

O patria, ô diuum decus Ilium, &c.

---- *Inclyta bello*

Mœnia Dardanidûm: quater, &c.

Cic. pro Flacco in peroratione, n. 102. 103. O nox illa, &c.

Verrina 5. n. 137. Proh Deum hominúmque fidem, &c.

Verrina 6. nu. 146. O rem ridiculam! ô deſertum hominem, &c.

Pro Roſcio Amerin. nu. 146. Per Deos immortales, quę iſta crudelitas.

Pro Roſc. Amer. n. 77. O Dij immortales, rem miſeram & calamitoſam! &c.

Fictiones.

VErrina prima, n. 20. Si tibi Q. Cæcili, hoc Siculi dicerét, &c.

Pro Ligar. nu. 14. Si cùm hoc domi faceremus, quod & fecimus, &c.

Verrina 6. n. 69. & 70. Hoc loco, Q. Catule, te appello, &c.

Vltima Verrina, n. 78. Quid ſi aufugiſſet? ſi vincula rupiſſet? &c.

Ibidem, n. 137. Hæc tibi ſi tuus parens diceret, &c.

Ibidem, n. 148. Si quis Rex, ſi qua ciuitas exterarum gentium, &c.

Ibidem, num. 149. Si hæc apud Scythas dicerem, &c.

Ibidem, nu. 167. Tolle hanc ſpem, tolle hoc præſidium, &c.

Pro Cæcinna, nu. 1. Si quantum in agro locíſque deſertis, &c.

Ibidem, n. 2. Si cauſa more inſtitutóque omnium defendatur, &c.

Ibidem, n. 5. Si mihi eſſet vnius A. Cæcinnæ cauſa agenda, &c.

Pro Cęcinna, n. 35. Si Cęcinna cùm in fundo eſſet, &c.

Pro lege Manilia, n. 50. Quod ſi Romæ Cn. Pompeius, &c.

Pro domo ſua ad Pont. n. 133. Quid diceres, ô nefanda, & pernicioſa labes, &c.

Catil. 4. n. 12. Etenim quæro, ſi quis pater familias, &c.

Pro domo ſua ad Pont. n. 139. Quæ ſi omnia, &c.

Pro Sext. n. 81. Hîc quæro, Iudices, ſi illo die gens iſta, &c.

Pro Milone, n. 55. Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis, &c.

Ibidem, num. 78. Quamobrem ſi cruentum gladium tenens, &c.

Ibidem, n. 8. Quin ſic attẽdite, Iudices, &c. fingite igitur cogitatione imaginem, &c. Quid vultu exiſtimauiſtis, &c.

Hypotypoſes.

VErrina ſeptima, n. 160. Ipſe inflãmatus ſcelere ac furore, &c.

Pro Roſc. Amer. nu. 98. Nonne vobis hæc, quæ audiſtis, cernere oculis videmini? &c.

Pro Roſc. Amer. nu. 23. 24. Intereà, &c.

Ibidem, n. 97. & 98. Etiámne in tam perſpicuis rebus, &c.

Verrina tertia, nu. 141. Iſti color immutatus eſt: vultus, oratio, &c.

Vltima Verr. nu. 26. 27. 28. 29. Iterum primum laborem, &c.

Pro Cluent. Iudicij corrupti vide fraudem, à n. 71. ad 77. Capit hoc conſilium, &c.

Prima Catilin. n. 20. Quid eſt, Catilina? ecquid attendis, &c.

Secunda Catil. n. 2. Iacet iſte nũc proſtratus, & retorquet oculos, &c.

In Piſonem, n. 25. Erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriæ, &c.

Secunda Catilin. n. 5. Hos quos video volitare in foro, &c.

Tertia Catilin. num. 13. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa cert. &c.

In Piſonem nu. 42. 43. ad 78. An ego, &c.

Sui reditus in Piſonem, nu. 51. ad 53. Reditus Piſonis, à 53. & 56.

Ironia.

SExta Verrina, n. 86. Virgis iſte cæderet ſine cauſa, &c.

Vltima Verr. n. 11. & 12. Quid hoc loco potes dicere, &c.

Prima Catilin. n. 23. Ac ſic mihi inimico, vt prædicas, &c.

Ibidem, num. 28. Præclaram verò populo Romano refers gratiam, &c.

Secunda Catil. n. 12. Homo enim videlicet timidus & permodeſtus, &c.

Pro Milon. n. 92. Excitate excitate eum ab inferis, &c.

Pro Ligario, num. 26. Sed vide, quæſo, C. Cæſar, conſtantiam ornatiſſimi viri, &c.

Pro Deiot. n. 16. At, credo, hæc homo inconſultus & temerarius non videbat, &c.

Ibidem num. 33. Bleſamius, tyrannum Cæſarem ſcriberet? &c. & num. 34. Nam de ſtatua quis queritur, &c.

Philipp. 14. n. 7. Gratæ verò noſtræ Diis immortalibus gratulationes erunt, &c.

Occupationes, ſeu prolepſes.

PRo Roſc. Amerino, nu. 5. Forſitan quæratis, qui iſte terror ſit, &c.

Verrina prima n. 47. Eſto, ipſe nihil eſt, nihil poteſt, &c.

Ibidem, n. 48. Deinde, vt opinor, habet Allienum, hunc tamen à ſubſellijs, &c.

Pro

Pro Arch.n.20. Ac ne quis à nobis hoc ita, &c.

Ibidem nu. 3. Sed ne cui veſtrûm mirum eſſe videatur, &c.

Ibidem nu. 9. At domicilium Romæ non habuit is, &c.

Ibidem, num. 11. Quæres à nobis Gracche, cur tantoperè, &c.

Ibidem, nu. 15. Quæret quiſpiam, quid? illi ipſi, &c.

Ibidem, nu. 23. Nam ſi quis minorem gloriæ fructum, &c.

Pro Marcello, n.22. At ſi tui nihil cogitant ſceleris, cauendum eſt, &c.

Pro Ligario, nu. 20. Reprehendendo igitur? Minimè verò, &c.

Pro Deiot. n. 16. At credo, hæc homo inconſultus, &c.

Ibidem, nu.33. At quàm acutè collecta crimina? Bleſamius, &c.

Philipp. 14.n.13. Tu igitur ipſe de te; dixerit quiſpiam, &c.

Pro Rabir. perd. reo, n.23. At fuit veſter patruus, &c.

Verrin. 3. n. 118. At per Deos immortales, quid eſt, &c.

Verr. 5.n. 117. Hic mihi etiam dicere audebit, &c.

Ibidem, nu. 118. Scio quid ſoleat fieri, ſcio quid queat, &c.

Prætermiſſiones & præteritiones.

PRo Lege Manil. nu. 28. Sinite hoc loco, Quirites, ſicut Poëtæ, &c. præterire me veſtram calamitatem, &c.

Ibidem, n.60. Non dico hoc loco, maiores noſtros, &c.

Pro Quinct. nu. 13. Verùm his de rebus non neceſſe, &c.

Verr. 1. n. 29. Nec ea dico, quæ ſi dicam tamen, &c.

Ibidem, num. 24. Hæc tu ſcis ad me eſſe delata, quæ ſi velim proferre, &c.

Verr.1.n.26. In quo ego quid eniti, &c. malo in aliorum ſpe relinquere, quàm, &c.

Ibidem, n.36. Intelligo quàm ſcrupuloſo difficilique, &c. quamobrem nihil dico de meo ingenio, &c.

Pro Ligario, num.24. Sed iam hoc totum omitto, &c.

Pro Ligar. nu.30. Ignoſcite, Iudices, errauit, lapſus eſt, &c.

Pro Deiot. n. 5. Vt enim omittam, &c.

Verr. 2. num. 24. In ſtupris verò & flagitijs nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor, &c.

Ver. 2. nu. 38. Cognoſcet ex me populus Rom. quid ſit, &c.

Ibidem, nu. 39. 40. Iam verò quomodo ego, &c.

Verr. 3. nu. 32. Itaque primum illum actum, &c. prætermittam, &c.

Ibidem, num. 75. Quid eius lacrymas, & concurſiones proferam, &c.

Ibidem, n.128. In ſartis tectis vero, &c. quid ego dicam? &c.

Ibidem n. 148. Sed ineptum eſt de tam perſpicua re diſputare, &c.

Verr. 5.n.59. Mitto vincla, mitto carcerem, &c.

Ibidem, toto num.103. Sentio, Iudices, moderandum mihi eſſe iam orationi meæ, &c.

Verr. 6. nu. 37. Non tibi obijcio, quòd, &c.

Ibid. n. 48. Hîc nolite expectare, dum ego hæc crimina agam, &c.

Proſopopeia.

PHilip. 5.n.5. Hoc qui non videt, excors, &c. & nu. 6. Meus amicus eſt, &c.

Philippica 7. n. 5. Faueas tu hoſti? literas tibi ille mittat? &c.

Philippica 10. n. 7. Vos autem D. C. ſi M. Brutum, &c.

Virgilius, 2. Æneid. verſ. 430.

----- Aeneas,

Iliaci cineres, & fata extrema meorum

Teſtor in occaſu veſtro, Nec tela, nec vllas
Vitauiſſe vices Danaûm.

3. Æneid. verſu 55.

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri ſacra fames?

Verrina 5. nu. 205. Quid an hæc Hortenſius? Falſum eſſe crimen? hoc nunquam dicet, &c.

Verr. 6. nu. 79. P. Scipio eum qui illa ſuſtulit, &c.

Ibidem, n. 82. Hæc abs te non Siculorum deffenſor, &c.

Catil. 4. num. 2. Quæcunque mihi vni proponeretur, &c.

Pro Balbo, nu. 47. Exiſtat ergo ille vir, &c.

Pro Deiot. n. 19. At quàm feſtiuè crimen contexitur, &c.

Ibidem num. 21. Horum, inquit, eram conſcius, &c.

Ibidem, n. 24. Addidit etiam illud, equites non optimos, &c.

Ibidem, n. 25. At eo, inquit, tempore ipſo Nicæam Epheſúmque, &c.

Verrina 2. num. 20. Verè loquar, Iudices, &c.

Subiectiones.

VErrina 3. n. 150. Nam quid argumentamur, quò iſta pecunia peruenerit? fecit, &c.

Verrina 6. n. 27. At quomodo abiecit, non poſſum dicere, &c.

De Haruſpicum reſponſis, nu. 53. Tu meam domum religioſam facere potuiſti? &c.

Philippica ſecunda, num. 2. Quid putem? contemptúmne me non video, &c.

Pro Roſ. Amer. n. 131. Placet igitur in his rebus, &c.

Gorgias in Palamede, p. 188. habet egregiam.

Pro Ligario, n. 7. Apud quem igitur, &c. nempe apud eum, &c.

Pro Quinctio, n. 6. Quid ergo eſt? primùm magnitudo periculi, &c.

Ibidem, n. 41. Appellandi tempus non erat? Ac tecum, &c.

Ibidem, n. 43. Quid igitur pugnas? an quod, &c. & n. 44. vt honeſtiore iudicio conflictere. At, &c.

Ibidem n. 62. At quis erat procurator, credo, &c.

Ibidem, nu. 74. Vbi erant cæteri creditores, &c.

Tranſitiones.

VErrina 3. nu. 115. Cognoſcite aliud hominis in re vetere, &c.

Ibidem, n. 123. Superbia verò qua fuerit, quis ignorat, &c.

Pro Roſc. Amer. n. 66. Qua propter vos oro, &c.

Pro Marcell. n. 21. Nunc vero venio ad grauiſſimam, &c.

Verrina 3. num. 41. Nolite quæſo, Iudices, breuitate orationis, &c.

Verrina 3. nu. 103. Verùm ad illam iam veniamus, &c.

Verrina 4. nu. 34. Quantam poteſtatem habuerit, videtis, quas res, &c.

Verrina 5. nu. 10. Superiore omni oratione perattentos veſtros animos habuimus, &c.

DE DEMOSTHENICA figurarum tractatione.

CAP. XXVI.

DEmoſthenes, in tractatione figurarum ſententiæ, grauis eſt, & varius: non habet illud quidem genus molle, & declamatoriũ, quod otioſis auribus abblãdiatur, ſed totus fermè eſt in παθητικῷ; in quo certè vim habet prope incredibilem; quod hæc è multis pauca ſatis indicabunt;

INTERROGATIO.

Quis vſus interrogationis apud Demoſthenem?

Sæpè vtitur hac figura, dum vult aliquid inſinuare mentibus: & Interrogat ſe, & ſuſpendit animos; deinde reſpondet.

Οὐχὶ καλῶς ἔχειν ἡγοῦμαι. διὰ τί; ὅτι μοι δοκεῖ πάνθ᾽ ὅσα ἂν εἴπῃ τις ὑπὲρ τούτων, ἐκείνῳ μὲν ἔχειν φιλοτιμίαν τινά, ἡμῖν δ᾽ οὐχὶ καλῶς πεπρᾶχθαι. Ὁ μὲν γὰρ ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὐτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται. ὑμεῖς δὲ ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε. Ταῦτα μὲν οὖν παραλείψω.

Non conſultum eſſe exiſtimo: quamobrem? quia quicquid ea de re dixeris, id vt ei aliquid afferre laudis, ſic à nobis non præclarè adminiſtratum eſſe videatur: quo enim is plura ſupra dignitatē ſuam geſſit, eò admirabilior apud omnes habetur. Vos quantò deteriùs quàm decuerat, vſi rebus eſtis; tantò maiorem ignominiam ſuſcepiſtis. Hæc igitur omittam.

SYNATHROISMVS.

Animaduerte hîc orationis vibratam celeritatem.

Philippum diceres, quaſi torrentem effuſum rapi, & Græcia vrbes inuoluere mira velocitate.

Ἆρ᾽ ἄγε λογίζεταί τις ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεωρεῖ τὸν τρόπον δι᾽ ὃν μέγας γέγονεν, ἀσθενὴς ὢν καὶ κατ᾽ ἀρχάς, Φίλιππος; τὸ πρῶτον Ἀμφίπολιν λαβών, μετὰ ταῦτα Πύδναν, πάλιν Ποτίδαιαν, Μεθώνην αὖθις, εἶτα Θετταλίας ἐπέβη. μετὰ ταῦτα Φερὰς, Παγασοὺς, Μαγνησίαν, πάνθ᾽ ὃν ἐβούλετο εὐτρεπίσας τρόπον, ᾤχετ᾽ εἰς Θρᾴκην. εἶτ᾽ ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐκβαλὼν, τοὺς δὲ καταστήσας τῶν βασιλέων, ἠσθένησε. πάλιν ῥᾴσας, οὐκ ἐπὶ τὸ ῥαθυμεῖν ἀπέκλινεν, ἀλλ᾽ εὐθὺς Ὀλυνθίοις ἐπεχείρησε. τὰς δ᾽ ἐπ᾽ Ἰλλυριοὺς, καὶ Παίονας, αὐτοῦ, καὶ πρὸς Ἀρύμβαν, καὶ ὅπη τις ἂν εἴποι.

Nvmquis veſtrûm cogitat, Athenienſes, & ſpectat, quemadmodum magnus euaſerit, infirmus cùm eſſet initio Philippus? Primùm Amphipoli capta, poſtea Pydna, mox Potidæa, denique Methone, poſtremò Theſſaliam inuaſit. Demum, quum Pheras, Pagaſas, Magneſiam, omnia ſuo arbitratu compoſuiſſet, in Traciam abiit. Deinde ibi, Regibus alijs eiectis, alijs conſtitutis, in morbum incidit: ex eo paululum recreatus, non ad ſocordiam ſe deflexit, ſed ſtatim Olynthios eſt aggreſſus. Eius autem in Illyrios, & Pæones, & aduerſus Arymbam, & quò non.

PROLEPSIS.

Prolepſes habet frequentes; eſt enim pugnax rationibus, & in aliorum ſubodorandis refellendiſque obiectionibus ſagax & induſtrius.

Τί οὖν ἄν, εἴποι ταῦτα λέγεις ὑμῖν νῦν; ἵνα γνῶτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ αἴσθησθε ἀμφότερα, καὶ τὸ προΐεσθαι καθέκαστον ἀεί τι τῶν πραγμάτων, ὡς ἀλυσιτελές. καὶ τὴν φιλοπραγμοσύνην, ᾗ περὶ ἅπαντας χρῆται, καὶ συζῇ Φίλιππος. ὑφ᾽ ἧς οὐκ ἔστιν ὅπως ἀγαπήσας τοῖς πεπραγμένοις ἡσυχίαν σχήσει.

QVid ergo, inquiet aliquis, iſta nobis cõmemoras nunc? Vtrũque vt cognoſcatis, Athenienſes, & ſentiatis, tum proijcere ſingulatim ſemper aliquid rerum, quàm non expediat; tum perpetuam in rebus gerendis alacritatem, quâ erga omnes Philippus vtitur: præ qua fieri non poterit, vt rebus geſtis contentus, in otio ſe contineat.

ALIVD EXEMPLVM PROLEPSEOS.

Τὸ μὲν οὖν ἐπιτιμᾶν, ἴσως φήσαι τις ἂν ῥᾴδιον, καὶ παντὸς εἶναι, τὸ δ᾽ ὑπὲρ τῶν παρόντων, ὅτι δεῖ πράττειν, ἀποφαίνεσθαι, τοῦτ᾽ εἶναι συμβούλου. ἐγὼ δ᾽ οὐκ ἀγνοῶ μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦθ᾽, ὅτι πολλάκις ὑμεῖς οὐ τοὺς αἰτίους, ἀλλὰ τοὺς ὑστάτους περὶ τῶν πραγμάτων εἰπόντας, ἐν ὀργῇ ποιεῖσθε, ἄν τι μὴ κατὰ γνώμην ἐκβῇ. οὐ μὴν οἶμαί γε δεῖν, τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν σκοποῦνθ᾽ ὑποστείλασθαι.

AC reprehendere quidem, dixerit forſan aliquis eſſe facile, & cuiuſuis: quid autem de his rebus ſtatuendum ſit, pronuntiare id eſſe conſiliarij. Ego verò, quanquam illud non ignoro, ſæpe vos, non iis qui ſunt in culpa, ſed his qui poſtremi ſententiam dixerint, iraſci, vbi quid ex ſententia non euenerit: non tamen arbitror meæ priuatæ ſalutis ita habendam eſſe mihi rationem, vt quicquam diſſimulem, quod è re veſtra futurum eſſe ducam.

MEOSIS.

Tanta induſtria plerumque vituperat, vt videatur rem minuere, callidè tamen auget: nam prætextu iſtius moderationis altiùs imprimit vulnus.

Vide quàm molliter agit: diceres eum Philippo parcere, ſatis tamen indicat eum in hoc æſtu ſe ſuperfundentis fortunæ praua qualibet poſſe committere.

Olynth. I. Καὶ ἄνθρωπος ὑβριστής, ὥς φασι, καὶ μὴ Δί᾽ οὐδὲν ἄπιστον ἴσως. τὸ γὰρ εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν, ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται.

ET homo importunus eſt, vt aiũt: neq; profectò id incredibile fortaſſis eſt: nam res ſecundiores, quàm par eſt, temeritatis occaſionem incautis præbent.

SVBIECTIO.

Subiectiones contortas amat & pugnaces, quæ totæ rigeant aculeis rationum.

ΗΝ δὲ ἐκεῖνα Φίλιππος λάβῃ, τίς αὐτὸν ἔτι κωλύσει δεῦρο βαδίζειν; Θηβαῖοι; μὴ λίαν πικρὸν εἰπεῖν ᾖ, καὶ συνεισβαλοῦσιν ἑτοίμως. ἀλλὰ Φωκεῖς; οἱ τὴν οἰκείαν οὐχ οἷοί τε ὄντες φυλάττειν, ἐὰν μὴ βοηθήσητε ὑμεῖς. ἢ ἄλλος τις; ἀλλ' ὦ τᾶν οὐχὶ βουλήσεται.

SIn illa Philippus occuparit: quis eum porrò huc ire prohibebit? Thebani? ne ſit dictu acerbius etiam expeditè vnà irrumpent. An Phocenſes? qui ne ſua quidem ſine veſtris auxilijs tueri poſſunt. Aut alius quiſpiam? at hercule, nolet.

EXAGGERATIO CLADIS BELLICÆ.

In exaggerando non eſt verboſus, ſed de induſtria concîdit orationem, & vt Timantes in tabulis, plura relinquit cogitanda, quàm pingit.

ΕΙ δὲ δὴ πόλεμός τις ἥξει, πόσα χρὴ νομίσαι ζημιωθήσεσθαι; καὶ προσέσται ἡ ὕβρις. ἔτι ἡ τῶν πραγμάτων αἰσχύνη, οὐδεμιᾶς ἐλάττων ζημίας τοῖς γε σώφροσι;

QVòd ſi quæ hoſtiles copiæ venerint; quantæ clades erunt metuendæ? accedet proteruitas, atque inſuper ipſius rei dedecus: quod nullo minus eſt detrimento, ſanis quidem hominibus.

EPIPLEXIS.

3. Η φερέτω τις ἐμοὶ παρελθών, πόθεν ἄλλοθεν ἰσχυρὸς γέγονεν, ἢ παρ' ἡμῶν αὐτῶν, Φίλιππος, ἀλλ' ὦ τᾶν, εἰ ταῦτα φαύλως, τά γ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει νῦν ἄμεινον ἔχει; καὶ τί ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι; τὰς ἐπάλξεις ἃς κονιῶμεν, καὶ τὰς ὁδοὺς ἃς ἐπισκευάζομεν, καὶ κρήνας, καὶ λήρους, ἀποβλέψατε δὴ πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα πολιτευομένους. ὧν οἱ μὲν ἐκ πτωχῶν πλούσιοι γεγόνασιν, οἱ δ' ἐξ ἀδόξων ἔντιμοι, ἔνιοι δὲ τὰς ἰδίας οἰκίας τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων σεμνοτέρας εἰσὶ κατεσκευασμένοι. ὅσῳ δὲ τὰ τῆς πόλεως ἐλάττω γέγονε, τοσούτῳ τὰ τούτων ηὔξηται. τί δὴ τὸ πάντων αἴτιον τούτων; καὶ τί δήποτε ἅπαντ' εἶχε καλῶς τότε, καὶ νῦν οὐκ ὀρθῶς; ὅτι

ALioqui progrediatur aliquis, & mihi dicat, vnde, niſi per noſmetipſos, ita ſint auctæ opes Philippi? Sed heus tu, ſi vitioſa hæc ſunt, at vrbanarum rerum ſtatus eſt melior. Ecquid autem dici queat? num propugnacula, quæ tectorio inducimus? & viæ, quas refecimus? & fontes? & nugæ? Eos quæſo intuemini, quorum hęc acta ſunt in Republica: quorum alij è mendicis facti ſunt diuites, alij ex obſcuris clari, nonnulli priuatas ædes publicis ſubſtructioninibus ſplendidiores compararunt: & quantò reſpublica plus detrimenti cepit, tantò res iſtorum factæ ſunt ampliores. Quæ igitur cauſa eſt horum omnium? & cur tandem ſe omnia tum præclarè habuerunt, & nunc haud rectè? Primùm, quòd

τὸ μὲν πρῶτον, καὶ στρατεύεσθαι τολμῶν αὐτὸς ὁ δῆμος, δεσπότης τῶν πολιτευομένων ἦν, καὶ κύριος αὐτὸς ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν. καὶ ἀγαπητὸν ἦν, παρὰ τοῦ δήμου, τῶν ἄλλων ἑκάστῳ, καὶ τιμῆς, καὶ ἀρχῆς, καὶ ἀγαθοῦ τινος μεταλαβεῖν. νῦν δὲ τοὐναντίον, κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ πολιτευόμενοι, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττεται. ὑμεῖς δὲ ὁ δῆμος ἐκνενευρισμένοι, καὶ περιῃρημένοι χρήματα, συμμάχους, ἐν ὑπηρέτου καὶ προσθήκης μέρει γεγόνατε, ἀγαπῶντες ἐὰν μεταδιδῶσι θεωρικῶν ὑμῖν, ἢ βοΐδια πέμψωσιν οὗτοι. καὶ τὸ πάντων ἀνανδρότατον, τῶν ὑμετέρων αὐτῶν χάριν προσοφείλετε. οἱ δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει καθείρξαντες ὑμᾶς, ἐπάγουσιν ἐπὶ ταῦτα, καὶ τιθασεύουσι, χειροήθεις αὐτοῖς ποιοῦντες. ἔστι δ' οὐδέποτ', οἶμαι, μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν, μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας. ὁποῖ' ἄττα γὰρ ἂν τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ᾖ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ φρόνημα ἔχειν ταῦτα. μὰ τὴν Δήμητρα, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, εἰ μείζων εἰπόντι ἐμοὶ γένοιτο παρ' ὑμῶν βλάβη, τῶν πεποιηκότων αὐτὰ γενέσθαι. οὐδὲ γὰρ παρρησία περὶ πάντων αἰεὶ παρ' ὑμῖν ἐστιν. ἀλλ' ἔγωγε, ὅτι καὶ νῦν γέγονε, θαυμάζω. ἐὰν οὖν ἀλλὰ νῦν γ' ἔτι ἀπαλλαγέντες τούτων τῶν ἐθῶν ἐθελήσητε στρατεύεσθαί τε, καὶ πράττειν ἀξίως ὑμῶν αὐτῶν, καὶ ταῖς περιουσίαις, ταῖς οἴκοι ταύταις ἀφορμαῖς ἐπὶ τὰ ἔξω τῶν ἀγαθῶν χρήσησθε, ἴσως ἂν ἴσως, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τέλειόν τι καὶ μέγα κτήσαισθε ἀγαθὸν, καὶ τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγείητε, ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε. καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκεῖνα ἐντίθησιν, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ. καὶ ταῦτα ἃ νέμεσθε νῦν ὑμεῖς, οὔτε τοσαῦτ' ἐστὶν, ὥστε ὠφέλειαν ἔχειν τινὰ διαρκῆ, οὔτ' ἀπογνόντας ἄλλο τι πράττειν ἐᾷ. ἀλλ' ἔστι ταῦτα τὴν ἑκάστου ῥᾳθυμίαν ὑμῶν ἐπαυξάνοντα.

& populus, cùm ipſe militare auderet, dominus erat magiſtratuum, & bona omnia in ſua poteſtate habebat: & bene ſecū agi putabant cæteri omnes, ſi à populo, & magiſtratum, & honorem, & beneficium aliquod conſecuti eſſent. Nunc contrà, bona omnia in poteſtate ſunt magiſtratuum, & per hos geruntur omnia: vos populus eneruati & ſpoliati pecunia, ſociis, famuli & additamenti vicem obtinetis: contenti theatrali pecunia, quam iſti vobis impertiunt: aut bucculis, ſi quas fortè miſerint. Et, quod eſt omnium ignauiſſimum, cùm ea vobis dantur, veſtra quæ ſunt, gratiam etiam habetis, quaſi beneficia in vos conferantur. Qui verò vos in hanc vrbem, tanquam carcerem, incluſere, ad talia vos alliciunt, & cicurant, vt vos ad nutum paratos habeant. Neque verò, mea quidem ſententia, fieri vnquam poteſt, vt magnos & generoſos animos ſumant ij qui paruis & vilibus rebus occupantur: Nam qualiacunque hominum ſtudia fuerint, talibus eos & animis eſſe præditos neceſſe eſt. Hæc medius fidius, haud mirabor, ſi mihi qui dixerim, plus apud vos nocuerint, quàm iis qui ea fecerunt. Neque enim ſemper apud vos omnibus de rebus libere loqui licet; idque ego, vel nunc licuiſſe miror. Quòd ſi nunc ſaltem, moribus iſtis relictis, militare voletis, & agere pro veſtra dignitate, atque iſtis domeſticis opibus, velut inſtrumentis, vtemini, ad externa bona comparanda, fortaſſis, Athenienſes, fortaſſis perfectum aliquod & magnum bonum conſequemini, talibus lucellis repudiatis, quæ cum cibis, quos dant ægrotis medici, conferri poſſunt. Etenim, vt illi neque vires augent, neque emori patiuntur: ſic & iſta quæ vos nunc percipitis; neque tanta ſunt vt iuſtam vtilitatem aliquam afferant; neque vos iis deſpectis, ad alia conuerti patiuntur; ſed alimenta ſunt veſtrûm omnium ſocordiæ.

ITEM EPIPLEXIS BREVIS, ET MORDAX.

Flumen magnæ mentis eſt hæc oratio.

Οὐ μὰ τὸν Δία, καὶ τοὺς ἄλλους θεούς, οὐ δύνασθε ὑμεῖς ποιῆσαι, οὐδὲ βούλεσθε. ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀφῖχθε μωρίας, ἢ παρανοίας, ἢ οὐκ ἔχω τί λέγω, (πολλάκις γὰρ ἔμοιγε ἐπελήλυθε, καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι, μή τι δαιμόνιον τὰ πράγματα ἐλαύνῃ) ὡς λοιδορείας, ἢ φθόνου, ἢ σκώμματος ἕνεκ' ἢ ἧς τινος ἂν τύχητε αἰτίας ἀνθρώπους μισθωτούς, (ὧν οὐδ' ἂν ἀρνηθεῖεν ἔνιοι ὡς οὐκ εἰσὶ τοιοῦτοι,) λέγειν κελεύετε, καὶ γελᾶτε ἄν τισι λοιδορηθῶσι. καὶ οὐχὶ τοῦτό πω δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείονος ἀσφαλείας πολιτεύεσθαι δεδώκατε τούτοις, ἢ τοῖς ὑπὲρ ὑμῶν λέγουσι.

QVod, ita me amet Iupiter aliique Dij, neque poteſtis vos facere, neque vultis: ſed in eam ſtultitiam veniſtis, aut delirium, aut neſcio quid dicam (ſæpe enim illud etiã vereri mihi ſubit, ne quod numen res agitet) vt conuitij, aut inuidiæ, aut dicterij gratia, quæcunque vobis cauſa in mentem inciderit; homines mercenarios, (quorum quidam haud negaturi ſunt ſe eſſe tales) dicere iubeatis: & rideatis, ſi quibus conuitia fecerint. Neque dum hoc graue eſt, quanquam graue: ſed & illud eis dediſtis, vt minore cum periculo Rempubl. gerant, quàm veſtri defenſores.

ITEM OBIVRGATIO.

In qua deſcriptio antiquorum morum, quos cum nouis comparat.

Si comparentur ea, quæ Iſocrates habet in eodem argumento, venationis videbuntur, & ludorum: hæc iuſti prælij.

Ἐκεῖνοι τοίνυν οἷς ἐχαρίζονθ' οἱ λέγοντες, οὐδ' ἐφίλουν αὐτοὺς ὥσπερ ὑμᾶς οὗτοι νῦν, πέντε μὲν καὶ ἑξήκοντα ἔτη τῶν Ἑλλήνων ἦρξαν ἑκόντων. πλείω δ' ἢ μύρια τάλαντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν συνήγαγον· ὑπήκουε δ' ὁ ταύτην ἔχων τὴν χώραν αὐτοῖς βασιλεύς, ὥσπερ ἐστὶ προσῆκον, βάρβαρον Ἕλλησι. πολλὰ δὲ καὶ καλὰ καὶ πεζῇ καὶ ναυμαχοῦντες ἔστησαν τρόπαια αὐτοὶ στρατευόμενοι. μόνοι δὲ ἀνθρώπων, κρείττω τὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις δόξαν τῶν φθονούντων κατέλιπον. ἐπὶ μὲν δὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἦσαν τοιοῦτοι. ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν πόλιν αὐτήν, θεάσασθε ὁποῖοι ἔν τε τοῖς κοινοῖς, καὶ τοῖς ἰδίοις. δημοσίᾳ μὲν τοίνυν οἰκοδομήματα καὶ κάλλη τοιαῦτα, καὶ τοσαῦτα κατεσκεύασαν ἡμῖν ἱερῶν, καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων

ILli igitur, quibus non adulabantur Oratores, quos non ita amabant, vt vos iſti nunc, quinque & ſexaginta annos Græcis volentibus imperarunt: ampliùs decies mille talenta in arcem congeſſerunt; & regem iſtius prouinciæ dicto audientem habuerunt, ſicut æquum eſt parere Græcis barbarum, & multa præclaráque trophæa terrâ marique parta erexerunt, cùm ipſi militarent, & ſoli mortalium eam rerum geſtarum gloriam, ad quam nullus inuidiæ pateret aditus, reliquerunt. Ac in tuenda Græcia fuere tales. In ipſa verò vrbe, ſpectate quales & publicis & priuatis in rebus ſe præbuerint. Publicè igitur ædificia, & ornamenta talia, & tanta inſtruxere nobis fanorum, & quæ his continentur donariorũ,

ὥστε μηδενὶ τῶν ἐπιγιγνομένων ὑπερβολὴν λελεῖφθαι. ἰδίᾳ δ' οὕτω σώφρονες ἦσαν, καὶ σφόδρα ἐν τῷ τῆς πολιτείας ἤθει μένοντες, ὥστε τὴν Ἀριστείδου, καὶ τὴν Μιλτιάδου, καὶ τῶν τότε λαμπρῶν οἰκίαν εἴ τις ἄρα οἶδεν ὑμῶν ὁποία ποτ' ἐστὶν, ὁρᾷ τῆς τοῦ γείτονος οὐδὲν σεμνοτέραν οὖσαν. οὐ γὰρ εἰς περιουσίαν ἐπράττετο αὐτοῖς τὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὸ κοινὸν αὔξειν ἕκαστος ᾤετο δεῖν. ἐκ δὲ τοῦ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ πιστῶς, τὰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς, τὰ δ' ἐν αὐτοῖς ἴσως διοικεῖν, μεγάλην εἰκότως ἐκτήσαντο εὐδαιμονίαν. τότε μὲν δὴ τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε τὰ πράγματα ἐκείνοις χρωμένοις, οἷς εἶπον, προστάταις.

vt nihil addi poſſit à poſteris ad illorum excellentiam. Priuatim autem adeò modeſti fuerunt, & tanta cura inſtitutum Reipubl. obſeruarunt, vt ſi quis fortè veſtrûm Ariſtidis, & Miltiadis, & illius ætatis illuſtrium hominũ ædes nouit, cuiuſmodi ſint, vicini ædibus nihilo eſſe ſplendidiores videat. Neque enim rei familiaris amplificandæ gratia Rempublicam gerebant, ſed quiſque ſibi rem communem augendam eſſe putabat. Cũ autem res Græcorum fideliter, religionem Deorum immortalium piè, cõmercia inter ipſos æquabiliter adminiſtrarent, non iniuria magnam ſibi felicitatem pepererunt. Tunc igitur ad hunc modum, dum illi, quos dixi, ſummæ Reipublicæ pręerant, ſe res habuerunt.

(*Deinde ad ſua tempora deſcendit.*)

Olynth. 3.

Νυνὶ δὲ πῶς ὑμῖν ὑπὸ τῶν χρηστῶν τῶν νῦν πράγματα ἔχει; ἆρά γε ὁμοίως, καὶ παραπλησίως; καὶ τὰ μὲν ἄλλα σιωπῶ, πόλλ' ἂν ἔχων εἰπεῖν. ἀλλ' ὅσης ἅπαντες ὁρᾶτε ἐρημίας ἐπειλημμένοι; καὶ Λακεδαιμονίων μὲν ἀπολωλότων, Θηβαίων δ' ἀσχόλων ὄντων. τῶν δ' ἄλλων οὐδενὸς ὄντος ἀξιόχρεω περὶ τῶν πρωτείων ἡμῖν ἀντιτάξασθαι. Ἐξὸν δ' ἡμῖν, καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἀσφαλῶς ἔχειν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων δίκαια βραβεύειν, ἀπεστερήμεθα μὲν χώρας οἰκείας. πλείω δ' ἢ χίλια, καὶ πεντακόσια τάλαντα ἀνηλώκαμεν εἰς οὐδὲν δέον. οἷς δ' ἐν τῷ πολέμῳ συμμάχοις ἐκτησάμεθα, εἰρήνης οὔσης ἀπολωλέκασιν οὗτοι. ἐχθρὸν δ' ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τηλικοῦτον ἠσκήκαμεν.

NVnc dum leues iſti præſunt, quis rerum veſtrarum ſtatus eſt? Idémne, & ſimilis? ac cætera quidem taceo, cùm haberé multa dicere. Sed quoniam in tantam incidimus ſolitudinem, quantam videtis omnes, cùm Lacedęmonij perierint, & Thebani occupati ſint, & cæterorum nemo tantas vires habeat, vt nobiſcum de principatu contendere auſit: cùmque nobis liceret, & priuata noſtra ſine periculo tenere, & reliquorum cõtrouerſias diſceptare: tamen priuati ſumus noſtra prouincia, & amplius mille & quingenta talenta nullo cum fructu inſumpſimus, & quos in bello ſocios parauimus, hi pacis tempore perierunt, & hoſtem contra noſmetipſos tantùm inſtruximus.

ITEM OBIVRGATIO GRAVIS, ET SERIA.

Philip. 4.

Ὑμεῖς τοίνυν οὔτ' ἀκούειν πρὶν ἂν, ὥσπερ νῦν, αὐτὰ παρῇ τὰ πράγματα οὔτε βουλεύεσθαι περὶ οὐδενὸς εἰώθατε ἐφ' ἡσυχίας· ἀλλ' ὅταν μὲν ἐκεῖνος παρασκευάζηται ἐφ' ὑμᾶς, ἀμελήσαντες τοῦ ποιεῖν τοῦτο καὶ ἀντιπαρασκευάζεσθαι, ῥᾳθυμεῖτε. καὶ ἐάν τι λέγῃ

VOs autem nec audire, priuſquam res ipſæ adſint, vt nunc, nec vlla de re deliberare ſoletis per otium: ſed cùm ille ſe contra vos inſtruit, idem agere, & viciſſim inſtrui ceſſatis: & ſi quis aliquid tale dixerit,

τις, ἐκβάλετε. ἐπειδὰν δὲ ἀπολωλὸς ἢ πολιορκούμενόν τι πύθησθε, τηνικαῦτ' ἀκροᾶσθε, καὶ παρασκευάζεσθε. ἦν δὲ ἀκηκοέναι μὲν, καὶ βεβουλεῦσθαι τότε καιρὸς, ὅθ' ὑμεῖς οὐκ ἠθελήσατε· πράττειν δὲ καὶ χρῆσθαι τοῖς παρεσκευασμένοις, νῦν ἡνίκ' ἀκούετε. τοιγαροῦν ἐκ τῶν τοιούτων ἐθῶν, μόνοι τῶν πάντων ἀνθρώπων ὑμεῖς τοὐναντίον τοῖς ἄλλοις ποιεῖτε. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, πρὸ τῶν πραγμάτων εἰώθασι χρῆσθαι τῷ βουλεύεσθαι, ὑμεῖς δὲ μετὰ τὰ πράγματα.

rit, cijcitis. Poſtquam autem periiſſe aut obſideri aliquid intellexiſtis; tum demum auditis, & inſtruimini. Fuiſſet autem audiendi tempus, & cõparandi ſeſe, tum cùm vos noluiſtis: rei autem gerendæ, & vtendi apparatu, nunc cùm auditis. Itaque his moribus ſoli mortalium omniũ, contrà quàm alij ſolent, factitatis. Nã omnes alij homines ante negotia deliberare ſolẽt; vos poſt negotia.

ITEM NOBILISSIMA OBIVRGATIO morum recentium.

3. ΤΙ οὖν αἴτιον τουτωνί; οὐ γὰρ ἄνευ λόγου, καὶ δικαίας αἰτίας, οὔτε τόθ' οὕτως εἶχον ἑτοίμως πρὸς ἐλευθερίαν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες· οὔτε νῦν πρὸς τὸ δουλεύειν. ἦν τι τότ' ἦν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐν ταῖς τῶν πολλῶν διανοίαις, ὃ νῦν οὐκ ἔστιν, ὃ καὶ τοῦ Περσῶν ἐκράτησε πλούτου, καὶ ἐλευθέραν ἦγε τὴν Ἑλλάδα, καὶ οὔτε ναυμαχίας, οὔτε πεζῆς μάχης οὐδεμιᾶς ἡττᾶτο· νῦν δ' ἀπολωλὸς, ἅπαντα λελύμανται, καὶ ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα. τί οὖν ἦν τοῦτο; οὐδὲν ποικίλον οὐδὲ σοφὸν, ἀλλ' ὅτι τοὺς παρὰ τῶν ἄρχειν ἀεὶ βουλομένων, ἢ καὶ διαφθείρειν τὴν Ἑλλάδα, χρήματα λαμβάνοντας, ἅπαντες ἐμίσουν· καὶ χαλεπώτατον ἦν, τὸ δωροδοκοῦντα ἐξελεγχθῆναι, καὶ τιμωρίᾳ μεγίστῃ τοῦτον ἐκόλαζον, καὶ παραίτησις οὐδεμία ἦν οὐδὲ συγγνώμη. τὸν οὖν καιρὸν ἑκάστου τῶν πραγμάτων, ὃν ἡ τύχη, καὶ τοῖς ἀμελοῦσι κατὰ τῶν προσεχόντων, καὶ τοῖς μηδὲν ἐθέλουσι ποιεῖν, κατὰ τῶν πάντα ἃ προσήκει πραττόντων, πολλάκις παρασκευάζει, οὐκ ἦν πρίασθαι παρὰ τῶν λεγόντων, οὐδὲ τῶν στρατηγούντων, οὐδὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, οὐδὲ τὴν πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ τοὺς τυράννους ἀπιστίαν, οὐδ' ὅλως τῶν τοιούτων οὐδέν. νῦν δ' ἅπανθ' ὥσπερ ἐξ ἀγορᾶς ἐκπέπραται ταῦτα. ἀντεισῆκται δὲ ἀντὶ τούτων, ὑφ' ὧν ἀπόλωλε καὶ νενόσηκεν ἡ Ἑλλάς.

QVæ igitur cauſa eſt harum rerum? neque enim ſine ratione, & iuſta cauſa, vel tum adeò alacres erant ad libertatem defendendam omnes Græci, vel nunc ad tolerandam ſeruitutem. Fuit tum aliquid, fuit, Atheniẽſes, in populi animis, quod nunc non eſt: quod Perſarum opulentiam vicit: quod Græcię libertatem aſſeruit: quod neque naualibus neque terreſtribus in prælijs ſuccubuit. Id poſtquam nunc perditum eſt, omnia corrupit, & totam Græciam ſurſum deorſum permiſcuit. Quid igitur fuit illud? nihil multiplex, aut artificioſum, ſed vniuerſale & perpetuum odium eorum qui à dominandi cupidis, aut etiam Græciam corrumpere conantibus, pecuniam accipiebãt. Grauiſſimum crimen erat, ſi quis acceptorum munerum conuinceretur: eúmque maximis pœnis afficiebant: neque deprecationi erat aut veniæ quicquam loci. Proinde occaſionem ſingularum rerum, quam fortuna etiam negligentibus contra attentos, & ignauiſſimis contra ſtrenuiſſimos ſæpe ſuppeditat; à nemine vel Oratore, vel Imperatore nundinari licebat; neque etiam concordiam inter nos, neque diſſidentiam aduerſus barbaros, & tyrannos: neque denique tale quicquam. Nunc tanquam è foro, & diuendita ſunt omnia, & contra importata ea per quæ Græcia, & perijt, & laborauit.

ταῦτα δ' ἔστι τί; ζῆλος, εἴ τις εἴληφέ τι· γέλως, ἂν ὁμολογῇ· συγγνώμη τοῖς ἐλεγχομένοις· μῖσος, ἂν τούτοις τις ἐπιτιμᾷ· τἆλλα πάντα, ὅσα ἐκ τοῦ δωροδοκεῖν ἤρτηται. ἐπεὶ τριήρεις γε, καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων πρόσοδοι, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία, καὶ τἆλλα οἷς ἄν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπαντα, καὶ πλείω, καὶ μείζω ἐστὶ τῶν τότε πολλῷ· ἀλλ' ἅπαντα ταῦτα ἄχρηστα, ἄπρακτα, ἀνόνητα ὑπὸ τῶν πωλούντων γίγνεται.

Ea quæ ſunt? Admiratio, ſi quis aliquid accepit: riſus, ſi confitetur: venia, ſi conuincitur: odium, ſi quis iſta reprehendit: cætera omnia, quæ pédent à corruptelis. Nam & triremes, & multitudo hominum, & pecuniarij reditus, & reliqua apparatus copia, cætera denique, quibus vrbium vires æſtimari ſolét, nunc omnia multò, & plura, & maiora ſunt, quàm ſuperiori ętate: ſed vniuerſa hæc inutilia, irrita, manca fiút, per eos qui cauponãtur.

SVSTENTATIO.

In qua Ὀξύμωρον quoddam in ſenſu, vt fiat admirabilior.

Philipp. 1.

Ὃ γάρ ἐστι χείριστον αὐτῶν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστον ὑπάρχει. Τί οὖν ἐστι τοῦτο; ὅτι οὐδέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν δεόντων ποιούντων ὑμῶν, κακῶς τὰ πράγματα ἔχει. ἐπεί τοι γε, εἰ πάνθ' ἃ προσῆκε, πραττόντων, οὕτως εἶχεν, οὐδ' ἂν ἐλπὶς ἦν αὐτὰ βελτίω γενέσθαι. ἔπειτα ἐνθυμητέον, καὶ παρ' ἄλλων ἀκούουσιν, καὶ τοῖς εἰδόσιν, αὐτοῖς ἀναμιμνησκομένοις ἡλίκην ποτ' ἐχόντων δύναμιν Λακεδαιμονίων ἐξ οὗ χρόνος οὐ πολύς, ὡς καλῶς καὶ προσηκόντως οὐδὲν ἀνάξιον ὑμεῖς ἐπράξατε τῆς πόλεως, ἀλλ' ὑπεμείνατε ὑπὲρ τῶν δικαίων τὸν πρὸς ἐκείνους πόλεμον. τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; ἵν' εἰδῆτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεάσησθε, ὅτι οὐδὲν οὔτε φυλαττομένοις ὑμῖν ἐστι φοβερόν, οὔτ' ἂν ὀλιγωρῆτε, τοιοῦτον οἷον ἂν ὑμεῖς βούλησθε· παραδείγμασι χρώμενοι, τῇ τότε ῥώμῃ τῶν Λακεδαιμονίων, ἧς ἐκρατεῖτε ἐκ τοῦ προσέχειν τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν, καὶ τῇ νῦν ὕβρει τούτου, δι' ἣν ταραττόμεθα, ἐκ τοῦ μηδὲν φροντίζειν ὧν ἐχρῆν.

Nam quod in eo ſuperioribus temporibus fuit peſſimum, id ipſum eſt ad ea quæ reſtant, optimum. Quid illud igitur eſt? quòd propter ſocordiam veſtram, & neglectum officij, res aduerſæ ſunt. Nam ſi vobis omnia quæ decet, agentibus, res ita ſe haberent; ne ſpes quidem vlla relinqueretur, eas fore meliores. Deinde cogitãdum id quod partim ex alijs auditis, partim ipſi noſtis: atque in memoriam reuocandum quanta aliquando potentia Lacedæmonijs præditis, idq; non ita olim, quàm præclarè & conuenienter, nihil alienum dignitate vrbis admiſeritis; ſed pro defenſione iuris bellũ illum ſuſtinueritis. Qua igitur gratia hæc dico? vt ſciatis, Athenienſes, & videatis, nec quicquam præcauentibus vobis eſſe formidabile: neque, ſi neglexeritis, ex animi veſtri ſententia quicquam ſucceſſurum: vtique exemplis vtamini, potentiæ quæ tum fuit Lacedęmoniorum, quam vigilantia veſtra ſuperaſtis, & tunc inſolentiæ Philippi, propter quam æſtuamus, eò quod nihil eorum quæ curanda erant, curauimus.

EXEMPLVM ORATIONIS CIVILIS, ET figuratæ, per dialogiſmos, & ſermocinationes:

Quæ eſt valde practica, & efficax ad ſenſus feriendos.

Magna in hoc genere figurarum Demoſthenis felicitas.

1. ΠΟ´Τ᾽ οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πότε ἃ χρὴ, πράξετε; ἐπειδὰν, νὴ Δία, ἀνάγκη τὶς ᾖ; νῦν δὲ τί χρὴ τὰ γιγνόμενα ἡγεῖσθαι; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι, τοῖς ἐλευθέροις μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην εἶναι. ἢ βούλεσθε, εἰπέ μοι, περιιόντες αὐτῶν πυνθάνεσθαι κατὰ τὴν ἀγορὰν, λέγεταί τι καινόν; γένοιτο γὰρ ἄν τι καινότερον; ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων διοικῶν: τέθνηκε Φίλιππος; οὐ μὰ Δί᾽, ἀλλ᾽ ἀσθενεῖ. τί δ᾽ ὑμῖν διαφέρει; καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, ἄνπερ οὕτως προσέχητε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν.

QVando igitur, Athenienſes, agenda quæ ſunt, agetis? Vbi aliquid acciderit? vbi credo neceſſitas aliqua fuerit? Quid verò de iis quæ nunc fiunt, eſt exiſtimandum? Nam ego quidem arbitror liberis hominibus maximam eſſe neceſſitatem, ſuſceptum in rebus gerendis dedecus. Num vultis circumeuntes alius percontari alium in foro: Age dic mihi, numquid affertur noui? poteſtne quid magis nouum fieri, quàm quòd homo Macedo ſubigit Athenienſes, & Græciam adminiſtrat? Obiit Philippus? non certè quidem, ſed ægrotat. Quid verò veſtra intereſt? etſi enim aliquid ei acciderit, celeriter vos alium Philippum facietis, ſi rebus ita eritis intenti.

Item hæc plena γοργότητος, habet Epiplexin, Ironiam, Prolepſin, &c.

1. ΟΥ῎Κ ἐχειροτονεῖτε δὲ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δεκαταξιάρχους, καὶ στρατηγοὺς, καὶ φυλάρχους, καὶ ἱππάρχους δύο. τί οὖν οὗτοι ποιοῦσι πλὴν ἑνὸς ἀνδρὸς ὃν ἂν ἐκπέμψητε ἐπὶ τὸν πόλεμον; οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίνους, εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους, καὶ τοὺς φυλάρχους, οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον. Οὐ γὰρ ἐχρῆν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταξιάρχους παρ᾽ ὑμῶν, ἱππάρχους παρ᾽ ὑμῶν, ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἵν᾽ ᾖ ὡς ἀληθῶς τῆς πόλεως ἡ δύναμις; ἀλλ᾽ εἰς μὲν Λῆμνον τὸν παρ᾽ ὑμῶν ἵππαρχον δεῖ πλεῖν, τῶν δ᾽ ὑπὲρ τῶν τῆς πόλεως κτημάτων ἀγωνιζομένων Μενέλαον ἱππαρχεῖν; καὶ οὐ τὸν ἄνδρα μεμφόμενος ταῦτα λέγω, ἀλλ᾽ ὑφ᾽ ὑμῶν ἔδει κεχειροτονημένον εἶναι τοῦτον, ὅς τις ἂν ᾖ. Ἴσως δὲ ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἡγεῖσθε λέγεσθαι.

NOnne verò creaſtis è veſtris ciuibus decem centuriones, & duces, & tribunos, & magiſtros equitum duos? Quid autem iſti plus agunt vno viro quem miſeritis ad bellum? Reliqui pompam vobis obeunt cum ſacrificulis. Vt enim ij qui luteos fingunt, in forum creatis centuriones, & tribunos, non ad bellum. An non oportuit, Athenienſes, centuriones, ciues; magiſtros equitum, ciues; magiſtratus domeſticos eſſe: vt reuera eſſent copiæ ciuitatis? An in Lemnum veſtro magiſtro equitum nauigandum eſt; eorum autem qui pro noſtræ vrbis poſſeſſionibus præliantur, Menelaus eſt magiſter equitum? Neque hæc hominis reprehendendi cauſa dico: ſed à vobis eum creatum eſſe oportebat, quiſquis tandem ſit. Fortaſſis autem hæc rectè dici putatis:

τὸ δὲ τῶν χρημάτων πόσα καὶ πόθεν ἔσται, μάλιστα ποθεῖτε ἀκοῦσαι, τοῦτο δὴ καὶ περαίνω, χρήματα τοίνυν, ἔστι μὲν ἡ τροφή. σιτηρέσιον τοῖς στρατευομένοις μόνον τῇ δυνάμει ταύτῃ τάλαντα ἐνενήκοντα, καὶ μικρόν τι πρός. δέκα μὲν ναυσὶ ταχείαις, τετταράκοντα τάλαντα, εἴκοσιν εἰς τὴν ναῦν μναῖ, τοῦ μηνὸς ἑκάστου. στρατιώταις δὲ δισχιλίοις, τοσαῦτα ἕτερα. ἵνα δέκα ἕκαστος τοῦ μηνὸς ὁ στρατιώτης δραχμὰς σιτηρέσιον λαμβάνῃ. τοῖς δ' ἱππεῦσι διακοσίοις οὖσιν, ἐὰν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος λαμβάνῃ τοῦ μηνός, δώδεκα τάλαντα.

pecunia verò quanta, & vnde comparanda ſit, maximè audire cupitis; id igitur ſanè expediam. Ea eſt pecuniæ ratio, vt ad alēdum hunc exercitum, & cibaria duntaxat militibus comparanda, nonaginta ſint talenta numeranda, &paulò amplius: decem celeribus nauibus quadraginta talenta; vicenæ minæ in nauem ſingulis menſibus: militum duobus millibus totidem alia, vt duas ſinguli milites drachmas in menſem pro cibariis accipiant: equitibus ducentis numero, ſi tricenas drachmas in mēſem accipiant ſinguli, duodecim talenta.

SERMOCINATIO, ET ORATIO valdè morata.

Philipp. 4. Ἀλλ' ἐπειδάν τι τῶν πρὸς Φίλιππον ἐμπέσῃ, εὐθὺς ἀναστάς τις λέγει, ὡς οὐ δεῖ ληρεῖν, οὐδὲ γράφειν πόλεμον. παραχθεὶς εὐθέως ἐξῆς, τὸ τὴν εἰρήνην ἄγειν ὡς ἀγαθόν, καὶ τὸ τρέφειν δύναμιν μεγάλην, ὡς χαλεπόν. καὶ, διαρπάζειν τινὲς τὰ χρήματα βούλονται. καὶ ἄλλους λόγους, ὡς οἷόν τε, ἀληθεστάτους λέγουσιν. ἀλλὰ δεῖ δήπου τὴν μὲν εἰρήνην ἄγειν, οὐχ ὑμᾶς πείθειν, οἵγε πεπεισμένοι κάθησθε, ἀλλὰ τὸν τὰ τοῦ πολέμου πράττοντα. ἂν γὰρ ἐκεῖνος πεισθῇ, τά γε ἀφ' ὑμῶν ὑπάρχει.

Sed vbi aliqua Philippi mentio inciderit, ſtatim quidam ſurgēs dicit, non eſſe nugādum, nec decernendum bellum: atq; ordine collationē inſtituit: in pace viuere quàm præclarum: & magnum alere exercitū, quàm difficile; &, quidā diripere volunt ęrarium, aliáſque fabulas narrāt, vt opinantur, veriſſimas. Verùm, pacé vt ſeruetis, non vobis certè eſt perſuadēdū, quibus perſuaſū eſt: ſed illi, qui rei militari vacat: Cui perſuaſū ſi fuerit: in vobis ſanè mora nulla erit.

ΠΑΡΡΗΣΙΑ.

Philipp. II. Ἐγὼ νὴ τοὺς θεοὺς τἀληθῆ μετὰ παρρησίας ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι. οὐχ ἵνα εἰς λοιδορίαν ἐμπεσὼν, ἐμαυτῷ μὲν ἐξ ἴσου λόγον παρ' ὑμῖν ποιήσω, τοῖς δ' ἐμοὶ προσκρούουσιν ἐξ ἀρχῆς, καινὴν παράσχω πρόφασιν τοῦ πάλιν δέ τι λαβεῖν παρὰ Φιλίππου. οὐδ' ἵνα τὴν ἄλλως ἀδολεσχῶ, ἀλλ' οἶμαι ποθ' ὑμᾶς λυπήσειν ἃ Φίλιππος πράττει μᾶλλον ἢ τὰ νυνί.

Ego, ita me Dij ament, verū apud vos liberè dicam, &non diſſimulabo: non vt in conuitium delapſus, efficiā vt ego viciſſim conuitiis apud vos inceſſar: iis autem qui ab initio mihi infeſti fuerunt, nouam prębeam occaſionem aliquid accipiendi à Philippo, neque, vt fruſtra garriam: ſed quòd aliquando vobis moleſtiora Philippi facta puto, quàm nunc.

DEPRECATIO.

1. ΤΑῦτ' οὖν, ὡς μὲν ὑπομνῆσαι, νῦν ἱκανῶς εἴρηται. ὡς δ' ἂν ἐξετασθείη μάλιστα ἀκριβῶς, μὴ γένοιτο, ὦ πάντες θεοί.

HÆc igitur, vt admonendi gratia, nunc dixiſſe ſufficiat: abſit autem, idque Dij omnes prohibeant, ne experiundo certiſſimè comprobentur.

DE EXARTESI FIGVRARUM, & figuris declamatorijs.

CAP. XXVII.

ALiud eſt tractationis genus omnino pictum, effluens, & declamatorium, quale eſt logodædalorum, qui ad aurium potiùs delicias, quàm ad probabilitatem elaborant orationem: cuius hîc exempla nonnulla ſubijciemus, in quibus figuras figuris implexas, & contortulas acuminum concluſiones poſſis agnoſcere.

Epanodos.

In Sacerdote debere æſtimari pu-
1. dicitiam, innocentiam, felicitatem; quàm pudica ſit, miles oſtendit; quàm innocens, Iudex; quàm fœlix, reditus.

Subiectio.

Eam vobis Sacerdotem promitto, quam inceſtam nulla facere poſſit fortuna. Poteſt aliquid ſeruitus cogere: ſeruiuit, & barbaris, & piratis: Inuiolata apud illos manſit. Poteſt aliquam corrumpere prolapſi in vitia ſæculi praua conſuetudo: etiam matronarum notum in libidine magiſterium. Licet illam ponatis in lupinari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit: Fuit in loco turpi, probroſè leno illam proſtituit, populus adorauit: nemo non plus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quàm ad violandam attulerat. Multum poteſt ad rectū quoque, pudici animi propoſitum: hoſtis gladio non ſuccumbet: imò, ſi opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: iam præſtitit. Adoleſcentem miſericordia populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit, qui illam accuſaret cædis: abſoluta eſt. Ne qua vobis poſſet eſſe dubitatio, quæ ventura erat ad Sacerdotium, an pura eſſet, an integra: iam iudicatum eſt.

Subiectio cum Epiphonemate, Apoſtrophe, ad rem inanimem, & Anaphora.

Cui me vitę reſeruas? vt ædificem? Lib. 5.
aſpice incendium: Vt nauigem? aſpi- cont. p. 1.
ce naufragium: Vt educem? aſpice n. 40.
ſepulchrum.

Exclamatio.

De forti ſine manibus, ex Triario. Cont. 4.
Dij boni & has manus aliquis de- pag. 16.
riſit: & Controuerſ. 4. *in forti ſine manibus.*

O miſera pietas, inter quæ parentum vota conſtitiſti.

Et de Olympicis fratribus, qui patris minas veriti, cùm inter ſe pugnarent, mutuis vulneribus conciderant, *iuuenes inuicti niſi habuiſſent patrem, pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuiſtis.*

Aurelius Fuſcus. *Retrò amnes fluant, & ſol contrario curſu orbem reuocet: confugiat ſacrilegus ad aras, raptorem rapta vindicat.*

Aporia.

Contr. 6. lib. 1. De filia Archipiratæ. Tu ibis? Quò infelix, quas petitura regiones? eſt enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præcluſit, meus terras.

Si vincitur, periturus eſt: ſi non vincitur, ſeruiturus eſt ei à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex eſt, ex altera teſtamentum, crux vtrimque.

Arelij Fuſci p. 11. con. lib. 1. Iactatus inter duos patres, vtriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus: poſitus inter duo pericula. Quid faciam? qui alunt, abdicant: mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater, Deos teſtor, diuitem te relinquo.

Anaphora mixta, cum Aſynthetis, cum Anæreſi, & Antitheſi.

L. 3. cont. 5. Quando ergo, inquit, optatis? HOC tempore non poſſum: curo vulnera: familiam reficio: expugnatam domum lugeo: ereptam virginitatem conſolor: minantem ſibi ipſi cuſtodio. Quando optatis? cùm rapta voluerit, non cùm raptor. Quando optatis, cùm tu nolles. Quando, inquit, optabis? Paro me optioni, confirmo animum.

Anaphora mixta.

Blondi p. 24. lib. 1. n. 4. Venit ſubitò deformis ſquallore, lacrymis. O graues fortuna vires tuæ, ille diues modò ſuperbiùs rogauit alimenta, rogauit filium ſuum, rogauit abdicatum ſuum. Interrogas, quamdiu rogauerit? ne Dij iſtud nefas patiantur, vt diu rogauerit: diutius tamen quàm tu. Quæritis, quid fecerit? quod ſolebat.

Diſtributio.

Sumpſi inſtrumenta mortis, ſolitudinem, & laqueum: alterum aptum morituro, alterum miſero: quiſquis interueneris, ſi amicus es, defle: ſi inimicus, ſpecta. *Sen. lib. 4. con. 30.*

Seruiebat forum cubiculo, Prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. *Antbu diu* Vbi Seneca vltimam partem dictam notat, ad implendum tetracolum: quem enim ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti?

Quòd ſordidatus fui, luctus eſt: quòd fleui, pietas eſt: quòd non accuſaui, timoris eſt: quòd repulſus eſt, veſtrûm eſt. *Antim lib. 1. con. 10. pag.*

Diſtributio cum Anaphora.

Vt ſciamus illam apud lenonem fuiſſe, blanda eſt: vt ſciamus apud piratas, cruenta eſt. Nemo, inquit, me attigit: domi lenonis rationes captura conueniet. Age, ſi quis hoc ipſum concupit, quod virgo eras? Age, ſi quis ne negare poſſes, ferrum appulit? *A illius p. 1 cont. 2. 1.*

Epiplexis, Aſyntheton, Homæoptoton.

Deſertor patris, inimici cliens, vxoris mancipium, non fleuiſti patrem, non quæſiuiſti, ſic inimico placuiſti.

Conceſſio.

De Veſtali accuſata, quòd ſcripſiſſet hunc verſum:

Felices nuptæ, moriar, niſi nubere dulce eſt.

Vixit modeſtè, caſtigatè. Non illi cultus luxurioſior: non conuerſatio cum viris licentior. Vnum crimen vobis confiteor: ingenium habet. Quidni inuideat Corneliæ? Quidni illi, quæ Catonem peperit? Quidni Sacerdotes parientibus?

Hypotypoſis.

c. b. p. De reo occiſo in conuiuio à Flaminio. Inter temulentas reliquias ſumptuoſiſſimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modò exciſum caput humanum fertur, inter purgamenta & iactus cœnantium, & ſparſam in conuiuio ſcobem, humanus ſanguis euerritur. Si quis autem eſt, Iudices, qui deſideret, vt Prætoris referam crudelitatem, quot præter hic iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere incluſerit; huic ego me ſatisfacturum polliceor. Vno conuiuio, cum ſua prætura reum euoluam; inſtituuntur ab iſto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, diſtinguuntur argenteis poculis aurea:

Quid multa? è carcere in conuiuium Prætoris; cui ſtupenti miſero meretrix arridet, interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante menſam ac Deos trucidatur. Me miſerum, imperij Romani terrore luſiſti! ô qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrannos, ſoli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus?

Hic vltimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video Prętorem, amatorem, ſcorta, cædes. Meretrix, Prætori, Prætor prouinciæ imperat. In conuiuio conſtituitur catenatus: qui cùm languentes Prætoris iſtius aſpexit oculos, exiſtimans ipſum Prætoris beneficium, dimitti, gratias iſti agere: & vtriuſque manibus menſam tenens: Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius vbertim demiſſo capite flebat: alius auertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quo gratior eſſet meretrici. Hic iſte inter varios conuiuarum vultus ſubmoueri iubet: miſerum ſtare ad præbendas ceruices immotum. Interim diſtinguitur mora poculis: nec ſobrij quidem carnificis manu, ciuis Romanus occiſus eſt. Non peto, quominus ſecuri percutiatur: illud rogo, legi potiùs quàm ſcorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, Iudices, ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamen, Prætor ne ſe molliùs moueret, an meretrix?

Ex ſurgite nunc Bruti, Horatij; Decij, & cætera decora imperij. Veſtri faſces, veſtræ ſecures, in quantum, proh bone Iupiter, dedecus reciderunt: Iſtis obſcœnæ puellæ iocantur. Quid ſi per Deos immortales, nullo ſolemni die, populo inſpectante, in foro conuiuium habuiſſes, non minuiſſes maieſtatem imperij noſtri? Atqui, quid intereſt, conuiuium in forum, an forum in conuiuium attrahas? (Deinde deſcripſit qualiter in foro collocetur,) Aſcendit prætor tribunal inſpectante prouincia, noxiæ poſt terga ligantur manus, ſtatim intento ac triſti omnium vultu, fit à præcone ſilentium: Adhibentur deinde legitima verba, canitur ex altera parte claſſicum. Nunquid vobis videor deſcribere conuiuiales iocos? Heu? quàm diſſimilis exitus initijs adeſt. Accuſauit te: quis? indicarunt te: qui? te Prætor damnatum pronuntiauit: occidit meretrix. *Capito.*

Deſcriptio mutilorum.

Hinc cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circunferuntur, huic conuulſi pedum articuli ſunt, & torti tali, huic eliſa crura, illius immolatis pedibus cruribúſque, femina contudit: aliter in quemque ſæuiens oſſifragus iſte, *Sexti Seueri. Senecalib. 10. cont. 3. p 112 nu. 40. & 50.*

alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium diſtorquet, alium delumbat, alterius diminutas ſcapulas in deforme tuber extundit, & riſum in crudelitate captat. Produc agedum familiam ſemiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam; oſtende nobis captiuos tuos: volo, mehercules, noſſe illum ſpecum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliarium, ſua cuique calamitas, tanquam ars aſſignatur. huic recta membra ſunt, &, ſi nemo obſtet naturæ, proceritas micabit, ita frangatur, vt homo ſe alleuare non poſſit, ſed pedum crurúmque reſolutis vertebris reptet: huic extirpentur radicitus: Huic ſpecioſa facies eſt: poteſt formoſus mendicus eſſe; reliqua membra inualida ſint, vt fortunæ iniquitas in beneficia ſua ſæuientis, magis hominũ animos percellat. Sine ſatellitibus tyrannus calamitates humanas diſpenſat.

Gradatio mixta, cum Epanodo.

Cornelij Hiſpani p. 31. cont. 1. n. 30. — Homo eſt: non vis ali hominem? ciuis eſt: non vis ali ciuem? amicus eſt: non vis ali amicum? propinquus eſt: non vis ali propinquum? ſic peruenitur ad patrem. Homo eſt, ciuis eſt, amicus eſt, propinquus eſt. Ergo non erit vitium porrexiſſe ſtipem, niſi dixero, pater eſt?

Pompeij Silonis p. 14. n. 40. l. 3. con. 2. — Tu Sacerdos? quid ſi tantùm capta? quid ſi tantùm proſtituta? quid ſi tantùm homicida? quid ſi tantùm rea fuiſſes?

Interrogatio.

Argentar. ſeu. lib. 1. cont. 1. p. 32. n. 50. — Acceſſit, inquit, ad me pater obrutus ſordibus, tremens, deficientibus membris: rogauit alimenta. Interrogo vos, Iudices, quid facere oporteat? Nam iſtum non interrogo, ſcit quid facturus ſim: non patrem, vt alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cùm vetuiſſet me alimenta præſtare, ſi qua eſt fides, non putaui illum ex animo vetare. Lenocinatur, inquam, gloriæ meæ, vt videar etiam prohibitus aluiſſe.

Ad ſignificandum fraternum odium, Emphaſis.

Vos, Iudices, audite, quàm valdè eguerim, fratrem rogaui. — Syr. li. 1. p. 1. cont.

Figura conſtans obſcuris ſententijs per Mœſim.

Quid incluſa feceris, nec quærere debemus, nec ſcire poſſumus. — Iun. Spi. Senec. p. 14. n. l. 1. con. 2.

Epiſtrophe nobilis, cum Antitheſi.

Sacerdoti pro libertate vota facienda ſunt; captiuæ mandabitis? pro pudicitia vota facienda ſunt; proſtitutæ mandabitis? pro militibus vota facienda ſunt; iſti mandabitis? Id enim deerat: & templa eas reciperent, quas aut carcer aut lupanar eiecit? — Colij H. cont. 2. p. 14. n. 10. l.

Antith.

Non poteſt in ea ſperari Sacerdos, in qua ſperari meretrix poteſt: Aliis oculis virginem leno æſtimat, aliis pontifex. — Milo Sen. cont. p. l. 1. n. 30.

Paralepſis cum Deſcriptione, & Apoſiopeſi.

Deſcribam nunc ego pendentem fluctibus carcerem, & catenas macie mea laxatas, & detritam lateribus meis conſciam malorum carinam, & obrutam perennibus tenebris — Polyſ. p. Pata. p. 7. Quintil. decl. 6.

bris feralis loci cruentam cęcitatem? Iſta verò, ſi quid pudoris habeo, tacenda ſunt.

Proſopopœia, cum Hypotypoſi, & Reticentia.

Hyp. Proſo- pœia. l. p.17 Nam dignum illud ſpectaculum latronibus erat, cùm pater filiúſque de vinculis contenderent, & ſibi quiſque carcerem vindicaret. Ego iam vſu defendebam meum, & in his annis iam maturam mortem aſſerebam. At ille contrà, ego te in calamitatibus deſeram? Ego alligatum relinquam? & quonam modo ad matrem redibò, quæ miſera deſiderio tui dies noctéſque fletibus iungit, quæ viuere ſine te non poteſt? Non dicebat tamen omnia, & cùm aſſiduos planctus, & irrequietas duceret lacrymas, adiiciebat, iam penè cæca eſt, fortaſſe ſi redieris, videbit. In ſumma, non recedo: fas eſt mihi, etiam inuitis parentibus benè facere Non recedo, ſi perſeueras, demus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter hæc fleuit? Quandiu cecîdit oculos ſuos? Si perſeueraſſem, duos excæcaueram. Obſtupuerunt pietate tanta, etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuiſſent fortaſſe iuuenem, niſi redempturos parentes talem filium credidiſſent. Ipſe in ſe tranſtulit ferreos nexus; & hilarior alligatus eſt filius, quàm ſolutus eſt pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me iam catenatis manibus amplexus, poſtquam mei cura diſceſſerat, Matrem, inquit, tibi per hæc merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque, ſic pątia faciemus.

Ret. Abacta eſt à perituro prima mater, & modò ſedula miniſteria ſeruorum repentè mutata ſunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus velamenta membris, & vt graſſaturas manus totum corpus admitteret, nudatur miſerabilis ac deflenda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem rigidámque patientiam per omnia lectuli ſpatia daturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextera ſtatim totum vulnus imprimeret, ſed quod leuiter paulatimque deſcendens, animam in confinio mortis ac vitæ librato dolore ſuſpenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit perituri iuuenis alloquium: fortiter dura, patienter admitte, ſanabitur frater: Non eſt quòd exanimeris metu, dolore deficias: Caue viſcera exclamatione ne laſſes, anhelitu gemitúque concutias, ne remedium pereat alienum.

Paſſus eſt miſer diſcurrentem per omnia reſerati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuiſſe medicum, toto homine diſcentem primo putatis aſpectu? Egeſta ſæpe vitalia, pertractata, deducta ſunt, fecerunt manus plura, quàm ferrum. Stat iuxta medicum pater, apertis viſceribus inhians, ſtillantem animæ cædem cruentis manibus agitantem, ne feſtinet, hortatur, iubet altiùs diligentiúſque ſcrutari, interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filij morte rationem. At mulier infelix clufis aduoluta foribus, cruentúmque ſecretum toto corpore effringens, velut ſuper buſta tumulóſque clamabat: Audi, miſerrime iuuenis, ſi quis adhuc tibi ſupereſt ſenſus, exaudi, non permiſit hoc mater, crede orbitati meæ, crede lacrymis, nec frater hac vellet ratione ſanari. Inter hæc reficiebatur miſer hauſtibus, detinebatur alloquiis, comprimebatur reſiduus cruor, cludebantur aperta vitalia,

Nemo vnquam tam noua pertulit commenta ſæuitiæ, tanquam ſanaretur occiſus eſt.

Proſopopœia per inciſa in affectibus.

Proſopopœia per inciſa in violento affectu. Pater petit ab vxore ſepulturam filij, quem ipſa inſepultum volebat.

Per matrimonium te vetus, & per mutuam charitatem, quæ vtrique noſtrum magno conſtat, adiicio, per commune pignus, per omnes pariter actos, & beneficio filij plures, per meum in te obſequium iam mei miſerere, cuius ſoles. Crede mihi, hoc quod patior, carcere peius eſt, captiuitate crudelius. Mea iſta pœna eſt. Quid tibi tantum mali feci? quid oſtendi? Qui. lib. decl. fol. 17. p.

Finis Libri ſeptimi.

DE AFFECTIBVS LIBER OCTAVVS.

AFFECTVVM VIS, & præſtantia.

CAPVT PRIMVM.

CEleberrimum eſt diuini vatis oraculum, Deum *ſuper pennas ventorum ambulare:* quo dicto, eximia quædam, velut aurigantis Dei ſpecies, humanis penè ſubijcitur oculis. Noſter autem orator, numinis quædam portio, & excellens imago ſtupendæ illius maieſtatis, affectibus, quaſi ventis rapitur, & eos ipſos in auditorum animis excitare ſolet. Taceant Poëtæ Æolum ſuum, qui *luctantes ventos; & ſonoras* (vt aiunt) *tempeſtates* moderatur: Et modò quidem coërcet, ac mitigat, modò velut ſonitu & terroribus armatas acies emittit. Nihil oratore admirabilius, qui non modò affectuum, quaſi ventorum, habenas dare nouit, & reſtringere: Verùm ipſis penè tonitruis ac fulguribus, amplo quidem illo & terribili ſatellitio circumuallatus ſtipatúſque eſſe videtur; quod de Atticæ eloquentiæ principe, non inſcitè dixit Lucianus, eum pro ſatellitibus, quaſi potentiſſimum Regem βροντὰς καὶ ἀστραπὰς habuiſſe memorans. Atque eius quidem eloquentię, quęin affectibus dominatur, ſummum eſt imperium: nam cœtus hominum tenet, mentes allicit, voluntates impellit quò vult, & vnde vult deducit, opem fert ſupplicibus, excitat afflictos, reis dat ſalutem, liberat periculis, ad ſummum, mitem quandam tyrannidem in pectoribus hominum conſtituit. De hac licet illud Pindari pronunciare:

Demoſth. ſatellites, corruſcationes, & tonitrua
Cic. de Or.

Καὶ τὸν αἰχματὰν κεραυνὸν σβεννύεις
Ἀενάου πυρός. εὕ
Δει δ' ἀνὰ σκάπτῳ Διὸς αἰετὸς ὠ—
Κεῖαν πτέρυγ' ἀμφοτέρω——
Θεν χαλάξαις.

Pindar. Pytb. Eid' eὕ.

Et Iouis cupiditatem fulmen extinguit & pertinacis vigiliæ Aquilam inducit in ſoporem, ipſum denique Iouem, intimis ſenſibus delinitum titillat,

& potentius inflectit. Quæ rationes efficiunt, vt affectuum, in ſublimi præſertim eloquentia, vſus ſit frequentiſſimus, & cognitio perneceſſaria, de qua, vt quæ ad Rhetores attinent, liquidiùs pertractemus, nonnulla primùm de affectuum definitione & cauſis præmittenda ſunt.

AFFECTVVM DEFINItio, cauſa, diuiſio.

CAP. II.

Lactant. l. 5. Affectus cotes virtutum. Peſſimum ingenium. ἄστοργον.

DEus cùm hominem primum fingeret, ſimul cum anima varios illi affectus, quaſi futuras virtutum cotes indidit; quos ſi Stoica falce velis reſcindere, ſtipitem facies ex homine, ſine vigore, ſine ſenſu. & quod peſſimum eſt omnium, ἄστοργον. Omnino quaſi pennis aues, ita affectibus homines, ad deſtinatos curſus rapiuntur: & hos quidem alij, quaſi egregios virtutum adminiſtros, & prodromos faciunt, alij, abiecto rationis clauo; eoſdem intemperantes dominos, & ſumma crudelitate efferatos experiuntur. Ex quo fit, vt in permotionum moderata temperie, animæ perpetua quædam ſerenitas, magnáque (ſi modò in terris haberi poteſt) felicitas ſita ſit, atque collocata. Sunt porro affectus, quos Stoici νοσήματα, ϗ ὀῤῥωστήματα; Cicero permotiones; alij motus & paſſiones appellant, *ſentientis animæ, ex boni vel mali opinione natæ commotiones*, vel, vt D. Nemeſius habet, lib. de natura hominis c. 15. Affectio eſt motus animæ rationis expers, ob opinionem boni vel mali. Fons ergo & origo omniũ affectuum eſt anima ſentiens; neque enim ex intelligente, aut etiam vegetante, dimanant, cùm in plantis, & in ipſa hominis mente atque intelligentia, nullæ ſint affectiones. Alij

Affectuum nomen, & definitio.

motus ſunt leniores, quos ἠθικοὺς Cicero nominat; alij vehementiores, qui παθητικοὶ appellantur; Et ſi rectã rationem excedant, animæ οἰκονομίαν, aduerſis veluti ventis labefactant, & diuellunt. Quod, quàm ſæpe faciant, & quàm feroces ludos ludant, teſtis eſt humana natura, à primi parentis lapſu, permoleſta variorum affectuum tyrannide violenter abrepta: vt non immeritò quæratur Philo, veluti in arcam Noemi, beſtias, ita in corpus humanum affectionũ motus, immanes quaſdam & indomitas feras, poſt hanc naturæ labem eſſe admiſſas:

Affectus ἠθικοὶ, & παθητικοί.

Vt in arcam Noemi, beſtias, ſic affectus in animo immiſſi. Phil. lib. de mut. Nom.

> *Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,*
> *Gaudia, diſcurſus, noſtri farrago libelli eſt.*

Iuuenal. Sat. 1.
Maximus Tyrius orat.

Quæ omnia eſſent tolerabiliora, ſi modum facerent: verùm vt ſubitis procellis creſcentes amnes, legitimum excedunt alueum, ſuperque vel ſegetes, vel plantarum culturam præcipites lati, ruſticorum operum ſalubritatem & decus euertunt; Sic animus, affectuum impetu abreptus atque obſeſſus extinguitur. Sed hæc Ethicis pleniùs diſcutienda relinquimus.

Iam verò earum quæ παθητικαὶ nũcupantur, affectionum variæ diuiſiones afferuntur.

Affectuum diuiſio. D. Th. 1. 2. q.

Diuus Thomas apex Theologiæ, affectus diuidit ſecundũ geminã ſentientis animæ facultatem, cõcupiſcibilem, & iraſcibilem, quam Græci melius ἐπιθυμητικὴν, ϗ θυμώδη nominãt; & in Appetente quidẽ collocat amorẽ, odium, deſideriũ, fugã, gaudiũ, & dolorem: in iraſcente ſpem, deſperationẽ, timorẽ, audaciam, irã. Galenus, excandeſcentiã, irã, timorem, mœrorem, inuidiam, cupiditatẽ, amorẽ & odium memorat. Stoici ad quatuor fõtes, voluptatem, dolorem, ſpem, timorem, omnia referũt. Plato, ſub finem Timæi, duo veluti

Galenus lib. de cogno. & cur. affect.

permotionum elementa facit, Voluptatem & Dolorem. Ariſtoteles, quē hîc ſequimur, 12. motuum genera recenſet. Iram, manſuetudinem, amorem, timorem, cōfidentiam, verecūdiam, & inuerecundiam, gratiam, & commiſerationem, indignationem, inuidiam, & æmulationem. Omnia quidem appoſitè dicta, hæc ex boni malíve præſentis vel abſentis varia ratione, ab aliis fuſiùs, ſtrictiùs ab aliis colliguntur. Ariſtotelis tamen diuiſio ad ciuiles motus, & Rhetorum tractationem magis facit; quam in ſingulis poſtea pleniùs diſcutiemus; maximè autem motus amoris, lætitiæ, voluptatis, ſpei, metus, odii, iracundiæ, delinitionis, & miſerationis, qui in hac ſublimi, quam tractamus, eloquentia, ſæpius dominantur, ſigillatim exponam.

AFFECTVVM SEDES, inſtrumenta, ſeu vehicula:

Et qui ſint Dæmoniaci affectus.

CAP. III.

AFfectuum ſedes, cor humanum eſt, mare illud magnum Danielis, in quo quatuor venti (tot ſcilicet perturbationum fontes) aduerſis motibus in ſeſe plerunque feruntur infeſti. Nec ſine cauſa מים פלג *Pelage Maiim diuiſiones aquarum*, cor Regis appellauit ſapiens. Mirum eſt quomodo vna particula tantos & tā varios fluctus capere poſſit. Quòd autem cordi aptiùs inſideant, ratio eſt, quòd ſpiritu, calore, & ſanguine, quaſi inſtrumentis, vehementes illi affectus, quales ſunt amoris, & iracundiæ potiſſimùm, indigeant, quorum omnium cor focus eſt, & domicilium. Quo fit etiam, vt ad violentos affectus proniores ſint, quibus plurimum caloris eſt, & ſanguinis: ſpirituſque ipſi ſubtiliùs elaborati intra cordis receptaculum emicant. Itaque & in adoleſcentibus motus vigēt acriores; qui in ſenibus, remittente ſe paulatim calore, ſidunt vt plurimum, & langueſcunt.

Ad hæc inſtrumenta naturalia, plerunque externæ cauſæ accedunt, vt Dæmones, qui corporis humoribus implexi, mirum quantos fluctus in humanis corporibus excitant, mentémque vitiis mancipatam, penitus labefactant. Vnde Chaldaicam illam ſententiam, quæ ex Zoroaſtris diſciplina manauit, Σὸν ἀγγεῖον θῆρες χθονὸς οἰκήσουσι, explicans Pſellus, & poſt eum Auguſtinus Eugubinus; Vas, inquit, eſt compoſita vitæ noſtræ conſtitutio. Feræ terreſtres, qui circum terras vagantur Dæmones. Igitur noſtram vitam, ſcatentem malis affectibus, eæ feræ inhabitant; Siquidem hæc genera cùm ipſis affectibus coaleſcūt, fiuntque *eadem quaſi ſubſtantia*: Quocirca cum & ipſi affectionum ſint pleni, ad corporeas & incorporeas affectiones adiunguntur, & connectuntur, ſimile ſimili attrahentes, cùm habeant vim mouendarum perturbationum. Hanc animam impotentiſſimis affectibus, quos Dæmones excitare ſolent, mancipatam, admirabilis Iſaïas ſub hac pictura adumbrare viſus eſt.

Affectus dæmoniaci

Tuum vas fera terreſtres habitabunt.

Auguſt. Eugub. l. 8. de perenn. Phil. c. 48.

(Sed requieſcent ibi beſtiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: Et habitabunt ibi ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi, & reſpondebunt ibi vlulę in ædibus eius, & Sirenes in delubris voluptatis: vbi per piloſos, Dæmones, vt explicat verſio 70. interpretum, vel etiam ſatyros, vt alij volunt, ſatis apertè innuit.

Iſaias 13. 21

Nec diſſimilia, de permotionibus Dæmonum ope excitatis, ſentit Mercurius Triſmegiſtus.

Mercur. Triſmeg.

Μηδενὸς μέρους τοῦ κόσμου κενοῦ ὄντος δαίμονος, ὅστις ὑπεισδυθεὶς, ἔσπειρε τὸ ἰδίας ἐνεργείας ὑπὸ σπέρμα. καὶ ἐκύησεν ὁ νοῦς τὸ

σπαρὲν, μοιχείας, φόνους, πατροτυπίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχόνας, κατὰ κρημνῶν καταφορὰς, καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμόνων ἔργα.

Cùm nulla mundi pars vacua ſit Dæmone: qui ſubiens tacitè mentem, propriæ operationis inſeruit ſemen, & peperit ipſa mens, quod ſatum fuerit, videlicet adulteria, cædes, parentum verberationes, ſacrilegia, impietates, ſtrangulationes, per præcipitia impulſiones, & alia omnia, quæ ſunt Dæmonum opera. De his portentoſis affectibus, non eſt nobis futurus ſermo, ſed de iis qui humanitus concitari commoueríque ſolent.

QVID SPECTANDVM in iis qui mouent affectus.

Cap. IV.

Cur tanta in excitandis motibus difficultas.

PRimum ſtatuendum eſt, non eſſe cuiuſuis hominis affectus illos, præcipuè vehementes & intenſos excitare vel remittere; quippe donum Dei eſt: cuius, vt in ſenſus & mentes ſummum eſt imperium, ita pro ſua voluntate mortalibus impertit. Auida eſt ſui iuris & regni, quælibet natura, neque alium in ſuo dominantem facilè patitur. Itaque in iis permotionum incitamentis, longè diſpar eſt Dei & hominum ratio.

Dei opus eſt excitare affectus.

Deus enim, (quod à Theodoreto præclarè dictum eſt) vt ſine vectibus, & ferramentis, hanc præclaram vniuerſi conſtructionem ſapienter eſt machinatus: Cõtra homines, ſi quid moliantur, tot & tam diuerſis egent inſtrumentis, vt in eo ipſo in quo comparando naui & potentes videri volunt, ſuam fateri cogantur imbecillitatem. Pari omnino ratione in mouendis affectibus oratores, niſi diuina ope ſuffulti fuerint, fruſtra verborum ſtrepitu quaſi malleorum aures confundunt, animam porrò minimè attingunt. Deus verò, ſine turba, ſine murmure, ſine voce ſubtiliter penetrat, & intimis ſenſibus illabitur.

Hæc fuit Chriſti Domini efficax permouendorum hominum ratio, qui cùm vnctione Spiritus intimas perfunderet mentes, & copioſa cœleſtis parentis luce colluſtraret, plus tacendo, vel, (ſi loqui oportebat,) plus vna efficiebat vocula, quàm ſexcenta verborum & quiſquiliarum humanarum volumina.

His nixi præſidiis Apoſtoli, & quotquot ſacri oratores ac doctores extiterunt, eas promotiones animis intulerunt, quas nulla vnquam lenocinantis facundiæ ratio expreſſiſſet. Sit igitur hæc prima lex, ad bonos motus in hominũ pectoribus excitãdos, opus eſſe Dei mouentis ſpiritu, & quo plus cum Deo cõmercij habuerint oratores, eo in excitandis affectibus fore vehementiores. Sed vt præſidia quoque humana exequamur, ſtatuunt Rhetores, primam & omnium potentiſſimam in humanis rebus, motus excitandis rationem, in ſimilitudine affectuum eſſe poſitam. Quos enim impreſſos habent motus oratores, eos faciliùs in auditorũ pectus trãsfundunt. Ardere te oportet, ſi vis incendere, triſtari cum mœſtis, cum lætis gaudere, cum iratis excandeſcere. Nihil æquè flexibiles trahit animos, ac tota ratio ſimilitudinis. Ferunt, ab ipſis primordiis, vt corporibus, ſic certis animis indita quædam ſimulachra, & veſtigia ſimilitudinis: quo fit, vt illi in primis etiam congreſſibus, cũ ſeſe antea nunquam agnouerint, ſtatim ad beneuolentiæ coniunctioné, ipſa quæ in eis eſt ſimilitudine prolectati, velociùs emicẽt, tenaciúſque ſibi mutuò inhæreant; quod de Theagene & Chariclea narrat Heliodorus lib. 3. Æthiopicõ; qui vbi primum in mutuum cõſpectum venerunt, ſtatim animæ, quæ ſe ijſ-

dem ferè à Deo notis, & characteribus impreſſas agnouerunt, totæ in vultum varijs motibus perfuſum proſiluerunt: ὁ μὲν τε γὰρ ἀλλήλοις ἑώρων ὥσπερ τῆς ψυχῆς ἐκ πρώτης ἐντεύξεως τὸ ὅμοιον ἐπιγνούσης, καὶ πρὸς τὸ κατ᾽ ἀξίαν οἰκεῖον προδραμούσης, inquit ille.

Hæc eſt animorum συμπάθεια, & cognatio, ad excitandos quoſlibet motus efficaciſſima: & vbi ſimiles occurrunt animæ, haud difficile mutuis colloquijs, quaſi beneuolentiæ vehiculis, ſtatim & ipſæ affectus in alios deriuant, & ab alijs deriuatos ſuſcipiunt, atque inſtar ſulphuratorum quamprimum inardeſcunt.

Tales fuerũt Caſtoris & Pollucis, Achillis & Patrocli, Oreſtis & Pyladis, cæterorumque, qui inter amicorum paria recenſentur, animæ, quæ tanto affinitatis nodo erant agglutinatæ, vt in ludicris & ſeriis pari voluntate concinerent: eadem vellent, vel nollent, quaſi mens vna (vt à Minutio Felice dicitur) in duobus eſſet diuiſa. Adulatores quoque, qui hanc ſimilitudinẽ non habent, vt eos quibus inſidiantur, faciliùs decipiant, eoſdẽ prorſus ſibi motus affingunt:

Rides, maiore cachinno
Concutitur: flet, ſi lachrymas conſpexit amici,
Nec dolet. Igniculum brumæ ſi tempore poſcas,
Accipit Endromidem: ſi dixeris æſtuo: ſudat.

Et hæc quidem prima ratio ducta eſt à natura.

Secunda eſt; motus efficax ratio, apientia, vel ſapientiæ exiſtimatio, i quidem ea mitiùs tractantur, & in omnem partem inflectuntur animi. Tantum eſt & tam auguſtum ſapientiæ nomen: de qua non immeritò canit Syneſij lyra:

Σοφία δὲ μοι παρείη
Ἀγαθὰ μὲν νεότατα,
Ἀγαθὰ δὲ γῆρας ἕλκειν,
Ἀγαθὰ δ᾽ ἀνάσσειν πλούτου
Σοφία, γελῶσα πικρῶς
Ἄβατον βίου μερίμνας.

III. Virtus, maximè verò ſanctitas, & iuſtitia vel etiam ſanctitatis & iuſtitiæ opinio. Nihil enim maculoſa, vel vita, vel fama, cum hominibus commodè geri poteſt: Ipſi qui toti ſunt in flagitijs & ſceleribus voluntati, improbitatis nomen auerſantur. Contrà, omnes lubenter ſe ac ſua permittunt ijs quos innocentiæ & ſanctimoniæ gloria florere putant. Nec immeritò Andocides orator, ſuadet ei qui alios permouere velit, vt primùm vitã ſuam rectè inſtituat, quòd amiſſa probitatis exiſtimatione, omnes perſuaſionis nerui ſuccindantur. Quæ cauſa impulit Lacedæmoniorum grauem conſeſſum, vt ab improbo homine probã ſententiam prolatam, eandẽ à frugi viro dici iuberent, quo plus haberet roboris. *Tertia virtus & ſanctitas.*

IV. Conditio, & authoritas dicentis, vehemens quoque animorum eſt incitamentum. Vt amento iacula, ſic robuſtiùs authoritate dicta vibrantur. Byſſina verba ſordeſcunt in diphtera; in byſſo, & purpura, vilia quæque collucent. Magni omnino refert, ſitne qui loquitur Therſites, an Agamemnon. Scipio, an Sextus, Clodius, aut Bambalio. Vnum enim verbum viri auctoritate grauis, efficiet, quod longiſſimæ obſcuri hominis orationes pręſtare non poterunt. M. Scaurus, verboſa oratione à Vario Sucronenſi accuſatus, quòd accepta à Mithridate pecunia Rempublicam prodidiſſet, vno verbo reſpondit. Iniquum eſt (Quirites) quum inter alios, me rationem vitæ reddere. Sed tamen audebo vos interrogare. Varius Sucronenſis ait M. Æmilium Scaurum mercede corruptum populum prodidiſſe. A. Æmilius Scaurus huic culpæ ſe affinem eſſe negat: vtri creditis? Nominato tantum authore, & reo, permotus rei indignitate populus, accuſa- *Quarta authoritas.* *Plin. de viris illuſtribus.*

tionem repulit: Tantum, vel muta eloquentia, cum authoritate coniuncta ſemper habuit ponderis.

Quinta aias,

V. Huic auctoritati plurimum fauet ætatis maturitas, cui honor, & imperium naturæ ipſius calculo videtur attributum. Satis fuit Auguſto ad tumultum inter nobiliſſimos iuuenes excitatum, protinùs compeſcendum, dixiſſe: *Audite iuuenes ſenem, quem iuuenem ſenes audiuerunt.*

Plutarch. in Apoph.

Sexta eloquētiæ vis.

Hæc omnia eloquentiæ mirum in modum inſeruiunt.

VI. Iam quod caput eſt, ei qui ad ſublimes illos motus aſſurgere cupit, grandem eſſe oportet eloquentiam, acrem, neruoſam, incitatam, non quæ primo impetu ſidat & collabatur, ſed quæ perpetuis innutrita rebus, creſcat, & fœcundetur. Accedere oportet vocem, neruos, & latera, quæ contentionem illam ferāt, & inardeſcentis animi veluti flammas commodè ſuſtentent. Si quis ita eſt comparatus, vt hæc ſubſidia quam promptiſſima habeat, poterit dubio procul in ratione affectuum verſari non infeliciter: ſin contra & authoritas deeſt, & eloquentia, periculoſum eſt aggredi: ſunt enim è pelui (quod aiunt) fulgura, fulgores videlicet, ex vaſculorum nitore vibrati, qui pueros tantùm territant, nocendi vim nullam habent, quin poſt ſpeciem quandam, & inanem pompam grauitatis, ſoluuntur in riſum. Sed ipſa licèt eloquentiæ vis magna ſit, deſit tamen doctrinæ & virtutis, ac cæterorum quæ auctoritatem cōciliare ſolent, opinio, neſcio quo pacto grauiores perſonæ non aguntur his motibus; quòd indignum ſua amplitudine exiſtiment, alienum, quod ſuperiores vbique videri volunt, in ſuo pectore regnantem & quaſi triumphantem admittere. Itaque ſuccenſent, quod ait Longinus, ὡς παῖδες ἄφρονες ὑπὸ τεχνίτου ῥήτορος σχηματίοις κατασοφιζόμενοι, quod Alexander Pherçus declarauit, qui Poëtam multauit, à quo in tragœdia Hecubâ παθητικώτερον conſcripta, nonnihil commotus, & ad miſerationis affectus, à quibus ob ſingularem ingenij ſæuitiam abhorrebat, fuerat inflexus.

QVID SPECTANDVM in perſonis, quæ mouendæ ſunt ad affectus.

CAP. V.

Spectandi vero ſunt imprimis auditores, quos cupis permouere, à quibus rei permagnum pēdet momentum; qui cùm natura plerumq; diſiunctiſſimi ſint, varias quoque & multiplices ſortiuntur affectiones. Alij ad iras & odia faciles, miſerationibus non magis mouētur quàm cautes Marpeſiæ. Alij viri boni & ἀριδάκρυτοι, nec non pueri & fœminæ ad doloris & miſericordiæ affectus facillimè impelluntur, ad iras & odia langueſcunt. Alij tenero quidem ingenio præditi, ſed longo rerum vſu atque aſſuetudine firmati, vt nihil multum mirantur, ſic neque miſerantur. Alij toti ſunt in rerum intelligentia & eruditione perquirenda, graues, auſteri, difficiles, à molliſſimis illis affectionibus longè remoti. Alij denique naturæ ipſius & educationis vitio, quaſi *corneis fibris* (quod ait Poëta) *coaliti*, ſtupore magis quàm crudelitate nihil ſentiunt. Dici non poteſt quot ſint hominum genera & quàm variè ſe habeant ad affectus: Idcirco prudentiſſimo oratori, diligenter erit obſeruandum, quod cuiuſque ferat ſtomachus.

Va ani rum d ſptione affectu

Cognoſcet autem, ſi inſpiciat quale ſit hominum apud quos agat, ingenium, qua educatione à tenero formati, quibus perſuaſionibus imbuti, quibus inſtructi moribus, qua

ætate

ætate, quo ſexu, qua conditione, & nonnunquam in priuatis, qua valetudine, habitudine corporis, denique, quo loco, quo tempore, accedat ad mouendum.

Primùm igitur ingenium (vt ſuperiori libro oſtendi) infinitas habet varietates, vt non vnum quidpiam homo videatur, ſed multiplex, & in omnem partem verſatile, vt ait Syneſius:

Οὐχ ἁπλοῦν τι χρῆμα οὐδὲ μονοειδὲς ἄνθρωπος· Ἀλλὰ συνῴκισεν ὁ θεὸς εἰς ἑνὸς ζώου σύστασιν, ὄχλον δυνάμεων παμμιγῆ τε καὶ πάμφωνον· καὶ ἐσμὲν, οἶμαι, ὕδρας θηρίον ἀτοπώτερον, καὶ μᾶλλόν τι πολυκέφαλον.

Non enim ſimplex quidpiam, & vniformis naturæ homo eſt. Sed ad huius vnius animalis conſtructionem, turbam quandam facultatum miſcellaneam atque omnigenam coagmentauit Deus, & ſumus (opinor) monſtrum Hydra prodigioſius, pluribúſque capitibus præditum: quæ varietas ſiue à qualitate animæ, ſiue ab aſtris, ſiue ab humoribus corporis profluat, haud leuiter conſideranda eſt.

II. Educatio, & conſuetudo vitæ, altera prorſus, &, vt ait D. Auguſtinus, *affabricata natura*; quam conſequitur obfirmata de rebus opinio: ad affectus, vel ſuſcipiendos vel repudiandos, incredibilem vim obtinet. Difficile eſt contra torrentem niti, & inueteratas longo temporum curriculo conſuetudines euellere. Contrà, facillimum eſt ad ea homines impellere, quibus prima educationis cunabula aſſueuerunt. Spartanum ſudori innutritum, & pulueri, ægrè ad otium literarium compelles: Atticum Philologum libris immerſum, haud facilè in ſolem & puluerem pertrahes. Vt piſcis aquâ, ſic familiariſſimis quique rebus, quaſi proprio elemento, delectantur. Quanquam ſi peruerſa eſt conſuetudo, non ſemper cedendum eſt, ſed eo firmiùs obluctandum, quo expugnatur difficiliùs. Sic D. Cyprianus in deſides Chriſtianos, qui vim prauæ obtendebant conſuetudinis. *Conſuetudo* (inquit) *ſine veritate, vetuſtas erroris eſt.* *Cyprian ad Pomp.*

Tertio loco ſexus, ætas, conditio, perpendẽda atque examinanda ſunt. *Ætas, & conditio.* Fœmina, quam Philo cum appetitu *Phil. l. 1. Allegor.* comparat, plerunque affectus ſuſcipit faciliùs, tenaciùs ſeruat, difficiliùs deponit, atque eijcit, rationibus obluctatur, res ſemel apprehenſas, ob ingenij imbecillitatem, obſtinata fouet pertinacia.

Pueri voluptarijs ſenſibus maximè titillantur: Iuuenes, ad iras & gaudia proniores ſunt: Senes, difficiliùs mouentur. Ad hæc conditio, & vitæ ſtudia, vehementes habent in hanc aut illam partem emiſſiones.

Poſtremò habitudo corporis, ex *Habitudo corporis, & conſtitutio.* Phyſiognomia conſiderata, indolis ſpeciem præfert: iuuat & ipſa quoque conſtitutio, cùm præſertim alij affectus ſint ſanorum, alij ægrotantium, & nonnulli certis temporibus & horis turbentur, quò fit, vt omnia circunſtantiarum momenta, maturè diſcutienda ſint, & ad perſonas diligenter accommodanda.

Apud doctos iſtos, & politicos viros, non ſunt adhibendi molles & teneri affectus, vel etiam dolore incenſi, ne ſolus videaris inter frigidos ac quietos furere, & bacchari. Licuit Marco Tullio in Miloniana, apud populum, qui tunc his capiebatur illecebris, flebiles illos, quos ſcimus, affectus miſcere. Apud viros graues, in curia, hoc præſertim veteratorio ſæculo, ſi idem facere conceris, riſum magis quàm lacrymas excitabis. Affectus potius ſit, acrimoniæ & viuidi doloris, ſi quando adhibendus eſt, quàm inclinati & vlulantis. Apud feros, agreſtes, & ſtupidos, ſi ſuaues & lacrymabiles

affectus, etiam numeroſè profundas, idem facias, ac ſi apud tigres citharam pulſes, aut immanes balænas acu pungere atque excitare velis. Hìc voce, hic lateribus, hic vaſta quadam iracundia opus eſt; [vt ipſa punctim indignari videatur oratio.] Soli animi ſimplices, & adhuc rerũ rudes, profuſiores illas miſerationes lubenter admittunt, grauioribus verò iracundiæ motibus plus æquo conſternantur.

DE DVABVS AFFECTVVM radicibus, voluptate, & dolore, & ratione mouendi.

CAP. VI.

QVi ſolent in quotidianis orationibus occurrere, frequentiùs affectus ſunt voluptatis, miſerationis, doloris, & iracundiæ. Voluptas, & lætitia floridas exornatiui generis orationes comitantur; in iudicijs plerunque miſerationes regnant, & iracundiæ.

Quomodo cõparantur voluptas, & lætitia. Duobus autem modis comparatur voluptas, verbis & rebus. Res eæ delectant auditores, quibus ipſi innutriri ſolent, & habent aliquod cum eorum natura commercium: Et ita graues exſculptis ſententijs, probi exemplis virtutum, ſtudioſi arcanis artium quas tractant, quoad- *Admiratio mater eſt voluptatis.* fieri poterit, paſcendi ſunt. Omnes, quãtum occurret, rebus magnis, nouis, admirabilibus, inſolitis excitãdi: adhibenda quoque oratio lenis, mollis, ſonora, numeroſa, florida, varia, ſucculenta, carnoſa, arguta, læta; & cùm res occurrit, ſermo feſtiuitatis leporibus aſpergendus, quibus multum voluptatis conciliare ſolẽt oratores. *Ridicula in motibus lætitiæ tẽperanda.* Satis quidem humana natura ad riſus & delectationes prompta eſt, nec multum in eo genere ſtimulanda; ne quæ debet eſſe grauitas oratoris, in ſcurrilem quandam dicacitatem degeneret. Permittuntur oratoribus ridicula nonnunquam, quibus tamen inſtar Comicorum abuti minimè debẽt, ſed omnia prudentiæ & honeſtatis ſale condire.

Talis in Lucio Craſſo oratore vrbanitas fuit, & cum grauitate iunctus facetiarum oratorius non ſcurrilis lepos, quem plurimum Cicero commendat. *Cic. in Orat.* Nec minoris apud Græcos nominis fuit Leo Byzantius, auditor Platonis, & Sophiſta nobilis, qui vno vrbanitatis dicto apud Philippũ Regem cõfecit quod Demoſthenes longa oratione apud Athenienſes fruſtra tentauit. *Leo. facetiis Phil. r. in Lex.* Philippo enim contra Byzantium venienti feſtiuus occurrens: Dic age, inquit, Philippe, quæ te cauſa trahit oppugnatum noſtra mœnia? At ille, amor, inquit, tuæ patriæ, quâ vt potiar veni: Leo excipiens, atqui reſpondit, non inſtrumento bellico ſed muſico amãtibus opus eſt; quo dicto ducem à bello Byzantino auertit. Orationis verò mollis, & vernantis ad hos ſenſus accommodata iucunditas blandiſſimè mulcet pectora: Qualis eſt iſta, Ἡγεῖτο μὲν γὰρ ἐφ᾽ ἁμάξης ἀπὸ συνωείδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη. χιτῶνα δὲ δημιουργὸν ποδήρη χρυσοῖς ἀκτῖσι κατάπαστον ἠμφίεστο. *Æthi. l. 3.* Ζώνην δὲ ἐπεβέβλητο τοῖς στέρνοις ἣν ὁ τεχνησάμενος εἰς ἐκείνην τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ τέχνης κατέκλεισεν, & cæteræ ſimiles orationis deliciæ, quæ ſine vllo externarum rerum apparatu ſuapte natura delectant.

DE DOLORE ET MISERatione in genere:

Et quibus moueantur rebus: ſíntne externæ ſpecies præter orationem adhibendæ.

CAP. VII.

PRimùm vt affectiones ſunt permotiones ſenſuum, ea in mo-

uendis affectibus ſunt proponenda quæ ſenſibus vicina ſunt. Qua de cauſa res vniuerſales (vt notat Ariſtoteles) minimè voluntatem mouent, nec dialectici ſunt ad motus eliciendos apti, nec ad eoſdem ſuſcipiendos parati, qui plus intelligētiæ & ſpeculationi tribuunt, quàm ſenſibus; perſuaderi quidem poſſunt, motibus verò, & affectionibus inardeſcere difficiliùs poſſūt. Mens enim ex arce tantiſper euocanda, vt eorum ardore inflammetur. Atque vt oculorum ſenſus omnium acerrimus eſt, ſic quæ oculis ſubijciuntur, validiùs irritant animos, quàm quæ demiſſa per aures influunt. Miſerabile quidem fuit in laudatione Cæſaris, Marci Antonij Epicedium. *Heu canos ſanguine cruentatos: Heu veſtem laceram! Cæſar inuictiſſime, inuictiſsime Cæſar! Hanc ideo togam ſumpſeras, vt in ea morereris.* Verū anima iſtorū verborū fuit veſtis cruenta ante oculos Populi Romani, explicata: hæc vel infantem feciſſet eloquentem. Hoc conſilio nudata etiam ſæpiſſimè militū, ad oſtendendas cicatrices, corpora, prolati ipſorum qui periclitabantur, parentes ſqualidi, filij parui mœrentes, vxores luctu confectæ; quarum rerum, inquit Quintilianus, ingens plerunque vis eſt, in rem præſentem animos ducentium.

Seditionem Romæ inter plebem ac milites excitatam, in qua permultum ſanguinis effuſum erat, ſenior Pupienus Imperator, non oratione, non imperij maieſtate frænare potuit: Quamprimum autem infantulum Gordianum ſeditioſis oſtendit, vim omnem atque infenſorum pectorum furias mitigauit.

Similiter Gregorius IX. cùm populum Romanum inclinare in partes Friderici cerneret, Apoſtolorum Petri & Pauli capita, religioſis manibus deportans, & lacrymabili voce ſanctorum reliquias populo commendans, ita derepentè omniū animos immutauit, vt qui ante rebelli in Pontificem animo ſæuierant, contra Fridericū vltro arma caperēt. Non diſpari ratione Franciſcus Dandulus, ad deprecandam ſuæ reipublicæ culpam, auertendúmque anathematis fulmen, ad Clementē V. miſſus, catena ferrea collo iniecta, itáq; ad Pontificis pedes prouolutus, cô miſeratione commotô, veniā impetrauit, & patriæ fuliginem deterſit. 55. *Apoſtolorum manibus deportans oſtendit. Sabellio l. 7. enn. 9.*

At dices, ſi tantum momenti admouendos affectus incorporeis imaginibus, ob oculos poſitis, ſitum eſt, atque collocatum: quorſum Fabius Quintilianus oratoris conſilium irridet, qui depictam tabellam ſtatuit in imaginem rei, cuius atrocitate iudex commouendus erat? Quæ enim eſt (inquit) Actoris infantia, qui mutam illam effigiem magis quàm orationem pro ſe putet loquuturam? *Fab. l. 6. c. 1.* Reſpondeo, præclaram fuiſſe Quintiliani animaduerſionem: Etſi enim gladius, & cruenta veſtis, & ſuppliciorum tormenta, & cicatrices, & filij parui lugentes prolati, nonnunquam iudicum oculos inflexerunt; eſt tamen iſtis modus adhibendus, vt cum natura negotij congruere, non foris accerſita eſſe videantur. *Species externa nimis apparata non mouēt.* Qualia ſunt, quę picturis & hominum artificio ſunt comparata; Ipſa enim apparatus molitione motum extinguunt, dum animus ad ea quæ ficta manifeſtè perſpicit, aduerſus fidem, dominatus ſui iure validiùs obluctatur. Itaque in ipſis tragœdijs, in quibus maior eſſe ſolet licentia, non probantur, apud eruditos præſertim oculos, expreſſa rerum, per ſimulachra & ſpecies, figmenta, quæ plerunque, vt ſatis rei maieſtati non reſpondent, multum de actionis dignitate detrahunt. Dixi apud eruditos oculos: nam rudis populus, qui parum valet mente & intelligentia, in theatris,

oculorum magis delicias deſiderat, quàm aurium. Sed quia non frequenter cadunt in orationes, expreſſæ rerum ad motum oculorum imagines, alia via ineunda nobis erit, de qua ſtatim dicemus.

Auditus vis, & efficacitas. Alius ſenſus eſt auditus, qui plerunque vehementer ſonis percellitur, ex quibus totus animus inardeſcit; ideóque apud multos populos receptum vt muſicam adhibeant in prœliis. *Ælian. varia hiſtor. l. 2.* Lydi tibiis & fiſtulis, Cretenſes cithara & fidibus Marti præluſerunt; Lacedæmonij carminum concentu animati, mirabiles pugnas ediderunt: Timotheus, vt eſt apud Dionem Pruſæum, in Alexandrum Macedonem ſuis modulis *Dio orat. 1. de regn.* pro arbitrio transfundens affectus, vt aliàs torpentem incitaret, aliàs incitatum atque adeo furentem mitigaret.

Empedocles Agrigentinus, furibundum adoleſcentem, ſtricto gladio hoſpitem impetentem, mellitis cantionibus reuocauit.

Caſſiod. Var. l. 1. Muſica ſuauis quadã tyrannis. Illi ſunt admirabiles Muſicę affectus, de quibus diſertè Caſſiodorus. Hæc cùm de ſecreto naturæ, tanquam ſenſuum Regina, tropis ſuis ornata proceſſerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniáque facit eijci, vt ipſam ſolummodo delectet audiri. Triſtitiam noxiam iucundat, tumidos furores attenuat, cruentam ſæuitiam efficit blandam; excitat ignauiam ſoporantémque languorem, vigilantibus reddit ſaluberrimam quietem, vitiatam turpi amore, ad honeſtum ſtudium reuocat caſtitatem, ſanat mentis tędium bonis cogitationibus ſemper aduerſum, perniciosa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatiſſimum curationis genus eſt, per dulciſſimas voluptates expellit animi paſſiones, incorpoream animam corporaliter mulcet, & ſolo auditu, ad quod vult deducit quam tenere non pręualet, verbo tacito manibus clamat, ſine ore loquitur, & per inſenſibilium obſequium pręualet ſenſuum exercere dominatum.

Hæc Caſſiodorus: in quibus vim Muſices planè admirabilem commendat: Nec ſine fructu olim nonnulli oratores, & ſalutis ac vitæ deprecatores, Muſicam precibus admiſcuerunt: ſi quidem Theodulphũ *Cran. l. 1. c. 1. Metr.* è vinculis Ludouicus Pius liberauit, poſtquam ab eo plena voce cantari audiuit hymnum, quem in vinculis recens meditatus fuerat: *Gloria, laus, & honor tibi ſit, Rex Chriſte redemptor.* Quæ ratio impulit etiam antiquos illos Getas, vt cum citharis legationes de pace & concordia obirent, rati illud ad mulcendos animos potentiſſimum eſſe incitamentum. Neque verò ad concitandos furores minus habet virium. Teſtis eſt illa hiſtoria, quam de Erico II. *Saxo l. 12. Dan. Mirabilis effectus muſ.* Daniæ rege narrat Saxo grammaticus. Apud Ericum, inquit, cognomine bonum Daniæ regem, citharœdus quidam, haud ignobilis, admirabiles & propè ſtupendos artis ſuæ commendabat effectus, maximéq; illud ipſum, quod in humanos ſenſus mentéſque obtineret imperium: Rex verborum nouitate perculſus, qui neque tantam vim Muſicæ arbitraretur, continuò hominem artis ſpecimen edere iubet, & torpentes animos ad furorem Martium, ſi poſſet, accendere. Annuit ille, & ne qua nocendi anſa daretur, arma ex aula omnia efferri præcipit, cuſtodéſque in atrio collocari, quo furentes, ſi quę fortè in inſaniam agerentur, compeſcerent. Dictum factum. Tum ille ꝙ qua plurimum pollebat cantandi peritia, primum quidem inuſitatæ ſeueritatis concentum edidit; quo, ſtupore quodam & mœrore, omnium quotquot aderant auditorum mentes cernebantur oppreſſæ: deinde adeò ſuaues, & mellitos

cantus effudit, vt toti iactatione corporis, intemperantẽ proderent lætitiam. Tandem verò, vbi acrioribus modulis intonare cœpit, continuò totis tectis fremere, tumultuari, arma & gladios inclamare. Nec mora accurrunt cuſtodes, vt Regem cum aliis furentem contineant: Sed ille effractis atrij foribus, arrepto enſe, quatuor transfodit, & vt actus in rabiem taurus, totis bacchatur ædibus. Vix tandem puluinarium & lectulorũ mole vndique oppreſſus cõtineri potuit. Poſtquam menti reſtitutus eſt, relicto procuratore regni filio, Hieroſolymam expiandorũ homicidiorũ, per pios cruciatus, gratia profectus eſt, atque in Cypro defũctus.

Sunt omnino, & ſonorum, & earum rerum quæ corporis ſubijciuntur oculis, admirabiles effectus, & ſtupendi nonnunquam magis quàm imitandi. Rarus eſt enim iſtorum locus, neque apud prudentes viros probantur illi concionatores, qui in concionibus de venerandis Domini cruciatibus, fictas perſonas, & corporeas ſuppliciorum imagines, cum nouitate ſubijciunt oculis; inter quæ, ridicula nonnunquam poſſunt occurrere, quæ tantum abeſt vt dolorem concitent, quin riſum potiùs eliciant. Quamobrem, & ab huiuſmodi dramatibus cauendum eſt, & oratione magis, qua nihil homini nobilius datum eſt, quàm iſtis ſignorum figmentis vtendum; quanquam & lugubris Muſica, hìc moderatè appoſita, non erit importuna.

QVÆ RES AD motum adhibendæ.

CAP. VIII.

QVoniam igitur hæ figmẽtorum ſpecies, rariorem in oratione obtinent locum, tenendus eſt modus, qui ad has effigies propius accedat. Valebunt imprimis viuæ rerum deſcriptiones, quæ acutiſſimè ſenſus intimos ferire ſolent. Exemplum affero. Smyrnâ vrbe nobiliſſima terræ motu collapſa, perorat Ariſtides Legatus apud Antoninos, vt inſtaurationem promoueat. Non defert ruinarum picturam, quod facere ſolebant, qui naufragio fortunarum iacturam fecerant, ſed ipſe luculenta deſcriptione, miſeræ vrbis fatum ponit ob oculos. Κεῖται Σμύρνα τὸ τῆς Ἀσίας ἄγαλμα, τῆς δὲ ὑμετέρας ἐγκαλλώπισμα ἡγεμονίας, πυρὶ καὶ σεισμοῖς ἐντριβεῖσα, & cæt. *Ariſtid. in orat. de Smyr.* Deinde poſtquam eius pulchritudinem, quam nuper ipſi Imperatores viderant, commemorauit, exclamat: Νῦν πάντα ἐν κόνει. μέμυκε μὲν ἐκεῖνος λιμὴν, οἴχεται δὲ ἀγορᾶς κάλλη. κόσμοι δὲ ὁδῶν ἀφανεῖς. γυμνάσια δὲ αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ παισὶ διέφθαρται. ναοὶ δὲ οἱ μὲν κεῖνται, οἱ δὲ κατέδυσαν. Ἡ δὲ πρὸς θέαν ὡραιοτάτη πόλεων, καὶ τοῦ κάλλους ἐπώνυμος ἀνθρώποις ἅπασιν ἀωρότατον θεαμάτων, ἀποπέφανται κολωνὸς ἐριπίων καὶ νεκρῶν. ζέφυροι δὲ ἐρήμην ἐπιπνέουσι. *Suauis Ariſtid. motus.* Iacet Smyrna ornamentum Aſiæ, veſtri decus imperij, igni ac terræ motibus contrita (mox narrata eius pulchritudine) hęc nunc omnia ſunt in cinere. Clauſus eſt portus ille, perierunt fori ornamenta: viarum decora euanuerunt: gymnaſia cum ipſis viris & pueris collapſa: templa partim iacent, partim hauſta ſunt. Iucundiſſima denique ſpectatu vrbs, & pulchritudinis apud omnes inſignis cognomento, iniucundiſſimum effecta eſt ſpectaculum, ruinarum & cadauerum tumulus: *Nunc vero deſertam perflant Zephyri.* Ad has voces Imperatores lacrymas non tenuerunt. Suauis eſt enim omnino motus. *Ciceronis motus in morte. Trebonij Philipp. XI.* Hìc Ciceronis grauis eſt & efficax. Ponite igitur ante oculos, P. conſcripti, miſeram quidem illam, & flebilem ſpeciem, ſed

ad incitandos animos veſtros neceſſariam, nocturnum impetum in vrbem Aſiæ clariſſimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum, cùm miſer ille priùs latronum gladios videret, quàm quæ res eſſet audiſſet: furentis introitum Dolabellæ, vocẽ impuram, atque os illud infame, vincula, verbera, equuleum, carnificẽ, tortorémque ſamariũ. Hæc Hypotypoſeos ſpecies. Sic apud Euripidem euiſceratæ flammis Creuſæ, & infeliciſſimi parentis lacerato filię corpori pertinaciùs adhæreſcentis ſpecies, licèt per nuntium narretur, potentiſſima eſt ad affectus.

Euripd. in Medea.

Quid Q. Haterius? cùm de filia Archipiratæ diceret, quam captiuus adoleſcens abduxerat: omnia terrore compleuit. Deinde ad adoleſcentem conuerſus: Quid exhorruiſti? ſocer tuus venit.

Narrationes rerum magnarũ, etiam nudæ & ſimplices mouent.

Secundò, non modò deſcriptiones, ſed ipſæ pene nudæ rerum narrationes, in rebus maximè triſtibus, ſufficiunt ad motus eliciendos, modò cũ ea, qua par eſt, fiant dignitate.

Cic. vlt. in Verrem. Gauij Coſſani ſupplicium apud Cic. efficaciſſimè ad motum deſcriptum.

Narratio de ſupplicio Gauij Coſſani apud Ciceronem, in qua ſimplicem rei geſtæ expoſitionem profitetur, plus me afficit, quàm ſi omnia exaggeratione & clamoribus conſtreperent: quantam enim vim habent illa?

Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, Iudices, cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia, iſtius miſeri inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, niſi hæc: Ciuis Romanus ſum: Et cætera planè admirabilia.

Figuræ, ſententiæ ſublimes aptæ ad motum, vt ſermocinationes.

Tertiò, multùm valent ad incendendos affectus, figuræ, ſententiæ graues, admirabiles, inflammatæ, vt exclamationes, deteſtationes, diræ, aporiæ, conuerſiones, querimoniæ, lamentationes; quarum illuſtria exempla alibi ſubiecta ſunt. Maximè autem aptæ perſonarum ſermocinationes, quales ſunt apud Ioſephum in Eleazari & Machabæorum ſupplicio.

Ioſephus de Machab.

Οὐ ψεύσομαί σε, παιδευτὰ νόμε. οὐδ' ἐξομοῦμαί σε, φίλη ἐγκράτεια. οὐδὲ καταισχυνῶ σε, φιλόσοφε λόγε. οὐδὲ ἐξαρνήσομαί σε, ἱερωσύνη τιμία, καὶ νομοθεσίας ἐπιστήμη. ἁγνόν με οἱ πατέρες προσδέξονται, μὴ φοβηθέντα σου τὰς μέχρι θανάτου ἀνάγκας.

Nunquam te mentiar, ô lex vitæ moderatrix, nunquam te violabo, dilecta temperantia: nunquam te, ſancta Philoſophia, dedecore afficiam: nunquam te denegabo, venerabile ſacerdotium, & ſacrarum legum ſcientia: purum me & intaminatum parentum manes accipient, nec vllus me mortis & ſuppliciorum timor infringet.

(Deinde cum miſerabili affectu deſcribitur carnificina.)

Cùm hæc Eleazarus, ea quã erat libertate & iuſtitia præditus palam diceret, armatorum, qui circumſtabant, manibus trahitur ad pœnam, nudatur, ſuſpenditur, flagellatur: quo ex vtroque latere ictus impios perferente, Præco clamabat, Expugna tãdem pertinaciam ſenex, & Regi obtempera. Magnanimus autem Eleazarus, nec flagellis, nec tormentorum ictibus fatigabatur, quaſi per quietem ſomniúmque acerbiſſima quæque pateretur: ſecurus igitur, & intrepidus, pœnarum ferebat dolores, & venerandos erigens ad cœlum oculos, ſciebat cui ſe crederet, cui animam dedicaret, & hinc atque inde reſpiciens corporis ſui fruſta diſſolui, cruorem etiam exundantem latere vtroque profluere; mirabatur ipſe ſuam, quam Deo nouerat, deberi patientiam. Tamen fragilitatis humanæ conditione, quæ cruciatus tam exquiſitos ferre vix poterat, in faciem ſemilaceram ruit, eas gratias ſtratus agens Domino, quas paulò antè ſtando

egiſſet. Vnus verò ex armigeris percitus furore, atque inſania, vt Regi ſe fidelem in re tam prophana támque ſacrilega oſtenderet, iacentem calcibus ſuppreſſit, & quò ad acerbiorem ſupplicij carnificinam traheretur, exegit: ille verò & animo fortis, & corpore, ac ſummi Dei verus vbique athleta, dolorem omnem intrepidus ferebat, tortoréſque omnes patiendo debellabat.

Summa interim lacerantium admiratio, quòd viribus (vt exiſtimabatur) deſtitutus ſenex, omnem ſuppliciorum diritatem tam patienter toleraret. Inclamabant interdum; Quouſque, Eleazare, obfirmatum aduerſus omnes animum retinebis? nec te huius lucis vſura capiet, nec tot ſuppliciorum immanitas terrebit? guſta porcinas carnes, & exi in libertatem.

Eleazarus qui in pœna tacuerat, in tam ſiniſtra perſuaſione non tacuit, & hoc verbo grauiùs laceratus, quàm ſupplicio; Non ita (inquit) non ita ignaui & imbelles Hebræorum filij ſumus, vt viam ſalutis, quam vſque ad canos iſtos ſine labe ſeruauimus, tam perfidiosè mortis impédentis metu deſeramus; in tuis, ſanctiſſime parens Abraham, manibus, & in ſinum tuum gremiúmque venturi, gratiſſima voluntate moriemur. Hoc robur intuentes armigeri, ſanctiſſimum ſenem, iuſſu regis, inſtillatis priùs in nares fœtidis liquoribus, in igem impoſuere.

Quæ omnia vir admirabilis fortiſſime pertulit, tum ſemiuſtulato corpore, morientibus oculis cœlum reſpiciens, exclamat: Tibi, rerum omnium parens optime, & ſanctiſſime, fragiles has exuuias depono: tibi, & tuæ legis amore, hanc quam dediſti animam lubens volénſque profundo. Accipe me pro cunctis, & dona mihi cunctos, ſit mors mea laborum & ærumnarum omnium finis: miſerere gentis quam huc vſque ſub alis clementiæ tuæ ſeruaſti.

Hæc, & his ſimilia Græcus author perſequitur, quæ (vt apparet) etiamſi ſimpliciter narrentur, miram habent affectus ſuauitatem; nec diſſimilia ſunt quæ in eodem argumento habet D. Ambroſius l. 2. de Iacob. & vita beata, vbi ſic de Machabæis:

Nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, ſed omnes, tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba ſupplicia cucurrerunt: & mater conſona cernens filiorum agmina, tanquam pia anima, ſui membra corporis in filijs offerebat, & per artus proprios videbatur ſibi ſubire tormenta. Cadebant filij tormentis exulcerati, mortui ſuper mortuos aduoluebantur, corpora ſuper corpora volutabantur, capita ſuper capita exſecabantur. Refertus erat locus cadaueribus filiorum, non fleuit mater, non lamentata eſt, non oculos cuiuſquam preſſit, aut ora morientis clauſit, non lauit vulnera, ſciens glorioſiores eſſe, ſi euiſcerati & concreti pariter puluere & ſanguine viderentur, quales ſolent de bello redire victores, qualia ſolent trophęa ex hoſtibus reportare. Quæ cithara dulciores ederet cantus, quàm morientes filij in tam grauibus ſupplicijs ediderunt? erumpebat enim naturæ gemitus etiam inuitis. *Ambroſ. l. 2. de Iacob. c. 12.*

Hæc vir diuinus: Suam verò Agnetem, quo affectu exprimit? num tubis omnibus hæc vox potior eſt?

Fuitne in illo corpuſculo vulneri locus? & quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit vnde vinceret. At iſtius ætatis puellæ, toruos etiam vultus parentum ferre non poſſunt, & acu diſtricta ſolent puncta flere, quaſi vulnera. Hæc inter- *Narratio D. Ambr. de ſancta Agnete motus efficax. lib. 1. de virginib.*

cruentas carnificum impauida manus, hæc ſtridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, *mori adhuc neſcia, ſed parata*, vel ſi ad aras inuita raperetur, tendere Chriſto inter ignes manus, atque in ipſis ſacrilegis focis, trophæum Domini ſignare victoris: nunc ferratis colla manúſque ambas inſerere nexibus: ſed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere. Nouum martyrij genus! *nondum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ:* certare difficilis, facilis coronari, magiſterium virtutis impleuit, quæ præiudicium ferebat ætatis. Nõ ſic ad thalamum nupta properaret, vt ad ſupplicij locum læta ſucceſſit, gradu feſtina virgo proceſſit, non intorto crine caput compta, ſed Chriſto, non floſculis redimita, ſed moribus. Flêre omnes, ipſa ſine fletu [Deinde tribuit illi orationem.

Sponſi iniuria eſt expectare placituram. Qui me ſibi prior elegit, accipiet: quid percuſſor moraris? *Pereat corpus, quod amari poteſt oculis, quibus nolo*: Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quaſi ipſe addictus fuiſſet, tremere percuſſoris dextram, palleſcere ora, alieno timentis periculo, cùm puella non timeret ſuo. Hæc magnam & planè illecebroſam vim habent ad amoris, miſerationis, odij, iracundiæ, & cæteros affectus excitandos: &, ſi ſæpius ita glorioſa illa martyrum certamina, victoriæ, triũphi, ea, qua par eſt, dignitate narrarentur, fructus parerent infinitos.

Ad iſtas autẽ, quæ finguntur, proſopopœias, iuuerit appoſitè, prout fert rei narratæ natura, nonnullas ſubtexere exclamationes, vt in ſupplicio Gauij præſtitit Cicero; poſtquam enim miſeri iſtius repetitum clamorem, *Ciuis Romanus ſum*, commemorauit, ſtatim erumpit in mitem exclamationem.

O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis! ô lex Porcia, legéſque Semproniæ! ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia poteſtas.

DE QVALITATE AFFECTUUM lenium, & violentorum;

Et quomodo ijs vtendum.

Cap. IX.

AFfectuum alij lenes ſunt, alij violenti; & illi quidem ſuauiter influunt, hi citato quodam impetu vibrantur: Hi dolorem moderatum decent, illi quaſi iracundiæ ſatellites ad ſubita excubant, & vehementiùs exiliunt: illi tractantur ſecuriùs, hi in tumorem plerumque degenerant. Exemplum lenis & moderati affectus tale eſt apud Quintilianum, vbi ipſe filij mortem deflet:

Illum, inquit, de quo ſumma conceperam, & in quo ſpem vnicam ſenectutis meæ reponebam, repetito vulnere orbitatis amiſi. Quid nunc agam, aut quem vltra eſſe vſum mei Dijs reprobantibus credam? Nam ita fortè accidit, vt eum quoque librum, quem de cauſis corruptæ eloquentiæ emiſi, iam ſcribere aggreſſus, ſimili ictu ferirer. Tunc igitur optimum fuit infauſtum opus, & quicquid hoc eſt in me infelicium literarum, ſuper immaturum funus conſumpturis viſcera mea flammis inijcere, neque hanc impiam viuacitatem, nouis inſuper curis fatigare. Quis enim mihi bonus parens ignoſcat, ſi ſtudere ampliùs poſſum? ac non oderim hanc animi mei firmitatem, ſi quis

in

in me eſt alius vſus vocis, quàm vt incuſem Deos, ſuperſtes omnium meorũ? nullam terras deſpicere prouidentiam teſter? ſi non meo caſu, cui tamen nihil obijci, niſi quòd viuam, poteſt. At illorum certè, quos vtique immeritos mors acerba damnauit, erepta mihi priùs eorundem eſt mater, quæ nondum expleto ætatis vndeuiceſimo anno, duos enixa filios, quamuis acerbiſſimis rapta fatis, fœlix diſceſſit. Ego vel hoc vno malo ſic eram afflictus, vt me iam nulla fortuna poſſit efficere fœlicẽ. Nam cùm omni virtute quæ in fœminas cadit, functa ſit, inſanabilem attulit marito dolorem, tum ætate ea puellari, præſertim meæ comparata, poteſt & ipſa numerari inter vulnera orbitatis: liberis tamen ſuperſtitibus oblectabar, & quod nefas erat, ſæua, ſed optabat ipſa: me ſaluo maximos cruciatus præcipiti vita effugit. Mihi filius minor, quintum egreſſus annum, vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non sũ ambitioſus in malis, nec augere lacrymarum cauſas volo, vtinámque eſſet ratio minuendi, ſed diſſimulare quî poſſum, quid illi gratiæ in vultu, quid iucunditatis in ſermone, quos ingenij igniculos, quam præſtantiam placidè, & (quod ſcio vix poſſe credi) tantum altæ mentis ediderit? qualis amorem quicũque alienus infans mereretur. Illud verò inſidiâtis, quo me validiùs cruciaret, fortunæ fuit, vt ille mihi blandiſſimus, me ſuis nutricibus, me auiæ educanti, me omnibus, qui ſollicitare ſolent illas ætates, anteſerret. Quapropter illi dolori, quem ex matre optima, atque laudem omnem ſupergreſſa, paucos ante menſes ceperam, gratulor. Minus enim eſt, quod flendum meo nomine, quàm quod illius gaudendum eſt. Vna poſt hæc, Quintiliani mei ſpe ac voluptate nitebar, & poterat ſufficere ſolatio. Non enim floſculos, ſicut prior, ſed & decimum iam ætatis ingreſſus annum, certos atque deformatos fructus oſtẽderat. *Iuro per mala mea, per infelicem conſcientiam, per illos manes, numina doloris mei*, has me in illo vidiſſe virtutes ingenij, non modò ad percipiendas diſciplinas, quo nihil præſtantius cognoui, plurima expertus, ſtudiíque iam tum non coacti, (ſciunt præceptores) ſed probitatis, humanitatis, pietatis, liberalitatis; vt prorſus poſſit hinc eſſe tanti fulminis metus, quod obſeruatum ferè eſt, *celeriùs occidere ſeſtinatam maturitatem*; & eſſe neſcio quam, quæ ſpes tantas decerpat inuidiã; ne videlicet vltra quàm homini datum eſt, noſtra prouehantur. (Deinde) Tuóſne ego, ô meæ ſpes inanes, cùm labẽtes oculos, cùm fugientem ſpiritum vidi? corpus frigidum exangue complexus, animam recipere, aurámque communem haurire ampliùs potui? dignus his cruciatibus, quos fero, dignus his cogitationibus. Téne conſulari nuper adoptione, ad omnium ſpes honorum patris admotum, te auunculo Prętori generum deſtinatum, te omnium ſpe Atticæ eloquentiæ candidatum, ſuperſtes parens habiturus eſt tantùm ad pœnas? Et ſi non cupido lucis, certè patientia vindicet te, reliqua mea ætate.

Iurare per manes.

Hactenus Quintilianus: cuius affectus (vt apparet) ſunt valde ciuiles, & humani: cõparentur nunc ea quæ in eodem argumento ſcripſit Himerius famoſus ille ſophiſta, qui Iuliani temporibus floruit, Chriſtiano nomini perinfenſus. Inuenientur quidem vehementiora, ſed quæ perſæpe degenerent in frigidum. Sic igitur ille de morte filij:

Himerij affectus, cũ Quintiliani affectibus comparati.

Ὦ πάθος τῆς Λιγύκου μεγαλοφωνίας ἄξιον! Περικλεῖ μὲν ἔδειξε πολλῆς περιόδου, καὶ τῶν ἄθλων, οἴμοι, δώδεκα, ἵνα μάρτυρας τῆς ἀρετῆς τοὺς ὑφ᾽ ἥλιον πάντας κτήσαιτο. σὺ δὲ εἴσω τοῦ κύκλου μέτρων ἀπέβης τὰς σὰς ἐλπίδας ὑμῶν.

τοὺς Ἡρακλείους τοῖς θαύμασι. τίς ἀπέκειρε δαίμων τῆς ἐμῆς ἑστίας τὸν χρυσοῦν βόστρυχον; τίς τὸν πυρσὸν τῆς ἐμῆς δόξης ἔσβεσε; τίς ἐριννύων τὸ παρειῶν ἔρευθος, καὶ τὸ προσηνὲς, καὶ ἡδὺ μειδιαμάτων σῶν προσώπων ἐσύλησεν; οἴ μοι, Διόνυσε, πῶς ἠνέσχου ἐκ τοῦ σοῦ τεμένους παῖδα τὸν ἱερὸν ἁρπαζόμενον, & cætera, quę extant apud Photium. Latinè hunc ſenſum habent. *Edit. P. Steph. p. 1711.* O dolor Æſchyli dignus cothurno! Herculem terras peruagari, & duodecim adeo labores ſubire, vt terrarum orbem, veluti virtutis ſuæ teſtem relinqueret: Tu verò intra tuos commoratus terminos, egregiè factis nobis columnas Herculis ſuperaſti? Quod quæſo numen auream cæſariē familiæ detondit meæ? quis gloriæ meæ ſplendorem extinxit? Quænam furia genarum ruborem, blandum iucundúmque vultus tui riſum eripuit? Qua ratione, heu me! paſſus es, ô Liber! ex delubris tuis ſacrum diripi iuuenem? Commune hoc aduerſum te, meámque familiā Erinnyes trophęum fixerunt. Cur ei thalamum nuptialem inferiorem nō apparaui, quādoquidem ſuperiorem ei Parcæ inuiderunt? Heu quibus, quàm triſtibus ſeruatus ſum luctuoſis ſermonibus! Omnia cùm orationum argumenta tractarim, vnum luctus ſemper declinaui; neſciebam enim me meis lamētis ſeruari. O qui antea ætatis terminos virtutum dotibus tranſiiſti; iam verò morte commutaſti! qui fraterno amore etiam Dioſcuros ſuperaſti! Illi quidem pro Helena bellum geſſerunt, raptum tamen non prohibuerunt. Tu verò fratris tui germani cuſtos, omni muro eras fortior, tu omnibus morbis, ſolo animi robore reſtitiſti. Improbus fortaſſe dæmon, & crudelis, ideo tecum contendit, & multis prælijs ſuperatus, tandē aliquando clandeſtinis & fallacib⁹ machinis te proſtrauit. Neque verò ceſſiſti ad extrema vſque dæmoni, vt poſſumus audire, ſed corpore licèt ceſſeris, animo non ceſſiſti. Verùm ſtrangulauit ille, pérque vim abſtulit; Tu verò in ipſo laqueo animam agebas, amabilem tibi nutricem voce inclamans, te omni ope deſtitutum ſic laqueo concluſit. Nouerat enim, quòd ſæpe victus, patre præſente & iuuante diſceſſerat. Viceras, & obſtinatos immobiléſque iudicum animos: & tum primùm ſeuerum illum conſeſſum riſiſſe apparuit. Deſiderio tui mentes illas flexiſti, quas Dij ipſi, iudicio diſceptantes, flectere nequiuerunt. Occluſiſti mihi portas vrbis, occluſiſti Eleuſina. Qua ratione Mineruæ ſacrificabo, quæ pro te furiam contra Dæmonem illum nōn excitauit? Quomodo Deum patrium colam, pater ob filium contriſtatus? ô audaces ſermones! iacet Rufinus, & vos adhuc floretis! ô infelix lingua, Muſarum priùs inſtrumentum, nunc verò turpis Dæmonis! ô qui clariùs Lucifero ſplenduiſti! qui lætiſſimum mihi tum diem oſtendiſti, cùm te primùm Sol conſpexit! iam verò rurſum triſtiſſimum, quo acerbum illum & tragicum nuncium percepi.

Affectus frigidi, & tragici, aliquando etiam pueriles.

Hactenus ſophiſta Ethnicus, & quidem ſatis verboſè. Vehementiores videntur illi affectus, non ſunt tamen graues; pluris vnum illud Quintiliani facio.

(Iuro per illos manes numina doloris mei) quàm totam iſtam monodiam. Primùm enim, & Baccho & Mineruæ vehementer iratus nuncium remittit, Eleuſinæ & patriorum Deorum cultum auerſatur, nihil niſi furias & dæmones, in ſe ſtimulis inuidiæ concitatos loquitur, linguam ipſam ſuam Alaſtoris cuiuſpiam inſtrumentum confitetur, quæ omnia doloris ſunt tragici, furioſi & deſperati. Deinde, cuius amentiæ eſt, ſcholiaſticum adoleſcentem cum Hercule, Caſtore &

Polluce, comparare, eius deſiderio mentis inflexas prædicare, quas dij flectere nullo modo potuerant?

Certè & in ijs affectibus, quanquam poeſim fermè ſcribis, longè prudentior eſt author Æthiopicôn. Nam ecce Theagenes Charicleam velut mortuam luget, quæ tamen adhuc erat in viuis: erumpunt affectus ſatis quidem vehementes, ſed non inſani.

Ὦ πάθους ἀτλήτου, φησὶν, ὢ συμφορᾶς θεηλάτου! τίς οὕτως ἀκόρεστος Ἐριννὺς τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἐνεβάκχευσε, φυγὴν τῆς ἐνεγκούσης ἐπιβαλοῦσα, κινδύνοις θαλασσίων, κινδύνοις πειρατηρίων ὑποβαλοῦσα, λῃσταῖς παραδοῦσα πολλάκις, τῶν ὄντων ἀλλοτριώσασα; ἓν μόνον ἀντὶ πάντων ὑπελείπετο, καὶ τοῦτο ἀνήρπασται. κεῖται Χαρίκλεια, καὶ πολεμίας χειρὸς ἔργον ἡ φιλτάτη γεγένηται. δῆλον μὲν ὡς σωφροσύνης ἀντεχομένη, καὶ ἐμοὶ δήπουθεν ἑαυτὴν φυλάττουσα. κεῖται δ' οὖν ὅμως ἡ δυστυχὴς, οὐδὲν μὲν αὐτὴ τῆς ὥρας ἀπονημένη· εἰς οὐδὲν ὄφελος ἐμοὶ γενομένη. ἀλλ' ὦ γλυκεῖα πρόσφθεγξαι τὰ τελευταῖα, καὶ εἰωθότα, ἐπίσκηψον, εἴ τι καὶ κατὰ μικρὸν ἐμπνεῖς. Οἴμοι, σιωπᾷς! καὶ τὸ μαντικὸν ἐκεῖνο καὶ θεηγόρον στόμα σιγὴ κατέχει; καὶ ζόφος τὴν πυρφόρον καὶ χάος τὴν ἐκ τῶν ἀνακτόρων κατείληφεν; ὀφθαλμοὶ δὲ ἀφεγγεῖς οἱ πάντας τῷ κάλλει καταστράψαντες. οὓς οὐκ οἶδεν ὁ φονεύσας, εὖ οἶδα ἀκριβῶς. Ἀλλ' ὦ τί, ἄν σε τις ὀνομάσειε; νύμφην; ἀλλ' ἀνύμφευτος· γαμετήν; ἀλλ' ἀπείρατος. τίνα σου ἀνακαλέσω, τίνα προσφθέγξομαι λοιπόν· ἢ ἄρα τὸ πάντων ὀνομάτων ἥδιστον, Χαρίκλεια; ὦ Χαρίκλεια θάρσει, πιστὸν ἔχεις τὸν ἐρώμενον· ἀπολήψῃ με μικρὸν ὕστερον. ἐν ἅδου γὰρ χοὰς ἐπάξω, τὰς ἐμαυτοῦ σφαγὰς, καὶ σπείσομαι τὸ σοὶ φίλιον αἷμα τοὐμόν· ἕξει δὲ ἡμᾶς αὐτοσχέδιον μνῆμα τόδε τὸ σπήλαιον.

Animaduerte quàm (vel in iſto argumento in quo rarus eſt modus) cõpoſiti ſint, & nõ pueriles affectus.

O dolorem (inquit) intolerabilem, ô calamitatem diuinitus immiſſam! quænam adeò inſatiabilis furia in noſtris bacchabatur funeribus? quæ exilium nobis à patria impoſuit, ſexcentis maris prædonúmque periculis obiecit, omnibus fortunis ſpoliatos? Vnum erat pro omnibus relictum ſolatium, ſed & hoc ereptum eſt. Iacet Chariclea, & hoſtili manu dilecta perempta eſt; haud dubiè pudicitiam propugnans, & mihi ſe aſſeruans: Nihilominus tamen iacet infelix, neque ipſa quenquam ex forma fructum cepit, neque mihi vlli vſui fuit. Cæterùm, ô dilecta, alloquere me iam vltimò, ſolito more: mauda quidpiam, ſi quid adhuc ſpiras. Heu me miſerum! taces? fatidiculum illud, & diuino lepore præditum os, ſilentium premit? Caligo igniferam, & ex ſacrario Deorum miniſtram, chaos occupauit? Oculi verò lucis expertes, qui nuper gratiſſima pulchritudine fulgurabant? hos non vidit interfector, certo ſcio! Cæterùm, quo te nomine quiſpiam appellet? ſponſæne? at deſponſata non es: an pronuptæ? enimuero expers es coniugij. Quã igitur appellabo? quam nouiſſimis verbis alloquar? An omnium ſuauiſſimo nomine, Chariclea? O Chariclea, adeſto animo, fidum habes amatorem: haud ita multò pòſt me acceptura es; iam enim tibi inferias peragam mea ipſius cæde, amico tibi ſanguine faciam, & ambos capiet nos hæc ſpelunca, rude & tumultuarium monumentum.

Vtinam hic auctor in grauiori argumento verſatus fuiſſet, ingenium illi candidum, politum, & ad maiora eloquentiæ decora natum. Cauendum eſt omnino, vt poſtea oſtendimus, ne iſtis miſerationibus, quod perſæpe contingit, excidat oratio, alioqui in frigidos & pueriles diſſoluetur affectus: ſatius eſt moderatè lugere, quàm iſtas ineptiſſimas nænias ridentibus occinere.

In iracundia feliciùs vehementio-

rum affectuum fræna laxantur; vt patet in Ciceronis Piſoniana, quæ flammas & faces iaculatur; tragicas etiam imprecationes vſurpat, quibus ait ſe diriora imprecari.

Exempli motuum in iracundia.

Quæ eſt igitur pœna? quod ſupplicium? id mea ſententia, quod accidere nemini poteſt, niſi nocenti, ſuſcepta fraus, impedita & oppreſſa mens conſcientia, bonorum omnium odium, nota iuſti Senatus, amiſſio dignitatis.

(Deinde) Neque verò ego, ſi vnquam vobis mala precarer, quod ſæpe feci, in quo Dij immortales meas preces audierunt, morbũ, aut mortem, aut cruciatum precarer.

Thyeſtæa iſta execratio eſt Poëtæ, vulgi animos, non ſapientum mouentis.

Vt tu naufragio expulſus, vſpiam ſaxis fixus aſperis,
Euiſceratus latere penderes, ſaxa ſpargens tabo,
Sanie, ſanguine atro.

Sed neque nimis exaggeranda res eſt; nam qui in tenui argumento Thyeſtæos clamores fundit, ineptus eſt, & riſum magis efficit quàm iracundiam.

DE IMMODERATIS & nugatorijs Affectibus:

Déque Ariſtidis & Libanij in hoc genere erroribus.

CAP. X.

NEſcio quo pacto rerum humanarum vitio, fit, vt quæ eximiè pulchra aut iucunda ſunt, quaſi venerint ad ſummum, facilè deflorescant, & in faſtidium contemptúmque defluant.

Nihil præclarius in tota eloquentia, quàm ratio affectuum, nihil æquè fragile eſt, nihil erroribus magis obnoxium, quibus tota illa gratia & honoris pompa marceſſit, & quæ antea pulchra & ſpecioſa videbantur, in riſus ineptiáſque pueriles diſſoluuntur. Hoc ſæpè contingit in affectibus, dum humanos limites, modúmque prudentiæ tranſiliunt. Exemplum ſit ex Ariſtidis monodia, de Smyrna, in qua multa quidem ſatis appoſitè dicta, vt;

Ὦ Ζεῦ τί χρήσομαι, πότερον σιωπῶ Σμύρνης κειμένης; τίνος μεταλαβὼν ἀδάμαντος φύσιν; ἢ τίνα ταύτην καρτερίαν καρτερῶν; ἀλλ᾽ ὀδύρωμαι; ποίαν ἁρμονίαν ἁρμοσάμενος;

Ariſtidis lamentatio de euerſione Smyrnæ.

Proh Iupiter quid agam? vtrùm tacebo collapſa Smyrna? cuius adamantis, ſi taceam, hoc ingenium eſt quis ſtupor tolerantiæ? an lugebo? quam verò adaptans harmoniã, &c.

Hoc initio deinde ſatis grauiter vrbis dignitatem commendat, commemorans Corybantum choros, educationes, ac natales Deorum, Peloponeſi coloniam, Theſeum conditorem locorum ſub Sipylo, Homeri ortum, certamina, trophæa, victorias, deinde ſuburbia, portus, baſes, campos, proſpectus, maria, fontes, templa, theatra, forum, & cætera ornamenta, quorũ iactura grauis eſt ad mouendos affectus. Mox ingenio ſuo plus æquo indulgens, totam orationem conuertit in exclamationem.

O fontes, ô theatra, ô vici! ô curricula partim ſub tecto, partim ſub dio! ô ſplendidiſſimam fori formam! ô vias auri templorúmque cognomine, ſingulas quadras, & fori vicem ſingulas exhibentes! ô portus chariſſimam deſiderantes vrbem, ô gymnaſiorum decora, ô templorũ & ſeptorum amœnitates! ô marina ornamenta! ô cuncta hæc ſomnia! ô caſus Aſiæ, ô reliquæ ciuitates, ô terra omnis, & omne quod intra atque extra Gades eſt mare, ô orbis aſtrorum! ô qui cuncta vides, ſol, quale

ſuſtinuiſti videre ſpectaculum? Et cætera, quæ longiſſimo tractu continuantur, vt oporteat omnino, & exhauriri dicentis ſpiritum, & audientium animos ſatietate compleri. Poſtremò addit ridicula quædam, Gorgones ſi reuiuiſcerent, non iam Meduſam, & ſuum oculum, ſed Smyrnam communem Aſiæ oculũ defleturas; Auibus ferè inuidet, quæ ruinã euaſerint; Oportebat, inquit, eas in commune buſtum ciuitatis inſilire, amnes lacrymis manare, totã terram detonderi, & vbique naues cum nigris velis ſolui. Hæc puerilia ſunt, & nimia: ſunt tamẽ eius verba:

Ἦπου καὶ Γοργόνες εἰ περιῆσαν, οὐκ ἂν τὴν Μέδουσαν, οὐδὲ τὸν αὐτῶν ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ τὸν τῆς Ἀσίας ἐπένθησαν. &, Νῦν ἔδει μὲν πάντως οἰωνοὺς εἰς πῦρ ἐνάλλεσθαι· παρέχει δὲ ἡ πόλις ἄφθονον· πᾶσαν δὲ τὴν ἤπειρον ἀποκείρεσθαι· πάντως αὐτῆς ὁ βόστρυχος οἴχεται· νῦν ποταμοὺς δάκρυσι ῥυῆναι, νῦν ὁλκάδας ἐκπλεῦσαι μέλασι τοῖς ἱστίοις.

Haud diſſimilis eſt Libanij ſophiſtæ nænia de incendio Daphnitici templi; quam lepidè exagitat D. Chryſoſtomus, in oratione de S. Babyla Martyre. Nonnullorum hic ſenſum attingemus: incipit:

Viri, quorum oculis æquè ac meis caligo offuſa eſt, in poſterum neque pulchram neque amplam ciuitatem hanc vocemus.

(*Deinde conuerſus ad Apollinem*)

Adhæc, cùm aræ tuæ ſanguinem ſentirent, ſedulus Daphnes cuſtos, vel contemptus cum eſſes, permanſiſti, ô Apollo, aliquoties etiam iniuria laceſſitus, atque externo ſpoliatus ornatu, patienter tamen tuliſti; Nunc verò multis ouibus, multis item bobus ad aram tuam mactatis; poſtquam ſacroſanctum Imperatoris os pede excepiſti, intuitus quæ prædicabas, viſus liberatus eſſe mortuo quodam [S. Babylam martyrem intelligit] quem tu iudicaueras malum tibi vicinum eſſe, ac tibi obſtrepere: de medio ſtatim curſu ſolum vertiſti. Vndenam hoc tempore gloriabimur apud eos, qui memores ſunt ſacrorum, ſtatuarúmque tibi erectarum? [Mox] Quale, ô Iupiter, laborantis animi laxamentum perdidimus! Quàm Daphnes regio tumultibus vacua erat, quantò etiam templum ipſum magis vacuum, vt pote, in quo natura, ex ſeſe quaſi portum in portu fecerat: ambobus quidem admodum tranquillis, altero tamen maiorem tranquillitatem præſtante. Quis non ibi mortem, quis non ibi timorem, quis non ibi luctum depoſuiſſet? Quis propterea fortunatas inſulas inibi deſideraſſet?

[Hæc tolerabilia: quæ ſequuntur puerum magis ſapiunt quàm conſummatum Rhetorem.]

O dexteram malignam, ô iniquũ ignem! quoniam primùm dilapſus eſt? quodnam mali huius exordium? nam à tecto exortus ad reliqua deinceps ſerpſit: ad illius caput, ad faciẽ, ad phialam, ad Cydarim, & talarem veſtem: Vulcanus enim ignis arbiter, non comminatus eſt igni huic detrimentum afferenti, cùm beneficio deuinctus Apollini deberet, ob indicium olim ſibi ab illo factum: ſed neque Iupiter, qui imbrium habenas tenet, aquam in ignem dimiſit; qui præſertim olim Lydorum Regi periclitanti aquam extinxerit. [Pergit inſanire.] Viri trahitur mihi mens ad Dei Apollinis ſpeciem, ac mihi ob oculos cogitatio typum ipſum repræſentat, formæ læuitatem, colli mollitiem, ídque in lapide cingulum, quo aurea tunica circa pectus ſic colligebatur, vt partim ſubſideret, partim ſubſurgeret. Deniq; totus Dei habitus, cuius iram vel feruentem non ſedauiſſet, vt qui ſimilis eſſe cantilenam occinenti? Et herculè audiuit hunc olim aliquis (vt aiunt) in meridie cithara ludentem? Aures beatas! Cæterùm cantus

Puériles affectus.

erat terræ laudatio; cui quidem de aureo cyatho libare mihi videtur, quòd puellam occuluerit dehiſcens, ac ſeſe deinde contrahens.

Tandem deſcribit incendium, in quo ridiculum eſt quod ait, Iulianũ Imperatorem, vbi de templi incẽdio rumor auditus eſt, Mercurij talaria quæſiuiſſe, vt ad flammam reſtinguẽdam properaret, Nymphas è ſuis fontibus egreſſas, ingentem luctum excitaſſe. Poſtremò concludit:

Præſta te mihi talem, Apollo, qualem te reddidit Chryſes, dum Græcis imprecaretur, iræ plenum, & nocti adſimilem: quandoquidem tibi ornamenta cùm redderemus, & quicquid olim de templo tuo ablatum fuerat, reſtitueremus: præceptum eſt quod colamus ſimulachrum, haud aliter, quàm ſi ſponſus aliquis interim dum corollæ contexuntur, moriatur.

Hi non ſunt affectus, ſed deliramenta, vt præclarè animaduertit D. Chryſoſtomus.

DE LANGVIDIS AFFECTIbus, & ijs qui vocantur ἀπάλαιστοι.

CAP. IX.

Dorionis egregium dictum. Athe. l. 8.

DOrion ille quidem tibicẽ haud ignobilis, & præ cæteris facetus, vt multas in omne genus hominum, ſic in poëtas & oratores pleraſque contorſit argutias: qui in rebus magnis deſcribendis fuiſſent argumento longè inferiores. Itaque cùm tempeſtatem à Timotheo deſcriptam in natura legeret, liquidò affirmauit, ſe in feruenti cacabo vidiſſe vehementiorem. Hoc pleriſq; oratoribus accidit, qui in ijs affectibus effingendis, qui vehementiam habent non mediocrem, ita ipſi remiſſi ſunt, & languidi, vt multum de rei maieſtate detrahant. Quis eum fingere non putet, qui in grauiſſimis iniurijs languorem orationis ſimul habeat, & actionis? Natura ipſa in iſtis ſua ſponte proſilit ſatis, nec acrioribus indiget incitamẽtis: nam & imperiti, & barbari, dũ ſuas, aut propinquorum lamentantur iniurias, ita voce, vultu, & tota actione ſe gerũt, vt appareat, eos, quod agũt, imis ſentire medullis, ac viſceribus. Si quis igitur orator ita eſt naturæ imbecillitate conſtitutus, vel etiam voce, & lateribus ita tenuis, vt nec poſſit indignari, nec iraſci, nunquam huiuſmodi argumenta tractare debet.

Quis Martem tunica tectum adamantina *Hor. l. 1. car. od. 11.*
Dignè dixerit, aut puluere Troico
Nigrum Merionem? aut ope Palladis
Tydidem ſuperis parem.

Qui genium habuerit potentis naturæ; (quanquam non omnino in hac re cedendum eſt naturæ; ſed ſi vehementiùs quàm par eſt, incitata fuerit, reſtringenda eſt nõnunquam, & ardoris curſus compeſcendus, ne in eos motus incidamus, quos Rhetores ἀπαλαίστους nominant, inconditos ſcilicet, & agreſtes, nec palæſtræ cultura perpolitos.) Sit Oratori modeſtia, quod C. Graccho Erycinus ſeruus: quæ non fiſtulâ eburneâ, ſed rectæ rationis lege, modò inconditi motus vaſtitatem colligat, modò intemperantis vehemẽtiam reprimat, modò laſciuientis luxuriem amputet, ad ſummum, omnia iuxta decori leges & iura componat.

DE MIXTVRA AFfectuum.

CAP. XII.

DElectationis mater eſt varietas, quam, vt natura in reb⁹, ſic in oratione ars, & ipſa quę conficitur ex arte ratio, prudenter obſeruat. Non erunt igitur omnia vno affectu pertexenda, ſed prout rerum actionúmque diſſimilitudo poſtulabit,

grata diſparitate miſcenda: quam neceſſariò actionis excitata quædã ſpecies atque admirabilitas conſequitur. Et hoc ipſum in Sapphone Poëtria de meliore nota commẽdat Dionyſius Longinus; quòd vt ſublimis artifex, diuerſos motus ſumma varietate, nec minùs eleganti pulchritudine tẽperaret, vt in iſtis verſibus:

Φαίνεταί μοι κεῖνος ἴσος θεοῖσιν
Ἔμμεν, ὤνηρ ὅστις ἐναντίος τοι
Ἰζάνει, καὶ πλησίον ἀδυφώνευ
Σᾶς ὑπακούει.
Καὶ γελώσας ἱμερόεν, τὸ μοι ταὶ
Καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόασεν.
Ὡς ἴδον σ' ὡς βρόχον. ἐμοὶ γὰρ αὐδᾶς
Οὐδὲν ἔθ' ἥκει.

Et cęteri, quos Latinos habes apud Catullum.

Sed quis in eo Euripidis & Senecę Medeam non miretur? quanta dexteritate miſcent affectus, quàm admirabili varietate diſtingunt.

En motus doloris, quàm aptè expreſſus:

Ὦ τέκνα, τέκνα, σφῷν μὲν ἔστι δὴ πόλις,
Καὶ δῶμ' ἐν ᾧ λιπόντες ἀθλίαν ἐμὲ,
Οἰκήσετ' αἰεὶ μητρὸς ἐστερημένοι:
Ἐγὼ δ' ἐς ἄλλην γαῖαν εἶμι δὴ φυγὰς,
Πρὶν σφῷν ὀνασθαι, κἀπιδεῖν εὐδαίμονας,
Πρὶν λέκτρα, καὶ γυναῖκα, καὶ γαμηλίους
Εὐνὰς ἀγῆλαι, λαμπάδας τ' ἀνασχεθεῖν.
Ὦ δυστάλαινα τῆς ἐμῆς αὐθαδίας, &c.

Suauis eſt iſte motus, moderatè triſtis, & leniter in intima pectoris influens: ſtatim triſtitiæ immiſcet mollem riſum innocentiſſimarum animarum, quæ matri abblandiuntur, ex quo igneſcit dolor.

Φεῦ φεῦ τί προσδέρκεσθέ μ' ὄμμασιν τέκνα;
Τί προσγελᾶτε τὸ πανύστατον γέλων!

Et inter hæc horror & deliquium animæ.

Αἰ αἶ τί δράσω; καρδία γὰρ οἴχεται,
Γυναῖκες, ὄμμα φαιδρὸν ὡς εἶδον τέκνων.

Mox auerſatur conſilia de cæde liberorum concepta.

Οὐκ ἂν δυναίμην, χαιρέτω βουλεύματα
Τὰ πρόσθεν, ἄξω παῖδας ἐκ γαίας ἐμούς.

Statim reſumit dolorem: miſericordiam, metum, in furioſam lætitiam, crudelitatem, iracundiam, audaciam, commutat.

Καὶ τοι τί πάσχω, βούλομ' γέλωτ' ὀφλεῖν
Ἐχθροὺς μεθεῖσα τοὺς ἐμοὺς ἀζημίους;
Τολμητέον.

Deinde ſubitò iſta affectuũ moles, quaſi fluctus ad ſaxũ alliſa frangitur, & poſt inanes ventos, veluti ridentis cœli clementior aura ſuccedit.

Ἆ ἆ μὴ δῆτα θυμὲ, μὴ σύγ' ἐργάσῃ τάδε,
Ἔασον αὐτοὺς, ὦ τάλαν, φεῖσαι τέκνων.

Sed quàm breuis eſt bonorum portio: Ecce qui inter doloris & iracundiæ cæcitatem, veluti radius lucis emicuerat, iterum denſiſſimis tenebris circumfunditur:

Μὰ τοὺς παρ' ᾅδῃ νερτέρους ἀλάστορας,
Οὔτοι ποτ' ἔσται τοῦθ', ὅπως ἐχθροῖς ἐγὼ
Παῖδας παρήσω τοὺς ἐμοὺς καθυβρίσαι.
Πάντως σφ' ἀνάγκη κατθανεῖν.

Vehemens omnino motus, etiam addito per manes & inferos iureiurando: ſed tamen quaſi torrens ad robuſtiſſimum obicem ſidit, poſtquam liberos diſſuauiata eſt, intimis φιλοστοργίας aculeis lancinata.

---- Δότ', ὦ τέκνα,
Δότ', ἀσπάσασθε μητρὶ δεξιὰν χέρα,
Ὦ φιλτάτη χεὶρ, φίλτατον δέ μοι στόμα:
Καὶ σχῆμα, καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνων
Εὐδαιμονοῖτον. ἀλλ' ἐκεῖ, τὰ δ' ἐνθάδε
Πατὴρ ἀφείλετ', ὦ γλυκεῖα προσβολὴ,
Ὦ μαλθακὸς χρὼς, πνεῦμά θ' ἥδιστον τέκνων,
Χωρεῖτε, χωρεῖτ', οὐκ ἔτ' εἰμὶ προσβλέπειν.

Nec inferior in his affectibus miſcendis Seneca; quàm artificioſiſſimè enim Medæam de nece liberorum cogitantem exprimit.

Cõparatio breuis progreſſus cometarum cum motu

Non ſtatim tam demens & furioſus exurgit affectus: ſed vt cruenti & horribiles cometæ ex vario halitu paulatim concreſcunt, ita ex variis motibus præuiáq; rerum aptiſſimè connexarum diſpoſitione, vehementiſſimus ardor pectoris incitatur.

Primùm, vt leones ſingulari certamine congreſſuri, ilia identidem cauda percurſantes, robur excitant; ita languentem animum ad maiorem iracundiam irritat.

Incumbe in iras, téque languentem excita:
Penitúſque veteres pectore ex imo impetus
Violentus hauri: quidquid admiſſum eſt adhuc,
Pietas vocetur.

(Deinde.)

Medea nunc ſum, creuit ingenium malis.

Ita proludit furori, & veluti claſſicũ canit. Mox quàm artificioſè, quámque per varios anfractus, in vehemẽtiſſimum illũ quem intendit motum delabitur: neſcio quid animo iam delibauit, tamen ad primos tam atrocis maliciȩ impetus, bonæ indolis ſemina quȩdam reſtiterunt, ſubtimuit, & refugit:

— Neſcio quid ferox
Decreuit animus intus, & nondũ ſibi
Audet fateri.

Diſſimulat igitur pudore confuſa, quod primum cogitauerat, & aliud proponit haud multum diſſimile.

— Stulta properaui nimis:
Ex pellice vtinam liberos hoſtis meus
Aliquos haberet.

Statim excludit illã moderationem, & vela permittit furori, etiã ſpecioſo, vt opinatur, & æquo prætextu.

— Quicquid ex illo tuum eſt,
Creuſa peperit: placuit hoc pœnæ genus,
Meritóque placuit. Vltimum magno ſcelus
Animo parandum eſt: liberi quondam mei,
Vos pro paternis ſceleribus pœnas date.

Apertè luſit audacia. Mox ſuccedunt in ſcenam verecundia, metus, miſericordia.

Cor pepulit horror, membra torpeſcunt gelu,
Pectúſque tremuit, ira diſceſſit loco:
Materque tota coniuge expulsâ redit.
Egone, vt meorum liberũm, ac prolis meæ
Fundam cruorem? melius: ah demens furor!

Statim, vt in alternis vndis recurſant furores.

— Occidunt: non ſunt mei.

Et derepente;

— Mei ſunt, & culpa carent.

Et quæ ſequuntur prorſus ab Euripide expreſſa.

Heu cara proles! vnicum afflictæ domus.
Solamen: hũc vos ferte, & infuſos mihi
Coniungite artus.

Poſtremò ſerenum illud, doloris & furoris turbine confunditur.

— Rurſus igneſcit dolor,
Et feruet odium: repetit inuiſam manum
Antiqua mentis ira: quà ducis, ſequor.

Placet etiam Ioſephum in eodem argumento audire, vbi matrem Hieroſolymitanam deſcribit, ſe ad filioli necem accingentem. *Ioſ. l. de Iu.*

Βρέφος (εἶπεν) ἄθλιον, ἐν πολέμῳ, καὶ λιμῷ, καὶ στάσει, τίνι σε τηρήσω; τὰ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις δουλεία κἂν ζήσωμεν ἐπ' αὐτούς, φθάνει δὲ καὶ δουλείαν ὁ λιμός, οἱ στασιασταὶ δὲ ἀμφοτέρων χαλεπώτεροι. ἴθι, γενοῦ μοι τροφὴ, καὶ τοῖς στασιασταῖς ἐριννὺς, καὶ τῷ βίῳ μῦθος, ὁ μόνος ἐλλείπων ταῖς Ἰουδαίων συμφοραῖς.

Miſera (inquit) ſoboles cui te reſeruo in bello, & fame, & ſeditione? Apud Romanos ſi vixeris, ſeruiturus es, vel certè fames præueniet ſeruitutem: ſed omni ſeruitute & fame crudeliores ſunt ſeditioſi: Morere, & eſto matri cibus, ſeditioſis furia, & humanæ vitæ fabula, quæ ſola deeſt calamitatibus Iudæorum.

Ioſephum cum Euripide & Seneca, in.

ca, in Roma capta ab Alarico ſic expreſſi, & miſcui: vbi Romana mater ad eandem lanienam acuitur:

Cui te reſeruo, matris infelix puer,
Cui dira Erinnys tortili primas iuba
Amplexa cunas, oris afflauit nigri
Lethale virus? dura Lucina labor!
Cui te reſeruo? cur reſeruo? ad quas neces?
Ad gladium, an ignes? ad famem? an peſtem, & feras?
Morere Leona, morere, ſis matri cibus,
Solare rabiem ventris inceſti, miſer,
Miſer Leona morere, ſis matri cibus.
Te, dulce pondus, menſibus denis tuli,
Clauſum ſub aluo viſceribus auctum meis;
Et nunc rependi gratiam matri, puer;
Relicta pridem viſcera introrſum ſubi.

Deinde, vt fert iſtorum motuum ratio, ſpectrix furialibus incitatur ad nefas:

Inceſta facies Dira ineluctabilis,
Quid fœda gyro membra feriali rotas?
Ad omne facinus non rudem dextram affero:
Feriam, peribit, glutiam carnes meas,

Mox ſuccedit miſeratio, & ad pueri vocem grauiter commota exclamat:

O dulce germen matris! ô ſanguis meus!
Eheu tepentes proluunt lacrymæ genas!
Pietas recurſat, corda miteſcunt fera;
Rurſuſque mater, tigride eiecta, redit.
O tenera membra, ô dulce caput, ô flos tener!
O labra mellea, ô manus, ô lumina!
O parce nate, parce genitrici tuæ.
Animula dulcis viue, morietur parens:
Morietur audax, impium & vecors caput.

(Iterum ſtimulant miſeram furiæ)

Seruabo Gotthis liberos! iterum furor,
En iterum Erinnys corde bacchatur fero,
Lymphata verſat pectora, exagitat, coquit:
Omnes in illo corpore excepi rogos,
Quoſcunque ſæui buſta Typhonis crepant.
Non ibo inulta: quodlibet poſſum malum,
Fidem, pudorem, numen, exturbo ocyus.

Hinc præliantur affectus:

Morietur inſons? ſed lupæ ſontis puer.
Meus eſt, & iſto ventre condetur meus.
Nati ſepulchrum fiet hîc matris ſinus.
Hæc ſola reſtat fabula, & magna venit
Spectanda ſcena, defer audaces manus.
Perge ira, perge:

Subſîdit ſtatim, & intepeſcit:

---- Vincor infelix parens,
Heu cor rigeſcit, membra torpeſcunt gelu!
Perimere natum, fundere cruorem meum?
Comedere carnes? melius: Ah demens furor!

Reſilit ſtatim motus, quaſi violentus ſatelles, & miſeram rapit:

Morietur: eſto, quid moror? pia, impia!
Morietur: eſto.

Hæc mixtura affectuum plurimum habet virium, & ſuauitatis.

At dices? ſi dolor & iracundia ſola excitanda ſit, etiámne lætæ ſpecies adhibendæ? id omnino cum dexteritate præſtandum eſt. Solent plerúmque læta præmitti, quo ex eorum in-

ctura grauiùs poſtea ſtimuletur dolor: quod in Ariſtidis exéplo docui, vbi nobiliſſimæ vrbis amœnitaté & delicias cõmemorans, viam ſibi ſternit ad monodiã. Cauendũ eſt tamé, ne cũ doloris aguntur partes, faceta quædã & iucunda intépeſtiuè miſceãtur, quæ gliſcenté plerũque motum elidunt, & ſeria conuertunt in riſum.

DE MODO ET RATIONE mouendi.

CAPVT XII.

Captandæ occaſiones mouendorũ affectuum.

IN modo & ratione mouendorum affectuum hæc præcipuè ſunt obſeruanda:

Primò, poſtquam orator, & perſonarum quas conſtituit permouere, & ſuarum virium, exploratam habet rationem, debet omnino rerum cætera quæque adiuncta diligentiſſimè examinare. Cõtingunt enim aliquãdo tempora, vbi repentino aliquando caſu iam commoti animi flexibiles ſunt, & in eam in quam ſemel inclinarunt partem, facillimo ictu impelluntur. Itaque tunc feliciter cadunt oratorum tali, cùm eis locus & ratio temporum, cæteráque id genus famuiantur. Cõtrà, difficilius eſt mouere, vbi iã ſenio ad ſimiles affectus pectora obduruerunt, aut contrarijs etiam affectibus occupata impeditáque ſunt: tunc certandum rationibus, inſtandum, colluctandum: nihil enim Inanes motus efficiẽt, niſi peruicax aduerſus ea quæ dicuntur, iudicium, dextro Marte expugnatũ fuerit. Docendus eſt atque erudiendus etiã imperitorum intellectus, antequam motus inardeſcant, & nunquã ex abrupto incipiendum, niſi iam mutæ rerum circumſtantiæ egerint, quod erát ab oratione expectãdum: licuit Ciceroni ita exordiri.

Quouſque tandem abutere, Catilina, patientia noſtra? &c.) Et prudẽter quidem in eo fecit: iam enim ita partim metu, partim iracũdia, & dolore incitati erant omnium animi, vt magis ipſe, naſcentibus veluti affectibus obſtetricari videretur, quàm nondũ natos generare, ac deformare. Quod plerique malè arripientes in frigidis & ſedatis argumentis, ſtatim in acutiſſimos erumpunt ſonos.

Secundò; Etſi comparare animos ad motum oporteat, magnâ tamen curâ prouidendum eſt, ne ipſi accerſiti aut intruſi videantur affectus; ſi enim comparati, ſi affectati, ſi nimis artificioſi appareãt, quaſi detecti hoſtium ſubterranei cuniculi, aut eludũtur, aut minus habent virium. Elicienda eſt permotio latenter, non autem cum ea aperto marte pugnandũ.

M[…] de[…] vi- de[…]accer- ſit.

—— nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incuruaſſe querela.

Qua in re lepidiſſimum eſt quod narrat Quintilianus de adoleſcétulo cauſidico, qui apud Caſſium Seuerum dicturus, inter cæteros motus cõparauerat, *Quid me toruo vultu intueris, Seuere?* Ad hæc frigidè vir grauis: *Nõ me hercules, inquit, faciebã, ſed ſic ſcripſiſti.* Ecce & quàm potuit truculentiſſimè eum aſpexit. Alius tranſtulit aliquãdo puellam, quæ ſoror eſſe aduerſarij dicebatur: (nam de hoc lis erat) in aduerſa ſubſellia, tanquam in gremio fratris relicturus. At is præmonitus iam deceſſerat. Tum ille alioqui vir facundus, inopinatæ rei caſu obmutuit, & infantem ſuam frigidiſſimè reportauit. Alius imaginem mariti pro rea proferre magnũ putauit, & ea ſæpiùs riſum fecit; nam & hi, quorum officij erat, vt traderent eam ad epilogũ, ignari quid eſſet epilogus, quoties reſpexiſſet patronus, offerebant palam, & prolata nouiſſimè deformitas ipſa imaginis, præteritam quoque gratiam orationis perdidit.

Fa[…] 6.c.1 [...]ſtiua [...]na[…] motus cõ[…]atio[…]

Tantùm eſt in inſulſis motibus periculi. Quid igitur? nihil erit apparãdum? quid, & quomodo dicas non erit meditandum? Abſit: Affectibus enim proprias ſententias & verba aptare, res vna eſt omnium difficillima, & magnorum peculiaris laus ingeniorum; quam tentarunt multi, præſtiterunt pauci: quò fit, vt raro temerario ingenij calore, ſatis feliciter excutiatur. Comparanda eſt, opinor, motio, ſed ita comparanda, vt naturaliter influere, non intruſa eſſe, videatur, niſi fortè exercitatiſſimis in dicendo hominibus contingit, vt in eo etiã repẽtino furore ſint fœlices.

Tertiò in rebus prouidendum eſt, ne ijs quæ proponuntur, opus ſit intentione iudicij quàm acuta: nam, vt ſuperiùs monui, quò magis inueſtigando laborat intellectus, eò magis in ſenſu minuitur permotio: ex quo vitiant & corrumpunt affectus, qui vbi primùm mouere incœperint, ſtatim erudita quædã & recondita cõmiſcẽt; quibus dum auditoris adhæreſcit intellectus, motio præterfluit.

Quartò, argumenta debent eſſe miſta, & confuſa, ſapientique quodã errore vagari, vt videantur ab incenſa potiùs mente ſubijci, quàm vlla artificij exquiſitione comparari. Sic apud Virgilium Dido, apud Senecam Medea, coloribus & confuſis cogitationibus raptim per omnia deſiliũt.

Quintò, Debent eſſe in affectibus crebræ, acutæ, & vibrantes ſententiæ: ſidit enim affectus diffuſa oratione, non ſecus ac tempeſtas, cùm ventus ſpargitur, fit imbecillior. Bene igitur apud Ciceronem, mulier ad victoris abiecta pedes exclamat: Miſerere noſtri, noli extinguere extinctos, fuimus aliquando fœlices, memento te eſſe hominem.

Hæc ſi periodicè dicerentur, priùs gladius hoſtis feriret, quàm eſſet abſoluta periodus.

Sextò, in mitibus affectionibus, dictio erit mobilis, & cita: ſed tamen honeſta, & grauis: in vehementibus & valdè incenſis, erit ſtylus, qui ſaxa deuoluat, vt [*Pontem indignatus Araxes.*] idcirco in tragœdiis plerumque cothurnata verba, & tranſlationes longè petitæ conceduntur. *Dictio quæ ad motus apta.*

Septimò, vt nerui in cithara, neque nimiùm intendẽdi, neque inertiùs remittendi, ita in affectibus, maximè vero ab oratore, adhibenda quædam eſt in modo, in rebus & verbis menſura: atque, vt curandum eſt, ne ſiut iacentes, infirmi, inclinati; ita etiam non nimis acuendi, ne in parenthyrſum tranſeant: nam permotiones vbi nimiæ fuerint, ſpeciem habent vitiorum, & eos ipſos qui ita affecti ſunt, oratores, contemptos faciunt, ſuíque impotentes. *Motus temperandi.*

Ad ſummum ſapienti prouidendũ erit, lacrymulas citò areſcere, & ardorem animorum extingui: non iſtis tantùm ſenſuum permotionibus inſiſtendum, ſed firmiſſimis præſidijs mentem rationémque muniendam, quibus conceptas affectuum flammas alere conſeruaréque poſſit.

Octauò, Occurrunt etiam nonnunquam res adeo magnæ, & graues, vel adeo diræ, funeſtæ, lætæ, iucundæ, inſolitæ, inauditæ, vt meliùs (non ſecus ac Timantis Agamemnon) videantur ſilentio premi; quàm mediocri oratione exprimi. Has ob res, Aiacis & Didonis ſilentium in Necya Homeri, & Virgilij, meritò omni oratione grauius ſapientes iudicauerunt. *Magni motus ſæpe tegendi ſilentio.*

Parui ſiquidem affectus ſæpiùs loquuntur, magni ſtupent. Itaque in hoc gaudij veluti torrente, Theagenes & Chariclea non loquuntur apud Heliodorum, niſi pauciſſimis, & ijs interruptis vocibus ἔχω σε. ζῇς. Ad ſummum, ſtupore defixi concidunt, & toti ſupereffluentis gaudij vortice obruuntur.

Nonò, proſpiciendum eſt vt non in-

ſola peroratione (quanquam præcipuus eſt in ea locus) ſed per totam etiam orationem, vbi res poſtulat, diffundantur affectus; neque vt Muſica odioſa atque importuna, præter rem ingerantur, neque etiam locis neceſſarijs deſint, ſed prudenti quadam œconomia diſpenſantur.

DE REMISSIONE affectuum.

CAP. XIII.

FEſtiuam narrat hiſtoriam Suidas de Ignis & Nili certamine. Chaldæi (inquit) Ignis cultores, Deum illum ſuum per omnes terrarum oras exultantem, cæterorúmque domitorem, circumferebant, quòd vi ignis cætera quæque idola diſſoluerentur. Vbi ventum eſt in Ægyptum, ſacerdos quiſpiam, callido vir ingenio, hydriam quandam in Dei ſpeciem efformatam, vel, vt alij volunt, ingentem Nili ſtatuam cauam, aquæ plenam, & innumeris foraminibus, quę tunc cera obduxerat, conciſam producit. Nec mora: dato ſigno Dij congrediuntur: Ignis ſtatuæ Nili ſubijcitur; qui poſtquam afflare cœpit, liquefacta cera, ſtatim per rimulas ingens aquarum vis erupit, qua ignis extinctus eſt, & Chaldęorũ ſuperſtitio deriſa. Simile quidpiam in affectu contingere non rarò cernitur. Is enim ſemel emiſſus, volat ferox, alacer, & incenſus, pugnat, vincit, triumphat, quòd ſi in aduerſarium inciderit hominem frigidum, vafrum, ſubtilem, vt ignis à Nilo extinguitur. Oratori igitur, qui mouet affectus, non tantùm inanis calor, qui ſtatim effluat, ſed animorum ſolida perſuaſio, quæ in poſterum etiã remaneat, quærenda eſt. Contrà, ei qui cupit remittere, & frangere, primùm aperienda eſt ars mouentis: quod eſt omnium ad contemptum motus efficaciſſimum. Oſtendendum quippe auditori, comparatam de induſtria hanc in eius ſimplicitatem machinam, vanis illum vmbris agitari, & quaſi Panico terrore moueri: quod vbi intelligit ipſe, ſuos irridet affectus, & ſuſpectum habet eum qui mouere conatus eſt, imò perſæpe quaſi fraudulentum deceptorem auerſatur.

Argumenta deinde aut apertè aut tacitè oppugnanda, res extenuandæ, verba minuenda, leones & elephãti in culices & formicas efformandi. Si non leuiter impreſſus ſed tenaciùs inſidés pectori colluctetur affectus, aliò quantum fieri poterit, auertendæ erunt & deducendæ cogitationes.

Ad ſummum, comparato iam auditoris animo, aliæ motiones erunt excitandæ; vt clauus enim clauum, ſic motus motum pellit; colliduntur etiam nonnunquam tanquam vndæ in mari, alius aliũ auget, vel minuit, vel tollit. Odium miſericordia miteſcit, fauor inuidia diluitur, ira amore, vel reuerentia intepeſcit. Riſus denique vel exhilaratione animi, vel cõuerſa in ſe cogitatione excitatus, magnos ſæpè & atroces motus compoſuit, & verbum appoſitè ac feſtiuè dictum omnem motum doloris, iracundiæ, miſerationis, & cæterorum apparatum viréſque confudit.

DE AMORE.

Amoris nomen.

CAP. XIV.

VT cœleſtes orbes, is qui omnium ſupremus eſt, ſuo ambitu contentos, motu pariter verſat, & rapit: ſic omnes affectus vnius amoris complexu comprehenſi, vnius quoque amoris conuerſio-

ne mouetur. Spes, metus, iracundiæ, voluptates, inuidiæ, æmulationes, odia ipſa, quod mireris, ex amore proficiſcuntur: Qui cùm adeò latè pateat, & tantùm ſibi in humanis actibus vendicet dignitatis, nihil mirum, ſi in Theologorum, Philoſophorum, Rhetorum, poëtarúmque ſcriptis, vtramque ſæpè paginam facit. De hoc igitur affectu pauca imprimis, & lecta, dicenda ſunt. Ordior à nomine.

Mortalium vitio qui præclara quæque in prauos vſus verterunt, factum eſt, vt caſtis auribus vox amoris ſit plerumque ſuſpecta, & nonnihil inuiſa, quæ cauſa Diuum Dionyſium mouet, vt Ἔρωτος nomen vſurpaturus in Theologicis, pias mentes ad cœleſtis amoris ſatus accipiendos, præpararet, & nihil in hac amoris voce ſubtimendum eſſe oſtenderet.

Ὥστε τοῦτο δὲ τὸ τοῦ Ἔρωτος ὄνομα μὴ φοβηθῶμεν, μηδέ τις ὑμᾶς θορυβείτω λόγος περὶ τούτου δεδιττόμενος: addit, S. Ignatium ante ſe hac eadem voce in ſacris vſum, & eſſe nomine τῆς ἀγάπης θειότερον: quo fit vt nihil habeat ſuſpicionis. Græci porrò ἔρωτα dixerunt, ἀπὸ τοῦ εἴρειν, τὸ δεσμεῖν· ὁ συνδέων γὰρ ἡμᾶς πόθος: à nectendo, quòd animos deſiderijs, quaſi laqueis, implicet, vel amantium pectora mentéſque coniungat, aut etiam, inquit, παρὰ τὸ εἴρω, τὸ λέγω· λάλοι γὰρ οἱ ἐρῶντες, à loquendo, quòd loquaces ſint qui amant: vnde & amorem ab Hebræo nomine אמר *amar*, hoc eſt, loqui, deriuant nonnulli; quanquam Latinas voces ad Hebræos rarò deduci velim: ſed hæc Grammaticis diſceptanda relinquamus.

AMORIS DEFINITIO, & de triplici animæ motu.

Ex S. Dionyſio præclarè.

Cap. XV.

PRæclarè vox Xenophanis Colophonij, qui auidum diuinitatis humanum oſtendens ingenium, homines non modò ſe Dijs ſimiles facere, ſed ipſos ſibi Deos aſſimilare contendit; quando eos humana ſpecie, & ea qua vel plurimùm delectantur, pingere fingeréve ſolent. *Scitum Xenophanis dictum.*

Hoc ipſum (inquit) facerent boues & leones, ſi manus haberent, & eas artes noſſent, quibus humanum ingenium nobilitatum eſt: equi quidem equos, & ſimiæ ſimias in diuinam ſimilitudinem efformarent.

Εἰ χεῖρας εἶχον βόες ἢ λέοντες, ἠὲ γράψαι χείρεσσι, καὶ ἐργατελεῖν ἅπερ ἄνδρες,
Ἵπποι μὲν θ᾽ ἵπποισι, βόες δέ τε βουσὶν ὁμοίους,
Καὶ θεῶν ἰδέας ἔγραφον, καὶ δέμαθ᾽ ἐποίουν
Τοιαῦθ᾽ οἷόνπερ καὐτοὶ δέμας εἶχον.

Hoc quidem in cæteris, maximè verò in picturis & imaginibus amoris perſpicuum eſt, quas ad ingenium ſuum vniuſcuiuſque finxit & accommodauit affectus: Nihil hîc opus eſt infinita poëtarum deliramenta in eo genere perſequi, ſatius eſt ad ſaniores recurrere ſententias.

Ex Ariſtotele diſcimus, Amorem nihil aliud eſſe quàm propenſionem appetitus in bonum, ſiue illud ſit verum, ſiue cogitatione duntaxat amãtis deſcribatur. Pleniùs magnus & admirabilis Dionyſius amorem definit, συγκρατικὴν δύναμιν ἐν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ, διὰ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν. Vim quandam, quo animus pulchro & bono adhæreſcit, qua pulchrum & bonum eſt. Quæ definitio non mo- *Ariſt. in topicis.* *S. Dionyſ. l. 4 de diuinis nomin.*

Diotima amorem, definit, immortalitatis deſiderium. dò materiale ſed etiam ipſum formale amoris obiectum (vt Theologi appellant) eruditè comprehendit: Atque in eo longè præſtantior eſt, quàm quæ à Theophraſto affertur, cùm amorem eſſe dicit animi concupiſcentiam, quæ celerem habet ingreſſum, tardum verò regreſſum: aut eius, qui definit; πάθος ψυχῆς σχολαζούσης. Ex hac autem Dionyſij definitione colligimus, Animum motum quendam eſſe animæ, quo fertur in rem dilectam, quanquam non ambulando fit hic motus, (vt ait D. Auguſtinus) ſed amando. Pergit idem ſublimis auctor, & in diuinis nominibus triplicem animæ, ſiue potiùs mentis conſtituit motum, circularem, rectum, obliquum; quorum vim rationémque ſic deſcribit: καὶ κινεῖσθαι μὲν οἱ θεῖοι λέγονται νόες, κυκλικῶς μὲν ἑνούμενοι ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ, καὶ ἀγαθοῦ. κατ' εὐθεῖαν δὲ ὁπόταν προΐωσιν, εἰς τὴν τῶν ὑφειμένων πρόνοιαν, εὐθείᾳ τὰ πάντα περαίνοντες. ἑλικοειδῶς δὲ ὅτι καὶ προνοοῦντες, τῶν καταδεεστέρων, ἀνεκφοιτήτως μένουσιν ἐν ταυτότητι περὶ τὸ τῆς ταυτότητος αἴτιον καλὸν, καὶ ἀγαθὸν, ἀκαταλήκτως περιχορεύοντες.

Maximus Tyrius eũdem animæ remigium appellat. Idem Dionyſ. p. 299. Triplex animæ motus.

Intellectus, inquit, diuini, circulo quodam moueri dicuntur, dum pulchri boniquc ſplendoribus, principio & fine carentibus, coniunguntur. Recta verò linea, quando ad inferiorem curam prodeunt, recta omnia peragentes; obliquè verò, quando inferioribus ita prouident, vt tamen à propria identitate (hoc enim verbo ταυτότητος vtitur) non diſcedant, circa pulchrum videlicet, atque bonum, identitatis cauſam, indefeſſam choream exercẽtes. Quę verba ſatis obſcura ſunt; nec qui Dionyſium enarrauerunt, ſanctus Maximus, & Pachymera, multò liquidiùs explicãt. Arbitror ego, cum Marſilio Ficino, Animæ, Deum diligentis, veluti quoſdam ſaltus fuiſſe

Explicatur D. Dionyſ.

expreſſos. Et Angeli quidem aciem generoſæ illius mentis intendentes in Deum, circulari quodam motu mouentur, dum infinitas perfectiones, in ſeſe veluti per orbem annuli recurrentes, contemplantur, & (vt ait ille) æternos quoſdam obeunt circulos, ex bono in bonum veluti deſilientes. Vbi autem Dei præpotentis imperio delabuntur in terras ad rerum humanarum curam, rectà ferri incipiunt, à cœlo, quaſi ad hæc infima lineam ducentes. Verùm, quoniam ita gerunt impoſitas à Deo in terris prouincias, vt ad originem ſuam & fontem vſquequaque redeant, imò illi ſemper adhæreant, non ſecus ac radij ſolis, qui in terras effuſi cœlo tamen copulantur: ex eo ἑλικοειδῶς moueri, & in ſe veluti conuolui dicuntur.

Circularis motus Angelorum qualis. Qualis ſit rectus.

Alia ratio noſtri amoris eſt: primùm enim rectà ferimur, & per res creatas, quaſi per ſcalarum gradus, ad præpotentis Dei perfectiones contemplandas rapimur: in quibus deinde circulum ęternum obeuntes, ſuauiſſimè conquieſcimus. Mox à Deo in amoré proximi, & à proximi amore in Deum delati, ſemper tamẽ vtrique hærentes, κίνησιν ἑλικοειδῆ, gyri voluminiſque modo mouemur.

Qualis ſit ἑλιξ, in conuolu. Ratio noſtri amoris.

Qui rerum naturas & mundi œconomiam ſpeculantur Philoſophi, nec ad vniuerſi principem & moderatorem Deum vſquam deueniunt, rectè quidem mouentur, ſed nunquam in illo amabiliſſimo rerum diuinarum circulo conquieſcũt. Contrà, qui ſublimibus contemplationis pennis ſubnixi, ad illam Moyſis lucidiſſimam caliginem ſeſe extulerunt, choream ſuauiſſimam ducunt, diuinis amoribus delibuti. Qui verò ita hærent Deo, vt proximorum etiam ſalutem nauiter promoueant, illi ſunt qui mixtam, vt vocant, vitam delegere, Deo gratiſſimam, & terrarum orbi vtiliſſimam; ſiqui-

Qui ſint moti recti.

dem, vt ait vir Ethnicus, (Deus eſt mortali, iuuate mortalem, & hæc ad æternam gloriam via.)

DE QVINQVE Amorum generibus.

Cap. XVI.

SAnctus Hierotheus apud Dionyſium, Amorem in quinque genera partitur, in θεῖον, ἀγγελικὸν, νοερὸν, ψυχικὸν, φυσικὸν, diuinum, angelicum, intellectualem, animalem, phyſicum.

Diuinus is eſt, qui in Deo, & ipſe Deus eſt; quo nihil ad maieſtatem auguſtius, nihil ad ſanctitatẽ purius, nihil ad conſtantiã firmius ſtabiliúſq; eſſe poteſt. Hoc ipſo res creatas, infinitæ ſuæ maieſtatis ſtillas, maternis pluſquam viſceribus amplectitur, & quaſi nouiter quotidie creãs omnia, in ſuæ prouidentiæ gremio ſuſtẽtat, fouet, fœcundat. Nec mirum, ſi Iouem Tigillum antiqui illi dixerunt, quòd prouidæ mentis cura, non ſecus ac æternis columnis inconcuſſas mundi partes ſtabiliret. Accedit ipſa dilectionis teneritas, qua rebus magnis ita voluit eſſe prouiſum, vt ne infima quidem negligeret: ſi quidem eo ſuauiter diſpensãte, minima quæque naſcuntur, creſcũt, reſoluuntur.

Amor angelicus propiùs ad Deum accedit, quando Angeli copioſiùs æterno gloriæ fulgore illuminati, Deũ longè ardentiùs & firmiùs quàm nos diligunt, res deinde humanas, Deo ita iubente, ſumma charitate procurant, in hominum ſalute promouenda, alacres, magni, & conſtantes adminiſtri.

Amor intellectualis, noſtræ mentis eſt, cum ratione diligentis in verum bonum propenſio: qui ſi talis ſemper eſſet, nunquam tantas in terris miſceret tragœdias, quibus miſerè laceratur & labefactatur genus humanum.

Amor animalis, impulſio quædam vehemens eſt in ſenſu, ad rem amatã, plerúque cæca, importuna, temeraria, animali & voluptuario homini cum brutis animantibus communis.

Amor denique naturalis, eſt rerũ, quæ intelligentia & ſenſu carent, ad cumulatam ſui abſolutionem decurſus: de quo D. Auguſtinus libr. 11. de ciuitate Dei, ſic loquitur; Amores corporum, momẽta ſunt ponderum, ſiue deorſum grauitate, ſiue ſurſum leuitate nitantur. Hanc enim ῥοπὴν, ad ſui conſeruationem perfectionémque, Dei prouidentia rebus indidit vniuerſis. Et ita quidem amore incõcuſſus ſtat mundus, dum ſuprema ad curam inferiorum, ſuaui quadam delectatione deſcendunt, infima verò, ſuperiora, à quibus omnino pendent, redamant: ipſa denique paria, mutuò inter ſe conciliantur, vel mente, & ratione, vt in hominibus: vel ſolo ſenſu, vt in brutis; vel denique momento & muta quadam impulſione, vt in rebus inanimis fieri ſolet, ſic catenis amoris conglutinantur & cohærent vniuerſa. Quæ cauſa mouit Heſiodum, vt in ipſis mundi incunabulis, è chao & nocte, primùm volucribus alis exilientem Amorem depingeret, eo ſiquidem vinculo coaleſcit rerum vniuerſitas; ſed præter hanc vſitatam amoris rationem, qua corpora in ſuum quæque locum feruntur, & plantæ nutrimentum trahunt; Inſunt etiam plerumque rebus admirabiles ſympathiæ, & antipathiæ: ſic mala gemella, quæ germanitatis poma vocantur, ſemper cohærentia ſunt, & nunquam ſingula in fœtu: ſic palma Syagrorum, eiuſdem cum Phœnice nominis, cum Phœnice quoque moritur, & renaſcitur: ſic magnes, ferrum, electrum, paleas trahit. Contra aquilæ pennæ, *Symphathia & antipathia naturales.*

Plin. l. 15. c. 14. & l. 14. c. 4. l. 18. c. 8.

cæterarum auium plumis immiſceri ſe non ferunt; Pantheræ quoque & Hyænæ immortale odium, in ipſas cadauerum trãſit exuuias, ſi quidem pelles ſimul ſuſpenſæ adhuc bellum exercent, tanti ſunt naturalis amoris, & odij, effectus. Et hęc quidẽ amoris ſecundùm ſubiectã diuiſio.

D. Thom. 1. 2. q. 24.

Aliam rationem ſequutus eſt D. Thomas; cum ratione motiui, quod eſt in amante, duplicem amorem conſtituit; vnum concupiſcentiæ, alterum amicitiæ. Diuerſus eſt, inquit, amor concupiſcentiæ ab amore amicitiæ; quòd amore concupiſcentię, quis in bonum magis, quod alicui vult, fertur, quàm in illum cui vult: ſed amore amicitiæ, magis in illum, cui bonum volumus, inclinamur. Amore igitur concupiſcentiæ diligunt, qui ſe magis quàm rem amatam quærunt: Amore verò amicitiæ, qui non ſua commoda, ſed amicorum bonum appetunt.

Amor amicitiæ & cõcupiſcẽtiæ.

Sapiens, inquit Seneca, etiamſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult; ſi ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat; non ob hoc quod Epicurus dicebat, vt habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto, vel inopi: ſed vt aliquem habeat, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſe circumuentum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat; quemadmodum cœpit, ſic deſinet: & mox, qui vtilitatis cauſa aſſumptus eſt, tamdiu placebit quamdiu vtilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circumſidet, circa euerſos ingens eſt ſolitudo, & inde amici fugiunt, vbi probantur. Hac re, iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum, metu relinquentium; aliorum, metu prodentium. (Deinde:) Iſta, quam tu deſcribis, negotiatio eſt, non amicitia.

Ad ſummum, D. Auguſtinus, rem ſecundùm obiecta metiens, duos amores facit, Dei, & Mundi: quos nomine Erotis & Anterotis veteres expreſſerunt.

DE EROTE, ET Anterote:

Déque turpis amoris veſania.

CAP. XVII.

Dio. ſ. de diuinis nominibus. Idolum amoris.

DIuinè, vt cætera, magnus ille Dionyſius turpem amorem, *Idolum amoris*, & lapſum à vero amore deſcribit. ἔρως αἰσχρὸς οὐκ ἔστιν ἀληθὴς ἔρως, ἀλλ' εἴδωλον, ἢ μᾶλλον ἔκπτωσις τοῦ ὄντος ἔρωτος. Vt igitur magnum ſcelus admittunt, qui præpotentis Dei maieſtatem nullis terminis circunſcriptam, in mutis corpuſculum colligunt, vel etiam in piſcis, aut vulpis, aut ſimiæ figuram deformant: ſic & eos culpa non mediocri teneri fatendum eſt, qui affectum illum amoris, quem Deo dari conſecrarique oportebat, in putidi corpuſculi, mundi, & rerum humanarum quiſquilias conuertunt. Inde natum eſt hoc portentum Cupidinis, ab inanibus Poëtis, tam variis carminibus celebratum. Sed, opinor, Alexis omnium ſolertiſſimè depingit: monſtrum enim facit ex omnium naturarum ingeniorúmque præpoſtera quadam congerie agglutinatum, viriliter audax, muliebriter timidum, furore atque amentia præceps, callidâ ratione cordatum, labore infractum, prodigalitate diſſolutum, ambitione prodigioſum. Ariſtophon autem in Pythagorite, narrat, eundem è cœlo præcipitem datum, & iis quibus antè micabat pennis, indutam fuiſſe victoriam. Meliùs Antiſthenes, apud Theodoretum, irridet eos qui obſcœni amoris quaſi Dei alicuius picturas

Alexis apud Athen. l. 13.

Ariſtoph. ib.

ſturas faciunt, & infinitas in eum nugas comminiſcuntur. Non eſt, inquit, non eſt Deus, Amor, ſed naturæ corruptæ vitium, à quo, dum vincuntur miſeri homunciones, turpiſſimum animæ morbum, Dei nomine conſecrant.

Τὸν δὲ ἔρωτα κακίαν ἐκάλει τῆς φύσεως, ἧς ἥττους ὄντες οἱ κακοδαίμονες θεὸν τὴν νόσον καλοῦσι. Inde inuectus in Venerem: Vtinam, inquit, eam tenerem, quam ipſi ſibi Deam fingunt, certè ſagittis conficerem, quando tot lectiſſimas nobis matronas corrupit. Quamobrem diſertè monet Maximus Tyrius, verum amorem à falſo ſecerni oportere, more nummulariorum, qui nummum legitimum diſcriminant ab adulterino. Proclus verò, & ipſe Philoſophus Platonicus, in amoribus idem contingere dicit, ac in ſacris & expiationibus. Qui ſe expiant (inquit) aut Deos conſulunt, antequam puriori numinis præſentia fruantur, in varios terrenorum Dæmonum impetus, atque terriculamenta, nonnunquam incidunt, à quibus à ſinceris bonis ad materiæ fæcem abripiuntur. Sic & in vita inſtituenda, tot popularium amorum turba impedimento eſt, quominus liquidiore cœleſtium voluptate perfundamur. Hęc ratio pleroſque Ethnicorum mouit, vt Anterotem terreno amori contrarium facerent; quorũ pugna expreſſis imaginibus deſcribitur apud Pauſaniam, in Eliacis. Cupido enim palmam tenet, quam Anteros infringere atque extorquere de manibus nititur. De hoc Anterote intelligendum Mariani Scholaſtici epigramma:

Οὐκ ἀπὸ πανδήμου (ξεῖνε) Κύπριδος, οὐκ ἀπὸ γαίης
Εἰμὶ καὶ, ὑλαίης ἔκγονος εὐφροσύνης.
Ἀλλ' ἐγὼ ἐς καθαρὰν μερόπων φρένα πυρσὸν ἀνάπτω:
Εὐμαθίης, ψυχὴν δ' οὐρανὸν εἰσανάγω.
Ἐκ δ' ἀρετῶν στεφάνους πισύρων πλέκω, ὧν ἀφ' ἑκάστης
Τούσδε φέρων, πρώτῳ τῆς σοφίης στέφομαι.

Non ex vulgivaga (hoſpes) Venere, non è terra
Sum, nec corporeæ ſoboles lætitiæ:
Verùm ego in pura mortalium mente facem accendo
Probæ eruditionis, mentem in cœlum educo.
Ex quatuor autem virtutibus totidem coronas decerpo,
Quas omnes fero, ſed prima me coronat ſapientia.

Hæc Ethnici per nebulam duntaxat viderunt. Quanto meliùs Chriſtani; inter quos ſapiens ille idiota, in libello de amore diuino, vtriuſque pugnas non inani verborum fuco, ſed Dei mouentis ſpiritu deſcribit, vbi de impudico amore hæc habet: Talis amor eſt laqueus animæ, crimen vitæ, mors ſuauis, blanda percuſſio, interfectio liniens, mel felleũ, pernicies delicata, mali natura, boni colore depicta, domus tempeſtatis, dulce venenum, malũ ſpontaneum, ſapida iugulatio, & omnium rerum calamitas. Nam Adam & Euam de Paradiſi delicijs eiecit, cœleſtes terrenos fecit, humanum genus in infernum demerſit, vitam abſtulit mundo, laborem & preſſuram inuenit, & malum quod ad mortem perducit, fœdat pueritiam, perdit iuuentutem, incitat ac inquietat emortuam carnem, & ſeneſtutem. *Idiota lib. de amore diuino.*

DE CAVSIS AMORIS *in genere.*

Cap. XVIII.

Plato in Conuiuio.

FAbulam narrat Plato, in Conuiuio, de Amoris natalibus. Quando nata eſt, inquit, Venus, parato conuiuio diſcubuerunt Dij cæteri, & Conſilij filius, Porus, affluentiæ Deus. Cùm cœnati eſſent, Penia, (ſiue Latinè Paupertatem malis dicere) mendicatura cibum, vt pote epulis illic abundantibus, venit, & circa fores obuerſabatur. Porus quidem nectare ebrius (vinum namque nondum erat) Iouis hortum ingreſſus eſt, & ſomno grauatus dormiebat. Penia verò inopia compulſa, quo pacto filium, quaſi quibuſdam inſidijs, ex Poro conciperet, excogitauit. Quare iuxta illum accubuit, Amorémque concepit. Habet igitur amor ex matris ingenio, vt pauper ſit, pulchrúmque & bonum, quaſi naturæ ſuæ cumulatam abſolutionem appetat. Hoc amoris obiectum, hæc cauſa, & origo, vnde omnes eliciuntur amores.

Amoris natales.

Pulchri verò bonique magna eſt affinitas, ingens amicitiæ nodus: vnde pulchrum & bonum Hebræi vno vocabulo טוב *tob* appellarunt, Græci ἐκ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ vnione καλοκαγαθίαν fecerunt. Hæc pulchritudo cum bono ſemper copulata, illex eſt amoris, & fax ipſius cupiditatis. Vna eſt autem perfecta & abſoluta omnibus numeris ſpecies, ſplendor gloriæ penes patrem luminum, & figura ſubſtantiæ eius.

Illex amoris καλοκἀγαθὸν, Pulchrum, & bonum.

Ex ea, tanquam ex lucis fonte triplex emicat pulchritudo, vna quidem per Angelicos intellectus, puras illas & ab omni labe deterſas mentes: Altera per intellectuales animas, atomos quaſdam ſtupendæ illius maieſtatis: Tertia denique cæteris longè inferior, per varia corpora, quibus ineſt, longè latéque ſpargitur, atque diffunditur; Non ſecus ac ſi lumen vnum, per tria quædam vitra, coloribus inter ſeſe diſſimillima, in oculos noſtros deſiliat.

Triplex pulchrum.

Quòd ſi eos aſpectus haberemus, qui diuina liquidò contemplari poſſent, rerum cœleſtium pulchritudini, quaſi puriſſimo fonti ſemper affixi, nunquam diuelleremur; ſed miſeri & hebetes, propter naturæ noſtræ partim imbecillitatem, partim etiam peruerſitatem; per ſpecies corporeas, quaſi vitra, craſſa plerunque & ſordida, pulchritudinis ac lucis riuulos conſectamur, ad quam etiam mentis corruptæ vitio & contagione ſæpius hallucinamur.

Quo[modo] circ[a] ul[..] [pul]chri[tudinem] fall[imur].

Ex quo præclarè Diuus Dionyſius, ad veri amoris faces in animis excitandas, poſt pulchrum & bonum, ſtatim collocat φῶς νοητὸν, lumen intellectuale, quod cum ipſa pulchritudine coniungit. Φῶς νοητὸν λέγεται, τὸ ὑπὲρ πᾶν φῶς ἀγαθὸν, ὡς ἀκτὶς πηγαία, καὶ ὑπερβλύζουσα φωτοχυσία, πάντα τὸν ὑπερκόσμιον καὶ ἐγκόσμιον νοῦν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτῆς καταλάμπουσα: Lumen intellectuale appellatur, quod ſupra omne lumen bonum eſt, tanquam fontis radius, & ſuperfluens luminis diffuſio, omnem, quæ ſupra & intra mundum eſt mentem, ſua plenitudine illuſtrans. Hoc igitur nos primum ad boni cognitionem intelligentiámque promouet, deinde etiam ad amorem ſuis quodammodo facibus irritat.

S[ec]unda ad a[mo]rem illec[eb]ra, φῶς [νοη]τὸν, lum[en] & cog[nitio].

Tertiò. Conciliatricula eſt amoris, ſimilitudo, & ingens ad vinciendas ſimulque retinendas mentes incitamentum. Similia quippe gaudent ſimilibus; & Simia Simiæ, Graculus Graculo iucundiſſimus, vel, vt eſt in vetere prouerbio.

T[ert]ia [i]n[c]ita[mentum]...

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμηκι δὲ μύρμηξ

quod Ouidius expreſſit his verſibus:

Scilicet ingeniis aliqua eſt concordia iunctis,
Et ſeruat ſtudij fœdera quiſque ſui.
Ruſticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ nauita puppis amat.

Quartò. Vetus amatorium affertur à Seneca, ſine medicamento, ſine herba, ſine vllius veneficæ carmine: *si vis amari, ama*, Et verò, pretium amoris acommodatiſſimum, eſt amor, nullúmque videtur adeo rigidum & ferox ingenium, quod amoris illecebra non pelliciatur ad redamandum. Contingit tamen nonnunquam, vel naturæ arrogantia, vel arcana quadam antipathia, vel vitioſi amoris corruptela, qui luctam quandam & diſcrimen appetit, vt homines, quos vident ad amandum procliues, minimè redament, quinimo eorum magis amore capiantur, qui minùs amori reſpondent; ſecundùm vulgatum Auſonij verſum:

Hanc volo, quæ non vult; illam quæ vult, ego nolo.

Hæ fermè ſunt præcipuæ amoris cauſæ, quas enucleatiùs proſequutus Ariſtoteles, in quindecim genera diuidit.

QVINDECIM AMORIS cauſæ in ſpecie, ex Ariſtotele.

CAP. XIX.

PRima, eſt beneficentia, vel benefica voluntas; amant enim omnes, eos qui benefecerunt, aut quos putant velle benefacere. Quæ affectio, tam naturalis eſt, vt ipſis belluarum ingeniis coaluerit.

Secunda; habere res communes, de ijſdem lætari, in ijſdem periclitari; ſimul in ſocietatem laboris, ſimul in præmiorum & fructuum contubernium venire.

Tertia, eſt iuſtitia; amant enim iuſtos & innocentes; quales ſunt, qui non ex aliorum damnis viuunt, ſed honeſtis artibus, ſuáque ſibi induſtria victum comparant.

Quarta; eſſe bonum, & integra fama. Talibus enim volunt omnes amici fieri: quin & ipſi improbi amant hoc ſpecioſo glorioſæ amicitiæ titulo, rerum ſuarum infamiam tegere.

Quinta; non aduerſari: Itaque amant, in communi vita & conſuetudine affabiles, qui neque ſunt exprobratores beneficiorum, neque vitiorum cenſores: Qui crimina minimè obſeruant, qui non maledicunt, iraſcentibus non aduerſantur, aut ſi irati fuerint, facillimè conciliantur.

Sexta; ſtudiosè ſe gerere. Amant enim omnes bene affectos, qui admirantur, qui fauent, qui inſigni beneuolentia proſequuntur, cùm omnes amari & ſuſpici lubenter velint.

Septima ſimilitudo; amant quippe ſimiles, & eadem profitentes, ſi non impediant, neque ex eodem ſit vita. Etſi enim ſimilitudo per ſe pariat amorem, tamen propter aliquod impedimentum gloriæ, vel lucri, gignit indignationem, & inuidiam; iuxta Heſiodi dictum:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων.
Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Octaua, familiaritas; amant enim apud quos ſic ſe habent, vt non

afficiantur metu, nec pudore, maximè in his quæ ſunt ad opinionem: Alia enim ad veritatem turpia ſunt, quæ nemo vnquam probus admiſerit: Alia ſunt ad opinionem, quæ poteſt, ſine culpa, quilibet facere.

Nona; Nimia reuerentia; nam amant etiam eos apud quos pudore afficiuntur, eorum qui ſunt πρὸς ἀλήθειαν, propter eam quam aduerſus ipſos habent obſeruationem.

Decima; æmulatio; aut enim amant eos, aut iis amici eſſe volunt, quibus cum de amore concertant, & quorum æmulationem appetunt, & non inuidiam.

Vndecima; Procuratio bonorum. Nam amant eos, quibus bona procurarent, niſi in ipſos maiora mala redundarent.

Duodecima; beneuolentia fidelis. Volunt enim amici eſſe ijs qui amant ſimiliter abſentes, & præſentes, ac etiam mortuos.

Decima tertia; nulla fictio. Itaque amant eos qui non fingunt apud ipſos: Tales autem ſunt, ſua ipſorum vitia dicentes.

Decima quarta, nullus metus. Amant enim non metuendos; idcirco, qui popularitati ſtuduerunt Principes, lubenter audiuere, quod de Theodorico dixit Sidonius, *timet timeri.*

Decima quinta; fiducia. Amamus enim ipſos quibus confidimus.

De effectu & vſu huiuſce Affectus.

Amor & Beneuolentia oratori neceſſaria

FVlmineus eſt hic affectus, ſed blandè fulminat, & intimas auditorum mentes ſenſuſque peruadit. Hanc vnam machinam, ſi nactus eſt orator, Helepolin quandam nactus eſt, qua ſine violentia, ſine ſtrepitu, ſine vllo tumultu in animos poſſit inuadere. Si contrà laboret odio, flagret inuidia, & multitudinis oculis ſit inuiſus, nulla ſunt ingenij & eloquentiæ præſidia quæ ſatis eum fortunare atque corroborare poſſint. Quid igitur faciet, & quem in vſum hanc de amore tractationem conferet? Primùm, opinor, dabit operam, vt amicos & beneuolos eos habeat, apud quos agat: Sed non inanibus verborum illecebris, & mellitis, (vt ait ille) globulis paratur beneuolentia, imò apud viros graues & ſynceros, his artibus malè audit amicitia. Vitæ ſanctimonia, virtute, ſapientia, bonitate, cæteriſque præſidijs excitari corroborarique amores oportet. Quod luculentè docet D. Ambroſius.

Am. l. 1. de c. 7 Nihil tam vtile quàm dili[...] Primùm, inquit, nouerimus, nihil tam vtile quàm diligi: nihil tam inutile quàm non amari. Popularis enim & grata eſt omnibus bonitas, nihilque quod tam facilè illabatur humanis ſenſibus. Ea ſi manſuetudine morum ac felicitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate ſermonis, verborúmque honore, patienti quoque ſermonum vice, modeſtiæque adiuuetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Iam, ſi quis conſilio, vſu, miniſterio, officijs popularem comprehendat gratiam, aut quis periculum ſuum pro vniuerſa plebe offerat, non eſt dubium quin tãtum charitatis in eum à plebe refundantur, vt populus ſalutem eius & gratiam ſibi præferat. Hæc ſunt amatoria potentiſſima, quæ oratores perſæpe de ſe, cum ſuauitate tamen modeſtiæ, & liberiùs de iis quos in iudiciis tuentur, commemorare ſolent; & hæc de humano amore.

Diui[...] amo[...] exci[...] tat[...] ex[...] cri[...] ter[...] da

In ſacris concionibus, aliæ diuini amoris faces, alia incitamenta & fomenta quærenda ſunt: quibus pleni ſunt libri, & ſapientum voces. Imò mundus, quantuſcun-

que eſt, ingens quoddam volumen eſt, in quo, quot res viſuntur, tot leguntur characteres, qui diuinam ſapientiam & bonitatem, expreſſis verbis commendant; & ad redamandum prouocant. Neque verus piúſque amator, res creatas ob aliam cauſam diligit quàm quia creatoris Dei, quem amat, vel imagines ſunt, vel vmbræ: & quantò ſimiliores apparent, tantò magis admiratur & laudat. Nunquam deerit excitandi amoris campus ei, qui Dei infinitas virtutes, & profuſiſſima in humanũ genus beneficia expenderit. Veruntamen, niſi radius cœleſtis luminis, animos ad præſtantis illius doctrinę ſatus accipiendos compararit, nullius quicquam valebit oratio.

Alius prętereа vſus eſt in remiſſione, cùm videlicet, aut amor nimis acer temperandus eſt, aut etiam prauus è corde & medullis euellendus. Hoc opus, hic labor eſt: cum valentiſſima quippe bellua luctandum, apud quam, ſæpe tantùm valent petitæ è Philoſophia rationes, quantum apud cęcum colores. Bene tamen in hac re præcipiunt ſapientes, cogitationes amentium aliò traducendas, & vſus ac conſuetudinis remiſſione, vim amoris intemperantis eſſe infringendam. Vt enim rei dilectæ præſentia, quaſi fomite, ſuſtentatur amor; ſic vbi iſta ex oculis erepta eſt, & aliis iam curis animus aſſueuit, langueſcunt quotidie deſideriorum faces, & paulatim extinguntur. Plerunque etiam ipſa ſatietate obruitur cupiditas, & vehementiſſimis voluptatibus, vicinum irrepit faſtidium. Quò fit vt viri prudentes, etiam honeſtas amicitias temperent, ne cùm acriores fuerint, & aſſidua conſuetudine ſatiatæ, atque oppletę, faciliùs intepeſcant. Iuuerit etiam, rei intemperanter dilectæ vitia & deformitates, ob oculos amantis ponere: Cùm enim omnes, in amore pulchrum bonúmque appetant, in quo variis quaſi ſpectris & figmentis falſæ pulchritudinis eluſi, quàm ſæpiſſimè deflectunt à vero; ſi apertis ſemel oculis turpitudinẽ agnouerint, in eo ipſo quod pulcherrimum mente ac cogitatione deformabãt, ſtatim incipiunt odiſſe quod antea flagrantiùs deperierunt.

Ad ſummum amor amore, quaſi clauus clauo, depellendus, & animo fœdis amoribus obſeſſo, alia ſtudia, quibus ipſe delectari honeſtè poſſit, inſtillanda ſunt; multos literæ, alios venatio, alios alię exercitationes, variáque oblectamenta ſanarunt; ſed nihil homini, præſertim Chriſtiano, præſtantius eſt, quàm ad diuina orationis & abſtinentiæ pręſidia recurrere; hęc eſt enim *armatura fortium*, qua coniurata in omnium perniciem tela, potentiùs infringuntur, vel remiſſa nocendi diritate, penitus hebeſcunt. Sed horum remediorũ tractatio ad aliud pertinet inſtitutum.

AFFECTVS AMORIS exempla.

CAP. XX.

QVanta vis ſit honeſti amoris, quámque ſuaues eius affectus, à nullo commodiùs quàm à Diuo Ambroſio, in ea oratione quam in obitum Satyri fratris habuit, arbitror eſſe delineatum. *D. Ambr. l. de obitu Satyri fratris.*

Nunquam totus in me fui, ſed in altero noſtri pars maior amborum. Atque vtinam, vt memorię, vt gratiæ, ita etiam vitæ tuæ, hoc quicquid eſt, quod ſpiramus, aut ſpirare poſſemus: dimidiúmque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret vſum. *Affectus amoris.*

Ego te frater hæredem feceram, tu hæredem me reliquiſti.

Ego te ſuperſtitem optabam, tu me ſuperſtitem dimiſiſti: Quid mei

ſucceſſor hæredis? quid agam meæ vitæ ſuperſtes? quid agam exſors huius quod cupio luminis?

Ego te, frater, non requiram, aut poſſim vnquam obliuiſci tui? Quas grates? quæ munera referam tibi? Nihil à me prӕter lacrymas, habes. Aut fortaſſe ſecurus meriti tui, quas ſolus ſuperſtites habeo lacrymas non requiris. Nam etiam cùm adhuc viueres, fieri prohibebas, mœ oremque magis noſtrum, quàm tuam mortem tibi eſſe teſtabaris dolori.

Habeo planè pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio iam poſſit auellere: Habeo quas complectar reliquias: Habeo tumulum, quem corpore tegam. Vtinã potuiſſem aduerſus mortem tuam, meum corpus objicere. Si gladiis petitus eſſes, me potiùs pro te obtuliſſem. Nihil mihi profuit vltimos hauſiſſe anhelitus, nihil flatus meos inſpiraſſe morienti. Putabam enim, quòd, aut tuam mortem ipſe ſuſciperem, aut meam vitam in te transfunderem.

An ego poſſum, aut non cogitare de te, aut vnquam ſine lacrymis cogitare? Quid mihi ſine te, aut tibi vnquam, ſine me voluptati fuit?

Ades, inquam, & ſemper oſtenderis, & te toto animo ac mente complector, aſpicio, alloquor, oſculor, comprehendo: Ipſæ iam noctes, quӕ quaſi moleſtiores viuente te videbantur, quòd mutui conſpectus copiam denegarent, ipſe iam ſomnus colloquiorum noſtrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis eſſe cœpit, quia te mihi reddidit.

Lacrymæ Iucundæ. Teneo igitur te, frater, nec mihi te mors aut tempus auellet. Ipſæ dulces lacrymæ ſunt, ipſi fletus iucundi, quibus reſtinguitur ardor animi, & quaſi relaxatus euaporat affectus. Neque enim ſine te eſſe poſſum, aut tui non meminiſſe vnquam, aut meminiſſe ſine lacrymis. O amari dies, qui interruptam copulam perditis! ô flebiles noctes, quæ tam bonum conſortem quietis, & indiuiduum mihi comitem perdidiſtis!

Para hoſpiti conſortium, & quemadmodum hîc nobis omnia fuere cõmunia: Ita illic quoque diuiduum neſciamus, nec quæſo cupientem tui deſeras, properantem expecta, feſtinantem adiuua, & ſi diutiùs tibi morari videor, accerſe. Neque enim vnquam prolixiùs abfuimus à nobis, tu ſolebas reuiſere; nunc quoniam redire non potes, nos ad te ibimus, ӕquum eſt vt officium rependamus.

Mellei planè, & , vt vno verbo dicam, ambroſij affectus; quibus ſi celeberrimam Origenis de S. Magdalenæ in Chriſtum amore, homiliam conferas, nihil inuenies amantius. Sed hæc in priuata amicitia. Alij sũt affectus, ad publicam beneuolẽtiam conciliandam valde compoſiti, quibus propter ſummã morũ ſuauitatẽ, refertus eſt M. Tullius: neſcio enim quo pacto blandiſſimè ſe in animos inſinuat, longè aliter quã Demoſthenes; qui in iſtis, ex ingenij ſui conditione, durior eſt & auſterior. Quid eſt magis illecebroſum hac oratione?

Video P. C. in me omnium veſtrûm ora atque oculos eſſe conuerſos. Video vos non ſolùm de veſtro, ac reipublicæ, verum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos. Eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore, veſtra erga me voluntas. Sed eam per Deos immortales quæſo deponite, atque obliti ſalutis meæ, de vobis ac de liberis veſtris cogitate. Mihi quidem ſi hæc conditio conſulatus data eſt, vt omnes acerbitates, omnes dolores cruciatúſque perferrem: feram non ſolùm fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis, P. R. dignitas ſalúſque pariatur. Ego ſum ille Conſul P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur; non campus, conſularibus auſpiciis con-

ſecratus; non curia, ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium, non lectus, ad quietem datus, &c.

Hæc intimos ſenſus voluntatéſq; deuinciunt, vbi ſcilicet noſtrâ cauſa ſollicitum & ærumnoſum virum grauem videmus, qui omnia ſua pericula negligit, vt noſtris rebus prouideat.

Hoc idem ipſum eloquentiſſimè tractat D. Chryſoſtomus, vbi ſuum in Conſtantinopolitanos ſtudium, amorem & charitatem intimam declarans, ait, ſe omnium nomina cordi & viſceribus impreſſa gerere, eorum perpetuo meminiſſe, de vniuerſorum ſalute ſollicitum: quò fit, vt dum de aliorum commodis noctes diéſq; cogitat, ſui penè obliuiſcatur.

Ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, πῶς ὑμῶν δύναμαι ἐπιλαθέσθαι; ὑμεῖς ἐμοὶ ζωή, ὑμεῖς ἐμοὶ εὐδοκίμησις· ἐὰν ὑμεῖς προκόψητε, εὐδοκιμῶ. ὥστε ἐμοὶ ζωή, πλοῦτος ἐν ἡμετέρῳ κεῖται θησαυρῷ. ἐγὼ μυριάκις ὑπὲρ ὑμῶν σφαγῆναι ἕτοιμος, καὶ οὐδεμίαν χάριν παρέχω, ἀλλὰ καὶ ὀφειλὴν ἀποδίδωμι, &c.

Quàm alieni ſunt iſti affectus, ab illa Georgij Corcyræorum Epiſcopi fœda adulatione! qui vt Imperatoris Emanuelis Ducæ beneuolentiam captet, ita eum alloquitur.

Eodem die quo ab oculis meis diſceſſiſti, Domine Imperator, diſceſſit etiam à me modica illa corporis valetudo, quam fueram adeptus: Fortaſſe enim, quemadmodum audimus de Apoſtolis Dei præconibus factum, quòd ſola ipſorum vmbra, infirmorum ægritudines curabat; ita etiam de mea corporis infirma valetudine, ego poſſem in Chriſto gloriari, quòd tua vmbra, Imperatoris ſcilicet mei à Deo cuſtoditi, mea membra quamprimum firmat, & corroborat; & quaſi cadauer quoddam, corpus meum in vitam reuocatur; & quaſi paralyticus alter, ego exulto; idque non ſemel aut iterum mihi euenit, ſed etiã tertiò: Vt hinc apertè conijciam, quòd gratia quædam diuina corpus tuum (potentiſſime Domine) conſequatur; quod etiam de Eliſæo, duplici videlicet Elia, quia duplicem ſpiritum habebat Eliæ, in ſacris habetur literis, quòd viuificum illud Eliſæi corpus, cadaueri cuidam cùm acceſſiſſet, illud in vitam quamprimum reuocauit. Quid igitur ego animo voluam? aut quid dicam, niſi quòd magna fultus ſpe, quam habeo de recuperanda ſalute, ſequor te, Imperator, quocunque ieris? Hæc oratio tam Græcula, nunquam altos & generoſos animos pelliciet ad amorem, quin potiùs auerſionem & ſtomachum ingenerabit; mallem dixiſſet cum Poëta:

Te ſine, væ miſero mihi, lilia nigra videntur, — *Calphurnius.*
Nec ſapiunt fontes, & aceſcunt vina bibenti:
At tu ſi venias, & cãdida lilia fiet,
Et ſapient fontes, & dulcia vina bibentur.

quod fuſiùs poſtea dixit Olympius.

Te ſine, væ miſero mihi, lilia nigra videntur,
Pallentéſque roſæ, nec dulce rubens hyacinthus,
Vllos nec myrthus, nec laurus ſpirat odores:
At tu ſi venias, & candida lilia fient,
Purpureæque roſæ, tum dulce rubens hyacinthus,
Tum mihi cum myrtho, laurus ſpirabit odores.

DE AFFECTIBVS LÆtitiæ, & ſpei.

CAP. XXI.

Vicini ſunt amori, voluptatis & lætitiæ affectus. Amor enim circa bonum, tam futurum quàm — *Amor, lætitia & ſpes, quomodo differunt.*

præſens; verſatur: Spes, ſola futuri ratione definitur: Lætitia, motus eſt animi, ex iudicio præſentis iam boni. Nihil autem attinet, an ipſum ſit verum, an opinione duntaxat deformatum; neque enim minùs afficit rerum iucundarum imago, quas ſibi quis certiſſimè tenere perſuadet, quàm ſi iam præſentes forent.

Talis erat Argini illius lætitia, qui cùm eximios ſibi comœdos audire videretur, geſtiebat gaudio:

In vacuo ſolus ſeſſor plauſórque theatro.

Non eſt autem difficile, ex ijs quæ de amore dicta ſunt, excitandæ lætitiæ modum rationémque colligere. Nam vbi res quæpiam vehementer adamata in vſum poteſtatémque noſtram deuenit, tum influit lætitia, motus quidem ille calidus, & plerunque vehemens, vt quo pulſantur

Lætitiæ vis.

viſcera, cor dilatatur, exiſtit riſus, exultatio, hilaritas, & geſticulatio. At ſi moderatior fuerit, vocatur hilaritas, quæ mentem ſerenat, ſanguinem purgat, vultum grato florentique colore perfundit. Vbi ex lætitiæ motu tantiſper reſedit animus, ſedatior iam factus, oriri ſolet delectatio, & voluptas, quæ eſt voluntatis in bono ſuauiſſimè conquieſcentis, tranquillitas. Is eſt lætitiæ & voluptatis curſus. Sed cùm varia ſint voluptatum genera, varij quoque earum concitandarum modi exoriri ſolent. Aliæ ſunt viles, corporeæ, momentaneæ, ſæpius etiam turpes & fœdæ. Aliæ nobiles, delicatæ, diuturnæ, ad ſummum puræ & cœleſtes. Qui ſenſibus omnia metiuntur, non ſecus ac ſpongiæ aquã per ſuos meatus trahunt, atque illorum anima, ſanguini & carnibus immerſa, per quinque duntaxat ſenſus, quaſi per tot poros & fiſtulas, voluptates elicit.

Delectatio & voluptas.

Duplex voluptas.

Voluptates ſenſuum quales.

Hi ſunt viſus, auditus, guſtus, odoratus, tactus. Infima omnium eſt, quæ ad ſenſum tactus pertinet delectatio, planè bruta, & terreſtris: paulo honeſtior, quæ ad guſtum, ſed nihilominus contempta. Leuis eſt in odoratu, qui ſenſus in homine hebetiſſimus eſt, nec tam eſt odor ſuauis gratus, quàm teter fœtidus eſt, & moleſtus. Aures, quæ ad aërem pertinent, aliquid habẽt pulchrius; oculi, qui ad igneam illam naturam, & æthereæ proximam, accedunt, cæteris longè præſtant ſenſibus. Et tactus quidem ac guſtus voluptate defatigatis ſenſibus citò extinguntur, multumque moleſtiæ & grauitatis, vt Nilus luti, ſecũ trahunt. Cæteri ſenſus, diutiùs ſuam hauriunt voluptatem, habent tamen admixtam vmbrã aliquã vanitatis. Diuturniores ſunt phantaſiæ voluptates, quàm ſenſuũ; quæ enim de diuitiis, honoribus, & gloria, inſedit fœlicitatis opinio, tenaci inhæret, ſed inani bono decipit.

Lu vic. Vin. l. de im

Liquidiores ſunt inferiores quæ vocantur animi delectationes; excelſiſſimæ omnium & puriſſimæ, quæ ad mentem, mentiſque & voluptatis præcipuum munus, contemplationem & amorem Dei, referuntur: habent enim cum æternis illis, quæ nos beatos efficiũt, perpetuum quoddam commercium, *Dulcis hora, breuis mora.*

Vel. stu mu omin ma:u.

Norunt, qui ſunt experti, quíque ſupra reculas humanas inſtar aquilarum euecti, ad illius aureæ tranquillitatis ſacrarium, & lucidiſſimam omnipotentis Dei caliginem deuenerunt.

Hæc igitur, cùm tam varijs inter ſe diſcriminibus, voluptatum genera ſint diſtincta, & vnuſquiſque ſuum bonum, ſui ingenij, indolis, ac cupiditatis modulo ſoleat metiri; difficile eſt, pari ratione in omnibus ſenſum excitare voluptatis. Si quis orator, cum Pandoræ pixide, bonorum omnium genere refertiſſima, conſcenderit in ſuggeſtum, & ambitioſo purpuras, auaro aureorum miſ-

ſilia, helluoni epulas, & vina, voluptuario denique, amores & delicias largiretur; Is non modò apud plebeios homines, ſed apud ipſos chlamydatos, & purpuratos, Orpheo, vel ipſo etiam Mercurio eloquentior haberetur, nullúſque ad excitandos lætitiæ motus, aptior foret, aut fœlicior: ſed

Nobis non licet eſſe tam diſertis.

Quis erit igitur lætitiæ in eloquétia vſus? nemo ſuadebit oratori, vt ad exhilarandos auditores muſicam canat, aut pulcherrimos colores ſpectandos proponat, aut etiam antiquorum more, bellaria & tragemata ſpargat in populum, hæc ad theatralium actionum delinimenta pertinent. In oratoria facultate, alijs rationibus captatur iucunditas: Delectant, vt dixi, philologi, auditores ſuos, exquiſitis argumentis, nouis, ingenioſis, doctis, inuſitatis, vtilibus, oratione culta, molli, facunda, vernanti, picta, variè figurata. Hæc enim fermè ſunt quibus aurium excitantur deliciæ. In ciuilibus orationibus occurrunt malorum fugæ, bonorum fructus, commodorum acceſſio, ludi, pompę, triumphi, celebritates, è quibus, & eiuſdem generis rebus, lætitiæ motus excitari fœcundarique ſolet. Eſt autem illud vſitatum, vbi rerum aduerſarum proſperis ſucceſſibus deterſa eſt fuligo, ad lætitiam augendam, ſuperiorum laborum refricare memoriam, & cum præſentium bonorum fructibus & voluptate comparare. Hoc præſtitit Marcus Tullius, in oratione ad Quirites poſt reditum, vbi ſui exilij memoria, ſibi reditus fructum iucundiorem redditum eſſe declarat.

Etſi (inquit) homini nihil magis optandum, quàm proſpera, æquabilis, perpetuáque fortuna, ſecundo vitæ, ſine vlla offenſione, curſu: Tamen ſi mihi tranquilla & placata omnia fuiſſent; incredibili quadam, & pene diuina, qua nunc veſtro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruiſſem.

Deinde enumerat ea quæ lætitiam vulgo in vita ciuili creare poſſunt, liberos, affines, fortunas, amicitias, conſuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies feſtos, dignitates, locum, ordinem, patriæ charitatem, ſpeciem prouinciæ, celebritatem oppidorum, formam regionum, agros fruges, & cætera, quorum voluptatem, carendo ſe magis quàm fruendo, intellexiſſe dicit.

At ſecunda Catilinaria triumphat, & exultat, vt ait ipſe, hæc oratio.

Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic vrbi ferrum flammámque minitantem, ex vrbe vel eiecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem vrbe proſecuti ſumus. Abiit, exceſſit, euaſit, erupit; nulla iam pernicies à monſtro illo, atque prodigio, mœnibus ipſis, intra mœnia comparabitur, &c. In quibus profectò grauis eſt & heroïcus ad excitandam lætitiam motus. Videas enim tripudiare gaudio oratorem, muros verò, & ipſos vrbis parietes, grauiſſimo antea terrore perculſos, (ſicut olim ad Amphionis lyram lapides) vehementer exultare. *Cicer. 4. in Catil.*

Conſequens affectus, qui pompas & ludos decet, minus quidem habet grauitatis, ſed plurimum feſtiuitatis. Decerptus eſt autem ex Panegyriſte Maximiani Imperatoris.

De te igitur, Cæſar inuicte, hodiernę gratulationis exordium ducimus, ille veſtræ maieſtatis ortus, iſto quo illuxit auſpicio vêris illuſtrior, cui dies ſerenus, atque, vt celebrantes ſenſimus, vltra rationem temporis, Sol æſtiuus incaluit, auguſtiore fulgens luminis claritate, quàm cùm *Panegyriſt. Max.*

originem mundi naſcentis animauit: Si quidem tunc, inter illa rerum tenera primordia, moderatus dicitur ne noceret, nunc ardentior, ne maieſtate veſtra videretur obſcurior. O felix beatúmque ver, nouo partu, iam nō amœnitate florum, nec viriditate ſegetum, nec gemmis vitium, nec ipſis tantùm fauonijs, & luce ſerenata lætum, atque venerabile, quantum ortu Cæſarum Maximorum! O tempus, quo meritò quondam omnia nata eſſe credantur, cùm eodem nūc confirmata eſſe videantur. O Calendæ Martiæ, ſicut olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auſpices Imperatorum.

Sed omiſſis exclamationibus, præclara eſt quoque lætitiæ excitandæ ratio, cùm res per ſe hilares & lætæ, quales ſunt pompæ, ſupplicationes, triumphi, ingreſſus regum & ampliſſimorum virorum in ciuitates, populi occurſus, acclamationes, encomia, & panegyres deſcribuntur. Obiiciuntur tunc cogitationi coronæ, flores, odoramenta, aurum, argentum, pictæ veſtes, chori delicatiſſimi muſicorum, collucentium facium globi, & cætera id genus, quæ vernanti oratione explicata, neceſſariò lætitiam ingenerant. Num tota florida eſt, & læta, hæc D. Gregorij oratio, qua ingreſſum magni illius Athanaſij ad Alexandrinos, celebrat his verbis?

D. Greg. orat. in Athanaſium pag. 391.

Πῶς ἂν παραστήσαιμι τῷ λόγῳ, τὸ μέγα ἐκεῖνο θέαμα; Ποταμὸς ἦσαν εἷς. ποιητοῦ δ' ἦν ἄρα καὶ τὸν Νεῖλον εἰπεῖν, τὸν χρυσορρόαν ὄντως καὶ εὔσταχυν, ἔμπαλιν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὸ Χαιρέου ῥέοντα, ἡμερησίαν ὁδὸν οἶμαι καὶ περαιτέρω. δότε μοι μικρὸν ἔτι ἐντρυφῆσαι τῷ διηγήματι. ἐκεῖσε γὰρ εἰμι, καὶ οὐδὲ ἀπαχθῆναι τῶν λόγων τῆς τελετῆς ἐκείνης ῥᾴδιον. πῶλος μὲν ἦγεν αὐτόν, (καὶ μή μοι τῆς ἀπονοίας μέμψησθε,) ὡς μικροῦ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν ὁ πῶλος ἐκεῖνος. εἴτ' οὖν ὁ τῶν ἐθνῶν λαός, ὃν εὐποιῶν ἐπιβαίνει τῶν τῆς ἀγνοίας δεσμῶν λυόμενον, εἴ τέ τι ἄλλο βούλεται παραδηλοῦν ὁ λόγος. κλάδοι δ' αὐτὸν ὑποδέχονται, καὶ στρώσεις ἱματίων πολυανθῶν καὶ ποικίλων περιρριπτουμένων τε καὶ ὑπορριπτουμένων. ἐνταῦθα μόνον ἀτιμασθέντος τοῦ ὑψηλοῦ καὶ πολυτελοῦς, καὶ τὸ ἴσον μὴ ἔχοντος. εἰκὼν καὶ αὕτη τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ, καὶ οἱ προβοῶντες καὶ προχορεύοντες. πλὴν ὅσον οὐ παίδων ὅμιλος μόνον τὸ εὐφημοῦν ἦν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γλῶσσα σύμφωνος καὶ ἀντίθετος, νικᾶν ἀλλήλοις ἐπειγομένων.

QVonam verò modo ſpectaculi illius magnitudinem oratione referre queam? Fluuius vnus omnes erāt. Nilum etiam Poëta quiſpiam diceret, illum, inquam, verè auriflluum, & ſpicis vberem, ab vrbe ad Chęreum retroacto curſu fluētem, diei vnius itinere, atque eo amplius. Liceat mihi per vos, quæſo, paulùm adhuc in hac narratione laſciuire: Illic enim animus verſatur, nec ſermonem ab ea ſolemnitate reuocare facilè poſſum. Pullus ipſum vehebat (ac peto à vobis ne me audaciæ accuſetis) non ſecus ferè ac Ieſum meum pullus ille: ſiue Gentilis populus, quem ignorantiæ vinculis ſolutum, percommodè conſcendit, ſiue quid aliud nobis hoc ſermone deſignetur. Hoc vnum interfuit, quòd Chriſtum rami ſuſceperunt, & varia indumenta multiplicíque florum genere conſtrata, ante ipſum proiecta ſunt. excelſo autem & magnifico viro Athanaſio nihil tale factum eſt. In eóque vno impares honoris partes habuit. Iam hîc quoque aduentus Chriſti expreſſam imaginem videre licet, quòd erant etiam qui præeundo clamarent, ac chorum agerent: niſi quòd non puerilis duntaxat turba, fauſtis illum acclamationibus excipiebat, verùm etiam omnis lingua concors & aduerſaria hominum ſeſe mutuò ſuperare contendentium,

ἐῶ γὰρ λέγειν κρότους πανδήμους, καὶ μύρων ἐκχύσεις καὶ παννυχίδας, καὶ πᾶσαν φωτὶ καταστραπτομένην τὴν πόλιν, καὶ δημοσίους ἑστιάσεις καὶ οἰκιδίας, καὶ ὅσοις αἱ πόλεις τὸ φαιδρὸν ἐπισημαίνουσιν, ἃ τότε μεθ' ὑπερβολῆς ἐκείνῳ καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς ἐχαρίζοντο; οὕτω τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, καὶ μετὰ τοιαύτης καταλαμβάνει τῆς πανηγύρεως.

Nam quid publicos plauſus cõmemorem, & vnguentorum profuſiones, & totã vrbem lumine coruſcantem, publica item & priuata cõuiuia, cæteráque, per quæ vrbes lætitiæ atque hilaritatis argumẽta edunt; quæ tum illi ampliſſimè, & ſupra quàm credi queat, conferebantur? Sic vir eximius, ac cum tali pompa & celebritate, ciuitatem ſuam ingreditur.

Habent & orationes ſacræ, ſuos lætitiæ affectus, & illos quidem graues, & vehementes, quos à rerum diuinarum ſplendore, maieſtate, & iucunditate hauriunt. Quo enim gaudio delibutus hæc dicit Auguſtinus?

Non queo, fratres chariſſimi, quod mente cõcipio, ore proferre, & cordis mei lætitiam lingua non explicat. Hoc autem non ſolùm ego patior, qui cupio narrare quæ ſentio, ſed etiam mecum vos patimini, plus exultantes in conſcientia, quàm eloquio proferentes. Videtur enim mihi hæc dies cæteris diebus eſſe lucidior, Sol mundi clarior illuxiſſe, aſtra quoque omnia vel elementa lætari, & quę patiente Domino proprium lumen retraxerant, & noluerant creatorem ſuum aſpicere crucifixum, ecce nunc victorem illum, & ab inferis reſurgentem, nouo claritatis ſuæ venerantur obſequio.

Quid Hilarius? quàm acutè candem lætitiam pingit? Exulta cœlum, & lætare terra. Dies iſta ampliùs ex ſepulchro radiat, quàm de Sole refulſit. Ouet infernus, quia reſolutus eſt: gaudeat quià viſitatus eſt: exultet, quia ignaram lucem poſt ſæcula longa vidit, & in profundæ noctis caligine reſpirauit. O pulchra lux, quæ de candido cœli faſtigio promicaſti, & inter fluenta purpurea, ſedentes in tenebris & vmbra mortis ſubita claritate viſitaſti, vel veſtiſti. Confeſtim igitur æterna nox inferorum, Chriſto deſcendente reſplenduit, ſiluit ſtridor ille lugentium, & catenarum diſrupta ceciderunt vincula damnatorum. Attonitæ mentis obſtupuere tortores, omnis ſimul impia officina cõtremuit, cùm Chriſtũ repentè in ſuis ſedibus vidit. Et hic D. Nazianzeni affectus, num gaudio ſubſultans ferri videretur, cùm ait:

Χριστὸς γεννᾶται, &c. *Gregor. Nazianz. orat. 37.*

Chriſtus gignitur: glorificate. Chriſtus è cœlo: obuiam prodite. Chriſtus in terra: ſubſidete. Cantate Domino omnis terra. Atque vt hæc duo in vnum contraham: Lætentur cœli, & exultet terra, propter cœleſtẽ, ac poſtea terreſtrem. Chriſtus in carne: tremore, & gaudio exultate, tremore, propter peccatũ; gaudio propter ſpem. Chriſtus ex Virgine, Mulieres virginitatem colite, vt Chriſti matres ſitis. Quis eum qui à principio eſt, non adorat? Quis eum, qui poſtremus eſt, non laudat ac celebrat? Rurſus tenebræ ſoluuntur, rurſus lux creatur, rurſus Ægyptus tenebris vexatur, rurſus Iſraël per columnam illuminatur. Populus qui in ignorantiæ tenebris ſedet, magnam cognitionis & ſcientiæ lucem inſpiciat. Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Litera cedit, ſpiritus ſuperat, vmbræ prætereunt, veritas ingreditur, &c.

Ac Chryſoſtomus num iam cernere futura, num extra ſe rapi, num totus lætitia perfundi videtur, cùm hæc de SS. Apoſtolis perorat? *D. Chryſ. in epiſt. ad Rom. homil. 32.*

Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus: conſiderate, & horrete quale ſpectaculum viſura ſit Roma, Paulum videlicet repentè ex theca illa cum Petro reſurgētem, in occurſum Domini ſurſum ferri. Qualem roſam Chriſto mittet Roma? qualibus coronis duabus vrbs iſta ſplendeſcit? Quibus catenis planè aureis cincta eſt? quales habet fontes? Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli, affigi ſepulchro, videre puluerem corporis illius, quæ adhuc in Chriſto deerant, adimplentis; ſtigmata illius prædicationem Euangelij vbique ſeminantis? puluerem, in quam, oris illius, per quod Chriſtus loquutus eſt, per quod lux emicuit, quouis fulgure clarior, & vox exiluit dæmonibus, quouis tonitru terribilior?

Referta ſunt iſtis affectibus Patrum ſcripta, maximè vbi diuina ſalutis noſtræ myſteria, aut futuræ vitæ commoda percenſent. Adhibent etiam nonnunquam honeſta blandimenta, ad auditores grauiter & ſuauiter permulcendos; quales ſunt apud D. Greg. Nazianzenum, & D. Chryſoſt. nobiliſſimæ vêris & mundi deſcriptiones; quibus in ſacris concionibus opportunè vſi ſunt, vt poſtea dicturi ſumus.

Spes. Germana eſt lætitiæ ſpes, quæ circa bonum futurum verſatur, motus planè blandiſſimus, cuius miſeri ſuauitate deliniti recreantur, languentes excitantur, incaleſcunt frigidi, mortui pene reuiuiſcunt. Nihil fermè hoc motu frequentius habent oratores, dum hortari, conſolari, impellere animos ſtudent; quod facilius quidem præſtant, quàm cætera; nam iucundiſſima eſt ſpei perſuaſio, & nihil ferè adeo leue ac minutum, ad quod credula ingenia non adhæreſcant. *Iucundiſſima eſt ſpei perſuaſio.*

Animaduerti autem oportet nonnullorum errorem, qui ad ſpei motus excitandos, ijs vtūtur rebus quibus cupiditas & amor irritari, ſpes autem minimè fulciri poſſit. Quod enim res ſit præclara, ſpectabilis, fructuoſa, nihil ad ſperādum facit, quāquàm magnas ingerat amoris faces. Quid igitur ſpem format & ſuſtentat? adminicula ſunt, & ſubſidia, quæ ad rem obtinendam plurimum valent: qualia ſunt in genere, rem fieri poſſe, factum eſſe aliquando quid ſimile in pari cauſa, credibile eſſe futurum hoc tempore, hoc loco, hoc negotio: deinde per ſingula diſcurrens orator, exponit certa ad rem efficiendam præſidia, vt ad bellum gerendum pecuniam, milites, arma, machinas, commeatus; ad magiſtratum, & dignitatem obtinendam, fauorem, & beneuolentiam ciuium, gratioſos amicos, bene nummatum marſupium, & cætera id genus. *Quæ inducant ad ſperandum.*

Is motus eſt ad ſpem compoſitus.

Iam enim nō ſolùm homines, ſed etiam Deos immortales, ad remp. ſeruandam arbitror conſenſiſſe: ſiue enim prodigijs atque portentis Dij immortales nobis futura prædicunt: ita ſunt apertè denuntiata, vt illi pœna, & libertas nobis appropinquet: ſiue tantus conſenſus omnium, ſine impulſu Deorum eſſe non potuit, quid eſt quod de cœleſtium voluntate dubitare poſſimus? & cætera quæ conſequuntur. Simili modo Galgacus, apud Cornelium Tacit. ab adiumētis ab bellum neceſſarijs, ſuis terrorem minuit, & fiduciam inſtillat his verbis: *Cic. 4. Philip.*

Ne terreat vanus aſpectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tangit, neque vulnerat, in ipſa hoſtium acie inueniemus noſtras manus. Agnoſcent Britanni ſuam cauſam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deſerēt illos cæteri Germani, tāquam nuper Vſipij reliquerunt. Nec quicquā vltra formidinis, vacua caſtella, ſenum coloniæ, inter *Cor. Tac. in vita Agricolæ*

malè parentes, & iniuſtè imperantes ægra municipia, & diſcordantia, &c.

Præclaro artificio duo præſtat, hoſtium vires minuens, ſuas verò exaggerans. Frequens eſt autem in eo genere à cœleſtium fauore, auſpicijs, ominibus, portentis, bene ſperandi materiam capere; quòd religione flexibiles promptiùs animi ducantur. Quamobrem & belli duces, ab omnibus plerunque etiam fictis & conquiſitis, apud hiſtoricos ſæpiſſimè milites ſuos animant.

Inſigne exemplum eſt, apud Dionem, lib. 62. Vbi Bunduica excellenti planè robore Heroïna, Britannos ſuos ad bellum aduerſus R. P. incenſa admodum oratione cohortata, poſtremò etiam leporem è gremio demiſit, ominis capiendi cauſa: qui cùm proſperè proceſſiſſet, vniuerſa multitudo lætis animis acclamauit: Illa autem ad Andraſtem, Viraginum, opinor, & Martij operis Deam. *χάριν τε σοι ἔχω ὦ Ἀνδράστη, καὶ προσεπικαλοῦμαί σε γυνὴ γυναῖκα*, &c. quæ omnia magnam fiduciam militibus indidere. Innumera ſunt eiuſdem argumenti exempla, de quibus nihil attinet hîc pluribus dicere. Cauendum eſt autem apud graues & cordatos viros, leuia quædam ſpei momenta, &, vt aiunt, mera vigilantium inſomnia proferre, quæ nihil addunt fiduciæ, ſed riſum potiùs & contemptum pariunt. Quod indicauit Ciceronis ille iocus in Pompeianum, qui redintegrandum bellum eſſe aiebat, & bene ſperandum, quòd in caſtris Pompeij ſeptem Aquilæ repertæ eſſent. Rectè moneres, inquit Cicero, ſi pugnandum eſſet nobis cum graculis. Vbi vanis ſpei figmentis ſemel decepti ſunt animi, difficiliùs poſtea tractantur, & pelliciuntur.

DE METV.

CAP. XXII.

OPpoſitus eſt fiduciæ metus, dirus quidam tortor & ſatelles, quo meticuloſæ animæ grauiſſimè vexantur. Eſt enim animi concuſſio in expectatione mali, quæ plus aliquando officit quàm ipſius mali præſentia. Siquidem multos impendentium malorum formidine & opinione exanimatos eſſe conſtat. Vſus eſt huius motus, cùm ab inſtituto aliquo, vel conſilio, vel opere deterrendi ſunt animi, nec ſatis bonorum illecebra capiuntur: Tunc enim malorum metus neceſſariò incutiendus eſt. *Metus dirus ſatelles.*

Plurimum autem iuuat oratorem, natura conſtitutioque corporis eius, cui metum cupit inuere. Plerique enim ſunt adeo meticuloſi, vt frondium inſtar, ad leuiſſimum quemque venti impulſum contremiſcant.

Tales ſunt à natura qui parum calidi ſanguinis habent circa cor diffuſum, qui ſe atra bile macerant, alacritatémque & vigorem in dies extingunt, qui obſcuræ vitæ, & meticuloſæ inſtitutioni aſſueuerunt, qui ſe & alios tenerrimè diligunt: Iis enim timeant, quos amant, neceſſe eſt. Ad hæc timoribus faciliùs pulſantur prudentes, & conſiderati, qui pericula longiùs prouident, niſi ea ſint quibus ſe facilè expedire poſſe credant. Item improbi, conſcientiæ terroribus exagitati: & ad omnia (vt aiunt) fulgura expalleſcentes: Par eſt enim multos timere qui multis ſegetem timendi præbent, niſi eos, à quibus malè timentur, imbecillimos putent. Apud ingenia mollia, & natura meticuloſa, facilius eſt excitare terro- *Qui meticuloſi.*

rem: dura, & verſuta, nunquam niſi magnis commouentur rebus.

Res metuenda. Tria autem ſunt genera, vt animaduertit Ariſtoteles, rerum metuendarum.

Vnum, earum quæ interimunt, vt fulmina, incendia, eluuiones, ferarum impetus, hoſtium concurſiones.

Alterum, earum quæ magnam moleſtiam afferunt, vt amiſſiones parentum, coniugum, liberorum, fratrum, fortunarum, ignominia, carcer, exilium.

Tertium, earum quæ ſigna ſunt rerum eiuſmodi, & certius indicant periculum. In quo etiam genere portenta & prodigia, quæ præter communem rerum curſum accidũt, grauiſſimos terrores incutere pectoribus ſolent. Neq; verò ſatis eſt mala eſſe, ad deterrendum propoſita; niſi enim ea proximum damnum minentur, non æqualè facilè commouere valent. Timentur enim non omnes qui nocere poſſunt, ſed qui cùm poſſint, velint; & cùm velint, promptiſſimè faciant. Maximè verò, vbi, qui læſi ſunt, armatam habẽt potentiam, ſúntque ipſi iniuſti, & contumeliam ſuo iudicio perpeſſi, quíque timorem faciendum aut habendum decreuerint, tum formidoloſi cuique prudenti redduntur.

Induſtria timoris excitandi. Induſtria concitandi timoris prima eſt, noſſe quid quiſque amet; hac enim pungendus eſt, qua diligit; hîc vis acrior, hic ſenſus mollior eſt; ſic ambitioſo, honorum iactura: auaro, pecuniarum amiſſio; amatori, deliciarum ereptio proponitur.

II. Res, quæ meritò timeri poſſunt, & ex ijs emergentes caſus, graui oratione ſunt proponendi, vt pene ipſis ſubijciantur oculis.

Qui quò plures & atrociores fuerint, eò maior erit timoris grauitas, vt ſi ciuium animi ad deditionem eſſent compellendi, mouerentur ab ipſo futuræ calamitatis (ſi vrbs in hoſtium manus deueniret) metu. Depingerentur, Ciceronis more, arces ſubitò vno incendio concidentes, cruor exundans, ſepulta patria, miſeri atque inſepulti ciuium acerui, lamentationes matrumfamilias, fuga virginum atque puerorum, & cætera, quæ ſimul collecta, ingens quoddam fecerunt ęrumnarum omnium incendium.

III. Iuuat proxima pericula ſubijcere, & eorum qui eadem in eodem negotio perpeſſi ſunt, exempla percenſere.

Mouentur enim omnes periculi ſimilitudine, maximè cùm totius negotij adiuncta paria ſunt: quod Demoſthenes grauiter & magnificè præſtat, cùm Athenienſes hortatur, ne Philippum quaſi ſuis viribus imparem, & proinde nulla damna importaturum, deſpiciant. Quod vt obtinet, vicinas vrbes & prouincias totas iam à Philippo vaſtatas, per *συναθροισμὸν* commemorat, vt alienis malis faciat ſuos cautiores.

Ὄλυνθον μὲν δὴ καὶ Μεθώνην, καὶ Ἀπολλωνίαν, καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ Θρᾴκης ἐῶ, ἃς ἁπάσας οὕτως ὠμῶς ἀνῄρηκεν ὥστε μηδένα μηδ' εἰ πώποτ' ᾠκήθησαν, εἶναι ῥᾴδιον προσελθόντα εἰπεῖν, καὶ τὸ Φωκέων ἔθνος τοσοῦτο ἀνῃρημένον σιωπῶ· ἀλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει, &c. *Demoſth. Philip. 3.*

IV. Nihil nimium minari oportet; habent enim minæ muliebris aliquid iracundiæ, nec immeritò, *θῆλυν ὄγκον ἀπειλῆς*, dixit Nonnus Poëta. *Nonn. Dionyſ. lib. 12.* Canes, qui crebriùs latrant, minus ſunt formidoloſi; & qui perpetuo garriunt riuuli, nunquam naues haurient: Sic qui aſſiduis minis perſtrepunt, minus incutiunt timoris; incipiunt enim, qui ſæpe huiuſmodi ſine euentu audiunt, aſſueſcere, & vt fabrorum ferrariorum canes, iuxta incudem dormire.

V. Iracundia ita expromenda eſt,

vt ſemper aliquid videatur habere reconditum: Qui enim ſe totos effundunt, quaſi apes exciſo iam aculeo, minùs ſunt metuendi. Pleraque etiam quæ prolata minus haberent grauitatis, aut per apoſiopeſin ſunt reticenda, aut allegoriarum inuolucris tegenda, quo formidinis plus habeant *Quæque latent, minora putat*: plus incutit terroris à graui perſona dictum. *Quos ego*: Δυσμενέων δέ πε πνῶτες, aut aliquid ſimile, quam multæ & frendentes minæ. Et rectè Demetrius Phalereus eum ducem laudauit, qui ad timorem hoſtibus incutiendum, dixit ænigmatice, *Faciam vt in eorum agris, cicadæ in nuda canant humo.* Hoc enim, quid velit, plenè neſcitur, & dum in varias trahitur interpretationes, plus metus incutit & terroris.

VI. Diligenter prouidendum eſt oratori, apud quos agat, & quid ex eo metu velit; ſi enim ſalutarem metum eſſe cupit iis quibus imprimit, non debet apud molles præſertim animos, vehementiùs agere, ne ex metu in pauorem, ſtuporem, deſperationémque veniant. Alij ſunt, qui nauiter ſupliciorum metu terrendi ſunt, alij veneratione & reuerentia continendi, vt filij apud parentes, diſcipuli apud præceptores. Habet quidem veneratio aliquid metus, ſed plus pudoris admiſtum. *Eſt enim*
tio *compreſſio quædam animi ex opinione*
Fert *magnitudinis bonæ, at certè nobis innoxiæ, quam in alio reueremur.* Ex ea temperie magni & boni, naſcitur amor & pudor: Vnde experimur quod nō inſcitè dixit quiſpiam apud Cæſarem: *Qui apud te audent, Cæſar, dicere, magnitudinem tuam videntur ignorare: qui non audent, bonitatem.* Venerationem autem iſtam tuetur admiratio; quæ vt familiari conſuetudine deperdi ſolet cùm præſertim, quæ leoné antea vix intueri audebant vulpes, incipiant paulatim cum eo luſitare: Ita etiam reuerētiæ quidpiam facilè minuitur, niſi ſolida ſit, & magna, & nouum quid promens in dies, ac demum tanta, vt ſe à contemptu facilè vendicare poſſit: quod præſtant verba & facta grauia, virilia, conſtantia, ſublimia, ſine vanitate, & fuco. Hæc qui norunt, admotam ſibi venerationem impenſiùs & ardentiùs colunt. Hanc contra eleuant verba & facta puerilia, ludibunda, ſcurrilia, leuia, vana, inconſtantia, demiſſa, abiecta, quibus tollitur ipſius excellentiæ, quæ animos perfuderat, opinio.

VII. Et poſtremo, ad terrorem valentiſſima ſunt portenta, & prodigia, vel eorum etiam opinio, quæ credulos multitudinis animos in omnem partem verſare ſolent. Quàm multi enim defectione Solis & Lunæ, quam ignorabant, acc•dente tunc ad cœleſtes minas oratoris voce, à ſuis conſilijs prorſus reuocati ſunt, & deterriti? *Portenta plurimum valent ad terrores.*

Nicias ipſe dux Athenienſium, cùm exercitum XL. millium, circa Syracuſas mutatis caſtris ſeruare poſſet; cùm Luna deliquium pateretur, quaſi periculi aliquid portenderet, ſuperſtitioſè à motione caſtrorum, ſuadentibus nonnullis, abſtinuit; ex quo florentiſſimum exercitum in lanienam apertam coniecit. Quin & populum, ſua memoria, adeo amentem refert Viues, vt Lunam ab aſino epotam, vanis terroribus inductus crederet: cùm aſino de fluuio, vt aſſolet, bibente, Lunæ imago renidens in fluuio, ad obiectam nubem ſubitò ſe condidiſſet. Quamobrem & miſer aſinus in carcerem actus, & poſt legitimam quæſtionem ſectus eſt, vt Lunam mundo redderet. Dici non poteſt quantum in eo ſuperſtitionum genere luſerint oratores, & quàm graues inde terrorum affectus incuſſerint, quos prodita calliditate, *Polyb. l. 9. & Diod. l. 13.* *Viues in lib. 10. de ciu. Dei, c. 16.*

ſedare, & in riſum vertere facillimum fuit.

At in ſacris concionibus, alia hábemus non vana terriculamentã, ſed firmiſſima iracundiæ Dei in improbos argumenta, in quibus cœleſtis illa eloquentia, vt aliàs videbimus, triumphare ſolet.

De metus remiſſione nihil hîc attinet pluribus dicere, cùm ex contrario affectu ſpei & fiduciæ ſatis ſit manifeſtum.

DE ODIO.

Eius definitio.

Cap. XXIII.

QVæ de amoris natura dicta ſunt hactenus, commodiorem ad omnes odij affectus cognoſcendos ſternunt vim. Vt enim amor eſt ad rem dilectam naturalis quædam propenſio, ſic odium, eſt animæ ab eo quod malum ſibi eſſe ſentit, auerſio. Nonnulli cum ira confundunt: ſiquidem D. Auguſtinus in libro definitionum, Odium, veterem iram ex pluribus cauſis collectam, & diuturno tempore perſeuerantem, definit; haud multum à Marco Tullio diſſentiens, qui odium iram inueteratam eſſe dixit. Sunt iſta quidem inter ſe magno affinitatis vinculo coniuncta; differunt tamen nonnihil, vt ingenioſè obſeruat Ariſtoteles in Rhetoricis. Primùm enim, Ira propriè ex priuatis aut communibus, quæ ad nos quoquo modo ſpectant, iniuriis, ebullire ſolet; Odium ex fontibus magis vniuerſis oritur, vt ex improbitate, licèt ipſa minimè nos læſerit: improbos quippe omnes auerſamur, non autem omnibus iraſcimur; ſed ſingulis, à quibus nos læſos eſſe arbitramur. Deinde ira, cum moleſtia quadam & dolore coniuncta eſt, cùm præſertim perturbationis quaſi fluctus intumeſcunt: Odium ſine moleſtia eſt & dolore eius qui odit.

Tertiò, ira ſtudet dolorem & cruciatum inferre ei cui ſuccenſet: Odium, malum potiùs quàm moleſtos ſenſus machinatur. Poſtremo, ira mitigatur faciliùs, & malis illius cui iraſcitur, ſatiata, ſtatim deferueſcit: Odium ſanatur difficiliùs, & nulla fermè mali magnitudine ſuperatur.

DE QVATVOR Odij generibus.

Cap. XXIV.

NOn vna eſt Odij natura, ſed in multos veluti conciſa ramos, qui videntur ad quatuor capita poſſe referri commodiùs. Vnum eſt odium melancholicum; Alterum, ferinum; Tertium, humanum. Quartum denique, naturale. Melancholicum, ex atræ bilis redundantia oriri ſolet; quę ita plerunque miſeros agit & verſat, vt omnes honeſtas voluptates, lucem, homines, ſe denique ipſos oderint. Itaque conſcios fugiunt oculos, vitæ ciuilis auerſantur ſtudia, & in vaſtas penetrant ſolitudines, in quibus hominum odio & vitæ tædio contabeſcunt. Talis fuit Timon μισάνθρωπος, in omne genus humanum ſingulari odio teter, & funeſtus, qui ſe nullum luculentius populo Athenienſi largiri poſſe credebat beneficium, quàm ſi ad mortis compendia, patibula & funes ſuggereret. Hanc odij veſaniam *morbum Bellerophonteum* antiqui nominarunt, quòd ea ipſa triſtitiæ tabe laboraſſe Bellerophon crederetur, vt indicat Rutilius Lupus.

Hunc nimiæ bilis morbum aſſignauit Homerus
Bellerophonteis ſollicitudinibus.

Sed homo Ethnicus, Chriſtiano nomini perinfenſus, impiè Anachoretarum & monachorum inſtitutum ſugillat, quos* *Lucifugas viros* nominat, & Bellerophõteo morbo percitos, in ſolitudinibus degere exiſtimat. Si quem habuiſſet rerum diuinarum ſenſum, homo ad cœnum magis aptus, quàm ad cœlum, agnouiſſet, nullos eſſe lætiores, nullos tranquillioris animi vitæque commodioris, quàm qui remiſſo vaniſſimis rebus nuncio, totos ſe Deo tradiderunt; & ad hanc vitam excolendam, non triſtes, ſeueros, melancholicos, ſed iucundos, faciles, lætóſque requiri.

Ferinum odium eſt rabioſa quædam nocendi auiditas, quę nullis expletur pœnis: ſed in ipſa mortuorũ ſæuit cadauera. Tale fuit Achillis in Hectorem odium. Neq; enim eius quem oderat, morte & ſanguine expletus, etiam abiectum, ſupplicem, animam agentem diriſſimis verbis alloquitur, quibus Homerus hanc odij immanitatem exprimit:

Μή με κύων γούνων γουνάζεο, μηδὲ τοκήων
Αἲ γάρ πως αὐτόν με μένος καὶ θυμὸς ἀνείη
Ὠμ' ἀποταμνόμενον κρέα ἔδμεναι.

Ne me canis per genua deprecare, neque per parentes,
Vtinam me & robur & animus ſineret,
Tuas carnes diſſectas in partes crudas mandere.

Hæc odij ferini ſunt indicia, ab heroïco ingenio alieniſſima. Talis eſt lycantrophorum atque anthropophagorum immanis quædam ſæuitia, & diritas, qui in humano ſanguine tripudiant. Hoc ſub Trajano nonnulli Iudæi incitatiſſimis furore animis præſtitere: nam poſt ingẽtem Romani exercitus lanienam, carnes occiſorum ſunt epulati, & inteſtinis adhuc cruore ſtillantibus præcincti. *Nicetas.* Nec mitior fuit Dionyſius Pannonũ dux, qui victo Gabra, & Branna, trophæũ ex oſſibus interfectorũ erexit; aut Alboinus, qui ſibi Cunimundi interfecti caluariam, in vas efformauit. Hæc humanum excedunt modum; quæ non niſi à tetra, immani portentoſáque natura proficiſcuntur. Tertium odium humanum eſt, quod humano more & modo concipitur, & adhibitis etiam remediis, deponitur & ſanatur.

Vltimum naturale eſt, ex arcana quadam antipathia proficiſcens: qua fit vt alij ad res alias minùs ſint affecti, ſed naturæ quodam inſtinctu auerſentur, licèt odij materiam & ſegetem non videant. Sic in naturalibus, lupina tympana, diſſoluunt ea quæ ex agnino corio ſunt conflata, & aquilarum pennæ alias deterunt; braſſicæ denique ac rutæ inimicitia quædam eſt, & aliorum haud diſſimilium.

CAVSÆ ODII & fomenta.

CAP. XXV.

Cauſæ odij & fontes non ſunt hîc latiùs inquirendi, cùm ex amoris cognatione intelligentiáque ſatis pateant. Contrariorum enim contraria ratio eſt, & quæ amoris cauſis aduerſantur, hæc omnia ad odium excitandum, haud mediocriter faciunt. Nam vt odium melancholicum, ferinum, ac naturale mittamus, & humanum, quod huius eſt inſtituti, breuiter attingamus, mali ſiue veram ſiue fictam rationem habet, ex qua naſcitur, & fœcũdatur. Tria autem in ſpecie Ariſtoteles enumerat, è quibus frequentiùs odij natura coaleſcit, iram,

detractionem,incommodum. Nam ſi odium inueterata eſt iracundia, omnino ex reſide irarum flamma ſuccreſcit odium, & temporis diuturnitate in peſtiferum quoddam malum concreſcit.

Calumnia porrò, vna eſt magnorum odiorum fomes & ſentina, ſiquidem cùm omnes fermè honoris & famæ appetentiſſimi ſint, haud æquo animo patiuntur ſe aduerſis linguæ telis impeti. *Calumnia ipſum conturbat ſapientem.* Nam & Baſilius, ep. 81. ad irrogatam ſibi de hæreſi calumniam, ait ſe, & corde palpitaſſe, & lingua defectum, & pene aduerſus omne genus humanum, ob morũ & linguæ peruerſitatem, odiũ concepiſſe. Dici non poteſt quanta plerunque & quàm tetra odiorum incendia, vnius ſuſurronis lingua improbè ventilata, excitârit. Quòd ſi præter calumniam, incommodum in bonis, vel animæ vel corporis, vel etiam fortunis accedat, eo magis odium ſtimulatur, & in magnam quandam molem indignationis coaleſcit. Itaque vehementer oderunt, qui bonorum iacturas, exilia, corporis mutilationes, ſtructas nomini atque honori ſuo inſidias ab alijs agnouerunt, & difficilè, niſi ipſe qui intulit, reſarciat iniurias, cõquieſcunt.

Viues de anima.

manet alta mente repoſtum
Iudicium Paridis, ſpretæque iniuria formæ.

Qui ad odium proni.

Adhæreſcunt autem odia præcipuè meticuloſis; nam, vt ait Ludouicus Viues, Suſpicio magnum hic regnum obtinet, in qua vel meticuloſum noſtrum ingenium ſequimur, vel coniecturam ex ratione aut experimentis; quòd alios quis læſit, quòd eius parentes & propinqui læſerunt, quòd qui tales ſunt, ſolent lædere, vt qui robuſti & animoſi abſque mente, & feræ famelicæ, vel irritatæ.

Item ignaui homines in odium ſunt proni: Quippe qui vndique imminere ſibi damnum metuunt; itaq; oderunt omne genus virium ac potentiæ à qua lædi poſſunt. Vnde tam cruenta & vecors in principibus illis ſuſpicioſis, vt in Caligula & Nerone, extitit ſæuitia. Præterea odiũ ex ſiccis eſt & frigidis; idcirco eiuſmodi perſonis, locis, temporibus inualeſcit, vt melancholicis, hyeme, morbo, egeſtate, fame, infamia. Agit quidem in his altiùs radices odium, ſed iners & ſegne, acuitur autem ad acerbitatem calore. Iam qui tenerrimè ſeſe amant, leuibus de cauſis oderunt alios; ſemper enim lædi ſe autumant, & omnia in duriorem partem interpretantur. Hæc, odij vt ſæpius cauſæ ſunt, & fomenta. Mali verò corui malum eſt ouum: nam ex eo ſuppullulat maledicentia, & rabioſa quædam dicacitas; quæ vbi incanduit, in acerbitatem, ſæuitiam, immanitatem denique cõmutatur.

DE ODII CONCITATione, & remiſſione.

Cap. XXVI.

Odiorum flammam excitare facile eſt, reſtinguere difficillimum. Siquidem vitio humanæ naturæ, omnes fermè ad odia promptiores ſunt, quàm ad amores: Vbi autem animo inſederunt, altiùs ſui veſtigium imprimunt, vt non niſi ægrè poſtea moueantur. *Cui dolet, meminit; cui placet, obliuiſcitur.* Amores plerumque & beneficia, pluma ſunt leuiora: Damna & odia, plumbo grauiora, cordi tenacius adhæreſcunt.

Excitatur autem vulgo odium, ſi quid oſtenditur factum ab aduerſarijs ſpurcè, ſuperbè, faſtidioſè, crudeliter, confidenter, malitioſè, flagitioſè: ſi à perſona ſor- *Q. modo excitetur odium.*

dida, impura, illiberali, ſæua, arroganti, idque, aut dolo, & rapina, aut vi, & ferro, iniquiſſimis conſilijs; ſi in priuata damna, & publica, ſi præter metum, ſuſpicionem, expectationémque noſtram.

Hæc & ſimilia oratores commemorare ſolent: deinde his capitibus inflammant animos in vltionem facinoris: Huiuſmodi crimina maiores ſeueriſſimè coërcuiſſe: Non in paucos, ſed in ſuperiores, atque adeo totum reip. corpus labefactandum, tendere, latius impunitate manatura, niſi vis mali maturè reſcindatur:

Dementis audaciæ exitum permultos expectare, qui aliorũ impunitate corroboratam ſuam ipſorum exerant audaciam. Maleficium tale eſſe, vt neque imprudentia excuſari, neque leniore manu corrigi poſſit; id non modò ab hominibus, ſed à barbaris & feris eſſe remotum. Talia ſunt quæ in parentes, liberos, coniuges, conſanguineos, hoſpites, in patronos, præceptores, in homines claros & nobiles, ipſos denique mortuos, iniurioſè committuntur.

Deinde hæc ipſa ex loco comparatorum augentur, illuſtrantur, exaggerantur, Dira, horrida, truculenta, ipſis hoſtibus, feris, ſaxis & ſolitudinibus deploranda oſtenduntur: quorum exemplis plenæ ſunt Demoſthenis ac Ciceronis orationes. Et mox aliqua in capite de iracundia proferemus. Odij remiſſio licèt ſit ipſa difficilior, non omnem tamen excludit medicinam, vbi præſertim eminet aliqua mentis celſitudo & generoſitas.

Primùm hebetatur rebus calidis atque humidis, rebus lætis ac valde proſperis, vt animaduertit Viues; cùm ſcilicet triſtitia, & rigor, quidam pectoris odiorum comes ferè perpetuus, paulatim ſe frãgit. Secundo adimitur miſericordia, quæ ſolet in magnis calamitatibus, vel ferreis animis irrepere; tollitur etiam ſpe, aut cupiditate certa aliquid ab inimico adipiſcendi, quod vtile, aut iucundum credamus fore; multò verò rectiùs præſentis boni lætitia atque voluptate. Tertiò, diluitur maiore aliquo & grauiore odio, aut aliarum rerum magni momenti cura & ſollicitudine.

Quartò, ſublatis cauſis, quibus odium concitatum fuit, ipſum quoque aboleri contingit; vt cùm qui odio habebatur, repentè in alium mutatus eſt, aut alia amandi cauſa emergit, vt quòd propinquus, neceſſarius, bellicoſus, eruditus, reipub. vtilis.

Quintò debilitatur odium, ſi quis quæ alij dixerint, bellè interpretari, & in meliorem partem deflectere aſſueſcat: ſed nullum præſentius remedium, quàm rerum terrenarũ contemptus, Chriſtianarum decor & manſuetudo virtutum, Chriſtique Domini heroïca quædam imitatio.

DE MOTIBVS IRACVNDIÆ, & doloris.

Eius motus vim arduam & præſtantem eſſe, & primordia à poëtis data.

Cap. XXVII.

F*Vlmina ſub Ioue ſunt*, (inquit ille:) Enimuero non omnium eſt oratorum, graues illos & accenſos iracundiæ motus, heroïcis viribus & lacertis intorquere.

Hic *Martem tunica tectum adamantina* oſtendere oportet, hîc tonare, fulminare, & permiſcere oportet omnia. Et quis hoc ſatis dignè præſtiterit, niſi cui ingenium acre, velox, igneum, ſublime, excitatum, vox, lacerti, vires, pondus, vultus

frontis rigor, fulgor oculorum, & cætera, quæ ad huiuſmodi affectus concurrunt.

Motus iracundiæ heroica difficiles.

Multi fortaſſe Alexādrum in pueritiæ rudimentis lyra proludentem depinxerunt, pauci fulminantem expreſſere; ludicra quædam amatoria, vel etiam mites honeſtæ amicitiæ blanditias, & ſuaues illos, atque, vt ita dicā, byſſinos affectus, ſatis bellè permulti reddere ſolent: At frementis iracundiæ tonitrua, flammas & ignes aptè fingere, paucorum eſt, & magnum ſublimis eloquentiæ argumentum. In quo certè dicendi genere quantum poſſet magnus vbique dicendi artifex Homerus, in Achillis iracundia effingenda ſatis declarauit. Quàm enim ſublimis eſt & heroïcus, vt cæteros omittam, hic motus Achillis aduerſus Agamemnonem,

Ὦ μοι ἀναιδείην ἐπιειμένον, κερδαλεόφρων, &c.

Homerus in iracundia exprimenda generoſus.

Erumpunt iſta ex intimo pectore planè lacertoſa: Primùm, quàm aptè grauem & heroïcum gemitum exprimit in dolore iracūdiæ: deinde, quod in ciuili vita apud veteres ſummum habebatur probrū, ſtatim impudentiam obijcit admodum ἐμφατικῶς: neque enim impudentem duntaxat, ſed ἀναιδείην ἐπιειμένον, impudentia quaſi veſte indutū ducit: Ad ſummum grande illud vocabulum κερδαλεόφρων ſententiam claudit, quo ira tanquam maiori vehiculo rapitur, vt fortiùs in aures & pectus Agamemnonis cuibretur.

Iſta verò quem genium habent, quàm excelsè, quàm acerbè, quàm heroïcè collecta!

Οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ᾽ ἔχων, κραδίην δ᾽ ἐλάφοιο.

& Δημοβόρος βασιλεὺς, ἐπεὶ οὐτιδανοῖσιν ἀνάσσεις.

Ἦ γὰρ ἂν Ἀτρείδη νῦν ὕστατα λωβήσαιο.

Vino grauis, probrum Regi quàm ignominioſum, quod verò ſubſequitur, quàm opportunè & loco; *Canis oculos habens, & cor cerui*: canis ſcilicet oculos, ob inuidentiam alienæ felicitatis, & rapacitatem: cor cerui, ob animum in prælijs & congreſſibus deiectum. Hæc iuuenem iræ & zelotypiæ ſtimulis percitum præclarè exprimunt. Agamemnonis verò ira grauior eſt, & planè regia. Nam cùm diſceſſum Achilles minaretur, generosè reſpondet:

Φεῦγε μάλ᾽ εἴ τοι θυμὸς ἐπέσσυται, οὐδὲ σ᾽ ἔγωγε
Λίσσομαι εἵνεκ᾽ ἐμεῖο μένειν· πάρ᾽ ἔμοιγε καὶ ἄλλοι
Οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

Fuge citò, quocumque animus impulerit, Nunquam te deprecabor, vt mei gratia maneas.

Hæc ad contemptum ambitioſi Principis, qui totā Græciā ſuis armis ſuſtentari exiſtimabat, ſufficiunt. Iam illud quantæ eſt dignitatis.

---- *apud me ſunt alij, qui me honorent,*
Maximè verò omnium conſiliarius Iupiter.

Ex Homeri fonte Tragici poëtæ, Græci, Latini, hauſerunt, qui in iſtis affectibus exprimendis admirabiles, vt poſthac videbimus, habent emiſſiones. Quo ſpiritu enim Medea Euripidis intorquet:

Eurip. in Med.

Οὐ γὰρ μὰ τὴν δέσποιναν, ἣν ἐγὼ σέβω
Μάλιστα πάντων, καὶ ξυνεργὸν εἱλόμην
Ἑκάτην μυχοῖς ναίουσαν ἑστίας ἐμῆς,
Οὐ χαίρων τις αὐτῶν τοὐμὸν ἀλγυνεῖ κέαρ.
Πικροὺς δ᾽ ἐγώ σφιν καὶ λυγροὺς θήσω γάμους,

& cætera, quæ ibidem fuſiùs.

Non per Dominam, quam ego veneror ſupra omnes Deos. Hoc iuſiurandum excelſam oſtendit iracundiam in heroïna: deinde ſublimius quod adiungit, *operum adiutricem meorum*, quaſi ipſa Hecate in eius foret miniſterio: iam illud, quàm toruum & minax:

Nemo cum ſuo gaudio meum contriſtabit animum:

Illis ego acerbas & funeſtas præparo
nuptias.

& cætera. Eodem ſpiritu Sophocles,

Ἴτ' ὦ ταχεῖαι ποίνιμοι Ἐριννύες,
Γεύεσθε, μὴ φείδεσθε πανδήμου στρατοῦ.
Ite ô veloces & vltrices furiæ,
Guſtate, nec parcite vniuerſo exerci-
tui: & reliqua.

Sed, qui omnium tragicorum ingenia expreſſit, & ſæpe vicit Seneca, quantus eſt & quàm felix in iſtis imaginibus? quis hîc poëtæ mentem vehementi quodam turbine afflatam rapi & torqueri non dicet?

----- *Audite hoc ſcelus,*
Quocunque diffugiſtis, audite inferi,
Audite terræ, noxque Tartarea
grauis.
Et atra nube, vocibus noſtris vaca.

Et, *Conuolue mundum, bella ventorum*
vndique
Committe, & omni parte violentum
intona.

Et, *Non ſic furore ceſſit extinctus pu-*
dor,
Populos vt omnes impio aſpectu fugē.
Arma, arma, Theſeu, flagito prope-
re mihi,
Referte manibus tela: ſi remanet fu-
ror,
Pater recede; mortis inueniam viam.

& cætera infinita.

Neque verò iſtis etiam aculeis, quanquam mitiori vir ingenio, vacat Virgilius. Hęc generoſam & amarulentam iram ſapiunt.

Sanguine Troiano & Rutulo dota-
bere Virgo:
Et Bellona manet te pronuba: nec
face tantum
Ciſſeis prægnans, ignes enixa iu-
gales.
Quin idem Veneri partus ſuus, &
Paris alter,
Funeſtæque iterum recidiua in Per-
gama tædæ.

Certè excellunt in iſtis motibus poëtæ, tum furore inſito, tum argumenti libertate.

Non omnia licent oratoribus, qui Muſas colunt ſeueriores, multa tamen à poëtarum gēte in iſto genere expreſſere: & Marcus quidem Tullius, Tragicorum aſſidua lectione pectus compleuit ſuum: Demoſthenes tantus in affectibus poëtarum imitator fuit, vt illi etiam interdum verſus graues & iracundi exciderēt. Atque ita ingenium formatur à poëtis: ſed poſtea oratoria falce reſecanda ſunt permulta, & ciuilis prudentiæ adiumentis elimanda, quæ affectuum cognitio & tractationis modus ſuggeret.

DE NATVRA IRÆ.

CAP. XXVIII.

IGneus hic eſt & vehemens affectus, *ἄμαχος καὶ ἀκίνητος*, vt appellatur à Platone; qui niſi rationis frænis coerceatur, quantas ſolet excitare tragœdias! Hæc autem erit optima iracundiæ ratio, ſi à virtutis amore proficiſcatur, & in improborum vitia potiùs quàm ipſos homines excandeſcat.

Diuus Auguſtinus epiſt. 115. ad Nebridium, ita de hoc affectu eſt philoſophatus.

(Ira eſt turbulentus appetitus auferendi ea quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantùm, ſed calamo iraſcimur in ſcribendo, cúmque collidimus, atque frangimus: & aleatores teſſeris, & pictores penicillo, & cuique inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitratur. Hac autem aſſiduitate iraſcendi fel creſcere etiam Medici affirmant. Cremento autem fellis, rurſus, & facilè & prope nullis cauſis exiſtentibus iraſcimur.)

Definitur ab Ariſtotele, appetitio cum dolore adiuncta, eius quæ ſpe- *Ariſt. 2. Rhetor.*

rari poteſt vltionis, propter apertum aut certè exiſtimatum noſtri noſtrorúmque contemptum.

Primùm appetitio eſt, & ea vehemens atque incitata. Deinde cum dolore: Grauiter enim intimis præcordijs affliguntur irati, vt ipſa videantur pectora rumpere; quod diſertè notat Lucretius.

Lucr. l. 3.

Sed calidi plus eſt ollis, quibus acria corda,
Iracundáque mens facile efferueſcit in ira:
Quo genere in primis vis eſt violenta leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore poſſunt.

Quem dolorem ſatis indicat vultus teter, nunc ſubitò retrorſum ſanguine fugato expalleſcens, nunc in os omni colore ac ſpiritu verſo ſubrubicundus, & cruento ſimilis, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in vno obtutu defixis, & hærentibus, &c. quæ à Seneca lib. 9. de ira, & D. Gregorio Nyſſeno, de octo beatitudinibus, fuſiùs deſcribuntur.

Seneca l. 1. de ira. D. Greg. Nyſſ. de 8. beatitud.

In hoc tamen doloris æſtu titillat ſpes vltionis, aliquo ſenſu iucunditatis: quã ob cauſam Homerus nonnihil etiam mellis tribuit iracundiæ.

Homerus Iliad. 18.

Diuiditur porrò ira à Diuo Damaſceno in tres ſpecies: Prima appellatur χολὴ & χόλος, quam bilem & indignationem vertit, quæ excitari ſolet, cùm quis ob leue dictum aut factum ſtatim exardeſcit; qui affectus cum cupiditate vltionis mixtus eſt, placatúrque faciliùs.

D. Damaſ. l. 2. Orthod. fid. c. 16.

Secunda eſt μῆνις (vbi perperam nonnulli μανίαν legunt) Iracundia eſt permanens & diuturna; qualis ea quæ in Achille deſcribitur de Homero, tot heroum funeribus, & miſerrima Græciæ ingemiſcentis clade vix ſatiata.

Tertia ab eodem appellatur κότος, ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quæ (inquit) ira eſt repoſita, ac recondita, vlciſcendi occaſionem captans; in quo certè eadem fermè eſt, ac μῆνις.

Alij non κότον, ſed μανίαν tertio loco ponunt, quam Euſtatius φρενῶν ἔκστασιν iram prorſus à mente alienatam, præcipitem, inſanam; Latini, furorem nominant: & talis eſt ea, quæ à Gregorio Nyſſeno cum energumenorum affectibus comparatur.

Eu in. l. 1. Iliad. initio

Eadem enim (inquit) iratis, quæ Energumenis accidũt. Sanguine diffuſi ac diſtorti eorum qui à Dæmone torquentur, ſunt oculi, lingua præceps, voces prærupti, ac latranti ſimiles, quaſſatio capitis, manuum ſtolidi motus, pedes inſtabiles, totius corporis concuſſio. Hæc ſunt irato & dæmoni communia. Hoc vno duntaxat differunt, quòd vnum voluntariũ malum eſt, alterũ non eſt.

DE CAVSIS IRÆ, ET QVI ad iracundiam proclines.

CAPVT XXIX.

IRacundiæ cauſas, ingenioſè, vt ſolet, & feliciter eſt perſequutus Ariſtoteles, libro ſecundo Rhetoricorum.

Sex ſunt (inquit) præcipuè, quæ iratos efficiunt, dolor, impedimentum, vehemens cupiditas; deſpicientia præſentis ſtatus, offenſio præter expectationem, quædam circumſtantiæ. Vnde ſex genera eorum colligit, qui faciliùs iraſcuntur:

Primum eſt, eorum qui dolent propter aliquam deſpicientiam; quæ cauſa iræ maxima eſt, & cæterarum omnium origo. Quò autem quiſque vel dignitate clarior eſt, vel gloriæ cupidior, eò magis deſpectus irritatur.

Hinc illæ querimoniæ Iunonis

apud Senecam in Hercule furente, & apud Virgilium.

Aſt ego, quæ diuûm incedo regina!

Cuius rei memorabile eſt ira Narſetis argumentum: cùm enim ille animoſus Eunuchus, & rei militaris gloria præſtantiſſimus, Totilam Gothorum Regem, Martio vigore & ſpiritu planè ingentem debellaſſet, mox inconſtantis fortunæ ludo iactatus, non modò Italiæ præfectura ſpoliatus, ſed à Sophia Imperatrice impotentis animi fœmina probris conciſus eſt: Quippe illa dictitabat,

Narſetem ad penſa & lanas eſſe relegandum.

Quæ vox nimis petulanter effuſa, egregij ſpiritus & roboris ducem, mirum in modum efferauit. Nec mora, ſe Iuſtino Imperatori, & Sophiæ eius vxori, eam telam orſurum dixit, quam nulla eorum vis aut induſtria poſſet retexere: quod præſtitit, cùm Longobardos à regionis ſuę ſquallore, ad fertiles Italiæ cāpos euocauit: quorũ armis magna Italiæ pars Imperatori detracta eſt; tãtum veneni habuit muliebris calumnia.

Secundum: qui in rebus ſuis aliquo afficiuntur impedimento, ſiue apertè quis obſiſtat, & refragetur, ſiue cùm poſſit, minimè faueat: vt ſi quis ſitienti potum denegat, aut famelico panem.

Tertium: Ad iram propenſiſſimi ſunt, qui vehementi aliqua cupiditate trahuntur, vt ægrotantes, paupertate laborantes, ſitientes, amantes, *genus irritabile.*

Quartum: quorum præſens ſtatus deſpicitur, vt ægrotans, in iis, quæ pertinent ad morbum: paupertate laborans, in iis quæ pertinẽt ad paupertatem: Bellator in his quæ ad bellum. Cuius contemptus manifeſtiſſima ſunt exempla. Quibus enim furiis agitur Philoctetes apud Poëtas, ob morbum deſpectus, & à Græcorum exercitu ſeiunctus? Quibus iræ motibus obnoxij ſunt, qui ob vitium aliquod corporis, aut notam deformitatis, irridentur? Cornelius Senator, cùm à Domitio Corbulone ſtruthiocamelus depilat⁹ vocaretur, in conſeſſu grauiſſimo Senatus lacrymas non tenuit.

Hipponax Poëta cùm eſſet ſingulari oris deformitate, ideóque à ludibundis pictoribus depictus, & in deriſum publicum propoſitus, adeò excãduit, vt deriſionis authores, impulſoréſque, furioſo carmine ad ſuſpendium adigeret. Pauperes verò grauiùs contemptum ferunt, ſi antea diuites extiterint, & eò miſeriarum delapſi, à ſuis etiam deſpiciantur. At milites, & poëtæ, ceteríque ſcriptores, ipſi etiam opifices, facillimè ſtomachantur, ſi in iis quibus florere ſe laudibus cupiunt, parui pendantur. Sub Boleſlao III. Polonorum Rege Palatinus quidam Polonus, cui Rex in opprobrium ignauiæ, leporis pellem, colum, & fuſum miſerat, tam iniquo tulit animo vt ſibi ipſi violentas afferret manus. *Cromer. l. 6.*

Herodes Atticus; cùm adhuc adoleſcens coram Antonino Imperatore perorans, præ timore & conturbatione mentis obmutuiſſet, contemptum veritus, pene ſe in Iſtrum deſperatione proiecit. *Philoſt. in Herode.*

Titus Labienus ingenio ſuo ſuperſtes (vt ait Seneca) eſſe noluit, ſed eius libris ex S. C. combuſtis, vltrò ſe in maiorum ſuorum monumenta ferri atque includi voluit. Tanta crux eſt gloriæ cupidis deſpicientia. *Magna crux gloriæ, deſpicientia.*

Quintum; vehementiùs irritantur qui præter expectationem offendũtur, maximè ab iis quos ſibi beneuolos & amicos fore exiſtimabant. Sicut enim inſperata boni ſpecies, vbi primùm obiecta eſt, maiori iucunditate ſenſus perfundit; ſic etiam doloris minimè expectati, grauiùs percellit iniuria.

Ad ſummum enumerantur, qui

certis quibuſdam horis & temporibus turbari, &, vt maria, ventis cieri commoueríque ſolent.

Cauſa iracundiæ 17. ab Ariſtotele.

Nec ſatis fuit Ariſtoteli, hæc in genere enumeraſſe: ſeptemdecim deinde cauſas ſpecie proſequitur, è quibus excitari conflaríque ſolita eſt iracundia. Hæ ſunt, ſubſannatio, illuſio, detrimentum contumelioſum, maledictum, amicitia deſpiciens, conſuetudo honorandi omiſſa, ingrati animi ſignum; nulla exiſtimatio, officium ſpretum, gaudium in aduerſis, neglectus, auſcultatio aut inſpectio malorum, deſpicientia in rebus charis, nulla gratiarũ actio, diſſimulatio, beneficentia in alios, & non in ipſos, obliuio; ad ſummum contemptus apud eos à quibus gratiam & famam colligere qui iraſcuntur, vehementer cupiunt.

Ad hæc cuiuſque ingenium, natura, temperies, ætas, conditio, diligenter erunt conſideranda, è quibus plurimùm momenti in iram deriuatur. Non opus eſt in his immorari pluribus, nimis multæ cauſæ ſunt, & nimis promptæ, quæ iratos faciunt; longè opportunius eſt de tractatione & moderatione huius affectus differere.

DE CONCITANDO ODIO, & iracundia.

Cap. XXX.

HÆc erunt igitur capita, per quę odij & iracundiæ vis facilè inardeſcet: nunc autem modos & exempla, affectuúmque in eo genere varietatem exequamur.

Primum artificium eſt Oratoris ad animos iam ſuſpicionibus exulceratos, & mediocriter inflexos, accedere, quo faciliùs motum concipiãt. Vt enim in corpore humano, ſi ad humores malè affectos, ipſa cœli ratio atque intemperies acceſſerit, tantò citiùs vis morbi inualeſcit: Sic animum præuijs iam ſimultatibus leuiter occupatum, vel ad eas ipſas ſuſcipiendas, natura atque ingenio diſpoſitum, acrioris flammæ vis corripit, correptúmq; faciliùs incendit.

Hoc M. Tullius in accuſatoribus Deiotari animaduertit; qui cùm ad vlceratas Cæſaris aures acceſſiſſent, eas in tranquilla etiam mẽte ſimultates excitârũt, quas vix diſertiſſimi oratoris facũdia potuit reſtinguere.

Secundò: Ipſius perſonæ quæ dãnum intulit, ſpecies quædam indigna, atrox, crudelis, funeſta, quantũ res patitur, exprimenda eſt, quo iniuria quæ inde profecta fuerit, grauior & minimè toleranda videatur.

Tertiò, eius ipſius qui læſus eſt, vt occurrerit, comparanda erit innocentia, virtus, ſapientia, conditio, dignitas, cum perſonæ quæ læſit, improbitate, ſcelere, barbarie, indignitate.

Quartò, iniuria illata per graues hypotypoſes oculis ſubijcienda, ſublimibus figuris, vt exclamationibus, apoſtrophis, proſopopœijs, aganacteſi, & cæteris erit excitanda.

Quintò, comparatione minorum factum erit exaggerandum, & varia exempla etiam magnarum iniuriarum colligenda, quæ cum hac vna improbitate collata, longè minora videantur.

Sextò, non modò præſentis mali vis erit commemoranda, ſed etiam futuri, ſi talis iniuria fuerit impunita; terror ex varijs adiunctis incutiẽdus.

Septimò, ſi qua externa ſpecies animos irritare acriùs poteſt, tempore & loco erit adhibenda.

Octauò, ſi ſuſpicio ſit affectati motus, aut animi priuato odio iniquè affecti, tum lentè, remiſsè, callidè oratores progredi ſolent, & ſimplicem magis rei narrationem quàm vllam amplificationem pertexere.

Nonò,

Nonò, permagna habenda eſt rerum, perſonarum, locorum, temporúmque ratio, vt pro iſtorum varietate motus aut ſint acuti, aut lenes, aut mediocres: nec ſint comicè iracundi, nec muliebres, nec tragicis minis & doloribus intemperantes.

Decimò, curandum eſt vt orator decorum perſonæ retineat, neque ipſe actione intemperanter abutatur: quæ omnia pleniùs exemplis illuſtro.

QVOMODO A PERSONIS, rebus, & ſignis, concitetur iracundia.

CAPVT XXXI.

1. PErſona in odium adducitur à vitiis animi & corporis, atque
2. ipſius conditionis indignitate. Is Ciceronis modus quamoptimus mihi videtur. Etenim ſi vnum hominem deterrimum poëta præſtanti aliquis ingenio, fictis conquiſitiſque vitiis deformatum vellet educere, nullum profecto dedec⁹ reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet, multáque in eo defixa ac penitus hærentia prȩteriret. Appoſitum initū; pergit, & ad commouendos animos deterrima affert vitia, contra Deos, patriam, parētes, quæ homo ille perpetrauit: *Diis (inquit) immortalibus*, & patriæ nos primū natura conciliat: eodem enim tempore, & ſuſcipimur in lucem, & hoc ſpiritu cœleſti augemur: & in certam ſedem ciuitatis ac libertatis aſcribimur: Iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, Fontiano nomine obruit, Deorum ignes ſolemnes, menſas, abditos ac penetrales focos occultat, & matibus non inuiſa ſolùm, ſed etiam inaudita ſacra inexpiabili ſcelere peruertit; idémque earum templum inflammauit Dearū, quarum ope etiam aliis incendiis ſubuenitur. Quid de patria loquar, quæ primum eum ciuem vi, ferro, periculis, vrbe, omnibus patriæ præſidiis depulit, quem vos patrię conſeruatorem eſſe ſępiſſimè iudicaueritis, &c.

Hæc oratio grauis eſt, diſtributa, & pedetentim exaggerata. Audi iam Gregorianę eloquentiæ fulmen, vt Cappadocem deſcribens, in odium adducat.

Gregorius Nazianzenus Orat. XXI. in Athanaſium.

Τέρας τι Καππαδόκειον ἐκ τῶν ἐσχατιῶν ἡμετέρων ὁρμώμενον, πονηρὸν τὸ γένος, πονηρότερον τὴν διάνοιαν, οὐδὲ παντελῶς ἐλεύθερον, ἀλλ᾽ ἐπίμικτον, οἷον τὸ τῶν ἡμιόνων γινώσκομεν. τὰ μὲν πρῶτα τραπέζης ἀλλοτρίας δοῦλον, καὶ μάζης ὤνιον, πάντα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ἐπὶ τῇ γαστρὶ μεμαθηκός, τὰ τελευταῖα δὲ, καὶ πολιτείᾳ παρεισφθαρὲν, καὶ πιστευθὲν ταύτης τὰ ἔσχατα, ὅσον ὑείων κρεῶν ὑποδοχεῖα γενέσθαι, οἷς τὸ στρατιωτικὸν τρέφεται. εἶτα κακὸν περὶ τὴν πίστιν γενόμενον, καὶ τῇ γαστρὶ πολιτευσάμενον.

CAppadox quoddam monſtrum, ex vltimis terrę noſtrę finibus oriundum, malum genere, animo peius, ne omni quidem ex parte liberum, ſed dubium ac permixtum; cuiuſmodi mularum genus eſſe conſtat; primùm alienę menſę mancipium, atque offa vęnale, ſicque comparatum & edoctum, vt omnia ad vētris gratiam tum faceret, tum loqueretur; tandèm cùm ad Rempubl. gerēdam peſtiferè ſe contuliſſet, atque extremo & ſordidiſſimo illius muneri, hoc eſt, ſuillis carnibus, quibus turba militaris alitur, ſuſcipiēdis pręfect' fuiſſet, atq; in cōmiſſo ſibi negotio infidū ſe prębuiſſet, totámque muneris ſui adminiſtrationem ad vētrem retuliſſet, *Improbi deſcriptio.*

ἐπειδὰν τὸ σῶμα ὑπελείπετο μόνον, δρασμὸν ἐννοεῖ, καὶ ἄλλην ἐξ ἄλλης ἀμείβων χώραν, καὶ πόλιν, (οἷα τὰ τῶν φυγάδων) τέλος ἐπὶ κακῷ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας, οἷόν τις Αἰγυπτιακὴ πληγὴ, τὴν Ἀλεξάνδρεων καταλαμβάνει. ἐνταῦθα τῆς ἄλης ἵσταται, καὶ τῆς κακουργίας ἄρχεται· καὶ ἦν τἄλλα μὲν οὐδενὸς ἄξιος, οὐ λόγων ἐλευθερίων μετεσχηκὼς, οὐ τὴν συνουσίαν στωμύλος· οὐκ εὐσεβείας σχῆμα γοῦν τι καὶ πλάσμα κενὸν περικείμενος, κακουργῆσαι καὶ συγχέαι πράγματα πάντων δεινότατος.

poſteaquam nihil illi pręter corpus reliqui fuit; profugiendi conſilium capit, atque aliam ex alia regionem, ac ciuitatem (vt fugitiuorum mos eſt) ſubinde permutans, poſtremò ad communem Eccleſiæ perniciem, inſtar cuiuſdam Ægyptiacæ plagæ, Alexandriam inuadit. Hîc vagari deſinit; improbitatem autem & verſutiam auſpicatur. Ac cætera quidem nullius pretij erat, non liberalibus diſciplinis imbutus, non in congreſſu & colloquio facetus, non pietatis laruam ſaltem & inanem ſpeciem præferens, verùm ad ſuſcipienda facinora, réſque perturbandas appoſitiſſimus.

Item Iuliani orat. IIII.

Ἀλλ' ἐποίει με μαντικὸν ἡ τοῦ ἤθους ἀνωμαλία, καὶ τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως· εἴπερ μάντις ἄριστος, ὅς τις εἰκάζειν οἶδε καλῶς, οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαγὴς, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες καὶ μετοκλάζοντες, μυκτὴρ ὕβριν πνέων, καὶ περιφρόνησιν, προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι, τὸ αὐτὸ φέροντες γέλωτες ἀκρατεῖς τε καὶ βρασματώδεις, νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγος ἱστάμενος καὶ κοπτόμενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἄτακτοι καὶ ἀσύνετοι· ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι, καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προϊοῦσαι παιδεύσεως. τί ἂν καθ' ἕκαστον γράφοιμι; τοῦτον πρὸ τῶν ἔργων ἐθεασάμην, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα.

Iuliani deſcriptio. SEd me morum ac geſtus ipſius inæquabilitas, atque ingens quædam mentis emotio, vatem efficiebat; ſiquidem vates ille optimus eſt, qui rectè coniicere nouit. Neque enim mihi boni quicquã ſignificare videbãtur, ceruix minimè firma, humeri quos ſubinde agitabat & attollebat, oculus vagus & oberrans, ac furioſum quiddam intuens, pedes inſtabiles & titubantes, naſus contumeliam ſpirãs, vultus lineamenta ridicula, idem ſignificantes riſus proterui & ęſtuantes; nutus & renutus omni ratione carentes; ſermo hęrẽs ſpiritúque interciſus; interrogationes pręcipites & imperitæ, reſponſiones his nihilo meliores; aliæ in alias inſultãtes, nõ autem graues & conſtantes, nec eruditionis ordine progredientes. Quid ſingula deſcribere neceſſe eſt? Talem ante opera conſpicatus ſum, qualem in operibus poſtea cognoui.

Sidon. Apoll. ep. 13. l. 3. Eodem genio, ſed impari ſtylo, Gnatonẽ improborum ſigniferum, Sidonius Apollinaris efformat; de quo pleniùs in libro deſcriptionum, poſt multa eius crimina addit;

Fœculentiæ omnino par cloacali, quæ quò plus commota plus fœtida eſt. Ita viuens, paucis voluptati, nullis, amori; omnibus riſui, veſicarũ ruptor, fractorq; ferularũ, bibendi auidus, auidior detrahendi, rabido pariter ore ſpirãs cœnũ, ſpumãs vinum, loquens venenum, facit ambigi, putidior, temulentior, an facinoroſior exiſtimetur.

[Subiungit de corpore: [

Enimuero ille ſordidior eſt atque deformior cadauere regali, quod facibus admotis ſemicombuſtũ, moxque ſidente ſtrue torrium deuolutum, reddere pyræ iam faſtidioſus pollinctor exhorret. Præter hæc lumina gerit idem lumine carētia, quæ Stygiæ vice paludis voluunt lacrymas per tenebras, gerit & aures immanitate barrinas, quarum fiſtulam biforem pellis vlceroſa circumuenit ſaxeis nodis, & tufoſis humore verrucis, per marginem curuum protuberantibus; portat & naſum, qui cùm ſit amplus in foraminibus, & ſtrictus in ſpina, ſic pateſcit horrori, quod anguſtatur olfactui, prætendit os etiām labris plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum. Et cætera que ille grandi & horribili oratione.

Omitto quæ habet Demoſthenes in Æſchinem, Ariſtogitonem, & Midiam; Cicero in Piſonem, Vatinum, Clodium, Antonium, & cæteros.

Iam vbi hac & ſimili propoſita immanitate, obiecta eſt eius qui in odium adducitur, ſpecies, ſi contrà læſæ perſonæ dignitas opponatur, conſurgit indignatio; vt.

Eſt igitur, Quirites, P. R. victori omnium gentium, omne certamen cum percuſſore, cum latrone, cum Spartaco.

Et appud Salluſtiũ Proh Dij boni, qui hanc vrbem, omiſſa cura adhuc regitis: Marcus Æmilius omnium flagitioſorum poſtremus, qui peior an ignauior ſit, deliberari non poteſt, exercitum opprimēdæ libertatis habet, & ſe è contempto metuendum effecit? vos muſſantes, & retractātes verbis, & vatum carminibus, pacem optatis magis quàm defenditis?

In facto demũ proponēdo, & aptiſſimis verbis atq; ſententiis explicādo, permagna totius affectus vis cōſiſtit.

Quis iſtud Marci Arethuſij martyrium, quòd narratur à D. Gregorio Nazianzeno, ſine iuſto iracundiæ dolore in authorē ſupplicij, & ſingulari in Martyrē miſeratione, audiat?

Greg Naziāz. orat. 3. in Iulianum.

Ducebatur ſenex ſacerdos, Athleta volūtarius, per mediam ciuitatē, omnibus, præter perſecutores & carnifices, tum ob ætatem venerabilis, tum ob vitæ probitatem venerabilior. Ducebatur porrò ab omnibus cuiuſlibet ætatis & conditionis, ac fortunæ, æquè vrgentibus viris & fœminis; adoleſcentibus & ſenibus, tam qui publica negotia adminiſtrabant, quàm qui honoribus ac dignitatibus prædìti erant; atque hoc vnũ certamen cunctis propoſitum erat, vt furoris aduerſus ſenem immanitate ſeſe metuò ſuperarent, omnibúſque pietatis pars eſſe cenſebatur; quàmplurimis eum malis afficere, pugilémque ſenem, aduerſus totam ciuitatem decertantem ſuperare. Raptabatur per plateas, volutabatur in cloacis: crinibus, & quauis alia corporis parte admixta, nempe cruciatibus, contumelia ab ijs trahebatur, qui in Mithræ ſacris huiuſmodi ſupplicijs iuſtè cruciantur. A pueris ad pueros pēdulus remittebatur, qui cultris pennariis generoſũ illud corpus certatim excipiētes, inſtar ludi diram agebant tragœdiā. Tormentis etiam tibiæ illius ad ipſa vſque oſſa comprimebantur, lineis filijs amputabantur aures, tenuiſſimis quidē illis, ſed firmiſſimis. Ipſe interim ſporta in altum ſublatus, melle & iuſculo vndique perfuſus, apibus & veſpis meridiano tempore pungebatur, ardentiſſimo ſole lucente, atque huic quidem carnes colliquante, illis autem beatarum carnium, non enim dixerim miſerarum, eſum acriorem efficiente

Hæc è Græcis Latinè expreſſa, ne Græcis vſque teſtimoniis paginas oneremus: quę vel liquidè ſimpliciterque narrata, ad motus concitandos vim habent non mediocrem.

Corn. Tacit in vita Agricolæ.

Sic Galgacus apud Cornelium Tacitum, Britannorum ſuorum animos, odiis aduerſus populum Romanum irritans, quàm excelsè, & Romanorum crudelitatem, & ſuorum miſerias narrat?

Raptores (inquit) orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere, terras & mare ſcrutantur: ſi locuples hoſtis eſt, auari; ſi pauper, ambitioſi: quos non oriens, non occidens ſatiauerit. Soli omnium opes atque inopiã pari affectu concupiſcunt. Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus imperium; atque vbi ſolitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura chariſſimos eſſe voluit: hi per delectus alibi ſeruituri auferũtur. Cõiuges ſororéſque, & ſi hoſtilem libidinem effugiãt, nomine amicorũ atque hoſpitum polluuntur. Bona fortunáſque in tributum egerunt, in annonam frumẽtum, corpora ipſa ac manus ſyluis ac paludibus emuniẽdis, verbera inter ac cõtumelias, conterunt. Nata ſeruituti mancipia ſemel veneunt, atque vltrò à dominis aluntur: Britannia ſeruitutem ſuã quotidie emit, quotidie paſcit. Hæc ad mouendam iracundiam grauiter & amarulentè dicta. Quid ſi iam accedant vehementiũ figuratum emiſſiones, vt; Καὶ τοιαῦτα ὀνειδὼς ἑαυτῷ πεπραγμένα ὁ κατάρατος τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς; Deinde tot eriminũ ſibi conſcius impurus ille audebit in eos intueri; Et contra Ariſtogitonẽ; Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολὴν οὐδ᾽ ὀργὴν ἔχων φανήσεται ἐφ᾽ οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος οὑτοσὶ βιάζεται τοὺς νόμους. Nullus deinde veſtrũ ſuccẽſere & iraſci videbitur, in iis quibus execrandus ille, & exhauſti pudoris homo leges violat.

Demoſth. de falſa legatione.

Hæ ſunt faces, & claſſica. Quid Cicero? quo genio in odium & iracundiam rapit?

Cic. in Piſonem.

Cùm quidem tu, ô vecors, & amẽs, cùm omnes boni, abditi incluſique mœrerent, templa gemerẽt, tecta ipſa vrbis lugerẽt, complexus es illud funeſtum animal, ex nefariis ſtupris, & ciuili cruore, ex omnium ſcelerũ importunitate & flagitiorum impunitate concretũ? Atque eodem in templo, eodem loci veſtigio, & temporis, arbitria nõ mei ſolùm, ſed patriæ funeris abſtuliſti? Quid ego illorũ dierum epulas? quid lætitiam & gratulationem tuã? quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus intẽperatiſſimas perpotationes prædicẽ? Quis te illis diebus ſobrium; quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum; quis denique in publico vidit; cùm collegę tui domus cãtu & cymbalis perſonaret; cúmque ipſe nudus in conuiuio ſaltaret: in quo, ne tum quidem, cùm illum ſuum ſaltatorium verſaret orbem, fortunæ rotam pertimeſcebat? Hic autem non tam concinnus helluo, non tam muſicus, iacebat in ſuo Græcorũ fœtore, atque vino; quod quidem iſtius in illis Reipubl. luctibus, quaſi aliquod Lapitharum aut Centaurorũ conuiuiũ ferebatur: quo nemo poteſt dicere, vtrum iſte plus biberit, an vomuerit, an effuderit.

Hæc crudelitas & turpitudo tam ſublimi oratione expreſſa, ingentes habet aculeos. Poſt hæc modò vibrantur confertæ exclamationes: vt; O tenebræ!, ô lutum!, O ſordes! [Et alibi:] O ſcelus, O portentum in vltimas terras exportandum! [Et rurſus: O ſpectaculum miſerum atque acerbũ, ludibrio eſſe Vrbis gloriam, P. R. nomen, in hominum conuentu atque multitudine, piratico Myoparone, in portu Syracuſarum, de claſſe populi Romani triumphum agat pirata, cùm Prætoris nequiſſimi acerbiſſimíque nauim prædonum remi aſpergerent!

Modò apoſtrophæ & conuerſiones accedunt ad homines, ad Deos, vt,

Per Deos Immortales, Iudices, quo tandem animo ſedetis, aut hæc

quemadmodum auditis? vtrùm ego deſipio, & pluſquam ſatis eſt, doleo in tanta calamitate miſeriáque ſociorum? an vos quoque hic acerbiſſimus innocentium cruciatus; & mœror pari ſenſu doloris afficit, &c. Ad Deos, vt: *καλῶ δὲ ἐναντίον ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς θεοὺς ἅπαντας.*

Modò comparata proferuntur exempla.

Quis hoc fecit vlla in Scythia tyrannus, vt eos, quos luctus afficeret, lugere non ſineret? mœrorem relinquis, mœroris aufers inſignia: eripis lacrymas, non conſolando, ſed minando.

Modò per proſopopœias orationes exprimuntur, mortui ipſi ad tribunal Iudicum & conſeſſum auditorum appellantur: ſiquidem Oreſtes apud Libanium, aptè admodum patris demortui animam, & Apollinem Pythium, tanquam innocentiæ ſuæ propugnatores, aduocat. Ad ſummum tanquam baliſtis exploduntur indignationes, execrationes, diræ, & cætera id genus, de quibus in figuris: Adduntur etiam minæ, & varij terrores incutiuntur, vt [Erit, erit illud tempus.] & ſimilia.

Quòd ſi etiam ſigna extiteruit, vt corpora ſpurcè tractata, liuores, cruor, vulnera, veſtes, gladij, ſuppliciorum inſtrumenta,

Signa externa aptè hic proferuntur.

Clotildis, Clodouæi filia, & Childeberti, Clotharij atque Theodorici Regum Frãcorum ſoror, ab Almarico Rege Viſigothorum Ariano, cui nupſerat, ignominioſè duritérq; tractata: imbutum ſuo cruore ſudarium ad fratres Reges miſit: quibus veluti literis ſanguine exaratis perciti, claſſicum tota Francia cecinerunt, & immane illud bellum conflârunt: quo res Viſigothorum prorſus attritæ ciciderunt. Nec alia res magis P. R. excitauit, quàm cùm Antonius Cæſaris veſtem explicãs exclamauit; *Ὦ στολῆς ἐσπαραγμένης, ἣν ἐπὶ τούτῳ μόνον, ὡς ἔοικεν, ἔλαβες, ἣν ἐν ταύτῃ σφαγῇς!* *Dio l. 44.*

DE VARIETATE MOTUUM iracundiæ, & eorum vſu:

Ac de vitioſis motibus in hoc genere.

CAPVT XXXII.

ADhibenda eſt à prudenti ſcilicet oratore permagna in hiſce motibus concitandis temperies, vt inſanos quoſque & ignauos reijciat; ſanos contrà & generoſos ſtudioſiſſimè conſequatur. Primùm quidam motus ſunt iracundiæ, qui videntur magni & violenti, ſed re ipſa verboſi ſunt, degeneres, ignaui: qui à comicis, plebeiis hominibus tribui ſolent: Rumpũtur enim nonnunquam iracundia, & quo magis iraſcuntur, eo pleniorem omnium captant riſum. Talia ſunt iſta apud Terentium:

Tum autem Syrum impulſorem: vah!
quibus illum lacerarem modis.
Sublimem, medium, arriperem, & capite
primum in terra ſtatuerem,
Vt cerebro diſpergat viam:
Adoleſcenti ipſi oculos eriperem, poſt
hæc præcipitem darem:
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & proſternerem.

Fulgura ſunt hæc (vt diximus) è pelui.

Quin apud Plautum; quanto dolore & iracundia hæc ſenex?

Perij, interij, occidi: quò curram? & quò *Plautus in Aulularia.*
non curram?
Tene tene, quem? quis? neſcio, nihil video, cæcus, atque
Equidem quò eam, aut vbi ſim, aut qui
ſim, neque cum animo
Certum inueſtigare; obſecro vos ergo mihi
auxilio,
Oro, obteſtor, ſitis: & hominem demonſtretis, qui eam abſtulerit.

Qui veſtitu, et creta occultant ſeſe, atque ſedent, quaſi ſint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum eſt, nam eſſe bonum te vultu cognoſco.
Quid eſt, quod rideris? noui omnes. ſcio *fures eſſe hîc complures.*

Hæc tam iracunda ad riſum ab ingenioſo poëta ſunt comparata. Homo enim dolore & iracundia cæcus ſeipſum interrogat, & ſimul reſpondet, modò pugnantia ſecũ loquitur modò alios laudat pariter & vitupe rat; quas ob cauſſas meritò deridetur.

Quæ ſunt igitur huius affectus vitia? facile eſt iſtud quidem prudentiæ diiudicare. Primùm vitioſi ſunt nimis vehementes, atque inſani. Tantùm enim abeſt, vt iracundiam vel terrorẽ iniiciant clamoſi iſti nugatores, quin potiùs ſe ipſos præbẽt deridendos; quòd ratione, præſtantiſſima hominis parte, videãtur deſtituti.

Secundò, deridentur qui licèt inſani nihil admodum habeant, ſuprà rem tamen & perſonam ſunt elati: quales ſunt qui in cauſſis & negotiis minoris momenti adhibentur ad tragœdiæ grauitatem nimis compoſiti. Quod vitium pueris familiare eſt, qui in affectibus & iudiciis nullum perſæpe tenent modùm. Atqui vt res alioqui viles, ampliſſimis extollunt laudibus, ſic etiam in minora quæque crimina, æquè ſolent, ac in maxima, excandeſcere.

Motus generoſos quid eneruet,

Tertiò generoſi plerumque motus verbis antiquis atque inflatis deteri infringique ſolent; Num enim in riſum cedet hæc iracundia Medeę apud Pacuuium?

Pacuuius in Medea.

Quidnam autem hoc ſoniti eſt, quod ſtridunt foris?
Vbi ille eſt? me miſeram! quoniam clamor eliminat.
Si quis me hac oratione incilet, quid reſpondeam?
Vtinam nunc matreſcam ingenio, vt meum patrem vlciſci queam.
Egóne tyranni noui temeritudinem,
Me caluitur ſuſpicio.

Quartò, cauendum eſt ſeriis iracundiæ motibus miſceantur ioci, & ridicula. Neque enim licet iraſci oratori, vt Ballioni.

Plaut. in Pſeudolo.

Forum coquinum qui vocant, ſtultè vocant:
Nam non coquinum eſt, verùm furinum eſt foris.
Nam ſi ego iuratus peiorem hominem quærerem,
Coquum non potui, quàm hunc, quem duco, ducere.
Multiloquum, glorioſum, inſulſum, inutilem:
Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad ſe noluit.
Vt eſſet hic, qui mortuis cœnam coquat:
Nam hic ſolus illis coquere quod placeat, poteſt.

DE GENEROSIS iracundiæ motibus.

CAPVT. XXIII.

Extant plerique generoſi iracundiæ motus, qui quaſi liberi, paterni corporis ſimilitudinem, ſic animæ ipſius Oratorum, à quibus fluunt, effigiem quandam preferunt, vt non immeritò, illuſtrium parentũ ſobolem poſſis appellare. Qua in re præ cæteris admirabiles, D. Gregorius Nazianz. Demoſthenes & Cicero extitere. Quo enim ſpiritu hæc aduerſus Iulianum?

MOTVS IRASCIBILIS.

Gregorius Nazianz. aduerſus Iulianum Orat. III.

ΕΥηθέστατε, καὶ ἀσεβέστατε, καὶ ἀπαιδευτότατε τὰ μεγάλα, σὺ κατὰ τοσούτου κλήρου, καὶ τῆς οἰκουμενικῆς καρποφορίας, καὶ τῆς πάντα διαβαινούσης τὰ πέρατα, διὰ τῆς εὐτελείας τοῦ λόγου, καὶ τῆς μωρίας, ὡς ἂν αὐτοὶ φαίητε, τοῦ κηρύγματος, ὃ σοφοὺς ἐνίκησε, καὶ δαίμονας ἔπαυσε, καὶ χρόνου ὑπερηκόντισε, τὸ αὐτὸ παλαιόν τε ὁμοῦ τυγχάνον, καὶ νέον, (ὡς ὑμεῖς τὸν θεῶν τινα τερατεύεσθε,) τὸ μὲν τοῖς ὀλίγοις, τὸ δὲ τοῖς πολλοῖς· καὶ τὸ μὲν τῇ σκιαγραφίᾳ, τὸ δὲ τῇ τελειώσει τοῦ μυστηρίου καιροῖς ἰδίοις ταμιευθέντος; σὺ κατὰ τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας, ὁ τίς, καὶ πόσος, καὶ πόθεν, μεγάλης, καὶ οὐ παυσομένης, οὐδ' ἂν πλέον ἢ σὺ μαινόμενοί τινες, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἀεὶ βαδιουμένης τε καὶ ἀρθησομένης; (πιστεύω γὰρ τοῖς προῤῥήσεσι, καὶ τοῖς ὁρωμένοις,) ἣν ὁ Θεὸς ἐποίησε, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐκληρονόμησεν, ἣν νόμος ἐτύπωσε, καὶ χάρις ἐπλήρωσε, καὶ Χριστὸς ἐνεκαίνισεν· ἣν προφῆται συνέπηξαν, καὶ ἀπόστολοι συνέδησαν, καὶ εὐαγγελισταὶ κατηρτίσαντο; κατὰ τῆς Χριστοῦ θυσίας, τοῖς σοῖς μιάσμασι, σὺ κατὰ τοῦ τὸν κόσμον καθήραντος αἵματος, τοῖς σοῖς αἵμασι, σὺ πόλεμον κατὰ τῆς εἰρήνης; σὺ χεῖρα κατὰ τῆς ὑπὲρ σοῦ ἡλωθείσης τε καὶ διὰ σέ; σὺ κατὰ τῆς χολῆς τὴν σὴν γεῦσιν; κατὰ τοῦ σταυροῦ τρόπαιον; κατὰ τοῦ θανάτου κατάλυσιν, κατὰ τῆς ἀναστάσεως ἐπανάστασιν; κατὰ τῶν μαρτύρων, οὐδὲ μάρτυρες; μετὰ Ἡρώδην διώκτης καὶ μετὰ Ἰούδαν προδότης· (πλὴν ὅσον οὐκ ἀγχόνῃ τὴν μετάνοιαν ἔδειξας ὥσπερ ἐκεῖνος.) καὶ χριστοκτόνος μετὰ Πιλᾶτον, καὶ μετὰ Ἰουδαίους μισόθεος, οὐκ ᾐδέσθης τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ σφάγια, οὐδὲ ἐφοβήθης τοὺς μεγάλους ἀγωνιστάς, τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον, τὸν Πέτρον,

HOmo ſtultiſſime, & impijſſime, & in magnis rebus imperitiſſime, túne aduerſus tantam ſortem, ac per totum orbem fuſam oblationem, quæ per ſermonis vilitatem, prædicationiſq́ue, vt ipſi fortaſſe dixeritis, ſtultitiam, omnes terræ fines complexa eſt, quæ ſapientes vicit, & dæmones oppreſſit, & tempus ſuperauit, eadem vetus ſimul & noua, (vt vos Deorum quendam portentosè confingitis,) illa paucis, hæc promiſcuæ multitudini; illa adumbratione; hæc perfectione myſterij ad ſua tempora reſeruati? Túne? quis autem, & quantus, & vnde profectus? Aduerſus magnam Chriſti hæreditatem, magnam, inquam, illam, nec etiam ſi quidam maiori quàm tu, furore atque inſania præcipites ferantur, finē habituram, verùm longiùs progreſſuram, altiúſque aſſurrecturam; (mihi enim & Prophetarum oracula, & ea quæ cernimus, fidem faciunt;) quam, vt Deus, creauit, & vt homo, heræditate conſecutus eſt: quam lex adumbrauit, & gratia expleuit: quam Prophetæ coagmentarunt, & Apoſtoli, quaſi vinculis conſtrinxerunt, & Euangeliſtæ numeris omnibus abſoluerunt. Túne aduerſus Chriſti ſacrificium, cum tuis piaculis? túne aduerſus eum cruorem, quo mundus purgatus eſt, cum tuis cruoribus? túne bellum aduerſus pacem? túne manum aduerſus eam quę & pro te, & propter te, clauis tranſfixa eſt? túne aduerſus fel guſtum tuum? aduerſus crucem trophæum? aduerſus mortem oppreſſionem? aduerſus reſurrectionem, inſurrectionem, & rebellionem? aduerſus martyrem, ne martyres quidem? poſt Herodem perſecutor, & poſt Iudam proditor, (niſi quòd non laqueo, vt ille, pœnitentis animi ſignificationem dediſti;) poſt Pilatum, Chriſticida; poſt Iudæos, Dei hoſtis? non victimas pro Chriſto cæſas veritus es? nec magnos pugiles extimuiſti, Ioannem illum, Petrum,

τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον, Στέφανον, τὸν Ἀνδρέαν, τὴν Θέκλαν, τοὺς ἐπ᾽ ἐκείνους τε, καὶ πρὸ ἐκείνων, τῆς ἀληθείας προκινδυνεύσαντας; οἳ πυρὶ καὶ σιδήρῳ, καὶ θηρσὶ, καὶ τυράννοις προθύμως ἀντηγωνίσαντο, καὶ παροῦσι κακοῖς καὶ ἀπειλουμένοις, ὥσπερ ἐν ἀλλοτρίοις σώμασιν ἢ ἀσώματοι; τίνος ἕνεκεν: ἵνα μὴ προδῶσι μηδὲ μέχρι ῥήματος τὴν εὐσέβειαν. ὧν αἱ μεγάλαι τιμαὶ, καὶ πανηγύρεις. παρ᾽ ὧν δαίμονες ἐλαύνονται, καὶ νόσοι θεραπεύονται. ὧν αἱ ἐπιφάνειαι, καὶ ὧν αἱ προρρήσεις, ὧν καὶ τὰ σώματα μόνον ἴσα δύναται ταῖς ἁγίαις ψυχαῖς, ἢ ἐπαφώμενα, ἢ τιμώμενα· ὧν καὶ ῥανίδες αἵματος μόνον, καὶ μικρὰ σύμβολα πάθους, ἴσα δρῶσι τοῖς σώμασι.

Paulum, Iacobum, Stephanum, Lucam, Andream, Theclam, eos, qui & poſt illos, & ante illos, pro veritate periculis ſe obiecerunt? qui cum igni & ferro, & belluis & tyrannis, & præſentibus malis & denunciatis, alacri animo, velut in alienis corporibus; imò quaſi corporum expertes, dimicarunt? cur? ne pietatem, vel verbo tenus proderent: Quibus præclari honores & feſta conſtituta ſunt: à quibus dæmones propelluntur, & morbi curantur: quorum apparitiones & prędictiones; quorum vel ſola corpora idem poſſunt quod animæ ſanctæ, ſiue tangantur, ſiue honorentur; quorum vel ſolæ ſanguinis guttæ, atque ſuppliciorum ſigna idem poſſunt quod corpora. [Hæc etiam trucis habet aliquid feſtiuitatis admixtum.

ΟΥ, φασὶν οἱ τὰ ἐκείνου σέβοντες καὶ τὸν νέον ἡμῖν θεὸν ἀναπλάττοντες, τὸν ἡδὺν, καὶ φιλάνθρωπον. ἀλλ᾽ ὅτι οὐ δημοσίᾳ, διωκέσθωσαν Χριστιανοὶ, προύθηκε, καὶ πάντα πασχέτωσαν, ὅσα δοκεῖ τοῖς διώκουσιν, ἀφιέντες αὐτὸν τῆς τῶν διώκειν αἰτίας. τὴν ὕδραν δὲ, οὐδεὶς πώποτε εἶπεν ἡμέραν, ὅτι ἐννέα κεφαλὰς ἀντὶ μιᾶς προυβάλετο· εἴ τι τῷ μύθῳ πιστέον· οὐδὲ τὴν Παταρικὴν χίμαιραν, ὅτι τρεῖς, καὶ ἀνομοίους, ὥστε εἶναι φοβερωτέραν. ἢ τὸν ἐν ᾅδου Κέρβερον, ὅτι τοσαύτας τε καὶ ὁμοίας, ἢ τὸ θαλάττιον κακὸν τὴν Σκύλλαν, ὅτι ἓξ ἐν κύκλῳ, καὶ φευκτοτάτας· καίτοιγε τὰ ἄνω φασὶν αὐτῆς χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα, καὶ εἰς ὄψιν οὐκ ἀηδῆ. (κόρη γὰρ ἦν, πρὸς ἡμᾶς τι συγγενὲς ἔχουσα) αἱ δὲ ἀπὸ τούτου κυνώδεις κεφαλαὶ, καὶ θηριώδεις, οὐδενὸς ἧττον ἀγαθοῦ, στόλους ὅλους ἁρπάζουσαι, καὶ μηδὲν εἰς κίνδυνον διαφέρουσαι τοῖς ἀντιθέτου Χαρύβδεως. ἢ καὶ τῶν τοξοτῶν σὺ, καὶ τῶν σφενδονητῶν τὰ βέλη, καὶ τοὺς λίθους καταιτιάσῃ, ἀλλ᾽ οὐ τοὺς σφενδονῶντας, καὶ τοὺς τοξεύοντας; ὅτι

NOn ita eſt, inquiunt, qui res illius venerantur, nouúmque Deum illum nobis effingunt, ſuauem, inquam, illum, & benignum: verùm quia nequaquam apertè promulgauit. vt Chriſtiani vexarentur, atque ea omnia paterentur, quæ perſecutoribus collibitum eſſet, idcirco eum à perſecutionis crimine vendicant. Atqui Hydram nemo vnquam lenem & manſuetam dixit, quòd nouem capita pro vno proferret, (ſi quid fidei poëtis habẽdum eſt:) nec Pataricam Chimæram, quòd tria, ac diuerſa, vt terrorem maiorem afferret: aut illum apud inferos Cerberum, quòd totidem & ſimilia: aut Scyllam, æquoream peſtem, quòd ſex in orbem, maximéque horrenda, & tamen ſuperiores ipſius partes ſuaues & humanas fuiſſe narrant, nec aſpectu iniucundas (virgo enim erat, cognationis cuiuſdam neceſſitudine nobiſcum deuincta) at reliqua capita canina erant & belluina, atque omnino pernicioſa, claſſes totas corripientia, nec, quantum ad periculum, ab oppoſita Charybdi quicquam differentia. An tu etiam ſagittariorum & funditorum ſagittas, ac lapides, non autem funditores ipſos & ſagittarios accuſabis? an venatorum

Idra. ima rberu lla.

δὲ τῶν κυνηγετῶν τοὺς κύνας, καὶ τῶν φαρμακέων τὰ δηλητήρια, καὶ τῶν κερατιστῶν βοῶν, καὶ σπαραττόντων θηρίων τὰ κέρατα, καὶ τοὺς ὄνυχας· οἱ δὲ χρώμενοι τούτοις, ἐκτὸς εἴσονται, καὶ οὐ μεθέξουσι τῶν ὧν τολμῶσιν, αἰτίας; πολλῆς ταῦτα τῆς ἀλογίας, καὶ ὄντως σοφιστοῦ, δεόμενα, τοῖς ἑαυτοῦ συνηγοροῦντος κακοῖς καὶ τῇ τοῦ λόγου δυνάμει τὸ ἀληθὲς συγκαλύπτοντος. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὅπως ἑαυτὸν ἀποκρύψει, οὐδ' ἂν πολλὰ στραφῇ, καὶ παντοῖος γένηται τῇ ἐπινοίαις, οὐδ' εἰ τὴν Ἄϊδος κυνέην, ὃ δὴ λέγεται, περιθέμενος, ἢ τῷ δακτυλίῳ Γύγου, καὶ τῇ στροφῇ τῆς σφενδόνης χρησάμενος, ἑαυτὸν ἀποκλέψειε. τοὐναντίον μὲν οὖν, ὅσῳ φεύγειν ἐπιχειρεῖ, καὶ διαδεδράσκειν, τοσούτῳ πλέον ἁλίσκεται παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, καὶ τοῖς συνετωτέροις τούτων κριταῖς· ὡς ταῦτα πράττων τε καὶ τολμῶν, οἷς οὐδ' ἂν αὐτὸς ὡς δικαίως πραττομένοις ἔχοι συνηγορεῖν. οὕτως εὐάλωτόν ἐστιν ἡ πονηρία, καὶ πανταχόθεν ἑαυτῇ περιπίπτει.

natorum canes, & veneficorũ toxica, & cornupetarum boum, & dilaniantium ferarum cornua, & vngues: qui autem his vtuntur, extra culpam ponentur, nec criminis earum rerum, quas perpetrârint, participes erunt? Magnæ profectò hæc ſtultitiæ fuerint, ac ſophiſta proculdubio opus habuerint, qui vitiorum ſuorum patrocinium ſuſcipiat, viribúſque eloquentiæ veritatem obtegat, Sed nulla vnquam ratione ſeipſum occultabit, ne ſi in omnem quidem partem ſe verſet, ac per vafritiem ſuam in omnes formas immutet, atque Orci galeã, vt dici ſolet, induat, aut Gygis annullo, & palæ conuerſione, ſeſe ſuffuretur. Imò contrà, quò magis elabi atq; effugere tentat, hoc magis cõprehenditur, & conuincitur apud veritatis tribunal, ac prudentiſſimos quoſque earum rerũ iudices, vt pote hęc faciens atque committens, quæ ne ipſe quidem vt iuſta defendere queat. Adeò expugnatu facilis res eſt improbitas, atq; vndecumq; ſecum ipſa pugnat.

Orci galea. Gygis annulus.

HÆc quæ turpitudinem habent admixtam, vt libidinum, potationum, obſequiorum infamium, non modò commune odium excitant, ſed ei ipſi in quem dicuntur, pudorem afferunt non mediocrem qualia ſunt quæ in nobili Philippica, Antonio, de vomitu, & amoribus: Æſchini, in oratione pro corona, de comica opera, de obſcuritate familiæ, & viliſſimis miniſteriis in ſacris Cereris, obiiciuntur.

Nunc ſingula expendamus, Vnde tantus & tam grauis conſurgit motus, paucis ad imitationem notandũm eſt.

Prima emiſſio fit per amarulentam exclamationem; *homo ſtultiſſime & impiiſſime*: Subiicit vltimo loco, quod grauiùs ambitioſum Iuliani pungebat ingenium: *in magnis rebus imperitiſſime.* Mox, qua maieſtate orationis, Eccleſiæ pingit maieſtatem? *Aduerſus tantam ſortem, qua ſapientes vicit. Dæmones oppreſſit, tempus ſuperauit!* Hæc, & cætera magnifica. Iam ex aduerſo perſonam Iuliani quo carbone delineat: *Túne? quis autem, & quantus? & vnde profectus?*

Hæc ad contemptum. grauiora ſunt, quàm ſi longum verborum circuitũm texeret: nam & innatam animi generoſitatem indicant; quæ ne dignetur quidem omnes minutias excutere, vt genus, vt educationem, & pueritiam, *& vnde profectus?* Suſpicionem tamen animis auditorum relinquit, verbis ipſis longè grauiorem.

Tertiò, ex antitheſi & oppoſitione contrariorum, pugnam CHRISTI & Iuliani ſubiiciens oculis, ingentem motum excitat. *Tune manum, aduerſus eam, quæ, & pro te, & propter te clauis transfixa eſt?* Quæ omnia vim habent maximam, & altiſſimam eloquentiam.

Tandem iſta, verbáne videntur an potiùs fulmina, quæ epiphonematis vice ſubiiciuntur: *Poſt Herodem perſecutor, poſt Judam proditor*: & quod amarulentam habet ironiam, *niſi quòd non laqueo, vt ille, pœnitentiæ animi ſignificationem dediſti: poſt Pilatum Chriſticida, poſt Iudæos Dei hoſtis.*

Poſtremò, quæ conſummatę malitiæ eſt, arguit in Iuliano effrænatam audaciam, omnis timoris, tam diuini quàm humani, expertem, à quo luculentę plerunque ducuntur amplificationes. *Non victimas pro Chriſto cæſas veritus es, nec magnos pugiles extimuiſti, Joannem illum, Petrum, Paulum*: quæ magnificè & pro rei dignitate dicuntur. Addit falſam & aculeatam ironiam: *Hæc non colis, ſed contemnis, qui Herculis rogum*; vbi de induſtria Hercules Oetæos, & Pelopas; & humeros eburneos, &c. id genus commemorat, quo magis aduerſarium irritet, qui poëtices ac fabularum cognitionem Chriſtianis hominibus abſconditam eſſe cupiebat. Is eſt igitur Gregorij character in motibus iracundiæ, & ex vngue leonem licet agnoſcere.

Demoſthenis iracundia acris & generoſa fulmini cum nube colluctanti comparatur.

Demoſthenes multum habet calidi & incenſi: atque in his profectò motibus longè feliciùs quàm in miſerationibus dominatur, quanquam non eſt fuſa eius, vt ſolet, iracundia, ſed conciſis vibrata locutionibus, quas tela ignea meritò quis poſſit appellare. Videtur autem nonnunquam, præ vehementia, oratoris incluſus colluctari ſpiritus, & non ſecus atque habitus in ardenti nube circumrotari, ſtrepere, minari, nondum tamen exilire, vt terror ipſe quolibet exitu grauior ſit, & formidoloſior. Numquid enim in iſtis videtur ignes parturire, necdum tamen edere? ἐῶ· εἰς ἀποπνίγομαι, cùm de Æſchinis audacia & facinoribus loquutus, vt plura ſuis auditoribus cogitanda relinquat, & eorum tantam eſſe turpitudinem oſtendat, vt ſine nauſea & animi cruciatu dici non poſſint.

In his ego, inquit, *ſtrangulor*. Nondum fulmen cecidit, & eo terribilius eſt: &, οὐχ ὃ ἂν εἴποι τις, poſtquam multa eructauit in aduerſarium? *Nunquid hic eſt barbarus? num execrandus? num*? Hîc intercidit, quaſi præ atrocitate nomen vix inueniens; deinde tranſilit: N*um ipſe eſt, quod quiſque dixerit mali*? Curtum quidem illud; ſed grauis & generoſi ſtomachi.

Ciceronis motus iracundiæ.

Quid Cicero πάνταθλος ſummus in omnibus? huius ſtrictæ & faſtidioſæ iracundiæ, vbi modò vult, multum habet: vt, tuæ coniugis, bonæ fœminæ, locupletis quidem certè: Bambalio quidam pater, homo nullo numero, nihil illo contemptius: qui propter hæſitantiam linguæ, ſtuporémque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At auus huius nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla & cothurnis nummos populo de roſtris ſpargere ſolebat. Vellem hanc contemptionem pecuniæ ſuis reliquiſſet, haberetis nobilitatem generis glorioſam. [Grauis dubio procul, & amarulenta oratio, quæ plus celat quàm promit. Nam, quo artificio, M. Antonij auaritiam perſtringit? *Vellem hanc contemptionem*: Et iſtud, Quod mihi igitur certamen eſſet huiuſmodi? cum C. Mario ſcilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbaro Epicureo, cum altero Catilinæ laternario, quos neque herculè ego, neque ſupercilium tuum, neque collegæ tui cymbala ac crotala fugi: & ego iſtius pecudis, ac putidæ carnis, conſilio ſcilicet aut præſidio niti volebam? ab hoc eiecto cadauere, quidquam mihi opis aut ornamenti expectabam? [Quæ plena ſunt acerbi contemptus. Iam vbi habenas laxat iracundiæ, quantus & quàm admirabilis eſt!]

Cic. in Piſon.

O Dij immortales, túne etiam, atque adeò vos geminæ voragines, ſcopulíque Reipublicę, meam fortunā deprimitis, veſtram extollitis? [Et:] O familiæ! [hîc tantiſper moratur] dein, non dicam Calpurniæ, ſed Cluētiæ: neque huius vrbis, ſed Placentini municipij: neque paterni generis, ſed braccatæ nationis decus.

Et contra Antonium: Tu mentis es compos? tu non conſtringendus?

Iam iſta ſunt incenſa fulmina.

O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium Diis penatibus os importuniſſimum oſtendere? quam domum aliquamdiu aſpicere poterat, nemo ſine lacrymis præterire, hac te in domo tamdiu diuerſari non pudet? in qua, quamuis nihil ſapias tamen nihil tibi poteſt eſſe iucundum An tu illa veſtibula, roſtra, ſpolia, cùm adſpexiſti, domum tuam te introire putas? fieri non poteſt: quamuis enim ſine mente, ſine ſenſu ſis, vt es: tamen & te, & tua, & tuos noſti. Nec verò te vnquam, neque vigilantem, neque in ſomnis, credo mēte poſſe conſiſtere: neceſſe eſt, quamuis ſis, vt es, violentus, & furens, cùm tibi obiecta ſit ſpecies ſingularis viri, perterritum de ſomno excitari, furere etiam ſæpe vigilantem.

Et pro domo. O Dij immortales. (Vos enim hæc audire cupio) P. Clodius veſtra ſacra curat. [Deinde.] Quid tibi neceſſe fuit anili ſuperſtitione, homo fanatice? &c.

Tum: Quid homini teterrimo, crudeliſſimo, fallaciſſimo; omnium ſcelerum libidinúmque maculis notatiſſimo, &c.

Quid de me, quod tuliſſe te dicis, parricida, fratricida ſororicida, nōne extra ordinem tuliſti, &c. [Hoc demum ſtomachum eructare eſt.] Et O cœnum! ô portentum! ô ſcelus! hanc tibi legem Clodius ſcripſit, ſpurciorem lingua ſua.

Grauis hic ſtomachus, ſi quiſquam alius: Vbi verò ſtimulandi ſunt ad iracundiam iudices, quis illo potentior?

Si hæc non ad ciues Romanos, non ad aliquos amicos noſtræ ciuitatis, non ad eos qui populi Romani nomen audiuiſſent: denique, ſi non ad homines, verùm ad beſtias, aut etiam, vt longiùs progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine, ad ſaxa & ſcopulos hæc conqueri & deplorare vellem: tamen omnia muta atque inanima, tanta & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. Num verò, cùm loquar apud Senatores P.R. legum iudiciorúmque, & iuris authores, timere non debeo, ne non vnus iſte ciuis Romanus illa cruce dignus, cæteri omnes ſimili periculo indigniſſimi iudicentur. Paulò antè, Iudices, lacrymas in morte miſera atque indigniſſima nauarchorum non tenebamus. Quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? nam ciuium Roman. ſanguis coniunctus exiſtimandus eſt. Et quæ habet in Verrem, initio actionis 2. *Verr. 7. Iracundæ & conqueſtionis mo tus.*

Agunt eum præcipitem pœnę ciuium Roman. quos partim ſecuri percuſſit, partim vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis, in crucem ſuſtulit. Rapiunt eum ad ſupplicium Dij patrij: quòd iſte inuentus eſt, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes pretium pro ſepultura liberûm poſceret, &c. quæ longè latéque exaggerata, ad incendendam Iudicum iracundiam plurimùm valent. Etiam illud 4. ad Herenn. ad incitandum validum eſt.

Quòd ſi iſtum, Iudices, veſtris ſententiis liberaueritis, ſtatim ſicut à cauea leo miſſus, aut aliqua teter- *4. ad Herenn.*

tima bellua ſoluta ex catenis, volitabit,& vagabitur in foro, acuens dentes multos(an potiùs inultos ?) in cuiuſque fortunas ,in omnes amicos atque inimicos, notos & ignotos incurſans, aliorum famam depeculans, aliorum domum atque familiam perfringens , rempubl. funditus labefactans. [Quamquam iſtud,nondum conſummatæ, vt apparet, eloquentiæ. Mitto cætera propc innumerabilia,quæ paſſim occurrunt.

Innata eſt fermè omnibus oratoribus hæc ingenij celſitudo , ſed in diuinis hominibus eò clariùs elucet, quo ſanctitatis armis freti, in vitia liberiùs inuehuntur. In quo admirabilis eſt,ſicut in cæteris, D. Chryſoſt.maieſtas : quo enim ſpiritu dixit aduerſus Eudoxiam?

Vide Baron. :it 5. p. 243. Rurſum Herodias furit , rurſum bacchatur, rurſum ab Herode caput Ioannis iniuriâ petit abſcindi : Rurſum Iezabel Nabutæ vineam eripere ſatagit, & ſanctum Eliam ad montes compellere.] Horribilis planè oratio , quæ licèt in hiſtoriam de cæde Ioannis Baptiſtæ diceretur , omnes tamen in Eudoxiam , quę tunc acerbiſſimè Ioannem Chryſoſtomum perſequebatur, dictum exiſtimârunt. Hoc initium, quod inuenitur in oratione ab Antonio Agellio ex veteri codice decerpta, immutatum eſt homilia decima quinta in Matthæum,vbi his verbis exorditur: Heu me,quid agam? vnde ſermonis exordium faciam ? quid dicam ? vel quid taceam?

Cætera planè conueniunt ; habent autem amarulentam in ambitionem & crudelitatem mulierum inuectiuam.

Quid inter agreſtes feras leone ſæuius ? ſed nihil ad mulierem. Quid dracone atrocius ? ſed & hoc, muliebre ſuperauit ingenium.

[Deinde]

Danielem leones in lacu reueriti ſunt,iuſtum verò illum Nabuten Iezabel interfecit. Cetus Ionam in vẽtre cuſtodiuit: Dalida autem Samſon circumuentum illecebris,raſo etiam capite deformatum, hoſtibus tradidit *To. 2. hom. 15. in Math.* Dracones,& aſpides,&feræ cornutæ, Ioannem Paptiſtam in ſolitudine degentem,immanitatis oblitę tremuerunt : Herodias verò eidem caput amputauit, & tanti viri mortem in pretium ſaltationis accepit.

Motus creſcit ex comparatis, quæ ſuperiùs notauimus:iam quo impetu ardentes ſagittæ vibrantur in Herodem?

Adulterium Herodes committis, & in carcerem pergit Ioannes ; ſic *Hom. 16 in Math.* iudicat ſedens in loco Iudicis,reus;in loco vindicis , innocentiæ perſequutor. Rogo vbi rerum facies?vbi forma? vbi pudor ? vbi exiſtimatio publici cognitoris ? vbi Deus ? vbi homo ? vbi fas ? vbi lex ? vbi ipſius iura naturę? Simul omnia ſunt , Herodes, te agente, te iudicante, te viuente confuſa.

Et iſta , quàm grandi & neruoſa dicuntur eloquentia?

Menſa migrat in ferarum caueam: in arenam funerum Regia conuertitur : fiunt de conuiuis lanienæ ſpectatores:mutatur furore conuiuium, fit cibus cædes, vinum tranſit in ſanguinem. Verſus eſt dies natalis in funebrem , ortus in occaſum, cœna in homicidium. Neruorum cantus nænias concinunt,& tragœdia perſonat, quam omnium ſæculorum intuebitur memoria.

[Quid deinde?] Ingreditur bellua non puella : cruorem ſitit, non choreas : diſcurrit per aulam imagine duntaxat muliebri fera importuna; per collum iubas ſpargit , non capillos , variis torquet membra flexibus, creſcit interim immanis ſæuitia, fit grandis crudelitate , non corpore, tremit ore, dentibus frendet, ferrum non ſuſcipit, ſed producit.

Sed omnium planè ingenia, mordaci quadam acrimonia ſtylique volubilitate ſuperauit S. Hieronymus. Nam vt cæteros omittam, Heluidium, Iouinianum, Vigilantium; qua oratione Ruſinum veterem amicum exagitat?

Illud verò ridiculum, quòd poſt triginta annos ad parentes ſe eſſe reuerſurum iactat: homo, qui nec patrem habet, nec matrem, & quos viuentes iuuenis dereliquit, mortuos ſenex deſiderat: niſi fortè parentes, militari vulgarique ſermone, cognatos & affines nominat. [Mox: [Periclitatur Romę illa probatiſſima fides eius: & hic ſupinus, & laſſulus, poſt triginta annos per molliſſimum Flaminiæ iter eſſedo venire non poteſt: ſicque prætendit longi itineris laſſitudinem, quaſi triginta annis ſemper cucurrerit, aut bienno Aquileiæ ſedens, præteriti itineris labore confectus ſit.

[Et alio in loco.]

Hæc taces, quæ omnes flagitant, & ad illa reſpondes, quæ nullus inquirit: Fumos quoque meos frequenter irrides, eo quòd ſimulem ſcire me, quod neſciam, & enumeratione doctorum rude illudam vulgus. Tu videlicet flammeus, imò fulmineus: qui in loquendo fulminas, & flammas ore conceptas tenere non potes. Atque vt ille Barthochabas auctor ſeditionis Iudaicæ, ſtipulam in ore ſuccenſam anhelitu ventilabat, vt flammas euomere putaretur: ita & tu nobis alter Salmoneus, omnia per quæ incedis, illuſtras, & nos fumoſos arguis, de quibus fortè dicatur, qui tangis montes, & fumigant; nec intelligis, quid fumus in Propheta ſignificet, locuſtarum; & quod pulchritudo oculorum tuorum amaritudinem fumi noſtri ferre non poteſt.

Sed hæc eius, mel & roſę, ſi cum iſtis conferantur.

At tu bonę ſpei columen, exetræ ſtimulis inflammatus, factus es mihi in arcum prauum, & contra me conuitiorum ſagittas iacis; inimicus tibi factus ſum, vera, dicens: Non doleo de maledictis: quis enim neſciat nihil niſi flagitioſum tuo ore laudari? Hoc plango, quòd te ipſum non plāgis; quòd te non ſentis mortuum, quod, quaſi gladiator, paratus Libitinæ in proprium funus ornaris, &c.

Claudam riuos, ſi iracundię adhuc muliebris generoſitatem annotauero.

Bunduica, Britannica fœmina, regio planè ſpiritu, & genere, cùm aduerſus Romanos exercitum ad centum & viginti hominum millia comparâſſet, in tribunal ex terra paluſtri excitatum conſcendit, procero corpore Heroina, forma honeſtiſſima, vultu ſeuero, voce aſpera, capillo fuluo, admodum promiſſo, verſicolori tunica induta, & inſigni lorica munita, tum haſtam manibus ferens, ſic locuta eſt: Dio l 61. initio. p. 702.

Πέπειραθε μὲν τοῖς ἔργοις αὐτοῖς, ὅσον ἐλευθερία τῆς δουλείας διαφέρει. [Deinde animos ad bellum concitans, appoſitè, & grauiter Romanorum iniurias exaggerat.] τί μὲν γὰρ οὐ τῶν αἰσχίστων, τί δ' οὐ τῶν ἀλγίστων, ἐξ οὗπερ εἰς τὴν Βρεταννίαν οὗτοι παρέκυψαν, πεπόνθαμεν, &c. Mox: καὶ πόσῳ κρεῖττον ἦν ἅπαξ τισὶ πεπρᾶσθαι μᾶλλον, ἢ μετὰ κενῶν ἐλευθερίας ὀνομάτων κατ' ἔτος λυτροῦσθαι; πόσῳ δὲ ἐσφάχθαι, καὶ ἀπολωλέναι μᾶλλον ἢ κεφαλὰς ὑποτελεῖς περιφέρειν; καίτοι τί τοῦτο εἶπον; οὐδὲ γὰρ τὸ τελευτῆσαι παρ' αὐτοῖς ἀζήμιόν ἐστιν. Ἀλλ' ἴστε ὅσον καὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τελοῦμεν. παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, καὶ τοὺς δουλεύοντάς τισιν ὁ θάνατος ἐλευθεροῖ. Ῥωμαίοις δὲ δὴ μόνοις καὶ νεκροὶ ζῶσι πρὸς τὰ λήμματα. Poſtquam igitur incommoda grauiter enumerauit, addit: At quantò melius fuit, ſemel vendi, quàm falſis nominibus libertatis ſingulis annis redimi? quanto verò honeſtius generoſa morte defungi, quàm miſera & tri-

butaria capita circumferre, Verùm quid dixi? etiam apud Romanos ſine penſione tributi, mori non licet. Noſtis enim omnes, quot & quanta mortuorum nomine penſitemus. Quúmque eos qui apud alias gentes ſeruitutem ſeruiunt, mors afferat in libertatem, *ſoli populo Romano mortui viuunt in quæſtum.* Hæc maſcula. Sed quæ ſequuntur omnes habent numeros grauitatis: cùm Romanos inſectans ait, *κιθαρῳδῷ καὶ τούτῳ κακῷ δουλεύοντες*, *Citharœdo, & quidem malo* (quod minimè Nero audire auebat) ſeruiunt. Poſtremo: Μὴ γάρ τοι μὴ ἐμοῦ μήθ' ὑμῶν ἐπιβασιλεύσειεν ἡ Νερωνὶς, ἡ Δομιτία, ἀλλὰ ἐκείνη μὲν Ῥωμαίων ᾄδουσα δεσποζέτω (καὶ γὰρ ἄξιοι τοιαύτῃ γυναικὶ δουλεύειν ἧς τοσοῦτον ἤδη χρόνον ἀνέχονται) τυραννούσης; tum conuerſa ad Adraſten, ἡμῶν δὲ σὺ ὦ Δέσποινα ἀεὶ μόνη προστατοίης. Abſit enim, vt in poſterum, & mihi, & vobis imperet *Neronis aut Domitia*: (Ita Neronem effœminatū generoſo planè faſtu appellat:) ſed illa pſaltria dominetur populo Romano. Dignus eſt enim, qui huic mulieri ſeruiat, cuius tyrannidem tam longo temporis ſpatio ſuſtinet.

DE VASTIS MOTIBVS iracundiæ

Déque lenibus & moderatis.

CAPVT XXXIV.

Motus iracundiæ in obiurgationibus

DIſtinguendi ſunt etiam nonnulli motus grandes, & vaſti, quorum apud ruſticos homines duros & ceruicoſos, vel etiam apud alios inueteratæ malitiæ viros, nonnunquam opportunus eſt vſus: Neque enim compoſitis ad eloquentiam motibus plus mouentur quàm cantilenis: Atque vt ipſi vaſti ſunt & vegrandes; ita etiam atrocibus plerumque & incòmpoſitis, ſine tamen prudentiæ diſpendio tractandi; quod mihi videtur Gilda ſapiens in acri illa contra Eccleſiaſticum ordinem corruptione, cùm apud feros & plumbeos homines res ageretur præſtitiſſe. Ita enim incipit:

Britannia habet Sacerdotes, ſed nonnullos inſipientes; quam plurimos miniſtros, ſed multos impudentes; Clericos, ſed quoſdam raptores, ſubdolos, Paſtores, vt dicuntur, ſed occiſioni animarum lupos paratos: quippe non commoda plebi prouidentes, ſed proprij plenitudinem ventris quærentes.

Deinde: Pinguedinis gratia taurorum more raucos, & ad illicita infeliciter promptos; vultus arroganter in altum habentes, & ſenſus conſcientia remordente ad ima vel tartarum demerſos.

Mox: quid ad hæc dormitantibus animæ oculis aſpicis? Quid talia ſurdis ſenſuum auribus auſcultatis?

Ita vir pius, in tota illa inuectiua homines tractat non molli articulo blandiens, ſed quaſi robuſtiori tuba claſſicum canens, non curat autem, quàm diſpoſitè dicat, aut lectè, aut quibus figuris illuminet affectus; videt enim cum craſſis ingeniis agendum; quibus ſi molliùs propines iracundiam, cogeris dicere: *Memiſerum! non intellexerunt.*

Alia prorſus in obiurgationibus agendi ratio eſt, apud generoſos animos; qui non temerè irritandi, ſed leni quadam & honeſta iracundia ſtimulandi ſunt; quod prdentiſſimè & diſertiſſimè præſtitit M. Tullius Philipp. prima in nobili illa Dolabellæ & Antonij reprehenſione, *Sed per Deos immortales.* Te enim intuens Dolabella, qui es mihi chariſſimus, non poſſum de vtriuſque veſtrum errore reticere. Credo enim vos homines nobiles, magna quędam ſpectantes, non pecuniam, vt quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab ampliſſimo quoque,

lariſſimóque contempta eſt, non pes violentas, & populo Romano ninimè ferendam potentiam, ſed haritatem ciuium, & gloriam concupiſſe,&c. quæ alibi fuſiùs.

Hæc planè prudens, excelſa,& moleratè iracunda obiurgatio. Habes iuſdem rei præclarum exemplum in oratione Germanici, vbi militem ob concitatam ſeditionē obiurgat: *Quod nomen huic cœtui dabo?* (non enim eos licit ingratos, improbos, conſceleratos, quibus ipſe adhuc egebat)

Milites-ne appellem, qui filium Imperatoris veſtri vallo & armis circumſediſtis? an ciues, quibus tam proiecta eſt ſenatus authoritas? Hoſtium quoque ius & ſacra legationis, & fas gentium rupiſtis.

Crimen proponit, conuitiis abſtinet, ſtimulat etiam priſtinæ virtutis recordatione: *Prima ne, & viceſima legiones*; ſub finem quoque aſperitatē nelle diluit: *Tua Diue Auguſte cœlo recepta mens: Tua pater Druſe imago, cui memoria*, iiſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor, & gloria inflat, eluāt hanc maculam. Similia ſunt quæ habet Liuius in obiurgatione Scipionis, de quibus ſuo loco. In hoc certè genere grauis, & honeſtus, & ſuauis eſt Baſilius magnus, in epiſtola ad virginem Lapſam. Crimen enim exponit magna verborum & figurarū amplitudine, abſtinet tamen acrioribus conuitiis: nam vult corrigere, non inſultare.

Vbi eſt ille venerendus tuus habitus? Vbi honeſti mores, & veſtis frugalis virginem decens? & honeſtus ex pudore rubor, & decorus ex continentia & vigiliis afflorescens pallor, omni coloris ſuauitate præſtantior? Quoties in orationibus impolluta lacrymas effudiſti? Quot literas ad ſanctos ſæpe exaraſti, quid poſtulas? non vt nuptias humanas, aut hanc plenam ignominię & decoris corruptionem contraheres, ſed ne à Domino Iesv excideres. Quot verò munera à ſponſo accepiſti, quid opus eſt dicere? conuictum cum virginibus, progreſſum cum iiſdem encomia virginitatis, virgineas benedictiones, literas velut ad virginem ſcriptas. At nūc modica aura rebellis afflata ſpiritus conturbaſti, & venerandam illam hæreditatem breuiſſimæ voluptatis momento commutaſti, quæ ſi faucibus aliquando placuit, felle tamen poſt hac amariorem experieris. Hæc ferè ad verbum è Græco expreſſa. Deinde,

Corrupta eſt autem, non ſolùm mens tua, ſed cum eadem virgineum corpus fœdiſſima libidine contaminatum. Et horrendum, illud quod pudet me dicere, ſed tamen piget tacere, ardet enim velut ignis oſſibus ipſis, & medullis adhæreſcens, nec diutius ſuſtinere poſſum, *ſublatis membris Chriſti, feciſti membra meretricis.*

* In eodem genere longè acerbior eſt D. Ambroſius. *Vnde incipiam?* quid primum? quid vltimum dicam? Bona commemorem, quæ perdidiſti? An mala defleam, quæ inueniſti? Eras virgo in Paradiſo Dei, vtique inter flores Eccleſiæ, eras ſponſa Chriſti, eras templum Dei, eras habitaculum Spiritus ſancti: Et quoties dico eras, neceſſe eſt vt toties ingemiſcas, quia non es quod fuiſti. Incedebas in Eccleſia, tanquam columba illa, de qua ſcriptum eſt: Pennę columbæ deargentatę, & poſteriora dorſi eius in pallore auri: ſplendebas, vt argentum, fulgebas, vt aurum, quando cum ſyncera conſcientia procedebas. Eras tanquam ſtella radians in manu Domini, nullum ventum, nullas nebulas pertimeſcebas. Quæ iſta ſubitanea conuerſio? Quę iſta repentina mutatio? De Dei virgine facta es corruptio Satanę; de ſponſa Chriſti ſcortum execrabile; de templo Dei, fanum

Ambroſ. ad virgin. lapſam, cap. 2. Si modo eius eſt; quod vix credibile.

Ambroſ. in reprehēſionibus Baſilio acrior.

immunditiæ, de habitaculo Spiritus ſancti, tugurium diaboli. Deinde:

Væ tibi miſera, & iterum væ, quæ tanta bona parui temporis luxuria perdidiſti. Quam tibi ſpem apud Chriſtum Domini reliquiſti, cuius membra tollens, feciſti membra meretricis? Mox ad corruptionem conuertit orationem:

Cap. 9. De te autem quid dicam, Fili ſerpẽtis, miniſter Diaboli, violator templi Dei, qui vno ſcelere duo crimina perpetraſti, adulterium vtique, & ſacrilegium planè, vbi vas Chriſto oblatum, Domino dicatum, dementi temeritate polluiſti. *Baltaſar cur punitus.* Baltaſar ille Rex Perſarum, qui in vaſis Domini, quæ de templo Hieroſolymis fuerant à Patre eius ablata, bibere cum ſuis amicis & concubinis vſurpauit, ipſa nocte Angeli manu percuſſus crudeli morte punitus eſt. Quid de te arbitraris, perdite pariter, & perditor? &c.

Cap. 4. Hæc verò etiam aduerſus Lapſam grandia ſunt, & horroris plena. *Ceſſet, ceſſet* iam violentiæ figmentum, ceſſet ruboris argumentum, vbi toties membra illa dicata Chriſto, ſceleſto mœcho ſuis viſceribus polluenda præbuiſti. Horret animus, mens tabeſcit, cùm ad adytum ſceleris peruenitur. Nam & Medicus quamuis fortis ſit animo, cùm altiùs tamen ſecat vulnus, puto ex parte aliqua ſuſtinebit horrorem. Heu perdita, iamne intelligis omnes tibi vias excuſationis omnimodis clauſas? Iãne ſentis, quantum tibi mali, & in carne & in anima, nefaria libido contulerit: Non iſtam de te confuſionẽ tuus expectauerat pater, qui te ſibi ſingularem gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lacrymas ex te ſibi naſci crediderat mater, quæ partus ſui gemitum per tuam virginitatem conſolabitur, &c.

Ad ſummum poſt increpationes, adhibet ſalutaria remedia.

DE MIXTVRA MOTVVM iracundiæ.

CAPVT XXXV.

Motus iracundiæ nonnunquam cum Sarcaſmo, hoc eſt, acri atque mordaci riſu præclarè temperatur: Et hoc quidem vehiculo ſubnixus affectus, aduerſarios in inuectiuis vehementiùs afficit, atque deridendos præbet: Minùs autem ad auditorum iracundiam excitandam valet, quàm miſerationis temperies. Hoc genere acerbè inuectus D. Gregorius in Iulianum.

Orat. 4. 296. Τὰς δὲ φυσήσεις, καὶ ἀντιφυσήσεις, ἃς ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, καὶ τὰ ἡμέτερα διασύρων, τοῖς γραϊδίοις ἀντεπεδείκνυτο, τὸ ἐπιβώμιον πῦρ ἀνάπτων, ποῦ λόγου θήσομεν; ἦ καλόν γε τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως τὰς γνάθους ὁρᾶν ἀσχημονούσας, καὶ γέλωτα πλεῖον παρεχούσας, οὐ τοῖς ἔξωθεν μόνον. ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς οἷς ταῦτα ἀρέσκειν ᾤετο· τὴν Ἀθηνᾶν δὲ οὐκ ἤκουε τὴν ἑαυτοῦ θεὸν, ὅτι τοῖς αὐλοῖς κατηρά-

Iam ſufflationes, & reflationes, quas admirandus ille vir, doctrinæque noſtræ ſugillator, vetulis mulierculis in contrarium oſtentabat, altaris ignem accendens, quo tandem orationis loco ponemus? Præclarum enim profectò erat Imperatoris Romani buccas indecorè rumentes cernere, riſúmque ingentem non externis tantùm, ſed his etiam quibus hac ratione placere putabat, excitantes. Mineruam autem ſuam tibias execratam non audiebat

poſt

ὅπῃ τοῖς ἐσχηματισμένοις ἑαυτὴν κατεμάνθανεν, εἶτ' ἐπὶ πλέον χρηματιζομένη τῷ ὕδατι; τὰς δὲ προπόσεις, καὶ φιλοτησίας, ἃς δημοσίᾳ τὰς πόρνας αἰτ προσεποιεῖτο ἀποκαλύπτειν τὸ ἀσελγές, μυστηρίου σχήματι, πῶς οὐ θαυμάζειν;

poſtquam aquis ſpeculi vice vſa, eas dedecori ſibi eſſe proſpexit. Propinationes vero, & pocula, quibus meretrices palam publicéque poſcebat, viciſſimque poſcebatur, myſterij obtentu petulantem libidinem obuelans, quis non̄ laude & admiratione proſequatur?

Hæc, inquam, magis fatigant aduerſarios, ſed non æquè odium irritant auditorum. Alia eſt mixtura motus iracundię, cum affectu miſerationis. Eſt enim ad iram concitandam efficaciſſima, narratio aliqua, aut deploratio rei funeſtę, & crudelis. Atq; ex ardore doloris, animus ad iracundiam facili nutu propēſus delabitur. Hoc artificio vſus eſt M. Antonius, cùm ad vltionem Cæſaris P. R. ſollicitaret animos; neque enim in peroratione, vbi vehementior eſt oratio, maledictis in interfectores ſæuit, ſed tragicam Cęſaris mortem, quanta poteſt verborum miſeratione deplorat; quo modo dolorem primùm flebilem, deinde iracundiam & furorem cōcitauit. Sic igitur ille apud Dionē.

in
[...]a-
ud
4.

Ἀλλ' οὗτος ὁ πατὴρ, οὗτος ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ ἄσυλος, ὁ ἥρως, ὁ θεὸς τέθνηκεν, οἴμοι τέθνηκεν. Vide, quo pondere iſta colliguntur: Is pater: is Pontifex: is Sanctus: is Heros: is Deus mortuus eſt. Heu, me miſerum, mortuus eſt! Deinde modum explicat ſtupendæ mortis, & indignæ, ἐντὸς τοῦ τείχους ἐπιβουλευθεὶς, ὁ καὶ ἐς Βρεττανίαν ἀσφαλῶς στρατεύσας. Non morbo, non vulnere, non caſu repentino abreptus, ſed inter mœnia ciuitatis inſidiis occiſus, qui ad extremas vſque Britanniæ oras ſaluus & incolumis bellum duxerat. Et iſta plena ſunt affectus, ἄοπλος, ὁ εὐπόλεμος· γυμνὸς, ὁ εἰρηνοποιός· πρὸς τοῖς δικαστηρίοις, ὁ δικαστής· πρὸς ταῖς ἀρχαῖς, ὁ ἄρχων. Inermis, ille bellicoſus: nudus, ille pacificus: ad tribunal peremptus, iudex: in curia, princeps curiæ.

Mox: ποῦ δῆτά σοι Καῖσαρ φιλανθρωπία, ποῦ δὲ ἡ ἀσυλία, ποῦ δὲ οἱ νόμοι;

Quid tibi profuit Cæſar, humanitas? quid ſanctitas? quid leges? Et Σὲ δὲ οὕτως οἰκτρῶς ἀπέκτειναν οἱ φίλοι.

Tene tam miſerandè contrucidârunt amici.

Iam: Καὶ νῦν ἐν ἀγορᾷ πρόκεισαι ἐσφαγμένος, δι' ἧς πολλάκις ἐπόμπευσας ἐστεφανωμένος· καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἔρριψαι κατατετρωμένος, ἀφ' οὗ πολλάκις ἐδημηγόρησας. Iaces in foro iugulatus, in quo nuper coronatus triūphabas: Mactatus, & proiectus ad ſuggeſtum, è quo tam ſępe ad populum peroraſti.

Poſtremò conuerſus ad cadauer:

Οἴμοι πολιῶν ᾑματωμένων! ὢ στολῆς ἐσπαραγμένης, ἣν ἐπὶ τούτῳ μόνον, ὡς ἔοικεν, ἠμφιέσω, ἵν' ἐν ταύτῃ σφαγῇς!

Heu me, canos tuos ſanguine cruentatos! Heu tunicam diſcerptam, & dilaceratam, quam ad id ſolum ſumpſeras, vt ea morereris! Non fuit opus longa in interfectores oratione, ſatis dolor, ſatis lacera veſtis & cruor loquebantur. At dices; quòd ſi odium in vitium aliquod ſit concitandum, vbi pręſertim iſtę imagines externę, caſus miſerabiles, noui atque inopinati, non ſuppetunt, quid tandem erit prętandum? Artis eſt eximię, ea plerumque ſuggerere quę rerum natura denegauit, & fictas imagines, quibus ſenſus impellantur, quantum locus prudentiáque patitur, conformare. Qua in re admirabilis eſt D. Ioannis Chryſoſtomi induſtria; qui cùm ad deteſtationem iuris-iurandi commouere vellet audi-

D. Ioann Chryſoſtomi in motibus induſtria.

tores, Ioannis Baptiſtæ caput palli-dum, & cruentum, in orationis imagine producit, manibus fermè palpandum, & domum aſportandum ſuis auditoribus præbet: Vocē deinde illi tribuit: *Me iuſiurandum interfecit* (*inquit*) *odio habete interfectorem meum.* Dignus eſt locus qui integer exſcribatur.

DE ODIO CONCITANDO IN VITIA, & fictione imaginis.

Ex D. Chryſoſtomo exemplum.

Capvt. XXXVI.

Ex Dino Chryſoſt. hom. 14. p. 177.

ΚΑὶ γὰρ παρεκάλεσα πρώην ὑμᾶς, τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου λαβόντας ἀποτετμημένην, καὶ θερμοῦ τοῦ αἵματος ἔτι ἀποστάζουσαν, οὕτως ἀπελθεῖν οἴκαδε ἕκαστον, καὶ νομίζειν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾷν αὐτὴν, φωνὴν ἀφιεῖσαν, καὶ λέγουσαν, Μισήσατέ μου τὸν σφαγέα τὸν ὅρκον· ὅπερ ἔλεγχος οὐκ ἐποίησε, τοῦτο ὅρκος ἐποίησεν· ὅπερ θυμὸς τυραννικὸς οὐκ ἴσχυσε, τοῦτο ἐπιορκίας ἀνάγκη παρεσκεύασε. καὶ ὅτε μὲν ἠλέγχετο δημοσίᾳ, πάντων ἀκουόντων, ἤνεγκε γενναίως τὴν ἐπιτίμησιν ὁ τύραννος, ὅτε δὲ εἰς ὅρκων ἀνάγκην ἑαυτὸν ἐνέβαλε, τότε τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀπέτεμε κεφαλήν. τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ νῦν παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν οὐ παύομαι, ὥστε ὅπουπερ ἂν ἀπίωμεν, ταύτην βαστάζοντες τὴν κεφαλὴν, ἀπιέναι, καὶ πᾶσιν αὐτὴν ἐπιδεικνῦσαι, βοῶσαν, καὶ τῶν ὅρκων κατηγοροῦσαν. κἂν γὰρ σφόδρα ὦμεν ῥᾴθυμοι καὶ ὀλίγωροι, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς κεφαλῆς ἐκείνης ὁρῶντες, φοβερὸν εἰς ἡμᾶς βλέποντας, καὶ ἀπειλοῦντας ὀμνύουσι, χαλινοῦ παντὸς ἐντονώτερον τῷ φόβῳ τούτῳ σωφρονισθέντες, ἄγχειν καὶ ἀποστρέφειν δυνησόμεθα ῥᾳδίως τὴν γλῶτταν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ὁρμῆς.

ETenim antea vos rogaui, vt Ioānis caput abſciſſum, adhuc calido cruore diſtillans ſumentes, ſic domū quiſque ſuā redeatis, & putetis ante oculos habere ipſum, vocem emittētem; & dicentem: Odio habete iugulatorem meum, Iuramentum. Quod increpatio non fecit, hoc fecit iuramentum: quod ira non potuit tyrannica, hoc periurij neceſſitas effecit. Et quando, nempe omnibus publicè audientibus, arguebatur, increpationē generosè tulit tyrannus: cùm verò ſe in iuramentorū neceſſitatem adegit, tunc illud beatum caput abſcidit. Hoc ipſum igitur & nunc peto, & petere non deſiſtam, vt quocunque abierimus, hoc geſtantes caput abeamus, & omnibus clamans oſtendamus, & iuramenta condemnans. Quamuis nāque valdè ſimus ignaui, & negligentes, capitis illius oculos intuiti, terribiliter nos reſpicientis, & minantis iurantibus, fræno omni vehementius per timorem huiuſmodi repreſſi, cohibere & auertere facilè poterimus linguam à iurandi præcipitio.

PRęclarum omnino exemplum, ad quod ſimilia multa exprimi conformarique poterunt. Quibus efficaciùs peccatorum fœditas, & miſeria ex effectis, ad ſempiternam deteſtationem oculis ſubiicietur.

Vide etiam Ciceron. vltima Verrina: *Aſpicite, aſpicite, Judices, ſquallorem ſordéſque ſociorum*: vbi eſt artificioſus locus indignationis, & commiſerationis.

DE INDIGNATIONE

CAPVT XXXVII.

EXiſtit & generoſa quædam iracundiæ ſpecies, quam indignationem appellamus, quoties ex ſecundis alicuius rebus, qui lautiori fortuna maximè ſit indignus, iuſtum dolorem concipimus. Qua in re ſæpiſſimè triumphant Oratores, & Poëtæ, dum facinoroſos homines, aut certè viles & propudioſos, ad ampliſſimos honores euectos eſſe indignantur. Quam generoſo faſtidio Horatius iſta in Menam, Pompeij magni libertum, excuſſit.

Lupis, & agnis, quanta ſortitò obtigit,
Tecum mihi diſcordia eſt.
Ibericis peruſte funibus latus,
Et crura dura compede.
Licet ſuperbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus:
Videſne ſacram metiente te viam,
Cum bis ter vlnarum toga,
Vt ora vertat huc et huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumuiralibus
Præconis ad faſtidium,
Arat Falarni mille fundi iugera,
Et Appiam mannis terit.

Apparet in iſtis ſæua quædam generoſitas, & nobiles aculei, qui eo magis probantur, quòd in improbi hominis arrogantiam commodè videantur exerti. Sed non alio abſynthio verſus ſuos intingunt ſatyrici. Quis non miretur Iuuenalis ingenium, & excelſam acrimoniam, dum hæc effundit:

Patricios omnes opibus cùm prouocet vnus,
Quo tondente grauis iuueni mihi barba ſonabat:
Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi
Criſpinus; Tyrias humero reuocante lacernas,
Ventilet æſtiuum digitis ſudantibus aurum,
Nec ſufferre queat maioris pondera gemmæ;
Difficile eſt ſatyram non ſcribere, Nam quis iniqua
Tam patiens vrbis, tam ferreus, vt teneat ſe,
Cauſidici noua cùm veniat lectica Mathonis,
Plena ipſo; poſt hunc magni delator amici,
Et citò rapturus de nobilitate comeſa?

Quàm aptè Cinami illius, qui tonſor fuerat, indignitatem; Criſpini annulos æſtiuos ventilantis, mollitiem, & Mathonis cauſſidici lecticam, *Plenam ipſo*, (tantùm erat homini abdomen) ſatyrico carbone deſcribit, & iſta, quo riſu dicuntur? *Cinami tonſoris deſcriptio.* *Satyr. 4.*

Montani quoque venter adeſt, abdomine tardus,
Et matutino ſudans Criſpinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera; ſanior illo
Pompeius tenui iugulos aperire ſuſurro,
Et qui vulturibus ſeruabat viſcera Dacis
Fuſcus, marmorea meditatus prælia villa:
Et cum mortifero prudens Veiento Catullo,
Qui numquam viſæ flagrabat amore puellæ,
Grande & conſpicuum noſtro quoque tempore monſtrum,
Cæcus adulator, dirúſque à ponte ſatelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandáque deuexæ iactaret baſia rheda

Vt totam illam Imperatoris cateruam exagitat: quæ ex tenui fortuna ad palatinos honores crepſerat? planè ad magna eloquentię decora

natum erat iſtud ingenium. Sed ne Poëtas commemoremus, quis tandem in iſtis Cicerone & Demoſthene felicior: cuius iſta ſunt indignationis pro Seſtio? *Ineunt magiſtratum.* Tribuni Plebis, qui omnes ſe de me promulgaturos confirmârant. Ex his princeps emitur ab inimicis meis, is quem homines in luctu irridentes, Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatũ ciuitatis fuit, vt *vt illa ex vepreculis extracta nitedula, rempubl. conaretur arrodere.* Alter verò, non ille Serranus ab aratro, ſed ex deſerto Gaui Oleli horreo, calathis granis in Calatinos ac Lælios inſitus, ſubitò nominibus in tabulas relatis, nomen ſuum de tabula ſuſtulit. Et in Vatinum: *At illud tenebricoſiſſimũ tempus ineuntis ætatis tuæ* patiar latere. Licèt impune per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris, habeat hoc præmium tua indignitas, vt adoleſcentiæ turpitudo obſcuritate & ſordibus tuis obtegatur.

Cicer. pro Seſtio.

Cicer. pro Vatinio.

Pergit deinde hominis anteà obſcuriſſimi aditum ad honores, & curſum demonſtrare, totâque oratione vehementer ob eius contemptiſſimam vilitatem indignatur. Poſtremo loco addit, quod vehementis eſt ſtomachi, vt, *Te cognati reſpuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt: Strumę denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis iam ſe locis collocarunt:* quid mordacius hoc dicto, quo adeo impurum Vatinium eſſe oſtendat, vt ſtrumæ, quibus nihil impurius videatur, eum ob ſummam fœditatem ferre non poſſint?

Grauis & generoſa indignatio.

In Demoſthene verò grauiſſimum Æſchinis contemptum & conceptam de eius fortuna indignationem iſta præferunt: *Σὺ γὰρ σεμνὸς ἀνὴρ, καὶ διαπτύων τοὺς ἄλλους, σκόπει πρὸς ταύτην ποίᾳ τινι κέχρηται τύχῃ*, &c. quæ à numero 442. vſque ad 445. conſequuntur amarulenta, & indignationis plena.

Facile eſt autem colligere quibus de cauſſis, & in quos, & in quibus exoriri ſolet indignatio. Nemo, inquit Ariſtoteles, ob alterius virtutes, ſed ob diuitias & potentiam inuidioſam ſuccenſere indignaríque ſolet; maximè verò, cùm quis à tenui & macilenta fortuna, ſubitò ad excitatam & ſpecioſam demigrat.

In natio in quibus & quos excitatur.

Neque verò tantùm in improbos, ſed etiam in bonos alioqui viros, qui tamen ea quæ præſtantioribus debẽtur, obtinent, incitatur aliorum indignatio; vt cùm quis deſultorius protrudit ſe in numerum curſúmque quadrigarum. Porrò ad indignationem procliues ſunt nobiles, honoris cupidi, generoſi, qui non ęquo animo gloriæ ſibi hæreditatem diripi patiũtur. Modus excitandæ indignationis erit, ſi per contentionem priſtinæ fortunæ vilitas, cũ præſentis lautitia cõparetur. Deinde, variæ exclamationes, quærimoniæ, redargutiones, prout argumẽti ratio ſuggeſſerit, inferãtur. Hæc eadẽ ad motum inuidiæ excitandũ non mediocriter faciunt.

DE REMISSIONE IRÆ, *ſeu delinitione:*

Ac de eius induſtriis.

CAPVT XXXVIII.

VT igni aquam, ſic iracundiæ delinitionem ingeremus: cuius munus eſt animum ira exæſtuantem mitigare, & ad auream reducere æquitatem. Iracundia quidem non ſecus, ac illa *Ate* Homerica.

Remiſſionis officio.

σθεναρὴ καὶ ἀρτίπτες οὕνεκα πάσας
Πολλὸν ὑπεκπροθέει, φθάνει δέ τε πᾶσαν
ἐπ' αἶαν,
Βλάπτουσ' ἀνθρώπους.

At Homer. Ilia. 1.

Valentiſſima (inquam) illa bellua præcurrit, & per orbem vagatur, damna & clades ingerens: Quis

verò tantam peſtem auerteret, niſi ſuccurrerent venerandæ Iouis filiæ, quæ Litę nominantur, & ab Homero inſigni artificio deſcribuntur.

Χωλαί τε ῥυσαί τε, παραβλῶπές τε ὀφθαλμώ.

Claudæ ſunt ob iacentem & inclinatam demiſſionem; rugoſæ ob vultus mœſtitiam; ſtrabæ oculis, ob reuerentiam qua aduerſus iratos vtuntur: vt rectè interpretatur Euſtatius. Aten igitur conſequuntur, & morbis iracundiæ faciunt medicinam; de qua nunc dicturi ſumus.

Non eſt autem huius inſtituti rationem præſcribere, qua quiſque proprios iracundiæ motus refrænet; cùm de ea re disertè imprimis & copiosè inter cæteros Plutarchus & Seneca tractârint: Sed qua ratione excitatos in aliis iracundiæ fluctus, quaſi obiectis ſcopulis frangat, & allidat Orator, hoc demum edocere, Rhetorum eſt; & huius partis quam nunc habemus præ manibus.

Primùm igitur hoc ſpectare oportet, non omnem iracundiam eſſe medicinæ capacem. Vna leuiſſima eſt, quæ ſimul excandeſcit, ſimúlque mitigatur: Atque, vt in bona corporis conſtitutione fieri ſolet naturâ valenti ſanè ad robuſta, ad conſeruationem corporis ſemper excubante, priùs inſultantes morbi repelluntur, quàm antidotûm, & remediorũ acies ſit exerenda; Ita prorſus euenit, vt qui leni admodum ſunt ingenio præditi, iracundiam ſua ſponte citius expellant, quàm aliorum egeant delinitionibus.

Alia eſt irę ſpecies, quam *μανίαν*, ſeu furorem, diximus; quæ in hoc perturbationum æſtu vinculis magis eget quàm verbis.

Tertia, quę *μῆνις*, iracundia permanens, nuncupatur, delinitionis expectat remedium; placatúrque nonnunquam, ſi opportunè adhibeatur. Neque tamen apud quaſuis promiſcuè perſonas rectè adhibetur delinitio; quędam enim ſunt pigræ, viles, & crudeles animæ, quæ blanditiis, vt tigres muſicorum cantibus, irritantur. His ego, nec occini velim, nec ludos fieri; ſed aliis, & ſeuerioribus quidem, minarum ac terroris remediis rem tranſigendam eſſe facilè cenſuerim.

At verò apud generoſa quælibet ingenia, plurimum ſemper valuit delinitio, in qua elaboranda eximia virtus eſt oratoris.

Perſonę verò ad deliniendam iracundiam accommodatæ illæ ſunt, quæ minus habent roboris, & ad vim inferendam ſuſpicionis, quales ſunt mulieres, pueri, ſenes, ſacri & religioſi viri, vel etiam ij qui ſua authoritate tam ſuauiter cogunt, vt rubor ſit aduerſari. Atque in hoc certè genere potentiſſima ſemper fuit ars fœminarum; quibus cùm mitis ineſt facundia, & ipſa, quæ muta commendatio eſſe ſolet, formæ ſpecies; permagnam vim habent ad ſuadendum. *Perſonæ ad deliniẽdam iram aptæ.*

Teſtes ſunt illæ Sabinæ, quæ imperium Romanum penè in ipſis cunabulis belli furoribus extinctum, admirabili & prope ſtupendo fœdere compoſuerunt. *Plutarch. in Romulo.*

Teſtis Volumnia & Veturia, quæ Coriolanum pernicioſis conſilijs in patrię funus armatum, flexerunt, & de ſententia deiecerunt. *Polyænus l. 8 Val. l. 5.*

Teſtes denique in ſacris Eſtera & Abigail, quæ duos potentiſſimos Reges leniunt, & quos nulla hoſtium arma expugnare poterant, illę prudentia, manſuetudine, facundia, deuinciunt, flectunt, mitigant, & ex ferocibus propè leonibus, mites agnos efficiunt. Quid pueri? M. Antonius paruulum filium, ad Brutum & Caſſium, qui in Capitolium confugerant, pacis obſidem miſit: quæ res, & ſpectaculo iucunda, & ad concordiam effi- *Cic. Philip. 1.*

cax, aliquo ſaltem tempore extitit Nec alia re magis Themiſtocles Moloſſorum regem ſibi conciliauit, quàm ipſius filiorum pro ſe ſupplicem obtendens, tantum eſt in tenera illa ętate apud omnes, maximè verò apud parentes & affines, deliniementium. Senes ipſi, qui imbecillitate prope ad pueros accedunt, vt ſunt per ſe miſerandi, ita ad extinguendas iracundiæ flammas plerunque idonei Extat nobile exemplum in Philone, vbi miſerabilis ille Iudæorum Senatus canis puluere conſperſis, reiectis poſt terga manibus, flebili vlulatu perſonas, ad Petronium venit, oraturus, ne Caii ſtatua Hieroſolymitani templi adytis inferatur. Itaque imprimis ſuam imbecillitatem àd conciliandum indicē, & ſeditionis ſuſpicionem auertendā, obtendunt. Α"οπλοί (inquiunt) ἐσμεν, ὡς ὁρᾷς, &c. de quibus alio loco. Iam perſonæ ſacræ, & religioſæ, maximè verò Pontificum, quantos habent aculeos! Alexāder, Iudæos, quod Darij partibus fauiſſent, prædæ deſtinabat, & cædi; Ecce Iaddus Pontifex, diuinitus ſomnio monitus, cum cœtu Sacerdotum byſſinis veſtibus amicto, ipſe hyacinthia ſtola & Tiara præfulgidus obuiam Regi procedit; apud quem tantum valuit ſanctitas religionis, & ſtupor ille, qui vel barbarbarorum mentes ferire ſolet, vt prædam (ita enim loqui fas eſt) ſuam adoraret. Sed & Alexandro longè ferocior Atila, Leoni Romano, & Lupo Tricaſſino, manus in omnium terrarum perniciem armatas, dedit, adeo ſalubris eſt ratio eos ad conciliandos homines adhibere, qui Deum quotidie humano generi propitium reddere ſacrificiis & precibus conantur. Iam quod ad modum delinitionis attinet:

Senes ad irā extinguendam idonei.

Philo de legatione ad Caium.

Captanda eſt imprimis opportuna temporis ratio, quæ plurimum in hac re momenti ſibi vendicare ſolet. Atque vitæ remedium efficaciſſimum eſt mora, ſic nunquam irati, calētibus adhuc animis, iniuriæ præſentis imagine ſunt deliniendi: Expectandum tantiſper, donec ſe frangat impetus, niſi aliud alia rerum adiuncta ſuaſerint. Quis enim leoni rugienti occurrat? Aut quis abactis fœtibus inſanientem tigrim mollire ſtudeat? Omnino *plus valet arte malum*, & ſuo ipſorum dāno experti ſunt multi, qui cùm in his perturbationum fluctibus inimicos delinire ſtuderent, priùs diſtrictos in ſuum iugulum gladios ſenſerunt, quàm liceret inualidum orationis telum aduerſus Martis gladios exerere. Peropportunum autem cum huiuſmodi hominibus agendi tempus erit, vbi exorta quædam noua lætitiæ iucunditas, fel priſtinæ iracundiæ nonnihil diluerit. Itaque, qui iudicio vicerunt, qui hoſtem debellârunt, qui inſigni aliquo honore recens affecti ſunt, & ludis, conuiuijs, aut aliis animorum remiſſionibus vacant, iam exterſis doloris nubeculis, ad manſuetudinem propenſiores ſunt, & eo maximè tempore commodiùs adeuntur.

Tppus irreme- din.

II. Vt ferę famelicæ oblata primùm corpora comedunt auidiùs, tractántque diriùs; mox cruore & carnibus ſaginatæ, paulatim deferueſcunt: quæ ratio, opinor, fuit, vt Polyphemus, magni beneficij loco Vlyſſi numeraret, quòd eum poſtremo loco eſſet deuoraturus; ſic enim cum eo remiſſiùs agendum fore cenſebat: Ita profectò in iracundia euenire ſolet primos ſcilicet impetus habet admodum vehementes; iidem ipſi ſatiati longè remiſſiores fiunt. Quamobrem & prudentis erit priores illas iracundiæ emiſſiones ſubterfugere; donec aliorum pœnis fuerint expletæ, & iam gliſcente aliqua miſeratione diſſolui incipiant, Qua ratione Philocrates, vt

Pl phemi er Vly ſe. benefi cis.

eſt apud Ariſtotelem, cùm proditionis accuſaretur, tamdiu ſubticuit, quamdiu recentem populi iracundiam vidit: at vbi nonnullorum ſuppliciis cœpit mitigari, peropportunam cauſſæ agendæ occaſionem ſibi datam ratus, quamoptime ſe purgauit.

III. Vt ira ex ſuſpicione contemptus, vel ipſo contemptu efferueſcit; ita omnis deſpicientiæ opinio, quamprimùm amolienda eſt; quo facto omnes iracundiæ fibræ mitiùs euellentur. Euenit enim plerúmque hominibus, vt tauris, qui rubra pila irritantur, ſuſpicionis quibuſdam imaginibus terreri concitarique; quas ſi ſuſtuleris, videas repentè, iracundiam, non ſecus ac fluctum ad ſcopulos alliſum frangi, atque debilitari, imò inſtar etiam fumi vaneſcere.

Quamobrem, ſi quæ putatur iniuria, falſa eſt, hoc firmiſſimis comprobandum argumentis: Si vera, ex ratione mentis eius qui rem admiſit, variiſque adiunctis diluenda; inter quæ prima erunt, quòd cum deſpicientiæ conſilio minimè fecerit, quòd irato, quòd per caſum exciderit: quòd in ſe ea quæ in alium fecerit, committere etiam ſoleat; quę nunquam faceret, ſi quid contemptus ineſſe arbitraretur.

IV. Optima ratio eſt ad contemptus ſuſpicicionem, vnde innutritur iracundiæ flamma, prorſus eluendam, demiſſio non ficta. Satis eſt enim (quod aiunt) leoni corpus proſtrâſſe; & ſedentem canes non mordent. Hac ratione generoſiſſimi quique animi placari ſolent, qui cùm ſolius honoris cupidi ſint, in aduerſariorum demiſſione plenè conquieſcunt. Contrà verò viles animæ, odiorum aculeis incitatæ, damna & pœnas ſitiunt, nec vllis officiorum rationibus leniuntur.

V. Verecundia alicuius perſonæ honore dignæ, dona etiam & beneficia, quæ partim in promptu ſunt, partim etiam ſperantur, inſtar aquæ affuſæ, iracundiæ fomites extingunt; nec adeo ferreum os inuenitur, quod ſuſtineat allatrare paſcentem.

VI. Miſeria ipſa eius in quem iræ aculei exerebantur, iracundiam plerumque vertit in miſerationem. Et ſi is eſt inimicus, qui ſtupore aut alio caſu nihil ſentiat, deſinit iracundia, & cum morte quidem intermoritur; odium autem, in morte, & poſt mortem etiam regnat.

VII. Magnæ eſt induſtriæ, & felicis ingenij, iram in riſum conuertere; quod feciſſe permultos læto admodum feſtiuóque exitu didicimus. Auguſtus Cæſar, vt eſt apud Dionē, Corocotæ famoſiſſimo prædoni vehementer iratus, ſeſtertium decies illi qui hominem ad ſe viuum adduxiſſet, promiſerat: Venit vltro ad Cæſarem prædo, & ea qua erat feſtiuitate, premium ſibi, quaſi ex iure poſtulat. Cæſar, inaudito clementiæ exemplo, non modò homini vitam dedit, ſed & numeros quos indici propoſuerat, præſentes numerari iuſſit. Simili quoque facetiarum induſtria Leo Byzantius, Philippum; Anaximenes, Alexandrum, ab vrbium & populorum clade, vt alio in loco oſtendimus, auerterunt. Tantum habet roboris verbulū aliquod opportunè dictum; maximè verò, vbi amabiles ſunt, & dilecti, quibus iraſcimur, difficile eſt iram diutius præcordiis incluſam continere.

Inſignis ars Corocoræ in Auguſto deliniendo.

Verbuli oportune dicti magna vis.

VIII. Vbi grauitas rerum, perſonarum, temporúmque ratio poſtulat, adhibentur petita ex Philoſophorum officinis, ſed maximè ex Chriſtiana ſapientia, remedia; quibus iracundiæ vilitas, damna, turpitudo; contra, clementiæ generoſitas, decus, atque in humanum genus

[illegible]

HOMERI LITAS AD ... exemplum ...

Item ex Plutarcho, Liuio, Dionyſio Halicarnaſſeo exempla.

CAPVT XXXIX.

[illegible]

[illegible]

[illegible] & Achillis [illegible], [illegible] tenero [illegible] commemorat, [illegible] quem à teneris [illegible] erga [illegible] amorem [illegible], quem [illegible] Deinde [illegible] commemorat, [illegible] & Lex summa [illegible] [illegible], & [illegible] Deorum [illegible] [illegible], [illegible], at Preces [illegible] Diuz à te [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible]. Mox sermone [illegible], [illegible] de Meleagro [illegible] [illegible], qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] extremo loco, quod [illegible] Vlyssem [illegible] Achillem [illegible]:

[illegible]

Vltimo loco [illegible] Aiax [illegible] & [illegible] verbis, [illegible] [illegible]. Nam & [illegible] Achillem [illegible]:

[illegible]

& [illegible]:

[illegible]

[illegible]

Amantes [illegible], & familiares:

[illegible]

Hæc vero Volumniæ ad Coriolanum [illegible] apud Plutarchum [illegible].

[illegible]

[illegible], Lenem [illegible], & [illegible].

Primum [illegible] Quidem [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible], [illegible]. Tertium enim [illegible] [illegible] [illegible]. Quam [illegible] [illegible], [illegible]. Mox, vt [illegible], vt [illegible] patriæ [illegible] [illegible].

Quæ vero [illegible] & [illegible], [illegible] ad Deos preces, [illegible]. Neque [illegible], & patriæ [illegible], & [illegible] à Dijs [illegible] [illegible] Sed [illegible], [illegible] patriæ [illegible], [illegible] & [illegible].

Ego vero non [illegible] vt [illegible] [illegible]. Verum [illegible], vt [illegible] & [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] patriæ [illegible].

[illegible] vt ego [illegible], [illegible], [illegible] patriæ [illegible]. [illegible] Volscos, [illegible], patriæ [illegible], [illegible] & [illegible]. Neque [illegible], neque eos, [illegible].

Hoc [illegible]. Quid [illegible] quod Volscus [illegible] & [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] & [illegible].

[illegible] esse [illegible]

vnum culpa vtrimque conferetur. Bellum, vt vides, incertum, hoc habet certi: vt, aut victor patriæ furia ſis futurus, aut victus, per iracundiam atque imprudentiam, amiciſſimos homines cenſearis in ſummum diſcrimen adduxiſſe. (Deinde illa, quibus inſtat.) Quid ſiles fili: An verò decorum cenſes iracundiæ tuæ omnia indulgere? Matri verò pro tantis rebus deprecanti nihil gratificari? Hoccine magni animi eſt, iniuriarum tam pertinaciter meminiſſe? Pietatem verò in parentes tot nominibus venerandā colere & reuereri, indignum eſt? Ecquem par eſt beneficiis gratiam rependere lubentiùs quàm te, qui animi labem adeò infenſis odiis perſequeris?

Et quidem infelix patria, ſatis iam pœnarum dedit: Matri verò nullam gratiam retuliſti, adeò in vlciſcendis iniuriis, quàm in remunerandis beneficiis, promptiores & acrior.

At certè oportebat imprimis mihi hanc vnam honeſtam, & iuſtam petitionem concedi? quam ſi non obtineo, quid vltra extremam omnium miſerorum ſpem differo?

Facunda planè mulier: nec mirū ſi vicit: ad hanc enim orationem reddidit illas voces Coriolanus, [Quò me adegiſti mater? viciſti.] Comparentur nunc illa Titi Liuij, Sine prius, quàm complexum accipio, ſciam ad hoſtem, an ad filiū venerim? Captiua, matérne, in caſtris tuis ſim In hoc me longa vita, infelix ſenecta traxit vt exulem te, deinde hoſtem viderem? Potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit, & aluit? Non tibi, quamuis infeſto animo & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit? Non quum in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit; Intra mœnia illa domus, ac penates mei ſunt? Mater, coniux, liberi? Ergo ego niſi periſſem, Roma non oppugnaretur: niſi filium haberem, libera in libera patria mortua eſſem. Sed ego nihil iam pati, nec tibi turpius, quàm mihi miſerius, poſſum, nec vt ſim miſerrima, diu futura ſum. De his videris, quos, ſi pergis aut immatura mors, aut longa ſeruitus manet.

Liuius l. 1.

Hoc ipſum argumentum nobiliſſimè tractauit Dioniſius Halicarnaſſeus, in quo rationibus eſt pugnax, & affectibus ſatis vehemens. Nam inter cætera, præclarè mouet à religione Veturia, timorem numinis incutiens: Neque enim exiſtimandum eſſe ait, τὰς τῶν θεῶν ὀργὰς θνητὰς εἶναι, τὰς δὲ ἀνθρώπων ἀθανάτους.

Dionyſ. Halic. Antiquit. l. p. 511.

Deinde affectus maternos habet valde mites:

Ἥτις ὀρφανὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς καταλειφθέντα παραλαβοῦσα νήπιον, διέμεινον ἐπί σοι χήρα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς παιδοτροφίας ἀνέτλησα πόνους, οὐ μήτηρ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατὴρ, καὶ ἀδελφὸς, καὶ τροφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ πάντα τὰ φίλτατα σοι γενομένη.

Cùm te, inquit, tenella admodum ætate, pupillum à patre relictum ſuſcepiſſem, vidua permanſi, educationis labores pertuli, nec matris tantū, ſed patris, fratris, nutricis, ſororis, omnium denique cariſſimarum neceſſitudinum loco fui.

Iam illud excelſum, quod ait, ſe ſi hoc beneficio affecta moriatur, corporis ſolutam compagibus, in beatorum purum candidúmque domiciliū eſſe migraturam, vbi ſanctis illis & immortalibus animis, filij pietatem narret, & à Diis meritas impetret gratias.

Contrà, ſi repulſam patiatur, actum eſſe de ſua vita, adueniſſe tēpus, quo ſibi violentas manus inferat, & filio vltrices maternæ cædis relinquat furias, quę eum nuſquam ſecuro animo conſiſtere patiantur. Poſtremo Deos inuocat, vt eam mentem dent filio, quæ cum ſua gloria & reipubl. ſalute conſentiat.

Magni planè artifices, qui tamen in hoc argumento multum differunt:

Cōpara ti in hac V omniu

Titus Liuius acuminum ſtudioſus, rem breuiſſimè couſtringit, pugnax, ſuauis, ingenioſus: Dionyſius, laxior eſt, & in pleriſque vaſtus, affectus tamen habet valdè graues & vehementes: Plutarchus mediocritatem ſequutus, nec ſtrictior eſt, nec prolixior, ſermo illi grauis, honeſtus, efficax; qui nec luminibus caret, nec acumina deſiderat; tractu autem, Liuio ſpecioſior eſt.

DE MISERATIONIBVS, & lacrymis.

De variis generibus lacrymarum.

Capvt XL.

Deuenimus ad eũ affectũ in quo ſæpius triumphare ſolet maximorum Oratorum induſtria, ſi quidẽ dolorem ex alienis præſertim malis imprimere, miſerationem concitare, lacrymas elicere, grandis eſt & felicis eloquentiæ, nec immeritò *Lacrymæ auditorum* nominantur *laudes oratoris.*

Primùm igitur, quod ab Antonino Imperatore apud Herodianum præclarè dictũ eſt, τὸ ἀνθρώπινον φύσει ἐλεεινὸν, *Homo animal eſt natura miſericors*; hoc eum ſuæ miſeriæ docuerunt. Quid enim eſt homo, niſi quod omnium ore iactatur, mutationis imago, temporis ſpolium, inuidiæ & miſerię trutina, phlegma, & bilis, imbecillũ corpus, & fragile, nudum, ſuapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunę contumeliam proiectũ. Huic partim bonorum abſentia, partim ingruentium malorum procellæ, partim quotidiani caſus, partim etiã ipſi (ſi nihil aliud immineat) humores corporis, ſatis longam mœrorum telam texunt: quos vt aliqua ex parte alleuaret natura, lacrymas dedit, atque eas dum profundit, euaporat affectus, & inſiti doloris particula in alienum pectus deriuatur. Duo autẽ ſunt genera lacrymarum, quas per *Irriguũ ſuperius & inferius* ſignificatas, in ſacris agnoſcit D. Gregorius. Ex irriguo ſuperiori fluunt lacrymę, puræ, cœleſtes, liquidæ, quarum fons eſt Dei amor; ſiue ob peccatorum deteſtationem, ſiue ob Chriſti deſideriũ, dilectioniſque ardorem, ſiue ob tormentorum Domini miſerationem dimanent. *Duo lacrymarum genera.* *Ioſue 15. 19* *Gregor. l. 3. dial. c. 34.*

Dulces verè lacrymæ, quas *cœli margaritas* Baſilius, *vinum Angelorum* Bernardus appellat. Qui has excitare conantur ſacri Oratores, niſi diuinis nitantur præſidiis, aquas è pumice poſtulabunt. *Baſil. de Magdal. lacrym. Bernard. Cantic.*

Alię lacrymæ ſunt humanæ, & prorſus naturales, quæ ex cauſſis humanis & naturalibus fluunt. *Lachrymæ definitio.*

Eſt enim lacryma, propriè, humor ex calefactione humidi ac teneri cerebri, diſtillans per oculos; quæ calefactio, ſi vehementior fuerit, ita vt cerebrum exſiccet, lacrymis eſt impedimento: ex quo fit, vt viri in dolore & iracundia fletus non effundant.

Alios etiam ingens animi mœſtitia & ſtupor ita confundit, caloriſque vim comprimit, vt nullus ſit lacrymis locus. Contrà, vbi cerebrum mediocriter calidum eſt, humidum, molle, ac tenerum, faciliùs erumpũt.

Accidunt etiam nonnunquam ex vento valido, ex fumo, ex aduerſa valetudine, ex intemperanti riſu, quo cerebri humiditas incaleſcit: Sed maximè ab affectionibus excutiuntur, quales ſunt amor, deſiderium, ira, inuidia, pudor, lętitia, & ea quę hîc principem locum obtinet miſeratio. Extant & fictæ lacrymæ, quas tanquam ex vero affectu hypocritę nonnunquam ciere ſolent; quales ſunt Polydori in Hecuba, apud Euripidem. Multi enim adminiſtris cerebri humoribus, quod ait ingenioſus Poëta.

Vt flerent oculos erudiere ſuos.

DE INDVSTRIIS miſerationum.

Ac primùm, quid circa perſonas & res conſiderandam.

Capvt XLI.

Lacrymulæ vis. Lacryma nihil fermè tenuius eſſe videtur, vt pote, quæ ſit aquę guttula quam primùm exareſcens; Tam violenta tamen plerunque in intimos ſenſus mentéſque permeat, vt ea ipſa emolliat, quæ nullis viribus expugnari poſſe videbantur.

Non eſt igitur minimi ingenij, nec induſtriæ, hos motus appoſitè concitare. Fruſtra ſudant multi, & omnem (quod aiunt) lapidem mouent, vt lacrymas excutiant, cùm tamen ſe potiùs deridendos in ſua flebili monodia præbeant, quàm vllos fletus exprimant.

Delicata eſt omnino hæc permotio, atque vt violentia & imperio reprimi non poteſt, ſic neque importunis clamoribus & eiulatibus excitari.

Nihil opus eſt multum monere auditorem vt fleat; non iuſſus hîc erumpit, ſed ſuopte ingenio excitatus, ſenſim & leniter eliquatur affectus. Loquaces illi ſæpius & flebiles nugatores, ſiccis audientur oculis. Vna verò ſententia cum affectu pronunciata, vel ſilentium ipſum cum decoro actionis efficiet, quod verboſa minimè poterit oratio.

Qui ad miſerationes inepti. Vide Ariſtot l 2. Rhet. Hoc igitur motu vt congrua ratione vti poſſimus, primùm perſonarum, ſi quando aliàs, diligens habenda eſt ratio.

Parum apti ſunt, vt iam dixi, ad miſerationis affectus, primùm ſummum felices, qui nihil dum in rebus humanis ſenſerunt acerbitatis, ſed compoſitis ad arbitrium omnibus, ſecũdiſſimos curſus tenuere; nihil enim ad ſe lacrymas attinere putant, ſed perpetuæ cuiuſdam ſecuritatis imagine, aliorum miſerias negligunt, & nihil durius ad auriculas admittunt.

Secundum locum tenent, qui in extremas deuenere calamitates, vt iã neque timendi, neque ſperandi vllam occaſionem habeant, fit enim neſcio quo pacto, vt diutinis malorum ſenſibus hebetati, ad flebiles motus obſtupeſcant.

Tertiò numerantur homines acutuli, prudentes, ingenioſi, faceti, veteratores, eruditi, qui rariùs & difficiliùs iſtos affectus admittunt, ita ſunt alijs rebus aſſueti.

Contrà ad lacrymas procliues ſunt, primùm boni viri, ſecundùm vetus Græcorum prouerbium, Ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυτοι ἄνδρες. Habent enim cereas animas, & ad miſerationum motus flexibiles. *Qui proclives ad lacrymas.*

Deinde, multa olim & grauia paſſi, cæterorum miſeriis, vbi occurrerint, promputiùs commouentur. Redit enim prioris fortunæ quoddam veſtigium, & imago quę intimis implicita ſenſibus miſericordiam in aliorum caſibus, ex fortunæ ſimilitudine faciliùs excitat.

His accedunt imbecilles, quique, & timidi, vt ſenes, pueri, fœminæ, orbi, debiles; ex ſuo enim ſtatu alios metiuntur, & dum timent ne quid ſibi miſeriarium eueniat, ad alios miſeratione ſubleuandos longè ſunt paratiores.

Addo omnes, qui bonis artibus & teneris ſtudiis ſunt innutriti, niſi fortè rebus ſimilibus audiendis aſſueti incipiunt iſta negligere. Hoc igitur inprimis nauo & prudenti oratori conſiderandum erit, cum quibus aget perſonis, ne corneas fibras fruſtra conetur titillare, ſed eas impellat, quæ tanquam nubes aqua fœtæ, & leuiter à ventis agitatę, in miſeratio-

nes & fletus faciliùs reſoluantur.

Quod autem attinet ad ea quæ vulgo miſerationes concitare ſolent in genere, ſunt omnia ἀναιρετικά, vt appellat Ariſtoteles hoc eſt, quæ perdendi perimendique vim habent: quales ſunt morbi, alimenti indigentia, ſenectus, ſupplicia, cruciatus, ſolitudo ab amicis, deformitas, & debilitatio membrorum, mentis alienatio, & cætera, quæ in animos, corpora, & fortunas cadere ſolent; quorum malorum ampliſſima ſeges, & nuſquam in aliis animantibus quàm in homine fœcundior.

Augentur porrò iſta ab adiunctis, vel *perſonarum*, vel *locorum*, vel *temporum*, vel *finis*, vel *modi*.

Perſonarum, vt ſi maximè innocens ſit, qui miſer eſt: ſi nobilis, rei militaris gloria, ſi patientia & optimarum artium diſciplinis excultus, ſi ſpecie corporis, ſi affabilitate ſermonis, ſi morum candore, gratia, ſimplicitate, & cæteris ornamentis, quibus vulgo homines commendari ſolent, præſtiterit, ſi familiaris, ſi ſimilis ætate, genere, dignitate: hæc ſenſum doloris efficiunt molliorem.

Deinde etiam augetur miſeratio, ſi ab indigniſſimis hominibus, & ab iis quos beneficiis deuinxerat, præter omniũ cogitationem illata ſit iniuria.

A loco. Si eos habeat miſeriarum ſuarum ſpectatores miſer, quos minimè velit, ſi in loco, qui minimè eum deceat, & cruciatuum acerbitatem augere poſſit.

A tempore, ſi noua, ſi extra tempus iniuria ſit illata; vt ſi tener floſculus in ipſo ætatis limine fuerit demeſſus, cùm iam ad magnas ſpes pubeſcere inciperet, eo magis defletur: Et hoc in funere Pulcheriæ plurimum luget Gregorius Nyſſenus.

Noſtis (inquit) tenerum hanc columbam; Quæ in nido regio nutriebatur, quæ iamprimùm quidem nitidioribus pennis volucris euadebat, ſed ætatem gratiis & virtutibus exceſſerat: vt relicto nido diſceſſerit, vt ex oculis noſtris auolauerit, vt eam inuidia repentè de manibus noſtris rapuerit, ſiue columbam hanc dicere oportet, ſiue recẽs pullulãtem florem, qui nondum quidem toto ſuo ſplendore ex gemmis ac vaginis emerſiſſet, ſed partim quidem iam enituiſſet, ſed partim verò in lucem emerſurus ſperaretur; nec eo minùs in exigua ſui parte mirum in modum reſplenderet, vt repentè in gemma emarcuerit, &c.

A fine. Si quis patitur, Dei amore, & virtutis conſeruandæ gratia patiatur, quales ſunt martyres; quorũ ideò cruciatus honeſtatis cauſſa ſuſcepti ad miſericordiam mouendam efficaciſſimi ſunt.

Multa poſtremo in *modo*, & cæteris circumſtantiis contingunt: vt boni quid alicui euenire, multa perpeſſo, cùm iam nullus fructus ſit futurus. Qualia fuerunt regia munera ad Diophitum iam mortuum miſſa. Vel, viuo quidem magnam eſſe opulẽtiam, veruntamen eũ in phrenеſim lapſum, nihil eorum ſentire. Quales eſſe poterant Nabuchodonoſori purpurę, ſceptra, ſellæ Regiæ, quarum rerũ vſum mentis impos, errãs in ſolitudinibus, minimè percipere poterat.

Hæc ferè ſunt miſerationis obiecta; in quibus minimus labor eſt; occurrunt enim promptiùs quàm cætera, ſed penes modum grauior & impenſior cura verſari ſolet.

DE CONCITATIONE *miſerationis per Characteriſmum.*

CAPVT XLII.

FAcilis eſt omnino & expedita miſerationis ac lacrymarum concitatio. Cum ipſi ante oculos miſe-

ri verſantur, & ea doloris edunt ſigna, quæ in his anguſtiis natura ſolet egerere.

Quando autem hæc deſunt, danda eſt ſingularis opera, vt eorum quę geſta ſunt, characteriſmus & deſcriptio quàm artificioſiſſimè fiat, quo res ante oculos poni videatur.

Concitationis miſerationis per deſcriptionem via duplex.

Notandum eſt autem in hoc genere duplicem iniri viam, alij enim (vt cum Quintiliano loquar) in malis copioſa admodum figuratáque oratione diffundunt.

Alij in hac re parciores rem quàm aptiſſime, ſine vllis ſuperiectionibus exponunt, & moderatis affectibus opportunè diſtinguunt; in quo plerunque miſeratione digniores videntur, quòd minimè ſint queruli, & in rebus amplificandis profuſi. Talia ſunt illa Quintiliani commemorata ſuperiùs.

Mihi filius minor, quintum egreſſus annum, vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non ſum ambitioſus in malis, nec agere lacrymarum cauſſas volo, vtinamque eſſet ratio minuendi, ſed diſſimulare qui poſſum quid ille gratiæ in vultu, quid iucunditatis in ſermone, quos ingenij igniculos, quam præſtãtiam placidæ) & quod ſcio vix poſſe credi, tantum altæ) mentis ediderit.

Vide quàm modeſta oratio, & ideo apud eruditas præſertim aures eſt ad affectus magis efficax. Satis enim & cum magno affectu expreſſa videtur his verbis orbitas: *Vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen.* Iam, quàm aptè iſta poſt verecundam orationem ſubiunguntur: *Sed diſſimulare quî poſſum quid illi gratiæ?* vt non apparatus, ſed dolore expreſſus, reluctante etiam animi grauitate, videatur affectus. Hæc autem prudenter intexta: *Nec augere lacrymarum cauſſas volo, vtinam eſſet ratio minuendi.* Diſſimulat enim, ſe concitandi affectus iniuiſſe conſilium, quod longè efficacius, quàm ſi multis verbis flere iuberet auditores: quod artificium obſeruauit M. Tullius in Gauij ſupplicio. *Rem*, inquit, *in medio ponam*, quæ tantum habet ipſa grauitatis, vt neque mea, quæ nulla eſt, neque cuiuſquam ad inflammandos animos eloquentia requiratur. Deinde.

Cic. vltim. in Verr.

Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius miſeri, inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, niſi hæc, *ciuis Romanus ſum.* Et.

Crux, crux, inquam, infelici & ærumnoſo, qui nunquam iſtam poteſtatem viderat, comparabatur. Deinde Quàm aptè ad motum interiecta exclamatio. *O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis! ô lex Porcia, legéſque Sempronia.* Hæc etiam ſi nihil aliud diceret miſera & miſerabilia ſunt, pluſque afficiunt grauium perſonarum animos, quàm ambitioſæ querimoniæ; maximè verò vbi res ſunt per ſe ſatis atroces, & funeſtæ, qualis eſt hiſtoria de cæde liberorum Sedeciæ in ſacris. Si ille euulſis luminibus ſquallidus, & cruētus, hæc ſimpliciter narret, quis miſeratione non moueatur?

Sedeciæ querimonia.

Continuo mittuntur ad nos in carcerem Babylonij carnifices, & me comprehenſum, iis catenis, quas ærumnoſus trahebam, ad palum alligant.

Quid ſceleris pararant, neſciebam, tantum exerebam iugulum, hortabar vt ferirent, mortem extremam miſerorum ſpem, quaſi iam proximam lætus amplectebar. Sed illi longè atrociores cogitabant tragœdias: filios quippe meos arripiunt, & lenta morte cruciatos, ſub ipſis parentis oculis necant. Vidi, vidi, & in id tantum oculos habui: nunc eorum, vt vides, cruore iaceo reſperſus. (Hic cùm tantiſper ſuſpiraſſet:) At illi te-

net morientibus oculis me aſpiciebant, & cùm hæreret adhuc in labellis anima, Patris, heu blandum & dulce nomen, ſed perituris nihil profuturum! appellabant. Poſtquam miſeriis meis ſum abũdè ſatiatus, iidem carnifices, qui lucem filiis eripuerũt, mihi oculorum lumen eruunt: [fateor (dilectiſſimi) hoc non doluit, veſtra magis vulnera doluerunt.].

Hæc ſimplici narratione & modicis affectibus dicta, non mediocrem tamen ad excitandas miſerationes vim habent.

Alia ratio eſt cùm, excelsè, figuratè, magnificè, res ponitur ob oculos. Qualia ſunt illa D. Chryſoſtomi de martyribus, vbi varia eorum tormẽta non ſimpliciter narrantur, ſed per antitheſes copioſiſſimè illuſtratur.

Ἄνθρακας ὑπεστόρεσα, φησίν, οἱ δὲ ὡς ἐπὶ ῥόδα ἔτρεχον. πῦρ ἀνῆψα, οἱ δὲ ὡς εἰς πηγὰς ὑδάτων ψυχρῶν ἑαυτοὺς ἔρριψαν. κατέξανα τὰς πλευρὰς, καὶ βαθείας ἀνέτεμνον αὔλακας, καὶ κατῆγον ῥύακας αἱμάτων, οἱ δὲ ὡς χρυσίῳ πάντοθεν περιῤῥεόμενοι, οὕτως ἐκαλλωπίζοντο. τοῖς κρημνοῖς ἔρριψα, καὶ εἰς πελάγη κατεπόντισα, οἱ δὲ οὐχ ὡς εἰς βυθὸν καταβαίνοντες, ἀλλ᾽ ὡς εἰς αὐτὸν ἀναβαίνοντες τὸν οὐρανὸν, οὕτω διέκειντο σκιρτῶντες, καὶ ἀγαλλόμενοι, καὶ ὥσπερ ἐν ἱερᾷ πομπῇ χορεύοντες, καὶ ἐν λειμῶνι παίζοντες χλοερῷ. οὕτω τὰς τιμωρίας ἕκαστος ἥρπαζον, οὐχ ὡς τιμωρίας, ἀλλ᾽ ὡς ἄνθη λαμβάνοντες ἐαρινὰ, καὶ στεφανούμενοι. καὶ τῇ τῆς οἰκείας προθυμίας ὑπερβολῇ τὰς ἐμὰς προέφθανον τιμωρίας.

Carbones, inquit, ſubſternebam: illi autem tanquam ad roſas currebant. Ignem accendebam: illi verò, tanquam in fontes frigidarum aquarũ ſeipſos proiiciebant. Latera cædebã, & profundos in eis ſulcos faciebam, & riuos ſanguinis deducebam: illi autem tanquam auro omni ex parte circumfluentes gloriabantur. E præcipitiis iaciebam, & in mare demergebam: illi verò, non tanquam in profundum deſcendentes, ſed tãquam in ipſum cœlum aſcendentes, ita affecti erant exilientes, & exultantes, & tanquam in ſacra pompa choreas dulcentes, & in herbido prato ludentes: ita irripiebat vnuſquiſque cruciatus, non tanquam cruciatus, ſed tanquam vernos flores carpentes, & coronas contexentes; & inſigni animi ſui alacritate cruciatus meos præueniebant.

Martyrum tormenta deſcribuntur.

ITEM DE SANCTIS MACHABÆIS.

D. Chryſoſtomus, homil. pag. 625.

Ἐκείνοις μὲν γὰρ τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης, καὶ ὀλιγοψυχίᾳ λοιπὸν ἀπετέμνετο, αὕτη δὲ ἀκεραίῳ διανοίᾳ καὶ ἀκραιφνεῖ γνώμῃ τρανωτέραν ἐλάμβανε τῶν γινομένων τὴν αἴσθησιν, διὰ τὴν φύσιν καὶ ἦν ἰδεῖν τριπλοῦν πῦρ, ὅπερ ἔκαυσεν ὁ τύραννος ἐκεῖνος, ὅπερ ἐξῆψεν ἡ φύσις, ὅπερ ἀνῆψε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὐ τοιαύτην ἀνῆψε κάμινον ὁ Βαβυλώνιος τύραννος ἐκεῖνος, οἵαν ἀνῆψε τῇ μητρὶ κάμινον ὁ τύραννος οὗτος. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ τροφὴ τοῦ πυρὸς νάφθα, καὶ πίσσα, καὶ στυππεῖον, καὶ κληματὶς ἦν. ἐνταῦθα δὲ φύσις, ὠδῖνες, φιλοστοργία παίδων συμφωνία. οὐχ οὕτως ἐτηγανίζοντο ἐκεῖνοι ἐπὶ τῆς πυρᾶς κείμενοι ὡς ἐτηγανίζετο αὕτη διὰ τὴν φιλοστοργίαν. ἀλλ' ἐκράτει διὰ τὴν εὐσέβειαν, καὶ φύσις ἐμάχετο χάριτι, καὶ ἡ νίκη τῆς χάριτος ἦν, εὐσέβεια ὠδίνων περιεγίνετο, καὶ πῦρ ἐκράτει πυρός, τὸ πνευματικὸν τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ παρὰ τῆς ὠμότητος τοῦ τυράννου καυθέντος. καὶ καθάπερ θαλαττία πέτρα δεχομένη κυμάτων προσβολάς, αὐτὴ μὲν ἀκίνητος μένει, ἐκεῖνα δὲ ἀφρὸν διαλύουσα ἀφανίζει ῥᾳδίως. οὕτω δὴ καὶ ἡ καρδία τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ὥσπερ τις θαλαττία πέτρα κύματα δεχομένη τὰς προσβολὰς τῶν ὀδυνῶν. αὕτη μὲν ἀκίνητος ἔμενε, τὰς δὲ προσβολὰς ἐκείνας στερρῷ καὶ φιλοσοφίας γέμοντι διέλυε λογισμῷ. ἐφιλοτιμεῖτο δεῖξαι τῷ τυράννῳ, ὅτι ὄντως μήτηρ αὐτῶν ἐστιν. ὄντως ἐκεῖνοι γνήσιοι παῖδες αὐτῆς, οὐ διὰ τὴν συγγένειαν τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς ἀρετῆς. οὐκ ἐνόμιζεν ὁρᾷν κολαστικὸν πῦρ, ἀλλὰ γαμήλιον λαμπάδα. οὐχ οὕτω μήτηρ κοσμοῦσα παῖδας εἰς γάμον εὐφραίνεται, ὡς ἐκείνη κολαζομένοις βλέπουσα ἔχαιρε. καὶ καθάπερ τῷ μὲν στολὴν περιβάλλουσα νυμφικήν, τῷ δὲ στεφάνους πλέκουσα, τῷ δὲ παστάδας ἱστᾶσα γαμηλίους. οὕτω τὸν μὲν ἐπὶ τοὺς λέβητας,

NAm illis quidem pars maior doloris animi deliquio ſuccidebatur;hæc verò integra mente, iudicio illæſo, ſynceriorem eorum quæ gerebantur,ſenſum, ob naturam capiebat:ac videre erat ignem triplicem; quem ille tyrannus accēdebat, quem excitabat natura, quem Spiritus ſanctus inflammabat. Non talem Babylonius tyrannus ille fornacem excitauit,qualem matri fornacem hic tyrannus accendit. Nam illic quidem ignis fomes erat naphtha, pix,ſtuppa, ſarmentum: hîc verò natura, dolores partus, liberorum amor, puerorum concordia. Non ita illi iacentes in igne vrebantur, atque hæc ob amorem liberorum vrebatur, ſed ob pietatem vincebat; & natura cum gratia pugnabat, & victoriam gratia reportabat: religio maternum affectum ſuperabat, & ignis ignem vincebat, ſpiritualis naturalem, & quē crudelitas tyranni ſuccendebat. Et quemadmodum marinus ſcopulus, qui fluctuum incurſus excipit, ipſe quidem manet immobilis, illos autē in ſpumā diſſolutos facilè tollit; ſicillius quoque mulieris cor, tanquā ſcopulus, marinos fluctus excipiens,dolorum incurſus: ipſa quidem manſit immota, ſed incurſus illos firma, & philoſophiæ plena mēte diſſoluit. Oſtēdere tyrāno cōtendebat, ſe verè matrē illorum eſſe, verè filios illos ſuos eſſe genuinos,non propter naturæ cognationē, ſed propter virtutis communionem. Non ſe ignem tormentorū, ſed faciē nuptialem cernere arbitrabatur. Non ita mater, quæ filos ad nuptias exornat, lætatur, vt illa, ſuppliciis cùm cerneret excruciatos, gaudebat,& quaſi hunc ſtola ſponſali amiciret,illi coronas necteret, alteri thalamos nuptiales erigeret, ita hunc ad lebetes, illum

τὸν δ' ἐπὶ τὰ τήγανα τρέχοντα, τὸν δὲ τὴν κεφαλὴν ἀποτετμημένον ὁρῶσα ἠγάλλετο· καὶ ἦν πάντα καπνοῦ, καὶ κνίσσης μεστὰ, καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἁπάντων τὴν πεῖραν ἐδέχετο τῶν παίδων, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶσα, διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν φιλτάτων ἀκούουσα ῥημάτων· αὐτῇ τῇ ῥινὶ τὸν καπνὸν δεχομένη τῶν σαρκῶν, τὸν ἡδὺν ἐκεῖνον, καὶ ἀηδῆ· ἀηδῆ μὲν τοῖς ἀπίστοις, τῷ θεῷ δὲ καὶ αὐτῇ πάντων ἥδιστον.

illum ad ſartagines currentem, alium capite truncatum cùm cerneret, exultabat. Omnia tum fumo nidoréque redundabant, ac ſenſibus omnibus affectis, liberos ſuos experimento cognoſcebat: per oculos eos intuens, per aures verba exaudiens, ipſis naribus fumum illum carnium ſuauem & inſuauem excipiens: inſuauem quidem infidelibus: Deo verò ipſique omnium ſuauiſſimum.

NEc minùs in hoc genere admirabilis eſt D. Gregorius Nazianzenus, è cuius Græco hæc expreſſa, vbi matrem Machabæorum filios in martyrio circumſtantem deſcribit.

At verò ſtrenua mater, non ſecus atque auicula, cuius pullos anguis, aut alia inſidioſa quępiam fera arripuit, circumuolabat, ſtridebat, obſectabat, vna in ſeptem filiis certabat, nihil eorum omittens quibus eos ad victoriam paratiores alacrioréſque redderet. Modò cruoris ſtillantes guttas rapiebat: modó lacera colligebat membrorum fragmenta, modò etiam defunctorum martyrum reliquias, ſanguinem ſuum adorabat, alium inter ſuos amplexus exanimē recipiebat, alium porrigebat, alium interim ad eandem pugnam comparabat, omnibus quantum poterat exclamans:

Euge filij mei, euge ſtrenui mei milites, euge in corporibus fermè incorporei, euge legis patriæ, canæque ſenectutis meę, atque ciuitatis quæ vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinē euexit, præſidium ac propugnaculum: Paulùm adhuc, & vicimus: defatigantur carnifices, hoc vnum extimeſco: paulùm adhuc, & ego inter mulieres beata, & vos inter adoleſcentes beati. At fortaſſe vos matris deſiderium angit? Nequaquā vos deſeram, hoc vobis polliceor, nō tam liberos meos odi.

Quis non intereſſe huic ſupplicio, cùm hæc legit, & beatam Heroïnam videre ſe putet?

DE MISERATIONE.

Per contentionem fortunarum.

CAPVT XLIII.

CRebra eſt quoque & efficax, quæ per contentionem fortunarum fieri ſolet miſeratio: nam, cū maximum ſit infortunij genus, fuiſſe aliquando fœlicem, vbi quis ab excitata florentique fortuna, in maximas deuenit acerbitates, optima ratio eſt commouendi affectus, ſi vtraque fortuna per inſignem antitheſin compareتur: quod magnificè preſtitit Cicero in peroratione pro Muræna.

Miſeratio efficax per fortunarum contentionem.

Modò maximo beneficio P. Romani ornatus, fortunatus videbatur, quòd primus in familiam veterem, primus in municipium antiquiſſimum conſulatum attuliſſet: Nunc idem ſquallore ſordidus, cōfectus morbo, lacrymis ac mœrore perditus, veſter eſt ſupplex, Iudices, veſtrā fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, veſtrā poteſtatē atq; veſtras opes intuetur. [Deinde.] Si, (quod Iupiter omen auertat,) hūc veſtris ſentētiis afflixeritis, quò ſe miſer vertet? Domúm ne, vt eam

Cic. pro Muræna. Vide perorationem orat pro L. Flacco, & Quinctio.

imaginem clariſſimi viri, quam paucis antè diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia, lugentémque videat? An ad matrẽ? quæ miſera, modò conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſollicita eſt, ne eũdem paulò poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat? Sed quid ego matrẽ, aut domũ appello, quẽ noua pœna legis, & domo, & parẽte, & omnium ſuorũ conſuetudine cõſpectúque priuat? Ibit igitur in exilium miſer? quò? ad oriẽtis partes, in quibus annos multos Legatus fuit, & exercitꝰ duxit, & res maximas geſſit? at habet magnum dolorem, vnde cũ honore deceſſerit, eôdem cum ignominia reuerti: An ſe in contrariam partem abdet? vt Gallia Tranſalpina, quem nuper ſummo cum imperio lubentiſſimè viderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem videat? &c.

Hegeſipp. in Anac.

Motum verò vtrumque per characteriſmum, & vtriuſque fortunæ contentionem complexus eſt Hegeſippus ſcriptor nobilis, in illa ſua Hieroſolymitana monodia, quam hîc ex Græco oratoriè expreſſimus:

Hegeſippi monodia lamentabilis.

Vbi eſt maxima ciuitas Hieruſalem? vbi decora Sion? vbi templum admirabile? vbi ſanctitatis illud ſacrarium, quod ſemel in anno ſummus Pontifex, rem diuinam facturus ingrediebatur? Proh dolor, nunc idipsũ in cineres cõuersũ, ſceleratis veſtigiis hoſtes polluerũt. Vbi es ciuitas referta populis? venerabilis Regibus: Dei domiciliũ, gratiarũ omniũ ſedes? Parietũ tuorũ ſplendori pauimentorũ reſpõdebat nitor, incruſtata marmoribus tecta fulgebant, partim auro partim argento radiabant portæ: tibi vni omnes ornamentorũ deliciæ affloreſcebãt: nunc nudata, à culminibus iaces euerſa, cremata, ab ipſis diruta fundamentis, & qui ex omni terrarum plaga, ad te confluxerant, tecum occubuerunt: mortui cum ciuibus inquilini; vt non dubium ſit, totum in vna vrbe mundum periiſſe: [Deinde:] Cui nos ſcenæ fata ſeruatis? quò diutiùs pertinacem animam trahitis? Duri oculi! qui hæc videre poſſunt: immites animi! qui velle poſſunt vitam tot funeribus ſuperſtitem, niſi fortè eo videntur ſibi felices, quòd iam miſeriores eſſe non poſſunt. Quocumque oculos circumferimus, vbique occurſant funera. Vrbs tota vacua ciuibus, plena cadaueribus, mortuorum ſepulchrum eſt, & forale quoddam buſtum, è quo excitatæ fauillæ ſolem ipſum mœſtitia confundunt. Hunc patriæ communem tumulum ſoli nunc incolunt macilẽti ſenes, inſtar laruarum, cinerulenta canitie, ſciſſa veſte, ſquallore & lacrymis obruti, nudis propè filiorum mortuorum oſſibus incubant; ſi fortè auium rapacitatẽ cohibere poſſint: mulieres paucæ, incolumes è patrio ſolo abducuntur, quas miles non ad vitam ſed ad libidinem ſeruauit. Deinde nos ſemiuiri cœlum intueri poſſumus? vt ſydera etiã habeamus nobis æternarum conſcia miſeriarũ.

Regia domus deſcriptio.

Regiæ domus ruina

Hęc amplificandi ratio grauis eſt, & vehemens, atque eo ornatior, quo antitheſis ex pluribus membris compoſita artificiosè procedit.

Tandem rationem ſequutus eſt Nicetas Choniates in illa ſua lamentatione, qua Conſtantinopolin amaris prorſus lacrymis luget. Hæc autem è multis Latinè exprimamus.

O fœcunda genitrix! byſſo & purpura imperatoria pridem amicta, nunc autem ſordida, ſqualida, & germanis orbata liberis! ô pridem in alto dignitatis faſtigio collocata, auguſto vultu, regali inceſſu, ſtructurâ magnifica incedens, nunc humilis, depreſſa & ad terram afflicta corruiſti: laceratæ ſunt quippe tuæ veſtes, tua illa imperioſa ornamenta profanis conciſa manibus, extinctus eſt:

fulgor oculorum, & qui priùs ſuauiter effloreſcebat faciei decor, totus rugis exaratus eſt. Quid dicam amplius? poſt hanc incendij fuliginem, quæ te ſupra modum deturpauit, ex Regina facta es anicula caminaria, depreſſa es à vecordi gente, terrarum ſentina, & colluuie, cuius olim partem ſi non genuiſti, at certè euexiſti, & tuis ſæpè viſceribus ſaginaſti, vt tibi gratiam rependeret: Iaces nunc vmbra, & cinis: At nos miſeri è tuo ſinu diuellimur, nec licet extremas libare lacrymas, ſed quaſi paſſerculi, quarum mater diſcuſſo nido abrepta eſt, timidè circumuolamus, lugubri ſono pipientes, ſiti, inedia & miſeriis confecti.

Hęc πενθητικῶς è multis, quorum pleraque in nimium tumorem aſſurgunt, vel in degeneres lacrymas deſinunt. Eſt & hic modus in deplorandis mortuis familiariſſimus, & eo vſus Meneclides in deploratione Bacchidis.

Ἡ δὲ οὐκ ἔτι με φαιδροῖς τοῖς ὄμμασιν ὄψεται μειδιῶσα, οὐδὲ ἵλεως καὶ εὐμενὴς διανυκτερεύσει τοῖς ἡδίστοις ἐκείνοις κολάσμασιν. ἀρτίως μὲν οἷον ἐφθέγγετο, οἷον ἔβλεπεν, ὅσαι τῇ ὁμιλίᾳ αὐτῆς Σειρῆνες ἐνίδρυντο· ὡς δὲ ἡδύ τι καὶ ἀκήρατον ἀπὸ τῶν φιλημάτων νέκταρ ἔσταζεν! ἐπ' ἄκροις (μοι δοκεῖ) τοῖς χείλεσιν αὐτοῖς ἐκάθητο ἡ πειθώ. ἅπαντα ἐκείνη γε τὸν κεστὸν ὑπεζώσατο, ὅλας τὰς χάριτας τὴν Ἀφροδίτην δεξιωσαμένη· ἔρρει τὰ παρὰ τοῖς πότοις μινυρίσματα, καὶ ἡ τοῖς ἐλεφαντίνοις δακτύλοις κρουομένη λύρα. ἔρρει, κεῖται δὲ ἡ πάντεσσι μέλουσα χάρισιν, κωφή, λίθος, καὶ σποδιά.

Hæc molliuſculè, ſophiſtæ more. (Non ampliùs hilaritate plenis oculis, ſubridens me aſpiciet, neque propitia atque beneuola tempus fallet iucundiſſimis narrationibus. Nuper quidem qualis erat eius oratio, qualis aſpectus, quot in eius colloquiis inerant Sirenes, quàm ſuaue & immortale nectar ab oculis manabat, in ſummis, vt mihi perſuadeo, eius labris Suada cōſederat, aut certè ceſtu Veneris cincta erat, imò cum gratiis Venerem fuit amplexa: Nunc autem euanuerunt illi inter epulas molliſſimi cantus, & lyra eburneis digitis pulſari ſolita, conticuit. Iacet omnibus adamata: proh dolor! lapis, & cinis.]

Homerus quoque in morte Hectoris, vbi miſerandos prorſus affectus immiſcet, præclarè illud inter cętera, dum cadauer mortui ad currũ Achillis alligatum & raptatum deſcribit: *Homerus Hectorem mortuum deplorat.*

Τοῦ δ' ἦν ἑλκομένοιο κονίσαλος, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Κυάνεαι πίμπλαντο, κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι
Κεῖτο, πάρος χαρίεν· τότε δὲ Ζεὺς δυσμενέεσι,
Δῶκεν ἀεικίσσασθαι ἑῇ ἐν πατρίδι γαίῃ.

Hoc autem raptato excitabatur puluis, circúmque verò
Cyaneæ comæ aſpergebantur. Totum verò caput in cineribus.
Iacebat olim gratioſum: ſed tunc Jupiter hoſtibus
Dedit detur pandum in eius patria terra.

Hæc quanquam obiter dicta, multùm habent miſerabilis affectus. Nec aliter Virgilius:

------*quantùm mutatus ab illo Hectore.*

DE MISERATIONE PER repræſentationem imaginis.

Præclara in eo Sophoclis dexteritas.

CAPVT XLIV.

Efficaciſſima omnium ratio mouendi, quæ fit per repræſentationem imaginis rerum abſentium, aut aliqua monumenta mortuorum: ſi modò illud prudenter & opportunè, non frigidè & affectatè procedat, vt pluribus ſuperiùs monuimus. *Miſeratio per repræſentationē efficaciſſima.*

Teſtis Druſi imago, teſtis illa Cæſaris toga lacera, quę tantas tragœdias excitauit: Sed, vt ea quæ iam ex Tacito & Dione cōmemorata ſunt, omittamus, extat apud Sophoclem nobilis locus, in quo, Electra tenens, vt arbitrabatur, in vaſculo, fratris Oreſtis cineres, flebiliter lamentatur. Operæpretium eſt, hunc affectum conſideratiùs expēdere: eſt enim prę cæteris candidus, terſus, ingenuus, multúmque habet prudentiæ, & ſuauitatis. Sic igitur illa vaſculum intuēs; (quæ vel ſoluta oratione reddita plena ſunt venuſtatis.)

Periphraſis è Sophocle expreſſa.

O monumentum hominis omniū longè mihi chariſſimi! ô dulces fraternæ animæ reliquiæ! Qualem te, mi Oreſtes, accipio? quātùm ab illo mutatum, quem ex paternis ædibus florentem dimiſeram; nunc te infœlix iſtis porto manibus, cinerem, fabulam, & nihil. Vtinam potiùs te in patriis ædibus vita defeciſſet, quā iſta te infœlici pietate, me & te his funeribus reſeruaſsē. Occidiſſes nōdum tot miſeriarum conſcius, & te innocentiſſimam animā paterni manes ac cineres, comitē accepiſſent. nūc iaces aliena terra, poſt mortē etiam exul, & fugitiuus, tā lōgè à tua ſorore, quæ miſera nec moriētis ſpiritū excepit, nec mortui cadauer lauit, nec dilectis manibus inferias tulit, ſed te peregrini tumultuario ſepulchro, & tralatitia humanitate cōdiderūt. O ſpes inanes, ô infelicē educationē meam! quid profuit mihi, infātiæ tuæ, & matris, & gerulæ vices reddidiſſe, tibi cibos meo ore māſos in os ingeſſiſſe, tecum luſiſſe, & tibi tenellis luſibus fatigato amanter accubuiſſe?

Oreſtis deploratio.

Heu! quot delicias vna mihi dies, inſtar infeſti turbinis, abſtulit; tecū enim omnia vitæ ſolatia perierunt, tecum in eodem ſepulchro iacent concluſa atque compoſita: Quid enim aliud ſperem? Conſceleratæ matris cultro victimario cōfectus eſt pater: ego cruentis doloribus confecta; tu quaſi ſomnium euanuiſti, & tot ſpes irritæ ceciderunt; nunc in noſtris funeribus tripudiant inimici. Deinde promittebas in dies, te paternarum & mearum iniuriarum vltorem affuturū: hiccine eſt Oreſtes, quem pollicebaris? vmbra, & is qui tribus digitis portatur, cinis. Heu te miſerum! heu me infelicem! ô corpus miſerabile! ô frater! quàm infauſto hinc itinere ablegatus es! ô frater amantiſſime! vt te perdidiſti? amantiſſime frater! vt me perdidiſti? Actum eſt, ſuſcipe me vnà tecum in idem vaſculum: quid enim aliud ſū quàm vmbra, & cinis? Noli ſororem in morte ſpernere, quam tuam piè in vita coluiſti. Tecū mihi, vna ſors, vnus animus, vna omnia ſemper extiterunt, & nunc vnà amborum cineres miſcebuntur, nec vlla nos temporum iniuria diuellet.

Hęc ſanè ex ipſa oratione multùm capiunt ſuauitatis: ſed tamen neſcio quo modo, per imaginis repræſentationem meliùs animantur.

Miſerabile eſt enim, intueri Regiā illam virginē, vaſculum, quo fratris cineres cōtineri exiſtimabat, toties exoſculantē, ſuiſq; perfūdentē lacrymis: quæ actio, licet muta eſſet, haberet tamen ſuos ad motum aculeos.

Accedit & mixtura motuum, quæ affectus longè iucundiores facit. Nam & vaſculum ab Oreſte incognito Electræ eſt oblatum, & præſens ipſe lugetur, tāquam mortuus: vnde profectò irrepit auditorum animis miſeratio, quæ iam affulgente lętitia ſuauiſſimè titillatur.

DE MISERATIONE, PER ſermocinationem.

CAPVT. XLV.

MAgnam quoque vim ad permouendos affectus obtinent ſermocinationes; in quibus eorum

qui duras patiuntur calamitates, verba & orationes aptiſſimè conformantur; quales ſunt pręcipuè moribundorum, orborum, exulum, & cæt. eiuſdem generis: quod Cicero pręclarus artifex non omiſit in Milone.

Me quidem, Iudices, exanimant & interimūt hæ voces Milonis, quas audio aſſiduè, & quibus interſum quotidie. Valeant (inquit) valeant ciues mei, ſint incolumes, ſint florentes, ſint beati: ſtet hęc vrbs præclara, mihique patria cariſſima, quoquo modo merita de me erit. Tranquilla republ. ciues mei, (quoniam cum illis non licet,) ſine me ipſi, ſed tamen per me perfruantur. Ego cedam, atque abibo, ſi mihi republ. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quamprimùm tetigero bene moratam & liberam ciuitatem, in ea conquieſcam. O fruſtrà (inquit) ſuſcepti mei labores: ô ſpes fallaces! ô cogitationes inanes meæ! &c.

Hæc oratio clamitoſi hominis tam grauiter expreſſa, vehementer animos mentéſque percellit.

In eo genere ſunt vltima, vt dixi, virorum moribundorum ad coniuges, aut patrum ad filios, colloquia; quę vbi aptè finguntur & pronuntiantur, vel è duriſſimis pectoribus miſerationem excutiunt. Finge Sedeciam apud Nabuchodonoſorem, damnatum, ſic filios poſtremùm alloqui:

Patris moribundi ad filios grauis oratio.

Quid me aſpicitis, dulces animæ? patrem non hodie primùm amittitis: tūc deſijt in humanis eſſe veſter parens, cùm miſer & captiuus eſſe cœpit. Viuite fœlices amores mei, ſi quæ fœlicitas in ſeruitute eſſe poteſt. Vos fortaſſe melior fortuna, cū Deo viſum fuerit, reuiſet. Ego, qui vos ſimul genui, & perdidi, ſolus proficiſcar ad mortem meóque ſanguine, quicquid eſt ſceleris, expiabo. Valete ſolatia mea, & cùm vobis ereptus fuero, Deum patrem cogitate qui vos in tutelam ſuam accipiet, & nunquam deſertos eſſe patietur. State conſtanter patriis legibus, & ceremoniis, nec vlla vos temporum iniuria ab auitę religionis ſanctitate diuellat. Matrem Reginam in hac viduitate & exilio miſerrimam conſolamini, fraternam inter vos concordiam ſanctiſſimè fouete. Ego, ſi quid ſepulti mortuorum cineres ſapiunt, veſtri non obliuiſcar; Adero ſæpè dormientibus, vigilantibus adero, & veſtræ ſeruitutis angores, qua potero voce, mitigabo. Valete, iterum meæ deliciæ; valete liberi, quondam beati, nunc infœlices; quondam florentes, nunc calamitoſi? quondam Regis filij, nunc exulis, & fugitiui: Hic veſter dominus eſt, huic ſupplicate, amplectimini genua; quis pudor eſt? Vos miſeros quidem effecit fortuna: ignobiles non ideo faciet. Quid ſceptra vos adhuc, & Reges cogitatis? Date fatis manus, & ſi vos veſtra ætas dolere nondum docuit, matris fletus imitamini. Heu nimis maturè diſcitis eſſe miſeri!

Oratio compoſita eſt ad ferreum Regis pectus commouendum: itaque miſerationes habet ſatis flebiles: grauitate tamen conditas: Neque enim Sedecias pro ſua vita ſupplicat, verùm ſe, de coniugis & liberorum ſalute vehementer ſollicitum, vt debebat, oſtendit. Hęc enim cura, in paterna viſcera vehementiſſimè penetrat: & nullus adeò ferus eſt, qui huiuſmodi ſenſibus molliſſimè non titilletur. Vidi, vidi nobiliſſimum & facundiſſimum adoleſcentem, cùm hæc magno, vt erat imprimis ad dicendum compoſitus, actionis decoro recitaret, multorum lacrymas expreſſiſſe.

Iam Patrem orbum, quod miſerabilius eſt, audiamus. Iacobus eſt ille Patriarcha, magnis & arduis laboribus à puero exercitus, & quem ideò generoſior decet conſtantia, quàm Sedeciam Regem molliſſimis ſtudiis innutritum: ad hoc tamen fulmen, ex morte Ioſephi filij (vt ipſe arbitrabatur) contortum, ita loquitur apud Philonem, orationem miſerationibus & grauitate condiens.

ORATIO IACOBI PATRIARCHÆ, in ficta morte Ioſephi.

Philo, lib. de Ioſeph.

Οὐχ ὁ θάνατός με λυπεῖ τέκνον, ἀλλ' ὁ τούτου τάφος. εἰ ἐπὶ γῆς ἐτάφης τῆς σῆς, παρηγορούμην· ἐθεράπευσα, ἐνοσήλευσα πρότερον ἀποθνήσκοντα, τελευταίων ἀσπασμάτων ἐκοινώνησα, τοὺς ὀφθαλμοὺς συνέκλεισα, ἐπεδάκρυσα κειμένῳ τῷ νεκρῷ, πολυτελῶς ἐκήδευσα, τῶν νομιζομένων οὐδὲν παρέλιπον· ἀλλ' εἰ καὶ ἐπὶ τῆς ξένης, εἶπον ἄν, τὸ οἰκεῖον ὄφλημα τῆς φύσεως ἀπολαβούσης· ὦ οὗτος, μὴ κατήφει. πρὸς ζῶντας αἱ πατρίδες, ἀποθανόντων δὲ πᾶσα γῆ τάφος. ὠκύμοροι δ' εἰσὶ πάντες ἄνθρωποι. καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος, ὀλιγοχρονιώτατος, ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι. εἰ δὲ δὴ, καὶ βιαίως, καὶ ἐξ ἐπιβουλῆς ἔδει θνήσκειν, ἦν ἄν μοι κουφότερον κακὸν ὑπ' ἀνθρώπων ἀναιρεθέντος· οἱ κτείναντες, νεκρὸν ἂν ἠλέησαν, ὡς ἐπαμήσασθαι κόνιν, καὶ τὸ σῶμα ἐγκρύψαι· εἰ δὲ καὶ πάντων γένοιντο ὠμότατοι, τί πλέον εἶχον, ἢ ῥίψαντες ἄταφον ἀπαλλάττεσθαι, τῶν δὲ ἐν ὁδῷ παριόντων ἴσως τις ἐπιστὰς, καὶ θεασάμενος, οἶκτον τῆς κοινῆς λαβὼν φύσεως, ἐπιμελείας καὶ ταφῆς ἠξίωσε· νυνὶ δ', ὡς λόγος, ἀτιθάσοις καὶ σαρκοβόροις θηρσὶν εὐωχία καὶ θοίνη γέγονας, γευσαμένοις, καὶ ἑστιαθεῖσι τῶν ἐμῶν σπλάγχνων. ἀθλητής εἰμι τῶν ἀβουλήτων, ἐκεῖ γεγύμνασμαι πολλαῖς κακοπαθείαις, ἀλώμενος, ξενιτεύων, θητεύων, ἀναγκαζόμενος ὑφ' ὧν ἥκιστ'. ἐχρῆν· καὶ πολλὰ μὲν εἶδον, πολλὰ δὲ ἤκουσα, μυρία δ' αὐτὸς ἔπαθον τῶν ἀνηκέστων, ἐφ' οἷς παιδευθεὶς μετριοπαθεῖν, οὐκ ἐγνάμφθην.

Non tam ego tuam mortem, fili mi, doleo, quam ſepulchri iacturam: nam ſi tibi ſepulchrum contigiſſet in terra propria, nec mihi deeſſet ſolatium. Aſſediſſem ægrotanti, ante mortem, impendiſſem morienti extrema oſcula, clauſiſſem oculos, mortuum perfudiſſem lacrymis, extuliſſem magnificè, nihil omiſiſſem è iuſtis funeribus; atque etiam ſi peregrè defunctus eſſes, dixiſſem mecum, perſolutum eſt naturæ debitum, noli triſtari, viui habent ſuas patrias, at mortuorum omnis terra ſepulchrum eſt: Breuis æui ſunt omnes homines; nam qui maximè longęuus fuit, quantillum temporis vixit, ſi ad ęternitatem id conferas? vel, ſi omnino moriturus eras per vim & inſidias, leuius fuiſſet extingui manibus hominum, qui mortuum ſaltem miſerati, obruiſſent terra, & cadauer ſepeliſſent; aut, vt crudeliſſimi fuerint, quid amplius potuiſſent, quàm inſepultum proiicere? quem mox viator aliquis præteriens, memor naturę communis, humaſſet, miſericordia commotus? Nunc, vt fertur immites & carniuoras beſtias pauiſti, & ſaturaſti meis viſceribus. Hactenus multos labores inopinatos exantlaui: in his miſeriis abundè ſum exercitus, errando, peregrinando, mercede ſeruiendo, dura ferendo imperia, vſque ad vitæ periculum exagitatus, à quibus minimè oportuit: multa vidi, multa audiui, multa paſſus ſum grauia, quibus ad patientiam eruditus perduraui;

ἀλλ' οὐδὲν τοῦ συμβεβηκότος ἀφορητότερον, ἐμοῦ τὴν ῥώμην τῆς ψυχῆς κατέτρεψε, καὶ καθῄρηκε. τί γὰρ μεῖζον ἢ οἰκτρότερον πένθος; οὐ μὲν ἐσθὴς τοῦ παιδὸς διακεκόμισταί μοι τῷ πατρί. τοῦ γὰρ οὐ μέρος, οὐ μέλος, οὐ βραχὺ λείψανον. ἀλλ' ὁ μὲν ὅλος δι' ὅλων δεδαπάνηται, μηδὲ ταφῆς δυνηθεὶς μεταλαχεῖν. ἡ δ' οὐδ' ἂν ἐκπεμφθῆναι μοι δοκεῖ τὸ παράπαν, εἰ μὴ πρὸς αὐτῆς ὑπόμνησιν, καὶ ὧν καὶ ὑπέμεινε καίνισιν, εἰς ἀλήστους καὶ συνεχεῖς ἐμοὶ συμφοράς

ſed nihil præſenti caſu intolerabilius, qui totum animi mei robur ſubuertit atque deiecit. Quis enim luctus poteſt eſſe maior, aut miſerabilior? veſtris pueri ad patrem perlata eſt; ex ipſo non membrum, non fruſtum, non vel minimæ reliquiæ, totum deuorârunt beſtiæ: nihil ſupereſt, quod ſepulchro inferatur. Ac ne veſtem quidẽ recepi, niſi vt ad eius aſpectum recrudeſcat doloris memoria, ne vnquam tantæ calamitatis obliuio poſſit irrepere.

DE SERIIS MOTIBVS Miſerationis.

Et de prudenti eorum tractatione.

CAPVT. XLVI.

Placuit hanc exemplorum copiam ex clariſſimis quibuſque ſcriptoribus explicare; quòd nihil imitatione ſit in hoc genere dicendi præſtabilius. Cæterùm mens totius eloquentiæ prudentia conſulẽda eſt, quæ quid, quoue ordine & loco dicendum, ſuggerat.

Alij ſunt in theatris & pulpitis apud Philologos: alij in oratione ciuili, apud Iudices, vel etiam ſacros oratores affectus. Quippe in theatrali illo genere liberiùs quaſi dictionis habenæ laxantur. Ciuile autem pro dignitate perſonarum parcius eſt, grauius, & verecundius.

Quamobrem & nimia nonnunquam affectuum teneritudine luxuriat M. Tullius; quos etſi ab eo prudenter adhibitos fuiſſe tanti viri authoritas credi poſtulat, haud tamen in omni orationis genere & loco imitandos ſuaderem.

Vide querimoniam Pauli Æmilij, qui intra triumphi ſui celebritatem, duos, totius familiæ columen, filios amiſerat, quàm ſobria eſt & excelſa,

Defunctam eſſe fortunam publicam mea tam inſigni calamitate ſpero, quòd triumphus meus, velut ad ludibrium caſuum humanorũ, duobus funeribus liberorum meorũ eſt interpoſitus. Et quum ego & Perſeus nũc nobilia maximé ſortis mortalium exempla ſpectemur: ille qui ante ſe captiuos, captiuus ipſe duci liberos vidit, incolumes tamen habet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filij ad alterum accurrens ex Capitolio, propè iam expirantem, veni; neque ex tanta ſtirpe liberûm ſupereſt, qui Lucij Æmilij Pauli nomen ferat.

Grauis eſt iſtud doloris exẽplum: nec minùs generoſa extat apud Cornelium Tacitum Senecæ morituri ſuprema oratio: cùm enim vltima viro admirabili neceſſitas eſſet denuntiata, & omnes, qui aderant, ſuauiter collacrymarentur, ille amicorum lacrymas coërcet his. *Tacit. l. 15.* *Senecæ morituri ſuprema oratio.*

Vbi præcepta, inquit, ſapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduerſum imminentia? cui enim ignaram fuiſſe ſæuitiam Neronis? neque

aliud ſupereſſe poſt matrem fratrẽque interfectos, quàm vt educatoris, præceptoriſque necem adiiceret?

Quid Socrates apud Platonem? qua conſtantia moritur? num longè melius, & ad affectus potentius eſt, conſummatæ ſapientiæ viros ita loqui, quã flebiles aliquas nęnias occinere? Quippe virtus ipſa & magnificentia, in qua grauitas & auctoritas eſt, plus proficit ad miſericordiã cõmouẽdã quã humilitas & obſecratio.

Plato in Phædone.

Hoc igitur imprimis conſiderandum erit Oratori, apud quos dicat, & quam perſonam agat. Dicendum in curia, in foro, apud prudentes & limatos homines: in oratione etiam funebri apud populum, loco ſacro: faceſſant illæ næniæ muliebres, & quicquid eſt ambitioſarum lacrymarum. Tota, ſi opus eſt, graui dolore condiatur oratio. Si Domini, venerandi cruciatus, aut martyrum tormenta narrentur, motibus quidem opus eſt, & iis vehementioribus: ſed tamen retinere oportet maieſtatem, nec vnquam in illos muliebres, inclinatos, vlulantes affectus demigrare.

Finis motuum quis eſſe debeat.

Secundò proſpiciendum eſt, quò tandem euaſurus ſit hic motus? nam ſi inanis tantùm ſpectatur profuſio lacrymarũ, quid hoc ſterilius? Omnia, quæ ex recta ratione geruntur, ad bonum aliquod ſolidum collineare opportet. Si miſerationes tractat patronus, ad vtilitatem cauſſæ faciant; ſi ſacer orator, in iis ſe exerceat, conetur non ſteriles lacrymulas, ſed fletus ſalutares elicere.

Tertiò, nunquam videatur orator velle lacrymas ciere, & in id artis machinas componere. Audax eſt alienos fletus ſibi polliceri: hoc qui expectant auditores, pertinaciùs obluctantur, ac quidquid affertur, ſua expectatione minus exiſtimant.

Quartò, infantiſſima eorum ratio diligenter fugiẽda; qui cùm apparatas orationes recitent, ſibi aut verba ſuſpiriis intercludi, aut vocem lacrymis debilitari, apud ipſos etiam auditores, fletum tenere non poſſe, dicũt, cùm omnia frigidè & inſulsè facta appareant. Hæc ad comicos riſus quã ad miſerationes aptiora ſũt.

Quintò, cùm iuxta vetus Apollonij Rhetoris dictum, citò areſcat lacryma; non modò quia ſalſa eſt, ideóque ipſa acrimonia faciliùs conſumitur, ſed quia alienorum præſertim malorum leuiſſimus eſt aliis ſenſus, quia tenerrimè (vt ſolent omnes) ſe diligunt; nunquam diu in miſeratione commorandum eſt: ſiue enim lenta ſit, & iacens, ideò citiùs abrumpenda, quia nihil incondita miſeratione infelicius; ſiue ſecundos curſus teneat, non eſt nimis indulgendum, ne ſatietate & faſtidio, quod rebus etiam optimis innaſci ſolet, obruatur.

Apollonij Rhetoris dictum.

Sexto, vbi res per ſe ſunt ſatis triſtes & funeſtæ, qualia ſunt dira innocentiſſimorum hominum ſupplicia, non ſunt adſcititiis rebus & figuris temerè exaggerandæ, ne videamur argumenti penuria & ſterilitate res alienas excogitare.

Septimò, danda eſt opera, vt honeſti ſint aditus, & receſſus ad affectũ; & aditus quidem talis eſſe debet, vt non videatur quęſitus apparatus, ſed vt eius, qui repentè excitatur, motus aliqua ſubeſſe ratio videatur. In quo errãt plerique, qui antequã intellexerint auditores, quid velint, aut in quo argumento verſentur, ſtatim incipiunt furere, & inſanire, cùm nulla cauſſa tam atrocis tempeſtatis appareat: ex quo coniiciunt auditores, Claudiana fore tonitrua, quæ ſtatim in riſus ſoluentur. Receſſus verò talis erit, vt non exhauſtus, nec ſatiatus, ſed ſui potens, conſultò in alium ſermonem, cum apta quadam digreſſiuncula, ſermonem diuertere orator videatur: niſi fortè in extrema

parte

parte orationis verſetur motus, & deſinere ex abrupto opportunum iudicetur, quanquam hoc rariùs præſtandum eſt; nam aut affectationem habet, aut intemperantis motus opinionem relinquit auditoribus, aut etiam inopiæ verborum, & memoriæ conturbationi à pleriſque imperitis tribuitur.

Octauò, character orationis in miſerationibus eſſe debet minimè affectatus, non turgidus, non inſolens, non feſtiuus, non politulis metaphoris comptus, aut periodorum ſtructura ambitioſus, ſed candidus, ſobrius, & cum generoſitate aliqua demiſſus, rebus & ſententiis creber, numeris ſimplex, toto denique corpore ingenuus.

Nonò, accedat ad elocutionē actio, rebus & verbis accommodata; cuius tanta vis eſt, in hoc præſertim genere, vt lectiſſimos quoſque affectuum, ſine eius beneficio inclinari, repere, extingui videamus: contrà, vel mediocres affectus decorum actionis incendere, & in eximiam quandam dignitatem efferre ſolet. Sed de tota actionis ratione alibi pleniùs.

Quæret fortaſſe hîc aliquis, ſintne apparandi motus oratori? videtur enim hæc agendi ratio clariſſimorum hominum ſententiis non mediocriter aduerſari: Siquidem Demetrius Phalereus apertè dicit:

Θυμὸς καὶ πάθος τέχνης οὐ δεῖται, ἀλλὰ δεῖ τρόπον τινὰ αὐτοφυῆ εἶναι ὑπὸ τῶν ποιούντων: (hoc eſt) Motus iracundiæ, & miſerationis, arte non indigēt, ſed oportet, eos veluti quodam naturæ impetu fluere.

Hoc eſt quod Dionyſius Halicarnaſſenſis dicit; *αὐτοφυῶς, καὶ ἀπραγματεύτως λέγειν.*

Nec immeritò videtur irriſiſſe Satyricus eos qui ad miſericordiam mouendam apparatiſſimas afferunt orationes.

---cantas, cùm fracta te in trabe pictum
Ex humero portes? verum, nec noctè paratum
Plorabit, qui me volet incuruaſſe querela.

Quæ ſi vera ſunt, nihil igitur erit eloquenti, quomodo, aut quid dicat, cogitandum: nam, cū difficillima pars eloquentiæ videatur in motibus conſiſtere, ſi nulla, quod aiunt, arte indigent, quid eſt, quod magnopere, putemus Oratori elaborandum?

Verùm, nunquam hæc fuit mens eorum qui de eloquentia ſyncere iudicarunt: Si quis verè iratus eſt, aut dolet, non ſolet opinor cogitare in ipſo permotionis æſtu, quomodo dolorem aut iracundiam verbis depingat, faces adhibente natura:

Verū, quia oratorum eſt, non tam iraſci aut dolere; quàm aliorum iras & dolores exprimere, ſumma arte prouidendum arbitror, quomodo id rectè præſtare poſſint; alioqui, ſi nihil eſt artificij, dicamus quoque, pictores, dum furioſum Athamantem, & mœrentem Antiopam depingunt, nihil artis beneficio indigere, quando rem oportet facere quàm maximè naturalem. Nemo tamen hoc dicit, nemo ita iudicat, ſed artificioſiſſimos eſſe putamus opifices, qui propiùs rerum naturas aſſequuntur.

Ita quoque ſe res habet in eloquentia; motuum ſolers quædam ratio magnifica res eſt, & eximiorum oratorum coloribus digna, nec dubium eſt quin multum in id impendant induſtrię.

Quorſum igitur cōtra ſentire grauiſſimi videntur authores? Primum eos reprehendunt, qui cū nihil opis habeant à natura, moroſa quadam opera & infœlici labore motus parturiunt; de quibus dixit Pindarus.

——κόρακες ὥς
Γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον:

Deinde illos qui in rebus afflictis, triſtibus, calamitoſis, vel certè ſeriis,

& grauibus, vndique floſculos carpunt delicatiſſimæ orationis, & in doloris motibus, ingenij luxuria, figurarum mollitie, periodorum denique lacinioſo ambitu intemperanter laſciuiunt: Hos omnes iure Critici Rhetores ineptiarum condemnant.

Quintil. l. 11. Commoueatúrne quiſquam eius fortuna (inquit Quintilianus) quem tumidum, ac ſui iactantem, & ambitioſum inſtitorem eloquentiæ in ancipiti ſorte videat? non: imò oderit reum verba aucupantem, & anxium de fama ingenij, & cui eſſe diſerto vacet.

Idem l. 11. Quamobrem in his ſumma cura eſt egregiis oratoribus, quomodo artificium occultent: vt, quod ait idem auctor: Illa quæ dicimus, non domo attuliſſe, ſed ibi protinus ſumpſiſſe videamur: & oratori, & ipſi cauſæ plurimùm confert: nam & magis miratur, & minùs timet iudex, quæ non putat aduersùs ſe præparata.

Ariſtoteles artem tegendam dicit. Non dicit domo non eſſe afferenda, quæ dicimus, ſed ita agendum, vt non videamur attuliſſe: quod ſimiliter Ariſtoteles, 2. Rhet. Διὸ δεῖ λανθάνειν ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως.

Ars tegenda. Oportet (inquit) artem ita obſcurare, vt non ex vllo apparatu, ſed omnino naturaliter dicere videamur: quòd ſi quædam molliores figuræ in oratione tranſluceant, quæ ſine cura & cogitatione fluere nō poſſunt, ſtatim ars deprehenditur, & vis motus ſidit. Nam, vt ait Dionyſius in Iſocrate;

Χαριεντισμὸς πᾶς ἐν σπουδῇ, ἄωρον πρᾶγμα, καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ. Oratio nimis elegans, & feſtiua in rebus ſeriis, intempeſtiua res eſt, & miſerationi contraria.

Poët & ſoph[…]a in m[…]bus orati[…]b orati[…] diue[…] Alia plerunque ratio eſt Poëtarum, & ſophiſtarum, qui omnia auriū delectatione metiuntur: licèt enim modum in iis quoque tenere debeant, tamen longè ſuas artes produnt liberiùs, quàm ij qui non iam argenteis haſtis pugnant, ſed graue & laborioſum diſcrimen ingreſſi ſunt.

Nunc, quæ ad actionem attinent, etſi breuiùs perſtringere viſum eſt, tamen quia aliud argumentum ſpectāt, in ſequētem libellū reiiciemus.

Finis Libri octaui.

DE PRONVNTIATIONE,

LIBER NONVS.

IN ELOQVENTIÆ potiſſimùm exercitatione conformari ſolet actio; cuius vis maxima eſt, & ad omne momentum perſuaſionis efficaciſſima. Eſt enim corporis quædam eloquentia, quâ fit, vt animus optimis ſenſibus affluens in corpus emanet, eique ſui generoſam ſpeciem imprimat. Vt igitur lumen à ſole, ſic ab intima mente profluit actio; imò mens ipſa in actione ſe prodit, quaſi in ſpeculo; & per vultum, per oculos, per manus, per vocem, optimum eloquentiæ inſtrumentum, in exteriora ſeſe diffundit: cúmque ea quæ interiora ſunt, minùs pateant multitudinis ingeniis, quæ omnia ex oculis metiri ſolet: contrà, quæ vidētur & audiuntur, vehementiùs animos per ſenſum transfuſa percellant, euenit, vt qui actione floruerint oratores, omne (quod aiunt) punctum ſemper retulerint: nec immeritò eandem eloquentiæ primariam & penè vnam virtutem agnouit Demoſthenes.

Quamobrem, & ei qui ſeriò decus affectat eloquentiæ, diligenter conformanda eſt, & omni ex parte perpolienda; quamquam ſuperuacaneum exiſtimo, de iis longam præceptorum ſeriem texere; quæ potiùs è naturæ cuiuſque affectione, viua voce, & continuâ exercitatione petenda ſunt, quàm ex ſcriptorum monumentis expectanda: Qui enim hęc ſcrupuloſiùs inquirunt ex libris, & exercitationi minimè inſiſtunt, idem mihi facere videntur, ac ſi quis vt in ſtrenuū militem euaderet, gladiatorum dictata multa quàm auidè colligeret ludi verò gladiatorij aſpectum, & rudes, & petitiones, & declinationes nunquam digladiando experiretur. Eſt autem cuilibet promptius actionis vitia & deformitates notare, quàm quid optimum ſit, in tanta corporum & ingeniorum varietate definire. *Actio vſu potiùs diſcitur quàm præceptis.*

DE ACTIONE MOLLI, & curata.

CAPVT I.

FAmiliariſſimũ eſt iis qui ex Rhetorum ludo, & præceptis, adhuc calent iuueniliùs, actionem nimis mollem & curatam ſtudioſè conſectari, qua plurimum ſæpe deperditur grauitatis.

Actio ſcolæ nimis plerumque delicata. Alius eſt, Athleta in ludo; alius, miles in acie: cùm ad pompam & delectionem referantur omnia, exilire ſolet liberiùs actionis quædam affectata iucũditas; At vbi ſeriò cum hoſte confligendum eſt, deflorеſcit hic ab arte numeroſus lepos, & plus ſæpe naturæ quàm præceptis tribuitur.

Actio nimis curata non fert ſolem & puluerem legitimi certaminis. Non enim ſatis ſani videntur qui certantem hominem, & iam in ſudata lorica deflagrantem, volunt minutulis quibuſdam præceptis & legibus illigare: qui Oratores ad religioſam Phonaſcorum obſeruationem reuocant, abſtinentiam ciborum variam præcipiunt, liquidorum etiã plaſmatum ſorbitiunculas præſcribunt, geſtum deinde formant, quaſi ex pixide ad choreas, non ad tubarũ ſonitus, armorúmque terrores educturi eſſent oratorem. His igitur ſæpenumero contingere ſolet, quod

Simile de equis Sybaritarum. Sybaritarum equis, ludionibus quidẽ illis, ſed minimè bellicoſis: Quippe gens chorearum ad inſaniam vſque auida, etiam equos numeroſè ſaltare docuerat; qui poſtquam ex ſaltationum vmbraculis, in ſolem & puluerem ſunt producti, Martis & tubarum ignari, nimis inſulsè compoſitis motibus laſciuientes, ſe & totum exercitum perdiderunt: ita illi ab imis vnguiculis ad verticem vſque venuſti Rhetores, qui triumphant in luſionibus, in legitimis præliis, ſi eandem teneant rationem, ſe & cauſſas in diſcrimen addücunt.

Itaque bene monet Quintilianus, actionem non eſſe deliciis molliendam: Alioqui nitida illa & curata pronuntiatio inſolitum laborem recuſabit, vt aſſueta gymnaſiis & oleo corpora, quamlibet ſint in ſuis certaminibus ſpecioſa, atque robuſta, ſi militare iter, faceſque, & vigilias imperes, deficiant, & quærant vnctores ſuos, nudúmque ſudorem.

DE ACTIONE RVDI, & vaſta.

CAPVT II.

NEque tamen cùm mollis & compta repudiatur actio, eò deueniendum eſt, vt cum iis ſentiamus, qui rudem illam, & qualem impetus cuiuſque animo tulit, actionem iudicant fortiorem, & ſolam viris dignam. *Moderata actionis cultura.* Eſt enim profectò ab arte moderata quædam cultura capienda; Nam etſi præceptis iſtis in dicendo manifeſtè non vtimur, tamen apparet atque extat, vtrum aliquando didicerimus.

Vt enim (quod ait M. Tullius (qui pila ludunt, non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ: ſed indicat ipſe motus didicerintne palæſtram, an neſciant.

Sic in orationibus iudiciorum, concionum, Senatus, etiamſi non adhibentur geſtus ex ſchola, facilè eſt tamen intueri, vtrùm is qui dicat, liberalíter aliquando fuerit inſtitutus.

Omnis quidem affectatio ac nimis delicatus lepos inuiſus eſt, & meritò in ſerijs præſertim orationibus ſuſpectus:

At ipſe neglectus actionis incidit in

aliud vitium ruſticitatis, quæ meritò placere non poſſit.

Itaque, vt qui formę nimis ſtudent elaborantq; curioſius, delicatæ mollitiei ſuſpicionem non effugiunt: contrà, qui omnino negligunt, rigorem quendam animi & duram ſpeciem præferunt auſteritatis:

Non diſſimili ratione, quæ nimis excolitur actio; pueriles delicias ſapit: quæ prorſus contemnitur, in agreſtem duritiem tranſit, quæ auditores retinere non poteſt: tenendus eſt, vt in cæteris, modus, & medium, in quo ſolet virtus conſiſtere. Quanquam ſi in altero peccandum foret, faciliùs excuſaretur ſimplex quedã ruſticitas, quàm putidiuſcula vocis, geſtus, & habitus affectatio. Quod Philoſtratus diſertè notauit in Philiſco, qui adeò Antonino Imperatori ob infractam mollitiem actionis diſplicuit, vt immunitate, qua cæteri penè omnes ſophiſtæ gaudebant, excideret: vbi inter cætera notat, καὶ τὴν στολὴν ἄμων ἔδοξε, καὶ τὴν φωνὴν μιξόθηλυς, καὶ τὴν γλῶτταν ὕπτιος, καὶ βλέπων ἑτέρωσέ ποι μᾶλλον ἢ ἐς τὰ νοούμενα: Veſte, inquit, indecorus, voce penè effœminatus, lingua ſupinus, & aliò quouis potiùs in dicendo, quàm ad ſenſa reſpiciens viſus eſt. Quamobrem Imperator in Philiſcum conuerſus, eius os continuò repreſſit; anguſtas interrogationes ingerens; ad quas cùm Philiſcus minimè reſponderet: τῶν μὲν ἀνδρῶν, inquit Antonius, δείκνυσιν ἡ κόμη, τῶν δὲ ῥητόρων, ἡ φωνή: & cùm ſibi, ob ſedem Athenis datam, immunitatem quoque conceſſam dictitaret, reſpondit Imperator, ſe non διὰ μικρὰ καὶ δύστηνα λογάρια, immunitatem concedere. Ita ille vitio prauæ actionis irriſus & mulctatus eſt.

DE ACTVOSA ET frigida.

CAPVT III.

IS eſt plebeiorum fermè hominum ſenſus, vt nullam putent egregiam, niſi quæ *pontem indignetur*, actionem, in qua rigidi vultus toruitas, & clamoſæ fauces, & vox vlulans, & pedis ſupploſiones, & brachiorum remigatio, & totius corporis diſſoluta quædam atque intemperans iactatio: quæ tamen agendi ratio, quàm parum ſyncera ſit, & prudens, declarant ſummorum Oratorum de pronuntiatione iudicia. *Actuoſi quales ſint*

Siquidem Demoſthenes eorum perſtringens inſcitiam, qui, vt valentiſſimum quemque lateribus, ita optimum iudicarent Rhetorem, præclarè monuit, Oratores, non ex voce ſed ex mente dignoſcendos, οὐκ ἐκ τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς γνώμης. *Demoſth. de clamoſis iudiciũ.*

At M. Tullius clamoſos illos latratores claudis ſimiles eſſe dictitabat: ſicut enim hi ad equum, imbecillitatis ſuæ perfugium; ita illi ad clamorem, ignorantiæ ſuæ præſidium concurrunt. Hoc deinde clamore, quaſi robuſto iumento ferociùs inuecti, apud imperitos quoſque tripudiant. Sed nunquam Homerus Stentorem inter oratores numerauit: nec magis hoc nomine poſſunt fieri eloquentes, quàm baiuli citharœdi.

Itaque, licèt promptiſſimum ſit eloquentiæ telum vox firma & robuſta, ne tamen nimia contentione politis auribus officiat, prouidendum eſt.

Nec immeritò Carneadem Stoicum, nondum tantæ apud Philoſophos authoritatis, in gymnaſio diſſerentem, miſſo quopiam gymnaſiarchus monuit vt vocem acutam remitteret: Erat enim natura vocaliſſimus. At cùm ille reſpondiſſet; *Carneades, vt clamoſus arguitur.*

Da mihi vocis modum: Non inepte occurrit, do eum qui tecum ſermocinatur.

Ex quo fit, vt pro locis & auditoribus conformanda ſit vox, ne aut nimis demiſſa ſit, aut etiam ſonantiùs quàm neceſſe ſit, exiliat.

Multò verò magis geſtus prudenter eſt temperandus, ne in calore orationis, præter modum ſubſultans efferatur.

Haterij actio vehemens. Seneca in controuerſiis.

Quintus Haterius, quem ſufflaminandum Auguſtus Imperator, ſumpta *à curribus* metaphora, dictitabat, ſeruum, à tergo, perorans habuit, qui ardore quodam eloquentiæ vehementiùs procurrentem, tactu veſtis moneret, & ad æquitatem orationis reuocaret.

Dici non poteſt, quantùm à veteribus exagitata fuerit ea quæ in rebus etiam modicis cernitur apud complures inſolens totius corporis, vbi nihil opus eſt, iactatio.

Titius ſaltatio. Cicero in Bruto.

Sextus Titius, homo loquax, & acutus, tam ſolutus & mollis fuit in geſtu, vt ſaltatio quædam naſceretur, cui ſaltationi Titius nomen eſſet; ita actuoſus orator triuialibus etiam probris conciſus, eius vitij deformitatem magis inſignē reddidit.

Quintil. li. 11. Oratoris eſt agere, non ſatagere.

Nec temperatior fuit Manlius Sura: quem cùm Domitius Afer multū in agendo diſcurſantem, ſalientem, manus iactantem, togam deijcientem, ac reponentem vidiſſet, non agere dixit, ſed ſatagere, hoc eſt, fruſtra miſeréque conari.

Alij hac corporis agitatione minimè contenti, multa paſſuum millia, vt ille Virginij antiſophiſta, declamant; contra quos lineam meritò Caſſius Seuerus poſcere ſolebat, vt aliquem excurſionis terminum, qui in ſtadiis adhiberi ſolet, conſtituerent.

Alij mentum intorquent, alij femur & frontem in nugis feriunt: alij pulpitum perpetuis ictibus terunt: nonnulli etiam capillos vellūt: quod Socrati ardore mentis incitatiſſimo contigiſſe narrat Diogenes Laërtius.

Hæc ferè vitia ſunt actionis prorſus illaudatę: quæ cùm omnes dedeceant, maximè tamen graues perſonas, & ſedatas orationes: etſi in oratore plurimum laudis obtineant affectus, numquam tamen ita debent eſſe immoderati, vt extra ſe exilire orator videatur; alioqui niſi permotionis ipſe potens fuerit, contemptus efficitur.

Deinde grauitati non parum officere ſolet crebra illa corporis iactatio, & iuuenilis motus oſtentationem habet non mediocrem.

Contrà, quę ſine hac geſticulatione ſapientum voces exprimuntur, ex tranquillo mentis ſacrario, quaſi ex oraculo fluere videntur, & ideo ad perſuaſionem plus habent firmitatis.

S... ge... pi... orio... ſi ſacra... ri prodire... vtur.

Quanquam in eo magna eſt argumenti ad dicēdum propoſiti habenda ratio, & alia ſedatè, alia ſeuerè nonnunquam & atrociter dicenda ſunt, nunquam tamen inſanè; quod ijs accidit qui in nugis tragica & vlulanti voce laſciuiunt.

Aliorum longè diſpar eſt ratio, qui adeò miſerè & frigidè dicunt, vt vbi iraſci, tonare ac fulgurare oporteat, non magis ardeſcant, quàm gallinæ madidæ, & lectoris *tono* Thyeſteas exercitationes decurrant.

Cicero in Bruto.

Hoc vitium in M. Callidio, Q. Gallo accuſatore, perſtringit M. Tullius. Cùm enim affirmaret ſe teſtibus, chirographis, quæſtionibus, probaturum ſibi a reo fuiſſe præparatum venenum, ſed interim rem atrocem, remiſſo vultu, languida voce, ac reliquo geſtu parum concitato pronuntiaret, M. Tullius; Tu, inquit, niſi fingeres, M. Callidi, ſic ageres? Ex actione colligens, illum non ex animo loqui.

Qui ſunt ita affecti, ad conſolandos

in valetudinario ægrotos magis quã ad grandiores orationes ſunt idonei; quamquam occurrunt nonnunquam tempora, & auditores, apud quos ipſi ſunt valdè apti, vt apud Areopagitas, qui res ſimplici oratione narrari, nullis verò motibus exaggerari incendiue iubebant.

In hoc genere magna & ætatis, & perſonarum, & rei ad dicendum propoſitæ habenda eſt ratio: quędã enim ſunt quæ geſtum nullum ferunt; ſed quò ſimpliciùs dicuntur, eò plus habent ad perſuadendum roboris. Contrà, geſtus ſi quid artis oleat, de fide & authoritate dicentis nonnihil detrahit.

Alia tempora de induſtria promũt eloquentiam, alia celant, & eius percallidè declinant opinionem: omnia rerum momenta prudentiſſimo præſertim oratori ſunt expendenda; & vt ſtyli, ſic actionis quoque adhibenda eſt varietas.

DE CANTV, ET monotonia.

CAPVT IV.

SEd nos errata quæ in actione contingere ſolent, pleniùs agnoſcamus. Omnino, vt ea tota in pronuntiationem & geſtum diuiditur, ita vocis & corporis vitia ſigillatim expendenda ſunt.

Quo in genere primum eſt & familiariſſimum cantus: quod inutiliùs ſit, an fœdius, dubitare ſe dicit Fabius: appellatur iſtud à nonnullis Caricum vitium, & *Καρικὴ μοῦσα*, quòd Cares, vt lamentabili cantilena ſupra cæteros delectati, locum prouerbio dedere: ita etiam flebiles Rhetores habuerũt, quos pene cantaſſe in epilogis teſtãtur Marcus Tullius, & Fabius Quintilianus. Si quis autem quærat quid ſit cantus, dixerim eſſe clamoſam quandam & ſubſultantem vno fermè tenore næniam.

Primũ igitur animaduertas in cantoribus *μονοτονίαν*, hoc eſt vocem etiã in cantu, vnius ſemper tenoris, ſimilẽ tabulis, quas *μονοχρωμάτοις* appellant: non quòd non habeant aliquam modulorum diſparitatem, quam cantus neceſſariò ſolet includere, ſed quòd deſit illis aucupium gratiſſimæ varietatis, qua pro argumentorum diſſimilitudine ſuam naui oratores perſpergunt actionem. *Cantores non habẽt vocis varietatem.*

Itaque, ſi narratiunculam quandam in ſubmiſſo genere dicendi cantores percurrant, vbi minimè affectatus requiritur pronũtiationis lepos, inſurgunt, inclamant, cantant, nec alio tenore dicunt, *fer vinũ, fer aquam, ô puer*, vel, *nam poſtquam venit hic ad balneas, cœpit defricari*, quàm, *O Charonea pernicioſus ager! ô trãsfuga ad Barbaros Bœotia! ingemiſcite Heroum animæ, ad Plataas victi ſumus.* Deinde quicquid dicũt, tãta voce tantáque contentione ſpiritus pronuntiant, vt ægrè poſteà ſubmittere, & in exilem ſonum deflectere poſſint, ſed vox ſemel incitata, quaſi effrænis Numidarũ equus ruit, & nulla moderatione temperatur.

Accedit inter eoſdem ſemper limites ſubſultãs quidam puerilis tonus: quo vox in aliis muliebriter frangitur, in aliis perquam flebiliter vlulat, ad ſummum totam pronuntiationem corrumpit.

Fœdum illud quidem eſt in oratoribus, (vt ait Quintilianus) & inutile vitium: fœdum, propter inflexiones muliebres, & vlulatus: inutile, propter frugis & fructus inopiam. Nihil magis officit perſuaſioni, nihil minùs afficit nauum auditorem, nihil viro oratore indignius. *Cantus fœdum pronuntiationis vitium.*

Quare quicunque hanc agendi rationem ſequuntur, paucis fortaſſe mulierculis, & auribus valdè plebeiis placent; à viris prudentibus, non ſecus ac declamatores pueri au-

diuntur, qui nec delectare, nec prodeſſe poſſunt.

Quanquam euenit ſæpe, vt iſtud, quicquid eſt vitij, tum ſanctitatis, tũ doctrinæ virtutibus nonnulli ſacri Oratores tegant; tamen ſi hanc eloquentiæ maculam eluerent, longè gratior eorum, addo etiam vtilior, in publicum manaret oratio.

Radix & ortus cantionis. Radix vt plurimùm huius mali pullulat in ſcholis, in quibus pueri rebus tragicis & grandibus aſſueti, quæ vocis contentiones & alios flexus deſiderant, rati omnia eodẽ tenore pronuntianda, & in hac vocis infractione pulchritudinem quandam extare eloquentiæ, res ciuiles, minutas etiam plerumque, vel feſtiuas, eodem ſpiritu dicunt, & pronuntiant. Videre eſt etiam adoleſcentulos in infimis ſcholis deliteſcentes, (ita dulcium vitiorũ illecebra trahit imitatores,) Deſpauterianos verſus recitare, non ſecus ac ſi Milonianę perorationẽ, aut Priami cædem, aut Niobes lacrymas declamarent.

Educatio cantus. Hoc demum vitium in theatris alitur, vbi torui, & furioſi, & vlulãtes, &ad inſaniam vſque actuoſi viſuntur, quæ dum apud imperitum populum, qui iſtis rebus paſcitur, habeant aliquid iucunditatis, è ſcena tranſeunt, non modò in oratorum pulpita, ſed in ipſas concionatorum cathedras, ex quo latiùs in dies blandum ſerpit malum.

Qua igitur ratione hæc pronuntiatio tam peruerſa euelli poſſit? hac, opinor, ſi pueri primùm rebus ſubmiſſis & humilibus rotunde pronuntiandis aſſueſcant, nec ſtatim ad tragicas illas nænias, aut furores etiam procurrant.

Remediũ aduerſus cantum. Deinde, ſi ſenſum eorum quæ recitant, maturè animaduertant, interdum etiam vernacula, non illa inflata, & tragica, ſed grauia & ſedata pronuntient. Præceptores bene monentes audiant, ſua etiam vitia in aliis recognoſcant.

Poſtremò, vbi iam ad illos palæſtrę motus aptiores & magis compoſiti fuerint, in orationibus exerceantur, quę varios motus ac vocis inflexiones admittãt, vt quid ſubmiſsé ac leniter, quid feſtiue, quid atrociter, quid ſedate, quid concitatiùs dicendum videant, e quibus pronuntiationis grata comparatur varietas.

Neque verò cũ tantopere cantus exagitatur, in eorum ſectam tranſeũdum eſt, qui dum Scyllam fugiunt, in Charybdin incidunt: Dum enim ſibi perſuadent, cantionem eſſe ab oratore alienam, in exilem quandam deueniunt pronunciationis ſiccitatem quotidiano ſermoni ſimillimam: quã iure reprehendit Quintilianus: oportet enim eſſe aliquid in actione nitoris, & curæ, quod qui penitus euellere ſtudent, corrumpunt eloquentiam. *Pronuntiatus exilis cauenda.* Maximè verò illud apparet in floridis argumentis, vt in ipſa Poëmatum recitatione, in qua, qui pueros in eam conantur adducere ſeueritatem, vt naturaliter, quod aiunt, pronuntient, non ſolũ quicquid in ea ætate eſt, tollunt gratiæ, & iucunditatis, ſed eorum actionem ſubſurdam, exilem, languidam, & pene ſenilem faciunt, vt præ iſtis iam cantores diſerti & benè fortunati videantur. Quis enim eum ferat, qui iſtos verſus humiliter pronuntiet:

Soror Tonantis (hoc enim ſolum mihi
Nomen relictum eſt) ſemper alienum Iouem,
Ac templa ſummi vidua deſerui ætheris,
Locúmque cœlo pulſa, pellicibus dedi.

Non ſecus, ac ſi Dauus aliquis dicat,

Here ſalue, aut Phędria ſecum:

Dum rus eo, cœpi egomet, mecum inter viam,
Ita vt fit, vbi quid in animo eſt moleſtiæ,

Aliam

Aliam rem ex alia cogitare.

(Quanquam & hæc etiam aliquid artis deſiderant) planè ridiculi ſunt, qui ita pronuntiant, nec vident, M. Tullium hoc genus improbaſſe, qui dixit in oratione, *cantum eſſe aliquem ſubobſcuriorē*; artificioſos ſcilicet vocis flexus ſubindicans, quos, qui omnino reijciunt, dum ſe artificioſa dicunt improbare, fruantur ſanè ſua perſuaſione, ſed cæterorum labori dent veniam, qui nihil credunt eſſe perfectū, niſi vbi natura cura iuuatur.

DE ALIIS PRONVNTIAtionis vitiis.

De Coccyſmo, Brancho, Suſpiriis, blæſa Nare.

CAPVT V.

ALia ſunt pronūtiationis vitia, & ea quā plurima, inter quæ *Coccyſmus, Branchus, Suſpiria, & blæſa Nares*, ſæpiùs numerantur.

Coccyſmus fit, cùm vox ſupra vires vrgetur, vnde & ſuffocata ſæpe, & maiore niſu, minùs clara eſt, & interim eliſa in illum ſonum erumpit, cui Græci nomen ab immaturo gallorum cantu dederunt. Quale autem iſtud ſit, apparet ex Iulio Polluce, qui κοκκύζειν gallis tribuit, ex authoritate Demoſthenis & Hyperidis, Ὑπερείδης δὲ καὶ Δημοσθένης, ἐπ' ἀλεκτρυόνων τὸ κοκκύζειν εἶπον.

Branchus, ſiue, Βράγχος, eſt longus, & plenus, & clarus ſatis ſpiritus, non tamen firmę intentionis; ideóque tremulus, vt corpora quæ aſpectu integra neruis parum ſuſtinentur, vt ait Fabius: cuius etiam vitij meminit Pollucis Onomaſticon, & βραγχώδη φωνὴν nominat.

Suſpirioſi alij ſunt, qui ſpiritum cum ſtridore per raritatem dentium non recipiunt, ſed reſorbent: ſunt qui crebro anhelitu, & introrſum etiam clarè ſonante, imitentur iumēta, onere & iugo laborantia: Quod affectant quoque, tanquam inuentionis copia vrgeantur, maiórque vis eloquētię ingruat, quàm quæ emitti faucibus poſſit: Eſt aliis concurſus oris, & cum verbis ſuis colluctatio: Iam tuſſire & expuere crebrò, & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere, & oris humore proximos ſpargere, & maiorem partem ſpiritus in eloquendo, per nares effundere; etiamſi non vtique vocis ſunt vitia; quia tamen propter vocem accidūt, huic loco ſubiiciuntur. Quòd verò ad rectam ſpiritus & vocis œconomiam attinet, nec volubilitate nimia confundenda, quæ dicimus, qua & diſtinctio perit, & affectus, & nonnunquam etiam verba aliqua ſui parte fraudantur; cui contrarium eſt vitiū nimiæ tarditatis; Nam & difficultatem inueniendi fatetur, & ſegnitia ſoluit animos, & in quo eſt aliquid temporibus prefinitis, aquam perdit. Promptum ſit os, non pręceps: moderatum, non lentum: ſpiritus quoq; nec crebrò receptus, concidat ſentētiam, nec eò vſque trahatur, donec deficiat. Nam & deformis eſt conſumpti illius ſonus, & reſpiratio ſub aqua diu preſſi ſimilis, & receptus lōgior, & non opportunus, vt quia fiat non vbi volumus, ſed vbi neceſſe eſt. Hæc Fabius.

DE VOCIS NATVRALIBVS, vitiis & virtutibus.

CAPVT. VI.

IVlius Pollux, Onomaſtici lib. 1. ca. 26. viginti fermè vitia enumerat, quibus mala vox appellari ſolet. *Vox nigra quæ?*

Prima eſt μέλαινα, *nigra*, hoc eſt, obſcura, tranſlatione ducta ab oculis ad aures. Nam vt nigrum ſegnius oculos afficit, ita hæc vox difficiliùs in aures penetrat, & ſecum minùs

[illegible]

[illegible]

Caput VII.

Q[illegible]

[illegible]

diu poſſimus: Ita in pronuntiatione amamus gratam vocis in iuſta æquabilitate varietatem.

Erit igitur vox, vt præcepit Quintilianus, lætis in rebus plena, ſimplex, hilaris, fluens: In certamine, erecta totis viribus, & velut omnibus neruis intenta, atrox in ira, & aſpera, ac denſa, & reſpiratione crebra; paulum in inuidia facienda lentior, quia non ferè ad hanc, niſi inferiores, confugiunt.

At in blandiendo, fatendo, ſatisfaciendo, rogando, lenis & ſubmiſſa. Suadentium, & monentium, & pollicentium, & conſolãtium, grauis: In metu & verecundia contracta: in adhortationibus fortis, diſputationibus teres, miſeratione flexa, & flebilis, & conſultò quaſi obſcurior; at in egreſſionibus fuſa, & ſecuræ claritatis, in expoſitione ac ſermonibus recta, & inter acutum ſonum & grauem media. Attollitur autem concitatis affectibus, compoſitis deſcendit, pro vt vſus rei, modò altiùs, vel inferiùs. Hoc profectò qui præſtare poterit, pronuntiationis aſſequetur perfectionem.

Vocis varietas in actione commendatur in Gratiano Auſonius in actione grat. ad Gratianũ Imperat.

Et hanc ipſam virtutem Auſonius commendat in Gratiano. Quis tenor vocis cùm remiſſa, quæ temperatio cùm vtraque diſpenſas? Quis Oratorum læta iucundiùs, facunda cultiùs, pugnantia denſiùs, aut denſata glomeratiùs dixit? aut, quod eſt cuique liberum, cogitauit?

Cicero 3. de Orat. 216. pronuntiationem in plura genera diuidit, lene, aſperum: contractum, diffuſum: continenti ſpiritu, intermiſſo; fractum, ſciſſum: flexo ſono, recto: attenuatum, inflatum. Hi ſunt (inquit) actori, vt pictori expoſiti ad variandum colores.

Iracundiæ amant acutum, incitatum, crebrò incidens.

Miſerationes, flexibile, plenum, incitatum, flebile.

Metus, demiſſum, hæſitans, & abiectum.

Vis, contentum, vehemens, imminens quadam incitatione grauitatis.

Voluptas, effuſum, lene, tenerum, hilaratum, ac remiſſum.

Moleſtiæ, graue, ac vno preſſu obductum.

DE GESTV ET RITIBVS: antiquorum in numerando, & loquendo per geſtus.

Et de hoc crioſæ, Aſtabaſdæ obſeruationes.

CAPVT VIII.

Geſt. loquax ſilentium

RESTAT altera pars actionis geſtus, cuius loquax eſt quodammodo ſilentium; ſiquidem Caſſiodorus in variis, Orcheſtrarum loquaciſſimas manus, linguoſos digitos, ſilentium clamoſum nominat, & eius expoſitionis tacitæ meminit, quam Muſa Polyhymnia reperiſſe narratur. His corporis, maximè verò digitorum, ſignis in numerando plurimùm vſos fuiſſe veteres teſtatur Nicolaus Smyrnæus Aſtabaſdas, qui libellum à doctiſſ. Morello editum de ea re conſcripſit, ἔκφρασιν τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου, Non erit hîc à re alienum quædam capita ſubiicere, vt inde varios vermiculatorum digitorum flexus, vt loquitur Martianus, necnon nimis fortaſsè putidam in eo antiquorum inuentorum ſubtilitatem lector agnoſcat.

Ma. loqua. Dig. linguoſ.

Nic. us Smyr. Aſtabaſdas.

RATIO ANTIQVORVM putidiuſcula, nũmerandi, & loquendi per geſtus.

ΕΝ δὲ ταῖς χερσὶ καθέξεις τοὺς ἀριθμοὺς οὕτως· καὶ ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἀεὶ ὀφείλεις τὰς μονάδας καὶ δεκάδας κρατεῖν. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τὰς ἑκατοντάδας καὶ χιλιοντάδας. τοὺς δ' ἐπέκεινα τούτων ἀριθμοὺς χαράττειν ἔν τινι· οὐ γὰρ ἔχεις ὅπως καθέξεις ἐν ταῖς χερσί.

Συστελλομένου τοῦ πρώτου ἐκ μικροῦ δακτύλου τοῦ μύωπος καλουμένου, τῶν δὲ τεσσάρων ἐκτεταμένων, καὶ ἱσταμένων ὀρθίως, κατέχεις ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ μονάδα μίαν. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, χιλιοντάδα μίαν.

Καὶ πάλιν συστελλομένου καὶ τούτου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν δευτέρου δακτύλου τοῦ παραμέσου, καὶ ἐπιβάτου καλουμένου, τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν, ὡς ἔφημεν, ἡπλωμένων, κρατεῖς ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ, δύο, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ δισχίλια.

Τοῦ δὲ αὖ τρίτου συστελλομένου, ἤτοι τοῦ σφακέλου καὶ μέσου, κειμένων, καὶ τῶν ἑτέρων δύο, τῶν δὲ λοιπῶν δύο ἐκτεταμένων, τοῦ λιχανοῦ λέγω, καὶ τοῦ ἀντίχειρος, εἰσὶν ἄρα κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, γ'. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, τρισχίλια.

Πάλιν συστελλομένων τῶν δύο, τοῦ μέσου καὶ τοῦ παραμέσου, ἤγουν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου, καὶ τῶν λοιπῶν ὄντων ἐξηπλωμένων, τοῦ ἀντίχειρος λέγω, καὶ τοῦ λιχανοῦ, καὶ τοῦ μύωπος, εἰσὶν ἄρα κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, δ'. ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τετρακισχίλια.

Πάλιν τοῦ τρίτου καὶ μέσου συνεσταλμένου, καὶ τῶν λοιπῶν τεσσάρων ἐκτεταμένων, δηλοῦσιν ἄρα κρατεῖς ἐν τῇ λαιᾷ, ε'. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ πεντακισχίλια.

Τοῦ ἐπιβάτου πάλιν τοῦ καὶ δευτέρου συνεσταλμένου, καὶ τῶν λοιπῶν ἡπλωμένων, κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ. ϛ', ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ, ἑξακισχίλια.

Τοῦ μύωπος πάλιν τοῦ καὶ πρώτου ἐκτεταμένου, καὶ τῇ παλάμῃ προσψαύοντος, τῶν δὲ λοιπῶν ἱσταμένων ὀρθίων, εἰσὶν ἄρα κατέχεις, ζ'. ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ, ἑπτακισχίλια.

Τοῦ δευτέρου πάλιν τοῦ καὶ παραμέσου ὁμοίως ἐκτεταμένου καὶ κλίνοντος ἄχρις οὗ

IN manibus ita numeros continebis: & in manu quidẽ læua vnitates & decades tenere debes; in dextra verò centenarios & millenarios. Numeros autem, qui hos excedunt, notare alicubi oportet. Nam integrum tibi non erit illos manibus cõtinere.

Minimo ſeu auriculari digito contracto: quatuor verò reliquis extẽſis & erectis, in ſiniſtra quidẽ manu vnitatem ſolam contines, in dextra verò millenarium. I. I M.

Rurſus contracto minimo, & medico, reliquis tribus, vt dicimus explicatis: in læua duo, in dextra millia duo tenes.

II. II M.

Tertio autẽ, qui medius & infamis dicitur, compreſſo, iacentibus aliis duobus, ac reliquis extenſis, indice nimirum & pollice, quæ contines, in ſiniſtra quidem tria ſunt, in dextra verò tria millia. III. III M.

Porrò duobus mediis incuruatis, nempe medio & medico: & reliquis extenſis, nempe pollice, indice, & auriculari, exprimis in ſiniſtra quidẽ quatuor: in dextra, quatuor millia.

IV. IV M.

Rurſus tertio medióue contracto, & quatuor cæteris expanſis, denotas quinque, læua, ac dextra quinque millia. V. V M.

Præterea incuruatis infami & annulari, & reliquis exporrectis, in ſiniſtra tenebis ſenarium: in altera, ſex millia. VI. VI M.

Itẽ minimo auriculariue extenſo, & palmæ radici ſeu brachiali appoſito, reliquis eleuatis, deſignas ſeptẽ, læua altera ſeptem millia. VII. VII M.

Rurſus annulari medicóue pariter exporrecto, & inflexo, donec extre-

τῇ κυάθῳ τελείως προσεγγίσῃ, κειμένου καὶ τοῦ πρώτου. τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν, τοῦ τρίτου, καὶ τοῦ τετάρτου, καὶ πέμπτου, ὡς προείρηται, ἱσταμένων ὀρθίων, τὸ γινόμενον σχῆμα, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ δηλοῖ η. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, ὀκτακισχίλια.

Οὕτως οὖν καὶ τοῦ τρίτου ὁμοίως γινομένου, κειμένων καὶ τῶν ἄλλων δύο, τοῦ πρώτου, καὶ τοῦ δευτέρου, κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ δηλοῦσιν ἐννέα, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ ἐννεακισχίλια.

Πάλιν τοῦ ἀντίχειρος ἡπλωμένου, οὐχὶ δ' ὑπεραιρομένου, ἀλλὰ πλαγίως πως, καὶ τοῦ λιχανοῦ ὑποκλινομένου μέχρις ἂν τῷ τοῦ ἀντίχειρος προτέρῳ ἄρθρῳ συμπέσῃ, ἕως ἂν γένηται σίγματος σχῆμα. τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν φυσικῶς ἡπλωμένων, καὶ μὴ χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνημμένων, τὸ τοιοῦτον, κ' δηλοῖ, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ. ρ'.

Πάλιν τοῦ τετάρτου, τοῦ λιχανοῦ καλουμένου, ἐξηπλωμένου ἐπ' εὐθείας ὀρθίως, ὥσπερ ἴση γραμμή. τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν συνημμένων, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ὡς ἐν σχήματι γωνίας, ὑποκλινομένων μικρόν. τοῦ δὲ ἀντίχειρος ὑπεράνω τούτων κειμένου, καὶ συνεγγίζοντος τῷ λιχανῷ, καὶ τὸ τοιοῦτον, κ' δηλοῖ. καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ διακόσια. σ'.

Τοῦ λιχανοῦ πάλιν, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ἐκτεταμένως ὑποκλινομένων, καὶ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτοῖς ἐγγιζόντων, τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν ἐκτεταμένων, καὶ συνημμένων ὄντων, ὡς ἄγονται παρὰ τῆς φύσεως, λ'. τὸ τοιοῦτον δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ τριακόσια.

Πάλιν τῶν τεσσάρων ἐπ' εὐθείας ἐκτεταμένων, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ὑπὲρ τὸν λιχανὸν, ὥσπερ Γάμμα κειμένου, καὶ πρὸς τὸ ἔξωθεν ἀποβλέποντος μέρος, ἐν τῇ λαιᾷ δηλοῖ τετταράκοντα, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τετρακόσια.

Πάλιν ὡσαύτως τῶν τεσσάρων ἡπλωμένων, τοῦ δ' ἀντίχειρος ὥσπερ Γάμμα ἐπὶ τὸ ἔσωθεν μέρος, κειμένου, ἐπὶ τῷ στήθει τοῦ λιχανοῦ, πεντήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ πεντακόσια.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ τοῦ λιχανοῦ κυκλικῶς τῷ ἀντίχειρι ἐπιφερομένου, ἄχρις ἂν

mam volæ partem aptè contingat, adiacente etiam minimo, reliquis tribus, medio, indice, & pollice ſublatis: geſtus; qui fit in ſiniſtro, exprimit octo, in dextra octo millia.

VIII. VIII M.

Sic igitur tertio digito, ſiue medio, pariter cõſtituto: atque aliis duobus ita poſitis, primo, auriculari videlicet, & ſecundo, ſiue medico, eadẽ cõformatione, in læua declarant nouem, in dextra nouem millia. IX. IXM.

Præterea pollice expanſo, non tamen eleuato, ſed obliquè vtique, & indice inflexo, quo vſque in priorem articulum pollicis concurrerit, ita vt coaleſcat ſigmatis figura, reliquis autem tribus naturaliter exporrectis, & non ſeparatis à ſe inuicem, ſed connexis, talis geſtus in ſiniſtra denotat decem: in dextra centum. X. C.

Ad hæc, quarto, qui index dicitur, explicato, recta tãquam ęquali linea: reliquis tribus connexis, & ad palmã quaſi figura anguli paulùm inclinatis, pollice autèm ſuper his iacente, & ad indicem ſimul admoto: in ſiniſtra talis geſtus viginti deſignat: at in dextra ducenta. XX. CC.

Rurſus indice & pollice in porrectum ſubinclinatis, & in apice ſummo ſibimet appropinquantibus, cæteris, tribus extenſis, & connexis, prout à natura ducuntur: talis flexus triginta declarat in læua, & trecenta in altera. XXX CCC.

Item quatuor recta extenſis, & pollice ſuperinducto indici, inſtar literæ Γ. gamma, & ad partem ſuperiorem exteriorem ſpectante, in ſiniſtra notat quadraginta, & in dextra quadringenta. XL. CCCC.

Porrò eodem modo quatuor explicatis recta, & copulatis pollice verò inſtar Γ. gamma in interiorem partem flexo, ad pectus, ſiue artum, indicis, quinquaginta denotat in læua, & in altera quingenta. L. D.

Hæc cùm ita ſe habeant & in indice pollici circunflexo, ita vt index

προσψαύσῃ τῷ μέσῳ κονδύλῳ τοῦ πρώτου, καὶ δευτέρου ἄρθρου. τὸ δ' ἄκρον τοῦ αὐτοῦ λιχανοῦ τῷ στήθει συμπέσῃ τοῦ ἀντίχειρος, ἑξήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν δεξιᾷ ἑξακόσια.

Πάλιν ὁμοίως τῶν τριῶν ἡπλωμένων, καὶ, ὡς καὶ πολλάκις εἰρήκαμεν, συνημμένως, κειμένου καὶ τοῦ ἀντίχειρος τῷ λιχανῷ, καὶ κατὰ τὸ ἀκρώνυχον τοῦ ἀντίχειρος ἑλικοειδῶς ἐπιφερομένου τοῦ λιχανοῦ, ἑβδομήκοντα δηλοῖ, καὶ ἑπτακόσια.

Πάλιν τῶν τριῶν συνημμένων καὶ ἱσταμένων ἐν σχήματι γωνίας, καὶ πρὸς τὴν παλάμην δῆθεν βλεπόντων, τοῦ δὲ ἀντίχειρος ἐπάνω τοῦ μέσου καὶ τρίτου δακτύλου, τῷ κονδύλῳ τῷ πρὸς τῇ ῥίζῃ ὄντι τοῦ αὐτοῦ δακτύλου κειμένου, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ἡρμοσμένου, καὶ τοῦ λιχανοῦ ἐπάνω τοῦ ἀντίχειρος κειμένου ἐπὶ τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ αὐτοῦ, ἄχρις οὗ τῷ τούτου ἄκρῳ ἐπὶ τῷ στήθει συμπέσῃ τῆς ἀντίχειρος, ὀγδοήκοντα τὸ τοιοῦτον δηλοῖ. καὶ ὀκτακόσια. ω.

Αὖθις τὴν χεῖρα παλαιστοῦ δίκην συστείλας, ὀρθίου ὄντος τοῦ ἀντίχειρος, καὶ τοὺς τρεῖς ἐκτείνας δακτύλους, τὸν δὲ λιχανὸν ἀφεὶς, ὡς ἀπὸ τῆς συστολῆς τοῦ γρόνθου ἐγγίνετο, τὸ τοιοῦτον σχῆμα, ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ χειρὶ, δηλοῖ ἐννενήκοντα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἐννακόσια.

contingat media iunctura, primum & ſecundum articulum, & frons eiuſdē indicis montem pollicis præcingat, ſexaginta declarat in ſiniſtra, & ſexcenta declarat in dextra. LX. DC.

Item tribus ſimiliter extenſis, & vt ſæpe diximus connexis pollice etiam ſuper indicē immiſſo, quū ad ſummitatem vnguis in gyrum coëunt, cum indice ſignat ſeptuaginta in læua, & ſeptingenta in altera. LXX. DCC.

Rurſus tribus iunctis erectiſque, vt ad figuram anguli, & ad palmam proſpicientibus, pollice autem ſupra medium & tertium digitū innitente, & incumbente curuaturæ, quæ ad radicē ipſius eſt, & ad palmā adaptato, atque indice ſuper illi circunflexo ad primum articulum, donec ſummitate concidat in montem pollicis: talis geſtus in dextra effingit octoginta, & octingenta in læua. CXXX. DCCC.

Denique manu palmi inſtar contracta, erecto pollice, ac digitis tribus extenſis, demiſſo indice, vt à contractione flexus aſſolet: eiuſmodi geſtus in ſiniſtra nonaginta indicat, in dextra nongenta. LXXXX. DCCCC.

NEque verò tantum numerâſſe, ſed, & per determinatos quoſdam geſtus collocutos fuiſſe narrat Iſiodorus 1 l. c 25.

Sunt quædam & digitorum notę, ſunt & oculorum, quibus ſecum taciti proculque adſtantes colloquentur: ſic mos eſt militaris, quoties conſentiat exercitus, quia voce non poteſt, manu promittat. Alij quia voce non poſſunt, gladiatorum motu ſalutent. Vnde etiam Ennius, de quadam impudica, quaſi in choro pila ludens datatim dat ſe, & communem facit: Alium tenet, alij adnictat, alibi manus eſt occupata, alij peruellit pedem, alij dat annulum ſpectandum, & à labris alium inuocat, cum alio cantat; attamen alijs dat digito literas, & Salomō *annuit oculo, terit pede, digito loquitur.* Teſtatur id quoque ſaltatio Chironomica, qua motus manuum ad numerum compoſitus, affectus animi prodebat. Et vt aliquid ex ſacris recenſeamus, extat libellus Arię Montani, qui Hieremias inſcribitur, de geſtu, & actione, è quo varias geſtuū ſignificationes colligas, quas ipſe ex ſacro Inſtrumento confirmat: Ego, quod huius magis proprium eſt inſtituti, Oratorum Poëtarúmque aliquot teſtimoniis demonſtrabo.

VARIÆ GESTVVM naturalium ſignificationes, ex ſacris, & profanis.

CAPVT IX.

OMnis motus animi (quod preclarè à Marco Tullio dictum eſt) ſuum quendam à natura habet vultum, & ſonum, & geſtum, totúmque corpus hominis, & eius omnis vultus, omnéſque voces, vt nerui in fidibus, ita ſonant, vt à motu animi quoque ſunt pulſæ. Itaque non erit ſuperuacaneum hęc de motu naturali præmittere.

Capitis demiſſio quid ſignificat, &c.

Capitis demiſſio mœſtitiam & luctum conſequitur, eſtque is habitus ſolemnis, iis qui diuinæ iræ deprecandæ cauſa ad ſquallorem ſe abiiciunt; quanquam id nonnunquam vitio hominum, ſimulatione magis & imitatione veritatis, quàm certo & conſtanti animi propoſito fiat. Sic D. Remigius Clodouæum Regem Francorum, ad Chriſtianam demiſſionem hortatus, dixit,

Mitis depoſito colla Sicamber.

Caput attollere, ſuperbientium & arrogantium geſtus eſt. αὐχένα γαῦρον ἀείρειν, apud Nonnum Dionyſiacῶn 19. *Ceruicem ferocem erigere*, id eſt ſuperbire.

Caput altum & erectum victores ferunt, éſtque lætitiæ, ouationis, & victoriæ ſignum: & is geſtus Matri Machabæorum parta iam victoria tribuitur à D. Gregorio Nazianzeno.

διάεστα τὴν κεφαλὴν μάλα φαιδρῶς.

Capitis nutus apud Homerum Iliad. 1. eſt ratę promiſſionis ſignum.

Ἀλλ᾽ ἄγε τῇ κεφαλῇ κατανεύσομαι

FRONS.

Frons dura, ad obſtinationis & contumaciæ, perfidiæ, impudentiæque notas refertur. Vnde & frons periiſſe dicitur iis, qui ſumma impudentia ſunt armati, *Clamet Melicerta periſſe Frontem de rebus.* Perſius.

OCVLI.

Pl. lib. 11. 37.

Oculi, per quos maximè animus emanat: ſunt enim, vt ait Damaſcius in vita Iſiodori, ἀγάλματα ψυχῆς ἀκριβῆ. *accurata quædam animi ſimulachra.* Et, vt ait Plinius. Ardent, intenduntur, humectant, conniuent; hos cùm oſculamur, animum ipſum videmur attingere.

Oculi in ſublime elati, arrogantiæ atque ſuperbiæ indicium faciunt: ſicut demiſſi, humilitatis. Gregorius Nazianz. in odis.

Κάτω βλέπων ταπεινόν.

Oculos attollunt orantes, & petentes aliquid à Deo.

Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra. 2. Æneid.

Oculi auerſi, negantis aut faſtidientis, vel diſſimulantis, aut negligentis geſtum oſtendunt. Sic Didonis vmbra Æneam reſpuens apud Virgilium:

Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat.

Plu. Aſinar.

Oculi nictantes malitioſos mores arguunt, cogitationéſque indicant peruerſas, & noxias. Vnde Comicus, *Nec illa vlli homini nutet, nictet, annuat.* Et infauſtas opinor καταμύσεις ξοάνων, nictationes ſimulachrorum, notat Plutarch. in Camillo.

Oculi lacrymis deficientes, vehementiſſimum & duriſſimum dolorem indicant, qui leuari vel flendo nequeat.

Triſtior, et lacrymis oculos ſuffuſa nitentes. Æneid. 1.

Oculos attollere in rem aliquam, eſt ei attendere, cupidéque animum aduertere.

obtutúque hæret defixus in vno.

Æneid. 1.

Oculi clauſi meditantem & cogitantem animum produnt: idque non rarò in malam partem interpretamur. Vt prouerb. 16. Qui attonitis

oculis

oculis cogitat praua, Hebraïcè עצה id eſt, *claudens.*

Oculos aperire, vigilantium & attentendium. Cicero pro Milone. *Aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſti.*

MARES.

In naribus magna vel iræ vel lenitatis ſignificatio eſt, in ſacris literis. Nares enim vento vel fumo incenſæ, iram grauiſſimam, & præſentis vltionis auidam, ſignificant. Iob: *Aſcendit fumus de naribus eius, & ignis ex ore eius vorabit, carbones ſuccenſi ſunt ab eo. Et gloria narium eius terror.* Contrà verò ſummæ lenitatis indicium eſt narium latitudo, & facilitas reſpirationis.

Atque lenitas & patientia Dei hac imagine indicatur, qui perpetuo à Prophetis ארך אפים id eſt, latis naribus, eſt appellatus, pro quo interpres noſter, longanimis, vertit. Iob. 39.23.

Applicabant ramum ad nares, certa vani cultus ceremonia ad ortum Solis adorantes, quaſi odoris ſuauitatem Soli tribuentes, & aſcribentes. Ezech. 8.17.

OS.

Manus ſuper os impoſita eorum habitum deſcribit, qui veritate redarguti, aut poteſtate auctoritatéque conuicti, obmuteſcunt, pudefactique tacent, Mich. 7.36. apud Ethnicos, adorantium geſtus eſt, vt patet ex Apuleio, Metam. l. 4.

Et admouentes oribus ſuis dexteram, primore digito in erectum pollicem reſidente, vt ipſam prorſus Deã Venerem religioſis adorationibus venerabantur,

LABIA.

Labia contrahere, oculis innuere, ad irriſorum, & duplicum, aut maleuolorum geſtum indicandum pertinet. Idem etiam labia ſcindere aut retorquere ſignificat, Prouerb. 16.30.

LINGVA.

Linguam qui mordet propriam, doloris & laboris impatientiam prodit. Apocal. 16.

DENTES.

Dentibus frendere, hoc eſt, dentes diductis labiis oſtendere, irridentium & inſultantium eſt habitus.

Indignabundi etiam hominis geſtus eſt, aduerſum alterum grauiter affecti, dentibus ſtridere. Æneid. 3.

Dentibus infrendens gemitu. Et Apollinaris;

Οἷα λέων ὀλοὸς βρυχώμενος ἅρπαγι θυμῷ.

FACIES TOTA.

Faciem in rem aliquam conuertere, intentionem, ſtudium, attentionem, operámque, præſtantis geſtus eſt. Æneid. 2.

Contrà verò faciem auertere, vel abſcondere, negligentis, renuentis, auerſantis, atque deteſtantis habitus eſt.

Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat,
Nec magis incepto vultum ſermone mouetur,
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Faciem demittere, eorũ eſt quos conſcientia accuſat. Æneid. 3.

Deiecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt.

Contrà verò, faciem tollere, eorum eſt quos bona conſcientia, & ſpes fidéſque erigunt, charitas quoque animat.

Faciem etiam in terram demittere, adorantis & trementis diuinam maieſtatem habitus eſt. Nonnus in Ioannem:

Μάρτυρεν ἱκεσίης κυρτούμενον αὐχένα κάμπτειν.

Eſt etiam facies, ſuperbiæ atque arrogantiæ index. Cic. 4. Verr. Noſtis os hominis, noſtis audaciam.

VVLTVS.

Varia etiam & multiplici forma vultus mutatur, quod & Latinum ipſum indicat nomen. Eſtque varia-

rum animi affectionum index plerumque certiſſimus.

Pallidus mœſtitiam, timorem, & dolorem prodit.

Obſcurus, & niger, miſeriæ, & laboris, vehementiſque animi turbationis index eſt.

Ad ſummum, vt ait Quintilianus, dominatur maximè vultus. Hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſubmiſſi ſumus, hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc ſpectant etiam, antequam dicamus, hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus.

BRACHIA.

Brachium extenſum, vel eleuatum, potentiam, & facultatem ad rem gerendam conficiendamque, ſignificat: eſtque authoritatis, roboris, victoriæ habitus. Contrà, cohibere brachium, eſt pudoris, Cicero pro Cœlio:

Nobis olim annus erat, vnus ad cohibendum brachium toga conſtitutus, vt exercitatione ludóque campeſtri tunicati vterentur.

Brachium ſigillatum, memoriam indelebilem indicat in ſacris. Cantic. 8. *Pone me vt ſignaculum ſuper brachium tuum.*

CVBITVS.

In cubitum recumbere, eſt immorantium, & familiariter ſecuréque agentium. Eccleſ. 9. *Nec accumbas cum ea ſuper cubitum.*

MANVS.

Membrorum omnium totius humani corporis, manus vt habiliſſima, & in omnem partem motu facillima; ita etiam & multiplicis habitus artifex, & variæ ſignificationis eſt index.

Vt ſunt autem binæ manus, dextra & ſiniſtra, interdum altera, interdum etiam vtraque, & motum, & habitum efficit, quorum præcipuas formas indicabimus.

Manus altera ſublata & erecta vel extenta, vim, & robur, potentiámque indicat. Exod. 15.

Manus etiam altera, videlicet dextra, eleuatur ad iuramentum.

Manus extenta pacificatoris, & ſilentium indicentis, habitus eſt. Perſ. ſatyr. 4,

Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ.
Maieſtate manus.

Manus ori admota, habitus eſt tacentis, & modeſtè agentis, admirantis etiam, ſecúmque reputantis.

Tali geſtu exhibebatur Harpocratis ſimulachrum, Ægyptios, Tales quoque ſunt, quorum χρυσεία κλῂς ἐπὶ γλῶσσαν βέβηκεν, vt ait Sophocles.

Eſt etiam obſeruantiæ erga alium habitus & cultus ſignum. Iob. 31. 27. *Et oſculatus ſum manum meam ore meo.*

Manum extendere ad indicandam, & probandam, confirmandámque ſententiam, aut perſonam. Inde χειροτονεῖν apud Græcos, idem eſt ac ſciſcere, & decernere.

Manum dare, habitus eſt, fœdus & ſocietatem firmantis cum alio, aut ſeſe in alterius poteſtatem dedentis. Cic. epiſt. l. 7.

Totum hominem tibi trado, de manu (vt aiunt) in manum tuam, iſta & victoria & fide præſtantem.

Manum alterius apprehendere, admonentis, hortantis, & robur addentis eſt. Sic Græci χειραγωγεῖν vſurpant.

Manus porrectio, auxilium opémque ſignificat. Syneſius.

Σὺ δ᾽ χεῖρα δίδου, σὺ κάλει, σὺ μάκαρ ὕλας ἄναγε ἱκέτιν ψυχάν.

Manus in altum ſublatæ, orantis, & miſeriam ſuam profitētis, habitus eſt, Virgil. 4. Æneid.

Dicitur ante aras, medio inter numina diuum,
Multa Iouem manibus ſupplex oráſſe ſupinis.

Manus implere, in ſacris eſt, initiari

ad munera & ſacrificia offerenda, vt Paral. 1. 29. *Impleat manum ſuam hodie.*

Manus ſibi lauare, innocentiam, & puritatem, atque alienationem à malo, vel opere vel conſilio, profitentis habitus eſt, & hoc ex Iudæorum more, vt patet ex Pſal. 72. 13. *Lauaui inter innocentes manus meas.*

Manus tolluntur etiam ad publicam gratulationem Deo præſtandam, atque ad laudem: Æneid.

Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas.

Manus in ſinu tenere, otioſi negligentiſque habitus eſt, vt Pſal. 72. Hoc Prou. 11. vocatur, ידליר.

Manibus plaudere, irridentium inſultantium, explodentiúmque eſt, apud Hebræos: aliter hoc ſignum Græci Latinique interpretantur, quibus plauſus gratulationis indicium eſt.

Manum ſub femore Abrahę poſuit famulus, antiquo & arcano iuriſiurandi ritu, ſolis opinor Hebręis noto, idque, vt patres interpretantur, quòd ex Abrahę femore egreſſurus eſſet Meſſias, Geneſ. 24.

Manus impoſitæ aliis, poteſtatem ſuperiorem ſignificant, communicatam ei cui manus imponuntur, & officij, muneris, ac vicis traditionem, atque authoritatis etiam dignitatiſque conceſſionem, & hoc quidem in ſacris: apud profanos verò auctores, manum iniicere, eſt ſibi vendicare. Virgil. 10. Æneid.

Iniecere manum Parcæ, teliſque ſacrârunt

Euandri.

Victimis mactandis manus ij qui ſacrificabant, imponere ſolebant: eo habitu ſuorum ipſorum reatuũ profeſſi & debiti exſolutionem, atque vices victimis ipſis expiationis cauſſa tradentes, magna arcani myſterij de Chriſto ſignificatione. Hoc ex more Hebr. Leuitic. 4.

Præterea, in benedictione, atque felici imprecatione, manus imponebantur.

Manuum plauſus, approbationis & laudis etiam ſignificationem habet. Iſaiæ. 55. 13.

Manus ſuper caput, ſignificant dolorem & mœrorem, animique impatientiam. Sic apud Latinos frontem ferire, iracundiæ & angoris ſignum: Ingemuiſſe, vt frontem ferias. Cic. ad Att. l. 1.

Manuum propriarum commiſſio, & complicatio, aut complexus brachiorum, ad pigrorum, deſidum, & ſtultorum notas indicandas, affertur ſæpè in ſacris.

Palmam alterius tangere, habitus eſt, fidem mutuam ſibi dantium, fœdere aut alio pacto conuenientium. Vnde apud Zenoph. Βασιλεὺς πέμπει δεξιὰν, id eſt, publicam fidem.

Denique de manuum vſu hæc præcipit Quintilians.

Manuũ in actione dignitas.

Manus verò, ſine quibus trunca eſſet actio, ac debilis, vix dici poteſt, quot motus habeant, cùm penè ipſam verborum copiã proſequantur. Nam cæteræ partes loquentem adiuuant, hæ, propè eſt vt dicam, loquuntur: an non his poſcimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? ſupplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? gaudium, triſtitiam, dubitationem, confeſſionem, pœnitentiam modum, copiam, numerum, tempus oſtendimus? nunc eædem concitant? inhibent? ſupplicant? probant admirantur? verecundantur? num in demonſtrandis locis atque perſonis, aduerbiorum atque pronominum obtinent vicem? vt in tanta per omnes gentes nationéſque linguę diuerſitate, hoc mihi omnium hominum cõmunis ſermo videatur.

Quintil. l. 11.

DIGITVS.

Digitus ori admotus ſilentium taciturnitatẽque ſignificat. Iuuenalis: *digito compeſce labellum.*

Digito loqui, arrogantium eſt, & imperioſum. Tibullus:

Et vocet ad digiti me taciturna ſonum.

DEXTRA.

Dextram dare, eorum eſt, qui amicitiam ſocietatémque ſimul ineunt, & munerum communionem profitentur [illegible] etiam dicitur, [illegible].

PEDES.

Pede percutiunt irriſores, & inſultantes alienis calamitatibus, in ſacris: vt Ezech. 25. Significat etiam apud Plutarchum hic geſtus imperioſum: [illegible], inquit Pompeius.

Pes conſtans, vel rectus, certum, conſtans, & rectum ſtudium propoſitumque indicat.

Contrà vero, pedes moti, inconſtantis & titubantis habitus cùm ſint, ſententiæ mutationem, aut dubitationem, metúmve arguunt in arcana ſignificatione. Vagi etiam pedes, apud Græcos præcipue, in mulieribus flagitium ſignificant: vnde Theognis nominat [illegible], adulteram.

DE GESTV ORATORIO.

CAPVT V.

Legendus Cic. 3. de orat. 220.

ET iſta quidem ſigna ſunt naturalia, in quæ nullis artium inſtructus adiumentis, impetus prorumpere ſolet. Non licet tamen oratori, vbique geſtus, quamuis ipſi rerum explicantiſſimi ſint, adhibere. Nam, quo infantia eorum eſt qui nihil ſine motu corporis dici volunt? Itaque, ſi de ægroto loquantur, pertentant venas, medicorum more, ſi de citharœdo, manus in modum percutientis neruos formant: ſi de tibicine, admotis ad os vermiculantibus digitis, parum abeſt quin ſibilum reddant. Hæc ne in ſcena quidem Comicorum ſunt toleranda. Abeſſe enim debet plurimum (vt ait Quintilianus) à ſaltatore orator, vt ſit geſtus ad ſenſus magis quàm ad verba accommodatus. Non enim, aut in illa periodo: *Stetit ſoleatus Prætor populi Romani:* inclinatio incumbentis in ſinum mulierculæ Verris effingenda eſt: aut in illa: *Cædebatur in medio foro Meſſanæ;* motus laterum, qualis eſſe ad verbera ſolet, torquendus: ne vox quidem in expoſitionibus, qualis eſſe ſolet, aut eiulantium, aut furentium eruenda; hæc enim nimis affectatam ſapiunt imitationem, & oratoris aduerſantur grauitati.

Indecorè nimium geſticulantes.

Longè igitur errant in hac parte nimis actuoſi, qui modò præliantur, modò poſcunt pocula, modò micant argutiis digitorum modo cubitos vtrumque in diuerſum latus ventilant, iaculantur, ſecant, vrunt, terunt omnium artium modos, figuras & ſtatus exprimunt: Atque illi imperitæ fortaſſe plebi videntur bellè admodum agere, prudentibus autem & ſedatis furere & inſanire iudicantur. Fugienda ceruix elata [illegible]. Caput incuruum, rigens, obſtipum, laxum, effluens, [illegible], criſpantes humeri, vultus aſper, [illegible], impudens, mollis, frons caperata, triſtis, deiecta, oculi defixi, immobiles, [illegible], aſſiduè nictantes, nimis verſatiles, Saturnij, truculenti, torui, canini, emiſſitij, ſupercilia elata, os peruerſum, nares vncæ & corrugatæ, ſtatus humilis, indecens corporis filum, manus incompoſitæ, pedes [illegible].

Geſtus oratorum talis eſſe debet, vt emineat etiam in affectibus grauis quidam decor: de quo ita præcipiunt Alcuinus, & Quintilianus.

Vt recta ſit facies, ne labra detorqueantur, adſtringantur, mordeantur, ne corrugentur nares, ne immodicus hiatus diſtendat rictum,

ne ſupinus vultus, ne deiecti in terram oculi, ne inclinata ceruix, ne elata aut depreſſa ſint ſupercilia, oculi rigidi, & extenti, & languidi, aut torpentes, aut ſtupentes, aut laſciui, & mobiles, aut natantes, & quadam voluptate ſuffuſi, aut limi, aut poſcētes aliquid, pollicentéſve nunquam eſſe debebunt: Pectus ad ventrem proijcere indecorum eſt, varicare ſupra modum, & ſtando, deforme eſt, & accedente motu, propè obſcœnum.

Reprehendenda illa frequens in vtramque partem nutatio, quam in Curione patre irriſit & Iunius, quærens, quis in lintre loqueretur.

Hæc obiter Quintilianus: de manu verò, in qua plus eſt operę, plura ſubijcit, quæ ſcrupuloſiùs obſeruari nolim, cum præſertim ſimplex & minimè affectata manus compoſitio, nūc magis arrideat; non pigebit tamen legere.

Eſt autem geſtus ille maximè communis, quo medius digitus in pollicem contrahitur, explicitis tribus, & principijs vtilis, cum leni in vtramque partem motu modicè prolatus, ſimul capite atque humeris ſenſim ad id, quò manus feratur, obſecundantibus, & in narrando certus, ſed tum paulo productior, & in exprobrando & in congruendo acer patque inſtans. Longiùs enim partibus his & liberiùs exeritur. Vitioſè verò idem ſiniſtrum, quaſi humerum petens, in latus agi ſolet: quanquam adhuc peius aliqui tranſuerſum brachium proferunt, & cubito pronuntiant. Duo quoque medij ſub pollicem veniunt, & eſt hic adhuc priore geſtus inſtantior, principio & narrationi non accommodatus.

At cùm tres contracti pollice premuntur, tum digitus ille, quo vſum optimè Craſſum Cicero dicit, explicari ſolet: Is in exprobrando & indicando, vnde ei nomen eſt, valet, & alleuata ac ſpectante humerum manu paulùm inclinatus affirmat.

Verſus in terram, & quaſi pronus, vrget, & ſi aliquando pro humero eſt. Idem ſummo articulo, vtrinque leuiter apprehenſo, duobus modicè curuatis, minùs tamen minimo aptus ad diſputandum eſt.

Acriùs tamen argumentari videntur, qui medium articulū potiùs tenent, tanto contractioribus vltimis digitis, quanto priores deſcenderūt.

Eſt & ille verecundiæ actioni aptiſſimus, quo quatuor primis leniter in ſummum cœuntibus digitis non procul ab ore aut pectore fertur ad nos manus, & deinde prona ac paululum prolata laxatur.

Hoc modò cœpiſſe Demoſthenem credo in illo pro Cteſiphonte timido demiſſóque principio: ſic formatam Ciceronis manum, cùm diceret: Si quid eſt in me ingenij, Iudices, quod ſentio quàm ſit exiguum. Eadem aliquatenus liberiùs deorſum ſpectantibus digitis colligitur in os, & fuſiùs paulò in diuerſa reſoluitur, vt quodammodo ſermonem in ipſum proferre videatur.

Binos interim digitos diſtinguimus, ſed non inſerto pollice, paulum tamen inferioribus intrà ſpectantibus, ſed ne illis quidem tenſis, qui ſuprà ſunt. Duo interim extremi palmam circa ima pollicis premunt, ipſe prioribus ad medios articulos iūgitur, interim quartus obliquè reponitur, interim quatuor remiſſis magis quàm tenſis pollice intus inclinato, habilem in latus, demonſtrando, aut diſtinguendo, quæ dicimus, manum facimus, cum ſupina in ſiniſtrum latus, prona in alterum fertur.

Sunt & illi breues geſtus, cū manus leuiter pandata, qualis vouentium eſt, paruis interuallis, & ſubaſſentientib⁹ humeris mouetur, maximè apta, parcè, & quaſi timidè loquentibus.

Eſt admirationi conueniens ille geſtus, quo manus modicè ſupinata,

ac per ſingulos à minimo collecta digitos, redeunte flexu ſimul explicatur, atque conuertitur. Nec vno modo interrogantes geſtum componimus; plerúmque tamen vertentes manum, vtcunque compoſita eſt: pollici proximus digitus, mediúmque, qua dexter eſt, vnguem pollici ſummo ſuo iungens, remiſſis cæteris, eſt & approbantibus, & narrantibus, & diſtinguẽtibus decorus.

Cui non diſſimilis, ſed compreſſis tribus digitis, quo nunc Græci plurimùm vtuntur, etiam vtraque manu, quoties enthymemata ſua geſtu, vel vt cornu, tundunt cæſim.

Manus lenior promittit, & aſſentatur, citatior hortatur, interim laudat. Eſt & ille vrgens orationem geſtus vulgaris, magis quàm ex arte, qui contrahit alterno celerique motu, & explicat manum. Eſt & illa caua, & rara, & ſupra humeri altitudinem elata, cum quodam motu, velut hortatrix manus, à peregrinis ſcholis iam propè recepta. Tremula ſcenica eſt. Digitos, cùm ſimul coierunt, ad os referre, cur quibuſdam diſplicuerit, neſcio. Nam & id leuiter admirantes, & interim ſubita indignatione, velut paueſcentes, & deprecantes, facimus. Quin compreſſam etiam manum in ſignum pœnitentiæ, vel iræ, pectori admouemus, vbi vox, vel inter dentes expreſſa non dedecet: Quid nunc agam? quid faciam? Auerſo pollice demonſtrare aliquid, receptum magis puto, quàm oratori decorum. Sed cum omnis motus ſeu partes habeat ſeptimúſque ſit ille, qui in ſe redit orbis, vitioſa eſt vna circunuerſio, reliqui ante nos, & dextera, læuáque, & ſurſum & deorſum aliquid oſtendunt. In poſteriora geſtus non dirigitur; interim tamen velut reijci ſolet.

Optimè autem manus à ſiniſtra parte incipit, in dextra deponitur, ſed vt deponere, non vt ferire videatur, quanquam & in fine interim cadit; vt citò tamen redeat, & nonnũquam reſilit, vel negantibus nobis vel admirantibus. Hîc veteres artifices illud rectè adiecerunt, vt manus cum ſenſu & inciperet & deponeret. Alioqui enim, aut ante vocem erit geſtus, aut poſt vocem; quod eſt vtrimque deforme. In illo lapſi nimia ſubtilitate ſunt, quod interuallum motus tria verba eſſe voluerunt, quod nec obſeruatur, nec fieri poteſt: ſed illi quaſi menſuram tarditatis celeritatiſque aliquam eſſe voluerũt, nec immeritò; ne aut diu otioſa eſſet manus, aut, quod multi faciũt actionẽ continuo motu conciderent.

Aliud eſt, quod, & fit frequentiùs, & magis fallit. Sunt quædam latentis ſermonis percuſſiones, & quaſi aliqui pedes, ad quos plurimorum geſtus cadit, vt ſit vnus motus, *Nouum crimen*: alter, *C. Caſar*: tertius, & *ante hunc diem*: quartus, *inauditum*, deinde, *propinquus meus*. Et: *Ad te Q. Tubero detulit*. Vnde id quoq; fluit vitium, vt iuuenes cùm ſcribunt geſtu promodulati cogitationem ſic componant, quomodo caſura manus ſit. Inde & illud vitium, vt geſtus, qui in fine dexter eſſe debet, in ſiniſtram frequenter deſinat. Melius illud, cùm ſint in ſermone omni breuia quędam membra; ad quę ſi neceſſe ſit, recipere ſpiritum liceat, ad hæc geſtum diſponere: vt puta *Nouum crimen C. Caſar*, habet per ſe finem quendam ſuum, quia ſequitur coniunctio: Deinde: *Et ante hunc diem inauditum*, ſatis circunſcriptum eſt. Ad hæc commodanda manus, idque dum irrumpit, erit prima, & compoſita actio. At vbi iam calor eam concitauerit, etiam geſtus cum ipſa orationis celeritate crebreſcet. Aliis locis citata, alijs preſſa conueniet pronuntiatio. Illa tranſcurrimus, congerimus, abundamus, feſtinamus, ac inſtamus, inculcamus, infigimus. Plus autem affectus ha-

bent lentiora. Ideoque Roſcius citatior, Æſopus grauior fuit, quòd ille comœdias, hic tragœdias egit. Eadem motus quoque obſeruatio eſt. Itaque in fabulis iuuenum, ſenum, militum, matronarum, grauior ingreſſus eſt. Serui, ancillæ, paraſiti, piſcatores citatiùs mouentur. Tolli autem manum artifices ſupra oculos, demitti infra pectus vetant, adeò à capite eã petere, aut ad imum ventrem diducere, vitioſum habetur. At ſiniſtram intra humerum promouere, vltra non decet. Sec cùm auerſantes in læuam partem, velut propellemus manum, ſiniſter humeris proferendus, vt cum capite ad dextram ferente conſentiat.

Manus ſiniſtra, nunquam ſola rectè geſtum facit, dextræ ſe frequenter accommodat, ſiue in digitos argumenta digerimus, ſiue auerſis in ſiniſtrum palmis abominamur, ſiue obiicimus aduerſas, ſiue in latus vtrumque diſtendimus, ſiue ſatisfacientes, at ſupplicantes.

Diuerſi ſunt autem hi geſtus, ſiue ſubmittimus, ſiue adorantes attollimus, ſiue aliqua demonſtrationi aut inuocationi protendimus: [Vos Albani tumuli, atque luci.] Aut Gracchanum illud: [Quò me miſer conferam? quò vertam? in Capitoliúmne? at fratris ſanguine redundat, an domum?] Plus enim affectus in his iunctæ exhibent manus. In rebus paruis, triſtibus, mitibus, breues: magnis, lætis, atrocibus, extenſiores ſunt.

Veſtis ea eſſe debebit, quæ conditionem, & locum, & tempus deceat: in qua, vt nimia cura ſuſpicionum habet mollitiæ, ita ſupina negligentia à ciuili cultu aliena eſt. Cæterùm ſi quando illud Fabij valuit, maximè in actione retinendum eſt. Nôrit ſe quiſque, nec tantum ex communibus præceptis, ſed etiam natura ſua, conſilium capiat formandæ actionis. Qui plura volet, legat eruditiſſimum librum, Ludouici Creſolli, è Societate noſtra, qui actionem oratoriam accuratè proſequutus eſt: mihi tantam rerum comprehenſionem vno corpore molienti, diutiùs immorari, in re pręſertim, quę ſolo pene vſu diſcitur, non placuit.

Finis Libri noni.

DE EPIDICTICA ORATIONE.

LIBER DECIMVS.

EIVS ORTVS, ET CHARACTER.

CAPVT PRIMVM.

Demonſtratiui generis ortus.

POſteaquam de præceptis orationis fuſiùs dictum eſt in genere, ſupereſt vt ſingulas orationum ſpecies, quæ magnã habent in tractatione diſſimilitudinem, eodẽ quo cœpimus, ordinis & rationis filo perſequamur. Occurrit ſtatim in limine ſubridens *Epidictica* (ſic enim vocatur) eloquẽtia; quæ vt plurimũ habet floris & gratiæ, ſic aures & animos ſuaui quadam delectatione perfundit.

Epidictica quãdo integro flore perfectionis eminere cœpit.

Natũ eſt hoc orationis genus, ſi præſertim non inchoata & rudis, ſed cumulata eiuſdẽ ratio ſpectetur, adulta & iã prope corroborata eloquentia. Nam vt arma primũ quidẽ rudia expediuit periculorũ metus, ad proprij capitis defenſionem, quæ deinde variis expolire rationibus ac ornamẽtis ars hominũ cõmenta eſt: Sic eloquẽtiam, concionũ, iudiciorúmq;, quibus res ciuiles adminiſtrantur, neceſſitas primùm effudit; vſus deinde aliquis, quanquam nondum illam grandem & ſpecioſam, corroborauit.

Mox cùm docti homines oratoriæ facultatis rationem acriùs perpendere cœperunt, & à litigioſo tabularum clamore turbulentiſque concionum fluctibus, paulatim ad ſapientiæ condimenta, honeſtamq; delectationem traducere: Emerſit quædam dicendi ratio, quę licet foro & negotioſis hominibus eſſet inuiſa, apud eruditas tamen & vacuas aures, mirum quoddam haberet aucupium blandiſſimæ maieſtatis. Talis eſt Platonis & Iſocratis eloquẽtia, grauiſſima quæque præcepta ſapiẽtię, & virtutis amabili flore orationis complexa, quo nihil ad egregias mentes oblectandas arbitror potentiùs.

Quæ ſpecies poſtquam mitiori literatorum ſeculo perplacere cœpit multos habuit ſectatores, qui hac Platonis verecũda maieſtate, haudquaquam contẽti, totas orationes hilariùs & liberiùs, ad aurium delicias, variis expolitionibus diſtinxerunt: Hos, ſophiſtas, nondum odioſo ſed honeſto nomine, vel etiam

λογοδαιδάλους appella bant, de quorum ortu, & charactere, hæc in Oratore ſcribit Cicero.

Sed quoniam plura ſunt orationum genera, eaque diuerſa, neque in vnam formam cadunt omnia, laudationum, ſcriptionum, & hiſtoriarum, & talium ſuaſionum, qualem Iſocrates fecit Panegyricum, multique alij, qui ſunt nominati ſophiſtæ, reliquarúmque rerum formam, quæ abſunt à forenſi contentione, eiuſque totius generis quod Græcè ἐπιδεικτικὸν nominatur, *quod quaſi ad inſpiciendum, delectationis cauſſa comparatum eſt*, non complectar hoc tempore, non quòd negligenda ſit (eſt enim illa quaſi nutrix eius oratoris quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exquiſitiùs habere.) Ab hac, & verborum conſtructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam venia concinnitati ſententiarum: & arguti, certique, & circumſcripti verborum ambitus conceduntur, de induſtriaque, non ex inſidiis, ſed apertè ac palam elaboratur, vt verba verbis quaſi demenſa & paria reſpondeant, vt crebrò conferantur pugnantia, comparentúrque contraria: vt pariter extrema terminentur, eundémque referant in cadendo ſonum: Quæ in veritate cauſſarum, & rariùs multo facimus, & certè occultiùs.

In Panathenaïco autem Iſocrates, ea ſe ſtudioſe conſectatum fatetur: non enim ad iudiciorum certamē, ſed ad voluptatem aurium ſcripſerat. Hęc tractâſſe Thraſymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferunt Georgiam: Theodorum inde Byzantium, multóſque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates: Quorum ſatis arguta multa, ſed vt modò primúmque naſcentia, minuta, & verſiculorum ſimilia quædam, nimiúmque depicta. Idē paucis quale totum ſit id genus, deſcribit num. 42.

Dulce igitur orationis genus, ſolutum, & effluens, ſententiis agutum, verbis ſonās, eſt in illo Epidictico genere, quod diximus proprium Sophiſtarum, pompæ quàm pugnæ aptiùs, gymnaſiis & palæſtræ dicatum: Spretum & pulſum foro: ὑπτιάζει γὰρ καὶ ὡραΐζεται καθάπερ ὁ ταὼς πτεραθρῶν ἑαυτὸν, inquit Syneſius. *Syneſius in Dione.*

Hæc eloquentia primū inter ſcholarum vmbras educata, poſtea in publicis Athenæis, & theatris, frequentiſſimo plauſu excepta, latè perſultauit, cùm eam Imperatores blandiùs alerent, & doctiſſimorum hominum ingenia frequentibus præmiis & honoribus exſtimularent. *Magnus vigor Epidictica ſub Imperatoribus.*

In ſcholis autem prima adoleſcentum tyrocinia tenuerunt epiſtolarum munditiæ, enucleatæ, propriæ, ſignatæ: narrationes, deſcriptiones, Ethopeiæ: In ſtricta verò oratione Eclogarum ruſticitas amœnis quibuſdam verborum violis intermicans, & elegiarum viror in molli petulantia laſciuiens: Deinde iucunditates lyricorum, vrbanæ iamborum amaritudines, aculeatique luſus, exitúſque epigrammatum floruerunt.

Mox ad declamationes ventum eſt, quibus inter ſcholarum vmbracula iuſtis certaminibus proluderetur.

DE DECLAMATIONE contra Montanum.

CAPVT II.

EPidicticæ illius perfectioris, & cæterorum quoque generum, ſemper principium fuit vmbratilis inter priuatos parietes exercitatio; quam non immeritò iuuentuti commendant grauiſſimi dicendi præceptores.

Sed tamen Montanus Votienus, Orator haud ignobilis, in declamationum receptum, & longa iam exercitatione corroboratum mo- *Votieni de declamationibus iudicium.*

De declamationum agendi ratione, vanitate, & miſeria multa Syneſius p. 55. in Dione.

rem, graui ſanè oratione inuehitur apud Senecam: cuius hîc rationes, quò liquidiùs refutentur, adſcribam:

Qui declamationem parat, ſcribit, non vt vincat, ſed vt placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit; argumentationes, quia moleſtę ſunt, & minimum habent floris, relinquit, ſententiis explicationibuſque audiẽtes delinire contentus eſt, cupit enim ſe approbare, non cauſam.

Sequitur autem hoc vſque in forũ declamatores vitium, vt [neceſſaria deſerant, dum ſpecioſa ſectãtur,] Accedit illud, quòd aduerſarios quamuis fatuos fingunt; reſpondent illis, & quæ volunt, & cùm volunt.

Stultitia gratuita periculoſa

Prętereà nihil eſt quod errorem aliquo damno caſtiget: ſtultitia eorum gratuita eſt. Vix itaque in foro futurus periculoſus ſtupor diſcuti poteſt: qui creuit dum tutus eſt.

Quid quòd laudationibus crebris ſuſtinentur, & memoria illorum aſſueuit certis interuallis quieſcere? Cũ ventum eſt in forum, & deſiit illos ad omnem geſtum plauſus excipere, aut deficiunt, aut laborant.

Adiice nunc, quod ab aliis nullius interuẽtu excutitur. Nemo ridet, nemo ex induſtria obloquitur, familiares ſunt omnium vultus, in foro, vt nihil aliud ipſum, illos forum turbat.

Hoc quod vulgo narratur an verũ ſit, tu meliùs potes ſcire. Declamatoriæ virtutis Latronem Porcium vnicum exemplum, cùm pro reo in Hiſpania Ruſtico Porcio propinquo ſuo diceret, vſque eò eſſe confuſum, vt à ſolœciſmo inciperet: nec antè potuiſſe confirmari, tectum ac parietes deſiderantem, quàm impetrauit, vt iudicium ex foro in baſilicam transferretur. Vſque eò ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicatè nutriuntur, vt clamorem, ſilentium, riſum, cœlum denique pati neſciant.

Non eſt autem vtilis exercitatio, niſi, quæ operi ſimillima eſt illi ad quod exercet: itaque durior ſolet eſſe vero certamine. [Gladiatores grauioribus armis diſcunt, quàm pugnant:] diutius illos magiſter armatos, quàm aduerſarius ſuſtinet: Luctantes, binos ſimul ac ternos fatigant, vt faciliùs ſingulis reſiſtant. Curſores, quòd intra exiguum ſpatium de velocitate eorum iudicetur, id ſæpe in exercitatione decurrunt, quod ſemel decurſuri ſunt in certamine.

Gla... ru... cit... du...

Cu...

Multiplicatur ex induſtria labor, quo condiſcimus, vt leuetur, quo decernimus. In ſcholaſticis declamationibus contrà euenit, omnia molliora & ſolutiora ſunt, in foro partem accipiunt, in ſchola eligunt: illic iudici blandiuntur, hîc inſeruiũt, illic inter fremitum circumſonantis turbæ intendendus animus eſt, vox ad aures iudicis perferenda eſt; hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex vmbroſo & obſcuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcęcat; ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes, omnia tanquam noua & inuſitata perturbant, nec antè in oratorem corroborantur, quàm multis perdomiti contumeliis puerilem animum ſcholaſticis deliciis, languidum verò labore durârunt.

Decla... tionũ de... ſenſ...

Quæ rationes licèt aliqua probabilitate percellant animos, non tamẽ id euincunt, vt declamationum vſum tot ſæculis vſurpatum poſſint de medio tollere: Reclamant enim ſapientum voces, qui has epidictici generis orationes eloquentiæ cunabula dixerunt, quòd his educata nutrimentis oratio ſe poſtea colorat, & roborat, vt gratior ſimul ac fortior ad publicas conciones emanet.

Sed videtur in ipſo rationum limine Votienus non mediocriter aberraſſe: etenim quaſi vna in eloquentia ſpectaretur neceſſitas; ita direxit omnem argumentationem, vt declamatorium genus conuelleret,

quòd ſpecioſum eſſet, & plenum illecebris: Qui profectò ſi ſtatuit, à ciuili etiam eloquentia ſpeciē & delectationem penitus eſſe remouendā, quantam ei maieſtatem detrahit, in quod neceſſitatis piſtrinum compingit? ſin autem, & res ſerias eruditionis ac humanioris etiā orationis condimentis intingi neceſſe eſt, quod sūmi in eloquentia viri ſemper vſurpârunt, fateatur oportet, in declamationibus plurimum eſſe adiumenti; è quibus illa vis effloreſcit, & in ciuiles etiam orationes tacita quadā ſuauitatis aſpergine diffunditur. Nam quod declamatores obiicit nullo dāno caſtigari, plauſibus aſſueſcere, molliſſimis nutrimentis, educari, ad ſummum, cùm in forum venerint, loci fulgore obcæcari;

Num hæc vitia potiùs declamantium quàm ipſius declamationis? Quid ſi inſtituatur declamatio grauior, ſub diſciplina & cenſura optimi præceptoris? Quid ſi ad iuſti certaminis exemplar paulò ſeueriùs cōponatur? Quid ſi aduerſarij ſint acres & vegeti, apud quos languere & dormitare non liceat? quid ſi frequenti auditorum conſeſſu, & aculeis gloriæ tota exſtimuletur actio? vtrùm tandem paratior accedat ad forum, qui ex hac vmbratili exercitatione, magna cum ingenij commendatione diſceſſerit; an is, qui nunquam ſcholas viderit, nunquam hominum vultum tulerit, nunquam os ad dicendum aperuerit? Quis adeò iniquus rerum æſtimator, vt cenſeat, prima ſtatim emiſſione in forum ablegādos eſſe adoleſcentes, & ad hanc negotioſæ vitæ auſteritatem fingendos, antequam in manſuetioribus Muſis ponant rudimentum? Quod profectò ſi fieret, verendum eſſet, ne aut oppreſſa rerum grauitate, indolis teneritas fatiſceret, aut ad trucem quendam atque inconditum horrorem, cultus inopia rigeſceret.

Diſcit primùm canis venaticus in aula pelles allatrare, mox feras in ſyluis perſequitur: balbutientibus modulis, mellitiſſimis cantibus proludunt luſciniæ: ſpectant è nido ſolem Aquilarum pulli, antequam propiùs aggrediantur, & ſuſtineant firmiùs; Ad legitimos congreſſus pugnæ ſimulachra ſternunt viam. *Puerorum inſtitutio ad eloquentiam.*

Nihil priùs in fructum erumpit, quàm in florem, Spectanda eſt in declamationibus adoleſcentum indoles, antequam in ſeriis laboribus duretur: Non tamē eò dico, vt velim (quod hîc, opinor, arguit Votienus) iuuenes in declamationibus conſeneſcere, vt apud Rhadamanthū exerceant quæ in ſcholis didicerint. Poſt iuſtas proluſiones educendi ſunt in campum, quò citiùs clamorem, ſilentium, ſolem, puluerem, cœlum denique pati diſcant.

Sed ne forum, & ſubſellia, aut ſcholas etiam ſemper cogitemus, extant ea tempora, & loci, quibus auditores doctis, amœnis, ſculptis orationibus ſunt permulcendi, &, vt cum Dionyſio loquar, nonnihil oportet θεατρίζειν: ex iſtius autem eloquentiæ ſupellectile petenda ſunt adiumenta: quando demonſtratiuum genus complexa eſt. *θεατρίζειν*

DE GENERE DEMONſtratiuo.

CAPVT III.

DEmonſtratiuum genus primum locum obtinet: quod, vt Nilus ille Nonni; *Nonnus Dion. l. 13.*

Ροδίῳ χρυσόεντι χέων ἑπτάςομον ὕδωρ,
Ἑπτὰ διὰ ςομάτων ἑλιςμένος εἰς ἅλα πίπτει.

Eſt ſanè Nilus fluuiorum omniū maximus, fœcundiſſimus, & ſuauiſſimus. quæ omnia demonſtratiuo generi magnopere congruunt.

Magnitudo quæritur? omnium rerum laudes & vituperia cōtinet: fœcūditas expetitur? nullum verbis aut rebus vberius: deſideratur ſuauitas? *Demōſtratiui generis excellentia.*

at tota Ciceronis, Demoſthenis, Iſocratis Myrothecia hoc genus exhauſit.

Procopius ſophiſta in epiſt.

Quòd ſi apud Procopium χρυσορρέοντα Nilum audiuiſti; vndè χρυσορρόας appellatur à Cedreno; hîc quoque fōtes aurei magna vbertate diffluūt. ἐπιδεικτικὸν quidē à Græcis nuncupatur,

Demōſtrare, quid. ἐπιδεικνύειν, quid.

quòd totū ad pōpam & magnificentiā natū videatur: nam ἐπιδείκνυσθαι dicebātur in ludis & certaminibus oratores, poëtæ, citharœdi, quoties de palma cum æmulis, magna hominum frequētia certarent: Nunc igitur de nobili & tam ſpatioſo genere dicēdū.

Præcepta generis Demonſtratiui.

DEmonſtratiuū genus eſt, quod laudem & vituperium continet: Ex quo laudationum præcepta & vituperij hîc tradenda ſunt. In eo ſpecto, quid laudandum, & vituperandum? & quomodo?

Quatuor, teſte Ariſtotele, cadunt in laudationem; Deus, homo, animalia, inanima. Modus, & ratio patebit in ſingulis.

LAVDATIO DEI.

CAPVT IV.

In l[aud]ā de d[iu]ā ſpectan[tur].

EK Διὸς igitur, vt ait Theocritus, ἀρχώμεσθα: in laudatione Dei duo ſpectantur: materia, & forma. Materiā hîc appello argumentū laudationis, Dei puta ampliſſimas virtutes: formā, veluti modum, & characterē.

In laudes diuinas latiſſimus patet dicendi ex variis locis campus, ſed in eo excellunt definitiones conglobatæ, quibus frequenter vtitur Syneſius, & D. Gregorius Nazianzenus. Sic autem Syneſius in hymnis DEū laudat:

Deu[s] ... lau[d]... defi[niti]oni bus [con]glob...

Δώτορ ἐάων.	*Dator gratiarum.*
Ρίζα κόσμου.	*Radix mundi.*
Κέντρον ὄντων.	*Centrum entium.*
Αὐτόσσυτος ἀρχά.	*Ex ſe ortum principium.*
Ταμίας πατήρ τε ὄντων.	*Diſpenſator, & parens rerum.*
Ἑνοτήτων ἑνὰς ἁγνή.	*Vnitatum vnitas pura.*
Μονάδων μονάς τε πρώτη.	*Monadum monas prima.*
Πάτερ αὐτοπάτωρ.	*Pater ſui pater.*
Ὄντων σπέρμα.	*Entium ſemen.*
Ἀτρέχεια σοφά.	*Veritas ſapiens.*
Πάγα σοφίας.	*Fons ſapientiæ.*
Ὄμμα σεαυτοῦ.	*Ocule tuipſius.*
Κόσμου κτιστάς.	*Mundi creator.*
Κλεινῶν σφαιρωτὰς ἄστρων,	*Inclytorum rotator ſyderum.*

Virtutes & ornamenta quęcunq; emicant in rebus humanis, illa, tanquam in fonte, ſunt in Deo, à quibus ipſe cōmendari poteſt. Expromā illuſtriſſimū exemplū, quod præclarè omnino & diuinè attigit Maximus Tyrius, nobilis Philoſophus, & Rhetor, orat. de DEO, vbi Dei laudandi rationem quærit.

Maximus Tyrius, Orat. de Deo.

ΚΑλὸν μὲν γὰρ εἶναι τὸν θεὸν, καὶ τῶν καλῶν τὸ φανώτατον. ἀλλ' οὐ σῶμα καλὸν, ἀλλ' ὅθεν καὶ τῷ σώματι ἐπιρρεῖ τὸ κάλλος. Οὐδὲ λειμὼν καλὸς, ἀλλ' ὅθεν καὶ ὁ λειμὼν καλὸς, καὶ ποταμοῦ κάλλος, καὶ θαλάττης, καὶ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν πᾶν τὸ κάλλος τοῦτο ἐκ εἴθεο ῥεῖ ὂν ἐκ

Deu[s] omn[ium] ... Ma[xi]mus Tyri[us] egre[gius] Deo [ph]iloſoph[us].

PVlchrū DEū dices, & pulchrorum omnium pulcherrimum. Haud quidē pulchrū corpus, ſed vnde pulchritudo emanat in corpora: neque etiam pulchrum pratum, ſed vnde, & prata, & amnes, & mare, cœlū ipſum, cœleſtes Dij pulchritudinē decerpūt. Eius enim pulchritudo omnis, tanquā

πηγῆς ἀεννάου, καὶ ἀκηράτου. καθόσον δ᾽ αὐτοῦ μετέχει ἕκαστα καλὰ, καὶ ἰσχυρὰ, καὶ σῳζόμενα, καὶ καθόσον αὐτοῦ ἀπολείπεται, αἰσχρὰ καὶ διαλόμενα καὶ φθειρόμενα. εἰ μὲν ταῦτα ἱκανὰ, ἑώρακας τὸν θεὸν, εἰ καὶ μὴ, πῶς τις αὐτὸν αἰνίξηται, ἐννόει γάρ μοι μήτε μέγεθος, μήτε χρῶμα, μήτε σχῆμα, μήτε ἄλλο τι ὕλης πάθος.

ex perenni puriſſimóq; fonte, ad nos vſq; delabitur; tãtúmque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut ſalutis, rebus in ſingulis ineſt, quantum ab eo reſperguntur: Ex quo ſi nihilũ hauriãt, cõtinuò turpes, diſſolutæ, corruptæque tabeſcũt. Hoc tibi ſi ſatis eſt, DEũ ipſum inſpexiſti: ſin minùs, quænam alia poterũt eiuſdem naturæ interpretationem proferre? Fac, in eo nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites: non aliud præterea quicquam, quod materia pati conſueuit.

AD hæc accedunt illa Senecæ Natur. quæſt. libr. 3. vbi Deus appellatur cuſtos rectórque vniuerſi: animus, & ſpiritus, fatum, cauſſa, prouidentia, natura mundani huius operis, Dominus, &c. de quibus inferiùs.

Tertia ratio laudationis diuinæ, eſt ab adiunctis, & affectis. In eſſentia laudabitur maieſtas, in maieſtate æternitas, in æternitate fœlicitas, beneficentia in creando, in regendo prouidentia, in frangendis improbis fortitudo, in puniendo iuſtitia, lenitas in indulgendo, in ſubleuandis hominum miſeriis perpetua bonitas.

Hunc locum eximiè tractauit Apul. 11. Met. cuius verba & ſtylum non probo, ingenium in multis non reſpuo. Sic igitur ille, DEum in perſona Iſidiis deſcribit:

Tu quidem ſancte, & humani generis ſoſpitator perpetue, ſemper fouendis mortalibus mirifice, dulcem matris affectionem miſerorum caſibus tribuis; nec dies nec quies vlla, ac ne quidem momentum tuis tranſcurrit beneficiis otioſum, qui mari terráque protegis homines, & propulſis vitæ procellis, ſalutarem porrigis dexteram: qui fatorũ etiam inextricabiliter contorta retractas licia, & fortunæ mitigas tempeſtates, & ſtellarum varios meatus cohibes, te ſuperi colunt, obſeruant inferi, tu rotas orbem, illuminas ſolem, regis mundum, calcas Tartarum, tibi reſpondent ſydera, redeunt tempora, gaudent numina, ſeruiunt elementa: tuo nutu nutriuntur nobila, germinant ſemina, creſcunt germina, tuam maieſtatem perhorreſcunt aues cœlo meantes, feræ montibus errantes, ſerpentes ſolo latentes, ponto natantes belluæ. Idem argumentum attigit Mercurius Triſmegiſtus oratione V. ὅτι ἀφανὴς θεὸς φανερώτατος ἐςί.

Deus rectè laudatur ab imaginibus.

Quartum genus eſt ſatis frequens ab iconibus, ſiue ſimilibus: vt cùm Deus Opt. Max. cum ſole, cum anima, cum oculo comparatur: Facimus in eo, quod ſolent qui ſolem defixis oculis intueri non poſſunt, radios per nubem emiſſos ſuſtinent. Ita nos cùm tantę maieſtatis ſplendor obruat, ad figuratum nubes & vela confugimus.

Laudationis Dei modus.

Modus erit, non tanquam Panegyriſtæ omnia aucupantis, ſed tanquam religioſi encomiaſtæ, magnum illum rerum opificem admirantis potiùs, quàm laudantis; nihil enim nimis enucleandum.

Quòd ſi alicuius diei celebritatem, & myſterium commendemus peculiare, vt Chriſti natalem, reſurrectionem, aſcenſionem; gratulabimur orbi terrarum, ob commune donum, & inſigne erga nos DEi beneficium; rem magna verborum dignitate aperiemus: illuſtrabimus ab adiunctis, à ſimili, à comparatione minorum, ab exemplis. Poſtremò, adhibebimus faces, quæ auditores in DEi amorem inflamment. Nunc

grauiorum authorum breues aliquot & ſculptas Dei laudationes, vel potiùs deſcriptiones, videamus.

DEVS.

Expreſſus ex D. Gregorij, Philonis, & aliorum ſenſibus.

Dei encomium & deſcriptio. DEus eſt (auditores) Deus eſt: ecquis non malit hîc obſtupeſcere, quàm loqui? vos appello, puriſſimi animarum cœtus, qui beatas illas ſedes ęternis ſyderibus illuminatas incolitis; non minùs in æternitate fœlices, quàm in fœlicitate æterni: quoties in hoc ſpeculum oculos defigitis, toties conniuetis ſplendore lucis obruti, & pennas ori prætenditis, vt radios veluti per nubē emiſſos excipiatis: quos aliter ſuſtinere non poteſtis. Quid igitur nos viliſſimos homunciones facere oportebit, quoties de hoc æternę mentis numine cogitabimus? latebras profectò ſuæ ſibi glorię denſiſſimas tenebras offudit, quas cùm animus perrumpere conatur, opprimitur magis quàm lucet: mentem quippe Deus illuminat, & mentis celeritatem pręteruolat, pectus accendit, nec pectoris anguſtiis capitur, quātumcunque percipitur, tantundem ſubripitur, ſuâque fuga cruciat & illectat amatores: deinde quęris, homule, qualis Deus ſit, qualem verò tibi mente ac cogitatione depingis? corpus (opinor) excellenti partium venuſtate & compoſitione conſurgens: *Deus non eſt corpus.* caue-ſis, ab omni concretione mortali ſolutus eſt: pedes illi dabis? quales? igneos: quorſum? vt incredibili celeritate hæc & illa loca colluſtret: at implet omnia; manus illi tribues? quas? ampliſſimas: cur ita? vt accipiat, & donet quàm largiſſimè? ſed à nemine accipit, qui omnium bonorum deliciis circumfluit: donat verò manibus, ſed munificentia: quâ mundum ipſum tam magnifico partium omnium apparatu, & tanta rerū omnium ſupellectile nobilitauit: oculos aſſignabis? quos? celeres, flammeos, volubiles, latè ſpectantes omnia, obſcura quæque tenebrarum acerrima viſus acie penetrantes? at ipſe totus oculus eſt.

Verùm tenere in deſcribendo aliquem modum oportet.

Pulchrum igitur Deum dices, & ſapientem, & fortem: non errabis: eſt enim ſapientia, & fortitudinis exemplar: non quidem ſapiens, & fortis Angelus; ſed vnde ſapientia & robur in Angelos, & homines emanat. Non pulchrum pratum eſt, non pulcher amnis, pulchrum mare, pulchrum etiam cœlum, ſed vnde prata, & amnes, & mare, & cœlum ipſum, cœleſtéſque animę pulchritudinem decerpunt: inde enim, tanquam ex perenni puriſſimóque fonte ad nos vſque delabitur, tantúmque decoris, aut firmitatis, aut ſalutis, rebus ſingulis ineſt: quantùm ab eius copia reſperguntur: ex quo, ſi nihil hauriunt, continuò turpes, diſſolutę, corruptæque contabeſcunt.

Itaque in illo fœlicitatis ſolio collocatus, placidiſſimè regit omnia, & fatorum ſeriem admirabili prouidentia diſpenſat: quòd ſi quando terrorem imis pectorum medullis incutit, quis ad eius ſpeciem non perhorreſcit? hunc aues per cœlum volitantes, ſparſæ per dumeta belluæ, & immania phocarum corpora maris fluctibus obruta pertimeſcunt. Graditur autem inſigni maieſtate, Cherubinis inſidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur, ſexcenta conſequuntur curruum millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum copioſa luce circumfuſæ radiant: Sol tanti támque ſtupendi numinis vmbra, potiùs quàm effigies, ad eius nomen expa-

ueſcit, adamantinæ cœli portæ contremiſcunt, intendunt ſe flammeæ nubes, & lucido horrore totum hoc ſpatium circumueſtiunt: mugiunt interim tonitruum fragores, ſcintillãt fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtique grandini rutili carbones depluunt: hinc diſcedit cœlũ, hiant terrarum latebræ, terrore perfuſi manes, mortuorum regem ſentiunt, qui vno tẽporis momento ſexcẽtos mũdos cõdere, condiróſq; vel tenuiſſimo halitu difflare poteſt.

Legendus D. Dionyſius Areopagita, ca. 4. cœleſt. Hierarch. & ca. 4. de diuinis nominibus, vbi de bonitate, pulchritudine, ſuauitate Dei infinita reperiuntur. Videndus item Tertull. de Trinitate: Triſmegiſtus, Theodoretus, Syneſius.

Ex Philone, libro, Quòd Deus ſit immutabilis.

Ὁ δὲ Θεὸς ἅτε ἀγένητος ὤν, καὶ τὰ ἄλλα ἀγαγὼν εἰς γένεσιν, οὐδενὸς ἐδεήθη τῶν τοῖς γεννήμασι προσόντων. ἐπεὶ, καὶ τί φῶμεν εἰ κέχρηται τοῖς ὀργανικοῖς μέρεσι; βάσεις μὲν ἔχειν τῆς προέρχεσθαι χάριν: βαδιεῖται δὲ ποῖ, ὁ πληρώσας τὰ πάντα; καὶ πρὸς τίνα, μηδενὸς ὄντος ἰσοτίμου; καὶ ἕνεκα τοῦ, οὐ φροντίζων ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, καὶ χεῖρα μέν τοι πρὸς τὸ λαβεῖν, καὶ δοῦναι, λαμβάνει μὲν δὴ παρ' οὐδενὸς οὐδέν, δίδωσι δὲ λόγῳ χρώμενος ὑπηρέτῃ δωρεῶν, ᾧ καὶ τὸν κόσμον εἰργάζετο. ὀφθαλμῶν γε μὴν οὐκ ἐδεῖτο, ὧν ἄνευ φωτὸς αἰσθητοῦ τάληψις οὐ γίνεται, τὸ δὲ αἰσθητὸν φῶς γενητόν. ἑώρα δὲ ὁ θεὸς φωτὶ χρώμενος ἑαυτῷ.

Sed Deus, vtpote ingenit9, & creator omnium, nihil opus habet iis quæ rebus creatis inſunt. Quid enim dicemus de vſu inſtrumentalium partium? pedes ei dabimus, progrediendi gratia? at quò ibit, cùm impleat omnia? ad quem accedat, cùm neminem honore parem habeat? aut quam tandem ob rem, cùm humanis curis careat? quid manus, ad accipiendum dãdúmque? ipſe à nemine quicquam accipit: donat autem verbo ſuo munificentiam adminiſtrante, per quod mundum condidit. Oculis certè non eget, quibus ſine luce ſenſibili nihil comprehenditur; at ſenſibilis lux creata eſt: Deus autem propriæ lucis vſu videbat, etiam ante mundum conditum.

Ex D. Gregorio Nazianz. Orat. I.

Αἱ καθαραὶ φύσεις μόλις χωροῦσι θεοῦ λαμπρότητα, ὃν ἄβυσσος καλύπτει, οὗ σκότος ἀποκρυφὴ, φωτὸς ὄντος τοῦ καθαρωτάτου, καὶ ἀπροσίτου τοῖς πλείοσιν. Ὃς ἐν τῷ παντὶ τῷδε, καὶ ἔξω τοῦ παντός ἐστιν. Ὃς καλὸν ἐστιν ἅπαν, καὶ ἄνω παντὸς καλοῦ. Ὃς νοῦν φωτίζει, καὶ διαφεύγει νοῦ τάχος, καὶ ὕψος. ὑποχωρῶν ἀεὶ τοσοῦτον ὅσον καταλαμβάνεται, καὶ ὑπάγων πρὸς τὰ ἄνω τὸν ἐραστὴν, καὶ τὸ ὅθεν κρατούμενος κλέπτεσθαι.

Puræ naturæ vix Dei ſplendorem capiunt, quem abyſſus operit, cuius tenebræ latibulum ſunt, vt potè luminis puriſſimi atque pleriſque inacceſſi, qui & in vniuerſo & extra vniuerſum eſt: qui & pulchritudo omnis eſt, & ſupra omnem pulchritudinem, qui mentis celeritatem atque ſubtilitatem effugit, quantúmque percipitur, tantumdem ſemper ſe ſubducit, amantéſque ſui ex eo, quòd fugit, ac velut iam comprehenſus ſe proripit, ad ſuperna allicit.

Bernardus quoque in eo genere ſubtilis.

Bernar. in conſider.

QVid eſt Deus? longitudo, latitudo, ſublimitas, profundum: longitudo, propter æternitatem; latitudo, propter charitatẽ; ſublimitas, propter maieſtatem, profundũ, propter ſapientiam: Deus amat, vt charitas; nouit, vt veritas; ſedet, vt æquitas; dominatur, vt maieſtas; regit, vt principium; tuetur, vt ſalus: operatur, vt virtus: reuelatur, vt lux: aſſiſtit, vt pietas.

Anaſtaſi' Synaïta in ὁδηγῷ, breuiter, ſed ἐμφατικῶς, θεὸς οὐσία ἀναίτιος, αἰτία παναλκὴς, πάσης αἰτίας αἰτία τὶς ὑπερούσιος. Deus ſubſtantia cauſſæ expers: Cauſſa omnipotens: Omnis cauſſæ cauſſa quædam ſupra ſubſtantiam.

Arnobius, grandis ſenſibus, dictione rudis.

Arnobij deſcriptio generoſis ſenſibus, ſed ſtylo rudiori.

O Maxime, ô ſumme rerum inuiſibilium procreator, ô ipſe inuiſe, nullis vnquam comprehenſe naturis: dignus, dignus es verè (ſi modò te dignum mortali dicendum eſt ore) cui ſperans omnis intelligénſque natura, & habere & agere nunquam deſinat gratias, cui totâ conueniat vitâ genu nixo procumbere, & continuatis precibus ſupplicare. Prima enim tu cauſſa es, locus rerum, ac ſpatium, fundamentum cunctorum quæcunque ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumſcriptio qualitatis, ſine ſitu, motu, & habitu; de quo nihil dici poteſt, & exprimi mortalium ſignificatione verborum: qui, vt intelligatis, tacendum eſt; atque ne per vmbram te poſſit errans inueſtigare ſuſpicio, nihil eſt omnino mutiendũ. Da veniam, rex ſumme, tuos perſequentibus famulos: &, quod tuæ benignitatis eſt proprium, fugiẽtibus ignoſce tui nominis & religionis cultum: non eſt mirum, ſi ignoraris, maioris admirationis eſt, ſi ſciaris.

Ex Seneca, nat. q. proem.

QVid eſt Deus? mens vniuerſi quid eſt Deus? quod vides totum, & quod non vides totum: ſic demum magnitudo illius illi redditur, quâ nihil maius excogitari poteſt: ſi ſolus eſt, omnia, opus ſuum, & intra & extra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? noſtri pars melior animus eſt, in illo pars nulla, præter animum: totus ratio eſt, & Plinius. Totus eſt ſenſus, totus viſus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus ſui.

D[...] ti[...] Se[...] ne

L[...]

Ex eodem, 3. Natur. quæſt. c. 45.

NÆ, hoc quidam crediderunt, Iouem eſſe, qualem in Capitolio, & in cæteris ędibus, videmus mittere manu fulmina; ſed eundem, quem nos, Iouem intelligunt, cuſtodem, rectorem vniuerſi, animum ac ſpiritum mundani huius operis dominum, & & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis: Hic eſt ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, ex quo omnes cauſſæ cauſſarum: vis illum prouidentiam dicere? rectè dices; eſt enim, cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus erat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis; eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Vis illum vocare

D[...] om[...] con[...] ue

care mundum? non falleris: ipſe enim eſt totum, quod vides; totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſuâ.

Philo, lib. de Cherub.

Θεὸς ἐστιν ἀκοινώνητος κακῶν, ἀνένδοτος, ἀνώδυνος, ἀκμὴς, εὐδαιμονίας ἀκράτου μεστὸς, τελειοτάτη ἡ τούτου φύσις, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἄκρα, καὶ τέλος. καὶ ὅρος εὐδαιμονίας.

Eadem Latinè.

DEus eſt expers malorum omniū, ſēper vegetus, doloris neſcius, indefeſſus, ſyncerę fœlicitatis plenus, ipſius natura perfectiſſima, imò ipſe eſt faſtigium extremaque linea fœlicitatis.

DEVS SEDENS IN Cherubin.

Apud Ezech. ex figura Villalpandi, ſtylo oratorio reddita.

PRophetæ apud Babylonios captiuo aperitur cœlum, & Dei magnificentiſſima arcana oſtenduntur: Ecce tibi primùm ab Aquilone ventus ingruit, hinc cœlo intendunt ſe nubes volucribus flammis accenſæ, quas aureus circumfuſi circuli fulgor magna veſtit dignitate. Continuò ſuccedit ingens ille currus immanibus rotis incitatus, quas & interiùs arcana vis animat ſpiritus, & exteriùs micātium oculorum interſtincta multitudo iucundiſſimè perſpergit; currui impendet cœli ſpecies, & in cœlo thronus ex ſapphiris pulcherrimè cōcinnatur: in quo ſedet princeps ille mundi Deus, amplâ, quâ eſt prędıtus, maieſtate: iam verò currum, inſtar quadrigarum, rapiunt quatuor iuuenes, igneo & fulgurante vultu, humana cætero qui, eaque pręclariſſima facie conſpicui, niſi quòd & pectora leonum iubis cernuntur obſita, & ad vtrumque latus pernices veluti aquilarum alæ, iam volatui proludentes & pedes ad vituli plantam deformati ſpecioſum corpus myſtica deformitate terminant.

DE LAVDE PERSONÆ in genere.

Prudentia in laudationibus adhibenda.

CAPVT V.

CVm omnis laudatio ad honeſtatem & decus ſpectare debeat, dā- da eſt imprimis opera, vt quicquid laudandum ſuſcipitur, honeſtæ laudis ſegetem & argumentum præbeat. Tū verò ita tractandum eſt, vt non ementitis ſuperiectionibus, ſed veris ſolidiſque rationibus, ac laudum argumentis, tota innitatur oratio. Rarò tamē inuenias laudatores qui velint, *Ementita ſuperiectiones in laudationibus vitanda. Praſtat ficum dicere, qu. fingere.*

Τὰ σῦκα, σῦκα: τὴν σκάφην, σκάφην λέγειν.

Ficus ficus: & ſcapham, ſcapham dicere.

Amant omnes, res, quas ſibi laudandas ſumpſerunt, ſupra naturam & mores extollere, vt ipſi videātur eloquentes. In quo quātus eſt error eorum qui hæc faciunt, qui non vident? tantùm enim abeſt vt argumento decus & gloriam concilient, quin potiùs eruditas aures deterreant: & dū blanda quadam ac propè inſana mentiendi dulcedine, titillantur in multis, hoc aſſequuntur, vt vera etiam narrantibus minimè credatur.

Solent autem pueri, & leues perſonæ, in hæc vitia potiſſimùm incurrere; quæ cùm minimè ſpectent, quid cuiuſque rei poſtulent adiuncta, volitant in locis communibus, & eos à re & virtute militari com- *Superiectiones in laudationibus ſunt puerorum.*

mendant, qui hoſtem nunquam viderunt: ab eruditione, qui vix ἄλφα, βῆτα, didicerunt.

Claudij imperat. Laus ridicula.

Hoc genus laudatorum facetè admodum irriſit Seneca in ἀποκολοκυντώσει, cùm in funere Claudij Imperatoris, qui fatuus & imbellis habebatur, poëtas inducit cantantes.

Fundite fletus, *Edite planctus,*
Fingite luctus, *Reſonet triſti*
Clamore forum. *Cecidit pulchrè*
Cordatus homo, *Quo non alius*
Fuit in toto *Fortior orbe.*
Ille citato *Vincere curſu*
Poterat celeres: *Ille rebelles*
Fūdere Parthos, *Leuibúſque ſequi*
Perſida telis: *Certáque manu*
Tendere neruū: *Qui præcipites*
Vulnere paruo *Figeret hoſtes,*
Pictáque Medi *Terga fugacis.*
Ille Britannos *Vltra noti*
Littora Ponti, *Et cæruleos.*
Scuta Brigātas, *Dare Romuleis*
Colla catenis *Juſſit, & ipſum*
Noua Romanæ *Jura ſecuris*
Tremere Oceanum.

At bonus Imperator nihil vnquam iſtorum cogitârat.

Vt autem pleniùs oſtendat talium laudatorum ineptias, qui ſæpè, dum ſe egregiè commendare aliquem exiſtimant, ea dicunt, quibus non leuiter offendatur: Addit:

Deflete virum, *Quo non alius*
Citiùs potuit *Dicere cauſas.*
Vna tantùm *Parte audita,*
Sæpè & neutra.

[Tum cum Minore comparatur.]

Tibi iam cedet *Sede relicta,*
Qui dat populo *Jura ſilenti,*
Cretea tenens *Oppida centum.*

Hæc quidem ridicula, & ad riſum compoſita laudatio.

Præclarum Lyſippi apophtegma.

Num igitur ſatius vnumquemque ſuis ornare coloribus, quàm fictos & adulterinos cōquirere? Sapiebat profectò Lyſippus, qui Alexandrum cum haſta finxerat, Apellem arguens, qui eundem fulminantem depinxiſſet.

Plut. [...] Iſide [...] Oſiri. In la[...] bus e[...] turpe il[...] la cr[...]re quæ [...]il le, de [...] narr[...], agno[...] Enni[...] in vita [...]ph[...]

Ego enim (aiebat) veris Alexandri virtutibus nihil affinxi, cùm ea haſta expreſſi, cuius vis & gloria nunquam eſt interitura: At verò Apelles, qui fulmen in manu fortiſſimi Regis appinxit, num videtur de eius gloria detrahere? nam dum fictis ornat inſignibus, ſpoliat veris. Fulmen poſteritas non credet, haſtam ignorabit.

Et prudenter illud quidem: nā quis animo non auerſetur, aut rideat, cùm indignos exquiſitis ſupra merita, vel etiam humanam conditionem, laudibus videt ornari?

Strat[...] vetu[...] calu[...] pilli [...] ca- turb[...] cinil[...]. Lucia[...] in [...]

Stratonice, Seleuci vxor, deformis, & calua; à poëtis, quibus certamen talenti mercede indixerat, ſuas comas hyacinthinas prædicari lubenter audiuit: In quantum verò deriſum ceſſit hæc laudatio, apud eos qui rem penitùs nouerant? Num ſatius fuiſſet tacere, quàm tam flagitioſo & impudenti mendacio aures inquinare?

Ad dices: Si exiguum eſt argumentum, quomodo aſſurget, niſi arte & induſtria expoliatur? eſto, valeat induſtria, ſed abſit mendacium, abſint ineptiæ. Si modica eſt materia, leni ſtylo pertexenda eſt, nec ſemper illa πυργοτραγῳδούμενα in rebus leuiculis vſurpanda: plus enim valet verbum grauiter, modeſtè, & opportunè dictum, quàm tota farrago puerilium amplificationum.

DE ARGVMENTIS ET tractatione demonſtratiui generis, in laude perſonæ.

CAPVT VI.

Gen[...] de- mo[...] ra- tiui[...] na- gis [...] bet c[...] [...] quæ [...] gu- m[...]

ARgumenta in hoc genere plus habere debent ſpeciei & floris, quàm pugnacis caloris. Cùm enim, vt ſuperiùs demonſtratum eſt, honeſta quæque, ἔνδοξα, in laudis argumentum cadant, non eſt anxiè

laborandum, quomodo probes auditoribus talia eſſe; cùm iam omniũ mentes ſatis conſentiant; ſed in eo curſus induſtriæ verſari debet, vt quę per ſe pulchra, grauia, excelſa ſunt, excitato quodam orationis flore veſtita ponantur ob oculos.

In quo plurimùm valent definitiones conglobatę, partium enumerationes, ſimilitudines, adiuncta, effecta, contraria, ſententiæ graues, ſculptæ, eruditæ, hiſtorię inſignes, & ex optimis quibuſque auctoribus petita, cum inſigni varietate doctrinæ, ſupellex.

Atque, cùm res geſtę eius qui laudatur, potiſſimam ſuggerant argumentorum copiam, ita ſunt percurrendę, vt multis ſuauitatis condimentis, in ordine, tranſitionibus, figuris temperentur.

Quo in genere excellit Pliniana Charis, & acutum illud in ſingulis penè clauſulis aures vellicans, tum ſententioſum elata quadam maieſtate collucens. Qualia ſunt iſta:

Ac ſicut maris cœlique temperiem turbines tempeſtatéſque commendant, ita ad augendã pacis tuæ gratiã illũ tumultũ præceſſiſſe crediderim.

Habet has vices conditio mortalium, vt aduerſa ex ſecundis, ex aduerſis ſecunda naſcantur: occultat vtrorumque ſemina Deus, & plerumque bonorum malorúmque cauſæ ſub diuerſa ſpecie latent.

Animaduerte, vt excelsè ornatur hęc oratio, tũ generoſa ſimilitudine, tum ſententiis exquiſitis. Quid? vbi de adoptione Traiani diſſerit, quam grauiter & diſertè illud infert? *Communicato enim imperio* ſollicitior tu, ille ſecurior factus eſt. O nouum atque inauditum iter! *Non te propria cupiditas, proprius metus, ſed aliena vtilitas, alienus timor principem fecit.* Videaris licet, quod eſt ampliſſimum, conſecutus inter homines, feliciùs tamen erat, quod reliquiſti; ſub bono principe priuatus eſſe deſiiſti.

Item.

Non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit. Nam qui vbique ſunt homines, hoc idem votis expetebant, ille tantum iure principis occupauit, primúſque fecit, quod omnes facturi erant; nec Hercule tantopere cunctis factum placeret, niſi placuiſſet, antequam fieret. At quo temperamento, Dij boni, poteſtatẽ tuam fortunámque moderatus es? Imperator, titulis & imaginibus, & ſignis, cæterùm, modeſtia labore, vigilantia dux, & legatus, cùm iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires, *neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obſequium aſſereres.* *Modeſtia Traiani.*

Vides igitur artificium Oratoris, quod nude dici potuiſſet ab hiſtorico, adoptatum fuiſſe Traianum à Nerua Imperatore, magno omnium conſenſu, pari adoptati principis in vtraque fortuna moderatione; hoc Plinius oratoria quadam magnificentia in ſummum attollit orationis decus; quod conſequitur morata oratione, generoſis acuminibus, ſuauibus & appoſitè temperatis figuris. Iam eius imperio modeſtiam vide, *Artificium huius laudationis.*

Vidimus humeſcentes oculos tuos, demiſiúmque gaudio vultum, *tantumque ſanguinis in ore, quantum in animo pudoris.* Atque hoc magis incenſi ſumus, vt precaremur, ne quando tibi non eadem cauſſa lacrymarum, vtque non vnquam frontem tuam abſtergeres. *Pudor.*

O te fœlicem, quod cùm diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur. *Fœlicitas in animo.*

Eſt enim demum vera fœlicitas, fœlicitate dignum videri. *Fœlicitas vera.*

Item.

Horum vnum ſi præſtitiſſet alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter Deos ſedes auro ſtaret,

aut ebore, anguſtioribuſque aris & grandioribus victimis inuocaretur. Tu delubra non niſi adoraturus intras: *Tibi maximus honor excubare pro templis*, &c.

Pietas Traiani.

Honor verus.

Scis enim vbi vera principis, vbi ſempiterna ſit gloria, vbi ſint honores, in quos nihil flammis, nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim & ſtatuas, aras etiam templáque demolitur, & obſcurat obliuio; negligit carpitque poſteritas: Contrà contemptor ambitionis, & infinitæ poteſtatis domitor, à nullis magis laudatur, quàm quibus maximè neceſſe eſt.

Hæc oratio, vt videre licet, generoſis viua ſenſibus, lectiſſimis præterea verbis & figurarum exornationibus colluſtratur; ex quo in tantam ſpeciem aſſurgit.

Figuræ demonſtratiua.

Eius autem generis figuræ propriæ ſunt, Antitheſes, Iſocola, Homœoptota, Homœoteleuta, Diſtributiones, Oxymora, ſententiæ concinnæ, acutæ, vellicantes, numeroſi fluentéſque periodorum exitus, & cætera id genus, quę efficiunt vt res alioqui communes hac varietate placeant. Nec immeritò dixit Plinius de ſuo Panegyrico:

Atque vtinam ordo ſaltem & trãſitus, & figuræ, ſpectarentur. Nam inuenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari ſolent: diſponere aptè, figurare variè, niſi eruditis negatum eſt.

Quod verò ad ordinem & tranſitus attinet, non ſine cauſſa video notatum à Plinio: Arbitror enim hanc vnam rem eſſe, è qua toti orationi plurimùm afflari ſoleat lucis, gratiæ, iucunditatis.

Ordo & diſpoſitio in demonſtratiuo genere quanti ſit momenti.

Nihil tam infantem prodit in his panagyricis oratorem, quàm diſpoſitio fluctuans, excurſiones intempeſtiuæ, & tranſitus inconcinni. Quamobrem danda erit ſingularis opera, vt decenti membrorum congerie totum opus coaleſcat, ne quid laxiùs extuberans, ne quid protritũ, ne quid importunè adſcitum, vt faciles aditus, vt digreſſus prudentes, vt ex vno in aliud commodè tranſeatur.

Hanc autem exornatiui generis diſpoſitionem, paucis tradidiſſe videtur M. Tullius in partitionibus.

Nam (inquit) aut temporum ſeruantur gradus, aut generum diſtributiones, aut à minoribus ad maiora aſcendimus, aut à maioribus ad minora delabimur, aut hæc inæquali varietate diſtinguimus, cùm parua magnis, ſimplicia coniunctis, obſcura dilucidis, læta triſtibus, incredibilia probabilibus intexímus.

Quinque hîc collationis modos animaduertit: primus eſt cùm gradus temporum ſeruantu, vt cùm patria primùm & parentes recenſentur, deinde educatio, ſtudia, præceptores, mox adoleſcentia, iuuentus, maturitas, ſenectus, mors denique continuo orationis filo pertexuntur. Quẽ ordinem veteribus placuiſſe video. Nam Iſocrates, in Euagora Cypri Rege exornando, hunc dicendi tenorem ſequutus eſt; nec multum ab eo in Antonij vituperatione declinauit M. Tullius. Quin & Plinius in nobili panegyrico idem fermè iter aggreſſus eſt: nam Traiani laudationem ordine quodam temporum peragit, orſus ab adoptione, ad tertium eius Conſulatum, in quo panegyrim pronuntiauit. Quicquid igitur moderatè interea, liberaliter, benignè, vtiliter in publicum fecit, recenſet, diducit, ornat, ſæpè floridè, &, vt ait Lipſius, penè Poëtarum in morem.

Hæc ſeries, vt liberè fatear, multum olet ſcholæ, & niſi gratiis aſpergatur, acutiſque ſententijs exſtimuletur, ſidit, & langueſcit.

Secundus ordo eſt, cùm generum diſtributiones ſequitur, nulla temporum habita ratione: vt cùm noſtro arbitrio certa quędam ca-

pita, quaſi ſtatum totius orationis conſtituimus, per quæ vniuerſæ laudationis ratio excurrat: qui ordo plus habet ingenij & prudentiæ: Et eundem vſurpauit M. Tullius, cùm Magnum ſuum exornaturus, quatuor res dixit in ſummo Imperatore ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem; & ad hæc quatuor genera, laudes, omnes Pompeij reduxit.

Hi duo ſunt collocationis modi præcipui: nam cæteri, qui afferuntur, poſſunt in eoſdem incurrere.

Tertius igitur eſt, cùm minora quæque decerpimus, à quibus ſenſim aſcendimus ad maiora, vt ſi Achillem laudaturus, à tyrocinio ſub Chirone incipias, & eius pueriles luſus ac venationes laudibus proſequaris; mox nullis temporum gradibus ſeruatis, ſtatim ab hoc luſu, animos auditorum ad egregia herois facta traducas, eúmque in bello Troiano fulminantem depingas

Quatus ordo prorſus contrarius eſt, cùm commemoratis egregiis alicuius viri virtutibus, minutias etiam & facta leuiora recenſemus. Quod Damis preſtitiſſe perhibetur in ſuo Apollonio: Nam, cùm reprehenderetur, quod catellos imitatus, qui cœnantibus dominis micas de menſa colligunt; ita ille minuta quæque Apollonij, operi incripſiſſet ſuo: Reſpondit, de menſis Deorum analecta quoque ſedulò eſſe colligenda: τὸ μηδὲ τὰ πίπτοντα τῆς ἀμβροσίας ἀπόλλυσθαι.

Quintus modus, in quo inæquabili varietate res miſcentur, maximè conuenit philogis, qui admirationem, & alios affectus, ex inopinatis caſibus aucupantur.

Et hunc conſectatus eſt Heliodorus in Æthiopicis: nullo enim temporum aut rerum ordine ſeruato, ſtatim incipit à medio, & lectorem in tragicam quandam ſolitudinem inducit, ignoratione triſti ſuſpenſum, quoniam ea quę narrantur, ſint erupta. Mox per epiſodia perſonas inducit, quæ præteritarum rerum quidpiam narrent, quod anteà fuerat delibatum: nouarum interim narrationum obſcura quędam ſemina ſpargit, quæ ſuo tempore prodeant in lucem.

Quinto demum & ſeptimo libro poſt longiſſimam ſuſtentationem, intelligentiam eorum quæ in primo libro ſcripſerat, perficit: dum à ſeptimo ad extremum pergens, omnia inter ſe quàm aptiſſimè connexa, non ſecùs ac ædificium varia contignatione luculentè compactum oſtendit.

Sextum à recentioribus nonnullis excogitatum video, qui laudationes ſuas, & res quæ laudantur, ſæpe in pyramides, hortos, fontes coronas, & cætera id genus, δημηγορικῶς efformant; quod ſi commodè fiat, ſpeciem habet ingenij: ſin contra in cacozeliam, frigus, & ineptias non raro incidit.

DE LAVDE PERSONÆ, in ſpecie.

CAPVT. VII.

IN laude perſonæ quinque ſunt notanda: natura fortuna, ſeu conditio, inſtitutio, actiones, circunſtantię. *Vide Ciceron. li. 2. de orat. ſect. 46.*

Natura comprehendit corpus, & animum.

In animo virtutes & ſcientiæ commendatur,

In corpore laudatur pulchritudo, robur, agilitas, ſanitas: Ingens enim bonum eſt mens ſana in corpore ſano; quanquam ſuus eſt (vt dixit Seneca) virtuti in lectulo locus. Verumtamen felix cenſetur à Thalete, τὸ μὲν σῶμα ὑγιὴς, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος.

Fortunas,opes, natalium ſplendorem, diuitias, honores, affines,amicos, clientelam continet, & cætera, quæ cum imperio coniuncta ſunt,aut priuata.

Inſtituto fidem facit naturæ,eámque illuſtrat.

Actiones naturam hominis perficiunt,& inſtitutionem.

Circunſtantiæ rem ornant, & per totum laudationis corpus variè diſtribuuntur.

Vniuerſæ autem laudationis neceſſitas, vtilitas, & delectatio ſcopus eſſe debet.

Sed vt res fiat clarior, & plenior, prælibabo illuſtria quædam argumenta, & exempla;ad quorum imitationem, inſignium virorum laudationes effingi poſſint.

Exemplum laudationis mixtæ.

Laudatio mixta initiis accõmodata. ELegans eſt laudis genus, & initiis accommodatiſſimum, cùm multa ſimul mixta commendantur per antiſagogen.

Dignum imitatione hoc exemplum. Tale eſt illud Plinij in Traiano: Enituit aliquis in bello, ſed obſoleuit in pace; alium toga ſed non arma honeſtârunt; Reuerentiam ille terrore, alius amorem humanitate captauit; ille quæſitam domi gloriam in publico,hic in publico domi partã perdidit. Poſtremò,nemo adhuc extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur.

At Principi noſtro quanta concordia, quantúſque concentus omnium laudũ, omniſque gloriæ contigit vt nihil ſeueritati eius, hilaritate; nihil grauitati,ſimplicitate,nihil maieſtati, humanitate detrahatur. Iam firmitas,iam proceritas corporis, iã honor capitis, & dignitas oris, ad hoc,ætatis indeflexa maturitas,nec ſine quodam munere Deum feſtinatis ſenectutis inſignibus ad augendam maieſtatem ornata cęſaries, nonne longè, latéque principem oſtentant.

Huc accedat laus Origenis eximia apud Vincentium Lirinenſem. Si vita facit authoritatem, magna illi induſtria, magna pudicitia, patientia, tolerantia. Si genus vel eruditio, quid eo nobilius? qui primùm in ea domo natus eſt, quæ eſt illuſtrata martyrio? deinde pro Chriſto, non ſolùm patre ſed omni facultate priuatus, tantùm inter ſanctæ paupertatis profecit anguſtias, vt pro nomine Dominicæ confeſſionis ſæpiùs, vt ferunt affligeretur. Neque verò hæc in illo ſola erant, quæ cuncta poſtea tentationi forent, ſed tanta etiam vis ingenij, tam profundi, tam acris, tam elegantis, vt omnes penè multum longéque ſuperarit; tanta doctrinæ ac totius eruditionis magnificentia, vt pauca forent diuinæ, penè fortaſſe nulla humanę Philoſophiæ, quæ non penitus aſſequeretur. Cuius ſcientię cùm Græca cederent,& Hebræa quoque elaborata ſunt. Eloquentiam verò quid memorem? cuius fuit tam amœna, tam læta, tam dulcis oratio, vt mihi ex ore ipſius non tam verba quàm mella quædam fluxiſſe videantur? Quæ non ille perſuaſu difficilia diſputandi viribus elimauit,&c. Et paulò pòſt. Iam verò quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria, quanta gratia fuerit, quis exequi valeat? Quis non ad eum paulo religioſior ex vltimis mundi partibus aduolauit? Quis Chriſtianorum non penè, vt Prophetam, quis Philoſophorum non vt magiſtrum veneratus eſt? Quam autem non ſolùm priuatæ conditioni, ſed ipſi quoque reuerendus fuerit imperio, declarant hiſtoriæ, quæ eum à matre Alexandri Imperatoris accitum ferunt, cœleſtis vtique ſapientię merito, cuius & ille gratia & amore flagrabat. Sed & eiuſdem epiſtolæ teſtimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum

principum Chriſtianus fuit, Chriſtiani magiſterij authoritate conſcripſit. De cuius incredibili quadam ſciẽtia, ſi quis referentibus nobis Chriſtianũ non accepit teſtimonium, ſaltem teſtificantibus Philoſophis gẽtilem recipiat confeſſionem. Ait namque impius ille Porphyrius, excitum ſe fama ipſius Alexandriam fere puerum perrexiſſe, ibique vidiſſe iam ſenem, ſed planè talem tantúmque qui arcem totius ſcientiæ conſcendiſſet.

Laus generis, ſiue nobilitatis.

PRæclarum omnino locum in perſonæ laudatione nobilitas occupat, quæ nihil eſt aliud quàm naſcendi fœlicitas; Et hoc Dei quidem donũ eſt non contemnendum; nam ſi illuſtrium virorum reliquias & ſimulachra colimus, quantò magis liberi viuas & ſpirantes patrum imagines ſuſpicere debemus? Vbi parentum deeſt claritas, ad commune epiſodium recurritur. *Μίαν εὐγένειαν ἀρετὴν εἶναι.* vel genus potiùs ſilentio premi ſolet.

In modo autem & tractatione eius loci, primum laudandi parentes, deinde gratulandum illi qui in ſe transfuſam habeat cum maiorum fortuna, virtutem Præclarum eſt exemplum in Panegyrico Conſtantini Magni ab oratore quodam Belga, apud Treuiros recitato.

A primo igitur incipiam originis tuæ nomine, quod plerique adhuc fortaſſe neſciunt, *ſed qui te amant plurimum, ſciunt.* Ab illo enim Diuo Claudio manet in te auita cognatio, qui Romæ imperij ſolutam & perditam diſciplinam primus reformauit, immanéſque Gothorum copias Põti faucibus & Iſtri ore proruptas, terra marique deleuit; vtinam diuturnior recreator hominum, quàm maturior Deorum comes extitiſſet: Ab illo generis authore, in te omnis imperij fortuna deſcẽdit, deinde omnes inter participes maieſtatis tuæ, hoc habes, Conſtãtine, præcipuum, quòd Imperator es, *tantáque eſt nobilitas originis tuæ, vt nihil tibi addiderit honoris, imperium, nec poſſit fortuna numini ſuo imputare,* quod tuum eſt, omiſſo ambitu, & ſuffragatione. Non fortuita hominum conuentio, non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit, *imperium naſcendo meruiſti;* quod quidem mihi Deorum immortalium munus, & primum videtur, & maximum, in lucem ſtatim te fœlicem venire, & ea, quæ vix alij totius vitæ laboribus conſequuntur, iam domi parta ſuſcipere.

Laus corporis, Pulchritudo.

PVlchritudo corporis nonnunquam ſimulachrum eſt egregiæ mentis: *Αειδιλόταπον ἀγαθὸν, ἥδιστον θεοῖς, ἥδιστον ἢ ἀνθρώποις,* vt ait Dion, & ſecundùm Syrimimos *muta commendatio.* Maximus Tyrius pulchrũ animum in pulchro corpore, rectè comparat cum amœniſſimo fluuio, qui per exquiſitas pratorum opes & delicias fluit, *ποταμοῦ κάλλος λειμῶνι ἐπιῤῥέον, ψυχῆς ἄνθος ἐμπεφυτευμένον σώματι καλῷ.* *Pulchritudinis laus.*

Eſt porrò pulchritudo apta membrorum proportio, cum quadam coloris ſuauitate: In viris dignitas, in fœminis venuſtas appellatur.

Et in heroïbus quidem illis ſæpe laudatur proceritas corporis, maieſtas capitis, oris dignitas, ætatis maturitas, fulgor oculorum, veneranda pariter & grata maieſtas, quæ perſtringat ſimul & inuitet aſpectus.

Notantur etiam expreſſæ notæ corporis, vt in Seleucidis, Anchora: in Auguſto, ſtella Capricorni; in Spartana Thebanorum familia, *λόγχη*, cu-

ius meminit Dio Pruſ.orat.4.

Conſtantini Magni ſpeciem ſic eius Panegyriſtes expreſſit: Eſt iſtud exemplum graue: nihil enim nimis enucleat: cauendum eſt ab ineptiis eorum qui in laude grauis perſonæ, vt B. Virginis, vernante ſtyli laſciuia ſpeciem aliquam Helenæ efformare nituntur. Sic igitur ille.

In laude pulchritudinis quid cauẽdum.

Pulchrum quidem, Dij boni, & cœleſte miraculum, Imperator adoleſcens, in quo illa quæ iam ſumma eſt fortitudo, adhuc tamen creſcit, in quo hic fulgor oculorum, hæc veneranda pariter & grata maieſtas perſtringit ſimul, & inuitat aſpectus; talẽ illum magnum regem, talem Theſſalum virum mente concipio, quorum ſumma virtus celebratur.

Non fruſtrà enim doctiſſimi viri dicunt, naturam ipſam, magnis mentibus domicilia corporum dignametari, & ex vultu hominis ac decore membrorum colligi poſſe, quãtus illos cœleſtis ſpiritus intrârit habitator. Itaque te cùm ingredientes milites vident, admirantur, & diligunt, ſequuntur oculis, animo tenent, Deo ſe obſequi putant, cuius tam pulchra forma eſt, quàm certa diuinitas.

Pulchrum corpus dignum magnæ mentis domiciliũ.

Sic Alexander forma fuit ſupra hominem auguſtiore, ceruice celſa, lætis oculis, & illuſtribus, malis ad gratiam rubeſcentibus, reliquis corporis lineamentis, non ſine maieſtate quadam decorus.

Alexandri forma.

Alias deſcriptiones, partim dignitatis virilis, partim venuſtatis muliebris, vide in libro Hypotypoſeωn.

Laus agilitatis.

Auſonius in Gratiano.

LAudatur agilitas ab affectis, in currendo, iaculando, luctando, venando: eandem in ſaltando apud graues viros minimè laudârim. Auſonius, in Gratiano Imperatore Chriſtiano, agilitatem ita commendat; *Quis curſum tam perniciter incitauit?* quis palæſtram tam lubricus expediuit? quis ſaltum in tam ſublime collegit? nemo abductiùs iacula contorſit, nemo ſpicula crebriùs coniecit, aut certiùs deſtinata percuſſit.

Mirabamur Poëtam, qui effrænes dixerat Numidas, & alterum, qui ita collegerat, vt diceret *in equitando verbera, & præcepta eſſe fugæ, & præcepta ſiſtendi*, obſcurum hoc nobis legentibus erat; Intelleximus te videntes, cũ idem arcum intenderes, & habenas remitteres, aut equum ſegniùs euntẽ verbere concitares, vel eodem verbere intemperantem coërceres; qui te viſi ſunt hoc docuiſſe, non faciunt: imò, qui viſi ſunt docuiſſe, nunc diſcunt.

Laus agilitatis in venando.

NEque verò hæc erit inuenuſta laus; cuius decus etiam plerique Principes affectârunt, vt Mithridates, Hadrianus, Carolus Magnus, Hẽricus I. & Albertus Imperatores. Ipſa etiam, inter mulieres Euphroſyna, Alexij Angeli, Imper. Byzantini, vxor, quod teſtatur Nicetas. l. 3. aurata chirotheca accipitrem ſuſtinuit, inter aucupes & venatores frequens. Verùm adhibendus eſt in laudatione modus, eaq; temperamento prudẽtię condienda. Neque enim Baiazetẽ in eo laudârim, quòd maiorum curarũ expers, ſeptem millia virorum, qui accipitres curarent, haberet, aut Barnabam Vicecomitem, qui multa canum millia miſerorum ruſticorum ſumptu alenda vicatim diſtribuerat. Laudari ſolet venator, ſi venetur, poſtquam pietati & grauibus negotiis fecerit ſatis, non remiſſionis cauſſa, ſed exercitationis, ſed agreſtium vtilitatis. Si inter ſyluarum horrorem montiúmque veſtitu

viri

viridiſſimos, numen veneretur, hoc peculiari laude dignum: ita Traianum ſuum venantem deſcribit Plinius:

Quòd ſi quando cum influentibus negotiis paria feciſti, inſtar refectionis exiſtimas mutationem laboris. quæ enim remiſſio tibi, niſi luſtrare ſaltus? excutere cubilibus feras? ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre, nullius manu, nullius veſtigio adiutum; atque inter hęc, pia mente adire lucos, & occurſare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis: hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris curſu, cum audacibus robore, cum callidis aſtu, nec mediocre pacis habebatur decus ſubmota campis irruptio ferarum, & obſidione quadam liberatus agreſtium labor.

Vſurpabant iſtam quoque gloriam illi principes, qui obire non poterãt: Vſurpabant autem vt domitas fractaſque clauſtris feras, ac denique in ipſorum ludiorium emiſſas mentita ſagacitate colligerent.

Luſit quoque in eo genere Claudianus ad Honorium lepidè ſuo more.

Tu cùm per altas impiger ilices
Prædâ citatum cornipedem reges,
Telis iacebunt ſponte tuis feræ:
Gaudénſque ſacris vulneribus leo,
Admittet haſtam, morte ſuperbior.

Laus agilitatis, ſiue ſtrenuitatis, in re militari, & campeſtri exercitatione.

IMago eſt rei militaris, venatio: ad rem igitur ipſam veniamus. Artis militaris peritia ab imitatione Plinij ad Traianum commendari poteſt.

Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum comparaſti? cùm tecum inediam, tecum ferrent ſitim, cùm in illa meditatione campeſtri militaribus turmis imperatorium puluerem ſudorémque miſceres, *nihil à cæteris, niſi robore ac præſtantia differens*? cùm eminus libero Marte tela vibrares, nunc vibrata ſuſciperes, alacer virtute militum, & lætus, quoties, aut caſſidi tuæ, aut clypeo gauior ictus incideret? laudabas quippe ipſe ferientes, hortabariſque vt auderent, & audebant iam, cùm ſpectator moderatórque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac ſi quid durius accipienti videretur, ipſe vibrares. Sed quis diſertiùs artem militarem extulit, quam Cicero in ſuo Pompeio pro lege Manilia, num. 28.

Quis igitur hoc nomine ſcientior vnquam, aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo atque pueritię diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militię diſciplinam profectus eſt? qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris? Ineunte adoleſcentia, maximi ipſe exercitus Imperator? qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico decertauit? plura bella geſſit, quàm alij legerũt? plures prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt? Cuius adoleſcientia ad ſcientiam rei militaris, nõ alienis præceptis, ſed ſuis imperiis, non offenſionibus belli, ſed victoriis, non ſtipendiis ſed triumphis eſt traducta? Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna reip. Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex ciuitatibus atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale, varia & diſperſa genera, & bellorum & hoſtium, non ſolùm geſta ab hoc vno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant, in vſu militari poſitam, quæ huius viri ſcientiam fugere poſſit. Iam verò virtuti

Cnei Pompeij, quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt quod quiſquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? Neque enim illæ ſunt ſolæ virtutes Imperatoriæ, quæ vulgò exiſtimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo; quæ tanta ſunt in hoc vno, quanta in reliquis Imperatoribus, quos aut audiuimus, aut vidimus, non fuerunt. Teſtis eſt, &c. De Cæſaris bellica peritia, vide Sueton. 37.

LAVS A VARIIS artibus, & ſcientiis.

In qua delineantur primis veluti apicibus capita quibus ſcientiæ & virtutes commendari ſolent.

Grammaticus.

DE laude Grammaticę legendus Capella li. 3. Diomedes in epiſt. ad Athanaſium. Diodorus lib. 12. in Charondę legibus. C. Suet. de illuſtribus Grammaticis, & de Criticis. Mercur. 6. variar. cap 19.

Grammatica laus. In Grammatico verò primùm laudabuntur inuenta, ſi quę in literarum figuris, poteſtate, vocum ſignificatione, nominum expoſitione, prudenter excogitârit.

Secundò, documenta, ſi viua voce, ſi ſcriptis, ſi vſu cõſuetudine hominũ docuerit, linguas, litteras, authores.

Tertiò, ſi quàm purè loquatur, & ſcribat.

Quartò, ſi linguas multas, ſi pręſtantes, vt Hebraïcam, Græcam, Latinam, calleat.

Quintô, ſi ſubtiliter etymologias arceſſat à fontibus, ambiguas & obſcuras, magna ingenij dexteritate illuſtret.

Sextò, ſi profunda in eo hiſtoricorum & poëtarum lectio; ſi ſubtilitas in interrogando, alacritas in diſputando, prudentia in interpretando. Grammatica enim, vt ait Philo, libro de Cherub, ποιητικὴν ἑρμηνεύουσα, καὶ παλαιῶν πράξεων ἱστορίαν μεταδιώκουσα.

LAVS RHETORIS, ſiue Oratoris.

PHilo eodē libro de Cherub, paucis omnem vim Rhetoricæ complexus eſt: Ῥητορικὴ δὲ τάς τε ἐν ἑκάστοις δεινότητας ἐξετάζουσα, καὶ πᾶσαν τὴν πρέπουσαν ἑρμηνείαν ἐφαρμόζουσα, τονώσεις, καὶ περιπαθήσεις, καὶ ἔμπαλιν ἀνέσεις, καὶ ἡδονὰς, καὶ στωμυλίας, καὶ τὴν περὶ γλῶτταν καὶ τὰ φωνητήρια ὄργανα εὐπραγίας περιποιοῦσα. *Rhetorica quid ex Philo.*

Explorat vim omnem dicendi, & vnicuique argumento propriam accõmodat elocutionem: preterea contentiones, & affectus vehementiſſimos, & remiſſiones, & ſuauitates, & delicatos lepores, & pronuntiationis artificium diſpenſat.

Laudabitur ergo Rhetor à partiũ enumeratione Rhetorices, & in omnibus abſolutus oſtendetur.

Primò, ſi eius inuentio ſit fœcunda ſolers, ingenioſa, hominum ſenſibus accommodata.

Secundò, ſi diſpoſitio apta, prudens, clara.

Tertiò, ſi elocutio pura, elegãs, perſpicua, culta, venuſta, plena, mollis, florida, ſuauis, incitata, grauis, omni denique verborum ornatu & ſententiarum grauitate affluens.

Quartò ſi pronuntiatio elegans, venuſta, decens.

Quintò, ſi memoria felix, firma diuturna.

Sextò, ſi doceat, ſcribat, declamet, oret, concionetur, deliberet, legatione fungatur cum dignitate, dexteritate, facilitate, grauitate, prudentia.

Septimò, ſi in certaminibus eloquentię fuerit coronatus, ad ſum-

mum ſi moueat, perſuadeat, flectat impellat; in animis hominum regnet, & dominetur.

Extat præclara laus viri eloquentis apud Lucanum, in poëmatio, ad Calphurnium Piſonem, v. 43. Item apud Ouidium l. 2. de Ponto, Eleg. 5. ad Solanum. Apud Plinium Iuniorem. l. 2. ep. 3. Apud Senecam in controuerſiis de Craſſo Seuero in præfatione. l. 3. apud Syneſium in Dione.

Nonnulla complexus eſt Auſonius ad Gratianum his verbis; *Quis aut dicenda* prudentiùs cogitauit, aut conſultiùs cogitata diſpoſuit, aut diſpoſita maturiùs expediuit?

Deinde, quis tenor vocis, cùm incitata pronuntias, quæ inflexio cùm remiſſa; quæ temperatio cùm vtraque diſpenſas? Quis Oratorum læta, iucundiùs; facunda, cultiùs; pugnantia, denſiùs, aut denſata, glomeratiùs dixit, aut, quod eſt liberum, cogitauit; Vellem, ſi rerum natura pateretur, Xenophon Attice in noſtrum æuum venires, tu qui ad Cyri virtutes exequendas votum potiùs quàm hiſtoriam commodaſti, cùm diceres, nō qualis eſſet, ſed qualis eſſe deberet. Si nunc in tempora iſta procederes, in noſtro Gratiano cerneres, quod in Cyro tuo non videbas, ſed optabas.

Laus Poëtæ.

Capita.

Legendus eſt Cornelij Taciti, ſiue Fabij Quintiliani dialogus, qui multa habet, pro Poëſi, & contra Poëſin. Item Sil. Ital. ſub finem lib. 11. Anthol. l. 1. ἐπ. εἰς ποιητάς. Luciani Genethliacon, apud Statium. Floridus. l. 5. ſucciſ. c. 7. in obtrectatores Poëtarum.

Poëticè dicitur à Maximo Tyrio. orat. 28. φιλοσοφία, τῷ μὲν χρόνῳ παλαιὰ τῇ δὲ ἁρμονίᾳ, ἔμμετρος, τῇ δὲ γνώμῃ μυθολογική: *Philoſophia, tempore vetuſta, conſonatia metrica, argumento fabuloſa.*

Laudatur Poëta primùm ſi variis linguis ſcribit; Græcè, Latinè, Gallicè; ſi omnia poëmatum genera, vt epigrammata, elegias, odas, comœdias, tragœdias, ſatyras, heroïca.

Secundò, ſi ingenioſus, acutus, grauis, ſuauis, perſpicuus; ſi ſeruat in rebus ſpiritum, proprietatem & elegantiam in verbis, decorum in actionibus.

Tertiò, ſi recitat, docet, ſcribit, mouet, delectat.

Quartò, ſi præmiis nobilitatus fuerit, dignitate, ſtatua, corona, obſequiis, hymnis, ſepulchro, & cæteris honoribus, quibus affecti veteres poëtæ leguntur.

Laus Philoſophi.

Philoſophiæ laudem paucis complectitur M. Tullius, Tuſcul. 5. ſect. 5. Martianus verò Capella deſcriptionem habet Dialecticæ, lib. 4. vbi depingitur acri viſu, & vibrantibus continua mobilitate luminibus, crinibus tortuoſis, ſub pallio viperinas inſidias occultans.

Inter Poëtas Claudianus, in conſulatu Mallij Theodorici, verſ. 60. locum pertexuit inſignem de laude philoſophi. Item C. Sidonius Apollinaris, in Panegyrico Anthemij, verſ. 18.

Ad has quoque laudationes faces præferunt, qui philoſophorum laudes & vitas conſcripſerunt, vt Eunapius Sardianus Antiſtitis Idolorum filius, Porphyrius, Socio, Philoſtratus Lemnius. Ammonius Ægyptius, Dion Bithynius, Diogenes Laërtus, & Luciani Demonax.

In Logico igitur obiter commendabitur ſubtilitas in inueniendo, in dicēdo perſpicuitas, in diſputādo vis.

Laudabitur Phyſicus, ſi inuenerit cauſas, effectus, res, rationes, regiones, & cætera, quibus vitæ

ciuili decus & vtilitas conciliari poſſit.

Secundò, ſi res omnes naturales, cœlum, ignem, aërem, aquam, terram, meteora, ſtirpes, arbores, herbas, animalia, eorúmque affectus, figuram, proprietates, lineamenta, ſtaturam complexus fuerit.

Tertiò, ſi in Phyſicis, mechanicis ſit verſatus, vt ſi ſalinarius, hydraulicus, aquilegus, fluminum deriuator.

Quartò, ſi naturali ſcientia in medicis, bellicis, politicis, ruſticis, nauticis, architectonicis, ludicris, theatris, vtiliter fœlicitérque vtatur.

Ethici verò partes ſunt de ſummo bono philoſophari, vitia & virtutes ſuis coloribus depingere, definire, diſtinguere, mederi affectibus, mores inſtituere, ſalubertimis præceptis vitam regere.

Laus Medici.

Ad laudem Medicinæ in genere præſtat legere vitam Galeni, ex Iulio Alexandrino collectam, Andream Tiraq. in commentariis de nobilitate, Antonium Gueuaram in epiſt. ad Doctorem Melgarim Briſſonium. Sunt multa Medico cum Phyſico communia; ſed præterea laudatur medicus, ſi quid inuenerit in medicinæ inquiſitione, ratiocinatione, obſeruatione.

Secundò, ſi excellat, rem anatomicam cognoſcendo, diſpenſando medicamenta, prædicendo, medendo, curando, &c.

Laudem, & conditiones *Juriſperiti*, vide libr. 12.

Laus Mathematici.

De Mathematicis diſciplinis dixit Auguſtinus lib. de Ordine: *quas multi ſancti neſciunt quidem, & qui etiam ſciunt eas, ſancti non ſunt.* Conſtat tamen, ſi legitimè tractentur, earum dignitatem & vtilitatem permagnam eſſe. His ſuffragantur Timæus Platonis. Ariſtoteles multis in locis, Alcinous in Iſagoge ad doctrinam Platonis. Quin Plutarchus commemorabilem ſententiam Platonis notat, *θεῶν μάλιστα πάντων γεωμετρεῖν.*

Laudabitur Mathematicus, ſi muſicam, perſpectiuam, mechanicam, coſmographiam, geometriã calleat.

Secundò, ſi in aſtrologicis ſit bene verſatus, aliqua inuenerit, docuerit, ſcripſerit.

Tertiò, ſi cæli motus, aſtrorum curſus, & conuerſiones, annos, biſſextum, ſolſtitia, eclipſes, plenilunia, feſtos dies, rectâ ratione indaget, aperiat, explicet.

Quartò, ſi aſtronomia felicitet & vtiliter in vita ciuili vtatur, ſi non ſit Genethliacus, iudiciarius, prognoſticus, Criticus, Chaldæus.

De intelli. dus Ter. l. Expuntur. the mai, ſicut Angeli rum præſepes ſtell. am noſ mutab. ar bitr agi.

Quintò, ſi tempeſtates futuras, vbertatem, fertilitatem, celebritatem loci prædicat.

Sextò, ſi arithmeticam probè teneat, nonnihil inuenerit, communicârit eadem in temporum diſtributionibus, ſupputationibus, diſciplinis, contractibus, mercimoniis, tributis benè vtatur, &c.

Laus Muſici.

Extat apud Caſſiodorum lib. 2. variar 40. ad Boëtium Patricium præclara laus Muſicæ. Item apud Martianum Capellam lib. 9.

Laudatur Muſicus ab effectis, ſi muſicam inuentis, exemplis, ſcriptis illuſtrârit, certarit, in publicis certaminibus coronatus fuerit.

Secundò, ſi fidicen, citharœdus, lyriſta, tibicen, choraula, tubicen.

Tertiò, ſi in ſacris, in honeſtis ſpectaculis, in prælio, cũ laude cantârit.

Si muſica memoriam firmarit, ſtudia grauiora lenierit, agreſtes cicurarit, pietatem & cultum Dei promo-

uerit, caſtitatem fuerit tutatus, temperantiæ conſuluerit, ad fortitudinē incitârit, ad prælium animârit, iram ſopierit, triſtitiæ nubem diſcuſſerit, &c.

Laus Theologi.

IN apice ſcientiarum ſedet Theologia, quæ propiùs ſolem æternū reſpicit: vera ſapientia, præ cuius luce profanæ ſcientiæ nihil aliud videntur, quā marceſsētes vanitates, vt appellatur à D. Ambroſio, Hexam. l. 6.

Exemplar laudibus huiuſmodi eſſe poterit, quod habet D. Greg. Naziāz. in oratione funebri S. Baſilij, vbi eius ſapiētiam excellenti ſtylo commendat. Paucis & byſſinis verbis S. Auguſtini laudem complexus eſt Voluſianus. *Legi deeſt, quicquid ab Auguſtino contigerit ignorari.*

Ab ea ſic commendatur Theologus: Primò, ſi librorum ſacrorum, ſi patrum orthodoxorūm, & decretorum Eccleſię accuratam cognitionem habeat.

Secundò, ſi prudenter, piè, fœliciter interpretetur, viua voce, ſcriptis, commentariis, concionibus.

Tertiò, ſi ſublimes quæſtiones de Deo, Angelis, &. Chriſtianæ religionis myſteriis, quæ ad ſcholaſticam attinent, diſertè, ſubtiliter, ſanctè, grauiter enucleet.

Quartò, ſi Theologiam, quam Moralem vocant, de actionibus Chriſtianis licitis, vel illicitis, partim vi iudicij, partim longa lectione fuerit complexus; ſi in huiuſmodi quæſtionibus diſcutiendis ſolers ſit, & prudens, &c.

Laus pietatis.

A Scientia ad virtutes tranſeo, Primum locum obtinet Pietas: de qua Syneſius in libro ad Imperatorem Arcadium, de regno.

Ευσέβεια ἢ πρῶτον ὑποβεβλήσθω, κρηπὶς ἀσφαλὴς ἐφ' ἧς ἑστήξει τὸ ἄγαλμα ἔμπεδον. Hæc baſis firma eſt, cui imperij & vitæ priuatæ ſimulachrum inſiſtit.

Vt eſt autem cultus erga Deum, huius partes ſunt amor Dei, timor, & honor, teſtatus fide, ſpe, charitate, & officiis iuſtitiæ Chriſtianæ. *Pietatis partes & munera.*

Secundò, hæreſeôs odium, zelus propagandę religionis Chriſtianæ.

Tertiò, preces; ſupplicationes, orationes religioſæ, cum frequentia, conſtantia, perſeuerantia, vehementia, feruore, ardore.

Quartò, grati animi ſignificatio erga Deum, votiua, vel libera, corporis volūtaria afflictatio, caſtitas, paupertas, obedientia, peregrinatio religioſa, honores Eccleſiaſticis habiti, librorum ſacrorum, templorum, imaginum cultus, &c.

Nonnulla attigit Auſonius ad Gratianum: Nullum quidem diem ab adoleſcentia tua, niſi adorato Dei numine, & voti reus, & illico abſolutus, egiſti, lotis manibus, mente pura, immaculabili conſcientia, &, quod in paucis eſt, cogitatione ſyncera (inde caſtitas Imperatoris:) O perto conclauis tui, non ſanctior ara Veſtalis, non Pontificis cubile caſtius, nec puluinar Flaminis tam pudicum. *Auſon. in actione gratiarum ad Imperatorem Gratianum.*

Addit de modeſtia. Cuius vnquam egreſſus auſpicacior fuit, aut inceſſus modeſtior, aut habitudo cohibitior, aut familiaris habitus condecentior?

Laus prudentiæ.

PRudentia, quæ à Syneſio *ἁπασῶν ἀρετῶν βασιλικωτέρα* dicitur, ab Ariſtotele definitur, *Ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς, κατὰ ἀγαθὰ ἀνθρώπινα καὶ κακὰ πρακτική.* Habitus cum recta ratione, in bonis maliſque actiuus.

Laudabantur in prudente octo virtutes adminiſtrę prudētiæ, memoria. *Octo virtutes, &c.*

prudentiæ comitatus diligenter notandæ.

intelligentia, docilitas, ſolertia, ratio, prouidentia, circumſpectio, cautio.

Memoria, eſt cognitio rerum præteritarum:

Intelligentia, præſentium.

Docilitas, notitia per inſtitutionem comparata.

Solertia, quę eſt ingenij in inueniendo & coniiciendo ſagacitas.

Ratio, quæ argumentatione & ratiocinatione concluditur.

Prouidentia, eſt ipſa diſpotio rerum ad finem conſequendum idonearum.

Circumſpectio, eſt ad circunſtantias rei ipſius, de qua agitur, attentio.

Cautio denique, molitio quædam mentis, aduerſus ea quæ ſeſe obiiciunt, impedimenta.

Et hæc de ipſa virtute conſiderantur.

Quod verò ab obiecta pertinet, vel eſt in rebus priuatis, circa coniugem, ſobolem, fortunas, rei familiaris adminiſtrationem, in venditionibus, emptionibus, commutationibus, locationibus, ære alieno diſſoluendo, diuitiis conſeruandis.

Vel in publicis, extra bellum in legibus ferendis, non ferendis, abrogandis, ſeditionibus comprimendis, conſeruandis ciuitatibus, reconciliandis; tributis, vectigalibus, iudiciis diſponendis.

In militia, in bellis ſuſcipiendis, non ſuſcipiendis, tempore, loco, rei gerendę modo, captandis, occultandis ſuis conſiliis, hoſtilibus detegendis, eludendis, militibus deligendis, exercendis, animandis, parandis armis, vaſis, machinis, impedimentis, claſſibus, commeatibus, ſtipendiis, acie inſtruenda, pugna pugnanda, victoria moderanda. Attigit nonnulla Plinius in Trajano.

Hoc veri Principis atque etiam Conſulis, reconciliare æmulas ciuitates, tumẽteſque populos non imperio magis quàm ratione compeſcere. Intercedere iniquitatibus magiſtratuum, infectúmque reddere quicquid fieri non oportuit. Poſtremò velociſſimi ſyderis inſtar, omnia, inuiſere, omnia audire, *& vndecunque inuocatum ſtatim velut numen adeſſe*, Talia eſſe crediderim quæ ipſe mundi parens temperat nutu, ſi quando oculos dimiſit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus eſt, quibus nunc per te liber ſolutúſque cœlo tantùm vacat, poſtquam te dedit, qui erga hominum genus vice ſua fungereris: fungeris enim, ſufficiſque mandatis, cùm tibi dies omnis ſumma cum vtilitate noſtra, cum tua laude condatur.

Laus actionum, & laboris, in tuenda republ.

Latinus Pacatus virum egregiis diſtrictum negotiis ſic effert laudibus:

Gaudent profectò diuina perpetuo motu & iugi agitatione ſe vegetat æternitas; & quicquid homines vocamus laborem, veſtra natura eſt; vt indefeſſa vertigo cœlum rotat, vt maria æſtibus inquieta ſunt, & ſtare ſol neſcit; ita tu Imperator continuatis negotiis, & in ſe quodam orbe redeuntibus, ſemper exercitus es.

Laus iuſtitiæ.

Magna imprimis iuſtitiæ veneratio, nec immeritò βωμὸν αἴδεσαι δίκας, monet Argentarius Anthol. l. 4. cuius faciem auream & aureos oculos fecit Pindarus apud Athenæum lib. 12.

Hęc certè, (vt ait Cyprianus, lib. de 12. abuſionibus) eſt pax populorum, tutamen patrię, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum

temperies aëris, ſerenitas maris, terræ fœcunditas, ſolatium pauperum: de cuius laude ſcripſit Libanius Oratione ſingulari, & præclara habet Tull. lib. 2. Officiorum, ſect. 39. & 40.

Eſt autem virtus vnicuique ſuum tribuens, quę in tres partes diuiditur: Vna, naturalis eſt, quam ab ipſa natura accepimus; altera legitima, quę eſt ex conſtitutione Principis, aut populi authoritate ſancita; tertia, poſita eſt in conſuetudine, quæ ius continet, ſine lege, propter antiquitatis obſeruantiam vſitatam.

Iuſtitia naturalis in ſex quoque partes diſtribuitur: Prima eſt religio, iuſtitia erga Deum, & vis quædam menti inſita, quæ Dei metu, & ſacrorum ceremoniis hominem regit. Δικαιοσύνης τὸ κάλλιστον ἐν τῇ πρὸς θεοὺς εὐσεβείᾳ, inquit Porphyrius, lib. de abſtinentia à carnibus.

Secunda pietas, Iuſtitia, quâ Deo, patriæ, parentibus, amicis, affinibus, diligens cultus, ac debita redditur obſeruantia, & charitas.

Tertia, gratia officiorum bonorum, amicitiarũ memoria, & remuneratio.

Quarta, vindicatio, qua iuſtitia vim aut contumeliam, defendendo propulſat, aut in ſcelera animaduertit.

Quinta, obſeruantia & veneratio maiorum, vt ſacerdotum, & ſenum.

Sexta, veritas, in dictis, ſimplicitas, & fides.

Partes iuſtitiæ ſunt, maximé eius quæ in vindicando & defendendo poſita eſt, iuſtos & inſontes tueri; iniuſtos & noxios perſequi: accuſando, deferendo, cognoſcendo, inquirendo, damnando, ſuppliciis afficiendo: Acta, contractus, leges, decreta publica, pacta iuſta ſancire, & ſancita defendere, iniuſta reſcindere, antiquare, abrogare, fœnus iniuſtum tollere, res & fortunas legitimis dominis reddere, nummos adulterinos tollere, menſuras & pondera æquare, iuſtam diſtributionem facere, dignis digna tribuere, fidem ſeruare patriæ, principi, magiſtratibus, popularibus, ciuibus, externis, domeſticis, hoſtibus, gratiam bene meritis referre.

Laus fortitudinis.

FOrtitudo murus eſt Semiramidis, quo vita aduerſus tot impendentes malorum procellas munitur.

Duris vt ilex tonſa bipennibus,
Nigra feracis frondis in Algido,
Per damna, per cædes ab ipſo
Ducit opes animumque ferro.

Et hoc putat eſſe pati, quòd καθαίρειν φυτὸν εἰς εὐκαρπίαν, vt ait Nazianz. in tetraſticis. *Pati quid?*

Eſt autem virtus, qua res mortiferas ὅσα ἀναιρετικὰ, mortémque ipſam, contemnimus.

Fortitudinis quatuor ſunt ſpecies, quarum ſplendor eſt maximus; magnanimitas, fiducia, patientia, perſeuerantia.

Magnanimitas, eſt exaggerata animi quædam moderatio, qua res magnas & aggredimur & adminiſtramus.

Fiducia eſt, per quam magnis & honeſtis rebus animus multum in ſe latere præſidij, Deo ſemper auſpice, exiſtimat.

Patientia, eſt rerum aduerſarum honeſtatis cauſa, perpeſſio voluntaria & diuturna.

Perſeuerantia, eſt continuus vitæ tenor in rebus honeſtis & magnis.

Partes igitur fortitudinis ſunt, moderatio in vtraque fortuna; agreſſio rerum periculoſarum, vt hoſtium, latronum, ferarum, incendiorum, &c. defenſio vrbium, armorũ, vexillorum, &c. tolerantia animi moleſtiæ, dolorum corporis, inediæ, ſitis, morbi, laboris, algoris, vulnerum, verberum, tormentorum, ignium,

paupertatis, ignominiæ, naufragiorum, &c.

Laus Temperantiæ.

FRænum porrò aureum Temperantia, quæ ἐν τῇ τῶν αἰσθήσεων πλυφωνίᾳ παρέχει νήφοντα νοῦν. Eſt enim, rationis in libinem, atque in alios non rectos animi impetus, firma ac modetata dominatio.

Temperantiæ partes tres ſunt, continentia, clementia, & modeſtia.

Continentia eſt, qua, ratione & conſilio continentur cupiditates.

Clementia, lenitas in puniendo.

Modeſtia, eſt pudor honeſtus, & in honoribus moderatio.

Huius igitur munus eſt, frænare cupiditates, maximè venerem, linguam, gulam, iram: frugalitatem, & ſobrietatem exercere in cibo potúque, abſtinentiam à cupediis & opiparis condimentis, alios præterea ad temperantiam incitare, verbis, exemplo, legiſlatione, interdicto, frui temperantiæ commodis, flore & integritate corporis, ſuauitate caſtimoniæ; declinare prauas conſuetudines, libros obſcœnos, cantiones, imagines, ſpectacula impudica; integrum caſtimoniæ florem tueri, ſtudio literarum, labore corporis, abſtinentia, ſiti, inedia, modeſto veſtitu, fuga, & latebris.

Nonnulla aſſequutus eſt Latinus Pacatus, inſignis orator, in Panegyrico Theodoſij.

An quis ferret moleſtè, ad Principis ſenis modum coërceri? aut ſubſtractum doleret ſibi de priuata luxuria, cùm videret, Imperatorem, rerum potientem, terrarum hominumque dominum, parcè contentéque viuentem, modico & caſtrenſi cibo ieiunia longa ſolantem? ad hæc aulam omnem Spartanis gymnaſiis duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? neminem inueniri, qui auderet ad penum regium flagitare, remototum litorum piſcem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem: & cætera planè egregia.

Tandem addit: Tuæ, Imperator, epulæ mẽſis communibus parciores, locorum ac temporum fructibus inſtruuntur. Hinc certatim in omnes luxurię pudor, parcimonię cultus inoleuit, & quieſcentibus legum ſumptuariarum minis, ſubit quandoque priuatim ſui pœnitentia.

Laus Clementiæ.

CLementia, Dei natura eſt, virtus vna ex omnibus maximè amabilis: in cuius commendationem extat pręclara Themiſtij oratio, de humanitate Theodoſij Imperatoris, habita in Senatu. C.yes. Diai ra

Nonnulla item attigit Chryſoſt. in orat. Flauiani, hom. 20. ad populum Antiochenum.

Multa quoque & præclara habet Claudianus in Panegyri Mãlij Theodorici, iuxta verſ. 210.

Sed quis artifex laudem clementię meliùs tyrones docebit quã M. Tullius, orat. pro M. Marcello, num. 8.

Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudinę innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; ſed tamen ea viciſti, quæ & naturam, & conditionem, vt vinci poſſent, habebant:

Nulla eſt enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique poſſit. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare; aduerſarium, nobilitate, ingenio, virtute pręſtantem, non modò extollere iacentem, ſed etiam amplificare eius priſtinam dignitatem; hęc qui facit, non ego cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo iudico.

Hanc

Hanc eandem virtutem egregiè laudat Ariſtides in panegyrico Marci Aurelij Antonini, vbi ait;

Ἡμερότητι καὶ ἐπιεικείᾳ διενήνοχεν ἁπάντων βασιλέων. ὥστε μικρὸν μὲν οἷα πατὴρ, μικρὸν δὲ οἷα τιμῶν τ' ἐγὼ εἰπεῖν εἶναι.

Laus liberalitatis.

Liberalitatis & munificentiæ ſplēdor eſt maximus: eſt enim, vt verbis Nicetæ vtar, ἐλέους ἄβυσσος, καὶ θάλασσα φιλοδωρεᾶς. Laudatur autem ab effectis, in quibus conſiderātur & ea quæ erogantur, & ij in quos erogantur. Elucet igitur magnificentia in vrbibus condendis, reparandis, in aquarū, fluminum, lacuum deriuationibus, expurgationibus, in templis, monaſteriis, xenodochiis, ſcholis, gymnaſiis extruendis, theatris, amphitheatris, circis, viis publicis muniendis, ſternendis, incidendis, in pōtibus, arcibus, turribus, vallis, mœnibus, aggeribus, in porticibus, balneis, thermis, viuariis, hortis, bibliothecis, in ærariis, portibus, naualibus, horreis, cellis, aquæ ductibus, puteis; in armis, machinis, veſtimentis, pompis, ludis, nuptiis, conuiuiis, in quibus nimis plerumque munifici ſunt homines.

In ſepulchris, aris, baptiſteriis, ſacra ſupellectile, imaginibus, picturis, obeliſcis, coloſſis. Liberalitas non æquè ſumptum facit ac munificentia: Liberalitatis tamē eſt dare alimēta, agros, domos, pecunias, veſtes ſtragulas, libros, vaſa, vectigalia, reditus, decimas, primitias, priuilegia varia, religioſis, pauperibus, orphanis, amicis, hoſtibus, exulibus, captiuis, viris litteratis.

Humilitatem Rhetores & Philoſophi priſci vix agnouerunt: quanquam Theodoretus, in oratione de fine & iudicio, refert, Antiſthenem, ſummum bonum poſuiſſe in ἀτυφίᾳ, quo nomine rectè deſignantur humiles.

Huius partes ſunt; ſacerdotia, dignitates, regna, imperia, veſtitus honorificos, triumphos, trophæa, ſtatuas, imagines, titulos, elogia magnifica negligere, honores declinare: quod multi fecerunt, latebris, fuga, morbi prætextu, mutilatione: Item de ſe demiſsè ſentire, loqui, ad ſeruilia munia ſe abiicere. *Humilitatis partes.*

Et hæc de laudibus perſonæ ſecundùm virtutes animi & corporis ſatis.

Vituperatio ex contrariis, vt apparet, locis petitur, nec aliis aut plenioribus indiget præceptis. Tantum illud prudentes oratores obſeruant, vt ad vituperandum neceſſitate potiùs ducti quàm ſua natura incitati videantur. Deinde, vt à maledictis triuialib⁹ abſtineant: Tertiò, vt nihil conuitiorū temerè effundant, ſed quidquid dixerint, certis addicant rationibus.

Nam improbum, & perfidum, & impium, &c. id genus aliquem dicere, nihil verò demonſtrare, rixari eſt, mulierculárum aut puerorum more: quod rectè notauit Demoſthenes Olynthiaca ſecunda. τὸ μὲν οὖν ἐπίορκον καὶ ἄπιστον καλεῖν, ἄνευ τοῦ τὰ πεπραγμένα δεικνύναι, λοιδορίαν εἶναί τις ἂν φήσει κενὴν δικαίως· τὸ δὲ πάνθ' ὅσα πώποτ' ἔπραξε διεξιόντα, ἐφ' ἅπασι τούτοις ἐλέγχειν, καὶ βραχέος λόγου συμβαίνει δεῖσθαι. καὶ δυοῖν ἕνεκα ἡγοῦμαι συμφέρειν εἰρῆσθαι. Nunc quoniam hoc de ipſo loco, nobiliſſimi Rhetores tradunt, Panegyricarum, nuptialium, natalitiarum denique orationum methodum, hanc ex Dionyſio Halicarnaſſ. ſubiiciam,

ARS PANEGYRICORVM.
Nuptialium, & natalitiarum Orationum.

Ex Dionyſio Halicarnaſſenſi, De Panegyri

Græca incipiunt, πανήγυρις εὕρημα μὲ καὶ: quæ quoniam nihil ad elegantiam faciunt, omittemus; ea tantùm indicantes, quæ ſignanter in auctore dicta fuerint.

Oeconômia & diſtributio.

Capvt VIII.

Panegyris quid. IN præfatione oſtendit, quid ſit panegyris, & quæ eius inuentio. Ait eſſe, εὕρημα καὶ δῶρον θεῶν εἰς ἀνάπαυσιν τῶ περὶ τὸν βίον μειζόνων παραδιδομένων. Propriè autem Panegyres dici celebres conuentus, & ludos, quorum finis τέρψις, καὶ ψυχαγωγία. *Panegyricæ orationis methodus.* Addit Athletas & Muſicos. Μουσῶν καὶ Απόλλωνος ὀπαδοὺς. ornare Panegyres, ſed maximè viros doctos, & eloquentes: deinde ad præcepta delabitur.

Primò, Dij panegyris præſides laudandi, & hoc eſt, inquit, σεσωπῖον τηλαυγὲς πεϱικείμενον τῶ λόγου; ſed iſtæ falſorum numinum laudationes longè à Chriſtianis exulent, qui ſpecioſiſſima in Deo & ſanctis nacti ſunt argumenta. Plenus eſt autem Ariſtides harum laudationum exemplis, è quibus imitatio ad ſanctiora argumenta traduci poterit.

Secundò, De vrbis laudibus in iſtis veterũ panegyricis tractabatur. Quomodo autem vrbs laudanda ſit, hoc inferiùs doceo pleniùs.

Tertiò, De certamine & laudis dicebatur: cui' laudationis capita ſunt: Ortus, comparatio cum aliis certaminibus, tempus certaminis, ſeu anni tempeſtas, qua celebratur. Variæ eius ſpecies, Coronę victoribus tributæ, vt quercus, oliua, laurus, pinus.

Quintò, Laudantur principes, & panegyris auctores.

Sextò, Elocutio panegyricorum non debet eſſe μονότροπος, ſed ποικίλη, καὶ μεμιγμένη, & valde figurata: in qua ſint διῃρημένα diſtributiones, ac παραβολαὶ καὶ συγκρίσεις.

De Panegyri ſic Antimachus.

PAnegyris, ſolemnis ſcilicet quinquennalium ludorum celebritas, ſiue conuentus, eſt inuentum & donum Deorum, ad requiem maiorum rerum, quæ ad vitam attinent, tradita, (ſicuti quodam in loco inquit Plato) cùm Dij humanum genus ad laborem natum miſerati eſſent. Coacti autem fuerunt à ſapientiſſimis hominibus conuentus, & à ciuitatibus publicè communi decreto, ad reficiendos recreandóſque animos, ac ad oblectationem atque ſolatium conſtituti. Tributus verò ad hos mutuò celebrandos eſt à diuitibus ſuppeditandarum quidem pecuniarum ſumptus, à principibus circa hos ornatus, ad magnificentiam apparatus, rerúmque ad id commodarum opulentia. Panegyrim athletæ corporum robore ornant plurimum: & Muſarum ac Apollinis aſſectatores, muſica qua ſint exculti. At virum qui in litterarũ & eloquentiæ ſtudiis verſatus fuerit, ac vniuerſum vitæ tempus in eis conſumpſerit, atque contriuerit, in ornanda panegyri ita ſeſe gerere oportet, ac tanto inniti artificio, vti eius oratio à vulgari dicendi ratione abhorreat. *Ex [...] A[...] mac[...] ment[...]*

Age igitur, ô Echecrates, ad hoc tanquam duces viæ nequaquam tritæ, nec à multis tentatæ, facti, explicemus tibi ea quæ olim à noſtratis ſapientiæ parentibus nobis tra-

dita accepimus: illi verò, & illorum etiam ſuperiores, à Mercurio & à Muſis habuiſſe dixerunt: non ſecus ac Aſcræus paſtor (ab eiſdem in Helicone poëſim eſt conſecutus. Age itaque cùm huiuſmodi arte orationes ſequere. Deus etenim, vniuerſæ, quæcunq; ſit, panegyris aliquo modo pręſes, & eiuſmodi eſt nominis: vt, Olympiorum, Olympius Iupiter: eius autē quod in Pythiis fit certaminis, Apollo. Principium igitur huiuſmodi orationis, quęcumque fuerit, laus Dei nobis ſit, tanquam vultus, ſeu perſona quædam ſplendida, in ſermonis initio poſita, atq; conſtituta. Laudandi autem exordium, ab iis quæ Deo inſunt, eique attribuuntur, prout res copiam ſuppeditant, ſumes. Si quidem Iupiter fuerit adducendum erit, deorum Regē, rerúmque omnium opificem eſſe: Si verò Apollo, muſices inuentorem extitiſſe, & eundē eſſe cum Sole: Solem autem omnium omnibus bonorum auctorem. Pręterea ſi Hercules erit, Iouis eſſe filium: & ea quæ mortalium vitæ prębuit, connumerabis. Et locus fermè complebitur ex iis quæ quilibet aut inuenerit, aut hominibus tradiderit. Verùm hæc breuiùs narrabis: ne præcedens oratio ſequenti maior euadere videatur.

Deinceps vrbis laudes, in qua publicus conuentus celebratur, vel à ſitu, vel ab ipſius ortu, recenſere oportebit; in quo ſanè, qui Deus, aut heros eius conditor extiterit, aut ſi aliquid habebis, quod de eo in medium poſſis afferre: ſi quid videlicet ab eo vrbi præclarum, vel bello vel pace geſtum fuerit, commemorabis. Congruet etiam, de magnitudine, ſi ampla, vel parua ſit, aliquid dicere: quòd pulchritudine excellit; quòd licèt parua, potentia tamen cum ampliſſimis eſt adæquata. Deinde quęcunque ad templorum, aut in his additamentorum, ſeu donariorum, publicorum priuatorúmque ædificiorum ornamentum attinent, non erunt ſilentio prætereunda: quemadmodum Herodotus quodam in loco, quinque & ſex tabulatorum ædificia Babyloni eſſe dicit. Si fluuius ſit magnus, ſi purus & nitidus, vel regionem incolentibus vtilis. Si itidem aliqua fuerit fabula quæ de ciuitate prædicetur. Hoc pacto multum ſuauitatis, plurimum leporis atque dulcedinis habebit oratio. Ad hæc de ipſo certamine dicendum erit, quodnā habuerit initium, quæ ipſius fuerit cōſtitutio, vel quam ob cauſsā poſitū dedicatúmque ſit. Si aliqua ſit fabula, vel aliquid aliud priſcū, horum nihil erit omittendū. Ad id verò cùm veneris, nō erit locus ſimpliciter trāſeundus: ſed cū aliis certaminibus oportebit hoc comparare. Nam id tibi ſuppeditabit dicendi copiam. Et hoc modo augebis orationem, vt ab anni partibus comparans. Si quidem veris tempore agatur, explicandū erit agi in maxima temperie caloris, & frigoris: ſi in hyeme, in validiſſimo atque accerrimo (vt quiſpiam dixerit) tempore celebrari: ſi in æſtate, ad exercitationem contemplationémque ſpectatorum conſtitutum eſſe, & voluntatis indiciū atque probationem exiſtere, & deficientibus athletis, ſpectatores decertare debere. Poteris etiā autumnum à fructuū collectione, ſeu & conſeruatione, non parum laudare: & ab eo quòd iam homines à laboribus ceſſent, atque quieſcant. Deinde conſiderandum erit quomodo ſint diſpoſita certamina. Etenim ſi muſicū & gymnicū ſit, planè perfectum eſſe, in eóque nihil deeſſe, & ſine aliquo defectu, corporum robore, vocum concentu, ac reliquis muſicæ partibus temperatum, exiſtere. Si autem gymnicum ſit, muſicam tanquam animum mollientem atque effæminantē abdicaſſe, corporū vero robur ſumpſiſſe, atque ret inuiſ-

ſe: & ſollicitudinis & angoris modum ad fortitudinem, qua in bellis opus eſt, comparandam conferre plurimũ.

Coronam prætcrea, quæcumque ſit, ne ſilentio negligenter prætereas. Non enim cùm in hac re peragenda verſaberis, tibi laudes deerunt. Nam ſi quercum laudare contigerit, eam Ioui ſacram dices, & primum atque antiquiſſimum, fuiſſe hominibus cibum: & nequaquam mutam aut elinguem: quippe quæ in Dodona ſit aliquando locuta. Si autem oliua fuerit celebranda, Palladi dicatam, laborum medelam, ex hac planta antiquos erexiſſe dedicaſſeque trophæa; hanc arborem eſſe ſignum & notam victoriæ; Palladem que, cùm ſuperaſſet Neptunum; hac prima coronatam fuiſſe differes: & eandem certantibus eſſe familiariſſimam: athletarum enim certamina per oleũ conficiuntur: nec non orationi ſociam exiſtere, eique multum ſuffragari, qua publici conuentus exornantur. Laurum quoque pari ratione laudibus efferes, dum Apollini ſacram, plantámque vatibus dedicatam dices: in qua planè laudanda, ſi Daphnes fabulam attingere volueris, non vtique alienum nec abſurdum videbitur. Similiter etiam, ſi quid aliud affuerit, vt Cereris fructus, vel pinus, circa vnum quodque iſtorum te poteris diffundere. Nec illud erit extra magnificentiam & gloriam, ſi certaminis coronam cum reliquorum certaminum coronis comparandam duxeris.

Quercus Ioui ſacra

Regis verò laus, à te veluti totius orationis faſtigium, inducatur, apponatúrque; & quod verè omnium certaminum præſes, qui pacem tuetur, propter quam certamina perfici queunt. Nonnulli etiam illos qui ludos diſponunt, laudibus proſequuti ſunt: ſi quidem hi gloria inſignes ſint, quòd aliis antè in rebus vtiles fuerint, at in his ſplendidiſſimi atque ornatiſſimi reperti ſint. Si verò nulla habeas antiquorum, quæ in medium poſſis afferre, explicandum erit principium gloriæ, quæ ad patriam pertineat, eſſe maximum, & Græcorum generi maximè innatum. Reliqua, elocutio ſit, vt vniuſcuiuſque natura & voluntas poſtulat.

Regis laus, panegyris faſtigium.

Verùm ſi in dicendo præſtare oportet, atque antecellere, vt quod ſentio, dicam ingenuè, numquam auctor fuerim, vti eiuſmodi elocutio ſit vnius tantùm modi, ſed varia ſimul & miſta: & alia ſint ſimplicitate excurrentia, alia oppoſitis & iſocolis Iſocratis reſpondentia, alia autem diſtributionibus expreſſa.

Scio enim, noſtratis chori ducem, & præſultorem, hanc viam, vel in pluribus, vt ita dicam, ſectatum fuiſſe: niſi quidpiam in aliquo præcipuè genere ſcribere propoſuiſſet. Cuiuſque autem formæ dicendi, materia videtur facultatem præbere. Verùm iis quæ excogitaueris, oportet etiam conſequentem & congruam elocutionem inducere: quem-admodum narrationes, & aliquid fabulæ habentia, ſimplici & non fucata oratione opus eſt explicare. Quæcunque autem de Regibus, vel de Diis, Optimis Maximis, litterarum monumentis mandare volueris, ac cùm venuſtate, ſententiarum grauitate & maieſtate verborum dicenda erunt.

Quę verò ad collationes, ſiue ſimilitudines, nec non ad comparationes pertinent, vrbano ſermone complectcris: niſi quiſpiam ad hoc, dignum aliquod orationis genus in omnibus præbuerit.

Illud tamen, quod prædictum eſt, habet plus oſtentationis, & maiorem affert populo delectationem, atque voluptatem.

N N.

Πίστως. Frigidè autem hîc Antimachus. *vel ſi fide non careas.* Eſt in Greco, οἷον οἱ καρποὶ Δημητριακοὶ ἢ πίστως.

Deinde, εὐποιήσεις δὲ πυκνῇ περὶ τούτων ἱερῶν: ex quo apparet, εὐποιήσεις non referri ad πόνον: puto legendum cum Sylburgio πίτυες; nam pinus, vt teſtatur Archjas, premium quoque fuit eorum certaminum.

PRÆCEPTA DE ORAtione Nuptiali.

Ex Dionyſio Halicarnaſſenſi.

Similia ferme habet Menander Rhetor Περὶ ἐπιθαλαμίων.

Oeconomia.

CAPVT IX.

EXordium officioſum ad amicum, in quo ad ſignificandam gratulationem ſuam vſus eſt verbis, συγχορεύειν, καὶ ἀναβακχεύειν. Bacchari dicuntur οἱ ποιητῶν καὶ ῥητόρων ἐνθουσιῶντες. Statius in epith. Stellæ,

multúmque pares bacchamur ad aras.

Primum argumentum à Diis (inquit) inuentoribus ducetur. Chriſtiani tanto vberius habent hoc argumentum, quanto Dei nuptiarum auctoris maieſtas, laruas omnes falſorum numinum obſcurat.

Secundùm argumentum, à natura, ipſiúſque vi, & in rebus omnibus progenerandis fœcunditate: qui locus à Statio pertextus eſt in epith. Stellæ, verſu 182. μετὰ τὸ λῦσαι τὸ χάος ἐυθὺς ὑπὸ τῆς φύσεως ἐδημιουργήθη γάμος: Menander Rhet.

Tertium argumentum, honeſtas nuptiarum.

Quartum, effectus, quædam ſpecies immortalitatis. τὸ ἀνθρώπειον ἐκ τῆς κοινωνίας τοῦ γάμου γέγονεν ἀθάνατον.

Quintum argum. varia adiuncta, & vtilitates, quæ ex caſtis nuptiis prôueniunt. Temperantia ex vagis thoris coercitis. Affectus prolixior erga patriam, ob maius vinculum neceſſitudinis. Miſeriæ humanæ tolerabiliores ex ſocietate. Voluptates ex eodem contubernio iucundiores. Propagatio familiarum, pagorum, vrbium, affinitates & amicitiæ, vbi exempla fœlicium connubiorum afferenda. *Item Matrimonij.*

Sexta pars, votum pro fœlicitate nuptiarum, & coniugum concordia. Omen & præſagium de liberis futuris, ac eorum honeſta educatione. Filii patrum εἰκόνες ἔμψυχοι. Exempla de claritate filiorum, & eorum gloria in parentes redundante erunt proferenda.

Septima pars, laus coniugum, quæ præcipua eſt totius operis, & in nobilium panegyricis cæteris præponenda. Afferuntur laudationis iſtius capita, de quibus ſuprà dictum eſt liquidiùs.

Octauum, Vaticinium de excellētia filiorum. Character autem huius orationis debet eſſe ſimplici cura limatus, ἀφελὴς & Xenophonteus.

Sic igitur ille:

MIhi profectò iucundum admodum fuiſſet, tuis non ſolùm adeſſe ſed intereſſe nuptiis, ô cariſſimum caput: quò tecum ſimul chorum ducerem, tecum baccharer: & paulo poſt conficiendum matrimonium, iterum atque iterum laudibus extollerem, Hymenęúmque (quem in nuptiis dici par eſt) canerem. Verùm cùm vinculum hoc, quod ad literrarum ſtudia, ad preſentémque eruditionem attinet, nos inuicem ſeparet, (abſit enim vt mente, affectu, & cogitationibus, quæ ad animorum coniunctionem ſpectant, vnquam ſeiungamur, (idcirco habeas hoc à me tanquam aliquod munus, ad vſum atque ornamentum nuptiarum, vt nec expers nec ignarus ſis eorum quæ de his dici conſueuere: ſeu tu id apud te ipſum ſer-

uare, ſiue alicui tanquam ſymbolum ad promerendam gratiam conferre volueris. Fortè igitur & tu iam à iuuētutis initio huiuſmodi orationem protuliſti, dum primā apud me Rhetoricorum viam ingreſſus, tum cæteris conſcribendis componendiſque rhetoricis exercitationibus operam nauares, tum etiam ea quæ quæſtiones vocantur, & ex his ea quæ ad orationem de nuptiis pertinent, & cohortationem ad eiuſmodi res ſtudiosè admodū perſequereris: In illis enim, quæ præcipua ſunt, hanc etiam in primis materiam iuuenes ad ſcribendum deligunt, an ſit vxor ducenda. Oratio autem, quam nunc in manibus habemus, in eiuſmodi locutionū genere verſatur: nec ab iis, quibus in quæſtionibus Deorum vti conſueuimus, diſſentire videtur: quòd hi ſcilicet inuenere oſtenderéque hominibus nuptias. Iupiter enim & Iuno, primi coniungentes & copulantes. Proinde hic quidem omnium *pater* vocatur; illa verò, *iuga* nuncupatur: quòd marito fœminam coniungat: & ab iſtis diis, reliquorum Deorum, qui in nuptiis celebrantur, ac nuptiales, nataleſque appellantur, cœtus in mortalium vitam prodiit. Et nuptiæ ſunt in cauſſa, vt Dij iſti ita nominentur, colantur, maximéque in honore habeantur. Nam abſque nuptiis, neque horum Deorum cultus celebrationeſque ad homines perueniſſent. Deinceps orationem de natura oportet inducere, quòd hoc ipſius eſt opus, generare ſcilicer, concipere, & partū ferre. Idque per omnia ipſius opera, & animalia, & plantas tranſire.

Iupiter Pater.

Iuno iuga

Nuptiarum laus.

Adducemus poſtea differentiam, quę eſt in hominum cœtu atque ſocietate: quòd alia ſanè imprudenter & temere miſcentur; homo autem ordinem quendam matrimonij, & inſtitutum inuenit, non vt gregatim ferarum more laſciuire concedat, ſed qui duorum maximè commodorum coniunctionem ſocietatémque per vniuerſam vitam excogitauerit. In qua planè recommemoranda attinges, à fera, agreſtíque acerratica vita diſceſſiſſe, & ad humanum, manſuetum, ordinatúmque victum per matrimonium deductos fuiſſe. Et hominum genus cùm mortale ſit, ex matrimonij coniunctione, atque ſocietate, propter continuationis ſeriē, immortale effectum fuiſſe. Nam ſuſceptione poſterorum, veluti lumē accenditur: quod & poſteritati per generationem hominis permanet, ac nunquam extinguitur. Et hoc vtique ſymbolum optimum, non pecuniarum, aut poſſeſſionum, ſed ipſius naturæ, & generis, non iniuria quiſpiā dixerit. Scrutaberis & quæres præterea poſt hæc, quot bona eis contingant, qui vxores ducunt: Primùm quidem, ad glorię exiſtimationem: Nam temperantiæ fructū, quę nimirum optima virtutis eſt pars, ſtatim ab ipſis nuptiis aſſequi incipiunt. Matrimonium enim, continuò temperātes homines reddit: quoniam ij qui ad id ſeſe contulere, ab illegitimo inordinatóque coitu liberati, ad ſolam propriam vxorem reſpicere videntur. Ex hoc namque homines honoratiores euadunt, fideliores, beneuolentioréſque omnibus in rebus erga patrias cenſentur: eo quòd ſuos ipſorum liberos, tanquam obſides, patriis dederint: propter quos in primis neceſſarium eſt, vt in conſilium adhibeantur recipiantúrque. Ad dolores etiā & difficilia quæ ſunt in vita, nuptiæ ſūt, vtiliſſimæ: quippe quæ hæc tanquā onera reddāt leuiora, cū moleſtiarū omniū vxores faciamus participes, & ex ſocietate & communicatione non minimam capiamus cōſolationē. Hinc ea quæ ſuauia & iucūda ſunt, neceſſe eſt vti videantur iucundiora, cùm ipſi non nobiſmetipſis tantùm lætemur, ſed filios, vxores, alióſque conſanguineos habemus,

A[...]rim. n[...]on. l[...] & fi[...]ns.

quibuſcum hæc communicemus, qui profectò hæc nobiſcum celebrent, nobiſcum gaudeant, ac lætitia ſimul efferantur. Hac de cauſſa dies feſti, ſolemnes celebritates, ludi, conuentus publici, iucundiores ſunt: quia inter multos fiunt, & cum multis communicantur, Ex qua nimirum re affinitates augeri neceſſe eſt.

Addes etiam, quòd ex hoc primùm habitationes domuſque ſunt ædificatæ, ædificia coniuncta, poſtea pagi vicique facti, & deinde ciuitates conſtitutæ. Ex matrimonio verò, quàm plurimorum cognitio, & cum externis hominibus affinitas cognitióque eſt conſecuta. Ad quod comprobandum, apponendæ erunt & commemorādæ celebres & glorioſæ nuptiæ, vel antiquæ: & bona quę propterea hominibus prouenere, explicanda: & difficilia atque moleſta ferè omnia matrimonio depelli, necnon fugari, demonſtrandum: & quo pacto Menelaus propter nuptias Helenæ, immortalis factus ſit, & Peleus ob Thetidis matrimonium, & Admetus propter Alceſtim, fatalem mortem euitauerit.

Vbi autem de his ſatis dictum fuerit, precibus, quæ bonorum petitionem pro nuptiis ac ſuſceptione liberorum habeant, vteris. Præterea tibi erit effingenda malorū auerſio, veluti prędicenti qualis vita ſit futura cum liberis, & quòd eorum chorus, ſi contingat, erit inſpicienti iucundiſſimus, & quòd rurſus inſtaurabitur quodammodo, & vnà cum propriis liberis iterum adoleſcet. Tum etiam memorare oportebit ea quę & ipſe aliquādo in iuuentute geſſerit. Suauis enim & iucunda eſt eorum quæ in pueritia noſtra fecerimus, recordatio: nec aliud eſt quod nos rurſus faciat reuiuiſcere. Si verò quiſpiam ſuā ipſius imaginē inanimatā inſpiciens delectatur, quādo hanc non inanimē, verū expreſſam, viuā & ſpirantē intuetur, & nō vnā, ſed multas, (ſi ita contingat,) quanto magis lætari debebit? Hinc rurſus diſcedendū, & attingēdæ ſunt, atq; cōmemorandæ aliquæ hiſtoriæ, in quibus ſint, quotquot mortales propter liberos floruerint, & propulſatis atq; auerſis malis, fœlices fortunatique euaſerint; vt Anchiſæ, Ænee operâ, cōtigit. Opus eſt etiam perſonas illorū qui matrimonio cōiunguntur, nequaquā ſilentio pręterire, ſed harū quoq; laudes in mediū afferre. Aliquando igitur hęc dicendi forma in principio, aliquando in fine vtendum eſt. Si enim perſonę fuerint gloria admodum celebres, in principio; ſi minùs inſignes, hęc erunt ſubdēda, & vltimo loco recēſenda. Laus autem, ea quę in laudationibus ſunt, continebit, & loci iidem ipſi erunt, à patria, à genere, à natura, ab educatione: & quod ęquales, ſimiles, certique ambo ſunt. Sumes itidem laudandi argumentum ab ipſorum parentibus atque maioribus: qui profectò ſi ex eadem ſunt patria, quòd iam diu familiares, atq; peculiares ex loco ſint: ſi autē ex diuerſis, quòd à Diis Optimis maximè in hanc ſocietatē coacti fuerint: item ſi ex eodem genere ſunt, quòd incrementum, amplificatio, & familiaritas affinitatis alia ad aliam acceſſit: proinde vinculum multo firmius & validius effectum eſt. Quando autem à variis ſtudiis atque inſtitutis ſunt, vt militiæ, vt literarū, concentum hunc, cùm ſapientiæ ſit adiuncta fortitudo, optimum eſſe conſentaneum eſt. Addes inſuper, quales par eſt futuros illos, qui ex his procreati ſuſcipiūtur. Si autē tu ipſe, qui orationem haberes, vxorem duceres, de hoc ipſo eleganter & venuſtè exordium faciendum eſt: quòd ſi amatores, amores & delicias ſuas laudāt, multo nimirū magis te decet matrimoniū laudare, quā illos ſuas ipſorum delicias: & quòd oratione & diſciplina etiā ex hoc vtendum eſt,

[illegible] & Nicolaum [illegible]

PRÆCEPTA DE
Oratione natalitia.

Partes, & Capita Genethliacæ Orationis.

[illegible]

CAPUT X.

PRimo occurrit, Tempus & dies, in quo is eſt editus. Calendæ natalibus felices exiſtimantur. Item dies ſeptimus & tertius. Nouus dies menſis Soli conſecratus. Quartus decimus Mineruæ ſacer & [illegible].

Secundo, Anni tempeſtas commemoranda.

Tertio, [illegible] commemoranda.

Quarto, Locus in quo quis natus eſt, conſiderandus.

Quinto, Familia eius qui [illegible], commemoranda.

Sexto, [illegible]

Septimo, [illegible]

S[illegible]

perficere. [illegible] principium ſit dies in quo in lucem [illegible] eſt, [illegible] & opportunitatis complectitur, [illegible] Si vtique proprium aliquid, inſigne vel decorum præter alios dies habuerit: vt ſi calendis natus ſit, quod eſt menſis principium. Principium autem eſt optimum, [illegible] & quod ad [illegible] vel totū, auctore Platone. Si vero ſeptimus, vel tertius [illegible] & communitatem [illegible]

[illegible]

nibus celebritatibus. Hæc enim omnia argumenti facultatem ad proſequendas laudes tibi ſuppeditabunt.

Hinc autem ad ea loca in quibus natus eſt aliquis, veniendum.

Primùm quidem ab eo quod nationem continet, ad Aſiam, ad Europam videlicet: & hinc rurſus explicandum, ſi natio Græca ſit, vel barbara: ſi ſapientia aut fortitudine præclara, vel ſi aliquid eiuſmodi inſigne atque præclarum in ſe habuerit. Deinde ad illud quod continetur, progrediendũ, vt quænam ſit ciuitas, & ipſorum metropolitana ſi ſit ei quæ primum dignitatis locum obtinet, in honore proxima, ſi ampla & florens, ſi frequentia hominum multitudine referta, ſi ingeniis fœcunda, ac ad virorum virtutem fertilis, aut ſi aliquod aliud clarum inſtitutum factum fuerit. Tum ea quæ in vrbe continentur, proſequeris; ex qua familia quis natus ſit, quod non ex humili & abiecta, quod non ex ignobili ſed ex præclaro genere: ex quibus auis & parentibus, quorum laudem (prout res copiam ſuppeditauerit) perſtringes.

Adhæc, ad laudem illius de cuius laudatione agitur, cuiuſque eſt natalis dies, deuenies: quænam ſit natura; tum in iis quæ ad animi magnitudinem attinent. Si magnus ſit, Aiaci: ſi pulcher & fortis, Achilli ſimilem dicendum erit, & prudentis conſilij, aut mitis, aut moderatus, & temperans fuerit, congruentibus perſonis, Neſtori, Themiſtocli, Ariſtidi, Phocioni illum æquiparabis. Si comis & facilis ſit, quod excandeſcentiam quandam laudabili manſuetudine admiſtam habet, & quod ad agendum eſt efficax. Si autem paruus ſit, vt Tydeus, & Conon.

Explicabis etiam, qualis ſit in iis quæ ad degendam vitam pertinent, ſi lautus & elegans ſit, ſi magnificus: qualis in priuatos, qualis erga ciuitatem, tum liberalitate, tum cæteris rebus quæ ad honorem & gloriæ ſtudia ſpectant.

Item ſi in aliqua ſcientia ſit eminens, vt in medicina, aut in rhetorica, aut in philoſophia appoſite, vt debet, laus quæ in his eſt, prædicanda erit, ad quæcumque ille hominis ſtudia vtilia videbuntur. Sic enim multiplex, ampla, & copioſa fiet oratio, vt comprehendi poſſit qualis olim iam fuit, qualis eſt in præſenti tempore, qualémque in poſterum fore conſentaneum eſt. In hoc autem cum ventum, neque quã alienum aut abſurdum fuerit, ſi tum ab aliis Diis quam ab iis qui natalibus præſunt, precibus petieris, vti præſens vita atque fortuna melior quã præterita contingat, ac vt complures melius temporum ſpatiis, hunc ad maturam, felicem fortunatámque ſenectutem perueniat. Hæc Dionyſius.

PRÆCEPTA DE Epithalamiis.

Hoc eſt de orationibus, quæ ad thalamum perfectis nuptiis recitari ſolebant.

Oeconomia.

CAPVT XI.

HÆc oratio eadem ferè eſt cum natalitia. Et ordiendum à propoſitione dicendorum. *Epithalamij partes.*

Prima pars, Nuptiarum laus obiter percurrenda.

Secunda, laus coniugum, & eius præcipua capita.

Tertia, Affectus atque laudum ante matrimonium, & diligentia in his nuptiis conciliandis.

Quarta, populorum atque amicorum ex alio concurſu, ipſáque nuptiarum celebritas.

Quinta, Variæ perſonarum quæ occurrent, commendatio.

Sexta pars, cohortatio ad mutuam concordiam. Sic igitur ille.

AN te Orationem de Natiuitate, (id enim multiplex) ampla & copioſa fiet oratio, quę apud thalamum dici conſueuit, & ea quæ ſeparatim dicuntur, ſolet attingere: eadémque eſt cum nuptiali oratione, niſi quòd differt tantùm tempore; quia perfectis nuptiis hæc recitatur: in reliquis tamen prædictæ orationi penitus reſpondere videtur: & poſt nuptias, veluti Hymenæorum loco canitur. Sũt igitur etiam apud Sappho huius formæ dicendi exempla, cũ odæ epithalamij inſcriptionem habeant. Verùm quia carminis & ſolutæ orationis nõ eadem eſt tractatio, ſed longè diſpar & diuerſa ratio, quoniam ſicuti metris, ita etiam mentis notione & ſententiis hæc differunt, hoc pacto hanc itidem orationem commodè tractari poſſe cenſeo, ſi in exordio ſtatim hoc ſignificaueris, alios quidem hymenæũ canere conſueuiſſe, nos verò Hymenæi loco orationem habere, non tibiis, aut citharis, neque ædepol, aliquo eiuſmodi cantu, ſed eorum laudibus, & hymnis, qui matrimonio copulantur.

Poſt hæc deinceps adducendum erit, quòd hominibus exiſtentibus nuptiæ ſunt admodum neceſſariæ. Ex his enim vniuerſa humani generis conſeruatio propagatióque dependet: & quæcunque alia bona ad nuptias pertinent, oratione perſequeris.

Deuenies poſtea ad perſonas, quæ ad nuptias conuenêre, in eiſque verſantur, & quænam hæ ſint, explicabis.

In quo ſanè de ipſarum genere, de educatione, de corporum pulchritudine, de ætate, quot fortunæ bona habeant, & quodnam earum ſtudium officiúmque ſit, diſſerendum erit. Eas præterea, diligentiam, vti matrimonium atque coniunctio efficeretur, adhibuiſſe: & quo animo ſint nuptiarum cauſa familiares, itemque alieni, & ciuitas ipſa publicè. Et matrimonium planè omnibus curæ eſſe, ab omnibúſque ſummo ſtudio coli: & nuptias, cuipiam frequenti virorũ mulierúmque conuentui, & calendarum celebrationi, & ciuitatis ſolemni feſto ſimiles exiſtere.

Quemadmodum autem in nuptialibus, poſt reliqua illud inſpicere dignũ putamus, vti ſi ex eadem patria, ſi ex eodem genere: ita in his quoque eiuſmodi orationis partem non minimi faciendam eſſe duces.

Poſt laudes verò & laudationes cohortatio quædam nuptias celebrantibus accedat ad mutuum inter ſe ſtudium exercendum, ac ad vnum idémque ſentiendum.

Eo maximè autem, quòd plurima bona ex huiuſmodi cõcordia & amore neceſſariò contingant, ab vniuerſali materia, ad ſingularẽ propriáque orationem trahes: videlicet, quòd concordia omnibus hominibus eſt bonorum dux, quòd ab ea omnibus maxima commoda proueniunt, incredibiles vtilitates proficiſcuntur, & potiſſimè matrimonio coniunctis.

Ad quod comprobandum, ſi à celebri vſu non abhorrere volueris, illud Homeri ſcitè dictum tibi adducendum erit; nullum maius bonum, quàm dum vir & vxor concordes, & idem ſentientes, ædes habitent: quanto ob eam rem inimici dolore, quantaque amici voluptate afficiantur.

Poſtremò precibus vteris, vt quãprimùm liberi procreentur, ac in lucem edantur; quò eorum nuptias inſpicere, Hymenæum canere, & eiuſmodi orationum conficiendarum materiam occaſionémque rurſus habere valeamus.

DE LAVDATIONE *funebri.*

CAPVT XII.

ANtiquum eſt orationis genus laudatio funebris; de cuius ritus origine, extat elegans diſſertatio apud Dionyſium Halicarnaſſenſem.

Vtrùm (inquit) Valerius, primus hunc morem apud Romanos inſtituerit, an inſtitutum à Regibus ſequutus fuerit, certò affirmare non poſſum.

Quod tamen hoc ſit Romanorum vetus inuentum, in funere illuſtrium virorum, virtutes eorum laudari, neque à Græcis primùm inſtitutum fuerit, ex communis hiſtoriæ ſcriptis didici; quę tam vetuſtiſſimi poëtæ quàm celeberrimi hiſtorici prodiderunt.

Nam certamina quidem funebria, in honorem clarorum virorum gymnica, & equeſtria, à neceſſariis facta tradunt, vt ab Achille in Patrocli, & multò antè ab Hercule, in Pelopis funere.

Hos tamen publicè laudatos nulli prodiderunt; præter Athenienſes tragicos, qui ciuitati ſuæ aſſentantes, Theſæo Argiuos ſepelienti hoc quoque fabuloſè attribuerunt. Serò enim Athenienſes legitimis funeris ritibus hanc laudationem funebrem reddiderunt, ſiue ab aliis qui ad Artemiſium, & Salamina, & Plateas pro patria occubuerant, initium duxerint, ſiue etiam à rebus geſtis in campis Marathoniis: ſed ea quoque quæ in campis Marathoniis ſunt geſta, ſexdecim annis Bruti funere ſunt poſteriora, ſi modò ab his primis laudes in defunctos cœptæ ſunt dici.

Sed ſi quis miſſa facta hac quæſtione, quinam primi laudes funebres inſtituerint, examinare, aut ſcire voluerit, apud vtros mos iſte meliùs ſe habeat, longè prudentiùs hunc apud hos quàm apud illos conſtitutum reperiet: Quia Athenienſes videntur, eorum cauſſa qui in bello cæſi ſepulturæ mandantur, orationes funebres inſtituiſſe: ex vna tãtùm virtute, quæ in ipſa morte apparuerit, etiamſi quis cæteris in rebus fuerit nequior, exiſtimantes viros bonos iudicandos: At Romani omnibus viris claris, ſiue eorum ductu auſpiciiſque bella fuiſſent confecta, ſiue in Reipubl. adminiſtratione & gubernatione, prudentia dediſſent conſilia, & præclara edidiſſent facinora, hunc honorem haberi ſtatuerunt, & non ſolùm iis qui in bello cecidiſſent, ſed etiam aliis, quemcumque illi finem vitæ ſortiti fuiſſent: exiſtimantes, ob virtutes totius vitæ actæ, non ſolùm autem ob glorioſum obitum viris bonis laudes deberi. Hæc de origine funebris laudationis.

Extant funebres orationes Gregorij Nazianz. in Baſilium, in patrem, & ſororem: Ariſtidis, in Eteoneum: Gregorij Nyſſeni, in Placidiam & Pulcheriam. Ambroſij, in Theodoſium, &c.

Quod verò ad modum attinet, quem idem Dionyſius tractat in technicis, ad eadem capita laudationis refertur, quę ſuperiùs ſunt declarata. Addit verò inſuper aliquid de mortis genere & circunſtantiis, tum luget & deplorat, tum lacrymas abſtergit, & conſolatur: quod pleniſſimè ab Ariſtide, in funebri laudatione Eteonei præſtitum eſt. Nam poſt narratas eius virtutes, exclamat ſuo more, ὦ κύκλοι τῶν ὀφθαλμῶν, κεκλεισμένοι τὸν ἅπαντα ἤδη χρόνον. κεφαλὴ δὲ ἡ πρότερον χαριεστάτη, νῦν ἐν κόνει, &c. quæ ſuo loco reddemus: *Orationis funebris ars.*

Mox inducit Deos è machina conſolantes, παύσασθε, ὦ ἄνθρωποι, *Silete homines; nec enim miſer eſt puer, aut vir*

potiùs, nec miſeratione proſequendus ob iter quod inſtitit: & ſimilia, quæ ſupra panegyrin ſortitur λόγος ἐπιτάφιος.

Epitaphia Ad hoc genus pertinent epithaphia, quæ ſunt laudationes & lamentationes vno verbo comprehenſæ: vt;

Vide Briſſon in Formulis. Aniciæ Phaltoniæ Probæ, Conſulis vxori, Conſulis filiæ, Conſulum matri, Anicius Probinus V. C. Quæſtor, candidatus, deuinctus maternis officijs, dedicauit. Et,

Parens infœliciſſimus, afflictibus præpoſteritate naturæ, filium hoc tumulo condidit, quem importuna mors ademit, præripuitque ſenij baculum; cui iam defeſſa ætas adnitens, perbreues annos ſuos alleuabat; nunc autem mors adſequitur, quam triſtes lacrymæ deſeruerunt.

DE GRATIARVM actione.

CAPVT XIII.

VT in humana Societate, vel habendæ vel referendæ gratiæ officium eſt omnino neceſſarium; ſic neque ratio χαριστηρίων in Rhetoricis prætermittenda eſt: tota autem fermè ex iſtis locis decurrit: Quale ſit beneficium, quàm amplum, quàm vtile, quàm expetendum, à quo datũ fuerit, an à Rege, Principe, duce, viro denique ſepctabili: Cui conceſſum; vni, an pluribus; an claro, & nobili; an abiecto, humili, immerito, vel nõ tam cumulata menſura promerito: quod ſępius profitentur modeſtię cauſſa, qui gratias agunt: quo titulo datum: & tractatur ſæpè per extenuationem meritorum, & amplitudinem beneficij. Quando: vel citò, vt amantiùs; vel tardè, vt conſideratiùs; vel inter maxima negotia largientis, & anguſtias recipientis, vt cariùs: Quomodo: candido & profuſo animo, verbis expreſſis, onere nullo accipientis, commoditate maxima. vbi: quo loco, publicóne an priuato: qua corona ſpectante, qua luce, qua frequentia hominum: & ſimilia.

Capita gratiarum actionis.

Beneficiũ vt laudatur.

Partes; autem fermè ſunt exordium, vel propoſitio rei, expoſitio & exaggeratio beneficij, repromiſſio beneuolentię, ſtudij, amoris, obſeruantiæ, &c. quæ facile eſt in Auſonij diſerta ſanè gratiarum actione, atque in ipſius Ciceronis orationibus, pro M. Marcello, & poſt reditum in Senatu, & ad Quirit agnoſcere. Auſon. apertè incipit.

Exordium.

Ago tibi gratias, Imperator Auguſte: ſi poſſem, etiam referrem: ſed nec tua fortuna deſiderat remunerandi vicem, nec noſtra ſuggerit reſtituendi facultatem. Priuatorum iſta copia eſt, inter ſe eſſe munificos: tua beneficia, vt maieſtate præcellũt, ita mutuum non repoſcunt. Cicero ad Quirites, fluenti & ambitioſo exordij tractu vtitur.

Qùod precatus à Ioue Optimo Maximo, cæteriſque Diis immortalibus ſum, Quirites, eo tempore, cùm me fortunáſque meas, pro veſtra incolumitate, otio concordiáque deuoui, &c. Ad ſummum propoſitio eſt quædam beneficij & gratiarum agendarum delibatio.

Exaggeratio beneficij.

Vterque beneficium cumulatè exaggerat à prædictis circunſtantiis, tum præcipuè M. Tullius, magna ſermonis maieſtate, in eo quod ſibi collatum eſt beneficio, omnia bonorum genera contineri oſtendit, vt liberos, fortunas, amicitias, conſuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies feſtos, honorem, dignitatem, locum, ordinem, &c.

Perſona largientis.

Auſonius: Aguntur enim gratiæ, non propter maieſtatis ambitum, nec ſine argumentis, Imperatori fortiſſimo; Teſtis eſt vno pacatus *Grati ni laus*

anno, & Danubij limes, & Rheni. Liberaliſſimo. Oſtentat hoc diues exercitus. Indulgentiſſimo. Docet ſecuritas erroris humani. Conſultiſſimo. Probat hoc tali Principe Oriens ordinatus,&c.

Cui conceſſum.

Eo amplius beneficium eſt, quo ad plures attinet; nec omiſit illud M. Tullius in Marcello. Eſt verè fortunatus ille, cuius ex ſalute non minor penè ad omnes, quàm ad illum ventura ſit, lætitia peruenerit. Quod ei quidem meritò atque optimo iure contigit. Quis enim eſt illo, aut nobilitate, aut probitate, aut optimarũ artium ſtudio, aut innocentia, aut vllo genere laudis præſtantior?

Quo titulo.

Hoc præclarè tractat Auſonius ad Gratianum. Subiiciet aliquis: iſta quidem adeptus es, ſed effare, quo merito? *Quid me oneras ſciſcitator? Rationem fœlicitatis nemo reddit.* Deus, & qui Deo proximus, tacito munera diſpertit arbitrio: & beneficiorum ſuorum indignatus per homines ſtare iudicium, mauult de ſubditis dediſſe miraculum.

Quo, inquis, merito? ego nullum ſcio, niſi quod tu, piiſſime Imperator, debere te dicis, & hoc debere latiſſimè pertinet.

Quando.

Tu Auguſte venerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultantibus tot millibus barbarum, quibus Danubij ora prætexitur, comitia conſulatus mei armatus exerces.

Quomodo.

Cum Gratianus Imperator conſulatum Auſonio conferens, ſoluere ſe dixiſſet quod debebat, & adhuc debere quod ſolueret: hîc exclamat Conſul Rhetor:

Bractearũ dictum.

O mentis aureæ dictum bracteatum! ô de pectore candidiſſimo lactei ſermonis alimoniã! Quiſquamne tam parens eſt in oſtentatione beneficij? quiſquam pōdus gratię ſuæ, vim meriti profitetur alieni? quiſquã denique, quod indulget, quaſi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare, quàm donum? Certè huic ſententiæ veteres illi & Homerici oratores, ſubtilis deducta oratione Menelaiis, & inſtar profũdæ grãdinis ductor Itacheſius, & melleo delibutus eloquio, iam tertiæ Neſtor ætatis.

Vbi.

Conſilium ad Deum referre.

Conſilium meum ad Deum retuli: & quemadmodum ſolus, cui præſto eſt tam grande conſilium? an pleniùs cum Senatu, cum equeſtri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnibus deliberaſſes?

Hæc igitur, & ſimilia adiuncta quæ varia in diuerſis negotiis occurrunt, orationis filo pertexi ſolent. Poſtremò, repromiſſione tota oratio concludi ſolet: vt;

In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, ſempérque præſtabo, mihi neque in conſiliis de republ. capiendis diligentiam, neque in periculis à republ. propulſandis animum, neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro republ. lædendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam, nec in veſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam,&c.

DE SALVTATIONIbus Principum.

CAPVT XIV.

VSitatiſſimæ ſunt & hoc tempore orationes, quas Gręci vocant προσφωνήματα, quales ſunt principum virorum ſalutationes.

Seneca ſuaſoria prima. Antonij lepidũ gactum.

Eaſdem á veteribus vſurpatas teſtatur illa celebris Athenienſium oratio ad M. Antonium, vel potiùs adulatio, quæ egregiè deprehenſa eſt, & caſtigata. Nam cùm Antonius vellet ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi iuberet, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur; occurrerunt venienti ei Athenienſes cum coniugibus, & liberis, & Διόνυσον ſalutauerunt. Benè illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet; dixerunt deſpondere ipſos in matrimonium Mineruam ſuam, & rogauerunt vt duceret. At Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait, Κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον ἔσχε, *Domine, Jupiter matrem tuam Semelem ſine dote habuit.* Huic quidem impune fuit: ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt.

Athenienſium aſſentatio caſtigata.

Hoc exemplo, diſcant adulatores, quàm ſæpè noxium ſit, apud Principes viros, hoc fœdiſſimæ aſſentationis genere leuiùs obgãnire. Quod verò ad tractationem προσφωνημάτων attinet, antiquum illud Paryſatidis prçceptum perutile meminiſſe oportebit, verba eſſe ſeligenda byſſina, addo etiam pauca. Longum eſſet ire per ſingula, & eorum ineptias recenſere, qui in ea re peccant frequentiùs: quoties tacenda dicuntur, & dicenda prætermittuntur ſilentio? quoties ad gratiam conquiſitæ laudes, vanæ & mendaces obtruduntur, quæ perſonæ non magis conueniunt; quã Pymeo coloſſi crepidæ? Quoties ipſa prolixitas occulpatas aures enecat, quæ iſtas aggreſſiones magis quàm prælij congreſſum formidant? Quamobrem ſapiunt, qui omiſſis parergis, quod inſtat, nauiter exequuntur. Tria autem huius fermè ſermonis ſunt capita:

Primuum, gratulari ſolet aduentum, atque omnium de ea re conceptam ſignificare lætitiam.

Sutam nparti

Secundum, rationes iſtius gratulationis reddit, à meritis conſalutati principis: cuius laudes paucis quidem, ſed ſummo delectu conquiſitis ſententiis perſtringuntur.

Tertium, vouet & dedicat mentes, animos, pectora, fortunas, ſpes, opes, & ſimilia.

Nunc autem, quoniam trita res eſt omnium penè gentium linguis, prolixioribus verbis abſtinebo.

DE LAVDE pueror um.

CAPVT XV.

VT prima Solis Orientis crepuſcula ridere blandiùs ſolent, ſic & in pueris, in quibus vis pulcherrimæ naturæ paulatim efferueſcit, virtutum teneritas delectat, & gratam dicendi materiam, ſi non adeo locupletem, ſuis oratoribus ſuggerit.

Neque enim mihi Themiſtius in ſuo Valentiniano, neque Ariſtides in Eteoneo, iucundum laudationis campum, aut deſideraſſe, aut cùm obtigiſſet, humiliter tractaſſe iudicandi ſunt.

teri scap s lau ntes

Laudantur fermè pueri ab his capitibus A paterno maternóque genere, à ſimilitudine patriarum virtutum; quam viuam & ſpirantem in ſuæ vitæ pictura exprimunt; à

forma corporis, & educatione: A pietate in Deum, obſeruantia in parentes, & præceptores: Ab ingenij acrimonia, cum morum feſtiuitate, ſermoniſque affabilitate, coniuncta: A pudore, innocentia, integritate, caſtimonia; Ab induſtria, eruditione, & artibus, cæteriſque animi & corporis ornamentis: Denique à ſpe rerum maximarum; quæ omnia authores illi in iis quæ de pueris conſcripſerunt, encomiis ſuauiſſimè proſequuntur. Et bene quidem Themiſtius incipit:

Ὦ παῖ δυοῖν ἀηττήτων πατέρων, οὐκ οἶδα ὅ, τι σε προσειπὼν, μᾶλλον τύχοιμι τοῦ προσήκοντος, πότερον τὸ μέλλον ἢ τὸ ὁρώμενον. O puer duorum inuictiſſimorum patrum ſoboles, haud ſatis liquet, quo pacto te pro dignitate compellem, an ex præſenti, an etiam ex futuro te appellare debeam! Mox poſt generis amplitudinem, attingit educationem: *ἔτι δὲ ἐν ἀγκάλαις περιφερόμενος συστρατεύεις τῷ πατρὶ, καὶ συστρατηγεῖς, καὶ τρέφει σε οὐκ ἐν θαλάμοις κατακοιμίζων, οὐδὲ δημῷ προβάτων καὶ μυελῶν ἀλλὰ ἐπὶ τῷ Ἴστρῳ, καὶ τοῖς χειμῶσι τοῖς Σκυθικοῖς.* Iam verò in vlnis geſtatus adhuc in expeditionem cum patre proficiſceris, cum eo exercitum ducis; neque te in thalamis blandè ſomnium concilians educat, nec adipe ac medullis ouium, ſed ad Iſtrum, atque in media Scytharum hyeme nutrit.

At verò Ariſtides, vt ſuo loco oſtēdam, priuatas virtutes magis proſequitur. Non indiſertè hoc argumentum attigit Odapius in Eubaldo.

Prima literarum rudimenta eâ ætatula hauſit, qua vix cæteri loqui ſolent. Nemo totidem annorum non ab illo puer, in omnibus rebus præteritus, nemo non relictus eſt. Itaque puer illis in ſtudiis iam non pueriliter ſe gerere, ſpeique multo plus habere, & quàm illa ætas daret, videbatur.

Indole autem atque facie ea fuit, vt iurares illos Veneris pueros Amores, quos Poëtæ aiunt, Matri præſto eſſe, atque illudere, aliam oris formam, genarum, oculorum, non habere. Docere puerum incipio, nihil eorū quæ in aliis eſſe ſolent, video in noſtro. Non deliciarum vllas illecebras, non prauos ad licentiam mores, non adiutam impunitate audaciam, non denique arrogantis fortunę vllum in pueri animo impreſſum veſtigium inſpicio: Non moleſtiam ſatietatémque dicendi, aut commorandi cum ſe natu maioribus. Nihil eorum in eo fuit; grata potiùs expetendaque omnia, &c.

LAVS ANIMALIVM.

CAPVT XXVI.

DIxi copioſiùs de laude perſonæ quia frequentius eſt hoc laudationis genus. Nunc oppoſitum initio ordinem ſequutus, methodum, quam in laudandis animalibus ſeruant Technici, paucis expedio.

Laudantur animalia à pulchro, vtili, & neceſſario: ſicut & res cæteræ. Hęc ſunt enim prima laudationis fundamenta.

Capita erunt, gens, parentes, robur, pulchritudo, labor, agilitas, cantus, humani ſermonis imitatio, fidelitas, gratus animus, amor in dominos, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, & cęterarum virtutum adumbrata ſimulachra.

Exemplum habes in muſca Luciani: Tanta enim induſtria perſequutus eſt omnia, quæ de muſca dici aut cogitari poſſunt; vt vix aliud quicquam in hoc genere magis luculentum reperias.

Principiò enim quęcunque ad *Muſcæ* corporis habitum, compoſitionem *laus.*

membrorum, ſpeciem atque vſum partium pertinent, exquiritur. Mox ad interiora progreſſus, prudentiam, fortitudinem, reminiſcentiam, in eadē commendat: ad ſummum victus & diætæ rationem. Nomen, genus, cognomines etiam puellas oſtendit. Et hæc quidem ex variis hiſtoriæ naturalis ſcriptoribus repetenda, eruditione & eloquentiæ ſuauitate temperanda; quo in genere plurimum valēt deſcriptiones: Nō ſatis eſt enim oratori accepta ab hiſtoricis nudè & ſimpliciter enuntiare, ſed præterea quibuſdam artis lenociniis ornare decorum eſt. Exemplum ſubiicio in laude apum, & formicæ.

Extat apud Quintilianum nobilis declamatio, in qua pauper damni per iniuriam dati actionem intendit diuiti, quòd eius apes veneno illitis floribus peremiſſet, vbi poſtquam ſuas narrauit fortunas, de apibus multa & præclara commemorat.

LAVS APVM.

CAPVT XVII.

Ex Quintil. decla. 13.

CÆtera animalia videtur mihi natura vſibus noſtris genuiſſe, hæc etiam deliciis; cùm ea, quòd in illis, quæ, vel ſcindendo ſolo, vel maturando itineri comparamus, multus antè redditus inſumitur labor; & cùm perdomanda, cùm alenda ſint, nihil tamen poſſunt ſine homine, & tantùm coacta proſunt.

Apis paruū hominis exemplar.

Apes faciunt iniuſſæ fauos, ſine vllo rationis humanæ miniſterio, totus fructus vltro venit. Adiice, quod cætera animalia, aut ſatis incurrunt, aut viribus nocent, primaque, vt fama eſt, hoſtiæ cauſſa pecudi fuit læſa fruges.

Harum ita innoxius per prata ſyluaſque diſcurrit labor, vt tantum factum opus appareat. Qua ſatis digna perſequar laude? Dicam animal quodammodo paruum hominis exēplar? Hoc humana excogitare non potuit ſolertia. Etiā ratio noſtra, quæ ſub terris lucrum inuenit, quæ maria inquiſitione ſua ſideribus immiſcuit, hoc tamen efficere, conſequi, imitari non potuit. Venena potiùs inuenimus.

Iam primùm futuræ laudabilis vitæ digna principia. Non illas libido progenerat, domitrix omniū animalium Venus: vtque homines in excuſationem ſui, fabulis tradiderunt, etiā Deorum poſteritas has regnis ſuis excepit: Abeſt inimica virtutum voluptas caſtis ſine labe corporibus. Solæ omnium non edunt fœtus, ſed faciūt. Ipſæ paulatim ſicut ſtipatæ ſunt, per mella viuiſcūt, &, vt oportet, animal laborioſum, ex opere naſcitur.

Inde vt adoleuit iuuentus, & ad ſimiles labores ætas roborata conualuit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in anguſtum multitudo noua turba laboret, quaſi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor, ſuſpenſúmque proximis ramis examen humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit ſedes. Et cùm ingenia noſtra, quæ nos, ſcilicet ambitioſi noſtri æſtimatores, proxima diuinis credimus, ad percipiendas diſciplinas multo labore deſudent, nulla apis niſi artifex naſcitur. Quid credas aliud, quàm diuinæ partem mentis his animis ineſſe? Quid præcipuum referas? Non vt cætera animalia per paſtus vaga incertum quieti capiunt cubile, noctis arbitrio ſemper habitatura, ſed tutas ſedes continent, vrbes tectis, turba populos imitantur. Non vt feræ volucres, non vt præſentis modò cibi memores in diem viuunt, duraturus hyemi reponitur victus, & repletis verè cellis tutus annus eſt. Etiam cùm ad humanos vſus opera ſubducta ſunt, repa-

reparare amiſſa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus, antequam locus. Quid? quòd inter animalia, quæ non verba coniungunt, non verba rationis inuicem negant, tantus operis conſenſus eſt, tanta difficillimæ rei, laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque vſus lucrum ducit, in publicum viuitur, & communes opes congeruntur in medium; nec fas eſt delibare guſtu, priuſquam plena horrea ſecuros ſpondeant menſes. Quis porrò tantus ardor operis, quæue officiorum partitio, vt aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ liniāt?
11. Quæ ſeueritas in caſtiganda inertia?
12. Multa dictu viſuque miranda, præuidere tempeſtates, nec dubio ſe cœlo tradere, nec vltra viciniam nubilo tendere.

Nam ſi leues auro iniquior rapuit, ad dirigendos in deſtinata curſus modico lapilli pondere librare pennas: Illas maiorum pectorū totis pro rege caſtris procurrere, & inire bella, mortémque honeſtam pro duce
or oppetere Adijce, quòd ſi quas, aut ætas longior, aut morbus oppreſſit, efferuntur priùs corpora, poſteriórque operum quàm funerum cura eſt. Quid illigare cruribus flores? quid ore ſuccos in publicum ferre? Me tamen ipſius operis præcipua admiratio ſubit; non eſt temerè: nec fortuitam figuram, & ſedes modò reponendis cibis quæſiſſe credas: rudis cera componitur, accedit vſibus inenarrabilis decor: Nam primùm tenacibus vinculis fundamenta ſuſpendunt, tum ab exordio in omnem partem opus æqualiter creſcit, nec quicquam ex inchoatis paruum eſt, quod non ſua portione perfectum ſit: iam nec alia parte opus eſſet. Gemina frons ceris imponitur, & cùm foraminibus tantum ſpatium detur, quantum ad generanda examina pu ram ſpem capiat, (ipſi enim ſibi inuicem anguli hærent, & ita muro vinciuntur, atque alligantur, vt quod voles, medium ſit) his textis, ne vniuerſi mellis effluat pondus, intercepta onera cluduntur. Quis non ſtupeat hoc fieri poſſe ſine manibus? nulla interueniente doctrina hanc artem naſci? Quid non diuinum habent, niſi quòd moriuntur?

ENCOMIVM formicæ.

Ex Baſilij, Hieronymi, & cęterorum imitatione expreſſum noſtro ſtylo.

CAPVT XVIII.

PHilo, Iudæorum fermè omnium eruditiſſimus, idémque eloquentiſſimus: in commentario quem de plantatione Noëmi, diſertiſſimè, vt cætera, conſcripſit, fabulam narrat, non minùs ſuauitate iucundam, quā ſapientiæ fructu pręclaram. DEUS, inquit, rerum omnium opifex, cùm admirabilem mundi ſtructuram, tanta támque variâ partium non modò congerie, ſed & compoſitione conſurgentem, diuinę mentis ſolertia machinatus, oculis ſubieciſſet, fertur, ab iis quibus in hoc opere adminiſtris vſus fuerat, quæſiſſe: quidnam de tota vniuerſi ratione videretur? tum vnus admodum liberè, quod ſentiret, reſpondiſſe: vocem aliquam grandem, acutam, elatam deſiderari: quæ omnes mundi peruagata regiones, ſine vlla intermiſſione, Dei laudes & ſapientiam prædicaret, & eam, quæ, vel in tenuiſſimis rebus cernitur, ſummi artificis induſtriam, imperitis hominibus prædicaret. *Præclarum figmentum Philonis*

Quę profectò ſi res eſſet, non laboraremus in laude formicę: nunc autem & ingenij humani imbe-

cillitas, & ipſa rerum obſcuritas, tenebras dicentibus offundat, & de inſtitutę orationis ornamentis plurimum detrahat, neceſſe eſt. Eſt certè formica, Dei opus, tam rei dignitate præſtans, artis ſubtilitate limatum, operis perfectione abſolutum; quàm humanis ſenſibus tenue, rude impolitúmque videri ſolet. In magnis ſiquidem corporibus, cœlo, terra, mari: vel certè in maioribus, vt in tot animantium figuris; affluente materia perfacilis molitio naturæ fuit: in his verò, tam paruis, tam contemptis, tam prope nullis, quæ ratio? quanta vix, quàm inextricabilis perfectio? Et vbi fulgentes oculos, & viſum prætendit in formica? vbi odoratum applicuit, vbi inſeruit guſtatum? quomodo duriuſculis partibus, quaſi oſſibus corpuſculum interſtinxit? qua ratione venulas inſtar ramulorum diffudit? quo pacto, à vertice per dorſi vertebras ad caudam vſque diffluentem medullam produxit? qua ſolertia tenues membranulas diſtendit? qua molitione mouentem omnia ſpiritum acrem, vegetum, actuoſum, tam fragilibus & delicatis particulis affudit? An etiam iecur; & in iecore vaſculum bilis receptaculum; cor denique, & renes, coſtularum interſtinctione, quaſi parietibus obſepſerit, neſcio, cuncta tamen admiror: Sed nihil ingenio eſt admirabilius. Nam, quæ res in hac mortalium vita plurimum poſſunt, prudentia, fortitudo, religio, non obſcuris quibuſdam in formica notis, ſed tanquam in clariſſimo ſpeculo collucent.

Propoſitio. *Laus à corpore.* *Ab ingenio*

Audio in prudentiæ comitatu duas eſſe virtutes primarias, cautionem, & prouidentiam: quarum illa in malis arcendis, hæc in bonis procurandis tota eſt: Iſtas verò, quis formicis, niſi iniquus Iudex fuerit, denegabit? Primum enim, quod per ſe maximũ eſt, rempublicam habent, non Solonis aut Lycurgi præſcriptis, ſed æternis naturæ legibus conſtituam: & ne continuus in quotidianis operibus labor, diſtractionem afferat amicitiarum, & ſocialis vitæ commercia ac voluptates minuat: certis diebus interquieſcunt, nundinas exercent, & miti hilaritate celebrant. Qui tunc omnium concurſus, quàm amicæ ſalutationes, quàm dulcia, (ſi à nobis intelligerentur) colloquia: quæ animarum, quàm ſuauis, quàm iucunda conſociatio?

Prudentia

Redeunt deinde in domunculas, quas ſibi multis mæandris flexuoſas ad varios vſus conſtruxerunt. Et ſilente quidem Luna, quaſi ſyderis abſentia contriſtatæ, intra cauernulas ſe continent; mox vbi riſit cœlo facies clementior, nullius rei magis impatiens, quàm otij effundit ſe portis niger formicarum exercitus, & rura proxima pabulatur: vnus omnium ardor, vna mens, vnus ſpiritus, munia diuerſa & prudenter inter ſe diſtincta exercent: Aliæ prædas per calles anguſtos, nunc humeris obnixæ, nunc pedibus auerſæ, magna corporis cõtentione conuectãt: ferunt onera corpuſculis maiora, nec tamen ſub faſce ſuccumbunt. Aliæ venientes gratulationibus excipiunt, aliæ continuis morſibus humum egerunt, aliæ conſtructis aggeribus meatus aquarum excludunt, aliæ grana corrodunt, & veluti forcipe diuidunt, ne in herbam exeant; aliæ fruges madidas exſiccant, & ſuauiter in Sole apricantur: laborat tota gens, feruent opere viarum ſemitæ, ſilices ipſæ teruntur ſub itinere: ita nihil non poteſt continua ſedulitas.

Labor & induſtria

Quis inter hæc ſpectacula, tam piger, tam ſolutus, tam de ſe parum cogitans; qui non accendatur ad labores, qui non ſuis rebus inuigilet, quem non pudeat vinci à formica?

Neque verò magis laborioſæ ſunt, quàm fortes: (de noſtratibus nihil dico, quæ ſupra corporis modulum ingentis animi robore & fortiudine ſũt prædicæ) aliæ ſunt Indicæ (ſi neſcitis) aliæ ſunt, quæ vt corpore longè grãdiores, ita etiam valentiores ſunt, ad conflictus & prælia natę. Degunt, vt ſæpius, apud Indos ſeptentrionales, qui Dardæ vocantur, auri (non tamẽ vt cæca gens mortalium,) ſtudioſæ. Ex quo, hyeme, cùm ab æſtiuis laboribus datur vacatio, totæ ſunt in aurifodinis, ita nũquam poſſunt eſſe otioſæ: feruent, laborant, humum fodiunt, aurum egerunt, vincunt opera gigantum At verò æſtate cùm ob vapores ſe in cuniculos abdidere, concurrunt ad prædas Indi latrones, vt auro ſine vllo labore potiantur. Verùm odore illico afflatæ prouolãt formicæ, irarum ſtimulos exerunt, ſumma contentione tuentur ſuum, cum prædonibus decertant, & plerumque licèt pernicibus camelis fugientes, aſſequuntur, fœdaque laceratione contritos obtruncant. Feritatem ingenij dicet quiſpiam, & veſanam auri ſitim? Nihil minus, mihi credite: aurum quidem ad prædicanda Dei opera egerunt: cuius, ſi vt Solis & ſyderum aſpectu contenti eſſent homines, nihil in noſtrum genus ſæuirent: ſed cùm idem videant ad cædes, adulteria, ſacrilegia, & infinita, quæ quotidie experimur vitiorum portenta exportari: quid mirum ſi non ſecus ac ſummi numinis ſatellites, ad aduertendum malorum omnium fomitem excubant? In quo non tam mihi ob fortitudinẽ, quã ob ſingularem iuſtitiæ amorem videntur commendandæ. Ecquid amplius poſtulatis à formica? religionem? (hoc enim vltimum promiſeram:) at certè, quod ſummæ pietatis eſt, mortuas ſepeliunt: nec detrita aſſiduis laboribus corpuſcula cùm defecerũt, ſepulchri honore carere patiuntur. Audio etiam, eas quæ in acie generoſe ceciderunt, ſi quando ab hoſtibus teneãtur, maximo, quod inter eas fertur pretio, redimi: vt Iuſta virtuti reddantur: & ad ſimile factum ſimilẽque virtutem poſterarum mẽs excitetur. Quid hac pietatem mãſuetius? quid hac iuſtitia ęquius? quid religione ſãcti⁹? Quòd ſi Ægyptij accipitrem cũ Deorum honore coniunxerunt, quòd inſepultis cadaueribus terram ingerat: quo in numero formicã de mortuorũ ſepultura tam ſollicitam, habendam putatis? ecquis erit tã iniuſtus & imprudens arbiter, qui cęteras animãtes cũ formica audeat comparare? Date, date quaſcunque libuerit, ipſum ſi vultis elephantum, & quantum ſuperetur à formica, cognoſcite. Ille inutili carnium mole & ſagina grauatur: hæc eximij corporis elegantia, & agilitate præſtat. Ille languidus eſt ingenio, & penè fatuus hæc ſemper incitata, viget acrimonia. Ille vel à vili puero regitur: hæc ne regis quidẽ maximi ferret dominatum. Ille ſi à muſca ſtimulatur, vlciſci nõ poteſt: hęc muſcas & cætera in ſuã prædã conuertit. Hic ad bella & alia onera gerẽda ſeruiliter cogitur, hæc regnat in pace, in bello ſi quid opus eſt, dominatur. Ille ſeruituti mancipatus de victu ſibi parando, ne in diem quidem vel horam cogitat: hæc in annũ ſua ſibi horrea, ſuas fruges cõparat. Ille tota die torpet otioſus: hæc ne momentum quidem in otio patitur effluere. Ille modò draconum modò hominũ præda fit & ludibrium: hæc ſemper capit, rarò capitur. Ille in triumphis ad laſciuientiũ oculorum contẽptum lẽtè incedens oſtentatur: hæc nõ niſi mortua ad voluntatem victoris ſubſiſtit. Ille præter corpus nihil habet ſpecioſum: Illa nihil minùs quàm corpus, habet conſpicuum. Quo fit vt ad cœleſtium mentium contubernium, quas Deus his corporis compagibus expeditas eſſe voluit, quàm proximè

Accipiter cur Ægyptiis ſacer.

Formica cum Elephanto comparatio.

Itẽ Eleph cum Fornica.

accedat. Ne quidem de formicæ laudibus dicentem, rei iamdudum fallit obſcuritas, & multa neceſſariò prætermittere cogit. Itaque aut illâ, quam initio dixi, voce cœleſti ad prædicandum: aut meo veſtróque omnium ſilentio ad mirandum, opus eſſe video.

DE LAVDE RERVM inanimarum.

Capvt XIX.

Inanima vt laudanda.

ANimalia conſequuntur res inanimæ, partim naturales, vt Cœlum, ſtellæ, elementa, pluuiæ, grandines, coruſcationes, fulmina, fontes, maria, lapilli, gemmæ, metalla, plantę, & cætera id genus: Partim manufacta, vt vrbes, ædificia, ſtatuæ: Partim quæ ad mores, actiones, & πάθη hominum ſpectant, vt vitia, virtutes, artes, bella, conuiuia, iracundiæ, libidines, morbi ſupplicia: quæ omnia fermè ad deſcriptiones attinent: quarũ ſatis amplam ſegetem in altero tomo ſubiiciam. Tria porrò in his deſcriptionibus ſeruãda potiſſimùm duco.

Primum, vt rei, quæ laudanda aut deſcribenda occurrit, non modò partes pręcipuæ, ſed etiam minutæ, quęque, acri diſquiſitione perquirantur: quod non niſi à rerum peritis præſtari poteſt. Nam examinanda ſunt genera, & ſpecies, cauſſæ, effecta, & adiuncta, quæ latum deſcriptionis campum ſuppeditant, non quòd omnia ſint vbique coaceruanda, ſed delectus fieri debet ex multis.

Deſcriptionis diſpoſitio.

Secundum, circa diſpoſitionem deſcriptionis non mediocris eſt prudentia, vt non ſit tumultuaria & deſultoria, ſed leni pellucidóque omnium partium tractu digeſta; quod præſtabitur ab eo qui collocationem argumentorum prudenter animaduerterit. Bene autem collocare mihi videntur qui priùs ea perſequuntur, quæ rei eſſentiam propiùs attingũt, mox cætera quæ ſunt magis adſcititia, commemorant. Poſtremò etiam addunt effectus, vſus, virtutes, vtilitates, & cætera id genus.

Itaque in deſcriptione rerum naturalium, vt tempeſtatis, terrę motus, peſtis, ſolent nonnunquam præmitti cauſſę, vnde coaluerunt. In manufactis, materia & efficiens celebrantur, dein ſingula adiuncta notantur: ſi verò conſequantur effectus inſignes & luculenti, non ſolent prætermitti: quod fuſiùs poſteà declarabitur exemplis.

Tertium, ſtylus deſcriptionum duplex eſt, vnus hiſtoricus, preſſus, acer, & concinnus; alter Epidicticus, paulo magis pictus & effluens. Quid cuique loco & argumento conueniat, prudentia ſatis iudicabit. Nunc aliquot exempla delibemus.

LAVDATIO, ET deſcriptio Mundi.

Ex Theodoreto, & D. Cypriano.

Capvt XX.

MVndi laudatio, ſiue deſcriptio, præclarum eſt dicendi argumentum, in quo omnes omnium penè diſertorum calami deſudârunt. Hunc autem fermè modum tenent, vt per cauſſas, partes, & adiuncta filium trahan orationis. Sic Theodoretus oratione quarta de materia, & mundo, poſt exploſas variorum Philoſophorum ſententias, hanc primùm rerum molitionem à ſapientiſſimo & potentiſſimo artifice commendat, his verbis:

Ὁ δὲ τοῦ παντὸς ποιητὴς, οὔτ᾽ ὀργάνων, οὔτ᾽ ὕλης δεῖται, ἀλλ᾽ ὅσπερ ἐστὶ τοῖς ἄλλοις τεχνίταις, καὶ ὕλη, καὶ ὄργανα, καὶ μέντοι καὶ χρόνος, καὶ πόνος, καὶ ἐπιστήμη, καὶ ἐπιμέλεια, τοῦτο τῷ θεῷ τῶν ὅλων ἡ βούλησις. Ἠθέλησε δὲ οὐχ ὅσα ἠδυνάτο, ἀλλ᾽ ὅσαπερ ἤρκει, ἐδοκίμασεν. ῥᾴδιον μὲν γὰρ ἦν αὐτῷ καὶ μυρίοις καὶ δισμυρίοις δημιουργῆσαι κόσμοις.

Hæc vbi de opificis potentia & ſapiētia attigit, præcipuas vniuerſi partes aggreditur. τῶν γεγονότων τὰ μὲν ἐστὶν αἰσθητά, τὰ δὲ νοητά. καὶ τὰ μὲν ἐπίγεια, τὰ δὲ ὑπερουράνια ἀναλόγως καὶ ζῶα πεποίηκε.

Solet deinde ad ſingulas partes oratio delabi, quas nitido vernantique colore proſequitur. Quo in genere multa ſunt exempla quæ nos pluribus ſuo loco. Nunc iſtud Cypriani proluſionis inſtar audiamus.

Habet iſtam mundi pulchritudinē, quam videat; atque miretur; Solis ortum aſpiciat; rurſus occaſum mutuis vicibus dies noctéſque reuocantem; globum Lunæ, temporum curſus incrementis ſuis decremētiſque ſignātem; Aſtrorum micantium choros, & à ſummo de ſumma mobilitate fulgentes; Anni totius per vices membra diuiſa, & dies ipſos cum noctibus per horarum ſpatia digeſtos, & terræ molem libratam cum montibus, & proflua flumina cum ſuis fontibus extenſa maria cum ſuis fluctibus, atque littoribus: Interim conſtantem pariter ſumma conſpiratione, nexibuſque concordiæ extenſum aërem medium tenuitate ſua cuncta vegetantem, nūc imbres contractis nubibus perfundentem, nunc ſerenitatem refecta raritate reuocātem. Et in omnibus iſtis incolas proprios, in aëre auem, in aquis piſcem, & in terra hominem. Hęc, inquam, & alia opera diuina, ſint Chriſtianis hominibus ſpectacula.

LAVS IMPERII, REgionis, Vrbis.

CAPVT XXI.

Latiſſimus erit dicendi campus, ſi hæc capita mēte complectaris, & per eadem filum laudatioris extendas. *Vrbis laus quibus decurrit capitibus.*

Erunt autem ſeptem, Origo, in qua primùm inquirendus fundator. An Deus, an Heros, an Homo, inquit Menander Rhetor, & de eius laude dicēdum paucis; ſi obſcurus, & incertus, ſatis eum ſuæ vrbis gloria commendari oſtendes: Si famæ haud ita bonæ, apologia erit vtendum. *Origo, &c.*

Diuturnitas, ſiue antiquitas, cuius frequens eſt commendatio. Sic Athenienſes, cum Sole genitos: Arcades ante Lunam natos prædicant. Si vrbs antiqua, dices legibus naturę ita conſtitutum eſſe, vt quod antiquiſſimum eſt, idem quoque ſit honore digniſſimum. Si recens, eam inſtar puellę pubeſcere, & ad optimas quaſque ſpes in dies aſſurgere.

Fines, copiæ, opera, viri virtutes. Quæ quidem omnia in Romæ laudatione apud Ariſtidem & cæteros facilè apparent, & animaduertet qui grauiſſimos quoſque authores legerit, quorum teſtimoniis vtitur eruditus Lipſius, de magnitudine Rom. *Roma laus.*

Eius Origo eſt ab Ænea & Troianis.

Antiquitas excedit annorum duo millia, & trecentos.

Fines, ab oriente fueruut Euphrates, à meridie Nili cataractæ, deſerta Africæ, & mons Atlas, ab Occidente Oceanus, & à Septētrione Danubius, & Rhenus: tales ſub Auguſto Imperatore termini ſunt conſtituti.

Copiæ.

Tum maritimæ tum pedeſtres erãt, quæ ad tanti imperij incolumitatem ſufficerent.

Opulentia.

Ad auri centum & quinquaginta milliones ex annuis reditibus.

Opera.

Maximè laudantur in vrbe, ſitus, munitio, amplitudo, hominum multitudo, alimenta, ædificia, templa, fora, theatra, circi, balneæ, thermæ, viæ, pontes, ſtatuæ, monumenta, aquæductus, priuata ædificia,

Quæ omnia breuiter eruditionis cauſſa in antiqua Roma admirabilia fuiſſe oſtendit Lipſius in Admirandis:

Situs.

Φύσις χώρας nominatur à Menandro Rhetore, in quo primùm conſideratur ſalubritas, quæ magni eſt momẽti, & laudatur vrbs, vel domus, quo eſt λαμπροτέρα, εὐπνοωτέρα, ὑγιεινοτέρα, vt loquitur Plutarchus.

Situs vt laudãdus. In vniuerſum autem, vt notat idem Menander, conſideratur ſitus, ratione cœli, maris, terrę: ſi locus ad orientem ſpectat, laudabis in eo lucis principium, & quaſi ſolis cunabula: Si ad occaſum, dices, quòd inſtar coronidis appoſitus, ſolem cum laudationibus & hymnis dimittere videtur: Si ad meridiem, quòd in cœlo, velut in acie plagæ cœleſtis medium occupat: Si ad Septentrionẽ, quòd inſtar arcis muniſſimæ editiſſimam mundi partem obtinet: Si montoſus eſt, laudabis munitionem, & cum neruoſo quodã corpore comparabis: Si planus, mollitiem & æquabilitatem: Si regio ſicca eſt, qualitatem in ea cœleſtem commendabis: ſi fœcunda, vtilitatem: ſi infrugifera, frugalitatis alumnam dices.

Hęc ille Rhetor Græcus: apud quem plura quoque de ſitu vrbium videre poteris.

Liuius nonnulla in Romæ ſitu commendat his verbis:

Non ſine cauſſa Dij homineſque hunc vrbi condendæ locum elegerũt, ſaluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi cõuentus accipiantur, mare vicinum ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad periculum claſſiũ, externarum regionum, Italiæ mediũ.

Munitio.

Munitiones laudantur à loci ingenio, & operibus hominum.

Roma municiſſimo loco ſita, vt Alpibus, & Apennino defenſa: quod Rutilius hiſce verſibus celebrat:

Si factum certa mundum ratione fatemur,
Conſiliúmque Dei machina tanta fuit:
Excubiis Latiis ratexuit Apenninum:
Clauſtráque montanis vix adeunda viis.
Inuidiam timuit natura, parúmque putauit,
Arctois Alpes oppoſuiſſe minis:
Sicut vallauit multis vitalia membris,
Nec ſimul incluſit, quæ pretioſa tulit:
Iam tum multiplici meruit munimine cingi,
Sollicitóſque habuit Roma futura Deos.

Hominum multitudo.

Decus vrbis quoque eſt hominum multitudo: nec abs re Ariſtides orator, qui Adriani temporibus floruit, Romam comparat cum Homerica niue, quę excelſorum montium iuga operit & agros item ac pinguia virorum culta abdit: tantam Romam eſſe, vt in quacunque parte quis conſtiterit, nihil impediat, & in media eum eſſe: ὅπου ἂν τις αὐτῆς γίγνοιτο, οὐδὲν ὅτι τὸ κωλῦον ὁμοίως εἶναι ἐν μέσῳ.

Alimenta.

In alimentis conſideratur bonitas,

copia, ſalubritas, comportandi & emendi facilitas.

Ariſtid. Mare per medium veſtrum imperium porrigitur, cui vndique amplæ regiones adiacent, neceſſaria pleraque vobis ſubminiſtrantes. Nam ex omni terra marique, quicquid vel anni tempora gignunt, vel regiones ſingulæ, fluuij, lacus, artéſque item, & ingenia, tum Græcorum tum barbarorum, proferunt, id omne ad vos defertur. Itaque ſi quis talia omnia videre deſiderat, is vel per totum orbem peregrinetur neceſſe eſt, vel in veſtra iſta vrbe verſetur. Quicquid enim apud alias vel creſcit, vel conficitur, hîc affluit & abundat: tot autem & tantæ onerariæ naues, ſingulis anni temporibus appelluntur, vt vrbs, communis quędam orbis officina videatur. κοινόν τι τῆς γῆς ἐργαστήριον, vt appellat.

Ædificia,

Ædificia magnum vrbi decus afferunt, & publica quidem primùm laudanda, deinde priuata commendantur à mateira, forma, artifice, fine partibus, adiunctis.

Illa per Synathroiſmon laudat Ammianus lib 16. cap. 6. vbi Conſtâtij ingreſſum in vrbem Romam deſcribens, ipſum intuentem & mirantem præcipua operum, facit.

Deinde intra ſeptem montium culmina, per accliuitates planitiémque poſita vrbis membra colluſtrãs, & ſuburbana, quicquid erat, primum id eminere inter alia ſperabat; Iouis Tarpeij delubra, quantum diuina terrenis præcellunt, lauacra in modum prouinciarum extructa, amphiteatri molem ſolidatam, lapidis Tiburtini compage, Pantheon, vel vt regionem teretem, ſpatioſa celſitudine fornicata, elatóſque vertice ſcanſili ſuggeſtus Conſulum, & priorum Principum imitaméta portantes, & vrbis templum, forúmque Pacis, & Pompeij theatrum, & odeon, & ſtadium, aliáque inter hæc decora vrbis æternæ.

Templa.

Templorum laudatur antiquitas, altitudo, lõgitudo, latitudo, materia, ſtructura, ornatus, donaria, religio, &c. Romæ quadringenta & viginti quatuor fuerunt: Celeberrima, Tarpeion, Pantheon, Templum Pacis: *Romæ templa.* Tarpeion ſiue Capitolinum templũ, quale erat ſub Tarquinio, deſcribit Dioniſ. Halicarn. Situm eſt, inquit, in altera crepidine, habetque in ambitu octo iugera, ſic vt latera ſingula ducentorum ferè pedum ſint: exigua latitudinis & longitudinis eius differẽtia, niſi quòd iſta illam vincit vix pedibus quindenis: qua parte frons eius meridiem ſpectat, triplici columnarũ ordine circumcingitur; ab aliis lateribus, duplici. In ipſo ſunt tres ſellæ ex ordine à lateribus communione parietum clauſæ, media eſt Iouis vtrinque, altera Iunonis, altera Mineruæ, ſub eodẽ laqueari eodémque tecto. *Templum Capitolinum.* Conferamus ſi placet cum hac deſcriptione Epheſiæ Dianæ templum, miraculum orbis terrarum. Sic deſcribit Plinius naturalis hiſtoriæ lib. 36. c. 14. Magnificentiæ vera admiratio extat templũ Epheſię Dianæ, ducentis annis factũ à tota Aſia: in ſolo id paluſtri fecêre, ne terræ motus ſentiret, aut hiatus timeret: ne in lubrico atque inſtabili fundamenta tantæ molis locarentur, antè calcatis ea ſubſtrauere carbonibus, dein velleribus lanæ: vniuerſo templo lõgitudo eſt quadringentorum viginti quinq; pedum, latitudo ducentorum viginti; columnę centum viginti ſeptem à ſingulis regibus factæ, ſexaginta pedũ altitudine, ex his triginta ſex cælatæ, vna à Scopa. Operi præfuit Cherſiphrõ architectus. Summa miracula, Epiſtylia tãtæ molis attolli potuiſſe: id conſequutus eſt ille vt peronibus arena plenis molli puluino ſuper capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, vt ſenſim *Templum Dianæ Epheſiæ.*

totum in cubili ſideret difficillimè hoc contigit in limine ipſo, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit, nec ſedit in cubili anxio artifici mortis deſtinatione ſuprema. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum inſtar obtinent nihil ad ſpecimen naturæ pertinentia. Vide etiam quę Ioſephus habet de templo Hieroſolymitano, libro ſexto de bello Iudaico, cap. 14. τὸ δ' ἱερὸν ἵδρυτο, &c. vbi fuſe hoc mundi miraculum deſcribit.

Theatra.

Theatra præcipuum locum obtinent, inter vrbis ornamenta, in quibus ſpectantur partes, vt ſcena, poſtceniũ, orcheſtra, cunei, cauea: deinde ornatus, vt columnę, tabulæ, ſigna, ad ſummum totum ſcenicorum choragium. Nonnulla attigit Plinius li. 36. cap. 15. in theatro Scauri. M. Scaurus fecit in ędilitate ſua opus maximum omnium quæ vmquam fuere humana manu facta, non temporaria mora: verùm etiam æternitatis deſtinatione theatrum hoc fuit: ſcena ei triplex altitudine trecentarũ ſexaginta columnarum, in ea ciuitate quæ ſex hymettias non tulerat ſine probro ciuis ampliſſimi: Ima pars ſcenę è marmore fuit, media è vitreo: inaudito etiam poſtea genere luxuriæ, ſummę tabulis inauratis columnę, vt diximus, imæ duodequadragenum pedum; ſigna ærea inter columnas fuerunt tria milia numero, cauea ipſa cepit hominum octoginta millia, cum Pompeij amphiteatro toties multiplicata vrbe, tantóque maiore populo, ſufficiat largè quadraginta millia, &c.

Fora.

Fora Romæ quinque, Romanum, Iulium, Auguſtum, Tranſitorium, Vlpium; non prætermittuntur ab encomiaſtis, quæ erant prorſus magnifica.

Balnea.

Balnei ſtructura laudanda, excutiendæ partes ſingulæ: ornatus deinde inſigni laude non caret. Habes de hac re luculentum exemplum ex Luciano, de quo nos libro vndecimo: Seneca quoque perſtringit epiſt. 87. Pauper ſibi videtur, ac ſordidus, niſi parietes magnis ac precioſis orbibus refulſerint, niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſint, niſi illis vndique, & in picturæ modum variata circumlitio prætexatur, niſi vitro circundetur, niſi Parius & Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo templo ſpectaculum, piſcinas noſtras circumdederit, niſi aquam argentea epitonia fuderint. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid cùm ad balnea Libertinorum peruenero, quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, & impenſę cauſa; quantum per gradus cum fragore labentium? eo deliciarum venimus vt nihil niſi gemmas calcare nolimus.

Aquæ ductus.

In aquæ ductibus ſpectantur moles artificia, operis vtilitas, iucunditas, neceſſitas, &c. De quibus Plinius: Si quis, inquit, diligentiùs æſtimauerit aquarum abundantiam in publico, blaneis, piſcinis, domibus, Euripis, hortis, ſuburbanis villis, ſpatióque aduenientium extrũctos arcus, montes perfoſſos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum. Lepidè Rutilius:

Quid loquor aërio pendentes fornice riuos,
Qua vix imbriferas tolleret Iris aquas?
Hos potiùs dicas creuiſſe in ſydera montes,
Tole Grigantæum Græcia laudat opus.

Fontes.

Pontes.

In Pontibus conſideratur fluminum celebritas, Pontium neceſſitas, ſtructura, firmitas, vſus, vtilitas, & cætera, de quibus Xiphilinus. Traianus imperator pontem lapideum ſuper Iſtrum ſtatuit, quem ego nec dignè quidem habeo admirari. Nam etſi alia pulcherrima principis eius opera extant, tamen hoc eſt ſuper omnia: pilæ igitur eius ſunt viginti è lapide ſecto, & quadrato, quæ altitudinem habent centum & quinquaginta pedum, latitudinem ſexaginta, diſtant inter ſe centum octoginta pedes fornicibus deuinctæ; quomodo autem non aliquis ſumptum in iſtas pilas admiraretur, quomodo non & conſtituendi firmandiq; modum, idque in flumine magno & vorticoſo, & fundo ipſo infido & limoſo? nam nec auertere quidem curſum fluminis licuit vllo modo. Nec verò de magnitudine fluminis ideo dixi, tanquam ibi maximum ſit, imò verò alibi duplo maius eſt, aut triplo, atque inſtar pelagi ſe diffundit: ſed quia locus ille arctiſſimus ibi locorum, & aptiſſimus ponte iungi, eſt tantus. Quo autem magis in arctum illud ex lato extrahitur, & rurſum in latum ſe effundit, tanto nimirum & rapidiùs fluit, & profundiùs exiſtit; & hoc quoque difficultatem, atque arduum operis valdè auxerit. Magnitudo igitur Traiani ex eo quidem conſtat: non tamen vſum nunc nobis præbet, ſed pilæ duntaxat ſtant; quaſi in eum finem modò ſtructæ, vt documento ſint nihil eſſe quod ingenio humano non poſſit effici.

Priuata ædificia.

In priuatis ædificiis ſunt domus & villæ. In quibus laudatur amplitudo, ſtructura, ornatus. Tanta erat laxitas maiorum ædium Romę, vt anguſtè ſe habitare putaret, cuius domus tantum pateret quantum Cincinnati rura patuerunt: erant autem quatuor iugera: Molitio admirabilis erat; columnę ex longinquis regionibus conquiſitæ: de quibus tam ſæpè mentionem faciunt Poëtæ. Propertius:

Quòd non Tænariis domus eſt mihi fulta columnis,
Nec camera auratas inter eburna trabes.

De ſtructura & ornatu commmuniter Seneca epiſt. 96. Quid inter pueros & nos intereſt? niſi quòd nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus cariùs inepti? illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis delectāt, nos ingentium maculæ columnarum, ſiue ex Ægyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticū aliquam, vel capacem populi cœnationem ferunt: miramur parietes tenui marmore inductos; cùm ſcimus quale ſit quod abſconditur, oculis noſtris imponimus, & auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudeamus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare, quid, quod, vt ait idem, verſatilia cœnationum loquearia ita coagmentabant, vt ſubinde alia atque alia facies ſuccederet, & toties tecta quoties fercula mutarentur? *Ædificiorū luxus.*

Nero Cæſar veſtibulo ædium ſuarum coloſſūm centum viginti pedum habuit, deinde porticus triplices, item ſtagnum maris inſtar circum ſeptum ædificijs, ad vrbium ſpeciem, rura inſuper armis atque vinetis, & paſcuis, ſyluiſque varia, cum multitudine omnis generis pecudum, & ferarum in cæteris partibus, cuncta auro lita, diſtincta gemmis, vnionúmque conchis; erant cœnationes laqueatæ tabulis eburneis verſatilibus, vt flores, & vnguenta deſuper ſpargerentur; præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò, vice mundi, diebus ac noctibus circumagerentur.

Villa.

Specimen villarum aſpice in vna villa. Extat, inquit Plinius Gordianorum villa Præneſtina, ducentas columnas vno periſtylio habens: quarum quinquaginta chariſteæ Claudianę, quinquaginta Syenitides, quinquaginta Numidicæ, pari menſura ſunt, in qua baſilicæ centenariæ tres, cætera huic operi conuenientia, & thermæ quales præter vrbem nuſquam in orbe terrarum. Commemorat quoque Plutarchus in Lucullo eius ædificia ſumptuoſiſſima: nam ad Neapolin tumulos ſuſpendit foſſuris, euripis, & riuis piſculentia ædificia ſua circumiecit, diætas marinas extruxit, quas Tubero ſtoicus contemplatus, appellauit eum Xerxem togatum.

Sed operæpretium eſt egregiam Caij Plinij Iunioris epiſtolam lib. 5. epiſt. 6. legere, vbi de induſtria villam omnibus coloribus depingit.

Fontes.

Laudem fontis petemus ex Plinio. Fons oritur in monte, per ſaxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manufacta; ibi paulum retentus in Larium lacum decidit, perinde die ſtatis auctibus & diminutionibus creſcit decreſcitque, cernitur id palam, & cum sũma voluptate deprehenditur, iuxta decũbis, & veſceris; atque ex ipſo fõte (nam frigidiſſimus) eſt potus.

Flumina.

Flumina laudantur ab ortu, ſcaturigine copioſa, velocitate, colore, piſcatu, piſcium generibus, & multitudine, & aliis fluuiis, quos recipiunt, & locis, per quę fluunt, denique à nauium frequentia.

Montes.

Mons celebratur à magnitudine, radicibus, vallibus, vitibus, miraculis, prodigiis, rebus, memorabilibus, frugum vbertate, & copia.

Agri.

Laudationis in agro capita erunt, fertilitas, amœnitas, varietas arborum, & herbarum, cultura ſitus.

Viri et virtutes. Sed omnino laudanda ſunt vberiùs ea quæ communi conſenſu maiora ſunt, *religio, legum maieſtas, ritus, conſuetudines, priuilegia, iuſtitia, clementia, fortitudo, probitas, conſtantia, ars militaris, doctrina, ſtudia, Gymnaſia, opificum induſtriæ,* de quibus diximus ſuperiùs.

Quæ Cicero pro Flacco, ſectione 62. paucis complexus eſt, cùm de Athenarum vrbe ſic agit.

Adſunt Athenienſes, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras diſtributę putantur; De quorum vrbis poſitione propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuiſſe proditum eſt: Quæ vetuſtate ea eſt, vt ipſa ex ſeſe ſuos ciues genuiſſe dicatur: & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur: authoritate autem tanta eſt, vt iam fractum prope ac debilitatum Græciæ nomen huius vrbis laude nitatur.

Et de Lacedæmoniis.

Adſunt Lacedæmonij, cuius ciuitatis ſpectata & nobilitata virtus, nõ ſolùm natura corroborata, verùm etiam diſciplina putatur: qui ſoli in orbe terrarum ſeptingentos iam annos ampliùs vnis moribus, & nunquam mutatis legibus, viuunt.

Ibidem de Maſſilia, & cæteris.

LAVS VIRTVTVM, & Scientiarum.

CAPVT XXII.

LAus Virtutum, & Scientiarum, iis fermè capitibus excurrit, quæ in laude perſonæ notaui ſuperiùs.

In virtutibus quippe expenditur

honeſtas, vtilitas, neceſſitas: quod vt pleniùs aſſequatur orator, modò earum definitionem, ſeu potiùs deſcriptionem clariſſimis pingit coloribus, modò ipſius obiecti dignitatem amplificat, modò eiuſdem virtutis varias partes, & quaſi membra ſingula diſquiſitè percurrens explicat, modò eius originem & cauſſas arceſſit, modò effectus admirabiles ponit ob oculos, modò contrariorum vitiorum pingit deformitatem, modò inferiorum virtutum comparatione, eam quam laudat, celſiùs attollit.

Ad hæc contexit ſapientum effata, hiſtorias, ſimilitudines, emblemata, quibus quaſi teſſellato opere diſtinguatur oratio. Horum nonnulla perſequutus eſt Aphthonius in Encomio ſapientiæ: Primum enim ab eius dignitate incipit, & oſtendit, ſapientiam *Communem eſſe Deorum poſſeſſionem*, κοινὸν κτῆμα θεῶν.
14

Nam Iunoni nuptias, Marti bella, Vulcano fabrilia, Neptuno tribui nauigationes; ſapientia verò omnes indigere, καὶ θεοὶ μὲν αὐτὴν ἐκτήσαντο σύμφυτον: Proinde ſemen eſſe quoddam cœli, & radium ſummæ maieſtatis, quo qui inter mortales præditi ſunt, hos θεῶν παῖδας appellamus.

Mox ad eius neceſſitatem & varias vtilitates delabitur, & plenè indicat, ſapientiam, omnium eſſe temporum, omnium negotiorum propriam, nec magis pacis quàm armorũ, πολιτεύεται μὲν γὰρ κατὰ πόλεμον, ὡς εἰρήνην παντελῶς ἀγνοήσασα, τῆς δὲ εἰρήνης οὕτω μετέχει ὡς ἀγνοοῦσα καθάπαξ τὰς μάχας.

Deinde eius commoda vbique terrarum in vita ciuili percurrit, & quid imperatoribus & belli ducibus, quid agricolis, quid nauigantibus, quid vniuerſo hominum generi conferat, oſtendit.

Αὕτη γεωργοῖς αὔξει τὴν γῆν, καὶ τοῖς πλέουσι νέμει τὴν θάλασσαν, &c.

Nec ſatis; ipſam ſapientiam in cœlum penetrantem inducit, & totam ſuperioris mundi Oeconomiam admirabili virtute complexam.

Αὕτη λαθεῖν οὐ κατέλιπεν ἃ τῶν ἀπορρήτων οὐρανὸς ἔχει παρ᾽ ἑαυτῷ. Καὶ γὰρ ὅσον ἥλιος ποιεῖ θέρμην ἕκαστος, μόνη σοφία τοῖς ἀνθρώποις ἐξεῦρεν.

Quartò, eius diuerſos effectus artificioſè per hiſtorias explicat, vt cùm dicit, ſapientiam, Troiam cœpiſſe: ſapientiam, Cyclopis oculum effodiſſe; ſapientiam, Perſarum robur contriuiſſe.

Poſtremò auget à comparatione minorum, & ſapientiam cum fortitudine comparans, hanc longè inferiorem, illam glorioſiorem planè declarat.

Εἴτα τις αὐτῷ ἀνδρείαν παραβάλλει. &c.

Ad hoc genus pertinent λόγοι, quos antiqui χρείας, ab vtilitate nominârunt; ſunt enim propriè orationes de vitiis & virtutibus, aliqua ſententia complexis, quæ tractantur ſæpiſſimè per Paraphraſes, & deſcriptiones rei, per cauſas, per cõtraria, per ſimilitudines, per exempla, per veterũ teſtimonia, quę Aphthonius in arte vocat παραφραστικὸν τὸ τῆς αἰτίας, τὸ ἐναντίον, παραβολήν, παράδειγμα, μαρτυρία παλαιῶν. Quorum omnium ars ex Libanio, Theone, & Aphthonio, vel iis qui adhuc nare diſcunt cum cortice, ſatis nota eſt.

Artes & ſcientiæ haud diſſimili quidem ratione laudantur: Solet enim primùm earum inquiri nobilitas, quę ex inuentoribus non rarò peti ſolet. Deinde oſtenditur antiquitas, & ortus, & progreſſus, & obiecti dignitas, & commoda in omnem ciuilis vitæ partem longè latéque diffuſa, & honores iſtarum artium profeſſoribus habiti, & libri ſcripti, & ingeniorum claritas, & multitudo, & ſcientiæ veritas, & conſtantia, & neceſſitas, & ſi quid huiuſmodi.

DE VETERVM IN EPIDI-ctici oratiobus artificio.

CAPVT XXIII.

PLacet quoque ad huius libri coronidem nonnulla de veterum in tractandis orationibus Epidicticis, artificio ſuggerere; licèt ſuperiora ſint exemplorum varietate diſtincta.

Primus omnium occurrit Thucydides, cuius funebris legitur oratio lib. 2. in Athenienſes qui pro patria fortiter occubuerant. Sed, vt dicam quod ſentio, minimè eſt Epidicticus, imò auſterus, grandis, ſubhorridus, & rerum potiùs ſincerus pronunciator (quod dixit M. Tullius) quàm facundus laudator. Itaque hunc ἐπιτάφιον λόγον, quòd nihil habeat admodũ eximiũ, prætermitto, ſumma capita delibâſſe contentus, in quibus diſpoſitio admodum vulgaris, & excurſiones, quas nollem hoc tẽpore imitari.

Partitio orationis Thucydidis.

Thucydidis ἐπιτάφιος λόγος.

Primum, exordium eſt ab excuſatione, rei magnitudine, cum virium tenuitate comparata. Simile eſt exordium Demoſthenis in ἐπιταφίῳ λόγῳ, cuius li. 1. meminit Tenuitate (inquit) oratoris periclitatur fama celebritatis. Itaque ſatius res magnas obuoluere ſilentio, quàm ingenij culpa deterere. vide Horat. od. 6. lib. 1.

Oratio funebris Thucydidis.

Secundum, Laudationis fit initium communi & antiquo filo. Maiores primùm laudantur etſi minùs ad rẽ: ſimilia in Demoſthenis λόγῳ ἐπιταφίῳ, & in odis Pindari, in quibus laxiora ſunt huiuſmodi luſitantis facundiæ parerga.

Tertium, Politia Athenienſium ab optima temperie commendatur. Experti ſunt autem primùm Reges, deinde ἄρχοντας perpetuos: Mox Decennales, re in Democratiam, de qua hîc agit Thucydides, adductâ.

Quartum, Athenienſis reſpublica ſectata eſt elegantiam cum frugalitate, Philoſophiam ſine mollitie. Talem temperiem laudat Plutarch. de fortuna Alex. τὸ ἀνειμένον οὐκ ἀργὸν, τὸ ἐπίπονον οὐκ ἀπαραμύθητον.

Quintum, Athenienſes non tantùm vrbis ſed & operibus ſtudent. Nam ſapiens oratio ſine actione, clauda virtus eſt, vt ait Cyrillus apud Sanctum Maximum.

Sextum, Athenienſes benefici, nec ſimiles τοῖς ἐπὶ τῶν κρημνῶν συκοῖς ἀφ' ὧν ἄνθρωπος μηδὲν λαμβάνει, vt ait Plutarch.

Septimum, Confirmat narrationem ab effectis.

Octauum, Poſt laudem vrbis & maiorum, delabitur in laudes mortuorum; quos à fortitudine glorioſæ mortis commendat: De huius obitus gloria extat Ariſt. hymnus apud Laërt. Ἀρετὰ πολύμοχθε γένει βροτείῳ, &c.

Nonum, Cæteros acuit eorũ exemplo; quanquam eius oratio plus habet grauitatis quàm aculeorum.

Hæc autem præcipuę notæ viſa ſunt, vbi agit de mortuorum gloria.

Vita præſtantiſſ. ciuium collecta reip.

ΟὐΚ οὖν καὶ τὴν πόλιν γε τῆς σφετέρας ἀρετῆς ἀξιοῦντες στερίσκειν, κάλλιστον δὲ ἔρανον αὐτῇ προϊέμενοι. κοινῇ γὰρ τὰ σώματα διδόντες, ἰδίᾳ τὸν ἀγήρων ἔπαινον ἐλάμβανον, καὶ τὸν τάφον ἐπισημότατον, οὐκ ἐν ᾧ κεῖνται μᾶλλον, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ δόξα αὐτῶν

NOn ſtatuerunt ſua virtute fraudandam eſſe ciuitatem, ſpecioſiſſima eam collecta donantes. Publicè namque corpora impendentes, priuatim laudem, quæ nunquam ſeneſcet, acceperunt: ſimul & honorificentiſſimam ſepulturam, non magis eam, in qua ipſi ſunt ſiti, quàm ſem-

παρὰ τῷ ἐντυχόντι ἀεὶ, καὶ λόγου καὶ ἔργου καιρῷ ἀείμνηστος καταλείπεται. ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνει ἐπιγραφὴ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραφος μνήμη παρ᾽ ἑκάστῳ τῆς γνώμης μᾶλλον ἢ τοῦ ἔργου ἐνδιαιτᾶται. οὓς νῦν ὑμεῖς ζηλώσαντες, καὶ τὸ εὔδαιμον, τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον, τὸ εὔψυχον κρίναντες, μὴ περιορᾶσθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους. οὐ γὰρ οἱ κακοπραγοῦντες δικαιότερον ἀφειδοῖεν ἂν τοῦ βίου, οἷς ἐλπὶς οὐκ ἔστ᾽ ἀγαθοῦ. ἀλλ᾽ οἷς ἡ ἐναντία μεταβολὴ ἐν τῷ ζῆν ἔτι κινδυνεύεται, καὶ ἐν οἷς μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα, ἤν τι πταίσωσι. ἀλγεινοτέρα γὰρ ἀνδρί γε φρόνημα ἔχοντι ἡ ἐν τῷ μετὰ τοῦ μαλακισθῆναι κάκωσις, ἢ ὁ μετὰ ῥώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γιγνόμενος καὶ ἀναίσθητος θάνατος.

piterna gloria, quæ, vt, ſeſe quodque offeret tempus, vel narrandi, vel imitandi, celebranda relinquitur. Quippe illuſtrium virorum tumulus orbis vniuerſus: neque id domeſticorum tantùm ſaxorum teſtatur inſcriptio, ſed etiã ſine literis in externas gentes egreſſa memoria, magis apud animum cuiuſque quàm apud vrnas commoratur. Quos ipſi nunc ad imitandum vobis cùm proponatis, & fœlicitatem exiſtimetis eſſe libertatem, rurſuſque libertatem eſſe fœlicitatem, nolite bellica recuſare diſcrimina. Neque enim, qui aduerſa fortuna laborant, iuſtiùs vitam contempſerint, quibus ſpes boni nõ eſt, ſed quibus aduerſa commutatio, ex proſpera fortuna in aduerſam periclitatur. Triſtiórque eſt viro prudenti, contumelia comes ignauiæ, quàm per fortitudinem, & publicam ſpem, ſine ſenſu futura mors.

---

is ex : i. Longè ſuauior eſt, mollior, & methodo inſtructior in laude Eteonei; cuius orationis hæc ſunt capita:

Primum, Exordium lene & elegãs, in quo delineatio totius orations. Deflendum eſſe ſcilicet Eteoneum mortuum, propter eximias virtutes, quibus effulſit.

Secundum, Virtutes mixtæ Eteonei ſummatim perſtrictæ; apta eſt initiis hæc veluti præcerpta, & ſumma tantũ capita delibans laudatio. Paucis autem multa complectitur, & plurimum habet venuſtatis. Exemplum attuli ex Plinj Panegyrico, & Gregor. Nazianz. orat. in Athanaſ. ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις, ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι, &c. quæ infrà fuſius.

Tertium, Laudationis initium à genere, quod eſt in iſtis argumentis frequens. Et apud Herodianum gloriatur Commodus Imp. ἐμοῦ δὲ μ᾽ εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον, καὶ βασιλέα.

Quartum, Breuiſſimè educatio & pulchritudo laudantur. Sic paucis ſunt perſtringenda, in quibus nihil multùm eminet, nec tornandũ, quod ait Iulianus, milium. Et hæc grauiora quàm ſi formæ laudem picto ſtylo texuiſſet. Magnum eſt mentem bonam in pulchro corpore ſortiri. Laudat autẽ in eo, Γέροντα τὸν νοῦν, σάρκα δ᾽ ἡβῶσαν, vt celebratur Græco prouerbio, Mẽtem ſenilem in corpore iuuenili. Et eos gratiores iuuenes Cato Tulij cẽſet, qui præ ſe ferant aliquid ſenectutis; quod de nobiliſſima Virgine, & Martyre Eulalia, cecinit acutè, vt ſolet Prudentius, *Mens ſenilis in corpore iuuenili.*

Moribus teneris caniciem meditata ſenũ.

Quintũ, Cõmendatur in eo literarũ ſtudiũ, & eruditio. Vita eſt hęc ſapiẽtis. Otiũ verò, ſine litteris, viui hominis ſepultura: quod præclarè dixit Seneca: Ὁ νοῦς ἀεὶ, σοὶ καμνέτω πιμπλάμενος θείοις νοήμασιν, monet Nazianz. tetraſt. *Literarum ſtudium.*

Sextum, Obſeruantia in præceptorem. Eximia laus eius ætatis cui ſufficit obſequij gloria. Quantũ autẽ præceptorum charitati debeatur, declarat Seneca l. 6. de beneficiis.

In docendo, & laborem & tædium

tulit, præter illa quæ percipientibus in commune dicuntur, aliqua inſtillauit ac tradidit. Hortando bonam indolem erexit, & modò laudibus fecit animum, modò admonitionibus diſcuſſit deſidiam; Ingratus ſum: niſi illum inter gratiſſimas neceſſitudines diligo.

Epiſcopi dicti moderatores iuuentutis. Nec mirum, ſi Epiſcoporum nomẽ tributum olim iuuentutis moderatoribus, vt liquet ex Oppiano, lib. 1. de venat. v. 681.

Præceptores Epiſcopi nominati.

Μυσοπόλων ἔργων ἄπο παῖδες ἴωσιν.
Ἀθρέοι, οἱ δ' ἄρ' ὄπισθεν ἐπίσκοποι ἐγγὺς ἴωνται.

7. Celebratur eius verecundia, vbi dicitur αἰδοῦς ἄγαλμα, hoc eſt, *pudoris ſimulachrũ*. Præclara laus apud veteres, apud quos magna veneratio huiuſce virtutis: teſtatur nobile dictum hieroglyphicis inciſum in propylæo Pylonis contra impudentiam, ὦ γινόμενοι καὶ ἀπογινόμενοι θεὸς μισεῖ ἀναίδειαν, ex Clemente Alexand. lib. 5. in Symbolis.

Octauum, Deploratio, & affectus, quàm ſuauiſſimi amoris; quando non degenerant in inſanam illam næniam, quam habet Himerius in ſimili argumento; cuius ego feci mentionem in libro de affectibus.

Deus è machina. Nonum. Deus è machina conſolatur affines mortui: in quo artificioſa ſophiſtæ peroratio; quia per hanc proſopopœiam, & orationi plus gratiæ, & dictis plus auctoritatis conciliatur. Verba autem non iam ſunt tanquam ἐκ σκίπεου (quod aiunt) θεμιστευόμενα, ſed planè, quæ videantur ex Oraculo fuſa, ita tota ſententiis illuminantur, vt veſtis auro. Tales ſunt iſtæ:

Vitæ tempus etiam longiſſimæ breuiſſimum eſſe, ſi cum æternitate comparetur, pulcherrimè quoque dixit Philon, in oratione Iacobi Patriarchæ: καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος, ὀλιγοχρονιώτατος ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι.

Boni eſt Poëtæ, ante ſatietatem, fabulæ finem imponere. Simillima dixit Tullius in dialogo de ſenectute.

Senectus autem peractio ætatis eſt, tanquam fabulæ, cuius defatigationem fugere debemus, præſertim adiuncta ſatietate. Ex Seneca, quomodo fabula, ſic & vita; non quamdiu, ſed quàm bene acta ſit, refert.

Hæc autem præcipua nota viſa ſunt.

Laus Eteonei, ex Ariſtide.

Deploratio mortis Eteonei. Ὦ πάντα σὺ κάλλιστε παίδων! ὦ τῆς μὲν προσηκούσης ἡλικίας οὐκ ἐπιλαμβανόμενος, τῆς δ' ὑπαρχούσης σεμνότερος φανεὶς, καὶ πρεσβύτερος, σὲ ποθοῦσι μὲν ἡλικιωτῶν χοροὶ, ποθοῦσι δὲ πρεσβύτεροι. ποθεῖ δὲ ἡ τὰ μέγιστα ἐπὶ σοὶ πόλις ἐλπίσασα. ἣν σὺ πρώτην, πρῶτα δὴ καὶ τελευταῖα εὔφρανας. μητρὶ δὲ ποῖαι νύκτες, ἢ τίνες ἡμέραι λοιπόν; ἣ πρὶν μὲν ὡς καλλίπαις ἤδετο. νῦν δ' ἐξελήλεγκται ὡς δυστοκήσασα. ὦ κύκλοι μὲν ὀφθαλμῶν ἐκείνων κεκλεισμένοι τὸν ἅπαντα ἤδη χρόνον. κεφαλὴ δὲ ἡ πρότερον χαριεστάτη, νῦν ἐν κόνει. χεῖρες δὲ ἀφανεῖς. ὦ πόδες οἷον φέροντες τὸν δεσπότην, ὑπεδώκατε!

O Pulcherrime puer, qui cùm legitimam ætatem non eſſes aſſequutus, eam tamen, quæ contigerat, grauitate ſuperâſti: nunc te requirunt, & æqualium cateruæ, & ſeniores, & vrbs, quæ maximam de te ſpem conceperat, quámque tu nuper primùm ſimul & poſtremùm exhilarâſti. Quæ verò noctes, vel quæ dies matri reſtant? quæ cùm priùs ob fœlicem ſobolem celebraretur, nunc infelicis partus eſt conuicta? ô fulgidi oculorum orbes, in perpetuum deinceps claudendi! ô caput anteà feſtiuiſsimum, nunc in cinerem conuerſum! ô manus dilapſæ! ô pedes, qualem dominum ferendo titubâſtis!

ὦ νυμφίων ἐλεεινότερος, τῷ ἄρτι κειρομένῳ, καὶ στεφάνοις μᾶλλον πρέπων, ἢ θρηνεῖν, οἵαν ἐν ὥρᾳ τὴν ἀωρίαν ἐκίνησας. ὃς πρὶν ὑμέναιον ᾄδειν σοί, καιρὸν εἶναι τοῦ θρήνοις ᾠδὴν κατέλαβες. ὦ ῥῆμα κάλλιστον! ὦ φθέγμα κοινὸν τοῖς Ἕλλησιν ἐκχεόμενον. οἴχῃ δὴ προοιμιασάμενος, τοσοῦτον εὐφράνας, ὅσον λυπῆσαι μειζόνως.

Ἐπέρχεταί μοι τὸ τοῦ Πινδάρου προσθεῖναι. Ἀστέρες, καὶ ποταμοί, καὶ κύματα πόντου, τὴν ἀωρίαν τὴν σὴν ἀνακαλεῖ. ὦ τοῦ δευτέρου πτώματος, οἷος, ἐφ᾽ οἵῳ τῷ νεῷ κεῖσαι! ὦ τῆς ἐπιθήκης, οἷον αὐτὸ δεύτερον ἡμῖν ἔσεισεν! ὦ τοῦ τραγικοῦ δαίμονος, ὃς προδείξας ἀρτίως βουλευτήρια, καὶ λόγους, καὶ ζῆλον, καὶ χαρὰν, πόρρω τούτων ἐν βραχεῖ τὸ δρᾶμα κατέκλεισεν! ὦ συμφορὰ κοινὴ λογίων καὶ χθονίων θεῶν τί ποτε καὶ ἀποκρίνωμαι πρὸς τὰ ψηφίσματα; ἢ τοῦτο, ὅτι Ἐτεωνεὺς οἴχεται παρὰ τοὺς κρείττονας, ὦ δεξιώτατε παίδων, οἷόν σοι πέμπω βιβλίον! οἷον ταῖς ὠμαῖς ἀπολαύεις λόγων. ἀλλὰ γὰρ ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ τινὶ ὡς ἀληθῶς μεταξὺ τῶν ὀδυρμῶν, δοκῶ μοι κατακούειν φωνῆς ἀπὸ μηχανῆς, θεοῦ τινὸς μεταβάλλοντος τῶν θρήνων εἰς εὐφημίαν. ὧδε λέγοντος, παύσασθε, ὦ ἄνθρωποι. οὐκ οἰκτρὸς ὁ παῖς, μᾶλλον δ᾽ ἀνήρ. οὐδὲ θρήνων ἄξιος τῆς πορείας ἣν ἐστείλατο. ἀλλ᾽ εἴπερ τις ἄλλος ἔχει καλῶς γε δὴ τὰ ἀνθρώπινα. οὐ γὰρ Κωκυτὸς, οὐδ᾽ Ἀχέρων τοῦτόν γε εἰλήφασιν, οὐδὲ θήκη κρύψει παραλαβοῦσα. ἀλλ᾽ εὐκλεὴς καὶ ἀγήρως ἤδη τὸν λοιπὸν ἅπαντα χρόνον περίεισιν ἥρως.

ô te & ſponſo recens vſto miſerabiliorem, & coronis quàm næniis aptiorem! qualem in hac ætatis temperie, excitâſti luctus intemperiem; qui priuſquā tibi Hymenæus caneretur, neniarum dicendarum tempus occupâſti! O decorem venuſtiſſimum! ô vocem quæ communiter Græcis creſcebat! At prooemio recitato diſceſſit è vita, & delibatam lætitiam vertit in doloris argumentum.

Adiiciam & illud Pindari, quoniam ſuccurrit: *ſideráque, & fluuij, & fluctus maris tuum deplorant immaturum finem!* ô alterum caſum! qualis, in quali templo iaces? ô malorum appendicem, vt nobis iterum hanc ædem calamitas incuſſit! ô tragicum genium, qui cùm nuper nobis curias, orationes, applauſum, & gaudium prætuliſſet, breui fabulam diuerſa ratione concluſit. O communem, & eloquentium & infernorum Deorum iacturam. Quidnam ad decreta reſpondebo? vtrum Eteoneū ad ſuperos abiiſſe? ô feſtiuiſſime puer, qalem tibi mitto libelum, qualibus nunc foueris orationibus! Enimuero non aliter quàm in tragœdia quadā, videor mihi inter lamentationes, Dei alicuius, ex machina vocem exaudire, qui nenias in laudes conuertat, itaque dicat: Silete homines, nec enim miſer eſt puer, aut vir potiùs, nec miſeratione proſequendus ob iter quod inſtitit; quin ipſi, ſi cui alij, bene accidit humanitus. Nam nec Cocytus illum, nec Acheron excepit, nec vrna conteget, ſed glorioſus deinceps, & ſenij expers heros, deget.

Malo intelligi de tēplo, quia Græci communiter habēt ἐν τῷ νεῷ, quàm cum Cantero, iuuenem.

HÆc pro iuuenis morte ἐλεεινῶς admodum dicta ſunt: ſed tamen longè grauior hoc ſophiſtâ ſanctus Gregorius Nyſſenus, vbi Pulcheriam regij ſanguinis præcerptum floſculum deflet, his verbis:

Gregorius Nyſſenus in funere Pulcheriæ.

NΕοθαλὲς ἄνθος, ὃ οὔπω μὲν ὅλον τῶν καλύκων ἐξέλαμψεν ἤδη, τὸ δὲ λάμψειν

FLos recens pullulans, qui nondum quidem toto ſuo ſplendore ex gemmis ac vaginis emerſiſſet, ſed partim quidem iam enituiſſet, partim verò in lucem emerſurus

tio ul-

ἠλπίζετο, καὶ ὅμως ἐν τῷ μικρῷ τε, καὶ ἀτελεῖ ὑπερέλαμπεν. ὅπως ἀθρόως ἐναπέσβη τῇ κάλυκι, καὶ πρὶν εἰς ἀκμὴν προελθεῖν, καὶ ὅλον εὐωδίᾳ πετάσαι, τὸ ἄνθος αὐτὸ περὶ ἑαυτὸ κατερρύη, καὶ κόνις ἐγένετο, ὃ οὔτε ἐδρέψατό τις, οὔτε ἐστεφανώσατο, ἀλλὰ μάτην ἡ φύσις ἐπόνησεν.

ſperaretur: nec eo minùs in exigua atque imperfecta ſui parte reſplenderet: vt repentè in gemma emarcuerit, ac priuſquam ad ſuum vigorem perueniſſet, ac ſummum incrementum nactus eſſet, totúmq; cum ſuaui odore decorem panderet, atque diffunderet, ipſe circa ſe defluxerit, & in puluerem redactus ſit, quem neque quiſquam decerpſit, nec coronis adaptauit, ſed fruſtra natura laborauit.

Atque ſequuntur ex Nazianzeno, pro rerum & perſonarum conditione, plena ſunt grauitatis.

LAVDATIO MIXTA ET, concisa per frequentationem.

Ex D. Gregorio Nazianzeno orat. in D. Athanaſium.

Ἀλλ᾽ ἦν ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις, ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι. καὶ τὴν μὲν ἀρετὴν ἀπρόσιτος, τὴν ἐντυχίαν δὲ καὶ λίαν εὐπρόσιτος, πρᾶος, ἀόργητος, συμπαθής, ἡδὺς τὸν λόγον, ἡδίων τὸν τρόπον, ἀγγελικὸς τὸ εἶδος, ἀγγελικώτερος τὴν διάνοιαν, ἐπιτιμῆσαι γαληνὸς, ἐπαινέσαι παιδευτικὸς, καὶ μηδέτερον τῷ καλῷ τῇ ἀμετρίᾳ λυμήνασθαι, ἀλλὰ ποιῆσαι καὶ τὴν ἐπιτίμησιν πατρικὴν, καὶ τὸν ἔπαινον, ἀρχικόν. μήτε τὸ ἁπαλὸν ἔκλυτον, μηδὲ στύφον τὸ αὐστηρόν. ἀλλὰ τὸ μὲν, ἐπιείκειαν, τὸ δὲ φρόνησιν. καὶ φιλοσοφίαν ἀμφότερα. ἐλάχιστα μὲν λόγου διὰ τὸν τρόπον, δεόμενος, ἀρκοῦντα πρὸς παιδαγωγίαν. ἐλάχιστα δὲ ῥάβδου, διὰ τὸν λόγον. ἔτι δὲ ἐλάττω τομῆς, διὰ τὴν ῥάβδον μετρίως πλήττουσαν.

Vita quidem ſublimis erat, verùm animo humilis; atque eâ quidem virtute, vt nemo ad eam aſpirare poſſet. cęterùm ea comitate, vt ad eius congreſſum facilis aditus omnibus pateret, manſuetus, ab ira alienus, ad miſerationem propenſus, ſermone iucundus, moribus iucundior, facie Angelicus, in increpando placidus, in laudando erudiendi vim habens: ſic vtrumque temperans, vt neutrum horum per immoderationem labefactaret, verùm & increpatio paternam charitatem, & laudatio imperio dignam grauitatem obtineret: nec aut mollities diſſoluta, aut ſeueritas rigida, & tetrica eſſet; quin potiùs illa facilitatis & benignitatis; hæc, qrudentiæ nomen haberet; vtraque verò ſapientiæ laudem conſequeretur. Ita denique ſe comparans, vt nec ſermone propter mores abundè ad inſtitutionem ſufficientes, magnopere opus haberet, nec rurſus propter vim facultatémque dicendi, virga admodum egeret; ſectione porrò multò minus, ob virgam moderatè ferientem.

Laudatio pulchra S. Athanaſii.

Athanaſius.

Item ex eodem.

Ὁ μὲν ἐπαινείτω τὸν ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς, οἷον ἀσώματόν τινα καὶ ἄϋλον, ὁ δὲ τὸν ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις τε καὶ ψαλμῳδίαις, ἔντονόν τε καὶ ἀήττητον. ἄλλος τὸν ἐν προστασίᾳ τῶν δεομένων. ἄλλος τὴν πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας ἀντιτυπίαν, ἢ πρὸς τοὺς ταπεινοὺς συγκατάβασιν. αἱ παρθένοι τὸν νυμφαγωγόν, αἱ ὑπὸ ζυγὸν, τὸν σωφρονιστήν. οἱ τῆς ἐρημίας, τὸν πτερωτήν. οἱ τῆς ἁπλότητος, τὸν ὁδηγόν. οἱ τῆς θεωρίας, τὸν θεολόγον. οἱ ἐν εὐθυμίαις, τὸν χαλινόν. οἱ ἐν συμφοραῖς, τὴν παράκλησιν. τὴν βακτηρίαν, ἡ πολιά. τὴν παιδαγωγίαν, ἡ νεότης. ἡ πενία, τὸν ποριστήν. ἡ εὐπορία, τὸν οἰκονόμον. δοκοῦσι μοι, καὶ χῆραι, τὴν προστάτην ἐπαινέσεσθαι, καὶ ὀρφανοὶ τὴν πατέρα, καὶ πτωχοὶ τὸν φιλόπτωχον, καὶ τὸν φιλόξενον οἱ ξένοι, καὶ ἀδελφοὶ τὸν φιλάδελφον. οἱ νοσοῦντες, τὸν ἰατρὸν, ἣν βούλει νόσον καὶ ἰατρείαν. οἱ ὑγιαίνοντες, τὸν φύλακα τῆς ὑγιείας. οἱ πάντες, τὸν πᾶσι πάντα γινόμενον.

Hic illius, velut corpore vacantis, ac materiæ expertis, in ieiuniis & orationibus aſſiduitatem laudibus vehat: Ille inſuperabilem in vigiliis & pſalmodiis vigorem: Alius egentium curam & præſidium: alius, vt vel ſuperbis & elatis reſtiterit, vel ad humiles ſe demiſerit, narret. Virgines laudent pronubum; quæ matrimonij iugo conſtrictæ ſunt, moderatorem; qui ſolitariam vitam agunt, excitatorem & erectorem; qui in ſodalitio viuunt, legiſlatorem; ſimplices, deductorem; ſpeculationi dediti, Theologum; hilares, frænum; calamitoſi, conſolatorẽ; canities, baculum; iuuentus, pædagogum; paupertas, largitorem; diuitiæ, diſpenſatorem. Quin mihi videntur & viduæ patronum laudaturæ, & pupilli patrem, & pauperes pauperum ſtudioſum, & peregrini hoſpitalem, & fratres fratrum amantem, ægrotantes medicum, idque cuiuſcunque morbi ac medicamenti volueris, ſani, valetudinis cuſtodem, omnes denique eum qui omnia omnibus factus eſt, vt omnes vel quàm plurimos lucri faceret.

LAVS ERVDITIONIS MIXTA per Synathroiſmon.

Ex D. Gregorio Nazianzeno, oratione magnum Baſilium.

Ποῖον μὲν εἶδος οὐκ ἐπῆλθε παιδεύσεως, μᾶλλον δὲ ποῖον, οὐ μεθ' ὑπερβολῆς, ὡς μόνον; οὕτω μὲν ἅπαντα διελθὼν, ὡς οὐδεὶς ἕν, οὕτω δὲ εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς τῶν ἄλλων οὐδέν, σπουδῇ δὲ εὐφυΐα συνέδραμεν, ἐξ ὧν ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι τὸ κράτος ἔχουσιν. ἥκιστα μὲν τάχους φύσεως διὰ πόνον δεόμενος, ἥκιστα δὲ πόνου, διὰ τάχος.

Qvod diſciplinæ genus eſt, in quo verſatus non ſit, atque ita eximiè verſatus, quaſi in eo ſolo elaboraſſet? Sic nimirũ omnia cõplexus, vt ne vnũ quidẽ quiſquã: ſingula rurſus ita ad ſummum, quaſi nihil aliud præterea didiciſſet. Ad ingenij enim acrimoñiã ſtudiũ accedebat, ex quibus imperiũ artibus ſcientiiſque comparatur. Qui cùm celeritate naturæ propter laborem & contentionem minimè opus haberet, quemadmodum nec labore, propter ingenij magnitudinem:

οὕτω δὲ ἀμφότερα συλλαβὼν, καὶ εἰς ἓν ἀγαγὼν, ὥστε ἄδηλον εἶναι ποτέρῳ τούτων ἐκεῖνος θαυμασιώτερος. τίς μὲν ῥητορικὴν τοσοῦτος, τὴν πυρὸς μένος πνέουσαν, εἰ καὶ τὸ ἦθος αὐτῷ μὴ κατὰ ῥήτορας ἦν, τίς δὲ γραμματικὴν, ἣ γλῶσσαν ἐξελληνίζει, καὶ ἱστορίαν συνάγει, καὶ μέτροις ἐπιστατεῖ, καὶ νομοθετεῖ ποιήμασι, τίς δὲ τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὄντως ὑψηλήν τε καὶ ἄνω βαίνουσαν, ὅση τε πρακτικὴ καὶ θεωρικὴ, ὅση τε περὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις καὶ ἀντιθέσεις ἔχει, καὶ τὰ παλαίσματα, ἣν δὴ διαλεκτικὴν ὀνομάζουσιν, ὡς ῥᾷον εἶναι τοὺς λαβυρίνθοις διεξελθεῖν, ἢ τοὺς ἐκείνου τῶν λόγων ἄρκυς διαφυγεῖν, εἰ τούτου ἐδέησεν, ἀστρονομίας δὲ καὶ γεωμετρίας, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας, τοσοῦτον λαβὼν, ὅσον μὴ κιλονεῖσθαι τοῖς περὶ ταῦτα κομψοῖς. τὸ περιττὸν διέπτυσεν, ὡς ἄχρηστον τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσιν. ὥστε μᾶλλον μὲν τὸ αἱρεθὲν τοῦ παρεθέντος ἐξεῖναι θαυμάζειν.

ſic tamen vtrumque coniunxerat, vt non ſatis liqueret vtro nomine admirabilior eſſet. Quis in Rhetorica illa, inquam, vim ignis ſpirante, cum eo comparandus, tametſi illius mores à Rhetorum moribus diſſideret? Quis in Grammatica, quæ linguam ad Græciſmũ format, hiſtorias colligit, metris præeſt, carminibus leges præſcribit? Quis in Philoſophia, excelſa procul dubio ſcientia, & ſurſum gradiente, ſiue eam partem ſpectes, quæ in actione & ſpeculatione poſita eſt, ſiue eam quæ in Logicis demonſtrationibus, aut oppoſitionibus, & concertationibus, verſatur, quam Dialecticam vocant? in quà adeo excelluit, vt iis qui cum eo diſputabant, facilius eſſet ſeſe extricare è labyrinthis, quã argumentorum eius laqueos effugere, ſi quando res ita poſtularet? Iam verò Aſtronomiam, Geometriam, numerorum proportiones hactenus didiciſſe contentus, vt non ab iis qui in eiuſmodi rebus ſciti & eruditi ſunt, exagitaretur: quicquid ſupererat, vt pietatis cultoribus infrugiferum contempſit: adeo vt & quod elegit, magis admirari ac prædicare liceat, quàm quod reliquit.

HÆc nos obiter: Qui plura volet in hoc genere, videat Luciani Demoſthenem, Plinij Traianum, Panegyréſque Imperatorum ex Latino Pacato, Eumene, & aliis: nulla eſt materia, in qua fœcundiùs omnia penè ingenia luxuriârint.

Pro animalium laude infinita ſunt apud Ælianum, qui eorumdem φύσεις elegantiſſimo ſtylo eſt perſequutus. Equi encomium habet Hierocles in præfatione libri ſecundi Hippiatricorum, & Gryneus in Hippiatrica. Bouem celebrauit Libanius, Muſicã Lucianus, Apes Quintilianus; de quibus nonnulla dixi ſuperiùs. Multa etiam, quæ ad animalium laudes attinent, inuenientur in Hypotypoſibus.

ARTIFICIUM ET ſuauitas Ariſtidis in laude Smyrnæ.

CAPUT XXIV.

INter res inanimas celeberrima eſt laus vrbium: in qua viſum eſt Smyrnæ encomium ex Ariſtide ſub iicere: quòd elegantiſſimè ciuitati videatur ſuauiſſimam orationem accommodâſſe.

Bab nis deſcriptionem vide apu. Philoſtr. l. c. 18 p.

Sunt autem eius hæc præcipua capita:

Primum laudis caput, eſt ab antiquitate; quòd Smyrna tertiò inſtaurata, ex eo & antiquitatem ſuam probet, & pulchritudinem oſtentet: ſitque, quod ait Tertullianus de Carthagine, in libro de Pallio,

vetuſtate nobilis, nouitate fœlix: quod illuſtrat ſimilitudine ducta à magnis operibus, quæ veluti temporis lima expolita, ſenſim ad elegãtiora defluunt. Hanc eſſe quoque naturæ œconomiam diſertiſſimè declarat Philo Iudeus, libro de mundi opificio.

Secundum, Populi nobilitas, qui aut indigena eſt, aut ab aliarum vrbium indigenis: quos ipſe ſua gloria nobilitauit, deliciis perfudit, robore animauit. Huius autem bellicæ fortitudinis vnum affert exemplum in Chiis à Smyrnenſibus egregiè debellatis; cuius victoriæ monumentum Nauis eſt, quotannis in pompa Bacchanaliorum delata.

Conſuetum illud fuit antiquis, arma, clypeos, ſigna, vexilla, naues, & cætera huiuſmodi, ad victoriæ monumenta ſeruare; ſic C. Memmius Roſtratas priſcorum Latinorum naues, quas deuicerat, in Roſtris collocari iuſſit: vnde & loco nomen.

Tertium, Omiſſis venuſta tranſitione pluribus, vt ſatis perſpectis, ad commendationẽ pulchritudinis delabitur, quam σοφιστικῶς admodum laudat, dignam aſſerens quæ inter ſtellas collocetur. Sic Erinna Lesbia, Romam dixit, γᾶς ὄλυμπον, Olympum terræ.

Quartum, Formæ illius cœleſtis notas & inſignia ſigillatim expendit. Sunt autem ſitus, magnitudo, partiũ vrbis aptiſſima cõformatio, ornamẽta, quibus tot & tam variis collucet, vt tota ex ſignis & picturis conflata eſſe videatur: Strabo lib, 14. de his verba faciens laudat in Smyrna poſt ſitum, ῥυμοτομίαν διάφορον, ὁδοὺς λιθοστρώτοις, στοὰς μεγάλας, τετραγώνους ἐπιπέδοις τε καὶ ὑπερώοις, vicos commodè deductos, vias lapidibus ſtratas, porticus magnas, & quadratas, in planis & editis locis.

Quintum, Poſt conformata prę cipua vrbis membra, ad ſingula deſcendit, & laudat ædificia, templa, theatra, gymnaſia, fora, portus, lauacra, curricula, fontes: quorum & ſpecies & multitudo delectat: His accedit tanta ex aëris temperie ſuauitas, vbi tot ędificiis extructa, ruris tamen amœni inſtar eſſe videatur.

Sextum, Poſt tot rerum & ſpectaculorum frequentiam commodè ſubiecit ἐπιφώνημα merè Atticum, & ſuauè, non hyperbolis vaſtum.

Septimum, Ab ædificiis tranſit ad cætera vrbis adiuncta, Animi corporiſque voluptates: ac imprimis artes commendat, quarum tantam eſſe copiam dicit, vt iure quis Smyrnam Diſciplinarum Larem appellârit.

Et ex iis magna quidem effluit animi voluptas. Ad corporis autem tum vtilitatem tum oblectationem, vberrimus eſt maris terræque prouentus; & omnis generis opificia, quibus vita ciuilis adiuuari ornarique poſſit.

Octauum, Et ne quid ad ſingularem voluptatem hominibus præſertim literatis deſit, pro vrbis portis non eſt quidem ille Apollo ἀγυιεύς, qui à Græcis, Heſychio teſte in ara columnæ ſpeciem referente celebratur pro foribus, ſed fluuius Meles Homeri natalibus inſignis: qui Smyrnam abluens, eandem incredibili ſuarum deliciarum ſpectaculo perfundit. Huius ſuperiores fontes deſcribit in orbem circinatos, & pulcherrimis monilibus ſimiles; poſteriora aquarum Euripis ſcaturientia, oſtia nullo aquarum tumultu obſtrepentia, piſces cicures, ludibundóſque, præſultores.

Apollo ἀγυιεὺς, cultus pro foribus.

Meles.

Ad ſummum, fluuium nobilem, cui vt Sperchio iuuenes, cincinnos; ſic carminum primitias, in Homeri honorem nobiliſſima quæque ingenia conſecrent.

Nouum, Meleti amœno fluuio ſucceditamœnus Neptuni campus, exporrecta quædam planities, maris antea æſtu perfuſa, nunc autem ſola ipſius veſtigia, non ſine amœno quodã ſpectaculo oſtentans. Ex eo ampliſſima & pulcherrima vrbis facies, iucundiſſimúſque proſpectus.

Decimum, Poſt tot ornamentorum expoſitionem colligit, tantam eſſe vrbis gloriam, vt vni Smyrnæ decor damno eſſe videatur, quo minus à ſuis laudatoribus ornari poſſit. Tũ infert ſimilitudinum aliquot delicias; portum, cum vmbilico; mare, cũ vrbis oculo comparans: quæ, vt aptiora, carminibus Muſarũ filiis relinquit.

Pulchritudo ſine gratia, hamus ſine eſca. Vndecimum, Pulchritudo ſine gratia, hamus eſt ſine eſca natans: quamobrem rectè poſt ciuitatis pulchritudinem ſubiungit affuſam illi gratiam: quam cum Iride, Lyræ ſuauiſſimo concentu, & ſplendore, qui ab Homero in ædibus Menelai deſcribitur, egregiè comparat.

Duodecimum, Pauca de ſinu maris & portu ſubintexit, quaſi cum ſubterfugiſſent: Sed conſultò, artificioſum hunc orationis exitum quæſiuit, vt cùm de portu ageret, orationem appelleret ad portum.

Hæc porro ſuauioris elegantiæ viſa.

Ariſtides.

Οἶμαι γὰρ, εἴ τινος εἴδωλον πόλεως ἔδει φαίνεσθαι κατ' οὐρανὸν, ὥσπερ τὸν στέφανον φασὶ τῆς Ἀριάδνης, ἄλλα τε εἴδωλα ποταμῶν τε καὶ ζώων, ὅσα παρὰ θεῶν ἐτιμήθη, τοῦτ' ἂν φαίνεσθαι νικῆσαι. οὕτω μοι δοκεῖ πεφυκέναι παράδειγμα πόλεως εἶναι, &c.

SI qua præſtantiſſimæ vrbis imago in cœlo eſſet collocanda, vel vt Ariadnæ aiunt coronam, aliáque tum fluuiorum tum animalium Diis dilectorum ſimulacra; Smyrnam equidem exiſtimarem præ cæteris eo honore dignam fore: adeò videtur exẽplar quoddam vrbis eſſe; nec vel Homero ciue, vel alia ad commendationem arte indigere, cùm ipſa ſui amorem omnibus conciliet, ac penè cogat; neque aures, ſed oculos, ſuæ pulchritudinis admiratione perfundat.

E[...]diu[...] in [...]ude pu[...]erri m[...]rbis ap[...]imi

Primùm mari inſiſtens, perpetuum emittit pulchritudinis florem, quaſi non paulatim conſtituta ſit, verùm tota ſimul è terra emerſerit. Magnitudinem verò non pro neceſſitate vel occaſione ſortita eſt, ſed vbique ampla, ſibique ſimilis conſpicitur, & laxitatem pro incremento pulchritudinis habet: neque multas eſſe vrbes diſperſas dixeris, ſed vnam multis parem, eámque ſibi variarum partium nexu conformem, non aliter atque in humano corpore, vinciri inter ſe pulchra membrorum coagmentatio ſolet.

Iam ornamenta, quæ tum in ipſa tum circa ipſam viſuntur, æquè ſunt & multa & ſplendida, atque omniũ maximè exoptanda. Quinimo tota, ſicut veſtis aureis imaginibus illuſa collucet. Siquidem ab occaſu ad ortum proceſſeris, è templo in templũ venies, & à colle ad collem per vicos pulcherrimos.

Quòd ſi in arcẽ conſiſtas, tum & mare ſubterfluit, & ſuburbia appellunt, & vtriſque ciuitas permiſta, tribus iucundiſſimis ſpectaculis animum exhilarat: nec habet quis vbi oculum figat, vbi ad ſe ſingula, tanquam in vario monili, attrahũt. Cũ ab arce deſcenderis, ortui expoſita loca te excipient, ac primum templum pulcherrimum prǽſidis Deæ.

Vr egregia nam[...]

Quę autem deinde ſequuntur, ne ſenex quidem poſſet commemorare

commodè. Nam omnia deinceps ad littus vſque, gymnaſiis, foris, theatris, portubus, aliiſque ornamentis tum arte tum natura factis certatim reſplendent, nec quicquam vel ſpectaculo vel vſu caret.

Ac lauacra quidem tot ſunt, vt pene dubites, vbi lauare velis: Curricula verò omnis generis, partim in vrbe media, partim in finibus, eáque inter ſe præſtantia. Fontes deinde tot ſunt, quot ædes: imò etiam, ac plures: tum vici pro foris, iique quadrifariàm ſe inuicem ſecant, quò pleniùs ſole colluſtrentur: atque adeò, quod mox negabam, multas propemodum vrbes, ac ſingulas ad imaginem totius deſcribunt.

Auræ verò tum vernæ tum æſtiuæ etiam luſciniarum ac cicadarum poëticarum dulcedinem ſuperant: aliæque alia peragrantes loca, nemoris inſtar vrbem totam reddunt.

Quænam vel pictura vel ſculptura poſſit hæc exprimere? Quin perpetuò tanquam in ſolemnem exornata pompam, & priuato ſplendet & publico apparatu: Perſico elegantiùs tentorio ſpectaculum. Animi præterea voluptates nunquam hîc deficiunt, nec Muſarum vlla, quęcunque ciuitates hominum frequentant, caremus. Nam & indigenæ ſunt, & aduenę multæ: *adeo, vt diſciplinarum quidem ratione, Larem hunc regionis facilè dixeris.* Theatra verò varia, tum ad certamina tum ad alias oſtentationes comparata, magna ſunt numero. Ad hæc, opificia omnis generis, mariſque ac terræ prouentus æqualis. Denique vtrique hominum generi ſola hæc vrbs eſt commodiſſima, ſiue qui in otio & voluptate ſtatuunt degere, ſiue qui tacitè philoſophari volunt. Aptas enim laboribus remiſſiones habent, ita vt fatigari non poſſint.

Iam qui pro foribus eſt ornatus ciuitatis, inſtar Compitalitij Apollinis, Meles cognominis, Nymphas è finibus, per ſpecum deducit in mare, vt illæ cùm lauacrum habeant perenne, tum à Nereo Nereides modico recipiant interuallo.

Pariter autem ex antris, edibus, arboribus, atque etiam ex medio flumine Meles exilit, & ad mare progreditur. Ac ſuperiores quidem eius fontes circulari ſunt figura, & monili valdè ſimiles; inferiora ſpeciem Euripi referunt: Ad oſtia verò minimum ſtrepit, ac leniſſimis fluctibus mari miſcetur; cuius & acceſſus concitati excipit, & receſſus miteſcentis comitatur, vt difficilis fit concurſus animaduerſio. Quinimò piſcium abundātiam, qui quidem cicures ſint, & in ripa cum hominibus epulentur, & ad tibiam ſaltent, atque inſultent conuiuis: cùm vel pueri narrare poſſunt, tum omnibus videre licet: Pulchriores autem fluuij partus, iique in omnes effuſi ciuitates, in Homero communi Græcorum nutritio & amico, tam parentibus quàm ipſiſmet pueris, meritò cenſentur. Quocirca iure ſinguli ad Meletis, tanquam ad Sperchij, fontes, quod ait ille, orationum, non crinium primitias obtulerint, vt Homeri cauſa fluuium celebrent. Melete traiecto, Neptuni campus occurrit: quod eſt vrbis donum, ſimile meo iudicio, ac diſſimile Theſſalico. Nā vt ille deductis montibus planam reddidit Theſſaliā, emiſſo ex palude Peneo: ita hic de mōtibus mare reduxit, parē terreno marinum ornatū vrbi concilians.

Piſces cicures.

Neptuni campus.

At poëta quidem aliquis hoc fortaſſe delectationis cauſa diceret, portum quidem vmbiliculū vrbis occupâſſe, mare autem oculum; non minùs iis qui fines vtrinque incolunt, quàm accolis conſpicuum: tum arcem quidem vndique ex vrbe eminere; mare autem, quaſi baſim triangulum ſubtendere, hactenus à Melete ad ortum diſcedens, quatenus

flexui ſufficiat. Sed hæc quidem, inquam, per partes aliquis illuſtrare poſſit. Gratiam verò, per omnia, more Iridis, diffuſam, quęque vrbem, inſtar Lyrę, tum ſibi tum externis ornamentis conſonam reddit; & perpetuum inſtar æris Homerici ad cœlum vſque pertingentem ſplendorem, quiſnam verbis cõſequi poſſit? Non ita, nec Meles præclaros habet liberos, nec eloquentia quiſquam valet. Quinimò ſola inter omnes vrbes ſpectatorem non auditorem poſtulat: nec tam ſpectatorem quàm conuictorem perpetuum, ſi quis ipſam probè perſpicere velit, laudúmque mercedem indidem reportare.

DE SINGVLARI EIVSDEM authoris artificio, in laude Putei.

CAPVT XXV.

Putei laudationis artificium. CLaudam riuos ad Puteum; Qui elegantem ſophiſtę artem contemplari voluerit, legat quæ ſcripſit *εἰς τὸ φρέαρ Ἀσκληπιοῦ*. Inueniet profectò diſertum hominem, nihil eorum omiſiſſe, quę ad Putei commendationem facere poſſunt Incipit.

Τί δ' ἄν εἴποις τὸ φρέαρ τὸ ἱερὸν, &c.

Primum, Exordium eſt per addubitationem, ex abrupto: quaſi neſciat quid de Puteo Æſculapii ſit dicturus, vnde orationem auſpicari debeat. Tum illud elegans eſt, quod ſubiungit, facilius eſſe eiuſdem putei aqua pellucida ſitis ardorem reſtinguere, quàm laudes aquæ prędicare. Preſſiſſe videtur in eo, ſicut ſolet, Demoſthenis veſtigia, qui in *ἐπιταφίῳ* dixit, mortuos flere, cuius in promptu eſſe, at laudare difficile. Illuſtrat deinde orationem præclara, & ex amantibus ducta ſimilitudine, qui delicias ſuas pręſentes indicare poſſunt: abſentes pro deſiderio commendare non poſſunt. Sic apud Maximum Tyrium Dei amator *ἀδυνεῖ πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς καὶ δημιουργοῦ θέαν*, & ſilentio potiùs laudat quàm oratione.

Secundum caput eſt, Principium laudationis à ſitu, ſeu loco: in quo cõmendatur ſalubritas, puritas, pulchritudo, celebritas, ſanctitas, propter templi ſcilicet religionem.

Tertium, Comparatione locum magis ornat, & commendat. Ipſi enim Epidauro Æſculapij natalibus illuſtrato anteponit; quod Æſculapius Epidaurum, iſtius ſedis amœnitate illectus, videatur reliquiſſe.

Quartum, Laus aquæ ab origine, quòd fluat à platano, vel, quod ſanctius eſt, ab ipſis templi fundamentis.

Quintum, Propriis notis aquam commendat, ſeptem autem illæ ſunt. tenuitas, leuitas, lenitas, dulcedo, habilitas ad potum, perennitas, & incorrupta quædã ſinceritas. Leuitatẽ eius ex eo probat, quòd nõ vt Peneus fluuius patiatur ſibi Titareſium ſuperfũdi, ſed omnibus innaret, in profundũ, non ſecùs ad ficulneum lignũ ſolet, demerſis. Huius naturæ eſt amnis Silias, qui nihil ſibi innatare patitur, vt author eſt Strabo lib. 15. *ἐν δὲ τῇ ὀρεινῇ Σιλίαν ποταμὸν εἶναι ἐν ᾧ μηδὲν ἐπιπλεῖ.*

Sextum, Aquam Æſculapij, cum ipſius Stygis riuo audet comparare, cuius vix ineluctabilis eſſe perhibetur; nam omnia metalla & lapides perforat, præter pocula ex cornu Aſini Scythici confecta; quorum materiã miratus Alexander, Delphos miſit, & Apollini conſecrauit, vt habet Ælian. de animal. lib. 10. Itaq; cũ indomitus videatur hic liquor tantis viribus efferueſcẽs, nõ quidem robore parẽ hanc aquã facit: ſed appoſita eius nectarea ſuauitate, Stygẽ eleuat. *Stys aquam ni perforat.*

Septimum, Laus ab aquarum copia, quam per dolij antapodoſin illuſtrat. Rationem autem eius copię affert, quòd Æſculapij ſit, veluti ad-

miniſter: cuius cùm ſemper profuſa ſit benignitas, puteum talem illi eſſe oportet, qui, nuſquam interſiſtente aquarum vbertate, mortales potet, & exhilaret. Sic Vulcani inſtrumenta ad Domini nutum præſto ſunt apud Homerum, ſuopte motu (tantum eſt obſequij ſtudium) procurrentia.

Octauum, Delabitur ad vſum, celebritatem, & varias huius aquę vtilitates: quòd non tantùm potui, lotionibus, templi luſtrationibus, amœniſſimo præterea voluptatis ſpectaculo, ſed ipſis curationib⁹ deſeruiat. Quod autem hîc affert de aquarum medicinis, Plinius exequitur lib. 31. cap. 2. ſed & Tullius Laureas celebrauit carmine, fontem Ciceronis, cuius aqua fuit oculis ſaluberrima.

Vt quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

Poterat & Dæmon ad falſi numinis venerationem fouendam, in hoc Æſculapij fonte aliquid ex ſua arte & conſuetis fraudibus moliri.

Nonum, Vocem quoque ex hac Æſculapij aqua mutis redditam ſignificat: ſic Clitor fluuius piſces ſuos vocales facit, vt habet Mnaſeas Patrēſis in Periplo. ſic Hippocrenę Poëtas afflat, vnde & λάλον ὕδωρ appellatur à Nonno, & ἐυεπὲς ὕδωρ ab Antipatro, Antholoh. l. 2. ſi penes fabulas ſit fides.

Decimum, à comparatione vini & nectaris, tum celebrium fluuiorum, hanc aquam exornat. Numerantur autem imprimis aqua Delia, Apollini ſacra, & Cnidus, qui, à Curtio, non ſpatio aquarum, ſed liquore fertur memorabilis; tum Eurymedon Pamphyliæ; & Choaſpis Aſiæ fluuius; è quo ſolo Perſicos Reges bibere author eſt Solinus: tum Peneus, qui amœniſſima Tempe nemoroſa conualle defluit: & fons Abyſſus, quem à profunditate nomen habuiſſe conſtat. Heſych. Ἄβυσσος ὕδατα ἄπειρα. ἔτι ἢ ἐν Ἀρχιλίμνη οὕτω καλουμένη.

Ariſtides.

QVid autem de ſacro Puteo dicemus? an orationis facultatem incuſabimus, quę nequeat ad omnia pertingere, nec ſemper naturam rerum abundè valeat explicare? Pulchritudinem certè ac voluptatem eius nulla declarabit oratio, verùm faciliùs ex hac aqua bibimus, eamque iucundè aſpicimus, atque in ea lauamus, quàm de ipſa quicquā dicimus. Vt autem ij qui pulchras amant mulieres, formæ prę́ſtantia capti, quales quidem ament, ſciunt, veruntamen, ſi quis eos interroget, nihil de abſentibus poſſent dicere, præſentes autem oſtenderent: Ita & puteum hunc amamus quidē quàm plurimi, aut potiùs omnes ferè: qualis autem ſit, dicere non poſſumus: verùm ſi quis de eo nos interroget, hunc, ad ipſum deducemus, atque ei oſtendemus: Illi verò, nec hoc ſufficeret, donec eo guſtato, lotum Homericam videretur deguſtâſſe; quippe qui manere vellet, ægréque ab eo diſcederet.

Exverſ. G. Canteri.

Lotus Homerica.

Nec tamen decet nos, more ſitientium, quod aiunt, tacitè bibere, quin etiam verbis exornemus: ac tum ſeruatorem Deum, cuius & hoc opus eſt, ſalutemus, tum nymphas eius incolas, quę nobis vſum gratię diuinæ concedunt, & ſubminiſtrant. Quod igitur erit principium? an quemadmodum, cùm ex eo bibimus, admoto labris poculo non ceſſamus, ſed infundimus ſubito, ſic oratio quoq; noſtra ſubitò dicet omnia? Illud igitur nobis ſit, quaſi labris admotum, quòd in pulcherrimo ſit totius orbis loco. Quem enim ex omnibus Deus, vt ſaluberrimum & puriſſimum elegit locum, hunc beneficiis ſuis illuſtriſſimum reddidit, is vtique omnium eſt per orbem totū pulcherrimus. Quanquam etenim, quibus in ſingulis locis nati ſunt initio Dij,

etiam hęc in honore ſunt ob hoc ipſum habenda, quòd Deos recepe-rint: Illud tamen longè maius eſt, quòd ipſa ab vſque Epidauro huc profectus Deus, maximè amauit hūc locum, atque oſtendit, eum ſe, cum delectum, tum cæteris prælatū dein ceps incolere. Cui autem loco Deus, ac Deorum quidem benigniſſimus, cenſuit immorandum, eum nos, qui quidem ſerui eius ſimus, alio quàm optimi, nomine dignabimur? Itaque in pulcherrimo orbis locq eſt Puteus. Pręterea ipſius templi locus is, qui ſub diuo peruius eſt, optimo loco iacet. Medius enim puteus in medio conſtitutus eſt. Aqua vèrò vel à platano fluit; quandoquidem & hęc inſtar notæ cuiuſdam eſt agnata, vel ſi mauis, quod quidem pulchrius eſt, & ſanctius, ab ipſis quibus inſiſtit templum, fundamentis.

Quò fit vt omnes hoc opinentur, atque credant, è ſalubri ac ſalutari loco aquam profluere; quippe quæ à templo, & ſeruatoris pedibus proficiſcatur. Nec enim poſſet ex ſalubriori loco profluere. Et in tali quidem loco ſita, & à talibus oriunda, meritò dicetur optima.

Aqua cōmendatio. Ac primùm quidem tenuiſſima eſt, ad aëris naturam proximè accedens, deinde, quod hinc ſequitur, leniſſima ſimul, & mitiſſima, tum dulciſſima, & maximè potabilis, ac perennis, & ad cuius potationem vinum non deſideres.

Et Homerus quidem Titareſium Peneo dixit ſuperfundi, quemadmodum aquæ homo præ lenitate innatat. At verò huic aquæ, meo iudicio, ſiquidem alia infundatur, ſurſum exilit, illa tanquàm phallo quodam in profundum delabente, niſi potiùs etiam infuſam aquam videatur lenitate ſua, in altum eſſe ſublatura: quæ quidem non arroganter à nobis dici, indicant pondera. Quid autem dixerit Stygis riuus, ſi oppoſitùs pendeat? hæc autem fluxio, nec à Styge oritur, nec aliud quicquam horrendum habet, ſed vel ſanitatis, vel nectaris, vel ſimilis alicuius rei iure riuus dici poſſet. Cui illud eſt etiam teſtimonio, quòd hæc aqua temporis vitium non patitur, verùm quæcunque eſt hauſta, eodem modo atque ea quæ in puteo relinquitur, incorrupta manet, & ſincera.

Iam verò abundantia putei tanta eſt, quanta nullius, vt ita dicam, alterius, ac robuſtos quidem eos qui hauriunt, & cautos oportet eſſe, ne inuadantur.

Solus igitur ex omnibus puteis, quicunque exhauriuntur, ęqualē perpetuo copiam præbet, pertuſo dolio ex contraria parte reſpōdens. Vt enim illud nunquam impletur iſta, hic ſemper ad labrum vſque plenus eſt.

Cùm enim humaniſſimi Dei miniſter ſit, & adiutor, ad miniſterium promptiſſimus, ac ſemper plenus cōnſpicitur. Et ſicut ille nunquam ab hominibus ſeruandis ceſſat, ſic dominum hic imitans, indigorum vſui nūquam non ſuppeditat, cùm ſit, quaſi alumnus quidam, donúmue Æſculapij; quemadmodum Vulcani inſtrumenta finxit Homerus, ad eius voluntatem moueri. Et quoniam huc vſque dicendo perueni, quænam eſt inter homines aqua, quæ cum hac in vſu cōparari poſſit? nec enim potus modò, ſed idem etiam lauacrum eſt iucundiſſimum, ac tutiſſimum: nec pro anni tempore mutatur; quin & æſtate frigidiſſima fit, & hyeme clementiſſima, præſentis vbique temporis moleſtias mitigans, qualem quidem decet fontem ſacrum Æſculapij exiſtere. Ac pulchra quidem iſta ſunt & iucunda, ſiue quis iis vtatur ipſe, ſiue alios videat partim æſtate circum puteum deinceps, vt examen apum, vel muſcas circum lac, circumſiſtere, & à matutino vſque tempore vaporem inſtar potus alicuius ſitim reprimentis

Vulcani inſtrum. [margin note partly cut off]

mẽtis præoccupare, partim cùm glacie concreta manus lauerint, calidiores ac iucundiores fieri: verùm ſunt & alia, in quibus hoc puteo Deus tã-quam operis ſocio vtitur, multiſque ſæpe ad ea quæ volebant à Deo impetranda, puteus hic vſui fuit.

Nec ſecus atque medicorũ & præſtigiatorum ſerui ad miniſteria ſunt exercitati, & adiumento ſuo ſpectatores atque ægrotos ſtupefaciunt: Ita magni operum mirabilium artificis, & ad hominum ſalutem omnia referentis hoc eſt inuentum, hæc poſſeſſio. Itaque in omnibus eum iuuat operibus, & apud multos pharmaci locum obtinet. Multi enim cùm ex hoc puteo lauiſſent, viſum recuperârunt: multi ex aqua cùm bibiſſent, pectoris ſanitatem, anhelitum laborantem, receperunt. Multorum etiam pedes, aliáue membra ſunt correcta.

Quid, quòd ex mutuo quidam eloquens olim factus eſt, quemadmodũ, qui de ſacris biberunt fontibus, vaticinari ſolẽt? Nec deſunt, quib⁹ quòd aquam duntaxat hauſerant, ſaluti fuit. Quinimò cùm ægrotis adeo ſalutaris eſt, tum ſanis etiam cuiuſuis alterius aquæ vſum præbet inſignem.

Qui enim hanc guſtauerint, iis alia iam aqua quæuis ſordet, vt ſi quis poſt vinum fragrans vappam bibat.

Sola porrò hæc aqua, tam ægrotis eadem quàm valentibus æquè eſt iucũdiſſima, & vtiliſſima, vt nec vel lac cũ ea comparare, vel vinum deſiderare poſſint: quandoquidem eſt inſtar nectaris eius, quod Pindarus perenne, potabile, ac diuina quadam miſtura temperatum cecinit.

Quocirca ſi duo proponantur vobis pocula, alterum hac aqua, alterũ alia ſimul, & vino præſtantiſſimo plenum: vtrum eſſetis ſumpturi, dubitare poſſetis. Præterea reliquæ aquæ ſacræ, qualis eſt Delia, aliæque ſimiles, paucorum vſibus patent: hæc per vtentium ſalutem, non quòd eam nemo contingat, ſacra redditur: eadémque & luſtrationibus templi ſufficit, & hominibus ad potionem ac lauacrum, & ſpectantium delectationi.

Ego certè, nec Cnidium, nec Eurymedontem, nec vnde Rex bibebat, Choaſpim, nec eũ, cui pulcherrimas ad vtramque ripam coronas emiſit terra, Peneum, neque Abyſſum, neque aliam aquam vllam, cum hac vndique ſacra velim cõparare, ſed tantũ eam inter aquas excellere, quantum Præſes ipſius Deus Diis præſtat reliquis, dixerim.

Choaſpis fluuius ex quo bibit Rex Perſarum.

Abyſſus fons.

Hoc reſtat adiicere, piè nos facturos, ſi ſic sẽtiamus, quãdoquidẽ primus de ipſa Deus hãc, vt aiunt, ſentẽtiã tulit.

Finis Libri decimi.

LIBRI VNDECIMI INSTITVTVM.

VNdecimus hic liber Epidicticos Characteres hypotypoſeωn conplectitur; in quo variorum authorum, qui modò in florido genere nituerunt, ingenia, & quaſi ex Græcorum Latinorúmque teſſerulis opus mirificè vermiculatum poteris agnoſcere. Sunt omnino Hypotypoſes, viuæ quædam rerum imagines, & compendioſæ laudationes, ac vituperationes, quibus nihil eſt in eloquentia ornatius, ſi modò ea temperies adhibeatur, quam imperiti non nôrunt, dum omnia farciunt deſcriptionibus. Atque, vt nouitius ille Pictor, qui Helenæ tabulam totam auro compleuit, cùm pulchram orationem facere non poßint, diuitem malè adſcitis ornamentis faciunt. Videndum eſt, quid argumentum, quid locus, quid perſonæ, quid aures ferant, vt quis prudenter iſtis imaginibus vtatur. Sed de vſu aliàs: Nunc inter has Epidictici *generis delicias ludens, ſatis vberem hypotypoſeωn copiam in ordinem digeßi, permultas ex Græcis* περιφραστικῶς *expreßi, obſcuras illuſtraui, mancas & mutilas ſuppleui, notas ad aliquot obſcuriores locos adieci: Quo in opere varietas cum fructu & voluptate coniuncta, ſtudia iuuentutis excolere ſimul & exhilarare poterit.*

Homo, menſura omnium. Homo animal immortale in mortali carcere. Plato in Axiocho

Ordiemur ab homine; hic enim eſt πάντων μέτρον: *Duas eius naturæ orationi præbet anſas, hac vim cœleſtem, illa terrenam effigiem attingimus. Quid eſt enim aliud homo, quàm* ζῶον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ; Animal immortale, in mortali carcere cõcluſum; *Sed immortalis anima, quibus in tanta rerum difficultate depingetur coloribus? mirari poſſumus, deſcribere ſatis non poſſumus. Verùm nonnulla de eadem materia iam delibauimus libri tertij capite primo, & multa ſe prodent in* Ethicis *characteribus, quæ ad animi lineamenta attineant; nunc inferiorem naturam, quæ prima occurrit oculis, conſideremus.*

CHARACTERES EPIDICTICI.

LIBER VNDECIMVS.

VARIAS HYPOTYPOSES COMPLECTENS,
Ex antiquis authoribus Græcis, & Latinis.

DESCRIPTIONES HOMINIS.

HOMO.

Deſcriptio I.

QVID eſt Homo quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile. Iactatu, nō tēpeſtate magna, vt diſſiperis, opus, eſt: vbicumque arietaueris, ſolueris. Quid eſt homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, ſuapte naturâ inerme, alienę opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cùm bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuſlibet victima: ex infirmis fluidiſque contextum, & & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, ęſtus, laboris impatiens, ipſo rurſum ſitu & otio iturum in tabem: Alimenta metuens ſua, quorum modò copia modò inopia rumpitur, anxiæ ſollicitæque tutelæ, precarij ſpiritus, & malè cohærentis. Soli ſemper nutrimētū vitioſū, & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, qua ſingulis opus eſt? nūquid enim, vt concidat, res eſt magni molimenti: Odor illi, ſaporéq; & laſſitudo, & vigilia, & humor, cibus, & ſine quibus viuere non poteſt, mortifera ſunt, quocunque ſe mouet, ſtatim infirmitatis ſuæ conſcium, non omne cœlū ferens, aquarū nouitatibus, flatúſque non familiaris auræ & tenuiſſimis cauſſis, atque offenſionibus morbidum, putre, caſſum: á fletu vitā auſpicatum. Cùm interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum ſuæ conditionis venit? immortalia, æterna voluntat animo, & in nepotes pronepotéſque diſponit: cum interim longa conantem

eum mors opprimit, & hoc, quod ſenectus vocatur. pauci ſunt circui tus annorum.

Notę.

Cornel in Geneſ pag. 53. varias definitiones hominis habet.

Vide quę habet Plinius in prœm. l. 7. planè eximia, & Plato in Axiocho, vbi ait hanc inferiorem naturam, ad omnem vim mali excipiendam, eſſe coagmentatam, ἧς τὰ ἡδέα ἀμυχιαῖα, καὶ πτηνά, καὶ εἰς πλείους ὀδύνας ἀνακεκραμένα, τὰ δ' ἀλγεινὰ ἀκραιφνῆ, καὶ πολυχρόνια, καὶ τῶν ἡδέων ἄμοιρα, &c. Id eſt, cuius voluptates vlceroſæ, & volatiles, multiſque permixtæ doloribus: dolores verò meri, diuturni, & voluptatum expertes.

CORPVS HVMAnum in genere.

Deſcriptio.

DEus igitur ſolidamenta corporis, quæ oſſa dicuntur nodata & adiuncta, inuicem neruis alligauit atque conſtrinxit: quibus mens, ſi excurrere aut reſiſtere velit, tanquam retinaculis vteretur, & quidē nullo labore nullóque conatu, ſed vel minimo nutu, totius corporis molem temperaret ac flecteret: hæc autem viſceribus operuit, quemque locum decebat, vtque oſſa ſolida tegerentur: item viſceribus ipſis venas admiſcuit, quaſi riuos per corpus omne diuiſos, per quas diſcurrens humor & ſanguis vniuerſa membra ſuccis vitalibus irrigaret: & ea viſcera formata in eum modum, vt quid vnicuique generi aptum fuerit, ſuperiectâ pelle contexit: quam, vel ſola pulchritudine decorauit, vel ſetis adoperuit, vel ſquamis muniuit, vel plumis inſignibus adornauit. Illud verò commentum Dei mirabile, quòd vna diſpoſitio & vnus habitus innumerabiles animantium præferat varietates.

Nam in omnibus ferè quæ ſpirāt, eadem ſeries & ordo membrorum eſt. Primum enim caput, & huic annexa ceruix: Item collo pectus adiunctum, & ex eo prominentes armi; adhęrens pectori venter: Item huic ſubnexa genitalia. Vltimo loco femora, pedéſque. Nec ſolùm membra ſuum tenorem ac ſitum in omnibus ſeruant, ſed etiam partes membrorum. Nam in vno capite ipſo certam ſedem poſſident aures, certam oculi, nares, item, os quoq; & in ore dentes & lingua.

Nota.

Hæc Lactantius libro de opificio Dei cap. 7. Suauis eſt & ingenioſus in eodem argumento Ambroſius, Hexameri libro ſexto, capite nono, D. Gregor. Nazianz. orat. 34. & alij innumeri, qui eandem materiam attigerunt. Sed iuuat in iſtis, etiam Medicos audire, qui hæc tanto accuratiùs deſcribunt, quanto nôrunt meliùs: inter quos, et noſtro ſæculo Laurentius, in eo libro quem de hac humani corporis ſtructura ſcripſit, non modò eſt accuratus in rebus, ſed in ſtylo etiam plurimum habet dignitatis. Ex eo igitur deſcriptiones aliquot nobiliorum partium afferemus.

CAPVT.

Deſcriptio III.

HOminem ob naturæ maieſtatem miraculum miraculorum, animal adorandum & venerandum, à ſapientiſſimis Ægyptiorum Sacerdotibus appellatum fuiſſe conſtat. Maieſtatis porro imaginem licet vbique habeat expreſſam; lucēt tamen in capite plures diuinitatis illius, & principatus animæ radij,

Quid ſine capite eſt homo; iacet mehercule, iacet ſine honore, ſine nomine, quaſi truncus iners, & ignobilis: ſola Principum capita, auro, ære, marmore ſculpta in pretio ſunt; per caput iurabāt veteres; capitis nutu pacta confirmabant; caput vbique pleniſſimū maieſtatis: at illud ipſum ſolius cerebri gratia conſtructum eſt; cuius domicilium & propugnaculum à Principe Medicorum appellatur.

Ex Laurentio: Item.

CEREBRVM.

EST hoc viſcerum excelſiſſimum, proximúmque de cœlo; hanc habent ſenſus arcem munitiſſimam hîc culmen, hic vigor, hîc mentis eſt regimen; eſt cerebrum non modò ſēſuum ſedes, & motuum προαιρετικῶν artifex, membrorum vaſtiſſimas moles & maſculorum prætumida corpora neruorum fibris, quaſi funiculis, non ſine admiratione trahens; ſed & ſapientiæ eſt domiciliū, memoriæ, iudicij, cogitationū, quibus opifici Deo humanū genus redditur ſimillimum.

Plato diuiniſſimum hoc appellat membrum, nec ſolùm præcipuum, ſed etiam totum in corpore. Homerus οὐρανὸν nominat, quòd ad inſtar primi orbis, eius viae illuſtratione inferiora moueantur, ac ſentiant hîc ſacram Palladis arcem Poëtę locant, dum eam Iouis cerebro natam fingunt: propterea à cerebri eſu, tanquam à re ſacra abſtinebant veteres, & ſternutantibus bene precabantur. Quod denique in mundo eſt cœlum, in homine eſt cerebrum: Illud intelligentiarum, hoc rationis eſt domicilium. Sunt ſanè hęc omnia diuinitatis cerebri certiſſima argumenta. Sed hoc vnum inter cætera præſtantiam luculenter demonſtrat, quòd cerebro omnia famulentur, eiúſque ſolius gratia totum corpus conſtructum ſit, homo nempe ad intelligendum totus eſt natus, at intelligentis facultatis ſedes eſt cerebrum. Situm eſt in editiſſimo loco, tanquam arce, ac domicilio omnium tutiſſimo, & vt irruētibus extrinſecus iniuriis minùs foret obnoxium, oſſibus vndequaque, quaſi propriis ſepimētis hoc natura obuallauit, orbiculari figura tornatum eſt, tum vt capacius, tum vt nocumentis minus occurſet: adde quòd diuiniſſimo membro perfecta debetur figura: eſt tamen quadamtenus oblongum, geminis verticibus extumeſcens. Et, vt eius magnitudo ingens eſt, & homini, quàm cæteris animalibus, capacius, & amplior moles, vt vnicum hominis cerebrum, duobus boum cerebris grandius, & capacius; quid eius fabricæ concinnitatem loquar, quid ſolertem naturæ in eius ſtructura ſolertiam? quid huius regiæ domus columnas? & cōcamerata inuolucra, quæ ſuperbæ molitionis ingentem molem ſuffulciunt? quid atria? quid thalamos? quid ſinus quatuor? quid ſpeculum lucidum? quid arteriolarum inexplicabiles Mæandros, & quaſi labyrintheos flexus? Miror profectò, & cum vetuſtiſſimo Zoroaſtre exclamare cogor, ó homo audacis naturæ miraculum!

OCVLI.

Deſcriptio 4.

OCuli quædam ſunt *in carne ſidera*, vt ait D. Ambroſius, ἀγάλματα ψυχῆς ἀκριβῆ, ſecundùm Damaſcium, in vita Iſiodori, *accurata mentis ſimulachra*, quorum ſtructuram cùm multi ſtylo fuerint proſequuti, non dubium eſt quin Marcus Tullius orationis lumine cæteros ſuperarît. Sic igitur ille: *Ambroiſ. Hexam. l. 6 para. 5.*

Senſus autem interpretes, ac nuncij rerum, in capite, tanquam in *Ex Cic. 2. de natura Deorum.*

arce, mirificè ad vſus neceſſarios, & facti & collocati ſunt, tanquam ſpeculatores locum altiſſimum obtinēt, ex quo plurima conſpicientes ſuo fungantur munere: quis verò opifex, præter naturam, qua nihil poteſt eſſe callidius, tantam ſolertiam perſequi potuiſſet, in ſenſibus? quæ primùm oculos membranis tenuiſſimis veſtiuit, & ſepſit, quas primùm perlucidas fecit, vt per eas cerni poſſet, firmas autem, vt continerentur; ſed lubricos oculos fecit: & mobiles, vt declinarēt ſi quid noceret, & aſpectum, quò vellent, facilè conuerterent; aciéſque ipſa, qua cernimus, quæ pupilla vocatur, ita parua eſt, vt ea quæ nocere poſſunt, facilè vitet, palpebræque, quæ ſunt tegumenta oculorum, molliſſimæ tactu, ne læderent aciem, aptiſſimæ factæ, ad claudendas pupillas, ne quid incideret; & aperiendas; idque prouidit, vt identidem fieri poſſet cum maxima celeritate. Munitæque ſunt palpebræ, tanquam vallo pilorum, quibus, & apertis oculis, ſi quid incideret, repelleretur, & ſomno, conniuentibus cum oculis, ad cernendum non egeremus, vt qui tanquam inuoluti quieſcerent.

Latent præterea vtiliter, & excelſis partibus vndique ſepiuntur; primùm enim ſuperiora ſuperciliis obducta ſudorem à capite & fronte defluentem repellunt, genæ deinde ab inferiore parte tutantur ſubiectæ, leniterque eminentes; naſus ita locatus eſt, vt quaſi murus oculis interiectus eſſe videatur. Iam verò, quàm ſunt in cernendo ſubtiles, in his artibus, quarum eſt iudicium oculorū, in pictis, fictis, cælatis, formis, in corporum etiam motione, atque geſtu, colorum etiam & figurarum, tum venuſtatem atque ordinem, & vt ita dicam, decentiam oculi iudicant, atque etiam alia maiora: nam & virtutes, & vitia cognoſcunt, iratum, proprium, lætantem, dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidum, cognoſcūt.

Laurentius minùs dictione religioſus, accuratam tamen habet deſcriptionem, his verbis:

Naturæ ſpeculum eſt oculus, microcoſmi lumen, pars ætherea, ſolis ianua, feneſtra animi, magnæ mentis imago. Figura eſt in primis rotunda, & aliquantulum oblonga, quò ad capacitatem, robur, agilitatem promptior ſit, atque expeditior. Et gemini quidem ſunt ocelli, in loco editiſſimo capitis collocati, vt noctu atque interdiu non ſecùs ac vigiles excubent, & nocitura quæque agili declinatione atque flexu deuitent: nec ſatis; in antrum quoddā ac veluti ſinuoſam vallem retruſi cernuntur, quò & eorum ſecuritati prouideatur, & minori naturæ diſpendio ſpiritus diſſipentur: quin vt extrinſecus irruentibus iniuriis minùs ſint obnoxij, oſſibus vndequaque & palpebris, quaſi propriis ſepimentis ſunt obuallati: magnitudo eorum tanta eſt, quanta ad rerum imagines ſufficiat: natura tota eſt aquea, mollis, lubrica, ſplendens, pellucida, vt celeriùs rerum omnium ſpectra, colores, imaginem excipiant. Totum præterea oculorum corpus, ſex muſculis, totidem tunicis, tribus humoribus, duobus neruis, venis, & arteriolis quamplurimis, adipéque copioſo conſtituitur. Muſculi vndequaque mirâ volubilitate pernices verſant tunicæ fluentem naturam, veluti ſolidiori vallo muniunt; quarum vna eſt venulis & arteriolis quam plurimis diſtincta, fundæ ſimilitudinem reddit, altera cornea duritie, & pelluciditate, cornu prætenuà & accuratè politum refert. Tertia vuæ acinum, & folliculum, à quo pedunculus auulſus eſt, figura, colore, tenuitate, læuitate externa ſpectantibus exhibet. Qarta tenuitate telas aranearum æmulatur. Quintam reticulatem à retis ſimilitudine

medici dixerunt. Poſtrema veteribus incognita, vitrea, & ipſa vitreum humorem omni ex parte ambit. Detectis tunicis effluunt ſtatim, & in apertum prodeunt partes oculorum nobiliſſimæ: humores quippe, aqueus, cryſtallinus, & vitreus, ſed cryſtallino ſummus debetur honor, qui anima oculi, ſpeculum interiùs, & centrum ideo dici ſolet.

Quid neruos loquar, quorum vnus viſioni, alter motioni deſeruit? quid adipem? quid venas? quid arteriolas? quid muſculos? portenti profectò ſimile, quòd vno corpuſculo tam varij generis particulas natura concluſerit. Quid de oculorum effectis dicã? vident, mirantur, adamant, concupiſcunt, amoris, iræ, furoris, miſericordiæ, vltionis indices ſunt; in audacia proſiliunt, in reuerentia ſubſident, in amore blandiuntur, in odio efferantur, gaudente animo hilares ſubridẽt, eodem mœrente langueſcunt, in irâ exaſperantur, in cogitatione ac cura quieſcunt, cum mente ſemper intẽti: vnde tot vſus, tot nomina, torui, truces, flagrantes, graues, tranſuerſi, limi, ſubmiſſi, blandi: ad ſummum ad animi motus ita ſunt compoſiti, vt alter animus eſſe videatur.

AVRES.

Deſcriptio V.

AVres, animi lances, ſuam quoque merentur commendationem: quam Cicero lib. 2. de natura Deorum, paucis pertexuit.

Auditus ſemper patet, cuius etiam ſenſu dormiẽtes egemus, à quo cùm ſonus eſt acceptus, etiam è ſomno excitamur. Flexuoſum iter habet, ne quid intrare poſſit: ſi ſimplex & directũ pateret, prouiſum etiam vt ſi qua minima beſtiola conaretur irrumpere, in ſordibus aurium, tanquam in viſco, inhæreſceret: Extra autẽ eminent, quæ appellantur aures, & tegẽdi cauſa factæ, tutandique ſenſus, & ne adiectæ voces laberentur, atque errarent priuſque ſenſus ab his pulſus eſſet. Sed duros, & quaſi corneolos habent introitus, multiſque cum flexibus, quòd his naturis relatus amplificatur ſonus. Quocirca & in fidibus, teſtudine reſonatur, aut cornu, & ex tortuoſis locis & incluſis redduntur ampliores. Aurium item eſt artificioſum quoddam & admirabile iudicium, quo iudicatur, & in vocis, & in tibiarum ac neruorũm cantibus varietas ſonorum, interualla, diſtinctio, & vocis genera permulta, canorum, fuſcum, lene, aſperum, graue, acutum, flexibile, durum, quæ hominum ſolummodo auribus iudicantur.

COR.

Deſcriptio VI.

SEd nihil corde admirabilius, hoc vaſculo quo tanta rerum continetur immenſitas; de quo præclarè Laurentius:

Hoc præſtantioris animæ ſedes, vitæ domiciliũ, fons ſanguinis, & quaſi perpetuus caloris focus; quo vigente omnia vigent, intereunte mareſcunt, atq; dilabuntur. Primùm pyramidis eſt figura ſenſim gracileſcente: ex baſi enim ampliore in turbinatũ mucronem deſinit, quo longitudo ad tractũ, rotunditas ad robur amplitudinémque conferat. Situ eſt in medio thorace, vt vitalem ſpiritum & viuificum nectar ſalutaris inſtar ſyderis, in omnia extrema diffundat: Quantitas eius exigua, vt cæterorum vitæ principiorum; quorum vis maxima in parua mole ſpectabilis emicat; carne durâ eſt, & ſolidâ; quò & illa inditi

à Deo caloris flamma contineatur faciliùs, & neceſſaria perpetui motus agitatio, atque diuturnior, atque expeditior, ſic in ſuos actus prorumpat: Caro hæc triplici villorum genere intertexta eſt; quorum recti à baſi ad mucronem extremum producti, in cordis diaſtole ſanguinem per venam cauam in dextrum ſinum, aërem per arteriã venoſam in ſiniſtram trahũt: obliquorum miniſterio attractis perfruitur: qui verò tranſuerſi orbiculatim cor eiúſque ventriculos ambiũt, ſanguinem in pulmones, vitalem ſpiritum in aortam, & fumidos vapores in arteriam venoſam egerũt. Adſunt venæ nutrientes, & ingenitum calorẽ fouentes arteriæ, totam baſim cordis inſtar coronæ cingunt, & ramulos hinc inde explicant. Totum deinde corpus peculiari tunica cingitur, & adipe copioſò, tota fere cordis ſuperficies oblinitur, ne ob perennes motus incendio conflagret, & fatiſcat. Quid eius motum loquar? quem non minùs mirari liceat, quàm cœli labentis conuerſionem, aut Euripi ſepties interdiu & noctu reciprocantis æſtus? hac agitatione fit ſpirituum generatio, & nihil omnino in perfecto animali ferax eſt, niſi vis vlla præpotens cordis fœcunditatem largiatur.

MANVS, & digiti.

Deſcriptio VII.

QVàm verò aptas, & quàm multarum artium miniſtras manus natura homini dedit? digitorum enim contractio facilis, faciliſque porrectio, propter molles commiſſuras; & artus, nullo in motu laborant: Itaque ad pingendum, ad ſculpendum, ad neruorum eliciendos ſonos, ac tibiarum, apta manus eſt, admotione digitorum. Atque hæc oblectationis, illa neceſſitatis: cultus dico agrorum, extructionéſque tectorum, tegumenta corporum, vel, texta, vel ſuta, omnémque fabricam æris, & ferri: ex quo intelligitur, adinuenta animo, percepta ſenſibus, adhibitis opificum manibus, omnia nos conſecutos, vt tecti, vt veſtiti, vt ſalui eſſe poſſimus, vrbes, muros, domicilia, delubra habeamus. Iam verò operibus hominum, manibus cibi varietas inuenitur, & copia, nam & agri multa ferunt, quæ vel ſtatim conſumantur, vel mandentur condita vetuſtati: & præterea veſcimur beſtiis, & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo: efficimus etiam domitu noſtro quadrupedum vectiones, quorum celeritas atque vis nobis ipſis adfert vim, & celeritatem: nos onera quibuſdam beſtiis, nos iuga imponimus; nos elephantorum acutiſſimis ſenſibus, non ſagacitate canum, ad vtilitatem noſtram abutimur: nos è terræ cauernis ferrum elicuimus, rẽ ad colendos agros valdè neceſſariam. Nos æris, auri, argenti venas penitus abditas inuenimus, & ad vſum aptas, & ad ornatum decoras: arborum autem confectione, omnique materia, & culta, & ſylueſtri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti, ſepti, frigora caloréſque pellamus: magnos vſus autem affert ad nauigia faciẽda, quorum curſibus ſuppeditantur omnes vndique ad vitam copiæ: quaſque res violentiſſimas natura genuit, earum moderationẽ nos ſoli habemus; maris atque ventorum, propter nauticarum rerum ſcientiam: plurimiſque maritimis rebus fruimur, atque vtimur.

COMA.

COMA.

Deſcriptio 8.

COma reuerenda in ſenibus, veneranda in ſacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adoleſcentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris, inquit Ambroſius, Hexam lib. 7. cap. 9.

Huius deſcriptionem in muliere perſequutus eſt Apuleius, ſuo, vt ſolet, ſtylo intemperantiùs velificatus.

Quid cùm capilli color gratus, & nitor ſplendidus illucet? & contra ſolis aciem vegetus fulgurat: vel placidus renidet? at in contrariam gratiam variat aſpectum, & nunc aurum coruſcans, in mellis lenem deprimitur vmbram, nunc coruina nigredine cęrulus, columbarum colli floſculos æmulatur: vel cùm guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui diſcriminatur: & pone verſum coarctus oculis occurrens, inſtar ſpeculi, reddit imaginem gratiorem?

Quid cùm frequenti ſobole ſpiſſus cumulat verticem? vel prolixa ſerie porrectus dorſa permanat? tanta denique capillamenti dignitas, vt quãuis auro, veſte, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen niſi capillum diſtinxerit, ornata non poſſit videri. At in Photide non operoſus, ſed inornatus, ornatus addebat gratiam. Vberes enim crines leniter emiſſos, & ceruice dependulos, ac deinde per colla diſpoſitos, ſenſimque ſinuato patagio reſidentes, pauliſper ad finem conglobatos, in ſummum verticem nodus adſtrinxerat.

Apul. libr. 2. Met.

Notæ.

Contra ſolis aciem vegetus fulgurat. Calliſtratus de coma Narciſſi; κόμαις ἐπιχρύσοις ἤστραπτε, capillis aureis fulgurabat, nõ ſatis ἐμφατικῶς, redditur fulgebat. Idem ἡλιῶσαν, comam Meleagri dixit.

At in contrariam, lege, *Aut in contrariam.*

Aurum coruſcans in mellis lenem deprimitur vmbram; Significat, auri radiãtis fulgura mellei coloris minus vegeti, velut quibuſdam vmbris temperari. Διαφαινομένας καὶ ὑποφαινομένας κόμας, dixit Nazianzenus, oratione vndecima.

Coruina nigredine cærulus. Hunc capillorum colorem probat Anacreon;

Γράφε μοι τρίχας τὸ πρῶτον
Ἁπαλάς τε, καὶ μελαίνας.

Columbarum collis. Quæ Lucretius deſcribit lib. 2. Nero Cæſar in ſuis Leoninis.

Colla Tyberiacæ ſplendent agitata columbæ.

Guttis Arabicis: vngento nardino, vel lacryma myrrhæ quæ laudariſſima eſt in Arabia. De vnguentis & tinctura capillorum notius, quàm vt hîc debeat inculcari.

Pectinis arguti dente tenui diſcriminatur,

——*aut morſu numeroſi dentis eburno.*

Multifidum diſcriminârat. Claud. in nuptiis Honorij. v. 103.

Pone verſum coarctus: pone verticem modo religatus.

Crines nodantur in aurum. Maro.

Patagio. Beroaldus exponit ornamenti genus, quod ſumma in camiſia circa ceruices aſſuunt mulieres, criſpiſſimum, & ſinuatum.

CORPVS HVmanum in ſpecie.

SEV,

Variæ deſcriptiones Hominum.

APOLLO.

Deſcriptio 9.

Ex Apuleio, lib. 1.

Deſcriptiones Apuleij ſi qua occurrent, cum ſummo delectu erunt imitandæ: nam hic author, quod præmonui, ſæpe durus eſt, inſolens, & ſupra modum putidus: habet tamen multum ingenij; &, ſi meliori Ciceroniani ſtyli cenſura caſtigatus eſſet, plus in iſtis obtineret venuſtatis.

Contra Apollinem (ridiculum dictu) aduerſis virtutibus culpabat: quòd Apollo eſſet, & coma intõſus, & genis gratus, & corpore glabellus, & arte multiſcius, & fortuna opulentus. Iam primum, inquit, crines eius præmulſis antiis, promulſis caproneis, anteuentuli, & propenduli, corpus totum gratiſſimum, mẽbra nitida, lingua fatidica, ſeu tute oratione, ſiue verſibus malis vtrobique facundia æquiparari. Quid? quòd veſtis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians? quid? quòd & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat? quid quòd & doctiſſimè & gratiſſimè cantillat? hæc omnia, inquit, blandimenta, nequaquam virtuti decora, ſed luxuriæ accommodata, circa corporis ſui qualitatem ſpeciem maximam oſtentare.

Notæ.

Apollinis characterem ſimiliter habet Apollonius, Argonauticôn lib. 11. v. 675.

Quintus Calaber, lib. 9.

Antipater,*

Anthol. 4. Philoſtr. Iun. p. 837. in Marſya.

Coma intonſus. Nonn. Dionyſ. lib. 10.

Phœbus coma intonſus, ſolutos cincinnos quatiens.

Genis gratus: θηλείας παρειὰς, dixit Callimachus in Apolline, v. 37.

Præmulſis antiis.

Antiæ muliebres, capilli demiſſi in frontem appellari ex Grȩco videntur: quod enim nos *contra*, illi ἀντὶ dicunt.

Feſtus Adhelmus de laudibus virginitatis, cap. 28. Antiæ frontis, & temporum cincinni calamiſtro criſpantur.

Capronæ equorum iubæ in frontem deuerſæ, dictæ quaſi à capite pronæ.

Comas fluitare Capronas dixit Lucilius.

Nec mirum, ſi de hominibus dixerit; nam & iubam virilem, capillum nominat Seneca de breuitate vitæ. c. 12. Quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt

Veſtis textu tenuis. Citharœdi vbique magno veſtis cultu atque choragio depinguntur. Talis qui deſcribitur à Cicerone, 4. ad Herenn. Talis qui à Luciano, & Apuleio Florid. l. 2.

IN HOC GENERE DESCRIPTIONVM picti & florentes ſunt Græci ſophiſtæ, vt Philoſtratus, & Calliſtratus; ex quibus deſcriptiones aliquot ſubijciam, quas ego verti, non quidem ad verbum, vt interpres, ſed paulò liberiùs, vt Orator.

Ex Calliſtrato.

CVPIDO PRAXITELIS.

Deſcriptio X.

Ἔρως ἦν Πραξιτέλους τέχνημα, ὁ ἔρως αὐτὸς, παῖς ἀνθηρὸς, καὶ νέος, πτέρυγας ἔχων, καὶ τόξα. χαλκὸς δὲ αὐτὸν ἐτύπου, καὶ ὡς ἂν ἔρωτα τυπῶν τύραννον θεὸν, καὶ μέγαν, καὶ αὐτὸς ἐδυναστεύετο. οὐ γὰρ ἠνείχετο χαλκὸς εἶναι τὰ πάντα, ἀλλ᾽ ὅσον ἦν, Ἔρως ἐγίνετο. εἶδες ἂν τὸν χαλκὸν θρυπτόμενον, καὶ εἰς εὐσαρκίαν ἀμηχάνως χλιδῶντα, καὶ, ὡς βραχέως εἰπεῖν, τὰ ἀναγκαῖα πληροῦν ἑαυτῇ τὴν ὕλην ἀρκοῦσαν. ὑγρὸς μὲν ἦν, ἀμοιρῶν μεγαλειότητος. χαλκῷ δὲ ἔχων συνῳδὸν τὴν χροιὰν εὐανθὴς ἑωρᾶτο. τῆς δὲ κινήσεως ἔργων ἐστερημένος, ἕτοιμος ἦν δεῖξαι κίνησιν. εἰς μὲν γὰρ ἕδραν στάσιμον ἵδρυτο. ἠπάτα δὲ ὡς καὶ τῆς μετεώρου κρείττων φορᾶς. ἐγαυροῦτο δὲ εἰς γέλωτα, ἔμπυρόν τι, καὶ μείλιχον ἐξ ὀμμάτων διαυγάζων, καὶ ἦν ἰδεῖν ὑπακούοντα τῷ πάθει τὸν χαλκὸν, καὶ δεχόμενον εὐκόλως τὴν τοῦ γέλωτος μίμησιν. ἵδρυτο δὲ, εἰς μὲν τὴν κορυφὴν τὸν δεξιὸν ἐπικάμπτων καρπὸν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ μετεωρίζων τὸ τόξον, καὶ τὴν τῆς βάσεως ἰσοῤῥοπίαν ἐπικλίνων ἐπὶ τὰ λαιά. τὴν γὰρ τῆς ἀριστερᾶς λαγόνος ἔκστασιν ἀνίσχει πρὸς τὴν εὐμαρότητα, τοῦ χαλκοῦ τὸ στεγανὸν ἐκκλίνας. πλόκαμοι δὲ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἐσκίαζον, ἀνθηροὶ, καὶ εὔκυκλοι,

CVpido erat Praxitelis artificiũ, ipſemet Cupido, puer floridus, tener, pinnatus, arcu & ſagittis ferox, ex ære molliſſimè conformatus: atque, vt Cupidinem magnum, & dominatorem Deum effingens, ipſum etiam metallum imperioſiùs dominari videbatur: non enim iam ferebat omnino æris ſpeciem, ſed quantùm naturæ ratio patiebatur, totum cedebat in Cupidinem. Videres quippe æs deliciis affluens, & mirum in modum carnis mollitia teneritatéque luxurians, atque, vt ſummatim dicã, ad neceſſarias quaſque partes explendas materiam ſeipſa planè contentam: Siquidem molliculus erat puer, à maieſtate alienus, qui & ipſi quoque æri congruentem colorem nactus, fœliciter adoleſcere cernebatur. Iam, licèt motionis expers, emicanti ſimilis erat, & in firma baſi collocatus, ſpectantium fallebat oculos, quaſi iam pinnis aërem euerberaret. Quinetiam iactabat ſeſe profuſior in riſum, igneo quodam & mellito aſpectu fulgurans: & videre quidam fas erat æs affectui obtemperans, & ad riſus imitationem belliſſimè compoſitum. Erectus inſuper fuit, brachio ad verticem dextrum inflexo, altera manu arcum attollens, & in hac inceſſus æquilibritate paulò ad læuam proiectior, etiam ſiniſtri lumbi deflexio propendebat, ad æris facilem tractationem ſoliditate molliter infracta: Cincinnuli verò florigeri & criſpantes caput eius inumbrabant.

νεοτήσιον ὑπολάμπεντες αὖθις. καὶ ἦν θαυμαστὸς οἷος ὁ χαλκός. ἰδόντι μὲν γάρ, ἔρευθος ἀπέστιλβεν, ἐξ ἄκρων βοστρύχων αἰρόμενον. ἀφαμένῳ δὲ ἡ θρὶξ ὑπεξανίστατο, μαλθακιζομένη πρὸς τὴν αἴσθησιν. ἐμοὶ δὴ θεασαμένῳ τὴν τέχνην, ἐπῄει πιστεύειν ὅτι καὶ χορὸν ἤσκησε κινούμενον Δαίδαλος, καὶ χρόα παρεῖχεν αἰσθήσει. ὅπου Πραξιτέλης, εἰς τὴν εἰκόνα ἔρωτος ἀνέθηκε μικροῦ, καὶ νοήματα, καὶ πτέρυγι τὸν ἀέρα τέμνειν ἐμηχανήσατο.

iuuenili ſublucentes flore, qui plurimum gratiæ metallo aſperſerat: ſed enim intuenti rubor quidam affulgebat, à cincinnorum fimbriis euibratus: & contrectanti capillus ſurrigebat modica titillatione deluſis ſenſibus blandiente. Mihi certè, dum artem accuratiùs contemplarer, ſubierat animum credere: Dædalum, etiã choream verſatilem elaboraſſe, & colorem ſenſibus animâſſe, quando Praxiteles in muta Cupidinis imagine, quædam etiam fermè ſenſa incluſerat, & ipſum alarum remigio aërem celerrimè ſecantem ſolertiùs effinxerat.

Nota ad Cupidinem.

De hoc Cupidine Praxitelis legendus Pauſanias in Atticis. Scholiaſtes Anthologiæ. Iulianus à præfectis Ægypti, Tullius Geminus, & Leonides in epigrammatis de eodem ſcriptis.

Τύραννον θεόν. *Alcibiades Cupido erat fulminator, vt habes in iconibus. Vide ornatiſſimas deſcriptiones Oppiani, de amoris tyrannide, quarum memini in theſauro..*

* Ἐγαυροῦτο. *Similiter Iulianus,* κλίνας αὐχένα γαῦρον.

Μείλιχος διὰ τοῦτο γελᾷ, καὶ μείλιχός ἐστιν. *Palladas in Theſpio Cupidine.*

VOLVIT ET APVLEIVS ISTAS GENTILIVM Deorum picturas ſtilo florido perſequi. ſed propter ſermonis inſolentiam, longè Græcis deterior eſt. Sic autem iudicium Dearum deſcribit..

Deſcriptio XI..

ERat mons ligneus ad inſtar inclyti montis illius quem vates Homerus Idæum cecinit, ſublimi inſtructus fabrica, conſitus viretis, & viuis arboribus, ſummo cacumine, de manibus fabri fonte manante, fluuiales aquas eliquans. Capellæ pauculæ tũdebant herbulas, & in modũ Paridis Phrygij paſtoris, in barbaricis amiculis, humeris defluentibus pulchrè induſiatus adoleſcens, aureâ tiarâ cõtecto capite, pecuariũ ſimulabat miniſterium. Adeſt luculentus puer nudus, niſi quod ephebia chlamyde ſiniſtrum tegebat humerũ, flauis crinib⁹ vſquequaq; cõſpicu⁹, & inter comas eius aureæ pinulæ cognatione ſimili ſociatæ prominebãt: quẽ caduceũ & virgula Mercurium indicabãt. Is ſaltatoriè procurrens, malúmq; bracteis inauratum dextra gerens, ei qui Paris videbatur, porrigit, quæ mãdaret Iupiter nutu ſignificans; protinus gradus ſcitulè referens è conſpectu faceſſit. Inſequitur puella vultu honeſta, in Deę Iunonis ſpeciem ſimilis, nã & caput ſtringebat diadema * candidum, ferebat & ſceptrum. *Al. an-dida*

Irrupit alia, quam putares Mineruam, caput contecta fulgenti galeâ, & oleaginea corona tegebatur ipſa galea, clypeum attollens, & haſtam quatiens, & qualis illa, cùm pugnat. Super has Venus introceſſit alia viſen-

do decore perpollens, gratia coloris ambroſei deſignans Venerem. Ipſe autem color Deæ diuiſus in ſpeciem, corpus cãdidum, quod cœlo demeat, amictus cærulus, quod mari remeat. Iam ſingulas Virgines, quæ Deæ putabantur, ſui obibant comites. Iunonem quidem Caſtor & Pollux, ſed iſti Caſtores erant ſcenici pueri. Hæc puella, varios modulos laſciua concinente tibia, procedens, quieta, & inaffectata geſticulatione, nutibus honeſtis paſtori pollicetur, ſi ſibi prę mium decoris addixiſſet, ſeſe regnum totius Aſiæ tributuram. At illã, quã cultus armorum Mineruam fecerat, duo pueri muniebant: præliaris Deæ comites armigeri, Torror & Metus, nudis gladiis inſultantes. At pone tergum tibicen Homerum canebat bellicoſum; & permiſcens bombis grauibus tinnitus acutos, in modũ tubæ ſaltationis agilis vigorem ſuſcitabat. Hæc inquieto capite, oculis inſpectu minacibus, citato & intorto genere, geſticulatione alacri, demonſtrabat Paridi ſi ſibi formæ victoriam tradidiſſet, fortem trophæiſque bellorum inſignem ſuis adminiculis futurum; Venus ecce cum magno caueæ fauore, in ipſo meditullio ſcenæ, circumfuſo populo lætiſſimorum paruulorum, dulce ſubridens conſtitit amœnè Illos teretes & lacteos puellos diceres tu Cupidines de cœlo vel mari commodùm inuolâſſe. Nam & pinnulis, & ſagittulis, & habitu cætero formæ præclaræ congruebant, & velut nuptiales epulas obituræ dominæ coruſcis prælucebant facibus, & influunt innuptarum puellarum decoræ ſoboles. Hinc gratiſſimæ gratiæ; illinc horæ pulcherrimæ, quæ iaculis floris, ſerti, & ſoluti, Deam ſuam propitiantes, ſcitiſſimum conſtruxerant chorum, dominæ voluptatum vêris coma blandientes. Iam tibiæ multiforabiles cantus lydios dulciter circum ſonant: quibus ſpectatorum pectora ſuaue mulcentibus, longè ſuauior, Venus placide commoueri, cunctantique lentè veſtigio, & leuiter per fluctantes pinnulas, & ſenſim annutante capite cœpit incedere, mollique tibiarum ſono delicatis reſpondere geſtibus, nunc mite conniuentibus, nunc acre comminantibus geſtire pupilis, & nonnunquam ſaltare ſolis oculis. Apul. met. 10.

Hæc nimis affectata, & puerilia.

Item quod habet de pompa Veneris in mari floridum eſt, niſi ſtylo infuſcaretur.

ECce iam profundi maris vdo reſedit vertice, & ipſum quod incipit velle ſtatim quàm ſi pridem præcepit, non moratur marinũ exequiũ: adſunt Nerei filiæ chorum canentes, & Portunus cærulis barbis hiſpidus, & grauis piſcoſo ſinu Salacia, auriga paruulus Delphini Palæmon, iam paſſim maria perſulcantes Tritonum cateruæ, hic coccha ſonaci leniter buccinat, ille ſerico tegmine flagrantiæ ſolis obſiſtit inimicæ: alius ſpeculum ſub oculis dominæ prægerit, currus biges alij ſupernatant. Talis ad Oceanum pergentem Venerem comitatur exercitus.

Idem Metamorph. 4.

Nota.

Non aſſentior Beroaldo, qui per verticẽ profundum, imum maris intelligit; Quin potiùs νῶτα θαλάσσης *deſignat, quæ Arnob. l. 1. aduerſus gentes Ponti terga dixit. Depingitur enim Venus* ἀναδυομένη, *qualem depinxit Leonides Tarentinus.*

Τὰν ἐκφυγοῦσαν ματρὸς ἐκ κόλπων, ἔτι
Ἀφρῷ τε μορμύρουσαν.
Emerſam ex ſinu matris, adhuc
Spuma fluitantem.

Belliſſimè Anacreon od. 51. ex quo nonnulla decerpſit Apuleius.

Et ipſum quod incepit velle.

Morem oſtendit delicatiſſimarum mulierum, quæ, vt ait ille, ad digiti ſonum ſua mandata impleri volunt; ſin autem, ſolea obiurgabere rubra.

Cærulis barbis hiſpidus, *alibi multibarbum dixit, Marſyam nō adeo delicatè exprimens illud Nonni* τρίτων δ' ἐυγυγένειος, *&c. Dionyſ.* λδ.

Salacia. *D. Auguſtinus lib.* 4. *de ciuitate Dei.*

Quid eſt, quòd mare Neptuno tribuitur, Terra Plutoni? & ne ipſi quoque ſine coniugibus remanerent, additur Neptuno Salacia, Plutoni Proſerpina?

Auriga paruulus Delphini.

Dixit ad imitationem Anacreontis: apud quem.

Deſiderium & Amor circa Venerem ἀναδυομένῳ *equitani* ἐπὶ Δελφῖσι χορευτᾶς.

Maria perſulcantes. *meliùs quàm præſultantes expreſſit, & illud Anacreontis, qui* κῦμα τέμνειν, ἄυλακα θαλάσσης, *ſulcum maris dixit.*

Concha ſanaci buccinat.

Vt apud Nonnum: Triton ipſe ἐβόμβεεν ἡδὺ δὲ κόχλῳ, *Buccinatorum dixit Cicero filius. epiſt. 21. l. 16. in eo vt in cæteris audacior quàm pater.*

Speculum prægerit.

In quo delicatiſſimarum puellarum triumphabat luxus. Senec. 1. *Natur. q.* 17.

Specula totis paria corporibus, auro argentóque cælata ſunt: denique gēmis adornata: & pluris vnum ex his fœminæ conſtitit, quàm antiquarum dos fuit illa, quæ publicè dabatur Imperatorum pauperum liberis.

Item Apuleius lib. 6. Metamorph.

IVbet conſtrui currum, quem ei Vulcanus ſubtili fabricâ ſtudioſè poliuerat, & ante thalami rudimentum, nuptiale munus obtulerat; Lunę tenuantis detrimento conſpicuum; & ipſius auri damno pretioſum. De multis quæ circa cubiculum dominæ ſtabulant, procedunt quatuor candidæ columbæ, & hilaris inceſſibus picta colla torquentes iugum gemmeū ſubeunt, ſuſceptaque domina lætæ ſubuolant, currum Deæ proſequentes, gannitu conſtrepenti laſciuiunt paſſeres, & cæteræ quæ dulce canticant aues, melleis modulis ſuaue reſonantes, aduentum Deę prænuntiāt, cedunt nubes, & cœlum filiæ panditur, & ſummus æther cū gaudio ſuſcipit Deam: nec obuias aquilas, nec accipitres pertimeſcit magnæ Veneris canora familia; tum ſe protinus ad regias Iouis arces dirigit.

Nota.

Ante thalami rudimentum, nuptiale munus obtulerat. *Similiter Claudianus, de nuptiis Honorij, & Mariæ.*

Mulciber, vt perhibent, his oſcula coniugis emit
Mœnibus, & tales vxorius obtulit artes.

Lunæ tenuantis detrimento conſpicuum.

Significat currum arcuatum, & ad effigiem Lunæ corniculatæ figuratum:

Auri damno pretioſum.

Quod enim ars raſerat ex auro ad arcuatam figuram tenuandam, hoc ipſo fuit opus politius & nobilius.

Currum Deæ proſequentes, gannitu conſtrepenti laſciuiunt paſſeres.

Paſſeres, columbæ, olores ſunt in famulitio Veneris. Sappho in hymno ad Venerem.

Κάλοι δὲ σε ἆγον,
Ὠκέες στρουθοὶ πτέρυγας μελαίνας,
Πυκνὰ δινῆντες ἀπ' ὠρανῶ αἰθέρος διὰ μέσσω.

Pulcbri verò te ducebant,
Et veloces paſſeres, nigras pennas
Variè agitantes, è cœlo aërem
Per medium.

Quod ad columbas, maternas agnoſcit aues Æneas apud Maronem, et Purpureis ales oloribus vehitur. Apud Horat. od. 1. l. 4.

Nec obuias aquilas, nec accipitres rapaces pertimeſcit.

Tales Milui ad rapinas incitatiſſimi, vt nec macelli carnibus parcant, Ioui ſacra non tangunt.

Τῶν δ' ἐκ τοῦ Διὸς ἱερουργίας οὐκ ἂν προσάψαιντο. *Ælian de animal. l. 2. c. 67.*

Iouis cæruleum ſupercilium. κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. Ιλ. α.

DIANA.

Ex Apuleio, 2. Metam.

Deſcriptio XII.

Ecce Contra Parius lapis in Dianam factus, tenet libratam totius loci mediocritatem: ſignum perfectè luculentum, veſte reflatum, procurſu vegetum, introeuntibus obuium, & maieſtate venerabile. Canes vtrinque ſecus Deę latera muniunt, qui canes & ipſi lapis erant. His oculi minantur, aures rigent, nares hiant, ora ſæuiunt, & ſicvnde lattatus deproximo ingruerit, eum putabis de faucibus lapidis exire, & in quo ſummum ſpecimen operæ fabrilis egregius ille ſignifex prodidit, ſublatis canibus in pectus arduis, pedes imi reſiſtunt, currunt priores: Ponè tergum, Deæ ſaxum inſurgit in ſpeluncæ modum, muſcis, & herbis, & foliis, & virgultis, & pampinis, & arbuſculis alibi de lapide florentibus: ſub extrema ſaxi margine poma, & vuæ faberrimè politę dependent, quas ars æmula naturæ veritati ſimiles explicuit: putes ad cibum inde quędam poſſe decerpi; &, ſi fontes, qui Deę veſtigio diſcurrentes in leuem vibrantur vndam, pronus aſpexeris, credes illos, vt rure pendentes racemos, nec agitationis officio carere.

DIONISII STATNA.

Calliſtratus in ſignum Dionyſiij.

Deſcriptio VIII.

Δαιδάλῳ μὲν ἐξῆν ἰδεῖν τὰ περὶ Κρήτην πιστεύειν θαύματα, κινούμενα μηχαναῖς τὰ ποιήματα, καὶ πρὸς ἀνθρωπίνην αἴσθησιν ἐκβιάζεσθαι τὸν χρυσόν. αἱ δὲ δὴ Πραξιτέλειοι χεῖρες ζωτικὰ ὅλως κατεσκεύαζον τὰ τεχνήματα. ἄλσος ἦν, καὶ Διόνυσος εἱστήκει, ἠιθέου σχῆμα μιμούμενος. οὕτω μὲν ἁπλοῖς, ὡς πρὸς σάρκα μεταρρυθμίζεσθαι τὸν χαλκόν· οὕτω δὲ ὑγρὸν καὶ κεχαλασμένον ἔχων τὸ σῶμα, ὡς ἐξ ἑτέρας ὕλης ἀλλὰ μὴ χαλκοῦ πεφυκός. ὃς χαλκὸς μὲν ὤν, ἠρυθραίνετο. ζωῆς δὲ μετουσίαν οὐκ ἔχων, ἐβούλετο τὴν ἰδέαν δεικνύναι.

DÆdalo ſanè integrum fuit videre in Creta, incredibilia quædam, ac miranda opera, quæ fabricis occultis agitarentur, vtque aurum ad humanos ſenſus effingendos præter naturam ceſſerit: verùm, Praxitelis manus ſpirantia prorſus molitę ſunt artis ſimulachra. Nemus fuit, in quo Dionyſius conſtiterat, adoleſcentis habitũ imitatus, ita certè molliter, vt ęs cum carne, ſumma concinnitate cõgrueret: adeò verò tenerum ac delicatũ corpus inerat, vt ex alia quauis materia, potiùs quàm ex ære conflatum videretur Siquidem ęs cùm eſſet, erubeſcebat: & cùm vitæ communionem haberet nullam, eius tamen ſpeciem geſtiebat prę ſe ferræ;

ἀψαμένῳ δέ σοι, πρὸς τὴν ἀκμὴν ὑπεξίστατο. καὶ ὄντως μὲν ὁ χαλκὸς ἦν στεγανός. ὑπὸ δὲ τῆς τέχνης μαλαττόμενος εἰς σάρκα, ἀπεδίδρασκε τῆς χειρὸς τὴν αἴσθησιν. ἦν δὲ ἀνθηρὸς, ἁβρότητος γέμων, ἱμέρῳ ῥεόμενος, οἷον αὐτὸς Εὐριπίδης ἐν Βάκχαις εἰδοποιήσας ἐξέδωκε. κιττὸς δ' αὐτὸν ἔστεφε περιθέων ἐν κύκλῳ. ὡς κιττὸς ἦν ὁ χαλκὸς, εἰς κλῶνας καμπτόμενος, καὶ τῶν βοστρύχων τοὺς ἑλικτῆρας ἐκ μετώπου κεχυμένους ἀνασείλλων. γέλωτος δὲ ἔμπλεος, ὃ δὴ καὶ παντὸς ἦν ἐπέκεινα θαύματος, ἡδονῆς ἀφιέναι τὴν ὕλην τεκμήρια, καὶ τὴν παθῶν δήλωσιν ὑποκρίνεσθαι τὸν χαλκόν. νεβρὶς δὲ αὐτὸν ἔσκεπεν οὐχ οἵαν εἴωθεν ὁ Διόνυσος ἐξάπτεσθαι, ἀλλ' εἰς τὴν τῆς δορᾶς μίμησιν ὁ χαλκὸς μετεβάλλετο. εἱστήκει δὲ τὴν λύραν ἐπερείδων τῷ θύρσῳ. ὁ δὲ θύρσος ἠπάτα τὴν αἴσθησιν. ἐκ χαλκοῦ πεποιημένος, χλοερόν τι, καὶ τεθηλὸς ἀποστίλβειν ἐδοξάζετο, πρὸς αὐτὴν ἀμειβόμενος τὴν ὕλην. ὄμμα δὲ ἦν πυρὶ διαυγὲς, μανικὸν ἰδεῖν. καὶ γὰρ τὸ βακχεύσιμον ὁ χαλκὸς ἐνεδείκνυτο, καὶ ἐνθεάζειν ἐδόκει. ὥσπερ, οἶμαι, τοῦ Πραξιτέλους καὶ τὸ Βάκχειον ἐγκαταμίξαι δυνηθέντος.

nam ſi contrectaſſes, ad tactus aciem cedebat: ac reipſa quidem ſolidum & contumax metallũ, ſed artificio mollitum in carnem pulpoſam, manus contactum ſubterfugiebat, cæterùm floridus, teneritate refertus, ac cupidine diffluens cernebatur; qualem Euripides ipſe in Bacchis accurata ſimulachri fictione expreſſit. Hedera certè ipſum circumueſtiebat erratico corymborum flexu in orbem diffuſa; æs quippe inſtar hederę in ramos inflexum, cincinnorum nodos à fronte diffuſos colligebat: totus porrò in riſum effuſus viſebatur, quod certè omne miraculum excedebat, cùm voluptatis notas exprimeret materia, & metallum naturæ æmulũ, permotiones affectúſque ſingeret. Hinnuli membrana ipſum velabat, nõ qualem Dionyſius ſolebat appẽſam habere, ſed ad pellis imitationẽ æs conformatum erat. Porrò ſtabat. lyram thyrſo fulciens; ac thyrſus etiã ſensũ fallebat, quippe qui ex ære fabricatus, virens quiddam ac floridum cũ ipſa certans materia, iaculari putabatur. Preterea oculus igne rutilans, furioſum intuebatur; ſed enim metallum vim bacchantis indicabat, & furore accendi videbatur: perinde opinor ac ſi Praxitelis bacchicũ œſtrum inſerere valuiſſet.

Nota.

Ἀψαμένῳ δέ σοι: *Similiter dixit in Cupidine,* ἀψαμένῳ δὲ ἡ θρὶξ ὑπεξανίστατο. *quãquam alia ratio verbi* ὑπεξανίσταμαι, *&* ὑπεξίσταμαι. *Itaque non poſſum aſſentiri viro eruditiſsimo ſic interpretanti,* vigore quodã excitabatur, *mallem,* ad tactus aciem cedebat. *Ita inquit, molle, & delicatum æs erat, vt tangenti cedere videretur.* πρὸς ἀκμὴν ὀνύχων, *dixit D. Baſilius, & Plutarchus, et fortè hîc ſimile quidpiã deſideratur. Verum, & germanum hunc eſſe ſenſum declarant inferiora,* ἀπεδίδρασκε τῆς χειρὸς τὴν αἴσθησιν.

CÆRVS, SIVE OCCASIO.

Calliſtratus in Occaſionis imag.

Deſcriptio XIV.

ΠΑῖς δὲ ἦν ὁ Καιρὸς ἡβῶν, ἐκ κεφαλῆς ἐς πόδας ἐπανθῶν τὸ τῆς ἥβης ἄνθος· ἦν δὲ

CÆrus autem puer erat pubeſcens, & ipſo pubertatis flore, qui

τὴν μὲν ὄψιν ὡραῖος, σείων-ἴουλον, καὶ ζεφύρῳ πινάσσειν, πρὸς ὃ βούλοιτο, καταλιπὼν τὴν κόμην ἀνετόν. τὴν δὲ χρόαν εἶχεν ἀνθηρὰν τῇ λαμπηδόνι τοῦ σώματος τὰ ἄνθη δηλῶν. ἦν δὲ Διονύσῳ, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμφερής. τὰ μὲν γὰρ μέτωπα χάρισιν ἔστιλβεν. αἱ παρειαὶ δὲ αὐτῷ, εἰς ἄνθος ἐρευθόμεναι νεοττήσιον ὡραΐζοντο, ἐπιβάλλουσαι τοῖς ὄμμασιν ἁπαλὸν ἐρύθημα. εἱστήκει δὲ ἐπί τινος σφαίρας, ἀπ' ἄκρων τῶν ταρσῶν βεβηκὼς, ἐπτερωμένος τὼ πόδε. ἐπεφύκει δὲ οὐ νενομισμένως ἡ θρίξ. ἀλλ' ἡ μὲν κόμη κατὰ τῶν ὀφρύων ἐφέρπουσα, ταῖς παρειαῖς ἐπέσειε τὸν βόστρυχον. τὰ δὲ ὄπισθεν ἦν τοῦ καιροῦ πλοκάμων ἐλεύθερα, μόνην τὴν ἐκ φύσεως βλάστην ἐπιφαίνοντα τῆς τριχός.

qui ſe venantibus membris affuderat, gratiſſimus. Magna erat in primis vultus dignitate, lanuginem quatiēs, & cincinnos, quos Fauonio, quocunque vellet, agitandos permiſerat. Ad hæc florido nitebat colore, veluti quibuſdam corporis fulgetris vernātes roſas explicaret, eratque Dionyſio maxima ex parte perſimilis: at enim frons gratiis emicabat, genæ regij floris inſtar rubentes, iuuenili decore fulgebant, ipſis oculis gratiſſima quadam face ruboris accenſis: ſtabat autem in globo, ſumma pedum plantâ inſiſtens, quâ & pinnis volucer exilire propè videbatur: capillus nō more ſolito creuerat, verùm coma contra ſupercilia repens, ad genas cincinnum effuderat, occiput verò capillorum nexibus liberum, rariſſimos tantùm pilos à primo ortu inſitos oſtendebat,

N I L V S.

Philoſtratus in Nilo.

Deſcriptio X V.

ΠΕρὶ τὸν Νεῖλον οἱ πήχεις ἀθύρουσι, παιδία ξύμμετρα τῷ ὀνόματι. καὶ ὁ Νεῖλος αὐτοῖς ὑπεργάννυται, τά τε ἄλλα, καὶ ὅτι κηρύττουσιν αὐτὸν ὅσος Αἰγυπτίοις προεχύθη. προσάπτεται οὖν, καὶ οἷον ἔρχεται αὐτῷ ἐκ τοῦ ὕδατος, βρέφη ἁπαλὰ, καὶ μειδιῶντα. μετέχειν δὲ οἶμαι αὐτὰ, καὶ τοῦ λάλου. καὶ οἱ μὲν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ ἐφιζάνουσιν, οἱ δὲ τῶν πλοκάμων ἐκκρέμανται. οἱ δὲ ἀγκάλῃ ὡς καθεύδουσιν. οἱ δὲ κωμάζουσιν ἐπὶ τοῦ στέρνου. ὁ δὲ ἀναδίδωσιν αὐτοῖς ἄνθη, τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ κόλπου, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἀγκάλης, ὡς στεφάνους τε ἀπ' αὐτῶν διαπλέκοιεν, καὶ καθεύδοιεν ἐπὶ τῶν ἀνθέων ἱεροὶ, καὶ εὐώδεις. καὶ ἐπιβαίνουσιν ἄλλος ἄλλῳ τὰ παιδία, σείστροις ἅμα. ταυτὶ γὰρ ἔγχυλα ἐκείνῳ τῷ ὕδατι. κροκόδειλοι μὲν οὖν, καὶ οἱ ποτάμιοι τῶν, οὓς τῷ Νείλῳ τινὲς προσγράφουσιν, ἀπόκεινται, νῦν ἐν βαθείᾳ τῇ δίνῃ, μὴ δέος τοῖς παιδίοις ἐμπέσῃ.

CVbiti circa Nilum ludunt pueri, corporis modulo cognomines: quibus Nilus ſummopere oblectatur, cùm ob alia tū vel maximè, quòd ipſum, quantum Ægyptiis profuſus ſit, enuntient: procedunt igitur, & velut ex ipſa aqua molles ac ridentes progrediuntur infantes: participes autem eſſe & ſermonis exiſtimo. Hi quidem ipſius humeris inſident, hi à cincinnis eius ſuſpenduntur, nonnulli in vlnis dormiunt, alij in pectore petulanter ſaliunt, ipſe verò tam ex ſinu quàm ex vlnis, flores offert puſionibus, vt ex ipſis corollas contexant, & ſuper floribus dormiant, ſacri prorſus, & ſacris odoribus perfuſi: & ex pueris alius aliò cū ſiſtris aſcendit: hæc enim illi aquæ conſona ſunt inſtrumenta: Cæterùm, crocodili, & (qui à nonnullis Nilo adſcribuntur) hippopotami, nunc in imo iacent vortice, ne pueris terrorem incutiant.

ORPHEVS.

Philoſtratus in Orpheo.

Deſcriptio XV.

ΟΡφέα τὸν τῆς Μούσης, θέλξαι τῇ μουσικῇ, καὶ τὰ μὴ μετέχοντα λόγου, λογοποιοί φασι πάντες. λέγει καὶ ὁ ζωγράφος. λέων τε οὖν, καὶ σῦς αὐτῷ πλησίον ἀκροαταὶ τοῦ Ὀρφέως, καὶ ἔλαφος, καὶ λαγωὸς οὐκ ἀποπηδῶσι τῆς ὁρμῆς τοῦ λέοντος, καὶ ὅστις ἐν θήρᾳ δεινὸς ὁ θὴρ ξυναγελάζονται αὐτῷ ῥαθύμῳ, νῦν ῥάθυμοι. σὺ δὲ μηδὲ τοὺς ὄρνιθας ἀργοὺς ἴδῃς, μὴ τοὺς μουσικοὺς μόνον οἷς ἐνευστομεῖν τοῖς ἄλσεσιν ἔθος· ἀλλ' ὁρᾷ μοι καὶ τὸν κραγέτην κολοιὸν, τὴν λακέρυζαν αὐτὴν, καὶ τὸν τοῦ Διὸς ἀετόν. ὁ μὲν ὁποῖος ἅμα τὼ πτέρυγε ταλαντεύσας, ἐξ ἑαυτοῦ ἀτενὲς ἐς τὸν Ὀρφέα βλέπει, οὐδ' ἐπιστρεφόμενος τοῦ πτωκὸς, πλησίον ὄντος. οἱ δὲ ξυγκλείσαντες τὰς γένυς, ὃ δὴ τοῦ θέλγοντος, λύκοι δὲ οὗτοι, καὶ ἄρνες ἀναμὶξ, ἢ τεθηπότες. νεανιεύεται δέ τι καὶ μεῖζον ὁ ζωγράφος. δένδρα γὰρ ἀνασπάσας τῶν ῥιζῶν ἀκροατὰς ἄγει ταῦτα πρὸς Ὀρφεῖ, καὶ περιΐστησιν αὐτῷ. πεύκη τε οὖν καὶ κυπάριττος καὶ κλῆθρες, καὶ αἴγειροι αὗται, καὶ ὅσα ἄλλα δένδρα ξυμβάλλοντα τοὺς πτόρθους, οἷον χεῖρας περὶ τὸν Ὀρφέα ἔστηκε, καὶ τὸ θέατρον οὖν αὐτῷ συγκλείουσιν, οὐ δεηθὲν τῆς τέχνης. ἵν' οἵ τε ὄρνιθες ἐπ' αὐτῶν καθέζοιντο, καὶ ἐκεῖνος ὑπὸ σκιᾷ μουσουργοίη. ὁ δὲ κάθηται, ἀφ' ὑπήχνου ἐκβάλλων ἴουλον, ἐπιρρέοντα τῇ παρειᾷ, πάρεστι δὲ χρυσαυγῆ ἐπὶ κεφαλῆς αἰρῶν. τὸ δὲ ὄμμα αὐτῷ ξυνὸν ἁβρότητι ἐνεργὸν, καὶ ἔνθεον, ἀεὶ τῆς γνώμης ἐς θεολογίαν τεινούσης. τάχα δέ τι καὶ νῦν ᾄδει, καὶ ὀφρὺς, οἷον ἀποσημαίνουσα τὸν νοῦν ᾀσμάτων, εὐθύς τι αὐτῷ μεταθέουσα, περὶ τὰς τῶν κινήσεων τροπάς,

ORpheum, Muſæ filiũ, molliſſimis fidibus, rationis etiam expertes feras demulſiſſe, omnes fabuloſi teſtantur ſcriptores, omniũ fermè pictorum colores loquũtur. Quare leo & aper propè adſunt, Orpheũ auſcultant: & ceruus quidem ac lepus minimè ab impetu leonis reſiliunt, & quibuſcunque in venatione terribilis hæc fera viſa eſt, cõgregantur ſegnes ac remiſſi, cum ipſo, vt apparet, feriãte. Cæterùm, ne aues quidem inertes videris non canores tantùm, quibus ſuaues modulos concinere ſaltibus mos eſt: quinetiam vide clamoſum garcculum, & ſtridulam cornicem, & Iouis aquilam: hæc quidem qualis eſt, alarum librata remigiis, vt ſponte ſua defixis oculis Orpheum ſpectat, nec ſe ad proximnm lepuſculum, prædę ſcilicet, oblita conuertit. Hic porrò conſtrictis maxillis (quæ ars eſt Orphei mulcentis) & lupi & agni promiſcuè attoniti, ſaltatorium orbem verſant. Maius porrò quiddã animoſus pictor comminiſcitur: nam arbores à radicibus auulſas, ad auſcultandum Orpheum ducit, atque ipſi in orbem ſiſtit. Pinus igitur, & cupreſſus, & alnus, & populus: hæ & aliæ quæuis arbores, confuſis ramis, tãquam conſertis manibus, Orpheũ circumdãt, ac certè theatrum ipſius, gratia, non ſine exquiſito quodam artificio circumcludunt. Cerne iam vt aues in ramis conſideant, & Orpheus in vmbra moduletur: ipſe quidem ſedet, erumpens lanuginem genis molliter inſerpentem: etiam auro fulgentem in capite rectam geſtat, & oculus ipſi mollitie ſimul atque ignea ſolertia temperatus, Deóque pleuns apparet, mente ad conſiderationem de natura Deorum ſemper intenta: fortè etiamnum aliquid canit, ac ſupercilium quaſi deſignaret carminum ſenſum, repentè cum ipſo mutatur, ad motionum conuerſiones.

καὶ τοῖν ποδοῖν, ὁ δὲ λαιὸς, ἀπερείδων εἰς τὴν γῆν, ἀνέχει τὴν κιθάραν. ἐφ' μηροῦ κείμενον. ὁ δεξιὸς δὲ ἀντιβάλλεται τὸν ῥυθμὸν, ἐπικροτῶν τοὔδαφος τῷ πεδίλῳ. αἱ χεῖρες δὲ ἡ μὲν δεξιὰ ξυνέχουσα ἀτρεκῶς τὸ πλῆκτρον ἐπιτέταται φθογγοῖς ἐγκειμένῳ τῷ ἀγκῶνι, καὶ καρπῷ εἴσω νεύοντι. ἡ λαιὰ δὲ ὀρθοῖς πλήττει τοῖς δακτύλοις τοὺς μίτους.

At pedum quidem læuus terræ nixus citharam ſuſtinet incumbentem femori, dexter verò oditur modulos, pulſans ſolea pauimentum: manuum autem dextra plectrum firmiter tenens, extenditur ſupra fides incumbente cubito, & palma introrſum nutante, ac reflexa; ſiniſtra rectis ferit digitis fides.

Nota ad Orphei ſtatuam.

Hoc argumentum diſertè proſequutus eſt Claudianus in præfatione libri ſecundi, de raptu Proſerpinæ: quod hîc habes tam delicatè deſcriptum, vt nihil in Græcis veneribus opulentius aut elegantius eſſe poſſit.

Καὶ λαγωὸς οὐκ ἀποπηδῶν.

Securum blandi leporem fouêre moloſſi.
Viciniúmque lupo præbuit agna latus.

Ὁ θὴρ, *ita appellatur leo*, κατ' ἐξοχήν. *quòd, vt ait ſapientiſſimus Philo, habeat* τὴν φύσεως μοναρχίαν.

Καὶ τὴν λακερύζαν αὐτὴν, *hoc* γλώσσης *? quòd adiunctum vulgatiſſimum dixit pro ſubiecto.*

Ita Heſiodus, & Diuus Gregorius appellant λακέρυζαν μελάγχροον.

Οὐδὲ τοῦ θέλγοντος, *nihil immutandum video, & ex interpretatione noſtra planus eſt huius loci ſenſus.*

Νεανιεύεται, *iueniliter iuuentis exultat.*

Sic Plutarchus dixit, ἐν τῇ βουλῇ νεανιεύεσθαι: *& Horatius, Iuuenari verſibus.*

Aut nimium teneris iuuenentur verſibus vnquam.

πίτυν τε σοῦ. *Et comitem Quercum Pinus amica trahit.*

Δενδρῶντα τὰ τέχνης, *locum, vt video corruptum ſuſpicatus eſt interpres: ſed nihil expeditius: nam* δενδρῶντα *refertur ad* τὰ δένδρεα, *non ad* τέχνην.

Ἀρτίχνουν, *veſticipē deſignat, qualis ille.* ἀρτιχάρακτον ἔχων ἔτι κύκλον ὑπήνης. Nonn, Dio.

Ora puer primâ ſignans intonſa iuuenta: Maro.

Μεταυθοῦσα ὀφρύς. Μεταθέουσαν *conijcit interpres: ego nihil mutandum cenſeo: vſus eodem verbo Philoſtratus in Amphione,* τρέπεται, καὶ πρὸς τὴν ἴαν μεταυθεῖ, *etſi propriè in floribus, ad cæteras tamen mutationes exprimendas traducitur* σοφιστικῶς.

CITHAROEDVS.

Apeleius, lib. 2. Florid.

Deſcriptio. XVII.

ADoleſcens eſt viſenda pulchritudine, crinibus, fronte parili, ſeparata, per malas reuulſus: ponè autem, coma prolixior interlucentē ceruicem ſcapularum finibus obumbrat: Ceruix ſucci plena, malæ vberes, genæ teretes, ac modico mento iaculantur, eique prorſus citharœdicus ſtatus, deam conſpiciens, canenti ſimilis, tunicam picturis variegatam deorſus ad pedes deiectus, ipſos Græcanico cingulo chlamyde velat vtriumque brachium, aduſque articulos palmarum. Cætera decoris inſtrumentis dependent, cithara baltheo cælata, apta ſtructim ſuſtinetur: manus eius tenera procerulè læua diſtantibus digitis neruos molitur; dextrâ pſallente

geſta, pulſabulum citharæ admouet, ſeu parata percutere, cùm nox in cãtico interquieuit: interim canticum videtur ore tereti, & ſemihiantibus inconatu labellis eliquare.

Confer cum iſta deſcriptionem Luciani, *quæ habetur aduerſus indoctum.*

MARSYAS.

Ex eodem Apuleio.

Deſcriptio XVIII.

EO genitus Marſyas, cùm in artificio patriſſaret tibicinij, Phryx cætera, & barbarus, vultu ferino trux, hiſpidus, illuribarbus, ſpinis & pilis obſitus: fertur (prophnefas) cũ Apolline certauiſſe, turpis cum decoro, agreſtis cum erudito, bellus cum Deo, Muſæ cum Minerua: diſſimulamenti gratia Iudices aſtitere, ad deridendam ſcilicet monſtri illius barbariem, nec minùs ad ſtoliditatem illius puniendam: ſed Marſyas, quod ſtultitiæ maximum ſpecimen eſt, non intelligens ſe deridiculo haberi, priuſquam tibias occiperet inflare, priùs de ſe & Apolline quędam deliramenta barbarè effutiuit, laudans ſe, quòd erat, & coma relicinus, & barba ſqualidus, & pectore hirſutus, & arte tibicen, & fortuna egenus.

MEMNON.

Philoſtratus, in Memnone.

Deſcriptio XIX.

Σκόπει γὰρ ὅσος μὲν κεῖται κατὰ τῆς γῆς, ὅσος δὲ ὁ τῶν βοστρύχων ἄσταχυς, οὓς οἶμαι Νείλῳ ἔτρεφε. Νείλου γὰρ Αἰγύπτιοι μὲν, ἔχουσι τὰς ἐκβολὰς, Αἰθίοπες, τὰς πηγάς. ὅρα τὸ εἶδος ὡς ἔρρωται, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπολωλότων. ὅρα τὸν ἴουλον ὡς κατὰ ἡλικίαν τῷ κτείναντι. οὐδ᾽ ἂν μέλανα φαίης τὸν Μέμνονα. τὸ γὰρ ἀκράτως ἐν αὐτῷ μέλαν ὑποφαίνει τι ἄνθους.

ETenim aduerte, quantus humi iaceat, quantáque cincinnorum ſpica, quos, puto, Nilo nutriebat: Nili enim oſtia, Ægyptij; fontes, Æthiopes habent: aſpice quantum ſpecies ipſa roboris, oculis etiã extinctis pręferat: aſpice præterea lanuginem, quàm interfectoris ætati congruat, ne nigrum quidem diceres Memnona: nam quæ ipſi ineſt ſincera nigredo, floris neſcio quid præ ſe fert.

MELEAGER VENATOR.

Philoſtratus in Meleagro.

Deſcriptio XX.

Φέρε δὴ, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν εἴπωμεν. στρυφνὸς μὲν ὁ νεανίας, καὶ πάντη σφριγῶν. κνῆμαι

AGedum, etiam quæ ad ipſum ſpectant, commemoremus: Calloſus eſt ac rigidus adoleſcens, & corpore toto vegetus, furæ

δ' αὐτῷ συμπαγεῖς, καὶ ὀρθαί, φέρειν τε ἐν τε τοῖς δρόμοις ἱκαναί, καὶ ὑφιστάμεναι τὸν ἐκ χειρὸς ἀγῶνα, φύλακες ἀγαθαί. μηρός τε ξυνὼν ἐπιγουνίδι ὁμολογῶν τοῖς κάτω, καὶ ἰσχίον, οἷον διδόναι θαρσεῖν, ὡς οὐκ ἀνατραπησομένου ὑπὸ τῆς τοῦ συὸς ἐμβολῆς τοῦ νεανίου. πλευρὰ δὲ βαθεῖα, καὶ γαστὴρ ἀπείριτος, καὶ στέρνα τὸ μέτριον προσκείμενα, καὶ βραχίων διηρθρωμένος, καὶ ὦμοι πρὸς αὐχένα ἐρρωμένον ξυνάπτοντες, καὶ βάσιν αὐτῷ διδόντες. κόμη τε ἡλιῶσα, καὶ ἀνεστηκυῖα νῦν ὑπὸ τῆς ὁρμῆς, ἔνεργον καὶ χαροπὸν ἱκανῶς δεδορκὸς τὸ ὄμμα. ἥ τε ὀφρὺς, οὐκ ἀνειμένη, ἀλλ' ἐν τῷ θυμῷ πάντα, καὶ ἡ τοῦ προσώπου κατάστασις. οὐδὲ ξυγχωροῦσα περὶ κάλλους τι λέγειν, διὰ τὸ ἐπιτετάσθαι. ἐσθὴς δὲ λευκὴ ὑπὲρ γόνυ, καὶ κρηπὶς, ὑπὲρ σφυρὸν, ἔρεισμα ἀσφαλὲς τῇ βάσει, χλαμύδα τε κροκοβαφῆ ὑπὲρ αὐχένος κολπώσας, τὸ θηρίον ὑφίσταται.

benè compactæ, rectæ, non minùs in ſtadiis ad currendum aptæ, quàm ad luctæ certamen cominus ſuſtinendū firmæ: femur iunctum toris, genu inferiori tibiæ, reſpondet, & talis coxēdix, vt polliceri audeat, adoleſcentem apri impetu minimè ſubuerſum iri: tum latera plena, & venter minimè obeſus, & pectora moderatè extuberantia, & brachium articulis nexum, & humeri ad ceruicem validam cohærentes, baſim ipſi exhibent; coma verò ſoli concolor, & nunc præ impetu & alacritate erecta, & toruum intuens, cæſius oculus, & ſupercilium haudquaquam remiſſum, ſed in animi æſtu totum, vt & ipſa vultus conſtitutio; quæ non concedit de forma, propter commotionem adoleſcētis, quicquam dicere: Accedit veſtis candida ſuper genu, & ſolea ſuper malleolo, fulcrum quidem tutum inceſſui. Denique chlamyde croco tincta, ceruici inuoluta, indutus belluam expectat.

NARCISSVS.

Calliſtratus, in Narciſſo.

Deſcriptio XXI.

Εἱστήκει δὲ ἐπ' αὐτῇ Νάρκισσος, ἐκ λίθου λευκοῦ πεποιημένος. παῖς ἦν, μᾶλλον δὲ ἠΐθεος, ἡλικιώτης ἐρώτων, ἀστραπὴν οἷόν τινα ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἀπολάμπων κάλλους. ἦν δὲ τοιόνδε τὸ σχῆμα. κόμαις ἐπιχρύσοις ἤστραπτε, κατὰ δὲ μὲν τὸ μέτωπον τῆς τριχὸς ἑλισσομένης εἰς κύκλον, κατὰ δὲ τὸν αὐχένα, κεχυμένης εἰς νῶτα. ἔβλεπε δ' οὐκ ἀκράτως γαῦρον, οὐδὲ ἱλαρὸν καθαρῶς. ἐπιπεφύκει γὰρ ἐν τοῖς ὄμμασιν, ἐκ τῆς τέχνης, καὶ λύπη, ἵνα μετὰ τοῦ Ναρκίσσου καὶ τὴν τύχην ἡ εἰκὼν μιμῆται.

NArciſſus ſtabat è marmore candido confectus: puer erat, vel potiùs adoleſcens coæuus Cupidinū, qui veluti quaſdam faces è corporis formoſitate iaculabatur: eiuſmodi verò conformatione extitit: aureâ cæſarie fulgurabat, capillo ad frontem, in orbem reuoluto, ſed per ceruicem diffuſo in terga: obtutus eius, non purè ac planè ſuperbus, neque hilaris omnino: inſitus quippe fuerat in oculis mœror, ex arte, vt cum Narciſſo, imago etiam fortunam eius imitaretur.

CALVMNIA LVCIANI.

Deſcriptio XXII.

Ἐν δεξιᾷ τις ἀνὴρ κάθηται, τὰ ὦτα παμμεγέθη ἔχων, μικροῦ δεῖν τοῖς τοῦ Μίδου προσεοικότα, τὴν χεῖρα προτείνων πόρρωθεν ἔτι μηνυούσῃ τῇ Διαβολῇ. Περὶ δὲ αὐτὸν ἑστᾶσι δύο γυναῖκες, Ἀγνοιάμοι, δοκεῖ, καὶ Ὑπόληψις. ἑτέρωθεν δὲ προσέρχεται ἡ Διαβολὴ, γύναιον ἐς ὑπερβολὴν πάγκαλον, ὑπόθερμον δὲ καὶ παρακεκινημένον, οἷον δὴ τὴν λύτταν καὶ τὴν ὀργὴν δεικνύουσα, τῇ ἑτέρᾳ δὲ νεανίαν τινὰ, τῶν τριχῶν σύρουσα, τὰς χεῖρας ὀρέγοντα εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ μαρτυρόμενον τοὺς θεούς. ἡγεῖται δὲ ἀνὴρ ὠχρὸς καὶ ἄμορφος, ὀξὺ δεδορκὼς, καὶ ἐοικὼς τοῖς ἐκ νόσου μακρᾶς κατεσκληκόσι, τοῦτον γοῦν εἶναι τὸν φθόνον ἄν τῳ εἰκάσειε. καὶ μὴν καὶ ἄλλαι τινὲς δύο παρομαρτοῦσι, προτρέπουσαι, καὶ περιστέλλουσαι, καὶ κατακοσμοῦσαι τὴν Διαβολήν. ὡς δέ μοι καὶ ταύτας ἐμήνυσεν ὁ περιηγητὴς τῆς εἰκόνος, ἡ μὲν Ἐπιβουλή τις ἦν. ἡ δὲ, Ἀπάτη. Κατόπιν δὲ ἠκολούθει πάνυ πενθικῶς τις ἐσκευασμένη, μελανείμων καὶ κατεσπαραγμένη, Μετάνοια δὲ καὶ αὐτὴ ἐλέγετο. ἐπεστρέφετο γοῦν ἐς τοὐπίσω δακρύουσα, καὶ μετ' αἰδοῦς πάνυ τὴν ἀλήθειαν προσιοῦσαν ὑπέβλεπεν. Ad dextram conſidet quiſpiam auribus prælongis inſignis, quales ferè illæ Midæ feruntur: Manum porrigit procul accedenti Calumniæ. Circunſtant eum mulierculæ duæ, Ignorantia, ni fallor, ac Suſpicio. Adit aliunde propera Calumnia, eximiè compta vultu ipſo & geſtu corporis efferam rabiem, & iram æſtuanti conceptam pectore pręſe ferens, ſiniſtra facem tenens flammiuomam: dextra ſecundùm adoleſcentem capillis prehenſum, manus ad ſuperos tendentem, obteſtantémque immortalium Deorum fidem, rapit. Anteit vir pallidus, in ſpeciem impurus, acie oculorum minimè hebeti, cæterùm planè iis ſimilis qui ſontico aliquo morbo contabuerunt. Hunc facilè coniicias Liuorem eſſe. Quinetiam mulierculæ aliquot Calumniæ inſequuntur comites, quarum eſt munus, dominam hortari, inſtruere, comere: interpres picturæ aiebat Inſidias eſſe & Fallaciam. A tergo, lugubri habitu, pullata laceraque Pœnitētia ſubſequitur, quæ capite in tergum deflexo, cum lacrymis ac pudore procul venientem Veritatem excipit.

MELANCHOLIA.

Deſcriptio XXIII.

ALbertus Durerus artificioſiſſimus pictor, cuius diuinæ manus multa immortalia opera extant, profundi atque cogitatis animi motus, qui melancholici dicuntur: (putantur enim eorum eſſe, in quibus atra bilis, vt vocant medici, abundat:) eos igitur ita expreſſit: Mulier ſedet demiſſo capite, manúque cubito nixa, quem genu fulcit, illud ſuſtinet; & vultu ſeuero, quaſi in magna conſideratione nuſquam aſpicit; ſed palpebris deiectis humum intuetur: omnia autem ſunt circum illa obſcura. Ipſa claues appenſas habet lateri. Capillo eſt neglectiore, & diffuſo. Propter eā viſuntur artium inſtrumēta, libri, regulę, circini, normę, etiā ferramēta, & lignea quædā opera. Vt autē indicaret, nihil non talibus ab ingeniis cōprehendi ſolere, & quā eadē ſæpenu-

mero in abſurda deferrentur, ante illam ſcalas in nubes eduxit, per quarũ gradus quadratũ ſaxum veluti aſcenſionem moliri fecit. Iacet autẽ prope hanc ad pedes ipſius, contracta corporis parte, parte etiam porrecta, canis, cuiuſmodi illa ſolet beſtia in faſtidio eſſe, languida & ſomniculoſa, & perturbari in quiete. Cernere etiã eſt quaſi ad feneſtram à pictore aranearum telas, & venationem harum, inter alia huius naturæ indicia, tenuiſſimis lineis expreſſa.

TRITONES, EX Pouſania.

Deſcriptio XXIV.

TRitones in capite habent veluti paluſtris ranæ comam, ſimilem & calore & capillo, cuius crines diſcernere nequeas; Reliquum corpus ſquama horret, quæ Lunæ aſperitatem referat. Branchias habent ſubter aures, naſum hominis: os verò amplum, & dentes ferinos, oculos, vt videntur, glaucos. Suntque ipſis & manus, & digiti, & vngues operculis cochliarum ſimiles. Infra pectus & ventrem cauda porrigitur pedum loco, quemadmodum Delphinis.

DIGNITAS VIRILIS, SEV THEAGENES.

Heliod. in Æthiop. lib. 3.

Deſcriptio XXV.

Ἀλλὰ τούτους ὦ, Κνήμων, τοιούτους ὄντας, οὕτως ὑπερεῖδε καὶ παρέδραμεν ἡ τῶν παρόντων ὄψις: πρὸς τὸν ἵππαρχον (ἦν δὲ τὸ μέλημα τὸ ἐμὸν Θεαγένης) ἅπας ἐπέστρεψεν. ὥστε ἔδοξεν ἂν ὑπὸ ἀστραπῆς τὸ φαινόμενον πρότερον ἅπαν ἠμαυρῶσθαι, τοσοῦτον ἡμᾶς ὀφθεὶς κατέλαμψεν. ἱππεὺς μὲν καὶ αὐτὸς, καὶ ὁπλίτης τυγχάνων, καὶ δόρυ μελίαν χαλκόστομον ἐπισείων. τὸ δὲ κράνος οὐχ ὑπελθὼν, ἀλλ᾽ ἀπὸ γυμνῆς τῆς κεφαλῆς πομπεύων, φοινικοβαφῆ χλαμύδα καθειμένος, ἧς τὰ μὲν ἄλλα χρυσὸς ἐποίκιλλε, τοὺς Λαπίθας ἐπὶ τοὺς κενταύρους ὁπλίζων. ἡ περόνη δὲ Ἀθηνᾶν ἠλεκτρίνην ἔστεφε, τὴν Γοργοῦς κεφαλὴν εἰς θώρακα προασπίζουσαν. προσέβαλλε δέ τι χάριτος τοῖς γινομένοις, καὶ ἀνέμου λιγεῖα ῥιπὴ, μειλίχιον ἐπέπνει, τὴν μὲν κόμην ἠρέμα κατὰ τοῦ μετώπου τοὺς βοστρύχους παραστέλλουσα, καὶ χλαμύδος τὰς ἄκρας τοῖς νώτοις τοῦ ἵππου, καὶ μηροῖς ἐπιβάλλουσα. εἴποις ἂν καὶ τὸν ἵππον αὐτὸν συνιέναι τῆς ὡραιότητος τοῦ δεσπότου,

SEd hos, Cnemõ, ſic ornatos deſpiciebant oculi eorum qui aderant, & in perfectũ equitẽ (erat autem mea cura Theagenes) conijciebantur, vt videretur tanquam à fulgure totum id quod priùs lucebat, obſcuratum eſſe. Tantam lucem vnius nobis cõſpectus attulerat, cùm eques quoque ipſe eſſet, & armatus, & haſtã fraxineã æreã cuſpide vibraret, non tectus galeâ, ſed aperto capite ſeſe oſtentans purpureâ chlamyde indutus, in qua Lapitharum & Centaurorum pugnã intertextę ex auro figurę expreſſerãt; fibula verò Palladem ex electro ſciſſimè factã repræſentabat, Gorgonis caput in ſcuto pectori pręferẽtẽ: addebant autem aliquid gratiæ, & cõmendationis, venti placidiores auræ. Blãdè enim aſpirabat, & modò comã ceruicibus molliter affuſam diuerberabat, modò capillos in fronte diſcernebat, modò chalmydis fimbrias tergo equi, & femorib⁹ inſternebat. Dixiſſes, & equũ ipſũ intelligere formã domini

καὶ ὡς καλὸν κάλλιστον φέρειν τὸν ἡνίοχον αἰσθάνεσθαι. οὕτω τὴν αὐχένα κυμαίνων, καὶ εἰς ὀρθὸν οἷς τὴν κεφαλὴν ἐγείρων, καὶ σοβαρὰν τὴν ὀφρὺν κατὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιδινεύων, ἔφερε καὶ ἐφέρετο γαυρούμενος εὐηνία τε προποδίζων, καὶ ἐφ' ἑκάτερον ὦμον ἑαυτὸν ἐν μέρει ταλαντεύων, ἄκραν τε τὴν ὁπλὴν τῇ γῇ λεπτὸν ἐπικροτῶν, εἰς γαληνὸν κίνημα τὸ βῆμα κατερρύθμιζεν.

& quòd pulcher ipſe, & pulcherrimum geſtaret, ſentire, rectorem. Ita collum commouens, & arrectis auribus caput attollens, & trux ſupercilium ſupra oculos verſans, ferebat, & ferebatur exultans, ac ſuperbiens: & laxato fræno alacriter progrediens: ac in vtrumque latus alternis ſeſe librans, extremáque vngula leniter terram pulſans, agitationis contentionem inceſſu modico temperabat.

ITEM THEODORICVS.

Lidonius Apollin. epiſt. 11. lib. 1.

Deſcriptio XXVI.

SI forma quæratur, corpore exacto, lōgiſſimis breuior, procerior eminentiórque mediocribus: capitis apex rotundus, in quo paululum á planicie frontis, in verticem cæſaries refuga criſpatur: ceruix non ſedet neruis, geminos orbes hiſpidus ſuperciliorum coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo prope peruenit. Aurium legulæ (ſicut mos gentis eſt) crinium ſuperiacentium flagellis operiuntur. Naſus venuſtiſſimè incuruus, labra ſubtilia, nec dilatatis oris angulis, ampliata: ſi caſu dentium ſeries ordinata promineat, niueum protinus repręſētat ipſa colorem. Pilis infra narium antra fruticantibus quotidiana ſuccificio. Barba concauis hirta temporibus, quam in ſubdita vultus parte ſurgentem, ſtirpitus tonſor aſſiduus genas aduſque forcipibus euellit. Menti, gutturis, colli, non obeſi, ſed ſucculenti, lactea cutis, quę propius inſpecta, iuuenilli robore ſuffundi tur. Namque hunc illi crebro colorem, non ira, ſed verecundia facit: teretes humeri validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedēte aluo pectus accedens. Aream dorſi humilior inter excrementa coſtarum ſpina diſcriminat. Tuberoſum eſt vtrumque muſculis prominentibus latus, in ſuccinctis regnat vigor ilibus. Carneũ femur, internodia politum benè maſcula: maximus in minimè rugoſis genibus honor. Crura ſuris fulta turgentibus: & qui magna ſuſtentat membra pes medicus.

Vide eruditum in hanc epiſtolam R. P. Sirmondi commentarium.

In picturis & imaginibus mulierum nihil opus eſt immorari pluribus. Plenæ ſunt his argumentis leuium Poëtarum nugæ, qui, vt ait D. Auguſtinus.

Pulchritudinem corporis, quæ eſt infimum bonum à Deo factũ temporale & carnale, malè amant, poſtpoſito, intimo, ęterno, & ſēpiterno Deo.

Pulcherrimus mundus, & omnia quę in eo ſunt, clamant ſe facta à pulcherrimo Deo: quod ſurdæ aures non audiunt.

Subyciam vnam aut alteram picturam, vt habeant adoleſcentes, quod caſté in iſtis imitentur. Verùm vt libere moneam, à graui oratione, multo magis

concione,

concione, iſtę deſcriptiones alieniſſimæ ſunt. Itaque poterunt magis Poëtis ad Dearum proſopopœias eſſe adiumento, quā ab oratoribus in ſeriis rebus afferri. Quis enim ferret, in re graui, hanc ſtyli mollitiem quam habet Ariſtænetus, cùm Diuam ſuam vaniſſimus ſophiſta deſcribit his verbis?

VENVSTAS MVLIEBRIS.

Ex Ariſtæneto epiſt. 1.

Deſcriptio XXVII.

Ὦ φύσεως τὸ κάλλιστον φιλοτέχνημα, ὦ γυναικῶν εὔκλεια, καὶ διὰ πάντων ἔμψυχος τῆς ἀφροδίτης εἰκών. ἐκείνη γὰρ, ἵνα κάλλος ἀφροδίσιον εἰς δύναμιν ἀπογράψω τοῖς λόγοις, λευκαὶ μὲν ἐπιμὶξ καὶ ὑπέρυθροι παρειαὶ, καὶ ταύτῃ τὸ φαιδρὸν ἐκμιμοῦνται τῶν ῥόδων. χείλη δὲ λεπτὰ, καὶ ἠρέμα διῃρημένα, καὶ τῶν παρειῶν ἐρυθρότερα. ὀφρύς τε μέλαινα τὸ μέλαν ἄκρατον. τὸ δὲ μεσόφρυον ἐμμέτρως τὰς ὀφρῦς διορίζει. ῥὶς εὐθεῖα, καὶ παρισουμένη τῇ λεπτότητι τῶν χειλῶν, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι τε καὶ διαυγεῖς, καὶ καθαρῷ φωτὶ διαλάμποντες. τὸ δὲ μέλαν αὐτῶν, αἱ κόραι μελάντατοι, καὶ τῷ κύκλῳ λευκὴν αἴγλην λευκότατοι, καὶ ἑκάτερον ὑπερβολῇ πρὸς τὸ ἕτερον ἐπιδείκνυται. καὶ τὸ λίαν ἀνόμοιον, εὐδοκιμεῖ παρακείμενον. ἔνθα δὴ τὰς χάριτας ἐγκαθιδρυμένας πάρεστι προσκυνεῖν. ἡ δὲ κόμη φυσικῶς ἀνουλισμένη ὑακινθίνῳ ἄνθει, καθ' Ὅμηρον, ἐμφερής. καὶ ταύτην αἱ χεῖρες τημελοῦσι τῆς ἀφροδίτης. τράχηλος λευκός τε, καὶ σύμμετρος τῷ προσώπῳ, καὶ εἰ κόσμητος ἦ, δι' ἁβρότητα τεθάῤῥηκεν ἑαυτῷ. περίκειται μὲν λιθοκόλλητον περιδέῤῥαιον, ἐν ᾧ τοὔνομα γέγραπται τῆς καλῆς, γράμματα δὲ ἐστὶ τῶν λιθιδίων ἡ θέσις. ἔστι δὲ εὐμήκης ἡλικία. σχῆμα καλόν τε καὶ περίμετρον, καὶ τῷ τύπῳ συνδιαπρέπον τῶν μελῶν. ἐνδεδυμένη μὲν, εὐπροσωποτάτη. ἐκδῦσα δὲ, ὅλη πρόσωπον φαίνεται. βάδισμα τεταγμένον, βραχὺ δὲ, ὥσπερ κυπάριττος, ἢ φοῖνιξ σειόμενος ἡσυχῇ. (ἐπὶ φύσει τὸ κάλλος ἐπῆν ὑπερήφανον.) ἀλλὰ ἐκείνοις μὲν, οἷα φυτὰ, κινεῖ ζεφύρου πνοὴ, αὐτὴν δὲ πως ὑποκλίνουσι τῶν ἐρώτων αἱ αὖραι.

O Naturæ eximium operæ pretium! O mulierum decus! ô viuam, ſpirantem per omnia Veneris imaginem! Nam illi, vt Veneriā formam quantumpote verbis depingā; Mixtæ cādidiore ac tenū rubore genæ, natiuum roſarum ſplendorem referunt, ſubtilia labra tenuique interſtitio diſtincta genarum purpuram vincunt, ſupercilia fuſca puriſſima nigredine, diſparataque inter ſe æquabili meditullio: naſus rectus, & adæquatus tenuitati labiorum, oculi magni, flagrantes, & puro lumine ſuffecti, in quibus nigrum pupulæ lactei circuli vicino candore circumfuſum, ex ipſa colorum pugna temperiem pulchritudinis facit excitatiùs gratam; in qua gratias inſidentes, cuius adorare promptum eſt. At coma ſuo ingenio fuſa ſimilis eſt criſpitudine (vt Homerus ait) hyacinthino flori, & hanc opinor manus Veneris diſcriminauere. Ceruix alba, vultus nitori haud diſſimilis; & inornata licèt, ſatis eſſet ſuis deliciis ferox: ſed tamē eam monile præcingit exquiſitis lapillis illuminatum, & formoſæ nomen pręferēs, cui gēmarum ordo pro litteris. Statura procera, veſtis elegans, conueniénſque, & membrorum conformationi adæquata: ſi veſtem induit, formoſa eſt; ſi exuit, tota forma eſt. Inceſſus cōpoſitus, ſed breuis, cupreſſi, aut palmæ in modū agitatæ modico fauonio: (tanta eſt præcellentis formę dignitas:) ſed illas opinor plantas aura Zephyri commouet, hanc leues auræ Cupidinum quodammodo ſubleuant;

ταύτην ἑαυτοῖς ὡς οἷόν τε ἦν, οἱ κορυφαῖοι γεγράφασι τῶν ζωγράφων. ἡνίκα οὖν δέοι γράφειν Ἑλένην ἢ Χάριτας, ἢ καὶ αὐτήν γε τὴν ἄρχουσαν τῶν Χαρίτων, οἷον εἰς ὑπερφυὲς παράδειγμα κάλλους ἀφορῶντες, ἀνασκοποῦσι τὴν εἰκόνα Λαΐδος, κἀντεῦθεν ἀποτυποῦνται θεοπρεπῶς τὸ φιλοτεχνούμενον εἶδος. ἡνίκα δὲ φθέγγεται, βαβαί, ὅσαι τῆς ὁμιλίας αὐτῆς αἱ σειρῆνες, ὅσον ἡ γλῶττα στωμυλόθροος. τὸν χαρίτων πασῶν ἡ λαῒς τὸν κεστὸν ὑπεζώσατο, καὶ μειδιᾷ πάνυ ἀπαγωγόν. οὕτως οὖν τὴν ἐμὴν ὡραϊζομένην καὶ τρυφῶσαν ὑπὸ πλούτου τῆς εὐπρεπείας, οὐδ' ἂν ὁ μῶμος ἐν ἐλαχίστῳ μιμήσαιτο.

Pinxere ipſam ſibi, quàm potuere optimè, pictorum eximij; tu ſi quãdo ipſis Helena, Gratiæve, aut ipſa Gratiarum præſes effingenda, velut ad eximium pulchritudinis exemplar reſpiciunt, ad imaginem Laïdis, atque inde formam quam accuratè fingendam ſibi propoſuêre, diuinè exprimunt.

At cùm loquitur, quantæ (ô Dij) ſermonis eius ſuauitates, quàm facũda lingua eſt, vt Gratiarum zonâ præcinctâ, dulciſſimè pellacem riſum fundit? Ad hunc modum florentem, opibúſque & forma ſpectabilem, ne minimúm quidem mordere poteſt Momus.

Hæc etſi ſint ab omni obſcœniate expurgata, nimis tamen ſunt mollia, nec virilem ſtylum decent.

I T E M.

Ex Petron. Arbitro. in Saty.

NVlla vox eſt quæ formam eius poſſit comprehendere: nã quicquid dixero, minus erit. Crines ingenio ſuo flexi, per totos ſe humeros effuderant: frons minima, & quæ radices capillorum retro flexerat; ſupercilia vſque ad malarum ſcripturam currentia, & rurſus confinio luminum penetrè permixta: oculi clariores ſtellis extra lunam fulgẽtibus: nares paululum inflexæ: & oſculum quale Praxiteles habere Dianam credidit. Iam mentum, iam ceruix, iã manus, iam pedum candor, intra auri gracile vinculum poſitus Pariũ marmor extinxerat. Itaque tunc primum Dorida vetus amator contempſi.

A L I V D.

Heliod. in Æthiop. lib. 3.

Ἤγετο μὲν γὰρ ἐφ' ἁμαμάξης ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ἐχομένη. χιτῶνα δὲ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάπαστον ἠμφίεστο. ζώνην δὲ ἐπεβέβλητο τοῖς στέρνοις ἣν ὁ τεχνησάμενος, εἰς ἐκείνην τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ τέχνης κα-

VEhebatur inſigni rhæda, candido bonum iugo: veſtis eius purpurea ad pedes vſque demiſſa, & aureis radiis interſtincta: zona porro pectus præcinxerat, in quam artifex quicquid habuit induſtriæ, concluſiſſe videbatur, cùm neque

τέχνησιν, οὔτε πρότερον τι τοιοῦτον χαλκευσάμενος, οὔτε αὖθις δυνησόμενος. δυοῖν γὰρ δρακόντοιν τὰ μὲν οὐραῖα κατὰ τὸ μετάφρενον ἐδέσμευε. τοὺς δὲ αὐχένας ὑπὸ τοὺς μαζοὺς παραμείψας, καὶ εἰς βρόχον σκολιὸν διαπλέξας, καὶ τὰς κεφαλὰς διολισθῆναι τοῦ βρόχου συγχωρήσας, ὡς περίττωμα τοῦ δεσμοῦ κατὰ πλευρὰν ἑκατέραν ἀπῃώρησεν. εἴποις ἂν τοὺς ὄφεις οὐ δοκεῖν ἕρπειν, ἀλλ' ἕρπειν, οὐχ ὑπὸ βλοσυρῷ καὶ ἀπηνεῖ τῷ βλέμματι φοβερούς, ἀλλ' ὑγρῷ κώματι διαρρεομένους, ὥσπερ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὰ στέρνα τῆς κόρης ἱμέρου κατευναζομένους. οἱ δὲ ἦσαν τὴν μὲν ὕλην χρυσοῖ, τὴν δὲ χροιὰν κυάνεοι. ὁ γὰρ χρυσὸς ὑπὸ τῆς τέχνης ἐμελαίνετο, ἵνα τὸ τραχὺ καὶ μεταβάλλον τῆς φολίδος, τῷ ξανθῷ τὸ μέλαν εἰσκραθὲν ἐπιδείξηται. τοιαύτη μὲν ἡ ζώνη τῆς κόρης. ἡ κόμη δὲ οὔτε πάντῃ διάπλοκος, οὔτε ἀσύνδετος, ἀλλ' ἡ μὲν πολλὴ καὶ ὑπαυχένιος, ὤμοις τε καὶ νώτοις ἐπεκύμαινε. τὴν δὲ ἀπὸ κορυφῆς, καὶ ἀπὸ μετώπου δάφνης ἁπαλοὶ κλῶνες ἔστεφον, ῥοδοειδῆ τε καὶ ἡλιῶσαν διαθέοντες, καὶ σοβεῖν ταῖς αὔραις ἔξω τοῦ πρέποντος οὐκ ἐφιέντες. ἔφερε δὲ τῇ λαιᾷ τὸ τόξον ἐπίχρυσον ὑπὲρ ὦμον τὸν δεξιὸν τῆς φαρέτρας ἀπηρτημένης. τῇ δὲ ἑτέρᾳ λαμπάδιον ἡμμένον. καὶ οὕτως ἔχουσα πλέον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σέλας ἢ δᾴδων ἀπήυγαζεν.

anteà quicquam eiuſmodi fabricâſſet, neque iterum pari arte conficere potuiſſet. Geminos enim dracones, caudis primùm inter ſcapulas aptè connexis: deinde productis ceruicibus in mamillas defluentes, & tortili nodo ita implexos, vt capita, & ſinuoſo flexu ſubducta, tanquam ipſius nodi appēdices extarent, ab vtroque latere ſuſpēderat. Dixiſſes, angues re ipſa ſerpere; non iam rigido & terribili aſpectu formidabiles: ſed humido ſopore defluentes, puellæ pectore, veluti illicio conſopitos. Ac illi quidem erāt (quod ad materiam attinet) aurei, cæterùm colore cærulei. Aurū enim arte enigreſcebat, vt aſperitatē ac varietatem ſquammæ, fuluóque perfuſum nigrorem repræſentaret. Talis quidē erat zona puellæ. Coma verò, neque omnino collecta, neque diſſoluta, ſed pars à collo ſenſim producta ſuper humeros effluebat, pars à vertice, & fronte deducta, lauri tenellis coronata ramis, roſis, & ſoli perſimilis, modicè ſtringebatur, ne præter decorum blandientibus illuſa noniis orraret. Ferebat autem ſiniſtrâ arcum deauratum, à dextro humero pharetra dependente, altera vero facem accenſam. Cúmque eo habitu eſſet, maius tamen ab ipſius oculis lumen quàm à face exiſtebat.

ORNATVS MVLIEBRIS.

D. Gregor. Nazianz. oratio 11.

Deſcriptio XXVIII.

ΟΥ̓ χρυσὸς ἐκείνην ἐκόσμησεν τέχνῃ πονηθεὶς εἰς κάλλους περιουσίαν, οὐ ξανθαὶ πλοκαμίδες, διαφαινόμεναί τε καὶ ὑποφαινόμεναι, καὶ βοστρύχων ἕλικες, καὶ σοφίσματα σκηνοποιούντων τὴν τιμίαν κεφαλὴν ἀτιμότατα, οὐκ ἐσθῆτος περιρρεούσης, καὶ διαφανοῦς πολυτέλεια, οὐ λίθων αὐγαὶ καὶ Χάριτες χρωννῦσαι τὸν πλησίον ἀέρα,

NOn illam aurum arte ad eximiam pulchritudinem elaboratum ornauit, non flauæ comæ, tum apparentes tum ſublucentes, non crinium nodi & impoſturę, pretioſum caput, ſumma cum infamia ſcenam efficientium, non circumfluentis & pellucidæ veſtris magnificentia, non lapidū ſplendores, & Gratiæ propinquum aërem colorantes

καὶ τὰς μορφὰς περιλάμπουσαι, οὐ ζωγράφων τέχναι, καὶ ὁ κάτωθεν πλάστης ἀντιδημιουργῶν, καὶ καταχρύπτων τὸ τοῦ θεοῦ πλάσμα ἐπιβούλοις χρώμασι, καὶ διὰ τῆς τιμῆς αἰσχύνων, καὶ προτιθεὶς τὴν θείαν μορφὴν εἴδωλον πορνικὸν λίχνοις ὄμμασιν, ἵνα κλέψῃ τὸ νόθον κάλλος τὴν φυσικὴν εἰκόνα τηρουμένην θεῷ, καὶ τῷ μέλλοντι.

ac formam lumine circumfūdentes, non pictorum artes,& præſtigię, ac & vilis & paruo conſtās pulchritudo, terrenúſque fictor, in contrarium fabricans, inſidioſiſque coloribus Dei figmentum obducens, & per honorem infamiam iniurens, ac diuinam formā meretriciū procacibus oculis idolum proponens, vt adulterina pulchritudo naturalem imaginem, quæ Deo, ac futuro æuo, ſeruatur, ſurripiat.

DE FORMIS.

Ex Sidonio Apollinari, epiſt. 13. lib. 3.

Hic author ſenſibus ingenioſius, ſtylo præfractior.

Deſcriptio XXIX.

ENimuero illo ſordidior eſt atque deformior cadauere rogali, quod facibus admotis, ſemicombuſtum, moxque ſidente ſtrue torrium deuolutum, reddere pyræ iam faſtidioſus pollinctor exhortet. Præter hæc lumina gerit idem lumine carētia, quæ Stygię vice paludis voluūt lacrymas per tenebras. Gerit & aures immunitate barrinas, quarum fiſtulam biforem pellis vlceroſa circunuenit ſaxeis nodis, & tofoſis humore verrucis. Portat & naſum, qui cùm ſit amplus in foraminibus, & ſtrictus in ſpina, ſic pateſcit horrori, quod anguſtatur olfactui. Prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum, quod ſpurcat frequenter exhalatus è concauo molarium computreſcentiū mephiticus odor, quem ſupercumulat eſculenta ructatio, de dapibus heſternis, & redundantium ſentina cænarum. Promit & frontem, quę fœdiſſimo geſtu cutem plicat, ſupercilia verò diſtendit.

Nutrit & barbam, quæ iam ſenectute caneſcens, fit tamen morbo nigra Syllano. Tota denique eſt miſero facies ita pallida, veluti per horas vmbris mœſtificata laruahbus.

Taceo relictam ſui molem vinctam podagra, pinguedine ſolutam. Taceo cerebrum crebra vibice peraratum, quod parum ampliùs tegi cōſtat capillis, quàm cicatricibus. Taceo pro breuitate ceruicis occipiti ſupinato ſcapularum adhærere confinia. Taceo quia decidit honor humeris, decor brachiis, robur lacertis.

Taceo manus chiragricas, vnctis cataplaſmatum pannis, tanquam cæſtibus inuolutas: taceo, quòd alarum ſpecubus hircoſis atque aceſcentibus latera captiua vallatus, nares circumſedentium ventilatas duplicis Anſancti peſte funeſtat.

HActenus de corporum imaginibus; nunc animorum ſimulachra videamus, quæ maximè appa-

rent in motibus & affectebus. Extant in eo genere characteres Theophraſti, prudenter & ingenioſè conſcripti è cuius, & cæterorũ antiquorũ ſenſibus, multos χαρακτῆρας expreſſi, & Latinitate, non vt interpres, ſed vt orator donaui.

VIRTVS, ET VOLVPTAS.

Philoſtratus, in Apollonio.

Deſcriptio XXX.

Ἡ μὲν χρυσῷ τε κατεσκευασμένη, καὶ ὅρμοις, ἐσθῆτί τε ἁλιπορφύρῳ, καὶ παρειὰς καὶ χαίτης ἀναπλοκαῖς, καὶ γραφαῖς ὀμμάτων. ἔστι δ' αὐτῇ καὶ χρυσοῦν πέδιλον. γέγραπται γὰρ καὶ τούτῳ ἐναβροῦσα: ἡ δ' αὖ πεπονηκυῖα μὲν προσφερής, τραχὺ δὲ ὁρῶσα, τὸ δὲ αὐχμὸν πεποιημένη κόσμημα, καὶ ἀνυπόδητος ἡ ἀρετὴ, καὶ λιτὴ τὴν ἐσθῆτα. καὶ γυμνὴ δ' ἂν ἐφαίνετο, εἰ μὴ ἐγίνωσκε τὸ ἐν θηλείαις εὔσχημον.

ERat autem hæc quidem auro monilibúſque ornata, veſte inſuper purpurea, & oris pulchritudine nitens, & coma præterea diſcriminata, & variis nodis alligata, & pictis ſuperciliis fulgens; aureos quoque calceos geſtans, tumido inceſſu huic inſultabat. Altera verò, labore feſſæ ſimilis, aſpectu horrida, macie quoq; & ſqualore confecta, nudis etiam pedibus, & ſimplici veſte amicta, vt nuda etiam eſſet proditura, niſi quod in fœminis decorum eſt, agnouiſſet.

ADVLATOR.

Expreſſus ex Athenęo, lib. 6. & aliis hiſtoricorum ſenſibus; noſtro verò ſtylò donatus.

Deſcriptio XXXI.

ACcipite iam quid ille turpiter & luxurioſè fecerit in Malthinum (meliùs Malthinam dixero) virum diuitem, ſed improbum; quem ſuum Alexandrum, imò Iouem ſolet appellare. Iacebat adoleſcens vino marcidus, in lectulo, qui fert delicatorum ingenium) tumebat pluma, collucebat auro, flagrabat purpura. Duo cum iſto adulatores hominem circunſtabant, in eum pluſquam deceret, officioſi, nequiſſimo genere leuitatis: vnus pedes lydio, hoc eſt, delicaſſimo panniculo impoſitos molliſſimè titillabat; & idemtidem demiſſa ceruice ſuauiter oſculabatur, dignos exclamans pedes, qui ſuis veſtigiis roſas funderent, lactis & mellis fontes aperient: Alter manum propendentem è lectulo, & languidè, vt fit ab ebriis, demiſſam leniſſimè demulcebat; θεοῦ χεῖρα, Græcula aſſentatione frequenter appellans. Tertius, qui nemini in hac nequitia cedere volebat, diffuſos per lacteam ceruicem crines, ſiniſtrâ lenibat manu; dextrâ flabellum tenens, ex mirifico caudæ pauoninæ choragio conflatum abigebat muſcas, ne quà in domini caput inuolarent: ſed tam bonus cuſtos eſſe non potuit, quin vna, vt eſt beſtiolarum importuniſſimum genus, ad corpus vſque iacentis penetraret: tum indignè factum clamant omnes, & queritantur impudentiſſimas eſſe belluas, quibus non ſatis ſit, homines pungere: niſi Deorum ſanguinem

lambant. Hic tamen, qui cæteris, vt nequior ita ingenioſior volebat videri, nonnihil animalculo cōdonādū eſſe cenſebat;rem audaculam feciſſe; ceruicem illam roſeam appetiiſſe, quis non appeteret! inuolâſſe, non vt pungeret, ſed vt oſcularetur. Præclara oratio, ſed nulla apud iratos; edictū fit in muſcas, totis ædibus exterminātur: creatur inauditus anteà magiſtratus, muſcarum præfectus, cui ex officio incumbat, totis ædibus muſcas expellere. Quid, cùm noſter hypobolimæus Alexander nuper ſe laborare fingeret ophtalmia? bonus ille paraſitus, hallucinabatur ad fercula, Alexandrinum puerum ſibi poculum porrigentem non videbat.

Bene actum cum genere humano, ſi turpiſſimus aſſentator fame & ſiti periiſſet. Quoties ructantem aut mingentem dominum laudauit, quoties ægroti ſaliuam linxit, quoties febriculoſi vomitum fruſtris eſculētis vinum redolentibus, abundè profuſum, ſpurciſſimo ore excepit. Paruáne iſta? parua ſunt; ſi quod iter facienti accidit, commemoremus. Ad regis latus equitabat comes indiuiduus, cū cœlo intendere ſe nubes, conſecuta repente tonitrua, & coruſcationes: tum ille, venerationis, vt videbatur, plenus, conuerſus ad Regem: Et tu (inquit) proh magne Iupiter, ſic tonas? Ad ſummum conſtans rumor eſt, eum aream deſtinâſte, in qua templum ex manubiis adulatoriis eſt conſecraturus; *Domino, Deóque noſtro*: & ſi quid ampliùs volueri., Iphigeniam habet domi, filiam vnicam, & nubilem, cui vittas impoſiturus eſt, & ad noui Dei aram immolaturus.

AMBITIOSVS.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. l. 1.

Deſcriptio XXXII.

QVos honores putas eſſe, quos faſces, quam affluentiam in diuitiis? quam potentiam in caſtris? in Principatu licentiæ poteſtatem? malorum blandientium virus occultum eſt, & arridentis nequitię facies quidem læta, ſed calamitatis abſtruſæ illecebroſa fallacia; inſtar quoddam veneni, vbi in lethales ſuccos dulcedine aſperſa, calliditate fallendi, ſapore medicato poculum videtur eſſe, quod ſumitur: vbi epotaueris, pernicies hauſtra graſſatur: quippe illū vides, qui amictu clariore conſpicuus fulgere ſibi videtur in purpura, quibus hoc ſordibus emit, vt fulgeat? quos arrogantiū faſtus priùs pertulit? quas ſuperbas fores matutinus ſalutator obſedit? quod tumentium contumelioſa veſtigioſa, in clientum cuneis antè præceſſit, vt ipſum etiam ſalutatum comes poſtmodum pompa procederet, obnoxia nō homini, ſed poteſtati? neque enim coli moribus meruit ille, ſed faſcibus: horum denique videas exitus turpes, cùm anceps temporum palpator abſceſſit, cùm priuati latus nudum deſertor aſſecla fœdauit; tunc laceratæ domus plagæ conſcientiam feriunt; tunc rei familiaris exhauſtæ damna noſcuntur; quibus redemptus fauor vulgi, & caducis atque inanibus votis, popularis aura quæſita eſt.

SVPERBVS.

Expreſſus ex Sueonij Caligula, & cæteris.

Deſcriptio XXXIII.

VIdete, ſi placet, hominem; moriar, ni totus ex faſtu atque arrogantia, & iniquiſſimo genere ſuperbiæ conflatus eſt. Hic eſt, qui Imperium orbis terrarum, ſuo ſupercilio, vt Atlante cœlum, niti putat: nec iã meminit quòd homo ſit, ex argilla & luto fictus: quinimo ſe ex aſtris lapsũ putat, & qui incertos habet parentes in terris, originis ſuæ principium repetit è cœlo. Cernite, quo ſe iactat inceſſu? quibus nos intuetur oculis? qua voce (ſi modò loquitur) omnes præ ſe contemnit? Animaduertiſtis, vt modò depictas gemnataſque indutus penulas, manuleatus & armillatus, in publicum procedat: modò ſericatus & cycladatus obambulet? modò in crepidis vel cothurnis, modò in ſpeculatoria caliga, nonnunquã ſocco muliebri prodeat, plerumque verò aurea barba fulmen tenent, ac fuſcinam, aut caduceum, Deorum inſignia, ſeſe inſolentiùs oſtentet: hic cæteros homines præ ſe mures, aut muſcas, aut culices eſſe arbitratur: ſi quis eum leuiſſimè pepulerit, ſi tetigerit, ſi minimo verbo ſe ſuſpicatus fuerit offenſum, non exorabilis. Si aquam calidam tardiùs attulerit puer Alexandrinus, iubetur continuò trecentis affligi verberibus: ſi cryſtallũ fregerit, ad murænas exclamat. Homines per diem quingentos occidere, idem eſt apud Buſiridem, ac teſſeris ludere. Deinde ille ebrius, non tam vino quàm cruore miſerorum, exclamat, *Aut Cæſarem oportet eſſe, aut fatuũ.* Parum eſt ſæuire in homines, ni cõpedes Oceano iniiciat, iacula immittat in ſolem; fluuiis plagas inurat; Iouis quotquot ſunt ſimulachra, eadem capite truncari, & ſuam ceruicem imponi mandet. Quoties cum ipſo Ioue iurgatur, quoties illi ſuccenſet? quoties exilia & vltimos Gedroſiorum tractus minatur, niſi pluat, aut tonet, aut ſerenum faciat, quando ipſe voluerit? Quid, quòd nuptiarum pompã adornat, & Mineruam aut Lunam de cœlo lapſum iri in ſuos amplexus autumat? ſtultus, qui non videat, ſe eãdem in capite gerere. Quid quòd ipſe deſes, & imbellis, & effœminatus, cũ conchis & margaritis bellum gerit, dein ſpolia vocat Capitolio Palatióque debita? & apparatiſſimos triumphos inſtruit, quaſi Phraatem, aut Aruiragum ad genua ſupplices admiſerit?

Ad ſummum, cùm ſe omnium hominum qui ſunt, fuerunt, aut futuri ſunt, ſapientiſſimum dictitet, vnum fermè verſiculum tenet, quem ſæpiſſimè habet in ore;

Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

Aut ſi quos alios nouit: Megabyſia ſunt ex tragœdiis ducta, quibus vehementer delectatur, vt, Calcare cœlum reſtat, &c.

AVARVS DIVES.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. l. 1.

Deſcriptio. XXXIV.

SEd & quos diuites opinaris, continuãtes ſaltibus ſaltus, & de cõfinio pauperib⁹ excluſis, infinita ac ſine terminis rura latiùs porrigẽtes, quib⁹ argẽti & auri maximũ põdus, & pecuniarũ ingẽtiũ vel extructi aggeres, vel defoſſę ſtrues; hos etiam inter diuitias ſuas trepidos, cogitationis incertæ ſollicitudo diſcruciat, ne prædo vaſtet, ne percuſſor infeſtet, ne inimica

cuiuſque locupletioris inuidia calũniosis litibus inquietet. Non cibus ſecuro ſomnúſve contingit: ſuſpirat in conuiuio, bibat licèt gemmâ: & cũ epulis marcidum corpus thorus mollior alto ſinu condiderit, vigilat in pluma, nec intelligit miſer, ſpecioſa ſibi eſſe ſupplicia, auro ſe teneri alligatum, poſſideri magis quàm poſſidere diuitias, atque opes. O deteſtabilis cæcitas mentium, & cupiditatis inſanæ profunda caligo, cùm exonerare ſe poſſit, & leuare ponderibus, pergit magis fortunis augentibus incubare, pergit pœnalibus cumulis pertinaciter adhærere: nulla in clientes inde largitio eſt, cùm indigẽtibus nulla partitio, & pecuniam ſuam dicunt, quam velut alienã domi clausã ſollicito labore cuſtodiunt: ex qua, non amicis, non liberis quicquam, nõ ſibi denique impertiunt. Poſſident ad hoc tantùm, ne poſſidere liceat alteri. O nominum quanta diuerſitas! bona appellant, ex quibus nullus illis, niſi ad res malas vſus eſt.

AVARVS, ET TENAX.

Expreſſus ex Theophraſto, Plauto, & cæteris.

Deſcriptio XXXV.

SOrdidum hominem, vel potiùs portentum hominis, ſi lubet, intuere: vt veſtes habet ſtrictas, eáſque attritas, & tot interpolatas verſicoloribus panniculis, quot ſunt in cribro foramina. Cerne, vt loculos habet ſitu obſitos, claues ferrugine illitas, oppletas araneis ædes, vt ipſe capite eſt, vſque ad cutem, raſo, ne ſæpius tonſoris opera indigeat: vt domi nudis pedibus obambulat, ne quid interim calceos deterat: citiùs ex pumice aquam quàm ex eo elicueris beneficium. Agrum quotidie inſpicit, an limites eodem loco maneant immoti, ficum de ſuo horto neminem guſtare ſinit, neminem per ſuum fundũ tranſire, aut vllum cadiuum pomum tollere, ignem in ædibus extingui iubet, ne quis corroget teſtula: & ſi quis fortè vicinorum (vt ſæpe fit) cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium, aut aliquid ſimile vtendum rogitet, fures veniſſe dicet, atque abſtuliſſe. Porrò autem, debitum ſi quis die præſtituta non ſoluerit, vt eſt importunus exactor, pœnam pro mora, atque adeò vſuræ vſurã ſole exigere. Quid, quòd ſeruos alit ſiliquis, & ſi quis eorum patinam aut ollam fregerit, de eius demenſo tantùm detrahi iubet, quãti erat quod fractum eſt? Quid, quòd vxor, ſi tricalchum amiſerit, domum euertit, omnem ſupellectilem, lectos etiam atque capſas loco mouet, & ancillis equuleum, ni inueniant, minatur? Iam domi, cùm bruma eſt, riget frigore, & ne candelam accendat, felem circumfert, cuius oculis tanquã facibus illuſtretur: at cùm populares conuiuio eſt excepturus, nec aliter fieri poteſt, diu antè pertentat macellum, piſces, agninam, vitulinam, cetũ, porcinam, cara inuenit omnia. Tum vacuus rediens, ſecum inter eundum muſſitat, feſto die, ſi quid prodegero, profeſto egere licebit, ſatius eſt nihil emere: re demum cum vxore diu deliberata, decennem gallum gallinaceũ iugulat ad geniale conuiuium, & pueris vncinatos pedes criſtâque de capite reſectam largiens; Capite hoc, inquit, & genium curate, quando ſemel prodigere oportet: mox conuocatis conuiuis, atque iis epulantibus, tetricum quidpiam renidet, ſummis labris ridens, ac interim, quot quiſque calices educit, in conuiuio numerat, penè ad ſingulos ingemiſcens.

ELE-

ELEGANS, ET BLANDVS.

Expreſſus ex Theophraſto, Iuuenale, & cæteris.

Deſcriptio XXVI.

INtuemini, ſi placet, hominem, vt ab imis vnguiculis ad verticem vſque totus eſt pulchellus! quæ frontis exporrectæ ſerenitas? quæ ſuauitas oculorum, quæ venuſtas oris, quæ renidentis ad ſingula vultus amœnitas? quot in facie veneres? quot volitant cupidines? quot roſeis labellis inſidēt ſirenulæ? cernite, vt dentes habet nitidos, Indico ebore, vel primâ niue candidiôres: vt longos ac graciles digitos magnæ lucentéſque gemmæ incendunt, quarum pondera æſtiuo tempore ferre vix poteſt, ſed identidē annulos ventilat, nequid ſub tantillo onere ſudoris manus contrahant.

Quid quòd comam habet ſcitiſſimè à tonſore magiſtro rotundatam, madentes cincinnorum fimbrias, molles ceruſſataſque buccas, veſtes ſericas, holoſericas, quarum quotidie mutat colores, ſiue oſtentationis cauſa facit, ſiue hominis delicias etiam, quod ait ille, *pannus Bombycinus vrit*: quacūque pergit, hic pullulare roſas, fluere balſama, naſci ſeplaſiam diceres: tam bene olet vnguenta, vt malè quid olere ſuſpicer: atque cùm talis ipſe ſit, quid mirum, ſi vt pauo cōchatis caudæ voluminibus, & verſicolore plumarum amictu ſuperbiens, ſe frequēter intuentur, ceruicem rotat, gradū frangit, & ſic in vicis ambulat, vt perſonatus rex in tragœdia, ſpectans frequenter an ipſe ſpectetur. Si quando venit in forum, eam partem maximè frequentat, in qua ſunt argentariorū menſæ, vt ſe multitudini, quaſi venuſtiſſimam imaginem à pictore nuper expreſſam, ſpectandum præbeat: per ea ſe loca ventilat, in quibus frequētes epheborum & virginum chori, à quibus maximè vult videri, & laudari: in theatro autem & ſpectaculis iuxta ipſos Prætores ſedet, quò faciliùs omnium oculos in ſe conuertat. Domus illi eſt elegans, & amœna, atrium picturis refertum, horti voluptuarij, cœnationes laqueatæ, in quibus aurei lacunaris fulgori pauimentorum reſpondet nitor: lauta & munda ſupellex, ſplendida toreumata, tapetes aurei, mirabilium rerum figuris intexti, libros, quos ipſe nunquam legit, lucentes auro Syttibi veſtiunt, cauda vulpina tergit puer quotidie, ne minimus puluiſculus adhæreſcat, ad ſummum paſſim in eius ædibus videas cantillantes auiculas, garrientes picas, loquentes pſittacos, ludentes ſimias, &c, ſi lubeat interius cimelium penetrare, oſtentabit mathematicum choragium, ſpecioſarum ferarū exuuias, peregrinarum oſſa belluarum, Canadienſes, arcus, ſagittas Indicas, verſicolores lapillos, marinas cōchas, mannos textiles, mera puerorum crepundia: in cōgreſſu totus eſt melleus, ſalutat blande, comiter amplectitur, prehendit manus, tractat auriculas, mulcet capillos, ſuum filiolum, ſuum mel, ſuum corculum identidem appellans. Ad cœnam inuitatus hoſpitē rogat, vt filios euocet, quibus ingredientibus, negat ficum ficui tam eſſe ſimilem, quàm illi ſint parentibus. Mox eos ſibi aſſidere iubet, oſculatur, colludit, tragematis refercit. Quòd ſiquando inter diſceptantes electus fuerit arbiter, lites primùm audiet magna facilitate, tum dicet, videtur vterque recte ratiocinari: amicis curioſa munuſcula ſæpe miſſitat, & rogatus vt aulam ſpectaculis commodet, libenter facit: dein inter ſpectatores, vt ſolet, conſpicuus, aſſiden-

tibus crebrò dictitat, hanc ſuam aulameſſe.

Item Seneca 7. Nat.1.

NOndum ſatis robur omne proiecimus; adhuc quicquid eſt boni moris, extinguimus, leuitate & politura corporum, muliebres munditias anteceſſimus; colores meretricios matronis quidem non induēdos viri ſumimus: tenero & molli inceſſu ſuſpendimus gradum, nō ambulamus, ſed repimus; exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur, quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiet iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui.

Idem, de breuitate vitæ, 12.

QVid illos otioſos vocas, quibus apud tonſorē multæ horæ trāſmittūtur, dum decerpitur ſi quid proxima nocte ſuccreuit? dum de ſingulis capillis in conſilium itur? dum aut diſiecta coma reſtituitur; aut hinc atque illinc deficiens, in frontem compellitur? quomodo iraſcuntur, ſi tonſor paulò fuit negligentior, tanquam virum tonderet? quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt? ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia ſua in annulos ſuos reciderūt? quis eſt iſtorum, qui non malit rempubl. turbari, quàm comam? quis non ſollicitior ſit de capitis ſui decore, quàm ſalute? quis non comptior eſſe malit, quàm honeſtior?

Item Tertull. de cultu fœmin.

PRoprias præſtigias formæ, & hic virilis ſexus ſibi agnoſcit: barbam acriùs cædere, interuellere, circūdare capillum, diſponere, etiam colorare caniem, primam quamque ſubducere totius corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri diſtinguere, cætera pulueris cuiuſdam aſperitudine læuigare, tum ſpeculum omni occaſione conſulere, anxiè inſpicere.

Alia, ex Arbitro.

CVm has miraremur lautitias, Trimalcio lautiſſimus homo digitos concrepuit: ad quod ſignū matellam ſpado ludenti ſuppoſuit: exonerata ille veſicâ, aquam popoſcit ad manus; digitóſque paululum aſperſos, in capite pueri terſit.

Longum erat ſingula excipere: itaque intrauimus balneum, & ſudore calefacti momento temporis ad frigidam eximus; Iam Trimalcio vnguento perfuſus tergebatur, nō linteis ſed palliis ex lana molliſſima confectis.

Tres interim iatraliptæ, in conſpectu eius falernum bibebant: hinc inuolutus coccinâ gauſapa, lecticæ impoſitus eſt, præcedentibus phaleratis curſoribus quatuor, & chiramaxio; in quo deliciæ eius ferebantur, puer vetulus, lippus, domino Trimalcione deformior.

Cùm ergo afferretur ad caput eius, cum minimis ſymphoniacis tibiis acceſſit, & tanquam in aurem aliquid ſecreto diceret, toto itinere cantauit.

Sequimur nos iam admiratione ſaturi, & cum Agamemnone ad ianuam peruenimus; in aditu ipſo ſtabat oſtiarius praſinatus, ceraſino ſuccinctus cingulo, atque in lance argentea piſum purgabat.

Super limen autem cauea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes ſalutabat.

Cæterùm, dum ego omnia ſtupeo, penè reſupinatus crura mea

fregi: ad ſiniſtram enim intrantibus, non longè ab oſtiarij cella, canis ingens catena vinctus, in pariete erat pictus, ſupérque quadrata litera ſcriptũ, *Caue, caue, canem*: & collegæ quidem mei riſere, ego autem collecto ſpiritu, non deſtiti tòtum parietem perſequi: erat autem venalitium titulis pictum, & ipſe Trimalcio, capillatus caduceum tenebat, Mineruáque ducente tenia intrabat: hinc quẽadmodum ratiocinari didiciſſet, deinde diſpenſator factus eſſet, omnia diligenter curioſus ſcriptor, cum inſcriptione reddiderat: in deficiente verò iam porticu leuatum meritò in tribunal excelſum MERCURIUS excipiebat; præſto erat fortuna cornu abundanti copioſa, & tres Parcæ aurea penſa torquentes.

Notaui etiam in porticu gregem curſorum, cum magiſtro ſe exercentem: præterea grande armarium in angulo vidi; in cuius ędicula erant lares argentei poſiti, Venerisque ſignũ marmoreum, & pyxis aurea non puſilla, in qua barbam ipſius candidam eſſe dicebant.

Ego interrogare atrienſem cœpi, quas in medica picturas haberent, Iliada, & Odyſſeam, inquit.

Iam ad triclinium veneramus, in cuius parte prima procurator rationes accipiebat, & quod precipuè miratus ſum in poſtibus triclinij faſces erant cum ſecuribus fixi, quorum vnam embolum nauis ęneum finiebat; in quo erat ſcriptum; *G. Pompeio Trimalcioni, viro auguſtali, Cinnamus diſpenſator.*

Sub eodem titulo etiam lucerna bilychnis de camera pendebat, & duæ tabulæ in vtroque poſte defixæ: quarum altera, ſi bene memini, hoc habebat inſcriptum. *III prid. Kalẽd. Januar. G. noſter foras cœnat*: altera Lunæ curſum, ſtellarúmque imagines pictas, & qui dies boni quique incommodi eſſent, diſtinguente bulla notabantur.

De huius deſcriptionis interpretatione alibi dixi.

RVSTICVS.

Expreſſus ex Theophraſto, Cicerone, & cæteris.

Deſcriptio XXXVII.

ANimaduertite quæſo, hominis, vel potiùs pecudis, ſtuporem, & ruſticitatem: vt eſt hirtâ, barbâ, neglecto capillo, colore fuſco, nigris dentibus, ab imis vnguibus ad verticem vſque ſtipes Æthiops.

Par corpori veſtis, horrida ſcilicet, & inculta, quę ſtrictè adeò plerumque artus tegit, vt nudet inuerecundè. Calceos habet pede ampliores, quibus ipſe non tam ambulat quàm natat: eoſdem interdum clauis ſuffigit, & ingenti ſtrepitu quatit pauimentum. Loquitur interim contẽta voce, quaſi ſurdis canat, aut celeuma nauticum vrgeat, amicis neceſſariiſque parum fidit, de rebus maximis ad famulos refert: & ſi comitiis interfuerit, quæcumque ibi geſta fuerint, ruſticis operis narrat: illis ad ſingula, vt faciunt cicones, acclamantibus; ipſe nihil eorum quæ cæteri digna admiratione iudicant; quinimò vnguenta nõ ſuauiùs fragare thymo, & barbaram fiſtulam citharæ præſtare dictitat.

Si bos, aut aſinus, aut hircus occurrerit, homo gradum ſiſtere, admirari, contemplari, quaſi in alium orbem raptus.

Quid quòd domi, etiamſi ipſe ſit, locuples, nihil lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum, ne magnopere quidem præter præpoſteram gulæ voracitatem, ſumptuoſum: toreuma nullum, maximi calices, & hi Placentini; extructa menſa, non conchyliis, aut piſcibus, ſed multâ carne ſubrancida, ſerui ſordidati mini- *Cicer in Piſonem.*

ſtrant, & ij plerumque Æthiopes, quibus nolles per mediam noctē in buſtuariis occurrere: ille interim ingurgitat, dein poculentus, vel iacet in Græci vini fœtore ſtertens, vel ſi quando concinnior fuerit, ſaltat, & canit intempeſtiuè moleſtus omnibus: mox canem ad ſe vocat, & apprehenſo blandientis roſtro, Fidam, inquit, belluam, dominum, & domum, & inquilinos omnes cuſtodit.

Vbi cubitum diſceſſerit, ſi de aratro, aut falce, aut cophino, quē fortè vicinis vtendum dederat, ſomniârit, intempeſta nocte mentionem eorum faciet, nec vllam partem capiet quietis. Tum ſi viſum fuerit, molam verſabit cum ancilla, cum eadem quicquid in buccam, garriens, & ſi quid è promptuaria cella deprompſerit, decerptum inde fruſtum vorabit, cauēs ne piſtrix hoc reſciſcat. Ad ſummum eſt omnis vitæ ciuilis, & humanitatis ignarus.

RVMORVM CONFICTOR.

Expreſſus ex Theophraſto, & aliis.

Deſcriptio XXXVIII.

CHamæleontes vento paſci miramini? quia potiùs rumigerulum ſuſpicite, vt totus ex ventis conflatus eſt. Hic patulis auribus rumuſculos omnes excipit, & ad ſermones colligendos, fingendos, conſarcinandos, totus excubat; non curat, an vxor, an liberi domi egeant, an in balneis veſtes amittat, an dum in porticu pedeſtres naualéſque pugnas narrat, vadimonio citatus non reſpondeat; aut dum munitiſſimas vrbes verbis capit, cœna illi interim excidat; præ inſana fingendi & garriendi dulcedine negligit omnia. Quæ porticus, quæ officina, quæ fori pars, quam non cēties quotidie ſuis paſſibus terat? atque hic obuiam amicis factus, ſtatim mutato vultu ſuauiter renidet; & Quid noui (inquit) belliſſimum caput?

Antequam rogatus alter reſpondeat, pergit; Nihilne noui dicitur, nihilne audiuiſti? veni igitur, veni, & affer ſitientes aures, ego te ſicut video, nouarum rerum epulis hodie ſum excepturus. Tum incipit narrare, rediiſſe naues ex India recentes, admirabile prorſus eſſe regionis ingenium: illic ſpargi ſaccarum, vt apud nos, niues: placentas in ſummis arboribus creſcere; lepores eſſe magnitudinis lupórum; Regis Mogoris mortuam ſimiam, cuius vel ſolum dentem centenis aureorum millibus æſtimaret: Turcarum copias à Perſis eſſe deletas: magnum Sophi Chriſtianæ religionis inſtitutum ſuſcepiſſe: ſuper ea re legatos miſiſſe ad ſummum Pōtificem: fore, vt Romæ vel Pariſiis intra paucos dies ſalutari lauacro tingatur.

Quòd ſi quis dicat: Tu autem his credis? imò rem bonis authoribus deferri aſſeuerat, rumorem crebreſcere, omnium ſenſus mirificè congruere: Si pergas authores huius rumoris inquirere aut Aſterij tibi puerum, aut Lyconem è prælio nuper reuerſum, aut Polyſperchontem, ad ſummum nominabit eos quos noſſe minimè poſſis. Poſtquam narrauerit omnia, ſi hominem incœnatum valere iubens, nihil illo triſtius; ſin tu inuitaris comiter ad cœnam, quoties inter pocula exclamabit; O miſerum Turcam! ô lętos nuntios! Numquid meritò ſuauiſſimas epulas auribus tuis me parare dixeram? tu verò tacitus hoc tecum habeto: mox egrediens ad ciuium vnumquemque accurrit, vt ei narret omnia,

SIMVLATOR.

Expreſſus ex Theophraſto, Cornelio Tacito, & Poëtis comicis.

Deſcriptio XXXIX.

SImulator talis eſt, qualem difficillimè capias, niſi fueris idem. Hominem diceres vulpeculam habere ſub pectore, ita ſolers, varium, verſatile, multiplex ad omnia fingit ingenium: Sæuè blanditur, blandè ſæuit, dominatur ſuperbè, ſeruit humiliter, facie tamen eſt nonnunquam liberali, lætis & illuſtribus oculis, ore, facũdo, ſermone ciuili, veſte ſpecioſa, ad omnem rationem humânitatis, vt videtur, compoſitus. Hic ſi tecum congrediatur, ſubridens, ſemiuoculas franget, verba concidet, ſiue natura ſiue aſſuetudine ſuſpenſa ſemper & obſcura: quòd ſi ad ingenium ars accedat, & ſenſus ſuos de induſtria tegere nitatur, non iam ſenſa ſed mera loquetur ænigmata. Non credo, nõ puto, obſtupeſco, non ita intellexi, alius eram ab illo: Porrò, ſi quid agit, id vehementer occultat; & cùm tranſactum fuerit, ſe adhuc deliberare dicit. Quicquid audiuerit, videri vult animum non aduertiſſe; quicquid flagrãtiſſimè cupierit, ſpecie recuſantis diſſimulabit ſe velle: ſi fortè magiſtratus, aut dignitas, aut honor aliquis à popularibus & ſociis deferatur, modeſtiſſimè diſſeret ſolam Herouin mentem tantę molis capacem: ſe in partem oneris publici aliquando vocatum, experiendo didiciſſe quàm arduũ, quàm laborioſum eſſet, rempubl. gerere. Proin in cœtu, tot illuſtribus viris ſubnixo, ad alium deferant, qui ſit authoritate grauior, & vſu peritior. Hic, dictum benè, exclamat aliquis? alium igitur quæramus: Vulpes vehementi dolore æſtuat, & in ipſo doloris ęſtu fingit hilaritatẽ. Quid cùm tuis opibus inhiat, & prædã quęrit? ſuperbas fores matutinus ſalutator obſidebit, arrogantium mediaſtinorum faſtus perferet, famem, moram, & bilem impotentiſſimas dominas deuorabit, vt antiſper alloquatur quem cupit fallere, nec centeſimam paſſus repulſam deſiſtet, aut de præda deſperabit. Cùm inſinuatus fuerit, nullum ſibi miniſteriũ non honeſtum putabit: dicteriis non plus commouebitur.

Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes:

Frontem ſibi ſaliua inſpergi patietur, & ea tolerabit, quę nec Sarmentus, nec vilis Galba, Sanniones Cæſaris, ad imperatoriam menſam pertuliſſent: Iam cùm inſidias ſtruit, ſi te alienatum à ſe ſenſerit, vltrò veniet ſalutatum, in òs palam laudabit, mœrentem leniſſimorum verborum lenocinio conſolabitur, tuis miſeriis ingemiſcet, etiam lacrymulas fundet amoris ſui teſtes. Ad ſummum, omnem penitus exui ſimultatẽ oportere, ſe tuũ eſſe ex aſſe, ad omnia paratiſſimum, in quoſcunque terrarum tractatus miſeris, &, *ſi in cœlum iuſſeris, ibit.* Quòd ab alio contumelia affectus fuerit, illum vel verbo ſatisfacientem beneuolè amplectetur, ignoſcet, ſecuro animo eſſe iubebit, interim per alios, iudicium, ſupplicia, & arcanam peſtem machinabitur. At verò pactus aliquid, negabit ſe meminiſſe, & ſi iuſtiſſimi æris debitor cõuictus fuerit, primùm rem trahet, quantum poterit, deinde palam iubebit, quæſtorem ſuum, alienum æs diſſoluere, clàm monebit, ne quid eroget, etiam ſi ipſe imperare & vehementer vrgere videatur. Poſtremò, quotidianis vexatus creditorum quiritationibus, Ignauum, inquit, quæſtorem ærario meo præ-

feci,& accerſito ad ſe homine, Heus tu,inquit, ceſſator, itane pecuniam, quam iniunxeram, reddidiſti? quid me,vel punctum tẽporis in ęre alieno verſari pateris? næ tu! ſed dimitte hominẽ,tecũ poſtea rationẽ iungam ſeueriùs. Hęc palam,vt omnes audiant; clam in aurem inſuſurrat, perſta fortiter,caue quidpiam dederis: Nec ſatis,cùm in hoſpitium venit, primùm hoſpitam nonnulla liberalitate ad ſe illectat, & illi minutias quaſdam pecuniarum ſoluit, Attica (quod aiunt) fide: Mox conciliata ſibi gratia; Splẽdidos, inquit, viros, hoſpita, hodie ſum accepturus,fac vt omni apparatu extructum ſit conuiuium, ſi quid illi, vt fieri ſolet, in cœnam erogare voluerint,dic,me tibi ſatisfeciſſe: facit imperata ſimplex mulier,menſam genialiter inſtruit,veniunt qui fuerãt inuitati,diſcumbunt, Saliarem in modum epulantur: in diſceſſu, conuiuis pecunias offerentibus, Satis fecit,inquit illa, hoſpes meus: hic vocem arripit, & litem poſtea intentantẽ hoſpitam proprio iugulat gladio. Ad ſummum tale eſt hominis ingenium, vt ſatius, ſit cum vipera, quàm cum illo,ſub eodem tecto degere.

IMPOSTOR.

Expreſſus ex Luciano in Pſeudomant.

Deſcriptio LX.

Πρότερον γὰρ σοι αὐτῷ ὑπογράψω τῷ λόγῳ πρὸς τὸ ὁμοιότατον εἰκάσας τὴν μορφήν, ὡς ἂν δύναμαι. καί τοι μὴ γραφικός τις ὤν, ἵνα σοὶ καὶ τοῦτο δείξω. τὸ δὴ σῶμα μέγας τε ἦν καὶ καλὸς ἰδεῖν, καὶ θεοπρεπὴς ὡς ἀληθῶς: λευκὸς τὴν χρόαν, τὸ γένειον οὐ πάνυ λάσιος, κόμην μὲν ἰδίαν, τὴν δὲ καὶ πρόσθετον ἐπικείμενος, εὖ μάλα εἰκασμένην, καὶ τοὺς πολλούς, ὅτι ἦν ἀλλοτρία, λεληθυῖαν. ὀφθαλμοὶ πολὺ τὸ γοργὸν καὶ ἔνθεον διεμφαίνοντες. φώνημα ἥδιστόν τε ἅμα καὶ λαμπρότατον. καὶ ὅλως οὐδαμόθεν μεμπτὸς ἦν ταῦτά γε, τοιόσδε μὲν τὴν μορφήν. Ὅλως γὰρ ἐπινόησόν μοι, καὶ τῷ λογισμῷ διατύπωσον ποικιλοτάτην τινὰ ψυχῆς κρᾶσιν, ἐκ ψεύδους, καὶ δόλων, καὶ ἐπιορκιῶν, καὶ κακοτεχνιῶν συγκειμένην, ῥᾳδίαν, τολμηράν, παράβολον, φιλόπονον ἐξεργάσασθαι τὰ νοηθέντα, καὶ πιθανήν,

Ac primùm tibi depingam hominem, effigiem eius, quo ad potero proximè verbis adumbrans: tametſi non ſum admodum pingendi peritus.Corpore igitur, vt interim & hoc tibi repræſentem, procerus erat, & aſpectu decorus, planéque ſpecie diuina quadam, & maieſtatis plena colore candido,barba admodũ hirſuta,coma partim natiua tectus, partim appoſititia: ſed hęc adeò ſcitè & eleganter, vt plerique imitatam adſcititiamque non agnoſcerent: oculi vehementer acres, ac verſatiles, tum diuinũ quiddam relucentes: vox dulciſſima, paritérque clariſſima, in ſumma, quoad has res, nulla ex parte poterat improbari: ac figura quidem hominis erat huiuſmodi. Prorſus enim finge mihi, & cogitatione efforma quam maximè variam ingenij temperaturam, indolémque ex mendacio, dolis, periuriis, maleficiis confuſam, promptam, audacem, verſatilem, & ad efficiendum, quæ cogitaſſet, nullum refugientem laborem, appoſitam ad perſuadendum,

καὶ ἀεὶ ὅπισιν, καὶ ὑποκριτικὴν τοῦ βελτίονος, καὶ τῷ ἐναντιωτάτῳ τῆς βουλήσεως ἐοικυῖαν. οὐδεὶς γοῦν τὸ πρῶτον ἐντυχὼν, οὐκ ἀπῆλθε δόξαν λαβὼν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς εἴη πάντων ἀνθρώπων χρηστότατος, καὶ ἐπιεικέστατος, καὶ προσέτι ἁπλοϊκώτατός τε, ἀφελέστατος.

cuique facilè fides habēda videretur: tum quę mirè ſimularet, optima quęque ea, quæ à mente eſſent diuerſiſſima, præ ſe ferret. Primùm igitur nemo cum illo congreſſus eſt, qui non hac cum opinione diſceſſerit: vt eum mortalium omnium optimum, æquiſſimúmque, prætereà ſimpliſſimum, miniméque fallacem exiſtimaret.

GARRVLVS.

Expreſſus ex Horatio, & Theophraſto.

Deſcriptio LXI.

DEambulabam nuper in via ſacra, vt mos eſt meꝰ, neſcio quid poëticarum nugarum meditans: certè totus in iis hærebam acerrima mentis cogitatione defixus, occurrit aliquis, quem vix ego de facie noueram, & apprehenſa manu: heus, inquit, dulciſſimum caput, vt vales? benè, inquā, ac ſuauiter, & te viciſſim ſaluere iubeo: ego viam inire, & ille me callidè inſectari, quaſi ſubtimuiſſet, ne euaderem: Tandem occupo, & vt nauiter videbam impudentem, nunquid vellet? rogo. Tum ille: Videris, inquit, amicos non eſſe, at ego, ſi neſcis, eruditus homo ſum: Nec mora, cœpit, poſtquam incaluit, de poëſi garrire, quicquid in buccam, ſuperioris ætatis heroes commemorare, de prauitate temporum queri, ingenia detere-re. Ego interim expectans donec finiret, modò currebam ocyus, modò cōſiſtebam, modò ſeruo neſcio quid in aurem inſurrabam, vt me negotiū habere coniiceret: & iam præ tædio ſudore perfuſus, mecum tacitè fœlices Bolanos prædicabam, quos ferreo cerebro natura finxiſſet: fatuus nihil de garrulitate remittens, mihi narrabat, quod ſuperiori nocte ſomniauerat, & tum quæcunque in cœna ſibi fuerant appoſita, omnia ſigillatim recenſebat, tum frumenta in foro vili væniſſe pretio, peregrinos eſſe in hac vrbe quamplurimos, ſe agrum in ſequentem annum eſſe culturum, & cùm ad nihil reſponderem, imò, ne reniderem quidem: Video, inquit, te defatigatum, & de diſceſſu cogitantē, ſed nihil agis, te enim vſque detinebo, & quocunque ieris, ſequar: age, quò te pedes? hic ego, nihil opus eſt te vexari, agrorum inuiſo, via tranſtiberina, ad hortos vſque Cæſaris, hominem tibi ignotum. Eſto, inquit, nō ſum valdè occupatus, & minimè piger, liber te, quando ſemel cœpimus, comitari. Ad hæc auriculas demiſi, vt ſolent *iniquæ mentis aſelli*, quoties vector grauius dorſo pondus ingerit. Incipit denuò garrulus, quaſi nihil antea dixiſſet. Si benè me noui, inquit, non Viſcos, aut Varios pluris facies. Quis me verſus, aut plures, aut citiùs ſcribit? quis palæſtram tam lubricus expedit? quis perniciùs currit? quis ſuauiùs cantillat? Interpellandi hic locus opportunus videbatur, Habes, inquam, parentes, aut cognatos, qui te ſaluū velint? neminem, inquit, omnes extuli, & ſepeliui ô fortunatos, inquam, perfice quando

cœpiſti,ſolus,vt vides,reſto,quem tu hodie tua garrulitate mactabis. Etenim ſi Sabella anus, vera prædixit, neque mihi gladius hoſtilis, neque dolor lateris,neque tuſſis, aut podagra,ſed lingua garruli eſt pertimeſcēda: idcirco bene monebat prudens ſaga, vt cùm primùm ab ephebis exceſſiſſē, garrulos quam diligēter declinarē. Veneramus ad Veſtæ,ſub horam nonam,ſenſim extabeſcente iam Sole:& hic forte citatus vadimonio, aut reſpondere debebat, aut cauſſa cadere. Tum me hilariter intuēs, Cōmoda,inquit,operam litiganti,& tātiſper ades, dum citatus reſpondeo: Moriar ego,reſpondi,ſi iam præ laſſitudine ſtare valeo, aut ſi vllam iuris ciuilis partem noui: deinde ægrotus amicus quando à me conuenietur? at vir bonus,Hæreo,inquit, & inter ſacrum,ſaxúmque,(quod aiunt)ſto,téne,an rem meam relinquere debeam: ſed quicquid eſt, ſequeris: Miſerum me(mecum aiebam)ad quam aurium lanienam veni? cùm ille protrahit me fruſtra reluctantem.

I N E P T V S.

Deſcriptio XLII.

Expreſſus ex Theophr. &c. ſtylo pictiori.

HOmo eſt, ſi quiſquam alius, ineptus, qui tēpus, quod poſtulet, nunquam videt:aut plura loquitur, aut ſe oſtentat; aut eorum quibuſcum eſt,vel dignitatis vel cōmodi rationem non habet:in omni denique genere inconcinnus eſt, & multus. Amicum licèt videat occupatiſſimum, de nugis interpellare nō veretur, æſtu febrique iactatum inuiſens,futili garrulitate perſtrepit, omnibus inuiſus: Eos qui è longinquo itinere recentes aduenerunt,& languent de viâ,ad deambulandum ſecum, inuitat & cùm iam præ tædio; & laſſitudine ſtare nō poſſint, quærit numquid iucunda ſit deambulatio; mox inter ſuos familiares, de ſua vxore aut ſeruis intempeſtiuè loquitur;& rem aliquam orſus,à capite exponit veterem putà cantilenam,quam omnes centies audiuerūt, ab ouo tamen, vſque ad mala citare non deſinit:cæteris ad hæc nauſeantibus ſolus ineptiſſimè ridet, & ſibi plaudit, quaſi inuenerit, quod pueri in faba.Idem in officiorum minutiis ſemper multus: quæ maioris momēti ſunt,negligit, arreptas de triuiis facetias omnino frigidas ludibundus in amicos intorquet, & gratificari putans, interim lædit, atque in eo ſibi magnopere comis eſſe videtur, & vrbanus. Modò ſaltare iubet ſobrios, modò mercibus iam venditis adducit emptorē, qui pluris emat: modò venit ad teſtimonium dicēdum, cùm iam lis dirēpta eſt,modò etiam amico mortuo feſtinans & anhelans accerſit medicū. Quid quòd facilis in omnibus,ea in ſe recipit, quibus præſtādis minimè par ſit? & ſi fortè quæratur de via, præibo, inquit, præibo? mox dux fit itineris, cuius exitum cùm inuenire non poſſit, meritò præbet ſe deridendum. Ad hæc curioſè de exercitu, vectigalibus, iudiciis, ſciſcitatur à magiſtratu: & à poëtis quærit, quo nomine Cyclopis canes appellarentur: miratúrque ab Homero prætermiſſum. Quòd ſi vxor obierit, intempeſtiuos eiulatus edit, & in cippo ſepulchri, auos,abauos,tritauos, totámque genealogiam curat inſcribi, addens inſuper. *Dixi.*

STVPIDVS.

Deſcriptio XLIII.

STupidus eiuſmodi eſt, qui cùm ad quatuor vſque numerauit, incipit mēte cōfundi, & cùm diu calculos in omnem partem verſauit, rationéſq; putauit, rogat ab eo qui ſibi aſſidet, de ea re minimè cogitans, dic obſecto, ſumma quanta eſt? ac ſi fortè litē intentauit aliquis, vbi ad eum diem vētū, quo diſceptari cauſa debet, eius oblitus, in agrū proficiſcitur. Vxore nuper mortua, rogat, cur non veniat ad prandium, & eam per ſeruum iubet accerſi, at illo dicente dominam vixiſſe: non inquit memineram. Idē, pileum, quem habet in capite, zonā, quâ cinctus eſt, ſæpè quæritat, & non inueniens, furto ſibi ſurrepta fuiſſe queritur.

Quid cùm aliquis ex familiaribus diem obiiſſe nunciatur? Non credo, inquit, de obitu ad me ſcripſiſſet, qui mihi ſemper fuit de intimis: ſi tamen mortuus ſit, bene illi vertat. Nec ſatis, debitas ſibi pecunias recipiens, teſtes adhibet, ad cautionem: cum puero iurgatur, quòd cucumeres hyeme non emerit: pratum ſi à talpis infeſtetur pauimento ſterni iubet: canū, ſi rinxerint, vnum, ad exemplum aliorum, damnat ſuſpendio; teſtas & lapides fœno mollire aſſiduè fricando conatur; & cùm à pulicibus pūgitur, Iam vos, inquit, peſſima animalcula, bellè decipiam: nam candelam extinguam, ne me morſiunculis appetere poſſitis.

CALVMNIATOR.

Deſcriptio LXIV.

CAlumniator iſte, quem videtis, non eſt homo, ſed lamia, omni diritate terrima: ſine fronte, ſine oculis, ſine conſcientia; monſtrum planè horribile, cui ſoli prominent dentes turpi rubigine infecti, cui feralis pallor, cui deformis macies, cui nudata carnibus oſſium cōpages reſtat. Draconis alicuius peſtilentem ſceleton, aut exſiccatū cadauer diceres. Quid tum? dignam hanc ferali effigie vocem, aut potiùs ſibilum emittit, per forum medium ſerpit, dentibus aduncis, aſpectu rabido huc & illuc circūſpectans, ſi quem reperiat, cui aliquid mali faucibus efflare, quem ore attingere, dentibus inſecare, lingua cōſpergere poſſit; hinc licētiùs ſupergreſſus, fluminis modo, fortunis ſeſe complurium repentinus infundit, fertur per ſtrages multiplices ac ruinas, vinculis corpora ingenuorum, affligens: & quoſdam obterens manicis, crimina ſcilicet multa conſarcinando, à veritate longè diſcreta, vt eſt in complicandis negotiis artifex dirus: inde & Catena inditum eſt cognomen. *Ex Ammiano, & cæt.* *Cicer 4. ad Herennium.* *Ammia.*

OSTENTATOR.

Deſcriptio. XLV.

ISte, inquies, Iudices, qui ſe dici diuitem, putat eſſe præclarum, primùm nunc videte quo vultu vos intueatur: nonne vobis videtur dicere? Darem, ſi mihi moleſti non eſſetis: cùm vero ſiniſtra mentum ſubleuat, exiſtimat ſe gemmæ nitore, & auri ſplendore, aſpectus omnium perſtringere. Cùm puerum reſpicit, *Ex Cicer. 4 ad Herennium.*

hunc vnum, quem ego noui (vos non arbitror nouiſſe) alio nomine appellat, deinde alio, atque alio; heus tu, inquit, veni Sannio, ne quid iſti barbari perturbẽt: vt ignoti, qui audiũt, vnum putent eligi de multis. Ei dicit in aurẽ, aut, vt domi lectuli ſternãtur, aut, ab auunculo rogetur Æthiops, qui ad balneas veniat, aut Aſturconi locus ante oſtium ſuum detur, aut aliquod fragile falſæ choragium gloriæ cõparetur: Deinde exclamat, vt omnes audiant, videto vt diligenter numeretur, ſi poteſt, ante noctem: Puer qui iam benè hominis naturam nouit, Tu illo plures mittas oportet, inquit, ſi vis hodie tranſnumerari. Age, inquit, duc tecum Libanium, & Soſiam. Sanè deinde caſu veniunt hoſpites homini, qui iſtum ſplendidè dũ peregrinaretur, receperant: ex ea re homo hercle ſanè conturbatur: ſed tamen à vitio naturæ non recedit: Benè, inquit, facitis, cùm venitis, ſed rectiùs feciſſetis, ſi ad me domum rectà abiiſſetis. Id verò feciſſemus, inquiũt illi, ſi domum nouiſſemus. At iſtud quidem, inquit, facile fuit vnde libet, inuenire. Verùm ite mecum. Sequũtur illi: ſermo intereà huius conſumitur omnis in oſtentatione. Quærit, in agris cuiuſmodi frumenta ſint: negat ſe, quia villæ incenſæ ſint, accedere poſſe: nec ædificare etiam nunc audere: tametſi in Tuſculano quidem cœpit inſanire, & in iiſdem fundamentis ædificare. Dum hæc loquitur, venit in ædes quaſdam, in quibus ſodalitium erat eodem die futurum; quò iſte pro notitia domini ædium, ingreditur cũ hoſpitibus: Hîc, inquit, habito: perſpicit argentum, quod erat expoſitũ, viſit triclinium, ſtratum probat: accedit ſeruulus, dicit homini clarè dominum iam venturum, ſi velit exire. Itane, inquit? eamus hoſpites, frater venit ex Salerno, ego illi obuiam procedo: huc vos decimâ venitote. Illi decimâ quò iuſſerat, veniunt, quærũt hunc, reperiunt domus cuius ſit: in diuerſorium deriſit ſeſe conferunt. Vidẽnt hominem poſtera die: narrãt, expoſtulant, accuſant: Ait iſte eos ſimilitudine loci eſſe deceptos, angiporto toto deerraſſe: contra valetudinem ſuam ſe ad multam noctem expectaſſe.

Sannioni puero negotium dederat, vt vaſa, veſtimenta, pueros, corrogaret: Seruulus nõ inurbanus, ſatis ſtrennè & concinnè comparat; iſte hoſpites domum deducit. Ait ſe ędes maximas cuidam amico ad nuptias commodaſſe: Nuntiat intereà puer argentum repeti; (pertimuerat enim, qui commodâret) Apage te, inquit, ædes commodaui, familiam dedi, argentũ quoque vult? tametſi hoſpites habeo, tamen vtatur licet, nos Samiis delectabimur. Quid ego, quæ deinde geſta ſunt narrem? eiuſmodi eſt hominis natura, vt, quę ſingulis diebus efficiat, gloria atque oſtẽtatione; ea vix annuo ſermone enarrarę poſſim.

I D E M.

Deſcriptio X L V I.

SEcundùm hanc formulam imperamus Eumolpo, vt plurimũ tuſſiat, vt ſit modò ſolutioris ſtomachi, cibóſque omnes palàm damnet, loquatur aurum & argentum, fundóſq; mendaces, & perpetuum terrarum fertilitatem. Sedeat prætereà quotidie ad rationes, tabulaſque teſtaméti, omnibus fidem renouet; & ne quid ſcenæ deeſſet, quotieſcunque aliquẽ noſtrûm vocare tentaſſet, alium pro alio vocaret, vt facilè appareret dominum etiam eorum meminiſſe, qui præſentes non eſſent. *Petrius in S r.*

Nota.

Vt plurimum tuſſiat. *Feſtiua qui-*

dem iſta deſcriptio, ſed plenior, quam habet Cicero 4. ad Herennium, de qua ſuperiùs.

Loquatur aurum & argentum. *Ad eloquentiam ſæpe refertur, vt apud D. Gregorium Nazianzenum in iambicis, χρυσοῦν λαλούντων πάντας ἀπρεπὴς λόγος.*

Hic pecunioſi hominis nummatam oſtentationem deſignat.

Ne quid ſcenæ deeſſet. *Erat enim verè diues Senicus, ἐκ τ. κωμῳδίας.*

Alium pro alio. *Hæc oſtentatoris ars benè exprimitur à Cornificio, vel potiùs Cicerone,*

DIVES.

Deſcriptio 47.

HAbet enim relaxandi cauſa rus amœnum, & ſuburbanum; plura præterea prædia; neque tamen vllum niſi præclarum, & propinquum: Domus referta vaſis Corinthiis, & Deliacis, in quibus eſt Authepſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt: vt qui prætereuntes pretium annumerari audiebant, fundum venire arbitrarētur. Quid præterea cælati argenti? Quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorum? quid marmoris apud illum putatis eſſe? tantum ſcilicet, quantum è multis ſplendidiſque familiis in tuba & rapinis coarceruari vna in domo potuit; familiam verò quantam, & quàm variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? mitto haſce artes vulgares, coquos, piſtores, lecticarios; animi & aurium cauſſa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturniſque conuiuiis, tota vicinitas perſonet.

MOLLIS ET delicatus.

Deſcriptio 48.

HIc ita viuebat iſte bonus Imperator, vt ne eum facilè hybernis menſibus non modò extra tectũ, ſed ne extra lectum quidem quiſquã videret. Ita diei breuitas, conuiuiis, noctiſque longitudo ſtupris & flagitiis conterebatur. Cùm autem ver eſſe cœperat, (cuius initium iſte non à Fauonio, neque ab aliquo aſtro notabat, ſed cùm roſam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur,) dabat ſe labori, atque ititineribus, in quibus vſque eò ſe præbebat patientem atque impigrum, vt eum nemo vnquam in equo ſedentem videret. Nam, vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica hexaphora ferebatur, in qua puluinus erat perlucidus, Melitenſi roſa fatus: Ipſe autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo, reticulúmque ad nares ſibi admouebat, tenuiſſimo lino minutiſque maculis, plenum roſę: ſic confecto itinere, cùm ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica vſque in cubiculum deferebatur: eò veniebant Siculorum magiſtratus, veniebant equites Romani: id quod ex multis iuratis audiſtis: Controuerſiæ ſecretò deferebantur: paulo pòſt palam decreta auferebantur: Deinde vbi pauliſper in cubiculo, pretio non æquitate, iura deſcripſerat; Veneri iam & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur: quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari Imperatoris egregia ac ſingularis diligentia: nam ſcitote eſſe oppidum in Sicilia nullum, ex iis oppidis in quibus Prætores conſiſtere, & cõuentum agere ſolent; quo in oppido nõ iſti ex aliqua familia non ignobili delecta mulier eſſet: Itaque non-

Ex Cice. l. 5. in Ver.

nullæ ex eo numero in conuiuio adhibebantur palam; ſi quæ erant caſtiores, ad tempus veniebant, lucem & conuentum vitabant.

Nota.

Ex Fauonio. *Hoc indicium Horatij od.4.l.1.*

Soluitur acris hyems grata vice vêris, & Fauoni.

Lectica Hexaphora. *Quæ ſcilicet à ſex ſeruis ſuccollantibus portaretur. Mart. l.2.ep.81.& Iuuen. Saty.1.v.66. Vterũque octo adhibebantur, & fiebat Octophorum, de quo intelligendus Catullus.*

Non, inquam, mihi fuit tam male gnè,
Vt Prouincia quòd mala incidiſſet,
Non poſſem octo homines parare rectos.

Sed cum roſam. *Et certè dixit Pancrates.*

Καὶ ῥόδον εἰαρινοῖσιν ἀνοιγόμενον ζεφύροισιν.

Vnam in capite. *Frequens in conuiuiis ad coronarum vſum roſa; vnde eam regnare dixit Martialis ep. 19. l.10.*

Dum regnat roſa, dum madent capilli.

Hanc laſciuiam Chriſtiani, in honorem ſpineæ coronæ Domini, poſtea deteſtati ſunt, quod teſtatur Clemens Alexandrinus Pædag.l.2.c.8.

Ἀλόγιστον, ἀκηκούτας ἡμᾶς τὸν κύριον ἀκάνθαις ἐστεμμένον, αὐτοὺς ἐντρυφῶντας τῷ σεμνῷ κυρίου πάθει, ἀναδεῖσθαι τοῖς ἄνθεσιν. *Inſanum eſt, nos cùm audierimus Dominum ſpinis coronatum, quaſi venerandis Chriſti cruciatibus inſultaremus, redimeri floribus. Aurificem damnatum à ſenatu, quòd inter bella Punica coronatus viſus eſſet, dixi in Iconibus.*

Alterum in collo. *Hanc hypothymiadem nominatam memorat Athenæus Deipnoſophiſt.l.15.* Ἐκάλουν δὲ καὶ οἷς περιεδέοντο τὸν τράχηλον στεφάνοις, ὑποθυμιάδας. *Quòd halitum, & tanquam ſuffitum ex inferiori parte exhalarent.*

Controuerſię ſecretò deferebantur.

Hoc in Seronato grauiter reprehendit Sidonius Apollinaris lib.2.ep.1.

In cubiculo damnat, in quæſtione dormitat.

MOLLES.

Item.

Hos quos video volitare in foro, quos ſtare ad curiam, quos etiam in Senatum venire: qui nitent vnguentis, qui fulgent purpurâ: mallem ſecum ſuos milites eduxiſſet. *In Catil. 2.*

MOLLIVM HABITVS.

Deſcriptio XLIX.

Λακωνικὸν δὲ οὐδὲν περὶ αὐτοὺς ἐφαίνετο, ἀλλ' ἁβρότερον αὐτῶν εἶχον, καὶ συβαρίδες μεστοὶ ἦσαν, ἄνδρες λεῖοι τὰ σκέλη, λιπαροὶ τὰς κόμας, καὶ μηδὲ γενείοις χρώμενοι, ἀλλ' καὶ τὴν ἐσθῆτα μαλακοί.

Philoſtrat. in Apoll.

Erant autem habitu haudquaquam Laconico, ſed molli atque laſciuo, atque ipſi deliciis omnibus affluebant, expolitis cruribus, comis autem vnguento ſtillantibus, abraſis barbis, veſtitu inſuper fluxo ac molli.

Item.

Ὁ γὰρ ἰδὼν τὸν πορνότριβα, σοβοῦντα διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐν στεφάνῳ καὶ μύροις μεθύοντα, καὶ κωμάζοντα, καὶ πάσης ἀκολασίας ἐμπεπλησμένον, καὶ ᾠδὰς ᾄδοντα πρεπούσας τῷ βίῳ.

Synesius ad fratrem.

Hic enim videns ſcortatorem, per forum volitantem, coronatum, vnguentis ebrium, petulanter laſciuientem, omnique turpitudine oppletum, & cantus canentem vitæ accommodatos.

Item.

Idcirco animas miſit, vt diuini ponderis & grauitatis oblitæ, gemmas, lapillos, margaritas, caſtigatis diſpendio cõpararent? conſpiciendis quærerent corporibus fucos, innecterent his colla, laminas pertunderent aurium imminuerunt frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubeſcerent maſculorum calamiſtris vibrare cęſariē, cutem corporis leuigare, incedere poplitibus nudis, omniquealio cultu vigorem virilitatis exponere in habitum fœminarum deliciáſque mollire.

Arnob. cont. gent. lib. 2. 2. *De luxu Regis Indici, vide Q. Curtium l. 8.*

IMPROBVS, ET POTENS.

Deſcriptio L.

Per hęc tempora Vulcatio Ruffino abſoluto vita, dum adminiſtrat, ad regendam præfecturam prætorianam, ab vrbe Probus accitus, claritudine generis, & potentia, & opum amplitudine cognitus orbi Romano: per quem vuiuerſum penè patrimonia ſparſa poſſedit iuſtè: an ſecus non iudicioli eſt noſtri. Hũc quaſi gemina quædam, vt poëtæ fingunt, fortuna præpetibus pennis vehens; nunc beneficum oſtendebat, & amicos altiùs erigentem; aliquotiens inſidiatorem dirum, & per cruentas noxium ſimultates; & licèt potuit, quoad vixit, ingentia largiendo, & interpellando poteſtates aſſiduas; erat tamen interdum timidus ad audaces; contra timidos, celſior: vt videretur, cùm ſibi fideret, de cothurno ſtrepere tragico; & vbi pauerer, omni humilior ſocco.

Atque vt natantium genus elemento ſuo expulſum, haud ita diu ſpirat in terris; ita ille marcebat abſque præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capeſſere cogebatur; nunquam innocentium per cupiditates immenſas, vtque multa perpetrarent, impune dominum ſuũ mergentium in remp. Neque, fatendum eſt, numquam illa magnanimitate coalitus, clienti, vel ſeruo agere quicquam iuſſit illicitum: ſi verò eorum quemquam crimen vllum compererat admiſiſſe, vel ipſa repugnante iuſtitia, non explorato negotio ſine reſpectu boni honeſtique defẽdebat. Quod vitium reprehendens, pronuntiat Cicero: Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti, & probatorem? aut quid refert vtrum voluerim fieri, an gaudeam factum: Suſpicioſus tamen, & minutus ſuopte ingenio fuit, & ſubamarum arridens, blandiénſque, interdum vt noceret. Si autē perſpicuum eſt in eiuſmodi moribus malum, tum maximè cùm celari poſſe exiſtimatur. Ita implacabilis, & diruptus, ſi lędere quemquam inſtituiſſet, vt nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum erroribus inclinari.

Ideóque aures eius non errant, ſed pluribus videbantur obſtructæ: in

ſummis diuitiarum & dignitatū culminibus anxius & ſollicitus, ideóque ſemper leuibus morbis afflictus.

Nota.

Gemina quadam, vt poëta fingunt, fortuna, &c.

Reſpexit fortè illud Orphei:

Οἷς μὲν γὰρ τεύχεις κτεάνων πλῆθος πολύολβον.
Οἷς δὲ κακὴν πενίην, θυμῷ χόλον ὁρμαίνουσα.

Illis enim prabes diuitiarum vim opulentam:
Illis verò malam paupertatem, animo iras concitans.
(Talis inquit in amicos Probus.)

De Cothurno ſtrepere tragico.

Inſolentia efferri, Megabyziaque dicta & edicta proponere, vt rex in Tragœdia ſolet.

Norunt omnes, Cothurnum calceamentum eſſe Tragicorum, vt ſoccum Comœdorum.

Mart. l. 8. epiſt. 3.

Aut iuuat ad tragicos ſoccum transferre cothurnos.

Vt natantium genus.

Τὴν νηκτὴν φύσιν *dixit Gregor. Nazian. orat. 34. Sozomenus l. 1. hiſtor. Eccl. c. 13. Simili parabola vſum refert magnum Antonium, cùm diceret, Monachos, extra aquam.* τοὺς μὲν γὰρ ἰχθύας ἔλεγε τὴν ὑγρὰν οὐσίαν τρέφειν, μοναχοῖς δὲ κόσμον φέρειν τὴν ἔρημον.

Clienti, vel ſeruo iuſſit. *Clientem, vel ſeruum Latinus dixiſſet. Deinde coalitus magnanimitate, redolet Ammianum.*

R A B V L Æ.

Ammianus ſui temporis Rabulas, &c. ita deſcribit.

Deſcriptio LI.

Ammianus Marcell. l. 30.

At nunc videre eſt per eos omnes tractus, violenta & rapaciſſima genera hominum, per fora omnia volitantium, & ſubſidentium diuites domos, vt Spartanos canes, aut Cretas, veſtigia ſagaciùs colligendo, ad ipſa cubilia peruenire cauſſarum. *Con. cū iſtis, hi habeti. doni ep. 7. lib* In his primus eſt cœtus eorum qui ſeminando diuerſa iurgia, per vadimonia mille iactantur, viduarum poſtes, & orborum limina deterentes, & auidi inter diſcordantes amicos, aut propinquos, vel affines, ſimultatum, ob leuis ſcrinij receptacula, odia ſtruentes infeſta: in quibus ætatis progreſſu, non vt aliorum vitia tepeſcunt, ſed magis magiſque roborantur. Inter rapinas, inſatiabiles; inopes, ad capiendam verſutis orationibus Iudicum fidem; quorum nomen ex iuſtitia natum eſt, ſicam ingenij diſtringentes. Horum obſtinatione libertatem temeritas, conſtantiam audacia præceps; eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi, quarum artium ſæuitate, vt Tullius aſſeuerat, nefas eſt religionem decipi iudicantis: ait enim;

Cúmque nihil tam incorruptum eſſe debeat in republ. quàm ſuffragium, quàm ſententia; non intelligo cur, qui ea pecuniâ corruperit, pœna dignus ſit; qui eloquentiâ, laudem etiam ferat: Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quàm qui pretio Iudicem corrumpit: quod pecuniâ corrumpere prudentem nemo poteſt; dicendo, poteſt.

Secundum eſt genus eorum qui iuris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum aboleuere diſſidia, velut vinculis ori impoſitis, reticente iugi ſilentio, vmbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalitia præmonſtrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant, quod oſcitantur. Hi vt altiùs videantur iura callere, Trebatium loquun-

tur, & Cæſellinum, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorúmque iamdiu leges ignotas; cum Euandri matre adhinc ſæculis obrutas multis; &, ſi ex voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionem lectiones reconditas pollicentur, ſi te nummatum ſenſerint.

Tertius eorum eſt ordo, qui vt in profeſſione turbulenta clareſcant ad expugnandam veritatem: ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes, viléſque latratus, quò velint, aditus ſibi patefaciunt crebros, qui inter ſolicitudines Iudicum, per multa diſtatas, inteſolubili nexu vincientes negotia, laborant, vt omnis quies litibus implicetur: & nodoſis quæſtionibus de induſtria iudicia circumſcribunt, quæ cúm rectè procedant, delubra ſunt æquitatis, cùm deprauantur, foueæ fallaces, & cæcæ, in quas ſi captus ceciderit quiſquam, non niſi per multa exilis luſtra, aduſque ipſas medullas exuſtus.

Quartum & poſtremum eſt genus, impudens, peruicax, & indoctum, eorum, qui cùm à literariis eruperint ludis, per angulos ciuitatum diſcurrunt, mimiambos, non cauſſarum remediis congrua commentantes, fores diuitum deterendo, cœnarum ciborúmque aucupantes delicias exquiſitas: qui cùm ſemel vmbraticis lucris, & inhiandæ pecuniæ, vndique ſe dediderint, litigare fruſtra, quoſlibet innocētes hortantur: & ad defendendā cauſſam admiſſi (quod rarò contingit) ſuſcepti nomen & vim negotij ſub ore diſceptatoris, inter ipſos conflictuum articulos, inſtruuntur, circumlocutionibus indigeſtis ita ſcatentes, vt colluuionis teterrimæ audire exiſtimes vlulabili clamore Therſiten.

Quum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrænatam deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine ob aſſiduam in perſonas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties ſunt damnati: è quibus ita ſunt rudes nonnulli, vt nunquam ſe codices habuiſſe meminerint, & ſi in circulos doctorū authorū inciderint, nomen piſcis, aut edulij, peregrinum eſſe vocabulum arbitrãtur: ſi verò aduena quiſquam inuſitatum ſibi antea Marcianum verbo tenus quæſierit, Oratores omnes confeſtim ſe Marcianos appellari ſingūt, nec iam fas vllum præ oculis habent, ſed tanquam auaritiæ venundati, & vſucapti, nihil præter, inſeminatam pręter, inſeminatam pretendi licentiam nôrunt: & ſi quem ſemel intra retia cœperunt, caſſibus mille impediunt, & vinciunt, per morborum ſimulationem viciſſim conſultò ceſſantes, vtque peruulgati iuris profeatur lectio vna, ſeptem vendibiles introitus præparant; dilationum examina longiſſima contexentes: & cùm nudatis litigatoribus dies ceſſerint, & menſes, & anni, tandem obtrita vetuſtate controuerſia, intromiſſa ipſa capita ſplendoris, ingreſſa alia ſecum aduocatorum ſimulacra inducunt: Cùmque intra cancellorum venerit ſepta, & agi cœperint alicuius fortunæ, vel ſalus, atque laborari debeat vt ab inſonte gladius, vel calamitoſo detrimenta pellantur, corrugatis, hinc inde frontibus, brachiiſque hiſtrionico more formatis, vt concionaria Grachi fiſtula poſt occipitium deſit, conſiſtitur altrinſecus diu, tandémque ex præmeditato concludio per eum qui eſt in verba fidentior, ſuáue quoddam principium dicendi exeritur, pro Cluentio vel pro Cteſiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam concluſionē cunctis finem cupientibus definit: vt nondum ſe patroni poſt ſpeciem litis triennium editam cauſentur inſtructos, ſpatióque proogati temporis impetrato, quaſi cum Antheo vetere colluctati, perſeueranter flagitant

pulueris periculoſi mercedes.

Veruntamen hæc cùm ita ſint,non deſunt Aduocatis incommoda plurima parum ſuſtinenda rectè victuro: namque ſellulariis quæſtibus inefcati,inter ſe hoſtiliter diſſident,& ruptâ maledicendi ferociâ, vt dictum eſt, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cùm commiſſarum ſibi cauſſarum infirmitatem orationibus validis conuelare non poſſunt,& Iudices patiuntur interdum,doctos ex Philiſtionis aut Æſopi cauillationibus,non ex Ariſtidis illius Iuſti, vel Catonis diſciplina productos:qui ære graui mercati publicas poteſtates, vt creditores moleſti opes cuiuſquemodi fortunæ rimantes, alienis gremiis excutiunt prædas. Ad extremum id habet cauſſidicina cum cæteris metuendum, & graue, quòd hoc ingenitum eſt penè litigantibus cunctis, vt cùm iurgia mille caſibus cadant, accidentia ſecùs in poteſtate eſſe exiſtiment patronorum, & omnem certaminum exitum,iiſdem ſoleant aſſignare: & nō vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties diſceptantium, ſed ſolis defenſantibus iraſcantur:

Notæ.

Spartanos Canes,& Cretas. *Horum meminit Philoſtratus in venatione ſuùm, idque κατ' ἐξοχὴν, quòd ſint ſagaciſſimæ naris.*

Et Horat. epod. od. 6.

Fuluus Lacon,
Amica vis paſtoribus.

Ad ipſa cubilia. *Voluit imitari illud Ciceronis in Piſonem 83. Scelera tua, non veſtigiis odorantes ingreſſus tuos, ſed totis volutationibus corporis atque cubilibus perſequuti ſumus.*

Viduarum poſtes. *Poſtis pro domo, vt pila, ſiue columna apud Catullum, quod iam notauimus.*

Sicam ingenij diſtringentes. *Similiter Caligula peroraturus, ſtricturum ſe lucubrationis ſuæ telum minabatur.*

Libertatem temeritas. *Diſertè Seneca epiſt. 45. Vitia nobis ſub virtutis nomine obrepunt: Temeritas ſub titulo fortitudinis latet: Moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur.*

Vmbrarum ſunt ſimiles propriarum. *Carpit ſilentes Iuriſperitos, quos* νεκύων *vocat* εἴδωλα καμόντων. *Vide Auſonium de ſtatua Ruſi.*

Hi velut fata natalitia præmonſtrantes. *Alluſit ad illud Ciceronis pro Murana. Erant in magna potentia, qui conſulebantur, à quibus etiam dies tanquam à Chaldæis petebantur. Fata natalitia autem dixit Genethliacorum dementiſſimas prædictiones:* τὴν περὶ τὴν γένεσιν σπουδὴν *nominauit D. Chryſoſt. in epiſt. ad Galatas. Fato ipſe Tertull. de anima c. 39. Dum in partu Lucina & Diana eiulantur, dum per totā hebdomadam Iunoni menſa proponitur: dum vltimâ die fata ſcribunda aduocantur.*

Cæſellius: Alfenus, vet. Iuriſconſ. *Alfenus Varus lib. 40. ſcripſit.*

Per proſtitutas frontes. *Frons proſtituta eſt perdita audacia, & meretricia ſimillima.*

Delubra æquitatis. Μέγιστα δίκης τεμένη, *magna iuſtitiæ templa dicuntur Anthol. epigr. 4. & olim Iudicum conſeſſus in templis, vt notaui in Iconibus.*

Vlulabili clamore Therſiten. *Vidit illud Homeri.*

Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολώα.
Ὃς ῥ' ἔπεά φρεσὶν ᾗσιν ἄκοσμά τε πολλά τε ᾔδει.

Therſites autem ſolus adhuc loquaciſſimus tumultuabatur:
Qui verba in animo ſuo immoderata multáque ſciebat.

Per morborum ſimulationem. *Præclarè ampliationes litium malitioſas, & ceſſationes exagitat.*

Septem vendibiles introitus. *Notus*

tus in eo mos Rhetorum, qui certa exordia ſibi fabricabant, quibus in omni argumento, quaſi Delphico gladio, vterentur.

Aduocatorum ſimulachra. *Silentes patronos, quos priùs dixit vmbris ſuis ſimiles.*

Et agi cœperint alicuius fortunæ, vel ſalus. *Quis non videt Perſianum illud:*

Fur es, ait Pedio: Pedius quid? crimina raſis
Librat in antithetis, &c.

Concionaria Gracchi fiſtula. *Notus Caij Phonaſcus, qui à tergo concionantis domini fiſtulam tenens, concitatum & ira tonantem, molli tenore molliebat. Plutarch. in Cato.*

Pulueris periculoſi. *Puluis hic, forenſis acies, vt apud Tullium 1. de Orat. Educere dictionem, ex vmbratili exercitatione in puluerem.*

Philiſtionis. *Philiſtio Poëta comicus, qui ſcripſit inter cæteras Comœdias βαιλεγύως ac φιλόγελων, Nugas, & Ridiculum, & riſu ipſe mortuus eſt.* Suidas. *Sidon. epiſt. 11. lib. 11.*

SENATVS POPVLIQVE Romani ſui temporis flagitioſos mores deſcribit Ammianus his verbis.

Deſcriptio LII.

ITa autem pauci ſunt inter eos ſeueri vindices delictorum, vt ſi aquã calidam tardiùs ſeruus attulerit, trecentis adfigi verberibus iubeatur. Si hominem ſponte occiderit propriã, inſtantibus plurimis vt damnetur vnus dominus, hactenus exclamat; Quid faciat manioſus & nequã? Ciuilitatis autem hoc apud eos eſt nũc, quòd expedit peregrinos iure interficere, quibuslibet, quanquam rogatis ad conuiuium, excuſare. Defunctum enim patrimonij ſe perpeti Senator exiſtimat, ſi ij defuerit, quem aliquoties libratis ſententiis inuitauerit ſemel. Pars eorum, ſi agros viſuri proceſſerunt longiùs, aut alienis laboribus venaturi Alexandri magni itinera ſe putant æquiparaſſe, vel Cęſaris: vel ſi à lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis; Puteolos, vel Caietam maximè, cùm id vaporato audeãt tempore: vbi ſi inter auratа flabella laciniis ſericis inciderint muſcæ, vel per foramẽ vmbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis; queruntur quòd non ſunt apud Cimmerios nati: Dein cùm à Siluani lauachro, vel Mammeæ aquis ventitant hoſpitalibus, vt quiſquam eorũ egreſſus tenuiſſimis ſe terſerit linteis: ſolitis preſſoriis veſtes luce nitentes arbitra diligenter explorat; quæ vnà portantur ſufficientes ad iuuandos homines vndecim: tandemque electis aliquot inuolutus, receptis annulis, quos ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis vt metatis abit: quidam ex his, licèt rari, aleatorũ vocabulum declinantes, ideoque ſe cupiẽteſappellari teſſerarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones: hoc tamen fatendum eſt, quòd cùm omnes amicitiæ Romæ tepeſcant, aleatoriæ ſolæ, quaſi glorioſis quæſitæ ſudoribus, ſociales ſint, & affectu nimio firmitate plena connexæ: vnde quidam ex his gregibus inueniuntur, ita concordes, vt quis illos eſſe exiſtimet fratres. Ideóque videre licet, ignobilem, artis teſſerariæ callẽtem arcana, vt Coronem Porcium ob repulſam Præturæ, nec ſuſpectam antea, nec ſperatam, incedere grauitate compoſita mœſtiorem, quòd ei in maiore conuiuio, vel conſeſſu, proconſularis quidam eſt antelatus.

Subſident aliqui, curioſos homines, ſenes, aut iuuenes, orbos, vel cœlibes, aut etiam vxores habentes aut liberos, (nec enim in hoc titulo diſcrimen aliquod obſeruatur,) ad voluntates condendas, allicientes eos technis miris; qui cùm ſupremis in-

SS ii

ticiis ordinatis, quæ habebant reliquerunt his quibus morem gerendo teſtati ſunt, illico pereunt.

Alius cum dignitate, licèt ceruice tumidâ, gradiens, notos antea obliquato contuetur aſpectu, vt poſt captas Syracuſas exiſtimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negant eſſe ſuperas poteſtates in cœlo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrãtur ſe cautiùs poſſe, antequã ephemeride ſcrupuloſè ſciſcitata didicerint. Vbi ſit, verbi gratia, ſignum Mercurij, vel quotam Cancri ſyderis partem polum diſcurrens obtineat Luna.

Alius ſi creditorem ſuum flagitare moleſtiùs aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eúmque vt veneficum curat vrgeri. Vnde nonniſi reddita cautione, diſpendióque afflictus graui, diſcedit, & additur huic, debitorẽ voluntarium includit vt proprium, nec ante eius profectionem perabſoluit. Parte alia vxor (vt prouerbium loquitur vetus) eandem incudem diu noctuque tundendo, maritum teſtari impellit: hocque idem vt faciat vxor, vrget maritus inſtanter: & periti iuris altrinſecus adſciſcuntur, vnus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi: ijſdẽque ſubſeruntur genitalium extorum interpretes controuerſi: hinc præfecturas profuſiùs largientes, & ſepulturas diuitum matronarum; inde ad exequias virorum fœminas inuitãtes: & neceſſaria parari oportere innuentes, nec in rebus humanis quicquam bonum nôrunt, niſi quod fructuoſum. Sic amicos, tanquam pecudes, eos potiſſimùm diligunt, ex quibus ſperant ſe maximum fructũ eſſe capturos; quũque mutuum illi quid petũt, Soccos, vt Mitiones videbis, & Lachetas: cũ adiguntur vt reddãt, ita cothurnatos, & turgidos, vt Heraclidas illos Cteſiphontem & Temenum putes.

Notæ ad deſcriptionem Senatus Romani.

Alienis laboribus venaturi. *Neq; enim laborant in venando, ſed concluſas ſeruorum induſtria in ſepta feras, cũ omni facilitate capiebãt. Quod Plinius oſtẽdit in Traiano. Vſurpabant iſtã quoque gloriã illi Principes, qui obire non poterãt; vſurpabãt autem vt domitas fractáſque clauſtris feras, ac denique in ipſorum ludibrium emiſſas mentita ſagacitate colligerent. Quod inuentum Perſicorum Regum indicat Curtius Rufus li. 8. Barbaræ opulẽtiæ in illis locis, haud vlla ſunt maioræ indicia, quàm magnis nemoribus ſaltibuſque nobilium ferarum clauſi greges. Spatioſas ad hoc eligunt ſyluas, perenniũ aquarum fontibus amœnas.* Perſarũ Regum mod venen.

A lacu Auerni lẽbis inuecti ſunt pictis. *Auernus lacus eſt Cãpaniæ prope Baias, Baiis quoque proximi Puteoli, & Caieta, oppida omni deliciarum genere refertæ; quæ delicati illi, velut lautitiæ ſuæ receptacula frequentabant: & ne quid ad voluptatem deeſſet, pictis nauigiis per leniſſimos amnium fluxus ferebantur. Talis Cleopatræ nauis deſcribitur à Floro lib. 4. aurea puppe velóque purpureo.* Auernus lacus

Quam Plutarch. *fuſiùs proſequitur in* Antonio, *vbi Reginam nauigantem inducit,* ἐν πορθμίῳ χρυσοπρύμνῳ τῶν μὲν ἱςίων ἀλουργῶν ἐκπεπετασμένων, τῆς δ' εἰρεσίας ἀργυραῖς κώπαις ἀναφερομένης πρὸς αὐλὸν ἅμα σύριγξι καὶ κιθάραις συνηρμοσμένοις. *Vide deſcriptionem. Talis Neronis inter Copas nauigatio apud Tranquill. in Ner. 27.* Naues elegan.

Inter aurata flabella. *De vſu flabellorum ad abigendas muſcas, & ventulum excitandum, habes Propert. lib. 2. el. 24. Mart. l. 3. ep. 80. Ter. in Eunucho. act. 3.*

Siluani lauacrum. *Prop. lib. 4.* Sil-

uani ramoſa domus, *penè in ipſius verbis faſcibus. Aquæ verò Mammeæ dicuntur thermæ ab Alexandro Seuero inſtauratæ, de quibus Ælius Lampridius. In his thermis nominis ſui, iuxta eas quæ Neroniana fuerunt, aqua inducta, quæ Alexandrina nunc dicitur, Nerua thermas ſuas, de priuatis ædibus ſuis, quas emerat, diruptis ædificiis, fecit.*

Solitis preſſoriis veſtis. *Veſtes ſignificat in prælo compoſitas: qui mos veterum fuit. Mart. l. 2. v. 45.*

Sic tua compoſitis perlucent præla lacernis,
Sic micat innumeris arcula ſynthesibus.

Digitis vt metatis abit. *Fortè hîc aliquid corruptum, niſi metatos digitos intelligit, inſertis annulis diſtinctos, vt hortum digeſtis in quincuncem arboribus compoſitum: hoc enim eſt metari, apud Columellam lib. 9. Quòd autem annullos ita componerent, teſtis eſt Seneca 7. de natur. 51. Exornamus annullis digitos in omni articulo gemma diſponitur.*

Aleatorum vocabulum declinantes. *Nam aleatores legibus Romanis damnati, vt licet colligere ex Cicer. Philipp. 2. & aleatoris nomen infame. Vide Iuuenal. ſatyr. 1. Martial. Horat. 24. l. 3. Clementem Alexand. in Pædagogo. D. Cyprian. contra aleatores: ad ſummũ leges, quæ extant in Codice Theodoſ. multa de alta diximus alibi.*

Teſſerarios. *Teſſerarij quid aliud ſunt quàm κυβευταὶ, et hi quid ſunt niſi aleatores? idcirco dixit differre, vt fures, & latrones, qui parum differunt; niſi hi ſint obſeſſores viarum, illi nocturni graſſatores.*

Aleatoriæ amicitiæ. *Has rabioſas tamen amicitias dixit Cyprianus contra aleatores.*

Subſident aliqui. *Perſtringit teſtamentorum captatores, quorum tam frequens mentio apud Satyricos, vt nulli domus notior quàm illi ſint.*

Multi apud eos negant eſſe ſuperas poteſtates.

Illinc prima mali labes mortalibus agris,
Naturam neſcire Dei.

Nec in publicô prodeunt. *Miſera tyrannis Aſtrologiæ indiciariæ, quam ſuperſtitionem diſertè confutat D. Aug. lib. 5. de Ciuitate Dei. c. 7. Chryſoſt. in epiſt. ad Galat. Tertull. de Idololatria. Iſidorus Peluſiota ep. 228. Helladius, Theodorus, Mar Ficinus, &c. innumeri.* *Aſtrologi iudiciariæ tyrannis.*

Parte alia vxor. *Perfidia inter coniuges deteſtanda, qui cùm ſe mutuò hæredes fecerunt, inſidiis quique mutuis viciſſim vitæ inſidiantur.*

Mitiones videbis, & Lachetas. *Mitiones & Lachetes perſonæ comicæ viles & humiles.*

Cteſiphon, & Temenus. *Heraclidæ tragici Reges: quod ad ſoccum attinet, Probum παχυμιμικῶς dixit humiliorem ſocco, lib. 27. c. 10.*

Ad deſcript. Populi *Romani.*

Per Ianos. *Iani Romæ templa tria. Primum, Bifrontis, à Romulo ſeu Numa conditum: Alterũ, Quadrifrontis, ab Auguſto, vt teſtatur Seruius, inſtauratum: Tertium, à Diuillio, de quo Tacit. l. 2. Annal.* *Iani Romæ templa 3.*

Circumflexerit metam. *Nôrunt omnes, aurigas in ludis Circenſibus, ita circumflexiſſe metam, vt eam non tangerent, vnde Claud. Meta timetur equis. & Horat. Metáque feruidis Euitata rotis*

Per ſibilos exploduntur. *Quo Cicero ad Atticum paſtoritias fiſtulas appellat, vt ſuprà notauimus.*

Spectaculo Exodiario. *Exodium, carmen ridiculum, quod in exitu chori fabulæ Attellanæ cantabatur. Iuuenal. ſatyr. 6.*

Vrbicus exodio riſum mouet Attellanæ.

Per te ille diſcat. *Prouerbium apparet fuiſſe in ridiculis tempore Ammiani, ſed vnde, aut qua occaſione natum, nemo, quod ſciam, meminit.*

HVNNI.

Deſcriptio LIII.

Ex Ammiano. l. 31.

HVnnorum gens monumentis veteribus leuiter nota, vltra paludes Mæoticas glacialem Oceanũ accolens, omnem modum feritatis excedit: vbi quoniam ab ipſis naſcẽdi primitiis infantium, ferro ſulcantur altiùs genæ, vt pilorum vigor tẽpeſtiuus emergens, corrugatis cicatricibus hebetur; ſeneſcunt imberbes abſque vlla venuſtate, ſpadonibus ſimiles. Compactis omnes firmiſque membris, & opimis ceruicibus prodigiosè deformes: & pandi, vt bipedes exiſtimes beſtias, vel quales commigrandis pontibus effigiati ſtipites, dolantur incomptè in hominum figuras: ſic & in ſua vita viſi ſunt aſperi, vt nec igni, neque ſaporatis indigeant cibis, ſed radicibus herbarum agreſtiũ, & ſemicruda cuiuſuis pecoris carne veſcantur, quàm inter femora ſua, & equorum terga ſubſertam, fotu calefaciunt breui. Ædificiis nullis vnquam tecti, ſed hæc velut ab vſu communi diſcreta ſepulchra declinant. Nec enim apud eos, vel arũdine faſtigiatum reperiri tugurium poteſt: ſed vagi, montes peragrantes, & ſyluas, pruinas, famem ſitimque perferre ab incunabulis aſſueri, peregrè tecta, niſi adigente maxima neceſſitate, non ſubeunt; nec enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus ſylueſtrium murium conſarcinatis. Nec alia illis domeſtica veſtis eſt, alia forenſis. Sed ſemel obſoleti coloris tunica collo inſerta, nõ antè deponitur, aut mutatur, quàm diuturnâ carie in pãnulos defluit defruſtata. Galeris incuruis capita tegunt, hirſuta crura coriis munientes hœdinis; eorúmque calcei formulis nullis aptati vetant incedere greſſibus liberis.

Qua cauſſa ad pedeſtres parum accommodati ſunt pugnas: verũ equis propè affixi, duris quidem, & deformibus, & muliebriter iiſdem nonunquam inſidentes, funguntur muneribus conſuetis: in ipſis quiuis in hac natione pernox, & perdius emit, & vẽdit cibúmque ſumit, & potum, & inclinatus ceruici anguſtæ iumenti, in altum ſoporem ad vſque varietatem ſuffunditur ſomniorum: & deliberatione ſuper rebus propoſitâ ſeriis, hoc habitu omnes in communi conſultant. Aguntur autem nulla ſeueritate regali, ſed tumultuario primatũ ductu contenti perrumpũt quicquid inciderit, & pugnant nonnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prælia cuneatim variis vocibus ſonantibus toruũ; vtque ad pernicitatem ſunt leues & repentini, ita ſubitò de induſtria diſperſi langueſcunt, & impoſita acie cũ cæde vaſta diſcurrunt, nec inuadẽtes vallum, nec caſtra inimica pilantes, prę nimia parte decernuntur: eóſque omniũ accerrimos facilè dixeris bellatores, quòd procul miſſilibus telis, acutis oſſibus, pro ſpiculorũ acumine arte mira coagmentatis, ſed diſtinctis cominus ferro, ſine vi reſiſtunt, hoſtéſque dum mucronũ noxias obſeruant, contortis laciniis illigãt, vt laqueatis reſiſtentiũ mẽbris equitãdi vel gradiẽdi adimẽt facultatẽ.

Nemo apud eos arat, nec ſtiuam alquando contingit; omnes enim ſuis ſedibus fixis, atque lari, vel lege, aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis, in quibus habitant, vbi coniuges ex villis veſtimenta contexunt, & coëunt cum maritis, & pariunt, & aduſque nutriunt pueros, nullúſque apud eos interrogatus, vnde oritur, reſpondere poteſt, alibi conceptus, natúſque procul, & longiùs educatus. Per inducias infidi, inconſtantes ad omnem

autam incidentes ſpei nouæ, perquam mobiles totum furori incitatiſſimo tribuentes.

Inconſultorum animalium ritu, quod honeſtum inhoneſtumue ſit, penitus ignorantes. Flexiloqui & obſcuri, nullius religionis, vel ſuperſtitionis reuerentia aliquando diſtricti, auri cupidine immenſa flagrãtes, adeo permutabiles, & iraſci faciles, vt eodem aliquoties die à ſociis nullo irritante deſciſcant, itidémque propitientur nemine leniente.

Hoc expeditum indomitúmque hominum genus externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum, & cædes, aduſque Achaiam peruenit.

Nota.

Effigiati ſtipites. *Ii vocantur Telamones, & Atlantes: Vitruuius lib. 6. c. 10. Item, ſi qua virili figura ſigna mutulos aut coronas ſuſtinent, noſtri Telamones appellant. Cuius rationes, quid ita, aut quare nõ inueniuntur? Græci verò eos* Ἀτλαντας *vocitant. Atlas enim hiſtoricè formatur, ſuſtinens mundum.*

HELLVO.

Ex Cicerone in Verrem.

Deſcriptio LIV.

ERant autem conuiuia non illo ſilentio Prætorum, atque Imperatorum, neque eo pudore, qui in magiſtratuum conuiuiis verſari ſolet: ſed cum maximo clamore, atque conuitio: etiam nonnunquam res ad manus atque ad pugnam veniebat: Iſte enim prætor ſeuerus, ac diligens, qui populi Romani legibus, quę in poculis ponebantur, obtemperabat: itaque erant exitus euſmodi, vt alius, inter manus, è conuiuio, tanquam è prælio, auferretur. alius tanquam occiſus relinqueretur: pleriquefuſi, ſine mente, ac ſine vllo ſenſu iacerẽt, quiuis vt cùm aſpexiſſet, non ſe Prætoris conuiuium, ſed vt Cannenſem pugnam nequitię videre arbitraretur.

AFFECTVS.

AMOR.

Ex Græco Oppiani.

Ὄβειμ' ἔρως πόσος ἐστὶ.

Deſcriptio LV.

AMor, vt aiunt Poëtæ, ephebus eſt, glabellus corpore vultu ſpecioſus, alis volucer, manu promptus, arcu, ſagittis, & facibus armatus. Quin potiùs affectus eſt animi in rem amatam, pręceps, vehemens, incenſus. Qui, Deus bone, quantus eſt, quanta machinatur? quantum imperat? & quantum ludit? ſtat quidem terra firmiſſimis defixa radicibus, & tamen ab eo commouętur: fluunt inquieta maria continuis lapſibus, & ab eo conſtringuntur. Altum eſt cœlum, & ab eo ſuperatur: profundi sũt inferi, iidem ipſi ab eo penetrantur: in æthere, in aquâ, in igne, in terris, infra terras, vbique ſui dominatus impreſſi veſtigia: ipſi mehercule mortui eius potentiam reuerentur, ſceptrũ adorant, formidant imperium. Ad eius ignem Vulcanus fumus eſt, debilia ſunt ſolis tela, fictilia Iouis fulmina. Crudeles enim habet ſagittas, acerbas, ardentes, igneas, prudentiæ corruptices, furioſas, quæ vbi primùm cor attigerunt, immedicabilem quandam tabem inſtillant, qua non modò homines, ſed & brutæ animantes totæ liqueſcunt. Quid cùm ipſe improuiſus inſtar procellę

Vide Oppianum de venat. 1. & de piſcatu lib.

labitur in pectus, & per oculorum feneſtras in cor hominum penetrat, velox, acer, acutus, facibus vndique collucens? lenem flammam medullis atque oſſibus inſpirat; quæ dolorum æſtus, & furores, longiùs inſerpens, ſecum trahit. Hac flos corporis, & venuſtas coloris, deperditur, pallor vultus obſidet, in maciem liquantur genæ. Hâc cauantur oculi, tabeſcunt lumina, mens tota de ſede conuulſa percellitur.

I R A.

Deſcriptio LVI.

Arnob lib. 1.

QVid eſt enim aliud iraſci, quàm inſanire, quàm furere, quàm in vltionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem efferati pectoris alienatione debacchari? Hoc ergo Dij magni nôrunt, perpetiuntur & ſentiunt, quod feræ, quod belluæ, quod mortiferæ continent venenato in dente natrices: quod lenitatis in homine, quod terreno in animante culpabile eſt, præſtans illa natura, & in perpetua virtutis firmitate conſiſtens, ſcire aſſeueratur à vobis. Et, quid ergo ſequitur neceſſario? ni vt ex eorum luminibus ſcintillæ emicent, flammæ æſtuent, anhelum pectus ſpiritum iaciat ex ore, & ex verbis ardentibus labiorum ſiccitas inalbeſcat?

A V A R I T I A.

Extat Chryſoſtomi præclariſſima deſcriptio Homil. 29. in Matthæum, & homil. 9. in 1. ad Corinthios, vbi depingit mulierem quandam, forma belluina, barbaram, ignem ſpirantẽ, triſtificam, nigram, quales Ethnici Poëtæ depingunt Scyllas; quod fusè Iſidorus Peluſiota hac imagine eſt proſequutus.

Deſcriptio L V I I.

TὸΝ μὲν τῶν σωμάτων ἔρωτα, ἅτε δριμὺν μὲν ὄντα, ταχέως δὲ σβεννύμενον, διὰ τοῦτο οἱ ζωγράφοι σὺν λαμπάσι, καὶ πτέρυξι γράφουσιν, ὅτι ποτὲ μὲν ὑπεκκαίει τὰ πάθη, καπνίζων, ποτὲ δὲ διὰ κόρον ἀφίπταται. Τὸν δὲ τῶν χρημάτων οὐδεὶς οὔτε πλάσαι οὔτε γράψαι ἐτόλμησε. τάχα μὲν ἐπειδὴ οὐδὲ ἔρως ἐστὶν, ἀλλὰ μανία ἀνήκεστος. τάχα δὲ ἐπειδὴ οὔτε πλασθῆναι, ἀλλὰ οὔτε γραφῆναι αὐτὸν οἷόν τε· οὔτε γὰρ πεντήκοντα μόνον ἔχει κεφαλὰς κατὰ τὴν μυθευομένην ὕδραν, δι᾽ ὧν τῇ ἀπληρώτῳ γαστρὶ τὴν τροφὴν παραπέμπει. & cætera, quę Latinè ſic reddunt:

COrporum amorem, vt qui acer quidem ſit, verùm celeriter extinguatur, ob eam cauſſam pictores cum facibus & pennis depingunt, quoniam nunc libidinem inflammat, nunc rurſum ob ſaturitatem euolat. At pecuniarum amorem nemo vnquam fingere aut ſcribere auſus eſt. Cuius rei hæc fortaſſe cauſſa eſt, quia ne amor quidem eſt, ſed inſanabilis furor? aut hæc fortaſſe, quia nec fingi nec deſcribi poteſt. Neque enim quinquaginta duntaxat capita habet, vt fabuloſa illa Hydra, per quæ ad inexplebilem ventrem cibos tranſmittat; nec inſaturabilis illius portenti inſtar afficitur: nec denique Briarei in modum, centum duntaxat manibus armatus eſt, quin ne pennas quidem habet; Sâtiari enim atque expleri nequit. Quonam itaque modo quiſpiã tale monſtrum effingere aut pingere queat? cùm quo Scylla comparata fidem inueniſſet, etſi alioqui incredibilis? Verùm quoniam oratio quouis colore expreſſior eſt, ac quauis cerâ ad effingendum mollior, quantum libebit, eum delimare conabor. Non quòd id perfectè atque abſolutè conſequi

poſſit, ſed vt belluinam ipſius & inamœnam effigiẽ iis qui eo capti sũt, inuectiuâ oratione proſcindat. Mihi enim puero nuſquam ſimilis eſſe videtur: non enim amor, ſed furor; verũ fœminæ cuidam: nam hoc quoque amentiæ ipſius, atque improbitatis indicium ſit, belluina forma præditæ: ignémque ſpiranti, ac ſexcentas viperas crinium loco in capite habenti, perpetuò ſibilantes, ac mortiferum venenum euomentes: ſexcentas item manus vnguibus abundantes; quorũ opere alios lacerat, alios ſagittis impetit, ab aliis pecunias extorquet: ac denique ſexcenta ora: neque enim minatur duntaxat, aut calumnias ſtruit, verumetiam adulatur: ac ſeruilem in modum alloquitur, & peierat, turpiſque quæſtus cauſa innumeras excogitat occaſiones. Quin oculos habet non vt naturæ conſentaneum eſt, cernentes, aut quenquam verentes, non amicum, non fratrem, nõ cognatum, non benefactorem: verùm aſperum quoddam, & acre, atque crudele, & inhumanum, igneúmque obtuentes. Neque enim rerum naturam perſpicit, nec illud animaduertit, quòd perſæpe cum permulta mouerit, ad hoſtium manus pecunias tranſmiſerit: vnde etiam innumeras ei, qui captus eſt, notas inuſſit. Porrò autem aures vſque adeo ſeptas & obturatas habet, vt nec ſupplices preces, nec gemitus, nec fletus, nec vituperationes audiat: tantum verò ab eo abeſt, vt pennas habeat, quæ ſaturitatem deſignant, vt ne pedes quidem ipſi vir vllus cordatus tribuere queat. Neq; enim egredi, atque ab eo qui captus eſt, ſecedere poteſt: verùm manus in omnes immittens, ferro quouis ac plumbo grauior inſidet: atque ita cõparata eſt, vt omnia quidem accipiat, verùm eorum quæ accipiat, multitudinem, fomitis atque incitamenti materiam habeat, rerúmque acceptarũ finem, capiendarum initium faciat: ecquis igitur accerrimo & inexplebili furore, atque innumera peccata, & maledicta, & dedecora, & intemperãtias, ac petulantias nobis conflante capiatur, ecquis animum inducat, cũ in hac vita, tam miſerè viuere, vt dies, noctéſque velut flagris quibuſdam laceretur? nec requiem vllã aut ſomnum ſentiat: & hîc ſuppliciorum atque cruciatuum initium capiat? Quid autem initium dico? Hîc enim eos, quos ceperit, tyranno quouis acerbiùs torquet, & excruciat, in eos inſultãs, ac præcipuas partes attingens, ac ne tantillum interquieſcere ſinens verum grauiorem ipſis pœnam inferens, quàm ij luant, qui ad metalla damnati ſunt. Nam illis, confecto opere, ſomno ac quiete frui licet; his autem ea ſomni quoque portum, velut aggeſta terra obſtruens, noctu quoque ſæua illa & inhumana edicta proponit. Hos enim ad latrocinia mittit, illos ad cædes perpetrandas: ac ne debitum quidem mortuis munus veretur, quod etiam barbari ac Dæmones honore proſequuntur: verùm aduerſus mortua corpora nefarias eorũ, quos obſtrictos tenet, manus armat: nouum & ſceleratum latrocinij genus excogitans. Quamobrem omnia ipſius vitia mente voluentes, nẽpe, quòd belluina forma prædita eſt, atque tetra & inamœna, quòd ſpirans, inexplebilis, & oculis, auribúſque capta, & crudelis, & execranda, & Deo inuiſa & implacabilis, atque crudelis: neque enim blanditiis atque obſequiis delinita aliquid remittit, verùm, tum potius efferatur, cùm maximè colitur: nullum non lapidem moueamus, quo ab ea minimè capiamur; facilius enim erit non capi, quàm cùm captus ſis, effugere, ſi autem nos capi contigerit, omnes neruos contendentes, diuinam opem imploremus: hâc enim ſublatâ, nemo à tali captiuitate abſtrahi poteſt. Multis enim talis eſt hæc captiuitas,

vt ab ea emergere ac reuocari nequeant: quæſtus quidem faciendi cupiditatem comprimamus; quæ autem collecta ſunt, aut confertim, aut paulatim egentibus diſtribuamus: nam hæc demum ſola ratio eſt, qua ab eiuſmodi captiuitate reuocemur.

Notæ.

Hæc luculenta pictura Auaritiæ ab adiunctis partium, grauiſſimi viri penicillo expreſſa: in qua hæc obiter noto.

Δειμοῦ μὲ ὄντα. *& de eodem dixit Oppianus,*

ἀσθμαίνεις δὲ πυρὸς δειμεῖαν ὁμοκλήν.

Inſpiráſque ignis acutam vim.

Συνλαμπάσι καὶ πλέγυξι. *Hæc eſt eius pictura apud Græcos, Satyrum, Alcæum, Antipatrum, Mæcium, Crinagoram, Moſchum, Marcianum, &c. quorum teſtimonia nihil hîc attinet infercire.*

Μανία ἀνήκεστος, χρυσομανίαν *dixit D. Baſil.* φιλοκερδέα λύσσην, *Nonnus in Ioannem.*

Πεντήκοντα κεφαλαί. *Hoc commentum Piſandri Camerenſis, inquit Scholiaſtes, Anthol. ad l. 4. qui Hydræ multas ceruices finxit ad horrorem*

Βεβάρεω, ιλ. α. 403.

Ὧ καὶ τῆς Σκύλλης. *Similiter M. Tullius Antonij inſatiabilem auaritiam confert cum Charybdi.* Quæ Charybdis tam vorax. *Ariſtophanem ſequutus, qui in equitibus: dixit* φάραγγα καὶ χάρυβδιν ἁρπαγῆς, *quamquam hic per metaphoram extulit, quod ille vetat, de orat. l. 3.*

Στηλιτεύων μανίαν. στηλιτεύειν *eſt diuulgare, & quaſi in pilis & columnis inciſum omnibus proponere; qui mos Athenis fuit, vt teſtatur Demoſthenes Philipp 3. in columnis videlicet arcis eorum nomina inſcribere, qui publica infamia notati eſſent.* κατέθεντο εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες εἰς ἀκρόπολιν.

Columnis inſcribere nomina.

ΑΡΘΜΙΟΣ.

Ὁ Πυθώνακτος ὁ Ζελείτης ἄτιμος ἔστω. *Ex quo* στηλιτεύειν, δημοσιεύειν *vt interpretatur Suidas, & confirmat D. Greg.* αἱ εἰκόνες στηλιτεύουσι τὴν λώβην τοῦ σώματος. *Quanquam in bonam etiam partem vſurpauit Philo, de vita Moſis, l. 3.* εἰς τὸ εὐχάριστον ἀθανατίζεται, καὶ ἀνάγραπτον στηλιτεύεται παρὰ τῷ θεῷ. Cuius gratus animus immortali memoria celebratur, & velut ſcriptis in columna literis, manet apud eum.

Quò reſpexit Auſonius, cùm dixit in actione gratiarum, ad Gratianum Imperatorem. Has ego litteras tuas, ſi in omnibus pilis atque porticibus, vnde de plano legi poſſint, inſtar edicti pendere mandauero, nonne tot ſtatuis honorabor, quot fuerint paginæ libellorum?

Μυρίας μὲ ἔχεις. *Hæc furiarum* ἀνασκευή.

Quibus anguinea redimita capillo
Frons expirantes præportat pectoris iras.
Catullus.

Μυρίας δὲ χεῖρας ὄνυξι κομῶντας. *Præclarè iſta rapacitatem belluæ exprimunt, cui fœdiſſima ventris ingluuies, vncæque manus.*

Οὐδ' αἰδουμένοις τινά. *Proſper, lib. 1. de vita contemplatiua.* Vaſtat in nobis quicquid verecundiæ & pudoris inuenerit.

Ἀκοὰς δὲ τοσούτων π. *Nihil omnino audit auarus, dum ab eo aliquid petitur, aut ſi audit, hanc vnam vocem reſpondet, vt ait D. Baſilius.* οὐκ ἔχω, οὐ δώσω.

Ἀνάπαυσιν οὐκ εἰδώς. *Cyprianus nobili epiſtola: Suſpirat ille in conuiuio, bibat licèt gemma: et cùm epulis marcidum corpus torus mollior alto ſinu condiderit, vigilat in pluma.*

Παντὸς τυράννου πικρότερον. *Rectè ferreum eius imperium Proſper nominat.* O facinus inauditum! Suaui Chriſti iugo contempto ferreum cupiditatis imperium voluntaria mentium inclinatione ſuſpicimus.

Au[ari]tiæ ferr[eu]m imp[er]ium.

RABIES.

RABIES, ET PHRENESIS,

Ex Philoſtr. in Hercule furente.

Deſcriptio LVIII.

Τῶν δὲ αἴσθησις μὲν αὐτῶν οὐδεμία, ἀναρρίπτει δὲ τοὺς προσιόντας, καὶ συμπατεῖ, πολὺ μὲν τὸν ἀφρὸν διαπτύων, μειδιῶν δὲ βλοσυρὸν, καὶ ξένον, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀτενίζων ἐς αὐτὰ ἃ δρᾷ, τὸ δὲ τοῦ βλέμματος εὔνοιαν ἀπάγων, ὥς ἂν ἐξηπάτηται. βρυχᾶται δὲ καὶ ἡ φάρυγξ, καὶ ὁ αὐχὴν ἐμπίπλαται, καὶ ἀνοιδοῦσιν αἱ περὶ αὐτὸν φλέβες, δι' ὧν ἐς τὰ καίρια τῆς κεφαλῆς ἀναρρεῖ πᾶσα χορηγία τῆς νόσου.

IPſe verò eorum nihil omnino ſentit, ſed adeuntes reiicit, ac proculcat, multam quidem expuens ſpumã: truci atque inſolenti riſu cachinnans, defixiſque in ea quæ facit, reſpiciens oculis; tum ſeuerus aſpectu, quaſi deluſis ſenſibus: guttur interiùs fremit, ceruix inflatur, intumeſcunt venæ, per quas ad capitis vitalia tota morbi vis influit.

INVIDIA.

Ex D. Baſilio.

Deſcriptio LIX.

Ὄφεως ἐστι δίδαγμα, δαιμόνων εὕρημα, ἐχθροῦ ἐπισπορὰ, ἀρραβὼν κολάσεως, ἐμπόδιον εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ γέενναν, στέρησις βασιλείας, δῆλοι δὲ πως καὶ αὐτῷ τῷ προσώπῳ τυγχάνουσιν οἱ φθονοῦντες. ὄμμα τούτοις ξηρὸν καὶ ἀλαμπὲς, παρειὰ κατηφὴς, ὀφρῦς συμπεπτωκυῖα.

SErpentis eſt documentum Inuidia, diaboli inuentum, inimici ſatio, punitionis arrhabo, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni priuatio; nam & ipſo fatentur ore hoc vitium inuidi, aſpectus illis eſt aridus, & obſcurus, gena ſubtriſtis, ſupercilium demiſſum.

NVNC DESCRIPTIONES ALIQVOT præcipuorum animalium ſubijciemus, laudatis auctoribus; ad quarum exempla cætera in eodem genere conformari poſſint.

A V E S.

Ex D. Gregorio Nazianzeno.

Deſcriptio L X.

ΣΚέψαι μοι καὶ ὀρνέων ἀγέλας, καὶ ποικιλίας, εἴτε σχήματι, καὶ χρώματι, τῶν τε ἀλάλων, καὶ τῶν ᾠδικῶν. καὶ τίς τούτων μελῳδίας ὁ λόγος, καὶ παρὰ τίνος: τίς δὲ ὁ δοὺς τέττιγι τὴν ἐπὶ στήθει μαγάδα, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κλάδων ᾄσματά τε, καὶ τερετίσματα, ὅταν ἡλίῳ κινῶνται μεσημβρινὰ μουσουργοῦντες, καὶ καταφωνῶσι τὰ ἄλση, καὶ ὁδοιπόρον τῶν φωναῖς παραπέμπωσι.

AD hæc greges auium conſidera, quãque varia & multiplici figura ſint, varijſque coloribus: quî fiat vt aliæ mutæ ſint, aliæ canoræ: quæque harum ſuauiſſimi cantus ſit ratio, & à quo hãc facultatem acceperint: quis lyram cicadis in pectore dedit? & cantus illos, atque garritus, quos cùm meridiano ſolis æſtu ad muſicam excitantur; in arborum ramis fundunt, ac nemora ſono implent, & viatorem vocibus proſequuntur?

P H OE N I X.

Deſcriptio L X I.

ÆThiopes atque Indi, diſcolores maximè & inenarrabiles ferunt aues; ante omnes, nobilem Arabia Phœnicem; haud ſcio an fabuloſum vnũ in toto orbe, nec viſum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, roſeis caudam pennis diſtinguentibus, criſtis faciem, capútque plumeo apice cohoneſtãte. Hic poſtquam longam ſæculorum ſeriem viuendo expleuit, naturæ ipſius inſtinctu rogum concinnat, ſuaui fragrantium lignorum copiâ refertum, quẽ ſepulchri ſimul & lectuli loco ſit habiturus: in eo ſepelitur, & quieſcit. Mox etiam ex eo reſurgit ad vitam: poſtquam enim afflantibus ſolis radiis incenſa iam pyra cõflagrauit ales nobiliſſimus, vt ſuis mox cineribus pubeſcat, exiguum vermiculum relinquit in fauilla: qui paulatim animam, & ſpecioſi corporis induit effigiem; ſic Phœnix pater eſt, & patri ſimillimus filius.

Vide Plin. lib. 10. c. 2.

A Q V I L A.

Deſcriptio L X I I.

AQuila enimuero cùm ſe nubium tenus altiſſimè ſublimauit, euecta alis, totum iſtud ſpatium qua pluitur, & ningitur, vltra quod cacumen nec fulmini nec

fulguri locus eſt, in ipſo (vt ita dixerim) ſolo ætheris, & faſtigio hyemis: cùm igitur eò ſeſe aquila extulit, nutu elementi læuorſum vel dextrorſum tanta mole corporis labitur, velificatas alas quò libuit aduertens, modico caudæ gubernaculo, inde cuncta deſpiciens, ibidem pennarũ eminus indefeſſa remigia, ac paulisper cunctabundo volatu pene eodem loco pendula circuntuetur, & quærit quorſus potiſſimùm in prædam ſeſe ſupernè ruat, fulminis vice: de cœlo improuiſa ſimul campis pecua, ſimul montibus feras, ſimul homines vrbibus vno obtutu ſub eodem impetu cernens, vnde roſtro trãsfodiat, vnde inuncet vel agnum incurioſum, vel leporem meticuloſum, vel quodcunque eſui animatum vel quodcunque eſui animatum vel lanatum fores obtulit.

Apul. lib. 1. Florid.

PSITTACVS.

Deſcriptio LXIII.

PSittacus auis Indiæ eſt, inſtar illi minimo minus quàm columbarum, ſed nec colorum columbarum. Non enim lacteus ille vel liuidus, vel vtrinque ſubluteus, aut ſparſus eſt, ſed color Pſittaco viridis, ex intimis plumulis, & extimis palmulis, niſi quòd ſola ceruice diſtinguitur. Enimuero ceruicula eius circulo niueo velut aurea torqui pari fulgoris circumactu cingitur, & decoratur: roſtri prima duritia, cùm in petram quampiam cõcitus altiſſimo volatu, præcipitat, roſtro ſe velut anchora excipit. Sed capiti eadem duritia, quę roſtro: cùm ſermonem noſtrum cogitur æmulari, ferrea clauicula caput tunditur: imperium magiſtri vt perſentiſcat hæc ferula diſcenti eſt. Diſcit autem ſtatim pullus vſq; ad duos ætatis ſuæ annos, dum facile os vti conformetur; cum tenera lingua, vti conuibretur. Senex autem captus, & indocilis eſt, & obliuioſus. Verùm ad diſciplinam humani ſermonis facilior eſt Pſittacus glande qui veſcitur, & cuius in pedibus vt hominis quini digituli numerantur: Nõ enim omnibus Pſittacis id inſigne, ſed omnibus proprium: quo eius lingua latior quam cæteris auibus, eo faciliùs verba hominis articulantur patẽtiore plectro, & palato. Id verò quod dicit, ita ſimiliter nobis canit, vel potiùs eloquitur, vt vocem ſi audias, hominem putes: Nam quidem ſi videas, idem conari, non eloqui.

Id. Florid. lib. 2.

PAVO, EX LVCIANO.

Deſcriptio LXIV.

Ὁ δὲ ταὼς ἦρος ἀρχομένου, πρὸς λειμῶνά τινα ἐλθὼν, ὁπότε καὶ τὰ ἄνθη προέρχεται, οὐ ποθεινότερα μόνον, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, ἀνθηρότερα, καὶ τὰς βαφὰς καθαρώτερα, τότε καὶ οὗτος ἐκπετάσας τὰ πτερὰ, καὶ ἀναδείξας τῷ ἡλίῳ, καὶ τὴν οὐρὰν ἐπάρας, καὶ πανταχόθεν αὐτῷ περιστήσας, ἐπιδείκνυται τὰ ἄνθη τὰ αὑτοῦ, καὶ τὸ ἔαρ τῶν πτερῶν, ὥσπερ αὐτὸν

PAuo autem incipiẽte vêre ad pratum aliquod accedens, quãdo & flores prodeunt, nõ amabiliores modò, ſed & (vt ita dixerit quiſpiã) floridiores; & quod ad colorem & tincturam attinet, liquidiores: ipſe quoque extentis pennis, iiſque oſtenſis ſoli, & ſublata cauda, eãque vndiq, circa ſe pãdens, ſpectãdos exhibet & illius flores, & ver illud pennarũ, perinde vt

προκαλοῦντος τοῦ λειμῶνος ἐς τὴν ἅμιλλαν. ἐπιστρέφει γοῦν ἑαυτὸν, καὶ περιάγει, καὶ ἐμπομπεύει τῷ κάλλει. ὅτε δὴ καὶ θαυμασιώτερος φαίνεται πρὸς τὴν αὐγὴν, ἀλλαττομένων αὐτῷ τῶν χρωμάτων, καὶ μεταβαινόντων ἠρέμα, καὶ πρὸς ἑτέραν εὐμορφίας εἶδος τρεπομένων. πάσχει δὲ αὐτὸ μάλιστα ἐπὶ τῶν κύκλων οὓς ἐπ' ἄκροις ἔχει τοῖς πτεροῖς, ἴριδός τινος ἕκαστον περιθεούσης. ὃ γὰρ τέως χαλκὸς ἦν, τοῦτο ἐγκλίναντος ὀλίγον, χρυσὸς ὤφθη, καὶ τὸ ὑπὸ τῷ ἡλίῳ κυαναυγὲς, εἰ σκιασθείη, χλοαυγές ἐστιν. οὕτω μετακινεῖται πρὸς τὸ φῶς ἡ πτέρωσις.

prato, ad huiuſmodi contentionem & certamen ipſum prouocante: conuertit quippe ſeipſum,& circumagit, &quaſi quãdam põpam agit pulchritũdinis ſuæ: quando videlicet etiã admirabilior apparet ad ſplẽdorẽ ſolis, variantibus ſe coloribus, & paulatim in alios atque alios tranſeuntibus, aliámque ac nouam formoſitatis ſpeciẽ ſubinde recipiẽtibus. Accidit autẽ hoc potiſſimùm in circulis, quos in ſummis pennis habet, quorum quẽlibet, quaſi quædã irides circundant. Nam qui antè æreus viſus fuit, mox inclinante ſe paulum illo aureus conſpicitur: & rurſum, quod ad lucem apparuit, ſi ſub vmbram transferatur, viride videbitur. Adeo ad luminis viciſſitudinem pennarum illè ornatus variatur. *Lucian. de domo.*

Item ex Tertulliano.

Tertull. l. de pallio.
Catacliſta veſtes de preſſorio. ſpẽdẽtes.
Tunica patagiata auro clauato,

QVamquam & Pauo pluma veſtis,& quidem de catacliſtis, imò omni conchylio depreſſior, qua colla florent, & omni patagio auratior, qua terga fulgent & omni ſyrmate ſolutior, qua caudæ iacent, multicolor, & diſcolor, & verſicolor, numquam ipſa, ſemper alia, etſi ſemper ipſa, quando alia toties denique mutanda, quoties mouenda.

LVSCINIA.

Deſcriptio. LXV.

LVſciniam, auditores, vnã ex auibus maximè ſolent, ij qui naturas animalium ſcribunt, admirari, quòd in tam paruo corpuſculo tam clara, tam ſuauis, tam magna, tam iucunda vox inueniatur: quòd verno tempore, cùm frondeſcere arbores incipiunt, diebus ac noctibus perpetuis ſine vlla intermiſſione canere ſoleat; vnde enim in auicula tam pertinax ſpiritus? vnde vis illa continendæ animæ, in canendo tanta, & vnà continuatione cantionis viuæ contentiones vocis & remiſſiones contineantur? vnde tam artificioſa támque perfectæ muſicæ ſcientia, tam ingenioſa modulatio, tam gratus auribus ſonus, qui modò in longum, continuo ſpiritu trahatur, modò ſumma quadam cum varietate flectatur, nunc conciſa voce diſtinguatur, nunc intorta copuletur? Quid cùm iterũ vocem reuocat, ex integra comprehenſione cantum edit? quid cùm modulos, nec inopinatò derepentéque commutat? quid cùm ipſa ſecum iucunda & tacita murmurat? nulla mehercule tã abſtruſa, tam difficilis eſt cantio, quam non exprimat luſcinia, plenam, grauem, acutam, crebram, extentam, ſummam, mediam, imam. Quid plura? Iam paruulis in faucibus omnia, quæ tanto labore, tanta induſtria, tanto ſtudio, tot inuentis inſtrumentis genera cantionum ars homi-

num excogitauit, integra atque perfecta reperiuntur.

Vide Geſnerum in Luſcinia.

Adde quæ habet Plinius lib. 10. c. 39.

Primùm tanta vox, tam paruo corpuſculo, tam pertinax ſpiritus. Deinde in vna perfecta Muſicę ſcientia modulatus editur ſonus: & nunc cõtinuo ſpiritu trahitur in longum, nũc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto; promittitur reuocato, infuſcatur inopinato: interdum & ſecum ipſe murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius, imus: Breuitérque omnia tã paruulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit.

COLVMBÆ COLLVM.

Ex Philone, de Temulentia.

Deſcriptio LXVI.

Τὸν αὐχένα τῆς περιστερᾶς ἐν ἡλιακαῖς αὐγαῖς οὐ κατανενόηκας, μυρίας χρωμάτων ἀλλάττοντα ἰδέας, ἢ οὐχὶ φοινικοῦν, καὶ κυανοῦν, πυρωπιῶν τε καὶ ἀνθρακοειδῆς, ἔτι δὲ ὠχρὶν καὶ ἐρυθρὸν, καὶ ἄλλα παντοδαπὰ ἔχει χρώματα, ὧν οὐδὲ τὰς κλήσεις ῥᾴδιον ἀπομνημονεῦσαι;

VIdiſti aliquando columbæ ceruicẽ radiis ſolis expoſitam, quã multis modis colores variet, puniceũ, cæruleũ, igneũ, & carbunculi ſpeciem referentem, pallidum item, & rubicũdum, & alios omnigenos, quorum ne vocabula quidẽ memorare ſit facile?

HIRVNDO.

Ex D. Ambroſio hexam. lib. 5. cap. 17.

Deſcriptio LXVII.

HIrundo, minuſcula corpore, ſed egregiè pio ſublimis affectu, quę indiga rerum omnium, pretioſiores auro nidos ſtruit: quia ſapienter ędificat; *Nidus enim ſapientię pretioſior eſt auro*: & cętera: de quibus alibi dictum.

GRVES.

Idem lib. 5. hexam. cap. 15.

Deſcriptio LXVIII.

MAnifeſtum ſanè eſt, in Septentrionalem plagam, hyeme grues frequentiſſimas conuolare: nec piguerit meminiſſe, quatenus expeditiones ſuas dirigant. Sub quodam militiæ eunt ſigno, & ne pergentibus ad deſtinata vis flatuum renitatur, arenas, deuorant, ſublatiſque lapillis ad moderatam grauitatem ſaburrãtur: tunc ſe tollunt in altiſſima, vt de excelſiore ſpecula metentur quas petant terras. Fidens meatu præit cateruas: volatus deſidiam caſtigat voce, quæ cogit agmen. Ea vbi fatigata eſt, ſuccedit alia: Pontum tranſituræ anguſtias captant: & quidem eas promptum eſt oculis deprehendere, quæ inter Taurinam ſunt, & Paphlagoniam, id eſt, inter Caramben & Κριοῦ μέτωπον. Cùm trans medium alueum aduenaſſe ſe ſciunt, ſcrupulorum ſarcina pedes liberant. Ita nautæ prodiderunt, compluti ſæpè ex illo caſu, imbre ſaxatili.

arenas non priùs euomunt, quàm ſecuræ ſedis ſuæ fuerint: concors cura omnium pro fatigatis, adeo, vt ſi quæ defecerint, congruant vniuerſæ, & laſſas ſuſtollãt, vſque dum vires otio recuperentur: nec in terra cura ſegnior; excubias nocte diuidunt, vt ex ſomnis ſit decima quæque. Vigiles ponduſcula digitis amplectuntur; quę ſi fortè exciderint, ſomnum coarguant: quod cauendum erit, clamore indicant: ætatem in illis prodit color; nigreſcunt enim ſenectute.

APES.

Ex D. Gregorio Nazianz. orat. 34.

Deſcriptio LXIX.

Πόθεν δὲ μελίσσαις τε καὶ ἀράχναις τὸ φιλεργὸν, καὶ φιλότεχνον, ἵνα τῶν μὲν τὰ κηρία πλέκηται, καὶ συνέχηται δι' ἑξαγώνων συρίγγων, καὶ ἀντιστρόφων. καὶ τὸ ἑδραῖον αὐταῖς διὰ τοῦ μέσου διατειχίσματος, καὶ διὰ γῆς ἐπιπλεκομένων τῶν εὐθείαις τῶν γωνιῶν πραγματεύηται, καὶ ταῦτα ἐν ζοφεροῖς οὕτω τοῖς σίμβλοις, καὶ ἀοράτοις τοῖς πλάσμασιν;

VNde apibus & araneis tantus laboris atq; induſtriæ amor, vt & illæ fauos conſtruant, ac ſexangularũ fiſtularum, ſibique inuicem ex aduerſo reſpondentium adiumento contineant, & per intermedium parietem, atque angulos, & rectis lateribus alternatim innexos, domicilium ſuum fulciant, idque in tam caliginoſis aluearibus obſcuriſque figmentis?

CVLEX.

Deſcriptio LXX.

IN magnis ſiquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis officina ſequaci materia fuit; in his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio? quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? & ſunt alia dictu minora? ſed vbi viſum in eo prætendit? vbi guſtatum applicuit? vbi odoratũ inſeruit; vbi verò truculentam illam, & portione maximam vocem ingenerauit? qua ſubtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum crura? diſpoſuit ieiunam caueam vti aluum auidam ſanguinis, & potiſſimùm humani, ſitim accendit; telum verò perfodie do tergori, quo ſpiculauit ingenio? atque vt in capaci cùm cerni non poteſt exilitas, ita & reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, ſorbendóque fiſtuloſum eſſet; Quos teredini ad perforanda robora cum ſono teſte dentes affixit, potiſſimúmque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorũ miramur humeros, taurorúmque colla, & truces in ſublime iactus, tigrium rapinas, & leonum iubas, cùm rerũ natura nuſquam magis quàm in minimis tota ſit? *Plin. lib. 11. c. 2.*

SCORPIO.

Deſcriptio LXXI.

MAgnum de modico malum, Scorpium terra ſuppurat: tot venena, quot ingenia: tot pernicies, quot & ſpecies; tot dolores, quot & colores.

Nicander ſcribit & pingit, & tamen vnus omnium, violentiæ geſtus de cauda nocere: quæ cauda erit

quodcunque de poſthumo corporis propagatur; & verberat perinde vt ſcorpij ſeries illa nodorum venenata intrinſecus venula, ſubtilis, arcuato impetu inſurgens, hamatile ſpiculum in ſummo tormenti ratione reſtringens.

Tertull. in Scorpiaco.

ARANEÆ.

Ex Philoſtrato.

Deſcriptio LXXII.

AT aula intus deſerta ac deſtituta videtur, & ne columnæ quidem ampliùs ipſam firmant ac ſuſtinent, quòd & concidat ac diffluat, ſed ſolis eſt habitanda araneis: ſolet enim animal ſilentio ac ſolitudine contexere. Aſpice & fila, hoc expuentes ſtamen in pauimentum deſcenderunt; ipſas porro intuere, per illa deſcendentes atque reciproco meatu aſcendentes, per aërem volantes, iuxta Heſiodum, ac volare meditantes, pictor oſtendit: Angulis attexunt, domos, has quidē latas, has verò concauas: in latis æſtatem agunt, in cauis hyemant. Pulchra igitur, & hæc pictoris opera: Nam araneum ipſum ſic tenuiter elaboraſſe ac iuxta naturam indicaſſe, ipſiuſque filium laborioſum ac difficile pinxiſſe, artificis eſt prudentis, atque ad amuſſim vera referentis. Hic autem nobis tenuiſſima quoque contexuit; ecce quadrangularis funis ab ipſo eſt angulis circumiectus, vt mali rudensi tenuis autem funicolo applicita eſt tela, quam plurimos exprimēs orbes; quorum à primo ad minimum extenſi contexuntur laquei æquè atq; orbes, inter ſe diſtantes, per quos qui in perficiendo adiuuant opere diſcurrētes, remiſſa intendunt ſtamina; verùm & texendi mercedem aſſequuntur, muſcas, ſi quæ telis implicentur, capientes. Vnde ne prædam quidem ipſarū prǣteriit ac neglexit pictor. Hęc enim pede, illa ſuprema tenetur penna, iſta à capite deuoratur. Palpitant autem atque agitantur, effugere nitentes? ipſam tamen nec confundunt, nec diſſoluunt telam. *Philoſt. in telis.*

Item ex Plinio.

ORditur telas, tātique operis materiæ vterus ipſius ſufficit, ſiue ita corrupta alui natura ſtato tempore (vt Democrito placet) ſiue eſt intus quædam lanigera fertilitas, tam moderato, vngue, tam tereti filo, & tam æquali deducit ſtamina, ipſo ſe pondere vſus. Texere à medio incipit, circinato orbe ſubtegmina adnectens, maculáſque paribus ſemper interuallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas ſcutulato rete graſſantes? quàm nō ad hoc videtur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte ipſa per ſe tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus non ad reſpuenda quæ veniant ſinus, derelicto laxo prætenti ſumma parte, vt arbitrari liceat illa quæ difficilè cernuntur, atque vt in plagis lineæ offenſæ præcipitantur in ſinum? Specus ipſe qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villoſior? quàm remotus à medio, aliúdque agenti ſimilis: incluſus verò ſic, vt ſit necne intus aliquis, cerni non poſſit? Age firmitas quanta irrumpentibus ventis, qua puluerum mole degrauante? latitudo telæ ſæpe inter duas arbores, cum exercet artem & diſcit texere: longitudo fili à culmine, ac rurſus à terra per illud ipſum veluti reciprocatio, ſubitque pariter ac fila deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad curſum? licet extrema hæreat plaga, ſemper in medium currit, ex quo ſic maximè totum concutiendo impli-

cet. Sciſſa protinus reficit ad politurã ſarciens. Namque & lacertarũ catulos venantur. Hos primùm tela inuoluentes, & tunc demum labra vtraque morſu apprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo cum contingit. Sunt & ex eo auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altiùs tollunt, iidẽ ſereno non texũt, nubilo texunt: ideóque multę araneæ imbrium ſigna dant.

CVLEX ET PVLEX.

Ex D. Auguſtino Enarr. in Pſal. 148.

Deſcriptio LXXII.

QVis diſpoſuit mẽbra pulicis & culicis, vt habeãt ordinem ſuũ, habeant vitam ſuam, habeant motum ſuum? Vnam beſtiolam breuem minutiſſimam conſidera quam volueris. Si conſideres ordinem membrorum ipſius, & animationem vitæ, qua mouetur, pro ſe fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, deuitat moleſtias, exerit ſenſus diuerſos, viget in motu congruo ſibi. Quis dedit aculeum culici quo ſanguinem ſugat? Quàm tenuis fiſtula eſt qua ſorbet? Quis diſpoſuit iſta? quis fecit iſta? expaueſcis, in minimis lauda magnũ.

VERMIS INDICVS.

Ex D. Ambroſio Hexam. lib. 5. ca. 23.

Deſcriptio LXXIV.

Vide Plin. lib. 11. c. 23. FErtur hic corniger vermis, conuerti primùm in ſpeciem Erucæ, atque in eam mutari naturam; inde proceſſu quodam fieri Bombylius: nec eam tamen formam figuramque cuſtodit, ſed laxis & latioribus foliis videtur pennas aſſumere. Ex huius foliis mollia illa Seres depectunt vellera, quæ ad vſus ſibi proprios diuites vendicârunt. Sed ego pleniùs in pictura ænigmatis, eius naturam ſum perſecutus.

BOMBYX IN *Ænigmate.*

ANimal vobis in hac tabella depinximus (Principes illuſtriſſimi, cæterique auditores ornatiſſimi) ſine carne, ſine ſanguine, oſſibus, venis, arteriis, neruis, inteſtinis, oculis, auribus, pilis, ſquammis, ſpinis; quid hoc monſtri eſt? Ne vos diu morer, Bombyx eſt, Bombyx, inquam, laborioſus opifex, & nendis regum veſtibus natus. O naturæ audacis opus! quis non miretur? quis non obſtupeſcat ex tenui ſemine primùm naſci vermiculum ἀπτερῆ, tam minutum, vt penè oculorum fugiat aciem? hunc in Erucã paulatim grãdeſcere, ex Eruca fieri Bombylium, diuinũ planè artificem? quẽ vbi puro elegãtique domicilio acceptum, & albæ mori frondibus ſaginatum, per geniſtarum ſcabritiẽ emiſeris, poſt-quam pabuli ſatietas eſt, vêre incipit, & ex ſuis viſceribus diductos florum tractus effundere, quibus ſibi ouata figura domicilium conſtituit, quo nec Caſtor & Pollux, nec eorum ſoror Helena, pretioſiore videntur excepti. Itaque nec Porphyrogenitis inuidet, nec iis regum puſionibus, quos aiunt collucẽtes margaritis cunas habuiſſe: in hac ſericea domunculo deliteſcit Bombylius, quaſi pucllus in vtero matris cõfixus, & artes meditatur admirandas. Abſoluto demum lanificio, poſt 40. diem, ex Bombyce ſubnaſcitur Papilio cornutus vermis, & quatuor alis pennatus, quem exeſis carceris aurei quaſi ſeptis emicare cernimus in aëre; ex hoc necydalo vermium proge-

Ariſt. les cap. 15. hiſt. animal.

progeneratur ſemen, quibus noua ſubinde animalculorum ſoboles affluit. Delineaui paucis (auditores) naturam vermiculi, de quo magna eſt inter viros doctos controuerſia. Fueritne ſæculis antiquis noſtris ignotus regionibus, an à Iuſtiniani temporibus, vt narrat Procopius, tãtùm Europæ cœperit bombycina veſtis innoteſcere. c.9. Hanc Alexander Neapolitanus probat ſententiam, quam & Alciatus nobilis Iuriſconſultus amplectitur, leuem, vt arbitror, ob cauſam: quòd enim apud antiquos libram ſerici, auri penſatam libra legit apud Vopiſcum, noſtro autem ſæculo non ſit eadẽ pretij ratio, ſpecies putat eſſe diſparatas: Verùm quis non videt rerum earumdem, pro temporum varietate, æſtimationem longè aliam eſſe, vt nihil inde roboris capiat argumentum? Marſilius Cagnatus ad Aloyſium Iuriſconſultum, obſeruat. li. 4. cap. 11. quod ab iſtis libatum fuerat, tradit longè copioſiùs, & acriter defendere conatur; Vermem noſtrum antiquis inuiſum atque ignotũ fuiſſe. Admouet autem nobis robuſtas, vt arbitratur, ex Plinio machinas. Nam ſi hic Bombyx, qui nunc promiſcuè notus eſt omnibus, apud veteres extat ſcriptores, vel certè Aſſyrius eſt, vel Cous: qui ambo deſcribuntur à Plinio, lib. 11. cap. 22. & 23. Aſſyrius eſſe nullo modo poteſt; quid enim noſtro vermiculo cum nidis luteis, quos hic dicitur fingere tanta duritia, vt ſpiculis perforari vix poſſint? Quid quòd & in iis ceras largiùs quã apes facit? hoc à noſtro tam alienum eſt, quàm volatus à boue. Cous fortè erit? at enim naſci tradunt ex cupreſſi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decuſſum terræ halitu animante fieri autem primò papilionem paruum nudúmque, mox frigorum impatientia villis inhorreſcere, pedum deinde aſperitate radere foliorum lanuginem in vellera. Quid habent iſta cum noſtro vermiculo commune? Hæc omnia pluribus Cagnatus proſequitur non ineruditè. Sed tamen quantum voluerint, reclament, non diſcedimus ab Iſidori & Bayfi caſtris, qui Bombycem noſtrum etiam expreſſum putant à Plinio, quãquam modico verborum temperamento hæc aſſertio videtur indigere. Qui putant alium eſſe ab antiquorum bombyce vermẽ noſtrum, non mediocriter errãt: Qui à veteribus eundem planè deſcriptũ atque enucleatum exiſtimant, in aliũ impingunt ſcopulum. Quomodo concilientur, quæris? mediam ſemitam arripe. Plinianus Bombyx noſter eſt, ſi de re quæritur: ſi de modo, alius eſt. Qua ratione id coniiciam, attendite. Verba ſunt Plinij ipſiſſima: Vermium Aſſyriorum origo è grandiore vermiculo gemina protendente ſui generis cornua; hi Erucæ ſunt. Fit deinde quod vocatur Bombylius, ex eo Necydalus, ex hoc in ſex menſibus Bombyx, telas araneorum modo texunt ad veſtem luxúmque fœminarum. Turbat aliquid in ordine, nam primo eſt ἀκαρὴς, deinde Eruca, tertiò Bombyx, poſtremò Papilio ſiue Necydalus. Cætera planè conueniunt. Quin ex ſuis viſceribus inſtar araneæ telas diducere, non pedum carminatione vellera ſubigere hoc loco planè recognoſcit. Quid mirum autem ſi multa Plinium, Ariſtotelem, Diodorum, & cæteros in tanta rerum obſcuritate fugerint? Nam licèt opera bombycina ab ipſis Auguſti temporibus fuerint celebrata, non tamen educati vermes in Græcia, ante Iuſtinianum: vſus eorumdem ſub Rogerio manauit in Siciliam, è Sicilia in Gallias ſub Carolo VIII. quod animaduertit Serræus in theatro Agriculturæ. Hæc mihi ad conciliandas doctorum virorum ſententias præmittenda viſa ſunt. Nunc ſingulas Ænigmatis partes relego

tàm claras, vt pene radio ſolis ſcriptæ videantur. Pro Bombyce puerum depinximus: quid mirum? Bombyx vulgo *ſel* vel *zir* teſte Seruio nominatur: At hoc nomen & Hominem & Bombycem ſignificat: quin ex Seribus populis factos Bombyces Muſarum filij putant. Alij autem hi pueri ſunt minuſculi, alij grandiores, alius dormit, alius volat, quid hoc rei eſt? Quatuor ſunt hîc Seris metamorphoſes priùs à me ſignificatæ. Tenelli & nudi puſiones sũt ἀκαρεῖς, minuſculi vermes, qui primùm naſcuntur ex papilionis ſemine: Grandiores & villoſi ſunt Erucæ: Qui verò molliter quieſcit inter delicias, & riuulos aureos inſtar filiorum depromit ex ore, Bombyx eſt, ſerici, vt videtis, artifex. Qui pennatus tenet ſublime Papilio, ſiue Necydalus: ex ouato emerſit domicilio. Rem tenetis, cauſas & effecta cognoſce. Naſcuntur Bombyces variis modis, ex ſemine, ex arboribus, ex Tauro ſiue Necydali ſemine: hoc ſiue benignus ſolis tepor, ſiue mulieres fotu, ſicut incubatu gallinæ pullos, excludunt. Res nota eſt. Oriuntur prætereà nonnunquam, ſed rariſſimè ex quercus, cupreſſi, & aliarum arborum foliis quas hîc depinximus. Ad ſummum, poſteriora ſæcula inuenere commentum de quo profundũ apud veteres ſilentium; ſi vermiculorum defecerit ſemen, iuuencum capiunt, includũt ſtabulo, per viginti dies macerant, omni cibo potúque ſemoto: tantùm mori folia profluenter obijciunt, quibus ſaginatum mactant: ex corrupto deinde cadauere (res mira) progenerantur Bombyces, qui ſole in Tauro exiſtente, & augeſcente luna commodiùs emittuntur ad penſa. Quamobrem & has notas delineauimus in apice tabulæ. Spectabilis hæc fœmina, quæ nentem vermiculũ quaſi ſuos amores contemplatur, & ex eo magnum ſperare videtur emolumentum: Pamphila eſt, Coa mulier, nobilis & delicata, quæ prima telas Bombycum recordiri, rurſúſque texere inuenit: non fraudanda gloria excogitatæ rationis. *Ariſtot. lib 5.c.1 & Plin.* Aggerit autem flores, & odoramenta affundit ſuo vermiculo; quippe his omnibus delectatur. Contrà arcet mures, & oleum ſemouet (quod hîc per Palladem deſignauimus) hæc enim Bombycibus ſunt infeſta. Quis prætereà vir habitu regio pronus Bombycem veneratur? Magnus hic eſt Chamus, vt vulgo appellatur, Tartarorum; Tartari autem ſunt Seres; apud quos hic vermis abundè naſcitur: tanti hunc faciunt, vt ex Bombycinio opere ſua fermè ſimulacra, ſuos habeant Deos: vnde appoſitè pictor Serum principem ad Bombycis cunas prouolutum depinxit. Ridet hanc ceremoniam ruſticus philoſophus, Anacharſidis tegmine contentus, & ſericatos omnes videtur his verbis cõpellare: O cæci mortales, quid agitis? parum eſt ex mari veſtitum piſcari, parum ex plumis auium, ex velleribus, ex florum depexa lanugine ſectari, etiam ignobiliũ vermium viſcera per ſtudioſam luxuriã eraditis, vt aduentitio cultu fulgeatis, veſtri deſertores, animalium prædones, in hac vitæ ſcena omnium actores flagitiorum; certè vos natura non recipit: niſi nudos: Deus nõ niſi viliſſimis pellibus texit, vt ſolent qui ad metalla dominantur. Vos vitæ dati, laboribus nati, metallo & fodinis mancipati, veſtium delicias quæritis? Parum fuit his veſtibus fœminas in publico nudari, niſi & viros effœminaſſent. Vicit Medicam gentem Alexander, victus eſt à Medica veſte: tãti eſt hæc cicatrix peccati probroſa nuditas, vt auro & ſericis ſit obducenda. Quærite quaſlibet veſtes per terras & maria, vna tantùm, vna eſt hominum veſtis, *Virtus*, *Dei color.* Hæc ille, opinor, diceret, ſi vocem pictor fingere potuiſſet.

LEO.

Expreſſus è Græco Phile, Oppiani, &c.

Deſcriptio LXXV.

LEonem ad timorem animantium videtur produxiſſe natura. Cernis vt flammeo colore rutilus accenditur? vt ſuperbè graditur; vt vaſta ſe corporis mole efferens, præ ſe deſpicit omnia? quantum eſt, & quàm vegetum in hoc pondere robur? quanta in robore alacritas, quantus in ſubſtrictis membris animoſi ſpiritus dominatur vigor?

Caput illi amplum maieſtatem feræ præ ſe fert: magni & lucentes oculi, inter villoſa ſupercilia ſcintillant, colla & armos effuſæ veſtiunt iubæ, magna vis laterum ſpirat, maior pectoris firmitas protuberat, maximus ſæuit oris terror: qui totus eſt immani dentium rictu ſeptus. Quid genua loquar? quid tibiarum compagem? quid neruorum denſitatem? quid vngues? ex quibus, vel ſolis, leonẽ poſſis agnoſcere? quid inceſſum? quid ſaltum, quid curſus celeritatè? quid omnia? Et cùm ſit vbique magnus, quãto tamen ſe maior eſt, ſi quando venatorum ſenſerit impetum? nulla tũc mora, exilit è ſpelunca, & primùm truculenta rugit immanitate: ad huius rugitum pertimeſcũt, & aues cœlo volantes, & per ſyluas vagãtes feræ, & immerſæ maris vorticibus belluæ, ipſę denique nemorum frondes, ipſi montium veſtitus, ipſa ſaxa contremiſcũt; hoc veluti ſigno dato accingit ſe ad pugnam, & primùm longam, immanem, villoſam caudam explicans, terram plaudit: mox illa percurſans, eadem, veluti voluntario flagello idemtidem diuerberans, ad ſũmum oculis eiaculatur fulgura, oris profundam voraginem aperit, dentes exerit, in hoſtes ſumma velocitate inuolat, hos cauda atterit, illos pedibus conculcat, aliorum trementes artus cruentis faucibus, fœdiſſima lacetatione populatur.

ELEPHANTVS.

Ex C. Iulio, ſtylo hiſtorico.

Deſcriptio LXXVI.

ELephanti, iuxta ſenſum humanũ intellectum habẽt, memoria pollent, ſyderum ſeruant diſciplinam: luna itaque creſcente, gregatim amnes petunt, mox aſperſi liquore, ſolis exortum, motibus quibus poſsũt, ſalutant: deinde in ſaltus reuertũtur: duo eorum genera sũt: nobiliores indicat magnitudo, minores, nothos dicunt: candore dentium intelligitur iuuenta: quorum alter ſemper in miniſterio eſt, alteri parcitur, ne hebetatus aſſiduo repercuſſu minùs vigeat, ſi fuerit aliquando dimicandum.

Cùm venatu premuntur, pariter affligunt vtroſque, vt ebore damnato non requirantur: hanc enim ſibi cauſam periculi præſentiunt: : oberrant agminatim: natu maximus ducit agmen, ętate proximus cogit ſequẽtes. Flumen tranſituri minimos antè mittunt, ne maiorum ingreſſus alueum atterant, & profundos depreſſis vadis gurgites faciant: Venerem ante annos decem, fœminæ; ante quinque, mares neſciunt: biennio coëũt, quinis, nec ampliùs in anno, diebus: non priùs ad gregarium numerum reuerſi, quàm viuis aquis abluantur. Propter fœminas nunquam dimicant: nulla enim nouerunt adulteria: ineſt illis clementiæ bonum: quippe ſi per deſerta vagabundum hominem viderint, ductus vſque ad notas vias præbent: vel ſi

confertis pecoribus occurſitent, itinera ſibi blãda & tacita manu faciũt, ne quod obuium animal interimant. At conflictu fortuito ſi quando pugnatur, non mediocrem habent curã ſauciorum: nam feſſos vulneratóſque in medium receptant; cùm captiuitate venerint in manus hominum, mãſueſcunt ſumpto hordei ſucco: maria tranſmeaturi, naues nõ priùs ſubeũt, quàm de reditu illis ſacramentũ luatur. Indicos elephantos Mauri timẽt, & quaſi paruitatis ſuæ conſcij aſpernantur ab iis videri; nõ annis decem, vt vulgus, ſed biennio, vt Ariſtoteles definit, vtero graueſcunt, nec ampliùs quàm ſemel gignũt, nec plures, quàm ſingulos: viuunt in annos trecentos, impatientiſſimi frigoris, trũcos edunt, lapides hauriunt, gratiſſimas in cibatu palmas habent; odorẽ muris vel maximè fugiunt. Pabula etiam, quæ à muſculis contacta ſunt, recuſant; ſi quis caſu chamæleontem deuorauerit, vermem elephantis veneficum, oleaſtro ſumpto peſti ſuæ medetur: duriſſimum dorſo tergus eſt, ventri mollius: ſetarum hirſutiæ nullæ.

TIGRIS.

Ex Solino.

Deſcriptio LXXVII.

SEd magnis deinde ſpatiis intercedentibus oſtia Oxi fluminis Hyrcani habent, gens ſyluis aſpera, copioſa immanibus feris, fœtáque tigribus: quod beſtiarum genus inſignes maculis notæ, & pernicitas, nobile reddiderunt: fuluo nitent: hoc fuluuũ & nigrantibus ſegmentis internudatum, varietatem apprimè decet; pedũ motum neſcio pernicitas an velocitas magis adiuuet; nihil tam longũ eſt quod non breui penetrent; nihil adeò antecedit, quod non illico aſſequantur. At maximè potentia earum probatur, cùm maternis curis incitãtur: cùm catulorum inſiſtunt raptoribus: ſuccedant ſibi equites licèt, & aſtu quantolibet amoliri prædam velint, niſi in præſidio maria fuerint, fruſtra eſt auſum omne. Notantur frequentiſſimè, ſi quando latrones, ſuos aſportantes catulos, renauigantes vident, in littore irrita rabie ſe dare præcipites, velut propriam tarditatẽ voluntaria caſtigantes ruina. Pernicitas eſt celeritatis, velocitas patientiſſimæ fortitudinis.

PANTHERA.

Ex eodem Solino.

Deſcriptio LXXVIII.

PAntheræ quoque numeroſę ſunt in Hyrcania; minutis orbiculis ſuperpictæ, ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cærulea vel alba diſtinguatur tergi ſuppellex. Tradunt, odore earum & contemplatione armenta mirè affici, atque vbi eas perſentiſcant, properatò conuenire, nec terreri, niſi ſola oris toruitate; quàm ob cauſam Pantheræ, abſconditis capitibus, quæ reliqua ſunt ſpectanda præbent, vt pecuarios greges ſtupidos in obtutu, populentur ſecura vaſtatione. Sed Hyrcani, vt hominibus intentatum nihil eſt, frequentiùs eas veneno, quàm ferro necant. Aconito carnes illinunt; atque ita per compita ſpargunt ſemitarum: quæ vbi eſæ ſunt, fauces earum angina ſtatim obſidentur: ideò gramen παρδαλιαγχὲς illi appellauerunt: ſed pantherę aduerſus hoc virus excrementa humana deuorant, & ſuopte ingenio peſti reſiſtunt. Lenta illis viuacitas, adeò vt eiectis interaneis mortem diu differant.

CHAMÆLON.

Ex eodem Solino.

Deſcriptio LXXIX.

PEr omnem Aſiam chamælon plurimus, animal quadrupes, facie quâ lacertæ, niſi crura recta & lõgiora ventri iungerentur, prolixa cauda, & eadem ad vertiginem torta, harmati vngues, ſubtili aduncitate, inceſſus piger, & ferè idem qui teſtudinum motus: corpus aſperum; cutem, qualem in crocodilis, deprehẽdimus; ſubducti oculi, & receſſu concauo introrſum recepti quos nunquam nictatione obnubit. Viſum denique non circumlatis pupillis, ſed obtutu rigidi orbis intentat. Hiatus eius æternus, ac ſine vllius vſus miniſterio, quippe cùm neque cibum capiat, neque potu alatur, nec alimento alio quàm hauſtu aëris viuat: color varius, & in momento mutabilis: ita vt, cuicumque rei ſe coniunxerit, concolor ei fiat: colores duo ſunt, quos fingere non valet, ruber & candidus, cæteros facilè mentitur. Corpus penè ſine carne, vitalia ſine liene, nec niſi in corcuculo pauxillum ſanguinis eſt. Latet hyeme, producitur vêre: Impetibilis eſt coraci, à quo cùm interfectus eſt, victorem ſuum primit interemptus: nam ſi vel modicum ales ex eo comederit, illico moritur.

Idem, ex Tertull. lib. de Pallio.

EſT & quadrupes tardigrada, agreſtis, & humilis, aſpera. Teſtitudinem Pacuuianam putas; non eſt; capit & alia beſtiola verſiculum de mediocribus oppido, ſed nomen grande: Chamæleontem qui audieris, haud antè gnarus, iam timebis aliquid amplius cum leone. At cùm oſtenderis apud vineam fermè ſub pampino totum; ridebis illico audaciam, & Græciam nominis: quippe nec ſuccus eſt corpori, qui minutioribus multò licet. Chamæleon pellicula viuit, capitulum ſtatim à dorſo: nam deficit ceruix. Itaque durum reflecti, ſed circũſpectu emiſſitij ocelli, imo luminis puncta vertiginant. Hebes, feſſus vix ſe à terra ſuſpendit: molitur inceſſum ſtupens & promouet; gradum magis demonſtrat, quàm explicat, ieiunus ſcilicet ſemper, & indefectus: oſcitans veſcitur, follicans ruminat, de vento cibus: Tamen & chamæleon mutare totus, nec aliud valet. Nam cùm illi coloris proprietas vna ſit, quod acceſſit inde ſuffunditur. Hoc ſoli Chamæleonti datum, quod vulgo dictum eſt, de corio ſuo ludere.

CAMELVS.

Expreſſus ex Oppiano.

Deſcriptio LXXX.

PRæclarum, mite, domeſticum eſt Camelorum genus hominibus ad circumuehenda onera perquam familiare. Corpus illi ſupra cæterorũ animantiũ ſpeciem procerum, & pũctis interſtincto tergore maculoſum, caput cæteroqui amplum paulatim ad verticem gracileſcit; ex eo geminæ cornuum ſpeciẽs emergunt, ſupra verò tempora ſecũdùm aures, duo molliter conſurgunt apices, in ore lacteus prominet numeroſa ſerie dentium nitor, oculi iucundiſſima luminis face ſcintillant: terga lata, & inſigni colliculo protuberantia, crurum non æqualis menſura; poſtici enim pedes anterioribus minores, ex quo nonnihil claudicare videtur. Cauda talis eſt, qualis ceruis aut damis eſſe ſo-

Oppian. de venat. lib. 13.

tet, ſummis à tergo nigrantibus villis hirſuta. Ad ſummum tali eſt ingenio, vt onera quam maxima dorſo ferat, & longam viam continuo curſu deuoret; quòd ſi quando conſiſtat, non vult flagris & verberibus adigi, ſed ſuaui modulatione demulceri: hac itineris labores mitigat, & veluti nouis animis ac viribus reuireſcit.

APER.

Philoſtratus in venat. Suum.

Deſcriptio LXXXI.

Oppian. de venat. li. I.

Καὶ ὁρῶ τὰ ἔργα τοῦ θηρίου. καὶ τὰς ἐλαίας ἐξορώρυχε, τὰς ἀμπέλους ἐκτέτμηκε. καὶ οὐδὲ συκῆν καταλέλοιπεν, οὐδὲ μῆλον, οὐδὲ μηλανθῆν αὐτὰ δὲ ἐξήρηκεν ἐκ τῆς γῆς, τὰ μὲν ἀνορύττων, τοῖς δὲ ἐμπίπτων, τοῖς δὲ παρακνώμενος. ὁρῶ δὲ αὐτὸν, καὶ τὴν χαίτην φρίττοντα, καὶ πῦρ ἐμβλέποντα, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ κατάγουσιν ἐφ' ὑμᾶς, ὦ γενναῖοι.

FEræ opera intueor: nam oleas effodit, vites abſcidit, & neque ficum, neque malum, neque maliflorã reliquit: ſed cuncta radicitus euellit: hæc quidem effodiens, in hęc verò incidens, alia verò atterens. Video autem ipſum & ſetis horrentem, atque igneis rubentem oculis, & ipſius in vos ſtrident dentes, ó generoſi.

CERVVS.

Ex Græco Oppiani.

Deſcriptio LXXXII.

CEruus eſt procera corporis ſtatura, præcellenti forma, lata facie, magnis & inſignibus oculis, tergore variis maculis interſtincto: huic obeſa pectora, & ingentes armi decorè protuberant, crura ad pernicitatem curſus aptiſſima molliter gracileſcunt, nares patulis foraminibus, veluti quatuor ſiphonibus conciſę ingentem ſpiritum hauriunt, & identidem crebris flatibus emittunt. Ceruix minuta atque elegans protenditur: ſed præcipuum in cornibus miraculum: nemus diceres denſis præaltiſque arboribus conſitum, & longis ramorum flexibus intertextum. Hoc illi natura pręſidium aduerſus venatores dedit: quo ſi ſemel obuios perculerit, lethaliter vulnerat. Sed in hac membrorum ſpecie, & decori corporis quadam maieſtate, deſidet imbellis animus, qui non ita ſæpè laceſſit Martem, adeo omnem ſalutis & vitæ ſpem collocat in fuga; currit enim quàm velociſſimè, Parthicam ſagittam crederes, aut fulgur, tam pernici tam violento concitatur impetu.

MARTICHORA.

Expreſſa è Phile, Æliano, & aliis.

Deſcriptio LXXXIII.

FVneſtum Indorum portentum eſt MARTICHORA; qua nihil ad robur potentius, nihil ad ſpeciem terribilius, nihil ad ſtrages ruináſque

omnes funeſtius: corpore eſt inſtar leonis valentiſſimi, cute ſanguinea, villis ſetiſq; perhiſpida, in ferocibus mēbris (mirum) humani capitis ſpecies aſſurgit, in quo & terribiles oculorum faces emicant, & ad horrorem mortalium compoſita denſiſſimis pilis veluti fruticantur ſupercilia. Aures nec omnino breues, nec adeò longæ, partim hiſpidæ, partim etiam ad ligulas glabnæ ſubrigēt. Os omnino ternâ dentium pectinatim coeũtium ſerie, ceu triplici vallo munitũ, in ſpeciem magnæ voraginis expāditur: ſed præcipuum in cauda prodigium: magnitudine quippe non minor cubitali, aſperis vndique ſpinis riget, veluti ſcorpionis aculeis ſpiculata, tantum & tam atrox telum fera bellua flectit in omnes partes, celeritate permagna. Nunc enim à tergo eductũ protendit ad caput, nunc in terga reijcit, nunc in dextram, nunc in ſiniſtrā vibrat, ſimulque emiſſas quaſi ex pharetra ſagittas, ad iugeri ſpatium terribili fremitu iaculatur; &, ſi ſuccenſa rabies ardentiùs fuerit, vngues ipſos reuulſos de pedibus, in venatores intorquebit. Quid, quòd voce eſt tam canora, vt imitetur fiſtularum modulos, tubarúmque concentum? Quid, quòd ea crudelitate eſt, vt humanis carnibus inſaturabiliter expleatur? Quid, quòd ſaltu ſic poteſt, vt morari eam nec extentiſſima ſpatia poſſint, nec obſtacula latiſſima?

MONOCEROS.

Expreſſus è Plinio, Æliano, & aliis.

Deſcriptio. LXXXIV.

Monoceros animal eſt Indicum, ferox, horribile, truculentum, non vnam feram diceres, ſed portentum ex multis belluis in vnum coeuntibus, ad terrorem humani generis fuiſſe conflatum. Corpore eſt inſtar equi, non modò procero, ſed valenti: capite, ceruo, pedibus, elephanto: cauda, apro, rictu: leænæ ſimilis.

Eminet in media fronte nigrum cornu, duorum fermè cubitorum, quo nihil aſperius natura molita eſt? neque enim vt cætera cornua, aut concinnitatem habet vllam, aut leuitatem, neque pari vndique leuore riget æquabiliter diffuſum, ſed ferri lima mordacius, multiplicibus in orbem gyris conuoluitur: hoc inſolenter profuſam capitis iubam quatiens, quaſi ſtrictum mucronem, longum, minacem, noxium, protendit: currit autem quàm velociſſimè, & magno ſonitu fremitúque fertur, inacceſſas montium ſolitudines & denſiſſimos ſaltus peragrans, quòd ſi, aut laſciuia feminis, aut iracundia (vt ſolet) in ſuum genus exardeſcat, furit inſaturabiliter, fodicat, vellit, infringit, laniat, quâcũque rapitur, huc furorem, huc inſaniam, huc ſtrages & funera ruere crederes: at ſi fortè eximia virgo proceſſerit obuiam, continuò furiales animalis iræ deferueſcũt, miteſcit animus, rectâ ad virginem pergit, demittit ſeſe, blanditur, in eius denique ſinu molliter conquieſcit.

DRACO INDICVS.

Expreſſus ex Philoſtrato.

Deſcriptio LXXXV.

Εἰσὶ δὲ τὰ μὲν μήκη ὅμοιοι τοῖς μεγίστων συῶν, λεπτότεροι δὲ, καὶ διάστροφοι, καὶ τὴν αἰχμὴν ἄτρεπτοι, καθάπερ οἱ τῶν μεγάλων ἰχθύων. οἱ δὲ ὄρειοι δράκοντες τὴν μὲν φολίδα, χρυσοῖ φαίνονται, τὸ δὲ μῆκος, ὑπὲρ τοὺς πεδινούς. γένεια δὲ αὐτοῖς βοστρυχώδη, χρυσᾶ κἀκεῖνα. καὶ κατωφρύωνται μᾶλλον ἢ οἱ πεδινοί. ὄμμα τε ὑποκάθηται τῇ ὀφρύϊ δεινὸν, καὶ ἀναιδῶς δεδορκός. ὑπό χαλκόν τε ἠχὼ φέρουσιν, ἐπειδὴ τῇ γῇ ὑποκυμαίνωσιν. ἀπὸ δὲ λόφων πυρσῶν ὄντων, πῦρ αὐτοῖς ἅπτει, λαμπάδος πλέον. οὗτοι καὶ τοὺς ἐλέφαντας αἱροῦσιν,

SVnt autem ingentibus porcis ſimiles, membris, ſed corpore graciles, & in quamcunque partem verſatiles; roſtro autẽ validiſſimo, tanquã ingentes piſces. Montani verò Dracones ſquamas habent coloris fului, longitudine autem excedunt campeſtres; barbáque illis ſetoſa, & ipſa coloris aurei; ſupercilia profundiora habent quàm campeſtres. Oculi ſuperciliis ſubſunt, toruè grauitérque aſpicientes: quibus perinde ac ſi eſſent æneis, reſonant, quando in terra ſerpunt; è criſtis verò, quæ rubræ ſunt, ignis, ſcintillare videtur: & iſti quoque elephantos capiunt.

CANIS.

Expreſſus ex ſenſibus Oppiani de Venat. lib. 1. v 401.

Μηκεδανὸν κρατερὸν δέμας.

Deſcriptio LXXXVI.

CAnis ſi abſolutum modò videre deſideras, talis eſt: Corpus illi procerum & validum, caput amplum, læue, bene oculatum, lumina miti fulgore cærulea in oculis ardeſcunt: os oblongum, & pulchra dentium pectinatim coëuntiũ ſerie bene ſerratum, aures modicæ delicatâ obducuntur cute, ceruix protẽſa, robuſta pectora, ampli latique armi, obliquæ coſtarum ſeries craticulatimque diſtinctæ, lumbi modica carne ſufferti, nec præpingues ſunt, nec macilenti; crurum rectæ; & mollibus internodiis prolixæ tibiæ. Anteriores pedes poſticis breuiores, cauda gracilis, & promiſſa ad talos vſque deſinit.

Item, ex eodem loco.

Ζατρεφέες στερνοῖσιν ἐοικότες.

ALius procerior in ſpeciem collis aſſurgit, facie quidem depreſſa, ſimis naribus, horribilibus intercilиis, quę cæſius oculorum fulgor violentiùs irradiat, tota facies hiſpida veluti ſenticetis fruticatur, lati porriguntur humeri, corpus valentiſſimum, ad vim inferendam promptius, quàm ad currendum: ſunt enim eius vires firmæ, acer impetus, terribilis ferocia, atque animus infeſta rabie ſemper armatus.

PRÆ-

PRÆLIVM INTER CANEM, Leonem & Elephantum.

Deſcriptio LXXXVII.

INdiam petenti Alexandro Magno Rex Albaniæ alterum mittens canẽ, addidit mandata, ne in paruis experiri vellet, ſed in Leone Elephantóue: duos ſibi fuiſſe, hoc interempto, præterea nullum fore. Nec diſtulit Alexander, leonémque fractum protinus vidit. Poſtea elephantum iuſſit induci, haud alio magis ſpectaculo lætatus! Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu intonuit; mox ingruit aſſultans, contraque belluam exurgens, hinc & illinc artifici dimicatione, qua maximè opus eſſet, infeſtans atque euitans, donec aſſidua rotatum vertigine afflixit, ad ea ſum eius tellure concuſſa.

TAVRVS.

Ex Plinio.

Deſcriptio LXXXVIII.

TAuris in aſpectu generoſitas, torua frõte, auribus ſetoſis, cornibus in procinctu dimicationem poſcentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus ſtat: ira gliſcente, alternos replicans, ſpargénſque in altũ arenam, eſt ſolus animalium eo ſtimulo ardeſcens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonſtratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterúmque reſurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarúmque etiam curſu citato velut aurigas inſiſtere.

EQVVS.

Ex Syneſio.

Deſcriptio LXXXIX.

Ἔπεμψά σοι δῶρον ἵππων ἀκροφυέστατον εἰς ἅπασαν ἀρετὴν ἵππῳ προσήκουσαν, ᾧ χρήσῃ μὲν ἐν ἁμίλλαις δρόμων, χρήσῃ δὲ ὅταν ἐπὶ θήραν ἐξάγῃς, καὶ ἐν ἀγῶσι πολεμικοῖς, καὶ ὅταν κατάγῃς ἐπὶ τῷ Λιβυκῷ τροπαίῳ πομπὴν ἐπινίκιον. οὐ γὰρ οἶδα ὅτι μᾶλλόν ἐστι κυνηγέτης, ἢ κέλης ἐναγώνιος, ἢ πομπεὺς, ἢ πολεμιστήριος. εἰ δὲ Νισαίων ἵππων ἰδεῖν ἐστὶν ἀειδέστερος, ὀχθώδης τε ὢν τὸ κρανίον, καὶ λεπτόσαρκος τὴν ὀσφύν, τάχα μὲν οὐδὲ τοῖς ἵπποις ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα δίδωσιν ὁ θεός: μήποτε καὶ τοῦτο καὶ πρὸς ἐκείνας αὐτῷ τὰς ἀρετὰς συντελεῖ, εἰ τὰ μαλακὰ

EQuum tibi dono miſi ad omnem virtutem, quæ quidem in equo cernitur, habiliſſimum natura & expeditiſſimum: quo vteris in curriculorum certaminibus: vteris etiã in venando prçliiſque militaribus, & cùm de Libycis triumphum egeris; etenim non poſſum ſatis conſtituere, magiſue ſit venator, an celes ludorum, an verò triumphator; an bellator; quòd ſi Niſſenſibus equis aſpectu deformior eſt, cranio verrucoſo, lumbóque obeſo, cogitabis, quemadmodum neque hominibus ſic nec equis omnia coniunctim à Deo dari: ad eas autem virtutes hoc ei nihil confert, ſi mollia

τῆ σκληρῶν ἐλάτ]ω παρὰ τῆ φύσεως ἐκληρώσατο. πρὸς μὲν τοὶ τοὺς πόνους ὀστέα σαρκῶν οἶδα διαφέροντα. οἱ μὲν οὖν παρ' ὑμῖν ἵπποι ταῖς σαρξὶ πλείους εἰσιν. οἱ δ' ἡμέτεροι, τοῖς ὀστέοις.

duris pauciora à natura ſortitus eſt: ad labores verò certũ eſt oſſa carnibus plus habere momenti: veſtri ſunt igitur carnib⁹ pleniores, noſtri, oſſibus.

Notæ.

Equus Celes. *Commendat equum ab vſu, & vtilitate, nonnihil in eius maciem iocatus* κέλης. *Equus Celes* ἵππος ὁ μονάμπυξ καὶ δρομικός. ὀνομαζόμενος κελλάριος λεγόμενος: *quem Orion* ἀπὸ τοῦ κέλλειν *vult dictum, quod eſt* τρέχειν καὶ βαδίζειν. *Equus eſt ſingularis, & curſor, qui nunc ſellarius, à currendo, ſic appellatus. Hoc qui vtebantur in ludis, dicebantur* κελετίζειν, *& Celetes quoque iidem nominati.*

Equi Niſæi. Niſſenſibus equus. *Mallem Niſæis. Niſæi equi apud Perſas commendatiſſimi, vnde & Solis victima Niſæus equus.* λευκὸν ἵππον τῶν σφόδρα Νισαίων *dixit Philoſtratus in vita Apollonij lib.* 1. *c.* 20.

Οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα. *Hoc ſecundùm illud Homeri:* ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

Item.

PRimum pectus & cura ſphæris carneis decenter ornantur, coſtæ in quandam latitudinem porriguntur, aluus in breuitate conſtringitur, caput ceruinam reddit effigiẽ, imitatur velocitatem cuius videtur habere ſimilitudinem. Hic eſt ſub pinguedine nimia manſuetus, magna mole celerrimus, aſpectu iucundus, vſu gratus. Incedit molliter, ſeſſores ſuos inſanis feſtinationibus non fatigat, quieſcitur in ipſo potiùs quàm laboratur, & compoſitus delectabili moderatione, agilitate nouit continua perdurare. Caſſiodorus var. 4. 1.

Item ex Philoſtrato.

TO δ' μειράκιον ὀχεῖται μὲν ἐφ' ἵππου λευκοῦ, μέλαινα δ' ὡς ὁρᾷς ἡ κεφαλὴ τῷ ἵππῳ, καὶ λευκὸν ἀποτετόρνευται κύκλον ἐπὶ τοῦ μετώπου, κατ' αὐτὸ τῆς σελήνης τὸ πλῆρες, καὶ φάλαρα ἔχει χρυσᾶ, καὶ χαλινὸν κόκκου Μηδικοῦ. τουτὶ γὰρ τὸ χρῶμα προσαστράπτει τῷ χρυσῷ, καθάπερ οἱ πυρώδεις λίθοι. στολὴ τῷ μειρακίῳ, χλαμὺς ἔχουσά τι ἀνέμου καὶ κόλπου. τὸ μὲν χρῶμα, ἐκ φοινικῆς ἁλουργίας, ἣν ἐπαινοῦσι Φοίνικες. ἀγαπάσθω δὲ τῶν ἁλουργῶν μάλιστα. δοκοῦν γὰρ σκυθρωπάζειν, ἕλκει τινὰ παρὰ τοῦ Ἡλίου ὥραν, καὶ τῷ τῆς ἴδης ἄνθει ῥαίνεται.

CÆterùm adoleſcentulus equo quidem vehitur niueo, nigrum verò, vt vides, eſt equo caput: candidúſque frõti impreſſus eſt orbis, Lunæ plenitudinem referens. Habet & aureas phaleras, & cocci Medici frænum. Hic enim color aurum illuſtrat, vt ardentes lapilli. Indumentum adoleſcentulo eſt chlamys, venti aliquid ac ſinus habens. Color quidem ex Phœnicea purpura, quam laudant Phœnices: Purpurarum rutem maximè diligatur; cùm enim obſcurari videatur, pulchritudinem quandam à ſole trahit, & Ides herbæ flore inſpergitur.

Nota.

Ex φοινικῆς ἁλουργίας. *Hîc obſeruatione dignum eſt, apud antiquos triplicem fuiſſe purpuram.* ἁλουργίδα, φοινικίδα, Ἑρμιονικήν. ἁλουργὶς *eſt cærulei coloris, quæ violacea purpurea à Cornelio Nepote, à D. Hieronymo ad Nepotianum purpura violę dicitur: ad quam alluſit Horat. epiſt. ad Auguſtum.*

Lana Tarentino violas imitata veneno.

Altera eſt φοινικὶς, *quæ, vt ait Gellius, extuberantiam ſplendorémque ruboris habet: quia vna potuit altera eſſe vegetior. Tertia eſt Hermionica alba, cuius meminit Plutarch. in Alexandro, Lucianus in Pſeudomante: & Froſſardus Regem Luſitaniæ alba purpura veſtitum inducit.*

Ἴδης ἄνθεν. *Idem hic interpres herbam exponit; verùm quis iſtius ita meminit? Nō me fugit, Plinium obiter Idæam herbam memoraſſe c. 11. lib. 27. ſed nihil de eius purpura. Malim cum Heſychio formam & pulchritudinem interpretari, vt in Palæſtra,* φοινίκης τὸ χρῶμα μετρία τῇ Ἴδῃ.

Vide alias deſcriptiones, & cum iſta compone Theagenem Heliodori.

LEPVS.

Ex Æliani lib. 13. de animalibus. Cap. 14.

Σκιρτᾷ τὰ πρῶτα ἀπὸ τῆς γῆς ὁ λαγὼς, & cętera.

Deſcriptio. X C.

PRimum ex terra exiliens ſaltu fertur Lepus, & per dumeta, aliáue denſiora virgulta, & rigua loca expeditus perlabitur: tum verò ſicubi herbæ ſint altæ, & frequentes, ex iis facilè ſeſe explicat, atque elabitur: ac quemadmodum leonibus caudę ad excitandas vires magno adiumento eſſe dicuntur, ſic huic aures roboris quaſi vexilla, & curſus ei incitamenta exiſtunt: fugiens eas ad tergum retorquet, ſicque ipſis tanquam ſtimulis torporem & ignauiam, ne à currēdo retardetur, concitat; iam porro curſum, nec vnum, nec rectà tenet, ſed & huc & illuc ſe verſat: & verò de recto flexu decurrit, vt perturbet ac decipiat canes: ad id quidem diuerticulum, quò vult iter conuertere, de auribus alterutram intorquet, eaque quaſi moderatrice curſum dirigit: neque verò improuidè vno eodémque tempore omnes ſuarum viriū neruulos prodigit; ſed impetū inſequentis obſeruat; qui ſi ad inſequēdum tardus eſt, & ſegnis, non omnem ſuam celeritatem profundit, ſed dūtaxat canes antegredi maturans, ſeſe integrum ſeruat, & viribus ſuis moderatur, ne ſuam omnem currendi facultatem vrgens, ex incitato curſu viribus deficiat: penitus enim cognoſcit ſe ad curſum longè multumque antecellere, & videt impenſius laborare non eſſe neceſſe. Quòd ſi pedum celeritate canis ad conficiendū iter pollet, tum omnibus reuocatis viribus Lepus quanto maximè poteſt curſu fertur.

Cùm autem longè multúmque canem anteuertit, & longo ſanè interuallo venatores atque equos reliquerit, tum in aliquem tumulum aſcendit, & in poſteriores pedes ſeſe erigens, tanquam ex aliqua ſpecula, & inſectantium, quantum equidem exiſtimo, eos vt debiliores ridet. Et ita hoc veluti lucro confidentior, etiam quietem tranquillitatémque adeptus, ex laſſitudine, gratè & libenter dormit.

VVLPES PISCANS.

Expreſſa ex Olao.

Deſcriptio XCI.

OMnes in vnam vulpem fraudes natura videtur congeſſiſſe. Nihil tam varium,ſolers,ſubdolum,verſatile,fraudulentum: vna eſt in plagis ſeptentrionalibus,vt in cęteris, ſic in piſcando,ingenio prorſus admirabili. Obambulat igitur in ripa fluminis, & ſi quando piſciculorum, maximè verò cancrorum, ſubiit deſiderium, caudam villis ſetiſque obſitam molliter demittit in flumen; hanc ſummis aquis inſtar retis innatantem, cancri prædam, credo opportunam, rati, mordicus appetunt, ſed illa ſumma celeritate caudam retrahit, & inhærentem cancrum ictu affligit ad terram, mox læta pabulatur.

BOS VNICORNIS.

Ex Cęſaris libro 6. de bello Gallico.

Deſcriptio XCII.

ESt bos cerui figura, cuius à media fronte inter aures vnum cornu exiſtit excelſius, magiſque directum his quæ nobis nota ſunt cornibus ? ab eius ſummò ſicut palmæ ramique latè diffunduntur. Eadē eſt fœminæ mariſque natura, eadem forma magnitudóque cornuum.

ALCES, IBIDEM.

Deſcriptio XCIII.

SVnt quę appellantur Alces. Harū eſt conſimilis capris figura, & varietas pellum: ſed magnitudine paulo antecedunt, mutilęque ſunt cornibus: & crura ſine nodis articuliſque habent:neque quietis cauſa procumbunt; neque ſi quo afflictæ caſu conciderunt, erigere ſe ſe, aut ſubleuare poſſunt. His ſunt arbores pro cubilibus; ad eas ſe applicāt,atque ita paulum modò acclinatæ quietem capiūt; quarum ex veſtigiis cùm eſt animaduerſum à venatoribus,quò ſe recipere conſueuerunt,omnes eo loco, aut à radicibus ſubruunt aut abſcindunt arbores, tantùm vt ſumma ſpecies earum ſtantium relinquatur. Huc cùm ſe conſuetudine acclinauerint, infirmas arbores pondere affligunt, atque vnà ipſę concidunt.

VRI, IBIDEM.

Deſcriptio XCIV.

VRi ſunt magnitudine paulo infra elephantos; ſpecie & colore & figura tauri: magna vis eſt eorum, & magna velocitas: neque homini neque feræ, quam conſpexerunt,parcunt. Hos ſtudioſè foueis captos interficiunt. Hoc ſe labore durant adoleſcentes, atque hoc genere venationis exercent, & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ ſint teſtimonio, magnam ferunt laudem. Sed aſſueſcere ad homines, & manſuefier, ne paruuli quidē excepti poſſunt. Amplitudo cornuum &figura,& ſpecies, multū à noſtrorū boum cornibus differt. Hæc ſtudioſè cōquiſita,ab labris argento circuncludūt,atq;in ampliſſimis epulis pro poculis vtuntur.

PISCES

CETVS.

Maffæus: Stylo hiſtorico.

Deſcriptio XCV.

PEr eoſdem ferè menſes, nouum & multiplex aliud in mari miraculum extitit. Claſſis nauium nouem, duce Georgio Britto, dum ex Luſitania Indiam petit, roſtrata celſior Rhoterici Vaſæi Pereriæ, in medio curſu, repentè veluti fręno equus adducto, ita ſubſtitit, magno cum aquæ ſonitu, ac motu, qualis, vbi in vada & ſyrtes incurritur, edi conſueuit: Eo ipſo terrore perculſi nautę, demiſſa vtrinque bolide, profundum ſine dubio mare comperiunt. Cùm inflatis vento velis hęreret nauigium, nihilominus, deſpiciendi cauſa, quòd eſſet nox, admotis ad marginem luminibus, implexam alueo ingentem belluam vident: carinæ centum & quinque dodrantium longitudine applicuerat corpus, cauda gubernaculum illigarat, alis immanibus latera ad sūmum vſque cingebat, quas iam in alas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant, ad ſpectaculum adeò tetrum, ingēti videlicet horrore nautæ militeſque perfuſi: vt vero dolij magnitudine vaſto hiatu nouiſſimè caput extulit, metu exanimati penè omnes, infernum profecto mōſtrum diuinitus immiſſum credere, ad viua tot noxiorum corpora glutienda.

Pauci, quibus in tanto diſcrimine mens animúſque conſtiterat, conſultandi gratia in vnam partem ſecedunt. Erant, qui contis & iaculis, baliſtiſque depellendum ſuaderent cetum: alij contra nil magis tali tempore vitandum aiebant, ne tantæ molis animal vulneribus irratum, concuſſu ipſo & agitatione violenta nauem euerteret: In ſumma inopia conſilij, cùm nihil explicaretur, & maior in ſingula momenta terror inſtaret, ſuppliciter ac demiſsè pacem & veniam Dei & cœleſtium expoſcere, atque ad vota precéſque confugere placitum eſt. Neque ea irrita fuere. Sacerdos, cum linteo, & ſtola, & ſigno crucis in medium prodiit. Ab eo ſacris carminibus & exorciſmis delinita bella (mirum dictu) nulla cuiuſquam noxa, relicto nauigio, cùm è portentoſis narium fiſtulis ingentem reflaſſet aquę vim, ſeſe admodum placido lapſu in mare demiſit.

BALÆNA.
Tinemuthana.

Expreſſa ex Olao magno.

Deſcriptio XCVI.

BElluam molis ingentis in arenam Tinemuthanam æſtus proiecit: quam dum ego deſcribo, fabulam te audire putes: rem tamē veram narro.

Balæna eſt longitudinis vlnarum triginta, vel, ſi mauis, nonaginta pedum: latera quaſi magnæ vrbis propugnacula triginta coſtarum ordines obuallant, quarum vnaquæque ad viginti fermè pedes excurrit: ſeſquipedali pariter ambitu collecta. Duas circumquaque pinnas arrigit, quindecim pedum, tantæ immanitatis, vt vna decem bubus deportanda ſatis eſſe poſſit. Tres illi ventres hiant, imò vaſti ſpecus & voragines, in quibus edendi inexplebilis cupiditas, & ęterna penè fames regnat, cauda biſurcata & ſerrata in latitudinem ſeptem vlnarum diffuſa panditur.

Monſtroſa omnia: ſed nihil capite monſtroſius: diceres in eo tanquam

in arce immanis belluæ diritatem cõſediſſe. Eius longitudo vſque ad rictum ſeptem vlnarum; eadem menſura linguæ fuit: oculorum interualla quindecim cubitos collegerunt. Oculi ſoli & nares tanto corpori valde impares, & quales bubus eſſe ſolent; rictus inſtar inferni barathri, ſex vlnarum longitudine, ad clades animãtium multiplices, & mundi funera panditur; maiore aliquanto ſpatio, maxillæ horribiles excurrunt, quæ ingentium arborum moles adęquãt. Non vnum piſci guttur, ſed triginta variis quaſi cuniculis & meatibus conciſa; quorum quinque prægrandia ad voracitatem ſimul & terrorem compoſita. Dentium vicem habent laminæ corneæ, etiam pilis, quod mireris, obſitæ; quibus ferale palatum riget, veluti plumbo ferróque cataphractum: ad ſummum duæ in capite cataractę, quibus immenſos aquarũ vortices eiectat. Terra omnino bellua, qua nihil immanius vnquam, aut viſum eſt, aut creditum: ea cùm mortua in littus appuliſſet, magna ex parte diſcerpta, centum fermè ingentia plauſtra ſuis reliquiis impleuit.

Addenda hîc Balænarum & Orcarum pugna, ex Plinio l. 9. c 6.

BALÆNARVM ET Orcarum pugnæ.

Ex Plinij lib. 9. cap. 5.

Deſcriptio XCVI.

HOc ſcire Orcas, infeſtam his belluã, & cuius imago nulla repræſentatione exprimi poſſit alia quàm carnis immenſæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in ſecreta, ac vitulos earum, & fœtas, vel etiamnum grauidas lacerant morſu, incurſuque ceu Liburnicarum roſtris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere ſuo oneratæ, tunc quidem & vtero graues, pariendiue pœnis inualidæ ſolũ auxiliũ nouere in altũ profugere, & ſe toto defẽdere Oceano. Contrà, Orcę occurrere laborãt, ſeſéque opponere, & cautium anguſtiis trucidare, in vada vrgere, ſaxis illidere. Spectantur ea prælia ceu mari ipſo ſibi irato, nullis in ſinu ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictúſque quantos nulli turbines voluant.

DELPHIN, ET PVER.

Ex Plinio iuniore.

Deſcriptio XCVII.

EſT in Africa Hipponenſis colonia, mari proxima, adiacet ei nauigabile ſtagnum ex quo in modum fluminis æſtuarium emergit, quod vice alterna, prout æſtus aut repreſſit, aut impulit, nunc fertur in mari, nunc redditur ſtagno.

Omnis hîc ætas piſcandi nauigandique, atque etiam natandi deſiderio tenetur: maximè puerorum, quos otium, ludúſque, ſollicitat. His gloria & virtus altiſſimè prouchi; victor ille, qui longiſſimè vt littus, ita ſimul nautas reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris, in vlteriora tendebat: Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc ſequi, nunc circuire, poſtremo ſubire, deponere, iterum ſubire trepidantémque preferre, primum in altum: mox flectit ad littus, redditque terræ: & æqualibus ſerpit per coloniã fama; concurrere omnes, ipſum puerum tanquam miraculum aſpicere, interrogare, audire, narrare: poſtero die obſident littus, proſpectãt mare, & ſi quid eſt mari ſimile: Natant pueri, inter hos ille, ſed cautiùs.

Delphinus rurſus ad tempus, rurſus ad puerum venit. Fugit ille cum

cæteris. Delphinus, quaſi inuitet, reuocet, exilit, mergitur, varioſque orbes implicat, expeditque. Hoc, altero die, hoc, tertio; hoc, pluribus, donec homines innutritos mari ſubiret timendi pudor; accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam & attrectant præbentem; Creſcit audacia experimento: maximè puer, qui primus expertus eſt, adnatat, natanti inſilit tergo: fertur refertúrque, agnoſci ſe, amari putat, amat ipſe, neuter timet neuter timetur, huius fiducia, manſuetudo illius augetur, nec non alij pueri dextra læuaque ſimul eunt hortantes, ac monentes.

Ibat vnà, id quoque mirum, Delphinus alius, tãtũ ſpectator, & comes. Nihil enim ſimile aut faciebat aut patiebatur: ſed alterum illum ducebat, reducebat, vt puerum cæteri pueri. Incredibile (tam verum tamen quàm priora) Delphinum geſtatorem colluſorémque puerorum, in terrã quoque extrahi ſolitum, areniſque ſiccatum vbi incaluiſſet in mare reuolui. Conſtat, Octauium Auitum, legatũ proconſulis, in littus educto, religione praua ſuperfudiſſe vnguẽtum, cuius illum nouitatem odorémque refugiſſe: nec niſi poſt multos dies viſũ languidum, & mœſtum; mox redditis viribus priorẽ laſciuiaũ, & ſolita miniſteria repetiiſſe. Confluebant ad ſpectaculũ omnes magiſtratus, quorum aduentu, & mora modica, reſpubl. nouis ſumptibus atterebatur, poſtremò locus ipſe quietem ſuam, ſecretum perdebat. Placuit occultè interfici, ad quod coibatur. Hęc tu qua miſeratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles ? quamquam nõ eſt opus affingas aliquid aſtruas; ſufficit; ne ea quæ ſunt vera, minuantur.

Vide in eodem argumento luculentam Æliani deſcriptionem, lib. 6. de animalibus, capite ſexto.

Sic igitur incipit:

Ἔρωτα Δελφῖνος ἐν Ἰάσῳ.

CEleber ille iam olim Delphini in Iaſo amor, quo formoſum adoleſcentem perſequutus eſt, non eſt mihi ſilentio prætereundus. Iaſenſiũ igitur gymnaſium mari imminet: illic ephebi poſt curſus & palæſtras mare ingreſſi, recepto antiquitus more, lauabant: & cùm aliquando natationi indulgerent, vnum ex illis formâ pręſtantem Delphinus quidem acerrimè amare occœpit; ad quem cùm adnaſſet, initio non ei mediocrem metum incuſſit, ſed aucta paulatim familiaritate, ita puerum ſibi conciliauit, vt planè amicum & beneuolũ haberet.

Itaque luſitare inter ſe cœperunt & natando inuicem certare. Aliquando puer inſidens illi, ſeu ſeſſor equo, ſuperbus vehebatur, atque hoc ſpectaculum tum Iaſenſes tum peregrini admirabantur: Pergebat enim ſuos amores vehens Delphinus, & in mare tantum procedebat quantum libebat puero: Deinde reuertebatur, & prope littus eum reſtituebat: vbi inuicem digreſſi, hic domum ſuam, ille in pelagus redibat: ſolebat autem apparere Delphinus eo ipſo tempore, quo dimittebatur gymnaſium eo, quem expectauerat, viſo, puer gaudebat, ſéque & colludendo belluæ maris, & ſuæ pulchritudinis formæ iucundum præbebat ſpectaculum: vt qui nõ hominibus modò ſed etiam feris formoſus videretur. Sed neſcio quæ inuidia redamantem illum non multò poſt tempore ſuſtulit: nimiùm enim exercitatus & feſſus aliquando puer, cum toto ventre in vectorem ſuum Delphinum temere ſe iniecit: non animaduertens aculeatam ſpinam dorſi erectam eſſe, atque horrentem: cuius acuminibus eius vmbilicus quia

exulceratus eſſet, ex eo factum eſt vt & venæ quædam abrumperentur, & permultus ſanguis efflueret, ibique puer extremum ſpiritum effunderet. Id delphinus partim exponderé ſentiens; non enim vt iam vt conſueuerat, tam leuis inſidebat, nempe qui ſpiritibus ſeſe non ſubleuaret: partim ſanguine imbutum mare videns, id quod res erat, vt intellexit, amaſio ſuo ſuperſtes eſſe noluit. Quamobrem multo robore, quemadmodum Rhodia nauis plenis velis propulſa, ſic ſimul cũ defuncto in littus ſe eiecit: amboque, hic iam mortuus, ille animi defectione expirans humi ſtrati iacuerunt.

Ælian. de Anim.

Addenda Mugilum & Delph. pugna Plin. lib. 9. cap. 8.

DELPHINORVM ET Mugilum pugna.

Ex Plin. lib. 9. cap. 8.

Deſcriptio. XCVIII.

EST prouinciæ Narbonenſis & in Nemauſienſi agro ſtagnum Laterna appellatum: vbi cũ homine delphini ſocietate piſcantur: Innumera vis mugilum ſtato tempore anguſtis faucibus ſtagni in mare erumpit, obſeruata æſtus reciprocatione. Qua de cauſa prætendi non queunt retia, quę molem ponderis vllo modo tolerẽt, etiamſi non ſolertia inſidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite effecere, locúmque ſolum pandendis retibus habilem effugere feſtinant. Quod vbi animaduertêre piſcantes, concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis huius auida, totúſque populus è littore quanto poteſt clamore conciet Simonem ad ſpectaculi euentum; celeriter delphini exaudiunt deſideria, Aquilonũ flatu vocem proſequente, Auſtro verò tardiùs ex aduerſo referente: ſed tunc quoque improuisò in auxilium aduolant. Properè apparet acies, quæ protinus diſponitur in loco vbi coniecta eſt pugna. Opponunt ſeſe ab alto, trepidóſque in vada vrgent. Tunc piſcatores circundant retia, furciſque ſubleuant. Hac mugilum nihilominus velocitas tranſit. At illos excipiunt delphini, & occidione ad præſens cõtenti, cibos in victoriam differunt. Opere prælium feruet, includique retibus ſe fortiſſimè vrgentes gaudent. Atque ne idipſum fugam hoſtium ſtimulet, inter nauigia & retia, natanteſue homines ita ſenſim relabuntur, vt exitus non appareat. Saltu, quod eſt aliàs blandiſſimum his, nullus conatur euadere, ni ſummittantur ſibi retia. Egreſſi protinus ante vallum præliantur. Ita peracta captura, quos intereмere, diripiunt. Sed enixioris operæ quàm in vnius diei præmium, vt conſcij ſibi, operiuntur in poſterum, nec piſcibus tantùm, ſed intrita panis è vino ſatiãtur. Quę de eodem genere piſcandi in Iaſio ſinu Mutianus tradit, hoc differunt, quòd vltro neque inclamati præſto ſint, partéſque è manibus accipiant, & ſuum quęque cymba è delphinis ſocium habeat, quamuis noctu & ad faces. Ipſis quoque inter ſe eſt publica ſocietas.

CONCHA.

Ex Plinio.

Deſcriptio XCIX.

FIrmioris iam teſtæ murices, & concharum genera, in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæſis, in

in dorſum elatis,læuibus,rugatis,dē-ticulatis, ſtriatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato. Iam diſtinctione virgulata, crinita,criſpa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim vndata,cācellatim reticulata, in obliquum,in rectum expanſa, dēſata, porrecta,ſinuata,breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plauſum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex iis veneriæ præbentes concauam ſui partem,& auræ opponentes per ſumma æquorum velificant,ſaliunt pectines,& extra volitant, ſeque & ipſi carinant.

Addenda concha carinata nauigera,ex Plin.c.30.l. 9.

CONCHA CARINATA Nauigera.

Ex eodem.

Deſcriptio C.

NAuigeram ſimilitudinem & aliā in Propontide viſam ſibi prodidit Mutianus, concham eſſe acatij modo carinatam,inflexa puppe,prora roſtrata: in hac condi nauplium animal ſepię ſimile,ludendi ſocietate ſola; duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim vectorem demiſſis palmulis ferire vt remis. Si verò flatus inuitent, eaſdem in vſu gubernaculi porrigi, pandique concharum ſinus aura. Huius voluptatem eſſe vt ferat, illius vt regat. Simulque eandem deſcendere incluſo ſinu fluctu hauſto, territam viſu forte triſti. Id enim vbi conſtat rumore, nauigantium humana calamitas in cauſa eſt.

P O L Y P V S.

Ex D. Ambroſio.

Deſcriptio. C I.

FRaudulentum illud Polypi ingenium non prætetibo, qui vadoſo in littore petram nactus, affigitur ei, atque eius nebuloſo ingenio colorē ſubit, & ſimili ſpecie terga obductus, plurimos piſcium ſine vlla ſuſpicione fraudis allapſos,dum notam nō præcauent, & ſaxum opinantur, caſſibus furtiuæ artis includit, & ſinu quodam ſuæ carnis intercipit.

Ibidem quomodo cancri oſtrea diptychum ſuum explicantia, iniecto lapide venentur,præclarè deſcribit.

Plinij addenda diſerta deſcriptio.

Ex Plinio lib,9.cap.30.

NOn ſunt prætereunda ex L.Lucullo proconſule Bæticæ comperta de Polypis, quæ Trebius Niger, è comitibus eius, prodidit, auidiſſimos eſſe concharum: Illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum; vltróque eſcam ex præda capere. Carent conchæ viſu, omnique ſenſu alio quàm cibi & periculi. Inſidiantur ergo Polypi apertis, impoſitóque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur,ita ſecuri graſſantur,extrahúntque carnes; illæ ſe contrahūt, ſed fruſtra diſcuneatæ. Tanta ſolertia animalium hebetiſſimis quoque eſt. Præterea negat vllum eſſe atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & ſorbet acetabulis,ac numeroſo ſuctu detrahit eum In naufragos vrinātéſque impetum capit. Sed ſi inuertatur, elangueſcit vis. Exporrigunt enim ſe reſupinati,mirè omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum, qua de cauſa & naſſis illinuntur. Cætera quæ idem retulit, monſtro propiora poſſunt videri. Carteïæ in cetariis aſſuetus quidam polypus exire

è mari in lacus eorum apertos, atque ibi ſalſamenta populari, conuertit in ſe cuſtodum indignationem aſſiduitate furti immodici. Sepes erant his obiectæ, ſed has tranſcendebat per arborem, nec deprehendi potuit niſi canum ſagacitate. Hi redeuntem circumua ſere noctu, concitique cuſtodes expauêre nouitatem. Primū omnium, magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectaſſet, aut ita cognoſceret? cum monſtro dimicare ſibi videbantur. Namque & afflatu terribili canes agebat, nūc extremis crinibus flagellatos, nunc robuſtioribus brachiis clauarum modo incuſſos, ægreque multis tridentibus confici potuit. Oſtendere Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum xv. capax, atque (vt ipſius Trebij verbis vtar) barbas, quas vix vtroque brachio complecti eſſet, clauarum modo toroſas, longas pedum acetabulis ſiue caliculis vrnalibus peluium modo, dentes magnitudini reſpondentes. Reliquiæ aſſeruatæ miraculo, pependere pondo DCC.

ECHINVS.

Ex Ambr. l. 5. Hexam. c. 9.

Deſcriptio CII.

Echinus animal exiguū, vile, ac deſpiciabile (marinum loquor) plerumque index futuræ tempeſtatis, aut tranquillitatis adnūtius eſſe ſolet nauigantibus. Denique, cùm procellam ventorum ſenſerit, calculum validum arripit; eúmq; velut ſaburram vehit, & tanquā anchorā trahit: ne excutiatur fluctibus. Itaque non ſuis ſe librat viribus, ſed alieno ſtabilit, & regit pondere.

POMPILVS NATANS.

Ex Plin. lib. 9. cap. 31.

Deſcriptio CIII.

Pompilus ſupinus in ſumma æquorum peruenit, ita ſe paulatim ſubrigens, vt emiſſa omni per fiſtulam aqua, velut exoneratus ſentina, facilè nauiget. Pòſt duo prima brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit: Qua velificante in auras, cæteris ſubremigans brachiis, media cauda vt gubernaculo ſe regit: Ita vadit alto, liburnicarū gaudens imagine; & ſi quid pauoris interueniat, hauſta ſe mergens aqua.

DESCRIPTIONES INANIMORVM.

INSVLÆ FORTVNATÆ.

Deſcriptio CIV.

Ὅσοις μὲν οὖν ἐν τῷ ζῆν δαίμων ἀγαθὸς ἐπέπνευσεν, εἰς τὸν τῶν εὐσεβῶν χῶρον οἰκίζονται, ἔνθα ἄφθονοι μὲν ὧραι παγκάρπου γονῆς βρύουσι. πηγαὶ δὲ ὑδάτων καθαρῶν ῥέουσι, παντοῖοι δὲ λειμῶνες ἄνθεσι ποικίλοις ἐαριζόμενοι. Διατριβαὶ δὲ φιλοσόφων, καὶ θέατρα ποιητῶν, καὶ κύκλιοι χοροί,

Quibuſcūque in vita ſors melior aſpirauerit, ſedes incolūt piorū, vbi omnes horę ſcatēt omnigena fructuum vbertate, fontes puris labūtur aquis, variis prata floribus innumera vernant. Cōuentus ſunt Philoſophorū, theatra poëtarū, exultantium co-

καὶ μουσικὴ ἀκρόα[illegible] παντελῆ, καὶ εἰλαπίναι αὐτο[illegible] ἀλυπία, καὶ ἡδεῖα δίαιτα. οὔ[illegible] σφοδρὸν, οὔτε θάλπος ἐγγίνεται, ἀλ[illegible] χεῖται, ἁπαλαῖς ἡλίου ἀκτῖσιν [illegible].

ronæ, muſicique concentus; ad hæc inſtructa genialiter conuiuia, & ipſa ſe ſuggerens victus affluentia, indolentia immortalis, iucunda victus ratio. Non enim frigus illis, non æſtus eſt grauis, ſed temperatus aër funditur, mitibus ſolis radiis illuſtratus.

MVNDVS.

Ex Minutio Felice, in Octauio.

Deſcriptio CV.

QVid enim poteſt eſſe tam apertum, tam confeſſum, tamque perſpicuum, cùm oculos in cœlum ſuſtuleris, & quæ ſunt infra ſupraque, luſtraueris, quàm eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, quo omnis natura inſpiretur, moueatur, alatur, gubernetur? Cœlum ipſum vide, quàm latè tenditur, quàm rapidè voluitur, vel quod in noctem aſtris diſtinguitur, vel quòd in diem ſole luſtratur: iam ſcis, quòd ſit in eo ſummi moderatoris mira & diuina libratio: vide & annum, vt ſolis ambitus faciat, & menſem; vide vt Luna auctu, ſenio, labore circumagat. Quid tenebrarum & luminis dicam recurſantes vices, vt ſit nobis operis & quietis æterna reparatio? Relinquenda verò aſtrologis prolixior de ſyderibus oratio, vel quòd regant curſum nauigandi, vel quòd arandi metendique tempus indîcant: quæ ſingula, non modò vt crearentur, fierent, diſponerentur, ſummi opificis & perfectæ rationis eguerũt; verumetiam sẽtiri, perſpici, intelligi, ſine ſumma ſolertia & ratione non poſſunt. Quid, cùm ordo temporũ, hac frugum ſtabili varietate diſtinguitur? nonne auctorem ſuum parentémque teſtatur? ver æquè, cum ſuis floribus, & æſtas cum ſuis meſſibus, & autumni maturitas grata, & hyberna oliuitas neceſſaria: qui ordo facilè turbaretur, niſi maxima ratione conſiſteret.

Iam prouidentiæ quantæ? ne hyems ſola glacie vreret, aut æſta ſolo ardore torreret, autumni & veris inſerere medium temperamentum, vt per ſua veſtigia reuertentia anni occulti & innoxij tranſitus laberentur. Mari intende, lege littoris ſtringitur, quicquid arborum eſt, vide quàm è terræ viſceribus animatur; aſpice oceanum, refluit reciprocis æſtibus; vide fontes, manant venis perennibus: Fluuios intuere, eunt ſemper exercitis lapſibus.

Quid loquar aptè diſpoſita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? Quidve animantium loquar aduerſus ſeſe tutelam multiformam? alias armatas cornibus, alias dentibus ſeptas, & fundatas vngulis, & ſpicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum? Ipſa præcipuè formæ noſtræ pulchritudo, Deum fatetur artificẽ. Status rigidus, vultus erectus: oculi in ſummo, velut in ſpecula, cõſtituti: & omnes cæteri ſenſus, velut in arce compoſiti. Longum eſt ire per ſingula, nihil in homine membrorum eſt, quod non & neceſſitatis cauſa ſit, & decoris: &, quod magis mirum eſt, eadem figura omnibus, ſed quædam vnicuique lineamenta deflexa; & ſic & ſimiles vniuerſi videmur, & inter ſe ſinguli diſſimiles inuenimur. Quid naſcendi ratio, quid cupido generandi; nonne à Deo data eſt? & vt vbera partu matureſcente lacteſcant, & vt tener fœtus vbertate lactei roris adoleſcat?

Vide quæ Marcus Tullius habet in eo argumento, libro ſecundo de natura Deorum.

PARADISVS Terreſtris.

Deſcriptio XCI.

IN voluptuarios hortos deuenimus; quos ſi nondũ videtis, animo & cogitatione efformate. Regio in primis, amœna, quippe ſitu præcelſa, ſpecie eximia, bonis opulenta, omni deliciarum genere affluens: Terra partim in planiciem exſpatiãs, partim in colliculos molliter aſſurgens, vernantem frugiferarum arborum copiã explicat: In ipſo hortorum apice fõs eſt eximius, qui primum argenteis aquarum vorticibus ebulliens, mox diffuſus in fluuium ſinuoſis flexibus atque męandris conciſus oberrat, & felicia arua perennibus fœcundat riuulis. Ad ſummum in quatuor ſaliẽtes diuiſus, celeberrimos amnes efficit, qui varias terrarum plagas interſecantes, pingui ac feraci limo rigant.

Ex imaginibus P. Richeomij, noſtra Latinit. xpreſſi s.

Primus, opinor, Phiſon arenulas aureas, & illuſtre collucẽtium margaritarum decus egerit ad ripas, quas ob colonorum inopiam nemo colligit: Auidiùs poſt hac tantæ opulentię non ita ſimplex poſteritas inhiabit. Cœli admodum iucunda temperies; quippe clementiùs renidens ſolis fulgor, vel minimas nebularum maculas tempeſtiuè diſcutit. Ignis cætero qui violentus in ſuo feriatur regno, & aëri leniter inſidens caloris & luminis iucundiſſimam terris temperiem impertit.

Iam verò & hæc pratorum herbeſcens viriditas intermicantium florum varietate picturata, & hæc arborum pubes enatis modò floſculis laſciuiens, præſentis, opinor, vêris præbet argumentum. Cum eodem ſuas partes agunt reliquæ tempeſtates. Itaque & iam ætatis beneficio ariſtas molliter flaueſcere, & in his pomariorum deliciis fructus matureſcere videas, qui carpentis inuitent manũ. Ex altera parte autumnus gratam oliuitatem, & vites diffuſa corymborum luxurie collibus inſerpentes, & iam præmaturis racemis veſtitas, etiã ante Noëmi tempora, ſpecioſiùs oſtentat. Nullus hîc hyemis rigor, ita vim omnem, retundunt, partim clementiores ſolis radij, qui felicẽ plagam circũueſtiunt, partim etiã molles fauoniorum animæ, quorum flabellis & placidiſſimo murmure regio tota circumquaque ventilatur. Diceres quatuor hîc tempeſtates vnà concinere, vêre tamen ſuperiores partes ſemper obtinente. Hinc nemorum tractus denſiſſimo frondium veſtitu diffuſi, quarum aliæ ſimpliciori cultu vireſcunt, aliæ paulatim è viridi tum cæruleas luteaſque tum purpureas & igneas tranſeunt in maculas, quales in arcu cœleſti cum voluptate miramur. Atque eo ipſo tempore Pſittaci, & quæcunque vario plumatum cultu aues emicant, ad gratiſſimum paſtum aduolantes, augent oblectationem: cùm folia, & fructus, atque adeo ipſæ alites variis colorum picturis in certamen vſque luxurient.

Quid quòd non modò certant pulchritudine auiculæ: ſed fractis vocularum modullis mellitiſſimos cantus fundunt? inter quas luſcinia, pertinaci, vt ſolet, ſpiritu, modò in longum numeros trahit, modò ſumma quadam varietatẽ flectit, modò conciſa voce diſtinguit. Fugerat me pene ales ille paradiſiacus, quem ex palma ſuſpenſum cernitis; eſt tenui inprimis corpuſculo, verſicolore plumatũ amictu: in eo diuinitus ludente natura, ſuperbiẽs, lutei capitis maieſtatem interlitus ceruicis viror irradiat: pennæ mediocriter implumatæ purpuraſcũt, reliquum corpus

auro ſubrutilo iucundiſſimè flaueſcit.

Beatus ille cœleſtium ciuis, & naturæ parentis deliciç, numquam appellit ad terras: ita in aëre perpetuum ſibi fixit domicilium. Neque verò pedes habet, neque eorum vſum deſiderat; ſi quando enim poſt variam agitationem ſubit defatigatio, duabus pennis longiuſculis ſe, veluti filis æneis, applicat ad arbores, & ex iiſdem ſpectabile corpus librat. Leonum, tigrium, atque elphantorum greges, quos in varia ſparſos videtis, omni feritate depoſita placidiſſimos lucos oberrant, & ſuis alumnis blandiuntur; nec mirum, ſi Adamus & Eua belluarum ingenio confiſi, ſine vllo timore propiùs accedunt, & inter eaſdem vagantur liberiùs.

REGIONES.

INDIA.

Ex Q. Curt. ſtylo hiſtorico.

Deſcriptio CVII.

INdia tota fere ſpectat orientem, minùs in latitudinem, quàm in recta regione ſpatioſa. Quæ auſtrum accipiunt, in altius terræ faſtigium excedunt; plana ſunt cætera. Multis & inclytis amnibus, Caucaſo monte ortis, placidum per campos iter præbent. Indus gelidior eſt quàm cęteri: aquas vehit à colore maris haud multum abhorrentes. Ganges omnium ab ortu fluuius eximius, à meridiana regione decurrit, & magnorum mōtium iuga recto alueo ſtringit: in eum obiectæ rupes inclinant in orientem; vtque rubro mari accipitur, & findēs ripas, multas arbores cū magna ſoli parte exorbet: ſaxis quoque impeditur, quibus crebrò reuerberatur. Vbi mollius ſolum reperit, ſtagnat, inſuláſque mollitur. Aceſines eum auget. Ganges in mare decurſurum intercipit, magnoque motu vterque colliditur: quippe Ganges aſperum os influenti obiicit, nec repercuſſæ aquæ cedunt. Dyardenes minus celeber auditu eſt, quia per vltima Indię currit. Cæterùm, non Crocodilos modò, vti Nilus, ſed etiam Delphines, ignotaſque aliis gentibus belluas alit. Erimanthus crebis fluxibus ſubinde curuatus, ab accollis rigantibus capitur. Ea cauſa eſt, cur tenues reliquias, iam ſine nomine in mare emittat: multis præter hos amnibus tota regio diuiditur: ſed ignobilibus, quia non adeo interfluunt. Cæterùm, quæ propiora ſunt mari, auſtri maximè deurunt; ij cohibiti montium iugis, ad interiora non penetrant, ita alendis frugibus mites: ſed adeò in illa plaga mundus ſtatutas temporum vices mutat, vt cùm alia feruore ſolis exęſtuent, Indiam niues obruāt: rurſúſque vbi cætera rigent, illic intolerandus æſtus exiſtat. Mare cærtè, quo alluitur, ne colore quidem à cæteris abhorret. Ab Erithræo rege inditum eſt nomen, propter quod ignari rubere mare exiſtimant. Terra lini ferax; inde pleriſque ſūt veſtes: libri arborū teneri, haud ſecus quam ceræ, literarū notas capiunt. Aues ad imitādum humanæ vocis ſonum dociles ſunt. Animalia inuſitata cæteris gentibus, huic inuecta. Eadē terra & Rhinocerotas alit, non generat. Elephantorum maior eſt vis, quàm quos in Africa domitant, & viribus magnitudo reſpondet. Aurum flumina vehunt, quæ leni modicóque lapſu ſegnes aquas ducunt. Gemmas margaritaſque mare littoribus infundit: neque alia illis maior opulentię cauſa eſt, vtique poſtequam vitiorum commercium vulgauere in exteras gentes. Quippe æſtimantur purgamenta æſtuantis freti pretio, quod libido conſtituit,

ingenia hominum, ſicut vbique, apud illos quoque locorum ſitus format.

BRASILIA.

Maffæus, in Indica hiſtoria.

Deſcriptio CVIII.

EST autem Braſilia noui orbis pars, quàm paulò poſt Capralis acceſſum, Americus Veſpucius Florentinus, eiuſdem Emmanuelis auſpiciis, accuratiùs explorauit; atque à duobus ab Æquatore gradibus, partibúſve, ad gradus quinque & quadraginta in aſtrum excurrens, trigoni oblongi ſpeciem refert: cuius baſis in Æquatorem ac Septentrionem obuerſa, ab oriente in occidentem rectà protenditur. Angulus extremus ignotas, ad meridiem regiones attingit: latus in orientem ſpectās, interpoſito mari Heſperiis Æthiopibus adiacet: alterum latus à Prouincia Perüana diſterminant iuga montium adeò celſa, vt ipſos auium volatus fatigare dicantur, vno dumtaxat, quod adhuc exploratū ſit eóque difficillimo trāſitu. Regio fermè totam in primis amœna eſt: Cœli admodum iucunda ſalubriſque temperies: lenium quippe à mari ventorum commodiſſimi flatus matutinos vapores ac nebulas tempeſtiuè diſiiciunt, ſoléſque puriſſimos ac nitidiſſimos reddunt. Scatet ea tota plaga fontibus ac ſyluis, ac amnibus inclytis; è quibus (vt reliquos taceam) is, quem argēteum vocant, leucarum quadraginta octo, in mare fertur, adeò violentus, vt inde nautæ dulces hauriant latices, priuſquam exalto tellurem conſpiciant. Terra partim in planitiem exſpatiās, partim in colles clementer aſſurgens, fœlix præpinguibus glebis, & riguo ſolo, ſempérque vernante: credita ſemina multiplici reddit fœnore; ac ſacchari præſertim eſt ferax, quod cœleſte eſt domum.

TAPROBANA.

Ex Maffæo, lib. 3.

Deſcriptio CIX.

HÆc ouali maximè figura ducentarum circiter & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem ſeptuaginta octo patet, in latitudinem quatuor, & quadraginta, atque à Cori promontorio, vt ſupra diximus, auulſa freto vadoſo, Piſcariæ, quam appellant, oræ protenditur: ea clementia cœli, ſoli vbertate, & copia fluminum, aquarúmque perennium, vt primorum parentum ſedes olim perhibeatur fuiſſe. varia pecorum armenta, nec non elephantos gignit egregiè bellicoſos, ac dociles cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiunt: plurimas ferè gemmas, verùm pręcipuâ claritate ſapphiros, chryſolythos, pſeudopalos, ac pyropos, itémque aromata pretioſa, cinnama, cardamomum, piper, ac palmas eximię bonitatis.

Ad hæc, vel in primis iucundo ſpectaculo ſyluoſi montes, ad effigiem theatralem inflexi, vaſtam planitiem oblongo circuitu in caueę formā includunt: quorum vnus in arduam, & ſurrectam altitudinem penè ſeptem leucarum exſurgit.

PLAGA FRIGIDA.

Ex Curtio.

Deſcriptio CX.

PAropamiſadæ appellantur, agreſte hominum genus, & inter barbaros maximè inconditum; locorum

aſperitas, hominum quoque ingenia durauerat. Gelidiſſimum ſeptentrionis axem ex magna parte ſpectant: Bactrianis ad occidentem coniuncti ſunt: Meridiana regio ad mare Indicum vergit; Tuguria latere primò ſtruunt; & quia ſterilis eſt terra materiæ, vdo etiam montis dorſo, vſque ad ſummum ædificiorum faſtigium eodem laterculo vtuntur. Ceterùm ſtructura latior ab imo paulatim incremẽto operis in arctius cogitur: ad vltimum in carinæ maximæ madum coit. Ibi foramine relicto ſupernè lumen accipiunt: ad medium vites, & arbores, ſi quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt: penitus hyeme defoſſæ latent, cùm niue diſcuſſa aperiri humus cœpit, cœlo ſolique redduntur. Cæterùm, adeò altæ niues premunt terram, gelu & perpetuo rigore conſtrictæ, vt ne auium quidem feræve vllius veſtigium extet: obſcura cœli veriùs vmbra, quã lux, nocti ſimilis premit terram, vix vt quæ propè ſunt, conſpici poſſint; in hac tamen omnis humani cultus ſolitudine deſtitutus exercitus, quicquid malorum tolerari poteſt, pertulit, inopiam, frigus, laſſitudinem, deſperationem, multos exanimauit rigor inſolitus niuis, & multorum aduſſit pedes, plurimorum oculos, præcipuè perniciabilis fuit fatigatis; quippe in ipſo gelu deficientia corpora ſternebant; quæ cùm moueri deſiiſſent, vis frigoris ita adſtringebat, vt rurſus ad ſurgendum conniti non poſſent.

PLAGA TORRIDA.

Ex eodem Curtio.

Deſcriptio CXI.

AQuarum (vt antè dictum eſt) penuria, priùs quàm deſiderio, deſperatione bibendi ſitim accendit per quadraginta ſtadia: ne modicus quidem humor exiſtit: arenas vapor æſtiui ſolis accendit, quæ vbi flagrare cœperunt, haud ſecùs quàm continenti incendio cuncta torrẽtur. Caligo deinde immodico terræ feruore incitata lucem tegit campúmque: In Aſia, quæ vaſti & profundi æquoris ſpecies eſt, nocturnum iter tolerabile videbatur, quia rore & matutino frigore corpora leuabantur. Cæterùm, cùm ipſe æſtus oritur, ſiccat, omnémque naturalem abſorbet humorem ſiccitas, ora viſceráque penitus vruntur.

HORTVS.

Philoſtratus in Amoribus.

Deſcriptio CXII.

Μῶν ἐπῄσθου τι τῆς αὐρᾶς τοῦ κήπου εὐωδίας, ἢ βραδύνεσοι τοῦτο; ἀλλὰ προθύμως ἄκουε. προσβαλεῖ γάρ σε μετὰ τοῦ λόγου, καὶ τὰ μῆλα. ὄρχοι μὲν οὗτοι φυτῶν, ὀρθοὶ πορεύονται. τοῦ μέσου δ' αὐτῶν, ἐλευθερία βαδίζειν, πόα δ' ἁπαλὴ κατέχει τοὺς δρόμους,

NVmquid eius quæ in horto eſt beneuolentiæ quicquam ſenſiſti? an hoc ſerò te adiit? ſed prompto audias animo: te enim vnà cùm oratione, mala quoq; percutiẽt hi quidẽ plantarum ordines recti incedunt, per quorũ mediũ ambulãdi facultas datur, mollis autẽ herba curriculos obtinet,

οἷα καὶ κατακλιθέντι στρωμνὴν εἶναι. ἀπ᾽ ἄκρων δὲ τῶν ὄζων μῆλα χρυσᾶ, καὶ πυρσά, καὶ ἡλιῶδη σφε-σάζονται, τὸν ἑσμὸν ὅλον τῶν ἐρώτων γεωργεῖν αὐτά.

vt ſtrati inſtar iacentibus ſit. A ſummis autem ramis mala aurea, fluáque, ac lucida, ad ſe excolenda vniuerſum Cupidinum examen attrahunt.

Vide Ciceronem, de Senectute, num. 59.

Item, ex Ariſtaneto, epiſt. 3,

Ἔνθα πλάτανος μὲν ἀμφιλαφής τε, καὶ σύσκιος. πνεῦμα δὲ μέτριον, καὶ πόα μαλθακή, ὥσπερ θέρους ἐπανθεῖν εἰωθυῖα, ἐπὶ τὸ πεδίον κατεκλίθημεν. Οἱ δὲ πολυτελέστατοι τῶν δαπέδων δενδρεῖται, πολλὰ δὲ ὀπώρας, πλησίον ὄχναι, καὶ ῥοιαί, καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι φαίη τις ἂν καθομηρίζων. τὸ δὲ ὀπωρινῶν αὐτόθι νυμφῶν τὸ χωρίον. ἦν μὲν οὖν ταῦτα; καὶ ἕτερα δένδρα πλησίον, &c. quæ ſic Latinè redduntur:

NAm ibi platanus denſa ramis, opaca vmbra, aura modica, herba mollis, & tempeſtate æſtiua florere docta: conſedimus humi, qua ditiſſimus campus, arboréſque iuxta crebræ frugiferę,

Punicáque, & pirus, & fructu gratiſſima malus.

Dicat quis, Homericum verſum referens, pomariis nymphis ſacrum locum: ſed his aliiſque iuxta arboribus florẽtes rami, fructus vberes, ſuauiſſimo odore permulcent amœnum locum. Decerptũ ego folium coma, laxaui digitis, tum admoui naribus, id mihi odorem ſpirauit longè dulciſſimum: iuxta pampini patulæ altæque admodũ, amplexæ noſtra diu tenuere inflexu colla, dum circulatim pendulas vuas attendimus, quarum turgent aliæ, aliæ primulo nigrore matureſcunt; acerbæ quædam, aliæ florentes adhuc videntur. Ergo ad maturiores alius reptans aſcendebat, alius ſublimis è terra, ſumma læuâ quantum poterat, adprehenſa arbore aſcendebat in ramos, alius decerpebat dextera, alius ex arbore manum tendebat cano colono. Sub Platano fons amœniſſimus fluit aquę tam frigidæ, vt pede rigorem ſentias: lepidus fons, inquam, ſed & iucundè temperatus Fauoni ſpiritu tempeſtatis æſtum demulcens, dum dulcem & canorum ſonum inſpirat, & multam ex arboribus ſuauitatem odorum ſecum trahens reſpondet ſuauiſſimis N. vnguinibus, miſcétque odores ſimul; & ferè æquabili ſuauitate recreat ſenſus; niſi quòd paulum ſuperabat vnguentum, mea ſententia hoc ſolo, quòd Limonæ vnguentum erat: ſed & auræ vocalis ſonus argutum reſonabat ſonoro cicadarum ſono, quę & meridiei ęſtũ leniebat: dulce luſciniæ circumuolitantes cantillabãt: Alias quoque ſuauiſonas auiculas vſurpauimus auribus veluti modulatis canticis colloquentes hominibus: adhuc mihi ante oculos habere eas videor, quarum illa in ſilice requieſcit, illa alam refrigerat, ſiccat alia, eſtque ex aqua quæ quid trahat; eſt quæ cernua terram deſpectet, victum inde quæſitura.

Vide quoque apud Ælianum, lib. 13 de animalibus, cap. 18. egregiam deſcriptionem horti Regis Indorum.

MONS.

Ex Maſſæo, lib. 5.

Deſcriptio CXIII.

SEd præcipua camino Tarnatenſi nobilitas; mons in nubes aſſurgit excelſus, & arduus, cuius inferiora denſis nemoribus veſtiuntur: ſuperiora ex incendiis glabra & horrida ſunt: in vertice crater hiatu vaſto in plures circulos circumductos maiores minoribus, ad ſpeciē amphiteatri diſcedit, inde per æquinoctia, maxime certis flantibus ventis, cum horriſono fremitu flammæ atro miſtæ fumo & fauillis erumpunt, & omnia latè loca cineribus complent.

FLVVIVS EXVNDANS.

Plinius, lib. 8. epiſt 17.

Deſcriptio CXIV.

NVnc iſtic quoque immite & turbidum cœlum, hîc aſſiduæ tempeſtates & crebra diluuia: Tyberis alueum exceſſit, & demiſſioribus ripis altè ſuperfunditur; quamquam foſſa, quam prouidentiſſimus Imperator fecit, exhauſtus, premit valles, innatat campis: quáque planum ſolum pro ſolo cernitur, inde, quæ ſolet flumina accipere, & permiſta deuehere, velut obuius retrò cogit; atque ita alienis aquis operit agros quos ipſe non tangit.

Anio delicatiſſimus amnis; ideóque adiacentibus villis velut inuitatus, ac retentus, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clauſus, dum amiſſum iter quęrit, impulit tecta, ac ſe ſuper ruinas euexit atque extulit. Viderunt hi, quos excelſioribus terris illa tempeſtas non deprehendit: alibi diuitum apparatus & grauem ſuppellectilem, alibi inſtrumenta ruris, alibi boues, aratra, rectores, hîc ſoluta & libera armenta: atque inter hæc, arborum truncos, aut villarum trabes, atque culmina variè latéque fluitantia: ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non aſcendit amnis; nam pro amne imber aſſiduus, & deiecti nubibus turbines, prompta opera, quibus pretioſa rura cinguntur, quaſſata, atque etiam diſcuſſa monimenta, multi eiuſmodi caſibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna.

FLVMEN ALDVABIS.

Ex Cæſare lib. 1. de bello Gallico.

Deſcriptio CXV.

FLumen Alduabis, vt circino circunductum, penè totum oppidū cingit: reliquum ſpatium, quod non eſt amplius pedum DC. qua flumen intermittit, mons continet magna altitudine, ita vt radices eius montis ex vtraque parte ripæ fluminis contingant. Hunc murus circundatus arcem effigit, & cum oppido coniungit.

PONS IN RHENO.

Ex eodem lib. 4. de bello Gallico.

Deſcriptio CXVI.

CÆſar Rhenum tranſire decreuerat, ſed nauibus tranſire, neque ſatis tutum eſſe arbitrabatur,

neque ſuæ neque populi Romani dignitatis eſſe ſtatuebat. Itaque etſi ſumma difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem, rapiditatem, altitudinémque fluminis; tamen id ſibi contendendum, aut aliter non tranſducendum exercitum exiſtimabat. Rationem igitur pontis hanc inſtituit. Tigna bina ſeſquipedalia, paulum ab imo præacuta, dimẽſa ad altitudinem fluminis, interuallo pedum duorũ inter ſe iungebat. Hæc cùm machinationibus immiſſa in flumine defixerat, fiſtucíſque adegerat, non ſublicæ modo directa ad perpendiculum, ſed prona, ac faſtigiata, vt ſecundùm naturã fluminis procumberent; his item cõtraria duo ad eundẽ modum iuncta; interuallo pedum quadragenum ab inferiore parte cõtra vim atque impetum fluminis conuerſa ſtatuebat: hæc vtraque bipedalibus trabibus immiſſis, quantũ eorum tignorum iunctura diſtabat, binis vtrimque fibulis ab extrema parte diſtinebantur. Quibus diſcluſis, atque in contrariam partem reuinctis, tanta erat operis firmitudo, atque ea rerũ natura, vt, quo maior vis aquę ſe incitauiſſet, hæc arctiùs illigata tenerentur. Hæc directa materia iniecta contexebantur, ac longuriis cratibúſque conſternebantur, ac nihilo ſecius ſublicæ ad inferiorem partẽ fluminis oblique adigebantur, quæ, pro pariete ſubiectæ, & cum omni opere coniunctæ, vim fluminis exciperent: & alia item ſupra pontem, mediocri ſpatio; vt ſi arborum trunci, ſiue naues, deijciendi operis cauſa, eſſent à barbaris miſſæ, his defenſoribus earum rerum vis minueretur, nec ponti nocerent.

FONS.

Ex Apuleio, in Metam.

Deſcriptio CXVII.

NAmque ibi ſaxum immani magnitudine procerum, & inacceſſa ſalabritate lubricum, mediis de faucibus lapidis, fontes horridos euomebat: qui ſtatim proni foraminiis laciniis editi, pérque procliue delapſi, & anguſti canalis exſecto contecti tramite, proximam conuallem latenter incidebant: dextera lęuáque cotibus cauatis perſerpunt, & longa colla porrecti ſæui Dracones; inconniuæ vigiliæ luminibus addictis, & in perpetuam lucem populis excubantibus.

CLITVMNVS FONS.

Plinius, lib. 8. epiſt. 8.

Deſcriptio CXVIII.

VIdiſtine aliquando Clitumnum fontem? ſi nondum: (& puto nondum, alioqui narraſſes mihi) vide quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi.

Modicus collis aſſurgit, antiqua cupreſſu, numeroſus, & opacus: hunc ſubter fons exit, & exprimitur pluribus venis, ſed imparibus; eluctatúſque facit gurgitem, qui lato gremio pateſcit purus, ac vitreus, vt numerare iactas ſtirpes & relucẽtes calculos poſſis. Inde, non loci deuexitate, ſed ipſa ſui copia & quaſi pondere impellitur. Fõs adhuc, & iam ampliſſimum flumen, atque etiam nauium patiens, quas obuias quoque & contrario niſu in aduerſa tendentes tranſmittit, & perfert: adeò validus, vt illa, quà properat ipſe, tanquam per planum ſolum, remis non adiuuetur.

Iucundum vtrumque, per iocum & ludum fluitantibus, vt flexerint curſum, laborem otio, otium labore variare: ripæ fraxino multa, multa populo veſtiuntur, quas amnis perſpicuus, velut merſas viridi imagine muniuerat.

Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit, adiacet templum priſcũ, & religioſum. Stat Clitumnus ipſe amictus indutúſque prætexta: præſẽs numen atque etiam fatidicum indicant ſortes. Sparſa ſunt circa, ſacella cõplura, totidémque Dei ſimulachra, ſua cuique veneratio, ſuũm numen: quibuſdam verò etiã fontes: nã pręter illum, quaſi parentem cęterorum, ſunt minores, capite diſcreti, ſed flumini miſcentur, quod ponte tranſmittitur: is termin⁹ ſacri profanique. In ſuperiore parte nauigare tantum, infra etiam natare conceſſum: Balineum Hiſpellates, quibus illum locũ Diuus Auguſtinus dono dedit, publicè præbent, & hoſpitium: nec deſunt villæ, quæ ſequutæ fluminis amœnitatem, margini inſiſtunt: in ſumma nihil erit, ex quo non capias voluptatem.

Notæ in Clitumnum fontem.

Vide, quem ego proximè vidi. *Notat ſuæ hypotypoſeos* τῆς φαντασιώδους ἐνεργείαν, *quæ rem cæteroqui abſentem, legentium penè ſubiiciat oculis.*

Modicus collis, &c. *Fontem arborum ramis opacatum ſignificat: quod tantopere Ælianus in ſuis* τέμπεσι *prædicat, de Põto,* πολλὴ δὲ κατ' αὐτοῦ ἡ σκιὰ ἐκ τῶν παραπεφυκότων δένδρων, καὶ τῶν ἐξηρτημένων κλάδων τίκτεται. *Multa circa fluuium vmbra ex aſſitis arboribus & impendentibus ramis oritur.*

Eluctatus. *Eluctari videtur fons, cùm in ortu argenteos vortices glomeratim bullantes vomit.*

Ampliſſimum flumen. *Clitumnus, agri Faliſci celeber fluuius, de quo Virg. 2. Georg.*

Hinc albi Clitumne greges, &c.

Eius enim aquæ potæ candidos faciunt boues, vt memorat Plinius, l. 2. c. 103.

Illa quà poperat. *Qui declini, inquit, flumine nauigant, nulla remigatione indigent: qui aduerſo fluminis obluctantur alueo, illum ægerrimè contis remiſque ſuperant, ita rapido curſu fertur incitatus.*

Per iocum ludúmque fluitantibus: *amœnandi, vt ait Saluianus, animi cauſſa nauigantibus.*

Viridi imagine. *Præclarè hoc Statius in Tiburtino Manlij Vopiſci.*

——nemora alta citatis
Incubuere vadis, fallax reſponſat imago
Frondibus, & longas eadem fugit vmbra per vndas.

Arbores igitur, velut merſas in lucenti amne, numerari ſignificat, cùm re ipſa vmbræ ſenſum fallant.

Templum priſcum. *Clitumni, opinor, plenæ non modò ſuperſtitionibus vrbes, ſed & agri ipſi. Vnde & Plinius in Traiano dixit: luſtrare ſaltus, excutere cubilibus feras, ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre. Inter hæc pia mente adire lucos, & occurſare numinibus: quia vbique etiam, inter has ſolitudines ſparſa fana, & ſimulachra.*

Clitumnus amictus ornatúſque prætexta. *Fluuiorum ſtatuæ pro ripis ſtabant conſecratæ, & virili quidem ſpecie. Talis Nilus & Phaſis apud geminos Philoſtratos. Talis hic Clitumnus inſuper prætextatus, vt Patricius: Non accipio de ærea aut lapidea prætexta, ſed vera. Mos enim antiquorum ſimulachra veſtiebat. Quod ex Tranquillo diſcere eſt, c. 22. in Caligula. Quin & prægnantes mulieres molliorem partum ſibi pollicebantur ſi idolorum veſtibus eſſent amictæ. Hoc Tertullianus indicat, lib. de anima, cap. 39. Omnes, inquit, idololatria obſtetrice naſcuntur, dum ipſi adhuc vteri infulis apud idola confectis, redimiti, genimina ſua dæmoniorum candidata profitentur.*

Fatidicũ indicant ſortes. *Plena ſortibus & ſortilegiis eo tempore fuit Italia.*

Hinc Praeneſtinæ, illinc Tyrimbiæ. Hic & Faliſcæ. Omnes Tillerius, authore Tranquillo, diſcutere conatus eſt,

ne ſic in annos principis inquirerent. Sed Praneſtinarum ſortium maieſtate territus deſtiit. c. 63.

Is terminus ſacri profanique. *Clitumnus nempe ſacra pradia & agros à profanis diſtinguit.*

Hiſpellates. *Agri (opinor) Faliſci incola.*

Multa multorum inſcripta. *De tabulis votiuis luculentum habes Theodoreti teſtimonium in oratione de martyribus; de quo alibi dixi.*

FONS ÆSTVOSVS.

Plin. epiſt. 30. lib. 4.

Deſcriptio CXIX.

ATtuli tibi ex patria mea pro muſculo, quæſtionem altiſſima iſta eruditione dignam: fons oritur in monte, per ſaxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paulum retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura: ter in die ſtatis auctibus ac diminutionibus creſcit, decreſcitque: cernitur id palam, & cũ ſumma voluptate deprehenditur: iuxta recumbis, & veſceris, atque etiam ex ipſo fonte (nam eſt frigidiſſimus) potas: interim ille certis dimenſiſque motibus, vel ſubſtrahitur, vel aſſurgit; annulum, ſeu quid aliud ponis, in ſicco alluitur, ſenſim ac nouiſſimè operitur. Detegitur rurſus, paulatimque deſeritur: ſi diutiùs obſerues, vtrumque iterum, ac tertiò videas: ſpiritúſque aliquis occultior, os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout in latus occurrit, aut deceſſit expulſus; quod in ampullis cæteriſque generis eiuſdem videmus accidere: quibus non hians nec ſtatim patens exitus eſt: Nam illa quoque, quamquam prona, & vergentia per quaſdam obluctantis animæ moras, crebris quaſi ſingultibus ſiſtũt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quaque impellitur ratione, aut reſorbetur ille, hac modicus hic humor vicibus alternis ſupprimitur, vel egeritur? an, vt flumina, quæ in mare deferuntur, aduerſantibus ventis, obuióque æſtu retorquẽtur? ita eſt aliquid quod huius fontis excurſum per momenta repercutiat? an latentibus venis, certa menſura, quæ dum colligitur quod exhauſerat, minor riuus eſt, & pigrior; cùm collegit, agilior maiórque profertur? an neſcio quod libramentum abditũ, & cæcum, quod cùm exinanitum, ſuſcitat & elicit fontem; cùm repletum, moratur, & ſtrangulat?

Nota.

Quæſtionem. *Ea queſtio eſt, qua curioſis Prometheis in Caucaſo fixit crucem. Multas huc diſertiſſimè rationes affert Plinius.*

Sed quis rem acu tangat? *Poſſidonius ſugillat Ariſtotelem, qui æſtum fieri dixerat, propter ſublimia littora, quibus aqua repercuteretur. Apollonius in ea, quã ad Indos ſcribit epiſtola, ait,* Ὠκεανὸν ἐφύδρεις ἐλαυνόμενον πνεύμασιν, *ex multis biatibus, qui partim ſub ipſo, partim in terra circa ipſum ſunt, ad exteriora diffundi, ac rurſus retrocedere, Bona pars hanc* πλημμυρίδα *tribuit luna: in quibus eſt Iulius Caſar, l. 4. de bello Gallico. Satius cum Antiphilo concludere:*

Θαῦμα εἰς θάμβω σε τὸ μυρίον, οὐδὲ ματεύω.
Σιγὼ σάσιν, ἀῤῥήτῳ ταῦτα μέμηλε φύσει.

FONS AMMONIS.

Ex Curtio, lib. 4.

Deſcriptio CXX.

ESt etiam illud Ammonis nemus, in medio habet fontem: aquam Solis vocant. Sub lucis ortum tepida manat: medio die, cùm vehementiſſimus eſt calor, frigida eadem fluit; inclinato in veſperam caleſcit: media nocte feruida exæſtuat; quoque propiùs nox vergit, ad lucẽ multùm caloris decreſcit: donec ſub ipſum diei ortum, aſſueto tempore langueſcat. Id, quod pro Deo colitur, non eadem effigiem habet quam vulgò diis artifices accommodauerunt. Vmbilico tenus arieti ſimilis eſt, & habitus ſmaragdo & gemmis coagmentatus: hunc cùm reſponſum petitur, nauigio aurato geſtant ſacerdotes, cũ multis argenteis pateris, ab vtroque nauigij latere pendentibus. Sequuntur matronæ virginéſq; patrio more inconditum quoddam carmen canẽtes: quo propitiare Iouem credunt, vt certum edat oraculum.

TEMPE.

Ælianus, variæ hiſt. l. 3. c. 1.

Ἔστι δὴ χῶρος μεταξὺ κείμενος.

Deſcriptio CXXI.

ESt itaque locus inter Olympum & Oſſam ſitas: ſunt autem hi montes altitudine immenſa præditi, & quaſi diuina quadam cura disiuncti: atque in medio locum complectuntur, cuius longitudo ad quadraginta ſtadia porrigitur; latitudo verò in aliis partibus pedes centum, in aliis paulò etiam plus continet. Per hunc medium labitur fluuius, qui Peneus appellatur, in quem reliqui fluuij confluunt, & aquam ei communicando, magnis augent incrementis: hic locus habet varia & omnis generis oblectamenta, non manibus hominum facta opera, ſed ſpõtanea naturæ, quæ tunc ei plurimùm ad pulchritudinem ambitioſè contulit, cùm locus primùm naſceretur, nam in eo hedera copioſa & admodum hirſuta viget, ac floret, & inſtar generoſarum vitium, in proceras arbores aſcendendo ſerpit, atque ipſis adnaſcitur. Eſt & ſmilacis magna copia, quæ collem ipſum aſcendens ſaxum inumbrat, ita, vt illud quidem lateat, cernatur verò nihil, præter viridantem herbam, ſitque veluti quædam oculorum panegyris. In ipſo campo & planitie varij ſunt luci, ſcenæ continuæ, æſtiuo tempore gratiſſima viatoribus receptacula, in quibus ſuauiter alſum captare poſſunt: diffluunt etiam riui crebri, & aquæ frigidæ, atque ad bibẽdum ſuauiſſimæ. Has aquas perhibent prodeſſe etiam lauantibus, & ad ſanitatẽ conferre. Concinunt etiam aues hinc inde diſperſæ, & in primis muſicæ, quæ ſitientes aures mirificè recreant, atque indefeſſos cũ voluptate deducunt viatores, modulationibus ſuis prætereuntium laborem ſubleuãtes. Ad vtrumque latus fluminis oblectamenta illa ſunt, de quibus antea dixi; & remiſſionibus quietique apta loca. Per media verò Tẽpe Peneus venit, quietè & leniter fluens, in modum olei: hic vmbris denſiſſimis opacatur: quæ ab aſſitarum arborum ramis ortæ, maxima diei parte ſolares radios arcent a flumine, & nauigantibus tẽperatã frigore nauigationem præbẽt.

ELYSII CAMPI.

Lucianus, in vera hiſtoria, l.2.

Αὕτη μὲν οὖν ἡ πόλις.

Deſcriptio. CXXII.

IPſa autem ciuitas tota aurea, murus verò ſmaragdo lapide cingitur, porrò portæ ſeptem ſunt omnes ex integro ligno, & amomo: Pauimentum verò ciuitatis, & quæ intra mœnia eſt, terra eburnea: omnium autem Deorum templa beryllo lapide conſtructa ſunt, & altaria in eis maxima, vno è ſimplici lapide amethyſto cōſtant: in quibus diis immolant: circa ciuitatem verò fluuius defluit vnguento optimo, huiuſque latitudo regalium cubitorum centum: altitudo quanta natantibus ſufficiat: porro ipſius balnea, domus magnæ ſunt, vitreæ, cinnamomo ſuccenſæ: atqui pro aqua, ros tepidus in peluibus ſeruatur: vtuntur autem veſtibus purpureis tenuiſſimis aranearum telis: Hi corpora non habent, ſed & impalpabiles ſunt, & abſque carne; formam autem & effigiem ſolam habent, ac oſtendunt: incorporei tamen cùm ſint, ſtant, mouentur, intelligunt, vocémque emittunt, omninóque videtur eorum anima nuda quædam circumuagari, corporis ſimilitudine circumdata: ſi quis autem non tetigerit, non credet, quod videtur non eſſe corpus. Sunt enim vt vmbræ rectæ, non nigræ: ſeneſcit nemo, ſed ea ætate qua ſe eò contulit, permanet. Denique hîc haudquaquam eſt nox, ſed dies: neque admodum clara, ſed quale crepuſculum eſſe ſolet, iam Aurora apparente antè orientem ſolem. Talis lux terram habet; quare & vnum ſolum anni tempus nouêre. Semper enim apud eos ver eſt, & vnus ventus ſpirat zephyrus. At locus cūctis quidem floribus, omnibus māſuetis plātis & floribus viret. Quæ illic sūt vineæ, duodecies quotannis ferunt, & ſingulis menſibus vuas reddūt. Mala verò granata, ac malos, cæteraque poma terdecies ferre dicebant. Nam mēſe, qui apud eos Minos appellatur, bis ferre fructum: pro frumento verò ſpicæ, in ſummitate paratos panes emittunt, vt fungos. Fōtes ſunt per ciuitatem, aquæ quidem quinque, ac ſexaginta, & trecenti; mellis verò alij totidē, vnguenti quingenti: verùm & hi minores ſunt: flumina lactis ſeptē, & vini octo. Conuiuiū verò celebratur extra ciuitatem, in cāpo, qui Elyſius vocatur: etenim pratum eſt pulcherrimū, & circa illud, nemus omni arborum ſpecie conſitum, vmbrā diſcūbentibus faciens: ſtratū autē ſubſternunt è floribus: miniſtrant autē, ac cuncta afferunt vēti, præterquā quòd vinum non miſcent, ſiquidem eo nō indigent: nā circa conuiuium arbores ſunt vitreæ magnæ, è micante vitro: harū fructus, pocula ſunt omni ſpecie operis ac magnitudinis. Vbi autē quis ad conuiuium acceſſerit, vnum ex illis vel duo, menſis decerpta apponit: ea confeſtim vino replentur: pro ſertis verò luſciniæ canoræque volucres cæteræ, flores è proximis pratis ore legentes, cum cantu eos ſuperuolant, aſpergúntque. Porro vngūtur ad hūc modum: denſæ nubes vnguētum cōbibentes è fontibus, ac flumine, ſupraque conuiuium ſparſæ, ſenſim exprimentibus ventis tenuiſſimum quiddam, velut rorem diſtillant, in cœna autem muſicæ & cantilenis vacant. Canuntur autem imprimis Homeri verſus, qui & ipſe adeſt, & cum illis conuiuatur, ſupra Vlyſſem diſcumbens: choreæ autem ſunt è pueris, & virginibus. Præſunt verò illis, & concinunt, Eunomius Locrus, & Arion Lesbius, & Anacreon, & Steſichorus: Nam & hunc apud

eos vidi, iam ipſi Helena reconciliata. Vbi autem hi quieuerunt, ſecundæ choreæ ſuccedunt, è cygnis, philomenis, ac hirundinibus. Poſteaquam & illæ canere cœperint, iam tota ſylua reſonat, præſidentibus vẽtis. Hoc autem maximum ad lætitiam habent; fontes duo ſunt circa conuiuium, vnus quidẽ riſus, alter verò voluptatis. Ex horum ambobus, in initio conuiuij omnes bibunt, deinde reliquum lęti ac ridentes exigunt.

Nota.

Hæc deſcriptio, vt apparet, & exquiſitis inuentis, & elegantiarum deliciis tota affluit: Cum eadem conferri poterunt hypotypoſes, quas habent Homerus, Odyſſ. δ. Pindarus, Olymp. ωδ. β. Ariſtophanes, βατραχ. 154. Sibylla, λογ. 6 Virgilius 6. Æneid. Tibullus: ſed valla locupletior inuenietur. Adde ad hoc argumentum Paradiſi terreſtris deſcriptionem, quam ex P. Richeomio Latinam feci. Gilbertus Cognatus hic affert deſcriptionem Elyſiorum camporum, quam totam inuenies apud Muretum.

VILLA IVLIANI.

Expreſſa ex Iuliano Imp.

Συνέκτισάμιον μικρὸν, &c.

Deſcriptio CXXIII.

PRædiolum exiguũ quatuor iugerũ quod à Theia mihi datũ in Bythynia eſt, tuę ſapientiæ beneuolentięq; dono: do vilius mehercule munus, quàm quod opibus celebre, & beatũ exiſtimatione, & ſermone hominũ efficere poſſit. Verùm non vſq; adeo iniucundum, nec minaue, ſi tibi ſingulis partibus & circumſtantiis illud deſcriptũ ob oculos ponã. Nihil verò obſtat, quominus tecum iocemur, homine abundãte gratiis, atque eruditione. Diſſitum eſt à mari ſtadiis non plus viginti, vt neque mercator, neque nauta nugator aut incurioſus huic loco ſit moleſtus. Neque tamen prorſus Nerei gratiis deſtituitur: ſed piſcem ſemper habet recentem & palpitantem. Progreſſus autem ab ędibus in collem quendam, eo Propõtidem inſulaſque oculis perluſtrare poſſis: itémque vrbem à generoſo ac ſtrenuo rege cognomitatam. Non algis muſcóque inſiſtit, neque vbi periculum ſit, ab eiectis in littus & arenam, mitibus omnino, feréque non nominatis: ſed in hedera, cepiſque, & herba fragrante. Ibi amœniſſimũ eſt, recubantem, cùm librum inſpexeris, deinde viſum recreare, atque in naues, & mare ſumma cum voluptate tranſmittere. Ea mihi adoleſcenti prorſus tenero habitatio videbatur iucundiſſima. Nam & fontibus non malis prædita eſt, & balneis nõ inamœnis, hortóque, & arboribus. Poſteaquam verò ad virilem & conſtantem ætatem peruentum eſſet, veteris illius conſuetudinis viuẽdi me deſiderium cepit, venique ſępe: neque inanis, aut inutilis ille nobis conuentus fuit.

At ibidem agriculturę meę paruum quoddam monumentum, vinea breuis, quæ vinum ſuauiter fragrans atque dulce gignit; non expectans, donec à tempore Bacchus aliquid accipiat. Videbis gratias, botrus tum in vite, tum ſub torculari preſſus, roſas olet. Muſtum iam in cadis cõtentum ita eſt, quaſi è nectare hauſtum ſit, ſi Homero credimus. Qui factum eſt ergo, vt non magna copia ſit eiuſmodi vitium, neque in complura iugera ſint transfuſæ? forte quoniam negligentiùs inſitionem curaui; ſed cùm ſobrius Bacchi crater mihi ſit & frequentatio nympharum; tãtum paraui quantum ad meum, meorúmque neceſſariorum, qui pauci ſunt, vſum pertineret. Nunc verò tibi charum

caput dono, requidem ipſa paruum, gratum tamen amico ab amico profectum, domo domum, iuxta ſapientiſſimum vatem Pindarum. Literas ad lucernam hiulcè & tractim ſcripſi: quamobrem, ſi quid peccatum eſt, velim id non accuratiùs examines, vt Rhetor Rhetorem.

Nota.

Ἀπὸ τῆς τήθης, *qua ſit illa Theta, non video. Meliùs, opinor, ſi nihil λεπτολογοῦντες,* τήθην, auiam, *quod ipſum verbum ſonat. dixerimus.*

Piſces Neres Charites. Νηρέως χάριτας Nerei charites: *ſunt piſces, vt ex eo patet,* ἔχει δ᾽ ἰχθῦν περισσὸν ἀεί, καὶ ἀπαίζοντα.

Antigonia vrbs. Ἐπώνυμον πόλιν τοῦ γυναικὸς βασιλέως: *Antigoniam intelligit, ab Antigono rege conditam, eique cognominem, quæ & Nicæa poſtea dicta eſt. Strabo lib.* 12. κτίσμα τοῦ Ἀντιγόνου ὃς αὐτὴν Ἀντιγονίαν προσεῖπεν. *Hæc autem Bithyniæ vicina, in qua hoc prædiolum.*

Οὐκ ἂν ἀμβλύοντα: *locus hic erat confuſus, quem germano ſenſui reſtitui: quid enim volebat:* Non expectans, donec à tempore Bacchum accipiat: *ſignificat, non eſſe ex vinis aſperis, quæ oporteat tempore condiri, ac mitigari.*

Vinũ latex Nectaris. Νέκταρος ἀπορρῶξ Ὁμήρῳ πιστεύοντι. *Alluſit ad illud Odyſſeę 9. verſ. 359.*

Ἀλλὰ τό δ᾽ ἀμβροσίης καὶ νέκταρός ἐστιν ἀπορρώξ.

Verùm hoc ambroſiæ & nectaris eſt latex,

inquit de vino generoſo: quod poſtea Panyaſis eſt imitatus.

Νηφάλιος ὁ τοῦ Διονύσου κρατὴρ. *Aqua dilutus. Æſchylus, in Eumenidibus aquam vocat,* χοὰς ἀοίνους, νηφάλια μειλίγματα.

Iuliani immanis frugalitas. *Hanc autem frugalitatem in Juliano commendat Ammianus, lib. 25. & immanem fuiſſe (vt eius verbo vtar) aſſeuerat.*

Omitto prolixas villarum deſcriptiones, quas vide apud Plinium libr. 2. epiſt. 17. & lib. 5. ep. 6. & apud Sidonium Apollinarem, lib. 2. epiſt. 2.

SOLLITVDO TORRIDA.

Ex Curtio, lib. 4.

Deſcriptio CXXIV.

AC primo quidem, & ſequenti die tolerabilis labor viſus, nõdum tam vaſtis ſolitudinibus aditis, iam tamen ſterili & moriente terra: Sed vt ſe aperuere campi alto obruti ſabulo, haud ſecus, quàm profundum æquor ingreſſi; terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti ſoli occurrebat veſtigium, aqua etiam deuexerat, quam vtribus cameli deuexerant; & in arido ſolo, ac feruido ſabulo nullæ erant. Ad hæc ſol omnia accendebat, ſiccaque & arida erant omnia, cùm repente ſiue illud Deorum munus, ſiue caſus fuit, obductæ cœlo nubes, ſolùm, vigente æſtu fatigatis, etiamſi aqua deficeret, auxilium. Enimuerò, vt largum quoque imbrem excuſſerunt procellæ, pro ſe quiſque excipere eum, quidam ob ſitim imponentes ſui, ore quoque hiante captare cœperunt.

SPELVNCA.

Apuleius, lib. 4. Metam.

Deſcriptio XXV.

MOns horridus ſylueſtribúſque frondibus vmbroſus, & in primis altus fuit. Huius per deuexa obliqua, qua ſaxis aſperrimis & ob id inacceſſis, cingitur: conualles lacunoſę, caueęque nimiùm ſpinetis aggeratę,

aggeratæ, & quaqua verſus repoſitæ, naturalem tutelam præbentes ambiebant. De ſummo vertice fons affluens, bullis ingentibus ſcaturiebat, vndas argenteas, iámque riuulis pluribus diſperſus, ac valles illas amnibus ſtagnantibus irrigans, in modum ſtipati maris cuncta cohibebat. Inſurgunt verò ſpeluncę, qua margines montanæ deſunt, turris ardua, caula firma, ſolidis cratibus, ouiliqueſtabulatione commoda, porrectis vndique lateribus, ante fores exigui tramites, vice ſtructi parietis attēdūtur.

Adde Corycium ſpecum qui deſcribitur à Pomponio Mela. l. 1. c. 13.

CORYCIVS SPECVS.

Ex Pomponio Mela, lib. 1. c. 13.

Deſcriptio CXXVI.

SVprà ſpecus eſt nomine Corycius, ſingulari ingenio, ac ſupra quàm vt deſcribi facilè poſſit eximius. Grandi namque hiatu patens, montem littori appoſitum, & decem ſtadiorum cliuo ſatis arduum, ex ſummo ſtatim vetice aperit. Tunc altè demiſſus, & quantum dimittitur, amplior, viret lucis pubentibus vndique, & totum ſe nemoroſo laterum orbe complectitur: adeo mirificus ac pulcher, vt mentes accedentium primo aſpectu conſternat, vbi contemplati durauere, non ſatiet. Vnus in eum deſcenſus eſt, anguſtus, aſper, quingentorum & mille paſſuum, per amœnas vmbras & opaca ſyluæ quiddam agreſte reſonantis, riuis hinc atque illinc fluitantibus.

RVPES.

Curtius, lib. 6. & 8.

Deſcriptio CXXVII.

PRærupta erat rupes, quæ ſpectat occidentem; eadem, quæ vergit ad orientem, leuiore ſubmiſſa faſtigio: multis arboribus obſita. Perennem habet fōtem, ex quo largæ aquæ manāt. Circuitus eius nonaginta duo ſtadia comprehendit. Petra, non vt pleræque modicis ac mollibus cliuis, in ſublime faſtigium creſcit, ſed in metæ maximæ modum erecta eſt, cuius ima ſpatioſiora ſunt. Altiora in altius coeunt, ſumma in acutum cacumen exurgunt. Radices eius Indus amnis ſubit pręaltus, vtrimq; aſperis ripis. Ab altera parte voragines eluuionéſque præruptæ ſunt, nec alia expurgandi patebat via, quàm vt replerentur.

VITIS.

Ex Diuo Ambroſio, Hexam. lib. 3. cap. 12.

PRimum omnium, nihil gratius florentis odore vitis: ſiquidem de flore earum ſuccus expreſſus, poculi genus conficit, quod & voluptati & ſaluti ſit. Deinde, quis non miretur, ex acino vinaceo, vitem vſque in arboris ſummum cacumen prorumpere, quam velut quodam amplexu fouet, & quibuſdam brachiis ligat, & circumdat lacertis, pampinis veſtit, ſertis vuarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ noſtræ primùm viuam defigit radicem; Deinde, quia natura flexibilis & caduca eſt, clauiculis, quaſi manibus quibuſdam, quicquid appprehenderit, ſtringit, hiſque ſe erigit, & attollit,

SEGES.

Ex eodem D. Ambroſio, lib. 3. Hexam. cap. 8.

Deſcriptio CXXIX.

SVſcipit igitur granum tritici putris gleba,& ſparſum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet, ac comprimit. Inde, cùm ſe granum illud reſoluerit,herbam germinat: grata ipſa iam ſpecies herbeſcentis viriditatis: quæ ſtatim genus ſatũ ſimilitudine ſui prodit; vt in ipſo ſuę ſtirpis exordio,cuius generis herba ſit,cognoſcas,atque in herbis fructus appareat; paulatimque adoleſcit in fœnum, culmóque pubeſcens erigitur,& aſſurgit. Aſt vbi ſe geniculata iam ſpica ſuſtulerit, vaginæ quædam, futurę frugi parantur, in quibus granum formatur interius,ne tenera eius primordia aut frigus lędat, aut ſolis æſtus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis ſæua diſcutiat. Succedunt quidam ordines ſpicæ, mirabili arte formati, vel ad ſpeciem grati, vel ad tutamen nexu quodam inter ſe naturalis colligationis adſtricti, quam prouidentia diuina formâuit. Et ne frugis numeroſioris pondere, velut quędam cedat fultura culmorum,vaginis quibuſdã ipſe culmus includitur, vt geminatis viribus frugem poſſit multiplicem ſuſtinere,ne impar arbor onere curuetur in terram. Tum ſupra ipſam ſpicam vallum ſtruitur ariſtarum,vt quaſi quadam in arce prætendat, ne auium minorum morſibus ſuis exuatur fructibus, aut veſtigiis proteratur.

Cõpara quæ habet Cicero. lib. de Seneẞ.

PALMA INDICA.

Maffęus, lib. 7.

Deſcriptio CXXX.

MVltis rebus ad victum neceſſariis carent incolæ, ſed pro iis omnibus vna eſt palma; ſic eam appellant; Iudaicis & Africanis careotas ferentibus longè pręſtantior: quippe non proceritate ſolùm, & pulchritudine exceſſit; verùm etiam tota prorſus in vſu eſt, ita multiplici, vt vulgo,ſi quem frugi & induſtrium laudibus efferre volunt,palma vtiliorem appellent. Tengam Narlemuc Indicorum, ſeu nucem Indicam Luſitani dixere. Humani fermè capitis magnitudine: duplici operimento: quorum exterius in ſummo lęue,ſtupea intus denſitate (cairum vocant) netur,ac texitur, cannabis, & ſparti modo,cùm alios in vſus, tũ pręcipuè in vitilium nexus,& anchoralia: Neque mateтia vlla ad nauticos funes & maris impetus obſequentior: nãque & ſalſuginem amat ea plãta. Cairum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immerſum identidem reuireſcit: & anchoris illigatum fluctuantes ſalo naues egregiè continet. Non tam ab innata duritie, vel operis firmitate, quàm viriditate ipſa, & lantitia quadam,ad inſtar corij: vt ſe vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extendat: vel reſidente rurſus in craſſitudinem contrahat.

Quod ſecus in noſtris euenit rudentibus: quæ nimirũ ipſa vi ac pertinacia ſæpe rũpuntur: Interior autẽ calix,rufo colore, & globoſa rotũditate prædurus, addito auro vel argento in pocula figuratur: ipſa verò pomi caro, amygdalæ in modum pinguedine quadam, & grato ſapore lacteſcens, non per ſe tantùm in cibo grata eſt, ac ſalubris; verùm etiam vbi viſum fuerit, exhauſto lacte paulatim in oleum eliquatur: Totus autem racemus dum ex eo

tener adhuc emicat fructus, nodo conſtrictus,ac leniter inciſus, in obdita oris anguſti vaſcula optimum inſtillat ſuccum: ex quo variis artibus coctionibúſque, veteri (vt Strabo ipſe teſtatur) inuento, mel ſeu ſaccarum, vinum acetúmque perficitur. Iam folia cùm & librariis pro papyro ſint, & loco tegularum impoſita domibus arceant imbres; tum etiam in veſtis formam facili ſimul ac ſpiſſo contextu nectuntur: denique vna eadémque arbor omnia prorſus ad rem nauticam inſtrumenta ac materiam præbet: quippe truncum, & ramos in malum, aſſamenta, clauóſque: comam in vela: cairum in funes (vt dictum eſt) omnium optimos: filáque ad laternm ſuturas, poſtremò coccum ipſum, quæque ex ipſo conficiuntur in onera: Ita non ſine miraculo quodam omnibus planè rebus ex ſemet apta, & inſtructa nauigat palma, eadémque diſcuſſa per hyemem viuaces ad prunas lentaigninm alimenta ſuppeditat.

Incolæ importato lino ſericóque ta lares tunicas eleganti opere texunt, quibus honeſtiùs multo quàm cæteri Indi velant corpora. Piſcantur etiam palmeis verriculis minuta conchylia: Sunt qui venereæ Conchæ genus putent, miro ſplendore & colorum varietate; hæc ſaburræ loco in onerarias indita, ad diuerſas in regiones euecta, apud Gangaridas, & Sidonios, vilioris monetæ explēt vicem, ad res parui pretij coemendas: apud Heſporios autem Æthiopas, cum rebus etiam carioribus permutantur. *Maff. l. 7.*

VIOLA MARTIA.

Deſcriptio CXXXI.

HÆc humilis per terram repit fragrariæ modo, folia fundens à radice multa, lata, venoſa, per ambitum leuiter ſerrata, hederæ foliis minora, rotundiora, tenuiora, nigrioráque, præſertim parte ſuperiore, inter quæ medij exeunt pediculi tenues, teneriuſculi, ſinguli ſingulos flores ferentes, pulchros, odoratos, colore in nigro purpureos, nonnumquam pallidiores, nonnunquam candidos, ex quinque foliis compoſitos, ac deinde penſiles folliculos, vaſculave rotunda per maturitatem in tres partes dehiſcentia, ſemen minutum, album, in rotūditate oblongū, miliaceum, medulloſum complectentia; radices tenues ſunt, & fibratę.

OCELLVS.

Damaſcenus Loiolet.

Deſcriptio CXXXII.

FOliis eſt longis, carnoſis, duris, anguſtis, in extremo acuminatis, incanis, cauliculis multis, iunceis, rotundis, geniculatis, læuibus, cubitalibus, aut altioribus, coeuntibus pyridatim internodiis, in quorum, & iis adnatorum cacuminibus calices ſunt longi, teretes, glabri, orbiculo ſuperiore denticulati, é quibus flores omnium ſpecioſiſsimi prodeunt, ex ſenis foliolis, qui ſimplices ſunt, ex multo pluribus multiplices per extremas oras ſcitè fimbriati, caryophyllorum odoratu, ſed longè ſuauiſſimo, colore aliàs purpuraſcente dilutiùs, aliàs intenſiores, rubore nitente, aliàs candido. *Rouillius, l. 7.*

Sunt & non pauci albi, & purpureis punctis aſperſis verſicolores, quæ coloris varietate & odoris ſuauitate, cum roſis de principatu certant.

LILIVM.

Ex D. Ambroſio, cap. 8. lib. 3. Hexam.

Deſcriptio CXXXIII.

CONſiderate lilia agri, quantus ſit candor in foliis, quemadmodum ſtipata ipſa folia ab imo ad ſummum videantur aſſurgere, vt Scyphi exprimant formam, vt auri ſpecies quędam intus effulgeat, quæ tamen vallo in circuitu floris obſepta, nulli pateat iniurię.

Idem expreſſum ex Plinio, &c.

NVm verò talis eſt lilij pulchritudo? num excelſa ſpecies? num maieſtate cinctum caput, cuius oneri vix collum ſufficit: num argenteorum foliorum ſtrati ordines? num paulatim in latitudinem ſe explicantes anguſtię? num reſupina per ambitum labella, num delicatiſſima quæ interiùs ſunt fila? num filorum ſtantia crocis aureolis capita? nũ odor, num candor eximius, ſatis illud, vel me tacente, prædicant? egregio flore digna veſtris, cuius viror radiat, fulget purpura, aurum rutilat, crocus accenditur; tot enim ſunt in lilio colores, vt Theophraſtus, Plinius, & Dioſcorides naturalis hiſtoriæ anteſignani authores memorant; quin & lilia tota rubentia Narciſſos vocant: *O flos naturæ corculum*, & mundi delicium: macte iſta ſpecie, macte tam vario colorum apparatu. Felix quidem multis, ſed in vno omnium feliciſſimus, quòd præconem habes tuarum laudum, non Apollinem, ſed Chriſtum, qui te regis magni opulentiæ antepoſuit.

LILIVM PERSICVM.

Ex Rouillio, l. xv.

CAulis eſt lilio Perſico ternûm cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cæruleo virentia, mucronata, liliis cruętis paria; flores nutantes, nolarum effigie obſoleta purpura nigricant: radix bulboſa, fiſſa, minimè ſquammis loricata, albida, auerſa parte ſeſſilis, & plana, porrectis ſubtus obſcurè flauentibus.

ROSA.

Ex D. Ambroſio.

Deſcriptio CXXXIV.

SVrrexerat antea floribus immixta *Ambr.*
teneris ſine ſpinis roſa, & pulcherrimus *Hexa.*
flos ſine vlla fraude vernabat: *c.iii.*
Poſtea ſpina ſepſit gratiam floris, tamquam humanæ ſpeculum præferens vitę, quę ſuauitatem perfunctionis ſuæ finitimis curarum ſtimulis ſæpe compungat.

V E R.

Ex Theophylacto.

Deſcriptio CXXXV.

Οἷον δὲ τὸ διαβῆναι παραῤῥέον ὑδάτιον. ὡς ἡδὺ δὲ ὁ ζέφυρος ὑποκινῶν ἠρέμα τοὺς κλάδους, ποικίλαι δὲ καὶ ὀρνίθων ᾠδαὶ, καὶ ἀνθέων χροιαὶ, καὶ λειμῶνες θάμνοι. τὰ μὲν γεωργίας ἔργα, τὰ δὲ φύσεως δῶρα· πάντα εὐώδη· γῆς ὑγιαινούσης χυμοί. τὸ δὲ νυμφῶν ἄντρον οὐκ ἐπαινέσομαι, Θεοκρίτου γὰρ δεῖ.

LIcet præter labentem riuulum transgredi: Quàm verò ſuauiter Zephyrus tacito ſtrepitu mouet ramos, ac frondes? Ad hęc variæ auiũ cantiones accedunt, florum colores, pratorum frutices, partim agricolationis opera, partim naturæ dona: omnia ſuauiſſimo odore frangrantia: terrę humores ſaluberrimi. Nympharum verò antrum non laudabo, requirit enim Theocritum.

Argumentum iſtud copioſum eſt, & paſſim occurrit: prolixè Libanius id exequutus eſt in ἔαρος ἐκφράσει: triumphat quoque in eo genere Gregorius Nazianzenus: cuius ego deſcriptione in Latinè reddo libro decimo quarto.

R V S.

Ex eodem Theophylacto.

Deſcriptio CXXXVII.

Ὁ Κορύδων, εὐδαίμων ἀνὴρ, καὶ τῆς τύχης φίλος, ὡς ἔοικεν. αἱ ἄμπελοι τῶν βοτρύων ἄχθονται· αἱ ἀχράδες βρίθουσι, καὶ τῶν τρυγώντων ὀρέγονται· αἱ ἐλαῖαι τῇ γῇ προσνενεύκασι, καὶ τῷ πλήθει τοὺς ἐνεγκαμένους κλάδους βιάζονται· οἱ λειμῶνες κατάκομοι· ἡ ἅλως τῶν νελοαῖς ἐφάμιλλος αὔλαξιν. ἀλλὰ καὶ τὸ γύναιον μετὰ τῶν ἄλλων εὐφραίνει τὸν ἄνδρα. τοσοῦτοι γὰρ παῖδες αὐτῷ ὥστε καὶ Δαναὸν καὶ Αἴγυπτον τῆς εὐτεκνίας νικᾶν. ἄλλος μὲν γὰρ ἔστιν ὑπομάζιος, ἄλλος τῆς γαλουχίας ἐπαύσατο. ἕτεροι δὲ ἕρπουσι μήπω τῆς ὀρθῆς βαδίσεως ἀπαρξάμενοι. ἔνιοι παρατραυλίζουσι, καὶ τοὺς ὀδόντας ἀμείβουσι. ἄλλοι τῆς ἀκμῆς ἐπιβαίνουσι. καὶ ἤδη παῖδες εἶναι κεκλήρωνται· σύριγγος δίκην αὐλῶν ἡ τῆς ἡλικίας αὐτῷ τάξις συντέτακται.

Corydon, homo beatus, & fortunę amicus, vt apparet. Vites grauantur botris, pyri onuſtæ ſunt, & vindemiatores poſtulant, oliuæ ad terram inclinant, & præ multitudine ferentes ramos onerant; prata comis luxuriant; area paleis æqualis eſt ſulcis. Sed & vxorcula cum reliquis hominem oblectat; tot enim ſunt ei liberi, vt etiam Ægyptum, & Danaum, liberorum felicitate ſuperet: alius enim adhuc mammellis adhæret, alius iam lactare deſiit, cæteri repunt, qui nondum rectè gradi cœperunt: quidam balbutiunt, & dentes efferunt: reliqui ad vigorem ætatis accedunt, & iam adoleſcentiam grandiorem ſortiti ſunt: ad modum diſtinctionum tibiæ, ſeries ætatis eſt ei compoſita.

H Y E M S.

Ex eodem Theophylacto.

Deſcriptio.

Ἀπῆλθε τὸ μετόπωρον, καὶ ὁ χειμὼν ἀπήντα γῇ. ἡ δὲ θάλαττα τὰς γαληναίας σπονδὰς διελύσατο, οἱ πλωτῆρες τοὺς λιμένας ὡς σωτῆρας ὄντας ἠσπάζοντο, καὶ ὁ γεωργὸς ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀλέαν κατέφυγε, καὶ ὁ μύρμηξ ἐν τοῖς λαγόσι τῆς γῆς, καὶ τοὺς πόνους εἶχεν ἑστίασιν ἐπιτήδειον.

PRæteriit Autumnus, & iã hyems terrę ingruit; mare tranquillitatis fœdera rupit: nauigantes portus quaſi ſoſpitatores amplectuntur: & ruſticus ad focum confugit, & formica in cauernis terræ ſuis laboribus parto victu fruitur.

TEMPESTAS.

Legendus Curt. lib. 4. Val. l. 1. cap. 8. Liuius, lib. 21. & 40. circa finem. D. Chryſoſt. ep. 1. ad Olympiadem Diaconiſſam: & cæteri. Diſertè quoque deſcripſit Maff. his verbis:

Deſcriptio CXXXVIII.

OCeani ſæuientis ventorúmque furentium ea precipuè regna ſunt: in id ſpatium audaciùs quàm feliciùs ingreſſis Maio menſe Luſitanis: flammeus cometes, horribili ſpecie, in decimum vſque diem continēter apparuit: iamque variante ſæpiùs cęlo ac pelago, atrę ac ſordidę nubes, ad Septentrionem conglobatæ, omnem in ſe flatum, quaſi reciprocando, collegerant: mare languidum erat; inſidioſa tranquillitas: nautæ locorum ignari ac tempeſtatum, ad auram vndique captandam, totos velorum expanderant ſinus, cùm ex iis quas dixi nubibus, vniuerſo repentè impetu ſeſe effundens aquilo, tranſuerſas quatuor naues, quarum ad cōtrahendum minùs aptè diſpoſita fuerant armamentaria, inſpectantibus cæteris, momento ita euertit, & obruit, vt è tanto hominum numero nemo prorſus euaſerit. In iis Bartholomęus Diazius, cuius ſuprà meminimus, rei nauticæ gloria in primis illuſtris, cùm è tot iam ac tantis periculis antea fuiſſet ereptus, miſerandum in modum interiit: ſaluti aliis fuere, vel demiſſæ raptim antennæ, vel, vbi id non licuit, vela ipſa vento dirupta: eo tam horrendo ſpectaculo exanimati qui ſuperfuerant conſanguineos alij, alij caros amicoſque oculis fruſtra requirere: ad lacrymas & complorationem proni; vt quos in mœrorem ex interitu alieno ſui cuiuſque periculi metus obſtupefaceret. Quippe Borea pertinaciter flāte, pelagus identidem intumeſcere, fluctus modò ad aſtra ferri, modò ad tartara pœne ima ſubſidere: Naues cum extremo ſalutis diſcrimine propemodum inter ſe collidi. Ad hæc atra caligo, & rudentium ſtridor, & diſſonæ voces varia & incerta iubentium, non oculorum modò ſed etiam aurium vſum abſtulerant: Quin & ſalum ipſum interdiu piceo, noctu igneo colore terrebat.

TERRÆ MOTVS.

Ammianus lib. 17. cap. 7.

Deſcriptio CXXXIX.

IIſdem diebus terræ motus horrēdi per Macedoniam, Aſiamque, & Pontum; aſſiduis pulſibus oppida multa concuſſerunt, & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades; Bythyniæ vrbium, matris, cuius ruinarum euentum verè breuiterque abſoluam.

Primo lucis exortu ad diem Nonū Cal. Septembr. concreti nubium globi nigrantium lætam paulo antè cœli ſpeciem confuderunt: & amandato ſolis ſplendore, nec contigua vel oppoſita cernebantur. Ita oculorum obtutu perſtricto, humo inuolutus craſſæ caliginis ſqualor inſedit. Dein velut à numine ſummo fatales contorquente manubias, ventoque ab ipſis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarū: cuius impetu pulſorum auditus eſt montium gemitus: & eliſi littoris fragor: hæcque ſequuti Typhones, atque preſteres, cum horrifico tremore terrarum, ciuitatem & ſuburbana funditus euerterunt;

& quoniam accliuitate collium ædes pleiq́ue vehebantur: aliæ ſuper alias concidebant, relanguentibus cũctis, ſonitu ruinarum immenſo. Interim clamoribus variis excelſa culmina reſultabant, queritantium coniugum, liberoſque & ſi quid neceſſitudinis arctè conſtringit.

Poſt horam denique ſecundã multò ante tertiam aër iam ſudũs, & liquidus, latentes retexit funereas ſtrages. Nonnulli enim ſuperruentium ruderum vi nimia conſtipati, ſub ipſis interiere ponderibus; quidam collo tenus aggeribus obruti cùm ſupereſſe poſſent, ſi qui iuuiſſent, auxiliorum inopia necabantur. Alij aliquorum extantium acuminibus fixi pendebant: vno ictu cæli complures: paulo ante homines, nunc promiſcuæ ſtrages cadauerum cernebãtur. Quoſdam domorum inclinata faſtigia intrinſecus ferebãt, intactos, angore & inedia conſumendo.

Vide quoque Dionem, ſeu Xiphilinum in Traiano.

DILVVIVM.

Ex Baſilio Seleuciæ oratione in Noemum.

Deſcriptio CXL.

Ἄνωθεν οὐρανὸς χειμάῤῥους ἠκόντιζε, κάτωθεν ἤπειρος ἀβύσσους ἀνέπεμπε, καὶ πρὸς τὴν ὕδατος φύσιν ἡ κτίσις ἐστοιχειοῦτο οὐκ ἔτι ξηρᾶς καὶ θαλάττης διάκρισις, ἑνὶ ῥείθρῳ τὰ πάντα συνείχετο, οὐκ ἔτι πηγαὶ, καὶ λίμναι, καὶ κρῆναι σὺν χάριτι ῥέουσαι, ἀλλ᾽ ἀγρίοις πελάγεσι κατεποντίζοντο τὰ σύμπαντα. οὐ βλαστημάτων κάλλη, καὶ δένδρων ἄνθη, οὐ πόλεις, οὐ πεδιάδες, οὐχ αἱ τῶν ὀρέων κορυφαὶ, ἀλλὰ πάντα τοῖς κύμασιν ἐναυάγει, κοινῷ καλυπτόμενα τάφῳ. οἱ πολυάνθρωποι δῆμοι σὺν κακίᾳ τῆς γνώμης ἐκυβίστων ἐν μνήμασι. ἣν γὰρ ζῶντες ἐμόλυναν, ἀποθνήσκειν ἀπ᾽ αὐτῆς οὐκ ἠξιοῦντο. οὕτω μὲν οὖν τῇ τοῦ κατακλυσμοῦ περιβληθέντες σαγήνῃ, ἐν τῇ τῶν κυμάτων πληγαῖς σφενδονώμενοι πρὸς ἐλεεινὸν θανάτου τρόπον ὑπεφέροντο, ταῖς ἀλλήλων συμφοραῖς τιμωρούμενοι. οἱ μὲν ἀθρόον χωσθέντες τοῖς ὕδασι, νεκροὶ ταχεῖς ἀπεδείκνυντο. οἱ δὲ ἐμπνέοντες, αἰσθήσει τοῦ πάθους μακρὸν ὑπεδέχοντο θάνατον. ἄλλοι δὲ καὶ πρὸς βραχὺ προσ-

SVpernè cœlum torrẽtes iaculabatur, infernè terra abyſſos relaxabat, & dũ aquæ emergebant, ad aquas elementares creatæ res redigebãtur. Nulla iã aridæ mariſque diſcretio, vnius fluenti alueo cõtinebantur omnia; non iã ſcaturigines, & lacus, non fontes cum voluptate fluentes, ſed immanibus vndis demergebantur vniuerſa. Non germinum ſpecies & arborum flores, non vrbes, non planities vlla, non montium vertices, ſed omnia fluctus inter naufragium, cõmuni operta ſepulchro: frequentiſſimæ gentes vnà cum animi improbitate volutabantur in monumentis: quæ enim viuentes ſe conſpurcauerant, ab ea morientes non merebantur abiungi. Ita diluuij ſagena comprehenſi, inter fluctuum vortices rotati, ac mutua calamitate puniti, miſerando mortis genere ſurripiebantur: hi confertim aquis oblimati, confeſtim mortui videbantur: illi ſpirantes non ſine mali ſenſu longam excipiebant mortem: alij modico duran-

καιρὸν περιστάντες, μακροτέραν τοῦ θανάτου τὴν τιμωρίαν ὑπέμειναν. πόσοι πρὸς τὰς τῶν ὀρέων κορυφὰς ἀναδραμόντες, ἀκαίρῳ φυγῇ τὸν φόβον ἐξήλεγξαν, πόσοι πρὸς ταῖς τῶν φυτῶν ἀκρωρείαις ἀνέρποντες κατελαμβάνοντο, καθάπερ πτερῷ τῷ τάχει τοῦ ῥεύματος; ἐπέκειτο διώκων ὁ κατακλυσμὸς προσαναβαίνων τοῖς ὕψεσι. κατόπιν ἔφερε τὰ σύμπαντα, ἕως ἅπαντας δήσας, ὁ αὐτὸς θάνατος ὁμοῦ καὶ τάφος ἐγένετο. ἑρπετὰ τοῖς ἀνθρώποις νεκρωθέντα συνεπιπόλαζε. ἄλογος φύσις μετὰ θανάτου τοῖς λογικοῖς συνείχετο. κύνες ἀνδράσιν ἑνὶ καλυπτόμενοι κύματι, καὶ πλησίον ἀλλήλων λοιπὸν περιδινούμενοι, κοινῇ τὸ ζῆν ἀπετίθεντο. Νῶε δὲ μόνος ἐν πανδήμῳ θανάτῳ ζωὴν ἐκαρποῦτο παράδοξον. καθάπερ τις κυβερνήτης ἐν μέσῳ τῷ σκάφει τοὺς τῆς πίστεως μεταχειριζόμενος οἴακας, καὶ τῷ κατακλυσμῷ πάντοθεν πολιορκούμενος, ἀνάλωτος ἔμενεν, ὁ τῆς κτίσεως λειψάνων ταμίας, ὁ φύλαξ τῶν τοῦ θεοῦ δημιουργημάτων ταχθεὶς, ὁ καθάπερ ἐν ἀκροπόλει τῇ κιβωτῷ σταδιεύσας ὁ τῆς κτίσεως ναυαγούσης μόνος γαληνῶς ὡς διαπλεύσας, ὁ πίστει καὶ ξύλῳ τὸν κατακλυσμὸν βιασάμενος.

tes tempore longius morte cruciamentum ſuſtinebant. Quàm multi montium capita incurſantes, intēpeſtiua fuga trepidationem inutilem oſtenderunt? quàm frequentes, qui ad arborum vertices adrepſerant, cōprehendebantur rapidiſſimè vndis aduolitantibus? Inſtabat acerrimè diluuium ad alta quęque ductum, à tergo ferebat omnia, donec ſimul omnibus implicatis idem mors eſſet & tumulus: mortua cum hominibus reptilia ſummis aquis innatabāt. Rationis exſors conſorſque natura vna morte comprimebantur: canes cum hominibus ijſdem operti fluctibus, ac deinceps prope inuicem circumuoluti communiter vitam ponebāt. Noëmus verò ſolus per omnium gentium ſtragem vita fruebatur inopinata. Quemadmodum gubernator quiſpiam in nauis meditullio fidei tractans gubernacula, & diluuio circumquaque obſeſſus, inconſumptus manebat, qui creaturarum ſeruabat reliquias, qui Dei creaturis cuſtos appoſitus erat, qui in arca velut arce ſtadium decurrebat, qui creatura naufragium faciente placidè ſolus enauigabat, qui fide & ligno diluuioni vim afferebat.

PARVVLVS IN AQVIS SVFFOCATVS
Ex eodem authore in Moyſe.

Deſcriptio CXLI.

Καὶ ἦν δρᾶμα παράδοξον. τοῦ δημιουργοῦ μὲν ἔπλαττον χεῖρες, βασιλέως δὲ χεῖρες τοῖς ὕδασι τὴν πλάσιν ἀπήλειφον. καὶ πανταχοῦ τῶν ὠδίνων ἦσαν κατάσκοποι, καὶ ποταμὸς τῶν τικτομένων ἐχειροτονεῖτο δήμιος. νόμος ἐτηρεῖτο, καὶ φύσις ηὐθύνετο, καὶ περίστασις ἐκρίνετο, αἱ ὠδῖνες κατεδικάζοντο, καὶ τόκος ἐδοκιμάζετο, καὶ φύσεως παῤῥησία ἐσυλᾶτο. ἐλόχα δὲ ποταμὸς τὰ τικτόμενα, καὶ διεδέχετο τὰς τῶν μητέρων γαστέρας, ἡ τῶν ῥευμάτων γαστήρ. ἄρτι βρέφος ἐτίκτετο, καὶ μήπω τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας θεώμενον, πρὸς τὰς τοῦ ποταμοῦ ὠδῖνας ἐ-

ERátque facinus perquā inſolens: Quod Dei manus efformabant, regis manus aquis obliterabant. Vbique erant geniturę ſpeculatores, & fluui⁹ natorū carnifex cōſtituebatur. Lex ſeruabatur, & natura mulctabatur, & ſi qua periculi redēptio, iudicio erat obnoxia. Parturæ damnabantur, & partus explorabātur, naturæ quoque libertas ſpoliabatur. Fluui⁹ partū inſidiis excipiebat, & matris aluo fluminis alueus ſuccedebat. Fœtus recens editus, ac nondū ſolare iubar contuitus ad fluuij dolores tranſmittebatur,

ἐπίμπτετο, πρᾶγμα πάντων ἐλεεινότατον. φονεὺς ὁμοῦ καὶ τάφος ὁ ποταμὸς τῶν τικτομένων ἐγίνετο, καὶ τόκος τῷ θανάτῳ σύγχρονος. ἀναίρεσις τῇ γεννήσει συνέτρεχε, καὶ μητέρες ἄχρι τῶν ὠδίνων ἐρχόμεναι, γενέσθαι μητέρες ἀπηύχοντο. ἀγνοίᾳ τοῦ τικτομένου στῆναι τὰς ὠδῖνας εὐχόμεναι, προλαβεῖν ἐπιθυμοῦσαι τῷ θανάτῳ τὸν τόκον, ἵνα μὴ τῷ ποταμῷ μητέρες ὑπάρξωσι. πένθος ἦν αὐταῖς περὶ τοῦ τόκου τὸ τικτόμενον, καὶ γαστέρες ἄκαρποι μετὰ γόνον καὶ τόκον ηὑρίσκοντο. καὶ ὠδίνων τὰ βέλη δεχόμεναι, δεῖξαι τῶν πόνων τοὺς καρποὺς οὐκ ἠδύναντο. τὰς ὠδῖνας ὑπέμενον, καὶ τῶν ὠδίνων τὸν καρπὸν οὐκ ἐδέχοντο. ἄωροι βότρυες ἐτρυγῶντο τῆς φύσεως. τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεὸν φιλονεικία.

tebatur. Rem ſanè commiſeratione digniſſimam! infantium iugulator erat fluuius, pariter & ſepulchrum; ac genitus morti coæuus, ſtragéſque cum generatione concurrebat, quæque matres ad partionis vſque moleſtiam proceſſerant, genitrices fieri deprecabantur; quòd partum futurum ignorarent, ſtare ſuos dolores præoptantes, & mortem ante partum oppetere geſtientes, vt ne fluuio genuiſſe viderentur. Partus illis ante partum, luctum pariebat, & poſt conceptum partùmque ventres fructu priuati reperiebantur. Nec quæ in partura erant expertæ dolorum ſpicula, fructum commonſtrare poterant: pariendi moleſtiam ſufferebant, nec vllum ex doloribus fructum capiebant. Immaturi naturæ racemi vindemiabantur. Talis erat hominum cum Deo contentio.

TEMPLVM.

De vrbibus, templis, & ædibus dixi ſuperiori libro: Non erit tamen hîc abs re audire Egnatium de Venetiani templi ſtructura.

Deſcriptio CXLI.

TEmplum D. Marci, Venetiis, nō tam magnitudine & vaſtitate ſua, quàm ornatu inſigne: & in primis auguſtum; ſi primùm ingrediare, crucis figuram præferre videtur: cuius anguli in altiſſimas conſurgunt turres, ac teſtudines: quarum faſtigia, vt reliqua templi facies, plumbeis tegulis adoperta, ad centum viginti ſtadia ex alto ad vrbem nauigantibus, inter eminentiſſima vrbis ædificia occurrant; ſuperbiſſimi ad id fornices, mira inter ſe arte coëuntes totam molem fulciunt. Quicquid operis eſt à media templi parte, puriſſimo fulget auro, muſſiuo opere mirificè variegatum: in ipſo teſtudinum connexu Græcanici operis vetuſtiſſimæ imagines, mœſta quadam ac venerabili præſentia horrorem cum religione mixtum oculis ſpectantium inferunt; marmoreæ vndique tabulæ, ad pauimentum vſque ipſum, varij moris, occurrunt, tanto artificio ſibi ad inuicem compoſitæ, vt eædem inter ſe ſimiles videri poſſint. Sedilia circum eadem marmorea. Pauimentum vermiculato opere marmoreis fruſtis diſtinctum. Columnæ complures Parij lapidis, vel Thapſici, aut Numidici, cum duplici ſuggeſtu marmoreo. Cautum decreto publico fuerat, vt quicquid egregij operis Veneti, ipſi nauigantes, quocunque terrarum ambirent, id ipſum Venetias deferrent. Veſtibuli aurei fornices, trecentis & amplius fulciuntur columnis, magnitudine & colorum varietate conſpicui; intercolumnia, & quicquid in area ipſa operis eſt cum ipſo pauimento, marmoreis tabulis protectorio renidet; veſtibuli partem ſuperiorem, equi

quatuor æneì diuerſo ſtatu varióque exornant; templi ſupercilium ſenis ſeſe pinnaculis explicat: quorum ſingula in tabernaculi ſpeciem ſurrecta ſingulas habent ex candido lapide ſtatuas; nudi genij, aliaque ſplendidiſſimi aſpectus ſimulachra, ſuo quæque ſtatu operibus inſerta, miro quodam modo ipſam pinnarum exornant intercapedinem. Extructum ferunt ſub Sebaſt. Ziano Duce, ab architecto Conſtantinopolitano.

D O M V S.

Ex Apuleio.

Deſcriptio. CXLII.

IAmque ſufficienti recreata ſomno, placidiore ſurgit animo: videt lucem proceris & vaſtis arboribus conſitum; videt fontem vitreo latice perlucidum: Medio luci meditullio, propè fontis ad lapſum domus regia eſt, ędificata non humanis ſed diuinis, ac artibus. Iam ab introitu primo Dei cuiuſpiam luculentum & amœnum te videre diuerſorium. Nam ſumma laquearia citro & ebore curioſe cauata, ſubeunt aureæ columnæ: parietes omnes argenteo cælamine cōteguntur: beſtiis, & id genus pecudibus occurrētibus ob os introeuntiū. Mirus prorſus magnæ artis homo imò ſemideus, qui magnæ artis ſubtilitate tantum effigiauit argentum: Enimuero pauimenta ipſa lapide pretioſo cæſim diminuto in varia picturæ genera diſcriminantur vehementer: Iā cæteræ partes lōgè latéq; diſpoſitę domus, ſine pretio pretioſæ, totiq; parietes ſolidati maſſis aureis ſplendore proprio coruſcant, vt diem ſuum ſibi domus faciat, licèt ſole nitente: ſic cubilia, ſic porticus, ſic ipſæ valuæ fulgurant. Nec ſecus opes cæteræ maieſtati domus reſpondent; vt equidem illud rectè videatur ad conuerſationem humanam magno Ioui fabricatum cœleſte palatium.

N A V I S.

Ex Luciano.

Deſcriptio CXLIII.

ΑΛλὰ μεταξὺ τῶν λόγων ἡλίκη ναῦς, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν πήχεων, ἔλεγεν ὁ ναυπηγὸς, τὸ μῆκος. εὖρος δὲ ὑπὲρ τὸ τέταρτον μάλιστα τούτου, καὶ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ἐς τὴν πυθμένα ἧ βαθύτατον κατὰ τὴν ἄντλον, ἐννέα πρὸς τοῖς εἴκοσι. τὰ δὲ ἄλλα ἡλίκος μὲν ὁ ἱστός, ὅσην δὲ ἀνέχει τὴν κεραίαν, οἵῳ δὲ προτόνῳ κέχρηται, ὡς δὲ ἡ πρύμνα μὲν ἐπανέστηκεν ἠρέμα καμπύλη χρυσοῦν χηνίσκον ἐπικειμένη, καταντικρὺ δὲ, ἀνάλογον ἡ πρῷρα ὑπερβέβηκεν ἐς τὸ πρόσω ἀπομη-

SEd interea dum ſermones ſerimus, quanta nauis hæc? centum & viginti cubitos in longitudinem porrecta: latitudine autem ſupra quartā maximè partem menſuræ huius patens: tū à ſummis foris, ad ſummū vſque, quo profundiſſima eſt, eo loci videlicet, quo ſentina defluit, nouem & viginti cubitos alta. Præterea autem quantus malus, quantámque ſuſtinet antennā, quanto autem rudente vtitur? vt autem ipſa quidem puppis paulatim aſſurgit inflexa, atque aureum anſerculum supernè habens, impoſitum: è regione verò æqua proportione prora prominet, in anteriorem partem longè por-

χηνισκὼν, τὴν ἐπώνυμον τῆς νεὼς θεὸν ἔχουσα, τὴν Ἶσιν ἑκατέρωθεν.

Ὁ μὲν γὰρ ἄλλος κόσμος, αἱ γραφαί, καὶ τοῦ ἱστίου τὸ παράσειον πυραυγές, πρὸ τούτων αἱ ἄγκυραι, καὶ στροφεῖα, καὶ περιαγωγεῖς, καὶ αἱ κατὰ τὴν πρύμναν οἰκήσεις θαυμάσια πάντα μοὶ ἔδοξε. καὶ τὸ τῶν ναυτῶν πλῆθος στρατοπέδῳ ἄν τις εἰκάσειεν. ἐλέγετο δὲ καὶ τοσοῦτον ἄγειν σῖτον ὡς ἱκανὸν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐνιαύσιον πρὸς τροφήν.

recta, cognominem naui Deam, Iſidē videlicet, vtrimque additam habens.

Nam cætera quidem ornamenta, vti picturæ, & veli flammeus ille atque praſinus color, & ante hæc, anchoræ quoque: & vertēdi circumagendique inſtrumenta, & habitationes illæ poſt puppim, omnia admiratione digna viſa mihi ſunt. Iam & nautarum multitudo, cum exercitu comparari poſſet; dicebatur autem tantum frumenti numerum portare, quantus in annuum victum ſufficere omnibus in Attica poſſet.

SCYPHVS.

Ex Turſelino.

Deſcriptio CXLIV.

HENRICVS III. cùm Lauretanam Virginem, publicis implicitus negotiis, viſere, ac muneribus colere ipſe non poſſet; Luſitanum vnum ex proceribus Galliæ ſuo loco ad eam deſtinauit, cum regali munere, anno M. D. LXXXIV. Donum votiuum, Scyphus egregius erat. Virgini, vt virilem Regi regnoque ſtirpem impetraret, mūnus, & materia & opere maximè inſigne, Scyphus ipſe, ex gemma excauata: lapidem Lazuli vocant hodie, (vt quibuſdam placet) Sapphirū appellabant: Hæc gemma eximia magnitudine eſt, & aureis internitet venis. Operculum Scyphi cryſtallinum tornatile quod auro circunclusūm clariſſimæ gemmę diſtingunt. Porro ſummo operculo Angelus aureus Gallici regni inſigne Lilium adamantinum ſuſtinet manu. Conſtat quippe lilium ex tribus adamantibus mira arte alligatis. Scyphi pes ſmaragdinus auro obducitur atque ſubſternitur, circa, gemmis eximiis & vnionibus adornatus: in ipſa ſmaragdini pedis ſolea quam auream eſſe diximus, doni author, & cauſa literis inciſa.

SCLOPVS.

Ex Maffæo.

Deſcriptio CXLV.

NOndum apparuerunt gentibus iis nonę ſubtilitatis, & operis admirandi baliſtæ, oblongum in tubum, & æqualiter teretem, ex ære fuſili figuratæ: quæ non funibus aut neruis intentæ ſingula mittunt ſpicula; ſed inexcogitata priſcis ratione: ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos, cum incremento multiplici rapiendos, certo primum nitrati ac ſulphurei pulueris modulo temperatæ, dein inſertos ore patente ferreos ex arte globos, catenáſque, & alia obturamenta, fulminum inſtar flammis eluctantibus, cum horrendo fragore contorquent.

VENATIO.

Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio CXLVI.

ΜΗ δὲ ὁ λαγωὸς ἡμᾶς ἐκεῖνος διαφευγέτω. συνθηράσωμεν δὲ αὐτὸν τοῖς ἔρωσι. τοῦτο τὸ θηρίον ὑποκαθήμενον ταῖς μηλέαις, καὶ σιτούμενον, τὰ πίπτοντα καταλεῖπον, διαθηρῶσιν οὗτοι, καὶ ταράττουσιν. ὁ μὲν, κρότῳ χειρῶν, ὁ δὲ, κεκραγὼς, ὁ δὲ, ἀνασείων τὴν χλαμύδα. καὶ οἱ μὲν ὑπερπέτονται τοῦ θηρίου καταβοῶντες. οἱ δὲ, μεθέπουσιν αὐτὸ πεζῇ κατ' ἴχνες. ὁ δὲ ὡς ἐπιῤῥίψων ἑαυτὸν ὥρμησε, καὶ τὸ θηρίον ἄλλῃ ἐτράπετο, ὁ δὲ, ἐπιβουλεύει τῷ σκέλει τοῦ λαγῶ. τὸν δὲ, καὶ διωλίσθησεν ἢ ῥηκότα. γελῶσιν οὖν, καὶ καταπεπτώκασιν. ὁ μὲν, εἰς πλευρὰν, ὁ δὲ, πρηνής. οἱ δὲ, ὕπτιοι πάντες, ἐν τοῖς τῆς διαμαρτίας σχήμασι. τοξεύει δὲ οὐδεὶς, ἀλλὰ πειρῶνται αὐτὸν ἑλεῖν ζῶντα, ἱερεῖον τῇ Ἀφροδίτῃ ἥδιστον.

NE lepus quidem ille nos fugiat, ſed eundem venemur, vnà cum Cupidinibus. Hanc ferã ſub malis ſedentem, quæ poma cædiua, partim edit, partim ſemeſa relinquit; amores venantur. Hic quidem manuum plauſu, ille verò clamitans, tertius chlamydem concutiens, & alij ſuperuolant leporem, clamoribus inceſſentes: alij verò ipſum per veſtigia inſequuntur. Hic autem, quo impetu ſe ipſum immiſſurus irruit? ſed fera aliò eſt conuerſa. At hic leporis cruri inſidiantur: huius verò è manibus lapſus eſt. Itaque ridẽt, & ipſi ceciderunt, hic quidem in latus, hic verò pronus. Hi omnes ſupini, errorem vario indicante habitu: nullus autem ſagittas in eum mittit; ſed viuum capere conantur, Veneri ſuauiſſimam hoſtiam.

PRÆLIVM.

Ex variis Poëtarum Græcorum, & hiſtoricorum ſenſibus, maximè verò Libanij, qui in ἐκφράσει πεζομαχίας id prolixè deſcribit.

Deſcriptio CXLVII.

IN lato patentíque campo inſtruitur acies, ſtant in procinctu milites, ex hac parte glomerati inter ſe pedites, pes pedi, vir viro, clypeus denique clypeo conſertus adhæret. Ex illa alarum vice explicantur equites, criſtarum vmbris opacati, ære ferroque cataphracti, vnus eſt omnium ardor, ſcintillant oculi, ſpirat in vultu furor Martius, fiduciæque permittas horror, virtutem quaſi ſubditis ſtimulis incitat: hinniunt interim equi, volitant ſigna, fulgent gladij, concinunt litui, clangunt tubæ, & immani quodam ſtrepitu tympana perſonant. Iam congreſſus, iam pugna, etiam pulueris nubes, variique diſcutſus; iámque tormentorum flammæ, & fragores, miſſiliúmque globulorum concitatæ grandines: mox colliſæ inter ſe in modum roſtratarum nauium acies trudunt, truduntur, feriunt, cædunt, viciſſimque feriuntur, & cæduntur: alternis veluti fluctibus reciprocatæ: ſequuntur inde varia, quæ ſolent fortunæ ludibria, cædes multiplices, deuictorum fuga, clades nunc ſingulorum nunc

vniuerſorum: eques pedéſque confuſi, armati, inermes, integris debiles implicıti, equi ſuffoſſi, in cruore lapſantes, trunca capita, ſuccisi poplites, ſpirantia cadauera, morientium gemitus, inſultantium clamores: atq; inter hanc rerum faciem flumen exvndans ſanguinis.

NAVMACHIA BRVTI cum Maſſilienſibus. Cæſar, lib. I. de bello Ciuili.

Deſcriptio CXLVIII.

DVm hæc ad Ilerdam geruntur, Maſſilienſes vſi L. Domitij cõſilio Naues longas expediunt, numero XVII, quarum erant XI. tectæ. Multa his minora nauigia addunt, vt ipſa multitudine noſtra claſſis terreatur, magnum numerum ſagittariorum, magnum Albicorum imponit; atque hos præmiis pollicitationibúſque incitat. Certas ſibi depoſcit naues Domitius, atque has colonis paſtoribúſque quos ſecum adduxerat, complet. Sic, omnibus rebus inſtructa claſſe, magna fiducia ad noſtras naues procedunt; quibus præerat D. Brutus: hę ad inſulam, quæ eſt contra Maſſiliam, ſtationes obtinebant. Erat multo inferior numero nauium Brutus, ſed delectos ex omnibus legionibus fortiſſimos viros anteſignanos, centuriones Cæſar & claſſi attribuerat, qui ſibi id muneris depopoſcerant: ij manus ferreas, atque harpagones parauerant, magnóque numero pilorum, tragularum, reliquorúmque telorum, ſe inſtruxerãt, ita cognito hoſtium aduentu, ſuas naues ex portu educunt, cum Maſſilienſibus confligunt. Pugnatum vtrimque eſt fortiſſimè atque acerrimè: neque multum Albici noſtris virtute cedebant, homines aſperi & montani excitati in armis: atque ij modò digreſſi à Maſſilienſibus recentem eorum pollicitationem animis continebant; paſtoréſque indomiti ſpe libertatis excitati, ſub oculis domini ſuam probare operam ſtudebant. Ipſi Maſſilienſes & celeritate nauium, & ſcientia gubernatorum confiſi, noſtros eludebant, impetúſque eorum excipiebant, & quod licebat, latiore ſpatio, producta longiùs acie, circumuenire noſtros, aut pluribus nauibus adoriri ſingulas, aut remos tranſcurrentes detergere, vt poſſent, contendebant: cùm propiùs erat neceſſariò ventum, ab ſcientia gubernatorum atque artificij, ad virtutem montanorum confugiebant. Noſtri quòd minùs exercitatis remigibus minúſque peritis gubernatoribus vtebantur, qui repentè ex onerariis nauibus erãt producti, neque dũ etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate & tarditate nauium impediebãtur. Factę enim ſubitò ex humida materia, non eundem vſum celeritatis habebant. Itaq; dum locus comminus pugnandi daretur, ęquo animo ſingulas binis nauibus obiiciebant, atque iniecta manu ferrea, & retẽta vtraq; naue, diuerſi pugnabãt, atq; in hoſtium naues trãſcendebãt; & magno numero Albicorum & paſtorum interfecto, partem nauium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt.

DAVIDIS ET GOLIATH MONOMACHIA. Ex Baſilio Seleuciæ.

Deſcriptio CXLIX.

Καὶ δὴ παρῆν ὁ Γολιάθ, πολὺς μὲν τὴν ῥώμην, βαρὺς δὲ τὴν θέαν,

AC iam præſens adera Goliath, ingẽns robore, grauis aſpectu,

μέγα πνέων, καὶ βαίνων ἐφάμιλλα, μεγάλα φθεγγόμενος, καὶ τῇ θέᾳ τὸν φθόγγον πιστούμενος. ὃς δίκην ὄρεις φαινόμενος, πρὸ τῆς συμβολῆς φυγάδας τῆς μάχης τοὺς πολεμοῦντας εἰργάζετο. ἀσπίδι καὶ θώρακι, καὶ περικεφαλαίᾳ λαμπόμενος, δόρατι χρώμενος ἀνάλογῳ τοῦ σώματος, τοσοῦτον νικῶντι τῶν δοράτων τὰ μέτρα, ὅσον φέρων τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως τοὺς ὅρεις ὑπερεχόντιζεν. ἐν κύκλῳ τὸ τῶν ἀλλοφύλων στήσας στρατόπεδον, τοὺς τοῦ Ἰσραὴλ ἀρίστους προεκαλεῖτο πρὸς μονομαχίαν, ἆθλον εἶναι τῷ νικῶντι τῆς νίκης τὴν τῶν ἡττηθέντων δουλείαν ἐπαγγελλόμενος. φοβερὸς μὲν ὁρώμενος, φθεγγόμενος δὲ φοβερώτερος, καὶ φόβου φόβον περιφέρων διάδοχον. ὁ Σαοὺλ ἐν θορύβῳ, ὁ Ἰσραὴλ ἐν δουλείας ἐλπίδι, ὁ φόβος ἐχαλίνου τὴν δύναμιν, ἡ θέα τοὺς ὡπλισμένους ἀφώριζεν. ἀπειλαὶ τὴν ψυχὴν προκατέπληττον, ἔπιπτον ἄνδρες πρὸ τῶν σωμάτων τῷ φρονήματι. ὡς δὲ τὸ πᾶν ἠλέγχετο στράτευμα, καὶ ὁ Σαοὺλ ἐν κινδύνῳ, τότε προάγει πρὸς μέσον τὸν ἑαυτῆς στρατιώτην ἡ Χάρις, τοῖς ἔργοις δεικνύουσα τὸν ἀληθῶς βασιλεύοντα. καὶ ἁρπάζει τῆς μάχης τὴν πρόκλησιν ὁ Δαυίδ, καὶ προθεραπεύει λόγῳ τὴν ψυχὴν Σαοὺλ τετρωμένην. ὁ δὲ δυσπειθὴς ὤν, ἀπιστεῖν μὲν ἤθελε, πιστεύειν δὲ ἠναγκάζετο. νικώμενος δὲ φόβῳ, τοὺς ἀπὸ τῆς ἡλικίας προεβάλλετο λόγους. Οὐ μὴ δυνήσῃ πορευθῆναι πρὸς τὸν ἀλλόφυλον, πολεμῆσαι πρὸς αὐτὸν, ὅτι σὺ παιδάριον εἶ, καὶ αὐτὸς ἀνὴρ ἐστὶ πολεμιστὴς ἐκ νεότητος αὐτοῦ. ἠγνόει δὲ ἄρα ὅτι τὸν φόβον δείξας, τὴν νίκην ἐθαύμασεν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀπέτρεπε λόγοις, ὃν ἡ Χάρις καθώπλιζε. Πορεύσομαι γάρ, φησί, καὶ πατάξω αὐτόν, καὶ ἀφελῶ σήμερον ὄνειδος ἐξ Ἰσραήλ· διότι τίς ἐστιν ὁ ἀπερίτμητος οὗτος, ὃς ὠνείδισε παράταξιν θεοῦ ζῶντος, οἷς ἀποτρέπεις λόγοις, βασιλεῦ, τούτοις πλέον πρὸς τὴν μάχην παρώξυνας. οὗτος μὲν γὰρ πολεμιστής, ἐγὼ δὲ πολέμων ἀπείρατος. διὰ τοῦτο θαρρῶ. ὅτι μὴ χερσὶν ἐμαῖς, ἀλλὰ Χάριτι παρατάττομαι. θεὸς ὠνειδίζετο. καὶ τίς οὐ πρὸς μάχην ὁπλίζετο;

immane ſpirans, neque inceſſu diſpari altum vociferans, vociferationem aſpectu comprobans. Qui cùm inſtar montis extaret, hoſtem ante conflictum cogebat pugnam detrectare; ſcuto, lorica, galea reſplēdens: qua vtebatur haſta, erat pro modo corporis; tantoque haſtæ communis modum ſuperabat, quanto ſupra humanæ naturæ terminos ille ſe offerebat. Alienigenarum exercitu in orbem & ſtationem compoſito, Iſraëlitarum optimos ad ſingulare certamen euocabat, victorum ſeruitute in præmium victori promiſſa. Terribilis aſpectu; at voce terribilior terrorem terrore geminabat, latéque ſpargebat. Saul interim in tumultu erat, Iſraël in expectatione ſeruitij: terror ipſe vires refrænabat, hoſtilis aſpectus Iſraelitas vel armatos de ſtatione deturbabat, minæ intempeſtiuæ animos percellebant antè viri mente quàm corpore conſternebātur. Cùm autem nullus è toto exercitu probaretur ſatis, eſſetque in periculo Saul, tunc militem ſuum producit in medium Gratia, verè Regem factis declarans, dum pugnę prouocationem Dauid ad ſe rapit, & oratione conſauciatum Saulis animum præſanat. Qui cùm ægre induceretur in ſpem, credere renuiſſet, niſi ad id neceſſitate compulſus fuiſſet. Terrore victus, ætatis excuſationem prætexebat, *Non vales reſiſtere Philiſthæo illi, nec pugnare aduerſus eum; quia puer es, hic autem vir bellator eſt ab adoleſcentia tua.* 1.Reg.17. Ignorabat quòd terrore præmonſtrato victoriam admirabiliore faceret. Sed quem obarmabat Gratia, à pugna non auertit Saulis oratione, *Nūc vadam*, inquit, *& percutiam eum, et auferam opprobrium de populo: Quoniam quis eſt hic incircumciſus, qui auſus eſt maledicere exercitui Deo viuentis?* 1.Reg.17. Qua ratione à propoſito certamine conatus es auertere, acriùs, ô Rex, ad pugnam exacuiſti. Hic quidem bellator, ego verò belli inexpertus: quæ res animos mihi facit: neque enim viribus meis fretus, ſed Gratiæ, in aciem prodeo. Deo contumelia dicitur: ecquis in pugnam non armetur?

αὐτὸν ἔχω τὸν ὑβριζόμενον, σύμμαχον, αὐτὴν τοῦ πολεμίου τὴν βλάσφημον γλῶτταν ἔχω τῆς νίκης ἐνέχυρον. σώματι καὶ θώρακι πέποιθεν, ἐγὼ δὲ ἀθανάτῳ σκέπῃ τειχίζομαι. ἀσπίδα προβάλλεται, πόσῳ μᾶλλον ὁ θυρεὸν τὸν οὐρανὸν προβαλλόμενος: οὐ φοβοῦμαι πολέμιον ὑπὸ τοῦ θεοῦ πολεμούμενον. χεῖρας ἀνταίρω τῷ παρατατ(τ)ομένῳ δεσπότῃ. ὄργανον ἔσομαι μάχης ὁρώμενον τῷ ἀοράτως τοξεύοντι. ἀσθενὴς ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' ἰσχυρὸς ὁ παραταττόμενος. μειράκιον ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' αἰώνιος ὁ μαχόμενος. ποιμὴν ὁ φαινόμενος, ἀλλὰ ποιητὴς τοῦ παντὸς ὁ μεταποιούμενος καθωπλισμένον. ἀρκεῖ μοι πρὸς νίκην ἡ πίστις. πείθεται μόλις τοῖς ῥήμασιν ὁ Σαοὺλ, καὶ τὸν φόβον χαλάσας, τοῖς οἰκείοις ὅπλοις τὸν Δαυὶδ θωρακίζει, καὶ τὴν βασιλικὴν τοῦ πολέμου στολὴν ἀποδὺς, τῷ Δαυὶδ περιτίθησι, καὶ τέως μετὰ τῶν ὅπλων, ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ Δαυὶδ βασιλείαν. ἄκων ὁ Σαοὺλ τῷ τῆς Χάριτος ὑπηρέτει βουλήματι, καὶ συναπεδύετο τῇ στολῇ τὴν ἀξίαν, κοσμῶν ὅπλοις ὃν ἡ Χάρις προλαβοῦσα κεκόσμηκεν. ἐπεὶ δ' ὁ μὲν Δαυὶδ πολεμικῶς ὁμοῦ καὶ βασιλικῶς ἐκεκόσμητο. δείκνυσι δὲ θεὸς, ὡς θεοῦ συμπολεμοῦντος ὅπλων οὐ χρεία. ἀποδύεται τοίνυν τὰ ὅπλα ὡς ἐμπόδια νίκης. παραιτεῖται τὸν θώρακα, ῥίπτει τὴν περικεφαλαίαν, ἀποτίθεται τὴν ἀσπίδα, ἐλευθεροῖ τὴν χεῖρα τοῦ δόρατος, τὴν τοῦ πολέμου στολὴν ἀποσείεται, στολῇ ποιμενικῇ καὶ ῥάβδῳ καὶ πήρᾳ θωρακίζεται, μεθ' ὧν αὐτὸν ἡ χάρις πρὸς βασιλείαν ἐχειροτόνησε, μονονουχὶ πρὸς αὐτὸν λεγούσης τῆς Χάριτος, Οὐ χρεία σοι τοιούτων ὅπλων, μεριζομένων τῆς νίκης τὴν εὔκλειαν. ἐμὸν ἔστω, καὶ σὸν, ὦ Δαυὶδ, τὸ κατόρθωμα. μὴ τὴν δόξαν τῆς νίκης ἑλκύσῃ τῶν ὅπλων ἡ δύναμις. ποιμὴν μοι φαίνου μαχόμενος, μὴ γινέσθω τῶν ὅπλων τὸ τρόπαιον, ἀλλὰ Χάριτος. τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ Δαυὶδ ἀπορρήτως στρατηγούμενος, μετὰ τοιούτου σχήματος πρὸς τὸν τῶν ἀλλοφύλων κατεπείγετο πρόμαχον. ἐπὶ τούτοις ὁ Γολιὰθ ὁρῶν μειράκιον πολεμεῖν προθυμούμενον, ὀφθαλμῶν κάλλος, παρειῶν ἄνθος, καὶ σχῆμα πολέμων ἀλλότριον, ἐξεχύθη πρὸς γέλωτα, παιδείαν τῇ παρατάξει τὴν θέαν ἡγούμενος. οὐ γὰρ εἶχε πίστεως ὀφθαλμὸν, ἵνα τὸν ἀόρατον θεωρήσειε σύμμαχον.

Ipſum Deum contumelia laceſſitum in auxiliis numero: maledicam illum inimici linguam, victoriæ pignus teneo. Corpore præfidens eſt & thorace; ego verò immortali defenſione munior: ſcutum obiectat; verùm hoſtem à Deo oppugnatum non metuo ego, cui cœlum pro clypeo eſt; cum eo manus confero, cui res cum Deo: Deo inſtrumentum ero viſibile, qui inuiſibilia iacit tela. Dauid imbecillus eſt: ſed fortis, qui mihi præſto eſt in acie: Dauid puer; ſed æternus, qui præliatur: paſtor apparet, ſed fecit vniuerſum, qui me reficit armatum. Satis mihi eſt ad victoriam fides. Oratione perſuadetur Saul, & remiſſo timore propriis armis Dauidem loricat, regióque belli ornamento exuto Dauidem circundat, ſimulque ipſe Dauidi regiam publicitus adſcribit poteſtatem. Imprudens Saul diuinæ Gratiæ decreto obſecundabat, & cùm ornaret armis, quem antè ornarat Gratia, ornamenta dignitatis exuebat. Verum-enimuero cùm Dauid regiè iuxta ac bellicè eſſet armatus, declarat Deus, vt nihil opus ſit armis, Deo bellum adiuuante. Quare arma tanquam victoriæ impedimenta Dauid exuit, recuſat thoracem, galeam abiicit, ſcutum deponit, manum haſta liberat, bellicam ſtolam excutit, ſtola paſtoritia, & virga ac pera obarmatur; quibus eum rebus ad regnum promouit Gratia. Quaſi hæc ad eum loqueretur: Nihil tibi eiuſmodi opus armis quæ partem gloriæ bellicæ ſibi arrogent; communicetur inter nos belli decus: Ne victoriæ gloriam ad ſe trahat armorum potentia: Videã te paſtoris habitu depræliantem; Gratiæ, non armis, tropæum adſcribatur. Hoc arcano verborũ tenore Dauid actus, in bellũ cũ tali habitu in alienigenarũ fertur propugnatorem. Deinde Goliath videns puerum pugnæ incenſum amore oculorum elegantiã, genarum florem, & alienũ à belli ſtudijs ſchema, in riſum effuſus eſt, ſpectaculum ludicrũ dicẽs armaturã huiuſcemodi. Carebat enim oculo fidei, quo auxiliatorẽ inconſpicuũ cerneret:

καὶ δὴ τοῖς δαίμοσιν ἐπαιρόμενος λόγοις κατέπληττε, τὰς τῶν κυνῶν γαστέρας τάφον αὐτῷ ποιήσειν ἐπαγγελλόμενος. ἀντετίθει δὲ τοῖς λόγοις ὁ Δαυὶδ κηρύττων τὸν σύμμαχον, δεικνὺς ἐκείνῳ τὸν οὐρανόθεν ἀντίπαλον, προφητεύων τὴν νίκην, καὶ νικητὴν μαρτυρόμενος. εὐγνώ-
» μων οἰκέτης πρὸ τοῦ ἔργου, τὸν τοῦ ἔργου καρ-
» πὸν τῷ δεσπότῃ προσφέρων. Σὺ γὰρ ἔρχῃ, φησί,
» πρός με ἐν ῥομφαίᾳ καὶ δόρατι, καὶ ἐν ἀσπίδι· ἐγὼ
» δὲ ἔρχομαι πρὸς σὲ ἐν ὀνόματι κυρίου σαβαὼθ
θεοῦ παντοκράτορος Ἰσραήλ. Σὺ μὲν εὐτελὲς ὁρᾷς, ὦ πολεμιστά, τὸ φαινόμενον, καὶ οἷς ὁρᾷς, τὰς τῆς μάχης ἐλπίδας μετρεῖς. ἐγὼ δὲ σοι θεὸν ἀντιτάττω πολέμιον. γνώσῃ θεοῦ δεξιὰν δι' ἀφανοῦς ἀριστεύουσαν. οὐ ταῖς ἐμαῖς ταύταις χερσὶν, ἀλλὰ τῇ τοῦ θεοῦ καθοπλίζομαι, καὶ σοῦ μετὰ τῆς ζωῆς τὴν κεφαλὴν ἀφαιρήσομαι. δεῖ γάρ σε μηδὲ ἃ μετὰ θάνατον ὑπομενεῖς ἀγνοεῖν. ἐπάξω σοι τιμωρίαν μακροτέραν θανάτου. ᾧ γὰρ πιστεύω τὴν νίκην, τούτῳ καὶ τῆς νίκης προλέγω τὸν τρόπον. ὦ φιλοθέων ῥημάτων, καὶ πρὸ τῆς νίκης νενικηκότων. ἡ μὲν οὖν γλῶττα περὶ πίστεως ἐφιλοσόφει πρὸς ἄπιστον, ἡ δὲ χεὶρ τὴν σφενδόνην ηὐτρέπιζε, τοῖς ἀγῶσιν ὑπηρετοῦσαν τῆς πίστεως. ὁ μὲν οὖν λίθος ἐπέμπετο, τὸ δὲ κράνος ἐρρήγνυτο, ἡ δὲ κεφαλὴ τὴν πληγὴν ὑπεδέχετο, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος ἔφευγε. καὶ νεκρὸς ἔρριπτο Γολιὰθ, ἐν ὀξύτητι τοῦ πάθους, κλαπεὶς τοῦ θανάτου τὴν αἴσθησιν, ἔρριπτο τῶν ἀλλοφύλων ὁ πύργος. τοῦτο λάφυρον πίστεως, τρόπαιον Χάριτος, τῆς ἄνωθεν συμμαχίας τὸ γνώρισμα, βλασφημίας ὁ ἔλεγχος, στήλη νεκρωθείσης θρασύτητος.

ac certè dæmonum opera factus elatior, ſuperbiloquentia perterrefaciebat, canũque ventres pro ſepulchro promittebat. Cui verborum faſtui Dauid auxiliatorem, quem promulgabat, opponebat: oſtentans illi de cœlo aduerſarium, prædicens victoriam, ac victorem cõteſtatus. Gratus ſeruus, qui vel ante operã operæ fructum offert domino, *Tu venis, dixit Dauid, ad me, cum gladio, & haſta, & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminũ Iſrael.* Tu quidem contemptim intueris, ô bellator, quod ob oculos eſt; & rebus, quas vides, pugnæ ſpes metiris: ego verò Deum tibi aduerſarium oppono. Cognoſces Deum, cæca dextera proſperè bellãtem. Nõ hiſce meis manibus ſed diuinis obarmatus ſum, tibique cum vita caput adimam. Neque enim te ignorare par eſt, quę poſt mortem ſuſtinebis; infligam tibi pœnam morte diuturniorem. Quo enim Deo credo victoriam meã fore, eius ope victorię prædico modum. O plenas amoris diuini voces, vel ante victoriam potitas victoriæ! lingua de fide cum incredulo diſputabat; manus fundam in vſum certaminis pro fide ſuſcepti optabat. Miſſo igitur lapide galea rumpebatur, plagam caput admittebat, & anima de corpore fugiebat, fatique celeritate ſenſu mortis caruit: ſternitur mortuus Goliath, ſternitur alienigenarum turris. Hoc fidei ſpolium eſt tropæum Gratiæ, auxilij cæleſtis indicium, blaſphemiæ coerctio, columna index extinctæ audaciæ.

DIREPTIO VRBIS.

Ex Ammiano, lib. 31.

Deſcriptio C L.

TVnc erat ſpectare cum gemitu, facta dictu viſúque prædita, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem, impia tolerantibus multa. Implicatos aliò matribus paruulos, & puberum audire lamenta: puellarúmque nobilium, quarum ſtringebat fera captiuitas manus. Poſtque adulta virginitas, caſtitaſque nuptarum ore affecto flens vltima ducebatur: mox profanandum pudorem

dorem optans morte (licet cruciabili) præuenire: inter quæ, cùm belluæ ritu traheretur ingenuus, paulo antè diues, & liber, de te fortuna, vt inclementi, queritabatur, & cæca, quę eum puncto temporis breuioris extortum, & dulcedine charitatum, domòque extorrem, quam conceſſiſſe vidit in cinerem, & ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſeruiturum ſub verberibus, & tormentis, crudo deuouiſti victori.

SCENICI LVDI.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. lib. 1.
Deſcriptio C. L.

CONuerte hinc vultus ad diuerſa ſpectacula, nō minùs pœnitenda cōtagia: in theatris quoq; cōſpicies, quod tibi, & dolori ſit, & pudori: Cothurnus eſt tragicus priſca facinora carmine recenſere: de parricidiis, & inceſtis horror antiquus, expreſſa ad imaginē veritatis actione replicatur, ne ſęculis tranſeuntibus exoleſcat quod aliquando commiſſum eſt; admonetur omnis ætas, auditu fieri poſſe quod factum eſt: nunquam æui ſenio delicta moriuntur: nunquam temporibus crimen obruitur; nunquam ſcelus obliuione ſepelitur: exempla fiūt, quę eſſe iam facinora deſtiterunt; tum delectat in mimis, turpitudinum magiſterio; vel quid domi geſſerit recognoſcere, vel quid gerere poſſit, audire. Adulterium diſcitur, dum videtur; & lenocinante ad vitia publicæ authoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat, impudica de ſpectaculo reuertitur. Ad huc deinde morum quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? videre contra fœdus iú ſque naſcendi, patiētiam inceſtæ turpitudinis elaboratam? Euirantur mares, honor omnis & vigor ſexus, eneruati corporis dedecore mollitur: pluſque illic placet, quiſquis virum in fœminam magis fregerit: in laudem creſcit ex crimine; & peritior, quo turpior iudicatur. Spectatur, hic, proh nefas! & libenter. Quid non poſſit ſuadere, qui talis eſt? mouet ſenſus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem: Nec deeſt probri blandientis authoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat: exprimūt impudicam Venerem, adulterum Matrem, Iouem illum ſuum, non magis regno quàm vitiis principem, in terrenos amores cum ipſis ſuis fulminibus ardentem; Nunc in plumas oloris albeſcere, nunc aureo imbre defluere: nunc in pubeſcentiū puerorum raptus, miniſtris auibus proſilire: quære nūc an poſſit eſſe, qui ſpectat, integer, vel pudicus.

SALTATORES.

Maffæus, lib. 1.
Deſcriptio CLI.

NAires autem penes quos totius rei militaris eſt cura, vt ſeptimum circiter ætatis annum attigêre, teneri corpuſculi neruis diu multumque diſtentis, laxatiſque compagibus adhibita frequenti vnctione ſeſamini olei per aliptas peritiſſimos, ad agilitatem pene incredibilem perducūtur: Itaque velut exoſſes artus, omnem in partem arbitratu ſuo torquere ac flectere, ſaltus retrorſum æquè atque in aduerſum edere longiſſimos, & in lucta varios nexus pariter implicare, atque explicare condiſcunt.

CONVIVIA, ET LVXVS.

Apuleius. lib. 6. Metam.

Deſcriptio CLII.

Vide quæ habet D. Ambr. l. de Elia, & ieiunio c. 13.

NEc mora cùm cœna nuptialis affluens exhibetur, accumbebat ſummum torum maritus, Pſychen gremio ſuo complexus, ſic & cum ſua Iunone Iupiter, ac per ordinem deinde tori, Dei. Tunc poculum nectaris, quod vinum Deorum eſt, Ioui quidem ſuus pocillator ille ruſticus puer: cæteris verò Liber miniſtrabat: Vulcanus cœnam coquebat. Horæ roſis & floribus purpurabãt omnia. Gratiæ ſpargebant balſama. Muſæ quoque canora perſonabant. Apollo cantauit ad citharam. Venus ſuaui muſicę ſuperingreſſa formoſa ſaltauit: cùm Muſę quidem chorum canerent, tibias inflaret Satyrus, & Paniſcus ad fiſtulam diſceret.

ITEM.

Expreſſum ex variis Græcorum & Latinorum ſenſibus.

NOn conuiuium dixiſſes, ſed amphitheatrum quoddam voluptatum, in quod omnes ſenſuum cupiditates de palma decertaturæ conuenerant. Primùm quidem ad oculi laſciuientis delicias, compoſita cœnatio quicquid auri, argenti, & margaritarum vſquam fuit, partim in vaſis, partim in ſimulachris, partim etiam in parietum ornamentis expendiſſe videbatur; qui licèt toti auro ac gemmis collucerent, & parietum ſplendori pauimentorum reſponderet nitor, nihil tamen laqueari fuit admirabilius; quippe in lucentis globi teſtudinem ad cœli ſpeciem fornicatum, noctes diéſque mouebatur, varias idẽtidem micantium ſyderum formas, & cœleſtia ſimulachra, non ſine magna admiratione referens: & ne quid perfuſis hac delectatione oculis vacarent nares, arcanis exinde fiſtulis emiſſa balſama, conuiuas gratiſſimo omnium ſpectaculo reſpergebant. Ad aurium oblectationem tres chori compoſiti fuerunt, quorum vnus Nympharum fuit, alter Appollinis, & Muſarum; tales enim ſibi vultus, pueri Symphoniaci ſumpſerũt: Tertius ex auiculis conſtabat, quæ ſtatis legibus quaſi iuſſæ mellitiſſimos temperabant cantus.

Suæ quidem & tactui voluptates, fuerũt: ſed guſtui primas omnes deferebant. Is enim vt expleretur, bellum cœlo, terris & mari, ad internecionem vſque fuerat indictum, vt ex omnibus elementorum ſpoliis vna menſa conſurgeret. Itaque duo lectiſſima auium, ſeptem verò piſcium millia ordine alphabetico per vices, in vno cõuiuio ſunt allata; inter quæ prodigioſa patina, nouo genere luxuriæ conſecrata; in qua Scarorum iecinora, Phaſianorum & Pauonum cerebella, linguę Phœnicopterorum, Murenarum lactes, à Carpathio vſque, fretóque Hiſpaniæ, per nauarchos & triremes petitarum.

Additæ proh nefas! aues humani ſermonis dociles, vt inter cætera ciborum portenta imitatio hominis manderetur. Aurei prætèrea panes, atque aurea obſonia, & ingens vis margaritarum aceto ſubacta delicatiſſimis pulmentis aſpergebatur, ne quid ad luxus nepotinos deeſſe videretur. Miniſtrabant pueri, & virgines, ex omni pulchritudine delecti, pro Diis Deabúſque ornati: interdum etiam menſæ arcanis rotulis incitatæ ſuopte nutu ad manus epulantium accedere, ad aliquod deinde tempus ſubſiſtere, mox dilabi, atque diffluere videbantur. Additi errant Pincernę aurei, & cryſtallini, quorum alij myrrhatum vinum, alij calidam, alij etiam frigidam temperabant. Inter hæc ſpectacula ſedebant omnes conuiuæ coronati, marcidi, ebrij, non tam vino quàm deliciis.

PANCARPIA VENATIO.

Deſcriptio CLIII.

· Cal- nij us. nimos es, & ſine ibus s, &c.

NEc mora totus circus variis arboribus conſitus in ſpeciem viridiſſimi nemoris viſus eſt: Concluſi deinde varij belluarum, partim ferarum, partim etiam cicurum greges, quos in id muneris vndique conquiſitos munificētia ſolers aluerat. Mox direptioni cōdictus dies; qui vbi primùm illuxit omnium votis expetitus, venatores, partim pedites, latis armati venabulis, partim etiam equites, omnes numeroſo canum agmine ſtipati, prę ſto ſunt: ſpes quoque potiundæ prædæ, nonnullas è mulieribus viragines, & ephebos militariter armatos effuderat. Intenti omnes ſignum expectabant, cùm inſano clangore tubæ perſonuerunt: ad hunc ſonum inſtar rapidiſſimi fluminis effuſi in ſyluam inuolant: varia tum oboritur certaminis ſpecies; quippe cum pernicibus curſu, dolo cū aſtutis, ferro cū robuſtis, ad internecionē vſque variè dimicatur. Hinc cerui fugaces per abrupta nemoris concitatiſſimis pedibus feruntur, illinc lepores acerrimam canum vim fugitantes, ſexcētos flexus & mæādros implicāt. Hinc animoſi leones, nō viribus defecti, ſed multitudine obruti, inter cruenta venabula generoſas animas excutiunt. Illinc apri rapido furore præcipites induunt ferrum: & ſi quando, vt ſæpe fit, dominantur feræ, cruētos mortalium artus, aut incurſantes obterūt, aut rabidis faucibus inſultantes dilacerant; Parte alia trahuntur cicures minori diſpendio, ſed inter ipſas trahentium manus mēbratim diſcerptæ euaneſcunt. Cæſis belluis rapina cōuertitur in arbores, quæ radicitus euulſæ à valētiſſimis brachiis exportantur: hîc quæ frondens ſylua fuerat, campus eſt permixtus hominum & ferarum cadaueribus, & cruentis arborum ſtragibus oppletus.

L V C T A.

Philoſtrat. in amoribus.

Depſcriptio C L I V.

ΛΈξω καὶ τὴν πάλην. καὶ γὰρ τοῦτο ἐκλιπαρεῖς. ὁ μὲν ᾕρηκε τὸν ἀντίπαλον, περιπτὰς αὐτῷ κατὰ τῶν νώτων, καὶ εἰς πνῖγμα ἀπολαμβάνει, καὶ καταδεῖ τοῖς σκέλεσιν. ὁ δὲ, οὔτε ἀπαγορεύει, καὶ ὀρθὸς ὑπανίσταται, καὶ διαλύει τὴν χεῖρα, ὑφ' ἧς ἄγχεται, στρεβλώσας ἕνα τῶν δακτύλων. μεθ' ὃν, οὐκέτι οἱ λοιποὶ ἔχουσιν, οὐδὲ εἰσὶν ἐν τῷ ἀπρίξ. ἀλγεῖ δὲ στρεβλούμενος, καὶ κατεσθίει τοῦ παλαιστοῦ τὸ οὖς. ὅθεν δυσχεραίνουσιν οἱ θεώμενοι τῶν ἐρώτων, ὡς ἀδικοῦντι, καὶ ἐκπαλαίοντι, καὶ μήλοις αὐτὸν καταλιθοῦσι.

DIcam luctam, quando & hoc deprecaris Hic quidem aduerſarium ſuperauit, & in eius dorſum inuolans arripit, vt ſuffocet, iámque cruribus illaqueat. Hic verò, neque deficit, & rectus aſſurgit, manúmque, qua angitur, diſſoluit, vnum de digitis reflectens, poſt quem non ampliùs reliqui tenaciter continent. Dolet enim contortus, & luctatoris aurem mordet. Vnde ſpectantes indignantur cupidines, quòd, & iniquè, & pręter luctantium morem faciat, pomiſque ipſum appetunt.

TRIVMPHVS.
Curtius, lib. 9.

Deſcriptio CLV.

IGitur (vt ſuprà dictum eſt) æmulatus Patris Liberi, non gloriam ſolùm, quam ex illis gentibus deportauerat, ſed etiam famam, ſiue ille triumphus fuit ab eo primùm inſtitutus, ſiue bacchantium luſus ſtatuit imitari, animo ſuper humanum faſtigium elato. Vicos per quos iter erat, floribus coroniſque ſterni iubet: Liminibus ædium, crateras vino repletas, & alia eximiæ magnitudinis vaſa colligi: Vehicula deinde conſtrata, vt plures capere milites poſſent, tabernaculorum in modum ornari, alia candidis velis, alia veſte pretioſa. Primi ibant amici, & cohors redimita floribus, coroniſque. Alibi tubicinum cantus, alibi lyræ ſonus audiebatur. Item in vehiculis pro copia cuiuſque adornatis comeſſabundus exercitus, armis, quæ maximè decora erant, circumpendentibus, ipſum conuiuáſque currus vehebat, crateris aureis, eiuſdémque materiæ ingentibus poculis prægrauis. Hoc modo per dies ſeptem bacchabundum agmen inceſſit.

Romanorum triumphos, quia prolixiùs deſcripti ab hiſtoricis, & cuique noti, lubens omitto.

Finis libri vndecimi.

DE

ELOQVENTIA CIVILI:

QVÆ DELIBERATIVVM & Iudiciale genus complectitur,

LIBER DVODECIMVS.

PRÆFATIO.

ELoquentia ciuilis illa quidem, rudis adhuc, & impolita, magnam habet commendationē antiquitatis: ſiquidem cum ipſis hominum cœtibus habuit initium, qui non niſi beneficio ſermonis inter ſe coaluerunt. Vbi primum veſtigium ſocietatis extitit, ibi dominari cœpit oratio, quæ mortalium incultam barbariem paulatim ad māſuetioris vitæ iura legéſque traduxit. Tanti autem fecere veteres in hac ciuili vita dicendi rationem vt hoc vnū ad regendos inflectendóſque animos præſidium vel maximum arbitrarentur; cuius ope deſtituti Principes, ſe concionum fluctibus obiicere prorſus verebantur. Itaque Moyſes ille ſanctiſſimus, in ſacris, licèt antea cœleſtibus prodigiis eſſet confirmatus, formidat ta men legationem à Deo impoſitam quòd non ſibi videretur eloquens, nec acquieſcit, priuſquam audiat: *Aaron frater tuus Leuitos, ſcio quòd eloquens ſit: Ecce ipſe egreditur in occurſum tuum. Ipſe loquetur pro te ad populum, & erit os tuum.* Ita his quoque ſermonis humani communibus adminiculis vti diuina maieſtas voluit, vt ſuam gentem duriſſimæ ſeruitutis laboribus oppreſſam, primùm liberaret, deinde inter vaſtas ſolitudines errantem conſolaretur, mox etiam Sacrarum legum cultu perpoliret.

...s elo- ...: an- ...as, & ...itas.

...i cur ...nem ...et.

Aaron eloquens.

At poſtquam apud Hebræos conſtituta fuit reſpublica, celebratæ ſunt *Portæ*, in quibus conciones, & iudicia exercebantur: ex quo fit vt nonnunquam pro ipſis magiſtratibus ſumantur: nec ſine ratione, *Portas mortis*, ad pſalmum 9 pro iniquis Iudicibus accepit Remigius. Glorioſum igitur fuit in porta dicere, concionem auidis auribus inſtantem detinere, ſalutaribus conſiliis ſuos ciues iuuare, cōtra vim munire, pupillis, & viduis adeſſe velut Deum de machina, infectum reddere quicquid non oportuerit; quicquid oportuerit, factum, rationum pondere dicendi-

Porta Hebræorum.

Iob. 38. 17 Sap. 16. Iſa. 38.

Conciones Græcorum.

que vi ac ſuauitate vendicare. Nec diſſimili exemplo apud Græcos ab heroïcis inde temporibus frequentatæ ſunt conciones; in quibus quantus eſſet ardor animi, & concurrentium fremitus, deſcribit Homerus his verſibus:

Ηΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων,
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων,
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μέν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα,
Ὣς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο, καὶ κλισιάων.
Ηϊόνος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν.

Cogitur ſcilicet populus à nouem vocaliſſimis præconibus, inſtar apum racematim effuſarum conuolat, conſurgunt Principes, concionantur. Agamemnonis maieſtas quędam dicendi propria eſt, in Menelao ſuauis elucet breuiloquentia, Neſtori melleum flumen cordi eſt, Vlyſſes fundit orationem denſam, & hybernis niuibus ſimillimam. Hæc Ciuilis eloquẽtiæ cunabula; quæ ſi rectè conſideretur ante Epidicticam cœpit, ſed nunquam perfectionis culmen attigit, antequam exornatiuæ huius & mulcentis Suadæ, veluti quodam vbere fœcundaretur. Duo autem ſunt eloquentiæ ciuilis, quantum complecti quidem licet, brachia, quorum alterum in ſuaſionibus & diſſuaſionibus viget: Alterum in controuerſiis & iudiciis ſeſe promit vberiùs. In his enim quaſi quibuſdam gloriæ theatris hæc facultas ſemper floruit, atque dominata eſt. Quamobrem vt totam hanc eloquentiæ rationem liquidiùs complectamur, in genus deliberatiuum & iudiciale diuidemus.

Duo Eloquentiæ ciuilis brachia.

DELIBERATIVVM genus.

CAPVT I.

DEmonſtratiui generis diuitias contemplati, nunc quaſi ex amœniſſimis hortis in aulam ſanctiorem progredimur.

Deliberatiuum genus eſt, in quo cœleſtis illius Mineruæ domicilium, ſacrarium Themidis, rationis, & prudentiæ ſedes, fons mentis, iudicij, & conſiliorum omnium.

Ἐξ οὗ τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.

Æſchyl. in tragœdia de ſeptẽ ad Thebas.

Is olim nobiliſſimis ingeniis aditus ad laudem fuit, hic dicendi campus, hic curſus gloriæ, hæc triumphorum omnium ſeges, hoc eloquentiæ quoddam ſeminarium. Athenienſis quippe & Romana reſpublica cùm ex Ariſtocratia regerentur, & vnicuique, qui modò ius haberet ſententiæ, liceret de rep. & opinari, & dicere, quam non oratorum copiam effuderunt? Ingens erat animorum impetus, omni conatu properantium ad decus. Inuitabant ſuis pretiis res maximæ, de quibus decernebatur; titillabat dulcis illecebra gloriæ, & mouebat reipublicæ amplitudo, & ſi nihil decus publicũ, priuatum certè commodum, cùm inde ampliſſimæ fierent rebus familiaribus acceſſiones, nonnunquam incitabat. Hinc Demoſtenes, hinc Cicerones, hinc Æſchines, & Hortenſij, hinc Cottæ, & Hyperides, vigorem & ſpiritus in rebus ſumpſerunt.

Poſtquam mutatus eſt Reipub. ſtatus, & penes vnum omnia fuerũt, volitans illa concionum libertas imperio paulatim reſtricta, & quæ antea in publico diſceptabantur ab innumeris ad paucos traducta, inter ſanctioris aulæ priuatos parietes agi-

tata ſunt. Et hæc certè longè melior, ſi non ad eloquentiam acuendam promptior ratio.

Nam quot per deliberatiuum genus in iſtis Democratiis importata fuerunt incommoda, qui concionum fluctus, quæ actorum tragœdiæ fuerunt, quis ignorat? *[…]torum […]io mul[…] nocuit […]bl.*

Quotus enim erat inter iſtos oratores, qui ſyncere ſtuderet reipublicæ, qui priuatis non eſſet ineſcatus commodis, qui venalem linguam non haberet? itaque cùm ad morũ peruerſitatem audax illa & armata loquentia accederet, ea ab orationibus in populum gerebantur, quæ iniuſtiſſima & crudeliſſima ciuitates multæ expertæ ſunt.

Nunc igitur in regno à popularibus illis concionibus excluſum deliberatiuum genus locum habet, partim in Principum conſiſtoriis, vbi ciuilis prudentia, & conſummata in rebus peritia, cum graui & ponderoſa quadam eloquentiæ forma vim obtinent: partim etiam in concionibus ſacris, & ad populum hortationibus, quæ illuminatam ſapientiam, & incenſam caritate orationem, non multas verborum argutias deſiderant: Partim etiam in priuatis rebus, quę ad vitę inſtitutionem pertinent; quo in curriculo nobiles philoſophi, vt Iſocrates, Dio Pruſæus, Maximus Tyrius, Adrianus Epicteti, Plutarchus, Seneca, & alij feliciter deſudârunt.

PRÆCEPTA GENERIS deliberatiui ex veteribus & τύπῳ expreſſa.

CAPVT II.

IN deliberatiuo, ſex conſidero, definitionem, diuiſionem, materiam, cauſſam efficientem, formam, finem.

Deliberatiuum eſt, quod poſitum in conſultatione, habet in ſe ſententiæ dictionem.

Partes ſunt duæ, Suaſio, ad quam referuntur exhortationes, monitiones, petitiones, conſolationes, precationes: & Diſſuaſio, ad quam ſpectant dehortationes, obiurgationes, & cæt. *Cic. 3. ad Herenn. Partit. Ariſtot. Rhet l. 1. συμβουλῆς τὸ μὲν προτροπή, τὸ δ' ἀποτροπή.*

Suaſio, eſt oratio deliberatiua, quę primùm conſultatione, quid faciendum ſit, oſtendit.

Diſſuaſio, eſt oratio deliberatiua, quæ auditoribus aliam partem ac ſuaſione oſtenſa eſt, perſuadere conatur.

Materia in genere eſt de contingentibus futuris, quę ad nos referri poſſunt, & quorum cauſſa & origo eſt in nobis ſita, non eſt autem de fine deliberatiuo, ſed de his quæ pertinent ad finem.

In ſpecie, ſi cauſſa ſit publica, quinque ab Ariſtotele numerantur, lib. 1. Rhetor. vectigalia, bellum, pax, cuſtodia regionis, quæ importãtur & exportantur: ratio ferendarũ legum. πόροι, πόλεμος, εἰρήνη, φυλακὴ χώρας, εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα. νομοθεσία. *Deliberatiui quinque argumenta.*

In priuatis cauſſis tot occurrunt quot ſunt hominum negotia, in vita & re familiari inſtituenda, vt an litteris debeat nauare operã, aut mercaturæ Polemon? an vxorem ducere, an cœlibem vitam conſectari, an agrum emere, an iter ſuſcipere, an in Canadiam nauigare?

Materia, alia ſimplex, alia compoſita.

Simplex, vbi vnum quid in quæſtionem cadit, vt an Athenienſes rem naualem curare debeant.

Compoſita, vt, an Cæſar victo Pompeio Romam remeare, an in Hiſpaniam proficiſci debeat.

Efficientes cauſſæ deliberationis.

Efficientes cauſſæ ſunt, qui deli-

berant, in quibus primùm ſpectanda authoritas, & in publica cauſſa, quis ſit ſtatus politiæ.

Reſpublica dua. Seneca libro de beata vita, cap. 3. duas reſpubl. animo in vniuerſum complecti iubet; Vnam magnam, & verè publicã, qua Dij (inquit) atque homines continentur; in qua non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, ſed terminos ciuitatis noſtræ cum cœlo metimur: Alteram, cui nos aſcripſit conditio naſcendi. Reguntur porrò ciuitates tot modis, quot ſunt genera adminiſtrationis. *Reſpublica magna quæ?*

Monarchia. Variæ autem ſunt ſpecies politiarum. Regnum, ſiue Monarchia, eſt vnius principatus, ſiue, vt ait Ariſtoteles, lib. 3. politiarum, vnius imperium, communémque vtilitatem ſpectans.

Monarchiæ & Regni differentia. Polybius, lib. 6. Monarchiam à Regno diſtinguit, quòd Monarchia dicatur, ſi quis robore corporis & animi viribus præſtans, ſibi Imperium & principatum alicuius populi ſumat, obtineat, ſine voluntario populi conſenſu: Regnum verò ſit dominatus reipublicæ conſenſione vni conceſſus. ἀκατασκεύως (inquit) καὶ φυσικῶς συνίσταται μοναρχία. Ταύτῃ δ' ἕπεται, καὶ ἐκ ταύτης γεννᾶται μετὰ κατασκευῆς καὶ διορθώσεως βασιλεία.

Ariſtocratia. Ariſtocratia eſt optimatum Imperium, vel, vt ait idem Polybius, cùm reſpublica ſecundùm electionem à iuſtiſſimis & prudentiſſimis viris æqualiter adminiſtratur. Ἥτις κατ' ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων καὶ φρονιμωτάτων ἀνδρῶν βραβεύεται.

Democratia. Democratia definitur, Imperium populi communem vtilitatem ſpectans. Hæc ſunt tria politiarum genera recta, & legitima, quibus praua totidem opponuntur à Polybio: Tyrannis, Oligarchia, Ochlocratia.

Tyrannis. Tyrannis eſt abuſus Monarchiæ, & illegitima imperij occupatio.

Oligarchia Oligarchia eſt imperium ad vtilitatem paucorum diuitum ſpectans.

Ochlocratia. Ochlocratia eſt tenuiſſimæ plebis principatus.

Anarchia. Addi poteſt ex Diodoro, Anarchia, quæ ſolet exſurgere ex turbulentiſſimis temporibus, vbi, ſine Rege & cæteris magiſtratibus fluctuat imperium.

Prudentis igitur erit oratoris videre, an agat cum Regibus & Principibus; quibus, vt ait Paryſatis illa apud Plutarchum, verbis opus eſt byſſinis; an cum optimatibus, apud quos honeſta & legitima dicere oportet; an cum plebe, bellua multorum capitũ, cum qua negotium tractare, difficillima res omniũ. Neque verò ſatis eſt dignitatem in viris ſpectare, ſed morum, & conditionis, & ingenij rationem habere oportet. Prudẽter igitur Ariſtoteles in Rhetorica agit de moribus iuuenũ, & ſenum, & virorũ, quæ ego hîc ἐν τύπῳ ſubiicio.

MORES IVVENVM, virorum, & ſenum.

CAPVT. III.

Hieronymus in Eccleſiaſtẽ, cap. 12. paucis adoleſcentiam definiens, huic adiungit comitem ſtultitiam. Chryſoſtomus epiſt. 3. ad Olympiadem ait, hac ætate ingentem eſſe libidinum tèmpeſtatem, magnã verò rationis imbecillitatem Ἡ πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ζάλη, ἀσθενέστερος δὲ ὁ λογισμός. Similiter Ambroſius de Abel & Cain lib. 1. cap. 3. Iuuentutem variarum illecebris paſſionum feruere. Sed vbi maturior ætas acceſſerit, tãquam pubeſcentis laſciuiæ tempeſtate diſcuſſa, tranquillitatem refundi. & in quoſdam portus quietos laſſæ animæ nauigium ſubducere. Baſilius in cap. 3. Iſaiæ, pluribus iuuentutis mores deſcribit. Plato, lib. 7. de legibus, facit puerum quauis beſtia intractabiliorem, his verbis; ὁ δὲ

παῖς ταύταις θηλείων ἐστὶ δυσμεταχειριστότατον. ὅσῳ γὰρ ἔχει πηγὴν τοῦ φρονεῖν ἥκιστα κατηρτυμένην, ἐπίβουλον, καὶ δεινόν, καὶ ὑβριστότατον θηλείαν γίγνεται.

Iuuenes ſunt cupidi & parati ad ea efficienda quæ concupiuerint, ſectatores voluptatum, & in horas mutabiles, faſtidioſi in cupiditatibus, & celeriter quidem) & valde concupiſcunt, ſtatim verò ſedantur: vehementes ſunt eorum impetus, ſed non diuturni; cuiuſmodi ægrorũ ſitis & fames; at ſenum cupiditates, partim decreſcunt, partim langueſcunt; quare lucri ſunt auidi, & remiſſis voluptatibus lucro ſeruiunt; Viri mediocriter ſe habent ad voluptates.

Iuuenes ſunt iracundi, ſtatim excandeſcentes, maximè ſi propter ſtudium honoris parui fiant: Senes excandeſcunt imbecilliùs; viri moderatiùs.

Iuuenes ſtudioſi ſunt honoris & excellentię, & victoriæ magis quàm pecuniarum; nondum enim egeſtatem experti ſunt. Senes ſunt vitæ appetentes, maximè extremo tempore; quia cupiditas eſt rei abſentis, & quo minus eſt vitæ, eo magis deſiderant.

Iuuenes, vt plurimùm non ſunt malis moribus, quòd nō ſint veteratores, Senes contrà, ſunt magis verſipelles, vt omnia in peiorem partem rapiant; Viri ſunt in vtroque moderatiores.

Iuuenes ſunt creduli, quia nondum in multis decepti: Senes ſuſpicioſi, quia magis periti: Viri, neque leuiter credunt, neque omnibus detrahunt fidem.

Iuuenes ſperant multa, quia futuri multum habent: Senes timent omnia, etiam tuta: Viri, neque nimis confidunt, neque nimis timent.

Iuuenes ſunt verecundi, & facilè erubeſcunt: Senes duriorem habent frontem: Viri, neque omnino verecundi, neque ſine aliquo rubore ſũt.

καὶ Medea: ἡ δ' ἐγκλιδὸν ὄσσε βαλοῦσα Παρθενικὰς ἐρύθηνε παρειάς.

Iuuenes honeſta pręferunt vtilibus: Senes neceſſaria honeſtis: Viri mediocritatem obtinent, inter parcimoniam & luxuriem.

Iuuenes curioſi ſunt ſodalium: gaudent enim conſuetudine: Senes non ita: Viri, mediocriter.

φιλόφιλοι.

Iuuenes in omnibus ferè ſunt nimii, nimis amant, nimis oderunt, tũ putant ſe ſcire omnia: Senes peccant defectu, & putant quidem, ſciunt autem nihil: Viri, neque amant, neque oderunt effuſiùs, ſed oderunt quaſi amaturi, & amant quaſi odio habituri.

ἅπαντα ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ σφοδρότερον ἁμαρτάνουσι.

Iuuenes miſericordes ſunt; ſua enim innocentia cęteros metiuntur; Hoc ipſum viris & ſenibus conuenit.

Iuuenes rident lubenter, & ſunt faceti: Senes plerunque ἀγέλαστοι odere ridiculos: Viri ſectantur mediocritatem. Hæc paucis Horatius complexus eſt:

Horatius in arte.

Aetatis cuiuſque notandi ſunt tibi mores,
Mobilibúſque decor, maturis dandus & annis,
Reddere qui voces iam ſcit puer, & pede certo
Signat humum, geſtit paribus colludere, et iram
Colligit ac ponit temere, & mutatur in horas
Imberbis iuuenis; tandem cuſtode remoto,
Gaudet equis, canibúſque, & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris,
Sublimis, cupidúſque, et amata relinquere pernix:
Conuerſis ſtudiis ætas, animúſque virilis
Quærit opes et amicitias: inſeruit honori:

Commiſiſſe cauet, quod mox mutare laboret:
Multa circumueniunt incommoda: vel quòd
Quærit, et inuentis miſer abſtinet, & timet vti,
Vel quòd res omnes timidè gelidéque miniſtrat.
Dilator, ſpe longus, iners, auidúſque futuri:
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, cenſo ſtigatorque minorum.

Et hæc quidem aurea, Ariſtotelíſque & Horatij digna iudicio: ſed tamen ingenia plerumque in conſuetudine, & vitæ ratione, atque inſtitutis, ita mutantur, vt inueniantur ſenes pueri, & pueri ſenes: Hoc erit prudentis oratoris animaduertere. Ex iis quæ dicta ſunt, colliges, vt plurimum iuuenum animos illecebra gloriæ titillandos, temperandum aliquãdo in eorum leuioribus vitiis, expectandum tantiſper donec iracundiæ & cupidates deferueſcant, nihil cum cupidis agi, defecatis emotionibus animi, omnia futura remiſſiora, contra torrentem non eſſe luctandum. At ſi indomitæ libidines fuerint, & maior in dies audacia, præcipuè in agreſtibus animis, vt non modo temporis longinquitate non miteſcat, ſed obfirmatæ malitiæ incrementis ſerpat latiùs: efficiendum vt qui lenitatem contempſerunt, ſeueritatis aculeos ſentiant. Solent enim ſimillima ingenia, vt muſcæ aceto, ſic ſeueritate excitari, aut ad exemplum aliorum frangi, ſi modò curuari non poſſunt. Apud ſenes maximè ſpectanda erit vtilitas, pecuniæ, prædiorum, opulentiæ, & omnium commodorum ad vitam acceſſio. Apud viros, vt ipſi rationem audiũt, oratio erit ex honeſtate & vtilitate temperanda.

MORES SECVNDVM conditionem.

CAPVT IV.

NObiles, omnino ſunt honoris cupidi: ita enim compoſitum eſt hominum ingenium, vt ea quæ habent, ſtudioſiùs quærant & accumulent: At nobilitas eſt dignitas quędam & honor maiorum, qua fit vt alium atque alium honorem ſemper appetant. Iidem quoque facilè contemnunt, ſunt enim faſtidioſi ſtomachi. *Nobilium mores.* Diuites ſunt ſæpè contumaces, contumelioſi, delicati, ob mollitiem & felicitatis oſtentationem arrogantes, apud quos difficile eſt agere, niſi torrens fortunę, virtute reprimatur. Sed licet apud Theophraſtum videre elegantiſſimos harum perſonarum characteres.

Mores plebis.

Mores plebis deſcribunt ſummi artifices, Plato, Salluſt. Cornelius Tacitus, Seneca, Xenophon.

Platoni dicitur bellua multorum capitum θηρίον πολυκέφαλον.

Xenophonti, ἀχάριστον, ὠμὸν, βάσκανον, ἀπαίδευτον, multitudo, inquit, ingrata, crudelis, infida, imperita.

Cornelius ait, vulgi ſunt impigræ linguæ, ignaui animi.

Liuius, priuata cuique ſtimulatio, vile decus publicum.

Salluſtius, multitudo vulgi magis more quàm iudicio, poſt alium aliùs, quaſi prudentiorem, ſequitur.

Item. Natura inuidum vulgus ęgris oculis alienam felicitatem intuetur.

Ingenio eſt mobili, ſeditioſum, atque diſcordioſum, cupidũ nouarum

rerum, quieti & otio aduerſum, aut ſeruit humiliùs, aut ſuperbè dominatur: Hæc & alia Lipſius. Apud huiuſmodi homines, niſi priùs bonis moribus excolantur, difficillima eſt omnino oratio, vbi nulla ratio: Itaque in iſtis & ſimilibus ſatius conticeſcere, quàm ſine fructu, & ſæpe cum maximo periculo verba facere. Tentanda ſunt etiam nonnunquam remedia ſeueriora, vbi minimè proſunt lenia. Sed hactenus de moribus perſonæ.

Iam in deliberatiuo genere ſpectãdus ſequitur poſt efficientem finis, & is, honeſtas cum vtilitate coniuncta, omnis autem honeſtas cum virtute poſita eſt.

De honeſto.

Virtus eſt animi habitus, laudabiles eos efficiẽs, in quibus eſt: cuius quatuor ſunt fontes, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia: de quibus in demonſtratiuo genere dictum eſt.

Nunc quomodo ex partibus antea enumeratis, orator elicere poſſit argumenta ad rem ſuadendam, vel diſſuadendam, oſtendemus, ſi rem ſecundùm iuſtitiam probare velit.

ſti quo- tra- ala.

Primùm, demonſtrabit, eam diuino cultui conſentaneam, ſummo numini gratam, & acceptam.

Secundò, patrum inſtitutis & legibus, conſuetudinibus maximè conuenire: parentum, affinium, ciuium charitatem inter ſe continere.

Tertiò, ſpectare ad referendam gratiam, quo nullum officium magis neceſſarium eſt.

Quartò, improborum audaciam reprimere, bonis ſignum ad bene ſperandum proferre.

Quintò, diſciplinam & modeſtiam ciuitatis, hoc maximè facto contineri.

Poſtremò, nefas eſſe fidem violare, officium negligere, ignominioſam perfidiæ notam ſubire, ſeruandam cum hoſtibus fidem, neceſſitudinem cum clientibus retinendam, deinde religioſè obſeruandum vetus dictum: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Vt rem honeſtam eſſe ſecundũ fortitudinem planũ faciat orator, in primis magnam eſſe oſtendet, quæ non vile habeat virtutis experimentum.

Secundò, pro honeſta cauſſa non modò ſubeundos, ſed vltro etiam appetendos eſſe labores.

Tertiò, mortem quauis turpitudine iucundiorem eſſe.

Quartò, virum non eſſe, qui propter dolorem, ab officio, fortitudine, & honeſtate recedit.

Quintò, pro veritate, & ſua ſuorũque, ſed potiſſimùm pro Dei gloria nullas inimicitias formidandas, nulla tormenta recuſanda.

Temperantia vberem ſuaſori & diſſuaſori materiam ſuppeditabit, cũ oſtendet, quàm magnum, quàm regium, quàm diuinum ſit libidinem coërcere, vota immodica, & cupiditates non admittere, volitantem vanæ laudis cupiditate animum cohibere: eundem crudelitate incitatum, ratione compeſcere, victis ignoſcere, iacentes erigere, denique in ſumma dignitate & rerum potentia tenere modum.

Prudentia per cæteras ſparſa virtutes efficiet, vt orator aduocet in conſilium præteritas, memoria duce, & comite experientia. cõſideret prçſentes, conſulat peritos bonóſque conſiliarios, ſe ipſum excitet & acuat ad bene coniiciendum, ratiocinetur, prouideat, circunſpiciat locum, tempus, facta, perſonas, proſpiciat difficultates, & maturè adhibeat remedium.

Hæc ad prudentiam: quæ ſecus fiunt, contra prudentiam fiunt.

DE VTILI.

CAPVT V.

Vtilitatis duæ partes.

VTilitatis duę ſunt partes: Prima, incolumitas; altera, felicitas. Proponet igitur prudens orator malorum fugam: eo enim argumēto maximè afficiuntur auditores; nec vllus eſt adeo ſui negligens, qui non ſtatim cogitet, quo pacto ſe à periculo expedire, & ſalutem conſequi poſſit. Felicitas omnes vtilitates cōplectitur, quæ humanam vitam exhilarant; ſub ea continentur artes, nobilitas, gloria, amicitia, pulchritudo, robur, valetudo, omnia denique commoda, quæ tanti faciunt mortales, vt ad ea pene ſola aures arrigant, tera perfunctoriè & oſcitanter audiant.

DE NECESSARIO, *Facili, Iucundo.*

CAPVT VI.

OMnia porrò argumenta facilè obruit neceſſarium: Nam etſi vtilitates, quàm ſpecioſiſſimæ oſtendantur, inueniuntur tamen adeo ſegnes animæ, quæ non facilè commoueantur, maximè ſi quid exhauriendū eſt in negotio laboris. At vbi neceſſitas rei obeundæ clariſſimè oſtēditur, qualis eſt ſalus animę, corporis, fortunarum, compendioſius eſt ad ſuaſionē & diſſuaſionem iter. Ecce Olibano comiti multis criminibus immerſo, ſuadendum fuit, vt religioſum inſtitutum arriperet. Quæ honeſtatis illecebra, aut vtilitatis magnitudo hominē ad alia omnia, vt videbatur, prorſus natum inflectere potuiſſet, vt id cōſilij caperet? At vbi à viro sācto, cui ſuam conſcientiā permiſerat, audiuit nullum aliud ad æternam felicitatem ſibi iter eſſe relictum; Homo, qui à teneris aulæ deliciis aſſueuerat, ita repentè eſt immutatus, vt relicto priſtino vitæ genere, totum ſe religioſæ diſciplinę committeret. Orcynus hamo captus luculentius ſibi vulnus infert, vt hamū extrudat: Qui veneno infectum habent membrum, id patiuntur, quanquam acerrimo dolore, exſcindi, lanienam omnem ſubeuntes, vt quod reliquum eſt vitæ, ſeruent, ac tueantur, inducti vna ratione neceſſitatis.

Platus l. 1. cap. 14.

Orcyni ſlis ars

Ælian de animalibus.

Nec aliud habet potentius argumentum M. Tullius ad ſuadendum bellum aduerſus M. Antonium, quàm iſtud, *Agitur enim, non qua conditione victuri, ſed victuri ne ſimus, an cum ſupplicio ignominiáque perituri.*

Cicero. Philipp.

Additur his quoque capitibus facilis iucundique ratio, quæ non leue ad inflectendos animos ſortita eſt momentum. Quamuis enim res & honeſta ſit, & multas contineat cum honeſtate cōiunctas vtilitates; tamen ſi nimis ſit operoſa, deterret plerumque animos, & minores habet ad ſuadendum emiſſiones.

DE ARGVMENTIS *& Affectibus generis deliberatiui.*

CAPVT VII.

ARgumenta huius generis primùm ſunt omnes loci topici, de quibus libro quarto fuſiùs actum eſt, deinde auctoritates, & teſtimonia, pacta, conuentiones, exempla, &c. ſimilia.

Sed nihil ita familiare eſt ac ſunt rerum, perſonarum, locorum, temporum, rationum, cauſſarum denique adiuncta: è quibus, ſi rem bene diſcutias, inuenies omnia fere decerpi argumenta.

Nec vllum validius eſt telum, quam omiſſis communibus de honeſtate digreſſionibus, ad ea, quæ rei intima ſunt deuenire.

Affectus autem huius partis præcipui ſunt, deſiderij, ſpei, amoris, timoris. Nam vel bona quærenda proponuntur, & tunc eorum deſiderium excitari atque inflammari ſolet: vel ad deſiderium accedit certa atque explorata ratio facultatum, quibus ea facilè poſſumus aſſequi, & hoc ſpem erigit, erectámque fouet, ac ſuſtentat: Vel rei bonitas, pulchritudo, vtilitas, quaſi præſens ob oculos ponitur, vt ardentiores quaſdam amoris faces iniiciat: Si contrà diſſuadendũ eſt, res impeditę, difficiles, moleſtæ, terribiles ingeruntur, quibus motus terroris & deſperationis cõmouẽtur.

Demades orator, cùm fortè ad Philippum Regem legatus miſſus eſſet, vt eum Athenarum deſiderio incenderet, vrbem deſcripſit in menſa. Contrà, Cicero vt pacem diſſuadeat cum M. Antonio ſanciendam, poſtquam nullam intercedere poſſe oſtẽdit, vt motus terroris & odij inurat, eius crudelitatem depingit.

Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cędes, quàm ante oculos trucidatio ciuium.

DE ARTIFICIO SVASIOnum, & diſſuaſionum.

CAPVT VIII.

SVaſionis igitur, vel Diſſuaſionis hoc primum caput eſt, vt venæ teneantur hominum, intimique eorum delibentur ſenſus, cum quibus res agenda eſt. Neque ſolùm natura, ingenium, inſtitutio, conditio, ſed etiã affectus, vt amores, odia, metus, voluptates, & priuata quęque adiuncta perquirenda ſunt; Quę, quo meliùs dignoſcuntur, eo faciliorem ſuppeditant perſuadendi rationem.

Atque vt Imperator in vrbis obſidione loca omnia ſagaciſſimè pertentat, vt qua parte debiliorem viderit, hac impreſſionem faciat, ſic orator omnes pectoris aditus colluſtrat, antequam deſtinato, quod cupit, ictu feriat. Hæc ars fuit Alexandri Magni, non minùs diſerti oratoris, quàm naui Principis; qui cùm exercitũ haberet, ex variis gentibus conflatum, varia oratione, vt cuiuſque animis aptum erat, milites alloquebatur: Macedones, tot bellorum in Europa victores, ad ſubigendam Aſiam, atque vltima Orientis, non ipſius magis quàm ſuo ductu profecti, inueteratę virtutis admonebantur. Illos terrarũ orbis liberatores, emenſóſque olim Herculis & Liberi patris terminos, non Perſis modò, ſed etiam omnibus gentibus impoſituros iugum. Macedonum Bactra & Indos fore: Minima eſſe, quæ nunc intuerentur: ſed omnia victoria parari. Hæc apud generoſos animos. Deinde cùm videret tot terrarum ſpatia emenſos, nonnihil difficultatum occurſu retardari inſinuat. *Curtius l. 4.*

Suaſionis artificioſa exemplũ.

Non præruptis petris Illyricorum, & Thraciæ ſaxis ſterilem laborem fore: ſpolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus: Totam aciem ſuo pauore fluctuantem vmbonibus poſſe propelli. Victor ad hæc Athenienſium Philippus pater inuocabatur, domitæque nuper Bœotiæ, & vrbis in ea nobiliſſimæ ad ſolum dirutæ ſpecies ræpreſentabatur animis.

Cùm audiret Græcos, admonebat, ab iis gentibus illata Græcię bella, Darii prius, deinde Xerxis inſolentia, aquam ipſam terrámque populantium, vt neque fontium hauſtum, nec ſolitos cibos relinquerent. Deinde Deúm templa ruinis & ignibus eſſe delata: vrbes eorum expugnatas: fœdera humani diuinique iuris violata.

Illyricos verò, & Thraces rapto viuere aſſuetos, aciem hoſtium au-

ro purpuraque fulgentem intueri iubebat, prædam non arma geſtantem. Irent, & imbellibus fœminis aurum viri eriperent: aſpera ſuorum montiũ iuga, nudoſque colles, & perpetuo rigentes gelu ditibus Perſarum campis agriſque mutarent. Ita quâ quiſque capitur eſcâ deliniendus.

Suadentis partes quæ? II. In eo qui ſuadet, duo potiſſimũ requiruntur, auctoritas, quæ ex ſapientia, virtute, opibus, ætate, & cæteris inualeſcit: Deinde amor & beneuolentia in res noſtras. Primùm igitur maximè ſolemus moueri eorum ſapientia, peritia, & experimentis, qui aliquid ſuadent, vel diſſuadent; quod eleganter his verſibus expreſſit Auſonius:

Auſon. in epigram. ad Theodoſiũ Imperat.

Agricolam ſi flaua Ceres dare ſemina terræ
Gradiuus iubeat, ſi capere arma ducem,
Soluere de portu claſſem Neptunus inermem:
Fidere tam fas eſt quàm dubitare nefas.
Inſanum quamuis hyemet mare, crudáque tellus
Seminibus, bello nec ſatis apta manus;
Nil dubites auctore bono.

Itaque nauum ducem facilè ſequuntur milites, & in quamcumque partem inflexerit, mouentur. Quin laceris & exarmatis nauigiis impoſiti nonnunquam tranant maria, & quidlibet moliuntur, vnius viri robuſtiſſimi quadam auctoritate concitati: ſin contrà imperitus ſit, aut infelix Imperator, tutiſſima quæque formidant. Similiter in cæteris euenit: Nam & peritos medicos requirunt ægroti, quibus ſuam ſalutem committant: quos vbi tales ſibi perſuaſerint, nihil non valetudinis recuperandæ cauſſa ſub eorum auſpiciis faciunt; callidos, & longo rerum vſu tritos nautas, nauigãtes; doctos præceptores, diſcipuli; bonos fabros, bonos ſartores, bonos etiam cerdones quiſque deſiderat, quibus rem ſuam committat. Ad peritiã accedat oportet integritas, & certain nos beneuolentia. Nam ſi peritiſſimum hominem in ea re quam aggredimur nacti ſumus, verſutum tamen, fallacẽ, & ſui potiùs amantem quàm noſtri, deprehendamus, eius ſuaſiones & diſſuaſiones auerſamur. Hoc Virgilius in oratione Iunonis & Veneris indicare voluit quarto Æneidos: Nam Iunonem, blanda & valde probabili oratione de retinendo Ænea Carthagine, loquentem inducit:

Simulatores & ſui ſen detecti, nihil perſuadent.

Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactoſque hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petiſti;
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem;
Communem hunc ergo populum, paribúſque regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſeruire marito,
Dotaléſque tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid hac oratione in ſpeciem honeſtius, aut vtilius? nec tamen perſuadetur Venus. Cur? —— *ſenſit enim ſimulata mente loquutam.* nec ſibi tam beneuolam Iunonem credere poterat. Fruſtra igitur laborant in ſuadendo, aut diſſuadendo, qui minimè diliguntur, aut amici non putantur. Priùs deuincire pectus oportet, quod ferias; quod ſi laboret aliqua ſuſpicione, paulatim obſequiis & certis beneuolentiæ ſignis euellenda eſt, antequam res longiùs progrediatur. Contrà, ſi nihil obſtiterit, ſi ſapiẽtia, ſi integritas, ſi fida in ſuadente beneuolẽtia; magni ſunt ad omnem perſuaſionem aculei, & qui his fultus adminiculis ſuadet, *σιγῶν πλέον δύναται τῶν πλέον λαλούντων. συνήρμοσται γὰρ ἐν πολλαῖς κινεῖν καὶ τοῖς δικαιώμασιν ὡς*

χορδαὶ τῇ κιθάρᾳ, vt author eſt D. Ignatius Martyr, in epiſtola ad Philadelphenſes: Silētio plus poteſt quàm alij verboſa oratione: Mandatis enim Dei, & iuſtitiæ præceptis congruit, vt fides citharæ.

III. In argumentis videndum eſt vt minuta ſuccidantur, ea autem proferantur quę maioris ſunt ponderis; qualia ſunt diuina; *Nam omnes religione mouentur*, & nulla res multitudinem efficaciùs regit. Plenæ ſunt exemplis omnium gentium hiſtoriæ, in quibus falſa etiam ſuperſtitione deluſæ mortalium voluntates in omnem partem flexibiles impelluntur. Atque, vt ait Valerius Maximus, priſci Romani ſtatas ſolemnéſque ferias Pontificum ſcientia, bene gerendarum rerum auctoritate, augurū obſeruatione; Apollinis prædictiones, vatum libris; Portentorum, depulſa Hetruſca diſciplina explicari voluerunt.

His artibus Zoroaſtres apud Babylonios, apud Lacedæmonios Lycurgus, apud Athenienſes Minos, apud Romanos Numa multa ſuaſerunt: Verùm, fraude ſuperſtitionum agnitâ, nullum argumentum eſt debilius.

Diuinis proxima ſunt humana, ὅσα ἀναγκαστικὰ; que ſpectabile dānum inferunt vt morbi, plagæ, membrorum mutilationes, amiſſio fortunarum, quorum propoſiti terrores ſi imminere videantur, potentiſſimis machinis animos percellunt.

Ἀναγκαστικὰ conſequuntur bonorum ſpes, & promiſſiones, quibus quiſq; pro ſuo ingenio, vt ſuperiùs demonſtratum eſt, afficitur; quo certiora autem videntur, eò plus afficiunt.

Quartò, quod ad modum attinet, videndum eſt, vt commodo loco, vt opportuno tempore, vt minimè ſuſpicioſo, & reluctanti, eius, qui monendus eſt animo, prima fiat aggreſſio; Deinde, vt non apparata, non inſidians videatur oratio, non verboſa ſit, non picta, non iuueniliter laſciuiens; ſed ſimplex, honeſta, ſincera, parca verborum, ſententiis & argumentis preſſa: quod maximè fieri oportet, vbi de re negotioſa ſermo eſt apud callidas & occupatas aures, adde etiam ſuſpicaces: nam tūc omnis ornatus habetur pro dolo.

Alia tamen agendi ratio eſt in floridis argumentis; qualia ſolent eſſe Ethicorum Philoſophorum: tales enim orationes expolitionem, quanquam ſobriam illam quidem, & minimè fucatam, deſiderant: iuuerit nonnūquam verbis res & experimēta coniungere; quod Cyrus admodū prudenter feciſſe memoratur à Iuſtino: qui cùm expeditionem in Medos pararet, conuocato populo, iubet omnes pręſtò cùm ſecuribus adeſſe, & ſyluam viæ circumdatam excidere. Quod cùm ſtrenuè feciſſent, eoſdem poſtera die, ad paratas epulas inuitat: Deinde, cùm alacriores ipſo conuiuio factos videret, rogat, ſi conditio proponatur, vtrius vitæ ſortem legant, heſterni laboris, an præſentium epularum; preſentium, vt acclamauere omnes, ait, Heſterno ſimilem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: ſe ſequutos, hodiernis epulis. Lætis omnibus, Medis bellum infert. Ita re oſtendere oportet, quod ſuadetur: nihil enim eſt ad infringendam aliorum diſſuaſionem, noſtramque ſententiā confirmandā, potētiùs.

Si res deſint, valida ſunt exempla ſæpius ob oculos ponenda, quæ magnum in vtramque partem momentum habere ſolent.

DE EXHORTATIONE & Cohortatione.

CAPVT IX.

Exhortatio differt à Suaſione.

EXhortatio differt à Suaſione; quòd hæc ſit cōſilij, illa, motus in Sua-

ſione ſiquidem Orator docere, in exhortatione inflammare nititur: quãobrem, & in ſuadendo, vt re adhuc incerta, plus argumentorum eſt, in exhortando plus caloris. Prouidendũ eſt in primis, vt res ad quam hortamur alios omnes, numeros habeat honeſtatis: nam ſi quid turpiculi appareat, rationibus priùs erit diluendum, quàm motus & affectuum faces adhibendæ.

In exhortando animus priùs ratione vincendus quam mouendus.

Secundò, nunquam plenè exhortãdum videtur, antequam de rei facilitare conſtet: nam ſi minimè conuictos & reluctantes adhuc animos coneris exhortari calidiùs, idem facias ac ſi lignum adhuc viride & crudum prima aggreſſione nitaris incendere. Itaque nec de ſuo ingenio deſperantem, abiectum, & formidantem omnia, ſtatim incẽſa oratione mouebis, vt literas diſcat; nec auarum, aut ſordidum, vt ſumptum faciat, nec Drancem frigidum, vt prȩlietur: ſed occupandi paulatim rationibus animi, donec quæ obuerſantur, difficultatum pondera diſcutiantur.

Animi quidam ſulphurati.

Tertiò, vt ſulphurati quidam ſunt animi, ſecundùm Plotini dictum, qui ſtatim flammas concipiunt; ita parciores verbis apud eos eſſe oportet oratores; pigris verò & ſegnibus validiùs inſtandum, ſi quidem ſperetur aliqua ratio honeſtatis: ſin autem tã anguſtæ ſint & tenebricoſæ mentes; vt nulla bonæ ſpei ſcintilla promicet, quid attinet fruſtra polixam orationẽ perdere? in quo præclarè monet Dio Pruſæus in oratione prima de regno, ſucceſſus eloquentiæ & exhortationum maximè pendere ex eorum animis, quos hortaris. Alexãdrum illum Macedonem Timotheus tibicem, canens bellicum, ita rapiebat, vt eodem veſtigio ad arma proſiliret: At hoc ipſum, inquit, non tam ex Timothei numeris contingebat, quanquam erant præſtantes illi quidem, & planè bellicoſi, quàm ex ipſius Alexandri acri quodam incitatóque ad pulcherrima quæque ingenio: nam Sardanapalum deliciis effœminatũ, numquam Timotheus, aut Apollo quidem ipſe, de cubili excitaſſet, vt abiecta muliebri conſuetudine, ferro ſe accingeret.

Quartò, ſi perſona quæ hortatur, plurimũ habeat auctoritatis, minùs pugnax rationibus, minùs calens & profuſa verbis videri dȩbet (niſi temporum & periculorũ ratio aliud expetat:) Nam dignitas ipſa potentiſſimum ad feriendos animos telum, &, vt ait Cornelius Tacitus, Suaſio vel Exhortatio, ab eo qui iubere poteſt, vim neceſſitatis affert. Cauendum eſt tamen ne faſtu aliquo verbis parcere, aut in rebus incenſis frigidè exhortari, quamuis nobilis orator videatur.

Exhortatio lenis.

Quintò, in exordiis & inſinuationibus præferre debet ſæpiùs orator ſpes egregias de eorum virtute quos exhortatur, vt ſe potiùs, officij, aut alia ratione inductum, idipſum exhortationis genus aggredi demonſtret, quàm quòd hortatore alij indigeant, qui ſua ſponte ſint ſatis incenſi. Hoc artificium obſeruat Dio Pruſæus, ad Traianum, & M. Tullius 4. Philipp.

Faciam igitur, vt Imperatores inſtructa acie ſolent; quanquam paratiſſimos milites ad prȩliandum videant, vt eos tamen adhortentur: ſic ego vos ardentes, & erectos, ad libertatem recuperandam cohortabor.

Non debet eſſe nimis argumentoſa.

Sextò, etſi minimè argumentoſa debeat eſſe cohortatio, & prolixis rationibus affluens; ſunt tamen viuidæ & preſſæ rationes afferendæ, quibus veluti claui audientium animis quàm altiſſimè defigãtur. Erunt autem minimè petendæ ex intimis rei, & negotij, quod tractatur, adiunctis, quæ ſi clariſſimis & recentibus adiungantur exemplis, multum habent ad permouendos animos ponderis. Nec iſtud omittit M. Tullius

M. Tullius in ſua exhortatione.

Vt igitur Catilinam diligentia mea, Senatus auctoritate, veſtro ſtudio & virtute fregiſtis; ſic Antonij nefarium latrocinium, veſtra cũ Senatus concordia, tanta, quanta nunquam fuit, felicitate, & virtute exercituum, ducúmque veſtrorum breui tempore oppreſſum audietis.

Septimò, exhortationis anima eſt pugnax quidam calor, qui plurimus in figuris acribus & denſis agnoſcitur; vt,

Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, quo cum aliqua pacis conditio eſſe poſſit: neque enim ille ſeruitutem veſtram, vt anteà, ſed iram iratus ſanguinem cõcupiſcit: nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non eſt vobis res, Quirites, cum ſcelerato homine atque nefario, ſed cum immani tetráque bellua: quæ, quoniam in foueã incidit, obruatur.

Octauò, potentiſſimum eſt exhortationis genus, vbi præit exemplis, qui perorat verbis: Itaque in illa diſertiſſima Darij regis oratione, poſt acres & varias rationes illam addit, quaſi colophonem:

Ipſe, non patrio more ſolùm, ſed etiam, vt conſpici poſſim, curru vehor, nec recuſo, quominus imitemini me, ſiue fortitudinis exemplum, ſiue ignauiæ fuero.

Dehorta-

In dehortatione par eſt fermè ratio, niſi quòd animi iam præmiſſa hortatione perculſi, contrariis rationibus muniendi ſunt, & ardor, ſi quis eſt, reſtinguendus. In quo plurimum aliquando valent ironiæ, quibus ea, quæ ab incenſis hortatoribus ſunt allata, quaſi ingeſta frigida obruuntur. Redarguitur auditorum ſimplex credulitas, qui ſe faſcinari & quaſi naſo duci permittunt. Adhortatorum veteratorium ingenium, & fraudes, conſultò ad impellendos animos compoſitæ notantur. Res aut mala aut vilis: aut ſi bona eſt, dura, laborioſa, difficilis, & ſupra facultatem omnem oſtenditur.

...s ars.

Montes aurei à vanis hortatoribus promiſſi deridentur. contrà, labores, & pericula, & incerti exitus, etſi contingant parum frugiferi, exaggerantur. Diſſimilitudo exemplorum, ſi quæ ab aduerſariis ſint intertexta, pleniùs indicatur. Alia, & magis nota, & communibus hominum ſenſibus accommodata proponuntur. Ad ſummum animi à iucunda bonorum ſpecie, ad terrores & impeditas difficultates traducuntur.

DE CONCITATIONE, & Conciliatione.

CAPVT X.

QVæ de affectibus odij & iracundiæ, eiúſque lenimentis antea dicta ſunt, concitationis & conciliationis artificium ſatis oſtendunt. Ac animos quidem ad iracundiã atq; odium mouere, obiecta præſertim iniuriæ atrocioris ſpecie, eaque Rhetoricis excitata coloribus, haud eſt operoſũ; cũ omnes ad ſuas vlciſcẽdas iniurias, nõ leui propẽſione rapiãtur: At verò ardentes furiis reſtinguere,

Hoc opus, hic labor eſt. *Cõciliatio.*

De priuatis conciliationibus nihil dico, in quibus, & ars, & prudentia requiritur ſingularis; Quid in parandis efferatæ multitudinis animis, quæ præſidia ſatis ſecura reperiri poſſint? Certè fatendum eſt, debilia hîc eſſe eloquentiæ opera, niſi aliis præſidiis ſuſtententur. Quis enim furenti belluæ inermem Suadam obiiciat? aut muſico concentu tigres emollire tentet? quanquam multum poteſt diſerta oratio; niſi tamen alium habeat comitatum, quàm verborum, parum ſecura eſt: quem verò? ſa-

pientiæ, ſanctitatis, amplitudinis, beneuolentiæ, amoris; addo etiam radios quoſdam maieſtatis, quos Deus imprimere ſolet in eorum vultu quos ſibi veluti vicarios in regendis hominum cœtibus conſtituit:

Tum pietate grauem, & meritis, ſi fortè virum quem,
Conſpexere, ſilent.

Hac ratione Iulius Cęſar ſeditionem exercitus verbo vno compeſcuit, *Quirites* vocando, qui ſacramentum eius detrectabant. Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones deterruit. Alexander Seuerus admodum adoleſcens tumultuantes copias ita repreſſit, vt & vultus pondus, & oculorum fulgura non ferrēt.

Conciliationis methodus. Hęc igitur prima lex conciliandorum animorum, dicentis auctoritas, & maieſtatis apex venerandus. Deinde tempora diligenter obſeruanda ſunt, nec temerè calenti adhuc turbę, etiam cum iuſtiſſimis auctoritatis & innocentiæ præſidiis credendū. Primi enim impetus ſolent eſſe belluarum, qui ſemel atque deflagrarunt, liberiorē anſam orationi prehēſionéſq; permittunt. Poſtremò etiam, & venæ hominum tenendæ, ſenſúſque delibandi, & periclitandæ voluntates, & origo mali pertentanda, vt quid doleant, quid cupiant, quid timeant animi, pleniùs agnoſcatur. Ad ſummum, modò lenimentis, modò etiam ſeuerioribus remediis, prout res & tempora poſtulabunt, vulneri medendum eſt.

Concitationis inſigne exemplum. ¶ Sunt apud Cornelium Tacitum duo inſignia pacandarum ſeditionum exempla, in quibus, & in rebus ferè iiſdem diuerſa hominum ingenia, varijque & multiplices negotiorum tractus cernuntur. Turbatur in Pannonia, & granis oritur ſeditio, authore Percennio: Agnoſce primùm hominem, & malas artes concitationis.

Erat (inquit) in caſtris Percennius quidam, dux olim Theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus.

Digna fax hac ſeditione: nunc animaduerte quàm opportunè tempus captat, & per cuniculos primùm rem aggreditur.

Is imperitos animos, & quænam poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, & dilapſis melioribus, deterrimū quemque congregare; Poſtremò promptis iam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus, interrogabat:

(Agnoſce inſigne artificium linguę virulentæ:)

Cur paucis Centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum ſeruorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi nouum & nutantem adhuc Principem, precibus vel armis adirent? ſatis per tot annos ignauia peccatum, quòd tricena & quadragena ſtipendia ſenes, truncato ex vulneribus corpore tolerent. (Deinde) Militiam grauem, infructuoſam, denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari: Verbera & vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna.

Hi concitationum ſtimuli. Vide etiam faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæſi alleuatus, circumſtantium humeris apud turbatos, & quid pararet, intentos:

Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miſerrimis, lucem & ſpiritum reddidiſtis, ſed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem miſſum ad vos è Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit, per gladiatores ſuos, quos in exitium militum habet, atque armat? Reſponde, Blæſe, vbi cadauer abieceris, ne ho- *Concitationis a maliti...*

ſtes quidem ſepulturam inuident: cũ oſculis, cùm lacrymis dolorem meũ impleuero, me quoque trucidari iube, dum interfectos nullum ob ſcelus, ſed quia vtilitati legionum conſulebamus, ij ſepeliant.

Panda rationis a in Druſo. Mira ars concitandæ multitudinis: quid poſtea? cooritur atrox tempeſtas: ad quam ſedãdam mittitur Druſus à Tiberio, rudis dicendi, ſed cui promptum erat ad aſperiora ingenium, hic cùm truculentis adhuc vocibus concio ſtreperet, nec ſatis tutum videretur conſiſtere in publico, magnis artibus rem tentat, & perficit. Nam, cùm fortè luna clariore penè cœlo viſa eſſet languеſcere, hoc ad incutiendum militibus terrorem opportunum ratus, quæ caſus attulerat, in ſapientiam vertit. Circumiri ſecretò tentoria iubet, accerſit Centurionem Clementem, cui plurimum multitudo fidebat, & ſi qui alij bonis artibus grati in vulgus, qui tum & eadem culpa tenebantur, ſibi deuincit. Hi commutata oratione apud ſuos diſſerunt.

Quouſque filium Imperatoris obſidebimus? quis certaminum finis? Percennió-ne & Vibuleno ſacramẽtum dictari ſumus? Percennius & Vibulenus ſtipendia militibus, agros emeritis largietur? Denique, pro Neronibus & Druſis, imperium P. R. capeſſent? quin potiùs, vt nouiſſimi in culpam, ita primi ad pœnitentiam ſumus? tarda ſunt quæ in commune expoſtulantur: priuatam gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias.

Ita per conſcios quàm aptiſſimè commotæ, iam inter ſe ſuſpectæ cæterorum mentes: nec difficilè coniurationis moles hoc artificio defluxit. Druſus, vt documentum ſeueritatis relinqueret, iam deſertos à ſeditioſis concitationis duces, Percennium & Vibulenum interfici iubet, & totam rem pacat:

At verò Gẽrmanicus Cæſar eodem tempore; ad tumultum in Galliis compeſcendum mittitur, qui vt, erat vir eloquens, & manſuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationẽ habet magnificam, in qua, à veneratione Auguſti orſus, flexit ad victorias triumphóſque Tiberij, Italiæ inde conſenſum, fidem Galliarũ extulit. Mox ſeditioſos increpans: Vbi modeſtia militaris, vbi veteris diſciplinæ decus? quônam Tribunos, quò centuriones exegiſtis?

Quid hæc lenis maieſtas profuit orationis apud inconditam multitudinem? quę decora non exſorbuit Germanicus? Eò vſque deuentum eſt, vt cũ oblato, ſi vellet, imperio, ſe moriturum potiùs quàm fidem exuturum clamitaret, ferrúmque à latere direptum deferret in pectus, quidã hortarentur, vt feriret: Quin & Caluſidius quiſpiam ſtrictum obtulit gladium, addito, *acutiorem eſſe*.

Nec ſatis, nocte concubia, concurſu ad ianuam facto, reuulſiſque foribus, Cæſarẽ intento mortis metu vexillum tradere ſubigunt, in legatos ipſos efferueſcunt, & omnia dira tumultus facie confundunt.

Qua tandem ratione pacata ſeditio? miſeratione potiùs quàm authoritate. Nam cũ à furentibus Cæſar filiolum Caligulam & Auguſtã vxorem ſummoueret, incederétque muliebre & miſerabile agmen, profuga ducis vxor; paruulum ſinu filium gerens, pudor inde & miſeratio: quæ eò traduxit milites, vt mutati ſæuirent in ſeditioſos.

Lentiora quidem hæc remedia, ſed tamen mitiora fuerunt,

DE CONSOLATIONE.

CAPVT XI.

INter cætera eloquentiæ adiumenta, non poſtremum eſt illud

ſubſidium, quod miſeris impertiri ſolet conſolatio, ærumnarum dulciſſimum quoddam nepenthes.

Conſolationis neceſſitas.

Hôc inopia, carcer, morbi, ſeruitus, orbitas, &c. quibus humanum genus, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, conflictari ſolet, aliqua ex parte leniuntur.

Hæc aduerſus mortis nimis quotidiana vulnera crebrò vſurpata eſt à ſapientiſſimis viris medicina; qualis Senecæ ad Polybium, Marciam, & Heluiam; Plutarchi ad Apollonium; Ariſtidis ad Eteonei parentes, conſolatio.

Capita ſunt alia communia, alia priuata; primum, naſcendi, & moriendi neceſſitas: nihil eſſe perpetuum: pauca diuturna: quicquid cœpit, deſinere: vniuerſum ipſum interitus legibus, aliqua ex parte ſubiacere; quod diſertè tractauit Statius, in epicedio Glauciæ;

Moriuntur omnia.

——Omnia functa
Aut moritura vides, obeunt noctéſque dieſque,
Aſtráque, nec ſolidis prodeſt ſua machina terris.
Nam populos mortale genus, plebiſque caduca
Quis fleat interitus? hos bella, hos æquora poſcunt,
His amor exitio, furor his, & ſæua cupido:
Vt ſileam morbos.
Quicquid habet ortus, finem timet: ibimus omnes:
Ibimus.

Ad hæc inferetur ſuperbæ eſſe impotentiſque arrogantiæ, vt quis in hac naturæ neceſſitate, cuncta ad eundem finem reuocantis, ſe vnum ac ſuos ſeponi velit.

Secundò, petetur à miſeriis vitæ, iuxta hanc ſententiam: *Omnis vita ſupplicium eſt*: quo in genere, cui deeſſe poteſt oratio?

Tertiò, ab aliorum variis calamitatibus. Omnes agedum mortales circumſpice, Larga vbique flendi, & aſſidua materia.

Vita miſeria.

Alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas vocat: Alium ambitio nunquam quieta ſollicitat: Alius diuitias, quas optauerat, metuit, & voto laborat ſuo: Alium ſollicitudo, alium labor torquet, alium ſemper veſtibulum obſidens turbat: Hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe; lacrymæ nobis deerunt, antequam cauſſæ dolendi.

Quartò, bona ſi quæ à mortuo relicta ſunt, non eius fuiſſe propria.

Quicquid eſt, Martia, quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & excluſorum clientium turba, referta veſtibula, clara, nobilis, aut formoſa coniux, cæteráque ex incerta & mobili ſorte pendentia, alieni commodatique apparatus ſunt.

Quintò, eſt bonum mortis optimum naturæ inuentum, quæ captiuorum catenas leuat, ægrorum morbos ſanat, exulibus patriam reddit, res à fortuna malè diuiſas exæquat, &c.

Sextò, felicitas conſequentis vitæ, quę puras & candidas animas excipit.

Hęc Chriſtianæ menti inſtar omnium eſt conſolatio, quam Ethnici, qui per nebulam ſaltem diſpexerunt, haud quaquam omittunt: vt Plutarchus ad Apollonium;

Elyſii cāp[i]. Animorum immortalitas.

Οὔπω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἔστι τις τιμὴ, καὶ προεδρία (καθάπερ λέγεται) καὶ χῶρός τις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ διατρίβουσιν αἱ τούτων ψυχαί. καλὰς ἐλπίδας ἔχειν σε δεῖ περὶ τοῦ μακαρείτου υἱέος σου, ὅτι τούτοις συγκαταριθμηθεὶς συνέσται.

Plut. ad Apoll.

Lycij in funeribus veſtē muliebrem g[e]runt.

Septimò, additur, dolorem, non modò inutilem eſſe, ſed turpem: idcircò Lyciorum legiſlator, viros in funeribus veſtem muliebrem gerere voluit, quò ſe in luctu mulieres fieri admonerentur. Deinde illæ la-

crymæ, vel tibi, qui luges, proſunt, vel mortuo: ſi tibi, amator es tui, non defuncti; ſi mortuo, infelicem putas, quem non debes. Hanc eandem rationem fuſiùs vrgent Plutarchus & Seneca.

Octauò, ſæpiſſimè vel præmittuntur vel ſubiiciuntur exempla eorum qui propinquorum mortes generoſo animo tulerunt; quæ quò magis domeſtica ſunt, & nota. plus habent impreſſionis; & hæc quidem in locis communibus.

Singulares verò ſumuntur ab adiunctis defunctorum, à vitæ ſcilicet bene actæ virtutibus, diſciplinis, opibus, ornamentis, liberis, propinquis, mortis genere, ſupremis verbis, teſtamentis, exequiis, monumentis, & cæteris id genus, quæ longè ſatius eſt percurrere, quàm locos communes conſectari, qui faſtidio eſſe ſolēt, niſi concinna varietate & clariſſimis ſententiis illuminentur.

Quamobrem, mirari mihi contigit, duorum præſtantiſſimorum virorum artem in conſolando non vulgarem: cùm enim in communi loco verſarentur, rariſſimè tractarunt.

Primus fuit Democritus, qui vt Darium Regem in morte coniugis pertinaciùs lugentem conſolaretur, promiſit ſe mortuam ab inferis excitaturum, ſi modò, quæ ad tantum opus eſſent neceſſaria, rex liberaliter ſuppeditaret.

Darius ad hanc vocem aures arrigere, obſecrare, omnia polliceri: tum Philoſophus petit ſibi dari τριῶν ἀπενθήτων ὀνόματα: trium ſcilicet hominum nomina, qui nunquam lugubria ſumpſiſſent, nulli propinquorum aut amicorum morti indoluiſſent: qui cùm in toto regno non eſſent inuenti, ex eo, à communi moriendi neceſſitate, & fatali lege, præclarum ſumpſit conſolationis argumentum.

Alter eſt Philoſophus quiſpiam non inurbanus, qui Arſinoen Reginam, filij mortem ſine intermiſſione lamentantem, hac fabula conſolatus eſt: *Plutarc. in conſol. ad Apol.*

Quo tempore Iupiter honores inter Dæmones diſtribueret, fortè tum Luctum abfuiſſe, ac omnibus iam diuiſis ſuperueniſſe, cúmque ſibi quoque tribui aliquid honoris poſtularet, Iouem omnibus in alios inſumptis honoribus, Luctui largitum eſſe dolorem & lacrymas, quæ mortuis impenduntur.

Sicut ergo alij dęmones eos diligunt, à quibus colũtur: ita ad te quoque, Regina, luctus non accedet, ſi nullo honore ipſum afficias: quòd ſi ſuis eum honoribus ſtudioſè venereris, nouam tibi ſemper lugendi materiam ſuggeret.

Hæc ſatis artificioſè. Quod verò ad modum attinet conſolandi, pro varietate perſonarũ longè debet eſſe diuerſus: cum aliis, Philoſophorum armis apertè pugnandum; cum aliis, remiſſiùs agendum; indulgendum eſt aliquid naturæ, concedendę lacrymę, quibus extinguitur ardor animi, & paulatim relaxatus euaporat affectus, vt loquitur D. Ambroſius. *Conſolationis varietas.*

Non opprimuntur fletus præceptorum ſeueritate, ſed magis irritantur: hic iuſtè dolet, qui dolere vetatur

Itaque plerumque conſolationem differre iuuat, donec primus ille æſtus deferbuerit, & quaſi flendo voluptas expleta fuerit: nemo enim tentat ipſo funebri die matris oculos exſiccare.

Ad ſummum, longinquitas temporis, ciuiliſque in tolerando dolore conſtituetur honeſtas: lætarum ſubinde rerum influentes ſpecies, vel etiam alij affectuum motus excitati, lacrymas citò abſtergere ſolent.

Nec immeritò Seneca ad Polybiũ

bium, in aula Claudij Cæſaris, magnum auctum honoribus, cùm fratris morte plus æquo perturbatus videretur, ſcribit.

Cùm voles rerum omnium obliuiſci, cogita Cæſarem, fas non eſt tibi, ſaluo Cæſare; de fortuna queri.

DE FORMA, ET charactere Elocutionis.

In genere deliberatiuo.

CAPVT XII.

FOrma deliberatiui generis erit inſtructa ſententiis & argumentis, nec adeo profuſa verbis, maximè verò cùm apud graues perſonas agēdum erit, ſuccingere oportebit phaleratæ orationis fluentes lacinias.

Nihil enim tam à perſuaſione, quæ in hoc potiſſimùm genere ſpectatur, alienum, quàm præculta & ambitioſiùs fluens oratio.

Fucus orationis apud graues perſonas periculoſus.

Itaque diſertè notat Dionyſius Longinus, περὶ ὕψους, ſimplici Minerua, cum viris Principibus & dominis tractanda eſſe negotia: nam ſi coneris fuco elaboratæ dictionis heroicū animum circumuenire, ἀγανακτεῖ εὐθὺς, εἰ ὡς παῖς ἄφρων ὑπὸ τεχνίτου ῥήτορες σχηματίοις κατασοφίζεται, καὶ εἰς καταφρόνησιν ἑαυτοῦ λαμβάνων τὸν παραλογισμὸν, ἐνίοτε μὲν ἀποθηριοῦται τὸ σύνολον, ſuccenſet, ſi quaſi puer imprudens, à callido Rhetore minutis figuris inducatur, & in contemptum ſui fucatas probationes interpretatus ſępiſſimè totus efferatur.

Et hæc, inquam, in negotiis, vbi res & perſonæ contractum quoddam & ſiccum orationis genus deſiderant. Nam plerumque etiam intercidunt ſuaſiones magis adipales, & quæ ad epidicticas orationes multùm accedant. Nolim ego illas nimis auſteras & horridas fieri, ſed ſuis pigmentis interdum colorari.

Talis eſt illa ſuaſio Sidonij Apollinaris, epiſtola ſexta libri primi, vbi virum nobilem, ruſticana & vmbratili vita impalleſcentem, ad capeſſendos reipubl. honores paulò hilariùs hortatur, & floridiùs, his verbis:

Proh pudor, ſi relinquare inter ſubſequas ruſticanos, ſubulcóſque ronchantes!

Quippe, ſi & campum ſtiua tremente proſcindas, aut prati floreas opes, panda curuus falce populeris, aut vineam palmite grauem, cernuus raſtris foſſor inuertas, tunc eſt tibi ſumma votorum beatitudo. Quin potiùs expergiſcere, & ad maiora ſe pingui otio marcidus & inneruis animus attollat. Non minus eſt tuorum natalium viro, perſonam ſuam excolere, quàm villam, &c. ibidem fuſiùs.

SECVNDA PARS Ciuilis eloquentiæ.

GENVS IVDICIALE.

CAPVT XIII.

VT Iuſtitia, virtutum omnium præclariſſima, plurimùm in rebus humanis ſplendoris obtinet: Sic genus iudiciale, quod in eadem virtute, generis humani cuſtode, fortiter aſſerenda verſatur, ingens ſibi decus vendicat excellentiæ.

Nulla gens tam feroci támque inculto ingenio, quæ ſi modò vmbram reipubl. habuit, ſtatim iudicia, & leges, & fora non habuerit: hæc enim tranquillitatis propugnacula, præſidia ſalutis, ornamenta dignitatis.

At verò iudices, qui eadē diſpēſant,

tanto pretio ſunt, & fuerunt apud quoſque mortales, vt eoſdē (Theodoreto teſte) ſacræ litteræ Θεοὺς non vereantur appellare.

Τὰ δὲ θεῖα λόγια τῶν γεγονότων οὐδὲν φύσει προσαγορεύει θεόν. ὀνόματος μὲν γὰρ ψιλοῦ μεταδέδωκεν τοῖς δικάζειν πεπιστευμένοις. Sacræ verò litteræ nihil creatum Deum appellant: nominis ſolius, non naturæ communionem Iudicibus ſunt impertiræ.

Idcirco apud nobiliſſimas quaſque gentes, Reges primùm ius dixerunt; de quibus ait Petrus Bleſenſis:

Qui dat Regibus diuitias terræ, ab eis aurum non poſtulat, & argentum; ſed vt audiant cauſſam populi, & arguant pro manſuetis terrę.

Certè Imperatores Romani id magni fuerunt: quod declarat Claudij exemplum; qui, vt ait Suetonius, & Conſul, & extra honorem, laborioſiſsimè ius dixit, etiam ſuis ſacrorúmque diebus ſolemnibus, nō nunquam feſtis quoque antiquitus religioſis.

Et notatu quidē dignum eſt, quod habet Dion in Hadriano Imp. à quó cùm muliercula ius petiiſſet, recuſaſſétque: illi retorſit, *Noli igitur imperare.*

Verùm prȩclarum iuris dicendi exemplum dedere ſupra cæteros Frācorum Reges, qui ſingulari priuilegio ſibi manum iuſtitiæ vendicârunt, quam nulli vnquam principes in inſignibus habuerunt: & appoſitè Agathias, de Gallico populo, ait;

Τὸ ὑπήκοον, δίκαιον εἶναι. τὸ δὲ ἄρχον, ἐννομές.

Accedunt ſapientiſſimæ illæ Curiæ: quarum, vt cœlum ſyderibus, ſic Gallia purpuris colluſtratur; quibus nihil, aut ad ſapientiam grauius, aut ad dignitatem honorificentius.

Quas ob res, generis iudicialis magna ſemper extitit & adhuc extat dignitas, in quo poſſit regina eloquentia triumphare.

Sed, vt eius ſplendorem pleniùs agnoſcamus, & ſingularem circa res iudiciarias veterum prudentiam: placet vno aſpectu illuſtrium regnorum & rerumpublicarum fora ponamus ob oculos, vel ſaltem per tranſennam inſpiciamus: pleniorem enim de iis ſermonem conſultò relinquimus iis qui tractandas gentium antiquitates ſuſceperunt.

QVÆ ANTIQVORVM circa forum & iudicia cura et dignitas fuerit.

Et de iis, Perſarum, Ægyptiorum, Grȩcorum, Romanorum denique inſtituta breuiter comparata.

IVDICES PERSARVM.

CAPVT XV.

PRimùm apud Perſas ſelecti Iudices, fuere, βασιλέως, ſeu, βασιλήϊοι δικασταὶ, qui ex conſultiſſimis viris Perſarum legebantur; quorum erat perpetuus magiſtratus, nec niſi in demortui locum alius ſufficiebatur. *Iudices Regij apud Perſas.*

Hi ius poſtulantibus reddebant, leges patrias interpretabantur, & ad eorum collegium controuerſiæ omnes referebantur. Herodotus in Thalia, lib. 3. his verbis exprimit: *Iudicijs nūmarij pœna.*

Οἱ δὲ βασιλήϊοι δικασταὶ, κεκριμένοι ἄνδρες γίνονται Περσέων· οὗτοι δὲ πᾶσι δικὰς δικάζοι, καὶ ἐξηγηταὶ τῶν πατρίων νόμων γίνονται.

Quanta verò integritate ab iis adminiſtrari iudicia reges vellent, teſtatur Siſamnis exemplum; qui cùm ob rem iudicandam, pecuniam cepiſſe conuictus eſſet, Cambyſes, ex corpore eius detractam pellem, ſellæ *Siſamnis iniqui iudicis ſupplicium.*

intendit, in eáque filium eius iudicaturum conſidere iuſſit. Herodotus, l. 5. in Terpſichore, ἀπέδειρε πᾶσαν τὴν ἀνθρωπηΐην, ϗ ἐνέτεινε τὸν θρόνον, ἐς τὸν ἵζων ἐδίκαζε.

Eadem certè de cauſſa & Darius Sandocem nummarium Iudicē, hoc iudicādi munere, in comitatu ſuo fūgentem, in crucē agi iuſſit, quòd pecunia corruptus malè iudicaſſet: quemadmodum Herodotus, lib. 7. ſcribit.

FORVM ÆGYPTIOrum, Labyrinthus, et Dicaſterium.

CAPVT. XVI.

Ægyptij in Labyrintho iura reddunt.

NEc minùs in ea re Ægyptij prudentes fuere. Ac ius quidem apud eos de rebus maximis dicebatur in aulis Labyrinthi, qui deſcribitur à Strabone, lib. 17.

Labyrinthus, Ægyptiorum forum.
Forum in formam Labyrinthy.

Ad hæc, inquit, eſt labyrinthi fabrica, opus haud impar pyramidibus, & adiacens regis ſepultura, eius qui labyrinthum conſtruxit: locus eſt in primo foſſę ingreſſu, ad triginta quadragintáve ſtadia procedenti; eſt planities quædam menſali forma pagum habens, & multorum regum regiam, quot priùs præfecturę erant. Nam totidem aulæ ſunt columnis ambitæ, inuicem cōtinuæ: omnes vno ordine, & vno pariete, tanquam paruo quodam muro, ante ſe ſitas aulas habent.

Vię verò, quæ ad eas tendunt, ex auerſo ſunt ipſius muri ante ingreſſus cryptæ quædam multæ, ac lōgæ, quæ inter ſe vias flexuoſas habent, vt nemo peregrinus ingredi aulam vllam poſſit, nec egredi ſine duce.

Dignum admiratione, quod vniuſcuiuſque domus tabulata, ac etiam cryptarum latitudines, ex lapideis pluteis integris, & magnitudine inſolenti conſcriptæ ſunt, nullo vſque, nec ligni, nec alius materiæ interuentu.

At ſi quis in tabulatum aſcendat, quod non admodum altum eſt, quippe vnica contentum contignatione, videre poteſt lapideum campum, tantis lapidibus inſtratum: inde ad aulas viſu retorto, cernere deinceps eas ſeptem & viginti ordine poſitas, & columnis è ſolido lapide innitentes; parietes quoque ipſos, ex lapidibus non minoribus compoſitos: in fine huius ędifici, quod plus ſtadio occupat, eſt ſepultura quædam, pyramis quadrangula, cuius quod libet latus, quatuor ferè eſt iugerum, & altitudo par. Sepulti nomen eſt Imandes: dicunt tot aulas ita factas eſſe, quòd ſolerent omnes præfecturę eò conuenire: atqúe epulum quoddam ſacris viris ac mulieribus fiebat, ſacrificij gratiâ DEO reddendi, & iuris dicendi de rebus maximis; quæuis autem præfectura in ſuam aulam procedebat.

ASSESSORES.

DE Aſſeſſoribus in Iudiciis, Diodorus, lib. 1 cap. 1. part. 2.

Has propè, inquit, domus erat columnis ſuſpenſa, cuius latus quoque duo iugera complectebatur: in ea ſtatuæ ligneæ poſitę haud paruo numero, repræſentantes ęos qui diſceptarent, reſpicientes eos qui in iudiciis ſententias ferrent.

Hi ab vna muri parte ſculpti triginta erant abſque manibus, & in medio iudicij princeps, cuius à collo ſuſpenſa *Veritas* penderet, & oculis eſſet ſubglaucis, librorum cumulo circumſtante; Hæc imagines præ ſe ferebant, Iudices integros eſſe debere: Prætorem ſolam reſpicere veritatem.

IV.

IVDICIORVM ratio apud Ægyptios.

TOtam Iudiciorum rationem idem Diodorus, lib. 1. cap. 3. perſequutus eſt.

Iudicia, inquit, non vulgari cum diligentia fiebant: exiſtimabant enim ſententiarum latores, maximi eſſe ad communem vitam momenti, in vtramque partem: Nam punire nocentes, auxilium ferre oppreſſis, optimam ad prohibenda mala facinora viam putant. Pœnam verò delicti, pecunia aut gratia tolli, exiſtimabant confuſionem vitæ communis fore. Quamobrem ex vrbibus clarioribus, vt Heliopoli, Memphi, Thebis, viros optimos eligebant, quos iudiciis præficerent: qui Iudicum conſeſſus, neque Athenarum Areopagitis, neque Lacedæmoniorum Senatui cedere videbatur.

Poſtquam hi conuenerant, triginta numero, inter ſe eligebant optimum virum, quem Iudicii principem conſtituebant: in locum cuius ciuitas alium Iudicem ſubſtituebat.

ritatis ago à lice col- appenſa tur. His omnibus victus, ſed principi opulentior, à Rege dabatur. Is aurea catena ſignum variis ornatum lapidibus, à collo ſuſpenſum, quod appellabant *Veritatem*, geſtabat.

Cœptis iudiciis, ac ſigno veritatis à principe propoſito, omnibúſque legibus, quæ octo libris continebãtur, in medio eorum cõſtitutis, mos erat, accuſatorem ſcribere ea in quibus alium accuſabat, modúmque patratæ iniuriæ, aut damni facti, quantique eam æſtimaret.

Rurſus accuſatori reóque inuicem reſpondendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus, cùm iudices de controuerſia quæſiſſent, princeps ſigno Veritatis in partem veriorem verſo, ſententiam ferebat.

Hic mos iudiciorum apud Ægyptios erat; exiſtimantes, accuſantiũ excuſantiúmque altercatione, & ſcriptis, veritatem maximè elici poſſe.

Sanè oratorum ars, hypocritarum fraudes, lacrymæ periclitantium, multos à recto veróque iudicio auerterunt.

Videre quidem licet, aut errore, aut affectione aliqua, aut miſericordia, aut oratione dicentis, ſæpius reos à iudicibus fuiſſe abſolutos.

Verùm, ſi aduerſantium ſcripta penitus intelligantur, exiſtimarunt iudicari rectiùs (veluti nota veritate) poſſe, cùm neque ingenio, neque induſtria, neque mendacio, neque audacia, neque arte iudicia peruerterẽtur, ſed cuique eſſet commune ius: tum quia tempus dabatur accuſatori reóque ad diſceptandum; tum quia iudices, ex eorum reſponſis elicerent veri iudicij modum.

SACERDOTES Iudices.

Et de Sapphiro Veritatis.

ÆGyptiorum ſacerdotes olim etiam Iudices erant: & quidem inter eos princeps erat ſententię maximus natu, & in omnes ſtatuendi ius habebat. *Ex Ælia.*

Eum, omnium hominum eſſe iuſtiſſimum & ſynceriſſimum oportebat, qui circa collum, vt diximus, imaginem ex ſapphiro gemma confectam geſtabat, quæ vocabatur Veritas. Ælianus, lib. 14. vet. hiſt.

Ægyptijs quoque Regibus (quod & ſupra attigimus) ex præſcripto legis antiquæ, moris fuit, Iudices mox futuros iureiurando adigere; ne ſi

Rex quidem iniuſti quippiam iniunxiſſet, à virtutis medio declinaturos, nec lineam omnino (quod dicitur) moturos.

ATHENIENSIVM FORA *varia:*

Et eorum ratio.

CAPVT. XVII.

ET quidem in ea re Athenienſium natio non minùs litigioſa, quàm ingenioſa, Perſarum quoque & Ægyptiorum curas cautioneſque ſuperauit; quot licet ex tot foris, quæ ipſi habuerunt, colligere: de quibus Pollux, Onomaſt. lib. 8.

Fora, inquit, Athenienſium, Ἄρειος πάγος, vicus Martius; iudicabat vero actiones cædis, & vulneris ex præda tione, incendij, veneficij, ſi ſcilicet quis dans occidiſſet: fiebat autem conteſtatio, & deinde iudicium: διωμοσία ζεσ ϑ' οὐκ ἐξῆν, οὐδὲ οἰκτίζεσθ.

Exordiis vti in Areo pago non licebat. Exordiis vti non licebat, aut affectuum commotione.

Poſt primam autem ſententiam exilium licebat capere, ſi quis parentes occidiſſet.

Menſibus verò ſingulis, tribus diebus continuis ius dicebant: quarta ſcilicet menſis deficientis, tertia, & ſecunda.

Nouem principes, qui ſingulis annis, poſt cenſum datum ſemper Areopagitis addebantur, ſub dio iudicabant.

Cædis autem actiones intendere licebat vſque ad conſobrinos, & iureiurando inquirere, quiſnam mortui cognatus ſit: ſique familiaris fuerit, accuſatur, & relegatur.

In hoc ius dicitur de cædibus inuitè commiſſis: ἐν τούτῳ λαγχάνεται περὶ τῶν ἀκουσίων φόνων, inquit Pollux. Nam poſt Troiæ excidium, Græcorum quidam Palladium habentes, Phalero appulerunt; & per ignorantiā ab incolis occipſos, abiectos eſſe; & horum quidem nullus viuus appulit. Acamas autem iudicauit, Græcos eſſe qui Palladium habeant: & ſiquidem ſepultos, ſecundùm Dei oraculum, ignotos nominârunt: illic verò conſtitutum eſt palladium, & de fortunis ibidem iudicant.

Areopagi picturam, quam Iul. Pollux omiſit, habet Pauſanias in Atticis.

In Areopago, inquit, ara erat Mineruæ deprecatricis, ἀρείας, quam erexerat Oreſtes iudicio ſolutus.

Argentei prætereà lapides, ἀργυροῖ λίθοι, in quibus rei & accuſatores ſedebant, & hunc quidem contumeliæ, illum imprudentiæ vocabant, τὸν μὲν ὕβρεως, τὸν δὲ ἀναιδείας.

Proxima ædes Eumenidum τῶν σεμνῶν, quibus tamen in forma nihil erat horribile.

Denique Plutonis, Mercurij, & terræ ſimulachra, quibus ſacra faciebant, qui in cauſa capitis fuerant abſoluti. *Rei abſoluti ſacra faciebant Plutoni.*

Forum apud Delphinium, τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ ἱδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, λέγεται δὲ Ἀπόλλωνι Δελφινίῳ, καὶ Ἀρτέμιδι Δελφινίᾳ, *id eſt*, ab Ægeo conſtitutum eſt, dedicatum autem eſt Apollini Delphinio, & Delphiniæ Dianæ.

Primus ibi iudicatus eſt Theſeus, expians cędem ab illo occiſorum latronum, & Pallantidarum, duos occidiſſe quidem confeſſus eſt, hoc autem iure feciſſe affirmauit.

Forum in Prytaneo, τὸ ἐπὶ πρυτανείῳ δικάζει περὶ τῶν ἀποκτεινάντων, κἂν ὦσιν ἀφανεῖς, καὶ περὶ τῶν ἀψύχων τῶν ἐμπεσόντων, καὶ ἀποκτεινάντων, *id eſt*, Ius dicit de occiſis, ſi ignoti fuerint; & cadaueribus incidentibus, aut interemptis.

Hoc autem forum Trigonum reges conſtituerunt: quos oportebat incidens cadauer eiicere.

Forum Putei, *τὸ ἐν φρέατι. ἐν τούτῳ ἐκρίνετο εἴ τις τῶν φευγόντων ἐπ' ἀκουσίου φόνου αἰτίᾳ, δευτέραν αἰτίαν ἑκουσίου προσελάβοι:* *Id eſt*, Ibi iudicabatur, ſi quis exulum de cæde fortuita accuſaretur, & ſecundùm actionem voluntariæ cædis acciperet.

Erat & in mari iudicium *καὶ τὸ ἐν αἰτίᾳ προσπλεύσαντα, τῆς γῆς οὐ προσαπτόμενον, ἀπὸ τῆς νεὼς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι· μήτε ἄγκυραν εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον*, *Id eſt*, & reum, quidem adnauigantem, & non tangentem terram à naue defenſionem ſui dicere oportebat, neque ſcalam, neque anchoram terræ iniicientem.

Forum in Lyco, a quo Lyci decas. *τὸ ἐπὶ Λύκῳ, ἀφ' οὗ καὶ ἡ Λύκου δεκάς. καὶ Ἥρας δὲ ἵδρυται αὐτόθι ἔχον τὴν θηρείου μορφὴν*, *id eſt*, Iunonis iſtic templum conſtitutum erat, habens ferę formam.

Heliæa. Heliæam maximum inter omnia fora fuiſſe, teſtatur Pauſanias.

Vlpianus autem ita dictum affirmat, aut quòd eò maxima hominum multitudo conuocaretur, aut quòd à ſole locus illuſtraretur.

Heliæa verò quingentorum erat, vt ait Pollux, *ἡ ἡλιαία δὲ πεντακοσίων*· Deinde: ſi verò mille iudicibus opus erat, duo fora coniungebantur: ſique mille & quingentis, tria.

Calculos autem duos habebant æneos, perforatum, & non perforatum, & vrnam cui camus impoſitus erat, per quem calculus immittebatur.

rna iudiciorum. Deinde duas habebant vrnas, quarum hæc quidem ænea, altera verò lignea erat, & hæc quidem condemnatoria, illa verò abſolutoria: æneæ operculum ſuperiacebat, vnius calculi foramen habens, quo poſtea arcana magis iudicantes, contra ſuſpectos vtebantur.

Forum denique funibus circundabatur, iubente quidem Rege.

Theſmothetis autem forum implentibus, funium ambitus à quinquaginta pedum ſpatio dücebatur, & miniſtri aſtabant publici, ne quis iudicio non indigens accederet.

Fori porrò iudicialis ianuæ, *κιγκλίδες* dicuntur, quas Romani Cancellatas vocitant.

Trigonum forum aliud dicebatur à loci forma.

Parabyſtum ab obſcuro, in quo ſitum eſt, loco.

Magnum verò Metichi forum, ab artifice Meticho ſic dictum eſt, vt ait Pollux. *τὸ δὲ Μητίχου δικαστήριον μέγα, οὕτω κληθὲν ἀπ' ἀρχιτέκτονος Μητίχου.*

Εφέται numero quidem erant quinquaginta, & vnus. Dracon autem hos conſtituit de optimatibus electos. Ius autem dicebant ſanguinis reis in quinque iudiciis.

His verò Solon Senatum ex Areopago addidit.

Pene autem ludibrio habitum eſt Ephetarum iudicium.

Dicti autem videntur, quòd primùm Rege iudicante fortuitæ cædis reos, Dracon Ephetis iudicium hoc permiſit, *ἐφέσιμον*, hoc eſt, tranſlatitium, id à Senatu faciens.

ROMANI Iudices.

CAPVT XVII.

Romani lõgè minus primis temporibus, in iudiciis ac litibus occupati fuerunt: Teſtatur quidem illud, quod in maxima litium raritate, forum nullum erat definitum: vnde illud Virgilij:

Indicitque forum, & Patribus dat iura vocatis.

Forum acutis lapidibus cur ſtrauerit Cato. Quamobrem Cato Cenſorius, cũ deſignatam litibus ſedem populus adornaret, pauimentóque inſterneret, id fieri quàm acutiſſimis lapidibus curauit, ne gens Martia litigioſis operibus paulatim aſſueſceret.

Reges Romani, Iudices. Quanti tamen iudicia fecerint, declarat Dionyſius Halicarnaſſenſis, libr. 2. qui inter Regis potiſſima munia recenſet, τῶν ἀδικημάτων τὰ μέγιστα δικάζειν.

Tranſiit deinde hæc poteſtas ad Conſules, qui, vt ait Suidas, erant πρόβουλοι καὶ πρoήγορι, τὴν Ρωμαίων πόλιν διοικοῦντες.

Et ſtatim communicata cum Senatu: Nam ordo Iudicum primis tẽporibus tantùm fuit penes Senatum, vt teſtatur Polybius lib. 6. Lege demum Gracchi iudicia ad equites tranſlata, vt liquet ex Appiano & Velleio Paterculo.

Sed maximè ordinarij iuris diſceptatores Prætores fuere, qui poſt annum ſexcenteſimum quartum, cùm eſſent perpetuæ quæſtiones introductæ, Carbone forum tenente ſunt inſtituti, vt habet Cicero in Bruto.

Sed nos hæc obiter, vt antiquorum curam penes iudicia oſtenderemus.

DE IVDICE.

Ex Philone Iudæo.

CAPVT XVIII.

Iudicis virtutes. Præclari Iudicis conditiones Philo Iudæus paucis complexus eſt.

Primùm, inquit, requiritur, vt ſit: παντὸς δώρου πάθους, καὶ πάσης κακίας ἀμέτοχος, vt ſyncerum animum habeat, & nullis prauis affectibus obnoxium; quod fiet, ſi is *qui iudicaturus tribunal aſcendit, iudicari ſe non minùs quàm iudicare, cogitet.*

Facilis eſt recti perſuaſor innocens Iudex, contra nullas culpas timet reus, quas habere reſpexerit cognitorem.

Sinceri autem animi magna pars *ſyncera religio*: idcirco iudex, Coll. 2. Authentic. apud Iuſtinum iurat;

Κοινωνικὸς εἰμι τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῇ καὶ Αποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἢ χρόνον ἐναντιωθῶ αὐτῇ.

Secundum, quatuor primariis virtutibus eminere debet: Prudentiâ, ne decipiatur; fortitudine, ne leuiter inflectatur; temperantia, ne voluptatibus corporis animi acies hebeſcat; iuſtitia, eius anima eſt.

Hoc ipſum Plato confirmat, 2. de legib. μηδὲ τοὺς δικαστὰς ἐνεργοὺς ὄντας εἶναι γυναῖκας.

Tertium, Cauendum illi, ne incerta pro certis accipiat, fidat oculis potiùs quàm auribus.

Ωτα γὰρ ὀφθαλμῶν ἀπιστότερα. καθάπερ ἀργυραμοιβὸς ἀγαθὸς διαιρείτω τὰς φύσεις: Nam (vt ait Caſſiodorus) non facilè erroris vitio ſordeſcit, quem doctrinæ purgauerit; contrà ignorantia Iudicis, eſt calamitas innocentis.

Quartum, nec accipiat munera, quia τὴν διάνοιαν ἐκεῖ δεῖ λεωφόρον βαίνειν ἐπ' εὐθείας.

Si in aurem Iudicis vel Aduocati ſuſurret pecunia; Orphei lyra, carmen Amphionis, Muſa Virgilij, voce pecuniæ ſuffocantur. *Iudices pecunia corrupti.*

Quid plura? vbi nummus loquitur, Tulliani eloquij tuba rauceſcit: vbi nummus militat, Hectoreæ militiæ fulgura compeſcuntur: vbi pugnat pecunia, virtus expugnatur Herculea: nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat vniuerſis.

Iuſtinus Authent. coll. 2. tit. 2. nou. 8. in præfatione, vult Iudices, καθαρὰς χεῖρας ἔχειν.

Neque tantùm ipſi puris manibus Iudices eſſe debent, ſed latronibus præterea & depeculatoribus infeſti, vt ſint inſtar Pelichi ſtatuæ; cuius erat ea vis, vt fures, quaſi iniecta remora retineret: teſtatur Eucrates apud Lucianum, in Philopſeud.

Quintum, vt ſit magnus veritatis amator: quam idcirco ſummus Iudæorum ſacerdos ad cor impreſſam geſtabat, cum hac inſcriptione, *Veritas & Illuſtratio.*

Ἀλήθειαν καὶ δήλωσιν τῶν ἀναθημάτων κάλλιστον, καὶ διαπρεπέστατον ἐν τῷ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικῷ.

Sextum, vt non animaduertat perſonas, ſed res: *τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἄπλαστον καὶ γυμνὴν ὁρᾶν*, Alienum te à perſonis omnium redde in Iudicio (inquit Hieron. ad Damaſc.)

Septimum, vt miſericors ſit in pauperes, *ἔλεον καὶ φιλανθρωπίαν διαταγμάτων τηρεῖν.*

Octauum, vt ſua potentia vtatur, ad ſubleuandas non opprimēdas hominum miſerias, ſitque in dignitate ciuilis & moderatus: *Μὴ καθάπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι καταπαγκρατιάζειν τοὺς ἐλάττους τῇ δυνάμει.*

Nonum, vt in decernendo non ſit præceps, *Cunctator eſſe debet qui iudicat de ſalute.*

Lib. 2. ca. 51 conſtit. Apoſt. *Τὰς κρίσεις δικαίων μονομερεῖς ποιεῖσθε, πλείοσιν ἡμέραις ποιοῦντες τὴν ἐξέτασιν, μετὰ συμβουλίου πολλοῦ, καὶ παραπετάσματος μέσου· πλειστάκις ὅρκον καὶ ψῆφον θανάτου ὁ μέλλων ἐκφέρειν, πρὸς ἥλιον ἐπαίρας τὰς χεῖρας, διαμαρτύρεται ἀθῷος ὑπάρχειν τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου.*

Ad ſummum, ſit innocentiæ templum, temperantiæ ſacrarium, ara iuſtitiæ, abſit à iudiciariis mentibus aliquid prophanum.

DE ADVOCATIS.

CAPVT XIX.

PH*τόρων* nomen apud Græcos commune fuit iis qui cauſſas agerent, & à Latinis Patroni, Oratores, Cauſſidici, Aduocati etiam poſtremò ſunt nominati: quanquam Aduocatus apud veteres dicebatur, non qui cauſſam ageret, ſed qui amico litiganti præſentiam aſſiduāque ſectationis operam commodaret, vt actorum teſtis eſſet, idémque adiutor pro virili.

Ductum inde opinor, quòd rei, vel vt miſericordiam mouerent, vel, vt potentiam oſtentarent ſuam, quamplurimos amicorum aduocare, iiſdémque ſtipati in forum prodire ſolebant. Declarat hoc epilogus Lyſiæ pro Micia: *Reorum comitatus.*

Οὐκ ἐγώ, ὦ ἄνδρες δικασταί, οἷς τινας δεησομένους, ὑπὲρ ὑμῶν ἀναβιβάσομαι. τῶν γὰρ προσηκόντων, εἰ μὴ ἀνδραγάθοις αὐτοὺς παρέχοντες, καὶ μεγάλην τὴν πόλιν ποιοῦντες, ἐν τῷ πολέμῳ τεθνᾶσιν, &c. in quibus oſtendit, ſe nullos habere aduocatos, quòd omnes propinqui, pro patria dimicantes occubuiſſent.

Inde latiùs fuſo vocabulo, aduocati plerumque nominantur quilibet aſſectatores; quales Marci Antonij aduocatos intellexit Tullius, 1. Philipp. ſatellites nempe, qui ipſum ſtipabāt, & fortibus viris, ad Senatum omnes obſepiebant vias.

Puto eos apud Arbitrum audaciùs interpretari Aduocatorum nomen, qui pro furibus & ſpoliatoribus veſtis, accipiunt, hoc loco inducti.

Aduocati tamen iam penè nocturni, qui volebant pallium lucrifacere, flagitabant, vt apud ſe vtraque deponerentur. (Nam de aſſeclis & ſtipatoribus poteſt intelligi.)

Sed quoquo modo ſe res habeat, tandem proprium & familiare nomen Aduocati, penes cauſſarum actores remanſit.

Magna fuit eorum apud Græcos, maximè verò Athenienſes, claritas, ſi quidem in hoc eloquentiæ regno *ῥήτορες*, vt in mari venti, dominabantur. Et certè egregij patroni omnem *Aduocatorum laus.*

commendationem merentur: nec mirum, ſi inſignibus honorum titulis, in Imperatorum conſtitutionibus ornantur: ſic enim habet Theodoſij & Valentiniani nouella de poſtulãdo.

Digni omnibus honoribus habeantur, qui Aduocati eſſe meruerint. Quo enim honore impares eſſe credimus eos, qui vita & eloquentia reipubl. & priuatorum commodis deſeruiunt?

Petrus Damiani. Beatus Petrus Damiani, in ſermone de reſurrectione Domini, eorum honorificè meminit his verbis:

Qui glorioſæ vocis confiſi munimine, lapſa erigunt, fatigata reparant, non minùs prouident humano generi, quàm ſi clypeis & thoracibus ſeſe patriámque defendant.

Quæ verba videtur ex Leonis & Anthemij Imperatorum honorifico illo de Aduocatis elogio deſumpſiſſe, quod legitur Codicis lib. 2. *Cod l 2. tit.7 de aduocatis diuerſ. iudic. 14.*

Aduocati, qui dirimunt ambigua facta cauſſarum, ſuæque defenſionis viribus, ſæpe publicis in rebus ac priuatis, lapſa erigunt, fatigata reparant, non minùs prouident humano generi, quàm ſi præliis atque vulneribus patriam parentéſque ſeruarẽt; neque enim ſolos noſtro imperio militare credimus, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, ſed etiam aduocatis. Militant namque cauſſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine, laborantium ſpem, vitam, & poſteros defendunt.

Gregor. Syntag. part 3 l.49 de actionibus. Quamobrem nec immeritò, inter cætera honorum inſignia conceſſum vrbis conſiſtorialibus aduocatis legimus, vt doctos iuuenes, in vtroque iure doctoris laurea ornarent, vt ab ipſis honoris eſſet initium, quos præcipua quadam gloriæ prærogatiua dignos omnes cenſerent.

Syneſius in epiſt. ad Ioan. At verò, ſi aduocati neglecto officio ſint indocti, clamoſi, iniuſti, rapaces, ſplendorem iſtius nominis, peſſimis ſordibus inquinant: Tales ſunt, quos Syneſius deſcribit, ἀνδραπόδια ἀναιδῆ, καὶ παμπόνηρα, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλ' ἀλοίδορα, καὶ κακοῤῥαφεῖν εἰδότα, *Homulos impudentes, in omnibus præpoſteros, atque peruerſos, conuiciatores, malorúmque architectos.*

Et Ariſtòphanes portentoſo verbo, ὀρθοφοιτοσυκοφαντοδικοταλαιπώρεις nominat, quaſi *miſeros, & inſomnes calumniatores, litiúmque conſarcinatores diceret.* *Ariſtoph. in Veſpis.*

Contra hos ſanctorum virorum iaciuntur fulmina: Nam D. Bernardus vbi Eugenij Papæ aures ab huiuſmodi hominibus deterret: *Bernard 2 de conſideratione*

Hi ſunt, inquit, qui docuerunt linguas ſuas loqui mendacium: diſerti aduerſus iuſtitiam, eruditi pro falſitate: ſapientes ſunt, vt faciant malum: eloquentes, vt impugnent verum.

Et Petrus Bleſenſis;

Hodie ſoli auaritiæ ſtudent Patroni cauſſarum, atque illud venerabile nomen, & glorioſa profeſſio, notabili venalitate vileſcit.

Carolus Magnus, in capitulari de pace, huiuſmodi aduocatos à iudiciis ſubmouendos monet: *Calus Magn. in capitul. de pace.*

Praui Aduocati tollantur, & vicedomini, & vicarij, & centenarii, & tales eligantur, qui ſciant, & velint iuſtè cauſſas diſcernere, & terminare.

Claudius Imperator, inſigni animaduerſione Aduocatorum licentiam coercuit, cùm vnum ex iſtis Iudæum Gallicum, (vt eſt apud Dionem, malim tamen cum Zonara legere, Iulium Gallicum) in Tiberim præcipitari iuſſit:

Ἰουλίῳ δέ τινι Γαλλικῷ ῥήτορι δίκην πεπλέγοντι ὁ Κλαύδιος ἀχθεσθεὶς, ἐκέλευσεν, αὐτὸν, εἰς τὸν Τίβεριν ἐμβληθῆναι. *Dio l.*

Vnde Domitij Afri, patroni reorum, ſuo tempore præſtantiſſimi locus, cuius auxilium, cùm quidam imploraret, à Gallico deſtitutus, *Quis tibi indicauit*, inquit, *me natatorem*

Gallico meliorem eſſe? quaſi vellet dicere, nemini iniuſtæ cauſſæ patrocinium ſuſcipiendum, niſi natando ſe confideret, Claudij Imperatoris ſeueritatem euaſurum?

Primùm igitur hoc in patrono non fruſtra requiritur, vt ſit vir bonus, quod præſtabit; ſi quod vno verbo dixit Caſſiodorus in Variis;

Iudicantis animum portet ad ſubſellia cognitorum: pudoris enim ſuſtinere iacturam neſcit, qui ſe priùs iudice corrigitur.

Eluceat autem in primis amor veritatis: nam ſi ex mendacio lucrum faciat, inclamandum quod ait D. Auguſtinus.

Redde, quod accepiſti, quando contra veritatem ſtetiſti, iniquitati adfuiſti, iudicem fefelliſti, iuſtam cauſſam oppreſſiſti, de falſitate viciſti.

Deinde fides in clientem, ſine vlla ſuſpicione præuaricationis.

Tertiò, incorrupta quædam generoſitas, quę iſtum ſanguinariam, & de miſerorum viſceribus paſtam eloquentiam perpetuò auerſetur, nec tam lucro quàm honeſtati, & miſerorum, maximè verò pauperum, vtilitatibus ſeruiat.

Quartò, dexteritas quædam in regendis, & maturitas in conficiendis negotiis; ne quod Ludouicus XII. aiebat, quemadmodum cerdones corium dentibus, ſic lites ille diſtendat: quod miſeros ſæpe exclamare cogit, quod incertus ille author, in poëmate de lite:

O diræ lites! ô iurgia dira Deorum!
O furiis Ereboque ſata! mortalia ſemper
Continuò, diro laniatu corda ſecantes.

Accedat deinde oportet egregia ſuppellex, ſcientiæ iuriſque cognitio, ſine qua aduocatus, rabula potiùs dicendus eſt, quàm patronus.

Anaſtaſius Cæſar prohibet quempiam conſortio aduocatorum aſſociari, antequam per ſtatuta tempora, legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe.

In concilio verò Baſilienſi, vetatur, ne ante ſtudium legum impenſum per quinquennium, in aliqua nominata academia quiſpiam Baccalaureus legum, vel iuris Cæſarei fiat, vel Pontificij, vel nominationem obtineat, exceptis filiis natis ex vtroque parente nobili; quibus ſufficit triennium: quod ex conſtitutione Regis Ludouici XII. cautùm eſt, anno 1512. artic. 8. nunc autem permulti fiunt aduocati citiùs quàm coquantur Aſparagi, quos meritò quis σὐλάς τινας ἀγώνων, καὶ ψυχορραγούντων ῥητόρων, dixerit.

Aufrerius prętерea in ſtylo Parlamenti, deſiderat in aduocato geſtum maturum, vultum lętum, moderatam humanitatem, curialem formam, iræ temperamentum. *Aduocati dotes*

DE SCIENTIA PATRONI.

CAPVT XX.

ELoquentię comes eſt, in Patrono ſcientia, de qua pręclaras habet monitiones Boſſeuinus noſter, in ſua bibliotheca, quas hîc obiter perſtringemus.

Cognitu imprimis neceſſaria ſunt (inquit) iuris origo, æquitas, partitio legum, & legalium librorum, iuriſconſultorum veterum ingenia, interpretum, qui ſequuti ſunt labores, qualitas, cautiones adhibendæ.

Ordo Iuriſprudentiæ addiſcendæ.

VT primò diuinâ ac æterna lege cognita, quæ lex amoris eſt, lex ab ipſo DEO data, hoc eſt, Decalogus, probè noſcatur. Vt vis Chriſtianæ legis, quam è cęlo detulit *Decalogus legum omnium typus, & primus iuriſperitorum liber.*

æterna patris ſapientia, quę ve legem naturalem, & alias impleuit, non tam intelligatur quàm diligatur, & aliis, (vt æquiſſimum eſt,) præferatur.

Mox duodecim tabularum liber ediſcendus.

Tum ad leges duodecim tabularũ accedant: de quibus ait M. Tullius 1. de Orat. Bibliothecas mehercule omnium philoſophorum vnus mihi videtur 12. tabularum libellus & auctoritatis pondere & vtilitatis vbertate ſuperare.

Inde ad Romanas veteres leges tranſeant, quæ ab aliis collectæ ſunt poſt Pomponium, & eiuſmodi reliquos.

Inſtitutiones Iuſtiniani.

Mox ad Iuſtiniani inſtitutiones, ac demum reliquas ciuilis corporis partes veniant.

Sic verò ſine circuitione, aut ambagibus, inſpectabunt in id ſemper, quod optimum eſt, memores illius, quod afflatu diuino Dauid Rex pronuntiauit. *Cognouit*, inquit, *Domine, quoniam æquitas iudicia tua.* Et illius: *Diuina lex illuminat oculos*: Et rurſus illius: *Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra.*

Scopus iuriſprudentia.

Tum verò, vbi auctores perpaucos & probatos, attentè & maturè perlegerint, iam tutiores ad publica negotia & tribunalia accedent, memores præſertim & patriæ, quam non habemus hîc ſtabilitam, ſed in cœlo, & diuini illius Tribunalis, cui omnes aliquando ſiſtemur.

Cauendũ à Iuriſconſultis hæreticis.

Non erit autem, cur aliquis nouos hæreticorum libros de Iuriſprudentia verſet, qui linguę elegantioris ſpecie ornati (cum in iis ſæpiſſimè lateant ſpinæ hæreſium, & impietatis) ſolent adoleſcentum animos à recto plerumquè abducere.

Hoc ipſum, quod in Axiomaticorum eſt ſacramento, hic commendandum, κοινωνικὸν εἶναι τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ.

CORPORIS CIVILIS Vniuerſalis partitio.

CAPVT XXI.

HÆc vbi delibauerit, ſciat ſtudioſus, Ciuile corpus, quod in Europæ Academiis etiamnum eſt in vſu, tribus præcipuè partibus conſtare; Inſtitutionibus, Pandectis, & Codicis conſtitutionibus, qui nunc præciſè Codex nominatur: cui ad extremum quartus earum liber additus fuit; quæ deinceps per omne Iuſtiniani Imperium ſcriptę ſunt, quæve tum nouellę tum authentica dici ſolent.

Iuris ui- lis re- parti

Priora illa omnia, Iuſtiano Cæſare mandante, præcipuè verò Triboniani ſuaſu & opera, paulò plus triennij ſpatio collecta ſunt. Hic enim conſtitutiones Imperatorias ex tribus libris, qui Gregorianus, Hermogenianus, & Theodoſianus vocabantur, adhibito quadantenus delectu, vnum in librum redegit, quem codicem conſtitutionum Latinè inſcripſit.

Iuſtiani libri Tri- boni ſuaſ- mando & modum dit. Adhi- eſt opus libi- liſ decem ius neſ lil 4. c. o.

Vix abiit annus, cùm idem Tribonianus, Græcis hominibus, qui tum videbantur iuriſprudentiæ laude cæteros anteire, ad ſocietatem laboris Iuſtiniani iuſſu adſcitis, veterum Iuriſconſultorum ſcripta vniuerſa in Principis palatium deportari, atque inde Pandectas confici curauit.

Treni ne cet roru in iur ru- dẽ. illi ſtra la ope.

Exeunte triennio, cùm res tota penè perueniſſet ad calcẽ, Iuſtinianus, nouo mandato, inſtitutiones iuris colligi & ſcribi voluit ex iuris diſciplinæ elementis, quæ antiqui Iuriſconſulti tradiderant.

Palech Inſtituti ne Diſtort lib

Deinde non ita multo pòſt emiſſi ſunt in lucem quinquaginta Digeſtorum, ſeu Pandectarum, libri.

Anno vertente, cùm iam extarent eiuſdem Imperatoris complures de variis rebus conſtitutiones, & in his,

cæ, quæ quinquaginta deciſiones vulgo nominantur, poſt ſuperiorem illā codicis editionem promulgatæ, idem Tribonianus, ſociis quatuor labori adhibitis, nouiſſimo Imperatoris iuſſu, priorem illum, quem diximus, Codicem reconcinnandum ſuſcepit; cū, vt poſteriores cōſtitutiones eundem in librum referrentur, tum, vt quæ ex ſuperioribus mutatæ atque abrogatę fuiſſent, eodem ex libro tollerentur.

odex.

Et hæc quidem ad ciuilis corporis antiqui vniuerſalem partitionem, cui tamen poſtea pro variis ſæculis varia acceſſere, quæ apud Poſſeuinum numerata licet inuenire.

aſilii, Cōſtantini, Leonis πρόχειρον.

Poſt Iuſtiniani Imperium, multis annis, Baſilius, Conſtantinus, & Leo, legum volumen ediderunt πρόχειρον vocatum, quo leges compēdioſè cōplectebantur, & per epitomen enarrabant: in quo cùm multa eſſent confuſa, Conſtantinus Harmenopulus omiſſa ſupplere, confuſa diſtinguere, ac totum penè opus diſſolutum abſoluere conatus eſt, eundémque titulum ſuæ epitomę attribuit, vt πρόχειρον quoq; vocaretur, vel ἑξάβιβλος, quoniam in ſex libros erat diſtributa.

Harmenopuli liber vtilis.

RATIO EDISCENDI.

CAPVT. XXII.

Quomodo fundamēta per ſolidum iacienda in ſtudiis Iuris

HÆc cùm ita ſint, & verò ab Iuſtiniani inſtitutionibus ſoleant vbique iuriſprudentiæ fundamenta iaci, profectò cuiuſmodi hęc fuerint, ſperandum eſt eiuſmodi fore quidquid ſuperſtruetur, videlicet ex ſolidiſſimis, ſolidiſſimum. At ſoliditatem hanc parient tria: Verborum & ſententiarum intelligentia; tradendi eas ratio pro iuuentutis captu, viteque noſtrę breuiſſimo ſpatio: pietatis demum, ſine qua veritas euertitur, & ſummum ius ſumma fit iniuſtitia, ſuis quibuſque locis accommodatio.

Verborum intelligentia, Græca & Latinæ linguæ neceſſitas.

Ad verborum & ſententiarum intelligentiam cùm Latinę tum Gręcę linguę peritia vtiliſſima eſt, ne dicam prorſus neceſſaria.

Latinę linguę maieſtatem, quoniam Iuriſconſulti veteres vnà cum Romanis Impp. mordicus retinuerunt, niſi iuris interpretes ſtudioſique calluerint, atque adeò adamauerint, ſæpiſſimè errabunt, impingent, ſomniabunt quæ nunquam ſomniârunt qui leges nobis tradiderunt.

Maieſtas Latini ſermonis.

Magiſtratus priſci (*inquit Valerius Max.*) quantopere ſuam populique Romani maieſtatem retinentes, vt ſe geſſerint, hinc cognoſci poteſt, quòd inter cætera obtinendæ grauitatis indicia, illud quoque magna perſeuerantia cuſtodiebant, ne Græcis vnquam, niſi Latinè, reſponſa darent; quin etiam ipſa linguę volubilitate, qua plurimùm valent, excuſſa, per interpretem loqui cogebant, non in vrbe tantùm noſtra, ſed etiam in Græcia, & Aſia; quo ſcilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: nec illis deerant ſtudia doctrinæ, ſed nulla non in re pallium togę ſubiici debere arbitrabantur; indignum eſſe exiſtimantes, illecebris & ſuauitate literarum Imperij pondus & auctoritatem domari. *Hæc ille.*

Sermone Græco (*ait Suetonius de Tiberio*) quamquam aliàs promptus, & facilis, non tamen vſquequaque vſus eſt: abſtinuitque maximè in Senatu, adeò quidem, vt monopolium nominaturus, veniam poſtularet, quòd ſibi verbo peregrino vtendum eſſet; atque in quodam decreto Patrum, cùm ἔμβλημα recitaretur, commutandum cenſuit, & pro peregrino, noſtratem vocem requirēdum, aut ſi non reperiretur, vel pluribus, vel per ambitum verborum, rem enuntiandam: Militem quoque

Græcè teſtimonium interrogatum, niſi Latinè, reſpondere vetuit.

Eadem ferè de ipſo teſtatur Dio. At de Claudio ſcribitur, quòd ſplendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verùm Latini ſermonis ignarum, non modò ex albo Iudicum eraſit, ſed etiam in peregrininatem redegit.

Verborum Iuris interpretes qui.

Cùm autem Labeo, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & reliqui, toti penè in eo ſint, vt legum, edictorum, teſtamentorum, ſtipulationum verba interpretentur, atque ab iis decerpta ſint propemodum omnia, quæ leguntur in inſtitutionibus; quid aſſequentur quibus Latina lingua fuerit barbara, cùm ipſi potiùs, quoniam Latinæ linguæ barbari fuerint, barbariem loco veritatis, ac plerumque iniuriã pro iure ſint propagaturi?

Labeo & eius honorifica commendatio.

Labeo, inquit Gellius, iuris quidẽ ciuilis diſciplinam principali ſtudio exercuit, & conſulentibus de iure publicè reſpõſitauit, cæterarúmque bonarum artium non expers fuit, & in Grammaticam ſeſe, Dialecticam, litteraſque antiquiores penetrauerat, Latinarúmque vocum origines rationéſque percalluerat: Eaque præcipuè ſcientiã, ad enodandos pleroſque iuris laqueos, vtebatur. *Hæc Gellius.*

Pãdectarũ interpretes è quibus verborum & rerum intelligentia cõpendiaria via ædiſcitur.

Legum verò fontes, Pandectas, ante paucos annos, quoniam in hac re (vti mox dicetur) Politianus, Haloander Budæus, Alciatus, Zaſius (qui legi non debet niſi expurgatus) Vigilius, Pyrrhus, Antonius Auguſtinus (qui poſtea fuit Epiſcopus Tarraconenſis,) & reliqui non ſudauerant, habebamus corruptiſſimos; vitæque magna pars comminiſcendis næniis conſumebatur, Latinę linguæ inſcitia.

Accedit Lexicon quidem, ſiue dictionarium iuris ciuilis extat à variis vel collectum vel auctum, quod magno vſui ſolet eſſe, non ſolùm tyronibus, verum etiam ætate ac ſtudio prouectis: Sed quoniam ab hæreticis ſæpè fœdatũ eſt, aut illatis hæreticorum Miniſtrorum auctoritatibus, vti Melanchthonis, & iſtiuſmodi aliarũ peſtium, aut latenti hæreſum inſperſione in dedicatoriis epiſtolis, ſiue additis ad extremum opuſculis: Idcirco omnino curandum eſt, vt quæ huiuſmodi ſunt, prorſus ablegentur.

Vt autem Romana lingua alias ornauit, illuſtrauit, perfecit; ſic viciſſim ipſa à Græca ornata, illuſtrata, perfecta eſt. Itaque ſi in reliquis diſciplinis (quod alibi oſtenſum eſt) neceſſitas eius apparuit, multò magis in Romanis legibus, Iuréque ciuili, conſtabit.

Ad explicandas ſanè dictiones illas, quæ magnam habent emphaſim; ad idiotiſmũ phraſium, quæ ab ea vſurpatæ ſunt, ad menda corrigenda, quæ Typographorum vel Amanuenſium incuria paſſim irrepſerunt: ad intelligendos locos, qui planiùs ab interpretibus verti poterant, ad declinandos errores, ex Latini ſermonis amphibologia, & denique ad eas voces percipiendas, quæ in editionibus Latinis, atque in ipſo foro remanſerunt nemo paulò perſpicacior non intelliget ſummam Græcæ linguæ vtilitatem ac neceſſitatem. Plenæ ſunt Iuſtiniani Conſtitutiones, Theophili, & Conſtantini, aliorúmque Græcorum lib. Latinis illis vocibus: *Dominium*, *Legatarius*, *Mandatarius*, *Donatarius*. Et huiuſmodi artis vocabulis: quin etiam illis; κουράτωρ, κουρατορεύειν, δηκουσσίτιο, πάτρων, λήγατος, & huiuſmodi ſexcentis; quæ ideo moleſta erant Herennio Modeſtino, dũ Græcè Latina, vt ille inquit, iura docebat. Sic Latini Conſulti. *Hypotheca. Chirographo*, *Emphyteuſi*, *Sitonia*, *Heremodicio*, *Orphanotropho*, *Xeno*, *Archigeronte*, *Dioiceti*, *Epiſtalmata*, *Thlibiis*, *Cantharidibus*, atque aliis pleriſque nominibus Græcis vtuntur. Et notatur propterea vel Politianus, vel Haloander, quòd

Græcarum Pandectarum notas vel ille non diligentiſſimè, vel hic re vera nunquam viderit, licèt eas ſe proferre pollliceretur. Taceo multa in digeſtis Græco dicendi genere ſcripta: quòd cùm Græca natio venit in Romanam poteſtatem, linguæ ſuæ copiam & artem ſecum in vrbem intulit. Id quod & Priſcianus olim, & Guilielmus Budæus in noſtris quoque legibus meminit.

Conſtat autem, Trebonianum, ea quæ à Iureconſultis Græcè inuenit, ſcripta, eadem lingua deſcribi curaſſe, hodiéque in Pandectis Florentinis extare Græca reſponſa: Authentica quoq; ipſa Græcè fuiſſe ſcripta, quæ vix paucos ante annos intelligi poterant linguæ Græcę ignoratione. Duodecim verò legum tabulas maxima ex parte è Græcia delatas, quemadmodum & philoſophiam, omnéſque ingenuas artes, quæ Iuriſconſulto maximè congruunt, Gręcè fuiſſe traditas. Gręca ideò vt cùm Latinis ſemper coniungeret, Tullius filio erat auctor. Norunt omnes, Marcum Catonem Cenſorium, eundem Oratorem eundem hiſtorię conditorem, eundem iuris, eundem rerum ruſticarum peritiſſimum, inter tot operas militiæ, tantas domi contētiones, rudi ſeculo litteras Græcas, ſenem etiã ætatéque iam decliui didiciſſe. Hinc fit vt interpretes Græci, etſi Romanæ antiquitati ignoratione labi potuerunt, & adeò lapſi ſunt, magno tamen præſidio ſint iis qui in hac diſciplina cupiũt excellere. Sanè Græca lingua familiaris fuit Modeſtino, Papiniano, & Scæuolæ, aliiſque omnibus è quorum libris digeſta conſcripta ſunt, ac quæ nunc omnium manibus teruntur, cum ad iiſciuntur breuiore temporis ſpatio, tum eorundem interpretationibus magnopere iuuamur ad ea quæ amiſimus, reſtituenda.

Atqui Theophilo, præter non ita multos in eadem antiquitate lapſus qui Iuſtiniani inſtitutiones vertit in Græcam linguam, nullum alium ad eos libros intelligendos eſſe aptiorem, ſcripſit Antonius Auguſtinus, ac reliqui poſtea comprobarunt.

Quod verò ad rerum interpretationem attinet, inter plurimos interpretes qui inſtitutiones Iuſtiniani explanauerunt, petendam maximè exiſtimat Poſſeuinus iſtorum ſtudiorũ rationem ex Syluestro Aldobrandino, & Viglio Zuichemo; quibus ſi quis addere voluerit Ioachimum Mynſingerum, & Franciſcum Hotomannum, meminerit, ne manum admoueat iis qui Eccleſiæ permiſſu non ſunt editi, neque emaculati: Sed de his & cæteris auctoribus, qui volet, illum conſulat.

DE FORMA CIVILIS Eloquentiæ,

CAPVT XXIII.

NVnc ad formam & characterem dicendi in hoc forenſi genere à prudentibus viris traditum venio: de qua re cùm in eo libro quem de ſtylo conſcripſi, non pauca dixerim, tota hæc tractatio breuior futura eſt & ciuilis eloquētiæ limitib⁹ circũ ſcripta. *Eloquētia ciuilis in duas ſectas conciſa.*

Atque vt ea tantùm attingam genera, quæ nunc ſpectatiſſima ſunt apud omnes; duas potiſſimũ eius eloquentię, quæ nunc in foro & vita ciuili regnat, ſectas eſſe video: Alij enim orationes inſtar commentariorum ſcribunt, ex magna linguarum atque teſtimoniorum ſylua congeſtas, vt amplam ſpeciem doctrinæ præferant; Alij verò dicendi genus longè diſpar conſectantur, accuratũ, ſubtile, elimatũ, ſuaue, optimis ſenſibus affluens, magno verborũ delectu illuminatum, & venuſta periodorum concinnitate vndiq; circumtonſum; quod etſi minus habeat doctæ oſten-

tationis, minus tamen habet ineptiarum.

Quærunt igitur adoleſcentes cui potiſſimùm ſtylo inſiſtere debeant? nec deſunt vtrimque tationes quæ in diuerſa ſuſpenſos animos abripiant. Nam quod ad primum dicendi genus attinet, magnam concitat doctrinę opinionem, quæ vna res hominũ auribus ſuauiſſimè blanditur, magnam habet admirationem, cùm in vnam orationem videmus omnium fermè ſęculorum lumina confluxiſſe.

Doctorum oratio magnam habet ſpeciem

Loquuntur vnius hominis ore tot veteres; & ſua quiſque vernacula loquitur, reſonant vndiq; varia idiomata, Græca, Latina, Hebraica, interdũ Chaldaica, & Arabica, quibus Italica & Hiſpanica non rarò admiſcẽtur. Nõ eſt iã fabula *tricorpor Geryon*, quẽ ternis loquutum linguis mythologi confinxerunt. Audimus vno hominis ore tot peregrinas voces, vt eius mõſtri varietatẽ miremur eſſe ſuperatã.

Afferuntur præterea authores tam diuerſi, tam ignoti, tã abditi, qui poſtliminio in lucem ſæculorum redeũt, tam lectæ pronuntiantur ſententiæ, tam exquiſitæ rerum obſeruationes, tam illuſtres notæ, vt putes in vnius mortalis anima omnium heroum ingenia, artes, inuenta refloruiſſe. Tum verò hæc dum ex memoriæ ſacrario promptiſſima quadam facundia & efferueſcentibus verbis proferuntur, quis eſt qui hunc hominem non ſuſpiciat, quis non obſtupeſcat, imò quis hominem putet, *non viuam quãdam, & ſpirantem bibliothecam, cui Deus omnes antiquarum diſciplinarum theſauros crediderit?*

Doctrina orationibus an adhibenda?

Titillat animos hoc *tergeminum ſophos*, & latiùs in perniciem eloquentiæ ſui veneni ſuauitatem diffundit. Quòd ſi quis obiiciat tantam peregrinę eruditionis oſtentationem plurimum habere vanitatis: addunt qui ſe huic ſtylo addixerunt, longè tamiorem & modeſtiorem eſſe: nã qui ex veterum mente loquitur, plus habet modeſtiæ, quàm qui ſui ingenij inuenta ſuis auditoribus venditat. Aduletur ſibi quiſque recentiorum hominum, quantum volet, & nouos ingenij ſui fœtus, vt partum ſimiæ ſolent, demiretur, nunquam tamen hoc aſſequetur, vt antiquos illos, quibus coronatis tot ſęcula plauſerunt, de gloriæ hæreditate dimoueat. Quamobrem, cùm dicunt ſua, parũ habent auctoritatis; at cùm veterum ſententias & monumenta referunt, nõ iam homines loqui videntur, ſed quædam ex tripode oracula.

Antiquorũ laus.

Hinc fructus apud auditores vberior; quibus, etiam ſi præceptorem egeris, haudquaquam perſuaſeris, vt à te audita quaſi antiquorum effata ſuſcipiant, ſiquidem rebus etiam optimis facilè adhæreſcit ex nouitate faſtidium: ſed ne multis (inquiunt) rationibus moremur, diſcrimen omne ſuſtulit experientia; nam qui huiuſmodi actiones habent, aut orationes, nullis veterum ſententiis, quaſi ſtellis, illuminatas; etiam ſi lautiſſimũ manufactæ orationis explicent inſtrumentum, frigidè tamen & oſcitanter audiuntur; nec prodeſt quòd dicãt ſe orationem, ex veterum quidem ſenſibus coagmentatam fingere, ſed conſultò premere, ne obſcurent eloquentiam. Primùm enim illiberales ſunt; & erga ſummorum hominum manes ingrati, qui eorum premere nituntur memoriam, & iis tenebras offundere, à quibus lucem accepere. Deinde ſi nolunt intelligi, cur vtuntur, cur operam iis impendunt? cur clauum purpuræ inſuunt, ſi tegendi conſilium eſt? ſed nec tamen illi tegunt: & qui hæc aliis diſſuadent, poſtquam contra doctos omni conatu declamârunt, doctrinam auctorum vſurpant, haud quidem latenter, & obſcurè, vel ſi quis modeſtiorem ſe in ea refingat: vt illa virgo Virgiliana.

Et fugit ad ſalices,et ſe cupit ante videri.

Hæc fermè huius ſectę argumenta.

Equidem fateor violentum eſſe conſuetudinis imperium, cuius vis vbi ſemel in hominum animos ſenſúſque peruaſit, non facilè, niſi grauiſſimæ cuiuſdam auctoritatis viribus & lacertis refringitur.

Qui primi in foro Gallico poſt ſuperiorum ſeculorum infantiam, præcipua quadam eloquentiæ maieſtate eminere viſi ſunt, cùm eſſent & ſanctiore doctrina exculti, & variorum librorum lectionem callerent, ſtatim ſe in hoc dicendi genus coniecere; quod in tanta linguarum & rerũ ignorãtia pleniſſimum erat admirationis.

Itaque illi cùm eſſent auctoritate graues, eruditione celèbres, & ciuilium artium diſciplinis præclariſſimè inſtructi, plurimos habuerunt imitatores, qui ſe ad vnius principis exemplar, quãtum maximè poſſunt, nituntur effingere. Sed orientur (opinor) viri, niſi iam nati ſunt, magni, & ſapientes, qui illam dicendi peruerſitatem, quæ ſe noſtrorum hominum agglutinauit ingenijs, aut penitus euellent aut certè ſuccisis viribus debilitatam & comminutam in aliud domicilium emittant.

Eſt enim profectò error mentis, qui ſe dulcibus vitiis inſtillat, & ſpecioſo quodam doctrinæ pretextu oppreſſis vanitate ſenſibus illudit.

Primùm enim, quis veterum ita loquutus eſt?

Non ſum is qui velim omnia ſemper ad normas antiquorum reformari, ſcio, multa pro ſeculorum varietate, multa pro hominum ingeniis, populorúmque diſparitate mutari, maximè verò in eloquentia; cuius hoc fuit ſemper regnum, ſcenæ (vt aiunt) opinionique ſeruire. Sed tamen haudquaquam arbitror, contemnendam pręſtantiſſimorum hominum, in iis pręcipuè artibus, quarum gloria floruerunt, auctoritatem, Quis igitur tanta idiomatum varietate, tam denſa teſtimoniorum copia loquutus eſt?

Non mirum eſt (inquiunt) ſi Græci, qui & linguam ſuam mirantur impenſiùs, & cæterarum gentium artes ac diſciplinas reſpüunt, nunquam ferantur his teſtimoniis delectati; niſi fortè Moſem velis à Demoſthene Hebraicis citari verbis. Eſto, hoc concedamus, Græcos, vt plurimùm ſua lingua contentos, cæterorum populorum idiomata vel ignoraſſe, vel contempſiſſe; diffiteri tamen non poſſumus, aliquos etiam veterum Græcorum Latinis litteris excultos. Nam & Euſebium nouimus Virgilianos verſus ex Pollione Græos feciſſe: nec imperitum Latinitatis fuiſſe exiſtimem Gregorium Nazianzenum, qui de Cypriani eloquentia tam accuratum tulerit iudicium. Sed & Demetrium quendam, ex Græcis accepimus, Diuũ Thomam Græcis litteris reddidiſſe; quod olim Zacharias Pontifex, in Gregorij magni dialogis fecerat: aliquando tamen illi Latina cum Græcis commiſcent.

Hoc Demetrius Phalereus, vir iudicij (vt apparet) limatiſſimi, in oratione fieri prohibet.

Quid verò Latini oratores, & qui vnus omnium inſtar eſt, Tullius? quãdo prolixis & frequentibus Gręcorũ teſtimoniis in orationibus vtitur.

Atqui profectò hic vir, ſi quiſquam alius, Græcarum litterarũ fuit peritiſſimus, & ea etiam argumenta ſæpius attigit, in quibus liberiùs exultare poterat, vt in humaniorum ſcientiarum laudibus, ea oratione quam pro Archia Poëta conſcripſit. In hac tamen, & in cęteris, conſultò eam Græcæ eruditionis oſtentationem fugit, ne forum in Varronis bibliothecam commutare videatur.

Neque tantùm hoc exemplo do-

cuit,ſed quid ipſe de tota re ſentiret, in grauiſſima Antonij Oratoris perſona paucis indicauit his verbis:

Cicero 2. de orat. ſect. 153.

Semper ego exiſtimaui iucundiorẽ & probabiliorem huic populo Oratorem fore, qui primùm quàm minimam artificij alicuius, deinde nullam Græcarum rerum ſignificationem daret.

Verrius,in eloquentia Gallica.

Nil opus eſt cætera perſequi, ſi noſtra quęrimus tempora: ecce præ oculis & manibus omnium,vir, quo neque auctoritate quiſquam grauior, neque acrior iudicio, nec vſu ciuilis eloquentię limatior, Verrius Procã cellarius, qui in eo libro, quem de Gallica eloquentia non minùs ſapienter quàm politè conſcripſit, totam illam rerum & teſtimoniorum inconditam farraginem tam graui cenſura perculit, vt ad eius iudicium aliquid addere ſit de re ipſa multum detrahere.

Doctrina copia & teſtimoniorũ farrago eloquentiæ inimica.

Quo ſe igitur præſidio tuebuntur, qui hanc dicendi rationem defendunt, an iis rationibus quas ſuprà commemoraui?

Enimuerò multum habet hoc laudis, variam locorum atque teſtimoniorum ſyluam congerere,quod mediocribus etiam ingeniis,ſi librorum copia affluxerit, poteſt eſſe cõmune:

Num verò hoc potiùs admirabile eſt,orationem egregiis præditam ſenſibus, leni & æquabili tractu diffuſam, accuratam iudicio, verborum luminibus, & temperie figurarum præclariſſimè conſurgentem, quaſi magnæ mentis flũmen in aures circunſtantium profundere, quàm ex Sanchoniatonis fragmentis; Glyca, & Micrologo putidiuſculos aliquot locos eruere?

Hæc dico, non quòd doctorum virorum operam in commentariis & obſeruationibus antiquitatis reſpuã, quæ magnam apud literatos obtinet commendationem, ſed eloquentiæ laureis præferri haudquaquam tulerim: nam & ipſi qui hæc ſcribunt, experiuntur quanta facilitate excidant in iis qui in librorum vſu mediocriter ſunt verſari, & ſi quod poëma aut orationem ſuo marte pangere aggrediantur, tum demum fateri coguntur, artem dicendi omnium eſſe operoſiſſimam.

Eloquẽtia cur cedere videatur eruditioni.

Qui fit igitur, vt non æquè ſuos auditores teneat eloquentia, ac varia ſolet eruditio?

Primùm, quia rarò talis inuenitur eloquentia, quæ perurat, & rapiat: deinde, quia ſiquæ optimè conſcripta fuerint, non talem nanciſcuntur actionem; paucos denique legitimos habet de ſua dignitate iudices? nam quæ fermè dicuntur ab eloquentibus, cùm ea terſa & nitida eſſe oporteat, fit vt ab imperitis in promptu cuique eſſe iudicentur: iidem tamen ſi hoc ipſum conentur dicere, agnoſcunt quantum. non dicam in iſta grandi eloquentia ſed in minuta quidẽ ſubtilitate ſit difficultatis. Quòd ſi & ipſa eſſet, & quę eſſe debet eloquentia, & æquas ac eruditas aures haberet, nihil eſſet ex omnibus humanis artibus admirabilius. Sed honorificum eſt (inquiunt) & modeſtum, præclaris veterum vti teſtimoniis, nec ſua pro antiquis obtrudere: Quaſi verò antiquorum doctrinæ nuncium remitteret eloquentia, nec eos & ſæpe,& honoris cauſſa appellaret? Num verò,& vbi vis probationum deſiderat, ſi quæ ſint in authorum verbis ἐμφατικώτερα, hæc excutiunt eloquentes; num firmiſſimas habent ex omni ſcientiarum inſtrumento rationes, num earũ Principes crebis appellant ſermonibus,num ipſi laudant impenſiùs?num de ſuis aliquid arrogantiùs prædicant? Quòd ſi nihil antiquorum inuentis addi noſtri Cenſores volunt, ſuadeo vt artes, & ingenia,in piſtrinũ quoddã contumelioſę ſeruitutis adigãt, nec patiãtur homines exercere quod natiſũt. Sed nos

doctos ſcholiaſtas & philologos ſuis commentariis relinquamus, & nihil eloquentia dignum iudicemus, in quo offuſa teſtimoniorum luxuries lucem obſcuret orationis.

Rectè igitur præcipere videntur qui hæc de forenſi eloquentia præſcribunt.

Primū, vt forma generis iudicialis notior ſit atque illuſtrior, diſtinguenda ſunt omnino genera cauſſarum: quædam enim ſunt cauſulæ, de quibus & audire & dicere penè indignū eſt: ad quas ſi ſplendorem eloquentiæ patronus afferat, is videatur ἐπὶ φακῇ μύρον, in lenticula vnguentum quærere: nec enim illuſtrem orationem afferre debet, niſi qui parem cauſſam inuenit. Aliæ ſunt ornatæ, & planè ἐπιδεικτικαὶ, quæ apparatiorem ſtylum deſiderant: aliæ ſunt mediocres, quæ attemperatum dicendi genus poſtulant: aliæ denique negotioſæ, & grauès, quæ ſine fuco verborum, & affectatione rerum, tractandæ ſunt. Et grauiter in iis peccant qui vt eruditionis famam conſequantur, ardent quadam prurigine citandi, & paſſim orationibus authorum teſtimonia iiſdem verbis ingerunt, quæ ad inanē potiùs oſtentationem, quàm ad robur cauſſæ attinent.

Secundum vitium eſt eorum, qui exquiſitam vernantis ſtyli laſciuiam, variæque expolitionis figuras ſolertiſſimè componunt; quos Perſius meritò exagitat.

Fures, ait, Pedio; Pedius quid? crimina raſis
Librat in Antitketis, doctas poſuiſſe figuras
Laudatur: bellum hoc, hoc bellum, an Romule cenes,
Men moneat quippe, & cantet ſi naufragus, aſſem
Protulerim: cantas fracta cùm te in trabe pictum
Ex humero portes, verùm nec nocte paratum
Plorabit qui me volet incuruaſſe querela.

Quid enim tam frigidum atque alienum, quàm in diſcrimine capitis aut fortunarum, ambitioſo genere orationis ſeſe oſtentare? & Blæſum imitari, qui ſacrilegij & peculatus poſtulatus à Cyrenenſibus, capitis cauſſam dicens, non ſe oratoriis defendit lacertis, ſed Neroni placiturum ſperans, leuia carmina & faciles verſus in Senatu recitauit? *Verſus ad cauſſas malè adhibiti.*

Antiquarij Cauſſi dici exagitantur. Tertium eos ſpectat, qui vel in leuioribus cauſſis petitas ex varia antiquitate hiſtorias tam auidè infarciūt, vt in hoc ſuum palmarium vel præcipuum repoſitum eſſe arbitrentur, quos ſi non aliud, illud certè Lucilij edocuiſſe deberet:

Χοιρίδιον καὶ βοῦν ἀπολώλεκα, καὶ μίαν αἶγα,
Ὧν χάριν εἴληφας μισθάριον Μενέκλεις·
Οὔτε δέ μοι κοινόν τι πρὸς Ὀθρυάδαν γεγόνηται,
Οὔτ' ἀπάγω κλέπτας οὔτ' ἀπὸ Θερμοπυλῶν·
Ἀλλὰ πρὸς Εὐτυχίδην ἔχομεν κρίσιν, ὥστε τί ποιεῖ:
Ἔνθα δέ μοι Ξέρξης, καὶ Λακεδαιμόνιος:
Πλὴν κἀμοῦ μνήσθητι νόμου χάριν, ἢ μέγα κράξω,
Ἄλλα λέγει Μενεκλῆς, ἄλλα τὸ χοιρίδιον.

Quod Martialis lib. 6. feſtiuiſſimè imitatus canit:

Non de vi, neque cæde, nec veneno,
Sed lis eſt mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abeſſe furto:
Hoc iudex ſibi poſtulat probari.
Tu Cannas Mithridaticúmque bellum,
Et periuria Punici furoris,
Et Syllas, Marióſque, Mutióſque,
Magna voce ſonas, manúque tota,
Jam dic Poſthume, de tribus capellis,

Sublatis igitur his & ſimilibus vitiis, prouidere debet hoc maximè tēpore orator, vt dicenda tacendaque calleat, ac ſemper ad euentum feſtinet, & ad nouas res, non ſecus ac notas, auditorē rapiat. Superuacaneum non modò ſed & puerile videtur cõmunibus cauſis exordia adtexere, trahereque diffuſiùs, & in tranſitionibus ac parergis luxuriare; quæ omnia ludentium ſunt potiùs declamatorum, quàm negotioſorum hominum.

Quartum ad eos pertinet qui longos amant circuitus, & diem, quod aiunt, dicendo eximere. Bene de hac re monet Paſchalius. V.C.

Quæ ratio, inquit, eſt adſtricti moris, totiuſque adeò vitæ, eadem quoque eſt ſermonis: vt enim in libera ciuitate fatendum eſt multa redūdare in moribus, ita in orationibus, quæ ibi habentur, multa plerumque ineſt procacitas linguæ, & ſuperfluēs quędam verborum luxuries ſimilis morū.

Patronorū grauium ſtylus. Id totū in aula excipitur magno deriſu, & exponitur pari faſtidio. Quippe aulico palato, id eſt, docto, & erudito, nihil magis ad guſtum eſt, quàm ſobrietas quædam ponderoſa. Senatores liberi populi hoc amplectūtur, quòd multo ſermone diem eximunt ac multa libertate agunt.

At in aula hæc libertas eſt pro laſciuia, & niſi temperatur, continuò deridenda propinatur. Neque enim nuda, aut ſola placet, ſed ita ſi obnubitur grata illa ſuauitate, quam progignit peritia morū Principis. Illa quidem ſimplicior, hæc artificioſior. Et verò attenti & perſpicaces rerū eſtimatores ſatis intelligunt, in iis gentibus quæ regnantur, vulgarē ſermonem, cui meritò nomen indi poteſt, Morum ſpeculo, præ ſe ferre neſcio quid preſſi, concinni, neruoſi; quale extat illud de Menelao dictum, qui,

ἐπιτροχάδην ἀγόρευε
Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως.

GENVS Iudiciale.

DE STATV, ET *tractatione Cauſarum.*

CAPVT XXIV.

Reſtat vt Patronum, armis pietatis, eloquentię, & eruditionis inſtructum, in cauſſarum tractationem, quaſi in aciem educamus. Qua in re primùm cognoſcendæ ſunt quæ à Græcis στάσεις appellantur; de quibus, cùm infinita ſint propè apud Rhetores Græcos ſermonum curricula, lubet rem in pauca contrahere:

Status, vt ex vulgatis definitionibus cõſtat, eſt queſtio, quę ex primo cauſſarum conflictu naſcitur; in quo ſciēdum eſt, quod habet Tullius, quid ſit intentio, depulſio, quæſtio, ratio, ratiocinatio, infirmatio, quæ D. Auguſt. in ſua Rhetorica fuſiùs explicat. *Status qui.*

Intentio igitur eſt, cùm crimen aliquod intenditur ab aduerſario, vt, C. Flaminius Tribunus plebis Rempublicam malè geſſit: hunc pater ſuus conſilium plebis habentem de templo deduxit: Arguitur à filio læſæ maieſtatis.

Depulſio, cùm crimen defenditur à reo, vt, non læſi maieſtatem: ex hoc conflictu ſtatus fit.

Quæſtio an maieſtatem lęſerit Caij Flaminij pater?

Ratio, quod affertur in cauſſę fundamentum, vt in filium meum poteſtate vſus ſum, inquit parens.

Rationis infirmatio, cùm diluitur, quod ad fulciendam cauſſam affertur. At enim, qui patria poteſtate, hoc eſt, priuata auctoritate, Tribunitiam potentiam, videlicet populi

puli poteſtatem, minuit, is maieſtatem læſit: (Arguit filius)

Iudicatio κρινόμενον ſumma totius rei, & ſtatus quæſtionis; ad quem collineare debent omnes argumentationes. An minuat maieſtatem, qui in Tribunitiam poteſtatem patria authoritate vtatur.

Longum eſt recenſere, quot ſint in hac parte ſcholaſticorum, tum Græcorum, tum Latinorum, ineptiæ, qui infinitas propè præceptorum minutias de ſtatibus congerunt. Ne tamen artis formulæ ignorarentur, placuit iſtud ex Curio Fortunatiano vetere Iuriſconſulto ſubiicere.

DE STATV inueſtigando:

Et de cauſis Aſyſtatis.

CAPVT XXV.

[...]yſtata [...]ſæ ſine [...]damen- quomodo [...]noſcun-[...] [...]ſτάτων [...]ra gene- [...] recenſet [...]rmoge- [...] τῶν ςά-[...]

ASύστατα, quæ appellantur cauſæ ſine ſtatu, & fundamento, ſecũdùm Hermagoram, fiunt quatuor modis, quum eſt, aut ἐλλείπουσαι, aut ἰσάζουσαι, aut μονομερὴς, aut ἄπορος.

Ellipuſa; quum aliquid deeſt ex circumſtantiis, quod faciat quæſtionem: vt ſi aliquis abdicatur, nec abdicationis vlla ſit cauſa. Eadem dicitur, κατ' ἐλλιπὲς, & κατὰ μόριον, & κατὰ ἀφαίρεσιν.

Iſazuſa, quum eadem ex vtraque parte dicuntur, & nihil proprium eſt partis alterius, vt, Duo adoleſcentes vicini ſpecioſas vxores habebant, accuſant ſe adulterij. Quicquid enim altera pars dixerit, idem & altera dictura eſt. Eandem ἰσομερῆ, & κατ' ἰσότητα, & παρισότητα nominant.

Monomeres, quum ex prima parte tantùm conſtat, nec quicquam ex ſecunda afferri poteſt. Hæc eadem ἑτερομερὴς, & καθ' ἑτερομέρειαν.

Aporos, quum iudex non inuenit quam ſententiam dicat: vt, tres ſimiliter agebant, duo ſoli reuerſi ſunt: accuſant ſe inuicem cædis: Hic enim iudex non inuenit, quid ſequatur, cùm vterque ab altero dicat occiſum, & nihil vtrobique ad probationem afferri poſſit, deficiente circumſtantia.

Sunt & aliæ ſpecies, quas apud varios artium ſcriptores inuenimus, vt, ἀντιστρέφουσαι, ἄχρωμος, ἀδύνατος, ἀπίθανος, ἀπρεπὴς, ἀναίσχυντος, παρ' ἱστορίαν, ἄλογος.

Aſyſtatorũ, ſine cauſarum ſine ſtatu & fundamẽto aliæ ſpecies

Antiſtrepauſa, quum actionem ſuam conuertunt litigantes. Talis fuit cauſa Protagoræ, & Euatli, de qua dixi libro 6. cap. 28.

Achromos, quum color facti non inuenitur: vt, Decem milites belli tempore pollices ſibi amputauerunt; rei ſunt læſæ Reip.

Adynatos, quum id in themate ponitur, quod ſit contra rerum naturæ fidem: vt ſi infans accuſetur adulterij.

Apithanos, cùm id inuenimus in themate, quod minùs veriſimile eſt: vt quum oculos cæci recuperaſſe dicuntur. Quæ materiæ (inquit) ſolent recipi; quoniam, quamuis minus veriſimile ſit, oculos recuperaſſe cæcum, tamen poſſumus credere à diuina Majeſtate alicui aliquando hoc eſſe conceſſum.

DE CAVSIS cacoſyſtatis.

CAP. XXVI.

CAcoſyſtata ſunt, quæ leui & ruinoſo fundamento innituntur, vt ſunt ἀπρεπὴς, ἀναίσχυντος, παρὰ ἱστορία, ἄλογος.

Cacoſyſtatæ cauſæ, quæ ſunt leui & ruinoſo fundamẽto innixæ.

Aprepes, quũ aliquid perſonę incõgruens inuenitur, vt, vir fortis præmium accipiat. Quãdo fortiter fecit, petit præmij nomine nuptias filię ſuę.

Anæſchyntos, quum prima pars impudens inuenitur, vt luxurioſus pater abdicat filium frugi.

Parhiſtoria, quando in controuerſia inuenimus quod ſit contra hiſtoriæ fidem.

Alogos ſine ratione componitur: quamuis omnia aſyſtata ἀλόγως dici poſſunt; ſiquidem nuſquam in his ratio reperiri poteſt.

DE DVCTV.

CAPVT XXVII.

Quid ſit fundatá cõtrouerſiá faciendum. Ductus poſt ſtatum inquirendus, hoc eſt ratio totius cauſæ agendæ.

QVum cognouerimus materiem conſiſtere, ductum quærimus, hoc eſt, modum, quo tota cauſa agenda ſit.

Ductus ſunt quinque, Simplex, ſubtilis, figuratus, obliquus, mixtus: Simplex; quum ſimpliciter id agimus, ita vt in themate poſitum eſt: Subtilis, quum aliud eſt in themate, aliud in agentis voluntate.

Figuratus, quum palam dicere pudor impedit.

Obliquus, quum periculum prohibet apertè agere.

Mixtus, qui eſt ex variis compoſitus.

Ductuum quinque modi, & eorum exẽpla.

Simplex ductus, vt, Iuuentus eſt quidam iuxta cadauer recèns hominis occiſi, fit reus cædis: cauſatiuum litis eſt, quòd ſit inuentus, quod eſt præteriti temporis; & ideo verum eſt conſilium, ac per hoc ſimplex eſt ductus.

Subtilis, Amicos non habet, abdicatur: Subtilis inquam eſt ductus: quoniam aliud eſt in thémate, aliud in agentis voluntate: nam quantum eſt in themate, abdicat filium, non tamen verè abdicat, ſed titulo abdicationis ſuadet vt amicos habeat.

Figuratus, Adulteros liceat occidere. Infamis fuit in nurum, inuenit filius adulterum obuoluto capite, nec eum occidit: interrogatus ergo à patre, qui fuerit adulter, cui pepercerit, non dicit, & abdicatur. Figuratus eſt ductus, quoniam pudore deterretur filius patri palam dicere: tu adulter fuiſti.

Obliquus: Qui inuaſerat, depoſuit dominationem ſub pacto abolitionis: vult petere magiſtratum, contradicitur. Ductus erit obliquus, quoniam periculo prohibetur, qui contradicit, apertè mentionem facere iniuſtæ dominationis.

Mixtus: Qui infamis fuit in nurum, arcem occupauit: vocauit ad ſe filium, & interrogauit, an rumori crederet, negauit ſe credere; depoſuit pater dominationem, ſub pacto abolitionis; filius repudiauit vxorem, interrogat pater cauſas repudij, non dicit, & abdicatur. Ductus eſt mixtus, id eſt, & figuratus & obliquus, quoniam pudore deterretur patri palàm dicere, tu adulter fuiſti, ideò repudiaui vxorem: & obliquus, quoniam periculo prohibetur apertè mentionem facere iniuſtæ dominationis.

DIVISIO cauſarum.

Ad imaginem ſtatuum cognoſcendam.

CAPVT XXVIII.

Septem genera cõtrouerſiarum & variae nomina ex antiquis Rhetoribus petita, quæ valent intelligentiam formularum.

REperto ductu conſiderabimus genus controuerſiæ; cuius ſeptem ſunt genera: ſimplex rationale, ſimplex legale, coniunctum rationale, coniunctum legale, comparatiuum rationale, comparatiuum legale, mixtum.

Nota porrò, legalem controuerſiam dici, quæ petitur ex aliqua lege ciuili ſcripta.

Rationalem, quæ ex ἀγράφῳ lege

rationis, & re aliqua, ſeu facto ad rem ſpectante.

Controuerſia ſimplex rationalis, … Simplex rationale, cùm res vna vel factum ſimpliciter tractatur: vt inuentus eſt iuxta cadauer recèns hominis occiſi, tenens cruentum gladium, reus eſt cædis.

Simplex legalis. Coniuncta rationalis … habet … cauſa… ex ratione. Simplex legale, quum lex vnam facit quæſtionem, vt, Peregrinus murum ne aſcendat: peregrinus murum aſcendit, & hoſtem propulſauit, petitur ad pœnam.

Coniunctum rationale, quod conſtat duabus rebus, & cauſatiuis.

Rebus, quum multa quæruntur, vt ſi aliquis accuſetur, & adulterij, & ſacrilegij.

Cauſatiuis, quum vna res quæritur, & multis cauſis approbatur: vt, Luxurioſus adoleſcés iurauit ſe vxorem non eſſe ducturum, & abdicatur: illic enim vna quæſtione oſtendimus, an abdicandus ſit, ſed cauſatiuis coniuncta eſt, & quòd luxurioſus eſt, & quòd iurauit ſe vxorem non eſſe ducturum.

Coniuncta …lis duo …bet cau… …ua ex … ciuili. Coniunctum legale: quum quæritur an contra plures leges ſit admiſſum, vt, Peregrinus murum ne aſcendat, & nocte nemini liceat eſſe cum telo: Peregrinus murum cum telo nocte aſcendit, & hoſtem propulſauit: petitur ad pœnam. Hic enim contra duas leges feciſſe dicitur, & quòd peregrinus murum aſcenderit, & quòd nocte cum telo fuerit.

Comparatiua rationalis. Comparatiuum rationale: quum aut perſonæ, aut res comparantur.

Perſonæ, vt, Qui plus Reipubl. præſtiterit, petat præmium. Contendunt Medicus, & orator. Hic enim quæritur, qui melior ſit. vtrùm medicus, an orator.

Res, vt, Qui plus Reipubl. præſtiterit, petat præmium: alter hoſtes ab obſidione repulit, alter hoſtium ciuitatem cepit. Contendunt de præmio: hîc enim facta eorum & res comparantur: vt quæratur, quid plus ſit, hoſtes repellere ab obſidione, an hoſtium ciuitatem capere.

Comparatiua legalis. Comparatiuum legale, quum leges comparantur: vt qui auxilium parentibus non tulerit, capite plectatur: &, Mas templum Cereris ſi ingreſſus fuerit, capite puniatur: In templo Cereris matri auxilium filius tulit, petitur ad pœnam. Hîc enim quæritur per comparationem, ſecundùm quam legem filius facere debuerit.

Controuerſia mixta ex variis. Mixtum: Quando non ex vno genere materia compoſita eſt, id eſt, quum & ſimplex eſt genus, & comparatiuum, aut cùm & rationale, & legale.

Simplex, & comparatiuum: vt, Quidam proditionis accuſabatur: ex filiis eius alter fortiter fecit, alter deſeruit: petit pater de viro forti, vt abolitionem iudicij peteret. Ille incolumitatem deſertoris fratris optauit, & reo non adfuit patri: abſolutus pater abdicat filium. Hîc enim & ſimpliciter quæritur, an contra voluntatem patris, præmium ei licuerit petere, & per comparationem, quid magis debuerit optare.

Mixtum, ex rationali & legali, vt, Qui proditionis damnatus fuerit, magiſtratui detur cuſtodiendus, & trigeſima die torqueatur, vt conſcios dicat, & adulteros liceat occidere: proditionis damnatus magiſtratui collegæ ſuo datus eſt cuſtodiendus. Ille eum in adulterio deprehenſum occidit, reus eſt cõſcientiæ. Hic enim & rationale eſt genus, in quo quæritur, an hic conſcius fuit, an ille dulter: & legale, in quo quæritur, an eum illi licuerit occidere, qui torqueri debuerat, vt conſcios diceret.

ALIA DIVISIO cauſarum.

Petita à genere Characteris, ſiue Elocutionis.

CAPVT XXIX.

Alia genera cõtrouerſiarum, quæ publica dicuntur: & cauſarum quinque genera.

POſt hæc genera controuerſiarum afferuntur etiam quinque, vt conſideratur cauſa, ratione characteris, ſiue elocutionis, & modi agendi: ſunt igitur, Ethicum, Patheticum, Apodicticum, Diaporeticum, Mixtum.

Ethicum genus, in quo moralitas quædam, id eſt, mores hominum conſiderantur, vt ſunt comœdiæ.

Patheticum genus, in quo motus eſt animi, & vis quædam, & impetus mentis, vt ſunt tragœdiæ, vt;

Indemnatos liberos licet occidere, tres filios lege indemnatorũ, in conſpectu matris occidit: mater eodem gladio ſe interemit.

Reus eſt, quòd cauſas mortis præſtiterit.

Apodicticum, in quo pugna quæſtionum eſt.

Peregrè proficiſcens reliquit apud amicum certam frumẽti menſuram. Ille in fame ciuitatis duplo pretio frumentum vendidit: reuerſus amicus contendit de lucro.

Diaporeticum, in quo addubitatio eſt, nec quicquam certi affertur, vt;

Cùm duo fratres diſſidentes contenderent armis, pater interceſſit, vulneratus eſt, incertum à quo; quærunt filij à quo ſit vulneratus: non dicentem accuſant dementiæ.

Mixtum, quod non ex vno genere compoſitum eſt: vt eſt hæc ipſa materia patris vulnerati: nam & patheticon eſt in fratrum congreſſione, & diaporeticon eſt à dubitatione patris.

DE STATV, ET eius diuiſione.

CAPVT XXX.

Quid ſtatus.

REpertis generibus controuerſiarum, quæritur ſtatus, quo conſiſtit controuerſia.

Genera, & ſpecies ſtatuum.

Genera ſtatuum ſunt duo; Rationale, & Legale.

Intereſt inter rationales ſtatus & legales: quòd rationales rei alicuius vel facti habent quæſtionem: legales autem legis & iuris continent diſceptationem.

Rationales ſtatus, ſecundùm Hermagoram ſunt quatuor, Coniectura, Finis, Qualitas, & Tranſlatio: ſed tranſlationem tantùm accepimus legalem: quoniam nulla tranſlatio, id eſt, præſcriptio, ſine lege poteſt eſſe.

Coniecturalis ſtatus, & eius variæ ſpecies.

Sex ſpec. coniecturalis ſtatus & earum exempla.

Coniecturalis ſtatus ſex modis fit: aut quum de facto conſtat, & de perſona non conſtat: aut quum de perſona conſtat, & de facto non conſtat: aut quum de vtroque non conſtat: aut quum de ſola voluntate fit quæſtio: aut quum de re ipſa quæritur: aut cùm eſt anticategorica.

Quum de facto conſtat, & de perſona non conſtat, vt, Cùm abdicato filio, qui militabat, inuentus eſt pater telo filij ſui occiſus; reus eſt filius parricidij. Hîc enim de facto conſtat, id eſt, occiſum eſſe patrem, ſed de perſona non conſtat: quæritur enim an à filio ſit occiſus.

Quum de perſona conſtat, & de facto non conſtat, vt, Luxurioſum filium pater abdicauit: abdicatus medicinæ ſtuduit: poſtea decumbenti patri dedit poculum, quod

diceret ſanitatis: pater in media potione, ait ſe venenum accepiſſe, filius reſiduum poculum bibit, & deceſſit pater, reus eſt filius parricidij. Hîc enim de perſona conſtat, quoniam filius poculum dedit: ſed de facto non conſtat: qualem enim potionem dederit, vtrum veneni, an ſanitatis, incertum eſt.

Quum de vtroque non conſtat, vt, luxurioſi pater non comparuit, reus eſt parricidij filius. Hîc enim non conſtat, occiſum eſſe patrem: &, ſi conſtiterit, incertum eſt an à filio ſit trucidatus.

Quum de voluntate quæritur, vt, Luxurioſus adoleſcens nocte à meretricis domo expulſus, cereum ardentem ante meretricis fores abiecit, domus arſit: arguit eum, vt reſtituat. Hîc enim, & de perſona, & de facto conſtat: ſed tantummodo quæritur, qua id fecerit voluntate.

Quum de re ipſa quæritur, quando περὶ τῆς οὐσίας quæſtio eſt, non de facto aliquo: id eſt, cùm quæritur an aliquid fuerit illud de quo quæſtio eſt, non, an aliquid ſit factum: repetebat à commilitone ſuo pecuniam tanquam creditam: negantem ſe debere, occidit, ſed & ſe interfecit: repetunt pecuniam hæredes interfectoris, ab hæredibus pernegantis: illi contradicunt. Hîc enim non de facto quæſtio eſt, ſed de eo an pecunia antè illa ſit credita.

Ἀντικατηγορία eſt mutua accuſatio, id eſt, quum aliqui ſe inuicem accuſant: vt vir fortis habebat nouercam, habebat & in matrimonio captiuam: ambiguis ſignis obiit: accuſant ſe inuicem veneficij nouerca & captiua.

Finitiuus ſtatus.

[...]tiuus [...]s, & quinſpecies.

Finitiuus ſtatus fit, cùm id quod obiicitur, non hoc eſſe contendimus: Eſt autem quintuplex: aut quum ſimplex eſt quæſtio, quæ anaſceuaſtica, id eſt, refellens, dicitur: aut quum duplex actio eſt: ſiue comparatiua, quæ Antioriſtica dicitur: aut quum duplex quæſtio eſt, ſiue coniuncta: aut quum ex partibus definimus: aut quum eſt Autithetica.

Prima ſpecies ἀνασκευαστικὴ, ſiue ſimplex.

Simplex definitio, quum vnam rem ſimpliciter definimus: vt, naufragia ad publicanos pertineant: cuiuſdam naufragi corpus, cum ornamentis ad littus expulſum arena obrutum eſt, id publicani eruerunt, rei ſunt ſepulchri violati. Hîc enim ſimpliciter quæritur, quid ſit violare ſepulchrum.

Secunda, duplex, & comparatiua.

Duplex actio, ſiue comparatiua, quum duas res diuerſas definiunt litigantes, vt, ſacrilegus capite plectatur, fur quadruplum ſoluat: de templo quidam priuatam pecuniam ſuſtulit, petitur ad pœnam, offert quadruplum, quaſi fur. Hîc enim alter ſacrilegium dicit eſſe commiſſum, & hoc definit; alter furtum, & comparatione quæritur, quid ſit admiſſum, vtrùm ſacrilegium, an furtum.

Tertia duplex coniuncta.

Duplex quæſtio, ſiue coniuncta: quum duas res, quas prima pars definit, eaſdem aduerſarius impugnat, vt, qui non initiatus ſacra enunciauerit, capite plectatur: non initiatus ſacra vidit in ſomniis, retulit ei qui fuerat initiatus: ille ait, hæc ſunt ſacra: petitur ad pœnam, & contradicitur. Hîc enim quæritur, quid ſit initiatum eſſe, & quid ſit enunciare.

Quarta cùm non duo, aut plura ad definitionē rei, aut facti attinentia quæruntur.

Ex partibus definitio: quum vnam rem multis partibus definimus: vt, Qui obſidebantur ab hoſtibus, auxilia à finitimis conduxere; in itinere ſunt auxilia, receſſere hoſtes ab obſidione: petunt illi pactam mercedem: hi contradicunt. Hîc enim quæritur, quid ſit auxilium præſtare: quod ex partibus definimus, quòd & decreuerunt, & quòd miſerunt, & quòd hoſtes receſſerunt.

Quinta ſpecies, ἀντιθετική.

Antithetica definitio, qua non tantùm crimen negamus, verum etiam

qua fit ex pugna definitionũ oppoſitarum.

commodũ aliquod afferimus. Commendatam ſibi ab Ephebo chlamydem; defuncto eo, in monumentis maiorum ei poſuit; accuſatur à patre Ephebi, ſepulchri violati: Hic dicit ſepulchrum à ſe non tantùm non eſſe violatum, verumetiam eſſe & ornatum.

Status qualitatis, & eius duplex ſpecies, abſoluta, & aſſumptiua, quot modis fiat.

Abſoluta ſpecies ſtatus qualitatis fit duobus modis.

STatus qualitatis duplicem conſtat eſſe ſpeciem: Abſolutam, qua factum abſolutè defenditur; Aſſumptiuam, qua rebus aliunde aſſumptis coloratur.

Abſoluta qualitas duobus modis fit: facti qualitate, & iuris ratiocinatione.

Facti qualitas eſt, quum oſtendimus, factum, quo arguimur, non eſſe pernicioſum, & ideò naturali iure eſſe conceſſum; vt damnato Milone Cicero exclamauit, vrbem Romam bonis ciuibus ſedem eſſe non poſſe: reus eſt læſæ Reipub.

Iuris ratiocinatio fit quatuor modis, lege, more, ſectâ, arte.

Lege, Indemnatos liberos liceat occidere: tres filios lege indemnatorum occidit, reus eſt vxori malæ tractationis. Hic enim ſe dicit lege feciſſe.

More, Mos apud Scythas fuit, vt ſexagenarij per pontem mitterentur. Scytha Athenis ſexagenarium patrem per pontem deiecit, reus eſt parricidij. Hic enim dicit ſe ſecta ſua feciſſe, vt hoc diſputaret.

Arte, Pictor naufragia pinxit, & publicè propoſuit: nemo nauigat, reus eſt Reipub. læſæ: neceſſe eſt, ſua ſe arte defendat, quòd pictores conſueuerunt huiuſmodi multa pingere, & publicè proponere.

Aſſumptiui ſtatus qua-

Aſſumptiua qualitas conſtat, relatione, remotione, compenſatione, venia.

tuor pa[...] ſiue ſpe[...]

Relatiuus ſtatus fit, quum reus culpam refert in eum propter quem arguitur, vt, Miles in acie exclamauit, Vincimur; occiſus eſt ab Imperatore. Reus fit Imperator læſæ Reipubl. contradicit: dicit enim militem peccaſſe, & ideò occidi debuiſſe, quòd hoc clamauerit.

Remotiuus duobus modis fit, quum aut in perſonam remouemus, aut in rem.

In perſonam, vt: Legatus intra trigeſimum diem nauiget: legatus, non accepto à quæſtore viatico, non nauigauit intra trigeſimum diem: reus eſt malè geſtæ legationis; hic enim remouet crimen malè geſtæ legationis, quòd viaticum non accepit.

In rem: vt, Miſſus eſt ad expugnandam hoſtium ciuitatem, inuenit illam lue laborare, reduxit exercitum: reus eſt læſæ Reipubl.

Compenſatiuus ſtatus fit duobus modis; cùm aut delicto meritum comparamus, aut cùm maiori incommodo conſultum eſſe contendimus.

Delicto meritum comparatur, vt, Miles ex acie ad muros confugiebat, Imperator muros diruit, victoriam reportauit; reus eſt læſæ reip.

Maiori incommodo proſpectum eſſe contendimus, vt, Tyrannidis tempore ſpecioſum filium amico commendauit, vocauit ad ſe patrem eius tyrannus, & tormentis expreſſit, vbi erat filius: ſatellites miſit ad amicum, amicus puerum occidit, tyrannus ſe necauit, amicum mater, puer cædis accuſat, adeſt ei pater. Hic enim dicit puerum maiori à ſe pudoris iniuriâ liberatum.

Venia omnis, aut purgatiua, aut deprecatiua.

Purgatiua quatuor modis fit, errore, caſu, neceſſitate, obliuione.

Errore, vt Exulem intra fines de-

prehenſum liceat occidere. Ex duobus geminis fratribus ſimilibus alter exulabat; fratrem eius quidam, tanquam exulem, occidit; reus eſt cædis. Hic enim ſe dicit errore feciſſe.

Caſu, dum venatur, haſtam in feram miſit, hominem occidit, eo vulnere periit, reus fit cædis. Hic enim dicit, ſe non voluntate, ſed caſu feciſſe.

Neceſſitate, Orator captus ab hoſtibus, laudes eorum ſcripſit, iubentibus his, & publicè recitauit: gratuitò dimiſſus eſt, ad ſuos reuerſus læſæ Reipubl. accuſatur. Hic enim dicit, ſe non voluntate, ſed neceſſitate feciſſe.

ad defectiſti-at Obliuione; Sacerdos omnibus Calendis ſacrum non fecit, petitur ad pœnam. Hic enim aliter defendi non poteſt, niſi memoria ſibi allegauerit excidiſſe.

Deprecatiua venia: cùm nulla poteſt eſſe defenſio, ſed eum, cui liceat ignoſcere, tãtummodo deprecamur.

Hæc ille, quorum nonnulla ſunt plerumque ſpinoſa, & exilia: ſed viſum eſt hoc antiquitatis monumentum non omittere: in cæteris liberiori curſu fluet oratio.

DE TRACTATIONE ſtatuum in ſpecie, déque ſingulorum exemplis.

Ac primùm de Coniecturali.

CAPVT XXXI.

IN Coniecturali ſtatu vbi de facto non conſtat, duo maximè ſpectantur, voluntas, & facultas; ſi enim & voluerit, & potuerit reus, argumento eſt quòd fecerit: ſin contra, expedit ſe laqueis accuſationis.

Ad voluntatis ſignificationem ſpectatur motus animi: Cupiditas, dolor, motus, voluptas, vitia: in corpore, valetudo, forma, vires: in externis locus, tempus, modus, &c.

Hæc ſunt fidei capita, per quæ orator excurret. *Status Coniect. partes duæ.*

Primùm, ſi cupidus fuerit, qui accuſatur, vt, Cæſar rapuit ſponte Principatum, quòd à puero flagrauit gloriâ, & habuit hos verſus in ore, quos ex Euripide vertit Cicero.

Si violandum eſt ius, regnandi cauſa
Violandum eſt, in aliis rebus pietatem colas.

Metus: vt, Drances arguitur quòd cædem perpetrârit; facilè negatur, quia, vt ait Virgilius:

Homini eſt frigida dextera bello.

Voluptas, vt, Antonius citatur reus adulterij, expendatur vita eius à puero: quod Cicero facit Philipp. 2.

Dolor, vt Deianira occidit maritum: quid mirum: Zelotypiæ furore doloréque flagrans, à Seneca tragico ſic exprimitur: *Deianira.*

O quàm cruentus fœminas ſtimulat dolor,
Cùm paruit vna pellici & nupta domus!
Scylla, & Charybdis Sicula contorquens freta,
Minus eſt timenda, nulla non melior fera eſt.

Virtutes, vt Cicero pro Deiotaro. *Deiotarus.*

Deiotarus (inquit) non eſt ſaltator, quare? Omnes ſunt in eo regiæ virtutes: quod te Cæſar, non ignorare arbitror: ſed præcipuè ſingularis & admiranda frugalitas: etſi ſcio hoc verbo Reges non laudari, frugi hominem duci non multum habet laudis in rege: fortem, iuſtum, ſeuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ ſunt Regiæ laudes.

Vitia, apud Salluſtium,

Arguitur affectaſſe dominatum Catilina. quid mirum? nobili genere natus fuit: ingenio malo, prauóque. Huic ab adoleſcentia bella inteſti- *Catilina.*

na, cædes, rapinæ, diſcordia ciuilis, grata fuere, ibique iuuentutem ſuam exercuit, patiens corpus inediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quàm cuiquam credibile eſt: animus audax, ſubdolus, vanus, cuiuſlibet rei ſimulator, atque diſſimulator, alieni appetens, ſui profuſus, ardens in cupiditatibus, ſatis eloquentiæ, ſapientiæ parum, vaſtus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat.

Præclaræ coniecturæ, & dignæ Salluſtio.

In corpore verò, ad confirmandam voluntatem faciunt valetudo, forma, vires, ætas, ſexus, &c.

Corporis forma ad probationes facit.

Forma, inquam, facit coniecturam morum; etſi ea non ſatis firma eſt, quin ad ornandum potiùs quàm ad probandum valet. Vſurpauit tamen Cicero, & Sidon. Apoll. Gnatonem ſigniferum eſſe omnis turpitudinis oſtendit, vel ab ipſa corporis figura, quam egregiè deſcribit.

Vires, & ætas: vt Penelope, Laërtes, & Telemachus, vim inferre procis non poſſunt: nam canunt apud Ouidium:

Tres ſumus imbelles numero, ſine viribus vxor,
Laertéſque ſenex, Telemachúſque puer.

Addit etiam nomen aliquid, & inſtitutio, & genus, & vitæ conditio, à quibus ducenda quoque argumenta docent Cicero & Hermogenes: vt ſi dicamus quempiam Caldum vocari, quòd repentino ac temerario ſit conſilio, & oſtendamus apud quos, & à quibus educatus, & eruditus fuerit, quibuſcum viuat, vel vixerit, quo more domeſtico.

Ex fortuna ducuntur argumenta, cùm oſtenditur quiſpiam ſeruus, vel liber, vel diues, vel pauper, vel nobilis, vel ignobilis, vel priuatus: vel cum poteſtate, vel doctus, vel indoctus.

Ad externa ſpectant locus & tempus, quorum opportunitas comes eſt factorum.

Hæc ergo in genere ſpectantur, locus, tempus, occaſio, facilitas, facultas: in loco opportunitas, in tempore longinquitas, in occaſione facultas, in facultate copia & poteſtas.

Deinde videndum eſt, quid adiunctum ſit negotio: hoc eſt, quid maius, quid minus, quid ſimile, ex quibus coniectura quædam ducitur.

Quòd ſi ea quæ de perſona dicta ſunt, non fuerint in cauſa, hortandi erunt iudices, vt veterem famam hominis, non putent in cauſam peruenire; nam ea illum antea celaſſe vitia, nunc manifeſtò teneri.

Defenſionis methodus.

Defenſor autem primùm ſi poterit, nitetur, vitam eius, qui poſtulabitur, demonſtrare honeſtiſſimam: id faciet ſi oſtendat aliqua eius nota & communia officia, in parentes, amicos, affines, neceſſarios, in rempubl.

Hæc ipſa magna cum orationis grauitate proponet, & illuſtrabit. Indignatio erit iuncta cum quæſtione, per quam miſerum facinus eſſe dicet, ac indignum, innocentem accuſari, cùm animus omni in vita fuerit à vitiis remotiſſimus. Sin autem in anteacta vita aliqua turpia erunt, aut falsò veniſſe in hanc exiſtimationem dicentur, aut ex aliquorum inuidia & obtrectatione, aut opinione falſa rumoris; aut neceſſitati, aut perſuaſioni, aut adoleſcentiæ, aut alicui non prauæ affectioni animi attribuentur.

At ſi nullo modo vitæ turpitudo aut infamia deleri poterit oratione, negare oportebit, de vita eius & moribus quæri, ſed de eo crimine cuius arguitur: quare, anteactis omiſſis, illud, quod inſtat, agi oportere. Hæc Cic. 2. de inuent.

Argumenta remota.

Iam ad probandum aſſumentur argumenta remota, quæ cùm foris petantur, arte tamen & induſtria oratoris, non mediocriter elucéſcunt.

[illegible]iuina, & [illegible]umana. cunt. Sunt autem partim diuina, partim humana.

[illegible]iuina. Diuina in ſex partiuntur, in oracula, auſpicia, vaticinationes, reſponſa ſacerdotum, haruſpicum, coniectorum, quæ fuſiùs proſequi nec eſt huius loci, nec inſtituti.

[illegible]eſtalis de [illegible]xo præci[illegible]tata non [illegible]ditur. [illegible]ſtitas tu[illegible]. Seneca Veſtalis caſtitatem probat, quòd ſtupri accuſata, & de ſaxo pręcipitata, illæſa permanſerit.

Concludit in hæc verba: *Damnata, deiecta eſt: abſoluta, deſcendit.*

Porrò, quæ Ethnici diuina teſtantur eſſe teſtimonia, apud Chriſtianos irriſa iacent, & contempta.

Nullus igitur horum vſus: nobis ex Eccleſiæ authoritate, orthodoxorum ſententiis & probatis miraculis, omnis teſtimoniorum diuinitas accerſenda. Fuit apud antiquos conſuetudo, quam nunc aliqui ſuperſtitioſè retinent;

Argumenta petere facti, vel infecti, per ignem, & aquam.

Nam & Germani ſpuriam prolem explorabant per Rhenum; quem idcirco Nonnus ποταμὸν ζηλόγαμον nominat: & apud Heliodorum, Theagenis & Charicleæ virginitas per ardentes prunas tentatur: de quibus probationibus agit Demetrius Chartophylax, Chomatenus.

Per prædictiones, per ſortilegia, per μονομαχίαν, per obiectum cadaueris: ſed hæc partim vetita, partim non ſatis certa.

Nam (quod ad cadauer attinet) idipſum præſente percuſſore, ſanguinem emittere aiunt, & perſæpè res eſt comprobata: itaque hoc indicium quidam magni faciunt, vt Boëtius, deciſ 116. & Plancus de iudiciis: Alij tamen, & graues authores, non ſatis eſſe cenſent, ad reum quæſtioni ſubiiciendum, niſi alia accedant, vt fama, minæ, inimicitiæ.

Legendus eſt Delrio, diſquiſitionum magicarum, lib. 4. Quidam miraculo tribuunt, quidam caſui, alij meliùs referunt ad antipathiam, ex vehementi odio occiſi in interfectorem; quod qualitatem arcanam impreſſerit corpori, cum cadauere permanentem: ad quod videtur referendum illud Lucretij;

Inde petit corpus, mens vnde eſt ſaucia amore.
Namque homines plerumque cadunt in vulnus, & illam
Emicat in partem ſanguis, vnde icimur ictu:
Et ſi comminus eſt, hoſtem ruber occupat horror.

In quo amantis & mortui eſt comparatio: vt enim ille rem amatam appetit; ſic & mortuum corpus rem inuiſam impetit.

Sic habet Lem. lib. 2. de occultis naturæ miraculis, cap. 7. Langius ep. 40. Pictorius, dialogo 9. Gemma lib. de characteriſmis, c. 6. & hæc de iſtis iudiciis ſufficiunt.

Humana ſunt, quæ ſpectantur ex auctoritate, & voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expreſſa, in quo ſunt ſcripta, pacta, promiſſa, iurata, quæſita: atque in eo quæſtionis coniecturalis genere, maximè teſtes & quæſtiones adhiberi ſolent. *Argumenta remota, humana.*

Teſtes debent eſſe graues, conſtantes, honeſti, & (vt breuiter dicam,) ſine affectu: contrà reiiciuntur, ſi natura vani, ſi leues, ſi cum ignominia, ſi ſpe, ſi metu, ſi iracundia, ſi miſericordia impulſi, ſi præmio, ſi gratia adducti.

Quæſtionum fidem hæc attenuare ſolent, quòd dolorem fugientes multi in tormentis ementiti, perſæpe mori maluerunt falſum fatendo, quàm inficiando dolere.

Quòd multi etiam ſuam vitam neglexerint, vt eos, qui his chariores quàm ipſi ſibi eſſent, liberarent.

Alij autem, aut natura corporis, aut conſuetudine dolendi, aut metu ſupplicij, aut mortis, vim tormentorum pertulerint, cùm eſſent maleficio infect.

Alij emitti ſunt in eos quos oderant

Hæc ex Cicerone ſatis fuerit delibaſſe; Nam pleniorem iſtius rei cognitionem ad praxim iudiciorum remittimus.

Accuſator, quaſi haſta in manu poſita, inſtabit, coniecturas omnes ab animo, corpore, externis, conglobatas exponet: nihil tamen conſectabitur moroſiùs.

Contrà, reus oſtendet hæc argumenta veriſimilia, non propriæ notæ, dubia, incerta, in opinione fundata, omnia in multis aliter atque aliter eueniſſe, nihil eſſe tam miſerum quàm hominis ſalutem inconſtantiæ committi.

Exemplum huiuſcè quæſtionis luculentum eſt in Palamede apud Gorgiam Leontinum: cuius ego partem in confutatione Latinam feci, quòd præclarum mihi videretur eloquentiæ monumentum Gorgiæ illius Leontini oratio, qui ſtatuâ ex auro ſolido, propter facundiam donatus eſt: Ad hæc præſtat legere Philotam Quinti Curtij, libro ſexto.

Status finitiuus, & de eius tractatione.

DE hoc ſtatu diximus in artificio orationis: fit cùm quæritur quid ſit res, & quo nomine afficienda? An ſacrilegus Diogenes, qui deunculi idolum ligneum rapuit de triuio, vt ſibi coqueret cœnam?

Diogenis factum inſigne.

M. Tullius breuiter ſic explicat, lib. 3. de Oratore.

Definitionis autem ſunt diſceptationes, vt, cùm quæritur, quid in communi mente quaſi impreſſum ſit, vt ſi diſſeratur idne ſit ius quod maximæ parti ſit vtile: aut cùm quid cuiuſque ſit proprium, exquiritur, vt ornatè dicere propriúmne ſit oratoris, an id etiam aliquis præterea poſſit: aut cùm res diſtribuitur in partes; vt ſi quæratur, quot ſint genera rerum expetendarum: aut cùm quæ forma, & quaſi naturalis nota cuiuſque ſit, deſcribitur, vt ſi quæratur auari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi, ex quo intelligas, notiones, notationes, definitiones, diſtributiones, deſcriptiones, hunc locum tum fulcire tum ornare.

Primus ergo accuſatoris locus erit, nominis, cuius de vi quæritur, breuis, aperta, & ex hominum opinione deprompta definitio; vt ſi accuſetur Flaminius læſæ maieſtatis, quòd filium magiſtratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio:

Maieſtatem minuere, eſt aut de amplitudine, aut populi poteſtate; aut eorum quibus populus poteſtatem dedit, aliquid derogare.

Hoc ſi breuiter eſt poſitum, pluribus eſt verbis & rationibus confirmandum, & ita eſſe, vt deſcripſeris, oſtendendum: Deinde ad id quod definieris, factum eius, qui accuſabitur, adiungere oportebit, & ad hypotheſim gradum facere.

Erit & infirmanda aduerſariorum definitio: ea autem infirmabitur, ſi falſa demonſtrabitur ex conſuetudine, & opinione hominum, à turpi ab inutili, &c. Sed quoniam quæ ad definitiones attinent, libro quarto ſunt explicata, nunc pluribus inculcandum non puto.

Status qualitatis.

CVm facto, & facti nomine conceſſo, vis, & natura, & genus negotij ipſius quæritur; conſtitutionem generalem appellamus, inquit Cic 2. de inuent. quæ duplex eſt, Negotialis & Iuridicialis.

Negotialis eſt, quæ in ipſo negotio iuris ciuilis habet implicitam controuerſiam; vt, quidam pupillum hæredem fecit; pupillus antè mortuus eſt, quàm in ſuam hæreditatem veni-

ret; de hæreditate ea quæ pupillo venit, inter eos qui patris pupilli ſecundi ſunt, & inter agnatos pupilli, controuerſia eſt.

Iuridicialis eſt, in qua æqui & iniqui natura, & præmij & pœnæ ratio quæritur. Iudicialis ſtatus duæ ſunt partes, vna abſoluta, altera aſſumptiua: Abſoluta, quæ factum, vt ex ſe legitimum tuetur, ab Hermogene dicitur accuſatio rei cuiuſdam, tanquam obnoxiæ, quæ tamen omni noxa ſoluta videri poteſt, à Cicerone relatio nominatur, 2. de Inuent.

Ea eſt, cùm reus (inquit) quod agitur, confeſſus, alterius ſe inductum peccato, iure feciſſe demonſtrat. Sic Horatius occiſis tribus Curiatiis, & duobus amiſſis fratribus, domum ſe victor recipit: is animaduertit ſororem ſuam de fratrum morte non plorantem, ſponſi autem nomen appellantem audiuit cum gemitu; & lamentationem indignè paſſus, virginem occidit. Accuſatur.

Abſoluti ſtatus partes, quas ex Curio Fortunatiano ſuprà, in quatuor capita diſtinximus, ab aliis ita enumerantur, natura, lex, conſuetudo, iudicatum, æquitas, pactum: quæ ſi in cauſa oſtendat, abſoluitur reus, vt accuſatur Cereas, quòd Bambalionem nocturnum furem occidit, factum legitimum probat.

A natura, quæ docet vim vi repellendam.

A lege, quæ ſic habet: *Si nox factum furtum eſsit, ſi in aleis occiſit, iure cæſus eſto.*

A conſuetudine: Hoc à natura expreſſum, à lege confirmatum, omnis ſæculorũ memoria ſeruauit, omnium gentium inſtituta tenuerunt.

A iudicato: in ſimili cauſa abſolutus eſt Fannius, in quo iudicum auctoritas, & par ratio circumſtantiarum plurimum valet.

Ab æquitate: ſi vita noſtra in aliquas inſidias, in vim, in tela inimicorum incidit, omnis honeſta ratio quærenda eſt expediendæ ſalutis.

A pacto: ſi contra datam fidem fecerit accuſator.

Aſſumptiua eſt, quæ colorem ſumit ad factum excuſandum, cætero qui malum.

Color autem apud Rhetores eſt, quicquid ad excuſationem facti aſſumitur, quod eius rationem immutat, vt purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, comparationem, conceſſionem.

Remotio omnem culpam remouet, & in alium transfundit, vt Vlyſſes apud Homer. Iliad. α. verberans Therſitem, reus citatur, non diffitetur, ſed impudentem muſcam, & Regum obtrectatorem ſe verberaſſe dicit, qui minimè tolerandus fuerit.

Comparatio, factum aliquod deterioris comparatione, quod alioqui faciendum fuiſſet, minuit: vt lex Solonis ſanxit, ἐὰν μὴ τὶς τρέφῃ τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔστω, *ſi quis non nutriuerit parentes, infamis eſto.* Aliquis alimenta denegauit patri, excuſat ſe, quòd, cùm aut patri aut coniugi fame pereundum eſſet, vxoris ſalutem vitæ parentis antepoſuerit.

Conceſſio factum concedit, & malum fatetur, ſed minuit ab adiunctis.

Purgatio, cùm reus ſe aliquis vi impulſum ad crimen, oſtendit: eius partes ſunt neceſſitas, fortuna, permotio.

Neceſſitas, vt mater Hieroſolymitana necauit filiolum, ſed furore & fame ſtimulante, peſſimis omnino dominis. *Ioſephus.*

Fortuna, pœdagogus Crœſi filio admotus, venabulo feram appetens, alumnum transverberat: caſu factum diluit apud Regem, & certè ita diluit, vt, quod teſtatur D. Baſilius, à Crœſo abſolueretur. *Herodot. D. Baſil. in epiſt.*

Permotio, quæ à Cicerone, 2. de Inuent. dicitur impulſio, & ratiocinationi opponitur; vt, Achilles diſtricto gladio inſilit in Agamemnonem,

ſed in eo æſtu qui deſcribitur ab Homero, amoris & furoris, omnium impotentiſſimo.

Μανδὸς α.

Deprecatio malum malefactum admittit, nec excuſationes multas quærit, ſed ignoſci petit.

Rationes ignoſcendi, ſunt, rei nobilitas, virtus, anteactæ vitæ innocentia, officia in rempubl. ſpes futurorũ, minimum periculum in ignoſcendo, honeſtas in venia, ſi concedatur.

Hic locus dicendi ampliſſimus, & vbi flexanima illa eloquentia vires ſuas exerit, & motus excitat.

Nunc de variis generis iudicialis orationibus videamus.

DE ACCVSATIONE.

CAP. XXXII.

PRimum omnino, eundémque frequentiſſimum in genere iudiciali locum obtinent accuſationes, & defenſiones; de quarum artificio iuuat hìc nonnihil ſubmonere.

Accuſator differt à calumniatore.

Accuſatio, cùm ſit rei coram iudicibus delatio, ritè ſeruatis iudiciorum formulis, honeſta debet eſſe, & grauis: neque enim idem eſt accuſator, ac liuidius quiſpiam calumniator: qui cùm veris criminibus innocentis famam nullatenus aſpergi videat, maledicendi rabie ficta conquirit, quibus peſſumdet innocentiam.

Cicero pro Cælio.

Accuſatio (inquit Cicero) crimen deſiderat, alioqui mala & nugatoria futura eſt.

Nec ſatis, bonum aut commune aut priuatum ſpectare debet; quo conſilio ſi deſtituta ſit, in vitia inuidiæ, odij, perfidiæ, facilè prolabitur. Quamobrem & ſpectata communi vtilitate, multos olim Reſp. Romana probauit accuſatores, & ad hæc ſtudia, iuuenum non raro aluit induſtriam, vt inuidioſa optimatum potentia, ab iiſdem telis accuſationis circumuenta, vel infringerentur, vel hebeſceret.

Facilè (inquit Cicero) omnes patimur eſſe quamplurimos accuſatores: quòd innocens, ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt: nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt.

Vtilius eſt autem abſolui innocentem, quàm nocentem, cauſam non dicere.

Accuſatores comparantur cum Anſeribus & Canibus.

Sic anſeres & canes aluntur in Capitolio, vt ſignificent ſi fures venerint; at fures internoſcere non poſſunt; ſignificant tamen ſi qui noctu in Capitolium venerint; & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ eſt cautior. Quòd ſi luce quoque canes latrent, cùm Deos ſalutatum aliqui venerint, opinor iis crura ſuffringantur, quòd acres ſint, etiam tum cùm ſuſpicio nulla ſit: ſimillima eſt accuſatorum ratio. Alij (inquit) anſeres ſunt, qui tantummodo clamant, nocere non poſſunt; alij, canes, qui & latrare & mordere poſſunt, qui ſi latrent ſine ſuſpicione, & deferant crimina, nec dicere poſſint, aut quare, aut quomodo; ſunt omnino reprimendì.

Verùm, quia difficile eſt in iſtis accuſationibus tenere modum; poſtquam accuſatoribus honos & præmium aliquod eſſe cœpit, tanta fuit accuſandi rabies, vt nulla ſatis munita videretur aduerſus improborum linguas innocentia. Quæ ratio effecit, vt à prudentibus Imperatoribus iſta accuſandi licentia cohiberetur, & delatores, quo nullum peſtilentius hominum genus, grauiſſimis pœnis ſubiicerentur.

Quamobrem, accuſandi prouincia viris præſertim moderatis ſuſpecta ſemper & odioſa viſa eſt, & defenſio quidem (vt ait Tullius) laudabilior: accuſatio tamen perſæpe probata eſt. Habet autem pondus ſuæ authoritatis, cum legitimè tractatur; & primum quidem ea quæ ad accu-

Accuſatoris ſinceritas

ſandum deſcendit perſona, non aliqua venali aut ſanguinaria eloquentia videtur in rei miſerias inuehi, non inuidia, non odio, non ſpe præmiorum ad accuſandum rapi, ſed oppreſſæ innocentiæ miſericordia, improbitatis odio, communis vtilitatis ratione. Hoc omnes profiteri, ſi non æquè præſtare, ſolent accuſatores; & quæ huiuſmodi ſuſpicio ſubeſſe poſſit, hanc primùm conantur eleuare. Nec aliò ſpectat hoc Ciceronis exordium:

Si quis veſtrûm (Iudices) aut eorum qui adſunt, fortè miratur, me, qui tot annos in cauſis iudiciiſque publicis ita ſum verſatus vt defenderim multos, læſerim neminem: ſubitò nunc mutata voluntate, ad accuſandum deſcendere; Is, ſi mei conſilij cauſam rationémque cognouerit; vnà & id quod facio probabit: & in hac cauſa profectò neminem mihi eſſe præponendum actorem putabit.

Deinde fusè narrat & amplificat iuſtiſſimas cauſas, quibus ipſe ad hanc accuſationem fuerit adductus. Sed non opus eſt in ſingulis accuſationibus tanto ambitu orationis, præſertim vbi quis patronus ex officio & conſuetudine facit, reus ita nocens eſt & infamis, vt tacitè probetur omnibus eius delatio.

Secundò, valdè ſpectanda occurrit, qualis ſit res, perſona, & quibus accuſetur criminibus.

Amplificare omnia, puerorum. Puerorum eſt omnia temerè augere, in omnibus eſſe nimios. Itaque & leuiculos plerumque errores, non ſecus ac grauiſſima quæque crimina inſectantur, & exclamant in nugis: *O facinus inauditum! ô ſcelus in extremas terrarum oras deportandum!*

Longè aliter prudentes accuſatores faciunt; qualis reus in iudicium veniat, conſiderant, timidè incedunt in lubrico, rationem habent dignitatis, & nobilitatis, conſulunt, affinium, qui reo ſanguine coniuncti ſunt, honori; non temerè quidpiam & declamatoriè profundunt, notant crimen, deſignant circumſtantias, teſtimoniis conuincunt, de re videntur, non de homine, dicere. At ſi perſona infamis eſt, & laborat grauitate ſcelerum, tunc grauiores aculeos exerunt eloquentiæ.

Tertiò notandum eſt in modo & ratione agendi, non eam meliorem eſſe accuſationem, quæ multas criminum exaggerationes contineat. Quot putas eſſe in Verrinis luſus & excurſiones ad pompam, quas Cicero non dixit in iudicio, ſed poſteris ſcripſit, ad nomen potiùs eloquētiæ, quàm ad Verris damnationem? ſi enim in ſingulis criminibus amplificandis tantum temporis impendiſſet, multa illi neceſſariò prætermittenda fuiſſent, quæ ad cauſam maximè attinebant. Quid igitur fecit? acutè crimina collegit, ſtrictè expoſuit, tabulas protulit, teſtes expediuit. Hæc planè ſunt arma ferrea, quibus Verres ceſſit, neſcio an iſtis aureis oppreſſus: certè non tam ſubitò conuictus fuiſſet.

Quartò, magna ars accuſatoris, dilucidè narrare, robuſtè confirmare, abſtinere leuiculis argumentis, quæ prima aggreſſione refelli manifeſtè poſſint: ex quibus & aliorum fides non ſine damno periclitetur. *Accuſatoris officium.*

Magnum pondus obtinet oratio, vbi non tantùm furem & homicidam clamat, ſed quare & quomodo, manifeſtis addicit argumentis.

Quintò, callidum eſt accuſationis genus, vbi cùm acriter & multis criminibus vrgeas, dicas tamen te plurima modeſtiæ cauſa prætermittere: hoc lucrari ex tua moderatione eum, vt minùs videatur ſceleſtus quàm ipſe ſit. Parcendum auribus iudicum, conſulendum verecundiæ: Hominem ea admiſiſſe, quæ à verecundo aduerſario audire non poſſit.

Quòd ſi nauiter impudens fuerit in patrando, te in commemorando minùs verecundum fieri non debere.

Deinde quæ dicas, molliter & frigidè neceſſitate actionis adductum dicere te oſtendas: Hæc ſpecies modeſtiæ, eſt apud graues perſonas ad perſuadendum efficax.

Accuſatori cauendum à ſanguinaria volũtate expromenda.

Sextò, nunquam ſanguinaria voluntas expromenda eſt: numquam capto & vndique circumuento, muliebriter inſultandum: fit enim plerumque, vt odium quod cupimus accendere, cùm vehementior fuerit rei calamitas, deferueſcat, & viciſſim locum miſerationi cedat. Itaque & acres etiam accuſatores ſignificant ſe non hominis cruorem ſitire, qui ab omni crudelitate ſint alieni, ſed dolere quòd reus ſe in eos laqueos conieceꝛit, vt niſi cum maximo legum & reipubl. detrimento ſaluus eſſe non poſſit.

Penè illi expedire vt quamprimum damnetur, vt moriatur, & commune odium expiet. Alia tamen ratio eſt, vbi & molliores timentur iudices, & valde infamis ac ſceleſtus eſt reus; tum enim grauia quæque atrociter commemorantur, & impunitas futura licentia exaggeratur, vt nullum ei pateat effugium.

DE APOLOGIA, & Purgatione.

CAPVT XXXIII.

Apologia, ſiue purgatio, defenſio eſt, quæ accuſationi opponitur. Hæc pro perſonarum, rerum, & argumentorum ratione varia & multiplex eſſe ſolet.

Etenim, ſi qui ſe purgare conatur; eſt nocens, & acerrimum habet accuſatorem, grauior ei naſcitur & operoſior defendendi ratio. Itaque vbi res manifeſtiſſimis tenetur indiciis, iuua: facti excuſationem à variis, quæ in rem cadere ſolent, circumſtantiis potiùs aggredi, quàm fruſtra inficiando laborare.

At verò ſi innocens eſt, qui accuſatur, & cum calumnia futura eſt concertatio, *potentiſſimum defenſionis telum eſt innocentia.*

Innocentia telum potiſſimum.

Et vix vllus inuenietur tam callidus in ſutelis calumniator, qui ſaltem aliquando non impingat. Nam mendacia, vt præclarè dictum eſt ab antiquo poëta, cauda vt plurimum nigrant, & in extrema ſui parte falſa deprehenduntur.

Apologia ſus apud Principes

Magna autem eſt habenda perſonarum & rerum ratio. Nam ſi Apologia habenda eſt ad Reges, & Principes, qui errore communi inducti, & ab improbis calumniatoribus decepti, in nos fuerint iniquiores, quàm eorum dignitas poſtulabat; non ſunt temerè conuitiis irritandi, ſed miti potiùs veritate & prudentia de rebus edocendi, quò agnita grauitate aduerſariorum, fraudibuſque detectis reſipiſcant, & noſtris ſint partibus in poſtremum æquiores.

Tum verò maximè hæc lenitas, vel potiùs quædam minimè fucaræ orationis maieſtas requiritur à Chriſtianis, & religioſis perſonis, vt ipſi moderationis quam profitentur, præ ſe ferant documentum. Quæ ratio præclarè ab Athenagora & Iuſtino in Apologiis inita eſt; numquam enim non honorificè Imperatores, & Senatum appellant: & ille quidem modo μεγάλυς βασιλέων, modò μεγίςοις, φιλανθρώποις, καὶ φιλομαθεςάτοις, maximos, humaniſſimos, eruditiſſimos nominat; hic ſacrum ſenatum, ἱερὰν σύγκλητον, atque omni conuitio abſtinentes, robuſtis agunt rationibus: qui certè modus efficax eſt, & potens.

Senatus ſacer.

Alius eſt acrior, & magis aculeatus, qui ad improbos & virulentos calumniatores coërcendos adhibetur; qui, vt ſunt ceruicoſæ cuiuſdam

audaciæ, leuioribus remediis ſanari minimè poſſunt: ſed vt tigres Muſica, ita illi ſuauitate orationis efferantur.

Tales ſunt Hæretici, Eccleſiæ nomini & religionis ordinibus perinfenſi, quos Eccleſiaſtici ſcriptores, & viri ſancti, non molli brachio tractare ſolent. Talis fuit ille Appion, qui cùm in antiquam Iudæorum religionem ſtomachum petulãter eructaſſet, multa de Moyſe & Patriarchis peſſimè fabulatus, à Ioſepho acri & neruoſo ſcriptore non ſegniter carpitur, & confutatur. Nec molli ſtylo Græcos φιλογέλωτας & φιλοπαίγμονας; Chriſtianæ ſcilicet religionis deriſores, excipit Theodoretus, aut Iulianum mellitis verborum globulis perfundit Nazianzenus: ſed in Dei cauſa faces orationis ſpirant, quas ardor ſpiritus in iſtis argumentis ſuggerit.

ologia thodus. Ordo autem, & diſpoſitio Apologiæ talis eſt: Præmitti ſolet exordium, in quo defenſionis iſtius ratio affertur, & nonnulla de rei circumſtantiis delibantur; quibus ad confutationem fiat apparatus.

Mox ipſa refutatio ſuccedit, potiſſima pars Apologiæ. in qua inſtituenda triplex fermè diſpoſitio ſeruatur.

logia ſitio ex. Alij enim ex tota accuſatione certa ſibi ac præcipua capita confutanda præſtituunt, quibus eneruatis, tota facilè aduerſariorum corruat oratio

Sic Athenagoras Apologiam in tria capita totam diuidit, & proponit, his verbis; τρία ἐπιφημίζουσιν ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα, Θυέστεια δεῖπνα, Οἰδιποδείους μίξεις. Trium flagitiorum infamis rumor de nobis ſpargitur: impietatis, Thyeſtæarum epularum, concubitus inceſti. Quæ ſi vera ſunt, poſtulat, vt Chriſtianorum gens funditus exſcindatur: ſin falſa, ſit apud Imperatores veritati locus, & innocentiæ perfugium.

Mox ſingula crimina diſcutit, & refellit. Ad ſummum perorat à prolixo Chriſtianorum in Imperatores ſtudio, & obſeruantia, his verbis:

Περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας εὐχόμεθα ἵνα παῖς μὲν παρὰ πατρὸς, κατὰ τὸ δικαιότατον, διαδέχηται τὴν βασιλείαν, αὔξην δὲ καὶ ἐπίδοσιν ἡ ἀρχὴ ὑμῶν πάντων ὑποχειρίων γιγνομένων λαμβάνῃ. τοῦτο δὲ ἐϛὶ καὶ πρὸς ἡμῶν, ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγοιμεν, αὐτοὶ δὲ πάντα τὰ κεκελευσμένα προθύμως ὑπηρετοῖμεν. *Athena. in Apol. Chriſtiani quid pro imperatoribus precari ſoliti.*

Nos enim pro imperio veſtro preces ad Deum fundimus, & vt filius (quod iuſtiſſimum eſt) in regno olim parenti ſuccedat, vtque imperium veſtrum magis magiſque ſemper augeantur. Denique omnia vobis ex animi ſententia eueniant, oramus; quòd & nobis ſalutare fuerit, vt quietam tranquillámque vitam degentes, vobis interim ad quælibet imperata deſeruiamus.

Hæc ratio apta eſt, cùm diuiſio commodè fieri poteſt. Nam & oratio ſolutiorem habet tractum, & maiorem lucem perſpicuitatis. At vbi ab accuſatore multa & minuta per totam orationem ſparſa ſunt, quæ tamen refelli oporteat, pugnandum eſt cæſim; ex quo quidem fit oratio magis abrupta: non minus tamen habet neruorum.

Hanc viam iniit Ioſephus aduerſus Appionem: cùm enim ille minutis fabulis accuſationem referſiſſet, de Moyſe Heliopolitano, Sabbatoſi, Zabido, & ſimilibus, multa commentus; Apologeticus ex vno in aliud per abruptum ſalit; quamquam non ſine tranſitionum artificio, quæ res in eo genere difficilis eſt.

Proponit autem breuiter aduerſarij calumniam, totam vim contrahens in pauca, deinde ſi leuis eſt, irridet; ſi quid habere videtur probabilitatis, infringit hoc modo:

Ioſeph. l. 2. aduerſ. Appion.

Ἀκοῦσαι δέ φησι τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι Μωσῆς ὁ Ἡλίου πολίτης, δηλονότι νεώτερος μὲν ὢν αὐτὸς, ἐκείνοις δὲ πιστεύσας, τοῖς διὰ τὴν ἡλικίαν ἐπισταμένοις αὐτὸν, καὶ συγγενομένοις.

Accepiſſe autem ſe dicit à maioribus natu, Moyſen Heliopolitanum, ſcilicet ipſe iunior, ſed his fidem habens, qui per ætatem illum familiariter nouerant.

Deinde huius calúniæ vanitatem explodens: Et de Homero quidem poëta, quamuis Grammaticus non poſſet quænam ſit eius patria, certò affirmare, neque de Pythagora tantum non heri, nudius ac tertius nato: De Moſe verò tam multis annis illos præcedente, tam facilè decernit, credens ſeniorum narrationi: vnde manifeſtè illum mentiri apparet.

Quin & temporum ratio, quibus Moſem ait eduxiſſe leproſos, & cæcos, & claudos, bellè concinit iuxta Grammaticum hunc diligentiſſimum, & cæt. Ita ſingula perſtringit, & eludit.

Hoc idem præſtat M. Tullius in Apologia quam pro ſe habet ſecunda Philippica, vbi Antonij argumenta, quaſi minuta ſagittas, curſim infringit, vt,

Cicero 3. Philipp.

Contra rem ſuam veniſſe me neſcio quomodo queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum pro familiari & neceſſario meo? Non venirem contra gratiam, non virtutis ſpecie ſed ætatis flore collectam? Non venirem contra iniuriam, quam iſte interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit, non iure prætorio?

Deinde ſalit in aliud:

At enim te in diſciplinam meam tradideras: Nam ita dixiſti: Domum meam ventitaras: Næ tu ſi id feciſſes, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ conſuluiſſes: ſed nec feciſti, nec ſi cuperes, tibi per C. Curionem facere licuiſſet.

Apologia tertius modus.

Tertius apologiæ ſeu purgationis modus eſt ſcriptis codicibus aptior, quàm pronunciatis orationibus; vbi non tantùm aduerſariorum ſenſus referuntur noſtris comprehenſi ſententiis, ſeu ipſamet eorum verba commemorantur, diſcutiuntur, minutatim confutantur. Hanc methodum ſequuti ſunt Baſilius in Eunumium, Cyrillus in Iulianum.

DE INVECTIVA.

CAPVT XXXIV.

Etſi ad demonſtratiuum genus magis pertinere videtur inuectiuæ tractatio; quando tamen huic generi frequẽter immiſcetur, & à nonnullis in eo collocatur ordine, non pigebit hîc aliqua de eadem adſcribere. Quod apud poëtas eſt ſatyra, hoc fermè apud oratores inuectiua oratio, ſcilicet mordax, & ad perſtringendos hominum mores accommodata. Differt ab accuſatione, quòd hæc fori cancellis concludatur, illa extra fori ſepta voliter; hæc damnationem rei intendat, illa notam potiùs ſpectet infamiæ: Hæc modum & ordinem teneat magis temperatum, illa furore quodam ingenij, & orationis impetu potiùs rapiatur.

Inuectiua vt differt ab accuſatione.

Inuectiua duplex.

Duplex eſt autem inuectiua; vna in homines, altera in vitia. Quæ hominum, priuatarum ſcilicet perſonarum, ſpectat infamiam, numquam temere vſurpanda eſt, niſi tales ipſi ſint qui exagitantur, vt in ſummam deſperationem prolapſi, & apud omnes infamia notatiſſimi, nullum bonæ ſpei locum reliquerint.

Hæc enim plerumque in eos aſſumuntur tela, qui viuos & mortuos vulnerent, & ex eorum infamia terrorem aliis, vitiorúmque odium ſempiternum inurant.

Hac mente D. Nazianzenus in Iulianum, D. Hilarius in Conſtantium pro Catholica religione ſunt inuecti.

Qui

Qui verò priuata ſolent odia per maledicos ſtylos in principes viros eructare, parum aliis proficiunt, ſibi plurimum nocent.

Ridenda poemata malo,
Quàm te conſpicuæ diuina Philippica famæ,
Volueris à prima quæ proxima.

Altera, quæ in hominum mores & deprauatę vitę licentiam inuehitur, vtilior eſt & melior. Conſtat autem ex philoſophię præceptis, & altiſſimę diſciplinæ oraculis, quæ vi & robore amentatæ cuiuſdam orationis altiſſimè defiguntur in pectora.

Rurſus alia inuectiua, vt Satyra Comica plus habet ſalis, & moralis vrbanitatis, etiam dum vitia perſtringit, haud obſcurè depingit. Qualia nimis multa ſunt in Petronij Satyrico. Alia prorſus acris & generoſa eſt, fluens ex ſublimi ſapientia, nihil comicum, nihil leue & ludicrum affectans; ſed tota in carpendis moribus poſita. Extant certè nonnulla in ipſo Arbitro præcelſa, & inuectiuis maioribus digna. Qualia ſunt iſta : *[margin: Inuectiua duplex.]*

Et quis mihi hanc ſolitudinem impoſuit? adoleſcens omni libidine impurus, & ſua quoque confeſſione dignus exilio, ſtupro liber, ſtupro ingenuus, cuius anni ad teſſeram venerũt; quem tamquam puellam conduxit etiam qui virum putauit.

Quid ille alter die, qui tanquam togæ virilis togam ſumpſit, qui ne vir eſſet à Matre perſuaſus eſt, qui opus muliebre in ergaſtulo fecit, qui poſtquam conturbauit, & libidinis ſuæ ſolum vertit, reliquit veteris amicitię nomen, & proh pudor! tamquam mulier Sequuteleia, vnius noctis tactu omnia vendidit? Hæc in perſonam. At in mores grauiter & ſententioſe.

Nemo cœlum putat, nemo iuſiurandum ſeruat? Nemo Iouem pluris facit: Sed omnes opertis oculis bona ſua computant.

Quod verò ad ordinem & diuiſionem attinet, ſi iuſta eſt inuectiua in hominem, tum eodẽ filo pertexitur, quo vituperatio : vel enim vitam inſpicit à puero, perſtringitq; ſingula, magna orationis libertate, & toto amplificationum apparatu, vel certis inſtat capitibus, & vitiis, quæ ſibi exagitanda propoſuit, vt ex orationibus Demoſthenis in Ariſtogitonem, Ciceronis in Antonium, Piſonem, Catilinam, Vatinium, licet agnoſcere. *[margin: Inuectiuæ ordo.]*

Ferax eſt iſtud & procliue argumentum, nec ei qui per iſtas repſerit orationes, deeſſe forma dicendi poteſt. quòd ſi inuectiua obiter tantùm aſſumitur, tractatur vt amplificatio per certa argumenta & figuras, quæ ad intimos ſenſus vellicandos plus habeant virium.

DE OBIVRGATIONE,

CAPVT XXXV.

Obiurgatio differt ab Inuectiua, quòd hæc ſit aduerſus inimicos, illa dilectos etiam attingat. Hæc flagrans ſit & tonans, illa acris quidẽ ſępe, ſed longè moderatior: Ad ſummum hæc nocere vt plurimùm cupiat, illa prodeſſe. Eſt enim fermè obiurgatio, ſuperioris ad inferiorem, ob delicta quædam reprehenſio, ſpectãs emendationem eius qui arguitur. Vel igitur Imperatoris eſt ad milites, vel Principis ad ſubiectos, vel Paſtoris ad gregẽ, vel Præceptoris ad diſcipulos. *[margin: Obiurgationis & Inuectiuæ diſcrimen.]*

Quamobrem pro variis perſonis & ingeniis varia eſſe ſolet. Alij ita ſunt ad obiurgationes nati, vt vultu ipſo ad ſenilem tetricámque grauitatem compoſito, & tono vocis, cui plurimum ineſt ſiccitatis, increpationem ferant. Itaque haud multis egent ab obiurgandum artibus.

Mites perſonæ obturgationi minimè aptæ. Alij mitiore ingenio præditi, licèt multum in fingenda grauitate trutinandiſque obiurgationibus laboris impendant, ſparſa tamen naturæ ſuæ relinquunt veſtigia, ex quibus agnoſcuntur; & quicquid agant, minùs terrent, & timētur. Rurſus perſonæ, quę increpantur, aliæ ſunt duræ, ceruicoſæ, vecordes; apud quas niſi fremueris, *vt Pontem indignatus Araxes*, non magis proficies quàm ſi feſtuca chalybem perforare contendas.

Aliæ ſunt molli pauidóque ingenio; quas ſi vehementiùs terrueris, perditurus es. Quid, & quóue loco, & qua ratione agendum ſit, artifex eloquentiæ prudentia dictabit. *Obiurgationis methodus.* Hoc in vniuerſum de methodo dici poteſt. Primùm cùm obiurgatio ſit propter delictum, erratum ipſum ob oculos ponendum eſt, vt eius grauitate moueatur is qui increpatur. In quo magnæ eſt prudentiæ animaduertere, vt ſi leue ſit aut mediocre, nō nimis exaggerentur, maximè apud prudentes perſonas, quæ rerum momenta norunt ponderare. Tantum enim abeſt vt oratio plus habeat grauitatis, imò de authoritate multum deperdit, cùm leue aliquod delictum ſupra ſenſum communem & ſanam opinionem extollit: fit enim vt ficta & declamatoria credatur oratio, & minùs habeat ponderis in veris, quę creditur fictis delectari. At ſi grauius crimen eſt, certè cum dignitate orationis exaggerandum eſt, & iuuat aliquando in exordio vſurpare, quod Germanicus contra ſæuos & rebelles milites dixit apud Tacitum.

Obiurgationis aptū initium. Quod nomen huic cœtui dabo? Militeſne appellem, qui filium Imperatoris veſtri vallo & armis circūſediſtis? An ciues, quibus tam proiecta ſenatus auctoritas: Hoſtium quoque ius, & ſacra legationis, & fas gentium rupiſtis. *Cornel. Tacit. Annal l. 1.*

Ita igitur crimen diſertè proponendo ſatis exaggerat.

Re demum propoſita, quò grauitas facinoris pleniùs appareat, dilatatur à circunſtantiis rerum, locorum, temporum, perſonarum, & ſimilium, vt *Primáne, & viceſima legiones*: & in verbo πάθεσ eſt egregium; quia vterque ordo ſtrenuus antea, & fidelis, & ſummis beneficiis affectus fuerat. Mox commemoratis priſtinis decoribus, & cum pręſenti furore comparatis, *Egregiam duci veſtro gratiam refertis.*

Hîc appoſitè inſeritur plena grauis querimoniæ expoſtulatio, contra ingrati animi fœditatem. Mox ſuccedit comminatio: *Hunc ego nuntium Patri, læta omnia aliis è prouinciis audienti, feram?* Hic ordo ſatis eſt perſpicuus, & efficax. In modo cauendum ex maximè apud liberalia ingenia, ne quid ſit nimis clamoſum, iracundum, querulum, ſubinſulſum: Nam qui vehementiùs clamant, non plus aliquando proficiunt, quàm canes iſti latratores; & ſuam, ſi quam habent, auctoritatem exponunt ludibrio.

Quia verò fructus obiurgationis, eſt emendatio, temperandum eſt aliqua mellis particula, quicquid fuerit acrimoniæ, vt ingenia ad ſpem & amorem, tacitis ſtimulis proritentur.

Et id obſeruauit Tacitus in peroratione nobilis illius obiurgationis: *Tua, Diue Auguſte, cœlo recepta mens, tua, pater Druſe, imago, tui memoria, iiſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

Ad id verò conſequendum efficaciſſima res eſt, ſi qui obiurgatur, amari ſe, & amoris cauſſa obiurgari ſciat, tum condoleas, tum in partem oneris & pœnæ venias, tum priſtinæ virtutis recordatione titilles, ſpem eius emendationis habere te oſtendas, fructum & ſpeciem virtutis exhibeas, dura omnia, *Obiurgationis.*

& aſpera reluctanti futura proponas. Hæc animos flectunt, & inducunt, ſi modò dociles ſint & flexibiles.

At ſi parum moueantur, iuuerit aliquando per comminationem grauem & conciſam deſinere, quæ inſtar tonitru, terreat, & qua parte ſit erupturũ fulmen, cogitandum relinquat. Sed nos in eo genere Demoſthenis, ac M. Tullij, modum longè diuerſum antea notauimus; varia quoque exempla in characteribus orationis ciuilis expromemus.

DE EXPOSTVLATIONE, & Exprobratione.

CAPVT. XXXVII.

...oſtu- ...o quid?

EXpoſtulatio eſt grauis quædam quærimonia de accepta iniuria, quæ duabus fit partibus, expoſitione iniuriarũ, & petitione ſatisfactionis, vel tacita, vel expreſſa. Artificium huius orationis eſt primùm, vt non ſimus nimis queruli. *...s arti- ...im.*

Nam vitium eſt illiberalitatis, quod fermè in calamitoſis, pauperibus, pueris, & mulieribus, frequentius eſt. Sicut enim felicitas ſuperba eſt, ita querula calamitas, & omnis imbecillitas: Quæ de Ioue ipſo (vt ait Teophraſtus) queritur, non modo ſi non pluat, ſed etiam ſi ſeriùs. Hac labe infectos homines vitandos docet Seneca, illi qui tranquillam vitam degere velit.

Tri... & queruli ...i.

Præcipuè tamen vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſſa in querelas placet. Conſtet illi licèt fides, & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus, & omnia gemens. *...c l.i. ...tran.*

Accedit quòd ſæpius quiritando minùs proficiamus apud aures quæ iam ad huiuſmodi querelas obdurueruntnt.

Secundum eſt, vt querimonia, ſi modò grauis ſit perſonæ, nihil habeat nimis fractum, imbecille, & demiſſum.

Hoc enim muliercularum eſt. At quanto plus afficiunt, qui non ſunt in malis commemorandis ambitioſi; ſed multa ſe generoſo ſilentio ſupprimere oſtendunt, & ea ipſa, quæ commemorant, non ſua cauſſa dicere ſe, ſed honeſti, aut alienæ vtilitatis ergô profitentur?

Tertiũ, multùm afficit eximia quædam lux tolerantiæ, è qua appareat nos multa tuliſſe, multa noſtro ſilentio preſſiſſe, & propriis detrimentis ſanaſſe: Nunc quod inſtat, tantum eſſe vt diſſimulari non poſſit. *Tolerantiæ lux amabilis.*

Quartum, diligenter ſpectandum eſt cuius & apud quos ſit expoſtulatio, & ob quas iniurias expoſtulet. Si miſerorum eſt, & oppreſſorum apud ſuperiorem poteſtatem, ſolet eſſe miſerabilior, & verbis effuſior, qualis eſt illa Iudæorum apud Petronium præſidem, in Philone:

Λαλίστατον γὰρ ἄνθρωπος ἀτυχῶν: Alia ratio eſt cùm grauis perſona apud parẽ ſibi amicum expoſtulat, quem non cupit vlcerare, ſed ſanare: tunc enim generoſitatis plena debet eſſe querimonia, qualis ea eſt M. Tullij de Antonio, Philippica prima. Vide enim qua prudentia, quove artificio progreditur.

Pauca querar de heſterna M. Antonij iniuria, cui ſum amicus: idque nõ-nullo eius officio debere eſſe præ me etiam ſemper tuli. Ecce tibi initio pauca queſturum ſe pollicetur, odioſa enim querela muliebris: deinde quo temperamento præmunit? *Querelæ Ciceronis plena grauitatis.*

Cui ſum amicus. Iam exponit rem: Quid tandem erat cauſſæ, cur in Senatum heſterno die tam acerbè ſolus cogerer? Solus ne aberam? an non ſæpe minùs frequentes fuiſtis? An ea res agebatur vt etiam ægrotos deferri oporteret? Si hic de morbo ſuo queſtus multa dixiſſet, fuiſſet

fortaſſis ineptè querulus: ſed qua ſobrietate?

An ea res agebatur, vt etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal credo erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur? Deinde: At ille vobis audientibus, cũ fabris ſe domum meam venturum eſſe dixit Nimis iracundè hoc quidem, & valde intemperanter. Cuius enim maleficij iſta pœna eſt, vt dicere in hoc ordine auderet, ſe publicis operis diſturbaturum publicè ex ſenatûs ſententia ædificatam domum?

Querela Aleonoræ dolore intemperans.

Generoſa planè & regalis animi querimonia! At ſi vis querelam muliebrem in omnem vim doloris intẽperanter effuſam, lege epiſtolã Aleonoræ Reginæ Angliæ ad Cæleſtinum Papam, quæ eſt centeſima quadrageſima quarta, vbi de vinculis filij queritur: nihil inuenies iſtis querelis triſtius aut flebilius.

Expoſtulationi vicina eſt exprobratio: eſt enim grauior quædam & magis incẽſa expoſtulatio cum indignatione mẽtis, quæ fieri ſolet in ingratos, crudeles, & improbos. Continet autem expoſitionem beneficiorum, quæ in eos congeſta fuerint, per comparatum, ſeu contentionem, malitiæ, improbitatis, crudelitatis, quam ipſi pro meritis rependerint. Quòd ſi innocenti à quo erant multis & ampliſſimis affecti donis, vitam caſu aliquo aut ſumma improbitate eripuerint, tunc graue ſolet oriri exprobrationis & commiſerationis genus.

Grauiter admodum exprobrationem Didonis aduerſus Æneam pinxit Virgilius:

Exprobratio Didonis apud Virgilium γραφική.

Num fletu ingemuit noſtro, num lumina flexit,
Num lacrymas victus dedit, aut miſeratus amantem eſt?
Quæ quibus anteferam? iam iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides, eiectum littore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui,
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi:
Heu furiis incenſa feror, nunc Augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, Nunc & Ioue miſſus ab ipſo
Interpres Diuum fert horrida iuſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat?

Mox ſequitur comminatio:

I, ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas,
Spero equidem mediis (ſi quid pia numina poſſunt)
Supplicia hauſurum ſcopulis.

Nec minus pathetica eſt exprobratio illa Ariadnes à Theſeo deſertæ apud Catullum:

Siccine me patriis abuectam perfide ab oris,
Perfide deſerto liquiſti in littore Theſeu?
Siccine diſcedens neglecto numine Diuum,
Immemor ah deuota domum periuria portas?
Nullane res potuit crudelis flectere mentis
Conſilium?

Deinde,

At non hæc quondam nobis promiſſa dediſti:
—— non hoc miſeræ ſperare iubebas,
Sed connubia læta ſed optatos Hymenæos,
Quæ cuncta aërij diſcerpunt irrita venti.

Mox ſuccedit aperta exprobratio:

Certè ego te in medio verſantem turbine lethi
Eripui, & potiùs germanum amittere creui,

Quàm tibi fallaci ſupremo in tempore deeſſem,
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibúſque
Præda, nec iniectâ tumulabor mortua terrâ.

Hinc aditus ad aculeatas inuectiuas, querimonias, & execrationes:

Quænam te genuit ſola ſub rupe leæna?
Quod mare conceptum ſpumantibus expuit vndis?
Quæ Syrtis? quæ Scylla vorax? quæ vaſta Charybdis?
Talia qui reddis pro dulci præmia vitâ?

Ad ſummum in periurum caput euocantur vltrices furiæ.

Quare facta virûm multantes vindice pœna
Eumenides, &c.

Certè magni ſpiritus hauriuntur à poëtis, & ſunt ipſi præclari eloquentiæ artifices. Fac enim iſta verbis & numeris oratoriis decurrãt, quæ grauior inſtitui poteſt exprobratio? Habes & præclarum eius orationis exẽplum in epiſt. Ciceronis ad Octauiũ, à nobili aliquo declamato re non imperitè conſcripta. Iſta enim ſatis acriter vellicant:

Quæ tibi non, antequam poſtulares, maiora quàm velles, plura quàm ſperares, detulit Senat⁹? dedit faſces, vt cum auctoritate defenſorem haberet, non vt imperio ſe aduerſum armaret. Appellauit Imperatorem hoſtium exercitu pulſo, tribuens honorem, non vt ſua cæde cæſus ille fugiẽs exercitus te nominaret Imperatorẽ. Decreuit in foro ſtatuam, locum in Senatu, ſummum honorem ante tempus. Si quid aliud eſt; quod dari poſſit, addat. Quid aliud eſt maius quod velis ſumere; ſin autem ſupra ætatem, ſupra cõſuetudinem, ſupra etiã mortalitatem tuam tibi ſunt omnia turbata, cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficij ſui ſceleratè circumſcribis Senatum? quò te miſimus? à quibus reuerteris? cõtra quos armauimus? quibus arma cogitas inferre? &c.

DE DEPRECATIONE.

CAPVT XXXVIII.

Deprecatio eſt incommodi alicuius, vt amiſſionis bonorũ, ignominiæ, ſupplicij denique, & mortis, per ſupplicationem auerſio, quæ iiſdem pertexitur locis quos in ſedandis iræ cõmotionibus antea notauimus. *Deprecatio quid?* Hæc pars in perorationibus maximẽ dominari ſolet, & vehementes plerũque ſortitur emiſſiones. Si conuictus non eſt reus, precatur, vt ſit innocentiæ, contra calumniæ peruerſitatẽ & atrocẽ iudicij plagam, tutum ac venerabile perfugium. Si conſtat de crimine, quod, vt plurimum videtur innuere deprecatio, pœnam & ſupplicium conatur auertere, aut certè moderari. Quamobrem hæc oratio ſpectat eos qui pleniorem habent ignoſcendi poteſtatem, ſuntque ipſa natura, ad lenitatem manſuetudinémque propenſi. *Deprecatio vbi inutilis.* Si enim apud Iudices, qui ex allegatis & probatis ferre ſententiam cogantur, nec ſummam vitæ & necis habeant poteſtatem, hæc inſtituatur agendi ratio, vel etiam apud eos qui cũ poſſint ignoſcere, tamen obfirmato quodam mentis rigore, in ſuſcepto ſemel conſilio, non ſecus ac ſaxum Capitolinum, manere ſolent immobiles, verendum eſt omnino, ne tota actio ſuperuacanea futura ſit; quanquam miſeri, qui omnia perdiderunt, ſolent quoque leuiùs verba perdere. Primum deprecationis artificium eſt vt molles eorum quos placare animus eſt, tentemus aditus, poſtquam vel temporis longinquitate ſe nonnihil remiſerit iracunda, vel rebus lætis & florentibus, quæ derepentè ſucceſſerint, quaſi fluctu obruta lan- *Eius arti.*

gueſcat. Secũdum, vt adhibeamus ad deprecãdum, perſonas, vel gratioſas, & potentes, quibus pudor ſit aliquid negare: vel maximè miſerabiles, quales ſunt ſenes, pueri, mulieres, luctu & ſqualore confectæ. Tertium, vt ſi crimen erroris potiùs humani quàm improbitatis oſtendere poſſimus, id nauiter præſtemus: ſin autem ſuſpecta futura eſt omnis defenſio, præſtat aliquando crimen vel maximum fateri, ne ſi rationibus nimis contentioſis obluctemur, eius qui demulcetur, animus, non tam ad veniam quàm ad pugnam ſtimulatus incaleſcat, & vincendi ſtudio feratur: quin etiam dum crimen minuitur, putet ſibi de clemẽtiæ laude detrahi, ſi ignoſcat, quòd non magnam ſcilicet culpam ſit remiſſurus. Quartum, loci communes, quibus ad hanc orationem tractandã vtemur, ducuntur à laude & præſtantiſſimis fructibus clementiæ; ſi quid enim in hac parte rarum eſt, non videtur omittendum; quanquam nunquam extra rem longiùs vagandum eſt. Priuatæ rationes ducuntur ab adiunctis, à conditione ſcilicet perſonæ, cui poſcitur venia, vt à nobilitate, prudentia, bonis artibus, anteactæ vitæ Innocentia, promeritis in Remp. crudelitate & indignitate ſupplicij; ſecuritate & vtilitate ignoſcendi, & iis ſimilibus, quæ ad propulſandum mortis periculum, ſagax ingenium excogitare ſolet. Poſtremo loco adhibentur affectus, aporiæ, querimoniæ, obſecrationes: quanquam decorum perſonæ ſemper retinendum eſt, &, ſi grauis ſit, nihil nimis demiſsè & muliebriter orandum. Quamobrem Philotas apud Curtium mirificam habet rationem ſibi ingenitæ nobilitatis. Non enim humiliter ſupplicat ſibi ignoſci, ſed ea grauitate & affectu querimonias eiaculatur, quæ Alexandrum, vel ferreum, ſi audiuiſſet, ad veniam largiendam coegiſſent.

Eiuſdem loci communes.

Deprecationis affectus.

Finis Libri duodecimi.

CHARACTERES CIVILIS ELOQVENTIÆ.

LIBER DECIMVS-TERTIVS.

In quo generis Deliberatiui & Iudicialis exempla.

EX ANTIQVIS AVCTORIBVS Græcis, & Latinis: Cum notis.

LIBRI INSTITVTVM

INstitvi hoc libro characterem illius ciuilis Eloquentiæ, non quidē ambitioſo tractu fluentis, ſed ponderoſis ſententiis collectæ, vno aſpectu oculis ſubiicere. Congeſſi igitur in faſciculum breues aliquot, ex Herodoto, Thucydide Xenophonte, Herodiano, Salluſtio, Liuio, Curtio, Tacito, & cæteris, nobiles orationes, quarum œconomiam & artificium paucis digeſſi, quò noſtra diſcentibus opera gratior atque vtilior foret. Si quis autem plura deſideret, ipſos auctores, quos indico, adire poterit; non mei fuit inſtituti omnia colligere, quod & à pleriſque factum video, ſed, quæ illuſtriora dumtaxat, viderentur, interpretari, atque ad confirmationem eloquentiæ proponere.

ORATIO XERXIS DE BELLO GRÆCIS INFERENDO.

Inuentio tota continetur duobus argumentis, de vindicanda iniuria, & gloria amplificanda.

Diſpoſitio nonnihil fluctuat interciſa repetitionibus. Elocutio ſimplex, & candida, non tamen ſine verbis byſſinis.

Ἄνδρες Πέρσαι, οὔτ᾽ αὐτὸς κατηγήσομαι, νόμον τόνδε ἐν ὑμῖν. τιθεὶς, παραδεξάμενός τε αὐτῷ χρήσομαι. ὡς γὰρ

VIri Perſæ, equidem ego non ero huius inſtituti autor, ſed ab aliis traditi imitator. Nam, quem- *Ex Herod. l. 7 edit. H. Steph.*

ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν πρεσβυτέρων, οὐδαμά κω ἠτρεμήσαμεν, ἐπεί τε παρελάβομεν τὴν ἡγεμονίην τήνδε παρὰ τῶν Μήδων, Κύρου κατελόντος Ἀστυάγεα. ἀλλὰ θεός τε οὕτως ἄγει, αὐτοῖσι ἡμῖν πολλὰ ἐπέπουσι συμφέρεται ἐπὶ τὸ ἄμεινον. τὰ μέν τοι Κῦρός τε καὶ Καμβύσης, πατήρ τε ἐμὸς Δαρεῖος κατεργάσαντο, καὶ προσεκτήσαντο ἔθνεα, ἐπισταμένοισι εὖ οὐκ ἄν τις λέγοι. ἐγὼ δέ, ἐπεί τε παρέλαβον τὸν θρόνον, τοῦτο ἐφρόντιζον ὅκως μὴ λείψομαι τῶν πρότερον γενομένων ἐν τιμῇ τῇδε, μηδὲ ἐλάσσω προσκτήσωμαι δύναμιν Πέρσῃσι. φροντίζων δὲ εὑρίσκω, ἅμα μὲν κῦδος ἡμῖν τε προσγινόμενον, χώρην τε τῆς νῦν ἐκτήμεθα οὐκ ἐλάσσονα, οὐδὲ φλαυροτέρην, παμφορωτέρην δέ. ἅμα δὲ τιμωρίην τε καὶ τίσιν γινομένην. διὸ ὑμέας ἐγὼ συνέλεξα, ἵνα τὸ νοέω πρήσσειν ὑπερθέωμαι ὑμῖν. μέλλω ζεύξας τὸν Ἑλλήσποντον, ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα Ἀθηναίους τιμωρήσωμαι, ὅσα δὴ πεποιήκασι Πέρσας τε καὶ πατέρα τὸν ἐμόν. ὁρᾶτε μὲν νυν, καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν Δαρεῖον ἰθύοντα στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους. ἀλλ᾽ ὁ μὲν τετελεύτηκε, καὶ οὐκ ἐξεγένετο αὐτῷ τιμωρήσασθαι. ἐγὼ δὲ ὑπέρ τε ἐκείνου, καὶ τῶν ἄλλων Περσέων οὐ πρότερον παύσομαι, πρὶν ἢ ἕλω τε καὶ πυρώσω τὰς Ἀθήνας. οἵ γε ἐμὲ καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν ὑπῆρξαν ἄδικα ποιεῦντες, πρῶτα μὲν ἐς Σάρδις ἐλθόντες ἅμα Ἀρισταγόρῃ τῷ Μιλησίῳ, δούλῳ δὲ ἡμετέρῳ, ἀπικόμενοι, ἐνέπρησαν τά τε ἄλσεα καὶ τὰ ἱρά. δεύτερα δὲ ὑμέας οἷα ἔρξαν ἐς τὴν σφετέρην ἀποβάντας, ὅτε Δᾶτίς τε καὶ Ἀρταφρένης ἐστρατήγεον, τὰ ἐπίστασθέ κου πάντες. τουτέων μέντοι εἵνεκα ἀνάρτημαι ἐπ᾽ αὐτοὺς στρατεύεσθαι. ἀγαθὰ δὲ ἐν αὐτοῖσι τοσάδε εὑρίσκω ἀναλογιζόμενος, εἰ τούτοις τε καὶ τοὺς τούτοισι πλησιοχώρους καταστρεψόμεθα, οἳ Πέλοπος τοῦ Φρυγὸς νέμονται χώρην. γῆν τε τὴν Περσίδα ἀποδέξομεν τῷ Διὸς αἰθέρι ὁμουρέουσαν. οὐ γὰρ δὴ χώρην γε οὐδεμίην κατόψεται ὁ ἥλιος ὁμουρέουσαν τῇ ἡμετέρῃ, ἀλλὰ σφέας πάσας ἐγὼ ἅμα ὑμῖν μίαν χώρην θήσω, διὰ πάσης διεξελθὼν τῆς Εὐρώπης. πυνθάνομαι γὰρ ὧδε

admodum à maioribus natu accipio, ex quo imperium hoc à Medis eripuimus, Aſtyage per Cyrum amoto, nunquam conquieuimus, ſed ita Deus nos agit, & multa nobis ſibi obſequentibus in melius confert. Atque ea quidem, quæ Cyrus, Cambyſéſque ac pater meus fecere, quas gentes imperio addidere, non attinet referre apud probè ſcientes: ego autem poſteaquam hanc ſedem accepi, dedi operam ne ab iis, qui hoc honore sũt functi, degenerarem, neve minus potentiæ Perſis acquirem. Quod animo verſans, inuenio nobis acceſſurum gloriam pariter ac honorem, & regionẽ, neque inferiorem, neque deteriorem ea quam recuperauimus, ſed feraciorem, vnà cum vltione iniuriæ, atque vindicta. Ideoque nũc ego vos contraxi, vt id quod agere conſtitui, vobis exponerem. Conſtituo, iuncto Helleſponto copias per Europam traducere in Græciam, vt Athenienſium vlciſcar iniurias, quas cùm Perſis aliis tum patri meo intulere. Norâtis autẽ, & Darium aduerſus hos viros bellum mouere deſtinaſſe: Verùm ei morte præuento, non contigit vt illos vlciſceretur. Ego verò eius vicẽ, aliorumque Perſarum vlciſcens, nõ priùs deſinam, quàm expugnauero incenderóque Athenas: cuius ciues, & me, & patrem meum priores iniuria affecerunt: primùm quum Sardis, vnà cũ Ariſtagora Mileſio ſeruo noſtro venientes, cremauerunt, lucóſque ac delubra: deinde in vos quid fecerint, terram ſuam ingreſſos, quum Datis & Artaphernes duces fuere, omnes ſcitis. Harum gratia rerum irritor ad inferendum eis bellum: quos, atque ipſorum finitimos, regionem Pelopis Phrygis incolentes, ſi in poteſtatem redegerimus, tot bona futura eſſe ratiocinando comperio. Terram Perſidem ætheri Iouis conterminam reddemus: Nullam enim reginem ſpectabit ſol finitimam noſtrę, ſed ego omnem permenſus Europam, vnà nobiſcum cunctas regiones in vnam redigam.

Maioru gloria c car virt tis.

Dati

Perſi

ἔχειν,

ἔχειν, οὔτε τινὰ πόλιν ἀνδρῶν οὐδεμίαν οὔτε ἔθνος οὐδὲν ἀνθρώπων ὑπολείπεσθαι, τὸ ἡμῖν οἷόν τε ἔσται ἐλθεῖν ἐς μάχην, τούτων τῶν κατέλεξα, ὑπεξαραιρημένων. οὕτω οἵ τε ἡμῖν αἴτιοι ἕξουσι δούλιον ζυγὸν, οἵ τε ἀναίτιοι. ὑμεῖς δ' ἄν μοι τάδε ποιέοντες χαρίζοισθε, ἐπεὰν ὑμῖν σημήνω τὸν χρόνον, εἰς τὸν ἥκειν δεῖ, προθύμως πάντα τινὰ ὑμέων χρήσει παρεῖναι. ὃς ἂν δὲ ἔχων ἥκῃ παρεσκευασμένον στρατὸν κάλλιστα, δώσω οἱ δῶρα, τὰ τιμιώτατα νομίζεται εἶναι ἐν ὑμετέρῳ. ποιητέα μὲν νυν ταῦτα ἐστὶ οὕτω. ἵνα δὲ μὴ ἰδιοβουλεύειν ὑμῖν δοκέω, τίθημι τὸ πρῆγμα ἐς μέσον, γνώμην κελεύων ὑμέων τὸν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι.

Nam ita rem habere audio, nullam reliquam eſſe hominum, neque ciuitatem, neque gentem, quæ nobiſcum dimicare poſſit. Ita ſubactis iis, quos dixi, & qui nos laceſſiuerunt, iugum ſeruile ſuſtinebunt. In quo ſi mihi vos gratificari volueritis, vbi tempus vobis iudicauero, quo vos præſto eſſe oportet, tunc vnuſquiſque debebit impigrè adeſſe: quorum, qui ornatiſſimis cum copiis aderit, eum donabo iis quæ in noſtra domo pretioſiſſima habentur. Et hæc quidem ita agenda ſunt. Sed ne ſolus videar in concilio ſententiam dicere, rem pono in medio, iubens vnicuique, ſententiam quamlibet, dicere.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exorditur ab exemplo & inſtituto ſuperiorum Regum, qui cum toti animum ad curas bellicas adiecerint: nō decet Xerxem otium & vitæ molluiem ſectari. Locus hîc beneuolentiæ aut attentionis profuſior, fuiſſet in hac perſona maieſtate ſuperuacaneus.*

es vt ... bar- ... bel- ... mpu-

II. *Ab vtili argumentatur: quòd magna illecebra cupiditatis ſit, Atticæ regionis fertilitas. Hac fuit ars Narſetis, cum Longobardos ad Italicum bellum inuitās, ex eadem regione illis eximiæ magnitudinis pompam præmiſit: de quo ſtratagemate dico in ſymbolis.*

III. *Magno argumento eſt Darij patris exemplum, cuius ſpes fato interciſæ, à quo niſi à filio inſtaurabuntur? Pater ſiquidem in filio*

Viuit, qua voluit viuere parte, magis.

IV. *Vltio iniuriarum proponitur, ingens ſtimulus generoſitati, cui probrum concoquere difficillimum eſt: Iniuriæ autem erant clariſſimis ducibus illatæ. Nam Datis et Artaphernes, ſatrapæ, ab Atheniensibus conciſi: Datis verò præter armorum calamitatem etiam perpetua Græcorū irriſioni expoſitus, à quo datiſmus barbariſmus, quem Δάτιδος μέλος vocat Ariſtophanes in Pace.*

Barbariſmus, Datidis melos.

V. *Spes amplæ et generoſæ illuſtri oratione aggerantur: Siquidem Attica deuicta, Perſis cœlo proxima futura eſt. Quem locum eſt imitatus Græcus Poëta, Anthologiæ lib. primo, vbi Roma appellatur* πάτρας γείτονα οὐρανίης

VI. *Illectat pretiis generoſos animos. Nam et Perſarum Regibus, quod oſtendimus in Xenophonte, fuit familiare pro concione fortes laudare, & ampliſſimè munerari.*

ORATIO MARDONII SVASORIA.

Inuentio tota pendet ab adiunctis perſonarum.

Diſpoſitio naturalis, Elocutio blanda, adulatoria, elata:

Ω δέσποτα, οὐ μόνον εἶς τῶν γενομένων Περσέων ἄριστος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐσομένων. ὃς τά τε ἄλλα λέγων ἐπίκεο ἄριστα, καὶ ἀληθέστατα, καὶ Ἴωνας τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένους οὐκ ἐάσεις καταγελάσαι ἡμῖν, ἐόντας ἀναξίους. καὶ γὰρ δεινὸν ἂν εἴη πρῆγμα, εἰ Σάκας μὲν, καὶ Ἰνδοὺς, καὶ Αἰθίοπας, καὶ Ἀσσυρίους, ἄλλά τε ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα, ἀδικήσαντα Πέρσας οὐδὲν, ἀλλὰ δύναμιν προσκτᾶσθαι βουλόμενοι, καταστρεψάμενοι, δούλους ἔχομεν. Ἕλληνας δὲ ὑπάρξαντας ἀδικίης, οὐ τιμωρησόμεθα. τί δείσαντες; κοίην πλήθεος συστροφήν; κοίην δὲ χρημάτων δύναμιν; τῶν ἐπιστάμεθα μὲν τὴν μάχην, ἐπιστάμεθα δὲ τὴν δύναμιν ἐοῦσαν ἀσθενέα; ἔχομεν δὲ αὐτέων παῖδας, καταστρεψάμενοι τούτους. οἳ ἐν τῇ ἡμετέρῃ κατοικημένοι, Ἴωνές τε καὶ Αἰολέες, καὶ Δωριέες καλέονται. ἐπειρήθην δὲ καὶ αὐτὸς ἤδη ἐπελαύνων ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους, ὑπὸ πατρὸς τοῦ σοῦ κελευσθείς. καί μοι μέχρι Μακεδονίης ἐλάσαντι, καὶ ὀλίγον ἀπολιπόντι ἐς αὐτὰς Ἀθήνας ἀπικέσθαι, οὐδεὶς ἠντιώθη ἐς μάχην. καί τοι εἰώθασι Ἕλληνες (ὡς πυνθάνομαι) ἀβουλότατα πολέμους ἵστασθαι, ὑπό τε ἀγνωμοσύνης, καὶ σκαιότητος. ἐπεὰν γὰρ ἀλλήλοισι πόλεμον προείπωσι, ἐξευρόντες τὸ κάλλιστον χωρίον καὶ λειότατον, ἐς τοῦτο κατιόντες μάχονται. ὥστε σὺν κακῷ μεγάλῳ οἱ νικοῶντες ἀπαλλάσσονται. περὶ δὲ τῶν ἑσσημένων οὐδὲ λέγω ἀρχήν. ἐξώλεες γὰρ δὴ γίνονται. τοὺς χρεὸν, ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους, καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς, καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. εἰ δὲ πάντως ἔδεε πολεμέειν πρὸς ἀλλήλους,

DOmine, tu verò non modò ſuperioribus Perſis, ſed etiam venturis es præſtantior; qui cùm alia, & optima & veriſſima commemoras, tũ verò quòd Iones, qui Europam incolunt, non ſines habere ludibrio nos, minùs quàm ipſi ſunt ludibrio digni: Etenim res indigna eſt, ſi Sacas, & Indos, & Æthiopes, & Aſſyrios, aliáſque multas ac grandes nationes, quæ nihil Perſas læſere, tamen potẽtię prolatandæ gratia in prouincias redegimus: Græcos, qui nos laceſſere iniuria incœperunt, non vlciſcemur: quidnam metuentes? quas illorũ copias, quam pecuniarum vim? Eorũ pugnam nouimus, eorum nouimus vires eſſe imbecilles: eorũ quos ſubegimus, liberos penes non habemus, hos qui domi noſtræ habitantes, Iones, & Æoles, & Dores appellantur. Quos ipſe quoque expertus ſum, quũ eis iuſſu patris tui intuli bellum, ac mihi cùm in Macedoniam vſque proceſſiſſem, & pene vſque ad ipſas Athenas, nemo pugnaturus occurrit. Quamquam conſueuere Græci, vt audio, inconſultiſſimè inire bella, propter imperitiam ac ſiniſteritatẽ. Nam cùm bellum inter eos indictũ eſt; in locum quem pulcherrimum planiſſimúmque inuenere, deſcendentes, ibi prælia faciunt: ita vt magno cum ſuo malo victores inde diſcedãt: deuicti (ne lõgiùs repetã) ad internecionem deueniunt. Quos oportebat, cùm ſint eiuſdem linguæ, interpoſitis caduceatoribus ac nuntiis dirimere controuerſias, & omnia alia potiùs agere, quàm pugnare: aut ſi neceſſe habent inter ſe omnino pugnare,

Adulat. oratio. Xerxis laus.

Græcorũ bellandi ratio.

ἐξευρίσκειν χρῆν τῇ ἑκάτεροί εἰσι δυσχειρωτότατοι, καὶ ταύτῃ πειρᾶν. τρόπῳ τοίνυν οὐ χρηστῷ Ἕλληνες διαχρεώμενοι, ἐμέο ἐλάσαντος μέχρι Μακεδονίης γῆς, οὐκ ἦλθον ἐς τοῦτον λόγου ὥστε μάχεσθαι. σοὶ δὲ δὴ μέλλει τις, ὦ βασιλεῦ, ἀντιώσεσθαι πόλεμον προσφέρων, ἄγοντι καὶ πλῆθος τὸ ἐκ τῆς Ἀσίης, καὶ νέας τὰς ἁπάσας; ὡς μὲν ἐγὼ δοκέω, οὐκ ἐς τοῦτο θράσεος ἀνήκει τὰ Ἑλλήνων πρήγματα. εἰ δὲ ἄρα ἐγὼ ψευσθείην γνώμῃ, καὶ ἐκεῖνοι ἐπαρθέντες ἀβουλίῃ ἔλθοιεν ἡμῖν ἐς μάχην, μάθοιεν ἂν ὡς εἰμὲν ἀνθρώπων ἄριστοι τὰ πολέμια. ἔστω δ' ὦν μηδὲν ἀπείρητον. αὐτόματον γὰρ οὐδέν, ἀλλ' ἀπὸ πείρης πάντα ἀνθρώποισι φιλέει γίνεσθαι.

locum aliquem inuenire vtriſque expugnatu difficillimum, & ibi fortunam belli tentare. Hoc itaque ritu haud probo vtentes Græci, nunquam mecum verbis egerunt de dimicando, cùm Macedonia tenus promouiſſem. Tibi autem, Rex, quis obuiã venturus eſt bellandi cauſa, copias Aſiæ atque omnem claſſem agenti? Non eò audaciæ procedunt (vt reor) Græcorum res. Quòd ſi me fallit opinio, & illi vecordia elati ad pugnãdum nobiſcum venient, diſcant nos eſſe in re bellica præſtantiſſimos hominum. Nihil igitur ſi quod non experiamur. Nam ſua ſponte nihil fit, ſed omnia ab experimento hominibus fieri conſueuerunt.

OECONOMIA ORATIONIS.

...res Perſarum. ...δεσπόται.

I. Orditur à laude Regis, vbi nota Perſarum Reges dici δεσπότας, *quod nomen gliſcente paulatim aſſentatione Romani Imperatores aſſumpſerunt. Auguſtus quidem recuſauit, Sueton. 53. Domitianus admiſit, cap. 13. & Mart. lib. 5. epigr. Quin Auguſtæ, iam vulgo Dominæ nominabantur: vt apud Oppianum libro primo de venatione* Ὃν μεγάλη μεγάλῳ ζεύξατο Δόμνα Σεβήρῳ, *& hoc ad diſtinctionem Matrum familias, quæ* δέσποιναι, *&* κύριαι *appellabãtur, teſte Epicteto* Αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τῶν τέσσαρα καὶ δέκα ἐτῶν ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν κύριαι καλοῦνται *quo exemplo Gregorius Turonenſis lib. 9. cap. 20. Brunechildim Dominam vocat. Surius in vita S. Gerardi, ad 24. Septembris, refert ab eodem viro ſancto primùm ingente Hungarica inſtitutum, vt non pronuntiaretur nomen ipſius matris Dei, ſed Domina appellaretur.*

...ria vbi ...a, No- ...ſt Domi-

II. Primùm argumentatur à maiore ad minus, non decere eos qui Sacas, Aſſyrios, Æthiopas domuerint, Græcos timere. Saca autem illi ſunt, qui à Perſis in vini fœtore, quo illecti fuerant, trucidati, calamitatis & ignominiæ ſuæ monumentum apud Perſas Sacarum feſtum reliquerunt; de quo dico in Symbolis, ex Dione Pruſæo oratione 4. de regno.

Sacō & carũ feſtum.

III. Ex ſuperiore ſequitur tenuitas Græcorum, & temeritas, tum inopia conſilij in bellis gerendis; quæ ipſe ſuis experimentis comprobat; malitioſe tamen hoſtes iis quibus libitum eſt, pingens coloribus, & eos Regi exhibens, tanquam in ſpeculis, quæ Græci ὑπερόχημα *&* παράχεα *nominant.*

IV. Perſarum potentia ex aduerſo comparatu, & bellum ſententioſo dicto concluditur: ἀπὸ πείρης πάντα: *cui ſimile eſt dictum vetus Epicharmi,* τῶν πόνων πωλοῦσι πάντα ἡμῖν τἀγαθὰ Θεοί.

ARTABANI ORATIO DISSVASORIA.

Inuentio eſt ab argumentis remotis, à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum.

Diſpoſitio prudens, & artificioſa: à neceſſarijs excurrit in locos communes, graues, & ſententioſos: diſſuadet, docet, inuehitur.

Elocutio neruoſa, grandis, excelſis ſententiis exaggerata.

Ω Βασιλεῦ, μὴ λεχθεισέων μὲν γνωμέων ἀντιέων ἀλλήλῃσι, οὐκ ἔστι τὴν ἀμείνω αἱρεόμενον ἑλέσθαι. ἀλλὰ δεῖ τῇ εἰρημένῃ χρᾶσθαι. λεχθεισέων δὲ ἔστι, ὥσπερ τὸν χρυσὸν τὸν ἀκήρατον αὐτὸν μὲν ἐπ᾽ ἑωυτοῦ οὐ διαγινώσκομεν, ἐπεὰν δὲ παρατρίψωμεν ἄλλῳ χρυσῷ, διαγινώσκομεν τὸν ἀμείνω. ἐγὼ δὲ καὶ πατρὶ τῷ σῷ, ἀδελφεῷ δὲ ἐμῷ, Δαρείῳ ἠγόρευον μὴ στρατεύεσθαι ἐπὶ Σκύθας, ἄνδρας οὐδαμόθι γῆς ἄστυ νέμοντας. ὁ δὲ, ἐλπίζων Σκύθας τοὺς Νομάδας καταστρέψεσθαι, ἐμοί τε οὐκ ἐπείθετο. στρατευσάμενός τε, πολλούς τε καὶ ἀγαθοὺς τῆς στρατιῆς ἀποβαλὼν, ἀπῆλθε. σὺ δὲ, ὦ βασιλεῦ, μέλλεις ἐπ᾽ ἄνδρας στρατεύεσθαι πολλὸν ἀμείνονας ἢ Σκύθας, οἳ κατὰ θάλασσάν τε ἄριστοι καὶ κατὰ γῆν λέγονται εἶναι. τὸ δὲ αὐτοῖσι ἔνεστι δεινὸν, ἐμέ σοι δίκαιόν ἐστι φράζειν. ζεύξας φῂς τὸν Ἑλλήσποντον ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐς τὴν Ἑλλάδα. καὶ δὴ συνήνεικε ἢ κατὰ γῆν, ἢ καὶ κατὰ θάλασσαν ἑσσωθῆναι, ἢ καὶ κατ᾽ ἀμφότερα. οἱ γὰρ ἄνδρες λέγονται εἶναι ἄλκιμοι. πάρεστι δὲ καὶ σταθμώσασθαι, εἰ στρατιήν γε τοσαύτην σὺν Δάτιδι καὶ Ἀρταφρένεϊ ἐλθοῦσαν ἐς τὴν Ἀττικὴν χώρην, μοῦνοι Ἀθηναῖοι διέφθειραν. οὔκων ἀμφοτέρῃσι ἐχώρησε. ἀλλ᾽ ἢν τῇσι νηυσὶ ἐμβάλωσι, καὶ νικήσαντες ναυμαχίῃ, πλέωσι ἐς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἔπειτα λύσωσι τὴν γέφυραν, τοῦτο δὴ, βασιλεῦ, γίνεται δεινόν. ἐγὼ δὲ οὐδεμιῇ σοφίῃ οἰκηίῃ αὐτὸς συμβάλλομαι ταῦτα, ἀλλ᾽ οἷόν κοτε ἡμέας ὀλίγου ἐδέησε καταλαβεῖν πάθος,

REx, niſi diuerſæ inter ſe ſententiæ dicantur, non poteſt quis eligere meliorem, ſed neceſſe habet, ea quæ dicta eſt, vti: at quum plures dictæ ſunt, licet tanquam aurum purum deligere: quod per ſe diſcerni cùm nequeat, comparatum cum altero diſcerni poteſt. Ego patri tuo Dario, eidemque fratri meo, ſuadebam, ne ſummeret aduerſus Scythas expeditionum, viros nulla vnquam oppida incolentes: ſed ille ſperans Scythas Nomades ſe ſubacturum, mihi non eſt aſſenſus: itaque ſumpta expeditione, multis & egregiis viris de exercitu amiſſis abſceſſit. Tu verò, Rex, bellum inferre deſtinas viris, multò quàm Scythæ ſunt, præſtantioribus, quique & mari & terra optimi eſſe dicuntur? quibus in rebus quid purum ſit, hoc me tibi iuſtum eſt promere; iuncto pontibus Helleſponto ais te copias per Europam in Græciam deducturum: Atqui eos cõuenit aut in terra, aut in mari, aut vtrobique abs te ſuperari, ſiquidem feruntur viri eſſe fortes. Cuius rei licet hinc argumentum capi: ſi tot copias ductu Datidis & Attaphernis Atticam regionem ingreſſas ſoli Athenienſes profligauerunt, ergo non vtraque in parte ſucceſſit. Quòd ſi iidem conſcenſis nauibus pugna nauali victores ad Helleſpontum nauigent, ac deinde pontem ſoluant, hoc durum fuerit, Rex. Neque verò hoc ex mea vnius priuata prudentia coniecto, ſed eo caſu, quo aliquando parum abfuit quin opprimeremur,

Sententiarum delectus.

Scythæ Nomades.

Græci fortes.

ὅτε πατὴρ σὸς ζεύξας Βόσπορον τὸν Θρηΐκιον, γεφυρώσας δὲ ποταμὸν Ἴστρον, διέβη ἐπὶ Σκύθας. τότε παντοῖοι ἐγένοντο Σκύθαι, δεόμενοι Ἰώνων λῦσαι τὸν πόρον, τοῖσι ἐπετέτραπτο ἡ φυλακὴ τῶν γεφυρέων τοῦ Ἴστρου. καὶ τότε γε Ἱστιαῖος ὁ Μιλήτου τύραννος εἰ ἐπέσπετο τῶν ἄλλων τυράννων τῇ γνώμῃ, μηδὲ ἠντιώθη, διέργαστο ἂν τὰ Περσέων πρήγματα. καίτοι καὶ λόγῳ ἀκοῦσαι δεινόν, ἐπ' ἀνδρί γε ἑνὶ πάντα τὰ βασιλέος πρήγματα γεγενῆσθαι. σὺ ὦν μὴ βούλευ ἐς κίνδυνον μηδένα τοιοῦτον ἀπικέσθαι, μηδεμιῆς ἀνάγκης ἐούσης. ἀλλ' ἐμοὶ πείθεο. νῦν μὲν τὸν σύλλογον τόνδε διάλυσον, αὖτις τε, ὅταν τοι δοκέῃ, προσκεψάμενος ἐπὶ σεωυτοῦ, προαγόρευε τά τοι δοκέει εἶναι ἄριστα. τὸ γὰρ εὖ βουλεύεσθαι, κέρδος μέγιστον εὑρίσκω ἐόν. εἰ γὰρ καὶ ἐναντιωθῆναί τι θέλει, βεβούλευται μὲν οὐδὲν ἧσσον εὖ, ἕσσωται δὲ ὑπὸ τῆς τύχης τὸ βούλευμα. ὁ δὲ βουλευσάμενος αἰσχρῶς, εἴ οἱ ἡ τύχη ἐπίσποιτο, εὕρημα εὕρηκε, ἧσσον δὲ οὐδὲν κακῶς βεβούλευται. ὁρᾷς ὡς τὰ ὑπερέχοντα ζῷα κεραυνοῖ ὁ θεὸς, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι. τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέν μιν κνίζει: ὁρᾷς δὲ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα, τὰ τοιαῦτα ἀποσκήπτει βέλεα; φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν. οὕτω δὴ καὶ στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται κατὰ τοιόνδε. ἐπεάν σφι ὁ θεὸς φθονήσας, φόβον ἐμβάλῃ, ἢ βροντήν. δι' ὧν ἐφθάρησαν ἀναξίως ἑωυτῶν. οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν ἄλλον μέγα ὁ θεὸς ἢ ἑωυτόν. ἐπειχθῆναι μέν νυν πᾶν πρῆγμα, τίκτει σφάλματα, ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι. ἐν δὲ τῷ ἐπισχεῖν ἔνεστι ἀγαθά, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλ' ἀνὰ χρόνον ἐξεύροι τις ἄν. σοὶ μὲν δὴ ταῦτα, ὦ βασιλεῦ, συμβουλεύω. σὺ δὲ, ὦ παῖ Γωβρύεω Μαρδόνιε, παῦσαι λέγων λόγους ματαίους περὶ Ἑλλήνων, οὐκ ἐόντων ἀξίων φλαύρως ἀκούειν. Ἕλληνας γὰρ διαβάλλων, ἐπαείρεις αὐτὸν βασιλέα στρατεύεσθαι. αὐτοῦ δὲ τούτου εἵνεκα δοκέεις μοι πᾶσαν προθυμίην ἐκτείνειν. μή νυν οὕτω γένηται.

quum pater tuus iuncto Boſphoro Thracio, ac flumine Iſtro pontibus commiſſo, traiecit ad Scythas: cùm traiectum Scythæ omnino inſtitere precari Iones, quibus cuſtodia pontium delegata erat, vt interſcinderēt. Quo tempore ſi Hiſtieus Mileti tyrannus aliorum ſententiæ acceſſiſſet, ac non contradixiſſet, actum erat de rebus Perſarum. Atqui res dictu quoque horribilis, omnem regis ſtatum in vno viro poſitum fuiſſe. Quare noli tu vllum tale adire diſcrimen, nulla ſubſiſtente neceſſitate, ſed mihi potiùs obtempera: hunc cœtum in præſens miſſum facito, itúmque dum tibi videbitur, re apud te ipſum conſiderata, edicito, quod optimum eſſe arbitraberis. Benè enim conſultare, comperio maximum eſſe lucrum. Nā etiam quid è contrario euenturum eſt, nihilo tamen minus bene conſultum eſt, ſuperantque fortuna conſilium: at qui turpiter conſultauit, ſi ei fortuna obſecundauit, ille eſt quidem voti compos; nihilo tamen minùs male conſilium cepit. Vides vt prægrandia animalia fulmine Deus ferit, nec ſinit inſolenter efferri, parua verò nihil lædit? vides vt magna ſemper ædificia magnâſque arbores huiuſmodi fulmina tela percutiunt? Gaudet enim Deus eminentiſſima quæque deprimere. Vnde, & ingens exercitus ab exiguo, profligatur quoties iis Deus, quibus inuidet, aut metum incutit, aut tonitruū. Propterea quidam ſecus ac dignitas ſua poſtulabat, in calamitatem inciderunt, quia Deus neminem alium quàm ſeipſum ſinit magnificè de ſe ſentire; omnis res properando parit errores; vnde magna detrimenta fieri adſolent: in cunctando autem bona inſunt, ſi non talia, quæ ſtatim videantur eſſe bona, certè, quæ ſuo tempore bona quis eſſe comperiat? Et hæc quidem tibi Rex, ſuadeo. Tu verò Gobryæ fili, ô Mardoni, deſine loqui ſtulta de Græcis, haud dignis qui malè audiant. Nam Græcis detrahendo, ipſum Regem vis excitare ad bellum illis inferendum, ad quod tu omni auiditate contendis: quod abſit vt fiat.

Conſilij boni lucrū.

De maieſtas.

Superbos frangit Deus.

διαβολὴ γάρ ἐστι δεινότατον. ἐν τῇ δύο μέν εἰσι ἀδικέοντες, εἷς δὲ ὁ ἀδικεόμενος. ὁ μὲν γὰρ διαβάλλων ἀδικέει, οὐ παρεόντων κατηγορέων. ὁ δὲ ἀδικέει, ἀναπειθόμενος πρὶν ἢ ἀτρεκέως ἐκμάθῃ. ὁ δὲ δὴ ἀπεὼν τοῦ λόγου τάδε ἐν αὐτοῖσι ἀδικέεται, διαβληθείς τε ὑπὸ τοῦ ἑτέρου, καὶ νομισθεὶς πρὸς τοῦ ἑτέρου κακὸς εἶναι. ἀλλ᾽ εἰ δὴ δεῖ γε πάντως ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους στρατεύεσθαι. φέρε, βασιλεὺς μὲν αὐτὸς ἐν ἤθεσι τοῖσι Περσέων μενέτω, ἡμέων δὲ ἀμφοτέρων παραβαλλομένων τὰ τέκνα, στρατηλάτεε αὐτὸς σύ, ἐπιλεξάμενός τε ἄνδρας τοὺς ἐθέλεις, καὶ λαβὼν στρατιὴν ὁκόσην τινὰ βούλεαι. καὶ ἢν μὲν τῇ σὺ λέγεις, ἀναβαίνῃ βασιλέϊ τὰ πρήγματα, κτεινέσθων οἱ ἐμοὶ παῖδες, πρὸς δὲ αὐτοῖσι καὶ ἐγώ. εἰ δὲ τῇ ἐγὼ προλέγω, οἱ σοὶ ταῦτα πασχόντων, σὺν δὲ σφὶ καὶ σύ, ἢν ἀπονοστήσῃς. εἰ δὲ ταῦτα μὲν ὑποδύειν οὐκ ἐθελήσεις, σὺ δὲ πάντως στράτευμα ἀνάξεις ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀκούσεσθαί τινα φημὶ τῶν αὐτοῦ τῇδε ὑπολειπομένων, Μαρδόνιον μέγα τι κακὸν ἐξεργασάμενον Πέρσας, ὑπὸ κυνῶν τε καὶ ὀρνίθων διαφορεύμενον, ἤκου ἐν γῇ τῇ Ἀθηναίων, ἢ σέ γε ἐν τῇ Λακεδαιμονίων. εἰ μὴ καὶ ἄρα καὶ πρότερον κατ᾽ ὁδόν. γνόντα ἐπ᾽ οἵους ἄνδρας ἀναγινώσκεις στρατεύεσθαι βασιλῆα.

Detractio namque importuniſſima res eſt; in qua duo ſunt, qui iniuriam faciunt: vnus, cui iniuria fit. Qui enim detrahit, iniurius eſt, quòd non præſentem accuſat: item, qui huic credit, iniurius eſt, quòd priùs credit quàm rem compertam habeat: & illi cui abſenti detrahitur, ob id fit iniuria, quòd ab altero inſimulatur vt malus, ab altero talis putatur. Quòd ſi omnino bellum his viris inferre oportet, agedum, Rex ipſe permaneat apud Perſas domi, noſtrûm amborũ liberi deponantur: tu in expeditionẽ ito, delectis, quos velis viris, ac quantiſcunque velis copiis: &, ſi ex ſententia tua res ſuccedent Regi, interimantur liberi mei, & inſuper ego: ſin ſuccedant, vt ego dico, interimantur tui, & inſuper tu, ſi redieris. Quòd ſi hanc ſubire conditionem recuſas, cupiſque in Græciam prorſus deducere, affirmo fore vt aliqui eorũ, qui hîc relinquentur, audiant, Mardoniũ poſt allatam Perſis magnam aliquam calamitatem, à canibus volucribuſque diſcerpi, aut in Athenienſium ſolo, aut in Lacedæmoniorum; niſi fortè antea inter viam: tunc agniturum, aduerſus quales viros ſuades Regi vt moueat bellum.

ŒCONOMIA ORATIONIS.

Inſinuatio grauis: quia dicit, ſententias ſententiis, vt aurum auro, conferendas. Quæ autem potior, ſapientis iudicium, vt Lydius lapis, diſcernet.

I. *Argumentum à recenti exemplo Scythicæ expeditionis Perſis infelicis.*

II. *A minori ad maius, Scythæ cum Græcis comparantur.*

III. *A peritia Græcorum, non rumore communi, ſed clade Perſica adhuc recenti comprobata.*

VI. *Ab effectis, & ingenti periculo quod in traiectione imminet: & ipſum recenti exemplo Scythicæ expeditionis confirmatur.*

V. *Concluſio, & adhortatio grauis ad maturè conſulendum: vbi præclarum eſt quod dicit: Bonum conſilium, etiamſi minus fortuna reſpondit, ſemper eſt apud ſapientes laudabile: Temerarium nec ipſa quidem felicitas excuſat. Hanc ſententiam excipit ſtatim locus communis, de Dei poteſtate, & illuſtrium fortunarum caſibus, grauiter pertextus: qui multos habuit imitatores:* Conſiliũ temerariũ etiam felix malum eſt.

grauiore caſu
Decidunt turres, feriúntque ſummos
Fulmina montes:

quod pulcherrimè dixit Syneſius in libro de regno, ad Arcadium Imperatorem: Τὸν δὲ λαμπρὸν τῇ τύχαις, τοῦτον ἐστι

καὶ κινδυνώσεις ἐμπεσεῖν ψευσθεὶς, καὶ δευτέρα μείζω τοῦ δαίμονος. Subiungit, Deum excelſa deprimere ſuperbos odiſſe, & omne ſub regno grauiore regna eſſe: quod habet Seneca in Thyeſte; quæ ſententioſè dicta, grauem & maieſtatis plenam faciunt orationem.

VI. Mardonium grauiſſimè perſtringit, non vanus augur calamitatis; vbi & ſententioſus eſt: quòd dicit,

Calumnia peſſima in qua calumniātis & calumniam audientis commune vitium eſt.

Similiter Nicetas in Manuele: Ὡς ἄρα οὐδὲν τι διαβόλου γλώττης χεῖρον ἂν ἔφυ τοῖς ἀνθρώποις ἕτερον. *Philo,* γυναικεῖον καὶ ἀπαίδευτοι. *vocat.*

Calumnia morbus muliebris

VII. *Poſtremò non verbis, ſed re, Thraſonem confutat; quod potentiſſimum argumenti genus.*

Is optimè ſuadere videtur, qui adiicit conſilio periculum ſuum.

ORATIO SANDANIDIS, SVADENTIS Crœſo bellum aduerſus Cappadoces.

Character orationis miti candore et ſimplicitate ornatus.

Ὦ Βασιλεῦ ἐπ' ἄνδρας τοιούτους στρατεύεσθαι παρασκευάζεαι; οἳ σκυτίνας μὲν ἀναξυρίδας, σκυτίνην δὲ τὴν ἄλλην ἐσθῆτα φορέουσι, σιτέονται δὲ οὐκ ὅσα ἐθέλουσιν, ἀλλ' ὅσα ἔχουσι, χώρην ἔχοντες τρηχείην. πρὸς δὲ οὐκ οἴνῳ διαχρέονται, ἀλλὰ ὑδροποτέουσι. οὐ σῦκα δὲ ἔχουσι τρώγειν, οὐκ ἄλλο ἀγαθὸν οὐδέν. τοῦτο μὲν δὴ, εἰ νικήσεις, τί σφέας ἀπαιρήσεαι, τοῖσί γε μηδέν; τοῦτο δὲ, ἢν νικηθῇς, μάθε ὅσα ἀγαθὰ ἀποβαλέεις. γευσάμενοι γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν, περιέξονται, οὐδὲ ἀπωστοὶ ἔσονται, ἐγὼ μὲν νυν θεοῖσι ἔχω χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον ποιέουσι Πέρσῃσι στρατεύεσθαι ἐπὶ Λυδούς.

Herod. lib. 1.

SCin, tu vero rex aduerſus quale hominum genus expeditionem pares? Quibus ſuæ braccę coriaceæ, cętera quoque veſtimenta, coriacea ſunt: qui non quibus volunt cibis, ſed quos ſua aſpera illa regio ſuppeditat, veſcuntur: qui vino minimè vtuntur, ſed aquæ ſunt potores: qui ne ficus quidem habent, quas eſitent, quibus denique nihil rerum bonarū eſt. Hos ſi quidem ſuperaueris, quid eis eripies, quum nihil poſſideant? ſin ab iis ſuperatus fueris, quot bonorum iactură clades ea tibi allatura ſit, tecum reputato. Quum enim ſemel bona noſtra guſtauerint, ita illis adhæreſcent, vt auelli nulla ratione poſſint. Ad me quidem certè quod attinet, Diis habeo gratiam, quòd Perſarum animis nullum ſuſcipiendi expeditionem aduerſus Lydos deſiderium iniiciunt.

Cappadoces quales
Bracca.

ORATIO PHILIPPI IN SENATV.

Continet ſuaſione belli aduerſus M. Æmilium, & Lepidum, in quos atroci ſtylo inuehitur.

Character eſt Philippicis Demoſthenis ſimillimus.

MAximè vellem, (P. C) Remp. quietam eſſe, aut in periculis, à promptiſſimo quoque defendi: denique praua incœpta conſultoribus

Magiſtratus mali grauiter nocent.

noxę eſſe: ſed contra ſeditionibus omnia turbata ſunt, & ab iis quos prohibere magis decebat poſtremò, quæ peſſimi vt ſtultiſſimi decreuere, ea à bonis & ſapientibus faciēda sũt. Nam bellum atque arma, quanquam vobis inuiſa, tamen quia Lepido placent, ſumēnda: ſunt: niſi fortè cui pacem pręſtare, & bellum pati conſilium eſt.

Pro Dij boni, qui hanc vrbem omiſſa curâ adhuc regitis, Marcus Æmilius *omnium flagitioſorum poſtremus, qui peior an ignauior ſit, deliberari non poteſt*, exercitum opprimendæ libertatis habet, & ſe è contempto metuendum effecit. Vos muſſantes, & retractantes, verbis, *& vatum carminibus*, pacem optatis magis, quàm defenditis: neque intelligitis, *mollitia decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi*? atque id iure, quoniam ex rapinis cōſulatum, ob ſeditionem, prouinciam cum exercitu adeptus eſt. Quid ille ob benefacta cepiſſet, cuius ſceleribus tanta præmia tribuiſtis? At ſcilicet eis, qui ad poſtremum vſque legatos, pacem, concordiam, & alia huiuſcemodi decreuerint, gratiam habeo peperiſſe? Imò deſpecti & indigni repub. habiti, prædæ loco æſtimantur: quippe metu placem repetentes, quo habitam amiſerant. Equidem à principio cùm Hetruriam cōiurare, proſcriptos accerſiri, largitionibus rempubl. lacerari videbam, maturandum putabam, & Catluli conſilia cum paucis ſequutus ſum. Cæterùm illi, qui gentis Æmiliæ benefacta extollebant, & ignoſcendo Pop. Rom magnitudinem auxiſſe, nuſquam etiam tum Lepidum progreſſum aiebant, & cùm priuata arma opprimendæ libertatis cepiſſet, ſibi quiſque opes, aut patrocinia quærendo, conſilium publicum corruperunt: Attamen erat Lepidus latro cum calonibus, & paucis ſicariis, quorum nemo diurna mercede vitã mutauerit: Nunc eſt proconſul, cum imperio non empto, ſed dato à vobis, cum legatis adhuc iure parentibus. Et ad eum concurrêre homines omnium ordinum corruptiſſimi, flagrātes inopia, & cupiditatibus, ſcelerum conſcientiâ exagitati: Quibus *quies in ſeditionibus, in pace, turbæ ſunt*: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello ſerunt: Saturnini olim, pòſt Sulpitij, deinde Marij, Damaſippique, nunc ſatellites Lepidi. Præterea Hetruria atque omnes reliquiæ belli arrectę. Hiſpanię armis ſollicitatę, Mithridates in latere vectigalium noſtrorum, quibus adhuc ſuſtentamur, diem bello circumſpicit: quin præter idoneum ducem, nihil abeſt ad ſubuertendum imperium.

Vatum Carmina in comminatione

Seditioſi quales.

Quod vos oro, atque obſecro (P. Conſcripti (vt animaduertatis, ne patiamini licentiam ſcelerum, quaſi rabiem ad integros procedere, *Nam vbi malos præmia ſequuntur, haud facilè quiſquam gratuitò bonus eſt.* An expectatis dum exercitu rurſus admoto, ferro atque flamma vrbem inuadat? quod multò propius eſt ab eo, quo agitat ſtatu, quàm ex pace & concordia ad arma ciuilia, quæ ille aduerſum diuina & humana cepit, non pro ſua, aut quorum ſimulat iniuria, ſed legum ac libertatis ſubuertendę. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum metu, expers conſilij, inquies, hæc atque illa tentans, metuit otium, odit bellum: luxu atque licentia carendum videt, atque interim abutitur veſtra ſocordia. Neque mihi ſatis conſilij eſt, *metum, an ignauiam, ac dementiam eam appellem:* qui videmini *intenta mala, quaſi fulmen, optare ſe quiſque ne attingat, ſed prohibere, ne conari quidem.* Et quæſo conſiderate, quàm conuerſa rerum natura ſit. Antea malum publicum occultè, auxilia palam inſtruebantur, & eò boni malos facilè anteibant: nunc pax & concordia

Bonus immo gratuitò.

Ignaui perſtringuntur.

nuicia uo. dia diſturbantur palam, defenduntur occultè: quibus illa placent, in armis ſunt, vos in metu. Quid expectatis? niſi fortè pudet aut piget rectè facere? An Lepidi mandata animos mouent? qui placere ait ſua cuique reddi, & aliena tenet? belli iura reſcindi, cùm ipſe armis cogat? ciuitatem confirmari, qui adeptam negat? concordiæ gratia Tribunitiam poteſtatem reſtitui, ex qua omnes diſcordiæ accenſæ? peſſime omnium atque impudentiſſime, tibíne egeſtas ciuium, & luctus curæ ſunt: cui nihil eſt domi, niſi armis partum, aut per iniuriam? *Alterum conſulatum pet s, quaſi primum reddideris?* bello concordiam quæris, quo parta diſturbatur: noſtri proditor, iſtis inuidus, hoſtis omnium bonorum, vt te neque hominum, neque Deorum pudeat, quos perfidia aut periurio violaſti? Qui quando talis es, ma- ortatio ucllum. neas in ſententia, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis ſeditionibus ipſe inquies, nos in ſolicitudine retineas. Neque te prouinciæ, neque leges, neque Dij penates ciuem patiuntur: Perge qua cœpiſti, vt quàm maturiſſimè merita inuenias. Vos autem P. C. Quouſque cunctando Rempublicam intutam patiemini, & verbis arma tentabitis? delectus aduerſum vos habiti: pecuniæ publicè & priuatim extortæ: præſidia deducta atque impoſita: ex libidine leges imperantur: quum interim vos legatos & decreta paratis, & quanto mehercule auidiùs pacem petieritis, tanto bellum acrius erit, quum intelliget ſe metu magis quàm æquo & bono ſuſtentatum. Nam qui turbas & cædem ciuium odiſſe ait, & ob id armato Lepido vos inermes retinet, quæ victis toleranda ſunt, ea quum facere poſſitis, patiamini potiùs cenſet, ita illi à vobis pacem, vobis ab illo bellum ſuadent. Hæc ſi placent, ſi tanta torpedo animos oppreſſit, vt obliti ſcelerum Cinnæ, (cuius in vrbem reditu decus atque ordines omnes interierunt) nihilominus vos atque coniuges & liberos Lepido permiſſuri ſitis, quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin ij, & alij boni Rempublicam fruſtra curant. Agite, vt libet, parate vobis Cethegos, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas & incendia inſtaurare cupiunt, & rurſum aduerſum Deos penates manus armare: Sin libertas & bella magis placent, decernite digna nomine, & augete ingenium viris fortibus. Adeſt nouus exercitus, & ad hoc coloniæ veterum militum, nobilitas omnis, duces optimi, *fortuna meliores ſequitur.* Iam illa, quæ ſocordia noſtra collecta ſunt, dilabentur. Quare ita cenſeo, quoniam Lepidus exercitum priuato conſilio paratum cum peſſimis & hoſtibus Reip. contra eius ordinis authoritatem, ad vrbem ducit: vti Appius Claudius interrex cum Q. Catulo proconſule, & cæteris, quibus imperium eſt, vrbi præſidio ſint, operámque dent, nequid Reſp. detrimenti capiat.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à conqueſtione de ſtatu reip. quod eſt iſtis oratoribus quàm familiare; ſimilis querela* Demoſthenis *Philippica 3. num. 3.*

II. *Statim ad fontem iſtius perturbationis præmiſſo generoſo epiphonemate delabitur, & Aemilium vehementer exagitat: Hæc* δεινότης *propiùs ad Demoſthenem accedit; quem putes audire in illam vocem erumpentem,* ὄλεθρος μακεδών.

III. *Increpat Senatores duriori brachio auſterum ingenium, arguens mollitiem decretorum, in tanta inimicorum audacia; multa ſimilia habet* Demoſth. *Philip. 1.*

IV. *Inuehitur in Lepidum, cuius latrocinia & infamem comitatum, graui-*

ter ponit ob oculos : quod autem de huiuſmodi ciuibus dixit : Bellum ſeditioſis gratum. Quibus quies in ſeditionibus, in pace turbæ ſunt: *reſpexit credo illud Ariſtophanis in Equitibus:*

Καὶ σὺ λαμβάνεις ὧν τὴν πόλιν ταράτ-τεις.

V. *Poſtquam indigna perduellium ſcelera expreßit, grauiter hortatur ſenatum ad pœnas repetendas : quòd ſumma ſit Reip. pernicies , cùm malis etiam facinorum præmia conceduntur.*

Dii duo Democriti. *Idcirco Democritus duos in rep. tantùm Deos ſtatuebat , Beneficium in bonos, Pœnam in improbos : Plin. hiſt. nat. l. 2.*

VI. *Incenſa oratione, grauiùs & auſteriùs carpit ſenatores , imagine Demoſthenicæ eloquentiæ ad viuum expreſſa; nam quod ait de fulmine , quod omnes timent , nemo prohibet ; hoc idem Demoſthenes Philipp. 3. dixit de grandine, cui Philippum comparat.*

VII. *In peroratione acri & aculeata planè apoſtrophe , quicquid reliquum eſt ſtomachi , in Lepidum erumpit. Mox collecta per Synathroiſmum , facinorum indignitate , omnium mentes mirificè incendit. Tum ſub finem diluta pauliſper atrocioris ingenij acerbitate ſuauioribus lenimentis , ſenatum mitiùs ad dignitatem retinendam hortatur.*

SVASIO BELLI CONTRA Romanos grauißima.

ORATIO GALGACI.

Ex Cornelio Tacito in vita Agricolæ. *Inuentio argumentorum eſt à neceſſario , facili , adiunctis Perſonarum. Diſpoſitio grauiora initio præmittit, nec tamen deſicit in leuia. Elocutio grauis, neruoſa, torrens, incenſa, ſublimis , ſententioſa. Hæc oratio inter optimas & grauiſsimas cenſeri poteſt.*

QVoties cauſas belli & neceſſitatem noſtram intueor , magnus mihi animus eſt , hodiernum diem conſenſúmque veſtrum initium libertatis totius Britanniæ fore. Exordium à ſpe & fiducia. Nam & vniuerſi ſeruitutis expertes , & nullæ vltra terræ , ac ne mare quidem ſecurum , imminente nobis claſſe Romana. *Ita prælium atque arma , quæ fortibus honeſta , eadem etiam ignauis tutiſsima ſunt.*

Priores pugnæ quibus aduerſus Romanos varia fortuna certatum eſt, ſpem ac ſubſidium in noſtris manibus habebant ; quia nobiliſſimi totius Britanniæ , eóque in ipſis penetralibus ſiti, nec ſeruientium littora aſpicientes , oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus : Nos terrarum ac libertatis extremos, receſſus ipſe ac ſinus famæ in hunc diem defendit. Nunc terminus Britanniæ patet, atque *omne ignotum pro magnifico eſt.*

Romanorũ ſæuus dominatus. Sed nulla iam vltra gens, nihil niſi fluctus , & ſaxa. Et inferiores Romani, quorum ſuperbiam fruſtrà per obſequium & modeſtiam effugeris, *raptores orbis* , poſtquam *cuncta vaſtantibus defuere terræ , & mare, ſcrutantur.* Si locuples hoſtis eſt, auari: ſi pauper , ambitioſi ; quos non Oriens, non Occidens ſatiauerit. *Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiſcunt.* Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus imperium, atque vbi *ſolitudinem faciunt , pacem appellant.*

Liberi. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura chariſſimos eſſe voluit: hi per delectus alibi ſeruituti auferuntur. Coniuges ſororéſque, etſi hoſtilem libidinem effugiant , nomine amicorum atque hoſpitum polluuntur. Bona fortunáſque in tributum egerunt , in annonam frumentum : corpora ipſa ac manus ſyluis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias conterunt. *Nata ſeruituti mancipia ſemel veneunt, atque vltro à dominis aluntur: Britannia ſeruitutem ſuam quotidie emit,*

quotidie paſcit. Ac ſicut in familia recentiſſimus quiſque ſeruorum, & conſeruis ludibrio eſt, ſic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, noui nos & viles in exilium petimur. Neque enim arua nobis aut metalla, aut portus ſunt, quibus exercendis reſeruemur: *Virtus porro ac ferocia ſubiectorum ingrata imperantibus. Et longinquitas, ac ſecretum ipſum, quo tutius, eo ſuſpectius.* Ita ſublata ſpe veniæ, tandem ſumite animum, tam quibus ſalus quàm quibus gloria chariſſima eſt. Brigantes, fœmina duce, exurere coloniam, expugnare caſtra, ac niſi felicitas in ſocordiam vertiſſet, exuere iugum potuere: nos integri & indomiti, & libertatem, non in præſentia laturi, primo ſtatim congreſſu? vnde oſtendamus, quos ſibi Caledonia viros ſepoſuerit? An eandem Romanis in bello virtutem, quam in pace laſciuiam eſſe creditis? *Noſtris illis diſceſſionibus, ac diſcordiis clari, vitia hoſtium in gloriam exercitus ſui vertunt:* quem contractum ex diuerſiſſimis gentibus, vt ſecundæ res tenent, ita aduerſæ diſſoluent: Niſi Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum pleroſque dominationi alienæ ſanguinem commodantes, diutius tamen hoſtes quàm ſeruos, fide & affectu teneri putatis. *Metus, & terror eſt*, infirma vincula charitatis. Quæ vbi remoueris, qui temerè deſierint, odiſſe incipient: omnia victoriæ incitamenta pro nobis ſunt. Nullæ Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fugam exprobraturi ſunt: aut nulla pleriſque patria, aut alia eſt. Paucos numero circum trepidos ignorantiâ, cœlum ipſum, ac mare, & ſyluas ignota omnia circumſpectantes, clauſos quodammodo ac victos alij nobis tradiderunt. Ne terreat *vanus aſpectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tangit, neque vulnerat.* In ipſa hoſtium acie inueniemus noſtras manus.

[margin: ...igantes ...pulſi.]

[margin: ...cordia ...cum au- ...hoſtes.]

Agnoſcent Britanni ſuam cauſam: recordabuntur Galli priorem libertatem, deſerent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vſipij reliquerunt. Nec quicquam vltra formidinis, vacua caſtella, ſenum coloniæ, inter malè parentes, & iniuſtè imperantes ægra municipia, & diſcordantia. Hic dux, hic exercitus: ibi tributa & metalla, & cæteræ ſeruientium pœnæ, quas in æternum proferre, aut ſtatim vlciſci, in hoc campo eſt. Proinde ituri in aciem, & maiores veſtros & poſteros cogitate.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à ſpe, & fiducia: & potentiſſimum argumentum neceſſitas,* τὸ τῆς ἀνάγκης ἀδήριτον ἐστι σθένος, *quod ait Aeſchylus in Prometheo.* Neceſſitas inuicta.

II. *A ſuperbia, faſtu, & inſolentia Romanorum, quæ res ad ingenuas mentes vlcerandas potentiſſima eſt: hinc ſe erigit inuectiua grauis & amarulenta in eorumdem auaritiam, rapinas, crudelitatem, quæ omnia grandibus & acutis ſententiis, quaſi amento vibrata, intimis deſiguntur ſenſibus.*

III. *Et nedum ad pompam hæc dicta videantur, ſuccedit enumeratio detrimentorum grauiſſimorum, quæ ornatur per Antitheſin. Tum acre illud comparatum ductum à mancipiis poſtremo loco intentatur quaſi fulmen. Ecquid grauius dici poterat?* Mancipia ſemel væneunt, Britannia ſeruitutem ſuam quotidie emit.

IV. *Omnis ſpes ſolatij in tantis miſeriis excluſa vehementer vrget & incendit, ſpem ex ipſa deſperatione eliciens. Senec. l. 1. ad Neronem.* Acerrima virtus eſt, quam extrema neceſſitas extundit. Neceſſitas fortes facit.

V. *Argumentum eſt à minori ad maius: Nempe ſtimulantur exemplo inferiorum: iis appoſitè narratis aſſertur quid Brigantium oppidum Rhetiæ, duce fœmina, pro libertate fecerit.*

VI. *Extenuantur hoſtes Romani, qui*

plus terroris habent quàm virtutis, alienis, vt ait, diſcordiis clari. Similia habet Demoſthenes Olynthiaca ſecunda, numero 8. & 9.

VII. *Adiunctum perſon. in Britannis, præclara ad bellum incitamenta vltimo loco afferuntur.*

VIII. *Minuitur terror hoſtium, præclaræ & excelſæ ſpes proponuntur credularum mentium illecebræ, & ſæpe ἀχγυπνουμένων ἐνύπνια.*

IX. *Peroratio acris, & velox, per Antitheta bonorum & malorum.*

DISSVASIO.

ORATIO MARCI Valerij Coruini Dictatoris, ad coniuratos & ſeditioſos milites, quâ dehortatur à pugna contra patriam.

Inuentio argumentorum eſt ab adiunctis rerum & perſonarum.

Diſpoſitio ſenſim graditur ad maiora.

Elocutio eſt grauis & ſplendida, & vt in re ſubita fieri oportuit, conciſa.

Ex Liuio lib. 7.

DEos immortales, Milites, veſtros publicos meóſque ab vrbe proficiſcens ita adoraui, veniámque ſupplex popoſci, vt mihi de vobis concordiæ partæ gloriam, non victoriam, darent. Satis fuit, eritque, vnde belli decus pariatur: hinc pax petenda eſt. Quod Deos immortales inter nuncupanda vota expopoſci; eius me compotem voti vos facere poteſtis, ſi meminiſſe vultis, non vos in Samnio, nec in Volſcis, ſed in Romano ſolo caſtra habere: ſi illos colles, quos cernitis, patriæ veſtræ eſſe, ſi hunc exercitum ciuium veſtrorum: ſi me Conſulem veſtrum, cuius ductu auſpicióque, priore anno, bis legiones Samnitium fudiſtis, bis caſtra vi cœpiſtis. Ego ſum M. Valerius Coruinus, Milites, cuius vos nobilitatem beneficiis erga vos, non iniuriis ſenſiſtis: nullius ſuperbæ in vos legis, nullius crudelis ſenatuſconſulti auctor: in omnibus meis imperiis in me ſeuerior quàm in vos. Ac ſi cui genus, ſi cui ſua virtus, ſi cui etiam maieſtas, ſi cui honores ſubdere ſpiritus potuerunt; iis eram natus; id ſpecimen mei dederam, ea ætate conſulatum adeptus eram, vt potuerim, tres & viginti annos natus Conſul, patribus quoque ferox eſſe, non ſolùm plebi. Quod meum factum dictúmve Conſulis grauius quàm Tribuni audiſtis? Eodem tenore duos inſequentes Conſulatus geſſi; eodem hæc imperioſa dictatura geretur, vt neque in hos meos, & patriæ meę milites mitior quàm in vos (horreo dicere) hoſtes. Ergo vos priùs in me ſtringeritis ferrum, quàm in vos ego: iſtinc ſigna canent, iſtinc clamor priùs incipiet, atque impetus, ſi dimicandum eſt. Inducite in animum, quod non induxerunt patres auíque veſtri, non illi qui in ſacrum montem ſeceſſerunt, non hi qui poſtea Auentinum inſederunt. Expectate dum vobis ſingulis, vt olim Coriolano, matres coniugéſque crinibus paſſis obuiæ ab vrbe veniant. Tum Volſcorum legiones, quia Romanum habebant ducem, quieuerunt: vos Romanus exercitus non deſtiteritis impio bello? T. Quintio, quocumque iſtic loco, ſeu volens, ſeu inuitus conſtitiſti, ſi dimicandum erit, tum tu in nouiſſimos te recipito: fugeris etiam honeſtiùs, tergúmque ciui dederis quàm pugnaueris contra patriam. Nunc ad pacificandum benè atque honeſtè inter primos ſtabis, & colloquij huius ſalutaris interpres fueris. Poſtulate æqua, & ferte: quanquam, vel iniquis ſtandum eſt potiùs, quàm impias inter nos conſeramus manus.

Nobilium moderatio.

Imperij lex optima.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à religione, ad cuius memoriam feri etiam plerumque animi molleſcunt. Habuit in mente Liuius Ciceronis orationes poſt reditum ad P.R. & pro L.Muræna.*

II. *Adiuncta proponuntur grauiſsimarum & ſanctiſsimarum rerum per enumerationem.*

III. *Ingeritur rerum antea bene geſtarum memoria, & tractantur molliori articulo, vt facilè irritabiles.*

IV. *Adiunctum perſonæ Coruini dehortantis, grauiter amplificatum: hæc eſt Idea, quam Rhetores Græci* λαμπρὰν *nominant.*

Moderatio in illuſtri fortuna amabilis. V. *Vt dilecta perſona facilè transfundit affectus, ideo ſuam charitatem in milites, & in ſummo excelſæ fortunæ gradu, modeſtiam, commemorat; quæ res non paruam habet commendationem, Magnum ſiquidem eſt, quod Plinius hiſtoricus dixit de Veſpaſiano Imperatore:* Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo, niſi vt prodeſſe tantùm poſſes, & velles.

VI. *Conceſsio grauis & mollis ad milites leniendos peropportuna, vbi ferocientibus animis, per acrem ironiam; etiam atrocia facta concedi videntur, quò pudore victi deſiſtant. Sic Pertinax apud Herodianum; Germanicus apud Tacitum; ſe gladiis percuſſorum offerunt, irritatos animos, miſeratione, ſimul & verecundia frangunt.*

VII. *Apoſtrophe ad ducem, quem nomine appellans, blanda & ſapienti oratione demulcet.*

VIII. *Extremo loco conditiones ponit, æqua & iniqua, quæ poſtularint, ipſis promittens.*

ORATIO MARCI Catonis Conſulis, pro lege Oppia, contra mulierum luxuriam.

ARGVMENTVM.

Lex Oppia duris belli Punici temporibus lata in mulieres fuerat, quæ eas auri & purpuræ ornamentis carere volebat.

Rebus iam pacatis, in pleno Reipubl. otio & felicitate matronæ ius mundi muliebris repetunt, & abrogationem legis Oppiæ poſtulant: Cato hac oratione repugnat.

Inuentio argumentorum eſt ab authoritate legis, à diſciplina maiorum, ab ingenio muliebri, cupido, & indomito, à detrimentis quæ ex luxu & auaritia conſequentur.

Diſpoſitio duas præcipuè partes amplectitur, legem & cenſuram fœminarum.

Elocutio grandis, auſtera, ſententioſa, Catonem vbique ſpirans.

SI in ſua quiſque noſtrûm matrefamilias, Quirites, ius & maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum vniuerſis fœminis negotij haberemus; nunc domi victa libertas noſtra impotentia muliebri, hîc quoque in foro obteritur, & calcatur, & quia ſingulas ſuſtinere non potuimus, vniuerſas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam eſſe, virorum omne genus in aliqua inſula coniuratione muliebri à ſtirpe ſublatum eſſe, ab nullo genere non æquè periculum eſt, ſi cœtus, & conſilia, & ſecretas conſultationes eſſe ſinas. Atque ego vix ſtatuere apud animum meum poſſem, vtrum peior ipſa res, an peiore exemplo agatur: quorum alterum ad nos Conſules, reliquoſque magiſtratus, alterum ad vos, Quirites, magis pertinet. Nam vtrum è rep. ſit necne, id quod ad vos fertur, veſtra exiſtimatio eſt, qui in ſuffragium ituri Ex Liuio.

eſtis. Hæc conſternatio muliebris, ſiue ſua ſponte, ſiue authoribus vobis, M. Fundani, & L. Valeri, facta eſt, haud dubiè ad culpam magiſtratuum pertinens, neſcio, vobis Tribunis, an Conſulibus magis ſit deformis, vobis, ſi fœminas ad concitandas tribunitias ſeditiones iam adduxiſtis; nobis, ſi, vt plebis quondam, ſic nunc mulierum ſeceſſione leges accipiendæ ſunt.

Mulierum cœtus. Item prehenſatio & pugna, pro mundo.

Equidem non ſine rubore quodam, paulo ante per medium agmen mulierum in forum perueni. Quod niſi me verecundia ſingularum magis maieſtatis & pudoris, quàm vniuerſarum tenuiſſet, ne compellatæ à Conſule viderentur, dixiſſem: Qui hic mos eſt in publicum procurrendi, & obſidendi vias, & viros alienos appellandi? iſtud ipſum ſuos quæque domi rogare non potuiſtis? An blandiores in publico, quàm in priuato, & alienis quàm veſtris eſtis? Quanquam ne domi quidem vos, ſi ſui iuris finibus matronas contineret pudor, quæ leges hîc rogarentur abrogarentúrve, curare decuit. Maiores noſtri nullam, ne priuatam quidem rem agere fœminas ſine authore voluerunt: in manu eſſe parentum, fratrum, virorum: nos (ſi Diis placet) iam etiam rempublicam capeſſere eas patimur, & foro quoque, & concionibus, & comitiis immiſceri. Quid enim nunc aliud per vias, & compita faciunt, quàm quòd aliæ rogationes Tribunorum plebis ſuadét, aliæ legem abrogandam cenſent? date frænos *impotenti naturæ, & indomito animali*, & ſperare ipſas modum licentiæ facturas, niſi vos faciatis. Minimum hoc eorum eſt, quæ iniquo animo fœminæ ſibi aut moribus aut legibus iniunctum patiuntur: omnium rerum libertatem, imò licentiam, ſi vera dicere volumus, deſiderant. Quid enim ſi hoc expugnauerint, non tentabũt? Recenſete omnia muliebria iura, quibus licentiam ea rum alligauerint maiores noſtri, per quæque ſubiecerint viris, quibus omnibus conſtrictas, vix tamen continere poteſtis? Quid? ſi capere ſingula, & extorquere, & exæquari ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore creditis? Extemplo ſimul pares eſſe cœperint, ſuperiores erunt. At herculè ne quid nouum in eas rogetur, recuſant non ius ſed iniuriam deprecantur: Imò vt quam accepiſtis, iuſſiſtis ſuffragiis veſtris legem, quam vſu tot annorum & experiendo comprobaſtis, hanc vt abrogetis: id eſt, vt vnam tollendo legem, cæteras infirmetis. *Nulla lex ſatis commoda omnibus eſt: id modò quæritur ſi maiori parti, & in ſummam prodeſt.* Si quod cuiquam priuatim officiet ius, id deſtruet, ac demolietur: quid attinebit vniuerſos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ ſunt, poſſint? Volo tamen audire quid ſit propter quod matronæ conſternatæ procurrant in publicum, ac vix foro ſe ac concione abſtineant. Vt captiui ab Annibale redimantur parentes, viri, liberi, fratres earum! procul abeſt, abſitque ſemper talis fortuna reip. ſed tamen quum fuit, negaſtis hoc piis precibus earum. At non pietas, nec ſollicitudo pro ſuis, ſed religio congregauit eas. Matrem Idæam Peſſinunte ex Phrygia venientem accepturæ ſunt. Quid honeſtum dictu ſaltem ſeditioni prætenditur muliebri? vt auro, & purpura fulgeamus, inquiunt, vt carpentis, feſtis profeſtiſque diebus velut triumphantes de lege victa, & abrogata, & captis & ereptis ſuffragiis veſtris per vrbem vectemur: ne vllus modus ſumptibus, nec luxuriæ ſit? Sæpe me querentem de fœminarum, ſæpe de virorum, nec de priuatorum modò, ſed etiam magiſtratuum ſumptibus audiſtis, diuerſiſque duobus vitiis auaritia & luxuria ciuitatem laborare, quæ peſtes omnia magna imperia euerterunt. Hæc ego, quò melior læ-

Mulieres Romanæ non fuerunt αὐτεξούσιοι.

Mulier indomitum animal.

Lex nulla ſatis commoda omnibus.

tiórque in dies fortuna reipublicæ eſt; quo magis imperium creſcit, & iam in Græciam Aſiamque tranſcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas & regias etiam attrectamus gazas; eo plus horreo *ne illæ res magis nos ceperint, quàm nos illas.* Infeſta, mihi credite, ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic vrbi: Iam nimis multos audio, Corinthi & Athenarum ornamenta laudantes, mirantéſque, & ante fixa fictilia deorum Romanorum ridentes. Hos ego malo propitios Deos, & ita ſpero futuros, ſi in ſuis manere ſedibus patiemur. Patrum noſtrorum memoria per legatum Cyneam Pyrrhus non virorum modò, ſed etiam mulierum animos donis tentauit. Nondum lex Oppia ad coërcendam luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla accepit. Quam cauſam fuiſſe cenſetis? Eadem fuit quæ maioribus noſtris, nihil de hac re lege ſanciendi: nulla erat luxuria quæ coërceretur. Sicut antè morbos neceſſe eſt cognitos eſſe, quàm remedia eorum, ſic *cupiditates priùs natæ ſunt, quàm leges, quæ iis modum facerent.* Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus, niſi ingens cupido agros continuandi? Quid legem Cinciam de donis & muneribus, niſi quia vectigalis iam & ſtipendiaria plebs eſſe Senatui cœperat? Itaque minimè mirum eſt nec Oppiam, nec aliam vllam tum legem deſideratam eſſe, quæ modum ſumptibus mulierum faceret, quum aurum & purpuram data & oblata vltro non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas vrbem circumiret, ſtantes in publico inueniſſet, quæ acciperent. Atque ego nonnullarum cupiditatum ne cauſam quidem, aut rationem inire poſſum: nam vt quod alij liceat, tibi non licere, aliquid fortaſſe naturalis aut pudoris, aut indignationis habeat: ſic æquato omnium cultu, quid vnaquæque veſtrum veretur ne in

[...]us Ro[...]us per[...]gitur.

[...]ierum [...]quarum [...]litas.

Le[x] nulla, [...] nulla [...]litas.

ſe conſpiciatur? Peſſimus quidem eſt pudor vel parcimoniæ, vel paupertatis: ſed vtrumque lex vobis demit, quum id quod habere non licet, non habetis. Hanc inquit ipſam exæquationem nō fero; ita locuples, cur non inſignis auro aut purpura conſpicior? *cur paupertas aliarum ſub hac legis ſpecie latet, vt quod habere non poſſunt, habituræ, ſi liceret, fuiſſe videantur?* Vultis hoc certamen vxoribus veſtris iniicere, Quirites, vt diuites id habere velint, quod nulla alia poſſit? pauperes ne ob hoc ipſum contemnantur, ſupra vires ſe extendant? Næ ſimul pudere quod non oportet, cœperit, quod oportet, non pudebit; quæ de ſuo poterit, parabit; quæ non poterit, virum rogabit. Miſerum illum virum, & qui exoratus, & qui non exoratus erit, quum quod ipſe non dederit, datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogant & quod maius eſt, legem & ſuffragia rogant, & à quibuſdam impetrant aduerſus te, rem tuam, & liberos tuos, inexorabiles, ſimul lex modum ſumptibus vxoris tuæ facere deſierit, tu nunquam facies. Nolite eodem loco exiſtimare, Quirites, futuram rem, quo fuit antequam lex de hoc ferretur, & hominem improbum non accuſari, tutius eſſet, quàm abſolui; & luxuria non mota tolerabilior eſſet, quàm erit nunc ipſis vinculis ſolutis, *ſicut fera beſtia irritata, deinde emiſſa.*

Maritorum vxoriorum ſeruitus.

Ego nullo modo abrogandam legem Oppiam cenſeo: vos quod faxitis, Deos omnes fortunare velim.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium graue nimiam virorum indulgentiam perſtringit: quod autem affert de hac mulierum audacia exemplum, in Lemno inſula contigit, & narratur ab Apollonio in Argonauticis, Statio in Thebaide, Ouid. &c. Graui-*

tatis fuit Inſulam non nominare, ne iſta enucleatiùs diſquiſiſſe videretur.

II. *Ex eo ſtatuit imprimis periculoſa mulierum conciliabula, & huius authores licentiæ ſugillat, addita præclara, & illuſtri aduerſus abſentes mulieres ſermocinatione.*

III. *Contra iſtam mulierum prehenſationem, verecundiæ, & pudori ſexus inimicam, diſputat primùm à lege maiorum, qui mulieres intra priuatos parietes ſine vllo rerum adminiſtrandarum iure incluſerant. Hoc ipſum Cicero pro L. Muræna. D. Ambroſ. in quæſt. noui, & veter. teſt.* Mulierem conſtat ſubiectam viri dominio eſſe, & nullam authoritatem habere. Nec docere poteſt, nec teſtis eſſe, nec fidem dare, nec iudicare. *At Tullius in republ. non* γυναικονόμον *requirit Græcorum, ſed cenſorem, qui doceat viros moderari vxoribus.*

Mulier expers auctoritatis.

IV. *Argumentatur à natura mulierum. Mulier indomitum animal, & licentiæ appetens, ideo fræno moderationis coërcendum.* κρατοῦσι μὲν γὰρ οὐχ ὁμιλητὸν θράσος, inquit *Aeſchylus in Perſis.*

V. *Ab authoritate legis, quam minimè decet abrogare pro mulierum arbitrio, quibus ſi id ſemel concederetur, latiùs in dies manaret improbitas. Rem autem tractat falſis & acribus ironiis, Stoico ingenio digniſſimis, maximè vbi per ſuſtentationem, & hunc mulierum cœtum & petitionem exagitat. Quod autem ait de matre Idæa, Cybeles ſimulachrum Peßinunte aduectum intelligit, quod Claudia celebris illa Veſtalis pertraxit, vt habet Plin. lib. 7. cap. 35.*

VI. *Etiamſi nulla lex eſſet oppoſita, tamen flagitioſa eſt hæc mulierum importunitas: quod præclarè exaggerat, oſtendens à rei natura & turpitudine petitionis indignitatem. Porro contra huiuſmodi luxum mulierum præclara ſcripſerunt Tertullianus & Cyprianus, libro de diſciplina, & habitu Virginum, vbi hæc inter cætera:* Ornamenta, ac veſtium inſignia, & lenocinia formarum, non niſi proſtitutis & impudicis fœminis congruunt; & nullarum ferè pretioſior cultus eſt, quàm quarum pudor vilis eſt.

Mulierum luxus.

VII. *Iam planè agit Philoſophum Stoicum, contra luxuriam ciuitatis grauiùs inuectus. Duo morbi reipubl. curandi ſunt* (inquit,) *Auaritia, & Luxuria: qui in hac mulierum petitione ſe produnt, ſed præcipuè,*

ſæuior armis
Luxuria incubuit, victúmque vlciſcitur orbem.

Et is luxus etiam in ſtatuis auro, argento; quò fit vt antefixa fictilia Deorum Romanorum rideantur: erant autem antefixa, quæ ex opere figlino tectis affigebantur ſub ſtillicidio.

VIII. *Huic luxus intemperantiæ remedium opponit moderationem antiquarum matronarum, in reſpuendis donis,* quibus nulla lex fuit, cùm nulla eſſet cupiditas. *Varr. l. II. de vita P. R. de quo mulierum Romanarum veterum victu & moribus, ex Catone, Gellius noct. Attic. lib. x. cap. 23.*

Lex null vbi null cupiditat

Poſtquam obtrita hac moderatione natæ ſunt cupiditates, tum condi leges cœperunt, vt lex Licinia de moderatione agrorum, Cincia de muneribus: illius meminit Liu. l. 6. & 7. huius Cornel. Tacit. lib. 13. Patres legem Cinciam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob cauſam orandam pecuniam donúmve accipiat.

Lege Cincia Aduocati prohibentur pecuniam capere.

IX. *Cupiditatem iſtam non modò ambitioſam oſtendit, ſed & rationis expertem. Neque enim cauſam habet illam indignationis aut pudoris hæc petitio, cùm lex æqua ſit omnibus. Hinc ſolertiſſimè cupiditatis iſtius fontem indagat, dolent ſcilicet diuites,* quòd paupertas aliarum ſub hac lege lateat, *Atqui hoc vanitatis eſt non ferendæ.*

X. *Perorat charactere orationis valde morato, & ad formam* ἀληθινοῦ λόγου, *vbi oſtendit, Malum conſequens*

ex ornamentorum conceßione viris & mulieribus inportunum. Tum grauiter monet, ne luxuriam legis ſeueritate conſtrictam, ſolutis demum vinculis, quaſi beſtiam è cauea in funus ciuitatis emittant. Eandem comparationem habet Cicero 4. ad Herenn. ſed laxiorem.

ORATIO LVCII Valerij Tribuni plebis, pro Mulieribus, contra legem Oppiam.

Inuentio. Relegit Catonis Argumenta. Diſpoſitio eſt prudens, & facilis. Elocutio diſerta, elegans, vrbana, quæ felicis ingenij lumen ſatis indicat.

[M]ulierum [d]efenſio.

SI priuati tantummodo ad ſuadendū diſſuadendúmque id quod à nobis rogatur, proceſſiſſent: ego quoque, cùm ſatis dictum pro vtraque parte exiſtimarem, tacitus ſuffragia veſtra expectaſſem. Nūc quum vir grauiſſimus, Conſul. M. Porcius, non *authoritate ſolùm, quæ tacita ſatis momenti habuiſſet*, ſed oratione etiam longa & accurata inſectatus ſit rogationem noſtram, neceſſe eſt paucis reſpondere: Qui tamen plura verba in caſtigandis matronis, quàm in rogatione noſtra diſſuadēda conſumpſit, & quidem, vt in dubio poneret, vtrùm id quod reprehenderet, matronæ ſua ſponte, an nobis authoribus feciſſent.

[C]atonis au[th]oritas.

Rem defendam, non nos, in quos iecit magis hæc Conſul verbo tenus, quàm vt re inſimularet. Cœtum, & ſeditiones, & interdum ſeceſſionem muliebrem appellauit. Quòd matronæ in publico vos rogaſſent, vt legem in ſe latam, per bellum, temporibus duris; in pace, & florente ac beata republica abrogaretis; Verba magna, quæ rei augendæ cauſa conquirantur, & hæc, & alia eſſe ſcio; & M. Catonem, oratorem non ſolùm grauem, ſed interdum etiam trucem eſſe ſcimus omnes, quum ingenio ſit mitis. Nam quid tandem noui matronæ fecerint, quòd frequentes in cauſa ad ſe pertinente in publicum proceſſerunt? Nunquam ante hoc tempus in publico apparuerunt? Tuas aduerſus te Origines reuoluam: accipe quoties id fecerint, & quidem bono ſemper publico. Iam à principio regnante Romulo, quum Capitolio à Sabinis capto, medio in foro ſignis collatis dimicaretur, nonne intercurſu matronarum inter acies duas prælium ſedatum eſt? Quid? Regibus exactis, cùm Coriolano Martio duce, legiones Volſcorum caſtra ad quintum lapidem poſuiſſent, nonne id agmen, quo obruta hæc vrbs eſſet, matronæ auerterunt? Iam vrbe capta à Gallis, aurum, quo vrbs redempta eſt, nempe matronæ conſenſu omnium in publicum contulerunt. Proximo bello (ne antiqua repetam) nonne & cùm pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ adiuuerunt ærarium? & quum Dij quoque noui ad opem ferendam dubiis rebus accerſerentur, matronæ vniuerſæ ad mare profectæ ſunt, ad matrem Idæam accipiendam? Diſſimiles, inquit, cauſæ ſunt: Nec mihi cauſas æquare propoſitum eſt: nihil noui factum, purgare ſatis eſt. Cæterùm, quod in rebus ad omnes pariter viros fœmináſque pertinentibus, feciſſe eas nemo miratus eſt, in cauſa propriè ad ipſas pertinente miramur feciſſe? quid autem fecerunt? ſuperbas mediusfidius aures habemus, ſi, quum domini ſeruorum non faſtidiant preces, nos rogari ab honeſtis fœminis indignamur. Venio nunc ad id de quo agitur, in quo duplex Conſulis oratio fuit. Nam & legem vllam omnino abrogari eſt indignatus, & eam præcipuè legem, quæ luxuriæ mulieris coërcendæ

Mulierum cœtus vtiles.

Mulierum liberalitas in Remp.

cauſa lata eſt. Et illa communis pro legibus viſa conſularis oratio eſt, & hæc aduerſus luxuriam ſeueriſſimis moribus conueniebat.

Itaque periculum eſt, niſi quid in vtraque vani ſit, docuerim te, ne quis error vobis offundatur. Ego enim, quemadmodum ex iis legibus, quæ non in tempus aliquod, ſed perpetuæ vtilitatis cauſa in æternum latæ ſunt, nullam abrogari debere fateor, niſi quam, aut vſus coarguit, aut ſtatus aliquis reipublicæ inutilem fecit, ſic quas tempora aliqua deſiderarunt leges, mortales, vt ita dicam, & temporibus ipſis mutabiles eſſe video. Quæ in pace latæ ſunt, plerunque bellum abrogat, quæ in bello, pax; vt in nauis adminiſtratione, alia in ſecunda, alia in aduerſa tempeſtate vſui ſint. Hæc quum ita natura diſtincta ſint, ex vtro tandem genere ea lex eſſe videtur, quam abrogamus?

Leges pro tẽpore mutabiles.

An vetus regia lex ſimul cum ipſa vrbe nata? an (quod ſecundum eſt) à Decemuiris ad condenda iura creatis in duodecim tabulis ſcripta? ſine qua cùm maiores noſtri non exiſtimârint matronale decus ſeruari poſſe; nobis quoque verendum ſit, ne cum ea pudorem ſanctitatémque fœminarum abrogemus? Quis igitur neſcit, nouam iſtam legem eſſe, Q. Fabio & Tito Sempronio Conſulibus viginti annis antè latam? ſine qua, quum per tot annos matronæ optimis moribus vixerint, quod tandem, ne abrogatâ eâ effundantur ad luxuriam, periculum eſt? Nam ſi iſta lex ideo lata eſſet, vt finiret libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata incitaret. Cur ſit autem lata, ipſum indicauit tempus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuam habebat, ad vrbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant ſocij: non milites in ſupplementum, non ſocios nauales ad claſſem tuendam, non pecuniam in ærario habebamus: ſerui, quibus arma darentur, ita vt pretium pro illis bello perfecto dominis ſolueretur, emebantur.

In eandem diem, frumentum & cætera quæ belli vſus poſtulabant, præbenda, publicani ſe conducturos profeſſi erant; ſeruos ad remum, numero ex cenſu conſtituto, cum ſtipendio noſtro dabamus. Aurum & argentum omne, à Senatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus, viduæ & pupilli pecunias ſuas in ærarium deferebant; cautum erat, quò ne plus auri & argenti facti, quò ne plus ſignati argenti & æris domi haberemus.

Tali eo tempore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant, vt ad eam coërcendam lex Oppia deſiderata ſit: Quum, quia Cereris ſacrificium lugentibus omnibus matronis intermiſſum erat, Senatus finiri luctum triginta diebus iuſſit. Cui non apparet, inopiam & miſeriam ciuitatis, & quia omnium priuatorum pecuniæ in vſum publicum vertendæ erant, iſtam legem ſcripſiſſe, tamdiu manſuram quandiu cauſa ſcribendæ legis manſiſſet? Nam ſi quæ tunc temporis cauſa, aut decreuit Senatus, aut populus iuſſit, in perpetuum ſeruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis; cur publica præſenti pecunia locamus? cur ſerui, qui militant, non emuntur? cur priuati non dabimus remiges? ſicut tunc dedimus? Omnes alij ordines, omnes homines mutationem in meliorem ſtatum reipublicæ ſentient, ad coniuges tantùm noſtras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perueniet? Purpura viri vtemur, prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotiis: liberi noſtri prætextis purpura togis vtentur: magiſtratibus, in coloniis municipiiſque, hîc Romæ infimo genere magiſtris vicorum prætextæ habendæ ius permittemus: nec id vt viui

Cereris ſacrum.

Purpuræ vſus.

Purpura qui.

ſolùm habeant tantùm inſigne, ſed etiam vt cum eo crementur mortui; fœminis duntaxat purpuræ vſu interdicemus? Et quum tibi viro liceat purpura in veſte ſtragula vti, matrem familias tuam, purpureum amiculum habere non ſines: *& equus tuus ſpecioſiùs inſtratus erit, quàm vxor veſtita?* Sed in purpura, quæ teritur, abſumitur, non iuſtam quidem, ſed aliquam tamen cauſam tenacitatis video: in auro verò, in quo præter manupretium, nihil intertrimenti fit, quæ malignitas eſt? præſidium potiùs in eo eſt, & ad publicos & ad priuatos vſus, ſicuti experti eſtis. Nullam æmulationem inter ſe ſingularum, quando nulla haberet, eſſe aiebat. At hercule vniuerſis dolor & indignatio eſt, quum ſociorum Latini nominis vxoribus vident ea conceſſa ornaméta, quæ ſibi adempta ſint: quum inſignes eas eſſe auro & purpura: quum illas vehi per vrbem, ſe pedibus ſequi: tanquam in illarum ciuitatibus, non in ſua, imperium ſit.

Virorum hoc animos vulnerare poſſet: quid muliercularum cenſetis, quas etiam parua mouent? non magiſtratus, nec ſacerdotia, nec triumphi, nec inſignia, nec dona, aut ſpolia bellica iis contingere poſſunt: munditiæ, ornatus, & cultus, hæc fœminarum inſignia ſunt, his gaudent, & gloriantur, hunc mundum muliebrem appellârunt maiores noſtri.

[Lu]ctus ſit [de]poſita [pu]rpura. Quid aliud in luctu, quàm purpuram atque aurum deponunt? quid quum eluxerunt, ſumunt? quid in gratulationibus ſupplicationibúſque, niſi excellentiorem ornatum adiiciunt? Scilicet, ſi legem Oppiam abrogaueritis, non veſtri arbitrij erit, ſi quid eius vetare volueritis, quod nunc lex vetat? minùs filiæ, vxores, ſorores etiam quibuſdam in manu erunt? Nunquam ſaluis ſuis exuitur ſeruitus muliebris, & ipſis libertatem, quam viduitas & orbitas facit, deteſtantur. In veſtro arbitrio ſuum ornatum, quàm in legis, malunt eſſe: & vos in manu & tutela, non in ſeruitio debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quàm dominos dici. Inuidioſis nominibus vtebatur modò Conſul, ſeditionem muliebrem & ſeceſſionem appellando. Id enim periculum eſt, ne ſacrum montem, ſicut quondam irata plebs, aut Auentinum capiant. Parendum huic infirmitati eſt, quodcunque vos cenſueritis.

Quo plus poteſtis, moderatiùs imperio vti debetis. *Poteſtas moderāda.*

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à perſona aduerſarij, & propoſitio dicendorum.*

II. *Refellit primùm, quod Cato de cœtu & ſeditione mulierum dixerat: qui vt nimis atrociter, & extra rem dicta, vrbano riſu diluit; Catonem* virum mitem, & trucem oratorem *appellans: non eſſe autem nouum, mulierum cœtum fieri, qui aliàs tanto reipubl. emolumento fuerit celebratus, vel ex ipſis Catonis originibus oſtendit. Affert porro vulgatiſſima exempla Sabinarum, Marciæ, & cæterarum matronarum, in dubiis & formidoloſis reipublicæ temporibus, vt bello Gallico & Punico egregiè nauatam operam, non modò in pacandis diſcordiis, & in ærario ſuo cenſu ſuſtentando, ſed in religionibus & ceremoniis procurandis; quo in pietatis officio cæteris ſemper præluxere. Tum per præoccupationem concludit hunc locum; Si aliàs, inquit, vtiliter pro aliis conuenerunt, cur non in ſua cauſa? Hoc quidem eis denegare, ſuperbæ arrogantiæ eſt, cùm & ſeruorum preces à dominis audiantur.*

III. *Poſt diuiſam, ad maiorem lucem diſtributionis, Catonis orationem, primum agit contra id quod dixit de non abrogandis legibus, & oſtendit aliquas pro temporibus vtiliter abrogari.* Sicut in nauis adminiſtratione, alia in ſecunda, alia in aduerſa tempeſtate vſui ſunt.

IV. *Ad legem Oppiam ſingularem deſcendit, cuius non eſſe eam authoritatem probat, vt æterna ſeruari debeat: quod euincit maximè à tempore, & occaſione legis, ipſiúſque legiſlatoris conſilio. Lata eſt in atroci belli Punici tempeſtate, non ad coërcendum mulierum luxum, ſed ad reipubl. ſubſidium. Nunc autem deterſa huius temporis fuligine, res ipſa aliud ſuadet.*

Quod autem dixit de Cereris ſacrificio, lugentibus matronis omnibus intermiſſo, hoc & alij meminere: à matronis quippe minimè atratis, quæ poſt Cannenſem cladem non inueniebantur, celebrari oportebat: Itaque ſenatus finiri luctum 30. diebus iuſſit. Vide Canter. Var. Lect. lib. 2. cap. 21.

V. *A pari oſtendit legem temporariam fuiſſe, cùm cætera eius temporis ſint antiquata. Solæ mulieres, quod per ſe durum eſt, huius pacis fructum non ſentiunt.*

VI. *Argumentatur à natura rei, & ipſo vſu purpuræ, quæ ſolet eſſe multis communis; nam & pueris, & magiſtris vicorum, non modò viuis, ſed & mortuis conceditur, quinimo equis ipſis, in quo per* μείωσιν *videtur purpuræ dignitatem extenuare; verùm obiter animaduerto eandem fuiſſe ſemper magnæ & illuſtris fortunæ notam. Maximè verò ſub Imperatoribus, quorum latæ etiam leges exſtant,* ὥστε μηδαμῶς ἀλουργόν τι μέρος ὤνιον γενέσθαι *(quod Leo tamen conſtitutione 80. permiſit.) Auguſtæ ipſæ non pariebant, niſi in purpura; ſiue, quod indicare videtur Themiſtius, orat. 6. ad Valentinianum, de purpureis* σπαργάνοις *intelligitur, ſiue, de cubiculo* πορφύρα, *de quo Anna Commena lib. 6.* ἀφωρισμένων ταῖς τικτούσαις τῶν βασιλίδων οἴκημα πορφύραν ὀνομάζουσιν.

Purpura illuſtris fortunæ nota. Leges de ea.

VII. *Animaduerte in eo hominis artificium, qui Catonis grauem & ſeriam contra luxum orationem perpetuo faceciis infringere conatur. Indignum eſt, equos (inquit) in vſu purpuræ matronas præcedere, qui non modò purpura inſtrati, ſed gemmis quoque creſcente luxu ornati ſunt.* Equi radiantibus gemmis onuſti anteccedebant. *Sidon. Apollin. ep. 20. lib. 4. Dehinc callidè ad vſum auri delabitur. Eſto vſum purpuræ tenacitas maritorum negabit; quia abſumitur. At in auro nihil intertrimenti, ſed ſolum* manupretium, *ſeu merces pro opera manus.*

Equi gemmis onuſti.

VIII. *Refellit quod poſtremùm dixerat, nullam debere eſſe querimoniam, quòd omnes in eo eſſent æquales. Imò, (inquit) inde omnium iuſta indignatio eſt, quòd videant ea ſibi Romæ, in luce terrarum, erepta ornamenta, quibus Latinæ liberè fruuntur; & hanc ignominiam grauiùs ferunt, quòd affectibus magis hic ſexus ſit obnoxius.*

Γυναικεία φύσις ῥαδίως τῷ πάθει ἁλισκομένη, *inquit Iſidorus Peluſiota, ep. 2. 6. ex eo.*

Pugnat cum motu pro mundo mulierum, quod hoc vno & proprio ſui ſexus ſolatio, diutiùs ſint orbatæ.

IX. *Et quia Cato his ornamentis mulieribus conceſſis virorum libertatem infringi contendebat, hoc refellit; & declarat maritorum imperium liberum, etiam ſi lex petitionem concedat, æquè ſemper futurum.*

X. *In peroratione demulcet viros diſertus orator fœminarum, monétque, vt malint vxores* in manu & tutela habere, quàm in ſeruitio.

Neque enim ſunt famulæ, ſed thalami ſociæ. Idcirco præclarè animaduertit Proba Falconia, vbi agit de animantibus, & conformatione hominis.

Quæritur huic alius, nec quiſquam ex
agmine tanto
Audet adire virum, ſociúſque in regna
vocari:
Omnipotens genitor coſtas & viſcera
nudat:
Harum vnam iuueni laterum compa-
gibus arctis
Eripuit, ſubitóque oritur mirabile do-
num,
Argumentum ingens.

Mulier, argumentum ingens.

GENVS DELIberatiuum.

Diſſuaſiones.

x Quinto Curtio.

SCYTHAE LEGATI Oratio.

Diſſuadet Alexandro Imperij propagandi cupiditatem. Hæc oratio, parua mole, magna ſenſibus, plena ſententiarum gemmis, inter eximias cenſeri poteſt.

SI Dij habitum corporis tui auiditati animi parem eſſe voluiſſent, orbis te non caperet, *altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Et hoc aſſequutus ſcire velles, vbi tanti numinis fulgor conderetur.* Sic quoque concupiſcis, quæ non capis. Ab Europa petis Aſiam, ex Aſia tranſis in Europam.

Deinde, ſi humanum genus omne ſuperaueris, cum ſyluis, & niuibus & fluminibus, feriſque beſtiis geſturus es bellum. Quid tu? ignoras magnas arbores diu creſcere, vna hora extirpari? Stultus eſt, qui fructus earum ſpectat, altitudinem non metitur: vide, ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipſis quos comprehenderis, decidas.

Leo quoque aliquando minimarum auium pabulum fit: & ferrum rubigo conſumit. Nihil tam firmum eſt cui periculum non ſit etiam ab inualido.

Quid nobis tecum eſt? numquam terram tuam attigimus. Qui ſis, vnde venias, licétne ignorare in vaſtis ſyluis viuentibus? Nec ſeruire vlli poſſumus, nec imperare deſideramus. Dona à nobis data ſunt (ne Scytharum gentes ignores) iugum boum, aratrum, & ſagitta, & patera. His vtimur, & cum amicis, & aduerſus inimicos; fruges amicis damus, boum labore quæſitas; paterâ cum his vinum Diis delibamus; inimicos ſagitta eminùs, haſta cominùs petimus. Sic Scythiæ Regem, & poſtea Perſarum Medorúmque ſuperauimus, patuitque nobis iter vſque in Ægyptum. At tu qui te gloriaris ad latrones perſequẽdos venire, *omnium gentium, quas adiſti, latro es.* Lydiam cepiſti, Syriam occupaſti, Perſidem tenes: Bactrianos habes in poteſtate, Indos petiſti. Iam etiam ad pecora noſtra auaras & inſtabiles manus porrigis.

Scytharum inſignia.

Alexander omniũ gentium latro.

Quid tibi diuitiis opus eſt, quæ te eſurire cogunt? Primus omnium ſatietate paraſti famem, vt quo plures haberes, acriùs quæ non habes, cuperes. Non ſuccurrit tibi, quãdiu circum Bactra hæreas? dum illos ſubigis, Sogdiani rebellare cœperunt. Bellum tibi ex victoria naſcitur. Nam vt maior fortiórque ſis, quàm quiſquam, tamen alienigenam dominum nemo pati vult. Trãſi modò Tanaïm, ſcies, quàm latè pateat, nunquam tamen conſequeris Scythas. *Paupertas noſtra velocior erit, quàm exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit.* Rurſus quum procul abeſſe nos credes, videbis in tuis caſtris. Eadem velocitate & ſequimur, & fugimus. Scytharum ſolitudines Græcis etiam prouerbiis audio eludi. Nos deſerta & humano cultu vacua magis quam vrbes & opulentos agros ſequimur. Proinde *fortunam tuam preſſis manibus tene. Lubrica eſt, nec inuita teneri poteſt.* Salubre conſilium ſequens quàm præſens tempus oſtendit meliùs, *Impone felicitati tuæ frænos: faciliùs illam reges.* Noſtri ſine pedibus dicũt eſſe fortunam, quæ manus & pinnas tantum habet: quum manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non ſinit.

Diuitiæ eſurire cogunt.

Denique, ſi Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non ſua eripere: Sin autem homo es, id quod es, ſemper eſſe te cogita.

Stultum eſt eorum meminiſſe propter quæ tui obliuiſceris. Quibus bellum non intuleris, bonis amicis poteris vti. Nam & firmiſſima eſt inter pares amicitia: & videntur pares, qui non fecerunt inter ſe periculum virium. Quos viceris, amicos tibi eſſe caue credas. *Inter dominum & ſeruum nulla amicitia eſt:* etiam in pace belli tamen iura ſeruantur. *Iurando gratiam Scythas ſancire ne credideris. Colendo fidem iurant.* Græcorum iſta cautio eſt: qui facta conſignant, & Deos inuocant: nos religionem in ipſa fide nouimus: *Qui non reuerentur homines, fallunt* Deos. Nec tibi amico opus eſt, de cuius beneuolentia dubites. Cæterùm nos, & Aſiæ & Europæ cuſtodes habes: Bactra niſi diuidat Tanaïs, contingimus: vltra Tanaïm vſque ad Thraciam colimus: Thraciæ Macedoniam coniunctam eſſe fama eſt: Vtrique imperio tuo finitimos hoſtes, an amicos velis eſſe, conſidera.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium eſt ab ambitionis natura, cuius ſitis nunquam expletur, ſed Dei ipſius, qui ſedet* ἐν ἐυδῷ θεολαμπεῖ, *(vt loquitur Syneſius,) domicilium ſcrutatur.*

Magna quæque dãnis obnoxia. I I. *Diſſuadent Scythæ, primùm à rerum magnarum periculis, quippe culmen excelſæ fortunæ lubricum. Similiter Herodotus in oratione Artabani,* ὁρᾷς δ᾽ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα ἀεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτα τῦ κεραυνοῦ ἐπισκήπτει βέλεα: *& Laberius, Summũ ad gradum cùm claritatis venerit, conſiſtet; ægrè & citiùs quàm aſcendas, decides.*

III. *Periculum huius conditionis probant, quòd magnis parua quæque etiam nocere poßint.* Inimicum quamuis humilem docti eſt metuere. *Etiam capillus vnus habet vmbram ſuam. Pub. Syrus.* *Inimicus non cõtemnendus.*

IV. *Delabuntur ad hypotheſin, & argumentantur à natura ſuæ gentis, quam bello laceſſere, iniquum eſt & temerarium, & minimè iis qui aggreßi fuerint, impune. Quod autem hic affertur de donis Symbolicis, ductum à conſuetudine Scytharum, cuius ſimile exemplum videas in muneribus ab Idanthura eiuſdem gentis Rege, miſsis ad Darium. Clemens Alex. lib. 5. de quo dixi in Symbolis.*

V. *Egregia libertate carpitur Alexandri luxus, & in omnium rerum affluentia, inopia. Nam, vt rectè ait Publius Syrus in mimis.*

Inſtructa inopia eſt, in diuitiis cupiditas. *Hoc ipſius Alexandri victoriarum decurſu comprobatur.*

VI. *Ad hæc liberiùs minantur niſi bene monentibus pareat, & contra eius arma & diuitias obtendunt ſuam paupertatem, quam Dionyſius Pruſæus rectè* ἄσυλον χρῆμα *nominat.*

VII. *Proinde perorando hortantur, vt fortunam ſuam preſſis manibus teneat.* Quippe fortunam citiùs reperias, quàm retineas; *inquit idem Syrus author. Addunt ad huius ſententiæ confirmationem, ingenioſam Fortunæ in ſua gente picturam, cum manibus, & pinnis, ſine pedibus, quò ſignificabant mobilem, & nullo loco conſiſtentem. Contraria eſt fortuna Latinorum* viſcoſa; *quam puto ſic nominatam, non quòd homines eminùs captet, ſed quòd conſtans ſit, & permanens, quaſi viſco irretita. Talis* ἄπτερος Νίκη *apud Pompeium Poëtam, & Mars Laconicus in vinculis apud Pauſaniam.* *Paupertas ſancta poſſeßio.* *Fortunæ pictura.* *Victoria implumis*

V I I I. *Potentiſſima vltimo loco adhibent argumenta apud ipſum Alexandrum, qui* Dei *nomen affectabat: monent quippe, vt ſit beneficus in mortales; hæc enim expeditiſſima ad* Dei *ſimilitudinem via.* Ἀγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ *(inquit Syneſius)* ſic itur in alta ſidera. *Contrà, ſi vi homines ſubiugauerit, quot ſeruos, tot hoſtes habiturus eſt.* *Beneface. Dei natura.*

I X. *Poſtremò dicta, & oblata,*

conditiones ſanciunt, non iureiurando, ſed fide, quæ eſt antiquiſſimum & præſtantiſſimum numen:

Ante Iouem generata, decus diuûmque hominúmque,
Iuſtitiæ conſors, tacitúmque in pectore Numen.

Silius Italicus.

NABARZANIS ORATIO ad Darium:

De prælio differendo, & abdicatione Imperij: Vafra, & callida.

Q. Cur- SCio me, inquit, ſententiam eſſe dicturum prima ſpecie haudquaquam auribus tuis gratam:

Sed medici quoque grauiores morbos aſperis remediis curant: & gubernator, vbi naufragium timet, à iactura, quicquid ſeruari poteſt, redimit.

Ego tamen, non vt damnum quidem facias, ſuadeo, ſed vt te ac regnum tuum ſalubri ratione conſerues. Diis aduerſis bellum inimus, & pertinax fortuna Perſas vrgere non deſinit. Nouis initiis & hominibus opus eſt. Auſpicium & Imperium alij trade interim, qui tandiu Rex appelletur, donec Aſia decedat hoſtis: Victor deinde regnum tibi reddat: hoc autem breue futurum ratio promittit. Bactra intacta ſunt: Indi & Sagæ in tua poteſtate: tot populi, tot exercitus, tot equitum peditúmque millia ad renouandum bellum vires paratas habent, vt maior belli moles ſuperſit, quàm exhauſta ſit. Quid ruimus belluarum ritu, in perniciem non neceſſariam?

...tæ odium ...n eſt viri ...tis. Fortiorum virorum eſt, magis vitam contemnere, quàm odiſſe vitam. Sæpe tædio laboris ad vilitatem ſui compelluntur ignaui, at virtus nihil inexpertum omittit.

Itaque vltimum omnium mors eſt, ad quam non pigrè ire ſatis eſt. *Mortis contemptus.* Proinde ſi Bactra, quod tutiſſimum receptaculum eſt, petimus, Præfectum regionis eius Beſſum, Regem, temporis gratia, ſtatuamus. Compoſitis rebus, iuſto Regi tibi fiduciarium reſtituet Imperium.

OECONOMIA *orationis.*

I. *Inſinuatione vtitur Vulpes in re ambigua, proponens ſe auſtera quidem ſed ſalubria dicturum, ducto à medicis exemplo. Hanc ſimilitudinem fusè proſequitur Auguſt. epiſt. 48. ad Vincentium, & epiſtol. 1. ad Bonifacium, & Serm. 59. de verbis Domini. Cæſarius Arelatenſis hom. 8. Philo Iudæus de ſacrificiis.*

II. *Primò apponit religionem, & infelicitatem, ad deterrendum Darium: quo prætextu ambitioſi & improbi, vt videre eſt in variis hiſtoriis, ſæpe abuti ſolent: Quippe nihil efficaciùs multitudinem regit, &, vt ait Iuſtinus, lib. 8.* Iure ille à Diis proximus habetur, per quem Deorum maieſtas vindicatur. *Diis proximus quis.* *Verùm huiuſmodi homines prætexti cœlo, captant terras.*

III. *Addit ſuæ fraudi delinimenta, & ſpes præclaras in poſterum colligit ex adiunctis, ſi Darius tantiſper huic infelicium rerum velut effuſo torrenti ſe ſubtrahat.*

IV. *Quod vafræ artis eſt, etiam ſententioſus eſt inſidiator, quò ſinceriùs loqui videatur, & faciliùs in errorem inducat. Sed χρυσὸς λαλόντων ſuſpecta prudentibus oratio.* *Calliditas blanda.*

V. *Ad ſummum rem de compacto gerunt perſidioſi, vt in Velabro Olearij.*

Sic multi, animus quorum atroci vinctus malitia eſt,
Compoſita dicta ex pectore euoluunt ſuo,
Quæ cùm componas, dicta factis diſcrepant.

Accius in Eumenidibus.

ORATIO MARCI Furij Camilli ad Pop.Rom. de non tranſmigrando Veios.

Hæc oratio vna eſt ex T. Liuij grauiſſimis concionibus. Inuentio argumentorum tota pene ab authoritate Religionis, & vrbis, Populi Romani gloria, & ſitus commodis. Diſpoſitio à ſacris tranſit ad humana. Elocutio grandis eſt, & paludata.

Ex Liuio l. 5. ab vrbe C. Adeo mihi acerbæ ſunt (Quirites) contentiones cum Tribunis plebis, vt nec triſtiſſimi exilij ſolatium aliud habuerim, quoad Ardeæ vixi, quàm quòd procul ab his certaminibus eram: & ab eadem huc, non, niſi me Senatuſconſulto Plebiſque iuſſu reuocaretis, rediturus vnquam fuerim: nec nunc me, vt redirem, mea voluntas mutata, ſed veſtra fortuna perpulit: *Patriæ religio.* *Quippe, vt in ſua ſede maneret patria, id agebatur, non vt ego vtique in patria eſſem.* Et nunc tacerem, & quieſcerem libenter, niſi hæc quoque pro patria dimicatio eſſet: cui deeſſe, quoad vita ſuppeditat, aliis turpe, Camillo etiam nefas eſt. Quid enim repetiimus? quid obſeſſam ex hoſtium manibus eripuimus; ſi recuperatam ipſi deſerimus? Et cùm victoribus Gallis, capta tota vrbe, Capitolium tamen atque arcem, Diique, & homines Romani tenuerint, habitauerint: victoribus Romanis, recuperata vrbe, arx quoque, & Capitolium deſeretur? *Et plus vaſtitatis huic vrbi ſecunda noſtra fortuna faciet, quam aduerſa fecerit?* Equidem ſi nobis cum vrbe ſimul poſitæ traditæque per manus ſimul regiones nullæ eſſent, tamen tam euidens numen hac tempeſtate rebus adfuit Romanis, vt omnem neglige̅tiam diuini cultus exemptam hominibus putem. Intuemini enim horum deinceps annorum, vel ſecundas res, vel aduerſas: inuenietis *omnia proſperè eueniſſe ſequentibus Deos; aduerſa, ſpernentibus:* iam omnium primum Veiens bellum, per quot annos, quanto labore geſtum? non ante cepit finem, quàm monitu Deorum aqua ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tandem vrbis noſtræ clades noua? non antè exorta eſt, quàm ſpreta vox cœlo emiſſa de aduentu Gallorum, quàm gentium ius à Legatis noſtris violatum: quàm à nobis, quum vindicari deberet, eadem negligentia Deorum prætermiſſum. *Aius.* Igitur victi captique, ac redempti, tantum pœnarum Diis hominibúſque dedimus, vt terrarum orbi documento eſſemus. Aduerſæ deinde res admonuerunt religionum: confugimus in Capitolium ad Deos, ad ſedem Iouis Optimi Maximi: ſacra, in ruina rerum noſtrarum alia terræ celauimus, alia aue&ta in finitimas vrbes amouimus ab hoſtium oculis: Deorum cultum, deſerti ab Diis hominibúſque, tamen non intermiſimus. Reddidere igitur patriam, & victoriam, & antiquum belli decus amiſſum: & in hoſtes, qui cæci auaritia, in pondere auri, fœdus ac fidem fefellerunt, verterunt terrorem, fugámque, & cædem. Hæc culti neglectique numinis tanta monumenta in rebus humanis cernentes, ecquid ſentitis (Quirites) quantum vix dum ex naufragiis prioris culpæ cladiſque emergentes, paremus nefas? *Roma Deorum plena.* Vrbem auſpicatò inauguratoque habemus conditam; nullus locus in ea non religionum Deorúmque eſt plenus: ſacrificiis ſolemnibus non dies magis ſtati, quàm loca ſunt in quibus fiant. Hos omnes Deos publicos priuatóſque, Quirites, deſerturi

ſerturi eſtis? quàm par veſtrum factum eſt, quod in obſidione nuper in egregio adoleſcente Fabio, non minore hoſtium admiratione quàm veſtra conſpectum eſt, cùm inter Gallica tela digreſſus ex arce, ſolemne Fabij gẽtis in colle Quirinali obijt? An gentilia ſacra, ne in bello quidem intermitti; publica ſacra, & Romanos Deos, etiam in pace deſeri placet; & Pontifices Flaminéſque neglegẽtiores publicarum religionum eſſe, quàm priuatus in ſolemni gentis fuerit? Forſitan aliquis dicat, aut Veiis ea nos facturos, aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros, qui faciant; quorum neutrum fieri ſaluis ceremoniis poteſt. Et ne omnia generatim ſacra, omnéſque percenſeam Deos, in Iouis epulo non alibi quàm in Capitolio, puluinar ſuſcipi poteſt. Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignóque, quod imperij pignus cuſtodia eius templi tenetur, loquar? quid de ancilibus veſtris? Mars Gradiue, tuque Quirine pater, hęc omnia in profano deſeri placet ſacra, æqualia vrbi, quædam origine vrbis vetuſtiora? & videte, quid inter nos & maiores noſtros interſit: illi ſacra quædam in monte Albano Lanuuinóque nobis facienda tradiderunt. An ex hoſtium vrbibus Romam ad nos transferri ſacra, religioſum fuit; hinc ſine piaculo in hoſtium vrbem Veios transferemus? Recordamini, agite dum, quoties ſacra inſtaurentur, quia aliquid ex patrio ritu negligentia caſúue prætermiſſum eſt. Modò, quæ res poſt prodigium Albani lacus, niſi inſtauratio ſacrorum, auſpiciorúmque renouatio, affectæ Veienti bello reipublicæ remedio fuit? At etiam tanquam veterum religionum memores, & peregrinos Deos tranſtulimus Romam, & inſtituimus nouos. Iuno regina tranſuecta à Veiis, nuper in Auentino, quàm inſigni ob excellens matronarum ſtudium, celebríque dedicata eſt die? Aio locuto, templum propter cœleſtem vocem exauditam in noua via iuſſimus fieri: Capitolinos ludos ſolemnibus aliis addidimus, collegiúmque ad id nouum authore ſenatu condidimus. Quid horum opus fuit ſuſcipi, ſi vrbem Romanam vnà cum Gallis relicturi ſumus? ſi non voluntate manſimus in Capitolio per tot menſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retenti ſumus? De ſacris loquimur, & de templis; quid tandem de ſacerdotibus? nonne in mentem venit, quantum piaculum comitatur? Veſtalibus nempe vna illa ſedes; ex qua eas nihil vnquam, præterquam vrbs capta, mouit. Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem nefas eſt: Hos Veientes, pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes? & Veſtales tuæ te deſerent Veſta? & Flamen peregrè habitando in ſingulas noctes tantum ſibi reíque publicæ piaculi contrahet? Quid alia quæ auſpicatò agimus omnia ferè intra pomœrium, cui obliuioni aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quibus Conſules tribunóſq; militares creatis: vbi auſpicato, niſi vbi aſſolent, fieri poſſunt? Veióſne hæc transferemus? an comitiorum cauſa populus tanto incommodo in deſertam hanc ab Diis hominibuſque vrbem conueniet? Sed res ipſa cogit vaſtatam incendiis ruiniſque relinquere vrbem, & ad integra omnia Veios migrare, nec hic ædificando inopem plebem vexare: hanc autem iactari magis cauſam, quàm veram eſſe, vt ego non dicam, apparere vobis (Quirites) puto; qui meminiſtis, ante Gallorum aduentum, ſaluis tectis publicis, priuatíſque, ſtante incolumi vrbe, hanc eandẽ rem actam eſſe, vt Veios tranſmigraremus. Et videte, quantum inter meam ſententiam veſtrámque interſit. Tribuni, vos, etiam ſi tunc faciẽdum non fuerit, nunc vtique faciendum putatis?

Flamen Dialis.

[Left margin fragments: ...trij reli... / ...banus ...us. / ...no Re... ...a.]

ego contra (nec id mirati ſitis, priuſquam quale ſit audiueritis) etiamſi tunc migrandum fuiſſet, incolumi tota vrbe, nunc has ruinas relinquendas non cenſerem. Quippe cum cauſa nobis in vrbem captam migrandi victoria eſſet glorioſa nobis, ac poſteris noſtris, nunc hæc migratio nobis miſera, & turpis, Gallis glorioſa eſt. Non enim reliquiſſe victores, ſed amiſiſſe victi patriā videbimini: hoc ad Alliam fuga, hoc capta vrbs, hoc circūſeſſum Capitoliū neceſſitatis impoſuiſſe, vt deſereremus Penates noſtros, exiliúmque ac fugam nobis ex eo loco conſciſceremus, quem tueri non poſſemus. Et Galli euertere potuerunt Romam, quam Romani reſtituere non videbuntur potuiſſe? Quid reſtat, niſi vt ſi iam nouis copijs veniant, (conſtat enim vix credibilem multitudinem eſſe) & habitare in capta abs ſe, deſerta à nobis hac vrbe velint, ſinatis? Quid ſi non Galli hoc, ſed veteres hoſtes noſtri Æqui Volſcique faciant, vt commigrent Romam? velitiſne illos Romanos, vos Veientes eſſe? *Non malitis hanc ſolitudinem veſtram, quàm vrbem hoſtium eſſe*? Non equidem video quid magis nefas ſit. Hæc ſcelera, quia piget ædificare, hæc dedecora pati, parati eſtis? Si tota vrbe nullum melius ampliúſue tectum fieri poſſit quā caſa illa cōditoris eſt noſtri, non in caſis ritu paſtorum agreſtiúmque habitare eſt ſatius inter ſacra penatéſque veſtros, quàm exulatum publicè ire? Maiores noſtri conuenæ, paſtoréſque, quum in his locis nihil præter ſyluas paludéſque eſſet, nouam vrbem, tam breui ædificauerunt; nos, Capitolio arce incolumi, ſtantibus templis Deorum, ædificare incenſam piget? Et quod ſinguli facturi fuimus, ſi ædes noſtræ deflagraſſent, hoc in publico incendio vniuerſi recuſamus facere? Quid tandem, ſi fraude, ſi caſu Veiis incendium ortum ſit, ventóque, vt fieri poteſt, diffuſa flamma, magnam partem vrbis abſumat? Fidenas inde, aut Gabios, aliámue quam vrbem quæſituri ſumus, quò transmigremus? Adeo nihil tenet ſolum patriæ, nec hæc *terra, quam matrem appellamus*: *ſed in ſuperficie tigniſque charitas nobis patriæ pendet*? Equidem fateor, vobis (& ſi minùs iniuriæ veſtræ quàm meæ calamitatis meminiſſe iuuat) quum abeſſem, quotieſcunque patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant: colles, campíque, & Tiberis, & aſſueta oculis regio, & hoc cœlum, ſub quo natus educatúſque eſſem. Quæ vos (Quirites) nunc moueant potiùs charitate ſua, vt maneatis in ſede veſtra, quàm poſtea, quum reliqueritis ea, maceret deſiderio Non ſine cauſa Dij hominéſque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, ſaluberrimos colles, flumen opportunum, quò ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quò maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſium externarum, regionum Italiæ medium. Ad incrementum vrbis natum vnicè locum, argumento eſt ipſa magnitudo tam nouæ vrbis.

Patriæ amor.

Religionis vis.

Romæ ſitus

Trecenteſimus ſexageſimus quintus annus vrbis, Quirites, agitur: Inter tot veterrimos populos tamdiu bella geritis, cùm interea (ne ſingulas loquar vrbes) non coniuncti cum Æquis Volſci, tot, tam valida oppida, non vniuerſa Etruria tantùm terra marique pollens, atque inter duo maria latitudinem obtinens Italiæ, bello vobis eſt par. Quòd quum ita ſit, quæ (malum) ratio eſt expertis alia experiri? quum iam vt virtus veſtra tranſire aliò poſſit, fortuna certè loci huius transferri hinc non poſſit? Hîc Capitolium eſt vbi quon-

dam capite humano inuento. , reſponſum eſt, eo loco caput rerum ſummámque imperij fore. Hîc, cùm auguratò liberaretur Capitolium, Iuuentas Terminúſque maximo gaudio Patrum noſtrorum moueri ſe non paſſi: hîc Veſtæ ignes, hîc ancilia cœlo demiſſa, hîcomnes propitij manentibus vobis Dij. *iuentas. erminus.*

OECONOMIA *orationis.*

I. *A perſona aduerſariorum exorditur: in odium adducit: ſuam verò in patriam charitatem commendans, beneuolentiam conciliat.*

II. *Primum argum. à repugnantibus. Abſurdum, vrbem tanto ſudore & ſanguine ſeruatam relinquere, vt plus vaſtitatis ſecunda fortuna quàm aduerſa feciſſe videatur.*

III. *A religione* Deorum, *quod eſt potentiſſimum argumentum. Nam, vt ait Ariſtoteles, ſeptimo Politicorum, capite octauo.* πρώτη ἡ περὶ θεῶν ἐπιμέλεια. *&* Nicephorus *Gregorius, libro tertio, qui religionem cum vita ciuili aptè coniungit,* οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν εἰς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος. *Potentiſſimus eſt dux ad optima quæque, & populi ſalutem. Contrà.*

Dij multa neglecti dederunt Heſperiæ mala luctuoſæ.

IV. *Colligit præſentiam Deorum ab enumeratione effectorum oſtendens quomodo ſæpe rebus turbidis & formidoloſis adfuerint, & ſpreti, pœnas incuſſerint. Commemorat autem Albanum lacum, Aium, & Fabij legatos. Albani lacus inſigne prodigium notat Plutarchus in Camillo, qui æſtate ſicca cùm cæteri amnes exareſcerent, tam violentus intumuit, vt in ſummos colles reſtagnaret.*

Vox Aij loquuti fuit, quæ præmonuit Romanos de aduentu Gallorum: Liuius libro quinto.. Cicero primo de Diuinatione. Plutarchus in Camillo.

Quod ad legatos attinet, hoc Liuius explicat libro quinto: Legati Fabij tres ad Gallos miſſi contra ius gentium, armis ſumptis tumultum fecerunt.

V. *Præmunitis terrore Deorum animis tranſit ad vrbis auſpicia, & ſacra: in qua nullus locus qui non religionum Deorúmque ſit plenus; ſacrificijs etiam certis ſedibus addictis, quæ piaculum eſt (inquit) deſerere. De ijs legendus Plutarch. in Romulo, & Numa & Dionyſius Halicarnaſſenſis libro primo; & cætera.*

VI. *Argumentatur ab exemplo Caij Fabij, cuius adhuc recens memoria. De quo hæc habet Valerius Maximus libro primo. Caius Fabius Dorſo, Gabino ritu cinctus, manibus humeriſque ſacra gerens, per medias hoſtium ſtationes, in Quirinalem collem peruenit: vbi omnibus ſolemni more peractis, in Capitolium poſt diuinam venerationem victricium armorum perinde ac victor rediijt.* *C. Fabij pietas.*

VII. *Occurrit obiectioni eorum, qui Romanos, aut ſacra Veijs facturos dicerent, aut Romam ſacerdotes miſſuros, qui procurarent? quod & incommodum eſſe, & ſaluis ceremonijs fieri non poſſe oſtendit. Porrò puluinaria ſunt lecti in Deorum feſtis & ſacrificijs ſtrati. Vnde Iuuenal. Satyr. 6. Puluinar Imperatoris dixit pro lecto, propter ſacram maieſtatem.* *Puluinar.*

Signum verò Iouis Capitolini, lapis Capitolinus dicitur, à Diuo Auguſtino, libro ſecundo de Ciuitate Dei, capite vigeſimo nono; vnde Iouem lapidam iurare, ob lapidum ſimulachrum. Poſt hæc ſacra commemorata Deos per apoſtrophen commodè alloquitur, & populo ab exemplis maiorum vehementes patriæ ſuperſtitionis iniicit faces.

VIII. *Non tantum patrij Dij curandi ſunt, ſed & peregrini, qui cùm hoſpitio excepti fuerint, ſine piaculo deſeri non poſſunt. Hæc ſuperſtitionis deliramenta. Certè* Romæ

OOooo ij

diligentiſſima ſuperſtitione habebatur collectũ quicquid vſquam fuerat vanis erroribus inſtitutum ;(*inquit Sanctus Leo , ſerm.* 1. *de SS. Apoſtolis.*) *Iuno autem , cuius hîc meminit, fuit reginæ nomine conſecrata. Hæc Regina cœli , idolum quippe, perſtringitur à Prophetis in ſacris. Vt Ierem.* 7. *facere* placentas Reginæ cœli. *Alij tamen per Reginam cœli putant illic intelligi , ſtellam Veneris , vel Lunæ , quæ clariſſima face conſpicua, cœli militiæ inſtar Reginæ praeeſſe videtur.*

Regina cœli.

Vnde lapidem pellucidum , & eximium , inſtar Luciferi , in fronte Moloch idoli ſculptum ab Ethnicis , commemorat Oecumenius in Actor. 7. *de quo Amos capite quinto.* Sidus Dei veſtri. *Vbi Septuaginta , ſidus Dei veſtri ,* ῥεμφάν *: quod nomen* ἀμαύρωσιν *in deriſionem idoli, nonnulli Græci interpretes verterunt.*

rhemphan quid.

IX. *A Dijs tranſit ad ſacerdotes, quos nefas, ait, auehere ex iſto ſacrorum domicilio , quod ſemper incoluere : & cùm Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem nefas ſit , quid futurum eſt , ſi per ſingulas noctes peregrè habitarit?*

X. *A Comitijs vrbis , quæ auſpicato alijs in locis fieri non poſſunt.*

XI. *Occurrit obiectioni , & fontem huius conſilij aperit : quod eſt prudentis eloquentiæ Vbi enim arx rationum, quibus potiſſimum aduerſarij innituntur, obſeſſa eſt, faciliùs iter patet ad reliqua. Occaſio autem huius migrationis, quæ prætexebatur , erat ædificandi difficultas , & populi inopia ; idcirco infracti animi imbecillitatem nunc ſanare contendit.*

XII. *Idcirco à religione tranſiit ad gloriam P. R. cui in hac migratione peſſima dedecoris nota inureretur. Ad Alliam autem flumen , cuius hic meminit , à Gallis Romani conciſi , vnde Allienſis dies. Feſtus,* Allienſis dies dicebatur apud Romanos obſcœniſſimi ominis , ab Allia fluuio , ſcilicet vbi Romanus fuſus à Gallis exercitus.

Allienſis dies.

XIII. *Vrget à nomine Romano, & grauiter inertiam perſtringit. Ariſtides præclarè de hac Romani nominis gloria ,* καὶ τὸ Ῥωμαῖον εἶναι ἐποιήσατε οὐ πόλεως ἀλλὰ γένους ὄνομα κοινοῦ τινος, *Orat.* 14. *in Romam , quaſi diceret , idem eſt* Romanum eſſe, ac orbis terrarum ciuem.

Romani, Ciues mundi.

XIV. *Pergit ſegnes animos in flammare : maximè à charitate patriæ : ex quo conſurgit grauis , morata , & ad perſuadendum efficax oratio , motibus etiam peropportunis incenſa.*

XV I. *Addit in argumentum vtilitatis , quæ gloriæ annecti debebat , Romæ ſitum , & commoda. De hac re legendus Ariſtid. oratione in Romam.* καλύπτει μὲν ἄκρους πρεῶνας, καλύπτει δὲ τὴν ἐν μέσῳ γῆν, καταβαίνει δὲ μέχρι καὶ θαλάττης.

Roma magnitudo.

XVI. *Ad ſummum ſequitur peroratio , cui etiam grauiores ſanctioreſque apud P. R. hiſtorias de induſtria ſeruauit , vbi quod de capite humano in Capitolij fundamentis reperto ait , nota Toli Vulcentani caput fuiſſe , quod Arnobius lib.* 6. *aduerſus gentes, iſtarum rerum indagator accuratiſſimus notat his verbis:*

Capitolium.

Regnatoris in populi Capitolio, quis eſt hominum qui ignoret Toli eſſe ſepulchrum Vulcentani ? Quis eſt, inquam , qui non ſciat ex fundaminum ſedibus, caput hominis euolutum , non ante plurimum tẽporis, aut ſolum ſine partibus cæteris, (hoc enim quidam ferunt,) aut cum membris omnibus humationis officia ſortitum ? & cætera, quæ fusè exequitur, exagitans hanc vanitatem.

Toli caput

ORATIO MARII AD Quirites, de ſe, & de ea quam parabat in Africam expeditione.

Ex Salluſtio.

Mirificè compoſita eſt ad C. Marij ingenium hæc oratio. Eſt enim Laconica, grandis, ſtricta, neruoſa, ſublimis; ſine arte artificioſiſſima.

SCio ego, Quirites, pleroſque non iiſdem artibus imperium à vobis petere; & poſtquam adepti ſunt, gerere: primò induſtrios, ſupplices, modicos eſſe, deinde per ignauiam & ſuperbiam ætatem agere. Sed mihi contra videtur: Nam, quo vniuerſa reſpublica pluris eſt, quàm conſulatus, aut prætura, eo maiore cura illam adminiſtrari quàm hæc peti debere. Neque me fallit, quantum cum veſtro maximo beneficio negotij ſuſtineam. Bellum parare ſimul, & ærario parcere: cogere ad militiam eos quos nolis offendere, domi foriſque omnia curare, & ea agere inter inuidos occurſantes, factioſos, opinione, Quirites, aſperius eſt. Ad hoc alijs, ſi deliquere; vetus nobilitas maiorum, fortia facta cognatorum, & affinium opes, multæ clientelæ, omnia hæc præſidio adſunt: *mihi ſpes omnes in memet ſitæ, quas neceſſe eſt virtute & innocentia tutari: nam alia infirma ſunt.* Et illud intelligo, Quirites, omnium ora in me conuerſa eſſe, æquos bonóſque fauere (quippe beneficia mea in rempublicam procedunt) nobilitatem locum inuadendi me quærere. Quo mihi acriùs adnitendum eſt, vt neque vos capiamini, & illi fruſtra ſint. Ita ad hoc ætatis à pueritia fui, vt omnes labores & pericula conſueta habeam. Quæ ante veſtra beneficia gratuito faciebam, ea vti mercede accepta deſeram, non eſt in conſilium, Quirites. Illis difficile eſt in poteſtatibus temperare, qui per ambitionem ſeſe probos ſimulauere: mihi, qui omnem ætatem *in optimis artibus egi, bene facere iam ex conſuetudine in naturam vertitur.* Bellum me gerere cum Iugurtha iuſſiſtis: quam rem nobilitas ægerrimè tulit. Quæſo, reputate cum animis veſtris, num id mutari melius ſit: ecquem ex illo globo nobilitatis ad hoc aut aliud tale negotium mittatis hominem, veteris proſapiæ, ac multarum imaginum, & nullius ſtipendij: ſcilicet, vt in tãta re ignarus omnium, trepidet, feſtinet, ſumat aliquem ex populo ſui officij monitorem? Ita plerumque euenit, vt quem vos imperare iuſſiſtis, is ſibi Imperatorem alium quærat. At ego ſcio, Quirites, qui poſtquam conſules facti ſunt, acta maiorum, & Græcorum militaria præcepta legere cœperunt, præpoſteri homines. Nam legere quàm fieri, tempore poſterius, re atque vſu prius eſt.

Benefactiorum natura.

Comparate nunc, Quirites, me hominem nouum cum illorum ſuperbia. Quæ illi audire & legere ſolent, eorum partem vidi, alia egomet geſſi, quæ illi literis, ea ego militando didici. Nunc vos exiſtimate, facta an dicta pluris ſint. Contemnunt nouitatem meam, ego illorum ignauiam: mihi fortuna, illis probra obiectantur. *Quanquam ego naturam vnam, & communem omnium exiſtimo: ſed fortiſſimum quemque generoſum eſſe.* Ac ſi iam ex patribus Albani, aut Beſtiæ, quæri poſſet, méne, an illos ex ſe gigni maluerint: quid reſponſuros creditis? niſi ſe liberos quàm optimos voluiſſe? Quòd ſi iure me deſpiciunt, faciant id maioribus ſuis, quibus, vti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Inuident honori meo: ergo inuideant labori, & inno-

Experientia.

Nobilitas vera.

centiæ, periculis etiam meis: quoniã per hæc illum cepi. Verùm homines corrupti ſuperbia ita ætatem agunt, quaſi veſtros honores contemnant: ita hos petunt, quaſi honeſtè vixerint. Næ illi falſi ſunt, qui diuerſiſſimas res pariter expectant, ignauiæ voluptatem, & præmia virtutis. Atque etiam quum apud vos, aut in ſenatu verba faciunt, plerique oratione maiores ſuos extollunt, eorum fortia facta memorando clariores ſeſe putant: quod contra eſt. Nam quanto vita illorum præclarior, tanto horum ſocordia flagitioſior. Et profectò ita ſe res habet: Maiorum gloria poſteris quaſi lumen eſt, neque bona eorum, neque mala, in occulto patitur. Huiuſce rei ego inopiam patior, Quirites. Verùm id, quod multò præclarius eſt, meamet facta mihi dicere licet. Nunc videte quàm iniqui ſint. Quod ex aliena virtute ſibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt: ſcilicet quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas eſt: quam certè peperiſſe me, quàm acceptam corrupiſſe melius eſt. Equidem ego non ignoro, ſi iam mihi reſpondere velint, abundè illis facundam & compoſitam orationem fore. Sed in maximo veſtro beneficio, quum omnibus locis me vóſque maledictis lacerent: non placuit reticere: *ne quis modeſtiam in conſcientiam duceret.* Nam me quidem ex animi mei ſententia, lædere nulla oratio poteſt: quippe vera, neceſſe eſt bene prædicet; falſam vita moréſque mei ſuperãt: ſed quoniam veſtra conſilia accuſantur, qui mihi ſummum honorem & maximum negotium impoſuiſtis; etiam atque etiam reputate num eorum pœnitendum ſit. Non poſſum, fidei cauſſa, imagines, neque triumphos, aut conſulatus maiorum meorum oſtentare: at, ſi res poſtulet, haſtas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices aduerſo corpore. Hæ ſunt meæ imagines, hæc mea nobilitas, non hæreditate relicta (vt illa illis) ſed quam ego plurimis meis laboribus & periculis quæſiui Non ſunt compoſita verba mea: parui id facio: ipſa ſe virtus ſatis oſtendit: illis artificio opus eſt, vt turpia facta oratione tegant. Neque literas Græcas didici, parum placebat eas diſcere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerant. At illa multo optima Reipublicæ doctus ſum, hoſtem ferire, præſidia agitare, *nihil metuere niſi turpem famam,* hyemem & æſtatem iuxta pati, humi requieſcere, eodem tempore inopiam & laborem tolerare. His ego præceptis milites hortabor: neque illos arctè colam, me opulenter: neque gloriam meam labore illorum faciam. Hoc eſt vtile, hoc ciuile imperium.

Imagines nobilium.

Fortis viri inſignia.

Phaleræ.

Eloquent. in milite non requ ritur.

Namque quum tu per mollitiem agas, exercitum ſupplicio cogere, id eſt dominum, non Imperatorem, eſſe. Hæc atque alia maiores veſtri faciendo, ſéque & Rempublicam celebrauere. Queis nobilitas freta, ipſa diſſimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit, & omnes honores, non ex merito, ſed quaſi debitos à vobis repetit. Cæterùm homines ſuperbiſſimi procul errant.

Maiores eorum omnia quæ licebat, illis reliquere, diuitias, imagines, memoriam ſui præclaram: *virtutem non reliquere, neque poterant: ea ſola, neque datur dono, neque accipitur.* Sordidum me, & incultis moribus aiunt, quia parum ſcitè conuiuium exorno, neque hiſtrionem vllum, neque pluris pretij coquum quàm villicum, habeo. Quæ mihi libet cõfiteri, Quirites; nam & ex parente meo & ex alijs ſanctis viris ita accepi.

Virtus.

Coquus.

Munditias mulieribus, viris laborẽ conuenire, omnibuſq; bonis oportere plus gloriæ quàm diuitiarum eſſe; arma non ſupellectilẽ decori eſſe,

Labor, rerumn. ditia.

Quin ergo, quod iuuat, quod charum æſtimant, id ſemper faciant, ament, potent: vbi adoleſcentiam habuêre, ibi ſenectutem agant, in conuiuiis dediti ventri, & turpiſſimæ parti corporis: *ſudorem, puluerem, & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis iucundiora ſunt.* Verùm non eſt ita: nam vbi ſe omnibus flagitijs dedecorauere turpiſſimi viri, bonorũ præmia ereptum eunt. Ita iniuſtiſſimè luxuria & ignauia, peſſimæ artes, illis, qui coluere eas, nihil officiunt: Reipubl. innoxiæ, cladi ſunt. Nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non illorum flagitia poſcebant, reſpondi: pauca de republ. loquar.

[lor ha- ritas for- tin.]

Primùm omnium de Numidia bonum habetote animum, Quirites: Nam, quæ ad hoc tempus Iugurtham tutata ſunt, omnia remouiſtis, auaritiam, imperitiam, atque ſuperbiam: deinde exercitus ibi eſt, locorum ſciens, ſed mehercule magis ſtrenuus quàm felix. Nam magna pars eius auaritia aut temeritate ducum attrita eſt.

Quamobrem vos, quibus militaris eſt ætas, adnitimini mecum, & capeſſite rempublicam, neque quem quam ex calamitate aliorũ, aut Imperatorum ſuperbia metus ceperit. Egomet in agmine, atque in prælio conſultor idem & ſocius periculi vobiſcum adero: me voſque in omnibus rebus iuxta geram. Et profectò, Dijs iuuantibus, omnia matura ſunt, victoria, præda, laus: quæ ſi dubia, aut procul eſſent, tamen omnes bonos reip. ſubuenire decebat. *Etenim nemo ignauia immortalis factus eſt*: neque quiſquam parês liberis, vti æterni forent, optauit: magis vti boni honeſtíque vitam exigerent. Plura dicerem, Quirites, ſi timidis virtutem verba adderent: Nam ſtrenuis, abundè dictum puto.

OECONOMIA *orationis.*

I. *Exordium à perſona aduerſariorum, quos obliquè in odium adducit, ſibi à ſuo in rempublicam animo beneuolentiam concilians, vt qui duram prouinciam lubenter pro ſalute publica ſuſtineat.*

II. *Expoſitio ſuæ vitæ, quam perpetuâ anthitheſi comparat cum nobilium faſtu, mollitie, imperitia: vt ſibi gratiam apud populum, & honorifica munera, illis verò creet infamiam. Hinc oratio etiam in hoc ingenuo candore plena maieſtatis, & veluti toris elata conſurgit: Optimæ porro artes, quarum hîc meminit, ſunt, labor militaris, diſciplinæ induſtria, frugalitas. Olim viri boni propriè fortes in bello: vnde Græcorum* ἀρισεῖς. *Quin milites in ſacramento militiæ, promittebant virum bonum, quod docui alibi.* *[Fortes qui]*

III. *Et quoniam vnum 'nobilitatis præſidium' erat in fumoſis imaginibus & veterum vmbris collocatum, hanc arcem commum loco contra flagitioſam nobilitatem quaſi machina, fortiter intentato concutit.*

Pari ſiquidem omnes conditione naſcimur, ſolâ virtute diſtinguimur. *[Nobilitas virtus.]*

Philo Iudæus, libro de gigantibus, tria hominum genera diſtinguit, homines terræ, homines cœli, homines Dei. Homines terræ ſunt, omnes qui ad curas terrenas, corporiſque voluptates ſunt proiecti, licet proſapiâ & opibus polleant. *[Hominum tria genera. Homines terræ qui.]*

Homines cœli, ſunt literati, ἐπιςήμονες καὶ φιλομαθεῖς. *Homines Dei, ſunt ſacerdotes, & Prophetæ, qui vitæ puritate, & contemplationis magnitudine ſeiuncti à ſenſibus, in mundum intellectualem demigrarunt, i. in Angelorum ciuitati inſcripti. Eius verba ſunt.* *[Homines cœli.]*

Τὸ δ' αἰσθητὸν πᾶν, παρακύψαντες, εἰς τὸν νοητὸν κόσμον μετανέστησαν, κἀκεῖθι ᾤκησαν ἐγγραφέντες ἀφθάρτων καὶ ἀσωμάτων ἰδεῶν πολιτείᾳ. *Et hæc vera nobilitas.* *[Homines Dei.]*

IV. Deinde, quod artificioſum eſt, aduerſariorum eloquentiam in eorum damnum vertit, ſua infantia, quaſi innocentiæ præclaro argumento glorioſus.

Non placuit, inquit, reticere, ne quis modeſtiam in conſcientiam duceret: hoc eſt, ne quis ſilentium meum malæ conſcientiæ notam exiſtimaret: Tum reſpondet, non inſidiantis eloquentiæ fuco, ſed prolatis donis militaribus, & cicatricibus: Hæc enim eloquentia Caij Marij, hæ ſunt imagines. Quid hac oratione efficacius, aut grandius? Quod autem hîc habet de ſuâ inſcitiâ, hoc Plutarchus refert: in Mario quippe dicebat, γελοῖον γράμματα μανθάνειν, ὧν οἱ διδάσκαλοι δουλεύοιεν ἑτέροις. *Ridiculum eſſe, literas à mancipiis doctoribus (Græcos ſugillans) ediſcere.*

Grecn litera.

V. Excuſat morum ruſticitatem, quam cum luxu & mollitia aduerſariorum comparatam magni ſibi decoris inſtar eſſe oſtendit. Plena autem eſt acrimoniæ & maieſtatis oratio, grandibus etiam ſententiis, quaſi veſtis gemmis illuminata. Quid autem grauius & illuminatius eſſe poteſt, quàm cùm delicias aduerſariis concedit, ſibi ſudorem & puluerem quaſi propriam hæreditatem? Hæ ſunt virtutis notæ. Seneca de vita beata, Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, ſtantem puluerulentam, coloratam, calloſas habentem manûs: contrà voluptas, θρυπτική, ἐπίχριστος χλανιδίοις ἐξωθισμένη, *vt deſcribitur apud Maximum Tyrium, oratione quarta.*

Virtus.

Voluptas.

VI. Tranſit ad ſtatum belli: de quo & bonam ſpem P. R. ingerit, & ſtrenua ad milites hortatione concludit, illud ſubinde inculcans: Neminem ignauia immortalem factum. *Quò ſpectant ea quæ habet Cicero 2. de legibus.*

Illa propter quæ datur homini aſcenſus in cœlum, mentem, virtutem, pietatem, fidem, earúmque laudum delubra ſunto, nec vlla vitiorum ſacra ſolemnia obeunto.

ORATIO P. VALERII Publicolæ Conſulis ad Tribunos, omnémque plebem.

ARGVMENTVM.

Exules ſeruique arcem Romanam nocte, ad magnum numerum, duce Appio Herdonio occupauerant. Quod vbi compertum fuit, reliquum noctis in armis Romani egerunt: ignari, qui homines, quantuſque numerus hoſtium eſſet. Poſtero die, cum Herdonius conſilium voluntatémque ſuam declaraſſet, tum quoque Tribunus plebis, non bellum illud, ſed imaginem modò contendebant, ad auertendos à legis cura plebis animos: Populum itaque ab armis diſcedere iubent. Quod cùm Patribus nuntiatum eſſet, Publius Valerius ex curia in templum ad Tribunos veniens, de periculo cum iis primum deinde cum plebe ſic egiſſe fertur:

Ex T. Liuio.

QVid hoc rei eſt Tribuni? Appij Herdonij ductu & auſpicio Remp. euerſuri eſtis? tam felix vobis corrumpendis fuit, qui ſeruitia veſtra non commouit author? Quum hoſtes ſupra caput ſint, diſcedi ab armis legéſque ferri placet? *Inde ad multitudinem oratione cõuerſa:* Si vos vrbis, Quirites, ſi veſtri nulla cura tangit: an vos veremini Deos veſtros ab hoſtibus captos! Iupiter optimus Maximus, Iuno regina, & Minerua, alij Dij Deæque obſidentur: Caſtra ſeruorum publicos veſtros Penates tenent: hæc vobis forma ſanæ ciuitatis videtur? tantum hoſtium non ſolùm intra muros eſt, ſed in arce ſupra forum curiámque, comitia interim

rim in foro ſunt, Senatus in curia eſt: velut cùm otium ſuperat: Senator ſententiam dicit, alij Quirites ſuffragium ineunt. Non quicquid patrum, plebiſque eſt, Conſules, Tribunos, Deos, hominéſque omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare, ac pacare auguſtiſſimam illā domum Iouis Optimi Maximi, decuit? Romule pater, tu mētem tuam, qua quondam arcem ab his iiſdem Sabinis auro captam recepiſti, da ſtirpi tuæ, iube hanc ingredi viam, quam tu dux, quam tuus ingreſſus exercitus eſt. Primus en ego Conſul, quantum mortalis Deum poſſum, te ac tua veſtigia ſequar.

OECONOMIA.

orationis.

I. *Propoſitio periculi, & hortatio ad depellendum.*

II. *Argumenta petuntur à ſacris, quæ in iſtis adhortationibus primum locum obtinent. Vide orationem Camilli de migratione, in qua hunc locum fuſiùs pertextum inuenies.* *Argumenta à religione petita valida.*

III. *Concluditur per Apoſtrophen ad Romulum; ſimiliter Germanicus apud Tacitum libro primo, cùm ad compeſcendam militum ſeditionem per oraret, Auguſti mentem inuocauit.* Tua diue Auguſte cœlo recepta mens, *Tua Pater Druſe imago, tui memoria, iyſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor et gloria intrat, eluant hanc maculam,*

XERXIS ORATIO.

Oratio antiquum candorem minimè elaborati ſermonis ſapit.

Ex Herodoto,

Ὦ Πέρσαι, τῶν δ' ἐγὼ ὑμέων χρηΐζων, ὑμέας συνέλεξα, ἄνδρας τε γίνεσθαι ἀγαθοὺς, καὶ μὴ καταισχύνειν τὰ πρόσθεν ἐργασμένα Πέρσῃσι, ἐόντα μεγάλα τε καὶ πολλοῦ ἄξια. ἀλλ' εἷς τε ἕκαστος καὶ οἱ σύμπαντες προθυμίην ἔχωμεν. ξυνὸν γὰρ τοῦτο πᾶσι ἀγαθὸν σπεύδεται. τῶν δὲ καὶ εἵνεκα προαγορεύω ἀντέχεσθαι τοῦ πολέμου ἐντεταμένως. ὡς γὰρ ἐγὼ πυνθάνομαι, ἐπ' ἄνδρας στρατευόμεθα ἀγαθούς. τῶν ἢν κρατήσωμεν, οὐ μή τις ἡμῖν ἄλλος στρατὸς ἀντιστῇ κοτε ἀνθρώπων, νῦν δὲ διαβαίνωμεν ἐπευξάμενοι τοῖσι θεοῖσι τοὶ Περσίδα γῆν λελόγχασι.

PErſæ, ego vos, quorum opera mihi opus eſt, contraxi, vt viri præſtantes exiſtatis, neue res hactenus geſtas à Perſis, magnas præclaráſque, dedecoretis, ſed cùm ſinguli tū vniuerſi exhibeamus nos alacres; commune enim hoc hominibus bonum eſt, ſtrenuos eſſe. Eaque de re vos cenſui præmonendos, ad bellum cōſtanter tolerandum. Nam (vt ego audio,) aduerſus viros egregios tendimus: quos ſi ſuperauerimus, nullus vnquam nobis alius exercitus obſtabit. Nunc igitur Deos præſides terræ Præſidis precati tranſeamus. *Horatio ad fortitudinem.*

ORATIO ARCHIDAMI.

Argumentum.

Comparato bello à Lacedæmoniis & ſociis Peloponenſibus aduerſus Athenienſes, & contractis in vnum copiis. Achidamus rex Lacedæmoniorum, qui illius belli ſummam obtineret, conuocauit

PPpppp

ſociorum proceres, eoſque, cum conueniſſent, hac oratione hortatus eſt, vt pro ſe quique ſuas partes in eo bello ſuſciperent, & fortiter tuerentur, fiduciam quam ex ingenti ſua multitudine concipere poterãt, conatur ijs extorquere, nullum eſſe hoſtẽ negligendũ, nedum Athenienſẽ, qui & belli gloria, & viribus præſtaret. In bello gerẽdo fortitudinẽ eſſe adhibendã & cautionem, remouendã ignauiã.

Ex Thucidide.

Item Hortatio militaris Thucydide.

ἌΝδρες Πελοποννήσιοι, καὶ οἱ ξύμμαχοι, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν πολλὰς στρατείας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ ἔξω ἐποιήσαντο. καὶ ἡμῶν αὐτῶν οἱ πρεσβύτεροι οὐκ ἄπειροι πολέμων εἰσίν. ὅμως δὲ τῆσδε οὔπω μείζονα παρασκευὴν ἔχοντες ἐξήλθομεν. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πόλιν δυνατωτάτην νῦν ἐρχόμεθα, καὶ αὐτοὶ πλεῖστοι καὶ ἄριστοι στρατεύοντες. δίκαιον οὖν ἡμᾶς μήτε τῶν πατέρων χείρους φαίνεσθαι, μήτε ἡμῶν αὐτῶν τῆς δόξης ἐνδεεστέρους. ἡ γὰρ Ἑλλὰς πᾶσα τῇδε τῇ ὁρμῇ ἐπῆρται, καὶ προσέχει τὴν γνώμην, εὔνοιαν ἔχουσα, διὰ τὸ Ἀθηναίων ἔχθος, πρᾶξαι ἡμᾶς ἃ ἐπινοοῦμεν. οὔκουν χρὴ, εἴ τῳ καὶ δοκοῦμεν πλήθει ἐπιέναι, καὶ ἀσφάλεια πολλὴ εἶναι μὴ ἂν ἐλθεῖν τοὺς ἐναντίους ἡμῖν διὰ μάχης, τούτων ἕνεκα ἀμελέστερόν τι παρεσκευασμένους χωρεῖν. ἀλλὰ καὶ πόλεως ἑκάστης ἡγεμόνα, καὶ στρατιώτην, τὸ καθ᾽ αὑτὸν ἀεὶ προσδέχεσθαι ἐς κίνδυνόν τινα ἥξειν. ἄδηλα γὰρ τὰ μὲν τῶν πολέμων, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλὰ, καὶ δι᾽ ὀργῆς αἱ ἐπιχειρήσεις γίγνονται πολλάκις τε τὸ ἔλασσον πλῆθος, δεδιὸς, ἄμεινον ἠμύνατο τοὺς πλέονας, διὰ τὸ καταφρονοῦντας ἀπαρασκεύους γενέσθαι. χρὴ δὲ ἀεὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ, τῇ μὲν γνώμῃ θαρσαλέους στρατεύειν, τῷ δὲ ἔργῳ, δεδιότας παρεσκευάσθαι. οὕτω γὰρ πρός τε τὸ ἐπιέναι τοῖς ἐναντίοις εὐψυχότατοι ἂν εἶεν, πρός τε τὸ ἐπιχειρεῖσθαι ἀσφαλέστατοι. ἡμεῖς δὲ οὐδ᾽ ἐπὶ ἀδύνατον ἀμύνεσθαι οὕτω πόλιν ἐρχόμεθα, ἀλλὰ τοῖς πᾶσιν ἄριστα παρεσκευασμένην. ὥστε χρὴ καὶ πάνυ ἐλπίζειν διὰ μάχης ἰέναι αὐτοὺς, εἰ μὴ καὶ νῦν ὥρμηνται.

Viri Peloponenſes, ac Socij, & noſtri maiores, multas expeditiones, tum in ipſa Peloponeſo, tum extra eam ſumpſerunt; & ij qui ex nobis ipſis ſunt prouectiore ætate, haud inexperti ſanè rei bellicæ: nunquam tamen maiorem habẽtes apparatum belli proceſſimus. Verùm nunc aduerſus validiſſimam pergimus ciuitatem; & ipſi plurimi & fortiſſimi militantes. Æquum eſt igitur, nos, neque patribus deteriores videri, neque noſtra ipſorum gloria inferiores Omnis enim Græcia ad hunc motum animo erecta eſt, & attenta, votaque facit propter Athenienſium odium, vt nobis ex ſententia eueniat. Itaque non eſt faciendum, vt, etiamſi cui videmur permulti in hoſtem ire, ac magna fiducia eſſe, illum non proditurum ad conſerendum nobiſcum prælium, idcirco aliquid de apparatu belli remittatur: ſed vnuſquiſque, & dux ciuitatis ſuæ, & miles, ſemper expectet in aliquod ſibi diſcrimẽ per ſeſe eſſe veniẽdum. Anceps enim cõditio eſt bellorum, & ex paruo fiunt multa, & cum indignatione confligitur. Ac ſæpe minor manus, dum metuit, maiorem præ contemptu parum inſtructã profligauit. Oportet autem in hoſtili terra militantes, animo quidem eſſe præſtanti, ad rem verò gerendam cum metu ſe præparare. Ita namque, & ad inuadendum hoſtem promptiſſimi fuerint, & ad propulſandum tutiſſimi. Neque verò aduerſus ciuitatem nos tendimus, ita inualidam ad ſe vlciſcendam, ſed omnibus quàm maximè rebus inſtructam: vt omnino credendum ſit, eos in certamen eſſe venturos; etſi minùs nunc ſeſe mouent,

Ed H. S.

Fiducia nimia n. cet.

ἐν τῷ ἐμπτω πάρεσμεν. ἀλλ᾽ ὅταν ἐν τῇ γῇ ὁρῶσιν ἡμᾶς δῃοῦντάς τι καὶ τἀκείνων φθείροντας. πᾶσι γὰρ ἐν τοῖς ὄμμασι, καὶ ἐν τῷ παραυτίκα ὁρᾶν πάσχοντάς τι ἄηθες, ὀργὴ προσπίπτει. καὶ οἱ λογισμῷ ἥκιστα χρώμενοι, θυμῷ πλεῖστα ἐς ἔργον καθίστανται. Ἀθηναίοις δὲ καὶ πλέον τῶν ἄλλων εἰκὸς τοῦτο δρᾶσαι, οἳ ἄρχειν τε τῶν ἄλλων ἀξιοῦσι, καὶ ἐπιόντες τὴν τῶν πέλας δῃοῦν μᾶλλον ἢ τὴν ἑαυτῶν ὁρᾶν. ὡς οὖν ἐπὶ τοσαύτην πόλιν στρατεύοντες, καὶ μεγίστην δόξαν οἰσόμενοι τοῖς τε προγόνοις, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, ἐπ᾽ ἀμφότερα, ἐκ τῶν ἀποβαινόντων, ἕπεσθ᾽ ὅποι αὖτις ἡγῆται, κόσμον καὶ φυλακὴν περὶ παντὸς ποιούμενοι, καὶ τὰ παραγγελλόμενα ὀξέως δεχόμενοι. κάλλιστον γὰρ τὸ δὲ καὶ ἀσφαλέστατον, πολλοῖς ὄντας ἑνὶ κόσμῳ χρωμένους φαίνεσθαι.

quum nondnm ſub aſpectum venimus, at certè quum viderint nos in ſuis finibus agentes hoſtiliter, ac cuncta vaſtantes, tunc ſe moturos eſſe. Omnes enim, qui ante ſuos oculos ſubitò inſolitum quippiam patiuntur, iracundia ſubit: & qui ratione minimùm vtuntur, ij plerunque ad agendum furore proſiliunt. Quod Athenienſes maximè omnium credibile eſt eſſe facturos, qui ſe dignum cenſent, & aliis imperare, & vicinorũ terram vaſtare, potiùs quã ſuam ab aliis vaſtari cernere. Igitur tanquam aduerſus tantam ciuitatem expeditionem moliẽtes, ac ſummam gloriam, tam progenitoribus noſtris, quàm nobis ipſis allaturi, ad vtrumque, prout res feret, ſequimini, quacunque vos aliquis duxerit: memores omni in re ornatus, atque cuſtodiæ, & celeriter iuſſa exequentes. Nam pulcherrimum hoc, tutiſſimúmque, quum multi ſint, cunctos tamen eodem ornatu præditos cerni.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium eſt à gloria maiorum, quod eſt in iſtis adhortationibus frequentiſſimum.*

II. *In propoſitione momentum rei expenditur, quod grauiſſimum oſtenditur, ad diſcutiendam nimiam militum fiduciam.*

III. *Quippe Mars anceps, & alata victoria: nimia idcirco fiducia militibus pernicioſa.*

Animus vereri qui ſcit, tutò aggredi. *Publius Syrus.*

IV. *Et eò maior cautio adhibenda, quò contra Athenienſes res eſt, qui dominandi ſtudio flagrantiſſimè aliena expetunt, tantum abeſt vt ſua diripi patiantur.*

XENOPHONTIS ORATIO.

Argumentum.

Hortatio militaris ex Xenophonte.

Hæc licèt breuis oratio, idcirco non prætereunda, quia habet egregium ſpecimen cohortationis, ad animandos milites in ipſa iam conſerenda pugna.

Ex Xenophonte.

Ἄνδρες, ἀναμιμνήσκεσθε ὅπως δὴ μάχας σὺν τοῖς θεοῖς ὁμόσε ἰόντες νε-

Recordamini, Milites, quot prælijs antè, Deorum ope freti, *Ed. H. S.*

νικήκατε, καὶ οἷα πάσχουσιν οἱ πολεμίοις φεύγοντες. καὶ τοῦτο ἐννοήσατε, ὅτι ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς Ἑλλάδος ἐσμέν. ἀλλ᾽ ἕπεσθε ἡγεμόνι τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἀλλήλοις παρακαλεῖτε ὀνόμασι. ἡδύ τοι, ἀνδρεῖόν τι καὶ καλὸν νῦν εἰπόντα, καὶ ποιήσαντα, μνήμην ἐν οἷς ἐθέλεις, παρέχειν ἑαυτοῦ.

hoſtem viceritis: conſiderate, quibus incommodis qui fugiunt, afficiantur, cogitate ad nos ad ipſam Græcię portas veniſſe. Agite, Herculem ducem ſequimini. Iucundũ certè futurũ eſt, apud quos maximè velitis, præclarè dicta factáq; veſtra teſtata relinquere.

AGRICOLÆ ORATIO.

Oratio diſerta eſt imprimis, elimata, acuta, pulchrâ temperie ornamentorum.

Hortatio militaris.

Ex Tacito.

OCtauus annus eſt, Commilitones, ex quo virtute & auſpiciis Imperij Romani, fide atque opera veſtra, Britanniam viciſtis, tot expeditionibus, tot prę̨liis, ſeu fortitudine aduerſus hoſtes, ſeu patientiâ ac labore pene aduerſus ipſam rerum naturam opus fuit: neque me militũ, neque vos ducis pœnituit. Ergo egreſſi; ego, veterum legatorum; vos, priorum exercituũ terminos, finem Britanniæ, non fama, nec rumore, ſed caſtris & armis tenemus, inuenta Britannia, & ſubacta. Equidem in agmine, quum vos paludes, monteſue, & flumina fatigarent, fortiſſimi cuiuſque vocem audiebam: Quando dabitur hoſtis? quando acies? Veniãt è latebris ſuis extruſi: en vota virtúſque in aperto, omniáque prona victoribus, atque eadem victis aduerſa. Nam vt ſuperaſſe tantum itineris ſyluas euaſiſſe, tranſiſſe æſtuaria, pulchrum ac decorum in frontem, ita fugientibus periculoſiſſima quæ hodie proſperrima ſunt. Neque enim nobis aut locorum eadem notitia eſt, aut commeatuum eadem abundãtia: ſed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iampridem mihi decretum eſt, neque exercitus, neque ducis terga tuta eſſe: Proinde, *& honeſta mors turpi vita potior*, & incolumitas ac decus eodem loco ſita ſunt. *Nec inglorium fuerit, in ipſo terrarum ac natura fine cecidiſſe.* Si nouę gentes atque ignota acies conſtitiſſet, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc veſtra decora recenſete, veſtros oculos interrogate, ij ſunt quos proximo anno vnam legionem furto noctis aggreſſos, clamore debellaſtis, ij cæterorum Britannorum fugaciſſimi, ideóque tandiu ſuperſtites. Quomodo ſyluas ſaltúſque penetrantibus, fortiſſimum quodque animal, robore; pauida & inertia ipſo agminis ſono pelluntur; ſic accerrimi Britannorum iampridẽ cecidderunt, *reliquus numerus* eſt ignauorum, & metuentium. Quos, quot tandem inueniſtis, non reſtiterunt, ſed deprehenſi ſunt nouiſſimi, ex extremo metu corpora defixere in his veſtigiis, in quibus pulchram & ſpectabilem victoriam ederetis. Tranſigite cum expeditionibus, *imponite quinquaginta annis magnum diem.* Approbate reipubl. nunquam exercitui imputari potuiſſe, aut moras belli, aut cauſas rebellandi.

OECONOMIA Orationis.

Laus Acroam Iucundu militibu

I. Exordium à delinitione militum, & priſtina virtutis recordatione: quod eſt in iſtis efficax. Quippe iucundiſſimum acroama militum, laus ab Imperatore profecta.

II. Artificioſa et elegãs oratio, qua ſe propoſitioni inſinuat. Fingit enim leni, & morata oratione, militũ vota, & con-

ſtictus deſideria. vt eos voti ſui campotes factos eſſe pronuntiet.

III. *Leniter tandem propoſitio irrepit, pugnandum eſſe, quod cogit neceſſitas, & ſuadet gloria.* Siquidem decorum eſt in ipſo terrarum ac naturæ fine cecidiſſe.

[illegible]itudo [illegible]lica.

IV. *Addit locum facilitas à perſona hoſtium, qui contemptiſſimi remanſerunt; Numerus magis quàm viri.* λίθοι, ἀριθμός, πρόβατα, *Homines nullius pretij dicuntur ab Ariſtophane in Nubibus.*

[illegible]aui mi[illegible] qui[illegible] nomi[illegible]nus [illegible]elátur.

DARII ORATIO AD Milites.

Ex quinto Curtio lib. 3.

Hæc inter adhortationes militares grauiſſima.

TErrarum, inquit, quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Helleſpontus, paulo antè domini, iam non de gloria, ſed de ſalute, & (quod ſaluti præponitis) de libertate pugnandũ eſt: hic dies imperium, quo nullum amplius vidit ætas, aut conſtituet, aut finiet. Apud Granicum minima viriũ parte cum hoſte certauimus. In Cilicia victos Syria poterat excipere. Magna munimenta regni Tigris atque Euphrates erant. Ventum eſt eò, vnde pulſis ne fugæ quidem locus eſt. Omnia tam diuturno bello exhauſta poſt tergum ſunt. Non incolas ſuos vrbes, non cultores habent terrę. Coniuges quoque & liberi ſequuntur hanc aciem, parata hoſtibus præda, niſi pro cariſſimis pignoribus corpora opponimus. Quod mearum fuit partium, exercitum, quem penè immenſa planities vix caperet, comparaui, equos, arma, diſtribui: commeatus, ne tantæ multitudini deeſſent prouidi: locum, in quo acies explicari poſſet, elegi. Cætera in veſtra poteſtate ſunt: audete modò vincere, *famámque (infirmiſſimum aduerſus fortes viros telum) contemnite.* Temeritas eſt, quam adhuc pro virtute timuiſtis; quæ vbi primum impetũ effudit, velut quædam animalia, amiſſo aculeo, torpet. Hi verò campi deprehendere paucitatem, quam Ciliciæ montes abſconderant. Videtis ordines raros, cornua extenta, mediam aciem vanam, & exhauſtam. Nam vltimi quos locauit auerſos, terga iam præbent. Obteri, mehercule, equorum vngulis poſſunt, etiam ſi nihil præter falcatos currus emiſero; & bello vicerimus, ſi vincimus prælio. Nam ne illis quidem ad fugam locus eſt. Hinc Euphrates, illinc Tigris prohibet incluſos: & quę antea pro illis erant, in contrarium conuerſa ſunt, noſtrum mobile & expeditum agmẽ eſt, illud præda graue. Implicatos ergo ſpoliis noſtris trucidabimus: eadémque res & cauſa erit victoriæ, & fructus. Quòd ſi quem è vobis nomẽ gentis mouet, cogitet Macedonum illic arma eſſe, non corpora. Multum enim ſanguinis inuicem hauſimus, & ſemper grauior in paucitate iactura eſt. Nam Alexander *quantuſcunque ignauis et timidis videri poteſt, vnum animal eſt: &, ſi quid mihi creditis, temerariũ & vecors, adhuc noſtro pauore quàm ſua virtute felicius. Nihil autẽ poteſt eſſe diuturnum, cui non ſubeſt ratio;* licèt felicitas aſpirare videatur; tamen ad vltimum temeritati non ſufficit. Præterea breues & mutabiles vices rerum ſunt, & fortuna nunquam ſimpliciter indulget. Forſitan ita Dij fata ordinauerũt, vt Perſarum imperium, quod ſecundo curſu per cc.xxx. annos ad ſummũ faſtigium inuexerant, magno motu concuterent magis quàm affligerent, *admonerentque nos fragilitatis humanæ, cuius nimia in proſperis rebus obliuio eſt.* Modò Grecis vltrò bellum inferamus, nunc in ſedibus

Fama.

Alexandri definitio procax.

Fortuna mutabilis.

Fragilitas humana.

noſtris propulſamus illatum. Iactamur inuicem varietate fortunæ. Videlicet imperium, quod mutuò affectamus, vna gens non capit. Ceterùm etiamſi ſpes non ſubeſſet, neceſſitas tamen ſtimulare deberet Ad extrema peruentum eſt. Matrem meã, duas filias, Ochum in ſpem huius imperij genitum, illos principes, illam ſobolem regiæ ſtirpis, duces veſtros, regum inſtar vinctos habet: niſi, quod in vobis eſt, ipſe ego maiore parte captiuus ſum. *Eripite viſcera mea ex vinculis, reſtituite mihi pignora,* pro quibus ipſe mori non recuſo. Parentem, liberos (nam coniugem in illo carcere amiſi) credite nunc omnes extendere ad vos manus, implorare patrios Deos, opem veſtram, miſericordiam, fidem expoſcere, vt ſeruitute, vt cõpedibus, vt precatio victu ipſos liberetis. *An creditis æquo animo iis ſeruire, quocum reges eſſe faſtidiunt?* Video admoueri hoſtium aciem: ſed quo propius diſcrimen accedo, hoc minus iis quæ dixi poſſum eſſe contentus. Precor vos, per Deos patrios, æternumque ignem, qui præfertur altaribus, fulgorémque ſolis intra fines regni mei, orientis, per æternam memoriã Cyri, qui ademptum Medis Lydiſque imperium primus in Perſidem intulit, vindicate ab vltimo dedecore nomen, gentémque Perſarum. Ite alacres, & ſpe pleni, vt quam gloriam accepiſtis à maioribus veſtris, poſteris relinquatis. *In dextris iam libertatem, opem, ſpem futuri temporis geritis.* Effugit mortem, quiſquis contempſerit: timidiſſimum quemque conſequitur. Ipſe non patrio more ſolũ, ſed etiam vt conſpici poſſim, curru vehor, nec recuſo quominus imitemini me, ſiue fortitudinis exemplum, ſiue ignauiæ fuero.

Affectus ſuaues & magni.

OECONOMIA Orationis.

I. Proponitur neceſſitas pugnæ, & momentum rei, quod grauiſſimum eſt.

II. Prouiſa à Rege omnia ad bellum neceſſaria, animis tantùm opus eſſe, quos vt faciat, Alexandri famam, & metum appoſite omni induſtria extenuare conatur; quem fama dumtaxat magnum, re autem ipſa contemptum oſtendit.

III. *Et hoc ab adiunctis prælij, quæ Perſis opportuna, Alexandro infirma.*

IV. *Ad ſummum Alexander vnũ animal eſt, idque vecors, et temerarium: ſic hoſtem extenuat Polybius l.3.*

Προπέτεια γε μὴν ϗ θρασύτης, ϗ θυμὸς ἄλογος, ἔτι δὲ κενοδοξία ϗ τῦφος, εὐχείρωτα μετὰ τοῖς ἐχθροῖς. *Polyb. l.3. p.232.*

Temerit

V. Spes ingeritur dictis grauibus & ſententioſis de humanarum rerum viciſſitudine, quò fit vt reflante fortuna res Alexandri nimis latas acciſum iri credibile ſit. Simile eſt quo Demoſthenes Philippica prima, ſectione xij. de Philippo dicit: Μὴ γὰρ ὡς θεῷ νομίζετε ἐκείνῳ τὰ παρόντα πεπηγέναι.

V*I. Et ſpei adtexitur ingens telum neceſſitas, qua rerum ſuarum extremam calamitatem tam graui & morata oratione exponit, vt ferreos animos poſſit emollire.*

Deus ſ... immut... lis.

V I. *Poſtremò infertur obſecratio grauis, et incenſa. Quod autem hic habet de æterno igne, explicat Curt. l.3. Ignis quem ipſi ſacrum & æternum vocabant, argenteis altaribus præferebatur.*

ALEXANDRI ORATIO, Ad trecentos milites.

ARGVMENTVM.

Jn Sogdianis petra erat expugnatu difficillima: patebat enim in altitudinem ſtadia 30. in orbem verò 150. vndequaque ardua & prærupta, ne callibus quidem vllis peruia. Vnus qui ad cacumen ducebat aditus, & anguſtus limes, ab hoſtibus tenebatur. Inſiderant enim petram triginta hominum millia. Alexander aduerſus impedimenta omnia & naturæ & artificij enitens, ne huic quidem difficultati cedere voluit; & quoniam vis non valuiſſet, dolo ſtatuit aggredi. Hoc igitur commentus eſt ad eludendos hoſtes ſtratagema. Negotium dat ducibus, vt trecentos expeditos iuuenes conquirant exercitatæ pernicitatis, qui rem pecuariam in montibus exercuerint, ac proinde aſſueuerint in præcipitiis & locis deuijs inſiſtere: his terrorem incutere hoſtibus parabat. Qui vt conuenerunt, hac oratione quid fieri velit, exponit. Rationem illis ad cacumen perueniendi aperit, hortatur vt ſtrenuè rem aggrediantur, & aduerſus omnes difficultates luctentur: denique addit animos propoſitis præmiis ampliſſimis; itàque illos dimittit.

[Ho]rtatio ad rem [ar]duam. Q. Cur. [Al]exandri [la]bores.

VObiſcum (inquit) ô iuuenes, & mei æquales, vrbium inuictarum antè munimenta ſuperaui, montium iuga perenni niue obruta emenſus ſum, anguſtias Ciliciæ intraui, Indiæ ſine laſſitudine frigoris vim perpeſſus ſum, & mei documenta vobis dedi, & veſtra habeo. Petra, quam videtis, vnum aditum habet, quē barbari obſident, cætera negligunt. Nullæ vigiliæ ſunt, niſi quæ caſtra noſtra ſpectant. Inuenietis viam, ſi ſolerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. *Nihil tam altè natura conſtituit, quò virtus non poſſit eniti.* Experiēdo, quæ cæteri deſperauerunt, habemus Aſiam in poteſtate. Euadite in cacumen: quod cùm ceperitis, candidis velis mihi ſignūm dabitis: ego copiis admotis hoſtem in nos à vobis conuertam. Præmium erit ei qui primus occupauerit verticem, talenta decem; vno minus accipiet, qui proximus ei venerit; adémque ad decem homines ſeruabitur portio. Certum habeo vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Candor, ſignum felicitatis.

I. *Exordium à rebus antea geſtis efficaciſsimum, O paſſi grauiora.*

II. *Propoſitio rei, in qua calido artificio pericula diſſimulantur, et facilitate res alioqui difficilis adumbratur.*

III. *Hortatio efficax cum præmiorum lenocinio.*

GERMANICI ORATIO.

Conqueſtio, & hortatio ad vindictam ſceleris.

Germanicus Cæſar, peragrata Ægypto, in morbum incidit; quo leuatus, alio repentè fuit correptus, quo grauiter conflictatus eſt: & ſuberat ſuſpicio oblati à Piſone, præſide Syriæ, veneni. Deſperata valetudine, ſic apud amicos, qui tum frequentes aderant, moribundus loquutus eſt. Rogat ne impune tantum ſcelus patiantur eſſe Piſoni, & Plancinæ eius vxori, quæ particeps ſceleris credebatur. Rationem pœnarum perſequendarum aperit.

ARGVMENTVM.

EX TACITO.

Fato mori. SI fato concederem, iuſtus mihi dolor etiã aduerſus Deos eſſet, quòd me parentibus, liberis, patriæ intra iuuentam præmaturo exitu raperent: nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus *vltimas preces pectoribus veſtris relinquo.* Referatis patri, ac fratri, quibus acerbitatib' dilaceratus, quibus inſidiis circumuentus, miſerrimã vitã peſſima morte finierim. *Affectus doloris.* Si quos ſpes mea, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos inuidia erga viuẽtem mouebat, illacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem, *Querimonia grauis.* muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud Senatum, inuocandi leges. *Non præcipuum hoc amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignauo queſtu*; ſed quæ voluerit, meminiſſe; quæ mandauerit, exequi. Flebunt Germanicũ etiam ignoti. Vindicabitis vos, ſi me potiùs quàm fortunam meam fouetis. Oſtendite pop. Rom. Diui Auguſti Nepotem, eandémque coniugem meam: numerate ſex liberos. Miſericordia cum accuſantibus erit: fingentibúſque ſceleſta mandata, aut non credent homines, aut non ignoſcent.

II. *Queritur de Piſone, ſed hæc nimis mollis & languida videtur oratio apud Sapientem, qui vitam omnem, & mortem, ὕλην ἀρετῆς putat, vt loquitur Syneſius libr. de Prouidentia.*

II. *Vltionem flagitat: Inerat hoc animis, & adhuc regnat peſſimum axioma,* Inimicum vlciſci, vitam accipere eſt alteram. *Publius Syrus. Fatum autem cuius hîc initio meminit eſt, τῆς εἱμαρμένης θάνατος, vt appellatur à Demoſthene, in oratione περὶ ςεφάνου, quæ opponitur morti violentæ. Sic Cicero dixit, mori ſuo fato, naturali ſcilicet morte, poſt iuſtum ætatis curriculum, confici.*

ALEXANDRI

ALEXANDRI ORATIO.

Hortatoria ad expeditionem.

Argumentum.

Inclinatis iam animis multitudinis ad requiem laborioſæ militiæ obtandam, acceſſerat ſparſus, ſine authore quidem, ſed ex diuturniorum ſtatiuorum occaſione excitatus miſsionis rumor. Qui etſi temerè percrebuerat, tamen tanta fuerat omnium auiditate acceptus, vt iam totis caſtris à gregariis militibus reditus compararetur. Quæ res non mediocriter Alexandrum vix ea ingreſſum, quæ animo & ſpe præceperat, perculit. Itaque proceribus propter errorem incuſatis, illis ipſis authoribus vulgus ab eo errore & cupiditate deducere hac oratione ſtatuit: qua leniter obiurgat milites quòd immaturum ſuarum victoriarum fructum velint percipere. Duas exponit conſilij ſui cauſas, cur nondum incœptis deſiſtat: Neque quæ parta ſint retineri poſſe, niſi ſubactis hoſtibus, qui ſuperſint, & his domitis, multo vberiores victoriæ fructus oſtendi, & ſeſe offerre; hæc niſi pacata teneri non poſſe: pacata verò ſecum his multò plura eſſe allatura. Eos prætere ad perſequendas de percuſſoribus Darij pœnas impellit.

Ex Quinto Curtio.

Alexandri expeditiones. MAgnitudinem rerum, quas geſſimus, Milites, intuentibus vobis, minimè mirum eſt, & deſiderium quietis, & ſatietatem gloriæ occurrere: vt omittam Illyricos, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartã, Achæos, Peloponeſum; quorum alia ductu meo, alia imperio auſpicióque perdomui Ecce orſi bellum ad Helleſpontum, Ionas, Æolidem, ſeruitio barbariæ impotentis exemimus: Cariam, Lydiam, Cappadociã, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphyliam, Piſidas, Ciliciam, Syriam, Phœnicem, Armeniam, Perſidem, Medos, Parthienem habemus in poteſtate. Plures prouincias complexus ſum, quàm alij vrbes ceperunt: & neſcio an enumeranti mihi quaſdam ipſarum rerum multitudo ſubduxerit. Itaque ſi crederem ſatis certam eſſe poſſeſſionem terrarum, quas tanta velocitate domuimus; ego verò, milites, ad Penates meos, ad parentem, ſororéſque, & cæteros ciues, vel renitentibus vobis erumperem; vt ibi potiſſimùm partâ vobiſcum laude & gloriâ frueret, vbi nos vberrima victoriæ præmia expectant, liberorum, coniugum, parentúmque lætitia, pax, quies, rerum per virtutem partarum ſecura poſſeſſio. Sed in nouo, & (ſi verum fateri volumus) *precario imperio*, adhuc iugum eius rigida ceruice ſubeuntibus barbaris, tempore (milites) opus eſt, dum mitioribus ingeniis imbuuntur, & efferatos mollior conſuetudo permulcet. Fruges quoque maturitatem ſtatuto tempore expectant, ab eo etiam illa ſenſus omnis expertia, tamen ſua lege miteſcunt. *Tempus opportunum expectandum.* Quid creditis, tot gentes alterius imperio ac nomini aſſuetas, non ſacris, non moribus, non commercio linguæ cohærentes, eodem prælio domitas eſſe quo victæ ſunt? Veſtris armis cõtinentur, non ſuis moribus; ſed qui præſentes metuunt, in abſentia hoſtes erunt: Cum feris beſtiis res eſt, quas captas & incluſas, quia ipſa-

rum natura non poteſt, longior dies mitigat. Et adhuc ſic ago tanquam omnia ſubacta ſint armis, quæ fuerunt in ditione Darij. Hyrcaniam Nabarzanes occupauit. Bactra non poſſidet ſolùm parricida Beſſus, ſed etiam minatur. Sogdiani, Dahæ, Maſſagetæ, Sacę, Indi ſui iuris ſunt: Omnes hi ſimul, ſi terga noſtra viderint, ſequentur. Illi enim eiuſdem nationis ſunt, nos alienigenæ & externi. Suis autem quique parent placidiùs, etiam cùm is præeſt, qui magis timeri poteſt. Proinde aut quæ cepimus, omittenda ſunt: aut quæ non habemus, occupanda. Sicut in corporibus ęgris, Milites, nihil quod nociturum eſt, medici relinquunt, ſic nos quicquid obſtat imperio, recidamus.

Parua non contēnēda. Initiis malis obſiſtendum.

Parua ſæpe ſcintilla contempta magnum excitauit incendium. Nihil tutò in hoſte deſpicitur; quem ſpreueris, valentiorem negligentia facies. Ne Darius quidem hæreditarium Perſarum accepit imperium, ſed in ſedem Cyri beneficio Bagoæ caſtrati hominis admiſſus: ne vos magno labore credatis Beſſum vacuum regnum occupaturum. Nos verò peccauimus, Milites, ſi Darium ob hoc vicimus, vt ſeruo eius traderemus imperium, qui vltimum auſus ſcelus, regem ſuum etiam externæ opis egentem, certè cui nos victores pepercissemus, quaſi captiuum in vinculis habuit, ad vltimum ne à nobis conſeruari poſſet, occidit. Hunc vos regnare patiemini? quem equidē crucifixum videre feſtino, omnibúſque Regibus, gentibúſque fidei, quā violauit, meritas pœnas ſoluentem. At herculè, ſi mox eundem Græcorū vrbes, aut Helleſpontem vaſtare nūtiatum erit vobis, quo dolore afficiemini, Beſſum præmia veſtræ occupaſſe victoriæ? Tunc ad repetendas res feſtinabitis, tunc arma capietis. Quando autem præſtat, territum adhuc, & vix mentis ſuæ compotem, opprimere? Quatridui nobis iter ſupereſt: qui tot proculcauimus niues, tot amnes ſuperauimus, tot mōtium iuga tranſcurrimus, non mare illud, quod exæſtuans iter fluctibus occupat, euntes nos moratur: non Ciliciæ fauces, & anguſtiæ includunt: plana omnia, & prona ſunt, *in ipſo limine victoriæ ſtamus*. Pauci nobis fugitiui, & domini ſui interfectores, ſuperſunt. Egregium me hercule opus, & inter præmia gloriæ veſtræ numerandum, poſteritati famæque tradetis: Darij quoque hoſtis, finito poſt mortem eius odio, parricidas eſſe vos vltos, neminem impium effugiſſe manus veſtras. Hoc perpetrato, quanto creditis Perſas obſequentiores fore, quum intellexerint vos pia bella ſuſcipere, & Beſſi ſceleri, non nomini ſuo, iraſci?

Inter grauiſſimas hortationes eſt Cyri morientis ad filios oratio apud Xenophontem, Παῖδες ἐμοὶ, quam, quia prolixior eſt, omitto.

OECONOMIA

Orationis.

I. *Demulcet à rebus antea geſtis. Quod fuit durum pati, meminiſſe dulce eſt.*

II. *Verùm ſtabilienda eſt fortuna ſemel erecta, atque in eo mora opus eſt.*

III. *Ei hoc probatur ab adiunctis domitiarum gentium.*

IV. *Sed neque omnia domita aui pacata.*

V. *Et hæ reliquiæ ſi negligantur, vt paruæ ſcintillæ contemptæ, magnum excitabunt incendium:* Αδηλα γὰρ τὰ μὲν τῶν πολέμων, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλὰ, *vt ait Thucydides in oratione Archidami citata.*

VI. *Grauiſſimè vrget a Beſſi parricidio, & indignitate, cui crux debetur, non regnum ab eo occupatum.*

VII. *Poſt iuſtiſſimas & neceſſarias belli rationes facilitas rei conficiendæ expenditur.*

VIII. *Adſummum, generoſarũ mentium eſca, gloria: hic autem actus extremũ eſt, ſed glorioſiſſimus eſt, & quaſi aurea totius operis Coronis.*

CONSVLTATIONES.

CONSVLTATIO DE propagando imperio.

ORATIO ALEXANDRI, ad Milites.

In hac exhortatione elucet vis blãdæ perſuaſionis, & dominium illius Suadæ, fortiter et ſuauiter in animos influentis.

Non ignoro, Milites, multa quæ terrere vos poſſent, ab incolis Indiæ per hos dies induſtria eſſe iactata: ſed non eſt improuiſa vobis mentientium vanitas. Sic Ciliciæ fauces, ſic Meſopotamiæ campos, Tigrim, & Euphratem, quorum alterum vado tranſiuimus, alterum ponte terribilem fecerant Perſæ. *Numquam ad liquidum fama perducitur.* Omnia illa tradente maiora ſunt vero. Noſtra quoque gloria, cùm ſit ex ſolido, plus tamen habet nominis, quàm operis, modò quis belluas offerentes mœniũ ſpeciem, quis Hydaſpem amnẽ? quis cætera auditu maiora quàm vera ſuſtinere poſſe credat? Olim hercule *fugiſſemus ex Aſia, ſi nos fabulæ debellare potuiſſent.* Creditiſne, Elephantorum greges maiores eſſe quã vſquam armentorum ſunt? cùm & rarum ſit animal, nec facilè capiatur, multóque difficiliùs mitigetur? Atque eadem vanitas copias peditum equitúmque numerauit. Nam flumẽ, quo latiùs fuſum eſt, hoc placidiùs ſtagnat, quippe anguſtis ripis coercitum, & in anguſtiorem alueum eliſum, torrentes aquas inuehit. Cõtra, ſtatio aluei, ſegnior curſus eſt. Præterea in ripa omne periculum eſt, vbi applicantes nauigia hoſtis expectat. Ita quantumcumque flumen interuenit, idem futurum diſcrimen eſt euadentium in terra. Sed omnia iſta vera eſſe fingamus. Vtrumne vos magnitudo belluarum an multitudo hoſtium terret? Quod pertinet ad Elephantos, præſens habemus exemplũ; in ſuos vehementiùs quàm in nos incurrerunt; tam vaſta corpora ſecuribus falcibúſque mutilata ſunt. Quid autem intereſt, totidem ſint quot Porus habuit, an tria millia; cùm vno aut altero vulneratis, cæteros in fugam declinare videmus? Deinde paucos quoque, & incommodè regunt. Congregata verò tot millia, ipſa ſe elidunt, vbi nec ſtare nec fugere potuerint inhabiles vaſtorum corporum moles. Equidem ſic animalia iſta contempſi, vt cùm haberem ipſe, nõ oppoſuerim, ſatis gnarus plus ſuis quam hoſtibus periculi inferre. At enim equitum peditúmque multitudo vos commouet? cum paucis enim pugnare ſoliti eſtis, & nunc primùm inconditam ſuſtinebitis turbam? Teſtis aduerſus multitudinem inuicti Macedonum roboris Granicus amnis, & Cilicia inundata cruore Perſarum, & Arbela, cuius campi deuictorum à vobis oſſibus ſtrati ſunt. Serò hoſtium legiones numerare cœpiſtis, poſteaquam ſolitudinem in Aſia vincendo feciſtis. Cùm per Helleſpontum nauigaremus, de paucitate noſtra cogitandum fuit: nunc Scythæ ſequuntur, Bactriana auxilia præſto ſunt, Dacæ Sogdianique inter nos militant. Nec tamen illi tubæ confido, veſtras manus intueor, veſtram virtutem, rerum quas geſturus ſum, vadem prædémque habeo. Quamdiu vobiſcum in acie

Q.Cur.

ſtabo, nec mei nec hoſtium exercitus meminero. Vos modò animos mihi plenos alacritatis ac fiduciæ adhibete. Non in lumine operum laborúmque noſtrorum, ſed in exitu ſtamus: peruenimus ad Solis ortum, & Oceanum, niſi obſtat ignauia: inde victores perdomito fine terrarũ, reuertemur in patriam. Nolite (quod pigri agricolæ faciunt) maturos fructus per inertiam emittere è manibus. Maiora ſunt periculis præmia: diues eadem & imbellis eſt regio. Itaque non tam ad gloriam vos duco, quàm ad prædam. Digni eſtis, qui opes, quas illud mare littoribus inuenit, referatis in patriã. Digni qui nihil inexpertum, nihil metu omiſſum relinquatis, per vos gloriám que veſtram, qua humanum faſtigium exceditis, perque & mea in vos, & in me veſtra merita: quibus inuicti contendimus, oro quæſoque, ne humanarum rerum terminos adeuntem alumnum commilitonémque veſtrum, ne dicam Regem, deſeratis. Cætera vobis imperaui, hoc vnum debiturus ſum: & is vos rogo, qui nihil vnquam vobis præcepi, qui primus me periculis obtuli, qui ſępe aciẽ clypeo meo texi, ne infregeritis in manibus meis palmam, qua Herculẽ Liberúmque Patrem, ſi inuidia abfuerit, ęquabo. Date hoc precibus meis, & tandem obſtinatum ſilentiũ rumpite. Vbi eſt ille clamor alacritatis veſtræ index? Vbi eſt ille meorum Macedonum vultus? Non agnoſco vos, milites, nec agnoſci videor à vobis, ſurdas iamdudum aures pulſo, aduerſos animos & infractos excitare conor. Neſcio quid imprudẽs in vos deliqui, quòd me intueri quidẽ vultis; in ſolitudine mihi videor eſſe. Nemo reſpondet, nemo ſaltem negat: quos alloquor? quid autem poſtulo? veſtram gloriam & magnitudinem iudicamus. Vbi ſunt illi quorum certamen paulo antè vidi, contendentiũ, qui potiſſimùm vulnerati Regis corpus exciperent? deſertus, deſtitutus ſum, hoſtibus deditus. Sed ſolus quoque ire perſeuerabo. Obiicite me fluminibus & belluis, & illis gentibus quarum nomina horretis; inueniam qui deſertum à vobis, ſequantur, Scythę Bactrianique erunt mecum, hoſtes paulo antè, nunc milites noſtri. Mori præſtat quàm precariò Imperatorem eſſe. Ite reduces, domos, ite deſerto rege ouantes. Ego hîc à vobis deſperatæ victorię aut honeſtæ morti locum inueniam.

Finis non negligendus.

Exhortatio blãda.

OECONOMIA Orationis.

I. *Exordium captat à ſparſis rumoribus, & afflato terrore, quem ſtatim diſcutere conatur, cùm ſua naturâ famam mendacem experimentis comprobat. Rectè in eam ſententiam dixit Lucanus libro primo:*

quiſque pauendo
Dat vires famæ, nulloque auctore malorum,
Quæ finxere, timent: Lucan. l. 1. *& Tertull. in Apologetico. Cur malum fama? quia velox, an quia plurimùm mendax?*

II. *Atque vt prudens orator timoris ſcrupulos radicitus euellat, cauſas ſcrutatur: illæ ſunt partim in difficultate trayciẽdi fluminis, partim ex hoſtium multitudine, Elephantorúmque terroribus, quæ omnia ſolertiùs extenuat. Porro de Elephantis Indicis, qui ſunt Libycis præſtantiores, déque eorum pugna, & moderatione, multa Polybius lib. v.*

III. *Extenuatis rebus hoſtium, ſuas exaggerat, & quaſi σωματοποιεῖ: ſunt autem illæ, virtutes antea parta, bellicarum rerum peritia, gloria nominis, exterarum gentium ſubſidia, Macedonum robora.*

IV. *His commemoratis ſuccedit hortatio blanda, & illex, cui additur etiam precatio, qua nihil ſuauius & robuſtius: nam, vt ait Tacitus, Suaſio & Precatio ab eo qui poteſt iubere, vim neceſſitatis*

habet. Ad ſummum nihil omittit ad deliniendos milites, modò laudans, modò increpans, modò blandienti, modò irato ſimilis, amore, metu, pudore, potentiſſimis machinis pugnat, & quaſi dulcia ſpargit fulmina.

ORATIO POENI ad Alexandrum, priori reſpondens.

Ex Curt l. 9. DIj prohibeant à nobis impias mentes, & profectò prohibent: Idem animus eſt tuis, qui fuit ſemper, ire quò iuſſeris, pugnare, periclitari, ſanguine noſtro commendare poteſteritati tuum nomen. Proinde, ſi perſeueras, inermes quoque, & nudi, & exangues, vtcumque tibi cordi eſt, ſequimur, vel antecedimus. Sed ſi audire vis, nõ fictas tuorum militum voces, verùm neceſſitate vltima expreſſas, præbe queſo propitias aures, imperium atque auſpicium tuum cõſtantiſſime ſecutis, & quocunque pergis, ſecuturis. *Alexãdri res geſtæ.* Viciſti, Rex magnitudine rerum, non hoſtes modò, ſed etiam milites. Quicquid mortalitas capere poterat, impleuimus, emenſis maria terráſque meliùs nobis quàm incolis omnia nata ſunt. Penè in vltimo mundi fine conſiſtimus, in alium orbem paras ire, & Indiam quæris, Indis quoque ignotam. Inter feras ſerpentéſque degentes eruere ex latebris & cubiculis ſuis expetis, vt *plura quàm ſol videt, victoria luſtres. Digna prorſus cogitatio animo tuo, ſed altior noſtro. Virtus enim tua ſemper in incremẽto erit, noſtra vis in fine iam eſt.* *Militum ærumnoſorum ſtatus.* Intuere corpora exanguia, tot perfoſſa vulneribus, tot cicatricibus putrida. Iã tela hebetia ſunt, iam arma deficiũt, veſtem Perſicam induimus, quia domeſtica ſubuehi non poteſt In externum degenerauimus cultum. Quoto cuique lorica eſt? quis equum habet? iube quæri, quàm multos ſerui ipſorum perſecuti ſunt? quod cuique ſuperſit ex præda? *Omnium victores, omnium inopes ſumus. Nec luxuria laboramus, ſed bello.* Inſtrumenta belli conſumpſimus, hunc tu pulcherrimum exercitum nudum obiicies belluis? quarum vt multitudinem augeant de induſtria barbari, magnum tamen eſſe numerum, etiam ex mendacio intelligo. Quòd ſi adhuc penetrare in Indiam certum eſt; Regio à meridie minùs vaſtata eſt. Quâ ſubactâ, licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit eſſe natura. *Cur circuitu petis gloriam, quæ ad manum poſita eſt?* Hic quoque occurrit Oceanus. Niſi mauis errare, *peruenimus, quò tua fortuna ducit.* Hæc tecum, quàm ſine te, cum his loqui malui, non vti inirem circunſtantis exercitus gratiam, ſed vt vocem loquentium potiùs, quàm vt gemitum murmurantium audires.

OECONOMIA Orationis.

I. *Artificioſiſſima hac reſponſio, in qua primùm milites dant manus ſuo Imperatori, promptiſſima quaque obſequia polliciti; mox leni inſinuatione ſpargunt mites querimonias, quarum tantæ ſunt illecebræ, vt querendo, auidiſſimum gloriæ iuuenem, molliori tractent articulo, & vehementer laudent: ſibi quoque ſubſidium et ceſſationem laborum in hac ærumnoſiſſima expeditione ſuauiter & magna rationum efficacitate flagitent.*

CONSVLTATIO DE Imperatore eligendo.

ORATIO PERDICÆ ad Milites.

ARGVMEMTVM.

Cùm Babylone defunctus eſſet Alexander et totus exercitus recepto ſibi duce ſuo, mœrore conſternatus eſſet; Perdica præcipuus amicorum Alexandri, cui moriens ipſe annullum ſuum tradiderat, conuocatâ concione admonet, vt Regi vltimos honores exoluant, deinde de alio eligendo, quam primum cogitent.

Ex Curt. lib. 10.

EGo quidem annullum, quo ille regni atque imperij vires obſignare erat ſolitus, traditum ab ipſo mihi, reddo vobis. Cæterùm quanquam nulla clades huic, qua affecti ſumus, par ab iratis Diis excogitari poteſt, tamen magnitudinem rerũ, quas egit, intuentibus, credere licet, *tantũ virum Deos accommodaſſe rebus humanis; quarum ſorte completa* cito repeterent eum ſuæ ſtirpi. Proinde quoniam nihil aliud ex eo ſupereſt, quàm quod ſemper ab immortalitate ſubducitur, corpori nominique quamprimũ iuſta ſoluamus, haud obliti, in qua vrbe, inter quos ſimus, quali Rege ac præſide ſpoliati. Tractandum eſt, Cõmilitones, cogitandúmque, vt victoriam partam inter hos, de quibus parta eſt, obtinere poſſumus. *Capite opus eſt:* Hoc ne vno an pluribus, in veſtra poteſtate eſt. Illud ſcire debetis, *militarem ſine duce turbam, corpus eſſe ſine ſpiritu.* Sextus menſis eſt, quo Roxane prægnans eſt. Optamus, vt marem enitatur, cuius regnum Diis approbantibus futurum, quandocunque adoleuerit. Interim, à quibus regi velitis, deſtinate.

Alexãder cõmodatus mundo.

OECONOMIA Orationis.

I. *Hæc oratio valde morata eſt, et ciuilis: præfert enim inſignem moderationẽ, & fidem ipſius Perdicæ; quod magnum erat amoris, & beneuolentiæ lenocinium. Atque vt à Principe viro profecta, ſentẽtias habet verbis preſſas, rebus magnas: vt cum dicit* Alexandrum commodatum terris, non datum. Obſeruatum eſt *(inquit Fabius lib. 6.)* eſſe neſcio quã, quæ ſpes tantas decerpat, inuidiam. Ne videlicet vltra quàm homini datum eſt, noſtra prouehantur. *Deinde, quod habet:* Militarem ſine duce turbam, corpus eſſe ſine ſpiritu; *Rectè ad mentem Senecæ, qui de Imperatore ait,* Is eſt ſpiritus, quem tot millia trahunt. *Epaminondas, apud S. Maximum ſerm. 9. de Magiſtratu, et Poteſtate, cum magnum et pulchrum videret exercitum ſine duce:* Quanta, *inquit,* bellua caput nullum habet!

Pulchra citò occidit.

ORATIO PTOLOMÆI.

DIgna prorſus eſt ſoboles, quæ Macedonum imperet genti, Roxanis vel Arſinoæ filius: cuius nomen quoque in Europa dicere pigeat. Maiore ex parte captiui eſt. Cur Perſas vicerimus, vt ſtirpi eorum ſeruiamus? quod iuſti illi reges Darius & Xerxes, tot millium agminibus, tantiſque claſſibus nequicquam petiuerunt. Mea ſententia hæc eſt, vt ſede Alexãdri in regia poſita, qui conſiliis eius adhibebantur, coëant, quoties in commune conſulto opus fuerit eóque quod maior pars eorum decreuerit, ſtatuto, duces præfectique copiarum his pareant.

ORATIO MELEAGRI.

Dura, et aſpera, quæ truculentum oratorem facilè arguat.

NEc Dij ſiuerint, vt Alexandri fortuna, tantique regni faſti-

gium, in iſtos humeros ruat: homines certè non ferent. Nihil dico de nobilioribus, quàm hic eſt; ſed de viris tãtùm, quibus inuitis nihil perpeti neceſſe eſt. Nec verò intereſt, Roxanis filium, quandocumque genitus erit, an Perdicam regem habeatis: cùm iſte ſub tutelæ ſpecie regnum occupaturus ſit. Itaque nemo ei rex placet, niſi qui nondum natus eſt, & in tanta omnium feſtinatione, non iuſta modò, ſed etiam neceſſaria, exactos menſes ſolus expectat, & iam diuinat marem eſſe conceptum, quem vos dubitatis paratum eſſe vel ſubdere. Si medius fidius Alexander hunc nobis regem poſt ſe reliquiſſet, id ſolum ex his quę imperaſſet, non faciendum eſſe cenſerem. Quin igitur ad diripiendos theſauros diſcurritis? Harum enim opum regiarum, vtique populus eſt hæres.

CONSVLTATIO PERSARVM DE ſtatu Monarchiæ, Ariſtocratiæ, & Democratiæ.

OTANIS ORATIO PRO IMPERIO POPVLARI.

Ex Herodoto.

Argumentum.

Oppreſſo Mago, qui Perſarum errore abuſus erat ad regnum occupandum, quia inter regnum erat, conſultant proceres quid facto opus ſit, & quod genus adminiſtrandæ Reipublicæ ſit ſaluberrimum. In his Otanes populare imperium cæteris anteponit omnibus: in quam ſententiam hactenus eſt habita oratio, quæ potiſsimùm regni & popularis imperij contentionem habet.

H.S. Ἐμοὶ δοκέει ἕνα μὲν ἡμέων μούναρχον μηκέτι γενέσθαι. οὔτε γὰρ ἡδὺ, οὔτε ἀγαθόν. εἴδετε μὲν γὰρ τὴν Καμβύσεω ὕβριν ἐπ᾽ ὅσον ἐπεξῆλθε, μετεσχήκατε δὲ καὶ τῆς τοῦ μάγου ὕβριος. καὶ πῶς δ᾽ ἂν εἴη χρῆμα κατηρτημένον μουναρχίη, τῇ ἔξεστι ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται; καὶ γὰρ ἂν τὸν ἄριστον ἀνδρῶν πάντων, στάντα ἐς ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἐκτὸς τῶν ἐωθότων νοημάτων στήσειε. ἐγγίνεται μὲν γὰρ οἱ ὕβρις ὑπὸ τῶν παρεόντων ἀγαθῶν. φθόνος δὲ ἀρχῆθεν ἐμφύεται ἀνθρώπῳ. δύο δὲ ἔχων ταῦτα, ἔχει πᾶσαν κακότητα. τὰ μὲν γὰρ ὕβρι κεκορημένος ἔρδει πολλὰ καὶ ἀτάσθαλα, τὰ δὲ φθόνῳ. καίτοι ἄνδρα γε τύραννον, ἄφθονον ἔδει εἶναι,

Equidē vt poſthac noſtrū vnus rerū ſolus potiatur author nequaquā fuerim: Quoniā id neq; iucundū, neq; vtile eſt. Nam quò progreſſa ſit Cambyſis inſolentia vidiſtis, & Magi quoque inſolentiā experti eſtis. Qui autem, obſecro, ſub vnius dominatu res bene conſtitutæ eſſe, rectéque & ordine adminiſtrari queant, cùm ei pro libidine agere omnia impunè liceat? & cùm hic dominatus ſit eiuſmodi, qui virū, omniū alioqui optimum, de priſtinis curis cogitationibúſque dimouere poſſit? Etenim ad inuidiam iam inde ab initio homini ingenitam accedit ex præſentibus bonis inſolentia. Quæ duo cū habet, maloiū omniū fontē habet: Quippe qui ex inſolētia, qua vrget, ad multa facinora, ad multa etiā ex inuidia prorumpat. Nam cum quidem, qui ſolus rerum potitur, ab omni inuidia remotum eſſe deceret,

Inuidia & inſolentia duo malorū fontes.

ἔχοντά γε πάντα τὰ ἀγαθά. τὸ δὲ ὑπεναντίον τούτου ἐς τοὺς πολιήτας πέφυκε. φθονέει γὰρ τοῖσι ἀρίστοισι περιεοῦσί τε καὶ ζώουσι, χαίρει δὲ τοῖσι κακίστοισι τῶν ἀστῶν. διαβολὰς δὲ ἄριστος ἐνδέχεσθαι ἠγέεται. ἀναρμοστότατον δὲ πάντων. ἤν τε γὰρ αὐτὸν μετρίως θωυμάζῃς, ἀπέχθεται, ὅτι οὐ κάρτα θεραπεύεται, ἤν τε θεραπεύῃ τις κάρτα, ἄχθεται, ἅτε θωπείαν ἡγεύμενος. τὰ δὲ δὴ μέγιστα ἔρχομαι ἐρέων· νόμαιά τε κινέει πάτρια, καὶ βιᾶται γυναῖκας, κτείνει τε ἀκρίτως. πλῆθος δὲ ἄρχον, πρῶτα μὲν οὔνομα πάντων κάλλιστον ἔχει, ἰσονομίην, δεύτερα δὲ τούτων τῶν ὁ μούναρχος, ποιέει οὐδέν. πάλῳ μὲν γὰρ ἄρχει, ὑπεύθυνον δὲ ἀρχὴν ἔχει, βουλεύματα δὲ πάντα ἐς τὸ κοινὸν ἀναφέρει. τίθεμαι ὦν γνώμην, μεθέντας ἡμέας μουναρχίην, τὸ πλῆθος ἀέξειν. ἐν τῷ πολλῷ ἔνι τὰ πάντα.

vtpote qui omnia bona poſſideat: Sed ita ſe erga populares ſuos gerit, vt qui planè contrario præditus eſt ingenio. Siquidem eorum optimis quibuſque qui ſuperſtites ſunt, inuidet, peſſimis autē delectatur: criminationibus etiā & calumniis locum dare, optimum eſſe cenſet, & (quod eſt quiddam maximè ſecum diſſidens) ſiquidem eum nō valde ſuſpicias, infenſus eſt, quòd non impensè colatur: ſin impēsè quis eum colat, eo cultu tanquam aſſentatione offenditur: Vt autem ad ea multa, quæ omnium grauiſſima ſunt, veniam, iura patria euertit, mulierū eſt ſtuprator, indēnatorum interfector.

At cùm dominatur populus, primùm quidem nomen obtinet omnium pulcherrimum, Iſonomian, (id eſt iuris æquabilitatem) deinde verò nihil eorum agit, quæ is, penes quem vnum eſt ſumma rerum, agere ſolet. Sortitur enim populus magiſtratus, & adminiſtrationis rationes refert, ſuáque conſilia inter ſe communicant. Quamobrem cenſeo, nobis, miſſum facientibus vnius dominatum, populum euehendum eſſe; in eo enim nihil deſiderare poſſumus. *Democratia.*

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Præceps & conciſa ſententia contra* μουναρχίαν*: cuius ratio duplex affertur in genere. Vna vtilitatem ſpectat, altera voluptatem.*

II. *Primò diſſuadet à recentibus exemplis Cambyſis & Smerdis; quorum contumeliæ cui tandem ignotæ?*

III. *A natura regni: magnum nequitiæ irritamentum, nimia potentia.* Quod non poteſt, vult poſſe, qui nimiū poteſt. *Et fermè duo regnū morbi, contumelia, & inuidia. Hæc (inquit) ex vitæ mollitia, & bonorum affluētia; illa ex metu & inſatiabili ambitionis cupiditate. Hinc aliæ atq; aliæ vitiorum peſtes oriuntur.* *Potentia nimia inuidioſa.*

IV. *Antapodoſis ſtatus popularis, in quo (inquit) nomen blandum, criminum exilium, moderatio prudens, & manſueta, ex conſiliorum omnium conſociatione.*

ORATIO MEGABYSI.

Ex eodem Herodoto.

Argumentum.

Sententiam dixit in eodem conſilio Megabyſus, placerèque ſibi oſtendit quòd ſuperiori ſententia regnum videbat abrogari; ſed nequaquam ſibi probari, quòd rerum ſummam ad populum deferret; eique generi paucorum dominatum anteponit.

DE-

DE ARISTOCRATIA.

Τὰ μὲν Ὀτάνης εἶπε, τυραννίδα παύων, λελέχθω κἀμοὶ ταῦτα. τὰ δ' ἐς τὸ πλῆθος ἄνωγε φέρειν τὸ κράτος, γνώμης τῆς ἀρίστης ἡμάρτηκε. ὁμίλου γὰρ ἀχρηίου οὐδέν ἐστιν ἀξυνετώτερον, οὐδὲν ὑβριστότερον. καὶ τυράννου ὕβριν φεύγοντας ἄνδρας, ἐς δήμου ἀκολάστου ὕβριν πεσεῖν, ἐστὶ οὐδαμῶς ἀνασχετόν. ὁ μὲν γὰρ εἴ τι ποιέει, γινώσκων ποιέει· τῷ δὲ οὐ γινώσκειν ἔνι. κῶς γὰρ ἂν γινώσκοι ὃς οὔτ' ἐδιδάχθη, οὔτε οἶδε καλὸν οὐδὲν, οὐδὲ οἰκήιον; ὠθέει τε ἐμπεσὼν τὰ πράγματα ἄνευ νόου, χειμάρρῳ ποταμῷ ἴκελος: δήμῳ μὲν νυν, οἳ Πέρσῃσι κακὸν νοέουσι, οὗτοι χράσθων· ἡμεῖς δὲ ἀνδρῶν τῶν ἀρίστων ἐπιλέξαντες ὁμιλίην, τούτοισι περιθείημεν τὸ κράτος. ἐν γὰρ δὴ τούτοισι καὶ αὐτοὶ ἐνεσόμεθα, ἀρίστων δὲ ἀνδρῶν εἰκὸς ἄριστα βουλεύματα γίνεσθαι.

EA quidem quæ Otanes, ad abolendum vnius dominatum, pertineutia dixit, à me quoque dicta ſunto: ſed quod ad ſummam rerum populo deferendam hortatur, in eo certè ab optima aberrauit ſententia. Futili enim multitudine nihil eſt amentius, nihil eſt inſolentius: atqui nos, dum tyranni inſolentiam fugimus, in populi petulantis inſolentiã incidere, omnino intolerabile fuerit. Ille enim, ſi quid facit, quid faciat, intelligit, at hic nulla intelligentia præditus eſt. Ecqua enim præditus eſſe poſſit, qui neque edoctus eſt neque quicquam eorum quæ honeſta ſunt, aut ſibi conuenientia, cognitum habet? Sed in negotia, quæ gerenda ſunt, irruens, ea ſine vllo conſilio protrudit, torrenti ſimilis. Quamobrem, qui Perſis malè conſultum cupiunt, ij populare imperium experiantur. At nos præſtantiſſimorum virorum delecto cœtu, imperium illis tradamus. In eorum enim & ipſi numero erimus. Ac profectò, vt præſtantiſſimorum præſtantiſſima conſilia ſint, rationi conſentaneum eſt.

Democratia improbatur.

Populi mores.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Diſſuadet à natura populi, qui eſt δύσμετα χειριστότατον ζῶον, *animal moroſum, intractabile, præceps, inops conſilij, torrenti fluuio ſimile. Plato etiam definit, animal,* βάσκανον, ὠμὸν, ἀπαίδευτον, *animal inuidum, crudele, iugo diſciplinæ exolutum.*

ORATIO DARII.

Ex eodem, ibidem.

Argumentum.

Tertio loco ſententiam dixit Darius, qua regium Imperium probat. Præſtare enim alijs grauitate, ſtabilitate, cõmoditate regendæ reipublicæ

PRO REGNO.

Ἐμοὶ τὰ μὲν εἶπε Μεγάβυζος, ἐς τὸ πλῆθος ἔχοντα, δοκέει ὀρθῶς λέξαι· τὰ δὲ ἐς ὀλιγαρχίην, οὐκ ὀρθῶς. τριῶν γὰρ προκειμένων, καὶ πάντων τῷ λέγω ἀρίστων ἐόντων, δήμου τε ἀρίστου, καὶ ὀλιγαρχίης, καὶ μουνάρχου, πολλῷ τοῦτο προέχειν λέγω. ἀνδρὸς γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου οὐδὲν ἄμεινον ἂν φανείη. γνώμῃ γὰρ τοιαύτῃ χρεώμενος ἐπιτροπεύοι ἂν ἀμώμητος τοῦ πλήθεος, σιγῷτο δὲ ἂν βουλεύματα ἐπὶ δυσμενέας ἄνδρας οὕτω μάλιστα.

Ἐν δὲ ὀλιγαρχίῃ, πολλοῖσι ἀρετὴν ἐπασκέουσι ἐς τὸ κοινὸν, ἔχθεα ἴδια ἰσχυρὰ φιλέει ἐγγίνεσθαι· αὐτῶν γὰρ ἕκαστος βουλόμενος κορυφαῖος εἶναι, γνώμῃσί τε νικᾶν, ἔχθεα μεγάλα ἀλλήλοισι ἀπικνέονται, ἐξ ὧν στάσιες ἐγγίνονται, ἐκ δὲ τῶν στασίων, φόνος· ἐκ δὲ τοῦ φόνου, ἀπέβη ἐς μουναρχίην. καὶ ἐν τούτῳ διέδεξε ὅσον ἐστὶ τοῦτο ἄριστον. δήμου τε αὖ ἄρχοντος, ἀδύνατα, μὴ οὐ κακότητα ἐγγίνεσθαι· κακότητος τοίνυν ἐγγινομένης ἐς τὰ κοινὰ, ἔχθεα μὲν οὐκ ἐγγίνεται τοῖσι, φιλίαι δὲ ἰσχυραί. οἱ γὰρ κακοῦντες τὰ κοινὰ, συγκύψαντες ποιεῦσι· τοῦτο δὲ τοιοῦτο γίνεται, ἐς ὃ ἂν προστάς τις τοῦ δήμου, τοὺς τοιούτους παύσῃ, ἐκ δὲ αὐτῶν, θωυμάζεται οὗτος δὴ ὑπὸ τοῦ δήμου. θωυμαζόμενος δὲ ἂν ὦν ἐφάνη μούναρχος ἐών, καὶ ἐν τούτῳ δηλοῖ, καὶ οὗτος, ὡς ἡ μουναρχίη κράτιστον· ἑνὶ δὲ ἔπεϊ πάντα συλλαβόντα εἰπεῖν, κόθεν ἡμῖν ἐλευθερίη ἐγένετο, καὶ τεῦ δόντος; κότερα παρὰ τοῦ δήμου, ἢ ὀλιγαρχίης, ἢ μουνάρχου; ἔχω τοίνυν γνώμην, ἡμέας ἐλευθερωθέντας διὰ ἕνα ἄνδρα, τὸ τοιοῦτο περιστέλλειν. χωρίς τε τούτου, πατρίους νόμους μὴ λύειν, ἔχοντας εὖ· οὐ γὰρ ἄμεινον.

At mihi, quæ Megabyzus de ſtatu dominatus popularis dixit, rectè dicta eſſe videntur: At quæ de paucorum dominatu, non item. Si enim tres proponantur ſtatus, quorum vnuſquiſque ſuo in genere ſit præſtantiſſimus, dominatus populi, paucorum dominatus, & vnius, hunc longè antecellere dico: viro enim quopiam optimo nihil vtilius comperiri queat. Eo ſi quidem animo præditus, populo ita præerit, vt in nullam reprehenſionem incurrat, & conſilia hoſtis minimè enuntientur.

At verò in paucorum dominatu, quum in commune ſinguli virtutis ſuæ ſpecimen edere conantur, tunc graues inimicitiæ cõcipiuntur: dum enim quiſque caput eſſe, & primum ſuam ſententiam locum obtinere cupit, in graues inimicitias incidunt, ex quibus ſeditiones oriuntur, ex his autem homicidia: tandémque per hæc, ad vnius dominatum deuenitur; vnde hunc ſtatum longè eſſe præſtantiſſimum apparet. Nam contra, ſi penès populum ſit imperium, fieri nullo modo poteſt quin interueniat improbitas. At quum adminiſtrationi reipublicę interuenit improbitas, non inimicitiæ, ſed firmæ amicitiæ gignuntur. Quoniam qui ſe improbè in Reipublicæ adminiſtratione gerunt, alij aliorum improbitatem celant. Id autem tantiſper fit, dum aliquis poteſtatem in populum adeptus, tales homines compeſcuerit. Quas ob res illum ſuſcipit etiam & in pretio habet populus. Dum autem in pretio eſt, euadit repentè dominator omnium. Quo facto, & hic vnius dominatum, ſtatum eſſe omnium optimum declarat. Atque vt vno verbo omnia complectar, vnde & cuius munere libertatem habemus? à populóne, an à paucorum, an ab vnius dominatu? Quum igitur vnius viri opera libertatem conſequuti ſimus, hinc dominatus vnius viri ſtatum nobis amplectendum tuendúmque cenſeo, ac præterea minimè committendum vt patrias leges, quæ bonæ ſunt, labefactemus: minimè enim hoc expedit.

OECONOMIA ORATIONIS.

Monarchia politiarum optima.

I. Vnius optimi imperium præſtantiſſimum, Εἷς βασιλεὺς, εἷς κοίρανος ἔστω, *iuxta Homerum, Iliad. 2. & Ariſtotelem, l.8. Ethic. c. 10.* Ἀρίστη ἡ βασιλεία.

II. Confirmat, refellendo Oligarchiam, vt diſſenſionibus obnoxiam, è quibus infinita mala pullulant.

III. Contrà magna eſt monarchiæ vtilitas.

Natura commenta eſt regem; quod & ex aliis animalibus licet cognoſcere. Senec. l. 1. de Clementia, Apes ſine Rege eſſe non poſſunt, vt ſcribit Plinius, l.2. de nat. hiſtor. c.17. Grues vnum ducem, quem ſequuntur, eligunt, Ariſt. l. 1. de hiſt. anim. c. 1. πρᾳοτέρα τοσούτῳ καὶ δικαιοτέρα μοναρχία, ὅσῳπερ ῥᾷόν ἐστιν ἑνὸς ἀνδρὸς γνώμῃ προσέχειν τὸν νοῦν, μᾶλλον ἢ πολλαῖς καὶ παντοδαπαῖς διανοίαις ζητεῖν ἀρέσκειν: *Tanto iuſtior & mitior monarcha, quanto facilius eſt vni quàm multis morem gerere (inquit Iſocrat. ad Nicoclem.)*

Nulla fides regni ſociis, omniſque poteſtas
Impatiens conſortis erit.

Lucan. l. 1.

MARCI ANTONINI ORATIO AD PROCEres, qua filium Imperatorem renuntiat, & commendat.

Ex Herodiano.

Argumentum.

Marcus Antonius, Imperator, quum ex graui morbo decumberet, nec ſe procul à vita exitu abeſſe intelligeret, amicos conuocauit: Ad eos, quum conueniſſent, hac oratione eſt vſus, iiſque, quum lubricas adoleſcentiæ vias, & in ea ætate periculi plenam eſſe potentiam oſtendiſſet, filium commendauit.

Ἄχθεσθαι μὲν ὑμᾶς ἐφ' οἷς ὁρᾶτέ με διακείμενον, θαυμαστὸν οὐδέν. φύσει τε γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἐλεεινὸν ἐν ταῖς ὁμοφύλων συμφοραῖς, τά τε δεινὰ ὑπὸ τὴν ὄψιν πεσόντα οἶκτον προκαλεῖται μείζονα. ἐμοὶ δέ τι καὶ πλέον ὑπάρχειν παρ' ὑμῶν οἴομαι. ἐκ γὰρ ὧν αὐτὸς διάκειμαι πρὸς ὑμᾶς, ἀμοιβαίαν εὔνοιαν εἰκότως ἤλπικα. νυνὶ δὲ καιρὸς εὔκαιρος ἐμοί τε αἰσθέσθαι μὴ μάτην πρὸς ὑμᾶς τοσούτου χρόνου τιμήν τε καὶ σπουδὴν κατατεθεῖσθαι, ὑμῖν τε ἀποδοῦναι χάριν, δείξασιν ὅτι ὑπὲρ ὧν ἔτυχε, οὐκ ἀμνημονεῖτε. ὁρᾶτε δή μοι τὸν υἱόν, ὃν αὐτοὶ ἀνεθρέψατε, ἄρτι τῶν μειρακίων ἡλικίας ἐπιβαίνοντα, καὶ δεόμενον,

Dolere vos, atque angi, quum ita me affectum contemplamini, minimè mirandum: Quippe humanum eſt humanis caſibus ingemiſcere, multoque magis miſericordiam prouocant, quæ oculis vſurpamus: Cæterùm peculiaris nobiſcum noſtra ratio eſt. Nam de mei erga vos animi cõſcientia, mutuam ſpero à vobis, quaſi meo iure, beneuolentiam. Nũc autem illud incidit, quum & mihi ſit iudicium faciendum, fruſtrane vobis honorem tamdiu habuerim, ſtudiúmque omne meum lubens detulerim: & vobis referenda gratia oſtendendum, non eſſe eorum quæ acceperitis immemores. Videtis filium, quem ipſimet educaſtis, primas nunc adoleſcentiæ metas ingredientem, quaſi in ſolo

ὥσπερ ἐν χειμῶνι, καὶ ζάλῃ, τῶν κυβερνησόντων. μή ποι φερόμενος ὑπ᾽ ἀπειλοίας τῶν δεόντων ἐμπειρίας εἰς φαῦλα ἐπιτηδεύματα προσαράξῃ. γένεσθε δὴ οὖν αὐτῷ ὑμεῖς ἀνθ᾽ ἑνὸς ἐμοῦ πατέρες πολλοὶ, περιέποντές τε καὶ τὰ ἄριστα συμβουλεύοντες. οὔτε γὰρ χρημάτων πλῆθος οὐδὲν αὔταρκες πρὸς τυραννίδος ἀκρασίαν, οὔτε δορυφόρων φρουρὰ ἱκανὴ ῥύεσθαι τὸν ἄρχοντα, εἰ μὴ προϋπάρχοι ἡ τῶν ὑπηκόων εὔνοια. μάλιστα δὲ ἐκεῖνοι εἰς ἀρχῆς μῆκος ἀκινδύνως ἤλασαν, ὅσοι μὴ φόβον ἐξ ὠμότητος, πόθον δὲ τῆς αὐτῶν χρηστότητος ταῖς τῶν ἀρχομένων ψυχαῖς ἐνέσταξαν. οὐ γὰρ οἱ ἐξ ἀνάγκης δουλεύοντες, ἀλλ᾽ οἱ μετὰ πειθοῦς ὑπακούοντες, ἀνύποπτοι καὶ ἔξω κολακείας πρὸς ποιήτου δρῶντές τε καὶ πάσχοντες διατελοῦσιν, οὐδέ ποτε ἀφηνιάζουσιν, ἢν μὴ βίᾳ καὶ ὕβρει ἐπὶ τοῦτο ἀχθῶσι. χαλεπὸν δὲ μετρῆσαί τε, καὶ ὅρον ἐπιθεῖναι ἐπιθυμίαις ὑπηρετούσης ἐξουσίας. τοιαῦτα δὲ συμβουλεύοντες αὐτῷ, καὶ ἃ νῦν ἀκούει παρὼν ὑπομιμνήσκοντες, ὑμῖν τε αὐτοῖς, καὶ πᾶσιν ἄριστον ἀποδείξετε βασιλέα, τῇ δὲ ἐμῇ μνήμῃ χαριεῖσθε τὰ μέγιστα. οὕτω γὰρ μόνως ἀΐδιον αὐτὴν ποιῆσαι δυνήσεσθε.

atque in fluctu vitæ gubernatioribus indigentem, ne rerum imperitia de recto quaſi curſu ablatus, malis artibus impingat. Eſte igitur vos illi pro me vno multi parentes, excolẽdo ſcilicet, atque optima ſuggerendo. Neque enim aut pecuniæ vis Tyrannidis luxuriam explere, aut ſtipãtia ſatellitum agmina tueri principem poſſũt, niſi illi ipſi, quos regas, animum imperanti beneuolentiámq; accommodent. *Beneuolentia.* Quippe ſic demum diu tutóque imperant, qui non metum ex crudelitate, ſed amorem ex bonitate, ciuiũ ſuorum animis inſtillant. *Regum Clementia.* Neq; enim quos ſeruire neceſſitas coëgit, ſed quos obtemperare ſua quemque voluntas adegit, ij ſunt in agendo patiendoque, à ſuſpicione omni aſſentationéq; vacui: numquámque imperia detrectant, niſi violenter contumelioſéque ſint habiti. Eſt autem difficile in maxima licentia moderari ſibi, & quaſi frænos imponere cupiditatibus. Quod ſi benè viuendi auctores illi fueritis, & quæ nunc coram audit, identidẽ admonueritis, vna opera, & ipſum vobis, reliquíſque omnibus, optimum principem reddetis, & memoriam noſtram demerebimini: quam ſcilicet immortalẽ, hac vna ratione poteritis efficere.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium mite à beneuolentia procerum erga ſe, & ſuo mutuo erga proceres ſtudio.

II. Poſt locum beneuolentiæ exponit rem, & filij mores in hac ætate lubricos. Eſt enim, vt ait, Adoleſcentia, quædam ætatis procella, de qua rectè dixit Ambroſius, Vicina eſt lapſibus adoleſcẽtia, quia variarum æſtus cupiditatũ, feruore calentis inflammatur ætatis: *& in ea potiſsimùm vigent affectus:* θυμὸς ἀργὸς, καὶ πολύφωνος, καὶ πολυπαθής, *inquit Maximus Tyrius oratione ſexta.* *Affectus adoleſcẽtiæ Vulgus pigrum & loquax.*

III. Quæ cùm ita ſint, orat vt ſint ei demortui Parentis loco, cùm nullum maius ſit præſidium optimorum ciuiũ amore, & obſequijs; ſiquidem Popularium beneuolentia, optima regis opulentia: & firmiſsimum ſatellitiũ εὔνοια δορυφορεῖσθαι, vt aiebat Periander, apud Diogenem Laërtium.

IV. Addit quod inſtillari cupit filio, leni manu regnãdum. Muſonius apud S. Maximum ſerm. 9. ſuadet Principibus, vt venerabiles potiùs ſuis ſubditis fiant, quàm terribiles. *Quantò ſecurior Regis aula cùm non crudelitatis, ſed amoris excubiis defẽditur?* Hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere; fruſtra ſe terrore ſuccinxerit, qui ſeptus charitate non fuerit. *Clementia laus.*

V. Cõcludit per humanã cõmẽdationẽ filij: quã ſi nõ neglexerint, ſibi principem optimum faciẽt, Patris verò ſepultos cineres & manes demerebuntur.

COMMODI ORATIO, in ingreſſu ad Imperium.

Argumentum.

Commodus, Marci Imperatoris filius, quum paternam imperij hæreditatem cerneret, de conſilio amicorum ſeſe in caſtra contulit, vt quum militem donatiuo & blanda oratione ſibi conciliaſſet, ab eo Imperator *appellaretur. Eò quum veniſſet, hanc concionem apud milites habuit, commemoratóque patris in ſe & in eos ſtudio, diuturnáque ſua cum illis conſuetudine, quantæ ſibi coniunctionis & neceſſitudinis cauſæ cum ijs intercederent, oſtendit: hortatúſque eſt, vt ſibi in ſuſcipiendo & amplificando imperio adeſſe vellent.*

Ex eodem Herodiano.

Κοινὴν εἶναί μοι πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐπὶ τοῖς καταλαβοῦσιν ἀλγηδόνα, καὶ μηδὲν δέ τι ἧττον ὑμᾶς ἐμοῦ δυσφορεῖν, ἐμαυτὸν ἀκριβῶς πέπεικα. οὐδὲ γὰρ παρόντος μοι τοῦ πατρὸς, πλεονεκτεῖν ὑμῶν ἠξίουν. ἐκεῖνος γὰρ πάντας ὑμᾶς ὡς ἕνα ἠγάπα. ἔχαιρεν οὖν μᾶλλον συστρατιώτην με ἢ υἱὸν καλῶν. τὴν μὲν γὰρ, προσηγορίαν ἡγεῖτο φύσεως, τὴν δ', ἀρετῆς κοινωνίαν. φέρων τέ με πολλάκις νήπιον ὄντα, ταῖς ὑμετέραις ἐνεχείριζε πίστει. διόπερ καὶ ῥᾷστα πάσης εὐνοίας μεθέξειν παρ' ὑμῶν ἤλπικα. τῶν μὲν πρεσβυτέρων, τροφεῖά μοι ταῦτα ὀφειλόντων. τοὺς δὲ ἡλικιώτας, εἰκότως ἂν καὶ συμφοιτητὰς τῶν ἐν ὅπλοις ἔργων ἀποκαλοίην. πάντας γὰρ ἡμᾶς ὡς ἕνα ὁ πατὴρ ἐφίλει τε καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπαίδευεν. ἔδωκε δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐμὲ βασιλέα ἡ τύχη, οὐκ ἐπείσακτον, ὥσπερ οἱ πρὸ ἐμοῦ, προσκτήτῳ σεμνυνομένων ἀρχῇ, ἀλλὰ μόνος τε ὑμῖν ἐγὼ ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπεκυήθην καὶ μὴ πειραθέντα με ἰδιωτικῶν σπαργάνων, ἅμα τῷ τῆς γαστρὸς προελθεῖν, βασίλειος ὑπεδέξατο πορφυρίς. ὁμοῦ δέ με εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον καὶ βασιλέα. εἰκότως ἂν οὖν ταῦτα λογιζόμενοι, στέργοιτε οὐ δοθέντα ὑμῖν ἀλλὰ γεννηθέντα αὐτοκράτορα.

Communem mihi eſſe vobiſcũ huius mœrorem calamitatis, neque vos aliter, quã me ipſum affectos eſſe, planiſſimè perſuaſum habeo; neq; enim ego ſuperſtite parẽte ipſo meo, ſuperiorem me vobis vnquam geſſi. Nam ille ita nos vniuerſos, vt vnũ aliquem diligebat, lubentiúſque me commilitonem, quã filiũ vocitabat: quippe hãc naturæ appellationem, illam verò virtutis communicationem exiſtimabat. Quin infantem ſæpe me in vlnis geſtans, vobis dabat in manus, quaſique veſtræ mandabat fidei. Quapropter, minimè dubito, quin mihi omnem ſitis beneuolentiam exhibituri: quum pro alumno me maiores natu habere debeant, ipſos autem æquales, condiſcipulos, armorum iure appellauerim. Si quidem ita nos vniuerſos, vt vnum aliquem, pater diligebat, omnique virtutum ſtudio, ac bonis artibus curabat inſtituendos. Nunc me poſt illum vobis principem fortuna dedit, non quidem adſcititium, quales ante me fuerunt, neque velut acquiſito imperio gloriantem: Quippe vnus ego vobis natus educatúſque in aula, priuatiſque intactum cunabulis ſtatim me vt ex aluo prodieram, imperatoria purpura ſuſcepit, ſimúlque ſol hominem me vidit, & principem. Hæc cum animis veſtris reputantes, iure principem colite non datum vobis ſed natum.

ὁ μὲν γὰρ πατὴρ εἰς οὐρανὸν ἀναπτὰς, ὀπαδὸς ἤδη καὶ σύνεδρός ἐστι θεῶν. ὑμῖν δὲ χρὴ μέλειν τῶν ἐν ἀνθρώποις, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς διοικεῖν. κατορθοῦν δὲ αὐτὰ καὶ βεβαιοῦν, ὑμέτερον ἔργον, εἴ τά τε τοῦ πολέμου λείψανα μετὰ πάσης ἀνδρείας ἀπαλείψοιτε, καὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν μέχρις Ὠκεανοῦ προαγάγοιτε ὑμῖν τε καὶ ταῦτα δόξαν οἴσει, καὶ τὴν τοῦ κοινοῦ πατρὸς μνήμην χάρισιν ἀξίαις οὕτως ἀμείψεσθε. ὃν ἐπακούειν τε τῶν λεγομένων, καὶ τὰ πραττόμενα ἐφορᾶν ἡγεῖσθε. εὐδαιμονοίημεν δ' ἂν τὰ δέοντα πράττοντες ὑπὸ τοιούτῳ μάρτυρι. καὶ τὰ μὲν πρότερον ὑμῖν ἀνδρείως κατορθωθέντα, εἰς τὴν ἐκείνου σοφίαν τε καὶ στρατηγίαν τὴν ἀναφορὰν ἔχει. ὅσα δ' ἂν σὺν βασιλεῖ νέῳ προθύμως ἐπιδείξησθε, τούτων τὴν δόξαν πίστεώς τε ἀγαθῆς καὶ ἀνδρείας ἀποίσεσθε. τό, τε ἐν ὑμῖν νέον σεμνότητος πληρώσετε, τῇ τῶν ὑμετέρων ἔργων ἀνδραγαθίᾳ τό, τε βάρβαρον ἐν ἀρχῇ νέας ἡγεμονίας κωλυθὲν, οὔτε εἰς τὸ παρὸν καταθαρσήσει τῆς ἡλικίας καταφρονῆσαν, τά τε μέλλοντα φοβήσεται δέει τῶν πεπειραμένων.

Nam pater quidem iam in cœlum euectus, conſors eſt conſeſſórque Deorum. Nobis autem orbis terrarum gubernacula, rerúmque humanarum cura incumbit. Quæ quos ſucceſſus, quantáſque habituræ ſunt vires, in veſtra manu eſt. Si enim belli reliquias fortiter deleueritis, & imperij Romani terminos ad Oceanum vſque promoueritis, cùm ipſi vobis ingentem gloriam comparabitis, tum communis parentis memorię debitam gratiam referetis. Atque eum quidem exaudire quæ dicimus, & intueri præſentem quæ gerimus, credite: nos autem feliciſſimos, qui benefactorum noſtrum teſtem eiuſmodi ſimus habituri. Quæ igitur ad hanc diem fortiſſimè proſperriméq; geſſiſtis, illius ſcilicet ſapientiæ gubernationíque tribuuntur: quæ autem mecum, hoc eſt cum iuuene Imperatore veſtro, præclarè feceritis, ea ſunt vobis ipſis, qua ſi peculiaré cùm fidei tum virtutis claritudinem paritura. Quocirca & ætati meæ rebus ſtrenuè gerendis authoritatē conciliabitis, & barbara gens initio noui principatus repreſſa, neque in præſens contēptu ætatis noſtræ ſe efferet audaciùs, & ſuis nunc edocta periculis, metu deinceps perpetuò coërcebitur.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium prudens à pietate in patrem, & fiducia in milites.

II. Antonini mortui commendatio, amor eius, & beneuolentia in populares, blanditiæ in ipſum Commodum; cui magnæ inſtar commendationis eſſe debet, tanto parenti placuiſſe.

III. Hinc ratio beneuolentiæ, quam expectat à militibus, non noua, & adſcititia, ſed quæ firmis radicibus inoleuerit quippe imperium cum luce habuit *quod dixit, hoc Claudianus in Panegyri Honorij, & imitatus eſt Panegyriſtes Conſtantini Magni*, imperium naſcendo meruiſti, quod quidem mihi Deorum immortalium munus, & primum videtur, & maximum, in lucem ſtatim te felicem venire.

Felicitas Natalium

IV. Quare Patre de rebus humanis ſublato, cùm in eius humeros hac imperij moles refundatur, tantarum rerum adminiſtros hortatur, ad fideliſſima obſequia. Argumenta ſunt à perſona Patris demortui, & rebus antea geſtis, quibus etiam accedunt præmiorum illecebræ.

ACTIO PARRIcidij nobiliſſima.

Ex Tito Liuio.

ARGVMENTVM.

PHilippo Regi Macedonum, magni illius Philippi abnepoti, filij duo erant, Perſeus & Demetrius; quorum minor natu Demetrius multitudinis fauorem demeruerat, gratus ab initio Romanis, & legationum quas pro patre impigre executus erat, nomine, & alijs præclaris rebus, quæ in egregio principe prælucebant. Hoc ipſum Perſeus frater ægrè ferebat, quòd ita ſibi viam ad imperium præmunire Demetrius videretur; erat & patri nonnihil ſuſpectus, quòd quæcumque in aula regia aduerſus populum Romanum dicerentur, refelleret, eorúmque cauſam nauiter amplecteretur; hanc occaſionem arripuit Perſeus; & ex priuata ſimultate in apertum odium tandem erupit: Celebrabant fortè luſtrum Macedones, cum pro more iuuenes regij ſuis quiſque copijs ſtipati concurrerent; ita tamen vt Perſei furori nihil ad iuſtam prælij ſpeciem præter ferrum deeſſet: eo certamine longè ſuperior Demetrij acies apparuit; quod indignè ferens Perſeus, fratrem ad conuiuium vocantem reſpuit: feſto deinde die iactatis de ludicro vtrinque ſermonibus, ſpeculator ex conuiuio Perſei, ad audiendum quæ in aula Demetrij iactarentur, miſſus eſt: qui à iuuenibus ex triclinio Demetrij egreſſis, male mulctatus abceſſit: Eius rei ignarus Demetrius, mox, quin comeſſatum, inquit, ad fratrem imus, & iram, ſi qua fortè ex certamine reſidet, noſtra hilaritate lenimus? conclamant omnes eundem eſſe, ſed qui exploratorem pugnis exceperant, factum diſſimulantes, gladios ſub veſte occultant, quibus ſe ſi qua vis eſſet, defenderent: ſpeculatores in veſtibulo ædium Perſei ſtabant, qui extemplo ad dominum ingreſſi nuntiant Demetrium venire inter multos gladiis cinctos; hoc metu permotus Perſeus, claudit fores, & fratrem aditu excludit. Poſtero die Perſeus inſidias ſibi à fratre comparatas Philippo patri renunciat. Rex Demetrium ad ſe vocari, & principes aliquot, iubet, quibus miſeram, & ſuam, & liberorum conditionem, hac oratione ſignificat: qua finita Perſeus Demetrium parricidii accuſat: Demetrius fratris criminationem refellit; ſed tandem miſer adoleſcens, cauſa excidit, fratris dolo, patriſque nimis credula crudelitate veneno interfectus eſt; cuius innocentiam, cùm poſtea Philippus agnouiſſet, dolore conſumptus eſt, & moriens Thyeſteas execrationes in Perſeum filium eructauit, quæ irritæ non ceciderunt.

PHILIPPI MAcedonis, de ſua liberorúmq; infœlici cõditione pronunciatio.

Hæc oratiuncula eſt veluti apparatus ad cauſam.

SEdeo miſerrimus pater, iudex inter duos filios, accuſatorem parricidij, & reum aut conficti, aut admiſſi criminis: labem apud meos inuenturus: iampridem quidẽ hanc procellam imminentem timebam, quum vultus inter vos minimè fraternos cernerem, quum voces quaſdam exaudirem: ſed interdum ſpes *Increpationis grauis exemplum.*

animum ſubibat deflagrare iras veſtras, purgari ſuſpiciones poſſe: etiã hoſtes armis poſitis fœdus iniſſe, & priuatas multorũ ſimultates finitas: Subituram vobis aliquando germanitatis memoriam, puerilis quondam ſimplicitatis conſuetudiniſque inter vos, meorum denique præceptorum, quæ vereor ne vana ſurdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus vobis deteſtatus exempla diſcordiarum fraternarum, horrendos euentus earum retuli; quibus ſe, ſtirpemque ſuam, domos, regna funditus euertiſſent? Meliora quoque exempla parte altera poſui, ſociabilem conſortionem inter binos Lacedæmoniorum reges ſalutarem per multa ſæcula ipſis patriæque: eandem ciuitatem, poſteaquam mos ſibi cuique rapiẽdi tyrannidem exortus ſit, euerſam. Iam hos, Eumenem Attalúmque fratres, à quam exiguis rebus, propè vt puderet regij nominis, mihi, Antiocho, & cuilibet regum huius ætatis, nulla re magis quàm fraterna vnanimitate regnum æquaſſe. Ne Romanis quidem exẽplis abſtinui, quæ aut viſa aut audita habebam. T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum geſſerunt. P. & L. Scipionum, qui Antiochum deuicerunt: patris patruíque eorum, quorum perpetuã vitæ concordiam mors quoque miſcuit. Neque vos illorum ſcelus, ſimiliſq; ſceleri euentus deterrere à vecordi diſcordia potuit: neque horum bona mens, bona fortuna ad ſanitatem flectere viuo & ſpirante me: hæreditatem meam ambo, & ſpe & cupiditate improba petitis: eò vſq; me viuere vultis, donec alterius veſtrûm ſuperſtes haud ambiguum regem alterum, mea morte faciam: nec patrem poteſtis pati: nihil chari, nihil ſancti nominis noſtis, cuius vice regni vnius inſatiabilis amor ſucceſſit. Agite, conſcelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi, dicite palam, quicquid aut veri poteſtis, aut comminiſci libet: reſeratæ aures ſunt, quæ poſthac, ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur.

Lacedæmonij reges bini.

OECONOMIA Orationis.

I. *Exordium graue, & plenum commiſerationis. Præuiſus antea à patre fratrum morbus, & adhibita remedia, quæ propter vim mali parum valuerunt: hinc illæ lacrymæ.*

II. *Ex vna parte, funeſta diſcordiarum exempla; ex altera fructus concordiæ propoſitus: ſed nihil contra vim ambitionis potuere. Coniunctionis exempla ſumpta à Lacedæmonijs. Quippe Lacedæmone bini Reges diu regnarunt, cùm ſcilicet luxus aberat, & pecunia. Fuit inſignis moderatio in Eumene & Attalo regibus, in Quintijs, Scipionibus, quorum meminerunt Valerius, Plutarch. Cicero. Eumenes rex fratribus perpetuo dicere ſolebat, Si vt rege me vtemini, ego vobis vt fratribus vtar: ſin autem vt fratre, ego vobis vt rege. Sanct. Max. ſerm. de magiſtratu.*

III. *Erumpit acerba exulcerati patris inter filiorum diſcordias conqueſtio.*

PERSEI ACCVSATORIS actio, in Demetrium fratrem parricidij reum.

Status duo complectitur; crimen parricidij, & amicitiam cum Romanis. Inuentio argumentorum tota pene eſt ab adiunctis. Diſpoſitio grauiora expedit initio. Character eſt valde probabilis

babilis, artificioſiſſima oratio.

APerienda nimirum nocte ianua fuit, & armati comeſſatores accipiendi, præbendúmque ferro iugulum, *quando non creditur niſi perpetratum facinus.* Eadem petitus inſidiis audio, quæ latro atque inſidiator. Non nequicquam iſti vnum Demetrium filium te habere: me ſubditum, & pellice genitum appellant. Nam ſi gradum, ſi charitatem filij apud te haberem: non in me querentem deprehenſas inſidias, ſed in eum qui feciſſet, ſæuires. Nec adeo tibi vilis vita eſſet noſtra, vt nec præterito periculo meo moueareris, neque futuro, ſi inſidiantibus ſit impune. Itaque ſi mori tacitum oportet, taceamus, precati tantùm Deos, vt à me cœptum ſcelus in me finem habeat, *nec per meum latus tu petaris.*

Querimonia grauis.

Sin autem, quod circumuentis in ſolitudine natura ipſa ſubiicit, vt hominum, quos nunquam viderint, fidem tamen implorent: mihi quoque ferrum in me ſtrictum cernenti, vocem mittere liceat, per te, patriúmque nomen: quod vtri noſtrûm ſanctius ſit, iampridem ſentis: ita me audias precor, tamquam ſi voce & comploratione nocturna excitus, mihi quiritanti interueniſſes, Demetrium cum armatis nocte intempeſta in veſtibulo meo deprehendiſſes. Quod tum vociferarer in re præſenti pauidus, hoc nunc poſtero die queror: Frater, non comeſſantium in vicem iamdiu viuimus inter nos, regnare vtique vis: huic ſpei tuæ obſtat ætas mea, obſtat gentium ius, obſtat vetuſtus Macedoniæ mos, ob ſtat verò etiam Patris iudicium. *Hæc tranſcendere niſi per meum ſanguinem non potes.* Omnia moliris, & tentas: adhuc, ſeu cura mea, ſeu fortuna reſtitit parricidio tuo: heſterna die *in luſtratione, & decurſu, & ſimulachro ludicro pugnæ*, funeſtum propè prælium feciſti: nec me à morte aliud vindicauit, quàm quòd me ac meos vinci paſſus ſum: ab hoſtili prælio, tamquam fraterno luſu, pertrahere me ad cœnam voluiſti. Credíſne, Pater, inter inermes conuiuas me cœnaturum fuiſſe, ad quem armati comeſſatum venerunt? Credis nihil à gladiis nocte periculi fuiſſe, quem ſudibus te inſpectante prope occiderunt? quid hoc noctis, quid vt inimicus ad iratum? quid cum ferro ſuccinctis iuuenibus venis? conuiuam me tibi committere auſus non ſum, comeſſatorem te cum armatis venientem recipiam? *Si aperta ianua fuiſſet, funus meum parares hoc tempore, Pater, quo querentem audis.* Nihil ago tamquam accuſator criminosè, nec dubia argumentis colligendo, ego: quid enim, negat ſe cum multitudine veniſſe ad ianuam meam? aut ferro ſuccinctos ſecum fuiſſe? quos nominauero, accerſe: poſſunt quidem omnia audere, qui hoc auſi ſunt: non tamen audebunt negare ſe deprehenſos intra limen meum cum ferro. Si ad te deducerem, rem pro manifeſto haberes, fatentes pro deprehenſis habe. *Execrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas cogita*: ſed ne ſint cæcæ, Pater, execrationes tuæ, diſcerne: diſpice inſidiatorem, & petitum inſidiis: noxium huic eſſe caput, qui occiſurus fratrem fuit: *habeat etiam iratos paternos Deos*: qui periturus fraterno ſcelere fuit, perfugium in Patris miſericordia, & iuſtitia habeat. Quò enim aliò confugiam? cui non ſolemne, luſtrare exercitus, cui non decurſus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta eſt? ſi iero ad fratrem inuitatus, moriendum eſt: ſi recepero intra ianuam comeſſatum fratrem, moriendum eſt: nec eundo, nec manendo inſidias euito. Quò me conferam? *nihil præter Deos, Pater, & te,*

Ambitio crudelis.

Ambitio deteſtanda.

Dij paterni.

Pietas

colui. Non Romanos habeo, ad quos confugiam. Periiſſe expetunt, quia tuis iniuriis doleo: quia tibi ademptas tot vrbes, tot gentes, modò Thraciæ maritimam oram, indignor: nec me, nec te incolumi Macedoniam ſuam futuram ſperant: ſed ſi me ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, *aut nec ea quidem expectata fuerit*, regem regnúmque Macedoniæ ſua futura ſciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquiſſent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus ſatis præſidij eſt: vidiſti heſterna die impetum in me militum; quid illis defuit, niſi ferrum? quod illis defuit interdiu, conuiuæ fratris, noctu aſſumpſerunt. Quid de magna parte Principum loquar, qui in Romanis ſpem omnem dignitatis & fortunæ poſuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos poteſt? Neque hercule iſtum mihi tantùm, fratri maiori, ſed prope eſt vt tibi quoque ipſi Regi & Patri præferant: iſte enim eſt, cuius beneficio pœnam tibi ſenatus remiſit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam ſenectutem obligatam & obnoxiam adoleſcentiæ ſuæ eſſe, æquum cenſet; pro iſto Romani ſtant: pro iſto omnes vrbes tuo imperio liberatæ: pro iſto Macedones, qui pace Romana gaudent. Mihi præter te, Pater, quid vſquam aut ſpei aut præſidij eſt? quò ſpectare illas literas ad te nunc miſſas T. Quintij credis? quibus & bene te conſuluiſſe rebus tuis ait, quòd Demetrium Romam miſeris: & hortatur vt iterum, & cum pluribus legatis & primoribus quoque Macedonum remittas eum. T. Quintius, qui nunc eſt author omnium rerum iſti, & magiſter, cum ſibi, te abdicato patre, in locum tuum ſubſtituit: illic antè omnia clandeſtina concepta ſunt conſilia: quæruntur adiutores conſiliis, cum te plures, & principes Macedonum cum iſto mittere iubet: qui hinc integri & ſinceri Romam eunt, Philippum regem ſe habere credentes: imbuti, & illinc infecti Romanis delinimentis, redeunt. Demetrius iis vnus *omnia eſt:* eum iam Regem viuo patre appellant. Hæc ſi indignor, audiendum eſt ſtatim, non ab aliis ſolùm, ſed etiam à te, Pater, cupiditatis regni crimen; ego verò, ſi in medio ponitur, non agnoſco: quem enim ſuo loco moueo, vt ipſe in eius locum ſuccedam? Vnus ante me Pater eſt, & vt diu ſit, Deos rogo: ſuperſtes ei ita ſim, ſi merebor, vt ipſe me eſſe velit. Hæreditatem regni, ſi pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem ſcelerate cupit, qui tranſcendere feſtinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, iuris gentium. Obſtat frater maior, ad quem iure, voluntate etiam Patris, regnum pertinet. Tollatur nunc primus in regnum, fraterna cæde ſit potior: Pater ſenex, & filio ſolus orbatus magis timebit ne iraſcatur, quàm vt filij vlciſci necem patiatur; Romani lætabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ ſpes incertæ, Pater, ſed non inanes ſunt: ita enim res ſe habet; periculum vitæ propellere à me potes, puniendo eos qui me ad interficiendum, ferrum ſumpſerunt: ſi facinori eorum ſucceſſerit, mortem meam idem tu perſequi non poteris.

OECONOMIA

Orationis.

I. *Exordium callidum, quaſi ex flagrantis adhuc delicti commotione erumpat, non domi ſit comparatum: deinde artificioſa conqueſtio, flebilis, ſubdola, ad motum excitandum aptiſſima. Quiritatus autem, propriè queſtus & comploratio eorum qui populum Romanum inuocabant, tranſlatum eſt in ore Macedonis.* Quiritatus.

II. *Serò delabitur ad cauſam. Primum crimen & radix omnium obiicitur Demetrio, dominandi libido. Fortuna autem, per quam ſe ſeruatum hîc Perſeus dicit, eſt ipſe Genius δαίμων μυσταγωγὸς βίου, vt dicitur à Menandro.*

Genius.

III. *Parricidij crimen intentatum, colligitur ex effectis & adiunctis, ac primùm ex recenti luſtratione, quæ imago iuſtæ pugnæ fuit. (Luſtrale certamen à Tacito vocatur, Annal. l. xvj.) Hanc (inquit Perſeus) dum obiret Demetrius, penè ludo iunxit parricidium.*

Luſtratio.

IV. *Probabilis fit oratio ex circumſtantiis aptiſſimè enucleatis: Hinc acris & neruoſa pugnacitas.*

V. *Poſt rem probatam, per Aporiam adhibetur motus non vi accerſitus, ſed leniter è ſuo fonte deriuatus: Dij autem paterni, quorum hîc meminit, ſunt Penates, de quibus Clemens Alexandrinus περὶ καβείρων, & Schol. Apollon. & Arnob. aduerſus gentes, l. 1. & l. 3.*

Dij Paterni, Penates.

VI. *Gradum facturus ad aliud crimen, callidè nomen & beneuolentiam Patris vſurpat, deinde ſummâ dexteritate innectit criminationem de amicitia cum Romanis, & ſpe inuadendi regni; Philippus autem multatus fuerat aliqua parte imperij à Romanis, & nondum concoctus dolor. Sciebat Perſeus qua parte iam exulceratus ſuſpicacis Parentis animus eſſet feriendus.*

VII. *Hac igitur ianuâ, quam ſibi patere facilius exiſtimabat, irrepit, grauiter exagitat Demetrium, ob amicitiam Romanorum, apud quos legatus fuerat. Hinc dira æmulatio ſeni inſtillatur: ita autem in reſponſis Senatus ferebatur,* ὡς εἰς οἱ Ρωμαῖοι πᾶσαν τὴν ἐξ αὐτῶν χάριν, καὶ πίστιν εἰς Δημήτριον ἀπηρείσαντο. *Polybius.*

Demetrius charus Romanis.

VIII. *Firmatur coniectura ex T. Quintij literis ad Demetrium, & calli-diſſimè in odium Patris adducitur miſer adoleſcens: efficaci autem oratione dixit,* Demetrius iis omnia eſt. *Sic Græcè dicunt* τὰ πάντα, *quod & Latinè extulit Arbiter in ſatyrico:* Quare in cœlum abiit, & Trimalcionis Tapanta eſt.

IX. *In peroratione prætenditur ſimulata moderatio, peſſimi conſilij artifex; ſitit fraternum cruorem iſta rabies, ſed vix malitia ſuæ integumentis euoluta.*

DEMETRII, PARRIcidij rei, defenſio.

Relegit duo crimina obiecta, & confutat pene ab iiſdem locis, maximè autem conatur repugnantibus implicare aduerſarium: quod argumentum ad confutationem potentiſſimum eſſe ſolet. Dictio nobilis eſt, miſerationes valde graues & opportunæ.

OMnia quæ reorum ante fuerant auxilia, Pater, præoccupauit accuſator, ſimulatiſque lacrymis in alterius perniciem, veras meas lacrymas ſuſpectas tibi fecit: quum ipſe, ex quo ab Roma redij, per occulta cum ſuis colloquia, dies noctéſque inſidietur vltrò mihi: nunc non inſidiatoris modo, ſed latronis manifeſti & percuſſoris ſpeciem induit. Periculo ſuo te exterret, vt innoxio fratri per eundem te maturet perniciem: perfugium ſibi nuſquam gentium eſſe ait, vt ego ne apud te quidem ſpei quicquam reliqui habeam: Circumuentum, ſolum, inopem, inuidia gratiæ externæ, quæ obeſt potiùs quàm prodeſt, onerat. Iam illud quàm accuſatoriè, quòd noctis huius crimen miſcuit cum cætera inſectatione vitæ meæ; vt & hoc, quod iam quale ſit, ſcies, ſuſpectum alio vitæ noſtræ tenore faceret, & illam vanam criminationem ſpei, voluntatis, conſiliorũ meorum, nocturno hoc ficto & compoſito argumento, fulciret: ſimul & illud quæſiuit, vt repentina minimé que præparata accuſatio

videretur; quippe ex noctis huius metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perſeu, ſi proditor ego Patris regníque eram, ſi cum Romanis, ſi cum aliis inimicis Patris inieram conſilia, non expectatam fabulam eſſe noctis huius: ſed proditionis meæ antè me accuſatum; ſi illa criminoſa ac vana accuſatio erat, inuidiámque tuam aduerſus me magis quàm crimen meum indicatura, hodie quoque eam, aut prætermitti, aut in aliud tempus differri; vt perſpiceretur, vtrùm ego tibi, an tu mihi nouo quidem & ſingulari genere odij inſidias feciſſes. Ego tamen, quantum in hac ſubita perturbatione potero, ſeparabo ea quæ tu confudiſti, & noctis huius inſidias aut tuas, aut meas detegam. Occidendi ſui conſilium me iniſſe videri vult, vt ſcilicet, maiore fratre ſublato; cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam (vt ait) iudicio regnum futurum eſt; ego minor in eius quem occidiſſem, ſuccederem locum. Quid ergo illa ſibi vult pars altera orationis, qua Romanos à me cultos ait, atque eorum fiducia in ſpem regni me veniſſe? Nam &, ſi in Romanis tantum momenti eſſe credebam, vt quem vellent, imponerent Macedoniæ regem, & meæ tantum apud eos gratiæ confidebam; quid opus parricidio fuit? an vt cruentum fraterna cæde diadema gererem? vt illis ipſis apud quos aut vera aut certè ſimulata probitate partam gratiam habeo (ſi quam fortè habeo) execrabilis & inuiſus eſſem? Niſi T. Quintium credis, cuius virtute & conſiliis me nunc arguis regi, quum & ipſe tali pietate viuat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuiſſe authorem. Idem non Romanorum ſolùm gratiam, ſed Macedonum iudicia, ac pene omnium Deorum hominúmque conſenſum collegit, per quæ omnia ſe mihi parem in certamine non futurum crediderit: Idem, tanquam in aliis omnibus rebus inferior eſſem, ad ſceleris ſpem vltimam confugiſſe me inſimulat. Vis hanc formulam cognitionis eſſe, vt vter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is conſilium opprimendi fratris iudicetur cepiſſe? exequamur tamen quocunque modo conficti ordinem criminis. Pluribus modis ſe petitum criminatus eſt, & omnes inſidiarum vias in vnum diem contulit. Volui interdiu eum, poſt luſtrationem quum concurrimus, & quidem (ſi Diis placet) luſtrationum die occidere: volui, quum ad cœnam inuitaui, veneno ſcilicet tollere: volui, quum comeſſatum gladiis accincti me ſecuti ſunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia ſint ad parricidium electa, vides: luſus, conuiuij, comeſſationis: quis dies, qualis? quo luſtratus exercitus, quo inter diuiſam victimam, prælatis omnium qui vnquam fuere Macedoniæ regum armis, reges duo ſolito more tua tegentes latera, Pater, præuecti ſumus, & ſecutum eſt Macedonum agmen? Hoc ego, etiam ſi quid antè admiſiſſem piaculo dignum, luſtratus & expiatus ſacro, tum, quum maximè in hoſtiam, itineri noſtro circumdatam, intuens, parricidium, venena, gladios in comeſſatione præparatos volutabam in animo; vt quibus aliis deinde ſacris contaminatam omni ſcelere mentem expiarem? ſed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia ſuſpecta efficere vult, aliud alio confudit. Nam ſi veneno te inter cœnam tollere volui, quid minùs aptum fuit, quàm pertinaci certamine & concurſu iratum te efficere, vt meritò, ſicut feciſti, inuitatus ad cœnam, abnueres? quum autem iratus negaſſes, vtrum vt placarem te, danda opera fuit, vt aliam quærerem occaſionem, quoniam ſemel venenum paraueram? an ab illo conſilio velut tranſiliendum ad aliud fuit,

vt ferro te, & quidem eo die per ſpeciem comeſſationis occiderem? quo deinde modo, ſi te metu mortis credebam cœnam euitaſſe meam, non ab eodem metu comeſſationem quoque euitaturum exiſtimabam? Non eſt res, qua erubeſcam, Pater, ſi die feſto inter æquales largiore vino ſum vſus; tu quoque velim inquiras, qua lætitia, quo luſu apud me celebratum heſternum conuiuium ſit, illic etiam prauo forſitan odio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine, pars noſtra non inferior fuerat; miſeria hæc & metus crapulam facilè excuſſerunt: quòd ſi non interueniſſent, inſidiatores ſomno ſopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram; non temperaſſem vino in vnum diem? non milites meos abſtinuiſſem? Et, ne ego me ſolum nimia ſimplicitate tuear, ipſe quoque minimè malus, ac ſuſpicax frater, nihil aliud ſcio, inquit, neque arguo, niſi quòd cum ferro comeſſatum venerunt. Si quæram, vnde idipſum ſcias, neceſſe erit aut ſpeculatorum tuorum plenam domum fuiſſe meam, aut illos ita apertè ſumpſiſſe ferrum, vt omnes viderent: & ne quid ipſe aut priùs inquiſiſſe, aut nunc criminosè argumentari videretur, te quærere ex iis quos nominaſſet, iubebat, an ferrum habuiſſent: vt tanquam in re dubia, quum id quæſiſſes quod ipſi fatentur, pro conuictis haberentur; quin tu illud quæri iubes, num tui occidendi cauſa ferrum ſumpſerint, num me auctore, & ſciente. Hoc enim videri vis, non illud, quod fatentur, & palam eſt, & ſui ſe tuendi cauſa ſumpſiſſe dicunt. Rectè, an perperàm fecerint, ipſi ſui facti rationem reddent: meam cauſam, quæ nihil eo facto contingitur, ne miſcueris, aut explica vtrùm apertè, an clam te aggreſſuri fuerimus. Si apertè, cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo, præter eos qui tuum ſpeculatorem pulſarunt? Si clam, quis ordo conſilij fuit? conuiuio ſoluto, cùm comeſſator ego diſceſſiſſem, quatuor ſubſtitiſſent, vt ſopitum te aggrederentur, quomodo fefelliſſent, vt & alieni, & mei, & maximè ſuſpecti, quia paulo ante in rixa fuerant: quomodo autem trucidato te, ipſi euaſuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit? quin tu, omiſſâ iſtâ nocturnâ fabulâ, ad id quod doles, quod inuidiam vrit, reuerteris? cur vſquam regni tui mentio fuit, Demetri, cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam videris, quàm ego, quum ſpem meam, quæ, ſi tu non eſſes, certa erat, dubiam & ſollicitam facis? Hæc ſentit Perſeus, etſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hæc accuſatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum tuum criminibus & ſuſpicionibus replent. Ego autem, Pater, quemadmodum nec nunc ſperare regnum, nec ambigere vnquam de eo forſitan debeam, quia minor ſum, quia tu me maiori cedere vis: ſic illud nec debui facere, nec debeo, vt indignus omnibus videar. Id enim vitiis meis, non cedendo cui ius fáſque eſt, non modeſtia conſequar. Romanos obiicis mihi, & ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimen vertis. Ego nec obſes Romanis, vt traderer, nec vt legatus Romam mitterer, à te petij: miſſus, ire non recuſaui: vtroque tempore ita me geſſi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum eſſem: itaque mihi cum Romanis amicitiæ cauſa fuiſti, Pater: quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: ſi bellum eſſe cœperit: qui obſes, qui legatus pro patre, non inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie vt proſit mihi Romanorum gratia, poſtulo: nec obſit, tantum deprecor: nec in bello cœpit, nec ad bellum reſeruetur. Pacis pignus fui, ad pacem retinen-

Vini temperantia ſerium opus aggreſſuris.

Demetrij honeſta & ſublimis oratio.

dam legatus miſſus ſum: neutra res mihi nec gloriæ nec crimini ſit. Ego ſi quid ſceleratè in fratrem admiſi, nullam deprecor pœnam: ſi innocens ſum, ne inuidia conflagrarem, quum crimine non poſſum, deprecor. Non hodie me primùm frater accuſat, ſed hodie primùm apertè, nullo meo in ſe merito. Si mihi Pater ſuccenſeret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat: te adoleſcentiæ, te errori veniam impetrare: in eo, vbi præſidium eſſe oportebat, ibi exitium eſt. E conuiuio, & comeſſatione propè ſemiſomnis raptus ſum ad cauſam parricidij dicendam: ſine aduocatis, ſine patronis, ipſe pro me dicere cogor: ſi pro alio dicendum eſſet, tempus ad meditandum, & ad componendam orationem ſumpſiſſem, quum quid aliud, quàm ingenij fama periclitaretur, ignarus quid accerſitus eſſem, te iratum, te iubentem dicere cauſam, fratrem accuſantem audiui. Ille diu antè præparata, meditata in me oratione eſt vſus, ego id tantum temporis, quo accuſatus ſum, ad cognoſcẽdum, quid ageretur, habui: vtrum illo momento horæ accuſatorem audirem, an defenſionem meditarer? attonitus repentino atque inopinato malo, vix quid obiiceretur intelligere potui: nedum ſatis ſciam quomodo me tuear. Quid mihi ſpei eſſet, niſi Patrem iudicem haberem? apud quem, etiam ſi à fratre charitate vincor, miſericordia certè, reus vinci non debeo. Ego enim, vt me mihi, tibíque ſerues, precor: ille vt me in ſecuritatem ſuam occidas, poſtulat; quid eum quum regnum ei tradideris, facturum credis in me eſſe, qui iam nunc ſanguine meo, ſibi indulgeri æquum cenſet?

Querimonia Demetrij grauis.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium aptiſſimum, & ex tempore natum, in quo verſutias accuſatoris detegit, & exulceratum patrem prudenter mitigat.*

II. *Dolum malum huius criminationis arguit dilemmate; ſi enim antea proditor Demetrius, cur tantum ſcelus in Patrem & regnum tacebatur? Si primum, quorſum illa vetus criminatio?*

III. *Confutatio, in qua artificioſè & ſubtiliter aduerſarium vrget à repugnantibus, incredibile eſſe palàm faciens, cum qui amicitia Romanorum tantum poſſet ad ſubmouendum fratrem, ad vltimum parricidij ſcelus animum conuertiſſe. Accedit Titi Quintij perſonæ grauitas, cuius mores ſunt ab iſtis ſceleribus alieni.*

IV. *Vrget maximè repugnantia aduerſarij argumenta. Nam cùm Deorum & hominum conſenſum collegerit penes Demetrium, incredibile eſt eundem parricidio voluiſſe, quod illi tanta fauoris lenitate obtigerat.*

V. *Diluit ſuſpicionem parricidij ab adiunctis temporum, & locorum; non ſatis tamen firma videntur argumenta. Quod autem hîc ait de* luſtratione per victimam; *Cruentum habes huius luſtrationis ritum apud Herodot. li. 6.* Vbi Xerxes Pythio Lydo, quinque filiorum patri vnius vacationem à militia poſtulanti, quem vellet eligere permiſit: Deinde, quem elegerat, in duas partes diſtractum, ab vtroque viæ latere poſuit, & hac victima luſtrauit exercitum: *Non pecude quod fieri ſolebat, ſed humano cruore abuſus.*

Xerxis crudelitas.

VI. *Crimen diluit à ſecuritate animi, & lætitia huius diei, quæ in homicidis eſſe minimè poterat. Vrbanam autem & candidam excuſationem præmittit, maximè apud ſuam gentem,* cui grata Regum vinolentia. *Tacit. Ann. 9.*

Porro magna conſilia vinolentos non admittunt Quippe anima ſicca ſapientiſſima, *& inebrietate, vt ait Clemens Alexandrinus,* κυβερνήτης ὁ νοῦς ἀνθρώπινος παραφέρεται, τῷ κλύδωνι ὑπερχούσης τῆς μέθης, ἐνθαλαττεύων τε ἰλιγγίᾳ. Gubernatrix humana mens abripitur

Vinolentos non admittunt magna conſilia.

Quaſi fluctu ſe ebrietate, ſuperfundente, & mari immerſa caligat.

VII. Confutat quod obiectum fuit de armatis, acri & veloci oratione; cuius tamen argumenta non ſunt Gordij nodi.

VIII. Tranſit à criminatione parricidij ad cauſam fraterni in ſe odij, quam per captam ſermocinationem præclarè inſinuat. Inuidebat quippe Perſeus Demetrio ſingulares animi & corporis dotes, quibus dignior habebatur regno. Hoc de ipſo Demetrio teſtatur Polybius, legatione, lib. πρόσεις, *inquit,* πολὺ τ᾽ ἀδελφοῦ περὶ τἆλλα πάντα καθυστερῶν καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ κατασκευῇ *Inde autem conflatam fratris inuidiam prudenti, honeſta, ſublimi oratione diluit.*

IX. Delabitur ad amicitiam Romanorum. In quo aduerſarij criminationes magnificè confutat, eo orationis charactere vſus, quem λαμπρότητα *Græci Rhetores appellant.*

X. Peroratio ſuauis, & artificioſa, in qua animaduertes poſtulationes æquas, & ciuiles, motus commiſerationis lenes ſimul & graues, ex cauſæ iniquitate, & anguſtijs, in quas miſer adoleſcens coniectus eſt, excitatos: Tum aptam Patris delinitionem, quæ non ex inclinato in dolorem aut aſſentationem animo, ſed ex vera generoſitate oriatur.

CRATERI ORATIO de Philotæ ſupplicio.

Ex Curio.

Hæc eſt valde artificioſa, ſimplex verbis, magna ſenſibus, & in occultanda inuidia, qua ardebat aduerſus Philotam, callidiſſima.

Venia & miſericordia quanti facienda.

VTinam in principio quoque huius rei nobiſcum deliberaſſes: ſuaſiſſemus, ſi Philotæ velles ignoſcere, patereris potiùs ignorare eum, quantum deberet tibi, quàm vſque ad mortis metum adductum cogeres potiùs de periculo ſuo quàm de tuo beneficio cogitare. Ille enim ſemper inſidiari tibi poterit, tu non ſemper Philotæ poteris ignoſcere. Nec eſt quod exiſtimes eum, qui tantũ facinus auſus eſt, venia poſſe mutari. *Scit eos, qui miſericordiam conſumpſerunt, amplius ſperare non poſſe.* At ego, etiam ſi ipſe vel pœnitentia, vel beneficio tuo victus quieſcere volet, patrem eius Parmenionẽ tanti ducẽ exercitus, & inueterata apud milites tuos authoritate, haud multũ infra magnitudinis tuæ faſtigium poſitũ, ſcio non æquo animo ſalutem filij ſui debiturum tibi. *Quædam beneficia odimus: meruiſſe mortem, confiteri pudet. Supereſt vt malit videri, iniuriam accepiſſe, quàm vitam.* Proinde ſcio tibi cum illis de ſalute eſſe pugnandum: ſatis hoſtium ſupereſt, ad quos perſequendos ituri ſumus. *Latus à domeſticis hoſtibus muni.* Hos ſi ſubmoueas, nihil metuo ab externo.

OECONOMIA Orationis.

I. Primò ſtatuit miſericordiam nullam eſſe, vbi flagitiorum deformitas præualet, vt ait Cornel. Tacit. Annal. 11.

Miſericordia nulla eſt vbi flagitiorum deformitas præualet.

II. Deinde, ſi quis locus eſſet miſericordiæ, tamen reo tam nobili nunquam fidendum eſſet, qui hoc ipſum beneficium, quaſi ſuæ ignominiæ monumentum odiſſet.

ORATIO PHILOTÆ ad Milites.

ARGVMENTVM.

Poſt Regis orationes habitas quibus falsò accuſabatur Philotas, iam ſupremo ſupplicio afficiendus; his ſe purgare conatur, ſed fruſtra: nam præiudicium Alexandri immutari non poterat, & poſtea etiam per quæſtiones & tormenta coactus plura veris dicebat. Verùm hac oratione ad milites adſtãtes, vtitur, quum exceſſiſſet alexander è concione, purgat

ſe de ſuſpicione parricidij, de amicitia Amyntæ, de literis in Alexandrum ſcriptis, graues affectus immiſcet.

Ex Quinto Curtio.

Innocenti verba reperire facile eſt: modum verborum miſero tenere difficile.

VErba innocenti reperire facile eſt, modum verborum miſero tenere difficile.

Itaque inter optimam conſcientiam, & iniquiſſimam fortunam, deſtitutus ignoro quo modo & animo meo, & tempori paream. Abeſt quidem optimus cauſæ meæ iudex, qui cur me ipſe audire noluerit, non mehercule excogito; quum illi vtique cognita cauſa, tam damnare me liceat, quàm abſoluere: non cognita verò, liberari ab abſente non poſſum, qui à præſente damnatus ſum. Sed quanquam *vincti hominis non ſuperuacua ſolùm, ſed etiam inuiſa defenſio eſt, quæ iudicem non docere videtur ſed arguere:* tamen vtcumque licet me dicere, memetipſe non deſeram, nec committam vt damnatus etiam mea ſententia videar. Equidem cuius criminis reus ſim, non video. Inter coniuratos nemo me nominat. De me Nicomachus nihil dixit, Cebalinus pluſquam audierat, ſcire non potuit. Atqui caput coniurationis me fuiſſe credit Rex. Potuit ergo Dymnus eum præterire, quem ſequebatur? præſertim quum quærenti ſocios, vel falsò fuerim nominandus, quo faciliùs, qui tentabatur, poſſet impelli; non enim, detecto facinore nomen meum præteriit, vt poſſet videri ſocio pepercisse. Nicomachus, quem taciturum arcana de ſemetipſo credebat, confeſſus, aliis nominatis, me vnum ſubtrahebat. Quæſo, Commilitones, ſi Cebalinus me non audiſſet, nihil me de coniuratis ſcire voluiſſet, num hodie dicerem cauſam, nullo me nominante? Dymnus ſanè, & viuat adhuc, & velit mihi parcere: quid cæteri, qui de ſe confitebuntur: me videlicet ſubtrahent? *Maligna eſt calamitas: & verè noxius, quum ſuo ſupplicio crucietur, acquieſcit alieno.* Totne conſcij in equuleum quidem impoſiti verum fatebuntur? atqui nemo parcit morituro, nec cuiquam moriturus, vt opinor. Ad verum crimen, & ad vnum reuertendum mihi eſt? Cur rem delatam ad te, tacuiſti? cur tam ſecurus audiſti? hoc qualecunque eſt, confeſſo mihi, vbicunque es, Alexander remiſiſti: dexteram tuam amplexus recõciliati pignus animi, conuiuio quoque interfui. Si credidiſti mihi, abſolutus ſum: ſi pepercisti, dimiſſus. Vel iudicium tuum ſerua. Quid hac proxima nocte, qua digreſſus ſum à menſa tua, feci? quod nouum facinus delatum ad te immutauit animum tuum? Graui ſopore acquieſcebam, cùm me malis indormientem meis inimici vinciendo excitârunt. Vnde, & parricidæ & proditori, tam alti quies ſomni? Scelerati, conſcientia obſtrepente, quum dormire non poſſint, agitant eos furiæ, non cogitato modò, ſed & conſummato parricidio. At mihi ſecuritatem, primùm innocentia mea, deinde dextera tua obtulerant. Non timui ne plus alienæ crudelitati apud te liceret, quàm clementiæ tuæ: ſed ne te mihi credidiſſe pœniteat, res ad me deferebatur à puero, qui non teſtem, non pignus indicij exhibere poterat; impleturus omnes metu, ſi cœpiſſet audiri. Amatoris & ſcorti iurgio interponi aures meas credidi, infelix, & fidem eius ſuſpectam habui, quòd non ipſe deferret, ſed fratrem potiùs ſubornaret. Timui ne negaret mandaſſe ſe Cebalino, & ego viderer multis amicorum regis fuiſſe periculi cauſa: Sic quoque cum læſerim neminem, inueni, qui mallet perire me, quàm incolumem eſſe. Quid inimicitiarum credis accepturum fuiſſe, ſi inſontes laceſſiſſem? At enim Dymnus ſe occidit. Num igitur facturum eum diuinare potui? minimè.

Defendere vinctum, eſt Iudicem arguere.

Scelerati in ſeipſis puniuntur. Conſcietia.

minimè. Ita, quod ſolum iudicio fidem fecit, id me cùm à Ceballino interpellatus ſum, mouere non poterat. At hercule, ſi conſcius Dymno tanti ſceleris fuiſſem, biduo illo proditos eſſe nos, diſſimulare non debui. Ceballinus ipſe tolli de medio nullo negotio potuit. Deinde poſt delatum iudiciũ, quid operiturus eram? Cubiculum Regis ſolus intraui, ferro quidem cinctus. Cur diſtuli facinus? At ſine Dymno non ſum auſus? Ille igitur princeps coniurationis fuit. Sub illius vmbra Philotas latebam qui regnum Macedonum affecto. Ecquis è vobis corruptus eſt donis? quem ducem, quem præfectum impenſiùs colui? Mihi quidem obiicitur, quòd ſocietatem patrij ſermonis aſperner, quòd Macedonum mores faſtidiam: Sic ego imperio, quod dedignor, immineo. Iampridem natiuus ille ſermo commercio aliarum gentium exoleuit: tam victoribus quàm victis peregrina lingua diſcenda eſt. Non mehercule iſta me magis lædunt quàm quòd Amyntas Perdicæ filius inſidiatus eſt Regi, cum quo, quòd amicitia fuerit mihi, non recuſo defendere, ſi fratrem Regis non oportuit diligi à nobis. Sin autem in illo fortunæ gradu poſitum, etiam venerari neceſſe erat, *vtrum quæſo, quòd non diuinaui, reus ſum*? an impiorum amicis inſontibus quoque moriendum eſt? Quod ſi æquum eſt, cur tamdiu viuo? ſi iniuſtum, cur nunc demum occidor? Atenim ſcripſi, *miſereri me eorum quibus viuendum eſſet ſub eo qui ſe Iouis filium crederet.* Fides amicitiæ, veri conſilij periculoſa libertas me decepiſtis: vos, quæ ſentiebam, ne reticerem, impuliſtis; ſcripſiſſe me hoc fateor Regi, non de Rege: non enim faciebam inuidiam; ſed pro eo timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui Iouis ſtirpem tacitus agnoſceret, quàm qui prædicatione iactaret. Sed quoniam oraculi fides certa eſt, ſic Deus cauſæ meæ teſtis. Retinete me in vinculis, dum conſulitur Hammon in arcanum & occultum ſcelus. Interim, qui Regem noſtrum dignatus eſt filium, neminem eorum, qui ſtirpi ſuæ inſidiati ſunt, latere patietur: ſi certiora oraculis creditis eſſe tormenta, ne hanc quidem exhibendæ veritatis fidem deprecor. Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos fratres ego nuper amiſi: Patrem, nec oſtendere poſſum, nec inuocare audeo; quum & ipſe tanti criminis reus ſit. Parum eſt enim, tot modò liberorum parentem in vnico filio acquieſcentem, eo quoque orbari, *ni ipſe in rogum meum imponitur.* Ergo, chariſſime pater, & propter me morieris, & mecum. Ego tibi vitam adimo, ego ſenectutem tuam extinguo: quid enim me procreabas infelicem aduerſantibus Diis? an vt hos ex me fructus perciperes, qui te manent? Neſcio, adoleſcentia mea miſerior ſit, an ſenectus tua; ego in ipſo robore ætatis eripior: tibi carnifex ſpiritum adimet, *quem ſi fortuna expectare voluiſſet, natura poſcebat.* Admonuit me patris mei mentio, quàm timidè & cunctanter, quæ Ceballinus detulerat ad me, indicare debuerim. Parmenio enim, cùm audiſſet, venenum à Philippo medico, regi parari, deterrere eum voluit epiſtola ſcripta, quo minus medicamentum biberet quod medicus dare conſtituerat. Num creditum eſt patri meo? Num vllam authoritatem eius literæ habuerunt? Ego ipſe, quoties quæ audieram detuli, cum ludibrio credulitatis repulſus ſum? Sic, & cùm indicamus, inuiſi, & cùm tacemus, ſuſpecti ſumus: quid facere nos oportet?

Amyntæ inſidiæ.

Apoſtrophe plena affectibus.

OECONOMIA Orationis.

I. *Exordium plenum commiſerationis, & iuſtæ querimoniæ, cadit in illud*

Publij Syri. Et deeſt, & ſuperat miſeris cogitatio.

II. *Confutatio à teſtibus, quod maioris in hac cauſa videtur eſſe roboris.*

III. *Reſtat vt cùm nihil teſtes aduerſus Philotam dixerint, crimen vnùm ſit ſilentij, quod Alexandri clementia iam remiſſum eſt. Hìc appoſitè irrepit grauis miſeratio, & conqueſtio, de Alexandri mente per Philotæ inimicos deprauata. Quòd autem nihil maleficij contraxerit, teſtatur ſopor ille in quo deprehenſus eſt. Similis ratio in oratione Demetrij apud Liuium, & apud Cicer. pro Sexto Roſcio.*

IV. *Suſpicionem criminis conflatam ob ſilentium, diluit, quòd delator eſſet perſona contempta, quòd parum fidei habere videretur, & ſæpe in huiuſmodi denunciationibus irriſa ab Alexandro Philotæ credulitas. Quòd ſi ſilentio tectum fuiſſet aliquod Philotæ ſcelus, poterat erumpere, cùm omnis conficiendi oblata eſſet occaſio,*

V. *Repugnantia aduerſarij, qui Philotam Macedonas dedignari dixerat, cùm idem, regnum affectare deferret.*

VI. *De amicitia Amyntæ purgat ſe generosè, ab ipſius Alexandri præiudicio. Sic Marcus Terentius apud Tacitum, Ann. lib. 5. amicitiam quæ illi cum Seiano, excuſat.* Non eſt noſtrum æſtimare, quem ſupra cæteros, & quibus de cauſis extollas: tibi ſummum rerum iudicium Dij dedere, nobis obſequij gloria relicta eſt.

Regibus iudicium rerum datum eſt.

VII. *Tranſit ad literas de Alexandri apotheoſi obliquè ſcriptas, in quibus libere ſuam fatetur ſententiam, aſſentationi contrariam, quòd ſeram immortalitatem mallet Regi: Hæc purgatio plena generoſitatis eſt. Quod autem hîc habet de Hammone, & eius templo, multa Diodorus Siculus biblioth. hiſtoric. l. 17. Salutauit Alexandrum, χαῖρε ὦ παῖ, καὶ ταύτην παρὰ τοῦ θεοῦ ἔχε τὴν πρόσρησιν, in quibus rectè conſentit in Q. Curtij narratione.*

VIII *Peroratio cum permotione graui. Similis eſt locus apud Andocidem: τίνα γὰρ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τὸν πατέρα, ἀλλά, &c. Succedit apoſtrophe ad Patrem Parmenionem abſentem, in qua eximij affectus. Poſtremò nouum argumentum à loco remoto ſubiungit. Hoc etſi extra ordinem, tamen commodè vltimo loco poſitum, vt minùs apparata videatur oratio.*

ORATIO IVDÆORVM ad Petronium Præſidem, ne Caligulæ ſtatua templo inferretur, deprecantium.

Ex Philone, lib. de legat. ad Caium.

Ἄοπλοί ἐσμεν ὡς ὑμᾶς, &c. quæ ſic Latinè ſe habent.

INermes, vt vides, adſumus, ne quis nos dicat venire hoſtiliter. Manus autem pro armis à natura datas retro fleximus, otioſas præbemus & corpora ad certos ictus ferire volentibus: vxores, & liberos, familiáſque adduximus, ſupplices tibi, & per te Caio aduoluimur, domi relicto nemine, orantes vt aut omnes ſeruetis, aut omnes internecione deleatis. Sumus, Petroni, & natura pacis cupidi, ad quam nos trahit cura liberorum alendorum ex noſtris laboribus. Caio imperium adepto primi ex tota Syria gratulati ſumus: Vitellio, cuius ſucceſſor es, tunc in noſtra vrbe degente, qui ſuper hac re literas acceperat; & à nobis ad cæteras ciuitates fama lætos nuntios pertulit. Primum noſtrum templum excepit pro imperio Caij victimas, vt primũ, aut etiam ſolum, priuaretur religione patria. Decedimus priuatis ædibus, & poſſeſſionibus, ſupellectilem vltro vobis in prædam offerimus, eo animo vt non putemus nos dare ſed accipere. Vnum pro his omnibus petimus, ne quid in templo nouetur, vtque ſeruetur tale, quale à maioribus nobis eſt traditum. Id ſi non impetramus, necandos nos præbemus,

Iudæi pacis & quietis authores.

Manus pro armis à natura data.

Iudæi qui fecerint ritibus & religione ſeruanda.

ne videamus viui, quod eſt morte grauius.

Audimus pedeſtres equeſtréſque aduerſus nos parati copias, ſi dedicationem impediamus: *Nemo ita inſaniet, vt ſeruus ſe opponat domino, libenter iugulabitur. Cædant, mactent, fruſtatim concidant, ſine certamine ac ſuo ſanguine agant quicquid libet victoribus. Quid opus eſt exercitu? noſipſi egregij ſacerdotes immolabimus victimas,* adducemus ad templnm mulieres, vxoricidæ: fratres ſororéſque, fratricidæ: pueros puelláſque, innocentem ætatem, puericidæ. Tragicis vocabulis vtendum eſt in tragicis calamitatibus. Deinde in medio eorum ſtantes, *abluti cognato ſanguine* (*nam talia lauacra ad inferos properantibus conueniunt*) admiſcebimus & proprium, noſmetipſos inſuper iugulando. Morientium hoc mandatum erit vltimum: ne Deus quidem nos accuſet, qui vtriuſq; rationem habuerimus, & Imperatori debitæ reuerentiæ, & ſacrarum legum cuſtodiæ: Id fiet, ſi vitam haud viuendam contempſerimus. Audiuimus priſcam fabulam è Græca literatura profectam, tantam vim fuiſſe Gorgonei capitis, vt hac viſa homines confeſtim verterentur in ſaxeos. *Gorgonei capitis vis.* Id quanquam fabuloſum videatur, negari tamē non poteſt, ſimile quiddam magnos nec opinatos caſus efficere. Putas, Petroni, ſi (quod abſit) aliqui noſtrates viderent in templum deduci ſtatuam, non in ſaxa mutatum iri, oculis ſtupentibus, & per ſingula membra ſopito naturali motu corporis? Extremum, Petroni, hoc erit noſtrum votum æquiſſimū, non contendimus ne imperata facias, moram tantùm petimus, & oramus ſupplices, vt nobis liceat legatos ad domum mittere. Fortaſſis impetrabimus, ne religio cœleſtis numinis, ne leges ſanctiſſimæ aboleantur, néve vltimis etiam poſthabeamur gentibus, quibus ſui ritus manent incolumes; ne decreta eius aui proauíque temerentur, quæ noſtros mores approbârunt, diligenterque confirmârunt: Forſan his auditis fiet mollior. *Non ſemper eædem ſunt voluntates Principum:* iratorum verò euaneſcunt celerrimè. *Iram ſequitur miſericordia.* Petiti ſumus calumniis, permitte adhibeamus remedium: durum eſt indicta cauſâ damnari: ſi nihil impetramus, quid vetat ne quæ nunc vult, tunc faciat? ante miſſam legationem noli præcidere ſpem tot millium, non de lucro, ſed de pietate contendentium: Imò, & de lucro: quod enim lucrum homini eſt ſanctitate vtilius? *Sanctitas lucrum eſt.*

Hæc tum magna contentione magnóque deſiderio dicta ſunt ab honoratiſſimis ſingultientibus, & anhelis, lachrymis ſimul ac ſudore diffluentibus, vt iam Petronio cæteriſq; miſerationem mouerent. Eſt enim mitis ingenio, & verbis factiſque flexibilis.

OECONOMIA orationis.

I. Exordium plenum miſerationis, & prudens ad auertendam ſuſpicionem ſeditionis, ne fortè Petronius exiſtimaret hanc popularem turbam, ad res nouandas concitatam. In hac autem demiſſione longè magis ad inſtituendos animos ſunt idonei, quippe Canes ſedentem non mordent. *Canes ſedentem non mordent.*

II. Argumentantur à ſuis obſequiis & morum lenitate; quod apud Præſidem erat efficaciſſimum. De hac autem gentis beneuolentia, & fide erga Principes, honorifica teſtimonia colligit Ioſephus lib. 2. aduerſ. Appionem.

III. Tradunt omnia, præter religionem, vnam & maximam animorum opulentiam: deinde in ardentes & tragicos affectus erumpunt, quibus vel ferreum pectus emolliant. Græca tamen fabula de Gorgone, non multum facit ad grauitatem orationis, & olet ſtylum

ſcholaſticum niſi velis eos apud Græculum hominem Græcis fabulis conſultò vſos fuiſſe.

IV. *Prudenti admodum conſilio moram petunt, quam vrgent acriter honeſtis rationibus. In iſtis plerumque malo ruenti moram innectere, penitus amoliri eſt.*

Subtexam hîc apologiã Hermenigildi, qui apud Patrem Leuigildum, Gothorum Regem, cauſam dicit. Si quis rem pleniùs volet, legat ſi placet actionem oratoriam, à me de hoc argumento nuper editam.

HERMENIGILDI Apologia.

LEVIG. AGe, licet tibi cauſam dicere, dilue ſi potes eas ſceleris maculas, quæ tibi à ſole ipſo in os illud tuum importunum regeruntur.

HERM. *Innocentiam meam, pater, declarare facile eſt*, innocentiæ patrocinium inuenire difficile; Te vnũ ego in hac flamma inuidiæ, qua me ictũ & prope fumantẽ vides, habui, quem appellarem, quem obteſtarer, cui fidem meam iniquiſſimis calumniis vexatam crederem. Nunc autem te peracerbum accuſatorem, ſeuerum iudicem, &, quod crudelius eſt, patrem iratum experior. Tu me penè ab hoſpitali mẽſa & regijs epulis extractum, ornamentis exui, vinciri, & huius calamitoſi carceris tenebris mandari iuſſiſti: vereor ne ſi me innocẽtem iterum dixero, tuum iudicium, quod ſemper grauiſſimum fuit, videar refellere, & dum innocentiæ meæ patrocinari ſtudeo, paternam culpam accuſem; quæ res mihi ſupplicijs omnibus acerbior ſemper viſa eſt.

LEVIG. Videte orationis inſidias.

HERM. Tacebo igitur (mi pater) ſi iubes, & ſilentio premam conſcientiam.

LEVIG. Eloquere, peruicax, eloquere: reos inauditos damnare non ſoleo.

HERM. Loquar igitur (mi pater,) quia iubes, non quòd cum oratione aut ſilentio ſperem aliquid me effecturum: ſed vtcumque ſe res habuerit, *poſtremas ſanguinis mei voces tuis auribus infundam.* Etenim ſi tantum hoc quicquid miſeræ animæ reliquũ eſſe voluiſti, à meis calumniatoribus expeteretur, darem cum ſilentio iugulum, & cruorem meum largiſſimè propinarem: nunc autem hoc agitur, vt de mortui cineribus quieſcere non liceat, ſed iis æterna criminis nota per ſummum ſcelus adhæreſcat: hoc ſi pater iniquum eſt, peto à te vt filii moribundi vltimos gemitus æquis auribus excipias.

LEVIG. Age, tolle iſtam inſidioſam orationem, dic de crimine.

HERM. Non eſt hoc nouum crimen (mi pater) iam diu telam illam coniux tua *Goiſuntha*, nobis verò nouerca, ſemper infeſtior quàm eius dignitas poſtulabat, in me & fratrem meum molitus. Vtinam (ſi liceret beatos manes ſollicitare) parentis meæ demortuæ, tuæ verò auguſtæ coniugis animam ad hoc tribunal adducere fas eſſet, ſilerem ego, & ipſa loqueretur: diceret, vt impendente fatali neceſſitate, quæ nobis illã *maturam cœlo, ſed terris vtilem fœminam* eripuit, languentibus vt poterat brachiis me fratrémque meum complexa, tibi *per genialem thorum, per caſtiſſimos amores, per intaminata connubij fœdera*, communem ſobolem commendabat: Ea tunc eramus ætate (mi pater) quæ ſenſum doloris vix ad-

mittit Sed tamen vbi tuos rorantes oculos, & te moribundæ corpori affuſum, dextrámque prehendentem vidimus, non tenuimus infantiles lacrymas, quas & tuus dolor, & matris inter has voces expirantis obitus excuſſit. Tu verò nos in hac recenti orbitate tuo gremio appreſſos fouebas, prohibebas flere; quod vix facere poteras; manantes lacrymulas tuis abſtergebas digitis, te nobis *patrem præſidio, indulgentiâ matrem* pollicebaris.

Levig. Hæc nihil ad crimen attinent.

Herm. Veniam (mi pater) veniam ſtatim. Creuit hæc tenella ætas in ſinu tuo, & ſe per annorum curricula ad auream iuuentutem explicauit. Quis tibi tunc Herminigildo tuo charior? quis ſuauior vnquam fuit? Hermenigildo imperia mandabantur, per Hermenigildum bella gerebantur: ab Hermenigildo populorum fœdera ſanciebantur, *Omnia tibi erat Hermenigildus.*

Levig. Alius tunc erat quàm nunc eſt Hermenigildus.

Herm. Placuit tunc Maieſtati tuæ, vt ſupra ætatem animum ad nuptias adiicerem. Quæſita eſt mihi coniux regia, Regis filia, Regis ſoror, Regis neptis: ſed quæ regnorum omnium titulos, omnium imperiorum inſignia ſola virtute ſuperauit. Heu virgo miſera, quibus & quàm indignis tua indole funeribus eras reſeruata! Cum hac igitur nouus coniux nouis nuptiis copulatus, videbar omnium principũ fortunatiſſimus, cui hæc cæleſtis forma obtigiſſet: Ego verò non tam flammas alebam cupiditatis, quas vix illa ætas ferre poterat, quàm admirationem diuinæ virtutis: Huius enim pietate, exemplo, doctrina, magiſterio fidem primùm recepi, factus illi *ex marito diſcipulus; ex coniuge, propè filius.*

Levig. Mali corui malum ouum.

Herm. Tu interim, mi pater, in ſecundas nuptias conuolaſti. Inducta à te nobis nouerca Goiſuintha, Ariana mulier, potens, acerba, imperioſa: Continuò mutata omnia ſordent tibi amores priſtini, nouæ & ſubtiles flammæ ſe in ſenile pectus inſinuant, liberi primi, illius quondam ſancti & fœlicis thori pignora, iam non ſunt ſolatio ſed tædio.

Levig. Scelerate, audes etiam coram hoc ampliſſimo ſenatu patris thoros inceſſere?

Herm. Vera dico, per vnius mulieris furias nobis quieſcere non licet, proſcindimur calumniis, agitamur toto regno. Non ſomnus, non vigiliæ, non cibus inſidiis vacuus. At crudelis fœmina, quæ patiẽtiam tuam tentârat in minoribus, cœpit quoque in maioribus ludere. Vxorem meam (hei mihi quanto cũ dolore recordari cogor!) angit, ſtimulat, vexat, omnem efferati pectoris acerbitatem in hanc vnam effundit. Iubet vt Chriſtianam legẽ repudiet: tum virgo, eo *ſe genere natam reſpondit, vt mori poſſet, facere nefariè non poſſet:* hac voce (quâ quid glorioſius?) irritata, tot regum ſobolem inceſſit pugnis, proterit calcibus, contundit verberibus, ita vt multus è regio corpore ſanguis exiret.

Levig. Quando hoc auditum?

Herm. Duram habes aurem (mi Pater) ad huiuſmodi crimina, ſed tamen neque hac importuna & crudeli dementia contenta, imperat ſceleſtum facinus: Pudicum corpus veſtibus nudari, nudatum ſenſim in lacum perfrigida tempeſtate mergi, donec illa fidem patriá eieraret. Hac barbarie nihil vnquam vidit ſol indignius. Demittebant in lacum innocentiſſimam puellam carnifices, & paulatim quidem, vt acerbus eſſet ſingulis membris doloris ſenſus, funes, quibus ipſa tenebatur vincta, laxabant. Illa verò *nihil de carnificina querebatur, tantum dolebat nuditatem:*

cùmque moneretur vt ſe Arianam ſemel profiteretur, ad ſingulos cruciatus vna vox excipiebatur, *Chriſtiana ſum, Chriſtiana ſum.*

Hanc nefariam crudelitatē quam ferro & flammis proſequi iuſtiſſimum erat, tolerantia vincere conſtituimus: ſeceſſi cum vxore in vrbem quam tu ipſe pater donaueras. Sed nouerca, quaſi ipſa grauem iniuriam accepiſſet, quòd ferrum noſtris corporibus non immerſiſſet, tota vrbe inſanire, bacchari, furere, me quaſi hoſtem patriæ, regni buſtum, patris interfectorem petulantiſſimis conuiciis inceſſere. Vtinā, mi pater, credulitas tua furioſis eius conatibus nimis vxoriē nō eſſet ancillata: verùm in me iuſſu tuo toto exercitus pondere concurritur, atque in *vnum caput terra & mari mundus armatur.* Dabis hîc veniam, mi pater, ſi quod natura brutis animantibus ſuadet, vt ſe, vt coniugia, vt ſobolem, contra vim tueantur, hoc facere tot furiis à nouerca laceſſitus, conatus ſum. Arma ſūpſi, non quibus te laceſſerem, ſed quibus me & regiam coniugem contra impotentiſſimam & crudeliſſimam mulierem tamdiu defenderem, donec tibi rem cauſámque pleniùs liceret aperire.

Levig. Mentiris impoſtor.

Herm. *Teſtor hîc delubra cœli tum, aráſque, quas ego, cùm me inflammato animo proſequereris, poſtremas occupaui:* vbi vidi hoc agi vt me iam fuga tueri non poſſet, poſſet autem gladius, ſi vellem quod lex naturæ iubet, exequi, ſtatui me tuis pedibus inſontem victimam potiùs aduoluere, quàm in tanta cauſæ æquitate repugnare. Vidiſti proſtratum, iacentem erexiſti, erectum complexus es. Quid eſt quod glorioſi illius operis laureā infuſcauit, niſi illius dolus quę cùm armis obruere non potuerit, per iniquiſſimū iudicium tentat præcipitantē impellere? En crimen, en cauſā cur cilicio indutus, & iis vinctus catenis quas tu prædonibus reſeruabas, in tetro atque infami carcere moribundus iaceo.

Levig. Romanus non es.

Herm. At Chriſtianus ſum & Romanus; hoc enim poſtremū arguitur: habes in hac parte (mi pater) confitentem reum Hoc nempe crimen eſt *ex quo reus gaudet, pallet iudex, cœlum lætatur, terrētur dæmones, cōtremiſcunt inferi, & cuius accuſatio votum eſt, & pœna, fœlicitas.* Cuperem equidem centies, ſi liceret, pro hac nominis gloria emori. Iam enim ad Dei laudes prædicādas vnum os nimis anguſtum videtur; conscide corpus, velle, lania, *tot ora videbuntur eſſe quot erunt vulnera;* & per ſanguinis riuos effuſus ſpiritus, purpurata in cœlum via quamprimùm euolabit.

Levig. Furioſe, nemo contemnit vitam, niſi qui deſperatus viuit.

Herm. Pœnitet me Arianum vixiſſe, tunc (fateor) deſperatus vixi.

Levig. Nunc autem fatuus & vecors viuis, degener.

Herm. Viuo, mi pater, in *cilicio ſplendidus, in vinculis liber, in carcere ſpecioſus.*

Levig. Hic tuus ſplendor, tua libertas, tua ſpecies eſt, ſi me & vxorem meam conuitiis arrodas.

Herm. Imo (pater) te tanquam Regem, dominum, patrem, ſemper honoraui, timui, veneratus ſum: Tuæ verò vxori bonam mentem, & nihil aliud ſum precatus.

Levig. Satis habet mentis ad tuos conatus opprimendos.

Herm. Nimis fateor; & hoc dolendum eſt.

Levig. Secede, ſecede; de tuo capite deliberatur.

Agite, Patres ſapientiſſimi, deliberate cui ſpei tam importunum animal reſeruemus.

Princeps i. Tanta eſt, ô Rex potētiſſime, eius negotij moles, & tam lubrica materia, vt quantū prudētia, quæ diuturno rerū vſu cōcaluit, con-

fert ad dicendum fiduciæ, tantum rei nouitas & magnitudo ſtuporis afferat. Nulla de capite vel hominis viliſſimi præceps eſſe debet ſententia. At verò cum de Regis ſobole, & de eo filio deliberetur, in quo tua decliuis ætas & Gothorum ſalus conquieſcere videbatur, magni referre arbitror, vt quæ à te conſtituentur, tanto fiant conſideratiùs, quanto periculum eſt in errore pernicioſius. Duas, vt video, controuerſias accuſatio complectitur, quarum altera perduellionis, altera ſuperſtitionis. Et in prima quidem quæ mihi grauior viſa eſt, atroces iuuenis querimoniæ fuerunt, quibus omnem armorum inuidiam in Goiſuintham Nouercam deriuauit. Mihi quidem, ô Rex, de Augusta coniuge tua tam mirifica inſedit opinio, vt nihil addi poſſit amplius: Sed tamen quantùm veterum replicare temporum memoriam mẽs noſtra poteſt, video per Nouercas ſæpe faces importatas quibus florentiſſimæ arderent familiæ. Tui erit iudicij liquidiùs videre, an Goiſuinthæ Reginæ odia priuignum ad hæc arma compulerunt: certè quod in te iniquo nõ fuerit animo, facit vt credam, reditus celeritas, & in hac poſtrema quæ tibi cum illo fuit, congreſſione fiducia. Habet hoc implicata ſcelere conſciẽtia, vt omnia reformidet, tuta ipſa timeat, & ſi folium increpuerit, expaueſcat: nihil verò in hoc congreſſu vidi ſimile, exporrecta iuuenis facies, lætus atque hilaris vultus, plenus in te animus fiduciæ, plenus amoris cernebatur, ſi modò in *oculis tanquam in accuratiſſimis naturæ ſpeculis mentis ſimulachra delibamus.* Proinde cõſiderandum eſt etiam atque etiam, an ea quæ circunfertur in literis atrocitas, ſe iſtis moribus illeuerit. Quod verò ad ſuperſtitionem Romani nominis attinet, non eſt, ô Rex, mirum, cum illi Chriſtianam vxorem & Gallam coniunxeris, ſi hæc in virum cum ipſis cupiditatis facibus religionem transfuderit. Cæterùm nemo prudẽs gladiis & haſtis numinum metum in hominum animis defigit, vtrique potiùs doctore opus eſt quàm carnifice. Quos tu nunc vides iſtius religionis calentes ſtudiis, inflammatos animo, ardore prope ignitos, ætas flectet, vſus leniet, prudentia tua mitigabit.

LEVIGIL. Quid cenſes?

PRIN. II. Si ea eſſet, Rex optime, Hermenigildi audacia, vt ſui ſceleris integumẽtis poſſet eſſe contenta, ego quidẽ & in hoc negotio cunctandum arbitrar, & aliis ſuaderem, vt rem quam accuratiſſimè perpenderent. Nũc autem cum in apertum tetrúmque facinus eruperit, quantum illius vitæ additur, tantum tuæ, qua nihil in hoc orbe terrarum pretioſius, detractum puto. Non eſt is reus cuius non ſit formidanda potentia; non eſt hoc crimen cui debeatur impunitas; non eſt hoc regnum quod tãtum dedecus ferat; non eſt denique is iudex qui ſe puerilibus lacrymis à iuſtitiæ curſu detorqueri patiatur. Omnia, vt vides, iura diuina & humana polluit, excîdit, funeſtauit: *Deſertor patriæ, transfuga religionis, patris interfector, ne ſibi quidem id reliqui fecit, vt ſanabilem plagam infligeret:* Sed inaudita contumacia remedium tuæ clementiæ in ſuum vertit ſcelus. Arma in patrẽ ſumpſit, nec regni ſanctitas, nec ætatis veneranda canities, nec parentis nomen, nec vox ipſa naturæ furioſum iuuenem ab infeſtis conatibus repreſſit. Tandiu ſtetit in acie, quandiu potuit, vbi ſe deſertum à ſuis, inuiſum alienis, poſteris execrãdum vidit, irrepſit ad patrem: vt latrocinium in veneficium cõuerteret. Nunc autem ne minùs audax ad perpetrandum facinus, quàm ad defendendum impudẽs videatur, in nouercam fœminam illuſtriſſimam, & patris amores, ſui furoris conſilia deriuat. *Inaudita res eſt, miſer crudelis:* qui in vinculis audet caſtos patris thalamos inſectari, quid faciet in purpura? qui in his cente-

nibus alit ſuperbiam, quid facturus eſt in Attalico? qui reus minatur in carcere, quid efficiet dominator in regno? Spreta Gothorum religione in Romanorum ſuperſtitionem perfuga tranſuolauit, cum patris hoſtibus contulit conſilia, ipſis ſe adminiſtrum, ſocium, ſatellitem præbuit: Quærit pater, vt nefarium ſacramentum reſcindat, negat, perſiſtit in contumacia, & nos mollioribus ſententiis pergimus eius audaciam alere, vt nobis in poſterum deliberandi facultas eripiatur, illi patrandi concedatur. Cenſeo, igitur, ô Rex, quod è re tua eſſe arbitror, vt ſi Hermenigildus in ſuperſtitione contumax eſſe pergat, paternæ ſeueritatis ſtimulos experiatur.

PRIN. I. Quid vim affers naturæ? ſine Patrem, Patrem eſſe.

PRIN. II. Sophron, Pater eſt Leuigildus, Pater regni, non iuuenis facinoroſi. Quaſi verò ignota ſit parentum in filios ſeueritas? Cartallum, audiuimus, maximi animi iuuenem, quòd patris miſerias contempſiſſet, & eius mœſta ac lugentia caſtra, circumfluentibus quietæ fœlicitatis inſignibus intraſſet, à patre, vt tum erat, veſtibus, auro & pictura fulgentibus, atque inſigni corona radiato capite, in altiſſimam crucem fuiſſe ſuffixum. Scimus Torquati iuuenis victorem ſpiritum; quòd patris iniuſſu pugnaſſet & viciſſet, patris imperio exhauſtum, & domeſtica fortiſſimi Imperatoris calamitate ſancitum decus publicæ diſciplinæ. Nos verò in iſtis ſceleribus iubes conniuere!

Finis libri decimi tertij.

THEORHETOR,
SIVE
DE SACRAE
ELOQVENTIÆ
MAIESTATE.

LIBER DECIMVS-QVARTVS.

PRAEFATIO.

DEVENIMVS tandem in ipſum ſanctioris eloquentię veluti ſacrarium: de qua cùm graues imprimis & ſapientes viri copioſiſſimè diſſeruerint, faciam quod facere periti artifices ſolēt, qui gemmarum elegantias peranguſto concludunt annulo; Sic ego quæcumque ex iſtis ſapientiæ oraculis depromere potui, breui ſermonis compēdio ſubiiciam; dabóque ſingularem operam, vt hic poſtremus robuſtioris iam facundiæ partus, non minùs gratię flore quàm vtilitatis fructu commēdetur.

Atque imprimis mihi de dignitate cœleſtis eloquentiæ nonnihil dicendum eſt, contra imperitorum hominum audaciam; qui cum omnem dicendi præſtantiam ventoſa quadam loquacitate & inaniſſimis verborum pigmentis metiantur, ſacros plerunque ſcriptores irridere ſolent procaciùs, quòd iſtos orationis calamiſtros ſpreuerint potiùs quàm ignorârint. Et nobis quidē id conantibus peropportunus ſe locus obiecit: nam cùm in exedram diſſerendi cauſa veniſſemus, Cæcilius, adoleſcens in ipſa ſtudiorum incude poſitus, peregrinę doctrinę faſtu tumens, & à Plauto, Plinio iuniori, ipſóque Cornelio Tacito, quos ille tanquam ſua numina venerabatur, adhuc recens, deplorare cœpit noſtra tempora, quòd nemo iam *palmas oratorias ſtrenuè dentibus admorderet*, nemo ad ſuperiora Heroum eloquentiæ tempora cohærcitur accedere: ſed totus ille flos antiquę facundiæ exuſtus atque repreſſus noſtræ ætatis ſqualore, & veteris vbertatis ſiti prorſus exaruiſſet. Tum addebat, in ſacras cōciones, quaſi in piſtrinum, præclara cogi ingenia: hîc tanquam nobiles equos phaleris ephippiiſque exutos ad molas conſeneſcere, & pro ornatu habere barbariem. Namque quæ poteſt eſſe iſta ſacra eloquentia? De doctrina ſcilicet Chriſtiana? cuius argumentis nihil eſt humilius? *Ma-* *Eloquentia ſacra carpitur à Cæcilio.*

Eloquentia magna, tã quam flamma alitur. *gnam eloquentiam, tanquam flammam materia ali, motibus excitari, vrendo clareſcere.* At hîc videmus, eos, quorum indoles lætior, & præculta ſuauitas, ſi modò materiæ ſplendorem nacta fuiſſet; vbi ad huiuſmodi argumenta ex amœnis luxuriantis ſcholæ vireтis, quaſi in alium orbem venerint, repentè, aut rerum ſterilitate torpentes exareſcere, aut inquinata dictione, quaſi reſides aquas & plurimum luti ſecum trahere. Quòd ſi vernantiùs ipſa ſe veteris fœcunditatis memor explicare cupit oratio, rerum tamen horror & mœſtitia neceſſariò confundit. Quale enim delectamentum eſt apud plebeias aures, & oſcitantes muliercularum circulos, de tritis quibuſdam bibliorum hiſtoriis longo & inerti verborum circuitu diſſerere, aut Chriſtianæ religionis rudimenta tractare, aut à vaſto quodam & agreſti motu in vitia dicere, res tritas, & ad faſtidientis ſtomachi nauſeam, tam ſæpe inculcatas? At verò in profana, quam appellatis, eloquentia, ſiue in vmbratilibus ſpatiis libeat excurrere, ſiue forenſes palmas attrectare, hîc audiuntur rerum complexiones maximarum, hîc ſenſus vberes, hîc ſententiarum ſtimuli, hîc opulentiſſima doctrinæ ſupellex, hîc plauſus & fauor omnium. *Eloquentiæ forenſis opulentia.*

Hæc iſte cùm intemperantiùs effudiſſet, neſciebam, an magis deridere hominis deberem imperitiam, an indolere tam pueriliter in nugis laſciuienti: Cùm Theophraſtus noſter, vir, quo nec magnis diſciplinis inſtructior, nec ad omnem rationem humanitatis commodior, cùm faſtum hominis præclarâ oratione perſtrinxiſſet, cœpit de maieſtate ſacræ eloquentiæ, & eius argumentis, copioſiùs diſſerere, vt à ſacris oratoribus plerumque iſtas opes non tam neſciri, quod antea dicebamus, quàm contemni oſtenderet. Perſtringam ſumma totius diſſertationis capita, & eadem paulo ornatiori ſtylo, quando hîc oratoris partes agimus.

Sic equidem exiſtimo, ſacram illam ſanctorum virorum eloquētiam tantum humanæ præſtare, quantum ſol vmbræ, flamma fumo, diuina mortalibus antecellũt. Etenim quæcunque ad grauiorem eloquentiam, ſiue excitandam ſiue innutriendam faciunt, fertilis quædam ſeges ſapientiæ, grauiſſimarum rerum argumenta, Dij præpotentis afflatus, incredibilis ardor animorũ, ſuauis quædam prudentiæ œconomia, ſermonis maieſtas, ſolidarum adminicula virtutum, theatra denique ipſa, & confeſſus, & glorioſiſſima laborum præmia, huic vni tam propenſe fauent omnia, vt meliori cœli riuo iure fœcundata videatur. *Eloquentia ſacra excellentia.*

SACRAE ELOQVENTIAE dignitas, ex materiæ nobilitate; ac primùm, quàm graues ſint in ea de Deo ſermones.

CAPVT I.

PLacet igitur primùm, ſtrictim & quaſi per tranſennam videamus cœleſtis illius eloquentiæ argumenta, quibus mirum in modum nobilitata collucet, vt ſuos oratores, vel infantiſſimos, per ſe faciat eloquentes. Occurrent hîc tibi non fabellæ, & nugæ, non humanæ ſapientiæ leuiſſima quædam choragia, ſed maximarum rerum lumina, Deus, Angeli, Chriſtus θεάνθρωπος, rex ipſe Angelorum, Chriſtianæ religionis myſteria, Apoſtolorum triumphi, Martyrum laureæ, Virtutum decora, ſupplicia improborum, æternæ denique illius apex felicitatis. *Eloquentia ſacræ effectus.* *Eloq. ſacr. materia.*

At verò de Deo, qui ſermones? non ij, quales in Platonis aut Stoicorum ſchola floruerunt, ſed qui ex altiſſima fluunt ſapientia, & ex ipſius æterni Parentis ſinu deriuantur. Deum ibi audies, mentem ab

omni mortali concretione ſecretam, optimam, ſapientiſſimam, ſanctiſſimam, ſpiritum per omnia commeantem, & ſingulis vniuerſi partibus, quaſi accuratiſſimæ lyræ fidibus intentum, qui fluctium rerum canticum iucundiſſimâ varietate temperat, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, *ipſe ſibi locus, & mundus*, & maximus quidem mundus, ſapientiæ, ſanctitatis, intelligentiæ, vitæ rationum, formarum, cui ſpirans omnis intelligénſque natura, & habere & agere non deſinit gratias.

Deus mundo, vt lyra intentus.

Tertull. lib. contra Praxeam, c.5.

Cernes deinde, vt graditur apud Prophetas inſigni maieſtate, Cherubinis inſidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur. Sexcenta conſequuntur curruum millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum, copioſa luce circumfuſæ radiant: ſol tanti támque ſtupendi numinis vmbra potiùs, quàm effigies, ad eius nomen expaueſcit, adamantinæ cœli portæ contremiſcunt, intendunt ſe flammeæ nubes, & lucido quodam horrore totum hoc aëris ſpatium circumueſtiunt, mugiunt tonitruum fragores, præmicant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtique grandini rutili carbones depluunt.

Sol vmbra Dei.

Dei nomen quantum.

Hinc diſcedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfuſi manes mortuorum Regem ſentiunt. Hæc tibi magnificam numinis ſpeciem inurent.

Cúmque ſit eius natura maximè ſimplex, nec contineat in ſe quicquam admiſtum ſui diſpar, atque diſſimile: habet tamen attributa varia, quæ ſigillatim ſpectata, quantam dicendi & quàm fertilem materiam ſuppeditant? Ecquando exhaurietur immenſitas illa, qua longè altèr quàm is qui cœlo & terris aquas præbet Oceanus, omnia ſuo ambitu præcingit, in vniuerſum diffuſus, in ſe totus rediens, imò nunquam à ſe exiens, in ſe, & in cunctis, ſemper totus, *implens cœlum, & terram præſente potentiâ, non abſente naturâ.*

Deus actus purus.

Dei attributa.

Auguſt. lib. 7. de Ciuit. Dei, cap. 30.

Quando ſatis prædicabitur infinitas, mentis humanæ nodus? quà exeat, quò ſe condat, nemo nouit, imò nec exire ab alio, nec in aliud ſe condere certò nouit; *hæc demum beata ignorantia eſt, quòd ſcimus ignorando: ἐν τούτῳ γίνεται πᾶς ὁ θεὸν γνῶναι καὶ ἰδεῖν ἀξιούμενος, αὐτῷ τῷ μὴ ὁρᾶν μηδὲ γινώσκειν.*

S. Dionyſ. Areopag. epiſt.5. ad Dorotheũ.

Quid illa æternitas, immenſæ atque interminatæ vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio, qualis eſt? Tempus certè, quod perpetuas micãtium ſiderum conuerſiones æquis paſſibus comitatur; fatetur ſe haud ſcire, quid ſit, aut vnde venerit, ſe labi, fluere, naſci, occidere, longam veluti catenam in hoc mortalitatis regno viciſſim remeando verſare, ſibi vni incrementa damno eſſe, hanc verò intactam, illibatam; ſemper anum, ſemper formoſam Virginem, quæ nec iuuentutis fonte, nec argenteis Canathi fluuij vorticibus indigeat, quibus deterſa prioris æui fuligine, nouo gratiæ flore rubeſcat; Hinc illa perfecta, & ſtabilis, atque in eodem felicitatis veſtigio conſiſtens immutabilitas, quæ cùm omnia per hanc rerum humanarum viciſſitudinem videat agi, volui, reuolui, & quaſi per eandem ſerram diuerſis motibus reciprocari, tota ſibi hæret ſine vllo ſui aut diſpendio, aut incremento.

Æternitas Dei.

Anni tui dies vnus, & dies tuus non quotidie, ſed hodie: quia hodiernus tuus non cedit craſtino, neque enim ſuccedit heſterno. Hodiernus tuus æternitas.

Auguſtin. Confeſſ. l.11. c.13.

Quid dices de tantæ maieſtatis inexhauſta bonitate, quæ cumulatiſſimum totius perfectionis florem complexa, nullius rei indigens, omnium opulentiſſima, ſe toti naturæ, atque adeo huic noſtræ mor-

talitati profundiſſima quadam liberalitate profundit?

Prouidentia Dei. Quid de inexplicabili prouidentia, quâ clauum vniuerſi regit vigil, & inſomnis, ſuo ſemper operi aſſiduus atque intentus? num tot oculis tibi ſpectare videtur res mortales, quot ſunt in illo pulcherrimo ætheris domicilio collucentium formæ ſtellarum? num tot manibus regere, quot eius poteſtatis inſignia: num tot pedibus luſtrare, quot præſentiæ ſunt indicia?

Miſericordia Dei. Quid de ſingulari miſericordia, qua huiuſce vitæ ſubleuat miſerias, imbecillitatem erigit, ſolatur viduitatem, inſtruit inopiam, lenit acerbitates, & quaſi totus ſit ex maternis vberibus conflatus, ita ſe miſellorum infantium ſolitudini, atque orbitati, præſentem vbique & clementem Deum impertitur?

Sciẽtia Dei. Quid ſi eius ſcientiam conſideres, qua ſe, qua omnia à ſe orta intelligit, qua tot cælata in æthere partim errantium, partim inerrantium ſtellarum ſimulachra nominat, qua perpetuas dierum conuerſiones conſignat, qua imbrium ſtillas percenſet, qua arenas numerat, qua profundiſſimas ſcrutatur voragines, qua ſubit & explicat omnia; Num rectè iſtud occurret? *Ecquid improuiſum eſt tibi, qui noſti omnia, & nulla natura eſt, niſi quia noſti eam?*

Auguſt. l. 7. confeſſ. c. 4. Mũdos ſexcentos poteſt condere Deus. Quid ſi potentiam, qua cœlo imperat, qua terras ſuſtinet, qua calcat inferos, qua ſexcentos mundos condere, conditóſque vel tenuiſſimo halitu diſſlare poteſt? Quid ſi alia innumera coneris inueſtigare? quoties argumentorum oppreſſus magnitudine cogeris exclamare:

ô altitudinem diuitiarum!

Trinitas perſonarum in Deo. Iam cùm ad illam lucidiſſimam ſanctiſſimæ Triadis caliginem deuenies, vnum in trinis perſonis, ſi liceat, intuebere, Patrem rerum omnium Optimum Maximum, qui dum acerrimo præſtantiſſimæ mentis oculo ſe intelligit, & quaſi in flagrantiſſimi nitoris ſpeculo ſuam ipſius faciem contemplatur, filium generat Κραδιῶν λόχευμα, viſcerum ingentem partum, vt appellat Syneſius, atque adeo imaginem non quidem ſubleſtis & tenuibus impreſſam lineamentis, ſed æterno diuinitatis charactere ſignatam, Deum de Deo, & Patri per omnia æqualem Deum: Ab vtroque deinde ſpiratur illa ſempiterna amoris flamma, cuius facibus quicquid eſt modò caſtiſſimæ dilectionis inardeſcit, Spiritus (inquam) centrum Patris, & filij, Patri & filio ὁμόυσιος: Nam tu quoties de iis cogitabis, toties in illum te Polycriti lacum putabis ingredi, in quem quo altiùs quis progreditur, eo magis ac magis per ſingula momenta ſuccreſcentibus aquis implicatur. *Spiritus Sanctus cẽtrum Patris & fil. j.*

Vertes igitur te ad fabricam vniuerſi, videbis ab ea majeſtate iacta terræ fundamenta, libratos colles, diffuſas camporum immenſitates, prætexta inſtar elegantiſſimorum monilium terris maria, tot inſularum quaſi ocellis & margaritis collucentia, ipſam ſpirabilem naturam terris intentam concipies, & qui ſuo complexu cingit omnia ſummum ætherem, in quo ratis, & in omni æternitate fixis legibus voluuntur purissimi ſtellarum cœtus: totam denique hanc rerum à ſummo numine locatam homini ſupellectilem quoties ſpectabis, toties magnificentiſſimo rerum ſpectaculo perfuſus laudum materiam in ſilentij vertes argumentum.

IN ANGELIS QVOQVE LOCVpletem eſſe dicendi materiam.

CAPVT II.

D. Dionyſ. de his ordinibus agit 6. de hierarch celeſt. D. Gregor. hom 34.

ANgeli deinde magnæ illius mentis puriſſimæ quædam ſcintillæ, de ſempiterni luminis facibus accenſæ, tantus & in tot ordines diuiſus exercitus, quantam non dicam orationis, ſed & admirationis, materiam ſuggerunt? Noli tales tibi fingere, quales fortè apud Pictores & Poëtas ſæpe vidiſti, puſiones formoſulos, quibus vultus admirabili fulgore circumfuſus, crines in ceruicem molliter effuſi auro obryzo flaueſcunt, & lactei colli nitorem blandiſſimo fauoniorum ſpiritu ventilati percurrunt: Quibus alæ ex humeris emergunt geminæ, in cœleſti textrina concinnatæ, florida viriditate, qualis in pauonibus eſſe ſolet, irradiatæ: aureo, croceo, puniceo, cœruleo denique colore miti admodum temperie variatæ, tot referunt ſpectantibus pigmenta, quot in arcu cœleſti cum voluptate miramur. Tunica deinde byſſina eſt, quam ſubtilis denticulati operis limbus circumquaque excurrens magna veſtit cum dignitate.

Angeli ex Pictoribus deſcriptio.

Tales ſi Angelos cogitas, quales tibi cum pictoribus ludens expreſſi, totam vim ignoras Angelorum. Natura illis pura eſt, ſubtilis, ætherea, quam nulla corporis figura delineat, nulla materiæ labes infuſcat, nullus corruptionis næuus aſpergit, &, vt ſummatim dicam, noſtri pars melior animus eſt. Angelus nihil eſt præter animum. At quis animus? non ex eo igne delibatus *quo ſidera volant, & ſacri torquentur axes*, ſed excitatiſſimæ mentis vigor tantò expreſſiùs ad æternæ pulchritudinis exemplar conformatus, quantò de eius fonte propiùs reſpergitur, & vberiùs. Hinc ille omnium ornamentorum inſignis quidam decor, & bonorum immortalis affluentia, quam in conditorem ſuum gratiſſimæ voluntatis ingenuitate refundunt. Tu ſi de beatarum mentium incredibili celeritate cogitas, finge tibi nauim per immenſa patentis æquoris ſpatia remis veliſque concitatiſſimè fluentem; finge telorum è baliſtis emiſſas grandines, finge reginam auium aquilam toto illo plumarum remigio inſtructam, contentiſſimo corporis niſu, acerrimo cupiditatis ardore ruentem in prædas; finge iſtas, quæ à poëtis memorantur, alas fulminum, & tuum, quando liberum eſt, animum, & illam animi pupillam mentem fulgure velociùs per diſiunctiſſima quæque tam breui momento diſcurrentem, hanc ſi cum Angelorum celeritate cõtuleris, teſtudinem cum equo valentiſſimo comparabis. Quid dicam de illa præſtantiſſimæ mentis intelligentia, cuius beneficio res omnes, quas nos homuli ex luto & argilla ficti, tanto cum labore addiſcimus, & ægrè ratiocinando colligimus, illi nullo negotio nullo temporis interuallo ſagaciſſimè perui-dent, & impeditos quoſque difficultatum nodos explicatiſſimè diſſoluunt? Quid de illa cognitione matutina, qua modò res in Deo, tanquam in poliitiſſimo candoris ſpeculo, vegeti coloris flore viuidiùs accenſas, modò in ſe iam remiſſas, & quaſi diluto vigore minùs acres contemplantur? Quid de ipſius cognitionis felici quadam conſtantia, cuius munere contingit, vt eis non minùs ab hac intelligentia ceſſare liceat, quàm plantis, aut animalibus, abactus vitalis perpetuo quodam miniſterio? ſi quidem intellectio beatis mentibus pro vita eſt. Iam ſi gratiam ſpectes, quibus ab ipſis ortus primordiis mirificè ſunt nobilitati, cùm rerum molitor *Deus erat in Angelis condens naturam, & largiens gratiam*, vaſa

Angelus nihil præter animum.

Syneſius hymn. 1.

ἀρρήτου κάλλεος ἀγλαΐη.

Angelorum celeritas.

Philo Iudæus, lib. 1. de opificio mundi.

Νοῦς ἐστι ψυχῆς ψυχή, καθάπερ κόρη ἐν ὀφθαλμῷ.

Gratia Angelorum.

D. Auguſtinus, li. de Ciuitate Dei, c. 9.

myrrhea dices, aut cryſtallina ab ipſa vniuerſitatis artifice comparata, & omnibus artis enucleata lenociniis; in quæ diuinitatis riui tanta & tam inuſitata donorum fragrãtia deplucrent. Denique, ſi gloriam conſiderabis, quæ gratiarum amplitudinem eſt conſequuta, totos in Deum videbis amoris ſimilitudine transfuſos, atque abſorptos, tum in hoc felicitatis domicilio fidos terrarum adminiſtros, noſtræ ſalutis propugnatores, depulſores miſeriarum, auſpices felicitatis, duces, altores, pædagogos, &, vt ſummatim dicam, amore germanos, ſeruos obſequio, auctoritate patres.

Gloria Angelorum.

Officiũ Angelorum.

INCARNATIONIS *Chriſti maieſtas.*

CAPVT III.

VErumenimuero cùm multa ſint in diuinis iſtius pleniſſima maieſtatis, perſona tamen Chriſti Domini, vna eſt totius Chriſtianæ doctrinæ caput, & omnium argumentorum ſeminarium, à quo multiplicium curricula ſermonum explicantur, & in quam omnia longè latéque ſparſa reuoluuntur. Num verò quoties *incarnatum Deum* dicimus, toties puriſſimi Angelorum cœtus obſtupeſcunt, toties horrore perfunduntur mortales, toties contremiſcunt inferi? O profundiſſimam conſiliorum caliginem! ô myſteriorum maieſtatem! iacebat humana natura in æterni ſqualoris ſordibus, turpis, lacera, deformata, cruentis ipſis dæmonum pedibus protrita, atque conculcata: nullus timor numinis, nulla inferorum ſuſpicio, religionis ſenſus nullus. Erant omnes pietatis igniculi in hominum mentibus reſtincti, & quaſi in ipſo fomite præfocati: Vbique dæmonum ſimulachra, dæmonum aræ, dæmonum templa, &, quod dicere perhorreſco, in ipſis excilis atque funeſtatis Dei altaribus, dæmonum vexilla, tropæa, triumphales arcus fulgebant. Terrarum orbis luctuoſiſſima facies partim fœdiſſimi lupanaris, in quod omnes omnium libidinum ſentinæ defluxerant, partim etiam amphitheatri cuiuſdam ex ſcelerum colluuie, & humano cruore macerati, ſpeciem præferebat. Plena omnia ſtupris, cædibus, inquinatiſſimis voluptatibus, immanitate belluarum. Quicquid auaritia in rapinis, luxuries in flagitiis, quicquid in nocturnis bacchationibus gula, quicquid in faſtu ſupercilia, inſanis honoribus arrogantia potuerat, hoc totum effuderat. Scalæ pene ipſæ iam cœlo gigantum more admouebantur, vt beatorum excinderentur domicilia, cùm interim tetri, vecordes, & impij mortales impreſſa in propriorum liberûm ceruices ſica victimaria, miſellorum infantium primo cruore, inferorum aras reſpergebant, & inter funeſtiſſimas epulas, nidoremque coctorum paruulorum, quos ipſi ſuo ſanguine genitos, huius lucis vſura priuârant, epulabantur.

Natura humana calamitas ante verbi incarnationem.

Theodoretus in ſerm. de legibus, habet multa de hoc retro & deformi mundi ſtat ante Chriſtũ. Omnia regna quid aliud eſſe poterãt, niſi magna latrocinia, ſublata iuſtitia? V. de Auguſt. li. 3. de ciuit. Dei, c. 4.

Quid interea clementiſſimus parens Deus? non iaculatur fulmina, non frementi diluuio terras obruit, non exquiſita tormentorum genera ad cõſceleratorum ſupplicia machinatur, ſed hanc init viam, ab ipſis Angelorum mentibus & cogitatione ſecluſam, vt humani corporis veſtitus compagibus, propitius nimirum & ſalutaris fulgor ad ſalutem hominum procurandam terris illabatur. Enimuero Dei præpotentis imago ab ipſis mundi cunabulis primis indita parentibus, ſed terræ poſtea fuliginis infuſcata maculis, priſtino nitori reddenda fuerat: quibus verò artis illecebris id factum oportuit? Deus ſe homini credo pleniſſimo diuinitatis fulgore circumfuſum repentè obiicere debuerat?

ſed luto & tenebris oppreſſæ hominum mentes ne minimam quidem illius lucis ſcintillam, niſi per tranſennam videre ac ſuſtinere poterant. Quid igitur ſummus ille rerum effe-

Dei in redemptione noſtra aduentio.

ctor atque reſtaurator molitur? Quid comminiſcitur? acres illos, & indomitos diuinitatis radios leniſſima veluti corporis nube refringit, & in hac primi parentis argilla non iam fugaces & obſoletos ſui colores imprimit, quibus finem ætas eſſet allatura, ſed ſeipſum hoc luteo noſtræ mortalitatis ergaſtulo circumclusum terris exhibet, & vt à ſummo bono ſemper fugientem homulum ſemel aſſequeretur, ipſe hominem induit: In quo mihi videtur aucupes induſtrios imitatus, qui vt aues ſuo ingenio vagas & timidas illiciant, confectis è verſicolore plumarum apparatu tuniculis faciliùs venantur, & meliùs: Vel certè parentes, qui te-

Chriſtus imitatus parentes filiorum matre orbatorum.

neris infantulis matre nuper orbatis bubuli lactis candidum florem propinant in vaſculo, &, vt maternorum vberum ſimilitudine paruulos capiant, labrum poculi modica caruncula obductum puſionis ori ſupponunt; quod mihi videtur præſtantiſſimus doctor his verbis expreſſiſſe:

S. Proſper. in Diu. Auguſt ſenten. tia. 262.

Sicut lac non tranſit niſi per carnem, vt paruulum paſcat, qui panem edere non poteſt: Sic niſi ſapientia Dei, quæ panis eſt Angelorum, ad homines dignaretur venire per carnem, nemo ad verbi contemplandam diuinitatem poſſet accedere. Quia ergo lux non poterat comprehendi, ipſa lux mortalitatem ſubijt tenebrarum, & per ſimilitudinem carnis peccati, participationem dedit luminis veri.

Auguſt. epi. 3. ad Voluſian.

Sed quod magis mireris, hoc corpuſculo veſtitus, nihil immutatus fuit Deus. *Homo quippe ad Deum acceſſit, Deus à ſe non receſſit, nec hominem conſumpſit, ſed ita aſſumpſit, vt nec inferiorem naturam conſumeret glorificatio, nec ſuperiorem minueret aſſumptio.*

S. Leo ſerm. 1. de natali Chriſti.

Quod ingenioſiſſima ſimilitudine Sanctus Auguſtinus declarauit:

Auguſt. lib. 1. de doctrina Chriſtiana, c. 13.

Sicut cùm loquimur, vt id quod in animo gerimus, in audientis animum per aures carneas illabatur, fit ſonus verbum quod corde geſtamus, & locutio vocatur, nec tamen in eundem ſonum cogitatio noſtra conuertitur, ſed apud ſe manens integra, formam vocis qua ſe inſinuet auribus, ſine aliqua labe ſuæ mutationis aſſumit: Ita verbum Dei non commutatum, caro tamen factum eſt, vt habitet in nobis.

Iob. 38.

Epiphonema in Dei incarnatione.

Meritò itaque, ſanctiſſime Iob, miſerabaris, & quærebas, *Quis concluſit oſtijs mare?* quis verò alius, niſi rerum omnium parens, qui in ipſo mundi naſcendis exordio tantam & tam latè diffuſam aquarum molem, tanquam in vtre circumcluſit? nunc autem inexhauſtum illud æternæ ſapientiæ pelagus tam paruo Virginis vtero circumſcripſit? *Quis poſuit nubem veſtimentum eius, & caligine quaſi pannis infantiæ obuoluit?* quis? niſi, qui hac corporis noſtri nubecula, his tam fragilibus, & prope nullis artubus Deum immenſum delineauit? *Quem vectem* conſtituit, niſi ſtupendam illam vnionem ſilentio potiùs venerandam quàm verborum multitudine prædicandam? Verè Domine, hoc eſt *opus tuum*, opus (inquam) tuum, de quo Propheta dixerat, *conſummationem & abbreuiationem faciet Dominus in medio terræ.*

Vnio hypoſtatica vectis eſt.

Iſa. 10.

NATIVITAS IPSA IN TANTA rerum ſpoliatione atque humilitate, plena dignitatis.

CAP. IV.

CErne deinde quæ vitæ primordia, qui progreſſus, qui exitus fuere Deo, qui hanc operoſiſſimam mundi totius molitionem in cunas hominis fuerat machinatus; non eſt

inuentus in diuerſorio vllus angulus qui *cœli depoſitum* exciperet. Primum ſibi lectulum ſtrauit in præſepi animalium, poſtremum in patibulo furciferorum. Cogita illam agreſtem domunculam, deſertam, ſemirutam, frigidæ tempeſtati ventorúmque flatibus vndique peruiam; quam tamen crebræ de cœlo faces magna dignitate circumueſtiunt, *Ita hic ſanctior locus eſt rupe Tarpeia, quæ de cœlo ſæpius fulminata, oſtendit quòd Deo diſpliceat.* Grande aliquid intus geritur, & quod humana mens capere non poſſit. Virgo ſcilicet inter paluſtres tugurioli cannas, & pecorum anhelitus, fundit ex vtero regem Angelorum.

Præſepis deſcriptio, & domuncula.

Hieron. ad Marcell. ep. 18.

Proh ſanctam fidem! Quæ puellæ ſpecies? hæccine diua eſt? an radius diuinitatis? habitu quidem pauperculæ mulieris, ſed vultus numinis. Quæ frontis maieſtas? quæ genarum modeſtia? quis fulgor oculorum? quę venuſtas oris? quot & quàm cœleſtes gratiæ in iſta facie renident?

B. Virginis elegantia.

Hic verò tenellus, & lactens, qui Matris affuſus pectori tam molliter appetit vbera, filius eſt Virginis, Deus humano corpuſculo veſtitus; geſtatur quidem vt paruulus, ſed adoratur vt Deus; paruulus in præſepi, immenſus in cœlo; vilis in pannis, in ſtellis glorioſus. Tam teneræ manus orbem rotant, tam parui ocelli ſolem illuminant, tam exigui pedes calcant inferos. Sed interim perflant venti, & in tenellos artus paruuli nulla clementia deſæuiunt, quando & ipſe noſtra cauſa voluit vitam à ſuppliciis auſpicari. Heu ſæuos infantiæ labores! heu rerum omnium inopiam! Heu tolerantiam filij! heu miſericordiam Matris?

Vide S. Fulgent. ſerm. 3. de Epiph.

In Chriſti infantiæ labores exclamatio.

Sed qui vitæ telam ab iſtis rerum aſperitatibus orſus fuerat, eandem ærumnoſis laboribus totam pertexuit. In ipſis adhuc maternis viſceribus deliteſcens, profano Imperatoris edicto domicilium mutare compellitur, ne ex patrij cœli affectione primum ſpiritum delibaret, viator naſcitur, exul naſcitur, nato ſubinde, & vix quadraginta dierum infantulo aliud exilium decernitur, intentatur tenero & adhuc exangui iugulo ſæuiſſimi regis mucro, paruulorum, quos hic crudelitatis turbo demeſſuit, pene cruore reſperſus, ex cultris victimariis ereptus, in vltimas barbaræ gentis oras fugit, ſine lare, ſine pignore, ſine hoſpite, orbis terrarum exul, fermè à communi luce & ſpiritu ſecluſus.

Chriſtus viator & exul naſcitur.

PERSONA CHRISTI PLENISſimum maieſtatis theatrum.

CAP. V.

AT quis vir? æterni Patris æternus filius, Angelorum deliciæ, beatorum lumen, Princeps pacis, humanæ ſalutis parens, aſſertor noſtræ libertatis, mundi reſtitutor, in quo ne minimus quidem vnguiculus fuit, qui non ſpiraret diuinitatem. Si quidem frons maieſtate plena, quod illi cum cœlo perpetuum erat, loquebatur commercium. Ita grauis, vt terreret; ita amabilis, vt illiceret; terreret quidem improbos, humiles verò atque abiectos erigeret. Tanta autem inter has vitæ acerbitates ſerenitate renidebat, vt non dulciùs micarent ſtellæ, non ſereniùs fulgeret lacteus circulus, nõn placidiùs ſpirarent Eteſiæ. Naſus leni & modico tractu diffuſus, non rugoſus, non aſper, non aduncus, cœleſtem beati pectoris ſpirabat prudentiam. Oculos infra ſuperciliorum arcum cùm blandirentur, nitidos ſoles dixiſſes; cùm increparent, fulgura; cùm perrumperent animos, fulmina. In labris omnes gratiæ ſeſſitabãt, omnis afflabat lepos, hinc lactis & mellis flumina, hinc nectaris riui, hinc iugis cœleſtis ſapientiæ torrens exun-

Videndus Nicephor. l. 1. cap. 40 qui Chriſti effigiem & ſtaturam deſcribit, & inter cæter. commemorat eũ fuiſſ. ἐυόφθαλμον, ἐπίῤῥινον, ἐπίχαριν.

exundabat. Tota eius vita clariſſimarum virtutum fulgur fuit, oratio tonitruum. Vnus fuit cuius vocem & imperium febris ardores, aquæ intercutes, & veternoſæ, fœdæ vitiligines, corporiſque omnes cruciatus fugiebant, cuius tactu vis ſanguinis profluenter ebullientis repentè conſiſtebat, cuius obiurgationem immerſi miſerorum viſceribus dæmones perhorreſcebant. Vnus fuit, qui claudos currere præcipiebat, & iam emicabant; porrigere mancos, manus, & iam molles articulorum commiſſuras explicabant; captos membris, aſſurgere, & repentè lectulos deportabant, alienis paulo antè ceruicibus delati; cæcos videre, & iam cœlum diémque cernebant, qui ſine oculis fuerant procreati. Vnus fuit ad cuius caſtigationem inſana ſe coërcebant maria, procellarum turbines tempeſtatéſque ſidebant, qui furentis elementi terga leniſſimis paſſibus impunè calcabat, vndis ipſis ſtupentibus, & ſe ad conditoris famulatum abiiciente natura. Vnus qui numeroſiſſimam quinque millium hominum turbam ſe per ſaxa & ſolitudines affectantem, quinque panibus ſaturauit; & ne præſtigiæ viderentur incredulis, ſex ſportarum ſinus reliquiarum fragminibus impleuit. Vnus qui vectes inferorum, mortíſque repagula, potentiſſima voce refregit, & poſt tertium diem funeris rediuiua cadauera, ex póllinctorum faſciis expediuit. Vnus qui mentis humanæ latebras, abditóſque receſſus permearet, & quid quiſque animo volueret, quid conſilii agitaret, diſcuſſis ſimulationis integumentis explicatiſſimè peruideret. Vnus qui cùm vnam vocem funderet, à diuerſis populis & diſſona oratione loquentibus intelligebatur. Vnus denique *potens* vbique *opere, & ſermone*, pauper in noſtris, diues in ſuis.

[V]ide Arnob. [l]. l. aduerſ. [ge]ntes, de [e]ius ſenſi[bu]s hæc ex[c]erpta.

[na]turæ quid [fe]ciat ad cō[di]toris famulatum.

PASSIO IPSA PLENA maieſtatis, & magnorum argumentorum ſeminarium.

CAPVT VI.

QVòd ſi oppreſſa virtus maximè luctuoſa eſt, qualis iniicitur animo ſpecies, cùm illum in noſtra ſalute procuranda inuidiæ flamma circumuentum, pro nobis ictum & fumantem videmus, dum faces in noſtrum exitium comparatas ſuo cruore reſtinguit?

Factus pro nobis victor & victima: Et ideo victor, quia victima: pro nobis ſacerdos, & ſacrificium: ideo Sacerdos, quia ſacrificium, faciens nos de Dei ſeruis filios, de Deo naſcendo, nobis ſeruiendo. Eheu tantum virum ſeruilibus flagris ſubiectum! finge enim hæc à me non narrari, ſed à te videri.

Chriſtus victor & victima.

Aug. lib. 10. conf. c. 43.

Conſtituitur in domo Prætoria infeliciſſimum ſpectaculum, nudatur corpus verecundum, puriſſimæ virginis partus, & à fœdiſſimis lorariis diuerberatur ad necem. Inſtant illi voce & flagellis, cruore non minùs ebrij quàm vino, ad columnam alligant, verberibus contundunt, plagas plagis ingerunt, crebris ictibus locus reſonat, ex membrorum laceratione vis ſanguinis exilit, & iam in toto corpore nulla corporis facies; cùm innocentis agni ne minima quidem vocula, inter ſummos cruciatus audiebatur. Addunt ſatellites ſuppliciis contumeliam; nam purpura ſuo ſanguine purpuratum corpus induunt, coronam rigentibus ſpinis aculeatam venerando capiti affigunt, Regem ſalutant, & os Regis percutiunt, ac tenerrimam redundantium cœnarum popinam cum ſputis afflant ſpeculo Angelorum.

Carnificum crudelitas.

Chriſti contumelia à ſatellitibus facta.

Mox vbi deuentum eſt in caluariam, ſacrilegi accingunt ſe ad carni-

ficinam, & iam emortuum corpus diriſſimo crucis mulctant ſupplicio. Clauis configuntur innocentiſſimæ manus, quæ iniuriam nemini, omnibus pepererant ſalutem: ferreo vinculo conſtringuntur ſanctiſſimi pedes, miſerum me! pro mea, & omnium mortalium ſalute fortiter aſſerenda, tam crebris itineribus exerciti. Natant in cruore oculi, duo illa quondam bonorum ſydera, improborum verò fulmina: ſilet os puriſſimum, ex quo mellei depluebant faui, vincta eſt lingua quæ ſilentio ipſo parricicidarum arguit crudelitatem. Ad hunc aſpectum exhorruit cœlum, & atra veſte ſuum eluxit conditorem: princeps ſyderum ſe repentinis tenebris obduxit, & tantum ſcelus erubuit, fremuerunt Angeli, cœleſtis illacrymauit Pater, ipſi vlularunt inferi.

Compaſſio Chriſto cum affectibus pijs.

Luctus in morte Chriſti.

Sed hæc (inquit) omnia ſunt humilitatis; quantam habere poſſunt in dicendo maieſtatem? Erras, omnino erras, magnum eſt, & ſanctum, & Deo dignum ſpectaculum, inter corporis lacerationes ſibi hærens animus, inter procellas tormentorum mens quieta, inter atrociſſima ſæuientium inimicorum odia, & ſupplicia, profuſa charitas, qua Chriſtus in extremo etiam vitæ ſpiritu quicquid habuit vocis, virium, & ſanguinis, apud Patrem pro carnificum ſalute deprecatus impendit. Certè de Iobi patientia Tertullianus exclamauit:

Tertull. de patientia 13.

Patientia laus.

Quale in illo viro feretrum Deus de Diabolo exſtruxit, quale vexillum de inimico gloriæ ſuæ extulit, cùm immundam vlceris ſui redundantiam magna æquanimitate diſtringeret, cùm erumpentes inde beſtiolas in eoſdem ſpecus & paſtus foraminoſæ carnis ludendo reuocaret?

Iobus.

Vides Iobum magnæ, & illuſtris pompæ ferculum Deo & Angelis ſpectatoribus progrediens: ſed quem Iobum? non iam apud ſuos nominatum, non authoritate grauem, non affluentem diuitiarum copia, non numeroſo ſeruitio ſtipatum, non præclariſſima gloria circumfuſum; ſed Iobum nudum, & orbum, irriſum Iobum in ſterquilinio, vlceratum, fœtidum, purulentum, hunc, inquam Iobum vides, in quo ſcilicét, tanquam in turri ænea, triumphorum cœleſtium vexilla defiguntur? Quantam igitur putas Chriſti fuiſſe maieſtatem? quantam in æterni Parentis ſinum refuſam eſſe gloriam, cùm is inter crudelem inimicorum petulantiam deſpectus, vexatus, ſputis illitus, vinctus funibus, cæſus flagellis, ſpinis laceratus, in cruce demum atrociſſima laniena deformatus, extremum ſpiritum pro hominum ſalute tam conſtanter, tam piè, tam feliciter effudit.

Chriſti charitas patiens & fortis.

Non mihi quidem crux videtur patibulum ignominiæ, ſed iniuria perfuncti periculi, prædicatio ampliſſimi beneficij, teſtimonium præteriti temporis, trophæum fortitudinis, ara gloriæ, theatrum amoris, *ſignum* verè *magnum:* quod vbi tanti cruoris purpura fuit delibutum, nunc inter auguſtorum diadematum margaritas puriùs fulget, quàm luna inter micantium ocellos ſyderum: & in apicibus regum triumphat, quod furciferorum pedibus fuit antea ſubiectum. Ingens profectò hic liber, ex quo magnorum voluminum ſeries & infinitorum argumentorum exiſtit affluentia.

Crucis maieſtas.

Crux potiùs lucet quam Luna.

RESVRRECTIO TOTA ſapit dignitatem, & fœcundam habet argumentorum materiam.

CAPVT VII.

QVid deinde? At illi feroces animi nondum morte, cruciatu, cruce ſatiati, etiam bellum gerunt in

Crudelitas noua.

mortuum,& attentiſſimè quidem obſeruant omnia,ne quis corpus è tumulo ſurripiat.

Chriſti reſurgentis triumphi.

Redit tamen illa mens,redit victrix, gloriæ ſuæ ſplendore quaſi puriſſimis veſtibus amicta, innumeris Angelorum beatorumque ciuium choris ſepta: quorum alii (opinor) triumphos canunt victori, alii gaudio tripudiant, alii palmas & lauros præferunt, alii iucundiſſimam cœleſtium florum meſſem plenis manibus inſpergunt. Interim anima ſubtiliter influit in corpus, quod in morte reliquerat, ſuique pene ſimillimum facit: Nam lapidem ſtatim permeauit, nec eius ſubtilitati marmoris ſoliditas reſtitit. Et vbi iam oris pallor? vbi illita ſputorum fœditas? vbi concretus ſanguis? vbi ſpinarum veſtigia? vbi liuentes humeri? vbi manantes cruoris riui? vbi flagellis artus conciſi? Tum breui momento tantæ ignominiæ fuligo deterſa eſt, & gloriæ fulgor occupauit omnia. Et nunc quidem frons ſerena, nũc illuſtres oculi, nunc ad gratiam rubeſcentes genæ, nunc os purpureum, nunc collucet,& vibrat auro cæſaries; ad ſummum totus eſt quaſi ſol prorumpens è nube.

Chriſto ad mirabilis pulchritudo reſtituta.

Gregorius Niſſen orat. 1. de reſurr.

Ὥσπερ γὰρ τὸ προκείμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θέαμα, ἐν ᾧ φῶς περιαστράπτει, τὸ τὰς ὄψεις ἐκ μυρίων λαμπάδων ἐρανιζόμενον· οὕτω πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ εὐλογία κατ' ἀνάστασιν λάμπουσα, τοῦτο ἡμῖν τὸ μέγα φῶς ἀπεργάζεται.

Non aliter quàm in ſpectaculo nobis aliquo propoſito lumen vnum ex innumeris facibus conflatum perſtringeret aciem oculorũ; ſic omnis Chriſti benedictio in reſurrectionis fulgẽs gratia, magnum animis noſtris ſplendorem immittit.

ASCENSIO TYPVS EST gloriæ, & noſtræ pignus fidei.

CAPVT VIII.

Specta deinde triumphos ex hac victoria conſequutos; & videbis nõ quidem quadrigis albis per laureatas militum cohortes volantem, ſed lucida nube circumfuſum, penetrantem in illas æternis ſideribus illuminatas domos, ſuæ gloriæ iamdiu deſtinatas. Quæ gradientis maieſtas, quæ oculorum fulgura, quis vultus ſplendor, quę lux ex toto corpore defluit? Mirantur illibati ſtellarum ignes, obſtupeſcit luna, ſol ipſe moderator ſyderum, fons & diſpenſator luminis, ſuas tenebras cum tanti luminis fulgore comparatas ingenuè fatetur: cœli deinde omnes ſanctiſſimo horrore perfuſi, certatim ſibi tam ſanctum, tam auguſtum, tam diuis hominibuſque ſalutare ſydus, omnibus votis deſiderant; verùm maius eſt quàm vt iſtis ſedibus detineatur, longiùs, vt apparet, progreditur, & rectà inuolat in æterni Patris ſinũ. Aperiuntur illæ tot ſæculis clauſæ fores, & cœleſtis triumphator ingreditur. Quanta, quàm velox! quàm ſtupẽda cœleſtium militum acies occurrit intranti! qui vultus! quæ lumina! qui apparatus! qui flores! quæ ſuffimenta! qui venientium hinc & inde beatarum mentium, concurſus! quæ colloquia! quis amor! quæ vniuerſorum lætitia! qui Patris æterni, & filii complexus? quàm ſancta? quàm ſuauis, quàm fidelis conſociatio? hoc ne Angeli quidem poſſunt dicere.

Chriſto aſcẽdenti quid faciant cæleſtia.

D. Amb. ſerm. 61. de ratione feſtiuit. Penteceſt.

Aſcendit in cœlum, ad Patrem ſcilicet, fructum carnis præferens, in diſcipulis iuſtitiæ ſemina derelinquens: Dominum euntem ad cœlos non præcedit, ſed comitatur glorioſa captiuitas: non ante vehiculum ducitur, ſed ipſa euehit Saluatorem: Quodam enim myſterio dum filius Dei filium hominis ſuſtollit, ad cœlum ipſa captiuitas portatur, & portat.

PANEGYRICORVM SAcrorum magnam & vberem eſſe materiam in ſanctiſſima Virgine Maria Dei Matre.

CAPVT IX.

Oratio volucris.

QVòd ſi Panegyricorum etiam flores cogitas, & volucris atque incitata luxuriari cupit in mulierum laudes oratio: Noli, quæſo, noli apud Iſocratem Helenam quærere, illam Martis & Veneris luctuoſam facem, in quam venalis linguæ myrocheria, laſciuientis ingenij diuitias ſophiſta pictior effudit.

Helena fax Martis & Veneris.

In promptu eſt quam laudes, & quæ tibi laudationis præmium reddat cum fœnore; Puella, toties mundi iam prope depoſiti, & in æternis ſordibus ingemiſcentis, precibus ac votis expetita: quinquaginta fermè ſæculorum opus; quæ mundi cunabulis ad eius vſque cunas effluxerunt.

Maria virg. gentibus aduentus expetitus.

Tantæ molis erat naturam Genitricem Deo, Dominam mundo, vitæ reparatricem Mortalibus parturire.

Humilis quidem eſt eius ſpecies, ſed quæ plurimum hauſit de cœlo, niſe tamen illi cœlum nunquam antea ſic omnium ornamentorum copia diffluens penitus affudit. Noli tibi hîc fingere fucati medicamenta candoris, genáſque ceruſſatas, vibratos ferro crines, nodóſque tortiles per inexplicabiles mæandrorum ſinus implexos: noli quærere purpuriſſam, ſtibium, baccata monilia, ſtalagmia, murenulas, muſcaria pauonina, totúmque illud muliebris mũdi choragium, quod pulchritudinem mentiri poteſt, non facere: *ſcena eſt enim ineptiarum pretioſa*, quam illæ ſtudioſa luxuria conquirunt, quæ cariùs volunt inſanire.

Mulibris mundi deſcriptio.

At certè vna *pulchritudo eſt, quam mentis integritas efficit, viuus Dei color*, & ille quidem totus afflorеſcit Virgini, quam omnium virtutum integer atque illibatus decor, tanto gloriæ coronat faſtigio, vt nihil ſit in diuinis operibus, nec ſplendore magnificentius, nec ſuauitate dulcius.

ἀρετῆς χρῶμα.

Et certe cùm attentiùs cogito, mihi videtur ille ſummus rerum artifex, & moderator Deus, in hac vna anima propriè conformanda ſeipſo vſus exemplari, meliori quodam pollice in opus incubuiſſe, & delicatiſſimis induſtriæ lenociniis in hanc vnam ſui verè imaginem luxuriaſſe, vt eſſet quod in arce rerum humanarum poſitum, omnibus imitandum proponeret.

Itaque dicitur Mitraton ex doctrina Hebræorum Princeps faciérum, qua ſemper ſtat ante faciem Imperatoris, quaſi caterarum creaturarum admiſsionalis.

Quamobrem vbi ſtellis mens purior, & tot exquiſitis affluens ornamentis illapſa eſt in corporis contubernium, non eſt illi iniecta fax iſta fœda, quæ à noſtri generis auctoribus primùm accenſa, latiſſimè in totum poſtea genus deflagrauit; ſed vt puro & micanti auro ſapphirus, aut adamas purior inoleſcit; ſic illibato corpori caſtiſſimus animus Dei ita diſpenſantis manibus inditus eſt, vt nulla conceptæ Virgini labecula generis adhæreſceret.

Editus eſt deinde in lucem partus ille matris aureus, cui ego facilè crediderim mitiores cœli faces clementiùs illuxiſſe, & è diuturno ſquallore recreatam riſiſſe naturam; quòd ſibi tũc obortam lucem putaret, cùm eam libaret oculis, è cuius vtero fons ipſe lucis erat emerſurus. Educata eſt deinde puella inter pudiciſſimos parietes, in ſanctiſſima patriarum legum diſciplina, & iis magnarum artium inſtructa ſtudiis, quæ aduenienti Deo nobilius inſtruerent ſacrarium. Premebat annorum moras antegreſſa virtus, & vix legem ferebat ætatis, cui ponere natura leges erubuerat. Iam à

Maria natiuitas.

Maria educatio.

[Sing]ularia vir[t]utes.

prima ipſius ætatula, tot in ea micabant dotes, quot ſerena nocte fulgent in cœlo ſtellæ, inſtar candentium gemmarum ſuis orbibus affixæ; habuit enim, vt ſcitis, in tota vita mirificam omnium virtutum ſocietatem, quibus illam veluti ætaris telam præclariſſimis figuris pertexuit. Enituit aliqua formæ elegantia, ſed eam parum pudici mores infuſcarunt; aliam pudicitiæ lumen exornauit, ſed obſoleuit ſuperbia; alia natalitiis imaginibus clara, virtutes in ceris habuit; alia laudem à pueritia collectam ante virtutis maturitatem decoxit: alia fortitudinis gloria præfulſit, ſed virginitatis laurea caruit. Ad ſummum nulla inuenta eſt, quam non aliquis næuus ex iſta fatali hominum corruptela deriuatus intinxerit: Maria vna eſt, in quam magnificè conſentiens atque conſpirans omnium virtutum conſenſio: vt nihil pudori venuſtas, nihil grauitas demiſſioni, nihil comitas grauitati, nihil maieſtati ſimplicitas, nihil conſtantiæ facilitas, nihil denique (quod antea fuerat inauditum) matris nomen Virginitati detraxerit. Omnes in ea pariter certabant virtutes, omnes vincebant. Sed neque naturæ bonis erat deſtituta: nam formæ quædam in ea diuinitas perſtringebat aſpectus, frons pudica, verecundiæ ſedes molliter aſſurgebat, ſub nigris & arcuatis ſuperciliis emicabant dulces oculorum faculæ: quæ quàm fortiter in intimum pectus Numinis penetrarant, quis ignorat? Naſus venuſtiſſimè incuruus caſtigatam fronti columellam faciebat, labra ſubtilia, mitis facundiæ, & cæleſtium gratiarum receptacula, magna ſermonis affabilitas, ſumma inceſſus modeſtia, vultus ſine mollitie decorus, ſine faſtu grauis, in perpetuo ſereno poſitus, exundantem de cœlo vim lætitiæ vix capiebat. Longum eſſet cætera perſequi, omnia dixero, cùm Dei matrem dixero; ſed hanc dignitatem cùm omnium non dicam hominum, ſed etiam Angelorum linguæ pro viribus prædicarint, cogentur exclamare, *De dilecta nunquam ſatis.*

[Q]uantum [Ma]ria cæte[r]is matro[n]is dotibus [ſu]perarit.

[Ta]lem ferè [E]piphanius deſcri[bi]t, vbi quoque σεμνὴ τὰ πάντα, ὀλιγόλαλος, ταχυήκοος, εὐπρόσηγορος.

ECCLESIA OPVS CHRISTI magnificentiſſimum.

Eccleſia opus Chriſti.

CAPVT X.

Etiamne parum maieſtatis habere videtur Eccleſia ſanctiſſimo Domini cruore fundata, & ad hunc vſque diem locupletiſſima ornamentorum omnium acceſſione propagata? Equidem videre mihi videor illam Chriſti ſobolem nunc aureo curru & lucentibus quadrigis inter conſita palmis virentibus nemora, lætiſſimo curſu volantem, cui plura ſunt diademata, quàm comæ arborum, plures coronæ, quàm igneæ ſyderum formæ connectuntur, plures intexti auro & margaritis triumphi, quàm ſunt oræ parteſque terrarum: Neque enim ſuam gloriam his mundi curriculis & vitæ ſpatiis definiuit. Fertur autem victrix triumphatrixque vniuerſi per calcatas Dæmonum ceruices, per impreſſa ſuis veſtigiis tumentium ſatraparum capita, per tot hæreticorum turmas florentiſſimo Marte conciſas, per tot ceraſtas comminutos: quorum etiam fatum nuper extractæ è vepreculis expectant nitedulæ.

At quibus initiis ad hanc gloriam effloruit? duodecim homuli, qui? auctoritate graues? nihil illis contemptius: opulentia copioſi? quid magis nudum, aut deſtitutum? eloquentiæ gloria celebres? nihil infantius. Iam tamen illi è fluuiorum ripis, & piſcatu recentes, calloſis ex diurno labore manibus, longa macie torridi, & omnis conciliatriculæ illius

Apoſtolorum vocatio.

vrbanitatis expertes, ruſtici è tuguriis, & mapalibus educti, triũphos regum meditantur, partiuntur inter ſe orbem terrarum, victorias & ſpolia definiũt, per abrupta montium, igneis veluti quadrigis euecti volitant, feruntur pene extra ſolem & ſydera, per ſquallentes arenarum tractus, per toſtas vehementiſſimo ſolis appulſu regiones, per æterno frigore rigentes plagas: in quibus nullum humani cultus veſtigium. Perueniunt deinde ad numeroſiſſimas gentes, pugnant nudi, laceri inermes, contra Reges, ſatrapas, præſides, iuriſperitos, ſacerdotes, fluentis in ſuos humeros totius mundi aciem excipiunt, perſuadent impiis religionem; auariſſimis, paupertatem; omni libidine inquinatiſſimis, caſtimoniam; & quod ſtuporis plenum eſt, contritis Dæmonum ſimulachris, templiſque falſorum numinum exciſis, cruciarij vexilla in clariſſima luce terrarum defigunt: fulgurent deinde mucrones in iugulum exerti, tonent minæ, ruant qua parte volent armorum fulmina, præſto ſunt qui excipiant, qui toto pectore mortem induant, & vincant moriendo.

Apoſtoli viri fortiſſimi in hominum conuerſione.

Ex eo ſemine ſe trudit Eccleſia, puſillus grex imprimis, tanquam nidulus inter ſcopulos gentilitatis affixa, quæ melioribus afflata ſyderibus creſcit in immenſum, tunditur, vexatur, premitur; iam de eius vita conclamatum putatur, iam veſpillones tumulum apparant, iam meditantur exequias, cùm illa nouis viribus repubeſcens, & felicibus euecta pennis, tranat maria, & ex ruinis ſuos triumphos inſtaurat.

Eccleſiæ incrementum.

Duris vt ilex tonſa bipennibus,
Nigræ feracis frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipſo
Ducit opes animúmque ferro.

QVANTA ET QVAM præclara laudationis materia in ſanctorum Martyrum certaminibus, & religioſa ſanctorum vita.

CAPVT XI.

QVa voce præſtantiſſima Martyrum pro fide certamina, & magnificentiſſimam triumphorum gloriam prædicare poſſim? hîc mens obſtupeſcit, rigent membra: præſtrictus tot radiis hebeſcit animus, ſui argumenti magnitudine abſorbetur oratio.

Inſtruuntur, proh fidem, & religionem! toto terrarum orbe carnificinæ, nouis, inuiſis, inauditis ſuppliciorum generibus apparatiſſimæ: inſtant Imperatores barbari, exitiales, funeſti, humani generis laniſtæ potiùs, tortoréſque impuriſſimi, quàm Principes, &, quos vno verbo clariùs appellauero, Nerones, Domitiani, Decij, Diocletiani atque ex veteri illa immanitate, Sapores, Mammuchæ, Dunaani.

Hoc vnum habent in votis, vt Eccleſiam illam cœli plantam, iam læto gemmarum partu turgentem, & ſe per dumeta hilariùs efferentem, tormentorum procella, cruoríſque humani fluctibus obruant. Producuntur ex omni terrarum regione Epiſcopi, ſacerdotes, ſenes, authoritate graues, religione ſancti, ætate venerandi, quibus ſe comites adiungunt, matronæ, & Virgines, ſexus imbellis, teneríque floſculi paruulorum, quorum ætatula feris ipſis poterat videri miſeranda. Trahuntur ad Prætorium ſubſellia, & à ſubſelliis ad amphitheatra publicámque lanienam, vnius criminis rei, quòd ſummum Numen colerent, in omnes benefici, ſolis dæmonibus inuiſi; torquentur corpuſcula,

Imperatores barbari quid olim Eccleſiæ intentabãt.

quibus vix erat vulneri locus: non habebant quà ferrum reciperent, habuerunt tamen vnde vincerent.

Martyrum ſupplicia. Sed quid dico, ferrum? iam neruus, & mucro, & virgæ plumbatæ, & ferrei pectines, & vngulæ, & cætera exquiſitiſſimorum ſuppliciorum inſtrumenta, quæ ſine horrore ab ipſis crudelitatis adminiſtris aſpici non poterant, pro ludo & deliciis habebantur. Feræ ipſæ aliis ſemper feræ, ſolis martyribus clementes naſci videbantur; quòd celeritate mortis ſæuitiæ facerent compendium. Quamobrem alia iam tormenta quærebantur. Ardebant liquato plumbo perfuſi, lento igne cremati, nunquam & toties mortui: In vicem nocturnorum luminum ardebant, inter arenæ proteruam licentiam, & laſciuientium greges ebriorum; quibus clariores ſtellas cœlum non habuit.

Tormentorũ varia genera. Mugire cogebantur in Tauris æneis, valentiſſimo igne ſuccenſis, qui ad ſymphoniam beatarum mentium euocabantur. Obiiciebantur Veſpis melle delibuti, ſole flagrantiſſimo, puriſſimis apibus ipſi caſtiores. Premebantur torcularibus, quorum beatiſſimus cruor vinum erat Angelorum. Includebantur ſcaphis, lento & exquiſito ſupplicii genere per varias mortes cruciati, quos pro domo, cœli manebat immenſitas.

Torrebantur in ferreis cratibus, qui ſparſos floribus, lucentibúſque margaritis interſtinctos pro Chriſto lectulos ſpreuerant; atque inter tot pœnarum acerbitates cùm vena crucris ebulliente, conciſíſque carnibus paulatim cum ſanguine vita deflueret, manebat tamen glorioſiſſimi facinoris conſcientia, erectus animus, contemptor deliciarum, pœnarum irriſor, ſui victor, triumphator tyrannorum; qui tot ſibi ora ad Dei laudes celebrandas data putabat, quot erant in corpore vulnera; in *Martyrum conſtantia.* quem hoc carnifices poterant, quod aduerſus ſolem nebulæ; qui denique ex cataſtis, & crucibus, & incendiis integer euolabat in cœlum. O fortunatam mortem, quæ naturæ debita, Chriſto præcerpta eſt! ó Solem ipſum beatiſſimum, qui vos ex rogis in cœlum tendentes excepit.

Vos fortiſſimi, dum vixiſtis; nunc poſtquam à nobis exceſſiſtis, ſanctiſſimi milites; nobis hanc patriam veſtro cruore peperiſtis: Vos frementes populos, & effuſos in tam exilia corpora carnificum globos magnificentiſſimo patientiæ ſpectaculo ſuperaſtis.

Vos cœlum aperuiſtis, Vos calcaſtis inferos, Vobis pro diademate & coronis candentes galeæ fuerunt, pro margaritis vulnera, pro exquiſitis dapibus ieiunia, pro voluptuariis hortis ſaxa, & ſolitudines, pro confectis voluptate balneis ſtagna glacie rigentia.

Actum eſt vobiſcum præclarè beatiſſimi: nam inter palmarum veſtrarum fructus mortui, properantem ſpiritum effudiſtis in victoria. Vobis verò tot ſunt tumuli, quot oræ terrarum: tot laudes, quot ora gentium: tot triumphi, quot pompæ virtutum: ſtat ipſa trophæorum veſtrorum moles magnificis inſculpta literis, veſtro ipſorum cruore feliciter exarata, amplis illuminata gloriæ ſyderibus, quibus vt luceant faces ſuccendit æternitas.

Qua verò in parte miraculorum eos conſtitues, quibus tota pene vita martyrium fuit, qui eas humanæ vitæ blanditias, quibus oppreſſa virtus conniuere nonnunquam ſolet, fortiter à puero repudiarunt, qui ſe à corpore, & hoc ſenſuum commercio auocarunt, qui ad diuinarum rerum cognitionem curam omnem ſtudiúmque *Religioſi.*

traduxerunt, homines curarum illecebris & negotiorum anfractu expediti, toti hærentes origini ſuæ Deo, quibus cibus iciunium eſt, paupertas opulentia, cruciatus deliciæ, qui quod rarum & difficillimum eſt, antequam morerentur, ſponte cœperunt exire de viuis.

SACRAMENTORVM Maieſtas, & Ordinis præcipua quædam excellentia.

CAPVT XII.

QVòd ſi Eccleſiam iam conſtitutam conſideres, & eam auguſtiſſimam, quam à cœleſti ſponſo accepit, ſacramentorum dotem; fertiliſſima dicendi ſeges, maior etiam admirationis ratio ſuggeretur. Quos mihi fontes ex toto illo hiſtoriæ naturalis apparatu, quam aquarum ſalubritatem, quæ ſalientium venarum miracula inuenies cum Baptiſmo compa- *Cum Baptiſmo nihil cōparandum.* randa? quo Dæmonum vires tamquam in humido ſermones deficiunt; quo tota inferorum machinatio refringitur; quo, eluto corpore, induit animus ſanctitatem? De quo certè, & reliquis Eccleſiæ myſteriis multa hîc meditatur animus: ſed ad ſingularem Ordinis maieſtatem mea feſtinoratio.

Sacerdotij poteſtas admirabilis. Quanta eſt Deus bone! quàm ſtupenda! quàm pene incredibilis hæc poteſtas! quæ non vno contenta munere, duas eáſque omnium ampliſſimas diuinæ virtutis dotes amplexa eſt: Euchariſtiæ conſecrationem, & integram peccatorum condonationem. Quid ego iam mirer, ad vnam Moyſis virgam, modò cruentos amnes fluxiſſe, modò diſceſſiſſe maria, modò in ſe reſoluta coaluiſſe, modò largas aquarum venas è ſaxis exiluiſſe? Hæc ſacerdotis poteſtate ſuperata videmus. Verba quippe ſacroſancta cùm pronunciat, continuò aut fit ſanguis Chriſti: aut cùm inhibet, peccatorum pelagus exareſcit; aut cùm retinet, inſanæ veluti fluctuum attolluntur moles; aut cùm ſaxo & adamante duriora ferit pectora, lacrymarum copioſum imbrem elicit, perenníſque diuinæ gratiæ riui in animos influunt.

Miramur deinde hoc vno verbulo, *fiat firmamentum*, tantam, tam ſplendidam, tam ſpecioſam molem: tot lucentium ſignorum veluti picturis vermiculatam, tot facibus colluſtratam, atque tot miraculis refertam emerſiſſe? *Cœlum.*

Euchariſtia. At hoc mirabilius, vna ſacerdotis voce Deum ipſum, à quo cœlum, tellus, & amnes, & maria, & quidquid ætheris omnia cingentis amplexu continetur, emanauit, ſe in orbiculatam modici panis ſpeciem induere.

Miramur ad Heliæ preces ignem de cœlo delapſum in victimas? Hoc mirandum potiùs, quòd ad ſacerdotis verba, Deus noſter ignis omnia comburens influat in hoſtias. *Nihil comparandum cum miraculo Chriſti in Euchariſtia.* Miramur ad imperium vnius principis Ioſue, ſolem in medio curſu repreſſum conſtitiſſe, *Obediente Domino voci hominis*: parum quòd ſol in cœlo ſteterit: hoc illuſtrius, quòd ille, cuius eſt ſol, veluti de maieſtatis ſolio detractus, in ſacrificantis inueniatur manibus. Quid multa? ſtupemus, quoties ad hanc vnius puellæ orationem, *fiat mihi ſecundùm verbum tuum*: Deum, Deum (inquam) humano corpuſculo circumueſtitum: Ac hoc in ſacerdotis manibus quotidie perfectum veneramur. Proh fidem numinis! quales & quantas oportet eſſe manus iſtas! Quàm præclaras, quàm innocentes, quàm pudicas, quàm venerabiles eſſe oportet iſtas manus, quæ Deum cœlitus excipiunt, Deum tangunt, Deum tractant!

Quanta & qualia eſſe oportet

iſta labia, quàm pura, quàm impolluta, quàm anguſta labia, quæ Dei vnigenam filium, Angelorum amores, & delicias, mundi reparatorem Chriſtum, intra ſua clauſtra demiſſum, cum omni veneratione ſalutãt! quid dico, ſalutant? imo ipſum ſacroſanctis verbis eliciunt.

Sacerdotũ puritas in celebrando.

Quid de reliqua poteſtate licet mihi dicere? mihi verò licet, quod eſt, liberè pronunciare. Hæc ſacerdotes, terrarum Principes, veſtris genibus aduoluit: hæc miſerorum catenas diſſoluit; hæc inferorum vectes & repagula diffringit; hæc veterem draconem cruoris humani ſiti rabidum conterit: hæc æſtus & flammas extinguit; hæc os putei furialis obturat: hæc cæli fores aperit: hæc ad omnipotentis Dei mortales contubernium introducit. Audax fuit illud Heliæ: *Viuit Dominus Deus Iſraël in cuius conſpectu ſto; Si erit his annis ros, & pluuia, niſi iuxta oris mei verba:* homuncionem vnum, pauperem, contemptum, longa macie torridum, per triennium cœlum clauſiſſe, nubes verborum impetu attonitas continuiſſe, iam iam lapſuros imbres detorſiſſe. Magnum fateor, ſed maius, quod ſacerdotes noſtri faciunt; qui eadem lingua, ſanctorum operum adminiſtra, claudunt inferos, & cœlum iis qui ingredi cupiunt diuiniſſimè recludunt: *nimis honorati ſunt amici tui Deus*, nimis abundè rebus humanis indulſiſti, qui homulos ex Adami luto concretos ad hunc gloriæ apicem extuliſti.

Sacerdotũ vis miraculoſa.

Reg. 3. v. 17.

Hîc te appello, Iobe, virorum omnium qui ſunt, & erunt, fortiſſime, ſi nunc liceat tibi ex pulueribus reſurgere, & cum Deo tot olim ſermones miſcere, dèque diuina potentia diſſerere: ſi nunc Deus, quod antea fecit, tibi loquatur de turbine, & dicat:

Iob 40.

Accinge ſicut vir lumbos tuos, interrogabo te, reſponde mihi, nunquid noſti ordinem in cœlo, & pones rationem eius in terra? Nouerunt ſacerdotes, & hierarchiæ cœleſtis imaginem conſtituunt in terris. *Nunquid ingreſſus es profunda maris, & in nouiſſimis abyſſi deambulaſti?* ingreſſi ſunt ſacerdotes ingens quaſi myſteriorum pelagus, & in arcanis Dei ambulant. *Nunquid apertæ tibi ſunt portæ mortis, & oſtia tenebroſa vidiſti?* eadem ipſa aperiunt, & claudunt ſacerdotes.

Nunquid produces luciferum in tempore ſuo, & veſperum ſuper filios terræ conſurgere facies? Gratiam ita Deo diſpenſante penè producunt, & in mortalium animos infundunt ſacerdotes. *Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia tibi dicent, adſumus?* Anathematum fulmina mittunt, & retrahunt ſacerdotes *viui ſacrorum.* O miniſterij poteſtatem, ô Dei liberalitatem! Ecquis erit ita ſtupidus & vecors, vt in hac ditione, quaſi in ſuo glorietur, vt dominari deſideret in clero, vt Dei clauibus abuti non vti velit?

Hæc ſi quis oratoriè velit vberiùs exornare, latiſſimum campum inueniet, in quo exultare poſſit.

EVCHARISTIA, MIRACVLVM plenum munificentiæ, & magnus argumentorum campus.

CAPVT XIII.

IAm cùm ad illud Euchariſtiæ Sacramentum deueneris, μυςήριον verè, vt appellatur à Diuo Dionyſio, τὸ πάντων ἱεραρχικώτατον, & ἱεροτελεστικώτατον, audebis irriſa iam pueris gentilitatis comparare miracula, coloſſos puta Rhodios, & penſiles hortos Semiramidis, & Cretæ labyrinthos, & aram ex cornibus, & mortuorum ſomnia, Mauſolæa, & ſi quid eſt nugarum huiuſmodi; Proh reculas & marceſcentes vmbras vanitatis!

Euchariſtia longe ſuperat 7. mundi miracula.

Euchariſtia trophæum amoris.

Euchariſtia vna eſt, cui iure illud conuenit τρόπαιον ἔρωτος, trophæum amoris. Chriſtus quippe Dominus, cùm glorioſiſſima legatione perfunctus, in æterni Patris contubernium reuolaret, quod amici facere ſolent, à ſuorum complexibus ægrè diuulſi, & in longinquas terrarum oras profecturi, vt apparatiſſimum munus eligant, quod in perpetuum beneuolentiæ pignus, & amoris ſolatium ſuis relinquant; hoc perfecit tantò nobiliùs quantò dilexit ardentiùs, & potuit magnificentiùs. Neque enim ſuis expreſſam in cera aut in auro poliſſimis lineamentis effigiem, non ſigillum, non annulum, non quidpiam ſimile donauit, ſed corpus & ſanguinem, animam, mentem, diuinitatem, ſe denique totum quod poterat, δῶρον ἐξιτήριον ſuis fratribus tradidit, vt corpus, quod ex argilla noſtra traxerat; cœlum autem vt iam radiis gloriæ veſtitum, ſuo iure repetebat, arte mirabili, & ante hunc diem inaudita; cum cœlo & terris ita diuideret, vt eodem vtraque pars non diuiſo & comminuto, ſed toto pleniſſimè frueretur.

Baſilius, homil. de charitate, Euchariſt. δῶρον ἐξιτήριον nominat.

Gaudentius, tractatu ſecundo.

Eſt iſtud hæreditarium munus teſtamenti eius noui, quod nobis ea nocte qua tradebatur crucifigendus, tamquam pignus ſuæ præſentiæ dereliquit, munus auguſtum, ſanctum munus, munerum omnium cumulatiſſima perfectio. Mirare quantum voles ſumptuoſam illam, & plenè magnificam Iuſtiniani Imperatoris menſam, quam in templo ſanctæ Sophiæ dedicauit; ſtupendum planè donarium, in quod terra marique delibatas opes, puta lignorum, metallorum, gemmarum omnium puriſsimum florem ſtudioſa luxuria congeſſerat, vt in vnum orbiculum vniuerſi orbis miracula colligeret. Ego verò ſatis mirari non poſſum in Euchariſtia non friuolam donorum opulentiam, ſed cœleſtium gratiarum iuge quoddam ſeminarium, fontem clariſsimarum virtutum, culmen bonorum omnium.

Cedrenus & Baron. ad annum Iuſtin. 31.

Enimuero minimè mirum eſt, cùm & illum contineat, cuius riuis omnia reſperguntur, vt orta creſcant, creſcendo maturitatem aſſequantur, & matura nunquam ſeneſcant. Nec immeritò magnus ille Baſilius Euchariſtiam appellat κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ: bonum enim eſt, & bonum illud, quod ſapientiſsimo Moyſi fuerat antea promiſſum,

S. Baſil. ep. ad Amphilochium.

Oſtendam tibi omne bonum.

O rem admirandam! antea, Verbum Dei humanos artus induit, nunc in hoſtiam induitur: Antea cernebatur in ſinu Virginis, nunc cernitur inter manus ſacerdotis: Antea niueo lactis rore paſcebatur, nunc purpureo paſcit ſanguine: Antea corpus noſtrum aſſumpſit, nunc ſe in noſtrum corpus infudit. Antea ſe adiecit ad humilitatem carnis, nunc ſe tranſmittit in ſpeciem exigui panis.

ὃν τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σὰρξ ποιηθείς, Iuſtinus Martyr. in Apologetico.

Quid, quòd ſub tam paruis inuolucris totus eſt; quid quòd in minima particula totus; quid quòd non illapſus è cœlo, quod numquam deſerit, ſed cum hoſtia modo prorſus mirabili repentè coniunctus exiſtit: quid quòd, vt diuinitas replet mundum, & tamen vna eſt; ſic innumerabilibus locis conſecratur, & tamen vnum corpus eſt?

Greg. Nyſſ. in orat. de Paſchate.

Quid quòd licèt frangantur & imminuantur ſpecies, Chriſtus tamen non ſecus ac adamas è fracto cryſtallo proſiliens, non confractus, non diuiſus, ſemper illæſus eſt? Deinde hæc non ſunt plena miraculorum?

Quid dicam de ipſis Sacramenti copioſis fructibus, qui in totam Chriſtianorum vitam ex eo fonte

latiſſimè diffunduntur? Deo agglutinari, quid dulcius? Deo veſci, quid ſuauius? Deo ſaginari, quid lautius? Dei ſanguine in venas admiſſo irrigari, liqueſcere, perfundi, quid fœcundius? hoc libidinis fomites præfocantur, hoc ſagittæ dæmonis infringuntur, hoc aſperſæ medullis & viſceribus cupidinum faces intepeſcunt, hoc caſtiſſimæ flammæ ardores reuiuiſcunt, hoc omnis ſanctitatis decor effloreſcit.

Origenes aduerſus Celſum, Gregorius de gloria martyrum, in Polycarpo.

Ἄρτους ἐσθίομεν σῶμα γενομένους, ἅγιόν τι καὶ ἁγιάζον αὐτοὺς μετὰ ὑγιοῦς προθέσεως αὐτῷ χρωμένους.

Quamobrem miror vos, ſapientes viri, qui iam in ipſis Eccleſiæ incunabulis Euchariſtiam in turricula argentea ſolebatis aſſeruare, non minùs ſubtiliter quàm religiosè: hanc quippe ſignificaſtis turrim eſſe fortium, è qua mille clypei penderent, quibus tota vis inferorum, quaſi fluctus ad ſcopulos alliſus hebeſceret. Laudo te, Remigi ſanctiſſime, qui in eo calice aureo, quem Rhemis, in vrbe tui nominis obſeruantiſſima, tuis poſteris reliquiſti, non minus Dominici ſanguinis receptaculum, quàm tuæ illius frugalis munificentiæ monumentum cælari iuſſiſti, litteras non tam opere quàm ingenio tuo deauratas:

Hauriat hinc populus vitam de ſanguine ſacro.

Cyprian. ſerm. de cœna Domini.

Verè enim hæc vita eſt, cuius participes eſſe non poſſunt, *Qui verbo tenus, corde ſicci, & mente aridi, ſacris interſunt, vel etiam communicant donis; lambunt quidem petram, ſed inde nec mel ſugunt, nec oleum.*

FORVM QVOQVE ESSE in Eloquentia ſacra omnium auguſtiſſimum.

CAPVT XIV.

SEd tu roſtra fortaſſe adhuc cogitas, & iudicum ſubſellia, in quibus illam grauem & magnificam dominari putas eloquentiam. Concipe igitur animo, ſi putes, tribonal ſummi Iudicis, & tremendam illius dici maieſtatem, quo cœli columnæ magno fragore fremitúque concuſſæ cum ipſo Angelorum horrore, & metu contremiſcent, quo ſtellæ repentino flammarum tractu decuſſæ, vt frondes arborum decident, quo luna cruentabitur, quo puriſſimæ ſolis faces atrâ fuligine ſe induent.

In iudicio extremo Dei maieſtas tremẽda.

Quale erit hoc forum, cùm pòſt tumultus ſtragéſque bellorum, poſt morboſam aëris contagionem, peſtilentiúmque febrium ardores in mortaliũ corpora perbacchatos, poſt ferarum incurſiones, & carnificinas, poſt luctuoſam agrorum vaſtitatem, famémque rabioſam enectis paſtam cadaueribus, poſt terræ motus, poſt aquarum eluuiones, infinitáſque plagas gentium, omnia continenti ardebunt incendio, cùm ipſæ æternorum fluminum venæ ſiccabuntur, & quæ nunc cœlo minantur operoſiſſimæ ædificiorum molitiones, incruſtatæ marmoribus, auro, & argento micantes, inter minuti pulueris quiſquilias deflagrabunt?

In iudicio quid erunt bona fortunæ.

Cùm arma, & trophæa, & Regum ſceptra, & coronæ, & tiaræ, & diademata, & nugæ in pabulum ignis cedent, & gemmæ ſpumantis freti retrimenta, quibus pretium libido fecit, inter flammas, his credo dapibus lætas & alacres, crepita-

bunt. Quale illud ſpectaculum, cùm cœleſtes tubæ ingenti fremitu perſonabunt, cùm tot corpora, tot iam ſæculis caſſa tot millia, quæ pontus hauſit, ignis abſorbuit, ferrum conſumpſit, ferarum dentes moluerunt, morbus attriuit, mors ad ſummum interemit; tam repentè pertextis oſſium commiſſuris, carne veſtita & ſpiritu animata conſurgent? Quale erit tribunal iudicantis, cuius ſuperbiſſimos Reges cunæ terruerunt infantis? quot tunc ardentium curruum millia circumſtabunt? quot famulabuntur Angeli? quanto improborum terrore præferetur illud ſignum, magnum Crucis ſignum, à conſceleratis toties deſpectum, toties irriſum, toties conculcatum? Quis inceſſus, quæ vox, quis vultus Iudicis, quis pauor mentium, quis pallor corporum, quæ omnium trepidatio?

Quanta illa ſcena, quàm glorioſus conſeſſus futurus eſt, cùm illi hominum deſpicatiſſimi, illi verberones, illi *ſemaxij* toto terrarum orbe iactati, vexati, infinitis ſuppliciis conſumpti, radiatis fulgore capitibus ſedebunt de Regibus iudicaturi? Quale, & quàm inſperatum iudicium, cùm ad illam *fulminatricem ſententiam* tot barbarorum principum apices contriti, tot purpuræ, tot faſtus, tot amores terrarum vno agmine detrudentur ad inferos, vt eo igne in æternum ardeant, cuius hic noſter pictura eſt? ô ferales lectos prunis ardentibus conſtratos! ô funeſta draconum cubilia! ô inexecrabiles flammarum laqueos! ô vermem conſcientiæ inexpiabilem! ô pœnas immortales! ô longam æternitatem!

Quinam cū Deo ſint iudicaturi.

Inferni pœna.

At quantum ex altera parte, & quàm plenum magnificentiæ theatrum, tot florentiſſim. Martyrum exercitus, tot Prophetarum oracula, tot grauiſſimorum ſacerdotum cœtus, tot chori Virginum, tot ſydera, quibus empyrea cœli facies colluſtrabitur, quæ triumphantium gloria, quis plauſus exultantium, quis ſalutantium concurſus, quæ voluptates, quæ deliciæ, contrita mortalitatis tyrannide, & in æternum extinctis tot precariæ & male hærentis vitæ laboribus, atque moleſtiis, Deo perfundi, de Deo impleri, de Deo viuere?

Hæc ſi quis parua exiſtimat, in quibus illa ſumptuoſa & grauiùs anhelans deſudet eloquentia, videat ſanè an in Catulli paſſere, aut Pſittaco Melioris, aut muſica Luciani, aut in minutulis negotiorum humanorum cauſis plus ſit habiturus fœcunditatis.

TANTAM ARGVMENTORVM in ſacra eloquentia maieſtatem meliùs à Chriſtianis Oratoribus ſuſtineri, qui liquidiorem hauriunt ſpiritum de cœlo.

CAP. XVI.

Certè iam, vt vides, argumenti Majeſtate multis partibus Chriſtiani vincunt Oratores: reliquum eſt vt videamus, an cùm ipſi in ſpecioſam & locupletem hæreditatem venerint, eam ſua inertia neglectam, vaſtam atque incultam reliquerint. Fortaſſe enim iis carent adiumentis, quibus excitari magna triumphantis eloquentiæ decora potuerunt, fauore numinis, ingenio, liberalibus artium ſtudiis, diligentia, exercitatione, præmiis denique ampliſſimis.

In eloquentia ſacra Majeſtas inueritur argumentorum, ſed à Chriſtianis oratoribus.

Primùm, ſi quod veſtri etiam ſtatuunt Oratores, virum bonum eſſe Oratorem oportet, nec illum quidem eloquentiæ gloria fieri magnum, aut celebrem, ſine aliquo afflatu diuino: Cùmque omnes cōſtet animos acerrima quadam agitatione & vel-

vti diuino ſpiritu, qui ſingulis vniuerſi partibus intenditur, eſſe refertos: quibus tandem magna mens illa pleniùs ſe affundit? an iis qui acceptas à Deo ingenij dotes ad rerum humanarum quiſquilias traducunt, & quaſi hamis aureis viliſſima piſcãtur animalcula? Num verò iis potiùs, qui cùm ſe in Dei ære & peculio totos eſſe cognouiſſent, magno & alacri animo ſe in ſocietatis humanæ commercium, in Reipubl. Chriſtianæ decus, & ſolatium, & in procuranda mortalium ſalute, penè in ipſum Angelorum contubernium emiſerunt? Quod vt commodius facerent plerique, non modò blandiſſimas illas voluptates, quibus oppreſſa lux mentis extinguitur, conſtantiſſimè repudiârunt, ſed ipſis etiam ordinariis, quibus hic contineri videtur ſpiritus, & vita perfundi, pene nuncium remiſere. Qui verò magis ingenio valent, quàm qui deterſis vitæ labeculis ſe veluti limatius ſpeculum cœleſtibus radiis obiiciunt, vt pleniori luce colluſtrentur? quàm qui ab vxoriis curis, & his negotiorum procellis remoti, toti ſunt in rerum diuinarum contemplatione defixi, qui ab ipſa prope tumultuaria ſenſuum conſuetudine abrepti, beatarum mentium vitam æmulantur? Qui liberalibus diſciplinis vehementiùs incumbunt, quàm qui hoc ex Dei moderatoris conſilio faciunt, qui virtutem & ſcientiam ſuum patrimonium ducunt, qui in Chriſtiani nominis luce, & florentiſſimis orbis terrarum ſcholis aſſiduò verſantur, qui diligentia ſunt ita contenta, & flagranti, & auida, vt nullum diem ſine nobili diuinæ illius ſupellectili acceſſione præterfluere atque excedere patiantur? Exinde quæ diu in hac vmbratili vita ſtudiis in pallentes ſint meditati, iam matura & miri ſuauitate decocta deferunt in publicum, excitatione continua, labore pertinaci, fructu copioſo, oſtentatione nulla.

Voluptatibus lux mentis extinguitur.

Scholaſtici veri.

Et ſi quæ vltimo loco commemoraui, præmia expetuntur, quibus exſtimulatus inardeſcat animus, num tandem magnum, & munificum, & Deo dignum palmarium eſt, ſalus animarum?

Quanta, & quàm ſuauis eſt gloria, in Dei famulatu eſſe, Deo in procuratione humanæ ſalutis inſeruire, Deo militare, cuius vim & arma inferorum poteſtates pertimeſcunt? Quid aliud Chriſtus fecit in terris? quid Apoſtoli? quid Martyres? quid tot Doctorum cœtus fecêre? Quid magnificentius quàm bellum gerere cum vitiis? Dæmonum vires infringere, perrumpere iniquitates, animis iam mollitis atque ſubactis inſerere ſapientiam, quæ in æternam frugem adoleſcat? Quid optatius, quàm iuuentutis ingenia hoc virtutum ſucco imbuere, quàm illa candidata nobiliſſimæ pubis examina, calliſſimis diſciplinis excolere, & prima face ſurgentes in hac ætatula virtutes deoſculari, quàm corroborata iam honeſtatis laude firmatos continere, quàm pauperibus ſolatio, diuitibus ornamento, ignaris luci, doctis gratiæ, omnibus eſſe ſubſidio: & alios quidem adhuc in terris ad pietatem confirmare, alios parturire, alios in cœlum iam præmiſiſſe? Quis non malit inter hæc magnarum artium decora, quàm inter roſas emori?

Eloquẽtiam ſacram docere, eſt imitari Chriſtum.

Præceptorũ honos in bene erudienda iuuentute.

EFFECTVS SACRAE ELOquentiæ planè admirabiles.

CAPVT XVII.

At verò cùm eloquentiæ maieſtatem ex rebus geſtis ab oratoribus, fructûque copioſo in Rempubl. & in omne genus hominum deriuato, tum etiam ex ſplendidiſſi-

mis in profliganda improbitate virtutibus, metiri etiam oporteat; verendum eſt, credo, ne corona Cteſiphontis tam ambitioſa & ſupereffluenti oratione petita, aut vibrata, tam infelici ſemper exitu in Philippum Regem fulmina; aut Catilina, non tam Ciceronis eloquẽtia, quàm C. Antonij armis iugulatus; aut malè diuina Philippica efferatus Antonius: aut poſt damnationem ſuperuacanea oratione defenſus Milo; in contentionem cum illo glorioſo cœleſtis eloquentiæ fructu veniant?

Eloquentia ſacra nõ eſt comparãda cũ eloquentia oratorũ Romanorũ.

Habemus certè quæ opponamus magnificentiſſima rerum ſpectacula, ab oratoribus Chriſtianis, iiſque non ferro & terrore ſuccinctis, ſed Innocentia, amore, beneuolentia fretis, edita, expugnatos Reges, refrænatas potentium virorum libidines, vrbes victas, Prouincias miti eloquentiæ fulmine concuſſas, peragratas non tam paſſibus quàm victoriis nationes, nouos & antea illibatos mundos ad fidem Catholicam adductos.

Concionatores Catholici quid faciant.

Nondum Chriſti Apoſtolos loquor, de concionatoribus Catholicis dico, qui variis temporibus floruerunt, vicerunt opera gigantum, fluentem in ſe negotiorum molem exceperunt, exceptam fortiſſimè ſuſtinuerunt, ſuſtentatam cum laude & gloria geſſerunt, immutarunt per uerſiſſimos rerum ſtatus, obtruſerunt frementibus inferis; flagitiis, caſtimoniam; rapinis, charitatem; impietati, religionem; perditæ ac profligatæ licentiæ, diſciplinam: Dederunt rebus nouis auctoritatem, pondus antiquis, obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſtiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò ordinem atque naturam.

Video quantus hîc mihi ad dicendum campus aperiatur, ſed non excurram quantùm potero; tum quòd iſta ſint aliorum iam preſſa veſtigiis, tum quòd in tam ſpectabili luce ſint poſita, vt nullum receſſum, nullam obliuionis vmbram admittant. Etenim per Deum immortalem, quis decem Oratores Atticos cum vno Athenienſium ciue, beatiſſimo (inquam) illo ſene Areopagita comparare audeat? qui poſtquam repudiatis ſuæ gẽtis erroribus, Chriſti fidem complexus eſt, vidit quid intereſſet inter vmbram & ſolem, inter fumos & ignem, inter vanitatem eloquentiæ, & ſoliditatem ſapientiæ: Denique inter Demoſthenem & Paulum, inter Platonem & Chriſtum: ſecluſam, quam tenebat, inter modicæ vrbis muros eloquentiæ, velut aquulam, miratus eſt ingenti quodam torrente rerum cœleſtium abſorberi, & in ignotos terrarum orbes fœcundiſſimo partu refundi.

D. Dion. Areopagita quantum ſuperet oratores Atticos.

Irrigauit Græciam, aſperſit Italiam, penetrauit in Gallias, vrbes florentiſſimas cepit, non machinis ſed doctrinæ ſuauitate; Martis ſimulachra, quæ in illo ſuæ vrbis ſacrario coluerat, confregit, atque comminuit, agreſtes hominum ſenſus mitigauit, aſpera dedolauit ingenia, ſuperſtitiones nefarias, execrabiles ritùs, Thyeſteas epulas, & tot vagos concubitus implexos per incertum ſortis, vi ſapientiæ diſcuſſit, ſtruxit Deo altaria, templa dedicauit, candidatam fidelium plebem, magnæ gentis primitias Chriſto aggregauit, ea demum, quæ geſſerat ſuo cruore, quaſi cera vſus & ſigillo, glorioſus triumphator obſignauit; vir, & vitæ flore, & mortis gloria, & ſcriptorum majeſtate cum paucis comparandus.

D. Dion. Areopag. geſta præclara ab eloquentia ſacra.

Quid deinde ſanctus Remigius, Galliarum quoque noſtrarum ſanctiſſimum & feliciſſimum ſydus? Cùm eſſet à puero magnarum artium inſtructus diſciplinis, annum agens vigeſimum ſecundum, Rhemenſis Eccleſiæ gubernacula ſuſcepit, & is adoleſcens numeroſiſſimam atque bellicoſiſſimam gentem demulcere cœpit, ſenſimque ab illa

mor im aſperitate, & haud tractabili quodam ingenij rigore, ad Chriſtianæ religionis manſuetudinem decúſque pellicere. Quantum fuiſſe putas ſanctiſſimi viri trophæum, cùm inter lætiſſimam primariæ tunc vrbis faciem, pictorum ſtragulorum nitore, nouáque cultus gratia renitentem, Clodouæum Regem, non iam Martij ſpiritus vigore terribilem, ſed ſuauiſſimo religionis ſenſu delibutú, ad ſaluberrimos baptiſmatis fontes duceret? quantæ ſcilicet maieſtatis illa verba fuerunt: *Mitis depone colla Sicamber; adora, quod incendiſti; incende, quod adoraſti:* cùm è veſtigio tantus Rex, & tam ferox, purpuratas ceruices Chriſti iugo ſubmiſit, cùm ſui exemplo traxit populos innumerabiles, & ad ſimile factum ſimilémque virtutem poſteros, per tot labentium ſæculorum curricula propagauit: qui Chriſtianiſſimi verè terrarum Reges, pro huius nominis gloria tam ſæpe arma tulerunt, & gentes barbaras non minùs luce virtutum quàm fulgore gladiorum terruêre.

. Remigij admirabilis potentia ad vincendum Clodouæum Regem.

Quòd ſi etiam in perexiguis ſeminibus, vbi in concipientem comprehendentémque naturam inciderint, tota vis eſt & ſpes magnarum arborum, quantam cenſes fuiſſe magni illius Oratoris gloriam, qui in Clodouæo, non vnius vrbis, aut prouinciæ, ſed ampliſſimę gentis primitias conſecrauit? Multum profectò debet Francia Clodouæo, qui iſtius florentiſſimi regni tam parua cunabula, magna incrementorum acceſſione locupletauit: Plus debet Remigio, qui Clodouæum Chriſtianę religionis ritibus imbuit, ſine qua, quid ſunt imperia terrarum, niſi ſpecioſa latrocinia?

Plus ſancto Remigio debet Francia quàm Clodouæo.

Longum eſſet ire per ſingulos: ex vno cæteros facile cognoſces: nunquam in minutulis controuerſiis ſacri luſerunt oratores: vnus is ſemper ludus fuit totas adiungere Chriſto nationes, & tot oras luſtrare terrarum, quot ſolis appulſu & radiis accenderentur.

Poſteriora iam loquor ſæcula. AVGVSTINVS à Gregorio Pontifice cum quatuor dũtaxat Monachorum comitatu, miſſus in Angliam, totam illam regionem quam tot expeditionibus bellorum populus Romanus fruſtra ſæpe tentauerat, intra paucos annos Chriſto vicit, & ipſum Edelbertum Regem, cum ſuis popularibus adiunxit Eccleſiæ.

D. Auguſtinus quid fecerit ſua eloquentia.

Eodem ſucceſſu LAMBERTVS Teſſandriam Germaniæ, VILFRIDVS Hollandiam, & Friſiam, SVITBERTVS Saxoniam occupauit, & iiſdem armis deuicit. At BONIFACIVS cùm iam puer quinquennis Deo militare cœpiſſet, florentiſſima tandem gloria concionator euaſit, & à Gregorio ſecundo miſſus in Germaniam iam libatam, Friſiam, Thuringiam præterea, atque Haſſiam ſubegit, & in hoc glorioſiſſimo rerum curſu Moguntino Archiepiſcopatu ornatus, eloquentię laureis, martyrij palmam adiecit. Haud ita multo poſt ANSGARIVS cum tribus ſociis ex monaſterio Corbienſi in Gallia Belgica, Datiam, Sueciam, Gottiam, Grolandiam, cum lætiſſimo fructuum prouentu peragrauit.

ADALBERTVS ex Pragenſi Archiepiſcopo, Caſſinenſis Monachus, vnà cum Gaudentio fratre profectus in Pannoniam, totam illam gentem, duram antea, & ferocem, mitioribus Euangelij præceptis imbuit, Geiſam Regem ad Chriſtum conuertit; mox digreſſus ad Sarmatas, Ruſſis, Lituanis, Moſchis, Pruſſianis, Polonis denique, & eorum Regi Boleſlao fidem promulgauit: quia in meſſe animarum, vir ſanctiſſimus ad ſtipitem alligatus, ſeptémque haſtis confixus, martyrij toties auidum ſpiritum in martyrio profudit.

Adalberti geſta propter eloquentiam.

Quid dicam de HVMBERTO, qui

Humbertus quid ſua eloquentia fecerit erga Nicetam.

Conſtantinopolim à Pontifice legatus, vt Græcorum Schiſma confutaret, Nicetam erroris propugnatorem, coram ipſo Imperatore Conſtantino acerrimè vehementiſſiméque vexatum eò compulit, vt librum, quem contra fas ſcripſerat, flammis ſubiiceret.

Quid de HIERONYMO ÆSCVLO, qui eadem legatione functus, Imperatori & genti noſtræ religionis veritatem perſuaſit, ſecúmque quadraginta ex proceribus ad ſacros Pontificis pedes, ipſúmque adeo concilium, quod tunc Lugduni frequens habebatur, inſigni omnium admiratione perduxit?

Quid de Ioanne Capiſtrano, qui vna excurſione duodecim infidelium millia ex ipſis pene inferorum faucibus eripuit?

Quid de octo Franciſcanis, qui in Hungaria non pluribus diebus quàm quinquaginta, ducenta capitum millia in Eccleſiæ ſepta compulerunt? Poſſem tibi & iſtius minimæ ſocietatis, per tot dumeta ſurgentis, affixa ſempiterni numinis tholo commemorare ſpolia, tot in Europa atque Aſia congreſſus, tot pugnas, tot victorias, & pacatam Iaponiam, & Sinam inter horribiles libatam cuſtodias, & tot meſſes Orientis, tot vtriuſque mundi decora, niſi ipſa rerum claritas, & multitudo, quæ aliis plerumque velificari ſolet, huius vnius obeſſet laudibus, & omnem vim orationis abſorberet? Nam tot monumentis iſtius Societatis hominum claruit induſtria, quot plagæ Solis ortu atque occaſu luſtrantur, vt ignotum Soli eum locum eſſe oporteat, qui illotum laboribus fuerit ignotus.

Quid ſocietas Ieſu erga animarum ſaluteē fecerit.

Sed ecce tibi duo præ oculis viri, qui omnem admirationem ſuperarunt, Bernardus, & Vincentius. Horum alter in illa formidoloſi ſchiſmatis flammâ, qua Chriſtianus orbis deflagrare cœperat, luſtrauit prouincias, interceſſit hominum iniquitatibus, reſtitit audaciæ, oppreſſit furorem, infectum reddidit, quicquid factum non oportuit, & verbi diuini gladio ſuccinctus, fregit terrores armorum, vir tantæ auctoritatis, vt per vnius os Bernardi, purpurati Patres, Epiſcopi, Reges, Principéſque terrarum, quaſi per commune mundi oraculum loquerentur; Tanti præterea pannoſo illi & contempto, Europam peragranti, concurſus & gratulationes fiebant, vt ſydera, ſi in terras deſcenderent, non eſſent plus venerationis habitura.

S. Bernardi eloquentia.

S. Vincentij vis ob eloquentiam ſacram.

Alteri, haud errabis, ſi vt olim Timotheo rete appinxeris, in quod vrbes, & Prouinciæ, terrarúmque regiones ſe induant; nam in Valentia, Aragonia, Nauarra, Burgundia, Normania, Aruernia, Vaſconia, Britannia, Belgio, Inſubria, Liguria, Anglia, Scotia, Hibernia, quas ille prouincias non tam paſſibus obiuit, quàm clariſſimis religionis trophæis illuſtrauit; tot animas ab erroribus, & flagitiorum cœno expediuit, vt Dei opus ſit, idipſum percenſere, *Qui enumerat multitudinem ſtellarum.*

Sanctorum Patrū nupera concertatio.

Quòd ſi pugnas & concertationes audire deſideras, ſpecta mihi, Athanaſij, Ambroſij, Baſilij, Chryſoſtomi, cum Imperatoribus & Auguſtis mulieribus congreſſiones, quibus, quid grauius eſt, aut conſtantius? Tonant Regum imperia, fulgurant purpuræ, fremunt arma, intentantur mortes, indicuntur exilia: Deſcendunt in arenam fœminæ, quibus ad ſingularem præpoſteræ & impotentis naturæ malitiam ſummum imperium, quaſi intentus in bonorum ceruices arcus, acceſſerat. At illi non ſecus ac annoſæ arbores altiſſimis defixæ radicibus, cœli frementis iras, incuſsámque vim ventorum, atque grandinum fortiter excipiunt; Stant in cauſa Dei præclariſſimi athletæ, honeſtiſſimo puluere ſordidi,

ſordidi, læti, alacres, erecti teſtimonio conſcientiæ, patiuntur, vincunt, triumphant, & tandem omnes infra ſe procellas deſpiciunt.

QVOD SACRI AVCTORES ſint etiam maximè eloquentes.

CAPVT XVIII.

SEd non habent ſacri Oratores *arcana ſemotæ dictionis*, (hoc enim vnum obiicitur) veriùs dixeris, non habent ineptias; eloquentes eſſe falsò negaueris. Semper enim magnifeci D. Auguſtini, vt ſincerum in omnibus, ſic in ea re ſagax & prudens iudicium: Vbi (inquit) eos intelligo, non ſolùm, nihil eis ſapientius, verùm etiam nihil eloquentius mihi videri poteſt. Et audeo dicere, omnes qui rectè loquuntur, ſimul intelligere, non eos aliter loqui debuiſſe: ſicut enim eſt quædam eloquentia, quæ magis ætatem iuuenilem decet, eſt quæ ſenilem; nec iam dicenda eſt eloquentia, ſi perſonæ non congruat eloquentia: Ita eſt quædam, quæ viros ſumma auctoritate digniſſimos, planéque diuinos decet. Hac illi locuti ſunt, nec ipſos decet alia, nec alios ipſa: ipſis enim congruit: alios autem quanto videtur humilior, tanto altiùs non ventoſitate ſed ſoliditate tranſcendit. (Addit:)

. Aug. l. 4. doctrina hriſtiana, 6.

Poſſem quidem, ſi vacaret, omnes virtutes & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur iſti, qui linguam ſuam noſtrorum auctorum linguæ, non magnitudine ſed tumore præponunt, oſtendere in iſtorum literis ſacris, quos nobis erudiendis, & ab hoc ſæculo prauo in beatum ſæculum transferendis prouidentia diuina prouidit. Sed non ipſa me plus quàm dici poteſt in illa eloquentia delectant quæ ſunt his viris cum Orationibus gentilium, Poëtíſve communia. Illud magis admiror & ſtupeo, quòd iſta noſtra eloquentia ita vſi ſunt, per alteram quandam eloquentiam ſuam, vt nec eis deeſſet, nec emineret in eis: quia eam, nec improbari ab illis, nec oſtentari oportebat, quorum alterum fieret, ſi vitaretur, alterum putari poſſet, ſi facilè agnoſceretur.

uctores ſacra eloquentia longè antes ſuperant.

Hæc ille vir ſapientiſſimus: quæ poſtquam ſubiecit, latiſſimè probat exemplis; affert enim prolixos aliquot locos ex D. Pauli epiſtolis, & Amos prophetia, in quibus cola, commata, periodos, figuras, notat accuratiùs quàm vllus Rhetor in Demoſthene, aut Cicerone. Ad ſummum concludit, ſacrorum auctorum ſapientiam, tanquam inſeparabilem famulam, non vocatam, ſequi eloquentiam.

QVOD PATRES ECCLESIÆ nonnulla etiam picto & florenti ſtylo ſcripſerint.

CAPVT XIX.

ANimaduertere eſt etiam, plerunque in ſanctorum Patrum ſcriptis, nonnulla tam dulcibus renidere floſculis elegantiarum, tanta ſtyli ſuauitate delibuta, tam concinnè tamque affabrè facta, vt cum Rhetorum præſtantiſſimis venire in palmæ contentionem poſſint. Lubet ex omni genere hîc aliquot exempla delibare, quibus hunc librum felicioribus auſpiciis claudere atque obſignare poſſim. Incipiam à Nazianzeno, ecquis amabo, fuit artifex Epidictici generis peritior? Vide vt in oratione de ſancto Paſchate, vt ver deſcribit ex adiunctis.

Patres Eccleſiæ cum Rhetoribus decertant.

Ἴδε γοῦν οἷα, &c.

Quæ Latinè hîc reddam, quia prolixiora ſunt.

REgina (inquit) tempeſtatum pompas ducit Regi dierum, &

Ver, regina tempeſtatum.

pulcherrimo, eodémque iucundiſſimo ſtipat veluti ſatellitio.

δορυφορεῖ.

Nunc cœlum renidet purius, nunc ſol altior, auro ſimilior, nunc orbis Lunæ pulchrior ſplendet, atque illibari ſtellarum chori clariùs eniteſcunt.

Nunc littoribus conciliantur fluctus, Soli nubes, aëri venti, terra plantis, plantæ oculis,. Nunc fontes manant liquidiùs, & hybernis compagibus expediti, largiùs amnes fluunt, prata collucent floribus, turgent gemmis arbores, detonſi nitent herbarum tori, & per virentes agros agni laſciuiunt. Iam naues, vt plurimùm piis refertæ vectoribus, cum celeumate ſoluunt è littore, & alas velorum explicant: mox leni curſu fluentibus aſſultant delphini, & ſuauiſſimè quidem anhelantes tranquillo mari fidi comites nautas deducunt.

Δελφὶν παρα-πέμπει πλωτῆρας.

Lætus autem agricola ſerenum intuetur cœlum, & aratrum reficit, frugum largitorem Deum appellans, tum ſtrenuè boues aratores cogit ſub iuga, & dulces imprimit ſulcos, totus iam ſpe delibutus. At Vpiliones cum bubulcis concinnant fiſtulas, & paſtorale carmen accinunt, nunc per gramen abiecti, nunc vmbroſis rupibus inſidentes, vêris ſuauitate mulcentur.

Ver vtile agricolis.

Ex altera parte olitores plantas excolunt, aucupes calamos inſtruunt, deſignant ramos ad aucupium, & plumas auium, ad inſidias eleganti artificio contexunt. Piſcatores profundum ſcrutantur, purgant retia, petríſque marinis inſident.

πρόσθοις ... ἐξ ... καλ... νικοδομεῖ.

Interim apis laborioſa explicatis pinnulis diſcedit ex aluearibus, ſapientiæ datura ſpecimen, & iam prata peruolat, iam flores pabulatur, & caſtra cerea concinniùs elaborat, contextis veluti diſparibus ac ſexangulis fiſtulis, rectos quoque vicos, & alternos angiportus mirabiliter implicans, vt operi firmitatem & elegantiam conciliet. Deinde mel in apothecis recondit; arat quippe, & laborat ſuo hoſpiti gratum animalculum, eíque feriato fructum affert perincundum.

Apis.

Quis non videt hanc arationem delicatiſſimis floribus aſperſam? nam & omnia fermè vêris adiuncta accuratè collegit, egregiè miſcuit, ſumma ſuauitate temperauit.

Imitatus eſt hanc deſcriptionem S. Cyrillus 9. λόγων ἑορταστικῶν p. 95. in fine.

ARGVTA BREVITAS D. Greg. Nazianzeni in deſcriptione Pauonis, Cicadæ, Aranearum.

Eundem quoque ſapiunt ſtylum, quæ habet de Pauone, oratione 34.

Capvt XX.

Πόθεν ταὼς ὁ ἀλαζὼν ὄρνις καὶ Μηδικὸς, οὕτω φιλόκαλος καὶ φιλότιμος, τὸν αὐχένα διάρας, καὶ τὸ πτερὸν κυκλοτερῶς περιστήσας, τὸ χρυσαυγὲς, καὶ κατάστερον διατείζει τὸ κάλλος τοῖς ἐρασταῖς μετὰ σοβαροῦ βαδίσματος;

Qui fit vt arrogans ille, & Medicus Pauo, elegantiam gloriámque adeo affectet elata ceruice, alis aureis ſtellatis, in orbem circumductis, corporis ſui pulchritudinem amaſiis, cum ſuperbo quodam inceſſu, velut in theatro ſpectandam proponit? & de cicada, τίς ὁ δοὺς τέττιγι τὴν ἐπὶ στήθοις μαγάδα, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κλάδων ᾄσματά τε καὶ τερετίσματα, ὅταν ἡλίῳ κινοῦνται τὰ μεσημβρινὰ μουσουργοῦντες; Quis lyram cicadis in pectore dedit? & cantus illos, atque garritus? quos cum meridiani Solis æſtu ad muſicam excitantur, in arborum ramis fundunt.

Pauonis ſuperbia.

Cicada lyra.

Sunt planè iſta calamiſtrata, maximè in Græco, πτερὸν χρυσαυγὲς, καὶ κατάστερον, & διατείζειν τὸ κάλλος.

Item de Araneis in eadem oratione.

Αἱ δὲ διὰ λεπτῶν οὕτω καὶ ἀερίων σχεδὸν τῶν νημάτων, πολυειδῶς διαπεπλεγμένων, πολυπλόκοις τοῖς ἴσοις ἐξυφαίνουσι, &c.

S. BASILIVS IN NATVRA QVOQVE Formicæ diſquirenda egregiè luſit.

Nec minùs elegans, & ſubtilis Baſilius, in deſcriptione Formicæ.

CAPVT XXI.

Ὄγκου ὁ περὶ τῶν ὄντων εἴδησιν καταλήψεσθαι μεγαλαυχούμενος, τὸ σμικρότατον τῶν προκειμένων ὅπως ἔχει φύσεως ἑρμηνευσάτω. καὶ τίς ἡ τοῦ μύρμηκος φύσις, εἰπάτω. εἰ πνεύματι καὶ ἄσθματι συνέχεται αὐτῷ ἡ ζωή· εἰ ὀστέοις τὸ σῶμα διείληπται· εἰ νεύροις συνδέσμοις τὰς ἁρμονίας τετόνωται· εἰ μυῶν περιβολῇ καὶ ἀδένων ἡ τῶν νεύρων περικρατεῖται φύσις. εἰ τοῖς νωτιαίοις σπονδύλοις ἐκ τοῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς συμπαρατείνεται. εἰ τῇ περιοχῇ τοῦ νευρώδους ὑμένος, τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ὁρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν· εἰ ἔστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἧπαρ, καὶ τὸ χοληδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ ἥπατος, νεφροί τε καὶ καρδία καὶ ἀρτηρίαι, καὶ φλέβες ὑμένες, καὶ διαφράγματα· εἰ ψιλός ἐστιν, εἰ τετρίχωται. μονώνυχόν ἐστιν, ἢ πολυσχιδεῖς ἔχει τὰς βάσεις· πόσον δὲ βιοῖ τὸν χρόνον. καὶ τίς αὐτοῖς ὁ τρόπος τῆς ἐξ ἀλλήλων γεννήσεως. ἐπὶ πόσον δὲ κυΐσκεται τὸ τικτόμενον. καὶ πῶς οὔτε πεζοὶ πάντες οἱ μύρμηκες, οὔτε ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν χαμαὶ ἐρχομένων εἰσίν, οἱ δὲ ἀέριοι φέρονται.

AT qui ſe omnium rerum ſcientiam gloriatur comprehendiſſe, minimum etiam, quod propoſitum fuerit, quomodo ſit à natura formatum, factúmque, explicare, & quæ ſit formicæ natura, exponere debet. Nũ eius vita, ſpiritu quodam & anhelitu contineatur: Num corpus oſſibus interſtinctum ſit; an neruis, quaſi vinculis ſint harmoniæ coniugatæ; an muſculorum & glandularum circuitu neruorum natura ſuſtentetur; an ex ſincipite medulla per dorſi vertebras ad caudam defluat; an complexione neruoſæ membranulæ, membra, quę mouentur, motiuam vim & facultatem habeant; an ſit in ea iecur, & in iecore vaſculum bilis receptaculum, & renes, & cor, & arteria, & venæ, membranulæ, & precordia; caluumne ſit, an piloſum, vnungulum, aut multifidos habeat greſſus; quanto tempore viuat, & quę ipſis procreandæ ſobolis ratio; quandiu partum ferant, & quomodo, neque gradiantur, neque volent omnes formicæ: ſed aliæ humi decurrant, aliæ per aërem ferantur.

Item Baſilius Seleuciæ in deſcriptione diluuij quæ ſuperiùs notata eſt. Ἄνωθεν οὐρανὸς χειμάῤῥοις ἤλαυνε· κάτωθεν ἤπειρος ἀβύσσοις ἀνέπιμπτε, καὶ πρὸς τὴν ὕδατος φύσιν ἡ κτίσις ἰσορροπεῖτο, *&c.*

SANCTVS CHRYSOSTOMVS ISTIS ETIAM orationis pigmentis delectatus.

CAPVT XXII.

MAgnus in omni genere Chryſoſtomus, his orationis deliciis non caruit: & miratus ſum quidem quo pacto, cùm ad Olympiadem, lectiſſimam fœminam, ab exilio ſcriberet, tam oratoriè luſerit in deſcriptione tempeſtatis: Quid enim hæc ſibi volunt?

Θάλασσαν ὁρῶμεν ἀπ' αὐτῆς κάτωθεν ἀναμοχλευομένην τῆς ἀβύσσου, πλωτῆρας τοῖς ὕδασι νεκροὺς ἐπιπλέοντας, ἑτέρους ὑποβρυχίους γινομένους, τὰς σανίδας τῶν πλοίων διαλυομένας, τὰ ἱστία διαῤῥηγνύμενα, τοὺς ἱστοὺς διακλωμένους, τὰς κώπας τῶν χειρῶν τῶν ναυτῶν ἀποπεσούσας, τοὺς κυβερνήτας ἀντὶ τῶν οἰάκων ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων καθημένους, τὰς χεῖρας τοῖς γόνασι περιπλέκοντας, καὶ πρὸς τὴν ἀμηχανίαν τῶν γινομένων κωκύοντας, ὀξέως βοῶντας, θρηνοῦντας, ὀλοφυρομένους· μόνον οὐκ οὐρανὸν, οὐ πέλαγος μόνον φαινόμενον, ἀλλὰ σκότος πάντα βαθὺ, καὶ ἀφεγγὲς, καὶ ζοφῶδες, ὡς οὐδὲ τοὺς πλησίον ἐπιβλέποντας βλέπειν· καὶ πολλὺν πάταγον τῶν κυμάτων, καὶ θηρία θαλάττια πάντοθεν τοῖς πλέουσιν ἐπιτιθέμενα.

Tempeſtas. Mare cernimus ab imis vſque gurgitibus vndique reuulſum, nautas mortuos ſumma vnda fluitantes, alios peſſum euntes, nauium tabulas diſſolutas, perrupta & lacerata vela, malos effractos, remos è nautarum manibus elapſos, naucleros gubernaculorum loco tabulatis inſidentes, manibus ad genua implicitis, ac præ tempeſtatis atrocitate in eam conſilii inopiam redactos, vt tantummodo lugeant, ac gemitus & eiulatus acerbiſſimos edãt. Non cœlum, non mare in oculos incurrens, ſed denſas atque obſcuras tenebras, caliginémque tantam, vt ne propinquos quidem perſpicere ſinat: Ingentem denique fluctuum ſonitum, ac marinas belluas in eos qui nauigant, omni ex parte impetum facientes.

PATRVM LATINOrum ſtylus.

CAPVT XXIII.

Patres Latini, Epidictici generis opulentiam explicant.

PAtres quoque Latini, etſi minùs in dictione ſunt accurati, quàm Græci, iſtam tamen plerunque Epidictici generis opulentiam libenter explicant. quid enim aliud ſpirat S. Ambroſius in Hexamero? D. Hieronymus in hiſtoria Pauli, & Malchi; ſed maximè in muliere ſepties icta? quid Saluianus in ſua Aquitania, quã deſcribit his verbis?

Saluian. l. 7. de gubern. Dei.

Nemini dubium eſt, Aquitanos Nouem populos, medullam ferè omnium Galliarum, & vber totius fœcunditatis habuiſſe: nec ſolùm fœcunditatis, ſed quæ præponi interdum fœcunditati ſolet, voluptatis, iucunditatis, pulchritudinis: Adeò illa omnis admodum regio, aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut diſtincta culturis, aut conſita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfuſa fluminibus, aut circumdata meſſibus fuit.

Regio fertilis.

At mellitiſſimus doctor Cyprianus, quas in epiſtola ad Donatum veneres ſpargit?

D. Cyprianus melliſſimus Doctor.

Petamus hanc ſedem: dat ſeceſſum vicinia ſecreta, vbi dum erratici palmitum lapſus pendulis nexibus per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt.

De quibus ſanctus Auguſtinus: Non dicuntur iſta, niſi mirabiliter affluentiſſima fœcunditate facundiæ, ſed profuſione nimia grauitati diſplicent.

Aug l. 4. de doctr. Chriſtiana, c. 14.

Atque vt in omni genere eloquentes fuiſſe ſanctos Patres oſtendamus, extant Sancti Chryſoſtomi orationes in genere deliberatiuo & iudiciali, mirificæ ſuauitatis, quas hîc ſtylo paulo magis oratorio reddemus.

SERMOCINATIO MATRIS filium à monaſtico inſtituto reuocantis.

CAPVT XXIV.

Chryſoſt. l. 1. de ſacerd.

Ἐγὼ, παιδίον, φησὶ, τῆς ἀρετῆς τῆς πατρὸς τῆς σου οὐκ ἐπὶ πολὺ ἀπέλαυσα, & cætera, quæ Latinè ſic reddi poſſunt:

Animaduerte hic Proſopopeia, ſiue Sermocinationis, quæ figura ad colores hiſtoriæ, & ſublimis eloquentiæ multum valet, graue & prudens exemplum.

Patris tui virtute ac præſtantia, fili, me haud ita multum tẽporis frui Numen permiſit: vt pote cuius mors, dolores eius partus quo in hanc lucem editus es, continuò exceperit, ac tibi orbitatem, mihi viduitatem attulerit intempeſtiuam: vt ſileam viduitatis ipſius mala, ærumnas, incommoda, quæ quidem ſolæ animo illæ complecti rectè queant, quas contigerit, ea ipſa perpeti. Nullius enim oratio par eſſe poſſit enarrandis illius negotiorum fluctibus, quos ſubire oportet puellam, quæ ipſa etiam tum rudis, rerúmque humanarum expers, ſimulatque paternam domum reliquerit, derepentè immenſorum dolorum facibus æſtuans, curam ſollicitudinémque ſupra ætatem ac ſexum ſuſtinere cogatur: quam videlicet neceſſe eſt ſeruorum ignauias emendare, eorundem maleficia obſeruare, cognatorum propulſare inſidias, publicanorum moleſtias, & quam illi, dum eis tributa numerantur, immunitatem exercere ſolent, forti generoſoque animo ferre. Proinde quum decedit pater relicta à ſe prole, ſi forte fœmina ea eſt, magnã vel ſic matri curam exhibet; ſed tamen hoc ipſo tolerabilem, quòd illius educatio tum impenſa caret, tum etiam formidine vacat.

At filius à patre relictus matris animum in dies ſingulos immenſa formidine, tum multis complet angoribus, vt nihil agam de ſumptibus, quos fieri oportet, vt ille liberaliter educetur. Quarum rerum omnium nulla me tamen permouit, vt nuptiis iteratis, ſponſum alterum in patris tui ædes admitterem: quin potius in æſtu illo ac turbine rerum permanſi, cœleſtis gratię auxilio imprimis adiuta, graues illas viduitatis anguſtias, nullas ex parte refugi: cùm mihi inter eas ipſas ærumnas, atque incommoda ſolatio eſſet non modico, quòd vultum iſtum aſſiduè ſpectare, inque eo tanquam cælatam demortui mariti imaginem, veriſque ac certiſſimis lineamentis expreſſam mihi liceret aſſeruare. Quo nomine puerulus quum adhuc eſſes, primis adhuc voculis balbutiens, qua potiſſimùm ætate maximam liberorum ſuorum voluptatem parentes ſentiunt, magno certè ſolatio, magnæ iucunditati fuiſti. Atqui ne id quidem mecum expoſtulare poſſis, quòd nos viduitatis quidem conditionem perpeſſæ fortiter ſimus, ſed viduitatis eiuſdem anguſtiis, cùm eſſent omnia in dies arctiora, paternas tibi imminuerimus facultates: (id quod infelicibus pupillis permultis vſu veniſſe ſcio:) Si quidem patrimonium tibi nulla non parte ſaluum integrúmque ſeruaui: quum nihil etiam prætermiſerim ſumptuum eorum qui tibi nominis iſtius exiſtimationem aliquam parare poſſent; quos ego certè ſuffeci ex noſtra dote, & ex iis pecuniis quas mecum domo paterna attuleram. Neque verò exiſtimare te velim, exprobrandi gratia, hæc nunc à me dici; Pro rebus porro his omnibus vnam abs te gratiam peto, ne me viduitate altera inuoluas, neue luctus iam ſopiti morſus acriores tuo diſceſſu facias. Meo me fato occidentem tantiſper expecta: hinc enim paulo poſt nobis, vt vides, emigrandum eſt. Nam vt, qui iuuenes ſunt, ad longæ ſenectutis annos accedant, ſperare quidem liceat: qui autem iam conſenuimus, quid tandem aliud quàm mortem ſingulis horis impendentem præſtolemur? Itaque vbi hoc corpuſculum cum patris tui oſſibus coniunxeris, tum demum, fili, longas profectiones ſuſcipe, & quodcunque mare collibitum fuerit, emetire: nemo tunc prohibiturus eſt. Cæterùm tantiſper dum ſpiramus, contubernium conuictúmque hunc noſtrum tolera; Noli offenſionem Numinis fruſtrà ac temerè incurrere; & committere vt matrem nihil commeritam, tam multis im-

Senes mortem quotidie expectans.

εἰδηοῶν χηρείας καὶ ἄινον nominat, qui t opus Latinis auribus durior

plices angoribus: qui ſi fortè criminari potes, quòd te in huius vitæ delicias pertractum, rerum tuarum curam temet gerere cogam: te non iam naturæ leges moueant, non educationis conſuetudiníſque iura tangant, denique nulla te res alia impediat, quominus nos ſtatim inſidiatorũ atque hoſtium loco habeas, noſtrúmque contubernium deuites. Sin verò nihil non agimus, vt tu facilè altóque in otio poſſis vitæ huius vſura frui: ſi minus aliud vinculum, certè hoc vnũ te apud nos detineat: nam vt te à ſexcentis amari dicas, nemo certè fuerit, qui tibi tantam in libertate viuere concedat: quum & neminem eſſe putem, cui nominis iſtius exiſtimatio æquè ac mihi vni chara eſſe poſſit.

IN GENERE VERO IVDIciali, eiuſdem auctoris præclariſſima oratio pro Antiochenis, de ſtatuis, ad Theodoſium.

CAPVT XXV.

Ὦ βασιλεῦ, καὶ οὐκ ἀρνηθείημεν τὸ ἔρωτα τοῦτον, &c.

Chryſoſt. homil 20. ad P. Antioch.

HAbes quidem, ô Rex, confitentes reos, nec enim negare poſſumus amoris tui erga hanc noſtram ciuitatem, prolixam ſignificationem. quamobrem grauiter lugemus, quòd vrbi tantopere dilectæ ſic furioſi dæmones inuiderint, vt à quo nobis perincunda quæque, & maximè honorifica cecidiſſent, in eum peſſima ſceleris nota videremur ingrati. Tu ſiue dirutas, ſiue incendas, ſiue occidas, ſiue quodcunque aliud facias, nondum dignas de nobis pœnas exegeris, nos innumeris mortibus ſuppliciorum antevertimus lenitatẽ. quid enim luctuoſius eſſe poſſit, quàm cùm Regem, & tam beneficum Regem, noſtris exulceratum iniuriis habeamus, coram eo tamen ſiſti cogamur, vt hoc gentes audiant, & Sol videat, & nos mundus vniuerſus ingrati animi ſceleríſque condemnet.

Accuſatio propriè.

Vaſtare.

Si barbari ciuitatem noſtram incurſantes, mœnia diruiſſent, incendiſſent domos, & abductis captiuis patriæ ſolam reliquiſſent vaſtitatẽ, minùs erat luctuoſum. quorſum? quoniam te viuo & ſpirante, cum tanta tui amoris in nos propenſione, ſpes erat illa cuncta, licèt grauia, ſolutum iri. & nos iterum ad priorem dignitatis ſpeciem redituros, illuſtrioréque recepturos libertatem: nunc autem reſtincta beneuolẽtia tua, & amoris vinculo tam fœdè violato, quod omni muro nobis erat tutius, ad quẽ iam confugiemus? quò poterimus aliò reſpicere, tam leni domino, tam facili Patre iuſtis de cauſis irato? Itaque videntur quidem grauia patraſſe, ſed paſſi ſunt omnium grauiſſima, qui nullum mortalium audeant reſpicere, nec ipſum ſpectare ſolem liberis valent oculis, ſed grauiſſimo pudore ſuffuſi vitã nocti & latebris commiſere. Itaque libertate ſublatâ, nunc ſunt omnibus captiuis deteriores, & extremam ſuſtinent ignominiam; Atque dum malorum magnitudinẽ cogitant, & in quantum contumeliæ deuenerint, nec reſpirare quidem poſſunt; ſiquidem omnes vbique terrarum populos ſibi fecerunt accuſatores Sed ſi velis, ô Rex, eſt vulneri medicina, & tantis malis remedium. Sæpius & in priuatis hominibus hoc factum eſt, & magnæ & graues offenſiones, eximiæ charitatis materia fuerũt: ſic & in natura noſtra euenit.

Charitatis materia, fuerunt offenſiones.

Cùm enim hominem Deus condidit, & in paradiſum induxit, præclariſſimis honoribus cumulatum, tantam Diabolus proſperitatem non ferens, inuidit: & illum à ſua expulit dignitate: Sed Deus non tantum ipſum non deſeruit, verùm & pro iſtis voluptuariis hortis cœlum nobis

Dei miſericordia.

aperuit, vt hoc ipſo propriam teſtaretur benignitatem, & dæmonis inuidiam noſtra felicitate puniret. Tu Rex Deum imitare. omnia mouerunt dæmones, vt omnium tibi gratiſſimam ciuitatem à beneuolentia tua ſeiungerent: hoc verò cùm certò teneas, pœnam quamuis quidem exigas, priori autem amicitia ne nos extrudas. Sed etſi præter opinionem aliquid nunc dicere fas eſt, etiam nunc inter dilectarum primas ipſam ſcribe, ſi modò dæmonum odium inſaturabile vis vlciſci. Si nempe deſtruas, & ſubruas, & deleas, quæ priùs illi voluerunt, hæc efficies: ſi verò iracundiam temperaris, & priſtini amoris non obſcuram ſignificationem dederis: lethalem ipſis plagam intuleris, & vltimam ab ipſis vltionem exegeris: demonſtrabis quippe, quòd non tantùm nihil amplius ipſis expeditum eſt per inſidias; verùm & cuncta ipſis contraria, quàm volebant, acciderunt. Æquum autem fuerit, vt hæc facias, & ciuitatis miſerearis, cui propter amicitiam tuam dæmones inuiderunt. Niſi enim ipſam tam vehementer amaſſes, nec illi tanta inſectati fuiſſent inuidia. Itaque etſi mirandum eſt, quod dicitur, eſt tamen verum, quod propter te & amicitiam tuam hæc paſſa eſt. Quot incendiis, quanta ſubuerſione ſunt hæc verba acerbiora, quæ antea dixiſti? Nunc te contumelia affectum quereris, & pertuliſſe, quæ nullius vnquam ſuperiorum Regum. Sed, ſi velis, ô humaniſſime & ſapientiſſime Imperator, diademate iſto clariorem & maiorem tibi coronam hæc afferet contumelia. Hoc nempe diadema eſt, & tuæ virtutis inſigne, & eius qui dedit, liberalitatis indicium: ſed corona ex hac humanitate contexta, tuum ſolius erit, & ſapientiæ tuæ meritum: nec te tantùm omnes admirabuntur propter fulgorem gemmatum, quantùm propter tui victoriam.

Deiecerunt ſtatuas tuas? ſed illis illuſtriores reſtituere tibi licet. Si enim iniuriæ authoribus crimina remiſeris, & nullam ipſis inflixeris pœnam, non æream in foro tibi ſtatuam erigent, nec auream, nec lapillis coagmentatam: ſed omni materia pretioſiori amictu veſtitam, humanitate ſcilicet & miſericordia: talem in mente quiſque ſua te erigent, & tot habebis ſtatuas, quot ſunt & erunt homines in orbe terrarum.

Aſſ[illegible] ſtat. ad excitaram miſericordiam.

Non enim nos tantùm, verùm & poſt nos futuri, & poſt illos omnes hæc audient, & tanquam ipſi bene fuerint habiti, ſic te admirabuntur, & diligent.

Quod verò hæc non aſſentationis gratia, ſed veritatis dico, antiquam tibi & commemorabilem referam hiſtoriam, vt diſcas, quòd non tantùm exercitus, & arma, & pecuniæ, & popularium multitudo, & alia huiuſmodi, ſplendidos facere Reges conſueuêre, quantum animi diſciplina, & manſuetudo: Fertur beatus Conſtantinus effigie ſuâ quandoque lapidatâ, multis ipſum inſtigantibus, ad ſupplicium de authoribus contumeliæ ſumendum, & dicentibus, quòd omnem ipſius faciem ſaxis conuulnerârint, manu faciem palpans, & leniter ridens, dixiſſe, Ego verò nuſquam vulnus in fronte factum video; ſed ſanum quidem caput, ſana verò & facies tota. Illi verò reueriti, & verecundia ſuffuſi, ab hoc iniquo deſtitere conſilio: Et hoc reſponſum hactenus canunt omnes, nec tantum temporis labefecit, aut huius ſapientiæ memoriam extinxit. Deinde hoc non eſt trophæis ſplendidius? Multas vrbes ille condidit, & gentes immanitate barbaras domuit: ſed meminimus illorum nihil: hoc autem verbum vſque in præſentem diem canitur, & poſteri noſtri, & poſteri illorum omnes idipſum audient. Nec hoc ſolum eſt admirandum, quod audient, verumetiam quòd laudibus & fauſtis acclamationibus

Beati Conſtantini manſuetudo.

Manſuetudo trophæis ſplendidior.

proſequentur, dicentéſque laudabunt, & audientes grato animo ſuſcipient: nec vllus eſt qui hæc intelligens, ſilere poſſit, quin pariter exclamet, & talia dicentem laudet, & innumera ipſi vel mortuo bona precetur.

Quod ſi propter illud verbum apud homines tanta potitus eſt gloria, quot apud clementem Deum coronas aſſequetur? Quid autem opus eſt, Conſtantinum, & aliena exempla commemorare, cùm te de propriis & verè meritis tuis opus ſit exhortari? Recordare præteriti temporis, quando ſolennitate hac ſuperueniente, per totum orbem terrarum epiſtolas miſiſti: iubens carcere detentos dimitti, & ipſis ignoſci. Addebas quoque glorioſiſſimam vocem: *Vtinam mihi liceret, & defunctos reuocare, & ad priorem vitam reducere.*

Horum nunc reminiſcere verborum: Tempus tibi oblatum eſt, quo poſſis mortuos ad vitam excitare. Et hi namque iam mortui ſunt, & priuſquam feratur ſententia, ad ipſas inferorum fores calamitoſa ciuitas conſedit. Tu igitur illam inde reuoca, ſine pecuniis, ſine impendio, ſine tempore, ſiue vllo labore.

Tibi enim ſufficit imperium, tibi verbum vnum, quo totam hanc mortis caliginem diſſipare poſſis. Nunc ipſam iube ab humanitate tua poſthac appellari. Nec enim tantam habebit gratiam illi qui ab initio ſe condidit, quantam ſententiæ tuæ: nec immeritò; ille enim vrbe fundata receſſit: tu verò iam auctam & grandem, & poſt tam proſperos rerum ſucceſſus euerſam excitabis.

Non fuiſſet adeò mirandum, ſi ab hoſtibus captam, & barbaris gentibus vaſtatam liberaſſes, quàm eſt admirabile nunc peperciſſe. Illud enim ſæpe multi fecere Reges, hoc autem tu ſolus facies, & primus præter omnem expectationem. Et illud quidem minimè nouum, nec præter expectationem, ſed eſt quotidianum opus, ſubditis prodeſſe: quòd autem his affectus iniuriis animum cohibeas, hoc omnem naturam excedit humanam.

Parcere.

Cogita quòd nunc non de ciuitate tantùm illa tibi conſultandum eſt, verùm & de gloria tua, imò verò de toto orbe Chriſtiano. Nunc & Iudæi, & Græci, & Barbari (etenim & illi hæc audierunt) nunc (inquam) intuentur, expectant, vt videant, qualem de hoc negotio ſententiam feras: nempe ſi humanam protuleris, & mitem, omnes decretum laudabunt, & Deum efferent, & inter ſe dicent: Papæ quanta Chriſtianiſmi potentia? hominem Deo proximum, penes quem vitæ & necis imperium, ita ſe ardentem iracundia refrænare, & docere philoſophiam, quam nec homo priuatus exhiberet?

Verè Magnus Chriſtianorum Deus, ex hominibus Angelos facit, & hac neceſſitate naturali ſuperiores conſtituit. Noli enim ſuperfluum quendam admittere timorem, & tolerare eos qui dicunt reliquas ciuitates huius impunitate fore deteriores, & ad contemptum Imperij petulantiores. Si enim ad puniendum fuiſſes imbecillis viribus, & ipſi poſt hoc facinus te vi ſuperaſſent, vel certè pari eſſent potentia, congruè ſuſpicari hæc oportebat.

Si verò territi, præque timore iam mortui ſunt, & ad tuos per me ſe pedes abiiciunt, nec aliud quotidie expectant, quàm exitialem ſententiam; & ſupplicationes faciunt communes, & in cœlum intuentur, & Deum inuocant, & ſimul nobiſcum legationem attigere: & ſicut in extremis conſtituti, de propinquis quiſque ſuis obteſtatus eſt; quomodo non ſuperfluus hic timor? Si iugulari fuiſſent iuſſi, tanta paſſi nunquam fuiſſent, quanta nunc patiuntur, tot diebus in perpetua trepidatione

Venia dilata quid timidis afferat.

datione tranſactis, nam & ſuperueniente veſpere, aurorã ſe viſuros non expectant; & die orto ad veſperum peruenturos non ſperant. Permulti quoque in feras inciderunt, dum vaſtas ſectantur ſolitudines; nec viri tantùm, verùm & pueruli parui, & mulieres liberæ, & decoræ, multas noctes & dies in ſpeluncis & conuallibus egerunt: & iam nouus captiuitatis modus ciuitatẽ occupauit, ædificiis quippe, muris ſtantibus, incenſis ciuitatibus grauiora patiuntur, nullo incumbente barbaro, nec hoſte quidem apparente, captis quibuſque ſunt miſeriores, & ſolum folium ſi moueatur, omnes ipſos per ſingulos terret dies: & hæc omnes ſciunt: & ſi ſubuerſam ipſam vidiſſent, nõ ſic eſſent affecti, vt nunc, qui has ipſius audiere miſerias. Ne igitur hoc cogites, quòd peiores ſint futuræ ciuitates reliquæ. Non enim vrbe diruta, ſic in eos animaduertiſſes, vt nunc per incertam futurorum expectationem, omni ſupplicio vehementiùs excruciaſti. Noli igitur ipſis vlteriùs calamitates producere, ſed iam reſpirare permitte. Subditos nẽpe caſtigare, & facinorũ exigere pœnas, facile penitus & promptum: his verò qui cõtumelias intulerunt, parcere, & his qui venia patrauerunt indigna, veniam dare, vnius, & vix alterius eſt, & maximè cùm Rex ſit contumeliam paſſus: & ciuitatem quidem metu ſubdere facile; omnes autem amicos conſtituere, & perſuadere, vt in regnum tuum ſe quam beneuolos habeant, & non tãtum communes, verùm & priuatas pro tuo preces imperio faciant, difficile: licèt infinitas quis expendat pecunias, & innumeros exercitus moueat, & omnia moliatur, nõ facilè tot hominũ voluntates ad ſeipſum adiungere poterit, quot nunc tibi facile erit & leue. Nam & beneficiis affecti, & qui audierint, pariter cum iis qui beneficia acceperint, erga te beneuolẽtiſſimi ſunt futuri. Quot pecuniis emiſſes, quot emiſſes laboribus, breui temporis momento totum orbem ſubiugare, & omnibus futuris perſuadere, vt quanta filiis ſuis optant, tanta & capiti tuo optarent? Si autem ab hominibus hæc; cogita quantam à Deo capies mercedem, non tantùm eorum quæ nunc fiunt, verùm & quæ poſt hæc ab aliis expedientur. Si vnquam enim contingat fieri tale quid, quale nunc factum eſt (quod Deus auertat) & qui læſi fuerint, in cõtumelioſos velint, inſurgere; benignitas & ſapientia tua, pro omni ipſis erit diſciplina: & erubeſcẽt, ſi cùm tale moderationis exemplum habeant, ipſi inferiores appareant. Itaque omnium poſterorum eris præceptor, & palmam ipſis præripies, licèt ad ipſum philoſophiæ apicem peruenerint. Non enim par eſt quempiam tantum auſpicari benignitatem, & ad alios alium reſpicientem ab illis elaborata imitari. Quocirca quicunque poſt te humanitatem & manſuetudinem quantamcunque exhibuerint, tu cum illis mercedem accipies. Qui enim radicem præbuit, hic vtique & fructuum author eſt. Quare nunc quidem nemo tecũ humanitatis mercedẽ partiri poteſt: tuũ enim ſolius meritum eſt. Tu verò cum omnibus poſteris, ſi qui tales vnquam fuerint, ex æquo meritum diuidere poteris, & tantam referre gloriam, quantã ex diſcipulis præceptores: & ſi nemo talis fuerit, rurſum tibi commendationes & laudes per tot ſæculorum curſus prouenient. Conſidera nãque quale ſit poſteros omnes audire, quod tam magna ciuitate iam vaſtitati deſtinata, pauefactis omnibus, & territis quidẽ ipſis, & præfectis, & iudicibus, nec hiſcere pro miſeris illis audentibus, vnus accedens ſenex Dei ſacerdotiũ gerens, ex ipſo aſpectu ſolo, & nudo occurſu ad reuerentiam Imperatorem mouit: & quod nemini ſuorum

Reos, ſoliũ ſi moueatur, terret.

Manſuetudinis commendatio.

Parcere magna gloria apud homines & apud Deum magna merces.

Sacerdotes mouent Reges ad reuerentiã.

permiſit, vni hoc ſeni conceſſit, Dei leges vt decet reueritus.

Etenim hoc quoque ipſo non te parum, ô Rex, ciuitas honorauit, quòd me ad te legatum miſit: ſententiam enim de te optimam & pulcherrimam protulerunt, quòd omni principatu tibi ſubdito, Dei ſacerdotes anteponis, etſi viles eos eſſe contingat. Non ab illis verò tantùm nunc venio, verùm & ante illos à communi Angelorum domino miſſus ſum, vt hæc mitiſſimæ ac benigniſſimæ animæ proclamem, *quòd ſi hominibus ipſorum debita dimittatis, & pater cæleſtis lapſus veſtros vobis dimittet.*

Iudiciū Dei excitat mãſuetudinē: vel, mãſuetudinis cauſa, memoria iudicij.

Recordare igitur illius diei, quo omnes de actis rationem ſumus redditurі: cogita quòd etiam ſi quid tibi humanitus excidit, omnes ſine vllis laboribus abluere præuaricationes per iudicium & ſententiam iſtam potes. Alij nempe legati aurum & argentum, & alia huiuſmodi dona ferunt: ego verò cum ſacris ad imperium tuum legibus veni, & pro donis omnibus has prætendo, & te dominum tuum imitari ſupplico, qui quotidie à nobis contumeliis illatis, numquam ſuæ benignitatis fontes claudit.

Et ne ſpes noſtras atteras, promiſſionéſque confundas, hoc ego te cum aliis, hoc ſcire volo; quòd ſi reconciliari velis, & priſtinam ciuitati beneuolentiam communicare, cum multa reuertar fiducia: ſi verò ciuitatem aſperneris, non tantùm ipſam non aſcendam, nec ipſius ſolum videbo, verùm & perpetuum mihi indicam exilium, & in aliam me partem terrarū coniiciam. Neque enim hoc contingat, vt in illam vnquam adſcribi patriam velim, in quam humaniſſimus tu, & omnium hominum mitiſſimus Imperator, pacari reconciliaríque nolueris.

Placuit hæc ex florentiori Patrum ſtylo præcerpere; nunc an in Eccleſiaſticis concionibus hæc ſtyli amœnitas conſectanda ſit, commodiùs ſequenti libro diſſeremus.

DE MIRIFICA Saluiani acrimonia, & vi dicendi.

CAPVT XXVI.

Sed vt iſta, quæ plus habent floris, omittamus; lubet quædam ex Saluiano maximè lecta hic ſubiicere; ex quibus hominis impetum cum Demoſthenico comparandum poſſis agnoſcere.

De impuritate & luxuria Theatri.

DE quotidianis tamen obſcœnitatibus loquamur, quas tales ac tam innumeras legiones dæmonum excogitauerunt, vt etiam honeſtæ ac probæ mentes, etſi nonnullas earum ſpernere ac calcare poſſunt, omnes tamen penitùs ſuperare vix poſſint. *Salu. lib. 6.* Sicut enim exercitus pugnaturi, ea loca, per quæ vēturas hoſtium turmas ſciunt, aut foueis intercidere, aut ſudibus præfigere, aut tribulis infeſtare dicuntur: ſcilicet vt etiam ſi non in omnia ea quiſpiam incidat, nullus tamē penitùs euadat: Ita etiam dæmones tam multas in vita iſta humano generi illecebrarum inſidias prætenderunt, vt etſi plurimas earum aliquis effugiat, tamen quacunque capiatur. Equidem quia longum eſt nunc dicere de omnibus, amphitheatris ſcilicet, aliis luſoriis, pompis, athletis, petaminariis, pantomimis, cæteríſque portentis; quæ piget dicere, quia piget malum tale vel noſſe, de ſolis circorum ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim ſunt, quæ illic fiunt, vt ea non ſolùm dicere, ſed etiam recordari aliquis ſine pollutione non poſſit. Alia quippe

crimina ſingulas ſibi fermè in nobis vendicant portiones, vt cogitationes ſordidæ, animum; vt impudici aſpectus, oculos; vt auditor improbi, aures; ita vt cùm ex his vnum aliquid errauerit, reliqua poſſint carere peccatis: In theatris verò nihil eorum relatu vacat, quia & concupiſcentiis animus, & auditu aures, & aſpectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitioſa ſunt, vt etiam explicare ea quiſquam atque eloqui ſaluo pudore non valeat. Quis enim integro verecũdiæ ſtatu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obſcœnitates, illas motuum turpitudines, illas geſtuum fœditates? quæ quanti ſint criminis, vel hinc intelligi poteſt, quòd & relationem ſui interdicunt. Nõnulla quippe etiam maxima ſcelera incolumi honeſtate referentis & nominari & argui poſſunt, vt homicidium, latrocinium, adulterium, ſacrilegium, cæteráque in hunc modum: Solæ theatrorum impuritates ſunt, quæ honeſtè non poſſunt vel accuſari, ita noua in coarguenda harum turpitudinum probroſitate res euenit arguenti; vt cùm abſque dubio honeſtus ſit, qui accuſare ea velit, honeſtate tamen integra ea loq̃ui & accuſare non poſſit. Alia quoque omnia mala vrgentes polluunt, non videntes vel audientes. Siquidem etſi blaſphemum quempiam audias, ſacrilegio non pollueris, quia mente diſſentis. Et ſi interuenias latrocinio, non inquinaris actu, quia abhorres animo Solę ſpectaculorum impuritates ſunt, quæ vnum admodum faciunt & agentium & aſpicientium crimen. Nam dum ſpectantes hæc comprobant ac libenter vident, omnes ea viſu atque aſſenſu agunt, vt verè in eos Apoſtolicum illud peculiariter cadat; *Quia digni ſunt morte non ſolùm qui faciunt ea, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.* Itaque in illis imaginibus fornicationum, omnis omnino plebs animo fornicatur. Et qui fortè ad ſpectaculum puri venerant, de theatro adulteri reuertuntur. Non enim tunc tantummodo quando redeunt, ſed etiam quando veniunt, fornicantur. Nam hoc ipſo quòd aliquis rem obſcœnam cupit, dum ad immunda properat, immundus eſt. Quæ cùm ita ſint, ecce qualia aut omnes, aut pene omnes Romani agunt. Et cùm hæc ita ſint; qui talia agimus, negligi nos à diuinitate cauſamur, relinqui nos à Domino noſtro dicimus, cùm ipſi Dominum relinquamus. Fingamus enim, quòd reſpicere nos Dominus noſter velit, etiam non merentes, videamus ſi poteſt. Ecce innumera Chriſtianorum millia in ſpectaculis quotidie rerum turpium commemorantur. Poteſt ergo illos Deus reſpicere, qui tales ſunt? Poteſt ad eos reſpicere, qui bacchantur in circis, qui mœchantur in theatris? An fortè hoc volumus, & hoc dignum putamus, vt cùm in circis nos & in theatris Deus videat, ea quæ nos aſpicimus, aſpiciat quoque ipſe nobiſcum, & turpitudines quas nos cernimus, cernat etiam ipſe nobiſcum? alterutrũ enim fieri neceſſe eſt: quia ſi nos videre dignatur, conſequens eſt, vt etiam illa vbi nos ſumus, videat: aut ſi ab illis, quod non dubium eſt, auertit oculos, etiam à nobis qui illic ſumus, pariter auertat. Et cùm hæc ita ſint, facimus hæc tamen, ac ſine ceſſatione, quæ dixi. An fortè in morem veterum paganorum, theatrorum & circorum nos Deum habere arbitramur? Faciebant enim hæc illi quondam, quia has idolorum ſuorum delicias eſſe credebant. Nos quomodo hæc facimus, qui odiſſe Deum noſtrum hæc certò ſcimus? Aut certè ſi placere has turpitudines Deo nouimus, non prohibeo quin ſine ceſſa-

tione faciamus. Si verò in conſcientia noſtra hoc eſt, quod Deus horret, quod execratur, quod ſicut in his ſit paſtus Diaboli, ita offenſio Dei; quomodò nos in Eccleſia Dei colere Deum dicimus, qui in obſcœnitate ludorum ſemper diabolo deſeruimus, & hæc gnari ac ſcientes, de conſilio & induſtria? Et quæ nobis quæſo ſpes erit apud Deum, qui non caſu aut imprudentia Deum lædimus, ſed exemplo illorum quondam gigantum, quos inſanis conatibus ſuperna tentaſſe, & quaſi in nubes gradum tuliſſe legimus? Sic nos per iniurias, quas in omni mundo ſemper inferimus, quaſi conſenſu publico cœlum oppugnamus. Chriſto ergo, ô amentia monſtruoſa! Chriſto Circenſes offerimus & mimos, tunc & hoc maximè cùm ab eo aliquid boni capimus, cùm proſperitatis aliquid ab eo attribuitur, aut victoria de hoſtibus à diuinitate præſtatur. Et quid aliud hac re facere videmur, quàm ſi quis homini beneficium largienti iniurioſus ſit, aut blandientem conuiciis cædat, aut oſculantis vultum mucrone transfigat? Interrogo enim omnes potentes ac diuites mundi huius, cuius piaculi reus ſit ſeruus ille, qui bono ac pio domino malum cogitet, qui bene merenti conuitium faciat, & pro libertate quam accipit, contumeliam reddat. Abſque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit; cui etiam malum pro malo reddere non liceret. Hoc ergo etiam nos, qui Chriſtiani dicimur, facimus: irritamus in nos miſericordem Deum impuritatibus noſtris, propitiãtem ſordibus lædimus, blandientem iniuriis verberamus: Chriſto ergo, ô amentia monſtruoſa! Chriſto Circenſes offerimus & mimos, Chriſto pro beneficiis ſuis theatrorũ obſcœna reddimus, Chriſto ludicrorum turpiſſimorum hoſtias immolamus. Videlicet hoc nos pro nobis in carne natus Saluator noſter edocuit? Hoc vel per ſe ipſum, vel per Apoſtolos prædicauit? Propter hoc humanæ natiuitatis verecundiam ſubiit, & contumelioſa terreni ortus principia ſuſcepit? Propter hoc in præſepio iacuit, cui ſeruierunt Angeli cùm iaceret? Propter hoc inuolui ſe pannorum crepundiis voluit, qui cœlum regebat in pannis? Propter hoc in patibulo pependit, quem pendentem mundus expauit?

De Carthagine luxuriante in Circo, inter armorum terrores.

QVis æſtimare hoc malum poſſit? circumſonabant armis muros Cirtæ Carthaginis populi barbarorum: & Eccleſia Carthaginenſis inſaniebat in Circis, luxuriabat in theatris: alij foris iugulabantur, alij intùs fornicabantur: pars plebis erat foris captiua hoſtium, pars intus captiua vitiorum. Cuius ſors peior fuerit, incertum eſt. Illi quidem erant extrinſecus carne, ſed iſti intus mente captiui: & ex duobus lethalibus malis, leuius, vt reor, captiuitatem corporis, Chriſtianum, quàm captiuitatem animæ ſuſtinere; ſecundùm illud quod docet Saluator ipſe in Euangelio, grauius multo animorum mortem eſſe quàm corporum. An credimus fortè quòd captiuus animo populus ille non fuerit, qui lætus tunc in ſuorum captiuitatibus fuit? captiuus corde & ſenſu non erat, qui inter ſuorum ſupplicia ridebat, qui iugulari ſe in ſuorum iugulis non intelligebat: qui mori ſe in ſuo-

rum mortibus non putabat? Fragor, vt ita dixerim extra muros & intra muros, præliorum & ludicrorum confundebatur: vox morientium, vóxque bacchantium; ac vix diſcerni forſitan poterat plebis eiulatio, quæ cadebat in bello, & ſonus populi qui clamabat in Circo. Et cùm hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, niſi vt cùm eum Deus perdere adhuc fortaſſe nollet, tamen ipſe exigeret vt periret?

Item, De Luxuria Treuirorum impendente bello.

Sal. lib. 6. Vidi ſiquidem ego ipſe Treuiros, domi nobiles, dignitate ſublimes, licèt iam ſpoliatos atque vaſtatos, minùs tamen euerſos rebus fuiſſe quàm moribus. Quamuis enim depopulatis iam atque nudatis aliquid ſupererat de ſubſtantia, nihil autem de diſciplina aderat: grauioréſque in ſemet hoſtes externis hoſtibus erant; vt licèt iam à barbaris euerſi eſſent, à ſe tamen magis euerterentur. Lugubre eſt referre quæ vidimus, ſenes honoratos, decrepitos Chriſtianos, imminente admodum iam excidio ciuitatis, gulæ ac laſciuiæ ſeruientes. Quid primum accuſandum eſt? quòd honorati, an quòd ſenes, an quòd Chriſtiani, an quòd periclitantes? Quis enim hoc fieri poſſe credat, vel in ſecuritate à ſenibus, vel in diſcrimine à pueris, vel vnquam à Chriſtianis? Iacebant in conuiuiis obliti honoris, obliti ætatis, obliti profeſſionis, obliti nominis ſui. Principes ciuitatis cibo conferti, vinolentia diſſoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furioſi; nihil minus quàm ſenſus ſui, imo quia propè iugiter tales, nihil magis quàm ſenſus ſui. Sed cùm hæc ita eſſent, plus multo eſt quod dicturus ſum, finem perditioni huic nec ciuitatum excidia fecerunt. Denique expugnata eſt quater vrbs Gallorum Treuer opulentiſſima. Promptum eſt de quo dicam: Sufficere vtique debuerat emédationi prima captiuitas, vt inſtauratio peccatorum non inſtauraſſet excidium. Sed quid plura? incredibile eſt quod loquor, aſſiduitas illic calamitatum, augmentum criminum fuit. Sicut enim anguinum illud monſtrum, vt fabulæ ferunt, quod multiplicabat occiſio, ita etiam in Gallorum excellentiſſima vrbe iis ipſis quibus coërcebantur ſcelera, plagis creſcebant, vt putares pœnam ipſorum criminum, quaſi matrem eſſe vitiorum. Et quid plura? Ad hoc quotidie malorum pullulãtium multiplicatione peruentum eſt, vt facilius eſſet vrbem illam ſine habitatore, quàm vllum pene habitatorem eſſe ſine crimine.

Et poſtea: Nam præter cætera, cùm duobus illic præcipuis & generalibus malis auaritia & ebrietate omnia concidiſſent, ad hoc poſtremò rabida vini auiditate peruentum eſt, vt principes vrbis ipſius, ne tunc quidem de conuiuiis ſurgerent, cùm iam hoſtis vrbem intraret: adeo etiam Deus ipſis euidenter, vt credo manifeſtare voluit cur perirent, cùm per quam rem ad perditionem vltimam venerant, eam ipſam agerent cùm perirent. Vidi ego illic res lacrymabiles, nihil ſcilicet inter pueros differre & ſenes. Vna erat ſcurrilitas, vna leuitas, ſimul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta omnes pariter agebant: ebriabantur, enecabantur, laſciuiebant in conuiuiis, vetuli & honorati, ad viuendum prope iam imbecilles, ad vinum præualidiſſimi: Infirmi ad ambulandum, robuſti ad bibendum, ad greſſum nutabundi, ad ſaltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cuncta illa quæ diximus, de-

uoluti ſunt, vt compleretur in eis dictum illud ſermonis ſacri, *vinum & mulieres apoſtatare faciunt à Deo.* Nam dum bibunt, ludunt, mœchantur, inſaniunt, Chriſtum negare cœperunt. Et miramur, poſt omnia iſta, ſi ruinam rerum ſuarum paſſi ſunt, qui tanto antè mentibus corruerũt? Nemo itaque vrbem illam in excidio ſuo tantùm periiſſe credat: Vbi enim talia acta ſunt, priùs iam perierant quàm perirent.

De iis qui in ſumma calamitate petebant Circenſes.

Sal. l. 6. IAcebant paſſim vtriuſque ſexus cadauera nuda, lacerata, vrbis oculos inceſtantia, auibus canibúſque laniata; lues erat viuentium, fœtor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur, ac ſic etiam qui excidiis ſupradictæ vrbis non interfuerant, mala alieni excidij præferebãt. Et quid poſt hæc, inquam, quid poſt hæc omnia? quis æſtimare hoc amentiæ genus poſſit? Pauci nobiles, qui excidio ſuperfuerant, quaſi pro ſummo deletæ vrbis remedio, Circenſes ab Imperatoribus poſtulabant. Vellem mihi hoc loco ad exequendam rerum indignitatem parem negotio eloquentiam dari; ſcilicet vt tantum virtutis eſſet in querimonia, quãtum doloris in cauſa. Quis enim exiſtimare poſſit, quid primum in his, de quibus diximus, accuſandum ſit, irreligioſitas, an ſtultitia, an luxuria, an amentia? totum quippe in illis eſt. Quid enim aut irreligioſius, quàm petere aliquid in iniuria Dei? aut quid ſtultius, quàm quid petas, non conſiderare? aut quid tam perditi luxus, quàm in luctu res deſiderare luxuriæ? aut quid amentius, quàm in malis eſſe, & malorum intelligẽtiam non habere? Quanquam in iis omnibus nulla res minùs culpanda eſt, quàm amentia: quia voluntas crimen non habet, vbi furore peccatur. Quo magis hi de quibus loquimur, accuſandi ſunt, quia ſani inſaniebant: Circenſes ergo, Treuiri, deſideratis; & hoc, vaſtati; hoc, expugnati; poſt cladem, poſt ſanguinem, poſt ſupplicia, poſt captiuitatem, poſt tot euerſæ vrbis excidia: quid lacrymabilius hac ſtultitia? quid luctuoſius hac amentia? Fateor, miſerrimos eſſe vos credidi, cùm excidia paſſi eſtis; ſed miſeriores vos video, cùm & ſpectacula poſtulatis. Putabam enim, vos in excidiis, rem tantùm atque ſubſtantiam, neſciebam etiam ſenſum atque intelligentiã, perdidiſſe. Theatra igitur quæritis, circum à Principibus poſtulatis: quæſo cui ſtatui, cui populo, cui ciuitati? Vrbi exuſtæ ac perditæ, plebi captiuæ, & interemptæ, quæ aut periit, aut luget? De qua etiam ſi quid ſupereſt, totum calamitatis eſt; quæ cuncta aut mœſtitudine eſt anxia, aut lacrymis exhauſta, aut orbitate proſtrata, in qua neſcias penè cuius ſit ſors peior ac durior, interfectorũ, aut viuentium. Tãtæ enim ſunt miſeriæ ſuperſtitum, vt infelicitatẽ vicerint mortuorum. Ludicra ergo publica, Treuiri, petitis; vbi quæſo exercenda? an ſuper buſta & cineres, ſuper oſſa & ſanguinem peremptorum? Quæ enim vrbis pars his malis omnibus vacat? vbi non cruor fuſus, vbi non ſtrata corpora, vbi non conciſorum membra lacerata? Vbique facies captæ vrbis, vbique terror captiuitatis, vbique imago mortis. Iacent reliquiæ infeliciſſimæ plebis ſuper tumulos defunctorum ſuorum, & tu Circenſes rogas? Nigra eſt incendio ciuitas, & tu vultum feſtiuitatis vſurpas? Lugent cuncta, tu lætus es? Inſuper etiam illecebris flagitioſiſſimis Deum prouocas, & ſuperſtitionibus peſſimis iram diuinitatis irritas: Non miror planè, non miror, tibi eueniſſe mala quæ conſecuta ſunt: Nam quia tertia

excidia non correxerũt, quarto perire meruiſti.

Inſectatio magiſtratuum.

Saluianus lib. 7.

STatuunt non adulterandum, & primi adulterant: ſtatuunt non furandum, & furantur: quamuis pene non poſſim dicere quòd furentur; non enim ſunt quod agunt, furta, ſed latrocinia. Punit enim iudex in alio peculatum, cùm ſit ipſe peculator: punit rapinam, cùm ipſe ſit raptor: punit ſicarium, cùm ipſe ſit gladiator: punit effractores clauſtrorum, & oſtiorum, cùm ipſe ſit euerſor vrbium: punit expoliatores domorum, cùm ſit expoliator prouinciarum. Atque hoc vtinam illi tantùm qui in poteſtate ſunt poſiti, & quibus ius exercendorum latrociniorum honor ipſe largitur: Illud grauiùs ac magis intolerabile, quòd hoc faciunt & priuati iiſdem antè honoribus functi. Tantũ eis adeptus ſemel honor dat beneficij, vt ſemper habeant ius latrocinandi. Adeò etiam cùm deſtiterint ad adminiſtrandum poteſtatem habere publicam, non deſinunt tamen ad latrocinandum poteſtatẽ habere priuatam: ac ſic leuior eſt poteſtas illa quam habuerunt Iudices, quàm hæc, quam priuati habent. In illa enim eis ſæpe ſucceditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant ſtatuta legũ, ecce quid proficit diffinitio ſanctionum, quas illi ſpernunt maximè qui miniſtrant. Sanè ad parendũ humiles abiectique coguntur; compelluntur iuſſis obtemperare pauperculi: & niſi obtemperauerint, puniuntur. Eandem enim rationem in hac re habent, quã in tributis. Soli iuſſis publicis ſeruiunt, ſicut ſoli tributa ſoluunt: ac ſic in ipſis legibus, & in ipſa iuſta rerum præceptione maximum iniuſtitiæ ſcelus agitur, cùm ea minores quaſi ſacra obſeruare coguntur, quæ maiores iugiter quaſi nulla conculcant.

Finis libri decimi-quarti.

DE FORMA ET CHARACTERE SACRÆ ELOQVENTIÆ.

LIBER DECIMVS-QVINTVS.

HÆRET intimis affixa ſenſibus noſtri Theophraſti memoria : qui licèt naturam expleuerit viuendo , nobis tamen immaturus obiiſſe videtur; tantum ſui deſiderium bonis omnibus reliquit. Et eius quidem virtutes poſterior ætas intuebitur, nec vnquã de tanti viri ſapientia, fide, religione, conſtantia , & aſſiduis in propaganda Crucis gloria laboribus conticeſcet. Scis ipſe N. qualis & quantus fuerit, nec apud imperitum loquor. Mihi quidem virum illum planè admirabilem, in hac ferrea hominum ætate, quaſi aurei generis particulam oſtendiſſe natura videbatur ? cuius vita, perpetua fuit vitiorum cenſura, norma morum , clariſſimarum virtutum imago; Vox autẽ, iuge quoddam ſapientiæ cæleſtis oraculũ. Erat illi ingenium velox, pectus ſapientiæ & virtutis ferax, mens acris, pręcelſa, & volucribus (vt ita dicam) flammis ſemper accenſa ? Quæ neque aſperitatibus rerum imminuta torpeſceret, neque blanditiis oppreſſa conniueret. Corpus etiam ipſum laboris patiens, atque illius ſtaturæ & maieſtatis, quæ tantæ mẽtis pondus cõmodè ſuſtentaret. Cùmque à puero magnarum artium fõtes imbibiſſet, quibus prodeſſe aliquando mortalibus poſſet, non ſe vnius vrbis parietibus concluſit, ſed magno animo in totius generis humani cõmercium emiſit. Emicuit tum illa non ancillãtis facũdiæ miſera quędam neceſſitas, ſed vis dicendi quædam ineluctabilis, quam timerent improbi, venerarẽtur boni, ipſi terrarum principes formidarent ſimul, & diligerent. Et cùm per tot annos in his concionum fluctibus iactaretur, numquã inexhauſtus ille fons areſcebat, ſed vt Oceanus, qui aquas cœlo & terris præbet, in ſuis ſemper curſibus totus eſt, atque integer; ſic ille ſe rebus humanis ita impendebat, vt dare quidem poſſet, nihil poſſet deperdere. Nec mirum ſi tam diuturnus ingentis illius Oratoris vigor fuit: hærebat enim in altiſſimarum virtutum , pietatis, demiſſionis, patientiæ, charitatis, nixus radicibus. Noſti quale fuerit eius cum Deo contubernium: cùm non ſecus ac hominum cuſtos Angelus, in exteriora quidem ſe diffunderet, hæreret tamen totus origini ſuæ , & in ſe vndique per reciprocos veluti diuini amoris circuitus remearet. Nihil opinionis cauſa faciebat, omnia cõſcientiæ, patriam ſuã cœlum perpetuò intuebatur , & Præſides Angelos ſupra ſe circũquaque ſtãtes,

dictorum

dictorũ factorúmque cenſores vitã omnem exiſtimabat aut ſupplicium, aut militiam; delicatum verò otium, viui hominis ſepulturam. Quáobrem oppoſuit ſe, dum vixit, murum pro domo Dei, ſtetit in Eccleſiæ propugnaculis nõ coronatus, & mollis, ſed puluerulentus, & coloratus. Contra impietatem, contra vitia, contra torrentem rerum humanarũ impetum eluctatus eſt, eo ſemper animo, vt aut vinceret, aut glorioſi operis clauum tenentem tempeſtas obrueret. Pugnauit, vicit, ſpolia in cœlum præmiſit, mox ipſe inter cœleſtium palmarum fructus ſpiritum exhauſit, vir & vitæ flore, & mortis opportunitate, diuino conſilio ortus atque extinctus. Sed hæc alij pleniùs. Mihi verò peropportunum viſum eſt, præſtãtiſſimũ hominis præſertim de ſacra eloquentia æternũ benè meriti iudicium hoc libro inſerere, ex ea diſputatione quæ illi fuit cũ Logodædalo poſtrema, vt non immerito Cignea diuini oratoris cãtio poſſit appellari.

Otiũ viui hominis ſepultura.

Cignea cantio.

Occaſio dialogi.

Redibamus fortè ex concione cuiuſdam adoleſcentis, ex eorum numero qui cruda adhuc ſtudia propellunt in publicum. Hic cum declamationem, non enim concionem dixero, leuiculis Rhetorum floribus aſperſam recitaſſet de pulpito, magna, vt erat linguæ volubilitate, geſtuſque non inconcinna gratia præditus, videbatur, imperitorũ, qui tum aderant, iudicio non mediocrem laudem conſequutus. Alij quippe laudabant mellitos (vt ipſi aiebant) verborum globulos, quibus tota oratio perplucbat: alij in cœlum efferebant laudibus deſcriptionem quandam Auroræ, delicatiſſimis expreſſam lineamentis, viuiſque coloribus illuſtratam; quæ tamen argumento ita cohærebat, vt ceruix equina cum humano capite: quod bellè dixit Horatius. Alij reconditam vim ſapientiæ mirabantur, quòd tam ſubtiliter Andromedam cum natura humana; Perſeum, cum Chriſto; Danaen, cum Beata Virgine, & neſcio quem Pandoræ calceum, cum æterna beatitudine comparaſſet. Cæteri qui ſtudioſiores opinor eloquentiæ videri volebant, quaſdã eius in Pilatum & ſcribas, & Pharaonem, rabioſulas ſanè ſed inutiles inuectiuas prædicabant.

Qui minùs ingenio poterant, calorem contentionis, & vibrantes oculos, & digitorum argutias, & pedum ſupploſiones, & pulpiti aſſiduas verberationes diligentiſſimè notauerãt.

Concionãtis errores.

Nec mora, iam penè ab omnibus quaſi aureus Suadæ partus iactabatur. O felicem (aiebant) matrẽ! quæ tantum oratorem peperit, & quò excreſcet illa indoles? qualis erit feruor meridianus, ſi tanta primæ lucis riſerunt crepuſcula? Adfuit etiam è Poëtarum grege, qui diceret:

Cedite doctores Romani, cedite Graij,
Neſcio quid maius naſcitur Ambroſio.

Nos qui plenis faucibus propinatas adulationes ferre nõ poteramus, cum Theophraſto noſtro ſeceſſimus in exedram. Nam & ab eo ſciſcitari remotis arbitris auebamus, quid de tota hac ratione concionandi ſentiret. Itaque cùm opportuno loco ad imaginem D. Pauli conſediſſemus, rogaui, & per eius expreſſos in cera vultus, quem tantopere diligeret, ne, quod ab eo ſæpè quæſitum eſſet, & aliquando promiſſum, de ſacra eloquentia iudicium, bonæ fidei debitor, interponere vereretur. At ille remotis excuſationibus, quibus ſæpe vtũtur qui ſunt cariùs inepti: Dicam equidem quod cenſeo, pro mediocri vſu & facultate, quam mihi triginta fermè anni in his concionum laboribus exacti attulerunt. Nihil autem in hominẽ dictum velim, quem miſeratione potiùs quàm caſtigatione dignum puto; & fortaſſe ſeriis eget monitoribus, quibus

ad veram ſapientiam poſſit informari. Vos de re quicquid eſt, non de perſona accipite.

Profanæ doctrinæ vſus frequẽs in ſacris exagitatur.

Sæpe numero mirari ſoleo deprauatam iſtius eloquentiæ licẽtiam, ſine fronte, & oculis; nihil enim aut veretur, aut videt. Heu quò rerum deuenimus? Eccleſias penè ipſas in ſcenas; & conciones in theatrales ludos nituntur conuertere. Ignoſcant mihi ſepulti piorum manes; ſed puto eorum cineribus, ſi quis modò ſenſus eſt, inuri dolorẽ, cùm hæc iactantur in templis, quæ meliùs inter ludibundas aures in circulis vel etiam theatris narrarentur. Nobis certè a doleſcentibus dicebatur à magiſtris eloquentiæ, Athenienſes, cùm ludos gladiatorios, malo vicinarũ vrbium more, & exemplo, in ſuam vrbem admittere percuperent, Demonactem, qui tum ferebatur in ea Rep. clariſſimus, grauiter obſtitiſſe. Quò enim aiebat gladiatores cum miſericordia, quæ in vrbe veſtra (Athenienſes) delubris & aris colitur? vel cruentam illam hominum lanienam expellite, vel certè aram miſericordiæ, quæ præ veſtris ſtat oculis, euertite. Neque enim fas eſt iſta quæ moribus diſiunctiſſima ſunt, iiſdem ſedibus commiſceri.

Mihi verò idem in re haud multùm diſſimili contingit exclamare: quò mihi fabulæ cum veritate? quò mihi phaleræ verborum cum ſanctimonia? quò cum igne vigili, & tremenda Chriſti ara, Silenorum & Satyricorum luſus? Ite primùm, ſacras imagines è templis conuellite, ignes extinguite, aras ſubruite, tollite mihi iſtam ſpeciem plenam grauiſſimæ ſanctitatis, quæ vel impiorum ſenſus tacito quodam maieſtatis fulgore perſtringit. Vel certè ſi pudet tollere; tot religionis noſtræ pignora, quæ contra vanitates iſtas clamant, obnubite, tum fabulas narrate: quanquam terram ipſam piè ſanctéque conſecratam, niſi eradatis, ad has voces indignatum iri crediderim. Fuit quõdam tempus illud, quo inſtar grauiſſimæ matronæ ſacra in publicum procedebat eloquentia. Nunc autem pudet dicere, ſed piget tacere, hæc, vt leuis meretricula ſe lenociniis & fucis inſinuat; haud enim negat, quòd ipſa talis ſit, nec ſi velit, poſſit: nec ſi poſſit, velit.

Quære an idololatriã cõmittat, qui de idolis catechizat. Tertull. de idolol.

Quin audiet ſtatim: *Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa; & quando natus es, in die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus: & aqua non es lota in ſalutem, nec ſale ſalita, nec inuoluta pannis.* Quæ enim radix Chanaan, niſi Gentilitas? Ecquid pater Amorrhæus, niſi quem ſibi fingunt auctorem, & Deum eloquentiæ, Mercurius aliquis aut Hercules Ogmius? Ecquæ Cethæa mater? niſi Ethnicorum Sophiſtarum ſchola? Quid vmbilicus minimè præciſus; & aquæ ſalutaris, ac ſalis, pannorumque inopia; niſi ſordes, & ſtultitiam, & nuditatem, iſtius denique impudentis turpitudinem prædicãt? O mores! adeone generoſus ille ſanctorum patrum ſpiritus extabuit in nobis, vt pudeat eos agnoſcere, qui nos tamen (ſi modò Chriſtiani ſumus) in Chriſto genuerunt? ſcilicet pudor eſt cum Petro & Paulo, cum Matthæo & Ioanne loqui; ſunt enim barbari, & lingua vocéque abſoni. Qui igitur diurnis nocturniſque terendi manibus, qui apud molles cathedrales appellandi? Philoſtrati, Ouidij, Plinij, Plutarchi, addite etiam Petronios, Apuleios, ita illi ipſi, quos æternis tenebris ſepelire oportuit, prodeunt non in ſcholarum vmbracula; (iam enim commune eſt;) ſed in ſuggeſtum cõcionatorum, & in hanc lucem Chriſtiani nominis, quam ipſi ſi reuiuiſcerent auctores, non auderent intueri. Tertullianus, libro de

Ezech. 16.

idololatria, Ludimagiſtros, qui fabulas Poëtarum docent, *Affines eſſe ait multimodæ idololatriæ. Primùm quibus neceſſe eſt Deos nationum prædicare, numina, genealogias, fabulas, ornamenta honorifica quæque eorum enunciare, tum ſolemnia feſtáque eorumdem obſeruare, vt quibus vectigalia ſua ſuppetant, ipſam primam noui diſcipuli ſtipem, Mineruæ, & honori & nomini conſecrare.* Quo igitur in numero fabuloſos cõcionatores cenſuiſſet? Adeone ſacrarum literarum fontes exaruerũt? Adeone cœleſtis eloquentiæ flumina ſunt exhauſta, vt à Luciano, & Herodoto, & Pauſania, & ſi quid eſt iſtius farinæ hominum, quærendum ſit quid dicas, aut quomodo concioneris? Audiuntur illi ſacris authoribus frequentiùs immixti, laudantur eorum ſententiæ, & loquuntur mortui in Chriſtianorum pulpitis, nonnulli quos viuos vix Epicurei admiſiſſent. Commiſcetur Chriſtus cum Orpheo, vt in Alexandri Imperatoris Larario Plato: Atticus cum Paulo, cum Petro Thucydides, & Lucas cum Apollonio: Præclaram ſcilicet mixturam! & quid reſtat, niſi vt Deiparam quoque Virginem, cum Helena confundamus? Abſit verbo inuidia, ſed timendum eſt, ne qua hic cœleſtis ira lateat, quam noſtri ſenſus ſatis non agnoſcant. Audio tonãtes minas: *Venite, confundamus linguam eorum.* Ecquid aliud ſunt quàm linguæ miſcellaneæ & confuſæ tot profanorũ autorum idiomata? quos certè qui ſpretis Catholicis ſcriptorib⁹ conãtur ingerere, Babel aſtruũt, quam Deus ſpiritu oris ſui exſufflabit. Deinde plaudũt ſibi miſeri, quaſi pulchri ſint, & beati, quòd ab imperitis fortè adoleſcẽtibus hæc eorum plauſibus celebretur eloquẽtia. Heu quàm carè leues illi fumi gloriolæ conſtabunt! niſi fortè ſatis magnum præſidium arbitrantur in ſua eloquentia poſitum, vt ſe aduerſus tremendũ ſummi iudicis Tribunal defendant, cùm ab ipſis Dæmonibus accuſabuntur; quòd ſpreta litterarũ ſacrarum maieſtate, plena ſanctiſſimæ eruditionis, ad nugas & quiſquilias deflexerint; quibus ne Adonidis quidem horti, quos ipſi memorant, magis ſteriles vnquam fuerunt. Sed alia eſt ratio eorum qui hæc parcè & ſapienter vſurpant, alia eorum qui totas conciones his deliramentis inferciunt: qui debebant hoc fulmen Baruchis attendere: *Filij Agar qui exquirunt prudentiam, quæ de terra eſt, negotiatores terræ, & Theman, & fabulatores, & exquiſitores prudentiæ, & intelligentiæ; viam autem ſapientiæ neſcierunt; neque commemorati ſunt ſemitas eius.* Hæc æſtu quodam mentis Theophraſtus noſter effudit, ad cuius orationis grauitatem cohorruerunt, qui priùs ad molliorem dicendi rationem videbantur propenſiores: neque enim ruentis in ſe fulminis pondus aut expectare poterant, aut auertere. Nonnulli etiam ex imperitorum numero minùs aſſequuti quid vellet hæc oratio; iam palam omni eloquentiæ decernebant exilium. Itaque diu preſſo ore ſubſtitimus, donec tam auſterum ſermonem excepit Logodædalus, vir cæteroqui bonus, ſed qui orationis cultui ſtudere videbatur impenſiùs, quanquam ab iſtis ineptijs longè aberat, quas tam acri caſtigatione Theophraſtus verberârat. Ille igitur vt patrocinium ſuſciperet eloquentiæ, quam habebat in deliciis:

Comparatio ſtulta.

Gen. 11.

Adonidis horti.

Baruch. 3. 13.

Verè tu quidem (ait) Theophraſte, & iſtos quos arguis nugatores adoleſcentulos, qui totam cœleſtis eloquentiæ rationem corruperunt, nemo excuſat, niſi ſit ipſe dementiſſimus.

Externæ diſciplinæ non ſunt penitus repudiandæ.

Verùm ſubit illud interdum quærere, ſit ne aliqua in rebus diuinis adhibenda eloquentia? Inuenias enim

permultos homines alioqui minimè malos, ſed in ea parte nimis, (vt arbitror) auſteros, qui quòd ijs à puero non ſint artibus informati, quibus ingenia ad honeſtū excitantur decus, eloquentiam, quam ſe aſſequi poſſe diffidunt, in alijs reprehendūt: quod non tam charitate cōmuni, quàm ſui amore, & gliſcentis cuiuſdam inuidentiæ ſtimulis facere videtur. Nam cùm ipſi maximarum artium ſint imperiti, alieni ingenij florē ægris oculis intuentur, & malunt, quod cuiq; facilius eſt, bonas diſciplinas cōtemnere, quàm ad eas ingenium, cum multis qui in eo puluere à viris doctis exſorbētur laboribus, applicare. Fucum igitur, omnem eloquentiam eſſe dictitant, proprium gentilitatis bonum, Chriſtianis hominibus indignum, flabellum vanitatis, nidū ſuperbiæ, idolorum denique ſeruitutē: quibus ſanè verbis nimis atrocibus, æternum videntur optimis artibus exilium indicere. Sed hæc tolerabiliora viderentur, ſi qui hanc prædicant immoderatiùs, aut Apoſtolorū ſanctimonia florerent, aut, vt aliqui Thaumaturgi, præpotentē ad quælibet miraculorum genera expedirent manum: ſed cùm ipſi homuli ſint, conſilij & mentis inopes, ægrè mihi perſuadent, vt ablegatis humanis præſidijs, quibus vitam & res noſtras diuina prouidentia diſpenſat, ad otiū & deſidiam cōfugiam. Quamobrem dùm vacui ſumus, & iam calere ſatis res viſa eſt, cupio, & eorum rationibus occurrere, & eloquentiæ decus atque honeſtatem ab iniquiſſima calumnia vindicare.

Eloquētia defenditur

Primùm ſciſcitari ab ijs doctoribus velim, Malamne putent ex ſe eloquentiā naturalem? malam certè nemo dixerit, qui modò ſanæ mētis fuerit: nam quòd homo animal prouidum, ſagax, acutum, plenum rationis & conſilij, intimos animi ſenſus oratione quaſi eximio quodam mentis ſimulachro depromat, hoc donū Dei eſt minimè contemnendum. Itaque & qui in ea re vberiores ſunt & acutiores, hos quaſi meliore cœli riuo irrigatos amam⁹, & ſuſpicimus. Quid igitur, ſi à natura nihil mali eſt, ab arte ne quid lateat verēdū eſt? At quid ars, ſi modò recta ſit, aliud conatur quàm vt inſitam vim naturæ promoueat, incitet, excolat? An ſi quæ ex ingenij bonitate & vſu quodā lautioris conſuetudinis exiſtit eloquentia nihil habet reprehenſionis, tum demū cenſebitur vitioſa cùm laboribus & ſtudijs honeſtiſſimè culta fuerit? At verò ars nimis mollē & ornatam facit eloquentiam? certè ſi iam ornatus & iucunditas accuſatur, verendū eſt ne non tam nobis cum oratorib⁹, quàm cum Deo ipſo præpotente illius pulcherrimi mundi artifice, certamen conſtitutū ſit, atq; ſuſceptum. Exurgat quippe momus, & dicat, quorſum tot micantium ſyderum in cœlo formæ, num ſatis vno ſole colluſtrari cœlum poterat? quorſum in mari tot margaritæ, tot flores in terris, tot marmoris, auri, argentique venæ, quibus ſine ſui diſpendio caruiſſet mūdus? Quorſum hæc à ſummo rerū conditore inducta? num ſatius fuiſſet, cœlū laxius amplioréſq; terras, vel etiam plures mundos, ad multarū animantiū vſum fabricare, quàm vnum tot ex tanta ſedulitate cōquiſitis ornamētis expolire? quid artes ipſæ, quę non patiuntur naturā ſuo frui ingenio? quorſum tā varię & tam multiplices inuētæ, quanto melius erat vniuerſum ſemel conditū, ſuæ, vt ita dicā, ingenuitati permittere, quàm tot exquiſitis artificiorum generibus à naturali curſu detorquere? Hæc ſi quis diceret, meritò ridiculus, ne dicā impius, videretur, qui ſummā Dei in conſtituendis ornandiſq; rebus prouidentiā ad ſuā cenſurā reuocaret: Nec diſſimili profectò genere videntur in humanā ſo-

Ὁ θεὸς τὴν ἡδονὴν περόνην ἐποίησε τῇ ψυχῇ, δι' ἧς ἀνέχεται τῆς προσεδρείας τοῦ σώματος. τοιοῦτον οὖν τὸ ἐν λόγοις κάλλος. Syneſ. in Dione. p. 45. & multa conſequenter.

Quem ornatè dicere quiſpiam audit, etiã verè dicere exiſtimat. Auguſt. apud S. Proſp. Sent. 165.

cietatē iniurij, qui hoc quamtūcũq; eſt linguæ & orationis commerciũ, quo à brutis animãtib⁹ diſtinguimur eſſe quàm ornatiſſimũ vetant; quaſi verò, & calceorũ ornatũ curare nos oporteat: linguæ verò, quæ vna pars eſt corporis (ſi benè caſtéq; regatur) præſtantiſſima, negligere, omnino atq; abijcere debeamus. Sit (inquiũt) ornata & pexa oratio, nemo vetat, ſed id dũtaxat in ſcenis & theatris, vel etiam in foris & concionibus, in quibus albis velut quadrigis triumphare, & magno fremitu plauſúque celebrari ſolet. At verò in templo, in ijs domicilijs quorũ tecta ipſa ſancta ſunt & pudica, quid attinet hanc ſuadã in faſtu & gloria volitantē immoderatiùs oſtentare, quã nec Chriſtiani ingenij mitis ſimplicitas, nec aures ſalubrioribus innutritæ ſuccis admittunt? Parum abeſt quin illi obtrudant:

Dicite, Pontifices, in ſacro quid facit aurum?

Templi ſtructura.

Etenim ſi tēpla & res diuinæ carere omni cultu & perpolitione debent, cur in Eccleſiarũ ſtructurã tãtus impenditur labor, vt in profuſam laxitatem excurrant, vt marmoribus incruſtatæ fulgeant, vt laquearium dignitati pauimentorũ reſpondeat nitor, vt pictis ſpecularibus, periſtromatis, & imaginibus ad certamen vſq; pulchritudinis, luxuriēt? Quorſum tam lauta vaſorum ſupellex explicatur? quorſum tot lychni pēſiles? tot aromata, tot gēmæ, tot faces? tot & tam accuratæ munditiæ, quæ ſpectantium oculos & ſenſus intimo religionis horrore perfũdũt? quin nos reuocatis ad fictilia, quin ſtultos Salomones, Conſtantinos, Iuſtinianos, Carolos dicitis, quibus nihil fuit antiquius, quàm æternæ mentis numini conſecratas domos ſingularibus in dies ornamentis diſtinguere? Addo mellitiſſimos etiam ſymphoniacorum cantus, ducéſque omnis generis fidium modulos, veteris quondam ſcenæ & conuiuiorum delicias, à ſapientiſſimis auctoribus in Eccleſias inuectos eſſe, quæ nemo reprehendit, niſi qui religioni & ſanctimoniæ bellũ indixerũt: Deo enim hæc fiunt, cuius tam venerandum eſt numen, quàm certa diuinitas. Quis igitur ſacro oratori meritò ſuccenſear, ſi in diuinas laudes quàm expolitiſſimam profundat orationem, cùm in eius gratiã nihil poſſit ſatis eſſe perfectũ? Sed hæc, inquiunt, ab Ethnicis ingenijs & artibus profecta, Deo placere nullo modo poſſunt. Primũ quis eos docuit inuentũ eſſe Ethnicorum, eloquentiã: Nam parũ ſummis illis Hebræorum mentibus tribuunt, ſi exiſtimant benè dicendi, præſidijs fuiſſe deſtitutas. Sed eſto à gētibus expreſſerimus: & vnde ipſæ habuerunt, niſi à Deo bonorum omnium largitore? quo fit vt nihil illis ſuum eripiamus, ſed ab iniquis vſurpata poſſeſſoribus, in legitimum dominiũ aſſeramus: nam ſi profectò id ſumunt, quicquid à gentibus boni fuerit prælibatum, id ſi in noſtras manus vſúmque venerit, continuò eſſe repudiandum; nouum illis ſolem, nouos mundos condere oportet, ne commercium elementorum habeant ſaltem cum gentibus commune. Neſciunt ſimplicis ingenij homines, ipſa ethnicorum templa, teterrimis flagitijs polluta, cùm in Chriſtianorum poteſtatem deueniſſent, non ſemper exciſa fuiſſe, atque conuulſa, ſed ſuis expiata ſordibus in ſanctiſſimos vſus conceſſiſſe. Sic enim Pantheum illud accepimus, dæmoniorum omnium receptaculum, in ſanctorum omnium ædem eſſe conuerſum, vt in ipſis ſedibus in quibus conſederant caſtra impietatis, Chriſtiana religio, & pietas fremente Diabolo triumpharet. Num & Dauid ſibi coronam ex auro Idoli Moloch comparauit? Num

Malum in bonum cõuertere.

Chriſtus famoſæ illius Magdalenæ comas, in ſuum obſequiū dedicatas, abradi iuſſit? At certè eorum ſenſu debuerat crines toties malè pexos, malè vnguentatos, non crines, ſed dæmonum piloſorum (quos Aquila τριχῶντας appellat) nidos, iuuentutis illecebras, & miſerarum victimarū libidinis retia, celeriter amputare; cur ijs tangi, extergi, perfricari voluit? niſi vt oſtenderet nihil eſſe impurum, quod ſuo eſſet cultui obſequióque mancipatum? Ecquis iam audebit impudicam eloquentiam nominare, quæ ſe Deo deuouerit?

Ne autem videar ex ſenſu meo loqui, proferam clariſſimorum authorum teſtimonia, qui à Chriſtianis eloquentiam minimè negligendam, ſed omni ſtudio excolendam, vel etiam authorum profanorum lectione varia, quaſi lectis epulis, à tenero nutriendam cenſueruut. Omitto ſacras literas, in quibus Aaron vel Dei teſtimonio eloquens appellatur, & ſapiens tanquam imbres mittere dicitur eloquia ſapientiæ. Diuus Baſilius, vir non minùs eximiæ ſanctitatis, quàm florentis eloquentiæ, in ea oratione quam habuit ad iuuenes, de vtilitate ex Græcorum ſcriptis percipienda, quàm apertè ſuadet adoleſcentibus, vt poëtas, hiſtoricos, oratores, & omnes omnino homines frequentent, à quibus aliqua vtilitas in animi culturam permanare poteſt? & ne quis fortè dubitet, eius verba ſubijciam: Ἐπὶ δὲ τὴν τούτου παρασκευὴν, καὶ ποιηταῖς, καὶ λογοποιοῖς, καὶ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσεσθαι. Addit autem humanioribus litteris initiandos eſſe, qui ad ſacras affectant viam; quod pereleganti ſimilitudine declarat expreſſius: Sicut enim infectores, remiſſioribus quibuſdam coloribus imbuere ſolent vellera, antequam viuū, & pertinacē Amethyſtini aut purpuræ florem inducant. Ita, inquit, & nos, vt ſolidæ honeſtatis iaciamus per ſolidū fundamenta, operæ pretium eſt à teneris, manſuetioribus ſtudijs intingi, antequam ad ſacras auguſtioreſque literas accedamus: ſic enim fiet vt refractos in pellucido fontis liquore radios videre conſueti, ipſum demū ſolem acriori mentis obtutu contēplemur. Quæ profectò vir diuinus non diceret, ſi Græcorum eloquentia Chriſtianis hominibus interdictū putaret. Nam cur ea nos comparare iuberet à puero, quorum ætate iam prouectis non tantùm vſus eſſet nullus, ſed magnum etiam diſpendium? Quid ipſe qui Baſilio conſors, & particeps omnium ſtudiorum, atque conſiliorum fuit, diuus Gregorius Nazianzenus? In Baſilij funebri laudatione generoſo admodum animo ſuccenſet imperitis, qui liberalioris doctrinæ ſtudia contemnunt: Illud, inquit, inter omnes ſanæ mentis homines conſtare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere: non de hac noſtra ſolùm, ac nobiliore loquor, ſed etiam externa quam plerique Chriſtiani prauo quodam iudicio, vt inſidioſam ac periculoſam, & procul à Deo auertentem aſpernantur: & cætera quæ Græcè melius: Οἶμαι δὲ πᾶσιν ἀνωμολογῆσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων παίδευσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον, οὐ ταύτην μόνον τὴν εὐγενεστέραν, καὶ ἡμετέραν, ἣ πᾶν τὸ ἐν λόγοις κομψὸν καὶ φιλότιμον ἀτιμάζουσα, μόνης ἔχεται τῆς σωτηρίας, καὶ τοῦ κάλλους τῶν νοουμένων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν, ἣν οἱ πολλοὶ Χριστιανοὶ διαπτύουσιν, ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὰν, καὶ Θεοῦ πόρρω βάλλουσαν κακῶς εἰδότες. ὥσπερ γὰρ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, καὶ ὅσα τούτων, οὐκ ἐπειδὴ κακῶς τινες ἐξειλήφασιν, ἀντὶ Θεοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ σέβοντες, διὰ τοῦτο περιφρονητέον. ἀλλ' ὅσον χρήσιμον αὐτῶν καρπούμενοι, πρός τε ζωὴν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅσον ἐπικίνδυνον διαφεύγωμεν, οὐ τῷ κτίστῃ τὴν κτίσιν ἐπανιστάντες, κατὰ τοὺς ἄφρονας.

Tandem concludit:

Eloquentia humana bene cum ſacra miſcetur.

τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες

τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν.

προσβάλλειν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις.

Contemptus eloquentia humana, non admittendus.

Οὕτω καὶ τούτων τὸ μὲν ἐξεταστικόν τε καὶ θεωρητικὸν ἐδεξάμεθα, ὅσον δὲ εἰς δαίμονας φέρει καὶ πλάνην καὶ ἀπωλείας βυθὸν, διεπτύσαμεν.

Eadem fermè Syneſius in Dione: *οἱ δὲ ἀστεμφεῖς οὗτοι καὶ ὑπερόπται ῥητορικῆς, καὶ ποιήσεως, οὔ μοι δοκοῦσιν οὐδὲ ἑκόντες εἶναι τοιοῦτοι. πενίᾳ δὲ φύσεως μηδὲ τὰ σμικρὰ ἱκανοὶ, &c.*

In quibus oſtendit, eloquentiæ contemptores tales eſſe non ſua ſpõte, ſed ingenij penuria, tum eos hoc opuſculo ſatis mordaci ſale perfricat. At qui in omni ſtudiorum genere fuit eminentiſſimus D. Auguſtinus, poſtquam eloquentiæ diuitias à profanis authoribus monuit eſſe repetendas: Aſpicimus (inquit) quanto auro & argento, & veſte ſuffarcinatus exierit ex Ægypto Cyprianus doctor ſuauiſſimus, & Martyr beatiſſimus: quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius: vt de viuis taceam, quanto innumerabiles Græci? quod prior ipſe fideliſſimus Dei famulus Moſes fecerat, de quo ſcriptum eſt, quòd eruditus fuerit omni ſapientia Ægyptiorum. Addam Auguſtino Lactantium, qui ſic in inſtitutionibus ſcribit: Licèt poſſit ſine eloquentia, Chriſtiana religio defendi; (vt eſt à multis ſæpe defenſa;) tamen claritate ac nitore ſermonis illuſtranda, & quodammodo diſſerenda eſt, vt potentiùs in animos influat, & vi ſua, & inſtructa religione, & luce orationis ornata. Quod autem grauiſſimis ſententiis hîc effantur, non modò ipſi, ſed & alij in ſuis ſcriptis conſtãtiſſimè ſanxerunt. Domum te N. deducam tuam, vis ordiamur a Moſe ſcriptorum omnium ſanctiſſimo, eodémque vetuſtiſſimo, cuius ſcripta non modò cincinnulos habent interdum oratorios, ſed & poëticas redolent amœnitates, tanta inſuper orationis maieſtate, vt ſuaui quodam terrore percellat animos ſimul & delectet? At Iobus ille vir non minùs patientis animi, quàm præſtantis ingenij, qua orationis aſſurgit grauitate, quot floribus luxuriat, quot vegetis & illuminatis Rhetorum coloribus accenditur? videas quippe apud eum deſcriptiones omni expolitione diſtinctas, & ita viuidas, vt rem magis videre quàm audire te credas. Sume tibi ex tãto numero equum bellicoſum, & vide quàm audaci genio à viro ſancto expreſſus eſt:

August. l. 2. de doctrina Christ. c. 40.

Lactant. l. 5. diuin. instit. c. 1.

Eloquentia humana Moses & Iobus vsi.

Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Nunquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas? gloria narium eius terror.

Terram vngula fodit, exultat audacter, in occurſum pergit armatis:

Contemnit pauorem, nec cedit gladio, ſuper ipſum ſonabit pharetra, vibrabit haſta & clypeus. Feruens, & fremens ſorbet terram, nec reputat tubæ ſonare clangorem.

Vbi audierit buccinam, dicit: Vah: procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus: ſume Hebraica in manus quorum valde peritus es, & expende, quid ad florẽ elocutionis, tantis & tam magnificis ſenſibus deſit. Etiam neſcio quomodo, vt ſæpe fit, pleraque in proprio idiomate ſunt auguſtiora: nam vbi noſtra verſio habet: Circundabis collo eius hinnitũ, eſt in Hebræo textu התלביש עואבו דעמה: quæ ſi Latinè ad verbum reddas, ſignificant, *Nunquid indues collum eius tonitru?* vide quæ ſpecies magnitudinis? equi ceruicem tonitru, quaſi veſte amictam: & hæc virum loqui, qui fertur quintus fuiſſe ab Abrahamo? Quanquam ſcio nonnullos hoc ſcriptum Moſi tribuere, inter quos eſt Methodius Martyr, & Epiſcopus: ſed non negant à Iobo primum Arabicis literis conſignatum, & ex eo deinde volumine librum à Moyſe compoſitum, quem nunc præ manibus habemus. Verùm quid ad nos attinet, cùm nouerimus hæc ſiue

Iob c. 39. ver. 19.

à Iobo dicta ſint, ſiue Moyſe, ſancti Spiritus afflatu atque impulſu fuiſſe dictata, quæ niſi extaret authoritas, vos fortè phaleras verborum diceretis. Gradere nunc à Iobo ad Dauidé, & Salomonem, Reges, quorum ille quã ſpeciem eloquentiæ non eſt complexus in illis canticis, quorum luce non minùs Eccleſia, quàm ſole Mundus illuſtratur? ſi narrat, & effatur, fundit oracula, ſi pugnat, torquet fulmina, ſi hortatur, faces accẽdit, ſi conſolatur, miſcet nepenthes, & vbi de induſtria emollit orationẽ, totus, vt ipſe ait, *torrente deliciarum* immergitur. Alterius verò, vt veſtis regi, ſic auro tota riget oratio. Siue enim in parabolis ſententias, magnæ illius mentis pondera, in aculeatas verborum ſtringit argutias, ſiue in cantico, delicatiſſimo flore orationis luxuriat, ſiue in Eccleſiaſte luxus Regum, & fragiles mortaliũ ſpes opéſque, nec non lubricas huius vitæ caſtigat voluptates; nihil eſt hac eloquentia diuinius. Quid in Prophetis, ecquem reperies indiſertum? num omnes de rebus diuinis canunt quodammodo claſſicum? num grandẽ & lacertoſam vibrãt orationem, quam auro ferróque ſimul lucere & micare fulguribus dixeris? Atque inter eos Iſaias vir nobilis, & vrbanæ eloquentiæ cenſetur ab Hieronymo. Daniel verò humana diuináque ſapientia, à ſummis, vt ita dicam, vnguiculis ad verticem vſque perpolitus, ipſos Reges idololatras carpit, oblectat, fulminat. Sume Aggæum, ſume Zachariam, ſume Hieremiæ amanuenſem Baruch, ſume ipſum eductum ex gregibus atque armentis Amos Prophetam, & ex eo, quem illi fortaſſe hircoſum dixerint, audies quæ mirari poſſint vnguẽtati. Quid quòd ſcriptor Machabæorum apertè & elegantiam ſermonis deſiderat, & ſi quid rudius exciderit per interualla, ſtylum excuſat? *In his, inquit, faciam finem ſermonis, & ſi quidem bene, &, vt hiſtoriæ competit, hoc & ipſe velim: ſin autem minus dignè, concedendum eſt mihi. Sicut enim vinum ſemper bibere, aut ſemper aquam, contrarium eſt, alternis autẽ vti, delectabile: ita legentibus, ſi sẽper exactus ſit ſermo, non erit gratus.*

Quãta eloquentia in Dauid.

Orator.

In eloquentia ſacra excelluerãt Prophetæ.

Macha. 2. c. 15.

Vides igitur, authorem, quaſi ex Rhetorum præceptis temperare ſtylum, qui vt in pictura luminibus vmbras, ſic in oratione lumina quo magis eniteant remiſſioribus interdum ſententijs adiungi volunt. Hæc canonicus author diceret, ſi accurati ſermonis elegantias, atque ſuauitates in ſacris contemnendas eſſe duceret?

Iam te ad ſacros Euangelij concionatores adducam; age quid Paulo ſublimius? nihil hîc eloquentiam moror, verborum fucis illitam, & vaniſſimo periodicularum ambitu tinnientem, volo grandem, præcelſam, & heroïcis ſenſibus exaggeratam: quid in hac parte Paulo defuit? quem longè aliter quàm ille Pericles, tonare, fulminare, & permiſcere concionibus orbem terrarum dixeris? videas illum hominem μυριόμορφον modò Iudæis, modò Græcis, modò Romanis mixtum diuini verbi ſemen vndique ſparget; ſi docet, nihil illuſtrius; ſi diſputat, nihil eius calore pugnacius; ſi conſolatur, nihil blandius; ſi minatur, nihil imperioſius. Hic Genealogiſtas Iudæos confudit, hic ab Epicureis ruborem expreſſit, hic Stoicorum nationem plenam contentioſo faſtu ad Chriſtianæ manſuetudinis diſciplinam perduxit; hunc cauſam è catenis dicentem Præſides timuerunt, & ipſi ante reum palluerunt Iudices; Reges laceram pene eius penulam, & vincula complexi de regali maieſtatis ſede ad Chriſtianã humilitatem ſeſe abiecerunt. Hunc ſupra humanam ſortem, quaſi de turbine loquentem, Lycaones inſtar numinis coluerunt.

D. Paulus.

coluerunt. Fuit planè beatum os eius, fons ille egrediens, *de Paradiſo Dei*, qui in quatuor erumpens flumina, totam Eccleſiam mirabili aquarum ſuauitate copiáque reſperſit. At dices, reprehēſus eſt à D. Chryſoſtomo Chriſtianus quiſpiam, qui Paulum Platone diſertiorem fuiſſe contendebat; quod nunquam feciſſet, ſi eam, quam in Paulo prædicas eloquentiam, vir acerrimi iudicii, & profuſi in virum ſanctum animi, cognouiſſet. Errat omnino quiſquis ita iudicat: nam Pauli eloquentiam vbique miratur Chryſoſtomus, eámque ab illo, & ante miraculorum editionem, & in ipſis demum miraculis adhibitam fuiſſe permagnam aſſeuerat; verùm negat fuiſſe eloquentiam, quam eo tempore Græci excolebant, cirris dumtaxat inanibus verborum laſciuientem, ſed reconditam vim magnæ mentis, quæ in figuris ſententiarum longè aliter quàm in teſſellatis dictiuncularum nugis ſeſe exprimebat. Deinde longè efficacius argumentum aduerſus Ethnicos eſſe comprobat, ſi dicamus, Apoſtolos, rudes & indiſertos, tantam ſapientium multitudinem viciſſe, quàm ſi eorum prædicemus eloquentiam, quæ & longè minor erat vberrimo ſapientiæ fonte, quem ſuorum præconum mentibus præpotens Deus indiderat.

D. Paulus Platone diſertior.

Lubet poſt iſtos longam ſæculorum atque oratorum ſeriem percenſere? occurrent tibi in ipſius adhuc Eccleſiæ cunabulis, qui viri? *Clementes, Ignatij, Dionyſii Areopagitæ*: quorum primus varias Epiſtolas & Recognitionum libros eo ſtylo conſcripſit, qui inſtar puri amnis labitur, ſine vllis ſordibus; alter totus ardet, & inſtar ignei torrentis perlabitur in animos oratione non inculta; niſi fortè, vt vnum afferam pro multis, hæc idiotæ verba exiſtimas, & non figurati oratoris: τοῦ γὰρ ἐστι σταδίου, ἐκεῖ δὲ στεφάνου. προσδόκα Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄχρονον ἐν χρόνῳ, τὸν ἀόρατον τῇ φύσει, ὁρατὸν ἐν σαρκί, τὸν ἀψηλάφητον, καὶ ἀναφῆ ὡς ἀσώματον, δι' ἡμᾶς δὲ ἁπτὸν, καὶ ψηλαφητὸν ἐν σώματι· τὸν ἀπαθῆ ὡς Θεὸν, δι' ἡμᾶς δὲ παθητὸν ὡς ἄνθρωπον· τὸν κατὰ πάντα τρόπον δι' ἡμᾶς ὑπομείναντα.

Patrum eloquentia.

Concionator.

Ignatius in epiſtola ad Polycarpū.

Tertius verò quaſi aquila, in puriſſimum ætheris locū volucribus pennis ſubnixus, neſcio quid humana voce grandius loquitur, quod æternæ mentis, & Angelorum ſapit commercium.

Volue ſecundum & expende quātus Athenagoras: qui in eo mihi videtur maximè eloquens, quòd minimè profiteatur eloquentiam, licèt adamantinam quandam orationem habeat, non ſine lepôre, & feſtiuitate quadam ingenuæ dulcedinis; vide num quis elegantiùs & diſertiùs hūc locum attigerit, quo Deus ſolus adorandus, non autem mundus, perhibetur?

Athenagoras.

Ἀλλ' οὐ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν τεχνίτην αὐτοῦ προσκυνητέον. οὐδὲ γὰρ οἱ πρὸς ὑμᾶς ἀφικνούμενοι ὑπήκοοι, παραλιπόντες, ὑμᾶς τοὺς ἄρχοντας καὶ δεσπότας θεραπεύειν, παρ' ὧν ἂν δέοιντο, καὶ τυχεῖν, ἐπὶ τὸ σεμνὸν τῆς καταγωγῆς ὑμῶν καταφεύγουσιν, ἀλλὰ τῇ μὲν βασιλικῇ ἑστίᾳ περικάλλως ἐντυχόντες αὐτῇ θαυμάζουσι καλῶς ἠσκημένην, ὑμᾶς δὲ πάντα ἐν πᾶσιν ἄγουσι τῇ δόξῃ, & cætera, quæ grauiter admodum & ornatè diſſerit.

Athenagoras in legatione pro Chriſtianis: p 17. c. 18. edit H. S.

Eſt ſanè pulcherrimus hic mundus; nam & magnitudine cùm ſit excellens, vt omnia, ſic pulchra omnia continet; non ipſe tamen mundus, ſed artificioſus ille conditor eius adorandus eſt: vt neque veſtro imperio ſubditi quum aliqua re indigent vt aſſequamur, quum vos adierint, omiſſis vobis dominis, ac principibus, nullóque affectus honore, ad palatij veſtri magnificentiam ſe conuertunt, ſed ædificij regij tam elegantem ſtructuram obiter admirati, vos ipſos ante ſupraque omnia honorant. Verùm hoc intereſt, quòd vos reges in veſtrum vſum ædes regias adornatis Mundus autem à Deo non indigente factus eſt: eſt enim Deus ſibi omnia, lux inac-

Adorandus Deus, non mundus.

ceſſa, mundus perfectus, ſpiritus, potentia, verbum. Siue igitur *mundus, velut organum quoddam concinnum eſt, & numeroſe mouetur, illum duntaxat qui fides pulſat, & concinnam modulationem accinit, non organum ipſum adoro.* Hæc & ſimilia, quæ fuſiùs proſequitur, non niſi à magno pectore, paríque eloquentia manare poſſunt.

Iuſtinus Martyr. Qui in eodem genere verſatus eſt *Iuſtinus* Martyr, licèt non habeat illas orationis ſirenulas, quas inepti fortaſſe requirerent, qui hanc apologetici ſermonis legem non vident: eſt tamen ob fœcundam multiplicium rerum doctrinam, caſtamque robuſtæ orationis ſobrietatem, ſapientum iudiciis admirandus; nec immeritò Photio dicitur πολυμαθείας τε, καὶ ἱστοριῶν περιῤῥεόμενος πλούτῳ. Huius diſcipulus fuit *Tatianus* Aſſyrius, author

Tatianus. florentiſſimi libri, qui & nunc extat contra Græcos nauiter conſcriptus: qui licèt in eo ſe barbaræ Philoſophiæ ſectatorē (nam barbaros etiam Chriſtianos, gentiles Philoſophi, vt Iamblichus & Amelius, appellabant) profiteatur, apparet tamen ex ipſo opere, quàm accuratè linguam in Iuſtini ſchola limauerit.

Irenæus. Nec verò iſtis minor *Irenæus* Lugdunenſis Eccleſiæ ſempiternum decus, idem Pontifex, & Martyr, qui ſub Commodo Imperatore, & Eleuthero Pontifice vixit, & tempore Seueri Imperatoris Martyrium conſummauit: cuius libri, qui nunc leguntur aduerſus Valentinum, Latinè, opinor, redditi; (nam Græca deſiderantur;) illius & eruditionis, & eloquentiæ non vulgaria exhibent veſtigia.

Sæculi tertii doctores. Tertullianus. Perge ad ſæculum tertium, in cuius ſtat limine, quem meritò Latinorum ſcriptorum (de Chriſtianis loquor) anteſignanum dixeris; *Tertullianus*, qui vir, & quantus? non ſpecto leuiculos orationis floſculos quos ipſe aut non habuit, aut contempſit, ſed miror in eo torrentis ingenij vim quamdam redundantem, & pondus acerrimæ mentis, quam maioris eloquentiæ ſedem poſſis appellare: quamquam ſi quando ab heroica illa ingenii auſteritate ſtylum frangit in rhetorum delicias, non eſt inconcinnus; vt in deſcriptione Chamæleontis, ſerpentis, ſcorpionis, & pauonis, poſſis agnoſcere: nam vt de cæteris taceam, quid hac oratione dilutius aut figuratius? *quamquam & de pauo pluma veſtis, & quidem de cataclitis, imò omni conchylio depreſſior, qua colla florent, & omni patagio auratior, qua terga fulgent, & omni ſyrmate ſolutior, qua caudæ iacent, multicolor, & diſcolor, & verſicolor, nunquam ipſa, ſemper alia, & ſi ſemper ipſa, quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda.* *Oratio vera.* *Tertull. de pallio.*

Origenes. Ex aduerſo floret in Græcis Origenes, cuius viri quoties ſpectamus ingenium, toties facere oportet quod Perſæ ad ſolem orientem, impreſſo ſtatim ori digito ſilere, & mirari. Nam cuius fuit fœcunditatis ſena librorum millia conſcribere? cuius, & quàm fœlicis linguæ, omnium amanuenſium ſtylos in parturienda tam ſublimi doctrina præuertere? cuius torrentis, nunquam interſiſtere? cuius ſideris omnia dicēdo alta, infima, media, colluſtrare, complecti, accendere? Hæc cauſa exciuit S. Gregorium Thaumaturgum, vt in Origenis laudem Panegyrim ſcriberet; quam eo præſente adhuc adoleſcens recitauit. Atque vtinam tantus ſcriptor ſuo ingenio liberiùs indulgens in varios errores non incidiſſet, qui iuſtam Eccleſiæ cenſuram prouocarunt. quid eius præceptor *Clemens Alexandrinus*, quem propè Athenæum, vel Plutarchum Chriſtiani nominis, poſſis nominare? quid fuit tandem in humana ſapientia quod non euoluerit, peruiderit, protulerit, nobis theſaurus ipſe factus, & quoddam promptuarium manſuetioris

Cyprianus orator.

literaturæ? Iam martyrii purpura decorus orator *Cyprianus*, & quod de eodem dixit D. Auguſtinus, totus auro & margaritis Ægyptiorum, hoc eſt, exterarum diſciplinarum, nitens, quas non habet eloquẽtiæ ſuauitates? Conſequuntur *Arnobius, Lactantius*, & qui eos præceſſit, *Fœlix Minutius*, Chriſtiani nominis acerrimi, iidemque diſertiſſimi propugnatores. quartum ſeculum oſtentat in diuitiis ſacram illam oratorum triadem, *Baſilium, Nazianzenum, Chryſoſtomum*, ſupra omnem ingenii aleam eloquentes viros, conſummatæ in humanioribus literis peritiæ, grandes, copioſos, ſuaues, altos ſenſibus, ſtylo vberes, omnibus orationis diuitiis admiraculum vſque refertos. quorum Gregorius multus in neruis & ſententiis aureæ mẽtis fœtum limatæ elocutionis ſtructura conſtringit: Chryſoſtomus totus lucidus, & fluens inſtar lactei fluminis procurrit ſine ſalebris: Baſilius medium quẽdam orationis characterem ſequutus, nec ſtrictior eſt, nec ſolutior, vtrimque felix & temperatus. Quid commemorem *Athanaſium, Cyrillum Hieroſolymitanum, Gregorium Nyſſenum, Cæſarium, Apollinarios, Ephrem Syrum?* quos huius ſæculi partus fœlicibus ingeniis clarus in Chriſtianæ gloriæ lucem mira fœcunditate profudit? Ecce tibi ex altera parte conſpicui ſunt, nectare & ambroſia ſatur *Ambroſius*, blandum facundiæ nomen, & ſummus in omnibus artifex *Hieronymus*, *& magna Auguſtini mens*, quem ſcholaſtici fortaſſe Ciceronianis innutriti verborum deliciis, haud exiſtimarint diſertum. ſed neſciunt vbi ſit illud quod quærimus decus eloquentiæ. Ego verò miror hominem in diſſerendo ſubtilem, in certando inuictum, in exhortando acrem, & ſibi inſtantem, in perſuadendo, quod eſt colophon oratoris, efficaciſſimum: qui

D. Greg. eloq. — *Chryſoſt. eloq.* — *Baſil. eloq.* — *Ambroſ.* — *D. Auguſt.*

mihi in eo videtur eloquentiſſimus, quòd eloquentiam, qua beatiſſimum eius pectus erat oppletum, minimè profiteri videatur. Deſcende ſi vis ad ſæculum quintum, & intuere *Maximum Taurinenſem, Paulinum, Seuerum Sulpitium, Saluianum, Chryſologum Rauennatem, Sidonium*, & quos propè vltimos Græcorum dixeris, magno vt olim Philopœmenem elogio, *Syneſium, Theodoretum, Iſidorum Peluſiotam, Æneam Gazæum*: dic Syneſio deeſſe accuratæ orationis veneres, & *opulentiam* propè infinitam; dic in Theodoreto tantæ ſapientię viro deſiderari θελκτήριον illud ἐπαγωγὸν ἡδυσμάτων, quod Græci tanti faciunt: dic Iſidoro non ineſſe argutiſſimam rotundæ orationis breuitatem, dic Æneam Gazæum in tanta diſſerendi ſubtilitate florem & gratiam orationis neglexiſſe; refellet te ſtatim illa diſſertatio, quam in Theophraſto contra Procli ridiculum dogma habuit, qui rapacis & violenti animam non in miluum quidem, vt Pythagoras, efformat, ſed animæ humanæ milui animam alligat. Hîc facetè excipiens noſter Gazæus, *Si ita eſt, inquit, formicam Vlyſſes ſequetur, quòd rei familiaris gubernatores prudentes & induſtrij ſint ambo: Veſpæ Hector alligabitur; cùm ornatam galeam habeant, & bellicoſi ſint ambo. Itemque Rana & Cleon vnà vitam agent, quando eundem ambo clamorem edunt; ſicque ille quaſi lapidem ceruici alligatũ trahet.* Hęc ſuauitas non eſt hominis indiſerti. Perge infra, & circumſpice *Procopium Gazæum Sophiſtam; Fulgentium, Ennodium, Boëtium, Caſsiodorum, Gregorium Turonenſem, &* Papam *Gregorium*, quos ſupra ætatem ſuam dixeris eloquentes. Nolo te in conſequentium ſæculorum illuuiem trahere: multi certè fuerunt indiſerti, qui non tam eloquentiæ, quàm ipſis eloquentia, temporum fato, defuiſſe videantur.

Doctores ſæculo 5. — *Aeneas Gazæus.* — *Pythagoræ metempſychoſis.*

Agunt tamen quidquid poſſunt, & lacertos mouent, ſi fortè ſe ex hac infœlicis ſæculi barbarie vindicent. Vide enim quo ſpiritu hæc S. Hildephonſus, qui ſeptimo ſæculo floruit.

Hildephonſ. contra Heluidium.

Et de fonte naſcentis virginali egreſſione ſignato cœnum maritale decurreret. Opto, opto, vti ſepulchrum oris illius, dolor cruciet, illius dentes ſerra concludat, foueam oris eius immobilitas linguæ compleat: concaua palati aër ſubductus euacuet, extrema labiorum aëris craſſedo conglutinet, ne talium verborum fœtor erumpat, ne proſecutiones huius odor aſpiret, ne anhelitus loquelæ ſuſurret, ne vel exilis ſonus tumeat, ne verberatus aër ad infantilia verba conformet.

Audi ergo tu Heluidi, & ad me attende impudorate, me auſculta impudice, me intuere inhoneſte, me conſpice inuerecũde. Quid impudicitia commoueris? Quid inuerecundus aſſiſtis? Quid inhoneſtus accedis? Quid ſine reuerentia occurris? Quid ſine pudore vexaris? Vide conatum viri ſancti, qui eloquentiam non contempſit, ſed ſæculi vitio longè ab optimo dicendi genere receſſit. Diuus quoque Hugo Eterianus, qui & in hac ſquallentis ſæculi macie vixit, in eo libro quem de regreſſu animarum ab inferis ad ſacrũ vrbis Piſæ clerum conſcripſit, non diffitetur ipſe quæſiſſe *elimatas aſſertiones clauſularum, & inſtinctiones apertas, & crebris lucubrationibus omnimodam in ſcribendo diligentiã.* Quid igitur? candidiſſimæ illæ animæ cùm in media barbaria degerẽt cirros & elegantias quæſierunt. Nos qui in hac politiſſimorum hominum luce quotidie verſamur, eloquentiam contemnemus, & inuentis frugibus ad miſeras glandes turpes & ieiuni reuoluemur? quis neſcit aureum rete ad capiendas animas eſſe facundiam? Nam, vt ait D. Aug. *quod ornatè dicitur, verè dici putatur*, ſermo ſimulachrum eſt animi, & ſpecimen ingenij: is ſi cultus fuerit, & ſcintillantib. margaritis diſtinctus, illectat mentes hominum, ducit, rapit, & in quamcumque vult partem inflectit. Quod enim delectat, perſuadet, & credibile fit quicquid amatur. Contrà ſi ſpurcam illam & ſemibarbaram ſermonis illuuiem ſine exquiſitis doctrinæ notis induxeris in pulpitum, continuò ſolitudo fit, & vaſtitas in templis, vel, quod miſerabilius eſt, dormitatio, contemptus, & deriſus. Non enim à te ieiunam diuinæ legis expoſitionem expectant auditores, quam millies audiuerunt, ſed volunt doceri, delectari, moueri: quomodo? grauibus ſententiis, exquiſita doctrina, ſculpto & elaborato genere orationis; quam ſi non habes, fac miracula; ſi non potes, Dei præſentibus bonis vtere, & noli immundum exiſtimare, quod ipſe ſuis honoribus conſecrauit.

Videbatur hæc oratio, omnium, qui aderant, animos probabilitate non mediocri perculiſſe, cùm Theophraſtus leniter ſubridens, vt ſolebat, Talem (inquit) virum decebat eloquentiæ patrocinari, quo diſertiorem hoc tempore ſcimus neminẽm.

Sed ne extra theſin vagetur oratio, aut quod vos dicitis, Andabatarũ more clauſis oculis pugnemus, nihil deſtinatum habentes quod feriamus; primùm eloquentiam non contemno, quam ex ſua natura bonam, & ad ſocietatis humanæ commercium, Dei præpotentis donũ mortalium generi conceſſum arbitror: ſed eam nimis elaboratam & circumtonſam, & manufactam, in ſacris præſertim concionibus eſſe debere non puto: quòd ſi ratio & auctoritas ſapientum euicerit, dabis aliquando manus Logodædale & iſtam tuam opulentiam foro & ſcenæ, non ſacris pulpitis reſeruabis.

Atque ego dum complector animo eas quas in medium attuliſti rationes, ad tria capita reduci poſſe exiſtimo: Nam & ornatam voluiſti orationem, quòd ornatus à Deo, & mundo ſit in-

Rationes Logodædali pro eloquentia eleuantur.

ditus, & à nobis in rebus fermè omnibus, etiam in ſacris deſideretur: Deinde hanc eſſe SS. Patrum ſententiam humanæ eloquentiæ curam quàm diligentè haberi oportere: Ad ſummum, omnes qui ſuperioribus ſæculis floruerũt Eccleſiaſticos ſcriptores eſſe quàm eloquentiſſimos. Hæc ego ſi à te paulo liberiùs & argutiùs dicta, vt vos Rhetores ſoletis, oppoſita veritate refellero, exiſtimabo me tibi, & cæteris abundè ſatisfeciſſe. Primùm ſi hoc aſſumis, naturam arte excolendam eſſe, & quicquid exquiſitis artium inuentis addi poteſt ad naturam, hoc omnino decere, tota (quod aiunt) aberras via. Nam in rebus fere ſingulis mediocrem cultus rationem ſapientes probant, exquiſitas verò artium, quæ infinitæ creſcunt in dies, munditias, quis omnes laudare poſſit, aut admittere? Quòd non hirtis pellibus, aut foliis in hac ciuili vita induimur, ab arte humana eſt, quæ tingendorum vellerum rationem, & aliquam veſtis concinnitatem prudenter adinuenit, (quamquam meliùs nudi, & ſola innocentia tecti, vt primùm ſub oculis Dei conſtitimus, fuiſſemus,) hæc criminis pœna fuit, vt veſtes quærerentur, mox abiit in ornatum, cœpítque luxui & lupanaribus proludere. Quod igitur veſtimentorum elegantem quandam & ſobriam honeſtatem ars commenta eſt, tu iubebis ſapientem in hoc genere quærere quicquid ars nouis quotidie inuentis laſciuiens aſtruere poterit? Iubebis piſcari veſtitum, emendicare vellera de mari, quæ muſcoſæ lanoſitatis lautiores conchæ comunt? Iubebis à Seribus Bombyces petere, ſuccis herbarum, & concharum alueis lanas incoquere, de Draconum frontibus, & piſcium cerebris, gemmas venari, vt ſericatus, armillatus, chlamydatus prodeas in publicum? hoc ſi facias, tantum demes honeſtati, quantum addes libidini.

Ornatus moderatio.

Veſtium vſus.

Veſtis, criminis pœna.

Iam natura comam dedit decoram in fœminis, blandam in pueris, in viris honeſtam, ars pectere docuit & attondere, ne ſordes & horrorem contraheret: hoc tibi non ſufficiet, ſed quidquid malarum artium commentis in ſtruendo capillo poterit reperiri, hoc erit tuo capiti superædificandum? quærendæ erunt capillaturæ ſtructrices, eundum ad ferrum & ignem, ne quid criſpando deſit? Ex vltima Arabia tranſuehendi odores, quibus capillus perpluat? aſpergendus puluere, & croco, & lixiuiorum non vno genere? Etiam exuuiæ capitis alieni fortè immundi & nocentis, adhibendæ, quibus fulgeas? Abſit vt artem exerceas hoc naturæ & honeſtatis diſpendio.

Quid in victu? ſi explendæ famis neceſſitatem parabilis etiam cultus ornauit, laxandæ erunt ventri habenæ, & ſectandum quicquid helluonum ingenioſa in ſuam perniciem cupiditas commenta fuerit, vt noua quotidie condimenta, languentis gulæ irritamenta guſtum titillent, vni palato coquorum & ſeruorum ſudet exercitus, vt in vnum ſpirantis mortui ſepulchrum, terræ, & maris, cœli etiam ſpolia, proh pudor! ingerantur?

Nemo hoc ſanus dixerit, nemo cenſuerit, arti, quicquid modò cogitat, permittendum, nec vllis rationis limitibus eſſe reſtringendam.

Nam quod de ornatu templorum dixiſti, vide quàm ſit auguſtus, vide quàm nulla in eo ſpecies, quæ laſciuiam & luxum oleat; quæ ſi eſſet, oculos proculdubio ſpectantium offenderet, nec ex ſanctiſſimæ diſciplinæ manaret inſtitutis: maieſtatem quippe in iis diligimus, nimis delicatam culturæ formam, quæ vanitatem, & pompas præ ſe ferat, non probamus. Itaque nec aulæa profanis argumentis intexta, nec formoſulas iſtas mulierculàrum effigies, nec nuda toroſaque valentiſſimi lictoris terga

Ornatus templorum qualis.

iubenter in ſacris locis conſiſtere videmus. Ipſamet ſtructura, ipſa templorum ſupellex ſuam quandam formam habet à populari profanáque diſtinctam, quam ſi curioſulus aliquis ab hac ſpecie humana auguſtiore, in leuiculas elegantias deformare vellet, nemo pateretur. Age enim cùm veneranda Beatæ Virginis imagine coniunge Danaen aliquam, in cuius ſinum porrectum & nudatum aureo imbre ſtillans Iupiter deſiliat: Infer Pauli ſtatuæ Herculem, Antæum prehenſo manibus iugulo præfocantem: Pinge cum Chriſto Orpheum, ad cuius mellitiſſimas fides, & aues cœlo meantes, & ſparſæ per terram pecudes vno agmine concurrant?

Qualis muſica Eccleſiarum. Quis non ſuccenſebit? quis non indignabitur? Muſicam certè, quam ex ſcenis memoras conuiuiiſque in templa tranſlatam, non niſi ſeriam & grauem volumus; in quo, & religioſiores aliquanto veteres fuerunt, quàm nos ipſi ſumus.

Audi enim quid de ea re Iuſtinus Martyr habeat, quæſtione centeſima ſeptima; cùm interrogatus de ea quæ Chriſtianorum Eccleſias decet Muſica; reſpondet:

Iuſtin. q. 107. Οὐ τὸ ᾆσαι ἁπλῶς ἐστὶ τοῖς νηπίοις ἁρμόδιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ τῶν ἀψύχων ὀργάνων ᾆσαι, καὶ μετὰ ὀρχήσεως, καὶ κροτύλων· διὸ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παραιρεῖται ἐκ τῶν ᾀσμάτων ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων ὀργάνων, καὶ τῶν ἄλλων τοῖς νηπίοις ὄντων ἁρμοδίων, καὶ ὑπολέλειπται τὸ ᾆσαι ἁπλῶς· ἡδύνει γὰρ τὴν ψυχὴν πρὸς ζέοντα πόθον τοῦ ἐν τοῖς ᾄσμασιν ἡδομένου.

Vides vt aſſuetas Ethnicorum ſcenis fides, cantúſque inanimorum organorum cum ſaltationibus & crotalis ab Eccleſia perpetuò exulare velit: quòd hæc mentem emolliant, & efferueſcentes cupiditates irritent: contra tantùm ſimplicem, ſine fuco, & tot vocularum inflexionibus relinquat.

Faciamus idem in eloquentia, & tot verborum ac periodorum phaleras, & quicquid modò eſt fucatum, valere iubeamus.

Contrà verò venerabilem quandam ſermonis & operum ſanctitatem retineamus. Neque enim aliud ſancti Patres voluerunt, quos tu ad ſententiæ tuæ defenſionem, quaſi exterarum diſciplinarum ſtudioſiſſimos protuliſti.

Philoſophiæ ſcilicet & Rhetoricæ, cæterarûque artium documentis adoleſcentes non leuiter intingi, ſed etiam imbui oportet, partim quò illa ætas nondum grauiorum Theologiæ ſtudiorum capax, his foueatur nutrimentis, partim etiam vt inde vis & ſuauitas in ſequentis æui curas emanet. Hoc à te citati Baſilius, Gregorius & Auguſtinus diuini homines cenſuerunt, & nemo ſanè negat. At verò ſi iuuenes poſtquam vel in rhetorum ſchola, vel in Philoſophorum Lycæo poſuerunt rudimentum, ethnicis adhuc calentes documentis, aſcendant in pulpitum, & plena (quod aiunt) manu pro Iſaia & Paulo incipiant Ariſtotelem & Ciceronē plebeiis etiam auribus propinare, nemo certè hanc inſolentiam ſermonis æquo animo feret; nemo. Hæc enim didicerunt non vt plenis faucibus in concionibus eructarent, ſed vt grauiores diſciplinas his condimentis leniter aſpergerent; eduxerunt ex aliena gente pediſſequas, non vt ipſæ *dominarentur in clero*, ſed vt ſeruirent. Nam, qui muſicam diſcunt oratores, aut ſaltationem gymnici, non ea lege faciunt; vt illi quidem in pronuncianda oratione plena voce canere incipiant, aut hi ſimul atque ſcamma tranſiluerint, leuiſſimis geſticulationibus populum mulceant, ſed alii ad inflexiones vocis, alii ad flexus corporum hoc ſibi præſidium comparant: ex quo non muſici quidem, & ſaltatores, ſed oratores, & palæſtritæ, & ſunt, & haberi volunt: fac ſimile tibi proponas in ſacris oratoribus,

Humaniorũ diſciplinarũ tempus & modus quis eſſe debeat.

Vſus peregrinæ doctrinæ.

Simile.

diſcunt quidem à puero diſciplinas, quas vos manſuetiores dicitis, non vt apertè plebeiis, vel etiam doctis hominibus hæc obtrudant in pulpitis, quæ & motoſa ſunt, & oſtentationem habent vanitatis non mediocrem, ſed vt iis condimentis aſperſa leniter oratio, gratior emanet in publicum.

Itaque, & prudentiores hoc ita ſenſim & ſubtiliter faciunt, vt vix appareat, niſi fortè auribus admodum eruditis: At vani, & leues, vel etiam imprudentes, nonnihil, dum volunt abundantiùs infercire, totam orationis grauitatem ſuauitatémque deperdunt.

Simile à Mandragora.

Idem enim in ea re mihi contingere videtur ac mandragoræ viníque mixturæ: quippe vitibus (vt aiunt) aſſitus mandragoras, vim quandam & ſuauitatem vino ſubtiliter inſtillat; quò fit, vt qui bibunt, animaduertant ſe recenti quodam genere voluptatis delectari, ſed vnde ſit, neſciunt.

At ſi quis hac vini & mandragoræ vicinia non contentus, ſuccos herbæ illius alioqui mortiferæ calyci indere, atque propinare velit, non iam voluptatē, ſed detrimentum eſt allaturus. Sic, qui molliores ſcientias cum Theologia copulant, delicato quodam & minimè aperto prudentiæ condimento, pectus deliniunt: qui ſecus faciunt, obtundunt, & nauſeam pariunt. Et hæc ars mihi quidem videtur SS. Patrum, & aliorum: quos tu cumulatè commemoraſti Eccleſiaſticorum authorum. Moyſem, & Iacobum, & Iſaiam, & Dauidem, & Paulum, & cæteros eloquentes dicis, & rectè quidem dicis; ſunt enim, ſed non eo genere quo veſtræ ſcholæ ſolent eloquentes appellare; quamquam Demoſthenis ac Ciceronis omnia myrothecia ſuperarunt. Atque vtinam hanc eloquētiam magis quàm Philoſtrati alicuius, aut Calliſtrati, qui iuuenari in Theologicis volunt, imitarentur; minùs laboraremus. Vis autē ſtemus Patrum, quam tantopere laudaſti, eloquentiæ? acta iam res eſt: talis quippe oratio Chriſtianos decet, non putida, & nitidè fluens, & colorata, ſed vis quędam ineluctabilis, victrix, triumphatríxque animorum, qua nihil eſt in rebus humanis imperioſius.

At vos qui hæc laudatis, veſtris moribus & ingeniis ſemper vtimini: ſi quando enim vobis res diuinæ tractandæ ſunt, tantùm abeſt vt facultate quadam orationis mediocri ſitis contenti, penſiculatè ſoletis cunctas voculas examinare, numeratis apices ſyllabarum, cauetis ne quid hiulcum aut protritum excidat, contumaces ſyllabas aſſiduo pumice leuigatis, denique in eam eloquentiam cum veſtris phaleris prolapſi eſtis, vt pudeat vos Dominum Ieſum *Saluatorem* appellare. Sordent vobis Eccleſiaſtica vocabula, quæ iam per tot ſæcula à ſanctiſſimis viris ſunt vſurpata. Trinitatem, baptiſmum, & Miſſam quęritis apud Tullium; ſi non inueniuntur, quidlibet potiùs per longos verborū circuitus inuenietis, quàm ficum ficum & ſcapham ſcapham, appelletis. Quæ nam malum eſt iſta eloquentia tam inimica veritati? Quid dicam de tot dictionum figuris minutulis illis quidem, & ſępe nullis, quibus ad nauſeam diſtinguitis orationem? quid de quadrigis albis, veſtris inquam, periodis? (ſic enim audio iam appellari:) fluunt vobis ad numerum erotundati verborum ambitus, ſcitiſſimis clauſulis comprehenſi; quidlibet perpetrandum potiùs, aut ferendum, quàm vna periodus de ſuo curriculo excidat. Aliæ aliis ingeruntur totæ ductiles, vel potiùs è torno recentes, quę putidam & anxiam veſtram diligentiam vel tacentibus vobis arguūt.

Putida Logodædalorū eloquentia qualis.

Accedunt tot excurſiones, tot deſcriptiunculæ, tot hiſtoriæ, ab

extrema ſæpe India petitæ tot ignotæ belluæ, tot flores inuiſi, tot gemmæ non magis indigenis quàm vobis notæ, quæ cum myſteriis noſtræ religionis conferuntur vbique: quanto frigore non dico: ſed nihil aiunt in Rhodopeis niuibus eſſe frigidius.

Quid eſt in Sanctis Patribus ſimile? quid adulterinũ? quid fucatum? quid non ex optima diſciplina profectum? Obijcies, credo, Theodoretum, Græcorum Philoſophorum teſtimoniis, Clementem Alexandrinum, antiquariorum lectiſſimis obſeruationibus eſſe refertum?

Quomodo à SS Patribus profana teſtimonia ſint vſurpata.

Enimuero præclara eſt obiectio, an ſi illi qui contra ſapientiam Ethnicorum peculiare certamen ſuſceperunt, omnia gentilitatis cubilia luſtrârunt, & belluam ſuis eductam latebris, ſectatoribus ad deriſum oſtenderunt, vobis idem apud Chriſtianos licebit? Iam mortui Ioues, & Glauci, & Portumni, ſilent Pythagoræ, & Zoroaſtres, & Democriti, nemo de puluere eorum memoriam excitaturus eſt; quid habent cum Chriſtianorum pulpitis commune? an quia apud Athenienſes paganos homines, & his nutrimentis aſſuetos, Paulus ſemel dixit τοῦ γένος ἐσμέν.

Ideo cùm Chriſtianos alloquemur, licebit Poëtarum teſtimoniis totas infercire paginas? hoc quidem mali moris eſt, & exempli. Sume in manus homilias Auguſtini, ſume Leonis, ſume Ambroſii; vide qua ſanctitate, quàm miti candore, ſine fuco & calamiſtris tota incedat oratio, vt vetus matrona iam nihil puerile cogitans, cui grauis ipſa ſimplicitas pro cultu eſt. Reuocas me ad patres Græcos.

Cur piſta nonnunqua hilarior vi deatur PP. eloquentia

Nazianzenum obtendis, Baſilium, & Chryſoſtomum: non ero vſquequaque pugnax, & contentioſus: fatendum eſt enim ab iſtis multa plerumque dici floridiùs; ſed quo prudentiæ & ſanctitatis condimento, nemo neſcit.

Florebant iis temporibus, quibus Iulianus Imperator (Apoſtatæ nomine notior,) manſuetioribus litteris Chriſtianis interdixerat. Piaculum erat, fidelium ſobolem in publicas eloquentiæ ſcholas admittere: Vetabantur litteræ, quas Deus tamen voluerat omnibus eſſe communes; exagitabantur tota Græcia Chriſtiani, vt magnarum artium imperiti, & id quidem non iniquo animo ferebant; ſed tamen, vt oſtenderent hanc gentilium ſapientiam, à ſe potiùs contemni quàm ignorari: exortiſunt viri, qui fratrum Chriſtianorum filios erudiendos ſuo exciperent ſinu, qui ſcriberent orationes paulo hilariore pictura, qui verſus etiam conderent, vt eo ſpectante & fremente qui ſe dæmonis ſatellitẽ præbebat, Chriſtianorum ingeniorum victrix triumpharet eloquentia. Deinde multum referre arbitror, quid & apud quos Sancti Patres dicant, an etiam eodem tenore & filo dixerint quo ſcripſerunt, valde dubito.

Quædam argumenta tractari volunt amœniùs, nonnunquam etiam vt ſe cumulatiore fructu faſtidioſis auribus inſinuent, honeſtum quoddam ſumunt aucupium iucunditatis. Quæ dicuntur, naturali fluunt impetu; quæ ſcribuntur, impenſiore cura ſæpius elaborantur: Patrum ſcripta legimus, viuam vocem non audimus. Quanquam & omnia quę elucubrarunt monumenta, hanc habent dicendi temperiem, vt nuſquam non ſpirent grauitatem quandam caſtiſſimæ maieſtatis. Illi ſunt igitur vobis imitandi, non lacrymæ Niobes, aut Aiacis furor, Charicleæ ſuſpiria, vel, etiam ſi vultis, Plinii iunioris, & Iſocratis pigmenta.

Bonorum (inquit) D. Auguſt. ingeniorum clara eſt indoles, in verbis diſſerentium verum, amare non verba.

verba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi aperire quod volumus non poteſt? aut quid obeſt lignea, ſi hoc poteſt? quando nil quærimus niſi patere quod clauſum eſt?

Non ſunt Hebrææ, ſicut Ægyptiæ mulieres; hæ ſiquidem in lectulis eburneis inter ſtultas delicias pariebant; illæ in ſole, & puluere, pene inter ipſa onera partu ſe leuabant. Neſcit tarda molimina Spiritus ſanctus, non ſunt, vt Dionis Pruſæi, & Maximi Tyrij, Chriſtianorum conciones. Illæ inter delicatorum vmbras putidè ſcribantur & anxiè, repant in auro & purpura, comantur, fulgeant, ſcintillent:

At nos quibus æſtus diei & pondus ferendum eſt, quibus crux, crux (inquam) prædicanda, quibus toti perfidiæ criminibus immerſi peccatores excitandi, pungendi, fulminandi, quid habemus cum iſtis deliciis commune? Nùm ſatis quotidiana compertum illud habemus experientia, ſi quando ad iſtos concionatores, vel declamatores potiùs, itamus, qui cultè, & putidè, & circumſpectè loquuntur ad numerum, quæ ex ſcripto didicerunt? redimus frigidi, quaſi à marmorea ſtatua.

Concionum ſtylus non debet eſſe mollis & putidus.

Quî poſſet enim pugnare cum vitiis, qui totus vinctus eſt, & adſtrictus legibus numeroſæ orationis? quos impetus & emiſſiones habebit, qui ludit in circulis? quàm altè vulnus imprimet, qui aureis & picturatis vtitur iaculis? non venit ad pugnam, ad pompam venit, expectatus vt dimicet? venit vt ſaltet.

Concionatores molles & putidi exagitantur.

Qui in grauiſſimis curis & cogitationibus exſudare debuerat animus, & alarum remigiis in cœlum contendere, incluſus fuit; vbinam? pudor eſt dicere, in parua Iſocratis pixide. quid tum? totus volutatus eſt in vnguentis: quorſum? vt pugnam aduerſus hominum flagitia capeſſeret: præclara ſcilicet armatura! Quid poſtea? deſcendit in campum; quo exitu? leuiſſimum vanitatis cymbalum, neſcio quid tinnulum increpuit, & exceſſit. Vtinam minùs vera dicerem, ſed animarum damno experimur, quàm minimè fucata ſit hæc oratio.

Númne grauiora ſtudia his minutulis nugis obruuntur? num obſeſſus animus tenetur? num lingua conſtringitur? num auditores ipſi, qui multi ſæpe ſunt, hebetes ad iſtum tinnitum dormiunt? numne, qui boni ſunt, indignantur; numne qui improbi & leues, modicè titillati ſine fructu animarum diſcedunt? Veniſti in aciem, quorſum? vt luderes, num poteras domi? licebat tibi apud rhetores deſidere, & linguam, ſi mauis, inaurare, nunc ferrum exerendum eſt, quid ſtupes? *amice ad quid veniſti*? ecce victus penuria, ecce fames, paruuli petunt panem, non eſt qui diuidat, tu paleas obtrudis, paleas Ægyptiorum. Veniſti in valetudinarium, ille ambitionis, hic auaritiæ, alter luxuriæ ſceleribus & flagitiis totus coopertus, eroſus, purulentus, cœlo & terris fœtet, vrendus eſt, ſecandus eſt, ſanandus eſt, tu barbiton pulſas, quaſi verò his cantilenis poſſis hæc dæmonia eicere: Diſce ſunt illi miſeri in ſuis malis ſtupidi, & plaudunt tibi quaſi concinno admodum oratori, qui non clamoſus ſis, &, vt aiunt, rabioſus, tu interim dulcem veneni ſorbitiunculam ebibis, & te & alios in diſcrimen interitus adducis; en quò humanæ ſapientiæ nimis impenſa cura mentes obſeſſas rapit; deinde hæc non ſunt timenda, non ſunt increpanda? Audi quibus cenſuris totam hanc dicendi rationem Orthodoxi Patres cõdemnent; quando & eorum teſtimoniis quæ tu pro tuo arbitrio interpretatus es, mecum egiſti, non ero in ea re nimis tenax, quominus tibi & cæteris ſatisfaciam

Legiſti opinor apud Sozomenum, *Sozom. lib. 1. c. 8.* Triphyllium quemdam Ledienſium

Epiſcopum ex eo diſertorum genere fuiſſe, qui ſingularem habent delectum verborum, nec temerè quidquam niſi ex caſtigatis authoribus dicunt; hic verebatur κράββατον dicere: quod verbum nuſquam opinor apud Demoſthenem legerat: σκίμποδα igitur appellabat. At generoſus ille Spiridion, vir antiquæ ſimplicitatis, in ampliſſimo Epiſcoporum cœtu delicatũ oratorem grabbatum iuſſit pronunciare, addens, eum non eſſe illo meliorem qui grabbatum dixiſſet, quòd eius verbis vti erubeſceret: οὐ σύ γε, ἔφη, ἀμείνων, τοῦ κράββατον εἰρηκότος, ὅτι τοῖς αὐτοῦ λέξεσιν ἐπαισχύνῃ κεχρῆσθαι, Num verò Paulus prædicationem ſuam fuiſſe dicit, *Non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus, & virtutis*? quod & Hieronymus interpretans, agnoſcit: conciones Pauli abſque Rhetorici nitore ſermonis, & verborum compoſitione, & eloquij venuſtate; quanquam abſque hoc choragio tonitrua & fulmina non verba ſpargere dicitur. Audi quid Athenagoras, quem tu laudaſti, de Chriſtianorum dicat eloquentia? οὐ γὰρ λόγους διαμνημονεύουσιν, ἀλλὰ πράξεις ἀγαθὰς ἐπιδεικνύουσιν. Neque enim orationes compoſitas recitant, aut annumerant verba, ſed actiones & honeſtas, & virtutum exempla de ſe præbent. Audi quid ſuauiſſimus doctor Cyprianus: *In iudiciis, in concione, pro roſtris opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cùm de Domino Deo, vox eſt vocis puræ ſinceritas; non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, ſed rebus. Denique accipe non diſerta, ſed fortia, nec ad audientiæ popularis illecebram culto ſermone fucata, ſed ad diuinam indulgentiam prædicandam rudi veritate ſimplicia.* Quid Theodoretus, quàm venuſtè Græcos irridens qui ſe eloquentiſſimos putant, cùm dixerint, μὰ τοὺς θεούς, μὰ τὸν ἥλιον, exclamat, Ἁλιευτικοὶ σολοικισμοὶ τοὺς Ἀττικοὺς κατηλέγξαν συλλογισμούς, Piſcatorum Solœciſmi, Atticorum vicerunt Syllogiſmos: ad ſummum non eſſe Chriſtianũ oſtendit, βρενθύεσθαι ἐπὶ τοὺς λόγους κομμωτικῇ τέχνῃ πεποικιλμένους.

1.Cor.2.

Hier. in epiſt. ad Eph.c.4.

Cypr.ep.2. ad Donat.

Theod. de nat.hominis.

Quid Arnobius, Rhetor alioqui ſatis phaleratus? ingenuè, quod eſt, fatetur: nunquam veritas ſectata eſt fucum, neque quod exploratum eſt ac certum circumduci ſe patitur orationis per ambitum longiorem, collectiones, & enthymemata, definitiones, omniáque illa ornamenta, quibus fides quæritur aſſertioni, ſuſpicantes adiuuant, non veritatis lineamenta demonſtrant. Hunc eloquentiæ fucum diſertè Claudianus Mamertus increpans vocat, *Spumam puerilium verborum, quæ imperitæ aures conſpuuntur.* Naziázenus res Chriſtianas floruiſſe dicit, cùm ſuperflua hæc & verborum atque arte fucata dicendi ratio, ad diuinas cauſas aditum non haberet; idcirco Petrus Damianus diſertè monet Bonifacium, *Tu itaque dilectiſſime, in noſtris literis noli prurientem mordacis eloquij ſperare ſalſuginem, noli accuratæ vrbanitatis quærere venuſtatem: omnis tibi ſimplicitas placeat, quæ ad Deum prouocat: non ſerpentina calliditas, quæ lethale virus inſtillat.* At Diuus Hieronymus acerbè queritur, & ſuccenſet concionatoribus, qui fucatam eloquentiam inducunt in Eccleſias.

Arnob. aduerſ gẽt l.1.

Claudia. Mamert. lib.3. de ſtatu animæ.

Gregor.Nazianz. in laude Athan. Petrus Dam. ad Bonifaciũ cauſſ.

Hieron. in proœm. l.3. epiſt.ad Galat.

Vide etiam Proſp.l.1.de vita contemp.c.24. ſimil 186.

Iam enim in Eccleſia iſta quæruntur, omiſſaque Apoſtolicorum ſimplicitate ac puritate verborum, quaſi ad Athenæum, & ad auditoria conuenitur, vt plauſus circumſtantium ſuſcitentur, vt oratio artis Rhetoricæ fucata mendacio, quaſi quædam meretricula procedat in publicum, non tam eruditura populos, quàm fauorem populi quæſitura, & in modum Pſalterij, & tibiæ dulce canentis ſenſus demulceat audientium; vt verè illud Prophetæ Ezechielis noſtris temporibus poſſit aptari, dicente domino ad eum, *Et facta eſt eis*

quaſi vox citharæ ſuaue canentis, & bene compoſita, & audiunt verba tua, & non faciunt ea.)

Chryſoſt. hom. 20. in Acta. Idem carpit Chryſoſt. & hac re dicit ſubuerti Eccleſias, quòd auditores velint audire ſermonem non qui compungat, ſed qui oblectet, & tinnulo ſtrepitu & verborum compoſitione, tanquam citharœdis, & cantoribus operam darent, & prauo populi ſtudio concionatores obſequerentur. Demetrius Phalereus (vt *Euſebius lib. 8. de præpar. Euang.* Euſebius Pamphilus auctor eſt) ſe à Theopompo audiſſe affirmauit, nonnullos cœpiſſe quædam ex ſacris Hebræorum literis tranſlata, Græcis lenociniis expolire; eóſque repentina cõturbatione perculſos, Deum oraſſe, vt ſcirent, vnde hoc mali contigiſſet: tum reſponſum in ſomniis, quia res diuinas fuco eloquentiæ inquinarét. *Pœna eorũ, qui ſcripturam fuco verborum expolire tẽtarunt.* Adde grauiſſimum Origenis locum, Homil. in Ieſum Naue: Multus decor eſt in verbis, & multa in Philoſophorum, ſeu Rhetorum ſermonibus pulchritudo, qui omnes de ciuitate ſunt Hiericho, id eſt, mũdi huius homines. Vide ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat ſermonis aurei pulchritudo: memento quia Ieſus anathema iuſſit eſſe omne aurum quod in Hiericho fuerit inuentum.

Sed quid ego ſancta & diuina commemoro? ipſi qui politicas orationes ſcribunt, ita plerumque ſunt à fuco phaleriſque verborum alieni, vt magis exiles quàm compti videri velint. Philoſophi certè antiqui hanc ſibi legem dicendi ſtatuerant, vt calamiſtratam, & ex mellitis verborum contextam globulis orationem, tanquam Philoſophiæ grauitati contrariam ſummopere declinarent: nam *Senec. epiſt. 115.* vt ait Seneca, *Oratio vultus animi eſt, ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſyncerum, & habere aliquid fracti; non eſt ornamentum virile concinnitas.* Maneat igitur quod placere ſapientibus video, non oportere omnino ieiuna eſſe, & arida, quæ de rebus ſacris dicuntur: (neque enim pietas ingenio renunciat,) multum tamen operę impendi in verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma, quod ſentimus, loquamur, quod loquimur, ſentiamus, concordet ſermo cum vita, ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cùm videas illum, & cùm audias, idem eſt: vt diſertè dixit Seneca.

Sunt iſta quidem, vt dicis, infert Lælius: ſed quando eò vſque deuenimus, non patiemur te à nobis diuelli, antequam plenius de charactere huius quam quærimus eloquentiæ, & ſacri oratoris virtutibus ediſſeras. At Theophraſtus, Nihil, inquit, blandæ iſti veſtræ importunitati denegandum eſt. Itaque ſi rem non poſſum, emetiar voluntatem, & id quidem cumulatiore menſura.

Erexerant ſe omnes ad audiendum, cùm Neanias gaudio ſubſilire viſus eſt, & nunc inquit, Mercurij virgulam, vel potiùs auri venas mihi videor inueniſſe, ſi ex te coram audire licet, quæ flagrantiſſimè ſemper cõcupiui. Tum Theophraſtus: Quorſum vero, Neania, tanta te huius rei inceſſit cupiditas? Ego verò (inquit) non cuperem rem planè glorioſam, quæ effectura eſt *vt mille oculi me loquentem ſpectent,* mille aures ex meo ore pendeant, quæ parat ſimul & tuetur amicitias; aſciſcit homines, totas vrbes & prouincias amplectitur? non cuperem ego rem, qua nihil ad vtilitatem commodius, vel ad dignitatem amplius in literis humanis video? Ad hæc Theophraſtus generoſa vt ſolebat indignatione exclamauit, *O curuæ in terras animæ!* Tu igitur concionatorem tibi fingis quaſi aliquem ex minutis cauſidicis, qui venetur rumuſculos, qui ventiletur in concionibus, qui leges vendat, lucroſam denique & ſanguinariam exerceat eloquentiam? Præclara ſcilicet ſpecies concionatoris, quem ament boni,

Concionatoris optimi labores.

timeant improbi, honeſtet Deus, ipſi revereantur Angeli, dignus planè agoniſta, qui crucem ferat, qui frementis in ſe mundi pondus excipiat, qui intercedat iniquitatibus hominum, infectum reddat quidquid fieri non oportuit, velociſſimi ſideris more vtrumque orbem luſtret, qui cum ſqualore, inedia, & ærumnis luctetur, ad ſummum ſuo cruore, cùm opus fuerit, fidem ſanciat. Ego (adoleſcentes) optimum concionatorem duabus maximè rebus niti exiſtimo, virtute & ſapientia; quod cùm parum conſideratè nonnulli perpendant, ab ipſo impingunt limine, & toti deinde grauiſſimis merguntur erroribus.

Concionatores leues exagitantur.

Videre enim licet iſtos leuiculos declamatores, quos pruritus ambitionis propellit in pulpita: quid putas eos ſibi animo fingere, aut moliri? nati ſunt ad concionatorum munus, vt boues ad clitellas, aut ad ſambucam calones; quippe ætate adoleſcentuli, & grauiſſimarum curarum expertes, intra luſus deliciáſque nutriti, ſi ab incude doctoris vmbratilis adhuc recentes duas aut tres deſcriptiunculas, & totidem conqueſtiones aut miſerationes didicerint, ſtatim inuolant in vnus ipſis Angelorum humeris formidandum. Tum eunt in ſyluam allegoriarum, ſine delectu folia colligunt, locos communes deuorant, & ſi quid ex Ouidij Metamorphoſi, aut antiquorum Romanorum rebus geſtis ad fidei noſtræ ſacramenta detortum eſt, hoc pro anemonis habetur: ſuccedunt margaritæ Gallicæ, quæ molles & pellucidas orationis fimbrias ſcintillantibus radiis interſtingunt, modò aliquot ſcripturę locis leuiter ſint aſperſæ, pro optima Theologia venditantur. Biblia ſcilicet euoluere, ſanctos Patres legere, Oecumenicorum conciliorum ſancita & canones inueſtigare, frigidorum eſt & otioſorum hominum: Num longè mollius eſt iter, recentium aliquot concionatorũ libros compilare, in quibus mirifici ſenſus, & ex auguſtiore Caballiſtarum ſacrario petitæ commentationes; quæ cùm dicuntur, oracula non voces humanæ fundi videntur? Hinc hominum admiratio, doctrinæ opinio, & imperitorum ſtupor. At ſi in Bibliis aut Patribus terendis conſeneſcas, quid aliud habebis, quàm communis doctrinæ choragium, quod millies ante te alij dixerint? num vides nouitatis deſiderio prurire omnium auriculas, & doctos homines eſſe permultos qui expectent arcana? Tu ſi vulgaria dixeris, ſolitudinem facies, & vaſtitatem.

His delinimentis in fraudem inducuntur miſeri, & peregrina neſcio quæ quàm auidiſſimè conquirunt, vt faſtidioſas aures mulceant. Non vacat tunc cum Deo meditari quid dicant, non eſt commodum cogitare, quomodo ſe in exemplar probitatis & ſanctimoniæ conforment, quomodo vitiis hominum medeantur, quomodo conſulant pauperibus, quomodo ad virtutis amorem ſuos auditores pelliciant. Hæc enim antiqua ſunt, & exoleta, ſtudent ſapientiæ, exſpoliant vellus aureum, mox quæ vaniſſimè didicerunt, turpiter obtrudunt: & alij quidem pecuniâ; alij, quod leuius eſt, gloriolarum fumo, quaſi in nundinis mancipant, non dicam, verbum Dei, (non enim prædicant,) ſed animam ſuam, quam his artibus Dæmon licitatur.

Tum ſi ſteterit fabula, & ſecundo curſu fluxerint conciones, remiſſiùs viuunt ac molliùs, & curis quidem abdicatis inferunt ſe ludibundi hominum circulis, res ciuiles tractant, publicis epulis lubenter interſunt: hîc quidquid habent authoritatis naufraga iam virtute deperdunt in ſcurrilibus.

Agedum expecta vt illis meſſes aureæ veniant in ſuum, vt Chriſto lucrentur animas, vt cœlo manipulos

inferunt, vt ignem ſpargant Chriſtianorum mentibus, qui ſunt in diuinis Scythica hyeme frigidiores? Hæc dico, non vt inſultem, aut noſtri ſæculi penuriam accuſem, quod ſanè ex omnibus Eccleſiaſticorum ordinibus generoſiſſimos habet cōcionatores, ſed pono in conſpectu quæ poſſunt euenire, & procul dubio multis euenerunt; quorum funeſtis exemplis ſapere debent adoleſcentes.

Boni concionatoris typus. Qualem igitur omiſſis aliorum vitiis concionatorem velim, quæritis? Is primùm mihi quaſi alter Samuël adoleſcat in ſacrario, vt à teneris vnguibus diſcat eſſe, *Vir orationis, priuſquam exerat proferentem linguam, ad Deum leuet animam ſitientem*, vt ait S. Auguſtinus, l. 4. De Doctrina Chriſtiana, c. 14. Aſſueſcat rationes ponere cum Deo, voluntatem Domini exquirere, ab eo rerum gerendarum conſilia capere, pro bene geſtis gratias agere, ad aram recurrere, illic omnes coronas ſuas appendere. *Tanti ſunt enim homines quantus eos cœleſtis ſpiritus intrarit habitator.* Audimus in ſacris Samuëlem, vel iuuenem, tantæ fuiſſe authoritatis, *Vt non caderet ex omnibus verbis eius in terram.* *Reg. 1. c. 3.* Vnde tanta vis & gratia ſermonis? niſi quia dormiebat in templo Domini, vbi erat arca Dei, noctes dieſque totus in precibus, ex quo ſibi ſingularem quandam cum Deo vnionem comparauit, quæ dictis eius robur & maieſtatem conferebat? Sume verba, vt humana ſunt, quid aliud ſunt quàm aura & ventus? At Deus, qui, vt apud Iobum ſcriptum eſt, facit ventis pondus, vim quamdam & aculeos imprimit, vt pectus audientium ſalubriter feriant: Nec immeritò diuinus ille Iſaias de hoc magiſterio gloriatur: *Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt ſciam ſuſtentare eum qui laſſus eſt, verbo: erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam quaſi magiſtrum.* *Iſai. c. 50. v. 4.*

Magnus Doctor, fœlix diſciplina, ex eo fonte proficiſcuntur clariſſimę virtutes, & ſacro oratori quam neceſſariæ, humilitas, & contemptus rerum humanarum, ardentiſſima in Deum & proximos charitas, in dictis factiſque robur, & conſtantia. Neceſſaria eſt, inquam, concionatori profunda ſui demiſſio: *Humilitas.* quia cùm multa extollere ſoleant animos, tum nihil doctrinæ & eloquentiæ opinione ad ingenerandam vel roborandam ſuperbiam arbitror eſſe ſubtilius: Nam pulchritudinem, ſpes opéſque humanas, ſæpe ſorti tribuimus; ingenij bona, noſtra eſſe faciliùs credimus: quæ quo magis publicam lucem ferunt, & aſſentatores, atque etiam admiratores habēt permultos, eo promptiùs improuidis mentibus inſtillant venenum ambitionis. Dulce videtur & decorum in ampliſſimo hominum cœtu vnum aſſurgere, in vnum omnium oculos eſſe defixos, eum verba *hibernis niuibus ſimilia* profundere, audientes intimis ſenſibus affici, pro eius arbitrio dolere, iraſci, indignari, gaudere, placari, ſperare, diffidere, in omnes partes verſari: ad ſummum glorioſum cenſetur, eſſe (quod ille dixit,)

Torrentem, & magni moderantem
fræna theatri.

Quæ niſi omnia patri luminum accepta referantur, ſui impotentes animos vanitate diſtendunt. Itaque leues & improbi facilè numinis obliti, in profuſum ſui amorem, communem ingeniorum peſtem, prolabuntur. At egregiæ mentes, quæ à tenero præalta humilitatis iecerunt fundamenta, peruident ea quæ tanti ab hominibus æſtimantur, eſſe parua, deinde etiam non ſua; quo fit vt rerum creatori quàm largiſſimè refundant omnia. Solent autem has honoris vmbras, & quiſquilias humanas, vilium miniſteriorum exercitatione voluntaria penſare, vt quoties aliquid quod hominibus videtur eſſe præce-

ſum, contigerit, toties ſe vltro abiiciant ad infima, quibus maiorē in dies gratiarum affluentiam experiuntur.

Quòd ſi quando nihil opus ſit, ornamenta quæ ipſis Deus plena (quod aiunt) indidit manu, in lucem oculóſque mortalium expromere, in ſua ſe teſta continent, dulci propriarum virtutum ſucco victitant, & quod eſt apud Iobum, *Claudunt ſtellas ſub ſignacula*; quid enim aliud ſunt quàm ſtellæ tot eximiarum virtutum lumina, quibus animus collucet, ſed eorum ſignaculum & ſera & ianitrix eſt humilitas; quantum poteſt intus claudit, ne dulciſſima humanarum laudum furta ſubrepant; At ſi Charitas regina virtutum ad proximorum ſalutem iubeat opes Dei veluti annulo conſignatas explicari, tum humilitas quamquam ægrè & verecundè dat manus.

Iob. c. 9.

Zelus animarum.

Feruet tunc zelus animarum: quæ præclariſſima nota eſt Euāgelici concionatoris, animas, inquam, fratrum diligit, *Chriſti Domini peculium*, pro quibus fieri cupit anathema. Omnes in eo defigit curas & cogitationes, vt alias pelliciat, alias firmet, alias ex orci faucibus eripiat, quærit in compicis, quærit in carceribus, quærit in Xenodochiis, nunc in publica luce, & hominum frequentia concionatur, nunc pagos & ſolitudines luſtrat, vt miſeram aliquam ouiculam errantem ſuis ipſe humeris reportet ad gregem. Quacunque proficiſcitur, ignem ſpargit, & faces, omnes omnium mentes amore creatoris incendit, & illas quidem parturit, illas lactat, illas educando promouet infirmitatem, & robur adoleſcentiæ, alias educatas & roboratas exquiſitis veſtit ornamentis, omnes fouet, omnes amplectitur, omnes in Domini Ieſu cupit viſceribus, omnia omnibus factus, in eius imitationem qui factus eſt pro nobis, *In ſimilitudinem carnis peccati.*

Atque cùm in dies beatis vlnis aureos manipulos in patris familias horreum congerat, nihil dum ſibi feciſſe videtur; vltimos barbarorum tractus & nouos mundos cogitat, quibus Euangelij lucem inferat, &, ſi quà inibi cum extremis ærumnis colluctandum, hoc ſuas roſas exiſtimat. Deus noſter ignis eſt comburēs, & miniſtros cupit igneos; rectè ſelenites lapis ortus à luna impreſſam retinet lunæ effigiem, & ipſæ apes, quæ ex tauri cadauere emergūt, taurini capitis imagunculam delicatiſſimis (vt aiunt) lineis inuſtam gerunt in viſceribus: Sic ab illo igne producti concionatores ignem retinent in pectore, & per omnes terrarum plagas diffundunt. Hæc eximiæ charitatis exempla in beato Patre Ignatio ad viuum expreſſa licet intueri. Nomen eius erat ab igne; ignei & celeres virtutis motus fuerunt; ecce tibi à caſtris tranſit ad Dei militiam; quis ardor in ipſis inſtituti incunabulis? qui ignes Manrezæ, qui in Monte Serrato fuerūt? Incendit Hiſpaniam, penetrat in Galliam, horribilibus circumuallata cuſtodiis Turcarum regna charitate complectitur, peragrat Syriam, inflammat Italiam, inſtruit Belgium, munit Germaniam, vltimas meditatur Orientis regiones: quod pedibus non poteſt conficere, capit affectu; Quid dicam de eiuſdem ſocio Beato Xauerio? non inſani montes, non turbulentiſſimæ tempeſtates, non maria, non monſtra, non æternus infenſarum plagarum rigor, non incultorum tractuum ſquallor, nulla cœli, aut ſoli, tam ſæua & truculenta facies, nullus, aut ærumnarum, aut ſeruitutis, aut crudeliſſimæ mortis metus incitatum ſemel à Deo induſtriæ curſum retardare potuerunt. Hoc zelo ſi qui ducuntur concionatores, non eſt quòd diu & ſollicitè quærant verba, quibus loquantur. Nam calculus ille ignitus de altari ſumptus, quo vnus ex Seraphim Iſaiæ labia purgauit,

eorundem linguam præparat, & accendit, vt loquantur ignes & fulmina.

Fortitudo & Conſt.

Accedat autem oportet ad charitatem fortitudo, quæ à Diuo Ambroſio cum Tigri fluuio comparatur, qui paradiſum deliciarum Dei perennibus aquis irrigat: atque vt iſte fluuiorum omnium velociſſimus ſonitu magno curſuque fertur, ſic illa mirabili pernicitate in Dei voluntatem rapitur, & obſtantia quæque proruit, atque demolitur; ſerpit autem duobus veluti brachiis impetẽs, atque complectens omnia. Primùm enim vbi animum concionatoris inuaſit, partim illam inferiorem, quam ſenſum appellant, cæcam, impotentem, muliebrem, rationique conſilioque inimicam, comprimit, fingit, componit, ad ſuum arbitrium verſat, & flectit in quancumque partem Dei imperia propenderint.

Paulo aliter Philo in alleg. leg. p. 59. edit Col.

Cauet maximè ne libido molliat, ne fulgor honorum perſtringat, ne ad reculas humanas deprimat auaritia, mox hominem ita confirmatum inſtigat, vt manum mittat ad fortia, vt in agro Domini quicunque obtigerit excolendo generosè & patienter deſudet, ne frangatur laboribus, ne conniueat in flagitiis, ne blanditiis credat, ne terreatur minis, ne potentiorum libidini ſeruiliter ancilletur, ſed pro fide & iuſtitia, pro domo Dei, pro Eccleſiæ libertate ſtet quaſi murus adamantinus; cui Deus dicat per Hieremiam: *Dedi te in ciuitatem munitam, & columnam ferream, & in murum æneum ſuper omnem terram*; ſæuiant licèt grandines, voluantur fluctus, præcipitentur torrentes, in perpetuo ſereno erit, hoc aduerſus eum poterunt calamitates, quod aduerſus ſolem nebulæ. Hæc autem heroïcarum virtutum ornamenta, non ſtatim perducuntur ad culmen, ſed diutinis excoluntur vitæ laboribus: quanquam ſemina quædam eorum animis, quos ad id muneris vocauit Deus, à teneris inſperſa licet agnoſcere.

Concion. ſapiens.

Soror virtutis quam in concionatore requirimus, eſt ſapientia, multiplex ſcilicet rerum tum diuinarum tum humanarum ſcientia: in hac enim parte Logodædalo lubens voléuſque aſſentior. Neque ego is ſum qui humanas ſcientias ſuaui prudentiæ temperamento conditas repudiari velim, quas ſanctiſſimi Patres ſuo calculo probauerunt. Tradantur ſanè pueri Grammaticis, vt tenera dedolentur ingenia; imbuantur ab optimis Rhetoribus, à quibus dici non poteſt quantum gratiæ & floris emanet in ſtudia; quæ omnino muta eſſent & inanima, niſi vis eloquentiæ inſpiraret; Terantur etiam caſtiores Poëtæ, à quibus, vt ait Theophraſtus, ſublimitas in verbis, decor in perſonis, motus in affectibus, &, quod animorum conciliatricula res eſt, illecebroſa quædam iucunditas peti ſolet: Excurrantur demum ſtadia Philoſophiæ, ediſcantur, aculeati Dialecticorum luſus, & rerum naturalium multiplici cauſarum nexu conuoluta ſeries, & quicquid ſupra naturam ad cauſarum fontem & principium propiùs accedit.

Clem. Alex. Stro. 1. eos qui cùm nullam artem attigerint, ſe ingenioſos putant, comparat cum illis, qui cùm nullam vitem curant, velint botros accipere.

Volitet ingenij vigore inclyta per illam antiquorum Encyclopædiam adoleſcentia, non abnuo, non veto, ſed ea lege, ne ſibi iſtos ſcientiæ terminos ad concionandum præfixos putet, ne pro Eſthere pediſſequas capiat, & quod mantiſſæ (vt ita dicam) loco nonnunquam adhibendum eſt, id pro ſolido ingerendum putet: Addo etiam, hiſtoriæ rerúmque ciuilium, negotiorum, contractuum, conſuetudinúmque prouinciarum, non imperitum eſſe debere concionatorem, ne in corrigẽdis hominum moribus, quod ſæpe fit, harum rerum ignoratio titubare faciat, ſed hæc notitia ad rerum cœleſtium fructum ſyncero pectore dirigenda eſt. Quod

Chryſoſt. lib. 6. de ſacerdotio. diſertè Chryſoſtomus docuit verbis iſtis, cùm dixit, Sacerdotem longè aliter, quàm monachum, τὴν ἐπιστήμην ἅπασαν ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς θησαυροῖς κειμένην ἔχειν: hoc eſt, omnem omnium rerum ſciẽntiam in theſauris ingenij repoſitam habere, eundémque prudentem & varium eſſe oportere, vt ſæcularia nõ minùs noſcat quàm norunt ij qui in media hominum turba verſantur; rurſus harum curarum expers viuat, vt monachi, qui in montibus & latebris ſibi domicilia conſtituerunt. Et hæc quidem ad integram muneris perfectionem velut ornamenta concurrunt.

Concionatoris propria doctrina. Scholaſticæ vtilitas. Senec. l. 10. contr. Beda de arte metrica. Gennad. in vita Iuliani Capuani. Alia ſunt concionatoris magis propria; quænam illa? dices primùm ſcholaſticæ Theologiæ cognitio; vos fortè Theologiam, quæ in differendi ſubtilitate verſatur, diceretis, ſed malo rem propriis verbis deſignare. Non eſt nouum ſcholaſticorum nomen; quippe apud Senecam, Bedam, & Gennadium, ſcholaſticos appellari nouimus, ſcholaſticæ eloquentiæ, ſiue declamatoriæ, profeſſores; ad quos alludens Hieronymus, ſcholaſticos flores, & ſcholaſticam eloquentiam nominat eam quæ Rhetorum floret pigmentis. Vt igitur ſcholaſtici Rhetores dicti, qui in ſcholis & Athenæis, tum præceptis eloquentiæ, tum progymnaſmatis inſiſtentes, pictum quoddam, & florens dicendi genus ſequuti ſunt: ſic ſcholaſtici Theologi, qui certiore quadam methodo, & rationibus imprimis ex diuina ſcriptura, ac traditionibus, ſeu decretis Patrum in Conciliis definitis, veritatem quæſtionum ſubtiliùs diſcutiunt. Deus

Auguſt. ad Voluſi. n. ep 3. enim, (quod præclarè à D. Auguſtino dictum eſt.)

Pleraque ex diuinis literis in aperti ſſima luce poſuit, vt inde paſceremur, & famem pelleremus; alia vtiliſſimis obſcuritatibus inuoluit, vt iis ſine vlla ſatietate ingenij ſolertiam exerceremus.

Hæc agitant ſcholaſtici viri planè ſubtiles, & ad examinanda ſingularum rerum momenta perſpicaciſſimi, quorum præceptis, qui non fuerit expolitus, eum ſæpe titubare, & labi, & falli in Theologicis neceſſe eſt. Proſunt omnino concioni, vt neruі corpori; fac corpus ſine neruis, quid aliud erit, quàm moles ſtupea? Fac totum ex neruis ſine ſucco & carne, & colore, & ſanguine, quid erit aliud, quàm teter & exilis ſceleтus? his qui ſine ope ſcholaſticæ Theologio egregios concionatores ſe futuros putant, neruos ſuccidunt orationum. Qui verò calentibus adhuc ſtudiis implexas & ſpinoſas Theologiæ difficultates ſine coloribus oratoriis, & quaſi quadam veſte ſermonis, ingerunt, lineamenta duntaxat euanida, ſine vlla corporis ſpecie defornant. *Vſus ſcholaſticæ.*

Quas ob res egregia quadam facultate præditi mihi ſemper viſi ſunt illi, qui ſcholaſticam cum oratoria ſine vtriuſque diſpendio norunt contemperare. Vt enim nihil eſt puerilius, quàm cùm dicendi campus alta quædam ex Theologorum petita fontibus deſiderat, redundanti verborum luxuria farcire concionem: ſic importuna quadam, & rudi, & indigeſta ſcholaſtica nihil arbitror, aut frigidius aut miſerabilius.

Habet cum ſacris concionibus magis quotidianum commercium Scriptura, qua nihil ad maieſtatem excelſius, aut ad vim efficacius, aut ad omnem copiam vberius reperiri poteſt: Mare profectò eſt illud magnum, quod nunquam exareſcit, ſed nouis ſubinde influentium vndique rerum incrementis, quaſi perpetuis riuis & fluminibus in immenſum fœcundatur; vnde Auguſtinus exclamat; *Scriptura.* *Aug. l. 11. confeſſ. c. 14.*

Mira eloquiorum tuorum profunditas eſt; quorum ecce ante nos ſuperficies blandiens paruulis, ſed mira profun-

profunditas, Deus meus, mira profunditas, horror eſt intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris.

Et vbinam gentium maius ad omnem doctrinam præſidium concionator inuenturus eſt? Si Phyſica quæritur; num hîc rerum omnium cauſæ ſunt in Deo? ſi Ethica; num bonorum morum lex eſt & officina? ſi Logica; num veritas eſt & lumen mentis? ſi Iuriſprudentia; num ſapientiæ & æquitatis ſacrarium? ſi ipſa facultas oratoria; num magnorum ſenſuum, & acutiſſimarũ complexionum mater eſt? Quamobrem prçclarè Tertullianus ſpectaculorum amatoribus obiicit *ſacras literas grande ſpectaculum*, & omnium rerum opulentia atque varietate refertum. Si ſcenicæ, inquit, doctrinæ delectãt, ſatis eſt nobis literarum, ſatis ſententiarum, ſatis etiam canticorum, ſatis vocum, nec fabulæ, ſed veritates, nec ſtrophæ, ſed ſimplicitates. Vis pugillatus & luctatus? præſto ſunt non paria, ſed multa; aſpice impudicitiam deiectam à caſtitate, perfidiam cæſam à fide, ſæuitiam à miſericordia contuſam, petulãtiam à modeſtia obumbratam, & tales ſunt apud nos agones, in quibus ipſi coronamur: Accedit quòd eius fructus, non vnius duntaxat ſint tempeſtatis, ſed omnium temporum; neque tantum ad eſum ſed ad medelam; quo fit vt rectè cum illa arbore Apocalypſis comparetur, de qua dixit ſpiritus veritatis:

Tertull. l. de ſpectaculis.

Et ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim per menſes ſingulos, reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium.

Quiſquis igitur ſeriò concionari volet, ſcripturam longè aliter quàm ille Macedo Homeri Iliadem non in pretioſiſſimo ſcrinio, ſed in ipſis gerat medullis ac viſceribus; & quoties ab ea deflexerit, *toties ſe extra elementum ſuum peregrinari exiſtimet.* Quod certè ſtudium inſigni figura commendare voluit Deus, cùm Ezechielem ad prædicandum mittens, *Fili hominis* (ait) *comede volumen iſtud:* vbi Hieronymus, niſi antè comederimus apertum volumen, docere non poſſumus filios Iſraël. Porrò ad ſacrarum literarum lectionem, cautè & reuerenter aggrediendum eſt; neque enim exiſtimandum, cùm Ciceronem & Virgilium ſine interprete legere tyronibus religio ſit, licere vnicuique, illotis, quod aiunt, manibus tanta tractare myſteria: & diſertè quidem in ea re prælucent ſanctorum Patrum interpretationes, quas inſtar micantium ſtellarum præpotens Deus in hoc Eccleſiæ firmamento defixit. Quæ ad hiſtoriam Hebræam & Græcam attinent, diſcimus ex Hieronymo: Allegorias ſenſuſque anagogicos recludunt Origenes, & Ambroſius. Aptas ad inſtituendos hominum mores ſententias deducunt Gregorius & Chryſoſtomus; locis obſcuris, & perplexis difficultatibus impeditis, Auguſtinus præfert facem: Breuem & facilem interpretationem ſubiicit Lyranus, tyronibus non contemnendus. Omitto Tychonij Afri volumen Iſagogicum, & Martinij Hypotypoſes, quæ canones & regulas ad varios ſcripturarum ſenſus eliciendos tradunt, & tot veteres nouóſque interpretes, quorum Catalogum apud Bellarminum & Poſſeuinum licet videre. His ergo ducibus facilior ſternetur via, ad ſacrorum oraculorum intelligentiam, quorum immenſa ſolet eſſe profunditas.

Hieronym. in Ezech.

Interpretes ſcripturæ qui legendi.

Regula Tychonij explicantur à D. Auguſt. l. 3. de doctrina Chriſt. c. 30. tom. 3.

Atque cùm multa ex Eccleſiaſtica hiſtoria pendeant ad ſenſus præſertim litteralis rationem dignoſcendam, ea non impigrè legenda eſt: quam Baronius omni laude maior, omnium locupletiſſimè digeſſit. Annotandi prætereà in aduerſariis loci communes, ex iis quæ quotidianis

Hiſtoria Eccleſiaſt. cognitio.

teruntur lectionibus, ſiue ad docendum aliquod dogma, ſiue ad confutandos errores, ſiue ad morum & vitæ inſtitutionem, ſiue ad virtutes inflammandas, ſiue ad peccata redarguenda, & cætera huiuſmodi. Quamuis enim omnia nunc iſtis ſyluis & collectaneis affluere videantur, tamen quod quiſque ſibi priuato labore delegit, & meditatus eſt, hoc magis putat ſuum, hoc ſecuriùs profert, & vtiliùs.

Hebraicæ linguæ ſtudium. Hic non ſegniter videtur inculcandum Hebraicarum literarum ſtudium: quarum vim pulchritudinémque demiratus Amelius ſcriptor Græcus, Plotini diſcipulus, fateri cogitur, in Hebræa lingua, quam barbaram Græcorum more appellat, permagnam eſſe emphaſim, breuitatem, perſpicuitatem, minùs quidem varietatis, quàm in Græca, ſed minùs ambiguitatis; eius autem verba quia rara ſunt teſtimonia, ſubiiciam: *Amelij Philoſophi Græci de lingua Hebræa iudicium.* ἔχει δὲ βάρβαρα ὀνόματα, πολλὴν μὲν ἔμφασιν, πολλὴν δὲ συντομίαν, ἀμφιβολίας τε ἐλάττονος μετέσχηκε, καὶ ποικιλίας, καὶ τοῦ πλήθους τῶν λέξεων.

Quamobrem, vt nummi præſtantiores cenſentur, qui mole exigui, maiorem pecuniæ ſummam complectuntur; ſic omnium præclariſſima vel eo titulo dicenda eſt lingua Hebræa, quæ tanta vocabulorum raritate, tot rerum pondera comprehendit. Antonius Poſſeuinus noſter, vir acerrimi iudicij, prudentiſſimíque conſilij, in libro ſecundo bibliothecæ, vbi de ſtudio diuinæ ſcripturæ tractat diffuſiùs, Hebræam linguam commendat his verbis: Ortam cúm hominis creatione Hebraicam linguam fuiſſe, atque adeo inſtitutam, qua præcipuè myſteria diuinæ ſapientiæ exponerentur, certiſſimum eſt: *In ea verò eſſe tot ſacramenta, quot ſunt literæ, tot myſteria, quot puncta, tot arcana, quot apices*, eſt quoque veriſſimum; vt non immeritò ipſa Veritas dixerit, non præteriturum à lege vnum iota, aut vnum apicem, donec omnia fierent: Itaque & iure vocata eſt ſancta, quandoquidem myſteria omnia ſanctiſſimæ Trinitatis, noménque ipſum Dei ineffabile, cæteráque ad ſanctificandas animas in ea continentur, tanquam in abyſſo profunda ſecretorum, quæ nunquam poſſit exhauriri.

Ea quoque potiſſimæ ac nobiliſſimæ partes vniuerſi, quæ conſpici poſſunt, ſua quæque primum nomina ſortitæ ſunt, qualia cœlum, terra, mare, lux, nox: quæ & hominibus ipſis impoſita nomina complexa eſt: Quorum ſignificatio totidem elementis, eodémque ſingularum partium pondere conſtans, in aliis linguis non eſt. Præterea nullum idioma, vel pronunciationis integritate gratius, vel ſimplicium verborum gratia vberius, vel ſignificatione ipſa, aut ſignificandi modis diſtinctius eſſe intelligunt ij qui hanc linguam didicerunt. Hæc ille. Adde quòd Haymo in 1. ad Corinth. 13. *Haymo in 1. Cor. 13.* Hebræam linguam Angelicam nominari ab Apoſtolo dicat; quòd eius vſus propriè in cœlo futurus ſit poſt reſurrectionem: cui aſſentiunt Remigius Viualdus, Ioannes Cardinalis, Vignerius, & alij.

Quòd ſi obiicias, viros ſanctos, & excellentes Theologos, puta D. Bernardum & D. Thomam, hoc ſtudio caruiſſe, reſpondet, minùs fortè fuiſſe neceſſarium iis temporibus, quibus erat *vnum fidei labium* in vniuerſa Europa: Nunc autem in tanta Hæreticorum perfidia, & calliditate, quæ poteſt eſſe cunctatio? Itaque D. Auguſtinus, & cæteri Patres, quod ipſi fortaſſe rerum & occupationum pondere oppreſſi præſtare non potuerunt, hoc aliis vt faciant, ſuadent, vel, ſi minùs poſſint, ad eos qui fuerint peritiores huius linguæ, & in fide Catholica ſani, quàm diligentiſſimè recurrant. *Linguæ Græcæ ſtudium.* Nec minùs excolenda Græca eſt, vt noui teſtamen-

ti, vt Septuaginta interpretum, & Aquilæ, & Symmachi, & Theodotionis: maximè verò Græcorum Patrum, intelligẽtiam aſſequamur: non quòd velim concionem Hebraiſmis, atque Helleniſmis frequentibus intingi: eſt enim apud populares aures odioſum: verùm extra conciones ſacro oratori ſæpius cum doctis hominibus agendum eſt, diſſerendum, concertandum, quo linguarum præſidio, niſi tunc armatus fuerit, aut inſcitiam ſuam fateatur, aut temeritatem prodat neceſſe eſt, Quamobrem linguarum ſtudium iuuenibus ſummopere videtur excolendum, cauendúmque ne in Hebræis vana quadam difficultatis opinione quaſi *Taraxippo* in ipſis primordiis hebeſcant. Non eſt ea linguæ, quæ putatur, auſteritas, nihil conãti difficile, modico tantùm in ipſo limine labore opus eſt, exſorbenda literarum & coniugationum elementa, maximè ex Bellarmini inſtitutionibus; quæ cæteris methodo & claritate præluceent: mox eiuſdem expoſitio in pſalmum trigeſimum tertium aggredienda author cum præceptis Grammaticæ coniungendus, Ita quicquid operoſæ videtur difficultatis plenũ, ſubitò defringetur, & legentibus mirabilis occurret ſuauitas: *Qui nucleum eſſe vult, quod eſt in vetere prouerbio, frangit nucem.*

Neque aliam fermè ob cauſam quàm ob quotidianas, partim in cõcionibus, partim extra conciones, cum omni genere hominum congreſſiones, oportet, Controuerſiarum, & Conciliorum, & Canonum & practicæ Theologiæ, (quam caſus conſcientiæ appellamus.) cõcionatorem eſſe peritiſſimum: hæc enim omnia ad ſcripturam referuntur, & communi quodam vinculo inter ſe complexa continentur.

Conformatio concionis. Hac vbi Panoplia fuerit inſtructus concionator, iam ad concionem deſcendat. In qua conſtituenda duo ſpecto, materiam & formam. Materiam appello, argumenta, quæ in cõcionibus tractari ſolent: formam, ipſorum commodam tractationem. Rurſus materia alia prima eſt, alia ſecũda: prima, thema eſt ex ſacra ſcriptura, quod ad dicendum proponitur: & licèt illud quidem videatur in promptu eſſe, tamen non minimæ eſt prudentiæ, ea ſeligere quæ rebus, locis, temporibus conueniant: quæſtiones altas, ſubtiles, ambiguas, controuerſas, vbi nihil opus eſt, amputare: contra, ea quæ ad mores inſtituendos potiſſimũ faciant, & præclaram habeãt moratæ ſpeciem eruditionis, arripere. In quo certè prudentes viros magnum delectum & iudicium adhibere video. *Materiæ delectus.* Porrò ſcripturæ themata, alia ſunt exornatiua, vt quæ ad B. Virginis & Sanctorum laudem attinent: alia adhortatoria, in quibus magna pars concionum eſt collocata: vt quæ ad pœnitentiam, charitatem, patientiam, & ſimiles virtutes adhortantur. *Thematum varietas.* Alia ſunt in eodem genere reprehenſoria: vt quæ in corrigendis hominum vitiis verſantur: qualia ſæpe ſunt Prophetarum oracula, cùm improbis cœleſtes minas intentant. Alia conſolatoria, vt quæ ad puſillanimes & abiectos recreandos, permulcendas humanæ vitæ miſerias, & ſpem in Deum excitandam potẽtiſſima ſunt. Alia didaſcalica, vt quæ in quæſtionibus explicandis deſudant, quæ agunt de fide, purgatorio, viſione Dei, & cæt. Alia ab hac ſublimitate paulò demiſſiora, & magis familiaria vocãtur inſtitutiua, quę in formãda vitæ diſciplina, & tradendis præceptis ſunt occupata, qualis eſt Clemẽtis Alexandrini Pędagogus. Alia denique mixta, quæ variorum generum ſuauem quandam temperiem complexa ſunt: & hæc quidem longè probatiora: nam in vno genere tota concione verſari plus habet aliquando tædij, minus voluntatis.

Materia ſecunda continet argumenta & probationes, quæ ad illuſtrandum thema propoſitum afferuntur. Petuntur autem ex locis, partim communibus, partim etiam propriis. Loci cõmunes illi ſunt, de quibus libro 4. diſſeruimus, Definitio, partium enumeratio, genera, cauſæ, effecta, adiuncta, & cætera, quæ non minùs ad ſacram quàm profanam Rhetoricam attinent. Loci Theologorum magis proprij ſunt, ſcriptura, traditiones, Eccleſiæ vniuerſalis auctoritas, ſacrorum Conciliorum decreta, ſanctorum Patrum, & aliorum ſaniorum interpretum commentationes, ius Canonicum, hiſtoricorum Eccleſiaſticorum recenſita, & quæ ex iis fluunt argumentis reuelationes, promiſſiones, comminationes, vaticinia, figuræ, allegoriæ, parabolæ, ſacramenta, ceremoniæ, quæque magis ſingularia ſunt ſumpta ex prædeſtinatione, prouidentia Dei, iuſtitia, bonitate, amore; cuiuſmodi ſunt illuſtratio nominis Dei, gloria Chriſti, voluntas, & præcepta diuina, Angelorum cuſtodia, orationes Sanctorum, virtutis ſplendor, peccati turpitudo, magnitudo præmiorum ac pœnarum; conſuetudo & experientia rerum, naturæ dictamen, conſcientiæ teſtimonium, Eccleſiæ vtilitas, proximorũ ædificatio, & offenſio, miracula, conſolationis ſpiritus, remedia ſacramentorum, humanæ vitæ miſeria, vanitas ac breuitas, mors certa, & incertum eius tempus, hoſtium noſtrorum aſtutia, mundi peruerſitas, & ſimilia, quibus parcè nõnulla ex humaniorum litterarum officina poterunt interſeri. Atque vt in ſumma complectamur omnia, totam penè rerum & argumentorum ſiluam Scriptura Patres, & ratio ſuppeditant. Cùm autem in ſacris litteris duplex ſit ſenſus, vnus litteralis, alter myſticus, qui in allegoricum, tropologicũ, & anagoricum ſubdiuiditur; Litteralis maximè placet doctis & hiſtoricis hominibus: Myſticus, ſiue ſpiritualis, diffuſior eſt, & popularibus ſæpe auribus iucundior: quanquam in eo tenẽdus eſt modus, ne inſana figurarum dulcedo nos à corporibus ad vmbras vſquequaque traducat. Quo in genere ſæpe errarunt Philo Iudæus, & Origenes: qui ingenij ſui acumina putarunt eſſe ſacramenta: & quæ ſimplici ſenſu erãt interpretanda, in varias allegoriarum picturas detorſerunt. Quapropter allegoricas expoſitiones, vt notat Euthimius, perſæpe afferre docti negligunt, quòd hi ſenſus facilè deſtruantur, & multi ſint ingrati: quid ille dixiſſet, ſi recentiorum quorumdam frigidas parabolas legiſſet, qui non verentur, *librum generationis*, Deiparam Virginem dicere: tres panes ab amico erogatos, Lucæ 11. Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum: nauiculam, quam aſcendit Chriſtus, Matth. 6. pœnitẽtiã: quinque panes, quinque libros Moyſis: & duos piſces, humanitatem & diuinitatem Chriſti? Hæc dicerentur, ſi vena vlla generoſi ſpiritus in nobis reſideret? Quod verò ad ſanctorum Patrum attinet teſtimonia, nec iſta videntur temerè in concionibus coaceruanda: quod plerique faciunt, qui ſe pulchros & beatos putant, ſi vel ad doctrinæ oſtentationem, vel ad memoriæ miraculum alia aliis ingerant, & in vernacula concione, nihil niſi peregrinam linguam ſonent. Quanto prudentius eſt eorum conſilium, qui ſi quæ ſint è Patribus minùs ſpecioſa, vulgari lingua pertexunt, additis tantùm vocabulis, in quibus maior vis ineſt, aut gratia? ſic enim, & memoriæ ſubſidium, & temporis paratur lucrum. Iam vero non in rationibus, quæ ingenij ſolertia inueniuntur, multùm valent definitiones, & cauſæ, & effecta, & adiuncta, & partes, flos autem & pulchritudo ab eximiis ſimilibus in totum corpus orationis emanat.

Loci communes.

Loci Theologici.

Duplex ſenſus ſcripturarum.

Euthym. in pſal. 150.

Allegoriæ vitioſæ.

Teſtimonia SS. Patrum cum induſtria proferẽda.

Forma, & character concionũ. Forma concionum non eſt vna, ſed pro locorum, temporum, perſonarum, argumentorum denique ipſorum varietate, in varias tribuitur partes. Imperitus eſt concionator, qui eandem crepidam omnium pedibus conatur inducere: videndum eſt quid cuiuſque aures ferant, quid palatum expetat; ſed maximè, quid ad ſalutem vniuerſorum conducat. Rurſus ex materia alia ſubinde formarum conſurgit diuerſitas: aliter enim tractatur exornatiuum genus, aliter didaſcalicum, aliter adhortatorium. *Exornatiuũ floridius tractanda.* Exornatiuum plus ex ſua natura floris expetit, & facundiæ: licèt enim omnis quæ de rebus diuinis habetur oratio plus olere debeat grauitatis, & ſanctimoniæ, quàm artis, & curæ: tamen fieri non poteſt quin in iſtis ſpecioſis argumentis, qualia ſunt, aut Chriſti natiuitas, aut B. Virginis encomia, aut Sanctorum laudes, multa liquidiùs & ornatiùs effluant. Quis enim in illa laudatione Agnetis, quæ eſt apud D. Ambroſium, & acumina & flores eloquentiæ ſingulares non agnoſcit? *Nomen virginis, titulus eſt pudoris.* Appellabo martyrem, prædicaui ſatis: prolixa laudatio eſt, quæ non quæritur, ſed tenetur. Faceſſant igitur ingenia, eloquentia conticeſcat, vox vna præconium eſt. Hanc ſenes, hanc iuuenes, hanc pueri canant.

Nemo eſt laudabilior, quàm qui ab omnibus laudari poteſt, quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur. Hæc duodecim annorum martyrium feciſſe traditur. Quò deteſtabilior eſt crudelitas, quæ minuſculæ non pepercit ætati; Imò magna vis fidei, quæ etiam ab illa teſtimonium inuenit ætate. Fuitne in illo corpuſculo vulneri locus? Et quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit, quo ferrum vinceret? At iſtius ætatis puellæ toruos etiam parentum vultus ferre non poſſunt, & acu diſtricta ſolent puncta flere, quaſi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc ſtridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus mori adhuc neſcia, ſed parata, vel ſi ad aras inuita raperetur, tendere Chriſto inter ignes manus, atque in ipſis ſacrilegis focis trophæum Domini ſignare victoris.

Vides quàm acutæ & exſculptæ ſententiæ; & quo errore teneantur, qui iſta argumenta eodem ſtylo quo cætera tractanda exiſtimant: Longè enim diuerſa ſunt ab alijs, & ſuopte ingenio toros atque expolitiones quanquam modeſtas deſiderant. Idipſum in oratione Baſilij de laudibus B. Virginis, & ſermone Procopij Diaconi, & Chartophylacis in Marcum, ex Naziázeni denique & Chryſoſtomi concionibus facilè poſſumus agnoſcere. Quin etiã non alium ſeruant ordinem, quàm eum de quo in exornatiuo genere dictum eſt: Narrant, exaggerant, attollunt, inculcant, conferunt, exclamant, diſcurſiones tamen ad inſtituendos mores, aliquando longiores admittunt.

Adhortatorium quomodo tractandũ. Adhortatorium minùs requirit concinnitatis, ſed plus caloris: ſumit enim certa capita, quibus & hortetur ad bona, & dehortetur à malis: qualia ſunt Dei gloria, Eccleſiæ decus, noſtra ipſorum vtilitas, pœnæ & præmia: hæc conſtanti nexu exequitur, vrget, inſtat premit, reprehendit, conſolatur: ad ſummum plus eſt in affectibus & figuris ſententiæ, quàm in delectu & ſculptura verborum. Quo in genere ſæpe admirabilis eſt D. Auguſtinus: nam & monendo rationum robore conuincit, & conſolando plenus eſt ſuauitatis, & reprehendẽdo grauem quandam ſanctimoniam præfert: quæ non inſultat, ſed *viſceribus miſericordiæ* compatitur. Et hoc genus efficaciſ-

ſimum eſt: Exemplum ſit iſtud: Ab incantatoribus & ſortilegis deterret homines alioqui iſtis vitiis ſatis mancipatos: vide qua grauitate, & miſericordia: *Fratres mei, non vos plangam? quotidie inuenio iſta; & quid faciam? nondum perſuadeo Chriſtianis, in Chriſto ſpem eſſe ponendam? ecce ſi cui factum eſt remedium, moriatur. quàm multi enim cum remedijs mortui ſunt, & quàm multi ſine remedijs vixerunt? Qua fronte exit anima ad Deum? perdidit ſignum Chriſti, accepit ſignum Diaboli. An fortè dicet, non perdidi ſignum Chriſti? ergo ſignum Chriſti cum ſigno Diaboli habuiſti. Non vult Chriſtus communionem, ſed ſolus vult poßidere: quod emit, tanti emit, vt ſolus poßideat: tu facies ei conſortem Diabolum, cui te per peccatum vendideras. Væ duplici corde, qui in corde ſuo partem faciunt Deo, partem faciunt Diabolo:* (deinde,) *Cognoſcamus ergo agnum, fratres, cognoſcamus pretium noſtrum.*

Generis didaſcalici tractatio.

Genus didaſcalicum duplici modo tractatur: vel enim demiſſiùs ad popularem captum familiariſſimis ſimilibus, & actuoſis figuris: qua in parte, ſancti quoque Auguſtini prudentia omnino admirabilis eſt, ita plerunque quæſtiones altas, & ſubtiles ad rudiorum intelligétiam format, & fingit, vt in ſermone de S. Vincentio data occaſione excurrit in diſputationem de corpore ſpirituali: vide quo artificio, quàm miti ſimplicitate & candore ſtyli.

Popularis character Auguſtini.

In ſanitate (inquit) magnum eſt nihil ſentire, multa habemus intus in viſceribus noſtris: quis ea noſtrum ſciret, niſi in corporibus noſtris laniatis videret? viſcera noſtra interiora, noſtra quæ dicuntur inteſtina, vnde nouimus? & nunc eſt bonum, quando illa non ſentimus, tunc ſani ſumus. Dicis alicui, obſerua ſtomachum, reſpondet tibi, quid eſt ſtomachus? Felix ignorantia: neſcit vbi habeat, quod ſemper ſanum habet: ſi ſanum non eſſet, ſentiret: ſi ſentiret, non bono ſuo ſciret.

Sed quamuis laudata corporis ſanitate venimus ad celeritatem motus: & inuenimus nos plumbeos quodammodo: Quanta eſt celeritas cœleſtium corporum? Vis noſſe quanta ſit? intueris ſolem, & tibi videtur, quaſi non moueatur, & tamen mouetur. Fortè dicis mouetur, ſed tardiùs: vis noſſe quanta celeritate moueatur? vis ratione colligere, quod non ſentis aſpectu? ſi recta via ab oriente vſque in occidentem, in hac terra veredis quiſque currens, per quot dies perueniret, qualibet equorum velocitate ferretur? quot manſiones ageret? & cætera, quæ fusè perſequitur, quaſi manſa in os ingerens.

Aliter didaſcalicum genus tractatur ad eruditarum aurium inſtitutionem, doctis & accuratis argumentis, expoſitione diuerſarum ſententiarum, cum delectu melioris, teſtimoniis, exemplis, elaboratis ſimilitudinibus, & tota illa ſupellectile magnificæ orationis, quæ interdum quanquam parciùs aſſumenda eſt.

Diſpoſitio concionum

Iam diſpoſitio quoque pro variis argumentis varia eſſe ſolet.

Primus ordo fermè ſine arte.

Vna eſt ſine arte, naturali curſu fluens, qualis in paraphraſi & homiliis veterum, in hiſtoriis & parabolis eſſe ſolet.

Paraphraſis ſiquidem textum ſacrum exponit ſeruato eodem ordinis filo, ſingulis inſiſtens, omnia diſcutiens, quanquam breuiſſimè: hic ordo interpretum potiùs eſt, quam oratorum: eſt enim tædij plenus, apud eruditas præſertim aures, niſi lepôre & venuſtate quadam aſpergatur.

Homilia magis ſapit oratorium & adipale, amplificationibus & excurſionibus ad mores inſtituendos paulo longiuſculis vtens, cæ-

tero qui totam Euangelij ſeriem familiari ſermone percurrit, atque explicat.

Hiſtorica ſæpe partitionem ſuopte ingenio ſuggerunt, vt Euangelium de diuite epulone, eiuſdem Diuitis & Lazari conditionem in terris, deinde vtriuſque mortem. tertiò ſtatum in alia vita.

In parabolis primùm oſtendimus ſcopum parabolæ; ſecundò ſignantis, & rei ſignatæ commercium declaramus: Tertio ad mores informandos deducimus. Et hæc, vt dixi, naturali fermè tenore manant liquidiùs.

Secundus diſpoſitionis modus. Secundus ordo pendet magis ex arbitrio, & arte oratoris: qui fit vel cùm ex toto Euangelio, duo aut tria quædam capita diſcutienda proponuntur minimè inter ſe cohærentia, qualia eſſent in Euangelio de ſocru Petri, piorum hominum perpeſſiones, & inuocatio Sanctorum, quæ ſanè aliquando ſe inſinuant lenocinio varietatis: quòd facile fit in multis argumentis afferre aliqua in medium ſpectabilioris notæ: minùs tamen habent ordinis, & neſcio, an magis fructu & vtilitate reſpondeant.

Pulchriùs igitur res procedit, cùm ex toto Euangelio ea deliguntur capita, quæ ordinem & nexum habeāt, vt ex vno in aliud commoda ſuccedat digreſſio. Sic in Euangelio de ſurdo & muto, primùm tyrannis Dæmonis oſtendetur, deinde, quo pacto aduerſus animas Dei charactere ſignatas eandem exerceat: tertiò qui inde, & quàm tetri ac funeſti conſequantur effectus.

Solet autem iſtud accommodatiùs fieri, cùm in ipſo themate, ſententiáque ad dicendum propoſita, quaſi fruges in ſemine, ſic tota vis & ratio concionis includitur, vt in illo, *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Si dicatur de actu dilectionis, de obiecto dilecto, rationéque diligendi; Sed quod etiam videtur ingenioſius, in vna plerunque vocula tota concio fundabitur; vt in illud, *Calicem meum bibetis.* Si dicetur de duplici calice, Babylonis, & Chriſti.

Denique ſæpe non tam ſpectantur verba, quàm ipſius Euangelij ſcopus, in quem recta collineat & inſtituitur oratio, modò de ieiunio, modò de charitate, & de qualibet alia inſigni materia. Methodus autem propriæ ſolertiæ permittitur, quæ ſumit argumenta, nunc ab vniuerſis capitibus, vt antiquitate, honeſtate, vtilitate: nunc à cauſis, qui mos frequentiſſimus eſſe ſolet: nunc ab adiunctis rerum, nunc vtrimque allatis ſententiis quæſtio diſceptatur, & diſſoluitur, cæteríſque eiuſmodi induſtriæ adminiculis roboratur.

Tertius modus diſponendi ſymbolicus. Tertius modus, qui ſolet habere aucupium quoddam nouæ & gratæ delectationis, eſt ſymbolicus: cùm thema per ſymbola & imagines tractatur: quod variis modis contingit.

Vel enim ſumitur hiſtoria; vt ſi concionator de obedientia dicturus, Iſaacum ſub paterno cultro effigiet; & in hoc typo omnes obedientiæ proprietates atque ornamenta proponat.

Vel adhibetur tantùm ſimilitudo, vt cùm ſub ægroti imagine tota pœnitentiæ ratio explicatur.

Vel allegoria, vt cùm iudicium in libro ſeptem ſigillis obſignato proponitur, vel per continuam antitheſin Apoſtoli cum luce, & ſale, allatis vtrimque proprietatibus conferuntur.

Vel certè illuſtris aliqua figura inſtar emblematis depingitur, in cuius explicatione, variarúmque partium accommodatione tota demum opera inſumitur. Vt ſi de prouidentia dicturus, pro fundamento ſumas

Ezechielis viſionem, & myſtica animalia, in quibus eamdem expreſſam fuiſſe Apollinaris, atque poſt illum Polychronius, cenſuit.

Vel ſi de patientia ſermonem facturus, primùm ſubiiciam illam oculis, tanquam honeſtam virginem iis coloribus expreſſam, quibus Tertullianus non ignobilis artifex depinxit. Vultus illi tranquillus, & placidus, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugoſitate contracta: remiſſa æquè in lætum modũ ſupercilia, oculis humilitate, non infelicitate deiectis, os taciturnitatis honore ſignatum, color qualis ſecuris & innoxiis: Motus frequens capitis in Diabolum, & minax riſus; cæterùm amictus circum pectora candidus, & corpori impreſſus: vt qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno ſpiritus eius mitiſſimi, & manſuetiſſimi, qui in turbine glomeratur, non nubilo liuet, ſed eſt teneræ ſimplicitatis apertus & ſimplex, quem tertiò vidit Helias. In eodem genere eſt currus auaritiæ apud Bernardum.

Tertull. de patientia.

Auaritia rotis vehitur quatuor vitiorum, quæ ſunt puſillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porro iumenta trahentia, tenacitas, & rapacitas, & his vnus auriga ambobus præſidet habendi ardor.

Hæc amplam dicendi materiam ſuggerunt, ſed vt liberè fatear, hic modus niſi ſumma prudentia & dexteritate tractetur, oſtendit quippiam iuuenile & leuiculum, quod momento temporis defloreſcit; Idcirco haud eorum probarim inſtitutum, qui nunquam acquieſcunt, niſi per ſymbola & imagines concionati fuerint.

Quartus modus eſt per παράδοξον, cùm quæſtio quædam à communi & plebeio ſenſu abhorrens, quales ſunt in Chriſtiana diſciplina permultæ, grauiter & copiosè tractatur, qualis eſt illa D. Chryſoſtomi, *quòd nemo læditur, niſi à ſe ipſo.* Idcirco nouitatem actionis excuſat in ipſo limine, *οἶδα μὲν ὅτι τοῖς παχυτέροις, καὶ περὶ τὰ παρόντα κεχηνόσι, καὶ τῇ γῇ προσηλωμένοις, καὶ αἰσθηταῖς μὲν δουλεύουσιν ἡδοναῖς· τῶν δὲ νοερῶν οὐ σφόδρα ἀντεχομένοις, καινός τις καὶ παράδοξος ὁ λόγος οὗτος εἶναι δόξει. Scio fore vt craßioribus, quíque præſentibus rebus inhiant, ac terræ ſunt affixi, & ſenſuum voluptatibus ſeruiunt, ſpiritualibus non admodum deditì, noua hæc admirabiliſque videatur oratio.*

Quartus modus per paradox.

Video & quintam quandam formam, per dialogos & proſopopeias induci, & dramata, & ſenatuſconſulta, & actiones iudiciarias fieri in concionibus, de qua viri prudentes viderint; ſed niſi præſtans quædam facultas & induſtria hanc agendi rationem ineat, periculum eſt ne incidat in vitium κακοζηλίαν. Hæc de variis characteribus concionum.

Quintus modus per dialogos, &c.

Nunc de partibus concionis videamus: nolo concionatorem indiſertum, nolo nimis oratorem eſſe: quo vitio laborant nonnulli, qui veteres quaſdam partitiones è ſchola religioſiùs obſeruant, exordia & narrationes, confirmationes quoque & perorationes ſcrupulosè digerunt, & artificium ſuum, vel potiùs infantiam, produnt. Non enim Dei ſpiritus ſcholæ legibus vinctus tenetur, quanquam nec ſcholaſtici Rhetores, hunc partium numerum ſemper neceſſarium eſſe voluerunt, ſed partitionem duntaxat & probationem. Primum igitur illi aditus prolixi, fluentes, calamiſtrati, toti à ſacris concionibus relegentur: ſi longior fueris in exordio, ſtatim auditores permulti prolixitatem ſermonis formidantes, demittunt (quod ait ille) auriculas, *vt iniquæ mentis aſelli*; ſi comptior, dabis ſuſpicionem fuci: vbi minimè fucatum eſſe oporteat; ſi extra rem vageris, ad metam te tacita reuocabit omnium conſcientia. Rarò contingit, vt orator, vel à ſe,

Partes concionis.

vel ab auditorum perſona debeat exordiri: ſi tamen euentus aliquis ſuaſerit, non veto; ſed parcè & prudenter faciendum moneo.

Exordia concionum. Quæ igitur exordia, inquies, apta ſunt concionibus? Primùm ante precationem video apud graues perſonas placere ſimplicem rei expoſitionem, & totius concionis diuiſionem: neque enim iſtis aſſentior, qui putant ſenile & frigidum partiri orationem: quòd longè ſit ingenioſius artem occultare, & auditorem toto tempore ſuſpenſum tenere.

Procul iſtæ artis & ingenii argutiæ; quà me ducturus eſt orator, lubenter inſpicio; viam tenenti gratius eſt iter; hoſpes & peregrinus in rebus languet citiùs. Nolo qui me ſuſpẽdat, & cruciet, volo qui me doceat. Nec verendum eſt, ne quid nimium lucis habeat oratio, rarius iſtud peccatum eſt, veniam ſtatim meretur.

Ne quid tamen diſſimulem, ſimplicem iſtam rerum diuiſionẽ nimis auſterum & ſiccum exordium nonnulli putant: Dandum erit fortaſſe quiddã auribus plenius, ſi res videatur expetere. Poſt precationem, inſtar iuſti & maximè proprii exordii, fieri ſolet, quę à nonnullis λόγου εἰσαγωγὴ introductio ſermonis appellatur; *Iſagoge orationis.* quæ fit cùm breuis quædam & grauis diſſertatio inſtituitur, quæ rectã in materiã propoſitam influat, vt genus in ſpeciem. Hæc ratio exordiendi pulchra eſt, & antiquis familiariſſima; ſic D. Chryſoſtomus in ſermone de S. Andrea, *inuenit hic prior fratrem ſuum*, aptè exordium ducit à communione mutui cuiuſdam amoris, quem hominum pectoribus Deus indidit. Cùm à principio, inquit, Deus hominem fingeret, noluit ſolum eſſe, ſed largitus eſt ei mulieris auxilium, &, vt vnà cohabitarent inſtituit. Sic in parabola de *ſeruo nequam*, & in ſocium crudeli, vbi exemplum ſtatuitur de miſericordia, & iuſtitia, aptum erit exordium, ſi dicatur: Mundum quaſi duabus columnis iiſdem virtutibus ſuſtineri. In id quoque genus commodè incidunt axiomata Theologica, & Philoſophica parabolæ, exempla, ſimilitudines. A ſimili exorditur D. Auguſtinus, ſermone 22. *Aurum de terra eligere, qui nouerunt, vbi diuitem ſenſerunt venam, ibi quicquid artis eſt, quicquid laboris impendunt.* Et Theodoretus nobilem orationem de prouidentia à ſimilitudine piſcatorum, τὸν τὸ θαλάττιον βίον ἀσπαζομένων οἱ μὲν τὰς φορτίδας ἐρέττουσι· Item orationem de natura hominis, à ſimili de magnete cum ſacris literis & ſermonem 11. ab Ariſtippo μηδὲ δηδάκτα. Cæterùm canẽdum ne iſta ſermonis Iſagoge primùm ſit aliena, deinde ne nimis prolixa, ſed concioni prudenti quadam menſura diſpenſetur.

D. Aug. de S. Vincentio. Alia exordia rem ſtatim aggrediuntur, & prima aggreſſione tangunt, vt *In paſſione, quæ nobis recitata eſt, euidenter oſtenditur Iudex ferox, tortor cruentus, martyr inuictus.* Alia fiunt ex abrupto, vt apud D. Baſilium, *Leo rugiet, & quis non timebit?*

Propoſitio & confirmatio. Narratio nulla eſt in concione, quæ prooemium neceſſariò conſequatur: multæ tamen occurrunt παραδιηγήσεις (vt Græci appellant:) quæ ſi appoſitè fiant, & ex optimis afferantur authoribus, frugiferæ ſunt, & plebeiis præſertim auribus periucundæ. Porrò narrationis locũ tenet propoſitio illa generalis, in qua tanquam in cardine tota vertitur concio, huic ſuccedit confirmatio, potiſſima pars orationis, variis conſtans argumentis; vel, ſi quid refellendum occurrat, confutatio. Claudit totam concionem peroratio, *Peroratio.* quæ fieri ſolet, non ſcholaſtico ſtylo, ea ſcilicet repetendo ad oſtentationem memoriæ, quæ per totam orationem longè lateque ſparſa fuerint, ſed per acrem quandam exhortationem, quæ vel nouas, eáſque potioris notæ rationes contineat, vel certè iam deli-

batas robuſtiore quadam vi & lacertis imprimat, vt infixos aculeos intimis auditorum pectoribus relinquat. Per apoſtrophen, aut abruptum finem facere iuuerit aliquando, modò ne quid nimis frequens & affectatum.

Elocutio concionum. De elocutione quid attinet plura dicere; cùm putem me in hac parte Logodædalo homini imprimis diſerto ſatisfeciſſe? Etiam vos cenſetis, & amplectimini, quod ſummis concionatoribus placere video, qui de ſacri oratoris eloquutione hæc præcipiũt. *Carolus Regius.* Habeat eloquentiam ſine affectatione, candorem ſine fuco, grauitatem ſine tumore. Sit mediocriter acuta, non hebes; non redundet luxuria verborum, ſed neque ſit ſterilis, ſit ſuauis, non ingrata; ſit modicè accurata, non vilis, nec abiecta, nec humi repens; ante omnia ſit viuida, ſpirans, ſucci plena, & roboris, modò vbique ſit etiam apta. quæritis etiam an numeros & figuras probem? dixi antea religionem non planè renunciare ingenio, ſed eius vim & impetum moderari; nolo aucupem ſyllabarum fieri concionatorem, nolo periodos circũtondere, nolo anxia quadã lima cruciare; puerile enim vitium eſt, & vix in ipſis roſtris ferendum, certa tamen interualla, quæ fluere ſolent, vel mediocriter exercitatis non veto. Addo etiam figuras, ſed quas? non Neronianas, aut Glyconias, quas doctas *Concionum figuræ quales?* fortaſſe inepti dixerint; nos iſta teſſellatæ orationis leuicula quædam choragia tyronibus pueris relinquamus, qui quàm ſæpe porcæ naribus aureas armillas imponunt, ex ſcholis noſſe poſſumus. At nos primùm caueamus, ne accerſitæ ſint noſtræ figuræ, & quaſi meditatæ, ne prodeant ex vmbraculis, non quidem vocatę, ſed irreptitiæ, deinde ſe oſtentent hilariùs, mox iactent etiam inſolentiùs: hæc enim eloquentia iuuenilis eſt, & à piis ſenſibus ad Sirenulatum cantus animos auocat. Figuræ aſſumendæ ſunt, partim vt nimis vilem & ſtrigoſam orationem vindicent ab humilitate, & ſordibus; partim vt nimis auſteram modico quodam cultu exhilarent, partim etiam vt motus celeriùs vibrent, imprimant validiùs, defigant altiùs. quamobrem nõnullæ in exornatiuo genere paulo cultiores permittuntur, quales ſunt diſtributiones, antitheta, & deſcriptiones, quibus nonnunquam prudenter & opportunè SS. Patres vtuntur. In eo genere eſt illa antitheſis ſancti Fulgentii, *Heri Rex noſter trabea carnis indutus, de aula vteri Virginalis egrediens, viſitare dignatus eſt mundum: hodie miles de tabernaculo corporis exiens triumphator, migrauit in cœlum*, &c. quæ ille fuſiùs *S. Fulgent. in ſerm. de SS. Innocent.* proſequitur; in quibus apparet quidam ornatus, ſed minimè adſcititius ac importunus; deinde quo dictionis ad grauitatem temperamento noſſe vos arbitror.

Deſcript. in concionibus quales. Eadem lege admittuntur deſcriptiones, non in parergis, vt ludant in deſcribenda crepida, aut equo phalerato, aut venuſtulæ mulieris facie, ſed vt motui, qui imprimendus eſt, famulentur. quamobrem & in ſermone de SS. Innocentibus Baſilius Seleuciæ pręclara hypotypoſi deſcribit infantes illos miſellos, eiulantes, ad gladiorum fulgorem conniuentibus oculis in vlnas matrum *Baſilius Seleuciæ in ſerm. de SS. Innocent.* reflexos: Matres furentibus ſimiles, alias aliò per vrbem diſcurrentes, cum illis miſerabilibus ſuis oneribus locum fugæ quęritantes; alias lacero amiculo; alias proiecto fugientes, alias ſparſa coma filiolos inumbrantes; aliam ſe curſu proripientem; aliam deprehenſam, quæ timore diriguerat, & manantes lacrymis oculos aſpectúmque, partim ad ſtricti enſis impetum, partim ad innocentis animulã, quę iam erat ſub ictu, diuidebat, aliam quæ ſe ferientibus per confertiſſima tela irruens oppo- *Innocentiam Puerorum martyrium egregiè deſcriptum.*

nebat: aliam quæ ſtupore priùs quàm ſoboles eius vulnere, corruerat. Hæc quidem grauia ſunt: & ita Martyrum perpeſſiones, inferorum cruciatus, æternæ vitæ delicias, peccatorum turpitudinem ſuauiſſimi Patres plerunque deſcribunt, ſed in extraneas deſcriptiones, quæ nihil habent præter pompam, nunquam degenerant.

Addo, frequentiores eſſe debere figuras illas, quæ ad docendum faciunt, quales ſunt interrogationes, reſponſiones, dialogiſmi, quàm cæteras: & certè in iiſdem multus eſt D. Auguſtinus: quo fit vt illam vim torrentis ingenij, plebeiis etiam auribus quàm familiariter attemperet, vt, *quærit aliquando humana curioſitas, & dicit ſibi, putáſne per illud ſpirituale corpus videbimus Deum? Citò quidem reſponderi poteſt, in loco non videtur Deus, per partes non videtur Deus, ſpatijs diffuſis interualliſque ſeparatus non videtur Deus.*

Hæc & ſimilia ad perſpicuitatem orationis multùm iuuant; in motibus, & affectibus, quos dicturus orator à Deo potiſſimùm mentium domino flagitare debet; multum dominantur vehementiores ſententiarum figuræ, vt exclamationes, auerſiones, conuerſiones, deprecationes, ſermocinationes, & cætera, de quibus alius diſſerendi locus.

Accedat ipſa corporis eloquentia, pronunciatio, quæ eluceat in voce clara, æquabili, varia pro rerum, quæ dicuntur, natura, familiari præſertim, ac naturæ corporíſque conſtitutioni accommodata. Geſtus rerum ſententiarúmque naturam ſequatur, gaudeat concionator moderata grauitate, ac naturali decoro, ſit vultus ſerenus, & ita ſe componat, qualem decet eum, cuius vt tota vita, ſic actio pictura quędam eſſe debet decoræ honeſtatis. Hæc vobis ἐν τύπῳ: nunc, vt cum ſapientiſſimo doctore Gregorio claudam, ſcitote, concionis ſiue multitudinis corpus, cui verba facere oportet, inſtar eſſe variæ cuiuſdam ac multiplicis belluæ, ex multis animantibus magnis iuxtà paruiſque, nec non feris ac mitibus conflatæ; quam qui verbis cicurare & ducere aggreditur, huic in natura adeo præpoſtera & prodigioſa gubernanda maximus procul dubio ſubeundus eſt labor, *vt tam ſimplex ſit conſcientia, quàm varia & multiplex ſcientia*, ad omnium animos aptè compoſitéque ſibi adiungendos, & vnicuique diſtribuendum τὸ τοῦ λόγου σιτομέτριον, demenſum ſermonis: itaque prima pars, & fermè tota huius ſacræ eloquentiæ prudentia eſt, & perpetuũ cum Deo commercium: tanti enim ſumus omnes, quantum ab eo cœleſti fonte reſpergimur, à quo omnis ab æterno manat & manabit opulentia.

Pronunciatio.

Greg. orat. 1. θηρίον πολυειδὲς καὶ πολύμορφον.

Ἁπλοῦς κατὰ τὴν ὀρθότητα, παντοδαπὸς καὶ ποικίλος κατὰ τὴν πρὸς ἕκαστον οἰκείωσιν.

Finis Libri decimi-quinti.

CHRYSOSTOMVS, SIVE IDEA.

LIBER DECIMVS-SEXTVS.

PRÆFATIO.

SATIS multa, vt arbitror, de vtraque eloquentia diximus: & ipſe qui opere paſci videbatur animus, poſt variorum ſermonum curricula portum quærit, in quo ſuauiùs & glorioſiùs conquieſcat. Nullus autem mihi commodior viſus eſt, quàm ſi tuis auſpiciis inchoatum hoc quicquid eſt operis (ô meritò inter Sanctos eloquentiſſime, & inter eloquẽtes ſanctiſſime, Ioannes Chryſoſtome) per tuas laudes abſoluerem. Quanquam quid dico? nemo eſt qui tuarum laudum partem complecti poſſit, tam anguſtis humanæ mentis & eloquentiæ limitibus, niſi tu fluminis illius aurei riuulos, qui ex tuo beato pectore tam fœliciter emanârunt, præſens & propitius effuderis. Itaque te oſtẽdam tibi in hac arce cœleſtis eloquentiæ conſtitutum, non meis quidem lineamentis, ſed tuis coloribus, quos in hanc vſque poſteritatem transfuſos ſæculorum mirabitur æternitas. Habent hoc ab arte nonnunquam lutei parietes, vt inducti tectorio, variiſque picturis colluſtrati fulgeant, & quod à natura denegatum eſt nitoris, & gratiæ, hoc artis opera conſequantur. At verò nobiles marmoris cruſtæ, quas ſuis ipſa coloribus, & ornamentis natura rerum parens decorauit, propriis eniteſcunt opibus, nec ingenitam pulchritudinem falſo quodam gloriæ ſimulachro mentiuntur. Ita profectò magnæ illius tuæ mentis virtus in tam illuſtri loco, in tam nobili præclariſſimorum ingeniorum monumento condita eſt, atque collocata, vt ipſa ſe ſuis diuitiis oſtentet, & oratorum potiùs obruat induſtriam, quàm ob oratione mutuetur aliquid nouæ commendationis.

Laus eximiarum perſonarum difficilis.

Tu igitur cœlo recepta Mens, hunc poſtremum laborem, qui ad te vltrò decurrit, quia tuus eſt, in tuam tutelam aſſere, & vniuerſo Operi fœlicem quam potes coronidem impone.

CHARACTER GRAVIS *Concionatoris.*

CAPVT I.

ANtequam ad virtutes Chryſoſtomi deueniam, quem inſtar omnium eſſe oſtendam, viſum eſt ali-

quot ἰδέας, ſiue formas ſacrorum oratorum qui in vario genere floruerunt, commemoratis etiam quæ virtutibus aduerſari ſolent, vitiis, exponere: quo plenior ſit rei totius intelligentia. Grauis igitur plerumque talis eſt. Mentem habet excelſam, & magnarum rerum cogitationibus exaggeratam, nihil in eo humile, fractum, demiſſum: longè eſt ab aulicarum aſſentationum ingenio, calliditatem, & verſatilis pectoris lubricos flexus auerſatur, rarò petit, rariùs prehenſat, rariſſimè blanditur, numquam adulatur. In conuictu non eſt demiſsè comis, aut vultu ſæpius renidens, ſed plenus maieſtatis, ſermones infert de rebus magnis, vel ſi de paruis & exilibus dicat, conuertit ad magna. Vix otioſum quidpiam dixerit; non quærit quæ fuerit hoc anno hyems Italiæ: an cara futura ſit annona: Quid dicant Selenodromiorum prognoſtica, futuróſne morbos, aut fœno nocituros imbres pronuncient: Quid noui portet Gallicus Mercurius, & an ſe moueant Heluetij. Hæc, & ſimilia narrationum genera, quæ apud graues perſonas putida ſunt, nauſeanti ſtomacho repudiat, & continuò de rebus diuinis, temperatè tamen, loquitur. Atque, vt eſt magnæ auctoritatis, ſermones, & mentes hominum, quò vult, rapit, & in omni cœtu, non imperio, ſed vita atque ingenio dominatur.

Viri grauis & conſtantis laus.

In dictis eſt verax, conſtans in factis, aduerſus facetos ſerius, in improbos aſper, ad potentiorum obſequia rigidus, ad diſſimulationem parum aptus, ad fomenta cupiditatibus hominum miniſtranda nunquam flexibilis, ad vitia exagitanda ore & vultu compoſitus. Summum enim putat nefas officio vitam anteponere, & viuendi deſiderio honeſtatem, propter quam vita expetenda eſt, amittere. Hæret præterea totus ſibi, vel potiùs originis ſuæ Deo, animum impenſè colit, in corporis cura parcus eſt, quam valetudine, non voluptate metitur, in orationibus creber, multus in vigiliis, magnis ſemper curis & cogitationibus diſtrictus, ad ſummum in promouendo Dei cultu totus.

Hæc fermè in priuata vita. In concionibus ſpirat quam impreſſit moribus maieſtatem. Argumentis delectatur, haud probabilibus, ſed planè firmis, ſolidis, & quæ ſint æternæ veritatis. Omnium inuentionum ſeminarium habet in ſacris litteris collocatum, rarò peregrinam doctrinam acceſſit, aut ſi quid aſpergit, cauet maximè ne oſtentet; non multa Græcè dicit, aut Hebraicè, hiſtorias, imagines, γνώμας, parabolas, & cætera quæ in humaniorum litterarum ſunt inſtrumento, vel valere iubet, vel ſi quid excidit, contemnendo potiùs vſurpat, quàm oſtentando. Contrà inſignes habet ex Prophetis, Apoſtolis, ſed maximè ex Chriſti Domini ſententiis locos, in quibus vim permagnam facit: hæc expendit, hæc inculcat, & quaſi malleis cudit atque imprimit pectoribus; his venatur animos, his impugnat, & tamquam machinis capit. De myſteriis, vita, factis, verbis, & morte Domini frequentiſſimè loquitur, & magnificentiſſima oratione hæc exaggerat.

Loci concionum graues

In diſpoſitione argumentorum non vult videri Rhetor, de induſtria tractum, & collocationem obſcurat, vt impetu fluere, non curam olere videatur oratio; maior eſt enim, quàm qui minutis ſcholaſticorum præceptis ſubiiciatur, artis ſuſpicionem refugit, habet tamen artificium grande, quod pauci ſciũt, ſed qui hominis ingenium nouere, meliùs animaduertunt. Genus dicendi ſequitur non verbis volucre & incitatum, ſed preſſum, acre, ſeuerum, ſententiis adſtrictum. Conſulto fugit ſenſus ſculptos, amabiles, & laſciuioſos, vernantes figuras, & delicatorum verborum violas, tum ſpiſſos & productos exitus, tum orationem numeroſis legibus circum-

ſcriptam ferre non poteſt, ſaccum potiùs indueret, aut cymbalis perſonaret, quàm ſe vinciret neceſſitate ſermonis certo quodam tinnitu pueriliter exultantis. At ſi quæ ſunt graues ſententiarum figuræ, quæ dicentis libertatem expromant, quæ iubeant, quæ caſtigent, quæ execrentur, has lubentiùs arripit.

Luctatur crebrò cum vitiis, crebriùs etiam cum fidei hoſtibus congreditur, & in hoc dicendi argumento regnat: docet acutè, pugnat acriter, potentiſſimè conuincit, inſectatur generosè, & iubet, & omnia quaſi ex tripode loquitur. In geſtu ſæpius eſt ſedatior, niſi res aliter poſtulet; multùm tamen ſe commouere, non putat eſſe grauitatis: quòd ſi his virtutibus ſtatura quoque corporis procera, & acres oculi, & maieſtas inceſſus, & ſparſi iam aliquot temporibus cani accedant, naturam dixeris ad cumulatam operis perfectionem fuiſſe velificatam.

AFFERVNTVR EXEMPLA iſtius grauitatis, & expenduntur.

CAPVT II.

MVlta paſſim huiuſmodi ſtylò conſcripta occurrunt in ſanctorum Patrum libris; non omnes tamen in eo dicendi genere pares fuere: ſed alij pleniùs, alij remiſſiùs videntur habuiſſe, prout varia ferebant hominum ingenia. Inter Græcos Athanaſius maximè grauis eſt: cuius vt vita fulgur, ſic oratio fulmen extitit: minus itaque floris habet, quàm cæteri, minus olet ſcholæ delicias, quàm Diuus Gregorius Nazianzenus, Baſilius, Chryſoſtomus: habet tamen orationem grandem, & ſuo animo parem.

Athanaſij grauitas.

Talia ſunt iſta in Apologia ad Conſtantium, vbi orationem orſus iiſdem fermè verbis, quibus Diuus Paulus apud Agrippam Regem, in ipſo limine beatam illam Apoſtoli animam inuocat, quem interceſſorem pro ſe apud Imperatorem fieri cupit: quòd & ipſe veritatis ſit præco, & à Chriſtiano Principe, tantus Chriſtianorum Princeps audiri mereatur. Hæc autem non vaſtè, & tragicè extulit, ſed preſsè & grauiter; nam ſtatim poſt ſancti Pauli verba, percommodè ſubiicit, *Siquidem Beati Pauli verbis vtens, illum apud te meum interceſſorem facio.* In hoc autem argumento, & in aliis, vbicumque poteſt, ſacras hiſtorias aſpergit, aut ſententias, vt totus videatur ſe ad hanc palæſtram conformare.

Athanaſius inuocat animam Pauli.

Deinde hoc, quod ſequitur, quàm generoſi ſpiritus! vbi calumniam de traducto apud Conſtantem fratrem Imperatore Conſtantio refellens: *Pudet* (inquit) *reuera vel diluendo de iſta re mentionem facere. Quapropter ne aliis quidem percunctantibus reſpōdere velim, ne iterum, dum excuſo me, ſuſpicionem animis relinquam.* Num putes videre te Leonem à turba canum circumuentum, quos ne dignatur quidem ſuæ generoſitatis memor, aſpicere? Mox ad ipſum conuerſus Principem: *Tuæ autem pietati magna & clara voce reſpondeo, manuque extenſa, quod didici ab Apoſtolo Deum in meam ipſius animam teſtor.* Videant illi qui ὅρκον Demoſthenis mirantur, num & hic minus habeat grauitatis.

In Apologia ad Conſtantium.

Et cùm Ariani illi fugam & timiditatem obiicerent, quanta generoſitate oſtendit, oportuiſſe igitur ſe, ſi ex iſtorum ſententia magnanimus fieri voluiſſet, Arianam crudelitatem expleuiſſe ſuo ſanguine, & quod languorem animi aliis obiiciant, non ſtudioſi virtutis, ſed auidi cruoris, non ipſi quidem fortes, ſed in ferina ſæuitia leporibus timidiores.

In Apologia de fuga ſua.

Tum ibidem cùm inſectatur Arianorum vitia, non conuiciatur muliebriter, ſed affert flagitia magna, & nimis teſtata. Poſtremò illud ſubiungit, *Singuli igitur ſingulis vitiis excellunt, vna tamen omnibus in genere & communis macula eſt, quod pro hæreſi ſua, belloque in Chriſtum, non Chriſtiani ampliùs; ſed Ariani appellantur.*

De perſecut. ad Orthodoxos.

At verò cùm illam funeſtiſſimam tragœdiam deſcribit per ſceleratiſſimum Georgium in Eccleſiam inuectam, narratio plena eſt grauitatis, & horroris, nihil habet ambitioſæ & diffuſæ amplificationis. Ibi Virgines intaminatæ nudantur, Monachi pedibus obtriti animam efflant, ſubijciuntur ſeruilibus flagris matronæ, ſacri baptiſmi fontibus inijciuntur flammæ, aues & nuces pineæ inter effuſam improborum lætitiam, Eccleſiarumque vaſtitatem, idolis immolantur, quæ ille ſine multa αὐξήσει ſanctè & grauiter deplorans, longè magis credibilia facit.

Cypriani grauitas.

Inter Latinos magnam habet dicendi grauitatem ſanctus, Cyprianus, qui profectò mihi videtur poſt illam ad Donatum epiſtolam mollioribus adhuc luxuriantem cincinnulis, omnes dicendi Veneres abieciſſe, totúmque ſe ad ſeuerius dicendi genus elimaſſe. Nam iſta quæ dicta ſunt contra mulieres in balneis diuerſantes, cuius ſpiritus ſunt?

In adeuntes balneas, ex D. Cypr. ex diſcip. & hab Virgin. p. 232.

S. Cypr. amplificat: ſunt graues & generoſæ. Vellicant iſta verba, & multum habent γοργότητος.

Quid verò quæ promiſcuas balneas adeunt, quæ oculis ad libidinem curioſis, pudori ac pudicitiæ corpora dicata proſtituunt, quę cùm viros, atque à viris nudæ vident turpiter, ac videntur, nónne ipſæ illecebram vitiis præſtant? nónne ad corruptelam & iniuriam ſuam deſideria præſentium ſollicitant, & inuitant? Viderit, inquis, qua illuc mente quis veniat: mihi tantùm reficiendi corpuſculi cura eſt, & lauandi. Non te purgat iſta defenſio, nec laſciuiæ & petulantiæ crimen excuſat. Sordidat lauatio iſta, non abluit, nec emundat membra, ſed maculat.

Impudicè tu neminem conſpicis, ſed ipſa conſpiceris impudicè: oculos tuos turpi oblectatione non polluis, ſed dum oblectas alios, ipſa pollueris. Spectaculum de lauacro facis: theatro ſunt fœdiora quò conuenis: verecundia illic omnis exuitur, *Simul cum amictu veſtis, honor corporis ac pudor ponitur*; denotanda & contrectanda virginitas reuelatur. Iam nunc conſidera, an cùm veſtita es, verecunda ſis inter viros; talis, cui ad inuerecundiam proficit audacia nuditatis.

Sic ergo frequenter Eccleſia virgines ſuas plangit, ſic ad infames earum ac deteſtabiles fabulas ingemiſcit; ſic flos virginum extinguitur, honor continentiæ ac pudor creditur, gloria omnis ac dignitas profanatur. Sic ſe expugnator inimicus per artes ſuas inſerit: ſic inſidiis per occulta fallentibus diabolus obrepit: ſic dum ornari cultiùs, dum liberiùs euagari virgines volunt, eſſe virgines deſinunt, furtiuo dedecore corruptæ, viduæ antequam nuptæ, non mariti, ſed Chriſti, adulteræ, quàm fuerant præmiis ingentibus virgines deſtinatæ, tam magna ſupplicia pro amiſſa virginitate ſenſuræ.

Mihi verò videtur, quot verba, tot ſpargi fulmina: ſenſus ſunt grandes, & heroici: Vt, *ſordidat lauatio iſta non abluit*: &, *ſpectaculum, de lauacro facis*. Deinde, *ſic ergo frequenter Eccleſia Virgines ſuas plangit, ſic ad infames earum ac deteſtabiles fabulas ingemiſcit*: & cùm dixiſſet: *Illic honos exuitur cum amictu veſtis*, non addidit referri hoc ab Herodoto, hiſtoriæ libro primo, & dici in perſona Gygis, de vxore Candaulis Regis, & ſic in Græco haberi, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Tum Dionyſium

ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ, συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Notum Herodoti dictū.

Halicarnaſſenſem, in libro περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, hæc Attico ſtylo reddidiſſe, cùm ab Herodoto Ionicè conſcripta eſſent. Hæc enim omnia dicendi grauitatem attriuiſſent, & ex Epiſcopo feciſſent Sophiſtam.

Generoſæ præterea ſunt inſectationes: *Impudicè tu neminem conſpicis, ſed ipſa conſpiceris impudicè.* Et ſi quæ ſunt (qualis eſt iſta) figuræ dictionis, fluunt ſine vlla affectatione, vt, *quæ cùm viros, atque à viris, nudæ vident turpiter, ac videntur.* Tum verba grauiùs anhelata vt proh, *Virginitatem produnt: Pudori, ac pudicitiæ dicata corpora proſtituunt*, & reliqua prorſus ſimilia.

Auguſtini grauitas. Affectus Auguſtini inſignis.

Inueniuntur etiam pleraque apud Diuum Auguſtinum grauiſſimè dicta, vt de filio matrem pulſante, à Donatiſtis baptizato, *In maternum ſanguinem fremens albis veſtibus candidatur: cæditur mater carnalis, in membris quibus genuit, & pauit ingratum.*

Ambroſii grauitas, & generoſitas.

At verò Ambroſii dictum ad Calligonium, num videtur ex altâ quadam mente, & his generoſitatis præſidiis inſtructa fluere. Cùm enim hic aulicus impius ſatelles audaciæ, dixiſſet: Tu me viuo contemnis Valentinianum; caput tibi auferam, & vitam; Retorſit vir ſanctus dignam Ambroſio vocem: *Vtinam impleas, quod minaris: Ego lubens patiar, quod Epiſcopi; tu facies quod ſpadones.* Sed tamen Ambroſius & Auguſtinus in hoc genere concionatorio plus habent nonnunquam ſuauitatis & maieſtatis, quàm preſſæ acrimoniæ.

Palladius in Lauſiaca. ſect. 23.

S. Antonij admirabilis grauitas.

Magnus quoque ille Antonius licèt iſtius ſanctæ expers eſſet eloquentiæ, auguſtæ cuiuſdam grauitatis in ſuis ſententiis reliquit veſtigia, qualia ſunt iſta quæ Eulogio conſulenti reſpondit: Is quippe mutilatum pauperem, & omni ope deſtitutum, domo exceptum per quindecim annos indulgentiſſimè aluerat, à quo homine ſcilicet ingrato contumeliis indigniſſimis vexabatur, quibus permotus quæſiuit ab illo Magno, an mutilatum abiiceret: Tum Antonius: *Abiicias tu eum Eulogi? at qui eum creauit, non abiicit; ſi tu abiicis, Deus ſuſcitabit te meliorem, qui eum colligat:* Deinde ad mancum, maledicum, conuerſus: *Mutilate, maculate, cœlo & terra indigne, non ceſſas cum Deo pugnare*, &c. quibus vocibus ambos quaſi fulmine afflatos dimiſit.

DE ALIA SPECIE Grauitatis, quæ Maieſtas dicitur.

CAPVT III.

Grauitas ἐν χύσει qua?

Eſt & alia ſpecies grauium; qui in eo quidem cum prioribus conueniunt, quòd leuia quæque & friuola declinent, ſpiritus habeant rerum altiſſimarum, iiſque lubenter innutriantur; Sed in eo differunt, quòd alii plus habeant ſicci & calidi, illi plus ſucci & adipalis generis. Itaque amant argumenta ſplendida, grandia, ſublimia, dicunt rationibus, non modò ſolidis, ſed, quod magis delectat, ſpecioſis; nec preſsè quidem, & ſubtiliter & enucleatè; ſed amant circuitum, & pompam ab omni tamen redundantia & affectatione ſeiunctam: Doctrinam nec oſtentant pueriliter, nec premunt obſcurè magnas habent orationis diuitias, ſed ſine fuco habent, theſaurum ſapientiæ, ſenſus dites, verba grandia, tractus leniſſimos, figuras dignitate magis, quàm venuſtate decoras.

Ad ſummum mihi videntur quaſi eximiæ magnitudinis balenæ ferri tranquillo mari, ſecúmque longos aquarum tractus & flexuoſos reciprocantium vndarum vortices agere.

Talis

Talis eſt nonnunquam Diu. Chryſoſtomi ſtylus, vbi ab illo populari ſermone leniter aſſurgens vibrat ſe in altam myſteriorum caliginem, & arcana quædam Theologię grandiore ſtylo proſequitur. Talis Diuus Gregorius Nazianzenus, vbi de Deo, & ſacræ doctrinæ maieſtate verba facit, orationémque, non iam preſſam, & adſtrictam, ſed paulo vberiùs explicatam fundit.

Sed maximè excellit Diuus Dionyſius Areopagita: qui profectò totus in iſtis diuinæ naturæ nominibus perſcrutandis defixus, & ſplendidiſſimarum rerum perfuſus cogitationibus, incipit.

Maiórque videri,
Nec mortale ſonans.

Quo enim genio, hæc dicit?

Dionyſ. Areop. de diuin. nominib. c. 4.

Ἀλλ' ὅπερ ἡμᾶς ἐν μέσῳ παραδραμὼν διαπέφευγε· Καὶ τῶν οὐρανίων ἀρχῶν, καὶ ἀποπερατώσεων αἰτία, τ' ἀγαθὸν, τῆς ἀναύξους καὶ ἀμειώτου, καὶ ὅλως ἀναλλοιώτου ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ τῶν ἀψόφων, εἰ οὕτω χρὴ φάναι, τῆς παμμεγέθους οὐρανοπορείας κινήσεων, καὶ τῶν ἀστρώων τάξεων, καὶ εὐπρεπειῶν, καὶ φώτων, καὶ ἱδρύσεων, καὶ τῆς ἐνίων ἀστέρων μεταβατικῆς πολυκινησίας· καὶ τῆς τῶν δύο φωστήρων, οὓς τὰ λόγια καλεῖ μεγάλους, ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰς τὰ αὐτὰ περιοδικῆς ἀποκαταστάσεως, καθ' ἃς αἵπερ ἡμῖν ἡμέραι καὶ νύκτες ὁριζόμεναι, καὶ μῆνες, καὶ ἐνιαυτοὶ μετρούμενοι, τὰς τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐν χρόνῳ κυκλικὰς κινήσεις ἀφορίζουσι καὶ ἀριθμοῦσι, καὶ τάττουσι, καὶ συνέχουσι.

Audis hîc bonum quod principia finéſque rerum cœleſtium complectitur, bonum ſine incremento, ſine diminutione, ſine mutatione, bonũ à quo vniuerſa cœleſtium orbium conuerſio, & aſtrorum leges, & pulchritudo, & lumen, & ſtabilitas, & multiplices curſus errantium ſtellarum, & ſolis ac lunæ reciproci circuitus, quibus dierum & noctium curricula definiuntur, & menſes & anni, ſua per veſtigia redeuntes temporum viciſſitudines deſcribuntur, ordinantur, continentur.

Ego Græca intelligentibus loquor; neque enim illa vis verborum ſatis commodè Latinis auribus poteſt explicari, & puto multum Dionyſio detrahi, quoties Latinè redditur ad verbum: Num videtur hic de Deo, & pulcherrimo eius opificio verba faciens, quaſi Aquila ex hominum conſpectu ſubductus, contentiſſimo volatu ſe in altas nubes induere, & illic inter fulminum iactus, inter niues & grandines ludere, mox inter ſtellas ſpatiari?

Dionyſius Angelus loquens è turbine.

Verùm vbi Triadem illam ſpeculatur, vbi de Verbo diuino diſſerit, & myſteriorum diuinorum maieſtatem depingit, non iam eſt aquila, ſed Angelus quiſpiam loquens è turbine, aut, vt Elias, igneo curru deuectus, ſupra nubes, & pluuias, & ventos, & quicquid mortale eſt, audaciſſimo niſu conſurgit: vt:

Idem de diuinis nominib. c. 1.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς ἀληθείας λόγον ὑπερέχεται τῶν οὐσιῶν ἡ ὑπερούσιος ἀοριστία, καὶ τῶν νόων ἡ ὑπὲρ νοῦν ἑνότης· καὶ πάσαις διανοίαις ἀδιανόητόν ἐστι τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἕν, ἄρρητόν τε λόγῳ παντὶ τὸ ὑπὲρ λόγον ἀγαθὸν, ἑνὰς ἑνοποιὸς ἁπάσης ἑνάδος, καὶ ὑπερούσιος οὐσία, καὶ νοῦς ἀνόητος, καὶ λόγος ἄρρητος, ἀλογία, ἀνοησία, καὶ ἀνωνυμία κατὰ μηδὲν τῶν ὄντων οὖσα.

Quæ eſt illa ſubſtantiarum ſuper omnem ſubſtantiam immenſitas, vnitas mentium ſupra omnem vnitatem, vnum illud nullo quantuſcumque ſit intellectu comprehenſum, ſed quod nec comprehendi poteſt, nec oratione explicari, vt pote ſupra omnem orationem conſtitutũ, vnitas vinculum omnis vnitatis, ſuperſubſtantialis ſubſtantia, intellectus inueſtigabilis, verbum inenarrabile, quod totum hoc abſorbet, & rebus omnibus ſilentium, ſtuporem, hæſitantiam inijcit. Nonne verba ipſa ſi conſideres, diuinum quemdam furorem ſpirant eloquentiæ?

DE VITIIS CONTRARIIS grauitati, ac primùm de leuitate Orationis.

CAP. IV.

HVic grauitati contraria eſt leuitas quædam ſtyli puerilis, quâ qui laborant, tales, plerumque deprehenduntur. Dicunt argumentis leuibus, & pictorio duntaxat inductis rationibus; quibus ſi guttam aſperſeris, colliqueſcent; ſi quid mi nima probabilitate perculit animos, hoc ſtatim arripiunt, nec ponderant vtrùm ceruix capiti, an pes hæreat; itaque ſæpe ſuis telis ſe iugulant. Sectantur vbique iucunda; ſeria nec capere poſſunt nec amare: quærunt aurium lenocinia, carpũt vndiq; floſculos, conquiſitas aliquot verborũ violas vbiq; aſpergunt, & triſtia vernanti etiam ſermone ſępius explicãt. Intrudunt violentas hiſtorias, perſpergunt omnia ſimilibus, continuãt totas orationes deſcriptionibus, immiſcent nonnumquam leues ſentẽtias, & exclamant intẽpeſtiuè; & perperàm vociferãtur, & in remiſſis canunt, & oſtentatione futilis doctrinę pruriunt, & laſciuiunt tinnitu, & multum nugantur in omnibus.

Maria nomen an expreſſum ab Iſaia.

Is igitur, qui horum veſtigijs inſiſtit, talis eſt, vt non quærat graues & ſerias ex ſacro inſtrumento & Patribus rationes, ſed putidas quaſdã nominum ſubtilitates, & allegorias, ex quibus leui fundamẽto inferat noua & incredibilia: vt, nomẽ ſanctiſſimæ Mariæ prædictum, & expreſſum ab Iſaia, & id probet ex *Reuelatore arcanorum*, qui Antonio Conſuli vrbis Romæ de Matre Meſſiæ quærenti, fertur ita reſpondiſſe, prout in ſpelũca duplici oranti Elias reuelauerat.

Quòd autẽ interrogaſti, quo nomine Prophetiſſa vocetur, Maria eſt nomen eius. Itaq; Iſaias cecinit c. 9. למרבה המשרה *lemarbe hamiſra*, quæ verba nihil aliud ſignificant, quam *ad multiplicandum imperium.* Tamen frequenter iterabit *lemarbe hamiſra* nomen eſſe Dei matris, ex Iſaia, & ſi quis vrgeat, & dicat *Lemarbe hamiſra* ſignificare *amplitudinem imperij*, non Mariam, faciet anagrammata ſine lege, & ex decem literis decerpens ſeptem, dicet in *lemarbe hamiſra* inueniri מרים שרה id eſt, *Mariam ſara*, *Mariam Dominam.* Quòd ſi quis objiciat duo *he*, parum cõgruè hîc mutari in literã י *Iod.* & interponi ב *Beth*, in *Lemarbe*, quod non eſt in Mariæ nomine: Reſpõdebit: Diuiſa eſt *Iod* in duo *He*, vt nobis ſecreta admirabilia panderet. Quẽadmodum enim *He* ex *Daleth* & *Vau* componitur in hac figura ה: Ita Rex Meſſias componitur ex diuinitate & humanitate: & ſicuti hæc duo *Daleth*, ex quibus procedunt duo *Vau*, tãquã duo filij, qui ab ipſis oriũtur, hoc modo הה: Ita in ſubſtantia Regis Meſſiæ inueniuntur duæ filiationes: quarum vna eſt diuinitatis, qua Dei filius eſt: altera humanitatis, qua erit filius huius Prophetiſſæ. Et ſicut harũ literarum *Daleth*, & *Vau*, quæ conficiunt *He*, vnaquæque eſt abinuicẽ diſtincta, quamquã ſit vna litera, ſic enim ſcribitur ה: Ita in Meſſia ſubſtantia diuinitatis, & ſubſtantia humanitatis, quæ ſimul vnitæ ſunt, ſunt vnus Meſſias.

Quod autem *beth* in *Lemarbe* poſitum ſit, oſtendit huius Prophetiſſæ mentẽ, & cogitationẽ omnẽ eſſe, vt ſuam Virginitatem conſeruet. Erit enim virgo mentẽ, & actu, quoniam per ב *beth* בתולה *bethula* id eſt, Virgo, ſignificatur: Hæc ſi quis dicat, oracula fortaſſe apud imperitos dicere videbitur, ſed quàm leuia ſint apud graues viros, quis non videt?

Prętereavt is qui talis eſt ſtylo, etiã ſuis ſenſibus reſpõdeat, aucupabitur argumẽta, vbi delicatũ florẽ orationis poſſit oſtentare, etſi minimè res poſtulet: Sed vt pictores imperiti fa-

Oratores imperiti cũ imperitis pictoribus comparantur.

cere ſolẽt; quæ ſũt in tabula pręcipuę dignitatis, vt os humanũ, aut leo rugiens, aut aper ſpumans, aut equus pernix; & ſi quid eſt ſimile; hæc parũ ſcitè exprimunt; multas autẽ roſas, & papauera, & frondes, & nugas tabulę inſpergunt; ſic iſte, quæ in propoſita ad dicendũ materia clara ſunt, & illuſtria, nonnũquam omittet, aut parciſſimè ſtringet, totum ſe autem ad tornandum milium conferet. Talis eſt, qui in hiſtoria Purificationis nihil dicat de Chriſto oblato, de Virgine offerẽte, de Simeone, & eius Prophetia: ſed ſe in laudem columbarum, quas caſtiſſima Maria detulit, totum conijciat, & *garriat eas habuiſſe pulchrũ collum, cuius color gratus, & nitor ſplẽdidius illuceſceret, & cõtra ſolis aciẽ vegetus fulguraret, vel placidus eniteſceret, & in cõtrariam gratiam variaret aſpectum, & nunc aurũ coruſcans in mellis lenem deprimeretur vmbrã, nunc coruina nigredine cœrulum videretur.* Itẽ in hiſtoria paſſionis operosè deſcribat laternam alicuius Iudæi, & dicat fuiſſe lucum flammis collucẽtem, & ad arcendas ventorum iniurias vndiq; communitum alternis arundinibus, quas peritiſſimus artifex elegan ter concinnauit; fuiſſe volubilẽ quẽdam mundum, in cuius medio ſidus fulgeret, vnde vibrantes faculæ per multiforeoperculũ exilirẽt. Hoc quidẽ præſtitit Nonnus Panopolitanus, in metaphraſi D. Ioannis, his verbis:

Λύχνων ἐνδομύχων ἀνεμοσκεπὲς ἄλσος ἀείρων,
Ἄλσος ὅπερ δεδάκεσσιν ἀμοιβαίοισι συνάπτων,
Πυκνὰ μερειζομένοισι γέρων κυκλώσατο τέκτων,
Ἀστερόεν μίμημα καὶ ἴκελον ὀξέϊ κόσμῳ·
Μεσσόθι δ᾽ ὅττι λύχνος ὁμόζυγος διὰ κόλπου
Ὀξὺ φάος πολυωπὸν ὑπὸ σκέπας ἔκτοθι πέμπων,
Ἀκροφανὲς σελάγιζε πολυγλώχιν, ἀλλόμενον πῦρ.

Sed ingenioſo Poëtæ danda eſt venia, qui in ſuo ludit artificio.

DE SICCIS.

CAP. V.

Oratores ſicci qui?

SVnt verò, qui dum iſtas ineptias religioſiùs fugiũt, in contrarium vitium Siccitatis deflectunt, & in quamdam ſtyli maciem incidunt, quæ generoſæ vbertatis ſibi totam corrumpit orationem.

Illi igitur toti ſunt oſſei, nihil adipalis generis, nihil medullarum habent; ſed ſenſus verecundos, mediocres, attritos; nihil vnquam ingenij calore fundunt audacius, & ſi quid exiliat, ſtatim opprimunt: Nullos lętiores attrectant locos, nihil ex manſuetiorum Muſarũ condimentis delibant, nihil in eis ex antiquis hiſtoriis accerſitum, nihil ex ſimiliũ varia opulentia vſurpatũ, nihil ex multiplici ſcientiarũ inſtrumẽto affluit. Verſantur in ſanis quidẽ rationibus, ſed ijs admodum tritis & communibus.

Pręterea tota oratio eſt cõſiderata, exilis, meticuloſa, exanguis, ſine colore, ſine ſucco, ſine ornatu, vix inuenias ſtimulum, vix illecebrã, vix vllam animæ fibulam, ex quo vagus & languens auditor ad huiuſmodi orationes nauſeat. Talia plerumque occurrunt in homilijs ſcriptorum aliquot Eccleſiaſticorum poſterioris notæ, vt ſi oratio tota his Druthmari verbis continuaretur.

Loquente Domino turbis ſalutem animarum, venit quidam Princeps Iudæorum, qui, quia ſapiens erat in lege, Archiſynagogus, id eſt, Princeps Synagogæ, vocabatur, qui in eorum congregationibus propter ſuam peritiam magiſter erat: & quia nobilis erat, etiam nomen indicatur ab alijs Euangeliſtis, dicentibus; cui nomen erat Iairus: hæc (inquam)

oratio quæ in rerum minutarum explicatione pedetētim inſiſtit, ſine ſēſuum ſplendore, ſine nota recondita, ſine delectu verborum, adhibita deinde modica aliqua paræneſi, aut vitiorum inſectatione, & omnia fermè ſtylo narratiuo percurrit, ſobria quidem eſt, (neque enim iuueniles habet errores audaciæ,) ſed tota ſicca eſt, & exanguis, quam attentio rarò conſequitur.

Sic vt differant à grauibus primi generis.

Verùm dices: Neque iſtas orationis quas cōmemoraſti diuitias, ineſſe primi generis grauibus voluiſti, quos tamen nemo non in magnis oratoribus numerat. Fateor equidem tales eſſe vt adſcititia conſultò fugiant ornamenta, ſed habent vim quamdam mentis ineluctabilem, quæ ferit animos ex abdito, & violentum quaſi tyrannidis lenocinium in alieno figit pectore.

Graues oratores in quo admirabiles.

Itaque miramur, nos ſi quando huiuſmodi oratores audiuimus, vehementer affici, eùm tamen ea quæ ipſi dixerunt, memoria relegimus, non multas inuenimus Patrum ſententias, non ſubtiles locorum interpretationes, non ex liberis incredibiliū hiſtorias, non tornum, & Myrothecia Rhetorū, ſed tamen tenemur admiratione oppreſſi, & quid tantū miremur, neſcimus; ſed hoc magnæ admirationis inſtar eſt quod neſcim⁹; & certè oportet virtutem eſſe quandā tanto maiorē, quāto occultior eſt.

Talem fuiſſe Demoſthenis eloquentiam notaui in ſuperioribus libris ex Longino: multis quidem partibus ſuperabatur ab Hyperide, ornamentis quibuſdam, & quaſi condimentis eloquentiæ; ſed grauitate & indomito robore orationis, & ipſum & omnes abſorbebat. Inde plauſus, inde hominum admiratio: neque enim cætera animalia quantumuis pulchra, & velocia, & callida tantum admiramur quantum vnius Leonis maieſtatem: ſic iſta grauitas, etiam leuioribus ornamentis deſtituta, nuda, & ſimplex, nos vehementiùs afficit quàm cætera.

Hoc autē imperioſum, vt ita dicā, philtrum ſicci non habent, ſed vt veterum illorum & maximè rudium artificum ſtatuæ, horrorem quemdam incultū, & quaſi corpus oſſeum præferunt orationis; cui niſi neruos, & ſuccum, & ſanguinem, & colorem addiderint, nunquam ad vllam dicendi virtutem eſfloreſcent.

DE VEHEMENTIBVS, qui in laudato charactere verſantur.

Cap. VI.

Concionatoris Vehemētis character.

Vehementia eſt vigor quidam acerrimus dicēdi. Vehemētes autem tales fermè ſunt: Affines videntur grauium maximè primi generis: nam & mentem habent generoſo quaſi fœtam ſemine, & in nobilibus deſudant argumentis, & ſententiarum grauitate mirificè delectantur: Sed hoc habent præcipuum, quòd commotiores ſunt, & verbis efferueſcentibus magis volucres. Nec mirum: nam plurimum habent calidi atque incenſi, ſúntque natura leonibus perſimiles. Non amant pompam, aut delicias, mollitiémque ſermonis, non lubenter verſantur in Panegyricorum floribus, ſed toti nati ſunt ad pugnas & congreſſus armorum. Campum autem ſibi delegerunt præſtantiſſimum; In eo ſe exercent ſæpius, ſudant alacriùs, verſantur vtiliùs. Illic vt ſempiterni Dei equites ignei lucent in coccinis, non purpura, ſed Dei amore flagrantibus: Tunc verbi diuini gladio accincti, pugnāt cominus, eminus feriūt, amputant, concidunt, & mirificas in illo quaſi Virtutis amphitheatro referunt victorias.

Primùm videas eos aliquando in

dicendi principijs exalbeſcere, dum ſe parant, & vires colligunt, & animos exſtimulant, mox vbi efferbuere, tum vultus ardet, tum igneſcunt oculi, tum vibrant manus, tum rigent etiam pleríſque capilli, vt furentibus apris ſetæ, tum vox tonat, tum quot motus corporis, tot tela ſunt.

Fulmina vehemētiū oratorum.

Atque vt halitus velox & inflammatus, in frigida nube fertur, volitat, luctatur, mox eam, qua parte ſubtilior eſt, diffringit, & vaſto impetu labitur in terras: ſic in eorum oratione videntur aliquando verba, & ſententiæ trudi, collidere ſensímque inardeſcere. Vident omnes arcum intentum; quid feriat, expectant; mox infeſto turbine erumpunt ſagittæ, vel potiùs fulmina, & in quodcumque vitium exagitandum ſe coniecerint, huic ceruices elidunt. Inde trepidant, *queis frigida mens eſt criminibus*, & pallent, & conniuent, tanquam ad fulgura. Sæpe etiam aliquos ad hanc orationis vehementiam, cùm ampliùs ferre non poſſent, tanquam ſagittis confixos ingemuiſſe; alios dolore, quem ex flagitiis conceperant, eodem temporis veſtigio exanimatos priſcæ narrant hiſtoriæ.

Hanc vim tantam & tam acrem non Martis rutilus fulgor, ſed Dei mouentis ſpiritus accendit; famulatur autem natura acris, & velox, & vultus, qui plus habeat horroris, quàm ſuauitatis, & vox plena, & firma latera, & micantes oculi; & totum actionis pondus; congruunt etiam verba velociùs vibrata, ſententiæ fortes, generoſæ, vellicantes, figuræ non molles, & delicatæ, ſed aſperæ, & truces, vt ſunt exclamationes, ἐπιπλήξεις, execrationes, comminationes, & cætera id genus.

Ex multis exemplis deligā vnum & alterum ex D. Cypriano. Primum eſt quo crimen Apoſtatarum, qui idolis immolarant, inſectatur his verbis:

Ex D. Cypr. de lapſis.

Exciderūt quibuſdam, proh nefas, omnia, & de memoria receſſerunt. Non expectauerunt ſaltem, vt interrogati negarent, vt thus accenderēt apprehenſi. Ante aciem multi victi, ſine congreſſione proſtrati, nec hoc ſibi reliquerunt, vt ſacrificare Idolis viderentur inuiti. Vltro ad forum currere, ad mortem ſponte properare; quaſi hoc olim cuperent, quaſi amplecterentur occaſionem datam, quam ſemper optaſſent. Quid illi, qui à magiſtratibus veſpera vergente dilati ſunt? quòd ne eorum differretur interitus, etiam rogauerūt? quam vim poteſt talis obtundere, qua crimen ſuum purget; cùm vim magis ipſe fecerit vt periret? Nonne quando ad Capitolium ſpōte ventum eſt, quando vltro ad obſequium diri facinoris acceſſum eſt, labauit greſſus, caligauit aſpectus, tremuerunt viſcera, brachia conciderunt? Nonne ſenſus obſtupuit, lingua hæſit, ſermo defecit? ſtare illic potuit Dei ſeruus, & loqui, & renunciare Chriſto, qui iam Diabolo renunciarat, & ſæculo? Nonne ara illa, quo moriturus acceſſit, rogus illi fuit?

Grauis oratio.

Hæc inſtāt & vibrata.

Δείνωσις plena maieſtatis.

Nonne Diaboli altare, quod fœtore tetro fumare ac redolere conſpexerat, velut funus & buſtum vitæ ſuæ horrere ac fugere debebat? Quid hoſtiam tecum miſer, quid victimam ſupplicaturus imponis? ipſe ad aras hoſtia, victima ipſe veniſti, immolaſti illic ſalutem tuam, ſpem tuam, fidem tuam, funeſtis illis ignibus concremaſti: Ac multis proprius interitus ſatis non fuit: hortamentis mutuis in exitium ſuum populus impulſus eſt: mors inuicem letali poculo propinata eſt. Ac nequid deeſſet ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impoſiti, vel attracti, amiſerunt paruuli, quod in primo ſtatim natiuita-

Sēſus egregij, & vberes.

S. Cypriani.

tis exordio fuerant conſecuti.

Nonne illi cùm iudicij dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & poculo Domini ad profana contagia ſponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parẽtes ſenſimus parricidas. Illi nobis Eccleſiam matrem Deum negauerunt, vt dum parui, & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad conſortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur; Nec eſt pròh dolor! iuſta aliqua & grauis cauſa, quæ tantum facinus excuſet: relinquenda erat patria, & patrimonij facienda iactura. Cui enim naſcenti atque morienti non relinquenda quandoque patria, & patrimonij ſui facienda iactura eſt? vt Chriſtus non relinquatur, ſalutis ac ſedis æternæ iactura timeatur.

Sermocinatio paruulorum appoſitè facta à D. Cypriano.

Numne ſi bene conſideretur hæc oratio, tota eſt adamantina: Numne *perrumpere amat ſaxa potentiùs Ictu fulmineo?*

Primùm quàm grauiter criminis turpitudinem exponit, & auget ab adiũctis, impij puta operis celeritate. *Exciderunt quibuſdam, Proh nefas! omnia*, & illud, *Ante aciem victi, ſine congreſſione proſtrati*, præludit fulmini: mox erumpit, *numne labauit greſſus, caligauit aſpectus, tremuerunt viſcera, brachia conciderũt*, &c. Deinde, *Ipſe ad aras hoſtia, victima ipſe veniſti, immolaſti illic ſalutem tuam*, &c. Poſtremo quàm aptè facta illa ſermocinatio paruulorum apud Dei tribunal lamentantium, ſibi parentes fuiſſe parricidas, & tenerorum iugulo nihil commeritorum, feralem ſicam impreſſiſſe.

Ex D. Cypriano de diſcipl. & habitu virginum.

Alterum exemplum eſt in libro de diſciplina, & habitu Virginum, vbi luxum veſtium, & fucum mulierum carpit non molli brachio.

Quis non id execretur & fugiat, quod aliјs fuerit exitio? Quis id appetat, & aſſumat, quod ad necem alterius pro gladio fuerit, & telo? Si hauſto poculo moreretur, qui biberat, venenum ſcires eſſe, quod ille potauit. Si accepto cibo, qui acceperat, interiret; ſcires eſſe letale quod acceptum potuit occidere, nec ederes inde, nec biberes, vnde interiiſſe alios antè conſpiceres.

Nunc quanta ignorantia veri eſt, animi quanta demẽtia, id velle quod & nocuerit ſemper, & noceat: & putare quòd inde ipſa non pereas, vnde alios perijſſe cognoſcas? Neque enim Deus coccineas aut purpureas oues fecit, aut herbarum ſuccis & conchyliis tingere, & colorare lanas docuit: nec diſtinctis auro lapillis, & margaritis, contexta ſerie, & numeroſa compage digeſtis, monilia inſtituit, quibus ceruicem, quam fecit, abſconderes, vt operiatur illud quod Deus in homine formauit, & conſpiciatur id deſuper quod Diabolus adinuenit. An vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia, & mali ſæcularis ignara crucietur, vt poſtea de aurium cicatricibus, & cauernis pretioſa grana dependeant grauia, & ſi non ſuo pondere, mercium quantitate? quæ omnia peccatores & apoſtatæ Angeli ſuis artibus prodiderunt, quando ad terrena cõtagia deuoluti, à cœleſti vigore receſſerunt.

Cypriani hæc oratio non eſt facta malleo, ſed animata.

Inaurium luxus caſtigatur.

Illi & oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem corruptelæ ſuæ impugnatione docuerunt. Etquidem iſto in loco pro timore, quem nobis fides ſuggerit, pro dilectione quam fraternitas exigit, non virgines tantùm aut viduas, ſed & nuptas puto, & omnes omnino fœminas admonendas, quod opus Dei, & factura eius, & plaſtica adulterari nullo modo debeat, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubo-

Fucus egregiè reprehenditur.

re, aut quolibet denique lineamenta natiua corrumpente medicamine. Dicit Deus, *faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram*: & audet quiſquam mutare, & inuertere quod Deus fecit?

Grauis, & vehemens oratio.

Manus Deo inferunt, quando id quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, neſcientes quia opus Dei eſt omne, quod naſcitur, Diaboli quodcumque mutatur. Si quis pingẽdi artifex vultum alicuius & ſpeciem, & corporis qualitatem æmulo colore ſignaſſet, & ſignato iam conſummatoque ſimulachro, manus alius inferret, vt iam formata, iam picta, quaſi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria & iuſta indignatio videretur. Tu te exiſtimas impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offenſam?

A ſimili.

Vt enim impudica circa homines, & inceſta fucis lenocinantibus non ſis, corruptis violatiſque quæ Dei ſunt, peior adultera detineris. Quòd ornari te putas, quòd putas comi, impugnatio eſt iſta diuini operis, præuaricatio eſt veritatis. Monentis Apoſtoli vox eſt, *expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi: nam & paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: itaque feſta celebremus, non in fermento vetere, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis.*

Num ſynceritas perſeuerat, & veritas, quando quæ ſincera ſunt, polluuntur colorum adulterijs, & medicaminum fucis in mendaciũ vera mutantur? Dominus tuus dicit: *Non potes facere capillum vnum album, aut nigrum: & tu ad vincendam Domini tui vocem vis te eſſe potiorem?*

Audaci conatu & ſacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præſagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auſpicaris, & peccas, prò nefas, capite, id eſt, corporis parte meliore: & cùm ſcriptum ſit de Domino: Caput autem eius, & capilli erant albi velut lana, aut nix; tu execraris canitiem, deteſtaris alborem, qui ſit ad Domini caput ſimilis? Non metuis oro quæ talis es, ne cùm reſurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoſcat, & ad ſua præmia & promiſſa venientem remoueat, & excludat? Increpans vigore cenſoris & iudicis, dicat: opus hoc meum non eſt, nec imago hæc noſtra eſt; cutem falſo medicamine polluiſti, crimen adultero colore mutaſti, expugnata eſt mendacio facies, figura corrupta eſt, vultus alienus eſt; Deum videre non poteris quando oculi tui non ſunt quos Deus fecit, ſed quos Diabolus infecit. Illum tu ſectata, rutilos atque depictos oculos ſerpẽtis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arſura.

Animaduerte generoſæ mẽtis acrimoniã.

Quàm grauis & pugnax initio eſt hæc oratio. Quis non id execretur, & fugiat quod alijs fuerit exitio? & id quidem apertis ſimilibus euincit. Deinde hoc præclarè infertur: *Neque enim Deus coccineas aut purpureas oues fecit:* quod manifeſtè expreſſum eſt ex Tertulliano. Magna autem ars in eo eſt, quòd in deſcribẽdo hoc muliebri fuco non mollioribus vtitur orationis cinciunulis, ne vim & impreſſionem argumentorum delicatæ dictionis aucupijs infringat. Tandem fulminat hæc oratio: *Dicit Deus, faciamus hominem ad ſimilitudinem, & imaginem noſtram: & audet quiſquam mutare & inuertere quod Deus fecit? Manus Deo inferunt, id quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt.* Ad ſummum illud quod in extremo poſuit, ingenioſæ etiam vehementiæ: *Malo præſagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auſpicaris,*

DE LENTIS ET DEFORMIBVS quæ vehementiæ auerſantur.

CAP. VII.

HVic virtuti duo aduerſantur vitia, vnum eſt in defectu, alterum in exceſſu, lentitudo deficit, excedit inſana deformitas. Eſt igitur lentitudo, lãguor orationis vbi incitata eſſe debeat; lentus autem talis eſt, qui ſiue ita cõſtitutus eſt à natura, ſiue ætatis ingraueſcentis vitio, refringi ſibi ſtimulos ingenij ardorémque reſtingui ſentit. Itaque tardè res concipit, parum explicatè diſtinguit, minus etiam feliciter inuenit: Tum ſubſiſtit, & in continuatione verborum adhæreſcit, & mutila ſæpe atque amputata loquitur, nec dicẽdo multò magis ſe commouet, quàm ſi marmorea eſſet ſtatua; nec vultus vllam habet varietatem, nec micantium oculorum loquentes illecebras, nec flexus corporis, nec manus concinnam moderationem: quo fit vt ad dicendum maximè infelix ſit & ineptus. Longè differt à lenta, ſedata illa & mitis oratio quæ perſonas graues, vt Principes, ſenes, doctores, ſuperiorés ad ſummum decet, qui non ſolent eſſe commotiores in dicendo, niſi argumenti nouitas aliud poſtulet, ſed ex tranquilla quadam mente ponderoſam ac veluti ἐκ σκήπεων πλαντευομένων fundunt orationem. *Vide Senec. epiſt. 40.*

Contrarij ſunt iſtis omnino illi, quos Diuus Auguſtinus in doctrina Chriſtiana vocat, *vaſtos & deformes.* Sunt autem fermè valentiſſimis viribus præditi, lateribus firmis, voce grandi, & meſſoria, ſed parum ſuaui, vt quæ inſtar plauſtri male delibuti ſtrideat. In quamcumque partem ſe coniecerint, ſunt motus impotentiſſimi, nam ſpumant, & ſudant, & mugiunt, & tum frontem feriunt, tum pulpitum, & omnia corporis membra videntur velle diuellere, atque in aſtantes ſpargere; rapiuntur autem ab affectu tãquam ab impotenti equo, & planè indomito, nec iam ſunt ſui compotes. Et quia parum habent ſæpe doctrinæ, aut palęſtræ, dicunt oratione tumultuaria, diſcerptis ſententijs, dictione plebeia, rudi, inquinata, ſine vi, ſine ſale, ſine nitore, & nihil magnum habent præter anhelitum. Rari huiuſmodi inueniuntur, niſi qui nunquam mitiori ſcholâ fuerint dedolati, & ſe totos naturæ vaſtitati permiſere.

DE AVSTERIS QVORVM character non illaudatus.

CAP. VIII.

ESt & character quiſpiam auſterus, horror ſcilicet dicendi, & nullis leuioribus decocta condimẽtis acerbitas. Auſterus autem talis eſt, qui primùm rigorem quemdam habet ingenij; quem ſi nulla mollior imbuit conſuetudo, aut diſciplina perpoliuit, euadit in quandam aſperitatem, humanæ conſuetudini non ſatis tolerabilem. Eſt autem is fermè ſanctis moribus, amans ſolitudinis, ſibi ipſi atrox, & durus, ad voluptatis blandimẽta ferreus, oppreſſis quadam ἀπαθείᾳ ſenſibus, vt, qui vix parabili victu & neceſſitate naturæ defungatur. Is igitur cùm ad hominum vitam conſuetudinémque profluxerit, quaſi in alium orbem venerit, ferre non poteſt ſi quid cuipiam humanitus exciderit, ſed ſtomachatur, & vehementer ſuccenſet, & omnia ſuo ingenio ſuáque diſciplina metitur. Tum ſi quempiam ridentem viderit, exclamat vt Abbas ille anonymus in vita Patrum: *Coram cœlo & terra ratione totius vitæ noſtræ dicturi ſumus; & tu rides;* & ſi quiſ-

de menſa ſermonem inferat, ait, *Virtutis cibum eſſe ieiunium*. Hæc priuatim.

In concionibus, & ſcriptis præfert mœſtitiam quandam orationis, & ſæpiſſimè de morte, & iudicio, & inferis verba facit; tum in vitia ſeueriſſimos aculeos diſtringit, & nunquam ſine querela dicit: ſi quæ muliercula comit ſe elegantiùs, ſi ſtridulos habet calceos, ſi fluentes lacinias, hoc illi argumentum eſt, hoc ſeuerè obiurgat, hoc auget, & exaggerat, tum collapſam eſſe dicit veterem diſciplinam, exiiſſe de animis pudorem, de corporibus pudicitiam, & ima ſummis permixta.

Talis eſt plerumque Tertulliani ſtylus, nimis atrox & horridus, vt, qui frangere omnia, non ſanare velle videatur: qua autem auſteritate exagitat ornatum mulierum, teſtis eſt liber de cultu fœminarum, vbi inter cætera in hæc erumpit.

Cap. 7. Quid crinibus veſtris quieſcere non licet, modò ſubſtrictis, modò relaxatis: modò ſuſcitatis, modò eliſis? Aliæ geſtiunt in cincinnis coercere, aliæ vt vagæ & volucres elabantur, non bona ſimplicitate: Affigitis præterea neſcio quas enormitates ſutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum, quaſi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in ceruicem retro ſuggeſtum. Mirum quòd contra Domini præcepta contenditur. Ad menſuram neminem ſibi adiicere poſſe pronunciatum eſt. Vos planè adiicitis ad pondus collyridas quaſdam, ſcutorum vmbilicos ceruicibus adſtruendo. Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti: Ne exuuias alieni capitis forſitan immundi, forſan nocentis, & gehennæ deſtinati, Chriſtiano capiti ſuppares. Deinde:

Atque vtinam miſerrimus ego, in illo die Chriſtianæ exultationis, vel inter calcanea veſtra caput eleuem, videre, an cum ceruſſa & purpuriſſo, & croco, & in illo ambitu capitis reſurgatis: an taliter expictam Angeli in nebula ſubleuent obuiam Chriſto. &, Neſcio an manus ſpathalio circumdari ſolita, in duritia catenæ ſtupeſcere ſuſtineat.

Neſcio an crus de periſcelio in neruum ſe patiatur arctari. Timeo ceruicem, ne margaritarum & ſmaragdorum laqueis occupata, locum ſpathæ non det. Item: *Tertull. de cultu fœmin. c. 13.*

Ipſa concupiſcentia non latendi, non eſt pudica; patitur aliquid quod Virginis non ſit, ſtudium placendi vtique & viris. Tum in oratione de Idololatria, cùm artifices ab eo quæſtu, quem ex idolis colligebant, auocaret: *Non habeo*, dixit, *vnde viuam; fides famem non timet.* *De vel. Virg. c. 14.*

Saluianus eundem fermè habet characterem; vt lib. 5. vbi ſic inſectatur pſeudomonachos: Atque hoc videlicet laïci tantummodo, non quidam etiam clericorum; ſeculares tantummodo, non multi etiam religioſi; imò ſub ſpecie religionis vitiis ſecularibus mancipati: qui ſcilicet poſt veterum flagitiorum probra & crimina titulo ſanctitatis ſibimet inſcripto, non conuerſatione alij, ſed profeſſione, nomen tantùm demutauêre, non vitam; & ſummam diuini cultus, habitum magis quàm actum exiſtimantes, veſtem tantummodo exuêre, non mentem. Vnde illi ſe minore inuidia criminoſos putant, qui cùm pœnitentiam quaſi egiſſe dicantur, ſicut mores priſtinos ita etiam habitum non relinquunt? Nam taliter fermè omnia agunt, vt eos non tam putes antea pœnitentiam criminum egiſſe, quàm poſtea ipſius pœnitentiæ pœnitere: nec tam priùs pœnituiſſe quòd malè vixerint, quàm poſtea quòd ſe promiſerint bene eſſe victuros. Sciunt me verum loqui, & teſtimonium mihi etiam conſcientia ſua dicunt, cùm multi alij tum præcipuè illi nouorum honorum re-

ligioſi ambitores, & poſt acceptum pœnitentiæ nomen, ampliſſimæ ac priùs non habitæ poteſtatis emptores: adeo non ſeculares tantùm, ſed plus etiam quàm ſæculares eſſe voluerunt, vt non ſufficeret eis quod antè fuerant, niſi plus eſſent poſtea quàm fuiſſent. Quomodo igitur tales iſti pœnitentiam ſe egiſſe non pœnitent? Sicut etiam illi de conuerſione ac Deo aliquid cogitaſſe, qui à coniugibus propriis abſtinentes, à rerum alienarum perſuaſione non abſtinent; & cùm profitcantur continentiam corporum, in incontinentiam debacchantur animorum? Nouum prorſus conuerſionis genus, licita non faciunt, & illicita committunt. Temperant à concubitu, & non temperant à rapina. Quid agis ſtulta perſuaſio? peccata interdixit Deus, non matrimonia; non conueniunt veſtris ſtudiis facta veſtra: non debetis eſſe amici criminum, qui dicitis vos ſectatores eſſe virtutum. Præpoſterum eſt quod agitis, non eſt hoc conuerſio, ſed aduerſio: quia iampridem, vt fama eſt, opus etiam honeſti matrimonij reliquiſtis: tandem à ſcelere ceſſate. Et quidem iuſtum eſt, vt ab omni ſcelere, ſed tamen ſi non ab omni, quia hoc fortaſſe durum & impoſſibile eſſe creditis, certè vel à maximo & prodigioſo.

Quàm autem hæc ſunt grauia, quæ de tributis pauperum eodem libro diſputat?

Illud indignius ac pœnalius, quòd omnium onus non omnes ſuſtinent: imò quòd pauperculos homines tributa diuitum premunt, & infirmiores ferunt ſarcinas fortiorum: nec alia cauſa hæc ſit quòd ſuſtinere non poſſunt, niſi quia maior eſt miſerorum ſarcina quàm facultas. Res diuerſiſſimas diſſimiléſque patiuntur, inuidiam, & egeſtatem. Inuidia eſt enim in ſolutione, egeſtas in facultate. Si reſpicias quod defendunt, abundare arbitreris: ſi reſpicias quod habent, egere reperies. Quis æſtimare rem huius iniquitatis poteſt? Solutionem ſuſtinent diuitum, & indigentiam medicorum. Plus multo eſt quod dicturus ſum, adiectiones tributarias ipſi interdum diuites faciunt, pro quibus pauperes ſoluunt. Sed dicas, cùm ipſorum maximus cenſus ſit, & ipſorum maximæ penſiones, quomodo id fieri poteſt vt ipſis ſibi augere debitum velint? neque ego id dico quòd ſibi augeant. Nam & ideo augent, quia non ſibi augent. Dicam quomodo. Veniunt plerumque noui nuncij, noui epiſtolarij à ſummis ſublimitatibus miſſi, qui commendantur illuſtribus paucis ad exitia plurimorum. Decernuntur his noua munera, decernuntur nouæ indictiones, decernunt potentes, quod ſoluant pauperes: decernit gratia diuitum, quod pendat turba miſerorum. Ipſi enim in nullo ſentiunt quod decernunt. Sed non poſſunt, inquis, non honorari, & liberaliùs accipi, qui fuerint à maioribus miſſi. Eſtote ergo vos, diuites, primi in conferendo, qui eſtis primi in decernendo: Eſtote primi in largitate rerum, qui primi eſtis in liberalitate verborum. Qui das de meo, da & de tuo: tametſi rectiſſimè quiſquis ille es qui ſolus vis capere gratiam, ſolus patereris expenſam. Sed adquieſcimus pauperes veſtræ diuites voluntati: quod pauci iubetis, ſoluamus omnes. Quid tam iuſtum, quid tam humanum? Grauant nos nouis debitis decreta veſtra, facite ſaltem debitum ipſum, vobis nobiſcum eſſe commune. Quid enim iniquius eſſe aut indignius poteſt, quàm vt ſoli ſitis immunes à debito, qui cunctos facitis debitores? Et quidem miſerrimi pauperes ſic totum hoc, quod diximus, ſoluunt; quod quare, vel qua ratione ſoluant, penitus ignorant. Cui enim licet diſcutere cur ſoluatur, aut cui permitti-

tur explorare quid debeat? ſed tunc id euidentiſſimè proditur, cùm inuicem ſibi diuites iraſcûntur, cùm indignantur aliqui eorum, quòd ſine conſilio aut tractatu ſuo aliqua decreta ſint: tunc à quibuſdam eorum audias dici; ô facinus indignum! duo aut tres ſtatuunt quod multos necet: à paucis decernitur, quod à multis miſeris depẽdatur. Honori enim ſuo vnuſquiſque diuitum præſtat, vt nolit aliquid ſe abſente decerni; non iuſtitiæ, vt iniqua nolit ſe præſente conſtitui. Denique quod in aliis reprehenderunt, ipſi poſtea aut pro contemptus præteriti vltione, aut pro poteſtatis præſumptione conſtituunt. Ac per hos infeliciſſimi pauperes ſic ſunt quaſi inter concertantes procellas in medio mari poſiti; nunc iſtorum ſcilicet, nunc illorum fluctibus obruuntur.

Hæc ille vt plurimùm auſterè. Itaque vbi alius qui ſuauiter diceret, blandè ſe inſinuaret hominum mentibus, per cuniculos oppugnationem moliretur vitiorum & ſæpe habitâ ratione humanæ imbecillitatis nonnihil indulgeret, compateretur, amanter moneret, cautiones & præſidia aduerſùs errores ſumma facilitate præſcriberet: Qui auſterè dicit, ſola vi nititur, vbique cauterium & chirurgiam adhibet, raró fomentis vtitur.

Hæc ratio tractandi animi humani non adeo felix eſt; pauci enim inueniuntur apud quos ita agere conueniat, & quos iſta remedia non magis vlcerent, quàm curent. Itaque præclariſſimè monet D. Auguſtinus.

Auguſt. epiſt. 64. Non aſperè, non duriter, non modo imperioſo iſta tolluntur; magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando, addit, *ne nos ipſi in noſtra poteſtate, ſed Deus in noſtro ſermone timeatur.*

DE EXCESSV AVSTERItatis, & agreſti Charactere.

CAPVT IX.

VErùm auſteritas ſuam prætexit aliquando excuſationem, fortaſſe non iniuſtam: nam boni multum habet, vt quæ plurimum ſæpe præ ſe ferat grauitatis. Sed aliud eſt dicendi genus in auſteritatis exceſſu poſitum, quod agreſte nominatur, & illud quidem deterrimum: continet enim obiurgationes ſine ratione, & modo.

Agreſtis igitur talis eſt, qui præterquam quòd vaſtus & deformis eſt, habet quandam naturæ ferociam, & animi prope effrænati rabioſulas emiſſiones: vt qui non amore & ſtudio virtutis, aut ex officij ratione reprehendit, ſed prauo quidem ſtomachi morbo, & qui non Deum offenſum doleat, ſed priuatis iniuriis aut commodis omnia metiatur. Itaque iraſcitur, & excandeſcit, ſi auditores minùs auſcultent aut reuereantur. Si quid in ſuis hortis direptum, ſi quid ex vtenſilibus furto ſubductum, ſi quid pecuniæ quam ſperabat, excidit, aut aliquo modo læſus eſt, inuectiuas habet ſubruſticas in latrones, & apertè cõuiciatur: canes, moloſſos, & lupos, & tigres, & lycanthropos, aut quid ſimile per contumeliam homines appellans. Hæc quidem loquentia tota canina eſt, & longè à ſacrorum oratorum virtute diſiuncta.

DE DELICATIS ET ASSENtatoriis, & quàm periculoſa ſit hæc dicendi forma.

CAPVT X.

IN contrariis militant caſtris blandi & faceti, & periculoſiſſimè

quidem militant in ſinu voluptatis, & deliciarum. Quo in genere fuerunt Principes aliquot Arrianorum, & ſunt etiam hodie molliores hæretici. Tales igitur ſunt qui ſpecie corporis pulchelli, cultu ipſo magis decoro quàm viros deceat, inſtructi, rerum omnium copia affluentes, ad delicatiores aſſentatiunculas, & aurium lenocinia compoſiti, toti ſunt mellei, toti byſſinis verbis opulenti: auſtera igitur quælibet fugiunt, grandes illas & atroces Prophetarum ſententias, quibus minæ & terrores intentantur mortalibus, de ſuis chartis expungunt, rarò de morte & inferis ſermones inferunt; vel ſi quid neceſſariò de iis dicendum ſit, mortem credo (vt olim Ægyptij) facient argenteam, & eius ſpiculum aureum, gemmíſque diſtinctum; ne ſi triſtius ſpectrum fuerit, ipſi, qui hæc audiunt, in morbum incidant. Tum inferos etiam vernanti oratione proſequentur, & Phlegethontis cirros igneos more Poëtarum ludentes depingent.

Mortis ſpiculum aureum faciunt delicati oratores,

Sed omiſſis his ſermonibus, vt qui etiam nimis videantur auſteri; ſi quid apud Ethnicos auctores molle, delicatum, vernans, pictum, effluens, calamiſtratum; hoc totum ſibi deberi putabunt, & conſectabuntur quidem fabulas, quæ multum admirationis habeant, & fabulis adtexent verba recèns cuſa, inter cathedras molliores, & nonnihil etiam vnguentis delibuta: tum verbis adſtruent numeros, quibus ne Malthinus quidem molliores habuit.

Nil tum opus erit, vt vngues mordeant, aut frontem feriant, cùm vox leniſſimo tinnitu tota procurret tanquam ad ſonum tibiarum, niſi fortè interdum aſpergantur aliqui affectus ex Ouidij Metamorphoſi, & Heroidum Epiſtolis perquam lamentabiles; vbi Ariadne de Theſei perfidia queratur, & Venus Adonidem lugeat: cùm erit opus delicatiſſimo quodam linteo, coque apprime vnguentato, vt ſudorem excipiat, qui ex tam delicatis membris in hac orationis palæſtra fluxerit.

Non erit hîc expectandum vt de pœnitentia dicant, & ieiunio; nam & illi Pœnitentiam odêre tanquam furiam ex vetere tragœdia, & ieiunium perhorreſcunt, vt olim pueri Manducum. Nec mirum: nam ex eorum ſenſu vna lacrymula, quæ fortè ex alicuius mulierculæ oculis inter præclaros illos affectus ſtillabit, reſtinguet omnia inferorum buſta. Ieiunio autem quid opus eſt, quo canes exanimantur (inquiunt) & relegant in inſulas Hypocritarum?

At cùm de vitiis agunt, parum abeſt quin Deos faciant, ſicut & multa fecit antiquitas, quæ nondum tamen erat ingenio tam ſagaci & perpolito. Quòd ſi meticuloſos aliquot adhuc reclamante conſcientiâ terreant, *ſint omnia protinus alba.* Et hæreſis dicatur zelus, & ſtoliditas ingenium, & Epicurea vita, libertas: quid enim facilius eſt quàm perſonatos inducere in ſcenam errores? Et ſi adeo turpia ſint, vt colorem non admittant, certè dicetur, eſſe peccatum, naturæ quoddam profluuium, quod totum Chriſti ſanguine abſterſum eſt, nec pietatis noſtræ eget inſtrumento: ſic igitur miſeri perdunt, & perduntur. *Væ, qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis ad capiendas animas.*

Adulatoriũ concionandi genus reprehẽditur. Ezech. 13.

DE FACETIS; ET AN facetiæ Chriſtianos oratores deceant.

CAPVT XI.

PRoximum blandis facetorum genus, quod eſt à Catholici doctoris majeſtate perquam alienum, hæreticis tamen admodum familiare. Nam cùm ad reſtinguendos omnes pietatis igniculos,

& rerum diuinarum ſenſum ſtirpitus de humanis euellendum pectoribus. Comi artes ſint potentiſſimæ, hoc primùm excogitauit Dæmon, vt per ſacrarum ceremoniarum irriſionem, turpéſque facetias, ad hæreſim ſpargendam ſibi viam communiret, tum eaſdem iam diſſeminato errore conſtanter retineret. Itaque omnes fermè hæreticorum miniſtri ſunt ineptè faceti, & proteruè dicaces, auéntque ſæpe ludere, & rancidos aliquot iocos ſpargere in claues Eccleſiæ, & Petri cathedram, & ſummi Pontificis crepidam, & indulgentias, & roſaria, & habitũ religioſorum, & ignem purgatorium, & ſi quid ſimile. Eò autem quiſque facundior eſt, quò pluribus his condimentis orationem intingit, quibus ſi fuerit deſtitutus, inſtar eſt implumis auiculæ.

Facetiæ, ars Comi.

Hæretici faceti.

Alia autem (inquam) eſt ratio apud doctores Catholicos, qui cùm fermè toti ſint in graui genere dicendi, & ad ſanctioris diſciplinæ normam compoſiti, nullum tam inertibus facetiis locum reliquere. Si qui tamen inueniantur, qui, vel quòd ita ficti ſint à natura, vel quòd putent ineſſe in iſtis iocis ad ineſcandos animos plurimùm vrbanitatis, iis vtantur intemperantiùs, malè ſibi, malè auditoribus conſulunt. Nam ridiculis ſæpius adhibitis, tum præſertim ſi iſta è triuiis petita, ad humilem ſcurrarum vitam paulisper accedant, omnes quotquot antea fuerint excitati protinus hebeſcent pietatis aculei, tum auctoritas & exiſtimatio dicentis facilè deperdetur.

Nullíne igitur (inquies) ſunt apud doctores Eccleſiaſticos ſales, quibus interdum orationi viror quidam delectationis aſpergatur? ſunt verò, ſed quinam? vſu parci, ſententiis in ipſo ludo graues, verbis modeſti, & qui, non ex riſus laſciuia, ſed ex nobili quodam ingenio fluere videantur. Exemplum ſit iſtud ex D. Auguſtino, libro de opere Monachorum, vbi grauiter inſectatur quoſdam monachos crinitos, qui vt deſidioſæ vitæ ſpecioſum titulum prætenderent, laborem manuum condemnabant, & cœli auibus iactabant ſe perſimiles, quæ neque *ſerunt neque metunt*. Hic in eorum deſidiam & promiſſos capillos ludens: *An ita* (inquit) *vacandum eſt, vt nec tonſores operentur? an quia Euangelicas volucres imitari ſe dicunt, quaſi depilari timerent, ne volare non poßint?* Deinde eorum rationem exagitans: *Iam illud dici non poteſt quàm luctuosè ridiculum eſt, quòd rurſus inuenerunt ad defenſionem crinium ſuorum. Virum* (inquiunt) *Apoſtolus prohibuit habere comam; qui autem ſe ipſos iam caſtrauerunt propter regnum cælorum, iam non ſunt viri.* Mox erumpit in exclamationem, *O Dementiam! &* cæt. in quibus iocos magna prorſus grauitate temperat. Eſt & illud venuſtum exemplum, quod affertur ab Ænea Syluio, de concionatore Alberti primi, qui Imperatorem, & Proceres conſpicatus, oſcitanter, vt ſæpe fit, concionem audientes, contenta voce exclamauit: *Quæritur, ſaluaríne Principes poßint?* & re agitata in vtramque partem, excuſſoque audientium ſomno: *Quidni*, ait, *poßint? ſi modò baptiſmo ſuſcepto, in cunis vagientes moriantur?*

Monachi deſidioſi exagitantur ab Auguſtino.

Auguſt. ſales.

Æneas Sylu. l. 3. comm. in Panorm.

DE SVAVIBVS ET cultis.

CAPVT XII.

VErùm ſi delectationis etiã quæruntur aucupia, non eſt longè deflectendum ad vitia, præſto ſunt oratores, & ij ex laudato genere qui ſaluberrimis præceptis aſpergant iucundum quoddam lenocinium mellitæ orationis. Tales autem ſunt qui appellantur Suaues:

Concionatoris ſuauis & honeſti, cultus, character.

Primùm ſunt leniſſimis moribus prædici, ingenio miti, & tractabili,

natura comes, & facũdi, erga omnes quantùm poſſunt benefici, in communi hominum conſuetudine faciles, & prudentes, diſerti, vultu ipſo ſemper ad ſerenitatem compoſito tranquilli, & qui verè philtrum habeant tantò potentiùs quanto fuerit dulcius. Ij cùm natura propter ſummam ingenij trãquillitatem ad manſuetiores litteras ſint optimè compoſiti, poſtquam ad tam felix & liberale ſolum culturæ decor acceſſit, euadunt eloquentes, non quidem ex eorum genere qui frangant pulpita, & multo ſudore veſtes impluant, ſed qui leniſſimo tractu ſemper æquabiles fluant.

Dicunt igitur rationibus bonis, ſpecioſis, & quæ ſecum illecebræ aculeos habent: non multa ſolent aggerere, non inconcinnè diſparia coagmentare, non cohærentia ineptè diuidere: ſed vt in delectu rerum ſunt ſplendidi, ita in diſpoſitione prudentes. Verbis porrò ſunt admodum terſi, mites, candidi, & ſine redundantia copioſi, dulcibus quoque figuris mirificè temperati, periodorum anfractu non vaſti, ſed modica concluſione lenes, ſpiritu, voce, vultu, oculis, geſtu denique moderati, & multùm amabiles: & ſi rem attentiùs conſideres, videbis in eorum oratione caſtas quaſdam veneres, & gratias non quidem violentè accerſitas, ſed quæ naturæ propenſionem conſequantur, crebriùs afflloreſcere.

Itaque ad argumenta nobilia, panegyricáſque orationes aptiſſimi ſunt, ad inſectationes vitiorum, controuerſas quæſtiones, congreſſus, & pugnas, vbi grauiùs anhelare oporteat, non ita inſtituti; iraſcuntur tamen nonnumquam; nam vt apes, & ſi multum mellis habeant, ſuum tamen in melle & floribus retinẽt aculeum: ſed cùm natura ſint perquam benigni, ſi quid duriùs dicant, aut ſtomachentur acriùs, non ſunt, iis præſertim, qui homines norunt, ita terribiles, imò videntur ad tempus perſonam aſſumpſiſſe, quæ non poteſt eſſe diuturna. Longè ſunt feliciores in affectibus ſuauitatis; nam ſi quid amanter dicendum, ſi quid manſuetè conquerendum, ſi quid mitiùs deplorandum, in hoc regnant, & mentem ſuauiſſimè feriunt. Præterea nacti ſunt vt plurimùm magnam rerum opulentiam, & quaſi ex auro atque argẽto ſupellectilem oratoriam; quò fit vt orationem egregiis ſententiis attollant, venuſtent ſimilibus, hiſtoriarum ſuauitate perfundant. Ad ſummum, vt eos tibi vno aſpectu ſubiiciam, ſimiles mihi videmur amœniſſimo flumini, putà Peneo, qui inter Oſſam & Olympum decurrens, collibus dextra læuáque molliter curuis, per apparatiſſimas agrorum delicias molliſſimis flexibus oberrãs labitur. Sic illi puriſſimo tractu orationis per opulentas eloquẽtiæ gemmas effluunt, & auditores ſuos incredibili quadam Suada rapiunt.

Sunt enim in tractatione humani animi perquam fœlices: neque exiſtimandum eſt concionatoribus Catholicis rem eſſe ſemper cum fœneratoribus, & homicidis, & iis qui carceri nautico ſunt mancipati; ſed occurrunt ſæpe homines bene morati, magna vitæ innocentia præditi, & ad ſatus ſapientiæ excipiendos idonei, apud quos iracundi, vehementes, clamoſi, auſteri, non multùm poſſint; contrà ſuaues eos meliùs excolant, & cum fructu delectent.

DE AFFECTATIS.

CAPVT XIII.

SIMIA quædam eſt eius virtutis, affectatio; ſed longè differunt à ſuauibus molles & affectati; contra quos à nobis ſuperiori libro copioſiùs diſputatum eſt. Illi magnas habent orationis diuitias, ſed hone-

ſtas, & ſolidas: hi puerilis quoddam eruditionis choragium. Illi quicquid habent, hoc tanquam propriam hæreditatem poſſident; fluit enim à felici ingenio, eóque non intemperanter culto: At hos videas vt plurimum in aliquot recentiorum libris volutatos adumbrata leuiùs eloquentia & adſcititiis ornamentis iuueniliùs luxuriare. Illi verecundas nacti ſunt gratias, & dicunt quidem ſuauiter, ſed cum dignitate copulant ſuauitatem; hi ſunt in ipſa affectatione ſine fræno verecundiæ impudentes. Illi diſpenſant elegantias, & colores, hi ſine vllo delecta paſſim offundunt: Illi dicunt argumentis prudentibus, & ſplendidis: hi puerilibus & friuolis. Illi tractum habent orationis cum vi iudicij diffuſum, hi per abrupta, quocumque ingenij calor tulerit, rapiuntur. Illi ſeruant orationis decoram caſtimoniam: hi troporum vſu pruriunt inſolentiùs. Illi figuras temperant; hi oblinunt. Ad ſummum illorum oratio videtur honeſta matrona cum mundo ſibi debito: horum meretricias olet pyxides, & veſtem refert quæ parum deceat pudicam.

DE PIIS ET SIMPLICIBVS oratoribus.

CAPVT XIV.

Concionatores Pij & Simplices.

SVnt & quidam pij, homines animæ vt plurimùm mitiſſimæ, & candidiſſimæ, qui cùm ſe totos religioni vitæque aſceticæ ſtudiis addixerint, ſimilem quoque animo afferunt orationem. Sunt autem fermè boni, creduli, & ad lacrymas faciles; non habent tam lautum & copioſum litterarum inſtrumentum: quas & multi neſcire maluerunt; vel ſi habent, non oſtentant. Quærunt enim non alta, docta, aut curioſa, ſed humilia, pia, ſimplicia. Non multùm curant quid textus ferat Chaldaïcus, aut Miſſale Mozarabicum, an Symmachi verſio cum Aquila conſentiat, & an קִיקָיוֹן *kikaion* apud Ionam cucurbitam, aut hederam ſignificet: Verùm toti verſantur in religioſis meditationibus de præſepi, infantia, vita, morte Chriſti, & de venerandis quidem eius cruciatibus tractant ſæpiùs, tum de nouiſſimis, morte, iudicio, purgatorio, inferis, & beatitudine cœleſti verba lubenter faciunt. Mox hominum peccata & flagitia deplorant, ad pœnitentiam reuocant, & ſui ſimiles cunctos fere deſiderant. Dicunt autem ea non quæ ex varia librorum lectione conquiſierunt, ſed quæ ſecum ipſi ſunt meditati; &, ſi ſimpliciores quidem fuerint, loquuntur ſtylo humili, tenui, inornato, & plerumque diſſoluto; valde delectantur exemplis; & omnia miracula quæ legerint, & audierint, in vnum faſciculum non ſine fructu colligunt: aſpergunt etiam aliquando narrationes ex peregrino inſtrumento, quæ non adeo accuratè cum Chronologia conſentiunt, vt, Auguſtum Cæſarem cum Sibylla, de Chriſto colloquutum; & templum Pacis ea nocte qua Chriſtus natus eſt, cecidiſſe, & Romulum de ſuo imperio conſulentem, reſponſum accepiſſe, *duraturum donec Virgo pareret.*

Hæc dico, non parui quidem faciens hominum pietatem, quam omni ſcientiæ opulentia longè conſtat eſſe maiorem; verùm cùm in tam ſagacem & faſtidioſam ætatem inciderimus, piis etiam concionatoribus magna prouiſione opus eſt, vt videant quid aut quomodo dicant; ne ſi quid perperàm, licèt ſincero animo, attulerint, in contemptum miniſterij cedat.

DE PIIS GRAVIBVS.

CAPVT XIV.

Concionatores pij & graues.

ALiud eſt genus piorum concionatorum, qui prudenter & robuſtè ſunt pij: nam illud quidem habent cum primis commune, quòd curioſa oderint, totique ſint in piis argumentis: verùm quia multum habent cum pietate ingenij ac doctrinæ, etſi id minimè videri velint, dicunt ardore quidem magno religionis, ſed ſententiis viuidis, motu graui, caſtè, prudenter, circumſpectè, & ij quidem ad graues ſecundi generis proximè accedunt. Eſt ſanè hæc pietas optimum omnium inſtrumentum; nam cùm eruditio, eloquentia, induſtria, & cætera humana præſidia tanquam leues floſculi decidant, niſi de cœlo irrigentur; ſola pietas perpetuum obtinet cum Deo commercium; vnde & diuturnior eſt, & longè quàm cætera fructuoſior.

DE DOCTIS.

CAPVT XV.

Concionatoris Docti character.

NOn eſt ea mihi mens doctos illos concionatores carpere, qui ſuaue quoddam doctrinæ temperamentum, cum pietate, prudentia, grauitate, condiunt, viros omni honore præſtantes: ſed fingo mihi, quod animo liberum eſt, doctos aliquot ſine iuſta prudentia & pietate ad concionandi munus accedere, qui ſe ingenij & eruditionis profluuio permittant. Tales fermè erunt, qui à puero bonis litteris inſtructi, omniũ ſcientiarum curricula ſint emenſi, & tantam vndique rerum opulentiam congeſſerint, vt vix ſe capiant: itaque quod didicerunt ex magna fœcundi pectoris abundantia pleniùs eructant.

Loquentur ſæpius Latinè, Græcè, Hebraicè, nonnunquam Arabicè, & Syriacè, variiſque idiomatibus concionem intingent: putes te Geryonem illum poëtarum audire, qui ore triplici diuerſos eodem tempore fundat ſonos. Habebunt frequenter in ore verſiones Theodotionis, Aquilæ, Symmachi, Chaldaïcam paraphraſin, & cæteras, quas aut caſtigabunt, aut conciliabunt. Addẽt etiam multa ex manuſcriptis quæ dicent nondum vulgata typis, aut certè Grecè minimè edita, & in hac vel illa Bibliotheca aſſeruari, puta Lexicon Cyrilli, Victorem Preſbyterum in Diuum Marcum, Balſamonem ad Canones Apoſtolorum, Breuiarium Adeſpoton, aut Rabbi Moſen Ben Maimon, qui nuper fuerit ex Oriente aſportatus. Sunt autem in examinandis auctoribus accurati, in refellendis acres, in conciliandis prudentes: notant porrò ex qua editione legerint quod afferunt, & quo libro, quo capite, quo verſu inueniatur: tum addunt irrepſiſſe errorem quem ſic ex Græcis codicibus emendari oporteat.

In hiſtoriis ſunt apprimè verſati, & Chronologiam quidem accuratiſſimè diſcutiunt, tum frequenter ſermonem inferunt de annis Nabupalaſſaris, & Cyri, irridéntque eos qui dicũt, Platonem in Ægypto Hieremiam conueniſſe; Cyclos & Eclipſes diligenter inquirunt, & expendunt an vera ſint omnia quæ Andreas Hieroſolymitanis de ratione inueniendi circuli ſolaris tradiderit: oderunt ſenſus allegoricos, & exiles ingenij argutias, & ea quæ multùm habent floris; litteralem ſenſum ſagaciſſimè perſcrutantur, & ex variis verſionibus eruunt; Concilia, & ritus Eccleſiaſticos egregiè norunt, tum hæreticos in ratione controuerſiarum potenti ſępe plaga feriunt.

Afferent

Afferent autem nonnunquam ſimilitudines ex omnium artium inſtrumento delibatas, vt qui pene omnia nouerint; & ex manſuetioribus litteris multa quoque aſpergent. Et vt ſe aliquando plebi accommodent, dicent nonnihil tenerum & moratum, ſed tum videbuntur extra ſuum elementum peregrinari, nec tam felices habere emiſſiones. Nam dictione ſunt preſſi, conſiderati, enucleati, tono vocis quales ſolent eſſe boni anagnoſtæ, geſtu etiam perparco. De iis queruntur rudiores, eos nimis Latinè loqui, etiam ſi tum Græcè fuerint loquuti. Ii autẽ qui nominatim haberi inter doctos volunt, lubenter eorum conciones frequentant, aiúntque ita eſſe concionandum; & ſi quæ ſint ambitioſæ eruditionis fœminæ, prædicant ſe lubenter audire viros doctos, rectéque intelligere, licèt ne γρῦ quidem, vt ait Comicus intelligant. Qui tamen prudentiùs iudicant, rectè putant, huiuſmodi viros multæ, & profundæ lectionis, accuratiq; iudicij, eſſe in ſcholis & ſcriptis admirabiles, ad concionatorium genus orationis, quæ res tota eſt popularis, minùs aptos.

DE SEMI-DOCTIS.

CAPVT XVI.

Concionatores aliqui Semidocti.

Est aliud prætereà Doctorum genus ſimulatum, & quaſi tectorio inductum. Tales ſunt qui à teneris non iecerunt ſcientiarum fundamenta per ſolidum, neque linguarum ſe varia cognitione excoluerunt. Itaque conſectantur fermè riuulos, in quibus ſecluſa teneatur aquula, fontes autem prorſus ignorant. Multi ſunt in recentiorum libris, eóſque nauiter compilant; maximè ſi qui locos communes ſcripſerint; &, vt ſunt ſæpe ingenio non infelici, & venuſta oris facundia, dum hæc efferunt, dicúntque volubiliùs, ab iis qui minimè intelligunt, putantur multa legiſſe; nam & antiquos auctores identidẽ appellant, & quos vix fama compererunt, ita referunt, ac ſi in eorum libros commentarios edidiſſent. Verùm periculum eſt aliquando, ne ſuam inſcitiam apud doctos prodant, vt cùm primis apicibus delineata apud eos, qui collegerunt, inueniunt auctorum nomina, & D. *Auguſtum*, (ita enim ſæpe appellatur Cæſar Auguſtus) vſurpant pro *ſancto Auguſtino*; & ſi quis auctor tres tantùm libros ſcripſerit, ipſi quartum aut quintum proferunt; tum ſi quid ab eo Græcè aut Hebraïcè dictum, id corruptis verbis pronunciant, & in accentu grauiter titubãt; denique, cùm à Chronologia dicunt maximè diſſentanea, & Cæſarium veterem cum iuniori confundunt, germanum ſacrarum literarum ſenſum, non adeo curant, ſed multa per accommodationem dicunt.

Amant autem fermè rationes friuolas, quæ multum ſpeciei, parum ſoliditatis habeant, vt quæ ex Cabaliſtarum penitiore ſcrinio ſunt petitæ; quæ cùm dicantur, oraculis videantur ſimillima. Ad ſummum vt intrudant leuis alicuius doctrinæ choragium, mirabiles plerumque faciunt excurſiones, & diſſentanea quæque copulant.

DE CVRIOSIS.

CAPVT XVII.

In vitioſo quoq; genere ſunt nimis curioſi, qui ſolent in quæſtionibus parum fructuoſis plurimum temporis terere. Quærent igitur, an ligno interfectus fuerit Abel, & qua ligni ſpecie; ex qua arbore fuerit exciſa Moſis virga miraculorum effectrix: Tum dicent, hanc quæſtionem antea agitatam ab Antonio

Curioſitas ridicula.

Quærit hoc Cab lib. I.

Conſule vrbis Romæ, & Haccadon huic petitioni ita ſatisfeciſſe.

Haccados apud Galatin.cap 17. lib.16. Quod me rogas de virga Moſis tibi notitiam dare, dicam tibi quod de hoc ſcriptum reperi: à Rabbi Simeone filio Iohai in inueſtigatione ſecretorum dicitur: Virga illa qua Moſes & Aaron miracula faciebant in terra Ægypti, & poſtea in deſerto floruit, gemmaſque edidit, ab ea arbore exciſa eſt, quam Deus Moſi oſtendit in deſerto, vt aquæ amaræ dulces fierent. Et hæc arbor exciſa fuit ab arbore vitæ, quæ in paradiſo ſita erat, Angelorũ manibus. Quam quidem miſerunt Adæ, cùm ille miſiſſet Seth ad paradiſum, filium ſuum, miſericordiã Dei imploraturum de ſuo peccato: Dixerúntque Angeli, Seth, vt plantaret hãc arborem. Quæ quamprimum fructum faceret, miſericordiæ Dei in eum deſcenderent, aperirentúrque portæ cœli, quæ obſeratæ ſunt. Hanc autem arborem ſeu potiùs ramum accepit Seth, plantauítque in deſerto, quam poſtea Moſes inuenit, & ex ea virgam ſuam excîdit.

Hæc pretioſa fabula cùm narratur, aures implet admiratione, & obſtupeſcunt qui audiunt, quòd tantum & tam mirabilis hiſtoriæ arcanum tamdiu latuerit. Iidem plerumque forté examinabunt genealogias Iudæorum, & quærent cur Panther ab Hebræis Dominus noſter fuerit nominatus, & veréne Panther auus ſanctiſſimæ Dei Matris fuerit. Tum de perſona Christi, & Beatæ Virginis nimis multa expiſcabuntur, & ſcire auebunt quas illa veſtes & calceos habuerit, an ſecum in Bethlemitana peregrinatione bouem & aſinum duxerit, aurúmne in maſſa, an nummos aureos à Magis acceperit: quæ quidem, vel certè non diſſimilia, plerumque ab iis qui hiſtoriam tractant, ex deſtinata opera quæri obiter, aut, ſi ineptè fuerint dicta, refelli poſſint. Tamen in concionibus niſi res admodum poſtulet, hæc argumenta prolixè diſcutere, curioſitatis plurimum, parum certè fructus habet. Præterea ſi viderint auditores prurire rerum curioſarum deſiderio, afferent ex hiſtoria naturali quicquid erit abditum, & incredibile; agitabunt quæſtiones Theologiæ & Philoſophiæ, non tam ad doctrinam quàm ad pompam, vagabuntur per omnia terrarum imperia: & ſi qua minima data fuerit occaſio, huius vel illius imperij Principes à primo ad vltimum percenſebunt. Tum vt arcana etiam dicant omnibus ignota; *Quinquaginta prudentiæ portas, & triginta duo itinera ſapientiæ, additis Hebraicè nominibus, cum magna oſtentatione memoriæ, numerabunt.* Cabal.l.3.

(Idem lib. 8. 45.)

DE SCHOLASTICO genere oratorum.

CAP. XVIII.

SVccedunt deinde Scholaſtici: quod verbum ne quis ſecùs accipiat quàm intelligam, nonnihil diſtinguendum eſt. Primùm igitur dicti Scholaſtici viri multæ in omni genere literaturæ, & politioris etiam elegantiæ, quod ſuperiùs oſtendiſſe me recordor: nunc autem nomen remanſit penes eos qui Theologiam docent in diſſerendi ſubtilitate poſitam, viros doctos, ingenioſos, acres, & omni honore dignos, quorum exquiſitiſſima doctrina in decus & vtilitatem Eccleſiæ longè latéque permanauit. Ex eorum ſchola prodeunt nonnunquam concionatores, qui vel ſub ipſa adhuc ſtudiorum incude poſiti, vel certè calentibus etiam tum altioris doctrinæ vigore ingeniis, rebus optimis parum prudenter vtuntur.

Afferunt enim ad aures plebeias, recõditas ex Theologiæ inſtrumento quæſtiones, de ſcientia Dei, de præ-

deſtinatione, de libero decreto, & cæteras huiuſmodi quæſtiones, de quibus latè, quaſi in ipſa ſchola diſſerunt. Nam & varietatem ſententiarum tum veterum tum iuniorum explicant, confutant aliena, ſua confirmant, exhibent etiam verba ſcholæ in alieno idiomate peregrina, & horrida, quæ omnia tam faſtidij plena ſunt, quàm fructus vacua. Nam vt grauioris eſt concionatoris electas ex Theologia quæſtiones interpretari, nonnumquam magno ſapientiæ & eloquentiæ manſuetioris condimento: Ita profectò has conſectari moroſiùs, vbi neque res, neque auditores poſtulant, multum habet vanitatis.

Longè etiam deteriùs faciunt adoleſcentes, qui ex Philoſophiæ circulis recentes, ſi fortè aliquid quod ad Philoſophicam palæſtram attineat, inuenerint, in hoc excurrent, & cùm per antiperiſtaſin dixerint Catholicorum ardorem inter hæreticas prauitates augeri, tum explicabunt quid ſit antiperiſtaſis, & quid de ea veteres Philoſophi ſenſerint: & cùm agetur in Euangelio de ſignis in ſole, & luna, tum erunt ſiderum meteororum rationes fuſiùs explicandæ: hæc enim leuiùs delibata, vbi & res ita poſtulare videtur, habent aliquid gratiæ, & doctrinæ; contrà putidiùs inculcata, non modò non delectant aures auditorum, ſed oratorum produnt infantiam.

Nec minùs ridiculi eſſent, qui ad oſtentationem Rhetoricæ, notarent inter concionandum quot eſſent tropi, & figuræ Prophetarum, crebroque dicerent, hoc eſſe metaphoram, illud antonomaſiam, iſtud verò ſtreptolyton. Omnino enim ſi quæ occurrunt concionatori ex variis ſcientiis, aut artibus, obiter perſtringenda, nunquam ſunt more ſcholaſtici interpretis enucleanda curioſiùs.

DE POPVLARIBVS.

CAP. XIX.

COronidem his ideis imponat popularitas, præclara certè virtus dicendi, & maior ad conciliandos animos, quàm quiſquam putet; eſt ſermonis quædam ad hominum ſenſus accommodata facilitas; quæ rebus, & verbis, ſi non inſtructa curioſiùs, fluit tamen omnino beatiùs. Concionatores populares.

Caue autem, popularitatem cum humilitate dictionis confundas: humiliter ſiquidem loqui rudes poſſunt, populariter dicere non niſi naui oratores poſſunt. Proficiſcitur enim hæc virtus à fœlicis ingenij fœcunditate, & magna quadam induſtria, cui continuus exercitationis labor quaſi cumulus acceſſerit.

Populares autem eiuſmodi fermè ſunt: Primùm ingenio illuſtri, facili, copioſo, ad omnes motus flexibili, lautum habent ſcientiæ inſtrumentum; quod & ſi minimè (propter hoc genus dicendi populare) videatur imperitis; tamen ſi quis propiùs conſideret, facilè deprehendet, eos magnarum artium ſeminibus orationem mentémque perſperſam habere. Prudentes omnino ſunt & morum, ſtudiorum, affectuum, conſuetudinúmque humanarum peritiſſimi, & acri vt plurimùm φαντασίᾳ, quæ rerum imagines tanto ſeruet tenaciùs, quanto exceperit feliciùs. Verùm ſupra cæteros induſtria pollét mirabili, qua & intimos hominum ſenſus, quos viderint, ſtatim delibant, & ipſi quaſi Protei, non quidem ad calliditatis flexus & illecebras, ſed ad hominum ſalutem procurandam in omnes vertunt formas, *Omnia pene omnibus facti.* Idcirco in regendis hominum animis, quibus nihil eſt ferè in nobis, omnium mihi videntur feliciſſimi. Dicunt argumentis, non

tam ſpecioſis quàm fluctuoſis, magnum habent rerum delectum, diſpoſitionem aptam, & concinnam, dictionem fœlici quodam profluuio æquabiliter fuſam, non grandem & cothurnatam, ſed neque humilem, aut ſtrigoſam, aut attritam. Proœmiantur aptè, narrant dilucidè, præliantur acriter, mouent etiam potentiùs. In conformatione imaginum & deſcriptionum ſunt mirifici, quamquam nihil affectant pueriliùs; in ſimilibus ingenioſi, in ethopeiis & moratis orationibus regnant: Actione ſunt non molli & curata, & polita ex ſchola, ſed quæ multum libertatis, & ſui iuris habeat. Vocem autem in tam varios flexus & modulos concîdunt, vt non vna loqui perſona videatur, præcipuè ſi quid moratum narrant. Tunc enim videntur ſoli ſcenam exhibere variis colloquiis verborúmque velitationibus diſtinctam: quò fit vt ſine faſtidio, longè aliter quàm cantores, audiantur.

Et de Idea quidem ſatis. Nũc ſi quis à me quærat, quæ dicendi ratio perfectiſſima ſit, eam eſſe arbitror quæ à vitiis ſeiuncta, earum quę ſuprà commemoratæ ſunt virtutum maiorem tẽperiem habeat. At verò quia operoſa res vnũ præſtare in omnibus, idcirco rariſſimum eſt, abſolutũ omni ex parte nanciſci concionatorem: *Idea concionat.*

Nunc talem fuiſſe Chryſoſtomum contendemus; & cùm duabus maximè rebus vis concionatoris cõtineatur, virtute, & eloquentia; diuum noſtrum in vtroque magnum libet oſtendere.

CHRYSOSTOMI MAGNA mens, magnæ eloquentiæ ſeminarium.

CAPVT XX.

PRimum & maximum magnæ illius eloquentiæ ſeminarium eſt magnæ cuiuſdam mentis excitata perfectio, quam in S. Chryſoſtomo fuiſſe perinſignem, dictorum factorúmque conſtantia, ſplendor & veritas, clariſſimis monumentis teſtatum poſteris reliquêre. Certè quamdiu his corporum compagibus tenemur incluſi, mentem, cœleſtis auræ particulam videre non poſſumus; ex quo fit, vt qui ex hominum contubernio diſcedunt, antequam quidpiam effecerint, quo diuinos illos ſenſus quibus altiſſima quæque ingenia dicuntur eſſe reſperſa, poſteris aliqua ratione delibandos traderent, vitam nullis eruditionis aut virtutis coloribus impreſſam, tanquam Mathematicorum inanem lineam videantur confeciſſe.

At verò qui ſe clariſſimarum virtutum, nobiliſſimarumque artium ornamentis locupletârunt; ii profectò iure exiſtimantur, non in aëre pinxiſſe, ſed ætatem, quaſi illuſtrem tabulam, exquiſito colorum flore deſcripſiſſe, vt mentem ipſam, quam cernere aliter non poſſumus, in aſpectu ponerent. Duo ſunt autem præcipui colores, quibus ſe in hac vita cœleſtis pingit animus, Virtus, & Sapientia; quas in S. Chryſoſtomo ſingulares & propè diuinas admiramur. *Animus in hac vita duob. coloribus pingitur.*

CHRYSOSTOMI PIETAS, & conſociatio cum Deo.

CAPVT XXI.

ATque vt eas quas ſacris oratoribus neceſſarias imprimis virtutes prudentiſſimi viri iudicarunt, obiter attrectemus, certè ſuauis cum Deo conſociatio apparatiſſimis cœleſtium rerũ delibata voluptatibus, ſummi illius ætheris inſtar eſſe creditur, cuius motu cæterarum virtutum quaſi ſtellarum perpetuæ conuerſiones, per fixas honeſtatis leges glorioſiſſimè decurrunt.

Fuit autem hæc virtus in Chryſoſtomo non obſcura; cuius animus perpetua rerum diuinarum contemplatione, quaſi catenis aureis religatus, hærebat origini ſuæ Deo, & nullum habebat cum terris commercium, niſi quod aut huius mortalitatis neceſſitas extorquebat, aut regina virtutum factorúmque omnium charitas præcipiebat. Mentem quippe quaſi puriſſimi nitoris ſpeculum nullis rerum humanarum ſordibus infuſcatum, æterno numini prætendebat, vt eius radiis colluſtratus, quod è cœli duxiſſet contubernio, hoc cumulatâ quadam menſurâ ſpargeret in terras. Quamobrem eo ipſo tempore, ea ætate, qua iuuenes calcato virtutis fœdere præferoces per medias voluptates indomitis permotionibus veluti quadrigis inuehuntur, is vt vitam ſummarum artium præſidiis, contra vim impotentis adoleſcentiæ muniret, non ſe iis quibus frui poterat, deliciis addixit, ſed intra monaſterij ſepta concluſus, in hac fragili corporis argilla cœpit Angelorum vitam cœleſteſq; delicias meditari.

Act. Apoſt. homil 44. Totus nempe erat in vigiliis, totus in orationibus, totus in maximarum rerum commentatione; hinc illa lux, illa ſapientia, ille ardor concionum, illę lacrymę, quas vbertim hominum flagitia deplorans effundebat. Præterea quod ad ſancti viri pietatem indicandam non mediocriter facit, vt erat in Diuum Paulum ardentiſſima quadam charitate, eius effigiem in eo ipſo loco habebat, vbi ſancti corpuſculum continuis laboribus atque vigiliis confectum (fuit enim ſomni inter cæteros parciſſimus) quieſcere ſolebat. In hanc ille imaginem cùm Pauli epiſtolas perlegeret, oculis atque animo defixus, quaſi ipſum viuum atq; ſpirantem intueretur, conſulebat, alloquebatur, orabat exoſculabatur. Quãti autem orationis ſtudium fecerit, & quo animi ardore in cęteros propagari voluerit, teſtantur ea quæ poſteris reliquit cõſcripta de orando Deo monumenta.

D. Pauli imago.

Damaſc. orat. 1 de imaginibus. Baron an. 407. 14.

CHRYSOSTOMI TEMPERANTIA, & frugalitas.

CAPVT XXII.

ALebat hanc orationem inſignis victus frugalitas, quam ille tota vita excoluit, vt quæ grauiſſimorum ſtudiorum comes eſſet perpetua, magnúmque conferret ad contemplationem adiumentum: ſic enim ſe res habet, vt ſcripſit S. Nilus, *Sobrii mens, vt ſtella ſereno cœlo, fulget dulciùs.* Contrà, qui culinæ nidore gulæque vaporibus obſeſſus tenetur animus, quid poteſt ſua natura dignum, quid ſplendidum commentari? Faciebat hæc cibi parſimonia, vt non lubenter conuiuiis intereſſet, ſed cùm leuiſſimo cibo naturæ ſatisfeciſſet neceſſitati, in ſuam ſe iucundiſſimam illam mentis ſolitudinem totus abdebat. Quamobrem illi qui eius innocentiam farioſiſſimis maledictis conſciderunt accuſatores, inter cætera criminationum capita, illud non omiſere: *Quòd hoſpitalitatem deſeruit, ſolus ſtudens comedere.*

Caſſiodorus hoc ipſum ſtomachi debilitati à pleriſque aſcriptum cõmemorat: de quo etiam valetudinis incommodo queritur epiſtola 6. ad Olympiadem. Vide Baro. 407.

Ab ipſis mortis ianuis reuocatus hæc ad te ſcribo: Deinde. Hyems enim grauior quàm ſolebat, exorta, grauiorem quoque nobis ſtomachi hyemem inuexit: nihilóque meliùs ac commodiùs, quàm qui mortem obierunt, imò etiam grauiùs hos duos menſes cõfeci: Hactenus enim lucis huius vſura fruebar, vt malorum quibus vndique afficiebat, ſenſu afficerer.

Quo autem odio proſequeretur

intemperantiam, teſtantur eius homiliæ contra luxum, ebrietatem, & crapulam acerrimo ſtylo conſcriptę. Quin frequenter monebat, *Gulæ terminum præfigendum eſſe, naturæ parſimoniam.*

Homil. 13. ad Philipp.

Palladius, qui eius vitam per dialogum conſcripſit, hæc de eius victu inſeruit: Ipſe ſolus edebat, vt ex parte noui; ob iſtiuſmodi cauſas: Primò quidem ob calorem capitis abſtemius erat; niſi quòd in æſtu, eo quod Diarrhodon appellatur, vtebatur. (Eſt autem διάῤῥοδον, vini ſpecies ex roſis compoſiti.) Secundò, quoniam infirmitatis cuiuſdam gratia, eius ordinem deſiderabat; adeo vt ſæpius quæ fuerant parata, ingrata viderentur, & quæ non aderant, inquiri oporteret. Deinde plerumque cibi oblitus ad veſperam vſque ieiunabat, partim occupatus Eccleſiaſticis curis, partim ſpiritualibus intelligendis abſtractus. Contendebat enim, vt eum nihil ſacrarum literarum præteriret.

Ioann. Moſchus in prat. Spirit. c.191.

Tanta autem fuit vitæ puritate, vt ex quo baptiſmum accepit, nunquam omnino iurarit, aut aliquem iurare compulerit, aut mentitus ſit, aut cuipiam maledixerit, aut ſcurrilia locutus fuerit, aut iocos admiſerit.

CHRYSOSTOMI PRVDENtia, & de Concionatoribus iudicia.

CAP. XXIII.

VErùm licèt permultæ æque ſplendidæ virtutes non parum in eo obtineant commendationis; vna tamen inter cæteras elucet prudentia; cuius præſidio illæ, quas inſtar micantium ſiderum collucere videmus, omnes honeſtatis diuitiæ reguntur, inſtruuntur, & ſumma quadam ſuauitate diſpenſantur.

Incluſus variis famulatur ſpiritus aſtris,
Inque ſuum certis motibus vrget opus.

Quantus autem huius virtutis vigor fuerit in ſancto Chryſoſtomo, teſtantur & ea quæ de concionatorum virtutibus non minùs magnificè quàm fructuosè multis in locis inculcat.

Homil. 9. in 2. ad Timot. Homil. 3. in 1. ad Corint. Hom. 38. ad popul. & hom. 30. in Acta.

Tria cenſebat eſſe ſacri oratoris officia præcipua, arguere errantes, obſecrare iuſtos, increpare ſceleratos.

Hom. 33. in Cor.

Vitam rectam, optimum ſyllogiſmum.

Homil. in Pſal. 115.

Concionatores qui humiliter aſſentarentur, aut iucunda cuique loquerentur, dicebat eſſe citharœdos potiùs quam concionatores, eóſque miſeros, infelices, & proditores appellare non verebatur.

Hom. 9. ad popul. Antioc. Hom. 67. ad pul. Antioc.

Sentiebat monendos eſſe cum charitate errantes: quippe, vt aiebat, Magnus doctor eſt Charitas.

Hom. 30. ad popul. ad Gal. 6.

Laborioſum eſſe oportere concionatorem, & ſedulum, tanquam Chriſti Apiculam.

Homil. 6. ad Eph. 16. ad popul. Antioch.

Eundem ſciſcitari oportere de moribus populi, non ex curioſitate, ſed ex ſalutis prouiſione.

Hom. 17. ad popul. Antioc.

Temerarium eſſe qui ſe periculis fruſtra ingereret, cùm nulla cauſa aut neceßitas poſtularet; ſi verò de Dei gloria, pietate, & vtilitate hominum ageretur, tanta facilitate corpus exuendum, quanta veſtimentum, cùm in lectum quis ſe confert.

De formula dicẽdi optima hom. in Pſal. 115. Hom. 3. ad Tit.

Cauendam ſacro Oratori in carpendis vitiis iracundiam, ſed, quod olim Phinees fecit, iugulandum, & non iraſcendum. Hoc eſt, ſcelera Verbi diuini gladio ſine vlla vitioſa animi commotione perimenda, ne quis increpationis prætextu ſuam explere videatur cupiditatem.

Hom. 6. 2 in Timot.

Inter concionandum perſonas nominatim non eſſe perſtringendas; ſanare enim oportet errantes, non efferare.

Homil. 8. in 2. ad Timot.

Maiorem concionis partem moribus rectè impendi.

27. in 1. Corinth.

Tria ad ciuitatis perfectionem eſſe

neceſſaria, pietatem ciuium, miſericordiam in pauperes, nouitatum deteſtationem.

Eccleſiaſti balbutiendum ſæpè cum populo quò ſit fructuoſior.

Eundem oportere ſumma patientia eſſe præditum, & tranquillo animo, more piſcatorum, expectare, donec piſces ſe in rete induant.

Caueat omnino concionator à vanitate, & deliciis; duobus ſcopulis in illo concionum freto vehementer periculoſis. Studeat tamen valetudini, quò ſuo miniſterio defungi alacriùs poßit.

Nec facilem, nec omnino duram aurem habeat ad ea quæ deferuntur crimina.

CHRYSOSTOMI *humilitas.*

Cap. XXIV.

NItebantur autem eximiæ virtutes inſignis modeſtiæ demiſſioniſque radicibus, quam à puero vehementer adamauit; nam cùm parentes pro ſuæ nobilitatis ſplendore eum lauto quodam ſeruitio ſtipatum vellent ſcholas frequentare, totam illam humanarum rerum pompam modeſtiſſimus adoleſcens repudiauit, & vix eò adductus eſt, vt vno duntaxat famulo vteretur. Cúmque magnum illud ingenium quod ſupra ætatem ſe efferebat, non poſſent homines non admirari, crebríſque gratulationibus proſequi, oblatos ſibi etiam tum in hoc primo ætatis limine magnos à ſcholarum moderatoribus honores ferre non poterat; ſed grauatè adeo ſuſtinebat, ſi qui, modò comiter, abiici non poſſent, vt eum facilè intelligeres onera, nō honores gerere. Quam obrem eo tempore quo de ingenij claritate præſtantiſſimáque eloquentia ſpes omnium maximæ adblandiebantur, ſe in ſolitudines proripuit, vt humanam gloriam forti animo calcatam ſubigeret. Quanto verò hominum conatu ex ea vitæ quam elegerat tranquillitate ad ſacerdotia curáſque eccleſiaſticas ſit prouectus, nemo neſcit. In ampliſſima porro dignitate collocatus ita ſe geſſit, vt, *Non ſuæ ſagenæ immolare*, quod vetatur in ſacris; ſed contentiſſimo quodam animi ardore in Dei gloriam niti videretur. Itaque plauſus & acclamationes oderat, humanas laudes reſpuebat, Nullum illi acroama durius quàm diſerti laudatoris oratio; nihil modeſtis auribus grauius quàm aſſentatio videbatur. Contrà acerbam exilij ignominiam, angores animi, corporis iam ætate & morbis confecti cruciatus ſuas exiſtimabat delicias: & hæc quidem magno conſcientiæ theatro contentus patientiſſimè deuorabat, vt nec vellet in publicum, ſi poſſet, affluere conſtantiæ famam. Nam & in epiſtola ad Olympiadem ait, ſe in ſuis ærumnis volitare & exultare, quaſi ingentes nactus eſſet diuitias; tum præcipit, vt hæc contineat nec cuiquam enunciet, imò etiam eorum ora qui hæc narrabunt, comprimat.

Habacuc 1. 16.

Vide ep. 14. ad Olymp.

EIVSDEM CONSTANTIA, & Grauitas.

Cap. XXV.

VErùm, vt cùm de rebus ipſius ageretur, nihil erat humilius; ſic vbi Dei cauſa & religio ſuadebat, nihil erat altius, nihil conſtantius. Equidem miror, hominem inter hæc auræ fulgura & coruſcationes, inter excuſſam vim procellarum, inter iactus fulminum, iam ictum, iam fumantem, iam nefariis illis tædis in ſanctiſſimum caput iniectis ardentem, omnes ſcelerum machinationes, & omnes imperiorum faſtus, veluti ruentis in ſe cœli pondus ime-

luctabili quodam vigore ſpiritus excipere.

Vide Theod. l. 5. c 32. Baro an. 400. 42.

Quis enim non ſuſcipiat primùm magni illius Ioannis cum Gaina congreſſum? Venit homo Arianus Conſtantinopolin, Arcadij Imperatoris tumens amicitia, magnum aliquid anhelans, adumbrata bellicarum rerum gloria circumfluens, ingenti aulicorum ſatellitio, & Arianis clientibus quaſi canum gregibus vndique ſuccinctus. Et ne quid ad ſingularem malitiam deeſſet, quæſitam ſcelere potentiam larua quadam ſanctitatis & quietis publicæ velare nititur. Templum Arianis poſtulat, nutat Imperator, angitur, quò ſe vertat neſcit; paternæ quippe pietatis non preſſa, ad exigui temporis recordationem, ſed ad omnium ſæculorum memoriam inuſta recurrebant veſtigia: Contrà verò terrebant potentiſſimi hominis artes, qui ſi repulſam ambitioſo ſtomacho minùs concoqueret, verendum erat ne ſummam auctoritatem, quaſi arcum intentum, in Imperatorem verteret, & res imperij iam concuſſi, non mediocriter attereret: Accerſitur Chryſoſtomus ille antea contemptus, & pannoſus Anachoreta; prodit in medium, congreditur, pugnat, reprimit furorem, frangit audaciam, arrogantiſſimum hominem quaſi puerum virga compeſcit. Tum fremente inuidiâ, exultante noſtrâ religione, fauente cœlo, bonis omnibus plaudentibus, hæreticorum petitioni ſecurim inijcit, & Ducem numeroſo militum ſatellitio terribilem, in ea ipſa vrbe, in qua iam ſibi pene ſedem moliebatur imperij, vagum, contemptum, eiectum, baſilicæ atque adeo ſacrarum religionum immunem, irriſum, extorrem facit. Tanta eſt & tam efficax inermis ſacerdotis pro Deo armata conſtantia!

Quid deinde, quomodo flagitioſos primariorum hominum mores, & quomodo effuſam cleri licentiam, quomodo funeſtiſſimas ex veteri illa immanitate oppreſſorum *Harpyas*, à quibus tenuis plebeculæ ſanguis innocentiſſimus exſugebatur, fuerit inſectatus, quàm acer, quàm velox, quàm animoſus illis obſtiterit, quis ignorat? Sed quia palmarium obtinet conſtantiæ, celebris illa cum Auguſta concertatio, lubenter cætera prætereo. Coniux Arcadij Eudoxia, mulier, & ſexu ipſo, & ſupra ſexum arrogans, ingenio ſæua, ira effrænata, auaritia inſatiabilis, Imperij præterea auctoritate quaſi funeſtiſſimo telo in omnes bonos armata.

Zoſan. l. 5. eam deſcribit.

Primùm Eunuchorum & muliercularum ſepta famulitio, deinde furioſorum ſatellitum, &, quod miſerius eſt, pudendorum Epiſcoporum ſeruilibus adiuta miniſteriis. Chryſoſtomum aggreditur, nec iam Callitropes vineam, & pauperum prædiola deuorat animo, ſed in ipſas aras, & æterni Numinis honorem iniurioſa, ſtatuam illam argenteam luctuoſiſſimæ tragœdiæ & acerbiſſimorum dolorum fontem, non longè à tremendis Dei altaribus dedicat.

Socrat l. 6. c. 16. Zoſ l. 8. c. 20. Baron. ad an. 404 3.

Hîc hominum concurſus, hîc plauſus & clamores, hîc ſaltatorum & hiſtrionum ſpectacula, hîc ſemimortuæ profanæ gentilitatis reliquiæ excitantur. Quid faciat Chryſoſtomus? aſſentetur? præmium eſt aſſentationi propoſitum, ampliſſimum ſanè ſacerdotium: contrà, ſi reluctetur, non eſt tam ignarus rerum atque inſolens, vt non videat impotentiſſimæ mulieris furias omnes eſſe excipiendas, & aut vitam extorrem ſubeundam, aut mortem forti animo oppetendam. Sed tacere non poterat, quē humana maior de cœlo vis animabat, obſiſtit, arguit, increpat. Auguſtam Eccleſiæ aditu prohibet; non illum diadematis fulgor perſtrinxit, non ſatellitum minæ terruerunt,

non

non inflexerunt amicorum lacrymæ, non concurſantium aduerſus ſe Epiſcoporum fremitus infregerunt, non mouerunt iniquiſſima in inſontis caput coniurata toties concilia, non exilia, non ſolitudines, non arma, non cruciatus, Archiepiſcopum de illo altiſſimo conſtantiæ gradu deiecere, omnes ſuo corpore excepit in ſe coniectas volitantium quaſi furiarum faces, omnia vidit, omnia pertulit, omnium telis vnum caput oppoſuit, vt, ſi poſſet, concitatum in Eccleſiam incendium ſuo cruore restingueret.

EIVSDEM ZELVS.

CAP. XXVI.

ERat porrò beatiſſimi viri pecto ri fax quædam diuini amoris infixa, quæ noctes diéſque nouis ignium ſuccreſcens alimentis, ſuas vndique terrarum flammas ventilabat. Amor ſcilicet ille eſt, quo tanquam ſpirabili natura viuunt Angeli, quo ſancti inardeſcunt, quo quicquid eſt puriorum in terris mentium, validiſſi nè ſauciatur. Atque vt cœlum pro igne ſolem habet reliquorum moderatorem luminum, fontem lucis, fomitémque ardoris ſempiterni: Hic verò mundus inferior nactus eſt illud elementum aëre ſuperius, cuius inter cætera potentiſſimus eſt dominatus: Sic is qui à nobis videri non poteſt, intelligi tamen poteſt, mentium quidam à concretione corporis ſecretarum mundus, pro Sole & igne, pro flammis & radiis, vnum Amorem ſortitus eſt purum, velocem, æthereum, ſynceram quandam diuinitatis portionem, cuius beneficio mortales pene in ipſam Dei naturam transfunduntur.

Charitas.

Hoc amore deflagrabat Chryſoſtomus; qui commodatus videbatur, non datus his terris, vt in animos hominum eas quas ipſe è cœlo hauſerat faces, perpetuo quodam motu ſpargeret. Quamobrem tamdiu hìc arſit, quamdiu vixit, & quoad licuit, inſtar puriſſimi ſideris creditum ſibi orbem luſtrauit, dedit obſcuris lucem, ægris medicinam, miſeris ſolatium, faſtiditis gratiam, omnibus ornamentum, atque naturam.

Et certè mirum eſt quo pacto vir ille curis animi, corporiſque laboribus confectus, hoc ſedis triennio tanta geſſerit, quanta vix crederet poſteritas, niſi incorrupta hiſtoriarum fides teſtaretur.

Fuerunt illi tam breui annorum curriculo, aduerſus hæreticos Catholicóſque Epiſcopos, tyrannos, barbaros, ipſam demum Eudoxiam, quæ omnes immanitate ſuperauit, crebra & formidoloſa certamina: Is tamen inter tot rerum aſperitates, quæ fortiſſimi cuiuſque animum frangere, atque induſtriam debilitare potuiſſent, non modò non elanguit, ſed alacriùs etiam ſuorum laborum curſus incitauit, & quæcumque ab optimo ac vigilantiſſimo Epiſcopo erant expectanda, hæc ſumma fide, incredibili conſtantia, fructu etiam copioſo ſuo gregi præſtitit. Quanto autem amore hunc diligeret, eiuſque ſaluti proſpectum cuperet, teſtantur etiam illæ voces ex homilia quadrageſima quarta in Acta Apoſtolorum.

Iam (inquit) Dei gratiâ nobis tertius in hoc munere exactus eſt annus. Per triduum, vt ſcitis, ſæpe etiam per ſeptem dierum ſpatium hortamur, monemus, reprehendimus, increpamus, lacrymas fundimus, quas malo tamen, ne quis in deteriorem partem capiat, meæ ſolitudini quàm pulpito credere. Iam eò ſum adductus, vt propè mihi de mea ſalute deſperandum ſit. quorſum? quia dum me vobis impendo, dum res veſtras deploro, dum totus vobis ſeruio, fit, vt nec mea lugeam, nec

planè curem; ſi vos obtemperatis, pro lætitia dolores & cruciatus meos non ſentio: ſin minùs etiam iis qui inde redundat dolor, meatum miſeriarum ſenſum obtundit.

Et in ſermone, antequam iret in exilium, iſta ſunt ardentiſſimi affectus: Vos mihi Patres, quo pacto poſſim omnium veſtrum obliuiſci? Vos mihi vita, vos mihi ſplendor nominis, vos gloriæ patrimonium. Et ego veſtri cauſa paratus ſum vt millies macter, nec vllam exiſtimo hinc me exhibere gratiam, quando ſic demum debito munere perfungar.

ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, ὑμεῖς ἐμοὶ ζωή.

Quantum autem rerum hoc amoris perpetuo deflagrantis ardore geſſerit, eius acta declarant.

Marcus Diacon. in actis. Porphyr. Baro. an. 400. Theod. l. 3. c. 30.

Huius ſuaſu Arcadius Imperator, cùm intellexiſſet complures ſuorum, vel in aula militantium, vel magiſtratibus fungentium, eſſe hæreticos, & ſpeciem dumtaxat prætuliſſe Catholicorum, eoſdem magiſtratibus pulſos, pecuniáque multatos penitus repudiauit. Huius opera Scythæ Arianis erroribus irretiti, poſtquam eum per interpretem verba facientem audiuere, reiectis erroribus in Eccleſiæ Catholicæ ſinum confluxere. Huius induſtria Nomades mitioribus ingeniis imbuti, ſanctiſſimas religiones à viris Apoſtolicis, quos in illam regionem Chryſoſtomus delegauit, ſuſceperunt. Huius ſtudio Marcionitarum hæreſis nondum in fomite præfocata, ſed peſtiferas ventilans flammas, Imperatoris edicto compreſſa eſt. Huius ſtudio monachi in Phœniciam, non ſine diplomatibus Imperatoris ad demolienda idolorum fana, cum operis quibus mercedem Chryſoſtomus lectiſſimarum Matronarum ſumptibus procurauit, miſſi ſunt. Et ne quid vacaret eius charitas incredibilis, quæ nunquam ſolet feriari, ipſe inter ſui exilij acerbiſſimos ſanè dolores, captiuos ex Iſauris barbaris redimebat, ſuiſque reſtituebat ſedibus, tum egenti turbæ corrogatis quibus poterat pecuniis humanarum ſolatia miſeriarum ſuppeditabat.

Theod. l. 5. c. 29.

EIVS INGENIVM, & facundia.

CAP. XXVII.

Eius ingenium ſtatim atque perſpectum eſt, placuit, & digna viſa ſunt opera, quæ in arce eloquentiæ ponerentur. Iſidorus Peluſiota in epiſtola ad Orphelium, commendat in Chryſoſtomo linguæ facundiam, ſententiarum pulchritudinem, argumentorum denſitatem, quæ in ipſo etiam adoleſcétem doctiſſimos viros ait ad ſtuporem vſque demiratos.

Quanti verò Chryſoſtomi eloquentiam fecerit Libanius, ea tempeſtate ſophiſtarum omnium maximus, teſtatur eiuſdem epiſtola ad Ioannem, quæ apud Iſidorum quoque legitur his fermè verbis:

Cùm pulchram illam tuam & elegantem orationem accepiſſem, viris quibuſdam, qui & ipſi ſunt orationum opifices, atque architecti, eam legi, quorum nullus omnino fuit, qui non gaudio ſubſiliret, & acclamaret, & ea omnia faceret, quæ homines admiratione perculſi & quaſi attoniti facere ſolent. Ego igitur eo nomine vehementer lætor, quòd ad forenſem operam in qua arte ſpecimen edis ingenij, demonſtratiuum quoque dicendi genus adiunxeris. Atque te beatum duco, qui ad hunc modum laudare queas: & item eos qui talem ſuarum laudum præconem nacti ſunt: Patrem ſcilicet qui imperium dedit, & filios qui acceperunt. Baronius hanc orationem tantopere laudatam à Libanio, ſcriptam putat à Chryſoſtomo in laudem Valentiniani ſe-

niaris, & eius filiorum, Gratiani, atque Valētiniani; quo tempore Ioannes annum fermè ætatis vigeſimum primum agebat.

Et primæ quidem illæ viſæ ſunt ſurgentis veluti ingenij faces, at poſtquam clariſſima indoles cœleſtis ſapientiæ nobilitata eſt inſtrumento, ea dixit & ſcripſit quæ cum ſingulari admiratione memoria ſæculorum intuebitur. Quis enim fœcunditatem illam ingenij vehementer non miretur, cùm Nicephorum Calliſtum audiat prædicantem, ſe mille Chryſoſtomi libros legiſſe; & Suidam, aſſerentem, eundem tot exaraſſe volumina, vt percenſeri numerus facilè non poſſit?

Anianus ad Orotium Epiſcopum. Vixit anno 400. vide Sigebertū.

De eius ſtylo Anianus videtur præclarè iudicaſſe, cùm dixit: Chryſoſtomus illud quaſi peculiare cuſtodit ac proprium; quod cùm ſemper ſollicitus ſit, ſemper vigilans, & noxij ſtuporis inimicus, nuſquam tamen eius oratio in pompam eleuatur dicentis, ſed tota ad vtilitatem aptatur audientis. Eſt enim ſtylus ipſe Eccleſiæ auribus accommodatus; priſcum illud, ſed eruditum, dicendi genus exprimens, medius, æqualis, maturus, pudicus, alienus ab omni inutiæ culpa, pompaque luxuriæ, non ſquallidus quidem, nec tamen floridus, non impolitus, ſed neque nimia ſubtilitate limatus, non aſperitate horridus, nec tamen amœnitate laſciuus, maximam vbique copiam, admirabilémque indicans facultatem, nuſquam tamen ambitionem. Eò fit vt eum magis ſimplex lector intelligat, & laudet diſertus. Denique & S. Baſilij admirabilem illam curam loquendi, & plauſibilem Antiochi pompam, & ſublimem illum Gregorij cothurnum facilè intelligas, hac Ioannis mediocritate ſuperata.

Hæc ille appoſitè quidem & verè: hanc enim dicendi rationem præcipuè conſectatus eſt Chryſoſtomus, quamquam ſi propiùs rem conſiderare velimus, nullum profectò inueniemus genus eloquentiæ, nullam elocutionis virtutem, in qua non ſit eximie verſatus; quod lubet aliquot eius exemplis comprobare.

CHRYSOSTOMI *grauitas in dicendo.*

CAP. XXVIII.

Flumen illud beatæ orationis Chryſoſtomo ſemper magis cordi fuit, quàm in conciſo dicendi genere contorta ſententiarum grauitas: Neque tamen omnino hac eloquentiæ forma cauit; ſed cùm apud Principes viros agendum fuit, in ponderoſam ſententiarum denſitatem orationem collegit. Talia ſunt quæ contra Cainam fertur ingenti animo dixiſſe. Erras Caina, ſi amicitiam Imperatoris in tuæ impietatis ſacellitium conuertis. Non licet Imperatori facere quod petis; non licet ei qui pietatem colere inſtituat, contra ſanctiſſimas religiones aliquid moliri. Templum tibi in vrbe dari poſtulas? En tibi apertum eſt, ingredere, preces funde, nemo prohibet.

Expreſſa ex iis quæ Theod habet l. 5 c. 32.

Sed alterius es ſectæ, (inquis,) & æde ſacra tibi opus eſt, in qua cum tuo comitatu rebus diuinis opereris. Quo nomine hoc requiris? Maiora ſunt ea ſcilicet quæ pro imperio militiæ geſſiſti, quàm quibus tantillum gratiæ denegetur. Tu igitur nihil te præmiorum putas dignum his rebus geſtis accepiſſe? Vnde hæc Ducis dignitas? vnde nomen Conſulatus? Nihil dico inſultandi cauſa, ſed tamen modeſtiæ tuæ eſt cogitare quis nunc ſis, quis olim fueris; quæ antea tibi egeſtas, quæ nunc rerum omnium abundantia, &, vt paucis dicam, quo nunc cultu incedas, & quibus antea veſtimentis indutus Iſtrum traieceris.

Si tuorum officiorum meminiſti, tot verò beneficiorum es oblitus, ingratus es.

Hæc planè ſapiunt mentem excelſam, grauiſſimiſque cogitationibus exaggeratam; nec minus habent παῤῥησίας, & grauitatis, quæ apud ipſum Imperatorem dixit contra Arianos:

Metaphr. in vita Chryſ. Baron. an. 400. 89.

Dic (amabo) *Imperator, ſi quis huic pulcherrimæ coronæ, quam geris in capite, quoſdam abiectos & obſcuros lapides inter clariſſimam gemmarum lucem inſeruiſſet, videretur hoc tibi eſſe tolerandum?* Cúmque animos hac petitione ſuſpenſos tenuiſſet, ipſúmque haberet Auguſtum dictis annuentem: tum aſſumpſit:

Tu verò non exiſtimas Deum iraſci, ſi in hac ciuitate, in hoc Imperij & gloriæ domicilio, inter hunc ſyncerum bonorum cœtum, tamdiu pateris corruptam & depoſitam partem reſidere? quo ſanè dicto tanta efficacitate in ipſius Imperatoris pectus penetrauit, vt Arianos imprimis nobiles vrbe expelleret.

MAIESTAS ELOQVENTIAE in Chryſoſtomo.

CAPVT XXIX.

SOlet nonnunquam in argumentis ſpecioſis verſari, & in iis remiſſa tantiſper contentione ſermonis, quem λόγον ἀγωνιστικὸν vocat, pleniùs ſe diffundere. Tales ſunt ſermones de incomprehenſibili Dei natura: in quibus ſe ait cœleſtes choreas duxiſſe, quaſi in florentiſſimi patri amœnitate, ὥσπερ ἐν λειμῶνι τινὶ τῶν γεγραμμένων. Nec immeritò: fertur enim, & volat, & longè ſupra populares ſermones erigitur, dum agit de illa συγκαταβάσει, & de natura Angelorum, eorúmque cognitione: hæc maximè Dionyſium ſapiunt.

Typus de incomprehenſib. Dei nat. ad popul.

Oration. 2. aduerſ. Iudæos.

Serm. 3. de incomprehenſib. Dei n.

Εἶδες καὶ κἀκεῖ καὶ ἐνταῦθα συγκατάβασιν. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ αὐταὶ αἱ δυνάμεις καλύπτουσιν ἑαυτὰς ταῖς πτέρυξι, δι᾽ οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τοῦτο, καί τοιγε σοφώταται, καὶ γνωστικώταται, καὶ καθαρώταται: quanquam de illa συγκαταβάσει, prudenter mens Chryſoſtomi intelligéda eſt, ne quid ſubſit erroris. Sed non hic interpretãdi locus. hæc obiter perſtringimus.

Elucet præterea eius maieſtas in narratione & hypotypoſi ſplendidarum hiſtoriarum ex bibliis, quales ſunt de miraculis in Ægypto, ſupplicio trium puerorum, & ſimilibus: ſic enim ille oratione, Quòd nemo læditur niſi à ſeipſo: quæ quia Græcè longiora ſunt, Latinè ſubiicio.

Διατείχιζε τὴν φλόγα νεφέλη.

Diſterminabat enim flammam nubes vndique impendens, & omnibus illis populis geſtatoriæ domus inſtat erat. Neque verò noctu face indigebant, quæ tenebras diſcuteret, ſed erat eis columna ignis, fons ſtupẽdæ lucis in duplicem viũm, tum vt luceret, tum vt iter dirigeret. Neque enim lucida duntaxat erat, verùm etiam omni viæ duce certius infinitum illum populum per ſaxa & ſolitudines ducebat. Ibant non terra ſolùm, ſed etiam mari quaſi terrâ. Auſi ſunt tranſcendere fines naturæ, cùm ſæuum pelagus pedibus peragrarent quaſi per firmã petram iter facerent. Cúmque illis ſubſtratum eſſet elementum illud, ſolidam terram, campoſque ſupinos, & agros imitabatur: cùm verò hoſtes excepiſſet, tum maris vices exequebatur: Illis quippe fuit vehiculum, hoſtibus ipſorum ſepulchrum: illos ſumma cum facilitate tranſmiſit, hos maxima cum vehementia ſubmerſit. Qui fuerat hactenus ſine lege aquarum impetus, virorum ratione præditorum atque prudentiſſimorum ordinem & obſequiũ præ ſe ferebat; cùm iam cuſtodis, iam carnificis vicem obtineret, vnoque die contraria repente præſtaret.

Quid cõmemorem petras quæ fluuios effuderunt aquarum? quid nubes volucrum, quæ corporũ multitudine terram texerũt? Quid miracula

patrata in Ægypto? quid prodigia quæ contigerunt in ſolitudine? quid trophæa, & incruentas victorias? Tanquam enim choreas ducerent, non bellum gererent, ita aduerſos domuerũt, ac dominos quidem ſuos ſine armis ſuperarunt, qui verò extra Ægyptum cum ipſis pugnarunt, eos tubis canendo pſallendoque vicerunt: & totum illud ſpectaculum choreã potius erat quàm bellum; initiatio magis quàm pugna.

Et de fornace Babylonica.

In tract. Quòd nemo læditur, niſi à ſeipſo.

Quid verò illorum trium puerorum, dic mihi, virtuti ſuperfuſa tot mala offecerunt? an non adhuc adoleſcentes, & admodum quidem teneri, immatura ætate graue illud ſubiere ſupplicium, & diuturnam captiuitatem, à patria, domo, templo, altari, ſacrificiis, libationibus, ab ipſo quoque Pſalmorum cantu? Non enim illi domo duntaxat eam ob cauſam arcebantur, ſed multa quoque diuini cultus interdicebantur genera. An nõ barbarorum manibus dediti ſunt, lupis potiùs quàm hominibus, & quod eſt grauiſſimum, in tam longè diſſitas ac barbaras abducti terrarum oras, in ſeruitutem grauiſſimam, non magiſtrum habebant, non Prophetam, non Principem? *Non enim eſt,* inquit, *Princeps, neque Propheta, neque dux, neque locus ſacrificandi coram te, & inueniendi miſericordiam.* Quin etiã in domum regiam, tanquam in ſcopulum, ac præcipitium, & pelagus ſaxis petriſque ſub aqua latentibus refertum, introducti ſunt, ſine gubernatore, ſine proreta, ſine nautis, ſine velis ſæuum illud mare nauigare coacti, atque in aula regia, tanquam in carcere incluſi. Cùm enim philoſophari noſſent diuinitus, rebus humanis & omni vanitatis faſtu ſuperiores, acceſſionem malorũ, etiam illam commorationem eſſe exiſtimabant: Si enim foris fuiſſent, & in domo priuata, maioris libertatis ſpes affulſiſſet: at verò introducti in illum carcerem (carcere namque omnem illam ſplendoris & magnificentiæ ſpeciem, & præcipitiis ſcopuliſque nihil cenſebant eſſe meliorem) continuò grauem difficultatem ſuſtinuêre: Rex enim eos ſuæ illius Sybariticæ impuræque, & prophanæ menſæ iuſſit eſſe participes, id quod eis interdictum erat, & morte grauius videbatur: ac ſoli velut agni in medio tot luporum erant incluſi. Neceſſe erat aut fame tabeſcere (imò verò ad mortem rapi) aut prohibitos cibos deguſtare. Quid ergo faciunt iuuenes, orphani, captiui, peregrini, ſerui illorum qui hæc imperabant? Non exiſtimarunt neceſſitatem ſibi ad defenſionem ſufficere, neque tyrannidem eius, penes quem ſummum erat imperium: ſed omnia moliuntur, vt peccatum effugiant, omni licèt ex parte deſerti. Neque enim pecuniis perſuadere poterant, vt potè captiui: non amicitia & familiaritate, vt potè peregrini: non potentia ſuperare, vt potè ſerui: non multitudine vincere, vt potè tres tantùm:

Amplificatio à perſona.

A re exilij grauitas.

ὑφάλων χοιράδων καὶ σπιλάδων.

Periculi magnitudo.

τῶν βιωτικῶν ἀνωτέρω πραγμάτων.

συβαριτικῆς.

Suſpendit animos.

Plena maieſtatis amplificatio.

Accedunt igitur ad Eunuchum, qui eam poteſtatem obtinebat, eique verbis quod cupiunt, perſuadent, hominem timidum, deque ſalute ſua ſollicitum, & metu mortis penè exanimatum: *Timeo enim ego,* inquit, *dominum meum Regem, nequando videat vultus veſtros macilentiores præ cæteris adoleſcentulis coæuis veſtris, & condemnetis caput meum Regi:* Eo timore liberant, vt daret ipſis eam quam petebant gratiam. Ac poſtquam omne officium feciſſent, Deus quoque deinceps fecit ſuum. Neque enim ſolius Dei erat præclarum illud facinus in his, quorum gratia mercedem illi erant accepturi, ſed exordia proficiſcebãtur ab illorum animo: quem cùm præſtitiſſent generoſum ac fortem, Dei fauorem ſibi conciliarunt, & ad finem, quod moliebantur, perduxerunt.

Per ſubiectionem.

συναθροισμός. ſeu repetitio, per frequentationem.

Vides, qui ſe ipſe non lædit, ei neminem alium detrimento eſſe? Ecce enim nec iuuentus, neque captiuitas, neque orbitas, neque exilium, nec ſolitudo, & deſtitutio eorum, qui ab ipſis ſtarent, nec mandatum graue, nec magnus mortis timor, qui eunuchi oppreſſerat animum, nec paupertas, nec paucitas, non denique quòd in medio barbarorum eſſent, non quòd hoſtes haberent dominos, non quòd in ipſius Regis manus eſſent traditi, neque cognatorum omnium abſentia, neque Sacerdotum, & Prophetarũ & aliorum, qui curam ipſorum gerebant, alienatio, nec libationum & ſacrificiorum ceſſatio, neque templi & Pſalmorum ereptio, neque quidquam horum eis nocuit: ſed tum maiori gloria fuerunt, quàm cum iis rebus in patria ſua fruerentur. Hoc primo certamine perfecto, inſigni corona redimiti, lege in aliena quoque regione ſeruata, conculcato tyranni mandato, victo dæmonis terrore, neque vllo illa ex parte damno affecti, quaſi domi ſederent, & omnibus illis fruerentur, opere ita liberè perfecto, ad alios rurſus agones ſunt vocati:

Secundus agon ſupplicij.

Iterum erant iidem: & certamen priore difficilius ipſis proponebatur, caminus incẽdebatur, barbaricus aduerſus eos exercitus cum Rege inſtruebatur, velut in acie, tota Perſica potentia incitabatur, omnia ad vim, ad fraudem ac vim ipſis afferendam comparabantur: diuerſa cautionum genera, variæ ſuppliciorum formæ, minæ aſpectus omni ex parte terribilis, & verba aſpectu terribiliora: ſed tamen quoniam ſemetipſi non prodiderunt, ſed omnem ſuam operam contulerũt, nihil vnquam damni acceperunt: qui etiam coronis quàm priores fuerant, illuſtrioribus redimiti ſunt. Vinxit enim eos Nabuchodonoſor, & in caminum coniecit: non tamen damno, quin potiùs etiam commodo affecit, & illuſtriores reddidit. Cúmque nec templum (iterum enim eadem dicam) neque altare, non patriam, non ſacerdotes, non Prophetas haberent, in aliena, & barbara regione, in medio camini, totiúſque illius exercitus, Rege harum rerum authore ſpectante, ſplendidum ſtatuerunt trophæum, & inſignem reportarunt victoriam: quam omnium ſæculorum memoria celebrabit.

Vides identer per commorationem repetitum: quod in illa amplificatione facere licet.

VEHEMENTIA Chryſoſtomi.

CAPVT XXX.

Vehementia inſt. orat. 1. in Iud. Fiſt. & fund.

PRæclarè omnino Chryſoſtomus oratione 2. aduerſus Iudæos, cõparat concionatores cum paſtoribus, fiſtula ſimul & funda inſtructis. Itaque quamdiu noxiæ beluæ nihil afferunt moleſtiarum, ſub ilicem, aut populum ſtrati, fiſtula canunt, ſinúntque oues liberè & pro ſuo arbitratu paſcere: Verùm ſimulatque ſenſerint alicunde luporum incurſionem imminere, mox abiectâ fiſtulâ fundam arripiunt, & omiſſo calamo fuſtibus & ſaxis obarmant ſeſe, próque ſeptis conſiſtentes, magno emiſſo iubilo, ingentique vlulatu vociferantes, frequenter ipſo clamore feram priuſquam irrumpat, abigunt.

Hom. 24. in ep. ad Rom.

Hoc ipſe ſæpiſſime præſtat: modò enim ad piorum ſolatium & cœleſtis lætitiæ fructum, ſuauiſſimis affluit orationis lenimentis, modò in hominum flagitia & errores, aculeos potentiſſimos exerit. Plenus eſt iſtis exemplis; nec diu nobis in profluente quærenda eſt aqua: vide quo ſpiritu in adulteros hæc dicat:

Luxuriæ inſectatio, & adulterij, &c.

A malis conuiuiis malæ vobis libidines, hinc laſciuiæ, hinc vxores contemptæ, hinc ſcorta in pretio, hinc domorum euerſiones, hinc ſeorſum ac deorſum voluuntur omnia.

(Deinde:)

Fornicationes. Puro ac illimi fonte relicto ad cloacarum cœnum curritis: Cœnũ quippe ſcorti corpus eſſe nemo negarit, vel te ipſum teſtem aduoco, qui in iis ſordibus es volutatus, tuam conſcientiam appello. Deinde non erubeſcis flagitium, non impurum te, non fœdiſſimo crimine contaminatũ vides? (Mox etiam pugnat acriùs.)

Quid ſeminas, quod metere non licet? imò ſi meſſueris, multum tibi dedecoris fructus afferet. Nam ſi peperit, tibi dedecus peperit, & puero magnam iniuriam, qui propter te notus & ignobilis naſcitur. Cui etiam ſi innumeras pecunias reliqueris, adhærebit tamen macula dedecoris tui, & propter te infamis domi, in vrbe infamis, in foro infamis, ſiue ex ſcorto ſit, ſiue ex ancilla futurus eſt. Tibi verò non vides perpetuamquoque inde infamiam creari, quam neque viuus neque mortuus elues; etenim cùm ex iſtius impuri corporis vinculis exceſſeris, manebunt tamen poſt te tuæ turpitudinis monumenta.

(Tandem crimen auget à conſequentibus)

Quid igitur & te, & omnia hoc dedecore afficis, quid ſeminas aruum *ἀτοκία.* ſterile, infrugiferum, atque vtinam nõ ipſum ſuos fructus perimeret. Sed proh dolor! Sæpe ante generationẽ cædes, ſcortum non permittis vt ſcortum tantummodo maneat, ſed ex meretrice facis homicidam. Sic ex ebrietate ſcortatio, ex ſcortatione adulterium, ex adulterio cædes, imò quidpiam cæde immanius; quod quo verbo dicam neſcio, ad enorme facinus, portentoſo quodam vocabulo opus eſt. Cædes quod natum eſt, occidit, hoc ne naſcatur, prohibet. Tu (& quis & quantus!) donum Dei, infamia atque dedecore corrumpis. tu naturæ repugnas legibus, tu generationis promptuarium homicidiorum officinam facis, & mulierem, quæ ad generationem ſobolis data eſt, ad necis cium inſtruis. Nam *miſera libidinum victima*, vt amatoribus perpetuo ſit accommoda, & amabilis, & plus interim pecuniæ corrodat, intrepidè facinus aggreditur. Et tu in mulierculam culpam reiicies? tua fraus, tuũ ſcelus eſt, tu faces & flammas in tuum caput congeſſiſti.

Quid dicam, ex adulteriis pullulare idololatriam? Multæ ſiquidem vt amentur, incantationes, & libamina, & philtra innumeráque alia machinantur. Mox etiam parantur venena non fornicario vtero, ſed vxori miſeræ atque innocenti, innumeræ ſtruuntur inſidiæ, & Dæmonum inuocationes, & mortuorum incantamenta, & bella quotidiana, & aſſuetæ contentiones, & odium inexpiabile.

Deinde rem indifferentem etiam mariti ipſi libidinem putant. Hæc oratio planè grauis, plena lacertis, & viribus.

Multa habet in idem argum. homil. 3. de pœnitentia. l. 5. t. 1. hom. de Dauid & Saule vehementer inuehitur in ſpectacula.

Homilia ſeptima in epiſtolam ad Coloſſenſes acerbè inuehitur in luxum mulierum, quæ ſibi matulas argenteas faciunt: his verbis:

Quid verò mulieres? (pudet quidem, ſed tamen neceſſe eſt dicere) matulas faciunt argenteas; oporteret vos pudere, quæ hæc facitis; Chriſto eſuriente tu ita indulges deliciis, imò verò dementiæ? Qualinam hæ luent pœnas? Deinde rogas, cur latrones, cur parricidæ, cur mala, cùm Diabolus vos ita agitet atque diſcerpat?

Nam menſas quidem, & diſcos habere argenteos ne hoc quidem animo conuenit rectè philoſophanti, ſed totum eſt deliciarum. Immunda autem vaſa facere argentea, nunquid eſt luxus, nunquid inſaniæ, vel ſi quid inſania peius eſt? Scio derideri ab iſtis delicatis hanc orationem meam; ſed dum proſim, nihil curo.

Magnam revera amentiã, magnum furorem procreant diuitiæ, vellent

(opinor) ſi fas eſſet, terram eſſe auream, & parietes aureos fortaſſe, & cœlum & aërem ex auro. Quis furor, quæ amentia, quæ febris?

Luxus mulierum carpitur. Alius perit frigore, qui factus eſt ad Dei imaginem, & tu matulas argenteas fabricaris? O faſtum, & arrogantiam! quid amplius feciſſet inſanus? ſcilicet tanti facis excrementa, vt ea argento excipias? Scio vos audientes obtorpeſcere, ſed obtorpeſcere debent, quæ hæc faciunt, & viri qui morbis huiuſmodi deſeruiunt. Eſt enim hoc intemperantia, & crudelitas, & inhumanitas, & feritas, & petulantia.

Quæ Scyllæ, quæ Chimæra, quis Draco, vel potius, quis Dæmon hoc fecit? Quid prodeſt Chriſtus? quid prodeſt fides, cùm toleratur aliquis ex gentibus, imò verò non ex gentibus, ſed ex Dæmonibus? ſi caput non eſt ornandum auro & margaritis: qui argento vtitur ad tam immundum miniſterium, quam aſſequetur veniam? Non ſufficiunt reliqua? quamuis nec illa ſunt toleranda: Cathedræ, & ſcabella ex argento omnia. Atqui hæc quoque ſunt amentiæ: ſed vbique eſt faſtus ſuperuacaneus, vbique inanis gloria.

Ego vereor, ne ab hac inſania longiùs progrediens ſexus muliebris monſtrorum formam ſuſcipiat. Veriſimile eſt eas cupere, pilos quoque habere aureos. Aut fateamini, vos eo quod dictum eſt, nihil eſſe affectos, & excitatos; aut incidiſſe in concupiſcentiam, & niſi pudor retinuiſſet, non recuſauiſſetis.

Nam ſi audetis ea, quæ ſunt his abſurdiora, multo magis exiſtimo eas pilos aureos eſſe deſideraturas, & labia, & ſupercilia, & auro liquefacto totas illini; ſi autem non creditis, & exiſtimatis me ridentem dicere, ego narrabo quod audiui, imò verò *Perſarum Regis barba aurea.* nunc quoque eſt: Rex Perſarum barbam habet auream ex lamellis aureis inſtar pilorum diductis, ſed iacet tanquam mõſtrum. Magna tibi laus, Chriſte, qui nos & ſanos feciſti, & iſtis monſtris liberaſti.

Animaduerte hîc epicherematum denſitatem, pugnacis animi calorem, & quaſi incuſſam vim grandinis; aſpergit tamen etiam ironiis orationem, quæ ſunt huic argumento percommodæ, inde, nec minùs acer eſt, & plus habet χρηστότητος.

At homilia de Dauide & Saule grauiter inuehitur in eos qui frequentant ſpectacula.

Non metuis, non expaueſcis, dum oculis, quibus illic lectum eſt, quis eſt in orcheſtra ſpectas, vbi deteſtandæ adulterij fabulæ aguntur, iiſdem hanc ſacram menſam intueris vbi tremenda peragũtur myſteria? Dum iiſdem auribus audis, & ſcortum obſcœnè loquens, & Prophetam Apoſtolúmque ad arcana ſacrarum litterarum introducentem? Dum eodem corde, & lethalia ſumis venena, & hanc hoſtiam ſanctam ac tremendam?

AVSTERITAS.

Cap. XXXI.

Habet quoque ſæpe multum in carpendis vitiis auſteritatis, vbi nulla lenimenta adhibet, ſed ſtatim vrit, & ſecat, vt violentum morbum violento remedio opprimat. Tale eſt illud ex homilia 7. ad Coloſſenſes.

Ecce ſuadeo, & iubeo, vt & faciei ornamentum, & eiuſmodi vaſa conteras, & des pauperibus, & nunquam in poſterum inſanias. Qui vult, reſiliat; qui vult, accuſet, & reprehendat; nullum patior Quando ſum iudicandus ſtans ad tribunal Chriſti, procul vos ſtatis, & quæ à vobis exiſtit gratia, me reddente factorum rationem.

Procul

Procul hæc verba: Caue ne diſcedat, & in hæreſin deficiat, eſt inbecillus, te demitte, & te ei aliquantiſper accommoda. Quò vſque? ſemel, & bis, & ter, non perpetuò. Ecce rurſus nuncio, & cum beato Paulo teſtor, & obteſtor, quòd ſi rurſus venero, non parcam.

Quæ eſt hæc mollicies, quæ deliciæ, quæ contumelia? Contumelia enim eſt, non deliciæ. Quæ amentia? quæ inſania? Tot pauperes circumſiſtunt Eccleſiam: & tam multos filios habet Eccleſia, & tam diuites; nulli pauperi poteſt opem ferre: Sed alius quidem eſurit, alius verò eſt ebrius: alius quidẽ in argento egerit: alius autem ne panem quidẽ habet, quo veſcatur. Quænam hæc tanta inſania? quænã hæc tanta feritas? Cõtra Helluones verò agit, non miti quidẽ brachio, hom. 54. ad popul. Antioch. Nũquid mactãdi ſumus, quoniã nos ipſos ſaginamus? Quid lautã vermibus mẽſam apponis? quid maiorẽ alis saniem? quid fœtidos ſudorũ fontes reponis? quid ad omnia temetipſum reddis inutilẽ? Vis oculũ acrem ferri? fac corpus robuſtum. Neſcis in lyræ fidibus craſſam & immundã, ad ſuauitatem cantus ineptam eſſe, contrà raſam, intenſam, eſſe vocalem, & canoram? Quid animam obruis? quid parietem craſſiſſimis ſordibus oblinis? quid fumos, nebulam, & caliginem exhalas?

Gulæ deteſtatio.

Et homilia, περὶ τοῦ μὴ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, auſterè dixit, eos qui indignè communicant, ijſdem teneri pœnis aſtrictos, quibus Chriſti carnifices.

Οἵ τε ἀνελόντες τὸ σῶμα δεσποτικόν, οἵ τε ἀκαθάρτῳ δεχόμενοι τῇ διανοίᾳ, ὁμοίως ἐμπεπαρῴνησι τῷ ἐνδύματι τῷ βασιλικῷ. &c.

℣. Qui Dominicũ corpus necârunt, tum qui immunda recipiunt anima, parem iniuriam regio inferunt veſtimento. Diſciderunt quidem illud in cruce Iudæi: coinquinat autem is qui immunda ſuſcipit anima: Itaque licèt diuerſa peccata ſint, tamen æqualis eſt iniuria.

SVAVITAS CHRYSOSTOMI.

Cap. XXXII.

IAm verò cùm hominum cupiditatem liberiùs volitantem fregiſſet orationis lacertis, atque viribus, vidiſſétque animos veluti quodam ſidere perculſos; de induſtria mitigabat auſteritatem, & abiectâ fundâ ſumebat fiſtulam. Hoc ipſe teſtatur in homilia, quam περὶ τοῦ μὴ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, de non concionando ad gratiam, ſcripſit, vbi cùm in ſuperiori concione dixiſſet, eos, qui indignè communicaſſent, eaſdem pœnas daturos, ac Chriſti carnifices: Quo ſermone cùm multos acriùs perſtrictos ac obſtupefactos cerneret, poſtmodum ita exorditur:

Ἱκανῶς ὑμῶν, οἶμαι, καθηψάμεθα πρώην, καὶ βαθυτέραν ἐδώκαμεν τὴν πληγήν. & cæt.

Satis, opinor, vos nuper increpauimus, ac profundiorem plagam infliximus: Itaque neceſſe eſt hodie mẽdeamur, ac mitiora quædam medicamenta apponamus. Hic enim optimus eſt medicinæ modus, vt non modò ſecentur vlcera, verumetiam obligentur.

Quamobrem cum ablegato hoc ἀγωνιστικῷ genere dicendi, conſultò lenit orationem, vt in floridis fieri ſolet argumentis; mirificas tunc habet rerum & verborum ſuauitates.

Præcipuè verò adhibet figuras ſententiæ valde ſplendidas, & delectabiles, qualis eſt illa antitheſis de Lazaro, & diuite Helluone.

Lazari, & diuitis cõparatio.

Nam & Lazarus pauper erat, & admodum quidem pauper; paupertati accedebat aduerſa valetudo, omni paupertate acerbior, quæ

In tract. Quod nemo læditur niſi à ſe ipſo.

paupertatem quoque reddebat grauiorem: aduerſæ valetudini ſolitudo, & penuria eorum qui aſtarent, atque miniſtrarent: quæ cùm paupertatem, tum aduerſam valetudinem faciebat acerbiorem. Horum namq; ſingula per ſe quoque moleſta ſunt; cùm verò neque qui miniſtrent, adſunt, maior fit calamitas, ſæuior flamma, dolor acerbior, tempeſtas atrocior, fluctus vehementiores, caminus ardentior. Quòd ſi quis accuratè circumſpiciat, aliud etiam his quartum accedebat, nempe diuitis in vicinia habitantis licentia, & luxus. Sin aliud etiam quintum vis inuenire, flammæ illius fomitem: id quoque in eo perſpicuè videbis. Non enim duntaxat genio indulgebat diues ille, verumetiam etſi iterum, tertiùm, imò verò ſæpius in die eum videbat (iuxta veſtibulum namque iacebat, ſpectaculum dirum miſerabilis tragœdiæ, qui aſpectu ſolo vel ferreum pectus poterat emollire) tamen neque hoc inhumanum illum ad eã paupertatem leuandam permouit: ſed ille lautiſſimam apponebat menſam, crateras habebat diffuſo mero coronatos, nitidos coquorũ exercitus, paraſitos, & adulatores prima luce, & choros canentium, vina infundentium, riſus mouentium: omne genus popinarum excogitabat. Obruebatur vino, & crapula, in luxu veſtium, menſæ, aliarúmque plurium rerum ſolidos dies agebat; Iſtum verò, quem graui fame, morbo acerbiſſimo, obſidione tot vlcerum, ſolitudine, & malis inde conſequentibus in dies ſingulos premi videbat, ne in animũ quidem aliquando admiſit. Paraſiti & adulatores nimijs epulis penè diſrũpebantur; at iſte pauper, & adeò pauper tot malis cinctus, nec micas ex illa menſa obtinuit, etiamſi vehemẽter optaret; neque horum quicquam eum læſit; non durius eſt obloquutus, non vocem edidit maledicam: ſed vt aurum vehementiori igne magis purgatum ſplendeſcit; ſic etiã ille tot rerũ aſperitatibus vexatus, omnibus fuit ſuperior, tã plagis, quàm quæ multis naſcuntur inde perturbationibus. Si enim omnino pauperes cũ diuites vident, tabeſcunt inuidia, & æmulatione conficiuntur, ac vitã ſibi non eſſe viuendam exiſtimãt, idque cùm neceſſarius eis victus & miniſtrĩ ſuppetũt: Iſte pauper, & quidẽ pauper vt nullus alius, nec pauper modò, verumetiam æger, quippe nõ habebat qui aſtaret, vt vllo eſſet ſolatio, ſed in media vrbe velut in extrema ſolitudine, fame tabeſcebat acerbiſſima; iſti omnia tanquã ex fontibus affluere videbat, omni humano ſubſidio deſtitutus, canũ linguis, ceu perpetua quædã menſa propoſitus (ita enim omnia eius mẽbra luxata ac diſſoluta erãt, vt nec illas arcere poſſet) quàm iniquo animo fuiſſet, niſi valdè generoſus ac ſapiẽs extitiſſet? Cernis qui ſe non lædat, etſi ab omnibus lædatur, nihil mali perpeti? repetã enim eandẽ orationẽ. Quid namq; aduerſa valetudo? quid ſolitudo eorum qui aſtarent? quid acceſſus canum? quid mala diuitis vicinitas? quid magnus luxus, ſuperbia & arrogãtia illius huic nocuerunt? nũ eum ad ſuſtinẽda pro virtute certamina reddiderunt molliorem? quid verò conſtantiam eius læſit? nihil vſquã; ſed eum etiam magis corroborãt, & infinitarum ei materia coronarum, acceſſio præmiorũ, incremẽtũ mercedis, ſeges maioris remunerationis extitit illa malorũ multitudo, diuitiſque crudelitas.

Diuitis mali luxus.

Cõparãda deſcriptio ſiue antitheſis quam habet de eodem argumento Chryſologus ſerm. 124.

In oratione de ordinat. floridiùs quoque renidet, vt in illa ſimilitudine, cùm dicit in pretioſis vnguentis nihil opus eſſe ſemper lecythum inuergere; verùm etſi quis tantùm ſuperficiem attingat ſummis digitis,

circumſtantes replet ſuauitate fragrantiæ; ita & in laudibus, &c. Καὶ ἄκρας τῆς ἐπιφανείας ἅψηται τοῖς δακτύλοις, τόν τε ἀέρα ἀνέχρωσε, καὶ τοὺς παρόντας τῆς εὐωδίας ἐνέπλησεν ἅπαντας.

CHRYSOSTOMI PIETAS.

Cap. XXXIII.

Erat quidem & naturæ facilitate, & optimarum artium ſtudijs ad has orationis delicias compoſitus: ſed tamen longè malebat in cōcionibus pia dicere & ſalutaria, quā docta & ſuauia. Itaque ſi quid illi ornatius excideret, quod plauſum hominum excitaret, vehementer animo angebatur; quod declarat hom.31.in acta Apoſtolorum.

Plauſus concionum periculoſus

Hoc ſubuertit Eccleſias, quòd & vos non quæritis audire ſermonem, qui compungere poſſit, ſed qui oblectet, & tinnulo ſtrepitu, & verborum cōpoſitione, quaſi citharœdos & cantores, audientes: Et nos frigidè ac miſerè facimus noſtris affectibus obtemperantes, quos repudiare oportebat.

Atque idem contingit, ac ſi pater filium, quem ſupra modum tenerè amat, videat ægrotum: Tum illi quæcumque oblectāt, porrigat, quæ autem vtilia, minimè curet: Deinde quando obiurgatur à medicis, rationem reddat, dicens: Quid faciam? flentem puerum ferre nequeo. Miſer, & ærumnoſe, ac proditor, neque enim talem, Patrem dixerim: Et quanto ſatius fuerat modico temporis interuallo aliquid acerbi perpeſſum perfectæ ſanitati reſtitui, quàm temporariam illam gratiam perpetui doloris fomitem fieri?

Hoc etiam nobis accidit; floſculos verborum, & compoſitionem, & harmoniam curioſiùs ſectamur, vt canamus, non vt proſimus: vt ſimus in admiratione, non vt doceamus; vt oblectemus, non vt compungamus: vt cum plauſu & laudibus diſcedamus, non vt mores componamus.

Credite mihi; non dicerem alioquin; quoniam quando inter dicendum plauſum excito, per illud quidem tempus, humanū quiddam mihi accidit: Cur enim verum quis nō dicat? & diſtrahor, & diffundor: vbi autem domum redeo, & intelligo plaudentes ſine fructu abijſſe, &, ſi fructum accipere poterant, à plauſu & laudibus perijſſe; ploro, gemo, & lacrymor, & quaſi fruſtra omnia dixerim, ſic afficior, mihique ipſi dico: Quæ ſudorum meorum vtilitas, ſi auditores è verbis meis nihil fructus perceperunt? Et ſæpiùs quidem cogitaui legem ponere, quæ huiuſmodi plauſus prohiberet, & ſuaderet, vt cum ſilentio audiretis. Sed ſuſtinete, oro, & credite mihi, &, ſi placet hāc nunc legem firmabimus, ne quis auditor plaudat, quandiu nos loquimur. At ſi voluerit admirari, admiretur ſilens, nemo eſt qui prohibet. Omne autem ſtudium & alacritas in id collocetur, vt quæ dicuntur, accipiantur. Quare applauſiſtis? de hoc legem pono, vos autem nec audire poteſtis.

Hæc ille: ex quibus planè apparet, quanto conciones ad pompam & oſtentationem factas odio proſequeretur, tum etiam plauſus illos in Eccleſia excitari ſolitos auerſaretur. Nec immeritò ſubuerſionem Eccleſiarum nominat.

Periculū enim erat non mediocre, ne concionator, ſi plauderetur, intumeſceret, ſin contrà, deiecto animo frangeretur. Itaque, vt D. Auguſtini verbis vtar, ſicut auræ linguarum flauerant à pectoribus opinantium, ita ferebatur, vertebatur, torquebatur, obnubilabatur: Summum profectò eſt miſeriæ, vbi Præco Veri-

Vanitatis miſeria.

tatis, degenerat in mancipium vanitatis.

Item homilia 19. in acta, eos reprehendit, qui volunt noua legi, & dici.

Nouitatis curioſitas perſtringitur.

Verùm quid dicunt plerique? ſemper (aiunt) eadem leguntur. Hoc vos maximè perdit. Itáque ſi quidē ſciuiſſetis illa, neque ſic oportebat ab illis recedere: quoniā & in theatris ſemper eadem fiunt; attamen non ſatiamini. Quænam eadem audes dicere? qui neque Prophetarum nomina ſcis? & non confunderis dicendo, ideo non audienda quoniam eadem leguntur? Etenim tu confeſſus es, quòd eadem dicuntur. Ego ſi hoc protuliſſem, te ſic accuſaſſem: Te igitur oportebat ad aliam defenſionem confugere, non ad hanc tuā accuſationem. Dic oro, tu non admones filium tuum: Si igitur ille dicat, quòd eadem ſemper inculcas: nonne contumeliam eſſe putas? Tūc non oportebat eadem dicere, quando & illa ſciuiſſemus, & operibus declararemus: imò neque tum ſuperflua lectio.

CHRYSOSTOMI DOCTRINA. CAP. XXXIV.

NEmini dubiū eſſe poteſt, quin Chryſoſtomus, & ingenio acer, & labore, in ſtudia ſemper intentus, & à puero ijs excultus diſciplinis, quibus ad magnarum artium decora iuuētus informari ſolet, magnis tum profanæ tum ſacræ eruditionis opibus fuerit cumulatus. Rarò tamen peregrinam doctrinā promit in concionibus. Quòd ſi quas hiſtorias Ethnicorum afferat, magno temperamento cōdire ſolet; vt cùm de mala Socratis vxore loquitur, homilia 26. in 1. ad Corinthios, neque Socratem neque Xanthippen nominat, ſed grauiter inſinuat.

Socratis vxor. c. 5. 261. homil. 41.

Dicitur quidem certè quidam ex Philoſophis externis cùm malā haberet vxorem, & nugatricem, & cōuitiatricem rogantibus, cur eam habere ſuſtineret, dixiſſe, *vt domi haberet gymnaſium, & palæſtram Philoſophiæ*: Ero enim (inquit) cæteris mitior, ſi in ea quotidie erudiar. Cúmque à populo in hac ſententiam eſſet exclamatum, intulit: Magna voce exclamaſtis, ſed ego valde defleo, cùm Græci ſint nobis ſapientiores: nobis qui iuſſi ſumus Angelos imitari: Imò verò, qui iuſſi ſumus Deum æmulari in ratione manſuetudinis. Et homilia tertia, aduerſus Iudæos, cùm varias philoſophorum ſectas enumerando appellaſſet, Pythagoram, Zenonem, Platonem, Socratem, Diagoram, ſe excuſat, quòd ad Iudæorum captum ſe demiſerit, non tamen ex ſui animi ſententia fecerit: Οὐ γὰρ ἐξ οἰκείας τοῦτο ποιοῦμεν γνώμης· ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῶν Ἰουδαίων συγκαταβαίνοντες: & ſe purgat ab exemplo D. Pauli, qui Athenis dicturus, non ex Prophetis, aut Euangelio, ſed ab ara gentili ſumpſit exordium.

Silentij pictura.

Et Homilia 1. in 1. ad Timoth. Silentium in templis gentium ſupernè inſcriptum, continebat digito os, & labia comprimebat, prætereuntes omnes ſilentij ſic admonens: Hæc de Harpocrate Ægyptiorum intelligenda: non tamen pleniùs indicauit. & Serm. in Concubinarios, Non moueris, ſcilicet, admirande vir, hæc ἀπάθεια eſt ijs qui lapidibus cohabitant, non hominibus: Ego autem audiui, quòd etiam apud lapides quidam & ſtatuas paſſi ſunt. Cauet plura dicere, & quæ de fatuis amoribus adoleſcentum narrantur ab hiſtoricis, enarrare.

Vtitur plerumque vocum Hebraicarum interpretatione, ex qua commodè ſenſus in ſuam rem elicit, vt in illo loco Geneſeos, cùm Cainum, qui perpetuo tremore multatus eſt, in Naid. habitaſſe ſacra hiſtoria

Hom. 10. Geneſin.

dicat, rectè νεῖδ interpretatur, σάλον: נוד enim eſt *mouere*. Et in homilia de mutatione nominum, vocem Edem dicit ſignificare γῆν παρθένον. Quod ſumit opinor ab אדמה Inde iubet reſponderi Iudæis, quoties petierint *quomodo Virgo peperit? Vos verò dicite, quomodo terra virgo, tot & tanta germina profuderit?* At verò in Pſalmorum enarratione frequenter textum Hebraicum conſulit, & explicat: ex quo conijcias illum Græcæ & Hebraicæ linguæ peritum fuiſſe.

In cap. 1. Geneſ. homil. 4.

Nec ignarus quidem fuit Philoſophiæ: quanquam eius de cœlo & ſideribus ſententiam multi vellicarunt; cùm dixit, hom. 4. in Geneſin, vnum tantum cœlum eſſe: τίς ἂν οὖν λοιπὸν μετὰ τὴν τοσαύτην διδασκαλίαν ἀνάσχοιτο τῶν ἁπλῶς ἐκ τῆς οἰκείας διανοίας φθέγγεσθαι βουλομένων, καὶ ἀπεναντίας τῇ θείᾳ γραφῇ πολλοὺς οὐρανοὺς λέγειν ἐπιχειρούντων. Scio hanc ſententiam excuſari à D. T. in 1.q.68.art. 4. quaſi hæc à Chryſoſtomo contra hæreticos quoſdam, ac Philoſophos dicta ſint, qui extra hũc totum ſidereum globum, alios ſidereos cœlos, & mundos eſſe tradiderunt. Verùm Chryſoſtomi ſententiam ſine vllo interpretationum flexu nudè acceptam de vno cœlo liquido, multi quoque doctiſſimi viri nunc defendunt.

Alij eius in Geneſeos interpretatione ſimplicem quandam dicendi rationem arguunt: quod mirificas illas Origenis θεωρίας non habeat: ſed præclarè Chryſoſtomum ab iſtis cenſoribus vindicat Photius, cùm dicit, eum, cùm ad Moſaicæ narrationis ſimplicitatem reſpexiſſet, maluiſſe ſalutaribus documentis conſulere, quàm intempeſtiuis theorijs præter inſtitutum luxuriare.

Quamobrem eadem de cauſa grauioribus Theologicarum rerum quæſtionibus abſtinet; quanquam ſublimem quoque cum in huiuſmodi argumentis fuiſſe libri de incomprehenſibili Dei natura declarant. Quòd ſi quædam inibi dixerit, quæ videntur Theologorum ſententijs repugnare, vt cùm in tertio ait, Deum non videri, ſed συγκατάβασιν, minimè mirum eſt ſi in tanta rerum obſcuritate, cùm nondum tot ingeniorum & ſcholarum lumen acceſſiſſet, Patribus nonnunquam aliqui minùs accurata exciderint: Quanquam ſcio à grauiſſimis viris defendi Chryſoſtomum, quaſi non negarit, Dei eſſentiam ab Angelis videri: ſed ipſe ſatis clarè his verbis, quid ſentiret, aperuit: Καίτοιγε οὐκ αὐτὸ ἄκρατον ἑώρων τὸ φῶς, οὐδὲ αὐτὴν ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ συγκατάβασις ἦν τὰ ὁρώμενα. Quanquam non ipſam meram videbant lucem: Sed quæ videbant, condeſcenſus erant (inquit de Angelis.) Mox quid ſit illa συγκατάβασις, ne quis dubitare poſſit, explicat: ὅταν μὴ ὥς ἐστιν ὁ θεὸς, φαίνηται, ἀλλ' ὡς δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν οἷός τέ ἐστιν, οὕτως ἑαυτὸν δεικνύῃ, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ὁρώντων ἀσθενείᾳ τῆς ὄψεως τὴν ἐπίδειξιν. Quid nomen hoc condeſcenſus ſignificat? Cùm Deus, non vt eſt, ſe oſtendit, ſed quoad videre is poteſt, qui aſpectum eiuſmodi meruit, eatenus ad infirmitatem videntis ſuam repræſentationem metitur, ac temperat, condeſcendere illum tantiſper dicimus, & eiuſmodi rem condeſcenſum nominamus. Et ibidem, ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἀθέατός ἐστι, ὁ θεὸς καὶ ταῦτα συγκαταβαίνων. A ſuperis quoque virtutibus quanquam condeſcendens non conſpicitur. Idem aſſerit Theophylactus, in illud Ioannis, *Deum nemo vidit vnquam*; & Theodoretus in dialogo, quòd Deus ſit immutabilis: ſed omnium ſcholarum vox reclamat.

συγκατάβασις. apud Chryſoſtomum, quid?

POPVLARITAS.

Cap. XXXV.

Chryſoſtomi præcipua virtus, eſt admirabilis quædam popularitas ſermonis; quàm virtutem diximus maximorum oratorum eſſe; eámque ſi modò perfecta fuerit, ex conſummata eloquentia, prudentia, dexteritate, & fœlicitate quadam ingenij profluere. Eius autem perfectionis hæc in Chryſoſtomo ſunt indicia: Primùm ſuæ orationis menſuram auditorum aures ratus, totum ſe hominum vtilitati quàm familiariſſimè accommodat. Itaque abſtruſas & ſubtiles quæſtiones de Prædeſtinatione, Gratia, & libero Arbitrio, vel conſultò omittit, vel ſi quid huiuſmodi diſcutiendum, quàm commodiſſimè ad populi captum facit, in moralem ſenſum totum fermè ſe conijcit, & lubenter in iſtis quæſtionibus exſpatiatur: *Neminem lædi poſſè niſi à ſemetipſo, Nolle omnia ſcire, ſummam ſapientiam eſſe. Eleemoſynam, eſſe artem omnium quæſtuoſiſſimam. Melius eſſe iniuriam pati, quàm inferre. Ignominiam eſſe huius mundi gloriam. Maximum fieri ex miſerijs & calamitatibus lucrum. Mortem eſſe vita meliorem*: & ſi quæ ſunt ſimilia, hæc arripit argumenta, hæc inculcat, hæc varijs condimentis aſpergit, vt vetera videantur nouitatis quadam gratia reflorescere.

Diſpoſitio concionum Chryſoſtomi. Diſpoſitio eius duas fermè partes continet; quarum vna eſt ἐξηγητική, enarratiua, qua ſacrarum literarum ſenſus germanè & appoſitè explicat: Altera eſt ἠθική, quæ moralem diſſertationem complectitur, &, ſi res exigat, adhibet tertiam παρακλητικήν, qua animæ audientium ad doctrinæ ſatus accipiendos præparantur.

Elocutio autem talis eſt qualem diximus, non ſquallida quidem & ſtrigoſa, ſed facilis, moderata, pudica, Eccleſiaſticis rebus perquam accommodata, non habet ſententiarum argutias, non Poëtarum ſales, non facetias & iocos diſertorum, ſed affectum paternæ charitatis, & vim quamdam ex abdito ferientem.

Multum eſt autem in figuris popularibus; quales ſunt dialogiſmi, & percontationes, & ſuſpenſiones. Idcirco crebrò repetit: *Quidnam hoc rei eſt? Quorſum autem iſta? Libenter interrogarem eos qui hæc non credunt*; & multa his affinia. Interdum habet aliqua prouerbia non affectata quidem, ſed appoſita, eáque familiaria, vt in Matth. hom. 84.

Vt, *centum viros vnum pauperem ſpoliare non poſſe*: & homil. 24. in acta, ne γρῦ quidem: homil. 21 ad Epheſios, ſi enim *Ethnici triobolares quidam viri*, & *Canes triobolarem amplexi philoſophiam*: & hom. 1. de Lazaro, affert illud quod ait communiter etiam iactari in theatris, Hippodromis, & officinis. *Vnum factum vnum, Duo facta nihil.*

Verùm cæteros omnes Eccleſiaſticos ſcriptores ſimilium crebritate, copia, facilitate, humani animi tractatione, longè ſuperauit; atque vt pauca ex multis libemus, homil. 42. ad populum Antiochenum, quomodo animæ curam oporteat habere, quum homines vult hortari ad temperantiam Canum exemplo, qua arte hoc facit?

Si quis, inquit, conuiciando nobis dixerit, *Canes*, dolemus: nobis autem ipſis ipſi contumeliam inferentes non verbo, ſed opere: nec tãtam impendentes animæ curam, quantam canibus, nihil graue nos pati exiſtimamus. Videtis quantis ſint omnia tenebris plena? Quòd canum curam habent, ne plus quàm expedit, impleantur, vt veloces ſint, vt vena- *Canum exemplũ vt amplificatur a D. Chryſoſtomo.*

tici, dum fame premuntur, & eſurie: ſe verò non curant ne mergantur in crapulam. Et bruta quidem temperanter agere docent, ipſi verò in brutorum feritatem degenerant.

Ænigmata loqueris (inquit:) & vbi bruta temperanter agunt? An quæſo, num tibi videtur opus eſſe temperantiæ, cùm canis fami moderetur; qui poſtquam venando aliquid ceperit, à præſenti ſe continet eſca, & appoſitam cernens menſam, licèt vrgente fame, dominum expectat?

Homil. 42. ad Pop. Antioch. Reueremini voſmetipſos, veſtros docete ventres ita philoſophari: non eſt vobis excuſatio. Cùm brutæ animanti tãtam inſerere Philoſophiam poſſis, multò magis tibimetipſi non poteris? Quòd enim hoc humanæ ſit curæ, non naturæ, patet; alioquin omnes hoc habere canes oportebat; ſitis igitur canibus non inferiores. Vos me cogitis illinc exempla ſumere; nam ex cœleſtibus quidem oportebat. Sed quoniam, ſi dixero, vos dicere ſoletis eos & magnos eſſe, & nihil ad vos attinere; propterea dico cœleſtium nihil. Nam, & ſi Paulum commemorauero, ſtatim dicitis eum fuiſſe Apoſtolum, propterea Paulum taceo: ſin hominem dixero, dicitis hoc illum potuiſſe, idcirco nec hominem refero, ſed beſtiam, & beſtiam quæ hoc à natura non habeat, ne reſpondeatis quòd iſtud natura, non induſtria effecit. Et quod admiratione dignum, voluntate fit non canis propria, ſed cura tua: Nõ quòd fatigatus ſit, non quòd curſu diſtractus, non quòd propriis cepit laboribus, computat; ſed his omnibus poſthabitis, domini præceptum cuſtodit, & ventre ſuperior efficitur: nec id vlli dubium: expectat enim vt laudetur, expectat vt maiorem menſam aſſequatur. Dic itaque tibimetipſi: Canis, ſpe futuræ voluptatis, præſentem contemnit; tu verò non vis futurorum bonorum ſpe, præſentia contemnere?

Sed ille quidem nouit, quòd ſi intempeſtiuè, & præter quàm domino videtur, illum cibum guſtauerit, & ipſo priuabitur, & dimenſum non accipiet, verbera pro cibo ſumpturus: Tu verò nec hoc intelligere potes: & quod ex conſuetudine didicit ille, hoc ex ratione tu non perficis?

Vides vt in iſtis ludit, miti, vt ſolet, popularitate, & cùm familiariter quidem dicat, non rapit tamen humiliter; ſed non caret oratio ſuis aculeis, ſua vi, ſuis luminibus; ex quibus poſſis Chryſoſtomum agnoſcere. Eſt præterea maximè popularis in depingenda ſuis coloribus ciuili vita; ex quo genere eſt illud quod habet de moleſtijs matrimonij.

Matrimonij ærumnæ. De virgin. c. 17. 61.

Huius figuræ exẽplum, ex eo potiſſimum auctore libuit afferre vt notaret lector, quã ſagax in inueniendo, quam denſus in vrgẽdo, quã fuſus in explicando, quã tota oratione vegetus, acer, figuratus. Habet huius quoque loci inſignẽ tractationẽ Hugo lib. de nuptijs carnal. c. 2.

Sed enim, ſi placet, his omiſſis quę à natura matrimonio tributa ſint, neque à quoquam volente, nolente, vitari poſſint, in præſentia perluſtremus. Quænam ea ſunt? dolores partus: Imò verò altiùs orationem repetamus; quæ matrimonium antecedant, quantum fas eſt, cognoſcamus. Nam accuratè ſoli experti callent. Adeſt ſponſaliorum tempus: Itaque protinus cura anceps atque varia, quem virum habitura ſit, an obſcurum, an infamem, an peruicacem, an fallacem, & arrogantem, an audacem, an zelotypum, an putidum quempiam, an bardum, an improbum, an durum, an imbellem. Hæc enim omnia nuptas conſequi non eſt neceſſe: Quippe cùm nondum certum ſit quem ſit ſortitura, ſed adhuc ſpes & vota pendeant, animus omnia pauet, ac formidat; neque horum quicquam eſt quod non cogitet. Sin dicat aliquis, eam expectantem cõtraria lætari etiam poſſe: ſic habeto non tam nos bonorum ſpem ſolari, quàm malorum metum augere. Nam bona demum cùm certò ſperantur, voluptatem pariunt; mala, vbi vel ſuſpicio ſit, exemplo men-

tem concitāt ac perturbant. Vt enim mācipia, de futuris heris incerta, animo quieſcere non poſſunt: ita virginum mens, ex quo facta ſponſio eſt, fluctuantis nauigij ſimilis eſt, parentibus in dies alios retinentibus, alios exigentibus. Nam heri victorem procum, hodie gratia vincit alius, & hunc rurſum exturbat alius. Quin plerumque in ipſo matrimonij tanquam limine, qui ſponſus ſperetur, vacuis manibus diſcedit, puella à parētibus inſperato cuidā tradita. Nec fœminæ ſolùm, ſed viri acerbas curas habent. In hos namque perquirere eſt; in illius quæ aſſiduè intus concluſa teneatur, morem atque formā quo pacto animaduertat? Atque hæc quidem intra ſponſalia. At vbi iā præſto eſt matrimonij tempus, creſcit ſollicitudo ac voluptate maior metus eſt, ne ex eo ipſo veſpere ingrata, multò expectatione deterior videatur. Etenim initio laudatam, pòſt contemni ferendum eſt: Cæterùm carceribus, vt ſic dicā, eum ſatietas teneat, ea quando vnquam ſuſpici poterit? Neque hîc mihi illud commemora. Quid verò ſi fors lepida ſit? nam nec ſic quidem cura hac ſoluta & libera eſt: Multæ enim corporis venuſtate admodū illuſtres, viros ſuos capere nequiuerūt, quin ſe præterirent, alijs longè ſe inferioribus addicti. Iam ea etiam cura expedita, alia rurſum moleſtia ſuccedit, in dotis pēſione; ſocer quippe quaſi det gratis, haud ſanè comiter reddit; tum ſponſus, vt qui totā pecuniam numerari cupiat, cum verecūdia exigere cogitur; noua nupta hac patris tergiuerſatione pudefacta, virum quouis improbo debitore magis pertimeſcit; quæ mitto in præſentia. At enim cura hac ſoluta, continuò aut ſterilitatis metus ingruit, aut nimiæ fœcunditatis anxietas: neque horum adhuc quoquam explorato, vtramque in partem iam inde ab initio timetur. Quòd ſi breui vterum geſtat, rurſum cum lætitia terror; nihil eſt enim matrimonij bonorum, timore vacuū: terror, inquā, ne abortu incidente, & quod conceptū eſt, intereat, & grauida in extremum diſcrimen veniat: Sin multùm temporis interſit, fœmina hiſcere nō audet, quaſi ſit arbitra ipſa pariendi. Porrò autem partus momento impendente, vterum tanto iam tempore afflictatum, dolores diſrumpūt ac diuellunt: qui vel ſoli omnem matrimonij voluptatē extinguant. Quin & aliæ deinceps curæ eam ſollicitāt. Etenim miſera & ærumnoſa puella, etſi vehementiſſimè his cruciatibus diſtenta, nihil his minus formidat; ne pro perfecto & integro, vitioſus atque mutilus infans prodeat; ne pro mare, fœmina: Neque enim hæc eas ſollicitudo leuiùs tum quàm dolores exercet: quæ nō modò in quibus noxam committant, ſed etiam in quibus abſint à culpa, in his non minùs quàm in illis viros metuant: in eáque tempeſtate ſalutis ſuæ ſtudio omiſſo, ne quid viro accidat ingratum, verentur: iam edito in lucem infante, ac poſt primos ſtatim vagitus, aliæ rurſum curæ excipiunt, incolumitatis atque educationis. Si indole eſt liberali & ad virtutem comparata, iterum in metu parentes, ne quid ſiniſtrum patiatur, ne immatura morte obeat, ne in vitium aliquod degeneret. Nam non ſolùm ex improbis probi, ſed etiam ex probis improbi ac flagitioſi fiunt. Quorum ſi quid eueniat inuitū, intolerabilius malum eſt, quàm ſi hæc ab initio contigiſſent. Sin omnia in eo præclara fixáque permaneant, num mutationis timor aſſiduè præſto eſt, parentum animos verſans, magnámque voluptatis partem eripiens? At non omnibus maritis fas eſt liberos habere; itaque mihi aliā rurſum anxietatis cauſam narras. Quare ſi & ſuſceptis liberis ac non ſuſceptis, & probis ac

flagitioſis, variis doloribus atque curis continentur; vnde iam porrò ſuauiſſimam coniugum vitam vocabimus? Iam ſi domeſtici concordes vitam exigant, formido erit ne irruens mors voluptatem diſſipet. Imò verò non formido erit, neque id malum duntaxat metuendum fuerit, ſed omnino neceſſitas erit aliquando euenire. Nemo enim non poterit vtrumque extinctum vno die oſtendere. Quòd ſi non contingat, quod ſupereſt, neceſſitas erit vel morte acerbiorem vitam ſuſtinere, ſeu diu cum ea conſenuit, ſeu parum. Nam ille quo magis periculum fecit, eo maiorem habet dolorem; longa quippe conſuetudo intolerabile diſſidium facit: hic priuſquam amorem delibauerit, feruente adhuc deſiderio, ea ſpoliatus, idipſum vehementiùs luget, atque ex contrariis cauſis eadem vterque miſeria tenetur.

Quid iam dicam quæ interim incidunt moleſtias, diuturnas peregrinationes, angores, & angoribus coniunctos morbos? Quid hoc ad matrimonium (inquit?) & quidem certè multæ ſæpe eius cauſa valetudinem contraxerunt. Iniuria enim affectæ, & irritatę, partim mœrore, grauem febrim concitârunt. Ac quantumuis eo præſente nihil eiuſmodi patiantur, ſed facili perpetuò vtantur, peregrè profectionibus in ea mala rurſum coguntur. Sed hæc omnia miſſa faciamus, nec vllius matrimonium culpemus: at non æquè crimen effugere poſſit.

CHRYSOSTOMI QVOQVE ſacrum os poſt mortem loquutum; & eius mortis gloria.

CAPVT XXXV.

SEd beatum illud os (dices) inter diutini exilij moleſtias indigniſſima morte oppreſſum conticuit. O fortunata mors, quæ ipſi triumphorum fuit principium! Quod enim, amabo, ſpectaculum toto terrarum orbe ſol vmquam vidit illuſtrius, quàm cùm ſanctiſſimi viri corpus ſingulari Theodoſij Imperatoris religione Conſtantinopolim reportatum eſt? Ferebatur pretioſiſſimum mundi pignus totius vrbis vel humeris, vel ſtudiis, & tot ei erant ſepulchra, quot hominum pectora, quanquam non ſum vſus verbo, quo debui: neque enim ei vllum vnquam ſepulchrum fuit, cuius certa fuit ſemper immortalitas. Redibat ab exilio tamquam ex virtutis ſuæ theatro, pene adhuc viuus & ſpirans: nondum enim extinctus videbatur ardor oculorum, nondum attrita frontis grauitas, nondum lingua cœlo altior planè conticuerat. Totus erat etiam in mortuo Chryſoſtomus. Et quæ antea exulem loca ſine lacrymis videre non potuerant, eadem ingenti fœnore lætitiæ vidébant triumphantem: quacumque ſacra inferebatur reliquiarum theca, hîc inundantium populorum multitudo: hîc incredibiles plauſus mortuo, hîc pompæ, hîc ſupplicia, hîc ſuauiſſimę carminum modulationes, hîc renidentes florum elegantiæ, hîc exquiſitiſſimi odores. Interea flâmis omnia collucere, quaſi cœlum ſuis diſtinctum ſideribus defluxiſſet in terras; Dies & noctes non tam ſuis ardere luminibus, quàm frequentia cereorum, oppleri vias, omnes vno agmine concurrere, mixtos diuitibus pauperes, iuuenibus ſenes, pueris matronas, non ſexum, non valetudinem retardare quemquam, ægrotos ipſos ad hoc ſpectaculũ tamquam ad ſalutis portum deferri: ſatis ſe vixiſſe exiſtimabat, qui huiuſmodi mortuum viderat. At verò poſtquam ad regiæ vrbis muros ventum eſt. Tum procerum naues ornatu cultuque apparatiſſimas emicare, omnes obuiàm ſe effundere, ſacrum depoſitum quaſi de cœlo miſſum accipe-

re:Imperatorem ipſum dignitas non tenuit, quem religio incitauit, Patrem ſuum, imò communem magnæ vrbis Genium, doctorem orbis terrarum, religioſis manibus excepit, & ſuo nauigio intulit. O fęlix nauigium! non egebat remis quod Dei fauor impellebat: appulit primùm ad viduę Callitropes agrum; agrum inquam illum quem tanta vocis libertate cōtra inuidioſam Auguſtæ potentiam defenderat. Stetit illic quaſi Patronus in domo clientulæ, vt & beati cineres hoc odore iuſtitiæ, ſingulariſque conſtantiæ, quam in eodem loco ſacrauerat, fruerentur. Exinde in vrbem deportatus eſt curru triumphali, qui triumphum adeptus erat tanto pulchriorem, quanto maius eſt ſuperare patientia. Vidiſſes in ipſo aditu muros vrbis exultantes, geſtientes domos, confertos pompis viros, tecta ipſa laborantia, & ridentem ciuitatis faciem, quæ ſe præ lætitia minimè capiebat. Stetit Auguſtus, in conſpectu omnium amplexus eſt pheretrum, collacrymauit, orauit, at populus rogabat mortuum, vt relictam ſedem conſcenderet. Mirum! ſoluta lingua eſt, reſponſum dedit, bene precata eſt ſalutem, & pacem quam nouerat, impertiuit: nec enim mortis tenebatur neceſſitate, ex qua omnes liquidiorem vitam hauſerant. Hoc triumphantis eloquentiæ monumento nihil fuit in terris ſpectabilius.

FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM COPIOSVS.

Primus Numerus ſignat Paginam, ſecundus Columnam.

A

AAron. 757.2
Aaron Rex Perſarum quale Horologium ad Carolum Magnum Imp. miſit. 149.1
Abrahami præclara ad Deum ſermocinatio. 432.433. & 434.
Abſoluti ſtatus modus duplex. 798.1
Abundantia Prudentiæ filia. 144.1
Abyſsini ſuum Regem Bellugiam nominarunt. Iudæos imitati ſunt in nominum ſacrorum phylacteriis. 222.1
Abyſſus quid. 641.1
Abyſſus fons. ibid.2.
Accentus formas operatiuas exhibent ex Zoare. 220.1
Achromos cauſa quid. 793.2
in Achate nouem Muſæ cum Apolline impreſſæ. 149.1
Achilles Hectore ſuperior. 222.1. *eiuſdem aduerſus eundem odium quale.* 503.1. *eius ira.* 511.1.2. *ad eum miſſa legatio.* 518.1. *item compellatio Vlyſsis. ibid.*
Ἀκμὴ, quarta virtus grauitatis. 139.1
ἀκμὴ τῦ λόγυ quid? ibid.
Accipiter cur AEgyptiis ſacer. 619.2
Acumina ex variis auctoribus. 106.2
acuminum lex & vſus. 109.2
Accuſatio propriè quid? 918.1.2
de Accuſatione. 804.1.2.& ſ.
Accuſatio robuſta. ibid.
Accuſationum prudentia. ibid.
Accuſator differt à calumniatore. 804.1
Accuſatores comparantur cum anſeribus & canibus. 804.2
Accuſatorum ſinceritas. ibid.
Accuſatoris officium. 805.2
Accuſatori cauendum à ſanguinaria voluntate expromenda. 806.1
Acrimoniæ definitio & eius exempla. 143.1.& 2
Actio corporis eloquentia. 555.1. *fluens ab anima vt lumen à ſole. ibid. vſu potius diſcitur quàm præceptis. ibid.2. mollis & curata.* 556.1. *ſcholæ nimis plerumque delicata. ibid. nimis curata non ferens ſolem & puluerem legitimi certaminis. ibid. deliciis non eſt mollienda, idque illuſtratur comparatione militum & athletarum. ib.1.2. rudis & vaſta. ibid.2. eius cultura. ibid. palæſtræ ſimilis. ibid. vehemens in Haterio.* 558.1. *frigida. ibid.2. per eam mens emanat in exteriora.* 555.1
Actionis mollis peruerſitas, per ſimilitudinem equorum Sybaritarum. 556.1. *eius moderata cultura. ib.2. delicatæ rigida cenſura.* 557.1. *actioni malæ & præpoſteræ infenſus Antoninus.* 557.1
Actio duplex & comparatiua. 797.2
in Actione vocis varietatis commendatio in Gratiano. 564.1
Actuoſa & frigida actio. 558.2
Actuoſi quales ſint. 557.1.2

eorum vita. 558. 2
Acyron ſiue acyrologia. 379.1
Adagium cum parabola confunditur. 188. 1. eius multa genera. ibidem : adagia popularia ſunt, & ἱερά. ibid. ἱερῶν. definitio, ex Syneſio 188. 2. adagiorum ſcriptores. ibidem. quid in his obſeruandum. ibid. ea magis valent in orationibus ad eruditionem, quàm ad ſtylum. ibid. in epiſtolari ſtylo maximè vſurpanda. ibidem.
Adalberij res geſtæ per eloquentiam 911. 2
Adam apud Hebræos quid ſignificet. 225. 1. 2
Adamus quomodo nomina rebus impoſuit. 225. 1. omnis ſapientiæ gloria excellens 225. 2. nomina quæ impoſuit, accommodatè ad rei naturam fuêre indita. ibid. ex natura nomina rebus indita. ibid. nominis Adami prima elementa quatuor mundi partes complectuntur. ibidem.
Adhortatorium quomodo tractandum 773.1
Adiuncta quid ſint. 242. 1. eorum cum coloribus tabellarum comparatio. ibid. hic locus vocatur argumentorum ſeminarium. ibidem. adiuncta latiſſimè patent apud oratores. ib. fœcundiſſima ſunt. ib. ſunt ſeptem genera adiunctorum. ibid.
Adiuncta animi & corporis quæ. 242. 2.
Adiuncta ſumpta à locis. 243. 2. adiuncta ſani corporis. 243. 2. adiunctorum ab antecedentibus & conſequentibus diſcrimen. 244. 1. 2
Adiuncta multum ad amplificationem faciunt. 272. 1. non minimum valent ad implendam periodum. 373. 2. ſunt naturalia & fortuita in homine. 374. 1. 2. & 375. 1.
Adiunctio qualis figura. 382. 2
Admiratio mater voluptatis. 466. 1
Adoleſcentia periculoſa. 868. 2
Adoleſcentiæ deprauati mores, & obſcœna ingenia. 159, 3. & 160. 1
Adoleſcentum ingenia licèt perquam viuida ſtatim ad ſeuerius ſcribendi genus duci non debent. 160. 1
Adoleſcentes ſuo marte ſententiosè loqui non decet. 193. 2. ver plebis à Demade dicti. 120. 1
Adoleſcentia libidinum tempeſtatem habet. 761. 1
Adonidis horti. 931. 2. item cum loquentia puerili comparati. 3. 1
Adonidis idolum. 1171. 1
Aduerſa ex ſecundis, ex ſecundis aduerſa naſcuntur. 185. 2. & 587. 1
Adulatio caſtigata. 614. 1
Adulator inſignis. 224. 2. eius deſcriptio. 853. 1. ſ. adulatores dicti muſcæ. 230. 2. eorum quales affectus.
Adulatoria oratio. 818. 1. 2
Adulatorium concionandi genus reprehenditur. 980. 2. Vide, Concionatores.
Adulteria vetita lege apud Perſas. 194. 2.
Aduocatus qui propriè. 781. 2
Aduocatus iuſſu Claudij Imp. in Tiberim præcipitatus 781. 2.
Aduocati prohibentur pecuniam capere. 832. 2.
Aduocati mali & rabulæ caſtigantur. 782. 1. 2.
Aduocati perfectio. 783. 2
Aduocati indocti. ibid.
Aduocati dotes. ibid. 2. licentia. ibid. de aduocatis Ludouici XII. dictum 783. 1.
Aduocatorum claritas apud Græcos, præcipuè Athenienſes. 781. 1. & ſ. laus. ibid.
AEdificiorum luxus. 625. 2
AEgyptij in Labyrintho iura reddunt. 776. 1. eorum leges. 194. 2. eorum forum. 776. 1. eorum mos in malorum deprecatione 116. 2. anagrammatiſmi peritiſſimi. 238. 2. eorum hieroglyphica ab Hebræorum fonte emanârunt. 7. 1. 2 pro omni laude diuina ter σκότος ἄγνωστον inclamabant. 278. 1
AEmilius, qui Marcus. 831. & ſ.
AEmilij Apamenſis Philoſophi Platonici de ſacris Bibliis teſtimonium. 196. 1
AEneas Gazeus. 939. 2
AEſchines plus habet carnis quàm Demoſthenes, minus lacertorum. 24. & 25. eius cùm Eſernino comparatio. 24. 2

ἐλ διαβίβασις p. 387 v. 431.

AEtatis diuerſitas diuerſos poſtulat effectus. 464.1
AEternitas virgo. 891.2
de AEthere ex Ariſtotele contra Anaxagoram opinio. 226.1.
AEthiopum mos. 154.1
AEtiologia. 379.1
AEtnæ tumultuātis æſtus cauſa fabuloſa. 205.1.
Affectuum deſcriptiones. 877. 2. *affectus humani.* 374. *in iis eloquentiæ effectus.* 459. 1. 2. *cur eorum vſus frequens & cognitio neceſſaria.* 459. 2. & 460. 1. *vis & præſtantia. ibid. item definitio, cauſa, diuiſio,* 460. 1. *cur à Deo dati hominibus. ibid. ſunt cotes virtutum. ibid. hominibus neceſſarij vt auibus pennæ. ibid. temperies in his maximè ſeruanda & curanda. ibid. eorum nomen & definitio ex varijs auctoribus. ibid. eorum fons anima ſentiens. ibid. eorum diſtinctio. ib. alij ſunt ἠθικοὶ alij παθητικοὶ. ibid.* 2. *eorum immoderatorum effectus. ibid. ſunt in animos immiſſi, vt beſtiæ in arca Noëmi. ibid. eorum impetus cum amnium exundatione comparatus. ib. item diuiſio. ibid. alia ex Ariſtotele.* 461. 1. *eorum ſedes, inſtrumenta ſeu vehicula.* 461. 1. 2
Affectus Dæmoniaci. ibid. 2
cur inſideant cordi. ibid. 1. 2
quinam violentos habeant, ibid. 2 *mali affectus cur dæmonibus mixti: ibid. quid ſpectandum in his qui mouent affectus.* 462. 1. *cur tanta in his excitandis difficultas. ibid. Dei opus eſt affectus excitare. ibid.* 1. 2. *affectus Domini in hominibus promouendis efficaces. ibid.* 2. *mouendi ratio prima diuina. ibid.*
Affectuum & animorum prima ſimilitudo. ib. ſecundo, ſapientiæ maieſtas. 463. 1. *tertia virtus & ſanctitas. ibid.* 2
quarta, auctoritas. ibid.
quinta ætas. 464.1
ſexta, eloquentiæ vis. ib. affectus mouere velle ſine auctoritate periculoſum eſt. 463. 2. *vltima ratio mouendi affectus eſt habitudo corporis, & conſtitutio.* 464. 2. *quid ſpectandum in perſonis quæ ſunt mouendæ?* 464. 2. *variæ animorum deſcriptiones ad effectus idoneorum.* 464. 2. *affectuum radices duæ, voluptas & dolor, & ratio mouendi.* 466. 1. 2. *ea in ijs proponenda quæ ad ſenſum magis accedunt.* 467. 1. *ſpecies oculis oblatæ ad affectum efficaces.* 467 1. *ſpecies externæ nimis apparatæ auditorum non mouent animos. ibid.* 2. *quæ res ad motum adhibendæ.* 469. 1. *eius mouendi ratio ab hypotheſi. ibid.* 1. 2. *ad eum plurimum valent deſcriptiones. ibid.* 2. *affectuum lenium & violentorum qualitas.* 470. 2. & *eorum vſus. ibid. lenium exemplum. ibid. affectus frigidi & tragici aliquando etiam pueriles.* 474. 1. 2. *affectuum in iracundia exempla.* 476. 1. *in iracundia vehementiores excitantur. ibid. immoderati & nugatorij. ibid* 1. 2. *graues & magnifici magnam habent pompam, pueriles autem magnum faſtidium.* 476. 2. & 477. 1. 2. *languidi & ἀπάλαιστοι.* 478. 1. *affectuum mixtura. ibid.* 2. *affectus doloris aptè expreſſi.* 479. 1. 2. *affectus cum fluctibus & torrente comparatio. ibid.* 2. *item cum cometis. ibid. cum leone.* 480.1
Affectus matris Hieroſolymitanæ ſe ad filiorum necem accingentis. 480.2
alij ex Ioſepho, Euripide, & Seneca expreſſi. 181.1
quomodo in affectu doloris & iracundia læta & non faceta vſurpanda ſint. 461. 1. 2.
modus & oratio mouendi affectus. 482. 1. *captandæ occaſiones mouendorum affectuum.* ibid.
tempora in his conſideranda. ibid.
Affectus amoris 464. 2. & 485
Affectus ſidit diffuſa oratione motus. 483 1.
Affectuum remiſſio. 484.1
Affectus amoris. 493.2
Affectus beneuolentiæ. 494.2
Adulatorij vitandi. 495
lætitiæ & ſpei affectus 495. 490. & 499.
Amoris exempla. 493. 494.
iracundiæ Heroicæ. difficiles. 508. 1. 2

eorum exempla ex Homero, Euripide, Seneca, Virgilio. 508. 1. 2. eorum varietas & vſus in iracundia. 517. 1. iracundiæ graues. 518. 1. 2. iracundiæ & conqueſtionis. 523. 1. affectus vaſti iracũdiæ. 526. 1. leues & moderati iræ. 526. 1. 2. iracundiæ in obiurgationibus. 526. 1. 2. & 527. in miſerationibus & lacrymis. 539. 1. 2. in affectibus miſerationis via. 551. 1. & ſ. affectuum finis quis eſſe debet. 552. 1. 2.

Affectus miſerationis in morte filiorum. 356. 2. *doloris.* 904. 1. *deliberatiui generis.* 822. 1. 2. *ad affectum qualis aditus* 554. 2. *affectus matris in morte filij.* 357. 2. & 358. 1. 2.

Affectus validi ad excitandam miſericordiam. 965. 1. 2.

Affectus ſuaues & magni. 854. 1. *affectus doloris.* 956. 1. *affectus, vulgus pigrum & loquax.* 868. 1.

Agamemnonis cum Iſocrate inepta comparatio. 260. 1.

Aganacteſis. 379. 2.

Ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυτοι ἄνδρες *prouerbium* 341. 1.

Agere diuina res eſt. 598. 2.

Ageſilai prudentiſſimi Imp. dictum. 191. 1.

Agnetis martyrium affectibus plenum. 471. 2. & 472. 1.

Aggreſſio. 341. 2

Agrippæ apologus. 281. 2

Aggrippinæ duæ. 226. 1

Aiacis ad Achillem oratio. 537. 1.

Aius. 841. 2

Albanorum de Sole, Luna & Cœlo iudicium. 149. 2

Albanus latus. 886. 1

Alberti magni ſtatua. 149. 1

Alboini in Cuni mundum odium. 505. 2

Alces. 766. 2

Aleatores infames. 741. 1

Aleonoræ querela dolore intemperans. 812. 1.

Alexander Mammeæ officia Ciceronis aſſiduò legebat. 165. 2

Alexander ſua fama minor. 95. 1. *eo naſcente Dianæ Epheſiæ templum conflagrauit.* 85. 1. *eius inepta cum Iſocrate comparatio* 85. 2. *definitio procax.* 853. 2. *generoſitas.* 319. 1. *labores.* 855. 1. *expeditiones.* 857. 1. *res geſtæ.* 861. 1

Alexander omnium gentium latro. 837. 2 *commodatus mundo.* 862. 1. *tibiæ cantu incenditur.* 768. 1

Alexander magnus orator. 765. 2

Alexandri Seueri auctoritas. 779. 1

Alexandri Epiſcopi Hieroſolymitani inſignis Bibliotheca. 164. 2

Alexandrini deriſores, Cur? 150. 1

Alexarchi nouatoris locutiones. 8. 1. *idem Caſſandri Regis filius inter Cacozelos.* 120. 2.

Ἀληθινὸς λόγος. 133. 2

Allegoriæ vitioſæ. 956. 2.

Allegoriæ crebræ doctis diſplicent. 86. 1. *earum in ſacra ſcriptura nimis indagatores ſæpe incidunt in frigida. ib. à Patribus prudenter dicta non ſunt ab omnibus imitanda: earum dulcedo imponit auribus.* 94. 2. *earum vſus & iudicium Demetrij Phalerei.* 428. 1

Allegoricus ſtylus cur vitioſus. 94. 1

Allegorici, & periphraſtici Ennodij ſtyli exempla. 93. 2. & 94. 1

Allienſis dies. 844. 1

Allœoſis 379. 1 *cum antitheſi à quibuſdam mixta.* *ibid.*

Alogos quid?

Alphæus. 331. 1

Alta metuenda. 837. 1. 838. 1

Amatores ſua fuga crucians Deus & illectans. 582. 1

Ambitio. 105. 2. & 208. 1. *Titi Labieni.* 511. 2.

Ambitio. 837. 1. 2. *crudelis.* 875. 1. & ſ. 2 *deteſtanda. ibidem. Ambitio & auaritia. Rulli exaggerata ex Cicerone.* 279 280. *ambitioſi deſcriptio.* 417. 2

Ambitus quinta virtus grauitatis. 139. 2. *quomodo fiat.* 140. 1 *eius modi quatuor.* 1. & 2

Ambroſius. 173. 2. *eius eloquentia.* 939. 1. *in obiurgationibus Baſilio acrior.* 527. 2. *eius grauitas.* 968. 1

Amici pauperis generoſitas. 336. 1

Amicitiæ fidelis exemplum. 336. 1. *amicitia honeſta cur temperanda.* 491. 2.

Ammiani ſtylus poëticus. 92. 2. & 93. 1

Ammianus miles, grauis. 172.2
Ammonis fons. 733.1
Amoris deſcriptio. 693. & 694. eius definitio ex Plauti Trinummo. 207.2. nomen. 484.2. idem cum cœlo comparatus. ib. eiuſdem definitio. 485.1.2. amor eſt immortalitatis deſiderium. 486.1. idem animæ remigium. ib. amoris noſtri ratio. ib. 2. amorum quinque genera, diuinus, angelicus, intellectualis, animalis, naturalis. 487.1.2. amoris diuiſio ab Hierotheo. 4. ibid. 1. amor fingitur ab Heſiodo è Chao, & nocte exiliens, & cur. ibid. 2. eiuſdem diuiſio ex D Thom. 488.1
Amor amicitiæ & concupiſcentiæ. 488.2. de eo cœleſte iudicium. ib. alia diuiſio ex D. Auguſt. ib. 2. turpis amoris veſania. ib. 2. impurus amor idolum amoris ibid. impuri amoris deſcriptio & effectus. 488 2. & 489.1.2. amoris natalis. 490.1. illex eius καλοκἀγαθόν. ibid. quomodo circa pulchrum amor fallitur. ibid. 2. ſecunda amoris illecebra φῶς νοητόν. ibid. tertia, eſt ſimilitudo. ib. quarta, mutuus amor. 491.1. eius cauſæ quindecim ex Ariſtotele. 491.1.2. effectus & vſus. 492.1.2. amor oratori neceſſarius. ibid. 1. quomodo comparandus. ib. & 2. nihil vtilius amore ex D. Ambroſio. 492.2. amoris diuini excitandi ratio ex ſacris literis petenda. ib. & 493.1. cum res omnes creatæ commendant. ib. amoris remiſſio ibid. amoris affectus exempla. 493.2. & 494.1. amor amore pellendus. 494.1. amor prauus quomodo euellitur. 494.1. & 495.1. amor, lætitia & ſpes quomodo differunt. 495.2. & 496. 497. 498. 499. & 500.
Amphidiorthoſis. 379.2
Amphiſtidis ſtupiditas. 148.2
Amplificatio puerilis ab eloquentia alieniſſima. 260.1. amplificationis bonæ & malæ diſcrimen. 260.1. & 261.1. dicta eſt anima oratoris. 250 2. amplificatio bona inſtar eximiæ ſtructuræ. 261.1. mala inſtar parietum luto, paleis & calculis malè obductorum. ibid.
Amplificationis definitio nimis vaga. 261. 2. alia vera & germana. ibid. quod eſt diſcrimen inter ſublimitatem & amplificationem. ib. amplificatio eſt plenitudo non redundans. ibid. in ea pluribus adiunctis idem eſt illuſtrandum. 252.1.2. item duo genera. 252.1. amplificatio inſignis ex Demoſthene. 2. & 263.1. alia à comparatione minorum, ex Cic. ibid.
Amplificationis fuſæ & ambitioſæ exemplum 263.2. eiuſdem exempla ex Cicerone. 264.1.2. vtriuſque collatio. 265. vſus. ibid. otioſa amplificandi ratio. ib. pulchra ratio amplificationis. 266. aliæ inſignis amplificatio. ibidem, amplificationes variæ Ciceronis. ibid.
Amplificationis apta materia quærenda eſt 266. eius cum cera comparatio. ibid. amplificationum ſunt capaces res minutæ niſi forte in facetiis. 267.1. amplificatio grauis, materia graui requiſita. 2. in rebus paruis plus expetit artis ib. præcepta per 10. capita ex Aphtonio. 267. 268. & 269. de eadem alia præcepta ex Cicerone. 269.1.2. & 270.1.2. præcepta vtriuſque non videntur accuratè ſatis tradita. 270. & 271. amplific. formæ variæ. 271.1. totus amplificationis cardo in duobus voluitur. ibid.
Amplificatio non ex omni argumento, ſicut nec ex omni ligno Mercurius naſcitur. 256.2
Amplificationum duodecim modi. 272. 273. 274. 275. 276. & 277. amplificationes variæ ex Cicerone. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287.
Amplificatio virtutum. 294.1.2
Amplificandi methodus & exemplum. 271.2
Amplificatio à perſonâ. 997.1. à re. ibid.
Amplificatio maieſtatis plena. ib. 2.
Amplificare omnia puerorum eſt. 805. 1.2
Amuleta ex Lauro cui vſui apud veteres 222.1. fuerunt etiam ex lapillis. ibid.
Amyntæ inſidiæ. 927.1
Alia ex nominibus ſacris & characteribus. 223.1.2
Anaclaſis. 379.2. reflexio ſiue commutatio dicta. ibid.
Anacanoſis. 380.1
Anadipoſis. 380.1. eius modi duo. 421.1
Anæreſis. 380.2
Anagrāmatiſmi vſus antiquus. 224.1. ortus

à Iudæorum doctoribus. ibid. Hebræa lingua his ſecunda.ibid. eius exempla 1. 2
Αναίσχυντος. 793.2.794.1
Analepſis. 380.2. eadem traductio & antiſtaſis dicta. ibid.
Anancæon. 380.2
Anaphoræ definitio & vſus. 421.2. exempla. 454.1
Anarchia. 761.2
Anaſceue. 381.1
Anaſtrophe. 381.1
Anathemata victoriæ. 635.1
Anaxagoræ de æthere contra Ariſtotelem opinio. 227.1
Anaximenis calliditas. 1. primus author extitit temporaneæ orationis ex Pauſania. 157.2
Andabatarum more pugnare quid? 181. 182
Andocides orator ſimplex ac ſine apparatu. 21. eius conſilium. 463.2
Andronicus Imperator D. Paulum ſupra cæteros Doctores amauit. 165.2. in nominis impoſitione ſuperſtitioſus. 222.2
Angeli ex pictoribus deſcriptio. 893.1. nihil habet præter animum. ibid. Angelorum celeritas. ib.2. eos pingunt poëtæ & pictores. ibid.1. eorum ſcientia.ibid. gratia. ibid.2.angeli vaſa myrrhea. 894.1. eorum gloria. ibid.1. officium & cuſtodia ibid. circularis motus eorum qualis eſt. 486.2.
Aniani de ſtylo D. Chryſoſtomi iudicium. 995.1.2. quo tempore vixit. ibid.
Animæ cum numiſmate comparatio. 236.2 animæ dæmoniacis affectibus mancipatæ deſcriptio & effectus.461.2.ſulphuratæ quæ vocantur à Plotino. 463.1. animæ triplex motus.486. anima terrena comparata cum ſpongia. 496.1
Animalium laus.615.2. deſcriptiones aliquot. ibidem.
Animus in exhortando ratione potiùs vincendus quàm mouendus.768.1. animi in arce dominantis cum Choſrois machina comparatio. 147. & 148. 1. eius dotes, ex Platone.ib.duæ illius facultates præſtantiſſimæ.148.1.animi ſunt ſpecies pares virtute, & dignitate impares, & cur 149.2.& 150.1.animus in hac vita duobus coloribus pingitur. 988.2. animis omnium aſperſos igniculos fatebatur Plato, ſed aliis languidiores, aliis acriores. 150.1. animus. 193.2. eius bona.220.1 animorum immortalitas. 772.2. quidam ſulphurati. 768. 1. dehortatio. 769.1. eius ars. ibid.& 2.
Annibalis hortator Polemon. 321.2
Annulorum vſus. 691.1
Antecedentium & conſequentiúm ab adiunctis diſcrimen. 244.1.2. hi loci ſunt proprij dialecticorum.ibid.eorum exempla ex Lactantio. 5
Anteros amori terreno contrarius. 489. 1. 2
Anthypophora.381.eadem Prolepſis & ſubiectio dicta. ibid.
Antiæ quid? 650.2
Αντικατηγορία quid? 797.1
Anticicerones. 112.113. &c.
Antigoni regis iudicium de eloquentia. 127. 2
Antigono Euergetæ nomen fuit. 221.2
Antigonia vrbs. 736.1
Antimetabole. 381.1
Antiochena Synodus damnauit ſuperſtitionem Iudæorum in nominibus ſacris. 222.1
Antipathiæ & ſympathiæ naturales. 487.2
Antiphon propter eloquentiam Neſtor dictus. 21.1. alius fuit ab Antiphonte qui ὀνειροκρίτης dictus eſt. ib.medicandi doloris animi artem inuenit.ib.λογομάγειρος, ſiue orationum coquus appellatus. 221.2. eius mors. 21.1.& 2
Antiphraſis. 381.1.2
Antiquitates acuminibus mixtæ habent neſcio quid floridæ dictionis. 98.1
Antiquarij non ſunt oratores. 121.1.2. de antiquario ſtylo. 98.1. quomodo ab eo cauendum. 2
Antiquorum laus. 788.2
Antiſagoge.381 1.affinis eſt antitheſi.420. 2. eius vſus. 421.1
Antiſtaſis. 381.2
Antiſtoechon. 381.2
Antiſtrepauſa quid? 793.2
Antiſtrophe. 381.2

Antitheta cum comparatione. 282.1.2. *eorum vſus in amplificatione pulcher & ſuauis.* ibid.

Antithetica definitio quid. 797.2

Antitheſis. 382.2. *varij modi & vſus.* 419.1

Antitheton. 381.2. *eius exemplum.* 456.2

Antizeugmenon. 382.2

Antoninus Pius appellatus. 221.2

Antonini Imperatoris dictum. 539.1

Antonij in funere Cæſaris oratio. 529.1. *lepidum factum.* 614.1

Antonius ex multorum virtutibus perfectiſsimam veluti vitæ tabulam exprimebat: eius admirabilis grauitas. 968.1

Antonomaſia. 382.2. *eius definitio.* 415.1. *non eſt frequens oratoribus.* ibid. *eius vſus.* ibid.

Ἀπόλαυσι motus. 478.2

Aparethmeſis. 382.2

Apes innocentiſsimæ. 616. *apis paruum hominis exemplar.* ibid.1.& 2. *animal laborioſum.* ib.2. *nulla niſi artifex naſcitur.* ibid. *apum caſtimonia.* ib. *induſtria & ſedulitas.* ib.& 617.1. *ſeueritas.* ibid. *præſagia.* ib. *miſericordia.* ibid. *operis earum deſcriptio.* 702.1.2. *transfugarum deploratio.* 429.1.2

Aphoriſmus. 382.2

Apthonius Sophiſta. 168.2

Apis Attica Xenophon. 221.2

Apithanos quid? 793.2

Apluta vetus verbum pro frumenti furfure. 80.2

Apodicticum quid? 796.1

Apodoxis, ſiue Apoplaneſis. 383.1

Apollinaris ſtylus poëticus. 93.1

Apollo. 834.1.2. *Apollo cultus pro foribus.* 635.2

Apollonij Alabandenſis mos. 153

Apollonij Rhetoris dictum. 552.2

Apollonij iudicium de ſtylo. 128.1

Apologi cum ſale, & grauitate adhibendi, non omnes decent. 188.1. *quomodo vſurpandi.* ibid.

Apologi confunduntur Ariſtoteli cum exemplis. 253.1. *apologiæ vſus apud Principes.* 806.2. *methodus triplex.* ibid. *item diſpoſitio triplex.* ibid.

Apophaſis, ſiue AEtiologia. 383.1

Apophoniſma. 383.1

Apopthegma Lyſippi præclarum. 586.1

Apopthegmata quid ſint, & quid differant à ſententia. 193.2. *vernacula multum habent dignitatis.* ibid.

Ἀποπλάνησις quid in exordiis? 309.1

Aporia. 383.2. *eadem ac diaporeſis.* ibid. *eius exempla.* ib. & 431.2.432.433. & 434. & 454.

Aporos quid?

Apoſiopeſis ſiue Reticentia. 384.1. *eius vſus triplex.* 427.2

Apoſtaſis. 384.2

Apoſtatarum inſectatio. 973.1.2

Apoſtoli quales. 902.1. *eorum vocatio.* 901.1. *capita SS. Apoſtolorum Petri & Pauli pop. Rom. animos placauere.* 467.2

Apoſtrophe. 384.2. *eius vſus.* 431.1.2. *exempla.* ibid. *eius vſus in iracundia optimus.*

Apoſtrophe plena affectibus. 881.2

Appion. 807.1

Appius Claudius ingenij lumine præſtitit. 30

Aprepes quid? 793.2

Apri deſcriptio. 710.1.2

Apſinus Rhetor gratus. 313.2

Apuleius. 172.2. *eius apologia pro ſe.* 112.2. *Martichoræ ſimilis.* 120.2. *eius puerilis deſcriptio.* 87.1. *habet audaces metaphoras.* 81.2. *vaſtam atque horridam orationem in metamorphoſi hominis in Aſinum.* 84.1. *prauus imitator omnia fere integra ex Luciano expreſsit.* ibid. *pediculos nominauit ſerpentes.* 415.2. *irridet ſtylum M. Tullij.* 113.1. *reddit rationem ſtyli ſui.* 114.1

Aqua in coniecturis adhibita. 801.1. *eius virtutes.* 641.1. *commendatio.* 640.1 *aqua Stygis omnia perforat.* 638.2

Aqualiculus. 137.2

Aquilæ deſcriptio. 698.2. *eius ſenectus.* 193.1

Aquitani medulla ferè omnium Galliarum. 916.2

Araneæ deſcriptio. 703.1.2

Araneæ Thebanorum. 319.1

Arare intra pomœrium. 310.2

Arbores cum ingeniis comparatæ. 160.1.2
Archimedis ingenium. 149.1. *ſphæra.* 204. *item ex Lactantio.* 254.2
Archytæ columba. 149.1
Areopagus. 778.1.2. *eius pictura.* ibid.2
Arethuſa. 331.2
Argumenta quæ ad ſuaſionem optima. 765.1.2. *humana ad perſuadendum quæ robuſtiora.* 766.1.2. *à religione petita valida ſunt.* 849.2. *per ignem & aquam.* 801.1. *remota humana.* ibid.2. *remota diuina.* 800.2
Argumentorum grauium quatuor ſpecies. 154 1.
Aria. 385.1
Arianus. 168.1. *eiuſdem ſupercilium.* ibid.
Ariſtides. 168.2
Ariſtocratia. 760. *eius vitia.* 866.2
Ariſtophanes ſtylo alicuius poëtæ frigus & niues inſperſas dicit. 84.1
Ariſtoteles Demoſthenem non docuit eloquentiam 11. & 12. *auream habet ſapientiæ opulentiam.* 20.2. *doctus, acer, acutus, neruos & iudicium legentibus confert.* 167. 1. *eius categoriæ multum ad diſſerendi rationem attinent.* 196.2. *placita Platonis de ideis carpit.* 226.1. 2. *eius de æthere contra Anaxagoram opinio.* 226.1. *dictum.* ibid. *artem tegendam dicit.* 554.1.2
Arma aurea non vulnerant. 827.1
Arnobij deſcriptio generoſis ſenſibus, ſed ſtylo rudiori: 584.1.2. *eius ſtylus grandis & horridus.* 671. *eiuſdem exempla.* ibid. *de eo iudicium.* 171.1.2. *Ethnicos irridet qui diuinitatem corpoream faciebant.* 214. 215
Ars tegenda. 554. 2. *artes à brutis animantibus effictæ.* 8.1.2. *omnes ingenuo oratori neceſſariæ.* 178.1.2. *artes & ſcientiæ vulgò commendantur à materia.* 229.2. *ars ſuadendi & perſuadendi:* 765.1.2
Arſinoë. 773.2. *Iunonis viola & olfactorium.* 224.2
Aſcenſio Chriſti eſt typus gloriæ. 899.1.3. *eius triumphus.* ibid.
Aſiatici molles, cur? 150.1
Aſiaticorum vitium de numeris. 367.1.2
Aſinius Pollio intra 4. *diem quam filium amiſerat, declamauit: ex Seneca.* 158.1.2
Aſoti. 412.1.2.
Aſpectus infantis ſeditionē mitigat. 467.1
Aſperitas orationis. 135.1. *eius definitio.* ib. *conſiderata oratio eſſe debet.* ibid.1. *non conuenit adoleſcentibus* ib. *in ea Cicero prudens.* 2. *à Demoſthene vſurpata.* 1 *eius figuræ & adiuncta* 2. & 136.1. *in concionibus qualis.* ibid.
Aſſentatio. 133.2
Aſſeſſores. 776.2
Aſſumptiui ſtatus ſpecies quatuor. 798.2
Aſſumptiua quid? ibid.1
Aſſumptiua qualitas quotuplex. ibid.
Aſtabaſdas. 564.2
Ἄστεγον *peſſimum ingenium.* 460.1
Aſtrologiæ iudiciariæ tyrannis. 661.2
Aſteiſmus. 385.1
Aſyntacton. ibid.
Aſyntheton. 385.1. *ornat periodos.* ibid.
Aſyſtata quomodo dignoſcuntur. 841.1
Ἀσυστάτων *plura genera.* 793.1
Aſyſtatorum aliæ ſpecies. ibid.2
Athanaſius. 632.1.2. *eius pulchra laudatio.* ibid.2
Athanaſius. 170.1.2. *eius ingreſſus celeberrimus.* 498.2. *eius grauitas.* 966.1. *idem inuocat animam Pauli.* ibid.2. *eius generoſitas in dictis.* ibid.
Ate Homerica. 532.2
Athanatos. 150.1
Athei morte mulctabantur apud Athenienſes. 194.1.2
Athenagoras. 937.2
Athenagoræ & Iuſtini in apologia prudentia. 806.2
Athenienſes atheos morte mulctabāt. 188. 1. *Nauclero robuſto, & ſurdaſtro ſimiles.* 260.261. *oratores nutricibus ſimiles.* ibid *Athen. leges.* 195.1. *inaures.* 318.1. *aſſentatio caſtigata.* 614 1. *Athenienſiū iudicandi varia ratio.* 778.1.2. & 827.1
Atila Leoni Rom. & Lupo Tricaſſino manus dedit. 534.1
Atlantes. 693.1
Ἀτονία. 815.1
Atrebatum ornatus. 157.2
Atticè dicere quid? 101.1. & 2
Attributa Dei. 890.2. & ſ.
Attyes duo ab apro interfecti. 226.1.2

Auaritia. 193.194. eius deſcriptio ab adiunctis ex Seneca. 244.1. eius amplificatio per effecta & imagines. 292. & 293.
Auaritiæ ferreum imperium. 696.2
Auaritia & ambitio Rulli amplificata ex Cicer. 279.280. eius deſcriptio. 694.1. & ſeq. mater crudelitatis. 410.411. eius comparatio cum dipſade ſerpente. 415. 416.
Auarus 192.2. comparatus ſuibus & ſcarabeis. 292.293. neſcit vti diuitiis. 413.2. auari ſermocinatio. 424.1.2. deſcriptio. 672.1.& ſeq.
Auctor aliquis præcipuus ad familiarem conſuetudinem eligendus. 165.2
Auctores ſacri habent ſuam eloquentiam. 913.1. longè alios ſuperant. ib. grauium & ſimilium auctorum diſcrimen. 88.89
Auctores noui cur ſint in faſtidio. 166. veteres nouis prælati. 166.2. nouorum induſtria Parmenionis grunnitui comparata. ibid. veteres non tantùm opinione, ſed re nouis antecellunt, & cur. ib.2. quid ſinguli ferant virtutis. 167.168. 169.& ſeq.
Audacia mulierum. 831.2
Auditus vis & efficacitas. 468.1
Auernus lacus. 690.2
D. Auguſtinus anno 12. logicos & rhetoricos Ariſtotelis libros perlegebat. 154.1. de eo iudicium. 173.2.2. verſus in concione vſurpauit. 193.1.2. eius eloquentia. 911.2. eius ſententiæ magnificæ. 193.1.2. à ſtyli puerilis calumnia vindicatur. 80.1.2. eius magna mens. 939.1
Auguſtinus Cacozelorum oſor. 121.1. eius cenſura circa ſtylum. 127.2
Auium deſcriptio. 698.1.2 & ſeq.
Auri cupiditas. 619.1
Aurium humanarum deſcriptio. 647.1.2. ſunt animi lances. ibid.1
Auſonij vrbanè dictum. 360.1.2
Auſpicia leuia non ſunt ab oratore afferenda. 502.1.2
Auſteritas quæ characterem orationis iuuat. 976.2.& ſ.1.2
Auſteritatis exceſſus, & agreſtis character. 979.2
Auxeſis. 385.2
Ἄυξησις eadem cum ea quam πλεῖον appellat Hermogenes. 140.1.2. primum genus amplificationis. 261.2. eius exemplum artificioſum. 275.1.2

B

BAbylonicum forum. 318
Bacchari quid. 604.1.2
Bachidis laus. 545.1
Bacculus laureus geſtatus contra inſidias maleficiorum. 222.223
Baiæ. 690.2
Baiazetes magnus venator. 592.1
Balenæ Tinemuthanæ deſcriptio: 717.2. cũ balenis graues & ſpecioſi comparantur. 968.2. balenarũ & orcarũ pugnæ. 718.1.2
Ballionis ira. 518.1.2
Balneæ exagitantur. 1013.1.2
Balneas adire promiſcuas quàm fœdum. ib.
Baltazar cur punitus. 528.1
Baptiſmi excellentia. 964.1
Barba in pixide depoſita. 675.1
Barba aurea Perſarum Regum. 1002.1.2
Barbariſmos Dauidis melos. 817.2
Bartochabas. 538.1.2
Baſilius. 173.1. de eodem Libanij iudicium. ib. eiuſdem vrbanè dictum in Demoſthenem Valentis Legatum. 360.2. obiurgatio. 530. eloquentia. 875. laus. 633.1
Beelzebub princeps muſcarum. 230.1.2
Bellerophontæus morbus. 543.1.2
Bellica virtus. 593.1
Bellicoſus Traianus. ibid.
Bellugiæ nominati Abyſſini Reges. 222.1 nominis ſignificatio. ibid.
Bellum ſeditioſis gratum. 826. anceps. 850.2. belli crudelis amplificatio ex Cicer. 286.1.2
Benefacere Dei natura. 104.1.& 838.2
Benefacti bonorum natura. 845.2
Beneficium vt laudatur. 612.1. beneficij exaggeratio. ibid.2
Beneficij accepti amplificatio ex Cicer. 281.1
Beneuolentia. 916.2. vnde petitur in exordiis eſt oratori neceſſaria. 492.1.2. beneuolentiæ affectus. 494.2
Beneuolentiæ captandæ adulatoriũ exemplum. 495.1.2

Bernardus. 171.1.2. doctore Chriſto profeſſus Rhetor. ibid. & 172. eiuſdem contra falſum legatum Anacleti vehementia. 138 1. eloquentia. 912.1
Bibliotheca Eumenis ſupra ducenta millia voluminum habuit. 164.2. inſignis alia Ptolomæi Philadelphi. ibidem. inſignem Hieroſolymis inſtituit Alexāder Epiſcop. ibid. Bibliothecæ aliquot nobiles. 165.1
Blæſus cauſam dixit verſibus. 791.2
Blandi viri deſcriptio. 673.1.& ſ.
Boëtius Seuerinus. 174.1. de eo Scaligeri iudicium. ibid.
Boleſlaus Rex. 545.1.2
Bombycis deſcriptio. 704.2.& ſ.
S. Bonifacij res geſtæ. 911.2
Bonus nemo gratuito. 824.2. boni viri amplificatio ab effectis. 284.1
Bonum maximum non peccare, ſecundum iuſtificari. 102.1.2. bona aliena & ficta. 365.366
Bona vel ſunt naturalia vel fortuita. 374.1.2. & 375.1
Bouinator pro tergiuerſatore. 80.2
Bouis vnicornis deſcriptio. 716.1
Braccæ. 823.1.2
Brachia. 570.1
Brachyepia. 385.2
Branchus. 561.1
Βραγχώδης vox infirma. 567.1.2
Braſiliæ deſcriptio. 776.1
Breuitas arguta D. Gregor. Nazianzeni. 914.2
D. Baſilij. 915.1.2. D. Chryſoſtomi. ibid. 1.2. & ſ.
Breuitatis præmittendæ exempla in exordiis. 315 1. nimiæ character. ibid. & 109. 2. optima lex. ibid.
Brigantes populi. 827.1
Bunduicæ heroinæ omen. 501.1. eius deſcriptio & iracundiæ motus. 526. 527. eiuſdem in Romanos dictum. 527
Buteonis pro ſiccis apologia contra Ciceronem. 217.1

C

Cacoſyſtata. 793.2. cacoſyſtatæ cauſæ quæ dictæ. ibid. 1.2 & ſ.
Cacozelum quid. 83.2. eius cum tumido ſtylo diſcrimen. 84.1. exempla cacozeli. ibid.
Caroli docti antiquarij Apologia pro ſe contra Ciceronem. 115.1. & 2. cacozelorum ortus. 120. ineptæ locutiones. ibid.
Cacozelia vitium apud Græcos celeberrimum. 161.2. eius ex Luciano definitio. ibid.
Κακόζηλον Latinè reddit malam affectationem Quintilianus. 162.1
Cadauer ſanguinem emittens, quid ſignificet? 801.1
Cadmi pulchritudo per partium enumerationem. 220.221
Q. Cæcilius Metellus velut quædam prudentiæ officina. 149.1. eius filius Q. Metellus Caprarius omnino ſtupidus. ibidem.
Cædes. 546.2
Cælius Antipater. 367.1.2
Cærus. 656.1.2
Cæſar. 170.1. dicendi rationem minimè veteratoriam tenet. 59.2. C. Cæſaris nomine inſigniti cum Caij prænomine ferro omnes perierunt. 226.1
Cæſarius. 171.1.2
Cæſtius caſtigatus ex filij Ciceronis mandato. 117.2 & 122.2. acriter inuehitur in ſtylum Ciceronis. 117.2
Caius Gracchus grandis fuit verbis, & ſapiens ſententiis. 34.1.2. ſeruum habuit Erycinum, qui pronunciationis modos fiſtula formabat. ibidem. tantus orator fuit, vt præ eo cæteri oratores pueri viderentur. ibid. tentauit aliquid primis eloquentiæ Romanæ primordiis in acutis ſententiis. 104.1
Caius Lælius fuit imprimis eloquens. 32.1.2
Calamitas Quintij aggerata. 283.1.2
Calamitoſi hominis narratio. 550
Calamitoſi ſtatus amplificatio per antitheta ex D. Greg. Naz. 288.289
Calendæ ſacris deſtinatæ. 799.1. martiæ. 498.2. fœlices.
Caligulæ velox & callidum ingenium. 151.1
Calix S. Remigij. 907.1
Calliditas blanda. 839.2

Calligonius. 968.1
Callimachus κακιζότεχνος. 369.2
Κάλλος in oratione. 141.2
Calphurnij affectus. 495.2
Caluiſij memoria hebes. 148.2. eiuſdem vacillans memoria. 154.1.2
Calumnia magnorum odiorum fomes. 506.1. morbus muliebris. 823.2
Calumniæ deſcriptio. 662.1.2
Calumniatoris deſcriptio. 681.2
Cambyſis ſeueritas. 775.2.& ſ.
Camelus quid. 709.2
Campani ſuperbi. 150.1
Campaſpe ſiue Pancaſte. 317.2
Canathus Fluuius. 891.2
Candaules. 141.2
Candor ſignum fœlicitatis. 855.2
Canum exemplum amplificatur à Chryſoſt. 1006.2
Canis frequenter latrantis cum minis aſſiduis comparatio. 502.2. eius deſcriptio. 712.1. canes ad fores picti. 675.1. non mordent ſedentem 883.2. Canem inter, Leonem,& Elephantum, prælium. 713.1
Cantus quid. 559.1. appellatus Caricum vitium. ibid. cantus fœdum vitium pronunciationis. 559.2. in oratione ſubobſcurior eſſe debet. 561.1. eius educatio. 560.1
Cantionis radix & ortus. 560.1
Cantores in agendo effrænes. 559.2. non habent vocis varietatem. ib. remedium aduerſus cantum. 560.1.2
Capillorum exhibitio mancipationis ſymbolum. 116.1. eorum cura. ibid.
Capitolium. 844.2
Cappadoces mendaces,& cur. 150.1
Cappotius Senenſis totam de morte Chriſti hiſtoriam in ſuis vnguibus delineauit. 149.1.2
Caprona quid? 650.2
Captiuitatis miſerrima inter piratas præclara amplificatio. 288.1
Caput cepæ Pericli. 16.1.2
Capitis nutus 568.1. demiſsio quid? ibid. caput altum. ibid. caput attollere. ibid. idem eſt in corpore quod cœlum in elementis. 257.1.2 tanquam arx inter cætera vrbis mœnia. ibid. eius dominatus in reliquas corporis partes. ibid. capitis humani deſcriptio. 644.1.2. dignitas. ibid.& 645.1
Carceres quid in exordiis? 309.2
Charitatis materia. Offenſiones. laudes ex D. Auguſtino. 918.2.
Carmina vatum in comminatione carminum conſecrandorum mos. 635.2
Carneades vt clamoſus arguitur. 557.2
Carnificum crudelitas. 897.2
Carolus Regius. 962.1
Caroli Quinti Imp. ſymbolum. 192.193
Caroli Zeni oratio. 155.1
Carthaginis luxuriantis in Circo deſcriptio. 924.2
Caſsiodorus. 172.2
Caſsius. 341.1
Caſtitas tuta. 801.1
Catacliſtæ veſtes de preſſorio ſplendentes. 700.1
Catachreſis. 389.1
Catara. 386.1
Catilina. 1006.2
Cato ſenior in dicendo grauis. 33.2. trux orator, homo mitis. 833.2. 835.2. illius authoritas. 833.2
Cauillatio quid? 343.2
Cauſa primaria mens æterna. 231.2
Cauſæ rerum quatuor. 205.2. quæ ſunt. 231.2. earum dignitas. ibid.
Cauſa quid ſit in genere. 232.1. prima cauſa efficiens Deus. 231.2. eadem fœcundam ſuſtentat eloquentiam. 233.2. eiuſdem genera multa. ib. naturalium cauſarum vſus apud oratores. 235.1. exempla quæ tractari poſſunt ab oratoribus. ibid. earum vſus oratoribus familiariſsimus. 238.239. cauſæ in quatuor diſtinctæ ſpecies tot effectorum creant genera. 240.1. cuique cauſæ ſunt ex effectu. ibid. cauſæ variæ vario modo tractandæ. 791.1. earum genera & nomina. 792.& ſ.
Cauſæ fluctuantis perorationis. 355.2
Cauſæ iracundiæ 17. ex Ariſtotele. 512.1
Cauſidici antiquarij fatuitas. 791. inepti cauſidici. 792.1. eorum eloquentia. ibid.
Cauſulas ſplendidè tractare. 791.1
χειροτονεῖν. 570.2
Celeritatis in oratione cum ſuauitate mix-

tura. 144.2
Celes equus. 714.1
Cephiſodotus thuri ſimilis. 257.258
Cerberus. 520.2
Cerebri humani deſcriptio. 645.1.2. eiuſdem dignitas. ibid.
Cereris ſacrum. 834.2
Ceruі deſcriptio. 710.1.2
Ceti deſcriptio. 717.1.2
Cethegus & ſuadæ medulla. 32.2.33
Chamæleontis deſcriptio. 710.1.2
Chaos. 205.1. quid per illud intellexerint Orpheus & Heſiodus. ibid.2
Character Vrbanus. 833.1. & ſeq. agreſtis. 979.2. delicatus aſſentatorius quàm periculoſus. ibid. & ſeq. popularis Auguſtini. 958.2. item grauis Concionatoris. 964. & ſ.
Characteriſmus. 385.2
Charientiſmus. 386.1
Charitas Chriſti patiens, & fortis. 898.2. eius materia offenſiones fuêre. 918.2
Charybdis. 521.2. ſymbolum voracitatis. 696.1
Charybdis patrimonij. 102.103
Chiaſmus quid? 365.2. χιαςόν. 386
Chimæra. 520.1.2
Chleuaſmus. 386.1
Choaſpis fluuius ex quo bibit rex Perſarum. 641.2
Cειreiarum & orationum moralium diſpoſitio. 306.2
Chriſtiani quid pro Imp. precari ſoliti. 808.2. libros in vſum doctorum poſt Apoſtolorum tempora conceſſerũt. 222.1. ab ipſis Eccleſiæ incunabulis Martyrum appellationes filiis impoſuerunt, ex Theodoreto. 221.2. deſides inſectatur D. Cyprianus. 465.2. non vtebantur corona ex floribus. 684.1.2
Chriſtus. 896. & ſ. κεφάλαιον λόγευμα. 892.2. Chriſtus imitatus parentes filiorum matre orbatorum. 895.1. in Chriſti infantiæ labores exclamatio. 896. Chriſtus viator & exul naſcitur. ibidem 2. Chriſti perſona pleniſsimum maieſtatis theatrum. ibid. Chriſtus victor & victima. 897.2
Chriſti contumelia à ſatellitibus facta. ibid. Chriſto compaſsio cum affectibus piis. 898.1. Chriſti charitas patiens & fortis. ibid. 2. reſurgentis triumphi. 899.1. Chriſto admirabilis pulchritudo reſtituta. ibid. Chriſto aſcendenti quid faciant cœleſtia corpora. ibid.2. Chriſtus omnium argumentorum ſeminarium. 894.1. imitatus aucupes induſtrios. 895.1. ſapientia Dei panis Angelorum. ibidem. geſtatur paruulus, adoratur vt Deus. 896.1. eius pulchritudo. ibidem. oculi, nitidi ſoles. ibidem. potentia in miraculis. 897.1. demiſsio. 895.1. incarnatio pulchra ſimilitudine declaratur, ibidem. charitas (Vide charitas.) eo incarnato Angeli obſtupeſcunt. 895.1
D. Chryſoſtomi perſpicuitas. 133.1. eiuſdem homilias vrbi Pariſienſi & ipſis imperiis D. Thomas præferebat. 165.1. de eo perhonorificum iudicium. 173.2. eiuſdem amplificationes plus habent fluuij verborum & laxitatis. 291.1.2. teneri affectus. 495.1. motus aculeati & plane ignei iracundiæ. ibid.1.2. in motibus induſtria. 529.2. & 530.1. eius magna mens, eloquentiæ ſeminarium. 988.1. pietas & conſociatio cum Deo. ibid. 2. temperantia & frugalitas. 969.2. prudentia, & de concionatoribus iudicia. 990.2. humilitas. 991.1. conſtantia & grauitas. ibid.2. zelus. 993.2. charitas. ibidem. ingenium & facundia. 994.1. & ſeq. grauitas in dicendo. 995.2. maieſtas. 996.2. & ſeq. vehementia. 998.2. auſteritas. 1000. & ſeq. ſuauitas. 1001.2. pietas. 1003.1. doctrina. 1004.1. popularitas. 1006.1.2. ſacrum os poſt mortem loqutum. 1009.1. & ſeq. eius mortis gloria. ibid.2. pompa funebris. 1010.1.2
Cicadæ deſcriptio ex Greg. Naz. 914.2
Cicadæ lyra. ibid.
Cicada Eunomij. 317.1.2
Cicero culmen eloquentiæ. 40. confertur cum prato propter varias eloquentiæ virtutes. 41.1. comparatur cum Demoſth. 41.42.43.44.45.46.47.48.49. & ſeq.

cum Thucydide. 66. cum Iſocrate. 71. & 72. cum Saluſtio. 74. cum Platone. 67. 68. 69. 70. cum Lyſia. 70. 71. & 72. cum Seneca. 75. & 76. multis nominibus Demoſthenem ſuperat. 41. 42. 43. & ſeq. eius oratio comparatur cum Achate. 40. 2. virtutes. 41. 42. & ſeq. quàm verecundus in acuminibus. 104. 2. verboſitatis inſimulatur ab Apuleio. 113. 2. eius filius Cæſtium caſtigari curat. 117. 2 pro eius ſtylo apologia contra Apuleium. 19. 1. 2. & 123. 1. 2. doctus ſtylus, ibid. de eius ingenio iudicium. 124. 1. 2. ſtyli defenſio. 123. 1. 2 in propriis laudibus nimius, Demoſtheni poſtpoſitus. 139. 1. habebat Platonem in deliciis 169. 2. & 170. ex Platone, Iſocrate, & Demoſthene multas diuitias congeſſit. 174. 2. Demoſthenem imitatus eſt fœliciſſimè. 175. 176. volumen habuit exordiorum. 313. 2. eius in morte Trebonij motus. 469. 2. eius motus in iracundia. 522. 2. eiuſdem comparatio cum Accipitre. 263. 264. verſus in Piſoniana. 370. 371. eius lectio pueris vtiliſſima & cur? 164. 165. à precatione exordium habet cum Demoſthene. 175. 176. eius imitatio præfertur Demoſtheni. ibidem. imitatus eſt Xenophontem. 180. 181. epidicticas orationes palàm & apertè omni varietate expoliri oſtendit. 186. 1. puer poëtarum lectioni erat addictus. ibid. commemorat in 1. Philippica ſe in Senatu gratum verbum vſurpaſſe, ὄχλῳ. ibid. præceptiones amplificationis magis ex Græcorum commentariis quàm ex ſuo ingenio ſcripſit. 267. 268. diſſentit ab Ariſtotele in numerorum præceptionibus. 370. 371. confertur cum Proteo propter varias eloquentiæ virtutes. 42. 2

Ciconiarum & cornicum exercitus. 252. 1. 2

Cilices mendaces, & cur. 150. 1

Cinami tonſoris deſcriptio. 531. 2

Cincia lex. 832. 2

Citharœdi piſcis cum vano doctrinæ ſimulatore comparatio. 416. 2

Citharœdus Erici Daniæ regis. 468 2. *citharœdi veſtis.* 650. 2. *deſcriptio.* 659. 1. *& ſeq.*

Ciuilis eloquentiæ antiquitas & neceſſitas. 757. 1 2. *eiuſdem pars.* 775. 2. *& ſ.*

Ciuitas florens. 548. 1. 2. *diruta deploratio.* *ibidem.*

Cladis bellicæ exaggeratio. 445

Clamoſi. 558

Claudius. 591

Claudij Imperatoris laus ridicula. 586. 1

Claudij Cæſaris ingenij ſtupor. 150. 1. 2. *de eo iudicium.* 171 1. 2

Clauis periodus quid? 365. 1

Clauis aurea in lingua ſilentium. 570. 2

Cleopatræ nauigium. 690. 2

Cleticon. 386. 1. 2

Clemens Alexandrinus ſtuduit in Pantæni ſchola. 153. 1. 2. *eiuſdem comparatio de ignorantibus, ingenioſos ſe ſimulantibus.*

Clementis Alexandrini dictum de ebrietate. 879. 1. 2.

Clementia Dei natura. 600. 1. 2. *eius laus.* 294. 1.

Κλίμαξ. 285. 1

Clitor fluuius piſces vocales faciens. 639. 1

Clitumni fontis deſcriptio. 730. *& ſ.*

Clotildis factum ad iram excitandam. 505. 506.

Cnidus fluuius. 619. 2

Codex. 781 1

Cœlibes quaſi cœlites ex Granio. 227. 1 2

Cœlum. 964. 2. *appellatur mundi elementum optimum ab Orpheo.* 415. 2

Cœnotes. 387. 1

Collocatio verborum in periodis obſeruanda. 270. 271. *ſex ſunt vitia contra collocationem.* 271. 2. *eius bene ordinandæ præcepta. ibid. de ea moroſum nimis iudicium. ibid. de eadem obſeruationes in Ciceronem.* 272. 1. 2

Color quid. 803. 2

Columba. Vide paſſeres. eius colli deſcriptio. 701. 1. 2

Columnis inſcribere nomina. 696. 1

Coma nigra laudatur. 649. 1. 2. *humanæ deſcriptio.* *ibidem.*

Comma quid ſit in periodo. 366. 1. 2.

Commilitonis nomen. 869. *& ſ.*

Communicationis definitio & vſus. 426. 2.

Comparatio ſtulta. 931.1
Comparatio cum Antithetis. 291.1.2
Comparationes ineptæ.
Comparationes perſonarum valent ad motum. 515.1.2
Comparatiua ratio legalis. 795.2
Compoſitio III. verborum in periodo obſeruanda. 271.2
Compoſitio ſiue collocatio. ibid. ſex ſunt vitia contra compoſitionem, ex Cicer. 271.2.& 273.1
Compoſitio 2. pars elocutionis. 361.2.362.1.2. *eius definitio.* 361.2. *officium. ibid. vis.ib. compoſitionis artifices cum Phrygibus comparati. ibidem. ea contemptâ omnis verborum perit elegantia, ib. eius gratia.* 361.1.2. *compoſitionis tota ratio continetur in periodis.* ibid.2
Conceptio B. Mariæ. 900.2
Conceſsio quid? 426.2. *eius definitio. ib. variæ formæ.* 427.1. *exempla. ibid. &* 454.2
Conchæ deſcriptio. 118.2. *eiuſdem cum ſtylo puerili comparatio. ibid. &* 119.1. *item eiuſdem deſcriptio.* 720.2. *alia deſcriptio conchæ nauigeræ.* 721.1
Conciliatio. 769.2. *methodus conciliationis.* 770.1
Concionator. 937.1.2. *concionatoris grauis character.* 964.& ſ.
Concionatores Catholici quid faciant? 910.1. *concionatores varij.* 911. & ſ. *concionatoris egregij laus.* 928.1.2. *concionantis errores.* 929.2. *concionatoris vehementis character.* 972.2. *concionandi genus adulatorium reprehenditur.* 986.2. *concionatoris ſuauis, honeſti & culti character.* 981.2. *affectati.* 982.2. & ſ. *pij & ſimplicis.* 983.1. & ſ. *pij & grauis.* 984.2. *item putidius docti. ibidem. concionatores ſemidocti.* 985.1.2. *curioſi. ibid.*2. *populares.* 987. & ſeq.
Concionatores molles & putidi. 945.1. *concionatoris ſapientia.* 959.2. *propria doctrina.* 960.1. *labores.* 956.1. *typus.* 957.1.2. *concionatores leues exagitantur.* 948.1. *ſcholaſtici.* 969.2. & ſ. *vani quantum in iudicio Dei ſunt reprehendendi.* 930.2. *in profanos imprecatio. ibid.* 1.2. *nimis ſcholaſtici non ſunt vtiles.* 966.2.& ſ.
Conciones Græcorum. 758.2
Concionum ſtylus non debet eſſe mollis & putidus. 945.1. *concionis conformatio.* 955.1.2. *concionum forma & character.* 957.1. *diſpoſitio.* 958.2. & ſ. *partes.* 960.2. *exordia.* 961.1. *elocutio.* 962.2. *figuræ quales. ibid. deſcriptiones quales. ibidem* 2. *loci graues.* 965.2. *concionum plauſus periculoſus.* 1003.1. *diſpoſitio ex Chryſoſt.* 1006.2. *concionum & chreiarum narrationes quæ?* 325.2. *in concionibus ficta perſona non ſubiicienda oculis.* 169.170.1.2. *concionum diſpoſitio quintuplex.* 958.2. & *ſeq. concionis partes.* 960.2
Concitationis inſigne exemplum. 770.1. *ars malitioſa.* ibid.2
Concordiæ ſymbolum. 188.2
Confirmatio. 341.2. *in concionibus qualis.* 961.2
Confutandi genera multa. 339.1.340. & 341
Confutantium ficta ſimilitudo. 339.1.2. & 340
Confutatio Sophiſtarum. 140.1. *malitioſa.* 340.2. *ſyncera.* ibid.
Confutationis quinque modi. 339.1.2
Confutatio qua vſus Scipio admirabilis. 340.1. *in ea non ſunt falſa aduerſariis imponenda. ibid. eius ordo.* 341.1. *exemplum nobile ex Gorgia Leontino.* 344.2. *modus per conglobatas rationes.* 345.2. & 346. *alij confutationis modi.* 347.348.349.350.351.352.353. & 354. *confutationis exemplum.* 354.355. *confutatio in qua lex explicatur.* 355.1
Congeries cita & mobilis. 424.1
Coniecturalis ſtatus quotuplex. 796.2. & ſ. *eius tractatio.* 799.1.2. *ſex modi.* 797.2
Coniugata quomodo definiantur à Cicer. 226.2 227.1. *eorum exempla ibidem. nonnumquam ſola ſignificatione conueniunt.* 227.2. *alia voce ſolùm conueniunt,*

niunt, alia appellatione ſimul & re. ibid. iſtud argumenti genus plerumque eſt exile, & frigidum. ibid. tractatur venuſtè per hyperbolem, per paronomaſiam, aſteiſmum & traductionem. ibid.
Coniuncta rationalis controuerſia & legalis quæ? 795.1
Coniunctio qualis figura. 425.2
Coniunctiones in periodis, tanquam aureis catenis vinciunt orationem. 378.1
Conqueſtionis motus. 546.2.547.1
Conſcientia. 880.2
Conſequentium & antecedentium ab adiunctis diſcrimen. 244.1.2
Conſiliarius quis? 823.2
Conſilium ad Deum referre. 613.2
Conſilij boni lucrum. 821.2. conſilium temerarium etiam fœlix malum eſt. 822.2
Conſolationis varietas. 773.1. ars mirifica. ibid neceſſitas. 772.1
Conſtantinus beatus. 919.2. eius clementia. ibid.
Conſtantinus edixit contra obſcœnos poëtas. 152.2. eius nominis primus imperium fundauit, vltimus amiſit. 226.1. eius nobilitas. 591.592
Conſtantij impietas exagitatur. 137.1
Conſuetudo eſt affabricata natura. 467.2. ea ſine veritate vetuſtas erroris eſt. ibidem.
Conſuetudinis vis. 789.1
Contrariorum dignitas oſtenditur illuſtri exemplo. 245.1. eorum magna vis eſt & amœnitas. 245.2. quatuor ſunt genera. 246.1. contraria aduerſa quid ſunt. ibid. eorum vſus. ibid. contraria à negatione ad affirmationem non valent. 246.2. contraria priuantia diſcrepant ab aduerſis. ibidem. contraria comparata quid ſunt. 247.1. eorum vſus. ibidem. contraria contradicentia quid. ibid. contraria repugnantia quid? 247.2
Controuerſiarum ſeptem genera. 794.2. & ſeq. controuerſia ſimplex rationalis quæ? 795.1. controuerſia mixta ex variis. ibid.2
Controuerſiarum genera publica, & quot. 796.1
Contumeliam pati generoſum. 919.1. & ſ.
Conuitia oratoria. 825.1
Conuiuiorum luxus deſcriptio. 753.2. & ſ.
Coquus. 846.2
Cor affectuum ſedes. 460.1.2. eius deſcriptio. 647.2. & 648.1
Coriolanus. 833.2
Cornelius Tacitus. 172.1. eiuſdem grandia & byſſina dicta. 105.2. eius cenſura. 130.1
Cornelius ſenator conuitiis appetitus. 338.2
Cornicum & ciconiarum agmen. 252.1.2
Cornua. 344.1
Corocottæ ars inſignis in deliniendo Auguſto. 535.2
Corona Cteſiphontis. 902.2. corona roſea. 684.1. corona ex floribus Chriſtiani non vtebantur. ibid. corona Hypothymias. ibid. 2. corona radiata. 589.2
Corpus pulchrum dignum magnæ mentis domicilium. 592.1. corporis bona & mala. 376.1.2. corporis formæ effictio. 421.2. deformis deſcriptio. 541.542. humani item in genere. 644.1.2. in ſpecie. 650.1. &c. eius forma ad probationes facit. 800.1
Correctionis variæ ſpecies. 428.1. eius præclara exempla. ibid.
Corſicus adoleſcens triginta ſex millia nominum fideliter memoriâ referebat. 148.2
Corui Rhetoris inſulſa oratio. 110.2
Corycius ſpecus. 737.1
Cothurnus Tragicus. 685.2.686.1
Cotta nihil habuit in oratione niſi ſincerum, & ſanum. 36.1.2
Cretenſes mendaces, & cur. 150.1
Criminis inuſitati amplificatio ex Cicer. 286.287.
Critias vocabulis propriis orationem concinnabat. 19.1
Critici. 932.2. eorum manus ſtylo miſcellaneo & antiquario plerumque laborant. 95.2. critici cuiuſdam faſtus & ſtylus. ibid.
Crocodilus quid? 344.1
Crux ara gloriæ. 898.2. maieſtas. ibid. crux puriùs lucet quàm Luna. ibidem. crucis definitio ex D. Chryſoſt. 209.1
Crucis amplificatio per ſynonymiam. 209.1. & 2. Dominicæ crucis acerbitas

per partium enumerationem. 217.1
Crudelitas. 534.2. *eius imago.* 542.2. *mulierum caſtigata.* 548.2. *noua.* 888.2. *in ſeipſum.* 883.1. *eius mater auaritia, pater furor.* 415.416
Crudelitatis eſt exigere pœnas à cadaueribus. 357.1
Cteſiphon. 687.1
Cubitus. 570.1
Culicis deſcriptio. 701.1.2. *eiuſdem cum pulice.* 704.1
Cultus Dei, vide Deus.
Cupido Praxitelis. 651.1.2. *& ſ. idem appellatus τύραννος θεός.* 652.2. *cum veſpa comparatus.* 202.2. *idem optimè depictus ab Alexi.* 489.1.2
Cupidinis deſcriptio ex Moſcho. 208.2. 209.1
Curiæ Franciæ quàm honorificæ. 775.1
Curiæ deſcriptio. *ibid.* 2. *& ſ.*
Curio orator illuſtris. 39. 40. *memoria lapſus eſt, & cur?* 155.156. *labili admodum memoria.* *ibid.*
Curioſi. 985.2. *& ſ.*
Curioſi dicti muſcæ. 228.1.2
Curioſitas ridicula. 985.2. *curioſitas ingenij humani amat volitare per omnia.* 156.2
Curſores. 578.2
Q. Curtius. 17. *acutæ breuitatis ſummus magiſter.* 106.1. *eius acumina varia. ib.*
Cybeles ſacrorum ritus. 236.1.2
Cygnea cantio. 929.1
S. Cyprianus mellitiſſimus doctor. 916.2. *in vno Tertulliano conquieſcebat.* 165.2. *de eo iudicium.* 173.1.2. *eius grauitas.* 967.1. *& ſ. oratio in adeuntes balneas. ibid. graues habet amplificationes. ibid. eius verba vellicant, & multum habent γοργότητος. ibid. oratio non eſt facta malleo, ſed animata.* 974.2. *item grauis & vehemens oratio.* 975.1
Cyro ſolis nomen fuit. 221.2. *Cyri nobilis ſuaſio.* 767.2

D

DAEdali ſimulachra. 655. *& ſ.*
Dæmones cur malis affectibus immixti. 460.2. *& 461*
de Daphnitico templo incenſo nænia. 477.1.2
Datis. 816.2. *eius melos.* 360. *&* 817.2
Dauidis eloquentia. 936.1
Dauidis & Goliath monomachia. 749. *& ſ.*
Dearum iudicij de pulchritudine deſcriptio ex Apuleio. 652. *& ſ.*
Decalogus legum omnium typus. 783.2
Declamatio. 577.2. *declamationum indicium. ibid. defenſio.* 578.2. *earum agendi ratio, vanitas & miſeria. ib.* 1. *vſus.* 579.
Decorum. 145.1. *eius vſus.* 2. *&* 146.1.2
Deeſis. 387.1
Defendere vinctum, eſt iudicem arguere. 589.2
Defenſionis methodus. 800.2. *& ſ.*
Definitio per Synonymiam quid? 198.2. *per deſcriptionem ibid. eius dignitas & variæ appellationes.* 201.2. *imago & characteriſmus appellatur. ib. cum Pauſia pictore comparatur. ib. dicta à Græcis ὅρος.* 202.1. *ſoli comparata. ibid. quid ſit definitio. ibid* 2. *eius partes duæ. ibid. definitiones oratoriæ quales ſint. ibid. definitionis vitia tria.* 203.1. *virtutes. ibid. definitiones Platonis audaces. ibid. debent eſſe breues. ibidem. quæ ſunt perfectæ. ibid. earum vſus in argumentando triplex.* 203.2. *definitio per partes duplex.* 204.1. *per cauſas.* 204.2. *per materiam & cauſam efficientem frequentiſſima apud oratores.* 205.1. *per effecta definiunt optimi oratores. ibid.* 2. *per ſimilitudinem vtiliſſima.* 206.1. 207.2. *earum vſus. ibid. &* 203. *definitio per accidentia.* 206.2. *definitio per negationem.* 208.1.2. *amplificatur per Synonymiam.* 209.1.2. *eius mixta amplificatio.* 210.2. *definitionis genus fuſum & oratorium ex Cicer. ibid. inualida facillimè refellitur.* 211.1.2. *quomodo ea vtendum. ibid. valet ad amplificandam periodum* 378.379. *definitio ſimplex quid?* 797. *& ſeq.*
Definitio B. Virginis per Synonymiam. 209.2. *eo definiendi genere vſi ſunt SS. Patres.* 209.1
Deformis corporis deſcriptio. 541.542
Dehortatio. 813.2. *eius ars.* *ibid.*

Deianira. 331.1

Δείνωσις ſecunda ratio amplificationis. 261.262. *eius exemplum ex Demoſth. ibid. aliud ex Cicerone. ibid. eſt crebra in amplificationibus D. Gregorij Nazianzeni.* 277.2. *eius exemplum plenum maieſtatis.* 973.2

Δεινότης quid? 145.1.2

Deiotarus. 799.2

Delectatio comes eloquentiæ. 579.1. *duplex eſt.* 493.1.2. *quomodo paratur à Philologis.* ibid.

Delectus prima pars diſpoſitionis. 224. 225

Delectus locorum & figurarum ad amplific. ſeruientium. 278.1. *delectus verborum.* ibid.2. *rerum.* 223

Deliberatiui generis laus. 758.2. *eius ſex capita.* ib. & 759.1.2. *quinque argumenta.* ib.2. *argumēta in genere.* 764.2. & ſ.

Delicati deſcriptio. 683. & ſ.

Delicta leuia non ſunt multùm exaggeranda. 805.1.2

Delphinis & pueri deſcriptio. 718.2. & ſ. *item alia ex AEliano.* 719.2. & ſ.

Delphinorum & mugilum pugna. 720.1.2

Demades nauticos ſales in forum tranſtulit. 29.30. *eius ſubtile factum.* 795.1

Demetrius Phalereus Rhetor illuſtris. 12.13. *ſtatuas* 360. *habuit Athenis.* 13.14. *ſuauis videri maluit quàm grauis.* 33.34. *comptus auctor frigidos ſenſus κακοζήλους nominat.* 156.157. *eius de allegoria iudicium.* 385.1.2. *honeſta & ſublimis oratio.* 877.2. *querimonia grauis.* 878.1

Demetrius charus Romanis. 875.1. & ſ.

Democratia. 864.2. *improbatur.* 865.1

Democritus promiſit ſe Darij regis vxorem ad vitam excitaturum. 773.1

Demonſtrare quid. 580

Demonſtratio 3. pars deſcriptionis quomodo deſinitur. 418.1

Demoſthenes Valentis legatus caſtigatus à D. Baſilio, & cur. 360.2

Δημοσθένης σολοικίζει. 360.2

Demoſthenes ab Ariſtotele non didicit eloquentiæ præcepta. 11. & 12. *cunctos Atticos eloquentia ſuperauit.* 25.26. *eiuſdem cum Cicerone comparatio.* 41.2.42.43.44.45.46.47.48.49.50.51.52.53. & *ſeq. fulmini comparatur.* 42. *eius vitia.* 43.2. *eiuſdem ἐπιτάφιος λόγος frigidior.* 44.2. *πάθος ſuaue.* 48.2. *laudator ſui.* 49.2. *mordax.* 50.2. *faſtidioſa eius oratio.* 52.1. *increpationes.* 57.1. & 2. 58.1. *elocutio auſtera & Thucydidea.* 62.2. *verba plerumque audacia.* 63.1. *accentuum nouatio.* 63.2. *actio prius infauſta.* 64.2. & 65. *idem à ſtylo ſcholaſtico alienus.* 90. *parcus laudum ſuarum æſtimator.* 138.2. *de eo iudicium.* 157.1. *eiuſdem laudatio funebris.* 318.1.2. *ſatellites, coruſcationes, & tonitrua.* 459.2. *eius iracundia acris & generoſa fulmini cum nube colluctanti comparatur.* 522.1.2

Demoſthenis comparatio cum tibiis. 261.2. *inſignis eius amplificatio.* 262.1. *eius virtutes.* 26. *de eodem iudicium Clementis Alexandrini.* ibidem. *eius oratio mollis* 106.107

Demoſthenica figurarum tractatio. 442

Demus Zeuxidis. 318.2

Dentes. 569.2

Deploratio apum transfugarum elegans. 429.1.2. *mortis Eteonei.* 630. & 631.1.2.2. *mortis Pulcheriæ.* 731. & 632

Deprecatio quid. 804.1. *vbi inutilis.* 813.2. *eius ars.* ib. *loci communes.* 805.1. *affectus.* ib.2. *graue exemplum.* 429.2. *aliud cum affectu.* 430.1.2. *aliud ex Demoſth.* 453

Deprecatiua venia quæ? 799.1

Deriſus. 769.2

Deſcriptio quæ optima. 204.2. *ea in quatuor partes diuiditur.* 417.1.2. *mollis.* 137.2

Deſcriptiones variæ. 417.2. & 418.1. 464.2 *valent ad excitandos affectus.* 455.2. & 456.1 *crebris vtentes cui ſimiles.* 715.2. *in concionibus quales.* 962.2. *Smyrnæ vrbis deſcriptio.* 469.2. *vrbis euerſæ.* ibidem. *eius diſpoſitio.* 620.1.2. *vide librum xj. ex variis deſcriptionibus concinnatum.*

Deſpicientia prima iracundiæ cauſa. 511.2

Deus circulus, ex Triſmegiſto & aliis. 116.2. *Dei prouidentia.* 134.1. *eiuſdem definitio per negationem ex maximo Ty-*

rio. 208.2. Nihil appellatur. ibid. eius laus maximè ſilentio celebratur. ibid. Stoicorum de eodem deſinitio.210.1.illius nomen ſemel in anno tantùm à ſummo Pontifice apud Hebræos pronuntiabatur. 225.2. prima cauſa efficiens Deus. 231.2. in amorem transformatus fingitur à Pherecyde. ibid. cauſa cauſarum cuius primus eſt vſus 233 2. eius amplificatio per effectorum enumerationem ex D Greg.Nazianz. ibid. dictus Deus ab ipſis Ethnicis fatum, prouidentia, natura.234.1 Dei cognitio ex effectis. 240. & 241. eius bonitas. 241.1. Dei opus eſt excitare affectus. 452. 1. vt Deus in ventis, ita orator ambulat in affectibus. 459.1. Dei laudatio. 580.2. in eo laudando duo ſpectanda ib. Deus laudatur à definitionibus conglobatis. ibid. de eo Syneſius, Greg. Nazianz.& Maximus Tyrius philoſophati.580.Deus laudatur à cumulo virtutum, quas κατ' ἐξοχὴν continet.ib. Deus omnia.ib. laudatur ab adiunctis & effectis. 581.1. laudatur ab imaginibus.ib.2. Deus non eſt corpus 582.1.fons eſt pulchritudinis. ib.2.eſt expers compoſitionis.585. ſupra fatum exiſtens. 581.1. rector vniuerſi. ibid.mater dictus.ibid. tantum ſurripitur, quantum percipitur. 582.1. apex eſt & finis omnis felicitatis. 585.1. prima cauſa & laus rerum. 582. 583. vt intelligatur, tacendum eſt. 584. 1. 2

Deum abyſſus operit. 583 & 584. Deo nomen omne conuenit. 584.2

Dei varia nomina. 581.1. Dei laudationis modus. ibid.2. Dei encomium & deſcriptio.582.1.manus munificentia. ibid. timor & maieſtas. ibid.2. definitio ex D. Bernardo.584 1. ex Arnobio ibid. ex Seneca.ibid.2.maieſtas. 821.2.Deus ſuperbos frangit. ibid.

Deus mundo vt lyræ intentus. 891.1. Dei nomen quantum.ibid. Deus actus purus ibid. Dei attributa.ib. æternitas. ibid.2. prouidentia. 892 1. miſericordia. ibid. ſcientia. ibid. Deus mundos ſexcentos poteſt condere. ibidem. Dei in redemptione noſtra admiratio. 855.1. Deus adorandus non mundus.937.2.ſolus immutabilis. 854.2. natura eſt præſtantiſſima & vtiliſſima, ex Stoicis apud Lactantium. 247.2. rudibus primùm hominibus figuras veritatis futuræ indices præmiſit. 248.2. Deus, Angeli, &c. corporis expertia quomodo laudari debeant.256.2.ipſe ſibi locus & mundus. 891.1. eius maieſtas gradientis, apud Prophetas.ibid. oceanus.ibid.2. immenſitas. ibid.

Dextra. 572.1

Deeſis. 387.2

Diabole.

Diacope. ibid.

Diæreſis. ibid.

Diallage. ibid.

Diallelon. 388.1

Dialogiſmus. ibid.

Dialyſis. ibid.

Diamultoſis quid? 116.2

Dianæ deſcriptio. 655.1.2

Dianœa. 388.1

Diaphora. 388.2

Diaporeſis. ibid.

Diaſceue. ibid.2

Diaſyrmus. ibid.

Diatypoſis. 389.1

Dicæologia. 389.1

Dictio quæ apta ad affectus excitandos. 483. 2

Dictum feſtiuum in Dianæ Epheſinæ incendium. 85.2

Dictum bracteatum. 613.2

Dictum præclarum de oratoribus, ex Iuliano in Encomio Euſebiæ.127.2.dictum acutum Scopeliani. 318.2

Dictum Ludouici XII.de Aduocatis. 783.1

Didaſcalici generis tractatio. 958.1

Didymus Grammaticus tria millia librorũ & quingentos ſcripſit. 148.2.& 149.1

Dies 15. Mineruæ conſecratus. 608.2. dies nonus menſis ſoli ſacer.ibid.dierum obſeruatio. ibid.

Diezeugmenon. 389.2

Digitus.571.2. digiti linguoſi.564.2. humanorum deſcriptio. 648.1.2. digitis concrepare. 674

Dignitas & venuſtas. 587.2. & 588. tertia & nobiliſſima pars elocutionis. 382.

2. tota conſurgit ex figuris. ibid.
Dis proximus quis? 839.2
Dilemma quid? 343.1. Ariſtotelis. ibid. 2. Protagoræ. ibid.
Dilemmaton. 389.2
Diluuij deſcriptio. 743.1.2.& ſ.
Diminutio pars prudentiſſima eloquentiæ. 294.1.2. eius artificium non negligendum. ibid. eius vſus. 295.& 296
Dinarchus characterem habet perſpicuum. 39.40
Dio Chryſoſtomus cornu quoddam eſt Amalthea, & cur. 167.2. Platonem & Demoſthenem ſecutus. ibid.
Dio Pruſæus Amaltheæ cornu. 167 2. Homer cis verſibus vſus eſt. 201.202. eiuſdem laudat o funebris. 318.2
Diogenis tragœdia. 129.1. lepidè factum. 802.1.2
Dionyſius Sophiſta Herodoti narrationem Atticam fecit. 141.& 142.1.2
Dionyſij ſtatuæ deſcriptio. 655.1.2. & ſeq.
Dionyſij Pannonum ducis aduerſus Gabram & Brannam odium. 505.2
Dionyſij tyranni in nouandis rebus ineptiæ. 80.1.& 120.1
Dionyſius quomodo ſoluerit citharœdo. 129.1
Dionyſius Halicarnaſſeus. 167.2
Dionyſij Areopagitæ grauitas. 969.1. Angelus eſt loquens è turbine. ibid. 2. eius laus. 910.2. eloquentia. ibidem
Dionyſmus. Vide Ephoriſmus. 382.2
Dipſadis piſcis cum auaritia comparatio. 417.1
Diſciplinæ externæ non ſunt penitus repudiandæ. 93.2
Diſciplinarum humaniorum tempus & modus quis eſſe debeat. 942.2
Diſcordia ciuium auget hoſtes. 827.1
Diſcordiæ ſymbolum. 195.1.2
Diſiunctio. 389.2
Diſpoſitio. 303. eius excellentia. 303.1. prima pars, delectus 304 1. diſpoſitio triplex & eius exempla. ibid. 2. artificialis triplex. 305.1. diſpoſitio in conſultatione & iudiciis qua. ibid. 2. in laudatione. 306.1. diſpoſitio argumentorum ibid. diſpoſitionis partes. ibid. chreiarum & orationum moralium diſpoſitio. ibid. 2. diſpoſitio cõcionum quintuplex. 958. & ſ. eius primus ordo ferme ſine arte. ibid. modus qualis. ibid. diſpoſitio & ordo in demonſtratiuo genere quanti ſit momenti. 415.2. apta, quàm excellens. 324 325.1.2
Diſſertatio de optimo genere dicendi. 110. 111
Diſtributio. 389.2. 418.1. illius præclara exempla. 418.1.2. illius varius vſus. 418.2. diſtributio prudens factorum & affectuum. 454.2. quomodo ſit. ibidem.
Diues 625.628. eius deſcriptio. 683.1. diuitum luxus cum pauperum miſeratione comparatus. 224.225
Diuitis mali & Lazari comparatio. 1001. 2.& ſ. eiuſdem luxus. 1002.1
Diuiſionis definitio. 423.1. eius vis, vſus & exempla. ibid. triplex eſt. ibid.
Diuitiæ eſurire cogunt. 857.2. alienæ. eorum imperium. 831.2 diuitiæ in cupiditate inſtructa paupertas. 858.2
Docendi munus fuit digniſſimum. 18.19. docere. Vide præcepta.
Docilitatis partes. 312 2
Doctor: eius grauis character. 964.2.& ſ. Doctores in Eccleſiæ cunabulis. 937.1. Doctores ſecundi, tertij, quarti & quinti ſæculi. ibid. 2. & ſeq. eorum oratio magnam habet ſpeciem. 788.1
Doctrina 230.1. de ea oraculum. 318.1
Doctrina orationi an adhibenda. 778.1. eius copia eloquentiæ inimica. 789 1. in ipſis orationibus epidicticis quomodo ea vtendum. 184.2. eius vanus ſimulator cum Citharœdo piſce comparatus. 416
Doctrinæ peregrinæ vſus. 941.2
Dolor quibus moueatur rebus, & ſint ne præter orationem externæ eius ſpecies adhibendæ 346 2.& 347.1. eius motus aptè expreſſi. 479.1. dolor muliebris.
Domnæ Auguſtæ. 103.1
Domitius Afer. 423.2
Domus deſcriptio. 745.1.2
Domuncula Chriſti naſcentis. 896.1

Domus regiæ deſcriptio. 545.1. *eiuſdem ruina.* ibid.
Dorionis egregium dictum. 478.1.2
Draco Babylonius inter ſuperſtitionis initia. 116
Draconis cor deuorantes belluarum linguas intelligunt. 114.1
Draconis Indici deſcriptio. 762
Ductus quid. 794.1. *ductuum quinque modi, & eorum exempla.* ibid. *ductus poſt ſtatum inquirendus.* ibid.
Ducis cuiuſdam dictum. 503.1
Duodecim tabularum liber ediſcendus iuris peritis. 784.1

E

EBrietas Dæmon voluntarius. 293.2. *eius deſcriptio ex D. Ambroſio.* 203.1.2. *eius ſtultitia & feritas. ibidem amplificatio per congeriem.* 293.2. *alia eiuſdem deſcriptio per Characteriſmum.* 388.2
Ecbaſis. 390 1.2
Eccleſia opus Chriſti. 901.2. *triumphus. ibid. eiuſdem incrementum.* 902.1. *vexatio. ibid. eiuſdem partes vehementes.* 137.1
Echini deſcriptio. 722.2
Edictum Conſtantini contra obſcœnos poëtas. 152.2
Edmundus Angerius. 356.1
Edmundi humilitas in verbis 100.1. *D. Edmundus ferreum latus eſt appellatus.* 221.2
Educatio. 413.414. *liberalis excelſæ mentis generoſitatem inducit.* 153.1.2. *bona debet ſtatim à tenero pueros excipere.* 156.2. *qualis fuerit apud Rom. primis temporibus. ibid.* 2. *qualis poſtremis. ibid mollis apud Romanos.* ibid.
Educatio, & vitæ conſuetudo multùm valet ad ſuſcipiendos, vel repudiandos affectus. 473.2
Effecta maximum habent cum cauſis commercium. 240.1. *eorum vſus.* 1.2. *in omni genere orationis vtiliſſimus* 2. *plurimum valent ad narrationes & deſcriptiones.* 241.1. *ad amplificationes aptiſſima.* 241.2. *rectè tractantur per congeriem vibratam & interciſam. ibidem. huius argumenti vis. ibidem. his maximè vtuntur oratores in definitionibus.* 203.1. *quomodo ſunt vſurpanda.* 203.204. *eorum triplex vſus vtiliſſimus.* 240.2. & 241
Efficiens maximam habet anſam refutationis. 239.1. *eius cognitio erudita & fœcunda.* ibid.
Effictio. 2. *pars deſcriptionis quomodo definitur.* 412.2. *eius exemplum inſigne. ib.* & 418
Εἰδωλοποιΐα *Euripidis acris & viua.* 154.2
El apud Hebræos quid ſignificet? 224.2
Eleazari ſupplicium, ex Ioſepho. 470.2. *eius conſtantia. ibidem. morientis verba.* 471.1.2
Electra. 338.339
Elegantia quid eſt? 349.2. *eius duæ partes latinitas & explanatio.* ibid.
Elegantis viri deſcriptio. 673.1. & *ſequentibus.*
Ελεπόλεις *virtus & ſapientia animorum.* 307.2
Elephantus pro nutricio pugnat. 333.1
Elephanti deſcriptio. 707.2. & *ſ. cum formica comparatio.* 619.2
ἑλεκοειδὴς, *in ſe conuolutus quid ſit.* 486.2
Ellipſis. 390.1
Ellipuſa quid? 793.1
Elocutio. 359.1.2. *eius diuiſio, & prima pars Elegantia.* 360.1.2. *eiuſdem ſecunda pars compoſitio.* 361.1.2. & 362. *in minutis elocutionis enodandis immorari puerilis eſt ingenij.* 359.1.2. *eiuſdem dignitas.* 378.2
Eloquentiæ omnes artes ingenuæ ſunt neceſſariæ. 181.2. & 182
Eloquentia non ſolâ naturâ conſtat. 1.1. *diſciplinarum omnium eſt regina. ibid. ei ſcriptorum imperitorũ multitudo obeſt.* 1.2. *eloquentia triplex, diuina, heroica, humana.* 2.1. *ſenſibus magis cõſtat quàm verbulis.* 3.1. *eandem habet cum mente humana, quam cum Deo mens affinitatem.* 3.2. *eius dignitas, pulchritudo, vtilitas.* 3. & 4. *Deorum inuentum antiqui crediderunt.* 4.1. *Pantarbæ comparatur. ibid. ciuilis Imperatori perquam neceſſaria.* 4.2 & 5.1. *eius laus ex Cor. Tacito. ibid. eius vis ad perſuadendum.*

ibid. & 632.1. ζήτων à Philone cognominatur.5.2.ortus & progreſſus.6.& 7. eiuſdem Apologus lepidus.7.1.eloquentia animæ prudentia.124.2. Ethopœia eloquentiæ. CXI. 2. eloquentia optima quæ placeat auditoribus. ibidem. adoleſcentia.ibidem.2. virilis ætas.ibidem. occaſus.104 vera & germana eloquentia. 130.2. quæ expetenda, & de ea Cicer. & Plutarchi iudicium. ibidem. optima quæ.131.1. eius tria genera.131.2. eius virtutes ac formæ. 132.133. eius vitium, obſcuritas. 132.2. eloquentia numinis ſimilis.ibid.eius optima figura. 145.1. eloquentia iuuenum.2.virorum. ibid. Principum. ib.politicorum.146.1. Concionatorum.ibid.Philoſophorum.ib. Sophiſtarum.ibid.deſiderat ingenij fœlicitatem.151.1.2. eius corruptæ cauſæ. 158.1. & 159.1.2. eiuſdem peſſimum virus deliciæ,& vitia.ibid. eius doctrina tribus rebus potiſſimùm continetur, præceptis, ſtylo,& varia eruditione. 159.2. eloquentia maximè indiget imitatione. 160.2. cœleſtis vis, & dignitas. 173.1. eloquentia & eruditio facultates inter ſe diſtinctæ. 333.2.334. diſtribuitur in ſubiecta & enuntiata. 209.210. ex verbis & ſenſibus conflatur. 203.2. eloquentiæ effectus in affectibus 470.1. ea cum authoritate coniuncta multum valet. 473.1. item ad excitandos motus apta quæ. ibid.

Eloquentia apud Dicen contra corruptores ſuos agit. 210.211. eloquentia Platonis & Iſocratis. 435.2.436. ciuilis in duas ſectas conciſa. 787.2. eius neceſſitas & antiquitas. 757. 1. eloquentia Agamemnonis. 758.2. Neſtoris.ib. Menelai. ibid. Vlyſſis. ibid. eius duo brachia. ibid. vigor in republica.ibid.quando reſtringi cœpta. ibid.eius regnum ſeruire ſcenæ.789. cur cedere videatur eruditioni. 790.2. eloquentia carpitur à Cæcilio. 889.2. magna tanquam flamma alitur.890.1. ſacræ excellentia. ibid.2. adiumenta.ibid.materia.ibid. eius cultores varij.911. & ſ. in ea maieſtas inuenitur à Chriſtianis oratoribus. ibid. eloquentiam ſacram docere, imitari eſt Chriſtum.909.2.eius effectus.ibid.& ſ. non eſt comparanda cum eloquentia oratorum Rom. 910.1. humana defenditur. 932.1. humana benè cum ſacra miſcetur.934.1. carpitur. 932.1. de eius contemptoribus quid dixerit. D. Auguſt. 935.humana Moſes & Iobus vſi.ibidem. quanta abundauerit Dauid.936.1. in ea excelluerunt Prophetæ.ibidem. eloquentia Cicer. cur picta nonnunquam viſa grauis & concionatoria.

Eloquentes ἥρωες nominati, qui & cur? 2.2

Elyſij campi deſcribuntur. 734.1.2. & ſeq.

Emblemata ad orationes illuminandas plurimùm habent ſuauitatis. 190.1. quintus fons inuentionis.ibid. quomodo differant ab hieroglyphis.ibid.eorum ortus. ibid. in his maxima luſerunt ingenia. ibid. prima fuerunt clypeorum vexillorúmque. ibid. maximè fuerunt in ſigillis,primis temporibus.ibid. omnes peculiare ſymbolum ſibi affectarunt.190.2. varia ſymbola gentium, & Imperatorum. ibid.

Emblema Laconis. 190.1. de piſce orcyno emblema. 252.2

Empedoclis cantionum vis. 468.1

Emphaſis. 390.1. eius exemplum. 456.2

Enagonion. 390.1

Encomium formicæ. 617.2. 618. & 619. encomium putei. 659.2

Ἔνδοξος quid in exordiis? 390.2

Energia. 390.1

Ennodius aurum Demoſthenis, & ferrum Ciceronis appellat. 95.1

Ennodij ſtylus poëticus.94.2.& 95. eiuſdem dulces allegoriæ nonnullæ. 95.1. & 2.

Enthymema. 390.2 Enthymemata.341. 2

Enumerationis dexteritas. 356.2

Epagoge. 390.2

Epanadiploſis. 390.1

Epanalepſis.390.2.eius à Palinlogia diſcrimen. 391.1. definitio & vſus. ibid. & 421 2

Epanaphora. 391.2

Epanodus. 392.1. figura declamatoris &

eius exemplum. 453
Epanorthoſis. 392.1
Epembole. 392.1
Epenthymeſis. 392
Epereſis quid in exordiis. 308.2
Epexegeſis. 392.2
Epexergaſia. ibid.
Ephodos quid? 311.2
Ephorus ſpondæum & trochæum vitat in oratione. 404.405
Ephrem Syrus. 173.2
Epibole.392.2.duplex eſt. ibid.
Epicedium M. Antonij in laudatione Cæſaris. 467.1
Epicherema quid? 343. 1. *eius nomen.* ibid.
Epicheremata. 343.1
Epichriſis. 393.1
Ἐπιδεικτικόν *quid?* 580.1
Epidictica quando integro flore perfectionis eminere cœpit. 576.1. *eius ortus.* ibid. *magnus vigor ſub Imperatoribus.* 577. 1. 2. *de epidictico genere iudicium.* 577.1
Epidiorthoſis. 393.1
Ἐπιείκεια. 144.2
Ἐπιμέλεια *idem quod* κάλλος *Latinis pulchritudo, & ſuauitas ſtyli.* 142.2
Epimone. 393.1
Epiphonema. 393.1
Epiphonema in Dei incarnatione. 895.2
Epiphora. 393.1. *duplex eſt.* ibid. *quod diſcrimen habeat ab epibole.* ibid.
Epiplexis. 393.2. *eius definitio.* 427.2. *eius exemplum.* 445.446. *aliud exemplum breue & mordax.* 449. & 454.2
Epiploce. 393.2
Ἐπίρρωσις πραγμάτων καὶ κατασκευῶν, *tertia ratio amplificationis.* 140.1
Epiſcopi dicti moderatores iuuentutis. 630. 1. *præceptores nominati.* ibid.
Epiſtrophe. 393.2. *eius definitio.* ibid. *vſus idem cum anaphora. Epiſtrophes ſpecies artificioſa.* 394. 1. *eius exemplum.* 456.1
Epithalamij partes. 605.1.2. 609.2. & 610.1.2.
Epithaphia. 612.1
Epitheton. 394.1. *eius definitio.* 415.1.2. *vſus.ibid.2.tria vitia.* ibid.
Epitrochaſmus. 394.1
Epitimeſis. 394.1
Epitrechon. 394.1
Epitrope. 394.1.& 2
Epizeuxis. 394.2
Equitare. 600.601
Equitatus prima præcepta ſcripſit Sarmenes. 592.2
Equus Celes. 713.2. *equus deſcribitur à Iobo.* 935. 2. *equi boni & generoſi virtutes.* 271.272.2. *eius deſcriptio.* 713. 1.2. *item aliæ duæ.* 714.1.2. *equi Niſſæi.* 713.2. *equorum ornatus.* 880. 2. *equi gemmis onuſti.* 836.2
Ericus Daniæ rex muſicâ in furorem actus. 468.2
Eros & anteros. 488.2. & 489.1.2
Erotema. 394.2
Erroris inductio. 394.2
Eruditio varia nutrix eloquentiæ. 182.2 *eius laus vel ſcientiæ.* 182.2. *cum Perſæa arbore comparatio.* 183. 1. *eruditio & pietas cum malis germanitatis comparata.* 153.1. *& cum palma Syagrorum & Phœnicis commercio.* ibid. *ſi parcè adhibeatur, ſtylum exhilarat; ſi inferciatur, obruit.* 159.2. *primus eſt fons inuentionis.* 184.2. *eruditio & eloquentia facultates inter ſe diſtinctæ.* 183.1.2. *huic tantùm ſtudere in oratione vitioſum.* 183. *illius temperies eſſe debet.* 183. 2. *oſtentatio vbi vitanda.* ibid. *eruditio non debet cogi atque intrudi in orationem.* 184.1. *quomodo in ciuili oratione adhibenda.* ibid. *prudenter à Cicerone adhibita.* ibid. *eius vſus in Epidictico genere.* ibid.
Erycinus fiſtula pronunciandi modos Caio Graccho formabat. 42.2
Eſaias diuinâ eloquentiâ vigebat. 2.2
Ethicum genus quid? 822.2
Ethnici primos omnium inter Deos Solem & Lunam venerati ſunt. 224. 2. & 225.
Ethologia. 394.2. *eius præclara exempla.* ibid. & 395.1
Ethopœia. 2. 111.2.395.1
Etymologia maximè oratori neceſſaria. 225.1. *eius exempla.* 1.2. *inualida ad perſua-*

perſuadendum.226.1. Vrbanitate quadam venuſtat orationem. ibid.
Eucharistia.904.2.eius excellentia. ibid. & ſeq.materia.ibid.2.longè ſuperat 7. mundi miracula 905.2. Euchariſtia trophæum amoris.906.1.cum Iuſtiniani menſa comparatur.ibid. eius fructus & efficacia.ibid.2.in ea corporis Chriſti modus. ibid.
Euchariſtia omne bonum. ibid.2
Euche. 395.1
Euclides Megarenſis locum ſimilitudinis ab aliis excludebat. 249.250.2. eius ratio,quâ id mititur probare. 362.363. confutatio. ibid.2
Eumenides σεμναὶ & earum ædes. 826
Eumenis bibliotheca ſupra ducenta millia voluminum habuit. 164.2
Eunapius. 168.2
Eunomij cicada. 317.2
Euripidis acris & vehemens εἰδωλοποιΐα. 154.2.eius motus in Medea.606.2.iracundiæ motus. 606.607
Euſtathij mira vis in dicendo.6.1. Saporis triumphator. 28.29
Euſtathij anagrammatiſmi. 225.2
Exaggeratio 2.ratio amplificationis. 112. 113.eius exemplum. 523.524
Exallage. 395.2
Examen ſtyli. 305.306
Exarteſis. 395.2
Excitatio. 395.2
Exclamatio in Chriſti infantiæ labores. 896.1
Exclamationis varij modi. 428.2. exclamationes appoſite magnis narrationibus ſubiunctæ ſunt valdè efficaces. 472.2. aptæ in motu iracundiæ 476.1.exclamatio laudata Dionyſij Mileſij. 428.2
Exemplum ad perſuadendum efficax.253. 2.eius vis.ibid. exemplum ex D.Hieronymo ibid. eius vſus.ibid. definitio ex Cic.ibid. exemplorum duo genera ex Ariſtotele ibid.eorumvis. 342.2
Exercitationis ſtudioſiſſimi veteres. 156.2
Exercitus ſine duce. 862.1
Exhortatio bland. 860.1. ad bellum 8 5 1. lenis.768.2. non debet eſſe nimis argumentoſa.ibid.eius anima,calor.769. 1.exhortat.opotentiſſima & eximi l.m. ibid.1. differt à ſuaſione.767.1. exhortationum ars. 769.1
in Exhortando animus priùs ratione vincendus quàm mouendus. 768.1
Exilij grauitas. 989.1
Exodiarium ſpectaculum. 691.2
Exordium in re moleſta.848.2.à ſpe & fiducia.827.2.in eo prolixitas fugienda. 307.2. error in exordiis. ibid. inutilia vitanda.ibidem. his prolixis & inutilibus abutentes quales ſint?308.1. exordia Gorgiæ Leontini, & D.Greg. Nazian.conciſa.ibid.eorum varia genera. 308.2. exordium neceſſitatis & pompæ. ibid. eius diuiſio ſecundum Licymnium. 308.309.alia diuiſio exordiorum 310. 311.312
Exordium ab opinione. 310.1.2. à purgatione ſuſpicionis exemplum.ibid. ab occaſione.ibid. ex abundantia.311.1. eius exemplum.ibid. ἐξ ἀντιπιπτόντων. ibid. ἐξ ἀντιθέτως.ibid. ἐξ ἀκολούθου. ibid. ἐκ βαρύτητος. ibid.2. ex ſubdiuiſione. ibid. eius exemplum.ib. ſex exordiorum fontes.312.1.exordium ab adiunctis.ibid.ab expoſitione finis.ib. ex viſceribus rei.ib. ab exemplis. ib. ab inuocatione.ibid ex abrupto.ibid.1.2.eius modus.2.quale eſſe debeat.ibid quo charactere ſit ſcribendum.313.1.cæteris partibus rectè inſuendum. ibid. exordiorum locos communes habebant antiqui oratores. 313. 1.2 eorumdem habuit volumen Cicero. 2.exordia adſcititia ib. exordia & aditus honeſti.ib. eorum communia præcepta.ib. quid conſiderandum in eis. ibid. exordium vnde dictum.ib.eius nominis definitio.313 314. eius partes.314 1. vitia.ibid. virtutes.3 4 2. finis. ibid. in exordiis quomodo attentio ſit concilianda & eius exempla. 315.1
Exortatiua floridiùs tractanda. 957
Expeditio 395.2. ſecunda pars eſt diuiſionis. 423.1.2
Experientia. 845.2
Explanatio 2.pars elegantiæ oratoriæ neceſſaria 361 1. comparatur vſitatis verbis & propriis.ibid. eſt elocutionis fundamentum.ibid eorum error qui neglecta explanatione ad metaphoras ſe conuer-

tunt. ibid.
Explicatio locorum 1. *ratio amplificandi perutilis.* 120.121
*Expoſtulatio quid.*859.1.*eius artificiū. ib.*
Exprobratio Didonis apud Virgilium γραφική. 812.1.2
Exordia propria quomodo fiant in cauſis granibus,& à pompa fucoque alienis,vt in concionibus 315.1.2. *in demonſtratiuo genere qualia eſſe debeant.* 316.1. *exordium à fabula noctuæ. ibid. aliud à ſaltante Hectorem.* 317. 1. *ſucceſſoris aliud in laudem anteceſſoris. ibid. à cicada Eunomij.*317.2. *aliud in re ampla ab AEmilij dicto. ibid. aliud à Marathonia pugna.ibid. aliud in laude virtutis à Campaſpe, ſiue Pancaſte. ibid. aliud ab mauribus Athenienſium* 318.1. *aliud à tibicinis iudicio.ibid.aliud à Babylonico foro.ibid aliud à Scopeliani dicto acuto.*318.2.*aliud in laude funebri, & in inuectiua. ibid. aliud à Thebanorum araneis* 319.1.*exordia in deliberatiuo genere.*319.1. *eorum varij modi & exempla.*1.2. *in deliberatiuo ſolent eſſe vel ab exemplo.*1. *ibid. vel ab attentione & promiſſione magnorum commodorum.*2. *vel à precatione. ibid. vel à reprehenſione eorum qui fictè deliberant. ibid. aliud à Timotheo tibicine. ibid.*1. *exordia in genere ſuaſorio.*320.1.*ab exhortatione in virtutem contra curioſos. ibid.*2. *ab exhortatione ad ridiculos & voluptuarios.*321.1.*à virtute deliberantium. ibid. à perſona ſuadentis. ibid.*2. *exordia grauia & Philoſophica è Græco expreſſa.*320.2.*exordia in genere iudiciali.*322.1.2. *alia ab adiunctis accuſatorum* 322 323.*iudicium.*323.2.*à precatione.ibid. exordium ex abrupto & conciſo.*323.324. *per ὀξύμωρα* 324.1. *exordium conciſum & admirabile. ibid.*2. *aliud à ſimilitudine.ibid. aliud in laudem pulcherrimæ vrbis aptiſſimum.* 636.2.*in re diffic* [illegible]*.*638.1.*exordiis vti in Areopago non licebat.* 778.1
Exuthenismus. 395.2

F

F*Abij religio.*841.1.*pietas.* 843.2
Fabula Demoſthenis 187.2.*Plutarch.*
*Fabulæ quomodo vſurpandæ.*187.2 *ex variis ſenſibus accommodatæ multum afferunt orationi ſuauitatis* 148.2. *grauiores perſonas apud populum orantes docent præſertim AEſopicæ.*187 2.*&* 188. *iis vſi Philoſophi & oratores.* ibid.
Facetiæ vtiles oratori. 467.1.2. *an Chriſtianos oratores deceant.*780.2.*facetiæ ars Comi.* 981.1
Faceti hæretici. ibid.
Facies. 569.2
Factum lepidum Antonij. 611.612
Facundia Romanorum circa Cic. effloruit. 156.2.*vide Eloquentia.*
Fama. 853.2
Fatum ſumptum pro natura, ſideribus,& naturali morte. 234.1. *pro neceſſitate ineuitabili apud Ethnicos.ibid eius definitio ex Boëtio & D.Thom.* 234.2. *maligna lex & perpetua.*159.1. *multiplex acceptio.*234.1.*fatum non ponunt, niſi fatui.*234 2.*fata natalitia quid.* 568.1
Fato mori. 856 1
Fauſtinæ duæ impudiciſſimæ. 226.1.2
Fel creſcit per conſuetudinem iracundiæ. 501.502
Felicitas vera eſt,felicitate dignum videri. 105.1
Felicitas natalium. 870.1
Fides. 839.1
Fiducia nimia nocet. 850.2
Figmenta in ipſis tragœdiis non placent eruditis , ſed magis rudiori populo. 468.2
*Figura duplex, vna in nominibus, altera in ſententiis.*378.2 *eius definitio.ibid.&* 379.1
*Figuræ demonſtratiuæ.*581.2.*earum varietas quàm rara.ibid. mixtura qualis eſſe debeat.* 268.1. *diuerſitas pro varietate argumentorum vſurpanda.ibid. earum nomine tropi vulgo continentur.*378.2. *earumdem diſcrimen cum figuris. ibid. definitio ex Cæcilio Calandite & Melone.ibid &*379.1. *nomenclatura figurarū ordine alphabetico.* 379.1 2. 380. 381.382.393. & ſeq. vſque.413. *earum vſus & varij ordines.* 413. 2. *ordo triplex.* 413.2. *&* 414. *figuræ primi ordinis quibus in rebus verſantur.* 414.1.2.

earum prima ſeries, quas potiſſimùm comprehendit.415.1.2. ſecunda ſeries in illuſtri & ſuaui genere dicendi quibus Icones efformantur. 416.2. 417. 418. 419.420. ſeries eſt in repetitione.421.1. quarta ſeries in ſuaui genere dicendi & ſtructura periculorum. 422.1.2. ordinis figuræ ad grauitatem faciunt. 422.423. ad docendum & mouendum vtiles.425.1.2.& 424.1.2. aliæ in velitatione & certamine. 425.1.2. earum tertius ordo in affectibus.428.429.430. & ſ. figuræ dicendi tres.124.125 figuræ imperatoriæ.135.& 136.1.2. earum exarteſis.458.459. item declamatoriæ.ib. aptæ ad motum figuræ, ſi modo ſint ſublimes. 470.1. loci communes præcipuarum figurarum. 435. & ſeq. vſque. 442.
Figurarum vſus & varij ordines. 395.396. 397.
Figuratus ductus quid? 794.1
Fines bonorum, & malorum ducentas octoginta octo ſectas habuêre. 238.2
Finis non negligendus. 860.1. cognitio vtiliſſima.237.2.quomodo appellatur à Galeno. ibid. finis primus & vltimus hominis cæterorum norma eſſe debet, qui antiquis cognitu fuit difficillimus.238.1.eius vitia & virtutes. ibid. definitio ex Ariſtotele & D.Auguſt.238.1.2. vſus in deliberationibus præcipuis. ibid.2
Finitiuus ſtatus quis & quotuplex. 797.1.2
Fiſtula Gracchi concionatoria. 568.1.2
Flamen Dialis. 841.2
Flocces pro vini fæce. 80.2
Florus. 172.1
Fluminis Aldnabis deſcriptio. 729.2
Fluuij exundantis deſcriptio. ibid.1
Fœmina comparatur cum appetitu.466.2
Fœminarum in affectibus inconſtantia. 54.55
Fontis deſcriptio.730 1.2.item æſtuoſi.732. 1.2.fontium commendatio. 641.1
Forma quid, & eius epitheta ex Ariſtotele. 236.1. duplex eſt, vna intima, altera ſpecies quædam externa oratoribus frequens. 236.2.& 237. interior eſt Philoſophorum propria, exterior ad hypotypoſeon vſum non mediocriter facit. 239.1. forma Alexandri. 583
Formica. 617.1 2. 618.1. eius encomium. ibid.1. 618..& 619. formicæ Indorum. 619.1.earum religio.ibid.cum elephanto comparatio. ibid.2
Formicæ deſcriptio ex D.Baſilio. 915.1.2
Formoſi Deſcriptio ſtylo antiquario ex Ennodio. 112.113. alia eiuſdem ex Sidonio. 668.1.2
Fortis viri inſignia. 846.1. fortes, qui. 847. 2
Fortitudo bellica. 853.1
Fortitudo & conſtantia concionatori requiſita. 951.1
Fortuna magno in cultu apud gentes.234. 1.2. quomodo fortunæ nomine oratores vtantur. ibid.
Fortuna ipſi homines. ibid. eius bona. 376. 401.402. varietas. 107. fortuna illuſtris cladibus obnoxia 838.1.mutabilis. 853.2
Forum Babylonicum. 318.1
Forum in Varronis bibliothecam non commutandum.789.2.delicatam orationem an admittat. 791.1. forum Perſarum. 775.2. forum cur acutis lapidibus ſtrauerit Cato. 780.1
Fora antiquiſſima. 778.& ſ.
Fraces quid? 80.2
Fragilitas humana. 853.2
Franciſcus Alumnus Symbolum Apoſtolorum & Euangelium Ioannis in denarioli orbiculo deſcripſit. 149.1
Franciſcus Dandalus quomodo ſuam patriam liberauit. 468.2
Francia cæterarum gentium regina. 200. 2. ab Honorio III. Pontif.Chriſti pharetra lectiſſimis ſagittis abundans appellata.ibid.de ea Gregorij Magni iudicium. ibid.
Frācorum Reges multis agnominibus vulgo appellati. 223.1.2
Frāci Chriſtianiſſimi & fortiſſimi.254.1.2
Fratrum diuerſitas in moribus. 379
Frequentatio, atque corroboratio rerum, & conſtitutionum, tertia ratio amplificationis. 210.211.
Frigidū ſtyli genus cum Cacozelo cōfunditur à Demetrio Phalereo.84.2.frigidum, quid propriè.ib.quare dictum τὸ ψυχρόν, & vnde, quare ψυχρόν, & vnde. 85.1.2.

exemplum ex Plutarcho. ibid. aliud ex Longino 85. 2. frigidos ſenſus κακοζήλους nominat Demetrius Phalereus. 311.1

Fions. 568

Fronto aſſerit Senecam aurea ſæcula reformare. 171.2

Fucus orationis apud graues perſonas periculoſus 774 1.2. egregiè reprehenditur. 974.2. exaggeratur à ſimili. 975.1

Fulmen ominoſum. 310.2. ferit prægrandia. 821. 2. vehementium oratorum. 973.1

Fundamenta quomodo per ſolidum iacienda in ſtudiis iuris. 785.1. prius ſubdenda, vt iuuenes ad magnum decus eloquentiæ effloreſcant. 158.2

Furentis & irati comparatio. 251.1

Furor non tantùm poëtarum, ſed etiam oratorum eſt proprius. 140. & 141.

G

Galba cauſam meditans ita incendebatur animo, vt vis caloris in corpus redundaret. 140. & 141

Galgalus quomodo ſuos ad bellum excitat. 496. 2

Galli docti. 789.1

Garruli deſcriptio. 779. & ſ.

Gauij Coſſani ſupplicium efficaciſſimè ad motum deſcriptum ex Cic. 470.1

Generis cognitio oratori pernece ſſaria. 228. 229. eius definitio ex Logicis. 229.1. definitio & vis ex oratoribus. ibid. alia ex Cicer. ibid. generi tanquam pars ſubiacet ſpecies. 1.2. ab eo ſpecies omnino dependet. 229. 2. ad ſpeciem probandam inualidum, ad refellendum potentiſſimum. ibid. eius malus vſus. ibid. vſus in probationibus. 230. 2. generis demonſtratiui forma. 587.1. delitiæ & mollities. 579. 1.2. excellentia. 579. 2. illius cum Nilo comparatio. ib. 2. argumenta. 586. 587. ortus. 575.1. diſpoſitio quintuplex, & collocatio, generis vſus in initiis dicendi. 231.1. & 588.2. demonſtratiuæ figuræ. 588. 1. ordo & diſpoſitio quanti ſit momenti. ibid. generis demonſtratiui præcepta. 580

Genus à Lactantio ſubtiliter pertractatum. 230.2. genus ſcholaſticum dicendi ſiue epidicticum & demonſtratiuum. 576. 1.2. demonſtratiuum quale eſſe debeat. 577.1. demonſtratiuum magis debet eſſe fluidum quàm argumentoſum. 586.2. & 587.

Generis didaſcalici tractatio. 958.1

Geneſcos verbum. 225.1.2

Genethiacli artificium. 608. 1. partes & capita genethliacæ orationis. ibid.

Georgij Corcyræorum Epiſcopi adulatio fœda. 495 1

Germanicus ſeditionem pacat. 771 1.2

Gerſonis apologus feſtiuus. 187. 2

Gerſonis improbi deſcriptio. 505.507

Geſticulationes nimiæ indecoræ. 572.1.2

Geſtus nimis creber arguitur. 564. 2. loquax ſilentium ib. eius perfectiones. ib. loquendi & numerandi per geſtus antiquorum ratio. 565. 566. & 567. geſtuum variæ ſignificationes. 568

Gilda ſapiens in correptione. 526.2

Gladiatorum tyrones diſcunt quotidie ſcelus. 335. 1. 2. eorum pompa. ibid. 2. apparatus. ibid. exercitationes duræ. 578.2

Glaucus pugil. 321.2

Gloceſtrenſis nomen ominoſum. 226.2

Gloria. 585. 2. gloriæ vanæ definitio per ſynonymiam. 231. 232. gloriæ crux magna deſpicientia. 511.2

γνῶμαι fons inuentionis quid ſint? 192.1. earum magna fuit apud antiquos auctoritas. ibid. iis à tenero fingi pueros volebant, & cur? 192.2. antiquiſſimæ ſunt, & quare ſic dictæ? ibid. ſunt quædam graues & magnificæ quales Platonis & Philonis de Deo ibid. aliæ ſunt acutæ & breues. ib. feſtiuæ, & prouerbiales. 193.1. earum exempla. ibid. magnam venuſtatem habent in oratione. 193. 2. earum vſus. ibid ſublimes aptæ ad motum. ibid.

Gorgias Leontinus Rhetor illuſtriſſimus. 17. 2. eius verba tranſlata audaciùs. 81.1.

eius exordium conciſum. 308.1

Gorgon animal. 143.1

Gorgonei capitis vis. 883.1.

Γοργονόφθαλμοι. 143.1

Γοργότης. *143.1. eius exempla.* ibid.

Gracculi iuuentus. 193.1.2

Gradatio. 398. 1. bis tantùm vſurpata à Demoſthene. ibid. eius definitio. 423.1.2

gradatio rei calamitoſæ, ex Cic. lib. 2. tota eſt ad amplificationes facta. lib. 2. frequens faſtidium parit. ibid. eius vſus. ib. exemplum. 456.1

Græci oratores Homeri imitatores. 185.2. *anagrammatiſmi peritiſsimi.* 225.1.2. *græci fortes.* 820. 2. *græcæ literæ* 848.1. *græci* φιλογέλωτες. 807.1. *eorum bellandi ratio.* 818.2

Græcæ & linguæ Latinæ neceſsitas. 785.2

Grammaticæ laus. 594.1

Granius cœlibes dici exiſtimat, quaſi cœlites, & cur? 226.1.2

Gratia & venuſtas inſtar Iridis. 636.637

Gratiarum actionis capita. 612.1.2

Gratiani eloquentia. 592.1.2. 595.1. & 597.2

Graues ſpecioſi cum Balanis comparantur. 968.2

Grauitas orationis. 133.2. & 134.1. *eius omnes amatores. ib. ea petitur ex mundo & rebus naturalibus.* 134.2. *quibus rebus conſtat.* 135.1. *eius methodus.* 140.2. *maximum habet pondus in oratore.* 465.1.2. *grauitatis ſpecies quæ maieſtas dicitur, eius methodus.* 135 2. *grauitas Dionyſij.* 969.1. *vitia ei contraria, ac primum lenitas orationis.* 970.1. & *ſeq.*

Grauitas Athanaſij in dicendo. 966.1. *Cypriani.* 967.1. *Auguſtini.* 968.1. *Ambroſij ibid. Antonij.* ibid.

Grauitas ἐν χρήσει *quæ?* 958.2

Grauium argumentorum 4. ſpecies. 134.1

Gregorius Nazianzenus 173.1. *idem cum Syneſio in acuti ſtyli breuitate præſtantiſsimus.* 104.1. *eiuſdem apologus feſtiuus.* 186.1. *amplificatio de Deo ab effectorum enumeratione.* 232. 233. *mirus verborum delectus & grauitas.* 271.272. *amplificationes magis ad* δείνωσιν, *quàm ad* χρῆσιν *verborum compoſitæ ibid. exordium conciſum* 308 1. *idem cum Syneſio in acuti ſtyli breuitate præſtantiſsimus.* 103.104

Gregorius Nyſſenus. 173.2

Gregorius Thaumaturgus. ibid.

Gregorius Magnus. ibid.

Gregorij IX. inuentum ad placandos populi Rom. animos. 467.1.2

Gruum deſcriptio. 751. & 752

Gulæ amplificatio per congeriẽ, ex D. Chryſoſtomo. 293.1.2. *item deteſtatio.* 1045.1.2

Gyges. 141.2. *eius annulus.* 521.2

Gymnaſium Theodoſianum ſex Rhetoribus & viginti Grammaticis Imperatoriis ſumptibus honeſtatum. 153.2

H

HAbilitas. 560 561

Haccados. 985.1

Hadriani Imp. verſus molles. 87.1

Hæretici faceti. 981.1

Hammonis ſalutatio. 882.1

Hannibalis hortator Polemon. 321.2

Harmenopuli liber perutilis. 885.1

Harpocrates. 563

Haterij actio vehemens. 558.1. *Haterium ſufflaminandum cenſebat Auguſtus. ib. Haterius Senator admiſſo populo ſolus Romanorum extemporaneam orationem habuit.* 156.2

Hebraicæ linguæ ſtudium quàm neceſſarium. 954.1

Hebræis parabolarum vſus familiaris. 846.2. *quicquid in eloquentia lectiſsimum erat, parabolam nominabant. ibid. eodem verbo exprimunt dominari, ac parabolicè loqui.* ibid.2

Hector. 143.1.2. *eius mortui deploratio.* 547.2. *Patroclo ſuperior, & Achille inferior literis numeralibus.* 224.2

Hegeſias frigidus. 85.1

Hegeſippus. 231.1.2. *eius monodia lamentabilis.* 546.1

Helena. 140. & 141

Helena fax Martis & Veneris. 900.1. *dicitur Lycophroni Mænas quinqueuira.* 415 1.2

Heliæa. 779.1

Heliodorus ἐρωτικῶν *ſcriptor.* 169.2. *de eo iudicium.* 472.2

Helluonis deſcriptio. 743.1.2

Henrici Magni felicitas admirabilis in dictis extemporaneis. 355.1.2

Hercules Oetæus Senecæ ampullata Tragœdia. 81.2

Hercules Ruſticellus mulum tollebat humeris. 150.1

Hermenigildi apologia. 884 & ſ.
Hermogenes naturæ miraculum præcox. 42.43. eiuſdem velox & calidum ingenium in pueritia, quod tandem ætate virili hebetatum eſt. 151.1. dictus inter pueros ſenex, inter ſenes, puer. ibid.
Herodes ſophiſta bis conſulatum geſſit. 18. 19. illius particulæ videbantur omnes eſſe ſophiſtæ. 42.2. eius filius literas addiſcere non poteſt. 148.2
Herodis Attici deſperatio. 504. 505. in Herodem inuectiua. 525.2. eius ferale conuiuium. ibid.
Herodianus. 169.1.2
Herodias carpitur. 561.562
Herodoti venuſtiſſima eloquentia. 15. & 16. dulcis fuſus, & quaſi amnis ſine ſalebris iucunditatem aſpergit. 167.1
Herodoti notum dictum.
Heroica eloquentia quænam eſt? 2.2
Heſiodus vtiliſſimus poëta habitus eſt ob crebras ſententias. 354.2
Heterogenes. 398.1
Hexaphoron quid. 684.1
Hieroclis & Meneclis vitium. 371.2
Hieroglyphica quid, & quare vſurpata apud veteres. 189.1. iis maximè celebres narrantur AEgyptij. ibid. Septentrionalibus populis in vſu fuerunt. ibid. eorum magnifica commendatio. ibid. parcè ſunt adhibenda. 189.2
D. Hieronymi aduerſus Iouinianum vehementia. 137.2. in Sabinianum. ibid.
Hieronymus ſophiſta notauit triginta verſus in orationibus Iſocratis. 370.1
Hilaritas. 298.299
Hilarius. 173.1. eius contra Conſtantinum Auguſtum vehementia. 137.1
Hilarius Ciſtercienſis. 360. & 361.1
Hildebertus Cenomanenſis. 229.230
Himerij affectus cum Quintiliani affectibus comparati. 437.2. & 474.1
Hipparchia. 344.1
Hipponax veſpæ ſimilis. 258.2. eius irriſi iracundia. 550.551.2. eiuſdem carminum vis. ibid.
Hircius & Panſa grandes Cic. prætextati. 157.1
Hirundinis deſcriptio, eiúſque nidi à materia & forma, ex Ambroſio. 234. 235. & 885.1
Hiſtoria primus fons inuentionis. 184.2. eloquentiæ horreum. ibidem. eius encomium. ibidem. è fontibus repetenda eſt. 185.1. hiſtoriarum vſus in oratione. 185. 2. priuato ſtudio potiùs legenda, quàm ex aliorum collectaneis decerpenda. ib. vitia in his recenſendis quatuor. ibid. hiſtoria non intendi, ſed influere debet in orationem. ibid. eſt deſumenda ex probato auctore, & bona fide recitanda. 185.2. notæ hiſtoriæ ſunt paucis explanandæ, & multæ per congeriem copulandæ. 186.1. quomodo ornandæ ſint. ib. hiſtoriæ narrandæ optima ratio in re graui. 186.2
In hiſtoria oratori tractus in tædio ſunt. 109.110
Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cognitio. 953.2
Hiſtorici pleniùs ſcrutari debent cauſas naturales, quàm oratores. 234.2
Homerus omnis doctrinæ pater. 124. ſummus orator. 186.2. in exprimenda ira generoſus. 503 1.2. eius Vita ad inſigne delinitionis exemplum compoſita. 538.2. eius patria incerta. 808.1
Homo Dei vmbra. 104.1. tria habet in ſe ſpectabilia, corpus, animam, intellectum. 229. 1. 2. eius commendatio à figura, & ſpecie corporis. 235. homo à communi vita alienus. 262.1. hominis vani deſcriptio 417.2. ex Platone quomodo definitur. 366.367. homo eſt imago. 844. in eo maioris mundi ducta ſunt lineamenta. 843.2. eius natura varia & multiplex à Deo eſt fabricata. 465. 1. quorſum dicitur hydra. ibid. vnde eius varietas profluat. ibidem. 1.2. eius deſcriptio. 539.1.2. huic cur datæ lacrymæ. 539.2. & 540. menſura omnium eſt. 642
Hominis calamitoſi oratio. 549.1
Homo animal immortale in mortali carcere. 642
Homines diuinitatis auidi. 462.2. eorum tria genera 895.2. homines terræ. ibid. cœli. ibid. Dei. ibid. hominis deſcriptiones. 643.644 & ſeq. eius prima deſcriptio ex Seneca. 643.1.2. homo miraculum miraculorum. 643. hominum variæ de-

ſcriptiones. 702. 785. vſq; ad finẽ, lib. xj.
Homœon. 398.1
Homœoptoton. ibid.
Homœoſis. 398.2
Homœoteleuton. ibid. *Apuleio nimis no tum quemadmodum & antiquis omnibus.* 411.4.2
Honeſtum. 763.1. *honeſti ratio quomodo tractanda.* ibid.2
Honoris amor, dedecoris metus. 107.1. *honor verus.* ibid.
Honores Rhetoribus exhibiti quinam. 10. & 11.
Horatij in Menam indignatio. 531.1
Horiſmus. ibid.
Horologium Aaronis Perſarum Regis ad Karolum magnum Imp. 149. 1. *aliud cum campanula, & indice in Caroli 5. annulo impreſſum.* ibid.2
Hortatio ad fortitudinem 849.2. *militaris, ex Xenophonte.* 851.1.2. *alia ex Thucydide.* 850.1.2. *ex Tacito.* 852 1.2. *hortatio ad rem arduam.* 855.1.2
Hortenſius memoria ſingulari, ſummoque iudicio fuit. 37.1.2
Horti deſcriptiones. 727.& ſ.
Hoſpitalitia iura non violanda. 252.2
Humana eloquentia quæ. 3.1. *humaniores literæ quomodo vſurpentur à Chryſoſtomo.* 1004.1
Humbertus quid ſuâ eloquentiâ fecerit. 912.1
Humilitas D. Franciſci in verbis, in eius teſtamento 100.1. *ab vno Ethnicorum Antiſthene habita eſt pro ſummo bono.* 601.1.2. *eius partes.* ibid. *eius in verbis exemplum ex Cic* 99.2. *humilitas tuta.* 837.1
Humilitas concionatori requiſita. 949.2
Hunnorum deſcriptio. 692.& ſ.
Hyacinthus. 331.1
Hydra. 520.2. *eius capita quinquaginta.* 694.2.& 696.1
Hyemis deſcriptio. 741.1.2
Hieronymus. 173.1.2
Hyperbaton. 398.1.2
Hyperbole. ibid.
Hyperides acumen ac venuſtatem habet. 35 36
Hypexæreſis. 398.2
Hyperbole. 399.1
Hypocriſis. ibid.
Hypomone. ibid.
Hypoſtaſis. ibid.
Hypotypoſis rei calamitoſæ, ex Cicerone. 283.1.2. *eius exempla.* 455.1.2
Hypozeuxis. 399.2
ὑπερλογία. ibid.

I

Iacobus Patriarcha rudimentis nobilitauit Melchiſedecis ſacrarium. 153.1. *eius in ficta morte Ioſephi oratio.* 550.551
Iacobus Petri Arragonum Regis VII. *filius quomodo ſic appellatus.* 223.1. *Fortunatus poſtea nuncupatus.* ibid.
Iaddus Pontifex Alexandrum deliniuit. 534.1
Iani Romæ templa tria. 691.2
Iaſpides dicuntur Dioſcoridi φυλακτήρια *πτείαπτα.* 222 1
Iberæ mulieres ferrea gerũt monilia. 118.1
Iberica herba. 360.361
Icon. 399.2
Iconiſmatum pulchritudo. 411.2
Idea quid? 715.1
Idea Concionatoris. 967.2.& ſ.
Idææ mater. 830.2. *eius ſimulachrum.* 832.1
Ideæ virgines ad thronum Dei. 228.1. *earum officium.* ibid. *ſuperiores ſunt formis.* 228. 2. *ſunt verbo ad ſtructuram rerum diuina inſtrumenta.* ibid. *rerum naturæ & ſpecies.* ibid.
Idololatriam committit qui de idolis catechizat. 929.1
Idolorum prima ſuperſtitio. 116.1
Ignaui milites quibus nominibus appellantur. 853.1
Ignauia perſtringitur. 824.2
Ignis & Nili certamen. 464.465. *eiuſdem ignis comparatio cum affectibus.* ibid. *in coniecturis adhibitus.* 801.1
Ignorantia mali oratoris pretioſa ſupellex. 123.1.2
Imago prima pars deſcriptionis quomodo definitur. 411 412. *ad eam referuntur parabolæ.* ibid. *eius exempla duo præclara.* 411.2. *imaginibus mundus plenus eſt.* 248.1
Imagines nobilium. 846.1

Imitari vitioſa, vitium eſt commune adoleſcentibus. 161.2
Imitanda tria ſunt in authoribus, inuentio, diſpoſitio, & elocutio. 174.1
Quomodo imitandum. 174 & 175
Imitatio puerorum qualis. 99.100.1.2. authorum cum Luſcinia Orphei comparata. 168.2. Simia importuna. 161.2. cum modico igniculo paulatim ſucreſcente comparata. ibid. in omnibus artibus elucet, ſed præſertim in eloquentia ibid. cum oraculis Sibyllæ comparata. 160.2.& 161.1. difficilis eſt. 161. praua dicta κακοζηλία. ibidem. Græcis vſitatiſſima reddit nos ſimiles iis quos imitamur. Imitationis vitia ſeptem. 162.163.& 164 neceſſitas. 160.2. encomium, & vis. ibid. & 161.1 prauæ exemplum. 161.2. optima ratio. 174.2. imitationis bonæ vel malæ, cum viro integræ vel afflictæ valetudinis ex debilitate ſtomachi, comparatio. 174.2. imitatio patrum maximè latinorum, magis in ſenſibus quàm in ſtylo ponenda eſt. 172.2
Imitator cum peregrino comparatur. 164. imitatores optimi quibus ſimiles, praui ſimiis ſimiles. 161.2. imitator ſolers Homeri Virgilius. ibid. imitatores comparati cum Philoxeno helluone famoſiſſimo. 162.2. imitatores violenti dicti Procuſtæ. ibid. iidem comparati pictoribus prauis. 163.1. peſſimi cum Neantho & Patroclo. 164.1. infœlices cum coruis. 553.554.2. de his Pindari dictum. ibid.
Imperatoris virtus. 294.1. Imperatori qualis eloquentia ſit neceſſaria. 4 2. eius cum oratore comparatio. 25 .1
Imperatores barbari quid olim Eccleſiæ intentabant. 902.2
Imperij lex optima. 828. 2. ſinceritas. 570 1
Impoſtoris deſcriptio. 678.1.2.& ſ.
Imprecationis exemplum & vſus. 420. 421
Impreſſio quid in exordiis. 309.310
Improbi improbitatis nomen auerſantur. 463. improbi deſcriptio 5 3.2. item improbi & potentis. 605.1.2. & ſeq. improbi ciuis character. 824.2
Inanima vt laudanda. 620.1
Inanimorum deſcriptiones. 422.1.2
Inaurium luxus caſtigatus. 974.2. inaures Athenienſium. 318.1
Incarnatio Chriſti. 894.1
Inciſa propria aſperitatis. 136.1
Increpationis grauis exemplum. 871.2. & ſeq.
Indiæ deſcriptio. 725.& ſ.
Indicia ingeniorum natorum ad eloquentiam. 154.& 155
Indignatio. 531.1.2. grauis & generoſa. 532.1. in quibus & quos exoriatur. 532.2
Inductio Ariſtoteli quomodo dicta. 255.1. quod habeat diſcrimen cum parabolis, & exemplis. ibid. pulcherrima per σύγκρισιν ex Tertulliano. 255.2. feſtiua & quæ habeat multum τοῦ παθητικοῦ ex D Auguſtino. ibid. multùm valet ad perſuaſionem. ibid. eius inſigne exemplum. 341.1
Indulgentia parentum in liberos caſtiganda. 156.1.2. neruos omnes & corporis & mentis frangit. 157.1
Inepti deſcriptio. 680.1.2
Infantis aſpectus ſeditionem mitigat. 467.1
Inferni pœna. 908.1
Inflati ſtyli Caroli, & frigidi diſcrimina. 84.1 2
Ingenium cum agro comparatum. 149.1.2
Ingenium diuino furore accenſum. 154.1. eius affectus. ibid. & 2. nati ad eloquentiam quintuplex iudicium. 154.& 155. his nihil eſt tam mortiferum quàm luxuria. 158 159. ingeniorum ante tempus altiora conſectantium cum ſemine celerius emergente comparatio. 159.2. eorum impetus intempeſtiui ſunt perſtringendi. ibid. cum arboribus comparantur. 160.1. puerilia quomodo informantur. ibid. infirma varia lectione confunduntur ingenio qui valeant. 909.1. ingenium peſſimum ἄσοργον. 460 1. oratori cognoſcendum. 465.2
Ingenij fœlicitas eloquentiam plurimum iuuat. 1.2. grande ingenium eloquentiæ grandioris ſedes 13 2. ingenij & animi diſpar eſſe non poteſt color. 78.1 2.

dictum

dictum ??? ?????. *ibid. eius encomium. ibid. definitio.* 148.1. *vis in quibuſdam.* 148.2. & 149.1. *pendet ex ſyderibus, loco, corporis educamento, & bona educatione.* 148.149.150. & 151. *ingeniorum ſolertia ex horologiis.* 149.2. *ſub craſſo aëre nata obtuſiora ſunt, ſub puro & delicato ingenioſiora.* 150.1. *eorum diſsimilitudo manauit ex diuerſa variarum gentium educatione. ibid. eadem comparata cum corporum diſsimilitudine. ibid. eorum tria genera ex Ariſtotele. ibid.* 2. *inſtitutio qualis eſſe debeat* 151.1. *ingenium quod maximè eſſe debeat. ibid. ingenij Claudij Cæſaris ſtupiditas.* 150.2. *ingenia leuia, pigra, callida.* 151.1. *eorum fœlicitatem eloquentia deſiderat.* 151.1.2

Ingratis apud Perſas litem intendere fas erat. 191.2

Inimicus non contemnendus. 838.1

Initio malis obſiſtendum. 858.1

Innocentia miſeria. 541.2. *telum potentiſſimum.* 806.2

Innocentium puerorum martyrij egregia deſcriptio. 962.2

Inſaniæ genus eſt amabiliſſimum ſuo ingenio indulgere. 111.1

Inſectatio Magiſtratuum. 927.1

Inſtitutio puerorum. 318.1. *ingeniorum qualis eſſe debeat.* 322.1 2

Inſtitutiones Iuſtiniani. 784.1

Inſularum Fortunatarum deſcriptio. 722.1.2.& ſ.

Intentio quid? 792.2

Interpretes ſcripturæ qui legendi? 953.2

Interrogatio. 456.1. *eius exemplum.* 1.2

Interrogationis vſus. 443

Inuectiua duplex. 808.2. *grauis.* 809.1. *vt differt ab accuſatione.* 808.2. *eius ordo.* 809.2. *vſus.* 138.2. *inuectiuæ partium in vitia.* 525.1. *eiuſdem ab obiurgatione diſcrimen.* 809.2

Inuentio primus eſt fons ex quo fœcundari oportet ingenia. 174.1.& 2. *eiuſdem primus fons eſt eruditio.* 182. *eius decem fontes.* 184.185.186.187.188.189.190.191.192.193.194.195.196.& 197.

Inuidia & inſolentia duo malorum fontes. 863.1.2. *Inuidiæ deſcriptio.* 697.1.2

Iobus 898.1. *eius eloquentia. ibid. vide* patientiæ laus.

Ios & Smyrna altera natales, altera mortem Homeri ſibi vendicat. 225.2.226.1

Ioſephus antiquitatum Iudaïcarum ſcriptor. 167.1

Iouinianus Proteus Chriſtum Zenone commutat. 137.2

Iouis ſupercilium cæruleum. 655.1

Ira. 203.1.2. *eius ſoboles, ſuſpiria.* 237.238. *in ea vehemētiores excitantur affectus* 471.2. *ira recondita, eius natura.* 509.2. *definitio ex D. Aug. ibid. de ea medicorum opinio. ib. per conſuetudinem creſcit. ib. eius definitio ex Ariſtotele.* 509.2.& 510.1. *diuiſio. ibid. cum Energumenorum affectibus comparatur.* 510.2. *eius cauſæ & qui ad iracundiam procliues. ib. iræ ſex cauſæ ex Ariſtotele. ibid. aliæ ſeptemdecim cauſæ.* 512.1. *iram inflammant obiecta corporis vitia.* 511.1.2. *odij concitandi & iracundiæ ratio.* 512.1.2.& 513.1. *quomodo à rebus, perſonis & ſignis, conciteturiracundia.* 513.514.515.516.& 517. *de varietate motuum iracundiæ & eorum vſu, ac de vitioſis motibus in genere.* 517.2. *eius motus ignaui. ib. eius motibus ioci non miſcendi.* 518.1. *iracundiæ motus generoſi. ibid. graues, ex D. Greg. Nazianzeno.* 519.520. *affectus.* 526.1. *eiuſdem vaſti, leues, & moderati motus. ib. eorum mixtura.* 528.2. *motus iracundiæ quomodo tēperantur. ib. miſcentur cum riſu mordaci. ib. cum affectu miſerationis.* 529.1.2. *iræ remiſsio ſeu delinitio* 532.2. *iræ remiſsionis officium. ibid. ira eſt velut Ate homerica. ib. eius effectus quidam. ib. non omnis ira ſanari poteſt.* 533.1. *quæ iræ capaces medelæ. ib. ad deliniēdam iram aptæ perſonæ quæ?* 533.2.& 534.1. *eius deliniendæ modus & artificium.* 534.1.2. *remedium iræ, tempus. ib.* 2. *deſpicientiæ opinio iram commouet.* 535.1. *placat demiſsio, verecundia, dona, miſeria, riſus, verbulum opportunè dictum, grauitas rerum, perſonarum & tēporum.* 535.2. *ira in riſum conuertenda. ib. iræ deſcriptio.* 694 1. *eam ſequitur miſericordia.* 883.2. *inſignia delinitionis exem-*

ſtla. 536.537.538.& 539
Irati mens. 211. 212. 2. irati & furentis comparatio. 251.1. irati deſcriptio.509. 510
Irenæus. 938.2
Ironia. 399.2. eius ſex ſpecies.400.2.item aliæ variæ ſpecies.427.1. eius amplæ & feſtiuæ exemplum. 427.1. & 2. ironia Catonis atrox. 833.& ſ.
Iſæus gratia quadã ſparſa efflorеſcit. 24.1
Iſagoge orationis. 961.1
Iſazuſa quid? 793.1
Iſocolum.400.2.venuſtat orationem.422. frequens apud Iſocratem. ibid.
Iſocrates orator eloquentiſſimus.8.1.indole fuit præſtantior Lyſia.22.2. eiuſdem virtutes & vitia. 23.2. de eo iudicium. ib. verſus habet in orationibus triginta. 370.1.maximam habet in periodis venuſtatem.422.2.ſtylo ſcholaſtico laborat. 90.2.eius oratio mollis.124.1. comparatur cum Cicerone. 72. eius ſtylus vitis aurea. ibid. oratio ἄψυχος. 73. eius vitia.73.2.de eo iudicium. 167.1
Iudæi legem Dei in membranis deſcriptam inſtar amuleti deferebant. 224.1. quomodo eas vſurpabant.ibid.2. eorum religio. 882.2. quietis & pacis amatores. ibid.
Iudicatio, κρινόμενον. 841.1
Iudicis nummarij pœna. 775.1. iudicis iniqui ſupplicium. ibid. iudices dij appellantur.775.1 regij apud Perſas.775 2. iudicis virtutes.780.1.2. iudices pecunia corrupti. ibid 2. iudices antequam ferrent ſententiam, ſolem teſtabantur. 781.1. iudices commendantur puræ manus. ibid eorum iuſiurandum. 780.2
Iudiciális generis præſtantia.774.2. & ſ illius exordia. 322.1
Iudicij cauenda feſtinatio. 781.1. iudicij principes, apud Ægyptios.961.1.2. iudiciorum ratio apud eoſdem. ibid.
Iudicium non ex opinione hominum, ſed ex rei præſtantia ferendum 78.1. iudicia hominum diſſimillima. ibid. iudicium de optimo ſtylo.124.2 iudicium de eudictico genere. 575.1 2. iudicium præſtat memoriæ 156.2 qui eo deſtitutus eſt, velut Cyclops Homericus. ibid. 2. eſt amuſſis & norma mentis,& quaſi Cenſor.157.1.quod ſit optimum,& quod deterrimum. ibid. ſine ſtudio & doctrina eſt gladius in vagina reconditus, cuius acies quotidie hebeſcit. ibid. eius encomium 156.2
Iudicium de Homero.12.13 ſolemne.13.14. Piſiſtrato. 15. Themiſtocle, Herodoto. 15.Pericle.16.Thucydide.16.17. Gorgia. 17. Palamede. 18. Critia, Theopompo, Philiſto. 18.19. Platone, Ariſtotele. 19. 20. Antiphonte, Andocide. 21. Lyſia. 22.Iſocrate. 23. Iſæo, Æſchine. 24.Lycurgo, Demoſthene, Hyperide. 26.1.2. Dinarcho, Demade, Xenophonte. 27.2. Theophraſto, Demetrio Phalereo. 28. Iunio Bruto, Menenio Agrippa, Appio Claudio. ibid. Cethego, Catone ſeniore. 29. Quinto Fabio pictore, Caio Lælio, & P. Africano. 30.31. Seruio, Galba, Curione. 33. Tiberio Graccho, & Caio Carbone, Caio Graccho. 34. Q. Catulo, M. Antonio. 35. M. Craſſo, Ser. Sulpitio. 36. Cotta, Sulpitio & Hortenſio.37. M. Craſſo iuniore, Pompeio, M. Callidio. 38. Piſone, Licinio Caluo, Caio Iulio Cæſare. 39. 40. Criſpo Salluſtio, Cicerone.40. Cicerone comparato cum Demoſthene. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. & 65.
Iudicium Dei extremum.907.2 in eo quid bona fortunæ proderunt. ibid.& ſ. quales improbi. 908.2. qualis gloria bonorum.ibid. quinam cum Deo iudicabunt. ibid. iudicium Dei manſuetudinem excitat. 922.1
Iulianus Cæſar.169 1.eius epiſtola tota ex exclamationibus. 428.1. 2. eloquentiæ multum habet ſcholaſticæ palæſtræ. 91. 1.2. ſcholaſtica ibid. eius mors qualis. 151.1. factum ridiculum.472 1.2. deſcriptio.314 2. & 515.1 2. in eum inuectiua dictæ 523 526. eius vilæ deſcriptio. 735. 1 eiuſdem frugalitas. 336.2
Iuliæ dictæ adulterij damnatæ. 226.2
Iulij Cæſaris ambitio 799.2. magnitudo & bonitas 500 1
Iunius Otho librum ſcripſit de argutiis.

210.1
L. Iunius Oratorum Latinorum principium tenet. 28.1.2
Iunij Noderati de Seneca iudicium. 165.1.2
Iuno Regina. 841.1.& 844.1. iuga. 606 1
Iupiter Tigillus dictus. 520.1.2
Iupiter Perſarum, Xerxes. 122 1.2
Iupiter Eleus. 317.2. pater. 606.1
Iurare per Manes. 475.2
Iuris ciuilis 3. partes. 784.2. iuris fundamẽta quomodo per ſolidum facieda. 785.1
Iuriſconſulti hæretici cauendi. 784.1
Iuriſperiti qui vmbris ſimiles. 688.2
Iuriſprudentia ſapientiæ ſeminarium eſt, vt omnis prudentiæ officina. 194.1. eius ediſcendæ ordo. 783.& ſ. ſcopus, ibid.
Iuſtinianus Imperator. 194.1. eius libri quando editi per Tribonianum. 788.2. eiuſdem menſa. 231 232
Iuſtinus. 173.1.2
Iuſtitia cultus apud Perſas. 195.2. ars. 598 1 2. facies aurea. ibid. encomium. ibid. 2. partes & laudationis capita. 599.1
Iuuentas. 843.1
Iuuenum memoria promptior, & fidelior. 155.1.2

L

Labeo & eius honorifica commendatio. 786.1
Labia 569.1
Labor, virorum: munditia, mulierum. 840.2
Labyrinthus, AEgyptiorum forum. 776.1
Lacedæmonij colebant Deos armati. 195.1. eorum commune votum. ibid. eorum leges. ib. cœna. 128.2 mos 463.2 magnifaciebant probitatem. ibid. Lacedæmonij reges bini. 872.1
Laches. 690.1.690.2
Laconis emblema. 190.1
Lacones, ex Plutarcho, neminem bonum fieri publicis literis ſanxerunt. 1,2 1
Lacrymæ ſuaues. 494. 1. in affectibus. 539.1. varia earum genera. ibid. lacrymæ auditorum ſunt laudes oratoris. ibid cur datæ homini. ibid. 2. duo genera, cœleſtes & humanæ. ib.d. cœleſtium nomina. ibid. definitio. ibid. quare aliqui lacrymas fundere non poſſunt. ibid. & 540. earum cauſæ. 540 1. lacrymæ fictæ. ibid. earum vis ibid. qui procliues ad lacrymas. 541.1. lacrymæ Luctui conceſſæ à Ioue. 773.2
Lactantius. 173 1.2
Lætitia, amor, & ſpes quomodo differunt. 495.2 496.1. lætitiæ vis. 496 1. lætitia & voluptas quomodo comparantur. 466.1. in eius motibus ridicula temperanda. ibid. 1. & 2. vſus in re oratoria. 497. affectus ad pompas. ibid. 2 eius excitandæ ratio pulcherrima. 498.1.2. cœleſtis affectus. 499.1
Lamentatio in morte filij ex Quintiliano. 473.2. & 474.1. item alia inſignis. 475.1.2. Ariſtidis & Libanij lamentationes. 476.2.& 477.1
Λαμπρότης tertia virtus grauitatis. 138.2. quomodo fit. ibid.
Laodiceæ ornatus. 137 2
Lapides terminales. 201.202. lapides argentei in Areopago. 778 2
Lares argentei. 605.1
Latinitas ſermonis, prima pars elegantiæ plurimum obſeruanda. 300.1 2. ea neglecta multi in errores impegerunt. ibid.
Latro Portius incœpit à Solœciſmo. 426.2
Laudanda ſunt ea duntaxat quæ ſolidam habent gloriam. 138.2. quomodo laudandum. 509 2
Laudatio mixta initiis accommodata. 590.1.2. funebris. 611 1. Dei. 580 2. ſancti Athanaſij inſignis. 632.633. laudationis Dei modus 581.2. laudationes prudenter inſtituendæ. 585 2 in laudationibus ementitæ ſuperuectiones fugiendæ. ibid. & 586.1. putei laudationis artificium. 638.1. Traiani laudationis artificium. 587.2
Laudatorum genus puerile. 585.2 & 586.1
Laus ridicula Claudij Imperatoris. 586. 1. perſonæ quinque capitibus decurrens. 589.2.& 588.1
generis ſiue nobilitatis. 591.1.2
pulchritudinis. ibidem. 2. agilitatis. 592.1. agilitatis in venando. ibidem 2. agilitatis ſiue ſtrenuitatis in re nihil tari

& campeſtri exercitatione. 593.1.2. & 594.1. à variis artibus, & ſcientiis. 594.1. Rhetoris. ibid. 2. & 595.1. Poëtæ. ibid. Philoſophi. ibid. 2. Medici. 596.1. Mathematici. ibid. Muſici. ibid. 2. Theologi. 597.1. pietatis. ibid. prudentiæ. ibid. 2. & 598.1.2. actionum & laboris in tuenda rep. ib. 2. iuſtitia. ib. fortitudinis. 599.1. 2. temperantiæ. 600.1.2. Clementiæ. ib. 2. liberalitatis. 601.1. humilitatis. ib. 1. 2. Vrbis. 663.1.2. regis. 604.1. Oliuæ. 603.2. matrimonij laus & fructus. 905.1.2. & 606.2. nuptiarum. ib. 1. Gratiani. 612.2. puerorum. 614.2. 615.1. Valentiniani pueri. 615.1. animalium. 915.2. muſcæ. ib. 2. apum 416. & 417. formicarum. 617. 618. & 619. rerum. 620.1. Vrbis quibus decurrat capitibus. 621.2. Romæ. ibid. 2. & 622.1. ſcientiarum & virtutum. 626.2. ſapientiæ. 627.1.2. eruditionis mixta laus. 633.1. Baſilij. 633.1. eruditionis & ſcientiæ. ibid. eximiarū perſonarum laus difficilis. 964.1. formæ & dignitatis Imperatoriæ. 294.1. hominis. 138.2. laus propria quomodo ab oratore vſurpandæ. 158.2. in laudibus turpe illud credere, quæ nec ille de quo narrantur agnoſcat. 586.2. in laude pulchritudinis quid cauendum. 592.1. vt laudandus ſitus. 622.1. laus acroama iucundum militibus. 852.2. laus mundi. 620.2. & 621. laus Deo ſilentium. 209.2

Laus eloquentiæ ex Corn. Tacit. 5.1.2. imperij, regionis, vrbis 621. munitionum. 622.2. hominum multitudinis. ibid. alimentorum. ibid. & 623.1. ædificiorum. ibid. templorum. ibidem. 2. theatrorum. 624.1. fororum. ibid. 2. aquæ ductuum. ibid. pontium. 625.1. priuatorum ædificiorum. ibid. & 2. villarum. 626.1. fontium. ibid. fluminum. ibid. montium. ibid. Agrorum. ibid. 2. laus à corpore. 618.1. ab ingenio. ibid. 1. & 2

Lazari & diuitis comparatio. 1001. & ſeq.

Lectio bonorum authorum optimum contra inflatos remedium. 85.2. variorum, à Seneca condemnatur. 164.2. comparata cum cibo & crebra remediorum mutatione. ibid. per eam variæ ingenia infirma confunduntur. ibid. lectionis variæ pueri non capaces. ibid. 2.

Legatio ad Achillem. 536.1

Legationes & Magiſtratus Rhetoribus mandati. 11.1

Legatus contra ſanctum Thomam Cantuarienſem ad Alexandrū tertium Pontificem miſſus σολοικίζει. 360.2. eius oratio apud Pontif. Maximum. ibid.

Lemniæ mulieres. 829.2. & 831.2

Lenitas. 138.1

Lentitudo quid? 100.2

Leonis facetum dictum. 466.2

Leonis deſcriptio. 707.1.

Leontinus Gorgias dicendi magiſter. 17.2

Leonum & vrſæ congreſſus. 332.1.2.

Leporis deſcriptio. 717.1.2.

Leptologia. 400.2.

Lex nulla ſatis commoda omnibus. 830.2. lex nulla vbi nulla cupiditas. 831.1. 832.2. lex Cincia. 832.2. leges pro tempore mutabiles. 834.1. oppia. 834.2. Licinia. 832.2. leges de purpura. 836.1. leges in ciuitate cum mente in corporibus hominum comparatæ. 194.1. authores variarum legum. ibid. legum dignitas. ibid. & 195.2. omnium legum eſt inanis cenſura, niſi diuinæ legis imaginem gerat. 194. quædam apud Ethnicos ſalutares. 195.1.2. quomodo vſurpandæ. ibid. lex inuentum & donum numinis. 134.2.

Lexiphanis apud Lucianum verborum ſordes. 80.1

Libanius docendi munus præfectura prætulit. 9.1. ἐπαρχίαν αὐλῆς præ docendi munere recuſauit. 11.2. inter æui ſui ſophiſtas florentiſſimus. 169.1. eius de D. Baſilio iudicium. 173.1. parenthyrſus à D. Chryſoſtomo perſtrictus. 89.2. errores in affectibus. 476.1. item nænia de incendio Daphnitici templi. ibid.

Liber magnus magnum malum, ex Callimacho. 182.2.

Liberi. 826.2.

Libertas definitur per negationem. 208.1.2

Libido Saſſiæ amplificata ex Cicerone. 274. 275

Libri permulti ad multiplicē eruditionem neceſſarij.165.1.eorumdem cum ſyderibus comparatio.ibid.cum ſertis ex variis floribus collatis vndique. ibid. cum pictorum tabulis. ibid. eorum multitudo animum diſtrahit.164.2. inter doctos sura & ſtudium.ibid.eorum congeriem accumularunt Chriſtiani,poſt tempora Apoſtolorum in vſum doctorum. ibid. ab auctoribus commendantur. 253.1.2. libri Digeſtorum. 784.2
Licentia. 426.1.2.eius definitio & exempla. ibid.
Licinius Caluus exquiſitè dicebat. 95.2
Licinij nepotis frigidum dictum. 110.1
Lictores manus legum. 104.1
Lilij deſcriptio.739.2.& ſ.eiuſdem Perſici deſcriptio. 740.2
Lilium dictum λείριον, καλλείριον, Suſe. 199.1 eius encomium ab omnibus locis. 199.2.200.definitio.199.deſcriptio.ib. lilium Francorum inſigne. 200.1. de eius ortu fabula.ibid.eius oleum ad morborum remedia ſalutare. ibid.
Liliata oratio quomodo appellatur à Dionyſio Halicarnaſſæo. 199.2
Lingua.569.2.linguæ affectuum amplificatio.92.1. linguæ puerorum quomodo efformandæ. 161.1.2
Linguæ Hebraicæ ſtudium apprimè neceſſarium.954.1.de ea iudicium.ib. græcæ ſtudium. 955.1
Liptote. 400.2.401.1
Litæ Iouis filiæ.533.1.litæ Homeri ad inſigne definitionis exemplum compoſitæ. 536.1 2 & 537.1
Litis calamitas. 784.1
Literæ corporeas rerum creatarum partes deſignant, & cur. 219.2. numeralium ſuperſtitio.222 1. ſupputatio.223. manifeſta earum contradictio. 222. 2. & 223.1.2
Literarum ſtudium. 629.2
Liuiana hiſtoria ab hexametro verſu habet initium. 266.267
Locus præclarus D.Auguſt.in commendationem ſimilium. 249.1
Loci communes non ſunt ſemper terendi. 230.1. loci idem ſunt Rhetoribus, quod Grammaticis literæ.198.1. ex iis rationes & argumenta coaleſcunt. ibid. cui ſunt vſui.ib.ſunt adoleſcētibus inculcādi.ibid.eorum qui locos negligunt error. ibid quomodo iis vtendum.ibid.locus eſt argumentorum ſedes. 198.2. qui ſunt interni,qui externi.ib.quomodo ex omnibus locis decerpendæ ſint argumēnta. ibid loci cum ſegetibus comparati.198. 199. 201. loci quomodo producendi in amplificationem. 278.1. locorum mixtura qualis eſſe debeat. 279.1. locorum cognatio ibid.2.loci concionum graues. 965.& ſ. locorū extrauagantiū exemplum.230.1.loci in quo dicitur dignitas. 317.1. eiuſdem vtilitas, & moleſtia.ib. locorum communium varia ſuppellex. 297.298.299.300.301.& 302
Loci Theologici.956.1.communes. ib.
Longini de ſacris codicibus & Moyſe teſtimonium. 196. 1. 2. eius cenſura. 128.1
Longobardi. 511.1
Logodædali rationes pro eloquentia.940. & ſ.
Logodædalorum eloquentia qualis.943.2. ornatus moderatio. 941.1. templorum qualis? 941.2
Loquentia puerilis eſt eloquentiæ ſimia. 3.1
Loqui aurum: 682.683
Lotus Homerica. 639.2
Lucere & ardere,perfectum. 307.1
Lucianus 168.1 eius Soſipolis. 95.2
Lucianus in Lexiphane quid de ſtylo, ſenſibus & verbis inflato ſentiat.85.1.2. ab eodem inflatis remedium procuratum. ibid.2.eius metamorphoſis concinna hominis in Aſinum. 86.2
Lucilius ſtans pede in vno trecentos verſus componebat. 270.2
L.Craſſi vrbanitas. 466.2
Luctæ deſcriptio. 755.1.2
Luctus in morte Chriſti. 898.1
Lucullus Xerxes, Togatus appellatus eſt. 221
Lucullus primùm ceraſa ex Ponto Italiæ promulgauit. ibid.
Luctus fit depoſita purpura.855.1. Luctus datus à Deo dolor & lacrymæ. 773.1
Ludi inertes & noxij tollendi. 158.1
Ludouici XIII. amor & ſtudium erga

ſteras. 155.1

Ludouici X I I. de Aduocatis dictum. 783 1

S. Ludouici inſignes victoriæ. 152.2

Ludus de optimo genere dicendi. 111 112. 113. &c.

Lunæ deliquium Niciæ ominoſum. 503.2

Luna ab Aſino epota. ibid.

Luſcinia 318.2 eius deſcriptio. 700.1.2. encomium per 10. quæſtiones petitas ex ſubiectis. 197.2

Luſciniæ appellatæ à Lycophrone Sirenes. ibid.

Luſtratio. 873.2

Luxuriæ inſectatio, & adulterij. 998.2. & ſ deteſtatio. 967. & ſ.

Luxus amplificatio per adiuncta ex Cicer. 284.2. luxus diuitum cum miſeria pauperum comparatus ex D. Gregorio Nazianzeno 288.289.290. diuitum circa ædes. 289 2 luxus diuitum cum nuditate pauperum comparatus. ibid. circa apparatum conuiuiorum. 290.1. luxus mulierum egregiè carpitur. 967. & ſ.

Luxuries opum. 103.2

Lycij in funeribus veſtem muliebrem gerunt. 775 1

Lycurgus orator erat non ex Rhetorum officina, ſed ex Platonis ſchola. 25.24

Lyſias, fons potius eſt vel fonticulus quàm flumen. 22 2. idē ſiccus & ieiunus. 102. 2. comparatur cum Cicerone. 71.1. & 2. Archytæ columbæ ſimilis. 72.1.2

Lyton. 401.1

M

MAchabæorum mors ex D. Ambroſio. 471.2. eorum matris conſtantia, ib. eorum triplex ignis. 544. eorum matris certamen internum. ibid. eorum mater filiorum martyrio conſtanter adſtans deſcribitur. 1. ibid. item, eius ad eos adhortatio. 545.1

Magiſtratus mali grauiter nocent 824 1

Magiſtratuum inſectatio. 927 1.2

Magiſtri dicendi quinam primi fuerint. 17.

Magna quæque damnis obnoxia. 838.2

Maieſtas. 580.1.2. maieſtas Latini ſermonis. 785.2

Maiorum gloria calcar virtutis. 816.2

Mala germanitatis quæ? 153.2. cum eruditione & pietate comparata. ibid.

Mali punici deſcriptio. 245.1

Malum in bonum conuertere. 933.2

Mallones dicuntur capilli. 116.1

Manes. 357.2

Manlius Sura. 558.1

Manſuetudo trophæis ſplendida. 919.2. manſuetudo Conſtantini. ibid. eiuſdem commendatio. 921.1

Manſuetudinis cauſa, memoria iudicij. 922.1

Manus pro armis à natura datæ. 882.2

Manus. 579.1. loquaces. 564.2. lauare manus. 571.1. manum imponere. 571 1. manuum in actione dignitas. 571.2. manuum humanarum deſcriptio. 574. 575. & 648 1.2

Marathonia pugna. 311.2

Marcus Aurelius Antoninus. 601.2

M. Antonius ſtylum habuit excelsè ſignatum. 36.1.2. eius miſerabile epicedium in laudatione I. Cæſaris. 466.2

M. Craſſus grauitatem habebat cum vrbanitate coniunctam. ibid.

M. Craſſus iunior melius artem parandæ pecuniæ nouerat quàm eloquentiæ. 38.2

M. Callidius inter multos oratores propè ſingularis. ibid.

M. Arethuſij ſupplicium.

M. Scauri breuis & grauis oratio. 464.2

Maria Petri Aragonum Regis V I I. vxor prius ſterilis quomodo peperit. 223.1

Maria vbi dicta noſtra Domina. 819.1. Princeps ſacrorum 900.2. eius aduentus deſideratus ibid. 1. educatio. ib. 2. natiuitas. ibid. decor. ibid 2. os. 901 1. virtutes. ibid. excellentia. ibid. 1. modeſtia. ibid. laus corporis. ibidem. in eandem Panegyris. ibidem. eius definitio per Synonymiam. 209.2. eius nomen an expreſſum ab Iſaia. 970.1. quantum ceteras matronas dotibus ſuperarit. 901.1

Maritorum vxoriorum ſeruitus. 831.2

Mars communis. 852.1

Marſyæ deſcriptio. 660.1.2
Martelli de Abderamo glorioſa victoria. 152.1.2
Martialis muſca. 227.228
Martichora ſimilis Apuleius. 120.1
Martichora deſcriptio. 719.1.2
Martyres. 902.& ſ. *eorum tormenta.* 903.1. *vita. ibidem. ad Martyres gratulatio. ibid.*
Martyrum conſtantia. ibid.
Martyrum tormenta deſcribuntur. 545.2. & 903.1
Materia & forma. 232.1.2. *ea eſt materia, ex qua res fiunt. ibid* 1. *quomodo appelata ab Ariſtotele. ibid. materia quotuplex ex Phyſicis. ibid.* 2. *prima materia quid eſt, & quomodo dicta* ἀδύναμις *ibid* 1. *materia remota quid ſit. ibid. materia permanens ibid tranſiens materia ibid. huius argumentum ſus. ibid. materiæ vſus in manufactis.* 233.1. *mirabilis materia menſæ ibid materiæ negatio facit ad laudem ibidem. a materia artes & ſcientiæ vulgo commendatæ. ibidem. materia ad quid valet.* 236.2
Materiæ delectus. 955.2
Matris Hieroſolymitanæ affectus ſe ad mortem filioli accingentis. 480.1.2
Matrimonium. 605. *matrimonij honeſti laus & fructus.* 606 2.6.7 1.2
Matrimonij ærumnæ, fusè & doctè à Chryſoſt. deſcriptæ. 1007.& ſ.
Mauritius Dux Saxoniæ elector. 224.1. *à Phoca ſuperatus* 229.230
Medea Euripidis & Senecæ miranda in motuum varietate. 481.1.2
Medici 839 1. *ſana eſſe corpora conijciunt ab adiunctis.* 233
Meioſis 401.1. *eius exemplum.* 444
Megaloſcius condemnatio. 128.2
Melancholiæ deſcriptio. 662.2.& ſ.
Melchiſedecis ſacrarium magna in veneratione apud Iudæos. 152.2. *idem Iacobus Patriarcha rudimentis nobilitauit. ib.1*
Melanthij dictum acutum. 129.1
Melitus tantum ad quinque poteſt numerare. 152.1.2
Meleager. 660.& ſ.
Meles. 635 2
Membrum prima pars periodi. 366.1. *eius definitio. ibidem. quando appellatur* γονοπτικὲς. ibid.
Memnonis deſcriptio. 660.1.2
Menecles frigidus cauſidicus. 791.2
Menecles & Hierocles. 370.1
Menenij oratoris calliditas. 32.2
Menſa Iuſtiniani Imperat. 233.2
Memoria horreum mentis. 155.2. *theſaurus exquiſitiſsima rerum opulentiâ refertus ibid. memoriæ vis, & fœcunditas ad eloquentiam neceſſaria. ibid quietes & tranquillos animos conuitatur.* 156.1. *eadem dicta ſtultorum* κτῆμα. *ibidem. memoriâ inſignes.* 156. *in quibuſdam inſignis memoria, in aliis tardior.* 156.2. *ea ſine iudicio eſt apotheca ſine vino, horreum ſine frumento. ibid. in iuuenibus quare promptior & fidelior.* 156.2. *quare in ſenibus obtuſior. ibid. eſt oculus in occipitio. ibid.* 2. *eius encomium.* 155.2
Mens ſenilis in corpore iuuenili. 629.2. *mens Origenis à teneris diſcendi ſtudio tenebatur.* 157.1.2. *æterna omnem ſpeciem habet pulchritudinis, & rebus creatis affuſa ex ipſo Porphyrio.* 232.1
Mentis generoſæ acrimonia. 975.1.2
Mercurij Triſmegiſti commentum de variis ingeniis. 157.1.2
Meretrix. 424.2
Merſimus. 401.1. *eius præclara exempla. ibid. eius definitio ibid. vſus.* ibid.
Metabaſis. 401.1. *duplex.* ibid.
Metam circumflectere. 691.2
Metanœa. 403.2
Metaphora. 401.2. *metaphoram neceſsitas genuit, delectatio, iucunditáſque celebrauit.* 415.1. *eius definitio ibidem. eius vſus moderate adhibendus ibid. non debet ſemper conuerti ibid. ea tutior quæ fit per ſimilitudinem.* 415.1.2. *ea optima quæ tribuit ſenſum rebus inanimis. ibid debet rem augere. ibid. tenuis & magnifica exempla.* 415 *eius magiſtra conſuetudo ſermonis. ibid. poëtica fugienda. ibid metaphorarum lex & cenſura.* 119 120
Metalapſis. 401.2.& 402.1
Metatheſis. 402.2

Metellus Caprarius omnino ſtupidus. 149.1. Scipionis in eum conuicium. ibid.
Meticuloſi qui? 501.2
Metonymia. 402.1
Metus. 501.2. dirus ſatelles. ibid. eius vſus. ibid. apud quæ ingenia excitetur. ibid. eius triplex genus. 502.1. excitandi metus induſtria. ibid. quid differat metus à veneratione. 503.1.2. ad metum plurimum valent portenta. 503.2. 504.1
Meſozeugma. 402.1
Militum ærumnoſorum ſtatus. 861.1.2. obſequia. ibid.2
Milium tornare qui dicantur. 99.2
Milui Iouis ſacra non tangunt. 655.1
Mimeſis. 402.2
Minantis frequentius, cum cane aſſiduè latrante comparatio. 502.1.2
Minari nimiùm non oportet. ibid.
Mineruæ Phidiæ cum homine comparatio. 237.2
Minutius Felix. 173.1.2
Miſerationes & lacrymæ in affectibus. 539.1. miſerationum induſtria. 540.1. qui ad miſerationes inepti. ib.2. quæ miſerationes concitare ſolent. 541.1. miſerationis concitatio per Characteriſmum. 542.1.2. miſerationis concitatio duplici via initur. 542.1.2. miſeratio per contentionem fortunarum efficax. 545.2. per imaginis repræſentationem, & in ea Sophoclis dexteritas. 547.2. & 548.1.2. item per ſermocinationem. 548.2. 549.1.2. & 550. miſerationis ſerij motus. 551. 552. 553. & 554.
Miſericordia quanti facienda. 879.1.2. nulla eſt vbi flagitiorum deformitas præualet. ibid. illius fundamentum. 541.2. vide miſeratio.
Miſeriæ pauperum cum luxu diuitum comparatio. 288. 289. miſeriarum amplificatio per Antitheta. 287. 288. miſeriarum vitæ breuis deſcriptio per ſynathroiſmum ex D. Chryſoſtomo. 292.1. miſeriæ imago. 356. 357.1. miſeriæ vitæ. 773.1
Mites perſonæ obiurgationi minimè aptæ. 810.1
Mithridates duarum & viginti gentium quas habet in ditione, linguas percallet. 156.2
Mitio. 691.2
Mixtus ductus quid? 794.1.2. mixti exemplum. 794.2. mixtum genus cauſarum quid? 706.1
Moderatio in illuſtri fortuna amabilis. 829.1
Modeſtia Traiani. 587.1.2
Modus Philologorum varius & ſuauis. 588.2
Modus in argutiis tenendus. 109.2
Modi amplificationum varij. 272. 273. 274. 275. 276. & 277.
Mæcenatis mollis oratio, ex Seneca. 88.2. eius μυροβρεχῆς. 128.1
Mollis & delicati deſcriptio. 683. 2. & ſeqq. mollium habitus. 684.1.2
Mollities virorum. 672 & ſ.
Momus. 932.2
Monachi deſidioſi inſectantur ab Auguſtino. 981.1.2. item monachi prolixo capillo. ibid.2
Monachi impiis nominibus appellati ab Ethnico quodam. 505.1
Monarchia. 760.1. politiarum optima. 867.2. monarchiæ & regni differentia. 760.1
Monocerotis deſcriptio. 712.1.2
Monomeres quid? 793.1
Montis deſcriptio. 729.1
Monumenta fluxa & caduca. 587.1.2
Morbus Bellerophonteus. 504.2
Morbus muliebris, calumnia. 823.2
Mores iuuenum, virorum, & ſeuum. 944. & ſ. nobilium. 946.2. plebis. ibid.
Moriuntur omnia. 956.1
Mors viri magnanimi præclariſſimè expreſſa. 430.2. aliud præclarum exemplum. 431.1.2. 432.1.2. & 433.1.2. mors beata. 929.1. mortis contemptus. 655.1.2
Mortis ſpiculum aureum faciunt delicati oratores. 980.1
Mortuorum deplorandorum modus. 547.1
Moſes eloquens, & de eo Lõgini iudicium. 2.1 & 2
Motus generoſos quid eneruet. 518.1.2
Motus ex Ioſepho, Euripide, & Seneca, expreſſi.

expreſſi. 481.1.2. motus non debent videri accerſiti. 482.1.2. feſtiua narratio de motibus comparatis. ibid. an & quomodo comparandi motus. 483.1. motus vt corrumpitur.ibid.quæ argumenta requirantur in motibus.ib.in motibus crebræ ſententiæ.ibid. affectus ſedit diffuſa oratione.ibid.quæ ad motus apta dictio. 483.2. motus temperandi. ib. in iis præcedere debent rationes.ib. magni motus ſæpe ſilentio tegendi.ib.motus etiam in aliis partibus orationis vſurpandi. 484.1. motuum remiſſio.ib.eorum cum igne Chaldæorum comparatio.ibid.quomodo aduerſariorum motus frangendi.ibid.2. motus ſuis contrariis expelluntur. ib. & 485.1.2. motus animæ triplex. 486.1. motus circularis Angelorum quid eſt.ib. 2. quid ſit rectus. ib. ratio noſtri motus. ibid.motus amoris. 493.& 494. motus iracundiæ & doloris. 507.2.508.509. in motibus puerile vitium. 477.2. motus iraſcibilis.519.520.motus apud ruſticos. 483.1. motus an oratori ſint parandi. 553.1. in motibus poëtica & ſophiſtica ratio ab oratione diuerſa. 554.2

Moyſes cur legationem formidet. 757

Moyſes helio politanus. 807.2

Mucius diſtillantem in faculo nudis oſſibus dextram ſpectauit. 156.2

Mulbergi nomina ominoſa exiſtimant. 226.1

Muliebris mundi deſcriptio. 909.1

Muliebris venuſtas. 665. & ſ. ornatus. 667.1.2.& ſ.

Mulier expers auctoritatis. 832.1. argumentum ingens.836.2.indomitum animal. 830.1. mulieres ad iram deliniendam aptæ? 530.1. eas domi licentiùs dominari non licet. 829.2. earum cœtus. 850.1. mulierum antiquarum frugalitas.831.1. ambitio.ibid.luxus.832.2. defenſio.833. 2. earum cœtus vtiles. ibid. facta illuſtria,liberalitas in Remp.ibid. mulieres parua mouent. 835.1. earum affectus. 836.2

Mundus.207.2. idem ex duabus viginti literis conflatus ex Zoare. 229.230. corruptibilis,ex Lactantio.232.2. eſt ſcena plena imaginibus. 238.1.2. eſt mundi canticum ex D. Auguſt.362.363. mundus ab ornatu dictus.122.1. eius fabrica. 938.1.ſex cẽtos poteſt condere Deus.892.1.mundus & res naturales aſſerunt grauitatem orationi. 134.2. eius deſcriptio. 620.2.& 621.1.& 773.1.2

Muſæ cum Iunonis lacte nutriri non poſſent,nutricem habuerunt Mnemoſynem cuius opera ſunt educatæ? 155.2

Muſa Rhetoris audax oratio. 110.2

Muſca in clypeo inciſa. 191.1.2. muſca Martialis. 229.1.2

Muſcarij quid ſunt? ibid.

Muſica Eccleſiarum qualis? 942.1

Muſicæ laus.363.1.& 468 2.muſica apud multos adhibetur in bello.ibid. eius vis, & efficacitas. ibid. muſica ſuauis quadam tyrannis. ibid.1. item non fruſtra quorumdam precibus admixta. ibid.2. & in effectus mirabilis. ibid.

Muſſare eſt cunctari. 824.2

Mycteriſmus. 402.403

Myrmecides quadrigam eburneam muſcæ alis,nauim auiculæ pennis intexuit.149.1

Myſteria quid. 199.100

N

NÆuius ſenſibus & verbis auſtitus. 82.2

Narciſſi deſcriptio. 661.1.2

Nares clementiæ ſymbolum.569.1. earum variæ affectiones. ibid.

Nares blæſa. 561.1.2

Narrationis diuiſio, diſtinctio, & verſus. 325.1.narratio cauſa & quæ pertinet ad cauſam.ib.eius octo ſpecies.1.2.narrationes concionum & Chreiarum quæ?ib.2. narrationis vſus in Chriis, Concion.Genere iudic.&c.ibid.2. narrationis vitiæ octo. 326.1. eius prolixitas inerti fluuio ſimilis.ibid.eius virtutes. ibid.2.eius probabilitas ex rebus quindecim petita.326. 327. 328.329. eius quarta virtus ſuauitas in decẽ partes diuiſa.329.330 eiuſdẽ typus.331.1.hiſtoricæ,poëticæ,&philologicæ typus ſuauis.331.1.2. de leonibus& vrſa narratio.332.1.2. alia de Elephanto pro nutricio pugnante. 333.1.2. typus poëtica ſtylo ſublimi & magnifico.334.1

2. narratio de pauperis filio pro diuite pugnante. 335.1.2. narrationes rerum magnarum etiam nudæ mouent 470.1. narratio de Caio Cannio. 337.1. & de morte Socratis.ibid.2.narratio D.Amb. de S. Agnete motus effieax. 471.2. & 472.1 narratio feſtiua de motibus comparatis 482.2
Narſes à Sophia Imperatrice probris conciſus. 863 1.2
Narſes vt Longobardos in bellum impulit. 817.1
Natiuitas B Mariæ. 902.2
Natura quod ſanat ad ſui conditoris famulatum.588.2 naturæ humanæ calamitas ante Incarnationem. 586.587
Natura quæ len bus orſa principiis effudit paulat m ad amœniſſimum florem elegantiæ perducit.159.1.2. ſtat per ordinem. 303.1. naturæ v ribus eloquentia iuuatur ibid. naturæ diutius oblectant quàm artefacta. 94 1. natura in pueris tanquam in ſpeculis cernitur. 154. naturæ diuino furore accenſæ dictæ φύσεις θεάζουσαι. 154.1.2
Nauis deſcriptio. 746. & ſ. nauis elegans. 874. 2. naues in pompa delatæ. 635.1.2
Naumachiæ deſcriptio.749.1.2. naumachiam in piſcina aliud, aliud in Helleſponte committere. 102.2
Neanthus cum imitatoribus peſſimus comparatus. 159.160
De Neceſſario,facili & iucundo. 836.1.2
Neceſſitas. 403.404. neceſſitas fortes facit 827.2.inuicta. ibid.
Negotialis ſtatus quid? 838.2
Neptuni campus. 637.2
Nerei charites. 736.1
Neroni Nerienis nomen fuit. 221.2
Nicetas. 545.1.2
Nicetæ Choniatis monodia lamentabilis. 546.2.& 547.1
Nihil tam vtile quàm diligi. 492.2
Nilus χρυσοῤῥόας.582.2.Nili & ignis certamen 483.2.Nili deſcriptio. 657.1.2
Nyſæi equi. 713.1.2.714.2
Nobiles honore digni.591.2. eorum moderatio. 828.2. nobilium genus irritabile. 278.1.2.imagines. 846.1
Nobilitas quid? 591
Nobilitas vera. 845. 2. nobilitas, virtus. 847.2
Noctua prudentia. 321.2
Noema. 412.1.2
Nomina vtrum ſint naturæ cœleſtis. 219. 1.ſunt à natura ex Platone.2.ſunt à ſideribus ex Zoare ibid. nominum religio & ambitio 228.1.2.nomina Martyrum Chriſtianis impoſita. 222.1. ex nominibus ſacris fiebāt amuleta ib tis quomodo vſi ſunt Iudæi. ib. ſuperſtitiones multæ in nominibus.222.& 223.nominū pueris indendorum ritus. 222.2. ſuperſtitioſa fides in nominibus muneralibus. 223.1. 2. nomina quæ numeris eminerent,præſtantiora exiſtimabant.2.nominum fabulis conſenſus.226.1 2.de nominū omnibus iudicium.ibid. nomina ἀπευθύντων in tota Perſide non ſunt inuenta. 773 1
Nonnius inſani tumoris arguitur. 82.1
Nonni interpres πατὸν pro πάτον, pro pauimento potum dixit. ibid.
Notatio magis eſt Grammaticorum quam Rhetorum. 220 1. eius vſus & exempla. 227.1.2
Nouitas faſtidiis obnoxia. 788.2. eius curioſitas perſtringitur. 1004.1
Numæ leges. 195.1
Numerianus Cari Imperatoris filius eloquentiæ nomine dedicatam habuit ſtatuam nob li titulo inſignitam. 15.16
Numerorum ortus.363.2. primùm à Thraſymacho inuenti & Gorgia,ibid. eorum progreſſus. ibid q in exornatiua oratione vtiliſſimi. 362.1. numeri quomodo diſcendi. 370 1. vitia quæ iis obrepunt. ibid.2. quid in his in genere obſeruandum ibid. numeri pro varietate orationis mutandi.ibid. & 371.1. numeri & numeroſi diſcrimen. 371.1
Numidæ effrænes. 497.1.2
Numiſmatis cum anima comparatio. 233. 234
Nuptialis orationis partes. 605.1.2
Nuptiarum effectus ſpecies quædam immortalis.605.1.2 fructus.ibid.2. ærumnæ.1007.2.laus. 606.1

O

Obiurgationis exemplum. 447.448. aliud graue & ſerium. 448.2. item recentium. 449. eius vſus apud generoſos animos. 526.2
Obiurgationis & inuectiuæ diſcrimẽ. 809. 2. obiurgationi apti qui? 810.1. eius methodus. ibid. eius aptum initium. ibid. & 2. in obiurgationibus perſonarum varietas notanda. ib. obiurgationis exemplum. ibid. ars. ibid.2
Obliquus ductus quid? 794.1
Obliqui ductus exemplum. ibid.1.2
Obliuio. 193.1.2
Obſcuritas multum nocet orationi. 132.2. eadem vitium ſummæ eloquentiæ. ibid.
Obſeruationes in Ciceronem de collocatione, & ordine verborum. 376.377.378. obſeruationes in manibus curioſæ. 573.1
Occaſio dialogi. 929.1
Occaſionis deſcriptio. 656.1. & ſ.
Ochlocratia. 760.1
Occupatio in paralepſi. 402.2
Ocelli deſcriptio. 739.2
Oculi. 568.2
Oculi hoc ſunt in homine quod Sol & Luna in cœlo 237.1. eorum deſcriptio. 645. 2. duo in carne ſydera. 645.2
Oculi augent dolorem. 357.1. ſunt accurata animæ ſimulachra. 568.1. eorum variæ affectiones. ibid.
Odium oratori nocet. 484.2. & 485 1. eius definitio & diſcrimen ab ira. 504.1. eius quatuor genera. 504.2. odij melancholici origo. ib. odium Timonis. ib. odium ferinum. 505.1. eius iudicia. ib. itẽ quibus ineſt. ib. & 2. odium humanum. 505.2. naturale. ib. odij cauſæ & fomenta, ira, detractio, incõmodum. ib. & 506.1. fomes calumniæ. 506.1. odia meticuloſis, adherent. ib. quid ad odium proni. ibid. odium calore acuitur. ib 2. odij cõcitatio & remiſsio. 506 1.2. & 507.1. odium quomodo excitetur. ib. eius remiſsio. ib. ad audij remiſsionem remedium optimum. ib. 1.2. quæ ad odiũ commune excitẽt, & pudorem afferant 521.1.2. odiũ quomodo concitandum in vitia. 530.1. 2. ex D. Chryſoſtomo examplũ. 530.1.2
Oncus. 331.2
Olibanus comes. 764.1
Oligarchia. 760.1
Oliuæ laus. 604.1.2
Olympij nomen Pericli cenſetur detrahendum. 310.1.2
Omen Bundinecæ heroinæ. 498.499
Omaticon. 402.2
Omnia ſperant ſimilitudinem. 248.2
Onagri fæminæ nauia ad marem fœtum eius autem ex Oppiano. 87.1. & 2
Onomatopœia. 402.2
ὀνυσχιά, prouerbium. 187.1
Opus. 609.610. opera ab opificibus commendantur. 236.1.2
Oraculum de doctrina. 318.1
Oratio ſedata grauis perſonæ quaſi ex Sacrario prodire videtur. 558.2. orationis funebris ortus. 611.1. ritus antiquus. ibid. ars. 611.2. oratio funebris Thucydidis. 628.1.2. orationis funebris ex Ariſtide exemplum. 629.1.2
Oratio Xerxis de bello Græcis inferendo. 815. & ſ. oratio Mardonij ſuaſoria. 818. oratio adulatoria. ibid. oratio Artabani diſſuaſoria. 820.1. & ſ. oratio Sandanidis. 823.1.2. oratio Philippi in Senatu. ibid. oratio Galgaci. 826. oratio Marci Valerij. 828. Marci Catonis. 829. 1. & ſ. Narbarzanis. 839.1.2. Marci Furij. 840.1. & ſ. oratio volucris. 901. 1. grauis. 973 1. inſtans & vibrata. ibid. oratio Cypriani de diſcipl. Virginum, non facta malleo, ſed animata. 974.2. grauis & vehemens oratio. 975.1. oratio Scythæ Legati. 837.1. & ſ. oratio Marij ad Quirites. 845.1. & ſ. P. Valerij Publicolæ. 848.2. & ſ Xerxis. 849.1.2. Archidami. ibid. & ſ. Xenophontis ſuper re militari. 851.1.2. & ſ. Agricolæ. 852.1.2. Darij. 853.1. & ſ. Alexandri ad 300. milites. 855.1.2. & ſ. Germanici. 856.1.2. Alexandri. 857. & ſ. quas vide toto libro 13. & 14. in principio.
Orationis iudicium à quibus petendum. 77.2. talis oratio qualis vita. 78.1. eius magnitudine exilia attollenda. 89.2. qualis debeat eſſe orationis breuitas. 108. 1. oratio aptima poëſi ſimillima debet eſſe ex Dion. Halicarnaſſenſi. 92. orationes

magnæ non ſerunt præruptam breuitatem. 108.2. orationis ornatus.122.2. & 130.1. orationis perſpicuitas cum luce comparatur. 132.1 2. eius grauitas.133. 2.eius aſperitas.135.1. eius vehementia. 136.1.eius cum forma comparatio. 143. 1.oratio morata ἦθος 144.1.Gratia iuuenilis.145.2. oratio primùm quæſtionis cognitionem deſiderat. 181 1.2. omnia Rhetorum præcepta continet.ib.ea ſine eruditione quid ſit. 182.1.2. oratio extemporanea habuit Anaxamenem inuentorem.156.1.2. ea vſi ſunt Haterius Senator Romanus, & Themiſtius Euphrades, cuius exordium gratiis aſſluit. ib. idem de Proereſio.ibid. vtrum docta eſſe debeat oratio.184.1.2.orationes prolixæ fugiendæ. 104.1. orationis partes non ſemper iuxta ſcholam.306.1.2.oratio pedes numeroſos ſcrupuloſius obſeruatos non requirit.359.1.2.orationis numeroſæ præſtantia eleganti ſimilitudine illuſtrata. 363.1.2. & 364.1. oratio duplex vincta & ſoluta. 365.1. oratio ſedata grauis perſonæ quaſi ex ſacrario prodire videtur. 558.2

Oratores nõ ſunt Philoſophis inferiores. 12. 2.eorum nomen honeſtiſſimum.10. ſymbola.11.1.& 2. Orator vnus idẽ omnibus eſſe poteſt.77.2.ſæpe felicior, quã ſapiẽtior. 78.1. oratores poëtis ſimiles. 92.1. oratores decẽ acutis & breuibus ſententiis inſignes.103.2.oratoris tractus in hiſtoria tædio ſunt. 108.2. oratoris prima pars prudentia.124 1. orator malus expreſſus ex Luciano.126.1.eius tituli.ibid. eius pretioſa ſuppellex ignorãtia ib. eius veſtitus & vox.2. eius tumultuaria diſpoſitio.ib.2.eius in hiſtoriis ineptiæ.126. 127. oratores debent imitari apes non Σεφιωπλόκοις. 129.2. orator debet eſſe ſicut locuplex paterfam.130.1. oratores magnis ſibi locis hiſtoriarum communes texuerũt. 183.2. iiſdem poëtæ perutiles. 186.2.fabulis vtuntur.ibid.oratoris cum coquo cõparatio.193.2. in definitionibus ſolent oratores multas cauſas ad amplificationẽ commemorare nõ poſſunt ſimul multa & opportunas dicere.232.1.iis familiare eſt in Deum omnium quæ gerũtur in vita cauſas refundere.234.1 allegãt ſæpe inter cauſas fatũ & fortunam. 234.1. oratores Chriſtiani non debent fati, & fortunæ mentionem facere.ib.2. quomodo oratores fortunæ nomine vtãtur.ib. quomodo cauſis naturalibus vti debeãt. 235.1.in ciuilibus cauſis quomodo debeant cauſas aſſignare.ib 2.oratores magni quando floruerunt.758.2. eorum factio multũ nocuit reip. ib. oratores Chriſtiani inueniunt in eloquentia ſacrâ materiam exordiorum locos communes habebant antiquitus. 313.1

Orator ambulat in affectibus vt Deus in ventis.459.1. oratores veteres non erant numeroſi.370.1. 2.& 371.1. qui vult mouere debet induere eoſdem motus.462. 2. oratores debent eſſe graues. 462.2. iide plus vno verbo quàm obſcuri longiſſimis orationibus efficiunt.ib.orator prudens debet obſeruare varios auditorum animos, quos vult mouere. 464.465. quomodo ſint ab oratore animi auditorũ dignoſcendi.465.1. orator quomodo ſe gerere debeat apud doctos & politicos viros.ib.2. quomodo itẽ apud ruſticos. 465.466. oratorũ ſine auctoritate cum fulminibus vibratis è pelui comparatio.469 1.orator natura ſua languidus debet abſtinere ab excitatione motuum 476 1 2. orator vehemens debet in affectibus ſe continere.ibid.2.modeſti oratoris officium ib.non ſunt ab oratoribus leuia auſpicia aſſerẽda. 498.499. orator debet pericula ſubiicere.499.500

Oratoris prudentia in motibus. 508.509. oratori quid conſiderandum in miſerationibus.553.1.2. huic neniæ & lacrymæ fugiendæ.ib.oratores leues affectant parerga.970.1.& ſ.oratores imperiti cum imperitis pictoribus comparantur. ibid. oratores ſicci qui. ib 2 vt ſicci differant à grauibus primi generis. 972.1. graues in quo admirabiles. ib. grauium oratorum philtrum imperioſum. ib. oratores delicati & affectorij aureum faciunt mortis ſpiculum. 980.1. oratoris officium. 556.1. oratorum factio multum nocuit reip. 759.1.

Orbis terrarum quid erat ante Incarna-

tionem. 894.1.2
Orcorum & balenarum pugna? 718.1.2
Orci galea. 521 2
Orcini piſcis ars. 764.2
Ordo. 307.1.2
Ordo in demonſtratiuo genere quanti ſit momenti. 588 1 *n ſi gratiis aſpergatur plerumque ſcholaris & nimis languidus.* ibid.2
Oreſtis deploratio. 548.1
Orientales parabolæ rationem ab Hebræis ita acceptam ita conſectati ſunt, vt omnia eſſerant per parabolas. 259.260.1.2
Origo. 310.311
Origo nominum mine orationibus obſeruanda. 225.1
*Ornatus muliebris deſcriptio.*667.1.2 & ſ.
Orpheus. 658.2
*Os.*569.1.*eius affectiones & ſignificata.ib.*
Os S. Chryſoſtomi poſt mortem loquutum. 1009 1.1010.2
Oſorius. 215.1
Otioſi dicti muſcæ. 230.2
Otium viui hominis ſepultura. 929.1
Ozymorum. 402 2. *eſt Antitheſi contrarium.* 420.1. *quomodo differat ab Antitheſi.ib.*1. *illius vſus.ib. dicta à Cicerone content.o.ib.eius exempla.* ibid.1.2

P

PAEdariodis pro puerilibus contra Cicer.apologia. 119.120
*Palamedes crimen proditionis dilu.t.*349 350
Palamedis Apologia. 18.1
Palindromia. 402.2.& 405.1
Palinlogia. ibid.
Palma oratoribus deſtinata. 10.1.2
Palmæ Indicæ deſcriptio. 738.2.& ſ.
Palmæ virtutes ab AEgyptiis. 547.548 *muneranturr.* ibid.
Pancarpiæ venationis deſcriptio. 7 5.1
Pancaſte ſiue Campaſpe. 317.2
Pandectæ 784 2.*eorum interpretes, & à quibus verborum & rerum intelligentia compendiaria via ediſcitur.* 786.1
Panegeris faſtigium. 603.1 *panegyris quid? ibid.illius inuentores* 603.1 *panegyricæ orationis methodus.* 602.1
Panoplia Virgilij licet ex Homero expreſſa, tamen Homerica præſtat. 173.1. *vtriuſque collatio.* ibid.& 174
Pantæni ſchola Alexandriæ? 153.1.2.154
Pantarbæ deſcriptio. 4.1
Pantheræ deſcriptio. 758.2
Papilionis deſcriptio. 118 2. *eiuſdem cum ſtylo comparatio.* ibid.
*Parabola quid eſt.*251.1.2.*ſit à forma ad formam.* 2. *cum adagiis confunditur.* 188.1. *quare multa in ſacris literis traduntur in parabolis.* 188.1.2. *per totius mundi vniuerſitatem latiſſimè diffuſa.* 251.2. *placuit antiquis, & præſertim Hebræis. ibid. lectiſſimum quodque in Eloquentia Hebræi parabolam dicebant.ibid. Salomon ſuum librum prouerbiorum ſic inſcripſit, tanquam à nobiliſſima parte. ibid. eius diuiſio in* 4. *partes.*252.1. *parabola ducta longiùs, & collecta acutiùs in imaginem ſeu emblema efformatum.*252.2 *parabola maximè illuſtratur apologiâ. ibid. alia de vulpe & Erinaceo.* 253.1. *parabolæ oratori vtiliſſimæ, vt quæ perſuadeant ſimul & delectent.* 253.1.2.
Paradiaſtole. 403.1.& 2
Paradigma. 403.2
*Paradiſi terreſtris deſcriptio.*724.1.2.& ſ.
Paradoxon. 403.2
Paradiſi terreſtris deſcriptio.
*Paralepſis.*404.1.*eius exemplum.* 456.2
Paraphora 404.1
Paraſiopeſis. ibid.
Paraſiti dicti muſcæ. 230.2
Parcere. 966.1. *magna eſt merces apud Deum.* 967.2
Paregmenon. 404.2
Parembole. ibid.
*Parentes barbarè appellantur cognati & affines.*524 525 *parentum indulgentia in liberos caſtiganda.* 138. 2. *cura.* 336.2
Parentheſis. 404.2
Parenthyrſum quid ex Theodoro Rhethore apud Longinum 88 2 *quomodo differat à ſtylo pueriliibid. parenthyrſum Libanij. D.Chryſoſt.perſtrictum.* 88.2. & 89.1 *Ariſtidis.* 89.1
Parenthyrſi character & exemplum. ibid.

Paris Rhetor. 7.2
Pariſon. 405
Paramenionis grunnitus cum nouorum induſtria comparatus. 166.1.2
Parodia. 405.1
Paromœon. ibid.
Paromologia. ibid.2
Paronomaſia. ibid.2
Paronymia. 406.1
de Parrhaſio pictore hiſtoria ex Plinio. 84. *in cauſa Parrhaſij breues & acutæ ſent.* 107.1
Parrheſia. 406.1. *eiuſdem exemplum.* 452
Partium enumeratio ſermonis economia. 212.213. *maximo eſt oratori adiumento. ibid. eius deſinitio.* 212.1 *earum diuerſitas.* 213.1. *eſſentialis partium enumeratio valida eſt & optima. ibid. alia eſt intrinſeca rebus.* 213.2. *alia quæ accidentia complectitur. ibid. diuiſio partium enumerationis.* 214.1. *illius modus primus. ibid. modus ſecundus.* 214.2 *modus tertius.* 215.1. *vitia huius loci.* 215.2. *partium enumerationis vſus longe latéque diffuſus.* 216.1. *eo argumento tanquam fundamento plerumque nituntur orationes. ibid. eſt telum contra aduerſarios promptiſſimum. ibid. ad referendum clypeus fortiſſimus. ibid. illius robur.* 216.2
Partium enumeratio figuris illuſtratur. 217.2. *tractatur per anaphoras.* 218.1. *per diſtributionem. ib. per ſubiectionem.* 2. *per congeriem ibid. ea valet ad periodum amplificandam.* 219.1. *requirit memoriam. ibidem. requiris memoriam.* 224. *quæ in hoc argumentationis genere maxime animaduertenda.* 216.2. *partes duobus modis intelligibiles apud Cic. ibid. earum diuerſitas.* 213.1
Parua non contemnenda. 868.1
Parui. 609.1.2
Paruuli in aqua ſuffocati deſcriptio. 744.1.2.& ſ.
Paſſeres in tutela Veneris. 838.2
Paſſio Chriſti. 897.2
Patagium quid. 649.2
Patheticum genus quid. 796.1
Pathopœia. 406.2
Pati quid? 599.2
Patientia. 238
Patientiæ laus. 898.1
Patris moribundi ad filios grauis oratio. 549.2
Patres Eccleſiæ cum Rhetoribus decertant. 913.2. *Patres Latini epidictrici generis opulentiam explicant.* 916.1.2. *ſancti Patres annoſæ arbores.* 912.2. *eorum eloquentia.* 944.1. *patrum ſanctorum cum Imperatoribus lingua decertat.* 912.2. *patrum magis ſenſus, maximè latinorum quàm verba imitanda.* 172.1
Patres viuunt in filiis. 817.1
Patriæ religio. 840.1. *amor.* 842.1
Patrimonij Charybdis. 203.204
Patroclus cum peſſimis imitatoribus comparatus. 160.161. *fuit Hectore inferior ex literis muneribus.* 220.2
Patronorum ſcientia. 783.2. *grauium ſtylus.* 792.1
Paulus AEmylius. 296.1
D. Paulus. 936.2. *à Niceta* θεορρήτωρ *nuncupatur.* 192.1. *idem arati teſtimonium in concione de Deo Athenis vſurpauit.* 192.1. *ſui laudator quomodo.* 202.203. *eius imago.* 989.1. *Platone diſertior.* 937.1
Pauonis deſcriptio arguta ex Greg. Naz. 914.2
Pauo gloriam affectat. ibid.
Pauo theatrum ſibi ſpectabile, & cœlum in cauda conſtituit. 316.2. *eius deſcriptio.* 699.1.2. *& ſeq. item ex Tertulliano. ibid.*
Pauperis filius pro diuite pugnat. 335.1
Pauperum miſeria cum diuitum luxu comparata ex D. Gregor. Nazianz. 288.289. *pauperes iuuandi à iudicibus.* 781.1
Paupertas ſancta poſſeſſio. 838.2. *velox.* 837.2
Pauſaniæ ducis prudens factum. 130.2
Pedes. 572.1
Pedes periodi. 366.2 & 367.1 *pedum numerus & mixtura in periodo ex Cicer. pedes qui probantur in principiis, medio, & fine.* 368 & 369. *pedum numeris moroſius ſtudentes ſunt ſæpe* κακιζότεχνοι. 369.2. & 370.

Penia Dia. 490.1
Περιβολὴ quinta virtus grauitatis. 141 1.2. eadem cum ea quam αὔξησιν Longinus nominat. ibid. quomodo fit. ibid.2
Pericles σχινοκέφαλος fulmen dicitur verre in lingua ibid. 2. primus in foro adhibuit doctrinam. ibid. dictus Olympius à fulmine eloquentiæ. 221.1. ib. nomen censetur ei detrahendum. 310.1
Periculi magnitudo. 1043.1
Perigraphe quid? 375.376
Periodi ad exornatiuam orationem vtiles. 364.1. earum exempla. ib. vnde ductæ. ibid. 2. definitio ex Phalereo, Aristotele, Cornificio. ib. quomodo Cic. ductæ. ibid. in his quid cauendum. ib. earum diuisio. 365.1. periodus clauis quid? ibid 2 & de ea exemplum. ibid. alia periodorum genera. 365.2. & 366.1
Periodi partes duæ. 366.1. periodus multiplex est. ibid. 1 2. eius pedes qui? ibid 2. & 367.1. vsus periodi. 371.1.2. & 372.1. eius mensura 37..1. frequentes periodi nauseam pariunt auditoribus. ibid. periodi mensura optima est quatuor membrorum. ibid. 2. periodi minoris & maximæ censura. ibid periodi nomina. 365. 2. & 366.1. periodus sententiæ accedit vt vestis corpori. 372.2. periodi leges. 373.1. longiores in graui genere sunt vitandæ. ibid. periodi implendæ artificium. 373.2. id artificium multum confert ad eloquentiam ib. periodus quinque modis amplificatur, & de his exempla. ibid. & 374.1. periodus Cicer illustris. 374.2. & 375.1. eius venustandæ modus duplex. 375 2. periodus venusta & fit ex delectu & compositione verborum. ibid & 376.377. periodis vtilissimæ coniunctiones. 378.1
Periphrasis. 406.2
Perissologia. 406.2
Periuri capite mulctabantur apud AEgyptios. 194.1.2
Permissio in epitrope. 406.2. eius definitio. 426.2. exemplum. ibid.
Perorationes impetu quod immentis fluebant Ciceroni. 203.204. venustari solent per synathroïsmum. 292.1. per orationis momentum 355.1. eiusdem fluctuantis causam. ibid. 2. eius locus. ibid. partes. 356.1. præcepta. ibid. 2. peroratio miserabilis pro filio. 356.357. & 358. peroratio flebilis per apostrophum. 357.2. & 358
Pironij illustrissimi Cardinalis stylus & eloquentia. 95.1
Persæ orientem solem salutant. 938 2. ferè omnes otiosi, & cur. 150.1. eorum leges 194.2. eorum cœna 130.2. eorum reges quomodo venentur. 690.2
Persæa arbor. 183.1
Persecutionis horribilis facies. 967.1
Persis. 816.2
Personarum acceptio fugienda. 781.1. personarum exemplum. 795.1
Perspicuitas. 569.2. perspicuitas orationis cum luce comparatur. 132 1.2. perspicuitas D. Chrysostomi. 133.1. ad persuadendum authoritas, & amor, efficacissima. 767.1.2
Petri Aragonum Regis VII. in imponendo filio nomine superstitio. 222.1.2
Phaëtontis casus in gemma. 149.1. eiusdem descriptio. 356.1.2
Phaleræ. 846.1
Phauorini iudicium ex bellis & remedium contra inflatos. 69.70
Phidias in vna Mineruæ crepida multum studij impendit. 157 2
Philagri oratoris audacia ridicula. 127.1
Philadelphi insignis bibliotheca supra septingenta volumina habuit. 564.2
Phile. 224.1.2
Philiscus sophista perstringitur. 557.1
Philistio. 688.1.689.1
Philistus doctus homo & diligens. 19.2
Philocratis industria. 534.2.531.1
Philoctetes ob morbum despectus. 511.1.2
Philonis præclarum figmentum. 617.2. eius historia de variis hominum iudiciis. 878. 879
Philolaum Plato habebat in deliciis. 165 2
Philo Platonis annulus in sensibus verbis amplitudinem atque admirabilitatem legentibus largitur. 166.2. eius sententiæ magnificæ 191.192. eius allegoriæ nimis frequentes. 89.90
Philosophi non sunt orationibus præstantiores. 222.1.2. fabulis vsi. 186.2

Philoſophiæ laus. 294.1
Philoſtratus. 168.2
Phyſiognomici ſana eſſe corpora conijciunt ab adiunctis. 536.2 537.1
Phœnicis ad Achillem verba. 868.869
Phœnicis auis deſcriptio. 698.1.2
Photius apud D. Paulum notat inſipientem non eſſe oratorem ſuarum laudum præconem. 202.203
Phreneſeos deſcriptio. 696.1.2
Phya. 311.1
Phylacteria cui vſui apud veteres. 221.1.2. *fiebant ex characteribus & nominibus ſacris.* 222.1.2
Pictor quidam notat tantum cupreſſos pingere. 149.1. *pictorum tabulæ cum librorum varietate comparatæ.* 164.1.2. *pictores antiqui.* 210.211
Picturæ ad mouendos affectus adhibitæ. 468.1.2
Pierius, & de eo iudicium. 191.2
Pietas Traiani. 588.1
Pietas & eruditio cum malis germanitatis comparata. 152.1. *& cum palmæ Syagrorum, & Phœnicis commercio. ibid. pietatis partes, & munera.* 597.2
Pipinus bis Alpes penetrauit. 152 2. *Arnulphum Regem Longobardorum, & Gaïffram pacauit.* ibid.
Piſces cicures. 637.2
Piſces dicti Nerei Charites. 736.1. *piſcium deſcriptiones.* 716.1. & ſ.
Piſiſtratus Solonis æmulus ſed vario eloquentiæ genere. 15.1. *eius limata breuitas.* 103.2. *eius dicendi vis potius videtur conficta, quàm primo eloquentiæ ortu iam nata.* ibid.
Piſo fortè plus æquo à Cic. laudatus. 43
Pithæus rex & Rhetor. 7.2. *eiuſdem egregium monumentum.* ibid.
Plagæ frigidæ deſcriptio. 726.2. & ſ. *item torridæ.* 727.2
Plato diuinus dicendi, ſentiendíque magiſter. 19. & 20. *eiuſdem cum Cicerone comparatio.* 67.2. *quinque in eo virtutes eloquentiæ. ibid. vitia quædam illius.* 69.1. *idem non linguæ ſolùm, ſed etiam virtutis animique magiſter dictis legentium affert maieſtatem.* 167.1. *fabulis vſus eſt.* 188.2. *eius ſententiæ magnificæ.* 191.192. *quomodo deſinit hominem.* 211. 212. *eius placita carpuntur ab Ariſtotele.* 225.226
Plato per ideas, naturas rerum, & ſpecies intelligit. ibid. eiuſdem de ideis verus ſenſus. 226.2. *eius dictum. ibid. eius metaphoræ quales.* 415.416. *eius graues antonomaſiæ.* 415.1. *eius mollis oratio.* 123.1.2
Platonis in ore Suada, as Periclis labris ſeſſitauit. 17.2
Plauſus concionum periculoſus. 1003.1
Plebis vir adoleſcentes ex Demade. 23.1.2
Plecton. 406.2
Pleonaſmus. ibid.
Plethyticon. ibid.
Plinius maior. 170.2
Plinius iunior. 172.1
Pliniana deſcriptio bona quidem, ſed à Pædario compilata. 118.2
Ploce. 407.1
Plutarchus. 167.2. *eiuſdem fabula.* 187.2. *eiuſdem feſtiuè dictum.* 85.2. *eius cenſura.* 128.2
Pneuma periodus quid? 365.1
Poëſis quid? 595.1.2
Poëſis oratori neceſſaria. 91.2. *cur.* 91.2. & 92.1. *poëſis quid?* 595.1
Poëtæ prius legendi quàm oratores. 186.2. *ijdem oratoribus vtiles. ibid. poëtæ magnos ſpiritus ſuggerunt.* 187.2
Polemon. 317.1. *hortator Annibalis.* 32.2
Polio Aſinius intra quartum diem quam filiam amiſerat declamauit ex ſen. 157.2
πολιτικὸς λόγος. 145.2
Poloni cuiuſdam ira, & deſperatio. 511.1.2
Polycriti lacus. 939.940
Polyphemi erga Vlyſſem beneficium. 534.2
Polyptoton. 407.1. *variæ eius ſpecies. ibid.*
Polypi deſcriptio. 721.1.2
Polyſintheton. 408.1. *grauitatem affert orationi.* ibid.
Pomerium ſacrum. 310.2
Pompa gladiatoria. 335.1
Pompa Alexandrinorum in ingreſſu Athanaſij. 501.502
Pompeius ad omnia ſumma natus. 42.1. *eius honorum haſtæ ſubiectorum amplificatio.* 285
Pompeianus in ſtylo ineptiſſimus. 120.2

Pompili

Pompili natantis deſcriptio. 722.2
Pontis in Rheno deſcriptio. 729.2.& ſ.
Popularis character Auguſtini. 96.1
Populus θηρίον πολυκέφαλον. 762.2
Populi mores.ib.& 865.2.ſtultitia lunam ab aſino epotam exiſtimantes. 503.2
Portia vitam carbone extorſit. 149.1.2
Portij latronis breuitas in amplis orationibus vitioſa. 108.2
Portæ Hebræorum. 757 2
Portēta plurimū valent ad terrores. 503.2
Porus metidis fluuius. 144.2. *idem Conſilij filius.* 490.491
Potentia nimia inuidioſa. 680
Poteſtás moderanda. 835.2
Præceptores. 629. 2. *Epiſcopi nominati.* 630.1.2. *eorum bonos in erudienda iuuentute.* 909.2.*quærendi ſunt, non fautores vitiorum, fabularúmque narratores.* 158.2
Prælium inter Canem, Leonem & Elephantum. 713.1.2
Prælij deſcriptio. 748.1.& ſ.
Præſepis deſcriptio & domunculæ. 896.1
Præſtat fictum dicere quàm fingere. 585.2
Prætextati grandes Cic. Hirſius & Panſa. 157.2
Praxitelis cupido. 651.1.2. & ſ.*eius induſtria.* 652.1
Prehenſatio & pugna pro mundo muliebri. 830.1
Principis vita, cenſura eſt. 105.1
Principes viri maledictis non irritandi. 809.1
Priſcorum verborum exempla. 80.2
πρόχειρον Baſilij, Conſtantini & Leonis. 785.1
Præreſius Conſtanti Imperatori gratiſſimus fuit. 11.1.*viua fuit Mercurij imago.* 29.2. *ex tempore de propoſitâ quæſtione dixiſſe fertur.* 157.2. *eiuſdem inſignis memoria.* ibid.
Præreſia populus Rom. imaginem cum nobiliſſima inſcriptione dedicauit. 11. 1
Procatalepſis. 408 1
Procataſceue. 408.1 2
Prodiaſapheſis. 408.2
Prod orthoſis. ibid.
Procœmium quid? 313.1.2. *eius definitio & ſpecies variæ.* 424. 425.1.2. *eius exemplum.* 444
Prolepſis. 408.2.*eius definitio.* 409.1.*eius varia genera.* 425.1.& *exempla.* 444
Prolixitas in oratione vitanda. 182.1. *eſt adoleſcentibus & doctis, ſed illis confuſis plerumque & moroſis familiaris.* ib. *eiuſdem faſtigium.* ibid. *etiam in commentariis fugienda.* 230.1. *in narratione inerti fluuio ſimilis.* 325.326
Pronunciatio mollis. 129.2. *ea in concionibus qualis.* 963.1. *commoda.* 595.1. *pronunciationis exilis fugienda ſiccitas.* 560.2. *eius vitia.* 561.1.2. *virtus & puritas.* 563.1. *eius varietas virtus mirificè grata.* 563 2
Prophana cum ſacris non miſcenda. 930. & ſ.
Prophetæ eloquentes. 936.1
Propoſitio orationis & confirmatio. 961. 2. *generalis implet vicem narrationis.* 328. *qualis in concione.* 326.2
Proſapodoſis. 409.1.*fit duobus modis.* ibid.
Proſopon. 410.1
Proſopopœia. 409. 2. *eius definitio & exemplum praclarum.* 410.1. & 431.1. *eius vſus in iracundia optimus.* 457.1.2. *proſopopœia per inciſa in affectibus.* 438. 1.2
Proſtaxis. 410.2
Protagoras & Euathus. 343.2
Protagoras de Deo, an ſit, necne, non putat inquirendum. 145.146
Proſynapantheſis. 490.2
Proteus AEgyptius miraculum Homeriorum typus perfectæ eloquentiæ. 41.1
Proteus Homericus. 566.567
Protimeſis. 410.2
Protome. ibid.
Protozeugma. ibid.
Protrope. ibid.
Prouerbialiū ſententiarum exēpla. 195.2
Prudentia prima pars oratoris. 124.1. *abundantiæ mater.* 144.2. *in formicis.* 617.2. *in illius comitatu octo diligenter notanda.* 598.1.*eius partes.* ibid.
Prudentia in confutationibus ſeruanda. 339.2.*in prouidendo epilogo.* 335.2
Prudentia & integritas in multis legibus antiquorum. 194.2
Prupergaſia. 410.2

Pſeudorhetores à Romanis damnati. 9.2
Pſittaci deſcriptio. 699.1.2.
Pſaphonis aues. 126.2
Ptolomæi inſignis bibliotheca. 164.1.2.
eiuſdem anagrammatiſmus. 225.1.2
Publius Africanus Lælio fuit in dicendo ſecundus. 52.53
Pudor. 587.588
Pueri laus. 473.1
Pueri quibus capitibus laudantur. 614.2. *puer animal quauis ferâ intractabilius ex Platone.* 760.2. *pueri à tenero bene fingendi.* 158.1. *lectionis variæ non ſunt capaces.* 164.2. *pueris vtiliſſima vnius Ciceronis lectio.* 164.2. *pueri muſicarum ab actores in conuiuio.* 226.2. *pueri laus.* 469.470. *pueri ad deliniendam iram apti* 533.1.2. *de tribus pueris amplificatio.* 997.1. *puerorum inſtitutio ad eloquentiam.* 318.1
Puerilium inuentionum nugæ. 102.103
Pueritiæ recordatio ſuauis. 607.1
Pulcheria tenera columba. 537.538
Pulchritudo quid ſit in oratione. 141.1. *dicta ab Hermogene* κάλλος *&* ὁμαλισμα. *ibid. duplex eſt. ibid. fuit ſophiſtarum propria.* 2. *eius dignitas & artificium ibid. huic ſinitima eſt hiſtoria. ib. eius exempla.* ibid.
Pulchritudinis laus. 591.2. *in laude pulchritudinis quid cauendum?* 592.1. *pulchritudo ſine gratia, hamus ſine eſca.* 636.1
Pulchrum & bonum. 492.1. *triplex pulchrum. ibid. quomodo circa pulchrum amor fallitur. ibid.* 2. *pulchra citò occidunt.* 862.2
Pulicis deſcriptio. 704.1
Puluinar. 843.2
Punita literis affixa quid ſignificent ex Zoare. 220.1.2. *ea apud Hebræos vocabulum inſtar obtinent.* ibid.
Purgatio quid. 987.2
Puritas. 562.563. *ſacerdotum in celebrando.* 905.1. *puritas animi quantum confert ad ſtudia orationum capeſſenda.* 158.1
Purpura triplex. 715.1. *regum purpura:* 870.2. *purpura cubiculum Imperatoris.* 834.2. *vſus.* 836.1. *eſt illuſtris fortunæ nota.* 836.1. *leges de ea.* ibid.
Purpurati quid. 834.2. & ſ.
Putri encomium. 640.641
Pyrrhi pax. 812.2
Pyſina. 410.2
Pythagoræ metempſychoſis. 959.2
Pytheus Rhetoricam primus docuit. 22.23.

Q

QVæſtio. 856.2
Quæſtio in oratione primum cognoſcẽda. 181.1.2. *quæſtio duplex.* 797.2. *quæſtiones.* 801.1. *quæſtiones ignari tribus vitiis obnoxij.* 181.1.2
Quercus Ioui ſacra. 604.1
Querela Ciceronis plena grauitatis. 811.2
Querela Aleonoræ dolore intemperans. 812.1
Querimonia grauis. 856.1. *mitis.* 861.1. *querimoniæ non debent eſſe muliebres.* 811. & ſ.
Quintilianus. 172.1. *eiuſdem vis in concipiendis rerum imaginibus.* 154.2. *conductus publica mercede, primùm ex Hiſpaniâ Romæ Rhetoricam docuit.* 153.2. *eiuſdem de Cacozelo iudicium. illius de Seneca parum æquum iudicium.* 170.2. *eius affectus cum Himerij affectibus comparati.* 473.2
Quintilianus à Cicerone diſſentit in numeris. 370.1. *eius in concitationes miſerationis modeſtia.* 542.1.2
Quintus Catulus incorrupti ſermonis laude commendatus. 35.1
Quiritatus. 847.2

R

RAbici deſcriptio. 697.1.2.
Rabinorum ſenſus frigidi. 86.1
Rabulæ furacis ex Sidonio deſcriptio. 113.1.2. *item ex Ammiano.* 686.1. & ſ.
Rami ſiue ramoſum exordium quid? 309.1
Rami applicatio ad nares quid ſignificet. 568.1.2
Rapacitatis amplificatio per ſubiectionem ex Cic. 285.1
Ratio animæ ſimulachrum. 248.249
Rationes Logodædali pro eloquentia. 940. & ſ.
Ratiocinatio in Apophaſi. 383.1. *eius de-*

ſinitio & inſigne exemplum. 424.2. in concionibus aptiſsima. ibid.2. ratiocinatio figura in perſpicuitate percommoda. 133.2
Ratiocinatio & inductio. 341.2
Rationalis quid? 794.2. & ſ. rationales ſtatus quot. ibid. & 795
Rationis infirmatio quid? 792.2
Receſſus qualis. 559 1.2
Recordari. 928.1 2
Reflexio ſiue commutatio qualis figura. 379 2
Reges patres & paſtores 602 2. Regis laus 604. 1. 2. regibus iudicium rerum datum. 882.1. reges Perſarum δεσπόται. 819.1. eorum clementia. 684. 2. reges primi iudices. 775.1
Regum Franciæ in iure dicendo vis. ibid.
Reges Romani iudices. 780.1
Regiæ domus deſcriptio. 546. 1. eiuſdem ruina. ibid.
Regionum deſcriptiones. 725.1.& ſ.
Regio fertilis. 916.2
Regina cœli. 844.1
Regulæ Tychonij à D. Auguſt. explicatæ. 953 2
Rei abſoluti ſacra faciebant Plutoni. 780.2
Reorum comitatus. 781.2
Relatio quid. 803.1
Relatiui ſtatus tractatio. ibid.
à Religione filium reuocantis matris ſermocinatio. 916.2.& ſ.
Religionis vis. 842.1
Religioſi. 911.2
Remedium aduerſus cantum. 560.1
S Remigij geſta circa Clodouæum Regem 911.1. quantum ipſe Franciæ profuerit ibid.
Remotio quid? 798 2
Remotiuus ſtatus duplex. ibid.
Ῥεμβὰς quid? 844
Reos ſolum ſi moueatur, terret. 921.1
Repugnantia. 248.2. ad reſellendos conuincendóſque aduerſarios potentiſsima ib.
Res non verbis: ſed verba rebus ſubijcienda. 163.1.2. res citare ab ouo vſque ad mala. 181.182 res fermè omnes ex quatuor cauſis conſlatæ ſunt. 231.2. ab omni materiæ concretione ſecreta quomodo amplificantur laudando. 272. quomodo corporales laudantur. 273.1.2
Rerum humanarum mutabilitas. 228.1.2 rerum ſingularium certa non poteſt eſſe cognitio. ibid.2
Reſpublicæ duæ. 760.1. reſpublica magna quæ. ibid. eiuſdem Proſopopeia ex Caſio.
Reſurrectio Chriſti. 898 2.& ſ.
Reſurgentis Chriſti triumphus. 45. 2. in reſurrectione Chriſti anima corpus reſumit. ib. in reſurrectione reddita corpori Chriſti priſtina pulchritudo. 899 1
Reuerentia quomodo imminuatur. 503.1.2
Rhenus fluuius ἐλεγχίγαμος. 801.1
Rhetor verboſus comparatur cum circularibus. 294. 2. aliquis vſurpauit actiua voce reminiſco. 360.2. Rhetores moroſiùs numero ſtudentes ſunt ſæpe κακόζοτεχνοι. 369.2.& 370
Rhetores quinam dicti. 8.1.& 2. eorum nomen clariſſimum. ibid.2. Principes Conſiliarij, & Duces populi erant. ibid. Cauſidici. 9.1. falſi damnati. 9.2 ad ſacræ Scripturæ interpretes. ibid. eorum ſymbola & honores. 10.11. palma. 10.2. eorum omnia præcepta ad orationem ſpectant. 181.1
Rhetorica per antiqua. 7.1. eius etymologia. 8.1. Rhetorices ſcholæ annexum tribunal iudicis. 7.2. à Ioue mittitur in terras. 7.1. eius picturam Lucianus effingit. 10.1
Rhetorica quid. 564.2
Rhetorices ſcholæ annexum tribunal iudicis. 10 11
Ridicula in motibus lætitiæ temperandæ. 456.1.2
Ritus nominum indendorum. 222.2
Annæus Robertus in exordiis propriis ſumendis excellens. 315 1.2
Romani ciues mundi. 844.2. eorum duodecim tabulæ. 195 iudices. 779.2.& ſ. Romanorum ſæuus dominatus. 826.2. doctoris Græci penuria ſub Claudio Imperatore Maſsiliam liberos miſerant. 155.2. eorum facundia circa Ciceronem effloruit. 158.1.2. eorundem in nominibus ambitio & ſuperſtitio horum magnitudo per congeriem expreſſa, eorum duodecim tabulæ. 194

Romanus luxus perſtringitur. 831.1
Roſa quomodo à Sappho appellata. 198.2
Roſæ deſcriptio. 740.2
Roſea corona. 683.2.& ſ.
Rubrica purpurea quid? 117.1
Rucellinus refutatur cum cæteris Nominalibus. 220.& 221. rerum cognitionem nominum cognitione contineri aſſerebat. ibid.
in Refugiū B. Hieronymi inuectiua. 544.2
Rulli auaritia & ambitio amplificata ex Cicerone. 279.280
Rumorum cōfictoris deſcriptio. 676.1.& ſ.
Rupis deſcriptio. 737.1.2
Ruſticellus Hercules mulum ſuum tollebat humeris. 153.1.2
Ruſticus filium ſuum pugilem animat. 321.2. item ruſtici deſcriptio. 675.2.& ſ.

S

Sabbatoſis. 807.2
Sacæ & eorum feſtum. 819.2
Sacerdotij poteſtas admirabilis. 904.1
Sacerdotes mali carpuntur. 527.1.2
Sacerdotum excellentia. 904.2. eorum vis miraculoſa. 905.1
Sacerdotum puritas. vide puritas. quid faciant proferendo verba ſacra. 904.2
Sacerdotes mouent Regeo ad reuerentiam 921.2
Sacramentorum maieſtas. 904.1
Sæculi tertij Doctores. 938.1
Sæculi quinti. 939.2
Sagina gladiatoria. 335.1
Salacia Dea. 653.2.654.1
Salomon aureum Prouerbiorum librum cur ſic inſcripſit. 251.2
Salpictæ pro tubis. 81.1
Saltatorum deſcriptio. 753.2
Salus leuiori damno empta. 253.254
Salus animarum Deo dignum palmarium. 909.2
Saluſtius. 170.1. mirandus magis quàm iudicandus. 40. eius virtutes & vitia. 74. comparatur cum Cicerone. ibid. eius neruoſa breuitas. 105.2
Saluianus. 922.2. eius mirifica dicendi vis & acrimonia. ibid. & ſ.
Salutatio Vlyſſis ad Achillem. 536.1.2
Salutatio. 614.1. ſalutationis partes. ib. 2.
Samij ſimiles infantibus dicuntur. 258.1
Sanitatis iudicia. 245.1.2
Sanctitas lucrum eſt. 885.2
Sanctorum ſtylus plerumque ferreus, mens aurea. 100.1
Sanctorum Patrum nupera concertatio. 912.2
Sapientiæ humanæ inuenta quomodo differunt à diuinis 464.1. eius laus. 611.1.2
Saporis Euſtathij eloquentia delinitur. 6.2
Sarabara quid? 117.1
Sarcaſmus. 411.1
Sarmenes eques primus præcepta ſcripſit de equitatus. 592.2
Sartago pro varietate ſtyli à Perſio vſurpata. 77.78
Saſsiæ libido amplificata. 281.1.2
Scenici ludi. 801.1.2. eorum deſcriptio. ibid.
Scheſis. 411.1
Scholaſticum genus oratorium. 986.2.& ſ.
Scholaſtici veri. 909.1
Scholaſtico vitio laborat Iſocrates. 90.2
Scientia & peritia ad perſuadendum multum confert. 765.1.& ſ.
Scipionis Africani auctoritas admirabilis. 340.1
Scipionis in L. Caprarium conuicium. 149.1.
Sclopi deſcriptio. 747.2
Scopelianus. 317.1. eiuſdem dictum acutum. 318.2
Scopus in Iuriſprudentia. 784.1
Scorpionis deſcriptio. 702.2.& ſ.
Σκοπελισμὸς quid? 202.1
Σχοινοτενὲς quid? 366.1
Σκότος ἄγωσον ab AEgyptiis ter decantatum, cur & ad quid. 278.1
Scriptores cur plerumque tumorem magis, quam humilitatem ſectentur. 98.99
Scripturæ ſacræ dignitas. 195.2. eiuſdem miracula ex D. Cypriano. 195.2. eius vſus quibus proprius. 196.2
Scripturæ duplex ſenſus. 956.1
Scurrilitas fugienda. 130.1
Scylla. 520.2
Scyniſes quid? 86.2. cum Dialecticis comparantur. ibid.
Scyphi deſcriptio. 747.1
Scythæ Nomades. 820.2. ſcytharum inſi-

gniæ.837.1.ſymbola. 838.2
Scythæ parabolis vſi. 251.2
Sedeciæ querimonia 543.1. idem filios poſtremum alloquens fingitur. 549.2
Seditio mitigata aſpectu infantis. 457.1. ſeditionis pacatiores difficillima. 819.1.2
Seditioſi quales. 824.2
Segetis deſcriptio. 738.1
Selenite lapide mulieres inſtar phylacterij vſas notat Dioſcorides. 222.223
Σεμνότης. 134.1
Senatus Sacer.806.2. eius amplificatio per definitionem. 373.374
Senatus & populi Rom. flagitioſi mores deſcripti. 689.1.& ſ.
Senis centenarij deſcriptio per partium enumerationem. 218.219. ſenis reuerſi è captiuitate filium inſepultum,& cæcam vxorem deplorantis amplificatio per adiuncta. 287.2. ſenes ad deliniendam iram apti. 534.1
Seneca cum Cicerone comparatur.75. omnium in genere acutiſsimo dicendi præſtantiſsimus. 106.2. duo nominum millia ſemet audita refert fideliter.148.2. librorum helluo. 165.2. parem ingenio non habuit. 170.2. eius defenſio contra Quintilianum. ibid.affectus. 475.476. item iracundiæ motus. 511.1.2. eius morituri ſuprema oratio. 551.2
Senectus. 628.1.2
Senes mortem quotidie expectant. 917.2
Senſus egregij & vberes. 973.2
Sententiæ vide Γνῶμαι.
Sententiarum delectus. 820.1.2.& ſ.
Sententiæ breues quandoq́ vigere cœperunt. 102. 103. ſententiæ breues & acutæ in cauſa pictoris Parrhaſij.107.1. in motibus crebræ. 483.1
Sepulchrum illuſtrium virorum totus mundus. 629.1
Sepultura. 357.1. eius apud Athenienſes commendatio.
Sermocinatio matris filium à monaſtico inſtituto reuocantis.916.2.& ſ. exemplum. ibid.
Sermocinatio orationem effigit. 430. 1. exemplum ſuperbi & auari.ibid. aliud exemplum. 431.1. 2. Sermocinationis grauis exemplum. 432.1.2. & 433.1.2. 435. ad motum aptæ ſermocinationes. 469.1.2. item cum hypotypoſi coniunctæ multum valent. 470.2. ſermocinatio paruulorum apposite facta D. Cypriani. 974.1
Sertorum ex variis floribus conſertorum cum librorum varietate comparatio. 164.1.2
Seruitutis maxima calamitas. 826.2
Seruius Galba ingenium habuit in dicendo ἐνθουσιαστικόν. 33.1
Seruius Sulpitius maluit iuriſperitorum eſſe primus quam oratorum ſecundus. 37. 2
Seueritas. 615.1.2
Sibilis explodere. 691.2
Sicci oratores qui? 971.2.& ſ. vide Orator.
Sidonius Apollinaris.172.2. ſtylus eius poëticus. 93.1. eiuſdem ſtylus cum Ciceroniano comparatus. 94.1.2. idem Cic.loquacitatis inſimulat. ibid.
Silentium grauis viri oratione ſæpe efficacius. 766.1. & ſeq. ſilentij pictura. 1004. 2
Silus fluuius. 635.636
Siluani lauacrum. 690.2
Simiæ elegans parabola. 252.2
Simile. 942. 2. ſimile à Mandragora. 943.1
Similitudo eloquentiæ cum moneta. 78.1. dialecticæ cum cyniſe. 86.1.2. picturæ cum metaphoris.94.1. muſcæ cum Critico. 96. 97. Mineruæ Phidiæ cum homine. 248.2. allegoriæ cum pelui aut ſpeculo radium excipiente.249.1. eiuſdem cum vitro in quo ſuccina pollucent iucundius.ib.fidei cum oculo. 250.1. furentis & irati. 250.1.2. ſimilitudo latè vagatur per omnes mundi partes.249. 2.ſimilitudinis definitio. ibid ſimilitudinis vtilitas maxima contra Euclidem. 248.1.2. eius commendatio ex D. Auguſtino. 249.1. ea apud dialecticos imbecillior, quàm apud oratores. ibid. ea eſt ſimilis affectio rerum.249.2 non eſt æqualitas.ib. in ſimilitudine ſufficit adiunctarum ſaltem rerum comparatio. 249.& 250. non modo ſimilia in qualitate conſiſtunt, ſed etiam in cæteris ca-

tegoriis. 249. 2. ſimilitudinis diuiſio. 250.1. duplex & compoſita. ibid. elegans & opulenta ſimilitudinis ſpecies. ib. ſimilitudo per σύγκρισιν ornatiſsima 250. 2. eius exemplum tauri apud Arnobium. ibid. in ea adiuncta articulatim aut permixtim dicere perinde eſt. ib eius diuiſio in tres partes. 251.1. ſimilitudo ex rebus pene paribus. ibid. ſimilitudines in rebus diuinis ductæ à fabulis ſunt dæmonis inuenta ex Iuſtino Martyre 257. & 258. ſimilitudinis variæ tractatio. 258 1. ſimilitudines prouerbiales quædam & acutæ. 258.1.2.& 259

Similium luxuries vitanda. 256.1

Similia auditoribus accommodanda. 256. 2. hyperbolica vitioſa. ib. 2 non ſunt admittenda minuta ad ampla quædam ſignificanda. 256. & 257.1. cauendum à ſcurrilibus & ſordidis. 257.2. in diuinis prophanarum hiſtoriarum, & maximè fabularum ſimilia declinanda. ib.

Simonidi puella quomodo inditum nomen. 224 1.2. anno octauo nubere coacta ſterilis facta eſt. ibid.

Simplex controuerſia rationalis, quid? 794.2.& ſ.

Simplex legalis quid? ibid.

Simulatoris deſcriptio. 677.1.& ſ.

Simulatores & verſuti ſemel detecti nihil perſuadent. 766.2

Sirenes Rhetoribus attributa. 10.2

Siſamnis iniqui iudicis ſupplicium. 775.2. & ſ.

Syſtrophe. 413.1

Σείειν καὶ χάειν M. Antonio tribuit Plutarchus. 36.37

Smyrna & Ios. 226.2. eiuſdem deſcriptio 469.2. eius euerſæ lamentatio ex Ariſtide. 475.2. laus. 634.635 & 636.

Societas Ieſu quid fecerit in Chriſto congregandis hominibus. 912.1

Socratis vxor. 1004.2

Sol. 891.1

Sol vmbra Dei. 582.2. auctor bonorum. 603.1. à iudicibus inuocatus. 849.1

Sol & luna primi habiti inter Deos. 225.1.2

Solymæ pulchritudo. 232.1.2

Solitudinis torridæ deſcriptio. 736.2

Solonis in dicendo grauitas. 13.2. inſigne factum & bellum excitandum. 13.2. & 14.1.2. ſententiæ illuſtres. ibid. oratio ad Coreſum. ibid. eiuſdem cum Piſiſtrato comparatio. 15.1

Solutum. 411.1.2

Sophiſtæ quinam dicti. 8.2.& 9.1. ſophiſtæ nobilis maiores periodos quatuor hexametris circumſcribit. 372.373

Sophoclis dexteritas in miſeratione per repræſentationem imaginis. 547.2.548.1

Sorites. 343 2. Hipparchiæ. 344.1

Spartanus labori aſſuetus. 466.1.2

Spartani canes. 686.2. 688.1

Species generi ſubiacet. 229 1.2. pendet omnino à ſuo genere. ibid. ſpecies oculis oblatæ ad motum efficaces. 467.1. ſpecies externæ nimis apparatæ ad auditorum non mouent animos. ibid.2

Spectaculi luctuoſi amplificatio. 285.2

Specula ἐπέγχυμα quæ? eorum luxus. 654.1

Speluncæ deſcriptio. 736.2.& ſ.

Spes, lætitia, & amor quomodo differunt. 495.2.496.1.& 500.1. eius affectus. ib.1. iucundiſsima eſt ſpei perſuaſio. ibid. quid inducat ad ſperandum. 500.2. eius exempla. ibid. & 501.1

Sphæra Archimedis. 204.1.2

Sphinges eloquentiæ ſymbolum fuere. 10.2

Spiridion. 197.198. Spiridionis cacozelia inſignis. 84.1

Spiritu ſanctus centrum Patris & Filij. 899 2. eius orationis vis. 492.2

Σφοδρότης. 199.2.&

Splendor tertia virtus grauitatis. 138.2

Statua Pelichi admirabilis. ibid.

Statuæ. 587.1.2

Statuariæ artis inuentio à Thuſcis profecta. 203.1.2

Status quid? 792.2.& 796.2

Status qualitatis tractatio 802.2 & ſ. ſtatus quomodo inueſtigandus. 793.1 2.

Statuum genera & ſpecies. 796 2. ſtatus coniecturalis ibid eius variæ ſpecies, & eorum exempla. ib. & 797 1 ſtatus finitiuus & eius quinque ſpecies 797.1.2. ſtatus qualitatis & eius duplex ſpecies abſoluta & aſſumptiua 798 1.& ſ. abſoluta fit duobus modis. ibid. 1. ſtatus aſſumptiui quatuor partes ſiue ſpecies. ib.

2.& ſ. ſtatuum tractatio in ſpecie, & ſingulorum exempla.799.1.& ſ.ſtatus coniecturalis duæ partes.799.2. partes. 799.2 ſtatus finitiuus & eius tractatio. 802.1.2

Stellarum multitudo cum varietate librorum comparata. 162.1.2

Stentoris valentiſſima vox. 124

Στηλιτεύειν quid? 696.1

Stoïcorum de Diis opinio. 211.2

Stratagema eloquentiæ. 6.1 & 2

Stratonices capilli cum hyacinthinis floribus ineptè comparati. 257.1.2

Stratonices vetulæ,& caluæ capilli vocantur hyacintili. 586.2

Streptolyton. 411.2

Stultitia gratuita periculoſa. 578.1

Stultorum aeris phantaſia parit memoriam. 155.2

Stupidi deſcriptio. 681.1

Stylus puerilis qualis, & quomodo appellat à Longino.86.2. eius exempla. ibid. eius origo,& iudicium. 87.1. ſtyli ſcholaſtici typus. 90. ſtylus poëticus. 91.2. oratori pernecessarius, cur? ibid & 92.1. ſtylus allegoricus & periphraſticus 93. 2. ſtyli miſcellanei & antiquarij character. 95. 2. inquinatiſſimi exemplum. 96.1.& 2.ſtyli puerilis & miſeri calumnia vindicatur.ibid. ſtylus epiſtolaris ad compellendos viros ampliſſimos deterrimus.9 .1. ſtylus prouerbialis.97.2. antiquarij ſtyli formoſa deſcriptio. 98.1. quid de eo ſentiendum,& quomodo cauendum. 96 1.& 2

Stylus humilis & rudis.98.2. eo pauci laborant ibid quomodo ſit.ibid. humilis ſtyli exemplum.99 ſtylus fluctuans & diſſolutus 100.1. eius definitio. ibidem. exemplum 2. character.ibid. eius corrigendi ratio. 101.1

Stylus ſiccus & exanguis. 101. quid ſit.ib. in eos qui cum ſicci ſint, Atticos ſe dicunt.ibid.eius exemplum 2. ſtyli acuta breuitas ſententiaque abruptæ & ſuſpicioſæ.102.2. eius ortus & progreſſus. ib. ſtyli acuti & prærupti diſcrimen 10 .1. acuti & breuis ex Plinio laudata exempla.ibid. ſtyli abrupti & frigidè acuti errores.108.1. eius exempla.110.1. ſtylus puerilis comparatus cum Papilione. 118.2.& cum Concha ib.de optimo ſtylo iudicium.124 2.ſtyli tria genera.ib. ſtylus quis optimus.125.1.ſtylus quomodo cuique argumento accommodandus. ibid de ſtylo iudicia.127.2.ſtyli tumidi condemnatio ibid. ſtyli Lycij condemnatio. 128.1.2. ſtylus obſcurus vitioſus. 129.130.ſtylus ψυχρὸς qualis.143. ſtylus volans & ludibundus.303.2. ſtyli examen. 304.1

Stylus inflatus quid? 79.2. eius triplex genus. ibid. eiuſdem in verbis nouis exempla. 79.& 80. in priſcis exempla.80. 1.in tranſlatis verbis. 81.1. eiuſdem induriter tranſlatis ſectatores.ibid. ſtylus inflatus in ſenſibus.81.2. eius exempla. 82.2. Luciani de eo ſtylo iudicium, & remedia.83.1.& 2.Phauorini de eodem ſtylo iudicium. 83.2

Stylus cacozelus.83.2. eiuſdem cum inflato & frigido diſcrimen.84.1.& 2.exempla cacozeli.84.1. ſtylus inflatus in rebus grauibus ad Luciani Soſipolin remittendus, vt eijciatur vomitorio.97.1. ſtylum antiquarium cur ſequantur nonnulli. ibid. ſtylus doctus & antiquarius quorſum oblectat. 92.2

Stylus frigidus. 84.2. eius definitio.ib. eius appellatio.85 1. cur ψυχρεῖον, cur ψυχρὸν dicatur. ibid. eiuſdem cum inflato, & cacozelo diſcrimen, & exempla. ibid.

Styli bonitas non opinione duntaxat hominum metienda. 77.1. eius varietas, & origo varietatis.78.1. ſtyli Romani proceſſus.78 2. eiuſdem vitia tria ex Longino, frigidum, puerile, inſanum. 78.2. ex Seneca inflatum, infractum, audax, præruptum, allegoricum. 79.1. ſtyli tumidi cum ranis comparatio.ibid.in quod deſinit.ibid. ſtyli tumor vnde dictus 79. 2.eius definitio & exempla. ibid.

Stygis aquæ omnia perforat. 638 1

Suada Platonis in ore, ac Periclis labiis ſeſſitauit. 29.2

Suadendi & perſuadendi ars. 765.1.& ſ.

Suaſio Cyri nobilis. 767.2. eius forma & modus. 767.1.artificioſæ exemplũ.765.2

Suaſor optimus qui? 823.2

Suauitatis in oratione cum celeritate

mixtura.143.2. eius methodus. ibid. quibus rebus conſtet. 101.1. eius exempla.2.
Subiecta quid ſint? 197.1. de iis decem formari poſſunt quæſtiones. ibid.
Subiectio in Prolepſi & Procatalapſi. 411.2. ſubiectionis argutiſſima ſpecies. 425.2. eius exemplum. 445. aliud exemplum. 453
Sublimitas quomodo differt ab amplificatione. 275.2. eius exemplũ aliud. 458.2
Subtilis controuerſia. 792.2
Subſtillum pro dubio aëre. 81.1
Subtilitas non ibi eſt, vbi nihil eſt præter ſubtilitatem ex Seneca. 109.2
Succina per vitrum pellucent iucundius. 248.1.2
Sudor hæreditas fortium. 847.1
Suetonius Senecam dicit omnibus placuiſſe, ſoli Caligulæ diſplicuiſſe. 369.1.2
Sulpitius grandis & tragicus orator. 37.2
Superbi ſermocinatio. 429.1.2. deſcriptio. 671.1.2
Supercilia penitus abraſa malitiæ & crudelitatis iudicia. 242.243. ſupercilium Iouis cæruleum. 655.1
Superiectiones ementitæ in laudationibus vitandæ. 585.2. ſunt propriæ puerorum ibid.2. & 586.1.
Superſtitio antiquorum. 608.2
Supplicij atrocis amplificatio per hypotypoſin. 290.1
Suſpiria. 561.1.2
Suſpiria iræ ſoboles. 240.241
Suſtentatio in paradoxo. 412.1. eius definitio. ibid. eius præclara exempla. ibid. ea iuuat tranſitiones. 450. eius exemplum. ibid.
Syllepſis. 412.1
Symbolum mancipationis capillorum exhibitio. 116.1
Symbola Rhetorum varia. 10
Symbola prima fuerunt vexillorum, clypeorúmque. 190.1. ſymbola imperatoria. ibid.
Sympathiæ, & antipathiæ naturales. 487.2.488.1
Symploce. 412.1
Synathroiſmus. 412.2. eius definitio & vſus. 424.1.443. in per orationibus frequens. 443
Συγκατάθεσις quid? 1005.2
Synchoreſis. 412.2
Syncriſis. ibid.
Synchyſis. 413.1
Synecdoche. 413.1
Syneſius. 173.2. idem & Gregor. Nazian. in acutâ ſtyli breuitate præſtantiſſimi. 104.1. appellat primam materiam mundi facem.
Synæcioſis. 413.1
Synonymia. 413.1. & 416.1. quæ vitanda. 410.1. quomodo vſurpanda.
Syri cupidi, & auari, & cur. 150.1
Syſcenaſis. 411.2

T

TAbulæ 12. Romanorum. 191.192
Tapanta. 875.1
Tapinoſis. 413.1
Taprobanæ deſcriptio. 726.2
Tarpeia rupes. 631.632
Tacianus. 938.1
Tauri deſcriptio. 713.2
Tauri querimonia apud Iouem contra crudelitatem ex Arnobio. 250.1.2
Tautologia. 413.1
Θεατρίζειν. 579.2
Telamones. 693.1
Temenus. 690.2
Temeritas. 854.2
Tempes deſcriptio. 733.1. & ſ.
Tempeſtas. 891.1. eius deſcriptio apud virgilium. 163.2. alia apud Lucan. ibid.
Templum Capitolinum. 623.2. Dianæ Epheſiæ. ibid. templa Romæ. ibid. templi ſtructura. 933.1
Templi deſcriptio. 745.1. & ſ.
Templorum ornatus qualis? 941.2
Tempus opportunum expectandum. 857.2
Terminalis lapis. 202.1
Terminus. 843.1
Terminorum religio notabilis. 201.2
Terminus Deus. ibid.
Terræmotus deſcriptio. 742.2. & ſ.
Tertullianus. 930.1.2. eius ſtylus quis? 81.1. eiuſdem verba horrida. ibid. tranſlata audacius. 82.1.2. eiuſdem ſtylus poeticus. 89.90. eiuſdem ſtylus prouerbialis. 91.2. & 92. de eo iudicium.

Teſſerarij

Teſſerarij qui. 691.1

Teſtes. 801.2

Teſtimonia veterum ſextus fons inuentionis.190.2. plurimum habent in oratione dignitatis. ibid. eſt in rerum confirmationibus telum frequens, & plerumque amentatum. ibid. ſunt ſumenda à probatis authoribus.ib. veterum teſtimonia magnæ ſunt apud nos auctoritatis. 190.2. & 191. ſunt in locos communes digerenda.191.1. quomodo ſunt vſurpanda. 191.2. vtrum ea ſuo idiomate, & metris orationi adtexenda ſint.191.2. quando atteri poſſunt.ibid. in concionibus verborum farragines fugiendæ.ib. teſtimonia latina iis fugienda, qui Gallicè dicunt, & præſertim Græcorum Latinè reddita.192.1. metrica pauca adhibenda.ib.

Teſtimonia SS. Patrum cum induſtria proferenda. 956.2

Thamur. 116.2

Theagenis & Charicleæ amor ſubitus.462. eiuſdem Charicleam velut mortuam deflentis affectus. 475.1.2

θείως λέγειν quid ſit? 157.2

Theatrum vitæ humanæ quis liber, & de eo iudicium. 187.1.2

Thebanorum araneæ. 319.1

Thematum varietas. 1001.2

Themiſtij Euphradis oratio extemporanea, cuius exordium gratiis affluit. 157.2

Themiſtius. 169.1

Themiſtoclis ingenium ad oratoris decora natum.15.1.& 2. eius graues ſententiæ.ib.

Theodoretus. 173.1

Theodoricus. 714

Theodoſius mortuum Chryſoſtomum reueretur. 1009.1

Theodoſianum gymnaſium. 6. Rhetoribus & 20. Grammaticis Imperatoriis ſumptibus honeſtatum. 153.2

Theodulphus vi Muſicæ è vinculis liberatus. 468.2

Theognis arcum appellat lyram ſine fidibus. 414.2

Theologi grauis character. 964.& ſ.

Theophraſtus dictione facundiſſima fuit. 32. eius dictum.380.1. eius deſcriptio hominis. 416

Theopompus Iſocratis diſcipulus. 19.1

aduerſus Longini cenſurã defenditur.ib.

Theophylactus,ſtylo acuto & breuibus ſententiis delectatus. 103.1. eius exempla. ibidem.

Thermæ Mammeæ. 691.1

D.Thomas Græcè redditus.789.2. cum indoctum virum euaſurum aſſerit, qui vno libro tantùm vtatur.164.1.2. quanti fecerit libros. ibid.

D.Thomæ & Senecæ de librorum numero ſententiæ quomodo intelligendæ ſunt. 164.2. homiliæ D. Chryſoſtomi, vbi Pariſienſi & ipſis imperiis antepoſitæ. 165.1

Thracum de Sole, Luna, cælo, &c. iudicium. 149.1

Threni Nicetæ Choniatis. 546.2.& 547.1

Thucydides vt genere ita & dictione ſublimis.16.& 17. varia à variis eius elogia. ibid. idem adhuc puer Herodoti hiſtoriis illacrymauit. 152.2. idem denſus & breuis, ſemper inſtans ſibi, orationis luxuriem reſecat. 167.1. maximam laudem meritus eſt apud veteres, ex ſententiis. 191.2. eius præcipuæ virtutes. 60.1. vitia. ibid.

Thucydidis & Herodoti hiſtoria pulchra poëſis dicta à Dionyſio Halicarnaſſenſi, & quomodo. 91.2

Thuſci ſtatuariæ artis inuentores. 202.2

Thyrſus quid? 88.2

Tiberius in verbis religioſus. 121.2

Tiberius in ſenatu noluit ἔμβλημα vſurpare. 191.2

Tiberius Gracchus acutus in dicendo. 31.32

Tibicinis iudicium. 318.1

Tigillus Iupiter. 520.1.2

*Tigridis fluuij reſtagnantis deſcriptio.*373.1

Tigridis animalis deſcriptio. 708.1

Timæi audax imitatio. 81.1

Timantis tabulæ. 326.2

Timonis odium.504.2. voluptas. ibid.

Timotheus tibicen. 319.1

Timothei Imperatoris imago. 234.2

in Timotheum facetum dictum. 478.1.2

Titi Labieni ambitio. 511 2

Titulorum ſpecioſorum auiditas. 219.220

Titus Liuius, lacteum orationis flumen fundit. 170.1

Tolerantiæ lux amabilis. 827.2

Toli caput. 844.2
Tonitrua cum tubarum, clangoribus non aptè comparata. 257.1
Tonſus elegantia. 673.1.2
ταπεινεία prima amplificandi ratio maximè ad rationem amplificationis facit. 203.204
Tormentorum varia genera. 903.1
Traductio & antiſtaſis qualis figura. 280.2
Traductio. 413.1
Tragicis vocabulis vtendum in tragicis calamitatibus. 882.1
Traiani ingreſſus ad imperium. 587.1. *eius laudes à bonis corporis & animi. ibid. &* 588.1
Traianus optimus eſt appellatus. 221.2. *eius modeſtiæ.* 105.1. *pudor.* 587.1. *pietas.* 588.1. *Traianus bellicoſus.* 593.1.2
Tranſitio & Ratiocinatio figuræ ad perſpicuitatem commodæ. 133.2
Trebonij mors affectibus plena ex Cicerone. 479.480
Treuirorum luxuria impendente bello. 925.1.2
Triboniani & cæterorum in iuriſprudentia illuſtranda opera. 784.2
Trimalcio lautiſſimus homo. 674.2
Trinitas perſonarum in Deo. 892.1.2
Tritones. 663.2
Triſtes & queruli odioſi. 811.1
Triumphi deſcriptio. 756.1
Troiam à græcis non fuiſſe euerſam. 219.2
Troporum cum figuris diſcrimen ex Alexandro Rhetore. 376.377
Tumor in corpore quid? 79
Tumor orationis definitur à longino. ibid.
Tumidi poëtæ ignoti character. ibid.
Tumidum orationis genus triplex. 70.1
Tunica patagiata auro clauatæ. 700.1
Turcæ adoleſcentis mira in membrorum conuerſione agilitas. 158.1.2
Turpitudinis imago. 515.1.2
Tychonij regulæ à D. Auguſt. explicatæ. 953.2
Typus incomprehenſib. Dei nat. ex Chryſoſt. 996.
Tyrannis. 760.1
Tyrannis Aſtrologiæ iudiciariæ. 691.2

V

Valetudo bona quæ. 130.2
Valerius Maximus. 171.2
Vanitatis miſeria. 1003.2
Vana cum ſacris non miſcenda. 930. & ſ.
Varietas delectationis mater in omnibus prudenter obſeruanda. 478.1.2. *commendatur à Dion. Longino.* ibid.
Varij Sucronenſis verboſa & inanis oratio. 463.1.2
Varro dictus inepto nomine Porcus literarum. 212.2. *idem librorum belluo, vir incomparabilis eruditionis.* 222.2. *ſuæ linguæ ſtudio omnes etymologias conatur ad Latinos fontes reuocare. ibidem. &* 226.1
Vaſtare. 918.2
Vatum carmina in comminatione. 824.1
Vehementes. 972.2. *eorum fulmina.* 973.1.2
Vehementia orationis & eius definitio. 136.1.2. *eius exempla ex Cic. Demoſthene & aliis.* 2. *ea vſi inſignes Eccleſiæ patres.* 137.1.2. & 138.1. *eius vſus.* 138.1. *e non affectat periodos.* 2
Vehiculi Imperatorij conſcenſus Rhetoribus permiſſus. 11.2
Velleius apud Cic. 211.2
Venatio. 592.1. *delicata.* 690.2. *eius deſcriptio, ex Philoſtrato.* 748.1.2. *commendatio.* 593.1
Venatores. 592.1
Veneratio quid differt à metu. 503.1.2
Veneris pompa. 653.2. & ſeq.
Venia dilata quid timidis afferat? 920.2
enter βαρὺ φορτίον καὶ ἀρχέκακον. 90.12
Venti boni ſunt. 241.2
Venuſtatis muliebris deſcriptio. 665. & ſeq. *ornatus.* 667. ſeq.
Ver plebis, adoleſcentes, ex Demade. 120.1
Ver regina tempeſtatum. 914.1. *vtile agricolis.* ibid.
êris deſcriptio. 740.1.2. & 741.1
Verborum delectus ad ſuauitatem. 144.2. *delectus compoſitio.* 130.1. *verba ſunt naturæ imagines.* 413.2
Verbum diuinum forma formatum eſt. 236.1. *verba in amplificatione po-*

nenda quæ? 133.2. ex Cic. verba nummis ſimilia. ibid. in oratione qualia verba. ibid. verbum opportunè dictum magnam vim habet. 49.50
Verborum Iuris interpretes qui? 786.1
intelligentia. 785.2
Verbuli opportunè dicti magna vis. 535.2
Verecundia. 630.1
Veritas per imagines & ſymbola collucens magis delectat. 190. 191. veritatis lata lex apud Perſas. 193.194. veritas laudationum 585.1.2. veritas geſtata à ſummo Iudæorum ſacerdote. 781.1. veritatis imago à iudice collo appenſa fertur. 771.1
Vermis Indici deſcriptio. 704.1.2
Verrij ſincerum de eloquentia iudicium. 790.1
Verſus ad cauſas mali adhibiti. 791.2
Vertigo & circulus in ſacris. 115.2
Veſtalis de ſaxo præcipitata non læditur. 801.1
Veſticeps. 659.1.2
Veſtis. 575.1.2. veſtis citharœdorum. 650.2
Veſtis muliebris per ignominiam data. 772.1. veſtium preſſoria. 700.1
Veſtium vſus. 941.1. veſtis criminis pœna. ibid.
Veterum de ſimilitudine animorum opinio. 462.1
Victoria implumis. 838.2. eius anathemata. 634.635. illius omen captabant ex literis numeralibus. 222
Vigor quarta virtus grauitatis. 139.2. eius definitio ex Hermogene, & eius exempla. ibid.
Villa antiquario ſtylo deſcripta à Sidonio. 82.1
S. Vincentij eloquentia quid fecerit. 912.2
Vinolentos non admittunt magna conſilia. 877.1
Vinum latex Nectaris. 920.1. eius temperantia ſerium opus aggreſſuris. 877.1
Violæ Martiæ deſcriptio. 923.1.2
Vipera in ſuccino ſepulta. 295.2
Virgilius ſolers imitator Homeri. 162.2. eius motus iracundiæ. 510.511
Virgiliani verſus ab Euſebio Græcè facti. 789.2
Virginis deſcriptio. 527.1.2. item lapſæ. ib.
B. Virginis elegantia. 896.1
Vir excellens. 928.1. viri laus ob animi dotes & corporis. ibid. viri potentes cum nube & fulgure comparantur. 20. viri grauis & conſtantis laus. 965.1. viri boni amplificatio ab affectis. 284.1. magnanimi mors præclariſſimè expreſſa. 429. 430. 431. & ſeq.
Virtus. 845.1
Virtutis. 848.1. virtus bellica. 593.2. & ſeq. eius ornatus. 563.2. eius definitio per inductionem. 291.1.2. virtus & ſapientia animorum ἑλεπόλεις. 307.2. virtus ſola hominem facit. 342.1
Virtutis deſcriptio ex Philoſtrato. 853.1.2
Vis eloquentiæ admirabilis. 8.9
Vitæ odium non eſt viri fortis. 839.1
Vita omnis ſupplicium. 772.1. eius miſeria. ibid. 2. breuitas. 631.2. vita præſtantiſſimorum ciuium collecta Reip. 628.1.2 vitæ humanæ tota penè ſcena plena eſt imitatione. 166.2. vitæ miſeriæ. 246. 247
Vitia corporis obiecta iram inflammant. 511.1
Vitio carere non eſt ſatis. 92
Vitia contraria grauitati. 970.1
Vitia imitationis quot, & quænam. 162. 163. & 164
Vitis deſcriptio. 737.2
Viuendum moribus antiquis, loquendum verbis præſentibus. 82.83
Vltio quomodo excitetur. 507.1.2
Vlyſſis ad Achillem ſalutatio. 536.1.2
Vnguentum in lenticula. 791.1
Vnio hypoſtatica vectis eſt. 895.1
Volumnæ ad Coriolanum oratio ex Plut. 537.1.2. item ex Liuio, & Dionyſio Halicarnaſſeo. 538.1.2. in eadem materia comparantur tres magni artifices. 539.1
Voluptas. 848.1. nimia faſtidium parit. 413.2
Voluptas & lætitia quomodo comparetur. 466.2. item eſt filia admirationis. ibid.
Voluptates ſenſuum quales. 496.1.2
Voluptates phantaſiæ diuturniores quàm ſenſuum. ibid. 2. voluptates mentis omnium maxima. ibid.
Voluptas eadem ratione in omnibus excitatur. 496.1.2

Voluptatis recordatio in miſeriis grauis. 335. *eius deſcriptio.* 669.1.2. *voluptatibus lux mentis extinguitur.* 909.1
Votieni de declamationibus iudicium. 577.2
Vox nigra quæ? 561.2. *eius vitia.ibid.* & 562.1.2. *virtutes.*562.2.& 563.1. *varietas in actione commendatur in Gratiano.* 564.1.2
*Vrbes à fundatoribus commendantur.*237.2. *vrbis direptionis deſcriptio per partium enumerationem ex Seneca.* 217.218
*Vrbis laudationis exemplum.*634.2.636.2. *elegantiſsimæ typus.*636.2.*pulcherrima cum aurea veſte comparatio.ibid.*2. *vrbis egregiæ ornamenta.* 636.2
Vrbium & prouinciarum cura Rhetoribus demandata. 11.1
Vri. 716.2
Vrnæ iudiciorum. 779.1.2
Vrſæ & leonum congreſſus 332.333
Vſus annulorum. 691.1
Vtilitas. 194.195. & 764 1. *eius duæ partes.* *ibid.*
Vulcani inſtrumenta ſponte mouentur. 640.2
Vulgus pigrum & loquax. 868.1
Vulpis piſcantis deſcriptio. 716.1
Vulpis & Erinacei elegans parabola. 253.1
Vultures animata ſepulchra, ex Gorgia Leontino. 119.120
Vultus. 569.2.& 570.1

X

Xenophanis ſcitum dictum. 485.2
Xenophon dictus Apis Attica. 221. *dixit magnifica metaphora vndare exercitum.* 414.1.2
Xenophon à Caßio Longino vt putidus arguitur. 81.2. *Xenophontis inaffectata iucunditas lepore & gratiis legentium animos perfundit.* 167.1. *eius exempla exponit Caßius.* 81.1. *eiuſdem poëtica metaphora.*414.2. *eius metaphoræ quales.* *ibid.*

Z

Zabidus. 807.2
Zacharias Pontifex vertit D. Gregor. Dialogos. 789.2
Zeugma. 413.2
Zeuxis pictor. 165.1. *eiuſdem domus.* 318.2
*Zoaris opinio de nominibus.*219.1. *eiuſdem ineptiæ.*220.*eiuſdem opinio confutatur.* *ibid.*

FINIS.

5/2/-